BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
XVIII
D
62
NAPOLI

Loc: 1. Num: XVII.
II - D - 62

Digitized by Google

XII. 0. 78

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

HUGO GROTIUS,

Reginæ Regnique Suedici Consiliarius eorundemque ad Regem Christianissimum Legatus ordinarius, quondam Syndicus Roterodamensis, ejusdemque Urbis in Conventu Ordinum Hollandiæ et Westfrisiæ Delegatus.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III - NAPOLI

Digitized by Google

HUGONIS GROTII

DE JURE

BELLI AC PACIS

LIBRI TRES,

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item Juris Publici præcipua explicantur.

Cum ANNOTATIS *Auctoris, ex postrema ejus ante obitum cura.*

Accesserunt ejusdem

Dissertatio de MARI LIBERO,

& Libellus singularis

de ÆQUITATE, INDULGENTIA, & FACILITATE,

Nec non

JOANN. FRID. GRONOVII V. C. NOTÆ

in totum opus de Jure Belli ac Pacis.

EDITIO NOVISSIMA,

In qua quid præstitum sit Typographorum ad Lectorem Præfatio ostendit.

AMSTELÆDAMI,
Ex OFFICINA WETSTENIANA.
cIↃ IↃ ccxii.
Cum Privilegiis.

Digitized by Google

Summa Privilegiorum.

PRivilegiis a Sacra Cæſarea Majeſtate, nec non Chriſtianiſſimo Galliarum Rege, ut & Præ-potentibus Dominis Fœderatæ Belgicæ Ordinibus, Petro Grotio conceſſis, cautum eſt, ne quis citra ejus voluntatem & conſenſum per 15. annos Hugonis Grotii Opera vel aliquam eorum partem quacunque formâ aut in aliam linguam verſa imprimat aut excudat, vel alibi impreſſa in eorum ditiones inferat atque divendat ſub omnium librorum & alia inſuper pecuniæ mulcta, quemadmodum latius in diplomatibus patet.

Horum privilegiorum jus omne in Joannem Blaeu transſcripſi

P. GROTIUS.

Digitized by Google

SEreniſſimi ac Potentiſſimi Principis FRIDERICI AUGUSTI, Poloniæ Regis, Saxoniæ &c. Ducis, S.R. Imp. Archi Mareſchalli & Electoris, ut & ejuſdem S. R. Imp. in partibus quæ jure Saxonico utuntur p. t. Vicarii, privilegio H. Wetſtenio ac Janſſonio-Wasbergiis, Bibliopolis Amſtel. clementiſſime conceſſo cavit, ne quis præter ipſos *H. Grotii de jure belli & pacis libros, cum notis J. F. Gronovii & Varior. in forma majoris Octavi* quod vocant, in omnibus Electoratus Sui & adjectis ditionibus, intra decem annos recudere, nec alibi recuſos invehere, diſtrahere vel divendere præſumat: ſecus ſi quis fecerit, centenis aureis Rhenanis & confiſcatione omnium exemplarium mulctabitur; prout fuſius habet diploma datum Dreſdæ a. d. xxx. *Novembr.* cIↃ IↃ cc xi.

PRIVILEGIE.

DE Staaten van Holland ende Weſtvrieſland, doen te weeten: Alſoo ons vertoont is by *Johannes* en *Gillis Janſſonius van Waesbergen*, en *Abraham van Someren*, Boekverkoopers tot Amſterdam, hoe dat de voorn: *Waesbergen* en *Arnout Leers*, (wiens regt hy *van Someren*, by opveylinge met den eygendom van de helft der Copye en Privilegie aan ſig heeft gekogt) den 12. December 1674. gunſtelyk hadden geobtineert onſe Privilegie, voor vyftien agtereenvolgende jaaren; om ſeker Boek, genaamt *Grotius de Jure Belli ac Pacis*, alleen te mogen drukken, welke Privilegie geëxpireert ſynde, waren ſy Supplianten bedugt, dat door 't expireeren van 't voorſz. Privilegie, eenige nydige en baatſoekende menſchen, door wangunſt of iets anders, 't ſelve Boek, tot haar Supplianten groot nadeel, wel mogten nadrukken, ofte elders buyten Onſen Lande gedrukt ſynde, hier in Onſen Landen invoeren, verkoopen, of verruylen, waar door de vreedſame beſittinge van dit haar Boek, t'eenemaal verydeld ſoude worden: ſoo keerden ſy Supplianten haar tot Ons, ootmoedigiyk verſoekende, dat het Ons geliefde haar Supplianten te vergunnen verlenging van 't voorſz. Privilegie, voor den tyd van nog vyftien agtereenvolgende jaren, waar by aan haar Supplianten voor haar ſelven, haar erven, of actie verkrygende, geconſenteert en geoctroyeert wierd, om 't ſelve Boek hier in Onſen Landen alleen te mogen drukken, doen drukken en verkoopen, met ſpeciaal verbod, dat niemand, wie het ook ſoude mogen ſyn, 't ſelve Boek, geduurende den ſelven tyd, in 't geheel ofte ten deele, 't ſy ook den text alleen, of met bygevoegde Aantekeningen ofte Uytleggingen, ſoo van den Autheur ſelfs, ofte iemand anders, op eenigerhande manieren in 't groot ofte kleyn, hier in Onſen Lande, ſoude mogen nadrukken, verhandelen ofte verkoopen, of elders nagedrukt ſynde, in Onſen Landen te verkoopen, te verruylen, ofte anders te beneficeeren, op ſekere groote peine daar tegen te ſtatueeren. SOO IS 'T, dat wy de ſake ende 't verſoek voorſz. overgemerkt hebbende, ende geneegen weeſende ter bede van de Supplianten, uyt Onſe regte Weetenſchap, Souveraine Magt ende

Digitized by Google

Authoriteyt, deſelve Supplianten by continuatie geconſenteert, geaccordeert, en geoctroyeert hebben, conſenteeren, accordeeren, ende Octroyeeren mits deſen, dat ſy geduurende den tyd van vyftien eerſt agtereenvolgende jaren, het voorſz. Boek, genaamt *Grotius de Jure Belli ac Pacis*, binnen den voorſz. Onſen Lande alleen ſullen mogen drukken, doen drukken, uytgeeven en verkoopen. Verbiedende daaromme allen ende een iegelyken, het ſelve Boek in 't geheel, ofte ten deele, 't ſy ook den text alleen, of met bygevoegde Aantekeningen of Uytleggingen, van den Autheur of iemand anders, na te drukken, ofte elders nagedrukt, binnen den ſelven Onſen Lande te brengen, uyt te geeven, ende te verkoopen, op de verbeurte van alle de nagedrukte, ingebragte, ofte verkogte exemplaren, ende een boete van drie honderd guldens daarenboven te verbeuren, te appliceeren een derdepart voor den Officier, die de Calange doen ſal, een derdepart voor den armen der plaatſe daar het Caſus voorvallen ſal; ende het reſteerende derdepart voor de Supplianten. Alles in dien verſtande, dat wy de Supplianten met deſen Onſen Octroye, alleen willende gratificeeren, tot verhoedinge van haar ſchade, door het nadrukken van het voorſz. Boek, daar door in geenigen deelen verſtaan den inhoude van dien te authoriſeeren, ofte te advoueren, ende veel min het ſelve onder Onſe protectie ende beſcherminge eenig meerder credit, aanſien ofte reputatie te geeven, nemaar de Supplianten, in cas daar inne iets onbehoorlyks ſoude influeren, alle het ſelve tot haaren laſte ſullen gehouden weſen te verantwoorden; tot dien eynde wel expreſſelyk begeerende, dat by aldien ſy deſen Onſen Octroye voor het ſelve Boek ſullen willen ſtellen, daar van geen geabbrevieerde ofte gecontraheerde mentie ſullen mogen maken, nemaar, gehouden ſullen weſen het ſelve Octroy in 't geheel, ende ſonder eenige omiſſie, daar voor te drukken ofte te doen drukken, ende dat ſy gehouden ſullen ſyn een Exemplaar van het voorſz. Boek, gebonden ende wel geconditioneert, te brengen in Onſe Bibliotheecq van Onſe Univerſiteyt tot Leyden, ende daar van behoorlyk te doen blyken; alles op pœne van het effect van dien te verlieſen; ende ten eynde de Supplianten deſen Onſen Conſente ende Octroye mogen genieten als na behooren, laſten wy allen ende een jegelyk die 't aangaan mag, dat ſy de Supplianten van den inhoude van deſen doen, laten, ende gedoogen, ruſtelyk, vredelyk, ende volkomentlyk genieten ende gebruyken, ceſſeerende alle belet ter contrarie. Gedaan in den Hage onder Onſen grooten Zegele hier aan doen hangen, op den ſeventienden December in 't jaar onſes Heeren en Zaligmakers een duyſend ſes hondert ſevenentnegentig.

A. HEINSIUS. vt.

Ter Ordonnantie van de Staaten

SIMON VAN BEAUMONT.

L U.

Digitized by Google

LUDOVICO XIII.

CHRISTIANISSIMO

FRANCORUM & NAVARRÆ

REGI

HUGO GROTIUS.

AUdet *hic liber*, *Regum eminentiſſime*, *Tuum ſibi auguſtum nomen inſcribere*, *non ſui*, *non Auctoris*, *ſed argumenti fiducia*, *pro* Juſtitia *quippe ſcriptus: qua virtus adeo Tua eſt*, *ut inde tuis meritis & humani generis ſuffragio digniſſimum tanto Rege cognomentum acceperis*, *ut jam ubique* JUSTI *appellatione non minus quam* LUDOVICI *noſcaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta*, *Numidia*, *Africa*, *Aſia*, *aliiſque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illuſtrius*, *quo ſignificaris nullius populi*, *nullius hominis*, *ſed ejus*, *quod injuſtum eſt*, *& hoſtis ubique*, *& victor ſemper? Magnum putarunt Ægyptii reges*, *ſi patris hic*, *matris ille*, *fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes ſunt Tui nominis*, *quod non iſta tantum*, *ſed quicquid pulchrum & honeſtum excogitari poteſt*, *ambitu ſuo complectitur:* JUSTUS *es*, *cum Magni ſupra omne id quod dici poteſt Regis Patris Tui memoriam honoras ipſum imitando:* JUSTUS, *cum Fratrem modis omnibus*, *ſed nulla re magis quam exemplo tuo inſtruis:* JUSTUS, *cum Sorores ſummis matrimoniis ornas:* JUSTUS, *cum ſepultas prope leges revocas*, *&*, *quantum potes*, *ruenti in pejus ſeculo temet opponis:*

Digitized by Google

JUSTUS, *ſed ſimul clemens, cum ſubditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite tranſverſos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diverſum à te ſentientibus:* JUSTUS *ſimulque miſericors, cum oppreſſos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua ſingularis beneficentia, & in tantum Deo ſimilis, quantum humana natura patitur, me cogit, ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœleſtia ſidera non tantum magnis mundi partibus ſe infundunt, ſed ad ſingula animantia vim ſuam patiuntur deſcendere; ita Tu, in terris benigniſſimum ſidus, non contentus erigere Principes, ſublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præſidium voluiſti eſſe, & ſolatium. Accedit ad implendum Juſtitiæ orbem poſt actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas, digna, quam non homines tantum, ſed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotuſquiſque de plebe infima, imo de ipſis illis, qui a mundi conſortio ſe abſciderunt, ita ſe ab omnibus culpis immunem præſtat, ut Tu in ea poſitus fortuna, quæ innumeris peccandi illecebris undique obſidetur? Quantum vero hoc eſt, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diverſa peccantium exempla id conſequi, quod aliis ſolitudo vix, ſæpe ne vix quidem, præſtat? Hoc vero eſt non Juſti tantum, ſed & Sancti nomen in hac ipſa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum conſenſus poſt obitum tribuit: hoc eſt eſſe non gentilitio ſed ſuo proprio jure Chriſtianiſſimum. Sed Juſtitiæ cum pars nulla a te aliena ſit, illa tamen, quæ circa libri hujus materiam, id eſt, circa belli pacisque conſilia verſatur, eo proprie tua eſt, quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum ſpatia in utrumque mare procurrit; ſed majus hoc regno regnum eſt, quod regna aliena non concupi-*

Digitized by Google

cupiſcis. Dignum hoc tua pietate, dignum iſto faſtigio, non cujuſquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; ſed in bello pacis gerere negotium, nec incipere niſi hoc voto, ut quam primum deſinas. Quam vero pulchrum hoc, quam glorioſum, quam ipſi conſcientiæ lætum, ut ſi quando Te Deus ad ſuum regnum, quod ſolum tuo melius eſt, vocaverit, audacter poſſis dicere: Hunc ego a Te gladium pro Juſtitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fuſi ſanguinis reum, purum, inſontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in poſterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectiſſimo exemplari petantur. Quod ipſum cum ſit maximum, plus tamen aliquid a Te exigere audent Chriſtianorum populi: ut ſcilicet exſtinctis ubique armis pax ſua non imperiis tantum, ſed & Eccleſiis Te Auctore redeat, diſcatque noſtra ætas arbitrium ſubire ejus ætatis, quam vera ſinceraque fide Chriſtianam fuiſſe Chriſtiani omnes profitemur. Pertæſos diſcordiarum animos excitat in hanc ſpem recens contracta inter Te & ſapientiſſimum paciſque illius ſanctæ amantiſſimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auſpicatiſſimo Sororis Tuæ matrimonio fœderata. Difficile negotium, propter ſtudia partium gliſcentibus in dies odiis inflammata: ſed tantis Regibus nihil dignum, niſi quod difficile, niſi quod aliis omnibus deſperatum. Deus pacis, Deus juſtitiæ, Rex juſte, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majeſtatem. clɔ Iɔ c xxv.

Digitized by Google

MONITUM TYPOGRAPHORUM.

CUm decretum nobis eſſet præſtantiſſimum hunc Grotiani ingenii fœtum iterum typis committere, moniti ſumus in noviſſimam noſtram editionem innumera, & quædam etiam graviſſima irrepſiſſe errata; locis ſuis emigraſſe paſſim allegationes marginales, quaſdam etiam ad præcedentem, alias ad ſequentem pagellam eſſe rejectas; alibi non in litteris tantum ac ſyllabis lapſos eſſe typothetas, ſed & nonnunquam integra verba, imo alicubi complura ſimul, quæ tamen in editionibus antiquioribus exſtabant, prætermiſſa fuiſſe. Hæc igitur univerſa ut integritati ſuæ reſtituerentur, & ne quid ejuſmodi nævi hujus operis ſplendori officerent, id nobis non tantum negotii datum eſſe cenſuimus, ſed & enixe operam dedimus, ut noſtra hæc editio ab omni parte quam accuratiſſima, emendatiſſima & nitidiſſima lucem adſpiceret, nec quicquam in ea occurreret, quod attentos oculos poſſet offendere. Hæc Te, Benevole Lector, non ignorare, & Tua & noſtra intereſſe exiſtimavimus. *Vale. Hæc aliquoties in præcedentibus editionibus repetita atque promiſſa, tandem in hac noſtra haud fucate eſſe præſtita, tam fidenter aſſerimus, quam ab erudito lectore nullo negotio obſervatum iri confidimus.* Iterum vale.

C A-

Digitized by Google

CAPITA

LIBRI PRIMI.

I. *Quid Bellum, quid Jus?* Pag. 1
II. *An bellare unquam juſtum ſit.* 25
III. *Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.* 69
IV. *De bello ſubditorum in Superiores.* 127
V. *Qui bellum licite gerant.* 156

LIBRI SECUNDI.

I. *De belli cauſis, & primum de defenſione ſui & rerum.* Pag. 159
II. *De his quæ hominibus communiter competunt.* 180
III. *De acquiſitione originaria rerum: ubi de mari & fluminibus.* 204
IV. *De derelictione præſumta & eam ſecuta occupatione: & quid ab uſucapione & præſcriptione differat.* 219
V. *De acquiſitione originaria juris in perſonas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in ſubditos, & ſervos.* 233
VI. *De acquiſitione derivativa facto hominis: ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.* 266
VII. *De acquiſitione derivativa quæ fit per legem: ubi de ſucceſſionibus ab inteſtato.* 274
VIII. *De acquiſitionibus quæ vulgo dicuntur juris Gentium.* 306
IX. *Quando imperia vel dominia deſinant.* 320
X. *De obligatione quæ ex dominio oritur.* 339
XI. *De promiſſis.* 347
XII. *De contractibus.* 362
XIII. *De jurejurando.* 382
XIV. *De eorum qui ſummum imperium habent promiſſis & contractibus & juramentis.* 402
XV. *De ſederibus ac ſponſionibus.* 412
XVI. *De interpretatione.* 430
XVII. *De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.* 451
XVIII. *De legationum jure.* 459
XIX. *De jure ſepulturæ.* 471
XX. *De pœnis.* 483
XXI. *De pœnarum communicatione.* 556
XXII. *De cauſis injuſtis.* 581

XXIII. *De*

Digitized by Google

XXIII. De cauſis dubiis. 594
XXIV. Monita de non temere etiam ex juſtis cauſis ſuſcipiendo bello. 605
XXV. De cauſis belli pro aliis ſuſcipiendi. 618
XXVI. De cauſis juſtis ut bellum geratur ab his, qui ſub alieno imperio ſunt. 627

LIBRI TERTII.

I. Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio. Pag. 637
II. Quomodo jure gentium bona ſubditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repreſſaliis. 663
III. De bello juſto ſive ſolenni jure gentium: ubi de indictione. 670
IV. De jure interficiendi hoſtes in bello ſolemni, & alia vi in corpus. 681
V. De rebus vaſtandis eripiendiſque. 697
VI. De jure acquirendi bello capta. 702
VII. De jure in captivos. 729
VIII. De imperio in victos. 737
IX. De poſtliminio. 741
X. Monita de his, quæ fiunt in bello injuſto. 756
XI. Temperamentum circa jus interficiendi in bello juſto. 762
XII. Temperamentum circa vaſtationem & ſimilia. 788
XIII. Temperamentum circa res captas. 802
XIV. Temperamentum circa captos. 805
XV. Temperamentum circa acquiſitionem imperii. 816
XVI. Temperamentum circa ea, quæ jure gentium poſtliminio carent. 824
XVII. De his qui in bello medii ſunt. 828
XVIII. De his quæ in bello publico privatim fiunt. 833
XIX. De fide inter hoſtes. 837
XX. De fide publica qua bellum finitur: ubi de pacis pactione, de ſorte, de certamine conducto, de arbitrio, deditione, obſidibus, pignoribus. 849
XXI. De fide, manente bello: ubi de induciis, commeatu, captivorum redemptione. 875
XXII. De fide minorum poteſtatum in bello. 887
XXIII. De fide privata in bello. 893
XXIV. De fide tacita. 897
XXV. Concluſio cum monitis ad fidem & pacem. 900

IN

Digitized by Google

IN TRES LIBROS
DE JURE BELLI AC PACIS
PROLEGOMENA.

I. JUS *Gentium.*

1. JUs [1] civile, ſive Romanum, ſive [2] quod cuique patrium eſt, aut illuſtrare commentariis, aut [3] contractum ob oculos ponere aggreſſi ſunt multi; at jus

GRONOVII NOTÆ.

Prolegomena] Προλεγομένων partes ſunt duæ: generalis, quæ ſpectat omnem materiam: ſpecialis, quæ ſpectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur eſſe jus: alterum, quo probatur eſſe & jus in bello.

Prioris membri quatuor ſunt articuli: primus, propoſitio ſententiæ illorum, qui jus volunt eſſe rem imaginariam, umbraticam, appellationem ſine corpore & ſpecie, ut Cæſar de republica loquebatur.

Secundus, refutatio ejuſdem ſententiæ. Tertius, confirmatio ſeptem conſtans argumentis. I. Eſt natura homini appetitus ſocietatis, ergo & jus. II. Eſt judicium & qualiſcunque delectus boni & mali, ergo & jus, quod bono alligat, & a malo deterret. III. Eſt diſcrimen etiam boni majoris & minoris, & intellectus bono majori deberi majorem honorem, ergo & jus, nempe juſtitiæ diſtribuentis. IV. Agnoſcimus omnes verum, ergo & jus, quod ille præcipit, Deum præcepiſſe. V. Habemus parentes, quibus pro beneficio procreationis & educationis ſubjecti ſumus, ergo eſt jus, quod illi mandant. VI. Intellexere homines utile eſſe civitates coli, ergo eſt jus civile. VII. Viderunt quoque utile eſſe, ut quædam civitates cum civitatibus & populis externis conſentirent in commune utrorumque bonum, ergo eſt jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, conſectaria quædam vel ſecunda refutatio, I. adverſus Carneadem. II. Dicti Horatiani. III. eorum, qui jus inter privatos agnoſcunt, rectores rerumpublicarum eo volunt ſolutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat eſſe etiam jus & ſervandum eſſe in bello, conſtat argumentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO probat*, I. quia laudabile bellum non ſuſcipitur niſi juris obtinendi cauſa: indignum igitur jus per injuriam peti. II. teſtimonia ſcriptorum & Imperatorum. III. pro juſtitia cauſæ & armorum, proque injuſtitia augentur & minuuntur animi militum. IV. Creſcit exiſtimatio ad alienigenas, ſi quem videant nonniſi juſtam ob cauſam, & ſalvo jure publico ac privato ad arma deſcendere.

PARS SPECIALIS eſt, quæ proprie ſpectat hoc ipſum opus, atque quintuplex eſt. Continet enim I. conſilium auctoris. II. partitionem operis. III. neceſſitatem operis. IV. ſubſidia. V. curam & cautionem auctoris per univerſum opus.

1 *Jus civile Romanum*] Quod ex LL. regiis & XII. tabb. Romæ ortum varie crevit; cumque diffunderetur nimis, a Juſtiniano circumciſum & correptum in Pandectæ, Codice, Novellis, &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritium, id nunc eſt jus commune omnium populorum in Europa.

2 *Quod cuique patrium*] Populi unius ſive certæ gentis, regni, municipii.

3 *Contractum*] In compendium redactum.

Gro-

jus illud [4] quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, [5] sive ab ipsa natura profectum, [6] aut divinis constitutum legibus, sive [7] moribus & pacto tacito introductum, attigerunt pauci, universim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri interfit humani generis.

2. Vere enim [8] Cicero [9] præstabilem hanc dixit scientiam, in federibus, pactionibus, [10] conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum [11] cognitioni præponit: sic enim [12] Theonoen compellari facit:

Belli & pacis.

Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deûm
Quod est eritque, justa te haud cognoscere.

3. Atque eo magis necessaria est hæc opera, quod & nostro sæculo non desunt & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent quasi nihil ejus præter [13] inane nomen existeret: In omnium ferme ore est Euphemi dictum [a] apud [14] Thucydidem, regi aut civitati imperium habenti [15] nihil injustum quod utile: cui

Nullum quibusdam, nisi utile.

GROTII.

a *Apud Thucydidem*] Verba sunt lib. VI. Ἀνδρὶ γὰρ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ ὁδὸν ἄλογον ὅ, τι ξυμφέρει. Idem sensus libro V. ubi Athenienses præpotentes eo tempore sic Melios alloquuntur: ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται. δυνατὰ δὲ οἱ δυνατοὶ πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς συγχωροῦσι. *justa humanæ rationi ea censeri, quæ par necessitas indicat: cæterum quæ fieri possunt ea fieri a validioribus, ab infirmioribus toleravi.*

GRONOVII.

4 *Quod inter populos plures*] Quod populos aut principes sui juris, nullaque reipublicæ communione conjunctos alium aliis præstare oportet.

5 *Sive ab ipsa natura profectum*] Sive sit jus naturale Significat jus belli & pacis, sive gentium jus, sive publicum appellare velis (perinde ut Justinianus loquitur de jure privato Romanorum) tripartitum esse: quippe collectum ex naturalibus præceptis, ex divinis oraculis, ex cultiore vita populorum.

6 *Aut divinis*] Sive divinum.

7 *Moribus*] Sive sit gentium jus.

8 *Cicero*] In orat. pro Balbo c. 6.

9 *Præstabilem*] i. e. insignem, excellentem, eximiam.

10 *Conditionibus*] Conventionibus aut placitis, pactionibus. Sic loquitur Cicero Topic. 21. *Jus a natura profectum sit, an ab aliqua conditione hominum & pactione.* Et 1, off. 7. ait quædam esse *privata lege, conditione, pactione, sorte.*

11 *Cognitioni*] Otiosæ scil. & fructu propositoque animi emendatioris destitutæ. Hos Stoici ajebant nosse præcepta sine decretis, & Græci passim proverbio τὴν πολυμαθίαν νοῦν οὐ διδάσκειν. Vide Gellium initio: talem cognitionem in Scythis arguebat Justinus 2, 2.

12 *Theonoen*] Theoclymeni sororem, qui ambo erant Protei liberi; compellatur autem sic ab Helena. Eurip. in ejus nominis tragœdia v. 929.

13 *Inane nomen*] Ut Julius apud Sueton. 77. *nihil esse rempublicam, appellationem modo, sine corpore & specie.* Et Brutus moriens, *non in re sed in verbo esse virtutem.* Flor. 4, 7.

14 *Thucydidem*] l. 6. Euphemus erat legatus Athenienſium ad Camarinos bello Siculo.

15 *Nihil injustum*] Thrasymachus ad Socratem apud Plat. de rep. 1, 579. φημὶ γὰρ ἔγωγε εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον. Vide Muretum var. lect. 18, 10.

GRO-

Digitized by Google

cui ſimile illud, in ſumma fortuna [16] id æquius quod validius; & rempublicam [17] ſine injuria geri non poſſe. Accedit, quod quæ inter populos aut reges incidunt controverſiæ ferme [18] Martem habent arbitrum. Eſt autem non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abeſſe longiſſime, ſed & viris doctis ac prudentibus ſæpe dicta excidunt, quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius, quam oppoſita inter ſe, jus & arma. Nam & Ennius dixit:

Non [19] *ex jure manu conſertum, ſed mage ferro*
Rem repetunt.

Et Horatius ferociam Achillis ſic deſcribit:

Jura negat ſibi nata, nihil non arrogat armis.

[20] & alius alium, cum bellum ordiretur, ſic loquentem inducit:

Hic pacem temerataque jura relinquo.

[21] Antigonus ſenex irriſit hominem, qui ſibi urbes alienas oppugnanti commentarium de juſtitia adferebat. Et [22] Marius negabat præ armorum ſtrepitu leges [b] a ſe poſſe exaudiri. Ipſe ille [23] oris tam verecundi Pompejus auſus eſt dicere: [c] *Armatus leges ut cogitem?*

4. In

GROTII.

b *A ſe poſſe exaudiri*] Apud Plutarchum Lyſander machæram oſtendens: ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται· *Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus diſputat.* Apud eundem Cæſar: ἄλλο τὸ αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι· *Non idem eſſe tempus armorum quod legum.* Seneca quarto de beneficiis capite XXXVIII. *Multa interim reges, in bello præſertim, apertis oculis donant. non ſufficit homo juſtus unus tot armatis cupiditatibus. non poteſt quiſquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.*

c *Armatus leges ut cogitem?*] Plutarchus hanc ſententiam Pompeji ad Mamertinos ſic enuntiat: τί παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non deſinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare?* Curtius lib. IX: *Adeo etiam natura jura bellum in contrarium vertit.*

GRONOVII.

16 *Id æquius quod validius*] Vide Tacit. XV, annal. 1. *Id jus eſſe quod ei qui plus poteſt, utile eſt.* Cic. 3. de rep. Petr. p. 37.

17 *Sine injuria*] Ex fragm. Ciceronis lib. 3. de republ. apud Auguſt. de civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc diſputat. Verba ſunt: *Niſi per injuſtitiam rempublicam ſtare aut geri non poſſe.* Vide Sigon. ad frag. p. 67. & Patrit. 140. Eos qui ſunt cum imperio, neceſſario nonnunquam eſſe injuſtos.

18 *Martem habent arbitrum*] Bello deciduntur, c. 21. ὃς κρίνει ὅδε Σίμων de Marte Homer. Il. ε. 761. Alexander ad Darii legatos: *Nuntiate veſtro regi & quæ amiſit, & quæ nunc habet, præmia eſſe belli. Hoc regente utriuſque terminos regni, id quemque habiturum, quod proximæ luci aſſignatura fortuna eſt.* Curt. 4, 10.

19 *Ex jure manu conſertum*] Rei vindicatione, actione civili. Extat hic Ennii locus apud Gellium 20, 10.

20 *Et alius alium*] Lucanus videlicet Julium Cæſarem, cum Rubiconem tranſiret. Vide Lucan. 1, 225.

21 *Antigonus*] Plutarch. de fortit. Alex. p. 330.

22 *Marius*] Plutarch. Apoph. p. 202. Mario 421.

23 *Oris tam verecundi*] Quod quoties in concionem veniret etiam maximis

Digitized by Google

4. In Chriſtianis ſcriptoribus plurima ejus ſenſus occurrunt: pro multis unum Tertulliani ſufficiat: *dolus*, *aſperitas*, *injuſtitia*, [24] *propria negotia prætiorum*. Qui ita ſentiunt, dubium non eſt, quin oppoſituri ſint nobis illud ex [25] comœdia:

Incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas
Quam ſi des operam, ut cum ratione inſanias.

Jus eſſe aſſertum, contra Carneadis objectiones.

5. Cum vero fruſtra de jure ſuſcipiatur diſputatio, ſi ipſum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus noſtrum pertinebit, hunc graviſſimum errorem breviter refelli. Cæterum [26] ne cum turba nobis res ſit, [27] demus ei advocatum. Et quem potius quam [28] Carneadem, qui ad id pervenerat, quod [29] academiæ ſuæ ſummum erat, ut pro falſo non minus quam pro vero vires eloquentiæ poſſet intendere? Is ergo [30] cum ſuſcepiſſet juſtitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem, nullum invenit argumentum validius iſto: jura ſibi homines utilitate ſanxiſſe varia pro moribus, & apud eoſdem pro temporibus ſæpe mutata: jus autem naturale eſſe nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates ſuas natura ducente ferri: proinde aut nullam eſſe juſtitiam, aut ſi ſit aliqua, ſummam eſſe ſtultitiam, quoniam ſibi noceat alienis commodis conſulens.

6. Verum

mis rebus geſtis, erubeſceret. Seneca epiſt. 11. quod ipſe cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus* Plinio 7, 12. & 37, 2. Unde Salluſtius eum dixit *ovis probi, ſed animi invercundi.* Suet. de illuſtr. Gramm. 15. Probus autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lyſander τὸ δίκαιον ἐν μέσῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθέμενος καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.

24 *Propria negotia*] Non parerga aut obiter contingentia, ſed ipſum opus, ipſum quod intenditur ibi & agitur: non quæ forte incidunt, ſed quæ proprie ibi aguntur.

25 *Comœdia*] Terent. Eun. 1, 1.

26 *Ne cum turba*] In qua ſcilicet omnes clamant, nemo audit. lib. 1, 4. 2.

27 *Demus ei*] Ponamus hominem certum, quicum nobis res ſit, qui pro falſa illa opinione pugnet, & pro ea ſolus dicat. Genus loquendi e veterum declamatorum ſchola petitum, quo de foro migrarat. Frequentatum M. Senecæ & Quinctiliano. Vide notas meas ad Senec. controverſ. 7.

28 *Carneadem*] Carneades Cyrenæus, novæ academiæ tertiæ conditor poſt Platonem & Arceſilam. Vide Diog. Laërt. & Jonſium hiſt. philoſoph. lib. 3, cap. 10. pag. 264. Cic. de legib. 1, 13. Lactant. 5, 17. Quinctil. 12, 1. De ſententia Carneadis Cic. 3. de republ. fragmentum ſervatum Lactantio in epitome.

29 *Academia*] Academicæ ſectæ, quæ ex inſtituto nihil definiebat, & aſſenſum quidem ſuſtinebat, de omnibus autem quæſtionibus probabiliter in utramque partem diſputabat.

30 *Cum ſuſcepiſſet*] Quod fecit Romæ legatus ab Athenienſibus miſſus, temporibus M. Porcii Catonis Cenſorii. Plut. p. 340. Quintil. 12, 1. 557. Lactantius divinar. inſtit. 5, 14. & 17. unde Gr. hunc locum depromſit: ipſe autem e Ciceronis lib. 3. de republ. Adde Lactant. epitomen cap. 1.

Gro-

6. Verum quod hic dicit philoſophus, & ſequitur [31] poëta;

Nec natura poteſt juſto ſecernere iniquum: 1 *Naturale*

admitti omnino non debet. [32] nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans, multoque longius diſtans a cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter ſe diſtant: cui rei teſtimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem, quæ homini ſunt propria, eſt appetitus ſocietatis, id eſt communitatis non qualiſcunque ſed tranquillæ, & [33] pro ſui intellectus modo ordinatæ, cum his qui [34] ſui ſunt generis: quam [d] [35] οἰκείωσιν Stoici appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad ſuas tantum utilitates ferri, ita univerſe ſumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum ſuarum ſtudium, partim [36] fœtuum ſuorum, partim aliorum ſibi congenerum reſpectu [e] aliquatenus temperant. quod in illis quidem

GROTII.

d Οἰκείωσιν *Stoici appellabant*] Chryſoſtomus ad Romanos Homilia XXXI. Ἔχουσι γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ὃν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται. *Habemus naturâ homines cum hominibus ſocietatem. quidni, cum tale quid inter ſe & feræ habeant?* Vide eundem capite primo ad Epheſios, ubi a natura nobis data docet ad virtutem ſemina. Marcus Antoninus Imperator ſumme philoſophus: ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν ἤδη σοὶ πάλαι δέδεικται. ἢ οὐκ ἂν ἦν σοι φανερὸν, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων· *Pridem patuit ad ſocietatem nos genitos. Nonne in aperto eſt deteriora eſſe meliorum cauſa, meliora vero alterum alterius cauſa?*

GRONOVII.

31 *Poëta*] Horat. lib. 1, ſatyr. 3.

32 *Nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans*] Cicero 1, leg. 7. ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal* &c.

33 *Pro ſui intellectus*] Quantum poteſt aſſequi humana imbecillitas. Sola enim cœleſtia ſunt ordinatiſſima; humana tam perfecte diſponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

34 *Sui generis*] Cum aliis hominibus.

35 Οἰκείωσιν] Q. d. domeſticationem, familiaritatem domeſticam.

36 *Fœtuum*] Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos ante ſeſe exaturantes & hæ & pleræque animantes, quam ipſi granum ſumant, ut animalia & feræ etiam pro catulis ac fœtibus ſeſe in periculum conjicientes, ut canes venatici prædâ abſtinentes, & eam domino reſervantes. Cic. 5, fin. 19. *formicæ, apes, ciconiæ aliorum etiam cauſa quædam faciunt.* Quintil. 5, 11. apes etiam formicaſque in commune laborare. Vide Ælian. de animal.

GROTII.

e *Aliquatenus temperant*] Vetus eſt proverbium, *canis caninam non eſt.* Juvenalis:

Tigris agit rabida cum tigride pacem:
Parcit cognatis maculis fera.

Eſt locus Philonis egregius ad decalogi præceptum quintum, quem græce qui volet legat. Ego eum, quia longior eſt, ſemel, id eſt, latine hic ponam: *Imitatores ſaltem mutorum animantium eſtote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta nerunt. Canes domus defenſores ſunt: quin & pro heris moriuntur, ſi quod ſubito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem uſque, ut paſtoris illæſos præſtent. Nonne inter fœda fœdiſſimum eſt, in referenda gratia vinci hominem a cane, mitiſſimum animal a ferociſſimo? quod ſi a terreſtribus non ſatis edocemur,*

dem procedere credimus [37]ex principio aliquo intelligente [38]extrinſeco, quia circa actus alios, iſtis neutiquam difficiliores, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem diſciplinam oſtendit ſe ad bene aliis faciendum propenſio quædam, prudenter a Plutarcho obſervata: ſicut & in ea ætate miſericordia ſponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cum [39] circa ſimilia ſimiliter agere norit, [f] cum ſocietatis appetitu excellente, [40] cujus peculiare ſolus inter animantes inſtrumentum habet ſermonem, ineſſe etiam facultatem ſciendi agendique, ſecundum generalia præcepta, par eſt intelligi, [41] cui quæ conveniunt ea jam ſunt non omnium quidem animantium, ſed humanæ naturæ congruentia.

8. Hæc

tranſeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde diſcamus, quod oportet. Ciconiarum ſenes in nidis manent, volare invalida. Harum ſoboles per omnes, prope ſic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus quarentes: illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæ veroitineris moleſtias ſolantur pietatis conſcientia & expectatione paris olim, ubi ſenuerint, a ſua prole, atque ita legitimo tempore debitum perſolvunt neceſſarium, quod accepere reddentes. Neque enim ab aliis alimenta habere poſſunt, aut initio vitæ parvæ cum ſunt, aut natu grandes in vitæ exitu. quapropter non alio quam natura magiſtro didicerunt educare vetulas, educata & ipſæ cum teneræ eſſent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur ſe præ pudore abſcondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut ſolos aut præ cæteris ſublevare debuerant, præſertim cum id facientes non tam daturi ſint quippiam, quam id quod debent reddituri? Nihil enim eſt liberis proprium quod non parentum ſit prius, qui aut de ſuo dederunt, aut acquirendi præbuerunt cauſas. De columbarum cura eximia circa fœtus ſuos vide Porphyrium de non eſu animalium tertio. De ſcarorum & ſaurorum pro ſociis Caſſiodorum XI, 40.

f *Cum ſocietatis appetitu excellente*] M. Antoninus libro IX. ὁ ἄνθρωπος συνεργετικὸς σύφυκε· *Homo in id natus eſt, bene ut aliis faciat.* Item: Θᾶσσον γὰρ εὕροι τις ἂν γεώδές τι μηδενὸς γεώδους προσαπτόμενον, ἢ τὸν ἄνθρωπον ἀν-

θρώπου ἀπεσχισμένον· *Facilius reperiat quis terreſtre aliquod ad terram ſe non ferens, quam hominem ab humano genere abſciſſum.* Libro X. ἴδιον τὸ λογικὸν ἑαυτῷ καὶ πολιτικόν· *quod ratione utitur, neceſſario & cætum appetit.* Nicetas Choniates: ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐπιρρύτους ποιεῖ τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν· *Natura inſculpſit inſeviteque nobis animo conſenſionem cum iis, quæ cognata ſunt nobis.* Adde Auguſtinum de doctrina Chriſtiana lib. III, c. 14.

GRONOVII.

37 *Ex principio*] Non ex vi mentis, conſilio, voluntate, deliberatione ac decreto, denique parte intelligente ipſis inſita atque ingenita.

38 *Extrinſeco*] i. e. Deo vel miniſtra Dei natura, non ab inſita ipſis ratione certa & perpetua, ſed ex inſtinctu naturæ, in paucis & certis rebus ſic ſe habente.

39 *Circa ſimilia ſimiliter agere*] Quod negatum beſtiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut a quo declinatio avertit, ſic agunt. Cic. 2, de fin. 14. *ratio, quæ & cauſas rerum & conſecutiones videat, & ſimilitudines transferat, & diſjuncta conjungat, & cum præſentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ conſequentis ſtatum.* Idem 1, de leg. 7.

40 *Cujus peculiare ſolus inter animantes inſtrumentum habet ſermonem*] Et ſocietatis colendæ ex Cic. 1, de leg. 9. moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix eſt humanæ maxima ſocietatis.

41 *Cui*] Facultati.

GRO-

8. Hæc vero, quam rudi modo jam expreſſimus, [42] ſocietatis cuſtodia, humano intellectui conveniens, fons eſt ejus juris, [43] quod proprie tali nomine appellatur: [44] quo pertinent alieni abſtinentia, & ſi quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus reſtitutio, promiſſorum implendorum obligatio, [45] damni culpa dati reparatio, & [46] pœnæ inter homines meritum. *Homini primum ſociale: proprie & ſtricte dictum.*

9. Ab hac juris ſignificatione fluxit altera largior: quia enim homo ſupra cæteras animantes non tantum vim obtinet ſocialem

GROTII.

g *Societatis cuſtodia humano intellectui conveniens*] Seneca IV. de beneficiis cap. XVIII. *Ut ſciam per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt, ingratum eſſe, quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat ac diſtrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno inſtructior vita, contraque incurſiones ſubitas munitior eſt, beneficiorum commercio. Hac nos ſingulos, quid ſumus? præda animalium & victima ac viliſſimus & facillimus ſanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & ad ſera vitem ſegregem, armata ſunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris facit. duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. itaque qui par eſſe nulli poſſet ſi diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari juſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc ſortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes. Tollitur autem, ſi efficies ut ingratus animus non per ſe vitandus ſit.*

h *Quo pertinent alieni abſtinentia*] Porphyrius de non eſu animantium tertio: ἀ ὃ διαιροῦνται εἰς τὸ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι πᾶσιν ὅτιοῦν ἢ μὴ βλάπτουσιν. *Juſtitia in eo ſita eſt, ut abſtineatur alienis neque noceatur non nocentibus.*

GRONOVII.

42 *Societatis cuſtodia fons eſt juris*] Homo appetit ſocietatem, quia ea juvatur & conſervatur: & ſi nihil juvaretur, ac ſibi ſufficeret, eam appeteret tamen, ne ſermo eſſet otioſus ſibi: deinde ut, quæ habet commoda, cum aliis communicaret: (bonum enim eſt communicativum ſui) aut ſaltem aliis demonſtraret; naturaliter enim gaudia teſtem requirunt. Jam qui ſocium admittit, qui vicinum, neceſſe eſt aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat, & ſibi minus indulgeat, ut eadem viciſſim conſequatur a ſocio. Qui contubernalem adſciſcit, neceſſe eſt partem cubiculi ei permittat, qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas & mutua patientia ſolitudinis vitandæ & auxilii mutui cauſa comparata, pactis conventis vel tacitis vel expreſſis firmata, tranſit in jus. Cicero ait 1, de leg. 5. *ſi pateſiat, cujus muneris colendi efficiendique cauſa nati & in lucem editi ſimus, qua ſit conjunctio hominum, quæ naturalis ſocietas inter ipſos; his explicatis, fontem legum & juris inveniri.*

43 *Quod proprie*] 1, 1. 10. quod in contractibus verſatur.

44 *Quo pertinent*] Ad quod. Juſtin. 2, 2. de Scythis. *Nulli ſc. gravis, quid eum*, &c.

45 *Damni culpa*] Si quis quid damni noſtra culpa aut vitio in rebus ſuis fecerit, id ut compenſemus.

46 *Pœnæ meritum*] Utque puniatur, qui peccarit in ſocietatem. ἀνάλογος καὶ ἐφ' ἕσον μετέχει τὸ φύσει, τοσοῦτον. Ariſtoteles Oecon. 1, 3.

lem de qua diximus, ſed & [47] judicium ad æſtimanda quæ delectant aut nocent, non præſentia tantum, ſed & futura, & quæ in utrumvis poſſunt ducere; [48] pro humani intellectus modo etiam [49] in his judicium recte conformatum ſequi, neque metu, aut voluptatis præſentis [50] illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens eſſe humanæ naturæ; & quod tali [51] judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ ſcilicet, eſſe intelligitur.

Improprie & laxius.

10. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria ſunt elargiendis [1] prudens [52] diſpenſatio, ut quæ nunc ſapientiorem minus ſapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout [53] actus cujuſque & rei natura fert, præponit: quam [54] juris proprie [55] ſtricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen [56] jus illud proprie nominatum diverſam longe naturam habeat, in eo poſitam, ut quæ jam [57] ſunt alterius alteri permittantur, aut [58] impleantur.

11. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent, etiamſi daremus, quod ſine ſummo ſcelere dari nequit, non [59] eſſe Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus con-

GROTII.

1 *Prudens diſpenſatio, ut quæ nunc ſapientiorem minus ſapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujuſque & rei natura fert, præponit*] Agit hac de re Ambroſius libro primo de officiis.

GRONOVII.

47 *Judicium ad æſtimanda*] Æſtimandi, i. e. delectum & diſcrimen rerum bonarum & malarum, juvantium & inutilium, non modo in præſens, ſed etiam in longam diem, & rationes viaſque tam quæ præcipitant in turpia & noxia quam quæ ad honeſta & profutura pertinent: adeoque providentiam ſecuturi ejus commodi aut incommodi.

48 *Pro humani intellectus modo*] i. e. quantum patitur imbecillitas & infirmitas humana.

49 *In his judicium*] Non facere quod quæ canit, *Video meliora proboque, Deteriora ſequor*; ſed diligenter & liquido inſpecta & pro melioribus aguita conſtanter, & confidenter ſectari, affectare, agere.

50 *Illecebra corrumpi*] Ut eiigas aut repente facias, cujus poſtea pœnitreat.

51 *Judicio*] Se debere averſari malum licet habeat illecebram boni.

52 *Diſpenſatio*] Juſtitia *diavεμητικὴ* ſive attribuens vel diſtributiva, in præmiis & muneribus ſive oneribus tribuendis, non autem in pœnis, in quibus verſatur commutativa, quæ ſpectat contractus & maleficia, quæ ſunt quaſi contractus.

53 *Actus*] Opera quam in commune commodum præſtat.

54 *Juris proprie*] Quod reddit prætor & unde actiones naſcuntur; quod pertinet ad juſtitiam commutantem vel emendatricem, *συναλλακτικὴν ἢ διορθωτικὴν*, verſantem in contractibus & pœnis

55 *Stricte dicti*] Quale ſcil. traditur in juris corpore, unde actiones naſcuntur.

56 *Jus*] Juſtitiæ diſtributivæ proprie non eſt jus, quia nulla actione peti poteſt.

57 *Sunt alterius*] Reſpicit duo præcepta poſteriora juris. Hæc eſt juſtitia, quæ dicitur commutativa vulgo, vel correctiva in contractibus & pœnis.

58 *Impleam*] i. e. faciam quod debeo, unicuique ſuum tribuam.

59 *Eſſe Deum*] IV. Argumentum.

GRO-

Digitized by Google

contrarium cum nobis partim ratio, partim [60] traditio perpetua insèverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus sæculis testata, sequitur, jam ipsi Deo, ut [61] opifici & cui nos nostraque omnia debeamus, [62] sine exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit; ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod Christiani indubitata testimoniorum fide victi credimus.

12. Et hæc jam alia juris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet [k 63] ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale jus, [64] sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quamquam ex [65] principiis homini internis profluit, [l] Deo tamen adscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant, juris originem non aliunde petendam quam [66] ab ipso Jove, [m] a quo Jovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici potest. 2. *Voluntarium.* 1. *Divinum.*

13. Ac-

GROTII.

k *Ex libera Dei voluntate*] Inde M. Antonino judice libro IX: ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ· *qui injuste agit, impius est.*

l *Deo tamen adscribi merito potest*] Chrysostomus I ad Corinthios XI, 3: ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, Θεὸν λέγω. ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν· *Cum naturam dico, Deum dico; ipse enim est naturæ opifex.* Chrysippus III. de Diis: ἀ γὰρ ἔστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν ἢ ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως. ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν· *Non potest inveniri principium aliud aut origo justitiæ, quam ab Jove & communi natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque disserendum est.*

m *A quo Jovis nomine jus Latinis dictum*] Nisi forte verius per abscissionem, ut ex eo quod fuit *essum* factum est *es*, ita ex eo quod fuerat *jussum* factum *jus*, *jussis*, postea *juris*, ut ex *Papisiis Papirii*, de quo vide Ciceronem lib. IX, epist. 21.

GRONOVII.

60 *Traditio*] i. e. omne quod gentes instillarunt suis posteris, sive consensus & præcepta majorum nostrorum omnis XVI.

61 *Opifici*] Qui nos creavit.

62 *Sine exceptione*] In omnibus & perpetuo.

63 *Ex libera Dei voluntate*] Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum*. lib. I, cap. I. num. 13.

64 *Sive illud sociale*] Sive quod continet ac dirigit societates gentium & hominum, sive quod sanæ menti rectum & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, etsi excogitatum, comparatum, proditum est ab hominibus excellenter præditis & præclare utentibus vi humanis ingeniis insita.

65 *Principiis*] Recta ratione insita, quam negaverat in bestiis esse.

66 *A Jove*] Derivatio Stoïca Scipionis Gentilis inventum. Orig. p. 270. immo potius præcisum & decurtatum a vocabulo *jussus*, nam quod sive Deus, sive ratio, sive superior jubet, est jus.

Digitized by Google

13. Accedit, quod illa quoque ipſa principia Deus [67] datis legibus magis conſpicua fecit, etiam iis quibus imbecillior eſt ad ratiocinandum vis animi: & in diverſa trahentes [68] impetus, qui nobis ipſis, quique aliis conſulunt, [69] vagari vetuit, illos quippe vehementiores [70] addictius regens & fine ac modo coërcens.

14. Sed & hiſtoria ſacra præter id, quod in præceptis conſiſtit, affectum illum ſocialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iiſdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque ſenſu dici recte poſſit quod alio dixit [71] Florentinus, cognationem inter nos a natura conſtitutam; cui conſequens ſit, hominem homini inſidiari nefas eſſe. [72] Inter homines quaſi [n] Dii quidam ſunt parentes, quibus proinde non [73] infinitum ſed [74] ſui generis obſequium debetur.

L. at vim. D. de juſt. & jur.

2. Humanum.

15. Deinde vero, cum juris naturæ ſit [75] ſtare pactis, ([76] neceſſarius enim erat inter homines aliquis ſe obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi poteſt,) ab hoc ipſo fonte jura civilia fluxerunt. [77] Nam qui ſe cœtui alicui aggregaverant, aut [78] homini hominibuſque ſubjecerant, hi aut expreſſe promiſerant, aut ex negotii natura tacite promiſiſſe debent intelligi, ſecuturos ſe id quod aut cœtus pars major, aut hi, [79] quibus delata poteſtas erat, conſtituiſſent.

Civile cujuſque civitatis.

16. Quod

GROTII.

n *Dii quidem ſunt parentes*] Θεοὶ ἐπίγειοι Hierocli ad aureum carmen, *Dii terreſtres*: Philoni ad decalogum ἐμφανεῖς Θεοὶ μιμούμενοι τὸν ἀγέννητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν· *conſpicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando*: ſecunda poſt Deum fœderatio Hieronymo epiſt. XCII. Parentes Deorum ſimulacra Platoni de legibus XI. Honos parentibus ut Diis debetur, pronuntiante Ariſtotele Nicomachæorum IX, cap. II.

GRONOVII.

67 *Datis legibus*] Decalogo.

68 *Impetus*] Ὁρμὰς· πάθη· affectus, ſenſus, motus animi, commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam ſatellites. Cic. 3, Tuſc. II. & 4, Tuſc. 6. Claudian. 4. Conſ. Honor. 230.

69 *Vagari*] Cum ſc. dixit: *non concupiſces, non occides*: aliud contra iram, aliud contra deſideria.

70 *Addictius*] Adductius, quaſi attracto fræno. Phraſis Taciti, *regnum adductius*, 3, hiſt. 7. de mor. G. 43.

71 *Florentinus*] L. 3. D. de Juſt. & Jure.

72 *Inter homines*] V. Argumentum.

73 *Infinitum*] Non ſine exceptione, ut de Deo dixerat.

74 *Sui generis*] Quatenus non eſt contra illum, cui ſoli infinitum obſequium debetur, Deum.

75 *Stare pactis*] i. e. fidem datam ſervare.

76 *Neceſſarius obligandi modus*] Nam ſi ſocietas jungi debebat, requirebatur aliquod vinculum, coagulum, ferrumen, ſacramentum, quo ea ſocietas contineretur: alioqui forent meræ arenæ.

77 *Nam qui ſe cœtui*] VI. Argumentum.

78 *Homini*] Uni regi, principi, aut magiſtratibus aliis.

79 *Quibus delata*] Aut pauci unuſve repræſentans ſocietatem, ut rex, magiſtratus.

GRO-

Digitized by Google

16. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, ſed & aliis,
[80] *Utilitas juſti prope mater & æqui*,
ſi accurate loquamur, verum non eſt: nam naturalis juris mater eſt ipſa [81] humana natura, quæ nos, etiamſi re nulla indigeremus, ad ſocietatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater eſt ipſa ex conſenſu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim ſuam habeat, poteſt natura hujus quoque juris quaſi [82] proavia dici. Sed naturali juri utilitas [83] accedit: voluit enim naturæ Auctor nos ſingulos & infirmos eſſe, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam [84] ſocietatem raperemur: juri autem civili occaſionem dedit utilitas: nam illa quam diximus conſociatio, aut ſubjectio [85] utilitatis alicujus cauſa cœpit inſtitui. Deinde & qui jura præſcribunt aliis, in eo utilitatem aliquam ſpectare ſolent, aut debent.

17. Sed ſicut cujuſque civitatis jura utilitatem ſuæ civitatis reſpiciunt, ita inter civitates aut omnes, aut pleraſque [86] ex conſenſu jura quædam naſci potuerunt, & nata apparet, quæ utilitatem reſpicerent non cœtuum ſingulorum ſed [87] magnæ illius univerſitatis. Et hoc jus eſt quod gentium dicitur, quoties id [88] nomen a jure naturali diſtinguimus. quam partem juris omiſit Carneades, jus omne in naturale & civile ſingulorum populorum diſtribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos verſatur acturus, (ſubjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuiſſet. *Gentium: civitatum omnium aut pleraruinque.*

18. Male [89] autem a Carneade [90] ſtultitiæ nomine juſtitia traducitur. Nam ſicut, ipſo fatente, ſtultus non eſt civis, qui in civitate jus civile ſequitur, etiamſi ob ejus juris reverentiam quædam ſibi utilia omittere debeat: ita nec ſtultus eſt populus, qui non tanti

II. *Objectionum refutatio.*

GROTII.

o *Utilitas juſti prope mater & æqui*] Ad quem locum Acron, aut quiſquis eſt vetus Horatii interpres: *repugnat præceptis Stoicorum. oſtendere vult juſtitiam non eſſe naturalem, ſed natam ex utilitate.* Contra hanc ſententiam vide quæ diſputat Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libro III, c. XIV.

GRONOVII.

80 *Utilitas*] Horat. 1, ſat. 3.

81 *Humana*] Recta ratio.

82 *Proavia*] Cauſa remotior.

83 *Accedit*] Ultro ſe quaſi comitem præbet.

84 *Societatem raperemur*] Lactant. de opific. Dei cap. 4.

85 *Utilitatis*] Ut ſingulorum artes & opes in unum collatæ omnibus quoque aliis prodeſſent.

86 *Ex conſenſu jura*] Vel tacito, vel expreſſo. VII. Argumentum.

87 *Magnæ illius univerſitatis*] Conjunctionis quæ inter omnes eſt homines.

88 *Nomen a jure naturali*] Nam interdum naturæ jus vocatur, quod eſt gentium, ut paulo inferius dictum eſt. Sic majorem natu in imperiis ſuccedere, *naturæ jus* vocat Juſtinus 21, 1. *quod natura ipſa gentibus dedit.* 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

89 *Male*] Conſectaria ſive IV. articulus prioris membri partis generalis.

90 *Stultitiæ*] Quia abſtineat alieno, quod poſſet ei utile eſſe.

tanti facit ſuas utilitates, ut propterea communia populorum jura negligat; par enim in utroque eſt ratio. Nam [p] ſicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis præſentis cauſa, [91] id convellit quo ipſius poſteritatiſque ſuæ perpetuæ utilitates continentur: ſic & populus jura naturæ gentiumque violans, ſuæ quoque tranquillitatis in poſterum reſcindit munimenta. Tum vero etiamſi ex juris obſervatione nulla ſpectaretur utilitas, ſapientiæ non ſtultitiæ eſſet eo ferri, ad quod a natura noſtra nos duci ſentimus.

Juſtitia ſtultitia non eſt.

19. Quare nec illud,

[92] *Jura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt:*

quod apud Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad juſtitiam colendam adigi, univerſaliter verum eſt. Id enim [93] ad ea dumtaxat inſtituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exſecutionem reperta ſunt; ſicut multi per ſe infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conſpirarunt ad inſtituenda ac communibus viribus tuenda [94] judicia, ut quibus ſinguli pares non erant, his univerſi prævalerent. Et hoc demum ſenſu commode accipi poteſt quod dicitur jus eſſe id quod validiori placuit; ut intelligamus [95] ſine ſuo externo carere jus, niſi vires miniſtras habeat; ſicut Solon res confecit maximas, ut ipſe prædicabat:

Vis ex metu injuſti, & validioris, cauſa ejus non eſt.

Ὁμῶ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

[96] *Vim juſque parilis copulans vincli jugo.*

20. Ne-

GROTII.

p *Sicut civis qui jus civile perrumpit*] Hac ipſa ſimilitudine appoſite utitur lib. IX. M. Antoninus: ἴστις ἐὰν ἦν σφᾶξις σε μὴ ἐχη τὴν ἀναφορὰν, εἴτε σποσεχὼς εἴτε σεφρωθὼν ὅτι τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὐτὰ διαφθᾶ ὁ βίος, καὶ ἐν ἐκ ἦν ἐκ ἦν εἶναι, καὶ σασιώδης ὅστις ἀφίησι ἐκ δήμῳ ὃ τὸ καθ' αὐτὸν μέρος διεσάλῳ. *Quacumque tua actio reſpectum non habuit ſive cominus ſive eminus ad propoſitum communitatis, ea vitam diduxit, nec unam eſſe patitur, ſeditioſaque non minus eſt quam is qui in populo partem ſeorſim facit.* Et libro XI: ἄνθρωπος ἐκὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθείς, ὃ δύναται μὴ καὶ ὅλη φύσις ἀποκεκόφθαι. *Homo ab uno abſciſſus homine, non poteſt non & ab univerſo genere abſciſſus haberi.* Nimirum, ut eidem Antonino dictum eſt, quod examini expedit, idem api.

q *Vim juſque parilis copulans vinculi jugo*] Ovidius,

Valet cauſa, cauſamque tuentibus armis.

GROTOVII.

91 *Id convellit*] Eripit ſibi fidem, exiſtimationem, aliorum voluntatem cum ipſo contrahendi.

92 *Jura inventa*] Horat. I, ſat. 3.

93 *Ad ea dumtaxat*] Quæ firmant jus & auctoritatem magiſtratuum.

94 *Judicia*] Diſceptationes fori, cum didiciſſent homines legibus, non armis, vivere. Juſt. 43, 4.

95 *Fine ſuo externo*] Non poſſe ad effectum & exſecutionem pervenire, niſi magiſtratui committatur jus gladii.

96 *Vim*] Hinc Κράτος καὶ Βίαν inter miniſteria Jovis in Prometheo ponit Æſchylus. Et qui rempub. ordinat & reformat, eum ſine collega & armatum eſſe oportere diſputat Machiavellus ad Livium I, 7, & hoc argumento excuſat cædem Remi a Romulo occuparam.

GRO-

20. Neque tamen quamvis a vi deſtitutum jus omni caret effectu. nam juſtitia [97] ſecuritatem affert conſcientiæ, injuſtitia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus deſcribit [98] Plato. Juſtitiam probat, injuſtitiam damnat proborum conſenſus. [99] Quod vero maximum eſt, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia ſua ita poſt hanc vitam reſervat, ut ſæpe eorum vim etiam in hac vita repræſentet, quod multis exemplis hiſtoriæ docent. JUSTITIA *ſecuritatem affert conſcientiæ.*

21. Quod vero multi quam a civibus exigunt juſtitiam, eam [100] in populo aut populi rectore inſuper habeant, ejus erroris cauſa eſt, primum quod in jure nihil ſpectant [1] niſi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens eſt in civibus, qui ſinguli ad ſui tutelam invalidi ſunt. At magnæ civitates, cum omnia in ſe complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam ſunt neceſſaria, opus habere non videntur ea virtute, quæ [2] foras ſpectat & juſtitia appellatur. *Privatis, populo, & populi rectoribus aque convenit.*

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non ſolius utilitatis cauſa comparatum; nulla eſt [3] tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra ſe ope indigere poſſit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in ſe vires; unde etiam a potentiſſimis populis & regibus fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus [4] intra civitatis fines concludunt. Veriſſimum illud, [5] omnia incerta eſſe [6] ſimul a jure receſſum eſt.

23. Si nulla eſt communitas quæ ſine jure conſervari poſſit, [7] quod

97 *Securitatem*] Diogenes apud Stobæum ſer. 31. p. 188. Ἡ τοίνυν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει βασάνον τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ μηδένα μήτε φοβεῖσθαι, μήτε αἰσχυνόμενον ζῆν ἀδύνατον τοῖς ὅσιον καὶ ἀνεπίπληκτον τῷ βίῳ.

98 *Plato*] In Gorgia p. 357. Alludunt Tacitus 6, ann. 6. Cicero 3. de offic. 2, 1. Quintil. 12, inſt. 1. Lucianus Cataplo. Claudianus in Ruſin. 2, 504. & apud Stobæum Diogenes pag. 188.

99 *Quod vero &*] III. Conſectarium.

100 *In populo*] Ut apud Senecam Thyeſte v. 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona ſunt: quæ juvat, reges ſunt.*

1 *Niſi utilitatem*] Et jus ſive juſtitiam & ſtudia liberalia & pietatem & virtutem omnem ſequuntur utilitates, honores, opes, præmia: ſed ea omnia vitiantur, quoties in illis nihil ſpectatur, niſi utilitas: evenit enim, ut ea non ſerio, commode, diligenter exerceant, quotquot ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid majus, utile petunt; & ſimul atque præſens non apparet utilitas, aut præſentior non apparet ex contrariis vel diverſis, iſta præclara negligant & contemnant.

2 *Foras ſpectat*] i. e. quæ præſtat hominem bonum magis alteri, quam ſibi. Apulej. de philoſ. mor. p. 16.

3 *Tam valida*] Salluſtius Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. Curt. 7, 8. Senec. epiſt. 4. *Neminem eo fortuna provexit*, &c.

4 *Intra civitatis*] Tantum civile ſtatuunt eſſe, non gentium.

5 *Omnia incerta*] In aleam mitti; nec homines, nec ſocietatis ſtatum fundatum eſſe, ni juſtitia muniatur. Cicero pro Cæcina cap. 25.

6 *Simul*] i. e. ſimul ac jure &c.

Quo-

4. In Chriſtianis ſcriptoribus plurima ejus ſenſus occurrunt: pro multis unum Tertulliani ſufficiat: *dolus*, *aſperitas*, *injuſtitia*, [24] *propria negotia prætiorum*. Qui ita ſentiunt, dubium non eſt, quin oppoſituri ſint nobis illud ex [25] comœdia:

Incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas
Quam ſi des operam, ut cum ratione inſanias.

Jus eſſe aſſertum, contra Carneadis objectiones.

5. Cum vero fruſtra de jure ſuſcipiatur diſputatio, ſi ipſum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus noſtrum pertinebit, hunc graviſſimum errorem breviter refelli. Cæterum [26] ne cum turba nobis res ſit, [27] demus ei advocatum. Et quem potius quam [28] Carneadem, qui ad id pervenerat, quod [29] academiæ ſuæ ſummum erat, ut pro falſo non minus quam pro vero vires eloquentiæ poſſet intendere? Is ergo [30] cum ſuſcepiſſet juſtitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem, nullum invenit argumentum validius iſto: jura ſibi homines utilitate ſanxiſſe varia pro moribus, & apud eoſdem pro temporibus ſæpe mutata: jus autem naturale eſſe nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates ſuas natura ducente ferri: proinde aut nullam eſſe juſtitiam, aut ſi ſit aliqua, ſummam eſſe ſtultitiam, quoniam ſibi noceat alienis commodis conſulens.

6. Verum

mis rebus geſtis, erubeſceret. Seneca epiſt. 11. quod ipſe cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus* Plinio 7, 12. & 37, 2. Unde Salluſtius eum dixit *oris proli, ſed animi invercundi.* Suet. de illuſtr. Gramm. 15. Probus autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lyſander τὸ δίκαιον ἐν μέτρῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθέμενον καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.

24 *Propria negotia*] Non parerga aut obiter contingentia, ſed ipſum opus, ipſum quod intenditur ibi & agitur: non quæ forte incidunt, ſed quæ proprie ibi aguntur.

25 *Comœdia*] Terent. Eun. 1, 1.

26 *Ne cum turba*] In qua ſcilicet omnes clamant, nemo audit. lib. 1, 4. 2.

27 *Demus ei*] Ponamus hominem certum, quicum nobis res ſit, qui pro falſa illa opinione pugnet, & pro ea ſolus dicat. Genus loquendi e veterum declamatorum ſchola petitum, quo de foro migrarat. Frequentatum M. Senecæ & Quinctiliano. Vide notas meas ad Senec. controverſ. 7.

28 *Carneadem*] Carneades Cyrenæus, novæ academiæ tertiæ conditor poſt Platonem & Arceſilam. Vide Diog. Laërt. & Jonſium hiſt. philoſoph. lib. 3, cap. 10. pag. 264. Cic. de legib. 1, 13. Lactant. 5, 17. Quinctil. 12, 1. De ſententia Carneadis Cic. 3. de republ. fragmentum ſervatum Lactantio in epitome.

29 *Academia*] Academicæ ſectæ, quæ ex inſtituto nihil definiebat, & aſſenſum quidem ſuſtinebat, de omnibus autem quæſtionibus probabiliter in utramque partem diſputabat.

30 *Cum ſuſcepiſſet*] Quod fecit Romæ legatus ab Athenienſibus miſſus, temporibus M. Porcii Catonis Cenſorii. Plut. p. 340. Quintil. 12, 1. 557. Lactantius divinar. inſtit. 5, 14. & 17. unde Gr. hunc locum depromſit: ipſe autem e Ciceronis lib. 3. de republ. Adde Lactant. epitomen cap. 1.

Gro-

Digitized by Google

6. Verum quod hic dicit philoſophus, & ſequitur [31] poëta;

Nec natura poteſt juſto ſecernere iniquum: 1 *Naturale*

admitti omnino non debet. [32] nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans, multoque longius diſtans a cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter ſe diſtant: cui rei teſtimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem, quæ homini ſunt propria, eſt appetitus ſocietatis, id eſt communitatis non qualiſcunque ſed tranquillæ, & [33] pro ſui intellectus modo ordinatæ, cum his qui [34] ſui ſunt generis: quam [d] [35] οἰκείωσιν Stoici appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad ſuas tantum utilitates ferri, ita univerſe ſumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum ſuarum ſtudium, partim [36] fœtuum ſuorum, partim aliorum ſibi congenerum reſpectu [e] aliquatenus temperant. quod in illis quidem

GROTII.

d *Οἰκείωσιν Stoici appellabant*] Chryſoſtomus ad Romanos Homilia XXXI. ἔχουσι γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται. *Habemus naturâ homines cum hominibus ſocietatem, quidni, cum tale quid inter ſe & fera habeant?* Vide eundem capite primo ad Epheſios, ubi a natura nobis data docet ad virtutem ſemina. Marcus Antoninus Imperator ſumme philoſophus: ἔτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγένημαι φύσει δίδυκται. ἢ οὐκ ἦν συναρχὴς, ἔτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων· *Pridem patuit ad ſocietatem nos genitos. Nonne in aperto eſt deteriora eſſe meliorum cauſa, meliora vero alterum alterius cauſa?*

GRONOVII.

31 *Poëta*] Horat. lib. 1, ſatyr. 3.

32 *Nam homo animans quidem eſt, ſed eximium animans*] Cicero 1, leg. 7. ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal* &c.

33 *Pro ſui intellectus*] Quantum poteſt aſſequi humana imbecillitas. Sola enim cœleſtia ſunt ordinatiſſima; humana tam perfecte diſponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

34 *Sui generis*] Cum aliis hominibus.

35 Οἰκείωσιν] Q. d. domeſticationem, familiaritatem domeſticam.

36 *Fœtuum*] Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos ante ſeſe exaturantes & hæ & pleræque animantes, quam ipſi granum ſumant, ut animalia & feræ etiam pro catulis ac fœtibus ſeſe in periculum conjicientes, ut canes venatici prædâ abſtinentes, & eam domino reſervantes. Cic. 5, fin. 19. *formicæ, apes, ciconiæ aliorum etiam cauſa quædam faciunt.* Quintil. 5, 11. apes etiam formicaſque in commune laborare. Vide Ælian. de animal.

GROTII.

e *Aliquatenus temperant*] Vetus eſt proverbium, *canis caninam non eſt.* Juvenalis:

Tigris agit rabida cum tigride pacem:
Parcit cognatis maculis fera.

Eſt locus Philonis egregius ad decalogi præceptum quintum, quem græce qui volet legat. Ego eum, quia longior eſt, ſemel, id eſt, latine hic ponam: *Imitatores ſaltem mutorum animantium eſtote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defenſores ſunt: quin & pro heris moriuntur, ſi quod ſubito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem uſque, ut paſtores illæſos præſtent. Nonne inter fœda fœdiſſimum eſt, in referenda gratia vinci hominem a cane, mitiſſimum animal a ferociſſimo? quod ſi a terreſtribus non ſatis edocemur,*

dem procedere credimus [37]ex principio aliquo intelligente [38]extrinſeco, quia circa actus alios, iſtis neutiquam difficiliores, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem diſciplinam oſtendit ſe ad bene aliis faciendum propenſio quædam, prudenter a Plutarcho obſervata: ſicut & in ea ætate miſericordia ſponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cum [39] circa ſimilia ſimiliter agere norit, [f] cum ſocietatis appetitu excellente, [40] cujus peculiare ſolus inter animantes inſtrumentum habet ſermonem, ineſſe etiam facultatem ſciendi agendique, ſecundum generalia præcepta, par eſt intelligi, [41] cui quæ conveniunt ea jam ſunt non omnium quidem animantium, ſed humanæ naturæ congruentia.

8. Hæc

tranſeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde diſcamus, quod oportet. Ciconiarum ſenes in nidis manent, volare invalidæ. Harum ſoboles per omnes, prope ſic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes: illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæ veroitineris moleſtias ſolantur pietatis conſcientia & exſpectatione paris olim, ubi ſenuerint, a ſua prole, atque ita legitimo tempore debitum perſolvunt neceſſarium, quod accepere reddentes. Neque enim ab aliis alimenta habere poſſunt, aut initio vitæ parvæ cum ſunt, aut natu grandes in vitæ exitu. quapropter non alio quam naturæ magiſtro didicerunt educare vetulas, educatæ & ipſæ cum teneræ eſſent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur ſe præ pudore abſcondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut ſolos aut præ cæteris ſublevare debuerant, præſertim cum id facientes non tam daturi ſint quippiam, quam id quod debent reddituri? Nihil enim eſt liberis proprium quod non parentum ſit prius, qui aut de ſuo dederunt, aut acquirendi præbuerunt cauſas. De columbarum cura eximia circa fœtus ſuos vide Porphyrium de non eſu animalium tertio. De ſcarorum & ſaurorum pro ſociis Caſſiodorum XI, 40.

f *Cum ſocietatis appetitu excellente*] M. Antoninus libro IX. *ὁ ἄνθρωπος εὐεργετικὸς φύσει.* *Homo in id natus eſt, bene ut aliis faciat.* Item: *Ἄλλον γὰρ εὖ ποιεῖ τις ἢ γεωδές τι μηδενὸς γεώδους φειδόμενον, ἢ οἷος ἄνθρωπος ἀν-*

θρώπῳ ἐπιτυχεῖν ἐθέλει. *Facilius reperiat quis terreſtre aliquod ad terram ſe non ferens, quam hominem ab humano genere abſciſſum.* Libro X. *ἔστι τὸ λογικὸν εὔβουλος καὶ πολιτικόν.* *quod ratione utitur, neceſſario & cœtum appetit.* Nicetas Choniates: *ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν.* *Natura inſculpſit inſevitque nobis animo conſenſionem cum iis, quæ cognata ſunt nobis.* Adde Auguſtinum de doctrina Chriſtiana lib. III, c. 14.

GRONDVII.

37 *Ex principio*] Non ex vi mentis, conſilio, voluntate, deliberatione ac decreto, denique parte intelligente ipſis inſita atque ingenita.

38 *Extrinſeco*] i. e. Deo vel miniſtra Dei natura, non ab inſita ipſis ratione certa & perpetua, ſed ex inſtinctu naturæ, in paucis & certis rebus ſic ſe habente.

39 *Circa ſimilia ſimiliter agere*] Quod negatum beſtiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut a quo declinatio avertit, ſic agunt. Cic. 2, de fin. 14. *ratio, quæ & cauſas rerum & conſecutiones videat, & ſimilitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præſentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ conſequentis ſtatum.* Idem 1, de leg. 7.

40 *Cujus peculiare ſolus inter animantes inſtrumentum habet ſermonem*] Et ſocietatis colendæ ex Cic. 1, de leg. 9. moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix eſt humanæ maxima ſocietatis.

41 *Cui*] Facultati.

Gro-

8. Hæc vero, quam rudi modo jam expreſſimus, [42] ſocietatis cuſtodia, humano intellectui conveniens, fons eſt ejus juris, [43] quod proprie tali nomine appellatur: [h] [44] quo pertinent alieni abſtinentia, & ſi quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus reſtitutio, promiſſorum implendorum obligatio, [45] damni culpa dati reparatio, & [46] pœnæ inter homines meritum. *Homini primum ſociale: proprie & ſtricte dictum.*

9. Ab hac juris ſignificatione fluxit altera largior: quia enim homo ſupra cæteras animantes non tantum vim obtinet ſocialem

GROTII.

g *Societatis cuſtodia humano intellectui conveniens*] Seneca IV. de beneficiis cap. XVIII. *Ut ſcias per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt, ingratum eſſe, quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat ac diſtrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno inſtructior vita, contraque incurſiones ſubitas munitior eſt, beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos, quid ſumus? præda animalium & victima ac viliſſimus & facillimus ſanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & adjura vitem legrezem, armata ſunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris facit. duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. itaque qui par eſſe nulli poſſet ſi diducerentur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ tranſmiſit imperium, & dominari etiam in mari juſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes. Tollitur autem, ſi efficies ut ingratus animus non per ſe vitandus ſit.*

h *Quo pertinent alieni abſtinentia*] Porphyrius de non eſu animantium tertio: *ἡ δὲ διαφορὰ ἐν τῷ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι κεῖται πάντες γὰρ ὅτιοῦν ἂν μὴ βλάπτοντ᾽.* Juſtitia in eo ſita eſt, ut abſtineatur alienis neque noceatur non nocentibus.

GRONOVII.

42 *Societatis cuſtodia fons eſt juris*] Homo appetit ſocietatem, quia ea juvatur & conſervatur: & ſi nihil juvaretur, ac ſibi ſufficeret, eam appeteret tamen, ne ſermo eſſet otioſus ſibi: deinde ut, quæ habet commoda, cum aliis communicaret: (bonum enim eſt communicativum ſui) aut ſaltem aliis demonſtraret; naturaliter enim gaudia teſtem requirunt. Jam qui ſocium admittit, qui vicinum, neceſſe eſt aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat, & ſibi minus indulgeat, ut eadem viciſſim conſequatur a ſocio. Qui contubernalem adſciſcit, neceſſe eſt partem cubiculi ei permittat, qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas & mutua patientia ſolitudinis vitandæ & auxilii mutui cauſa comparata, pactis conventis vel tacitis vel expreſſis firmata, tranſit in jus. Cicero ait I, de leg. 5. *ſi pateſiat, cujus muneris colendi efficiendique cauſa nati & in lucem editi ſimus, qua ſit conjunctio hominum, qua naturalis ſocietas inter ipſos; hiis explicatis, fontem legum & juris inveniri.*

43 *Quod proprie*] I, I. 10. quod in contractibus verſatur.

44 *Quo pertinent*] Ad quod. Juſtin. 2, 2. de Scythis. *Nulli ſe. gravis, quid eum*, &c.

45 *Damni culpa*] Si quis quid damni noſtra culpa aut vitio in rebus ſuis fecerit, id ut compenſemus.

46 *Pœna meritum*] Utque puniatur, qui peccarit in ſocietatem. *ἀλόγως καὶ ᾧ ἔστι μετέχειν τὸ φύσει, τοῦτο τοσοῦτον.* Ariſtoteles Oecon. I, 3.

Digitized by Google

lem de qua diximus, ſed & [47] judicium ad æſtimanda quæ delectant aut nocent, non præſentia tantum, ſed & futura, & quæ in utrumvis poſſunt ducere; [48] pro humani intellectus modo etiam [49] in his judicium recte conformatum ſequi, neque metu, aut voluptatis præſentis [50] illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens eſſe humanæ naturæ; & quod tali [51] judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ ſcilicet, eſſe intelligitur.

Improprie & laxius.

10. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria ſunt elargiendis [1] prudens [52] diſpenſatio, ut quæ nunc ſapientiorem minus ſapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout [53] actus cujuſque & rei natura fert, præponit: quam [54] juris proprie [55] ſtricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen [56] jus illud proprie nominatum diverſam longe naturam habeat, in eo poſitam, ut quæ jam [57] ſunt alterius alteri permittantur, aut [58] impleantur.

11. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent, etiamſi daremus, quod ſine ſummo ſcelere dari nequit, non [59] eſſe Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus con-

GROTII.

1 *Prudens diſpenſatio, ut quæ nunc ſapientiorem minus ſapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujuſque & rei natura fert, præponit*] Agit hac de re Ambroſius libro primo de officiis.

GRONOVII.

47 *Judicium ad æſtimanda*] Æſtimandi, i. e. delectum & diſcrimen rerum bonarum & malarum, juvantium & inutilium, non modo in præſens, ſed etiam in longam diem, & rationes viaſque tam quæ præcipitant in turpia & noxia quam quæ ad honeſta & profutura pertinent: adeoque providentiam ſecuturi ejus commodi aut incommodi.

48 *Pro humani intellectus modo*] i. e. quantum patitur imbecillitas & infirmitas humana.

49 *In his judicium*] Non facere quod quæ cauit, *Video meliora proboque, Deteriora ſequor*; ſed diligenter & liquido inſpecta & pro melioribus agnita conſtanter, & confidenter ſectari, affectare, agere.

50 *Illecebra corrumpi*] Ut eligas aut repente facias, cujus poſtea pœniteat.

51 *Judicio*] Se debere averſari malum licet habeat illecebram boni.

52 *Diſpenſatio*] Juſtitia *diorvτικὴ* ſive attribuens vel diſtributiva, in præmiis & muneribus ſive oneribus tribuendis, non autem in pœnis, in quibus verſatur commutativa, quæ ſpectat contractus & maleficia, quæ ſunt quaſi contractus.

53 *Actus*] Opera quam in commune commodum præſtat.

54 *Juris proprie*] Quod reddit prætor & unde actiones naſcuntur; quod pertinet ad juſtitiam commutantem vel emendatricem, *συναλλακτικὴν & διορθωτικὴν*, verſantem in contractibus & pœnis

55 *Stricte dicti*] Quale ſcil. traditur in juris corpore, unde actiones naſcuntur.

56 *Jus*] Juſtitiæ diſtributivæ proprie non eſt jus, quia nulla actione peti poteſt.

57 *Sunt alterius*] Reſpicit duo præcepta poſteriora juris. Hæc eſt juſtitia, quæ dicitur commutativa vulgo, vel correctiva in contractibus & pœnis.

58 *Impleam*] i. e. faciam quod debeo, unicuique ſuum tribuam.

59 *Eſſe Deum*] IV. Argumentum.

GRO-

Digitized by Google

contrarium cum nobis partim ratio, partim [60] traditio perpetua inſeverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus ſæculis teſtata, ſequitur, jam ipſi Deo, ut [61] opifici & cui nos noſtraque omnia debeamus, [62] ſine exceptione parendum nobis eſſe, præcipue cum is ſe multis modis & optimum & potentiſſimum oſtenderit; ita ut ſibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipſe, poſſit, & voluiſſe credi debeat, multoque magis ſi id diſertis verbis promiſerit: quod Chriſtiani indubitata teſtimoniorum fide convicti credimus.

12. Et hæc jam alia juris origo eſt præter illam naturalem, veniens ſcilicet [k 63] ex libera Dei voluntate, cui nos ſubjici debere intellectus ipſe noſter nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipſum de quo egimus naturale jus, [64] ſive illud ſociale, ſive quod laxius ita dicitur, quamquam ex [65] principiis homini internis profluit, [l] Deo tamen adſcribi merito poteſt, quia ut talia principia in nobis exiſterent ipſe voluit: quo ſenſu Chryſippus & Stoici dicebant, juris originem non aliunde petendam quam [66] ab ipſo Jove, [m] a quo Jovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici poteſt. *2. Voluntarium.* *1. Divinum.*

13. Ac-

GROTII.

k *Ex libera Dei voluntate*] Inde M. Antonino judice libro IX: ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ· *qui injuſte agit, impius eſt.*

l *Deo tamen adſcribi merito poteſt*] Chryſoſtomus I ad Corinthios XI, 3: ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, Θεὸν λέγω. ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν· *Cum naturam dico, Deum dico; ipſe enim eſt naturæ opifex.* Chryſippus III. de Diis: ἀ γὰρ ἔστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν ἢ ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως· ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν· *Non poteſt inveniri principium aliud aut origo juſtitiæ, quam ab Jove & communi natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis maliſque diſſerendum eſt.*

m *A quo Jovis nomine jus Latinis dictum*] Niſi forte verius per abſciſſionem, ut ex eo quod fuit *eſſum* factum eſt *es*, ita ex eo quod fuerat *juſſum* factum *jus*, *juſis*, poſtea *juris*, ut ex *Papiſiis Papirii*, de quo vide Ciceronem lib. IX, epiſt. 21.

GRONOVII.

60 *Traditio*] i. e. omne quod gentes inſtillarunt ſuis poſteris, ſive conſenſus & præcepta majorum noſtrorum omnis ævi.

61 *Opifici*] Qui nos creavit.

62 *Sine exceptione*] In omnibus & perpetuo.

63 *Ex libera Dei voluntate*] Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum.* lib. I, cap. I. num. 13.

64 *Sive illud ſociale*] Sive quod continet ac dirigit ſocietates gentium & hominum, ſive quod ſanæ menti rectum & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, etſi excogitatum, comparatum, proditum eſt ab hominibus excellenter præditis & præclare utentibus vi humanis ingeniis inſita.

65 *Principiis*] Recta ratione inſita, quam negaverat in beſtiis eſſe.

66 *A Jove*] Derivatio Stoïca Scipionis Gentilis inventum. Orig. p. 270. immo potius præciſum & decurtatum a vocabulo *juſſus*, nam quod ſive Deus, ſive ratio, ſive ſuperior jubet, eſt jus.

Digitized by Google

13. Accedit, quod illa quoque ipſa principia Deus [67] datis legibus magis conſpicua fecit, etiam iis quibus imbecillior eſt ad ratiocinandum vis animi: & in diverſa trahentes [68] impetus, qui nobis ipſis, quique aliis conſulunt, [69] vagari vetuit, illos quippe vehementiores [70] addictius regens & fine ac modo coërcens.

14. Sed & hiſtoria ſacra præter id, quod in præceptis conſiſtit, affectum illum ſocialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iiſdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque ſenſu dici recte poſſit quod alio dixit [71] Florentinus, cognationem inter nos a natura conſtitutam; cui conſequens ſit, hominem homini inſidiari nefas eſſe. [72] Inter homines quaſi [a] Dii quidam ſunt parentes, quibus proinde non [73] infinitum ſed [74] ſui generis obſequium debetur.

L. et vim. D. de juſt. & jur.

2. *Humanum.*

15. Deinde vero, cum juris naturæ ſit [75] ſtare pactis, ([76] neceſſarius enim erat inter homines aliquis ſe obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi poteſt,) ab hoc ipſo fonte jura civilia fluxerunt. [77] Nam qui ſe cœtui alicui aggregaverant, aut [78] homini hominibuſque ſubjecerant, hi aut expreſſe promiſerant, aut ex negotii natura tacite promiſiſſe debent intelligi, ſecuturos ſe id quod aut cœtus pars major, aut hi, [79] quibus delata poteſtas erat, conſtituiſſent.

Civile conjuſque civitatis.

16. Quod

GROTII.

a *Dii quidem ſunt parentes*] Θεοὶ δήμιοι Hierocli ad aureum carmen, *Dii terreſtres:* Philoni ad decalogum ἐμφανεῖς Θεοὶ μιμούμενοι τὸν ἀγέννητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν· *conſpicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando:* ſecunda poſt Deum fœderatio Hieronymo epiſt. XCII. Parentes Deorum ſimulacra Platoni de legibus XI. Honos parentibus ut Diis debetur, pronuntiante Ariſtotele Nicomachæorum IX, cap. II.

GRONOVII.

67 *Datis legibus*] Decalogo.

68 *Impetus*] Ὁρμὰς· πάθη· affectus, ſenſus, motus animi, commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam ſatellites. Cic. 3, Tuſc. II. & 4, Tuſc. 6. Claudian. 4. Conſ. Honor. 230.

69 *Vagari*] Cum ſc. dixit: *non concupiſces, non occides:* aliud contra iram, aliud contra deſideria.

70 *Addictius*] Adductius, quaſi attracto fræno. Phraſis Taciti, *regnum adductius*, 3, hiſt. 7. de mor. G. 43.

71 *Florentinus*] L. 3. D. de Juſt. & Jure.

72 *Inter homines*] V. Argumentum.

73 *Infinitum*] Non ſine exceptione, ut de Deo dixerat.

74 *Sui generis*] Quatenus non eſt contra illum, cui ſoli infinitum obſequium debetur, Deum.

75 *Stare pactis*] i. e. fidem datam ſervare.

76 *Neceſſarius ei ligandi modus*] Nam ſi ſocietas jungi debebat, requirebatur aliquod vinculum, coagulum, ferrumen, ſacramentum, quo ea ſocietas contineretur: alioqui forent meræ arenæ.

77 *Nam qui ſe cœtui*] VI. Argumentum.

78 *Homini*] Uni regi, principi, aut magiſtratibus aliis.

79 *Quibus delata*] Aut pauci unuſve repræſentans ſocietatem, ut rex, magiſtratus.

GRO-

16. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, ſed & aliis, [80] *Utilitas juſti prope mater & æqui*, ſi accurate loquamur, verum non eſt: nam naturalis juris mater eſt ipſa [81] humana natura, quæ nos, etiamſi re nulla indigeremus, ad ſocietatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater eſt ipſa ex conſenſu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim ſuam habeat, poteſt natura hujus quoque juris quaſi [82] proavia dici. Sed naturali juri utilitas [83] accedit: voluit enim naturæ Auctor nos ſingulos & infirmos eſſe, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam [84] ſocietatem raperemur: juri autem civili occaſionem dedit utilitas: nam illa quam diximus conſociatio, aut ſubjectio [85] utilitatis alicujus cauſa cœpit inſtitui. Deinde & qui jura præſcribunt aliis, in eo utilitatem aliquam ſpectare ſolent, aut debent.

17. Sed ſicut cujuſque civitatis jura utilitatem ſuæ civitatis reſpiciunt, ita inter civitates aut omnes, aut pleraſque [86] ex conſenſu jura quædam naſci potuerunt, & nata apparet, quæ utilitatem reſpicerent non cœtuum ſingulorum ſed [87] magnæ illius univerſitatis. Et hoc jus eſt quod gentium dicitur, quoties id [88] nomen a jure naturali diſtinguimus. quam partem juris omiſit Carneades, jus omne in natu ale & civile ſingulorum populorum diſtribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos verſatur acturus, (ſubjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuiſſet. *Gentium: civitatum omnium aut pleraruмque.*

18. Male [89] autem a Carneade [90] ſtultitiæ nomine juſtitia traducitur. Nam ſicut, ipſo fatente, ſtultus non eſt civis, qui in civitate jus civile ſequitur, etiamſi ob ejus juris reverentiam quædam ſibi utilia omittere debeat: ita nec ſtultus eſt populus, qui non tanti

II. *Objectionum refutatio.*

GROTII.

o *Utilitas juſti prope mater & æqui*] Ad quem locum Acron, aut quiſquis eſt vetus Horatii interpres: *repugnat præceptis Stoicorum. oſtendere vult juſtitiam non eſſe naturalem, ſed natam ex utilitate.* Contra hanc ſententiam vide quæ diſputat Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libro III, c. XIV.

GRONOVII.

80 *Utilitas*] Horat. 1, ſat. 3.

81 *Humana*] Recta ratio.

82 *Proavia*] Cauſa remotior.

83 *Accedit*] Ultro ſe quaſi comitem præbet.

84 *Societatem raperemur*] Lactant. de opific. Dei cap. 4.

85 *Utilitatis*] Ut ſingulorum artes & opes in unum collatæ omnibus quoque aliis prodeſſent.

86 *Ex conſenſu jura*] Vel tacito, vel expreſſo. VII. Argumentum.

87 *Magnæ illius univerſitatis*] Conjunctionis quæ inter omnes eſt homines.

88 *Nomen a jure naturali*] Nam interdum naturæ jus vocatur, quod eſt gentium, ut paulo inferius dictum eſt. Sic majorem natu in imperiis ſuccedere, *naturæ jus* vocat Juſtinus 21, 1. *quod natura ipſa gentibus dedit.* 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

89 *Male*] Conſectaria ſive IV. articulus prioris membri partis generalis.

90 *Stultitiæ*] Quia abſtineat alieno, quod poſſet ei utile eſſe.

tanti facit ſuas utilitates, ut propterea communia populorum jura negligat; par enim in utroque eſt ratio. Nam [p] ſicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis præſentis cauſa, [91] id convellit quo ipſius poſteritatiſque ſuæ perpetuæ utilitates continentur: ſic & populus jura naturæ gentiumque violans, ſuæ quoque tranquillitatis in poſterum reſcindit munimenta. Tum vero etiamſi ex juris obſervatione nulla ſpectaretur utilitas, ſapientiæ non ſtultitiæ eſſet eo ferri, ad quod a natura noſtra nos duci ſentimus.

Juſtitia ſtultitia non eſt.

19. Quare nec illud,

[92] *Jura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt:*

quod apud Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad juſtitiam colendam adigi, univerſaliter verum eſt. Id enim [93] ad ea dumtaxat inſtituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exſecutionem reperta ſunt; ſicut multi per ſe infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conſpirarunt ad inſtituenda ac communibus viribus tuenda [94] judicia, ut quibus ſinguli pares non erant, his univerſi prævalerent. Et hoc demum ſenſu commode accipi poteſt quod dicitur jus eſſe id quod validiori placuit; ut intelligamus [95] ſine ſuo externo carere jus, niſi vires miniſtras habeat: ſicut Solon res confecit maximas, ut ipſe prædicabat:

Vis ex metu injuſti, & validioris, cauſa ejus non eſt.

Ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

[96] *Vim juſque parilis copulans vincli jugo.*

Valet cauſa, cauſamque tuentibus armis.

20. Ne-

GROTII.

p *Sicut civis qui jus civile perrumpit*] Hac ipſa ſimilitudine appoſite utitur lib. IX. M. Antoninus: ὅτις ἐὰν ἦν ἀφῇς σε μὴ ἰσχὺν τὴν ἀναγκαίαν, εἴτε φυσικὴν εἴτε ἐπίκτητον ὅτι τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὐτὰ διαφθεῖρε ἃ βίον, καὶ ἐκ ἔστι εἶναι, καὶ σασιώδης ὃν ἄφρις εἰ δήμῳ ἢ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διεστάλῳ. *Quæcumque tua actio reſpectum non habeat ſive cominus ſive eminus ad propoſitum communitatis, ea vitam diducit, nec unam eſſe patitur, ſeditioſaque non minus eſt quam is qui in populo partem ſeorſim facit.* Et libro XI: ἄνθρωπος ἐὰς ἀνθρώπου ἀποσχισθείς, ἐ δύναται μὲν καὶ ὅλου φύλλου ἀποκόπτεσθαι. *Homo ab uno abſciſſus homine, non poteſt non & ab univerſo genere abſciſſus haberi.* Nimirum, ut eidem Antonino dictum eſt, quod examini expedit, idem api.

q *Vim juſque parilis copulans vincli jugo*] Ovidius,

GRONOVII.

91 *Id convellit*] Eripit ſibi fidem, exiſtimationem, aliorum voluntatem cum ipſo contrahendi.

92 *Jura inventa*] Horat. I, ſat. 3.

93 *Ad ea dumtaxat*] Quæ firmant jus & auctoritatem magiſtratuum.

94 *Judicia*] Diſceptationes fori, cum didiciſſent homines legibus, non armis, vivere. Juſt. 43, 4.

95 *Fine ſuo externo*] Non poſſe ad effectum & exſecutionem pervenire, niſi magiſtratui committatur jus gladii.

96 *Vim*] Hinc Κράτος καὶ Βίαν inter miniſteria Jovis in Prometheo ponit Æſchylus. Et qui rempub. ordinat & reformat, eum ſine collega & armatum eſſe oportere diſputat Machiavellus ad Livium I, 7, & hoc argumento excuſat cædem Remi a Romulo occupatam.

GRO-

Digitized by Google

20. Neque tamen quamvis a vi deſtitutum jus omni caret effectu. nam juſtitia [97] ſecuritatem affert conſcientiæ, injuſtitia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus deſcribit [98] Plato. Juſtitiam probat, injuſtitiam damnat proborum conſenſus. [99] Quod vero maximum eſt, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia ſua ita poſt hanc vitam reſervat, ut ſæpe eorum vim etiam in hac vita repræſentet, quod multis exemplis hiſtoriæ docent. JUSTITIA *ſecuritatem affert conſcientiæ.*

21. Quod vero multi quam a civibus exigunt juſtitiam, eam [100] in populo aut populi rectore inſuper habeant, ejus erroris cauſa eſt, primum quod in jure nihil ſpectant [1] niſi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens eſt in civibus, qui ſinguli ad ſui tutelam invalidi ſunt. At magnæ civitates, cum omnia in ſe complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam ſunt neceſſaria, opus habere non videntur ea virtute, quæ [2] foras ſpectat & juſtitia appellatur. *Privatis, populo, & populi rectori-bus æque convenit.*

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non ſolius utilitatis cauſa comparatum; nulla eſt [3] tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra ſe ope indigere poſſit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in ſe vires; unde etiam a potentiſſimis populis & regibus fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus [4] intra civitatis fines concludunt. Veriſſimum illud, [5] omnia incerta eſſe [6] ſimul a jure receſſum eſt.

23. Si nulla eſt communitas quæ ſine jure conſervari poſſit, [7] quod

97 *Securitatem*] Diogenes apud Stobæum ſer. 31. p. 188. Ἡ τοίνυν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει ῥᾳστώνην τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ μηδένα μήτε φοβεῖσθαι, μητε αἰσχυνεῖσθαι ζῆν ἥδιστόν τις ἂν εἴη καὶ ἀκανθωδέστατον τῷ βίῳ.

98 *Plato*] In Gorgia p. 357. Alludunt Tacitus 6, ann. 6. Cicero 3. de offic. 2, 1. Quintil. 12, inſt. 1. Lucianus Cataplo. Claudianus in Ruſin. 2, 504. & apud Stobæum Diogenes pag. 188.

99 *Quod vero &*] III. Conſectarium.

100 *In populo*] Ut apud Senecam Thyeſte v. 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona ſunt: quæ juvat, leges ſunt.*

1 *Niſi utilitatem*] Et jus ſive juſtitiam & ſtudia liberalia & pietatem & virtutem omnem ſequuntur utilitates, honores, opes, præmia: ſed ea omnia vitiantur, quoties in illis nihil ſpectatur, niſi utilitas: evenit enim, ut ea non ſerio, commode, diligenter exerceant, quotquot ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid majus, utile petunt; & ſimul atque præſens non apparet utilitas, aut præſentior non apparet ex contrariis vel diverſis, iſta præclara negligant & contemnant.

2 *Foras ſpectat*] i. e. quæ præſtat hominem bonum magis alteri, quam ſibi. Apulej. de philoſ. mor. p. 16.

3 *Tam valida*] Salluſtius Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. Curt. 7, 8. Senec. epiſt. 4. *Neminem ea fortuna provexit*, &c.

4 *Intra civitatu*] Tantum civile ſtatuunt eſſe, non gentium.

5 *Omnia incerta*] In aleam mitti; nec homines, nec ſocietatis ſtatum fundatum eſſe, ni juſtitia muniatur. Cicero pro Cæcina cap. 25.

6 *Simul*] i. e. ſimul ac jure &c.

Gro-

[1]quod memorabili latronum exemplo probabat [7] Ariſtoteles, certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter ſe colligat, jure indiget: quod ille vidit qui dixit, [8] fœda ne patriæ quidem cauſa facienda eſſe. [2] Graviter eos accuſat Ariſtoteles, qui cum inter ſe neminem velint imperare niſi qui [9] jus habeat, in exteros quid jus, quid injuſtum ſit nihil curant.

Regit Pacem.

24. Is ipſe quem nominavimus modo in partem alteram [10] Pompejus, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatiſſimam eſſe rempublicam, cujus fines [11] haſta & gladio terminarentur, correxit,

GROTII.

1 *Quod memorabili latronum exemplo probabat Ariſtoteles*] Chryſoſtomus in caput IV. ad Epheſios: Πῶς ἂν λῃσταὶ εἰρηνεύσειαν, οὓς. Πότε; εἰπέ μοι. Πάντως ὅταν ἀλλήλοις τρόπῳ χρήσωνται. Ἐπὶ γὰρ ἐκείνοις οἷς ἂν διανέμωνται, μὴ τὸν νόμον φυλάξωσι τὸν τῆς δικαίας καὶ ἴσης διανομῆς τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις. *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæſo. Nempe cum non ut latrones agunt. nam ſi in dividendis rebus præſcripta juſtitiæ non ſervent, neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipſos inter ſe bellis ac prœliis implicari.* Plutarchus cum Pyrrhi recitaſſet dictum, regnum ſe ei liberùm ſuorum relinquere, cui acutiſſimus futurus eſſet gladius, dicit hoc nihil aliud eſſe quam quod in Phœniſſis poſuit Euripides:

Θνητῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.
Ut ſanguinante dividant ferro domum.

Additque acclamationem egregiam: Ἕτερος ἀμείκτως ἔχει καὶ ἀνημέρως ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις. *Adeo inſociabile ferinumque eſt propoſitum plus ſuo habendi.* Cicero epiſt. XI, 16. *omnia ſunt incerta, cum a jure diſceſſum eſt.* Polybius IV: καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὸ τῶν ἐπιβουλευόντων καὶ κλεπτῶν φῦλον τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ συνάλλεται, τῷ μὴ φανερῶς ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὐτὰς ἀθεσίας. *Nam & privata coitiones ſacinoroſorum ac furum hoc maxime modo everti ſolent, ubi inter ſe jus non præſtant, & in ſumma, ubi fides inter ipſos periit.*

2 *Graviter eos accuſat Ariſtoteles*] Et Plutarchus Ageſilao: Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ σώματι συμφέροντι διδόντες, ὅτε μανθάνουσιν, ὅτε ἀσκοῦσιν δίκαιον ἄλλο, πλὴν τῷ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι. *Lacedæmonii primam honeſti partem ponentes in patriæ ſuæ utilitate, jus aliud nec norunt nec diſcunt, quam unde Spartam putent poſſe augeri.* De iiſdem Lacedæmoniis Athenienſes apud Thucydidem libro V. Πρὸς σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ ὀνίγκαια νόμιμα πολὺ ἀρετῇ χρῶνται. Πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προτρέποντα, μάλιστ' ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἴδια καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. *Quod ipſos inter ſe & civilia jura attinet, plurimum virtute muniuntur. Quales vero ſint adverſus alios, multa adferri poſſint eo pertinentia, breviter autem rem expoſuerit, qui dixerit eis honeſta videri quæ ſuavia ſunt, juſta quæ utilia.*

GRONOVII.

7 *Ariſtoteles*] Et Cicero 23 de offic. II.

8 *Fœda*] i. e. natura turpia & deteſtanda; non tantum ignominioſa opinione hominum aut reſpectu prioris fortunæ. (Machiavell. ad Livium lib. 3, 41. diſcurſ.) nam illa interdum bono cui ſubeunda ſunt.

9 *Jus habeat*] Legitime creatum, χειροτονηθέντα.

10 *Pompejus*] Qui dixerat, *arma mihi ut leges cogitem?*

11 *Haſta & gladio*] Quæ quam latiſſime, quo liberet, arma victricia proferret.

Gro-

Digitized by Google

rexit, dicens eam vere beatam esse, quæ [12] justitiam pro finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem [13] Spartani regis uti potuit auctoritate, [t] qui militari fortitudini justitiam antepositit, hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet: at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definiebant virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde differit, reges, quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis, & esse, ut ipse loquitur, non [14] φιλομακεδόνας tantum, aut [15] φιλορωμαίους, [u] sed [16] φιλανθρώπους. [x] Minois invisum apud posteros nomen non aliud fecit quam quod [17] æquitatem imperii sui finibus terminaret.

25. Tantum [18] vero abest ut admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris ac fidei modum. Bene Demosthenes bellum esse in eos dixit, qui [19] judiciis coërceri nequeunt. Judicia enim vigent adversus eos qui [20] invalidiores se sentiunt: in eos, qui [21] pares se faciunt aut putant, [22] bella sumuntur; sed nimirum, ut recta sint, non minori religione exercenda, quam judicia exerceri solent. *Bellumque? inde belli jura.*

26. Si-

GROTII.

t *Qui militari fortitudini justitiam antepositit*] Agesilaus cum Persarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me est, nisi sit justior?* Est hoc apud Plutarchum.

u *Sed φιλανθρώπους*] Optime M. Antoninus: πόλις μοι καὶ πατρὶς ὡς μοὶ Ἀντωνίνῳ μὲν ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος· *civitas & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* Porphyrius de non esu animantium III: ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβὲς, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἑαυτοῦ λογικώτερον, διὰ τοῦτο δὴ καὶ θειότερον· *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives servat, imo & in peregrinos & homines quosvis, quanto ratione præstantior, tanto divinior.*

x *Minois*] De quo versus est veteris Poëtæ:

Καὶ νήσων διέχουσι βαρὺν ζυγὸν ἴμεναι Μίνως·

Insula cuncta jugo Minois pressa gemebat.

Vide hac de re Cyrillum adversus Julianum libro VI.

GRONOVII.

12 *Justitiam*] Cujus nihil esset nisi jure possessum.

13 *Spartani regis*] Agesilai.

14 Φιλομακεδόνας] Amantes Macedonum.

15 Φιλορωμαίους] Amantes Romanorum.

16 Φιλανθρώπους] Amantes omnium hominum.

17 *Æquitatem*] Justus tantum esset erga suos Cretenses; in exteros bella parum justa facile susciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Athenienssibus impositum, de quo Ovidius.

18 *Tantum*] II. membrum I. partis, esse jus etiam belli probatur.

19 *Judiciis*] Non submittunt se judici.

20 *Invalidiores*] Sc. eo ad quem in jus aditur, & propterea se patiuntur ad tribunal citari & judicari, quo & inviti cogi possunt.

21 *Pares se*] Qui non submittunt se judici eidem.

22 *Bella sumuntur in eos qui pares*] Hinc patet unde hostis dicatur, scil. quod par sit, nam hostire est æquare.

Gro-

26. Sileant ergo leges inter arma, [23] ſed civiles illæ & judiciariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus [24] accommodatæ. Optime enim dictum eſt a Dione Pruſæenſi, inter hoſtes ſcripta quidem jura, id eſt, civilia non valere, at [y] valere non ſcripta, id eſt, ea quæ natura dictat aut gentium conſenſus conſtituit. [25] Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res* [26] *puro pioque duello quærendas cenſeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro notabat, [27] bella tarde & nulla licentia ſuſcipiebant, quod bellum nullum niſi pium putabant geri oportere. [28] Camillus juſte non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus, populum Romanum & ſuſcipere juſte bella & finire: [29] Apud alium legas, *Sunt & belli, ſicut & [30] pacis jura.* [31] Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum eſt in bello innocentem, & qui aliquid eſſe crederet & [32], in hoſtem nefas.

27. Quantam [33] vim habeat in bellis [z] juſtitiæ conſcientia paſſim

GROTII.

y *Valere non ſcripta*] Ideo Alfonſus rex interrogatus plusne libris an armis deberet, dixit, ex libris ſe & arma & armorum jura didiciſſe. Plutarchus: εἰσὶ γὰρ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ ἅπαν δικαίως, ἀλλὰ μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀνοσίων ἐργασίας. *Sunt apud viros bonos quædam & belli jura, nec ita ſectanda victoria eſt, ut non fugiatur militia ex pravis impiiſque actionibus proveniens.*

GRONOVII.

23 *Sed civiles illæ*] Sic bello Marſico ſenatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus eſſet, exercerentur. Aſconius Ped. in orat. Cic. pro Cornelio p. 145. Sic Juſtinus reprehendit Thebanos, qui poſt victoriam apud Mantineam Lacedæmonios & Phocenſes de rebus in bello actis apud Concilium Amphictyonum accuſaverunt, quaſi poſt arma & bellum locum legibus reliquiſſent, lib. 8, 1.

24 *Accommodata*] Sic ait Juſtinus, poſt arma & bellum legibus locum non relinqui, l. 8. c. 1.

25 *Docet hoc*] Argumentum II, membri II. partis generalis.

26 *Puro pioque*] Liv. 1, 32. Quod qui gerat, in cauſa belli capienda non ſcelere, non impietate maculetur. Vide ad Sen. Medeam v. 901.

27 *Bella tarde*] Quod oſtendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntus.*

28 *Camillus &c.*] Teſtimonia Impp.

29 *Apud alium*] Liv. 5, 27.

30 *Pacis jura*] Verba Camilli apud Livium d. l. Plutarch. *ſæva res bellum eſt*, &c. *ſunt tamen belli leges*, in Camillo.

31 *Alius*] Seneca ep. 120.

32 *In hoſtem*] Apud Senecam d. l. *in hoſte.*

33 *Quantam*] Argumentum III.

GROTII.

z *Juſtitiæ conſcientia*] Bene apud Appianum Pompejus: Σκέψειν ὃ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τὸ πολέμου καλὸν καὶ δίκαιον ἔχοντα φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίδος πολιτείας. *conſidere oportet Diis & cauſa belli honeſte juſteque ſuſcepti ſtudio ad tuendum patriæ ſtatum.* Caſſius apud eundem: μεγίστη δ' ἐλπὶς ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον. *In bellis ſpes optima eſt, cauſæ jus.* Joſephus XV. antiquæ hiſtoriæ: μετ' ὀργῆς τὸ δίκαιον, μετ' εὐσεβείας ἐ Θεός. *Ab quo ſtat ira, ab eo Deus.* Multa ſunt apud Procopium in hanc ſententiam: ut in oratione Beliſarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: τὸ ἀγ-

Digitized by Google

passim ostendunt [34] historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue asscribunt: Inde proverbia illa, frangi & attolli vires [35] in milite a causa: raro eum sospitem redire qui injusta arma sumserit: bonæ causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prospe- *Justa causa conscientia, quæ vis ejus.*
ri successus iniquarum molitionum: satis enim est quod causæ æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit, sæpe aliarum [36] causarum oppositu ab effectu impeditur. [37] Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec injuste suscepto, pieque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat.

28. Ego [38] cum ob eas quas jam dixi rationes compertissimum haberem, esse aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem vel III. *Causa autori operis scribendi.*

ἀνδρεῖον ἐκ ἂν νικᾶν μὴ μετὰ τῆς δικαίας ταττόμενον · *Victoriam fortitudo datura non est, nisi justitiam habeat commilitem*; & in altera oratione ante prælium non longe a Carthagine: & in Longobardorum sermone ad Hetulos, ubi hæc, sed correcta a nobis: μαρτυράμενοι τ θεὸν ὅτις τ ῥοπὴν καὶ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἰσμὲν πάση τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξυς ἶναι, αὐτόν τε εἰκὸς ταῖς δικαίαις αἰτίαις ἡγεμόνα, ἀμαυτίοις φρυτανεῦσαι τ μάχης τὸ τέλος · *Testamur Deum, cujus potentia vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; ut, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum.* Quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gothos Totilas: ἀ γὰρ ὀθνεῖα καὶ ἴσι τ ἀδικοῦντα καὶ βιαζόμενον ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τ βίον ἐκάστῳ ἡ τῆς πολέμου φρυτανεύεται τύχη · *Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia & injustitia utuntur, decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, pertinentem eodem. Agathias vero libro II. ἀδικία γὰρ καὶ θεῖ ἀβρεμονία φυντὰ μὲν αἰεὶ καὶ ἀσύμφορα. μάλιστα δ' ἐν τῷ πολέμῳ

λεμεῖν καὶ παραττόμενος · *Injustitia & Dei neglectus vitanda semper & noxia, tum vero maxime ubi res belli in acie cernitur.* Probat id alibi Darii, Xerxis, & Athenienſium in Sicilia illustribus exemplis. Vide si libet & Crispini orationem ad Aquilejenses apud Herodianum VIII. Apud Thucydidem libro VII. Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas sux culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recusassent. Sed cum postea Athenienses multis editis improbis facinoribus judicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit.

GRONOVII.

34 *Historiarum*] Justinus de servis Scytharum 2, 5. 8, 2. 19, 1. 24, 4. 26, 2.

35 *In milite a causa*] Ovidii est.

36 *Causarum oppositu*] Ut, cum bonum semen in terram conjectum fructum effert nullum: cum utile per se remedium in morbo non impedit mortem, aut sanat morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

37 *Etiam*] Argumentum IV.

38 *Ego*] Pars altera & specialis prolegomenon, quæ spectat ipsum opus. 1, consilium auctoris.

Gro-

Bellandi licentiam moderandi.

vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus aut nullis de cauſis ad arma procurri, quibus ſemel ſumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quaſi uno [39] edicto ad omnia ſcelera emiſſo furore.

29. Cujus immanitatis conſpectu multi homines minime mali eo venerunt, ut Chriſtiano, cujus diſciplina in omnibus hominibus [40] diligendis præcipue conſiſtit, [a] omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus & Eraſmus noſtras, viri pacis & Eccleſiaſticæ & civilis amantiſſimi; ſed eo, ut arbitror, [41] conſilio, quo ſolemus, [42] quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipſe nimium contranitendi conatus ſæpe adeo non proficit, ut obſit etiam, quia deprehenſum facile quod in his nimium eſt, etiam aliis [43] dictis intra verum ſtantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo utriſque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

Juriſprudentiam juvandi ſtudium, exemplo methodi.

30. Simul & jurisprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne e patria tot meis laboribus ornata ejecto reſtabat, privatæ diligentiæ ſtudio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi antehac deſtinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri poteſt, niſi, quod non ſatis curatum eſt hactenus, ea [44] quæ ex conſtituto veniunt a naturalibus recte ſeparentur. nam naturalia, [45] cum ſemper eadem ſint, facile poſſunt [46] in artem colligi: illa autem, quæ ex conſtituto veniunt, cum & mutentur ſæpe, & alibi alia ſint, extra artem poſita ſunt, ut aliæ rerum ſingularium perceptiones.

31. Quod ſi qui veræ juſtitiæ ſacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas ſuſciperent, ſemotis iis quæ

GROTII.

a *Omnia arma interdicerent*] Tertullianus de reſurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus & melior homicida.*

GRONOVII.

39 *Uno edicto*] i. e. licentia, quaſi jus datum ſit ſceleri, ut Lucanus loquitur.

40 *Diligendis*] Quippe qui unumquemque hominem debet proximum ſuum ducere.

41 *Conſilio*] Non ut ſimpliciter omnia bella tollerent.

42 *Quæ in unam partem*] Scipionem incurvatum in contrarium recurvare, quo fiat rectus: ſic hi quod non omnia bella damnarent, ſed ne temere & tam facile ſuſciperentur. Seneca 7, ben. 22. *Quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum & ſuum redeant.*

43 *Dictis intra verum*] Sic ſi qui ageret in foro, intentione ſua plus complexus fuiſſet, quam ad eum pertineret, cauſa cadebat. §. 33. Inſtit. de act.

44 *Quæ ex conſtituto*] i. e. quæ homines temporariis ſæpe cauſis impulſi conſtituerunt, & identidem mutat dies, ab illis, quæ recta ratio dictat, nec ſe patitur aliter habere. §. 10. Inſtit. de jur. nat. gent. & civil.

45 *Cum ſemper eadem*] §. 11. Inſtit. de J. N. G. & C.

46 *In artem colligi*] Certis regulis & præceptis includi ac deſcribi.

47 *Quæ*

Digitized by Google

quæ [47] ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius [48] de voluntatum conjectura, alius [49] de factorum facienda fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

IV. *Operis contenta & ordo.*

32. Nos [50] certe quam viam ineundam censeremus re ipsa potius quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe [51] nobilissimam continet.

Lib. I.

33. Primo enim libro præfati de juris origine generalem examinavimus quæstionem, sitne bellum aliquod justum: deinde ad noscenda [52] publici [53] privatique belli discrimina explicandam habuimus [54] vim ipsam summi imperii, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & [55] de subditorum in superiores officio dicendum fuit.

Lib. II.

34. Liber secundus cum omnes causas, ex quibus bellum oriri potest, exponendas sumserit, quæ [56] res communes sint, quæ propriæ, quod [57] jus personis in personas, quæ ex dominio nascatur [58] obligatio, quæ [59] successionum regiarum norma, quod jus veniat [60] ex pacto aut contractu, quæ federum, quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis atque interpretatio, quid ex [61] damno dato debeatur, quæ legatorum [62] sanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exsequitur.

35. Ter-

47 *Quæ ex voluntate libera*] Quæ non statim inculcat recta ratio, simul abhorrens a contrariis & ea rejiciens; sed quæ ex usu & placito post experientiam aliorum, aut post deliberationem & contentionem examenque in utramque partem vergentium, admisit & recepit. Non coacti jure vel more gentium in quibus licet sine scelere, aut peccato in utramvis partem statuere.

48 *De voluntatum*] De testamentis & obligationibus.

49 *De factorum*] De probationibus & præsumtionibus.

50 *Nos &c.*] 2. Partitio operis, sive partis secundæ membrum secundum.

51 *Nobilissimam*] Scil. de jure publico.

52 *Publici*] Quod gerit, qui cum imperio est.

53 *Privati*] Cum armis depugnant, qui non sunt magistratus.

54 *Vim ipsam summi imperii*] Jus majestatis.

55 *De subditorum*] Parendi necessitatem an omnem & quatenus omnem debeant.

56 *Res communes*] Convenit cum tit. instit. de rerum divisione.

57 *Jus personis*] De jure personarum, de patria potestate, per quas personas.

58 *Obligatio*] Adversus bonæ malæve fidei possessores rerum alienarum. Inst. §. 35. tit. 1. lib. 2. *Si quis a non dom.*

59 *Successionum*] Convenit cum tit. de testamentis, legatis, fideicommissis, hereditatibus ab intestato, bonorum possessionibus.

60 *Ex pacto*] Cum materia obligationum.

61 *Damno dato*] Lex Aquilia & oblig. ex delicto.

62 *Sanctimonia*] Qui inviolabiles, & si id sint, datur causa belli.

*** Ge-

Digitized by Google

Lib. III. 35. Tertius liber primum ſubjectam ſibi habens materiam, id quod in bello licet, cum id [63] quod impune fit aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo [64] quod vitio caret diſtinxiſſet, deſcendit ad pacis genera, & omnes [65] bellicas conventiones.

V. *Scriptionis neceſſitas.* 36. Eo [66] autem majus viſum eſt pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multum reliquerint alienæ induſtriæ. Veterum philoſophorum nihil exſtat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Ariſtoteles librum fecerat cui nomen [67] δικαιώματα πολέμων, neque eorum qui Chriſtianiſmo [68] recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri [69] de jure feciali nihil ad nos ſui præter nomen transmiſerunt. Hi qui ſummas fecerunt caſuum quos vocant conſcientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promiſſis, de juramento, de [70] repreſſaliis capita fecerunt.

Scriptorum veterum hac in re inopia.

Recentiorum defectus. 37. Vidi & ſpeciales libros de belli jure partim a theologis ſcriptos, ut a Franciſco Victoria, Henrico Gorichemo, [b] Wilhelmo Matthæi; partim a doctoribus juris, ut Joanne Lupo, Franciſco Ario, Joanne de Lignano, Martino Laudenſi: ſed hi omnes de uberrimo argumento pauciſſima dixerunt, & ita plerique, ut ſine ordine quæ naturalis ſunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex [71] canonibus veniunt, permiſcerent atque confunderent.

38. Quod his omnibus maxime defuit, hiſtoriarum lucem ſupplere aggreſſi ſunt eruditiſſimus Faber in Semeſtrium capitibus

GROTII.

b *Wilhelmo Matthæi*] Adde his Johannem de Carthagena editum Romæ anno CIↃ IↃC IX.

GRONOVII.

63 *Quod impune*] Quod non perſequitur humanus aut mortalis judex.

64 *Vitio caret*] Quod ſalva conſcientia ſit, & apud Deum excuſatum eſt.

65 *Bellicæ conventiones*] Pactiones inter hoſtes, quæ pro occiſionibus fiunt.

66 *Eo autem*] Neceſſitas operis. III. Membrum ſecundæ partis.

67 Διαγράμματα] Jura bellorum.

68 *Recenti*] Patrum eccleſiæ ſcil.

69 *De jure feciali*] Meminit Cic. 1, de offic. 11. Belli quidem æquitas ſanctiſſime feciali jure pop. Rom. perſcripta eſt. Meminit etiam lib. 3, offic. cap. 29. Erant autem feciales, ſacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat conſultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Iidem legati populi Rom. res repetebant, bella indicebant, fœdera feriebant. Liv. 1, 24. & 32. lib. 30, 45. lib. 31, 8.

70 *De repreſſaliis*] Cum permittitur privatis, jus ſuum apud alios populos non obtinentibus, illorum privatorum, qui de iſto populo inter nos aut alibi agunt, aut quid ſui habent, bona invadere, & iis manum injicere. De quibus auctor agit infr. 3, 2. 4.

71 *Canonibus*] Conciliorum eccleſiæ.

72 De-

Digitized by Google

tibus nonnullis, ſed pro inſtituti ſui modo, & teſtimoniis tantum allatis; diffuſius, & ut ad [72] definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis: cujus diligentia ſicut alios adjuvari poſſe ſcio & me adjutum profiteor, ita quid in docendi genere, quid in ordine, quid in diſtinguendis quæſtionibus, juriſque diverſi generibus deſiderari in eo poſſit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, ſolere eum ſæpe in controverſiis definiendis ſequi aut exempla pauca non ſemper probanda, aut etiam auctoritatem novorum juriſconſultorum in [73] reſponſis, quorum non pauca [74] ad gratiam conſulentium, non ad æqui bonique naturam ſunt compoſita. Cauſas, unde bellum juſtum aut injuſtum dicitur, Ayala non attigit: Gentilis ſumma quædam genera quo ipſi viſum eſt modo delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controverſiarum locos ne attigit quidem.

39. Nos ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, in- VI.
dicatis etiam [75] dijudicationum fontibus, unde facile eſſet etiam ſi quid omiſſum a nobis eſſet definire. [76] Supereſt ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggreſſus ſim breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad [77] notiones quaſdam tam certas, ut eas nemo negare poſſit, niſi ſibi vim inferat. Principia enim ejus juris, ſi modo animum recte advertas, per ſe patent atque evidentia ſunt, ferme ad modum eorum quæ ſenſibus externis percipimus; qui & ipſi bene conformatis [78] ſentiendi inſtrumentis, & ſi cætera neceſſaria adſint, non fallunt. Ideo in Phœniſſis Euripides ſic loquentem facit Polynicen, cujus aperte juſtam vult fuiſſe cauſam:

1. *Cura Autoris,* 2. *Jura probandi: Naturale.*

Hæc ſum profatus, mater, haud ambagibus

Im-

72 *Definitiones*] Sententias, effata, poſita, axiomata, obſervationes, regulas vel præcepta generalia, l. 202. D. de reg. jur. *Definitio omnis in jure periculoſa eſt.*

73 *Reſponſis*] i. e. Conſiliis ſcriptis ad incidentes caſus.

74 *Ad gratiam conſulentium*] Scripſit enim de jure maris in gratiam Britanniæ regis tum temporis in Britannia agens Alb. Gentilis.

75 *Dijudicationum fontibus*] Summis capitibus vel generalibus axiomatibus vel pronunciatis, ex quibus de ſingularibus, quæ identidem exiſtunt, facile poteſt ſtatui.

76 *Supereſt*] IV. Articulus poſterioris partis. Subſidia.

77 *Notiones tam certas*] Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimuntur ſimiliter omnibus. Cic. 1, de leg. 10.

78 *Sentiendi inſtrumentis*] Τοῖς αἰσθητηρίοις τοῖς τοῦ σώματος. Diog. apud Stobæum 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua, & quod vivum in omni corpore eſt ad tactum toto corpore æquabiliter fuſum, ut Cic. 2. de nat. 56. ſentiendum vel percipiendum.

Digitized by Google

Implicita, ſed quæ regulis æqui & boni
Suffulta [c] rudibus pariter & doctis patent.

Statimque addit chori (conſtat is autem ex [79] feminis iiſque barbaris,) judicium, dicta approbantis.

40. Uſus ſum etiam ad juris hujus probationem [d] teſtimoniis philoſophorum, hiſtoricorum, poëtarum, poſtremo & oratorum: non quod illis indiſcrete credendum ſit; ſolent enim [80] ſectæ, [81] argumento, [82] cauſæ ſervire: ſed quod ubi multi diverſis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id [83] ad cauſam univerſalem referri debeat: quæ in noſtris quæſtionibus alia eſſe non poteſt, quam aut [84] recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut [85] communis aliquis conſenſus. [86] Illa jus naturæ indicat, [87] hic jus gentium: quorum diſcrimen non quidem ex ipſis teſtimoniis, (paſſim enim ſcriptores voces juris naturæ & gentium permiſcent) ſed ex materiæ qualitate intelligendum eſt. [88] Quod enim ex certis principiis certa argumentatione [89] deduci non poteſt,

Gentium.

2. Diſcriminandi utrumque.

GROTII.

c *Rudibus pariter & doctis patent*] Idem Euripides Andromacham Hermionæ dicenti:

Οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμεν πόλιν.

Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

reſpondentem facit:

Κἀκεῖ τάχ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.

Quæ turpia illis, hic quoque haud culpa vacant.

d *Teſtimoniis philoſophorum*] Quidni, cum Alexander Severus Ciceronis de republica & officiis libros perpetuo lectitarit?

GRONOVII.

79 *Feminis iiſque barbaris*] Tyriis, Phœniſſis, per eas ſpecies voluit innuere Euripides, etiam barbaros & feminas idem dictum approbare. Quod argumentum eſt etiam ſequiorem ſexum, & tum vita cultiore, tum liberali inſtitutione carentes ea facile aſſequi.

80 *Sectæ,*] Sectæ, ad philoſophos refer. i. e. Non vera ſemper, ſed ſæpe veriſimilia tantum dicere, dummodo profutura parti, cujus cauſam orant, eoque & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nobilis eſt locus in hanc rem Cic. pro Cluent. c. 50. Aſcon Ped. pro Cornelio p. 141. eſſe *oratoria calliditatis, ut, cum opus ſit, eiſdem rebus ab utraque parte vel a contrariis utantur.*

81 *Argumento*] Ad poëtas & hiſtoricos.

82 *Cauſæ*] Ad oratores.

83 *Ad cauſam univerſalem*] Quæ non ſingulos & in præſenti tantum negotio movent, ſed omnes & in quavis materia ſimiliter impelleret. Ad principium innatum, quod in omnibus eſt commune quaſi & inſitum.

84 *Recta illatio*] Collectio, argumentatio, ſyllogiſmus.

85 *Communis conſenſus*] Approbatio aliqua omnium quaſi ex tacito pacto.

86 *Illa*] Sc. illatio.

87 *Hic*] Conſenſus communis.

88 *Quod enim*] Definitio juris gentium & naturæ.

89 *Deduci non poteſt*] Ut jus naturæ.

90 *Ve-*

Digitized by Google

teſt, & tamen ubique obſervatum apparet, ſequitur ut ex [90] voluntate libera ortum habeat.

41. Itaque hæc duo non minus inter ſe, quam a jure civili diſcernere ſemper unice laboravi: imo & in gentium jure diſcrevi id [91] quod vere & ex omni parte jus eſt, & id quod [92] duntaxat effectum quendam [93] externum ad inſtar illius primitivi juris parit: nempe ne vi reſiſtere liceat, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis alicujus cauſa vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: quæ obſervatio quam ſit neceſſaria ad res multas, in ipſo operis contextu apparebit. Non minus ſollicite ſeparavimus ea, [94] quæ juris ſunt ſtricte ac proprie dicti, unde reſtitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris eſſe dicuntur, [95] quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diverſitate aliquid jam & ſupra diximus.

Civilis.

Species ejus.

Ejusque.

II. *Auxilia ſcripti.*

42. Inter philoſophos merito principem obtinet locum Ariſtoteles, ſive tractandi ordinem, ſive diſtinguendi acumen, ſive rationum pondera conſideres. Utinam tantum principatus ille ab aliquot hinc ſæculis non in tyrannidem abiiſſet, ita ut veritas, cui Ariſtoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Ariſtotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum Chriſtianorum ſequor libertatem, qui in nullius philoſophorum ſectam juraverant, non quod eis aſſentirentur qui [96] nihil percipi poſſe dicebant, quo nihil eſt ſtultius; ſed quod nullam eſſe ſectam putarent, quæ omne verum vidiſſet, & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque [97] veritatem ſparſam per ſingu-

I. *Philoſophi. Ariſtoteles, ejus laus.*

90 *Voluntate libera*] Ex conſenſu gentium, etiamſi directo natura non dictet.

91 *Quod vere*] Quod neceſſario & ſemper obſervandum.

92 *Duntaxat effectum*] Quod æque obſervatur more, licet non tanta ratio cogat. Sic natura præcipit, ut adverſus vim injuſtam me & meos defendam. Sancit ergo bellum. Sed quemadmodum in bello me geram, tantumne armis & dolo bono utar, an etiam veneno, non definivit natura, ſed jus gentium. De bello captis, teneamne an relinquam, non præcipit quidem jus gentium; ſed ſi tenere velim, etiamſi pro mala cauſa militaverim, me tuetur ac defendit, & pro juſto poſſeſſore habet.

93 *Externum*] Ut ſcilicet æque obſervetur ac ipſum gentium jus.

94 *Quæ juris ſtricte*] Quæ ad juſtitiam *ευταλλακτικὴν* pertinent.

95 *Quia aliter*] Quæ ad *διανεμητικὴν*.

96 *Nihil percipi*] Pyrrhoniis & Scepticis, ut Herillo & ſimilibus, de quibus Cicero 1, offic. 2. & Diog. Laërt. qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in Diogene Laërtio.

97 *Veritatem ſparſam*] Argumentum veterum erat Chriſtianorum, omnia moralia, quæ docuit Chriſtus, etiam veteres philoſophos præcepiſſe.

GROTII.

e *Veritatem ſparſam per ſingulos*] Verba ſunt Lactantii inſtitutionum VI, cap. 9. Juſtinus Apologetico priore: οὐχ ὅτι ἀλλότρια ἃ τοῖς Πλά-

ſingulos, per ſectaſque diffuſam, in corpus colligere, [98] id vero exiſtimabant nihil eſſe aliud quam vere Chriſtianam tradere diſciplinam.

Reprehenſio. 43. Inter cætera, ut hoc obiter a noſtro inſtituto non alienum dicam, non ſine cauſa videntur mihi ab Ariſtotele diſcedere & Platonici nonnulli [f] & Chriſtiani veteres, in eo quod ille naturam ipſam virtutis in mediocritate affectuum actionumque poſuerit: quod ſemel poſitum eo ipſum abduxit, ut & virtutes diverſas, puta [99] liberalitatem & parſimoniam, in unam compingeret; & [100] veritati daret oppoſita minime ex æquo reſpondentia, jactantiam & diſſimu-

Πλάτωνος δόγματα τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντα ὅμοια. ὥσπερ οὖν καὶ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητικῶν καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο. *Non quod plane aliena ſint Platonis dogmata a Chriſti dogmatibus, ſed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, poëtarum, & hiſtoriæ ſcriptorum. Eorum enim quiſque ab inſita ratione id, quod ei conſentaneum eſt, ex parte videns eatenus recte dixit.* Tertulliano, Seneca ſæpe noſter. ſed, ut idem nos monet, nulli hominum univerſitas ſpiritualium documentorum competebat, niſi in Chriſtum. Auguſtinus epiſtola CCII: *Mores illi, quos Cicero philoſophique alii commendant, in eccleſiis toto orbe creſcentibus discuntur atque diſcuntur.* Vide ſi vacat hac ſuper re eundem Auguſtinum de Platonicis, quos paucis mutatis ait Chriſtianos eſſe epiſtola LVI. & de vera religione capite III. & confeſſionum libro VII, c. 9. & libro VIII, cap. 11.

f *Et Chriſtiani veteres*] Late hoc perſequitur Lactantius libro VI. inſtitutionum, capitibus XV. XVI. XVII. Caſſiodorus: *non affectibus moveri, ſed ſecundum eos moveri utile vel noxium.*

GRONOVII.

98 *Id vero exiſtimabant*] Vide Petrum Nunneſium de ſtudio philoſophico, cap. 2. num. 9.

99 *Liberalitatem & parſimoniam*] num. 1. *Liberalitatem* definit Ariſtoteles, *mediocritatem circa pecunias*: ejus præcipua cautio eſt, quam & Cicero 2, de offic. 15. ei adhibet: *dandum diligenter & moderate, ne largitio fontem benignitatis exhauriat.* & cap. 18. *Habendam rationem rei familiaris, quam dilabi ſinere flagitioſum eſt.* Hæc eſt quam veteres parſimoniam ſive frugalitatem dixere. Atque hinc patet frugalitatem non eſſe ſpeciem a liberalitate diverſam, ſed alteram ejus partem, vel officium, quemadmodum altera pars eſt benignitas, ſive tempeſtivus ſumtus. Liberalis eſt, qui non plus dat, quam ſinit frugalitas; non minus, quam comitas præcipit ſive benignitas. Liberalitas eſt medium inter prodigalitatem, a qua revocat illam frugalitas ſive parſimonia, & avaritiam, a qua retrahit eam benignitas.

100 *Veritati daret oppoſita*] Num. 2. *Veritas* Ariſtoteli 4, ethic. 13. *virtus eſt, qua quis præfert verbis & factis id quod eſt & eſſe debet.* Qua qui utebantur, candide & ſimpliciter agere dicebantur. Exemplum eſt apud Homerum Achilles, apud Sophoclem filius ejus Neoptolemus. Hi in exceſſu objicit arrogantiam, qua quis amplius præfert, quam eſt: cujuſmodi ſunt glorioſi milites apud comicos. In defectu, diſſimulationem qua quis minus præfert quam eſt: non per modeſtiam propriæ laudis detrectationem, ſed per pra-

diſſimulationem; & quibuſdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non exiſtunt, aut vitia per ſe non ſunt, ut [1] contemtum voluptatis & [2] honorum, & [3] iræ adverſus homines vacuitatem.

44. Non recte autem univerſaliter poſitum hoc fundamentum vel [4] ex juſtitia apparet, cui oppoſitum nimium & parum, *Virtus non omnis vitium habet in exceſſu.*

pravam conſuetudinem ac voluntatem illudendi ac fruſtrandi: cujus exemplum unicum eſt Tiberius, qui cum peregrinus eſſet dominorum, dicebat ſe S. P. Q. R. ſervire, & Domitianus, cum innoxios occideret, præfari ſolitus de clementia. Tales ſunt *ſiparvae*, deſcripti Theophraſto. Tales de quibus Terentius in Heautont. *Nec tu illum ſatis noveras, nec te ille: hoc que fit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam oſtendiſti, quanti penderes. Nec tibi ille eſt credere cuiſus quod æquum eſt patri.* Huc pertinet hiſtrionia, quam *totum orbem exercere* dixit Petronius.

1 *Contemtum voluptatis*] Num. 3. Invidioſa αὐτάρκεια: non enim contemtum voluptatum, ſed feram & barbaram averſationem muſicæ pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium & jucundarum, quas modice ſumendas comparavit Deus in ſolatium vitæ. Ea in aliis eſt immanitas belluina, in aliis pecuinus ſtupor. Talis Timon ille fuit comœdiis Ariſtophanis traductus tanquam oſor generis humani. Et ejus imitatione M. Antonius poſt bellum Actiacum. Tales quoque iratis Diis genitos & malevolente genio natos dicebant veteres, qui illo fiatus genio poſſent, et nihil indulgere genio poſſent, etiamſi liceret, & copiam haberent.

2 *Contemtum honorum*] Num. 4. Immo contemtum ſui potius & ἀτιμίαν, ut dicebant Græci, per quam quis honore ſe indignum præſtat. Non enim malunt contemnere honores, ſed ita contemnere, ut inhoneſtus fias, pudorem & famam hominum nihili facias, in ſordidiſſimum vitæ genus deſcendas cum Dionyſio Syracuſano apud Juſtin. [21], 5. *non contentus in publico vagari, ſed potare, nec conſpici in popinis lupanaribuſque, ſed totis diebus diſſidere, cum perditiſſimo quoque de minimis rebus diſceptare, pannoſus & ſqualidus incedere.*

3 *Vacuitatem iræ*] Num. 5. Non quæ oritur manſuetudine ac lenitate animi, ſed ſtupore, lentitudine, oſtenditurque ſtupida quædam omnium indigniſſimorum, quæ nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in paralitis & mimis, os contumeliæ præbere ſuetis, exhibent ſcenæ.

4 *Ex juſtitia, cui oppoſitum nimium & parum in rebus*] Num. 6. Medium duplex eſt: rei, ſive arithmeticum, quod utrimque tantundem diſtat ab extremis, ſicut centrum æqualiter ex omnibus partibus disjunctum a circumferentia: & rationis, ſive geometricum, quod alteri extremorum interdum eſt vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, perſonæ. Illud paribus numeris utrinque abeſt, ut quaternarius inter duo & ſex: novem inter ſex & duodecim: hoc non quidem numeris, ſed tamen paribus ponderibus parique ratione alterius extremi ad medium, & vicißim medii ad alterum extremum utrimque diſtat, & medium habetur: ut quemadmodum ſe habent tres ad ſex, ita ſex ad duodecim: nam illa horum dimidium ſunt. Quatuor & a duobus & a ſex diſtant binario: at non ſex ut a tribus ternario, ita etiam a duodecim diſtant; hæc eſt diviſio non generis in ſpecies, ſed homonymi in ſignificata. Quid igitur peccavit Ariſtoteles, ſi dixit virtutem omnem conſiſtere in medio;

Digitized by Google

parum, cum in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsis circa quas justitia versatur utrumque quæsivit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde [5] minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat; at certe cum justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, quod [6] adulterium ex libidine, cædem

dio: sed in cæteris virtutibus esse medium rationis sive geometricum: in justitia partim medium geometricum, sive rationis, partim arithmeticum, sive rei? Non hic video μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος, sed tantum explicationem & distinctionem terminorum.

5 *Minus suo accipere*] Num. 7. cavillatur: neque enim Aristoteles & ejus sectatores illud *minus suo* accipiunt de bonis, sed de oneribus & malis. Justitia ex mente Aristotelis est virtus, quæ tam in præmiorum & onerum distributione, quam in commutatione rerum & contractibus & omnibus, in quibus alicui injuria fieri potest, ita se gerere hominem decet, ut nec de externis bonis, puta pecuniis, honoribus, & id genus aliis plus sibi vindicet, minus relinquat alteri; nec rursus de malis, id est, oneribus & pœnis minus sibi, at plus alteri, quam par est ac jure debetur, imponit. Vide Hornejum 3, ethic. cap. 11. n. 21.

6 *Adulterium ex libidine, cædem ex ira ad injustitiam*] Num. 8. Primum Aristoteles non negat, adulterium qualecunque, & cædem quamvis pertinere ad justitiam universalem. Nam eam omnes virtutes complecti, & leges velle, ut nulla non virtus observetur, nullum non vitium vitetur, disertè scribit (hæret in hoc loco Aristotelis etiam Bachovius ad §. 1. inst. de justit. & jure) nec a particulari quidem justitia πολιτικῆς adulterium aut ullam cædis speciem excipit: nam cum justitiæ particularis duas (species) partes edidisset, τὸ ἐν τοῖς διανομαῖς καὶ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικὸν, alteram, quæ distribuenda præmia & onera, alteram, quæ contractus ordinat, inter συναλλάγματα ἑκούσια seu *contractus involuntarios* palam ponit μοιχείαν καὶ δολοφονίαν. Hæc lib. 5, ethic. cap. 4. At initio ejus capitis ἰθικῶς & subtiliter esse quandam justitiam, quæ non contineat omnem virtutem, sed partis locum obtineat, demonstrat exemplis injustitiæ: esse enim qui injuste agant, qui tamen non cupiant, nec usurpent alienum, ut qui in acie clypeum abjicit, dum ignavus est: maledicus, dum molestus: per avaritiam desituens amicum, dum illiberalis; nemo horum aut similiter peccantium injuste agit cupiditate alieni. Et tamen cupiditas alieni peccatum est, & improbatur, tanquam injustitia. Est ergo aliqua injustitia ab aliis vitiis distincta & separata: & sic in contrarium justitia. Inter hæc genera injustitiæ universalis (μοιχείαν vocat) mentionem facit adulterii, ponens duos adulteros: alter ob lucrum mœchatur, & accipit, aut esuriret ni mœcharetur: alter ob libidinem & ultro donat; hic posterior quod peccat, habet nomen inter vitia universali justitiæ opposita, est enim intemperans: at ille prior, quod facit, nullum nomen inter ista vitia invenit, & tamen injustus est: ergo injustitia particulari: ergo & est

cædem ex ira proprie ad injuſtitiam pertinere non vult; cum tamen injuſtitia non aliam naturam habeat, quam alieni [6] uſurpationem; [7] nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente miſericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ naſci ſolent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de cauſa, ne ſocietas humana violetur, hoc vero juſtitiæ proprium eſt.

45. Ut redeam unde veneram, verum quidem eſt virtutibus nonnullis accidere, ut affectus moderentur, ſed hoc non ideo quod id ſit virtuti omni proprium atque perpetuum; ſed quia recta ratio, quam virtus ubique ſequitur, [8] in quibuſdam modum ſequendum dictat, in quibuſdam ad ſumma *In ſummis ſæpe conſiſtit.*

ma

eſt aliqua injuſtitia particularis, quæ non poſſit referri ad illa vitia ethica, ſed ſui generis vitium eſt: ὅτ᾽ μὲν ἀκόλαστ᾽ δόξειν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης. Non dicit πλεονέκτην omnino non eſſe, ſed magis ἀκόλαστον quam πλεονέκτην· dein non dicit puniri ex legibus non poſſe ut πλεονέκτην, ſed dicit δόξειν ἂν εἶναι, *poſſit videri*, ſcilicet ſubtili judicio ethico, quod ſit ex intentione agentis, non ex damno patientis. At qui lucri & pecuniæ accipiendæ cauſa adulterat, is ἄδικ᾽ ἀκόλαστ᾽ δ᾽ ἐ, quod comparate intelligendum ex ſuperioribus, quaſi eſſet ἄδικ᾽ μᾶλλον ἢ ἀκόλαστ᾽, magis injuſtus quam intemperans. Nam ἀκολασία quidem præſtat ei miniſterium, ſed quæ potiſſimum agit, & iſta utitur, eſt πλεονεξία, ſive turpis egeſtas. Quomodo igitur is diceret adulterium ex libidine non eſſe injuſtitiam, qui hoc ipſum ut exemplum injuſtitiæ adhibet?

τοις ἃ διὰ πάντων χρήσιον, ἀλλ᾽ ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον. τὸ μὲν ὂν φρονῆν ἁπλῶς ἀγαθὸν καὶ ἀνέθυτον ἅπαντες εἶναι φήσουσι ἄν. τὸ δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δεκτέον ἐυκλεᾶς. τὸ ᾗ ὑπέρμετρον φευκτὸν καὶ ἀσύμφορον. *Ex animi motibus illis omnino ſimpliciterque arripiendi, in quibus id, quod officio convenit eligique dignum eſt, purum reperitur atque ſincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant atque declinent, his non omnimode utendum, ſed quatenus conducunt. Prudentia bonum eſt merum & incorruptum, quod nemo negaverit. In ira id, quod actuoſum, laudabile: quod modum excedit, vitandum, ut damnum adferens.*

GROTII.

g *In quibuſdam modum ſequendum dictat, in quibuſdam ad ſumma incitat*] Agathias libro v. in oratione Beliſarii: τ᾽ γὰ τ᾽ ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν ὅτα σώφροσι καθεζὸν ἔχειν καὶ ἀκριβοῦς τὸ αἱρετὸν καὶ καθῆκον, τάτων ἐπιτηδᾶς καὶ ἀνθικτέον. οἷς ᾗ μέτεσι καὶ τ᾽ φεύγειν πάντα τρόπον καὶ ἐπιτιμᾶσαι, τάτοις ἃ διὰ πάντων χρήσιον, ἀλλ᾽ ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον. τὸ μὲν ὂν φρονῆν ἁπλῶς ἀγαθὸν καὶ ἀνέθυτον ἅπαντες εἶναι φήσουσι ἄν. τὸ δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δεκτέον ἐυκλεᾶς. τὸ ᾗ ὑπέρμετρον φευκτὸν καὶ ἀσύμφορον. *Ex animi motibus illis omnino ſimpliciterque arripiendi, in quibus id, quod officio convenit eligique dignum eſt, purum reperitur atque ſincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant atque declinent, his non omnimode utendum, ſed quatenus conducunt. Prudentia bonum eſt merum & incorruptum, quod nemo negaverit. In ira id, quod actuoſum, laudabile: quod modum excedit, vitandum, ut damnum adferens.*

GRONOVII.

6 *Uſurpationem*] Confundit Grotius univerſalem & particularem juſtitiam.

7 *Nec referat*] Num. 9. Nihil refert, quod ad pœnam, judicio civili; ſed refert judicio morali. Mneſter fuit Pantominus, quem cum Meſſalina non poſſet ad libidinem pellicere, accuſavit eum apud Claudium maritum tanquam contumacem, effecitque ut Imperator juberet eum Auguſtæ parere. Itaque cum ea concubuit. Tacit. xi, ann 36. Is egit quidem & ἀκολάστως & ἀδίκως, nec evalit pœnam; judicio tamen morali neq ἄδικ᾽ nec ἀκόλαστ᾽ fuit. Sic &

ma incitat. Nam [8] Deum nimium colere non poſſumus: ſuperſtitio enim non eo peccat, quod Deum nimium colat, ſed quod perverſe: neque æterna bona nimium poſſumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odiſſe. Vere igitur a Gellio dictum, eſſe quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque ſint, etiam tanto laudatiora ſint.

Lib. 4, *c.* 9.

Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De exde ex ira haud ſcio, niſi forte ex lib. v, ethic. cap. 10. quod ſi eſt, injuſte ſe carpſiſſe hoc demonſtrat lib. 3, de jure bell. & pac. cap. 11. n. 4. ubi late eum locum allegat & merito prædicat.

8 *Deum nimium colere non poſſumus &c.*] Num. 10. Primum Ariſtoteli ignoſcendum, ſi inter virtutes morales non poſuit religionem, quemadmodum & ſpem, caritatem, fidem, ſolis Chriſtianis ex revelatione cognitas. Nam illi, ut veteribus omnibus extra eccleſiam, cultus Deorum ſub magnificentia ponitur 4, ethic. 5. Cui ſubſcribit Salluſtius Catil. IX. *In ſupplicüs Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant.* Juſtin. de templo Delphico lib. 24, 6. *Multa igitur ibi & opulenta regum populorumque viſuntur munera, quæ magnificentia ſua reddentium vota gratam voluntatem & Deorum reſponſa manifeſtant.* Livius 21, 20. qua in re excedi modum poſſe monſtrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovento.* lib. 2, de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur μικρὰς καὶ εὐτελεῖς θυσίας, modica & vilia ſacrificia conſtituiſſet, reſpondit, ne unquam venerari Deum ceſſemus. Plutarch. Lacon. p. 228. Colere Deum nimium non poſſumus, cultu recto & quo ille ſe coli præcepit. Sed hic non eſt exceſſus: quantumcumque enim hoc extollas, & ſi facias toto corde, tota anima, totis viribus, tamen manes in medio. Sic nullam virtutem nimium exercere poſſumus: nam quamdiu virtus eſt, quo uſque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, poteſt excedere extra medium, & tum degenerat in exceſſum. Sic & officia, per quæ exterimus pietatem noſtram, & quibus nos colere Deum teſtamur, patiuntur vitium, & poſſunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum? Ne offeratis ultra ſacrificium fruſtra. Incenſum abominatio eſt mihi.* Eſaiæ cap. 1. colere Deum nimium non poſſumus, nempe cultu animi, & propoſito vivendi ad juſſa ejus. Sic propoſito animi nemo neque fortis nimium, neque temperans, neque juſtus eſſe poteſt. Sed homo de homine judicat ex actionibus externis. Vera virtute utrum quis ſit præditus, an imaginem tantum ejus & umbram habeat limites migrando in ſupervacuum, æſtimandum eſt ex opere cuivis virtuti proprio. Quomodo igitur religioſos nos demonſtramus? nempe templa adeundo, orando in genibus, aperto capite, ſupinis manibus, eleëmoſynis, & erogando in ſumtum ſacrorum, ferias eorundem ſacrorum cauſa habendo, legendo libros ſacros & in ſenſus eorum inquirendo, abſtinendo & pro opibus prohibendo, in quibus nefas aut piaculum verſari videtur. In his vero modum excedi poſſe & amplius fieri quam Deus præcipit & ratio recta poſcit, quis ignorat? Itaque omnino quoque religio medium fuerit inter ſuperſtitionis exceſſum & defectum impietatis ſive atheiſmi.

9 *Ex*

sint. Lactantius, cum multum de affectibus disseruisset, *Non in his moderandis*, inquit, *sapientiæ ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.

46. Historiæ duplicem habent usum, qui nostri sit argumenti: nam & exempla suppeditant, [9] & judicia. Exempla quo [10] meliorum sunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec spernenda judicia, præsertim consentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquo modo inde probatur; jus vero gentium non est ut aliter probetur. *Historiæ.*

47. Poëtarum & oratorum sententiæ non tantum habent pondus: & nos sæpe iis utimur non tam ut inde adstruamus fidem, quam ut his quæ dicere voluimus ab ipsorum dictis aliquid ornamenti accedat. *Poëtæ. Oratores.*

48. Librorum, quos a Deo afflati homines aut scripserunt, aut [11] probarunt, auctoritate sæpe utor, cum discrimine [12] antiquæ & novæ legis. Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso [13] jure naturæ: haud dubie [14] mendose; multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate [15] libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam [16] pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo distinguamus accurate jus Dei, quod [17] Deus per homines interdum exsequitur, & jus hominum inter *[11] Libri sacri. [1] Testam. vetus.*

9 *Et judicia*] Sententias & pronunciata illustrium & clarorum hominum, ea sæpe vulgi non falsa, ut & sua.

10 *Meliorum temporum*] Ut Romana ante 600. v. c. annum, seu bellum Punicum tertium: Græca bellum Peloponnesiacum. Thucyd. lib. 3, 110.

11 *Probarunt*] Qui effecerunt, ut alii haberentur canonici, & apocryphi, primi.

12 *Antiquæ & novæ legis*] Sic maluit, quam antiqui & novi fœderis vel testamenti: non enim sequitur quod nostri fere statuunt omnes, idem fœdus gratiæ fuisse semper, eandemque legem, cujus non nova capita tulit, sed veterem renovavit, declaravit magis & purgavit a Pharisæorum pravis interpretationibus & additamentis.

13 *Juranatura*] Judaïzantes, Bodinum intelligit.

14 *Mendose*] Horat. 2, sat. 4. *Ausidius forti miscebat mella Falerno. Mendose.* i. e. male, perperam.

15 *Libera*] Ut cum jubet Deus abstinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci septem populis in Cananæa devotis.

16 *Non pugnat*] Nam Deus omnium arbiter summus, & ob id non pugnat cum σεργῇ parentum, aut præcepto, *non occides*, cum filium immolare jubet patrem.

17 *Deus per homines exsequitur*] Ut mandatum Abrahamo de filio mactando: Hebræis de Ægyptiis auro &

Digitized by Google

inter ſe. Vitavimus ergo, quantum potuimus, & hunc errorem, & alterum ei [18] contrarium, qui poſt novi federis tempora nullum antiqui federis uſum eſſe putat. Nos contra cenſemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi federis ea eſt natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri federe, eadem & ipſum aut [19] majora præcipiat: & hunc in modum uſos teſtimoniis antiqui federis videmus antiquos Chriſtianorum ſcriptores.

Hebræi ſcriptores.

49. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fedus pertinentium ſententiam, non parum conferre nobis poſſunt [20] Hebræi ſcriptores, ii maxime qui & [21] ſermones, & mores patrios habuerunt percognita.

2. Teſtam. nov.

50. Novo federe in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde diſci poteſt, quid Chriſtianis liceat: quod ipſum tamen, contra quam plerique faciunt, a jure naturæ diſtinxi: pro certo habens in illa ſanctiſſima lege [22] majorem nobis ſanctimoniam præcipi, quam ſolum per ſe jus naturæ exigat. Neque tamen omiſi notare, ſi qua ſunt quæ nobis [23] commendantur magis quam præcipiuntur, ut a præceptis declinare ſciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad ſumma quæque contendere generoſi eſſe conſilii, & ſua non carituri [24] mercede.

3. Synodorum canones.

51. Synodici [25] canones [26] qui recti ſunt, collectiones ſunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, [27] ad ea, quæ occurrunt, aptatæ; hi quoque aut monſtrant, quod divina lex præcipit, aut ad id, quod Deus ſuadet, hortantur. Et hoc vere

& argento fraudandis, & ſeptem populis Syriæ Paleſtinæ delendis, Jehu de tollenda domo Achabi.

GROTII.

h *Hebræi ſcriptores*] Ita ſenſit Caſſianus inſtitutione divinarum ſcripturarum.

GRONOVII.

18 *Contrarium*] Quæ eſt ſententia quorundam Anabaptiſtarum.

19 *Majora*] Quin clariora potius & evidentiora, ut volunt Reformati.

20 *Hebræi ſcriptores*] Qualis in primis Maimonides in Ductore dubitantium, qui liber editus a Buxtorfo.

21 *Sermones & mores patrios habuerunt percognita*] *percognitos* Latinius dicendum, nam non præcedit duplex genus, & ob id nullus locus neutro generi.

22 *Majorem*] Niſi juſtitia veſtra ſit ſupra juſtitiam Phariſæorum, dicit Dominus.

23 *Commendantur*] Quæ theologi dicunt eſſe magis conſilii quam præcepti, priori ad Corinth. cap. VII.

24 *Mercede*] Nempe ex Dei benignitate; non quaſi aliquid, nedum amplius, quam debent, mereantur.

25 *Canones*] Decreta conciliorum.

26 *Qui recti ſunt*] His monet concilia poſſe interdum errare.

27 *Ad ea quæ occurrunt*] Ad quotidianos caſus.

28 Ve-

vere [28] ecclesiæ Christianæ est officium, ea quæ sibi a Deo tradita sunt tradere & eo quo tradita sunt modo. Sed & mores apud Christianos illos veteres, & [29] qui tanti nominis mensuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. Secunda post hos auctoritas est eorum qui suis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Christianos [30] floruerunt, [31] neque gravis cujusquam erroris notati sunt. nam & hi quæ dicunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis, eoque majus, quo & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec [32] dominatus adhuc nec [33] coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit.

4. Christianorum primorum mensis, mores.

5. Patrum & scripta & consensus.

52. Qui his [34] successerunt Scholastici, quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt: sed in infelicia & artium bonarum ignara sæcula inciderunt: quo minus mirum si inter multa laudanda, aliqua & [35] condonanda sunt. Tamen ubi [36] in re morum consentiunt, vix est, ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo ipso tamen [37] diversa tuendi studio laudabile præbent [38] modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, convitiis, turpi fœtu impotentis animi.

6. Scholastici DD.

53. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Primum eorum est, quorum opera in [39] Pandecte, Codicibus Theodosiano & Justinianeo, & in Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet, qui [40] Irnerio successerunt,

III. Jureconsulti.

28 *Vera ecclesiæ officium*] Ostendit.

29 *Qui tanti nominis mensuram implebant*] i. e. qui se præstiterunt dignos Christianorum magnifico titulo. Imitatur Ovid. 1, Pont. 2. *Maxime qui tanti mensuram nominis imples.*

30 *Floruere*] i. e. Patres & scriptores ecclesiastici: ut Augustinus, Tertullianus, &c.

31 *Neque gravis*] Non pro hereticis aut schismaticis habiti.

32 *Dominatus*] Pontificum Romanorum. scil. Papalis monarchia, quam nolebat offendere scribens in Gallia.

33 *Coitio*] Concilium ex eorundem satellitibus compositum. Patres & scriptores ecclesiastici.

34 *Successerunt scholastici*] E schola Petri Lombardi magistri sententiarum.

35 *Condonanda*] In quibus sc. erarunt.

36 *In re morum*] In moralibus, quæ spectant mores, in ethicis.

37 *Diversa tuendi*] In utramque partem disputandi.

38 *Modestiæ*] Non convitiis certantes.

39 *Pandecte*] Potius quam pandectis: vox enim Græca πανδέκτης.

40 *Irnerio*] Quem jus civile Romanum per barbara tempora abolitum in usum revocasse ac docere cœpisse vulgo putatur sub Philippo Suevo Imp. circa an. C. 1200.

41 *Con-*

runt, Accurſium, Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui
1. *Antiqui.* humaniores literas cum legum ſtudio [41] conjunxerunt. Primis [42] multum defero: nam & rationes ſæpe optimas ſuppeditant ad demonſtrandum id, quod juris eſt naturæ: & eidem juri neque minus gentium juri teſtimonium ſæpe præbent, ſic tamen ut ipſi non minus quam alii nomina hæc ſæpe [43] miſceant, imo & jus gentium ſæpe vocent id, quod quorundam duntaxat populorum eſt, nec tanquam [44] ex condicto, ſed quod alii aliorum imitatione, aut fortuitò receperunt. Sed & quæ vere juris ſunt gentium, ſæpe tractant promiſcue & indiſcrete cum his, quæ juris ſunt Romani, ut [45] ex titulo de captivis & poſtliminio apparet. Hæc ergo ut diſcernerentur, laboravimus.

2. *Medii.* 54. Secunda claſſis juris divini & hiſtoriæ veteris incurioſa, omnes regum populorumque controverſias definire voluit ex legibus Romanis, aſſumtis interdum [46] canonibus. Sed his quoque temporum ſuorum infelicitas impedimento ſæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, ſatis ſollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut [47] ſæpe optimi ſint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali ſunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum [48] tali conſuetudini, quæ noſtrorum temporum jus gentium facit, teſtimonium perhibent.

3. *Recentiores.* 55. Tertii ordinis magiſtri, qui Romani juris finibus ſe includunt, & in jus illud commune aut nunquam, aut non niſi leviter exſpatiantur, vix ullum habent uſum qui noſtri ſit argumenti. Scholaſticam ſubtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut a con-
Hiſpani. troverſiis etiam populorum ac regum non abſtinerent Hiſpani duo Covarruvias & Vaſquius: hic [49] magna libertate, modeſtius alter, nec ſine exacto quodam judicio. Hiſtorias ma-
Galli. gis eidem legum ſtudio inſerere aggreſſi ſunt Galli: quos inter

41 *Conjunxerunt*] Alciato, Budæo, Cujacio.

42 *Primis*] Veteribus.

43 *Miſceant*] Ut dicant eſſe juris naturæ, quod eſt juris gentium.

44 *Ex condicto*] Velut ex tacito conſenſu omnium aut plurimorum, morationumque populorum.

45 *Ex titulo de captivis & poſtliminio*] Infr. 3, 9. 1. alludit ad l. 19. pr. D. eo tit.

46 *Canonibus*] Jure canonico.

47 *Sæpe optimi ſint*] Rectiſſime tradant, quid ſit juris; etſi ad id male applicent, & obtorto collo trahant veterum JC. loca, unde id colligunt.

48 *Tali conſuetudini*] Quum quod nunc videmus paſſim uſurpari & valere pro jure gentium, jam tunc uſurpatum fuiſſe oſtendunt.

49 *Magna libertate*] Ut audeat etiam quædam regibus iniqua ſtatuere. Infr. 2, 1. 9.

50 *Per-*

Digitized by Google

ter magnum obtinent nomen Bodinus & Hottomanus; ille [50] perpetuo opere, hic ſpartis quæſtionibus, quorum & [51] pronuntiata & rationes ſæpe nobis inquirendi veri ſuppeditabunt materiam.

56. In [52] toto opere tria maxime mihi propoſui: ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo diſponerem, & ut quæ eadem inter ſe videri poterant nec erant, perſpicue diſtinguerem. *c VII. Inſtituti & ordinis in universum conſilium & ratio explicata.*

57. Temperavi me ab his, quæ alterius ſunt tractationis, ut quæ docent quid [53] ex uſu ſit facere: quia iſta ſuam habent artem ſpecialem politicam, quam recte ita ſolam tractat Ariſtoteles, ut alieni nihil admiſceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris noſtri arte confunditur. Nonnullis tamen locis ejus quod utile eſt feci mentionem, ſed obiter, & ut id ipſum a juſti quæſtione apertius diſtinguerem.

58. Injuriam mihi faciet, ſi quis me ad ullas noſtri ſeculi controverſias, aut natas, aut quæ naſcituræ prævideri poſſunt, reſpexiſſe arbitratur. Vere enim profiteor, ſicut mathematici [54] figuras a corporibus ſemotas conſideranſt, ita me in jure tractando ab omni ſingulari facto abduxiſſe animum.

59. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam faſtidium parere lectori, cujus utilitatibus conſulebam. Itaque ſecutus ſum quantum potui conciſum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conſpectu habeant, qui negotia publica tractant, & quæ incidere ſolent controverſiarum genera, & principia unde dijudicari poſſunt: quibus cognitis facile erit ad rem ſubjectam accomodare orationem & quantum lubet extendere. *Dicendi genus conciſum.*

60. Scriptorum veterum ipſa verba adduxi interdum, ubi talia erant, ut aut cum auctoritate, aut cum venuſtate ſingulari dicta viderentur: quod & in græcis feci nonnunquam, ſed maxime ubi aut brevis erat ſententia, aut cujus gratiam ſperare non audebam latino ſermone me poſſe aſſequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui græca non didicerunt. *Scriptorum verba ipſa.*

61. Quam

50 *Perpetuo opere*] Libris de republica.

51 *Pronunciata*] Sententiæ.

52 *In toto opere*] Quintum & ultimum membrum partis ſpecialis. Cura per omne opus.

53 *Ex uſu ſit*] Politica.

54 *Figuras a corporibus ſemotas*] In idea & ſolo concepru mentis, non ut pinguntur in abaco vel charta. Infr. 2, 23. 1.

Digitized by Google

Libertas judicii lectori relicta.

61. Quam vero ego in aliorum ſententiis ac ſcriptis dijudicandis mihi ſumſi libertatem, eandem ſibi in me ſumant, omnes eos oro atque obteſtor, quorum in manus iſta venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes ſequar. Et jam nunc adeo, ſi quid hic pietati, ſi quid bonis moribus, ſi quid ſacris literis, ſi quid eccleſiæ Chriſtianæ conſenſui, ſi quid ulli veritati diſſentaneum a me dictum eſt, id nec dictum eſto.

HUGO-

Digitized by Google

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Quid Bellum, quid Jus?

I. *Ordo operis.*
II. *Belli definitio, & origo nominis.*
III. *Jus pro attributo actionis describitur, & dividitur in rectorium & aequatorium.*
IV. *Jus pro qualitate dividitur in facultatem & aptitudinem.*
V. *Facultatis sive juris stricte dicti divisio in potestatem, dominium, creditum.*
VI. *Facultatis alia divisio: in vulgarem & eminentem.*
VII. *Aptitudo quid?*
VIII. *De justitia expletrice & attributrice: easque proprie non distingui per proportionem Geometricam & Arithmeticam: nec quod haec circa res communes, illa circa res singulorum versetur.*
IX. *Jus pro regula definitur, & dividitur in naturale & voluntarium.*
X. *Juris naturalis definitio, divisio, & distinctio ab his quae non proprie sic dicuntur.*
XI. *Instinctum cum aliis animantibus commune, aut proprium hominibus, non facere aliam juris speciem.*
XII. *Quomodo probetur jus naturale.*
XIII. *Juris voluntarii divisio in humanum & divinum.*
XIV. *Jus humanum dividitur in civile, civili arctius, & civili latius, quod est jus Gentium: ejus explicatio, & quomodo probetur.*
XV. *Jus divinum dividitur in universale & unius populi proprium.*
XVI. *Jure Hebraeorum nunquam obligatos fuisse alienigenas.*
XVII. *Quae argumenta Christiani petere possint ex lege Hebraea, & quomodo.*

I. CONTROVERSIAE eorum [1] quos nulla juris civilis tenet communio, quales sunt & qui [2] in gentem nondum coierunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum privati, tum Reges ipsi, quique par Regibus jus obtinent, sive

GROTII NOTAE.

1 *Quos nulla juris*] i. e. qui non sunt ejusdem Reip. non communi legum vel civitatis sponsione, ut loquitur JCtus seu lex 2. D. de legibus, non tenentur, neque aut judicem eundem agnoscunt.

2 *In gentem nondum*] Ut Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, solutum atque liberum, Sallust. Catilin. 6. Apud eundem Gaetuli & Libyes, asperi in-

 cul-

Digitized by Google

sive illi [3] optimates sunt, sive populi liberi, aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris, quæcunque tales incidere solent controversiæ, recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem, ut finem suum, deducet.

II. 1. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum sit de quo quæritur: quid jus quod quæritur. Cicero dixit Bellum [4] certationem per vim. Sed usus obtinuit, ut [2] non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit [5] Bellum status per vim certantium, [6] qua tales sunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: neque enim [7] privatum hic excludo, ut quod reipsa [8] prius

cultique, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. Jugurth. 18. Et ex eadem Africa, qui in familias passim & sine lege dispersi nihil in commune consultant, Melæ 1, 8. adde Ciceronem de Invent. 1, 2. infra 1, 2, 2. In sacris literis Patriarchæ sub tentoriis habitantes, & hoc tempore multi Arabum.

Grotii Notæ.

2 *Non actio, sed status*] Philo 11. de legibus specialibus: *ὥσπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον τοὺς ἤδη ναυμαχοῦντας ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρασκευαζομένους καὶ τοὺς ἐλπίσαντας τοῖς ὅπλοις καὶ τύχαις, κἂν μὴ συμπλέκωνται, κρινοῦμεν. Hostes non soli existimantur, qui jam navali aut terrestri prælio certant, sed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamsi nondum pugnam inceperunt.* Servius ad illud primæ Æneidos:

* *nec bello major & armis.*

Bellum & consilium habet: arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII: *Bellum est tempus omne, quo vel præparatur aliquid pugnæ necessarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur conflictus ipse bellorum.*

Gronovii.

3 *Optimates*] Aristocratia, Democratia, ut Venetiæ.

4 *Certationem per vim*] Nam aliis certatur res controversa, & decernitur aliis quoque modis, veluti per sententias & calculos, ut in foro apud judices; per suffragia, ut in comitiis populorum; denique & per sortem, ut quisquam provinciam habere, quis judicare debeat: Cic. 1. de Offic. 11. *Cum sint duo genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim.*

5 *Bellum status*] i.e. Conditio certa populorum. Explicatio hæc Tullianæ definitionis est, non alia definitio. Neque enim Cicero per certationem intellexit actionem vel actum unum, velut aciei, oppugnationis, vastatiõnis; sed durantem temporis tractum quo dissidetur, & pro occasionibus aut comparatur vis aut fit, aut cavetur atque eluditur. Bellum est tempus & conditio manibus atque armis, quod habent controversiæ, decernentium, donec victoria aut colloquio transigatur.

6 *Qua tales sunt*] sc. certantes, vel quatenus certant; non aliquid agunt ad certamen non pertinens; quatenus exercent eum statum aut gerunt aliquid rerum ei convenientium, vel quod sit certantium officii aut moris, (nam per bellum alia aguntur quæ id non spectant.)

7 *Privatum*] Quoties singuli paucive nullo justo imperio præditi armis inter se depugnant, (ut viator contra latronem.)

8 *Prius*

[8] prius ſit [9] publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea uno eoque proprio nomine ſignanda eſt.

2. Neque hujus nominis origo repugnat; eſt enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum eſt bonus, & duis bis. [10] Duellum autem à duobus dictum ſimili ſenſu, quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis ſignificatione [11] πόλεμος: veteribus etiam [12] λύη à diſſolutione, quomodo & corporis diſſolutio [12] δόη.

3. Neque uſus vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod ſi quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obſtat, cum certiſſimum ſit, [13] nomen generis ſæpe ſpeciei, præſertim excellentiori, peculiariter [13] adhæreſcere. Juſtitiam in definitione non includo, quia hoc ipſum in hac diſputatione quærimus, ſitne aliquod bellum juſtum, & quod bellum juſtum ſit. Diſtingui autem debet id, quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III. 1. De jure belli cum inſcribimus hanc tractationem, primum hoc ipſum [14] intelligimus, quod dictum jam eſt, ſitne bellum aliquod juſtum, & deinde quid in bello juſtum ſit? Nam jus hic nihil aliud quam [15] quod juſtum eſt ſignificat, idque negante magis ſenſu quam ajente, ut jus ſit [16] quod injuſtum non eſt. Eſt autem injuſtum, quod naturæ ſocietatis ratione [17] utentium [18] repugnat. Sic alteri detrahere ſui commodi cauſa, contra naturam eſſe dicit [19] Cicero, atque ita *De Officiis* pro- III.

8 *Prius ſit*] Horat. 1. Sat. 3. *Cum prorepſerunt primum animalia terris, Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter Unguibus & pugnis, dein fuſtibus, atque ita porro Pugnabant armis, quæ poſt fabricaverit uſus.*

9 *Publico*] Prius enim certabant homines, quam in civitatem coïerunt.

10 *Duellum*] Etymologia Ciceronis in Orat. 45. & Varronis in perduelles 6. L. L.

11 Πόλεμος] q. à πολύς.

12 Λύη] ῥῆξις· μάχη· διαφορά· à diſſolutione.

12 Δύη] δυσυχία· ἀθλία· πόνος· παλαιπωρία· δυσπάθεια· quævis infelicitas.

13 *Nomen generis*] Ut quum JCC. adoptionem dividunt in arrogationem & adoptionem: Ariſtoteles πολιτείαν in μοναρχίαν, δεσποτείαν, πολιτείαν. Vide Voſſ. de Conſtruct. c. 24.

13 *Adhæreſcere*] Ut cum JCti adoptionem diſtinguunt in arrogationem & adoptionem ſpecialiùs dictam. Sic cognatos in agnatos & cognatos.

14 *Intelligimus*] ſcil. nos quæſituros vel hoc diſputaturos.

15 *Quod juſtum*] i. e. pro facto conceſſo & non improbato. Plaut. Ciſtell. 1, 1, 2. *jus faſque eſt.* Perſa 1, 3, 26. *jus eſt.* XIIm. *Paterfamilias uti legaſſit ſuper pecunia, tutelave rei ſuæ, ita jus eſto.*

16 *Quod injuſtum non eſt*] i.e. quod licet, quia lege nulla prohibetur: quod ſine culpa & injuria facere poſſis.

17 *Utentium*] Hominum.

18 *Repugnat*] Verba Cic. 1. Off. 16.

19 *Cicero de Officiis III.*] 5.

Digitized by Google

L. ut vim D. de just. & Jur. probat, quia si id fiat, societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse, evincit Florentinus, quia cognationem quandam inter nos constituerit natura. Seneca: *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula servari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cœtum* [20] *geniti sumus.* [b] *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.*

De ira l. II. c. 31.

2. Sicut autem societas [c] alia est sine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, *κατ' ἐπιπεροχήν* [21] Aristoteli, ut inter patrem & liberos, dominum & servum, regem & subditos, [d] Deum & homines: ita justum aliud est [22] ex æquo inter se viventium, aliud ejus [23] qui regit & qui regitur, qua tales sunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

IV. Ab hac juris significatione diversa est altera, sed ab hac ipsa veniens, quæ ad personam refertur: quo sensu [24] jus est [25] Qualitas moralis personæ competens ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiamsi rem interdum sequatur, ut servitutes [26] prædiorum, quæ jura realia dicuntur, comparatione facta ad alia mere personalia: non quia non ipsa quoque personæ [27] competant, sed quia non alii competunt, quam qui rem certam [28] habeat. Qualitas autem moralis perfecta, [29] facultas nobis dicitur; minus perfecta, [30] aptitudo:

GRETII.

b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest*] Seneca idem epistola XLVIII: *Hæc societas diligenter & sancte colenda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & judicat aliquod esse commune jus generis humani.* Videri potest hac de re Chrysostomus 1 Cor. XI, 1.

c *Alia est sine inæqualitate*] Ut in Grammaticis alia constructio convenientiæ, alia regiminis.

d *Deum & homines*] De hac societate vide Philonem in ἐξηγήσει Νόε. Habet & Plutarchus quædam in Numa.

GRONOVII.

20 *Geniti*] Quia homini naturalis appetitus societatis.

21 Ὑπεροχήν] Ubi altera pars contrahentium superior, altera inferior.

22 *Ex æquo*] Ut omnibus inter se liceant eadem, eadem non liceant, vel, quo omnes inter se vivere & agere naturæ aut societati placuit.

23 *Qui regit*] Ut liceat majori in minorem, quod non licet minori in majorem aut in parem. Sic Cyrus *fecisse ut regem* respondebat. Justin. l. 5.

24 *Jus est*] Pro auctoritate, ut in XII. *rei furtivæ æterna auctoritas.* pro re incorporali, quæ possidetur vel acquiritur ab eo cujus est. Sic *jus obtinere*, Plau. Casin. 1,2,22. Cic. pro Quinct. 9. 1. Ver. 26. *jus usurpare*, Liv. 3, 71. & 5, 12. *jus experiri*, pro Cæcinna 12. pro Sext. 42. Tacit. 3. ann. 36. *impertiri tralaticium jus.* Sueton. Oct. 10.

25 *Qualitas moralis*] i. e. moribus & legibus fundata vis, copia, licentia.

26 *Prædiorum*] Vide Instit. l. 1. tit. 2. de servit. prædiorum.

27 *Competant*] Jura realia.

28 *Habeat*] Domino scil. prædii.

29 *Facultas*] i. e. rei.

30 *Aptitudo*] i. e. meritum. *Mens à prætore recessit.* Persius.

GRO-

do: quibus respondent in naturalibus, [31] illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Jurisconsulti [32] nomine sui appellant, nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur potestas, tum [33] in se, [e]quæ libertas dicitur, tum in alios; ut patria, dominica: [f] [34] Dominium, plenum sive minus pleno, ut [35] ususfructus, jus [36] pignoris: & [37] creditum, cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursum duplex est: [38] vulgaris scilicet, quæ usus particularis causa comparata est; & [39] eminens, quæ superior est jure vulgari, utpote [40] communitati competens in [41] partes & [42] res partium, boni communis causa. Sic regia potestas sub se habet & [43] patriam & dominicam potestatem: sic [g] in res singulorum majus est dominium Regis ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic [44] reipublicæ quisque ad usus publicos magis obligatur, quam creditori.

VII. Apti-

GROTII.

e *Quæ libertas dicitur*] Quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Jurisconsulti.

f *Dominium*] *Jus tro Dominio*, Scholiastes ad Horatium.

g *In res singulorum majus est dominium regis*] Philo περὶ φυτουργίας. καὶ μὴν ἀργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια σπουδῇ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται ἢ ἰδιωτῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν. *Certe argentum, aurum, & quæ pretiosa alia apud subditos custodiuntur, eorum qui regnant magis sunt quam possidentium.* Plinius Panegyrico: *cujus est quidquid est omnium, tantum ipse quantum omnes habent.* Et mox: *Ecquid Cæsar non suum videat?* Adde Sarisberiensem in Policratico lib. V, c. 1.

GRONOVII.

31 *Illi*] Facultati.

32 *Nomine sui*] Sic *Suum*, *quod vindicari potest.* l. 27. §. D. de aur. arg. Sic *Suum cuique tribuere. Suum recipere.* l. 7. §. 6. D. Quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 5. de re judic. *Sua tutela.* l. 50. pr. de leg. 3. *Suus hæres. Sui servi & ancillæ.* l. 73. de leg. 3.

33 *In se*] Ut quis sit sui juris l. 50. pr. de leg. 3. in suam tutelam & in suam potestatem. Plaut. Persa 4, 3. Ita *ancilla mea quæ fuit hodie, sua nunc est.* Curt. 5, 6. *Tandem sua rex corporibus & cultu fœminarum abstineri jussit.*

34 *Dominium*] Sic suum cuique tribuere in juris præceptis.

35 *Ususfructus*] Cum alienis rebus utimur fruimur, salva illarum substantia.

36 *Pignoris*] Quod datur in securitatem crediti.

37 *Creditum*] Quod alicui mutuum datum. Sic *Suum recipere.* l. 7. §. 6. quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 7. de Re jud.

38 *Vulgaris*] Privatorum facultas in bonis suis.

39 *Eminens*] Publica & magistratuum, facultas reip. aut summæ potestatis in privatorum bonis.

40 *Communitati*] Reipublicæ & rempublicam tenenti.

41 *Partes*] In ipsos subjectos.

42 *Res*] Patrimonia subjectorum.

43 *Patriam & dominicam*] Et eas potest intendere, ut Romæ; vel remittere, ut Athenis.

44 *Reipubl. quisque*] Hinc illud Liv. 23, 14. *Qui capitalem fraudem ausi quique pecunia judicati in vinculis essent, qui eorum milites apud se fierent, eos noxa pecuniaque se exsolvi jussurum.* Idem lib. 26, 35. *servos agricultores rempublicam adduxisse, nunc ad militiam parvo ære emendo, nunc*

VII. Aptitudinem vero[h] [45] ἀξίαν, id eſt [46] dignitatem vocat Ariſtoteles. Michael Epheſius, id quod ſecundum eam æquale dicitur, interpretatur τὸ προσαρμόζον & τὸ πρέπον, *id quod convenit.*

V. Nicom.

VIII. 1. Facultatem [47] reſpicit juſtitia [48] expletrix, quæ proprie

remiges imperando. ſi quod cui argenti ariſve fuerit, ſtipendia remigum & tributa annua ablatum.

GRUTII.

h Ἀξίαν] Cicero de Officiis 1: *Sed ſi contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes ſunt, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati ſumus; proximi liberi, totaque domus, quæ ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere perfugium; deinceps bene convenientes propinqui, quibuſcum etiam communis plerumque fortuna eſt: quamobrem neceſſaria præſidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. vita autem victuſque communis, conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime.* Vide quæ infra dicentur libro II, capite VII. §. IX, & X. Seneca de Beneficiis libro IV, c. II. ubi de teſtamentis agit: *Quærimus dignissimos, quibus noſtra tradamus.* ipſum locum vide. Adde Auguſtinum de Doctrina Chriſtiana lib. I. cap. XXVIII, & XXIX.

GRONOVII.

45 ἀξίαν] i. e. meritum. Aptitudinem barbare vocat vulgus.

46 *Dignitatem*] Expreſſit vocem Gr. ſed melius reddidiſſet *meritum.* Voce autem *dignitatis* in ſimili re ſupra utitur. Sic & ipſe appellare debuit omiſſa voce *aptitudinis*, quam ſine dubio refugerunt Romani. Victorinus in Rhet. Cic. de inventione: *Juſtitia eſt habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem.* i. e. ſuum. Sueton. Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut veſtro ſuffragio ſuam dignitatem teneant.* Salluſt. Catil. 35. *fructu laboru induſtriæque meæ privatus ſtatum dignitatis non obtinebam.* Et quemadmodum Facultati *Suum*, ſic Dignitati ſubjicere poterat *Meritum.*

47 *Facultatem reſpicit Juſtitia expletrix*] Expletricem dicit Juſtitiam, quam vulgo commutativam vocant, opinor, inde, quod per eam expletur & ſatisfit cuique pro eo, quod ab illo accipimus: nam *explere* Latinis interdum eſt *ſatisfacere*, ut apud Juſtinum: *explent detrimenta muneribus, contumelias honoribus, execrationes precibus.* Hoc facile tolero: ſed quod idem ſtatuit nimis arctum vocabulum συναλλακτικῆς, id eſt, *contractoriæ*, ſive *commutatoriæ*, vel ut vulgo loquuntur, *commutativæ*, id probare argumento non videtur. Nam, inquit, ut poſſeſſor meæ rei eam mihi reddat, non eſt ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad hanc juſtitiam pertinet. At Ariſtotelici omnino dicunt hoc quoque eſſe ἐκ συναλλάγματος, ſive *ex contractu.* Nam ut Juriſconſulti contractus alios faciunt juſtos, alios quaſi contractus, ut negotiorum geſtionem, tutelam, rem communem ſine inita ſocietate &c. Sic Ariſtoteles lib. 5. Eth. cap. 5. contractus ait eſſe alios voluntarios, alios involuntarios: & illos quidem, emtionem, venditionem, mutationem, ſponſionem, fœnerationem, depoſitum, locationem, conductionem: hos autem, alios clandeſtinos, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſervi corruptelam, cædem dolo factam, falſum teſtimonium: alios violentos, ut flagellationem, vincula, mortem, rapinam, convitium, contumeliam. Palam eſt caſum, quem objicit auctor, ad hoc genus ἀκούσιον ſive *involuntarium* pertinere.

48 *Expletrix*] Quæ alias *commutativa* ſeu *correctiva*, & reſpicit illud *ſuum.*

GRO-

prie aut ſtricte juſtitiæ nomen obtinet, [49] συναλλακτικὴ Ariſtoteli, [50] nimis arcto vocabulo, nam ut poſſeſſor [51] meæ rei eam mihi reddat, [52] non eſt ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad eandem hanc juſtitiam pertinet: itaque [53] ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. Aptitudinem reſpicit [54] attributrix, quæ Ariſtoteli διανεμητικὴ, comes earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, miſericordiæ, providentiæ rectricis.

2. Quod vero idem Ariſtoteles ab expletrice ait reſpici [55] proportionem [56] ſimplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem [57] comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ ſola apud Mathematicos [i] nomen habet proportionis; ex eorum genere eſt quæ ſæpe locum habent, non ſemper: neque verò per ſe juſtitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum uſu, ſed materia circa quam verſatur, ut jam diximus. Itaque & contractus ſocietatis expletur proportione comparata, & [58] ſi

GROTII.

i *Nomen habet proportionis*] Habitudinis comparationem vocat Caſſiodorus. Eſt hujus proportionis, qua Juſtitia attributrix uti ſolet, non incommoda apud Homerum deſcriptio:

Ἐσθλὰ ἐσθλοῖ ἴσθλὰ ἴδυια, χέρεια δ' χείρονι δόσκεν.
Præſtanti dabat hic præſtantia, vilia vili.

GRONOVII.

49 Συναλλακτικὴ] Quaſi diceretur *contractoria*.

50 *Nimis arcto*] Quaſi non ſufficiat denominationes à potiore ſumi. 3, 3, 2.

51 *Meæ rei*] Qui meam rem me inſcio, quacunque occaſione, poſſedit.

52 *Non eſt ἐκ συναλλάγματος*] Imo ex contractu ἑκουσίῳ, ut appellat Ariſtoteles 5. Eth. 5. non voluntario, fortuito, &, ut JC. loquitur, ex quaſi contractu. Dein eſt tacitum pactum omnium hominum poſt inventa dominia privata, ut cuique maneat & reſtituatur ſuum.

53 Ἐπανορθωτικὴν *correctivam*.

54 *Attributrix*] *Diſtributiva*. Alibi dicit *aſſignatricem* 2, 17, 2.

55 *Proportionem ſimplicem*] Dicit Arithmeticam, cum numeri diſtant paribus intervallis, ut duo, quatuor, ſex, octo; vel tres, ſex, novem, duodecim; nam illic ubique duo, hic tres numeri interſunt. *Comparatam* Geometricam, cum quoties primus numerus in ſecundo, totiçs tertius in quarto: ut tria, ſex, duodecim: nam quoties tria ſunt in ſex, totiès ſex in duodecim. Contractum ſocietatis fieri proportione comparata Ariſtotelicorum filii non concedent ei, niſi ſit ſocietas, quam JCti vocant Leoninam ex Æſopi fabula. Princeps Arauſionenſis de mille aureis collatis in Indicas ſocietates, in diſtributione redituum, non tertium accipit amplius quam privati. Quum vero in ſocietate alicui major pars lucri datur propter eximiam operam, aut artem, quam adfert ad lucrum quærendum, non tamen intervenit Geometrica proportio, quia non habetur reſpectus perſonæ, ſed rei quam in commune confert, idque accipit ex pacto. Itaque ibi quoque Arithmeticum par pro pari datur hoſtimentum, opera pro pecunia, ut loquitur Plautus. Vide Hornejum lib. 3. Ethic. cap. 12. num. 14.

56 *Simplicem*] Cum diſtant numeri paribus intervallis, ut 2, 4, 6, 8. vel 3, 6, 9, 12. Proportio Arithmetica.

57 *Comparatam*] Cum quoties primus numerus in ſecundo, totics tertius continetur in quarto: ut tres bis in ſex, ſex bis in duodecim, quæ proportio eſt Geometrica.

[58] si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam simplici [59] commensione attributio fiet.

3. Neque magis verum est quod à nonnullis dicitur, attributricem versari circa res communes, expletricem circa [60] res singulorum. Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet: & civitas quæ de communi reddit, quod civium quidam [61] in publicum impenderunt, nonnisi expletricis justitiæ officio fungitur. Recte hoc discrimen notatum à [62] Cyri magistro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, sed alienam, attribuisset, & majori contra majorem, docuit eum magister: *ὅτι ὁπότε μὲν καταστάθείη τῶν ἁρμοττόντων κριτὴς, ἄλλα δεῖ ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρου ἡ χιτὼν εἴη, τῦτο σκεπτέον τίς κτήσεις δικαίως ἔχει. πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ κριάμενον κτήσασθαι; Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum esse; at ubi judicandum esset utrius esset tunica, id spectandum* [k] *utra possessio justior, eumne rem habere qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisset.*

IX. 1. Est & [l] tertia juris significatio, quæ idem valet quod lex, quoties vox legis [63] largissime sumitur, ut sit regula actuum moralium obligans ad id [64] quod rectum est. [65] Obligationem requirimus: nam consilia, & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem, sed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. [66] Permissio autem proprie non actio est legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne

GROTII.

k *Utra possessio justior*] Vide eundem Xenophontem *παιδείας* secundo. Huc spectat lex per Mosem data: *non misereberis in judicio pauperis.* Exodi XXIII, 3. Levitic. XIX, 5. Oportet enim, ut Philo ait, *τὰ πρόσγραμματα ἀφέλκειν τὸ ἐν διαζεύξει φαντάζειν, res abstrahere a litigatorum respectu.*

l *Tertia juris significatio quæ idem valet quod lex*] Hoc sensu dixit Horatius:

Jura inventa metu injusti fateare necesse est.

Et alibi: *Jura negat sibi nata.*
Ubi Scholiastes: *legum sit contemptor.*

GRONOVII.

58 *Si tantum unus*] Ponit casum impossibilem: nempe omnes cives præter unum esse æquales; quod tum veniet, quum omnes eundem nasum, os, oculos & faciem habebunt. Vide & Hornejum 3, 12, 7.

59 *Commensione*] Vide Hornejum 3. Ethicor. 12. num. 7. casum air possibilem. proportione Arithmetica.

60 *Res singulorum*] Vide Hornejum 3. Ethic. 11, 24.

61 *In publicum*] Exemplum est apud Livium 31, 13. eorum qui in publicum quid impenderunt.

62 *Cyri magistro*] Apud Xenophontem in Cyripædia.

63 *Largissime*] Ne quis decipiatur, ut in tit. 2. Instit.

64 *Quod rectum est*] Officiorum regula Sen. 2 de Ira 27. Sen. 4. ben. 12. legem justi injustique regulam esse.

65 *Obligationem*] Reddit rationem quare obligans dixerit, & non consulens.

66 *Permissio*] Reddit rationem quare obligans dixerit, & non permittens.

GRO-

ne impedimentum ponat. Diximus autem, [67] ad rectum obligans, non ſimpliciter ad juſtum, quia [m] jus hac notione, non ad [68] ſolius juſtitiæ, qualem expoſuimus, ſed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, [69] quod rectum eſt, laxius juſtum dicitur.

2. Juris ita accepti optima partitio eſt, quæ apud Ariſtotelem exſtat, ut ſit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo [70] ſtrictius poſito: interdum & [71] τὸ ἐν τάξει, conſtitutum. Idem diſcrimen apud Hebræos reperire eſt, qui cum diſtincte loquuntur, jus naturale vocant [n] [72] מצות, jus conſtitutum חקים, quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολὰς ſolent vertere [73] Helleniſtæ.

X. 1. [o] Jus naturale eſt [74] dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, [75] ex ejus convenientia aut diſconvenientia cum ipſa

GROTII.

m *Jus hac notione, non ad ſolius juſtitiæ, qualem expoſuimus, ſed & aliarum virtutum materiam pertinet*] Exemplum ſit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei qui contra Medici præceptum vinum bibiſſet.

n מצות] משפט. Sic Maimonides libro III. ductoris dubitantium cap. XXVI.

o *Jus naturale eſt dictatum rectæ rationis*] Philo libro, omnem virum bonum eſſe liberum: Νόμος ἢ ἀφανὴς ὀρθὸς λόγος, οὐχ ὑπὸ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος θνητὰ θαρτὸς, οὐκ ἐν χαρτιδίοις ἢ πήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου φύσεως ἀφθαρτος ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς· *Lex mentiri neſcia eſt recta ratio, quæ lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, ſed corrumpi neſcia, quippe ab immortali natura inſculpta in immortali intellectu.* Tertullianus de corona militis: *Quares igitur Dei legem, habens communem illam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antoninus lib. II. τὸν λογικὸν ζῶον, ἐνταῦθα τῷ τὸν πόλιν καὶ πολιτείας τὸν κοσμοπολίτην λόγῳ καὶ θεσμῷ· *Finis animantium ratione utentium, ſequi legem ac normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquiſſimæ.* Adde Ciceronis locum de Republica III, quem adducit Lactantius VI, 8. Præclara ſunt quæ in hanc rem habet Chryſoſtomus XII, & XIII. de ſtatuis. Nec ſpernenda quæ Thomas Secunda Secundæ LVII, 2, & Scotus III, diſt. 37.

GRONOVII.

67 *Ad rectum*] Nam & honeſte vivere inter juris præcepta eſt.

68 *Solius juſtitiæ, qualem*] Particularis, quæ vel συναλλαγματικὴ vel διανεμητικὴ: i. e. commutativa vel diſtributiva.

69 *Quod rectum eſt*] Laudabile ac probandum.

70 *Strictius*] Non pro lege ſcripta aut pro juſſu imperantis.

71 Ἐν τάξει] i. e. ordinatum, conſtitutum.

72 מצות, *jus conſtitutum* חקים] מִצְוֹת præcepta, חֻקִּים ſtatuta, leges, חֹק jus. Ab altera ſpecie definitur δικαιοσύνη, ἀρετὴ διανεμητικὴ τὰς κατ' ἀξίαν. πρὸς ἀριστ. καὶ κακ. p. 373. Ab altera δικαιοσύνη ἐστὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. Hθ. Μεγαλ. I, 34.

73 *Helleniſtæ*] Interpretes LXX. Bibliorum.

74 *Dictatum rectæ rationis*] Lex mentibus inſita bene natis. Admonitio inteſtina conſcientiæ. Inſtinctus, inſita notio.

75 *Ex ejus convenientia*] Propterea quod rectæ rationi, vel ingenitis homini veri & æqui principiis congruat

ipſa natura [76] rationali, ineſſe moralem [77] turpitudinem, aut [78] neceſſitatem moralem, ac conſequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari, aut præcipi.

2. Actus de quibus tale exſtat dictatum, [79] debiti ſunt aut [80] illiciti [81] per ſe, atque ideo à Deo neceſſario præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota diſtat hoc jus non ab humano tantum jure, ſed & à [82] divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat quæ per ſe ac ſuapte natura aut [83] debita ſunt, aut illicita, ſed vetando illicita, præcipiendo debita facit.

3. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum eſt, quædam dici ejus juris non proprie, ſed ut [84] ſcholæ loqui amant, [85] reductive, quibus jus naturale non repugnat, ſicut juſta modo diximus appellari ea quæ [86] injuſtitia carent: interdum etiam per abuſionem ea, quæ ratio [87] honeſta, aut oppoſitis meliora eſſe indicat, etſi non debita, ſolent dici juris naturalis.

4. Sciendum præterea, jus naturale [88] non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam exiſtunt, ſed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum [89] conſequuntur. Sic dominium, quale nunc in uſu eſt, voluntas humana [90] introduxit: at eo [91] introducto nefas mihi eſſe id arripere te invito quod tui eſt dominii,

gnat aut repugnet. Perſ. Sat. 5, 96. *Stat contra ratio & ſecretam gannit in aurem, Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.*

76 *Rationali*] Humana.

77 *Turpitudinem*] Ad abſtinendum, vel cavendum.

78 *Neceſſitatem*] Ad faciendum, vel præſtandum.

79 *Debiti*] Cum ineſt neceſſitas moralis.

80 *Illiciti*] Cum ineſt turpido.

81 *Per ſe*] Etiam non accedente juſſu Dei aut hominis.

82 *Divino voluntario*] i. Num. 15. ut cum Deus præcepit non tangi arborem ſcientiæ boni & mali; abſtineri porcis & aliis animalibus, quæ pro immundis præſcripſit Lex Moſaica.

83 *Debita*] Ut tegere verenda, ut Paulus 1. ad Corinth. XI. 14. ſcribit: comam longam natura dedecere virum. i. e. honeſtas morum, quæ inter homines. Apoſtolus φύσις vocabulum etiam adhibet.

84 *Scholæ*] Scholaſtici.

85 *Reductive*] Per applicationem aut interpretationem.

86 *Injuſtitia carent*] Ut quæ nullius ſunt cedere occupanti: quod per ſe naturæ non eſt, ſed tamen eo refertur.

87 *Honeſta, aut oppoſitis*] Ut velare notas ſexus, nec cum Cynicis in publico prurire. Sic Paulus 1 Corinth. XI. 14. οὐδὲ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστίν;

88. *Non de iis tantum agere*] i. e. ſubjectam habere materiam non modo ea, quæ ipſa natura comparavit ſine diſputatione aut conſtitutione humana, ſed etiam res, ut ſeſe habent, poſtquam in eis id, quod natura erant, judicium humanum & conſuetudo, aliquam partem mutavit.

89 *Conſequuntur*] Ubi homines fecere quod natura non erat.

90 *Introduxit*] Intelligit dominium privatum quale nunc in uſu, quo unusquiſque ſuæ rei eſt dominus, nam natura omnia fecit communia.

91 *Introducto*] Poſtquam hoc placuit, ut omnia non eſſent amplius communia.

Digitized by Google

nii, ipſum indicat jus naturale; quare [p] furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus Jurisconſultus, natura turpe Ulpianus, Deo diſplicere [92] Euripides his in Helena verſibus:

Namque odit ipſe vim Deus: nec divites
Nos eſſe rapto, ſed probe partis cupit.
Spernenda, ſi non jure veniat, copia eſt.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique ſic fas eſt domum,
Ut ab alienis rebus ac vi temperet.

L. 1. D. de Furtis. *L. Probrum 1. de verb. ſignificat.*

5. Eſt autem jus naturale adeo immutabile, ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immenſa eſt Dei potentia, dici tamen quædam poſſunt ad quæ ſe illa [93] non extendit; quia quæ ita dicuntur, [94] dicuntur tantum, ſenſum autem qui rem exprimat nullum habent, ſed ſibi ipſis [95] repugnant. Sicut ergo ut bis duo non ſint quatuor [96] ne à Deo quidem poteſt effici, ita ne hoc quidem, ut quod [97] intrinſeca ratione malum eſt, malum non ſit. Et hoc eſt quod ſignificat Ariſtoteles, cum dicit: [98] ἔνια εὐθὺς ὀνόμασαι συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. Nam [99] ut eſſe rerum poſtquam ſunt & qua ſunt aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ eſſe illud neceſſario conſequuntur; talis autem eſt malitia quorundam actuum, comparatorum ad naturam ſana ratione utentem. Itaque & Deus ipſe ſecundum hanc normam de ſe judicari patitur, ut videre eſt Gen. XVIII, 25. Eſai.

GROTII.

p *Furtum naturali jure prohibitum*] Julianus: ὁ δεύτερος νόμος (poſt illum de Deo agnoſcendo & colendo) ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τὸ ἀλλοτρίων ἅπτεσθαι καὶ ἅπασιν ἀπέχεσθαι κελεύων· καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτε ἐν αὐταῖς ταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ταῦτα ἐπιτρέπων συγχεῖν· *Lex altera & ipſa ſuapte natura ſancta atque divina ea eſt, quæ ſemper & ubique alienis abſtineri jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contra iri finit.* Cicero de Officiis III. ex Chryſippo: *In vita ſibi quemque petere quod pertineat ad uſum, non iniquum eſt: alteri ſurripere, jus non eſt.*

GRONOVII.

92 *Euripides*] Vide ſimilem locum in Plauti Prolog. Rudent. v. 10.

93 *Non extendit*] Quæ, ſi ita licet loqui, Deus non poſſit.

94 *Dicuntur tantum*] Quaſi ſint aliquid, mente concipiuntur & effe-

runtur tantummodo ac pronuntiantur; ut Centaurus, Chimæra, Gorgo: effectum autem habent nullum, & exiſtere nequeunt. Phil. Entia rationis.

95 *Repugnant*] Hoc eſt, ut ſcholæ dicunt, contradictoria ſunt.

96 *Ne à Deo quidem poteſt effici*] Quia Deus ſemel aliter ſtatuit.

97 *Intrinſeca*] Per ſe ac ſua natura.

98 Ἔνια] Quædam ſtatim nominantur conjuncta cum vitio (malitia.) vel, quædam ſtatim ut nominata ſunt, junctam pravitatem præferunt.

99 *Ut eſſe rerum, poſtquam ſunt, & qua ſunt*] Ut res, ex quo ſemel exiterunt, ſpeciemque & habitum acceperunt, non aliam ſumunt cauſam, & quod ſunt, non precario, ſed jam per ſe & ob ſuam materiam ſunt; neque ut ſint alienum beneficium exſpectare aut aliunde pendere neceſſe habent: ita & affectiones, quæ illis naturis materiiſque neceſſario adhærent.

Esai. v, 3. Ezech. xviii, 25. Jerem. ii, 9. Mich. vi, 2. Rom. ii, 6. iii, 6.

6. Fit tamen interdum ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid constituit, [1] imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile est, sed res, de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo [2] acceptum ferat, jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit præcipere solvendum quod debeo, sed quia quod debebam deberi desiit: ut enim recte in Epicteto Arrianus: *οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τῇ δανείσει καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό· non sufficit ut debeatur pecunia datam esse mutuam, sed oportet ut & maneat adhuc indissolutæ mutui obligatio.* Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt, sed [3] non erit homicidium aut furtum, quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit.

7. Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus suum per vim consequendi [4] ante positas leges.

XI. 1. Discrimen autem quod in Juris Romani libris exstat, ut jus immutabile aliud sit quod animantibus cum homine sit commune, quod arctiori significatu vocant jus naturæ; aliud hominum proprium, quod sæpe jus gentium nuncupant, [5] usum vix ullum habet; nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis [6] utens generalibus, quod recte vidit Hesiodus:

Τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων:
Ἰχθύσι γὰρ, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
Ἐσθέμεν ἀλλήλους. ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.
[7] Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη.

Hu-

1 *Imago*] i. e. videatur imprudentibus & minus intentis aliquid mutari, ubi tamen jus constat, & ejus mutatum nihil est.

2 *Acceptum ferat*] i. e. se accepisse scribat aut testatum faciat.

3 *Non erit homicidium*] Non magis quam si morbo hominem solvat; si naufragio aut alio casu, vel mortalitatem ejus finiat, vel rem familiarem aut imminuat, aut ad alium transferat.

4 *Ante positas leges*] Quibus illud jus à privatis ad selectos judices translatum est.

5 *Usum vix ullum*] Neque enim brutorum inter se, neque hominum cum brutis societas est: tantum turpiores facit homines id non servantes.

6 *Utens generalibus*] Quæ circa similia similiter agere novit, ut dixit in Prolegomenis.

GROTII.

7 *Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην*] Juvenalis Satyra xv:

venerabile soli
Sortiti ingenium divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,

Sen-

Digitized by Google

Humano generi nam lex datur ab Jove ſummo:
Quippe feræ, piſces, avium genus altivolantum
Mutua ſe vertunt in pabula, juris egentes.
Juſtitia at nobis, quæ res eſt optima, ceſſit.

In equis, in leonibus juſtitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis primo. Plutarchus in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· *lege & juſtitia adverſus homines tantum natura utimur.* Lactantius lib. v. *In omnibus enim videmus [7] animalibus, quæ ſapientia carent, conciliatricem ſui eſſe naturam. Nocent enim aliis ut ſibi proſint: neſciunt enim quia malum eſt nocere. Homo vero, quia ſcientiam boni & mali habet, abſtinet ſe à nocendo etiam cum incommodo ſuo.* Polybius, cum narraſſet quibus initiis primum conveniſſent homines, addit, [r] ſi quis in parentes aut beneficos injurius fuiſſet, fieri non potuiſſe quin id cæteri ægre ferrent, ratione addita: Lib. VI.
τῷ γὰρ γένει τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ἢ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ ἂν εἰκὸς παραγενέσθαι αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφοράν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα [s] καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς πράττουσι. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus diſtat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non eſt tam alienum à natura ſua actum ab ipſis diſſimulatum iri, ut in aliis animantibus: ſed quod factum eſt, revocatum iri ad animum cum offenſa ſignificatione.*

2. Quod [t] ſi quando brutis animantibus juſtitia tribuitur, id

Senſum è cæleſti demiſſum traximus arce;
Cujus egent prona & terram ſpectantia. Mundi
Principio indulſit communis Conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præſtare juberet,
Diſperſos trahere in populum, &c.

Chryſoſtomus ad VII. Rom. ἐπὶ τῷ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ λόγον ἐδὲ κρίσιν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων.

r *Si quis in parentes injurius fuiſſet*] Exemplum vide in Chamo, Gen. x, 22. ubi pœna ſequitur.

s Καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς πράττουσι] Chryſoſtomus XIII. de ſtatuis: καὶ γὰρ τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις φυσικὸν ἅπαντες ἴσμεν. εὐθέως ἂν τοῖς ἐπιτιθεμένοις ἐχθροὶ γινόμεθα καὶ μισοῦμεν αὐτοὺς σπουδῇ· *Naturâ id habemus, ut indignationem noſtram conjungamus cum iis qui male tractati ſunt. illico enim injurioſis hominibus infenſi ſumus, etiamſi ad nos nulla pars injuriæ pervenit.* Scholiaſtes ad Horatium Satyra III, lib. I. *Senſus aliter indignatur & animus, cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.*

t *Si quando brutis animantibus juſtitia tribuitur*] Divinationem quandam juſtitiæ in elephantis notat Plinius lib. VIII. cap. V. Idem libro X. narrat aſpidem fuiſſe quæ ſuum ipſa catulum necaret, quod is catulus hoſpitis filium interemiſſet.

GRONOVII.

7 *Animalibus, quæ ſapientia carent*] Omnia animalia muta & ratione defecta quærere ſua commoda; quamvis damno aliorum.

GRO-

ſid ſit improprie [u] ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio. An verò actus ipſe de quo jus naturæ conſtituit, ſit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio; an nobis proprius, ut Dei cultus, ad juris ipſam naturam nihil refert.

XII. 1. Eſſe autem aliquid juris naturalis probari ſolet tum ab eo quod prius eſt, tum ab eo quod poſterius, quarum probandi rationum illa ſubtilior eſt, hæc popularior. A priori, ſi oſtendatur rei [8] alicujus convenientia aut diſconvenientia neceſſaria cum natura rationali ac ſociali: à poſteriori verò, ſi non certiſſima fide, certe probabiliter admodum, juris naturalis eſſe colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale eſſe creditur. Nam [9] univerſalis effectus univerſalem requirit cauſam: talis autem exiſtimationis cauſa vix ulla videtur eſſe poſſe præter [10] ſenſum ipſum, communis qui dicitur.

2. Heſiodi eſt dictum à multis laudatum:

Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἣν τινα πολλοὶ
Λαοὶ φημίζωσι.
Non etenim penitus vana eſt ſententia, multi
Quam populi celebrant.

[z] *τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ, quæ communiter ita videntur fida ſunt,*

GROTII.

u *Ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio*] Seneca de ira libro v, cap. III. feras ira carere dixit, ſed pro ira habere impetum. *Muta animalia*, ait, *humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus.* Sic in beſtiis non eſſe κακίαν ſed ὁμοιὰ κακίαις, non vitia ſed vitiorum ſimulacra dixit Origenes contra Celſum: ὡς ἂν θυμοῦσθαι τὰ λέοντα, *velut iraſci leonem:* Peripatetici apud Porphyrium, de non eſu animantium tertio.

GRONOVII.

8 *Alicujus convenientia*] Ut cum oſtenditur innoxium hominem occidere eſſe injuſtum, quia natura appetit conſervationem ſui & omnium, quæ ſunt ejuſdem ſocietatis.

9 *Univerſalis*] Effectus ad omnes plurimoſve pertinens cauſam juxta late patentem & inter multos plurimoſve communicatam.

10 *Senſum, communis*] Cic. de leg. 16. *Communis intelligentia.* Horat. 1. Sat. 3. *Communi plane ſenſu caret.* Gell. 20, 22. *cum ſenſus intelligentiaque communis fide nobis notas res efficit.* Juvenal. 8. Sat. 73. *Rarus enim fermè ſenſus communis in illa Fortuna.* Arrian. Epictet. 3, 6. ὁ κοινὸς νοῦς. Marcus κοινονομοσύνην, lib. I. ad ſe ipſum, ubi Caſ. Lactant. 3, 28. *in tantos errores inciderunt, ut etiam communem ſapientiam non tenerent.* Phædrus fab. 7. *quibus honorem & gloriam Fortuna tribuit, ſenſum communem abſtulit.* Seneca ep. 5. & 9.

GRETII.

z Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ,] Ariſtoteles Nicom. X, II. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τοῦτο εἶναι φαμὲν, ὃ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἴσως. *Quod omnibus ita videtur, id ita eſſe dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipſe credibiliora dicet.* Seneca: *In tanta judiciorum diverſitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt.* Quintilianus: *Conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum, ſicut vivendi, conſenſum bonorum.* Joſephus antiquæ hiſto-

sunt, ajebat Heraclitus statuens [11] λόγον τὸν ξυνὸν optimum esse veritatis [12] κριτήριον. Aristoteles: *κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ἐνθυμουμένοις· potentissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant.* Et Cicero: *In re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est.* Seneca: *Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri.* Quintilianus: *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione consensum est.* Non frustra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, [y] τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, ἐξ ὧν ἡ προσήκουσα τοῖς συγγενομένοις τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως· *quædam nationes efferatæ sunt, & [13] factæ inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: παρ' ἀνθρώποις τοῖς τι ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἰσὶ δίκαιον ἀκίνητοι, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις ἡ δεξιᾶ δίκαιον, οὐδὲν διαφορᾷ τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκἀγαθίαν ὁπλισθῆναι ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸ τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla est quæ iisdem tota utatur, sæpe oppidatim discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos sunt leges, faciunt nos, eas pure modo observemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia sunt quæ exigi à legibus par est. Neque illas aversari à se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodatæ. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam.* Tertullianus præscriptione adversus hæreticos: *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum.*

[y] Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] Justinus colloquio cum Tryphone: πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν· *Exceptis illis qui ab impuris spiritibus abrepti, & per malam educationem, instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt.* Philo libro, Omnem bonum esse liberum: διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τὰς τερατὰς ἅτε πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορώσας· *merito igitur miretur quis, tantam illis offusam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* Chrysostomus oratione, Christum Deum esse: μὴ τοίνυν ἀπὸ τῆς διαφθορᾶς τῶν γνώμης, τὰς κρίσεις ποιῶ τῶν πραγμάτων· *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus est animus.*

historiæ XVI: ἔθνεσι μὲν γὰρ ἀδίκου ὄντος γίνεται δ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται, κατὰ πόλεις ἴσθ' ὅτι πολλὰς γινομένης διαφορᾶς· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ὑπῆρξεν, ἀνυπολόγιστον ὂν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἃ πλεῖστοι οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἄπασιν ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμελήσειεν αὐτοῖς, εὖνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον καὶ δίκη ἐν ᾗ διαφορᾷ τῶν ὑπηκοισμάτων οἰκεῖος τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκἀγαθίαν ὁπλισθῆναι ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸ τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla est quæ iisdem tota utatur, sæpe oppidatim discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos sunt leges, faciunt nos, eas pure modo observemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia sunt quæ exigi à legibus par est. Neque illas aversari à se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodatæ. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam.* Tertullianus præscriptione adversus hæreticos: *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum.*

[y] Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] Justinus colloquio cum Tryphone: πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν· *Exceptis illis qui ab impuris spiritibus abrepti, & per malam educationem, instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt.* Philo libro, Omnem bonum esse liberum: διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τὰς τερατὰς ἅτε πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορώσας· *merito igitur miretur quis, tantam illis offusam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* Chrysostomus oratione, Christum Deum esse: μὴ τοίνυν ἀπὸ τῆς διαφθορᾶς τῶν γνώμης, τὰς κρίσεις ποιῶ τῶν πραγμάτων· *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus est animus.*

GRONOVII.

11 Λόγον] Omnes idem sentire ac dicere.

12 Κριτήριον] Discrimen.

13 *Factæ inhumanæ*] Ut ἀνθρωποφάγοι, & quales Thraces pingit Florus 3, 4. quales qui conjugiis matrum usi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere: qui cadaveribus suorum pro cibo usi, aut canes pavere. Plutar. de Fort. Alex. 328. Cic. 1. Tusc. 45.

Zosy

διαφέρει. ὁδέ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν ἀ τοιοῦτον δοκεῖ· *Apud homines recta ſanaque mente praditos immutabile eſt jus illud naturæ quod dicitur. Quod ſi his, qui morbido diſtortoque ſunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce eſſe dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi illud in vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος ὅτι γέγονεν, ὅτ' ἐστὶν ἀνήμερον ζῶον ἀδὲ ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόποις καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται· *natura quidem nullus hominum aut eſt aut fuit ferum atque inſociabile animal, ſed efferatur ubi extra naturæ modum peccare aſſueſcit, rurſumque alia conſuetudine, vitæque & locorum mutatione redit ad manſuetudinem.* Ariſtoteles deſcriptionem hominis, ex eo quod ipſi proprium eſt, hanc facit: ἄνθρωπος, [2] ζῶον ἥμερον φύσει· *homo animal eſt ſuapte natura manſuetum.* Idem alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις· *quid naturale ſit ſpectandum in his quæ bene ſecundum naturam ſe habent, non in depravatis.*

Top. V. 2.

Pol. 1. 7.

XIII. Alteram juris ſpeciem eſſe diximus jus voluntarium, quod ex voluntate originem ducit: eſtque vel humanum vel divinum.

XIV. 1. Ab humano incipiemus, quia [14] id pluribus innotuit. Eſt ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile eſt quod à poteſtate civili proficiſcitur. [15] Poteſtas civilis eſt, quæ civitati præeſt. Eſt autem civitas [16] cœtus perfectus liberorum homi-

GROTII.

2 Ζῶον ἥμερον φύσει] Idem dicit Chryſoſtomus XI. de Statuis. Latius id explicat Philo decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις γεννήσασα πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐπάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἀμυθίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν· *Quod animantium eſſe debeat manſuetiſſimum, idem natura fecit gregale & cœtus appetens, & ad concordiam ſocietatemque vocavit, ſermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, λόγον ἁρπαζόμενος φύσεως αὐτῷ χάριν, ᾧ καὶ τὰ ἀγχιγειοτάτω πάθη κατατιθέασι καὶ τιθασεύονται. *Manſuetiſſimum animantium homo eſt, ut cui natura pro munere ſermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando ciurantur.*

GRONOVII.

14 *Id pluribus*] Divinum quippe tantum Hebræis & Chriſtianis.

15 *Poteſtas*] Hic pro perſona. Liv. 23, 11. *Magiſtrum equitum, quæ conſularis poteſtas ſit.* Lucan. 10, 136. *Diſcubuere toris reges majorque poteſtas Cæſar.*

16 *Cœtus perfectus*] Αὐτάρκης Ariſtot. 3. Pol. 6. Πόλις ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὡς φαμὲν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 405. Ἡ γὰρ πόλις αὐτάρκης. Et mox: πλήθους αὐτάρκους πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Cicero 3. de rep. apud Auguſtin. *multitudo juris conſenſu & utilitatis communione ſociata.* Et iterum,

hominum, juris fruendi & communis utilitatis cauſa ſociatus. Jus arctius patens & ab ipſa poteſtate civili [17] non veniens, quanquam ei ſubditum, varium eſt, præcepta patria, dominica, & ſi qua ſunt ſimilia in ſe continens. Latius autem patens eſt jus Gentium, id eſt quod Gentium omnium [a] aut multarum voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipſum quoque gentium dici ſolet, omnibus gentibus commune. Imo ſæpe in una parte orbis terrarum eſt jus gentium quod alibi non eſt, [18] ut de captivitate ac poſtliminio ſuo loco dicemus.

2. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non ſcriptum civile, uſu continuo & teſtimonio peritorum. Eſt enim hoc jus, ut recte notat Dio Chryſoſtomus, *εὕρημα βίου καὶ χρόνου*, *repertum temporis & uſus*. Atque in eam rem maximum nobis uſum præbent illuſtres annalium conditores.

XV. 1. Jus voluntarium divinum quod ſit, ſatis ex ipſo vocum ſono intelligimus: id nimirum, quod ex [19] voluntate divina ortum habet: quo diſcrimine à jure naturali, quod [20] item divinum dici poſſe diximus, internoſcitur. In hoc jure locum habere poteſt, quod nimium indiſtincte [b] dicebat Anaxarchus apud Plutarchum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia juſtum eſt, ſed juſtum eſſe, id eſt jure debitum, quia Deus voluit.

2. Hoc autem jus aut datum eſt humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: ſtatim [21] poſt hominem conditum, iterum [22] in reparatione humani generis poſt diluvium, poſtremo in ſublimiori reparatione [23] per Chriſtum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo, quantum ſatis eſt ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. 1. Ex omnibus populis unus eſt, cui peculiariter Deus jura dare dignatus eſt, populus ſcilicet Hebræus, quem ſic alloquitur Moſes Deut IV, 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propinqui, ſicut dominus Deus noſter, ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui ſint conſtitutiones & jura æqua,*

rum, cœtus j. c. & u. c. ſociatus. Perfectus, ſufficiens ad ea, quæ deſiderat natura ad bene commodeque vivendum.

GROTII.

a *Aut multarum*] Vaſquius II. Controverſ. LIV, 4.

b *Dicebat Anaxarchus*] Eſt apud Plutarchum in Alexandro.

GRONOVII.

17 *Non veniens*] Sed partim à natura, partim à jure gentium.

18 *Ut de captivitate ac poſtliminio ſuo loco dicemus*] 3, 7. 3, 9.

19 *Voluntate divina*] Cognita & patefacta per ſingularem & propriam declarationem, non per inſitum omnibus hominibus ſenſum.

20 *Item divinum*] Quia naturæ rationali unus id inſevit Deus.

21 *Poſt hominem*] Adamo.

22 *In reparatione*] Noacho.

23 *Per Chriſtum*] Quippe qui Eccleſiam antea Palæſtinæ incluſam reddiderit Catholicam.

aqua, qualis eſt lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono? Pſalmographus Pſalmo CXLVII; *Indicat Deus verba ſua Jacobo, conſtitutiones ac jura ſua Iſraëli. non ita fecit genti ulli: ideo jura iſta non noverunt.*

2. Nec dubitandum, quin fallantur [24] Judæorum illi (quos inter Tryphon in diſputatione cum Juſtino) qui exiſtimant etiam alienigenis, ſi ſalvi eſſe vellent, [25] ſubeundum fuiſſe legis Hebraicæ jugum. Neque enim eos obligat lex, [26] quibus data non eſt. At [c] quibus data ſit lex, ipſa loquitur: *Audi*

GROTII.

c *Quibus data ſit lex, ipſa loquitur: Audi Iſrael*] Ita ſentit & Moyſes Maimonides, & probat ſententiam ſuam ex Deut. XXXIII, 4.

GRONOVII.

24 *Judæorum illi*] Nam & Judæorum quorundam eadem ſententia quæ Grotii. Munſterus ad Geneſ. 9, 4. Item Thomæ Aquinatis & Mar. Becani.

25 *Subeundum fuiſſe legis Hebraicæ jugum*] De judiciali lege concedo: ſed de lege ſacrorum & cærimoniarum fidentius aſſentirem, ſi viderem quomodo gentibus tempore veteris fœderis potuerit innoteſcere Chriſtus, extra Judaiſmum. Nam ut in N. T. agnum immolatum pro peccatis mundi monſtrant Verbum & Sacramenta: ita Agnum immolandum in V. T. monſtrabant cærimoniæ & ſacrificia. Et ut nos vitam æternam ſperamus per fidem in Chriſtum, qui jam apparuit, & pro nobis Patri ſatisfecit: ita prior ætas per Chriſtum in fidem apparituram & ſatisfacturum: Extra Chriſtum autem non eſt ſalus, quantum quidem nobis revelatum eſt. Sunt ſane in Patribus, qui hac de re paullo crudius & liberius loquuntur. Clemens Alexandrinus affirmat Judæis legem, gentibus Philoſophiam ante adventum Chriſti & univerſalem vocationem ad ſalutem ſuffeciſſe. Et alibi, Philoſophiam quondam per ſe Græcos juſtificaſſe. Chryſoſtomus ſcribit, notitiam Chriſti illis, qui nativitatem ejus & ἐνσάρκωσιν ſive incarnationem præceſſerunt, neceſſariam non fuiſſe. At Juſtinus Martyr dixit, quia Chriſtus eſt λόγος, *Chriſtianos cenſeri debere, quicunque μετὰ λόγου*, hoc eſt, *cum ratione vitam inſtituerint*: quos inter nominat *Socratem* & *Heraclitum*: & alibi, *Socrati* ait *Chriſtum ex parte agnitum*. Vide Caſaubonum Exercitatione prima adverſus Baronium: hæc nemo facile Theologorum ſanorum hodie conceſſerit. Nec videtur pati Paulus ad Epheſios cap. 2. verſ. 12. *Mementote vos aliquando gentes in carne cum vocabamini præputium* (id eſt incircumciſi) *ab ea, quæ circumciſio dicta eſt facta in carne manu, vos, inquam, illo tempore fuiſſe ſeparatos à Chriſto, alienos à civitate Iſraëlitarum, expertes fœderum, promiſſionis ſpem non habentes, & atheos in mundo.* Sic ille: nec credibile eſt in tanta Epheſiorum, maximi populi turba neminem fuiſſe, qui legi naturæ obtemperaret, & ut inter homines innocentiam coleret. Cum illa tamen ſua innocentia Apoſtolus illos facit expertes pactorum, ſpe vitæ æternæ deſtitutos, extra Chriſtum, Atheos.

26 *Quibus data non eſt*] Judæis quidem, electo populo, lex primum data eſt, ſed ut conditio fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cœleſtia gaudia, ſi quis illam ſervaret. Si quis ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet, huic conſequenter juſſum erat, ut ſibi quoque legem illam datam putaret. Quemadmodum XII. tabulæ non ſunt poſitæ niſi civibus Romanis: itaque externos non obligabant: at ſi quis peregrinus privilegia & honores civis Ro-

[27] *Audi Israël.* & passim fœdus cum ipsis ictum, ipsi in peculiarem Dei populum adsciti dicuntur: quod verum esse agnoscit & ex loco Deuteron. XXXIII, 4. probat Maimonides.

3. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines σεβόμενοι τὸν Θεὸν, qualis Syrophœnissa Matth. XV, 22. qualis [28] ille Cornelius Actor. X, 2. τῶν σεβομένων, ἀλλὰ

Romani appeteret, is non poterat se excludere ab obligatione juris Quiritium.

27 *Audi Israël*] Similis est præfatio decalogi, sive legis moralis: *qui eduxi te ex Ægypto*: quæ solis Judæis competit: & tamen nemo dubitat decalogum obligasse omnes homines. Deinde cum Deus dicit, *Audi Israël*: sæpe non tantum intelligere debemus Israëlem secundum carnem; sed etiam secundum spiritum, ut Israël sint omnes fideles, seu qui *ordinant testamentum ejus super sacrificia*, ut loquitur Psalmus 50.

28 *Ille Cornelius*] Si non præputio, animo certe judaïzabat. Quomodo enim poterat esse religiosus, & perpetuo in veneratione veri Dei, si verum Deum non norat? ut norat tum nemo gentilium, nisi à Judæis edoctus. A publica professione videtur abstinuisse, metu amittendæ militiæ: neque enim poterat manere civis Romanus & miles honoratus præsertim, si palam Judaismum professus esset: ut hodie sub dominatione & jugo Tridentino multi sunt, qui stant animo nobiscum: sed tamen, metu amittendarum fortunarum, non id præ se ferunt, & manent ubi sunt. Quales uti non condemnamus, ita propterea non definimus omnibus auctores esse, ut exeant quantum possint e Babylone. Hæc videtur & in Cornelio fuisse infirmitas: qui persuasum habebat penes Judæos esse fœdus, & verum Deum coli, & colebat religione privata: non tamen in legem illorum transibat. Ad id tum etiam non erat necesse, quia jam venerat Christus, & legi satisfecerat. Huic igitur infirmitati & erranti conscientiæ occurrens Deus misit ei Petrum Apostolum. Religiosi Græci appellantur ab eo, quod fuerunt post auditum verbi Dei; non ex eo quod erant, antequam illud acciperent. Quod peregrinis inter Judæos venientibus concessa quædam, quæ non ipsis, non eos solvit omni lege: sed argumentum est voluisse Deum, ne cogerentur illi pro imperio ad institura Judæorum, sed ut esset libertas conscientiæ. Ipso illo, qui allegatur, loco illis licere dicitur, Judæis non, *quia*, addunt, *gens estis sacrata Domino Deo.* Ergo non illi sacrati sic, quibus licebat. Quod exteris licuit supplicare, & victimas offerre, in eo tantum illis concessum videtur, quantum Hiromo Tyrio, quum ei honor habitus, ut templo ædificando præberet materias: non quasi hæc perinde placuissent Deo ac Judaicus ab ipso præscriptus cultus, sed ut electo populo iterum vasa aurea ad sacrum præstarent Ægyptii: ut gentes hæc templo quasi tributa darent. Inde enim Judæorum opes. Tacit. 5. Hist. cap. 5. *Pessimus quoque spretis religionibus patriis tributa & stipes illuc congerebant: unde aucta Judæorum res.* debebat dicere: *Religiosissimus quisque.* Sed hoc erat pravum de Judaismo Romanorum judicium. Quæ cum Syro Naamane, cum Ninivitis, Nabuchodonosoro, Tyriis, Moabitis, Ægyptiis agenda habuere Prophetæ, temporariæ erant ac speciales vel indulgentiæ, vel denunciationes: ex quibus non est colligendum, quod in universum fuerit faciendum adfectanti propria Hebræorum bona, *adoptionem, gloriam, fœdus, legislationem, cultum & promissiones*, ut loquitur Paulus Rom. 9. Quod autem Prophetæ abstinuerunt vocandis ad Judaismum gentibus, ratio est evidens; non enim debebant involare

ἱλλήνων, Actor. XVII, 4. Hebraice [29] חסידי אומות pii ex gentibus: ut legitur [d] titulo Thalmudico de Rege. Talis qui eſt, in lege dicitur [30] בן־נכר Levit. XXII, 25. [31] גר ותושב Levit. XXV, 47. ubi Chaldæus dixit [e] incolam incircumciſum. Hi, ut narrant ipſi Hebræorum magiſtri, leges Adamo & Noæ datas ſervare tenebantur, abſtinere ab idolis & ſanguine, & aliis quæ infra ſuo loco memorabuntur, at non item leges proprias Iſraëlitarum. Itaque cum Iſraëlitis non liceret veſci carne beſtiæ quæ fato ſuo periiſſet, peregrinis tamen inter ipſos viventibus id licebat, Deuter. XIV, 21. Niſi quod quibuſdam legibus ſpecialiter expreſſum eſt, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur.

4. Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque inſtitutis Hebraicis ſubjicerentur, in templo Hieroſolymitano licuit Deum

officium Meſſiæ, cujus erat plenitudo gentium, cujus vocare omnes, cujus reddere Eccleſiam Catholicam.

GROTII.

d *Titulo Thalmudico de Rege*] Et titulo de Synedrio cap. XI.

e *Incolam incircumciſum*] De tali agitur & Exodi XII, 45. A quo diſtinguitur proſelytus, id eſt circumciſus advena, ut oſtendit collatio loci Num. IX, 14. De piis illis incircumciſis multa habet Maimonides libro de Idololatria c. X. §. 6. Idem in commentario ad Miſnajoth, & alibi ſæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri ſæculi. Chryſoſtomus ad Romanos cap. II. τοῖον Ἰουδαῖον ἐνταῦθά φησιν, ἢ τὸν πολλὰν ἑλλήνων διελέγετο; τὸν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. ἔτι γὰρ εἰς τὸν τοῦ χρόνου ἐσθασις χρήσιμος ὁ λόγος· *quem Judæum hic indicat, & de quibus Græcis diſſerit? de iis qui ante Chriſti adventum fuere: nondum enim ad Gratiæ tempora perducta eſt oratio.* Deinde: ἕλληνας δὴ ἐνταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατρήσαντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβοῦντας, τοὺς τῷ φυσικῷ συνθούμενους λόγῳ, τοὺς πάλιν τῆς Ἰουδαϊκῆς παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελοῦντα διατηροῦντας. Exemplaque dat in Melchiſedeco, Jobo, Ninivitis, Cornelio. mox: ἕλληνα δὴ πάλιν οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ εὐσεβοῦντα τὸν τοῦ Θεοῦ μόνου, ἐκ ἐπιδεικνύμενον δὴ τῆς τῶν Ἰουδαίων παρατηρήσεων ἀνάγκη, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἅπασαν καὶ εὐσέβειαν ἐπιδεικνύμενον. *Græcum hic appellat, non idolis deditum, ſed unius Dei invocatorem, talem tamen qui Judaicorum rituum neceſſitati alligatus non ſit, ſabbatorum puta obſervationibus, circumciſioni, variis ablutionibus, interim qui in omnibus ſapientiæ ſtudium pietatemque oſtendat.*

GRONOVII.

29 חסידי אומות] Pii nationum de gentibus.

30 בן נכר] Filius peregrinitatis.

31 גר ותושב] Πάροικος καὶ παρεπίδημος.

GRO-

Digitized by Google

Deum adorare, & victimas offerre, [f] ſtantibus tamen in loco peculiari ac ſeparato à ſtatione Iſraëlitarum, 1 Reg. qui Latinis III Reg. VIII, 41. II Macc. III, 35. Johan. XII, 20. Actor. VIII, 27. [g] Neque Eliſæus Naamani Syro, neque Jonas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonoſoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos ſcribunt, unquam ſignificarunt opus ipſis eſſe ut Moſis legem ſuſciperent.

5. Quod de tota lege Moſis dixi, idem & de circumciſione, quæ legis quaſi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum intereſt, quod lege Moſis Iſraëlitæ ſoli tenebantur, circumciſionis autem lege tota Abrahami poſteritas: unde Idumæos à Judæis coactos circumciſionem ſuſcipere in hiſtoriis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Iſraëlitas circumciſi ſunt (ſunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Juſtinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, [h] Hieronymus, meminerunt) eos credibile eſt [32] ab Iſmaële, aut ab Eſavo, aut [i] ex Cethuræ poſteris veniſſe.

6. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. II, 14. *Cum gentes quæ legem non habent*, [k] *natura ſuapte* (id

GROTII.

f *Stantibus in loco peculiari*] Vide Joſephum ubi Templi Salomonis hiſtoria tractatur.

g *Neque Eliſæus Naamani Syro*] Idem ſentit Hilarius ad Matth. XII.

h *Hieronymus*] Addi poteſt Theodoretus.

i *Ex Cethuræ poſteris*] Ex his orti videntur Æthiopum illi, quos circumciſis annumerat Herodotus: Homeritas illos vocat Epiphanius.

k *Natura ſuapte*] Τοῖς τῆ φύσεως λογισμοῖς, *collectionibus naturalibus*, ait Chryſoſtomus. Idem mox: *διὰ τοῦτο γὸ, φησὶν, εἰσὶ θαυμασοὶ ὅτι νόμε ἐκ ἐδεήθησαν. Ob hoc, inquit, admirandi ſunt quod lege opus non habuerint.* Item: *ἀρκεῖ ἀντὶ τε νόμε τὸ συνειδὸς καὶ λογισμός. Sufficit pro lege conſcientia & rationis uſus.* Tertullianus adverſus Judæos: *Ante legem Moyſis ſcriptam in tabulis lapideis, legem fuiſſe contendo non ſcriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus cuſtodiebatur.* Non longe hine abit Iſocrateum illud: *δεῖ τὰς τῶ πολιτευομένες ἐ τὰς τοὰς ἐμπειπλάναι γεγραμμένας, ἀλλ' ἐ ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τ' δίκαιον. Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, ſed in animis quod juſtum eſt ferre.*

GRONOVII.

32 *Ab Iſmaële aut Eſavo aut Cethuræ poſteris*] Mira conjectura. Atqui & Ægyptios, & Colchos & Æthiopas circumciſione uſos, teſtis Herodotus. Hi autem non Cethuræ, non Eſavi, aut Iſmaëlis, nec omnino Heberi aut Semi progenies, ſed Ægyptii ac Æthiopes à Chami filiis deſcendunt, Meſreno, unde Ægyptus Hebræis terra Meſraim, & Chuſo, unde iiſdem Æthiopia terra Chuſi. Et credibile eſt Ægyptios accepiſſe circumciſionem ab Hebræis inquilinis, Æthiopas ab Ægyptiis. Colchi autem, origine Scythæ, Japetidæ fuerunt: & videntur circumciſionem etiam accepiſſe ab Ægyptiis, cum Seſoſtris expeditione in Aſiam facta coloniam Ægyptiorum ibi collocaviſſet, cujus meminit etiam Valerius Flaccus lib. V. Argonaut. 418. Seſoſtrin autem ſucceſſiſſe Pharaoni, in mari rubro ſubmerſo, ſentit Jacobus Uſſerius Archiepiſcopus in Hibernia in Chronologicis.

(id eſt moribus ex primævo fonte manantibus: niſi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Judæis quibus ſtatim natis lex inſtillabatur) *faciunt ea quæ legis ſunt: iſti legem non habentes ſibi ſunt lex: ut qui oſtendant ipſum opus legis mentibus ſuis inſcriptum, ſimul teſtimonium reddente ipſorum conſcientia & cogitationibus ſeſe mutuo accuſantibus aut etiam excuſantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id eſt præputiatus homo) *obſervet mandatum legis, nonne præputium illius pro circumciſione reputabitur?* Bene ergo in Joſephi hiſtoria [33] Ananias Judæus Izaten Adiabenum (Ezaten hunc Tacitus vocat) docebat [l] etiam citra circumciſionem Deum recte coli & propitium haberi poſſe. Nam quod extranei multi circumciſi ſunt, & per circumciſionem legi ſe obligarunt (ut explicat Paulus Gal. v, 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiſcerentur (nam proſelyti, qui Hebræis [34] גרי צדק hoſpites juſtitiæ, [m] pari jure erant cum Iſraëlitis, Num. xv.) [n] partim ut earum promiſſionum eſſent participes, quæ non communes humano generi, ſed Hebræo populo erant peculiares: quanquam non negem poſterioribus ſæculis acceſſiſſe etiam in nonnullis pravam opinionem, quaſi extra Judaiſmum ſalus non eſſet.

Antiq. lib. XX. c. 2.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, qua lex eſt proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluiſſe ut alii quam Iſraëlitæ iſta lege tenerentur, nullo indicio poteſt deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda eſt ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum reſpectu, quos nunquam obſtrin-

GROTII.

l *Etiam citra circumciſionem Deum velle coli & propitium haberi poſſe*] Ipſe Tryphon, de rigore remittens, Juſtino ſic ait: *ὑμῖν τοῖς ἐπὶ τῷ φιλοσοφίας τρόπῳ ἐλπὶς ὑπολειπέσθω ἀμείνων καὶ μείζων· ſi in illa philoſophiandi ratione manſiſſes, erat tibi reliqua ſpes aliqua ſtatus melioris.*

m *Pari jure erant cum Iſraëlitis*] Juſtinus colloquio cum Tryphone: *προσήλυτος προσεληλυθὼς, εἰ τῷ λαῷ προσηυχάριστεν, ὅζιν ὡς αὐτόχθων. Proſelytus qui circumciſus populo ſe aggregavit, par eſt indigenæ.*

n *Partim ut earum promiſſionum eſſent participes*] Et ob id ad Paſchalis ritus communionem admittebantur.

GRONOVII.

33 *Ananias Izaten docebat*] At ibidem refert Joſephus, alium Judæum Eleazarum monuiſſe Regem, grandem ab eo injuriam Deo & legi fieri, & magnam eſſe impietatem, quod agnita veritate non circumcideretur: & huic paruiſſe Izaten: atque inde in omni vita, Deo propitio ac vindice, felicem & magnum fuiſſe.

Hæc ſunt quæ reſponderi ad illa poſſint, quæ tradit auctor. Nos tamen ex duriſſimis non ſumus, nec miſericordiam Dei circumſcribimus, & quid de bonis & honeſtis viris in Paganiſmo ſtatuerit, arcano illius & adorando judicio reliquimus.

34 גרי צדק] Προσήλυτοι δικαιοσύνης.

Digitized by Google

obſtrinxit. Sed ab Iſraëlitis ablata eſt obligatio, quoad [35] ritualia quidem, ſtatim poſtquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Apoſtolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, poſtquam populus ille, per excidium urbis & deſolationem præciſam, ſine ſpe reſtitutionis populus eſſe deſiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Chriſti adventu conſecuti ſumus, ut Moſis lege non teneremur, ſed ut qui antea ſpem tantum fatis obſcuram in Dei bonitate poſitam habere poteramus, nunc diſerto fœdere fulciamur, utque in unam Eccleſiam coaleſcere poſſimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, ſublata ipſorum lege, quo velut interſepimento à nobis diſtinebantur. Epheſ. II, 14.

XVII. 1. Cum ergo directam obligationem lex per Moſem data in nos inducere non poſſit, ut jam oſtendimus, videamus ecquem alium uſum habere poſſit, tum in hac de jure belli, tum in ſimilibus aliis quæſtionibus. Id enim ſcire ad multa refert.

2. Primum ergo oſtendit lex Hebræa, id quod ea lege præ- I.
cipitur non eſſe contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, ſit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injuſtus nunquam eſt, quicquam adverſus id jus præcipi. Adde quod lex Moſis vocatur immaculata & recta, Pſalm. XIX, qui Latinis XVIII, 8. & Apoſtolo Paulo ſancta, juſta, bona, Rom. VII, 12.

De præceptis loquor. nam de permiſſis diſtinctius agendum eſt. permiſſio enim quæ lege fit (nam [36] quæ nudi eſt facti, & impedimenti remotionem ſignificat, huc non pertinet) aut plena eſt, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines & jus ne quis alius impedire licite poſſit. Ex prioris generis permiſſione non minus quam ex præcepto ſequitur id de quo lex agit contra jus naturæ non eſſe. [o] De poſteriori genere aliter ſe res habet. Sed raro locum habet [37] hæc collectio: quia cum permittentia verba ſint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis ſit permiſſio, quam ex permiſſionis modo ad jus naturæ argumentando procedere.

3. Huic

GROTII.

o *De poſteriori genere aliter ſe res habet*] Vide Chryſoſtomum ad finem VII. ad Romanos.

GRONOVII.

35 *Ritualia*] Capita de cærimoniis.

36 *Quæ nudi facti*] Nam & permiſſio extra legem eſt, permiſſumque habetur, quod nuſquam vetitum. ea non juris eſt, ſed facti, & tantum ſignificat nihil obſtare, aut impedire, quo minus facias, ſi lubeat.

37 *Hæc collectio*] Hoc vel illud in lege Moſaica permiſſum eſt; ergo eſt juris naturæ.

II. 3. Huic primæ obſervationi affinis eſt altera, licere nunc his qui imperium inter Chriſtianos obtinent, leges ferre ejus ſenſus cujus ſunt leges per Moſem datæ, niſi ſi quæ ſint leges, quarum tota ſubſtantia ad tempus Chriſti exſpectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut niſi Chriſtus ipſe contrarium, aut in genere aut in ſpecie, conſtituerit. Nam his tribus cauſis demptis nulla poteſt alia excogitari, cur quod olim Moſis lege fuit conſtitutum nunc ſit extra ea quæ licent.

III. 4. Tertia obſervatio hæc ſit: quicquid ad eas virtutes pertinens quas Chriſtus à ſuis diſcipulis exigit, lege Moſis præceptum eſt, [p] id nunc etiam, ſi non & amplius, à Chriſtianis præſtandum. Fundamentum hujus obſervationis eſt, quod quæ virtutes à Chriſtianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur [q] in majore gradu quam ſtatu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito; quia etiam promiſſiones cœleſtes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuiſſe nec perfecta, nec ἄμικτος, Heb. VII, 19. VIII, 7. & legis finis dicitur Chriſtus, Rom. X, 5. lex autem manuductrix ad Chriſtum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de ſabbato, & [r] altera de decimis, monſtrant Chriſtianos obligari, ne minus ſeptima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in ſacris rebus occupantur, aut ſimiles pios uſus ſeponant.

GROTII.

p *Id nunc etiam, ſi non & amplius à Chriſtianis præſtandum*] Tertullianus de Pudicitia: *Libertas in Chriſto non fecit innocentiæ injuriam, manet lex tota pietatis, veritatis, conſtantiæ, caſtitatis, juſtitiæ, miſericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ.*

q *In majore gradu*] Chryſoſtomus de Virginitate XCIV, μείζονα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν ἀρετήν, ὅτι πολλὰ ἐν τῷ πνεύματι χάριτος ἐνισχύσεις νῦν καὶ μεγάλη ἡ τῆς Χριστοῦ παρουσία ἐν ἀφθονίᾳ. *Major nunc virtus oſtendenda eſt, quia multa nunc ſpiritus effuſa eſt gratia, & ingens donum eſt Chriſti adventus.* Similia habet idem oratione, Eſſe ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio, & ad Romanos VI, 14. & VII, 5. Adde Irenæum lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopſeos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera eſt Athanaſii, de capite quinto Matthæi agens, ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολὰς, *intenſiora facit hic Chriſtus legis præcepta.*

r *Et altera de decimis*] Sic lege hac apud Chriſtianos utitur Irenæus lib. IV, cap. XXXIV, & Chryſoſtomus ſub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Epheſios II, 10.

CA-

Digitized by Google

CAPUT II.

An bellare unquam juſtum ſit.

I. *Jus naturæ bello non repugnare, probatur rationibus:*
II. *Hiſtoria:*
III. *Conſenſu.*
IV. *Jus gentium non repugnare bello probatur.*
V. *Jus divinum voluntarium, ante Euangelii tempus, bello non repugnare probatur, cum ſolutione objectionum.*
VI. *Ad quæſtionem, an bellum cum jure Euangelico pugnet, præmonita.*
VII. *Argumenta pro negante ſententia ex ſacris literis.*
VIII. *Solutio argumentorum ex ſacris literis pro parte ajente.*
IX. *Examinatur veterum chriſtianorum circa hanc rem conſenſio.*
Ne gans privatim conſilio potius, quam præcepto nixa, reprobatur.
X. *Affirmans, publica Eccleſiæ auctoritate, conſenſu, & temporum uſu confirmatur.*

VIſis Juris fontibus, ad primam ac generaliſſimam veniamus quæſtionem, quæ hæc eſt, an bellum aliquod juſtum ſit, ſive, an bellare unquam liceat.

I. 1. Hæc autem ipſa quæſtio, ut & aliæ quæ deinceps ſequentur, ad jus naturæ primum exigenda eſt. M. Tullius [1] Cicero tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite differit, eſſe quædam [2] prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam conſequentia, ſed quæ illis primis præferenda ſint. Prima naturæ vocat, quod ſimulatque natum eſt animal, [3] ipſum ſibi conciliatur & commendatur ad ſe conſervandum, atque ad ſuum ſtatum, & ad ea quæ conſervantia ſunt ejus ſtatus, diligenda: alienatur autem ab interitu iiſque rebus, quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri, ut nemo ſit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam eaſdem uſu imminutas aut detortas habere: primumque eſſe officium, ut ſe quis conſervet in

Geli. XII. c. V.

GRONOVII.

1 *Cicero tertio de Finibus*] c. 5.

2 *Prima naturæ*] Documenta, monita.

3 *Ipſum ſibi conciliatur*] Amor & ſtudium conſervandi ſui. Quod ipſum ſeſe amat, ſibi placet, curam ſumit ſuæ ſalutis: alienatur autem & refugit perniciem & quæ eo ducunt. Seneca ep. 121. *Primum ſibi ipſi conciliatur animal. Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque, & quæ juvant, illa petit, laſura formidat.*

in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatque contraria.

2. At [a] poſt hæc cognita ſequi [4] notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione quæ corpore eſt potior; atque eam [5] convenientiam,[6] in qua honeſtum ſit propoſitum, pluris faciendam, quam ad quæ ſola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ [7] commendent nos quidem rectæ rationi, [b] ſed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera ſint & ab omnibus, qui judicio ſano ſunt præditi, facile ſine alia demonſtratione aſſenſum impetrent; ſequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam poſt oritur, dignius tamen eſt; neque ſumendum tantum, ſi detur, ſed omni modo expetendum.

3. Hoc ipſum vero, quod honeſtum dicimus, pro materiæ diverſitate, modo (ut ita dicam) [8] in puncto conſiſtit, ut ſi vel minimum inde abeas, [9] ad vitium deflectas; modo liberius habet ſpatium, ita ut & fieri laudabiliter, & ſine turpitudine omitti aut aliter fieri poſſit, ferme quomodo ab hoc eſſe ad hoc non eſſe ſtatim ſit tranſitus; at inter aliter adverſa, ut album & nigrum, reperire eſt aliquid interpoſitum, ſive mixtum, ſive [10] reductum utrinque. Et in hoc poſteriori genere maxime occupari ſolent leges tum divinæ, tum humanæ, id agendo, ut, quod per ſe laudabile tantum erat, [11] etiam deberi incipiat,

[12] Supra

Grotii.

a *Poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione*] Seneca epiſtola CXXIV: *quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert, ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt.*

b *Sed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat, quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus*] Seneca epiſtola LXXVI: *Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo conſetur; in homine optimum quid eſt? Ratio.* vide & epiſtolam CXXI. & CXXVIII. Juvenalis Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita ſacienda monent.

Gronovii.

4 *Notionem convenientiæ*] Intelligentiam ordinis, concordiæ, decoris rerum agendarum. Gellius vocat utendi conſilii reputationem, & honeſtatis utilitatiſque veræ contemplationem; ſubtilioremque explorationem & commodorum delectum.

5 *Convenientiam, in qua*] Utpote in qua.

6 *In qua honeſtum*] Cicero c. 6. *In primis illis naturæ conciliationibus non ineſt honeſta actio: conſequens eſt, & poſt oritur.*

7 *Commendent*] Ab illis ad hanc proficiſcimur. Cic. cap. 7. eadem phraſi utitur.

8 *In puncto conſiſtit*] Stricte ac præciſe accipiendum eſt.

9 *Ad vitium deflectas*) Ubi quicquid remittas, ſumma turpitudo ſequitur: ut deſerere amicum non licet, juvare aliter atque ille velit, nihil impedit quominus honeſtum ſit.

10 *Reductum utrinque*] Horat. 1. ep. 18. *Virtus eſt medium vitiorum & utrinque reductum.*

11 *Etiam deberi*] Ut niſi facias, pœnæ ſis obnoxius.

12

12 Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid poſſit non injuſte: injuſtum autem id demum intelligi 13 quod neceſſariam cum natura rationali ac ſociali habet repugnantiam.

4. 14 Inter prima naturæ nihil eſt quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conſervatio, & rerum ad vitam utilium aut 15 retentio aut acquiſitio, illis primis naturæ maxime convenit. & vi ad eam rem ſi opus ſit uti, nihil habet à primis naturæ diſſentaneum, cum animantibus ſingulis vires ideo ſint à natura attributæ, ut ſibi tuendis juvandiſque ſufficiant. Xenophon: *τὰ ζῶα ἐπίσταταί τινα μάχην ἅπαντα, οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως. omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticon fragmento eſt:

Omnibus hoſtem
Præſidiumque datum ſentire & noſcere teli
Vimque modumque ſui.

Horatius dixerat:

Dente lupus, cornu taurus petit. unde, niſi intus
Monſtratum?

Lucretius vero amplius:

Sentit enim vim quidque ſuam, qua poſſit abuti.
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exſtant:
c *Illis iratus petit atque infenſus inurget.*

Quem

12 *Supra diximus*] 1, 3.

13 *Quod neceſſariam*] Quod formulæ ſocietatis ratione utentium adverſatur.

14 *Inter prima naturæ*] Bellum non repugnare primis naturæ.

15 *Retentio*] Melius dixiſſet defenſio vel tutela. nam *retentio* eſt quidem vox Ciceronis, ſed ſignificat vel *ἐποχὴν inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos & ſiſtit curſum 13. Attic. 21. vel eum quis dubitans aſſenſum ſuſtinet 4. Acad. 18. & 25. vel non ſolvere ſolidum 13. Attic. 23, 25. l. 60. D. de leg. 1.

GROTII.

c *Illis iratus petit atque infenſus inurget*] Martialis:

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Porphyrius tertio de non eſu animalium: *πρῶτον μὲν ἁπάσων οἶδεν εἴτε ἀσθενὴς ἐστιν εἴτε ἰσχυρός. καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς παρδάλεις μὲν ὀδόντων. ἔνυξι δὲ λέων καὶ ὀδόντων, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι· novit quodque animantium qua pars ſui infirma ſit, qua valida. illi cavet, hac utitur. ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus; equus ungula, bos cornibus.* Chryſoſtomus de Statuis undecimo: *τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τὰς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τὰς ὄνυχας ὁ λέων. ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τῷ σώματι τὰ ὅπλα κατέθετο ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι ἐκ ἀεί μοι τὸ ὅπλον τοῦτον χειρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὸ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι, ἵν' ἦ ἐλεύθερος οὗ καὶ ἀποκαλυμμένος καὶ μὴ δεινικῶς ἀναγκάζωμαι βασιάζειν τὰ ὅπλα, ἱκανὸν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἡμε-*

quæ

Quem ſenſum Galenus ſic exprimit: *φαίνεται γὰρ ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τῷ σώματος ἀμυνόμενον ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μόσχος μὲν κυρίττων πρὶν φύσαι τὰ κέρατα, πῶλος δ' ἵππῳ λακτίζων, ἐρίφῳ σκιρτᾷς ταῖς ὁπλαῖς, ὥστε γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειρῶν, κἂν μηδέπω κραταιοὺς ἔχει τοὺς ὀδόντας. Videmus animantium quodque eo ad ſui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robuſtis morſitat.* Idem Galenus de uſu partium primo, hominem animal eſſe ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non ſint, [d] ſed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti ſponte ſua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Ariſtoteles de partibus animalium quarto, capite x. [16] manum homini ait eſſe pro haſta, pro enſe, & pro armis quibuſlibet, quia omnia poteſt ſumere ac tenere.

5. Recta autem ratio ac natura ſocietatis, [17] quæ ſecundo ac potiore loco ad examen vocanda eſt, non omnem vim inhibet, ſed eam demum quæ ſocietati repugnat, id eſt, quæ jus alienum tollit. Nam ſocietas eo tendit ut ſuum cuique ſalvum ſit communi ope ac conſpiratione. Quod facile intelligi poteſt locum habiturum; etiamſi [18] dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non eſſet. nam vita, membra, libertas, ſic quoque propria cuique eſſent, ac proinde non ſine injuria ab alio impeterentur. Sic & rebus in medio poſitis uti, & quantum natura deſiderat eas abſumere, [19] jus eſſet occupantis: quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. Hoc ipſum autem nunc, poſtquam ex lege aut uſu dominium formam ſuam accepit, multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii verbis: *Ut,*

De offic. III.

[20] *ſi*

quæ poſtrema optime conveniunt cum iis, quæ ex Galeno in contextu ſequuntur. Hoc enim dicit: *Ratione quæ carent, arma in ipſo habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma poſuit, ſed extra corpus; hoc ipſo oſtendens manſuetum animal eſſe hominem, neque ſemper talium armorum mihi eſſe tempus. Nam telum ſæpe depono, reſumo interdum. Ut igitur liberior ſolutiorque ſim, neque ſemper cogar portare arma, fecit ea ſejuncta eſſe a mea natura.*

d *Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti ſponte ſua nec aliunde id edoctos infantes videmus*] Caſſiodorus de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga* (ſicut alia animalia) *corporis humani forma ſe prævalet vindicare, robuſtus illi thorax, brachiaque conceſſa ſunt: ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quaſi quodam clypeo vindicaret.*

GRONOVII.

16 *Manum pro haſta*] Lucret. 5, 1285. *Arma antiqua manus denteſque unguesque fuerunt.*

17 *Quæ ſecundo ac potiore loco*] Bellum non repugnare ſecundis & excellentioribus naturæ.

18 *Dominium*] Certarum rerum jus proprium.

19 *Jus eſſet occupantis*] Ut nunc quoque in iis quæ communia ſunt, quæ publica, quæ univerſitatis.

20

[20] *ſi unumquodque membrum ſenſum ſuum haberet, ut poſſe putaret ſe valere ſi proximi membri valetudinem ad ſe traduxiſſet, debilitari & interire totum corpus neceſſe eſt: ſic, ſi unusquiſque noſtrum rapiat ad ſe commoda aliorum, detrahatque quod cuique poſſit, emolumenti ſui gratia, ſocietas hominum & communitas evertatur neceſſe eſt: nam ſibi ut quiſque malit quod ad uſum vitæ pertineat quam alteri acquiri, conceſſum eſt non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum ſpoliis noſtras facultates, copias, opes augeamus.*

6. Non eſt ergo contra ſocietatis naturam ſibi proſpicere, atque conſulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injuſta eſt: quod idem Cicero ita extulit: *Cum ſint duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum, confugiendum eſt ad poſterius ſi uti non licet ſuperiore.* Idem alibi: *Quid eſt quod contra vim fieri ſine vi poſſet?* Epiſt. Fam. X 1, 3. Apud Ulpianum eſt: *Vim vi repellere licere Caſſius ſcribit, idque jus natura comparatur. apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat: L. 1. §. vim vi. D. de vi & vi armata.

Armaque in armatos ſumere jura ſinunt.

II. 1. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adverſari, probatur amplius ex ſacra hiſtoria. Nam cum adverſus Reges quatuor, qui Sodoma diripuerant, Abrahamus cum [21] miniſtris ac federatis ſuis armatus victoriam reportaſſet, Deus per ſacerdotem ſuum Melchiſedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchiſedecus: *Laus ſit Deo altiſſimo, qui tradidit hoſtes tuos in manum tuam*, Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex hiſtoria apparet, ſine ſpeciali Dei mandatu: fretus igitur jure naturæ vir non ſanctiſſimus tantum, ſed & ſapientiſſimus, etiam [22] extraneorum Beroſi atque Orphei teſtimonio. [23] Hiſtoria ſeptem populorum quos Iſraëlitis exſcindendos Deus tradidit, non utar: [24] fuit enim ibi mandatum ſpeciale ad exſequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in ſacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei juſſu non humano arbitrio ſuſcepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim ſibi inferentes Hebræi, ducibus Moſe ac Joſua, armis repulerunt, Exod. XVII. quod Deus ante factum non juſſerat, poſt factum probavit.

2. Sed

20 *Si unumquodque*] Hinc jure culpat Themiſtocles Lacedæmonios, quod imbecillitate ſociorum potentiam quærerent, Juſtin. 2. ult.

21 *Miniſtris*] Clientibus, libertis, ſervis.

22 *Extraneorum*] Infidelium, paganorum, gentilium.

23 *Hiſtoria ſeptem*] Erant Cananitæ, Hethitæ, Hevitæ, Pheræitæ, Girgaſitæ, Amalecitæ, Jebuſitæ. Joſuæ 3, 10.

24 *Fuit enim*] Id bellum fuiſſet juſtum, etſi nullum aliud eſſet bellum juſtum, ex iis, quæ dicta ſunt cap. 1, 10. & 15.

Gro-

2. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo ſuo præſcripſit Deut. xx, 10, 15. eo ipſo oſtendens juſtum bellum etiam ſine mandatu ſpeciali ſuo eſſe poſſe. nam aperte ibidem cauſam ſeptem populorum ab aliorum populorum cauſa diſtinguit: ac cum [25] de juſtis cauſis belli ſuſcipiendi nihil ibidem edicat, eo ipſo oſtendit eas [26] naturaliter ſatis eſſe manifeſtas: qualis cauſa tuendorum finium in bello Jephtæ adverſus Ammonitas, Jud. xi. violatorum legatorum in bello Davidis adverſus eoſdem, II Sam. x. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos ſcriptor, Gedeonem, Baracum, Samſonem, Jephten, Davidem, Samuelem, atque alios [27] per fidem debellaſſe regna, invaluiſſe in bello, exercitus exterorum vertiſſe in fugam, xi, 33. 34. quo loco, ut iſtius diſſertationis ſeries docet, in fidei nomine includit perſuaſionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem ſapiens femina ait præliari Dei prælia, I Sam. xxv, 28, id eſt pia ac juſta.

III. 1. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue ſapientum conſenſione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis locus, ipſi naturæ teſtimonium perhibens: *Eſt hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam non* [28] *didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidiſſet,* [e] [29] *omnis honeſta ratio eſſet expedienda ſalutis.* Item: *Hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipſa præſcripſit, ut omnem ſemper vim, quacumque ope poſſent, à corpore, à capite,*

Pro Milone.

plurimum.

27 *Per fidem*] Quaſi diceret, quod credebant ac certum habebant Deum eſſe Deum ipſorum & vindicem juſtæ cauſæ, ac velle eos armorum remedio adverſus violentiam iniquorum uti. Fortaſſe tamen voluit Deum proſperaſſe illorum arma propter fidem, qua exſpectabant venturum Meſſiam.

28 *Didicimus, accepimus, legimus*] L. didicimus vel traditam à magiſtris vel hauſtam ex libris: nam accipere diſcentium eſt. Sic à ſacerdotibus Ægyptiis numeros & cœleſtia Platonem accepiſſe ſcribit Cicero 2 Fin. 29. Juſtin 11, 3.

29 *Omnis honeſta*] Quidvis tentaremus, nihil non licere putaremus, vel ſi occidendi eſſent, ad nos liberandos.

GROTII.

e *Omnis honeſta ratio eſſet expedienda ſalutis*] Seneca: *Tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque permiſſus eſt.* Quintilianus VII. cap. II: *Primum in omni genere debet eſſe defenſio, quia natura potior eſt ſalus noſtra, quam adverſarii pernicies.* Bene ergo in Trachiniis Sophocles:

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἠμύνατο,
Ζεὺς τ' ἂν συνίγνω σὺν δίκῃ χειρωθέντι.
nam ſi ſeipſe tutaſſet palam,
Veniam dediſſet jure pugnanti Deus.

vide & Wiſigotthorum legem lib. VI, tit. I, c. 6.

GRONOVII.

25 *De juſtis nihil*] Certas & expreſſas, tanquam ſolas & vere juſtas non definiat.

26 *Naturaliter*] Plerumque, ut

Digitized by Google

pite, à vita ſua propulſarent. Cajus Jurisconſultus: *adverſus periculum naturalis ratio permittit ſe defendere.* Florentinus Jurisconſultus: *Jure hoc evenit, ut quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, jure feciſſe exiſtimetur.* Joſephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι τὸ ζῆν ἐθέλειν· διὰ τοῦτο καὶ τὰς φονεύσας ἡμᾶς ἀφαιρουμένους τοῦτο πολεμίους ἡγούμεθα. *Eſt enim natura lex illa quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipſum eſt quapropter eos, qui vita manifeſte nos volunt ſpoliare, hoſtes cenſemus.*

L. Itaque D. ad l. Aquil. L. ut vim D. de Juſt. & jure. De bello Jud. l. III, c. 25.

2. Adeoque manifeſtam æquitatem hoc habet, ut in beſtiis etiam, quæ juris non rem ipſam ut diximus, ſed [30] umbram habent quandam, diſtinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulſat. Nam cum dixiſſet Ulpianus, animal [f] quod ſenſu, id eſt rationis uſu, caret, non poſſe injuriam feciſſe, mox tamen ſubjungit, cum arietes vel boves [31] commiſiſſent, & alter alterum occidiſſet, Q. Mutio auctore diſtinguendum, ut ſi quidem is periſſet qui aggreſſus erat, ceſſaret actio; ſi is qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando ſervivit illud Plinii: *Leonum feritas inter ſe non dimicat, ſerpentum morſus non petunt ſerpentes; ſed ſi vis inferatur, nulla eſt cui non ſit ira, non ſit anima injuriæ impatiens, & prompta, ſi noceas, ad ſe defendendum alacritas.*

L. 1. D. ſi quadr. paup. f. d. §. Aut. & §. Cum arietes. Adde Ex. XXI, 28.

IV. 1. De jure naturali ergo, quod & gentium dici poteſt, ſatis conſtat eo bella non omnia improbari.

2. Jure autem gentium, voluntario itidem, non damnari bella ſatis nos docent hiſtoriæ, & omnium populorum leges ac mores. Imo [g 32] jure gentium introducta eſſe bella dixit Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi ſolet interpretandum cenſeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium ſit introducta, quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus conſequantur: unde diſtinctio naſcitur,

L. Ex hoc jure. D. de juſt. & jure.

GROTII.

f *Quod ſenſu, id eſt, rationis uſu, caret*] Similem in modum Seneca de feris loquitur: *Adeo etiam quæ extra intellectum atque æſtimationem beneficii ſunt poſita, aſſiduitas tamen meriti pertinacis evincit.* vide totum locum de beneficiis libro 1. cap. III. & compara quæ ad Præfationem ex Philone poſuimus.

g *Jure gentium introducta eſſe bella*] Scriptor vitarum illuſtrium in Themiſtocle: *Profeſſus eſt Athenienſes ſuo conſilio, quod communi jure gentium facere poſſent, Deos publicos ſuoſque patrios ac penates, quo facilius ab hoſte poſſent defendere, muris ſepſiſſe.*

GRONOVII.

30 *Umbram*] Simulacrum, imaginem, inſtar.

31 *Commiſiſſent*] Cornibus invicem ſe petiiſſent. Unde arietare frequens Senecæ pro impellere.

32 *Jure gentium*] Fortaſſis hoc vult, id quod in bellis juſtum eſt (nempe, non ut vim inferamus alios non lædenti, ſed ut vim prohibeamus, armis reſiſtendo ſi quis vim fecerit, & vitam, bona, libertatem noſtram & noſtrorum aggreſſus fuerit) id neceſſitate atque uſu edoctas comparaviſſe gentes.

Digitized by Google

Lib. III. *cap.* 3. tur, qua utendum nobis erit infra, in bellum ſolenne juris gentium, quod & [33] juſtum, id eſt plenum, dicitur, & non ſolenne, quod tamen non ideo juſtum eſſe definit, id eſt juri congruens. Nam aliis bellis, modo æqua ſubſit cauſa, jus gentium non adſiſtit quidem, ſed nec reſiſtit, ut infra latius explicabitur. *Jure gentium* (inquit Livius [34]) *ita comparatum eſt, ut arma armis propulſentur.* Et Florentinus jus eſſe gentium ait, ut vim atque injuriam propulſemus, ut corpus noſtrum tutemur.

Lib. XLII. *L. ut vim. D. de juſt. & jure.*

V. 1. De jure divino voluntario major eſt difficultas. Neque hic objiciat quiſquam jus naturæ eſſe immutabile, ac proinde à Deo nihil in contrarium potuiſſe conſtitui: id enim verum eſt in iis, quæ [35] jus naturæ vetat [36] aut præcipit; non in iis, quæ jure naturæ [37] licent tantum. nam quæ ejus ſunt generis, cum proprie juris naturæ non ſint, ſed [38] extra jus naturæ, & vetari poſſunt & præcipi.

2. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejuſque poſteris: ubi Deus ſic loquitur, Gen. IX, 5, 6. *Quin etiam ſanguinem veſtrum, id eſt animarum veſtrarum, repoſcam: ab omni beſtia repoſcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, repoſcam hominis animam. Quiſquis effuderit ſanguinem hominis* [39] *qui eſt in homine, ſanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem ſuam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud, quod de repoſcendo ſanguine dicitur, generaliſſime intelligunt, & alterum de effundendo viciſſim ſanguine, [40] comminationem eſſe volunt, non approbationem. quorum neutrum mihi ſe perſuadet. Nam [41] interdictum de ſanguine

33 *Juſtum, id eſt, plenum*] Juſtum aliquando eſt, in quo adhibetur certus ordo moduſque rerum ac verborum: & diverſum eſt tumultuario, inapparato, incondito; aliquando, quod eſt juri conveniens, & contra eſt injuſtum, iniquum, illegitimum. Priori ſenſu bellum minus ſolenne non eſt juſtum; poſteriori eſſe poteſt.

34 *Inquit Livius*] Lib. XLII. cap. 42.

35 *Jus naturæ vetat*] Tanquam nunquam non turpia.

36 *Aut præcipit*] Tanquam ſemper honeſta.

37 *Licent tantum*] Quæ ſive omittantur, ſive fiunt, nihil peccatur, niſi quibuſdam temporibus & occaſionibus, quale eſt bellum gerere in offendentes.

38 *Extra jus naturæ*] Non ſunt de imperatis naturæ, ſed de indulgentia; non leges, ſed legum beneficia, quæ ubi valeant, ubi non, tempus & res præſens docent.

39 *Qui eſt in homine*] Hebr. בְּאָדָם *in homine*, & hoc referunt ad membrum ſequens, ut ſit per hominem, qui nempe juſte vindicet facinus, ſanguinem ejus effuſum iri. Quod non improbat auctor ad locum iſtum.

40 *Comminationem*] Tanquam denuntiet Deus, quid ipſe facturus ſit vel per malos & injuſtos; ſolet enim & peccatis peccata punire: non conſtituat & ordinet lectum genus hominum, qui vindices homicidii & ſimilium ſint rerum capitalium. Quemadmodum Davidi minatur 2 Sam. XII, 1. & 12.

41 *Interdictum*] Noacho datum.

Geo-

Digitized by Google

guine non effundendo [42] latius non patet quam quod in lege eſt, *Non occides*; quod neque capitalibus ſuppliciis, neque bellis obſtitiſſe manifeſtum eſt. Lex ergo tam hæc, quam illa, non tam novi aliquid conſtituit quam jus naturæ prava conſuetudine obliteratum declarat atque repetit. unde [43] verba illa intelligenda ſunt in eo ſenſu, qui [44] vitium includit: ſicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, ſed [45] deſtinatam, & [46] innocentis. Quod vero ſequitur de ſanguine viciſſim effundendo, videtur mihi [47] non factum nudum, [48] ſed jus continere.

3. Rem ſi ita explico. Natura non iniquum eſt, ut quantum quiſque fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud quod [h] [49] Rhadamanthi jus dicitur:

Εἶκε παθοι τά κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.
Quæ fecit ſi quiſque ferat, jus fiet & æquum.

[50] Seneca pater hanc ſententiam ſic retulit: *Juſtiſſima patiendi vice, quod quiſque alieno excogitavit ſupplicio,* [51] *excipit ſuo.* Ex hujus naturalis æquitatis ſenſu Cain parricidii ſibi conſcius dixerat, Gen. IV, 14. *qui inveniet me, interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc graſſantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repreſſit, & contactum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi; quomodo & Plato in legibus conſtituit, & olim in Græcia uſurpatum his verſibus docet Euripides:

Ka-

GROTII.

h *Rhadamanthi jus*] Apud Apollodorum lib. II. Νόμος Ῥαδαμάνθυος ὃς ἂν ἀμύνηται ἢ χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντι ἀθῶον εἶναι. *Lex Rhadamanthi: ſi quis ſe ultus ſit de eo, qui prior vim intulerit, impune id ferat.*

GRONOVII.

42 *Latius non*] Nihil amplius vetat, quam Moyſi dictum.

43 *Verba illa*] Effundere ſanguinem & occidere.

44 *Vitium includit*] Ut injuria effundere, inſontem occidere.

45 *Deſtinatam*] Conſilio & propoſito factam, non fortuitam.

46 *Innocentis*] Qui nihil commeruerit, cur vita privaretur.

47 *Non factum nudum*] Quaſi minetur Deus, quid eventurum ſit per aliquem in eodem actu peccantem.

48 *Sed jus*] Immo præcipit quid legitima poteſtas facere debeat.

49 *Rhadamanthi*] Pythagoreorum ἀντιπεπονθὸς, talio: Καί τοι βέλονται γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον, Εἶκε παθοι &c. Ariſtotel. 5. Ethic. 8. Seneca hudo de morte Claudii: Illum tantum altera parte audita condemnat Æacus & ait: Εἶκε παθοι. I. Magnorum Mor. 34. Καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς· ἔμφυτόν γε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι λέγουσι· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔφασαν δίκαιον εἶναι· εἴ τινά τις, ταῦτα ἀντιπάσχειν. Ejuſdem op. 3, 4. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ἀρέσκοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει ἔτ' ὅτι τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, ἔτ' ὅτι τὸ διορθωτικόν· καί τοι βέλονται γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον· Εἶκε παθοι.

50 *Seneca*] Præf. 5. Contr.

51 *Excipit*] Expiat.

Καλῶς ἔθεντο τοῦτα πανίρες οἱ πάλαι·
Εἰς ὁμμάτων μὲν ὄψιν ἐκ εἴων πεσεῖν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅς τις αἷμ' ἔχων τυγεῖ.
Φυγαῖσι δ' ὀσίαις, ἀντικτανεῖναι δὲ μή.

Quam bene parentum provida ætas ſtatuerat,
Ut cogeretur de via decedere
Hominumque viſu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triſte, non letho, ſcelus!

Lib. III. Quo & illud pertinet Thucydidis: εἰκὸς τοπάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων, μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας) παρακαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκεστι. *Credibile eſt antiquitus quamvis gravium delictorum* [1] *leves fuiſſe pœnas: ſed cum ea progreſſu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.*

Lactant. lib. II. Lactantius: *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, ſupplicio capitis afficere.*

4. Ab uno facto illuſtri ſumta [52] conjectura divinæ voluntatis in

GROTII.

1 *Leves fuiſſe pœnas*] Servius ad primum librum Æneidos: *Lueris. perſolveris. Et hic ſermo a pecunia deſcendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.* Et ad librum ſecundum: *Expenderet. tractum eſt a pecunia. nam apud majores pecuniarias pœnas conſtat fuiſſe, cum adhuc rudi ætate pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam deinde uſurpatum eſt.* Ad ſextum: *Pendere. tractum eſt a pecuniaria damnatione.* Memorat Plinius Hiſtoriæ Naturalis lib. VII. cap. LVI: primum capitis judicium in Areopago eſſe actum.

GRONOVII.

52 *Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit*] Ab inſigni exemplo, quod Deus in fratricidam ſtatuerat, homines ante diluvium argumentati & colligentes nondum placere Deo eædem cæde lui, quamquam naturalis id ratio ſuaderet, capitali ſupplicio in homicidas abſtinuerunt, quaſi vetito ipſius Dei lege: Videtur ſpecioſius dici quam verius. Sane non extat præceptum Dei de homicida capite puniendo ante diluvium: ſed cum prior ille mundus per annos mille ſexcentos ſteterit, & haud dubie infinitis populis, nationibus, civitatibus frequentatus fuerit, vix videtur veriſimile, ut eos aut naturalis ratio, aut ſua ſecuritas, aut neceſſitas, quæ delictis creſcentibus augeri pœnas imperat, non docuerit tam juſto ſupplicio ſcelus refrænandum eſſe. Edictum de Caino ſimile eſt illis reſcriptis Principum, quibus alieni ſine exemplo ſubveniunt, quæ perſonam non transgrediuntur, ut loquitur Imperator §. 6. Inſtit. de Jure naturæ, gentium & civili. Ipſe Cainus oſtendit ſe metuere & exſpectare quod feciſſet. Cur? quia natura eum monebat: *Tibi quod non vis fieri, alteri ne feceris.* Quod autem pœnæ exemtus eſt, admitto facile rationem auctoris, ob hominum raritatem ei parci Deum juſſiſſe: at id tranſiiſſe in legem cur videatur, ceſſante ratione, & mundo tot ſeculis frequentato? Nec juvat exemplum Lamechi, quem accipere poſſumus hæc profatum, non ut gentium jus, ſed ſuæ ſalutis muniendæ gratia, atque ut vindices facinoris à ſuo corpore & capite abſterreret. Ut ille medicus regi Ludovico XI. apud Comineum lib. X. *Non dubito quin me quoque ſis ejecturus, ſicuti reliquos omnes, verum ſanctiſſimo jurejurando tibi confirmo, poſt meum abs te diſceſſum, non te victurum ſupra octavum diem.* Minæ ſunt hæ, non jus, aut veritas. Illud facile conceſſerim, in paucitate homi-

in legem ivit, ita ut Lamechus quoque [k] ſimili facinore perpetrato impunitatem ſibi ab hoc exemplo promiſerit, Gen. IV, 24.

5. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiſcua invaluiſſet cædium licentia, inſtaurato poſt diluvium humano genere, ne mos idem invaleſceret, [53] ſeverius occurrendum Deus cenſuit: & repreſſa prioris ſæculi lenitate, quod natura non iniquum eſſe dictabat, & ipſe permiſit, [1] [54] ut inſons eſſet, qui homicidam occidiſſet. quod poſtea [55] inſtitutis judiciis [56] ſummas ob cauſas ad judices ſolos reſtrictum eſt; ita tamen ut moris priſtini

minum & ante diluvium & poſt (& ſi tum jam capitale ſupplicium edicto ſanxiſſet Deus) aliquamdiu exilio tantum aut mulcta diverſos apud populos luiſſe culpam homicidas. Id non confirmant tantummodo, quos advocat auctor, ſed & leges barbararum gentium, quæ Romanum imperium conculcarunt. Lex Salica tit. XLIII. *Si quis ingenuum Francum aut Barbarum hominem occiderit, qui lege Salica vivit, octo millibus denariûm, qui faciunt* CC. *ſolidos* (ſolidus intelligitur aureus, qui XL. denariis argenteis æſtimatur, de quo egimus in lib. III. de pec. vet.) *culpabilis judicetur. Si quis Romanum hominem, convivam Regis occiderit, duodecim millia denariûm, qui faciunt* CCC. *ſolidos, culpabilis judicetur.* Lex Alemannorum tit. XLIV. *Si quis hominem occiderit, ex weregeldis* (weregeldum genus mulctæ) *eum ſolvat. Si fœminam,* XVIII. *weregeldis.* Lex Bajavaricorum, tit. 3. num. XIII. *Si quis liberum hominem occiderit, ſolvat parentibus ſuis, ſi habet: ſi autem non habet, ſolvat duci, vel cui commendatus fuit* (i. e. qui patronus ejus, vel cujus ipſe cliens) *dum vixit, bis* LXXX. *ſolidos. De fœminis eorum, ſi aliquid de iſtis actis contigerit, omnia dupliciter componantur.* Lex Ripuariorum: *Si quis ingenuus hominem ingenuum Ripuarium occiderit,* CC. *ſolidis culpabilis judicetur.* Lex Saxonum: *Qui nobilem occiderit,* 1440. *ſolidis componat.* Lex Anglorum: *Si quis adelingum occiderit* (diſtinguebant homines in Adelingos, Frilingos, Ligios, i. e. nobiles, Liberos & ſervos) DC. *ſolidis componas, qui liberum occiderit,* CC. *ſolidis componat, qui ſervum occiderit,* XXX. *ſolidis componat.* Lex Friſiorum. *Si nobilis nobilem occiderit,* LXX. *ſolidis componat: ſi nobilis liberum occiderit, ſolidos* LIV. *& unum denarium ſolvat; ſi liber nobilem,* LXXX. *ſolidis componat.* Lex Longobardorum lib. I. tit. 9. *Si quis homicidium perpetraverit abſconſe in Barone, libero, vel ſervo, vel ancilla, & unus fuerit aut duo tantum, qui ipſum homicidium fecerit, componat* DCCCC. *ſolidis.*

GROTII.

k *Simili facinore perpetrato*] Aut potius, ſi quid ſimile perpetraſſet. nam hunc ſenſum ferunt verba quæ apud Moſem.

l *Ut inſons eſſet, qui homicidam occidiſſet*] Joſephus: παρεινῶ μὴ τὶς σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι καὶ καθαρεύειν φόνου καὶ δοξάζειν τι τοιοῦτο κολάζεσθαι. *Edico ut à cæde humana puræ habeantur manus. quod ſi quis eadem commiſerit, pœnam ferat.*

GRONOVII.

53 *Severius occurrendum*] Verbis adductis ex Geneſ. IX, v. 5. & 6.

54 *Ut inſons*] Ut liceret cunctis bonis & innoxiis necem fraude interfecti hominis ulciſci & homicidam perimere; quique id feciſſet, ut nullam culpam contraheret.

55 *Inſtitutis judiciis*] Poſtquam placuit & lites dirimendas, & delicta punienda ſelectis judicibus & magiſtratibus committi.

56 *Summas ob cauſas*] Quia multi eo jure abutebantur.

ſtini veſtigium manſerit [57] in jure ejus, qui occiſum ſanguine proxime attingeret, etiam poſt Moſis legem, qua de re infra fuſius agetur.

6. Magnum habemus auctorem noſtræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma ſumſit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moſes Amalecitis populum oppugnantibus arma juſſit opponi, naturæ ſcilicet jure uſus: nam Deum de hac re ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. xvii, 9. Adde jam quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud [58] populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. xxxviii, 24.

7. Nimirum [59] conjectura divinæ voluntatis, ipſa naturali ratione adjuvante, à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut [60] imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ apud Hebræos exſtat, traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Moſe narratæ ſint, quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias [61] inceſtas legem veterem, quanquam à Moſe ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet Levit. xviii. Inter ea autem quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur. [62] Quod ipſum confirmant Jobi verba xxxi, 11.

9. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. xviii, 24. 25. 27. 28. Pſal. ci, 5. Prov. xx, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra [63] non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. xxxv, 31. 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo

57 *In jure ejus*] Numer. 35.

58 *Populos extraneos*] Exſortes fœderis divini.

59 *Conjectura*] Quod ſtatuerat jam Deus homicidam capitali ſupplicio puniri, id interpretati ſunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in ſocietatem humanam, & hos par ſupplicium luere.

60 *Imperii ſocietatem*] Unde lex majeſtatis.

61 *Inceſtas*] Intra gradus conſanguinitatis vetitos jungi.

62 *Quod ipſum*] Adulterium eſſe crimen, quod plectat judex.

63 *Non poſſe expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum eſt, quod tolli nequeat.

Gro-

Digitized by Google

lo indultum, disciplinam & salutem publicam ac singulorum munire pœnis capitalibus, ac se bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuisse: neque tamen reges eos aut gentes unquam à prophetis admonitos improbari à Deo usum capitalium suppliciorum ac bella omnia, sicut de aliis peccatis admoniti sæpe sunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Mosis de judiciis expressam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuisse nationes, quæ inde sibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est: unde tanta in jure veteri Attico, & quod inde sumtum est Romano XII. tabularum [64] cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi sumam quod sumunt multi, in Euangelio [65] extra præcepta credendi & sacramentorum nihil esse quod non sit juris naturalis. id enim, quo sensu à plerisque sumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnosco, nihil nobis in Euangelio præcipi quod non naturalem habeat honestatem: sed non ulterius nos obligari legibus Christi, quam ad ea ad quæ jus naturæ per se obligat, cur concedam non video. Et qui aliter sentiunt mirum quam sudent, ut probent quæ Euangelio vetantur ipso jure naturæ esse illicita, [m] ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejusmodi, ut eis abstinere honestius esse dictet ipsa ratio; at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Christiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1 Joh. III, 16. quis dicat ipso naturæ jure nos obligari? Justini dictum est: τὸ κατὰ φύσιν βιῶν ἐδίκου πεπιστευκότος ἐστίν· [n] *secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem sequar, qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet in tradendis præceptis quæ extant Mat-

GROTII.

m *Ut concubinatum, divortium*] Spectat huc illud Hieronymi: *Alia sunt leges Cæsaris, alia Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.*

n *Secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit*] Locus Justini est ad Zenam: idemque sensus apud Origenem in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur.

GRONOVII.

64 *Cum legibus*] Ut apparet ex Fragmentis JC. cum lege Moysis collatis & editis à P. Pithœo Lutet. 1573.

65 *Extra præcepta*] Præter mysteria & summa capita Christianæ religionis.

Matthæi v, & deinceps, [66] interpretem tantum agere legis per Moſem datæ. Aliud enim ſonant verba toties repetita, *Auditis dictum fuiſſe veteribus: Ego vero dico vobis:* quæ oppoſitio: ſed & Syriaca & aliæ verſiones oſtendunt, illud *veteribus* ſignificare, ad veteres, non à veteribus; ut *vobis* eſt, ad vos, non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quàm qui Moſis tempore vivebant. nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum ſunt, ſed Moſis, aut verbo tenus, aut ſenſu. *Non occides*, Exod. xx, 30. *Quiſquis occiderit, tenebitur judicio*, Levit. xxi, 21. Num. xxxv, 16. 17. 30. *Non mœchaberis*, Exod. xx, 30. *Quiſquis dimiſerit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. xxiv, 1. *Non pejerabis, ſed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. xx, 7. Num. xxx, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (ſupple, repoſcere liceat in judicio) Levitic. xxiv, 20. Deuteron. xix, 21. *Diliges proximum tuum* (id eſt Iſraëlitam) Levit. xix, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, [o] puta ſeptem populos, quibuſcum amicitiam colere quorumque miſereri vetantur, Exod. xxxiv, 11. Deuter.

GRŒTII.

[o] *Puta ſeptem populos*] In hos odium lege permitti ait illuſtriſſimus Abarbanel ad Deut. xxiii, 21.

GRONOVII.

66 *Interpretem tantum agere legis per Moſem datæ*] Coccejus de Fœdere cap. 12. num. 357. Alting. Theol. Elenct. p. 411. Hæc tamen ſententia communis eſt omnium Proteſtantium: Chriſtum, nec univerſis, nec ſingulis decalogi præceptis quicquam addidiſſe, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta eſt, cui nec addi quicquam poteſt nec detrahi. Deut. 4, v. 2. & 12, v. 32. Pſalm. 19, v. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in ſermone, geſtu, facto, ſed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. 22. vſ. 38. & 39. Deut. 27, vſ. 26. eoque & vitam æternam & pollicetur & dare poteſt ſervantibus. Levit. 18, vſ. 5. Deuter. 30, vſ. 19. Luc. 10, vſ. 25. & 28. collatiſque inter ſe locis ad Rom. 10, vſ. 5. Gal. 3, 12.

Negant iidem legiſlatorem proprie dici Chriſtum, niſi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Trinus legem dedit Moſi in monte Sina. At qua διάβασος & medius atque interpres novi Teſtamenti eſt, non concedunt legiſlatorem eſſe, quia Moſi ejuſque legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joann. 1, vſ. 17. officiumque habet proferre euangelium ex ſinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis & dato S. Sancto nos Patri reconciliare. Joann. 1, vſ. 18. Matth. 29, vſ. 28. 2 Corinth. 5, vſ. 19. 20. 21. Ad munus ſane propheticum in erudiendo populo pertinuit inſtauratio & vindicatio legis; remotis Phariſæorum additamentis & pravis interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, ſive per ſe, ſive per Apoſtolos, quam Moſes, nec aliam explicationem addidit, quam quæ à Prophetis tradita eſt, & ſemper tradi debuit. Sic quidem noſtri. At Pontificii ſtatuunt Chriſtum in Euangelio legem Moſis ex imperfecta perfectam, vel ex perfecta perfectiorem reddidiſſe. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ ſingulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic diſputat, ut multa illis concedat.

GRO-

ter. VII, 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XXVII, 19. Deut. XXV, 19.

4. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem per Mosem datam dupliciter accipi: aut secundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta pœnarum [67] aspectabilium formidine coërcet, Hebr. II, 2. & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet; quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 16. & lex factorum, Rom. III, 27. aut secundum id, quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur νόμος πνευματικὸς, Rom. VII, 14. exhilarans animum, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 9. Legisperiti & Pharisæi priore illa parte contenti, secundam, quæ potior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum esse non ex noſtris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest.

5. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, virtutes, quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, sed [p] non præcipi in eo gradu ac latitudine, quo Christianis. Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus: unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad

GROTII.

p *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius imprimis Chrysostomi locus de Virginitate cap. XLIV: τὸ μὲν γὰρ ἀρχαῖον οὐ τοσοῦτον ὑμῖν ἐφειτὸ μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀνώνατον ἦν τὰ ἀδικήματα, καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τοῖς λοιδορουμένοις, καὶ χρημάτων ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρόν, καὶ ὅτε τρυφᾶν, ὅτε ἀσκεῖν, ὅτε γυναῖκα μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν πεπλυτὸ, καὶ τὰ τοιαῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὰ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἄτοπα ἦν συγχωρήσεις ἄν· κατὰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ σύντονος γέγονεν ἡ ὁδός. *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis jurare licebat, sed & citra falsimoniam jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum, quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi, etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via.* Eodem libro cap. LXXXIII. ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν ἀρετὴν ἀναστήσωμεν μέτρον ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι. *non eadem virtutis mensura a nobis & ab illis exigitur.* Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ est tomo VI, ait in Evangelio εἶναι ἐπίτασιν καὶ παρασθήκην ἐντολῶν, *præceptorum & intensionem & adjectionem.*

GRONOVII.

67 *Aspectabilium*] Quæ in oculos incurrunt, quæ pro exemplis sunt.

ad hoc tantum, quod nunc in manu eſt, refert, ſed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate ſupra quam æquum eſt utamur.

I. VII. 1. Omiſſis ergo argumentationibus quæ minus ſe nobis probant, primum ac præcipuum teſtimonium, quo bellandi jus à Chriſti lege non plane tolli probamus, eſto Pauli illud 1 ad Timotheum II, 1. 2. 3. *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibuſvis in eminentia conſtitutis: q ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac ſanctitate. Nam id bonum gratumque eſt apud Deum ſervatorem noſtrum, qui omnes homines vult ſervari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum eſſe Deo ut reges fiant Chriſtiani: ut Chriſtiani facti reges maneant: quod ita expreſſit Juſtinus Martyr: *εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. Hoc precamur, ut Reges & Principes ſimul cum regali poteſtate etiam ſanam mentem conſequantur:* & in libro cui nomen Conſtitutiones Clementis, precatur Eccleſia r Χριστιανὰ τὰ τέλη, id eſt, magiſtratus Chriſtianos: deinde & hoc Deo gratum eſſe, ut Chriſtiani reges Chriſtianis aliis vitam tranquillam præſtent.

2. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei miniſter eſt tuo bono. quod ſi feceris quod malum eſt, metue; non enim fruſtra gladium gerit: nam Dei miniſter eſt, vindex ad iram ei, qui quod malum eſt fecerit.* Jure gladii per complexionem [68] omnis quidem coërcitio intelligitur, quomodo etiam apud Juriſconſultos interdum; ſed ita tamen ut pars ejus ſumma, id eſt verus gladii uſus, non excludatur. Huic loco illuſtrando non parum ſervit Pſalmus ſecundus, qui quanquam in Davide ſuam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Chriſtum pertinet: ut diſcere eſt Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Pſalmus reges omnes hortatur, ut Dei filium venerabundi ſuſcipiant: hoc eſt, ut ſe miniſtros ei exhibeant,

GROTII.

q *Ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac ſanctitate*] Seneca Epiſtola LXXIII. Philoſophiæ fideliter deditos falſo ait contemtores magiſtratuum ac regum exiſtimari. *E contrario*, ait, *nulli adverſus illos gratiores ſunt: nec immerito. nullis enim plus præſtant, quam quibus frui tranquillo otio licet.* Digna eſt quæ legatur epiſtola. ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad Deos pervenit qui illa bene utuntur.*

r Χριστιανὰ τὰ τέλη, *id eſt magiſtratus Chriſtianos*] Niſi hic interpretari malis, Chriſtianum vitæ exitum.

GRONOVII.

68 *Omnis coërcitio*] Merum imperium eſt habere gladii poteſtatem l. 3. D. de juriſdictione. Tacit. 3. hiſt. 68. Vitellius aſſiſtenti conſuli exſolutum à latere pugionem, veluti jus vitæ neciſque civium reddebat.

Digitized by Google

beant, [69] qua reges ſunt ſcilicet, ut recte explicat Auguſtinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: *In hoc reges, ſicut eis divinitus præcipitur, Deo ſerviunt, in quantum reges ſunt, ſi in regno ſuo bona jubeant, mala prohibeant, non ſolum quæ pertinent ad humanam ſocietatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: *Quomodo ergo reges Domino ſerviunt in timore, niſi ea quæ contra juſſa Domini fiunt, religioſa ſeveritate prohibendo atque plectendo? Aliter enim ſervit* [70] *qua homo eſt, aliter qua rex eſt.* mox: *In hoc ergo ſerviunt Domino reges in quantum ſunt reges, cum ea faciunt ad ſerviendum illi, quæ non poſſunt facere niſi reges.* *Contra Gres. Gram. lib. III.* *Ad Bonif. Epiſt. 50.*

3. Secundum argumentum præbet nobis is ipſe locus, cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi poteſtas ſumma, qualis eſt regia, à Deo eſſe dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum; & quidem ex animo: & qui ei reſiſtit, eum Deo reſiſtere. Si ordinationis voce res intelligeretur, [71] quam Deus tantum non vult impedire, quomodo ſe Deus habet circa actus vitioſos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, [72] ad animum maxime pertinentis, obligatio ſequeretur; nec quicquam diceret Apoſtolus, ubi hanc poteſtatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo ut ordinata hæc poteſtas [73] voluntate Dei approbante intelligatur: unde porro infertur, cum Deus ſibi contraria non velit, hanc poteſtatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata & [74] omnes homines obligante, non pugnare. II.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus ſcriberet, dicuntur alieni fuiſſe à Chriſtiana pietate. nam primum id ita univerſim verum

[69] *Qua Reges*] Potentia ſua utendo ad bonos mores introducendos, malos excludendos aut ſupprimendos.

[70] *Qua homo*] Ut ſibi temperet abſtineatque injuria; ut ſe pium & moderatum præſtet.

[71] *Quam Deus tantum*] Quales ſunt res, quas ſuſtinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut juſta ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum ſpatium dat ad pœnitentiam; aut ſapiens conſilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occaſionem boni, ut mancipationem Joſephi reddidit viam ad potentiam ejus & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum erga Chriſtum, principium liberandi generis humani.

[72] *Ad animum maxime*] Quæ non conſiſtat in externo tantum opere, quod coacti & inviti præſtamus ad voluntatem potentioris, ſed maxime in ſtudio & affectione atque propenſione animi, cum volentes ſubenteſque paremus.

[73] *Voluntate Dei approbante*] Non modo permittente.

[74] *Omnes homines*] Tanquam quod in V. F. relevatum eſt, non obligaret omnes homines, ſed tantum Hebræos.

rum non eſt. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor Chriſto nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. ut jam taceam quod de [75] Edeſſenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falſo inquinata, ſed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de perſonis quæritur, an impiæ fuerint, ſed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apoſtolo negari, quando illam functionem dicit à Deo inſtitutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi receſſus, quibus proprie ſolus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Chriſti religionem amplectendam Paulus tam ſerio invitat, Act. XXVI, Chriſto ſe ſubjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam poteſtatem: quæ ſine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant ſacrificia ſecundum legem, quamvis ab impiis ſacerdotibus celebrata; ſic [t] pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur.

III. 5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptiſtæ verbis, qui ſerio interrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militaſſe ex Joſepho & aliis ſcriptoribus manifeſtiſſimum eſt) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos [76] militia abire juſſit, quod facere debebat ſi ea erat Dei voluntas, ſed abſtinere [77] concuſſionibus & fallaciis, ſtipendiiſque eſſe contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptiſtæ verba, cum apertam ſatis militiæ approbationem contineant, multi reſpondent, quæ Baptiſta præſcripſit ita diſcrepare à Chriſti præceptis, ut aliud docere potuerit Baptiſta, aliud Chriſtus: quod quo minus admittam, hæc obſtant. Joannes & Chriſtus eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, ſummam indicarunt. *Reſipiſcite: appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III, 2. IV, 17. Chriſtus ipſe regnum cœleſte (id eſt legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos eſt) dicit cœpiſſe invadi à diebus Baptiſtæ, Matth. XI, 12. Joannes dicitur prædicaſſe baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem feciſſe dicuntur Apoſtoli Chriſti nomine, Actor. II, 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth.

GRUTII.

5 *Edeſſenorum*] Eſt Edeſſa in Oſroëne. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, Tacito, Appiano, Dione tum in pridem editis, tum in novis excerptis, Capitolino.

t *Pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur*] Bene hoc exſequitur ad hunc locum epiſtolæ ad Romanos Chryſoſtomus.

GRONOVII.

75 *Edeſſenorum rege*] Abgaro, quaſi dederit ad Chriſtum & ab eo receperit Epiſtolam. Euſeb. I, cap. 13.

76 *Militia abire*] Ut ſacerdotio abire Gell. 6, 7.

77 *Concuſſionibus*] Extorſionibus pecuniarum l. 1. & 2. D. de concuſſ.

GRO-

Digitized by Google

Matth. III, 8. & 10. Exigit opera dilectionis ſupra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur duraſſe uſque ad Joannem, id eſt, ab illo incepiſſe doctrina [78] perfectior, Matth. XI, 13. Et principium Euangelii à Joanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipſe Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26. miſſus ſcilicet ad dandam cognitionem ſalutarem populo, Luc. II, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque uſquam Joannes Jeſum à ſe diſtinguit præceptorum diſcrepantia (quanquam quæ generalius & confuſius, & rudimentorum more à Joanne ſunt indicata, eadem diſerte tradidit Chriſtus vera lux) ſed eo quod Jeſus eſſet promiſſus ille Meſſias, Actor. XIX, 4. Joann. I, 29. rex ſcilicet regni cœleſtis, qui daturus eſſet in ſe confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

6. Quartum hoc eſt argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium ſuppliciorum, & armis cives tuendi adverſus latrones & prædones, maximam inde ſecuturam ſcelerum licentiam & quaſi diluvium malorum, [u] cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægre reprimatur improbitas. Quare ſi mens Chriſti fuiſſet, talem rerum ſtatum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime diſertis ac ſpecialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod feciſſe nuſquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde ſunt generalia, aut obſcura. Docet autem ipſa æquitas & communis ratio, non tantum verba [79] generalia contrahi, & ambigua commode explicari, ſed & à proprietate uſuque recepto verborum diſcedi nonnihil, ut is ſenſus evitetur, qui maxima ſecum incommoda ſit allaturus. IV.

7. Quintum ſit, quod nullo argumento oſtendi poteſt lex Moſis, quæ ad judicia pertinebat, deſiiſſe priuſquam urbs Hieroſolyma exſcinderetur, & cum ea tum ſpecies tum ſpes reipublicæ concideret. nam neque in lege Moſis ullus terminus iſti legi præfinitur, neque Chriſtus aut Apoſtoli uſquam de iſtius legis ceſſatione loquuntur, niſi quatenus illi comprehenſum videri poteſt in reipublicæ (ut diximus) deſtructione: imo V.

GROTII.

[u] *Cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægre reprimatur improbitas*] Διὰ τούτους δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos ſunt judicia & leges & ſupplicia, totque pœnarum modi.* Chryſoſtomus in ſermone ad Patrem fidelem.

GRONOVII.

78 *Perfectior*] Potius clarior & evidentior, quam fuerat ſub umbris ſacrificiorum & cærimoniarum. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐπροφήτευσαν.

79 *Generaliacontrahi*] Generalibus derogari per ſpecialia; generalia ſtrictius accipi oportere, quam ſonant.

80

imo contra Paulus ſummum pontificem ait conſtitutum, ut judicium ferret ſecundum legem Moſis, Act. xxiii, 3. Chriſtus ipſe in præfatione præceptorum ſuorum ait, non veniſſe ſe ad ſolvendam legem, ſed [80] ad implendam, Matth. v, 17. quod quem de ritualibus ſenſum habeat non obſcurum eſt; [81] implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei ſpecies exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum eſſe poteſt, ſi Chriſtus, ut quidam exiſtimant, adventu ſuo ea ſuſtulit? Si autem manſit obligatio legis, quamdiu ſtetit Hebræorum reſpublica, ſequitur ut Judæi etiam ad Chriſtum converſi, ſi ad magiſtratum vocarentur, eum defugere non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moſes præſcripſerat.

8. Ego ſane omnia expendens neleviſſimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Chriſti loquentis verba audiens, aliter exiſtimare potuerit. Illud agnoſco, ante Chriſti tempus quædam fuiſſe permiſſa, ſive [82] quoad impunitatem externam, ſive etiam quoad animi puritatem (nunc enim iſta diſtinctius exquirere, nec opus, nec otium eſt) quæ Chriſtus ſuam diſciplinam ſectantibus licere noluit, ut [83] ob qualemcumque offenſam uxorem dimittere, [84] ab eo qui læſerit in judicio exigere ultionem: ſed inter Chriſti præcepta & illas permiſſiones eſt diverſitas quædam, non eſt repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem ſibi privatim debitam remittit, quum qui rudibus & primis quaſi lineis adumbratur Chriſtus, in effigie & corpore apparuit, & ſacrificium, quod in Judaiſmo ſimulabatur, præſtitit. Theophylact. p. 28. ὅσα ἐκεῖνος (ὁ νόμος) ἐσκιαγράφησε, ταῦτα ἐκεῖνος τελείως ἐζωγράφησεν. Iſidorus lib. 19. Orig. c. 16. *Pictores prius umbras quaſdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inventa artis.*

80 *Ad implendam*] Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· Non ut irritam faciam, ne ſit, ſed ut illi ſatisfaciam, hoc eſt, in moralibus: ut perfectam illam ſanctitatem, quam requirit lex, & humanus nemo poteſt aſſequi, præſtando pro fidelibus & piis, liberem eos diris, quibus fulminat lex peccantes & ſupplicio meritos. In ritibus & cærimoniis 9 ut ei ſatisfaciam exhibendo Meſſiam, qui omnibus ſacrificiis & victimis ſignificatus erat. Πληρῶσαι, ut & implere, ſatisfacere. Salmaſ. ad jus Attic. p. 34. 35.

81 *Implentur lineamenta*] Ut in pingenda imagine primum ducuntur lineæ quædam, quibus ſignantur extremitates partium; dein vacuum illud, quod fuit inter extremitates, coloribus impletur; & tum exhibetur perfecta rei ſpecies, ceſſantque notari primi illi ductus: ſic L. C. completam dici vult,

82 *Quoad impunitatem*] Sive ut puniri non poſſent à judice forenſi, etſi conſcientiam læderent; ſive ut ne conſcientiam quidem gravarent.

83 *Ob qualemcumque*] Non enim licere voluit id niſi ob mores graviores, ut loquebantur olim, Ulp. tit. 6, 9. hoc eſt, ob adulteria. Matth. 5, 31.

84 *Ab eo qui læſerit*] Solius vindictæ cauſa litigare, Matth. 5, 38. 39. &c.

Gro-

Digitized by Google

tit, [85] nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice, cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. [86] Huic si Christus interdicit, ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem.

9. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte extet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum [87] Actor. XIX, 19. VI.

10. Septimum huic simile petitur ex eo, quod de Sergio Paulo cœpimus dicere. nam in ejus converſi historia nullum est indicium [88] ejurati magistratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat, id nec factum censendum est. VII.

11. Octavum esse potest, quod [x] Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occasionem edocendi officii VIII.

cii

GROTII.

x *Paulus Apostolus intellectis Judæorum in se insidiis*] Utitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: *Quorum contra furorem possumus non insolita nec à Scripturis aliena impetrare præsidia, quando Apostolus Paulus, sicut in Apostolorum actibus fidelibus notum est, factiosorum conspirationem militari etiam submovit auxilio.* Utitur & sæpe Augustinus, ut Epist. 1, quæ est ad Bonifacium: epistola CLIV. ad Publicolam, ubi hæc: *Neque si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum sunum crimen agnosceret.* Idem epistola CLXIV. *Paulus egit, ut sibi militia etiam armatorum daretur.*

GRONOVII.

85 *Nihil facit contra legem*] Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. 23, v. 4. 5. Prov. 25, 22. & est in eam rem exemplum Elisæi 2 Reg. 6, 22.

86 *Huic*] Judici.

87 *Actor. 19.*] Ubi de Demetrio.

88 *Ejurati*] Depositi, vel abdicati. Sic autem Romæ loquebantur ideo, quod abeuntes consulatu pro concione jurare solebant se nihil contra leges fecisse.

GRO-

Digitized by Google

ſtini veſtigium manſerit [57] in jure ejus, qui occiſum ſanguine proxime attingeret, etiam poſt Moſis legem, qua de re infra fuſius agetur.

6. Magnum habemus auctorem noſtræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma ſumſit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moſes Amalecitis populum oppugnantibus arma juſſit opponi, naturæ ſcilicet jure uſus: nam Deum de hac re ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud [58] populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum [59] conjectura divinæ voluntatis, ipſa naturali ratione adjuvante, à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut [60] imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ apud Hebræos exſtat, traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Moſe narratæ ſint, quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias [61] inceſtas legem veterem, quanquam à Moſe ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet Levit. XVIII. Inter ea autem quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur. [62] Quod ipſum confirmant Jobi verba XXXI, 11.

9. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII, 24. 25. 27. 28. Pſal. CI, 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra [63] non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV, 31. 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo

57 *In jure ejus*] Numer. 35.

58 *Populos extraneos*] Exſortes fœderis divini.

59 *Conjectura*] Quod ſtatuerat jam Deus homicidam capitali ſupplicio puniri, id interpretati ſunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in ſocietatem humanam, & hos par ſupplicium luere.

60 *Imperii ſocietatem*] Unde lex majeſtatis.

61 *Inceſtas*] Intra gradus conſanguinitatis vetitos jungi.

62 *Quod ipſum*] Adulterium eſſe crimen, quod plectat judex.

63 *Non poſſe expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum eſt, quod tolli nequeat.

Gro-

lo indultum, disciplinam & salutem publicam ac singulorum munire pœnis capitalibus, ac se bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuisse: neque tamen reges eos aut gentes unquam à prophetis admonitos improbari à Deo usum capitalium suppliciorum ac bella omnia, sicut de aliis peccatis admoniti, sæpe sunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Mosis de judiciis expressam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuisse nationes, quæ inde sibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est: unde tanta in jure veteri Attico, & quod inde sumtum est Romano XII. tabularum [64] cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi sumam quod sumunt multi, in Euangelio [65] extra præcepta credendi & sacramentorum nihil esse quod non sit juris naturalis. id enim, quo sensu à plerisque sumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnosco, nihil nobis in Euangelio præcipi quod non naturalem habeat honestatem: sed non ulterius nos obligari legibus Christi, quam ad ea ad quæ jus naturæ per se obligat, cur concedam non video. Et qui aliter sentiunt mirum quam sudent, ut probent quæ Euangelio vetantur ipso jure naturæ esse illicita, [m] ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejusmodi, ut eis abstinere honestius esse dictet ipsa ratio; at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Christiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1 Joh. III, 16. quis dicat ipso naturæ jure nos obligari? Justini dictum est: *τὸ κατὰ φύσιν βιῶν ἐδέποτε πεπιστευκότος ἐστίν* · [n] *secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem sequar, qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet in tradendis præceptis quæ extant Mat-

GROTII.

m *Ut concubinatum, divortium*] Spectat huc illud Hieronymi: *Alia sunt leges Cæsaris, alia Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.*

n *Secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit*] Locus Justini est ad Zenam: idemque sensus apud Origenem in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur.

GRONOVII.

64 *Cum legibus*] Ut apparet ex Fragmentis JC. cum lege Moysis collatis & editis à P. Pithœo Lutet. 1573.

65 *Extra præcepta*] Præter mysteria & summa capita Christianæ religionis.

Matthæi v, & deinceps, [66] interpretem tantùm agere legis per Moſem datæ. Aliud enim ſonant verba toties repetita, *Audiſtis dictum fuiſſe veteribus: Ego vero dico vobis:* quæ oppoſitio: ſed & Syriaca & aliæ verſiones oſtendunt, illud *veteribus* ſignificare, ad veteres, non à veteribus; ut *vobis* eſt, ad vos, non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quàm qui Moſis tempore vivebant. nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum ſunt, ſed Moſis, aut verbo tenus, aut ſenſu. *Non occides*, Exod. xx, 30. *Quiſquis occiderit, tenebitur judicio*, Levit. xxi, 21. Num. xxxv, 16. 17. 30. *Non mœchaberis*, Exod. xx, 30. *Quiſquis dimiſerit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. xxiv, 1. *Non pejerabis, ſed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. xx, 7. Num. xxx, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (ſupple, repoſcere liceat in judicio) Levitic. xxiv, 20. Deuteron. xix, 21. *Diliges proximum tuum* (id eſt Iſraëlitam) Levit. xix, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, [o] puta ſeptem populos, quibuſcum amicitiam colere quorumque miſereri vetantur, Exod. xxxiv, 11. Deuter.

GROTII.

o *Puta ſeptem populos*] In hos odium lege permitti ait illuſtriſſimus Abarbanel ad Deut. xxiii, 21.

GRONOVII.

66 *Interpretem tantùm agere legis per Moſem datæ*] Coccejus de Fœdere cap. 12. num. 357. Alting. Theol. Elenct. p. 411. Hæc tamen ſententia communis eſt omnium Proteſtantium: Chriſtum, nec univerſis, nec ſingulis decalogi præceptis quicquam addidiſſe, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta eſt, cui nec addi quicquam poteſt nec detrahi. Deut. 4, v. 2. & 12, v. 32. Pſalm. 19, v. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in ſermone, geſtu, facto, ſed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. 22. vſ. 38. & 39. Deut. 27, vſ. 26. eoque & vitam æternam & pollicetur & dare poteſt ſervantibus. Levit. 18, vſ. 5. Deuter. 30, vſ. 19. Luc. 10, vſ. 25. & 28. collatiſque inter ſe locis ad Rom. 10, vſ. 5. Gal. 3, 12.

Negant iidem legiſlatorem proprie dici Chriſtum, nisi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Trinus legem dedit Moſi in monte Sina. At qua Διάβασος & medius atque interpres novi Teſtamenti eſt, non concedunt legiſlatorem eſſe, quia Moſi ejuſque legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joann. 1, vſ. 17. officiumque habet proferre euangelium ex ſinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis & dato S. Sancto nos Patri reconciliare. Joann. 1, vſ. 18. Matth. 29, vſ. 28. 2 Corinth. 5, vſ. 19. 20. 21. Ad munus ſane propheticum in erudiendo populo pertinuit inſtauratio & vindicatio legis, remotis Phariſæorum additamentis & pravis interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, ſive per ſe, ſive per Apoſtolos, quam Moſes, nec aliam explicationem addidit, quam quæ à Prophetis tradita eſt, & ſemper tradi debuit. Sic quidem noſtri. At Pontificii ſtatuunt Chriſtum in Euangelio legem Moſis ex imperfecta perfectam, vel ex perfecta perfectiorem reddidiſſe. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ ſingulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic diſputat, ut multa illis concedat.

GRO-

Digitized by Google

ter. VII, 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XXVII, 19. Deut. XXV, 19.

4. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem per Mosem datam dupliciter accipi: aut secundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta pœnarum [67] aspectabilium formidine coërcet, Hebr. II, 2. & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet; quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 16. & lex factorum, Rom. III, 27. aut secundum id, quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur νόμος πνευματικὸς, Rom. VII, 14. exhilarans animum, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 9. Legisperiti & Pharisæi priore illa parte contenti, secundam, quæ potior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest.

5. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, virtutes, quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, sed [p] non præcipi in eo gradu ac latitudine, quo Christianis. Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus: unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad

GROTII.

p *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius imprimis Chrysostomi locus de Virginitate cap. XIII: τὸ μὲν γὰρ φονεῦσαι ἐπὶ τοσούτοις ἐμοὶ ἀρετῆς ἐδόκει μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύητος ἦν ἀδικήματα, καὶ ἐντυγχάνοντι τῷ λοιδορουμένῳ, καὶ χρημάτων ὑπομιμήσκοντος ἔξην, καὶ ὑποκρίνεσθαι ὀμνύναι, καὶ ἐφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρὸν, καὶ ἔστι τρυφᾶν, ἔστι ἀηδίζειν, ἔστι γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δ' ἀντεισάγειν κεκώλυτο, καὶ ἐπὶ τούτοις μόνοις, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὰ καὶ ἑτέρα τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις ἦν· κατὰ δὲ τὴν τῆς Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ στενότερος γέγονεν ὁ ὅδός. *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniæ studere licebat, sed & citra falsijurandi jusjurandum, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum, quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi, etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via.* Eodem libro cap. LXXXIII. ἐπὶ τὸ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς ἀναταμίεθα μέτρον ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι. *non eadem virtutis mensura a nobis & ab illis exigitur.* Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ est tomo VI, ait in Evangelio esse διάστασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, *præceptorum & intensionem & adjectionem.*

GRONOVII.

67 *Aspectabilium*] Quæ in oculos incurrunt, quæ pro exemplis sunt.

ad hoc tantum, quod nunc in manu eſt, refert, ſed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate ſupra quam æquum eſt utamur.

I. VII. 1. Omiſſis ergo argumentationibus quæ minus ſe nobis probant, primum ac præcipuum teſtimonium, quo bellandi jus à Chriſti lege non plane tolli probamus, eſto Pauli illud 1 ad Timotheum II, 1. 2. 3. *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibuſvis in eminentia conſtitutis: q ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac ſanctitate. Nam id bonum gratumque eſt apud Deum ſervatorem noſtrum, qui omnes homines vult ſervari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum eſſe Deo ut reges fiant Chriſtiani: ut Chriſtiani facti reges maneant: quod ita expreſſit Juſtinus Martyr: *εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. Hoc precamur, ut Reges & Principes ſimul cum regali poteſtate etiam ſanam mentem conſequantur:* & in libro cui nomen Conſtitutiones Clementis, precatur Eccleſia r Χριστιανὰ τὰ τέλη, id eſt, magiſtratus Chriſtianos: deinde & hoc Deo gratum eſſe, ut Chriſtiani reges Chriſtianis aliis vitam tranquillam præſtent.

2. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei miniſter eſt tuo bono. quod ſi feceris quod malum eſt, metue; non enim fruſtra gladium gerit: nam Dei miniſter eſt, vindex ad iram ei, qui quod malum eſt fecerit.* Jure gladii per complexionem [68] omnis quidem coërcitio intelligitur, quomodo etiam apud Juriſconſultos interdum; ſed ita tamen ut pars ejus ſumma, id eſt verus gladii uſus, non excludatur. Huic loco illuſtrando non parum ſervit Pſalmus ſecundus, qui quanquam in Davide ſuam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Chriſtum pertinet: ut diſcere eſt Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Pſalmus reges omnes hortatur, ut Dei filium venerabundi ſuſcipiant: hoc eſt, ut ſe miniſtros ei exhibeant,

GROTII.

q *Ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac ſanctitate*] Seneca Epiſtola LXXIII. Philoſophiæ fideliter deditos falſo ait contemtores magiſtratuum ac regum exiſtimari. *E contrario*, ait, *nulli adverſus illos gratiores ſunt: nec immerito. nullis enim plus præſtant, quam quibus frui tranquillo otio licet.* Digna eſt quæ legatur epiſtola. ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad Deos pervenit qui illa bene utuntur.*

r Χριστιανὰ τὰ τέλη, *id eſt magiſtratus Chriſtianos*] Niſi hic interpretari malis, Chriſtianum vitæ exitum.

GRONOVII.

68 *Omnis coërcitio*] Merum imperium eſt habere gladii poteſtatem l. 3. D. de juriſdictione. Tacit. 3. hiſt. 68. Vitellius aſſiſtenti conſuli exſolutum à latere pugionem, veluti jus vitæ neciſque civium reddebat.

69

beant, [69] qua reges ſunt ſcilicet, ut recte explicat Auguſtinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: *In hoc reges, ſicut eis divinitus præcipitur, Deo ſerviunt, in quantum reges ſunt, ſi in regno ſuo bona jubeant, mala prohibeant, non ſolum quæ pertinent ad humanam ſocietatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: *Quomodo ergo reges Domino ſerviunt in timore, niſi ea quæ contra juſſa Domini fiunt, religioſa ſeveritate prohibendo atque plectendo? Aliter enim ſervit* [70] *qua homo eſt, aliter qua rex eſt.* mox: *In hoc ergo ſerviunt Domino reges in quantum ſunt reges, cum ea faciunt ad ſerviendum illi, quæ non poſſunt facere niſi reges.* *Contra Creſc. Gram. lib. III.* *Ad Boniſ. Epiſt. 50.*

3. Secundum argumentum præbet nobis is ipſe locus, cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi poteſtas ſumma, qualis eſt regia, à Deo eſſe dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum; & quidem ex animo: & qui ei reſiſtit, eum Deo reſiſtere. Si ordinationis voce res intelligeretur, [71] quam Deus tantum non vult impedire, quomodo ſe Deus habet circa actus vitioſos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, [72] ad animum maxime pertinentis, obligatio ſequeretur; nec quicquam diceret Apoſtolus, ubi hanc poteſtatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo ut ordinata hæc poteſtas [73] voluntate Dei approbante intelligatur: unde porro infertur, cum Deus ſibi contraria non velit, hanc poteſtatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata & [74] omnes homines obligante, non pugnare. II.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus ſcriberet, dicuntur alieni fuiſſe à Chriſtiana pietate. nam primum id ita univerſim verum

69 *Qua Reges*] Potentia ſua utendo ad bonos mores introducendos, malos excludendos aut ſupprimendos.

70 *Qua homo*] Ut ſibi temperet abſtineatque injuria; ut ſe pium & moderatum præſtet.

71 *Quam Deus tantum*] Quales ſunt res, quas ſuſtinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut juſta ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum ſpatium dat ad pœnitentiam; aut ſapiens conſilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occaſionem boni, ut mancipationem Joſephi reddidit viam ad potentiam ejus & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum erga Chriſtum, principium liberandi generis humani.

72 *Ad animum maxime*] Quæ non conſiſtat in externo tantum opere, quod coacti & inviti præſtamus ad voluntatem potentioris, ſed maxime in ſtudio & affectione atque propenſione animi, cum volentes lubenteſque paremus.

73 *Voluntate Dei approbante*] Non modo permittente.

74 *Omnes homines*] Tanquam quod in V. F. relevatum eſt, non obligaret omnes homines, ſed tantum Hebræos.

rum non eſt. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor Chriſto nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. ut jam taceam quod de [75] Edeſſenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falſo inquinata, ſed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de perſonis quæritur, an impiæ fuerint, ſed an illa funétio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apoſtolo negari, quando illam functionem dicit à Deo inſtitutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi receſſus, quibus proprie ſolus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Chriſti religionem amplectendam Paulus tam ſerio invitat, Act. XXVI, Chriſto ſe ſubjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam poteſtatem: quæ ſine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant ſacrificia ſecundum legem, quamvis ab impiis ſacerdotibus celebrata; ſic [t] pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur.

III. 5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptiſtæ verbis, qui ſerio interrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militaſſe ex Joſepho & aliis ſcriptoribus manifeſtiſſimum eſt) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos [76] militia abire juſſit, quod facere debebat ſi ea erat Dei voluntas, ſed abſtinere [77] concuſſionibus & fallaciis, ſtipendiiſque eſſe contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptiſtæ verba, cum apertam ſatis militiæ approbationem contineant, multi reſpondent, quæ Baptiſta præſcripſit ita diſcrepare à Chriſti præceptis, ut aliud docere potuerit Baptiſta, aliud Chriſtus: quod quo minus admittam, hæc obſtant. Joannes & Chriſtus eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, ſummam indicarunt. *Reſipiſcite: appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III, 2. IV, 17. Chriſtus ipſe regnum cœleſte (id eſt legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos eſt) dicit cœpiſſe invadi à diebus Baptiſtæ, Matth. XI, 12. Joannes dicitur prædicaſſe baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem feciſſe dicuntur Apoſtoli Chriſti nomine, Actor. II, 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth.

GROTII.

s *Edeſſenorum*] Eſt Edeſſa in Oſroëne. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, Tacito, Appiano, Dione tum in pridem editis, tum in novis excerptis, Capitolino.

t *Pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur*] Bene hoc exſequitur ad hunc locum epiſtolæ ad Romanos Chryſoſtomus.

GROTIUS.

75 *Edeſſenorum rege*] Abgaro, quaſi dederit ad Chriſtum & ab eo receperit Epiſtolam. Euſeb. I, cap. 13.

76 *Militia abire*] Ut ſacerdotio abire Gell. 6, 7.

77 *Concuſſionibus*] Extorſionibus pecuniarum l. 1. & 2. D. de concuſſ.

GRO-

Digitized by Google

Matth. III, 8. & 10. Exigit opera dilectionis ſupra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur duraſſe uſque ad Joannem, id eſt, ab illo incepiſſe doctrina [78] perfectior, Matth. XI, 13. Et principium Euangelii à Joanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipſe Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26. miſſus ſcilicet ad dandam cognitionem ſalutarem populo, Luc. II, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque uſquam Joannes Jeſum à ſe diſtinguit præceptorum diſcrepantia (quanquam quæ generalius & confuſius, & rudimentorum more a Joanne ſunt indicata, eadem diſerte tradidit Chriſtus vera lux) ſed eo quod Jeſus eſſet promiſſus ille Meſſias, Actor. XIX, 4. Joann. I, 29. rex ſcilicet regni cœleſtis, qui daturus eſſet in ſe confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

6. Quartum hoc eſt argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium ſuppliciorum, & armis cives tuendi adverſus latrones aut prædones, maximam inde ſecuturam ſcelerum licentiam & quaſi diluvium malorum, [u] cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægre reprimatur improbitas. Quare ſi mens Chriſti fuiſſet, talem rerum ſtatum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime diſertis ac ſpecialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod feciſſe nuſquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde ſunt generalia, aut obſcura. Docet autem ipſa æquitas & communis ratio, non tantum verba [79] generalia contrahi, & ambigua commode explicari, ſed & à proprietate uſuque recepto verborum diſcedi nonnihil, ut is ſenſus evitetur, qui maxima ſecum incommoda ſit allaturus. IV.

7. Quintum ſit, quod nullo argumento oſtendi poteſt lex Moſis, quæ ad judicia pertinebat, deſiiſſe priuſquam urbs Hieroſolyma exſcinderetur, & cum ea tum ſpecies tum ſpes reipublicæ concideret. nam neque in lege Moſis ullus terminus iſti legi præfinitur, neque Chriſtus aut Apoſtoli uſquam de iſtius legis ceſſatione loquuntur, niſi quatenus ill comprehenſum videri poteſt in reipublicæ (ut diximus) deſtructione: imo V.

GROTII.

u *Cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægre reprimatur improbitas*] Διὰ τύτες δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos ſunt judicia & leges & ſupplicia, totque pœnarum modi.* Chryſoſtomus in ſermone ad Patrem fidelem.

GRONOVII.

78 *Perfectior*] Potius clarior & evidentior, quam fuerat ſub umbris ſacrificiorum & cærimoniarum. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐπροφήτευσαν.

79 *Generalia contrahi*] Generalibus derogari per ſpecialia; generalia ſtrictius accipi oportere, quam ſonant.

tit, [85] nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice, cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. [86] Huic si Christus interdicit, ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem.

VI. 9. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deferenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum [87] Actor. XIX, 19.

VII. 10. Septimum huic simile petitur ex eo, quod de Sergio Paulo cœpimus dicere. nam in ejus conversi historia nullum est indicium [88] ejurati magistratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat, id nec factum censendum est.

VIII. 11. Octavum esse potest, quod * Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occasionem edocendi officii

GROTII.

x *Paulus Apostolus intellectis Judæorum in se insidiis*] Utitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: *Quorum contra furorem possumus non insolita nec à Scripturis aliena impetrare præsidia, quando Apostolus Paulus, sicut in Apostolorum actibus fidelibus notum est, factiosorum conspirationem militari etiam submovit auxilio.* Utitur & sæpe Augustinus, ut Epist. 1, quæ est ad Bonifacium: epistola CLIV. ad Publicolam, ubi hæc: *Neque si in illa arma sceleratihomines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret.* Idem epistola CLXIV. *Paulus scit, ut sibi militio etiam armatorum daretur.*

GRONOVII.

85 *Nihil facit contra legem*] Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. 23, v. 4. 5. Prov. 25, 22. & est in eam rem exemplum Elisæi 2 Reg. 6, 22.

86 *Huic*] Judici.

87 *Actor.* 19.] Ubi de Demetrio.

88 *Ejurati*] Depositi, vel abdicati. Sic autem Romæ loquebantur ideo, quod abeuntes consulatu pro concione jurare solebant se nihil contra leges fecisse.

GRO-

cii aut omitteret ipſe, aut omitti ab aliis vellet, II Timoth. IV, 2.

IX. 12. Nonum accedat, quòd rei honeſtæ ac debitæ finis proprius non poteſt non eſſe honeſtus ac debitus. Tributa ut ſolvamus honeſtum eſt, atque etiam præceptum conſcientiam obligans, ut Paulus Apoſtolus explicat: tributorum autem finis eſt, ut poteſtates publicæ habeant unde ſumtum faciant ad bonos tuendos ac coërcendos malos, Rom. XIII, 3. 4. 6. Tacitus appoſite ad hanc rem: *Neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.* Cui dicto ſimile eſt Auguſtini illud: *Ad hoc tributa præſtamus, ut propter neceſſaria militi ſtipendium præbeatur.*

Hiſt. IV.

Lib. XXII. *contra Fauſtum. cap.* 47.

X. 13. Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV, 11. ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quemquam affeci, & dignum aliquid morte commiſi,* [y] *non recuſo mori.* Unde colligo, ita cenſuiſſe Paulum, etiam poſt publicatam Euangelii legem quædam eſſe crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, I Epiſt. cap. II, 19. 20. Quod ſi ea tum fuiſſet Dei voluntas, ut capitalibus judiciis abſiſteretur, potuerat quidem purgare ſe Paulus, ſed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quaſi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas poſt Chriſti adventum recte exerceri, ſimul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adverſus nocentes multos & armatos: [89] qui ut rei fiant, acie vincendi ſunt. Vires enim & reſiſtentia nocentum, ſicut in prudenti deliberatione [90] ſuum habere momentum poteſt, ita de jure ipſo nihil imminuit.

XI. 14. Undecimum ſit, quod in Apocalypſis prophetia prædicuntur bella quædam piorum cum manifeſta approbatione, XVIII, 6. & alibi.

15. Duodecimum eſſe poteſt, quod Chriſti lex ſolam legem Moſis, [91] qua gentes ab Hebræis ſeparabat, ſuſtulit, Epheſ. II, 14. Quæ autem natura, & bene morratarum gentium conſenſu honeſta cenſentur, adeo non ſuſtulit, ut ſub generali præcepto omnis honeſti ac virtutis comprehenderit, Phil. IV, 8. I Cor. XI, 13. 14. Jam vero criminum pœnæ & arma, quæ in-

GROTII.

y *Non recuſo mori*] Sic & Act. XXVIII, 18: *quia nulla in me erat mortis cauſa.* Juſtinus Apologetico II, κολάζεσθαι δὲ τοὺς ἀκολάστως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιῶντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανοὺς, καὶ ὑφ' ὑμῶν, ἀξιῶ. *Ut autem puniantur, qui non convenienter præceptis illis vivunt & nomine ſolo ſunt Chriſtiani, & quidem à vobis, & nos optamus.*

GRONOVII.

89 *Qui ut rei fiant*] Ut compellantur facere quod jus & æquum eſt. Taciti verba imitatur 3. Ann. 13. *petitam armis rempublicam, atque rem agi poſſet, acie victum.*

90 *Suum habere momentum*] Poteſt facere ut intutum ſit illos aggredi.

91 *Qua gentes*] Ea parte qua nationes alias præter Iſraëlis poſteros excludebat à fœdere Dei.

GRO-

injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad juſtitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum eſt error, [92] qui Iſraëlitarum jus ad bellum deducunt ex eo ſolo quod terram Cananæam illis Deus dediſſet. Eſt enim hæc juſta quidem cauſa, ſed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella geſſerunt: & ipſi Iſraëlitæ poſtea aliis de cauſis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ [93] humano jure quiſque poſſidet, non minus ejus ſunt, quam ſi Deus donaſſet: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis ſe fulciat adverſaria ſententia, quo facilius judicet pius æſtimator utra præponderent.

1. Primum adferri ſolet [2] vaticinium Eſaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces; neque gladium ſumant alius in alium, neque bellum ultra addiſcant, II, 4. Sed hoc vaticinium aut ſub conditione quadam accipiendum eſt, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelligamus talem fore rerum ſtatum, [a] ſi omnes populi Chriſti legem ſuſcipiant atque impleant; quam ad rem Deus nihil ſua ex parte paſſurus ſit deſiderari: certum autem eſt, ſi omnes I.

GROTII.

2 *Vaticinium Eſaiæ*] Id de pace, quæ orbi contigit beneficio Romani imperii, interpretatur Chryſoſtomus oratione Chriſtum eſſe Deum: καὶ ὅτι οὐ πολλὰ δεῖ μόνον καὶ ἀκίνητον καὶ ἀῤῥαγὲς, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἀμυντικὴν τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην, καὶ εἰ μὴ κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ εἰ μοναρχίαι, μία δή τις ἴσως βασιλεία εἰς πάντας ἀφῖξα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἴσται, καὶ καθάπερ ἴμπροσθεν. τὸ μὲν πολλοὺς χειροτέχνας πάντας καὶ ὁπλοποιοὺς ὄντας στήσειν καὶ ὅτι πάσας ἐξαιτεῖσθαι. τὰ Χριστοῦ δὲ παραγενόμενα πάντα ἑαυτὰ διηλθε καὶ εἰς μίαν διεγερμένην τὰ τῶν πολέμων ἔθνη. *Neque vero præſidium tantum eſt, ſtabilem fore, immotam, atque inconcuſſam hanc religionem, ſed cum ea adventuram orbi pacem, deſituras illas in ſingulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipſa, & unum fore ſuper omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat. olim enim & opifices & oratores induebant arma, conſiſtebant in acie. Poſt Chriſti vero adventum ceſſavit mos iſte, & ad definitum hominum ordinem redacti ſunt actus bellici.* Habes ſenſum plane eundem apud Euſebium de Præparatione l. 1, c. 10.

a *Si omnes populi Chriſti legem ſuſcipiant atque impleant*] Nam de Chriſtianis Juſtinus: ἡμεῖς πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς, *non pugnamus in hoſtes.* Plane ut de Eſſenis Philo in oratione Omnem bonum eſſe liberum: βέλεσι, ἢ ἀκοντίοις, ἢ ξιφιδίοις, ἢ μαχαίραις, ἢ θώραξι, ἢ κράνεσι, ἢ ἄλλοις ὁπλοις περὶ αὐτῶν οὐ χρῆσις ὅλως γέγονεν, οὐ πολεμικῶν, οὐ μηχανοποιῶν. *Nullum inter eos reperias, qui aut jaculandis ſagittis aut gladium aut galeam aut loricam aut ſcutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas.* Simile eſt quod Chryſoſtomus ait 1 ad Corinth. XIII, 3: *Si eſſet inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales.*

GRONOVII.

92 *Qui Iſraëlitarum*] Non aliam ob cauſam jus belli gerendi Hebræis fuiſſe, quam ut acquirerent terras ſeptem populorum devotorum à Deo illis attributas.

93 *Humano jure*] Juſto titulo poſſidendi, quem vel naturæ vel gentium vel civile jus ſanxit.

GRO-

omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella: quod Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino qui homines esse se non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus pacificisque decretis aurem vellent commodare paulisper, & non fastu & supercilio tumidi suis potius sensibus quam illius commonitionibus crederent, universus jamdudum orbis mitiora in opera conversis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordiam salutarem incorruptis fœderum sanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: *Quid fiet, si omnes in concordiam consenserint? quod certe fieri poterit, si pernicioso & impio furore projecto innocentes ac justi esse velint?* Aut intelligendum est pure; quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum ejus, ut & conversionis generalis Judæorum, adhuc exspectandum. Utrovis autem modo sumas, nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt, sed vim eis intentant.

2. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi solent, ad quorum dijudicationem opus est animo repeti, quod paulo ante diximus: si Christo id fuisset propositum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuisse verbis quam maxime expressis ac specialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem; eoque magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat, quam leges Mosis ad judicia & rempublicam pertinentes vim suam in homines Judæos habere debere, quamdiu staret illa respublica. Hac ergo de re præmoniti locorum singulorum vim ordine exploremus.

II. 3. Adversariæ ergo sententiæ munimentum secundum ex istis verbis petitur: *Audistis dictum fuisse, Oculum pro oculo & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obsistite injurioso,* (יעשׂ [b] quod Græci vertunt [94] *τῷ ἀδικοῦντι*, Exod. II, 13.) *sed cadenti te in dexteram maxillam, alteram quoque obverte.* Hinc enim inferunt quidam, nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, sive publice, sive privatim. Atqui non hoc dicunt verba: neque enim magistratus hic alloquitur Christus, sed [95] eos qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, sed [96] de tali qualis est alapa. sequentia enim verba restringunt præcedentium generalitatem.

4. Sic in præcepto sequente: *Qui velit tecum litigare, ut tunicam*

GROTII.

b *Quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι*] Ut & Lucas in Stephani oratione: *ὁ ἀδικῶν τὸν πλησίον.*

GRONOVII.

94 Τῷ ἀδικοῦντι] Τὸν ἀσεβῆ.

95 *Eos qui impetuntur*] Privatos, quibus fit injuria.

96 *Tali, qualis*] Levi, quæ plus habeat contumeliæ quam detrimenti.

Gro-

Digitized by Google

nicam accipiat, [c] *dimitte illi etiam pallium*: non omnis provocatio ad judicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet, 1 Cor. VI, 4. sed vetat Christianos [97] in prophanis auditoriis inter se litigare, idque ad Judæorum exemplum, apud quos recepta erat sententia, *Qui adduxit negotia Israëlitica* [98] *ad extraneos, polluit nomen Dei*: sed vult Christus ad exercendam patientiam nostram, de rebus quæ facile sunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, si opus sit, pallium, non contendi judicio, sed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris persecutionem. Apollonius Tyanæus negabat philosophi esse περὶ χρυσίῳ διαλέγεσθαι, de pecuniola litigare. *Philostr.* II, 15. *Non improbat Prætor* (inquit Ulpianus) *factum ejus qui* [99] *tanti habuit re carere, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim cogitatio ejus, qui* [100] *lites exsecratur, non est vituperanda.* Quod hic [101] probari à probis ait Ulpianus, hoc Christus imperat, ex rebus honestissimis & probatissimis deligens præceptorum suorum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore, id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si cogatur, apud judicem defendere. Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis constitutionibus de homine Christiano dicitur, si litem habeat, σπουδάζειν διαλύσασθαι κἂν δέῃ βλαβῆναί τι, *det operam* [1] *ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit.* Quod ergo de moralibus dici solet, hic quoque locum habet, [2] non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudinem. *L. 1, c. XIV.*

L. Item si. §. 1. D. de alien. jud. mut. caus. fact.

§. Sic

GROTII.

c *Dimitte illi etiam pallium*] Id ita exponit Cyprianus de Patientia: *Ut tua ablata non repetas.* Irenæus lib. IV, cap. XXVII: *Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: sed non quasi nolentes fraudari contristemur, sed quasi volentes donaverimus; gaudeamus. Et si quis te, inquit, angariaverit mille passus, vade cum eo alia duo, ut non quasi servus sequaris, sed quasi liber præcedas.* Etiam Libanius, qui Euangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de custodia reorum. Hieronymus dialogo 1. adversus Pelagium: *Docet Euangelium ei qui nobiscum velit judicio contendere, & per lites & jurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum.*

GRONOVII.

97 *In profanis auditoriis*] Ad paganorum judicum tribunalia. Sic auditorium principis. l. 18. §. 1. D. de Minorib. præfecti prætorio l. 40. de reb. cred. Alibi auditoria judicum & magistratuum.

98 *Ad extraneos*] Ἀλλοφύλους, ἀπεξενωμένους.

99 *Tanti habuit*] Cui tanti fuit non litigare, ut maluerit fraudari quam lites sequi.

100 *Lites exsecratur*] A litibus abhorret. Justin. 13, 1. 38, 10. 39, 1. *lites gravatur.*

101 *Probari à probis*] Optimo cuique potius videri, id omnes suum nomen professos curare & observare jubet.

1 *Ut transigat*] Citra judicem controversiam dirimat & rem componat.

2 *Non consistere*] Non strictissime ac præcise accipienda. i. num. 1.

5. Sic in eo quod deinceps sequitur, *Qui* [3] *angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo:* non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à suis negotiis longius abduceret, sed de uno, &, si ita usu veniat, de duobus; quæ deambulatio quasi pro nihilo ducitur. Sensus ergo est, in his quæ nobis non multum sunt incommodatura, non urgendum nobis esse jus nostrum, sed cedendum plus etiam quam alter postulet, [d] ut & patientia & benignitas nostra omnibus innotescat.

6. Sequitur porro: [e] *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo sumere, ne rejice.* Si [4] in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus, 1 Tim. v, 8. Sequamur ergo eundem Paulum optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam, *Non*, inquit, *ut* [5] *aliis sit laxamentum, vobis res angusta, sed ut æquabiliter* [f] *vestra copia succurrat illorum inopiæ*, II Cor. VIII, 13. Id est (Livii verba in re non dissimili usurpabo) ut ex eo quod adfluit opibus vestris sustineatis necessitates aliorum: qui sensus est & in Cyro Xenophontis: [6] ἃ ἂν ἴδω περισσὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ χρημάτων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξαρκῶμαι. Similem æquitatem adhi-

GROTII.

d *Ut & patientia & benignitas omnibus innotescat*] Justinus Apologetico II: ἀεὶ δ' τῷ ἀνεξικάκους εἶναι καὶ ὑπηρετικὸς πᾶσι καὶ ὀργῆτας ἃ ἐφ' ἑαυτά ἐσι. *Quæ dixit, huc pertinent, ut adversus omnes simus patientes, officiosi, minime iracundi.*

e *Petenti abs te dato*] Justinus Apologetico eodem: εἰς δ' τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε, &c. *De communicandis vero facultatibus nostris cum egentibus, & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus, hæc dixit: omni petenti date*, &c. Alibi: παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες, *communicantes nostra omni egenti.* Cyprianus Testimoniorum lib. III, 1. *Nemini negandam eleëmosynam.* item illic: *omni poscenti te dato, & ab eo qui voluerit mutuari, ne aversatus fueris.*

f *Vestra copia succurrat illorum inopiæ*] Seneca de beneficiis secundo: *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam.* Chrysostomus in locum ad Corinthios hic productum: ὁ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχει τις, ἃ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. *Deus pro facultate poscit, quatenus habet quis, non quatenus non habet.* Quod ut recte intelligatur, accedant sequentia, ἐπαινεῖ μὲν τὸ ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζει δὲ τούτους ποιῆσαι τ' αὐτό. *Laudat quidem quod facultates exsuperat*, (nempe in Thessalonicensibus,) *sed hos* (Achæos scilicet) *non cogit idem facere.*

GRONOVII.

3 *Angariabit*] Omissis rebus tuis viæ ducem esse, onus portare, jumentum aut vehiculum præbere coget. Angari dicebantur nuntii regum Persicorum. Illis jus erat per vias obvio cuique auferre recentiorem equum aut adigere homines ad illa, quæ diximus, & similia præstanda.

4 *In infinitum*] Sine limitatione de omnibus omnino rebus, & quantacumque summa accipias.

5 *Aliis sit laxamentum*] Ut alii facilius vivant, vos spoliari à vobismetipsis & in arctum redigi.

6 Ἃ ἂν ἴδω] Quod de meis opibus mihi superfit, & indigentiam amicorum sustento.

GRO-

hibeamus interpretando præcepto ; quod jam à nobis recitatum eſt.

7. Lex Hebræa [7] ſicut divortii libertatem indulgebat, ut ſævitiæ maritorum in uxores occurreret : ita etiam privatæ ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coërcendæ, jus læſo fecerat ab eo qui læſerat, non manu ſua, ſed apud judicem exigere talionem : quod lex etiam XII. tabularum ſecuta eſt ; *Si membrum rupit*, [8] *talio eſto.* Chriſtus vero majoris patientiæ magiſter tantum abeſt, ut illam in jam læſo probet vindictæ flagitationem, injurias quaſdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. At quales injurias ? tolerabiles ſcilicet, [ff] non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc ſit, ſed quod [9] reſtrictiore quadam patientia contentus ſit. Ideo exemplum poſuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, ſed tantum contemtum quendam noſtri ſignificat, qui nos nihilo deteriores facit. Seneca, libro de conſtantia ſapientis, injuriam à contumelia dividit : *Prior illa*, inquit, *natura gravior eſt : hæc levior & tantum* [10] *delicatis gravis, quæ non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt animorum diſſolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias ſervum, qui flagellis quam colaphis cædi malit.* Idem alio loco : *Contumelia eſt minor injuria, quam queri magis* [11] *quam exſequi poſſumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud Pacuvium quidam : *Patior facile injuriam, ſi eſt vacua à contumelia.* Et apud Cæcilium [12] alius :

Facile arumnam ferre poſſim, ſi inde abeſt injuria ;
Etiamque injuriam, niſi contra [13] *conſtat contumelia.*

Demoſthenes : ὐδὲ γὰρ τὸ τυπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. *Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quàm per contumeliam verberari.* Is quem dixi Seneca paulo inferius ex contumelia dolorem, affectum eſſe ait, quem [14] humilitas animi moveat [15] contrahentis ſe ob factum dictumve inhonorificum.

8. In

GROTII.

ff *Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc ſit*] Vide Chryſoſtomum dicto jam loco.

GRONOVII.

7 *Sicut divortii*] Quemadmodum maritos voluit uxoribus, quarum tæderet, ne perpetuo eas male tractarent, libellum repudii dare, & eas à ſe dimittere. Formula in not. ad Matth. 5, 31.

8 *Talio eſto*] Ejuſdem membri inductore injuriæ rumpendi petitio eſto.

9 *Reſtrictiore*] Non tam late patente.

10 *Delicatis*] Faſtidientibus, impatientibus.

11 *Quam exſequi*] Ulciſci. §. 2. Inſtit. de his qui ſui vel alieni.

12 *Alius*] Nonius p. 430.

13 *Conſtat contumelia*] MSS. editique, conſtant contumeliam. f. circum adſtant contumeliæ.

14 *Humilitas animi*] Μικροψυχία.

15 *Contrahentis*] In angorem prolapſi.

8. In tali ergo circumſtantia patientiam Chriſtus præcipit; & ne quis tritum illud objiciat, *Veterem ferendo injuriam* [16] *invitas novam*: addit, [g] potius etiam ferendam eſſe alteram injuriam, quam propulſandam priorem: quia ſcilicet [h] nihil inde ad nos mali pervenit, niſi quod in ſtulta perſuaſione poſitum eſt. Maxillam obvertere in Hebraiſmo eſt patienter ferre, ut apparet Eſai. xxx, 6. Jerem. III, 3. [i] præbere os contumeliis, dixit Tacitus hiſtoriarum tertio.

III. 9. Tertium argumentum peti ſolet ex eo, quod apud Matthæum ſequitur: *Audiſtis dictum fuiſſe, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos veſtros, benedicite eis qui vos exſecrantur, precamini pro eis qui infeſti vobis ſunt & vos perſequuntur.* Sunt enim qui exiſtimant cum tali dilectione & beneficentia adverſum inimicos & infeſtos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, ſi ipſum illud legis Hebraicæ dictum conſideremus. Præcipiebatur Hebræis ut proximum diligerent, [ii] Hebræum ſcilicet: ita enim vocem proximi ibi ſumi oſtendit Levit. XIX, [17] comma 17, collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magiſtratibus occidere homicidas, & alios graviter ſontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox juſto bello perſecutæ ſunt tribum Benjaminticam, Jud. XXI. non eo minus recte David, qui [18] prælia Domini præliabatur, regnum ſibi promiſſum ab Isboſeto armis repetit.

10. Sit ergo nunc porrecta [19] latius proximi ſignificatio ad hómines quoſvis: omnes enim in communem gratiam ſunt rece-

pti:

GROTII.

g *Potius ferendam eſſe alteram injuriam*] Chryſoſtomus VII. ad Romanos: ταύτη γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλεῖον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βέλεται, καὶ τὰς ὄρεις τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας· αὐτῇ τῇ δαψιλείᾳ τῆς εἰκείας ὑπερβῆναι μανερθυμίαν. *Hac egregia victoria, plus illi largiri quam velit, & fines improbæ in illo libidinis liberalitate propria patientiæ transcendere.*

h *Nihil inde ad nos mali pervenit, niſi quod in ſtulta perſuaſione poſitum eſt*] Chryſoſtomus de Statuis prima: οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ γνώμης τοῦ ὑβριζόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ ἐυπίσεται, ἢ ἀπόλλυται. *Contumelia non ab inferentis animo; ſed ex judicio eorum qui patiuntur aut ſit aut perit.*

i *Præbere os contumeliis*] Præbere os, eo ſenſu & apud Terentium eſt Adelphis.

ii *Hebræum ſcilicet*] Cui par proſelytus. leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumciſos, de quibus actum cap. I, §. XVI, portigebantur. Ita Thalmudici.

GRONOVII.

16 *Invitas novam*] Das audaciam lædenti ad iterum te offendendum.

17 *Comma* 17. *collatum*] Priori proximus & frater appellantur, poſteriori cives. Non memineris injuriæ civium tuorum.

18 *Præſia Domini*] Non niſi juſta bella gerebat.

19 *Latius proximi*] Quia in N. T. Chriſtus demonſtravit, proximum eſſe nobis non modo civem, ſed & quemvis hominem.

GRO-

Digitized by Google

pti: nulli populi à Deo [20] devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Iſraëlitas licuit, qui diligi æque tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod ſi etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque conſtet, [k] non omnes æqualiter diligendos, ſed magis patrem, quam extraneum. Sic etiam [21] bonum innocentis [22] bono nocentis, [23] bonum commune [24] privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex [25] dilectione autem innocentium nata ſunt & judicia capitalia & pia bella. Vide ſententiam moralem quæ extat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Chriſti præcepta de ſingulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, niſi major ac juſtior dilectio impediat. Notum eſt dictum vetus: [l] *Tam omnibus parcere crudelitas eſt, quam nulli.*

11. Adde quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo, qui malis ſolem ſuum oriri facit. At idem Deus de quibuſdam malis & in hac vita pœnas ſumit, & olim ſumet graviſſimas. Quo argumento ſimul ſolvuntur ea quæ de lenitate Chriſtianis præcepta ad hanc rem adferri ſolent. Nam Deus lenis, miſericors, longanimis appellatur Jonæ IV, 2. Exod. XXXIV, 6. At [ll] ejuſdem in contumaces iram, hoc eſt, puniendi voluntatem paſſim deſcribunt ſacræ literæ, Num. XIV, 18. Rom. 11, 8. Et hujus iræ miniſter conſtitutus eſt magiſtratus, Rom. XIII, 4. Moſes ab eximia lenitate prædicatur: at idem pœnas de ſontibus

GROTII.

k *Non omnes æqualiter diligendos*] Tertullianus adverſus Marcionem IV: *Secundus gradus bonitatis eſt in extraneos: in proximos primus.* Hieronymus adverſus Pelagium dialogo I: *Præceptum eſt mihi, ut diligam inimicos, & orem pro perſecutoribus. Numquid juſtum eſt ut ita diligam, quaſi proximos & conſanguineos, ut inter amicum & neceſſarium nulla diſtinctio ſit?*

l *Tam omnibus parcere crudelitas eſt, quam nulli*] Verba ſunt Senecæ I. de Clementia, cap. 11. Chryſoſtomus I ad Cor. 111, 12. & ſequentibus, de pœnis humanis agens: *διὰ ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πεποιήκασιν, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ· non ex ſævitia ſed ex bonitate talia faciunt homines.* Auguſtinus: *Sicut eſt aliquando miſericordia puniens, ita & crudelitas parcens.* Imperatores Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius, in lege tertia, Codice Theodoſiano, de defenſoribus civitatum: *Removeantur patrocinia quæ favorem reis & auxilium facinoroſis impertiendo maturari ſcelera fecerunt.* Totilas apud Procopium Gothicorum II: *τό τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τὴν εἰς τὰς ἁμαρτωλότητας τιμωρίαν, οἶμαι, ἐς ἴσον ἔθη. Peccare & prohibere pœnas peccantium in pari pono.* vide quæ dicuntur lib. II, cap. XXI. §. II.

ll *Ejuſdem in contumaces iram*] Vide hac de re Cyrillum libro V. contra Julianum.

GRONOVII.

20 *Devoti*] Ut ſeptem Chananæi.

21 *Bonum innocentis*] Quod eſt ut puniatur noxius, ne impunitas augeat in iſtum & ſimiles improbitatem.

22 *Bono nocentis*] Quod ille bonum ſibi putat, ut ei parcatur & nihil luat.

23 *Bonum commune*] Ut refrenentur delicta ſuppliciis.

24 *Privato*] Singulorum alios injuria afficientium, ne quid mali viciſſim patiantur.

25 *Dilectione innocentium*] Ne hi periclitarentur, ſi malis impunita eſſent facinora.

bus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem & patientiam imitari passim jubemur. At [m] Christus est qui & Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis, Matth. XXII, 7. & impios in die judicii pro meritis est damnaturus. Magistri lenitatem imitati sunt Apostoli, qui tamen [n] potestate sibi divinitus data usi sunt ad pœnam facinorosorum, 1 Cor. IV, 21. V, 5. 1 Tim. I, 20.

VI. 12. Quartus locus qui objicitur est Rom. XII, 17. *Nemini malum pro malo reddite:* [26] *procurate honesta in omnium conspectu: si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes, non vosmetipsos* [o] *ulciscentes, dilecti, sed* [27] *date locum iræ: scriptum est enim; Meum est ulcisci: ego rependam, dicit Dominus. Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum. hoc enim si feceris, carbones ignis congregabis*

vabis

GROTII.

m *Christus est qui Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis*] Adde loca Matth. XXI, 44. Lucæ XIX, 12. 14. 27. Chrysostomus ad Rom. XIV. narratis malis Hierosolymorum: ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτὰς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτῶν τοῦτο φθεγξαμένου καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς, καὶ διαρρήδην. *Christum esse qui hæc fecerit, audi ipsum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte & exerte.* Similia habet oratione secunda adversus Judæos.

n *Potestate sibi divinitus data usi sunt*] Chrysostomus 1 Cor. IV, 21. ἀγάπην, πραΰτητα; ἵνα γὰρ πνεῦμα πραότητος καὶ πνεῦμα ἀντιβολήτου. *Interficiam, mutilabo? est enim ut lenitatis ita & severitatis spiritus.* vide & Augustinum de sermonibus Domini in monte lib. I. & alios quos citat Gratianus XXIII, quæst. VIII.

o *Ulciscentes*] Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes.* Sed ea vox sæpe à Christianis in ulciscendi sensu posita invenitur. Tertullianus de Patientia: *Jam si levius defendaris, insanies: si uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam doloris?* Adversus Marcionem II. *non enim injuriæ mutuo exercendæ licentiam sapit, sed in totum cohibendæ violentiæ prospicit, ut quia durissimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur à Deo exspectare defensam, vindicandam posteà per Prophetam, mihi defensam, & ego defendam, dicit Dominus: interim commissio injuriæ meæ vicis repastinaretur: & licentia retributionis prohibitio esset provocationis; ut sic improbitas astuta cessaret, dum secunda permissa, prima terreretur; & prima deterrita, nec secunda committitur, quæ & alias facilior timor talionis perendem saporem passionis. Nihil amarius quam idipsum pati, quod feceris aliis.* De monogamia: *Alia diluvium iniquitates provocaverunt, semel deprehensa qualescunque fuerunt, non tamen septuagies septies, quod duo matrimonia meruerunt.* Locum Pauli de quo hic sermo non male explicat Augustinus epistola CLIV: *Hinc autem dictum est non resistamus malo, ne nos vindicta deleclet, quæ alieno malo animum pascit.* vide quæ infra lib. II, cap. XX. §. V. & §. X.

GRONOVII.

26 *Procurate honesta*] Hæc Bezæ versio προνοούμενοι καλὰ οὐ μόνον πάντων ἀνθρώπων. Vulg. *providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Castalio: *date operam, ut vos apud omnes homines honeste geratis.* Nec male sit, honesta sectantes in exemplum & confessione omnium hominum. Vel ut, quantum fieri potest, apud omnes homines bene audiatis, Matth. V, 17.

27 *Date locum iræ*] Spatium, advocationem, ut loquitur Seneca ad Marc. cap. 10.

GRO-

vabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, ſed vince bono malum. Sed hic quoque eadem quæ ad locum ſuperiorem patet reſponſio. Nam quo tempore dictum fuerat à Deo, Meum eſt ulciſci, ego rependam; eo ipſo tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis ſcriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (28 popularibus ſcilicet) exhiberi jubentur, Exod. xxiii, 4. 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis juſtis in ipſos etiam Iſraëlitas obſtabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta ſimilia, quamvis 29 latius patentia, in talem ſenſum rapienda ſunt: eoque minus quia 30 capitum ſectiones non ab Apoſtolis ſunt, aut eorum ætate, ſed multo ſerius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc xiii. caput inchoat, *Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubjecta eſto*, & quæ ſequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis 31 cohæſit.

13. In hac autem diſſertatione dicit Paulus, poteſtates publicas Dei miniſtras eſſe, & vindices ad iram (id eſt ad pœnam) in maleficos: eo ipſo apertiſſime diſtinguens inter ultionem publici boni cauſa, quæ Dei vice 32 exigitur, & ad ultionem Deo reſervatam referenda eſt; & illam 33 explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam ſi ultionem etiam illam quæ boni publici cauſa exigitur, in illo interdicto comprehenſam velis, quid erat abſurdius, quam cum dixiſſet abſtinendum à pœnis capitalibus, deinde ſubjicere, in hoc poteſtates publicas à Deo conſtitutas, ut pœnas vice Dei exigant?

14. Quintus quo nonnulli utuntur locus eſt II Cor. x, 3. V. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militiæ noſtræ* p *non ſunt carnalia, ſed divinitus valida ad deſtructionem munitionum*; & quæ ſequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Oſtendunt enim tum præcedentia, tum quæ ſequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi

GROTII.

p *Non ſunt carnalia*] Chryſoſtomus hoc loco: ὅπλα σαρκικὰ intelligit σῶμα, δόξαν, δυναστείαν, εὐγλωττίαν, δεινότητα, σοφίσματα, κολακείας, ὑποκρίσεις, *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, ſolertiam, prenſationes, aſſentationes, fallacias.*

GRONOVII.

28 *Popularibus*] Civibus, quibuſcum eſt ſimultas, mitius tractandis quam in hoſtes externos conſulimus.

29 *Latius patentia*] Etſi ad plures pertineant ob vocis Proximi ſignificationem productam.

30 *Capitum ſectiones*] Et habuit longe alias vetus Eccleſia, de quibus videndus Caſaubonus initio Notarum ad N. T.

31 *Cohæſit*] Olim conjunctum & continuatum fuit.

32 *Exigitur*] Per magiſtratus, quæque pars eſt illius hoſtimenti & viciſſitudinis quam minatur & ab ſeſe jubet exſpectari Deus.

33 *Explendi*] Quam privata libido ſumit, ægri & crudelis animi ſolatium.

gi imbecillam corporis conditionem, qualis in aſpectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma ſua, poteſtatem ſcilicet ſibi ut Apoſtolo datam ad coërcendos refractarios, quali uſus fuerat in Elymam, Corinthium inceſti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo poteſtatem negat eſſe carnalem, id eſt, infirmam, imo contra, validiſſimam eam eſſe aſſerit. Quid hoc ad jus capitalium ſupplíciorum, aut belli? Imo contra, quia Eccleſia eo tempore publicarum poteſtatum auxilio deſtituebatur, ideo ad ejus tutelam [34] prodigioſam illam poteſtatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cœpit, ex quo Imperatores Chriſtiani Eccleſiæ contigerunt, ſicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat.

VI. 15. Qui ſexto affertur locus Eph. VI, 12. *Induite univerſam illam armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus artes diaboli; quia non eſt vobis lucta adverſus ſanguinem & carnem* (ſupple, *tantum*, more Hebræo) *ſed adverſus imperia*, & quæ ſequuntur: agit de pugna quæ Chriſtianorum eſt qua ſunt Chriſtiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus poſſunt.

VII. 16. Jacobi locus, qui ſeptimo affertur, IV, 1. *Unde bella & pugnæ inter vos? nonne ex voluptatibus veſtris quæ militant in membris veſtris? Concupiſcitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec poteſtis nanciſci: pugnatis & bella geritis, nec obtinetis, eo quod non petitis: Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates veſtras abſumatis:* nihil continet univerſale: tantum dicit bella & pugnas quibus tum Hebræi diſperſi inter ſe miſere collidebantur (cujus hiſtoriæ partem aliquam apud Joſephum videre eſt) ortum habuiſſe ex cauſis non probis: quod nunc etiam contingere ſcimus & dolemus. Senſum ab hoc Jacobi loco non alienum habet Tibulli illud:

Antiq. lib. XVIII, cap. 12. & lib. ſeq.

Divitis hoc vitium eſt auri, nec bella fuere,
[35] *Faginus adſtabat cum ſcyphus ante dapes.*

Et apud Strabonem non uno loco notatum videas, [q] innocentiſſime agere eas gentes quarum victus eſt ſimpliciſſimus. Non abeunt hinc iſta Lucani:

O

34 *Prodigioſam illam*] Qua vexandos Satanæ tradebant diſcipulos non audientes.

35 *Faginus adſtabat*] Quum ligneo poculo contenti eſſent. Ovid. Metam. 8,670. *fabricataque fago Pocula, qua cava ſunt flaventibus illita ceris.*
GRUTII.

q *Innocentiſſime agere eas gentes quarum victus eſt ſimpliciſſimus*] Dicit idem Philo de vita contemplatrice, citans Homeri illud:

Γλακτοφάγων αβίων δικαιοτάτων ἀνθρώπων.
Lacte vescentium inopumque hominum juſtiſſima quæ gens.

Juſtinus de Scythis: *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox: *Hæc continentia morum quoque illis juſtitiam indidit nihil alie-*

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæſitorum terra pelagoque ciborum
Ambitioſa fames & lauta gloria menſæ!
Diſcite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægris
Nobilis ignoto diffuſus Conſule Bacchus,
Non auro myrrhaque bibunt; ſed gurgite puro
Vita redit. ſatis eſt populis fluviuſque Cereſque.
Heu miſeri, qui bella gerunt.

Cui adjungi poteſt Plutarchi illud in Stoicorum contradictionibus: *δύσις γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας. ἄλλο τὸν μὲν φιληδονίας, τὸν δὲ πλεονεξίας, τὸν δὲ φιλοδοξίας τις ἢ φιλαρχίας συμπίπτουσι. Nullum inter homines bellum non ex vitio naſcitur. aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio ſtudio conflatur.* Juſtinus cum Scy-

alienum concupiſcientibus? quippe ibidem divitiarum cupido eſt, ubi & uſus. Et de Scythis in eandem ſententiam locus lectu dignus apud Gregoram lib. 11. Taxiles Alexandro: *τί δεῖ πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφθονώτερον ἡμῶν ἀφίξαι, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μέλλει ἀναγκαῖον διαμάχεσθαι τῶν ἐχόντων ἀνθρώποις; Quid inter nos, Alexander, bellis & prælis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum neceſſarium à nobis auferas huc veniſti, pro quibus ſolis pugnare eſt hominum ratione utentium?* Diogenis dictum huc pertinet, *οὐ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφάγων οἱ κλέπται καὶ οἱ πολέμιοι, non enim ex his qui polentam edunt, aut fures exſiſtunt, aut bellorum auctores.* Porphyrius lib. 11. de non edendis animalibus: *τὸ εὐδάπανον καὶ εὔπορον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τὸ ἁπάντων, quicquid paratu facile eſt & levis ſumptus, ad pietatem perpetuam & quidem omnium confert.*

GRONOVII.

36 *Ambitioſa fames*] Oſtentatrix ſui.

37 *Diffuſus Bacchus*] *Saccatum vinum* Martial. 2, 40. 8, 54. ubi Scriver. *Saccos vinarios* appellat Plinius 24, 1. *Ignotoconſule, ante multos annos, ut, qui tum fuerint coſſ. ignoretur.*

38 *Myrrhaque*] Murrino vel murreo calice. Sueton. Oct. 71.

39 *Contradictionibus*] Ἐναντιώμασιν.

GROTII.

1 *Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio ſtudio conflatur*] Veriſſimam, ſed parum meditatam hominibus ſententiam, multis egregiis veterum expreſſam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? Athenæus Philoſophus apud Diogenem Laërtium:

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα καὶ διὰ χείρονος·
Ἁπλοῦν γὰρ ἐκεῖνον ἄρχεται καὶ πολέμων·

In mala ſudatis miſeri: ſine fine cupido
Vos agit in rixas bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controverſiis Senecæ patris: *Ecce inſtructi exercitus, ſæpe civium cognatorumque conſeruri manus, conſtiterunt, & colles equis utrinque complentur, & ſubinde omnis regio trucidatorum corporibus conſternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel ſpoliantium. Si quæſierit aliquis, qua cauſa hominem adverſus hominem in facinus coëgit? nam neque feris inter ſe bella ſunt: nec, ſi ferent, eadem hominem deceant, placidum*

Digitized by Google

Scytharum inſtituta laudaſſet; *Atque utinam reliquis mortalibus ſimilis moderatio, & abſtinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia ſæcula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma, quam naturalis fatorum conditio*

proximumque divino genus. Qua tanta vos fert ira, cum una ſtirps idemque ſanguis ſitis: vel qua furia in mutuum ſanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel forte vel fato invectum? an ut convivia poculis exſtruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda ſunt, propter quæ menſam & lauraria ſua potius quam lucem innocentes intueri malnerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis ſervitium expetendum eſt? quid tandem ſic peſtifera iſta divitiæ expetuntur, ſi ne en hoc quidem ut liberis relinquantur? Philo ad Decalogum: χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικὸς, ἢ δόξης, ἤ τινος ἄλλης τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρα γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιον γίνεται κακῶν; ἢ διὰ τοῦτο συγχέονται μὲν ἀλλοτριοῦνται τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμενοι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν. χῶρες δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται. γῆ δὲ καὶ θάλαττα πληροῦται τῶν κεκμηκότων ἀεὶ συμφορᾶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατιαῖς; οἱ γὰρ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ὑπὸ μιᾶς πηγῆς ἐρρύησαν ὑπερψυχίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. *Pecuniarum amor, aut femina, aut gloria, aut alicujus demum rei ima voluptatem pariat, an parvorum duntaxat & vulgarium malorum cauſſa eſt? Ob hoc alienantur à cognatis cognati naturali benevolentia in odium inſanabile mutata. regiones autem magna & fœcunda populorum civilibus vaſtantur diſſidiis. tum vero & terra & mare implentur calamitatibus novæ ſemper repertis per pedeſtres navaleſque acies. Nam bella illa Græcorum Barbarorumque aut inter ſe, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, ſive illa divitiarum, ſive gloriæ, ſive voluptatum fuit.* Plinius hiſt. nat. lib. II. cap. III. *Placatiore tamen ea (Terra) ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad ſcelera, cædes & bella tendunt, quamque ſanguine noſtro irrigamus, inſepultis oſſibus teximus.* Hieronymus adverſus Jovinianum II. *Diogenes tyrannos & ſubverſores urbium bellaque vel hoſtilia vel civilia, non pro ſimplici victu olerum pomorumque, ſed pro carnium & epularum deliciis aſſerit excitari.* Chryſoſtomus 1 Cor. XIII, 3. εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκουν οὐδείς, ἀλλὰ καὶ φόνοι καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ ἁρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ κακά. *Nam ſi mutuo ſe diligerent homines, nemo alterum afficeret injuria, procul eſſent cædes & pugnæ & bella & ſeditiones & rapinæ & defraudationes & quicquid eſt malorum.* Idem ad patrem fidelem de opulentis loquens: ἐξ ἐκείνου στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι καὶ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ δουλεῖαι καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐκ τοῦ βίου κακά; *Nonne per hos adveniunt ſeditiones, & bella, & pugnæ, & urbium excidia, & plagia, & ſervitutes, & captivitates, & cædes, & innumera vitæ mala?* Claudianus:

Hæc ſi nota forent, fruerentur ſimplice cultu,
Claſſica non fremerent, non ſtridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Agathias hiſtoriarum primo: εἰς δὲ πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετα κατολισθαίνουσαι, πολέμων καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμφορῶσιν. *Hominum animi ſponte ad nimias cupiditates injuſtitiamque delapſi, implent omnia bellis ac tumultibus.* Concludam multa bene dicta uno Polybii: αὐτάρκεια τοῦ βίου, φιλοσοφία αὐτοδίδακτος. *Animus neceſſariis contentus alio ad ſapiendum magiſtro non eget.*

Gro-

ditio raperet. Apud Ciceronem eſt de Finibus primo: *Ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordiæ, ſeditiones, bella naſcuntur.* Maximus Tyrius: νῦν μεσὰ πάντα πολέμων. αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχῆ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι. *Nunc omnia bellis plena: Ubique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* Jamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας ἐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. διὰ γὰρ τὴν τῶν χρησίμων κτῆσιν οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, ſeditiones corpus præbet & corporis cupiditates. Nam rerum utibilium cauſſa bella oriuntur.*

17. Quod vero Petro dictum eſt, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter ſpectatum, ſed [40] ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Chriſtus ipſe inhibitæ aut neglectæ defenſionis hanc reddit cauſam, quod regnum ſuum de hoc mundo non eſſet, Joan. XVIII, 36.) ſuo loco rectius pertractabitur. VIII.

IX. 1. Quoties [41] de ſcripti ſenſu quæritur, magnam vim habere ſolet tum uſus ſequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis ſcriptis ſequendum eſt. Neque enim probabile eſt, Eccleſias quæ ab Apoſtolis conſtitutæ ſunt, aut ſubito, aut omnes defeciſſe ab iis quæ Apoſtoli breviter perſcripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in uſum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Chriſtianorum: ad quæ tria dicenda habeo.

2. Primum eſt, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam ſententiam, non publicam Eccleſiarum: adde quod ferme quorum ea dicta ſunt, amant ab aliis ſeorſim ire & docere quiddam [42] magnificentius; quales ſunt Origenes & Tertullianus, qui nec ſibi ſatis conſtant. Nam idem Origenes apes ait à Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίως καὶ τεταγμένως πολέμους, εἴποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις· *Ut bella juſta atque ordinata inter homines gerantur, ſi quando id jubeat neceſſitas.* & idem ille Tertullianus, qui alibi ſupplicia capitalia minus probare videtur, dixit, [5] *Bonum eſſe cum puniuntur nocentes nemo negat:* Et de militia hæſitat. nam libro de I.

Idolo-

GROTII.

40 *Ad bellum privatum*] Armatam defenſionem ſui.

41. *De ſcripti ſenſu*] In Statu juridiciali qualitatis ante judicium, qui dicitur Legalis vel legitimus, utrum Scripto præciſe adhæreri debeat, an ſententia & voluntas ſcriptoris ſpectanda ſit, ad Hereſ. 2, 2. & 10.

42 *Magnificentius*] Propoſitum vitæ ſublimioris, quæ non poteſt ab omnibus exigi.

GROTII.

5 *Bonum eſſe cum puniuntur nocentes nemo negat*] Idem Tertullianus de anima: *Quis non præferat ſæculi juſtitiam, quam & Apoſtolus non fruſtra gladio accinctam conteſtatur, quæ pro he-*

Idololatria, *Queritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti poſſint, & an militia ad fidem admitti:* Et videtur eo loco propendere in eam ſententiam, quæ militiæ adverſatur. At libro de Corona Militis, cum quædam adverſus militiam diſputaſſet, mox diſtinguit, qui ante baptiſmum militabant, ab iis, qui poſt baptiſmum nomen dant militiæ. *Plane*, inquit, [43] *ſi quos militia præventos fides poſterior invenit, alia conditio eſt, ut illorum quos Joannes admittebat ad lavacrum; ut centurionum fideliſſimorum,* [44] *quem Chriſtus probat, &* [45] *quem Petrus catechizat:* [t] *dum tamen ſuſcepta fide atque* [46] *ſignata, aut deſerendum ſtatim ſit, ut multis actum, aut omnibus modis* [47] *cavillandum,* (id eſt cavendum) *ne quid adverſus Deum committatur.* Senſit ergo illos poſt baptiſmum in militia permanſiſſe; quod ſane minime facturi fuerant, ſi intellexiſſent militiam à Chriſto interdictam; non magis quam aruſpices, magi, [u] & alii vetitarum artium profeſſores in ſua arte poſt baptiſmum manere permiſſi ſunt. Eodem libro militem quendam & quidem Chriſtianum laudans, *O militem*, inquit, *in Deo glorioſum.*

II. 3. Secunda obſervatio eſt, quod militiam Chriſtiani ſæpe aut improbarunt, aut evitarunt ob temporum circumſtantias, quæ vix ferebant militiam exerceri ſine actibus quibuſdam cum Chriſtiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Epheſios, quæ apud Joſephum exſtant, videmus Judæos ab expeditionibus militaribus immunitatem poſtulaſſe, quod externis permixti non ſatis ritus legis ſuæ obſervare poſſent, & quia ſabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque eaſdem ob cauſas à L. Lentulo miſſionem Judæos impetraſſe docet idem Joſephus: alibique

homine ſaviendo religioſa eſt? Et ad Proconſulem Scapulam: *Non reterremur, qui nec timemus. Sed relim, ut omnes ſalvos facere poſſimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminiſſe, vel quia & vos ſub gladio eſtis.*

t *Dum tamen ſuſcepta fide atque ſignata*] Diſtinctionem quam hic de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de Monogamia, tum exhortatione caſtitatis.

u *Et alii vetitarum artium profeſſores*) Tertullianus de idololatria: *ad Eccleſiam non admittuntur qui artes exercent, quas Dei diſciplina non recipit.* Auguſtinus de fide & operibus: *Meretrices & hiſtriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis profeſſores, niſi ſolutis aut diruptis talibus vinculis, ad Chriſti ſacramenta non permittuntur accedere.* de hiſtrione exemplum vide apud Cyprianum epiſtola LXV. de laniſtis, lenonibus, victimarum redemtoribus apud Tertullianum: de auriga Circenſi apud Auguſtinum.

GRONOVII.

43 *Si quos militiâ præventos*] Si qui ſacramento jam tenebantur & militabant, antequam fierent Chriſtiani.

44 *Quem Chriſtus*] Matth. 8, 10.

45 *Quem Petrus*] Act. 10.

46 *Signata*] Per baptiſmi ſignaculum. Tertull. de ſpectac. 24.

47 *Cavillandum*] Videtur legi oportere, *cavitandum:* nam *Cavillari* eſt quidem frequens Tertulliano, ſed pro *decipere, fallere, fruſtrari.*

GRO-

Digitized by Google

bique narrat, [49] cum Judæi Roma urbe jussi essent excedere, quosdam militiæ adscriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia; ob eas scilicet quas diximus causas: quibus accedebat interdum tertia, quod adversus populares suos pugnandum haberent: at *κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον*, *nefas in populares suos arma sumere*; tunc scilicet cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Judæi, militabant etiam sub externis regibus, sed *ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες*, [x] *perstantes in patriis institutis & ex eorum præscripto viventes*: quod pacisci prius solebant, eodem Josepho auctore. His periculis simillima sunt quæ Tertullianus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: *Non convenit* [49] *sacramento divino & humano, signo Christi & signo diaboli*: quia scilicet per Deos Gentium, Jovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona Militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apostolo non placet: & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit?* mox: *Quanta alia* [50] *in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda?*

4. Tertium quod notamus hoc est, Christianos primorum temporum tanto ardore succensos fuisse [51] ad præclarissima quæque capessenda, ut sæpe [52] consilia divina pro præceptis amplecteren- III.

GROTII.

x *Perstantes in patriis institutis*] Verba Josephi XI. historiæ antiquæ.

GRONOVII.

48 *Cum Judæi Roma urbe*] Tacit. 2, annal. 85. Suetonius Tiber. 36.

49 *Sacramento divino & humano*] Quod promittitur Deo in veræ religionis professione, & quod juratur imperatori gentili in militia suscipienda. De corona II. *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere?*

50 *In delictis*] Scribendum censeo, in debitis. Castrensium munium debita sunt, quæ Livius vocat *militaria justa* lib. 24, 48. Sic Seneca, quæ in Med. v. 997. vocavit *justa functis*, Troad. 602. *debita exanimis* appellat. Quot vel quam multa alia sunt ex officiis & operibus militiæ legitimis, quæ Christianus debet transgressiones vel peccata interpretari?

51 *Ad præclarissima*] Ad separandos se à vulgo & à turbis secularibus, & ad summum gradum vitæ innocentis atque à rebus remotæ consequendum, instar Henochi, Eliæ, Johannis Baptistæ.

52 *Consilia divina*] Ea quæ erant proposita pro eximiis & singularibus, nec nisi illis qui extraordinariis dotibus & donis divinæ indulgentiæ instructi essent, aggredienda acciperent quasi communia & necessaria & nemini non affectanda. Gregor. Nazianz. 3. in Julian. cap. 94. *Ἔτι τοῖς ἐκεῖνο μὴ λογίζῃ ὁ πολὺς τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγκλείων χορὸς, ὅτι τὰ μετέωρα νομοθετεῖ. τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ὑπερτεθειμένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος. τὰ δὲ οὐκ ἀνάγκην, ἄριστα δὲ, ἃ φυλάττουσι μὲν τιμὴν καὶ ἀντίδοσιν, μὴ φυλάττουσι δὲ οὐδ' ὅτιοῦν οὐκ κίνδυνον*, &c.

GRO-

Digitized by Google

cterentur. Chriſtiani, inquit Athenagoras, οὐ διαιάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, *adverſus ſua rapientes judicio non contendunt.* Salvianus juſſum à Chriſto ait, ut ea ipſa de quibus lis eſt relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui [y] id ita generaliter ſumtum conſilii forte eſt & vitæ ſublimioris, at non in præcepto poſitum. Simile eſt quod plurimi veterum omne juramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit. Chriſtianus apud Tatianum, στρατηγίαν παρήτημαι, *præturam recuſo:* apud Tertullianum, *Chriſtianus* [53] *nec adilitatem affectat.* Sic Lactantius juſtum (qualem vult eſſe Chriſtianum) negat belligeraturum; ſed ita ut ſimul [54] navigaturum neget. A ſecundis nuptiis quam multi veterum Chriſtianos dehortantur? Quæ omnia ſicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata ſunt, ita nullius legis neceſſitate à nobis exiguntur. Atque hæc ſolvendis quæ objiciuntur ſufficient.

Lib. v, *c.* 18.

X. 1. Nunc ut noſtra firmemus, primum non deſunt nobis ſcriptores & quidem antiquiores, qui & capitalia ſupplicia, & quæ inde pendent bella, ſentiant à Chriſtianis licite poſſe uſurpari. Nam Clemens Alexandrinus Chriſtianum ait, ſi ad imperium vocetur, ut Moſes, futurum vivam ſubditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Chriſtiani deſcribens, decere eum ait intectis eſſe pedibus, [55] niſi forte militet. [z] In conſtitutionibus quæ Clementis Romani nomen præferunt, libro VII, c. III. legimus: οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου. τοῦ δὲ ἐνδίκου ἔρχεσι μόνοις ἀφωρισμένου: *non quaſi omnis cædes illicita ſit, ſed ea quæ eſt innocentis: ita tamen, ut quæ juſta eſt, magiſtratibus ſolis ſit reſervata.*

2. Sed, autoritatibus privatis ſepoſitis, ad publicam Eccleſiæ veniamus, quæ maximi debet eſſe ponderis. Dico igitur, nunquam à baptiſmo rejectos aut ab Eccleſia excommunicatos eos qui militabant; quod tamen & factum oportuit, & factum fuiſſet, ſi militia cum novi fœderis conditionibus pugnaſſet. In dictis modo conſtitutionibus, lib. VIII, c. XXXII. agit ſcriptor ille

GROTII.

y *Id ita generaliter ſumtum conſilii forte eſt & vitæ ſublimioris*] Concilium Carthaginenſe IV: *Epiſcopus nec provocatus de rebus tranſitoriis litiget.* Adde Ambroſium lib. II Offic. cap. XXI, & Gregorium Magnum libro II, Ind. XI, Epiſt. LVIII.

z *In conſtitutionibus*] Videtur ſcriptus is liber finiente ſæculo ſecundo.

GRONOVII.

53 *Nec adilitatem*] Opinor quia ædilium erat dare ludos. Cicero I Verrin. 54. Sueton. Jul. 10. Ludi autem erant honos Deorum, quos deſpuebant Chriſtiani. Sed & Prætorum. Tac.

54 *Navigaturum*] Quia aut lucri fere, aut voluptatis, aut bellandi cauſa navigatur, quorum omnium ergo nihil ſuſcipiebat primævus ille rigor.

55 *Niſi forte militet*] Nam militantes caligati.

GRO-

Digitized by Google

ille de iis qui antiquitus ad baptiſmum admitti, aut ab eo rejici ſolerent. *στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν. ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος προσδεχέσθω. Miles baptiſmum poſtulans doceatur ab injuriis & vexationibus abſtinere: contentus eſſe ſuis ſtipendiis. Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in Apologetico ex perſona loquens Chriſtianorum; *Navigamus*, inquit, *& nos vobiſcum, & militamus.* Paulo ante dixerat: *Externi ſumus & veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia,* [56] *conciliabula, caſtra ipſa.* Eodem libro narraverat [a] M. Aurelio Imperatori Chriſtianorum [57] militum precationibus imbrem impetratum. [58] In Corona, militem illum qui coronam abjecerat, conſtantiorem ait fuiſſe cæteris fratribus, & multos ei oſtendit fuiſſe Chriſtianos commilitones. *Cap.* XLII. *C.* XXXVII.

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Chriſto tormenta mortemque perpeſſi eundem cum cæteris martyribus honorem ab Eccleſia acceperunt, quos inter memorantur [b] tres Pauli comites; ſub Decio Cerialis, ſub Valeriano Marinus, quinquaginta ſub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magiſter militum ſub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus ſub Licinio. Cyprianus de Laurentino & Ignatio Afris: *in caſtris & ipſi quondam ſæcularibus militantes, ſed veri & ſpirituales Dei milites, dum diabolum Chriſti confeſſione proſternunt, palmas Domini & coronas illuſtres paſſione meruerunt.* Et hinc apparet quid de militia ſenſerit communitas Chriſtianorum, etiam priuſquam Imperatores Chriſtiani eſſent.

4. Capitalibus ſuppliciis ſi non libenter interfuerunt Chriſtiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Chriſtianis ipſis eſſet judicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant, quam lenitas Chriſtiana patiatur: quod vel ſolo [c] [59] Silaniani Senatusconſulti exem-

GROTII.

a *M. Aurelio Imperatori*] Vide & Xiphilinum de hac hiſtoria.

b *Tres Pauli comites*] Adde militem quendam à Cornelio baptizatum, cujus apud Adonem mentio.

c *Silaniani Senatuſconſulti*] Cujus aſperitatem mitigavit Adrianus Imperator, ut apud Spartianum eſt. Aſperis Romanorum legibus addi poſſunt, quæ ſervum niſi tortum teſtimonium dicere vetant.

GRONOVII.

56 *Conciliabula*] Conciliabulum, vicus vel pagus qui haberet jus nundinarum. Sigon. de jure Italiæ 2, 15. Liv. 24, 50.

57 *Militum precationibus*] Claudianus 6. Conſ. Honorii 340.

58 *In corona*] In libro de Corona.

59 *Silaniani*] Ut ſi quis domui ſuæ occiſus eſſet, de ſervis, quotquot ſub eodem tecto fuiſſent, quæſtio haberetur, omneſque ſupplicio afficerentur, facti autem V. C. 762. P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano Coſſ. Auguſto imperante. Exemplum apud Tacitum 14, annal. 42.

Gro-

emplo ſatis patet. Poſtquam vero Conſtantinus Chriſtianam religionem & probare & promovere cœpit, non ideo defierunt capitalia ſupplicia. Imo ipſe Conſtantinus inter alias leges de parricidis [60] culeo inſuendis legem tulit, quæ exſtat Codice, Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt. quanquam alioqui in ſuppliciis exigendis mitiſſimus fuerit, ita ut ab hiſtoricis non paucis reprehendatur [d] nimiæ lenitatis nomine. Tum vero in exercitu ſuo plurimos habuit Chriſtianos, ut nos hiſtoriæ docent, & [61] labaro Chriſti nomen inſcripſit. Ex eo etiam mutatum eſt ſacramentum militare in eam formam, quæ exſtat apud Vegetium: *Per Deum & Chriſtum & Spiritum ſanctum, & per majeſtatem Imperatoris quæ ſecundum Deum generi humano diligenda eſt & colenda.*

5. Neque eo tempore ex tot Epiſcopis, inter quos multi erant duriſſima quæque paſſi pro religione, vel unus fuiſſe legitur, qui aut Conſtantinum ab omnibus omnino capitalibus ſuppliciis & bello, aut Chriſtianos à militia injecto divinæ iræ metu abſterruerit, cum tamen plurimi eſſent acerrimi cuſtodes diſciplinæ, & minime diſſimulantes eorum quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent: qualis & Theodoſii tempore fuit Ambroſius, qui ſermone VII. ita ait, *Non militare delictum eſt, ſed propter prædam militare peccatum eſt.* & de Officiis. *Fortitudo quæ vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus ſocios, plena juſtitia eſt.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram.

L. 1, c. 27.

6. Neque tamen ignoro, [e] ſæpe Epiſcopos, & plebem Chriſtianam, interpoſitis precibus ſuis avertiſſe pœnas, præſertim capitales: morem quoque introductum, [f] ut qui ad Eccleſiam confu-

GROTII.

d *Nimiæ lenitatis nomine*] Zonaras: τοῖς μεταβαλλομένοις ἐπ' σωτηρίας φιλάνθρωπον διατιθέμενος· ἔλεγε ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σωστέον ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμαντῆται, ἃ μέν τοι τὸ ὑγιὲς ἤδη τυχὸν ἦ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem ſe oſtendebat iis qui pravam vitam deſerebant, quod diceret abſcindendum membrum ægrotans ac putridum, ne ſana contagio corrumpat, non id quod aut ſanatum jam ſit aut ſaneſcat.* vide & Euſebium. ſicut de nimia Conſtantini lenitate Chriſtianos, ita de Haraldi Regis queſtos Danos apud Saxonem hiſtoricum invenias.

e *Sæpe Epiſcopos*] Auguſtinus: *Officium Sacerdotis eſt intervenire pro reis.* In ejus epiſtolis multa ſunt hujus bonitatis ſpecimina.

f *Ut qui ad Eccleſiam confugiſſent*] Vide Chryſoſtomum XVI. de Statuis. Concilium Aurelianenſe cap. 3. legem Wiſigothorum libro VI, tit. V, 16. IX, tit. II, c. 3.

GRONOVII.

60 *Culeo*] Sacco coriaceo cum cane, gallo gallinaceo, vipera & ſimia, inque mare abjiciendis. §. 6. Inſtit. de publ. jud. Cic. pro Sex. Roſcio cap. 25. & 26. Juvenal. 8, 214. & 13, 155.

61 *Labaro*] Vexillo. Prudent. 1. Symm. 488. *Chriſtus purpureum gemmanti textus in auro Signabat labarum.* Euſeb. de vita Conſtant. 1, 31.

GRO-

confugiſſent, non niſi vitæ ſervandæ fide data redderentur; & [g] ut circa Paſcha carcere emitterentur, quos ſua crimina attinebant: ſed, qui cum cura hæc omnia, & ſi qua his ſunt ſimilia, expendet, inveniet, ſigna hæc eſſe Chriſtianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occaſionem, non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum & temporum illa beneficia & preces ipſæ [h] exceptionibus quibuſdam temperabantur.

7. Objiciunt hic nobis nonnulli XII [62] canonem Synodi Nicæenſis, qui Latine ſic habet: [i] *Quicunque vocati per gratiam, primum quidem ardorem fidemve ſuam oſtenderunt, & [63] cingulum militiæ depoſuerunt, poſtea vero ut canes ad ſuum vomitum reverſi ſunt; ita ut aliqui & [64] pecuniam darent, & beneficiis*

GROTII.

g *Ut circa Paſcha*] L. Nemo. C. de Epiſc. audientia.

h *Exceptionibus quibuſdam*] Quas vide apud Caſſiodorum XI, 40. &c. inter alia de immunitate eccleſiaſtica in Decreto.

i *Quicunque vocati*] Simeon Magiſter in ejus canonis epitome: οἱ βιαζόμενοι καὶ δέξαντες ἀπιστῆναι, εἶτα καταβιάσθαι τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀναστρεφτικὰ ἀνθοῦσι δικαιτίαν ἀφορίζεσθωσαν. *Qui vi adhibita viſi ſunt reſtitiſſe, ſed ab impietate victi ſunt & militiam reſumſere, decem per annos abſtineantur.* Eundem hujus canonis ſenſum exprimunt Balſamo & Zonaras & Ruffinus libro X, cap. VI.

GRONOVII.

62 *Canonem Synodi Nicæenſis*] Quatuor gradus erant pœnitentiæ in veteri Eccleſia. I. Φόρος, *deploratio*, illorum qui admiſſo peccato extra Eccleſiam ſtantes cum luctu & lacrimis ingredientes orabant, ut pro ſe Dei miſericordiam elicerent: & hi dicebantur φορολαίοντες quaſi *adflentes*. II. Ἀκρόασις, eorum qui in prodromo vel porticu aut veſtibulo Eccleſiæ ſtantes divinas ſcripturas audiebant uſque ad lectionem Euangelii, & dicebantur Ἀκροώμενοι, *Audientes*. III. Ὑπόπτωσις, *Submiſſio*, eorum qui jam intra Eccleſiæ ſepta poſt ſuggeſtum tamen, ut videtur, inclinati & genu ſubmittentes ſtabant, & cum catechumenis egrediebantur, & vocabantur Ὑποπίπτοντες, *Succidentes vel Succumbentes*. IV. Σύστασις, *Conſtitutio*, qui jam cum fidelibus conſiſtebant orantes, nondum tamen ad ſacramenta admittebantur, his nomen Συνιστῶντες, *Conſiſtentes*. Videndus Chriſtoph. Juſtellus ad Codicem Canonum Eccleſiæ univerſæ.

63 *Cingulum*] Ἀποθέμενοι τὰς ζώνας. Milites altius cincti & procincti, quo expediciores forent. Et militum balthea zonæque. Tacit. 2. hiſtor. 88. Horat. 2, epiſt. 2, 40. Cinctus, qui militat, præſertim honorata militia. l. 25. & l. 38. §. 1. D. de Teſtam. mil. Ammianus lib. 22, p.... Et cingulum nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo & gradu altiore vel honore militiæ. l. 5. Cod. Qui mil. præſ. binis merere cingulis. l. 9. C. de metatis: illuſtris dignitas vel ſub cingulo vel citra cingulum. l. 2. C. ut dignitatum ordo ſerv. l. 5. C. de apparit. mag. mil.

64 *Pecuniam darent & beneficiis*] Ὥστε τινὰς καὶ ἀργύρια πρίσθαι καὶ βενεφικίοις καταρθῶσαι τὸ ἀναστρεπτικόν. Militiæ enim vendi poterant & obligari. Novell. 53. cap. 5. l. 22. Dig. de leg. 2. & teſtamento relinqui. l. 11. §. 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepiſſe militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia, ſuffragatione, commendatione alicujus. Suet. Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeji ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in ſuſpicionem per quoſdam beneficii ſui centriones.*

ficiis militiam repeterent, hi decem annis [65] *jaceant, poſt triennii auditionis tempus. In his autem omnibus obſervari oportet propoſitum & modum pœnitentiæ. Quicunque enim, & timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus converſionem abſque ſimulatione demonſtrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum* [66] *orationibus communicabunt, & poſtea licebit Epiſcopo de his aliquid* [67] *humanius cogitare. Quicunque vero* [68] *indifferenter tulerunt, &* [69] *habitum Eccleſiam introeundi ſibi arbitrati ſunt ad converſionem ſufficere, hi definitum tempus omnino impleant.* Vel ipſum tredecim annorum tempus ſatis indicat, non de levi aut ambiguo, ſed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie [k] de idololatria. nam quæ canone XI præceſſerat mentio temporum [70] Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut ſæpe Canonum ſequentium ſenſus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI Concilii Eliberini. Licinius autem, verba ſunt Euſebii, *στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι τῶν ἀξιώματος, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο, milites militia exuebat,* [l] *niſi Diis ſacrificare vellent,* quod & Julianus poſtea imitatus eſt, quam ob cauſam Victricius atque alii [71] cingulum pro Chriſto abjeciſſe leguntur. Idem olim ſub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Heſychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingu-

GROTII.

k *De idololatria*] Quod principale crimen, *ſummus ſæculi reatus* dicitur Tertulliano de Idololatria: *graviſſimum & extremum delictum* Cypriano epiſt. XII.

l *Niſi Diis ſacrificare vellent*] Sulpitius Severus: *Sanctum Licinius, quia adverſum Conſtantinum de imperio certavit, milites ſuos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat.* Ob hanc cauſam Valentinianus, qui Imperator poſtea factus eſt, ſub Juliano abjecit cingulum. Non diſſimile eſt quod Victor Uticenſis narrat, multos ſub Hunericho Rege militiam temporalem abjeciſſe, quia cum Arianiſmo erat connexa.

GRONOVII.

65 *Jaceant*] Ὑποπιπτέτωσαν μὲν ἀπὸ τῆς τετάρτης ἐκβάσεως χρόνον. Reſpiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus Pœnitentiæ in veteri Eccleſia, qui erant Πρόκλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑποπίπτωσις, Σύστασις. Caſaub. Exercit. in Bar. 16. num. 43. p. 552. Salmaſ. in Epiſt. Simplicii Verini nomine p. 113.

66 *Orationibus communicabunt*] Precibus publicis intereſſe poterunt.

67 *Humanius cogitare*] De admittendis illis ad Κοινωνίαν ἀ Σύναξιν ad participandam Euchariſtiam.

68 *Indifferenter tulerunt*] Ἀδιαφόρως ἤνεγκαν. Sueton. Domit. 23. *Occiſum eum populus indifferenter, miles graviſſime tulit.*

69 *Habitum*] σχῆμα τῷ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Speciem, mimum, imaginem.

70 *Licinii*] Qui Conſtantini M. affinis fuit & cum eo aliquamdiu imperavit, acerrimus Criſtianorum perſecutor, donec ex hac ipſa cauſa bello inter eos orto victus & occiſus eſt.

71 *Abjeciſſe cingulum*] Renuntiaviſſe militiæ.

GRO-

Digitized by Google

cingulum, quorum fuit Arſacius inter [72] Confeſſores nominatus, & Auxentius factus poſtea Mopſueſtiæ Epiſcopus. Quare his qui ſemel conſcientia puncti [73] cingulum abjecerant, reditus ad militiam ſub Licinio non patebat niſi per fidei Chriſtianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem teſtabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui ſine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Chriſtianiſmum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem quem produximus, ab omni ratione alienum eſt. Aperte enim teſtatur hiſtoria, his qui ſub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Chriſtianam violarent, à Conſtantino datam optionem, immuneſne eſſe à militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

9. Sunt & qui Leonis epiſtolam objiciant, quæ dicit, *Contrarium eſſe Eccleſiaſticis regulis, poſt pœnitentiæ actionem redire ad militiam ſecularem.* Sed ſciendum, in pœnitentibus non minus quam in clericis [74] & aſcetis exactam fuiſſe vitam non quovis modo Chriſtianam, ſed eximiæ cujuſdam puritatis, [m] ut tanto exemplo eſſent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in conſuetudinibus antiquiſſimis Eccleſiæ, quæ, quo auguſtiori nomine commendabiliores eſſent, Canones Apoſtolici vulgo appellabantur. Canone LXXXII edicitur: *Ne quis Epiſcopus, presbyter aut diaconus militiæ vacet, & utrumque retineat,* [75] *officium Romanum & functionem ſacerdotalem. Quæ enim Cæſaris ſunt Cæſari, quæ Dei Deo.* Quo ipſo oſtenditur, his qui [76] cleri honorem non ſperarent Chriſtianis militiam non fuiſſe interdictam. II.

10. Hoc

GROTII.

m *Ut tanto exemplo eſſent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant*] Leo epiſtola XC. ad Ruſticum: *Illicitorum veniam poſtulantem oportet etiam multis licitis abſtinere.* In epiſtola Epiſcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto à ſe licita debet abſcindere, quanto ſe meminit & illicita perpetraſſe.* In Capitulis Calvi: *Tanto quiſque majora quæras bonorum operum lucra, quanto graviora ſibi intulit damna per culpam.*

GRONOVII.

72 *Confeſſores*] Qui in periculum adducti & tormentis ſubjecti fidem ſervaverant, non etiam occiſi erant, ut Martyres.

73 *Cingulum abjecerant*] Qui quod Chriſtianam religionem ſuſcepiſſent militantes, & viderent, ſe ſalva conſcientia manere in militia non poſſe, per quam idolis ſervire cogebantur, miſſionem impetraverant.

74 *Et aſcetæ*] Aſcetæ, qui ſtudio precum & meditationum ſacrarum omiſſis rebus excedebant ſæculo & corpus domabant & exercebant: ut Monachi, Stylitæ, Incluſi, Heſychaſtæ. Vide Gretſeri Variar. 1, 3.

75 *Officium Romanum*] Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. In Zonara vertitur, *Romanam præfecturam*: in Balſamone, *Romanum magiſtratum.* An *Romanum*, ut Tertull. infra 4, 5. 84.

76 *Cleri honorem*] Eccleſiaſticæ functionis. Suidas: κλῆρος, σύστημα τῶν διακόνων καὶ ἱερέων συστήμα. Hæc ergo

10. Hoc amplius, etiam [n] ad clerum admitti vetabantur, qui poſt baptiſmum aut magiſtratus attigiſſent, aut munera bellica, ut in epiſtolis Syricii & Innocentii & in Concilio Toletano videre eſt. Legebantur ſcilicet Clerici non ex quovis modo Chriſtianis, ſed ex iis qui vitæ exactiſſimæ ſpecimen dediſſent. Adde quod militiæ & quorundam magiſtratuum perpetua non erat obligatio. at ſacro miniſterio addicti [o] nulla alia cura ac labore quotidiano inde abſtrahi debebant. qua de cauſa & ſextus Canon conſtituit, ne Epiſcopus, presbyter, aut diaconus ſæculares curas adminiſtret, octuageſimus ne publicis ſe adminiſtrationibus immittat: & inter Africanos Canones ſextus, [p] ne procurationem rerum alienarum ſuſcipiat, aut cauſarum patrocinium. ſic eoſdem [q] tutores conſtitui nefas judicat Cyprianus.

11. At pro noſtra ſententia expreſſum Eccleſiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatenſi, quod habitum eſt ſub Conſtantino. Ejus enim Concilii Canon III ſic habet: *De his qui arma projiciunt in pace, placuit abſtinere eos à communione:* Id eſt, qui militiam deſerunt extra tempora perſecutionis. [r] Id enim pacis nomine intelligi volebant Chriſtiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum militum ſub Juliano, [77] non modico profectu Chriſtianorum, ut qui morte ſua Chriſto reddere teſtimonium parati eſſent: de quibus ſic Ambroſius: *Julianus Imperator, quamvis eſſet Apoſtata, habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites: quibus cum dicebat; producite aciem pro ſimplicitas primævæ Eccleſiæ. Poſtea tanta ordinum varietas & copia acceſſit.*

GROTII.

n *Ad clerum admitti vetabantur*] Euſebius Demonſtrationum lib. I. duplicem deſcribit Chriſtianorum vitam, aliam ἐντελῆ, aliam inferiorem. qui in hac ſunt, eos inter alia τοῖς κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ ἀγωνία ὑποτίθεσθαι, *iis qui juſte militant agenda indicare.*

o *Nulla alia cura ac labore*] Vide Canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel Monachi.

p *Ne procurationem rerum alienarum ſuſcipiat*] Vide Epiſtolam Hieronymi ad Nepotianum.

q *Tutores conſtitui nefas judicat Cyprianus*] In epiſtola ad presbyteros, diaconos & plebem Furnis conſiſtentem. Adde l. Generaliter, C. de epiſcopis & clericis.

r *Id enim pacis nomine intelligi volebant*] Tertullianus de idololatria: *Imo quomodo etiam in pace militabit?* idem de Fuga perſecutionum: *Noſtræ paci quid eſt bellum quam perſecutio?* Cyprianus epiſtola X. *Quando ipſa ante mater noſtra Eccleſia pacem de miſericordia Domini prior ſumſerit.* Epiſtola XXII. *Cum Dominus caperit ipſi Eccleſiæ pacem dare.* Epiſtola XXXI. *Eccleſiæ pacem ſuſtinendam*, id eſt expectandam. de Lapſis: *diſciplinam pax longa corruperat.* Sulpitius Severus: *Antonino Pio imperante pax Eccleſiis fuit.* mox: *Interjectis deinde annis* XXXVIII, *pax Chriſtianis fuit.* & in Conſtantini ætate: *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio hiſtoriæ: *Vexationeſque populi Chriſtiani, & mox pacis tempora.*

GRONOVII.

77 *Non modico profectu*] Quod exemplum non parum profuit ad eos, qui jam erant Chriſtiani, confirmandos, & ad complures, qui nondum erant, faciendos.

pro defenſione reipublicæ, obediebant ei: cum autem diceret eis; Producite arma in Chriſtianos, [78] *tunc agnoſcebant Imperatorem cæli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda triceſimo Hieroſolymorum Epiſcopo Chriſtianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Chriſtianæ conſtantiæ & patientiæ exemplum, quod infra à nobis memorabitur.

12. Hoc loco ſatis ſit illam eorum adferre vocem, quæ Chriſtiani militis officium ſolida brevitate exprimit: *Offerimus noſtras in quemlibet hoſtem manus, quas ſanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipſæ pugnare adverſus impios & inimicos ſciunt, laniare pios & cives neſciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adverſus cives arma ſumſiſſe. Pugnavimus ſemper pro juſtitia, pro pietate, pro innocentium ſalute:* [79] *hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conſervemus tibi* (ad Imperatorem ſermo eſt) *ſi hanc Deo noſtro non exhibemus?* Baſilius de antiquioribus Chriſtianis ſic loquitur: *τὰς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις: Cas quæ in bello perpetrantur cædes, majores noſtri pro cædibus non habuere, excuſatos habentes eos, qui pro pudicitia ac pietate decertant.*

78 *Tunc agnoſcebant*] Negabant Cæſari obſequium quo eſſent in Deum peccaturi.

79 *Hæc fuerunt hactenus*] Hæ ſunt cauſæ, propter quas in hunc diem uſque non dubitavimus & operæ pretium putavimus vitam in diſcrimen mittere, quas tanti putavimus, ut pro eis pericula non recuſaremus.

CAPUT III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

I. *Belli diviſio in publicum & privatum.*

II. *Non omne bellum privatum, poſt judicia conſtituta, illicitum eſſe jure naturali, defenditur; additis exemplis.*

III. *Ac ne jure quidem Euangelico, cum ſolutione objectionum.*

IV. *Belli publici diviſio in ſolenne & minus ſolenne.*

V. *An bellum ſit publicum, quod geritur auctoritate magiſtratus ſummam poteſtatem non habentis. & quando.*

VI. *In quibus rebus conſiſtat poteſtas civilis.*

VII. *Quæ poteſtas ſit ſumma.*

VIII. *Refellitur ſententia, quæ ſtatuit ſummam poteſtatem ſemper eſſe penes populum: & ſolvuntur argumenta.*

Digitized by Google

IX. *Refellitur ſententia, quæ ſtatuit ſemper mutuam ſubjectionem regis & populi.*

X. *Ad veram ſententiam rectè intelligendam adhibentur cautiones: prima eſt de diſtinguenda vocum ſimilitudine in re diſpari.*

XI. *Secunda de diſtinguendo jure & modo habendi jus.*

XII. *Oſtenditur quædam imperia ſumma haberi plene, id eſt alienabiliter:*

XIII. *Quædam non plene:*

XIV. *Quædam non ſumma plene, id eſt alienabiliter haberi.*

XV. *Adſtruitur dicta diſtinctio ex diſcrimine dandi tutoris in regnis.*

XVI. *Summam poteſtatem non tolli promiſſione etiam ejus, quod nec naturalis nec divini ſit juris.*

XVII. *Summum imperium dividi interdum per partes ſubjectivas aut potentiales.*

XVIII. *Male tamen hoc colligi ex eo, quod reges acta quædam ſua niſi à cœtu aliquo probentur rata eſſe nolunt.*

XIX. *Alia quoque exempla quædam male huc trahi.*

XX. *Vera exempla.*

XXI. *Summam poteſtatem habere poſſe qui inæquali fœdere teneatur: cum ſolutione objectionum:*

XXII. *Et qui tributum pendat:*

XXIII. *Et qui feudi lege teneatur.*

XXIV. *Diſtinctio juris & exercitii cum exemplis.*

Syl. verbo bellum 1. n. 1.

I. 1. BElli prima maximeque neceſſaria partitio hæc eſt, quod bellum aliud eſt privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum eſt, quod auctore eo geritur, [1] qui juriſdictionem habet: privatum, quod aliter: mixtum, quod una ex parte eſt publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod [2] antiquius, primum videamus.

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, ſatis apparere arbitror ex iis quæ ſupra diximus, cum oſtenſum eſt, ut quis injuriam etiam vi à ſe arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id ſaltem poſt conſtituta [3] judicia publica non licere: quanquam enim judicia pu-

GRONOVII.

1 QUi juriſdictionem] Abutitur vocabulo, & id ita accipit generaliter, ut & imperium comprehendat. Sen. de clem. 1, 1. *quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, &c. quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea juriſdictio eſt.* Cic. 2, agr. 36. *ut ſub veſtrum jus, juriſdictionem, poteſtatem, urbes, nationes, provincias, terrarum denique orbem ſubjugaretis.* Alioqui & juriſdictio aliquando ſine poteſtate gladii eſt.

2 *Antiquius*] Quippe quod jam geſtum ſit ante reſpublicas conſtitutas. cap. 1. n. 2.

3 *Judicia publica*] Ex quo perſonæ publicæ lectæ ſunt, quibus ſolis datum, ut jus adminiſtrarent, & rerum capitalium vindices eſſent. Eſt autem inter judicia publica inſigne de vi & vi armata. §. 8. Inſt. de publ. jud.

GRO-

publica non à natura, ſed à facto ſunt humano, cum tamen multo ſit honeſtius & ad quietem hominum conducibilius, [4] ab eo cujus nihil interſit rem cognoſci, quam homines ſingulos, [5] nimium ſæpe amantes ſui, [6] quod jus putant id manu exſequi, tam laudabili inſtituto obſequendum ipſa dictat æquitas & ratio naturalis. Paulus I C. *Non eſt ſingulis concedendum quod per magiſtratum publice poſſit fieri, ne occaſio ſit maioris tumultus faciendi. Hinc eſt*, inquit [a] Rex Theodoricus, *quod legum reperta eſt ſacra reverentia, ut* [7] *nihil manu, nihil proprio ageretur impulſu. quid enim à bellica confuſione pax tranquilla diſtat, ſi per vim litigia terminantur?* Et *vim* vocant leges, *quoties quis id, quod deberi ſibi putat, non per judicem repoſcit.*

L. Non eſt. de R. J. Caſſ. l. IV, Var. epiſt. 4.

L. Exſtat. D. quod metus.

II. 1. Certe quin reſtricta multum ſit ea quæ ante judicia conſtituta fuerat licentia, dubitari non poteſt. Eſt tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum [8] ubi ceſſat judicium: nam lex vetans ſine judicio ſuum conſequi, intelligi commode debet ubi copia eſt judicii. Ceſſat autem judicium momentanee, aut continue. [b 9] Momentanee ceſſat, ubi exſpectari judex non poteſt ſine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, ſi quis verſetur in [10] locis non occupatis, ut mari, ſolitudine, inſulis vacuis, & ſi qua alia ſunt loca in quibus nulla eſt civitas: facto, ſi ſubditi [11] judicem non audiant, aut [12] judex aperte cognitionem rejecerit.

2. Quod diximus etiam poſt judicia conſtituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Judæis data intelligi poteſt, ubi ſic per Moſen Deus loquitur, Exod. XXII, 2. *Si in effoſſione deprehenſus fur ita percutiatur, ut moriatur, ne reus cædis eſto percuſſor, ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate

Molin. diſp. 100. §. dubium vero.

GROTII.

a *Rex Theodoricus*] Eundem vide in Edicto cap. x, & CXXIV.

b *Momentanee*] Servius ad XI. Æneidos: *Injecere manum Parcæ. Traxerunt debitum ſibi. Et ſermone uſus eſt juris: nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate, rem nobis debitam vindicamus.*

GRONOVII.

4 *Ab eo cujus nihil*] Cujus ipſius res non agitur, ut poſſit bona fide medius & neutrarum partium eſſe, nec propriæ cauſæ reſpectu corrumpatur.

5 *Nimium ſæpe amantes*] Pindarus apud Gregor. Nazian. 3. in Julian. p. 96. τὸ οἰκεῖον φιλοῦσι. Salluſt. Cat. 51. neque enim cuiquam mortalium injuriæ ſuæ parvæ videntur.

6 *Quod jus putant*] In qua opinione ſæpius decipiuntur.

7 *Nihil manu*] Vi privata.

8 *Ubi ceſſat judicium*] Sic excuſabant ſcelerata Octaviani initia adulatores aulæ: neceſſitudine reipubl. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum. Tac. 1, ann. 9.

9 *Momentanee*] Ad tempus aut perpetuo.

10 *Locis non occupatis*] Quæ nemo in ditionem ſuam vindicavit.

11 *Judicem non audiant*] Si per rebellionem, ſeditionem, diſſidium inteſtinum ſit juſtitium.

12 *Judex aperte*] Quo prætextu Cæſar invaſit piratas. Vellej. 2, 42.

Digitized by Google

rate distinguens, non solum [13] impunitatem inducere, sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo [14] mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XII Tabularum, haud dubie [c] ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure cæsus esto.* Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse, quod naturali juri adversetur.

III. 1. De jure divino voluntario perfectiore, Euangelico scilicet, plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus juris est in vitam nostram, quam nobis ipsis, potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, quæ supra adduximus, ad quæstionem generalem: *ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. Ego autem dico vobis; Ne resistite injuriam facienti.* Matth. v, 39. & Rom. XII, 19. *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοὶ*, ubi Latina versio habet, *non vos defendentes, charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum: *Repone gladium tuum in vaginam; nam quicumque acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Christi exemplum, qui pro inimicis sit mortuus, Rom. v, 8. 10.

2. Neque desunt inter Christianos veteres, qui bella quidem publica non improbaverint, sed defensionem privatam putarint vetitam. Ambrosii loca pro bello supra attulimus. Augustini multo etiam plura sunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambrosius dixit: *Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit,* [15] *quasi licuerit usque ad Euangelium, ut sit in lege* [16] *æquitatis eruditio, in Euangelio* [17] *veritatis.* Idem alibi: *Christianus,*

Lib. X. in Lucam.

De off. III, c. 3.

GROTII.

c *Ex veteri jure Attico*] Solonis verba: *εἰ μέν τις μεθ' ἡμέραν ὑπερ ἀποτίνοντα δραχμὰς πλείους, ἀπαγωγὴν εἶναι τοῦδε τὸν ἔνδεκα τῶν. εἰ δέ τις νυκτὸς ὄν, τι ἂν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι. Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat, furetur, eum jus sit ad undecim viros deduci: quod si quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere.* Adde quæ II. libro infra dicentur cap. XII.

GRONOVII.

13 *Impunitatem inducere*] Excusare & connivere, si quis tale fecerit quippiam, sed prorsus jus dare faciendi.

14 *Mandato divino*] De qualibus supra 2, 2.

15 *Quasi licuerit*] Interpretatur antehac & ad istum diem, dum stant Moysis cærimoniæ, licuisse; nunc autem postquam Euangelium annuntiari cœpit, sisti usum gladii. Cavillatur in vocabulo *Satis*, quod & significat, *Non plus*, &, *Non ultra.*

16 *Æquitatis*] Quid liceat communi jure.

17 *Veritatis*] Quid verum & justum sit Christianis.

nus, etiamſi in latronem armatum incidat, ferientem referire non poteſt; ne, dum ſalutem defendit, pietatem contaminet. Auguſtinus vero: *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones & alios invaſores violentos) *permittit interfici, ſed quomodo iſtos qui interficiunt defendam, non invenio.* Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quiſquam occidatur, non mihi placet conſilium, niſi forte ſit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat, ſed pro aliis, accepta legitima poteſtate.* Atque idem ſenſiſſe Baſilium ex ſecunda ipſius ad Amphilochium epiſtola [d] ſatis apparet.

Lib. 1, de lib. arb. c. 5.

Epiſt. 54. ad Publicolam.

Cap. 45. & 55.

3. Sed oppoſita ſententia ſicut receptior eſt, ita verior nobis videtur, [18] ut talis patientia non ſit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipſos, non præ nobis ipſis: imo ubi par malum imminet, non vetamur [e] nobis potius quam aliis conſulere, ut ſupra oſtendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Inſtet forte aliquis, & dicat; etiamſi meum bonum præferre poſſim bono proximi, hoc tamen locum non habere in [19] bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deſerendam, quam invaſor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed reſponderi poteſt, ſæpe etiam eum, qui impetitur, [20] opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita exiſtimare; & ipſi quoque aggreſſori ante mortem poſſe ad pœnitentiam ſpatium ſupereſſe. Deinde [21] morali judicio non videri æſtimandum illud periculum in quod ipſum ſe quis conjiciat & unde ſe poteſt eximere.

4. Certe

GROTII.

d *Satis apparet*] Adde Concilii Aurelianenſis canonem citatum à Gratiano c. ult. cauſa XIII. qu. II.

e *Nobis potius quam aliis conſulere*] Caſſiodorus de Amicitia: *Sane nullus aliquo præcepto vel aliqua ratione tenetur ſalutem animæ proximi perditione animæ ſuæ, aut corporis ejus liberationem, citra ſpem perpetuæ ſalutis, proprii corporis interitu procurare.*

GRONOVII.

18 *Ut talis patientia*] Ut nemo teneatur aut neceſſe habeat pati, ſe indefenſum occidi.

19 *Bonis inæqualibus*] Ut patientis bonum eſt ſervare vitam fragilem & mortalem; aggreſſi non perire inter peccandum, & ſic cum præſenti vita etiam ſpem futuræ atque æternæ perdere.

20 *Opus habere*] Non ſic ſe affectum ſentire, ut repente vitam dimittere poſſit, cum ſpe ſalutis æternæ.

21 *Morali judicio*] Quod diverſum à naturali rem æſtimante ex ſeſe; non ex adjuncta cauſa, quæ vitioſam eam aut probabilem reddit. Judicium morale interpretatur rem non eſſe rem eam, cujus nomine vocatur, ſi vitium habet adjunctum. Hoc igitur judicio periculum in quod quis ultro ſe conjecit, & ex eo ſe eximere poteſt, periculum non putatur hactenus ut alter illi potius quam ſibi parcere debeat. Judicio morali res non eſſe æſtimatur id, quod eſt, propter adjunctum vitium. Tale ſignificat Cicero lib. IV. famil. IV. *Quando effugi ejus offenſionem, qui fortaſſe arbitraretur, me hanc remp. non putare*, hoc eſt, me judicio morali hanc remp. quæ ſub Cæſare eſt, putare non eſſe rempublicam, ſed tyrannidem.

4. Certe Apoſtolorum aliqui ad ultimum uſque tempus, Chriſto vidente & ſciente, videntur iter feciſſe armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem verſus properantes ob infeſtas latronibus vias factitaſſe ex Joſepho diſcimus. qui & de [22] Eſſenis innocentiſſimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum eſt, ut cum diceret Chriſtus tale tempus imminere, ut gladii comparandi cauſa vel veſtis vendenda eſſet, Lucæ XXII, 36. ſtatim Apoſtoli reſponderint in ſuo comitatu duos eſſe gladios. erant autem in eo comitatu nulli præter Apoſtolos. Tum vero illud ipſum quod dixit Chriſtus, quanquam præceptum revera non continet, ſed [23] proverbium eſt, ſignificans graviſſima pericula imminere, ut clare oſtendit oppoſitio primi temporis, quod tutum ac proſperum fuerat, commate 35, eſt tamen tale, ut ſumptum appareat ex eo, quod fieri ſolebat, quodque Apoſtoli licitum cenſebant.

5. Recte autem à Cicerone dictum eſt: *Gladios habere certè non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne reſiſtite injuriam facienti*, [24] non magis univerſale eſt quam quod ſequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo iſti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat reſtringentem, ſed ex ſolo ſenſu æquitatis adſtringitur; cum præceptum de non reſiſtendo ſuam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præciſe nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa ſit, aut [25] alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne reſiſtite injuriam facienti, ſed vitam profundite potius quam armis utamini.*

6. In verbis ad Romanos, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, omnino ἐκδικεῖν [26] non tuendi, ſed ulciſcendi habet ſignificationem. ut & Judith I, 11. & II, 1. Luc. XVIII, 7. 8. XXI, 22. II Theſſ. I, 8. I Petr. II, 14. Rom. XIII, 4. I Theſſ. IV, 6. Idque ipſa verborum connexio manifeſte oſtendit: præceſſerat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo:* hæc autem eſt ultionis, non defenſionis deſcriptio. Et monitum ſuum fulcit Paulus Deuteronomii loco, [27] ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in Hebræo eſt לי נקם, quo ultionem ſignificari tum vocis proprietas indicat,

22 *Eſſenis*] Secta Judæorum, ut & Phariſæi erant & Sadducæi: ſed iſti omnium ſeveriſſimi & continentiſſimæ diſciplinæ. Joſeph. Antiq. 18, 2.

23 *Proverbium*] Sermo ὑπερβολικὸς & figuratus.

24 *Non magis univerſale*] Sine exceptione accipiendum.

25 *Alapæ par*] In qua plus ſit contumeliæ quam noxæ aut periculi.

26 *Non tuendi, ſed ulciſcendi*] Nam ἐκδικεῖν utrumque ſignificat, & *tueri* & *ulciſci*. Unde Ecdici defenſores civitatum. Plin. 10, epiſt. III. Hoc ſecutus eſt vetus interpres, cum illud debuiſſet.

27 Ἐμοὶ ἐκδίκησις] *Mihi vindicta, ego rependam.*

Digitized by Google

dicat, tum ipſa loci ſententia; quæ defenſionem intelligi non patitur.

7. Quod vero Petro dictum eſt, continet quidem prohibitionem utendi gladio, ſed non in defenſionis cauſſa: neque enim ſe opus habebat defendere: jam enim dixerat Chriſtus de diſcipulis: *Simite hos abire: idque ut impleretur ſermo quem dixerat: Ex iis quos dediſti mihi, non perdidi quemquam*, Joan. XVIII, 8. 9. neque Chriſtum, nam defendi nolebat. Ideo apud Joannem hanc cauſam interdictioni ſubjicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater?* com. 11. & apud Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur ſcripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* Ulciſcendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. adde quod arma ſumebat in eos qui nomine publicarum poteſtatum adventabant, quibus an ullo caſu reſiſtere liceat, peculiaris eſt quæſtio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes qui gladium acceperint, gladio peribunt*, aut proverbium eſt, ex vulgi uſu deſumtum, quo ſignificatur ſanguinem ſanguine elici, ideoque [28] armorum uſum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii ſententia eſt, indicat, non eſſe quod nos Deo præripiamus ultionem, quam ipſe ſuo tempore ſatis ſit exacturus: plane quo ſenſu in Apocalypſi dicitur XIII, 10. *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc ſita eſt ſpes & patientia ſanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: *Adeo ſatis idoneus* [29] *patientiæ ſequeſter Deus: ſi injuriam depoſueris penes eum, ultor eſt; ſi dolorem, medicus eſt; ſi mortem, reſuſcitator eſt: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Chriſti verbis vaticinium videtur ineſſe de pœnis, quas à ſanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum.

8. Ad Chriſti exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, reſponderi poteſt, Chriſti facta omnia quidem virtutis eſſe plena, & quæ, quoad ejus fieri poteſt, imitari laudabile ſit, & ſuo præmio non cariturum; non tamen omnia ejuſmodi eſſe, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Chriſtus pro inimicis atque impiis eſt mortuus, id non fecit ex lege aliqua, ſed ex ſpeciali quaſi pacto & fœdere inito cum Patre; qui ſi id faceret, non modo ſummam ei gloriam, ſed & gentem in æter-

28 *Armorum uſum*] Quale Homeri Οδυσσ. π. 294. αὐτὰρ γὸ ἰοδόκον τανύσσατο δῖος ὀϊστόν. Quod ſic reddit Valerius Flaccus lib. 5. Argonaut. 540. *Namque virum trahit ipſe chalybs.*

29 *Patientiæ ſequeſter*] Sequeſter eſt, apud quem res controverſæ poſſeſſionis deponitur & cuſtodiæ mandatur. Vide ad Taciti ann. 3, 71. Sic facit Deum patientiæ ſequeſtrum & injuriam ſuam pones eum ſeponit, qui, ob divinum præceptum acceptæ injuriæ, abſtinet vindicta, & eam arbitrio cœleſti remittit & committit.

æternum duraturam promiſit, Eſaiæ LIV, 10. Alioqui eſſe hoc factum quaſi ſingulare, & cui vix quicquam reperiatur ſimile, oſtendit Paulus Rom. V, 7. Et Chriſtus nos animam noſtram periculis objicere jubet, non pro quibuſvis, ſed pro ejuſdem diſciplinæ conſortibus, 1 Joan. III, 16.

9. Quæ vero ex Chriſtianis ſcriptoribus allatæ ſunt ſententiæ, partim videntur conſilium magis, & ſublimis propoſiti commendationem, quam deſtrictum præceptum continere; partim privatæ ſunt ipſorum, non communes totius Eccleſiæ. Nam in canonibus antiquiſſimis, qui Apoſtolici dicuntur, communione is demum privatur, qui in rixa primo ictu adverſarium occiderit, διὰ τὴν πρόπετειαν αὐτοῦ, [f] *ob nimium calorem.* Et hanc ſententiam ipſe etiam Auguſtinus, quem in contrariam partem adduximus, probare videtur Quæſt. LXXXIV in Exodum.

Can. XLV. c. ſi vero. de ſent. excom. &c. ſignifi- caſti. de homicidio.

IV. 1. Publicum bellum aliud eſt ſolenne ex jure gentium, aliud minus ſolenne. Solenne quod hic voco, plerumque juſtum dici ſolet eo ſenſu quo juſtum teſtamentum codicillis, juſtæ nuptiæ [30] ſervili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & ſervo ſecum mulierem [ff] habere in contubernio; ſed quod teſtamentum & nuptiæ ſolennes [31] peculiares quoſdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile eſt; multi enim, voce juſti male intellecta, damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa juſti appellatio non convenit. Ut bellum ſolenne ſit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo, qui ſummam poteſtatem habeat in civitate: deinde, ut [32] ritus quidam adſint, de quibus agemus ſuo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum ſine altero non ſufficit.

2. Bellum autem publicum minus ſolenne poteſt & ritibus illis

GROTII.

f *Ob nimium calorem*] Ambroſius libro X. in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis quem vetas promi? niſi forte ut ſit parata defenſio, non ultio neceſſaria.*

ff *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non juſta, non juſti liberi. Paul. Sent. lib. II, tit. XIX. L. Si uxor. D. ad L. Juliam de Adulteriis. ſic & libertas quædam non juſta. Seneca de vita beata, c. XXIV. Suetonius Octavio, c. XI.

GRONOVII.

30 *Servili contubernio*] Servorum proprie non ſunt nuptiæ, ſed contubernium; & nupta ſervo non uxor, ſed contubernalis. M. Seneca contr. 21. in contubernium deducta ſervi domina eſt. l. 14. §. 3. D. de ritu nup. l. 12. §. 33. D. de inſtruct. vel inſtrum. leg. Contubernales quoque ſervorum, id eſt uxores. Petronius cap. 56. *Contubernalis mea mihi faſtum facit.*

31 *Effectus peculiares*] Teſtamento datur & adimitur hæreditas, non codicillis. l. 2. & pen. Cod. de codicil. Nuptias ſequitur patria poteſtas, non contubernium.

32 *Ritus quidam*] Ut fiat rerum repetitio, & illis negatis indicatur. 3, 3.

GRO-

Digitized by Google

illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere [33] magiſtratum quemvis. Et ſane ſi citra leges civiles res ſpectetur, videtur omnis magiſtratus, ſicut ad tuendam plebem ſibi creditam, ita ad exercendam jurisdictionem, ſi vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum eſt, ne bellum geri poſſit niſi auctore eo, qui ſummam in civitate poteſtatem habeat. Exſtat lex talis Platonis ultimo de legibus. Et in Romano jure majeſtatis teneri dicitur, qui injuſſu Principis bellum geſſerit delectumve habuerit, exercitum comparaverit. [34] Injuſſu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Juſtinaneo Codice exſtat conſtitutio Valentiniani, & Valentis; *Nulli prorſus nobis inſciis atque inconſultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet [a] illud Auguſtini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poſcit, ut ſuſcipiendi belli auctoritas atque conſilium penes principes ſit.*

L. 3. D. ad l. Jul. majeſt.

Vict. de jure belli, n. 9. Molin. diſp. 100. §. Idem Vict. Bart. in l. ex hoc jure D. de Juſt. & jur. Bart. de Repreſ. 3. principali ad ſecundam. n. 6. Mart. Laud. de bello. q. 2. Livius lib. XXIV.

3. Sicut autem omnia dicta, quantumvis univerſalia, [35] æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. Nam primum quin [36] ei qui juriſdictioni præeſt liceat per apparitores ſuos vi cogere paucos imparentes, quoties ad eam rem copiis majoribus opus non eſt, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rurſum, ſi ita præſens ſit periculum, ut tempus non ferat eum conſuli qui ſupremum in civitate jus habeat; hic etiam neceſſitas exceptionem porriget. Hoc jure uſus L. Pinarius præſidio Ennæ in Sicilia præfectus, cum certo ſciret oppidanos ad Carthaginenſes defectionem moliri, cæde in eos facta, Ennam retinuit. Extra talem neceſſitatem ad vindicandas injurias quas Rex perſequi negligit, jus bellandi [37] oppidanis in civitatibus dare

GROTII.

§ *Illud Auguſtini*] Lib. XXII, c. LXXIV. contra Fauſtum, citat Gratianus c. quid culpatur, cauſa XXIII. quæſt. 1. Apud Hebræos bellum omne, quod non ſpeciali Dei juſſu ſuſcipitur, vocatur מלחמת הרשות bellum poteſtatum.

GRONOVII.

33 *Magiſtratum quemvis*] Non maximum vel ſummum neceſſario exigit.

34 *Injuſſu populi*] Quin Sulla ſpeciem libertatis & ſummi juris penes populum reliquerat. At Marciani, multoque magis Triboniani ævo omnia penes unum principem; populus nullo numero. Hinc inexpiabilis ira Tiberii in Piſonem, ob bellum provinciæ illatum, quamvis ipſe illum in Germanicum ſubornaſſet, Tacit. 3, ann. 14.

35 *Æquitatem recipiunt*] Hactenus pro veris admittuntur, quatenus æquum bonumque patitur.

36 *Ei qui juriſdictioni*] Paulus l. 5. §. 1. D. de officio ejus, cui jur. m. Mandata juriſdictione privatis etiam imperium, quod non eſt merum, videtur mandari, quia juriſdictio ſine modica coërcitione nulla eſt. Tribuni plebis qui veteri jure vocationem non habebant, prenſionem tamen habebant. Gell. 13, 12.

37 *Oppidanis*] Videndum an acceperint imperii ſummi partem, aut à principe acceperint privilegium ſe muniendi ac tuendi, & ſuis viribus ali-

dare ausus est Franciscus Victoria: sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.

a *Ayala de jure belli l. 1, c. 2. n. 7. Sil. verbo bellum. n. 2. ibi, sufficit etiam.*

V. 1. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat, an bellum tale publicum sit dicendum, dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt *a*. Sunt qui negant *b*. Sane si publicum non aliud dicimus quam quod fit [38] jure magistratus, dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde [39] qui in tali facti specie [40] magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. Si vero publicum sumitur in excellentiore significatu pro eo quod solenne est, ut sæpe sumi extra controversiam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius juris plenitudinem, tum [41] judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant [h] [42] res auferri obsistentibus, ac militibus etiam concedi *c*. Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit *d*.

b *Innoc. c. olim de rest. spol. n. 8. &c. sicut de jurejur. n. 5. Panor. ibid. Bart. ad l. hostes. D. de captivis.*

c *Livius d. loco.*

d *Vitt. n. 29. Cajet. sec. sec. qu. 40. art. 1. Silv. verbo bellum. p. 1. n. 3. Lorca disp. 50. n. 12.*

2. Sed illud accidere potest, ut in imperio late patente [i] inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit bellum geri ex vi summæ potestatis. nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse auctor censetur.

3. Illud magis controversum, [43] an ubi tale mandatum non est,

aliquid copiolarum ad defensionem alendi, quemadmodum civitates liberæ imperii Germanici. Dein adversus externos facilius feras, si sint in limite positi, quam adversus ejusdem regni membra.

GROTII.

h *Res auferri obsistentibus*] Jurisconsultis in hanc rem productis possunt addi Franc. Aret. cons. XIV. n. 7. Gail. 1. de Pac. publica, c. 11, numer. 20. Cardinalis Tuschus pract. quæst. LV. litera B. verbo Bellum. numer. 10. Gœddæus cons. Marp. XXVIII. numer. 202. & sequentibus.

i *Inferiores potestates belli gerendi habeant potestatem*] Vide legem Frederici Imperatoris apud Conradum Abbatem Uspergensem.

GRONOVII.

38 *Jure magistratus*] A persona publica officium suum curante pro populo.

39 *Qui*] Subjectorum.

40 *Magistratibus*] Velut delectum habentibus, pecunias exigentibus & cætera parantibus.

41 *Judicium summæ*] Decretum Principis, Ordinum, Populi.

42 *Res auferri*] Pignora capi, mulctæ, coercitiones, damna inhiberi.

43 *An ubi tale mandatum non est, sufficiat quoque conjectura voluntatis*] Auctor absolute negat: non videtur autem omnino negandum, sed distinguendum inter bellum propulsandum & inferendum: nam quin præfectus provinciæ, præsertim si ei subsit aliqua manus militaris, ut solet in provinciis limitaneis, jus habeat, si à finitimis præfectura ejus vi invadatur, sine speciali mandato, resistendi & vi armata vim armatam repellendi, dubitari nequit. Sed si finitimi citra bellum hostilia parent, pura legatos, aut negotiatores, aut alia de causa apud se commorantes innoxios vinciant, injuriave afficiant, aut cum hostibus fœdus feriant, bellumque minentur, præfecto Provinciæ occupare illos & ultro bellum inferre non videtur concessum, priusquam de his rebus principem aut populum suum docuerit, & ab eo quid faciendum sit, manda-

Digitized by Google

eſt, 44 ſufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc ſufficit videre, quid 45 hoc rerum ſtatu ſumdatum acceperit. Ratio eſt evidens: nam in priore caſu periculum præſens moram non patitur: & generale mandatum cuſtodiendæ partis ſibi commiſſæ videtur etiam includere jus omnis honeſtæ rationis, ſine qua cuſtodia præſtari nequit. Sic L. Pinarius, quum Ennenſes, ubi in præſidio locatus erat, pacti cum Himilcone Pœno de proditione præſidii, claves portarum ab eo poſcerent, & quum negarentur, vim facturi eſſent, cæſis turbulentis, *aut malo*, inquit Livius, *aut neceſſario facinore oppidum retinuit*: additque Claudium Marcellum Imperatorem nec factum improbaſſe & prædam Ennenſium militi conceſſiſſe lib. 24, 29. Sic Ancius Gallus prætor Illyrici bellum non decretum geſſit adverſus Gentium Regem. Hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum eſt, inquit Livius 44, 32. & tamen nemine contradicente victor triumphavit. In altero caſu valet illud Terentii: *Omnia prius conſilio quam armis experiri ſapientem decet*: nam nec in uno alterove privato læſo ſummum periculum adit Reſpublica: & poteſt fieri, ut qui offenderunt, meliora docti à vi abſtineant, & rebus repetitis factum purgent, priuſquam ad bellum veniatur. Et in hac cauſa eſſe judicabant Cæſarem Cato & alii, quum eum dedendum Germanis cenſerent: bella enim ex bellis ſerendo ſine auctoritate populi Romani, non provinciæ ſecuritatem, ſed ſuam gloriam quærere videbatur.

Nec vero jure videtur auctor reprehendere judicium Ciceronis laudantis Octavium & Brutum, quod privato conſilio arma in Antonium ceperant. Dicit ille quidem Senatus populique judicium exſpectari debuiſſe, diſſimulare factum, an uleiſci vellet, deinde permittendam Senatui populoque deliberationem fuiſſe, per quos potiſſimum id bellum geri vellent. Hæc recte, ſi ſenatus erat liber, ſi res ferebat moram, ſi Senatus populique judicium interponi patiebatur Antonius. Sed, ut vere ait Vellejus, *torpebat oppreſſa dominatione Antonii civitas.* lib. 2, 11. Et hic inconſulto Senatu populoque moverat arma in Brutum, Galliamque invadendo eandem viam, qua Julius erat uſus, ſibi muniebat ad tyrannidem. Indigniſſima vero conditio eſt bonorum, ſi hi adſtringantur ſolennibus, nec poſſint agere quidquam, niſi rite & ordine, interea dum omnia divina & humana perturbant mali. Si ſenatus & populi judicium expectaſſet Brutus, perierat ipſe & Gallia, antequam Romam quidquam renunciaretur. Erat id tempus quo vere monebat Brutum Cicero lib. 2, epiſt. 7. *Caput autem eſt hoc, quod te diligentiſſime percipere & meminiſſe velim, ut ne in libertate & ſalute Populi R. conſervanda auctoritatem ſenatus exſpectes nondum liberi.* Et mox: *voluntas ſenatus pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu.* Pertinet huc admonitio Catonis ad Cn. Pompejum filium relata ab auctore belli Africani cap. 22. *Tuus Pater iſtuc ætatis cum eſſet, & animadverteſſet remp. ab audacibus & ſceleratis civibus oppreſſam, bonoſque aut interfectos, aut exilio multatos, patria civitateque carere, gloria & animi magnitudine elatus privatus atque adoleſcentulus, paterni exercitus reliquiis collectis, pene oppreſſam funditus & deletam Italiam urbemque Romanam in libertatem vindicavit* &c. Quam bene quæſo conſuluiſſent reip. qui vetuiſſent Pompejum eo tempore capere arma, qui juſſiſſent exſpectare judicium populi & ſenatus, qui monuiſſent permittendam Senatui & Populo deliberationem, per quem potiſſimum vellet id beſlum geri?

44 *Sufficiat conjectura*] Excuſatus ſit præfectus, ſi rem ſtatim gerat, quam probabiliter conjecerit ratam & gratam principi futuram.

45 *Hoc rerum ſtatu*] In uno tali caſu.

46 *Si*

ſummam poteſtatem habenti, ſi conſulatur, placiturum ſit: ſed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, ſe inconſulto cupiat fieri, [46] ſi ea de re lex ferenda ſit. Nam [47] ut maxime in aliquo facto particulari ceſſet inſpecta particulariter ratio, quæ voluntatem ſummi imperantis movet, non tamen ceſſat ratio ſumta univerſaliter quæ periculis occurri vult. quod fieri non poteſt, ſi ejus rei ad ſe magiſtratus quiſque judicium trahat.

Liv. l. 48. 4. Non ergo injuria à legatis ſuis accuſatus fuit [48] Cn. Manlius, quod Pop. Rom. injuſſu bellum Gallo-Græcis intuliſſet: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallo-Græcos exſequenda eſſet, non in Cn. Manlii, ſed in Pop. Rom. arbitrio eſſe debuit. C. Cæſarem, quod bellum Germanis intuliſſet, dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus reſpiciens, quam quod [49] imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hoſtes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam ſibi factam quererentur, ſi modo juſta fuit populi Romani cauſa in Gallos bellandi. At Cæſar contentus eſſe debuit Germanos Gallia mandata ſibi provincia pepuliſſe, nec Germanos, præſertim cum nullum inde periculum immineret, intra ſuos fines bello perſequi, [50] niſi conſulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem poſtulandi, ſed populo Romano punire Cæſarem jus erat, plane [51] ut Carthaginenſes Romanis reſponderunt. *Ego non, privato publicone conſilio Saguntum oppugnatum ſit, quærendum cenſeo; ſed utrum jure an injuria: noſtra enim hæc quæſtio atque animadverſio in civem noſtrum eſt, noſtro an ſuo fecerit arbitrio. vobiſcum una diſputatio eſt, licueritne per fœdus fieri.*

Livius l. XXI.

5. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato conſilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiam ſi conſtaret meritum hoſtilia Antonium, Senatus popu-

46 *Si ea de*] Si ſtatuendum ſit quid in perpetuum omnibus, ille ſuis velit licere.

47 *Ut maxime in*] Etſi forte, ut nunc eſt, diſſimulaturum principem & minus moraturum putare poſſimus, quod in perpetuum valere debeat, ob præſentem fructum.

48 *Liv. l. 48.*] 38, 45. Flor. 2, 11.

49 *Imminentis domini*] Cæſaris, qui ei jam tum viam ſibi ad tyrannidem moliri videbatur.

50 *Niſi conſulto prius populo Romano*] Ut A. Cornelius Coſſus Dictator inventis inter hoſtes Circejenſibus & Veliternis, Liv. 6, 13. extremo & 14. & M. Furius Camillus trib. mil. c. p. Tuſculanis deprehenſis. ibid. cap. 25.

51 *Ut Carthaginenſes*] Simile eſt re, non cauſa. Potuiſſent hoc Romani reſpondere Germanis, ſi Cæſarem dedi poſtulaſſent, non Pœni Romanis: nam Romani non laceſſierant Hannibalem, ut Germani Cæſarem: ſed Hannibal privata libidine violaverat fœdus oppugnando Sagunthum. Jure igitur poſcebatur. Reſponſio autem Pœnorum erat mera cavillatio.

Gro-

Digitized by Google

populique Romani judicium expectari debuit, 52 an è republica esset dissimulare factum, an ulcisci, ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure suo, quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam, hoste judicato Antonio, permittenda Senatui & populo Romano deliberatio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se, si Senatus juberet. *App. c. IV.*

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ a quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur: sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant 53 τῷ πέτρῳ σχῆμα. Quare danda est opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excusari magis quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet.

7. Cum vero dictum sit, bellum publicum geri non debere, nisi eo auctore qui summam potestatem habeat, & ad hujus rei, & ad quæstionis illius quæ est de bello solenni intellectum, atque adeo ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant, intelligere: eoque magis, quia nostro sæculo viri eruditi, quisque 54 ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. 1. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet, à Thucydide tribus rebus describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ, 55 *suis utentem legibus, judiciis,* k *magistratibus.* Aristoteles tres facit partes in administranda republica, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & repetundis, 56 hoc est, ut ego interpretor, judicia publi- *Lib. IV. Pol. c. 4.*

GROTII.

k *Magistratibus*] Posset etiam verti *Vectigalibus.* quomodo accepit Thucydidis Scholiastes. Est enim vox anceps.

GRONOVII.

52 *An è republica*] Utrum è republica.

53 Τῷ πέτρῳ σχῆμα] Lapidi lineam vel amussim, ut mali mensores, quum lapidem lineæ deberent aptare.

54 *Ex usu magis*] Ut commodum erat illis principibus, quibus favebant.

55 *Suis legibus*.] Legibus, quas ipsi jusserant, non quas victor rex aut tyrannus aut alius populus imposuit. Judicibus litium forensium, quos ipsa civitas legit aut sortita est. Præsidibus Senatus & Judicum, quos ipsi creassent.

56 *Hoc est*] Per Synecdochen speciei pro genere, criminalibus vel capitalibus.

Digitized by Google

publica, cum prius judiciorum nomine privata intellexiſſet. Dionyſius Halicarnaſſenſis tria maxime notat, jus magiſtratuum creandorum, [1] jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace. Alibi addit quartum, judicia: Rurſum, alibi adjicit curationem ſacrorum & convocationem comitiorum.

Lib. IV. *Lib.* VII. *Lib.* II.

2. At ſi quis recte partiri velit, facile quæ huc ſpectant reperiet omnia; ita ut nihil aut deſit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per ſe, partim per alios regit. Per ſe autem verſatur aut [57] circa univerſalia, aut circa ſingularia. Circa univerſalia verſatur condendo leges, [58] eaſque tollendo, tam circa ſacra ([59] quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc Ariſtoteli ἀρχιτεκτονικὴ, architectalis. Singularia circa quæ verſatur, ſunt aut directe publica, aut privata quidem, ſed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica ſunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut [60] vectigalia, & ſi quæ his ſunt ſimilia: in quibus comprehenditur & [61] dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium ad uſum publicum. Ars circa hæc Ariſtoteli nomine generis πολιτικὴ, id eſt civilis, & βυλευτικὴ, conſultatrix. Privata ſunt res controverſæ inter ſingulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis intereſt. Ars circa hæc eidem Ariſtoteli δικαστικὴ, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur [62] aut per magiſtratus, aut per alios curatores, in quibus ſunt & legati. His ergo in rebus conſiſtit poteſtas civilis.

VII. 1. Summa autem illa dicitur, [63] cujus actus alterius juri non ſubſunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti poſſint reddi. Alterius cum dico, ipſum excludo, qui ſumma poteſtate utitur; cui voluntatem mutare licet, [m] ut & ſucceſſorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet poteſtatem,

GRONOVII.

1 *Jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace*] Servius ad 1 Æneid. *Omni ditione. Rectius omni quam omnis: ut ſignificet omni poteſtate, pace, legibus, bello.*

m *Ut & ſucceſſorem*] Cacheranus Deciſ. Pedem. CXXXIX. num. 6.

GRONOVII.

57 *Circa univerſalia*] Univerſum corpus reipublicæ, ſummam rempublicam.

58 *Easque tollendo*] Abrogando, ſi commodum reipublicæ impediant, & præſens uſus neceſſitaſque aliud requirat.

59 *Quatenus eorum cura ad civitatem*] Non ſcilicet ad ſacerdotes & ipſos curatores & miniſtros ſacrorum.

60 *Vectigalia*] Commercia, annonæ, opera.

61 *Dominium eminens*] Sic dictum, ut diſtinguatur à dominio privato cujuſque civis in res ſuas, 1, 6.

62 *Aut per magiſtratus*] Ἀρχαιρεσία, Comitia, ordinatio officiorum.

63 *Cujus actus*] Illa ſuperius dicta ſic in manibus habere, atque adminiſtrare, ut quod in illis agas, jubeas, conſtituas, à nemine poſſit infirmari & reſcindi. Schelius de jure imp. p. 132.

64 *Quod*

ſtatem, non aliam. Hæc ergo ſumma poteſtas [64] quod ſubjectum habeat, videamus. Subjectum aliud eſt commune, aliud proprium: ut viſus ſubjectum commune eſt corpus, proprium oculus. ita ſummæ poteſtatis ſubjectum commune eſt civitas, quam perfectum cœtum eſſe ſupra diximus.

2. Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem conceſſerunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per ſe civitas ſunt, ut nunc quidem eam vocem ſumimus, ſed [65] membra minus digna magnæ civitatis, quomodo ſervi membra ſunt familiæ. Rurſum accidit, ut plurium populorum idem ſit caput, qui tamen populi ſinguli perfectum cœtum conſtituunt: neque enim ut in naturali corpore non poteſt caput unum eſſe plurium corporum, ita in morali quoque corpore; nam ibi eadem [66] perſona diverſa ratione conſiderata caput poteſt eſſe plurium ac diſtinctorum corporum. Cujus rei certum indicium eſſe poteſt, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum ſeorſim revertitur. Sic etiam accidere poteſt, ut [67] plures civitates arctiſſimo inter ſe fœdere colligentur, & faciant σύστημα quoddam, ut Strabo non uno loco loquitur, neque tamen ſingulæ deſinant ſtatum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Ariſtotele etiam notatum eſt non uno loco.

Viſt. de jure belli n. 7.

Lib. II. Pol. c. 20. l. III, c. 9.

3. Subjectum ergo commune ſummæ poteſtatis eſto civitas, ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium eſt perſona una pluresve, pro cujuſque gentis legibus ac moribus. ἡ πρώτη ἀρχὴ apud Galenum libro ſexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. 1. Atque hoc loco primum rejicienda eſt eorum opinio, [68] qui ubique & ſine exceptione ſummam poteſtatem eſſe vo-

64 *Quod ſubjectum*] Penes quem ſit, in quo reſideat ac conſiſtat, quod vocant ſubjectum ὑποκείμενον, ſive inhæſionis.

65 *Membra minus digna*] Viliora.

66 *Perſona diverſa ratione conſiderata*] Ut Imperator Romano-Germanicus, alibi Rex, alibi Archidux, alibi Dux, alibi Comes.

67 *Plures civitates*] Ut olim XII. Achæorum populi, Juſtin. 34, 1. ut hodie VII. Belgii conſociati civitates.

68 *Qui ubique & ſine exceptione ſummam poteſtatem eſſe volunt populi*] Status controverſiæ prorſus invidioſe propoſitur, adeo ut auctor non effugiat reprehenſionem, qua ipſe culpat alios num. 5. eos magis ex uſu præſentium rerum, quam ex vero hoc argumentum exequi: neque enim, quiſquam, opinor, dixit, ubique & ſine exceptione ſummam poteſtatem eſſe populi, ut ei reges, quoties imperio ſuo male utuntur, & coërcere & punire liceat. Et ſi quis dixit, nequaquam ei ſubſcribimus. Sed hæc eſt quæſtio. An populus habens imperium legitimum (puta Regem vel Senatum vel Remp. per conventus ordinum ſive comitia regi ſolitam) ſi major & melior pars cenſeat eam formam regiminis eſſe perniciosam (puta Regem palam degeneraviſſe in tyrannum, ſenatum in paucos do-

volunt populi, ita ut ei reges, quoties imperio ſuo male utuntur, & coercere & punire liceat: quæ ſententia [69] quot malis cauſam dederit, & dare etiamnum poſſit, penitus animis recepta, nemo ſapiens non videt. Nos his argumentis eam refutamus.

Ex. XXI, 6. Inſtit. de jure perſ. §. Servi autem. Gell. lib. 2, c. 7.

[70] Licet homini cuique ſe in privatam ſervitutem cui velit addicere, ut & ex lege Hebræa & [71] Romana apparet. quidni ergo populo ſui juris liceat ſe uni cuipiam, aut pluribus ita addicere, ut regendi ſui jus in eum plane tranſcribat, nulla ejus juris parte retenta? Neque dixeris [72] minime id præſumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præſumendum ſit: [n] ſed quid jure fieri poſſit. Fruſtra quoque afferuntur incommoda quæ hinc ſequantur, aut ſequi poſſint. nam [73] qualemcumque formam guber-

minos, comitia in confuſam turbam ſeditioſorum hominum) poſſit illam mutare, & auctores mali (puta Reges, aut paucos e ſenatu, aut comitiorum turbatores) jure punire? ut Romani fecerunt expulſo Tarquinio: ut Athenienſes imperio populi ad Quadringentos tranſlato: & iiſdem poſtea Quadringentis, ut & Triginta viris, cum tyrannica impotentia uterentur, exilio aut morte punitis, Juſt. 5, 3. ut Vejentes Rege creato apud Livium 5, 1. ut denique Hebræi abrogato judicum magiſtratu & creato rege.

GROTII.

n *Sed quid jure fieri poſſit*] Gail. de Arreſtis cap. VI. n. 22. & ſeqq.

GRUNOVII.

69 *Quot malis*] Seditionibus, conjurationibus, tumultibus, bellis inteſtinis. Quaſi vero opinio hominum non debere ſe indigna pati ab eo, qui juris fruendi cauſa conſtitutus eſt, & non ipſa iniquitas principum & magiſtratuum iſtis malis cauſam dederit. Vide 1 Reg. 18, 17. & 18.

Reſponſio ad argumenta Grotii.

70 *Licet homini cuique*] Licet privato ſe in ſervitutem addicere. Ergo & populo. Reſp. 1. Conceditur totum. Ergo, qui hoc fecerunt, ſerviant. Ubi autem illi? Non Germani: nam eligunt hodie Cæſarem. Non qui ſub Principibus aut liberis Germaniæ civitatibus: nam hæc feuda regalia Principes habent a Cæſare, non ut domino mancipiorum, ſed ut repræſentante populum Germanicum in univerſum ſumtum, cujus caput eſt conſtitutus. Non Galli: conſtituerunt enim ipſi Reges, Merovæi, Caroli, Hugonis Capeti poſteros comitiis & libera electione. Non Hiſpani: nam connubiis & pactis ipſi quoque receperunt Auſtriacam domum. Non ulli alii Europæ populi, niſi Moſcorum, Turcarum, Tartarorum tyrannide preſſi. Ergo fruſtra hoc diſputatur in Europa.

Sed argumentatur porro: Si poteſt populus ſe addicere in ſervitutem, amittit omne jus ſe in libertatem aut ſecuritatem vindicandi: Atqui &c. Ergo. Reſp. Negatur major: nam ne ſervi quidem id amiſerunt. Athenis ſervus crudeliter habitus ſine culpa ſua poterat dominum in jus vocare & per judicem cogere, ut ſe venderet. Romæ quid reſcripſerit Antoninus Pius, notum eſt ex §. 2. Inſtit. de his, qui ſui, vel alieni juris ſunt. Ubi tale remedium juris civilis ceſſat, remedium naturale apperere non prohibetur, quod eſt aut fuga, aut vis contra vim.

71 *Romana*] Si quis major XX annis ad pretium participandum ſe venundari paſſus eſſet.

72 *Minime id*] Non eſſe credibile quemquam populum huc deſcenſurum.

73 *Qualemcumque*] Sive monarchiam, ſive ariſtocratiam, ſive democratiam, ſive ex omnibus aut duabus mixtam.

GRO-

Digitized by Google

bernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *Aut hæc cum illis ſunt habenda*, [o] *aut illa cum his mittenda ſunt*, ait Comœdia.

2. Sicut autem multa ſunt vivendi genera, alterum altero præſtantius, & cuique libertum eſt ex tot generibus id eligere quod ipſi placet: ita & populus eligere poteſt qualem vult gubernationis formam: neque ex præſtantia hujus aut illius formæ, qua de re diverſa diverſorum ſunt judicia, [p] ſed ex voluntate jus metiendum eſt.

3. Neque vero non multæ exſtare poſſunt cauſæ, cur populus jus totum imperandi à ſe abdicet, alique tradat, puta quia [74] in periculum vitæ adductus, alia lege, qui ſe defendat, reperire non poteſt: aut quia [75] inopia preſſus aliter habere non poteſt copiam, unde ſe ſuſtentet. Nam ſi Campani olim neceſſitate ſubacti [q] populo Romano ſe ſubjecerunt in hunc modum: [76] *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, divina humanaque omnia, in veſtram P. C. ditionem dedimus:* & quidam populi, cum [r] Romanorum ditioni ſubjicere ſe vellent, [77] ne recepti quidem ſunt; quod narrat Appianus: quid obſtat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere ſe poſſit? [78] Apud Virgilium legimus:

Nec cum ſe ſub leges pacis iniqua
[79] *Tradiderit regno.*

Accidere etiam poteſt, ut paterfamilias latifundia poſſidens neminem alia lege in ſuas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam ſervorum copiam habens eos manumittat, ſub imperii

GROTII I.

o *Aut illa cum his amittenda ſunt*] Cicero lib. III. de legibus: *Eſt in qua in omni re accuſanda prætermiſſis bonis malorum enumeratio, vitioſumque ſelectio.* mox: *Sed bonum quod eſt quæſitum in ea, ſine iſto malo non haberemus.*

p *Sed ex voluntate jus metiendum eſt*] A Carolo quinto Imperatore eodem tempore Auguſta civitas petiit, ne ſenatui urbis ſuæ placita valerent, niſi aſſenſiſſent curiarum magiſtri: Norimberga plane contrarium.

q *Populo Romano ſe ſubjecerunt*] Ut Faliſci apud Liv. lib. v. Samnites lib. VIII. Sic Epidamnii à Corcyræis deſerti Corinthiis ſe dediderunt, ut protegerentur adverſus Taulantios & exſules. Thucyd. lib. I.

r *Romanorum ditioni*] Et Venetorum. Bembus lib. VI.

GRONOVII.

74 *In periculum vitæ*] Salutis. Ut Phrygum diſcordiis rege opus fuit. Juſtin. 11, 7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis & diſcordiarum regem creavere. Liv. 5, 1. Ut Athenis bello Peloponneſiaco reſpublica à Populo tranſlata ad Senatum cccc. Juſtin. 5, 2.

75 *Inopia*] Ut Ægyptii fame coacti ſeque & omnia ſua regi vendiderunt Joſephi artibus. Geneſ. 47, 13.

76 *Populum Campanum*] 8, 1.

77 *Ne recepti*] Ut Sardi poſt bellum Punicum primum circa ann. V. C. 513.

78 *Apud Virgilium*] 4. Æn. 619.

79 *Tradiderit regno*] Hic male juncta & nexa, quæ Virgilius ſeparaverat, hoc modo: *Tradiderit, regno aut optata pace fruatur,*

imperii ferendi & cenſus pendendi legibus: quæ ſuis exemplis non carent. De ſervis Germanorum apud Tacitum eſt: *Suam quiſque ſedem, ſuos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis ut colono injungit, & ſervus hactenus paret.*

4. Adde quod ſicut Ariſtoteles dixit quoſdam homines natura eſſe ſervos, id eſt, ad ſervitutem aptos; ita & populi quidam eo ſunt ingenio, ut regi quam regere norint rectius; quod de ſe ſenſiſſe Cappadoces videntur, qui oblatæ à Romanis libertati vitam ſub rege prætulerunt, negantes vivere ſe ſine rege poſſe. Sic Philoſtratus, vita Apollonii, ſtultum eſſe ait Thraces, Myſos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant.

Strabo XII. *Juſtin. lib.* XXXVIII. *Lib.* VI.

5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per ſæcula plurima [s] ſub imperio plane regio ſatis feliciter vixerunt. [t] Urbes ſub Eumene, ait Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum ſua mutatam voluiſſe. Eſt & interdum is civitatis ſtatus, [u] ut videatur niſi ſub libero unius imperio ſalvus eſſe non poſſe; quod de Romana, qualis erat Cæſaris Auguſti ætate, [80] multis prudentibus viſum eſt. His ergo ſimilibusque de cauſis accidere non poteſt tantum, ſed & ſolet, ut ſe homines ſubjiciant imperio alterius ac poteſtati, quod & Cicero notat Officiorum ſecundo.

Liv. l. XLII.

6. [81] Jam verò bello juſto, ut ante diximus, ſicut acquiri poteſt

GROTII.

s *Sub imperio plane regio ſatis feliciter vixerunt*] Seneca de Beneficiis libro II, c. XX, de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer erraſſe, nec ex inſtitutione Stoica ſe geſſiſſe: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis ſtatus ſub rege juſto ſit, aut ibi ſperavit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat & imperandi & ſerviendi: aut exiſtimavit civitatem in priorem formam poſſe revocari, amiſſis priſtinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & ſtatutas ſuo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſervirent, ſed utri.* vide & Bizarrum hiſtoria Genuenſi lib. XIV, p. 329.

t *Urbes ſub Eumene*] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, veniſſe narrat Iſocrates.

u *Ut videatur niſi ſub libero unius imperio ſalvus eſſe non poſſe*] Dion apud Philoſtratum V, cap. XI, *διότι ἢ μὴ ὑπὸ ἐλευθέρῳ ἄνδρι Ῥωμαίοις αὗται αἱ τυραννίδες πεπιωκυῖαι χαλεπὴν ὑπομένουσι τὴν μεταβολήν. Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre poſſint mutationem.*

GRONOVII.

80 *Multis prudentibus*] Tacit. I, 9. *Non aliud diſcordantis patriæ remedium fuiſſe quam ut ab uno regeretur.* Idem hiſto. I, 1. *atque omnem poteſtatem ad unum conferri pacis interfuit.* Florus 4, 3. Dio lib. 53, p. 509.

81 *Jam vero bello juſto*] 2. Argum. Si bello juſto acquiritur dominium privatum, etiam dominium civile non aliunde pendens. Atqui. Ergo.

Reſp. Conceditur iterum totum, & certe plus licet in populos bello ſubactos, quam qui creaverunt regem.

Si bello juſto acquiritur dominium aliunde non pendens, populus nullum jus habet bello victorem, utcunque tyrannus ſit, puniendi. Atqui. Ergo.

Reſp. Negatur major: nam & in privato

est dominium privatum, ita & dominium civile, sive jus regendi [82] non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio, ubi id receptum est, conservando dicta conferi debent: nam idem jus eademque ratio est [83] procerum, qui plebe excluſa civitatem regunt. [84] Quid, quod nulla respublica adeo reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ & adolescentes à deliberationibus publicis arceantur?

7. [85] Jam vero & [x] populi quidam alios sub se populos habent, non

privato dominio, etsi id à nullo pendeat, tamen quia expedit, nequis re sua male utatur, coërcetur dominus, ut dictum est de servis, ut prodigo interdicitur administratione bonorum: ut furiosi in tutela sunt agnatorum & gentilium.

Sed, inquit, magistratus in rebus privatorum habet dominium eminens, non populus in bonis regum.

Resp. 1. Omnes boni principes confessi sunt, idem illud dominium eminens esse populo in bona principum, Trajanus, Hadrianus, Antonini.

Resp. 2. Ambiguitas est in voce *dominium*, quasi dominium sit jus utendi, abutendi, sine cujusquam intercessione. Id falsum est in hominibus sub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tantum. Nam & dominorum ac servorum est societas, & servi facti sunt, ut servarentur, non occiderentur, in bello capti. Sic igitur populi qui bello acquisiti sine alia pactione se dederunt, hoc tamen spectarunt, & tacite sunt pacti, ut duriore quidem conditione & libertate amissa salvi tamen essent & viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyrannum, superest illis ut vitam suam quoquo modo defendant.

GROTII.

x *Populi quidam alios sub se populos habent*] Sic Salamin insula Atheniensium juris jam inde à Philæo & Euryface Ajacis filiis, ut Plutarchus Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephaleniam Adrianus, teste Xiphilino. Atarneus ab antiquo Chiorum, teste Herodoto lib. 1. & Samii multa in continente oppida tenuere, ut Strabo docet lib. XIV. Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenses pertinebat, ut Thucydides scribit libro 1. In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneade cum urbe agroque, Acarnanum sunto.* Sex oppida Halicarnasso attributa per Alexandrum Magnum, memorat Plinius Historiæ Naturalis lib. V, c. 29. Idem libro XXXIII, c. IV. Lindum insulam esse ait Rhodiorum: tantundem de Cauno habes libro XXXV. Testatur idem Cicero epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent, complures urbes dono datas ait Eutropius libro III, nempe Carum & Lyciorum, quæ rursus eis ablatæ à Senatu. Utrumque est in Excerptis Polybii.

GRONOVII.

82 *Non aliunde*] Superiorem neminem, adeoque nec populum agnoscens.

83 *Procerum qui*] In Aristocratia mera, ut hodie Venetiis.

84 *Quid quod nulla Resp.*] Si in rebus publicis aliqui aut inopes aut externi, tum fœminæ & adolescentes a deliberationibus publicis arcentur, non est ullum jus populo in acta Principis.

Resp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim est collectio. Nam non est eadem ratio istorum, quæ populi. Istis diffiditur, egenis & externis tanquam appetentibus rerum novarum: mulieribus & adolescentibus, tanquam impe-

non minus addictos ſibi quam ſi regibus parerent: unde illa in-
Liv. lib. 1. terrogatio, *Eſtne populus Collatinus in ſua poteſtate?* & Campa-
Liv. l. VII. ni cum ſe Romanis dedidiſſent, facti dicuntur alienæ pote-
Lib. XXVI. ſtatis: Acarnania ut & Amphilochia dicuntur fuiſſe [86] juris
Lib. XXXII. Ætolorum: Peræa & Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna a
Strab. XIV. Philippo Olynthiis data. Et quæ ſub Spartanis fuerant oppida,
Died. l. XVI. poſtquam eorum ditioni [87] exemta ſunt, Eleutherolaconum no-
Pauſ. Lac. men

ritis rei gerendæ. Hoc de populo dici non poteſt. Deinde quod ponitur, ordinarium eſt, quod colligitur extra ordinem, & in magnis caſibus fit: quibus ne quidem egeni, externi, mulieres, ſi quid ejus adferre poſſent, excluderentur. Sententia igitur argumenti hæc eſt. Si inopes, externi, mulieres, adoleſcentes ordinarie arcentur à tractanda Rep. populus omnis aut major meliorque pars conſentiens, etiam in ultima neceſſitate, & manifeſta tyrannide arcetur à coërcendo Tyranno. Atqui &c. Ergo. Sic apparet argumenti hujus vanitas.

85 *Jam vero & populi*] Si populi habuerunt non minus ſibi addictos populos quam Regibus, & ab illis ſunt dono dati aliis Regibus, non eſt jus ulli populo Regem poteſtate male utentem coërcere.

Reſp. Nulla prorſus hæc eſt collectio: Populi iſti imperantes ſive bene ſive male uſi ſunt ſuo jure, nihil juvant Tyrannum. Si bene, ipſi ſtatuerunt hoc ſuum officium eſſe, &, ni facerent, populos eos id aliquando non toleraturos, ut Romani. Liv. 8, 21. & ſic damnarunt tyrannidem. Si male, idem jus fuit ſubjectis populis contra populum Tyrannum, quod contra Tyrannum regem, & ſi jure iſto non ſunt uſi, defuerunt vires.

Sententiæ Scripturæ ſacræ & auctorum Græcorum, Latinorumque aut explicant jus regum, aut mores. Neutra res tollit jus populi. Si jus & conceſſa legibus, primo populus regi non amplius poteſt dare, quam ipſe habet. Non autem populus habet jus ſe ipſum exſtinguendi, aut in corpus ſuum injuſte ſæviendi. Ergo neque Regibus dare hoc potuit. Deinde poteſtas major Regibus data eſt ad conſervationem ipſius & populi, non ad perniciem. Quæ igitur ad perniciem vergit, non eſt jus regum. Si mores, ſignificant reges ſuo jure abuti, quo abuſu nullum majus jus acquiritur, ſed quod habuerunt, perdunt. Significant & illud: propter eximium illud jus, multa regibus etiam injuſta concedi, multa ferre, multa condonare populos, quia aut abhorrent ipſi à ſeditionibus, aut rationem ſe vindicandi non vident. Non dicunt, nunquam, nullo caſu, ne poſt ultima quidem tyrannicæ crudelitatis exempla jus eſſe populo ſe liberandi. Ubi dicitur: *ſupra populum eſſe regem & populum ſubjici*, mera ludificatio eſt. Nam & Conſules ſupra populum Romanum, & Athenienſes erant ſub Archontibus: neutris tamen omnia in populos illos licuerunt. Cum Chriſtus dicit: *Reges gentium dominantur eis*: nihil aliud dicit, quam eſſe eos ſuperiore gradu & dignitate. Hoc apparet ex contextu: Pronuntiabat enim hæc verba in contentione diſcipulorum, quis eorum maximus eſſet, non ut aliis imperaret, ſed ut priore loco ſederet: dextram enim & lævam Domini in regno ejus vindicabant Zebedæi filii. Deinde demonſtrat hoc oppoſitum: *Vos autem non ſic: quia veſtrum maximus perinde ſit ac minimus*, quod nihil aliud eſt, quam primus & poſtremus.

86 *Juris Ætolorum*] Ut Juſtin. 9, 1. *Hæc urbs variante victoria, nunc Athenienſium, nunc Ætolorum juris habita eſt.* Eod. lib. cap. 5. *in Aſiam Perſarum juris.* Lib. 31, 1. Syriæ quidem, ſed *juris Ægypti civitate.*

87 *Exemta ſunt*] Per Auguſtum oppida maritima XVIII.

men acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuisse Sinopensium apud Xenophontem. Nicæa Italiæ adjudicata Massilienſibus apud Strabonem, & Insula Pithecusæ Neapolitanis. Sic [88] Calatim oppidum coloniæ Capuensi, Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis suis apud Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud Tacitum est. Quæ omnia convelli necesse est, si id recipimus, jus regendi semper subditum esse eorum judicio ac voluntati, qui reguntur. *Exp. Cyri. lib. V. Lib. IV. Lib. V. Hist. I.*

8. At vero esse reges, qui populi etiam universim sumti arbitrio non subsint, tum sacra, tum profana historia testantur. *Si dixeris*, inquit Deus populum Israëliticum alloquens, *Statuam supra me regem*: & ad Samuelem: *Indica eis jus regis, qui regnaturus est super eos.* Hinc rex unctus dicitur super populum, super hereditatem Domini, super Israëlem: Salomo rex super totum Israëlem. Sic David Deo gratias agit, quod populum suum ipsi subjecerit. Et Christus: *Reges*, inquit, *gentium dominantur eis.* [89] Notum illud Horatii: *Deut.* XVII, 14. *I Sam.* VIII, 4. *I Sam.* IX, 16. X, 1. XV, 1. *II Sam.* V, 2. *I Reg.* IV, 1. *Ps.* CXLIV, 2. *Luc.* XXII, 25.

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis.

9. Tres gubernandi formas ita describit [90] Seneca: *Interdum populus est quem timere debeamus: interdum, si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur,* [91] *gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli quibus potestas populi & in populum data est.* Tales sunt quos [92] Plutarchus ait, ὅι κατὰ τὸν *Epist.* XIV. *Flamin.*

88 *Calatim*] Calatiam.

89 *Notum illud Horatii*] *Reges in ipsos imperium esse Jovis* nemo diffitetur. Nec quisquam dixit in reges imperium esse populi. Sed hoc dicitur: si reges imperio illo proprios greges tantummodo ad mactandum utantur, greges illos non esse oves, ut semper impune se præbeant, sed homines qui sciant sibi nihil esse carius sua salute, & pastorem, qui pro lupo se gerat, non esse tolerandum.

90 *Seneca* ——— 10. *Aristoteles*] Potestas populi & in populum data est regibus: sed populi, quam ipse populus habuit. Sic etiam Imperator definit §. 6. Inst. de jur. nat. gent. & civ. *Populus ei & in eum omne imperium suum & potestatem concessit.* Non igitur Tyrannicum. Sed dicit, *data est.* Ergo populus eam non retinuit. Certe justam dedit, & ordinarie repetere non potest. Sed etsi homini libero, in quem potestas mihi nulla est, gladium donavero, sic ut & gladius ille exierit e mea potestate, si is eo gladio ad se aut me perdendum utatur, extorquere illum ei jure possum ac debeo.

91 *Gratiosi*] Potentes, quorum nemo facile gratiam negligit.

92 *Plutarchus*] Imperium reges habent in leges, hactenus ut eas utiles ferre & latas, si processu temporis inutiles appareant, abrogare possint, ut Agesilaus rex, qualem inferius negat Grotius hic describi, & improprie regem appellari, quod tamen non credidit Agesilaus, qui regem Persarum, etsi justitiæ studiosus esset, se negavit majorem esse: ille igitur Agesilaus, cum in Leuctrica pugna multi abjecissent scuta, quos legibus oportebat esse infames, non autem is status esset reip. ut tanto numero

νόμως μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, imperium habere non ex legibus modo, ſed & in leges. & apud Herodotum [93] [94] Otanes ſingulare imperium ſic deſcribit: *ἀνευθύνως ποιεῖν τὰ βούλεται· facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.* [94] Dioni quoque Pruſæenſi regnum definitur: *ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα, ita imperare ut alii ratio non reddatur*: [94] Pauſanias Meſſenicis opponit *βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ, regnum poteſtati tali quæ rationem actuum reddere debeat.*

III. *Pol.* XIV. *Inſt. de jur. nat.* §. *ſed & quod. Xiph. vita M. Ant. l.* 4.

10. Ariſtoteles reges quoſdam eſſe ait cum eo jure quod alibi habet ipſa gens in ſe ac ſua. Sic poſtquam Romani principes imperium vere regium uſurpare cœperunt, dicitur populus in eos omne ſuum imperium & poteſtatem contuliſſe, etiam in ſe, ut interpretatur Theophilus. Hinc illud dictum [95] M. Antonini Philoſophi: *Nemo niſi ſolus Deus judex principis eſſe poteſt.*

mero civium careret, operam dedit ut deſignaretur νομοθέτης ſive legislator. Creatus legiſlator nullas novas leges tulit, ſed veteres valere juſſit poſt Leuctricam cladem, ut nihil quod in ea factum eſſet contra leges, puniri poſſet. Non autem hæc poteſtas in leges dat & jus omnes leges conculcandi. Eandem poteſtatem in leges habet populus liber: unde in XII tabb. *Quod poſtremum populus juſſit, jus eſto.* Et ut rogabatur lex, ita & abrogabatur, antiquabaturque, interdum ei obrogabatur, derogabaturque. Et tamen in libera rep. legum eſt imperium longe ſupra populum, Livius lib. 2. *Liberi jam hinc populi Rom. res pace belloque geſtas, annuos magiſtratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.* Vide diatriben ad Senecam.

93 *Otanes*] Otanis dictum quod ille protulit ad invidiam faciendam armatæ tyrannidi apud Herodot. lib. 3. mirum eſt adferri ad explicandum jus regium.

94 *Otanis, Dion. Pauſania*] Rationem non reddunt actorum reges, quia non eſt magiſtratus ordinarius, coram quo eo nomine poſſint conveniri. Datum hoc ipſis, ut eſſent ſoluti impedimentis recte & juſte faciendi: quod neceſſarium incommodum liberæ civitates habent & tolerare coguntur majorum commodorum gratiâ. Livius 9, 18. Tacitus 7. Ann. 73. Non ut omnia ſubvertendi habeant licentiam: deinde non ſequitur: qui rationibus reddendis obnoxius non eſt, eum ſi palam illicita & quidem in ſummo gradu faciat, non poſſe puniri. Nam & Carthaginienſium in libera rep. imperatores à reddendis rationibus immunes erant ante conſtitutum ſenatum centum ſenatorum, de quo Juſtinus 19, 2. Qui tamen ſi rempublicam invadere voluiſſent, detecti & capti agebantur in crucem. In ipſa Hollandia ſunt collegia quædam, quæ rationem nemini reddunt, & tamen nec reges ſunt, nec, ſi deprehendantur in maleficio, judicum ſeveritatem effugiunt.

95 *Antonini*] M. Antoninum ſanctiſſimum virum & tantum tyrannorum hoſtem, ut palam diceret de deceſſoribus ſuis, omnes principes qui occiſi eſſent, habuiſſe cauſas quibus mererentur occidi, neque quemquam facile bonum vel victum à Tyranno, vel occiſum, ut ſcriberet: *Plane liberi mei pereant, ſi magis amari merebitur Avidius quam ille, & ſi reip. expedit Caſſium vivere quam liberos Marci*: eum quicquam dixiſſe in favorem Tyrannorum, minus mirum foret. Si dixit, ſano ſenſu accipienda ſunt, non ut ſcelerum jus ſit Tyrannis, ſed ut principes & reges intelligantur eſſe ſupra ſuos judices

Digitized by Google

eſt. 96 Dion. l. LIII. de tali principe: *αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἐκυτῷ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τι οἷα βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάντ' ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ: Liber eſt, ſuique ac legum potens, ut & quod vult, faciat, & quod non vult, non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum [y] Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplicibus, 97 ſic populus Regem affatur apud 98 Æſchylum:

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑσίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέβιν.

Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis ſubditus ullis,
Regni ſolio fultus ut ara,
Unoque regens cuncta arbitrio.

II. Lon-

dices, quos ipſi conſtituunt: aut dixit eo ſenſu quo Tacitus: *Principatum fato dari.* Loquitur enim ad milites injuſta petentes, quos deterrere vult, ne illi putarent, quia non daretur, quod injuria poſcerent, ſibi jus eſſe alium principem faciendi. Alioquin cum Caſſius rebellaret, ipſe Marcus judicem de ſe fecit ſenatum, & conditionem Caſſio tulit, ut uterque depoſitis armis ſenatui arbitrium relinqueret, utrum Patres mallent imperare.

GROTII.

y *Inachidarum*] Hi ſunt ענקים. Deut. II, 10. ex qua origine & ענקה, ἔγχεα dea, cui templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Pallada dixere. Dicuntur Æſchylo Inachidæ fuiſſe Pelaſgi, id eſt, extorres, à Syro פלג. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere, Pelaſgi erant, unde Abrahamo ſe cognatos dicebant Lacedæmonii in hiſtoria Maccabaica. Sicut autem Argivi reges pleniſſima uſi poteſtate exemplo Orientis, unde venerant, ſic & reges Thebani è Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, & fecialis Thebani Supplicibus Euripidis.

GRONOVII.

96 *Dion*] Dio refert quid Auguſtus per varias & miras artes à Patribus elicuerit, nimirum omnibus ut legibus eum ſolverent, & promitterent omnia ſuo pro arbitrio agere. Si Auguſtus putaſſet jure imperii hoc ſibi competere, non exſpectaſſet decretum ſenatus, cum eandem poteſtatem jamdudum haberet in manibus & ſatisuſurparet. Præterea idem ſenatus, qui Principibus tantam poteſtatem dederat, Neronem male ea utentem condemnavit, ut more majorum, id eſt, diriſſimo ſupplicio puniretur. Sueton. cap. 49. idque multo pluribus feciſſet, ſi potuiſſet.

97 *Sic populus*] Non populus, ſed peregrinæ & ſupplices, negantem recipere illas ſine conſenſu populi. v. 402. *Εἶπον ἢ καὶ πρόσθεν. οὐκ ἄνευ δήμου τάδε προξένημι' ἐγώ.*

98 *Æſchylum*] Ad locum Æſchyli reſpondit egregie Miltonus cap. 5. ſuii operis: verba illa ponuntur in perſonis fœminarum peregrinarum & ſupplicum, quæ rogabant in tutelam ſuſcipi & defendi contra Ægyptios claſſe perſequentes. At ipſe rex Danaus cui dicebantur iſta: *Ego*, ait, *non profecerim hoc etiam promiſſum, antequam de his cum populo communicavero.* Et rurſus: *Dixi antea vobis, non ſine populo hoc faciam, nec ſi poſſem.*

ſem quidem. Fatetur igitur ſe non poſſe. Et erant iſtæ filiæ ejuſdem regis, qui tamen negat ſibi licere eas ſine populi conſenſu ſuſcipere. Itaque magnus error eſt ſummorum virorum (Grotii & Salmaſii) ex ſententia fœminarum peregrinarum & ſuppliciter humillimeque blandientium colligere jus regni, & quidem apud populos Græcos, qui nunquam reges poteſtate abutentes tolerarunt.

Reſponſio ad primum argumentum τὸ ἐν ἀρχῇ ſive principium petit. Hoc enim ipſum quæritur, an conſtitutio imperantis perpetuo à voluntate conſtituentis pendeat, hactenus, ut ſi pactis ille non ſtet, revocare conſtitutionem poſſit. Regimen commiſit principi populus, maxima cum poteſtate, fidemque dedit, quamdiu boni principis officio fungatur, tamdiu ſe parituros, & ſingulos pro ejus ſalute vitam oppoſituros. Hoc ſemel promiſſum non pendet à voluntate promittentium: ſemel ſe obligarunt, & eo nexu tenentur, & qui non parent, à principe poſſunt puniri. Sed nec deſiderare debent, ut princeps auræ populari ſerviat, & in omni re deſideriis populi, quandoque erroneis, obſequatur. Hinc eſt quod Antigonus apud Juſtinum 28, 3. *Ipſi quærant, cui imperent.* Quod Æmilius Paulus apud Livium 44, 22. *E terra ne gubernaverint.* Et ſalubris principis eſt non nimis indulgere populo exemplo Auguſti, Sueton. c. 42. Et Marci, qui militi extraordinariam pecuniam petenti negavit, ne quod illis præter modum daretur, & ſanguine & viſceribus aliorum civium & illis cognatorum exigeretur: & hac occaſione protulit illam ſententiam: *μόνος γὰρ τῆς μοναρχίας ὁ θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. De imperio ſolus Deus judicare poteſt.* Quod nihil aliud volebat, quam ſe non metuere ſeditiones, rebelliones, conſpirationes. Deum enim eſſe ſolum, qui conſtituat & mutet imperia. Quod non excludit factum humanum: perinde ut cum ſcriptura dicit: *Non eſt volentis neque currentis, ſed Dei miſerentis.* Item: *Non qui plantat, non qui rigat, ſed qui incrementum dat.* Talis eſt etiam ſententia Valentiniani: ut multa ſint dicta conſtantium principum ac ducum, qui imperitæ multitudinis deceptis voluntatibus non ceſſerunt. Alia eſt ratio in Tyranno manifeſto, in quo intelligendo nemo fallitur. Is quicquid inter ſe & populum in conſtitutione factum eſt, ipſe irritum reddidit, & ſic alterno parendi pacto populum jam dudum ſolvit. Scit auctor jus Rhadamanthi, de quo monuit cap. 1. num. 5. *Quæ fecit, ſic quiſque ferat, jus ſiet & æquum.* Rhadamanthus autem & Minos & Æacus perſonas non diſtinguunt, & purpureos reges eodem loco habent, quo privatos, ſi fabulis fides.

Utitur exemplo mulieris, quæ ſibi virum conſtituit, cui parere ſemper neceſſe habeat. Sed numquid ita, ut patiatur ſe flagellari, torqueri, occidi? Cur igitur inventa divortia? Ne adulterium quidem, nec maritalis debiti penuriam mulier cogitur pati, ſi non vult, quibus tantummodo ſubtrahitur ei de eo, quod promiſſum eſt; quid ſi non hæc modo ſubtrahantur, ſed etiam vis vitæ adferatur? Luſus eſt perpetuus in vocabulo *ſuperior.* Eſt omnino princeps & magiſtratus quivis ſuperior populo, ſi latine loquimur: ſed ut caput ſuperius eſt membris, non ut injuſtum atque affligens onus incumbit preſſo ac deficienti: & quidem ut caput morale vel artificiale, quod ſi prægravet, ſalvo corporis ſtatu, poteſt demi: non ut naturale, quod auferri nequit, quin corpus pereat. Syllogiſmus ita formandus erat: Qui conſtituit aliquem ſupra ſe & omnem ei dat in ſe poteſtatem, cum pacto regendi juxta leges ac defendendæ conſervandæque omnium & ſingulorum ſalutis, is cum hoſtem & perſecutorem ſuum factum jus habet tollendi & puniendi: Atqui populus &c. Ergo.

Adverſus minorem excipitur rurſum, quoſdam Principes non conſtitui à populis, exemplo acceptantium advenas ſub obediendi le-

§c.

ge, & qui bello ſibi alios ſubjecerunt.

Reſpondeo. Immo & hi conſtituuntur. Juriſconſulti norunt contractus & quaſi contractus: Philoſophi voluntarios & invitos: & ex utriſque perinde tradunt homines obligari: & in contractibus principes privatorum loco haberi. Eſt conſenſus advenarum iſtorum & gentium, non quidem valde ſpontaneus, conſenſus tamen: poterant enim & non accipere legem, & victi non ſervire fortiter moriendo, ut ille Lacon apud Senecam ep. 77. Sed dum mori durius omnes putant, quamvis duriores vivendi leges paciſcuntur. Et his facile concedimus plura toleranda: ſed cum ne hic quidem relinquitur, quod promiſſum eſt, tuto vivere, in duris licet & tenuibus rebus, jus naturæ illis integrum eſt.

Argumentum ſecundum ita formandum fuerat. Si regimen omne civitatum natura magis populi quam regentis cauſa comparatum eſt, ſequitur etiam naturæ convenientius eſſe, ubi Regentis & eorum, qui reguntur, ſalus ſimul conſiſtere nequit, & quidem regentis deteſtabili culpa, ibi à populo ſubmoveri Tyrannum, quam à Tyranno concidi & comedi populum. Atqui. Ergo.

Adverſus hoc argumentum nihil valent exceptiones, quæ proferuntur. Falſum regimen dominicum ſolius regentis cauſa comparatum. Jus gentium introduxit ſervitutes per miſericordiam ſervandi, qui occidi poſſent. §. 3. Inſtit. de jure perſonarum. Jus naturæ in hac re explicat Ariſtoteles 1. polit. *Quod imperat & paret natura, ſalutis cauſa conjungitur. nam quod mente providere poteſt natura, imperat & dominatur natura, quod autem iſta poteſt corpore facere, paret & natura eſt ſervum. Quare domino & ſervo idem conducit.* Forte dominus, qui emit ſervum ſuum, tantummodo utilitatem reſpicit. Sed hæc noſtra pravitas eſt, non intentio naturæ, non gentium, quæ ſervitutes conſtituerunt. Juſtinus de Parthis 41, 2. *Hos* (ſervos) *pari ac liberos ſuos cura habent, & equitare & ſagittare magna induſtria docent.* Tacitus de Germanis 20, *dominum ac ſervum nullis educationis deliciis dignoſcas*: & 25, *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis ut colono injungit: & ſervus hactenus paret. Verberare ſervum ac vinculis & opere coërcere rarum.* Falſum quoque imperia, quæ bello & victoria parta ſunt, ad ſolam vincentium utilitatem pertinere. Non enim inſpicienda hic ſola externa ſpecies, aut quid cogitet victor, ſed quid agat Deus & natura. Nam ſi juſto pioque bello certatum eſt adverſus populum injurioſum & vicinis gravem, utile eſt ipſis victis privari libertate, qua in bonorum offenſam & commodum abuuntur. Ut furioſo utile extorqueri gladium. Idque ipſe victor animo ſibi proponit, ſi vir bonus eſt, quales priſci Romani, cum *victis nihil quicquam præter injuriæ licentiam eripiebant*, ut eſt apud Saluſtium. De talibus Seneca in Troadibus: *Profuit illo victore capi*, & Rutilianus Numatianus:

Profuit injuſtis te dominante capi.

Si injuſto, & ut eſt apud Lucanum, *Victrix cauſa deis placuit, ſed victa Catoni*, ne tum quidem ſolam eſſe vincentium utilitatem, in iſto imperio evincam vel uno exemplo Iſraelitarum. Bella enim & victorias, quibus illos ſubegerunt Moabitæ, Ammonitæ, Paleſtini, Aſſyrii, quis dicet ad ſolam illarum gentium utilitatem comparata? quibus ut paterna caſtigatione laſcivientes Hebræos admonebat Deus, & ubi ad ſanam mentem rediſſent, eadem flagella in ignem abjiciebat. Ne in victoria quidem Iſraëlitarum, de ſeptem devotis gentibus, ſola utilitas vincentium fuit: nam bonum & utile eſt noxio puniri, ne peccata augeat, præſertim, ſi eo uſque proceſſerit, ut *aliter ejus ſceleribus non poſſit ſubveniri*, quod ad Neronem dicebat ille apud Tacitum 15. Annal. 68. Quod etiam Suetonius ſignificat, cum ait, quoſdam conjurationis con-

11. Longe aliter quam de Athenienſium republica rex ipſe Theſeus apud Euripidem loquitur,

——— ὃ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις.
Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει
Ἐνιαυσίαισιν.

——— *hæc juris ſui*
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipſe populus annuas mandat vices
Honores huic, illive.

Nam Theſeus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum cuſtodem agebat, [z] cætera par civibus. Hinc factum, ut reges qui populo ſubſunt, non niſi improprie reges appellari dicantur: Sic poſt Lycurgum, magiſque poſt Ephoros conſtitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine, non re fuiſſe dicuntur Polybio, [99] Plutarcho, [22] Cornelio Nepoti. Quod exemplum ſecuti & alii in Græcia. Pauſanias Corinthiacis: Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων εἰς ἐλάχιστον προσήγαγον, ὡς μηδενὶ τῶν Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. *Argivi jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam poteſtatem in minimum redegerunt, ita ut Ciſi filiis ac poſteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Sic & [100] apud Cumæos de regibus judicaſſe ſenatum notat Plutarchus. Talia regna negat Ariſtides ſcripſit, in Ageſilao: *Ut duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Ageſilaus nomine, non poteſtate fuit rex, ſicut ceteri Spartani.*

Lib. IV. *Vit. Cleom.* *Vit. Ageſil.* *Quæſt. Gr.*

convictos, eam ipſam conjurationem ipſi pro beneficio imputaſſe, *tanquam aliter illi non poſſent niſi morte ſuccurrere*, cap. 36. Et ſic Parthus, quaſi conſilium daret, monebat Tiberium, *ut voluntaria morte maximo juſtiſſimoque civium odio quamprimum ſatisfaceret.*

GROTII.

z *Cætera par civibus*] Theſei filius Demophon in Heraclidis Euripidis:

Οὐ γὰρ τυραννὶς ὥστε βαρβάρων ἔχω,
Ἀλλ' ἂν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.

Nec enim poteſtas barbarum in morem mihi,
Sed juſta refero obſequia, dum juſte impero.

22 *Cornelio Nepoti*] Verba ipſius, ut quiſquis is eſt, qui vitas illuſtres ſcripſit, in Ageſilao: *Ut duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Ageſilaus nomine, non poteſtate fuit rex, ſicut ceteri Spartani.*

GRONOVII.

99 *Plutarcho*] Plutarchus non loquitur in univerſum de regibus Lacedæmoniorum, ſed de Cleomene ſolo & vitio illorum temporum p. 805. αὐτῷ γὰρ τὸ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν Ἐφόρων, ſcil. poſt eorum latrocinio ſublatum Agin.

100 *Apud Cumæos*] Ἦν δὲ καὶ φυλακή τις ἀρχὴ παρ' αὐτοῖς· ὁ δὲ ταύτην ἔχων, τῷ μὲν ἄλλον χρόνον ἐτήρει τὸ δεσμωτήριον· εἰς δὲ τὴν βουλὴν εἰ τῷ νυκτερινῷ συλλόγῳ παρεῖναι ἐξῆγε τοὺς βασιλεῖς τῆς χειρός, καὶ κατεῖχε, μέχρι περὶ αὐτῶν ἡ βουλὴ διαγνοίη, πότερον ἀδικοῦσιν ἢ κρίσεως φέρουσα τὴν ψῆφον, p. 291.

Gro-

Ariſtoteles conſtituere propriam ſpeciem gubernationis, quia ſcilicet partem tantum faciunt in republica optimatium aut populi. III. Pol. 12.

12. Quin & in populis qui perpetuo regibus non ſubſunt exempla videmus [a] quaſi temporarii regni, quod populo non ſubſit. Talis erat poteſtas [101] Amymonum apud Cnidios, & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, cum ad populum [1] provocatio non eſſet; unde Dictatoris edictum pro numine obſervatum ait Livius, neque uſquam ullum niſi in cura parendi auxilium: Dictatura obſeſſam vim regiæ poteſtatis [2] Cicero. Plutarch. in Marcel. Halic. l. V. Liv. lib. II.

13. Quæ pro contraria ſententia adferuntur argumenta, ea ſolvere difficile non eſt. Nam primum, quod aſſeverant eum à quo aliquis conſtituitur eſſe ſuperiorem conſtituto, verum dumtaxat eſt in ea conſtitutione, [3] cujus effectus perpetuo pendet à voluntate conſtituentis; non etiam in ea, quæ ab initio eſt voluntatis, poſtea vero effectum habet neceſſitatis: quomodo mulier virum ſibi conſtituit cui parêre ſemper neceſſe habet. [b] Valentinianus Imperator militibus qui ſe Imperatorem fecerant, poſtulantibus quod ipſi non probabatur, reſpondit: [4] *Ut me ad imperandum vobis eligeretis, in veſtra ſitum erat poteſtate, ô milites: at poſtquam me elegiſtis, [5] quod petitis, in meo eſt arbitrio, non veſtro. Vobis tanquam ſubditis competit parere, mihi, quæ facienda ſunt, cogitare.* Sed nec verum eſt quod aſſumitur, omnes reges à populo conſtitui: quod exemplis patrisfamilias advenas ſub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ ſupra attulimus, ſatis intelligi poteſt. I. Sozom. hiſt. Eccl. l. VI.

14. Al-

GROTII.

a *Quaſi temporarii regni*] Livius Salinator in Cenſura omnes tribus, excepta una, ærarias fecit, ac ſic oſtendit jus ſibi eſſe in populum omnem.

b *Valentinianus*] Verba ejus ſic refert Theodoretus IV, c. V: ὑμέτερον ἦν ἂ σκεπτώτας βασιλέως μὴ ὄντος ἐμοὶ δοῦναι τὴν βασιλείας τὰς ἡνίας· ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγὼ, ἐμὸν λοιπὸν ἐφ' ὑμῖν, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖν πράγματων· *Veſtrum fuit, milites, cum imperator nullus eſſet, mihi tradere Imperii hujus habenas. Eas ex quo adeptus ſum, de cætero non veſtrum ſed meum diſpicere quid reipublicæ expediat.*

GRONOVII.

101 *Amymonum*] Sic video & appellari eos a Bodino lib. 1, cap. 8. At Plutarchus: Τίνες ἐν Κνίδῳ οἱ Ἀμυνήμονες. καὶ τίς ὁ Ἀφετήρ; ἐξήκοντα προκρίτοις ἀνδράσιν ἐπὶ τῇ ἀρίστῃ οἷον ὀπτικόποις ἐχρῶντο διὰ βίου καὶ παρεδίδοσαν τὴν μεγίστην. ἐκαλοῦντο δὲ ἀμνήμονες, ὡς ἄν τις εἰπάσειε, διὰ τὸ ἀνυπεύθυνον, εἰ μὴ τὰ Δία πολυμνήμονες τινὲς ὄντες. ὁ δὲ τὰς γραμμὰς ἰδὼν, Ἀφετήρ. Græc. Quæſt. 292.

1 *Provocatio non eſſet*] Ante Decemviros. illis enim remotis lege cautum, ne quis magiſtratum ſine provocatione crearet. Livius 3, 55.

2 *Cicero*] Philipp. 1, 1.

3 *Cujus effectus*] Quæ ſemper poteſt ab conſtituente reſcindi.

4 *Sozom. hiſt. Eccl. L.* VI.] Cap. VI.

5 *Quod petiſtis*] Petebant, ut collegam imperii ſumeret.

6 Ea

II. 14. Alterum argumentum ſumunt ex dicto Philoſophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt, cauſa eſſe paratum: unde ſequi exiſtimant ex finis nobilitate, eos qui reguntur, ſuperiores eſſe eo, qui regit. Sed nec illud univerſaliter verum eſt, omne regimen ejus qui regitur cauſa eſſe comparatum; nam quædam regimina per ſe ſunt regentis cauſa, ut dominicum: nam ſervi utilitas ibi extrinſeca eſt & adventitia: ſicut medici lucrum ad ipſam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutuæ utilitatis cauſa, ut maritale. Sic imperia quædam eſſe poſſunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta ſunt, & non ideo tyrannica dicenda ſunt, cum tyrannis, ut quidem [6] ea vox nunc intelligitur, injuſtitiam includat. Poſſunt & quædam utilitatem reſpicere tam ejus qui regit, quam ejus qui regitur, ut cum populus impotens ſibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in pleriſque imperiis reſpici per ſe utilitatem eorum qui reguntur: & verum eſſe quod Cicero poſt Herodotum, Herodotus poſt Heſiodum dixit, fruendæ juſtitiæ cauſa reges conſtitutos. [7] Sed non ideo conſequens eſt, quod illi inferunt, populos rege eſſe ſuperiores: nam & tutela pupilli cauſa reperta eſt, & tamen tutela jus eſt ac poteſtas in pupillum. Nec eſt quod inſtet aliquis, tutorem, ſi male rem pupillarem adminiſtret, amoveri poſſe; quare & in rege idem jus eſſe debere. Nam [8] in tutore hoc procedit, qui ſuperiorem habet; at in imperiis, [9] quia progreſſus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut perſona, aut cœtu conſiſtendum

6 *Ea vox nunc*] Olim enim & legitimi juſtique principes interdum ſic appellabantur. Virg. Æneid. 7, 268. *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.*

7 *Sed quod illi inferunt*] Non inferimus, nec negamus reges & magiſtratus eſſe populo ſuperiores: ſed dicimus inferiori jus eſſe contra intolerabiles ſuperioris injurias ſe defendere: ut ajebat Veſpaſianus, non oportere maledici ſenatoribus, remaledici civile faſque eſſe. Sueton. cap. 9.

8 *In tutore hoc procedit, quia habet ſuperiorem*] Ergo poteſt per ordinarium magiſtratum coërceri vel amoveri: quod quia non poteſt Tyrannus, extraordinaria via opus eſt, nempe, ut ipſe populus ſe circumſpiciat. Etenim a naturæ jure quos inter judicio lis terminari non poteſt, inter hos bellum decernit.

9 *Quia progreſſus in infinitum non datur*] An datur progreſſus vindictæ in infinitum, quia ſtatuitur Tyrannum profeſſum à populo poſſe coërceri? Immo ne progreſſus in infinitum detur Tyrannidi, ideo propugnamus jus populi. Quod ſi progreſſus in infinitum datur, ubi non eſt perſona, quæ à ſolo Deo judicetur, quid factum eſt in regnis, quæ non negat auctor fuiſſe, & rebuspublicis, in quibus nulla talis perſona fuit? quid Romæ, poſtquam non licuit magiſtratum ſine provocatione creari? Sed opponit perſonæ cœtum. Is ergo cœtus eſt populus; etiam ubi principem non expreſſe ſubjecit legibus. Neque enim videri poteſt ſocietatem cum principe iniiſſe talem, quæ omnem ſocietatem deſtruit.

Deo peculiari curæ eſſe peccata principum non inficiamur; ſed ita, ut

dum eſt, quorum peccata, quia ſuperiorem ſe judicem non habent, Deus ſibi curæ peculiari eſſe teſtatur; qui ea aut vindicat, ſi ita opus judicet, aut tolerat in pœnam aut exploratione populi. Jer. XXV, 12.

15. Optime Tacitus: *Quomodo ſterilitatem aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, ſed neque hæc continua, & meliorum interventu penſantur.* Et M. Aurelius [10] magiſtratus dixit de privatis, principes de magiſtratibus, [c] Deum de principibus judicare. Inſignis eſt apud [11] Gregorium Turonenſem locus, ubi is ipſe Epiſcopus Regem Francorum ſic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, juſtitiæ tramites tranſcendere voluerit, à te corripi poteſt: ſi vero tu exteſſeris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, ſed ſi volueris, audis: ſi autem nolueris, quis te damnabit, niſi is, qui ſe pronunciavit eſſe juſtitiam?* Inter [12] Eſſenorum placita Porphyrius memorat ὡς δίκα Θεῶ περὶ γίνεσθαί Lib. V.

ut excludat poteſtatem populi, cui eas vires, id conſilium dedit, ut poſſit ab ultima tyrannide ſe liberare, id non dicit Jeremias. Minatur ibi Deus, ubi impleti fuerint LXX. anni, tum ſe viſitaturum regem Babylonis, nempe per Cyrum. Eſt enim ejus arbitrium, velitne tyrannos per ſuos, aut per alienigenas punire. Quando dicit ſe hunc Tyrannum plectere decreſſe per externum regem, non tollit jus aliarum gentium, nec ſibi præripit libertatem quoſdam per eos, qui a Tyrannis premuntur, puniendi.

Taciti conſilium eſt, non præceptum ad eos, qui in luxum & avaritiam dominantium non tolerando majora incommoda ſibi arceſſerent. Deinde ſterilitatem aut nimios imbres & cætera naturæ mala ita ferimus, ut tamen, quodcunque in promptu eſt, adverſus ea remedium comparemus. Ubi illud omne deficit, neceſſario toleranda ſunt. Sed hoc non vetat, quominus, quibus licet, ſibi adverſus ea proſpiciant.

GROTII.

[c] *Deum de principibus judicare*] Xiphilinus: ἀεὶ γὰρ τοι τὴν αὐτοκρατίαν ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De ſummo principatu Deus ſolus poteſt judicare.* Vitigis rex apud Caſſiodorum: *Cauſa regia poteſtatis ſuperni eſt applicanda judiciis, quandoquidem illa e cœlo petita eſt, & ſoli cœlo debet innocentiam.* Apud eundem Caſſiodorum rex: *Alteri ſubdi non poſſumus, quia judices non habemus.*

GRONOVII.

10 *Magiſtratus de privatis*] Ayala ſic refert 1, 2, 26. p. 29. Itaque recte M. Aurelius Imperator populo magiſtratum, magiſtratui regem, regi vero Deum judicem conſtitutum dixit.

11 *Gregorium Turonenſem*] Hic Gregorii Turonenſis locus potentiam imperantium indicat, non excludit jus populi. *Quis te corripiet?* inquit, nempe quis ordinarius magiſtratus, ut privati corripiuntur. Addit: *Niſi is, qui ſe pronunciavit eſſe juſtitiam.* Recte, non tamen ut de cœlo deſcendat, aut ſemper fulmen mittat: ſed interdum per externos hoſtes, interdum per populum: utriuſque exemplum eſt 1 Reg. 2, v. 2. & ſeqq.

12 *Eſſenorum placita, non obtinere cuiquam imperium ſine ſpeciali Dei cura*] Quis dubitat? ſed an ideo omnia licere debent imperantibus? Ne morbi quidem, peſtilentiæ, diluvia, incendia, naufragia ſine ſpeciali Dei cura contingunt. Numquid ideo cavenda non ſunt?

γίνεσθαί τινι τὸ ἄρχειν, *non obtingere cuiquam imperium* [d] *ſine Dei cura ſpeciali.* Irenæus optime: [13] *Cujus juſſu homines naſcuntur, hujus juſſu & reges conſtituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipſis regnantur.* Senſus idem in conſtitutionibus quæ dicuntur Clementis: τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία, [14] *regem timebis, gnarus à Domino electum.*

Lib. VII. *c.* XVII.

16. Nec

GROTII.

d *Sine Dei cura ſpeciali*] Homerus:

Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι.
Ab Jove ſummus honos.

Diodorus Siculus lib. 1. de Ægyptiis: ἅμα μὲν ἐκ θείου δαιμονίου τινὸς συμβαίνειν νομίζοντες αὐτοὺς τετυχέναι τῆς ὅλων ἐξουσίας: *Exiſtimant enim non ſine divina quadam providentia perveniſſe reges ad ſummam de omnibus poteſtatem.* Auguſtinus lib. v. de Civitate Dei: *Qui Veſpaſiano vel patri vel filio, ſuaviſſimis imperatoribus, ipſe & Domitiano crudeliſſimo, & ne per ſingulos ire neceſſe ſit, qui Conſtantino, ipſe apoſtatæ Juliano,* nempe majeſtatem dedit, quod præceſſerat. Vitigis apud Caſſiodorum: *Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus eſt.* Titi Imperatoris erat dictum: *poteſtates fato dari.*

GRONOVII.

13 *Cujus juſſu homines naſcuntur, hujus juſſu & reges conſtituuntur apti iis, qui temporibus illis per eos regnantur*] Verum eſt: etiam Tyranni: ſed ubi exactum eſt tempus, quod pœnæ populorum præfixit, idem Deus mittit illis Moſen, qui educat eos è ſervitute, aut Ehudum, qui Eglonem è medio tollat.

14 *Regem timebis, gnarus à Domino electum*] Regem timendum omnes boni fatentur & ſuadent: adeo quoque electum libenter largiuntur. Etiam malum & qui degeneraverit in manifeſtum tyrannum atque hoſtem generis humani, diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia, vel ideo quia dum malus pellitur, ſæpe pejor ſuccedit, & titulum libertatis in ſervitutem vertit. Juſtinus lib. 18, cap. 1. *Sæpe liberis & ſpecioſa nomina præſumuntur,* *nec quiſquam alienum ſervitium & dominationem concupivit, ut non eadem iſta vocabula uſurparet.* Tacitus 4, hiſt. 74. Hæc utiliter monentur, ſed non convellunt jus populi.

Ludunt fere in vocibus tyranni & populi: *Tyrannum* intelligimus non principem, jure regnantem, qui vel ipſe vel per miniſtros humanitus peccet; qui ſit in aliqua parte imperii ſeverior, durior, moroſior, aut cujus ſint aliqua notabilia vitia, cum ſumma ſalus reipublicæ conſtet: non quo in factis diverſum ſentiat, ſed vel eum, qui remp. factione, armis, malis artibus, ſine lege & auctoritate illorum, penes quos poteſtatem deferendi jus eſt, excluſis illis, ad quos jure imperium pertinet, occuparit, &, ut plerumque fit, per vim & ſcelera adminiſtret: aut qui, cum jure aliquo imperium obtineat, in omnia diſſolventia remp. tollentia ſecuritatem populi, jura procerum, leges regni, in quæ juravit, vitia proruperit: qui denique confeſſione ac conſenſu omnium intelligatur ut aliquis Phalaris, Tiberius, Caligula, Nero. *Populum*, non colluviem ac fæcem plebis, aut factionem conſpiratione turbulentorum validam & ſibi quærentem, quod in alio accuſat: non homines obæratos, egentes, ſcurras, operas, Bagaudas, quorum noverca eſt patria, rapientes remp. ut diripiant: ſed bonos in populo, multo majorem & ſinceriorem partem omnium ordinum, principes optimatum & plebis, integro ſtatu, fortuna & moribus probatos, quorum intereſt remp. ſalvam eſſe: qui ultima ſervitutis & ſævitiæ exempla perpeſſi, nullam aliam vident reliquam viam expediendæ ſalutis.

15

16. Nec obſtat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, ſed quod vitiis ejus tacite ſaltem conſentiret. Quanquam etiam ſine eo Deus ſummo dominio, quod in vitam necemque ſingulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus ſupplicium eſt ſubditis orbari. 1 Reg. IV; 10. 11 Reg. X; 17.

IX. 1. Sunt alii qui mutuam quandam ſubjectionem ſibi fingunt, ut populus univerſus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo ſubjiciatur. qui ſi hoc dicerent, [15] non facienda ob regis imperium ea quæ manifeſte iniqua ſunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confeſſum eſt: ſed id [16] nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod ſi etiam populo alicui propoſitum fuiſſet [17] partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe poteſtati utriuſque aſſignari debuiſſent tales, qui cognoſci facile poſſent ex locorum, perſonarum, aut negotiorum diſcrimine.

2. [18] Bonitas autem aut malitia actus, præſertim in civilibus, quæ ſæpe [19] obſcuram habent diſceptationem, apta non ſunt ad partes diſtinguendas: unde ſummam confuſionem ſequi neceſſe eſt, cognitionem de re eadem pro jure poteſtatis, obtentu actus boni malive, hinc ad ſe rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod ſciam, populo in mentem venit.

X. 1. Sublatis opinionibus falſis, reſtat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monſtrare poſſint ad recte dijudicandum, cui jus ſummæ poteſtatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc ſit, ne decipiamur ambiguo nominis ſono, aut rerum externarum ſpecie. Exempli cauſa, quanquam apud Latinos opponi ſolent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit Cæſar [20] principatum obtinuiſſe Galliæ, ſed

15 *Non facienda*] Regi non parendum in illis, quæ palam impia & injuſta ſunt.

16 *Nullam includit*] Non cujus imperium licet detrectare, in eum licet etiam impetio uti.

17 *Partiri cum rege*] Ita regem conſtituere, ut aliquando ille ipſis, aliquando ipſi regi imperarent.

18 *Bonitas*] Recte agere vel peream, non eſt idonea menſura poteſtatis, neque ejus dividendæ aut transferendæ modus; præſertim in adminiſtratione rerum civitatis aut populi, ubi ſæpe optime conſulta pro peſſimis accipiuntur, & viciſſim prava pro ſalubribus illudunt.

19 *Obſcuram diſceptationem*] Interpretationem ambiguam. Huc pertinet Taciti 2, ann. 2. ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipſorum moribus aliena, perinde odium pravis & honeſtis.

20 *Principatum obtinuiſſe*] Principatus eſt primus dignitate & auctoritate locus inter jure liberos: regnum eſt potentia juſta in ſubjectos. In illo pollent gratia & factione, in hoc vi & imperio.

ſed quod regnum affectaret, interfectum: & cum Piſo apud Tacitum, Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis eſſe filium: & cum Suetonius parum abfuiſſe ait Caligulam, quin ſpeciem principatus in regnum converteret: & cum Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate conſtantem, ſed vim regiam complexus animo.

2. Videmus tamen confundi hæc ſæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis poſteritate, poſtquam [21] Ephoris ſubjecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant, quos Tacitus præfuiſſe ait auctoritate ſuadendi, non poteſtate jubendi: Et de Euandro rege Livius, rexiſſe eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginenſium Ariſtoteles & Polybius [22] βασιλέα appellant: ut & Diodorus, quomodo & Hannonem [e] Carthaginenſium regem dixit Solinus. Et de Scepſi in Troade narrat Strabo, cum, adjunctis in civitatem Mileſiis, populari republica uti cœpiſſet, veterum regum poſteris nomen manſiſſe regium, & honoris nonnihil.

Lib. I.

Lib. XV, *cap* 60, *Lib.* XIII.

3. Contra Romani Imperatores, poſtquam palam & ſine ulla diſſimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & [23] inſignia regiæ majeſtatis in liberis quibuſdam civitatibus tribui principibus ſolent.

4. Jam vero comitia ordinum, id eſt, conventus eorum, qui populum in claſſes diſtributum referunt, nimirum, ut Guntherus loquitur,

Prælati, proceres, miſſiſque potentibus urbes:

alibi quidem in hoc ſerviunt duntaxat, [24] ut ſint majus regis conſilium, per quod querelæ populi, quæ ſæpe [25] in conſiſtorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum ſit ſtatuere, quod ex uſu ipſi videatur. alibi etiam jus habent de actis

GROTII.

e *Carthaginenſium regem dixit Solinus*] Sic qui vitam ſcripſit Annibalis: *Ut enim Romæ conſules, ſic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* His improprie dictis regibus accenſeri poſſunt & filii, quibus regium nomen datum à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici juſſit. Plutarchus in Artaxerxe.

GRONOVII.

21 *Ephoris ſubjecti*] Non ſubjecti fuere reges Ephoris, ſed Ephori regiæ poteſtati oppoſiti, quemadmodum Romæ imperio conſulari objecti tribuni. Valerius Maximus 4, 1. 8. ne regum hereditaria potentia in tyrannidem degeneraret, idque auctore rege Theopompo.

22 *Βασιλέα*] Juſtino quoque Bomilcar rex Pœnorum, qui tamen apud centum delectos rationem rerum geſtarum reddebat, ut hoc metu ita in bello imperia cogitaret, ut domi judicia legeſque reſpiceret. Juſt. 19, 2.

23 *Inſignia*] Ut Venetiarum duci corona & titulus Serenitatis.

24 *Ut ſint majus*] Quos audiat cum poteſtate libera ſequendi ſententias illorum & improbandi.

25 *In conſiſtorio*] In interiore aut proximorum miniſtrorum conſilio.

Gro-

actis principis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi, quibus princeps teneatur.

5. Sunt multi qui existimant discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc universim vera non esse pro certo haberi debet. Nam successio [26] non est titulus imperii, qui imperio formam assignet, sed veteris continuatio. Jus enim [27] ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad heredes transibat, etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno, id est, principatu est apud Aristotelem: *τῶν τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσὶν, αἱ δὲ αἱρεταὶ, quædam sanguinis jure, quædam electione deferuntur*: & Heroicis temporibus [f] pleraque in Græcia regna talia fuisse & ipse notat, & Thucydides. Contra, Romanum imperium, etiam sublata omni senatus & populi potestate, [28] per electionem conferebatur. Pol. III, XIV. Lib. I.

XI. 1. Altera cautio hæc esto. [g] Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. Ut enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii jure temporario: ita summum imperium dictator Romanus habebat [h] [29] jure temporario: reges denique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, [30] jure usufructuario: at quidam reges [31] pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur.

2. Neque enim [32] illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum

GROTII.

f *Pleraque in Græcia regna talia fuisse*] Notatum id & Dionysio Halicarnassensi libro II. & V.

g *Aliud de re quærere, aliud de modo habendi*] Videat cui vacat Carolum Molinæum ad consuetudines Parisienses Tit. 1. §. 2. gl. 4. num. 16. & 17.

h *Jure temporario*] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud Gregoram libri IV. initio.

GRONOVII.

26 *Non est titulus*] Vocabulum significans jus minus majusve imperantis, sed idem jus quod decessores habuerunt.

27 *Ab electione familiæ*] In primo, qui ejusdem familiæ ad regnum evectus est.

28 *Per electionem*] Factam a militibus: nec aliter quam si successor defecisset: nam si filios rerum utcumque gerendarum & militiæ demerendi capaces reliquisset Imperator mortuus sive naturales sive adoptivos, sine dubio succedebant.

29 *Jure temporario*] Locationis, emphyteuseos, si cui in diem fundus addictus sit. l. 4. §. 4. D. de in diem addict.

30 *Jure usufructuario*] 1, 1. 5.

31 *Jure pleno proprietatis*] Malim ditionis, imperii. Vide Vestibulum.

32 *Illis assentio*] Bodinus lib. 1, cap. 8.

mum imperium, quia perpetuum non erat. Nam [33] rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum [i] omnes actus eodem jure exerçet, quo rex [34] qui est optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. [35] Duratio autem naturam rei non immutat. quanquam si de dignitate quæritur, [36] quæ majestas dici solet, dubium non est, quin ea major sit in eo, cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium; quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges [37] ad suam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, ut populo non subsint, neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis.

Procopius Vand. 1. Aimoi. 11, 1 c. 20. l. IV, c. 35.

3. Aliud censendum de his qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, id est [38] precarium, quale olim Vandalorum regnum fuit in Africa, & [k] Gothorum in Hispania, cum ipsos [39] deponerent populi quoties displicerent. horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his, qui potestatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem est effectus, nec jus idem.

XII. 1. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est, [40] in patrimonio imperantis, quidam viri

GROTII.

i *Omnes actus eodem jure exerçet*] Adeo quidem ut populus, cum Fabium Rutilianum servare vellet, apud dictatorem precibus egerit.

k *Gothorum regnum in Hispania*] Moris antiqui vestigium in Behetriis. vide Mariańam lib. XVI.

l *Cum ipsos deponerent populi quoties displicerent.*] Hoc de Herulis etiam prodidit Procopius Gothicorum II. de Longobardis Paulus Warnafredi libro IV. & VI. de Burgundis Ammianus libro XXVIII. de Moldavis Laonicus Chalcocondylas. de rege Agadis apud Afros Johannes Leo libro VII. De Norwagis ait Guilielmus Neubrigensis regem ibi factum, quisquis regem occidisset. de Quadis & Jazygibus similia habes in excerptis Dionis.

GRONOVII.

33 *Rerum moralium*] Res in Ethicis & Politicis id sunt & vocantur, quod eas esse monstrant effecta, nullo discrimine temporis.

34 *Qui est optimo jure*] Vide ad Liv. 9, 34.

35 *Duratio*] Modus temporis.

36 *Quæ majestas*] Non ut accipitur pro ipso jure aut potestate, sed pro veneratione, quam vulgus præstat principibus. Sueton. Vespas. 7. Alioqui majestas principi facto aut nato statim adest. Ovidius 5. Fastor. 26.

37 *Ad suam tutelam*] Desierunt esse pupilli. Cicero Bruto cap. 25. Cornel. Nepos Eumen. 2.

38 *Precarium*] Nam precarium est quod datur utendum, quamdiu danti libet. l. 1. D. de precario. Justinus 45, 4. Tac. 1, hist. 52.

39 *Deponerent*] Destituerent. Sueton. Neron. 40. Cal. 10. & 11. *regno exfuerent vel privarent.*

40 *In patrimonio imperantis*] No hoc quidem admiserim. Certe aliter veteres. Seneca 7. de beneficiis cap. 6. *Cæsar omnia habet, filius ejus privata tantum ac sua: & universa in imperio ejus sunt, in patrimonio propria.* Plinius Paneg. 50. *Est, quod Cæsar*

viri eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non ſint. At ſicut alia eſt poteſtas dominica, alia regia; ita & alia eſt libertas [41] perſonalis, alia [42] civilis, alia [43] ſingulorum, [44] alia univerſorum. Nam & Stoici quandam ſervitutem conſtare dicebant ὑποτάξει, in ſubjectione: & in ſacris literis ſubjecti regis ſervi vocantur. Sicut ergo libertas perſonalis dominium excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. Sic [45] Livius iſta opponit: [46] *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta.* [47] Idem: *Indignum videbatur, populum Romanum ſervientem, cum ſub regibus eſſet, nullo bello* [48] *nec ab hoſtibus ullis obſeſſum eſſe; liberum eundem populum ab Hetruſcis obſideri.* Et alibi: *Non in regno populum Romanum, ſed in libertate eſſe.* Rurſum alio loco [m] opponit gentes, quæ in libertate eſſent, iis quæ ſub regibus viverent. Cicero dixerat: *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis danda libertas.* Poſt hos Tacitus: *Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem & conſulatum L. Brutus inſtituit.* Et alibi: *Acrior Arſacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: βασιλεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι. *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: *Regalia fulmina ſunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca:* [n] *quorum ſignificatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi, qui regibus non parebant, Eleutherocilices nuncupati. De Amiſo Strabo, modo

Hotom. cont. ill. q. 1. *Dioz. Laert.* 1 *Samuel.* XXII, 28. 11 *Samuel.* X, 2. 1 *Reg.* IX, 22. *Liv. lib.* I. *Lib.* II. *Lib.* XCV. *Lib.* III. *de legibus. Ann.* I. *De moribus Germ.* *Lib.* XII.

Cæſar non ſuum videat: tandemque imperium principu quam patrimonium majus eſt. Florus quoque ſeparat imperium populi à patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque juſſit effringi, conſumque & patrimonium Po. Ro. ante rapuit quam imperium.*

GROTII.

m *Opponit gentes quæ in libertate eſſent iis quæ ſub regibus viverent*] Thucydides: ὁ ἦ Τήρης ἔτ' ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ὑπηκόοις τ' ἄλλοις Θρᾳξὶν ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odryſarum regnum ita auxit, ut cæteros Thraciæ reges ſuperaret: eſt enim pars etiam Thracum libera.* Seneca pater ſuaſoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendam eſſe ſententiam, quo apud reges.* Joſephus antiquæ hiſtoriæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἀνυβρίστως. *Ad reges populoſque liberos.* Cicero Epiſtola XV, 4. Populorum liberorum, regumque ſociorum auxilia. Plinius libro VI, cap. XX. de Indis: *Jam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.*

n *Quorum ſignificatio regnum civitati minatur*] Vide exemplum talis ostenti apud Bizarum libro XIX. hiſtoriæ Genuenſis.

GRONOVII.

41 *Perſonalis*] Ingenuorum & manumiſſorum.

42 *Civilis*] Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24, 6.

43 *Singulorum*] Domum & patrimonium ſuo arbitrio regentium.

44 *Univerſorum*] Rempublicam ſuis legibus adminiſtrantium.

45 *Livius lib.* I.] Cap. 17.

46 *Regem vocabant*] Regnari volebant.

47 *Idem lib.* 2.] Cap. 12.

48 *Ac*] Nec.

do liberam fuiſſe, modo ſub regibus. Et paſſim in legibus Romanis [49] de bello, & de judiciis recuperatoriis, externi diſtinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum ſingulorum, ſed de populi libertate quæritur. Quin & ſicut ob privatam, ita ob hanc publicam ſubjectionem, aliqui dicuntur eſſe non ſui juris, non ſuæ poteſtatis. Hinc illa: *Quæ urbes, qui agri, qui homines Æolorum juris aliquando fuerunt:* Et, *Eſtne populus Collatinus in ſua poteſtate?*

Liv. lib. XXXVIII.

Idem. l. V.

2. Proprie tamen cum [50] populus alienatur, non ipſi homines alienantur, ſed jus perpetuum eos regendi, qua populus ſunt. Sic cum uni liberorum patroni [51] libertus aſſignatur, non hominis liberi fit alienatio, ſed jus quod in hominem competit transſcribitur.

3. Neque illud magis firmum eſt, quod ajunt; ſi quos populos rex bello quæſierit, cum eos non ſine civium ſanguine ac ſudore quæſierit, civibus quæſitos potius credi debere quam regi. Nam & fieri potuit, ut rex [o] ex ſua privata ſubſtantia exercitum aluerit, aut etiam [p] ex fructibus ejus patrimonii quod principatum ſequitur. Nam ut in ipſum illud patrimonium rex aliquis non niſi uſumfructum habeat, perinde ut in ipſum jus imperandi populo, qui ſe elegit, fructus tamen ipſius ſunt proprii. ſicut in jure civili eſt proditum, hereditatis [52] quæ reſtitui juſſa eſt [53] fructus non reſtitui, quia non hereditati accepti feruntur, ſed rei. Evenire ergo poteſt, ut rex [q] in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam poſſit. Strabo Cythera inſulam Tænaro objacentem fuiſſe ait Euryclis Lacedæmoniorum principis *ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας*, *privato ipſius jure.* Sic rex Solomo regi Phœnicum Hiromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius, qui Sanchuniatonis

L. in fideicommiſſaria. §. Quotiens D. ad SC. Trebellian.

Lib. VIII.

1 Reg. III.

GROTII.

o *Ex ſua privata ſubſtantia*] M. Antoninus ad bellum Marcomannicum cum ærario exhauſto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, diſtraxit vaſa aurea, pocula cryſtallina ac murrina, uxoris & ſuam ſericam & auream veſtem, multa ornamenta gemmarum.

p *Ex fructibus ejus patrimonii*] Ideo Ferdinandus Granatenſis regni partem alteram, ut ſtante matrimonio ex Caſtellæ proventibus quæſitam, ſibi vindicavit. Docet Mariana libro XXVIII. hiſtoriæ Hiſpanicæ.

q *In quoſdam populos imperium habeat proprio jure*] Balduino conceſſere, qui cum ipſo in orientem belli cauſa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipſi cederet.

GRONOVII.

49 *De bello & judiciis*] L. 19. D. de Capt. & poſtlim. infra num. 21.

50 *Populus alienatur*] Per teſtamentum, donationem, pactum alteri traditur.

51 *Libertus aſſignatur*] Vide tit. inſt. de aſſignatione libertorum.

52 *Quæ reſtitui juſſa eſt*] Fidei commiſſario.

53 *Fructus non reſtitui*] Niſi heres fuerit in mora, aut diſerte rogatus, ut hos quoque reſtitueret, quia proveniunt non ex hereditate, ſed ex rebus, quas bono jure poſſidet.

GRO-

niatonis hiſtoriam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum eſt) ponitur extra fines Hebræorum, Joſ. XIX, 27. ſed ex iis urbibus, quas populi devicti hoſtes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quaſque partim rex Ægypti Solomonis ſocer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim ſubegerat ipſe Solomo. Nam eo tempore ab Iſraëlitis non habitatas argumento eſt, quod poſtquam Hiromus eas reddidit, tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias. 1 Reg. IX, 12, 16. 1 Paral. VIII, 14.

4. Sic [r] Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium Tyndareo dediſſe, hac lege, ut ſi quos ipſe Hercules liberos relinqueret, iis reſtitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti Theſei filio. Et apud Homerum Agamemnon ſeptem urbes ſe Achilli daturum pollicetur. [s] Melampodi partes regni duas dono dedit rex [ss] Anaxagoras. De Dario ſic Juſtinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus erat, teſtamento legavit.* Sic [t] Alexandri ſucceſſores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui ſub Perſis fuerant, pro ſua quiſque parte ſucceſſiſſe, aut etiam ipſi victoriæ jure id imperium ſibi quæſiviſſe cenſendi ſunt. quare non eſt mirandum, ſi alienandi jus ſibi arrogarunt. Diod. l. IV. Lib. V.

5. Sic cum [u] Attalus rex Eumenis filius populum Romanum

GROTII.

r *Hercules*] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnaſſum habitabant, a ſe victos donavit Apollini. Servius ad IV. Æneidos: Herculem adverſus Lapithas belli ſocium ſibi ſumſit Ægimus Dorienſium rex, parte regni in mercedem ſocietatis data. Cychreus Salaminis rex prole carens regnum teſtamento reliquit Teucro. Peleus ab Eurylione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem. quæ habet Apollodorus. Apud Livium eſt lib. [illegible] *Proca Numitori regnum legat.*

s *Melampodi*] Vide Servium ad ſextam Eclogam. ſic apud Homerum Iobates Bellerophonti dat filiam:

Δῶκε δ' οἱ τιμῆς βασιλήϊδ' ἥμισυ πάσης.

quod Servius ſic interpretatur ad Virgilium: *filiam ſuam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* Phœnix de Peleo:

πολλὸν δή μοι ἔπασσε λαὸν.
Ναΐων δ' ἐσχατιὴν φθίην ἠδὲ Φερὰς ἀνάσσειν.

Populos dedit hic mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopum qua regna, tenerem.

Lanaſſa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem ab Agathocle patre ſuo bello captam. Plutarchus Pyrrho.

t *Alexandri ſucceſſores*] Ammianus de Perſide, non exacte tamen ad hiſtoriæ fidem: *Ex teſtamento nationem omnem in ſucceſſoris unius jura tranſlatam.* libro XXII.

u *Attalus rex*] Valerius Maximus: *Attalus teſtamenti æquitate gratus Aſiam populo Romano legavit.* Sertorius ea de re apud Plutarchum: τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κληρονόμων ἐπαρχίαν. *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.*

GRONOVII.

ss *Anaxagoras*] Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenthi Argos Perſeus patrueli tradidit; ipſe tranſtulit regnum Mycenas. Cum Melampode & ejus fratre Biante partitus id regnum Anaxago-

num teſtamento bonorum ſuorum heredem feciſſet, populus Romanus ſub bonorum nomine etiam regnum complexus eſt. Florus de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, ſed quod eſt æquius teſtamenti jure retinebat.* Et poſtea cum [x] Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum feciſſet heredem, regnum in provinciæ formam redactum eſt. [56] Cicero ſecunda in Rullum: *Hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars [y] Cyrenaica eidem populo ab Appione rege teſtamento relicta.

Florus l. 11. Epit. Liv. 58.

Epit. Liv. 43.

6. Tacitus, Annalium XIV, agrorum meminit, qui regis [z] Appionis quondam habiti, & populo Romano cum regno relicti.

ras, quod Melampus bacchantes vaganteſque fœminas luſtraſſet ac ſanaſſet. Pauſan. 2. p. 116.

56 *Cicero ſecunda in Rullum: Hereditatem crevimus*] Cap. 15. *Quid quam hereditatem jam crevimus:* adiimus, agnovimus. Cic. 6, ad Attic. 1. 11. 2. Vide ad lib. 2, cap. 7. num. 8.

GRUTER.

x *Nicomedes*] Vide Appianum Mithridatico & civili primo.

y *Cyrenaica*] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. Eutropius VI.

z *Appionis*] Appianus Mithridatico: *Κυρήνην αὐτὴν Ἀππίων βασιλεὺς τῶν Λαγιδῶν γένους νόθος ἐκ διαθήκης ἀπέλιπεν. Cyrenen teſtamento reliquit Appion nothus è Lagidarum genere.* Ammianus lib. XXII. *Aridam Libyam ſupremo Appionis regis conſecuti ſumus arbitrio: Cyrenas cum reſiduis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolemaï liberalitate ſuſcepimus.* Rex enim Cyrenarum & Appio & Ptolemæus dicebatur. vide breviarium Livii lib. LXX. Ipſe hic Appio Cyrenarum hoc regnum patris teſtamento acceperat, auctore Juſtino lib. XXXIX. Alterius Appionis, cujus Ammianus meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico Euſebiano ad annum CIↃ IↃ CCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat Procopius, Arſacis regis teſtamento ita diviſam Armeniam, ut major pars Arſaci, minor Tigrani cederet. Ex Joſepho diſcimus, Herodem, Auguſto ei concedente ut regnum cui è liberis vellet relinqueret, teſtamentum aliquoties mutaſſe, Antiquæ hiſtoriæ lib. XV. & XVI. Mos hic etiam Gothis & Vandalis in iis quæ armorum jure tenebant. Gizerichus Vandalus de Hiſpania teſtamentum fecit. Procopius Vandalicorum 1. Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat ſorori Amalesfridæ. Procopius ibidem. Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæſitam Pipinus inter liberos diviſit: Fredegarius fine Chronici. De Burgundia teſtamento relicta vide Aymonum III, 68. & 75. Feſſæ rex Feſſam ſecundo filio legat. Leo Afer libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. Sultanus Aladinus Oſmani plurimas legavit civitates. Leunclavius Turcicæ hiſtoriæ libro II. Germeani filius rex cum filia ſua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiæ urbes. Idem Leunclavius libro V. Regnum Turcorum in Cappadocia Muſal in liberos diſtribuit. Nicetas libro III. Urbes ad Pontum Euxinum à Chuſcino Bega Murati traditæ. Leunclavius libro I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris ſuæ quæ Stephani ſoror. Idem lib. VI. Mahumetes Sultanus Murati teſtamento regnum reliquit. Idem libro XII. Jacupes Begus Germeanoglius ditionis ſuæ heredem fecit Muratem Sultanum. Idem libro XIV. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Muſtafæ Aſiæ imperium relinquere cogitarat: eſt id apud Chalcocondylam lib. IV. Baſi-

Digitized by Google

licti. Cicero de lege Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti, teſtamento regis Alexandrini, populi Romani eſſe factum?* Mithridates in oratione apud Juſtinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, ſed adoptione teſtamenti patri ſuo obvenisſet.* Narrat idem ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum ſuorum poſt ſe regem deſtinaret. Et Polemo Tibarenorum adſitæque regionis dynaſta uxorem reliquit imperii heredem: quod & in Caria olim fecerat Mauſolus fratres habens ſuperſtites.

Ap. Mithr. Juſtin. lib. XXXVIII. Lib. XLII. Strabo lib. XII. Strabo XIII.

XIII. 1. At in regnis quæ populi voluntate delata ſunt, concedo [a] non eſſe præſumendum eam fuiſſe populi voluntatem, ut alienatio imperii ſui Regi permitteretur. Quare quod 57 Crantzius ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam teſtamento reliquiſſet, non eſt quod improbemus, ſi Germanorum mores reſpicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & alii poſtea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis teſtati leguntur, [b 58] id commendationis magis vim apud populum habebat,

Lib. II. Dan. c. 4.

Baſilius Porphyrogennetus Imperator a Davide Curopalate heres inſtitutus ejus regionis quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat Zonaras. Venio ad Chriſtianos in oriente victores. Theſſaliam Michael Deſpota inter liberos diviſit. Habet id Gregoras lib. IV. Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bœotiam Antonio vendidit. Chalcocondylas libro IV. Meſſena, Ithome, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ principe filiæ data in dotem, cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. Idem libro V. Acarnania inter nothos Caroli principis teſtamento ipſius diviſa. partes de Ætolia cognatis datæ: narrante eo quem dixi Chalcocondyla. Sic & regna Hieroſolymorum & Cypri partim teſtamentis legata, partim tranſcripta contractibus. vide de Cypro Bembum Italicorum VII. & Parutam libro primo. Genuatibus in Sardinia Caſtrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis, donata. Bizarus de bello Piſano libro II. Robertus filio minori Baïmundo dedit Dyrrachium & Aulonem. Anna Comnena lib. V. Alfonſus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho ſuo reliquit. In eodem regno urbes quaſdam Ferdinandus legavit nepoti. Mariana libro XXX.

a *Non eſſe præſumendum eam fuiſſe populi voluntatem, ut alienatio imperii ſui regi permitteretur*] Imperium non debere relinqui ut agros & ſervos dicit Vopiſcus Tacito. Salvianus: *Non poterat populos, quos regebat, per teſtamentum egenis tradere.*

b *Id commendationis magis vim apud populum habebat*] Vide Capitulum XII. conventus ad Cariſiacum ſub Carolo Calvo. Huc refer teſtamentum Pelagii, quo Hiſpaniam reliquit Alfonſo & Oſmiſindæ, & de Dania quædam apud Saxonem. Neque mirum igitur, quædam teſtamenta improbante populo fuiſſe irrita, ut Alfonſi Arragonii. Vide Marianam libro X. Et Alfonſi Legionenſis, cum is filias filio prætuliſſet. Idem Mariana libro XII.

GRONOVII.

57 *Crantzius*] Contra Hotoman. quæſt. ill. 1, 1.

58 *Id commendationis*] Non tam impoſuerunt populis ſucceſſorem jure ſuæ voluntatis, quam oſtenderunt & commendarunt dignos, quos populi eligerent.

GRO-

bat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo ſpeciatim Ado memorat, voluiſſe eum teſtamentum ſuum à Francorum optimatibus confirmari. Simile eſt quod apud Livium legimus, Regem Macedonum Philippum, cum Perſea à regno arcere, & ejus loco regem facere vellet Antigonum fratris ſui filium, obiiſſe Macedoniæ urbes, [c] ut principibus Antigonum commendaret.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam [59] Paſchali Pontifici [60] reddidiſſe legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam à populo Romano acceptum, reddere eidem populo recte potuerint: cujus populi quaſi perſonam ſuſtinebat is, qui [61] primi ordinis princeps erat.

XIV. Quod autem huc uſque monuimus, diſtinguendam eſſe [62] ſummitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum eſt, ut non modo pleraque imperia ſumma non plene habeantur, ſed & multa non ſumma habeantur plene: quo fit ut [d 63] marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi & teſtamento relinqui ſoleant.

XV. 1. Eſt

GRUTII.

c *Ut principibus Antigonum commendaret*] Vide rem ſimilem apud Caſſiodorum lib. VIII, epiſt. VIII, & ſequentibus. Ita pacta ſucceſſionis mutuæ inter Sanctium & Jacobum Arragonenſes à proceribus firmata. Mariana libro XII. & Henrici Navarræ regis, qua Johannem inſtituit heredem. idem Mariana libro XIII. & Iſabellæ reginæ Caſtellæ. idem libro XXVIII.

d *Marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi*] Vide de Urgetii principatu Marianam lib. XII, cap. 16.

GRONOVII.

59 *Paſchali Pontifici*] De Paſchali habet, a quo multa hoc cap. ex Hotmani Quæſt. ill. 1. t. 2. p. 846. qui veriſſimam hanc hiſtoriam appellat; & hujus donationis inſtrumentum ait exſtare apud Raph. Volater. Geograph. 3. Circumferuntur duo diverſa inſtrumenta, quorum alterum exſtat apud Gratianum in cap. *Ego Ludovicus*. diſtinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca ſe prompſiſſe narrat Raph. Volater. lib. 3. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corſicam &c. atque hoc niti mavult Curia Pontificalis; & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Eccleſiæ ſubditum, vaſallum & dominum Ligium, Clement. paſtoral. de ſentent. & re judic. Ferrarienſem quoque ducatum hoc ſibi titulo adjudicavit. Arniſæ. de Subject. & Exemt. Cleric. cap. 6. n. 10. p. 131. & de jure Majeſt. lib. 1, cap. 5. num. 6. & 7.

60 *Reddidiſſe legitur*] Non apud Aimoinum, non in Eginharti annalibus, neque Anaſtaſio neque Tegano de geſtis Ludovici Pii, neque in incerto auctore de vita & actibus ejuſdem. Cogitavit opinor Capit. *Ego Ludovicus* 30. diſtinct. 63. in Decreto Gratiani. At hujus Ludovici F. Lothario præter Galliam Belgicam, quæ exinde Lotharingia dicta eſt, ceſſiſſe in diviſione regni paterni Romanum imperium, hoc eſt, Romam & Italiam, ſcribit ipſe Petavius Rat. temp. par. 1. lib. 8. cap. 10.

61 *Primi ordinis*] Prælatorum.

62 *Summitatem*] Summum jus ipſum a conditione & lege, qua id teneas.

63 *Marchionatus*] Ut ducatus & comitatus Germaniæ: princeps enim quivis

Digitized by Google

XV. 1. Eſt & alterum hujus diſcriminis indicium [e] in regni tutela, dum rex ætate aut morbo fungi poteſtate ſua impeditur. Nam in regnis, [64] quæ non ſunt patrimonialia, tutela eorum eſt, quibus lex publica, aut ea deficiente [f] conſenſus populi eam mandat. In regnis patrimonialibus eorum, [g] quos pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod conſenſu populi ortum fuerat, Aribæ regi pupillo [h] publice tutores conſtitutos: & à proceribus Macedonum Alexandri Magni poſthumo. At in Aſia minore [65] bello parta rex Eumenes Attalo filio fratrem ſuum tutorem dedit. Sic [66] filio Hieronymo pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit teſtamento tutores aſſignavit. *Juſt. l. XIII. Juſt. l. XXVII. Plut. de amore frat.*

2. Sive vero rex ſimul ſit privato jure fundorum dominus, [i] ut rex Ægypti poſt Joſephi tempus, & Indorum reges, memorante Diodoro, ac Strabone, ſeu non ſit, hoc imperio extrinſecum eſt, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii ſpeciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem conſtituit. *Lib. II. Lib. XV.*

XVI. 1. Tertia obſervatio ſit, non deſinere ſummum eſſe imperium, etiam ſi is qui imperaturus eſt [k] promittit aliqua ſubditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant.

quivis comeſque in ſuo territorio tantum juris habent, quantum rex in ſuo: ſed ſuperiorem agnoſcunt Cæſarem.

GROTII.

e *In regni tutela*] Vide Cothmannum tomo 1, conſ. XLI, num. 11.

f *Conſenſus populi*] Vide Marianam in Alfonſo V. Legionis rege. At teſtamentum regis Johannis de tutela & adminiſtratione regni a proceribus improbatum. Mariana libro XVIII.

g *Quos pater aut propinqui elegerint*] Ptolemæus rex Ægypti tutorem filio ſuo reliquit Populum Romanum. Valerius Maximus libro VI, cap. VI, 1.

h *Publice tutores conſtitutos*] Et a proceribus Macedonum Alexandri Magni poſthumo. Juſtinus lib. XIII.

i *Ut rex Ægypti poſt Joſephi tempus*] Et Indorum reges, memorante Diodoro lib. II.

k *Promittit aliqua ſubditis aut Deo*] Trajanus caput ſuum, dextram ſuam, ſi ſcienter feſelliſſet, deorum iræ conſecrabat. Plinius Panegyrico. Adrianus Imperator juravit, nunquam ſe ſenatorem, niſi ex Senatus ſententia, puniturum. Anaſtaſius Imperator juravit, ſervaturum ſe decreta Chalcedonenſis Concilii. Meminere Zonaras, Cedrenus, alii. Seriores Imperatores Græci Eccleſiæ jurabant. Vide eundem Zonaram Michaele Rangabe & alibi. Vide & in Gothis regibus exemplum apud Caſſiodorum X, 16. 17.

GRONOVII.

64 *Quæ non ſunt patrimonialia*] Quæ non poſſidentur omni potentiæ jure.

65 *Bello parta Eumenes*] Hic non bello pepererat Aſiam, ſed acceperat hereditariam a patre Attalo, auxeratque beneficio Romanorum, quorum adverſus Antiochum M. ſocius fuerat.

66 *Filio Hieronymo*] Immo nepoti, Gelonis qui ante patrem obierat, filio. Nec id regnum erat bello quæſitum, ſed a populo delatum. Juſt. 23, 4.

GRO-

neant. Nec jam de obſervatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamſi nihil promiſerint, ſed de regulis quibuſdam ad quas ſine promiſſo non tenerentur. Verum eſſe quod dico ex ſimilitudine patrisfamilias apparet, qui ſi quid familiæ facturum ſe promiſerit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo definet in ſua familia jus ſummum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali poteſtate privatur, eo quod aliquid uxori promiſerit.

2. Fatendum tamen, id ubi fit, [67] arctius quodammodo reddi imperium, ſive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, ſive etiam directe in ipſam facultatem. Priore ſpecie actus contra promiſſum factus erit [68] injuſtus, quia, ut alibi oſtendemus, vera promiſſio jus dat ei cui promittitur: altera autem ſpecie erit etiam [69] nullus defectu facultatis. Neque inde tamen ſequitur, ita promittente ſuperiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc caſu ex vi ſuperiore, ſed ipſo jure.

3. Apud Perſas rex ſummo cum imperio erat, *αὐτοκρατὴς καὶ ἀνυπεύθυνος*, ut de eo Plutarchus loquitur, & ut imago Dei adorabatur: & ut apud Juſtinum eſt, non mutabatur niſi morte. Rex erat qui dicebat proceribus Perſarum: *Ne viderer meo tantummodo uſus conſilio, vos contraxi. caterum mementote, parendum vobis magis eſſe quam ſuadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod Xenophonti & Diodoro Siculo notatum, & leges certa quadam forma latas [l] mutare illi nefas erat, ut & Danielis hiſtoria & Plutarchus in Themiſtocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro XVII, & multo poſt tempore Procopius Perſici belli libro primo, ubi inſignis ad hanc rem [m] hiſtoria exſtat. Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus Siculus. Eodem tradente, Ægyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, ſummo imperio uſos non eſt dubium, ad multarum rerum obſervationem obligaban-

Lib. X, Val. Max. lib. IX, c. 5.

VI, 9. 13. 16.

Lib. III.

Lib. I.

GROTII.

l *Mutare illi nefas erat*] Joſephus in hiſtoria Vaſthæ, *διαλλαγῆναι τῇ ἀκόσῃ διὰ τὸν νόμον οὐκ ἠδύνατο. Cum Vaſtha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat Jacchiades ad Danielem II, 13. De legibus regnorum in Hiſpania vide Marianam libro XX.

m *Hiſtoria exſtat*] Tamen idem de Lethe caſtello legem à rege mutatam refert, ſed non probat.

GRONOVII.

67 *Arctius quodammodo*] Imperii fines introrſus agi & coarctari, ſive adminiſtrandi modum temperet, ſive partem aliquam adminiſtrationis omnino adimat, quod promittitur.

68 *Injuſtus*] Quia non eſt factus ut debetur.

69 *Nullus*] Qnia fieri non debebat, ut JCti alia faciunt nulla, quæ ab initio non valent: alia irrita, quæ ab initio valebant, ſed ob additum vitium reſcinduntur.

GRO-

Digitized by Google

bantur: verum si contra feciſſent, accuſari vivi non poterant, ſed [n] mortuorum accuſabatur memoria, & damnatis abjudicabatur ſolennis ſepultura: ſicut & [o] Hebræorum regum, qui male regnaſſent, cadavera extra proprium regibus locum ſepulta, II Par. XXIV, 25. XXVIII, 27. egregio temperamento, quo & ſanctimonia ſummæ poteſtatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare ſolitos, regnaturos ſe juxta leges, ex [p] Plutarcho in Pyrrhi vita diſcimus.

4. Quid ſi addatur, ſi rex fidem fallat, [q] ut tum regno cadat? ne ſic quidem imperium deſinet eſſe ſummum, ſed erit habendi modus imminutus per conditionem, & imperium temporario non abſimile. De Sabæorum rege narrabat Agatharchides fuiſſe ἀνυπεύθυνον liberrima poteſtate præditum, ſed ſi regia exiret potuiſſe lapidari: quod & Artemidoro auctore Strabo annotavit. *Apud Photium. Lib. XVI.*

5. Sic [70] fundus, qui fideicommiſſo tenetur, eſt quidem fundus non minus quam ſi pleno dominio poſſideretur, ſed habetur [71] amiſſibiliter. Talis autem [72] lex commiſſoria non tantum in regni delatione adjici poteſt, ſed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum [r] tali ſanctione inita.

XVII.

GROTII.

n *Mortuorum accuſabatur memoria*] ἄταφα γὰρ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι· *leges tyrannorum corpora inſepulta extra fines projici jubent.* Appianus civilium tertio. Andronicus Imperator patrem ſuum Michaëlem, quod fidem Latinam ſequi cœpiſſet, mortuum ſepultura privavit. Gregoras lib. VI.

o *Hebræorum regum*] Vide Joſephum de Joramis duobus, altero Hieroſolymorum, altero Iſraelis rege, lib. VIII, cap. III. & V. item de Joaſo Hieroſolymorum rege.

p *Plutarcho*] Verba ſunt: εἰώθεσαν οἱ βασιλεῖς ἐν Κασσαρῶν χώρᾳ τῆς Μολόττιδος ἀρίῳ Διὶ θύοντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς ὑπηκόοις, καὶ ὁρκίζειν αὐτοὶ μὴ ἄρξειν κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους. *Solebant reges in Caſſaeorum terra, quae Molottidis pars eſt, Jovi Areo ſacrificare ac juramentum praeſtare Epirotis. Jurabant autem reges ſe imperaturos ſecundum leges. Epirotae autem ſe imperium eorum conſervaturos ſecundum easdem leges.*

q *Ut tum regno cadat*] Vide exemplum apud Crantzium libro IX. Suedicorum.

r *Tali ſanctione*] Aut etiam ne ſubditi regem pacta violantem juvent: aut ne ei pareant. vide Crommerum Polonicis XIX. & XXI. Eſt & exemplum apud Schafnabrugenſem in rebus Henrici anno CIↃ LXXIV.

GRONOVII.

73 *Fundus, qui fidei commiſſo*] Qui datur fruendus ita, ut aliquando alii reſtituatur.

71 *Amiſſibiliter*] Poſſeſſione non perpetua.

72 *Lex commiſſoria*] Cautio vel pactio adjecta emtioni venditioni, ut ſi intra certam diem emtor pretium non ſolverit, & pœnituerit venditorem, res nec vendita neque alienata ſit: conditio, ut dicta re non præſtita contractus ſit irritus. Lex commiſſoria adjecta in deferendo regno, ut perdat regnum, niſi ex præſcripto aliquid fecerit.

Gro-

Digitized by Google

XVII. 1. Quarto notandum, quanquam ſummum imperium unum quiddam ſit ac per ſe indiviſum, conſtans ex illis partibus, quas ſupra enumeravimus, addita [73] ſummitate, id eſt, τῷ [74] ἀνυπευθύνῳ, [t] fieri tamen interdum ut dividatur, ſive per [75] partes quas vocant potentiales, ſive per partes [76] ſubjectivas. Sic cum unum eſſet Romanum imperium, factum tamen ſæpe eſt, ut alius orientem, alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri poteſt, ut populus regem eligens quoſdam actus ſibi ſervet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id fit, ut jam oſtendimus, quotieſcumque rex promiſſis quibuſdam obligatur; ſed tunc id fieri intelligendum eſt, [t] ſi aut expreſſe inſtituatur partitio, qua de re ſupra jam diximus, aut ſi quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum [77] manentis præcepti; aut ſi quid ſit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri poſſe. Nam præceptum eſt ſuperioris, [78] ſaltem in eo quod præcipitur: Et cogere non eſt quidem ſemper ſuperioris: nam & naturaliter quiſque jus habet cogendi debitorem, ſed [79] cum inferioris natura repugnat. Itaque ex coactione ſaltem [80] paritas ſequitur, ac proinde ſummitatis diviſio.

2. Multi adverſus talem ſtatum quaſi bicipitem incommoda multa deferunt; ſed, ut ſupra quoque diximus, in civilibus nihil eſt quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo

GROTII.*

s *Fieri tamen interdum ut dividatur*] Vide Zazium ſingularium reſponſorum lib. II, cap. XXXI.

t *Si aut expreſſe inſtituatur partitio*] Ita Probi tempore ſenatus firmabat principum leges; de appellationibus cognoſcebat; Proconſules creabat; legatos conſulibus dabat. vide & Gail. l. II Obſerv. LVII. num. 7. & Cardinalem Manticam de tacitis & ambiguis conventionibus, lib. XXVII, tit. V. num. 4.

GRONOVII.

73 *Summitate*] Libera & nulli obnoxia earum adminiſtratione.

74 Ἀνυπευθύνῳ] Ariſtot. 4, Pol. 10.

75 *Partes potentiales*] i. Ita ut penes alium ſint judicia, penes alium bella, penes alium comitia; nam Totum Potentiale, quod alias Logicum & Univerſale appellant, eſt genus reſpectu ſpecierum, & ſpecies reſpectu individuorum. Genus autem imperium ſummum eſt: ſpecies imperium ſummum in jure reddendo, imperium ſummum in bello, imperium ſummum in comitiis ſive ordinatione magiſtratuum.

76 *Subjectivas*] i. Subjecta plura vel perſonas, in quibus ſingulis reſpectu quodam eſt, ut fuit imperium Romanum ſub triumviris Octavio, Antonio, Lepido; ſub Divis Fratribus; ſub Diocletiano & Maximiano; ſub Conſtantini filiis; ſub Valentiniano & Valente.

77 *Manentis præcepti*] Quod non ſemel tantum valuerit in aditu imperii, ſic ut poſtea rex, ei ut obtemperet, cogi nequeat, ſed cujus vigor & obligatio ſemper ſit integra.

78 *Saltem in eo*] Negotio, in quo præcipiendi jus habet, etſi alio reſpectu ſuperior non ſit.

79 *Cum inferioris natura repugnat*] Pugnat. vel, ſed inferioris naturæ.

80 *Paritas ſequitur*] Qui cogere poteſt, par ſit dumtaxat neceſſe eſt, ſi non ſuperior.

GRO-

Digitized by Google

eo quod optimum huic aut illi videtur, ſed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum eſt. Exemplum vetus refertur a Platone de legibus tertio. Cum enim [81] Heraclidæ Argos, Meſſenam, & Lacedæmonem condidiſſent, adſtricti reges intra præſcriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipſis ipſorumque poſteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non ſuis tantum regibus populi ac populis ſuis reges, ſed & [u] ipſi inter ſe reges, populique inter ſe, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque ſe futuros alii aliis polliciti ſunt.

XVIII. 1. Multum tamen falluntur qui exiſtimant, cum [82] reges acta quædam ſua nolunt rata eſſe, niſi a Senatu aut alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri poteſtatis: nam quæ acta eum in modum reſcinduntur, intelligi debent reſcindi regis ipſius imperio, qui eo modo ſibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipſius voluntate haberetur. quale erat Antiochi tertii regis reſcriptum ad magiſtratus, ne ſibi parerent, ſi quid legibus adverſum [83] juſſiſſet; & Conſtantini, ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii cauſa ad [84] comitatum Imperatoris, [x] etiamſi Imperatoris reſcriptum proferatur. *Boer. ad l. 1. de conſt. in Decret. Fin. Apoph. L. unica C. quando imperator.*

2. Quare hæc res ſimilis eſt teſtamentis, quibus adjectum eſt, ne poſterius teſtamentum valeat: nam hæc quoque clauſula efficit, ut poſterius teſtamentum non ex vera voluntate profectum præſumatur. Sed ſicut hæc clauſula, ita & illa regis juſſu expreſſo ac ſpeciali poſterioris voluntatis ſignificatione tolli poteſt.

XIX. Sed neque [85] Polybii hic utor auctoritate, qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, ſi non actiones ipſas, ſed jus agendi reſpicimus, [86] mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad opti-

GRUTII.

u *Ipſi inter ſe reges populique inter ſe*] Exempla ſunt complura in hiſtoria populorum Septentrionalium. vide Johannem Magnum hiſtoria Suedica lib. xv. & xxix. Crantzium Suedicorum v. Pontanum Danicorum viii.

x *Etiamſi Imperatoris reſcriptum proferatur*] Adde l. 1. C. de Petitionibus bonorum ſublatis.

GRONOVII.

81 *Heraclida condidiſſent*] Recuperaſſent a Pelopidis duce Temeno Argos, Creſphonte Meſſenen, Ariſtodemo Spartam. Pauſan. 4.

82 *Reges acta quædam*] Ut rex Galliarum diplomata ſua, niſi a Curia, quæ vocatur Parlamenti, confirmentur, &, ut ipſi loquuntur, verificentur.

83 *Juſſiſſet*] Et Trajani, ne parerent, ſi quæ juſſiſſet poſt largiores epulas. Aurel. Victor.

84 *Comitatum*] Aulam. Juretus ad Symm. 2, epiſt. 83. & lib. 3. epiſt.

85 *Polybii*] Lib. 6.

86 *Mere fuit popularis*] Falſum. præclare Polybius. *Quibuſdam in rebus & temporibus populus parebat ſenatui*

optimatum regimen refert, & conſulum, quos quaſi reges fuiſſe vult, ſubdita erat populo. Idem de aliorum politica ſcribentium ſententiis dictum volo, qui magis externam ſpeciem & quotidianam adminiſtrationem, quam jus ipſum ſummi imperii ſpectare congruens ducunt ſuo inſtituto.

XX. 1. Magis ad rem pertinet quod Ariſtoteles ſcripſit, inter regnum plenum, quod παμβασιλείαν vocat, (eadem eſt [y] παντελὴς μοναρχία, Sophocli Antigone, Plutarcho [z] αὐτοκρατὴς βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος, Straboni ἐξουσία αὐτοτελὴς) & regnum Laconicum, qui merus eſt principatus, aliquot regni ſpecies eſſe interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror poſſe in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus pleriſque ſummo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem, [a 87] quales habebant vicini: at orientis populi addicte admodum regnabantur. Æſchylus Perſis de rege Perſarum ſic loquentem facit Atoſſam:

——— οὐχ' ὑπεύθυνος πόλει.
——— *non eſt civitati obnoxius.*

Notum illud Maronis:

Regem non ſic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſervant.

Apud Livium: *Syri & Aſiatici genera hominum ſervituti nata.* a quo non diſcrepat illud Apollonii apud Philoſtratum: Liv. XXXVI. Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι· *Aſſyrii & Medi dominationem etiam adorant.* Ariſtotelis III Politicorum XIV: οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, ἀδίκως δυσχεραίνοντες. *Aſiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud Taci-

& conſulibus: in quibuſdam imperabant conſules ſine ſenatu: in quibuſdam ſine ſenatu nihil poterant. Cicero 3, de legibus II. Libertas plebi ſic data eſt, ut multis præclariſſimis adiceretur, ut auctoritati principum cederet.

GROTII.

y Παντελὴς μοναρχία] Faciunt enim, ut ad §. VIII. notavimus, Tragici regnum Thebanum ſimile regnis Phœnicum, unde orti erant.

z Αὐτοκρατὴς βασιλεία] Sic Dionyſius Halicarnaſſenſis de Laconicis regibus: ἦσαν γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκράτορες ἅπαν. *neque enim Lacedæmonii ullo jure reges erant.*

a *Quales habebant vicini*] Putabat populus, ut Joſephi verbis utar, εἶναι ἄτοπον εἶναι τὸ πλησιόχωρον βασιλευομένην τὴν αὐτὴν ἔχειν αὐτοῖς πολιτείαν· *nihil eſſe abſurdi, ſi, cum vicini regnarentur, ipſi eandem imperii formam acciperent.*

GRONOVII.

87 *Quales habebant vicini*] Vox *Qualis* reſpicit nomen & ſplendorem imperii, non poteſtatem imperantis. Alioquin eodem argumento colligas licet, regem eos voluiſſe idolorum cultorem. Quin etſi maxime voluiſſent, non permittebat Deus, qui jam olim regem futurum legibus ſubjecerat.

GRO-

Digitized by Google

Tacitum Civilis Batavi illud ad Gallos: [b] *Servirent Syria Asiaque & ſuetus regibus oriens:* nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, ſed, ut idem Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate ſuadendi, non jubendi poteſtate. *Hiſt. IV.*

2. Supra quoque notavimus, totum populum Hebræum fuiſſe ſub rege: & Samuel [88] jus regum deſcribens ſatis oſtendit adverſus regis injurias nullam in populo relictam poteſtatem. quod [89] recte colligunt veteres ex illo Pſalmi: *Tibi ſoli peccavi.* ad quem locum Hieronymus: *Quod rex erat, & [c] alium non timebat.* Et Ambroſius: *Rex erat, nullis ipſe legibus tenebatur, quia liberi ſunt reges a vinculis delictorum. Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, [cc] tuti imperii poteſtate. homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius.* Idem legere *Lib. 6.*

GROTII.

b *Servirent Syria Aſiaque & ſuetus regibus oriens*] Cicero de Provinciis conſularibus: *Judaïs & Syris nationibus natis ſervituti.* Euripides Helena:

Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.
Sunt præter unum ſerva cuncta in barbaris.

Quod ex Æſchylo adumbratum, apud quem eſt:

Ἐλεύθερος γὰρ οὔτις ἐστὶ πλὴν Διός.
Nam nemo liber vivit, extra unum Jovem.

Cui ſimile Lucani dictum:

toto jam liber in orbe
Solus Cæſar erit.

Salluſtius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenita eſt ſanctitas regii nominis.* Citant Servius & Philargyrus ad illum in Georgicis locum. Apollonius de Damide apud Philoſtratum libro VII: Ἀσσύριος γὰρ ὢν καὶ Μήδοις παροικίσας οὐδὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐθυμώθη μέγα. *Aſſyrius cum ſit & Medorum accola, nihil pro libertate præclarum cogitat.* Julianus contra Chriſtianos: τί με χρὴ καθ' ἕκαστον ἐπιέναι τὸ φιλελεύθερόν τε καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα τὸ χιονῶδες καὶ τιθασσὸν Σύρων καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ πρὸς μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα τὰς βασιλείας ἀγαπᾷ κεκτημένα δεσποτικωτέρως· *Quid tibi jam ſingulatim exſequar aut Germanorum libertatis amantia & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem manum ferre Syros, Perſas & Parthos, & omnes qui aut ad orientem aut ad meridiem ſunt, barbaros multaſque gentes alias contentas ſub regibus vivere dominos imitantibus?* Claudianus:

Non tibi tradidimus dociles ſervire Sabæos:
Armenia dominum nec te præfecimus ora.

c *Alium non timebat*] Idem Hieronymus epiſtola ad Ruſticam de Pœnitentia: *Rex enim erat: alium non timebat: alium non habebat ſuper ſe.*

cc *Tuti imperii poteſtate*] Paria habet ad eundem Pſalmum Arnobius minor. Vitiges apud Caſſiodorum: *Cauſa regia poteſtatis ſupernis eſt applicanda judiciis, quando quidem illa a cœlo petita eſt, ita ſoli cœlo debet innocentiam.*

GRONOVII.

88 *Jus regium deſcribens*] Vide cap. ſequenti n. 3.

89 *Recte colligunt*] Imo male. non enim negat David ſe & in civem peccaſſe, ſed confitetur adverſus Deum in primis & graviſſime ſe peccaſſe. Soli eſt in primis, vel maxime. Virgil. 1, Georg. 30. *An Deus immenſi venia maris & tua nauta Numina ſola colant.* 4, Georg. 55. de apibus: *Sola communes natos, communia tecta Urbis habent magniſque agitant ſub legibus ævum, Et patriam ſola & certos noverе penates.* 4, Æneid. 478. *Sola viri molles aditus & tempora norat.* Senec. Hippol. 274.

re eſt apud Iſidorum Peluſiotam epiſtola poſtremo edita CCCLXXXIII. Video conſentire Hebræos, regi in eas leges quæ de officio regis ſcriptæ exſtabant peccanti [90] inflicta verbera: ſed ea apud illos infamia carebant, & a rege in ſignum pœnitentiæ ſponte ſuſcipiebantur, ideoque non a lictore, ſed ab eo quem legiſſet ipſe, cædebatur, & ſuo arbitrio verberibus ſtatuebat modum. A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam [91] excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipſis ceſſaret. Hebræi Barnachmoni ſententia exſtat in dictis Rabbinorum, titulo de Judicibus: *Nulla creatura judicat regem, ſed Deus benedictus.*

3. Hæc cum ita ſint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, manſiſſe penes Synedrium LXX. virûm, quod divino imperio a Moſe inſtitutum ad Herodis tempora [92] perpetua cooptatione duravit. Itaque & Moſes & David judices Deos vocant, & judicia vocantur judicia Dei: & judices dicuntur non humana, ſed divina vice judicare. Imo aperte diſtinguuntur res Dei a rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctiſſimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Judæorum capitalia quædam judicia per ſe exercuiſſe: qua in re ipſum regi decem tribuum Iſraëliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in ſacris literis, tum in ſcriptis Hebræorum evincunt: ſed quædam cognitionum genera regi videntur non permiſſa, ut de tribu, de pontifice, [d] de propheta. Ejusque rei argumentum eſt in Jeremiæ prophetæ hiſtoria, quem cum proceres ad mortem depoſcerent, reſpondit Rex: *Ecce in poteſtate veſtra eſt, nam contra vos rex nihil poteſt*: in hoc negotiorum genere ſcilicet. Imo & qui alia quavis de cauſa apud Synedrium reus factus eſſet, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non poſſet) [93] arte eluſit.

Exod. XXII, 8. *Deut.* 1. 17. *Pſalm.* LXXXII, 1. II *Chron.* XIX, 6, 8. I *Chron.* XXVI, 32. & II *Chr.* XIX, 11.

Jerem. XXXVIII, 5.

Joſ. Ant. XIV, 17.

4. In Macedonia a Carano orti, ut apud Arrianum Calliſthenes ait, *οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν*: *non vi, ſed lege in Macedonas imperium obtinebant.* Curtius libro IV: *Macedones aſſueti regio imperio, ſed in majore libertatis umbra quam cætera gentes.* Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. VI: *De capitalibus rebus vetuſto Macedonum modo inquirebat exercitus: in*

GROTII.

d *De propheta*] *Non capit prophetam perire extra Jeruſalem.* Luc. XIII, 33.

GRONOVII.

90 *Inflicta verbera*] Vereor ne ſit ſomnium Thalmudicum.

91 *Excalceationis*] Deut. 25, 9. Ruth 4, 7.

92 *Perpetua cooptatione*] Dum in locum demortuorum alii atque alii ſufficiuntur.

93 *Arte eluſit*] Suaſit reo fugam.

Gro-

in pace erat vulgi: nihil poteſtas regum valebat, 94 *niſi prius valuiſſet auctoritas.* Eſt & alterum mixturæ hujus indicium alio Curtii loco: *Macedones ſcivere gentis ſuæ more, ne rex pedes venaretur, ſine electis principum amicorumve.* Tacitus de Gothonibus: *Regnantur paulò jam* 95 *addictius quam cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem.* Nam principatum ante deſcripſerat auctoritate ſuadendi, non jubendi poteſtate: regnum autem plenum poſtea his verbis: *Unus imperitat, nullis jam* 96 *exceptionibus, non* 97 *precario regnandi jure.* Euſtathius ad ſextum Odyſſeæ, ubi Phæacum reſpublica deſcribitur, ait eſſe συνέλευσιν βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας, e *mixtum aliquid ex regis & procerum poteſtate.* *Lib.* VIII.

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus obſervo: nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis, ut libitum, imperaverat,* inquit Tacitus. *Conſtat initio civitatis reges omnem poteſtatem habuiſſe,* inquit Pomponius: tamen quædam populo excepta, etiam illo tempore, vult Halicarnaſſenſis. Quod ſi Romanis magis credimus, in cauſis quibuſdam provocationem ad populum a regibus fuiſſe ex Ciceronis de republica libris, ex pontificalibus quoque libris & Feneſtella annotavit Seneca. Mox Servius Tullius, non tam *Epiſt.* 108.

GROTII.

e *Mixtum aliquid ex regis & procerum poteſtate*] Laonicus Chalcocondylas talia ait eſſe regna Pannonum & Anglorum, libro II. Arragonum lib. V. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magiſtratus a rege creatos, nec præſidia impoſita niſi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios eſſe pleno cum jure, alios ſub legibus etiam Judæus Levi Gerſonides notavit ad 1 Sam. VIII, 4. Mira quæ de Taprobane ſcribit Plinius lib. VI, cap. XIII: *Eligi regem a populo ſenecta clementiaque, liberos non habentem, &, ſi poſtea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo* XXX. *dari, nec niſi pluriumo ſententia quenquam capite damnari. Sic quoque appellationem eſſe ad populum,* LXX. *judices dari. Si liberent ii reum non amplius* XXX, (ita enim legi locus hic debet) *in nullam eſſe dignitatem, graviſſimo probro. Regi cultum Liberi patris, cæteris, Arabum. Regem, ſi quid delinquat, morte mulctari, nulle interimente, ſed averſantibus cunctis & commercia etiam ſermonis negantibus.* Servius ad illud IV. Æneidos: *Populumque patreſque. Quidam hoc loco volunt tres partes politiæ comprehenſas, populi, optimatium, regiæ poteſtatis. Cato enim ait de tribus iſtis partibus ordinatam fuiſſe Carthaginem.*

GRONOVII.

94 *Niſi prius valuiſſet auctoritas*] *Niſi conſilio viciſſet*, ut Juſtinus loquitur 2, 13. niſi ſententiam ſuam proceribus probaſſet.

95 *Addictius*] Melior lectio: *adductius*, minus laxis magiſque attractis frenis.

96 *Exceptionibus*] Ita ut nihil reſervarint aut caverint ſibi a poteſtate regis ſubjecti. Florus 2, 18. *veram & ſine exceptione victoriam.* Ad Senecæ ep. 30.

97 *Precario regnandi*] Quod eſt in aliena poteſtate & poteſt eripi, quoties iſti libet. Sen. Thyeſte 2, 5. *Ubicumque tantum honeſta dominanti licent, precario regnatur:* vox tyranni. Vid. num. 11.

tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe, ut loquitur Tacitus, *sanctor legum queis etiam reges obtemperarent.* Quominus mirandum quod Livius dicit, primorum consulum potestatem a regia hoc ferme uno distitisse, quod annua esset.

III. Annal.

6. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis consulum temporibus: nam [98] in rebus quibusdam, iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, [f] si [99] Patres auctores fierent: quod postea, vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum [100] in incertum comitiorum eventum Patres auctores fieri cœperunt, ut Livius & Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur Livius, imperium penes Patricios, (id est, [1] Senatum,) penes tribunos (id est, [2] plebem) auxilium erat. jus nempe vetandi, sive intercedendi.

Liv. lib. VI. c. 15.

7. Sic & Isocrates Athenienſium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, potestatem optimatium populari mixtam. His positis, quæstiones quasdam quæ frequentem in hoc argumento usum habent examinemus.

XXI. 1. Prima est, an summum imperium habere possit is qui inæquali fœdere tenetur? Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum Massilienſibus, deinde cum rege Masanissa: nec quod [3] actum habet transeuntem, ut cum hostis qui sit ad amicitiam recipitur, dum impensas belli solvat, aut [4] aliud quid præstet: sed quod [5] ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat: hoc est, ubi quis tenetur alterius imperium ac majestatem [6] conservare, ut in fœdere Ætolorum cum

Justin. lib. XLIII. Val. Max. l. VII. c. 1.

GRŒCI I.

f *Si Patres auctores fierent*] Plutarchus Coriolano: ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τὸ ψήφῳ καὶ νόμῳ τι πρᾶττειν ἄνευ προβουλεύματος. *Populus jus non habebat aut legem condendi, aut aliud quid jubendi, nisi Senatus præcessisset auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica suis temporibus observat Calcocondylas libro V.

GRONOVII.

98 *In rebus quibusdam iisque*] Immo nulla non in re. Liv. 1, 17.

99 *Patres auctores fierent*] SC. confirmassent, quod sciviſſet populus.

100 *In incertum comitiorum eventum*] Vide 1. Observat.

1 *Senatum*] Magistratus senatorios.

2 *Plebem*] Magistratus plebejos.

3 *Actum habet transeuntem*] In quo semel aliquis duriores conditiones accipit, aut imperata facit.

4 *Aliud quid præstet*] Captivos, transfugas, naves tradat.

5 *Ex ipsa vi pactionis*] In qua certis clarisque verbis cavetur, ut alter alteri concedat & aliquid morigerationis aut observantiæ exhibeat.

6 *Conservare ut in fœdere*] Livius 38, 11. Cicero pro Corn. Balbo 16. *id habet hanc vim, ut ille sit in fœdere inferior.*

GRO-

Digitized by Google

cum Romanis erat, id est, tum operam dare, ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus: & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt.* Florus: *illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum, quæ nunc vocantur protectionis, [7] advocatiæ, [8] mundiburgii: item jus urbium [9] matricum in colonias apud Græcos. Nam, ut Thucydides ait, coloniæ cum urbibus matricibus [10] pari erant jure libertatis, sed debebant τιμὰν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, reverentiam scilicet & honoris signa quædam. *Lib. IV.* *Lib. I.*

2. Livius de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte Andronicus Rhodius, post Aristotelem, amicitiæ inter dispares hoc ait proprium, ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem Proculus responderit, scilicet liberum esse populum, qui nullius alterius potestati subjectus sit, etiamsi in fœdere comprehensum sit, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subjectus non est, sequitur, ut summum imperium retineat. Atque idem de rege pronunciandum est. Est enim populi liberi & regis, qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum superiorem esse, non ut intelligatur alerum non esse liberum. Superiorem hic intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat talem populum alterius potestati subjectum non esse) sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant. *Quemadmodum*, inquit, *clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi* *Lib. I.* *Nic. IX, 18.* *L. non dubito. D. de capt. & post. l. §. I.*

7 *Advocatiæ*] Jus erat defendendi monasterii vel ecclesiæ concessum a principe homini potenti militari vel togato, qui fiebat illius conventus patronus, & vicissim ex eo commodis quibusdam fruebatur. Trithem. Chron. Hirsaug. monast. p. 9. & 87. Bignon. ad Marcul. lib. I, cap. 21. p. 497. Barthius adv. 47, 4. JCC. genus feudi faciunt. Obrecht. disput. 2. thes. 259. Schoner. disp. feud. I. th. 75.

8 *Mundiburdii*] Mundiburdis vel mundiburdium, defensio vel tutela, quam princeps episcopo aut abbati impertit, ne a quoquam infestentur, neve causæ eorum, nisi in palatio, cognoscantur. Sic tradere in mundiburdem, teneri in mundiburdio, recipere sub suo mundiburde dicebant. Bignon. ad Marc. lib. I, cap. 24. p. 504. & 506. Voss. de vitiis sermonis p. 248.

9 *Matricum*] Matrices urbes, Μητρόπολεις, ex quibus aliæ civitates propagatæ: Coloniæ, quæ ex aliis civitatibus propagatæ. De jure μητροπόλεων videndus Valesius ad Excerpta Constantini Porphyrog. p. 7.

10 *Pari jure*] I, 2, 9. 10.

etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure omni nobis pares sunt: sic & eos qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.

3. Clientes in fide sunt patronorum; [g] sic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate est superior. Sunt ἐπὶ προστάτης, οὐχ' ὑποτελεῖς, *sub patrocinio, non sub ditione*, ut Sylla apud Appianum loquitur; in parte, non in ditione, ut Livius: & Cicero officiorum secundo sanctiora illa Romanorum tempora describens, patrocinium sociorum ait penes eos fuisse, non imperium. quicum satis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, externaque gentes fide ac societate junctas habere, quam tristi subjectas servitio*: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis post Romanorum in Græciam adventum: ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν: *manserunt*, inquit, *liberi nihil conferentes prater operas sociales.* Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem personalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ sine summo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, in fide esse & in ditione. Et [11] Syllæo Arabum regi minatus est Augustus, teste Josepho, ni injuriis in vicinos abstineret, curaturum se, ut ex amico subditus fieret; cujus conditionis erant [12] reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuisse ad Vologesen [13] scribebat Pætus, & proinde sono magis nominis quam re ipsa reges: quales Cypri aliique reges olim sub regibus Persis, ὑποταγέντες, subditi, ut Diodorus loquitur.

Ap. Mithr. *lib. XXXI.*

Liv. l. XXVI.

Lib. XVI.

4. Ob-

GROTII.

g *Sic populi fœdire inferiores*] Vide Cardinalem Tuschum PP. concl. Ic cccc xxxv. Exemplum habes in Dilimnitis, qui αὐτόνομοι suique juris Persis militabant, apud Agathiam libro III. Sicalrenes consilium fuit, inter marti liberos ita partiri imperium, ut post natos faceret διστέμνε μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτεξουσίους ἐκέτας, *dignitate quidem minores, caterum sui juris plenaque potestatis.* Vide Crantzium Saxonicorum x. de urbibus quæ se in Austriacorum protectionem dedere. Herodianus libro V: Ὀσροηνῶν τε καὶ Ἀρμενίων, οὓς ἅπαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι, *Osroenorum & Armeniorum, quorum hi subditi erant, illi amici ac socii.*

GRONOVII.

11 *Syllæo Arabum*] Immo Herodi Judæorum regi, quem Syllæus, non rex Arabum, sed Obodæ regis Arabum comes & legatus apud Augustum criminatus erat: ὅτι πολλὰς χρείας αὐτῷ φίλῳ, τῷ ὑπηκόῳ χρῷτο. Joseph. 16, 15. Erat autem regnum Judæorum tum temporis ejusdem conditionis, cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani: & quod Augustus ait adhuc eo se ut amico usum, referendum ad indulgentiam Cæsaris, non jus Herodis. De Syllæo Strabo lib. 16, p. 781. 783.

12 *Reges Armeniæ*] Florus 4, 12. *Armenios vicio rege Tigrane in hoc tamen servitutis genus Pompejus adjuvefecerat, ut reflores a nobis acciperent.*

13 *Scribebat Pætus*] Apud Tacitum 15, annal. 13.

14 Ci-

Digitized by Google

4. Obſtare his quæ diximus videtur, quod addit Proculus: *At fiunt apud nos rei ex* [14] *civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* Sed ut hæc res intelligatur, ſciendum eſt quatuor incidere poſſe controverſiarum genera. Primum, ſi [15] ſubditi populi aut regis, qui in fide eſt alterius, dicantur feciſſe contra fœdus: deinde, ſi ipſi [16] populi aut reges accuſentur: tertio, ſi [17] ſocii qui in ejuſdem populi aut regis fide ſunt, inter ſe litigent: quarto, [18] ſi ſubditi conquerantur de injuriis eorum, quorum ſunt in ditione. Prima ſpecie ſi peccatum appareat, tenetur rex aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei cui nocitum eſt dedere: quod non tantum inter inæquales, ſed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur, [19] ut oſtendemus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna reſarciantur; quod officium Romæ erat [20] recuperatorum. Gallus Ælius apud Feſtum: *Reciperatio eſt cum inter populum & reges nationeſque ac civitates penegrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res, reciperenturque, reſque privatas inter ſe proſequantur.* At ſociorum alter in ſocii ſubditum jus prehentionis aut punitionis directe non habet. Itaque Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis vinctum ſe ab Annibale eſſe: atque ita vinculis liberatus eſt. *Livius lib.* XXIII.

5. Secunda ſpecie jus habet ſocius cogendi ſocium, ut ſtet fœderis legibus, atque etiam puniendi, ſi ſteterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non eſt. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem ſumat ab eo qui peccavit, ſatis eſt, ut ipſe ei qui peccavit ſubditus non ſit; quod [21] alibi a nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem uſu venit.

6. Ter-

14 *Civitatibus fœderatis*] Loquitur de civitatibus liberis, quæ in mediis erant provinciis Romanis: ſed quia aut ante bellum, aut durante bello hi populi, non vi coacti, ſed ſponte ſe applicuerant Romanis, & eorum amicitiam petiverant, conſervabant illis Romani libertatem, ut non eſſent ſub faſcibus, etſi omnes populi circa in formam provinciæ redacti eſſent, Cic. 3. Verr. 6. Sueton. Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. Veſpaſ. 8.

15 *Subditi populi*] Ut Leptines & Iſocrates Demetrii Soteris ſubjecti, qui Cnejum Octavium legatum populi Romani interfecerant. Polybius in exc. legat. 122.

16 *Populi aut reges*] Ut Philippus a Græcis. Juſtinus 32, 2. Polyb. excerp. legat. cap. 46.

17 *Socii inter ſe*] Ut Achæi & Spartani. Juſtinus 34, 1. Eumenes & Pruſias. Juſtinus 32, 4.

18 *Si ſubditi conquerantur*] Ut Lycii de Rhodiis Liv. 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M. F. Joſeph. de bello Judaico 2, cap. 4. & 6.

19 *Ut oſtendemus alibi*] 2, 21. 4.

20 *Recuperatorum*] Torrent. ad Sueton. Ner. 17.

21 *Alibi*] 2, 20. 3.

Digitized by Google

6. Tertia ſpecie ſicut in fœdere æquali ſolent controverſiæ deferri ad [h] conventum ſociorum, quos ſcilicet res non tangit, ut [23] Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim feciſſe legimus; aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire ſolet, ut controverſiæ diſceptentur apud eum, qui ſuperior eſt in fœdere. Quare ne hoc quidem oſtendit imperii poteſtatem. Nam & reges apud judices [24] a ſe conſtitutos judicio contendere ſolent.

7. In poſtrema ſpecie [25] jus cognoſcendi nullum eſt ſociis. *Joſ. l.* XVI, *c.* 7. 8. Ideo cum Herodes quædam adverſus liberos ad Auguſtum [26] ſua ſponte deferret, dixerunt illi: *Poteras de nobis ſupplicium ſumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* *Val. Max. l.* IV, *c.* 1. [i] Et Scipio, cum Romæ a Carthaginienſium quibuſdam Annibal accuſaretur, dixit non oportere ſe Patres Conſcriptos reipublicæ [27] Carthaginienſium interponere. *Pol.* III, 9. Et hoc eſt, in quo Ariſtoteles ait ſocietatem a civitate differre, quod ſociis curæ ſit, ne injuria in ipſos committatur, non vero ne ſociæ civitatis cives inter ſe injurias committant.

8. Solet & illud objici, quod in hiſtoriis ei qui fœdere ſuperior eſt imperandi, & ei qui inferior eſt parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet: aut enim agitur de rebus ad commune bonum ſocietatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus, qui ſuperior eſt in fœdere. In rebus communibus, [28] extra tempus conventus, etiam ubi fœdus æquale eſt, ſolet is, qui lectus eſt princeps fœderis (נגיד הברית Daniel. XI, 22.) ſociis imperare, ut [29] Agamemnon regibus Græcis, [30] Lacedæmonii Græcis poſtea, deinde Athenienſes. In oratione Corinthiorum apud Thucydidem legimus: *χρὴ τὰς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας τὰ κοινὰ προσκοπεῖν, Decet eos, qui fœderis*

GROTII.

h *Conventum ſociorum*] Talis conventus vocatur *κοινοδίκιον* in vetere columna *ἰσοπολιτείας* ſive communicatæ civitatis Prianſiorum & Hieropotamiorum.

i *Et Scipio*] Vide Polybium in legationum excerpto CV.

GRONOVII.

23 *Græcos*] Apud concilium Amphictyonum. Juſtinus 8, 1.

24 *A ſe*] Plinius Paneg. 36.

25 *Jus nullum*] Hoc in fœdere tantum æquali verum eſſe puto, non etiam de inæquali, vel propter exempla Rhodiorum & Archelai juſtiſſime accuſatorum apud Romanos.

26 *Sua ſponte*] Quaſi non ex metu, ne tanta crudelitate Cæſarem offenderet.

27 *Carthaginienſium interponere*] Livius 33, 47.

28 *Extra tempus conventus*] Si quid jubendum vel curandum ex uſu ſociorum, quo tempore diſceſſus eſt, quo concilium ſolutum, de cujus ſententia agi omnia convenit.

29 *Agamemnon regibus Græcis*] Bello Trojano.

30 *Lacedæmonii Græcis poſtea*] Bello Perſico uſque ad proditionem Pauſaniæ & ſuperbiam; ab eo enim ſocii ſe contulerunt ad Ariſtidem Athenienſem.

GRO-

Digitized by Google

ris principes ſunt, circa ſuas quidem utilitates nihil præcipuum ſumere, at in communibus rebus curandis eminere ſupra cæteros. Iſocrates veteres Athenienſes ductum exercuiſſe ait, ἄλλων ἐπιμελουμένους, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι: *curam gerentes pro ſociis omnibus, ſed ita ut iis libertatem integram relinquerent.* Et alibi: στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari ſe debere cenſerent.* Item: συμμαχικῶς, ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, *ſocialiter, non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipſum Latini imperare, Græci modeſtius τάττειν dicunt. Athenienſes delato ſibi ductu belli in Perſas, ἔταξαν, inquit Thucydides, ἃς τι ἴδοι παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς. 31 *ordinarunt* (ſic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti [k] ad ordinandum ſtatum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent.* Hoc enim ſi facit, qui princeps tantum eſt in fœdere, non mirum eſt ſi in fœdere inæquali idem faciat is, qui ſuperior eſt fœdere. Imperium ergo hoc ſenſu, id eſt, ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum, quæ apud Livium exſtat: *Græci domeſticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi eſt, ibi ut ſit perpetuum optant: libertatem veſtris tueri armis ſatis habent, quoniam ſuis non poſſunt.* L. XXXVII. Sic poſt Cadmeam a Thebanis receptam narrat Diodorus multas civitates Græcas conveniſſe πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις, *omnes ut liberæ eſſent, ſed Athenienſium ductu uterentur.* Lib. XV. De ipſis Athenienſibus Philippi Macedonis tempore Dion Pruſæenſis: ὅτε τῆς ἡγεμονίας παρεχωρήκεσαν, τῆς δ' ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντείχοντο: *quo tempore ductu belli omiſſo libertatem ſolam retinebant.* Sic Cæſar quos 32 ſub imperio Suevorum fuiſſe dicit, eoſdem mox ſocios nominat.

9. In

GRŒTII.

k *Ad ordinandum ſtatum liberarum civitatum*] Plinius epiſtolarum VIII, 24.

GRONOVII.

31 *Ordinarunt*] Male ſic vertit τὸ ἔταξαν· nam ordinare hoc ſenſu per idiotiſmum Gallicum aut Belgicum, haudquaquam Latine dicitur. Τάττειν eſt ſane & ordinare, collocare ordine: ſed quod apud Thucydidem ſignificat, id Latinis eſt jubere, ſtatuere, deſcribere, definire, imperare. At ordinare ſtatum lib. CIV. (quod tamen ad Græciæ non magis quam ad quaſvis liberas civitates in quacumque provincia vel parte imp. Rom. ſitas pertinet, etſi Plinius in Græcis eo verbo utatur) longe aliud eſt, nempe corrigere & emendare atque in melius reformare ac reſtituere. Sic poſt victoriam belli civilis converſus ad ordinandum reipublicæ ſtatum Cæſar. Sueton. c. 40. Antonius poſt aciem Philippenſem Orientem ordinandum recepit. Octav. 13. Sic Galba extra ſortem electus ad ordinandam provinciam Africam & inteſtina diſſenſione & barbarorum tumultu inquietam.

32 *Sub imperio Suevorum*] Nerviorum in Gallia Belgica 5. Gal. 39. Sed ibi

9. In iis vero rebus, quæ ad propriam utilitatem ſpectant, ſuperioris poſtulata ſolent imperia dici, non ex jure, ſed ex effectus ſimilitudine, ſicut regum preces imperia ſæpe eſſe dicuntur, & ægroti [33] imperare medicis. Livius lib. XLII. *Ante hunc conſulem* (C. Poſthumium) *nemo unquam ſociis in ulla re oneri aut ſumptui fuit: ideo magiſtratus mulis, tabernaculis, & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſociis.*

10. Interim verum eſt accidere plerumque, ut qui ſuperior eſt in fœdere, ſi is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum uſurpet: præſertim ſi fœdus perpetuum ſit, & cum jure præſidia inducendi in oppida, ſicut Athenienſes fecerunt, [34] cum a ſociis ad ſe provocari paſſi ſunt; quod nunquam fecerunt Lacedæmonii. quibus temporibus Iſocrates *Hal. l.* VI. Athenienſium imperium in ſocios regno comparat. Sic [35] Latini [36] querebantur, [1] ſub umbra fœderis Romani ſervitutem ſe pati. *Livius lib.* XXXIV. Sic [37] Ætoli vanam ſpeciem & inane nomen libertatis: Achæi poſtea, *fœdus ſpecie jam eſſe* [38] *precariam ſervitutem.* Sic apud *Hiſt.* IV. Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur; *neque enim ſocietatem, ut olim, ſed tanquam mancipia haberi*: *Lib.* XXXV. & alibi: *Miſeram ſervitutem falſo pacem vocari.* [39] Eumenes quo- *&* XXXVII. que apud Livium Rhodiorum ſocios ait, verbo eſſe ſocios, re-

vera

ibi non vocabulum imperii accipitur improprie, verum ſociorum, quo nomine dignari ſolebant & provinciales.

GROTII.

1 *Sub umbra fœderis*] Hoc ipſum eſt quod Arato Plutarchus dicit, *συμμαχίαν ὑποτρέχειν*, *molle ſervitium*, vocula apud Tacitum hiſtoriarum IV. Feſtus Rufus de Rhodiis: *Primum libere agebant, poſtea in conſuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt.* Cæſar, quos in Æduorum amicitia fuiſſe prius dixerat & clientes vocarat, poſt ſub imperio fuiſſe memorat. Adde, ſi libet, Fredericum Mindanum de proceſſibus lib. II, cap. XIV. n 3. Zieglerum §. Landſaſſii. num. 86. Gailium libro II, obſervatione LIV. num. 6. Vide Agathiam libro I. ubi monentur Gotthi, quid a Francis cum tempore expectandum habeant.

GROTII.

33 *Imperare Medicis*] L. 26. D. de operis libertorum. multo plures imperantes ſe habiturum.

34 *Cum a ſociis ad ſe*] Vereor ne fefellerit auctorem memoria, tribuens Athenienſibus, quod de Romanis ſcribit Pauſanias, ab iis poſt bellum cum Perſeo Romam evocatos ad cauſam dicendam: quale nihil imperarent Macedones, quum Græciæ principatum tenerent, lib. 7, p. 417. Liv. 45, 31.

35 *Latini*] Liv. 8, 4.

36 *Latini querebantur*] Res quam tradit vera eſt: ſed in exempla ſi quis diligentius inquiret, reperiet maximam partem nihil ex vero habere, ſed querelas & criminationes ſeditioſorum eſſe hominum, qui ſat libertatis cum haberent, male commoda patiendo juſtam ſervitutem ultro arceſſiverunt.

37 *Ætoli*] Liv. 34, 23 35, 38.

38 *Precariam ſervitutem*] Hæc vero optanda eſt iis, quibus non licet eſſe omnino liberis. Voluit, opinor, auctor fœdus ſpecie jam eſſe; re precariam libertatem. Sic enim Livius 29, 37. unde ſumſit: *Specie*, inquit, *æquum fœdus eſt apud Achæos, re precaria libertas.*

39 *Eumenes apud Livium*] Lib. 37, 53.

GRO-

vera ſubjectos imperio & obnoxios: Magnetes quoque in ſpeciem liberam Demetriadem, [m] revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Theſſalos in ſpeciem fuiſſe liberos, ſed revera ſub imperio Macedonum notat Polybius.

11. Hæc cum fiunt, & ita fiunt ut patientia in jus tranſeat, qua de re alibi erit diſputandi locus, tunc aut qui ſocii fuerant fiunt ſubditi, aut certe partitio fit ſummi imperii, qualem accidere poſſe ſupra diximus.

XXII. [n] Qui vero certum quid penſitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, σύμμαχοι φόρῳ ὑποτελεῖς, ut eſt apud Thucydidem: quales [o] [40] Hebræorum reges, & vicinarum gentium poſt Antonii tempora, ἐπὶ φόροις τεταγμένοις, ut Appianus loquitur, quo minus ſummum imperium habere poſſint, nullam dubitandi cauſam video, quanquam infirmitatis confeſſio de dignitate aliquid delibat. Lib. 1.

XXIII. 1. Difficilior multis videtur quæſtio [41] de nexu feudali, ſed quæ ex antedictis facile ſolvi poteſt. Nam in hoc contractu, qui proprius eſt Germanicarum gentium, neque uſquam

GROTII.

m *Revera omnia ad nutum Romanorum fieri*] Tales & Lazi Juſtiniani temporibus. Vide Procopium Perſicorum 11.

n *Qui vero certum quid penſitant*] Perſæ pecuniam annuam ab Juſtiniano accipiebant, qua de re vide Procopium Perſicorum 11. & Gothicorum 1v. id molli vocabulo vocabatur ſtipendium ad tutandas portas Caſpias. Turcæ Arabas montanos pecunia placant.

o *Hebræorum reges*] Joſephus lib. xv. ὁ γὰρ ἔξω καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλέα φέρει τὸ κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. οὕτως γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἶη· δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐξουσίας αὐτοξουσιάσαντας ἐᾶν αὐτῇ χρῆσθαι· *Negabat Antonius rectum eſſe, regem vocari ad rationes reddendas de iis, quæ ut rex feciſſet: ita enim ne regem quidem eum fore. Par eſſe, ut qui honorem ei dederint, etiam poteſtate quam liberrime uti eum ſinant.* Chryſoſtomus 11. de Eleëmoſyna: ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχὴν, ἔτι αὐτόνομοι ὄντες, καθάπερ καὶ πρότερον, οὐδὲν τι καθ' ἕλκυσθλον, καθάπερ καὶ νῦν. ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεύουσιν ἐκείνων· καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι, τὰλλα χῇ ὃ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα· *Judæi, ex quo retro ferri res eorum cœpere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita, ut nunc, omnino ſervi, ſed ſociorum vocabulo honorabantur, regibus ſuis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Cæterum in pleriſque ſuis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipſi punirent ſecundum mores patrios.*

GRONOVII.

40 *Hebræorum reges*] At fine dubio reges illi erant beneficiarii & ſtipendiarii populi Romani, &, ut Tacitus loquitur, *inſervientes.* Commodiora in hanc rem exempla ſunt apud Fr. Lindenbrogium ad Ammian. lib. 25, p. 154.

41 *De nexu feudali*] De iis, qui ſunt vaſalli, & propter feudum, quod tenent, directo domino obligati.

GRO-

quam invenitur, nisi ubi Germani sedes posuerunt, [42] duo sunt considerandа, obligatio personalis, & jus in rem.

2. Obligatio personalis eadem est, sive quis ipsum jus imperandi, sive aliud quidvis etiam alibi situm feudi jure possideat. Talis autem obligatio sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis, ita nec regi aut populo jus demit summi imperii, quæ libertas est civilis, quod apertissime conspici datur in [43] feudis liberis, quæ Franca vocant, quæ nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud quam species fœderis inæqualis, de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium & tutelam. Pone etiam [44] adversus omnes promissam operam, [p] quod nunc [45] feudum ligium vocant, (nam olim ea vox latius patebat) nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, de qua agendum erit alibi.

3. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, ut ipsum [46] imperandi jus, si feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti possit. Sed interim summum esse non desinit: aliud enim est res, ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis constitutos, ita scilicet, ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret, quod de Paphlagonia aliisque nonnullis Straboni notatum. *Lib.* XII.

XXIV.

GROTII.

p *Quod nunc feudum ligium vocant*] Vide Baldum proœmio Digestorum, Nattam consilio CCCC LXXXV.

GRONOVII.

42 *Duo sunt considerandа*] Est enim feudum jus utendi fruendi aliena re immobili vel incorporali, quæ immobili comparatur, ex benevolentia domini sub conditione fidei & obsequii concessum. Itaque cliens vel vasallus accepto beneficio, vel feudo, jurat domino fidelitatem, & officia præstat operasque, quæ servitia vocant: quod si committat feloniam, aut existat aliqua ex revocandi causis, a vasallo ad dominum revertitur.

43 *Feudis liberis*] Quæ habent immunitatem ab operis vel servitiis.

44 *Adversus omnes*] Nemine antepositо, vel excepto. Itaque nec dans agnoscit superiorem, neque accipiens homo ligius esse potest duorum. In non ligio, non modo rex, sed etiam alii, velut antiquior dominus, cognati, patria vasalli, excipiuntur in juranda fide.

45 *Feudum ligium*] Quod datur a non agnoscente superiorem, sub pactione obsequii & fidei conferenti præstandæ uni & contra omnes. Itaque vasallus vel homo ligius, qui & homologus vocatur, non solum ratione feudi accepti, sed cum omnibus bonis suis jurisdictioni subjicitur, neque invito domino feudum potest exuere: sed & unus nemo duorum esse ligius potest. Schon. Disp. 1, 1. 52. & 2, 8. & seq. Obrecht Disp. 2. th. 136. & seqq.

46 *Imperandi jus*] Ut in feudo, quod vocant regale, quo investiti summam & quasi regiam potestatem habent in locis, quæ ad hoc feudum pertinent, ut sunt regna stipendiariorum regum, Electoratus, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus.

GRO-

Digitized by Google

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio jus ab usu juris, sive actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest: sic & furiosus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm libertæ ei non permittantur; omnibus enim his casibus curatores sive [47] prodici dandi sunt. Itaque [q] Demetrius, cum in potestate Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo aut literis suis credi, sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

GROTII.

q *Demetrius*] Vide Plutarchum Demetrio.

GRONOVII.

47 *Prodici*] Qui vice ejus res administrent, & per hos suum ille jus tuetur. Πεδίνος Lacedæmone κατ' ἐξοχὴν tutor regis, Plutarchus Lycurgo. Hesychius: Πεδίνος, συνήγορος. Πεδινεῖν, ἐπιτροπεύειν. Vide Crag. de rep. Lacedæmon. p. 88.

CAPUT IV.

De bello subditorum in superiores.

I. *Status quæstionis.*
II. *Bellum in superiores, qua tales, ordinarie licitum non esse jure naturæ.*
III. *Nec concessum lege Hebræa.*
IV. *Minus etiam lege Euangelica: quod probatur ex sacris literis.*
V. *Et factis Christianorum veterum.*
VI. *Refellitur sententia statuens inferioribus magistratibus licitum esse bellum adversus summam potestatem: idque rationibus & sacris literis.*
VII. *Quid sentiendum, si summa & alioqui inevitabilis sit necessitas?*
VIII. *Jus belli dari posse in principem populi liberi.*
IX. *In regem, qui imperium abdicaverit.*
X. *In regem, qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum.*
XI. *In regem, qui manifeste totius populi hostem se ferat.*
XII. *In regem post amissum regnum ex lege commissoria.*
XIII. *In regem, qui partem duntaxat imperii habeat, pro ea parte quæ ipsius non sit.*
XIV. *Si resistendi libertas certis casibus reservata sit.*
XV. *Invasori alieni imperii quatenus parendum.*
XVI. *Invasori alieni imperii vi resisti posse ex jure belli manentis.*
XVII. *Ex lege antecedente.*
XVIII. *Ex mandato jus imperandi habentis.*
XIX. *Cur extra hos casus id non liceat.*
XX. *In controverso jure privatos sibi judicium sumere non debere,*

I. 1. BEllum gerere poſſunt & privati in privatos, ut viator in latronem; & ſummum imperium habentes in eos, qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos, qui [1] imperio ſummo, at non in ſe, utuntur, ut Abrahamus in regem [2] Babyloniæ & vicinos; & qui ſummum imperium habent in privatos aut ſibi ſubditos, ut David [3] in partem Isboſethi, aut non ſubditos, ut Romani in piratas.

2. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis perſonis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio [4] ſive ſummo ſive [5] minori ſubſunt? Ac primum id minime controverſum eſt, arma ſumi poſſe [6] in inferiores ab iis, qui ſummæ poteſtatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adverſus vicinos regulos. Sic [7] metatores expellendi domino prædii licentiam Imperatores Romani concedunt. Verum adverſus ſummam poteſtatem aut [8] inferiores, ſed agentes quod agunt ſummæ poteſtatis auctoritate, quid liceat quæritur.

L. devosum, C. de Metatoribus. lib. XII.

3. Illud quidem apud omnes bonos extra controverſiam eſt, ſi quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non eſſe faciendum, quod jubent. Nam Apoſtoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certiſſimam [9] provocarunt regulam, omnium inſcriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expreſſam apud Platonem reperias: at [10] ſi qua ex tali cauſa, aut alioqui quia ſummum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda eſt potius, quam vi reſiſtendum.

II. 1. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam a ſe injuriam jus habent reſiſtendi, ut ſupra diximus. Sed civili ſocietate ad tuendam tranquillitatem inſtituta, ſtatim civitati [11] jus quoddam majus in nos & noſtra naſcitur, quatenus ad finem illum

GRONOVII.

1 [*Imperio ſummo, at non*] In populos ſuæ ditionis; non iſtos privatos, quibuſcum nunc fingimus eos bellare.

2 *Babyloniæ*] Gen. 14, 1. שִׁנְעָר Σενναὰρ, quo vocabulo dicta eſt regio, quæ poſt Babylonia. Geneſ. 10, 10. LXX. Daniel. 1, 2.

3 *In partem*] Adverſus eos, qui auctoritatem Isboſeth ſecuti regnum volebant retinere in domo & poſteris Sauli. 2 Sam. 3, 7.

4 *Sive ſummo*] Ut in regem.

5 *Minori*] Ut in præfectum regium.

6 *In inferiores*] Subjectos eidem imperio ab illis, quibus provincia vel curatio cum jure armorum adverſus obſiſtentes mandata eſt.

7 *Metatores*] Qui militibus transeuntibus caſtra deſignant.

8 *Inferiores*] Præfectos aut miniſtros.

9 *Provocarunt*] Contra civile jus, quod præcipit obediendum præpoſitis, velut ſuperius tribunal appellarunt juris naturæ.

10 *Si qua ex tali*] Quod recuſaveris facere juſſa, quia ſine offenſione Dei facere nequeas.

11 *Jus quoddam majus in nos*] Communis utilitatis ergo privatum cujuſque jus reſtringens & coërcens.

GRO-

lum id neceſſarium eſt. Poteſt igitur civitas jus illud reſiſtendi promiſcuum [12] publicæ pacis & [13] ordinis cauſa prohibere: Et quin voluerit, dubitandum non eſt, cum aliter non poſſet [14] finem ſuum conſequi. Nam ſi maneat promiſcuum illud reſiſtendi jus, non jam civitas erit, ſed [15] diſſociata multitudo, qualis illa Cyclopum:

Θεμιστεύει δὲ ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων.
Dant conjugibus jus
Quisque ſuis ſobolique.
Νομάδες· ἀκόσμοις δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός. *Eurip. Cyclope.*
[a] *Confuſa turba, nemo ubi audit neminem.*

Et Aboriginum, qui Saluſtio tradente, genus hominum agreſte, ſine legibus, ſine imperio, liberum atque ſolutum: & apud eundem alio loco Getuli, qui neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur.

2. Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum: *Generale pactum eſt ſocietatis humanæ*, inquit Auguſtinus, *regibus obedire.* Æſchylus:

Τραχὺς μόναρχος κ' οὐχ' ὑπεύθυνος κρατεῖ.
Rex eſt ſuo utens jure, nulli obnoxius.

Sophocles:

Ἄρχοντές εἰσιν, ὡς σ' ὑπειπεῖν. τί μή;
Nam principes ſunt: obſequendum. quippe ni?

Euripides:

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.
Imperia habentum perferenda inſcitia eſt.

Adde quod ſupra ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc eſt; [16] *Principi ſummum rerum arbitrium Dii dederunt, ſubditis obſequii gloria relicta eſt.* Hic quoque:

Indigna digna habenda ſunt, rex quæ facit.

Seneca: *Æquum atque iniquum regis imperium ſeras:* Quod ex Sophocle ſumtum, qui dixerat:

Ἀλλ' ὁτι πόλις ἔχουσι, τῶδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et

GROTII.

a *Confuſa turba, nemo ulli audit neminem*] De Bebryciis ſimilia prodidit Valerius:

non fœdera legum
Ulla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

GRONOVII.

12 *Publicæ pacis*] Ne in media pace perpetui, aut alii ex aliis oriantur tumultus imperium inhibentium & detrectantium.

13 *Ordinis*] Qui poſtulabat, ut eſſent, qui ducerent, quique ſequerentur; qui præciperent, quique facerent; imperantes alii, alii parentes, & in hoc ſtatu quiſque, nemine turbante alios, officio fungerentur.

14 *Finem ſuum*] Tranquilitatem & ſecuritatem publicam.

15 *Diſſociata*] Male cohærens & ſeſe interturbans.

16 *Principi ſummum*] 6, ann. 1. *Tibi ſummum rerum judicium Dii dederunt, nobis obſequii gloria relicta eſt*: quaſi ad Cæſarem præſentem ſic loqui-

Et quod apud Salluſtium eſt: [b] *Impune quidvis facere, id eſt regem eſſe.*

3. Hinc ubique majeſtas, id eſt, dignitas, ſive populi, ſive unius qui ſummo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ conſtare non poteſt, ſi maneat reſiſtendi licentia. Miles qui caſtigare volenti ſe centurioni reſtiterit, [17] ſi vitem tenuit, [18] militiam mutat: ſi ex induſtria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud Ariſtotelem eſt, *εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν, ὃ δεῖ ἀντιπληγῆναι, ſi magiſtratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non eſt.*

L. Milites. §. Irreverens. D. de re mil. Rufus de legibus militaribus c. XV. Deuteron. XVII. 12. Joſeph. 18. 1 Samuel. VIII, 11. Deuteron. XVII, 14.

III. In lege Hebræa mortis ſupplicio damnatur, qui inobediens fuerit aut ſummo pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi a Deo eſſet conſtitutus. Quod vero apud Samuelem eſt de jure regis, omnino recte inſpicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id eſt, de facultate honeſte & juſte aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præſcribitur regi in ea parte legis, quæ eſt de officio regis) neque nudum factum indicari: nihil enim eſſet in eo eximium, cum injurias facere [19] etiam privati privatis ſoleant: ſed factum [20] quod effectum aliquem juris habeat, id eſt, [c] non reſiſtendi obligationem. Ideo additur, populum preſſum iſtis injuriis Dei opem imploraturum, quia ſcilicet humana remedia nulla exſtarent. Sic ergo [21] hoc jus vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

L. Jus pluribus D. de Juſt. & jure.

IV. 1. In novo fœdere Chriſtus præcipiens dari Cæſari, quæ Cæſaris ſunt, intelligi voluit a ſuæ diſciplinæ ſectatoribus non minorem, ſi non majorem, obedientiam cum patientia (ſi opus

quitur in ſenatu M. Terentius. Neque enim Tacitus diceret ſubditis.

GROTII.

b *Impune quidvis facere, id eſt, regem eſſe*] Pertinent huc M. Antonini verba, quæ ex Joſepho modo adduximus.

c *Non reſiſtendi obligationem*] Philo in Flaccum: *πότε γὰρ εἰς ὑποψίαν ἀποστάσεως ὑπεπεσόντες; πότε δ' οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν; τὰ δ' ὑπομνήματα, οἷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀντιλήπτα, ἀ συντείνοντα πρὸς εὔνοιαν πόλεως καὶ εὐσέβειαν; Quando enim defectionis ſuſpecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati ſumus? inſtituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehenſionem ſunt, nonne ad concordiam bonumque ſtatum civitatis conducunt?*

GRONOVII.

17 *Si vitem tenuit*] Apprehendit ſcipionem, quo verberabatur a centurione. Tacit. 1, ann. 23. Juvenal. 8, 297. *frangebat vertice vitem.* Sat. 14, 193. *perlege rubras Majorum leges, aut vitem poſce libello.*

18 *Militiam mutat*] Ex honeſtiore ac lucroſiore ad minus honeſtam minuſque lucroſam transfertur.

19 *Etiam privati privatis*] Non tamen tantas neque tam late patentes: itaque eſt ſane in eo quoque aliquid eximium, & auctoris argumentum lubricum.

20 *Quod effectum*] Non tantum, quod facturi ſint, ſed etiam ita facturi, ut, quin faciant, impediendi nemini ſit poteſtas, nec de illo queri habeat apud quemquam niſi apud Deum.

21 *Hoc jus vocatur*] Ut ſignificet exercitium poteſtatis, injuſtum quidem, velatum tamen ſpecie juris.

GRO-

opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi; quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur. quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus Apostolus, officia subditorum late describens, inter alia, *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient.* Addit mox, *Dei enim minister est, qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine [22] majoris mali oritur, sed quæ [23] ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primam, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio. quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, [24] quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat. Rom. XIII.

2. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, vere magis quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt, has quoque injurias utiles nobis esse, quia ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem universalem isti ordini propositum, qui est [d] tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sane quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est: nemo enim sibi male vult: at imperantis felicitas in subditorum felicitate consistit. [e] *Sint quibus imperes*, [25] ajebat ille. Proverbium est apud Hebræos: *Nisi potestas publica esset, alter alterum vivum deglutiret*: qui sensus & apud Chrysostomum: *τῶν πόλεων τὰς ἀρχοντὰς ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωτόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες, nisi rectores civitatum essent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum, [f] sed & vorantes alios alii.*

3. Quod

GROTII.

d *Tranquillitas publica*] Bene Chrysostomus: *σύνεργός ὄφι σοι, συμπράττει σοι.* Princeps nimirum evangelium prædicanti. Dedolat ille quod tu descobinas.

e *Sint quibus imperes*] Dictum hoc Sullæ ajunt Plutarchus, Florus, & alii, unde sumsit Augustinus lib. III, cap. 28. de civitate Dei.

GRONOVII.

22 *Majoris mali*] Supplicii præsentis aut pœnæ.

23 *Ex ipso sensu*] Ex animo sic imbuto atque instituto, ut sciat hoc omnino se oportere facere, atque ideo libenter velit.

24 *Quibus auctoritatem*] Quorum auctores nos fatemur, quæ rata habemus.

25 *Ajebat ille*] Furfidius ad Sullam. Florus 3, 21.

GROTII.

f *Sed & vorantes alios alii*] Est hoc de statuis sexto: sed & hoc: *ἐὰν γὰρ τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς, πᾶσαν ἐξωσὴς ἡμῶν ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν. Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquilli-*

3. Quod si quando [26] nimia formidine aut [27] iracundia aliisve affectibus transversi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam, quæ ad tranquillitatem ducit, id [28] inter minus frequentia habendum est; & quæ, ut ait Tacitus, interventu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id [29] quod plerumque accidit respicere, ut ajebat Theophrastus, quo & illud Catonis pertinet: *Nulla lex satis* [30] *commoda est: id modo quæritur, si majori parti & in summa prodest.* Quæ autem rarius contingunt, [31] communibus tamen regulis constringenda sunt, quia [32] etsi [33] ratio legis [34] in isto speciali facto specialiter locum non habeat, manet tamen ratio in sua generalitate, cui specialia subjici fas est. Id enim satius quam sine norma vivere, aut normam cujusque arbitrio permitti. Seneca appositè ad hanc rem: *Satius erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

L. τὸ γὰρ. D. de legibus. L. III. in fine. D. de pet. hered. Livius lib. XXXIV. Liv. VII, de benef. c. 16.

4. Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis [E] apud Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem, quæ tota recte se habeat, quam si qua privatis floreat utilitatibus, ipsa autem*

quillitatem abstuleris. Deinde: μὴ γὰρ μοι τοῦτο εἴποις, εἴτις καλῶς τῷ σώματι κέχρηται, ἀλλ' αὐτῆς βλέπε τῆς διαπαίξεως τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὴν σωλλὴν ὄψει τῷ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντι σοφίαν. *Nec mihi illos refer, qui male usi sunt honoribus, sed ipsius instituti videpulchritudinem, & sapientiam ejus admiraberis qui primus ejus auctor fuit.* Idem ad Romanos καὶ ἀνάγκη αὐταῖς (τοῖς ἀρχαῖς) πάντα οἰκήσεται· καὶ ἡ πόλις, καὶ ἡ χαρέα, καὶ οἰκία, καὶ ἀγορά, καὶ ἄλλο κόσμου σήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται τῷ δυνατῶν τοῖς ἀσθενεστέρους καταπονέντων. *Magistratus si abstuleris, perierint omnia, non urbes stabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud: everterentur omnia & fortioris esca fiet quilibet infirmior.* idem sensus apud eundem ad Ephes. v.

[E] *Apud Thucydidem sententia*] Lib. II. quicum bene convenit illud Ambrosii libro III. de officiis: *Eadem singulorum est utilitas, quæ universorum.* Et illud in jure: *Semper non quod privatim interest uni ex sociis servari debet, sed quod communi societati expedit.* L. actiones. §. Labeo. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penul. C. de Caducis tollendis.

GRONOVII.

26 *Nimia formidine*] Ut qui ob leves suspiciones corripiunt, reosque majestatis faciunt, exemplo Claudii. Suet. 37.

27 *Iracundia*] Ut Alexander, qui ubi exarsisset, nec dilatio ultionis nec modus erat. Justin. 9. 8.

28 *Inter minus frequentia*] Ex rarius contingentibus.

29 *Quod plerumque*] 3. Pol. 11. Διαλέσει τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' ἐπὶ τὰ πλεῖστα τὰ πεσπίπτοντα ὀπτάττειν.

30 *Commoda est*] Omnibus.

31 *Communibus tamen*] Iis neglectis de eo, quod ut plurimum accidit, aliquid eorum constituendum.

32 *Etsi legis*] Quæ voluit civem magistratui parere.

33 *Ratio*] Ut cuique jus reddatur, ut justitia quisque fruatur.

34 *In isto speciali*] Quoties contra jus fasque magistratus aut rex lædit inferiorem.

35 *Ratio in sua generalitate*] Tranquillitas securitasque totius corporis, quæ tanti est, ut unus potius doleat & id ferat, quam retistat imperanti & ordinem publicum turbet, ne patiatur injuriam.

36 *Pu-*

Digitized by Google

tem universim laboret. qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est: Contra vero, etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti jactura rei familiaris, salutem proditis reipublicæ? Quem sensum breviter ita explicat Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile præbat:* [36] *publica prodendo tua nequicquam serves.* Plato dixerat legum IV: τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις. καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τίθεται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον· *quod commune est, connectit civitates, quod singulorum, dissipat; quare & publice & privatim utilius est, ut publica magis quam privata curentur.* Xenophon vero: ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει· *qui in bello contra ducem seditiose se gerit, facit hoc cum sua salutis periculo.* Eodem & illa Jamblichi pertinent: *Non disjuncta est privata utilitas a publica, imo in bono communi singulare etiam continetur: & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius salute salus est partium.* Lib. XXVI.

5. In publicis autem præcipuum haud dubie est ordo ille, quem dixi, imperandi parendique; is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Explicare libet hoc ipsum [37] nobili Dionis Cassii loco: ἐγὼ μέν τοι καὶ ἐγὼ ὅτ' ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἀρχεντά τινα [38] τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, ὅτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτέ, εἰ [39] τὸ ταχθὲν ὑπηρετῆν τινι, κρατεῖν αὐτὸ ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δὲ πῶς μὲν κόσμος οἰκίας γίνοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι. πῶς δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι. τίς ὑγίεια γοσταίη, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι. τίς δ' ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνήκεστα ποιῶσι. φύσει τε γάρ τινα ἀναγκαῖά τινα καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται· *Ego vero neque decorum existimo, ut rector civitatis cedat, neque spem esse ad salutem, si quod parere positum est velit imperare. Cogitate enim quis futurus sit ordo in familia, si a junioribus senes spernantur: quis item in scholis, si a discipulis susque deque habeantur præceptores: unde sanitas ægrotantibus, si non per omnia medicis pareant: quid tuti navigantibus, si plebs nautica gubernantium jussa contemnat. Natu-*

36 *Publica prodendo*] Deserendo, destituendo, non adjuvando.

37 *Nobili Dionis Cassii loco*] Lib. 41, p. 168.

38 Τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι] Subjectis cedat, puta lascivientibus & improba atque inutilia flagitantibus.

39 Τὸ ταχθὲν ὑπηρετῆν] Cujus sors & officium est parere.

Natura quippe id neceſſarium & hominibus ſalutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.

1 *Epiſt.* II, 17. 18. 6. Paulo comitem addamus Petrum, cujus hæc ſunt verba: *Regem honorate. Servi, ſubditi eſtote cum omni timore dominis, non ſolum bonis & æquis, ſed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, ſi quis* [40] *propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtiam injuſte afflictus. quæ enim gloria eſt, ſi peccantes & colaphis cæſi ſubſiſtitis? ſed ſi bene agentes, & tamen male habiti ſubſiſtitis,* [h] *hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.* Confirmat mox hoc a Chriſti exemplo. Idemque ſenſus in Clementis conſtitutionibus his verbis exprimitur: *ὁ θεῖος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ. Servus Deum timens ſimul bene hero ſuo velit, quamvis impio, quamvis injuſto.* Notanda hic duo: quod dicitur ſubjectionem dominis deberi, etiam duris, idem ad reges quoque referendum: Nam quod ſequitur ei fundamento ſuperſtructum, non minus ſubditorum quam ſervorum officium reſpicit. Ac deinde talem a nobis requiri ſubjectionem, quæ injuriarum patientiam ſecum ferat: ſicut de parentibus dici ſolet:

[i] *Ames parentem, ſi æquus eſt: ſi non, feras.*

Et Eretrienſis quidam adoleſcens, qui Zenonis ſcholam diu frequentaverat, quid ibi didiciſſet, rogatus reſpondit, *ὀργὴν πατρὸς φέρειν, iram patris ferre.* De Lyſimacho Juſtinus: *Magno animo regis, velut parentis, contumeliam tulit.* Et apud Livium eſt: *Ut parentum ſævitiam, ſic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam eſſe.* Apud Tacitum: *Ferenda regum ingenia*: & alibi: *bonos Imperatores voto expetendos, qualeſcumque tolerandos.* Apud Perſas, laudante Claudiano:

Lib. XV.

Lib. XXVII. *Annal.* XV. *Hiſt.* IV.

Quamvis crudelibus æque
Paretur dominis.

V. 1. Nec ab hac lege Domini diſcedit [k] conſuetudo veterum Chri-

GROTII.

h *Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum*] Tertullianus de pœnitentia: *Timor hominis Dei honor eſt.*

i *Ames parentem, ſi æquus eſt, ſi non, feras*] Terentius Hecyra:

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio: *Non modo reticere homines parentum injurias, ſed etiam æquo animo ferre oportet.* Habet ad hoc præceptum pulchra Chryſoſtomus tum II ad Timotheum, tum libro V adverſus Judæos. Pertinent huc & quæ Epictetus & poſt eum ſimplicius habent de duabus anſis.

k *Conſuetudo veterum Chriſtianorum*] Ad quam pertinet canon XVIII. concilii Calcedonenſis, repetitus canone IV. concilii in Trullo: concilium Toletanum quartum: capitulum II. Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Sueſſionenſis canone V.

GRONOVII.

40 *Propter conſcientiam Dei*] Διὰ συνείδησιν θεοῦ. quia ſcil. & agnoſcit eſſe Deum juſtum & juſtitiæ exactorem, qui neminem inſontem lædi ſinat impune, dixeritque: *Mihi vindictam, ego rependam.*

GRO-

Chriſtianorum, optima legis interpres. Nam quanquam peſſimi ſæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt, qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis ſe opponerent, nunquam tamen eorum conatibus ſe adjunxerunt Chriſtiani. In Clementis conſtitutionibus eſt, *βασιλείᾳ ἀ θεμιτὸν ἐπαίρεσθαι, regiæ poteſtati reſiſtere nefas.* 41 Tertullianus Apologetico: 42 *Unde Caſſii, & Nigri & Albini? unde qui* 43 *inter duas lauros obſident Cæſarem? unde* 44 *qui faucibus ejus exprimendis palæſtricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt,* 45 *omnibus tot Sigeriis* (ſic diſerte habet manuſcriptus, qui eſt apud omni laude ornatiſſimos juvenes Puteanos) *ac Partheniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id eſt, de non Chriſtianis.* De palæſtrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti Ælii Læti, manu palæſtritæ; quo tamen Imperatore vix quiſquam fuit ſceleratior. Parthenius, cujus factum itidem deteſtatur Tertullianus, erat ille, qui peſſimum Imperatorem Domitianum oppreſſerat. His comparat Plautianum præfectum prætorio, qui Septimium Severum valde ſanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. 46 In eundem Septimium Severum arma, quaſi pro reipublicæ caritate, ſum-

GROTII.

1 *Sigeriis*] Xiphilinus Domitiano. ἐπίβουτο ἀ αὐτῷ καὶ συνεκινδύνευσαν τὴν σφαγὴν Παρθένιος ὁ σκάνιος αὐτοῦ καὶ Σιγήριος (male Σίγηρος) ὃς τῇ σκοπιστίᾳ καὶ αὐτὸς ἦν. *Inſidias autem ei communicato inter ſe conſilio ſtruxere Parthenius præpoſitus cubicularium & Sigerius & ipſe e cubicularibus.* Martialis libro IV:

Sigeriosque meros, Partheniosque ſenes.

Corruptum id nomen non hic modo in Tertulliano fuerat, ſed adhuc eſt in Suetonio, ubi Saturius, & in Victore vulgari, ubi Caſperius legitur.

GRONOVII.

41 *Tertullianus Apologetico*] c. 35.

42 *Unde Caſſii*] i. Utrum ex veſtris, ó multorum Deorum cultores, an ex Chriſtianorum ſecta?

43 *Inter duas lauros*] Peſtilentiæ cauſa Commodus in loco lauris veſtito apud Laurentum oppidum agebat, cum eum ob Cleandri necem expoſcendam plebs circumſedit. Herod. 1, 35. Sed quid inter duas lauros? Sane Aurelius Victor in reg. XIII. meminit vicum laureti minoris, & vicum laureti majoris. Sed hæ partes urbis ſunt in Aventino: Commodus autem obſeſſus Laurenti, minimum XVI. millibus paſſuum ab urbe. Forte inter ſuas. Lauri enim Impp. quaſi propriæ & illis dicatæ, quia Julius laureæ perpetuo geſtandæ jus accepit, Jul. 45. quod in ſucceſſores prorogatum, ut ex ſtatuis & nummis conſtat. Quin & laurus ἀλεξικακόν τι credebatur. Proverbium: Δαφνίνην φέρει βακτηρίαν, quem tutum ab inſidiis & periculis ſignificabant. Plin. 15, 30. Suet. Tib. 69.

44 *Qui faucibus*) Sic periit Commodus in exercitatione luctæ, validiſſimo palæſtrita, ſpecie exercendi guttur ejus comprimente eo uſque, donec exſpiraret.

45 *Omnibus tot Sigeriis*] Forte: omnibus & Sigeriis & Partheniis. De Parthenio Sueton. Domit. 16, & 17. Item Aurelius Victor Schotti, cui ſocius conjurationis videtur fuiſſe Sigerius: nam ſimul cum Parthenio illum nominat & Martialis 4, 79.

46 *In eundem Septimium*] Immo Severus in illos, eodem tempore a

ſumſerant in Syria Peſcennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Chriſtianis diſplicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majeſtatem Imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Caſſiani inveniri potuerunt Chriſtiani.* Caſſiani illi erant, qui ſecuti erant Avidium Caſſium [47] virum egregium, qui in Syria ſumtis armis cauſabatur Rempublicam ſe ire reſtitutum, quam [48] M. Antonini negligentia perderet.

2. Ambroſius, cum injuriam non ſibi tantum, ſed & gregi ſuo, & Chriſto fieri crederet a Valentiniano Valentiniani filio; populi ſatis concitati motu ad reſiſtendum uti non voluit. *Lib. V. orat. in Auxent.* [m] *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adverſus arma, milites, Gothos quoque, lacryma mea arma ſunt. talia enim ſunt munimenta ſacerdotum: aliter nec debeo, nec poſſum reſiſtere.* Mox: *Exigebatur a me, ut compeſcerem populum: referebam, in meo jure eſſe, ut non excitarem, in Dei manu, ut mitigaret.* Idem Ambroſius [49] Maximi copiis adverſus [50] Imperatorem, & Arianum & Eccleſiæ gravem, uti noluit. Sic Julianum defectorem cum *Theodoret. hiſt. eccleſ. lib. V, c. 4.* peſſima conſilia agitaret, lacrymis Chriſtianorum repreſſum, ait Nazianzenus, addens, *τῦτο μόνον ἰχόντων κατὰ διώκτου φαρμακον, quia ſolum hoc contra perſequutorem erat remedium.* *Orat. 1. in Julianum.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Chriſtianis conſtabat. Adde quod, ut obſervat idem Nazianzenus, ſævitia illa Juliani non tantum in Chriſtianos erat injuria, ſed & rempublicam *Prop. 74.* in ſummum adduxerat periculum. Accedat his illud Auguſtini, ubi illa Apoſtoli ad Romanos dicta explicat: *Neceſſe eſt propter hanc*

ſuis militibus Impp. appellatos: ſed quia Severus vicit, illi pro rebellibus habentur ac tyrannis: nam civilis acies victum facit nocentem. Quod ſi Clodius viciſſet, pro Albinianis; ſi Peſcennius, pro Nigerianis poſuiſſet Septimianos.

GRUTII.

m *Coactus repugnare non novi*] Inſeruit Gratianus cauſa XXIII. quæſtione VIII. Idem Ambroſius epiſtola XXXIII. *Vultis in vincula rapere? voluntas eſt mihi: non ego me vallabo circumfuſione populorum.* Imitatus eſt magnus Gregorius libro VI, epiſtola I: *Si in morte Longobardorum me miſcere voluiſſem, hodie Longobardorum gens, nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in ſumma confuſione eſſet diviſa.*

GRONOVII.

47 *Virum egregium*] Militiæ, ſed in hac cauſa palam ſceleratum.

48 *M. Antonini negligentia*] Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium aut reſpublica Romana fuit in meliore ſtatu ſub principe, quam ſub hoc: neque aut pace quiſquam aut bello diligentior.

49 *Maximi copiis*] Clementis Maximi, qui ſumſit in Britannia imperium contra Gratianum Valentiniani alterum filium, occupatiſque Galliis occiſo Gratiano, Hiſpaniis quoque & Africa potitus per quinquennium regnavit, donec a Theodoſio victus interficeretur.

50 *Imperatorem & Arianum*] Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

Gro-

hanc vitam nos ſubditos eſſe oportere, non reſiſtentes ſi quid illi (rectores) *auferre voluerint.*

VI. 1. Inventi ſunt noſtro ſæculo viri eruditi quidem illi, ſed temporibus & locis nimium ſervientes, qui ſibi primum (ita enim credo) deinde aliis perſuaderent, ea quæ jam dicta ſunt, locum habere in privatis, [n] non etiam in magiſtratibus inferioribus, quibus jus eſſe putant reſiſtendi injuriis ejus, cujus ſummum eſt imperium; imo & peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non eſt. Nam ſicut in dialecticis [o] [51] ſpecies intermedia, ſi genus reſpicias, eſt ſpecies; ſi ſpeciem infra poſitam, genus: ita magiſtratus illi, inferiorum quidem ratione habita, ſunt publicæ perſonæ; at ſuperiores ſi conſiderentur, [52] privati ſunt. Nam omnis facultas gubernandi, quæ eſt in magiſtratibus, ſummæ poteſtati ita ſubjicitur, ut quicquid contra voluntatem ſummi imperantis faciant, id defectum ſit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet, quod dicunt philoſophi, [53] ordinem non dari, niſi cum relatione ad aliquid primum. *Aver. V. Metaph. tom. 6.*

2. Ac mihi videntur, qui contra ſentiunt, talem ſtatum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuiſſe, antequam majeſtas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Jovi non conceſſiſſe. At is quem dixi [p] ordo, & ὑπαλλαλισμὸς, non tantum ſenſu communi cognoſcitur: unde illud:

Omne ſub regno graviore regnum eſt.

Et Papinii illud:

vice cuncta regentur:
Alterniſque regunt.

Et [q] Auguſtini dictum celebre: *Ipſos humanarum rerum gradus adverte: ſi aliquid juſſerit curator, faciendum: non tamen, ſi contra proconſul jubeat: aut ſi conſul aliquid jubeat,* *c. qui reſiſtit. XI. qu. 3.*

&

GROTII.

n *Non etiam in magiſtratibus inferioribus*] Petrus Martyr ad Judicum III. Paræus ad XIII. caput ad Romanos, Junius Brutus, Danæus libro VI. politicorum, & alii.

o *Species intermedia*] Genus ſpeciale Senecæ epiſtola LVIII.

p *Ordo & ὑπαλλαλισμὸς*] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii ſervi, poſtremo ſervi vicarii. Vide Chryſoſtomum 1 ad Corinth. XIII, 3.

q *Auguſtini*] Habet prope eadem Auguſtinus ſermone VI. in verba Domini.

GRONOVII.

51 *Species intermedia*] Quæ differt a ſpecie infima, ut genus ſubalternum a genere generaliſſimo.

52 *Privati ſunt*] Sic Veſpaſiani privatas res Tacitus, quamvis exercitum & provinciam regentis vivo Nerone dicit 3, hiſtor. 65. & 5, 1.

53 *Ordinem non dari*] i. Quod in ſerie aliqua eſt, tamdiu locum tueri, quamdiu dependet a primo: ita magiſtratus tamdiu eſſe magiſtratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

& aliud Imperator. non utique contemnis poteſtatem, ſed eligis majori ſervire: nec hinc debet minor iraſci, ſi major prælatus eſt. Et
Ad Joban. hoc ejuſdem de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi poteſtatem, ut eſſet etiam ipſe ſub Cæſaris poteſtate.*

1 *Ep.* II,1. 3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam Apoſtolorum princeps ſubjectos nos eſſe vult aliter regi, aliter magiſtratibus: regi, [54] ut ſupereminenti, id eſt, ſine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: magiſtratibus, tanquam [55] miſſis a rege, id eſt poteſtatem ſuam a rege ducentibus. Et cum Paulus omnem animam ſupremis poteſtatibus eſſe ſubjectam vult, etiam magiſtratus inferiores incluſit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemtores, unquam inferiores magiſtratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id ſibi juris ſumſerunt, ut regibus vim ullam opponerent, niſi ſi qui a Deo, cujus in reges ſummum jus eſt, mandatum ſpeciale acceperant. quin contra, quod procerum officium ſit,
1 *Samuelis* oſtendit Samuel, cum, proceribus & populo inſpectante, Sau-
XV. 30. lem jam perverſe regnantem ſolita veneratione eſt proſequutus.

4. Atque adeo religionis quoque publicæ ſtatus nunquam non a regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim poſt regem magiſtratus ſimul cum populo Deo ſe fideles fore promiſerunt, id intelligi debet, quatenus in cujuſque id futurum erat poteſtate. Ne ſimulacra quidem falſorum Deorum, quæ publice exſtabant, dejecta unquam legimus, niſi juſſu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod ſi quid aliquando factum eſt vi contra reges, narratur in teſtimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet a contrariæ ſententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: *Hoc pro me utere, ſi recte impero; ſi male, contra me.* Sed ſciendum eſt, Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curaſſe ne quid regium oſtentaret, ſed [1] verum principem gereret, qui proinde ſubeſſet ſenatus populique judicio; quorum ſententias exſequi præfectus deberet etiam in ipſum principem. Simile

GROTII.

1 *Verum principem gerere*] Quod poſtea imitati Pertinax & Macrinus: quorum orationes egregias apud Herodianum vide.

GRONOVII.

54 *Ut ſupereminenti*] Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui ſignificent ſine exceptione, quamvis res vera ſit. In notis ad N. T. explicat, Tanquam ſupra omnes poſito. Ergo, tanquam ſummæ poteſtati.

55 *Miſſis a rege*] Δι' αὐτοῦ πεμπομένοις· præfectis ejus, vel legatis.

GRO-

Digitized by Google

mile eſt, quod de M. Antonino legimus, qui publicam pecuniam attingere noluit, niſi conſulto ſenatu. *Dion. l. LXXI.*

VII. 1. Gravior illa eſt quæſtio, an lex de non reſiſtendo nos obliget in graviſſimo & certiſſimo diſcrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quanquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem ſummæ neceſſitatis: quod de lege ſabbati [56] Haſamonæorum temporibus a ſapientibus definitum fuit: unde dictum celebre; [57] *periculum animæ impellit ſabbatum*: & Judæus apud Syneſium cauſam neglectæ legis de ſabbato hanc reddit: [1] *σωφῶς ὑπὲρ ψυχῆς διομεν· in certiſſimum vitæ periculum adducti ſumus.* Quæ exceptio probata eſt ipſi [58] Chriſto: ut [59] & in lege altera de non edendis panibus propoſitionis. Et Hebræorum magiſtri legibus de cibis vetitis, aliiſque nonnullis ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem: non quod Deo jus non ſit ad certam mortem ſubeundam nos obſtringere, ſed quod leges quædam ejus ſint argumenti, ut non credibile ſit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit.

2. Non nego a lege etiam humana quoſdam virtutis actus poſſe præcipi, ſub certo mortis periculo, ut [60] de ſtatione non deſerenda; ſed nec temere ea voluntas legem condentis fuiſſe intelligitur, neque [61] videntur homines in ſe & alios tantum [62] jus accepiſſe, niſi quatenus ſumma neceſſitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus ſolent & debent [63] cum ſenſu humanæ imbecilli-

GROTII.

1 Σωφῶς ὑπὲρ ψυχῆς διομεν·] Maccabæorum lib. 1, c. 9. 10. 43. & 44: *καὶ ἦλθε Βακχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τοῦ κρημνοῦ τοῦ Ἰορδάνου ἐν δυνάμει πολλῇ. καὶ εἶπεν Ἰωνάθης τοῖς μετ' αὐτοῦ· ἀναστῶμεν νῦν καὶ πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· οὐ γὰρ ἔστι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. Id cum audiſſet Bacchides, venit multo cum exercitu ad Jordanis ripas ipſo die ſabbati. Jonathan autem ſuis dixit: ſurgamus nunc, & pro vita pugnemus; neque enim noſtra res ſe habent ut heri & nudiustertius.*

4 *De ſtatione non deſerenda*] Vide Joſephum ubi de cuſtodibus Saulis agit. Polybius: *παρὰ Ῥωμαίοις θάνατός ἐστιν ἄν τις ἐκλίπῃ τὴν τάξιν.*

GRONOVII.

56 *Haſamonæorum*] Ab Aſſamonæo Matthiæ proavo dicti, qui a Juda Maccabæo Matthiæ F. Maccabæi. Joſep. 12, 8.

57 *Periculum animæ impellit*] Solvit neceſſitate ſervandi Sabbathi. Caſaub. Exercit. 1. ad Baron. 12, 17. p. 66. Buxtorf. Synag. cap. 16. p. 365.

58 *Chriſto*] Matth. 12, 4.

59 *Et in lege altera*] 1 Sam. 23, 6.

60 *De ſtatione*] Loco, ubi quis aut in præſidio aut in acie locatus eſt ab Imperatore. Liv. 24, 37.

61 *Videntur homines*] Nam Dei paullo ante jus liberum agnovit, qui vitam, quam precario dedit, repoſcere poteſt, quandoque placet ejus ſanctæ providentiæ.

62 *Jus accepiſſe*] Ut poſſint eis injungere, quod requirat, ut deſerant omnem tutelam ſui, & certæ morti occurrant.

63 *Cum ſenſu*] Ut conſiderent, quid hæc fragilitas ferat, nec mandent quod homo natus præſtare nequeat.

64 *Ca-*

Digitized by Google

cillitatis. Hæc autem lex, de qua agimus, pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant, a quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero si interrogarentur, an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent quam ullo casu vim superiorum armis arcere, nescio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia [64] caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito.

3. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines non DEI præcepto, sed sponte adductos [65] experimento infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probavit. Deus autem humanam legem probans censetur probare [66] ut humanam & humano modo.

1 Pet. II, 13.

Lib. III, adv. Monarch. c. 8. Lib. VI, c. 23. & 24.

4. Barclajus regii imperii assertor fortissimus huc tamen descendit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem sævitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum regi subditum esse. Ego facile intelligo, quo pluris est [67] id quod conservatur, eo majorem esse [68] æquitatem, quæ adversus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut partem populi minorem, quæ ultimo necessitatis præsidio sic utatur, ut interim [69] & communis boni respectum non deserat, vix ausim. Nam David, qui [70] extra pauca facta testimonium habet vitæ secundum leges exactæ, armatos circum se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo nisi ad vim arcendam si inferretur? Sed simul illud notandum est, non factum id a Davide, nisi

1 Samuel. XXII, 2. & XXIII, 13.

64 *Caritas commendaret*] Et officio fieret atque humanitate, ita tamen, ut intermittere liceat, idem posse præcipi, ut intermittere non liceat.

65 *Experimento infirmitatis*] Quod viderent, dispersos per familias & nihil commune habentes facile a violentis opprimi.

66 *Ut humanam & humano*] Quatenus exigit, quantum homini postulare licet ab homine, quantumque homo (cui difficile est ejurare insitum amorem sui) potuit exsequi.

67 *Id quod conservatur*] Quod scil. conservari non posset in stricta legis observatione.

68 *Æquitatem, qua*] Per quam liceat eam legem aliquando non observare.

69 *Et communis boni*] Ut non turbet ultro tranquillitatem publicam, & tantummodo se tueatur; non infestet, neque ad simul turbandum trahat alios.

70 *Extra pauca*] Quibus læsus est & graviter peccavit.

Gro-

nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & [71] hac religione ut popularibus suis nunquam noceat.

5. Simile videri potest factum Maccabæorum: nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex sed invasor fuerit, vanum puto: cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jampridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi, in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo, quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, [72] cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primum a Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum [73] Medis & Persis paruerant: quorum [u] totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Judæi Tacito *Hist. l. 5.* vocantur, *Dum Assyrios penes Medosque & Persas orions fuit, vilissima pars servientium.* Nec quicquam ab Alexandro ejusque successoribus [74] stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut

in

GROTII.

u *Totum imperium ad Macedonas devenit*] Justinus libro XXXVI: *Primus Xerxes rex Persarum Judæos domuit. postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri magni venere, diuque in potestate Macedonici imperii fuere. A Demetrio cum desciviſſent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.*

GRONOVII.

71 *Hac religione*] Perpetua & vigili cura.

72 *Cui αὐτονομία*] Quem Deus liberum & sui juris esse voluisset.

73 *Medis & Persis*] Non potest excusari, quod Tacitus & auctor ajunt Judæos Medis servisse, nisi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Danielem intelligatur. Nam Assyriis a Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Astyagen non paruerunt Judæi: sed destructo primo Assyriorum imperio & contracto Medico aliud Assyriorum vel Chaldæorum imperium natum est per Nabucodonosorem eodem tempore, quo in alia parte orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judæi, inde ad Persas sub Cyro transiere.

74 *Nec quicquam stipulati*] Nihil exceperunt, quum ei se dederent.

Gro-

in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati.

6. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum a Davide putant 75 non ex officii necessitate, sed ex sublimiore proposito, fal-
1 *Samuel.* xxvi, 9. luntur. Ipse enim David aperte dixit, insontem neminem esse posse, qui manus regi inferret. Nimirum sciebat scriptum in
Deuteron. xxii, 28. lege: *Diis*, id est, judicibus summis, *non maledices*, & [x] *principi in populo tuo non maledices.* in qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum, ostendit aliquid præcipi speciale. Quare Optatus Milevitanus de hoc Davidis facto loquens,
Lib. ii. [y] *Obstabat*, ait, *plena divinorum memoria mandatorum.* Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare.*

7. At falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere; in regem ergo veris quoque abstinendum. quia, ut ait scriptor
Sect. xi. problematum, quæ Aristotelis nomen præferunt: ὁ κακηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει· *Qui rectori maledicit,* [z] *in civitatem est injurius.* Quod si voce lædendus non est, ma-
1 *Samuel.* xxiv, 6. nu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem legimus, quod vestem ejus violasset; tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem! nec immerito. nam cum summum imperium [a] non possit non multorum odiis patere, securitas fungentis peculiariter fuit munienda. Quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est, inviola-

GROTII.

x *Principi in populo tuo non maledices*] Joabus Semeix apud Josephum: ὁ τολμήσας βλασφημῆσαι τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ καταστάντα βασιλεύειν; *An non morereris, qui ei maledicere ausus es, quem Deus in regni sede constituit?*

y *Obstabat plena divinorum memoria mandatorum*] Josephus de Davide: μετανοήσας δ' εὐθὺς ὡς δίκαιον εἶπε φονεύειν τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην· *Sed statim pœnitudine ductus, injustum facinus esse dixit, dominum suum occidere.* Et post: Τὸν ὑπὸ θεοῦ κεχειροτονημένον βασιλέα δεινὸν ἡγούμενος κἂν ᾖ πονηρός· ἔξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ διδόντος τὴν δίκην. *Horrendum, regem quamvis malum interficere: pœnam enim id facienti imminere ab eo qui regem dedit.*

z *In civitatem est injurius*] Julianus Milopogoris: καὶ γὰρ οἱ νόμοι φυλάττουσι διὰ τοὺς ἄρχοντας, ὥστε τοῖς ἄρχοντα ὑβρίζειν, ἐν ἀσεβείας τάξει νόμους κατεστάτησαν· *Sunt enim leges severæ pro principibus, ita ut qui in principem injuriosus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.*

a *Non possit non multorum odiis patere*] Quintilianus Declamatione CCCXLVIII: "*Hanc esse conditionem eorum, qui administrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad salutem communem, cum quadam sui invidia efficere cogantur.* Vide ea de re Livix verba ad Augustum apud Xiphilinum ex Dione.

GRONOVII.

75 *Non ex officii necessitate*] Eximiæ alicujus innocentiæ studio, ut abstineret etiam illa vi, qua jure uti poterat, ut non modo ad legem justus esset, sed & intra legem, ut Seneca loquitur 2, de ira 27.

GRO-

Digitized by Google

violabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud Homerum:

Περὶ γὰρ δὶς ποιμένι λαῶν,
μή τι πάθοι.

[b] *Nam pro populi pastore timebat,*
Nequid ei accideret.

Nec immerito, ut apud Curtium est, *regium nomen gentes, quæ sub regibus sunt, pro Deo colunt.* [c] Artabanus Persa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος ὅτός ἐστι, τὸ τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τὰ πάντα σώζοντος· *Nobis inter leges multas easque bonas hæc optima est, regem colendum & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem.* Plutarchus Agide: ὃ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, *nec fas nec licitum regis corpori manus inferre.*

8. [76] Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum Maccabæis licuit, liceat & Christianis, quorum magister crucem subire toties jubens, exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob religionem mortem intentant Christianis, Christus fugam concedit, his scilicet quos officii necessitudo nulli loco alligat: ultra fugam nihil. Petrus vero Christum ait cum pateretur, nobis reliquisse exemplum quod sequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis esset, convitia convitiis non reposuit, neque inter patiendum minatus est, sed rem permisit juste judicanti. Idem gratias agendas Deo ait, & gaudendum Christianis, si tanquam Christiani pœnis subdantur. Et hac maxime patientia invaluisse Christianam religionem legimus. 1 *Petr.* IV, 12. 13. 14. 15. 16.

9. Quare

GRŒTII.

b *Nam pro populi pastore timebat*] Bene Chrysostomus, 1 ad Tim. 1. *Si quis ovem jugulet, ab eo gregem imminui: at si quis pastorem de medio sustulerit, ab eo totum gregem dissipari.* Seneca libro priore de clementia cap. III: *Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfusique defendunt: incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusque consensus sic protegendi amandique reges, & se suaque jactandi, quocunque desideraverit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est aut dementia, pro uno capite toi millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit* (quod ipsum late ibi exsequitur) *sic hæc immensa multitudo unius animæ circumdata illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, &c.* Adde quæ infra, lib. II, cap. I. §. IX.

c *Artabanus Persa*] Apud Plutarchum Themistocle.

GRONOVII.

76 *Illa quæstio &c.*] Auctor quæstionem, an liceat Christianis pro religione adversus superiores in ultimo discrimine bellare, ita tractat ut negantem partem probare, atque ita tot heroum, quorum armis a Deo prosperatis libertatem conscientiæ in Belgio, Germania, Gallia debemus, causam damnare videatur.

Cui sententiæ subscribere non possu-

possumus, nec quæ pro ea proferuntur, tanti putamus, ut iis nos induci patiamur.

Crucem subire suos bis jussit Christus, prius Matth. 10, 38. Quod tempus Marcus quoque 8, 24. & Lucas 9, 23. respiciunt. Iterum Matth. 16, 24. quod Lucas 14, 24. id nihil aliud est, quam divinas castigationes patienter & sine murmure cumque confessione peccatorum & horrore justissimæ Dei adversus peccata iræ excipere. Et tam dictum est superiorum supremis regibusque regum, quam humillimo & despicatissimo mortalium. Quemadmodum igitur hoc non impedit, quominus reges & magistratus resistant malitiæ privatorum & hostium, atque illos supplicio afficiant, hos bello prosequantur: ita neque impedit privatos, quominus illi ultimæ sævitiæ malorum principum & magistratuum repugnent.

Ob religionem autem si omnino in superiores arma sumere non licet, neque licebit ipsis superioribus arma sumere adversus alios pariter superiores ob religionis diversitatem bellum moventes. Præbeamus igitur si Diis placet, nos impune lacerandos & subjugandos Turcis Mahometismum imperantibus. Et condemnemus Constantinum, quod defendendi a persecutione Christianissimi gratia arma sumsit in affinem suum & collegam Imperatorem Licinnium: quo nomine tota Ecclesia eum semper laudavit & obnoxiam se illi professa est. Nec potest hic dari ratio, quare magis liceat superioribus in subjectos per religionis causam sævire, quam per aliam quamcumque impotentiam. Immo per illam minus licet, quia solus Deus καρδιογνώστης est & imperium in conscientias habet. Porro qui religionem petit sævitia, idem petit bona, petit vitam, petit conjugem & liberos. Si ergo licet in gravissimo & certissimo discrimine resistere superioribus ob bona, conjugem, liberos, vitam defendendam, (uti concessit auctor) quoniam eadem causæ cum causa religionis sunt perpetuo conjunctæ, etiam in ultimo & certissimo discrimine ob religionem, si non per religionem, certe per illas alteras causas resistere licet superiori intolerabili sævitia prætextu religionis bona & vitam involanti.

Christi & apostolorum & primorum christianorum exempla nihil juvant, quia illa versantur in ecclesia constituenda, nos in ecclesia constituta. Illam quum singuli & humillimi homines (ita Deo placitum) in eam colligerentur, non oportet infamem fuisse rebellionibus: nunc postquam illud crimen ecclesia effugit diu patiendo, non oportet eam beneficium Dei incomparabile, præsertim si vires ad illud tutandum dedit, per iguaviam amittere.

Quod Christus per humilitatem, per patientiam se ac suos ad tempus præbendo tanquam oves ad laniemum, vicit potestates mundi ac tenebrarum, miraculum est non minus quam linguarum donum, quam sanandi infirmos, excitandi mortuos, liberandi energumenos, & alia supra humanum modum. Ut ergo nunc in docenda discendaque religione Christiana non exspectandum, donec eadem miracula Deus nobis repræsentet, sed ordinariis studiorum viis & consueta disciplina utendum est: ita nec in defendenda veritate agnita & libertate conscientiæ manibus intinuatis sedendum illis, quibus Deus non modo pro focis, sed etiam pro aris vires & opes dedit, nec operienda miracula quæ Deus sic quoque dat, sed illis, qui viis & instrumentis & labore curaque cuivis rei propria utuntur. Hebræos sub Pharaone cædes & contumelias & injusta opera cum servilibus verberibus tolerare voluit Deus usque in adventum Mosis. Noluit eosdem pugna Ægyptium vincere: Rubrum mare mandata sua peragere & ultionem exsequi jussit: at idem eductis in terram promissam per arma adversus religionis oppressores adfuit. Neque hoc infirmat martyria. Immo genus est martyrii in sancto & solo proposito defendendi lucem euangelii concessam occumbere quam-

quamvis armatum. Quod ſi quando ab inermibus & mera patientia martyrium excipi vult, id non magis moratur alios, quin ſe, ut poſſunt, a vi tueantur, quam quod quoſdam naufragio, peſtilentia, alios morbo evocat, id non prohibet alios, quominus medicinis & omni probata via ad ſalutem graſſentur: quod quoſdam ſub iniquo judice probos & innocentes ſinit opprimi, id nihil vetat, ne alii ſuam innocentiam judicio defendant. Neque vero non intereſt privatus paucive an populus ob religionem inteſtetur: nam illi ſuo fato occidunt, populus etiam poſteritatis.

Præterea ſi Chriſti exemplum & injuriarum patientia non tollit jus belli gerendi omne in univerſum adverſus quoſvis aggreſſores, ne quidem tollit jus belli gerendi adverſus ſuperiores in ultimo diſcrimine ob religionem. Ratio eſt, quia Chriſtus non tantum injurias a ſuperioribus pertulit, ſed etiam a viliſſima fæce Judæorum, neque tantum ob religionem, ſed etiam ob illorum invidiam & malitiam. Deinde non dicit: *Si ſuperior ob religionem tibi alapam in altera maxilla dederit*: non dicit: *Qui tollet gladium adverſus ſuperiores religionis cauſa*, ſed ſimpliciter & ſine exceptione: *Si quis dederit: Qui tollet*. Quæ ergo reſponſio eſt ad hæc loca, pro facto tecto ſervando jure belli cujuſcumque, eadem eſt & pro ſervando jure belli in ſuperiores, & intolerandam ſævitiam religionis ergo.

Chriſtus fugam concedit, inquit: agnoſco: ultra fugam nihil: hoc hic lego; apud Euangeliſtam neminem, II. Si præciſe nihil extra fugam, ne quidem ut pecunia redimant libertatem religionis & conſcientiæ, itaque rem illicitam facere tot ſæculis faciuntque hodie miſeri Græci & aliæ nationes chriſtianæ ſub Turcico imperio, qui tributo perſecutionem evadunt. Quod ſi hoc durum eſt adfirmare, fatendum eſt, illud temere promuntiatum eſſe. IIh Quin imo; quia fugam concedit, non requirit meram & ſolam patientiam: ſed per ſyneedochen ſpeciei concedit honeſtas rationes ſubterfugiendi & hoc genus tyrannidis, quamdiu non planum ac liquidum eſt, placuiſſe Deo, ut morte noſtra teſtimonium veritati demus. IV. Quia fugam conceſſit, oſtendit certe ſuum exemplum non vocare nos ad omnes omnino eventus patientiæ, quam ipſe præſtitit: noluit enim fugere. V. Fugam conceſſit illis, quibus nihil patebat præter fugam: quales erant primi ejus diſcipuli virium inopes. His igitur fugam concedendo non vetuit alios ſuo bono uti.

Quanto melius facerent tyrannidis patroni, ſi Chriſti exemplum proponerent perſecutoribus & imperantibus religionem! noluit ille vi in formanda & propaganda eccleſia uti, noluit ignes & gladios adhibere, cum facile potuiſſet. Itaque exemplum Chriſti magis obligat principes ad non ſæviendum ob religionem, quam ſubjectos ad imitandum ejus patientiam omnem, quæ magna parte miraculoſa eſt.

Locus Petri tot verſibus ſolatia continet illis, quorum conſtantia & martyrio Deum velle amplificare gloriam ſuam certo conſtat, quia illis ſubducit omnem externam opem defendendæ vitæ, & eoſdem ad hanc ipſam patientiam præſenti numine & S. Spiritus extraordinaria opc confirmat. Sunt autem viæ, quibus utitur Deus ad ampliſicandam gloriam ſuam, multæ. Nec ſcriptura, cum unam earum laudat, alias tollit. Idem Deus, qui modo monſtrat, quid poſſit in infirmis, magnum illis animum adverſus calamitates & ſupplicia præſtando, modo monſtrat, quid poſſit in fortibus victoriam illis per arma juſta largiendo.

Ad exemplum illud primorum Chriſtianorum tam ſpecioſe propoſitum reſpondet Miltonus, eos non potuiſſe, quicquid imputent: ubi potuerint, feciſſe: denique qui non fecerint, non obligare nos ad imitandum. Et certe non potuerunt: Homines humiles, tenues, viles, igno-

9. Quare Chriſtianis veteribus, qui recentes ab apoſtolorum & apoſtolicorum virorum diſciplina eorum præſcripta & intelligebant melius & perfectius implebant, ſummam injuriam fieri puto ab iis, qui quo minus ipſi ſe defenderent in certiſſimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuiſſe. Imprudens certe & impudens fuiſſet Tertullianus, ſi apud Imperatores, qui ejus rei ignari eſſe non poterant, ita confidenter auſus eſſet mentiri: *Si enim hoſtes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deeſſet nobis* [77] *vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipſique Parthi, vel quantacunque unius tamen loci & ſuorum finium gentes, quam totius orbis? Externi ſumus, & veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia,* [78] *conciliabula, caſtra ipſa, tribus,* [79] *decurias,* [80] *palatium, ſenatum, forum: ſola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuiſſemus,* [81] *etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, ſi non* [82] *apud iſtam diſciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hic quoque [83] magiſtrum ſuum Cyprianus, & aperte prædicat: *Inde eſt, quod nemo noſtrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec ſe adverſus injuſtam violentiam veſtram,* [84] *quamvis nimius & copioſus noſter ſit populus, ulciſcitur. Patientes facit* [85] *de ſecutura ultione ſecuritas.*

Ad Demetrianum.

[d] *Innobile vulgus, pauci etiam, cum multa millia eſſent, ſi cum cæteris comparentur, diſperſi & disjecti, ſine corpore & concilio, clandeſtinis eoque non numerosis cœtibus coëuntes, imbelles & inermes, nullo capite præter ſacerdotes ex eadem vilitate lectos: ad hæc nihil aliud cogitantes, quam pœnitentiam priſtinæ vitæ, ſpem metumque futuræ, exſpectantes quiſque ſe viſurum noviſſimum diem, eaque de cauſa deſerentes negotia, abhorrentes a conjugiis, a gerenda republica, a militia, abjicientes pecuniam, & rem familiarem, denique nihili facientes, quorum cauſa tyrannos odimus, & defenſionem noſtri paramus: interdum improvide ac ſimpliciter, quæ Chriſtus non ſimpliciter contemni juſſerat, ſed comparate, ſi haberi non poſſent ſalva conſcientia, & ſi ea Deus repoſceret. Itaque non modo vires illis, ſed & animum reſiſtendi defuiſſe, facile concedo. Nec poterant, nec ſi potuiſſent, volebant, non tam quia illicitum putabant, quam ob nimiam martyrii ambitionem. Sed aliter egerunt, poſtquam Imperatores facti ſunt Chriſtiani, & ipſi quoque publica munera adminiſtrando potentiam nacti ſunt.*

77 *Vis numerorum*] Cohortium. Tacitus 1, hiſtor. 6. Agric. 18. & 32.

78 *Conciliabula*] Supra cap. 2. num. 10.

79 *Decurias*] Judicum & equeſtrem ordinem.

80 *Palatium*] Domum auguſtam.

81 *Etiam copiis*] Apparatu & inſtrumento belli.

82 *Apud iſtam diſciplinam*] Hanc ſectam Chriſtianorum. Terent. Eun. 2, 2. 32.

83 *Magiſtrum ſuum*] Hieronymus refert notarium B. Cypriani dicere ſolitum, nunquam Cyprianum abſque Tertulliani lectione unum diem peregiſſe, ac ſibi crebro dixiſſe: *Da magiſtrum.*

84 *Quamvis nimius*] Numeroſus, multus admodum.

85 *De ſecutura*] Quia exploratum habemus injuriarum, quæ nobis fiunt, Deum vindicem fore.

Græ-

[a] *Innocentes nocentibus cedunt.* Et Lactantius: *Conſidimus enim majeſtati ejus, qui tam contemtum ſui poſſit ulciſci quam ſervorum ſuorum* [86] *labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: ſed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud ſpectavit Auguſtinus, cum dicit: *Nihil juſtus præcipue cogitet in his rebus, niſi ut bellum ſuſcipiat, cui bellare fas eſt: non enim fas eſt omnibus.* Ejuſdem eſt illud: *Quoties Imperatores* [87] *in errore ſunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas juſti examinantur & coronantur.* Idem alibi: *Ita a plebibus principes & a ſervis domini ferendi ſunt, ut ſub exercitatione tolerantiæ ſuſtineantur temporalia, & ſperentur æterna.* Quod veterum Chriſtianorum exemplo alibi ſic explicat: *Neque tunc civitas Chriſti, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adverſus impios perſecutores, pro temporali ſalute pugnavit, ſed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur.* [88] *Non erat eis pro ſalute pugnare,* [89] *niſi* [90] *ſalutem* [91] *pro ſalute contemnere.* Lib. v. Lib. 6, qu. 10. in Joſ. Ep. CLXVI. De civit. Dei. XXII.

10. Nec minus egregia ſunt, quæ in eandem ſententiam habet Cyrillus in locum Johannis de gladio Petri. Thebæa legio, ut acta nos docent, militibus conſtabat ſexies mille ſexcentis ſexaginta ſex Chriſtianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæſar apud [92] Octodurum exercitum compelleret ſacra Diis falſis facere, primum [93] Agaunum iter arripuerunt: & cum eo miſiſſet Imperator, qui eos ad ſacrificandum venire juberet, ipſique ſe id facturos negaſſent, [94] Maximianus decimum quemque juſſit interfici per apparitores, qui nemine repugnante facile imperium ſunt exſecuti.

11. [c] Mau-

GROTII.

[a] *Innocentes nocentibus cedunt.*] Hæc ſunt in ſcripto ad Demetrianum. Ejuſdem hæc libri primi epiſtola 1: *Intellexit* (adverſarius) *Chriſti milites vigilare, jam ſobrios & armatos ad prælium ſtare, vinci non poſſe, mori poſſe; & hoc ipſo invictos eſſe, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, ſed prompte & animoſa & ſanguinem tradere.*

GRONOVII.

86 *Labores*] Ærumnas, agonas, ut Herculis XII. labores dicuntur.

87 *In errore ſunt*] Ἐλληνισμῷ· idolorum cultui dediti ſunt.

88 *Non erat eis*] Non ducebant operæ pretium, non faciebant tanti vitam & bona ſua, ut eorum ergo arma ſumerent ac reſiſterent, ſed ſpe ac deſiderio ſalutis æternæ hanc fragilem vitam contemnebant. De illo, *Non erat*, vide 4, Obſerv. 8. p. 115.

89 *Niſi*] Ἀντὶ τοῦ ſed.

90 *Salutem*] Hujus vitæ.

91 *Pro ſalute*] Æterna.

92 *Octodurum*] Veragrorum vicum appellat Cæſar 2, bell. Gall. 1. *Martenach.* hodie.

93 *Agaunum*] *Saint Maurice*, duodecim millibus p. ab Octodoro.

94 *Maximianus*] Collega Diocletiani A. Æ. C. 297.

11. [e] Mauritius ejus legionis [95] primicerius, a quo Agaunum vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis,* [96] *beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi* [97] *ad hujus rei interdictum Christi nostri* [98] *parabatur exemplum, qui exemtum vagina apostoli gladium propria vocis jussione recondidit: docens, majorem armis omnibus Christiana confidentia esse virtutem,* [99] *ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut* [1] *ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi instituti legibus Christianis, dæmonum cultus & aras semper* [2] *pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut* [3] *de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas* [4] *non tenebis.*

12. Tum

GRUTII.

e *Mauritius*] De hujus martyris honoribus apud Helveticos vide Guillemannum in veteri scripto de translatione sancti Justini in novam Corbejam: *Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passim eum colligimus: quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cœlis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauritii collegium, & innocentiæ speculum.* De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis vide Crantzium Saxonicorum VII, 16.

GRONOVII.

95 *Primicerius*] Quia singula officia Palatina complures habebant personas, primicerii, primiscrinii, proximi & primates & capita (nam & sic vocabant) officii cujusque dicebantur, quod primum locum obtinerent, primique in laterculo vel tabella incerata, cui numerus officii esset incisus, notarentur. Alli tribunum vocant.

96 *Beatissimis*] Felicissimum & glorioſissimum mortis genus martyrium interpellare vi atque impedire.

97 *Ad hujus rei*] Ut probarem hujusmodi defensionem illicitam esse.

98 *Parabatur exemplum*] Ovid. 9, met. 507. *cur hæc exempla paravi?* Tacitus 15, ann. 13. *Si vis ingrueret, provisis exemplis Caudina & Numantinæ cladis.*

99 *Ne quisquam mortali*] Leg. immortali.

1 *Ignavæ formidinis*] Per metum quidquam fecimus fortibus & fidelibus militibus indignum. Ignavus, ut ignavia, Sueton. Tib. 66. Cal. 45. Flagitium, ut Justinus 22, 8.

2 *Pollutas sanguine*] Quæ non tam victimarum quam christianorum cruore coluntur & inficiuntur.

3 *De denis*] Exemplo decimatorum.

4 *Non tenebis*] Coges manere in corpore aut mortem refugere, ut idolis serviant.

GRO-

Digitized by Google

12. Tum Exuperius legionis signifer sic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, sæcularium quidem bellorum signa perspicitis; sed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios potestis ad regna cœlestia properare.* Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio.* f *Tenemus ecce arma & non resistimus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire, quam noxii vivere præoptamus.* Et postea: *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras satelles tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: g *Ne justi punirentur, multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *esse soleat, quod multitudo delinquit.* In veteri martyrologio res eadem sic narratur: *Cædebantur itaque passim gladiis non reclamantes, sed & depositis armis cervices persecutoribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitiæ causam, sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri, qui nec reclamando ad occisionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.*

14. h Valens impie & crudeliter sæviit in eos, qui secundum sacras literas & Patrum traditionem 6 τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quo-

GROTII.

f *Tenemus ecce arma & non resistimus*] Similia sunt illa Judæorum Alexandrinorum ad Flaccum: ἄοπλοί ἐσμεν ὡς ὁρᾷς· παραχωροῦμεν δ' αἰτιῶνταί τινες ἡμᾶς πολεμίους. ἐξ ὧν ἡ φύσις ἑκάστῳ προσέπλασεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεστροφῶμεν, ἵνθα μηδὲν ἰσχύσαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα προὶεμένους τοῖς θέλουσιν ἀποκτεῖναι βελάς. & quæ sequuntur. *Inermes sumus, ut vides, & tamen sunt qui nos tanquam hostes publicos hic criminantur. Etiam eas, quas ad nostri tutelam partes dedit natura, retro vertimus, ubi nihil habent quod agant: corpora præbemus nuda ac patientia ad impetum eorum, qui nos volent occidere.*

g *Valens*] Vide excerpta ex Johanne Antiocheno, ex manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi Nicolai Peirescii.

GRONOVII.

5 *Ne justi punirentur, multitudo*] Seneca 2, de ira 10. *In singulos severitas Imperatoris destringitur: at necessaria venia est, ubi totus deservit exercitus. Quid tollit iram sapientis? multitudo peccantium.*

6 Τὸ ὁμοούσιον] Qui essent orthodoxi, non Ariani. Fides apud Nicænam: Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum, natum de patre, hoc est, de substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, unius substantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμοούσιον. Fragm. B. Hilarii e bibl. Pithœi a Nic. Fabro editum pag. 31.

quorum quamvis maxima multitudo nunquam ſe armis tutata eſt.

1 Pet. II, 21. Mat. X, 39. Luc. XII, 11.

15. Certe ubi patientia nobis præſcribitur, ſæpe adduci videmus, & a Thebæis militibus adductum jam audivimus Chriſti exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem ſe extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquiſiviſſe a Chriſto pronuntiatur. Diximus ſummum imperium tenentibus reſiſti jure non poſſe. Nunc quædam ſunt quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos, qui revera non delinquunt.

VIII. Primum ergo, qui principes ſub populo ſunt, ſive ab initio talem acceperunt poteſtatem, ſive poſtea ita convenit, [h] ut Lacedæmone, ſi peccent in leges ac rempublicam, non tantum vi repelli poſſunt, ſed, ſi opus ſit, puniri morte: quod [7] Pauſaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetuſtiſſima per Italiam regna, mirum non eſt, ſi poſt narrata crudeliſſima Mezentii facinora ſubjungat Virgilius:

Ergo omnis [i] [8] *furiis ſurrexit Etruria juſtis:*
Regem ad ſupplicium præſenti morte repoſcunt.

IX. Secundo, ſi rex, aut alius quis [9] imperium abdicavit, aut manifeſte habet [10] pro derelicto, in eum poſt id tempus omnia licent, quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem cenſendus eſt, qui eam tractat negligentius.

Lib. IV, c. 16.

X. Tertio, exiſtimat Barclajus, ſi rex regnum alienet, aut alii ſubjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic ſubſiſto. Nam talis

GROTII.

h *Vi Lacedæmone*] Plutarchus Lyſandro: οἱ Σπαρτιᾶται τῷ βασιλεῖ δίκην προσήγαγον ἐπὶ θανάτῳ, δι' ἣν ὑπώπτευε φεύγειν εἰς Τεγέαν ἔφυγε. *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarant, quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem Sulla: αὐτοῖς τοῖς Σπαρτιάταις βασιλεύουσιν εἰώθασι ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἀρχήν, οὐκ ἐκ βασιλικῆς, ἀλλὰ φαύλης αἰτίας τὸ μηδὲν ὄντας: *quibusdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt ut ineptis regno, quippe abjectis nihilique hominibus.* De Agide injuſte, ſed damnato tamen, vide eundem Plutarchum. Moſynæci regem inedia puniebant. Mela lib. II.

i *Furiis ſurrexit Etruria juſtis*] Et aruſpex Etruſcus in Mezentium inſurgentibus:

Quos juſtus in hoſtem
Fert dolor,

GRONOVII.

7 *Pauſaniæ*] Non fuit rex, ſed regis Pliſtarchi Leonida geniti tutor & patruelis. Agidi, potuiſſet dicere, de quo Plutarchus. In exilium ejecti Demaratus, Juſtin. 2, 10. Pauſanias alius, Juſtin. 6, 4.

8 *Furiis juſtis*] Rebellione excuſanda.

9 *Imperium abdicavit*] Ex hoc capite accuſatus Dionyſius minor apud Juſtin. 21, 5. & apud Quintilianum decl. 267. *Fleus ad arcem depoſitor tyrannidis.*

10 *Pro derelicto*] Ut Henricus III. regnum Poloniæ, cum audita morte fratris Caroli IX. clam Cracovia ſe ſubduxiſſet a. C. 1574. Itaque Poloni ſequenti anno alium regem creârunt. Thuan. 58. & 61.

GRO-

Digitized by Google

talis actus, si regnum [11] electione aut successoria lege deferatur, [12] nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Unde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur jurisconsultorum sententia, si extraneo jus suum cedat, nihil eum agere. Et quod dicitur ad dominum proprietatis reverti usumfructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex reipsa etiam tradere regnum aut subjicere moliatur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, [15] ut diximus, imperium; aliud habendi modus, qui ne mutetur, obstare potest populus: id enim sub imperio comprehensum non est. quo non male aptes illud Senecæ in re non dissimili: *Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur, ne pater sit.*

[11] *Inst. de usufr. §. finitur.*
[14] *L. Si usufructus D. de jure dotium.*
Lib. III, Controv.

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum, [k] si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur. quod concedo: consistere enim simul non possunt voluntas imperandi & voluntas perdendi. quare qui se [16] hostem populi totius profitetur, is eo ipso abdicat regnum. sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus populis imperet, accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quinto, [17] si regnum committatur, sive ex felonia in eum, cujus feudum est, sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, [l] si hoc aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, tunc quoque rex in privatam personam recidit.

XIII. Sexto, si rex [18] partem habeat summi imperii, [m] partitus & introductus est.

GROTII.

k *Si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur*] Pari de causa tribunus plebis qui sit, ipso jure desinere esse talem, ingeniose defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud Plutarchum. Johannes Major in librum IV. Sententiarum dicit, non posse populum a se abdicare potestatem destituendi Principis in casu, quo ad destructionem vergeret: quod commode explica ex his, quæ hoc loco dicuntur.

l *Si hoc aut hoc rex faciat*] Vide de regno Arragoniæ Marianam libro VIII.

GRONOVII.

11 *Electione aut*] Ubi legibus moribusve modus succedendi, vel per electionem, vel per nativitatem de-

12 *Nullus est*] Perinde habetur & rem relinquit integram, ac si non intercessisset.

13 *Instit. de usufr. §. finitur*] 3.

14 *L. Si usufructus*] 66.

15 *Ut diximus*] Cap. præcedent. n. 11.

16 *Hostem populi totius*] Ut Caligula, qui optabat populum Romanum habere unam cervicem. Sueton. 30.

17 *Si regnum committatur*] Incidat in causam commissi, ut possit revocari a majore domino, qui possessori donaverat, vel existat casus, quo contingente assensus est rex se regno cessurum. Cap. præced. n. 16.

18 *Partem habeat*] Ubi divisum est imperium in partes potentiales. i. 3, 17.

Digitized by Google

[m] partem alteram populus aut ſenatus, regi in partem non ſuam involanti vis juſta opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere cenſeo, [19] etiamſi dictum ſit, belli poteſtatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum eſt: cum alioqui quiſquis imperii ſummi partem habeat, non poſſit non jus habere eam partem tuendi. quod ubi ſit, poteſt rex etiam ſuam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, ſi in delatione imperii dictum ſit, [n] ut certo eventu reſiſti regi poſſit, etiamſi eo pacto pars imperii retenta cenſeri non poſſit, certe retenta eſt aliqua libertas naturalis, & exemta regio imperio. Poteſt autem [20] qui jus ſuum alienat, id jus pactis imminuere.

XV. 1. Vidimus de eo, qui jus imperandi habet aut habuit. Reſtat ut de invaſore imperii videamus, non [21] poſtquam longa poſſeſſione aut pacto jus nactus eſt, ſed quamdiu durat injuſte poſſidendi cauſa. Et quidem dum poſſidet, actus imperii quos exercet, vim habere poſſunt obligandi, non ex ipſius jure [22] quod nullum eſt, ſed ex eo quod omnino probabile ſit eum [23] qui jus imperandi habet, ſive is eſt populus ipſe, ſive rex, ſive ſenatus, [24] id malle, interim rata eſſe quæ imperat, quam legibus judiciiſque ſublatis ſummam induci confuſionem. Improbat [25] Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proſcriptorum liberos, ne honores petere poſſent. Servandas tamen cenſuit, affirmans (ut nos

Vict. de poteſt. civ. n. 23. Suarez de legib. lib. III, c. 10 n. 9. Leſſ. de juſt. & jur. l. II, c. 29. dub. 5. n. 73.

GROTII.

m *Partem alteram populus aut ſenatus*] Exemplum habes in Genuate republica apud Bezarum libro XVIII. in Bohemia tempore Wenceſlai hiſtoriæ libro X. Adde Azorium inſtitutionum moralium lib. X, cap. 8. & Lambertum Scafnaburgenſem de Henrico IV.

n *Ut certo eventu reſiſti regi poſſit*] Exempla vide apud Thuanum hiſtoriarum CXXXI, in narratione anni CIↃ IↃC IV; & libro CXXXIII, in anno CIↃ IↃC V. utriumque de Hungaria: apud Mejerum narratione anni CIↃ CCC XXXIX, in Brabantia & Flandria. narratione anni CIↃ CCCC LXVIII, in fœdere inter regem Galliæ & Carolum Burgundum. Adde de Polonia, quæ habet Chytræus Saxonicorum XXIV, & de Hungaria Bonfinius Decadis IV, libro IX.

GRONOVII.

19 *Etiamſi dictum ſit*] Hic excuſantur Barneveldio inter crimina objecti *Waardgelders*. Grot. Apol. c. 10.

20 *Qui jus ſuum alienat*] Ut populus regi.

21 *Poſtquam longa*] Tempore ac pactis inter ipſum & ſubjectos cum jurejurando intercedentibus ſpeciem jure imperantis ſibi circumdedit, ſed dum metu ſolo parentium ſe ſuſtinet, atque obnoxios premit.

22 *Quod nullum eſt*] Livius 3, 39. de decemviris: *privatiſque ſi vis abeſſet.* Cap. 41. *imaginarios faſces.*

23 *Qui jus imperandi habet*] Et eo in præſens ſpoliatus eſt.

24 *Id malle*] Tam favere ac benevolum eſſe reipublicæ, adeoque ſtudere tranquillitati ſtatus amiſſi, ut malit in eo vel latroni obſequium præſtari, dum privati ſuum quiſque teneant, quam ἀναρχίαν eſſe, vimque & injuſtitiam regnare.

25 *Cicero Syllanas leges*] 2, de lege agraria 2.

26 *His*

Digitized by Google

nos docet Quintilianus †) ita [26] his legibus contineri ſtatum civitatis, ut his ſolutis ipſa ſtare non poſſet. Florus de ejuſdem Sullæ actis: *Lepidus acta tanti viri reſcindere parabat, nec immerito, ſi tamen poſſet ſine magna clade reipublica.* Et mox: *Expediebat egre quaſi ſanctaque reipublicæ requieſcere quomodocumque, ne vulnera curatione ipſâ reſcinderentur.*

† *Lib.* II, *cap.* 1.

2. In his tamen quæ ita neceſſaria non ſunt, & pertinent ad raptorem in iniqua poſſeſſione firmandum, ſi ſine gravi periculo poteſt non pareri, parendum non eſt. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. 1. Ac primum, ſi bello injuſto, & cui juris gentium requiſita non adſint, imperium arripuerit, neque pactio ulla ſequuta ſit, aut fides illi data, ſed ſola vi retineatur poſſeſſio: videtur [27] manere belli jus, ac proinde in eum licere, quod in hoſtem licet, qui a quolibet etiam privato jure poteſt interfici. *In reos majeſtatis*, inquit Tertullianus, *& publicos hoſtes omnis homo miles eſt.* Sic & adverſus militiæ deſertores, cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum eſt.

Apolog. C. quando liceat unicuique l. 2.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita ſentit libro de fato ad Piſonem, ſtatuendum cenſeo, ſi ante invaſionem lex publica exſtiterit, quæ unicuique poteſtatem facit occidendi eum, qui hoc aut illud, [28] quod in aſpectum cadit, auſus fuerit; puta qui privatus ſatellitium ſibi circumdederit, arcem invaſerit: qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit: qui magiſtratus ſine juſtis ſuffragiis creaverit. Tales leges multæ exſtabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde juſta cenſenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis renovata [29] poſt reditum ex Piræeo in eos, qui ſtatum popularem ſuſtuliſſent, aut eo ſublato honores geſſiſſent. Ut & Romæ

° lex

26 *His legibus contineri*] Si leges illæ tollantur, rurſus bellum civile ſubeundum. Sulla civilibus armis victor quotquot inimicorum ejus tempeſtatem belli effugerant, eorum nomina proſcripta in grandi tabula publice propoſuit, uti noſcerentur, ingentem pecuniam pollicitus, ſi quis alicujus eorum ad ſe caput afferret. Tulit etiam legem, ne ſic proſcriptorum liberis aditus ad magiſtratus & rempublicam gerendam Romæ daretur, ne ſcilicet hi rerum potentes omnia rurſus turbarent, dum quas parentibus ſuis factas injurias meminiſſent, in auctores auctorumque fautores ultum eunt.

27 *Manere jus belli*] Liv. 3, 39. Tanquam pop. Romano majus ullum bellum ſit, quam cum iis, qui privati faſces & regium imperium habeant.

28 *Quod in aſpectum cadit*] Quod non ex interpretatione malum aut excuſandum eſt, ſed in oculos incurrit, ita ut quivis de eo judicare poſſit.

29 *Poſt reditum ex Pyræo*] Ejectis xxx. tyrannis per Thraſybulum. Leges Atticæ Petiti tit. 4. p. 10.

Digitized by Google

[o] 30 lex Valeria, ſi quis injuſſu populi magiſtratum gereret: & lex conſularis poſt decemvirale imperium, ne quis magiſtratum ſine provocatione crearet: qui creaſſet, eum jus faſque eſſet occidi.

XVIII. Nec minus licebit invaſorem imperii interficere, ſi diſerta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, ſive is rex eſt, ſive ſenatus, ſive populus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Joaſo erat Jojada, cum Athaliam regno depelleret. *II Paral. XXIII.*

XIX. 1. Extra hæc ut privato vi dejicere aut interficere liceat ſummi imperii invaſorem, probare non poſſum: quia fieri poteſt, ut is qui jus habet imperii, malit invaſorem in poſſeſſione relinqui, quam periculoſis & cruentis motibus occaſionem dari, qui plerumque ſequi ſolent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aut populus, incertum eſt, quorum ſine cognita voluntate vis juſta eſſe non poteſt. Favonius dicebat: *χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον, pejus eſſe bellum civile dominatu illegitimo.* Et Cicero, *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius ſatius fuiſſe Lacedæmone [p] tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non poſſet quam ruina graviſſima civitatis, in ipſa vindicta libertatis perituræ. Nec alio ſpectat illud apud Ariſtophanem, leonem in civitate non alendum, ſi alitus ſit, ferendum eſſe. *Liv. lib. XXXIV.*

2. Profecto graviſſima cum ſit deliberatio, [31] libertas [32] an pax pla-

GROTII.

o *Lex Valeria*] Plutarchus Publicola: *δοῦναι κρίσεως κτεῖναι τὸν βιαίως τυραννεῖν: ut injudicatum occidere eum liceret qui dominatum concupiſcerit.* mox addit: εἴτις ἐπιχειρεῖ τυραννεῖν Σόλων μὴ ἁλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ Πομπίλιος καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνεῖλεῖν δίδωσι. *Solon ei, qui dominatum invadit, deprehenſo diem dici vult, ac Publicola etiam ante judicium talem permittit interfici.*

p *Tyrannum Nabidem relinqui*] Quod Plutarchus in T. Quintii vita ſic explicat: ὡς ἐφορᾷ σὺν κακῷ μεγάλῳ τὴν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολλύμενον τὸν τύραννον. *Quin videret, ſine gravi aliorum Laconum malo non poſſe tyrannum deſtrui.* Non alienum eſt ab hac re quod Plutarchus refert Lycurgo, Laconem quendam cum legiſſet.

Σκυτάλας πρὸς τὰς δὲ τυραννίδα
χάλκεον δρυς
Εἶλε, Σελινοῦντ' δ' ἀμφὶ σύλας ἔτισον.
Hos, dum Marte parant dominatum exſtinguere, ſatus
Ante Selinuntis mœnia Mars rapuit.

Reſpondiſſe, δικαίως τεθνήκοντι οἱ ἄνδρες. ἐδει γὰρ ἀφεμένῳ ὅλην αὐτὴν καταλαβεῖν: *Merito viri illi periere. exſpectare enim debuerant, ut ipſe per ſe dominatus conflagraret.*

GRONOVII.

30 *Lex Valeria & lex conſularis*] Prior eſt P. Valerii Publicolæ etiam conſulis: poſterior nepotis illius L. Valerii Potiti ſimul cum collega M. Horatio. Dionyſ. 5, 19. Livius 3, 55.

31 *Libertas*] Repetenda multo ſanguine.

32 *An pax*] Patientia tyranni vel oppreſſoris.

Gro-

placeat, ut Tacitus loquitur: & difficillimum hoc σκέμμεα πολιτικὸν Ciceroni, εἰ τυραννευμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν; *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda ſit opera ejus demendi, etiamſi civitas eam ob rem in ſummum diſcrimen adducenda ſit?* non debent finguli, quod populi commune eſt, judicium ad ſe rapere. Illud vero plane iniquum: *Lib. IX, ad Att. epiſt. 4.*

[q] 33 *Detrahimus dominos urbi ſervire parata.*

Sicut 34 Sylla, interrogatus quid ita armatus patriam peteret, reſpondit, ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, *ut eam a tyrannis liberem.* *App. civ. 1.*

3. Melius Plato epiſtola ad Perdiccam ſuadet, cujus verba latine ſic poſuit Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus poſſis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui ſenſus & apud Salluſtium exſtat: *Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & poſſis & delicta corrigas, tamen importunum eſt, cum præſertim omnes* 35 *rerum mutationes eadem, fugam, aliaque hoſtilia portendant.* Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum in vita Bruti: τῷ σοφῷ καὶ νῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν: *æquum non eſſe, ut vir prudens ac ſapiens improborum & diſſipientium cauſa in pericula & turbas ſe conjiciat.* Huc & Ambroſii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ exiſtimationis, ſi de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum ſine confuſione fieri poteſt; ne videamur jactantiæ magis facere cauſa quam miſericordiæ, & graviora inferre vulnera, dum minoribus mederi deſideramus.* Thomas ſeditioſam eſſe dicit interdum quamvis tyrannici regiminis deſtructionem. *Epiſt. fam. lib. I. Bello Jug. De Off. II, c. 2. 2, 2. q. 42. art. 2.*

4. Non debet movere nos in contrariam ſententiam factum Aodis in Eglonem regem Moabitarum: nam aperte teſtatur ſacra auctoritas, hunc a Deo ipſo vindicem ſuſcitatum, mandato ſcilicet ſpeciali. Neque vero conſtat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuiſſe. Nam & in alios reges Deus per quos volebat miniſtros ſua judicia exſequebatur, ut per Jehun in Joramum. *Jud. III, 15. Neh. IX, 27. II Reg. IX.*

XX. Maxi-

GROTII.

q *Detrahimus dominos urbi ſervire parata*] Plutarchus Catone Majore de Antiocho Magno: ἐποιήσατο αἰτίαν τὴν Ἑλλήνων ἐλευθερίαν, μηδὲν δεομένων· *Bello prætextum ſumebat, liberare Græcos, libertatis non egentes.*

GRONOVII.

33 *Detrahimus*] Lucan. I, 350.

34 *Sylla interrogatus*] Plutarch. de genio Socratis p. 576.

35 *Rerum mutationes*] Formarum reipublicæ hujus in illam tranſitus, aut magiſtratuum eorumve qui ſunt cum imperio, abrogationes extra ordinem & depulſiones. Sed & ſucceſſiones, morte intervenientes. Juſtin. 40, 3. Sueton. Galb. 8. Domit. 16.

GRO-

XX. Maxime autem in re controverſa judicium ſibi privatus ſumere non debet, ſed [36] poſſeſſionem ſequi. Sic tributum ſolvi Cæſari Chriſtus jubebat, [1] quia ejus imaginem nummus præferebat, id eſt, quia in poſſeſſione erat imperii.

Matthæi xxii, 20.

GROTII.

1 *Quia ejus imaginem nummus præferebat*] Certiſſimum hoc indicium poſſeſſionis. vide in hiſtoria Genuate Bezarum libro xviii.

GRONOVII.

36 *Poſſeſſionem ſequi*] Eum agnoſcere juſtum dominum, qui rem tenet.

CAPUT V.

Qui bellum licite gerant.

I. *Belli cauſas effectrices alias eſſe principales in ſua re:*
II. *Aut in aliena:*
III. *Alias inſtrumentales, ut ſervos & ſubditos.*
IV. *Naturæ jure neminem a bello prohiberi.*

I. UT in aliis rebus, ita & in [1] voluntatis actionibus tria eſſe ſolent efficientium genera, principales, adjuvantes, & inſtrumenta. Cauſa effectrix principalis in bello plerumque eſt is, cujus res agitur: in privato privatus: in publico teſtas publica, maxime ſumma. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio poſſit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque ſui juris eſſe vindicem. ideo manus nobis datæ.

L. 7. D. de ſerv. export. Cic. 11. off. ex Panatio. DD. ad l. 7. D. de furt. l. 5. C. de jure fiſci.

II. 1. Sed & alteri prodeſſe qua poſſimus non licitum modo, ſed & honeſtum eſt. Recte qui de officiis ſcripſerunt, ajunt, nihil eſſe homini utilius homine altero. Sunt autem diverſa hominum inter ſe vincula, quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coëunt, & vicini inclamantur, & qui ejuſdem civitatis ſunt participes; unde illud: [2] *Porro Quirites,*

GRONOVII.

1 *Voluntatis actionibus*] Quæ fiunt ex *προαιρεσει* & ſunt materia ſubjecta virtuti morali, in quibus verſatur bonum & malum, honeſtum & inhoneſtum: nam ſunt aliæ actiones intellectus, naturæ, manuum.

2 *Porro Quirites*] Formula, qua utebantur in ſubita vi, hominum, quicumque obvii eſſent aut exaudirent, auxilium invocantes. Qualis Plauto Rud. 3, 2, 1. *Porro Cyrenenſes populares, veſtram ego implore fidem. Agricolæ, accolæ, propinqui, qui eſtis his regionibus, ferte opem.* Laberius apud Macrob. 2, Sat. 7. *Porro Quirites, libertatem perdimus.* Priapej. 25. *Porro (nam quis erit modus) Quirites.* Appul. 8, Met. 215. *Nec dii tale facinus meis oculis tolerantibus, Porro Quirites, proclamare geſtivi.*

GRO-

Digitized by Google

tes, & quiritari. (a) Ariſtoteles dixit oportere quemque aut pro ſe arma ſumere, ſi injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut ſociis injuria affectis auxilia ferre. Et [a] Solon docuerat beatas fore reſpublicas, in quibus alienas injurias quiſque ſuas exiſtimaret.

(a) *Rhet. ad Alex. c. 3. Bart. in l. Ut vim. D. de juſtit. & jure. n. 7. 8. Jaſ. ibid. n. 29. Caſt. ad l. 1. §. 4. eodem. Bart. ad l. haſtas. D. de capt. n. 9. Innoc. ad c. ſicut, de injuriis. & in c. olim. de reſt. ſpol. n. 16. Panor. n. 18. Salvet. in verbo Injuria. p. 8.*

2. Sed ut cætera deſint vincula, ſufficit humanæ naturæ communio. Ab homine enim nihil humani alienum eſt. Menandri dictum eſt:

Injuriarum ſi improbis auctoribus
Reponeremus ultionem ſinguli,
Nobis putantes fieri quod ſit alteri,
Inter nos junctis conſpiratis viribus,
Non prævaleret innocentia impetus
Audax malorum; qui cuſtoditi undique
Juſſique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus eſſent, aut pauci admodum.

Democriti vero hoc: Ἀδικουμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ πονέειν· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν· *Injuria oppreſſos defendere pro viribus oportet, & non negligere: illud enim juſtum bonumque eſt.* Quod ſic explicat (b) Lactantius: *Deus qui cæteris animalibus ſapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incurſu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum ſapientia potius inſtrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat & præſtet auxilium.*

(b) *Lib. VI.*

III. Inſtrumenta cum dicimus, non arma hic intelligimus, & ſi quæ ſunt his ſimilia, ſed eos qui ita agunt ſua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale [3] inſtrumentum eſt patri filius,

GROTII.

2 *Solon*] Verba hæc Plutarchus refert: Ἥ πόλιν κάλλιστα οἰκεῖται ἐνίοις ἢ ἡ ἀδικεῖσθαι οὐχ ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι συναλλάττεται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας· *Civitatum illa feliciſſime colitur, in qua qui injuriam non ſentire, ei non minùs quam qui ſentire ſe opponunt, & injuriam captantes puniunt.* Hue & illud pertinet Rudente Plauti: *Prætorquete injuriæ primi collum, quam ad vos perveniat.*

GRONOVII.

3 *Inſtrumentum*] Ariſtoteles 1, polit. 3. Τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δ' ἔμψυχα. οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν πηδάλιον ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς, ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει τῆς τέχνης ἐστίν. Varro lib. 1, de re ruſt. 17. inſtrumentum ruſticum dividit in vocale, in quo ſunt ſervi; ſemivocale, in quo ſunt boves; mutum, in quo ſunt plauſtra. In inſtrumento fundi ea eſſe, quæ fructus quærendi, cogendi, conſervandi gratia parata ſunt. Sabinus in libris ad Vitellium evidenter enumerat: *Quærendi, veluti homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpoſitive ſunt his, quorum in numero ſunt villici & monitores. Præterea boves domiti, & pecora ſtercorandi gratia* &c. l. 8. D. de inſtr. vel inſtr. leg. Plutarch. præcept. gerend. reip. p. 807. Ὄργανα γὰρ οἱ φίλοι ζῶντα καὶ φρονοῦντα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν εἰσι. Cicero lib. 11. fam. 14. *Plane jam, Brute, frigeo:* Ὄργα-

Digitized by Google

L. 22. C. de agricolis. lib. XI. Ariſt. lib. V. de moribus. cap. 10. L. 4. C. ad l. Jul. de adult. Sen. 1, con. 4. Th. 2, 2. 40. art. 2. Sylveſt. de bello. p. 3.

filius, pars quippe ejus naturaliter: tale & ſervus, quaſi pars ex lege. nam [4] ſicut pars non tantum pars eſt totius eadem relatione, qua totum eſt totum partis, ſed hoc ipſum quod eſt totius eſt: ita poſſeſſio eſt aliquid ipſius poſſidentis. Democritus: οἰκέτησιν ὡς μέρεσι τῷ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο· *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia eſt ſervus, tale in republica eſt ſubditus, ac proinde inſtrumentum imperantis.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes ſubditi bello adhiberi poſſint, ſed quoſdam ſpecialis lex arcet, ut olim [b] Romæ [5] ſervos, nunc paſſim [c] clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum ſummæ neceſſitatis exceptione intelligenda eſt. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & ſubditis dicta ſunto: nam quæ ſpecialia ſunt, ſuis locis tractabuntur.

ὄργανον enim erat mentis ſenatus: id jam eſt diſſolutum.

GROTII.

b *Romæ ſervos*] Servius ad IX. Æneidos.

c *Clericos*] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum Joſepho. De clericis vide Nicetam Choniaten libro VI. Caroli Calvi Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. diſt. V. & cauſa XXIII, quæſtione VIII. Et canones quidem ſic habent: ſed quanto illi ſervati a Græcis quam a Latinis diligentius, vide Annam Comnenam.

GRONOVII.

4 *Sicut pars non tantum*] Senſus, Totum dici Dialecticis non modo Totum per ſe, cum aut ipſum eſſentiale eſt partibus, aut cum partes Toti, in quo apparet relatio Totius ad partem, & nullius alius argumenti vel loci topici, ſed etiam Totum per accidens, ubi contra nec totum eſt de eſſentia partium, nec partes de eſſentia totius; in quo non apparet illa relatio, ſed vel cauſæ reſpectu diverſorum effectuum, vel ſubjecti reſpectu diverſorum adjunctorum, & viciſſim: ſic rem poſſeſſam eſſe partem poſſidentis. Vide Jul. Scaligerum de cauſ. lat. ling. lib. 6, cap. 130. p. 350.

5 *Servos*] Et capite cenſos. De ſervis l. 11. D. de re milit. Ab omni militia ſervi prohibentur: alioqui capite puniuntur. Plin. 10, ep. 38. *Sempronius Calianus repertos inter tirones duos ſervos miſit ad me, quorum ſupplicium diſtuli, ut te conſulerem de modo pœnæ. De capite cenſis Gell.* 16, 10.

HU-

Digitized by Google

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De belli cauſis, & primum de defenſione ſui & rerum.

I. *Cauſa belli juſtifica quæ dicantur.*
II. *Eas oriri ex defenſione, exactione ejus, quod noſtrum eſt aut nobis debetur, aut ex pœna.*
III. *Pro vita defendenda bellum eſſe licitum.*
IV. *Contra aggreſſorem ſolum.*
V. *In periculo præſente & certo, non opinabili.*
VI. *Item pro integritate membrorum.*
VII. *Maxime pro pudicitia.*
VIII. *Licite omitti defenſionem.*
IX. *Defenſionem illicitam eſſe interdum adverſus perſonam publice valde utilem, ob legem dilectionis.*
X. *Interfectionem Chriſtianis non eſſe licitam ad arcendam alapam, aut contumeliam ſimilem, aut ne fugiatur.*
XI. *Pro rebus defendendis interfectionem non eſſe illicitam jure naturæ.*
XII. *Quatenus ea permiſſa ſit lege Moſis.*
XIII. *An & quatenus Evangelica lege permiſſa ſit.*
XIV. *An lex civilis, interficiat aliquem defenſionis cauſa permittens, jus det, an ſolam impunitatem, cum diſtinctione explicatur.*
XV. *Quando licita eſſe poſſit ſingularis dimicatio.*
XVI. *De defenſione in bello publico.*
XVII. *Eam non licitam ad inminuendam duntaxat potentiam vicini.*
XVIII. *Nec in eo, qui juſtam bello cauſam dedit.*

I. 1. VENIAMUS ad cauſas bellorum: [1] juſtificas intelligo: nam ſunt & aliæ [2] quæ movent ſub ratione utilis, diſtinctæ interdum ab iis quæ movent ſub ratione juſti: quas inter ſe, & a [a] belli

GROTOVII.

1 *Juſtificas*] Quæ efficiunt, ut bellum jure, ſalva fide & conſcientia geri judicetur.

2 *Quæ movent ſub*] Incitant ad bellandum præſumta & ſperata utilitate, ſeparatæ ab illis, quæ prætexuntur ad cauſæ juſtitiam probandam.

GRO-

[3] belli principiis, quale erat [4] cervus in bello Turni & Æneæ, accurate distinguit Polybius. At quamquam manifestum est harum rerum discrimen, voces tamen confundi solent. Nam quas causas dicimus justificas, etiam principia dixit Livius in Rhodiorum oratione: *Certe quidem* [b] *vos estis Romani, qui ideo felicia esse bella vestra, quia justa sint, pra vobis fertis, nec tam exitu eorum quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini.* Eodemque sensu ἀρχὰς πολέμων dixit Ælianus libro XII, capite 53. & Diodorus Siculus libro XIV, de bello agens Lacedæmoniorum in Eleos easdem vocat [c] προφάσεις & αἰτίας.

III. *Hist.* — *Lib.* XLV.

2. Hæ justificæ causæ proprie nostri sunt argumenti, ad quas illud pertinet Coriolani apud Halicarnassensem: πρῶτον ὑμῖν παρχινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν τοιήσητε τῆ πολέμῳ πρόφασιν: *Id primum vobis curandum arbitror, ut piam & justam accipiatis belli causam.* Et hoc Demosthenis: ὥσπερ οἰκίας, οἶμαι, καὶ πλοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ πράξεων τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς [d] ὑποθέσεις ἀληθεῖς, καὶ δικαίας εἶναι προσήκει· *Sicut in domibus, & navigiis, rebusque similibus,* [5] *qua substernuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causas ac fundamenta oportet justo ac vero congruere.* Nec minus hoc Dionis Cassii: δεῖ δὲ τῷ δικαίῳ πᾶσαν ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὐέλπις ἐστιν. ἄνευ δ' ἐκείνου βέβαιον οὐδὲν οὐδ' παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι ἴσχει· *maxima nobis justitia habenda est ratio: qua si*

Lib. VIII. — Olynth. II. — Lib. XII.

GROTII.

a *Belli principiis*] Exordia pugnæ dixit Virgilius.

b *Vos estis Romani*] Certe vix ulla gens tam diu constans mansit in spectandis belli causis. Polybius apud Suidam voce ἐμβαίνειν· οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι φόρτιαν ἐποιοῦντο μηδέποτε πρότερον τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς φίλοις, ἀλλ' ἀεὶ δοκεῖν ἀμυνόμενοι ἐμβάλλειν εἰς τοὺς πολεμίους· *Romani summopere id curarunt, ne priores ipsi finitimis inferrent violentas manus. Sed ut semper crederentur in hostem ire ad arcendas injurias.* Ostendit id Dion egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone & Antiocho in excerptis Peiresianis. Ejusdem est illud in excerptis legationum: διὰ τοῦτο πολλοὺς ἤδη ὅτου σπεύδοντας, ὡς τι δικαίως ἐπενεγκεῖν πολέμους. Rursum in excerptis Peiresianis: σφόδρα οἱ Ῥωμαῖοι φιλοτιμοῦνται δικαίως ἐπενεγκεῖν τοὺς πολέμους, καὶ μηδὲν εἰκῇ καὶ προπετῶς περὶ τοιούτων ψηφίζεσθαι. *Valde id student Romani, justa ut bella suscipiant, nihilque tale decernant sine causa ac temere.*

c Προφάσεις] Διαβήματα dixit Procopius Gothicorum III. Adde quæ infra hoc libro capitis XXII. initio.

d Ὑποθέσεις] Sic & ὑπόθεσιν belli dixit Julianus secundo de laudibus Constantii.

GRONOVII.

3 *Belli principiis*] Prima offensa, sive conflictu partium.

4 *Cervus*] 7, Æneid. 485. *& gemine tigres* Statio in Thebano 7. Thebaid. 564. Adde Livium lib. 35, extremo.

5 *Quæ substernuntur*] Ut in ædificiis fundamenta, in navigiis carinæ, in columnis & statuis bases vel crepidines.

GRO-

Digitized by Google

ſi adſit, vis bellica ſpem bonam præbet: ſin abſit, nihil quis certi habet, etiamſi prima ex ſententia ſuccedant. Et illud Ciceronis: *illa bella injuſta ſunt, quæ ſunt ſine cauſa ſuſcepta:* qui & alibi Craſſum reprehendit, quod Euphratem tranſire voluiſſet [e] nulla belli cauſa. *De repub. lib. III.*

3. Quod non minus de bellis publicis quam privatis verum eſt. Hinc illa Senecæ querela: *Homicidia compeſcimus & ſingulas cædes? quid bella & occiſarum gentium glorioſum ſcelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit.* [6] *Ex ſenatusconſultis plebiſque ſcitis ſæva exercentur, &* [f] *publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate ſuſcepta aliquos effectus juris, ut & [7] ſententiæ: de quibus agendum [8] infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni cauſa ſubſit; ut merito Alexander, ſi ſine cauſa in Perſas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud Curtium, ſed & [g] Senecæ latro, Lucano prædo appelletur, [9] Indorum quoque ſapientibus [10] ἀτάρβαλος, & a pirata quondam tractus ſit in criminis ſocietatem: quómodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno ſpoliatos Juſtinus narrat, fraude latronis ac ſcelere. Auguſtini illud huc pertinet: *Remota juſtitia quid ſunt regna, niſi magna latrocinia?* Convenit talibus Lactantii illud: *inanis gloriæ ſpecie capti, ſceleribus ſuis nomen virtutis imponunt.* *Epiſt. XCVI. Curt. l. VII. De Civ. Dei lib. IV, c. 4. Lib. I. de falſa relig.*

4. Cauſa juſta belli ſuſcipiendi nulla eſſe ali: poteſt niſi injuria. *Iniquitas partis adverſæ juſta bella ingerit*, inquit idem Augu-

GROTII.

e *Nulla belli cauſa*] Appianus eidem Craſſo a Tribunis denuntiatum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς Παρθυαίοις μηδὲν ἀδικοῦσι: *ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis.* Plutarchus de eodem: καὶ συνίστατο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴτις ἀνθρώποις ἀδίκοις ἀδικεῖσιν, ἀλλ' ἐπιτρόποις πολεμήσων ἄπιστοι: *Coibant multi indignantes, eſſe aliquem, qui bellatum iret in homines non modo nullius injuria compertos, ſed & pace defenſos.*

f *Publice jubentur vetita privatim*] Idem Seneca de ira II, cap. VIII. *Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi poſſunt, ſcelera ſunt.* Adde quæ infra ex Seneca & Cypriano libro III, cap. IV. §. V. circa finem.

g *Seneca latro*] Locus eſt de Benef. I. cap. XIII. Non male Juſtinus Martyr apologetico II: τοσοῦτον δύνανται μέχρι τοῦ ἀληθείας δόξαν τιμᾶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ: *Tantum poſſunt principes, qui opiniones vero præferunt, quantum in ſolitudine latrones.* Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἀρχὰς ἐπιφημισθεῖσαι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασιν ἀρχῆς ὑποκρίπτοντες λῃστείαν ἀληθεστέραν: *Qui magna furta commiſerunt, qui honeſto principatus nomine obumbrant ea, quæ re ipſa nihil niſi latrocinia ſunt.*

GRONOVII.

6 *Ex ſenatusconſultis plebiſque ſcitis*] Quia Romæ oportebat ſenatum conſuluiſſe, & vel populum juſſiſſe vel plebem ſciviſſe, quod publico nomine recte gereretur.

7 *Sententiæ*] Pronuntiata judicum.

8 *Infra*] 3, 4.

9 *Indorum ſapientibus*] Brachmanis, Gymnoſophiſtis. Strabo lib. 15, 712.

10 Ἀτάρβαλος] Ἄδικος· ἀμαρτωλός· παράνομος· ἀδίκητος· ἢ. ἄτοπος ἀλλων.

De Civ. IV. *Sylveſt. de bell. p.* I. *n.* 2.

Auguſtinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quaſi [11] ἀδικίαν dixiſſet, cum vellet dicere [12] ἄδικημα. Sic in Romano Feciali carmine: *Ego vos teſtor, populum illum injuſtum eſſe, neque jus perſolvere.*

II. 1. Ac plane [13] quot actionum forenſium ſunt fontes, totidem ſunt belli: nam ubi judicia deficiunt, incipit bellum. Dantur autem actiones aut [14] ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item [15] damni infecti, & interdicta alia [16] ne vis fiat. Ob factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes [b] recte diſtinguit Plato nono de legibus. Quod reparandum venit, aut ſpectat id quod noſtrum eſt vel fuit. unde [17] vindicationes & [18] condictiones [19] quædam; aut id quod nobis debetur ſive [20] ex pactione, ſive [21] ex maleficio; ſive ex lege, quo referenda quæ [22] ex quaſi contractu & [23] quaſi maleficio dicuntur;

GROTII.

b *Recte diſtinguit Plato*] Et ante eum Homerus. nam cum mulctam perſolvere proci Penelopes voluiſſent, ait Ulyſſes:

ἀλλ᾽ εἰ μοι πατρώια φάντ᾽ ἀποδοῖτε
Ὅσσα τε νῦν ὔμμ᾽ ὀφλὼ καὶ εἰ πρόθεν ἄλλ᾽ ὀπιθεῖτε,
Οὐδὲ κεν ὧς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο
Πρὶν πᾶσαν μνηστῆρας ὑπερβασίην ἀποτῖσαι.

patrias non ſi mihi raptas
Reſtituatis opes, addatiſque altera plura,
Abſtineam fœdare manus in ſanguine veſtro,
Cuncta prius quam veſtra proci delicta luatis.

Caſſiodorus lib. V, epiſt. XXXV: *Ut qui vindictam remiſimus, damna minime ſentiamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitum XVI. & XX.

GRONOVII.

11 Ἀδικίαν] Qui habitus.

12 Ἀδίκημα] Injuſtum factum.

13 *Quot actionum*] Quot caſibus & cauſis privato fas eſt privatum compellare coram judice.

14 *Ob injuriam non factam cautio*] Quæ ab eo exigitur, cujus minæ juſtum nobis metum fecerunt.

15 *Damni infecti*] Qua petimus, ſi quid damni ex ruinoſis vicini ædibus nobis contingat, ut is ſe id penſaturum promittat, Cic. Top. 4.

16 *Ne vis fiat*] Prohibitoria, ne vis fiat ſine vitio poſſidenti, vel mortuum inferenti in locum ſuum. §. 1. Inſt. de Interd.

17 *Vindicationes*] In rem actiones.

18 *Conditiones*] Leg. condictiones, in perſonam.

19 *Quædam*] Condictio cauſa data, cauſa non ſecuta, cond. ob turpem cauſam, cond. indebiti, cond. furtiva. Has autem tantum hic ſignificat, quia major numerus actionum in perſonam ex contractibus & maleficiis.

20 *Ex pactione*] Contractu, vel re (ut mutuum, indebitum, commodatum, depoſitum, pignus) vel verbis (ut ſtipulatio, fidejuſſio) vel literis (nominibus, aut ſi quis debere ſe ſcripſit, quod numeratum non eſt) vel conſenſu (emtio, venditio, locatio, conductio, ſocietas, mandatum.)

21 *Ex maleficio*] Furtum, rapina, damnum ex l. Aquilia, injuria.

22 *Ex quaſi contractu*] Negotiorum geſtio, tutela, communio rei & hereditatis, aditio hereditatis, ſolutio indebiti.

23 *Quaſi maleficio*] Si judex litem ſuam fecerit, dejecta vel effuſa, damnum aut furtum in navi, caupona, ſtabulo.

GRO-

Digitized by Google

cuntur; ex quibus capitibus naſcuntur [24] condictiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accuſationem & [25] judicia publica.

2. Plerique bellorum tres ſtatuunt cauſas juſtas, defenſionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: † *Omnia quæ* [26] *defendi, repetique, & ulciſci fas ſit*; in qua enumeratione niſi vox recuperandi ſumatur laxius, omiſſa eſt perſecutio ejus, quod nobis debetur; quam non omiſit Plato *, cum dixit bella geri non modo, ſi quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam ſi deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: *Æquiſſima vox eſt, & jus gentium præ ſe ferens: Redde, quod debes.* Et in Fecialium formula erat: *Quas nec dederunt, nec ſolverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolvi oportuit.* & apud Salluſtium in hiſtoriis: *Jure gentium res repeto.* Auguſtinus cum dixit: ‖ *Juſta bella definiri ſolent, quæ ulciſcuntur injurias*: vocem ulciſcendi generalius ſumſit pro eo, quod eſt [27] demere: quod & ſequentia oſtendunt, in quibus non eſt enumeratio partium, ſed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda eſt, quæ vel vindicare neglexerit, quod a ſuis improbe factum eſt, vel reddere, quod per injurias ablatum eſt.*

Bald. ad l. 2. C. de ſervit. & aq. n. 7 & W. Matt. *de bello juſto & licito.*
† *Liv. lib. v.*
* *Alcib.*
Lib. III, de benef. c. 14.
Liv. lib. I.
Lib. VI. qu. 10. ſuper Joſue.

3. Hanc [28] naturalem notitiam ſecutus Indorum rex, narrante Diodoro, Semiramidem accuſabat, ὅτι προκατάρχεται τῶν πολέμων μηδὲν ἀδικηθεῖσα· *quod bellum inchoaret nulla accepta injuria.* Sic & Romani cum Senonibus [29] poſtulant, ne a quibus nullam injuriam accepiſſent, [30] eos oppugnarent. Ariſtoteles Apodicticon II, cap. II. πολεμοῦσι γὰρ τοῖς πρότεροι ἀδικήσασι· *Bellum ſumi ſolet in eos, qui priores injuriam fecerunt.* De Abiis Scythis [a] Curtius: *Juſtiſſimos barbarorum conſtabat. armis abſtinebant*

Liv. lib. VI.
[a] *Lib. VII.*

GROTII.

1 *Juſta bella definiri ſolent*] Servius ad IX. Æneidos de Romanis: *Cum volebant bellum indicere, pater patratus, hoc eſt princeps Fecialium, proficiſcebatur ad hoſtium fines: & præfatus quædam ſolemnia clara voce dicebat, ſe bellum indicere propter certas cauſas: aut quia ſocios læſerant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.*

GRONOVII.

24 *Condictiones cætera*] mutui, triticaria.

25 *Judicia publica*] Ea ſunt majeſtas, adulterium, homicidium, parricidium, falſum, vis publica & privata, peculatus, plagium, ambitus, repetundæ, annona, reſidua.

26 *Defendi, repeti, ulciſci*] Defendi, ſi infeſtentur; repeti, ſi ablata fuerint aut retineantur, quæ dari debent; ulciſci, ſi facta ſunt, violentiam & injuſtam vim.

27 *Demere*] Livius lib. 4, 7. Juſtin. 34, 1. Ut ſit, quæ ulciſcuntur, quæ geruntur, ut dematur, id eſt, prohibeatur, abſit, penſetur injuria.

28 *Naturalem notitiam*] Senſum communem. 1, 1, 12.

29 *Poſtulant*] Expoſtulant.

30 *Eos oppugnarent*] Cluſinos id Etruria.

ſtinebant [k] *niſi laceſſiti*. Prima igitur cauſa juſti belli eſt [31] injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

a *Sylv. in verbo bellum. part.* 1. *n.* 3. *& p.* 2.

III. Si corpus impetatur vi præſente cum periculo vitæ non aliter vitabili, *a* tunc bellum eſſe licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac ſpecie, [32] ut maxime probata, oſtendimus bellum aliquod privatum juſtum eſſe poſſe. Notandum eſt jus hoc defenſionis per ſe ac primario naſci ex eo, quod natura quemque ſibi commendat, [33] non ex injuſtitia aut peccato alterius, unde periculum eſt *b*. Quare etiamſi ille peccato careat, puta quod [34] bona fide militet, aut alium me putet quam ſim, aut quod inſania aut inſomniis agitetur, ut eveniſſe quibuſdam legimus, non eo tolletur jus ſe tuendi, cum ſufficiat, quod ego non teneor id, quod ille intentat, pati, non magis quam ſi beſtia aliena periculum intentaret.

b *Bart. ad l. ut vim. D. de juſt. & jur. Bal. in rep. l.* 1. *C. unde vi. Bann.* 2, 2. *q.* 10. *art.* 10. *dub. ult. Soto lib.* IV, *diſput.* 5. *art.* 10. *Valent.* 2, 2. *diſp.* 5. *q.* 10. *p.* 7.

IV. 1. An & innocentes, qui interpoſiti defenſionem aut fugam, ſine qua evadi mors non poteſt, impediunt, transfodi aut obteri poſſint, diſputatur *c*. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi. Et certe naturam ſolam ſi reſpicimus, [35] multo apud eam minor eſt ſocietatis reſpectus quam propriæ ſalutis cura. At lex dilectionis, præſertim Euangelica, quæ [36] alterum nobis æquat, plane id non permittit.

c *Card. q.* 33. *lib.* 1. *Petr. Nav. l.* 11, *c.* 3. *num.* 147. *Cajet.* 2, 2. *art.* 6. 7. *q.* 2.

2. Bene autem dictum eſt a *d* Thoma, ſi recte accipiatur, in vera defenſione hominem non occidi [37] ex intentione: non quod non interdum, ſi alia ſalutis non ſuppetat ratio, non liceat [38] deſtinato id facere, unde mors aggreſſoris ſit ſecutura,

d 2, 2. *q.* 64. *art.* 1.

ſed

GRUTII.

k *Niſi laceſſiti*] Plutarchus Nicia: καὶ γὰρ ἡ Ἡρακλέα φάσκουσι κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ φοβερὸν ἐπιχειροῦντα. *Herculem etiam cuncta ſubegiſſe, dum laceſſitus ſe defendit.* Joſephus XVII antiquæ hiſtoriæ: οἱ παραλθόντες καὶ μὴ πρὸς διαγωνιζόμενοι ἀδικοῦσιν ἔργον, οἱ δὲ εἰσὶν οἱ βιαζόμενοι καὶ μὴ θέλοντας τὰς ἀμυνομένους ὅπλα χερσῖν. *Qui in id veniunt, ut in nihil hoſtile cogitantes violentas inferant manus, hi ſunt, qui invitos cogunt ad arma ſemet tutatura confugere.*

GRONOVII.

31 *Injuria nondum facta*] Quam exſpectamus & videmus imminentem.

32 *Ut maxime probata*] Quam omnes juſtam agnoſcunt, 1. 2. 3.

33 *Non ex injuſtitia*] Non quia peccat & ſceleſte agit & jure caret, qui me aggreditur, ſed quia ego jus habeo, inter prima naturæ datum, vitæ meæ amandæ, & contra inſidiatorem defendendæ, 1, 2. 1.

34 *Bona fide militet*] Sacramento legitimo dixerit, meque ut hoſtem jure interficere poſſit.

35 *Multo apud eam minor*] Illa non tantopere ſuadet cavendum & conſulendum alteri pluribuſve ſocietate conjunctis, quam præcipit, ut unuſquiſque ſe potiſſimum ſalvum velit.

36 *Alterum nobis æquat*] Proximum jubet diligere nos non levius quam noſmet ipſos.

37 *Ex intentione*] Propoſito.

38 *Deſtinato id facere*] Ita ferire atque eam partem petere, ubi letalis ictus futurus præſumatur.

Gro-

Digitized by Google

ſed quod hic mors illa [39] non eligatur, ut quiddam primario intentum, ſicut in punitione judiciali, ſed [40] ut unicum, quod eo tempore ſuppetit; cum is qui impetitus jam eſt, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere, quo alter abſterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

V. 1. [1] Periculum [41] præſens hic requiritur, & quaſi in puncto. Fateor quidem, ſi inſultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat cum id facere occidendi animo, [42] occupari poſſe facinus. nam in [43] moralibus, ut & in [44] naturalibus [45] punctum non invenitur ſine aliqua latitudine: ſed multum falluntur & fallunt, qui [46] metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum eſt a Cicerone primo de officiis: plurimas injurias a metu proficiſci, cum is, qui nocere alteri cogitat, timet, ne niſi id fecerit, ipſe aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud Xenophontem: *καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν.* *multos ego novi, qui calumnia adducti aut ſuſpicione, dum metuunt alios, & prævenire malunt quam perpeti, atrociſſimis malis eos affecerunt, qui nihil tale facturi fuerant, ac ne cogitaverant quidem.* Cato in oratione pro Rhodienſibus: *quod illos dicimus voluiſſe facere, id nos priores facere occupabimus?* Inſignis eſt illa [47] apud Gellium ſententia: *Gladiatori [48] compoſito ad pugnandum pugna hac [49] propoſita ſors eſt, aut occidere, ſi occupaverit, aut occumbere, ſi ceſſaverit. Hominum autem vita non tam iniquis, neque tam [50] indomitis neceſſitatibus circumſcripta eſt, ut idcirco prior*

GROTII.

1 *Periculum præſens*] Hujus diſtinctionis uſum egregium vide apud Agathiam IV. Apud Thucydidem octavo Phrynichus: *ὅτι ἀνατιθοῖτο οἱ ἤδη ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ δι' ἐκείνους κινδυνεύοντι καὶ τοῦτο καὶ ἄλλο τι ἂν δρᾶσαι μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων αὐτὸν διαφθαρῆναι.* *Cariturum invidia, ſi ipſe jam in vita per ipſos adductus periculum & hoc & aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimiciſſimis perdi ſe ſinat.*

GRONOVII.

39 *Non eligatur*] Non petatur directo, tanquam res bona & juſta.

40 *Ut unicum*] Ut minus malum.

41 *Præſens*] Ut Græci loquuntur: *ἐπὶ ξυρῆ ἀκμῆς*, *in acie novaculæ* ſitum.

42 *Occupari poſſe*] Præveniri a paſſuro, ut aggreſſor prius lædatur.

43 *Moralibus*] Ubi de turpi & honeſto agitur.

44 *Naturalibus*] De eo, quod ſit ſecundum aut præter contrave naturam.

45 *Punctum*] Nihil eſt ita præciſum, ut ſi minimum a medio diſcedas, in vitium deflectere videare. 1, 2. 1.

46 *Metum qualemcumque*] Ex ambiguis ſignis, quæ ſic poſſum interpretari, quaſi velit aliquis, ſi poſſit, me interficere.

47 *Apud Gellium*] 7, 3.

48 *Compoſito*] Comparato cum adverſario in amphitheatro. Cic. 2, famil. 8.

49 *Propoſita ſors*] Lata vel ſtatuta conditio.

50 *Indomitis*] Ad quas evadendas vel molliendas nullum, aut nullum niſi tam grave, remedium eſt.

prior injuriam facere debeas; quam niſi feceris, pati poſſis. Et apud Ciceronem alio loco non minus recte: *Quis hoc ſtatuit unquam, aut cui concedi ſine ſummo omnium periculo poteſt, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuiſſe ſe dicat, ne ipſe poſterius occideretur?* Locum hic habet illud Euripidis:

Cit. Quint. lib. v. c. de refutatione.

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν ὡς σὺ φῂς κτείνειν πόσις,
Χρὴ καί σε μέλλειν, ὡς χρόνος δῆθεν παρῆν.

[51] *Te ſi, ut ais, interficere vir voluit tuus,*
Voluiſſe ſat erat & tibi, ubi tempus foret.

Cui geminum eſt Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ ὑπὲρ μέλλοντων κτᾶσθαι: *Futurum in incerto adhuc eſt: nec quemquam oportet eo commotum inimicitias ſuſcipere, non jam futuras ſed certas.* Idem Thucydides quo loco mala ſeditionum quæ Græcas civitates inceſſerant diſerte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν ἐπῃνεῖτο· *laudabatur qui malum facinus quod facturus erat alter* [52] *ipſe occupaſſet.* Livius: [m] *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro ſe efficiunt, & injuriam a nobis repulſam, tanquam aut facere aut pati neceſſe ſit, injungimus aliis.* In tales non male convenit illud Vibii Criſpi a Quintiliano laudatum, [54] *Quis tibi ſic timere permiſit?* Etiam Livia apud Dionem ait, infamiam eos non effugere, qui facinus quod timent, occupant.

Lib. I. Lib. III. Lib. III. Lib. VIII.

2. Quod ſi quis vim non jam præſentem intentet, ſed conjuraſſe aut inſidiari compertus ſit, ſi venenum ſtruere, ſi falſam accuſationem, falſum teſtimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure poſſe interfici; ſi aut aliter evadi periculum poteſt: aut non certum ſatis eſt aliter evadi non poſſe. Plerumque enim interpoſita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam caſus patet: ut dici ſolet, [55] inter os & offam. quamquam non deſunt & Theologi & Jurisconſulti, qui indul-

GRUTII.

m *Cavendo ne metuant homines; metuendos ultro ſe efficiunt*] Ut Cæſar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adverſariorum metu ſe eo adductum. Locus eſt egregius apud Appianum Civilium II.

GRONOVII.

51 *Te ſi*] Si te occiſurus erat, & tu non niſi occiſurus eſſe debebas, ut ſcilicet tempus intereſſet. Si ille morabatur, & tu morari debebas.

52 *Ipſe occupaſſet*] Ut Athenienſes, cum pecuniam in ſtipendium belli Perſici ab univerſa Græcia collatam ex inſula Delo rapuerunt, prætextu id facturos Lacedæmonios, Juſtin. 3, 6.

54 *Quis tibi ſic timere*] Quis hanc tibi veniam dedit, ut timori tantum indulgeres, ut ob timorem ſic facere tibi liceret putares?

55 *Inter os & offam*] Πολλὰ μεταξὺ σίλικος καὶ χείλεος ἄκρα.

GRO-

Digitized by Google

[56] indulgentiam ſuam longius extendant. Sed & altera, quæ melior tutiorque ſententia eſt, ſuis non caret auctoribus.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? Sane cum damnum membri, præſertim e præcipuis, valde ſit grave, & vitæ quaſi æquiparabile: addo quod vix ſciri queat an non periculum mortis poſt ſe trahat, ſi aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte poſſe.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat, controverſiam vix habet, cum non tantum communis æſtimatio, ſed & lex divina [n] pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus Jurisconſultus dixit pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in [57] Tribuno Marii [58] a milite occiſo [o] apud Ciceronem & Quintilianum: ſed & a [59] feminis occiſorum in hiſtoriis exſtant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως, *juſtam defenſionem ad arcendum injuriam in caſtitatem.*

VIII. Quod autem diximus ſupra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui [60] occidi quam occidere malit, id nonnulli ita concedunt, ut [61] excipiant perſonam multis utilem: Sed mihi hanc [62] patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum intereſt, parum tutum videtur. Itaque reſtringendum id arbitrer ad eos, quorum officium eſt ab aliis vim arcere, quales ſunt ſocii

Bann. q. 64. art. 7. dub. 4. Baldus in l. multa C. de lib. cauſ. & in l. 1. C. unde vi. Leſſ. lib. 11, c. 9. dub. 8. Soto lib. V, q. 1. art. 8. Card. in Clem. Si furioſus. de homicid. Covarr. ibid. p. 3. §. 1. n. 2. Sylv. in verbo Homicidium. 3. q. 4. Lib. 5. rec. ſent. tit. 23. Soto d. 1. q. Sylv. in verbo Bellum. p. 8, n. 5.

GROTII.

n *Pudicitiam vitæ adequet*] Seneca de beneficiis primo, capite undecimo: *Proxima ab his ſunt ſine quibus poſſumus quidem vivere, ſed ut mors potior ſit, tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona.* Paulus Sententiarum V. tit. XXIII: *qui latronem eadem ſibi inferentem, vel alium quemlibet ſtuprum inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit.* Auguſtinus libro 1. de libero arbitrio: *Lex dat poteſtatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipſe occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut femina ut violenter ſibi ſtupratorem irruentem, ante aut poſt illatum ſtuprum, ſi poſſit, interimat.*

o *Apud Ciceronem*] Vide & Plutarchum Mario. Mars quoque Deorum judicio abſolutus dicitur, interfecto eo, qui filiæ ipſius ſtuprum inferebat. Teſtis Apollodorus bibliothecæ III. Adde inſignem hiſtoriam apud Gregorium Turonenſem libro nono.

GRONOVII.

56 *Indulgentiam ſuam*] Plus hac in re concedent, quam ſana ratio permittit.

57 *Tribuno Marii*] C. Luſcio ſororis C. Marii filio.

58 *A milite*] C. Plotio. Valer. Max. 6, 1. 12. Quintil. declam. *Miles Marianus.*

59 *Feminis*] Ut a Chiomara Orgiagontis Gallogræcorum reguli uxore. Flor. 2, 11.

60 *Occidi quam occidere*] Melius occidi quam occidere injuria; non melius occidi injuria, quam occidere jure. Sueton. de Tito 9. *Nec auctor poſthac cujuſdam necis nec conſcius, nec quamvis interdum ulciſcendi cauſa non deeſſet, ſed periturum ſe potius quam perditurum adjurans.*

61 *Excipiant perſonam*] Sentiant illum, quem ſupereſſe ac vivere multorum intereſſit, potius occidere quam occidi ſe pati debere.

62 *Patientiæ contrariam*] Ut debeant potius facere quam pati.

[63] ſocii itineris ea lege contracti, & [64] rectores publici, quibus illud Lucani aptari poteſt:

[p] *Cum tot ab hac anima populorum vita ſaluſque*
Pendeat, & tantus caput hoc ſibi fecerit orbis,
Sævitia eſt voluiſſe mori.

IX. 1. Contra vero evenire poteſt, ut quia invaſoris vita multis ſit utilis, occidi is ſine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, ſive veteris ſive novæ, de quibus egimus ſu-
Soto d. loco. pra, cum regis perſonam ſanctam eſſe oſtendimus, ſed ipſo etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, [65] quatenus legem ſignificat, [66] non ea tantum reſpicit, quæ dictat juſtitia, quam expletricem diximus, ſed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in ſe continet, ut in certis circumſtantiis, non honeſtos tantum ſed & debitos. Ad id vero, quod diximus, caritas nos obſtringit.

Lib. 1, *cont. illuſt.* 18. 2. [67] Nec ab hac ſententia dimovet me Vaſquius, cum ait principem, qui innocentem inſultet, deſinere principem eſſe ipſo facto:

GROTII.

[p] *Cum tot ab hac anima*] Curtius lib. x. *Sed cum tam avide manifeſtu periculo offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in caſum.*

GRONOVII.

63 *Socii itineris*] Præſidium & commeatus.

64 *Rectores*] Magiſtratus.

65 *Quatenus legem*] Compellit aut jubet omnino ac neceſſario aliquid agi & præſtari; non tantummodo monet, aut aliquid honeſtius ex ſe indicat, 1, 1. 10.

66 *Non ea tantum*] Non exigit modo ea, ad quæ legibus civilibus adigimur, ſed etiam quæ dictant juſtitia diſtributiva & univerſalis, qualia ſunt dogmata moralia.

67 *Nec ab hac ſententia dimovet me Vaſquius*] Sane peccavit Vaſquius, quum quod conſilii eſt, monendique ſunt principes, ut caveant, quia accidere ſoleat, id jus fecit adverſus principem. Hoc voluit dicere: Princeps innoxium aſſultando & injuriam ei intentando deſinit agere principem & incipit agere tyrannum, eoque judicio morali in iſto actu, non princeps, ſed aggreſſor & tyrannus eſt. Nam ut in ludo puerili apud Horatium, *Rex eris, aiunt, ſi recte facies*; & anus illa apud Philippum Macedonem: *Si non vacat tibi jus reddere, noli regnare.* Ergo & mittit ſe in periculum patiendi, quæ ſæpe tyranni & aggreſſores patiuntur: ut Lajus quum juſſit ſibi in alieno territorio & paucis comitatus decedere de via Oedipum: ut Nero cum graſſabatur noctu. Nam quemadmodum in privatis delictis quidam ſtatim puniuntur in primo ſcelerato opere, quidam non tam ſcelus quam imprudentiam expiant inter ſceleratos deprehenti, quibuſdam tardo pede venit vindicta, quidam furiis ſuis relinquuntur: ita & principes. Quorum etſi primum alterumque genus miſerabiles ſunt, nec forte jus vindicibus fuit ad ultimam pœnam veniendi: ipſi tamen non habent, cui imputent, niſi ſibi. Et hoc eſt quod Marcus diſputabat: *Omnes principes, qui occiſi eſſent, habuiſſe cauſas, quibus mererentur occidi, nec quempiam facile bonum vel victum a tyranno vel occiſum: meruiſſe Neronem, debuiſſe Caligulam, Othonem & Vitellium nec imperare voluiſſe.* De Galba paria ſentiebat, cum diceret, *in Imperatore avaritiam eſſe acerbiſſimum malum*; ut teſtatur Vulcatius in vita Avidii Caſſii. Sic T. Tatius, quum Laurentes, quod legati illorum a propinquis ejus pulſati eſſent, jure

cto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculoſe: Nam [68] ſicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo, niſi [69] lex id ſtatuat. Quæ autem hoc de imperiis ſtatueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nuſquam reperta eſt, nec repertum iri credo: ſummam enim rerum confuſionem induceret. [70] Quod autem Vaſquius & huic & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem ſpectare, id etiamſi verum univerſim eſſet, ad rem non faceret. non enim ſtatim [71] res deficit, cujus

jure cæſum præ ſe ferens. Sic Philippus Pauſaniam jure civili agentem adverſus Attalum variis dilationibus cum riſu fruſtratus, vindictam in ſe vertit. Hi miſerabiles ſunt quidem, nec percuſſoribus illos occidendi jus fuit: quod accidit tamen, non habent, cui imputent, niſi ſibi. Quod vero interpoſuit Vaſquius omnia imperia parentium, non imperantium, utilitatem ſpectare, ſi non jus dat privatis, facit tamen, ut quicquid contra diſputetur, homines non omnem injuriam ab imperante ſibi ferendam putent. Immo quia hoc naturalis ratio inſerit parentium potius quam imperantium cauſa coëuntes populos ſibi regem feciſſe, & regem eſſe propter populum, non populum propter regem: propterea acrior eſt dolor, quum eum, quem tutorem ſuum & defenſorem eſſe exiſtimabant, vexatorem & hoſtem vident. Et res quidem non ſtatim deficit, cujus utilitas in aliqua parte deficit: ſed tamen exiſtimatio & pretium rei, quantum pendebat ex utilitate ad eam partem, deficit: adeo ut interdum ea res magis comtemnatur ob unum vitium, quam æſtimatur propter alias virtutes multas. *Sic librum minutioribus literis ſcriptum ſæpe projecimus: ſic veſtimenta, quia diſplicebant, ſcidimus*, ut ait Seneca de ira 2, 26.

68 *Sicut dominia*] Aliquis committendo facinus vel capitale, ita ut fugere neceſſe habeat, non deſinit eſſe dominus rerum ſuarum, niſi expreſſe in lege cautum fuerit, qui eam violaturus ſit, ejus bona caduca fore & fiſco vindicatum iri. Sic nec princeps contra officium faciendo amittit principatum, niſi hujuſmodi lex commiſſoria ab initio, cum ei poteſtas deferretur, dicta ſit. Supra 1, 3. 16.

69 *Lex id ſtatuat*] Ut ſunt leges de mulctis & confiſcationibus.

70 *Quod autem Vaſquius*] Quod pro fundamento ſententiæ ſuæ ponit Vaſquius, incolumitatem a ſingulis propter ſe deſiderari, id quidem admittunt τὰ αἱρετὰ naturæ. Sed poſtera illa & conſequentia, primis nobiliora, non addunt tantum alios, quibuſcum in ſocietatem coivimus, ſed etiam ſi alii ſervari nequeunt, eos nobis præponunt. Inde toties inculcatum ſapientibus, patriæ vitam & ſpiritum deberi. Nec vero neceſſe erat etiam ex ipſius hypotheſi ad illud ὑπὲρ πατρὸς *propter ſe* decurrere. Poterat enim dicere, invaſorem tam pravo facinore vim intentandi tollere ſibi iſtam exiſtimationem, quod vita ejus ſit multitudini utilis: raro enim mala exempla ſiſtunt in uno, & alii cuivis idem metuendum. Itaque ſi faciat iſte, quod non poteſt non facere, ſi ſe ſalvum velit, non ſuæ tantum ſed & aliorum ſaluti conſulere. Sed periculoſe hoc judicium privatis committitur. Itaque verior eſt ſententia Grotii: nec ei vitio vertendum, quod non adjecit quæ monuimus: non enim de utili, ſed de jure diſputat.

71 *Res deficit*] Inſtrumenti quidem vis conſiſtit in uſu; non tamen, ſicubi res hæret, nec ſtatim expeditur, omnis ejus æſtimatio & dignitas confeſtim interit. Sic non deſinit eſſe princeps, qui aliqua in re non ſe pro principe gerit.

jus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem a ſingulis [71] propter ſe deſiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ ſuam ſalutem anteponere, non ſatis cohæret. Nam noſtri quidem cauſa rempublicam ſalvam eſſe volumus, ſed non tantum noſtri, verum & aliorum.

3. Falſa enim & a ſanioribus philoſophis rejecta eſt opinio [q] exiſtimantium amicitiam ex ſola indigentia natam, cum ſponte & natura noſtra ad eam feramur. Ut vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam, caritas monet ſæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ pertinet: [r] *Principes regeſque, & quicumque alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari ultra privatas etiam* [73] *neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica privatis potiora ſunt, ſequitur, ut is quoque carior ſit,* [74] *in quem ſe reſpublica convertit.* Ambroſius: *Sibi cum quiſque arbitretur gratius excidia patriæ depuliſſe quam propria pericula.* Is quem dixi Seneca: *Calliſtratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ, reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi: quia ſatius erat duos* [75] *unico malo affici, quam omnes publico.*

Lib. I, de Clement. c. 4.

De Officiis III, c. 3.

Lib. VI, de Benef. c. 37.

X. 1. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut mali ſimilis, huic quoque jus eſſe id arcendi cum cæde inimici, ſunt qui putant. Ego, ſi mera juſtitia expletrix reſpiciatur, non diſſentio. Quanquam enim inæqualia ſunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipſo dat jus, hoc eſt, [s] [76] facultatem quandam moralem adverſus ſe in infinitum, quate-

Soto d. loco. Navarr. c. 15. n. 3. Sylveſt. in verbo Homicidium. 1. quæſt. 5. Lud. Lopez. c. 62. d. §. 1.

GRETII.

q *Exiſtimantium amicitiam ex ſola indigentia natam*] Refutat pernitioſam hanc opinionem Seneca libro I, de Beneficiis capite I. & libro IV, cap. XVI.

r *Principes regeſque*] Plutarchus Pelopidæ initio: ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σώζειν τὰ ἄπαντα ἄλλα σώζοντα· *primum virtutis opus ſervare ſervantem cætera.* Caſſiodorus de Amicitia: *Si manus oculorum obſequio vibratum in aliud membrum ſenſerit gladium imminentem, ipſa ſuum minime diſcrimen attendens, plus alii quam ſibi timens, gladium excipit.* Poſt: *Proinde qui morte propria dominos ſuos a morte reddimunt, recte quidem hoc faciunt, ſi potius ſalutem animæ ſuæ quam liberationem alieni corporis in cauſa conſtituunt. cum enim ei conſcientia dictet, quod fidem domino ſuo debeant exhibere, videtur etiam conſonum rationi, quod ſuæ vitæ corporali vitam dominorum debeant anteferre.* Deinde rurſus: *Dilectione itaque, & maxime pro ſalute multorum, poteſt quis ſalubriter morti ſuum corpus exponere.*

GRONOVII.

72 *Propter ſe*] Propter ſuum ipſius commodum & ſalutem.

73 *Neceſſitudines*] Amicos, neceſſarios, familiares, cognatos.

74 *In quem reſpublica*] Ad quam omnium poteſtas delata eſt.

75 *Unico*] Iniquo.

GRETII.

s *Facultatem quandam moralem*] Apollodorus lib. II. de Lino agens: ἀποκτείνῃ ἢ εἰς θάνατον καὶ θανατῶν γενέσθαι· ὑπὸ δεξαμένης τὴν κιθάραν πλῆξαι ἐπίθανεν. ὑπεπλήξαντα γὰρ αὐτὸν ἐγγυθὶς ἀπέκτανε· δίκην δὲ ἐτε-

quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. [77] Caritas quoque per ſe non videtur nos hic obſtringere in gratiam nocentis. At lex euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Chriſtus alapam accipi potius quam adverſario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ cauſa? Quo exemplo monemur cavere a dicto Covarruviæ, [78] non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipſamet natura eſt, non ſit idem permiſſum. Nam Deus, qui ita auctor eſt naturæ, ut & ſupra naturam agat libere, jus habet nobis leges præſcribendi etiam de his rebus, quæ natura ſua liberæ indefinitæque ſunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honeſtum eſt, etſi non debitum.

2. Mirum autem eſt, cum Dei voluntas in Euangelio tam diſerte appareat, inveniri theologos, & Chriſtianos theologos, qui non modo cædem recte putent admitti, ut alapa vitetur, ſed & accepta alapa, ſi qui eam impegit fugiat, [79] ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi a ratione & pietate valde alienum videtur. *Navarr. cap. 15. 4. Henr. de irregul. c. 11. Vid. de jure bell. n. 5.*

ἐπαγίνταν τίνων αὐτῷ παρανίγνα νέμον Ῥαδαμάνθυ, ὃς ἂν χαίνηται τ χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντι, ἀθῶον εἶναι· *Ad Thebas cum veniſſet, civiſque Thebanus factus eſſet, ibi interiit ab Hercule percuſſus cithara: nam cum Linus feriiſſet Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reuſque a nonnullis factus patrata cadis, legit in judicio legem Rhadamanthi, qua injons pronuntiatur, ſi quis nocuerit ei, qui vim prior intulerit.*

GRONOVII.

76 *Facultatem quandam*] Lucanus *arma tenenti Omnia dat, qui juſta negat.* Quod ſcribit, qui injuria parat afficere, dare jus vel facultatem moralem adverſus ſe in infinitum, duræ admodum difficiliſque digeſtionis eſt; ne quidem, qui jam affecit. Dat ſane jus perpetuis inimicitiis, ac perſequendi ac viciſſim lædendi, quocumque modo poſſum, ſed civiliter, accuſando, incrementa impediendo, officia negando. Id qui faceret apud Romanos, bonus tamen & honeſtus civis manebat. Probiſſimi tamen quique talem pertinaciam improbam & inimicitias debere mortales eſſe judicabant. Ob levem injuriam externi mores uſque ad ſanguinem inciſare ſolent odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum, inquit Cicero pro Ligario cap. 4.

77 *Caritas quoque*] Multo minus videtur admittendum, quod ait caritatem nos non obſtringere ad hoc in gratiam nocentis. Sed adjicit, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. Fortaſſis igitur hæc ſententia fuit auctoris: dat facultatem liberam & incircumſcriptam in inſtanti, cum conſilium in arena capiendum, nec copia eſt circumſpiciendi quid optimum ſit, arripiendi auxilium & objiciendi quodcunque ſub manu eſt, etiamſi inde non quidem deſtinatione meâ (quæ eſt tantum a me arcere injuriam) ſed caſu fortuito mors lædere volentis ſequatur: ut ſi manum, dum intentatur mihi, præcidam, aut ſic fauciem, ut vulnus ei ſit mortale.

77 *Caritas*] Affectio illa, qua omnes homines natura dictat eſſe proſequendos.

78 *Non pati humanam*] Quod homo recta ratione inſtructus & utens, ac jus naturæ indicat, non poſſe apud Deum pro peccato haberi.

79 *Ad honorem*] Exiſtimationem, dignitatem, quam videtur amiſiſſe ſervilium verberum patientia.

80 *Pa-*

videtur. Nam honor eſt opinio de excellentia. at qui talem fert injuriam, is [80] patientem ſe excellenter oſtendit: atque ideo honorem auget magis, quam minuit. nec refert, ſi quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus traducant. perverſa enim illa judicia nec rem nec rei æſtimationem immutant. Nec Chriſtiani veteres hoc tantum viderunt, ſed & philoſophi, qui dixerunt puſilli eſſe animi contumeliam ferre non poſſe, ut alibi oſtendimus.

Soto art. 8. d. q. 5. Dd. in l. ut vim. D. de juſt. & jure. & in l. 1. C. unde vi. Vaſquez d. c. 18. n. 13. 14. Sylv. in verbo bell. pag. 2. n. 4.

3. Hinc etiam liquet, quam non probandum ſit, quod a pleriſque eſt traditum, defenſionem cum interfectione eſſe licitam, jure ſcilicet divino (nam de ſolo naturæ jure, quo minus ita ſit, non diſputo) etiam ſi quis fugere ſine periculo poſſit, quia fuga ſcilicet [81] ignominioſa ſit, in nobili præſertim homine. Atqui nulla hic ignominia eſt, ſed falſa quædam ignominiæ opinio, ſpernenda ab omnibus iis, qui virtutem & ſapientiam ſectantur. qua in re gaudeo me aſſentientem habere inter Juriſconſultos Carolum Molinæum †. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus, per quas vera exiſtimatio non læditur. Quid ſi vero dicat aliquis de nobis, quod creditum apud bonos exiſtimationem noſtram deliberet? Hunc quoque occidi poſſe ſunt qui doceant ‡: mendoſe admodum, & contra naturæ quoque jus. nam interfectio iſta [82] non eſt modus aptus ad tuendam exiſtimationem.

† *In addit. ad Alex. conſ. 119.*
‡ *Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.*

XI. Veniamus ad injurias, quibus res noſtræ impetuntur. Si expletricem juſtitiam reſpicimus, non negabo ad res conſervandas raptorem, ſi ita opus ſit, vel interfici poſſe: nam [83] quæ inter rem & vitam eſt inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris

80 *Patientem excellenter*] Ut vir ingens & bello & ſtudiis Nuæus apud Thuan. lib. 55, ann. 1573. p. 335.

81 *Ignominioſa*] Indigna forti viro.

82 *Non eſt modus*] Idem judicavit Auguſtus Cæſar apud Sueton. c. 51. & 35.

83 *Quæ inter rem & vitam*] Etſi enim plus videtur exigi a fure, quam debet, ſi pro ablatis bonis vita ejus petatur: tamen judicio morali non eſt periculum, quod ipſe in ſe arceſſivit, 1, 3. 3. & quod minus eſt in re, quam eſt in hominis capite, id ſupplet lædentis injuria.

Nullam æqualitatem eſſe inter amiſſionem vel omnium bonorum & mortem, ſententia, opinor, verior eſt. Sic tamen ut hominum maxima pars longe aliter ſe cenſere rebus teſtetur. Cur enim navigant, militant, in metalla ſe defodiunt, margaritas piſcantur, & periculoſiſſimas artes alias exercent, niſi ut oſtendant ob bona & ſæpe ob vilem mercedulam libenter ſe capite periclitari? Qui projecerunt ſuam vitam in acquirendo, an parcent alienæ in eo, quod tanto pretio acquiſiverunt, tuendo? Inde paſſim ita loquuntur boni auctores, ut pecuniam & vitam parum differre ſignificent. Heſiodus:

Χρήματα μὲν ψυχὴ φίλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.
Spiritus haud levior miſeris mortalibus eſt res.

Antiphanes apud Stobæum:

Τ' ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς·
Ὅστις γ' μὴ ἔχει τοῦτο, μηδ' ἐκτᾶται, οὗτος

Digitized by Google

raptoris odio compenſatur, ut ſupra diximus: unde ſequitur, ſi id jus ſolum reſpiciamus, poſſe furem cum re fugientem, ſi aliter res recuperari nequeat, jaculo proſterni. Demoſthenes oratione in Ariſtocratem: *εἰ τ' ἦν δεινὸν, ὦ γῆ καὶ θεοὶ, καὶ φευτῶς παρὰ νόμον, ὃ μόνον παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ τἀμὰ ἐν πολεμίᾳ μοίρᾳ μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι·* *Nonne hoc per Deos durum atque injuſtum eſt, nec ſcriptis tantum legibus, ſed & communi inter homines legi contrarium, ut non ſinar vi uti adverſus eum, qui hoſtiliter res meas rapiat?* Nec obſtat [84] caritas [85] per modum præcepti, [86] lege divina humanaque ſepoſita, niſi res ſit, quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt.

XII. 1. Quis ſenſus ſit [87] legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, quam Demoſthenes adverſus Timocratem commemorat, [1] & inde ſumta lex XII tabularum; & Platonis ſcitum nono de legibus. Nam omnes iſtæ leges in hoc conveniunt, quod [88] furem nocturnum a diurno diſtinguunt. de

Οὕτω μὲν ζώντων τιθυκὰς σέβεται.
Anima atque ſanguis pecunia eſt mortalibus,
Hæc ſi carebis, ſine parandi copia,
Non vivis, umbra vivi mortua interes.

Sic ſanguinem, nervos, viſcera, vitalia dixerunt pro patrimonio, & comedi, cædi, concidi, perire, funus, de eo, qui bona perdit. Vide obſervat. lib. 4, cap. 24.

GROTII.

1 *Et inde ſumta lex* XII. *tabularum*] Addi poteſt lex Wiſigothorum libro VII, tit. 1. cap. XV. & capitulare Caroli Magni lib. V, cap. 191. lege Langobarda, qui nocte alienam curtem ingreditur, niſi ligandum ſe præbeat, occidi poteſt.

GRONOVII.

84 *Caritas*] Officium humanitatis communi naturæ debitum.

85 *Per modum præcepti*] Tanquam præcipiens, conſulens ac monens contrarium, licet non imperans, ut lex.

86 *Lege divina humanaque*] Ipſam ſi conſideres nudam, citra id, quo divinis & humanis legibus augetur.

87 *Legis Hebrææ*] Exod. 22, 2.

88 *Furem nocturnum*] Nocturnum furem ideo licere vult occidi, quod noctu vix ſit copia teſtium adhibendorum, atque ideo ſi occiſus reperiatur, facilius credatur ei, qui a ſe vitæ tuendæ cauſa dicat furem interemtum repertum cum aliquo inſtrumento, quo nocere poſſet.

Ergo hæc foret fictio juris, ſeu ejus, quod & poſſibile incerta veritate vel contra veritatem pro veritate a jure facta ad certos effectus interpretatio. Quales & alibi & in uſucapione & in poſtliminio JCti veteres agnoſcunt. Sed haud ſcio, an fictio juris tantum valere poſſit, ut per eam homo alioqui conſervandus poſſit occidi, quemadmodum per eam res poteſt retineri vel alienari. Potius hæc cauſa videtur, quod ubi minor eſt cuſtodia hominum, ibi ſanctior eſt cuſtodia legis. Sic apud Scythas nihil furto gravius, quia, ut ait Juſtinus, ſine tecti munimento pecora & armenta habentibus nihil ſalvum eſſet, ſi furari liceret. Sic abigeatus gravius punitur furto, etſi poſſint res furto ablatæ multo eſſe pretioſiores, quia fide pu-

de ratione legis ambigitur. a Quidam id unum putant ſpectatum, quod noctu diſcerni nequeat is qui venit, fur ſit, an ſicarius, & ideo tanquam ſicarium poſſe interfici. b Alii diſcrimen in hoc poſitum exiſtimant, quod noctu, quia fur ignotus ſit, res minus videantur poſſe recuperari. Mihi legum conditores nec hoc nec illud proprie videntur ſpectaſſe; ſed hoc voluiſſe potius, directe rerum cauſa interfici neminem debere: quod fieret, exempli cauſa, ſi fugientem telo proſternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: ſed ſi ipſe in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere a me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obſtare mihi [89] quod me in id diſcrimen adduxerim, dum rem meam cupio retinere aut occupatam extorquere, aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi poſſe imputari, qui verſer in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam, cum utar meo jure.

a *Soto d. loco Mateſilan. notab.* 135. *Jaſ. & Gom. Inſtitut. de act. in pr. Covar. d.* §. 1. *n. ibi. decimo. Leſſ. dub.* 21. *n.* 68.

b *Covar. d. loco. Aug. citat. in c. ſi perfodiens. de Homicid. Leſſius d. cap.* 9. *dub.* 21. *n.* 66.

2. Diſcrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc poſitum eſt, quod noctu vix ſit copia teſtium adhibendorum: atque ideo, ſi occiſus fur reperiatur, facilius credatur ei, qui a ſe vitæ tuendæ cauſa dicat furem interemtum, repertum ſcilicet cum aliquo inſtrumento, quo nocere poſſet. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto [90] במחתרת quod quidam transferunt *in perfoſſione*; alii forte melius, *cum perfoſſorio inſtrumento*: quomodo & Jeremiæ 11, 34. ea vox a doctiſſimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim tabularum, quæ furem diurnum occidi vetat, addita

publica in paſcuis ſunt pecudes, nec ita poſſunt cuſtodiri, ut quæ domi ſub oculis & clauſtris habemus. Sic noctu cum dormiunt homines, &, ut eleganter Statius, *mandavere animas* (quaſi alienæ fidei commiſere, non ipſi in poteſtate habent) vigilat lex: & in minore providentia dominorum majorem metum furibus facit.

Deinde non modo adverſus nocturnum furem præſumptio eſt defendiſſe ſe telo, ſed indubitatum hoc habuerunt legum conditores, nec intelligi poteſt fur nocturnus ſine telo: quia enim noctu ſunt omnia clauſa, quomodo nudis manibus effringet januam, perfodiet parietem, dimovebit arcarum & armariorum ſeras? Tertio ob hanc quoque cauſam, quod noctu clauſa ſunt omnia, nec ſine vi poſſunt aperiri, fur nocturnus non intelligitur ſine vi, & quidem in locum ſanctiſſimum. *Quid enim ſanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuſcujuſque civium? hic ara ſunt, hic foci, hic Dii penates, hic ſacra religionum cerimonia continentur: hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas ſit*, inquit Cicero in oratione pro domo cap. 41. *Jam ſi tempus eſt ullum jure hominis necandi, quæ multa ſunt, certe illud eſt non modo juſtum, verum etiam neceſſarium, cum vis vi illata defenditur*, ut idem pro Milone cap. 3.

Legis hujus ex 12. tabulis ibidem ſic meminit Cicero: *duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici impune voluerunt.*

89 *Quod me in diſcrimen*] Quod quaſi mea culpa in id periculum veni.

90 בַּמַּחְתֶּרֶת] A חָתַר *Fodere.*

Gro-

Digitized by Google

addita exceptione, nisi se telo defenderit. Adversus nocturnum igitur præsumtio est defendisse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, ut ad hanc ipsam legem notatum a Cajo est. Contra ab Ulpiano proditum est, quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem servando.

L. Si pignore. §. furem D. de furtis. L. furtum. D. ad leg. Corn. de sicariis.

3. Est ergo, ut dixi, præsumtio pro eo, qui furem noctu occidit: sed si forte testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum, qui furem occidit, adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam [91] diu quam noctu lex duodecim tabularum exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, ut ex Cajo discimus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat Ulpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur.

L. Itaque. D. ad leg. Aquiliam.

4. Cui simile est quod lex Hebræa [u] puellæ [92] de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiamsi cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque sint, cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa quam Romana, id quod caritas suadet, civibus suis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, sed ut id ita demum liceat si is qui rem suam servare voluit ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notavit, permissam privato homini alterius interfectionem non aliter, nisi ut servetur id, quod est irreparabile, ut vita & pudicitia.

XIII. 1. [93] Quid vero jam de lege euangelica dicemus? idem ab

GROTII.

u *Puella de vi in agro illata vult credi*] Bene id explicat Philo, ut locus frequentioris exempli causa sit positus, non quod ex eo solo semper definienda sit controversia. Potest enim, ut libro de specialibus legibus ille differit, & in urbe aliqua vim pati occluso ore, & in agro aliqua consentire in stuprum.

GRONOVII.

91 *Diu*] Interdiu.

92 *De vi illata*] Quæ dicit se vi stupratam.

93 *Quid vero jam de lege euangelica*] Rursus inculcat legis, ut loquitur, euangelicæ perfectionem, quasi perfectio euangelii sit demere metum grassatoribus nocturnis, & exponere bonos impunitiori audaciæ facinorosorum. Verba Christi sunt Matth. 5. *Audistis, quia dictum est: oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, ne obsistite injurioso: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & qui voluerit tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & qui te angariaverit mille passus, vade cum illo*

ab ea permitti, quod permiſit lex Moyſis; an ut in aliis rebus perfectior eſt lege Moyſis, ita hic quoque plus eam a nobis exigere? Ego quin plus exigat, non dubito. Nam ſi tunicam & pallium deferi jubet Chriſtus, & Paulus damnum aliquod injuſtum tolerari potius quam litigari, quæ [94] incruenta contentio eſt: quanto magis vult res etiam momenti majoris deſeri potius, quam interfici a nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiscum ſanguine ortum? Quare ſi res ſervari poteſt, ita ut non videatur periculum eſſe faciendæ cædis, recte id quidem; ſin aliter,

illo & alia duo. Hæc non præſtant fures ſalvos. Et primo valet reſponſio, quam ipſe dedit ſupra illis, qui verba de alapa bello & omni actioni forenſi obducebant: nempe alapam eſſe contumeliam levem, nec re, ſed opinione magnam. Sic tunica etiam & pallium amiſſionem non maximi pretii bonorum ſignificant. At fur nocturnus non petit tunicam & pallium, ſed aurum & argentum, & ſi poteſt, omnem cenſum patris familias. II. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* dictum eſt magiſtratibus. Deuteron. 19. Id non abrogat Chriſtus, quemadmodum nec abrogavit *non occides, non mœchaberis*, quorum ante meminit. Sed hæc omnia vindicat a pravis interpretationibus Judæorum, qui illud, de quo agimus, applicabant male ſibi & privatim & publice. Privatim, cum hinc ſibi jus facerent ob minimas injurias, minimaque damna immortale odium gerendi. Publice, quia ſub jugum erant Romanorum redacti, ſi quid ab his grave paterentur, rebelliones coquebant, & cœlum vituperabant, jactantes ſemper ſe Abrahami ſemen, & fœderatum Deo populum, & immemores, ſe fœdus illud & aliis peccatis multis, & non agnoſcendo Meſſiam præſentem, irritum feciſſe. Ait igitur, *ne obſiſtite injurioſo*, nempe ut ſoletis obſiſtere lædentes magis veſtras conſcientias, quam ab illo forte in bonis veſtris læſi eſtis, nec tantopere ſtudentes, ut puniantur, qui peccant, quam ut iræ veſtræ & vindictæ cupido exſatietur. Quemadmodum dixerat antea, *ne juretis omnino*: nempe ut ſoletis leviter & præter neceſſitatem. Quum autem jubet, qui tunicam auferat, ei & pallium tradi, qui maxillam dextram feriat, ei & lævam porrigi, qui angariet ad miliare unum, addi alterum, non præcipit patientiam hominum injuſtorum, ubi poſſunt puniri, ſed patientiam & æquum animum in caſtigationibus Dei per iniquos potentes, nec vetat, ne arceantur plectanturve ſcelera, ubi poſſunt plecti aut prohiberi: ſed ſi juſto Dei judicio homines potentes & majores legibus iſtis injuriis nos afficiant, ut patienter feramus & agnoſcamus, hæc evenire nobis ob peccata noſtra, Deumque, per illam injuſtitiam hominum, juſtiſſima & ſanctiſſima decreta ſua exſequi: adeoque non efferamur impatientia adverſus iſtas virgas Dei, ut ſi & alterum tantum perdendum ſit de bonis, ſi duplicetur contumelia, ſi geminetur labor, parati ſimus ſuſtinere, & mente atque ore dicere: *Iram Domini portabo, quia peccavi ei*, Mich. 7, 9. In eo adeo nihil perfectius a nobis poſtulat euangelium, ut idem jam præſtiterint ſancti in veteri teſtamento. Sic David 2 Samuel. 16. *Dimitte eum, ut maledicat; Dominus enim præcepit ei, ut maledicat David.* Et poterat tunc punire: ſed id tempus erat, quo ſe humilem redderet coram Deo rex piiſſimus, non magnum coram hominibus. Sic Jobus cap. 1. *Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum.*

94 *Incruenta contentio*] Lis in foro apud judicem, cui nullum periculum ſanguinis aut cædis intervenit.

GRO-

aliter, omittenda res est: nisi forte talis aliqua res sit, ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur sit ignotus, & spes sit aliqua fine cæde rem abituram.

2. Et quanquam hodie omnes ferme, tam jurisconsulti, quam theologi doceant, recte hominem a nobis interfici posse rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines in quibus lex Mosis & Romana id permittit; puta si fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus sententia veterum Christianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit Augustinus, cujus hæc verba sunt: *Quomodo apud divinam providentiam a peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet humana cæde polluti sunt?* Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore [x] laxata est disciplina, & paulatim interpretatio legis euangelicæ cœpit ad sæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri solebat forma veteris instituti: tandem his quoque remissa est hoc nomine censura.

Soto d. art. 8. Less. dub. XI. n. 74. Sylv. in verbo bellum. 2. n. 3. Lib. 1. de lib. arb. Pan. c. 2. de homicidiis. Less. d. loco.

XIV. Quæritur a nonnullis, an non lex saltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, si quo casu permittat furem interfici a privato, simul etiam præstet, ut id ab omni culpa sit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum [95] lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Est autem valde probabilis Scoti sententia, fas non esse quemquam ad mortem damnare, [y] nisi ob delicta, quæ lex per Mosem data morte punivit,

GROTII.

[x] *Laxata est disciplina*] Hieronymus in vita Malchi: *Postquam ecclesia coepit habere Christianos magistratus, facta est quidem ovibus major, sed virtutibus minor.* Vide c. suscepimus, de homicidio voluntario. & c. de his, distinct. 50.

[y] *Nisi ob delicta, quæ lex per Mosem data morte punivit*] Contra leges, quæ venantes rusticos morte puniunt, vide Gregorium Turonensem libro x, c. 10. Johannem Sarisberiensem Policratici I, c. IV. Petrum Blesensem epistola CXXIX.

GRONOVII.

[95] *Lex jus necis non habet*] Ait legem jus necis non habere in cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Quasi non minimum delictum, si ob causas incidentes sub capitis pœna vetetur, capitale fiat. Sibi imputet, qui transgreditur. Quare enim non licuerit Atheniensibus jubere, ut capitale esset, si quis legem de vindicanda Salamine tulisset. Justin. 2, 7. Quare non Thuriis, ut capite lueret, si quis cum armis in concionem veniisset? Diod. Sicul. 12, 12. Quare non Carthaginiensibus, ne quis Græcis literis aut sermoni studeret, quo loqui cum hoste aut scribere sine interprete posset. Justin. 20, 5. Quomodo autem constitet imperium militare, in quo minima quæque vetita capite luuntur? ut si quis in agmine ordinem excessit, si in rustici tugurio inventus est, si gallinam abstulerit. Et quantum est in se spectatum vesci de arbore? tamen capitale fuit, quia Deus dixerat: *quo die ex eo vescetis, morte morieris.* Distinguendum igitur, ne lex sit tyrannica, quæ servari non potest, & pro laqueo est ad capien-

vit, addito duntaxat, aut quæ his ſunt paria recta æſtimatione. Neque enim videtur notitia divinæ voluntatis, quæ ſola [96] animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi poſſe, quam ex illa lege, quæ certe mortis pœnam in furem non conſtituit. Præterea vero lex nec debet, nec ſolet jus dare, etiam eos, qui mortem meruerunt, privatim interficiendi, niſi in criminibus [97] valde atrocibus: alioqui fruſtra inſtituta eſſet judiciorum auctoritas. Quare ſi quando lex impune furem dicit interfici, [98] tollere quidem pœnam cenſenda eſt, ſed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet, duobus modis poſſe contingere, ut a privatis ſine peccato ſuſcipiatur ſingularis dimicatio: primum, ſi invaſor [99] concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occiſurus ſine dimicatione: deinde, ſi rex aut magiſtratus [1] duos mortem meritos inter ſe committat; quod ſi fiat, illis quidem licebit arripere ſpem ſalutis. At qui id juſſit, is minus recte officio functus videbitur, cum ſatius fuiſſet, ſi unius ſupplicium ſufficere videbatur, ſorte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta a nobis huc uſque ſunt, de jure tuendi ſe ac ſua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, ſed [2] ita ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diverſitatis ratione. Nam in privato bello [2] jus quaſi momentaneum eſt, & ceſſat ſimulatque judicem adire res patitur. At publicum, quia non oritur, niſi ubi non ſunt aut ceſſant judicia, [3] tractum habet, & per-

piendos innocentes, nec gravem cauſam habet. Sic ratio eſt & poteſt ſervari; utique quantumvis parvum delictum capitale facit.

GROTII.

2 *Ita ut ad bellum publicum quoque aptari debeant*] Ammianus lib. XXIII. *Cum irruentibus armis externis lex una ſit & perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris.* Alexander Imperator oratione ad milites apud Herodianum V. καὶ τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων ἐκ εὐγνώμονα ἔχει τὴν πρόφασιν, τὸ δὲ τὰς ἐχθρὰς ἀποκρούεσθαι ἐκ τε τοῦ ἀγαθοῦ συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥαλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνεσθαι, ὑπάρχει τὸ ἴσχυρον. *Injurias qui prior infert nihil habet probabilis coloris: at qui ſibi moleſtos arcet, ex bona conſcientia ſumit fiduciam, bonaque ei ſpes adeſt inde, quod injuriam non inferat ſed auferat.*

GRONOVII.

96 *Animum tranquillat*] Omnes conſcientiæ ſcrupulos eximere poteſt.

97 *Valde atrocibus*] Ut proſcriptos & militiæ deſertores, ſupra I, 4. 16. & exſules, ubi de iis lex eſt, qualis apud Quintilianum avum declam. 305.

98 *Tollere quidem*] Impunitatem dare in foro ſoli vel apud judicem mortalem non liberare conſcientiam.

99 *Concedat alteri*] Non directe ac verbis interpoſitis, ſed ſi dum aggreditur, tantum interveniat ſpatii aut loci, ut contraria arma expedire poſſim.

1 *Duos mortem meritos*] Ut Romani gladiatores noxios.

2 *Jus quaſi momentaneum*] Momentum vel punctum temporis durat.

3 *Tractum habet*] Non coërcetur intra tantas temporis anguſtias.

4 De-

& perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme [4] defenſio mera conſideratur. at publicæ poteſtates cum defenſione & ulciſcendi habent jus: Unde illis licet prævenire vim non præſentem, ſed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injuſtum eſſe ſupra docuimus) ſed indirecte ulciſcendo delictum cœptum jam, ſed non conſummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum eſt, quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte ſumi ad imminuendam potentiam creſcentem, quæ nimium aucta nocere poſſet. Fateor in conſultationem de bello & hoc venire, non ſub ratione juſti, ſed ſub ratione utilis: ut ſi ex alia cauſa juſtum ſit bellum, ex hac cauſa prudenter quoque ſuſceptum judicetur: nec aliud dicunt, qui in hanc rem citantur auctores. Sed [5] ut vim pati poſſe ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana eſt, ut plena ſecuritas nunquam nobis conſtet. Adverſus incertos metus a divina providentia & ab innoxia cautione, non a vi præſidium petendum eſt.

Alb. Gent. lib. 1, c. 14.

Bald. l. 3. de rer. diviſ.

XVIII. 1. Nec minus illud diſplicet, quod docent, juſtam eſſe defenſionem etiam eorum, qui [6] bellum promeriti ſunt, quia ſcilicet pauci contenti ſunt [7] tantundem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non poteſt: unde nec reus criminis jus habet publicis miniſtris capere ſe volentibus per vim reſiſtendi, ob metum ne plus æquo puniatur.

Alb. Gent. lib. 1, c. 13. Caſtr. lib. 3. de Juſtitia.

2. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læſit offerre ſatisfactionem viri boni arbitratu: ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias, cum fœdere non ſtetiſſet, quod cum rege Aſſyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium mulctæ: Idque cum feciſſet, & poſtea iterum bello laceſſeretur, fretus bona conſcientia vim hoſtium ſuſtinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis poſt res Romanis redditas, deditum belli auctorem, *Expiatum*, inquit, *eſt, quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœleſtium fuit. Satis ſcio, quibuſcunque Diis cordi fuit ſubigi*

II Regum. XVIII, 7. 14. & cap. XIX.

4 *Defenſio mera*] Nam offenſio ex intentione juſta non eſt. ſupra n 4.

5 *Ut vim pati*] Ut quia prævideo aliquem huc creſcere poſſe, me ut impune lædat, quum hujus animi nondum ulla ſigna det, ideo eum aggredi poſſim, & incrementa ejus vi interpellare. Arioviſtus ad Cæſarem 1. Gall. 44. debere ſe ſuſpicari, ſimulata Cæſarem amicitia quod exercitum in Gallia habeat, ſui opprimendi cauſa habere: quod niſi decedat, aut exercitum deducat ex his regionibus, ſeſe illum non pro amico, ſed pro hoſte habiturum.

6 *Bellum promeriti*] Injuria facta juſtam alteri cauſam inferendi belli dederunt.

7 *Tantundem reponere vindicta*] Seneca Troad. 278. *regi frenis nequit Et ira & ardens hoſtis & victoria commiſſa noctis.*

ſubigi nos ad neceſſitatem dedendi res, iis non fuiſſe cordi tam ſuperbe a Romanis federis expiationem ſpretam. Mox: *Quid ultra tibi, Romane, quid federi, quid Diis arbitris federis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum ſuppliciorum* [8] *judicem feram? Neminem, neque populum, neque privatum fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtuliſſent Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, [22] bonam cauſam ab his ad illos tranſiiſſe ait Ariſtides Leuctrica prima.

GROTII.

22. *Bonam cauſam ab his ad illos tranſiiſſe*] De principe Chalepi, qui pacem & reſidua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide Zonaram: ſimile de Cruciferis in Cromero libro XVII. de Helvetiis, qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onuſto, ademtoque mercatoribus, ſatisfactionem obtulerant, vide Philippum Cominæum libro VII.

GRONOVII.

8 *Judicem feram*] Ferre judicem eſt provocare adverſarium ad judicem vel arbitrum ſecundum ex utriuſque ſententia capiendum, in quem compromittant.

CAPUT II.

De his, quæ hominibus communiter competunt.

I. *Ejus quod noſtrum eſt diviſio.*
II. *Proprietatis exordium & progreſſus.*
III. *Quædam propria fieri non poſſe, ut mare ſumtum pro ſuo integro aut præcipuis partibus, & quare.*
IV. *Sola non occupata cedere ſingulis occupantibus, niſi per univerſitatem a populo occupata ſint.*
V. *Feras, piſces, aves cedere occupanti, niſi lex obſtet.*
VI. *In res proprias factas jus hominibus competere eis utendi in tempore neceſſitatis, & unde id veniat.*
VII. *Obtinere id, niſi neceſſitas aliter ſit vitabilis.*
VIII. *Niſi par ſit neceſſitas in poſſidente.*
IX. *Adjunctum eſſe onus reſtituendi rem, cum reſtitui poterit.*
X. *Exemplum hujus juris in bellis.*
XI. *In res proprias factas jus hominibus competere ad utilitatem, qua nihil alteri decedit.*
XII. *Hinc jus in aquam profluentem.*
XIII. *Jus tranſeundi terra & ammibus, quod explicatur.*
XIV. *An mercibus tranſeuntibus vectigal poſſit imponi.*
XV. *Jus morandi ad tempus.*
XVI. *Jus habitandi his competens, qui ſedibus ſuis expulſi ſunt, ſub imperio quod reperitur.*
XVII. *Jus habendi loca deſerta: quod quomodo intelligendum.*

XVIII.

Digitized by Google

XVIII. *Jus ad actus, quos vita humana desiderat.*
XIX. *Ut ad emenda necessaria.*
XX. *Non etiam ad res suas vendendas.*
XXI. *Ad querenda matrimonia: quod explicatur.*
XXII. *Jus ea faciendi, quæ promiscue extraneis permittuntur.*
XXIII. *Quod intelligendum, si quid permittatur quasi ex jure naturali, non ut ex beneficio.*
XXIV. *An licitus sit contractus cum populo, ut is fruges suas, eis quibuscum jam contraxit, non aliis vendat.*

I. SEquitur inter belli causas injuria facta, & primum adversus id, quod nostrum est. Est autem nostrum aliud [1] communi hominum jure, aliud [2] nostro singulari. Ab eo, quod hominibus commune est, incipiamus. Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut [3] ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt a proprietate, aut jam [4] aliquorum propriæ. Res quæ a proprietate vacant, aut tales sunt ut [5] propriæ fieri nequeant, aut [6] ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, quod dominium jurisconsulti vocant, exordium.

II. 1. Deus humano generi generaliter contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim a mundo condito, atque iterum mundo post diluvium reparato. [a] *Erant*, ut Justinus loquitur, *omnia communia & indivisa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium esset.* Hinc factum ut statim quisque hominum ad suos usus arripere posset, quod vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac [7] talis usus universalis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi potest ea, quæ est apud Ciceronem de finibus III. [b] *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occuparit.*

Gen. I, 29. 30. IX, 2.
Lib. XLIII.

Ne-

GROTII.

a ERant *omnia communia & indivisa omnibus*] Ejus vestigium mansit in Saturnalibus.

b *Theatrum cum commune sit*] Seneca de beneficiis VII, c. XII: *Equestria omnium equitum Romanorum sunt. in illis tamen locus meus sit proprius, quem occupavi.*

GRONOVII.

1 *Communi hominum*] Quia cujusvis hominis est, & propterea nec nos eo possumus excludi.

2 *Nostro singulari*] Quia neminis præter nos, vel eum, cujus est, adeo ut alius id male invadat.

3 *Ad actus*] Num. 18.

4 *Aliquorum propria*] Num. 6.

5 *Propria fieri nequeant*] Num. 3.

6 *Ut possint*] Num. 4. & 5.

7 *Talis usus*] Exercitium juris hujus & apprehensio rei hoc animo, ut mihi serviret, tantundem valebat tum, quantum nunc proprietas.

Neque is ſtatus durare non potuit, ſi aut [8] in magna quadam ſimplicitate perſtitiſſent homines, aut vixiſſent inter ſe in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem ſcilicet [c] ex ſimplicitate eximia, videre licet in quibuſdam Americæ populis, qui per ſæcula multa ſine incommodo in eo more perſtiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim [d 9] Eſſeni, deinde Chriſtiani qui Hieroſolymis primi exſtiterunt, ac nunc quoque non pauci qui vitam degunt [10] aſceticam. Simplicitatis, in qua [e] primi homines ſunt conditi, argumentum præbuit nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum, quam cognitio virtutis; ut de Scythis loquitur Trogus. *Vetuſtiſſimi mortalium*, inquit Tacitus, [f] *nulla adhuc mala libidine, ſine probro, ſcelere, eoque ſine pœna aut coërcitionibus agebant.* Apud Macrobium eſt: *Primum inter homines mali neſcia & adhuc aſtutiæ inexperta ſimplicitas.* hæc ſimplicitas [g 11] ἀφθαρσία videtur dici ſapienti Hebræo, Paulo apoſtolo ἁπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vafræ calliditati. Negotium erat illis unicum DEI cultus, [h] cujus ſymbolum arbor vitæ, ut Hebræi veteres explicant, aſſentiente Apo-

Juſt. lib. 11, 11.

11 Ad ſomn. Scip.

Sap. 111, 24. 11 Cor. 11, 3. Proverb. 111, 18. Philo de Mund. cre.

GRUTII.

c *Ex ſimplicitate eximia*] Horatius:

Campeſtres melius Scythæ,
Quorum plauſtra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat ſorte vicarius.

d *Eſſeni*] Et ab his orti Pythagoriſtæ. Vide Porphyrium, Diogenem Laërtium, Gellium, 1, 9.

e *Primi homines*] Adam typus humani generis. Vide Origenem contra Celſum. Neque nihil huc pertinet, quod Tertullianus dixit libro de anima: *Naturale enim rationale credendum eſt, quod anima a primordio ſit ingenitum, a rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus juſſu quoque ediderit, nedum id quod proprie aſflatu ſuo emiſerit? Irrationale autem poſterius intelligendum eſt, ut quod acciderit ex ſerpentis inſtinctu, ipſum illud tranſgreſſionis admiſſum, atque exinde inoleverit, & coadoleverit in anima adjectar jam naturalitatis, quia ſtatim in primordio naturæ occidit.*

f *Nulla adhuc mala libidine*] Seneca de iisdem epiſtola XC. *ignorantia rerum innocentes erant.* Deinde locutus de juſtitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit: *Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam, rudis vita.* Joſephus: μηδεμιᾷ ξυνιζάνουσι ψυχῇ φροντίδι· *Nullis curis turbidum habentes animum.*

g Ἀφθαρσία *videtur dici ſapienti Hebræo*] Sic & Paulus Eph. VI, 24 qui & ἀδιαφθορίαν dixit Tit. II, 17.

h *Cujus ſymbolum arbor vitæ*] Sanctitas ſuperior Rabbinis, ἐνδεῖα σοφίας, divina ſapientia Arethæ ad Apocalypſim. De Paradiſo vide Eccleſiaſtici caput XL, 17. & quatuor fluminibus paradiſi eundem librum XXIV, 35. & ſequentibus.

GRONOVII.

8 *In magna quadam*] Manſiſſent incallidi, & ex iis ignoratio verborum. Juſtin. 2, 2.

9 *Eſſeni*] 1, 3. 3.

10 *Aſceticam*] Exercent & caſtigant corpus, ut animus magis vacet religioni. 1, 2. 9.

11 Ἀφθαρσία] Integritas.

GRO-

Digitized by Google

Apocalypſi. Vivebant autem facile ex his, [1] quæ ſine induſtria ſponte ſua terra proferebat. *Apocalyp.* XXII, 2.

2. Verum in vita hac ſimplice & innocente non perſtiterunt homines, ſed animum applicuerunt ad artes varias, quarum ſymbolum erat [k] arbor ſcientiæ boni & mali, id eſt, earum rerum, quibus tum bene tum male uti licet: [12] φρόνησιν μέσην vocat Philo. Huc reſpiciens Salomo, *Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id eſt, *ſimplicem*, *ſed ipſi quæſiverunt ſibi cogitationes multas.* [13] ἔῤῥεπον εἰς πανουργίαν, ut dicto loco Philo loquitur. Dion Pruſæenſis oratione VI: ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῖς ὕστερον καὶ τὰ πολλὰ εὑρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον ἢ πάνυ τι συνενεγκεῖν. ἢ γὰρ πρὸς ἀνδρείαν, ἢδὲ δικαιοσύνην χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν. *His qui primos ſecuti ſunt hominibus calliditatem* [l] *variaque ad vitam reperta non multum fuiſſe conducibilia. Ingenio enim uſos homines non tam ad fortitudinem ac juſtitiam quam ad voluptatem.* Antiquiſſimæ artes agricultura & paſtura in primis fratribus apparuerunt; non ſine aliqua [14] rerum diſtributione. [15] ex ſtudiorum diverſitate æmulatio, etiam cædes: ac tandem cum [16] boni malorum conſortio contaminarentur, [m] vitæ genus giganteum, id eſt, violentum, quale eſt eorum quos [17] χειροδίκας Græci

Ecclеſ. VII. 30.

GROTII.

i *Quæ ſine induſtria ſponte ſua terra proferebat*] Vide egregium hac de re locum libro II. Varronis de re ruſtica, ex Dicæarcho: & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet Porphyrius de non eſu animalium IV.

k *Arbor ſcientiæ boni & mali*] Joſephus: τὸ φυτὸν ἐξύπτιον καὶ διανοίας τὸ ὑπῆρχεν· *quæ arbor erat ſolertiæ & intelligentiæ.* Telemachus apud Homerum:

καὶ εἴδω ἔκαστα,
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια. πάρος δέ τι νήπιος ἦα.
omnia novi,
Quæ bona, quæ mala ſunt, nec ſum jam parvus ut ante.

Zenoni Cittienſi prudentia, ſcientia bonorum & malorum & mediorum. Eſt id apud Diogenem Laërtium. Plutarchus de communibus notitiis: τί δὲ νέον εἰ τὸ κακῶν ἀναιρεθέντων οὐκ ἔσται φρόνησις, ἐτέραν δ' ἀντ' ἐκείνης ἀρετὴν ἐξευρῇ, οὐκ ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἀλλ' ἀγαθῶν μόνον ὄφελος ἔσαν; *Quid necebit, ſi ablatis malis nulla erit prudentia, pro ea autem alienam habeamus virtutem, quæ non bonorum ac malorum ſed ſolorum bonorum ſit ſcientia?*

l *Variaque ad vitam reperta*] Late hoc explicat Seneca epiſtola XC. quem lege, & Dicæarchum apud dictos jam ſcriptores.

m *Vitæ genus giganteum*] Seneca naturalium III. in fine: *exſtinctis pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierant.*

GRONOVII.

12 Φρόνησιν] Prudentiam mediam vel ambiguam.

13 Ἔῤῥεπον] Inclinarunt, vergere cœperunt ad malitiam.

14 *Rerum diſtributione*] Nam alter agrum frumento, alter paſcuum ſibi vindicarat.

15 *Ex ſtudiorum diverſitate*] Dum uterque ſuum præfert, alterius ſtudium contemnit.

16 *Boni malorum*] Gen. 6, 1.

17 Χειροδίκας] Violenti, quibus jus in manibus.

Græci vocant. [n] Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita succeſſit cupido voluptatis, [o] cui inſerviit vinum, unde & illiciti amores.

Gen. x, xi. 3. Præcipue vero concordiam rupit generoſius vitium, ambitio, cujus ſignum turris Babylonica: mox alii alias [18] terras partito poſſederunt. Sed poſtea quoque inter homines vicinos manſit non pecorum, ſed terrarum paſcuarum communio; quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut ſine incommodo ullo ad multorum uſus ſufficeret;

Virg. Georg. 1. *Ne ſignare quidem aut partiri limite campum*
Fas erat.

donec, aucto ut hominum ita pecudum numero, paſſim terræ non in gentes ut ante, ſed [19] in familias dividi cœperunt. *Gen. xiii.* [p] Puteos vero, rem in [20] ſiticuloſa regione valde neceſſariam, nec multis ſufficientem, occupando quiſque ſuos fecere. Hæc *Gen. xxi.* ſunt, quæ ex ſacra hiſtoria docemur, ſatis convenientia cum his, quæ philoſophi & poëtæ de primo ſtatu rerum communium & poſtea ſecuta rerum diſtributione dixerunt, quorum teſtimonia alibi a nobis producta ſunt.

Mari libero cap. 15. 4. Hinc diſcimus, quæ fuerit cauſa, ob quam a primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium diſceſſum eſt: nimirum quod cum non contenti homines [q] veſci ſponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus veſtito, vitæ genus exquiſitius delegiſſent, induſtria opus fuit, quam ſinguli rebus ſingulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obſtitit [21] locorum, in quæ homines diſceſſerunt, diſtantia, deinde [22] juſtitiæ & amoris defectus, per quem

GROTII.

n *Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita ſucceſſit cupido voluptatis*] Seneca dicto loco: *illis quoque innocentia non durabit, niſi dum novi ſunt.*

o *Cui inſervit vinum, unde & illiciti amores*] *Pramiumque ſummum ebrietatis libido portentoſa ac jucundum nefas.* Seneca ibidem.

p *Puteos vero*] De puteis ad Oaſim inter multos communibus vide Olympiodorum apud Photium.

q *Veſci ſponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus veſtito*] Qualem vitam Scritefinnorum nobis accurate deſcribit Procopius Gothicorum II. Adde Plinium XII, 1. Vitruvium II, c. 1.

GRONOVII.

18 *Terras partito*] Partitio terrarum in populos, cujus imago apud Germanos Cæſari 6, bell. Gall. 22.

19 *In familias*] Partitio in domos.

20 *Siticuloſa*] Qualis eſt orienti ſoli propior regio. Juſtin. 12, 10.

21 *Locorum, in quæ*] Quum alia atque alia appetendo loca, qui deſierant una vivere, deſierunt & res communicare.

22 *Juſtitiæ & amoris defectus*] Quum ſcilicet quidam per inertiam minus operæ conferrent ad res communes excolendas, nec minus tamen aliorum labore fruerentur: alii per avaritiam aut luxum plus appeterent aut conſumerent, quam frugalibus aut æquis dignum eſſet.

Gro-

Digitized by Google

quem fiebat, ut nec in labore, nec in consumtione fructuum, quæ debebat, æqualitas servaretur.

5. Simul discimus, quomodo res [22] in proprietatem iverint: non [23] animi actu solo; neque enim scire alii poterant, quid alii suum esse vellent, ut eo abstinerent; & idem velle plures poterant: sed pacto quodam aut expresso, ut per divisionem, aut tacito, [1] ut per occupationem. simulatque enim communio displicuit, nec instituta est divisio, [s] censeri debet inter omnes convenisse, ut, quod quisque occupasset, id proprium haberet. [t] *Concessum*, inquit Cicero, *sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura.* Cui addendum illud Quintiliani: *Si hæc conditio est, ut quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quicquid jure possidetur, injuria auferetur.* Et veteres cum [24] Cererem legiferam, & sacra ejus Thesmophoria dixerunt, hoc significabant, [u] ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem. *Cic. Off. III.* *Decl. 13.* *Macrob. Sat. III, c. XII.*

III. 1. His positis dicimus, mare sumtum aut [25] sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non posse: quod, quia de privatis quidam concedent, non de populis, probamus ex morali primum ratione: quia [26] causa ob quam a communione discessum est, hic cessat. Est enim tan-

GROTII.

1 *Ut per occupationem*] Vide quæ hac de re ex Gemara & Alcorano nobis protulit honos Britanniæ Seldenus in Thalassocratico.

s *Censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset, id proprium haberet*] Cicero: *ex quo quia suum cujusque sit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat.* Quod similitudine illustrat a Chrysippo reperta de stadio, ubi currendo licet vincere adversarium, non eum detrudendo. Scholiastes ad artem poëticam Horatii: *quemadmodum domus aut ager sine domino communis est: occupatus vero jam proprius fit.* Varro in Age modo: *Terra culturæ causa attributa olim particulatim, ut Etruriæ Thuscis, Samnium Sabellis.*

t *Concessum, sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura*] Solon:

Χρήματα δ' ἰμοίρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δ' ἁπάσας
Οὐκ ἐθέλω.

Divitias habuisse velim, sed non bene partas
Non cupiam.

Cicero officiorum I: *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda est, sed fugienda semper injuria.*

u *Ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem*] *Postquam ex agrorum discretione nata sunt jura.* Ita Servius ad illud in quarto Æneidos: *Legifera Cereri.*

GRONOVII.

22 *In proprietatem*] Propriæ factæ sint.

23 *Animi actu*] Destinatione mera vel cupiditate habendi.

24 *Cererem legiferam*] Virgilius 4. Æneid. 58. Ovid. 5. Metam. 343. Athenæus I, 12.

25 *Sub ratione*] Vel universum vel partes ejus, ut grandes sinus aut freta propriive nominis tractus.

26 *Causa hic cessat*] Non est verendum, ne quis tantum ex eo sumat, ut alii fraudentur, atque ita non servetur æqualitas.

tanta maris magnitudo, ut ad quemvis uſum omnibus populis ſufficiat, ad aquam hauriendam, ad piſcatum, ad navigationem. Idem dicendum eſſet de aëre, [27] ſi quis ejus uſus eſſe poſſet, ad quem terræ uſus non eſſet neceſſarius, ut eſt [x] ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo, qui in terra imperium habet.

2. Nec aliud cenſendum de [28] Syrtibus, ubi nihil eſt quod cultum ferat, & uſus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Eſt & naturalis ratio, quæ mare conſideratum, ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit [y] niſi [29] in re terminata: unde Thucydides terram vacuam vocat ἀόριστον· & Iſocrates terram ab Athenienſibus occupatam τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν. Liquida vero quia per ſe non terminantur (30 τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ, inquit Ariſtoteles) occupari nequeunt, niſi ut contenta in re alia: quomodo lacus & ſtagna occupata ſunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut [z] terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὴν ἠπειρον διὰ τοῦτο εἶναι τῇ γῇ περιβεβλῆσθαι, quæ Appollonii verba apud Philoſtratum. Sulpicius Apollinaris apud Gellium: *Quid poteſt dici* [31] *citra oceanum eſſe, cum undique oceanus circumſcribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undique verſum circumfluat, nihil citra eum eſt, ſed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus ſunt omnia, quæ intra oras ejus incluſa ſunt.* [32] M. Acilius Conſul in oratione ad milites, quæ apud Livium: *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ ſuaſoriis dicitur oceanus totius orbis vinculum terrarumque cuſtodia: Lucano unda mundum coërcens. [33] Nec fingenda diviſio: nam cum primum terræ diviſæ ſunt, incognitum erat mare ſui maxima parte: atque ex eo

Lib. I. *Paneg.* *De Gener. lib.* II, *c.* 2. VII, *c.* XII. *lib.* XII. *cap.* 13.

GROTII.

x *Ad aucupia*] Et habitandi jus. Tam ſoli quam cœli menſura facienda eſt, ait Pomponius l. ſi opus. D. quod vi aut clam. Adde legem penultimam. D. pro ſocio.

y *Niſi in re terminata*] Ideo jugera quæ poſſeſſorem non habent immetata dixit Horatius.

z *Terra majus*] Ita de oceano ſenſit Jarchas apud Philoſtratum III, XI.

GRONOVII.

27 *Si quis ejus*] Si homines poſſent volare, aut verſari in aëre ſine tactu terræ vel molis, quæ a terra ſuſtinetur.

28 *Syrtibus*] Magna & minore in ora Africæ. Lucan. 9, 303. Salluſt. Jugurt. 78.

29 *In re terminata*] Quæ fines certos habeat.

30 Τὸ ὑγρὸν] Quod fluit vel liquidum eſt, non finitur proprio & ſui generis termino.

31 *Citra oceanum*] Error Sulpicii Apollinaris, qui putavit *citra* idem eſſe quod *extra*. At *citra* oceanum eſt *intra* oceanum. Sic Gallia citerior Romanis, quæ intra Alpes, Hiſpania citerior, quæ intra Iberum flumen.

32 *M.*] Liv. 36, 17.

33 *Nec fingenda*] Nec inducere in animum debemus, oceanum perinde ac terras a gentibus aliquando diviſum eſſe.

GRO-

eo nullus fingi modus poteſt, quo gentes adeo diſſitæ de diviſione convenirent.

3. Ideo, quæ communia omnium fuerunt, & in prima diviſione diviſa non ſunt, ea non jam diviſione, ſed occupatione tranſeunt in jus proprium, nec dividuntur niſi poſtquam propria eſſe cœperunt.

IV. Veniamus ad ea, quæ propria fieri poſſunt, ſed nondum facta ſunt propria. Talia ſunt [a] loca multa inculta adhuc, [b] inſulæ in mari, feræ, piſces, aves. Sed duo notanda ſunt: duplicem eſſe occupationem, unam [34] per univerſitatem, alteram [35] per fundos. prior ſolet fieri per populum, aut eum, qui populo imperat: altera deinde per ſingulos, magis tamen [36] aſſignatione quam [37] libera occupatione. Quod ſi quid univerſim occupatum in ſingulos dominos deſcriptum non eſt, [38] non ideo vacuum cenſeri debet. manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia eſſe ſolent flumina, lacus, ſtagna, ſilvæ, montes aſperi.

V. De feris, piſcibus, avibus illud notandum eſt; qui imperium habet in terras & aquas, ejus lege impediri poſſe aliquos, ne feras, piſces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio eſt, quia ad gubernationem populi [39] moraliter neceſſarium eſt, ut qui ei vel ad tempus ſe admiſcent, quod fit intrando territorium, ii conformes ſe reddant ejus populi inſtitutis. Nec obſtat, quod ſæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum eſſe talia animalia venari: hoc enim verum eſt, quamdiu lex civilis nulla intercedit; ſicut lex Romana res multas relinquebat [40] in illo primævo ſtatu, de quibus aliæ gentes aliud conſtituerunt. Cum autem lex civilis aliud conſtituit, eam obſervari debere jus ipſum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil poteſt præcipere, quod jus naturæ prohibet, aut prohibere, quod præcipit, poteſt tamen libertatem naturalem circumſcribere, & vetare

Covarr. c. peccatum. par. 11. §. 8. Dd. in. l. cunctos populos. C. de ſummi. Trin. Innoc. & Panorm. in c. a nobis. 1. de ſent. excomm. Covarr. d. loco.

GROTII.

a *Loca inculta adhuc*] Vide Bembum hiſtoriæ VI.

b *Inſulæ in mari*] Ut Echinades, quas occupando ſuas fecit Alcmæon. Thucyd. II in fine.

GRONOVII.

34 *Per univerſitatem*] Quum ex illa generis humani communitate partem ſibi eximit gens, vel civitas, vel regnum, & publicam facit.

35 *Per fundos*] Quum certas portiones privati conſequuntur.

36 *Aſſignatione*] Attributione, quæ fit per electos, aut præfectos ei rei, ut apud Romanos per triumviros coloniis deducendis.

37 *Libera occupatione*] Cujuſque privati.

38 *Non ideo vacuum*] Exemplum apud Tacitum 13. annal. 54.

39 *Moraliter neceſſarium*] Non quidem neceſſitate abſoluta & naturali, ſed introducta gentium inſtitutis.

40 *In illo primævo ſtatu*] Sic olim in Hiſpania quilibet e vulgo rei metallicæ, prout libuiſſet, operam dabat. Diod. 5, 36.

GRO-

Digitized by Google

vetare, quod naturaliter licebat, [41] atque etiam ipſum dominium naturaliter acquirendum vi ſua antevertere.

VI. 1. Videamus porro, ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ ſunt. quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas [42] videatur abſorbſiſſe jus illud omne, quod ex rerum communi ſtatu naſcebatur. Sed non ita eſt. Spectandum enim eſt, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia ſingularia introduxerunt: quæ credenda eſt talis fuiſſe, ut quam minimum ab æquitate naturali receſſerit. Nam ſi ſcriptæ etiam leges in eum ſenſum trahendæ ſunt quatenus fieri poteſt, multo magis mores, qui ſcriptorum vinculis non tenentur.

2. Hinc primo ſequitur, in graviſſima neceſſitate reviviſcere jus illud priſtinum rebus utendi, tanquam ſi communes manſiſſent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, ſumma illa neceſſitas videtur excepta.

L. 2. §. 2. D. de l. Rhod. *L. 3. §. 7. D. de incend.* *L. 29. §. 3. D. ad l. Aquiliam.* 3. Hinc illud, ut in navigatione, ſi quando defecerint cibaria, quod quiſque habet, in commune conferri debeat. Sic & defendendi mei cauſa vicini ædificium orto incendio [43] diſſipare poſſum: & funes aut retia deſcindere, in quæ navis mea impulſa eſt, [c] ſi aliter explicari nequit. Quæ omnia [44] lege civili non introducta, ſed expoſita ſunt.

Thom. 2, 2. 66, 7. *Covar. cap. peccatum. p. 2. §. 1.* *Soto lib. V. q. 3. art. 4.* 4. Nam & inter Theologos recepta ſententia eſt, in tali neceſſitate, ſi quis quod ad vitam ſuam neceſſarium eſt, ſumat aliunde, eum furtum non commitere: cujus [45] definitionis non hæc cauſa eſt, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, ſed quod res omnes in dominos diſtinctæ, [46] cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam ſi primi diviſores interrogati fuiſſent quid de ea re ſentirent, reſpondiſſent quod dicimus. *Neceſſitas*, inquit pater Seneca, *magnum humanæ imbecillitatis patroci-*

GROTII.

c *Si aliter explicari nequit*] Talia non procedunt niſi ex magna & ſatis neceſſaria cauſa. Ulpianus l. Si alius. §. 4. D. quod vi aut clam: ubi ſequitur exemplum illud de ædibus interciſis arcendi incendii cauſa.

GRONOVII.

41 *Atque etiam ipſum*] Et eximere aliquid promiſſæ occupationi, naturali jure conceſſa erat.

42 *Videatur abſorbſiſſe*] Suſtuliſſe omnem poteſtatem aliorum in re, quæ propria ex communi facta eſt.

43 *Diſſipare poſſum*] Quod eſt incendium ruina extinguere: quod de ſuis fortunis dicebat Catilina.

44 *Lege civili*] Pandectas quoque juris civilis Romani ſanxit; non tamen, ut propriam ejus juris partem, aut illius civitatis populive conſtitutionem, ſed ut a naturæ æquitate comparatam legem.

45 *Definitionis*] Regulæ, ſententiæ, pronuntiati.

46 *Cum benigna receptione*] Ea cum conditione atque exceptione, ut, ubi noxæ & damno eſt diſtinctio dominiorum, ibi valeat priſtina communitas.

Gro-

trocinium, [d] *omnem legem* (humanam ſcilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit*. Cicero Philippica XI. *Caſſius in Syriam profectus eſt, alienam provinciam,* [47] *ſi homines legibus ſcriptis uterentur: his vero oppreſſis,* [48] *ſuam lege naturæ.* Apud Curtium eſt: *In communi calamitate* [49] *ſuam quemque habere fortunam.*

VII. Sed cautiones adhibendæ ſunt, ne evagetur hæc licentia: quarum prima ſit: omni modo primum tentandum, an alia ratione neceſſitas evadi poſſit, puta adeundo magiſtratum, aut etiam tentando, an rei uſus a domino poſſit precibus obtineri. Plato ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, ſi quis in ſuo [50] ad cretam uſque foderit ad aquam exquirendam: & Solon; ſi in ſuo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit Plutarchus; *ἀπορίαν γὰρ ὥιετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν· arbitrabatur ſubveniendum neceſſitati, non inſtruendam pigritiam.* Xenophon in reſponſo ad Sinopenſes: *ὅποι δ' ἂν ἰόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἂν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἂν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκῃ λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια· ubi jus emendi nobis non conceditur, ſive in Barbarico, ſive in Græcanico ſolo, ibi quæ opus eſt ſumimus, non per proterviam, ſed ex neceſſitate.* *Leſſ. lib. II, cap. 12. dub. 12. n. 70.* *Exped. Cyri V.*

VIII. Secundo, non concedendum hoc ſi pari neceſſitate ipſe poſſeſſor teneatur. nam in pari cauſa poſſidentis melior eſt conditio. *Stultus non eſt*, ait Lactantius, *qui* [51] *tabula naufragum, ne ſalutis quidem propriæ cauſa, nec equo ſaucium dejecerit: quia ſe abſtinuit a nocendo, quod eſt peccatum, & hoc peccatum vitare ſit ſapientia.* Cicero dixerat officiorum III. *Nonne igitur ſapiens, ſi fame ipſe conficiatur, abſtulerit cibum alteri,*

GROTII.

d *Omnem legem frangit*] *Quicquid coëgit, defendit.* lib. IV, contr. XXVII. Exemplis idem Seneca illuſtrat in excerptis controverſiæ IV. *Neceſſitas eſt, quæ navigia jactu exonerat: neceſſitas eſt, quæ ruinis incendia opprimit: neceſſitas eſt lex temporis.* Theodorus Priſcianus vetus medicus: *Expedit prægnantibus in vitæ diſcrimine conſtitutis ſub unius partus ſæpe jactura ſalutem mercari certiſſimam, ſicut arboribus creſcentium ramorum accommodatur ſalutaris abſciſio, & naves preſſa onere cum gravi tempeſtate jactantur, ſolum habent ex damno remedium.* Prima illa verba ad ἐμπνευθλάσιν pertinent, cujus inſtrumenti deſcriptio apud Galenum & Celſum, ac proinde eadem vox reſtituenda apud Tertullianum de anima.

GRONOVII.

47 *Si homines legibus*] Niſi bellum civile juris ordinarii ſtrictam obſervationem ſuſtuliſſet.

48 *Suam lege naturæ*] Quæ bono civi præcipit eam provinciam ſuam putare, in qua ſervire patriæ poſſit, etſi publica auctoritate ob turbas careat.

49 *Suam quemque*] Unumquemque conſulere ſibi, ut poteſt. 6, 4.

50 *Ad cretam*] Ad ſiccum & ſolidum, ut deſinat eſſe ſpes aquæ inveniendæ. Plinius nat. inſt. 31, 3. 1341. Plutarchus περὶ τῶ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, p. 827.

51 *Tabula*] Quavis materia, aſſere, ligno fractæ navis.

52

alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi est vita mea utilior quam [52] *animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* Apud Curtium legitur: *Melior est causa suum non tradentis, quam poscentis alienum.*

Adr. quod lib. 1. art. 2. col. 3. Covarr. d. loco.

IX. Tertio ubi fieri poterit, [53] faciendam restitutionem: Sunt quidam, qui aliter censent hoc argumento, quod qui jure suo usus est, ad restitutionem non obligetur. Sed verius est, jus hic non fuisse plenum, sed restrictum cum onere restituendi ubi necessitas cessaret. Tale enim jus sufficit [54] ad servandam naturalem æquitatem contra rigorem dominii.

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare, qui situs sit [55] in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta*, ait Livius: quia malum hic, quicquid vel minimum abit a necessitate. Græci, qui cum Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent, & pretium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id quod jam diximus necessitatis.

Lib. XXIV.

De Exped. Cyri lib. V.

XI. Alterum est [56] utilitatis innoxiæ. *Quidni enim*, inquit Cicero, *quando sine detrimento sua potest,* [57] *alteri communicet in iis, quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca benefi-

De off. 1. IV. de benef.

52 *Animi talis*] Propositum non recedendi ab eo, quod justum est.

53 *Faciendam restitutionem*] Si aliena re, tanquam communi in necessitate usus fueris, mutatis in melius temporibus, id quod consumseris, restitui oportere.

54 *Ad servandam*] Ad fruendum ex antiquissima communione, quibus introducta dominia uti severe prohibent.

55 *In solo pacato*] Terris eorum, qui non sunt hostes nostri, ut Ordines Belgii liberi fecerunt in Trajectu Mosæ, Rhenoberga, Orsavia, Embrica, Vesalia, quas hostis Hispanus occupatas præsidiis tenebat, & inde socios eorum infestabat.

56 *Utilitatis innoxiæ*] Per quam meum commodum sine damno alterius quæro. Inde actio pauperis adversus divitem, qui flores suos, unde pauperis apes mella legebant, veneno infecit, apud Quintilianum declam. 13.

57 *Alteri communicet*] Hoc latinum non est. Itaque non potuit Cicero dicere, qui semper, communicare quid cum aliquo, non communicare alicui. Fraus huic loco facta est. Sic enim Cicero 1, off. 16. *Una ex re satis præcipit, ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluente, pati ab igne ignem capere, si quis velit consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta.*

beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud Plutarchum legimus Symposiacon VII. ὅτι γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅσιον αὐτοῖς ἄδην ἔχοντας, ὅτι ναύματος ἐμφορηθέντας, πηγὴν ἀποτυφλᾶν καὶ ἀποκρύπτειν, ὅτι πολὺ σημεῖα καὶ ὁδὸν διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μεθ' ἡμᾶς· *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare, neque* [58] *signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.*

XII. Sic flumen, [59] qua flumen dicitur, proprium est populi, cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditione est populus: atque ei licet [60] molem in flumen injicere: quæ in flumine nascuntur, ejus sunt. At idem flumen, [61] qua aqua profluens vocatur, commune mansit, nimirum ut bibi hauriri que possit. *L. Quædam D. de rer. div.*

Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;
Atque cavum vastas in mare servet aquas?

inquit [62] Ovidius: apud quem & Lycios Latona sic alloquitur:

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:

ubi & undas vocat [63] munera publica, id est, hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

XIII. 1. [64] Sic & terræ, & flumina, & [65] siqua pars maris

58 *Signa navigationis aut itineris*] Exemplum nobile præbet Darius Codomannus Persarum rex in ponte Lyci. Justin. 11, 14.

59 *Qua flumen dicitur*] Si omne corpus intelligas parti territorii inclusum.

60 *Molem injicere*] Hujusmodi molis mentio apud Tacit. 5. hist. 19.

61 *Qua aqua profluens*] Si in flumine manantes & momento temporis mutatas undas intelligas, neque enim propriæ fiunt, nisi a quo hauriuntur.

62 *Ovidius*] 6. Metam. 350.

63 *Munera publica*] Inf. num. 17. & cap. seq. num. 9.

64 *Sic & terra &c.*] Verum putat transiturο cum exercitu alienos fines postulandum prius transitum, sed si negetur, vindicari posse. Sane si jus est ei vindicandi, jus etiam alteri est negandi. Etenim si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris: ab his enim major metus. Sic apud Petronium miles Encolpium paganum ponere jubet arma, & malo cavere. Sic Cicero in Sicilia, postquam domitis fugitivis inde Man. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuisse ejusmodi testatur, ut ne quis cum telo servus esset. lib. v, Verr. 3. Præterea si privato prohibere potest, nequis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratia, multo magis princeps vel populus, ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. At verum prius facit §. 12. Institution. de R. D. Hinc cum Philippus Macedo prætextu ponendæ Herculi in ostio Istri statuæ pacatum accessum ad religionem Dei per Scythiam petisset, rex Atheas armatum exercitum fines ingredi negavit se passurum, Justin. 9. 2. Et Cæsar, cum in Galliam tenderent Helvetii, dicerentque sibi esse in animo sine ullo maleficio per provinciam

ĕiam Romanam iter facere, rogantque ut ejus voluntate ſibi facere liceret, reſpondit, ſe more & exemplo populi Romani non poſſe iter ulli per provinciam dare, &, ſi vim facere conentur, prohibiturum oſtendit. lib. 1, bell. Gall. 8. Dicit more & inſtituto populi Romani, ut ſignificet Romanos hoc naturæ jus eſſe non putaſſe, ut neceſſario daretur. Sic cum de exercitu Romano in Aſiam adverſus Antiochum per Macedoniam ducendo deliberatur, Publius Africanus ad fratrem, *Iter, quod inſiſtis*, ait, *L. Scipio, ego quoque approbo, ſed totum id vertitur in voluntate Philippi.* Liv. 37, 7. Judicans poſſe illum jure ſuo prohibere. Caſus, quo hic traditur, propria aliqua, ut communia, poſſe vindicari, eſt utilitatis innoxiæ, & ob damna præſentia, & ob pericula graviora. Etenim ſi ne amica quidem & patria tranſeuntes exercitus ſancta & inviolata habent, quid facient in externis? Vide Othonianorum & Vitellianorum per pacatiſſima, per ipſam Italiam tranſitus apud Tacit. 2. hiſtor. 12. & 87. Plin. Panegyr. 20. *Quam diſſimilis nuper alterius principis tranſitus, ſi tamen tranſitus ille, non populatio fuit, cum ablatus hoſpitum exerceret, omniaque dextra lævaque perruſta & attrita, ut ſi vis aliqua vel ipſi illi barbari, quos fugiebat, inederent.* Tales hodie omnes tranſitus nulla diſciplina Germania & Gallia experiuntur. Comineus lib. 6, cap. 2. *Regnum ſub mortem Ludovici XI. utcunque patens & amplum exhauſtum erat & egenum, cum aliis rebus, tum maxime per traductos & commeantes hinc inde exercitus.* Ne dicam de annona, quam neceſſe eſt ingraveſcere incolis, majore hominum, quam tueri terrarum copiæ ſeu naturales ſeu adventitiæ ſolent, numero admiſſo. Pericula & metus longe graviores. Cæſar homines inimico animo data facultate per provinciam itineris faciendi, temperaturos ab injuria & maleficio non exiſtimabat lib. 1, bell. Gall. 7. arma per ſe faciunt exſertos promtoſque in injurias, præſertim ubi numerus adeſt, & occaſio & pretium ſceleris. Notum illud Homeri: αὐτὰρ ὁ ἰρήλατται ἀνδρὸς σίδηρος, & Valerii Flacci: *Namque virum trahit ipſe chalybs.* Non cogitaverint de maleficio cum adventarent. Occaſio furem facit: in peregrino quaſi exules ſunt, quibus *mille in dies nova conſilia aut fortuna ſua aut ingenium poſſit facere*, verbis Livii 35, 42. Quam facile venit alicui in mentem: *Videmus terram opulentam & uberem: nolite negligere, nolite ceſſare: eamus & poſſideamus illam: nullus erit labor.* Judic. 18, 10. Quam præſens eſt dici a tranſeuntibus privato de injuria facta conquerenti: *Cave ne ultra loquaris ad nos, & veniant viri animo concitati, & ipſe cum omni domo tua pereas.* ibidem v. 18. Qui neſcit toties ſubſidio vocatos & intra finem admiſſos externos auxilium in perniciem verſiſſe neque ullis pactis, ullis exſecrationibus deterreri potuiſſe a facinore, ut fidem datam ſervarent? Athenienſes claſſe in Siciliam navigarunt, *ut ſub ſpecie ferendi Catinienſibus auxilii tentarent inſula imperium*, inquit Juſtinus 4, 3. Philippus bello ſacro civitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ ſub illius auſpiciis militaverant, quæ gratulatæ illi ſibique victoriam fuerant, hoſtiliter occupatas diripuit: non Diis publicis privatiſque, ad quos paulo ante ingreſſus hoſpitaliter fuerat, pepercit. 8, 3. Et plenus iſtorum ille Romanus miles Capuæ in hibernis locatus ſecum exigebat ita: *Cur autem potius Campani Italiæ agrum uberrimum, dignam agro urbem, qui nec ſe nec ſua tutari poſſint, quam victor exercitus haberet, qui ſuo ſudore & ſanguine Samnites inde depulliſſet, &c.* Livius lib. 7, 38. Anglo-Saxones ut viderunt terram latam ac fertilem, & incolarum manus ad bellandum pigras, ſe vero & maximam partem Saxonum ſine certis ſedibus; mittunt ad evocandum majorem exercitum, & pace cum Scotis & Pictis firmata, in commune contra Brettos (i. e. Britannos, qui eos trans mare in auxilium vocaverant contra Scotos & Pictos, ut

Clau-

Claudiano & vetuſtioribus hoc auctore appellantur) conſurgunt, eoſque regione propellunt, & ſuæ ditioni regimen diſtribuunt, ut narrat Wittichind. lib. 1. annal. Quid ab illo exſpectandum, qui in minus obligati ſunt, qui non promiſerunt etiam tueri, ſed tantum non offendere. Super hæc omnium fere imperiorum hoc vitium eſt, ut quo longius ab limite in interiora proceditur, eo imbecilliora invenias. Sic Pœnos foris invictos Agathocles & Scipio prope Carthaginem vicerunt. Sic Hannibal negabat Romanos niſi in Italia poſſe vinci. Ut in animantium corporibus infirmiſſima & periculis opportuniſſima ſunt vitalia. Ad hæc igitur myſteria intuenda admitti quaſi profanos & invidos oculos externæ & magnæ multitudinis armatæ, in tanta hominum invadendi & poſſidendi libidine, res aleæ plena eſt. Quid quod in omnibus imperiis reperiuntur homines rerum novarum cupidi, qui tales hoſpites aut adverſus cives ſuos aut adverſus ſuperiores aut vicinos ultro incitent. Galli, in expeditione in Neapolitanum regnum, tranſitum per terras Florentinorum impetraverunt. Erant ſub horum imperio Piſani, quam urbem cum ingreſſus eſſet Carolus VIII. rex, plebs circumfuſa dominorum in ſe crudelitate expoſita orare regem cœpit, ut in libertatem avitam aſſereretur. Regis familiares poſtulationem juſtiſſimam eſſe dixerunt, & ille pactorum conventorum cum Florentinis immemor, nec quanti ea res momenti eſſet, expendens, liberos eſſe juſſit, ut ſcribit Belcarius commentariis rerum Gallicarum lib. 5. & ante illum Cominæus lib. 7, cap. 7. Sic apud Tacitum Lugdunenſes exſtimulabant ſingulos militum Vitellianorum tranſeuntium, & in everſionem Viennenſium impellebant ob municipalem invidiam, 1. hiſtor. 65. Exempla, quæ auctor adducit, facti ſunt potentiorum, non juris. Quod autem Iſraelitis licuit bellare in Emorræos tranſitum negantes, non conceſſum, quia jus gentium negabant, ſed quia erant inter damnatos ſeptem populos, quorum terras Iſraelitis donaverat Deus, Joſuæ 3. verſu 10. Itaque hæc tantum fuit προφασις & ἀφορμη, non αἰτια, *pretextus* & *occaſio*, non *cauſa* belli. Itaque Edomitis idem negantibus abſtinuerunt, quia non erant ex damnatis donatiſque: longe autem graviora obduci exempla poſſunt illorum, qui peſſimam mercedem ſuæ bonitatis tranſitus concedendo, tulerunt. Poſt pacem Antalcidæ, conquieſcente tota Græcia, Phœbidas Lacedæmonius exercitum auxilio Amyntæ Macedonis adverſus Olynthios ducebat per pacatos & amicos Thebanos: quibus nihil mali ſuſpicantibus, pellectus occaſione Cadmæam urbis arcem occupavit. Lacedæmonii querentibus Thebanis fœdus eſſe violatum, mulctam irrogarunt Phœbidæ, præſidium tamen in arce, & per illud urbem obnoxium tenuerunt; donec conſilio Epaminondæ, virtute Pelopidæ liberaretur. Diodor. Sicul. l. 45, 20. Campani de exercitu Agathoclis Meſſanam ſpecie hoſpitum ingreſſi, ut inde conſcendentes in Italiam navigarent, ut viderunt pulcherrimam & copioſam urbem ſecure haberi, occiſis civibus uxores filiaſque eorum, domos & agros ſorte inter ſe diviſerunt. Polyb. 1. Unum exemplum addam, quod ſi hæc doctrina valeret, cum totius Europæ periculo vidiſſemus: ſed id ne ſinat Deus. Turcæ hodie petunt innoxium tranſitum a Cæſare per terras ejus ad oppugnandos Venetos, an quiſquam erit tam ſtultus aut malus conſiliarius, ut audeat dicere Cæſari, petere illos jus, quod noſtro metu non tollatur, petere quod eſt juris naturæ, quodque nullo, etiam religionis, prætextu poſſit negari. Quod ad cautiones, utantur illis, qui aliter non poſſunt: at cui ad negandum vires ſunt, cum ego memorem eſſe jubeo, ſæpe cautorem quoque captum eſſe: memorem nullo jure quenquam cogi, qui liber ſit, ut invitus dominum accipiat: ubi dominus, parem: qui autem armatum

maris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his [66] qui tranſitu opus habent ad cauſas juſtas; puta, quia ſuis finibus expulſi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente ſepoſita, aut etiam quia quod ſuum eſt juſto bello petunt. Ratio hic eadem quæ ſupra, quia dominium introduci potuit [67] cum receptione talis [e] uſus, qui prodeſt his, illis non nocet: ideoque dominii auctores id potius cenſendi ſunt voluiſſe.

Bal. III, *conſ.* 293.

Num. XX. & XXI.

2. Exemplum habemus inſigne in Moſis hiſtoria, qui cum tranſeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, deinde Emoræo [68] has tulit leges, iturum ſe via regia, nec deflexurum ad poſſeſſiones privatas. Si qua re ipſorum haberet opus, juſtum pretium eis perſoluturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, [f] juſtum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim tranſitus denegabatur*, inquit Auguſtinus, *qui jure humanæ ſocietatis æquiſſimo patere debebat.*

Lib. qu. IV. *ſuper Num. ad cap.* 20.

3. [69] Græci, qui cum Clearcho: *πορευόμεθα δὲ ἂν οἴκαδε, εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη· ἀδικῶντα μέν τοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνεσθαι. Domum ibimus, ſi nemo moleſtus ſit: ſi quis injuriam*

[e] *Uſus qui prodeſt his, illis non nocet:*] Servius ad VII. Æneidos: *littuſque roçamus innocuum: cujus vindicatio*, ait, *nulli poſſit nocere.*

[f] *Juſtum eo nomine bellum*] *Juſta bella gerebantur a filiis Iſraël contra Amorræos*, ait indicato hic loco Auguſtinus. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum tranſitum interfecit Hercules, notante id Apollodoro. Græci Telephum bello petiere, quod eos per fines ſuos transire paſſus non eſſet: notat Scholiaſtes ad Horatii carmen in Canidiam. Adde legem Longobardicam lib. II, tit. LIV. c. 2.

GRUNOVII.

65 *Si qua pars maris*] Quam terræ acceſſionem vocat num. 14. quæ proxima terræ eſt, aut anguſto ſinu vel laxiore portu anguſti oris a reliquo mari ſeciuditur.

66 *Qui tranſitu*] Ad ſtationem temporariam.

67 *Cum receptione*] Ita ut retineretur in commune facultas hæc iſtis utendi damnoſa nemini, nec domino adimere illam uſurpare volentibus liceret. Receptio eſt exceptio: ut num. 6. & recepticius ſervus apud Gell. 17, c. 6.

68 *Has tulit leges*] Propoſuit conditiones.

69 *Græci, qui cum Clearcho*] Reliquiæ decem millium, quæ Cyro minori, adverſus fratrem Artaxerxem Macrochira bellanti, auxilio miſerant Lacedæmonii.

GRO-

Digitized by Google

injuriam faciat, eum Deorum ope arcere conabimur. Nec multo aliter [g] Ageſilaus, cum ex Aſia rediens ad Troadem veniſſet, interrogavit, ut amicum ſe an ut hoſtem tranſire vellent: Et [h] Lyſander Bœotios, [70] rectis ſe haſtis tranſire vellent, an [71] inclinatis. Batavi apud Tacitum Bonnenſibus nuntiant: *Si nemo obſiſteret, innoxium iter fore: ſin arma occurrant, ferro viam inventuros.* Cimon quondam Lacedæmoniis ſuppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias. Reprehenſus a Corinthiis quod non prius civitatem compellaſſet: nam & qui fores alienas pulſet, non intrare niſi domini permiſſu: *At vos*, inquit, *Cleonæorum & Megarenſium fores non pulſaſtis, ſed perfregiſtis, cenſentes omnia patere debere plus valentibus.* Media ſententia vera eſt, [i] poſtulandum prius tranſitum; ſed ſi negetur, vindicari poſſe. [k] Ita Ageſilaus ex Aſia rediens cum a rege Macedonum tranſitum poſtulaſſet, atque is conſultaturum ſe dixiſſet: *Conſultet*, inquit, *nos interea tranſibimus.* *Plut. Apoſ.*

4. Neque recte excipiet aliquis metuere ſe multitudinem tranſeuntium. [72] Jus enim meum metu tuo non tollitur: eoque minus, quia ſunt rationes cavendi, ut ſi [73] diviſis manibus tranſmittantur copiæ, [l] ſi inermes, quod Agrippinenſes Germanis dicebilia pacta de tranſitu inter Fredericum Barbaroſſam & Iſacium Angelum apud Nicetam libro 11. de vita ejuſdem Iſacii aliquot locis. in imperio Germanico tranſitum poſtulans de damno reſarciendo cavet. vide & Crantzium Saxonicorum x, & Mendoſam in Belgicis. Cæſar Helvetiis iter per provinciam noluit concedere, quod homines iniquo animo exiſtimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio. de bello Gallico lib. 1. *Hiſt.* IV. *Tac.* IV. *hiſtoriar.*

GROTII.

g *Ageſilaus*] Vide etiam in ejus vita hac de re Plutarchum.

h *Lyſander*] Et in hujus vita eundem.

i *Poſtulandum prius tranſitum*] Ariſtophanes Avibus:

Εἰδ' ὅστις ἡμῖν ἐν ὁδοῖς βουλήσεται,
Πορθμὸν βοιωτὸν δοῦναι αἰτήσεται.
Ut nos, cum nobis Delphos ſumendum eſt iter,
Prius Bœotos tranſitum depoſcimus.

Ubi Scholiaſtes: τότε μόνον δοῦναι ξυτάσσει, ὅταν στρατεύμα διέλθῃ· *tunc demum iter poſcitur, ubi exercitus tranſierit.* Veneti & Germanis & Gallis de Marano certantibus iter præbuere. Paruta XI. Iidem Germanis conquerentibus de tranſitu hoſtibus dato, oſtendunt id niſi armis impediri non potuiſſe, quibus uti non mos ſibi niſi in hoſtes manifeſtos. eodem libro. Sic & Pontifex ſe excuſat, libro ejuſdem XII.

k *Ita Ageſilaus ex Aſia rediens a rege Macedonum*] Etiam hac de re Plutarchum in ejus vita inſpice.

l *Si inermes*] Exemplum in excerpto legationum XII. apud Bembum VII. hiſtoriæ Italicæ. Vide & notata

GRONOVII.

70 *Rectis ſe haſtis*] Pacatos & non minantibus armis.

71 *Inclinatis*] Prætentis, infeſtis, intentatis. Sic ponere haſtas. Livius lib. 35, 36.

72 *Jus meum metu*] Sed nec jure petendi, quod habet alter, jus prohibendi tollitur ei, qui poteſt prohibere: cum dominum recipere in regnum nemo cogatur. Sic Philippo jure negavit Ateas. Juſtin. 9, 2. Cæſar Helvetiis. 1. bell. Gall. 8.

73 *Diviſis manibus*] Non uno continenti agmine, ſed inter ſingulas legiones aut cohortes intervallo facto.

dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione obſervatum notavit Strabo: ſi [74] impenſa tranſeuntis, is qui tranſitum concedit, ſibi præſidia idonea conducat: [m] ſi obſides dentur, quod [75] a Demetrio Seleucus poſtulabat, ut eum intra ſui imperii fines ſubſiſtere ſineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum juſtum movet is qui tranſit, ad negandum tranſitum non valet. Neque magis admittendum ſi dicas, & alià poſſe tranſiri: tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus transeundi plane interimeretur: ſed ſatis eſt ſi ſine dolo malo tranſitus poſtuletur, qua proximum ac commodiſſimum eſt. Plane ſi injuſtum moveat bellum, qui tranſire vult, [n] ſi hoſtes meos ſecum ducat, negare tranſitum potero: nam & in ſuo ipſius ſolo ei occurrere atque iter impedire fas eſſet.

Lib. VIII.

5. Neque vero perſonis tantum, ſed & mercibus tranſitus debetur. Nam [76] quominus [77] gens quæque cum quavis gente ſepoſita commercium colat, impediendi nemini jus eſt: id enim permitti

GROTII.

m *Si obſides dentur*] Exemplum habes Procopii Perſicorum II.

n *Si hoſtes meos ſecum ducat*] Hoc dicebant Franci, qui in Venetia erant, Narſeti Longobardos ſecum ducenti. Gothicorum IV. Alia negati itineris exempla habes apud Bembum libro VII. Italicorum, apud Parutam libro hiſtoriæ Venetæ V. & VI.

GRONOVII.

74 *Impenſa tranſeuntis*] Si qui per alienos fines exercitum traducit, numeret pecuniam, qua princeps vel dominus eorum finium cogat militem, ne quid violent tranſeuntes, prohibiturum.

75 *A Demetrio*] Plutarchus p. 912.

76 *Quo minus gens quæque cum quavis gente ſepoſita commercium colat, impediendi nemini jus eſt: id enim permitti intereſt ſocietatis humanæ &c.*] Nimis hoc laxe nimiſque liberaliter pronunciatum. Intereſt ſocietatis humanæ eſſe commercia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi: ſed hanc vel illam gentem excludi a commerciis certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non eſt iniquum. Ipſe infra num. 20. dicit ad ſua vendenda non æquum jus eſſe omnibus, quo velint applicare, quum cuilibet liberum ſit ſtatuere, quid velit acquirere vel non. Ex ſequenti cap. num. XV. refert in fœdere quodam Pœnorum tum Romanis cautum, ne hi ultra Pulchrum promontorium, Maſſiam & Tarſejam prædas agerent, mercatumve irent: neque id reprehendit. Sic rege Amaſi ſolum Ægyptiis emporium fuiſſe Naucratem teſtatur Herodotus: quod ſi quis ad aliud oſtium Nili applicuiſſet, ei jurandum fuiſſe eo ſe veniſſe invitum ventis compellentibus: eo jurejurando dato licuiſſe ad Canopicum oſtium navigare; ſi non poſſet onera fluvialibus navigiis Delta luſtrando, Naucratim portare. Euterpe cap. 188. Sic inter leges, quas L. Æmilius Paulus Macedonibus devictis dedit, quum in quatuor regiones Macedoniam diſtribuiſſet, ne connubium neve commercium agrorum ædificiorumque cuiquam extra ſuæ regionis fines eſſet, neve ſale invecto uterentur. Livius 45, 30. Sic rex Hiſpaniarum etiam ſuorum ſubjectorum parti negat commercia cum Peruanis: neque Belgicæ ſocietates iis, qui extra ſocietatem ſunt, in Indiis omnia permittunt. Quod Mairil illius, qui fretum ſui nominis (*Straat La Maire* vulgo vocant) primus perrupit, claſſis experta eſt.

77 *Gens quæque*] Livius lib 45, 29.

GRO-

Digitized by Google

permitti intereſt ſocietatis humanæ; nec cuiquam damno id eſt: nam etiam ſi cui lucrum ſperatum, ſed non debitum, decedat, id damni vice reputari non debet. Teſtimoniis quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum [o] ex Philone: *πᾶσα δὲ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλοις ἀγαθῶν ἀντεκτίνασιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ, τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δὲ ἄγουσι πλεονασίαν ἀντιπέμπουσαι. φθόνος γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς.* *Mare omne navibus onerariis tuto ſatis navigatur,* [p] *eo commercio quod ex naturalis ſocietatis deſiderio inter nationes intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopia ſuccurrit. Nam invidia nunquam aut orbem univerſum, aut magnas ejus partes invaſit.* Alterum ex Plutarcho, qui de mari ſic loquitur: *ἄγριον ὄντα καὶ ἀτύμβευτον τὸν βίον τοῦτο τὸ στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε, διορθύμενον ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπινοίαις, καὶ ἀντιδόσεσι κοινωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν.* *Vitam noſtram feram alioqui & commerciorum exſortem, hoc elementum ſociavit atque perfecit, ſupplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum ſocietatem*

GROTII.

o *Ex Philone*] In legatione ad Caium.

p *Eo commercio quod ex naturalis ſocietatis deſiderio inter nationes intercedit*] Apud Florum eſt libro III: *ſublatis commerciis, rupto fœdere generis humani.* Servius ad eclogam IV: *navigatio ex mercimonii ratione deſcendit.* Idem ad Georgicon I: *ſignificat, neceſſitate quærendarum rerum homines navigandi peritiam ac ſtudium reperiſſe. commune bonum erat patere commercium maris.* Ambroſius in opere de creatione: *Bonum mare tanquam hoſpitium fluviorum, invectio commeatuum, quo ſibi diſtantes populi copulantur.* quæ ex Baſilio ſumta Hexaëmeri IV. Mare forum mundi, inſulas ſtationes in mari eleganter dixit de providentia II Theodoretus. Adjungam his Chryſoſtomi ad Stelechium verba: *τί ἂν τις εἶποι τὴν πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γενομένην ἡμῖν; ἵνα γὰρ μὴ τὸ ἐδαφος μόνον ἦν τὸ μῆκος ἀποτεμνόμενον τῆς οἰκουμένης τὸ πρὸς ἀλλήλους, ἔπτομεν ἔτεμεν ὁδὸν τὴν θάλατταν ἁπάντων τὸ γῆς ὁ Θεός· ἵνα ἕκαστος οἶκον ἔχῃ, τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, ἅτε θαμινὰ πρὸς ἀλλήλους βαδίζοντες, καὶ τὸ παρ' ἑαυτῷ ἔχας τῷ πλησίον μεταδιδῶς εὐκόλως ἀντιλαμβάνῃ τὰ παρ' ἑαυτοῦ, καὶ μικρὸν τὸ γῆς μέρος κατέχων ἅπασι σοι κύριος ὦν, τὸ πανταχοῦ γινόμενον ἀπολαύῃ καλῶς. καὶ νῦν ἴδοις καθάπερ ὅτι τεχνίζης πλοῦτος, ἕκαστον τὸ δαιτυμόνων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δίκτα τῷ σώματι καταπεμπόμενον, τὸ πανεχειμώνιον ἀντιλαβεῖν, τὴν χεῖρα μόνον ἐκτείναντα.* *Quomodo autem ſatis digne quis explicet facilitatem ad nutua commercia nobis datam? Ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, brevioremque viam, mare ſcilicet, ubique terrarum diſpoſuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes, crebro nos invicem viſeremus, & apud ſe nata quiſque alteri communicans vicißim commode acciperet res apud illum abundantes, ac ſic exiguam tenens terræ partem, ita tanquam ſi teneret univerſam, fruereturque ejus, quæ ubivis ſunt, bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi menſa convivarum unicuique ea quæ ſibi appoſita dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipſum ſunt, accipere manu tantum extenta.*

tem amicitiamque concilians. Quicum convenit Libanii illud: *ὁ μὲν τοῖς πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διῄρει τὰ δῶρα κατὰ τὰς χώρας εἰς κοινωνίαν τὰς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρείᾳ. καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορίας, ὅπως τῶν παρ' ἑτέροις φυομένων, καινὴ εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν: Deus non omnia omnibus terræ partibus conceſſit, ſed per regiones dona ſua diſtribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope ſocietatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut quæ uſquam nata ſunt, iis communiter frui omnes poſſent.* Euripides quoque Supplicibus Theſea inducens loquentem, his quæ humana ratio in commune bonum reperit, navigationem annumerat, his verbis:

Πόντῳ τε ναυστολήμαθ' ὡς διαλλαγὰς
Ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.

Et cuique terræ, quæ ſuum ingenium negat,
Supplere ratium pelagiis diſcurſibus.

Lib. III. Apud Florum eſt: *Sublatis commerciis,* [78] *rupto fœdere generis humani.*

XIV. 1. Sed quæritur, an ita tranſeuntibus mercibus terra, aut amne, aut parte maris, [79] quæ terræ acceſſio dici poſſit, vectigalia imponi poſſint ab eo, qui in terra imperium habet. Certe [80] quæcunque onera ad illas merces nullum habent reſpectum, ea mercibus iſtis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec [81] capitatio, civibus impoſita ad ſuſtentanda reipublicæ onera, ab exteris tranſeuntibus exigi poteſt.

2. Sed ſi aut ad præſtandam ſecuritatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera ſuſtinentur, ad ea compenſanda vectigal aliquod imponi mercibus poteſt, dum [82] modus cauſæ non excedatur. [q] Inde enim pendet juſtitia, [83] ut tributi ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & [84] neti, quæ [85] Iſthmum Syriacum trans-

q *Inde enim pendet juſtitia, ut tributi ita & vectigalis*] Vide legem Longobardicam libro in titulo XXXI, c. XXXIII. & epiſtolam Epiſcoporum ad Ludovicum regem, quæ inter capitula legitur Caroli Calvi cap. 14.

GRONOVII.

78 *Rupto fœdere*] Jure gentium. Vide ad Senecæ Herc. Fur. v. 49.

79 *Quæ terræ acceſſio*] Quam jure credi poſſit poſſeſſor terræ adjacentis, quaſi oram, laciniam, & ut ita dicam, pomœrium ipſius terræ occupaſſe & ſub dominio vel imperio habere.

80 *Quæ onera*] Suſtinentur nullo uſu aut commodo mercium hominumve tranſeuntium, eorum in partem illos vel hos vocari injuſtum eſt.

81 *Capitatio*] Cenſus, ſtipendium in capita hominum deſcriptum.

82 *Dum modus cauſæ*] Dum non plus petatur, quam exigunt illa onera, quæ præſtat.

83 *Ut tributi, ita & vectigalis*] Tributa propriæ, quæ pro cenſus i. pro prædiorum & patrimonii modo imponuntur. Vectigalia, portoria, decumæ, ſcriptura, centeſimæ, viceſimæ, quadrageſimæ &c.

84 *Neti*] Fili lintei, telæ, byſſi.

85 *Iſthmum Syriacum*] Quæ clauſtra Ægypti vocat Tacitus 2. hiſtor. 82.

Gro-

Digitized by Google

transibant [86] accepit rex Solomo. De thure Plinius: *Evehi non potest, nisi per Gebanitas.* [1] *Itaque & horum regi penditur vectigal.* Sic ditati Massilienses ex fossa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, πραττόμενοι τὰς ἀνακπλέοντας καὶ τὰς καταγομένας· [2] *vectigal exigentes ab iis, qui navibus ascenderent aut descenderent*, ut Strabo narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet, Corinthios ab antiquissimis usque temporibus vectigal percepisse de mercibus, quæ [87] ad vitandum Malcæ flexum, terra [88] de mari in mare transferebantur. Sic pro Rheni transitu pretium accipiebant Romani. *Etiam in pontibus pro transitu datur*, inquit Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt jurisconsultorum libri.

1 Reg. x, 28. xii, 14. Tac. hist. iv. Chop. de Do. lib. i, tit. 9. Pereg. l. i, de jure fisci c. i. n. 22. Ang. cons. 199. Zabar. cons. 38. Firm. in tr. de gabell.

3. Sed frequens est ut æquus modus non servetur, cujus rei Phylarchos Arabum incusat † Strabo, hoc addito: χαλεπὸν γὰρ ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοῖς αὐθαδέστι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ ἀνεπαχθές· *Difficile enim est, ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.*

† Lib. xvi. Vitr. de India rel. 2. n. 1.

XV. 1. Morari quoque aliquantisper prætervehentibus aut prætereuntibus, valetudinis, aut alia qua justa de causa, licere debet. nam est & hoc inter utilitates innoxias. [1] Itaque Ilioneus apud Virgilium, cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur, Deos judices audet invocare: & probata Græcis querela Megarensium adversus Athenienses, qui eos portubus suis arcebant, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *contra jus commune*, ut Plutarchus loquitur: ita ut Lacedæmoniis [89] nulla belli causa justior visa fuerit.

Pericle. Diod. l. xii. Thuc. i.

2. Cui

Grotii.

1 *Itaque & horum regi penditur vectigal*] Simile apud Leonem Afrum non longe ab initio.

2 *Vectigal exigentes ab iis, qui navibus ascenderent aut descenderent*] Huc alludens Aristophanes in Avibus vult interstrui aërem, ut Dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere.

1 *Itaque Ilioneus*] Servius ad eum locum: *Occupantis enim est possessio littoris: unde ostenduntur crudeles, qui etiam a communibus prohibeant.* Laomedon ab Hercule occisus quod eum Trojæ portu pelleret, Servio ibidem narrante.

Gronovii.

86 *Accepit rex Salomo*] Videntur sacræ tabulæ dicere, per negotiatores ea in Ægypto emisse Salomonem & Syris per eosdem vendidisse.

87 *Ad vitandum*] Ne circumeunda esset Peloponnesus, & pericula circa Maleum promontorium Laconices subeunda.

88 *De mari in mare*] Ægæo in Ionium, & vicissim. Traductionem vocant latini, quod Hollandi inter Amstelædamum & Harlemum *Overtoom.* Jul. Hyginus in Cinnæ propemptico: *Ab Actio navigantes stadia xl. veniunt ad Isthmum Leucadiensium, ibi solent iteris minuendi causa remulco, quem Grace ἑλκυστὴν dicunt, navem traducere.* Idem, *Quærunt etiam nonnulli, quamobrem ejus cura jubeat Actio navigare, quod est e regione traductionis Leucadiensis, & rursus ab Actio circa insulam moneat ire Caris.* Solip. lib. i. in voce Iteris.

89 *Nulla belli justior*] Quum pax a Cimone facta rumperetur, au-

Digitized by Google

2. Cui & hoc conſequens eſt, ut tugurium momentaneum ponere liceat, puta in littore, etiamſi littus a populo occupatum concedamus. nam quod [90] decretum prætoris adhibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari exſtruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: [91] quo & illud poëtæ:

Contracta piſces æquora ſentiunt
Jactis in altum molibus.

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui ſedibus ſuis expulſi receptum quærunt, deneganda non eſt externis, dum & imperium, quod conſtitutum eſt, ſubeant, & quæ alia ad vitandas ſeditiones ſunt neceſſaria. quam æquitatem recte obſervavit divinus poëta, cum Æneam inducit has ferentem conditiones:

ſocer arma Latinus habeto;
Imperium ſolenne ſocer.

Lib. I. Et apud Halicarnaſſenſem Latinus ipſe æquam eſſe dicit Æneæ cauſam, ſi ſedium inopia compulſus eo adveniſſet. Barbarorum eſt hoſpites pellere, ait ex Eratoſthene Strabo: nec probati hac in parte [92] Spartani. Ambroſio quoque judice illi, qui [93] peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi. Sic Æoles Colophonios, Rhodii Phorbantem ejuſque ſocios, Cares Melios, Lacedæmonii Minyas, Cumæi alios ad ſe adventantes exceperunt. At de iiſdem Minyis recte Herodotus, cum recepti partem imperii poſcerent, ait eos ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι ἃ χ' ὅσια, *injurioſos fuiſſe & feciſſe quæ facere fas non erat*: beneficium ab illis in injuriam verſum dixit Valerius Maximus.

Lib. XVII. *De officiis* III, *c.* 7. *Herod. l.* I. & IV. *Pauſ. l.* VII. *Oroſ.* VII. *Diod. lib.* V. *Lib.* IV, *c.* 6.

XVII. Sed & ſi quid intra territorium populi eſt deſerti ac ſterilis ſoli, id quoque advenis poſtulantibus concedendum eſt, aut etiam ab illis recte occupatur, quia occupatum cenſeri non debet, quod non excolitur, [94] niſi imperium quod attinet, quod populo veteri ſalvum manet. Trojanis data a Latinis Aboriginibus

auctore Pericle, ne quid poſtulatis Lacedæmoniorum & conjunctorum his ſociorum concederent. Juſtin. 3, 7.

90 *Decretum prætoris adhibendum*] A magiſtratu veniam impetrandam. l. 10. de acquir. rer. domin. Et ſunt, qui velint legi decretum principis.

91 *Quo & illud*] Intellige, aut ad moles jaciendas in mare.

92 *Spartani*] Crugius de republ. Lacedæm. p. 125. libr. 3, tab. 3. Inſtit. 3. p. 210.

93 *Peregrinos urbe*] Cic 3, offic. 11. *Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eoſque exterminant, ut Pennus apud patres noſtros, Papius nuper: nam eſſe pro cive, qui civis non ſit, rectum eſt non licere; quam legem tulerunt ſapientiſſimi Conſ. Craſſus & Scævola: uſu vero urbis prohibere peregrinos ſane inhumanum eſt.*

94 *Niſi imperium quod*] Niſi quatenus ſub jurisdictione eſt.

GRO-

Digitized by Google

nibus jugera duri atque aſperrimi agri ſeptingenta, [u] ut Servius notat. Apud Dionem Pruſæenſem oratione VII. legimus: *οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὴν τῆς χώρας ἐργαζόμενοι: nihil peccant qui partem terræ incultam colunt.* Clamabant olim Anſibarii: *ſicut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quaque ſint vacuæ, eas publicas eſſe: Solem, quin etiam & ſidera reſpicientes quaſi coram interrogabant, vellentne contueri inane ſolum: potius mare ſuperfunderent adverſus terrarum ereptores.* Sed male dicta hæc generalia rei præſenti aptabant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, ſed paſcendis pecoribus & armentis militum ſerviebant: quæ juſta Romanis negandi cauſa. Nec minus juſte jam olim Romani ex Gallis Senonibus quærebant: *quod jus eſſet agrum a poſſeſſoribus petere, aut minari arma?*

Ad lib. XI. Æneid.

Tacit. ann. lib. XIII.

Liv. lib. V.

XVIII. Poſt jus commune ad res, ſequitur jus commune ad actus: quod datur [95] aut ſimpliciter, aut [96] ex ſuppoſitione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur ſine quibus [97] vita commode duci nequit. Non enim par hic neceſſitas requiritur ut in re aliena arripienda: quia hic non agitur de eo, quod fiat domino invito, ſed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut [98] lege lata, aut [99] conſpiratione impedire liceat. Eſt enim tale impedimentum naturæ ſocietatis contrarium in his quas dixi rebus. Hoc eſt, quod Ambroſius vocat, [x] *ſeparare a commerciis communis parentis*, [1] *fuſos omnibus par-*

De officiis III, c. 7.

GROTII.

u *Ut Servius notat*] Ex Catone, Siſenna, aliiſque veterum.

x *Separare a commerciis communis parentis*] Plutarchus Pericle de Megarenſibus: αἰτιώμενοι τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀθηναίων κήρυκα δεχθῆναι, καὶ ἀπελαύνειν τὰ κοινὰ δίκαια. *Dequerebantur omni ſe mercatu, omni portu, quem tenerent Athenienſes, arceri depellique contra gentium jura.* Seneca epiſtola LXXXVII, recitato Virgilii loco:

Et quid quaque ferat regio & quid quaque recuſet.

Iſta in regiones deſcripta ſunt, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi invicem alius ab alio aliquid peteret: idem naturalium V, 18. *quid quod omnibus inter ſe populis commercium dedit, & gentes diſſipatas locis, miſcuit?* Vide Anglorum querelas de Hiſpanis apud Thuanum libro LXXI, in hiſtoria anni CIↃ IↃ LXXX.

GRONOVII.

95 *Aut ſimpliciter*] In permiſſa omnibus & ubique.

96 *Ex ſuppoſitione*] In permiſſa certorum populorum. Aut, ſi mavis, citra reſpectum aliorum, vel aliorum intuitu.

97 *Vita commode*] Jus commune ad res poſſeſſas vel invitis dominis non redit, niſi ad eas res, ſine quibus omnino vivere non eſt: jus commune ad actiones ſubjectam habet materiam, *Vitam quæ faciunt beatiorem*, ut Martialis canit, & a volentibus conceduntur.

98 *Lege lata*] Per ſummam poteſtatem.

99 *Conſpiratione*] Per conſenſum & coitionem improbam privatorum.

1 *Fuſos omnibus*] Natos in utilitatem omnium viventium terræ proventus.

partus negare, conſortia vivendi [a] *averruncare.* Nam de ſupervacuis & mere voluptariis non agimus, ſed de his quæ vita deſiderat, puta alimentis, veſtimentis, medicamentis.

Covar. var. reſ. lib. III, c. 14. ibi. Tertio.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus eſſe omnibus hominibus aſſeveramus: demto, ſi a quibus petitur ipſi ejus rei indigeant: [y] quomodo in ſumma penuria frumenti [z] venditio prohibetur. Et tamen ne in tali quidem neceſſitate [4] expelli poſſe admiſſos ſemel peregrinos, ſed commune malum communiter tolerandum oſtendit indicato jam loco Ambroſius.

Molina diſput. 105. Ægi. Rec. de act. ſupernat. diſp. 31. dn. 2. n. 52.

XX. [5] Ad ſua autem vendenda non æquum jus eſt. nam cuilibet liberum eſt ſtatuere, quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabatæis Strabo *a*, εἰσαγώγιμα δ' ἐστὶ τὰ μὲν τελίως, τὰ δ' ὐ παντελῶς: [z] *importare merces quaſdam licet, quaſdam non item.*

Cæſ. 1. bell. Gall.

XXI. 1. In hoc jure, quod diximus, ineſſe cenſemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes. puta, ſi [6] virorum populus aliunde expulſus alio advenerit: nam ſine femina ætatem agere etſi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. Cœlibatus enim [7] non niſi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium vicinos rogat, ne graventur homines cum hominibus ſanguinem & genus miſcere. Canuleius apud eundem: *Connubium petimus, quod finitimis externiſque dari ſolet. Jure belli injuſte negatas nuptias juſte victor auferret*, Auguſtino judice.

(a) *Lib. XVI.*

Lib. I.

Lib. IV. De Civ. Dei l. 11, c. 17.

2. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus quibus ſunt conditæ, nulli erant populi, quibus non feminarum copia ſuppeteret, aut non de quibusvis connubiis agunt, ſed de

GROTII.

y *Quomodo in ſumma penuria frumenti venditio prohibetur*] Caſſiodorus I, epiſtola XXXIV. *Copia frumentorum debet provincia primum prodeſſe, cui naſcitur.*

z *Importare merces quaſdam licet, quaſdam non item*] Vide Crantzium Saxonicorum XI.

GROTII.

2 *Averruncare*] Putavit averruncare dici ab eruncare, & eſſe idem quod tollere & eradicare, eruere cum radicibus; at averruncare eſt avertere, depellere.

3 *Venditio*] Puta ad exteros vel exportatio vendendi cauſa.

4 *Expelli poſſe*] Quod fecit Auguſtus. Sueton. 42.

5 *Ad ſua vendenda*] Hinc excuſatur edictum ſenatus Anglici temporibus tyrannicis, quo vetabantur apportari merces, quæ in cujuſque naviculatoris patria non naſcerentur.

6 *Virorum populus*] Ex Floro I, I.

7 *Non niſi excellentibus*] Qui donum habent continentiæ & aſceticam vitam exercere poſſunt.

8

de iis, [8] quæ juſta ſunt, hoc eſt, quæ ſpeciales quoſdam juris civilis effectus producunt.

XXII. Ex ſuppoſitione jus commune eſt ad actus, quos populus aliquis externis promiſcue permittit. Nam tunc ſi [9] unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic, ſi externis alicubi venari, piſcari, aucupari, margaritas legere licet, ſi ex teſtamento capere, ſi res vendere, ſi etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non poteſt; niſi delictum præceſſerit: qua de cauſſa Benjaminitis Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem. *Vaſ. d. vel. 2. n. 2. 3.* *Jud. xx.*

XXIII. Sed de permiſſis quod diximus, intelligendum eſt de his, quæ permiſſa ſunt tanquam [10] ex vi naturalis libertatis nulla lege ſublatæ: non ſi permiſſa ſint [11] per beneficium, relaxando legem. nam [12] in beneficii negatione nulla eſt injuria. Atque ita arbitramur conciliari poſſe, quod poſt Franciſcum Victoriam quaſi ei contrarius notavit Molina. *Diſp. 105.*

XXIV. Quæſitum memini, an populo alicui liceat cum alio populo paciſci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non naſcuntur, ſibi ſoli vendat. Licere cenſeo, ſi is, qui emit populus paratus ſit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non intereſt, a quo emant quod ad deſideria naturæ attinet. [13] Lucrum autem alter alteri prævertere licite poteſt, maxime ſi cauſa ſubſit, ut ſi qui id [14] ſtipulatus eſt populus alterum populum in ſuam tutelam receperit, ſumtuſque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coëmtio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam [15] ſolet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

8 *Quæ juſta ſunt*] Lib. 1, cap. 3. num. 4.

9 *Unus populus*] Ut quum arcentur Judæi.

10 *Ex vi naturalis*] Sine pactione.

11 *Per beneficium*] Privilegio dato.

12 *In beneficii*] Sic Romani Bocho Mauritaniæ regi fœdus & ſocietatem petenti reſponderunt, cum meruerit. cap. 104. Salluſtii.

13 *Lucrum alter alteri*] Quod compendio vel lucro eſt, in eo occupare alium & prævenire induſtria vigilantiaque ſua nemo prohibetur.

14 *Stipulatus eſt*] Curavit ſibi promitti.

15 *Solet interdum prohiberi*] Quaſi monopolium.

CA-

Digitized by Google

CAPUT III.

De acquisitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. *Originariam acquisitionem fieri per divisionem aut occupationem.*
II. *Rejiciuntur hic alii modi, ut concessio juris incorporalis.*
III. *Item specificatio.*
IV. *Occupatio duplex, ad imperium, ad dominium: qua distinctio explicatur.*
V. *Occupationem mobilium lege posse anteverti.*
VI. *Quo jure nitatur dominium infantium & amentium.*
VII. *Flumina occupari posse.*
VIII. *An & mare?*
IX. *Olim in partibus Romani imperii id non licuisse.*
X. *Natura tamen jus non obstare in parte maris, quæ terris quasi clausa sit.*
XI. *Quomodo talis occupatio fiat, & quamdiu duret.*
XII. *Talem occupationem jus non dare impediendi transitus innoxii.*
XIII. *Imperium in partem maris occupari posse, & quomodo.*
XIV. *Vectigal navigantibus mari ex certis causis imponi posse.*
XV. *De pactionibus quæ populum aliquem ultra certos terminos vetant navigare.*
XVI. *Fluminis cursus mutatus an territorium immutet, cum distinctione explicatur.*
XVII. *Quid sentiendum si alveus plane mutatus sit?*
XVIII. *Flumen interdum totum accedere territorio.*
XIX. *Res derelictas occupanti cedere, nisi populus dominium quoddam generale occupaverit.*

I. SIngulari jure aliquid nostrum fit acquisitione [1] originaria aut [2] derivativa. Originaria acquisitio olim, cum [3] genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis, etiam concessione [4] servitutis, [5] constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expenden-

ti

GRONOVII.

1 *Originaria*] Quam incipimus ipsi, nec ab alio transditam habemus.

2 *Derivativa*] Quæ ab alio ad nos transit.

3 *Genus humanum coire*] Civitates facere & de omnibus in proprietatem addicendis, quod placuisset, constituere.

4 *Servitutis*] Prædiorum, quæ pactionibus & stipulationibus constituitur. §. 4. l. d. Servit.

5 *Constitutione pignoris*] Cum creditor accipit a debitore pignus vel hypothecam in securitatem crediti.

GRO-

Digitized by Google

ti apparebit id jus novum non esse [6] nisi modo. nam [7] virtute ipsa inerat in dominio domini.

III. Paulus jurisconsultus acquirendi causis & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, si quid ipsi, ut in rerum natura esset, fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia prius existente, ea si nostra fuerit, continuabitur dominium [8] specie introducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: sin aliena, jam naturaliter [9] nobis solis eam non acquiri infra apparebit. *L. Possideri. §. Genera D. de acq. poss.*

IV. 1. De occupatione ergo, quæ post prima illa tempora solus est naturalis & originarius modus, videndum est nobis. In his autem quæ proprie nullius sunt, duo sunt occupabilia, [10] imperium & [11] dominium quatenus ab imperio distinguitur. Seneca ita hæc duo expressit: [a] *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Dion Prusæensis hoc modo: *Orat. XXXI.* *ἡ χώρα τῆς πόλεως· ἀλλ' ὅμως ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος κύριός ἐστι τῶν ἑαυτοῦ· Regio civitatis est: at non eo minus in ea suum quisque possidet.* Imperium duas solet habere materias sibi subjacentes, primariam personas, quæ materia sola interdum sufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas sedes; & secundariam locum, qui territorium dicitur.

2. Quanquam autem plerumque uno actu quæri solent imperium & dominium, [b] sunt tamen distincta: ideoque dominium non in cives tantum, sed & [12] in extraneos transit, manente penes

GROTII.

a *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas*] Locus est libro VII, de beneficiis c. IV. sequitur c. V. *Omnia rex imperio possidet, singuli dominio.* &c. VI. *Cæsar omnia habet: fiscus ejus privata tantum ac sua.* Symmachus X, epist. 54. *Omnia regalia, sed suum cuique servatis.* Philo libro *περὶ φυτουργίας· οἱ βασιλεῖς καὶ τ κατὰ τὴν χώραν ἁπάντων ὄντες κτημάτων δεσπόται, καὶ ὅσων ὑπερέχειν οἱ ἰδιῶται δοκοῦσι, μόνα ταῦτα ἔχειν νομίζονται ἅπερ ὑπτερόποις καὶ ὑπομιλητοῖς ἐγχωρεῖσαιν, ἐφ' οἷς καὶ τὰς ἐτησίους φορτόδους ἐκλέγουσιν· Reges cum sint domini omnium, quæ in ipsorum sunt ditione, etiam eorum quæ a privatis possidentur, tamen videntur ea tantum habere quæ procuratoribus & rationalibus suis dispensanda committunt, a quibus annuos recipiunt proventus.* Plinius Panegyrico: *tandem imperium principis quam patrimonium majus est.*

b *Sunt tamen distincta*] Itaque & apud Apollodorum videas, tum Arcadiæ tum Atticæ terras divisas, uno retinente *πᾶν τὸ κράτος* omne imperium.

GRONOVII.

6 *Nisi modo*] Titulo possidendi.

7 *Virtute ipsa*] Simulac dominium earum rerum acceperunt, & jus eas hac ratione obligandi.

8 *Specie introducta*] Opere ex ea materia facto.

9 *Nobis solis*] De qua quæstione certamen Sabinianorum & Proculianorum: §. 25. Instit. de R. D.

10 *Imperium*] Jurisdictio.

11 *Dominium*] Proprietas.

12 *In extraneos*] In inquilinos, qui nobiscum habitant, etsi non sint cives.

penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum : *Auctores assignationis, divisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis sumsissent, assignaverunt quidem futuris civibus coloniarum; Sed jurisdictio in agris, qui assignati sunt, penes eos remansit, ex quorum territorio sumti sunt.* Demosthenes oratione de Haloneso, agros, qui eorum sunt quorum est territorium, vocat ἐγκτήματα, qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem cujus imperium jam occupatum est, jus occupandi [12] res mobiles anteverti posse lege civili [13] supra diximus. Est enim hoc jus [14] ex jure naturæ permittente, non [15] præcipiente, ut liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri jus gentium esse, ut id liceat. respondebo, etiamsi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse [16] jus civile plurium gentium distributim, quod a singulis tolli potest. Et alia multa sunt, quæ juris gentium vocant jurisconsulti, ubi de rerum divisione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, si solum jus naturale spectamus, dominium non dari nisi in eo, [17] qui ratione utitur. Sed jus gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes & furiosi dominia accipere & retinere possent, [18] personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa constituere possunt [19] præter naturam : contra naturam nihil. Ideo dominium hoc, quod favore infantium & his similium, consensu gentium humanius viventium introductum est, stat intra [20] actum primum, nec ad [21] actum secundum, ut loquuntur scholæ, potest pertingere, id est, ad habendi, non ad per se utendi jus pertinet. Nam alienatio & si qua huic sunt similia, in ipsa sui natura includunt actum utentis ratione volun-

12 *Res mobiles*] Quæ nullius sunt, ut feras, aves, pisces.

13 *Supra*] 2, 2. 5.

14 *Ex jure naturæ permittente*] Quod veniam dat faciendi aliquid, ubi mos vel lex civilis non adversatur.

15 *Præcipiente*] Quod utique jubet sic facere, & non aliter.

16 *Jus civile plurium*] Et hujus & illius & istius & vel decem civitatum ex cujusque placito; non jus gentium, neque ex communi & immutabili sensu omnium aut moratiorum. Itaque potest, qui vult, id sequi; qui ne vult, repudiare.

17 *Qui ratione*] Quia ad dominium actus animi requiritur agnoscentis aliquid pro suo & habendi voluntas. §. 40. 43. 46. Inst. de R. D. Adde infra 2, 22. 10.

18 *Personam illorum*] Considerati in genere, non in individuis: ut Fabius infans vel furiosus est dominus rerum patrimonii sui, qua homo, & qua Fabius, non qua infans vel furiosus.

19 *Præter naturam*] Addendo naturæ, quod illa non facit quidem, fert tamen; non autem invertendo naturam.

20 *Actum primum*] Potentiam.

21 *Actum secundum*] Operationem.

22 *Su-*

Digitized by Google

luntatis, quæ in talibus exiſtere non poteſt. Quo non male referas illud Pauli apoſtoli. pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus eſt ætatis, nihil differre a ſervis, exercitio dominii ſcilicet. De mari cœpimus ſupra aliquid dicere, quod nunc abſolvendum eſt. *Gal. IV, 1.*

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec [22] ſupra nec [23] infra includuntur territorio, ſed cum aqua ſuperiori & cum [24] inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id eſt, latera clauſa ſunt ripis, & quod [25] comparatione terrarum exiguum quid eſt flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuiſſe ab eo, qui terras ad latus utrumque poſſideat, etiamſi [26] aut ſupra pateat ut [27] ſinus, [28] aut ſupra [29] & infra [30] ut fretum, [31] dummodo non ita magna ſit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri poſſit. Et quod uni populo aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, ſi pariter mare interſitum occupare voluerint. nam ſic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata ſunt, ac deinde diviſa.

IX. 1. Fatendum eſt in [32] partibus cognitis Romano imperio, a primis temporibus ad Juſtinianum uſque, juris gentium fuiſſe, ne mare a populis occuparetur, etiam quod jus piſcandi attinet. Nec audiendi ſunt qui exiſtimant, cum in jure Romano mare omnium commune dicitur, [33] commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita ſunt univerſales, ut hanc reſtrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν [34] πάντων ἀνθρώπων. *a* Ulpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium eſſe ſicut aër. Celſus, maris communem eſſe uſum omnium. *L. 2. §. 1. D. de rer. div. §. 1. Inſtit. de rer. div. (a) L. Ven. dit. Comm. prad. l. 3. ne quid in loco publico.*

22 *Supra*] A fonte & longo ſpatio deinceps.

23 *Infra*] In exitu & aliquanto ſpacio ante exitum.

24 *Inferiori*] Vel alieni territorii vel nullius.

25 *Comparatione terrarum*] Quæ circumjacent & ſunt in territorio.

26 *Aut ſupra*] Unde terram intrat.

27 *Sinus*] Sinus patet vel apertum habet tantummodo ſupra, ab alto ſcilicet mari, unde pars ejus terram intrat; non vero infra, hic enim objicitur terræ gremium.

28 *Aut ſupra*] Unde decurrit.

29 *Et infra*] Ubi anguſtias exit.

30 *Ut fretum*] Fretum patet vel tranſitum habet & ſupra; unde anguſtias intrat mare, & infra, ubi ex anguſtiis evadit.

31 *Dummodo non*] Modo terræ, quæ circa ſinum aut fretum in territorio ſunt & mare incluſum habent, ſpatio longe id ſuperent, ut hæ merito una cum interveniente mari rationem totius, mare interveniens rationem partis habere videantur.

32 *Partibus*] Orbis terrarum.

33 *Commune civium*] Per vocabulum Omnium intelligi ſolummodo eorum, qui cives Romani cenſebantur, & a Latinis, Italicis, Fœderatis, externis ſive alienigenis, qui in eodem verſarentur imperio, diſtinguebantur.

34 Πάντων ἀνθρώπων] Ergo non tantum πολιτῶν Ῥωμαικῶν.

omnibus hominibus. Præterea manifeſte diſtinguunt juris-conſulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in inſtitutionibus legimus [a]: *Quædam naturali jure communia ſunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia ſunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica ſunt.* & apud Theophil. φυσικῷ μὲν δι᾽ δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀὴρ, τὸ ὕδωρ τὸ ῥέον, θάλασσα. Mox: ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες πυβλικοί εἰσι, τοῦτ᾽ ἐστὶ τῦ δήμυ τῦ Ρωμαϊκῦ.

(a) *De rer. diviſ. §. 1.*

L. Quod in littore. D. de acq. rer. dom. d. l. littore D. Ne quid in loco publ.

2. Sed & [d] de littoribus dixit Neratius non ita eſſe publica, ut quæ in patrimonio ſunt populi, ſed ut ea quæ primum a natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id eſt, ne populi quidem ullius: cum quo reſponſo pugnare videtur, quod Celſus ſcripſit: *Littora, in quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani eſſe arbitror: maris autem uſum communem omnibus hominibus.* Sed conciliari videntur ita hæc poſſe, ſi dicamus Neratium de littore loqui, quatenus uſus ejus navigantibus, aut [35] prætervehentibus eſt neceſſarius. Celſum vero quatenus ad utilitatem aſſumitur, puta ad ædificium permanens: quod a prætore impetrari ſolere Pomponius nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id eſt, in parte littori proxima, & quæ littori quaſi accenſetur.

L. Quamvis. D. de acq. dom.

X. 1. Hæc quanquam vera ſunt, tamen [e] ex inſtituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus ſenſu occupatum non eſt, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum eſt, ut ſcimus, & tamen jus piſcandi [36] in diverticulo fluminis occupari a privato poteſt. ſed & de mari dictum a Paulo eſt, ſi maris proprium jus ad aliquem pertineat, [37] uti poſſidetis interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam cauſam pertinet non ad publicam hæc res: utpote cum de [38] jure fruendi agatur, quod ex privata cauſa contingit, non ex publi-

L. Si quiſquam. D. de diverſ. temp. præſcr.

L. Sane D. de injuriis.

GROTII.

c *Communia ſunt omnium*] Michael Attaliates: τινὰ ὃ πάντων εἰσὶν, οἷον ὁ ἀὴρ, τὸ ῥέον ὕδωρ, ἡ θάλασσα, ὁ αἰγιαλὸς τ᾽ θαλάσσης. *quædam ſunt omnium, ut aër, ut aqua profluens, ut mare, & littus maris.*

d *De littoribus*] In Baſilicorum eclogis lib. 1, tit. 1. c. 13. οἱ αἰγιαλοὶ ἐν τῇ πάντων ἐξουσίᾳ εἰσί· *littora in omnium ſunt poteſtate.* vide & libro LIII, tit. VI.

e *Ex inſtituto*] Quo ipſo inſtituto uſi & Angli contra Danos: vide optimum Camdenum in regno Eliſabethæ anno clɔ Iɔc.

GROMOVII.

35 *Prætervehentibus eſt*] Ut nemo, qui non ſit hoſtis, eorum uſu ad tempus prohiberi poſſit.

36 *In diverticulo fluminis*] Lacu, qui ex flumine in noſtrum agrum intrat, & ibi ſinum facit.

37 *Uti poſſidetis*] Quo retinet poſſeſſionem, qui nec vi, nec clam, nec precario ab adverſario poſſedit.

38 *Jure fruendi*] Fructum, commoditatem, utilitatem percipiendi.

GRO-

publica: ubi haud dubie [f] de exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod [g] a 39 Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio Orata: *Peculiaria sibi maria excogitavit, 40 æstuariis intercipiendo fluctus.* Sed idem postea contra veterum Jurisconsultorum responsa ad [h] πρόθυρα, id est, vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque 41 septis quibusdam, quas ἐπόχας vocabant, includi & privatim vindicari possent. *L. IX, 1.* *L. injuriarum. circa finem. D. de injurii.*

2. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum, ut fundi portio censeri possit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparati non major sit quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare

GROTII.

f *De exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur*] Sallustius: *a privatis compluribus subversos montes, maria constructa.* Horatius Lyricorum libro II, carmine XVIII:

marisque Bajis obstrepentis urges
Summovere littora:

& libro III, carmine I:

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus.

Vellejus Paterculus: *Injectas moles mari & receptum suffossis montibus mare.* Seneca in excerptis controversiarum lib. V, controv. V: *Maria submoventur projectis molibus.* Plinius de terra lib. II, c. XXXIII. *Ut freta admittamus, eroditur aqua.* Stagna stupenda admisso mari dixit Lampridius Severo. Cassiodorus IX, c. VI. *Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt, quantis in visceribus æquoris terra promota est?* Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra
Neglegat hibernas piscis abesse minas.

De talibus piscinis maritimis agit Plinius libro XXXI, cap. VI. Columella rei rusticæ libro VIII, c. XVI. & XVII. ubi hoc inter alia: *luxuriæ locupletum maria ipsa Neptunumque clausisse.* Similia habet Ambrosius Hexaëmero V, c. X. & de Nabuthe cap. III. & Martialis aliquot locis.

g *A Lucullo*] Varro de eo: *Ad Neapolim L. Lucullus, postquam perfodisset montem, & maritima flumina immisisset in piscinas, quæ reciproca fluerent, ipse Neptuno non cederet de piscatu.* Plutarchus ejus vita: καὶ τρέχειν θαλάττης καὶ διαφορεῖσθαι ἐχθυοβόλοις τοῖς εἰκτυρίοις ἐφιλονείκησεν καὶ δίαιταις οἰκίλαις κτίζοντος· *cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos villis suis circumdaret, inque ipso mari cœnacula fabricaret.* Plinius libro IX, c. LIV: *Lucullino exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam ædificaverat, euripum & maria admisit: qua de causa Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.*

h Πρόθυρα] Vide Leonis novellas LVII. CII. CIII. CIV. Attaliaten pragmaticorum tit. XCV. Harmenopulum lib. II, tit. I. §. περὶ προθύρων. Vide & summum virum Jacobum Cujacium Observat. XIV, 1.

GRONOVII.

39 *Lucullo*] Varro de re rust. 3, 17.

40 *Æstuariis*] Effossis lacubus, in quos admitteret mare; dein cataracta vel emissario, quoties libuisset, clauderet.

41 *Septis quibusdam*] Quales sunt cetariæ. Plinius 9, 15.

Digitized by Google

ſtare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi poteſt, & exemplo maris ad villam admiſſi.

3. Sed multa, quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam conſenſu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi conſenſu ſublatum eſt, maris portio quamvis exigua, & maxima ſui parte incluſa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

XI. Verum notandum etiam, ſi quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non eſſet, aut ſublatum, tamen ex eo ſolo, quod terras populus occuparit, mare occupatum colligi non poſſe: [42] nec animi actum ſufficere, ſed [43] actu externo eſſe opus, unde occupatio poſſit intelligi. Deinde vero ſi [44] deferatur poſſeſſio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id eſt, ad uſum communem: quod de inædificato littore reſpondit Papinianus, & de piſcatione in fluminis diverticulo.

L. præſcriptio. D. de uſur.

XII. Illud certum eſt, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non poſſe inermem & innoxiam, quando nec per terram talis tranſitus prohiberi poteſt, qui & minus eſſe ſolet neceſſarius & magis noxius.

XIII. 1. Ut autem ſolum [i] imperium in maris partem ſine

42 *Nec animi actum*] Quo quis forte apud ſe ſtatuerit, mare velle pro occupato ab ſeſe haberi, aut dominum maris ſe profiteri.

43 *Actu externo*] Nempe claſſe præſenti.

44 *Deferatur poſſeſſio*] Si ea claſſis ex loco, quem obtinet, diſcedat.

GROTII.

i *Imperium in maris partem*] Philo de regibus: καὶ τὰ ἔθνεσι πολλοῖς καὶ μεγίστοις πολέμῳ προσεκτήσαντο· *etiam maria numero infinita, immenſa magnitudine, ad terras adjecere.* Lycophron:

Γῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν·
Terra mariſque ſceptra, regnorumque opes.

Virgilius:

Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis.

Julius Firmicus: *maris ac terræ dominia poſſidentes.* Nonnus:

Βερὸη κραταιῷ ἴσχε θαλάσσης.
Beroe pelagus ditione tenebat.

Termini regnorum Suetiæ in medio freti Oreſundi. Johannes Magnus in Archiepiſcopis Upſalenſibus cap. XV. De Tyro Curtius: *Mare non vicinum modo, ſed quocumque claſſes ejus adierunt, ditionis ſuæ fecit.* Unde proverbium *Tyria maria* apud Feſtum. Iſocrates de Lacedæmoniis & Athenienſibus: συνέβη ἑκατέραν κυρίαν γενέσθαι τῆς κατὰ θάλατταν ἢν ἐπίστευσε δι' κατάσχωσιν, ὑπηκόους ἔχουσι τὰς πλείστας τῶν πόλεων· *Sic evenit, ut civitas utraque terram adipiſceretur eam, quæ mari ab ipſis poſſeſſo adjaceret, plurimaſque urbes haberet ſibi obſequentes.* Demoſthenes de Lacedæmoniis in Philippica II: θαλάσσης ἦρχον καὶ γῆς ἁπάσης· *Et mare omne & terras tenebant.* Scriptor vitæ Timothei: *quo facto Lacedæmonii de diuturna contentione deſtiterunt, & ſua ſponte Athenienſibus imperii maritimi principatum conceſſerunt.* Scriptor orationis de Haloneſo, quæ eſt inter Demoſthenicas, de Philippo loquens Macedone: ἐδίν ἄλλο ἀ τοῦτο ἀξιῶν ὑφ' ὑμῶν εἶθ' τὴν θάλασσαν καταφθῆναι, καὶ ὁμολογῆσαι ὑμᾶς εἰς ἐκκλησίαν φι-

Digitized by Google

φιλίππου δὲ τὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ φυλακὴν δυνατοὶ ἐσμεν φυλάττειν. *Nihil ille quærit aliud, quam a nobis in poſſeſſione conſtitui maris, & a nobis confeſſionem exprimere, nos abſque ipſo nec maris cuſtodiam poſſe retinere.* Julianus Imperator de Alexandro, molitum eum eſſe bellum hoc animo: ὅπως γῆς τε ἁπάσης καὶ θαλάττης κύριος γένοιτο. *ut terræ maris que totius dominus fieret.* Hujus ſucceſſor Antiochus Epiphanes apud Gorionidem: *Nonne terra & mare mea ſunt?* De alio ejuſdem ſucceſſore Ptolemæo Theocritus:

Πολλὰς ὦ κατέχει γαίας, πολλὰς ὦ θαλάσσας.
Lateque imperitat terras, lateque profundo.

Item:

θάλασσα ὦ πᾶσα καὶ αἶα,
Καὶ ποταμοὶ κελάδοντες ὑπάσσονται Πτολεμαίῳ.
omnis tellusque freumque
Altiſonique amnes ſub rege jacent Ptolemæo.

Tempus eſt ad Romanos veniamus. Scipioni majori ſic Annibal in Livio: *Carthaginenſes incluſi Africæ littoribus, vos, quando Dis ita placuit, externa etiam terra marique videamus regere imperia.* De minore Scipione Claudianus:

patriis primo cum manibus ultor
Subderet Hiſpanum legibus Oceanum.

Itaque mare internum paſſim ſuum vocant Romani, Salluſtius, Florus, Mela, alii. Sed plus adjicit Dionyſius Halicarnaſſenſis: πάσης ἐφετὴ θαλάσσης ἐστὶ μέσον τῶν ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκτὸς ὅση πολεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι. *Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei quod inter columnas eſt Herculis, ſed & oceani, in quantum navigatur.* De iiſdem Dion Caſſius: πάσης σχεδὸν βασιλεύοντες γῆς καὶ θαλάσσης. *omni ferme imperant terra marique.* Appianus in præfatione deſcribens Romani imperii magnitudinem, ſub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Helleſpontum, Ægæum, Pamphylium, & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare, quod intra Herculeas eſt columnas. ita Plutarchus & Appianus. Philo in Flaccum: ἀφ' ἧς τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σεβαστὸς οἶκος ἀνήψατο γῆς καὶ θαλάσσης. *ex qua Cæſarum domus terra mariſque imperium adepta eſt.* De Auguſto Ovidius:

pontus quoque ſerviet illi.

Inſcriptio in ejus honorem: *Orbe terra & mari pacato Auguſtus Janum Quirinum terra marique pace parta ter clauſit*, teſte Suetonio: qui de eodem; *claſſem Miſeni & alteram Ravenna ad tutelam ſuperi & inferi maris collocavit.* Ad Tiberium Valerius Maximus: *penes te hominum Deorumque conſenſus maris & terræ regimen eſſe voluit.* De eodem Philo: γῆς καὶ θαλάσσης ἀναψάμενος κατὰ κράτος. *qui imperio terram ac mare complectebatur.* Idem de Cajo Tiberii ſucceſſore: Γάϊον μὲν τὸν Τιβερίου τελευτῶν παρειληφότα τὴν ἡγεμονίαν πάσης γῆς καὶ θαλάττης. *Cajum qui poſt mortem Tiberii imperium omne terra mariſque ſuſcepit.* Veſpaſianum Joſephus vocat, δεσπότην καὶ γῆς καὶ θαλάσσης. *terræ mariſque dominum:* idem jus Antonino multis in locis Ariſtides tribuit. Procopius Imperatoris ſtatuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται. *quod ei ſubjecta eſſet terra & mare.* Nicetas Patricius Adriatici littoris ſervator in literis Ludovici II. Conſtantinus monomachus in hiſtoria dicitur γῆς καὶ θαλάσσης κύριος καὶ δεσπότης. *terræ mariſque Imperator ac dominus.* Et inter themata, id eſt, provincias Romani imperii ponitur mare Ægæum. Francos mari ad Maſſiliam & circum imperaſſe narrat Procopius Gothicorum III. De jure Venetæ reipublicæ vide Paruram libro VII. & ſpecialem hiſtoriam de Uſcochis. Addi his poſſunt juriſconſulti recentiores ad c. ubi periculum de electis in VI. Bartolus, Angelus, Felinus in c. ad liberandum in principio: de judiciis. Baldus ad titulum digeſtorum de rerum diviſione col. 2. Aſſictus in tit. quæ

Thucydid. lib. VII. Bolſius tit. de acquis. n. 36. allegans Bal. Cepoll. & alios. Vide L. unicam c. de claſſicis. lib. VI.

ſine alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror jus illud gentium, de quo diximus, obſtare. Argivi olim cum Athenienſibus expoſtularunt, quod ſuo mari Spartanos Argivorum hoſtes tranſire ſiviſſent: quaſi violato fedore, quo cautum erat, ne alter populus hoſtes alterius fineret ire διὰ τῆς ἑαυτῶν, *per ſui imperii loca.* (a) Et in induciis annalibus belli Peloponneſiaci permittitur Megarenſibus navigare mari quod ad ipſorum ſociorumque terram pertineat, τῇ θαλάττῃ ὁσα ἂν κατὰ τὴν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν. Sic θαλασσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani eſt imperii, dixit Dion Caſſius libro XLII. Themiſtius de Romano Imperatore: τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων: *habens ſibi ſubditam terram & mare.* Oppianus ad Imperatorem:

(a) *Thucyd. lib. IV.*

σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτρῳσι θάλασσα
Εἱλεῖται.
tuis etenim ſub legibus æquor
Volvitur.

Et Dion Pruſæenſis, in altera ad Tarſenſes, multa ei civitati ab Auguſto ait conceſſa, inter alia ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, τῆς θαλάττης τῆς κατ' αὐτήν: *jus in amnem Cydnum & proximam maris partem:* Et apud Virgilium legimus:

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Lib. IV. Apud Gellium: *Fluminum quæ in mare, qua imperium Romanum eſt, fluunt.* Notat Strabo Maſſilienſes multa cepiſſe ſpolia cum prœliis navalibus viciſſent τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θαλάττης ἀδίκως:
Lib. XII. *eos, qui injuſte demari controverſiam moverent.* Idem Sinopen ait imperitaſſe mari in Cyaneas.

2. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri, qua imperia alia, id eſt, ut ſupra diximus, [45] ratione perſonarum & ratione territorii. Ratione perſonarum, ut ſi claſſis, qui maritimus eſt exercitus, aliquo in loco maris ſe habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi poſſunt, qui in proxima maris parte verſantur, nec minus quam ſi in ipſa terra reperirentur.

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qui recepto in ſe onere tuendæ navigationis juvandæque per [46] ignes noctur-

ſint regalia. Cacheranus deciſione Pedemontana 155, num. 4. ubi ex Baldo dicit totum mundum hoc jure uti. Albericus Gentilis advocationis Hiſpanicæ 1, 8.

GRONOVII.

45 *Ratione perſonarum*] Imperio temporario: ut Hannibal interpretabatur ſolum eſſe ſuum, quod captum bello poſſideret haberetque caſtris ad urbem poſitis. Liv. 26, 11. Cæterum hæc claſſium auctoritas inde agnoſcitur, quod claſſem prætervehens una navis vela ſubmittere compellitur.

46 *Ignes nocturnos*] Pharos. Sueton. Calig. 46. Claud. 20.

GRO-

Digitized by Google

noctumos & [46] brevium ſigna, [k] vectigal æquum impoſuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal Erythræum, ob ſumtus exercitus maritimi adverſus piraticas excurſiones: & [l] quod in ponto Byzantini exigebant διαγώγιον, & quod jam olim Athenienſes occupata [47] Chryſopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque [48] Polybio: & quod in Helleſponto olim Athenienſes eoſdem exegiſſe oſtendit [m] Demoſthenes in Leptinen, ſuo autem tempore Romanos Imperatores in arcana hiſtoria memorat Procopius.

Plinius lib. XII, 4. Strabo lib. XVII.

XV. 1. Inveniuntur exempla federum quibus populus alter alteri populo ſe obſtringit, ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios convenerat olim, ne Ægyptii in id mare venirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter Athenienſes & Perſas [n] Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata [49] intra Cyaneas & Cheli-

Philoſtr. de vita Apoll. l. III, c. XI. Plut. Cim. Diod. l. XI. Ariſti. Panath. Thuc. l. IV.

GROTII.

k *Vectigal æquum*] Rhodii olim portorium de inſulis exegere, etiam de Pharo apud Alexandriam, teſte Ammiano lib. XXII, De Venetis, qui in Gallia, Cæſar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portubus interjectis quos tenent ipſi, omnes fere qui eodem mari uti conſueverunt, habent vectigales.* Florus de Romanis: *Pudebat nobilem populum ablato mari, raptis inſulis, dare tributa qua jubere conſueverat.* Plinius VI, c. XXII, Annii Plocami meminit, qui maris rubri vectigal a fiſco redemerat. idem capite ſequenti de mari agens quo in Indiam navigatur: *Omnibus annis navigatur ſagittariorum cohortibus impoſitis. Etenim pirata maxime infeſtant.* Diſputationes egregias de modo vectigalis vide in Eliſabetha Camdeni Anno clɔ Iɔ LXXXII & clɔ Iɔc II.

l *Quod in ponto Byzantini exigebant*] Meminit Byzantini vectigalis Herodianus Severo. Procopius, tum in vulgata tum in arcana hiſtoria, etiam veteris vectigalis in Helleſponto meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuiſſe ad ædem Blachernianam, Helleſpontiacum Abydi docet Theophanes. Abydi illud διαγωγίτιον, id eſt, vectigalarium decimæ, vocat Agathias libro V. minuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monaſteriis aliquibus conceſſit θαλάσσια δίκαια, *obventiones e mari.* Docet Balſamo in Concilii Chalcedonenſis canonem IV, & Synodi VII canonem XII.

m *Demoſthenes in Leptinen*] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienſes. Ulpianus Scholiaſtes ſoluram ibi ait decimam.

n *Cimonis ætate*] Hæc eſt illa εἰρήνη καλλίστη *nobiliſſima pax* Plutarcho, qua & hoc convenerat, ut Perſæ a mari tantum ſpatii abſiſterent quantum ferret equi curſus, id eſt, XL. ſtadia. Meminit & Iſocrates Panathenaico.

GRONOVII.

46 *Brevium*] Vadoſorum & minus profundorum locorum. Virgil. I, Æn. 115. *Tres Eurus ab alto In brevia & Syrtes urget.* lib. 10, 289. *multi ſervare recurſus Languentis pelagi & brevibus ſe credere ſaltu.*

47 *Chryſopoli*] Scutari e regione Cpoleos.

48 *Polybio*] 4. p. 312.

49 *Cyaneas & Chalid.*] Eadem eſt hiſtoria, idemque fœdus: nam Chelidoniæ ſunt inſulæ tres in mari Pamphylio contra Phaſelidem, quæ eſt in continenti. Nec placuit horum quicquam poſt prælium ad-

Digitized by Google

Chelidonia navigaret, intra [50] Cyaneas & Phaſelidem poſt prælium ad Salaminem: in annalibus induciis belli Peloponneſiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, ſed aliis navigiis, quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo fœdere, quod ſtatim ab exactis regibus [o] Romani cum Carthaginienſibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve ſocii ultra [51] Pulchrum promontorium navigarent, extra quam ſi tempeſtatis aut hoſtium vi compulſi eſſent: qui vi compulſi advenirent, nihil ſumerent præter neceſſaria, & intra diem quintum abſcederent. Et [p] in ſecundo fœdere, ne Romani ultra Pulchrum promontorium, Maſſiam & Tarſejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, ne Illyrii ultra Leſſum pluribus quam duobus lembis iiſque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, ne citra [52] Calycadnium & Sarpedonem promontoria navigaret extra naves [53] quæ ſtipendium, legatos, aut obſides portarent.

Polyb.

App. Illyr.

Livius l. XXXVIII.

2. Sed hæc non docent occupationem maris, aut juris navigandi. Poſſunt enim ut ſinguli, ita & populi pactis, non tantum [54] de jure quod proprie ſibi competit, ſed & de eo quod cum omnibus hominibus commune habent, in gratiam ejus cujus id

Salaminem: tum enim nullum fœdus factum eſt, cum proxime ſucceſſerint ad Platæas & Mycalem pugnæ: ſed ad Eurymedontem amnem a Cimone victi Perſæ hanc conditionem acceperant. De Chelidoniis Strabo 24, 666.

GROTII.

o *Romani cum Carthaginienſibus*] Servius ad illud IV. Æneidos:

Littora littoribus contraria.

Quia in fœdere cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginenſium accederent, neque Carthaginenſes ad littora Romanorum. Simile fœdus Romanorum cum Tarentinis: *μὴ πλεῖν Ῥωμαίους πόρρω Λακινίου ἀκρωτηρίου*: *ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent*; eſt hoc in excerptis ad legationes ex Appiano. merſos a Pœnis externos qui in Sardiniam vel ultra columnas navigarent, tradit Strabo libro XVII.

p *In ſecundo fœdere*] Erat & hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent niſi commeatus accipiendi aut naves reficiendi cauſa. Poſt bellum Punicum tertium caſtigatus Senatus Carthaginienſis, quod contra fœdus exercitum & navalem materiam haberet. Teſtis Livius lib. XLVIII, & LIX. Simile eſt quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto, impetravit, ut ei ſemel anno duas naves trans Boſphorum mittere liceret. Eſt id apud Gregoram libro IV. Antiochi olim pax & hoc continebat, ne is armatas naves haberet plures XII. Appianus Syriaco. Naves armatæ Adriaticum ſinum ingredi per Venetos vetantur ex pactis. Vide Thuanum libro LXXX in anno CIↃ IↃ LXXXIV.

GROTII.

50 *Intra Cyaneas & Phaſelidem*] Iſocrat. Panathen. p. 580.

51 *Pulchrum promontorium*] In Africa. Liv. 29, 27.

52 *Calycadnium & Sarpedonem*] In Cilicia.

53 *Quæ ſtipendium*] Quod ei pendendum erat ex fœdere Romanis. Liv. 38, 38.

54 *De jure decedere*] Ut ſi quis paciſcatur, ne in aream alterius lumen e ſua domo habeat, non eo fit proximi poſſidentis, ſed alter de jure ſuo remittit.

GRO-

id intereſt decedere: quod cum ſit, dicendum eſt quod dixit Ulpianus in ea facti ſpecie, qua fundus erat venditus hac lege, ne contra venditorem [55] piſcatio thynnaria exerceretur, mari ſervitutem imponi non potuiſſe, ſed bonam fidem contractus expoſcere, ut lex venditionis ſervetur. Itaque perſonas poſſidentium & in jus eorum ſuccedentium obligari. *L. Venditori D. Com. prad.*

XVI. 1. [56] Frequens eſt inter vicinos populos contentio, quoties

[55] *Piſcatio thynnaria*] Thynnorum piſcium Hor. 2, ſat. 3. *Plures annabunt thynni & cetaria creſcent.*

[56] *Frequens &c.*] Hæc quidem docta ſunt, ſi recte tradantur, ſed ad præſentem quæſtionem parum faciunt. Videtur autem vir ſummus auctores finium regundorum valde defunctorie legiſſe. *Limitatus* ager appellatur, qui & diviſus aſſignatusque, non quod manufactos limites pro finibus haberet, ſed quia conciſus erat limitibus factis (*decumanos* & *cardines* vocabant: illos qui orientem & occidentem ſpectabant, hos qui meridiem & ſeptentrionem) per centurias perque partes, quæ privatis poſſeſſoribus dono principis eſſent adſignatæ, ita ut certus humerus centuriarum & jugorum limitibus includeretur. Quum ſecundum genus nominavit *aſſignatos & menſura comprehenſos*, fruſtra addit, *per centurias & jugera*: nam horum ratio habetur in limitato. At hujus tantummodò modus univerſus per extremitatem menſuræ comprehendebatur. Ideo non *limitatus* non *diviſus* & *aſſignatus* tantum, & menſura comprehenſus vocabatur. Arcifinius quoque dictus, non quod fines hoſtibus arcendis idoneos haberet, ſed quod arcuerat fines, vel non haberet fines menſoria ratione comprehenſos. Frontinus: *Ager eſt arcifinius, qui nulla menſura continetur.* Eoſdem propterea Siculus Flaccus ait *ſolutos* vocari. Iiſdem teſtantur nihil *ſubſecivorum* intervenire, nempe quæ a menſuris decempeda reſtabant. Appellabantur & *occupatorii*, quia eorum unuſquiſque privato arbitrio occupaverat ſine adſignatione, non modo tantum, quantum colere poterat, ſed quantum in ſpe colendi habebat. Nec vero hic ager neceſſario terminos habebat naturales: poterat enim occupator ſibi terminos ſtatuere, quos voluerat, vel ſepimento, vel foſſa manufacta.

In duobus primis agrorum generibus, ſi flumen curſum mutet, nihil ait de territorio mutari. Non eſt perpetuum. Poterat enim tam limitatus, quam menſura comprehenſus ager ad fines territorii eſſe, & vel hic, vel illo fluvio imperia terminante includi, quod ſi eſſet, haud dubie, quod decedebat agris, decedebat territorio: quod alteri ripæ accedebat, ſub aliam juriſdictionem veniebat. Rurſus ait in arcifiniis flumen mutato curſu mutaſſe territorii fines &c. Ne hoc quidem perpetuo verum. Nam arcifinius ager eſſe poterat & in medio territorio, utpote ſi quis loca deſerta, vaſta, inculta occupaverat: qualia magnis regnis & imperiis frequentia interveniunt. Ibi ſi flumen eſſet, quicquid ageret, manebat, quod erat, territorium.

Illud prorſus mirum, quod in dubio imperia, quæ ad flumen pertinent, arcifinia putanda eſſe ait, & ut limitata, aut menſura comprehenſa ſint, rarius accidere. Primo inauditus eſt ſermo, *imperium arcifinium*, *imperium limitatum*, *imperium menſura comprehenſum.* Agrorum hæc vocabula ſunt, non imperiorum. Dein dubium tale nobis eſſe non poteſt, quia nulli nobis ejuſmodi agri. Tertio quomodo poteſt eſſe dubium, ſi vera eſt auctoris ſententia, omnes agros limitatos & adſignatos eſſe in meditullio imperii, omnes in extremo arcifinios. Minime igitur hic ſervit hypotheſi

ties flumen curſum mutavit, an ſimul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit, eis cedant quibus adjecta ſunt: quæ controverſiæ ex natura & modo acquiſitionis definiendæ ſunt. Docent nos menſores tria eſſe agrorum genera: [57] diviſum, & aſſignatum, quem limitatum vocat Florentinus juriſconſultus, quia manufactos limites pro finibus habet; [58] aſſignatum per univerſitatem, ſive [q] menſura comprehenſum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente Varrone, quod [59] fines habeat arcendis hoſtibus idoneos, id eſt naturales: ut ſunt [60] flumina & [r] montes. Hos [61] occupatorios dicit Aggenus Urbicus, quia plerumque tales ſunt agri, qui aut eo quod vacui ſunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiamſi flumen curſum mutet, [62] nihil de territorio mutatur: & [63] ſi quid alluvio adjecit, id occupantium imperio accedet.

Jul. Frontin.

L. in agris limitatis D. de acq. rer. dom.

2. In arcifiniis [s] flumen mutato paulatim curſu mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, ſub ejus imperio

ſuæ. Denique apud Romanos, quibus ſolis iſtæ agrorum varietates notæ, ſi dubium hujuſmodi incidiſſet, adibatur ſcrinium Imperatoris, in quo erant omnium limitatorum & aſſignatorum agrorum formæ: ſi de quo quærebatur, ejus nulla extaret forma, pro arcifinio erat. Meminerunt hujus rei ſæpe dicti auctores finium regundorum.

GROTII.

q *Menſura comprehenſum*] Exemplum vide apud Servium ad eclogam IX.

r *Montes*] Tacitus de Germania: *a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus ſeparatur.* Plinius libro XXXVI: *Evehimus ea quæ ſeparandis gentibus pro terminis conſtituta erant.* de Alpibus loquens.

s *Flumen mutato paulatim curſu*] Vide Johannem Andreæ & alios citatos a Reinkingio libro I, claſſe V, c. I.

GRONOVII.

57 *Diviſum & aſſignatum*] Qui veteranis & colonis per centurias & jugera modo certo adſcripto datus eſt.

58 *Aſſignatum per univerſitatem*] Quum modus univerſus & indiviſus civitati tribuebatur: hic tantum per extremitatem menſura comprehendebatur, non per centurias & jugera, ut perperam auctor. Centuriæ & jugera ſunt limitati vel diviſi & adſignati. Centuria modus eſt agri CC. vel CCI. jugerum. Jugerum in longitudinem numerat pedes CCXL, in latitudinem pedes CXX. Colum. 5, 1. Quidam tamen voluerunt menſuram per extremitatem comprehenſam eſſe centuriam.

59 *Fines haſtibus arcendis*] Imo quod fines arcuit, & poſſeſſor ejus liberum ſibi reliquit, quo uſque colere aut poſſidere velit.

60 *Ut flumina & montes*] Immo & aquarum divortia & manufactas vias, foſſas, arbores antemiſſas, nec menſura continetur. Sic F. p. 4.

61 *Occupatorios*] Quia non ex menſuris actis modum acceperunt, ſed patent quatenus excoluit, aut quantum eorum ſpe colendi occupavit poſſeſſor. Primi habent limites inter ſingulas centurias, duo poſteriora genera non limites, ſed terminos. Sic 15, 22.

62 *Nihil de territorio*] Quaſi centuria non potuerit finiri flumine.

63 *Si quid alluvio*] Si parvum quid eſſet, contemtum: ſi magna pars, ad ſubſeciva pertinuiſſe cenſeo in diviſo & adſignato.

GRO-

Digitized by Google

imperio eſt, cui adjectum eſt: quia ſcilicet eo animo populus uterque imperium occupaſſe primitus creditur, [t] ut flumen ſui [64] medietate eos dirimeret, tanquam naturalis [65] terminus. Tacitus dixit: *Certum jam alveo Rhenum*, [u] *quique terminus eſſe ſufficiat*. Diodorus Siculus, ubi controverſiam narrat, quæ inter Egeſtanos & Selinuntios fuit, ποταμῷ, ait, τὴν χώραν ὁρίζοντος, *amne fines diſcriminante*. Et Xenophon talem amnem ſimpliciter τὸν ὁρίζοντα, id eſt, *finitorem* vocat.

De Morib. Germ. *Lib.* XII, *Lib.* IV. *Exp. Cyri.*

3. Narrant veteres Acheloum amnem, incerto curſu, modo ſectum in partes, modo circumactum obliquo agmine, (unde [66] tauri & ſerpentis formam induiſſe dicitur) diu de agro adjacente belli cauſam Ætolis & Acarnanibus præbuiſſe, donec eum Hercules aggeribus [67] domuit, eoque beneficio Oenei Ætolorum regis [68] filiam in matrimonium impetravit.

Strabo l.

XVII. 1. Sed hoc ita demum locum habebit, ſi non alveum mutaverit amnis. Nam flumen, etiam qua [69] imperia diſterminat, non conſideratur nude qua aqua eſt; ſed qua aqua alveo tali fluens ripiſque talibus incluſa. Quare particularum adjectio, deceſſio, aut talis immutatio, [70] quæ toti ſpeciem veterem relinquat, rem finit eandem videri. At ſi totius ſpecies ſimul mutetur, res erit alia. atque ideo ſicut interit flumen, quod in loco ſuperiore molibus obſtructum eſt, novumque naſcitur facta manu foſſa in quam aqua immittitur: ita [x] ſi deſerto alveo veteri aliâ irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, ſed novum vetere extincto: & ſicut ſi exaruiſſet flumen, imperii terminus maneret medietas alvei, qui proxime fuiſſet: quia mens ea populorum fuiſſe cenſenda eſt, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent; quod ſi flumen eſſe deſiiſſet, ut tum teneret quiſque [71] quod tenuiſſet: ita mutato alveo idem obſervandum erit.

L. Proponebatur. D. de judiciis.

L. 3. §. 2. ff. de aq. quot. & æſtiva.

2. In

GROTII.

t *Ut flumen ſui medietate eos dirimeret*] Exemplum in Vedaſo amne apud Marianam libro XXIX.

u *Quique terminus eſſe ſufficiat*] Spartianus Adriano: *in plurimis locis in quibus barbari non fluminibus, ſed limitibus dividuntur.* Phaſim amnem σύνορον, id eſt, confinem vocat Conſtantinus Porphyrogenneta c. XLV.

x *Si deſerto alveo veteri*] Ut Bardanus amnis apud Annam Comnenam libro I.

GRONOVII.

64 *Medietate*] Quaſi linea ducta per medium alveum.

65 *Terminus*] Non tam vagum & ſtagnantem ſuper minus profundo, ſed alveo profundiſſimo collectum & incluſum, ut pro territorio & munimento imperii eſſe poſſit.

66 *Tauri & ſerpentis formam*] In fabula luctæ cum Hercule Ovidius 9, metam. 63. & 80.

67 *Domuit*] In certum alveum incluſit.

68 *Filiam*] Deianiram.

69 *Imperia diſterminat*] Ut Romanum a Germanis Rhenus, a Marcomannis & Dacis Danubius, a Parthis Euphrates.

70 *Quæ toti ſpeciem*] Non avertat in aliam regionem, ſed priſtinum alveum retinere ſinat.

71 *Quod tenuiſſet*] Si ſcilicet nullum ibi flumen fuiſſet, nempe uſque ad illam

2. In dubio autem [73] imperia, quæ ad flumen [73] pertingunt, arcifinia putanda ſunt, quia imperiis diſtinguendis nihil eſt aptius quam id [74] quod non facile tranſitur. Ut autem limitata, aut menſura comprehenſa ſint, rarius accidit; neque tam ex acquiſitione primæva, quam ex aliena conceſſione.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit, & contigiſſe alicubi videmus, ut flumen totum [75] parti uni accederet, quia ſcilicet ripæ alterius imperium ſerius occupato jam flumine cœpiſſet: aut quia eum in modum res pactionibus eſſet definita.

XIX. 1. Illud quoque obſervatu non indignum, originariam acquiſitionem cenſendam etiam rerum earum, quæ dominum habuerunt, ſed habere deſierunt: puta quia derelictæ ſunt, aut quia [76] defecerunt domini. nam hæc [77] redierunt in eum ſtatum in quo primum res fuerant.

2. Sed illud ſimul notandum eſt, interdum primas acquiſitiones a populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo ineſt [78] jus illud eminens, de quo alibi egimus, ſed & privatum plenumque dominium generaliter [79] primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret diſtributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, ſi non ut jus [80] vaſalli a jure [81] ſenioris, aut jus emphyteuticarii a jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ ſunt ſpecies juris in rem, quas inter

illam lineam, quæ medium alveum ſecat.

72 *Imperia*] i. Agri, quibus terminantur imperia per flumen.

73 *Pertingunt*] Pertinent.

74 *Quod non facile*] Ut munitiones naturales.

75 *Parti uni accederet*] Ut in illis terminis imperii Romani factum: nam cum barbari naves nullas haberent, Romani eos amnes navibus occuparunt, quas dicebant luſorias.

76 *Defecerunt domini*] Juſtin. 19. 3. *Prædam, quam relictis a ſe caſtris abſtulerint, non eſſe talem, quam vetus ſpolium victi hoſtis oſtentent, ſed quam poſſeſſione vacua fortuitis dominorum mortibus, ſicuti caducam, occuparint.*

77 *Redierunt in eum ſtatum*] Rurſus factæ ſunt communes.

78 *Jus eminens*] 1, 3. 6.

79 *Primum populo*] Sic Flaccus de cond. agrorum. *Poſtquam ergo majores regiones ex hoſte captæ vacare cœperunt, alios agros diviſerunt, aſſignaverunt, & ita remanſerunt, ut tamen populi Rom. eſſent: ut eſt in Piceno, in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur: nam ſunt P. R. quorum vectigal ad ærarium pertinet.*

80 *Vaſalli*] Qui habet emphyteuſin vel fundum a domino in perpetuum, aut in certos annos, ea lege conceſſum, ut eum colat melioremque reddat, conſtituta penſione annua.

81 *Senioris*] Hoc vocabulo uſa eſt inferior latini ſermonis ætas pro domino: unde Italicum *Signore*, Gallicum *Seigneur*, *Sieur*, ſive *Monſieur*, *Meſſire*. Bignon. ad Marcul. 1, cap. 7. p. 458.

Digitized by Google

ter est & jus ejus, qui [82] sub conditione fideicommissum exspectat. Seneca: [y] *Non est argumentum, ideo aliquid tuum non esse, quia vendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est etiam quod sub certa lege tuum est.* Dion Prusæensis Rhodiaca: *κυρίως γὰρ εὑρήσεις τρόπους καθ' οὓς ἑκάστου τι φαμὲν εἶναι· καὶ πλεῖστον διαφέροντας· ὧν ἔστι ἀποδόσθαι τι ἔξεστι τοῖς ἔχουσιν, ἔστι ὅπως ἂν βέλτιστα χρῆσθαι. Plurimi sunt modi, quibus quid cujusque esse dicitur, & quidem valde inter se differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat.* Apud Strabonem invenio: *κύριος ἦν πλὴν τοῦ πιπράσκειν· dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab universis occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.* De morib. Germ.

3. Hoc igitur modo cum distributa dominia pendent a [83] dominio generali, si quid [84] domino particulari carere incipit non fit occupantis, sed [z] ad universitatem, aut ad dominum superiorem redit. Cui juri jus simile etiam per legem civilem extra hanc causam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

GROTII.

y *Non est argumentum*] Locus est de beneficiis VII, 12. Idem libro ejusdem argumenti octavo, c. 12. *quædam quorundam sub certa conditione sunt.*

z *Ad universitatem aut ad dominum superiorem redit*] Sic ex libro secundo Odyssex in fine colligas, bona ejus qui sine liberis decederet ad populum pervenisse, & sic interpretatur Eustathius illud Homeri Iliados E,

Χρῆσαι ἧ διὰ κτῆσιν ἐπίοντο,
Partiebantur opes rectores urbis.

nam χρήστης magistratum fuisse dicit qui bona sine liberis decedentium administrabat. Simile aliquid usurpatum olim in regno Mexicano docent nos historiæ.

GRONOVII.

82 *Sub conditione fideicommissum*] Nam & sub conditione relinquitur fideicommissum, vel ex certo die. §. 2. Instit. de fideicom. her.

83 *Dominio generali*] Ejus, cujus est territorium, sive principis sive populi.

84 *Domino particulari*] Cujus fuit ea privata possessio.

CAPUT IV.

De derelictione præsumta, & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & præscriptione differat.

I. *Usucapio aut præscriptio proprie dicta cur locum non habeat inter populos diversos, eorumve rectores.*

II. *Solere tamen & inter hos allegari longævas possessiones.*

III. *Causa inquiritur ex conjecturis humanæ voluntatis: quæ petuntur non ex verbis tantum:*

V. *Sed*

Digitized by Google

IV. *Sed & ex factis:*
V. *Et ex non factis.*
VI. *Quomodo tempus adjunctum non poſſeſſioni & ſilentio ad conjecturam juris derelicti valeat.*
VII. *Ordinarie ad talem conjecturam ſufficere tempus memoriam excedens, & quale hoc ſit.*
VIII. *Solutio objectionis, neminem præſumendum ſuum jactare.*
IX. *Videri etiam, ſepoſita conjectura, jure gentium ex immemoriali poſſeſſione dominium tranſferri.*
X. *An nondum natis jus auferri hoc modo poſſit.*
XI. *Etiam ſumme poteſtatis jus aut populo aut regi acquiri longæva poſſeſſione.*
XII. *An leges civiles de uſucapione & præſcriptione teneant eum, qui ſummam poteſtatem habet, cum diſtinctionibus explicatur.*
XIII. *Ea jura quæ ſeparabiliter aut communicabiliter adhærent ſummo imperio, uſucapione aut præſcriptione quæri & amitti.*
XIV. *Refellitur ſententia ſtatuens ſemper ſubditis licere ſe vindicare in libertatem.*
XV. *Quæ mera ſunt facultatis nullo tempore amitti: quod explicatur.*

I. GRavis hic difficultas oritur de [1] uſucapiendi jure. Namque id jus cum [2] lege civili ſit introductum (tempus enim [3] ex ſuapte natura vim nullam effectricem habet: nihil enim fit a tempore, quamquam nihil non fit in tempore) locum habere non poteſt, ut cenſet Vaſquius, inter duos populos liberos, aut reges, populumve liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatum ipſi non ſubditum, [a] nec inter duos diverſorum regum aut populorum ſubditos. quod verum videtur, niſi [4] quatenus res vel actus tenetur territorii legibus. Atqui id ſi admittimus, ſequi videtur maximum incommodum, ut controverſiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad perturbandos multorum animos & bella ſerenda pertinet, ſed & communi gentium ſenſui repugnat.

Lib. II. c. 51, n. 28.

II. Nam & in ſacris literis Jephthes regi Ammonitarum ſibi vendicanti terras inter Arnonem & Jabocum, & ab Arabum deſer-

GROTII.

a NEc inter duos diverſorum regum aut populorum ſubditos] In lege XII. tabularum erat: *Æterna auctoritas cum hoſte eſto*, id eſt, cum peregrino.

GRONOVII.

1 *Uſucapiendi jure*] Per quod res aliena longo tempore fit bona fide poſſidentis.

2 *Lege civili*] Jure Romano.

3 *Ex ſuapte natura*] Sine lege aut natura.

4 *Quatenus res*] Ut qui in alieno territorio, ubi uſucapio valet, rem vel agendi aliquid jus habet, legitimum tempus bona fide poſſidere vel actum illum exercere ſinendo, rem juſve amittat.

GRO-

Digitized by Google

desertis ad Jordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit, cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint? Et Lacones apud Isocratem, tanquam certissimum, [b] & apud omnes gentes confessum ponunt, possessiones publicas, non minus quam privatas, multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos, qui Messenam repetebant. Verba græca sunt: *τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς καινὰς, ἢν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρώας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι.* Idem Isocrates ad Philippum: *κάτοχον καὶ βέβαιον τὴν κτῆσιν πεποιηκότος τοῦ χρόνου.* *Cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset.* Hoc jure nisus posterior Philippus T. Quintio dicebat, *civitates quas ipse cepisset se liberaturum: quæ sibi traditæ a majoribus essent justa ac hereditaria possessione, se non excessurum.* Sulpitius contra Antiochum disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando serviissent, id jus post aliquot sæcula eos asserendi in servitutem faciat. Et historici [c] vetera reposcere vaniloquentiam vocant: *μυθικὰς καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις* Diodorus. Apud Ciceronem est de officiis secundo: [d] *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?*

Archid.

Livius lib. XXXII.

Livius lib. XXXV.

Tacitus Ann. VI.

III. Quid dicemus? Juris effectus [e] qui ab animo pendent, non possunt tamen ad solum animi actum consequi, nisi is actus signis quibusdam indicatus sit. quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere [6] non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis actus cognoscere non potest: qua de causa etiam interni actus meri [7] legibus humanis non subjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent [8] mathematicam, sed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud possunt

GROTII.

b *Et apud omnes gentes confessum*] In hunc sensum differit pro Gallia dux Nivernensis apud Thuanum libro LIX. in anno CIↃ IↃ LXXIV.

c *Vetera reposcere*] Τὰ παρὰ Εὐκλείδου dicunt Græci ex historia Attica, usus inter alios Nicetas lib. I. de Alexio Isaaci fratre, ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: *καὶ ταῦτα δὴ τὰ παρὰ Εὐκλείδου ἀνυποστόλως ἀναπτύων*: *ita ille velut ante Euclidem gesta movebat inverecunde.*

d *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?*] Florus lib. III, c. 13. *Tamen relictas a majoribus sedes, ætate, quasi jure hereditario possidebant.*

GRONOVII.

5 *Qui ab animo*] Quod alicui jus nascitur ex eo, quod quis hoc vel illud decrevit, statuit, in animo habuit (exempli gratia te adoptare, heredem facere, & similia) id constare nequit & effectum sortiri ex sola mentis agitatione & commentatione: sed ei, ad quem jus nostrum referimus, id fuisse nobis animi argumentis quibusdam externis & symbolis notabilibus demonstrandum est.

6 *Non fuerat congruum*] Non est enim hominum pectora scrutari.

7 *Legibus humanis*] Cogitationum pœnas nemo patitur. l. 18. D. de pœn.

8 *Mathematicam*] Necessariam.

Gro-

sunt homines, quam quod volunt & sentiunt, & factis simulare. Neque tamen patitur natura humanæ societatis, ut actibus animi sufficienter indicatis nulla sit efficacia. ideo quod sufficienter indicatum est, pro vero habetur [9] adversus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

L. 9. §. ult. D. de acq. ver. dom. *L. 8. D. ad leg. Rhod.* *l. 43. §. 11. D. de furtis.* *L. 2. §. 1. ff. de pactis.* (a) *L. 95. D. de acq. vel omitt. hered.* *L. 57 D. de ver. jud.* *L. 3. ff. de off. Prætor.*

IV. 1. Factis intelligitur derelictum, quod abjicitur, nisi ea sit rei circumstantia, ut temporis causa & [10] requirendi animo abjectum censeri debeat. Sic [e] chirographi redditione censetur remissum debitum. Recusari hereditas, inquit Paulus, (a) non tantum verbis, [11] sed etiam re potest, & quovis indicio voluntatis. Sic si is, qui rei alicujus est dominus, sciens cum altero eam rem possidente, tanquam cum domino contrahat, jus suum remisisse merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil causæ est.

2. Simile est quod superior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non potest, nisi lege solvatur, [12] lege solvisse eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, sed ex jure naturali, quo quisque suum potest abdicare, & ex naturali præsumptione, qua voluisse quis creditur quod sufficienter significavit: quo sensu recte accipi potest quod (b) Ulpianus dixit, [13] juris gentium esse acceptilationem.

(b) *L. 8. D. de acceptil.*

V. 1. Sub factis autem [14] moraliter veniunt & [15] non facta, considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & præsens tacet, videtur consentire: quod & lex Hebræa agnoscit. Numer. xxx, 4. 8. 11. 14. nisi circumstantiæ ostendant, quominus loquatur, metu eum vel alio casu impediri. Sic amissum censetur id [f] cujus recuperandi spes projicitur, ut porcos a lupo raptos, & quæ naufragio amittimus, nostra esse desinere ait Ulpianus, non statim, sed ubi recipi non possunt, id est, ubi non est cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia exstant. Nam si missi essent qui rem inquirerent, si promissum [16] μήνυτρον, aliud esset judicandum. Sic qui rem suam ab alio teneri scit, nec quicquam contradicit multo tempore, is nisi

L. 44. De acq. rerum. dom.

GROTII.

[e] *Chirographi redditione*] Vide legem secundam paragr. 1. D. de pactis.

[f] *Cujus recuperandi spes projicitur*] id אבוד dicitur Hebræis jurisconsultis.

GRONOVII.

9 *Adversus eum*] Ita ut ei noceat, damnum in re aut existimatione afferat, si postea se voluisse aliter ostendat, quam indicavit.

10 *Requirendi animo*] Ut, ubi liquerit, repetas recolligasque.

11 *Sed etiam re*] Non adeundo, quum sciat se adire debere.

12 *Lege solvisse*] Ut cum Imperator jubet occidere aliquem, solvit eum lege Cornelia, vel, *non occides.*

13 *Juris gentium*] Cum sit revera juris civilis. §. 2. Inst. Quib. mod. tol. oblig.

14 *Moraliter*] Per commodam & moribus receptam interpretationem quædam, quæ facta non sunt, pro factis habentur.

15 *Non facta*] Actus negativi: infra num. 8.

16 *Μήνυτρον*] Indicii præmium.

GRO-

nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio feciſſe animo, quam quod rem illam in ſuarum rerum numero eſſe nollet. Et hoc eſt quod alicubi dixit Ulpianus, ædes longo ſilentio videri pro derelicto a domino habitas. *Parum juſte* (reſcripſit Pius Imperator) *præteritas uſuras petis, quas omiſiſſe te longi temporis intervallum indicat: quia eas a debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet eſſes, petendas non putaſti.* *L. 15. §. 21. D. de damno infect.* *L. 17. §. 1. D. de uſuris.* *Thom. 1, 2. q. 97. art. 3.* *Suar. l. VII. de legibus c. 15.*

2. Cui ſimillimum quid in conſuetudine apparet. Nam hæc quoque, ſemotis legibus civilibus, quæ [17] certo tempore ac modo eam introduci volunt, a populo ſubdito introduci poteſt ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero, quo illa conſuetudo effectum juris accipit, non eſt definitum, ſed arbitrarium, quantum ſatis eſt ut concurrat ad ſignificandum conſenſum.

3. Sed ut ad derelictionem præſumendam valeat ſilentium duo requiruntur, ut ſilentium ſit ſcientis, & ut ſit libere volentis. nam [18] non agere neſcientis, caret effectu; & [19] alia cauſa cum apparet, ceſſat conjectura voluntatis.

VI. Ut hæc igitur duo adfuiſſe cenſeantur, valent & aliæ conjecturæ: ſed temporis in utrumque magna vis eſt. Nam primum fieri vix poteſt, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occaſiones ſubminiſtret tempus. Inter præſentes tamen minus temporis ſpatium ad hanc conjecturam ſufficit, quam inter abſentes, etiam [20] ſepoſita lege civili. Sic & [21] incuſſus ſemel metus durare quidem nonnihil creditur, ſed non perpetuo, cum tempus longum multas occaſiones adverſus metum ſibi conſulendi, per ſe, vel per alios ſuppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, ſaltem ut proteſtatio de jure fiat, aut, quod potius eſt, ad judices aut arbitros provocetur.

VII. Quia

GRUTII.

8 *Non agere neſcientis, caret effectu*] Vide infra hoc libro, cap. XXII. §. 11. Adde ſi vacat Bart. Soc. conſilio CLXXXVII, col 8. Meiſchnerum deciſione Camerali IX, n. 113. tomo III.

GRONOVII.

17 *Certo tempore*] Interpp. ad §. 22. Inſt. de j. nat. gent. civ. minimum requirunt decennium & duos actus, aut complures actus minore tempore, præſertim ſi judicio contradictorio probata ſit.

18 *Non agere neſcientis*] Qui ſilet aut quieſcit ignorans ſibi loquendum aut agendum eſſe, præjudicium ſibi non facit.

19 *Alia cauſa*] Quoties intelligitur aliud quid, quam neglectum & ſenſum voluntarium eſſe, quod illum ſilere cogat, non creditur ſilere, quia id, quod diſſimulat, velit, ſed quia loqui non audeat.

20 *Sepoſita lege*] Quæ res immobiles inter præſentes decennio, inter abſentes 20. annis ſtatuit uſucapi.

21 *Incuſſus ſemel*] Si quis tacuit aut paſſus eſt quid fieri timore perculſus, eum timorem vim eandem habere per aliquantum temporis ſatis præſumitur.

GRO-

Digitized by Google

L. Hoc jure §. ductus. D. de aqua quot. & æst.

VII. Quia vero [h] [22] tempus memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo [23] ejus temporis silentium ad rei derelictæ conjecturam semper sufficere videbitur, [i] nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est a prudentioribus jurisconsultis, [k] non plane idem esse tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam sæpe hæc non longe abeunt: quia [l] communis humanæ vitæ terminus sunt anni centum. quod spatium ferme solet ætates hominum, aut [m] [24] γενεὰς tres efficere: quas Antiocho Romani objiciebant, cum ostenderent repeti ab eo urbes, quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

Eustath. ad Iliadis α.

Liv. XXXIV.

VIII. 1. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est [25] jactare, ac proinde [26] actus negativos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam quam diximus [27] conjecturam. Sed cogitare rursum debemus [28] bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc esse animo, ut rei caducæ causa hominem alterum [29] velint in perpetuo peccato versari, quod evitari sæpe non poterit sine tali derelictione.

2. De

GROTII.

h *Tempus memoriam excedens*] Andreas Knich in tractatu de jure territorii. Reinking lib. 1, classe v. cap. 11, n. 5. Oldendorp. classe III. art. 2.

i *Nisi validissimæ sint in contrarium rationes*] Menochius 1, cons. XC.

k *Non plane idem est*] Balbus de præscriptionibus id notavit, & in eodem argumento Covarruvias. Reinking dicto lib. 1, classe v. c. 11. n. 40. de tempore memoriam excedente vide eruditissimum Fabrum in consilio pro ducatu Montisferratensi.

l *Communis humanæ vitæ terminus*] Αἰὼν δὲ μάλιστα ἀνθρώπου χρόνος dixit Justinianus in edicto quinto edito in notis ad arcanam historiam Procopii.

m *Γενεὰς tres*] Nam γενεὰ est τεσσαρακονταετία, triginta annorum ætas, ut Porphyrius notat in Homericis quæstionibus. Tres γενεαὶ sæculum exponit Herodianus Severo. in eo annis decem in Ægypto fuisse reges notat Philo in legatione. Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim: Plutarcho indicante in Lycurgo. Justinianus in novella CLIX. vetat in judicia deduci causam, quod jam quatuor γενεαὶ exiissent.

GRONOVII.

22 *Tempus memoriam*] Quod quando fuerit, nemo superest, qui meminerit, pro infinito est per humanam imbecillitatem, etsi revera fines certos habuerit.

23 *Ejus temporis silentium*] Tantum per spatium temporis non declarasse voluntatem suam ad rei dominium tenendum.

24 *Γενεὰς tres*] Nam γενεαὶ triginta annorum.

25 *Jactare*] Ultro projicere ac per lasciviam alienare.

26 *Actus negativos*] Patientiam finendi alios nostris rebus frui: actus, quibus nihil agendo hoc videmus agere, ut rem nostram ejuremus & abnegemus, dum alium pro domino ejus se gerentem non appellamus, neque interpellamus.

27 *Conjecturam*] Alienationis.

28 *Bene sperandum*] Quamdiu contrarium non evidenter pateat & constet, putandum inter sese homines esse faventes, & quemvis alterius causa velle.

29 *Velint in perpetuo*] Quod fiet, si retineant animo dominium rei, quam tamen

2. De imperiis vero, quanquam ea [30] magni fieri ſolent, ſcire debemus magna eſſe onera; & quæ non bene adminiſtrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac ſicut durum eſſet, qui ſe tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut, qua ſimilitudine ad hanc rem Plato utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potiſſimum gubernaret: ita non ſemper laudandos qui cum ſumma jactura, ſæpe & cum ſanguine innocentis populi diſceptare cupiant, quis ejus populi rem ſit curaturus. Laudatur ab antiquis Antiochi dictum, qui populo Romano gratias egit, quod [n] nimis magna procuratione liberatus modicis terminis uteretur. Inter multa a Lucano ſapienter dicta illud non poſtremum eſt:

Cicero pro Dejot.

Lib. 1.

Val. Max. l. XIV, c. 1.

tantone novorum
Proventu ſcelerum ceſſerunt, uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere
Ut neuter.

3. Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controverſiæ aleam conſtitui, humanæ ſocietatis intereſt; quam [31] quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ ſunt. Nam ſi durum putavit [o 32] Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum poſſeſſiones labefactari, quanto magis [33] illud Auguſti tenendum eſt, eum virum bonum ac civem eſſe, qui præſentem reipublicæ ſtatum mutari non vult, & qui, ut apud Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐδίξατο σχῆμα τῆς πολιτείας τοῦτο ξυνδιαπράζαι. quod τὴν παροῦσαν πολιτείαν διαφυλάττειν dixit Iſocrates adverſus Callimachum: ſicut & Cicero oratione ad Quirites contra Ruſum, otii & concordiæ patrono convenire ait, defendere ſtatum reipublicæ qui quoque tempore ſit: & Livius, optimum quemque præſenti ſtatu gaudere.

Lib. XXXV.

4. Quod ſi etiam deficerent ea quæ jam diximus, tamen adverſus præſumtionem qua quisque ſua ſervare velle creditur, validior eſt altera, quod credibile non eſt quemquam ejus quod vult,

Ang. de Clavaſio in ſumma, in verbo Inventa.

tamen penes alium eſſe tamdiu & pro ſua ab eo tractari & teneri, quum ſua non ſit, ſed aliena, patiuntur.

GROTII.

n *Nimis magna procuratione liberatus*] Ejus animi videtur fuiſſe Jonathan Saulis filius.

o *Aratus Sicyonius*] Sic & poſſeſſiones, ut fuerant, reliquerat Thraſybulus, pace Athenis conſtituta.

GRONOVII.

30 *Magni fieri*] Majore cupiditate retinere & minus facile deſeri quam res privatæ.

31 *Quæ adjuvant*] Ut hæc, qua qui longo tempore poſſeſſionem non repetivit, eam pro derelicta ſpernere ſtatuitur.

32 *Aratus Sicyonius*] Cic. 2, off. 23.

33 *Illud Auguſti*] Macrobius 2, Saturn. 4. Sic Juſtinus laudat Bacabaſum, qui præſenti ſtatu contentus, noluit conſpirare cum Arrabano, 3, 1.

vult, longo tempore [p] nullam plane edere significationem idoneam.

IX. Ac forte non improbabiliter dici potest non esse hanc rem in sola præsumtione positam, sed [q] jure gentium voluntario inductam hanc legem, ut possessio memoriam excedens, [34] non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maxime interesset. Merito autem dixi possessionem non interruptam, id est, ut Sulpitius apud Livium loquitur, *uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso.* Idem alibi dixit: *perpetuam possessionem, ac nullo ambigente.* Nam [35] desultoria possessio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adversus Carthaginienses: *per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse jus, semperque penes eum possessionem fuisse, qui plus armis potuisset.*

Lib. XXXV. *Lib.* XXXIV.

X. 1. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio, an [36] nondum natis jus suum tacite tali derelictione possit decedere. Si non posse dicimus, [37] nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, [38] cum pleraque talia sint, [39] ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his, qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit.

2. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, [40] a cujus voluntate jus regnandi profi-

GROTII.

p *Nullam plane edere significationem idoneam*] Crantzius Saxonicorum XI, n. 10. & 13.

q *Jure gentium voluntario inductam hanc legem*] Narrat Gregoras cum Catanæ majoribus data esset ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut singuli successores scriptam ederent professionem se eam tenere administratorum titulo, *μὴ λάθῃ παραγενομένη τὴν βασιλικὴν διαπορθίαν τὸ χρόνῳ μακρᾷ ἀφελοῦσα· ne inobservatus diuturni temporis lapsus jus Imperatoris excluderet.*

GRONOVII.

34 *Non interrupta*] Per veteris domini apprehensionem.

35 *Desultoria possessio*] Ad breve tempus in potestate habuisse vel possedisse. Desultores genus spectaculi, quo aliquis tranens tres vel quatuor equos in curlu ex uno in alium transiliebat. Manil. 5, 85. Flor. 3, 3. Hinc desultoria levitas eorum, qui nulli rei diu immorantur.

36 *Nondum natis*] Si pater, priusquam gignat, silentio & pro derelicto imperium vel dominium habendo amiserit, an filius postea in spem successionis genitus idem amisisse censendus sit.

37 *Nihil profecit*] Qua filius ille, postquam suæ tutelæ factus erit, semper turbaturus est, quod pater concessit.

38 *Cum pleraque*] Imperia & dominia.

39 *Ut posteris*] Successione hereditaria transeant.

40 *A cujus voluntate*] Qui regem sibi, qua conditione voluit, præfecit.

GRO-

proficiſcitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati ſunt, ut quibus jus quæſitum nondum eſt, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expreſſe mutare voluntatem poteſt, ita & tacite credi mutaſſe. Mutata igitur populi voluntate, [r] neque dum exiſtente eorum jure qui exſpectari poſſunt; parentibus autem e quibus naſci poſſunt, qui jus ſuo tempore eſſent habituri, id ipſum jus derelinquentibus, nihil eſt quod obſtet quominus illud ut derelictum ab alio occupari poſſit.

3. Agimus de naturali jure. nam jure civili ut aliæ fictiones ita & hæc introduci poteſt, [s] ut [41] eorum qui nondum ſunt perſonam lex interim ſuſtineat, atque ita impediat ne quid adverſum eos occupari poſſit: quod tamen leges velle non temere cenſendæ ſunt, quia privata iſta utilitas publicæ valde repugnat. Unde & illa feuda, quæ [42] non ex jure proximi poſſeſſoris, ſed ex vi inveſtituræ primitivæ deferuntur, longo ſatis tempore acquiri poſſe receptior ſententia eſt; quod ad [43] jura majoratus, & ad [44] res fideicommiſſo obnoxias non infirmis rationibus ſubnixus producit ſummi judicii jurisconſultus Covarruvias (a).

4. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci poſſit, quod [45] uno actu alienari licite non poſſit; poſſit tamen

(a) *C. poſſeſſor. p. 3. §. 3. Spec. tit. de feud. §. quoniam. verſ. 3. quæritur. Chaſſ. de conſ. Burg. de mainsmortes. §. 6. verſ.* par an & jour, *n. 2. Cravet. de ant. temp. p. 4. §. materia. n. 90.*

GROTII.

r *Nequedum exiſtente eorum jure qui expectari poſſunt*] Multa ſunt in hiſtoriis talium derelictionum exempla. Vide unum illuſtre in Ludovico IX. Francorum rege, pro ſe liberiſque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Caſtellæ regnum habere poterat, apud Marianam libro XIII, c. 18.

s *Ut eorum qui nondum ſunt, perſonam lex interim ſuſtineat*] Ut lex civilis in hereditate jacente.

GRONOVII.

41 *Eorum qui nondum*] Ut, quod hi non poſſunt acquirere vel retinere, quia nondum exiſtunt, id acquirant vel retineant beneficio legis, quæ rationem habuit etiam futurorum, quaſi jam eſſent.

42 *Non ex jure proximi*] Quæ obveniunt tertiis vel quartis, non tanquam ſucceſſoribus & heredibus proximi vaſalli vel feudatarii, ſed tanquam ſimul nominatis & adoptatis, cum primus inveſtiretur, in caſum deficientis ejus.

43 *Jura majoratus*] Prærogativas ſeniorum ſive majorum natu. Ἡ κατοτήκια τὰ πρεσβεῖα τ πρωτοτόκων. hic feuda regalia, emphyteuſes, anniverſaria, ſive capellæ, jus patronatus, fideicommiſſa, & quæ pro indiviſo ab uno ad alium deriva tur in familia aliqua. Auctor de majoratu 2, 15. 4. p. 165. Voyage d'Eſpagne cap. 10. p. 62. *La nobleſſe d'Eſpagne a un beau droit, ſi au moins il luy eſt bien conſerve, c'eſt que pour endettée qu'elle ſoit, on ne peut luy ſaiſir que le revenu de ſon bien, parce qu'il eſt tout en majorazgo, c'eſt a dire fidei commis.* Et cap. 11. p. 75. *Quand il les vit engagez de toutes parts, il permit qu'on le puſt attaquer a leurs fiefs, & ainſi oſta le privilege de majorazgo, qui eſtoit le plus beau qu'eut la nobleſſe d'Eſpagne.*

44 *Res fideicommiſſo*] Quas ita tenet heres vel dominus, ut alienare aut minuere nequeat, ſed ex inſtituto ejus, unde accepit, compellitur, integras ſervare proximo ſucceſſori.

45 *Uno actu*] Traditione, venditione, &c.

tamen ad vitandam dominorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti : atque ita etiam, ut exstituris salva sit actio personalis [46] adversum eos qui neglexerunt, aut eorum heredes.

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adversus regem, & populo liberó adversus populum liberum jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione, & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente apprehensione. Nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex post facto [47] convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi [48] causa nova jus per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & [49] populo subjici ; & qui revera non rex, sed princeps erat, [t] rex summo cum imperio fieri, & summum imperium quod penes populum, aut penes regem in solidum erat, inter eos dividi.

XII. 1. [50] Illud etiam indagari operæ pretium est, an lex de usuca-

GROTII.

t *Rex summo cum imperio fieri*] Vide Vasquium controversiarum illustrium libro 1, c. XXIII. 3. Adde eundem libro II, c. LXXXII. 8. 9. & sequentibus. vide & Panormitanum lib. 1, cons. LXXXI. Et Peregrinum de jure fisci VI, c. VIII. §. 10.

GRONOVII.

46 *Adversum eos*] Non adversus eum, qui usucepit.

47 *Convalescere non posse*] Quod hic posset dici adversus eum, qui primum aliena invasit.

48 *Causa nova*] Ut hic longum tempus, & veteris domini silentium.

49 *Populo subjici*] Rex legibus solutus poterit legibus subjici.

50 *Illud etiam &c.*] In quæstione, an partes summi imperii, seu jura majestatis possint præscribi, vix ausim repugnare sententiæ auctoris, ne crabrones irritem, adeo in eam certatim irruunt politici. Etii primo suspecta est aulicæ adulationis: deinde ferit ipsos principes : nam quum nemo tota Europa principum aut regum jura illa majestatis absoluta, illud summum imperium, quale fingunt, ab suo populo acceperit, sed quicunque illud tenent usurpatione, præscriptione, patientia populorum teneant : si ea jura præscribi non possunt, ne ipsi quidem illa præscribere, & longi temporis usurpatione acquirere potuerunt : denique eosdem principes, si partes illorum jurium a majoribus neglectas, aut ordinibus concessas hac politicorum disputatione inducti improvide reperant, obnoxios reddit turbis domesticis ac seditionibus, tanquam libertatis oppressores : cujus rei lugubre exemplum in rege cætera optimo præbet Albion. Valeat tamen ipsa, sed argumenta consideremus.

Ait affirmare jurisconsultos, qui has quæstiones tractant ex jure civili Romanorum. Quasi ex jure civili Romanorum didicerit Lycurgus, ut *legum suarum non inventione quam exemplo esset clarior, nec quidquam in alios sanciret, cujus non ipse in se documentum daret.* Justin. 3, 2. Quasi ex eodem in se fuerit severus Charondas, qui lege lata, ne quis in concionem veniret armatus, seditione orta, dum ipse ex agro accinctus ferro domum redit subito de via in concionem, sicut erat, progressus, dicente quodam, *legem ais te latam ipse destruis*, respondit, *minime, sed ratam faciam*, gladioque stricto incubuit. Diodor. 17, 9. Quasi ex jure civili Theodosius ad filium apud

uſucapione aut præſcriptione, condita ab eo qui habeat ſummum imperium, pertineat etiam [51] ad ipſum jus imperii, & ejus partes neceſſarias [52] quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur jurisconſulti non pauci, qui quæſtiones de ſummo imperio ex jure tractant civili Romanorum. [u] Nos aliter arbitramur. nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore & poteſtas & voluntas, ſaltem præſumta. [53] Se per modum legis, id eſt, per modum ſuperioris, obligare nemo poteſt: & [54] hinc eſt quod legum auctores habent [55] jus leges ſuas mutandi: Potest

Bart. in l. Hoſtes, D. de capt. & in l. 1. D. de aq. pl. arc. Jaſ. conſ. 70. lib. III. Aymon. de antiq. p. 4. verſic. materia ſta. n. 62. Ant. Corſetus de exc. reg. q. 104. Hall. de præſ. 2. p. 5. pr. q. 2. Cabal. de Imp. quæſt. 53. Covar. in c. peccatum. de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fine.

apud Claudianum in IV. conſul. Honorii:

In commune jubes ſi quid, cenſeſve tenendum
Primus juſſa ſubi, tunc obſervantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipſum
Auctorem parere ſibi.

Itaque ſi naturæ jus reſpicimus, quæ ſemper tendit ad optimum, & eum dictitat eſſe legiſlatorem, qui ſit omnium juſtiſſimus, non eſt dubium, quin illa præcipiat: Quod quisque in alium ſtatuerit, ipſe eodem jure utatur. Ut quis legibus obligetur, requiri ait in legis auctore voluntatem, ſaltem præſumtam. In bono præſumi quis neget? in malo, qui legum ſuarum lator & everſor eſt, ut de Pompejo Tacitus loquitur, quis ſperet?

GROTII.

u *Nos aliter arbitramur*] Et Don Garzias Maſtrill. de magiſtratu lib. III, c. 11. 26. Joh. Oldendorpius conſil. Marp. V, n. 47. volum. 1.

GRONOVII.

51 *Ad ipſum jus imperii*] Bodin. lib. I, cap. 10.

52 *Quas alibi*] I, 3. 6.

53 *Se per modum legis*] Id eſt, per modum ſuperioris obligare nemo poteſt. Falliſſimum: An non populus obligat ſe lege, cum legem jubet? annon legem fecit ſe ſuperiorem? Cur ergo legum imperia Romæ ſuiſſe dictis regibus ait Livius? ſi quis ipſum ſeſe obligare poteſt ſponſione, ſi jurejurando, quidni & lege? lex eſt communis ſponſio civium, inquit JC. lex eſt quaſi ſacramentum civium; unde leges Pythagoreorum collegii *ſodalitii juris ſacramenta* dicit Juſtinus. Sophiſtica cavillatio, quam didicit a Bodino I, 8. 134.

54 *Hinc eſt quod legum auctores jus habent leges ſuas mutandi*] Peſſimum principium, & prorſus tyrannicum, mutandæ legis, quia auctor ea obligatus non eſt. Immo hinc auctor legum jus habet mutandi, quod ſalus populi ſuprema lex eſt. Hinc ſalus populi eſt lex ſumma, quum ejus cauſa comparatæ ſint leges omnes, & ad illam referantur, ſimulatque aliqua lex inferior ei pugnare deprehenditur, abſolvit populum vel principem ab ea, quam ſe fecit ſuperiorem, lege, & jus ei dat inutilem & degenerantem dominum exſuendi.

Agnoſcit tamen ex æquitate naturali obligari legiſlatorem ſua lege: non tamen directe, ſed per reflexionem quatenus pars eſt communitatis. Atqui non aliter eſt legiſlator, quam qua caput, qua pars eſt, primaria quidem, pars tamen corporis. Itaque peſſime facit, cum quod voce ædificat, exemplo deſtruit, nec tam ſe ad uſum communitatis, quam illam ad libidinem ſuam aptat. A Saule in regni initiis ait hoc obſervatum. Quaſi ſignificet, id non fuiſſe obſervaturum, ſi fuiſſet confirmatior. Poteſt fieri: ſed & fuiſſet tanto pejor, nec jus natura, ſed ſuam libidinem eſſet ſecutus.

55 *Jus leges ſuas mutandi*] Falſum: id enim inde, quod ſalus publica ſuprema lex eſt.

IV. *Sed & ex factis:*
V. *Et ex non factis.*
VI. *Quomodo tempus adjunctum non poſſeſſioni & ſilentio ad conjecturam juris derelicti valeat.*
VII. *Ordinarie ad talem conjecturam ſufficere tempus memoriam excedens, & quale hoc ſit.*
VIII. *Solutio objectionis, neminem præſumendum ſuum jactare.*
IX. *Videri etiam, ſepoſita conjectura, jure gentium ex immemoriali poſſeſſione dominium transferri.*
X. *An nondum natis jus auferri hoc modo poſſit.*
XI. *Etiam ſummæ poteſtatis jus aut populo aut regi acquiri longæva poſſeſſione.*
XII. *An leges civiles de uſucapione & præſcriptione teneant eum, qui ſummam poteſtatem habet, cum diſtinctionibus explicatur.*
XIII. *Ea jura quæ ſeparabiliter aut communicabiliter adhærent ſummo imperio, uſucapione aut præſcriptione quæri & amitti.*
XIV. *Refellitur ſententia ſtatuens ſemper ſubditis licere ſe vindicare in libertatem.*
XV. *Quæ mere ſunt facultatis nullo tempore amitti: quod explicatur.*

I. GRavis hic difficultas oritur de [1] uſucapiendi jure. Namque id jus cum [2] lege civili ſit introductum (tempus enim [3] ex ſuapte natura vim nullam effectricem habet: nihil enim fit a tempore, quamquam nihil non fit in tempore) locum habere non poteſt, ut cenſet Vaſquius, inter duos populos liberos, aut reges, populumve liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatum ipſi non ſubditum, [a] nec inter duos diverſorum regum aut populorum ſubditos. quod verum videtur, niſi [4] quatenus res vel actus tenetur territorii legibus. Atqui id ſi admittimus, ſequi videtur maximum incommodum, ut controverſiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad perturbandos multorum animos & bella ſerenda pertinet, ſed & communi gentium ſenſui repugnat.

Lib. 11. c. 51, n. 28.

II. Nam & in ſacris literis Jephthes regi Ammonitarum ſibi vendicanti terras inter Arnonem & Jabocum, & ab Arabum deſer-

GROTII.

a NEc *inter duos diverſorum regum aut populorum ſubditos*] In lege XII. tabularum erat: *Æterna auctoritas cum hoſte eſto*, id eſt, cum peregrino.

GRONOVII.

1 *Uſucapiendi jure*] Per quod res aliena longo tempore fit bona fide poſſidentis.

2 *Lege civili*] Jure Romano.

3 *Ex ſuapte natura*] Sine lege aut natura.

4 *Quatenus res*] Ut qui in alieno territorio, ubi uſucapio valet, rem vel agendi aliquid jus habet, legitimum tempus bona fide poſſidere vel actum illum exercere ſinendo, rem juſve amittat.

GRO-

Digitized by Google

desertis ad Jordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit, cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint? Et Lacones apud Isocratem, tanquam certissimum, [b] & apud omnes gentes confessum ponunt, possessiones publicas, non minus quam privatas, multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos, qui Messenam repetebant. Verba græca sunt: *τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινὰς, ἢν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι.* Idem Isocrates ad Philippum: *κάτοχον καὶ βέβαιον τὴν κτῆσιν πεποιηκότος τὸν χρόνον.* *Cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset.* Hoc jure nisus posterior Philippus T. Quintio dicebat, *civitates quas ipse cepisset se liberaturum: quæ sibi traditæ a majoribus essent justa ac hæreditaria possessione, se non excessurum.* Sulpitius contra Antiochum disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando serviissent, id jus post aliquot sæcula eos asserendi in servitutem faciat. Et historici [c] vetera reposcere vaniloquentiam vocant: *μυθικὰς καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις* Diodorus. Apud Ciceronem est de officiis secundo: [d] *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?*

Aschid.

Livius lib. XXXII.

Livius lib. XXXV.

Tacitus Ann. VI.

III. Quid dicemus? Juris effectus [e] qui ab animo pendent, non possunt tamen ad solum animi actum consequi, nisi is actus signis quibusdam indicatus sit. quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere [6] non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis actus cognoscere non potest: qua de causa etiam interni actus meri [7] legibus humanis non subjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent [8] mathematicam, sed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud possunt

GROTII.

b *Et apud omnes gentes confessum*] In hunc sensum differit pro Gallia dux Nivernensis apud Thuanum libro LIX. in anno CIↃ IↃ LXXIV.

c *Vetera reposcere*] Τὰ παρὰ Εὐκλείδου dicunt Græci ex historia Attica, usus inter alios Nicetas lib. I. de Alexio Isaaci fratre, ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: *καὶ ταῦτα δὲ τὰ παρὰ Εὐκλείδου ἀνυποστόλως ἐνεχείρει*: *ita ille velut ante Euclidem gesta movebat inverecunde.*

d *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?*] Florus lib. III, c. 13. *Tamen relictas a majoribus sedes, ætate, quasi jure hæreditario possidebant.*

GRONOVII.

5 *Qui ab animo*] Quod alicui jus nascitur ex eo, quod quis hoc vel illud decrevit, statuit, in animo habuit (exempli gratia te adoptare, heredem facere, & similia) id constare nequit & effectum sortiri ex sola mentis agitatione & commentatione: sed ei, ad quem jus nostrum referimus, id fuisse nobis animi argumentis quibusdam externis & symbolis notabilibus demonstrandum est.

6 *Non fuerat congruum*] Non est enim hominum pectora scrutari.

7 *Legibus humanis*] Cogitationum pœnas nemo patitur. l. 18. D. de pœn.

8 *Mathematicam*] Necessariam.

GRO-

ſunt homines, quam quod volunt & ſentiunt, & factis ſimulare. Neque tamen patitur natura humanæ ſocietatis, ut actibus animi ſufficienter indicatis nulla ſit efficacia. ideo quod ſufficienter indicatum eſt, pro vero habetur [9] adverſus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

L. 9. §. ult. D. de acq. rer. dom. IV. 1. Factis intelligitur derelictum, quod abjicitur, niſi ea ſit rei circumſtantia, ut temporis cauſa & [10] requirendi animo abjectum cenſeri debeat. Sic [c] chirographi redditione cenſetur remiſſum debitum. Recuſari hereditas, inquit Paulus, (*a*) non tantum verbis, [11] ſed etiam re poteſt, & quovis indicio voluntatis. Sic ſi is, qui rei alicujus eſt dominus, ſciens cum altero eam rem poſſidente, tanquam cum domino contrahat, jus ſuum remiſiſſe merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil cauſæ eſt.

L. 8. D. ad leg. Rhod. l. 43. §. 11. D. de furtis. L. 2. §. 1. ff. de pactis.

(a) *L. 95. D. de acq. vel omitt. hered.*

2. Simile eſt quod ſuperior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non poteſt, niſi lege ſolvatur, [12] lege ſolviſſe eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, ſed ex jure naturali, quo quiſque ſuum poteſt abdicare, & ex naturali præſumptione, qua voluiſſe quis creditur quod ſufficienter ſignificavit: quo ſenſu recte accipi poteſt quod (*b*) Ulpianus dixit, [13] juris gentium eſſe acceptilationem.

L. 57 D. de rer. jud. L. 3. ff. de off. Prætor.

(b) *L. 8. D. de acceptil.*

V. 1. Sub factis autem [14] moraliter veniunt & [15] non facta, conſiderata cum debitis circumſtantiis. Sic qui ſciens & præſens tacet, videtur conſentire: quod & lex Hebræa agnoſcit. Numer. xxx, 4. 8. 11. 14. niſi circumſtantiæ oſtendant, quominus loquatur, metu eum vel alio caſu impediri. Sic amiſſum cenſetur id [f] cujus recuperandi ſpes projicitur, ut porcos a lupo raptos, & quæ naufragio amittimus, noſtra eſſe deſinere ait Ulpianus, non ſtatim, ſed ubi recipi non poſſunt, id eſt, ubi non eſt cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia exſtant. Nam ſi miſſi eſſent qui rem inquirerent, ſi promiſſum [16] μήνυτρον, aliud eſſet judicandum. Sic qui rem ſuam ab alio teneri ſcit, nec quicquam contradicit multo tempore, is niſi

L. 44. De acq. rerum. dom.

GROTII.

(c) *Chirographi redditione*] Vide legem ſecundam paragr. 1. D. de pactis.

(f) *Cujus recuperandi ſpes projicitur*] id אבוד dicitur Hebræis juriſconſultis.

GRONOVII.

9 *Adverſus eum*] Ita ut ei noceat, damnum in re aut exiſtimatione afferat, ſi poſtea ſe voluiſſe aliter oſtendat, quam indicavit.

10 *Requirendi animo*] Ut, ubi liquerit, repetas recolligaſque.

11 *Sed etiam re*] Non adeundo, quum ſciat ſe adire debere.

12 *Lege ſolviſſe*] Ut cum Imperator jubet occidere aliquem, ſolvit eum lege Cornelia, vel, *non occides*.

13 *Juris gentium*] Cum ſit revera juris civilis. §. 2. Inſt. Quib. mod. tol. oblig.

14 *Moraliter*] Per commodam & moribus receptam interpretationem quædam, quæ facta non ſunt, pro factis habentur.

15 *Non facta*] Actus negativi: infra num. 8.

16 *Μήνυτρον*] Indicii præmium.

GRO-

nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio feciſſe animo, quam quod rem illam in ſuarum rerum numero eſſe nollet. Et hoc eſt quod alicubi dixit Ulpianus, ædes longo ſilentio videri pro derelicto a domino habitas. *Parum juſte* (reſcripſit Pius Imperator) *præteritas uſuras petis, quas omiſiſſe te longi temporis intervallum indicat: quia eas a debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet eſſes, petendas non putaſti.*

L. 15. §. 21. D. de damno infect.
L. 17. §. 1. D. de uſuris.

2. Cui ſimillimum quid in conſuetudine apparet. Nam hæc quoque, ſemotis legibus civilibus, quæ [17] certo tempore ac modo eam introduci volunt, a populo ſubdito introduci poteſt ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero, quo illa conſuetudo effectum juris accipit, non eſt definitum, ſed arbitrarium, quantum ſatis eſt ut concurrat ad ſignificandum conſenſum.

Thom. 1, 2. q. 97. art. 3. Suar. l. VII. de legibus c. 15.

3. Sed ut ad derelictionem præſumendam valeat ſilentium duo requiruntur, ut ſilentium ſit ſcientis, & ut ſit libere volentis. nam [18] non agere neſcientis, caret effectu; & [19] alia cauſa cum apparet, ceſſat conjectura voluntatis.

VI. Ut hæc igitur duo adfuiſſe cenſeantur, valent & aliæ conjecturæ: ſed temporis in utrumque magna vis eſt. Nam primum fieri vix poteſt, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occaſiones ſubminiſtret tempus. Inter præſentes tamen minus temporis ſpatium ad hanc conjecturam ſufficit, quam inter abſentes, etiam [20] ſepoſita lege civili. Sic & [21] incuſſus ſemel metus durare quidem nonnihil creditur, ſed non perpetuo, cum tempus longum multas occaſiones adverſus metum ſibi conſulendi, per ſe, vel per alios ſuppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, ſaltem ut proteſtatio de jure fiat, aut, quod potius eſt, ad judices aut arbitros provocetur.

VII. Quia

GROTII.

§ *Non agere neſcientis, caret effectu*] Vide infra hoc libro, cap. XXII. §. 11. Adde ſi vacat Bart. Soc. conſilio CLXXXVII, col 8. Meiſchnerum deciſione Camerali IX, n. 113. tomo III.

GRONOVII.

17 *Certo tempore*] Interpp. ad §. 22. Inſt. de j. nat. gent. civ. minimum requirunt decennium & duos actus, aut complures actus minore tempore, præſertim ſi judicio contradictorio probata ſit.

18 *Non agere neſcientis*] Qui ſilet aut quieſcit ignorans ſibi loquendum aut agendum eſſe, præjudicium ſibi non facit.

19 *Alia cauſa*] Quoties intelligitur aliud quid, quam neglectum & ſenſum voluntarium eſſe, quod illum ſilere cogat, non creditur ſilere, quia id, quod diſſimulat, velit, ſed quia loqui non audeat.

20 *Sepoſita lege*] Quæ res immobiles inter præſentes decennio, inter abſentes 20. annis ſtatuit uſucapi.

21 *Incuſſus ſemel*] Si quis tacuit aut paſſus eſt quid fieri timore perculſus, eum timorem vim eandem habere per aliquantum temporis ſatis præſumitur.

GRO-

L. Hoc jure §. ductus. D. de aqua quot. & æst.

VII. Quia vero [h] [22] tempus memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo [23] ejus temporis silentium ad rei derelictæ conjecturam semper sufficere videbitur, [i] nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est a prudentioribus jurisconsultis, [k] non plane idem esse tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam sæpe hæc non longe abeunt: quia [l] communis humanæ vitæ terminus sunt anni centum. quod spatium ferme solet ætates hominum, aut [m] [24] γενεὰς tres efficere: quas Antiocho Romani objiciebant, cum ostenderent repeti ab eo urbes, quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

Eustath. ad Iliadis a.

Liv. XXXIV.

VIII. 1. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est [25] jactare, ac proinde [26] actus negativos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam quam diximus [27] conjecturam. Sed cogitare rursum debemus [28] bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc esse animo, ut rei caducæ causa hominem alterum [29] velint in perpetuo peccato versari, quod evitari sæpe non poterit sine tali derelictione.

2. De

GROTII.

h *Tempus memoriam excedens*] Andreas Knich in tractatu de jure territorii. Reinking lib. 1, classe v. cap. 11, n. 5. Oldendorp. classe III. art. 2.

i *Nisi validissimæ sint in contrarium rationes*] Menochius 1, conf. xc.

k *Non plane idem est*] Balbus de præscriptionibus id notavit, & in eodem argumento Covarruvias. Reinking dicto lib. 1, classe v. c. 11. n. 40. de tempore memoriam excedente vide eruditissimum Fabrum in consilio pro ducatu Montisferratensi.

l *Communis humanæ vitæ terminus*] Αἰὼν μάλιστα ἄκρος χρόνος dixit Justinianus in edicto quinto edito in notis ad arcanam historiam Procopii.

m Γενεὰς *tres*] Nam γενεὰ est τεσσαρακοντατία, triginta annorum ætas, ut Porphyrius notat in Homericis quæstionibus. Tres γενεὰς sæculum exponit Herodianus Severo. in CCC annis decem in Ægypto fuisse reges notat Philo in legatione. Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim: Plutarcho indicante in Lycurgo. Justinianus in novella CLIX. vetat in judicia deduci causam, quod jam quatuor γενεαὶ exiissent.

GRONOVII.

22 *Tempus memoriam*] Quod quando fuerit, nemo supersit, qui meminerit, pro infinito est per humanam imbecillitatem, etsi revera fines certos habuerit.

23 *Ejus temporis silentium*] Tantum per spatium temporis non declarasse voluntatem suam ad rei dominium tenendum.

24 Γενεὰς *tres*] Nam γενεαὶ triginta annorum.

25 *Jactare*] Ultro projicere ac per lasciviam alienare.

26 *Actus negativos*] Patientiam finendi alios nostris rebus frui: actus, quibus nihil agendo hoc videmus agere, ut rem nostram ejuremus & abnegemus, dum alium pro domino ejus se gerentem non appellamus, neque interpellamus.

27 *Conjecturam*] Alienationis.

28 *Bene sperandum*] Quamdiu contrarium non evidenter pateat & constet, putandum inter sese homines esse faventes, & quemvis alterius causa velle.

29 *Velint in perpetuo*] Quod fiet, si retineant animo dominium rei, quam tamen

Digitized by Google

2. De imperiis vero, quanquam ea [30] magni fieri ſolent, ſcire debemus magna eſſe onera; & quæ non bene adminiſtrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac ſicut durum eſſet, qui ſe tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut, qua ſimilitudine ad hanc rem Plato utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potiſſimum gubernaret: ita non ſemper laudandos qui cum ſumma jactura, ſæpe & cum ſanguine innocentis populi diſceptare cupiant, quis ejus populi rem ſit curaturus. Laudatur ab antiquis Antiochi dictum, qui populo Romano gratias egit, quod [n] nimis magna procuratione liberatus modicis terminis uteretur. Inter multa a Lucano ſapienter dicta illud non poſtremum eſt:

Cicero pro Dejot.

Lib. 1.

Val. Max. l. XIV, c. 1.

tantone novorum
Proventu ſcelerum querunt, uter imperet urbi?
Vix, tanti ſuerat civilia bella movere
Ut nauter.

3. Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controverſiæ aleam conſtitui, humanæ ſocietatis intereſt; quam [31] quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ ſunt. Nam ſi durum putavit [o] [32] Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum poſſeſſiones labefactari, quanto magis [33] illud Auguſti tenendum eſt, cum virum bonum ac civem eſſe, qui præſentem reipublicæ ſtatum mutari non vult, & qui, ut apud Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐξέλιξατο σχῆμα τῆς πολιτείας τοῦτο ξυνδιαφυλάττει. quod τὰν παροῦσαν πολιτείαν διαφυλάττειν dixit Iſocrates adverſus Callimachum: ſicut & Cicero oratione ad Quirites contra Ruilum, otii & concordiæ patrono convenire ait, defendere ſtatum reipublicæ qui quoque tempore ſit: & Livius, optimum quemque præſenti ſtatu gaudere.

Lib. XXXV.

4. Quod ſi etiam deficerent ea quæ jam diximus, tamen adverſus præſumtionem qua quiſque ſua ſervare velle creditur, validior eſt altera, quod credibile non eſt quemquam ejus quod vult,

Ang. de Clavaſio in ſumma, in verbo Inventa.

tamen penes alium eſſe tamdiu & pro ſua ab eo tractari & teneri, quum ſua non ſint, ſed aliena, patiuntur.

GROTII.

n *Nimis magna procuratione liberatus*] Ejus animi videtur fuiſſe Jonathan Saulis filius.

o *Aratus Sicyonius*] Sic & poſſeſſiones, ut fuerant, reliquerat Thraſybulus, pace Athenis conſtituta.

GRONOVII.

30 *Magni fieri*] Majore cupiditate retinere & minus facile deſeri quam res privatæ.

31 *Quæ adjuvant*] Ut hæc, qua qui longo tempore poſſeſſionem non repetivit, eam pro derelicta ſpernere ſtatuitur.

32 *Aratus Sicyonius*] Cic. 2, off. 23.

33 *Illud Auguſti*] Macrobius 2, Saturn. 4. Sic Juſtinus laudat Barcabaſum, qui præſenti ſtatu contentus, noluit conſpirare cum Arrabano, 3, 1.

vult, longo tempore [p] nullam plane edere significationem idoneam.

IX. Ac forte non improbabiliter dici potest non esse hanc rem in sola præsumtione positam, sed [q] jure gentium voluntario inductam hanc legem, ut possessio memoriam excedens, [34] non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maxime interesset. Merito autem dixi possessionem non interruptam, id est, ut Sulpitius apud Livium loquitur, *uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso.* Idem alibi dixit: *perpetuam possessionem, ac nullo ambigente.* Nam [35] desultoria possessio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adversus Carthaginienses: *per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse jus, seinperque penes eum possessionem fuisse, qui plus armis potuisset.*

Lib. XXXV. *Lib.* XXXIV.

X. 1. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio, an [36] nondum natis jus suum tacite tali derelictione possit decedere. Si non posse dicimus, [37] nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, [38] cum pleraque talia sint, [39] ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his, qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit.

2. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, [40] a cujus voluntate jus regnandi profi-

GROTII.

p *Nullam plane edere significationem idoneam*] Crantzius Saxonicorum XI, n. 10. & 13.

q *Jure gentium voluntario inductam hanc legem*] Narrat Gregoras cum Catanæ majoribus data esset ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut singuli successores scriptam ederent professionem se eam tenere administratorum titulo, *μὴ λάθῃ παραγραπτεύσιν τὴν βασιλικὴν δεσποτείαν τῷ χρόνῳ μακρᾷ φέρεσθαι· ne inobservatus diuturni temporis lapsus jus Imperatoris excluderet.*

GRONOVII.

34 *Non interrupta*] Per veteris domini apprehensionem.

35 *Desultoria possessio*] Ad breve tempus in potestate habuisse vel possedisse. Desultores genus spectaculi, quo aliquis trahens tres vel quatuor equos in cursu ex uno in alium transiliebat. Manil. 5, 85. Flor. 3, 3. Hinc desultoria levitas eorum, qui nulli rei diu immorantur.

36 *Nondum natis*] Si pater, priusquam gignat, silentio & pro derelicto imperium vel dominium habendo amiserit, an filius postea in spem successionis genitus idem amisisse censendus sit.

37 *Nihil profecit*] Qua filius ille, postquam suæ tutelæ factus erit, semper turbaturus est, quod pater concessit.

38 *Cum pleraque*] Imperia & dominia.

39 *Ut posteris*] Successione hereditaria transeant.

40 *A cujus voluntate*] Qui regem sibi, qua conditione voluit, præfecit.

GRO-

Digitized by Google

proficiſcitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati ſunt, ut quibus jus quæſitum nondum eſt, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expreſſe mutare voluntatem poteſt, ita & tacite credi mutaſſe. Mutata igitur populi voluntate, [r] neque dum exiſtente eorum jure qui exſpectari poſſunt; parentibus autem e quibus naſci poſſunt, qui jus ſuo tempore eſſent habituri, id ipſum jus derelinquentibus, nihil eſt quod obſtet quominus illud ut derelictum ab alio occupari poſſit.

3. Agimus de naturali jure. nam jure civili ut aliæ fictiones ita & hæc introduci poteſt, [s] ut [41] eorum qui nondum ſunt perſonam lex interim ſuſtineat, atque ita impediat ne quid adverſum eos occupari poſſit: quod tamen leges velle non temere cenſendæ ſunt, quia privata iſta utilitas publicæ valde repugnat. Unde & illa feuda, quæ [42] non ex jure proximi poſſeſſoris, ſed ex vi inveſtituræ primitivæ deferuntur, longo ſatis tempore acquiri poſſe receptior ſententia eſt; quod ad [43] jura majoratus, & ad [44] res fideicommiſſo obnoxias non infirmis rationibus ſubnixus producit ſummi judicii jurisconſultus Covarruvias (a).

4. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci poſſit, quod [45] uno actu alienari licite non poſſit; poſſit tamen

(a) *C. poſſeſſor. p. 3. §. 3. Spec. tit. de feud. §. quoniam. verſ. 3. quæritur. Chaſſ. de conſ. Burg. de mainsmortes. §. 6. verſ.* par an & jour, *n. 2. Cravet. de ant. temp. p. 4. §. materia. n. 90.*

GROTII.

r *Nequedum exiſtente eorum jure qui expectari poſſunt*] Multa ſunt in hiſtoriis talium derelictionum exempla. Vide unum illuſtre in Ludovico IX. Francorum rege, pro ſe liberiſque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Caſtellæ regnum habere poterat, apud Marianam libro XIII, c. 18.

s *Ut eorum qui nondum ſunt, perſonam lex interim ſuſtineat*] Ut lex civilis in hereditate jacente.

GRONOVII.

41 *Eorum qui nondum*] Ut, quod hi non poſſunt acquirere vel retinere, quia nondum exiſtunt, id acquirant vel retineant beneficio legis, quæ rationem habuit etiam futurorum, quaſi jam eſſent.

42 *Non ex jure proximi*] Quæ obveniunt tertiis vel quartis, non tanquam ſucceſſoribus & heredibus proximi vaſalli vel feudatarii, ſed tanquam ſimul nominatis & adoptatis, cum primus inveſtiretur, in caſum deficientis ejus.

43 *Jura majoratus*] Prærogativas ſeniorum ſive majorum natu. Πρωτοτόκια τὰ ἀριστεῖα τ πρωτοτόκων, hic feuda regalia, emphyteuſes, anniverſaria, ſive capellæ, jus patronatus, fideicommiſſa, & quæ pro indiviſo ab uno ad alium deriva tur in familia aliqua. Auctor de majoratu 2, 15. 4. p. 165. Voyage d'Eſpagne cap. 10. p. 62. *La nobleſſe d'Eſpagne a un beau droit, ſi au moins il lui eſt bien conſerve, c'eſt que pour endettée qu'elle ſoit, on ne peut lui ſaiſir que le revenu de ſon bien, parce qu'il eſt tout en majorazgo, c'eſt a dire fidei commis.* Et cap. 11. p. 75. *Quand il les vit engagez de toutes parts, il permit qu'on ſe puſt attaquer a leurs fiefs, & ainſi eſta le privilege de majorazgo, qui eſtoit le plus beau qu'eut la nobleſſe d'Eſpagne.*

44 *Res fideicommiſſo*] Quas ita tenet heres vel dominus, ut alienare aut minuere nequeat, ſed ex inſtituto ejus, unde accepit, compellitur, integras ſervare proximo ſucceſſori.

45 *Uno actu*] Traditione, venditione, &c.

tamen ad vitandam dominorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti : atque ita etiam, ut exstituris salva sit actio personalis [46] adversum eos qui neglexerunt, aut eorum heredes.

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adversus regem, & populo liberó adversus populum liberum jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione, & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente apprehensione. Nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex post facto [47] convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi [48] causa nova jus per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & [49] populo subjici ; & qui revera non rex, sed princeps erat, [t] rex summo cum imperio fieri, & summum imperium quod penes populum, aut penes regem in solidum erat, inter eos dividi.

XII. 1. [50] Illud etiam indagari operæ pretium est, an lex de usuca-

GROTII.

[t] *Rex summo cum imperio fieri*] Vide Vasquium controversiarum illustrium libro 1, c. XXIII 3. Adde eundem libro II., c. LXXXII. 8. 9. & sequentibus. vide & Panormitanum lib. 1, cons. LXXXVI. Et Peregrinum de jure fisci VI, c. VIII. §. 10.

GRONOVII.

46 *Adversum eos*] Non adversus eum, qui usucepit.

47 *Convalescere non posse*] Quod hic posset dici adversus eum, qui primum aliena invasit.

48 *Causa nova*] Ut hic longum tempus, & veteris domini silentium.

49 *Populo subjici*] Rex legibus solutus poterit legibus subjici.

50 *Illud etiam &c.*] In quæstione, an partes summi imperii, seu jura majestatis possint præscribi, vix ausim repugnare sententiæ auctoris, ne crabrones irritem, adeo in eam certatim irruunt politici. Etsi primo suspecta est rubrica adulationis: deinde ferit ipsos principes : nam quum nemo tota Europa principum aut regum jura illa majestatis absoluta, illud summum imperium, quale fingunt, ab suo populo acceperit, sed quicunque illud tenent usurpatione, præscriptione, patientia populorum teneant : si ea jura præscribi non possunt, ne ipsi quidem illa præscribere, & longi temporis usurpatione acquirere potuerunt : denique eosdem principes, si partes illorum jurium a majoribus neglectas, aut ordinibus concessas hac politicorum disputatione inducti improvide repetant, obnoxios reddit turbis domesticis ac seditionibus, tanquam libertatis oppressores : cujus rei lugubre exemplum in rege catera optimo præbet Albion. Valeat tamen ipsa, sed argumenta consideremus.

Ait affirmare jurisconsultos, qui has quæstiones tractant ex jure civili Romanorum. Quasi ex jure civili Romanorum didicerit Lycurgus, ut *legum suarum non inventione quam exemplo esset clarior, nec quidquam in alios sanciret, cujus non ipse in se documentum daret.* Justin. 3, 2. Quasi ex eodem in se fuerit severus Charondas, qui lege lata, ne quis in concionem veniret armatus, seditione orta, dum ipse ex agro accinctus ferro domum redit subito de via in concionem, sicut erat, progressus, dicente quodam, *legem abs te latam ipse destruis*, respondit, *minime, sed ratam faciam*, gladioque stricto incubuit. Diodor. 17, 9. Quasi ex jure civili Theodosius ad filium apud

uſucapione aut præſcriptione, condita ab eo qui habeat ſummum imperium, pertineat etiam [51] ad ipſum jus imperii, & ejus partes neceſſarias [52] quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur jurisconſulti non pauci, qui quæſtiones de ſummo imperio ex jure tractant civili Romanorum. [u] Nos aliter arbitramur. nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore & poteſtas & voluntas, ſaltem præſumta. [53] Se per modum legis, id eſt, per modum ſuperioris, obligare nemo poteſt: & [54] hinc eſt quod legum auctores habent [55] jus leges ſuas mutandi: Poteſt

Bart. in l. Hoſtes, D. de cept. & in l. 1. D. de aq. pl. arc. Caſ. conſ. 70. lib. III. Aymon. de antiq. p. 4. verſic. materia, n. 62. Ant. Corſetus de exc. reg. q. 104. Hall. de præſ. 2. p. 5. pr. q. 2. Card. de Imp. quæſt. 53. Covar. in c. peccatum. de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fine.

apud Claudianum in IV. conſul. Honorii:

In commune jubes ſi quid, cenſiſve tenendum
Primus inſſa ſubi, tunc obſervantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipſum
Auctorem parere ſibi.

Itaque ſi naturæ jus reſpicimus, quæ ſemper tendit ad optimum, & eum dictitat eſſe legiſlatorem, qui ſit omnium juſtiſſimus, non eſt dubium, quin illa præcipiat: Quod quiſque in alium ſtatuerit, ipſe eodem jure utatur. Ut quis legibus obligetur, requiri ait in legis auctore voluntatem, ſaltem præſumtam. In bono præſumi quis neget? in malo, qui legum ſuarum lator & everſor eſt, ut de Pompejo Tacitus loquitur, quis ſperet?

GROTII.

u *Nos aliter arbitramur*] Et Don Garzias Maſtrill. de magiſtratu lib. III, c. 11. 26. Joh. Oldendorpius conſil. Marp. V, n. 47. volum. 1.

GRONOVII.

51 *Ad ipſum jus imperii*] Bodin. lib. 1, cap. 10.

52 *Quas alibi*] 1, 3. 6.

53 *Se per modum legis*] Id eſt, per modum ſuperioris obligare nemo poteſt. Falſiſſimum: An non populus obligat ſe lege, cum legem jubet? annon legem fecit ſe ſuperiorem? Cur ergo legum imperia Romæ fuiſſe ſublatis regibus ait Livius? ſi quis ipſum ſeſe obligare poteſt ſponſione, ſi jurejurando, quidni & lege? lex eſt communis ſponſio civium, inquit JC. lex eſt quaſi ſacramentum civium; unde leges Pythagoreorum collegii *ſodalitii juris ſacramenta* dicit Juſtinus. Sophiſtica cavillatio, quam didicit a Bodino I, 8. 134.

54 *Hinc eſt quod legum auctores jus habent leges ſuas mutandi*] Peſſimum principium, & prorſus tyrannicum, mutandæ legis, quia auctor ea obligatus non eſt. Immo hinc auctor legum jus habet mutandi, quod ſalus populi ſuprema lex eſt. Hinc ſalus populi eſt lex ſumma, quam ejus cauſa comparatæ ſint leges omnes, & ad illam referantur, ſimulatque aliqua lex inferior ei pugnare deprehenditur, abſolvit populum vel principem ab ea, quam ſe fecit ſuperiorem, lege, & jus ei dat inutilem & degenerantem dominum exſuendi.

Agnoſcit tamen ex æquitate naturali obligari legiſlatorem ſua lege: non tamen directe, ſed per reflexionem quatenus pars eſt communitatis. Atqui non aliter eſt legiſlator, quam qua caput, qua pars eſt, primaria quidem, pars tamen corporis. Itaque peſſime facit, cum quod voce addicat, exemplo deſtruit, nec tam ſe ad uſum communitatis, quam illam ad libidinem ſuam aptat. A Saule in regni initiis ait hoc obſervatum. Quaſi ſignificet, id non fuiſſe obſervaturum, ſi fuiſſet confirmatior. Poteſt fieri: ſed & fuiſſet tanto pejor, nec jus natura, ſed ſuam libidinem eſſet ſecutus.

55 *Jus leges ſuas mutandi*] Falſum: id enim inde, quod ſalus publica ſuprema lex eſt.

Poteſt tamen quis obligari ſua lege, non directe, ſed per reflexionem, * qua ſcilicet [56] pars eſt communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod a Saule [57] in regni initiis obſervatum notat ſacra hiſtoria, Sam. XIV, 40. [58] Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic conſideramus, non ut partem, ſed ut eum in quo virtus inſit integri. agimus enim de ſummo imperio [59] qua tali. Sed nec voluntas adfuiſſe præſumitur: quia legum auctores [60] non cenſentur ſe velle comprehendere, [61] niſi ubi & materia & ratio legis

GROTII.

x *Qua ſcilicet pars eſt communitatis*] Vide infra hoc libro, titulo XX, § 22. Seneca epiſtola LXXXV: *Duas personas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conscenderunt navem, qua ipse quoque vector est, alteram propriam qua gubernator est.* Tractant hoc Claud. Seiſſellus de rep. Gal. lib. I. Chaſſanæus de gloria mundi parte V, conſ. 5. Gaillius lib. II, obſ. LV. num. 7. Bodinus de republica lib. I, c. VIII. Reinking I, c. XII.

GRONOVII.

56 *Pars eſt communitatis*] Infra 2, 20. 24.

57 *In regni initiis*] Hoc eſt, quum retineret mores, nondum a fortuna corruptus.

58 *Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic conſideramus, non ut partem, ſed ut eum, in quo virtus inſit integri*] Hoc illudere eſt: legis auctor in lege ferenda conſideratur non ut pars communitatis, ſed ut is, in quo virtus ſit integri: ergo ſua lege non tenetur. Negamus etiam conſequentiam: diximus etiam, quoties integrum, hoc eſt, populus omnis, ipſe legem accipit & jubet, non tantum ſingulis eum, ſed & ſibi jus ponere, non ſingulis tantum ſed & ſe omni eam legem ſuperiorem & dominam agnoſcere: ergo multo magis qui repræſentat integrum.

59 *Qua tali*] De ſummi imperii poſſeſſore, quatenus ſummus eſt & extat ſupra omnes, qui agnoſcunt ejus imperium.

60 *Non cenſentur ſe velle comprehendere*] Jam diximus Lycurgum & Charondam eam cautionem ſibi turpiſſimam & morte graviorem putaſſe.

61 *Niſi ubi materia & ratio legis ſint univerſales*] Quidni ſit univerſalis hujus legis ratio? Uſucapio & præſcriptio longi temporis ſunt pœna indiligentium patrumfamilias: a qua ſe eximere illum, qui pro omnibus debet vigilare, quam decorum eſt? Uſucapio & præſcriptio ſunt inventæ, ne dominia rerum in incerto eſſent. Quid ergo indignius, aut magis diſſolvendo imperio, quam jus ſummi imperii inter incertos vagari.

Videtur potius in hac quæſtione inſpiciendum, quod poſſit præſumi de voluntate populi: is enim cum ſummum imperium alicui tribuit, non id ei tanquam privatam poſſeſſionem adſignat, ſed inſtar procurationis: nec jus ſuum & ipſe alienat, ſed fidei committit: eoque dando & commendando retinet per illum, in quo virtutem eſſe integri voluit. Tantum ſtatuit, neminem illud adminiſtrare, niſi quem ſibi præfecit, & cui perſonam integri impoſuit. Quam ſi ille negligat perſonam, non illud jus redditur vacuum & ſine domino, ut poſſit occupari, ſed populi manet. Populum enim intelligimus perfectam ſocietatem, quæ non intelligitur ſe velle in prædam dare, ac patere rapinis occupantium. Itaque juris iſtius æterna auctoritas eſt, non ob perſonam legiſlatoris, qui ſi Diis placet, omnibus ab ſe datis legibus liber ſit, ſed ex perſona populi, quam legiſlator ille repræſentat, cujuſque æter-

legis ſunt univerſales, ut [62] in æſtimandis rerum pretiis. At ſummum imperium non eſt paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate ſua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præſcriptione agentem, quæ ſummum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluiſſe probabiliter cenſeri poſſet.

2. Unde ſequitur, neque [63] tempus lege definitum ſufficere ad acquirendum ſummum imperium aut partem ejus neceſſariam, ſi deſint [64] conjecturæ naturales, de quibus ſupra egimus: neque tantum temporis ſpatium requiri, ſi [65] intra id tempus eæ conjecturæ quantum ſatis eſt adſint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat, ad res ſummi imperii pertinere. Poſſet tamen in ipſa imperii delatione populus ſuam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo poſſet: quæ voluntas ſequenda haud dubie eſſet, nec infringi poſſet a rege etiam ſummum imperium obtinente: quia non ad imperium ipſum, ſed ad ejus habendi modum pertineret: quo de diſcrimine [66] alibi diximus.

XIII. Eà vero quæ de ſummi imperii natura non ſunt, nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, ſed aut ſeparari ab ea naturaliter poſſunt, aut ſaltem cum aliis communicari, omnino ſubjacent legibus populi cujuſque civilibus, quæ de uſucapione & [67] præſcriptione factæ ſunt. Sic ſubditos eſſe videmus, qui præſcriptione acquiſierunt, [68] ut appellari ab iis non poſſit: ita tamen æternum jus tuetur. Quemadmodum Cancellarius ille Galliæ regem nunquam dicebat mori, ita ſummum jus nunquam ſit vacuum in civitate. Nam aut ejus, cui populus dedit, ſive quaſi procuratori, ſive quaſi (quando ita vult & loquitur interdum auctor noſter) fructuario, quo extincto vel fructum negligente proprietas ſalva eſt populo, qui nunquam moritur. Ita ſemper poſſidetur, nec jure poteſt a quoquam invadi.

Quod autem negat ὁ σάν ſe ullam vidiſſe legem civilem de præſcriptione agentem, quæ ſummum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluiſſe probabiliter cenſeri poſſet: ejus rei duplex eſt ratio: prior, quod nullus populus jus ſuum minuere voluit, nec juſtiſſimam, certiſſimam, æternam poſſeſſionem ſuam facere dubiam: altera, quod invaſores ac tyranni, præterquam quod bona fide deſtituuntur, armorum vi, & ſi lubet, populo in obſequia jurare coacto, aut alia ſpecie juris utuntur, ut ad præſcriptionem decurrere illis neceſſe non ſit.

62 *In æſtimandis*] Si lege princeps ſtatuat mercibus pretium, non minoris eas ipſe comparabit.

63 *Tempus lege definitum*] Ad res privatas uſucapiendas.

64 *Conjecturæ naturales*] Quæ voluiſſe interpretantur, quod quis ſatis ſignificavit, num. 4.

65 *Intra id tempus*] Citius quam lege definitum.

66 *Alibi*] 1, 3. 11.

67 *Præſcriptione*] Longi temporis uſu.

68 *Ut appellari*] Ut res a judicibus eorum deciſa ad aliud, tanquam ſuperius, tribunal deferri, & iterum cognoſci nequeat.

Covar. c. possessor. p. 2, §. 2. n. 12. 13.

men ut semper aliqua ab eis sit provocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. Nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari, [69] cum persona subditi repugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet, nec potest aliter acquiri quam [70] secundum jus naturale, cui summa imperia subjacent.

XIV. 1. Ex his apparet, quatenus recipi possit [y] quod ajunt nonnulli, semper [71] licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet [72] quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi; quod autem [73] ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas aut ex initio constituti imperii aut ex post facto esse potest talis, ut jus det quod in posterum a voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Josephum in oratione ad Judæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certanda. At qui semel subactus decidit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax.* Atque ipse Josephus ad eosdem: [z] *Honestum quidem est pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit. At qui victi semel sunt & longo tempore perierunt, si jugum excutiant, faciunt quod desperatorum hominum est, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipsum Cyrus olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni suæ obtendebat libertatis pridem amissæ desiderium.

Xenoph. de Cyri instit. III.

2. Cæterum quin & regis longa patientia talis, qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumpta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Jura vero quæ non habent quotidianum exercitium, sed semel ubi commodum erit, [aa] [74] ut luitio pignoris; item jura

GROTII.

y. *Quod ajunt nonnulli*] Ut Vasquius dicto libro III, c. LXXXII. n. 3.

z *Honestum pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit*] Eadem ferme verba reperies in oratione comitis Blanderatensis ad Mediolanenses apud Radevicum I, c. 40.

aa *Ut luitio pignoris*] Vide Parutam historia Veneta VII.

GRONOVII.

69 *Cum subditi persona repugnat*] Aut pugnat, aut subditi personæ repugnat, voluit dicere.

70 *Secundum jus naturale*] Quod cujusque est, quod ut esset, ipsi fecimus.

71 *Licere subditis*] I, 3. 12.

72 *Quæ populi est*] Civilis, non personalis.

73 *A voluntate*] Contraria voluntate nequeat irritum reddi. Sic Justinus regem ait apud Persas nonnisi morte mutari.

74 *Luitio pignoris*] L. 9. C. de pign. act. si non fuerit conventum de certo tempore, intra quod lui debeat. 3, 20. 60. Adde Freheri parerg. I, 10.

GRO-

75 jura libertatis, quibus actus is qui exercetur non eſt directe contrarius, ſed ei ineſt ut pars ſuo integro; velut ſi quis per centum annos ſocietatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis poſſet, non amittuntur niſi ex quo tempore interceſſit prohibitio aut coactio, eique paritum eſt cum ſufficienti conſenſus ſignificatione: quod cum non juri civili tantum, ſed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter ſummæ fortunæ homines.

75 *Jura libertatis*] In argumento capitis vocat jura meræ facultatis, quæ non alligantur certæ legi aut pacto aut conditioni, nec præfixo tempori aut ſtatuto modo: ſed quæ poſſis uſurpare & non uſurpare, vel uſurpare, quoties libet & quando libet: ad quæ quis actione cogi non poteſt. Ea non poſſe præſcribi aut præſcriptione tolli probant Dd. ex l. 2. D. de via publ. & itinere publico ref. Gail. lib. 2, obſ. 8. n. 4. Tale jus flaminis Dialis in ſenatum veniendi apud Livium 27, 9.

CAPUT V.

De acquiſitione originaria juris in perſonas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in ſubditos: ſervos.

I. *De jure parentum in liberos:*
II. *Diſtinctio temporis infantiæ: & ibi de infantium dominio in res:*
III. *Temporis extra infantiam in familia:*
IV. *Ibi de jure coërcendi liberos:*
V. *De jure vendendi liberos:*
VI. *Temporis extra infantiam & familiam.*
VII. *Diſſolutio potestatis parentum naturalis & civilis.*
VIII. *De jure mariti in uxorem.*
IX. *Inſolubilitas & adſtrictio ad unam uxorem an ſint neceſſaria ad matrimonium ex lege naturæ, an tantum ex lege evangelica.*
X. *Jure naturæ ſolo irrita non eſſe connubia ob defectum conſenſus parentum.*
XI. *Ex lege evangelica irrita eſſe connubia cum alieno viro & uxore.*
XII. *Illicita & irrita eſſe jure naturæ connubia parentum cum liberis.*
XIII. *Connubia fratrum cum ſororibus, item noverca cum privigno, & ſoceri cum nuru, ac ſimilia, illicita & irrita eſſe jure divino voluntario.*
XIV. *Non idem videri de connubiis cum propinquis ulterioris gradus.*
XV. *Poſſe eſſe quædam connubia & licita, quæ a legibus appellentur nomine concubinatus.*
XVI. *Poſſe quædam connubia illicita contrahi, & tamen rata eſſe.*

XVII. *Jus majoris partis in quibuſvis ſocietatibus.*
XVIII. *Pari numero quæ ſententia prevaleat.*
XIX. *Quæ ſententiæ dividendæ aut conjungendæ.*
XX. *Abſentium jus præſentibus accreſcere.*
XXI. *Ordo quis inter pares, etiam reges.*
XXII. *In ſocietatibus, quæ fundamentum habent in re, ſententias æſtimandas ſecundum partes quas quiſque habet in re.*
XXIII. *Jus civitatis in ſubditos.*
XXIV. *An civibus a civitate diſcedere liceat, per diſtinctionem explicatur.*
XXV. *Jus civitati nullum in exſules.*
XXVI. *Jus ex conſenſu in filium adoptatum.*
XXVII. *Jus in ſervos.*
XXVIII. *Quatenus in hoc jure dicatur ineſſe jus vitæ ac necis.*
XXIX. *Quid ex jure naturæ ſtatuendum de his, qui ex ſervis naſcuntur.*
XXX. *Servitutis diverſa genera.*
XXXI. *Jus ex conſenſu in populum, qui ſe ſubjicit.*
XXXII. *Jus ex delicto in perſonam.*

I. NOn in res tantum, ſed & in perſonas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, conſenſu, delicto. Generatione parentibus jus acquiritur in liberos: utrique, inquam, parentum, patri, ac matri: [a] ſed ſi [1] contendant inter ſe imperia, præfertur patris imperium, ob ſexus præſtantiam.

II. 1. Di-

GROTII.

[a] *Sed ſi contendant inter ſe imperia, præfertur patris imperium*] Seneca libro III, controverſia XIX: *Prima partes ſunt patris, ſecundæ matris.* Chryſoſtomus I ad Cor. XI, 3. οὐκέτως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνή. ἡ γὰρ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ· *merito viro fœmina ſubjicitur, nam æqualitas honoris pugnam parit.* Idem ad Epheſios capite IV. ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν ἡ γυνή. μήτε ἐν αὐτῇ τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτείτω (ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλήν ἐστι) μήτε ἐπὶν ἐκείνῳ ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονείτω. σῶμα γάρ ἐστι· *Secunda poteſtas eſt mulier, neque ergo ipſa æquum ſibi jus vindicet (ſub capite enim eſt) nec eam, quod ſubdita ſibi eſt, contemnat maritus, corpus enim eſt.* Deinde: δευτέρα ἐστὶν ἀρχὴ αὐτὴ, ἀρχὴν ἔχουσα καὶ πολλὴν τὴν ὁμοτιμίαν, ἀλλ' ὅμως ἔχει τι πλέον ὁ ἀνήρ· *Altera poteſtas illa eſt, imperium & ipſa habens, multumque in honore conſortii, ſed tamen plus culum habet vir.* Auguſtinus epiſt. CXCI: *Filius ex legitimis nuptiis ſuſceptus magis in patris eſt, quam in matris poteſtate.* Gregoras libro VII, ubi de Andronico Palæologo & Irene agit: προσιθεμένη ἡ καὶ τῷ, μείζονα δύναθαι τὸ μητρὸς τῆς πατρίας, τὸ κυλύον εἶναι τὴν τῆς πατρὸς τιμᾶσθαι βούλησιν ὅτι τῷ παιδὶ μᾶλλον ἢ τῇ μητρός· *Addebat ille plus matre patrem poſſe, nec quicquam intercedere quo minus patris de filio valeret voluntas, etiam pro materna.* De reverentia matri debita vide L. congruentius. c. de pactis.

GRONOVII.

1 *Contendant inter ſe*] Aliud pater, aliud mater præcipiat, utique in mediis & in utramque partem permiſſis. Quintil. decl. 6. *Poteramus quidem fortiter dicere: Pater juſſit &c.*

Sims

II. 1. Distinguenda autem sunt in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti judicii, τῦ βυλευτικῦ ἀτελῦς, ut Aristoteles loquitur, dum abest προαίρεσις, [2] vis electrix, ut idem alibi: secundum tempus perfecti judicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum, ἕως ἂν μὴ χωρισθῆ, ut loquitur idem Aristoteles: tertium postquam ex ea familia excessit. [b] In primo tempore omnes liberorum actiones sub [3] dominio sunt parentum: æquum enim est, ut qui se regere non potest, regatur aliunde. Æschyli dictum est:

ætas prima, ceu brutum pecus,
Ut educetur mentis aliena indiget.

At alius naturaliter inveniri non potest, cui regimen competat, quam parentes.

Pol. I, *c. ult.* *Nic.* IV, 3. *Eth.* V, *c.* 10.

2. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax [4] dominii in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam diximus judicii [5] imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, [6] ἐν κτήσει non ἐν χρήσει. Quare [7] ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorumdam populorum legibus, quæ & patrem a matre in hac re distinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & [8] naturales a legitimis. quæ discrimina natura ignorat; [9] excepta ea quam dixi sexus præstantia, si imperia inter se contendant.

Supra III. §. 6. *De Fort. Alex.* II.

III. In secundo tempore, cum jam judicium ætate maturuit, subsunt parentum imperiis non aliæ actiones, quam [c 10] quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent. æquum enim est ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id est, facultatem moralem agendi, sed tenentur tamen in illis quoque studere semper, ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non

Sint sane jura patria, sedeatque medius inter duos judex: non comparabo personas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater.

GRŒTII.

b *In primo tempore*] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parentes possident, ait Maimonides canonibus Pœnitentialibus capite VI. §. 2.

c *Quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent*] Ita explicat Maimonides legem, quæ est Num. XXX, 10.

GRONOVII.

2 *Vis electrix*] Delectus ad discrimen rerum noxiarum & utilium.

3 *Dominio*] Regimine, moderatione.

4 *Dominii in res*] Potest enim & infantibus donari. Sueton. Tib. 6.

5 *Imperfectionem*] Imbecillitatem, debilitatem.

6 Ἐν κτήσει] Possessione, non usu.

7 *Ut res liberorum parentibus*] §. 1. Instit. Per quas person. cuiq. acq.

8 *Naturales*] Nothos, spurios, extra conjugium susceptos.

9 *Excepta ea*] Nisi quod in dissensione parentum quia virilem sexum præfert, patris potius judicium sequendum dictat.

10 *Quæ ad familiæ*] Vel patratæ vel omissæ patris matrisve genus & necessitudines aliqua juvare aut lædere possunt.

Gro-

Digitized by Google

non sit ex vi [11] facultatis moralis, ut illa superiora, sed ex pietate, observantia, & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum sit, si quid contra sit factum, sicut nec irrita est donatio rei a quocunque domino facta contra parsimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi, etiam jus coërcendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi sunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid sit sentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternum ita sequitur ipsam patris personam ac σχέσιν, ut avelli transferrique in alium non possit, potest tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, [d] &, si necesse sit, etiam [12] vendere, ubi alia ratio eum alendi non suppetit: quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro secundo recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxisse: ipsa autem lex Thebana a Phœnicibus ac porro ab [13] Hebræis venisse: quam ipsam obtinuisse & apud Phrygas docet Apollonius epistola ad Domitianum. Censetur quippe ipsa natura jus dare ad id omne, sine quo obtineri non potest quod ipsa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus est αὐτεξούσιος, suique juris, manente tamen semper illo pietatis & observantiæ debito, cujus causa perpetua est. Unde sequitur, regum actus irritos dici eo nomine non posse, quod parentes habeant.

VII. [e] Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria, quæ alibi est alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit, potestas patris in filium aut filiam, ad [14] dissolvenda vota non erat perpetua, sed durabat quamdiu liberi [f] pars erant domus paternæ. Sic patria quædam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati

Num. XXX, 2. 3. 4. 5. In. de pretoria jurisdictione. præcepto vetante CCXLII.

GROTII.

d *Et, si necesse sit, etiam vendere*] Jornandes historia Gothica. *Haud secus parentes faciunt, salutem suorum pignorum providentes, satius deliberant ingenuita eos perire quam vitam, dum misericorditer alendis aliis venditur, quam moriturus servatur.* Eam legem video & apud Mexicanos fuisse.

e *Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria*] Seneca de beneficiis III, c. XI: *quia nihil est jucundius regi, imperatum illi quasi domesticos magistratus.*

f *Pars erant domus paternæ*] Alioqui XIII anno filius erat obligandi se capax moribus Hebræis. ita illi ad dictum in Numeris locum.

GRONOVII.

11 *Facultate morali*] I, 1. 5. Quum nequeant filii vindicare parentes tanquam suum, etsi accipiant merito quasi mercedem curæ, studii, laboris in liberis educandis.

12 *Vendere*] Ut Erisichthon filiam. Ovid. 8, met. 860.

13 *Hebræis*] Exodi 21, 7. Quam secutus etiam Romulus. Dionys. Halic. 2, 28.

14 *Dissolvenda vota*] Ad rescindendum & irritum faciendum, si filiusfamilias voto nuncupato temere obligasset ad sacrum faciendum, dona templis aut sacerdotibus danda, &c.

GRO-

Digitized by Google

cipati non erant. (a) Qualem in liberos potestatem alios non habere ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio: οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τὰς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλας τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τῆς οὐσίας τῶν παίδων μὴ κυρίους τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι κατὰ τὰς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται. [8] *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec* [15] *manumittantur eo modo quo mancipia solent: quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius ad Epicteti enchiridium: οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες, καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας πανταχοῦ ὑποτάξαι βουλόμενοι, καὶ τῇ τῶν γονέων οἴμαι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες, καὶ πικράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. *Antiqua Romanorum leges, respicientes tum ad eam quæ a natura est eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes sustinent, volentes præterea liberos parentibus sine exceptione subjectos esse, credo etiam* [16] *confisa naturali parentum amori, & venundandi, si vellent, liberos, & impune interficiendi parentibus jus dederunt.* Simile patrum jus apud Persas, ut tyrannicum accusat Aristoteles: quæ ideo a nobis afferuntur, ut accurate distinguamus [17] civilia a naturalibus.

(a) *Inst. de pat. potest.* §. *Jus autem.*

Lib. VIII. *Nic.* c. XII.

VIII. 1. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subjectione. [18] Consociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiæ. nam uxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebræa jus rescindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bo-

Eph. V, 23.

na

GROTII.

8 *Legum Romanarum auctores*] Philo in legatione: ἡ γὰρ υἱὸν πατὴρ ἐξουσίαν κατὰ τὸν τῶν Ῥωμαίων νόμον κέκτηται πατρός. *Patri enim in filium omnimodo potestas jure Quiritum competit.*

GRONOVII.

15 *Manumittantur*] Patria potestate solvantur emancipatione, quemadmodum servi ære emti manumissione.

16 *Confisa naturali*] Qui fatis spondebat, parentes eo jure ad crudelitatem non abuturos.

17 *Civilia a naturalibus*] Jus civile quorundam populorum a communibus naturæ præceptis.

18 *Consociatio in conjugio*] Sic uxor marito dicitur socia cujuscumque fortunæ. Tacit. 3, ann. 15. & uxoris consortium rerum secundarum adversarumque, eod. lib. 34. & conjux prosperis debilisque socia, 12. ann. 5. item laborum periculorumque socia in Germ. mor. 18. & non prosperæ tantum, sed omnis fortunæ societatem iisse, Justin. 23, 2. & matrimonium societas fortunarum omnium, Liv. 1, 9.

GRO-

Digitized by Google

na uxoria; non a natura eſt, ſed ab inſtituto. Exigit hic locus ut videamus quid ſit de natura conjugii.

2. Conjugium igitur naturaliter eſſe exiſtimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam conſtituat quaſi ſub oculis & [19] cuſtodia maris. nam tale conſortium & in mutis animantibus quibuſdam videre eſt. In homine vero, qua animans eſt utens ratione, ad hoc [20] acceſſit fides, qua ſe femina mari obſtringit.

IX. 1. Nec aliud ut conjugium ſubſiſtat natura videtur requirere. ſed nec divina lex amplius videtur exegiſſe ante Euangelii propagationem. Nam & [h] viri ſancti ante legem plures una uxores habuerunt, [i] & in lege præcepta quædam dantur his, qui plures una habeant, & regi præſcribitur, ut nec uxorum nec equorum nimiam ſibi adſciſcat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim ſive uxores ſive concubinas regi fuiſſe conceſſas, & Davidi Deus imputat, [k] quod uxores ei complures & quidem illuſtres dediſſet.

Deut. XXI, 15. *Deut.* XVII, 16. 17. II *Samuel.* XII, 8.

2. Sic & dimittere uxorem volenti modus præſcribitur, nec dimiſſam ducere quiſquam impeditur, præter eum qui dimiſit, [l] & ſacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum tranſeundi

Deuter. XXIV, 4.

GROTII.

h *Viri ſancti ante legem*] Chryſoſtomus de Sara: κάκεινα πάλιν ἐσπούδασε τὴν ἀναιδίαν ὑπενόησαι παροξυσμὸν αὐτῷ τινα ἀπὸ τῆς παιδίσκης. ἐδόκει γὰρ ταῦτα τότε κεκωλῦσθαι. *Ipſa viciſſim ſtudebat ſterilis coniugii ſolatium ex ancilla quærere. nondum enim talia tunc vetita erant.* Eundem vide 1 ad Timoth. c. III. Auguſtinus de doctrina Chriſtiana libro III, cap. XII. *Erat uxorum plurium ſimul habendarum inculpabilis conſuetudo.* Similia habet ibidem cap. XVIII. Tum vero cap. XXII. *Multa enim ſunt, quæ illo tempore officioſe facta ſunt, quæ modo niſi libidinoſe fieri non poſſunt.* & libro XVI de civitate Dei cap. 38. *quoniam multiplicandæ poſteritatis cauſa plures uxores lex nulla prohibebat.*

i *Et in lege*] Joſephus antiq. hiſtor. XVII, 1. πάτριον ἐς ταυτὸ πλείους ἅμα γυναῖκας ἔχειν· *Mos nobis patrius eodem tempore plures habere uxores.*

k *Quod uxores ei complures & quidem illuſtres dediſſet*] Joſephus eo hiſtoriæ loco· δίκαιος ὢν αὐτῷ καὶ γυναῖκας, ἃς δίκαιαι καὶ νομίμως ἠγάγετο· *cum Deus ei uxores dediſſet, quas juſte ac legitime habere poſſet.* Peſictha ad Levit. XVIII. notiſſimum ait eſſe, eum qui dicat vetitum eſſe habere plures uxores neſcire quid ſit de lege.

l *Et ſacerdotem*] Levit. XXI, 7. Repudiatæ additur vidua ibidem & 14. quod de principe ſacerdote intellexit Philo & plerique hodie interpretes ob ea quæ præcedunt commate 10. & deinceps. Sed quemvis ſacerdotem intelligi debere oſtendit Ezechiel XLIV, 22. & in explicatione legis, ut & contra Appionem primo Joſephus. connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de pontifice maximo obiter ſint interpoſita.

GRONOVII.

19 *Cuſtodia maris*] Videtur addendum, procreationis & mutui auxilii cauſa. Quintil. decl. 368. *Sic mares feminis junguntur, ut imbecillior ſexus præſidium ex mutua ſocietate ſumat.*

20 *Acceſſit fides*] Tacite ſignificat fidem, quam dat maritus uxori non eſſe a natura, ſed ab inſtituto.

GRO-

Digitized by Google

di libertas ipso naturali jure ita restringenda est, [21] ne inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa [22] apud Tacitum juris pontificii quæstio: *an concepto, necdum edito partu rite nuberet.* Apud Hebræos inter utrumque matrimonium tres menses interponi jubebantur. At Christi lex, ut res alias, ita & hanc conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non adulteram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronuntiat: & apostolus ejus atque interpres Paulus, non viro tantum jus dat in corpus uxoris, [23] quod & in naturali statu procedebat (ὁ γὰρ μιγνύμενος κατὰ νόμον ἀφροδίτης πάντως ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνόντος, inquit Artemidorus, id est, *qui connubii lege feminæ conjungitur, is in corpus ejus dominium habet:*) sed & uxori vicissim in corpus mariti. [m] Lactantius: *Non enim, sicut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium, maritus autem etiamsi plures habeat, a crimine adulterii solutus est. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur quisquis compagem corporis in diversa distraxerit.* Matt. v, 32. xix, 9. 1 Cor. vii, 4.

3. Scio a plerisque existimari in utroque hoc capite non novam a Christo conditam legem, sed restitutam quam Deus pater rerum primordio condiderat: in quam sententiam adduxisse eos videntur ipsa Christi verba, ubi ad primordium illud nos revocat: sed responderi potest, ex prima illa conditione, qua uni mari feminam non nisi unam Deus attribuit, satis apparere quid optimum sit Deoque gratissimum: & hinc sequi semper id fuisse egregium ac laudabile: non tamen ut aliter facere nefas esset: quia ubi lex non est, ibi non est legis transgressio; [24] at lex de ea re nulla illis temporibus exstabat. Sic etiam cum dixit Deus sive per Adamum, [25] sive per Mosem, tantum esse fedus

GRŌTII.

m *Lactant.*] Libro institutionum VI, c. XXIII. ubi & hoc sequitur: *exemplo continentiæ docenda est uxor, ut se caste gerat. Iniquum est enim ut id exigas, quod ipse præstare non possis.* Sensus idem in Gregorio Nazianzeno: πῶς ἀπαθὴς, ὃς ἀντισοῖ-μεις? *quomodo exigis & non rependis?* Hieronymus ad Oceanum: *Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi, aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viri impudicitia frena laxantur, & solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminæ æque non licet viro, & eadem servitus pari conditione censetur.*

GRONOVII.

21 *Ne inde oriri*] Ne prius dimissa jungatur alii, quam certum exploratumque sit non esse gravidam ex priori, & sciri possit, si quid postea pariat, non esse ab eo, a quo divortit.

22 *Apud Tacitum*] I, ann. 9.

23 *Quod & in naturali*] Quod & ex naturæ lege sine monitu apostoli marito competebat.

24 *At lex de ea nulla*] Ipse Christus videtur dicere Matth. 19, 4.

25 *Sive per Mosem*] Quasi Moses hæc verba tribuerit Adamo per ethopœiam, ut historici conciones Imperatoribus.

GRO-

fedus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam conſtituat: [26] idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Pſalmo XLV, 11. *Obliviſcere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ inſtitutione ſatis apparet [n] Deo gratiſſimum eſſe, ut perpetua ſit ea conjunctio: non tamen eo evincitur a Deo [o] jam tunc imperatum ne qua de cauſa fedus illud ſolveretur. At Chriſtus quod Deus inſtitutione conjunxerat, id ab homine ſeparari vetuit, ex eo quod optimum Deoque acceptiſſimum eſt, digniſſimam lege nova deſumens materiam.

4. Ple-

GROTII.

n *Deo gratiſſimum eſſe*] Et multis olim quoque ſapientibus prælatus hic mos. Euripides in Andromacha ex perſona Hermiones:

εὖ γὰρ κακὸν
Δυοῖν γυναιξὶν ἄνδρ' ἓν' ἰσίας ἔχειν·
Ἀλλ' εἰς μίαν βλέποντες εὐναίαν κύπριν
Στέργουσιν, ὅς τις μὴ κακῶς οἰκεῖν θέλει.
non etenim decet
Unum imperare feminæ geminis virum:
Contentus uno conjugis vivat toro,
Quicunque cupit rite exercere domum.

Et in choro:

Οὐδέποτ' ἐν δίδυμα
Λέκτρ' ἐπαείσω βροτῶν,
Οὐδ' ἀμφιμάτορας κόρας,
Ἔριν μάχιμον,
Δυσμενεῖς τε λύτας.
Τὴν μίαν μοι στέργοιτο παλιγάμοις
Ἀκηράτοις εἶναι ἀνδρός.
Οὐδὲ γὰρ ἐν πόλεσι
Δίπτυχοι πυρετανίδες
Μιᾶς ἀμείνονες φέρειν,
Ἄχθος δ' ἐπ' ἄχθει,
Καὶ σφαῖς πολίταις.
Τεκτόνων δ' ὕμνοισιν ἐργάταν δυοῖν
Ἔριν Μοῦσα φιλοῦσι κραίνειν.
Ποταὶ δ' ὅταν φέρωσι ναυτίλας θεαὶ
Κατὰ σφαλερὸν,
Δίδυμα πρατίδων γνώμα
Σοφῶν τε πολλῶν ἀσθενίστερον
Φυλακτέρας φρενὸς αὐτοσχετλιάζει.
Ἐνὸς δ' ἀρίστου ἀνά τε μίλαθρα,
Κατά τε πόλιας,
Ὅπόταν τύραννον θέλωσι καμεῖν.

Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo toros.
Odit & dira ſemina rixæ.
Unam debet non ambigui
Virginis cupidem eſſe cubilis:
Deæ nec domini rectius urbes
Terraſque regunt, quam quæ ſceptrum
Tenet una manus: quin fic oneri
Onus accedit: diſcors agitas
Rabies rupto fœdere cives.
Etiam artifices carminis inter
Geminos ipſa triſtia miſcent
Prælia Muſæ: cumque in pelago
Vela carina fert aura levis,
Plus una valet, contenta licet,
Dextera clavi quæ frena tenet,
Quam conſilii vis in partes
Diſtracta duas, aut prudentum
Numeroſa cohors. una potens
Tempere: urbem, regat una domum,
Si modo cordi eſt tranquilla quies.

Plautus Mercatore:

Nam uxor contenta eſt, quæ bona eſt, uno viro.
Qui minus vir una uxore contentus ſit?

o *Jam tunc imperatum*] Sic & in cauſa plurium uxorum diſtinguit Ambroſius id, quod laudaverat in paradiſo Deus, a damnatione contractii c. IV, lib. I, de Abraham. quem locum Gratianus poſuit cauſa XXXII, quæſt. IV.

GRONOVII.

26 *Idem ferme dixit*] Ut qui tantum prædicet, quid effecturus ſit amor: non edicat, quid neceſſario fieri debeat.

GRO-

4. Pleraſque gentes certum eſt antiquitus ut [27] divortiorum libertate, ita plurium feminarum conjugio uſas. Prope ſolos barbarorum Germanos ſingulis uxoribus contentos ſuo tempore fuiſſe Tacitus memorat: idque paſſim oſtendunt hiſtoriæ tum Perſarum, [p] tum Indorum. [q] Apud Ægyptios ſoli ſacerdotes unius feminæ conjugio utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teſte Athenæo, μίαν ἐπὶ ἴζευξεν, *unam feminam uni marito attribuit*. quod tamen ne Athenis quidem diu obſervatum, [28] Socratis & aliorum exemplo docemur. Quod ſi populi continentius egerunt, ut Romani ſemper duabus uxoribus, divortio [29] diu abſtinuerunt, laudandi ſunt ſane, ut qui ad id quod optimum eſt acceſſerint: unde & [30] flaminicæ apud eoſdem Romanos matrimonium, niſi morte, non ſolvebatur: [r] non tamen inde ſequitur peccaſſe, qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

De moribus Germ.

Diod. lib. 1.

Gellius XV. cap. XX.

X. 1. Nunc quæ rata ſint jure naturæ conjugia videamus: in quo dijudicando meminiſſe debemus, non omnia, quæ juri naturæ repugnant, irrita fieri jure naturæ, ut exemplo [31] prodigæ donationis apparet; ſed ea demum, [32] in quibus deeſt principium dans validitatem actui, aut in quibus [33] vitium durat in effectu. Principium & hic & in aliis actibus humanis, unde jus oritur, eſt jus illud, quod [34] facultatem moralem interpretati ſumus, ſimul cum voluntate ſufficiente. Quæ voluntas ſit ſufficiens ad jus producendum, [35] infra melius tractabitur, ubi de promiſſis in genere agetur. Super facultate morali quæſtio oritur de parentum conſenſu, quem ad validitatem conjugii quaſi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta, nihil aliud probant, quam [36] officio filiorum conveniens eſſe, ut parentum conſenſum impetrent: quod plane concedimus

GROTII.

p *Tum Indorum*] Et Thracum, de quibus verſus ſunt Menandri, & Euripidis in Andromacha.

q *Apud Ægyptios ſoli ſacerdotes*] Vide Herodianum libro II.

r *Non tamen inde ſequitur peccaſſe*] Auguſtinus libro XXII, c. XLVII. contra Fauſtum: *Quando mos erat, crimen non erat.* Poſuit & hoc Gratianus, ſed ſub Ambroſii nomine.

GRONOVII.

27 *Divortiorum libertate*] Libera & licita feciſſe divortia, ſeu permiſiſſe conjugibus, ut poſſent vinculum matrimonii ſolvere.

28 *Socratis*] Qui duas uno tempore habuit uxores, Xantippen & Myrtonem Ariſtidis filiam.

29 *Diu*] Uſque ad annum urbis conditæ 522. quum primus Sp. Carvilius Ruga uxori nuntium remiſit, quod ſterilis eſſet. Gellius 4, 3. & 17, 21.

30 *Flaminicæ*] Diali Flamini, ſive Jovis ſacerdoti nuptæ. Gell. 10, 15.

31 *Prodigæ donationis*] i. num 3.

32 *In quibus deeſt*] Quæ qui facit, caret facultate morali ad agendum.

33 *Vitium durat*] Singuli actus peccatum iterant.

34 *Facultatem moralem*] 1, 1. 4. & 5.

35 *Infra melius*] Lib. 2, c. 11.

36 *Officio conveniens*] Decere pios liberos.

mus cum temperamento, nisi manifeste iniqua sit parentum voluntas. Nam si in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue eam debent in eo negotio, [36] quod ad gentem totam pertinet, quale sunt nuptiæ. Sed hinc non sequitur jus illud, quod facultatis aut dominii nomine explicatur, deesse filio. Nam qui uxorem ducit & maturæ esse debet ætatis, & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari non subjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit, ut nullus sit actus qui ei repugnat.

2. Quod autem a Romanis aliisque constitutum est, ut quædam nuptiæ, quia consensus patris deficit, irritæ sint, non ex natura est, sed ex juris conditorum voluntate. Nam & eodem jure mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit; ac ne pater quidem filii emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, in filii nuptias & avus [37] & pater consentire debent: [38] filiæ, avi auctoritas sufficit. quæ discrimina naturali juri incognita satis ostendunt venire hæc ex jure civili.

L. 25. D. de ritu nupt.

L. 16. §. 1. D. eod. tit.

3. In sacris literis videmus quidem pios viros, multoque magis mulieres, ([t] [39] quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronuntiatur Esavi conjugium, aut liberi illegitimi, quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus jus strictum, & quidem naturale, respiciens, sic ait: *Quod si licet aliquando etiam*

L. 20. C. de nuptiis.

VII, 36.

Genes. XXXVI.

Decl. 257.

GROTII.

[s] *Mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit*] Imo & avi, si is liber est, voluntas plus valet quam patris, qui servilis sit conditionis, Gratian. causa 32. quæstione III.

[t] *Quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare*] *Non est enim virginalis pudoris eligere maritum*, ait Ambrosius lib. 1, de Abraham. c. ult. relatus in codicem Gratiani causa XXXII, quæstione II. Donatus Andria: *Summa potestas nuptiarum in patre puellæ est.* Hermione apud Euripidem:

Νυμφευμάτων ὃ τ' ἐμῶν πατὴρ ἐμὲς
Μέριμναν ἴσχει, κ' οὐκ ἐμοὶ κείνην τάδε.

Curam parenti de meis ego nuptiis
Permitto, non est illud arbitrii mei.

Hero apud Musæum:

Ἀμφοδὸν ἐ δυνάμεσθα γάμοις ἑσσοῦσι φιλάσσαι.
Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκῆσσιν ἐπεύδομεν.
Lege maritali jungi non possumus ambo,
Cum nolit mater, nolit pater.

GROTII.

36 *Quod ad gentem*] Nam turpes nuptiæ dehonestamentum sunt totius familiæ.

37 *Et pater consentire*] Ne invito eo suus heres agnoscatur.

38 *Filiæ avi auctoritas*] Quia exit in aliam gentem, & quod parit, non est hujus, sed sui patris in potestate.

39 *Quarum verecundiæ maxime*] Ideo tantopere in sorore Typhæna culpat Cleopatra contra matris voluntatem extra Ægyptum nupsisse. Justin. 39, 3.

GRO-

Digitized by Google

etiam contra patris voluntatem ea, quæ alioqui reprehensionem non merentur, filio facere; [u] *nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.*

XI. Cum ea quæ alteri nupta est matrimonium haud dubie irritum est, lege quidem naturæ, [40] nisi vir prior eam dimiserit; tandiu enim durat ejus dominium: [41] lege autem Christi, donec mors vinculum dissolverit. Irritum autem est ideo, quia & [42] facultas moralis deest, sublata per prius matrimonium, & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Viciſſim ex [43] Christi lege irritum est conjugium cum eo, qui maritus sit alterius mulieris, ob jus illud quod Christus feminæ pudicitiam servanti dedit in maritum.

XII. 1. De conjugiis eorum, qui sanguine aut affinitate junguntur, satis gravis est quæstio, & non raro magnis motibus agitata. Nam causas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet, quam id sit difficile, imo præstari non possit. Nam quam [x] Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis, & Augustinus sequitur de civitate Dei, libro xv, cap. 16. [44] de latius spargendis amicitiis per diffusas affinitates, non tanti est

Quæst. 107.

GROTII.

u *Nusquam libertas tam necessaria est quam in matrimonio*] Eugraphius ad Andrian. actu 1, scena v: *Tangitur & illud, an patrum imperiis obsequi filii debeant. Constat enim circa nuptias esse filiis liberam voluntatem.* Calliodorus VII, 4: *Durum est libertatem liberam non habere in matrimonio, unde liberi procreantur.*

x *Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis*] Philo de legibus specialibus: τί δ' τὰς πρὸς τὰς ἄλλας ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ὁμιλίας ἐντίχειν, εἰς βραχὺ χωρῆσον τὸ ἐπάστης οἰκίας συναθροίσας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνειν καὶ χαλᾶν δυνάμενον εἰς ἠπείρους καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν; αἱ γὰρ τῶ ἐθνείων ὀπτιλαμίαι κοινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶ ἀφ' αἵματος ἂν δοκούσας, ὧν χάριν καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐπάλυσε· *Quid opus hominum inter se necessitudines ac vincula inhibere, & unius domus angustiis clandere tam ingens ac præclarum opus, quod extendi fundique potest in regiones & insulas, orbemque universum? Affinitates namque cum extraneis novas pariunt conjunctiones hominum, non minores illis, quæ e sanguine veniunt: quid respiciens Moses alias etiam multas propinquorum nuptias vetuit.* Chrysostomus ad 1 Corinth. XIII, 13. τί συνέχωμεν τ ἀγάπης τὸ πλάτος; τί φειττῶς ὑπόθωμεν ἀναλίσκειν εἰς αὐτὴν φιλίας, δι' ὧν δύνασαι καὶ ἑτέραν συνάψαι φιλίας ἀφορμὴν ἔξωθεν γυναῖκα ἀγαγών· *Quid in arctum cogis amoris latitudinem? quid supervacuo amicitia causam perdis, per quam poteras aliam amicitiæ parandæ occasionem acquirere, extraneam ducendo uxorem?*

GRONOVII.

40 *Nisi prior vir*] Quia lex naturæ non repugnat divortio.

41 *Lege Christi*] Qui divortium non permisit, nisi cum adultera.

42 *Facultas moralis*] Et viro ad ducendum, & feminæ ad se tradendam, vel ad conveniendum in alterius manum.

43 *Christi lege*] Non naturæ aut veteris fœderis, quæ concedunt polygamiam.

44 *De latius spargendis*] Tanquam ideo vetitum sit proximos con-

eſt ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum cenſeri debeat. Neque enim quod minus utile eſt, ſtatim & illicitum eſt. Adde quod accidere poteſt, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat caſu quem Deus in lege Hebræis data excepit, ubi vir quiſpiam [45] ſine prole obiit, cui non diſſimile eſt, quod de virginibus [46] ex aſſe heredibus, quas ἐπικλήρους vocant, & [47] Hebræo [y] & [48] Attico jure conſtitutum eſt, ad conſervandas ſcilicet in familia res avitas, ſed aliis multis qui aut conſpici ſolent, aut excogitari poſſunt.

2. Ab hac generalitate [49] eximo matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita ſint, ratio (ni fallor) ſatis apparet. Nam nec maritus, qui ſuperior eſt lege matrimonii, eam reverentiam poteſt præſtare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior eſt in matrimonio, ipſum tamen matrimonium talem inducit ſocietatem quæ illius neceſſitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus jurisconſultus, cum dixiſſet in contrahendis matrimoniis [z] naturale jus & pudorem inſpiciendum, addidit contra pudorem eſſe filiam ſuam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita ſint, & irrita inſuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret.

L. Adoptivus. §. Serviles. D. de ritu nupt.

3. Neque movere nos debet Diogenis & Chryſippi argumentum, a gallis gallinaceis aliiſque animantibus mutis petitum, quo probare volebant commixtiones tales non eſſe contra jus naturæ. Nam ut initio libri diximus, ſatis eſt, ſi cum natura humana

conſanguineos nuptiis conjungi, ut externi cupidius in ſocietatem conjugalem appeterentur.

GROTII.

y *Et Attico jure*] Vide Demoſthenem ad Leocharem: Fortunatianum rhetorem: Donatum Phormione act. 1, ſcen. 11. & Adelphis IV, 5.

z *Naturale jus & pudorem inſpiciendum*] Egregie hoc exſequitur Philo de ſpecialibus legibus; ubi eſſe dicit μέγιστον ἀνοσιούργημα, *maximum neſas*, πατρὸς γυναῖκα τετελευτηκότος, ἣν ἄφαυστον ὡς ἱερὸν ἑστίαν φυλάττειν, καταισχύνειν, γάμος ἢ καὶ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, ἃ αὐτὸν τὸν αὐτὸς υἱὸν καὶ ἀνδρὸς γυναῖκα καὶ πάλιν τὸν αὐτὸν τῶν μητέρων, γυναῖκα· *Patris mortui cubile, quod, tanquam res ſacra, inviolatum ſimi oportuit, contemerare, neque ſenectutis, neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejuſdem eſſe filium & maritum, eandem ejuſdem matrem & uxorem.*

GRONOVII.

45 *Sine prole obiit*] Ut ejus viduam frater ducat, mortuoque ſemen excitet. Deut. 25, 5.

46 *Ex aſſe heredibus*] Quæ fratrem non habent, & ſolæ ſunt parentum heredes.

47 *Hebræo*] Ut proximi eas ducant cognati exemplo Ruthæ cap. 4.

48 *Attico*] Per Solonem. Diodor. Sic. 12, 18.

49 *Eximo matrimonia*] Ovidius de Myrrha Cinaræ 10, met. 304. *Si tamen admiſſum ſinit hoc natura videri.* 353. *Neve potentis Concubitu vetito natura pollue fœdus.* At lib. 9, 456. in fabula Byblidos & Cauni nullam facit naturæ mentionem; tantum canit, *Nec qua debebat amavit, & obſcœnas flammas:* tanquam hoc inceſti genus ob legem, non inſtinctu naturæ putetur.

Gro-

mana quid pugnet, ut illicitum habeatur. Et hoc eſt inceſtum, quod [a] jure gentium committi ſcripſit Paulus jurisconſultus inter gradus aſcendentium & deſcendentium. Hoc eſt jus illud quod Xenophon ait non eo minus jus eſſe, quia [b 50] a Perſis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaële Epheſio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείοσι καὶ ἀδιαφόροις καὶ κατὰ φύσιν ἔχειν: *quod apud pleroſque non corruptos, ſed natura convenienter ſe habentes obtinet.* Hippodamus Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμέτρους ἐπιθυμίας, ἀκατασχέτους ὁρμὰς, ἀνοσιωτάτας ἡδονὰς, *immoderatas & a natura alienas cupiditates, effrenes impetus, nefarias voluptates.* De Parthis ſic Lucanus:

L. ult. de ritu nupt.

Sect. IV.

epulis veſana, meroque
Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus.

Et mox:

cui fas [51] implere parentem,
Quid rear eſſe nefas?

Speciatim autem huic Perſarum mori cauſam pravam educationem prudenter aſſignat Dion Pruſæenſis oratione XX.

4. Atque hic mirari libet Socratis commentum apud Xenophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis diſparitatem: unde aut ſterilitatem ait ſequi, aut male conformatam ſobolem: quæ ſola ratio ſi tali conjugio obſtaret, certe nec irritum eſſet, nec illicitum, non magis quam inter alias perſonas, quarum ætas tot annis diſtat, quot annis parentes liberos ſolent præcedere.

5. Illud potius diſquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi poſſe jam diximus, ſit in ipſis affectibus inſita [52] fuga quædam com-

GROTII.

a *Jure gentium*] Sic & Papinianus loquitur in L. Si adulterium. §. 2. D. ad legem Juliam de adulteriis.

b *A Perſis contemnebatur*] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis, ac fratrum cædibus, a Deo punitum notat Philo. Perſis addit Medos, Indos, Æthiopas, Hieronymus lib. II contra Jovinianum. de barbaris in univerſum Hermione in Andromacha Euripidis:

Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
Πατρί τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται.
Κάρη τ' ἀδελφᾷ. διὰ φόνου δ' οἱ φίλτατοι
Χαροῦσι, καὶ τὸ δ' ἄδικον ἐξεργάζεται νόμῳ.

Tale eſt omne barbaricum genus.
Mater jungatur filio, nata pater,
Frater ſorori: proxima alterna manus
Cæde implicantur: nulla lex prohibet nefas.

GRONOVII.

50 *A Perſis*] Apud quos magi cum matribus coibant, nec pro perfecto mago habebatur, niſi qui ſic natus eſſet.

51 *Implere*] Ovidius II, 265. *conſeſſam amplectitur heros, Et potitur vetitis ingentique implet Achille.*

52 *Fuga quædam*] Averſatio naturalis.

commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt, & Arnobius adversus gentes libro quinto: *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ spem Jupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere; quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subjecit, & ingeneratus ille communiter sensus?* Exstat de [53] camelo & [c] de [54] equo Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Aristotelem animantium historia nona, capite XLVI. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de venatu. Seneca Hippolyto:

Fera quoque ipsa Veneris evitant nefas,
Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. 1. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus, & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII. expressi leguntur. Nam [55] etiam concesso, a mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc inisse in vetitum: neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei verbis ad Mosem: *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox: *Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.*

Lev. XVIII, 24. 25. 27.

2. Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, sequitur ut lex aliqua præcesserit: quæ cum [56] mere naturalis non sit, restat ut a Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges, quæ humano generi universo sunt datæ, non viden-

GROTII.

1 *De equo*] Plinius historiæ naturalis VIII, 42. ubi de equis agit, *Alium detracto velorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiisse præruptа atque exanimatum. Equa & eadem ex causa in Reatino agro laceratum proriam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est.* Habes paria apud Varronem de re rustica II, 7. & apud Antigonum de admirabilibus, Aristotelemque ejusdem tituli libro.

GROTIUS.

53 *Camelo*] Qui curatorem, a quo cum matre operta commissus erat, delapso operimento & matre agnita interfecit. Ælian. 3, de anim. 47. Aristot. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, p. 89. Silbur.

54 *Equo*] Qui similiter admissus matri, agnita ea se præcipitavit. Adde Varronem 2, de re rust. 7, 83.

55 *Etiam concesso*] Etsi concedatur gradus illos consanguinitatis nuptiis sociari non ipsam naturam prohibuisse, facti sunt tamen nefarii jure divino voluntario.

56 *Mere naturalis*] Non imprimatur a natura, sed a voluntate legislatoris proficiscatur.

GRO-

videntur a Chriſto abrogatæ, ſed eæ demum, quæ Judæos aliis nationibus, quaſi ſepimento interjecto, diſparabant. Cui accedit, quod Paulus conjugium privigni cum noverca tam ſevere deteſtatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exſtet Chriſti præceptum; nec ipſe alio utatur argumento, quam quod talis commixtio [d] impura habeatur a profanis etiam gentibus, quod verum eſſe præter alia oſtendunt [57] Charondæ leges quæ tale matrimonium infamia notant: & illud in oratione Lyſiæ: *συνῴκει ὁ πάντων σχελιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ, maritus erat ille impuriſſimus hominum matris ac filiæ*: unde non abit Ciceronis illud prō A. Cluentio in cauſa non diſſimili. nam cum ſocrum genero nupſiſſe narraſſet, ſubdit: *O mulieris ſcelus incredibile, & prater hanc unam in omni vita inauditum!* Seleucus rex cum uxorem ſuam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur, [e] narrante Plutarcho, ne ipſa offenderetur *τῷ μὴ νενομισμένῳ, ut re illicita.* Apud Virgilium eſt:

Thalamos auſum inceſtare noverca.

quæ communis exiſtimatio ſi a neceſſario naturæ dictato originem non habuit, omnino ſequitur, ut deſcendat ex veteri traditione, quæ a divino aliquo præcepto manarit.

Eph. II, 14. 1 *Corinth.* VII, 25.

3. Hebræi veteres, non ſpernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit ſummoque judicio digeſſit Moſes Maimonides, ajunt earum legum, quæ capite Levit. XVIII. de matrimoniis ſunt proditæ, cauſas eſſe duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non ſinat ortus auctores cum ſua ſobole, [58] aut in ſe ipſis, [f] aut etiam [59] per perſonas ſanguine aut nuptiali ſanguinis commixtione proxime cohærentes miſceri: alteram vero, ne quarundam perſonarum convictus nimis quotidianus atque inobſervatus ſtupris & adulteriis occaſionem

GROTII.

d *Impura habeatur a profanis etiam gentibus*] Tertullianus v adverſus Marcionem: *Non deſcendo ſecundum legem Creatoris diſplicuiſſe illum, qui mulierem patris ſui habuit. communis & publica religionis ſecutus ſit diſciplinam.*

e *Narrante Plutarcho*] In vita Demetrii: ſed & Appiano in Syriacis qui ἀθεμίτιον ἔρωτα amorem nefandum vocat.

f *Aut etiam per perſonas ſanguine aut nuptiali ſanguinis commixtione cohærentes*] Philo: ἀδελφὰ ἢ εἰ καὶ διωίστατα τὰ μέρη γεγόνασιν, ἀλλ' ἓν ἁρμόζονται φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ· *Quamquam enim diviſa ſunt partes, fraternitatis jus retinent, ac cognatione, ut naturali vinculo, junguntur.*

GRONOVII.

57 *Charondæ leges*] Vix eſt, ut non erret vir ſummus. Nam Charondas non voluit privignum novercæ conjungi (quippe quod moribus nunquam receptum fuiſſe videtur) ſed viduum uxore mortua liberis novercam ſuperinducere. Diodor. Sic. 12, 12.

58 *Aut in ſe ipſis*] Ut filium cum matre, patrem cum filia.

59 *Per perſonas ſanguine*] Ut fratrem cum ſorore, virum cum uxoris ſorore, mulierem cum mariti fratre.

sionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari. Quas duas causas si cum judicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus, qui [60] in recto sunt limite (ut de parentibus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut existimo, etiam sine expressa lege ratio naturalis jungi satis vetat) [g] item in sanguinis gradu transversorum primo, qui ob ortum a stirpe communi secundus dici solet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem causam valere, ut venientem de eo quod natura si non præcipit, certe honestius dictat; cujus generis multa materiam divinarum humanarumque legum faciunt.

4. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos a lege volunt comprehendi, ob notissimam rationis paritatem. Istorum autem graduum hæc sunt apud ipsos nomina: Mater matris suæ: mater patris matris suæ: mater patris sui: mater patris patris sui: uxor patris patris sui: uxor patris matris suæ: nurus filii sui: nurus filii filii sui: nurus filiæ suæ: filia filiæ filii sui: filia filii filii sui: filia filiæ filiæ suæ: filia filii filiæ suæ: filia filiæ filii uxoris suæ: filia filiæ filiæ uxoris suæ: mater matris patris uxoris suæ: mater patris matris uxoris suæ: id est, ut more loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, prosocrus: quia scilicet & [61] sub agnationis nomine comprehendatur similis cognatio, & [62] sub primo gradu secundus, & sub secundo

GROTII.

g *Item in sanguinis gradu transversorum primo*] Et huc usque propinquis nuptiis abstinebant & Peruani & Mexicani.

GRONOVII.

60 *In recto sunt*] Qui habent rationem ascendentium & descendentium.

Mater matris suæ] Avia materna.

Mater patris matris suæ] Proavia materna.

Mater patris sui] Avia paterna.

Mater patris patris sui] Proavia paterna.

Uxor patris patris sui] Noverca patris.

Uxor patris matris suæ] Noverca matris.

Nurus filii sui] Nepotis uxor.

Nurus filii filii sui] Pronepotis uxor.

Nurus filiæ suæ] Nepotis e filia uxor.

Filia filiæ filii sui] Neptis ex filio filia.

Filia filii filii sui] Nepotis e filio filia.

Filia filiæ filiæ suæ] Ex filia neptis filia.

Filia filii filiæ suæ] Ex filia nepotis filia.

Filia filiæ filii uxoris suæ] Neptis privigni.

Filia filiæ filiæ uxoris suæ] Neptis privignæ.

Mater matris patris uxoris suæ] Prosocrus mater.

Mater patris matris uxoris suæ] Prosoceri mater.

61 *Sub agnationis*] Ubi expressus est gradus agnationis veritus, idem gradus & in cognatione vetitus haberi debet, etsi de hoc cautum non sit. Sunt autem agnati per virilem, cognati per muliebris sexus propinquitatem conjuncti.

62 *Sub primo gradu secundus*] Cujus enim filiam uxorem ducere non licet,

secundo tertius, ultra quem vix est ut [63] oriri controversia possit, cum alioqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio.

5. Has autem leges, & ne fratres fororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena: sed ita ut leges conjugales vim suam non exsererent, nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant quod id a Mose [h] suo loco narratum non sit: quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege, quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur: unde illa inter Hebræos celebris sententia: In lege non esse prius aut posterius, id est, multa referri [64] ὕστερον πρότερον.

6. De connubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaëlis Ephesii ad quintum Nicomachiorum: *τὸν ἀδελφὸν μιγνύσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν. νόμῳ δὲ τεθέντος μὴ μιγνύσθαι, πολὺ τὸ διάφορον: Fratrem cum sorore concumbere ab initio* [65] *res media erat: at, lege adversus tales concubitus posita, jam multum refert, observetur lex necne.* Diodorus Siculus vocat κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, *communem hominum morem*, ne fratres fororibus jungantur, a quo more Ægyptios eximit: Dion Prusæensis barbaros. Seneca scripserat: *Matrimonia Deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum.* Plato de legibus octavo talia conjugia vocat μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ, *minime pia, sed Deo invisa.* *Vide Cajet. in Matth. cap. 19.* *Libro 1.*

7. Quæ omnia ostendunt veterem famam de lege divina adversus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus usurpari videmus. Omnes autem fratres & sorores comprehendi [i] lex ipsa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, sive foris, sive domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. 1. [66] Quæ manifesta expressio ostendere videtur discrimen

cet, ejus nec neptem ducere permittitur.

GRŒTII.

h *Suo loco narratum non sit*] Nam neque lex illa narrata est ex qua Judas Thamarem comburi voluit. Sic Sichemitas Judith recte occisos ait quod virgini stuprum intulissent, IX, 2. & Ruben patris maledicto fertur ob incestum.

i *Lex ipsa indicat*] Ubi vide Chaldæum paraphrastem, distinxerunt male Spartiatæ, & Athenienses, & quidem diversimode.

GRONOVII.

63 *Oriri controversia*] Propter brevem hominum vitam.

64 *Ὕστερον πρότερον*] Quæ olim facta erant, inferiori tempore, quæ serius, superiori.

65 *Res media*] Permissa, non vetita.

66 *Quæ manifesta*] Excusat tacite incesta potentis in Europa domus.

men, quod est inter hos & alios remotiores gradus. Nam [67] ducere amitam agnatam vetitum est. At [k] [68] filiam fratris, qui par est gradus, ducere vetitum non est: imo ejus facti [69] apud Hebræos exstant exempla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita*, inquit Tacitus. Athenis id licuisse ostendit Isæus, & Lysiæ vita Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes assidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant [70] simul cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum genus, esse perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honestate naturali nitatur, ita ut & irritum fiat, si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut [71] quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest.

Annal. XII.

Can. XIX. 2. Certe canonibus antiquissimis, qui apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφιδῆν, id est, fratris aut sororis filiam, tantum a clero arcetur. Nec difficilis est responsio ad id, quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis, in quorum προφυλακὴν, & ut Hebræi loquuntur, præmuni-

GROTII.

k *Filiam fratris ducere*] Talem Abrahamo Saram fuisse Josephus putat. idem post datam legem exempla nobis dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, & suam filiam fratri Pherotæ desponderat. Vide eum antiquæ historiæ XII, & XVI. Phineo patruo promissa Andromede; Ovidius metamorphoseon v. id postea apud Romanos vetitum permisit Claudius: vetuit Nerva: permisit Heraclius.

GRONOVII.

67 *Ducere amitam*] Quia pater & amita videntur una persona, infra 2, 7. 9. quod etsi & de fratre filiaque ejus dici possit, tamen natura non tantopere abhorret a conjugio fratrum & sororum, quam parentum & liberorum Levit. 18.

68 *Filiam fratris*] Carolus Styriæ dux Ferdinandi I. filius Mariam sorore sua Anna & Alberto Bavaro natam uxorem habuit. Blondel. Præf. Apol. XIV, 2. latere aversos.

69 *Apud Hebræos*] Nachores Milcam Aranis fratris filiam. Genes. 11, 19. Nisi tamen alius iste Aranes fuit, ut videtur, quum alter solum Lothum genuisse dicatur, alter deseribatur pater Milcæ & Jitcæ. Sara autem Abrahæ soror consanguinea, non uterina fuit. Genes. 20, 12.

70 *Simul cum amitis*] Et sic major datur occasio stupri aut improbæ consuetudinis, a qua minus temperaturi erant, qui spem haberent justis deinde nuptiis culpam emendari posse.

71 *Quæ cautionem*] Quæ non vetant aliquid per se ac directe adversum naturæ, sed id agunt, ut caveant & præveniant aliquod incommodum, quod evenire posset, quodque & alia ratione vitari potest.

GRO-

munimentum, additæ sint leges cæteræ. Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse Jacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non sinit. Addi potest factum Amrami, qui pater Mosis fuit. Nam & is ante legis tempora [72] amitam duxit uxorem. sicut materteras [l] apud Græcos [73] Diomedes & [74] Iphidamas: [75] Arqten fratris filiam Alcinous.

Eust. ad Il. A. & ad Od. H.

3. Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo populo scriptas sponte sua observarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores protenderunt verecundiæ suæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno consensu ex canonibus apparet. Augustinus [m] de patruelium & consobrinorum conjugiis inter Christianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum* [70] *propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum secutæ sunt, sicut [n] Theodosii constitutio patruelium & consobrinorum conju-

De civ. Dei l. XV. *c.* 16.

GROTII.

l *Apud Græcos*] Et Castori avunculo desponsam Electram ex Euripidis Electra discimus.

m *De patruelium conjugiis*] Æschylus Danaidibus vocat λέκτρα τὰ θεμιτὰ τίρυνθι, *cubilia quæ jus prohibet*, & ait hic μείγεσθαι γένος, *fœdari genus*. At Scholiastes addit illegitimas fuisse tales nuptias, quod adhuc viveret virginum pater, quasi justæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τὸ ἐπιτάλιον. In oratione Sp. Ligustini civis Romani apud Livium est: *Pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit.* Vide & Plauti Pœnulum.

n *Theodosii constitutio*] Victor de eo: *tantum pudori tribuens & continentiæ ut consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum.* Meminit & Libanius oratione de Angariis. Extat Arcadii & Honorii lex ejusdem sensus, quæ tertia est C Theodosiano de incestis nuptiis. Concedi tamen principum indulto solitas nuptias tales ostendit lex Honorii & Theodosii minoris alia eodem codice: titulo, si nuptiæ ex rescripto petantur.

Secuti & Gothi reges. Cassiodorus VII, 46. *Hoc prudentes viri sequentes exemplum, longius pudicam observantiam posteris transmiserunt, reservantes principi tantum beneficium consobrinis nuptiali copulatione jungendis.* Ubi & formulam habes talis veniæ principalis.

GRONOVII.

72 *Amitam duxit*] Jochebedam Cahathi, qui pater Amrami fuit, sororem. Exod. 6, 20.

73 *Diomedes*] Ægialian Adrasti filiam, cujus soror Deipyle fuerat, Tydei uxor, Diomedis mater. Apollodor. 2, lib. p. 40.

74 *Iphidamas*] Theano Cissæ, qui avus maternus Iphidamantis Antenoridæ fuit, filiam. Homer. Ιλ. Α. sive 12, v. 224.

75 *Areten fratris*] Rhexenoris, qui communem cum Alcinoo patrem Nausithoum habuit, filiam. Homer. Od. η sive 8, 146.

76 *Ob vicinitatem*] Quia tam prope accedebat ad id, quod vetitum esset.

GRO-

Epiſt. 66. conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, Ambroſio.

4. Sed ſciendum ſimul eſt, [o] non quod vetitum eſt fieri lege humana, ſi fiat, irritum quoque eſſe, niſi & hoc lex addiderit aut ſignificaverit. Canon Eliberinus LX: Si quis poſt obitum uxoris ſuæ [p] ſororem ejus duxerit, & ipſa fuerit fidelis, per quinquennium eum a communione abſtinet: eo ipſo oſtendens [77] manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus, qui Apoſtolici dicuntur, qui duas ſorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. 1. Ut ad alia pergamus, obſervandum hoc eſt, concubinatum quendam verum ac ratum eſſe conjugium, etſi effectibus quibuſdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quoſdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli cauſa, inter ſervum & ancillam jure Romano [78] contubernium eſſe dicitur, [q] non matrimonium. attamen ad ipſam conjugii naturam nihil deeſt in tali conſociatione. quæ propterea in antiquis canonibus γάμου nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias perſonas diſparis qualitatis productum eſt: ut [79] Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii:

Suppoſitos de matre nothos furata creavit:

nothos interpretatur materno genere ignobiles & obſcuros.

Apud

GROTII.

o *Non quod vetitum eſt lege humana, ſi fiat, irritum quoque eſſe*] In Agathenſi concilio poſt commemorata conjugia vetita, & inter eas de relicta fratris additur: *Quod ita præſenti tempore prohibemus, ut ea, quæ hactenus ſunt conſtituta, non ſolvamus.* Retulit id Gratianus in quæſtionem II, & III, cauſa XXXV. Simile quod a Paulo in ſententias relatum eſt libro II, tit. XX. ſine parentum conſenſu contractas nuptias injuſtas eſſe, ſic tamen ut non diſſolvantur, niſi forte hæc poſtrema verba Arrianus addidit. Tertullianus de conjugio cum infideli agens ad uxorem ſecundo, ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi, quam omnino disjungi. Vide infra §. XVI.

p *Sororem ejus duxerit*] Lex Langobardica lib. II, c. VIII. 13. *quia canones ſic habent de duabus ſororibus, ſicut de duobus fratribus.*

q *Non matrimonium*] At ſerviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Caſinam Plauti. Sic & in legibus Langobardorum libro II, tit. XII. 10. & XIII. 3. & lege Salica tit. XIV, §. 11. ſed ſine conſenſu dominorum non valuiſſe conjugia talia apud Hebræos, notatur ab ipſis ad Exodum XXI. ubi talium nuptiarum mentio, & apud Græcos Chriſtianos a Baſilio in ſuis canonibus. Solitam etiam a principe veniam impetrari ducendæ mulieris, quæ inæqualis eſſet conditionis, videmus apud Caſſiodorum VII, 40.

GRONOVII.

77 *Manere vinculum*] Nuptias eas non reſcindi.

78 *Contubernium*] I, 3. 3.

79 *Athenis inter civem &*] Auctor Pericles, quæ in ipſius caput recidit amiſſis legitimis liberis. Plutarchus.

Gro-

Digitized by Google

Apud Ariſtophanem avibus qui dixerat, *νόθος γὰρ εἶ πρὸς ὃ γνήσιος*, dictum probat *ἄν γε ξένης γυναικὸς*: *quippe cum ex peregrina natus ſit.* Et apud Ælianum *γνήσιος* definitur *ὃς ἐξ ἀμφοῖν γέγονεν ἀστοῖν*, *qui utroque parente cive natus ſit.*

2. Atqui [80] ſicut in ſtatu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum eſſe potuit, ſi femina eſſet ſub cuſtodia maritali, & fidem marito dediſſet; ſic etiam [1] in ſtatu legis Chriſtianæ verum erit inter ſervum & ancillam, aut liberum & ſervam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam, ſenatorem & libertam, ſi quæ jure divino Chriſtiano ſunt neceſſaria accedant, ſcilicet indiſſolubilis unius cum una conjunctio, etiamſi effectus quidam legis civilis non ſequantur, aut alioqui ſponte ſecuturi lege impediantur. Atque hunc in ſenſum capienda ſunt verba concilii Toletani primi: *Cæterum is, qui non habet uxorem, & [2] pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, ſit conjunctione contentus.* cui adde locum in Clementis conſtitutionibus lib. VIII, cap. XXXII. Pertinet huc quod Theodoſius & Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium, & quod inde adulterii accuſatio naſci dicitur. *L. 3. C. de natural. lib. L. 13. D. ad l. Jul. de adult.*

XVI. 1. Imo etiam ſi lex humana conjugia inter certas perſonas contrahi prohibeat, non ideo ſequetur irritum fore matrimonium, ſi reipſa contrahatur. Sunt enim diverſa, [81] prohibere, & irritum quid facere. nam prohibitio vim ſuam exſerere poteſt per pœnam vel expreſſam, vel arbitrariam: & hoc genus leges

GROTII.

1 *In ſtatu legis Chriſtianæ*] Vide in Gratiani collectione c. 1. de conjugiis ſervorum.

2 *Pro uxore concubinam habet*] De tali concubina Auguſtinus de fide & operibus: *De concubina quoque, ſi profeſſa fuerit nullum ſe alium cognituram, etiamſi ab illo cui ſubdita eſt dimittatur, merito dubitatur, utrum ad percipiendum baptiſmum non debeat admitti.* Idem de bono conjugii libro V: *Solet etiam quari, cum maſculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, ſibimet non filiorum procreandorum, ſed propter incontinentiam ſolius concubitus cauſa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ ſint vocandæ. Et poteſt quidem fortaſſe non abſurde hoc appellari connubium, ſi uſque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea cauſa conjuncti ſint, non tamen vitaverint, ut vel nolint ſibi naſci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, ne naſcantur.* Itaque in capitulari Francico VII, c. 336. dicitur: *Qui uxorem habet, eodem tempore concubinam habere non poteſt, ne ab uxore cum dilectio ſeparet concubina.*

GRONOVII.

80 *Sic in ſtatu naturæ*] Leg. *ſicut in ſtatu*, ſi conſideretur in his ſolum, quid ſit juris naturæ citra reſpectum juris civilis.

81 *Prohibere & irritum*] Legi, quæ prohibet, poteſt ſatisfieri mulcta vel compenſatione, ut tamen res facta maneat: quemadmodum legi de furtis in tigno junto. l. 1. D. de T. J.

GRO-

Inſtit. tit. 1. leges imperfectas vocat Ulpianus, [1] quæ fieri quid vetant, ſed factum non reſcindunt. qualis erat [82] lex Cincia, quæ ſupra certum modum donare vetabat, donatum non reſcindebat.

L. non dubium. C. de legibus. 2. Scimus apud Romanos poſtea Theodoſii lege inductum: ut ſi quid lex prohibuerit tantum, non etiam ſpecialiter dixerit inutile eſſe debere quod contra factum eſt, id ipſum tamen caſſum, inutile, ac pro infecto ſit, nimirum ſi in judicium res deveniat. ſed hæc extenſio non fit ex vi ſolius prohibitionis, ſed ex vi novæ legis, quam alii populi ſequi neceſſe non habent. [83] Sæpe enim indecentia eſt major in actu quam in effectibus: [u] ſæpe etiam incommoda quæ reſciſſionem ſequuntur majora quam ipſa indecentia, aut incommodum actus ipſius.

XVII. Conſociationes præter hanc maxime naturalem ſunt & aliæ, tum privatæ, tum publicæ: & hæ quidem aut in populum, aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus ob quas conſociatio quæque inſtituta eſt, univerſitas, & [84] ejus pars major nomine univerſitatis obligant ſingulos qui ſunt in ſocietate. Omnino enim ea credenda eſt fuiſſe volun-

GROTII.

1 *Quæ fieri quid vetant, ſed factum non reſcindunt*] Livius libro x: *Valeria lex, cum cum qui provocaſſet virgis cædi, ſecurique necari vetuiſſet, ſi quis adverſus ea feciſſet, nihil ultra quam improbe factum adjecit: id (qui tum pudor hominum erat) viſum credo vinculum ſatis validum legis. nunc vix ſervo ita minetur quiſquam.* Lex Furia teſtamentaria pluſquam mille aſſium legatum mortiſve cauſa prohibebat capere, præter exceptas perſonas, & adverſus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam conſtituebat, memorante Ulpiano. Macrobius circa finem eorum quæ ſcripſit ad ſomnium Scipionis: *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna ſancitur.* Vide ſupra hoc capite §. XIV. in fine. Sic divus Marcus reſcripſit: *Eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem teſtator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eum ſtatutam non eſſe.*

u *Sæpe etiam incommoda quæ reſciſſionem ſequuntur, majora quam ipſa indecentia*] Ideo rex Alcinous Medeam reddi volebat patri, ſi defiorata nondum eſſet. Meminit Apollonius Argonautis, & ejus ſcholiaſtes, & in bibliotheca Apollodorus.

GRONOVII.

82 *Lex Cincia*] Sic lex Furia teſtamentaria plus mille aſſium legatum aut mortis cauſa capere vetabat; & adverſus eum qui cepiſſet quadrupli pœnam conſtituebat.

83 *Sæpe etiam indecentia*] Sic ducere peregrinam, ſordido loco natam, ancillam, meretricem, turpe; ſed cohabitare cum ea, quam duxeris, maritali more non turpe.

84 *Et ejus pars major*] Quintil. decl. 365. *Quod major pars judicum ſtatuerit, rem patiatur.* Pars major in conſilio vincere debet, ſub his exceptionibus, I. Si ſint vera ſuffragia, hoc eſt, res integra, nec coitione ac conſpiratione plurium jam ante definita, quam in conſultationem deferatur. II. Si majorem numerum non faciant, quos ex lege & more, tanquam ſuſpectos excedere, nec in ſua cauſa jus dicere oportet. III. Ut major numerus cententium non valeat ad ſtatuenda, quæ juri divino & ſanæ rationi repugnant. IV. Nec ad fundamentales leges ſubvertendas aut formam reip. ex libidine mutandam. V. Nec ad privatorum jura, privilegia, veteres & in publicam utilitatem receptas conſuetudines abolendas.

Gro-

Digitized by Google

luntas in ſocietatem coëuntium, ut ratio aliqua eſſet expediendi negotia: eſt autem manifeſte iniquum, ut pars major ſequatur minorem: quare naturaliter, [x 85] ſecluſis pactis ac legibus quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides: [86] κύριον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται. Appianus: ἔστι δ' ἐν τε χειροτονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλέον δικαιότατον: *tam in comitiis quam in judiciis vincit pars major.* Dionyſius Halicarnaſſenſis ſimiliter; ὅ, τι ἂν δοξῇ τοῖς πλείοσι τοῦτο νικᾶν, [y] *quod pluribus viſum, id valere.* [87] Et alibi: [88] ὅ, τι δ' ἂν οἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι τοῦτο ποιεῖν. Item: [89] ὅ, τι ἂν οἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι τοῦτο εἶναι [90] κύριον. Ariſtoteles: κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. Curtius libro x: *Eo quod major pars decreverit, ſtetur.* Prudentius:

In paucis jam deficiente caterva
Nec perſona ſita eſt patriæ, nec curia conſtat.

Deinde:

Infirma minoris
Vox cedat numeri parvaque in parte [91] *quieſcat.*

Apud Xenophontem hoc dicitur: ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα, *omnia agere ſecundum eam ſententiam, quæ vincit.*

XVIII. Quod ſi pares ſint ſententiæ, nihil agetur: quia [92] ad mutationem non ſatis momenti eſt: qua de cauſa [93] ubi pares ſunt ſententiæ, [z] reus abſolutus intelligitur: quod jus [94] Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreſte: quæ res apud Æſchylum

Vid. de poteſtate civili n. 14.

Lib. V.

Lib. VII. Polit. IV, 8. VI. 2.

GROTII.

x *Secluſis pactis ac legibus*] Ut quæ volunt duas partes concordare, ut c. 6. de Electione.

y *Quod pluribus viſum id valere*] Hunc ſenſum dant Chaldæus Paraphraſtes & Rabbini ad illud in Exodo XXIII, 3. Adjunge l. duo. & l. Pomponius. D. de re judicata; & quæ infra lib. III, cap. XXX. §. 24. & quæ paria cum Prudentio habet Ambroſius contra Symmachum.

z *Reus abſolutus intelligitur*] L. inter pares. D. de re judicata. Vide Julianum de Euſebia.

GRONOVII.

85 *Secluſis pactis*] Quæ certis in cauſis ſolent excipere, ne quid fiat, niſi de conſenſu ſingulorum, ut augurem non licebat nominari, qui cuiquam e collegio inimicus eſſet. Cic. 3, famil. 10.

86 Κύριον εἶναι] Valere quod plures ſciverint.

87 *Et alibi*] 7. p. 4. 45.

88 Ὅτι δ' ἂν οἱ &c.] Quod plurium ſuffragia ſtatuerint, id facere.

89 Ὅτι ἂν αἱ γνῶμαι] Quod plures ſententiæ decrevetint, id eſſe ratum.

90 Κύριον] Validum quod pluribus viſum.

91 *Quieſcat*] Sileſcat.

92 *Ad mutationem*] Ad rem novam introducendam.

93 *Ubi pares ſunt*] M. Seneca 3, exer. 2. *Parricida æquis ſententiis abſolutus.* Et, *Quidam filium accuſavit parricidii: æquis ſententiis abſolutum abdicat.* Quintilian. decl. 254. *Exul, accuſator & ſententiæ pares.* Item, *poſtulavit reum: is æquis ſententiis abſolutus eſt.*

94 *Minervæ calculum*] Quum Oreſtes in Areopago cauſam diceret (occiderat autem matrem Clytemneſtram ut vindicaret patrem Agamemnonem, quem illa interfecerat) & condemnantes una ſententia vincerent, adfuit δεὸς μυχανὴς Mi-

Digitized by Google

lum Furiis, & apud Euripidem [z] Oreſte & Electra tragœdiis tractatur. Sic & poſſeſſor rem tenet: quæ ratio non male obſervata eſt a ſcriptore problematum, quæ Ariſtoteli adſcribuntur, ſectione XXIX. In Senecæ controverſia quadam eſt; *Alter judex damnat, alter abſolvit: inter diſpares ſententias* [a] *mitior vincat.* Nam ſic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem ſequitur, quæ minus onerat.

XIX. Sed hic quæſtio oriri ſolet [95] de conjungendis aut dividendis ſententiis: qua de re ex mero jure naturali, id eſt, ſi pactio aut lex aliud non præcipiat, diſtinguendum videtur inter ſententias, quæ totis rebus differunt, & inter eas, quarum altera partem alterius continet, ut hæ [b] conjungendæ ſint in eo quo conveniunt, illæ non item. Sic qui [96] in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adverſus ſententiam abſolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjungentur, quia diverſa hæc ſunt, & in morte non eſt relegatio. Sed nec abſolventes cum relegantibus conjungentur, quia etſi non interficiendum reum conſentiunt, id tamen non eſt

Minerva & appoſuit calculum ſuum abſolventibus: ſic paribus ſententiis valuit mitior, & Oreſtes evaſit. Solebant autem judices calculis nigris damnare, albis abſolvere. Ovid. 15. met. 44. Heſychius in Κᾶν ἴσαι. Suidas in Ἴσαι ψῆφοι. Ariſtoph. Βατραχ. 244. ἢν ἀποψηφισθῶσιν ἴσαι γένωνται. Julian. encom. Euſeb. ſeu orat. 3. p. 213.

GROTII.

z *Oreſte & Electra*] Etiam Iphigenia in Tauris. in Electra ſic ait:

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ἐξ νόμῳ τιθέσεται,
Νικᾷν ἴσοις ψήφοισι τὸ φεύγον ἀεί.
Idemque cunctis juris eſto in poſterum,
Certante numero judicum ut vincat reus.

a *Mitior vincat*] Seneca in controverſiis: *Non eſt invidioſa poteſtas, quæ miſericordia vincit.* Imo apud Hebræos una ſententia damnantium vincens pro nulla habebatur: ita Chaldæus ad dictum locum Exodi XXIII. & Moſes de Kotzi præceptorum jubentium XCVIII. & vetantium CXCV.

b *Conjungenda ſint in eo, in quo conveniunt*] Ideo ſenatores dividere ſententiam plura ſimul complectentem jubebantur, teſte Aſconio in Milonianam. Cicero epiſtolarum ad familiares l. 2. *Itaque cum ſententia prima Bibuli pronunciata eſſet, ut tres legati regem reducerent; ſecunda Hortenſii, ut ii ſine exercitu reducerent; tertia Volcatii, ut Pompejus reduceret; poſtulatum eſt, ut Bibuli ſententia divideretur. quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obſiſti non poterat; Bibulo aſſenſum eſt: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia.* Seneca epiſtola XXI. *Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere ſententiam & ſequor.* Idem de vita beata c. 3. *Eſt & mihi cenſendi jus. itaque aliquem ſequar, aliquem jubebo ſententiam dividere.* meminit ejus moris & Plinius lib. VIII. epiſt. 14.

GRONOVII.

95 *De conjungendis*] Exemplum apud Quintil. declam. 365.

96 *In viginti*] Nummos vel nummorum millia. Si tres judices jubeant pendere viginti, tres decem, tres nihil, vicerit ſententia in decem condemnantium, quia in viginti inſunt decem.

GRO-

eſt illud ipſum quod dicit ſententia, ſed per conſequentiam inde elicitur: at qui relegat non abſolvit. Quare recte Plinius, cum tale quid in ſenatu eveniſſet, tantam dixit ſententiarum eſſe diverſitatem, ut non poſſent eſſe niſi ſingulæ; & parvulum referre, an idem diſpliceret quibus non idem placuiſſet. Et [c] Polybius notat a Poſtumio prætore fraudem factam in rogandis ſententiis, cum eos, qui [97] captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos cenſebant, contra abſolventes conjungeret. Exſtat hujus generis quæſtio apud Gellium libro IX. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quintilianum patrem controverſia CCCLXV. ubi hæc verba ſunt: *Jam aperte ex una plures facis. jam turbam iſtam, quæ univerſa noceret, dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui ſeipſos dividunt?*

Lib. VIII. epiſt. ad Ariſtonem.

Excerp. leg.

XX. Addendum & hoc: ſi qui abſentia, aut aliter impediti jure ſuo uti non poſſunt, eorum jus interim [98] accreſcere præſentibus: quod [d] Seneca in controverſia quadam exſequitur: *Puta te ſervum eſſe communem: huic domino ſervies, [e] qui præſens eſt.*

Lib. III.

XXI. [f] Naturalis autem ordo inter ſocios hic eſt, prout quiſque in ſocietatem venit. Sic inter fratres is ſervatur ordo, ut qui primus natus eſt reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. ἴσοι γὰρ, inquit Ariſtoteles, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι, *pares enim ſunt fratres, niſi quatenus ætas eos diſtinguit.* Theodoſius & Valens in conſtitutione de ordine inter conſules ſervando: *Quis enim in*

D. de albo ſcribendo.

imo

GRUTII.

c *Polybius*] Vide ad eum locum Fulvii notas.

d *Seneca in controverſia quadam*] Libro III, contr. XIX.

e *Qui præſens eſt*] Ita ut & ad unum recidere poſſit nomen univerſitatis. l. ſicut. D. quod cujuſque univerſitatis nomine. ubi Weſembecium vide. Adde l. reſcriptum, D. de pactis. Zas. in paratit. D. de pactis. Bart. in L. 1. num. 3. de albo ſcribendo. Boer. deciſ. 1. num. 4. Antonium Fabrum codice Sabaudico. lib. 1, tit. 11. definit. 40. Reinking. lib. 1, claſſe v, c. 8. Sæpe tamen & hic, ut in illa regula de majore parte, leges exceptionem dant, puta ut duæ partes adeſſe debeant. L. Nulli, D. dicto titulo, quod cujuſque univ. nomine, L. nominationum, C. de decurionibus: ut abſentes præſentibus vices ſuas mandare aut ſuffragium per procuratorem dare poſſint. c. ſi quis juſto. de Electione in VI.

f *Naturalis ordo*] De præcedentiis vide, ſi lubet, M. Antonium Nattam conſ. 10 c. n. 22. & conſ. 10 c. LXXVIII. num. 31. Mart. Wacher conſiliis Cæſareis in controverſia Saxonica.

GRONOVII.

97 *Captivos Græcos*] Qui ſecundo bello Macedonico nimis denudarant animos pro rege Perſeo contra Romanos.

98 *Accreſcere præſentibus*] Plebiſcitum apud Livium 26, 34. *Quod ſenatus juratus, maxima pars cenſeat, qui adſidetis, id volumus jubemusque.*

L. 1. C. de Confil. l. XII.

uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, [e] *nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianissimum professi sunt, [h] in conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros.

XXII. Illud tamen addendum est: quoties societas fundamentum habet in re, quam non æqualiter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & [99] sententias ad eum modum, id est, [1] mensoria, ut loquuntur, proportione æstimandas. Quod sicut naturali æquitati convenit, ita Romanis quoque legibus probatum est. (*a*) Ita narrat Strabo cum Libyca & tres vicinæ urbes in unum quasi corpus coiissent, convenisse, ut [2] aliarum singula essent suffragia, Libycæ bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris conferret. Idem in Lycia viginti & tres ait fuisse urbes, quarum [3] aliæ terna, aliæ bina, aliæ singula ferrent suffragia, & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat [3] Aristoteles id ita demum æquum fore, *εἰ κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν*, *si possessionum causa inita est societas.*

L. 8. D. de pactis. L. 14. D. Depositi. L. 16. D. de rebus aut. jud. possid.

(*a*) *Lib.* XII. *Lib.* XIV.

Pol. III, IX.

XXIII. Consociatio, qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coëunt, maximum dat jus corpori in partes: quia hæc [4] perfectissima est societas: neque ulla est actio

GROT. II.

g *Nisi qui prior meruit dignitatem*] Adde L. omnes, C. ut dignitatum ordo servetur. L. semper, D. de jure immunitatis. L. ult. C. de tyrannis.

h *In conciliis*] Joh. Fice. conf. latino LXXVII, n. 16 Afflictus decis. Neap. 1, n. 8. Bart. in l. 1. D. de albo scribendo. Innoc. in c. Tua. de Majoritate & obedientia. Ant. Tessaurus 1 quæst. for. XLVIII, n. 5. Tiberius Decianus responso XIX, n. 183. & seq. Innocentius Butr. Felin. in c. statuimus D. tit. de Majoritate. Bal. in Decernimus, in 2 notabili, c. de Sacrosanctis ecclesiis. Sed præcipue vide Æneam Silvium in concilii Basileensis historia.

i *Aliæ terna, aliæ bina*] Sic in Smalcaldico fœdere Saxo duo habebat suffragia.

GRONOV. II.

99 *Sententias ad eum*] Auctoritatem sive jus sententiæ inter socios proportionis esse geometricæ.

1 *Mensoria*] Quam comparatam dixit 1, 1. 18.

2 *Aliarum singula, Libyca bina*] Sic Philippo Macedoni post confectum Phocense bellum concessum, ut cum posteris in Amphictyonum senatum adsciscereturs & gemini suffragii, quod Phocenses habuerant, jus usurparet. Diod. Sic. 16, 61. Et hoc quidem æquum jure naturali, sed cui sæpe mos populorum intercedit, id servans in tali societate, quod ab initio placuit. Plerumque autem tum potentes minus potentibus, ut eos alliciant, par jus suffragii concedunt.

3 *Aristoteles pol. III, IX.*] Heins. 6. p. 299.

4 *Perfectissima*] 1, 1. 14.

GRO-

actio hominis externa, quæ non ad hanc societatem aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est quod ab Aristotele est proditum: τὰς νόμους ἀπαγορεύειν περὶ ἁπάντων, *leges de omnis generis rebus præcipere.* *Moral.* V, 3.

XXIV. 1. Solet hic illud quæri, [k] an civibus de civitate abscedere liceat, venia non impetrata. Scimus populos esse, ubi id non liceat, ut [5] apud Moschos: nec negamus talibus pactis iniri posse societatem civilem, & [6] mores vim pacti accipere. Romanis legibus, saltem posterioribus, domicilium quidem transferre licebat: sed non eo minus qui transtulerat [7] municipii sui muneribus obligabatur. Verum in quos id constitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani: atque ea ipsa constitutio specialem [8] spectabat utilitatem tributariæ præstationis. *L. 22. D. ad municipal.*

2. At nos quid naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota civitate, sive unius summi imperii complexu. Et sane [9] gregatim discedi non posse, satis expeditum est ex necessitate [10] finis, quæ jus facit in moralibus. nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud rivum [11] deducere. *De sua cuique civitate statuendi facultas libera est*, ait Tryphoninus. Cicero pro Balbo laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat* *L. in bello. D. de capt. & postl.*

GROTII.

k *An civibus de civitate abscedere liceat*] Vide hac de re fœdera Helvetica apud Simlerum & alios. Servius in excerptis Fuldensibus II. Æneidos: *Consuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem transiret, prius se abdicaret ab ea, in qua fuerat, & sic ab alia reciperetur.* Exempla fidei regibus renuntiatæ vide aliqua apud Marianam, ac postremum illustre libro XXVIII, c. 13.

l *Gregatim discedi non posse*] Zonaras de Lazo rege agens, qui a Persis ad Romanos defecerat: τοῦτο αἰτίαν μάχης Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τὰ βασιλέως Ῥωμαίων τοῖς αὐτοῖς ὑπηκόοις σφετερίζουσιν· *Id belli initium Romanis ac Persis fuit, quod Romanus princeps ad se avocaret Persis subditos.*

GRONOVII.

5 *Apud Moschos*] Olim & apud Argivos. Ovid. III, met. 28. *proibent discedere leges; Pœnaque morsposita est patriam mutare volenti.*

6 *Mores vim pacti*] Etiam ubi pactum ejusmodi a primo initum non constat, si tamen longo tempore observatum sit, ut nemo discedendi sine commeatu potestatem habuerit aut usurpaverit, ibi eam consuetudinem pro lege & pacto valere.

7 *Municipii sui*] Hæc est causa, cur Josephum & Mariam, quum Judææ census ex mandato Augusti ageretur, etsi habitarent Nazarethi, oportuerit proficisci Bethlehemum, ut ibi censerentur: nam Davidis posteri ejus municipii erant.

8 *Spectabat utilitatem*] Eo pertinebat, ut ne minuerentur cujusque municipii intributiones, aut si aliqui inde discessissent, graviores remanentibus fierent.

9 *Gregatim discedi*] Magnis catervis.

10 *Finis, qua jus*] 2, 7. 2.

11 *Rivum deducere*] Incili depressio, vel fossa facta aquam perpetui decursus in suum fundum ducere. l. 1. §. 5. & l. 3. §. 2. D. de rivis.

neat invitus, & *fundamentum* vocat *libertatis*, *sui quemque juris & retinendi & dimittendi esse dominum.* Tamen hic quoque servanda est regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, [12] ut id non liceat si societatis interfit. Semper enim, ut recte inquit Proculus, non id quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit. [m] Intererit autem societatis civilis non abire civem si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat.

L. actione. §. Labeo. D. pro socio.

3. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

XXV. Sic [n] in exules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejecti ab Eurystheo, per tutorem suum Iolaum, sic loquuntur apud Euripidem:

Quo jure jam nos ad Mycenæos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulit?
Nunc ergo cives non sumus.

Alcibiadis filius in Isocratea oratione agens de temporibus ejecti patris: *ὅτ' οὐδὲν αὐτῷ τῆς πόλεως προσῆκεν* [o] *cum nihil ad illum civitas nostra pertineret.* Jam vero plurium populorum, sive per se sive per capita sua consociatio fedus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit, ubi [13] ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est, aut publica. Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis se ita dat in familiam alterius, ut ei subsit ad eum modum, quo filius qui maturæ est ætatis subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, [14] ut jus pater-

GROTII.

m *Intererit autem societatis*] Bembus libro VII.

n *In exules nullum jus civitati*] Vide infra libro III, tit. XX. §. XLI.

o *Cum nihil ad illum civitas nostra pertineret*] Nicetas Isaaci Angeli rebus libro I: *μὴ χρῆναι εἰ δι' ἐμὲ τις ἀντέπαλον καὶ κολασθήσεται ὡς φίλων τὸ οἰκεῖον εὐξύστατον πολέμιον. Non mirum si quis hostem amicis eique blandiatur, qui suos sibi hostes sensit.*

GRONOVII.

12 *Ut id non liceat*] Sic qui post Cannensem cladem deserere Italiam voluerant, & tum prohibiti a P. Scipione, & postea causam dicere apud censores jussi, orationemque contra remp. habuisse judicati & omnibus censoriis notis confixi sunt. Liv. 22, 53. & 24, 18.

13 *Ad obligationem ex pacto*] 2, 12.

14 *Ut jus paternum*] Quod ultra jus naturæ fiebat in adoptione Romana per æs & libram.

GRO-

paternum plene in eum transeat, & ipse paterno officio exfolvatur. id enim natura non sinit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. 1. Subjectionis species ignobilissima est, qua quis se dat [15] in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui novissimo [16] aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam servitutem adit*, ait Tacitus. Etiam apud Græcos ut narrat Dion Prusæensis oratione XV: *μύριοι δήπου ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὅτε δουλεύειν κατὰ συγγραφήν· innumeri cum liberi sint, se in servitutem dant, ut* [p] *ex contractus formula serviant.* De moribus Germ.

2. Est autem servitus perfecta, quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis, quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiatur [17] in terminis naturalibus, [q] nihil habet in se nimiæ acerbitatis. nam [18] perpetua ista obligatio compensatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam sæpe non habent, [19] qui diurnas operas locant, unde accidit sæpe, quod dixit Eubulus:

Θέλει δ' ἄνευ μισθοῦ παρ' αὐτοῖς καταμένειν
Ἐπὶ τιτθίοις.
Manere apud illos voluit, mercedis carens,
Victu contentus.

Idem Comicus alibi:

Πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι
Ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.
Qui se [20] *fugitivi gesserunt pro liberis:*
Multi recurrunt [r] *pristina ad præsepia.*

Sic

GROTII.

p *Ex contractus formula serviant*] Ægyptiis id olim vetitum. Athenis permissum ad Solonis tempora. is constituit *δὶς σώματι μὴ δανείζειν, corpus pro credito ne obligaretur.* Plutarchus Solone. Idem lex Petilia Romæ constituit.

q *Nihil habet in se nimiæ acerbitatis*] Vide ea de re egregiam Busbequii dissertationem epist. exoticarum tertia.

r *Pristina ad præsepia*] Apud Plautum quidam:

Liber si sim, meo periculo vivam,
nunc vivo tuo.

Melissus Spoletinus Grammaticus manumitti noluit.

GRONOVII.

15 *In servitutem perfectam*] Ut qui apud Romanos se ad pretium participandum venundari patiebantur. §. 4. inst. de jure pers.

16 *Aleæ jactu*] Qui perdita aleæ lusit pecunia & bonis, ad postremum libertatem suam collusoris pecuniæ opponebant, & in aleam mittebant, aut res recepturi, aut ne corpus quidem suum habituri. Tamen ignobilior eorum, qui se vendebant in ludum gladiatorium. Liv. 28, 21. Lipsi. 2, Saturn. 3.

17 *In terminis naturalibus*] Ut dominis non plus in servos liceat, quam naturalis æquitas concedit.

18 *Perpetua ista obligatio*] Subjectio, quæ incommoda videtur, hoc habet commodi, ut ita subjectis de victu sollicitos esse non sit necesse, quem domini præbent. Plaut. Cas. 2, 4. 14. *Liber si sum, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.*

19 *Qui diurnas*] Opifices agrestesque, quorum res & fides in manibus.

20 *Fugitivi*] Servi a dominis profugi.

Sic in hiſtoriis notabat Poſidonius Stoicus, multos olim fuiſſe, qui ſuæ imbecillitatis conſcii, ſponte ſe aliis in ſervitutem darent: *ὅπως παρ' ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι' αὐτῶν ἃ τε ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί. Ut domini quidem ipſis providerent de neceſſariis, ipſi vero operam viciſſim quam poſſent præſtarent.* Exemplum addunt alii in Mariandynis, qui eandem ob cauſam ſervos ſe fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Jus autem vitæ ac necis (de plena & [21] interna juſtitia loquor) domini in ſervos non habent: nec quiſquam homo hominem jure poteſt interficere, niſi is capital commiſerit. Sed quorundam populorum legibus dominus, quacunque de cauſa ſervum interfecerit, [22] impune fert, ut ubique reges, qui liberrimam habent poteſtatem. Hac comparatione ante nos uſus eſt Seneca: *Si ſervo quominus* [23] *in nomen meriti perveniat, neceſſitas obeſt, & patiendi ultima timor, idem iſtud obſtabit & ei, qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam ſub diſpari titulo paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie ſervus a domino injuriam poſſit accipere, ut recte affirmat idem Seneca. ſed [24] agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & [25] Solon parentibus in liberos conceſſerat, & veteres Romanorum leges. Sopater: *ἐξῆν πατρὶ ὄντι τοὺς παῖδας ἀνελεῖν. ἔξεστι γὰρ ἁμάρτημά τι, καὶ ὅτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ' ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ τοῦτο προέταξεν. Licuit ipſi cum pater eſſet filios interficere: nempe ſi quid peccatum eſſet. nam lex id ipſi permiſit, ideo quia credidit* [26] *integrum judicem fore.* Idem jus obtinere *παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομημένοις, apud multos populos legum gloria florentes*, ait Dion oratione XV.

Lib. III, de benef. c. 18.

Lib. III, de benef. c. 22.

Sextus Empiricus Pyrrhonic. III.

XXIX. 1. De his qui ex ſervis naſcuntur difficilior inſpectio eſt. Romano jure & jure gentium circa captivos, [27] ut dicemus alibi, ut [28] in beſtiis, ita in ſervilis conditionis hominibus partus [29] matrem ſequitur. quod tamen juri naturali non ſatis congruit, ubi

21 *Interna juſtitia*] Quæ non tantum apud judicem mortalem, ſed etiam apud Deum inſontes præſtat.

22 *Impune fert*] Non obnoxius eſt quæſtioni; aut legi Corneliæ de ſicariis.

23 *In nomen meriti*] Ut quicquid præſtet domino, non dicatur de eo bene mereri aut ei beneficium dare, obſtat, quod quæ facit, cogitur facere, niſi velit occidi.

24 *Agendi impunitas*] Poſſe facere ſine metu pœnæ, non eſt verum & proprie dictum jus habere ad agendum, ſed aliquid ſimile juri.

25 *Solon parentibus*] Negat Dionyſ. Halicarn. 2, 27.

26 *Integrum judicem*] Non facile odio liberorum aut aliena gratia corruptum.

27 *Ut dicemus alibi*] 3, 7. 2.

28 *In beſtiis,*] L. 5. §. 2. D. de rei vindic.

29 *Matrem ſequitur*] L. 7. Cod. de rei vind. l. 42. Cod. de liber. cauſa.

Gro-

Digitized by Google

29 ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest, nam cum in mutis animantibus [s] patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipso ostenditur fœtum utriusque esse communem. Sic ergo, si lex civilis hac de re tacuisset, [t] partus non minus patrem sequeretur quam matrem. Ponamus ergo, quo minor sit difficultas, utrumque parentem servitutem servire; & videamus, an naturaliter partus servilis futurus sit conditionis. Certe si alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem sibi nascituram in servitutem secum addicere: quippe cum 31 tali ex causa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat.

2. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat 32 ex ipsa necessitate, [u] extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem servilem hoc casu nascetur, [x] ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint e servis nati

GROTII.

s *Patres non minus quam matres fœtuum curam gerant*] Vide infra cap. VIII, §. 18. Plinius X, 34. de columbis: *Amor utrique sobolis æqualis.*

t *Partus non minus patrem sequeretur quam matrem*] Seneca de beneficiis VII, 12. *quomodo patri matrique communes liberi sunt?* Lex Visigothica lib. X, tit. 1. 17. *Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari?* deinde: *Hac rationabiliter naturæ lege compellimur, agnationem ancillæ, quæ servo alieno juncta pepererit, inter utrasque dominas æqualiter dividendam.* Slavi & Slavæ proles patrem sequebatur; Speculum Saxonicum III, 37. Idem moris in nonnullis Italiæ locis. c. licet. de conjugio servorum. Apud Langobardos & Saxones sequitur partus partem deteriorem. Spec. Sax. I, 16. Idem apud Wisigothos in Hispania Isidori tempore obtinuisse discas ex c. ult. causa XXXII, quæst. IV. Natus ex servo & ingenua eadem Wisigothorum lege fit servus. III, tit. 11. 3. IV, tit. V, 7. IX, tit. I, 16. Ex servo & ancilla nati inter dominos dividuntur. Si unus sit filius, habet eum servi dominus, ancillæ domino pretii dimidium persolvens. In originariis patris originarii dominus duas fert partes, feminæ originariæ dominus unam, ex edicto Theodorici apud Cassiodorum c. 67. in Anglia Francus quis est aut villanus ex patre: idemque in aliis conditionum discriminibus observatur. Litleton de Villanagio, & liber de laudibus legum Angliæ. Has leges a civili Romana discrepantes juri naturæ non repugnare agnoscit Thomas Aquinas. quid ni, cum & Mensia lege apud Romanos alterutro parente peregrino natus peregrinus censeretur? ut nos docet Ulpianus in Institutionibus, titulo de his qui in potestate.

u *Extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere*] Ita & Carolus Calvus statuit cap. XXXIV. Edicti Pistis.

x *Ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione*] Vide Leonem Afrum lib. VI, de Barca.

GRONOVII.

30 *Ubi pater aliqua*] Nam cur in bestiis & servis id constitutum sit, hæc ratio est, quod in illis non sunt nuptiæ, quæ patrem demonstrant.

31 *Tali ex causa*] Ob alendi seque & illos inopiam.

32 *Ex ipsa necessitate*] Ex egestate alimentorum, si ea suppetunt aliunde.

nati, antequam opera eorum domino utilis esse possit, & sequentes operæ sui [33] temporis alimentis respondeant; effugere ita natis servitutem non licebit, nisi pro alimentis quantum satis est reddant. † Certe si immanis sit domini sævitia, servos illos etiam qui ipsi se in servitutem dederunt, fuga consulere sibi posse probabilis sententia est. Nam quod Apostoli & antiqui canones servis edicunt, [y] ne se dominis subtrahant, generale est, & eorum errori oppositum, qui omnem subjectionem tam privatam quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Christiana libertate.

† *Lessius lib.* v, *c.* 5. *dub.* 5.
[z] *Corinth.* VII, 21. *Gal.* VI, 5. *Col.* III, 22. *Tit.* II, 9. *1 Pet.* II, 16. *C. si quis servum.* 17. *q.* 4.

XXX. Præter perfectam servitutem, de qua jam egimus, sunt & imperfectæ, ut quæ aut in diem sint, aut sub conditione, aut ad res certas. Talis est [34] libertorum, [35] statu liberorum, [36] nexorum, [37] addictorum, [38] asscriptorum glebæ, [39] septem annorum servitus apud Hebræos, & altera [40] ad Jubilæum usque: [41] Penestarum apud Thessalos; eorum, quos [42] manus mortuas vocant, ac postremo [z] mercenariorum: quæ discrimina aut a legibus aut a pactionibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur ejus, qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus causam.

XXXI. Publica subjectio est, qua se populus [43] homini alicui, aut [44] pluribus hominibus, aut etiam [45] populo alteri in ditionem dat.

GROTII.

y *Ne se dominis subtrahant*] Vide infra lib. III, c. VII. §. 6.

z *Mercenariorum*] Inter quos ii qui in Anglia apprentisii dicuntur, durante disciplinæ suæ tempore, proxime ad servilem conditionem accedunt.

GRONOVII.

33 *Temporis alimentis*] Debeantur pro cibo, quo tum temporis sustentantur.

34 *Libertorum*] Qui manumissi tamen operas patronis debent.

35 *Statu liberorum*] Qui testamento sub conditione pendente manumissi sunt.

36 *Nexorum*] Qui ob æs alienum creditoribus operas præstant, sive ultro, sive sententia judicis, plerumque in vinculis, ὑπαλλαγηλῶν. Liv. 2, 24. & 27. lib. 8, 28. Varro 6, de L. L. 82.

37 *Addictorum*] Qui faciunt idem sententia judicis. C. pro Flacco 20. 2, de orat. 63.

38 *Asscriptorum glebæ*] Coloni cum agro dominum mutantes.

39 *Septem annorum*] Ut Hebræus Hebræo se vendens sex annis serviat, septimo liber sit. Deut. 15, 12.

40 *Ad jubilæum*] Ut idem jubilæo, id est, septies septeno, seu XLIX. anno exacto liber sit. Levit. 20, 39.

41 *Penestarum*] Quales Iliotæ Lacedæmone, clientes Romæ.

42 *Manus mortuas*] Agricolas vel rusticos hac conditione manumissos, ut, si morerentur sine liberis, bona omnia redirent ad patronum: sin liberis relictis, optimum pignus vel jocale, (i. quod ex omni re illius & instrumento pretiosissimum est) patrono vel domino cederet: si nihil esset tale, defuncti dextera abscisa offerretur. Mag. chron. Belgii p 163. ad annum D. 1123. Bodin. 1, de republ. 5. p. 61. & 63. Des. Herald. rer. quotid. lib. 1, cap. 10. num. 13. p. 81.

43 *Homini alicui*] Regi vel quocumque speciatiori nomine Principi.

44 *Pluribus*] Senatui, optimatibus, ubi aristocratia est.

45 *Populo*] Ubi democratia.

GRO-

dat. Formulam talis ſubjectionis in exemplo [46] Capuæ ſupra adduximus. Similis eſt illa populi [47] Collatini: *Deditiſne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utenſilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait:

[a] *Deduntque ſe, divina humanaque omnia, urbem, & liberos*
In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano populo.

Perſæ hoc vocabant [48] aquam & terram dedere. Sed hæc perfecta ſubjectio eſt: ſunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti poſſunt ex his, quæ ſupra a nobis diſſertata ſunt. *Lib. 1, c. 3.*

XXXII. Ex delicto ſubjectio etiam non accedente conſenſu naſcitur, [b] quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ jus eſt, in poteſtatem vi redigitur. Cui autem jus ſit pœnæ exigendæ, [49] videbimus infra. Poſſunt autem hunc in modum ſubjici non ſinguli tantum privata ſubjectione: [c] ut Romæ qui [50] ad dilectum non reſpondebant, & [51] incenſi: poſtea & feminæ, quæ ſe [52] ſervo alieno junxiſſent: ſed & [53] populi publica ex publico delicto. Hoc intereſt, quod populi ſervitus per ſe perpetua eſt, quia ſucceſſio partium non impedit, quo minus unus fit populus. At ſingulorum ſervitus pœnalis perſonas *Cic. pro Cæcina.*

GROTII.

a *Deduntque ſe, divina humanaque omnia*] Id Perſæ vocabant terram & aquam dedere.

b *Quoties qui meruit libertatem amittere*] Ut ſocii illi Ulyſſis Ægyptios prædati, de quibus Homerus Odyſſeæ ξ.

Ἐνθ' αὐτοὺς πολλὰς μὲν ἀπηύρανεν ἐξεῖ χαλκῷ·
Τὰς δὲ ἄγαγεν ζωὰς σφίσιν ἐργάζεσθαι ἀνάγκη.
Partem igitur noſtrum ſicelicibus obtruncarunt:
Partem etiam vivos ad opus traxere coactum.

Sic Apollinem Jupiter cum in tartarum dejicere vellet, exoratus a Latona ſervituti addixit. habet Apollodorus libro III.

c *Ut Romæ qui ad dilectum non reſpondebant*] Apud Lycios fures. Nicolaus Damaſcenus. Apud Viſigothos multi aliorum criminum damnati, ut ex eorum legibus apparet.

GRONOVII.

46 *Capuæ ſupra*] 1, 3. 8.

47 *Collatini*] Liv. 1, 38.

48 *Aquam & terram dedere*] Herodotus Polyhymnia ſive lib. 7, cap. 133. Curtius lib. 3, 10.

49 *Videbimus infra*] 2, 20. 3.

50 *Ad dilectum*] Citati, ut ſacramento dicerent, & militiæ nomen darent, non comparuerant. l. 20. D. comm. divid. l. 4. §. 10. D. de re militari.

51 *Incenſi*] Ex lege Ser. Tullii regis, qui patrimonium non profeſſi aut male profeſſi erant. Liv. 1, 44.

52 *Servo alieno*] Tacit. 12, ann. 53. Sueton. Veſpaſ. 11.

53 *Populi publica*] Ut Brutios poſt bellum Punicum ſecundum ſenatus. Gell. 10, 3. ut opifices, quos nova Carthagine cepit P. Scipio. Liv. 26, 47. ut libertinos, qui ſe pro equitibus Rom. gererent, Claudius ſervos publicos fecerunt. Sueton. 25.

nas non egreditur; quia [54] noxa caput ſequitur. Utrac
tem ſervitus, tam privata, quam publica [55] pœnalis e
teſt, aut perfecta aut imperfecta pro modo meriti d
ctæ pœnæ.

De ſervitute vero, tam privata, quam publica, q
jure gentium oritur voluntario, [56] infra dicendi erit
ubi ad effectus belli erit ventum.

54 *Noxa caput*] §. 5. Inſtit. de noxal. act. l. 21. §. 1. D. commodati.

55 *Pœnalis eſſe*] Pœnæ v rogari poteſt.

56 *Infra dicendi*] 3, 7.

CAPUT VI.

De acquiſitione derivativa facto hominis, ubi alienatione imperii, & rerum imperii.

I. *Ut alienatio fiat, quid requiratur in dante:*
II. *Quid in accipiente.*
III. *Imperia alienari poſſe interdum a rege, interdum a populo.*
IV. *Imperium in partem populi alienari parte invita a populo non poſſe.*
V. *Nec ipſam partem in ſe imperium poſſe alienare, niſi in ſumma neceſſitate.*
VI. *Cauſa diverſitatis.*
VII. *Imperium in locum poſſe alienari.*
VIII. *Rejicitur ſententia, ſtatuens ob utilitatem aut neceſſitatem recte a rege imperii partes alienari.*
IX. *Infeudationem & opp tionem ſub alienatione ri.*
X. *Etiam ad alienanda ditiones minores requ puli conſenſum, aut lem, aut per conj nem.*
XI. *Patrimonium populi bus alienari non poſſe.*
XII. *Diſtinguendas res, fructu ſunt patrimonii bus patrimonii.*
XIII. *Partes patrimon gnorari a regibus quate ſint, & cur?*
XIV. *Teſtamentum al nis eſſe ſpeciem & juri ralis.*

I. 1. ACquiſitione derivativa noſtrum fit aliquid hominis aut legis. Homines rerum domini, u nium, aut totum, aut ex parte transferre poſſint, [a] j naturalis poſt introductum dominium: ineſt enim hoc
1, Rhet. v. dominii, pleni ſcilicet, natura. Itaque Ariſtoteles:

GRONOVII.

1 *Facto*] Beneficio, opera.

2 *Juris eſt naturalis*] §. 4 de R. D.

εἰκεῖον εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ἡ ἀπαλλοτριῶσαι. proprietatis definitio est, ubi penes nos est jus alienandi. Duo tamen notanda sunt, alterum in dante, alterum in eo, cui datur. In dante, non sufficere [3] actum internum voluntatis, sed signi requiri, aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, [4] ut alibi diximus, [5] non est congruens naturæ societatis humanæ. *Soto lib. IV. q. 5. a. 1.*

2. Ut vero traditio etiam requiratur, ex lege est civili. quæ, quia a multis gentibus recepta est, jus gentium impropriè dicitur. Sic alicubi usurpatum videmus, ut [6] professio apud populum, aut magistratum, & [7] relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis, quæ signo exprimitur, intelligi debet [a] [b] voluntatis rationalis. *Leff. lib. II, c. 3. dub. 3.*

II. Viciſſim in eo, cui res datur, ſepoſita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, [9] cum ſuo ſigno. quæ voluntas ordinarie [10] ſequitur dationem, ſed poteſt & præcedere, puta ſi quis quid dari, aut concedi ſibi petierat. cenſetur enim durare voluntas, niſi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris conceſſionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque poſſit, infra in capite de promiſſis tractabimus: nam in hoc [b] alienandi & promittendi par eſt ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari poſſunt ab eo, [11] cujus in dominio verè ſunt, id eſt, [12] ut ſupra oſtendimus, a rege, ſi [13] imperium in patrimonio habeat: alioquin [c] a populo, ſed accedente regis conſenſu; quia is quoque jus aliquod habet, quale uſufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio ſummo.

IV. In

GROTII.

a *Voluntatis rationalis*] Caſſiodorus II, 11. *Alienatio rerum ſolidam deſiderat habere judicium.*

b *Alienandi & promittendi par eſt ratio*] Ideoque etiam dona abſentibus per internuntios mitti poſſunt, ut Servius notat ad illud IX. Æneidos, *cum jungeret abſens.*

c *A populo*] Bal. & Oldradus in c. intellecto. de jurejurando. Idem Baldus conſ. 327, n. 7. Cardinalis Thuſchus p. p. concl. 40. n. 1. & concl. 694. Exempla apud Haræum tomo II, in anno CIↃ IↃ XXVI. & Guicciardinum libro XVI.

GRONOVII.

3 *Actum internum*] Mentis nutum.

4 *Ut alibi diximus*] 2, 4. 3.

5 *Non eſt congruens*] Idoneus ad communicationem inter homines, qui pectora inſpicere nequeunt.

6 *Profeſſio apud*] Ut in teſtamento calatis comitiis.

7 *Relatio in acta*] §. 2. Inſtit. de donat.

8 *Voluntatis rationalis*] Humanæ.

9 *Cum ſuo ſigno*] Aliquo indicio externo quod oculis vel auribus accipiatur.

10 *Sequitur dationem*] Poſterior eſt tempore quam datio.

11 *Cujus in dominio vere ſunt*] Cujus omne jus in eis & arbitrium eſt.

12 *Ut ſupra oſtendimus*] 1, 3. 12.

13 *Imperium in patrimonio*] 1, 3. 11. & 13.

GRO-

Digitized by Google

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, [d] u
pars, de qua alienanda agitur, consentiat. Nam qui in civ
coëunt, societatem quândam contrahunt perpetuam
mortalem, ratione [14] partium, quæ integrantes dicuntur
sequitur has partes non ita esse sub corpore, ut sunt part
poris naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possu
ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hoc enim
de quo agimus alterius est generis, voluntate contractu
licet; ac propterea jus ejus in partes [15] ex primæva vo
metiendum est, quæ minime credi debet talis fuisse,
esset corpori partes & abscindere a se, & alii in ditionem

V. Sic vicissim parti jus non est a corpore recedere
evidenter se aliter servare non possit: nam, [16] ut supr
mus, in omnibus iis quæ humani sunt instituti, excepta
tur necessitas summa, quæ rem reducit ad merum jus n
c. 2. Augustinus de Civit. Dei, lib. XVIII. *In omnibus fere g*
quodammodo vox naturæ ista personuit, ut subjugari vi
mallent, quam bellica omnifaria vastatione deleri. Ita
Herod. Polyæn. juramento Græcorum, quo Græci qui se Persis subje
[17] devovebantur, additum fuit, *μὴ ἀναγκασθέντες· nis*
coacti.

V

GROTII.

d *Ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat*] Gail. II, de pace publica, c. XV, n. 14. vide Serranum in Carolo Sapiente, & eundem in Francisco I, ubi de Burgundia sermo.

e *Nisi evidenter se aliter servare non possit*] Confer quæ infra hoc libro c. XXIV, §. VI. Hæc de causa absolutus a Spartanis Anaxilaus, qui Byzantium fame cogente dediderat. Xenophon historiæ Græcæ I. Anastasius Imperator etiam gratias egit præfectis, qui Martyropolim Persis dediderant, quia defendi nequibat. Procop. περὶ κτισμάτων. Idem Procopius IV. Gothicorum: λιμῷ γὰρ ἑκὼν εἰδὼς ἁλῶναι συνεπίζεσθαι, ἀνιᾶσθαι καὶ ἀνδραγαθίσασθαι ἐκ ἀνεχομένῃ τὸ φύσεως· cum fame laborare virtus recusat, nec fert natura, ut iidem & esuriant & agant fortiter. Et apud Annam Comnenam libro VI, epistola Cephalæ de Lariſſa obsessa ad Imperatorem Alexium: ἀνάγκη ἁλόντες (καὶ τί γὰρ δεῖ πρὸς φύσιν καὶ τὴν ἐν τούτοις τυραννίδα στοιεῖν;) γνώμην ἔχομεν τὸ φιλεῖν σωθῆναι καὶ ἄνθρωπος καὶ σωτῆρος δεσπότης cessitati servientes (quid enim vim naturæ agi potest?) con oppidum tradere iis, qui nos dent tantum, sed, quod ma mum est, strangulant.

GRONOVII.

14 *Partium, quæ integran* vitatum, optimatium, pr rum.

15 *Ex primæva voluntate*] eo, quod possunt tolerare, eo quod initio, cum coiere venit, ut tolerarent.

16 *Ut supra diximus*] 2, 17 *Devovebantur*] Jurav eos δικατεύειν Apollini, q vel decimas spoliorum con vel decimum quemque supp stinare. Herod. Polyh. sive cap. 132. p. 457. Justin. 11, dor. Sic. 11, 65. τὴν δεκάτη των τῷ θεῷ καθιερώσαντες. P Sulla p. 464. τὸ χώρας αὐτ τιμώμενον· τὴν ἡμίσειαν τε καὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καθιέρωσε τὸ σφισίδιον κελεύσας κτηδία

VI. [18] Atque hinc satis intelligi potest, cur hac in re [19] majus sit jus partis ad se tuendam, quam corporis in partem: quia pars utitur

χήματα τοῖς θηροῖς, ἅτις αὐτὰς τιλᾶται. Dio lib. 64. p. 722. διχατούσιν. Ad Hebr. 7, 5. ἀποδιχατῶσι τ λαόν.

18 *Atque hinc &c.*] Nescio quare tam sollicite ac subtiliter hæc disputet auctor, ac religionem injiciat principibus alienandæ partis summi imperii vel finium: quasi quisquam ad hoc proclivis esset. Utinam tam facile illos dedocere posset, ne agerent, ferrent, raperent aliena, quam facile obtinebit, ne quid ultro alienent! Frustra movetur hæc quæstio extra casum necessitatis, alioquin hoc scio vehementer inculcare duo hominum genera, alterum, qui privilegia, quæ principes ac reges populis ac civitatibus dederunt, atque illis munierunt potentiam suam, irrita reddendi occasionem quærunt: alterum, qui æternos volunt servare titulos semel acquisitæ possessionis, hoc est, semina bellorum, ut cum Franci negant Francisco primo captivo jus fuisse Carolo quinto cedendi regnum Neapolitanum, ducatum Insubriæ, & provincias Belgicas, quæ regni Galliæ feudum erant. Quam sancte & pie illi faciant, ipsi viderint. Principes aut populi regnantes pessime faciunt, si illud jus summi imperii, quod cum salute inferiorum conjunctum est, temere minuunt: aut si populos, quos tueri ac defendere debent, retinendo, projiciunt ac deserunt. At ubi in eam sententiam sunt redacti, ut nisi aut concedendo aliquid de jure summo, aut alienando partem populi, non possint servare reliquum, quare minus eis liceat in partes, quam partibus in simili necessitate adversus totum corpus, causam non video. Nisi stulti fuerunt illi veteres, qui magni animi esse putabant, etiam in principe, dicere de fortuna: *Si celeres quatit pennas, resigno quod dedit:* qui tyrannorum adscribebant consiliariis, de regno non esse descendendum, nisi pedibus traharis.

Dicit has partes non ita esse sub suo corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hinc plane contrarium sequitur: quoniam enim hæ partes sine hoc corpore vivere possunt, minore religione abscinduntur, quam partes corporis naturalis, quæ abscissæ intereunt. Servare velle primum ac præcipuum est, quod respicit & princeps & corpus, quicumque faciunt partem sui, dein servare in corpore, ut nunc est. Quod si obtineri nequit, nulla invidia est, contentum esse priori, & servandos, quemcumque fortuna dederit, alii mandare potius, quam secum sinere interire, aut sibi licentiam tantam reservare ad pacta turbanda, jusjurandum violandum, ferro & igne sæviendum, hoc prætextu, quasi alienare non licuerit.

Dicit partem uti eo jure, quod ante initam societatem habuit: corpus non item. Quare? annon perinde ut parti jus fuit subjiciendi se aut addendi corpori cui liberet, ita & corpori jus fuit recipere in partem quos vellet volentes, quos nollet repellere? Hoc ergo nunc jure utitur abscindens, quos secum esse non vult, quia non potest servare, aut si vult, frustra vult.

Ut removeat, quod objicit sibi, imperium esse in corpore, ut subjecto, ac perinde alienari posse, ut & dominium privati, dicit esse quidem in corpore, ut subjecto, sed ut subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima in corporibus perfectis. Sane anima partem corporis, quamdiu sana est, deserere non potest: sed si pars morbo aut ulcere ita affecta est, ut animam sustinere diutius non possit, se retrahit illa ad partes validiores, & intelligit immedicabile vulnus esse recidendum, ne pars sincera trahatur. Sic illa reliquo corpori consu-

Digitized by Google

[20] utitur jure quod ante ſocietatem initam habuit, [21] corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium eſſe in corpore [22] tanquam in ſubjecto, ac proinde alienari ab eo poſſe [23] ut dominium. Eſt enim in corpore, ut [24] ſubjecto adæquato, non diviſibiliter in plura corpora, ſicut anima eſt in corporibus perfectis. Neceſſitas autem, [25] quæ ad jus naturæ rem reducit, hic locum habere non poteſt; quia in eo jure naturæ uſus quidem comprehendebatur, ut [26] ejus, detentio, quæ ſunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum eſt, atque ideo inde menſuram accipit.

VII. At imperium in locum, id eſt, pars territorii, puta non habitata aut deſerta, quo minus a populo libero alienari poſſit, aut etiam a rege, accedente populi conſenſu, quid obſtet, non video,

ſulit, miſſa parte, non ſibi tantum, ſed prorſus perdita & mortua. Quanto levius hoc ferendum in corpore artificiali, de quo quæ ſeparantur, non intereunt, ſed in aliud corpus tranſeunt, cujus ſpiritu perinde alantur, ut in priore? præſertim ſi pars ſit mere ſubjecta, quæ poſſit dicere cum aſino illo apud Phædrum: *Quid refert, cui ſerviam, clitellas dum porto meas?*

Quomodo autem conſentit his, quod infra traditur cap. 9. num. 10. poſſe civitatem dividi, aut conſenſu mutuo, aut in bello, & tum plura pro uno exiſtere ſumma imperia?

Quod ſequitur neceſſitatem ad jus naturæ reducentem, hic locum non habere, quia in eo jure uſus comprehendebatur, non vero alienandi jus; prima ſpecie valde ſubtile eſt, ſed ſi penitus inſpiciatur, vanum. Eſt autem jus naturæ duplex, illud antiquiſſimum, quo erant omnia communia, & illud quod ſequitur introducta dominia, ut ipſe docet cap. 5. n. 1. Eadem autem neceſſitas, quæ partem coactam recedere a corpore reducit ad jus naturæ, quam auctor num. 5. parti iſti concedit, non reducit eam ad illud jus primum & antiquius, quo omnia omnium, homo neminis erat: ſed ad jus poſterius, quod ut ſervetur, a præterito nexu libera eligit alium dominum, aut adjungit ſe alii corpori. Idem jus naturæ per neceſſitatem redit corpori ad relinquendam partem: ei enim juri ineſt alienatio, ut ipſe initio hujus cap. diſputat.

19 *Majus ſit jus partis*] Excuſatior ſit urbs vel provincia, cum ſe a corpore imperii ſeparat, quam populus vel rex, cum eam alienat.

20 *Utitur jure*] Libertate ſe ſubjiciendi, aut addendi corpori, cui velit.

21 *Corpus non item*] Quia non fuit, ſed cum ſocietate inita demum exſtitit.

22 *Tanquam in ſubjecto*] Adjunctum ſeparabile.

23 *Ut dominium*] In re privata.

24 *Subjecto adæquato*] Quales ſunt partes in toto eſſentiali, quæ ſe invicem pervadunt, & loco ac ſitu non differunt, ut anima permeat totum corpus, neque eſt in alio loco aut ſpatio, quam ipſum corpus: ſecus ac partes totius integralis.

25 *Quæ ad jus naturæ*] Per quam poſt introducta dominia communi hominum jure in res alienas uti poſſumus. 2, 2. 6.

26 *Ejus, detentio*] Quia ſi dominia introducta non eſſent, veſci eo, quod nunc alterius eſt, tenere rem, quæ nunc reddi debet, licuiſſet communi jure; at non alienare: id enim natura ignorabat, quum proprium ignoraret.

Gro-

Digitized by

video. nam populi [27] pars, quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: at territorium, & totum, & ejus partes sunt communia populi pro indiviso, ac proinde sub arbitrio populi. At imperium in populi partem si alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etsi plenum habenti, attamen non plene, ut supra distinximus.

VIII. Quare subscribere non possumus jurisconsultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de necessitate: nisi hoc sensu, ut ubi eadem est utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex silentio etiam non longi temporis, consensus & populi & partis interveniisse videatur, facilius vero si etiam necessitas appareat. At ubi manifesta est in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, nisi, ut diximus, ubi pars a corpore coacta est abscedere.

Belluga in pr. spec. in rub. 8, p. 3. & 4. Roch. de Curte. de consuet. 9. 5. col. 6. tom. 1. & alii allegati a Vasq. lib. 1. c. 9.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & [28] infeudatio, sub onere commissi ex felonia aut deficiente familia. Nam & hæc est conditionalis alienatio. † Quare videmus a pluribus populis [f] irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum, quas populis inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, sive totus coiit, quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat, sive per legatos [29] partium integrantium mandatu sufficiente instructos. [g] Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod [30] ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

† *Smith. de rep. Ang. c. 9. Buch. in Baliolo. Froiss. l. 1. c. 214. & 246. Monstrel. in hist. c. 22, 5. Gnic. l. XVI.*

X. Mino-

GROTII.

f *Irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes*] Et remissiones homagii. Vide Cromerum Polonicorum XXV.

g *Nam facimus & quod per alium facimus*] Sic in imperio in alienationibus Electorum consensus ex more & pactis pro consensu est ordinum.

GRONOVII.

27 *Pars, quia liberam*] Quia ei non potest negari arbitrium statuendi de se, cujus corporis velit esse, si alienetur, consentire debet, ac potest contradicendo obtinere, ne alienetur.

28 *Infeudatio*] Quum rex vel princeps dominatum suum alii dat in clientelam, ejusque, ut loquuntur, feudum facit, permittens ei potestatem de successore statuendi, si aut ipse fidelis ei esse desierit, aut stirps sua exstincta sit: ut Joannes Guilelmi Conq. abnepos Angliæ regnum infeudavit Papæ. Bodin. 1, 10.

29 *Partium integrantium*] Ordinum, civitatum.

30 *Ex pignoris datione*] Si hypothecæ sint commissæ, nec solvatur statuto tempore debitum. Cic. 13. famil. 15. & 16.

GRO-

Digitized by Google

X. [31] Minores vero functiones civiles quo minus etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat, corporis summique imperii integritatem nihil imminu comiulto vero populo rex id non potest, si maneamus i minos naturales: quia juris temporarii, quale est regun rum, aut lege succedentium ad imperium, effectus ni temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi ut c consensus, ita tacitus consuetudine introductus, quale passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo j olim reges [32] Medos & Persas, [h] oppida aut regiones t petuo jure tenendas donasse, passim in historiis legim

Cravet. cons. 894. nu. 2. Zoannet. de Rom. Imp. n. 162.

Alberic. in c. intellectus de jurejur. Bart. in l. 3. §. 4. D. quod vi. Covar. in tr. de excel. regis, q. 4. Lozzei all. a Vasq. c. 5. Natta cons. 367. Bouss. Reg. cons. 49. n. 43.

XI. [33] Patrimonium quoque populi, cujus fructus sunt ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis [k] a regibus alienari, nec in totum, nec in partem pote & in hoc jus majus [34] fructuario non habent. Nec exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed modicis, quam in magnis, consensus populi ex scien silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res pa publici aptari possunt, quæ de necessitate & utilitate in alienandis imperii partibus, [35] supra diximus, tanto gis, quia momenti minoris res hic vertitur. Est enim nium imperii causa constitutum.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res, quæ in fr patrimonii, cum rebus patrimonii confundant. Sic jus num in patrimonio esse solet, ipsæ res quas fecit alluvi ctu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex libus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimon di confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi possunt a regibus, qui plenum habent imperium, id est habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut po

GROTII.

h *Oppida aut regiones totas*] Ut a Dario Sylosonti urbem & insulam Samiorum.

i *Patrimonium quoque populi, cujus fructus sunt destinati ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera*] Veteres Græci τεμένη vocabant partem agri publici concessam regibus. Exempla habes apud Homerum de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ. de Meleagro Iliados ι. de Glauco Lycio Iliados μ. ubi scholiastas vide.

k *A regibus*] Sine ordi sensu. Exemplum apud libro LXIII, in anno clo

GRONOVI

31 *Minores functiones*] tas, satrapias, telonia, & cerdotia.

32 *Medos & Persas*] C Miltiad. 3. Themistocle

33 *Patrimonium populi*] manium appellant.

34 *Fructuario*] Qui ce traneo nihil agit de usu

35 *Supra diximus*] 1,

buta ex cauſa indicta ſolvere tenetur, ita & [36] rem ex cauſa pignori oppoſitam luere. Luitio enim iſta tributi quædam eſt ſpecies. Eſt autem populi patrimonium regi, pro debitis populi, pignoris jure obligatum. Poteſt autem pignori dari etiam [37] res mihi pignorata. Quæ autem dicta ſunt a nobis hactenus, ita locum habent niſi lex imperio addita, aut regis, aut populi poteſtatem magis aut auxerit, aut contraxerit.

L. Grege §. cum pignori. D. de pigne.

XIV. 1. Illud quoque ſciendum eſt, cum de alienatione agimus, ſub eo genere nobis etiam teſtamentum comprehendi. Quanquam enim teſtamentum, ut actus alii, formam certam accipere poſſit a jure civili, ipſa tamen ejus ſubſtantia cognata eſt dominio, & eo dato juris naturalis. Poſſum enim [38] rem meam alienare non pure modo, ſed & ſub conditione; nec tantum irrevocabiliter, ſed & revocabiliter, atque etiam retenta interim poſſeſſione & pleniſſimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure poſſidendi ac fruendi, eſt teſtamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum a Solone dixiſſet permiſſam civibus teſtamenti factionem, addit: τὰ χρήματα, κτήματα τῶν ἰχόντων ἰποιησε *effecit, ut res cuique ſuæ propriæ & in pleno dominio eſſent.* Quintilianus pater in declamatione: *Poteſt grave videri etiam ipſum patrimonium, ſi non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, ſi ſine liberis deceſſiſſet, res ſuas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus [1] Gen. xv, 2.

Ariſt. II. Pol. VII.

2. Quod vero alicubi externis teſtamentum facere non conceditur, id non eſt jure gentium, ſed ex jure proprio illius civitatis, & ni fallor, ab illa veniens ætate, qua externi quaſi pro hoſtibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

GROTII.

1 *Gen.* xv, 2] Habes apud Sophoclem Trachiniis teſtamentum Herculis, apud Euripidem Alceſtidis, & apud Homerum Odyſſeæ π Telemachi donationem mortis cauſa, quæ & ipſa teſtamentum quoddam eſt. Eſt apud Homerum etiam voluntas ultima de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis oſtendit Plutarchus. Alia veterum teſtamentorum exempla attulimus ſupra libro 1, cap. IV. § XII. in textu & annotatis. Hebræis uſitata teſtamenta apparet Deut. XXI, 16. Sirachidæ capite XXXIII, 25.

GRONOVII.

36 *Rem ex cauſa*] Vere debitum propter quod partem illius patrimonii pignori dedit.

37 *Res mihi pignorata*] L. 1. Cod. ſi pignus pignori datum ſit.

38 *Rem meam alienare*] Re mea cedere alii, non modo ſtatim, ſed etiam ex tempore certo & in certum caſum; nec modo ut indubitato habeat, ſed etiam ut habeat, niſi mihi aliter poſtea viſum fuerit; & ut uſque ad illud tempus, vel uſque ad eum caſum ea res ſit omnino mea.

Digitized by Google

CAPUT VII.

De acquisitione derivativa, quæ fit per legem de successionibus ab intestato.

I. *Leges civiles quasdam injustas esse, ac proinde dominium non transferre, ut qua naufragorum bona fisco addicunt.*

II. *Lege naturæ rem acquiri ei, qui alienum accepit ad debiti sui consecutionem: quod quando locum habeat.*

III. *Origo successionis ab intestato quomodo a natura.*

IV. *An aliquid de bonis parentum liberis debeatur jure naturæ, per distinctionem explicatur.*

V. *In successione liberos defunctis parentibus præferri, & cur.*

VI. *Origo vicaria successionis, quæ repræsentatio dicitur.*

VII. *De abdicatione & exheredatione.*

VIII. *De jure liberorum naturalium.*

IX. *Liberis deficientibus, ubi nec testamentum nec lex certa exstant, bona avita deferenda his, a quibus venerunt, aut eorum liberis.*

X. *Bona novitèr quæsita proximis.*

XI. *Legum circa successiones diversitas.*

XII. *In regnis patrimonialibus qualis sit successio.*

XIII. *Si ea regna sint individua, præferri maximum natu.*

XIV. *Regnum ex populi consensu hereditarium individuum esse.*

XV. *Non durare ultra primi regis.*

XVI. *Non pertinere naturales tantum.*

XVII. *In eo mares feminis in eodem grad*

XVIII. *Inter mares natu maximum.*

XIX. *An tale regnum hereditatis.*

XX. *Præsumi in regi successionem institutam in aliis rebus in usu pore regni inchoati: gnum fuerit allodiale*

XXI. *Sive feudale.*

XXII. *Successio lineali tica qua sit, & qua transmissio juris.*

XXIII. *Successio linea tica qualis.*

XXIV. *Successio qua respicitur proximitas mum regem.*

XXV. *An exheredari lius, ne in regnum*

XXVI. *An abdicare qui possit pro se & pro lib*

XXVII. *Judicium p tum de successione, esse, nec populi.*

XXVIII. *Filium qui tris regnum natus est præferendum.*

XXIX. *Nisi alia lege regnum appareat.*

XXX. *An nepos ex f*

filio posteriori præferatur, per distinctionem explicatur.
XXXI. *Item an minor frater superstes regis majoris fratris filio præferendus sit.*
XXXII. *An fratris filius regis patruo præferatur.*
XXXIII. *An nepos ex filio præferatur filiæ regis.*
XXXIV. *An minor nepos ex filio nepoti majori ex filia.*
XXXV. *An neptis ex majore filio præferatur filio minori.*
XXXVI. *An filius sororis præferendus filiæ fratris.*
XXXVII. *An filia fratris majoris fratri minori.*

I. LEge quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium [1] voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est [a] leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ [2] bona naufragorum fisco addicunt. Nulla enim causa præcedente probabili, dominium alicui suum auferre mera injuria est. Bene Euripides Helena: [1] *Auth. naufragia. C. de furtis.*

Ναυαγὸς ἥκω ξένος, ἀσυλητον γένος.
Sum naufragus, [b] *spoliare quod genus est nefas.*

Quod enim jus habet fiscus (verba sunt Constantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuosa compendium sectetur?* Dion Prusæensis oratione VII. de naufragio locutus: μὴ γὰρ εἶη ποτέ, ὦ Ζεῦ, *L. 1. C. de naufr. l. XII.*

GROTII.

a *Leges quasdam civiles*] Ut olim apud Anglos, Armoricos, Siculos. Veteris talis legis in Græcia mentio apud Sopatrum & Syrianum in Hermogenem. Christianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiscandis abrogata, dicebat sibi periisse annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VIII, 6. & Speculum Saxonicum II, 29. de Dania agens, & c. Excommunicationis de raptoribus. Tum vero Crantzius Vandalicorum XIII, 40. XIV, 1. Cromerus Polonicorum XX.

b *Spoliare quod genus est nefas*] Adde l. nequid. D. de incendio, ruina, naufragio. Nicetas Choniates in Andronici imperio vocat ἔθος ἀλογώτατον. vide & Cassiodorum IV, 7. Quid in mentem venit Bodino, ut talia defenderet? idem scilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conscientiam lædere maluerit.

GRONOVII.

1 *Voluntaria*] 1, 1. 13. & 14.

2 *Bona naufragorum*] Naufragio facto in litus ejecta, quamvis salvis & evadentibus dominis; non maneant eorum, sed sint ejus, cujus in territorio litus est, & sic in fiscum vindicantur. Nicetas Chon. Andron. Comn. l. 2. p. 353. Ἔθος ὂν ἀλογώτατα παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς ἔοικε, μόνοις ἰσχύοντος· τὸ δὲ ὅτι τὰς χειμαζομένας ναῦς ὑπὸ ἀνεμάτων καὶ φλοίσβων θαλαττίων ταλαιπωρήσας, μηδένα ἔχειν τὸ συναιρόμενον, καθ' ὃν ἂν λιμένος καὶ τόπος ἐκπεσόντας, κύμασιν ἁλωνόμησαι· τίνα μὴ ἂν καὶ κατάγελῶ χεῖρας ὁρᾶν τοὺς ἐκείσε πη λαχόντας τὸν οἰκεῖον, διασπῶντας καὶ διαρπάζοντας ὑπόσα μὴ σαρσουρὶ θάλασσα.

3 *Auth. naufragia. C. de furtis*] Auth. Naufragia 18. C. de furtis.

Ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κεφάλαια κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώ συμφορᾶς. Absit, ô Jupiter, ut lucrum capiemus tale ex h infortunio.

II. 1. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominii natura a quitur, dupliciter fit alienatio, [4] expletione juris & su ne. Expletione juris fit alienatio, quoties id quod meu dum est, sed mihi dari debet, aut loco rei meæ, aut r bitæ, cum eam ipsam consequi non possum, [5] aliud dem valens [6] accipio ab eo qui rem meam detinet, debet. Nam justitia expletrix, quoties [7] ad idem non po tingere, [7] fertur ad tantundem, quod est morali æsti idem. Dominium autem hoc modo transferri probatur quæ [8] in moralibus optima est probatio. Neque en mei explementum consequi potero nisi dominus fiam. enim erit [9] rei detentio, si ea [10] uti pro arbitrio non Antiquum hujus rei exemplum est in historia (*a*) Diod Hesioneus, pro his quæ filiæ suæ ab Ixione promissa n stabantur, equos ipsius accipit.

Sylv. in verbo Bell. p. 2. q. 13. L. 5. D. de acq. poss. l. 2. §. 18. De vi bon. rapt. l. 13. D. quod met. l. 7. 8. D. ad l. Jul. de vi priv. Thom. 2, 2. 66. art. 50.

2. Legibus quidem civilibus scimus vetitum esse [11] sib cere; adeo quidem ut vis dicatur, si quis quod sibi deb manu reposcat, & multis in locis jus crediti amitta fecerit. Imo etiamsi lex civilis hoc non directe prohib ipsa tamen judiciorum institutione sequeretur hoc es

(a) *Lib.* IV.

GROTII.

c *Aliud tantundem valens*] Vide quæ infra libro III, c. VII. §. 6. Sic ipso naturæ jure defendit Hebræos Irenæus, quod in compensationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores, non solum rerum sed & vitæ suæ.* Tertullianus idem tractans secundo adversus Marcionem: *Reposcunt Ægyptii de Hebræis vasa aurea & argentea. Contra, Hebræi mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi mercedes vestitûs oportere illius operariæ servitutis.* & ostendit minus multo exactum quam debebatur. Apud Diodorum Siculum libro IV. narratur Hesioneus, pro his quæ filiæ suæ ab Ixione promissa erant neque præstabantur, equos ejus accepisse. Cum his cohærent ea quæ dicentur libro III, c. II.

GRONOVII.

4 *Expletione juris*] Apprehensione rei alienæ pro mea aut bita, quam possessor red solvere negat.

5 *Accipio*] Immo arripi ro, tollo.

6 *Ad idem*] Ad ipsum c betur vel suum est, non pe venire.

7 *Fertur ad tantundem*] C sationem postulat, quæ c interpretatione pro ipsa re cujus vicem præstat.

8 *In moralibus*] In action res spectantibus. Cujus ca quid concessum est, si co hat, exstitisse & ad effectu causam intelligi debet.

9 *Rei detentio*] Rem acqu possidere.

10 *Uti pro arbitrio*] Quod mini.

11 *Sibi jus dicere*] Non e re judicem, sed ipsum per f cum alio controversiæ hab sequi & exigere.

Digitized by Google

tum. (a) Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue ceſſant; quod quomodo contingat [12] explicavimus ſupra: ubi vero momentanea eſt ceſſatio, [13] licita quidem erit acceptio rei, puta ſi alioqui nunquam tuum recuperare poſſis, aufugiente forte debitore. Sed [14] dominium a judicis addictione erit exſpectandum, quod fieri ſolet in repreſſaliis, (b) de quibus [15] infra erit agendi locus. Quod ſi jus quidem certum ſit, ſed ſimul [16] moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non poſſe, puta quia [17] deficiat probatio; in hac etiam circumſtantia ceſſare legem de judiciis, & ad jus rediri priſtinum verior ſententia eſt.

III. (c) Succeſſio ab inteſtato quæ dicitur, poſito dominio, remota omni lege civili, [d] [18] ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium poſſet, etiam mortis cauſa, ac [19] retenta poſſeſſione, [20] ut ſupra diximus; ſi quis voluntatis ſuæ nullam edidiſſet teſtationem, cum tamen credibile non eſſet ejus eum mentis fuiſſe, ut poſt mortem ſuam bona [21] occupanti cederent, ſequebatur ut ejus eſſe bona intelligerentur, cujus ea eſſe voluiſſe defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexiſſe*, inquit (d) Plinius junior, *pro jure eſt.* Creditur autem in dubio id quiſque voluiſſe quod æquiſſimum atque honeſtiſſimum eſt. In hoc autem genere prima eſt cauſa [22] ejus quod debetur, proxima ejus quod etſi non debetur, [23] officio congruit.

IV. 1. (e) Diſputant Juriſconſulti, an alimenta a parentibus liberis debeantur? Nam quidam ſentiunt eſſe quidem naturali ratio-

(a) *L. 54. C. de decur. l. 12. C. de ep. & cler. DD. in l. 39. §. 1. in fin. D. ad l. Aquil.*

(b) *Bart. in tr. repreſſ. q. 59.*

(c) *Soto de juſt. q. 3. art. 2 Cajet. d. q. 66.*

(d) *Lib. IV, ep. 10. & l. 11. ep. XVI. & l. V. ep. 7.*

(e) *Franc. Peſci. de Pat. exc. fem. n. 133. Mench. in amb. noviſſima. C. de in off. teſt. n. 296. Vell. Fernandes in l. 10. Taurin. q. 4.*

GROTII.

d *Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem*] *Ideo fideicommiſſa dari poſſunt ab inteſtato ſuccedentibus, quoniam credatur paterfamilias ſponte ſua his relinquere legitimam hereditatem*, ait Paulus L. conficiuntur. § 1. D. de jure codicillorum.

GEBHOVII.

12 *Explicavimus ſupra*] 1, 3. 2.

13 *Licita quidem*] Licebit in anteceſſum rei manus injicere.

14 *Dominium a judiciis*] Non prius eris juſtus dominus, quam docueris judicem jus tuum, & quid ejus conſequendi ergo feceris, iſque, quod feceris, ratum habeat, remque poſſeſſam tibi addicat.

15 *Infra*] 3, 2 4.

16 *Moraliter*] Ex juſta ſuſpicione, vel potius ex more & inſtituto.

17 *Deficiat probatio*] Judex enim acta & probata ſequitur, & ea habet pro veritate.

18 *Ex conjectura*] Quod probabile eſt hominem ſana mentis voluiſſe bona ſua venire ad proximum ſanguine.

19 *Retenta poſſeſſione*] Scilicet dum vivit.

20 *Ut ſupra*] 2, 6. 14.

21 *Occupanti*] Cuivis, qui primus eis manum injicere vellet; ut ille Cinnarus in proverbio Ἁρπαγὰ τοῦ Κιννάρου Zenob.

22 *Ejus quod debetur*] Nempe ut ad ſuum heredem perveniant.

23 *Officio congruit*] Ut deferantur ad conſanguinitate propinquos.

rationi satis consentaneum, ut a parentibus alantur liberi bitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arb in voce debiti, quod stricte interdum sumitur pro ea obli quam inducit [25] jus expletorium; interdum laxius, ut id quod nisi inhoneste omitti non potest, etiamsi hon non ex justitia expletrice, sed ex alio fonte proficisca autem id de quo agimus (nisi lex aliqua humana acce bitum illo sensu laxiore. Ita accipio quod dixit Vale *rentes nos alendo*, inquiens, *nepotum nutriendorum debito a* Et Plutarchus in libello elegantissimo de prolis amore δεῖς ἀς ὀφείλημα τὸν κλῆρον ἐκδεχόμενοι· " *liberi hereditate debitam exspectant.* Qui dat formam, dat quæ ad form necessaria, dictum est Aristotelis: quare qui causa est existat, is quantum in se est, & quantum necesse est, p ei debet de his quæ ad vitam humanam, id est, [26] n ac [27] socialem, nam ad eam natus est homo, sunt n

2. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera animantia proli suæ, quantum necesse est, alime peditant. Unde Apollonius Tyanæus quod ab Euri dictum,

Ἅπασι δ' ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
Cunctis hominibus liberi vita altera.

ita emendabat:

Ἅπασι δὲ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
Animantibus quasi vita sunt partus sui:

GROTII.

e *Liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant*] Julianus Cæsaribus πατρὶ τε γὰρ νόμιμον ἐπιτρέπειν τὰς διαδοχάς· *Æquum, liberis hereditatem relinqui.* Etiam filiabus quas juxta filios heredes parentum fuisse more antiquissimo testatur Jobi historia in fine. Hanc æquitatem respiciens Augustinus, ne ab ecclesia quidem recipi vult bona eorum qui liberos suos exheredabant. Loca sunt libro II. de vita clericorum, & sermone III. ad fratres in eremo, si tamen id opus Augustini est. Posuit ea Gratianus in causa XII, quæst. II. & causa XVII, quæst. IV. in fine. Procopius Persicorum I. οἱ νόμοι τῷ διαλλάσσοντι ἀλλήλοις οὐκ ἐῶσιν ἀνθρώποις μαχέσθαι, ἐνταῦθα δή τε Ῥωμαίοις καὶ πᾶσι βαρβάροις ξυνίασί τε καὶ ξυνομολογοῦντες ἀλλήλοις ἐκφέρειν τὰς παίδας ὑπὲρ τῶν πατρῴων κλήρων· *Leges q inter homines plurimis differ cem pugnant, in hac re tan baros quam apud Romanos atque conspirant, ut liber pronuntient verum a patre r*

GRONOVI

24 *Debitum tamen non* concessum antiquis rec infantes non modo expo etiam necare. Terent. H 15. & 21. Ovid. 9. metan pro re mira narrat Taci dæis, necare quemquan nefas esse, 5, histor. 5.

25 *Jus expletorium*] Ju mutativa vel διορθωτικὴ.

26 *Naturalem*] Ut vi perstes sit.

27 *Socialem*] Ut vivat, civis ejus ordinis, in qu ter suscepit.

Digitized by Google

plurimis sane allatis argumentis [f] quibus insitum hunc affectum probat, quæ videre est apud Philostratum libro VII. capite septimo & octavo: cùm quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo. Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: Hinc jurisconsulti veteres liberorum educationem ad jus naturale referunt, id est, ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Justinianus loquitur, id est, *parentes ad liberorum educationem hortatur.* Idem alibi: *Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus: ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶ πρὸς διατήρησιν μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γενν ώντων, διὰ τῆς συγγενικῆς φιλοζωίας τὰς διαδοχὰς τῶν ἰδίων ἄγαν διαπρεπῶς κύκλοι· *Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus, non tantum ad sui sed & ad prolis suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat.* Apud Quintilianum filius, *partem jure gentium petit.* Sallustius testamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam [28] vulgo quæsitos alere mater debet.

Pr. Inst. de jur. nat. gen. l. Jus naturale. D. de just. & jur. L. un. §. taceat. vers. silent C. de rei ux. act. l. ult. C. de bon. quæ lib. § ipsum. L. Si quis. §. Ergo. D. de agn. liberis.

3. Et quanquam ex [29] damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & [30] naturalibus ne quid relinquere necesse esset caverat lex Solonis, canones Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, [31] legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura.

c. Cum haberet. de eo qui dux. quam poss. adul.

4. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris: quod ostendit Justinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur, [32] qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliunde ali non possunt.

L. ult. §. 1. C. de bon. quæ lib. & §. §. 1. 5. l. 8. D. de agn. lib.

V. De-

GROTII.

f *Quibus insitum hunc affectum probat*] Plinius x, 33. de hirundinibus. *In fœtu summa æquitate alternant cibum.*

GRONOVII.

28 *Vulgo quæsitos*] Incerto patre natos.

29 *Damnato legibus*] Incestô aut adulterio.

30 *Naturalibus*] Ex concubina vel stupro.

31 *Legitimam*] Quadrantem bonorum. D. de l. Falcidia & Trebelliano Sc. Inst. de l. Falcid. & de fideicomm. hered.

32 *Qui per mulieres*] Nepotes neptesque ex filia.

V. 1. Debentur quidem & [33] parentibus alimenta: quod non legibus tantum proditum eſt, ſed vulgari proverbio [g] [34] ἀντιτιλαγεῖν. adeo quidem ut laudetur Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æque eſt ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cum naſcuntur nihil ſecum afferunt unde vivant: adde quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo ſicut honor & obſequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus: quo ſenſu accipio illud Luciani: *καί τοί γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν.* *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam a liberis parentes diligi.* Et illud Ariſtotelis: *μᾶλλον συνοικειοῦται τὸ ἀφ' ἑαυτῦ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γεννήσαν τῷ ποιήσαντι. τὸ γὰρ ἐξ αὐτῦ οἰκεῖον ἀφ' ἑαυτῦ.* *Magis afficitur cauſa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum eſt, id ei quaſi proprium eſt.*

Diog. Laert. in Solon.

Nic. VIII.

2. Hinc fit, ut etiam citra auxilium legis civilis, prima bonorum ſucceſſio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis ſui partibus, non tantum de neceſſariis, ſed & de his quæ ad vitam ſuavius honeſtiuſque tranſigendam pertinent, quam uberrime voluiſſe proſpectum, ab eo maxime tempore quo ipſi rebus ſuis frui non poſſent. *Ratio naturalis*, inquit Paulus Juriſconſultus, *quaſi lex quædam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam ſucceſſionem eos vocando.* Papinianus vero: [h] *Non ſic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miſerationis admittit: liberos naturæ ſimul & parentum* [35] *commune votum*; id eſt, liberos hereditas ſequitur partim

L. Cum ratio. D. de bon. damn.

GROTII.

g Ἀντιτιλαγεῖν] Vide Leonem Afrum libro IX, de Neſtor.

h *Non ſic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas*] Philo de vita Moſis III: *ἐνεδεῖν ὁ νόμος φύσεως δίκαιον κληρονομεῖσθαι τὰς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τὺς γονεῖς κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀτυχεῖν καὶ παλίμπους εὐχόμενον.* *Cum lex ſit naturæ ut liberi parentibus, non parentes liberis in bona ſuccedant, Moſes id quod contra vota parentum malique ominis erat texit ſilentio.* Xenophon libro II, Socraticorum: *ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἴσεσθαι παισὶ παρασκευάζει πάντα ὅσα οἴεται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον καὶ ταῦτα οἷός τ' ἂν δύνατος παρέξει.* *Vir iis quos habiturus eſt liberis parat omnia quæ uſui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima poteſt in copia.*

GRONOVII.

33 *Parentibus alimenta*] L. 5. §. 16. D. de lib. agnoſc. Parens ali a filio naturali ratione debet. Cic. ad Atticum 9, 9. *cum parentes non alere nefarium ſit.* M. Seneca 1. Contr. 1. *Lex eſt, Liberi parentes alant aut vinciantur.*

34 Ἀντιτιλαγεῖν] Inſtar ciconiæ ſenio defectis parentibus ſervire ac conſulere. Plinius 10, 23. Ciconiæ genitricum ſenectam invicem educant. Inde ciconia Pietaticultrix, P. Syro apud Petronium. Ariſtoteles hiſt. anim. 6, 13. Ælianus de anim. 3, 23.

35 *Commune votum*] Quia parentes optant ſe liberos relinquere ſuperſtites. Inde in lapp. antiquis 675, 31.

tim quidem ob præciſum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime proſpectum ſit. [36] *Sanguini* [37] *honorem reliquit*, ait Valerius Maximus de Q. Hortenſio, qui filiam minus ſibi probatam heredem ſcripſerat. Huc ſpectat illud Apoſtoli Pauli: *οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις· Non enim liberi parentibus, ſed parentes liberis rem congerere & ſervare debent.* *Lib. V. c. 9.* *II Corinth. XII, 14.*

VI. Quia vero & hoc ordinarium eſt, ut pater materque liberis ſuis proſpiciant, ideo, dum illi exſtant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum eſt, ut avus aviaque pro mortuo filio filiaque curam ſuſcipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, [1] ut nepos filii loco ſuccedat, quemadmodum Ulpianus loquitur. Id Modeſtinus dixit, *χὸν τῦ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληρῶν.* Juſtinianus, *τὴν πατρῴαν ὑπεστάναι τάξιν.* Iſæus oratione de Philoctemonis hereditate, hoc ipſum vocat *ἐπανίστασθαι.* Philo Judæus: *υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ πάπποις καταριθμῶνται· Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc ſucceſſionem, [k] [38] quæ per ſtirpes fit, repræſentationem vocare amant recen- *L. 7. D. de his qui ſ. v. al. jur. ſ. L. 2. §. 7. D. de exc. tut. Novel. 127. pr. Legatione ad Cajum.*

13. *infanti melliciſſimo & dulciſſimo contra votum.* 597, 10. *filio dulciſſimo memoriam poſuerunt contra votum.* 716, 7. *mater infeliciſſima contra votum pietatis poſuit.* Adde Gruterum 4. Suſpic. 1. Et ipſa natura ordoque mortalitatis videtur poſtulare, ut juniores ſenioribus ætate matura compoſitis ſuccedant. Hinc in iiſdem 348, 8. *turbato ordine in ſenio parentes infeliciſſimi filio optimo.* 436, 1. *filio ordine retrogrado defuncto.*

GRONOV.

i *Ut nepos filii loco ſuccedat*] Quod Hebræi dicunt, *filius etiam in ſepulchro ſuccedit*; item: *filii filiorum ſunt tanquam filii.* Meminit ejus juris ut naturalis Jacchiades ad Danielem V, 2. *Æquiſſimum eſſe videtur nepotes neptesque in patris ſui locum ſuccedere*, ait Juſtinianus titulo Inſtitutionum de Hereditatibus quæ ab inteſtato deferuntur. Pietati id aſſcribit Eginhardus in vita Caroli Magni. *καταίντας εἰς τὸ ἴδιον γονέως τόπον ὑπεισελθεῖν· Paſtores in ſui quemque parentis locum ſubire*, dixit Michaël Attaliata,

k *Quæ per ſtirpes ſit*] Sic in ſortiendis urbibus inter Heraclidas Proclo & Euryſtheni, ut ab Ariſtodemo venientibus, una ſors fuit contra Temenum & Creſphontem, meminit Apollodorus libro II. Pauſanias Corinthiacis. Strabo VIII.

GRONOV. I I.

36 *Sanguini*] Quem ſcilicet non erat habiturus moribus ejus.

37 *Honorem*] Ut Quintil. declam. 2, 61. qui non eundem honorem ſupremis defuncti tabulis habuerunt. Tacitus Agric. 43.

38 *Quæ per ſtirpes*] Succeſſio per ſtirpes, ubi plures filii cum aliis coheredibus ſuccedunt in partem patris, quam ille habere deberet, ſi viveret. Succeſſio in capita, ubi ſinguli pares cum coheredibus partes accipiunt. De quo ſolet quæri in ſucceſſione patrui. Nam ſi ſuccedat frater, & alterius fratris filii, in ſtirpes eſt ſucceſſio; ſi duorum fratrum filii, in capita, ex Novel. 118. cap. 3. quorum poſterius tamen in dubium nonnulli vocant.

recentiores jurisconsulti; quam valuisse etiam apud H divisio agrorum terræ Jacobi filiis promissæ, aperte sa dit. Sicut filius & filia proximi sunt cuique, ita & qu filiave nascuntur, ait Demosthenes oratione adversus tatum.

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura tis, ita locum habent, [39] nisi in diversum indicia supp hoc indiciorum genere primum habet locum [40] abdica Græcis, tum [41] exheredatio, quæ Romanis fuit usitat men ut ei qui mortem peccatis suis meritus non est, [42] præstanda sint, ob eam quam supra attulimus ration

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda est, si consstet hunc illo esse genitum. Verum est [43] de factis nu certam perceptionem: sed ea, quæ solent in homin spectu fieri, sui generis certitudinem habent ex testimo sensu mater certa esse dicitur, quia inveniuntur [44] qu partui & educationi adfuerint: at de patre hujus grad tudo haberi non potest, quod Homerus indicat dice

Οὐ γάρ πω τις ἐὼν γένος αὐτὸς ἀνέγνω.
Generis nemo sibi conscius ipse est.

Et eum sequutus Menander:

Αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.
Nemo ipse novit quo sit exortus satu.

Qui & alibi:

Ἔστι δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρός,
Ἡ μὲν γὰρ αὐτὴς οἶδεν υἱόν, ὁ δ' οἴεται.
Mater tenerius liberos adamat patre:
Quia mater esse scit suos, pater autumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter quis esset partus cujusque pater. Ea [45] ratio est, conjugi tum in terminis naturalibus, id est, consociatio, qua fe

GROTII.

1 *Exheredatio, quæ Romanis fuit usitata*] Vide Baba Kama cap. 1x, §. 10. vide infra § xxv.

GRONOVII.

39 *Nisi in diversum*] Apparent probatio mutatæ voluntatis. l. 7. D. de probat.

40 *Abdicatis, quæ Græcis*] Ἀποκήρυξις.

41 *Exheredatio*] Quæ nomen apud Græcos non habet: sed qui jus Romanum Græce tradiderunt, exheredare vocant ἀποκηρύσσειν πατρίδος. & Theophilus de exheredatione liberorum περὶ ἀποκηρύξεως πα

42 *Alimenta*] Sic T. An in parricidii molitione deg Massiliam relegavit, & præstitit. Seneca 1, de be

43 *De factis*] Inde reg ignorantiam cuique noc vero non item. l. 9. D. facti ignor.

44 *Qui quave partui*] Sic ex uxore sua natam Virg babat contra M. Claudi clientem. Dionys. Halic.

45 *Ratio est conjugium*] Pater est, quem nuptiæ de

maris custodia [46] constituitur. Sed etsi alio quovis modo constet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis succedet. Quidni, cum etiam [m] extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, succedat ex conjectura voluntatis?

2. Naturales vero etiam, post lege introductum eorum discrimen à legitimis:

(Τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς
Νόμῳ τεκοῦσιν.
Notha parte nulla sobole legitima minor,
[47] *Sed lege premitur.*

ut dixit Euripides) possunt tamen adoptari, [48] nisi lex obstet. Atque id olim permittebat lex Romana Anastasii, sed postea in *L. Tuberuus. C. de natural. lib.* justi matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta est, [49] per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Jacobi filiis, qui adæquati a patre sunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus [50] hereditatem creverunt.

3. Contra evenire potest, non ex lege tantum, sed & ex pactione, [o] ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant, aut certe [51] excludantur a præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum etiam cum libera femina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perin- *Gen. XXV. 6.* de ut Ismael, ancillæ Agaris filius, dona, id est, legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium ad [52] morgengabicam quod dicitur: a quo non longe abeunt

GROTII.

[m] *Extraneus palam pro filio habitus*] Aut nepos in filium adoptatus, ut a Jacobo nepotes Ephraim & Manasses.

[n] *Ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant*] Ut olim filii post primum geniti in Mexicanis terris.

GRONOVII.

46 *Constituitur*] Rursus omittit, mutui auxilii & procreationis causa, ut supra. 2, 5. 8.

47 *Sed lege premitur*] Legem civilem: quæ legitimos prætulit in honorem conjugii, iniquam experitur & gravem.

48 *Nisi lex obstet*] Nisi lex civilis prohibeat.

49 *Per curiæ oblationem*] §. ult. Instit. de nupt.

50 *Hereditatem creverunt*] Verbum prisci juris. Nam heredem instituentem oportebat intra certam diem declarare ac profiteri, velletne adire an non. Quod tempus cretionem dicebant. Formula testamenti. *L. Titius mihi heres esto, cernitoque intra tot dies.* Si cretio non erat definita, centesimus dies justus habebatur. Varro de LL. lib. 5, p. 60. & lib. 6, p. 81. Cic. 11, ad Attic. ep. 2. Inde cernere hereditatem est, non modo profiteri se heredem, sed etiam hereditatem adire ac capessere, quia cretionem aditio sequebatur.

51 *Excludantur a præcipua*] Non sint heredes, sed accipiant legata.

52 *Morgengabicam*] Donationem propter nuptias, aliam doti, de qua videndus Lindenbrogius in gloss. ad Cod. legum antiquatum. Gregor. Turon. matutinale donum vocat lib. 9, 19.

GRO-

abeunt secundæ nuptiæ [o] apud Brabanto : nam rerum soli, quæ exstabant cum matrimonium [53] prius solveretur, proprietas acquintur prioribus liberis.

IX. 1. Ubi desunt liberi quibus naturaliter deferatur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri potest, quorum alter respicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici solet, Paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino distinguendum videtur inter [p] bona paterna avitaque, ut dici solebat [54] in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter [q] noviter quæsita, ut in illis locum habeat Platonis illud: *ἐγὼ δὲ νομοθέτης οὐ τὰ θ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, ὅτι τῶν ὅλων τούτων, ξύμπαντες δὲ ὅ γένος ὑμῶν, τό τε ἐγγεγονὸς καὶ τὸ ἐγγενησόμενον.* *Ego legum conditor neque vos vestri juris esse fateor, neque patrimonium vestrum, sed totius vestri generis, tum quod fuit, tum quod futurum est.* Qua de causa Plato *κάλλιον πανταχοῦ* salvum esse vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quasi naturaliter de bonis paternis avitisque [55] testari non liceat ([r] sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit, sed etiam necessarium) sed ut appareat [56] quæ in dubio credenda sit fuisse voluntas intestati. Concedimus enim plenum dominium esse penes eum de cujus voluntate agimus.

2. Sed cum post mortem dominium hoc retinere non possit, & omnino pro certo haberi debeat, [57] noluisse eum perdere beneficii

GROTII.

o *Apud Brabantes*] Vide legem similem veterum Burgundionum, Lib. 1, tit. 1. n. 2.

p *Bona paterna avitaque*] Hebræis מורשה.

q *Noviter quæsita*] Hebræis נהלה. dilucidum hoc vide in lege Burgundica lib. 1, tit. 1. num. 1.

r *Sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit*] Seneca de Beneficiis libro IV, c. 11. *Quid cum ipso vitæ in fine constitimus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantumque, & quibus demus? quid enim interest quibus demus a nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis judicia nostra torquemus, quam ubi, remotis ostentationibus, solum ante oculos honestum stetit?*

GRONOVII.

53 *Prius solveretur*] Morte uxoris. Hinc Galliæ rex se ducem fert Brabantiæ.

54 *In formula qua prodigo*] Quando tua bona paterna avitaque nequitia tua dispersis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico. Paulus 3. Sent. tit. 4.

55 *Testari*] Aliquid pro arbitrio relinquere aliis, quam unde venerunt.

56 *Quæ in dubio*] Quos si testamentum nullum fecerit, optaverit tamen habere successores

57 *Noluisse*] Habuisse in animo, ut relinqueret in gratia, quod omnino relinquendum erat, & beneficio potius suo penes alium esset, quod alioqui quacunque ratione penes alium futurum sit.

GRO-

neficii materiam, videndum est [58] quis sit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene Aristoteles: *εὐφρέστερον ἀντιποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἐταίρῳ δοτέον.* *Potius est gratiam referri ei qui benefecit, quam amico conferre beneficium.* Et Cicero: *Nullum officium referenda gratia magis necessarium est.* Item: *Cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi; demus nec ne, in nostra potestate est; non reddere bono viro non licet: modo id facere possit sine iniuria.* Ambrosius: *Pulchrum est propensiorem haberi ejus rationem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus contulit.* Et mox: *Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis?* Gratia autem refertur aut viventibus, [1] aut defunctis. Defunctis, ut ostendit Lysias oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum, & quibus si viverent parentes maxime vellent benefieri. *Off. 1. c. 31.*

3. Et hanc æquitatem sequuti sunt Justinianei juris conditores, æquitatis studiosissimi, in quæstione inter [59] fratres plenos, & [60] consanguineos, & [61] uterinos, & aliis quibusdam. Aristoteles: *ἀδελφοὶ ἀλλήλοις φίλοι διὰ τὸ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταυτότητα ποιεῖ.* *Fratres se invicem diligunt quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit.* † Valerius Maximus: *Ut merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum judicari debet simul accepisse.* [62] Gentium commune jus, ut frater fratri succedat, dicitur apud Justinum. *L. Quod fatis. C. de bon. quæ lib. l. de emancipatis. §. Cum enim. C. de legit. her. L. Vanimus C. com. de succes. Novel. de cons. & uter. frat. † Lib. v. c. 5. Lib. x.*

4. Quod si non reperiatur is a quo proxime bona venerunt, ejusve liberi, restat ut gratia referatur his quibus minus quidem, sed tamen post illum proxime debentur, id est parenti superioris gradus, ejusque liberis, præsertim cum eo modo maneatur intra proximos, & ejus de cujus hereditate agitur, & ejus a quo proxime bona venerunt. Idem ille Aristoteles: *ἀντίψυχοι δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνοικειοῦνται· τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι·* Pa-

GROTII.

[1] *Aut defunctis*] Sic moriturus apud Procopium Pers. 1. *τὰ παιδία ἀφελῶν, ἀπενέγκοις ἐμοί·* *In me conferes quidquid in liberos meos contuleris.* Vide exemplum in facto Theodosii, patrem Valentiniani junioris in ipso Valentiniano remunerantis, apud Zosimum libro IV. Lege Mosis succedebat post fratres patruus, ut primo possessori propior quam fratrum filii. Num. XXVII, 11.

GRONOVII.

[58] *Quis sit in beneficiis*] Cui recta ratio primo, cui posteriore loco beneficium dictet tribuendum.

[59] *Fratres plenos*] Eodem utroque parente natos.

[60] *Consanguineos*] Eodem patre, sed diversis matribus.

[61] *Uterinos*] Eadem matre, non uno patre.

[62] *Gentium commune*] Videtur sumpsisse ex lib. 34, 3. sed mendose. Nam dicit ibi Demetrius, se majori fratri jure gentium regnum cessisse, non se majori fratri jure gentium succedere oportere.

Gro-

Patrueles vero & ceteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex illidem ortum habent: ita ut alii conjunctiores sint, alii minus conjuncti, pro ortus ratione.

X. 1. At in [63] bonis noviter quæsitis, quæ [64] περίοντα τῶν κλήρων Platoni, cum teste gratiæ referendæ officium; supereſt, ut ei deferatur ſucceſſio qui defuncto cariſſimus fuiſſe creditur. Is autem eſt qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Iſæus apud Græcos receptum ait, *τοῖς ἐγγυτάτω γένους τοῦ τελευτήσαντος γενέσθαι, dejuncti bona ei cedere qui genere ſit proximus:* addit: *τί ἂν, τι δικαιότερον ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τῶν συγγενῶν; quid juſtius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant?* Idem ſentus eſt apud Ariſtotelem libri ad Alexandrum capite 11. *Optime*, inquit Cicero, *ſocietas hominum conjunctioque ſervabitur, ſi ut quiſque erit conjunctiſſimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* [11] Qui & alibi poſt liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus: *Liberos cuique ac propinquos ſuos natura cariſſimos eſſe voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens: *Neceſſaria præſidia vitæ debentur his maxime.* Debentur ſcilicet non ex jure expletorio, ſed κατ' ἀξίωσιν. Et alibi, cum de affectione erga propinquos egiſſet, *Ex hac animorum affectione*, ſubdit, *teſtamenta* [65] *commendationeſque morientium natæ ſunt.* Idem copias noſtras proximis quam alienis & ſuppeditari & relinqui æquius eſſe ait. Ambroſius quoque: *Eſt etiam illa probanda liberalitas,* [x] *ut proximos ſeminis tui non deſpicias.*

Off. 1.

De off. 1, cap. 30.

2. Succeſſio autem ab inteſtato, de qua agimus, nihil aliud eſt

GROTII.

1 *Is autem eſt, qui gradu cognationis proxime defuncto attingit*] Vide Deuter. XV, 11. XXIII, 7. Prov. XI, 17. Tractat hoc Servius ad illud Æneidos VI:

Nec partem poſſere ſuis.

Hierocles: ὁ τὸ ἀγχιστεῖον (τιμὴν) σπουδὴ τὴν τῆ φύσεως ἐγγύτητα σφαγμαστήσει τὴν ἀπονεμήσειν, τοσοῦτον ἑκάστῳ μέρος τιμῆς ἑκάστῳ τῶν συγγενῶν νέμοντα, ὅσον ἂν ἡ πρὸς ἑκάτερον ἐγγύτης ἀπαιτῇ. *Cura autem propinquorum menſuram ſuam accipiet a propinquitate naturali, ut poſt parentes tantum cognatorum cuique deferatur quantum ad parentes propinquitas exigit.* Poſſidius de Auguſtino: *Juſtum & æquum eſſe videbat, ut a mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis poſſiderentur*, hereditates ſcilicet, de quibus ibi agit.

11 *Qui & alibi*] Duo hæc loca ex Cicerone poſterius producta, ſunt ex eodem libro officiorum primo.

x *Ut proximos ſeminis tui non deſpicias*] Ex Eſaia ſumtum LVIII, 7. Patria habes apud Chryſoſtomum 1 Cor IV, 7. & apud Auguſtinum de doctrina Chriſtiana lib. II, 12.

GRONOVII.

63 *Bonis noviter quæſitis*] Quæ non hereditate delata, ſed poſſeſſoris induſtria parta ſunt.

64 Περίοντα] Affluentia ultra ſortem.

65 *Commendationes*] 2, de finibus 20. Idem 3 de off. *is qui mori addictus eſſet, pauca ſibi dies commendandorum ſuorum cauſa poſtulaviſſet.* Vide 3 obſerv. 23, 615. Sic priſci ſolebant & uxores ſuas commendare ducendas, ſi quid ipſis contingeret. Salmaſ. de modo uſur. p. 168.

Gro-

est quam [66] tacitum testamentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus pater in [67] declamatione: *Proximum locum a testamentis habent propinqui: & ita, si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique justum sit, ad hos pervenire bona defunctorum: sed quoniam relicta & velut in medio posita nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæsitis diximus ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitisque, si nec ipsi a quibus venerunt, nec eorum liberi exstent, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat.

XI. 1. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ maxime sunt consentanea, non sunt tamen jure naturæ necessaria; ac proinde ex diversis causis voluntatem humanam moventibus variari solent, pactis, legibus, moribus: qui [68] subitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, [2] in aliis non admittunt; alibi distinguunt, [69] unde bona veniant, alibi id [70] insuper habent. Est ubi primogeniti plus postgenitis ferunt, ut apud Hebræos: est ubi inter se æquantur. Est [71] ubi agnatorum habetur ratio; est ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. [72] Etiam sexus alicubi momentum habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. quæ longum esset exsequi, nec instituti nostri.

2. Illud tamen tenendum est, quoties voluntatis expressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse quod lex aut mos habet populi, non tantum [73] ex vi imperii, sed ex conjectura, quæ etiam in eos valet quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquisi-

GROTII.

2 *In aliis non admittunt*] Veteres Germanorum mores subitionem istam sive repræsentationem ignorarunt etiam inter liberos. introduxit primus id jus in Franciam Childebertus edicto: in Trans-rhenanas partes Otho Henrici filius, teste Withekindo lib. II. vide legem Langobardicam lib. II, tit. XIV. 18. Scoticum quoque jus vetus solam spectabat gradus proximitatem. Vide Pontanum Danicorum septimo, ubi narrat a rege Angliæ arbitro sumto ita pronuntiatum.

GRONOVII.

66 *Tacitum testamentum*] Constitutio legis de successione, eum dantis successorem, quem conjicimus & existimamus defuncto placiturum fuisse, si testamentum fecisset.

67 *Declamatione*] CCCVIII. quæ inscribitur, *Duo testamenta.*

68 *Subitionem in locum*] Repræsentationem, successionem in stirpes.

69 *Unde bona veniant*] Paterna an materna sint.

70 *Insuper habent*] Nihil morantur, sed utrosque pari gradu admittunt.

71 *Ubi agnatorum*] Ubi agnati seu per virilem sexum conjuncti præferuntur.

72 *Etiam sexus*] Ut feminæ posthabeantur maritis.

73 *Ex vi imperii*] Quæ postulat in singulis vel invitis valere, quod publice jus sive scriptum, sive non scriptum introduxit, sed etiam quia credibile est ipsos intestatos nihil aliud voluisse.

GRO-

æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu. quo de discrimine [74] egimus supra. Prioris generis regna [a] dividi possunt etiam inter mares [b] & feminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharos,

ait Lucanus: de Britannis Tacitus, *Neque enim sexum in imperio discernunt.* Nec adoptati minus veris liberis succedent ex præsumta voluntate; Sic Æpalio Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. *Strabo l. IX.* *Paus. I.* Molossus [c] nothus ex patris Pyrrhi legitimos liberos non habentis judicio successit

GROTII.

a *Dividi possunt etiam inter mares*] In Asia fratres simul regnabant, sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. Polybius Exc. legationum XCIII. Invenies & apud Livium eundemque Polybium, Ægyptum inter fratres Ptolemæos divisam. Filii Attilæ gentes sibi dividi æqua sorte poscebant, Jornandes de rebus Gothicis. Gregoras lib. VII, de Irene Andronici Palæologi uxore: τὸ ϑ καινότερον, ὅτι ἐ μοναρχίας τρόπῳ κατὰ τὴν ὑπερατησασαν Ῥωμαίοις ἀρχὴν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον λατινικὸν, διανειμαμένης τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἀρχειν κατὰ μέρος ἕνα ἑκάστου, ὡς οἰκεῖα πλήρη καὶ κτήματος τὰ λαχόντος ἐκ πατρῴων μοίρας αὐτὰς κατὰ τὸ ϑεμιτὸν ἔννομον ταῖς ϑυγατράσιν καὶ κλήροις τὸ βασιλεύσαν ἀνδρῶν κατιόντος, παρὸ πιμπορεύεσθαι ἑκάστοτε ἐμοὶ εἰς τὰς ἰσοζήνας πόλεις καὶ χώρας. λατῖνον γὰρ ἔσα γίνηται καὶ παρὰ τούτων εἰληφεία τοῦτο τὸ νεώτερον ἔϑος ἐπάγειν ἐβούλετο. *Quod maxime mirandum erat, voluit ut non unus imperaret, secundum morem Imperii Constantinopolitani veterem, sed ad instar principum in Occidente civitates & regiones dividerentur in singulos filiorum, ut sic regnum tanquam proprium cujusque patrimonium a patribus ad ipsos pervenirent, ita ut in plebejorum hominum bonis fieri solet, ac sic perpetuo ad cujusque liberos heredesque descenderet. Ipsa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem quem ab ipsis acceperat hinc sine exemplo introducere animo agitabat.*

b *Et feminas, ut in Ægypto & Britannia*] De Alexandro & Laodice vide Polybium excerptis legationum CXL. de Auletæ filia Strabonem XVII. In Asia post Semiramidem feminas regnasse plures narrat Arrianus ἀναβάσει. Talis Nitocris Babylone, Artemisia Halicarnassi, Tomyris apud Scythas. Servius ad primum Æneidos: *Quia ante etiam femina regnabant.* Idem apud Rutulos obtinuisse docet ad IX. Æneidos.

GRONOVII.

74 *Egimus supra*] I, 3. 11.

GROTII.

c *Nothus*] Apud Tartaros nothi & legitimi pares. De Persis vero Herodotus: νόϑον ἔ σοι νόμῳ ὀδὲ βασιλεῦσαι, γνησίῳ παρεόντος. *Mos est illis ut nothus regnet dum legitimus aliquis reperitur.* In Hispania Wandali regnarunt duo, Gontharis legitimus, Zigerichus nothus Godigiscli teste Procopio: ex Septentrionalium nimirum gentium more veteri, cujus testes Adamus Bremensis historiæ Ecclesiasticæ c. 106. Helmol-

ſucceſſit in regnum Epiri: de adoptando in ſucceſſionem Scythiæ Philippo egit rex [75] Atheas: Jugurtha nothus, ſed adoptatus, ſucceſſit in regno Numidico: ſicut & in regnis quæ Gothi & Langobardi armis quæſierant, adoptionem valuiſſe legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi poſſeſſoris regnum perveniet, qui primum regem [76] ſanguine non attingunt, ſi talis ſucceſſio in iis locis recepta ſit: ſicut Paphlagoniam regum domeſticorum interitu hæreditariam patri ſuo obveniſſe ait, apud Juſtinum, Mithridates.

Juſt. lib. IX. Sall. bell. Jugurth. Caſſiod. Paul. Diac. l. VI. de geſt. Langob. Libro XXXVIII.

XIII. Quod ſi dictum ſit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expreſſum ſit, [d] ut quiſque natu eſt maximus, mas aut femina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui præcipuum jus habet in hæreditate, is & in poſſeſſione regni. Ideo filius natu major præfertur minori.* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, inquit Herodotus: *Mos omnium populorum eſt ut natu maximus imperium habeat.* Idem alibi ſæpe νόμον legem ſive conſuetudinem regnorum hoc vocat. Livius duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus, vi plus potuiſſe. Apud Trogum Pompejum, [77] *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum ſibi vindicabat: quod & ordo naſcendi, & natura ipſa gentibus dedit.* Idem alibi [78] jus gentium vocat; ut & Livius, qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ: quod intellige niſi pater aliud juſſerit, ut [79] Ptolemæus apud eundem Trogum. Qui autem in regno tali ſuccedit, coheredi-

Polym. Lib. XXXI. Juſt. lib. II. Lib. XL. Lib. XVI. & XXXIV.

moldus Slavicis lib. I, c. 51. & 52. Michaeli Theſſaliæ domino ſucceſſit legitimis deficientibus nothus Michael. Gregoras lib. II. Huic itidem nothus ſucceſſit ex parte: idem Gregoras lib. IV. De Moloſſo Pyrrhi notho vide Servium ad III. Æneidos.

d *Ut quiſque natu eſt maximus*] De Suèdis vide Brigittam IV, 3. De Danis Saxonem XII. & XIII. Appianus Mithridatico διηκάντα τ πρεσβύτερον ἄρχειν: *Æquum judicabat regnum eſſe natu maximi.* Nicetas Choniates Joanne Comneno: ἡ φύσις τοῖς πρωτοτόκοις παισὶ τῆ τάξει ἐμμένουσα τὰ πρωτεῖα βραβεύειν εἴωθε. παρὸ ὁ θεὸς οὐκ ἔστιν ὅτε τοῖς τ πρεσβυτέροις μιγίσταις ἀεὶ πως φιλεῖ γενέσθ: *Natura quidem ſuum ſequens ordinem primum natos honorat. At Deus non ſemper in maximis privilegiis eum ordinem inſiſtit.* idem Manuele de Iſaacio loquens: ὅπερ γενόμενος εἰς τὴν διαδοχὴν τ βασιλείας καλεῖ ἀφ' *Naſcendi ordine ad regni ſucceſſionem vocatus.* Apud Joſephum Antipater dicebat, Hyrcani ἀρχὴν εἶναι διὰ τὸ πρεσβεῖον: *principatum eſſe ob naſcendi ordinem.* vide & Leunclavium Turcicorum XVI.

GRONOVII.

75 *Atheas*] Ateas.

76 *Sanguine non attingunt*] Ut affines ejus, qui regnum poſtremus ex ſuperiore familia regum obtinuit.

77 *Artabazanes*] Sic vocatur Herodoto lib. 7. qui Juſtino Artemenes.

78 *Jus gentium*] Lib. 34, 3. & naturæ jus lib. 21, 1.

79 *Ptolemæus*] Qui maximum natu Ptol. Ceraunum ſprevit, & minorem ejus fratrem Ptol. Philadelphum ſibi ſuffecit.

heredibus tenebitur pro ipſorum partibus [80] æſtimationem rependere, ſi & quatenus id fieri poteſt.

XIV. At ea regna quæ populi libero conſenſu facta ſunt hereditaria, ex præſumta populi voluntate deferuntur. Præſumitur autem populus id voluiſſe quod maxime expedit. Hinc primum illud naſcitur, ut [e] ni aliud lex aut mos ferat (ſicut Thebis Bœotiis regnum fuiſſe inter mares dividuum ex [f] Zethi & Amphionis, itemque ex Oedipodis filiorum hiſtoria apparet, & vetus Attica inter Pandionis liberos diviſa eſt; & quæ circa Rhodum inter Camirum, Ialyſum, Lindum fratres; & regnum Argivum inter [81] quatuor Perſei filios) [82] individuum ſit regnum, quia id ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Juſtinus libro XXI, *Firmius futurum eſſe regnum, ſi penes unum remanſiſſet, quam ſi portionibus inter filios divideretur, arbitrabantur.*

XV. Alterum, ut ſucceſſio ſtet [83] intra eos qui deſcendunt a primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa cenſetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius libro X. *In eadem domo familiaque imperii vires remanſuras eſſe: hereditarium imperium ſtirpem regiam vindicaturam: aſſuetos eſſe ipſum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere niſi genitum ut regnaret.*

XVI. Tertio, ne ſuccedant niſi qui nati ſunt ſecundum patriæ leges: non naturales tantum, quia [84] ad contemtum patent, quo-

GROTII.

e *Ni aliud lex aut mos ferat*] Dardanus & Laſius pariter in Troja regnarunt. Servius ad illud II. Æneidos: *Sociique penates.* In Creta Minos & Rhadamanthus. Julianus contra Chriſtianos. Albæ Numitor & Amulius, ut quidem ait ſcriptor de viris illuſtribus. Alii enim Numitori pecunias, regnum Amulio ceſſiſſe ajunt, ut Plutarchus: ſicut & Eteocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obveniſſe quidam prodidere. Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves & ſpes ex maritimis expeditionibus.

f *Zethi & Amphionis*] Euripides Hercule furente:

Τὸν λευκοπώλου περὶ τυραννίδος χθονὸς
Ἀμφίον' τε καὶ Ζῆθον ἐκγόνω Διός.
Regnum priuſquam venit ad claros equis
Amphionem Zethumque, progenatos Jove.

GRONOVII.

80 *Æſtimationem rependere*] Opulentum pro dignitate familiæ ſumtum præbere.

81 *Quatuor Perſei filios*] Electryona Alcmenes patrem, Meſtora Pterelæ proavum, Sthenelum Euryſthei patrem, Alcæum Amphitruonis. Quamquam & Perſes Helam vel Elium genuiſſe dicatur.

82 *Individuum ſit*] Ne dividatur inter ſucceſſores, quamvis paris gradus, ſed ut univerſum uni acquiratur.

83 *Intra eos qui deſcendunt*] Sic quum Hephæſtion gratia Alexandri nixus Sidonis regnum deferret hoſpitibus ſuis, nobilibus juvenibus, negaverunt illi patrio more in id faſtigium recipi, niſi regia ſtirpe ortum. Curt. 4, 1.

84 *Ad contemtum patent*] Carent veneratione atque auctoritate ob favorem matrimonii.

Gro-

quorum matrem pater justo conjugio dignatus non est, & præterea quia [85] minus certi habentur: at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem, quæ haberi potest ad vitandas controversias: quæ causa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Perseo majori regnum deberi existimaverint, quod Demetrius justa matrefamilias natus esset. Et [86] apud Ovidium legimus: *Livius lib. XXXIX.*

At nec nupta quidem, tedaque accepta jugali:
Cur nisi ne caperes regna paterna nothus?

sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis spes concipitur:

Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus.

XVII. Quartum, ut inter eos qui pariter in hereditatem admitterentur, sive [87] quia unius sunt gradus, sive quia in parentum suorum gradum succedunt, [g] præferantur mares feminis: ideo quod mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes magis idonei feminis censentur.

XVIII. 1. Quintum, ut inter mares, aut inter feminas ubi mares deficiunt, [h] præferatur natu maximus; [88] quod is judicio aut perfectior jam esse, aut prius futurus creditur. Cyrus apud Xenophontem: *τὸ προηγεῖσθαι προσάτ[ω τῷ πρεσβυτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλείονων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ*: *imperium relinquo majori natu, ut quem par est rerum esse peritiorem.* Quia vero hæc ætatis

GROTII.

g *Præferantur mares feminis*] Vide Nicetam Choniatem Manuele, libro IV.

h *Præferatur natu maximus*] Homerus de regno Cretenti Iliad. N

Ἡμῶν δ' ἀμφοτέρωθεν ἴσον γίνεται, ὅσσ' ἐν ἑκάστῃ,
Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερός γε γεγάτει καὶ πλείονα οἶδε.
Nostrum utrique solum patrium fuit & genus unum,
Juppiter at senior rerumque peritior idem.

Ubi sapienter Homerus, ut solet, causam reddidit, cur majores natu in regnis præfati, valentem ὅτι τὸ πολὺ, ut plerumque, id enim in talibus sufficit: *τῷ νέῳ τῷ πρεσβυτέρῳ τὴν βασιλείαν παιδὶ διδόντος τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν*, ait Zosimus libro II, de Persarum lege: *cum ius daret e regum filiis natu maximo summam rerum.* Periander in regnum Corinthiorum patri successit *κατὰ πρεσβεῖον* ordine nascendi. Ita Nicolaus Damascenus in excerptis quæ beneficio viri maximi Nicolai Peiresii habemus.

GRONOVII.

85 *Minus certi*] Stat. 2. Theb. 444. *Pudet hen plebisque patrumque, Ne toties incerta ferant, mutentque gementes Imperia, & dubio pigeat servire tyranno.*

86 *Apud Ovidium*] In epist. Phædræ ad Hippolytum.

87 *Quia unius*] Sive per capita, sive per stirpes succedant.

88 *Quod is judicio*] Sic Demetrius Poliorcetes apud Macedones allegat contra Cassandri filios adolescentes ætatis experimenta. Justin. 16, 1.

[89] ætatis præstantia temporaria est duntaxat, sexus autem perpe-
Polym. tua, ideo sexus prærogativa potior est quam ætatis. Sic Herodotus, cum dixisset Andromedæ filium Persam Cepheo in regnum successisse, causam reddit: ἐτύγχανε γὰρ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἄρσενος γόνου. *nullos enim Cepheus habebat liberos mares.* Et,
v Lib. 16. Diodoro narrante, Teuthras Mysiæ regnum filiæ Argiopæ reliquit ἄπαιδι οὖσι ἀρρένων non habens mares liberos. Sic Trogus dixit ad filiam pertinuisse Medorum imperium; quod nullum Astyagi virilis sexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ suæ deberi: οὐδὲ γὰρ ἔστι μοι, inquiens, ἄρρην παῖς γνήσιος, *neque enim est mihi legitimus filius mas.* De Latino rege Virgilius:

Filius huic fato divûm prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est:
Sola domum & tantas servabat filia sedes.

Pausl. III. Sic ante [90] Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ successit [91] Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo [92] Helenæ liberi, quia mares filii non extabant; & Eurystheo in Mycenarum
Lib. II. imperium successit Atreus ejus avunculus, notante Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum [93] ad Creusam, Thebanum ad Antigonem perveniisse notatur, quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei [k] ex filia nepotem.

2. Unde & illud intelligere datur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum ut capaces sint juxta cæteros, salva tamen sexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & sexus, & ætatis, quatenus in hac re a populo

GROTII.

i *Ad Creusam*] Vide Euripidem Ione.

k *Ex filia nepotem*] Et si sine stirpe mortuus fuisset Orestes, in eodem regno Argolico successisset ei Electra, ut ex Euripidis Taurica Iphigenea discimus. Sic Calydonis regnum pervenit ad Andræmona Oenei generum, Asterii regnum ad generum Minoa, ut refert Apollodorus, addita causa quod liberi mares nulli essent.

GRONOVII.

89 *Ætatis præstantia temporaria*] Ut quis sit intra tutelæ suæ annos, aut fœmina ætate maturior sit, id brevi post cessat; quæ autem fœmina nata est, semper manet fœmina, & sic inferior sexu; ideo vel puer præfertur virgini aut matronæ.

90 *Heraclidarum*] Qui 80 post Trojam captam anno Peloponnesum occuparunt ducibus Temeno, Cresphonte, Aristodemo, Vellej. 1, 2.

91 *Sparte filia*] Sed & maritus ejus Lacedæmon Eurotæ frater uterinus.

92 *Helenæ liberi*] Hermione cum marito Oreste.

93 *Ad Creusam*] Habet ex Euripidis Ione v. 178. Non ponitur tamen inter reges Atticæ Xuthus maritus ejus, neque Ion filius: sed Erechtheo successerunt Cecrops minor & Pandion filii: Xuthus autem dux Athenarum vocatur Pausaniæ, & Ion coloniæ Ionum in Asia conditor.

Gro-

Digitized by Google

populo conſideratur, ita perſonæ adhæret ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars ſit hereditatis. Et verius eſt eſſe [1] [94] hereditatem quandam, ſed ſeparatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibuſdam, [95] emphyteuſi, [96] jure patronatus, & [97] jure præcipui quod dicitur, conſpicitur. Unde ſequitur, ut regnum ad eum pertineat qui & bonorum heres eſſe poſſit ſi velit, ſed ita [99] ut etiam [98] ſine bonis & eorum onere poſſit adiri.

GROTII.

1 *Hereditatem quandam*] Putavit Innocentius III. talis regni ſucceſſionem amitti ab eo qui ultima defuncti mandata non impleverit. c. licet: de voto.

GRONOVII.

94 *Hereditatem quandam*] Jus hereditarium vel dignitatem. Alioqui Tacito per invidiam imperium Rom. vocatur unius familiæ hereditas, 1. hiſt. 16.

95 *Emphyteuſi*] Quum fundus in perpetuum aut plures annos utendus fruendus traditur ſtatuta penſione, ita ut etiam ad heredes tranſeat.

96 *Jure patronatus*] Videndus tit. Inſt. de adſignatione libertorum. Sic Lacedæmonii in tutela Claudiorum erant. Sueton. Lib. 6.

97 *Jure præcipui*] Præcipuum eſt legatum uni inter coheredes, quod is habeat præ cæteris & judicio familiæ erciſcundæ capere poſſit antequam aliæ partes diſtribuantur. Legatum per præceptionem. §. 2. Inſtit. de legat. Sueton. Galba cap. 5.

98 *Sine bonis*] Repudiata ſucceſſione in privato inſtrumento ac prædiis, quæ poſſedit deceſſor, ut patrimonium ſuum, non ut rem populi, ſimulque in debitis, quibus ille res privatas oneravit.

99 *Ut etiam ſine bonis & eorum onere poſſit adiri*] Periculoſe hoc dicitur, ſi trahatur, quo a politicis aulicis ſolet, quaſi Princeps deceſſoris nomina expungere non teneatur: præſertim ſi ex hiſtoria meminerimus, hac ipſa præſcriptione quoſdam principes uſos ad fraudandos credi-

tores publicos. Quod nihil aliud eſt, quam fidem tollere, præcipuum generis humani vinculum, & ipſos Principes quo tempore maxime pecunia indigent, pauperare atque nudos deſtituere. Nam quis mutuum dare velit, qui ſciat ſe recipere ſuum non poſſe, ſi moriatur Princeps ante ſolutionem? Ego & omni jure obligari Principem puto & Regem, ut ferat onus, quod deceſſor contraxit, & peſſime facere conſiliarios, qui aliud ſuggerunt Principi.

Creditores illi vel ſubjecti vel exteri ſunt: ſi exteri, famam vereri debet; ſi ſubjecti, non debet ſuorum injuria creſcere. Tum deceſſor & rex præſens moraliter ſunt una perſona. Unde vox illa, *Regem Galliæ non mori*. Quemadmodum & populus idem intelligitur qui ante centum annos fuit, ut eleganter diſputat auctor cap. 9. num. 8. Ergo quantum in ipſo eſt, quod recte faceret defunctus, idem ſibi quoque faciendum putet.

Populum voluiſſe, quam optimo jure regnum deferri, admitto: ſed ea phraſis haudquaquam excludit onera regni, quaſi ſubtrahere ſe illis poſſit ſucceſſor, & tantum voluptatibus & pompa regnum ſentire. Veteres ſic loquebantur, in omnibus magiſtratibus & ſacerdotiis deferendis. Feſtus: *Ut qui optima lege fuerint, adjici ſolet, cum quidam magiſtratus crearentur.* Cic. 2. Agrar. *Tum ii Decemviri eodem jure ſint quo qui optima lege.* Philipp. 5. *Demus igitur imperium Cæſari. Sit pro prætore, eo jure quo qui optimo.* Formula virginis Veſtalis capiendæ, Gell. 1, 12. *Uti quæ optima lege fuit, ita te, amata,*

adiri. Ratio eſt, quia populus regnum voluiſſe creditur quam [1] optimo jure deferri; nec quicquam ejus refert hereditas [2] rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem [3] non ob hoc elegerit, ſed [3] ut certi quid eſſet, & reverentia conciliaretur ex ſanguine: ſimulque ex genere & educatione ſpes eſſet præclaræ virtutis, & regni poſſeſſor regnum magis curaret animoſiuſque defenderet, ſi id ipſum iis eſſet relicturus quos ipſe [4] ob acceptum beneficium aut ob caritatem maximi faceret.

XX. Ubi vero mos ſuccedendi diverſus eſt in [5] allodiis & feudis, ſi regnum non ſit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamſi poſtea [6] hominium pro eo præſtetur, ſucceditur ex lege, qua in allodiis ſuccedebatur tempore regni inſtituti.

XXI. In iis autem regnis, quæ primitus data ſunt in feudum ab eo, qui plene dominus erat, ſequenda erit lex ſucceſſionis feudalis; non ſemper [7] Langobardica illa quam perſcriptam habemus,

capio. Sic cum Appius Claudius cenſor creatus, *ut qui optimo jure* (fuerat autem cenſura primum quinquennii, poſtea lege Æmilia intra annum & ſemeſtre coarctata eſt) pertenderet, ſe oportere quinquennalem cenſuram gerere: hanc enim *optimo jure* cenſuram eſſe, non illam anni & ſex menſium, oſtendit Sempronius Tribunus plebis ita accipiendam hanc formulam, ut ratio reip. & aliæ leges patiantur. Liv. 9, 34. Videndus locus. Nimirum auctoritatem, majeſtatem, facultatem pro imperio, & loco agendi tantum quantum qui maxime legitimam habuit, tribuit hæc formula, non muneribus oneribuſque officii, non legibus ſolvit.

Certe refert populi fidem publicam eſſe ſalvam. Eam autem ſuſtinet perſona quæ imperat. Refert populi ingentem numerum hominum bonorum, multas familias, non redigi ad egeſtatem, ſtatum amittere (quod quid aliud eſt quam civiliter mori) quia caput populi principem vel regem ſui patrimonii viſceribus adjuverunt. Facilius onus hoc fert princeps de largo erogaturus, & ipſum populum ad hoc adjutorem habiturus, quam privati, ab omnibus relicti, & de mediocri patrimonio, quod optime collocatum putabant, perdituri. Pudor eſt populi principem habuiſſe conturbatorem. Mala commendatio novi principatus eſt, famam & exiſtimationem defuncti non tueri.

1 *Optimo jure*] Vide ad Liv. 9, 39.

2 *Non ob hoc*] Ut tanquam heres id demum haberet ſucceſſor, quod ſupereſt, ſoluto ære alieno. l. 11. D. de jure fiſci.

3 *Ut certi quid*] Ne periclitaretur regnum vacua vel dubia poſſeſſione, utque ſucceſſor eſſet venerabilior communicata cum eo per conſanguinitatem deceſſoris majeſtate: & quia credibile eſt in ſpem regni educatos neceſſariis ad id artibus diligentius inſtrui.

4 *Ob acceptum*] A ſuis & illorum majoribus tranſmiſſum ipſum regnum. i. n. 9. Hoc pertinet etiam ad eos, qui liberi non ſunt.

5 *Allodiis*] Allodium proprium cujuſque liberi hominis patrimonium. Oppoſitum feudo, quod beneficio alterius obtinetur: unde in alode eſſe & ex beneficio obtineri pro diverſis ſtatuuntur in capitularibus Caroli M.

6 *Hominium*] Quod & homagium, jusjurandum fidelitatis.

7 *Langobardica*] Quia Langobardorum, Germanicæ gentis, in Italia regnantium inventum creditur jus feudorum, 1, 3, 21.

bemus, ſed quæ in gente quaque recepta fuit, quo tempore data eſt prima veſtitura. Nam Gothi, Vandali, Hunni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, ſuas ſinguli leges aut mores de feudis, non minus quam Langobardi, habuerunt.

XXII. 1. Frequens autem in regnis eſt alia quædam ſucceſſio, non hereditaria, ſed quæ [m] linealis (*a*) dicitur; in qua obſervari ſolet non jus illud ſubitionis in locum quæ repræſentatio dicitur, ſed jus transmittendi futuram ſucceſſionem, quaſi [8] delatam, lege ſcilicet [9] ex ſpe, quæ nihil ex ſe & naturaliter operatur, [10] jus quoddam verum excitante. quale ſcilicet jus eſt [n] in his quæ ex [11] ſtipulatione conditionata debentur: ita ut hoc ipſum jus in poſteros ex primo rege venientes neceſſario transeat, ſed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi poſſeſſoris primi gradus, tam qui vivunt quam qui mortui ſunt: tum

(*a*) cognatica

§. *Sub cond. Inſt. de V. O.*

GROTII.

m *Linealis*] Vide Cardinalem Tuſchum pract. concl. 88. verbo *regni ſucceſſio*: Guilielmum de Montisferrato de ſucceſſionibus regum, qui liber eſt in Oceano juris. Peregrinum de jure fiſci lib. I, tit. II. n. 44. & lib. V, tit. I. n. 109. Vide exempla talis ſucceſſionis in Norvagico regno apud eruditiſſimum ſummæque diligentiæ virum Johannem Pontanum hiſtoriæ Danicæ libro IX. conſuetudinibus Normanniæ de propinquioritate heredum, Johannem Serranum in Ludovico Groſſo, ſuper controverſia Bononienſi. Argentræus hiſtoria Britannica libro VI, c. 4. *In ſucceſſionibus liberi primogeniti, ſive ſint maſculi aut femellæ, & ſimiliter liberi ſecundogenitorum, ſi primogeniti abſque liberis ex proprio corpore deceſſerint, in ſucceſſione feudorum jure primogenitura repræſentant perſonas patrum ſuorum, & veniunt ad talia jura ſucceſſionum & primogenitura, ſicut eorum patres ſi viverent, eorum patruos, avunculos excludendo, ſecundum generalem & notoriam conſuetudinem, tam in ſucceſſionibus per rectam lineam quam a latere obvenientibus: & de uſu & conſuetudine ante dicta filia ſuccedit in feudis, ſive ſint Ducatus, Comitatus, Patria, aut Baronia, quamvismque magni & nobiles, & quod ita evenerat in Comitatibus Arteſii, Campaniæ, Toloſæ, & Britanniæ.* Talis ordo ſuccedendi præſcriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigiſmundo anno CIↃ CCCC XXXII. Et a Carolo Quinto Imperatore, & rege Hiſpaniæ Philippo II, in regnis ſuis ac principatibus, annis CIↃ IↃ LIV. & CIↃ IↃ XCIV.

n *In his quæ ex ſtipulatione conditionata debentur*] Item in legatis quorum dies ceſſit, non venit.

GRONOVII.

8 *Delatam lege*] Qua futurus regni heres, ſi, qui præcedit & regnat, prior mortuus fuiſſet, etſi moriatur ante regnantem, nec ad regnum pervenerit, jus tamen in regno ſuccedendi transfert in heredem ſuum, quaſi revera poſſediſſet. Qui ſemel proximus fuit, etſi non regnavit, ejus poſteri, quamdiu ſuperſtuut, excludunt alios propiores.

9 *Ex ſpe*] Qua deſtinabatur ſucceſſurus, qui obiit, ſi locus vacuus eſſet factus ante mortem ejus.

10 *Jus quoddam verum*] Ut mortuorum liberis & nepotibus jus ſit ex eo, quod illis deberetur, ſi vivi eſſent.

11 *Stipulatione conditionata*] §. 4. Inſtit. de verbor. oblig.

tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur [12] sexus primum, [13] deinde ætatis: Mortuorum autem jus [14] si prævaleat, transeat ad eos qui ab ipsis descendunt, pari rursum inter pares prærogativa sexus, ac deinceps ætatis, salvaque semper transmissione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus desint, venitur ad alios qui proximi sunt, aut si viverent essent, simili transmissione & inter pares in eadem linea observato discrimine sexus & ætatis, ita ut [15] ob sexum & ætatem nunquam transeatur de linea in lineam. Cui consequens est ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ; ad cujus exemplum etiam [16] majoratus jura in eo regno constituta sunt.

Covar. t. 2. pract. q. c. 38. num. 5. Molin. de primogen. Hisp. cap. 8.

2. Successionis autem hujus linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit [17] ex ordine qui in publicis cœtibus servatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit [18] spem a lege in jus animatam, ita ut a morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatica, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, sed postponuntur in eadem linea, ita ut etiam regressus ad eas sit, si propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus successionis, quatenus ab hereditaria differt, est spes populorum de optima educatione eorum qui spem regni habent justissimam; quales sunt quorum parentes si viverent essent successuri.

XXIII. Est & alia linealis successio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobilissimi regni exemplo [o] successio [19] juris Francici vulgo appellatur. Hæc quatenus a cognatica differt in hoc maxime introducta est, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum sanguinem imperium deveniret. In utraque

GROTII.

o *Successio juris Francici*] Vetus testimonium moris hujus Francici habes apud Agathiam libro II. Eadem fuit successio in Davidis stirpe post Solomonem. vide II Paralip. XX, 3.

GRONOVII.

12 *Sexus primum*] Ut primo mares, deinde fœminæ.

13 *Deinde ætatis*] Ut primo majores, post minores annis.

14 *Si prævaleat*] Si ille, qui mortuus est, siquidem superstes foret, deberet succedere ante illos, qui vivunt.

15 *Ob sexum & ætatem*] Ubi paris gradus sunt mas & fœmina, mas præfertur: si fœmina propior, aut fœminæ propioris liberi, præferuntur mari remotiori.

16 *Majoratus jura*] 2, 4. 10.

17 *Ex ordine qui in*] Ex consensu in comitiis.

18 *Spem a lege in jus*] Futuram successionem, per interpretationem legis, accipi quasi extitisset, & effectum habere.

19 *Juris Francici*] Ex lege Salica. De terra Salica nulla portio hereditatis mulieri veniat: sed ad virilem sexum tota terræ hereditas perveniat.

Gro-

utraque autem lineali ſucceſſione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo poſſeſſore remotiſſimo gradu diſtant, dum a primo rege deſcendant. Eſt & [p] ubi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio cognatica.

XXIV. [q] Poſſunt & alii ſucceſſionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet ut alienare poſſit. Licet enim exempli cauſa conſtituere, [r 20] ut qui ſibi quoque tempore futuri ſunt proximi ſuccedant in regnum, ſicut apud Numidas olim, puto tali ex cauſa, fratres liberis

GROTII.

p *Ubi deficiente agnatica ſubſtituitur ſucceſſio cognatica*] Ut in Provincia Narbonenſi. Vide Serranum Carolo VIII. Ex tali credo lege Theudericho ſine liberis functo ſororis filius Athalaricus ſucceſſit. Videtur & in Arragonia id olim valuiſſe.

q *Poſſunt & alii ſucceſſionum modi introduci*] Apud Æthiopes olim regibus ſuccedebant ſororum filii, narrante Nicolao Damaſceno. Idem apud Pictos uſurpatum, ſemperque ſucceſſiſſe cognatos per fœminas notat Beda. Tacitus de Germanis: *Sororum filiis apud avunculum idem, qui apud patrem honor. Quidam ſanctiorem arctioremque hunc nexum ſanguinis arbitrantur.* Apud Indos quoſdam idem fieri docet nos Oſorius, & alii.

r *Ut qui ſibi quoque tempore futuri ſunt proximi*] Id in Africa obtinuit ex Gizerichi teſtamento. Procopius Vandalicorum primo: χρόνον ὀλίγον Γιζερίχῳ διαζήσαντα ἀφίρητα ἅπαντα τὰ ἐν τῇ λιβύῃ ἔχειν, διαθήκας διαπεμψάμενον, ἐν αἷς ἄλλα τε πολλὰ βανδίλοις ἐπέσκηψε, καὶ τὴν βασιλείαν αἰεὶ βανδίλων εἰς τὸν ἐγγύτατα ἰέναι, ὃς ἂν ἐκ γένους ἄρρην αὐτῷ Γιζερίχῳ κατὰ γένος πρόσηκον, ἡλικίᾳ δὲ ἁπάντων τῶν αὐτοῦ ξυγγενῶν τὴν λιπαρεστάτην τύχοι. *Aliquanto poſt tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto teſtamento quo ſuum multa alia præceperat Vandalis, tum regnum Vandalicum ſemper venire voluit ad eum qui per lineam maſculinam ipſi Gizerichi genere proximus, & inter proximos maximus eſſet ætate.* Jornandes: *Gizerichus, diu regnans, ante obitum ſuorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipſos de regni ambitione eſſet diſſenſio, ſed ordine quiſque & gradu ſuo aliis ſupervenirent, id eſt ſeniori ſuo filio ſieret ſequens ſucceſſor, & rurſus ei poſterior ejus.* Victor Uticenſis lib. II. *Cui ſecundum conſtitutionem Gizerichi regis, eo quod major omnibus eſſet, regnum inter nepotes potiſſimum debebatur.* Hic ſemper ſpectatur non poſſeſſor ultimus, ſed primus regni acquiſitor. quod ſuccedendi genus ex ipſa ne Africa ſumſerit Gizerichus, ubi id valuiſſe in textu oſtendimus, an vero a quibuſdam Septentrionis noſtri populis, dubitari poteſt. Nam & apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum ſuccedere debebat, ſed ejuſdem generis Riſiulphus. teſtis Procopius Gothicorum III. Et in Hungaria regnum mortuo Iatra non liberis ejus ſed fratri jus fuiſſe narrat Nicetas Choniates de rebus Manuelis libro IV. Neſcio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas ſucceſſio, ſed obſcurius propolita a Conſtantino Porphyrogenneto de Adminiſtratione Imperii c. XXXVII. In Dania idem obſervatum tradit Crantzius Danicorum IV, & Suedicorum V. Etiam Albæ ſucceſſit Æneæ non Iulus Aſcanio majore filio Æneæ natus, ſed alter filius Æneæ Silvius.

GRONOVII.

20 *Ut qui ſibi quoque*] Ut ſemper ætate proximus defuncto ſuccedat. Hoc placuit in Demetrio Nicanore, Juſtin. 34, 3. in Mithridate Partho, idem 41, 5. in regno Numidiæ Maſæſuiorum, Livius 29, 29.

Digitized by Google

Livius lib. XXIX. Lib. XVI. L. Cum ita legatur. §. in fideicommisso. D. de leg. 2. Covar. 2. pr. quæst. c. 38. Molin. d. l. c. 6. n. 47.

liberis ultimi possessoris præferebantur. Idem in Arabia Felice usurpatum olim fuisse ex Strabone colligo. De Taurica Chersoneso idem recentiores prodidere: nec ita dudum est cum [s] apud Afros Maroci & Fessæ reges idem est factitatum. Atque hoc in dubio observandum in [21] fideicommisso quod familiæ relinquitur, verior est sententia, Romanis quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes alio detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad controversias de regnorum jure, quæ ob differentes jurisconsultorum sententias difficillimæ putantur.

XXV. Primum quæritur an filius a patre exheredari possit, ut ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, [22] patrimonialia a non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est, quin exheredatio procedat, cum a bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exheredatione, hic quoque habebunt locum: & si nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter [t] licita erit exheredatio [23] usque ad alimenta; aut etiam [24] sine ea exceptione, si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit unde ali possit. Sic Ruben a Jacobo [25] ob culpam privatus est jure primo nati, [26] Adonia regno [u] a Davide. Imo

GROTII.

s *Apud Afros Maroci & Fessæ reges*] Livius de Masinissa: *Militante eo pro Carthaginiensibus in Hispania, pater ejus moritur: (Galba nomen erat:) regnum ad fratrem regis Desalcen (mos etiam apud Numidas est) pervenit.* De Mauritania omni vide Marianam libro XXIX. Hinc sumto exemplo etiam apud Saracenos qui ex Africa in Hispaniam venerant, fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis; Rodericus Toletanus historiæ Arabum c. 6. Thuanus historiarum libro LXV. in anno CIↃ IↃ LXXVIII, de Hamete: *Quippe patris testamento ad regnum ordine post fratres vocatus, exclusis illorum filiis.* Idem succedendi genus valuisse & in Mexicano & in Peruano regno ex historiis illorum locorum observo.

t *Licita erit exheredatio*] De tali regno intelligendum quod ait Baldus in proœmio decretalium Gregorii, a rege successorem posse eligi e liberis quem velit. Exemplum est etiam in Mexicana historia.

u *A Davide*] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono.

GRONOVII.

21 *Fideicommisso quod familiæ*] Non uni personæ nisi fruendum, cæterum non alienandum, sed a primo fideicommissario ad secundum, a secundo ad tertium, & deinceps aliquem e familia eadem transferendum l. 54. D. ad l. Falcid.

22 *Patrimonialia*] 2, 6. 3. in quæ plenum jus habet testator, ut privatus in patrimonium.

23 *Usque ad alimenta*] Qualis quam minatur Chremes filio, Heauton. 5, 2. 15. ut sit nihil, nisi victus, vestitus, tectum, quo se receptet.

24 *Sine ea exceptione*] Ne alimentis quidem relatis: ut Augustum filiam Juliam tractasse voluit Tacitus. c. 50.

25 *Ob culpam*] Quod patris concubinam Bilham vitiasset. Genes. 35, 29. & 49, 4.

26 *Adonia*] Quod vivo patre regnum adfectasset. 1 Reg. 1, 5.

GRO-

Digitized by Google

Imo etiam pro tacite exheredato habebitur, qui grave crimen commiſerit in patrem, ſi nulla ſunt condonatæ culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditariis, idem non procedet, quia populus viam quidem elegit hereditariam, * ſed hereditariam [27] ab inteſtato. Multo minus procedet exheredatio in lineali ſucceſſione, ubi [28] nulla imitatione hereditatis ex dono populi regnum pervenit ad ſingulos, præſcripto ordine.

L. 88. §. 11. D. de leg. 3. l. Filio. §. Sejo, D. de adim. leg. Hoſtienſis & alii in c. licet, de voto.

XXVI. Similis eſt quæſtio, an abdicari poſſit regnum, aut jus ſuccedendi in regnum. Et quin pro ſe quiſque abdicare poſſit non eſt dubium: an & pro liberis, magis controverſum, ſed quod eadem diſtinctione expediri debet. Nam in hereditariis qui jus a ſe abdicat, in liberos nihil poteſt transferre. at in lineali ſucceſſione patris factum nocere non poteſt liberis natis, quia ſimul atque exiſtere cœperunt [29] jus proprium eis quæſitum eſt ex lege: ſed nec naſcituris, quia impedire non poteſt quin ad illos quoque [30] ſuo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obſtat [31] de transmiſſione quod diximus: eſt enim ea transmiſſio neceſſaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud intereſt inter natos & naſcituros, quod naſcituris nondum quæſitum ſit jus, atque ideo auferri iis poſſit populi voluntate, ſi etiam parentes quorum intereſt jus ad filios tranſire, jus illud remiſerint: quo pertinent ea quæ de derelictione [32] ſupra diximus.

XXVII. 1. [33] Solet & hoc quæri, an de ſucceſſione regni jus dicare

GRATII.

x *Sed hereditatem ab inteſtato*] Non teſtamento: non adoptione. Vide de Neapolitano regno Marianam libro xx.

GRONOVII.

27 *Ab inteſtato*] Ita ut de regno teſtandi arbitrium regi non permiſerit.

28 *Nulla imitatione*] Quia in ea non ſuccedunt, tanquam heredes defuncti regis, ſed quaſi ſingulos populus olim deſignaſſet & creaſſet.

29 *Jus proprium*] Non dependens a ſtatu parentis.

30 *Suo tempore*] Ubi nati fuerunt.

31 *De tranſmiſſione*] Quod non poſſit videri tranſire, quæ ceſſavit & abrupta eſt in abdicante ultimo poſſeſſore.

32 *Supra diximus*] 2, 3. 19.

33 *Solet & hoc &c.*] Negat vel regem nunc regentem, vel populum de ſucceſſione per transmiſſionem incerta, inter duos judicare poſſe judicio juriſdictionis. An hoc non eſt regem vel principem cogere, ut belli civilis ſemina relinquat, & vivus videnſque creſcere ſinat, cum poſſit in radice exſtinguere? Quid ſi ſic argumentemur. Cujus officium eſt conſulere populo & pacem ei præſtare, non modo in præſens, ſed etiam in longitudinem, quantum humanitus provideri poteſt, ejus eſt cognoſcere de ſucceſſione, præſertim inter cognatos, ut nunc eſt, ſubjectos ſuos. Atqui ergo. Ille excipit juriſdictionem non eſſe, niſi apud ſuperiorem, non modo perſonæ, ſed vel maxime cauſæ reſpectu.

Quod ſi ſic obluctemur: de quocunque jure ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet, de eo poteſt cognoſcere ac de-

debet rex regnans. Cauſa ſucceſſionis, de qua quæritur, eſt jus, de quo ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet. Neque enim dici poteſt, hos jus demum naſci poſt mortem regnantis, ob ea quæ ipſe tradidit num. 22. Extitit ergo ex quo illi pars familiæ ſunt facti, & ambigere cœperunt, ex quo uterque ſpem & potiores partes ſibi tribuit, etſi poſt mortem regnantis exercitium iſtius juris demum exſtat. Sic Darius Hyſtaſpis, ut vult Herodotus, inter Artabazanem & Xerxem filios cognovit, & hanc juriſdictionem, & illi, & omnis Perſarum populus tutam habuerunt. Sic Darius Nothus inter Artaxerxem & Cyrum minorem: Cyrus, cui judicium patris injuria videbatur, quique propterea improbo bello fratrem aggreſſus eſt, dignos conatibus eventus habuit. Rationem, quare ſucceſſionis cauſa non ſit ſub juriſdictione Regis nunc regnantis, edit ancipitem, & periculoſiſſimæ ſententiæ. Quia Rex nunc regnans nulla lege ſucceſſorem obligare poſſit. Hoc enim ſi verum eſt, prorſus gratuito bonus eſt ſucceſſor, & omnia pacta, fœdera, contractus, privilegia conceſſa revocandi jus eſt ſucceſſori, ſi libuerit. Certe aliter judicavit Titus, deliciæ generis humani, qui cum ex inſtituto Tiberii omnes dehinc Cæſares beneficia a ſuperioribus conceſſa Principibus aliter rata non haberent, quam ſi eadem iidem & ipſi dediſſent, præterita omnia uno confirmavit edicto, nec a ſe peti paſſus eſt. Sueton. Tito cap. 5. En conditorem præclarum hujus juris Tiberium, ſed & imitatorem non meliorem habemus C. Caligulam, qui prolata Divi Julii & Auguſti de civitate Romana data diplomata, ut vetera & obſoleta delebat. Sueton. Cal. 38. Quid vero Lycurgus tam ineptus fuit, ut Reges Lacedæmoniorum, ante liberos & poteſtatis incircumſcriptæ, ipſe Regiæ familiæ & Regis tutor interim regnans legibus obligavit? Cur vero qui ſecuti ſunt, tam ſtulti, tam male Politici, & ignorantes juris ſui fuerunt, ut illi tam duræ moleſtæque Lycurgi diſciplinæ parerent? Poterant enim dicere cum Politicis novis Lycurgum nulla lege obligare ſucceſſorem potuiſſe. Valet hic quoque quod dictum eſt, Regem & ſucceſſorem vel deceſſorem ejus eſſe quod una perſona. Itaque qua ſe lege obligarit Rex, quæ quidem juſta ſit & ſervari poſſit, eadem ſucceſſorem tanquam ſua, donec impleatur, teneri puto. Sed hoc ſequitur ex illa magnifica doctrina, quam ſupra accepimus, ſua quoque lege neminem obligari. Imo ad impia & vetita divino & humano jure nulla lege obligatur ſucceſſor: ad juſta & utilia omnibus modis obligatur, & quidem magis, ſi deceſſoris placitum & pronuſſum interceſſit: ad juſta ob pactionem, etſi gravia & damnoſa paciſcenti, quæ tamen neceſſitas utilitaſque præſens imperavit, ita, ut niſi valde ſenſim ac molliter, minimaque cum querela eorum, quorum intereſt, recedere debeat.

Succeſſio, inquit, non eſt ſub jure imperii. Concedo in illis regnis, in quibus jure ſucceditur, quamdiu lex ipſa ſufficit ad deſtinandum ſucceſſorem. At ubi ambigitur inter duos, eandem legem utroque ad ſe trahente, quis erit ejus interpres? niſi arma volet, haud dubie vel tutor legis, qui eſt vivens rex, vel auctor qui eſt populus; quidquid etiam dedignetur Grotius, etſi ad poſtremum admittat, quaſi conſilium dans, non ullum jus tribuens. Populum dicit omnem a ſe juriſdictionem in Regem & regiam familiam tranſtuliſſe, nec ullas ejus durante illa reliquias habere. Quaſi vero quod omnibus privatis conceſſum eſt, ut cum jure introducto uti non licet, regreſſus detur ad merum jus naturæ, ut etiam communia quis invadere poſſit, ut ceſſantibus judiciis, ipſe ſibi judex vindexque eſſe, id ſoli populo non liceat. Sic illudunt nobis imperii ſummi interpretes per vocabulum populi. Quidquid reges faciant, licet, quia ſunt pro populo, repræſentant populum, creditur id facere populus: tum populus poteſt omnia.

Ubi

dicare poſſit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per ſe, aut per judices datos. Negandum utrumque eſt de [34] judicio jurisdictionis. Nam juriſdictio non eſt niſi apud ſuperiorem, [35] non nuda ratione habita perſonæ, ſed cauſæ ſimul, quæ ſpectanda eſt cum ſuis circumſtantiis. Eſt autem [y] cauſa ſucceſſionis non ſubjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare poteſt ſucceſſorem. Succeſſio enim imperii non eſt ſub jure imperii, ac proinde manſit in ſtatu naturali, quo nulla erat juriſdictio.

2. Attamen ſi controverſi juris ſit ſucceſſio, recte & pie facient [36] qui jus vindicant, ſi de arbitris inter ſe conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem a ſe juriſdictionem in regem & regiam familiam tranſtulit, nec ea durante ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen ſi de primæva populi voluntate quæſtio incidat, [z] non abs re erit populum qui nunc eſt, quique [37] idem cum eo qui olim fuit cenſetur, ſuum ſuper ea re ſenſum exprimere, qui ſequendus erit, niſi ſatis certo conſtet olim aliam fuiſſe populi voluntatem, & ex ea jus quæſitum. Sic Euphaes Rex Meſſeniis permiſit diſpicere quem ex regali Æpytidarum genere regnare oporteret: & de Xerxis & Artabazanis controverſia [38] populus cognovit.

Pauſ. l. IV. Juſt. lib. II. Plut. de amor. frat. Herom. Il. q. 2. Tir. de primog. qu. 31.

XXVIII. Ut ad alia veniamus, filium qui ante regni adeptionem natus eſt, in regno individuo præferendum ei qui in regia fortuna natus eſt, in quavis ſucceſſionis ſpecie verum eſt. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris,

Ubi aliquid populo agendum in Principem, tum pupillus, infans, omnis juris expers populus eſt. Tum populo nihil vilius, & magis recte pieque faciunt, qui de arbitris conveniunt, quam populum, puta per ordines & comitia, faciunt arbitrum. Quaſi quidquam magis rectum piumque ſit, quam non invitis imperare. Dein rectum illud piumque ab eo, qui vires & factionem habet, quomodo exſpectabo?

GRONOVII.

y *Cauſa ſucceſſionis non ſubjecta regi*] De Galliæ regno vide Thuanum libro CV. anno CIↃ IↃ XCIII. vide & Guicciardinum.

z *Non abs re erit populum*] Sive in conventu Ordinum, ut factum in Anglia & Scotia, teſte Camdeno in annis CIↃ IↃ LXXI. & LXXII. ſive per delegatos ad id negotium, ut factum in Aragonia teſte Mariana libro XX.

GRONOVII.

34 *Judicio juriſdictionis*] Quod habeat vim definitivam & imperantem, ut cum Prætor jus dicit inter partes.

35 *Non mala ratione*] Intellige ſuperiorem, non tantum eo, quod illi ſubjecta ſit perſona litigans, ſed & inprimis, quod ad forum ejus cauſa pertineat.

36 *Qui jus vindicant*] Certant & ſingali contra alios ſibi ſucceſſionem deberi contendunt.

37 *Idem cum eo*] 2, 9. 3.

38 *Populus cognovit*] Herodotus ſcribit ipſum Darium inter liberos cognoviſſe, quod reperire in Græciam expeditionem vellet, nec liceret regi Perſarum in expeditionem ire, niſi ſucceſſore declarato, lib. 7. Juſtin. Artaphernem patruum domi audita cauſa Xerxem præpoſuiſſe, lib. 2.

Gro-

teris, in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsita. Qui autem partem ferret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium qui [39] ante primam vestituram natus est. Sed & in lineali successione [40] simul atque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberis ante natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec [41] ex post facto cessat, [42] nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Persida inter [43] Cyrum [a] & Arsicam, in Judæa inter Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit; & in Germania, non sine armis tamen, [b] inter Ottonem primum & Henricum.

XXIX. Quod autem [44] Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria est ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ primævæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quo argumento nixus videtur fuisse [45] Ludovicus adversus Galeatium fratrem in controversia ducatus Mediolanensis. Nam [c] in Persida Xerxes, qui contra fratrem

GROTII.

a *Et Arsicam*] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide Plutarchum Artaxerxe.

b *Inter Ottonem primum & Henricum*] Vide hac de re Sigebertum, & notata ad librum III Witikindi. Bajazetes & Gemes inter se de Turcico regno certarunt, major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti, prævaluit Bajazetes. Mariana libro XXIV. Constantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius πεπευσεγενητο. Zonaras. Vide Corsetum tract. de prole regali III parte, quæstione 26.

c *In Persida Xerxes*] Imo & Xerxi socius regni factus Artaxerxes, non autem Darius & Hystaspes, majores, sed ante adeptum imperium geniti. At forte verum est regnum Persidis pependisse a populi suffragiis, sed intra gentem regiam conclusis. Nam id de Arsacidis, qui Parthi Persis imperavere, tradidit Ammianus libro XXIII. & de Persis, qui iisdem Parthis successere, Zonaras in Justino.

GRONOVII.

39 *Ante primam*] Priusquam feudum conferretur in patrem.

40 *Simul atque regnum*] Statim, ex quo regnum in familia fixum est, omnibus ejus familiæ partibus jam existentibus spes succedendi loco vacuo facto data est.

41 *Ex post facto*] Ex eo quod alii subnascuntur.

42 *Nisi quod ex privilegio*] Si non existat nisi filia, tamdiu spes successionis incerta est, quamdiu ei frater gigni potest, quippe qui præferatur.

43 *Cyrum & Arsicam*] Cyrum minorem & illum qui postea Artaxerxes Mnemon dictus Darii secundi heres.

44 *Sparta aliter*] Herod. lib. 7. initio.

45 *Ludovicus*] Sforza cognomento. Pa. Jovius 2, hist. p. 39.

GRO-

trem [46] Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus notat, potentia Atoſſæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perſide cum eadem poſtea controverſia nata eſſet, ut jam attigimus, [47] inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum Darii & Pariſatidis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus eſt.

XXX. 1. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis ſingularibus, [d] an [48] nepos ex filio priore filio poſteriori ſit præferendus. Sed hoc in lineali ſucceſſione difficultatem nullam habet: ibi enim [49] mortui pro vivis habentur in hoc, ut in liberos transmittant: quare in tali ſucceſſione ſine ullo ætatis reſpectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia, primo nati: quia nec ætas nec ſexus efficiunt, ut deferatur linea. At in hereditariis dividuis [50] concurrent ad partes, niſi in iſtis regionibus ubi [51] ſubitio in locum non obſervatur, [e] ut olim in Germania apud populos pleroſque. ſero enim nepotes admiſſi ſunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius eſt locum eſſe vicariæ iſti ſucceſſioni, quia natura ei favet, ut ſupra diximus. *Hot. Ill. q. 3. Tiraq. de prim. 9. 40. Molin. de prim. l. III. c. 6. Wittich. Sax. hiſt. II. Molin. de prim. l. III. c. 8.*

2. Quod ſi aperte jure civili regionis introducta ſit ſubitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam ſi in aliqua lege [52] proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ ſunt: quod apparebit leges ipſas inſpicienti. Sed hæc ratio optima eſt, quod in materia favorabili [53] dictionum ſignificatio extendenda eſt ad omnem prie-

GROTII.

d *An nepos ex filio priore, filio poſteriori ſit præferendus*] Vide Chopinum de domanio lib. II. Thomam Grammaticum deciſione Neapolitana 1. Johannem le Cirier de primogenitura, qui liber inſertus eſt in Oceanum juris. Marianam libro XX. & libro XXVI. Crometum libro XXX.

e *Ut olim in Germania*] Vide quæ ſupra notavimus ad §. X. Ea de cauſa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito. Vide apud Reinkingium lib. I, claſſe IV. c. XVII. n. 35.

GRONOVII.

46 *Artabazanem*] Sic vocatur Herodoto 7. qui Juſtino Ariamenes, 2.

47 *Inter Artaxerxem*] Hic Artaxerxem vocat, quem prænum. vocavit Arſicam, quaſi duæ eſſent hiſtoriæ diverſæ, cum ſit eadem, & ille, qui prius appellabatur Arſica, mutato nomine dicèretur Artaxerxes.

48 *Nepos ex filio*] Ut inter Archagathum Archagathi F. Agathoclis N. & Agathoclem ejuſdem Siciliæ tyranni filium. Juſtin. 23, 2. inter Antiochum Eupatora & Demetrium Sotera. 34, 2.

49 *Mortui pro vivis*] Defuncti, qui ſpem habuerunt ſucceſſionis, & ſucceſſiſſent, ſi illi qui præcedebat eos, ſuperſtites fuiſſent, conſiderantur, quaſi revera ſucceſſerint, & illorum liberi alios excludunt.

50 *Concurrent ad partes*] Nepos ex priore filio partem ſui patris, ſi viveret, accipiet.

51 *Subitio in*] Repræſentatio vel ſucceſſio in ſtirpes.

52 *Proximi*] Quæ vox videri poſſet favere filio minori contra majoris fratris nepotem: nam filius utique propior quam nepos.

53 *Dictionum*] Alciat. 8, Parerg. 15.

GRO-

prietatem, non [54] vulgarem tantum, ſed & [55] artificialem, ita ut ſub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & ſub nomine mortis [56] mors civilis, quia leges ita loqui conſueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is [57] quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi ſubitio in locum excluſa non eſt, neque ſemper nepos, neque ſemper filius ſecundo genitus præferuntur, ſed ut inter pares, quippe [58] juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam [59] in ætatis privilegium non ſuccedi in regnis hereditariis ſupra diximus. Apud Corinthios ſuccedebat ὁ πρεσβύτατος ἀπὸ τῶν ἐκγόνων, ex liberis defuncti regis is qui natu eſſet maximus, ut ex Diodori Siculi libro ſexto exſcripſit Georgius Monachus. Sic & apud Vandalos, cauto ut hæres eſſet qui ſanguine proximus & maximus eſſet natu, [f] prælatus filius ſecundus natu major filii primi filio. Sic in Sicilia [61] Robertus prælatus eſt [62] Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum eſſet Sicilia, ſed quod regnum eſſet hereditarium.

Procop. bell. Va. l. III. — *Conr. Vicerius vita Hen. VII.*

3. Exſtat ſimilis ſucceſſionis vetus in Francorum regno exemplum in Guntrano, ſed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane deſierat. At poſtquam ſine ulla electione linealis agnatica ſucceſſio introducta eſt, res caret controverſia, ut olim apud Spartanos, ubi [63] ad Heraclidas regno delato ſimilis exſtitit ſucceſſio linealis agnatica. Ideo Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo ſuo Cleonymo ante-

Aymo. lib. III. c. 62.

GRUTIL.

f *Prælatus filius ſecundus natu major filii primi filio*] Henricus Genzonis filius Gundemundo; de tali ſucceſſione vide quæ ſupra in textu & Notis §. XXIV.

GRONOVII.

54 *Vulgarem*] Quæ apud omnes recepta eſt.

55 *Artificialem*] Quam docti per interpretationem fecerunt.

56 *Mors civilis*] Cum civitas & libertas adimitur.

57 *Quem lex in*] Nepos v. g. repræſentans patrem.

58 *Juris effectu*] Etſi natura differant.

59 *In ætatis privilegium*] Majoratus jus non transfertur ad filium, ut patruo præferatur, quia pater ejus prælatus eſt.

60 *Conr. Vicerius vita Henr. VII.*] p. 463. Reuberi.

61 *Robertus*] Caroli II. filius.

62 *Martelli*] Caroli Martelli.

63 *Ad Heraclidas*] Hæc verba repugnant ſuperioribus num. 29. Nam quod ait Spartæ factum, ut nato ante regnum præferatur natus jam regi, id in ſucceſſione lineari agnatica locum non habet, in qua transmittitur etiam ſpes ſucceſſionis adjuta lege, ſup. n. 22, & 23. Neque excuſat auctorem, quod addit, regno ad Heraclidas delato, nam quod relatum eſt num. 29. dicit apud Herodotum Heraclides Demaratus, tanquam obtinens etiam inter Heraclidas. Cleonymus autem repudiatus eſt, non ob legem ſucceſſionis, ſed propter mores & violentum ingenium: quare ille, quod injuriam ſibi factam putaret, impulit Pyrrhum ad bellum Spartiatis inferendum. Plutarch. Pyrrh.

GRO-

antepositus est. Sed & in cognatica lineali successione praferetur nepos: ut in Anglia [g] Joannes Eduardi nepos ex primogenito, ejusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Castellæ regno lege cautum est. *Plut. Lyc. Just. hist. III. Paus. III.*

XXXI. Pari distinctione respondendum est ad quæstionem inter fratrem superstitem ultimi regis, [64] & fratris majoris filium, nisi quod sciendum est multis in locis inter liberos successionem [65] in gradum mortui esse receptam, ubi recepta non sit in limite transverso. Sed ubi jus non est manifestum, [h] in partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis [66] nempe avitis. Nec obstat quod hoc jus in fratrum filiis [67] προνόμιον vocat Justinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, sed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæstiones quas profert Emanuel Costa. *Nov. 118.*

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait; recte, non in lineali tantum successione, sed & in hereditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui observatur: non item in regnis quæ verbis præcisis [68] gradum naturalem spectant: in his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior. *L. Tutelæ §. sed si etiam. D. de leg. tutoribus.*

XXXIII. Addit, nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob sexum scilicet: cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione, quæ etiam inter liberos [69] gradum solum spectet.

XXXIV. Adjicit, minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; [i] quod in lineali cognatica successione verum

GROTII.

g *Johannes Eduardi nepos*] Vide Serranum Carolo Sapiente: & Marianam libro XVIII. qui ab Eduardi filiis ne controversiam quidem motam ait. Idem Mariana cum libro XIV. egisset de controversia inter Alfonsi filium & nepotem ex filio, a conventu ait pro Sancio filio pronuntiatum, incertum jure an injuria.

h *In partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est*] Vide de Joanne & Arto Serranum in Philippo Augusto. Idem in Britannia Armorica pro lineali successione judicatum narrat in Philippo Valesio & Carolo VIII.

i *Quod in lineali successione verum est*] Idque in Lusitania probat Mariana libro XXVI. Tamen contra id Emanuelem ait Imperatori Maximiliano prælatum, gentis studiis. Sic idem libro XII. quod in Castellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ sororis minoris defuncti regis Henrici prælatus est Blancæ, sorori majori ejusdem regis, Galliæ odio factum ait, in quam Blanca innupserat.

GRONOVII.

64 *Et fratris majoris*] Si rex moriens sine liberis relinquat ex proximo fratre, etiam mortuo, filium & fratrem tertium.

65 *In gradum mortui*] Nepotem ex filio, qui ante possessum regnum obiit, præferri patruo, ubi non fratris majoris filius præfertur fratri minori.

66 *Nempe avitis*] Non noviter quæsitis.

67 Προνόμιον] Privilegium.

68 *Gradum naturalem*] Ordinem nascendi.

69 *Gradum solum*] Non etiam sexum.

rum eſt, in hereditaria non item, niſi lex ſpecialis oſtendatur. Nec ratio allegata ſufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat excluſurus: id enim eveniſſet ob præſtantiam mere perſonalem quæ non tranſit.

XXXV. Quod addit veriſimilius ſibi videri, ut neptis ex filio primogenito [70] filium excludat, in regnis hereditariis recipi non poteſt, etiam admiſſa in vicem mortui ſubitione: ea enim efficit, ut capax ſit ſucceſſionis: ſed inter capaces valere debet ſexus privilegium.

(a) *Ileſia. l. VI. hiſt. Pont. cap. X. Aſſit. c. I, col. 5. n. 20. de natura ſucced. Aguirr. apol. n. 82.*

XXXVI. (*a*) Atque ideo [k] in Arragoniæ regno filius ſororis filiæ fratris prælatus eſt.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis poſtponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

GROTII.

k *In Arragonia regno*] Olim ibi creditum ait Mariana, fratrem regis, non filias, debere ſuccedere. Poſtea vero linealem ſucceſſionem ita placuiſſe, ut ſororis filius iis qui ex fratre, ſed remotiore gradu veniebant, præferretur: libris XV, 13. XIX, 21. XX, 2. & 8. Idem libro XXIV de Alfonſo agens: *Ad Arragonii regni hereditatem nepotes Ferdinandi filiis: ex filia etiam, ſi maſcula proles deeſſet, filiabus ejuſdem præferendos ſanxit:* additque: *Sic ſæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur.* Vide eundem Marianam libro XXVII, 3.

GROMOVII.

70 *Filium*] Suum patruum.

CAPUT VIII.

De acquiſitionibus, quæ vulgo dicuntur juris gentium.

I. *Multa dici juris gentium, quæ ſi proprie loquamur talia non ſint.*

II. *Piſces & feras ſtagnis aut vivariis incluſas in dominio eſſe jure naturali, contra quam jure Romano proditum eſt.*

III. *Feras ſi aufugerint non deſinere eorum eſſe, qui ceperant, ſi recte agnoſci poſſint.*

IV. *Poſſeſſio an per inſtrumenta acquiratur, & quomodo.*

V. *Ut fere regum ſint, non eſſe contra jus gentium.*

VI. *Rerum aliarum hero carentium quomodo acquiratur poſſeſſio.*

VII. *Theſaurus cui cedat naturaliter: & legum circa hoc varietas.*

VIII. *Quæ jure Romano de inſulis & alluvionibus ſunt prodita, nec naturalia eſſe, nec juris gentium.*

IX. *Naturaliter inſulam in flumine & alveum exſiccatum ejus eſſe, cujus eſt flumen aut pars fluminis, id eſt, populi.*

X. *Inun-*

Digitized by Google

X. *Inundatione naturaliter dominium agri non amitti.*
XI. *Alluviones quoque in dubio esse populi.*
XII. *Sed concessas videri his quorum agri alium finem quam flumen non habent:*
XIII. *Idem censendum de relicta ripa & siccata alvei parte.*
XIV. *Quid pro alluvione, quid pro insula habendum.*
XV. *Quando vasallis cedant alluviones.*
XVI. *Solvuntur argumenta quibus Romani jus suum quasi naturale defendunt.*
XVII. *Via naturaliter alluvionem impedit.*
XVIII. *Naturale non esse ut partus solum ventrem sequatur.*
XIX. *Naturaliter ut confusione, ita specificatione ex materia aliena rem fieri communem:*
XX. *Etiam si materia mala fide attrectata sit.*
XXI. *Naturale non esse ut per prævalentiam res minor potiori cedat: ubi & alii Romanorum jurisprudentium errores notantur.*
XXII. *Naturaliter ex plantatione, insitione, ædificatione in alieno communionem nasci.*
XXIII. *Possessorem naturaliter fructus suos non facere; sed impendia imputare posse:*
XXIV. *Etiam qui mala fide possidet.*
XXV. *Traditionem ad dominii translationem naturaliter non requiri.*
XXVI. *Usus hactenus dictorum.*

I. 1. PErduxit nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium, [1] distincto a jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea quæ fit belli jure: sed de hac re rectius infra agemus, ubi belli effectus explicabuntur. Romani jurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed si quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: sed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, [2] sed quod sequatur introductum jam dominium, & legem omnem civilem antecedat, [3] aut ad ipsam legem civilem, non solius

GROTII.

a *AUt ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum*] Qualis consensus gentium incertis ex causis, etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus, notatur a Plinio, ut hominem non cremari priusquam genito dente, VII, 16. ut lonum literis uterentur, VII, 57. uti tonsoribus, VII, 59. in horarum observatione, VII, 60. genibus tribuere quandam religionem, XI, 45. fulgetra poppysmis adorare XXVIII, 2.

GROTII.

1 *Distincto a jure naturali*] Quia sæpe duo hæc JCC. confundunt. Dixerat autem proximi superioris capitis initio, acquisitionem derivativam, quæ lege fieret, aut naturæ, aut gentium, aut civili lege fieri.

2 *Sed quod sequatur introductum*] Quod vidit sanxitque recta ratio, ex

ſolius populi Romani, ſed multarum circa nationum: credo quia talis legis ſive moris origo a Græcis venerat, quorum inſtituta, ut Halicarnaſſenſis & alii notant, [3] Italiæ ac vicini populi ſequebantur.

2. Hoc autem non eſt jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter ſe ſocietatem, ſed ad cujuſque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconſultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus, ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaſerunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica inſtituta paſſim recepta ſunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium a Romanis dicitur, eſt occupatio eorum quæ nullius ſunt: qui modus haud dubie eſt naturalis, eo quo dixi ſenſu, introducto jam dominio, & quamdiu [4] aliud lex nulla conſtituit. Nam & dominium a lege civili effici poteſt.

L. Poſſ. de ri. §. Item feras. D. de acq. poſſ.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piſcium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda ſint, quæſtione non caret. Nerva filius piſces qui in piſcina ſunt poſſideri a nobis ait, non [5] qui in ſtagno: & feras quæ in vivario ſunt incluſæ, non quæ in ſilvis circumſeptis vagantur. Atqui piſces non minus ſtagno privato includuntur quam piſcina, & feras non minus coërcent ſilvæ bene circumſeptæ quam vivaria, quæ Græci vocant θηροτροφεῖα· nec alio hæc differunt quam quod altera anguſtior, altera laxior cuſtodia eſt. Quare noſtro ſeculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feræ ſilvis privatis, & piſces ſtagnis incluſi, ut poſſideri, ita in dominio eſſe intelligantur.

L. Quod enim. §. 1. D. de acq. rer. dom. L. Pomponius D. de acq. poſſ.

III. Feras ſimul atque [6] naturalem libertatem recipiunt, noſtras eſſe deſinere ajunt Romani Juriſconſulti: atqui in rebus omnibus aliis a poſſeſſione quod incipit dominium, [7] non ideo amiſſa poſſeſſione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam poſſeſſionem. Res autem noſtras alius a nobis auferat, an ipſæ ſeſe,

quo intellexit utilius eſſe, non omnium indiviſa omnia manere, ſed poſſeſſiones cujuſque rerum fieri proprias: & quidem, priuſquam ullæ leges ſcriptæ exſtiterunt. 1, 1. 10.

3 *Italiæ ac vicini*] Quippe cum Græcæ coloniæ eſſent.

4 *Aliud lex nulla*] Non excepit quaſdam res ab occupatione privatorum, quod publicæ eſſent factæ. 2, 3. 5.

5 *Qui in ſtagno*] Intellexit lacus, qui publicis in vectigalibus fruendi locabantur. Feſtus in lacus Lucrinus. Serv. ad 2 Georg. v. 161.

6 *Naturalem libertatem*] Evaſerunt e cuſtodia & in ſilvam ſe receperunt.

7 *Non ideo amiſſa*] Nam & ſolo animo dominium retinetur.

Gro-

ſeſe, ut ſervus fugitivus, non multum refert. Quare verius eſt non per ſe amitti dominium, eo quod feræ cuſtodiam evaſerint, ſed ex probabili conjectura, [b] quod ob difficillimam perſecutionem eas [8] pro derelictis habere credamur, præſertim cum internoſci quæ noſtræ fuerint ab aliis non poſſint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi poteſt; ut ſi addita ſunt feræ [c] [9] γνωρίσματα, ſive [d] crepundia, qualia ſcimus habuiſſe cervos quoſdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. [e] Requiritur autem [10] corporalis quædam poſſeſſio ad dominium adipiſcendum; atque ideo vulneraſſe non ſufficit, ut recte [11] contra Trebatium placuit. Hinc [12] proverbium: [f] *Aliis leporem excitaſti.* Et Ovidio metamorphoſeon quinto aliud eſt ſcire ubi ſit, aliud reperire. *L. Naturalem. D. de acq. poſſ.*

IV. Sed poſſeſſio illa poteſt acquiri non ſolis manibus, ſed inſtrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adſint: primum, ut ipſa inſtrumenta [13] ſint in noſtra poteſtate, deinde, ut fera ita incluſa ſit, ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda eſt quæſtio de apro, qui in laqueum inciderit. *L. in laqueum. D. de acq. rer. dom.*

V. Hæc ergo locum habebunt [14] ſi lex nulla civilis intervenerit: Valde enim falluntur recentiores Juriſconſulti, qui hæc ita putant naturalia, ut mutari nequeant: ſunt enim [15] naturalia non ſimpliciter, ſed pro certo rerum ſtatu, id eſt, ſi aliter cautum non ſit. Germaniæ autem populi, cum principibus ac regi- *Hoſt. & alii in c. non eſt de decimis. Jaſon conſ. 139.*

GROTII.

b *Quod ob difficillimam perſecutionem eas pro derelictis habere credamur*] ינ"א Hebræis id dici notavimus ſupra ad caput IV, §. V.

c Γνωρίσματα] Donatus ad Eunuchum IV, 6. monumenta ſunt quæ Græci dicunt γνωρίσματα, ſeu σπάργανα.

d *Crepundia*] Uſurpat hoc ſenſu hanc vocem apologetico Apulejus.

e *Requiritur autem corporalis quædam poſſeſſio*] Harmenopulus lib. II, tit. I. μὴ ἱκάνωσε γὰρ τὸ τρῶσαντα γενέσθαι δεσπότην τῆ θηρὸς εἰ μὴ τάχα δράξηται· *non aliter enim dominus fera eſt qui vulneravit, niſi & ceperit.*

f *Aliis leporem excitaſti*] Eſt apud Petronium. Ovidius:

Et lepus hic alius exagitatus erit.

Langobardorum jure, qui feram ab alio vulneratam occidit aut reperit, aufert armum cum ſeptem coſtis. In reliqua is qui vulneravit jus habet, ſed non niſi intra horas XXIV.

GRONOVII.

8 *Pro derelictis habere*] De recipiendis eis deſperare, ideoque curam & voluntatem retinendi eas dimittere.

9 Γνωρίσματα] Signa & ſymbola, unde noſcantur.

10 *Corporalis*] Ipſum ut corpus in noſtra poteſtate ſit.

11 *Contra Trebatium*] L. 5. §. 1. D. de acq. rer. dom.

12 *Proverbium*] In eos qui lucrum perſequendo, id notum faciunt aliis, qui deinde nos occupant & præveniunt. Ovid. de arte .... Petronius c. 91.

13 *Sint in noſtra*] Non ab alio poſita vel tenſa fuerint.

14 *Si nulla lex*] Ubi non quid ſecus lege civili conſtitutum eſt.

15 *Naturalia non ſimpliciter*] Non imperata a natura, ſed ſic comparata, ut arbitrium ſervandi & mutandi hominibus relictum ſit.

regibus bona quædam eſſent aſſignanda unde dignitatem ſuam ſuſtinerent, [g] ſapienter exiſtimarunt ab illis rebus incipiendum quæ ſine damno cujuſquam tribui poſſint, cujuſmodi ſunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure uſos & Ægyptios video. Nam & ibi regum procurator, quem ἴδιον λόγον vocabant, [16] vindicabat res ejus generis. Potuit autem lex etiam [17] ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex ſola ſufficiat.

Strabo XVII.

Covar. in c. peccatum part. 2. §. 8.

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur [h] & alia ἀδέσποτα, id eſt, res hero carentes. Nam & hæ, ſi naturam ſolam ſequimur, ſunt invenientis & occupantis. Sic Acanthos inſula deſerta adjudicata eſt Chalcidenſibus, qui priores intraverant, non Andriis qui priores jaculum immiſerant: quia poſſeſſionis initium eſt [18] corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles maxime fit [19] manibus, circa res ſoli [20] pedibus. Scire ubi res eſt non eſt reperire, ut habemus apud Ovidium metam. v.

Plut. quæſt. Gr. 29.

L. 111. de acq. poſſ.

VII. Inter ἀδέσποτα ſunt & theſauri, id eſt, pecuniæ quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo eſt quaſi non ſit: quare & theſauri naturaliter fiunt inventoris, id eſt, ejus, qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obſtat quo minus [i] legibus aut moribus aliud conſtitui poſſit. Plato magiſtratibus [21] indicium fieri vult, & [22] oraculum conſuli: & Apollonius theſaurum quaſi [23] Dei beneficium ei adjudicabat qui ipſi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, [k] ut domino agri theſaurus cederet, videtur colligi poſſe ex Chriſti para-

Philoſt. 11, 15.

GROTII.

g *Sapienter exiſtimarunt, ab illis rebus incipiendum, quæ ſine damno cujuſquam tribui poſſunt*] Sed de vitioſo uſu hujus juris vide Sarisberienſem Policratico.

h *Et alia ἀδέσποτα*] Balænæ ejectæ regis ſunt in Luſitania. Georgius do Cabedo deciſ. Luſit. parte 11, dec. XLVIII.

i *Legibus aut moribus*] Bybliorum lex, *quod non poſuiſti, ne tollas.* Probat id Apollonius apud Philoſtratum.

k *Ut domino agri theſaurus cederet*] Id jus etiam Romæ obtinuiſſe videtur Plauti tempore. Ait enim Callicles:

Qui emiſſet, ejuſne eſt ea pecunia?

deinde:

Atque eum a me lege populi patrium poſceret,
Emtor adium, theſaurum,

GRUNOVII.

16 *Vindicabat*] Fiſco aſſerebat.

17 *Ante occupationem*] Has res donare principibus: nam ubi lex non eſt, quæ impediat, privatorum non fiunt, niſi occupatæ, & lex ſive juſſus populi vel principum ſine alio adminiculo ſatis valida eſt ad privatum faciendum, quod hactenus nullius fuerat.

18 *Corporis ad corpus*] Rei, quæ adhuc libera aut ſaltem a nobis libera fuit, applicatio ad alias res noſtras.

19 *Manibus*] Prehendendo.

20 *Pedibus*] Intrando aut circumeundo.

21 *Indicium fieri*] Ab eo qui invenit.

22 *Oraculum conſuli*] Cujus eum eſſe velit.

23 *Dei beneficium*] Sic Juſtinus appellat aurum, quod e terra fulgure prociſſa emicuit. 44, 3.

GRO-

Digitized by Google

parabola, quæ extat Matthæi XIII. Idemque in Syria juris fuiſſe colligo ex hiſtoria, quæ eſt apud Philoſtratum libro VI, capite XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim conſtitutiones oſtendunt, partim [l] hiſtoriæ [m] Lampridii, Zonaræ, Cedreni. Germaniæ populi theſauros, ut & alia ἀδέσποτα addixerunt principi: atque id nunc jus commune eſt, & quaſi gentium. Nam & [n] in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hiſpania, & in Dania id obſervatur. Quod cur injuriæ accuſari non poſſit [24] ſatis jam diximus.

Th. 2, 2. 66. 5. & ib. Cajet. Covar. in c. peccatum p. 3. §. 2.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura extant juriſconſultorum veterum reſcripta, [o] recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipſis ſunt tradita, ea magnam partem omnia ſunt ex inſtituto quarundam gentium, neutiquam a naturali jure; quanquam ipſi ſæpe ſua inſtituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ ſint proximos fundos poſſidentium, & ipſi alvei ſimul atque a flumine derelicti ſunt. cui conſequens eſt, ut & inſulæ in flumine natæ ſint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione diſtinguunt, ut levis quidem dominium non auferat, major auferat. ſed ita, ut ſi fluvius uno recedat impetu, [25] poſtliminio fundus, qui merſus fuerat, ad dominum redeat; ſi paulatim, non item: imo proximis poſſeſſoribus accedat. quæ omnia lege potuiſſe introduci, & [p] [26] utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia eſſe, quod ipſi ſentire videntur, minime concedo.

Bart. Tyber. Bapt. Aymus de all. jure. Conan. l. III, jur. civil. c. 5. L. adeo D. de acq. rer. dom. d. l. adeo. §. quod ſi l. ergo. l. Martius. eod. tit.

IX. 1. Nam

GROTII.

l *Hiſtoria*] Vide Tacitum de theſauris in Africa quos Nero ſpe devoraverat, annalium XVI. Vide Philoſtratum de vita Attici, quem locum Zonaras tranſcripſit in Nerva.

m *Lampridii*] In Adriano & Severo.

n *In Germania*] Vide ſpeculum Saxonicum c. 35. Conſtitutiones in Sicilia Friderici lib. I, tit. LVIII. & CIII. Idem Gotthis mos. Rex Theuderichus apud Caſſiodorum IV, 34. *Non eſt cupiditas eripere quæ nullus ſe dominus ingemiſcat amiſiſſe.* Idem VI, 8. *Depoſitiones quoque pecuniæ, quæ longa vetuſtate competentes dominos amiſerunt, inquiſitione tua noſtris applicentur erariis, ut quia ſua cunctos patimur poſſidere, aliena nobis debeant libenter offerre: ſine damno quidem inventa perdit, qui propria non amittit.*

o *Recentiorum etiam integri commentarii*] Johannis Boreo, Antonii Marſæ, Johannis Gryphiandri, præter ea quorum nomina ſunt in textus margine.

p *Utilitate quadam muniendarum riparum*] Vide locum Caſſii apud Urbicum & Boëthium.

GRONOVII.

24 *Satis jam diximus*] Nempe, quia poteſt lex horum dominium ante occupationem tranſtuliſſe.

25 *Poſtliminio fundus*] Quaſi non fuiſſet inundatus, ut poſtliminio fingitur, qui captus abfuit, ſi revertatur, captus non fuiſſe. 3, 9.

26 *Utilitate quadam*] Ut metu amittendæ poſſeſſionis, incitarentur homines ad ripas muniendas.

Vide ſupra hoc libro c. III. in fine.

IX. 1. Nam ſi id [27] quod plerumque eſt reſpicimus, [8] prius populi terras occuparunt, [28] nec imperio tantum, ſed & dominio, quam in privatos agri deſcriberentur. *Fines*, inquit (*a*) Seneca, *Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini privata terminatione diſtinguunt.* Sic & (*b*) Cicero: *Sunt autem privata nulla naturâ; ſed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt, aut victoria, ut qui bello potiti ſunt; aut lege, pactione, conditione, ſorte: ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tuſculanus Tuſculanorum: ſimiliſque eſt privatarum poſſeſſionum deſcriptio.* Dion Pruſæenſis Rhodiacâ: *πολλὰ ἐστιν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπεγράψατο ἡ πόλις, διήρηται δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ὅλως δὲ οὐκ· multa inveniri poſſunt quæ univerſim civitas ſua cenſet, in ſingulos autem dominos partitim diviſa ſunt.* Tacitus de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab univerſis* [29] *per vicos* (male vices legitur) *occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quæ primitus a populo ſunt occupata, neque poſtmodum diſtributa, ea cenſenda ſunt propria eſſe populi; ac ſicut in privati juris flumine nata inſula, aut derelictus alveus privatorum eſt: ita in publico utrumque eſt populi, aut ejus, cui populus dedit.

(a) *De benef. l. VII, c. 4.*
(b) *De off. l. I.*

2. Quod autem de alveo diximus, [1] idem & de ripa tenendum eſt, quæ pars eſt extima alvei, id eſt, quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc paſſim uſurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentiſſimæ antiquitus fuerunt hujus generis controverſiæ ob [30] depreſſum ſolum, magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis [31] per æſtuum vices, ſemper conſtitit inſulas, quæ vere inſulæ eſſent, eſſe in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Moſæ, quod ſæpius judicatum eſt: & ratione optima nititur.

L. 25. §. 1. & §. ult. de acquir. rer. dom. L. 1. §. 1. ſimili modo. D. de flum.

3. Nam & ipſi Romani Juriſconſulti concedunt, inſulam [u] quæ in flumine [32] natat, puta virgultis ſuſtentata, eſſe publicam;

GROTII.

8 *Prius terras populi occuparent*] Vide quæ ſupra in textu & notis cap. III, §. 19.

1 *Idem & de ripa tenendum eſt*] Sic in Gallia obtinet. Sanction des eaux & forefts lib. II, c. I.

u *Quæ in flumine natat*] Deſcriptio natantium inſularum apud Senecam naturalium III, 25. Plinium majorem lib. II, c. XCVII. Macrobium I. Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu inſularum deſcriptio apud Plinium minorem lib. VIII, c. XX, & Flandricarum in libro lectu digno Chifflerii.

GRONOVII.

27 *Quod plerumque eſt*] Quod ordinarie contingit.

28 *Nec imperio tantum ſed & dominio*] 2, 3. 4.

29 *Per vicos*] Videtur ferri poſſe hoc ſenſu, ut certus numerus cultorum, quod hoc anno poſſederat, ſequenti relinquere, & alio tranſire cogatur. Cæſar 6 Gall. 22. & 4, 1.

30 *Depreſſum ſolum*] Humile, nullis montibus tumens.

31 *Per æſtuum vices*] Alternos acceſſus & receſſus.

32 *Natat, puta virgultis*] Plinius 8, ep. 20. Macrobius 1, Saturn. 7.

GRO-

by Google

cam; quia cujus juris fit flumen, ejus esse debeat & insula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem est ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Jurisconsulti considerant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam supra attulimus, quod hæc simul a populo occupata sunt, nec in privatum dominium transierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, si [33] limitati fuerint agri, insulam esse occupantis. Id enim ita demum haberet locum, [x] si flumen ipsum & cum eo alveus a populo occupati non essent, sicut in mari nata insula fit occupantis. *L. 1. §. Si insula, D. de flum.*

X. 1. Nec magis admittendum est illud de graviore inundatione, si naturalem tantum rationem sequimur. Nam ut maxime [34] summa pars agri in arenam dissolvatur, manet tamen solida pars fundi inferior; & ut de qualitate aliquid mutet, substantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ a lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte sentiunt. Neque illud naturale est quod ajunt [y] flumina [35] censitorum vice fungi, & de publico in privatum, de privato in publicum addicere. Melius Ægyptii, de quibus hæc sunt apud Strabonem: *ἐδίησε δὲ τῆς ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις ἀφαιρῶν καὶ προσιθεὶς, καὶ ἀναλλάττων τὰ σχήματα, καὶ πάλλα σημεῖα ἀποκρύπτων, ἐξ ὧν διακρίνεται τό τι ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον. ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν.* *Opus fuit exacta & subtili agrorum divisione, eo quod Nilus per incrementa sua addens, minuens, faciemque ac signa immutans, confundat terminos quibus suum atque alienum alibi internoscitur. Ideo & repetenda sæpe fuit dimensio.* *L. Lacus. D. de acq. rer. dom. L. Vicinus. §. fin. D. de aqua pl. L. Rutilia Polla. D. de cont. empt.*

2. Ab

GROTII.

x *Si flumen ipsum & cum eo alveus a populo occupati non essent*] Siculus Flaccus libro de conditionibus agrorum: *In quibusdam regionibus fluminis modus assignationi cessit: in quibusdam autem tantum subsecivus relictus est. Aliis autem exceptus, inscriptumque, flumini illi tantum.* De subsecivis vide egregia quæ habet, ut omnia sunt illius, Salmasius ad Solinum. De toto hoc argumento fluviorum & fluvialium incrementorum videat, si cui vacat, Rosenthalium de jure feudorum cap. v. concl. 23. Sixtinum de regalibus libro 11, cap. 3. Cæpollam de servitutibus rusticorum prædiorum, c. 31.

y *Flumina censitorum vice fungi*] De agri mensore Cassiodorus: *More vastissimi fluminis aliis spatia tollit, aliis jura concedit.*

GRONOVII.

33 *Limitati*] Per centurias & jugera divisi, qui quoniam statutos habebant terminos, incrementum ex alluvione aut insula locum in eis non habebat. l. 16. D. de acquir. rer. dom.

34 *Summa pars agri*] Superficies obruatur & contegatur arenis.

35 *Censitorum vice*] L. Ergo. 30. §. alluvio 3. de acq. rer. dom. Censitores, qui tributa agraria de colonis exigebant, & jure pignoris vendebant prædia, si census non præstaretur, eoque ablatos aliis agros aliis addicebant.

2. Ab hac ſententia non diſſentit quod ipſi Romani auctores tradiderunt, quod noſtrum eſt, noſtrum eſſe non deſinere niſi [36] facto noſtro, adde, aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendi ſupra diximus, quatenus [37] conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, ſi graviſſima ſit inundatio, neque alia ſigna ſint, quæ retinendi dominii animum notent, facile præſumi agrum habitum derelictui; [38] quæ æſtimatio ſicut naturaliter indefinita eſt ob varietatem circumſtantiarum, & viri boni arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiri ſolet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager, qui per decem annos merſus fuerit, ſi non aliqua extent ſigna continuatæ poſſeſſionis: quo in genere receptum apud nos non immerito eſt, quod Romani rejiciunt, ut, ſi aliter nequeat, vel piſcando retineri poſſeſſio cenſeatur. Sed ſolebant principes tempus præfigere intra quod veteres agrorum poſſeſſores [39] ſiccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur [40] qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui juriſdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui ſi omnes in mora eſſent, tum eorum jus omne ad principem deferebatur: atque is aut ipſe agros ſiccabat, ſuique patrimonii faciebat, aut aliis ſiccandos dabat retentâ parte.

L. Si ager. D. quibus mod. uſusfr. amitt.

L. 4. D. ſi certum pet. *L. 30. §. 2. D. de acq. rer. dom.* *L. 7. §. 1. eodem tit.*

XI. De alluvione, hoc eſt, de adjectione particularum quæ a nullo vindicari poſſunt, quia [41] unde veniant neſcitur, ([42] alioqui enim naturaliter dominium non mutabant) certum haberi debet hanc quoque eſſe populi, ſi modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum eſt; alioqui occupantis.

L. 16. D. de acq. rer. dom. L. 1. §. 6. D. de flum. Bald. in c. ſi quis de manſo. §. 1. ſi de jure feud. cont. fuerit.

XII. 1. Sed [43] populus ut aliis, ita & proxima prædia poſſidentibus jus illud concedere poteſt, & conceſſiſſe haud dubie videtur, ſi agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id eſt, flumen ipſum habeant. Quare non contemnenda eſt hac in parte Romanorum diligentia, qui limitatum agrum ab aliis agris diſtinxerunt, dummodo meminerimus, [44] agrum menſura comprehenſum hac in re paris juris eſſe cum limitato. Nam

36 *Facto noſtro*] Velut contractu vel delicto.

37 *Conjecturam adferunt*] Ut in uſucapione & ſucceſſione ab inteſtato.

38 *Quæ æſtimatio*] Quod intra quod tempus, quamque ſufficientibus ſignis præſumi debeat, ſicut in univerſum facile ſtatui non poteſt.

39 *Siccare*] Derivare inde aquam inundatione immiſſam. Juſt. 31, 5.

40 *Qui jus pignoris*] Quibus illi agri pro debito obligati eſſent.

41 *Unde veniant, neſcitur*] Nam alluvio eſt incrementum latens. §. 20. Inſtit. d. R. D.

42 *Alioqui enim*] Sc. ſi vis fluminis partem de prædio meo detraxerit, & vicini prædio adpulerit vel adjecerit, tum enim conſtat, unde venerit.

43 *Populus ut aliis*] 2, 3. 16.

44 *Agrum menſura comprehenſum*] Hoc nec dixerunt veteres, nec verum eſt. Sed & menſura comprehenſus privatus nullus eſt, verum univerſitatis. 2, 3. 16.

45 *Cre-*

Nam quæ de imperiis ſupra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: ſed hoc adhibito diſcrimine, quod imperia in re dubia [45] credenda ſunt eſſe arciſinia, quia id territorii naturæ maxime convenit. at agri privati magis eſt ut arciſinii non credantur, ſed aut limitati, aut certa menſura terminati, quia hoc privatarum poſſeſſionum naturæ eſt congruentius.

2. Neque tamen negamus fieri poſſe, ut populus agrum aſſignet eo jure quo ipſe occupaverat, id eſt, ad flumen uſque; & ſi id appareat, jus eſſe alluvionis: quod in Hollandia ante ſæcula aliquot judicatum eſt de agris ad Moſam & Iſalam ſitis: quia & in [46] literis mancipationum, & in [47] libris cenſualibus ſemper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri ſi vendantur, quamvis in lege emtionis menſura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad menſuram, ſed ſuo corporis nomine naturam ſuam & jus alluvionis retinent. quod Romanis quoque legibus proditum eſt, & paſſim uſurpatur. *L. Julianus. §. Si Titius fundum. D. de act. emt. & vend.*

XIII. Quod de alluvione diximus, id & [48] de relicta ripa & ſiccata parte alvei cenſendum eſt, ut in non occupatis ſint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, ſi a populo, aut [49] jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, [50] qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud eſſe jus dixerimus [51] inſulæ, aliud vero [52] alluvionis, frequens hinc controverſia oritur, [53] utro nomine cenſendum ſit, quod, [54] cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis ſuperfundatur: quod paſſim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit, [55] addita occupatione, id quod plauſtro onerato adiri poteſt: in agro

45 *Credenda eſſe arciſinia*] Ager arciſinius eſt, qui deſinit in ſolitudinem. Is poteſt eſſe tam privati quam populi: ſed hodie omnibus occupatis, principibuſque ac civitatibus tam intentis ad territorium ſuum vindicandum, longe facilius invenietur hic ager penes privatos ruſticos in vaſtis campis caſam ſtatuentes, quam in fine territorii.

46 *Literis mancipationum*] *Pagtbrieven.*

47 *Libris cenſualibus*] *Lands-rekeningen.*

48 *De relicta*] Si ripam alterius lateris promoveat amnis, & in illud inclinans ſuffoſſo ibi adjectoque ſibi ſpatio terrarum, contrariam ripam in parte nudaverit, ibique aridam auxerit.

49 *Jus populi habente*] Magiſtratu vel principe.

50 *Qua talem*] Non præciſe limitatum, ubi nunc incipit flumen, ſed quatenus eum agrum pertinere flumen patitur.

51 *Inſula*] N. 9.

52 *Alluvionis*] Num. 11.

53 *Utro nomine*] Inſulæne, an alluvionis.

54 *Cum emineat*] Ubi pars ſicca & ſuperans aquam brevi velut valle merſa interciditur ab adjacente fundo.

55 *Additaoccupationeid*] Si per interfluentem licet aquam plauſtrum oneratum poſſit adigi, & id occupetur a poſſeſſore.

Digitized by Google

agro Putteno * id quo [56] pedes gladium exſertum tenens poteſt pertingere. Maxime naturale eſt, ut [57] diſcretum videatur id qua majori temporis parte navigio tranſiri ſolet.

XV. 1. Nec minus trita uſu quæſtio eſt inter principem qui jure populi utitur, & ejus vaſallos qui imperium [58] ſummo minus acceperunt. In imperii ſola conceſſione fluvialia incrementa non ineſſe ſatis apertum eſt. Sed notandum eſt, horum vaſallorum nonnullos cum illo definito imperio ſimul accepiſſe [59] agrorum univerſitatem, ſalvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut principis fuerit, aut [60] a principe ſiccatus. Et hoc caſu dubium non eſt, quin vaſalli jus habeant quod populi aut principis fuit. Ac ſic videmus in Zelandia vaſallos, etiam qui [61] de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum univerſitate tributum pendere: cujus partem a ſingulis pro privatarum poſſeſſionum modo [62] ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controverſia.

Sunt quibus flumen ipſum datum eſt, qui proinde inſulas ſive limo aggeſtas, ſive factas ex alveo quem amnis circumluit, ſuas recte dicunt.

2. Sunt alii, in quorum inveſtitura nec hoc nec illud comprehenſum eſt, & horum [63] adverſus fiſcum mala cauſa eſt, niſi aut mos regionis illis faveat, aut longi ſatis ſerie temporis poſſeſſio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit.

L. item ſi fundi §. hinc vicino. D. uſufr.

Quod ſi non imperium, ſed ager in feudum datus ſit, videndum quæ ſit agri natura, ut ſupra diximus. Nam is ſi eſt arcifinius, alluvio feudo comprehenſa cenſebitur, non ex jure peculiari principis, ſed ex agri qualitate: nam & uſufructuario tali caſu alluvio prodeſſet.

XVI. So-

GROTII.

z *Id quo pedes gladium exſertum tenens poteſt pertingere*] Ex vetuſtiſſimo Germanicarum gentium more. Paulus Warnafredi de Authari rege Langobardorum: *Uſque ad eam* (columnam in mari) *eoque ſedens acceſſit Antharis, eamque de haſta ſua cuſpide tetigit, dicens, uſque hic erunt Langobardorum fines.* Similem hiſtoriam habes de lancea, qua in mare jacta Otto Imperator fines imperii in fretro Baltico deſignare ſe dixit, apud Saxonem libro x. & alios.

GRONOVII.

56 *Pedes gladium*] Quod ſtans pedibus in ſuo poſſeſſor enſe protento poteſt attingere.

57 *Diſcretum*] Non vacuum, neque occupationi patens, ſed publicum ubi vallis illa ita cava eſt, ut plerumque navigia tranſmittat.

58 *Summo minus*] Puta creationem magiſtratus oppidani vel vicani, jus patronatus eccleſiæ, jus capitalis ſupplicii.

59 *Agrorum univerſitatem*] Dominium majus, ſive jus regium in univerſos fundos, ita tamen, ut dominium inferius quiſque in ſuam partem privatus obtineat.

60 *A principe ſiccatus*] Principis cura & ſumtu, aqua inde molibus expulſa aut foſſis deducta.

61 *De civilibus*] Criminalibus, ſcilicet, principi vel reipublicæ reſervatis.

62 *Ferunt*] Ipſi exigunt.

63 *Cauſa adverſus fiſcum*] Hi non poſſunt illa incrementa ſibi vindicare,

Digitized by Google

XVI. Solent Romani, ut jus, quo utuntur ipſi, probent eſſe naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam eſt, ut cujuſque rei [64] eum ſequantur commoda, quem ſequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo ſæpe partem deterat, æquum eſſe ut [65] ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, niſi ubi ex re noſtra commoda exiſtunt: at hic exiſtunt e flumine quod [66] alienum eſt. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale eſt. Denique non eſſe univerſale quod adferunt, ipſa oſtendit admiſſa ab ipſis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. Lucanus:

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado.

XVII. Sed & quod ajunt [67] viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; niſi [68] ager privatus ſit qui viam debeat.

XVIII. Eſt & acquirendi modus, inter eos qui juris gentium vocantur, per genituram animantium. qua in re [a] quod a Romanis & aliis quibuſdam gentibus eſt ſtatutum, ut partus [69] ventrem ſequatur, non eſt naturale, [70] ut ſupra diximus, niſi quatenus plerumque pater ignoratur. At ſi probabili ratione de eo conſtaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil poteſt afferri. Nam & patris partem eſſe quod naſcitur certum eſt. Pluſne vero de patre, an de matre habeat, inter Phyſicos diſputatur. Plutarchus ea de re ſic diſſerit: *ἡ φύσις μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν' ἐξ ἑκατέρου μέρος λαβοῦσα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀποδῷ τὸ γιγνόμενον. ὥστε μηδέτερον διορίσαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον.* *Natura ſexuum corpora miſcet, ut ita de utroque parte ſumta confundat, & [b] commune utriſque reddit quod naſcitur, ita ut neuter poſſit, quid ſuum ſit, quid*

care, neque impedire, quominus ea fiſcus auferat.

GROTII.

a *Quod a Romanis*] Cum quibus conſentit c. 31 Caroli Calvi edicto Piſtenſi. De aliorum circa hanc rem legibus vide quæ ſupra in textu & notis c. v. hujus libri §. 29.

b *Commune utriſque reddat*] Vide appoſitum ad hanc rem locum Galeni 11 de ſemine, & quæ ibi ex Athenæo. Chryſoſtomus ad v. Ephesiorum: *μιγέντων τὸ σπερμάτων γίνεται ὁ παῖς.* *mixta genitura fœtus oritur.*

GRONOVII.

64 *Eum ſequantur commoda*] L. 10. D. de reg. jur.

65 *Ejus beneficio*] Partem eam nanciſcar & habeam pro mea, quam adjicit.

66 *Alienum*] Populi nimirum vel principis.

67 *Viam publicam*] Si meum inter agrum & fluvium interjaceat via publica, tamen meum fieri, quod alluvio adjecit.

68 *Ager privatus*] Niſi domino agri viæ iſtius muniendæ & reficiendæ munus incumbat.

69 *Ventrem ſequatur*] Sit ejus, cujus eſt armentum, vel pecus pariens, ſi ſit alterius, quod gignit. l. 5. §. 2. D. de R. V.

70 *Ut ſupra*] 2, 5. 29.

71 *Ea*

quid alienum, discernere. Et hoc secutæ sunt veteres Francorum & Langobardorum leges.

XIX. 1. Si [71] ex aliena materia speciem quis fecisset, [72] Sabiniani dominium ejus esse volebant, qui materiæ fuisset dominus; Proculus ejus, qui speciem fecisset, quia per eum esse cœpisset quod ante non existeret: arrepta tandem est media sententia, ut [73] si reverti ad priorem speciem materia posset, materiæ dominus rem haberet; si non posset, tum is haberet qui
L. III, c. 6. speciei esset auctor. Quod ipsum [74] improbat Connanus, & hoc unum videri vult, plusne sit pretii in opere an in materia, ut quod pluris est id prævalentia sua quod minus est ad se trahat, argumento eorum quæ a Romanis quoque jurisconsultis [75] de accessione tradita sunt.

2. At si naturalem veritatem respicimus, sicut [76] confusis materiis communionem induci pro rata ejus quod quisque habeat, Romanis quoque jurisconsultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res constent materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque est. Species enim pars est sub-
L. Julianus. §. sed si quis. D. ad exhib. stantiæ, non substantia tota: quod Ulpianus vidit, cum dixit mutata forma [77] prope interemtam substantiam.

L. de eo exhibendo. §. si quis. D. ad exhib. XX. Ut autem qui mala fide materiam alienam attrectant, speciem perdant, est quidem non inique constitutum, sed pœnale, atque ideo non naturale. [78] Natura enim pœnas non determinat, [79] nec ob delictum per se dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni sunt, qui delinquunt.

XXI. Ut vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale est facti, non juris. atque ideo qui fundi pro vicesima parte est dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novemdecim. Quare quod de [80] accessione ob prævalentiam aut certis in casibus lex Romana constituit, aut in aliis etiam constitui potest, id naturale non est, sed civile, ad commodius transigenda negotia; natura tamen

71 *Ex aliena materia*] §. 25. Instit. de R. D.

72 *Sabiniani*] Massurii Sabini JC. sectatores. l. 2. §. 47. de orig. jur. ubi & de Proculi schola.

73 *Si reverti*] Si dissoluto opere, quod factum est, constet pristina substantia partibus.

74 *Improbat Connanus*] Vide Vinn. ad §. 25. Instit. de R. D.

75 *De accessione*] §. 26. Si quis alienam purpuram vestimento suo intexuerit, aut emblema addiderit poculo.

76 *Confusis materiis*] §. 27. Si qui vina sua confuderint, aut massas auri vel argenti conflaverint.

77 *Prope*] Non omnino.

78 *Natura pœnas non determinat*] Sed mos aut lex humana.

79 *Nec ob delictum*] 2, 1. 9.

80 *Accessione ob prævalentiam*] In quibus mea res, quia longe præstat, alienam trahit. l. 23. §. 4. de R. V.

Gro-

Digitized by Google

tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla eſt tractatio juris in qua tot diſcrepantes ſint juris-conſultorum ſententiæ & errores. Nam quis concedat, ſi æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non poſſe, quod ſcripſit Ulpianus; aut ferruminatione confuſionem fieri, quod Paulus; aut [82] aliam eſſe ſcripturæ, aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ?

L. Idem. §. 1. D. de rei vind. [81] *L. ſi rem. §. idem. D. eod. Inſt. de rer. div. §. littera & §. ſi quis.*

XXII. Plantata & conſita [83] ut ſolo cedant, ſimiliter eſt juris conſtituti, cujus ratio eſt quod iſta ſolo alantur. Nam ideo & de arbore diſtinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante exiſtentis [84] partem duntaxat facit: atque ideo ſicut ex alimento jus quoddam in rem ſoli domino naſcitur; ita domino ſeminis, plantæ, aut arboris jus ſuum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus [85] partes ſunt ſolum & ſuperficies: nam ſi mobile ſit, nullum in eo jus habebit ſoli dominus, quod & Scævolæ placuit.

L. Titius. D. de acquir. rer. dom.

XXIII. [86] Bonæ fidei poſſeſſor ut fructus omnes ex re ſuos faciat quos percepit, naturale itidem non eſt, ſed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; [c] imo & exſtantes, ſi aliter non fiat ei reſtitutio, retinendi.

L. Sed & ſi §. conſuluit. D. de petit. hered.

XXIV. Atque idem dicendum videtur de malæ fidei poſſeſſore, ubi lex pœnalis non intercedit. *Benignius eſt*, ait Paulus jurisconſultus, *etiam in prædonis perſona haberi rationem impenſarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.*

L. Plane. D. de hered. pet.

XXV. Ultimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur, eſt per traditionem. Atqui [87] ſupra diximus, ad dominii translationem [d] naturaliter traditionem non requiri; quod & ipſi Juris-

GROTII.

c *Imo & exſtantes, ſi aliter non fiat ei reſtitutio, retinendi*] Vide hac de re ſpeculum Saxonicum, in quo multa æquitatis pleniſſima. II, 46.

d *Naturaliter traditionem non requiri*] Non ſane. Vide legem Wiſigothicam lib. V, tit. II. c. 6. *Tum videtur vera eſſe traditio, quando jam apud illam ſcriptura donationis habetur.* Et apud veteres Romanos res mancipi alienabantur plene per æs & libram. Vide Varronem lib. IV. de lingua latina: Feſtum Pompejum in voce Rodus: Ulpianum inſtitutionum tit. XIX. Boëthium ad Topica Ciceronis.

GRONOVII.

81 *L. ſi rem*] 23.

82 *Aliam eſſe ſcripturæ, aliam picturæ*] Hoc contra ſententiam Pauli l. 23. §. 3. D. de R. V.

83 *Ut ſolo cedant*] §. 31. Inſtit. de R. D.

84 *Partem duntaxat*] Non ſc. ipſum totum.

85 *Partes ſunt ſolum*] L. 49. D. de R. V. Solum partem eſſe ædium exiſtimo.

86 *Bonæ fidei poſſeſſor*] Qui rem alienam imprudens & ſine dolo malo tenet. §. 35. inſtit. de R. D.

87 *Supra diximus*] 2, 6. 1.

Gro-

Digitized by Google

Juriſconſulti in quibuſdam caſibus agnoſcunt, (a) ut in re donata uſufructu retento, (b) aut in eum collata qui poſſideat, (c) aut commodatam ſervet; in [88] jactis miſſilibus: imo etiam ante adeptam poſſeſſionem nonnullis caſibus nunc quoque tranſit dominium, ut (d) hereditatis, (e) legatorum, (f) rei donatæ eccleſiis & piis locis, aut civitatibus, aut (g) cauſa alimentorum, (h) bonorum quorum univerſalis ſocietas contracta eſt.

XXVI. Hæc ideo annotavimus, ne quis repertâ juris gentium voce apud Romani juris auctores ſtatim id jus intelligat quod mutari non poſſit: ſed diligenter diſtinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo ſtatu ſunt naturalia; & jura multis populis ſeorſim communia, ab his quæ ſocietatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud ſciendum eſt, ſi hoc jure gentium improprie dicto, aut unius etiam populi lege introductus ſit modus acquirendi, ſine diſcrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus naſci: & ſi juris conſecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ juſtam belli cauſam præbere poſſit.

(a) *L. Quiſq. C. de don.*
(b) *L. 21. D. de acq. ver. dom.*
(c) *§. 44. I. de rer. div.*
(d) *L. Cum heredes. D. de acq. poſſ.*
(e) *L. a Titio. D. de furtis.*
(f) *L. ut inter. C. de SS. Eccl.*
(g) *L. Si donetur. C. de don. quæ ſub modo.*
(h) *L. 1. §. 1. & l. 2. D. pro ſocio.*

88 *Jactis miſſilibus*] 3, 6. 22. §. 45. Inſtit. de R. D.

CAPUT IX.

Quando imperia vel dominia deſinant.

I. *Dominium & imperium tolli ſublato eo qui jus habuit, nec exiſtente ſucceſſore:*
II. *Sic & jus familiæ exſtincta familia:*
III. *Sic & populi, ſi populus eſſe deſinat:*
IV. *Quod fit, ſublatis partibus neceſſariis:*
V. *Sublato corpore toto populi:*
VI. *Sublata forma, qua eſt populus:*
VII. *Non etiam migratione:*
VIII. *Aut mutato regimine: ubi de loco qui debeatur novo regi aut populo liberato.*
IX. *Quid ſi populi uniantur?*
X. *Quid ſi dividatur populus?*
XI. *Cujus nunc ſint quæ Romani imperii fuerunt, nec alienata apparent.*
XII. *De jure heredum.*
XIII. *De jure victoris.*

I. QUomodo primitus acquirantur, & quomodo tranſeant tum dominia privata, tum imperia, ſatis diximus: quomodo deſinant, videamus. Et quidem derelictione deſinere obiter [1] ſupra demonſtratum eſt, quia voluntate ceſſante non manet dominium. Eſt & alius definendi modus, [2] ſublato ſubjecto

GRONOVII.

1 *Supra demonſtratum*] 2, 6. 2.

2 *Sublato ſubjecto*] Corpore, homine, perſona.

GRO-

jecto in quo eſt imperium vel dominium, ante alienationem ſcilicet [3] vel expreſſam vel tacitam, qualis eſt in ſucceſſionibus ab inteſtato. Quare ſiqua perſona, nulla edita voluntatis ſignificatione, nullo conſanguineo relicto, moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde ſervi (niſi [4] lex humana impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant ſui juris fient; quia [5] non ſunt hæc ſui natura occupabilia: niſi libertatem ſuam ultro deſerant. res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum [a 6] ſi familia defecerit, quæ jus aliquod habebat.

III. 1. Idem, ſi populus. Dixit Iſocrates, & poſt eum Julianus imperator, civitates eſſe immortales, [7] id eſt, eſſe poſſe, quia ſcilicet populus eſt ex eo corporum genere, [8] quod [b] ex diſtantibus

De pact. L. rerum. D. de uſurp.

GRONOVII.

a *Si familia defecerit*] Ut Danica olim. Crantz. Vand. VIII, 23. Rugia. Crantzius idem Vand. VIII, 12. Pelaſgorum & Theſſalorum. Gregoras lib. VII. Uſanchanidarum in Perſide Leunclavius XVI. Adde Leonem lib. II. Africanorum de Tarodento: & ſi vis, Erneſtum Cothmannum conſ. XLI, num. 1. & ſequentibus.

GRONOVII.

3 *Vel expreſſam*] Teſtamento vel ſcripto vel nuncupato.

4 *Lex humana*] Ut quæ faciebat eos caducos aut fiſco adjudicabat.

5 *Non ſunt hæc*] Servi dominio heri, populi principis imperio, ſine ullo herede morientium, ſoluti, non ſunt in numero rerum vacuarum & occupanti conceſſarum, niſi ultro ſe tradant in alterius poteſtatem.

6 *Si familia*] H. l. 2, 24. p. 434. Ἀνὴρ μὲν γὰρ ἀσεβὴς καὶ πονηρὸς τυχὸν ἂν φθάσειε τελευτῆσαι πρὶν δίκαι δοῦναι ἢ ἁμαρτεῖν. αἱ δὲ πόλεις διὰ τὴν ἀθανασίαν ὑπομένουσι καὶ τὰς παρὰ ἀνθρώπων καὶ τὰς παρὰ θεῶν τιμωρίας.

7 *Id eſt, eſſe poſſe*] Spe & propagatione. Liv. 28, 28. Tac. 3, 6.

8 *Quod ex diſtantibus*] Quod multa corpora uno vocabulo complectitur. l. 22. §. 5. D. de R. V. l. 30. princ. de uſurpationibus. Ariſtot. 1, pol. 3. ὅσα γὰρ ἐκ πλείονων συνέστηκε καὶ γίνεταί τι κοινὸν, εἴτε ἐκ συνεχῶν εἴτε ἐκ διῃρημένων.

GROTII.

b *Ex diſtantibus*] Seneca epiſtola CII. *quædam continua eſſe corpora, ut hominem: quædam compoſita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diverſa junctura in unum ſunt coacta: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt tanquam exercitus, populus, ſenatus.* Sumta hæc ex Achille Statio, cujus ad Aratum hæc ſunt verba, ex Conone illo cujus repertum eſt coma Berenices: παρατήρησε ὁ Κόνων ὁ μαθηματικὸς, σώματα λέγεσθαι ὅσα ὑπὸ μιᾶς ἕξεως ἑνωμένα κρατεῖται, οἷον λίθος, ξύλον. ἔστι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν. συνημμένα δὲ ὅσα οὐχ ὑπὸ μιᾶς ἕξεως διέστηκε, ὡς πλοῖον οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν σανίδων, ἡ δὲ ἐκ πολλῶν λίθων σύγκειται. διεστῶτα δὲ ὡς χορός. ἢ δὲ τοιοῦτον διέστηκε αἱ διαστοχαὶ. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὡρισμένων σωμάτων καὶ ἀριθμῷ λεπτῶν ὡς χορός. τὰ δὲ ἐξ ἀορίστων ὡς ὄχλος. *Obſervavit mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum ſiunt. Eſt autem tenor ſpiritus corpus continens. Connexa vero, quæ non uno tenore juncta ſunt, ut navis, ut domus: nam & illa ex multis eſt tabulis, & hæc ex lapidibus multis: diſtantia ut chorus: ſed & hæc duum generum inter ſe differentium. Sunt enim alia ex corporibus definitis & quæ numerum habent cognitu facilem: alia ex infinitis, ut populus.* Apparet hinc ſumta quæ habet Pomponius L. rerum, de uſurp. &

bus conſtat, unique nomini ſubjectum eſt, quod habet ἕξιν μίαν, ut Plutarchus; ſpiritum unum, ut Paulus Jurisconſultus loquitur. [c] Is autem ſpiritus, ſive ἕξις, in populo eſt [9] vitæ civilis conſociatio plena atque [10] perfecta, [11] cujus prima productio eſt ſummum imperium, vinculum per quod reſpublica cohæret, ſpiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia inſtar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem[d] eſſe non deſinit, [d] particulis paulatim commutatis una manente ſpecie, ut Alphenus ex philoſophis diſſerit.

Ach. Stat. ad Arat.

Sen. lib. 1, de clem. c. 4. L. 76. de judiciis.

2. Atque

uſucap. & quod Paulus dicit ſtatuam uno ſpiritu contineri l. in rem. §. item. ubi ſimiliter diſtinguit inter corpora cohærentia & quæ ſunt ex diſtantibus. Uſi & alii. Philo de mundo: ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρῳφὸν εἰς ἑαυτό· *tenor eſt ſpiritus in ſemet ſe revolvens*, &c. item: ἕξις ἐστὶ πνεύματος τόνος, διατεῖνον καὶ συνέχον· ἀλλὰ μένον δυσδιάλυτος· *Tenor eſt ſpiritualis continentia, vinculum non inſolubile, ſed ſolutu difficile.* Vide & Boëthium 1. arithmeticorum: & nota cum de populo ἕξιν aut ſpiritum dicimus, non ſumere nos vocem in ſuo rigore, ut Conon fecit, ſed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei ſpeciem vocat Alfenus in l. proponebatur. D. de judiciis.

c *Is autem ſpiritus, ſive ἕξις, in populo*] Ἡ πολιτικὴ, φιλία καὶ κοινωνία. Ariſtoteles polit. IV, 11.

d *Particulis paulatim commutatis*] Exemplum in navi dat Alfenus dicto jam loco. & Ulpianus in l. quid tamen. D. quibus modis uſusfructus amittatur. Navem eandem eſſe aiunt, ſi per partes refecta ſit. Aliud ſi diſſoluta & recompoſita. l. qui res. §. ineam. D. de ſolutionibus. Plutarchus Theleo: τὸ γὰρ πλοῖον ὃ μετὰ τῶν ἡλίκων ἐκπλεύσειε νεανίσκων ἰσταμένη τῶν τεσσαράκοντα ἐξῃρεῖτο τὰ φαληρικὰ χρόνῳ διαπολλάκις εἰς Ἀθηναῖους, τὰ μὲν σανίδια τὰ ξύλινα ἐκκαιόμενος, ἄλλα δ' ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ, καὶ συμπαγνύντες ἅπαν ἐκεῖ καὶ πεῖσαι φιλοσόφους εἰς τὸ αὐξόμενον λόγου ἀφορμὴν παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τὸ μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τὸ δ' ὡς ἕτερον αὐτὸ διαμένειν λεγόντων· *Navem autem in qua cum delecta juventute navigavit ſalvumque rediit Theſeus, triginta aptam remis conſervarunt Athenienſes ad uſque tempora Demetrii Phalereuſis, ſubtrahendo ligna vetuſtate carioſa ſubjiciendo alia, ita ut cohærent, unde & exemplum hac navis facta eſt philoſophis diſputantibus de ea quæſtione quæ de augeſcentibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuiſſe affirmant hi, illi negant.* In hac controverſia a philoſophis decertata prudenter Juriſconſulti ajentem partem prætulere. Et Tertullianus juris valde peritus libro de reſurrectione carnis: *Navem proceliis diſſipatam vel carie diſſolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem ſane conſpeximus, etiam titulo reſtitutionis gloriantem.* Intellige manente carina, quomodo vox *reſoluta* etiam ſumenda in Pauli verbis l. inter ſtipulantem. §. ſacram. D. de verb. oblig. Idque & apud Tertullianum præcedentia, & apud Paulum ſequentia evincunt. Philo de mundo: κατὰ διαφυὴν ἕκαστα μέρη φθείρεται, φθαρτὸν ὄλον οὐδέν, ἀλλ' ἅπαντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταὐτῷ ἀθρόα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. *Non cujus partes pereunt ſimulque interitui obnoxium eſt, ſed cujus omnes partes ſimul & eodem tempore pereunt.*

GRONOVII.

9 *Vitæ civilis conſociatio*] Alia enim domeſticæ.

10 *Perfecta*] 1, 1. 14.

11 *Cujus prima productio*] Ex quo ante omnia exiſtit.

Gro-

2. Atque ideo commode interpretandum, quod ait Seneca, [12] neminem noſtrum eundem eſſe in ſenectute, qui fuit juvenis, ut [13] de materia ſola intelligatur; [e] quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone in Cratylo, & Seneca dicto loco, [14] in idem flumen bis nos non deſcendere: quod recte ſic corrigit Seneca: *Manet Idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt.* Sicut & Ariſtoteles flumen populo comparans dixit, flumina eadem vocari quanquam alia ſubeat ſemper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane. ſed & ἕξις illa, quam Conon definit [15] ἕξιν σώματος συνεκτικὴν, [16] Philo πνευματικὸν συνέχον, Latini quoque [17] ſpiritum vocant. Sic ergo populus, auctore Alpheno & Plutracho de ſera numinis vindicta, [18] idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivit: μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνίαν τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ: *quamdiu illa quæ populum facit, & mutuis nexibus vincit communio jus unitatis ſuæ ſervat*; quæ ejuſdem Plutarchi in hac re verba ſunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum qui nunc eſt alloquentes, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa ſæcula acciderunt, ut videre eſt tum apud hiſtoricos, tum & [f] in libris ſacris, ut Marci x, 3. Joh. vi, 32. vii, 19. 22. Actor. vii, 38. Sic apud Tacitum Antonius Primus [19] Veſpaſiano militans milites [20] Tertianos veterum admonet, *ut ſub* [21] *M. Antonio Parthos*, [22] *ſub Corbulone Armenios repuliſſent.*

3. Ex odio itaque, non ex vero apud eundem [23] Tacitum Piſo [g] negat Athenienſes ſui temporis eſſe Athenienſes, quippe tot cladibus extinctos, ſed illuviem nationum. Nam [24] externa illa acceſ-

Epiſt. 58.

III. pol. 1.

Hiſt. l. III.

GROTII.

e *Quomodo Heraclitus*] Et Epicharmus apud Diogenem Laërtium.

f *In libris ſacris*] Adde Matth. XXIII, 35. Act. III, 22.

g *Negat Athenienſes ſui temporis eſſe Athenienſes*] Contra de iiſdem Athenienſibus Julianus Miſopogone.

GRONOVII.

12 *Neminem noſtrum eundem*] Sic & Pythagoras apud Ovidium 15, met. 214. *Noſtra quoque ipſorum ſemper requieque ſine ulla Corpora vertuntur, nec quod fuimusve ſumusve Cras erimus. Fuit illa dies, qua ſemina tantum ſpesque hominum prima materno habitavimus alvo. Artifices natura manus admovit* &c.

13 *De materia ſola*] Non etiam de forma, quæ tamen dat eſſe rei.

14 *In idem flumen*] Ovid. d. l. v. 180. *Ut unda impellitur unda, Urgetur que eadem veniens urgetque priorem.*

15 Ἕξιν σώματος] Habitum qui corpus continet. Ἕξις Galeno definitur πνεῦμα συνέχον καὶ συνεκτικὸν τὰ μέρη.

16 *Philo*] De mundo.

17 *Spiritum*] D. l. 30. D. de uſurp.

18 *Idem hoc tempore*] Auctor ad 1 Petri 3, 20.

19 *Veſpaſiano*] A. V. C. 812.

20 *Tertianos*] Tertiæ legionis.

21 *Marco Antonio*] Triumviro R. C. per P. Ventidium Baſſum legatum ejus A. V. C. 714.

22 *Sub Corbulone*] Neronis legato A. V. C. 816.

23 *Tacitum*] 2, ann. 55.

24 *Externa illa acceſſio*] Quod multi peregrini in civitatem confluxiſſent, vixque ſupereſſent illi αὐτόχθονες.

acceſſio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipſe ignoravit, cum illis ipſis ſui temporis Athenienſibus objectaret vetera, quæ [25] in Macedonas improſpere, violenter [26] in ſuos feciſſent. At ſicut particularum mutatio non efficit ut populus eſſe deſinat qui fuit, nec per annos quidem mille & amplius, ita fieri poſſe ut intereat populus negari non poteſt. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu ſpeciei ſive ſpiritus quem dixi.

IV. Corpus interit, [h] vel ſublatis [27] ſimul partibus ſine quibus corpus ſubſiſtere nequit, vel ſublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticas populos, teſte Platone, [i] & alios quorum (a) Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hauſit penitus, aut chaſma, quorum exempla ſunt apud (b) Senecam & (c) Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui ſponte internecioni ſe dederunt, ut Sidonii & Saguntini. Ex antiquo Latio LIII. populos ſine veſtigiis interiiſſe, ait Plinius. Quid ſi ex tali populo tam pauci ſuperſint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis ſubſiſtere dominium quod populus habet [28] ad modum privatorum: non ſiquid populo ut populo competit: quod & de collegio ſentiendum eſt.

V. Corporis ratio tollitur, ſi cives aut ſponte ob peſtilentiam aut ſeditionem a ſocietate diſcedant, [k] aut vi [29] ita diſtrahantur ut coire non poſſint, quod bellis accidit interdum.

VI. Species interit, ſublata aut omni aut perfecta juris communi-

(a) L. de Pallio.
(b) Ep. 92.
(c) Lib. XVII. rerum geſt. Diod. XVI. Bibl.
L. 7. §. ult. D. quod cujuſque univ. nom.
L. 2. §. 3. D. de capt. Ariſt. III, pol. II.

GROTII.

h *Vel ſublatis partibus ſine quibus corpus conſiſtere nequit, vel ſublata corporis ratione*] Servius in Fuldenſibus excerptis ad I. Æneidos: *Duobus generibus deletur exercitus, aut internecione, aut diſperſione.*

i *Et alios quorum Tertullianus meminit*] Myunta apud Vitruvium: Helicen & Burin apud Pauſaniam, Strabonem, Senecam naturalium quæſtionum libro V, c. 23. & 32. & in Anthologia.

k *Aut vi ita diſtrahantur*] Philo dicto jam libro de mundo: τὰ μὲν ἐκ διεστώτων αἰπόλια, ἀγέλαι, χοροὶ, στρατεύματα ἀ πάλιν ἐκ συνεστώτων σώματα σπαίροντα τῇ διαιρέσει καὶ διαιρέσει λύονται· *Quæ ex diſtantibus ſunt, ut greges, armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexis in unum coalita divortio ac diſſolutione intereunt.* Vide quæ ſupra de navi.

GRONOVII.

25 *In Macedonas*] Prælio maxime ad Chæronean.

26 *In ſuos*] Miltiadem, Themiſtoclem, Ariſtidem, Socratem, Phocionem.

27 *Simul partibus*] Ipſo ſolo aut urbibus everſis, incolis deletis; aut diſturbata ſocietate civili, vita & libertate plerorumque ſalva. Strabo lib. 9, 434. τῶν δ' ἐκλιπῶν διττὰς μοίρας. ἃ μὲν ἀφανισθέντων τ' ἀνθρώπων καὶ τῶν χώρας τελέως ἠρημωμένων, ἃ τὸ ὀνόματος τὸ ἐθνικὸν μενόντος ὅντος μηδὲ συστήματος διαμένοντος τοιούτου.

28 *Ad modum privatorum*] Quod quiſque pro ſe poſſedit, non juriſdictionem, imperium, territorium.

29 *Ita diſtrahantur*] Ut Campani, Liv. 26, 34.

GRO-

Digitized by Google

munitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut [30] Mycenæi ab Argivis, [31] Olynthii a Philippo, [32] Thebani ab Alexandro venditi, [33] Brutii a Romanis publicis servitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; [34] corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, [l] cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque [m] imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero, priore ad populum contra Rullum. Idem dicendum de populis [35] in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic [n] a Severo Byzantium Perintho, [o] Antiochia Laodiceæ supposita a Theodosio.

Lib. XXVI.

Cic. I. *contra Rullum.*

Theod. V, *histor eccl. c.* 9. *Zon. in Valent. & Theod. Herodian. lib.* V. *hist.*

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala; sive coactus, (*a*) ut [36] populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, [p] populus esse non definit, multoque minus si muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam (*b*) Lacedæmonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos a communi sociorum res judicata est.

(*a*) *Flor. l.* II, *cap.* 15.
(*b*) *Plut. Agesilao.*

VIII. 1. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, Imperatoribus. Imo etiamsi pleniſſimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat cum sui esset juris, dum rex ei præsit, ut [37] caput illius populi, non ut caput

GRONOVII.

l *Cui præfectus Roma missus jus redderet*] Vide Festum voce præfecturæ. Vellejus libro II: *Jus his restitutum post annos circiter* CLII, *quam bello Punico a Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat.* adde exempla in textu & notis allata ad libri I, c. I. §. VIII.

m *Imaginem reipublicæ nullam*] Severus jus buleutarum dedit Alexandrinis, qui sine publico consilio vixerant sub juridico.

n *A Severo*] Vide Xiphilinum Severo: Herodianum libro III. adde quæ infra hoc libro II, cap. XXI. §. VII.

o *Antiochia Laodiceæ suppositæ*] Vide Zonaram.

p *Populus esse non definit*] Ut Geloi Phintiada translati. Diodorus Siculus in fragmentis Peiresianis.

GRONOVII.

30 *Mycenæi*] Paulo post bellum Persicum. Pausan. 2, 113. & 7, 448.

31 *Olynthii*] Justin. 8, 3.

32 *Thebani*] Justin. 11, 3. & 4.

33 *Brutii*] Gell. 10, 3.

34 *Corpus nullum civitatis*] Hoc non de veris veteribusque Campanis intelligendum, sed, quos illis ejectis ibi posuerunt Romani, aratoribus.

35 *In provincia*] Nam provincia proprie populus erat extra Italiam vi & armis R. domitus, ita ut amisso omni jure sui annuos magistratus legesque & jura Roma acciperet.

36 *Populus Carthaginiensis*] Jussus est a Rom. migrare in locum 10000. pass. a mari remotum, & ibi novam urbem condere; factum tamen non est, sed illi cum urbe perire, quam relinquere illam maluerunt.

37 *Caput istius*] Ut populo sui nominis & separati propriique juris.

Digitized by Google

caput [38] alterius populi. Nam imperium quod in rege est ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars est caput: atque adeo rege, si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quod Aristotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi [39] a Dorico modo in Phrygium transitur.

2. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est [40] qua regitur, altera [41] qua militat. Ita civitatis species una est, [42] consociatio juris atque imperii; altera, [43] relatio partium inter se earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc spectat politicus, illam jurisconsultus: quod nec Aristotelem latuit cum ita subjicit: *an vero exsolvenda sint nomina necne, mutatâ gubernandi formâ, alia inspectio est*: artis scilicet alterius, quam cum politica non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, μεταβαίνων ἐκ γένους εἰς γένος, *ab uno tractandi genere ad alterum transitum faciens.*

l. c. 3. pol. bi. 11.

3. Non definit debere pecuniam populus, rege sibi imposito, quam liber debebat: est enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in se retinet, quanquam jam non exercendum a corpore sed a capite: unde parata est responsio ad controversiam [44] ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus sedere debeat qui summum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipse populus: sicut in Amphictyonico consessu Phocensium locum accepit Philippus Macedo. sic vicissim qui regis fuerat locus, cum populus liber implebit.

IX. Quod si quando [45] uniantur duo populi, non amittentur jura,

GROTII.

9 *Uniantur duo populi*] Ut ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante Diodoro. Vide, si vacat, de hoc argumento Reinkingium libro 1, classe IV. c. 17. n. 95. & quæ ibi citata.

GRONOVII.

38 *Alterius*] Cujus hic sit accessio sine nomine.

39 *A Dorico*] Apul. in Flor. Æolium modum simplicem, Asium varium, Lydium querulum, Phrygium religiosum, Dorium bellicosum dicit. Addendus Ionius, floridus & mollis.

40 *Qua regitur*] Descripta per legatos, tribunos, centuriones, signiferos, optiones, decuriones, cohortes, centurias, signa, contubernia.

41 *Qua militat*] Per castra, per opera, per acies, orbicularem, quadratam, phalangem, cornua.

42 *Consociatio*] Quod qui in eam coierunt, habent eadem fora, leges easdem & consuetudines, commune territorium, commoda & onera consociata.

43 *Relatio*] Quod consortio & communitate fruitur, & publica jura participat ex arbitrio & administratione vel unius vel paucorum vel multorum vel omnium.

44 *Ex facto*] Ex oborto casu. l. 35. D. de hered. inst.

45 *Uniantur duo populi*] Jungantur in unum corpus. Ut sub Æneæ Trojani & Latini.

GRO-

jura, sed communicabuntur, sicut [46] Sabinorum primo, deinde [47] Albanorum jus in Romanos transfusum est, & una facta respublica, ut Livius loquitur. Idemque censendum de regnis, quæ non fœdere, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, sed vera unitate junguntur. *Libro* I.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores. Quod cum fit, plura pro uno existunt summa imperia, cum suo jure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & discessio, quæ ex consensu fit in colonias. [48] Nam sic quoque novus populus sui juris nascitur: *οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δούλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὁμοίοι εἶναι ἐκπέμπονται*, inquit Thucydides: *Non enim ut servi, sed ut pari jure sint dimittuntur.* Idem secundam coloniam a Corinthiis Epidamnum deductam narrat *ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut pari jure esset.* Rex Tullus apud Dionysium Halicarnassensem: *τὸδὲ ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν ἀποικιῶν τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον, ὅτι ἀληθὲς ὅτε δίκαιον ἐξήτασται ὑφ' ἡμῶν*: *Ut omnino matrices urbes coloniis imperent, quasi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.* *Libro* I. *Libro* III.

XI. 1. [49] Nobilis est & illa quæstio apud historicos & jurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt [50] cujus nunc sint: multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi confingunt, cum tamen notum satis sit Germaniam magnam, id est Transrhenanam, totam maxima temporis parte fuisse extra complexum Romani imperii. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio, nisi certis documentis pro-

GROTII.

1 *Ut pari jure sint*] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I, c. III. §. XXI. Curtius libro IV: *Carthaginem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti.*

GRONOVII.

46 *Sabinorum*] Quiritium, vel a Curibus cum T. Tatio profectorum, rege Romulo.

47 *Albanorum*] Regnante Tullo Hostilio.

48 *Nam si quoque*] Nam sic quoque.

49 *Nobilis &c.*] Mirum est hoc loco summum virum, quum in præcipua quæstione non male sentiret, in tot falebras se conjecisse, totque monstra & chimæras confinxisse, ut aliquid novum diceret, & Germanis potius ludibrium deberet, quam Gallis & Papæ parum placeret.

50 *Cujus nunc sint*] Nempe illorum, qui possident, Papæ, Francorum, Hispanorum, Anglorum, Belgarum, Italiæ dynastarum, Turcarum, Hungarorum, Sarmatarum. Nomen & pauca imperii feuda in Italia, partes ad Rhenum & Danubium Germani obtinuere.

probetur. Quare & [51] populum Romanum [52] eundem esse dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum accessione admixtum, & [53] imperium penes eum manssisse, tanquam penes corpus in quo esset ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus, antequam Imperatores Romani regnarent, [54] idem faciendi [55] jus habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, [56] alio nondum existente. Imo & [57] electio Imperatoris ad populum pertinebat, [58] & aliquoties a populo [a] per se, [59] aut [60] per senatum facta est: quæ au-

GROTII.

a *Per se, aut per Senatum*] Exempla passim electionum factarum a Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Juliano, Severo, Macrino, Maximino, Balbino, Aureliano, Tacito, Floriano, Probo, apud Dionem, Spartianum, Capitolinum, Lampridium, Vopiscum. Ante Aurelianum sex menses Imperium fuit sine principe, ejusque electionem miles senatui detulit iterum atque iterum. Pro Senatus jure egregia Albini epistola apud Capitolinum, & Senatus epistola pro Gordianis. Macrinus in oratione: *Detulerunt ad me imperium: cujus ego, Patres conscripti, interim tutelam recipio, tenebo regimen, si & vobis placuerit quod militibus placuit.* Tacitus Imperator apud Vopiscum in Probo: *Me quidem senatus principem fecit, sed prudenti exercitus voluntate.* Apud eundem Vopiscum Probus: *Recte atque ordine, Patres conscripti, proximo superiore anno factum, ut vestra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & estis mundi principes, & semper fuistis, & in vestris posteris eritis.* Majorianus ad senatum in noveliis: *Imperatorem me factum, Patres conscripti, vestra electionis arbitrio & fortissimi exercitus ordinatione agnoscite.*

GRONOVII.

51 *Populum Romanum*] Populum Rom. eundem esse dico: situ & loco, non genere, non animis, non moribus, non potentia, funus & cadaver sui.

52 *Eundem esse dico*] Juxta tradita sect. 8. hujus capitis.

53 *Imperium penes eum manssisse*] Nempe in illa, quæ ex veteri copia retinere potuit. *Imperium penes eum manssisse*] Quodnam? aut in quid? quidni sui quidem potens sit, sed serviat sacrificulo, in ipsa autem Italia tot dominos videat, ne quid de provinciis dicam. Si nihil aliud, certe desiit habere imperium, quum id detulit Carolo Magno, atque ex eo tempore Francorum, & qui alii Germaniæ, sive imperio sive regno dicere libeat, his succesisse, imperio adjunctus fuit.

54 *Idem faciendi jus habuit*] Si milites sivissent. Perinde hoc est, ac si dicam, quæ olim jure facere potuit Francorum populus, quum electionem regum haberet, (quod ipse scribit cap. 7. num 20.) idem nunc eum faciendi jus habere. Neque enim unquam id abdicavit, sed aulæ artibus & factione principum & sua patientia amisit.

55 *Jus habuit*] Non nisi imaginarium: ipsum enim jus & omnia habebat miles.

56 *Alio nondum existente*] Lepidum hoc: sed unde quæso existebat ille, qui si exstiterat, populo non supererat jus faciendi? nam si jus erat populi, nemo existere poterat, nisi quem populus fecisset. Si aliunde existente Imperatore, deerat jus populo faciendi, deerat & non existente, sed erat ejus a quo iste existebat.

57 *Electio Imperatoris ad populum pertinebat*] Nempe ut ad Menedemum filius amissus: *Filium habeo, Chremes, & quid dixi habere me? immo habui.* Populus ille ad quem olim pertinebat electio Imperatorum in libera republica,

qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia,

sub

sub Cæsaribus,

nunc se
Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem & Circenses.

ut canit Juvenalis satyr. x.

58 *Et aliquoties a populo per se*] Nusquam, ne semel quidem. Julius & Octavius tyrannidi suæ speciem addiderunt lege ad populum lata, sed quam jam armis & multo sanguine civili occuparant, vix ut restaret quisquam, qui rempublic. vidisset, hoc est, vere Romanus. Hæc si electio est, omnes tyranni sunt electi. Nihil enim refert arma tenenti. Phædrus fab. 8.

Ut mos est vulgi, passim & certatim ruunt
Feliciter, succlamant ipsi principes,
Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum,
Tacite gementes tristem fortunæ vicem.

59 *Aut per Senatum*] Quod improvide posuerat hic, in notis incautius reddidit.

Non Hadriani: miles & Plotinæ gratia & ficta adoptio Trajani ipsum fecit. Honesta oratio erat in literis ad senatum, *veniam petentis quod de imperio suo judicium senatui non dedisset, salutatus scilicet præposterе a militibus Imperator, quod esse resp. sine Imperatore non posset*, ut est apud Spartianum. Sed hæ ipsæ literæ ostendunt, jam fuisse, antequam a senatu eligeretur: hoc est, non electum esse. Olim cum post duos exercitus cum ducibus Scipionibus in Hispania prope internecione cæsos, reliquias collegisset, provinciam servasset, bina hostium castra cum ingenti illorum strage cepisset L. Marcius a milite dux dictus, & in literis quas de rebus ab se gestis ad senatum dabat, modicum titulum proprætoris nomini suo addidisset: *res gesta*, inquit Livius, *magnifice senatui visa, titulus honoris (quod imperio, non populi jussu, non ex auctoritate Patrum dato, PROPRÆTOR SENATUI scripserat,) magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli esse, Imperatores legi ab exercitibus, & solemnia auspicatorum comitiorum in castra & provincias procul a legibus magistratibusque ad militarem temeritatem transferri &c. Referibi de frumento & vestimentis exercitus placuit, eam utramque rem curæ fore senatui, adscribi autem PROPRÆTORI L. Marcio non placuit, ne id ipsum quod consultationi reliquerant, præjudicata esset.* Liv. 26, 2. Quin etiam statim alium imperatorem, cui ille tam bene meritus pareret, adolescentem 24. annorum, Publium Scipionem alterius, qui occubuerat in Hispania, filium miserunt, ut apud Liv. dicto loco. Tum electio Imperatorum ad populum & senatum pertinebat, non quum ejusmodi veniæ petitiones scriberentur.

Non Pertinacis: nam Lætus præfectus prætorio & electus cubicularius, occiso Commodo, nocte intempesta raptum e lecto in castra duxerunt, ubi Imperator a militibus appellatus est: nocte in palatium, postera demum luce in curiam venit, sane abstinens prælato igne, quæ pompa Augustorum erat: sed (ut Tacitus de Tiberio scribit 1, annal. 7.) *signum prætoriis cohortibus, ut Imperator, dederat: excubiæ, arma, cætera aulæ: miles in forum, miles in curiam comitabatur. Ibi suscipere se etiam imperium a senatu* dixit, inquit Julius Capitolinus, sed continenter addit, *quod jam sponte inierat.*

Non Juliani: palam enim sub præconio emit, cum milites in muro castrorum vocalissimo homine posito venale proposuissent imperium, traditurosque ei, qui plurimum pecuniæ polliceretur, pronunciassent, Julianus viritim dedit tricena millia sestertium, hoc est, 750. coronatos, atque ita acceptus est.

Non Severi: nam triplici bello adversus Julianum, adversus Pescennium Nigrum, adversus Clodium Albinum peperit. Cumque occiso Juliano senatus centum ad eum senatores misisset ad gratulandum, rogandumque, excepit eos Interamne armatus circumstantibus armatis, & quidem excussos, ne quid ferri habe-

rent, ut narrat Spartianus, adeo parum eis fidebat. Enumerat deinde Spartianus potitis nominibus supra XL. de senatu illustres viros, ab eodem sine causæ dictione interfectos, quod eos aut Pescennio aut Albino favisse suspicaretur.

Non Opilii Macrini: nam & hic imperium arripuit, humili loco natus, & animi atque oris inverecundi, ut scribit Capitolinus. Deinde interest, inquit, scire cujusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut & impudentia hominis noscatur & sacrilegium. In ea modestissimæ simulationis est illud: *Detulerunt* (milites) *ad me imperium, cujus ego, P. C. interim tutelam recepi; tenebo regimen, si & vobis placuerit, quod placuit militibus.* Sed ut scirent nihil ipsis liberum relinqui, subjungit. *Quibus & stipendium dedi & omnia Imperatoris more jussi.*

Maximus sane Pupienus & Cælius Balbinus (sic enim corrigendum apud auctorem, nec fuit unus Maximinus Balbinus, sed duo, & horum alter Maximus, non Maximinus) a senatu electi sunt contra sævissimum Maximinum. *Sed*, inquit Capitolinus, *mœrentibus militibus, quod eum Imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant, eos habebant quos senatus legerat.* Itaque optimos viros post paucos imperii menses, seditione orta, indignissime occidere.

Aureliano, qui titulum dant optimum, fingunt a Valeriano eum adoptatum Byzantii inscio & imprudente senatu: quod vix credibile est: quum post Valerianum Gallienus filius ejus, deinde Claudius, tum Quintillus ante Aurelianum tenuerint imperium. Verum est a militibus in Pannonia apud Sirmium dictum Augustum: quo nuncio Romam perlato, miser Quintillus, quem senatus legerat post XVII. diem imperii, cum ne prætorianus quidem miles ei accedere vellet, vel ab iis interemtus est, vel ipse se occidit.

Ante Aurelianum sex menses vacuum fuisse imperium & electionem senatui iterum iterumque fuisse delatam non sine errore memoriæ posuit auctor. Ante Tacitum dicere voluit. Sic enim Vopiscus. *De Imperatore deligendo exercitus retulit ad senatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem* (Aurelianum) *occiderant.* Verum senatus hanc eandem electionem in exercitum refudit, sciens, non libenter jam milites accipere Imperatores eos, quos senatus elegerit. Denique id tertio factum est, ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit. Sed sexto mense post acceptum hunc Imperatorem pœnituit milites, quanquam principis optimi: itaque eum ex insidiis occiderunt.

Cur vero allinit Flavianum, de quo Vopiscus: *Hic frater Taciti germanus fuit, qui post fratrem arripuit imperium, non senatus auctoritate, sed suo motu.*

Cur Probum, de quo statim idem Vopiscus: *occisus est* (Florianus) *Tharsi a militibus*, qui Probum audierant regnare, quem omnis exercitus legerat: Tantus autem Probus fuit in re militari, ut illum senatus optaret, milites eligerent.

Pro senatus jure ait exstare egregiam epistolam Albini. Non est epistola, sed concio ad exercitum, ex qua nihil aliud colligas, quam quod dicitur, melius fore, *si senatus populi Romani solum illud vetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret.* Hoccine est senatui jus dare faciendi Imperatoris, quo ille per CCLX. annos caruerat? Clauditur autem ita sermo: *Senatus imperet, provinciis dividat, senatus nos consules faciat: & quid dico senatus? vos ipsi & patres vestri: eritis enim ipsi senatores.* Præclare vero senatores! scire licet, a quo senatu ille imperium exspectet. Quis non intelligat artem viri? sic solebant defectores senatus nomen præferre, donec suum approbavissent. Sic Galba consalutatus Imperator, legatum se senatus ac populi Romani professus est. Sueton. cap. 10. at ut occisum Neronem cunctosque in sua verba jurasse

autem a legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, [61] non erant ratæ [62] ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex [63] approbatione populi.

2. Cum

juraſſe cognovit, depoſita legati, ſuſcepit Cæſaris appellationem. ibidem cap. 11. Sic ſuperior exercitus ad Rhenum, cum Galbam reſpiceret, ne reverentiam imperii exuere videretur in S. P. Q. R. obliterata jam nomina, ſacramenta advocabat. Tacitus 1, hiſtor. 55. At mox: *ſpecioſa ſenatus populique Romani nominibus relictis Vitellio acceſſit: ſcirent illum priore biduo non penes remp. fuiſſe*: ut ait ibidem cap. 57. Nihil verecundius Albinus.

Pro eodem ſenatus jure egregiam vult eſſe epiſtolam ſenatus pro Gordianis; at nihil ne in hac quidem, quod jus ullum ſenatui afferat. Ita loquuntur: *Dii faventibus Gordianum proconſulem virum ſanctiſſimum & graviſſimum ſenatorem, principem nacti ſumus, Auguſtum appellavimus.* Nempe ut appellaverunt omnes a legionibus obtruſos. Nam in ipſa relatione dixerat Conſul: *Patres conſcripti, Gordiani duo, pater & filius, magno Afrorum conſilio Imperatores ſunt nominati.* Jam igitur appellati erant, cum ſenatus eorum partibus ſe applicuit.

Majorinum, cujus honeſta ad ſenatum verba proferuntur, ex magiſtro militum Auguſtum creavit Leo Thrax, Imperator Conſtantinopolitanus, & ad occidentale imperium regendum dimiſit. Calviſius ad A. C. 457. Illud certum eſt, comitia imperii Cæſarum nunquam penes populum Romanum, nunquam penes ſenatum fuiſſe, tamquam jus ſtabile ac proprium, & ut hodie penes Germanorum optimates principis ſui, penes Polonorum & Cimbrorum ordines regis eligendi jus eſt. Nata eſt hæc poteſtas inter arma, & a militibus delata: hos qui propinios habuiſſent, aut occupabant eam ipſi, aut liberis adoptatives relinquebant, aut cum collegis adſciris communicabant. Primi duo adhibuerunt etiam populum, ſed per milites jam imperio potiti, & hi populo eidem reliquerunt conſulum prætorumque per ſuffragia creandorum imaginem. Tiberius & hoc populo detraxit, comitia ad ſenatum referens, nec populus ademtum jus queſtus eſt, niſi inani rumore, ut eſt apud Tacitum. Ex hoc tempore voluerunt quidem de imperio ſuo & ſenatus conſultum interponi, ſed poſtquam a milite acceptam in manu jam habebant poteſtatem. Soli Maximus & Balbinus non ordinario & quæſito jure, ſed per tumultum metu graviſſimo Maximini a ſenatu facti ſunt. Tacitus ultro poſtulante milite: quem tamen horum mox pœnituit, ut brevitas imperii illorum & triſtis eventus fatis declarat. Itaque ſi hodiernus populus nihil habet amplius, quam tunc habuit in creatione Imperatoris, nihil habet.

60 *Per ſenatum*] Vix ſemel & iterum, & ſemper eventu parum felici.

61 *Ex jure legionum*] Profecto Imperatores jure ſuo faciebat miles, quo inſtruxerant eos, qui per eoſdem imperium invadebant: quis enim auderet offendere tot caligas, tot millia clavorum?

62 *Non ex jure legionum, ſed ex approbatione populi*] Falſum. Imo ex fide & conſenſu legionum: hæ faciebant, ſuſtinebant, deſtituebant, deſtruebant, ubi libuiſſet, principem, ſi non jure, at quaſi jure: populum Romanum jubebant plorare aut adulari. Poſt Julium & Auguſtum ne ſimulatio quidem interrogandi populi interpoſita eſt. Milites ſive in terrimum hominem, ut Othonem, Vitellium, Heliogabalum, Maximinum incidiſſent, dum illi fidi & concordes eſſent inter ſe, erat & conſtabat Auguſtus, ut qui lege optima; ſive ſanctum meritumque virum arripuiſſent, mutato animo & pœnitentia illorum peribat; non illi noce-

2. Cum his non pugnat quod [64] Antonini conſtitutione quotquot in orbe Romano ſunt, cives Romani effecti ſunt. Conſecuti enim ea conſtitutione ſunt ſubditi Romani imperii ea jura, quæ olim habebant [65] coloniæ, & [66] municipia, & [67] provinciæ togatæ, ut & honorum participes eſſent, & jure Quiritium uterentur: non uſ in aliis populis itidem ut in populo urbis Romæ [1] fons imperii eſſet: quod facere in poteſtate Imperatorum non fuit, qui [68] habendi imperii modum ac cauſam [69] mutare non

necebat deteſtatio populi, non hunc juvabat approbatio.

Convellit deinde diligenter, quod nemo erat objecturus. *Quotquot in orbe Romano eſſent, cives factos, ergo non ſolos urbem incolentes habuiſſe approbationem.* Similes habent labra lactucas. Qualis ſententia, talis objectio. Miles, ut dixi, rem habebat in manu, & rapuiſſet, aut etiam male mulctaſſet utroſque tam urbanos quam municipes, ſi illi tam inepte ferram duxiſſent, tam ſultam litem ſuam feciſſent. Speciem retinuit urbs uſque ad Galbam: tum, ut bene Tacitus, *evulgatum imperii arcanum*, principes poſſe alibi quam Romæ fieri, nempe ubi maxima vis erat militum. Et hi, non de illo ſcilicet fonte imperii, hauriebant, & conſpectiſſimos honoratoſque apud ſenatum faciebant, ſed Afros, Pannonios, Syros, Thraces, quicunque placuiſſent, urbi imponebant.

63 *Approbatione populi*] Non voluntaria, ſed juſſa, imperata, neceſſaria, nec populi, ſed ſenatus. Populus nihil faciebat aliud, quam ut imaginem principis miſſam in urbem adoraret.

GROTII.

1 *Fons imperii eſſet*] Senatus pro Gordiano apud Herodianum provincias hortatur πείθεσθε Ῥωμαίοις ἀνδράσιν ἄνωθεν τὸ κράτος ὄντι, αὐτάρκη φίλα καὶ ὑπήκοα ἐκ προγόνων· *Parete Romanis, quorum ab antiquo eſſet imperium, quibus veteri jure gentes aliæ amorem obſequiumque præſtarent.* Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: οὐ γὰρ ἴσος ἀνδρὸς ἴδιον κτῆμα ἡ ἀρχὴ, ἀλλὰ κοινὸν τῆς Ῥωμαίων δίκης ἄνωθεν, καὶ ἐς ἐκείνην τὴν πόλιν ἡ βασιλικὴ ἵδρυται τύχη. ἡμεῖς δὲ διοικοῦν καὶ δίκτυν τὰ τῆς ἀρχῆς μεθ' ὑμῶν ἐγκεχειρίσμεθα· *Non enim unius viri poſſeſſio eſt hoc imperium, ſed antiquitus res eſt populi Romani: in hac urbe principatus fortuna ſita eſt. nos vero vobiſcum, milites, in id electi ſumus, ut ea, quæ imperii ſunt, curemus ac tueamur.* Claudianus de Roma:

Armorum legumque parens quæ ſudit in omnes
Imperium.

GRONOVII.

64 *Antonini conſtitutione*] L. 17. D. de ſtatu hominum.

65 *Coloniæ*] Oppida ex urbe Romana conſcriptis colonis diviſiſque inter eos ſedibus & fundis per triumviros d. e. propagata.

66 *Municipia*] Oppida, quorum cives univerſi jus civitatis Romanæ acceperant. Gell. 16, noct. 13.

67 *Provincia togata*] Quæ itidem civitate donatæ: ut Gallia togata, quæ & Narbonenſis.

68 *Habendi imperii modum, ac cauſam mutare*] De cauſa concedo, ea enim erat militis, & tanto triſtior omnis imperii conditio, quod certam de ſucceſſione legem accipere non poterat, ſed a vago & mutabili legionum (h. e. nec generis optimi & conſilii fere nullius hominum) arbitrio pendebat. At modum habendi imperii fecerunt ſibi quiſque qualem voluerunt. Boni detulerunt aliquid ſenatui, indulgenter habuerunt populum, clementer provincias: mali in omnes, ſed præſertim in optimos, hoc eſt, ſenatum impune graſſabantur, quamdiu largitionibus continere poterant ſtudia caligatorum & gratiam. Unde præceptum Severi ad Baſſianum Caracallam: *Fili, cole militem, & contemne cæteros.*

GRO-

Digitized by Google

non potuerunt. Nec quod Imperatores poſtea Conſtantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit: ſed tunc quoque electionem factam [70] a parte ſui quæ [71] Conſtantinopoli habitabat, unde [72] Byzantinos Quirites vocat Claudianus, [73] ratam populus totus habuit: juriſque ſui monumentum non tenue ſervavit [u] in urbis ſuæ prærogativa, [x] & in honore conſulatus aliiſque rebus. Quare [74] jus omne quod hi qui Conſtantinopoli habitabant ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat a voluntate populi Romani:

GRUTER.

u *In urbis ſuæ prærogativa*] Ait Zonaras Romæ ſervata *πρεσβεῖα*, prælationem, quod inde veniſſet imperium. Ammianus lib. XIV. de Roma: *Per omnes tamen quotquot ſunt partes ut domina conſpicitur & regina.* Claudianus Honorio agente Ravennæ:

Quem, precor, ad finem laribus ſe-
junctia poteſtas
Exſulat, imperiumque ſuis a finibus errat?

x *Et in honore conſulatus*] Nam alter conſulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum. Procopius in arcana hiſtoria.

GRONOVII.

69 *Mutare non potuerunt*] Si voluiſſent, quis impediiſſet, præter militem? Sed neque expediebat ipſis, & fons imperii erat, non Romæ, ſed ubi validiſſimus exercituum.

70 *A parte ſui*] Scilicet, ſi miles eſt pars populi, ſed tunc caput erat.

71 *Conſtantinopoli factam, ratam habuit*] Hactenus ut imaginem electi Imperatoris Romam miſſam adoraret, & fauſtis acclamationibus, id eſt adulatione proſequeretur. Plebiſcitum quidem nuſquam ullum factum accepimus: ubi legit illud ſolenne carmen: *Conſul populum jure rogavit, populuſque jure juſſit quem ſenatus populuſque Conſtantinopolitanus Imperatorem creavit, is ut jure optimo Imperator eſſet.* Hoc enim eſt ratum habere. An ratum habet, qui ne reſpicitur quidem, nedum rogatur, ſed mutus ſilens, aut niſi cum vernili adulatione loquens patitur, accipitque, quicunque imponitur. Imo ipſa Roma & Conſtantinopolis, & totum imperium, donum, beneficium, pila ludicra erat militis. Inconſulto & ſatis invito populo Romano ſedem tranſtulit Conſtantinus, & umbram honoris, quæ reſtabat Romæ, cum ea divilit. Jus tamen eligendi Imperatoris, nec habuerat Roma, nec acquiſivit Conſtantinopolis. Itaque nec Romanis, nec Conſtantinopolitanis rogatis Conſtantini filii, ubi erant, ſumſerunt imperium: deinde Julianus in Gallia, Jovianus in Perſide, Valentinianus in Cilicia, & ſic cæteri.

72 *Byzantinos Quirites*] Imo quia Byzantium nova Roma appellabatur.

73 *Ratam populus*] Non ſuffragio aut comitiis, ſed, ut dictum, miſſam imaginem adorando.

74 *Jus omne Conſtantinopolitanorum pendebat a voluntate populi Romani*] Falliſſimum. Imo quum poſt Honorium Theodoſii magni filium, ſine liberis defunctum maneret diviſum imperium, & alius in occidente, alius in oriente reſideret Imperator, is qui Romæ agebat, non erat certus juſtuſque princeps, priuſquam a Conſtantinopolitano confirmaretur. Sic Theodoſius junior Romæ factum Joannem non agnovit, breviſque potentia exuit, dato Valentiniano juniore ſucceſſore. Poſt Theodoſium Conſtantinopoli regnum obtinuit Marcianus, aſſumtus a Pulcheria ſorore Theodoſii, deinde Leo Thrax, & cæteri inconſulto populo Romano. Valentiniano Romæ Avitus Majorinus vel Majoranus, Severus, Anthemius, Olybrius, Glycerius, Julius Nepos, Romulus Auguſtulus ſucceſſerunt, qui omnes miſi petitive Conſtantinopoli, aut per mili-

militem, injuſſu populi Romani, regnarunt. Poſt hos Odoacer Herulorum rex urbem & Italiam occupavit, everſus a Theodorico Gotho, cui Zeno Conſtantinopolitanus Imperator, ut eum a ſe averteret, Italiam invadendam monſtravit. Gothorum regnum per Belliſarium & Narſetem fubruit Juſtinianus, & recuperata eſt Roma, jam appendix imperii, non caput: nam Romani ſtipendiarii erant Conſtantinopolitani Cæſaris, cui quotannis viritim ſolidum aureum pendebant. Stipendiarius ipſe Papa, cui pro confirmatione pecunia Conſtantinopolim mittenda erat, quam Conſtantinus Pogonatus demum Heraclii pronepos ei remiſit circa annum Chriſti 680. Anaſtaſius in vita Agathonis. Papæ LXXXI. Ex eo regebatur urbs & Italia per præfectos Auguſtorum Orientis, qui *Exarchi* vocabantur, & Ravennæ reſidebant, & inde petebat jura, ille, quem tunc quoque Imperatorem fuiſſe populum vult Grotius. Mox majorem Italiæ partem rapuere Longobardi, quorum rex Aiſtulphus A. C. 752. ultimum Exarchorum Eutychum Italia expulit. Adverſus hunc ſibi quoque imminentem Stephanus Papa A. C. 753. imploravit e Gallia Pipinum, cui pridem hereditario Majori domus (qui honos ſecundus a rege erat) & quum patris aviique, tum ſuis rebus geſtis factioſo, poſtquam ultimum Merovæi poſterorum juſtum regem totondiſſet atque in monaſterium condidiſſet, & ſibi diadema impoſuiſſet, Papa auctoritatem præſtiterat, & laudando factum apud captas ſuperſtitione & opinione ſanctitatis Romanæ mentes faciliorem occupationem reddiderat. Pipinus victis Longobardis, de alieno liberalis, partem regni eorum tranſcribit Papæ; dein cum pacem Aiſtulphus non ſervaret, reverſus & iterum victor, propemodum quicquid ſub poſtremis fuerat Exarchis, Stephano donat: & hæc eſt origo illius, quod *Patrimonium Petri* appellatur. Ipſe cum filiis ab eo creatur patricius, quod jus non erat Papæ, non populi Romani, ſed Conſtantinopolitani Imperatoris, ſive patricium accipias, ut in vetere populo Romano, quales allegerunt Julius, Sueton. cap. 41. Auguſtus, ut ipſe ſcribit in monumento Ancyrano: Claudius, Sueton. Othone cap. 2. Veſpaſianus, teſte Tacito in vita Agricolæ cap. 9. ſive ut poſtea Conſtantinus patricios dixit, quaſi partes Imperatoris, qui conſilium ejus participarent, quorum mentio apud Juſtinianum in tit. quibus modis patr. poteſt. ſolvit. Eadem cauſa veniendi in Italiam fuit Carolo Magno Pipini filio A. C. 770. quum regnum Longobardorum finitum eſt. Is donationem patris confirmavit: & ſic non populus Romanus, ſed Papa poſſedit, quod tunc dicebatur *Patrimonium Petri*. Reverentia tamen erat erga Francos: nam & præfectus urbi a Carolo ſtatutus commemoratur, & Leo tertius cum pontificiam ſedem occupaſſet, claves & vexillum urbis in ſubjectionis ſignum Carolo miſit. Anno 799. idem Leo per ſeditionem male mulctatus, oculo etiam excuſſo confugit ad Carolum, eumque convenit Paderbornæ, & Romam tractum ſupplicio affectis trecentis, qui Papæ reſtiterant, clericis in Galliam relegatis, Auguſtum dixit. Secuta eſt paulo poſt Caroli cum Irene transactio, quam hujus ſucceſſor Nicephorus ratam habuit, & ita tranſiit imperii Romani quod ſuperarat, ad Carolum. Ubi nullæ partes fuere populi Romani: nulla propria indignatio adverſus Irenen ob ſexum; ſed Papa preſſus a Longobardis (quorum antea ope juſtum in ſe Exarchorum & Conſtantinopolitanorum imperium imminuerat) cum ab Orientis Auguſto, cui revera ſuberat, ſpes auxilii decolaſſet, ad potentiorem confugit, & eum patronum adoptavit. An hoc potuerit facere per ea, quæ tradit auctor de jure partis a corpore recedendi lib. 2, cap. 6. num. 5. an fidei quam imperio Conſtantinopolitano debebat, ſatisfecerit, multa & gravia tolerando priuſquam ad hoc ultimum remedium decurreret: Imo

mani: & cum illi [y] contra mentem ac morem populi Romani [z] semi-

an ipse Constantinopolitanos satis docuerit de periculo suo, & obtestatus sit, ni auxilio veniret, aliud præsidium sibi quærendum esse, alia disputatio est. Carolo certe jus hoc modo quæsitum & in posteris ejus aliquamdiu continuatum, ab illis interposito tamen Conrado Franco e Germania, transiit ad Saxones: inde rursum ad Francos Germanos per Conradum II. & Henricos, (quorum ejus nominis quarto primum extorsit Hildebrandus, qui se Gregorium septimum dixit, jus quod adhuc in Pontifice creando Imperatores, in constituendis episcopis, agendis synodis habuerant, & ad se suosque socios traxit) ab his, interveniente rursus Lothario Saxone ad Suevos Conradum III. Fridericum Barbarussam, Henricum VI, Philippum: & Othone Saxone iterum medio ad Austriacos. Quorum principum jus Papæ quidem variis artibus ac tumultibus imminuerunt, & quasi ad nihilum redegerunt, sæpe etiam æmulos illis excitarunt: sed hæc omnia facti sunt, non juris; neque in his populus Romanus per se quidquam ausus est, aut potuit. Coronatio Romana non majus jus dat Romanis improbandi electionem Germanorum septemvirorum, quam Francofurtensibus aut Aquisgranensibus; quæ ibi fit fiebatque coronatio. In ea Papa minister est, perinde ut archiepiscopi in Gallia, in Anglia, Hispania, cum coronant regem. Est igitur prorsus imaginaria & commenticia res, mirificus ille populus Romanus, ut Cadmæi fratres in Martis campo, natus eodem die ac sublatus: qui jus habuerit creandi Cæsares vel Augustos, ex cujus approbatione ratæ forent electiones, quas legiones fecissent: a cujus voluntate pendebat electio facta Constantinopoli: qui in Irena concessionem nescio quam tacitam vel expressam revocarit: qui dignatus sit scilicet eum quoque regem sumere sibi, quem Germani fecissent: qui Germanicæ electionis arbitrum probandæ vel improbandæ aut habuerit unquam aut retinuerit: qui primum civem habuerit episcopum, nempe ut in fabula Æsopi tanæ hydrum vel ciconiam: qui per illum primum civem testetur, quod nunquam cogitavit aut somniavit.

Inanis est labor temperare, quod nullum temperamentum admittit: & ut ait Plautus, *hercle miserum est ingratum esse homini, quod facias bene.* Neque Germani jus ullum concedunt Papæ in electione Romani Imperatoris: nec Papa contentus est eo jure, quod liberaliter ei confert auctor: quasi scilicet populus Romanus retentum jus per illum testetur. Nullam huic largitori gratiam referet Papa pro isto ministerio in populi jure pronunciando, quo fungatur tanquam syndicus populi Romani. Immo ille vult totum imperium Romanum, ut nunc vocatur, esse feudum Romanæ sedis, & se solum esse monarcham, & habere utrumque gladium, & omnes reges esse suos vasallos, & posse ab Imperatore ad se appellari, & quos dixerit duces, etiam vivo vigenteque Imperatore, eos altiori loco sedere debere, quam quos fecerit Imperator, & paris vanitatis cætera.

GROTII.

[y] *Contra mentem ac morem populi Romani*] Nero in XIV. annalium Taciti matrem accusat: *Quod consortium imperii, juratumque in femina verbum prætorias cohortes, idemque dedecus senatus & populi speravisset.* Priscus in excerptis legationum: οὐ γὰρ θηλειῶν, ἀλλ' ἀρρένων ἡ τῶ Ῥωμαίων βασιλείας ἀρχή· *Non enim fœminarum, sed marium est, Romani imperii principatus.* Lampridius post mortem Heliogabali: *Cautum ante omnia, ne unquam mulier senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devoveretur-que per quem id esset factum.* Trebellius Pollio Herennianо: *Zenobia usurpato sibi imperio, divitis quam fœminam decuit, rempublicam obtinuit.*

[z] *Fe-*

[a] feminæ Irenes subiissent imperium, ut alias causas omittamus, merito populus Romanus illam concessionem sive expressam sive tacitam revocavit, & per se Imperatorem legit, ac voce [75] primi civis, id est, episcopi sui (quomodo & in Judaica republica, rege non existente, prima erat summi Pontificis persona) pronuntiavit.

3. Fuit autem hæc electio personalis in Carolum Magnum, & quosdam ejus successores: [a] qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt. [b] Postea vero diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam sive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi reges facere cœpisset ([c] nam & ad id tempus Francorum regum successio [76] quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat) placuit populo Romano, quo certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent; [d] ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat.

4. Hæc quoque approbatio per episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat. quare ex electione septem principum, qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est, jus habet imperandi Germanis secundum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Roma-

2 *Feminæ Irenes subiissent imperium*] Dicto etiam ei sacramento, quod habet Zonaras.

a *Qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt*] Vide synodum Pontigonensem inter capitula Caroli Calvi. Et Paulum Æmilium lib. III. de Carolo Magno.

b *Postea diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam*] Vide Withikindum libro I. & ibi notata Meibomii: & pactum Caroli & Henrici post capitula Caroli Calvi, & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi Jacobi Sirmundi. Occidentalem illam Franciam Latinam Wibbo vocat, quod ibi sermo Romanensis viget, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

c *Nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat*] Observatum id Prisco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum DCCCXVI. Carolus Magnus in testamento: *Quod si filius cuilibet horum trium filiorum.*

d *Ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis*] Verissima res, & aperte testata Wibboni vita Conradi Saliici.

GRONOVII.

75 *Primi civis*] Hic Papam, dum ei blanditur, graviter offendit. Est autem ille Leo tertius circa annum D. 800.

76 *Quasi agnatica*] 2, 7, 23.

Gro-

Romanus, aut, ut hiſtorici ſæpe loquuntur, * Rex regni Italiæ: atque 77 eo titulo ſub ſe habet quæcumque populi Romani fuerunt,

GROTII.

e *Rex regni Italiæ*] Sic in excommunicatione Henrici diſtincte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum, editum a Meibomio poſt Withikindi Saxonica: & Crantzium Saxonicorum v. in juramento Ottonis quod Gratianus intulit in Diſtinctionem LXIII. *In Roma nullum placitum ſive ordinationem faciam de omnibus quæ ad te* (Papam) *aut Romanos pertinent, ſine tuo conſilio.*

GRONOVII.

77 *Eo titulo ſub ſe habet*] Venditet has nænias hiſtoriæ ignaris. Germani gratiam facimus hujus tituli Grotio, nec Papæ quidem aut populo Romano quidquam debemus: utinam ne ab utroque pro maximis beneficiis eſſemus aliquoties ingratiſſime perfidiſſimeque tractati? Primum ſatis tituli eſt, quod ſuccedimus Carolo Magno in his partibus, ex quo poſteri ejus inconſulto populo Romano, inconſulto Papa, ipſi per ſe, inter ſe ita comparaverunt, ut penes alium regnum Galliæ, penes alium Germaniæ & Italiæ regnum cum nomine Imperii Romani eſſent. Sic ſi deeſſet, ſatis tituli præberet Otho. Ut enim exſtincta Caroli ſtirpe, Italia a tumultuariis regibus Hugone, Lothario, Berengario diripiebatur, Papa Octavianus, qui ſe Joannem XII. dixerat, per legatos Othonem primum oravit, veniret & Italiam tyrannide liberaret. Venit A. C. 962. liberat, confirmat Pipini & Caroli donationes, coronatur. Sequenti anno cum idem Papa hoſtes Othonis contra interdictum ejus reciperet, Conſtantinopoli adverſus eum auxilia arceſſeret, Hungaros ad Germaniam infeſtandam ſollicitaret, ex urbe Cæſari faventes pelleret, alios interficeret, redit Otho, fugiente cum ſuis Papa. Romani jurejurando adiguntur, nunquam inſcio ipſo Papam electuros. Synodus Epiſcoporum Italiæ habetur, in qua Papa immanium ſcelerum accuſatus, & ſolenni citatione fide publica adeſſe juſſus, cum ob conſcientiam ſcelerum comparere non auderet, exuitur dignitate, & ſufficitur ei Leo VIII. Digreſſo Othone, perjuri Romani denuo recipiunt Joannem, & Leone profugo, Joanne mox, cum in adulterio deprehenſus eſſet, ab illis, quos tangit Atridas iſte dolor (honeſtum ſane & maxime Pontificium mortis genus) occiſo, eligunt Benedictum. Adeſt mox Imperator, urbem obſidet, & quamquam ſuperos & inferos moverent indigenæ (nam ſcena tragica in muris novus Papa diras & furias ejaculatus eſt in obſidentes) capit, Leonem reſtituit, Benedictum rurſus convocata ſynodo pontificalibus exutum Hamburgum relegat, ubi hodieque ejus ſepulcrum eſt. Leone mortuo, tandem Romani jurisjurandi memores legatos ad Othonem in Germaniam mittunt de novo Pontifice creando, qui per epiſcopos miſſos creat Joannem XIII. A. C. 965. Pœnituit mox non fuiſſe perjuros, prehenſum hominem in vincula condunt, & ad undecimum menſem Capuæ detinent. Repetit expeditionem trans Alpes cum valido firmoque exercitu Otho: urbem occupat: de rejecto Pontifice quæſtionem habet: urbanos convocat ad cauſam dicendam & auctores edendos: binos conſules publicatis bonis in exilium mittit: prætorem crinibus toto die ſuſpenſum, dein virgis cædit, aſino averſum per vias traducit, tandem de robore præcipitat cum XII. ſenatoribus. Varias ibi fert leges de monetis & proſequendis latronibus, & aliis rebus. Agnovit deinde & hunc Auguſtum Conſtantinopolitanus collocata filio Imperatoris Othoni II. non minus ſtrenuo, Theophania Nicephori Phocæ filia,

runt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium concesserunt. Unde illud quoque intelligi facile potest, [78] quo jure episcopus Romanus, vacante imperio, [f] investituras tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus [g] per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si Imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

cum dote, quicquid hactenus in Italia possideret.

Similia acta Fridericorum & Henricorum tristiora novit Et hi sunt tituli Imperatorum nostrorum, justi satis, modo vires animique essent: non illa approbatio commenticia & e luto facti illius populi Romani, qui idem jus hodieque habeat, quod olim habuerit. Verba Friderici apud Matthæum Parisiensem: *Liberam imperii nostri coronam tantum beneficio divino adscribimus. Electionis primam vocem Moguntino Archiepiscopo, deinde quod supersit, cæteris secundum ordinem principibus. Recognoscimus regalem unctionem Coloniensi, supremam vero, qua imperialis est, summo Pontifici. Quicquid præter hæc est, ex abundanti est, a malo est.* Unctionem dicit, postquam jam creatus esset, non creationem aut electionem.

GROTII.

f *Investituras tribuat feudorum imperii Romani*] Nempe ut in imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisis partibus. Vide Serranum Ludovico XII.

g *Per primam personam corporis nomine expediri*] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gnesmensis Regis locum tenet, in solio regio sedet, tanquam primus inter Ordines. Philippus Honorius in dissertatione de regno Poloniæ.

GRONOVII.

78 *Quo jure Episcopus*] Episcopum Romanum vacante imperio habere investituras feudorum imperii Romani, fabula Gallica est, qua illi jus ducatus Mediolanensis sibi arrogant, quia Ludovici XII. avus Ludovicus Caroli VI. regis frater, ducta uxore ducis Mediolanensis Viscontii filia Valentina, caverat successionem in Ducatu foceri, deficiente genere ejus virili; quas nuptiales tabulas confirmasse volunt Bonifacium IX. quum exauctoratione Venceslai imperium vacaret. Sed quis Papæ hoc jus dedit? Deinde hanc investituram pro nulla se habuisse demonstrarunt Philippus Valentinæ frater, qui sine liberis decedens Alphonsum Arragonum regem reliquit heredem: & Fridericus Imperator, qui Franciscum Sfortiam eodem ducatu investivit: & Maximilianus, qui filium hujus Ludovicum, ut scribit ipse Belcarius commentariorum de rebus Gallicis lib. 5, num. 12. ad an. Chr. 1493.

CA-

CAPUT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

I. *Obligatio reddendæ domino rei alienæ unde & qualis. Exſtantia reſtituere, & quantum in ſe eſt efficere ut reddantur.*

II. *Non exſtantibus, obligatio de reddendo eo quod quis lucrifecit ex alieno: quæ multis exemplis illuſtratur.*

III. *Bonæ fidei poſſeſſorem ad reſtitutionem non teneri, ſi res perierit.*

IV. *Eundem teneri ad reſtituendos fructus exſtantes:*

V. *Et conſumtos, niſi alias conſumturus non fuerit:*

VI. *Non eos, quos neglexit percipere.*

VII. *Non teneri eundem ad reſtitutionem rei, quam donavit alii, cum diſtinctione:*

VIII. *Nec ſi rem emtam vendiderit, ſimiliter cum diſtinctione.*

IX. *Quando pretium aut ejus partem ſervare poſſit, qui rem alienam bona fide emit.*

X. *Rem alienam emtam reſtitui venditori non poſſe.*

XI. *Qui rem habet, cujus ignoretur dominus, nemini teneri eam concedere.*

XII. *Ob cauſam turpem, aut alioqui debitam, acceptum non eſſe reſtituendum naturaliter.*

XIII. *Refellitur ſententia ſtatuens rerum, quæ pondere, numero, menſura conſtant, dominium ſine conſenſu domini tranſire.*

1. 1. EXplicato, quantum inſtituto noſtro ſufficit, jure eo quod in perſonas aut res nobis competit, videndum etiam [1] quæ exinde naſcatur obligatio adverſum nos. Naſcitur autem hæc aut e rebus exſtantibus (rerum nomine jam comprehendam etiam jus in perſonas, [2] qua utile nobis eſſe poteſt) aut non exſtantibus.

2. E rebus exſtantibus obligatio hæc naſcitur, qua [a] tenetur is, qui rem noſtram habet in ſua poteſtate, efficere quantum in ſe eſt, ut in noſtram poteſtatem veniat. Quantum in ſe eſt, dico:

GRONOVII.

1 *Quæ exinde naſcatur obligatio*] Aliorum rem noſtram tenentium, quod ob rem noſtram alii qui eam poſſident, nobis debeant.

2 *Qua utile nobis eſſe poteſt*] Non ſcilicet in pœnam.

GROTII.

a *Tenetur is, qui rem noſtram habet in ſua poteſtate, efficere quantum in ſe eſt ut in noſtram poteſtatem veniat*] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ eſt, ut res inventa reſtituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æqui-

dico; neque enim obligatur ad impoſſibile, neque ad reddendam rem ſuis impenſis: ſed indicare tenetur, ut alter recipere ſuum poſſit. Nam ſicut [3] in rerum communium ſtatu obſervanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio [4] hæc quaſi ſocietas inter dominos contracta eſt, ut qui rem alienam in ſua haberet poteſtate, eam domino redderet. Nam ſi dominii ea tantum fuiſſet vis ut [5] poſcenti domino reddenda res eſſet, nimis debile futurum fuiſſet dominium, & nimis ſumtuoſa cuſtodia.

3. Neque hic conſideratur bona quis an mala fide rei poſſeſſionem nactus ſit: alia enim obligatio eſt ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto ſe liberaverant, damnato Phœbida, qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, ſed ipſi [b] injuſtitiæ accuſati quod arcem nihilominus retinerent. Eamque injuſtitiam, ut ſingularem, etiam ſingulari Dei providentia vindicatam notavit Xenophon. Sic M. Craſſum & Q. Hortenſium reprehendit Cicero, quod hereditatis partem reti-

Diod. l. XV. Plut. Pelopida.

Hiſt. Græc. lib. V. De officiis III.

æquitate naturali, tum in Deuteronomii loco XXII, 1. Chryſoſtomus 1 Corinth. V, 8. ταῦτα ἢ καὶ αἱ τῶν ἔξωθεν ἰσχύουσι νόμοι, οἱ τοὺς ἁρπάσαντας καὶ ἀφελομένους ἀφέντες, ἐκείνους κολάζουσιν ἁπάντων, παρ' οἷς ἄν τις τὰ αὐτοῦ κλαύσηται ἅπαντα. *Hoc & ſæculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omiſſo raptore aut fure eos compellare qui res noſtras qualeſcunque eæ ſint tenent.* Hieronymus ad Leviticum: *Multi ſine peccato putant eſſe, ſi alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Diſcant, hoc peccatum ſimile eſſe rapinæ, ſi quis inventa non reddat.* Auguſtinus Sermone XIX. de verbis Apoſtoli: *Si quid inveniſti & non reddidiſti, rapuiſti.* Deinde: *Qui alienum negat, ſi poſſet & tolleret.* Utrumque Gratianus retulit in cauſæ XIV quæſtionem V. Idem Auguſtinus de fide & operibus: *Sicut jure prædiorum tamdiu quiſque bonæ fidei poſſeſſor veriſſime dicitur, quamdiu ſe poſſidere ignorat alienum: cum vero ſcierit, nec ab aliено receſſerit, tunc mala fidei poſſeſſor perhibetur, tunc juſte iniuſtus poſſeſſor vocabitur.* Pertinet huc & lex Wiſigothorum lib. IX, tit. 1, c. 9. Interdum vero ob cauſas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in ſervo fugitivo lex Burgundica lib. I, tit. VI. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva reſtitui juſſit. Habet id Xiphilinus. Apud Procopium Gothicorum II Beliſarius: οἶμαι δὲ ἄγαγε τόν τε ἕτερον λόγον καὶ ἐς ἄν τὰ τῆ φίλης ἰσχύοις μὴ διδόναι τὸν αὐτὸν ἰσόν γε εἶναι. *Mihi ita libet credere, pari loco eſſe res alienas ſponte retinentem & non reddentem cum raptore.*

b *Injuſtitiæ accuſati*] Ita judicat Diodorus libro XV. Plutarchus Ageſilao: τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὐτὴν δέξασθαι τὸ ἄδικημα, καὶ κατέχειν τὴν καθαυτὴν δι' ἑαυτῆς. *Civitati perſuaſit ut in ſe culpam transferret, retinendo ſibi arcem Cadmeam.* Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud Leunclavium lib. VI.

GRONOVII.

3 *In rerum communium ſtatu*] Priuſquam privata dominia extiterunt.

4 *Hæc quaſi ſocietas*] Inſtar taciti pacti cujuſdam interceſſit.

5 *Poſcenti domino*] Nonniſi poſcenti, ita ut ſi non poſceret, quod ignoraret ſuam rem te penes eſſe, id ſciens tibi eam retinere liceret.

6 *Ex*

Digitized by Google

retinuissent [6] ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa, confectum erat.

4. Quia vero hæc obligatio [7] tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut [8] singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat? Si per se dantem, accipientemque intuemur,* [9] *hæc est bona fides ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem,* [10] *quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt, quoi* (male legitur *quo*) *facto scelestissimo ademta sunt.* Recte autem addit: *Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit,* [11] *ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Justior nimirum est repetitio domini ex jure illo quod ipsi [12] dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo cujus bona erant publicata, [13] hinc potius quam ex eo quod de [14] pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est. *L. Bona fides. D. depos. D. depositi.*

5. Nam ad dominii naturam nihil refert, ex gentium, an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, jure gentium [15] condici posse res ab his qui non ex justa causa possident. *L. 25. D. de act. rer. amotar.*

Ex hoc fonte oritur illud quod ab Ulpiano est proditum, qui rem *L. 43. §. 9. D. de furt.*

6 *Ex testamento*] L. Minucii Basilii, quod subjecerunt quidam, & secum scripserunt hæredes Crassum & Hortensium, ut illi lucro invitati contra veros hæredes hoc falsum testamentum potentia sua tuerentur, quod & fecerunt.

7 *Tanquam ex contractu universali*] Pacto, in quod tacite omnes homines consentisse videntur.

8 *Singulares contractus*] Ut quod quis de re aliena non domino, tanquam domino, promisit aut cum eo contraxit, id servare non teneatur vero domino invento, quo is suum recipiat.

9 *Hæc est bona fides*] Hoc conveniens est bonæ fidei & sinceritati contractuum.

10 *Quæ ex omnibus personis*] Quæ tum demum constat, quum omnium personarum ad quas ea res pertinet, ratio habetur, nec cuiquam detrahitur, quod suum est.

11 *Ut non distrahatur*] Ut si intelligatur, alium, quam cujus ad hoc usque putatum est, id justius repetere, ei potius tribuamus.

12 *Dominio æquævum*] Simul cum introductis privatis dominiis natum & inter dominos quasi contractum.

13 *Hinc potius*] Nempe quod contractum cum deponente solverit ille sanctior humano generi contractus initus, domino rem restitui. Est autem post condemnationem dominus bonorum deportati fiscus.

14 *De pœnarum utilitate*] Ut male meritus de publico, quo sit exemplo aliis ad deterrenda maleficia, etiam egestate laboret.

15 *Condici*] Peti actione.

rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri ut *ὑφέρπον*, hoc eſt, præmium inventionis petere non poſſit. Reddendi autem ſunt & fructus [16] ſalvis impenſis.

Cajet. ad Th. 2, 2. 62. art. 6. L. 20. §. 6. D. de petit. hered.

II. 1. De rebus non exſtantibus hoc humano generi placuit, ut ſi tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente, [17] in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior: quia quatenus ex meo lucratus es, [18] plus habes, cum ego [19] minus habeam: introducta autem ſunt dominia ad ſervandam æqualitatem, in eo ſcilicet, ut quiſque ſuum haberet. [b] *Contra naturam eſſe*, ait Tullius, *ex hominis incommodo ſuum augere commodum*. Et alibi: *Illud natura non patitur, ut aliorum ſpoliis noſtras facultates, copias, opes augeamus.*

De Off. III. L. 206. D. de reg. jur. & ibi interpretes.

2 Eſt hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant juriſconſulti [20] extra legum præſcripta, ſemper ad ipſam æquitatem, ut evidentiſſimam, provocantes. (*a*) Ex actu ſervi [21] inſtitoris tenetur qui præpoſuit, ita niſi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam ſi ſit facta [22] denunciatio, & ſervus ex eo contractu [23] peculium habeat, [24] aut in rem domini verſum ſit, [25] replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere, qui* [26] *ex aliena jactura lucrum quærat.* Ubi doli mali vox id omne ſignificat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

(a) *L. Si quis mancipiis. D. de inſt. act.*

(*b*) Qui matre jubente pro filii [27] defenſore fidejuſſit, adverſus defenſorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus geſſit negotium, quia [28] contemplatione matris fidejuſſit: Attamen ex Papiniani ſententia dabitur actio negotiorum geſtorum (utilis

(b) *L. Quamquam. ad SC. Vell.*

GROTII.

b *Contra naturam eſſe ex hominis incommodo ſuum augere commodum*] Caſſiodorus x, 16. *Hoc noſtris temporibus conſtituimur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.*

GRONOVII.

16 *Salvis impenſis*] Detracto eo quod bonæ fidei poſſeſſor in rem impendit.

17 *In tantum tenearis*] Tantum reſtituere debeas.

18 *Plus habes*] Quam jure ad te pertinet.

19 *Minus*] Quam me habere oportet.

20 *Extra legum præſcripta*] De quibus vetus jus nihil ſanxit.

21 *Inſtitoris*] Qui tabernis & negotiis ac mercimoniis domini præpoſitus eſt.

22 *Denuntiatio*] L. 47. pr. de peculio. l. 11. §. 2. & 3. D. de inſtitor. act. l. 17. §. 4. ibid.

23 *Peculium*] Aliquid ſeparatum a rationibus domini, quod eo permittente in lucrum ſuum occupet.

24 *Aut in rem domini*] De ſuo rem domini amplificaverit, neque expenſam redigere, manente tali denuntiatione, poſſit.

25 *Replicabitur de dolo*] Actionem habebit adverſus eam denuntiationem, tanquam dolo malo factam.

26 *Ex aliena jactura*] Ut hic dominus ex jactura ſervi.

27 *Defenſore*] Qui abſque mandato cum ſola ſatisdatione pro reo in judicio poſtulat, in quo differt a procuratore, qui cum mandato, & tam pro actore quam pro reo.

28 *Contemplatione matris*] Matris perſonam & auctoritatem ſecutus.

29 Vi-

Digitized by Google

([29] utilis, ni fallor) in defensorem, quia pecunia fidejussoris liberatur.

(*c*) Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, [30] quam ex lege posset repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Ulpianus, locupletiorem esse maritum negari non potest: & hoc quæritur, quid ex re mulieris possideat. (c) *L. Uxor marito D. de donat. inter vir. & ux.*

(*d*) Si consumseris nummos quos mihi meus servus surripuerat, [31] peculiares putans, [32] condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te [33] sine causa pervenerit. (d) *L. 30. pr. vers. secundum D. de act. emt.*

(*e*) Pupilli [34] non tenentur commodati secundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur, si pupillus locupletior factus sit. (e) *L. 3. D. commodati.*

(*f*) Sic si aliena res pignori data & a creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, [35] ex quali quali obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet, quam creditoris lucro cederet: sed [36] emtori debitor tenebitur, ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: [37] nam & si majores fructus a possessore creditor abstulisset, universos in [38] quantitatem acceptos ferre deberet. (f) *L. Referiptum. §. 1. de dist. pignorum.*

(*g*) Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo, [39] sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi, (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed [40] quia pecunia mea quæ ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum & æquum est. (g) *L. Si me & Titium. D. de reb. cred.*

3. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut (*h*) cujus [41] latitantis bona venum ierant, (h) *Acc. in d. l. rescriptum.*

29 *Utilis*] Non ex lege ipsa, sed ex interpretatione, contra juris strictirationem, ex æquitate introducta.

30 *Quam ex lege*] Quia vetitæ donationes inter virum & uxorem erant. l. 1. hoc tit.

31 *Peculiares*] De peculio servi.

32 *Condictio*] Actio in personam.

33 *Sine causa*] Non justo titulo.

34 *Non tenentur commodati*] Possunt conveniri actione de eo quod illis commodatum est.

35 *Ex quali quali*] Quantumvis illegitima, invalida obligatione pignoris rei alienæ, etsi nihil aliud, occasione per debitorem data.

36 *Emtori debitor*] Ab emtore, a quo dominus eam vindicavit, debitor, qui rem non suam creditori pignus dedit, conveniri potest, ne ex aliena re ipse quidem debitor a creditore pignore vendito liberatus sit; emtor autem pretio creditori dato & re simul careat.

37 *Nam & si majores*] Si creditor a debitore, qui bona fide alienum agrum possidet, pro usuris ejus agri fructus redigat, & forte perceperit majores, quam quæ usurarum quantitati responderent, id ad minuendam sortem possessori proficere deberet.

38 *Quantitatem*] Debitam.

39 *Sed alienum*] Ejus qui te jussit ab suo debitore mutuum sumere.

40 *Quia pecunia mea quæ*] Verba legis 32. D. de rebus cred. in quibus aut delendum τὸ quæ, aut legendum *pecuniam meam*, & τὸ *eam* abundat, ut in illis, de quibus 1. observ. 23. P. 186.

41 *Latitantis*] Non facientis copiam conveniendi sui. Cicero pro Quint. c. 19.

(e) *Cajet.* 2, 2. 62. 6. *Soto l.* 4; *q.* 7. *art.* 2. *Covar, d. loco. L.* 1. *D. ad l. Rhod.*

circa res meas aliquid impenderit, (e) non quidem in id [54] quod dedit, sed [55] in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic enim & domini rerum quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

X. Octavo, eum, qui rem alienam emit, non posse eam [56] restituere venditori ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: [e] quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet [57] præter dominum. Non esse autem, & non apparere tantundem valent quoad eum cui non apparet.

(f) *Thom.* 2. 2. 62. *art.* 5. *ad* 2. *Cajet ibi. Covar. p.* 2. §. 2. *ad cap. peccatum.* (g) 1 *Sam.* xii, 5. 6.

XII. Decimo, (f) naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, [58] ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum, quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, (g) quia [59] ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit [60] ex prioris domini voluntate. [f] Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta [61] extorsio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.

(h) *De rest.* §. 10.

XIII. Addamus & hoc mendose a (h) Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales, [62] quæ pondere, numero, & mensura æstimari soleant.

GROTII.

e *Quanquam valde hoc pium sit*] Chrysostomus indicato jam loco.

f *Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio*] Optime hæc distinguit Augustinus epistola XIV.

GRONOVII.

54 *Quod dedit*] Quod ei abest non omne quod impendit.

55 *In id quod*] Quantum mihi imputare potest.

56 *Restituere venditori*] Cogere venditorem, ut pretio reddito illam recipiat, sed debere eam restituere domino quicquid eveniat de pretio.

57 *Prater dominum*] Eoque nec pauperes, nec pauperum curatores jus habent ejusmodi rem *ἀδεσπότου* poscendi.

58 *Ad quam quis obligabatur*] Quam & sine mercede facere debebat.

59 *Ratione rei*] Rem nemo restituere compellitur.

60 *Ex prioris domini*] Dominus quod desit, eo dedit animo, ut fieret accipientis & suum esse desineret: itaque apud accipientem non est alienum.

61 *Extorsio*] Si per vim & minas expressit.

62 *Quæ pondere, numero*] Quæ solent mutuæ dari, in mutuo autem alienantur inque dominium transeunt species creditæ, quæ scilicet utendo consumuntur. Tales igitur res incidentes in non-dominum Medina voluit ejus fieri, ut abuti posset illis, & restituendo tantumdem, non ipsis speciebus liberaretur.

GRO-

Digitized by Goog

ſoleant. Nam res ejus generis [63] functionem quidem recipere dicuntur, id eſt, reſtitui poſſe per id quod (*i*) genere idem eſt, ſed ita demum ſi conſenſus præceſſerit, aut ex lege aut more præceſſiſſe intelligatur, ut in mutuo; aut etiam ſi res, utpote conſumta, exhiberi nequeat. At extra talem conſenſum, vel expreſſum, vel præſumtum, & extra neceſſitatem functio iſta locum non habet.

(i) *L. Regaſti. §. ult. D. ſi cert.*

63 *Functionem quidem recipere*] L. 2. D. de rebus cred.

CAPUT IX.

De promiſſis.

I. *Refellitur ſententia ſtatuens ex promiſſis jus naturaliter non oriri.*
II. *Aſſertionem nudam non obligare.*
III. *Pollicitationem naturaliter obligare, ſed inde alteri jus non naſci.*
IV. *Quid ſit promiſſum unde alteri jus oritur.*
V. *Requiri ad hoc in promittente uſum rationis: ubi diſtinguitur jus naturale a legibus civilibus circa minores.*
VI. *Promiſſio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*
VII. *Promiſſionem ex metu obligare, ſed qui metus cauſam dedit, teneri ad liberandum promiſſorem.*
VIII. *Id quod promittitur, ut promiſſio valeat, oportere in poteſtate ſit promittentis.*
IX. *An promiſſio ob cauſam vitioſam valeat naturaliter, per diſtinctionem explicatur.*
X. *Quid ſentiendum de promiſſione facta ad conſequendam rem jam ante debitam.*
XI. *Modus valide promittendi per nos ipſos.*
XII. *Modus valide promittendi per alios; ubi & de legatis mandata excedentibus.*
XIII. *Exercitoria & inſtitoria obligationes quatenus ex jure naturæ pracedant, ubi & juris Romani error notatur.*
XIV. *Ad promiſſionis validitatem acceptationem requiri.*
XV. *An acceptatio innoteſcere debeat promiſſori, per diſtinctionem explicatur.*
XVI. *Revocari promiſſionem poſſe, mortuo ante acceptationem cui promiſſum erat.*
XVII. *An & internuntio mortuo, per diſtinctiones explicatur.*
XVIII. *An revocabilis ſit promiſſio, acceptione per alterum facta, per diſtinctiones explicatur.*
XIX. *Onus promiſſo adjici quo tempore poſſit.*
XX. *Quomodo convaleſcere poſſit invalida promiſſio.*
XXI. *Pro-*

Digitized by Google

runt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium concesserunt. Unde illud quoque intelligi facile potest, [78] quo jure episcopus Romanus, vacante imperio, [f] investituras tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus [g] per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si Imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

cum dote, quicquid hactenus in Italia possideret.

Similia acta Fridericorum & Henricorum tristiora novit Et hi sunt tituli Imperatorum nostrorum, justi satis, modo vires animique essent: non illa approbatio commenticia & e luto picti illius populi Romani, qui idem jus hodieque habeat, quod olim habuerit. Verba Friderici apud Matthæum Parisiensem: *Liberam imperii nostri coronam tantum beneficio divino adscribimus. Electionis primam vocem Moguntino Archiepiscopo, deinde quod supersit, cæteris secundum ordinem principibus. Recognoscimus regalem unctionem Colonienſi, ſupremam vero, qua imperialis est, ſummo Pontifici. Quicquid præter hæc est, ex abundanti est, a malo est.* Unctionem dicit, postquam jam creatus esset, non creationem aut electionem.

GROTII.

f *Investituras tribuat feudorum imperii Romani*] Nempe ut in imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisis partibus. Vide Serranum Ludovico XII.

g *Per primam personam corporis nomine expediri*] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gnesnensis Regis locum tenet, in solio regio sedet, tanquam primus inter Ordines. Philippus Honorius in dissertatione de regno Poloniæ.

GRONOVII.

78 *Quo jure Episcopus*] Episcopum Romanum vacante imperio habere investituras feudorum imperii Romani, fabula Gallica est, qua illi jus ducatus Mediolanensis sibi arrogant, quia Ludovici XII. avus Ludovicus Caroli VI. regis frater, ducta uxore ducis Mediolanensis Viscontii filia Valentina, caverat successionem in Ducatu soceri, deficiente genere ejus virili; quas nuptiales tabulas confirmasse volunt Bonifacium IX. quum exauctoratione Venceslai imperium vacaret. Sed quis Papæ hoc jus dedit? Deinde hanc investituram pro nulla se habuisse demonstrarunt Philippus Valentinæ frater, qui sine liberis decedens Alphonsum Arragonum regem reliquit heredem: & Fridericus Imperator, qui Franciscum Sfortiam eodem ducatu investivit: & Maximilianus, qui filium hujus Ludovicum, ut scribit ipse Belcarius commentariorum de rebus Gallicis lib. 5, num. 12. ad an. Chr. 1493.

CA-

Digitized by Google

CAPUT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.[a]

I. *Obligatio reddendæ domino rei alienæ unde & qualis. Exſtantia reſtituere, & quantum in ſe eſt efficere ut reddantur.*

II. *Non exſtantibus, obligatio de reddendo eo quod quis lucrifecit ex alieno: quæ multis exemplis illuſtratur.*

III. *Bona fidei poſſeſſorem ad reſtitutionem non teneri, ſi res perierit.*

IV. *Eundem teneri ad reſtituendos fructus exſtantes:*

V. *Et conſumtos, niſi alias conſumturus non fuerit:*

VI. *Non eos, quos neglexit percipere.*

VII. *Non teneri eundem ad reſtitutionem rei, quam donavit alii, cum diſtinctione:*

VIII. *Nec ſi rem emtam vendiderit, ſimiliter cum diſtinctione.*

IX. *Quando pretium aut ejus partem ſervare poſſit, qui rem alienam bona fide emit.*

X. *Rem alienam emtam reſtitui venditori non poſſe.*

XI. *Qui rem habet, cujus ignoretur dominus, nemini teneri eam concedere.*

XII. *Ob cauſam turpem, aut alioqui debitam, acceptum non eſſe reſtituendum naturaliter.*

XIII. *Reſellitur ſententia ſtatuens rerum, quæ pondere, numero, menſura conſtant, dominium ſine conſenſu domini tranſire.*

I. 1. EXplicato, quantum inſtituto noſtro ſufficit, jure eo quod in perſonas aut res nobis competit, videndum etiam [1] quæ exinde naſcatur obligatio adverſum nos. Naſcitur autem hæc aut e rebus exſtantibus (rerum nomine jam comprehendam etiam jus in perſonas, [2] qua utile nobis eſſe poteſt) aut non exſtantibus.

2. E rebus exſtantibus obligatio hæc naſcitur, qua [a] tenetur is, qui rem noſtram habet in ſua poteſtate, efficere quantum in ſe eſt, ut in noſtram poteſtatem veniat. Quantum in ſe eſt, dico:

GRONOVII.

1 QUæ exinde naſcatur obligatio] Alionum rem noſtram tenentium, quod ob rem noſtram alii qui eam poſſident, nobis debeant.

2 Qua utile nobis eſſe poteſt] Non ſcilicet in pœnam.

GROTII.

a *Tenetur is, qui rem noſtram habet in ſua poteſtate, efficere quantum in ſe eſt ut in noſtram poteſtatem veniat*] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ eſt, ut res inventa reſtituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in

Digitized by Google

dico; neque enim obligatur ad impoſſibile, neque ad reddendam rem ſuis impenſis: ſed indicare tenetur, ut alter recipere ſuum poſſit. Nam ſicut [3] in rerum communium ſtatu obſervanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio [4] hæc quaſi ſocietas inter dominos contracta eſt, ut qui rem alienam in ſua haberet poteſtate, eam domino redderet. Nam ſi dominii ea tantum fuiſſet vis ut [5] poſcenti domino reddenda res eſſet, nimis debile futurum fuiſſet dominium, & nimis ſumtuoſa cuſtodia.

3. Neque hic conſideratur bona quis an mala fide rei poſſeſſionem nactus ſit: alia enim obligatio eſt ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto ſe liberaverant, damnato Phœbida, qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, ſed ipſi [b] injuſtitiæ accuſati quod arcem nihilominus retinerent. Eamque injuſtitiam, ut ſingularem, etiam ſingulari Dei providentia vindicatam notavit Xenophon. Sic M. Craſſum & Q. Hortenſium reprehendit Cicero, quod hereditatis partem reti-

Diod. l. XV. Plut. Pelopida.

Hiſt. Græc. lib. V. De officiis III.

æquitate naturali, tum in Deuteronomii loco XXII, 1. Chryſoſtomus 1 Corinth. V, 8. ταῦτα δὲ καὶ εἰ μὴ ἔξωθεν ἴσασι νόμοι, οἱ τοὺς ἁρπάσαντας καὶ ἀφελομένους ἀφέντες, ἑτέρους κολάζουσιν ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἂν εὕροι τις τὰ αὐτῷ κεκλοφότα ἅπαντα. *Hoc & ſæculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omiſſo raptore aut fure eos compellare qui res noſtras qualeſcunque eæ ſint tenent.* Hieronymus ad Leviticum: *Multi ſine peccato putant eſſe, ſi alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Diſcant, hoc peccatum ſimile eſſe rapinæ, ſi quis inventa non reddat.* Auguſtinus Sermone XIX. de verbis Apoſtoli: *Si quid inveniſti & non reddidiſti, rapuiſti.* Deinde: *Qui alienum negat, ſi poſſet & tolleret.* Utrumque Gratianus retulit in cauſæ XIV quæſtionem V. Idem Auguſtinus de fide & operibus: *Sicut jure prædiorum tamdiu quiſque bona fidei poſſeſſor rectiſſime dicitur, quamdiu ſe poſſidere ignorat alienum: cum vero ſcierit, nec ab alieno receſſerit, tunc mala fidei poſſeſſor perhibetur, tunc juſte iniuſtus poſſeſſor vocabitur.* Pertinet huc & lex Wiſigothorum lib. IX, tit. I, c. 9. Interdum vero ob cauſas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in ſervo fugitivo lex Burgundica lib. I, tit. VI. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva reſtitui juſſit. Habet id Xiphilinus. Apud Procopium Gothicorum II Beliſarius: οἶμαι δὲ ἥκειν τόν τι βιασάμενον καὶ ὃς ἂν τὰ τῶν φίλων ἀκουσίως μὴ ἀποδιδῷ τὸν αὐτὸν ἀδικεῖν γε εἶναι. *Mihi ita libet credere, pari loco eſſe res alienas ſponte retinentem & non reddentem cum raptore.*

b *Injuſtitiæ accuſati*] Ita judicat Diodorus libro XV. Plutarchus Ageſilao: τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὑτὴν δίκαιον τὸ ἄδικημα, καὶ κατέχειν τὴν Καδμείαν δι' ἑαυτούς. *Civitati perſuaſit ut in ſe culpam transferret, retinendo ſibi arcem Cadmeam.* Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud Leunclavium lib. VI.

GRONOVII.

3 *In rerum communium ſtatu*] Priuſquam privata dominia extiterunt.

4 *Hæc quaſi ſocietas*] Inſtar taciti pacti cujuſdam interceſſit.

5 *Poſcenti domino*] Nonniſi poſcenti, ita ut ſi non poſceret, quod ignoraret ſuam rem te penes eſſe, id ſcienti tibi eam retinere liceret.

6 *Ex*

Digitized by Google

retinuissent [6] ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa, confectum erat.

4. Quia vero hæc obligatio [7] tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut [8] singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat? Si per se dantem, accipientemque intuemur,* [9] *hæc est bona fides ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem,* [10] *quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt, quoi* (male legitur *quo*) *facto scelestissimo ademta sunt.* Recte autem addit: *Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit,* [11] *ut non distrahatur ab ullius persona justiore repetitione.* Justior nimirum est repetitio domini ex jure illo quod ipsi [12] dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo cujus bona erant publicata, [13] hinc potius quam ex eo quod de [14] pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est. *L. Bona fides. D. depositi.*

5. Nam ad dominii naturam nihil refert, ex gentium, an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, jure gentium [15] condici posse res ab his qui non ex justa causa possident. *L. 25. D. de act. rer. amotar.*

Ex hoc fonte oritur illud quod ab Ulpiano est proditum, qui rem *L. 43. §. 9. D. de furt.*

6 *Ex testamento*] L. Minucii Basilii, quod subjecerunt quidam, & secum scripserunt hæredes Crassum & Hortensium, ut illi lucro invitati contra veros hæredes hoc falsum testamentum potentia sua tuerentur, quod & fecerunt.

7 *Tanquam ex contractu universali*] Pacto, in quod tacite omnes homines consensisse videntur.

8 *Singulares contractus*] Ut quod quis de re aliena non domino, tanquam domino, promisit aut cum eo contraxit, id servare non teneatur vero domino invento, quo is suum recipiat.

9 *Hæc est bona fides*] Hoc conveniens est bonæ fidei & sinceritati contractuum.

10 *Quæ ex omnibus personis*] Quæ tum demum constat, quum omnium personarum ad quas ea res pertinet, ratio habetur, nec cuiquam detrahitur, quod suum est.

11 *Ut non distrahatur*] Ut si intelligatur, alium, quam cujus ad hoc usque putatum est, id justius repetere, ei potius tribuamus.

12 *Dominio æquævum*] Simul cum introductis privatis dominiis natum & inter dominos quasi contractum.

13 *Hinc potius*] Nempe quod contractum cum deponente solverit ille sanctior humano generi contractus initus, domino rem restitui. Est autem post condemnationem dominus bonorum deportati fiscus.

14 *De pœnarum utilitate*] Ut male meritus de publico, quo sit exemplo aliis ad deterrenda maleficia, etiam egestate laboret.

15 *Condici*] Peti actione.

rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri ut ὑπέρτιμον, hoc eſt, præmium inventionis petere non poſſit. Reddendi autem ſunt & fructus [16] ſalvis impenſis.

Cajet. ad Th. 2, 2. 62. art. 6. L. 20. §. 6. D. de petit. hered.

II. 1. De rebus non exiſtantibus hoc humano generi placuit, ut ſi tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente, [17] in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior: quia quatenus ex meo lucratus es, [18] plus habes, cum ego [19] minus habeam: introducta autem ſunt dominia ad ſervandam æqualitatem, in eo ſcilicet, ut quiſque ſuum haberet. [b] *Contra naturam eſſe*, ait Tullius, *ex hominis incommodo ſuum augere commodum.* Et alibi: *Illud natura non patitur, ut aliorum ſpoliis noſtras facultates, copias, opes augeamus.*

De Off. III. L. 206. D. de reg. jur. & ibi interpretes.

2. Eſt hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant juriſconſulti [20] extra legum præſcripta, ſemper ad ipſam æquitatem, ut evidentiſſimam, provocantes. (a) Ex actu ſervi [21] inſtitoris tenetur qui præpoſuit, ita niſi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam ſi ſit facta [22] denunciatio, & ſervus ex eo contractu [23] peculium habeat, [24] aut in rem domini verſum ſit, [25] replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere, qui* [26] *ex aliena jactura lucrum quærat.* Ubi doli mali vox id omne ſignificat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

(a) *L. Si quis mancipiis. D. de inſt. act.*

(b) Qui matre jubente pro filii [27] defenſore fidejuſſit, adverſus defenſorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus geſſit negotium, quia [28] contemplatione matris fidejuſſit: Attamen ex Papiniani ſententia dabitur actio negotiorum geſtorum (utilis

(b) *L. Quamquam. ad SC. Vell.*

GROTII.

b *Contra naturam eſſe ex hominis incommodo ſuum augere commodum*] Caſſiodorus X, 16. *Hoc noſtris temporibus confitemur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.*

GRONOVII.

16 *Salvis impenſis*] Detracto eo quod bonæ fidei poſſeſſor in rem impendit.

17 *In tantum teneris*] Tantum reſtituere debeas.

18 *Plus habes*] Quam jure ad te pertinet.

19 *Minus*] Quam me habere oportet.

20 *Extra legum præſcripta*] De quibus vetus jus nihil ſanxit.

21 *Inſtitoris*] Qui tabernis & negotiis ac mercimoniis domini præpoſitus eſt.

22 *Denuntiatio*] L. 47. pr. de peculio. l. 11. §. 2. & 3. D. de inſtitor. act. l. 17. §. 4. ibid.

23 *Peculium*] Aliquid ſeparatum a rationibus domini, quod eo permittente in lucrum ſuum occupet.

24 *Aut in rem domini*] De ſuo rem domini amplificaverit, neque expenſam redigere, manente tali denuntiatione, poſſit.

25 *Replicabitur de dolo*] Actionem habebit adverſus eam denuntiationem, tanquam dolo malo factam.

26 *Ex aliena jactura*] Ut hic dominus ex jactura ſervi.

27 *Defenſore*] Qui abſque mandato cum ſola ſatisdatione pro reo in judicio poſtulat, in quo differt a procuratore, qui cum mandato, & tam pro actore quam pro reo.

28 *Contemplatione matris*] Matris perſonam & auctoritatem ſecutus.

29 Vi-

Digitized by Google

([29] utilis, ni fallor) in defensorem, quia pecunia fidejussoris liberatur.

(c) Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, [30] quam ex lege posset repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Ulpianus, locupletiorem esse maritum negari non potest: & hoc quæritur, quid ex re mulieris possideat. (c) *L. Uxor marito D. de donat. inter vir. & ux.*

(d) Si consumseris nummos quos mihi meus servus surripuerat, [31] peculiares putans, [32] condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te [33] sine causa pervenerit. (d) *L. 30. pr. vers. secundum D. de act. emt.*

(e) Pupilli [34] non tenentur commodati secundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur, si pupillus locupletior factus sit. (e) *L. 3. D. commodati.*

(f) Sic si aliena res pignori data & a creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, [35] ex quali quali obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet, quam creditoris lucro cederet: sed [36] emtori debitor tenebitur, ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: [37] nam & si majores fructus a possessore creditor abstulisset, universos in [38] quantitatem acceptos ferre deberet. (f) *L. Referiptum. §. 1. de distr. pignorum.*

(g) Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo, [39] sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi, (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed [40] quia pecunia mea quæ ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum & æquum est. (g) *L. Si me & Titium. D. de reb. cred.*

3. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut (h) cujus [41] latitantis bona venum ierant, (h) *Acc. in d. l. rescriptum.*

29 *Utilis*] Non ex lege ipsa, sed ex interpretatione, contra juris stricti rationem, ex æquitate introducta.

30 *Quam ex lege*] Quia vetitæ donationes inter virum & uxorem erant. l. 1. hoc tit.

31 *Peculiares*] De peculio servi.

32 *Condictio*] Actio in personam.

33 *Sine causa*] Non justo titulo.

34 *Non tenentur commodati*] Possunt conveniri actione de eo quod illis commodatum est.

35 *Ex quali quali*] Quantumvis illegitima, invalida obligatione pignoris rei alienæ, etsi nihil aliud, occasione per debitorem data.

36 *Emtori debitor*] Ab emtore, a quo dominus eam vindicavit, debitor, qui rem non suam creditori pignus dedit, conveniri potest, ne ex aliena re ipse quidem debitor a creditore pignore vendito liberatus sit; emtor autem pretio creditori dato & re simul careat.

37 *Nam & si majores*] Si creditor a debitore, qui bona fide alienum agrum possidet, pro usuris ejus agri fructus redigat, & forte perceperit majores, quam quæ usurarum quantitati responderent, id ad minuendam sortem possessori proficere deberet.

38 *Quantitatem*] Debitam.

39 *Sed alienum*] Ejus qui te jussit ab suo debitore mutuum sumere.

40 *Quia pecunia mea quæ*] Verba legis 32. D. de rebus cred. in quibus aut delendum τὸ *quæ*, aut legendum *pecuniam meam*, & τὸ *eam* abundat, ut in illis, de quibus 1. observ. 23, P. 186.

41 *Latitantis*] Non facientis copiam conveniendi sui. Cicero pro Quint. c. 19.

ierant,[42] cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis
(i) *Jason. in d. l. si me & Titium.* suis redactam admittatur; & (*i*) ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat.

(k) *Soto l. IV. q. 7. art. 2. Covarr. ad c. peccatum. par. 11. §. 1. Silv. in verbo Restituta n. 3. 7. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. 11. c. 14. Navar. 17, n. 7.*

(*k*) His regulis duabus recte intellectis, non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & a Jurisconsultis, & a Theologis [43] internum animi tribunal instruentibus, proponi solent.

III. Primum enim apparet, bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor,[44] ultra rei rationem, ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos etiam fructus exstantes rei: dico [45] fructus rei; nam industriæ fructus etiam si fine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio. nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei & fructuum consumtorum,[46] si modo alias quoque tantundem consumturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis.

Suet. c. 16.

VI. Quarto, non teneri eum ad fructus quos percipere neglexit; quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum [47] nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ peperciisse.

VIII. Sexto, si rem emtam vendiderit, non teneri, nisi quatenus forte pluris vendiderit: quod si donatam vendiderit, teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus.

L. 48. §. ult. D. de furtis.

L. 22. D. de petit. her. L. 25. D. eod.

IX. 1. Septimo, rem alienam bona fide emtam restituendam, nec posse erogatum pretium repeti. cui regulæ hæc adden-

42 *Cum exceptionem*] Cum petitoris intentionem exceptione potuisset elidere & irritam reddere.

43 *Internum animi tribunal*] Judicium conscientiæ de rebus lege non definitis.

44 *Ultra rei rationem*] Ab eo non tantum exigitur res, sed etiam pœna ob rem male possessam.

45 *Fructus rei*] Qui ex ipsa per se naturaliter sine industria possessoris proveniunt.

46 *Si modo alias*] Nisi forte rem alienam si non possedisset, arctius contentiusque vixisset, ac minus sumptuum fecisset: si res illa non fuit causa, ut liberalius viveret.

47 *Nisi omnino etiam*] Nisi res bona fide possessa fuerit causa & occasio donationis.

Gro-

addenda mihi videtur exceptio, [c] [48] nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impensurus libenter fuerat. ipsa enim [49] facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emtio ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait (*a*) Paulus Jurisconsultus, si ab initio id convenit, [50] ut possessio quæ apud alterum est ematur. Neque hic requiro ut emta res sit [d] cum animo ut domino restitueretur, quo casu [51] negotiorum actionem nasci, sunt qui ajant, sunt qui negent (*b*). Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hic quærimus.

2. Non dissimile est quod de [52] funeraria scripsit (*c*) Ulpianus, justum judicem in ea non [53] meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. (*d*) Et quod alibi idem ait, si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa

L. 23. ff. de rei vind.
L. 3. 23. C. de rei vind.
L. Sua. D. de cont. emt.
L. 1. D. de evictionib.
L. Si laborante. §. Si navis. D. ad legem Rhodiam.
Ægid. Reg. disp. 31. dub. 7. num. 126.
Hoft. tit. de pan. v. quid de prædam ementibus.

(a) *L. Si in emtione.*

§. *rei. D. de contr. emt.* (b) *Bal. & Cast. l. 1. D. de neg. gest.* (c) *L. & si quis.* §. *idem Labeo. D. de relig. & s. f. Balsamo ad can. x. Greg. Thauma.* (d) *L. Si pupilli.* §. *sed si quis. D. de neg. gest.*

GROTII.

c *Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit*] Apud Terentium Heautontimorumeno Act. IV. Scena IV:

Sed illud quod tibi
Dixi de argento quod ista debet Bacchidi;
Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet
Eo nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt: jus summum summa sæpe injuria.

Ubi & Eugrafium vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris probatur, & a Wisigothis libro I, tit. IX, c. 9, & c. 15. Alc. III, Præf. 29, Menoch. V, Præf. 29. num. 26. Stracchan parte II, num. 18.

d *Cum animo ut dominus restitueretur*] Speculum Saxonicum II, 37. Landrecht tit. XV.

GROTIUS.

48 *Nisi quatenus*] Nisi emerit ab eo unde necessario & domino emenda fuisset quodammodo & sine impensa recuperari non potuisset.

49 *Facti possessio*] Possessio de facto sive plena.

50 *Ut possessio quæ apud alterum est, ematur*] Ne scilicet de ea dominus judicio certandum haberet.

51 *Negotiorum actionem*] Contrariam, quæ datur gestori ultro accedenti ad negotium alterius.

52 *Funeraria*] Quæ de impensis funeris causa factis datur.

53 *Meram negotiorum*] Rigorem juris in illa actione.

Digitized by Google

(e) *Cajet.* 2. 2. 62. 6. *Soto l.* 4; *q.* 7. *art.* 2. *Covar. d. loco.* *L.* 1. *D. ad l. Rhod.*

circa res meas aliquid impenderit, (*e*) non quidem in id [54] quod dedit, ſed [55] in id quod ego locupletior ſum, habiturum actionem. Sic enim & domini rerum quarum jactu levata eſt navis, partem recuperant ab aliis, quorum res jactu ſervatæ ſunt: quia & qui rem alioqui perituram ſervavit, in hoc videtur locupletior.

X. Octavo, eum, qui rem alienam emit, non poſſe eam [56] reſtituere venditori ut pretium ſervet, quia ex quo res in ejus fuit poteſtate, jam, ut diximus, cœpit obligatio reſtituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: ᵉ quanquam valde hoc pium ſit, & recte multis in locis conſtitutum. Ratio eſt, quia ex dominio nemo jus habet [57] præter dominum. Non eſſe autem, & non apparere tantundem valent quoad eum cui non apparet.

(f) *Thom.* 2. 2. 62. *art.* 5. *ad* 2. *Cajet ibi. Covar. p.* 2. §. 2. *ad cap. peccatum.* (g) 1 *Sam.* xii, 5. 6.

XII. Decimo, (*f*) naturaliter quod ob cauſam turpem aut honeſtam, [58] ad quam quis obligabatur, acceptum eſt, non eſſe reſtituendum, quanquam hoc quoque non immerito legibus quibuſdam introductum eſt. Ratio eſt, (*g*) quia [59] ratione rei nemo tenetur, niſi res ſit aliena; hic autem dominium tranſit [60] ex prioris domini voluntate. ᶠ Aliud erit ſi in ipſo accipiendi modo vitium fuerit, puta [61] extorſio: hoc enim eſt aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.

(h) *De reſt.* §. 10.

XIII. Addamus & hoc mendoſe a (*h*) Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium tranſire ſine conſenſu domini, ſi res ſint tales, [62] quæ pondere, numero, & menſura æſtimari ſoleant.

GROTII.

e *Quanquam valde hoc pium ſit*] Chryſoſtomus indicato jam loco.

f *Aliud erit ſi in ipſo accipiendi modo vitium fuerit, puta extorſio*] Optime hæc diſtinguit Auguſtinus epiſtola CIV.

GRONOVII.

54 *Quod dedit*] Quod ei abeſt non omne quod impendit.

55 *In id quod*] Quantum mihi imputare poteſt.

56 *Reſtituere venditori*] Cogere venditorem, ut pretio reddito illam recipiat, ſed debere eam reſtituere domino quicquid eveniat de pretio.

57 *Præter dominum*] Eoque nec pauperes, nec pauperum curatores jus habent ejuſmodi rem *ἀδεσπότον* poſcendi.

58 *Ad quam quis obligabatur*] Quam & ſine mercede facere debebat.

59 *Ratione rei*] Rem nemo reſtituere compellitur.

60 *Ex prioris domini*] Dominus quod deſit, eo dedit animo, ut fieret accipientis & ſuum eſſe deſineret: itaque apud accipientem non eſt alienum.

61 *Extorſio*] Si per vim & minas expreſſit.

62 *Quæ pondere, numero*] Quæ ſolent mutuæ dari, in mutuo autem alienantur inque dominium tranſeunt ſpecies creditæ, quæ ſcilicet utendo conſumuntur. Tales igitur res incidentes in non-dominum Medina voluit ejus fieri, ut abuti poſſet illis, & reſtituendo tantumdem, non ipſis ſpecibus liberaretur.

GRO-

Digitized by Google

ſoleant. Nam res ejus generis [63] functionem quidem recipere dicuntur, id eſt, reſtitui poſſe per id quod (*i*) genere idem eſt, ſed ita demum ſi conſenſus præceſſerit, aut ex lege aut more præceſſiſſe intelligatur, ut in mutuo; aut etiam ſi res, utpote conſumta, exhiberi nequeat. At extra talem conſenſum, vel expreſſum, vel præſumtum, & extra neceſſitatem functio iſta locum non habet.

(i) *L. Reſtituere. §. ult. D. ſi cert.*

[63] *Functionem quidem recipere*] L. 2. D. de rebus cred.

CAPUT IX.

De promiſſis.

I. *Refellitur ſententia ſtatuens ex promiſſis jus naturaliter non oriri.*

II. *Aſſertionem nudam non obligare.*

III. *Pollicitationem naturaliter obligare, ſed inde alteri jus non naſci.*

IV. *Quid ſit promiſſum unde alteri jus oritur.*

V. *Requiri ad hoc in promittente uſum rationis: ubi diſtinguitur jus naturale a legibus civilibus circa minores.*

VI. *Promiſſio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*

VII. *Promiſſionem ex metu obligare, ſed qui metus cauſam dedit, teneri ad liberandum promiſſorem.*

VIII. *Id quod promittitur, ut promiſſio valeat, oportere in poteſtate ſit promittentis.*

IX. *An promiſſio ob cauſam vitioſam valeat naturaliter, per diſtinctionem explicatur.*

X. *Quid ſentiendum de promiſſione facta ad conſequendam rem jam ante debitam.*

XI. *Modus valide promittendi per nos ipſos.*

XII. *Modus valide promittendi per alios; ubi & de legatis mandata excedentibus.*

XIII. *Exercitoria & inſtitoria obligationes quatenus ex jure naturæ pracedant, ubi & juris Romani error notatur.*

XIV. *Ad promiſſionis validitatem acceptationem requiri.*

XV. *An acceptatio innoteſcere debeat promiſſori, per diſtinctionem explicatur.*

XVI. *Revocari promiſſionem poſſe, mortuo ante acceptationem cui promiſſum erat.*

XVII. *An & internuntio mortuo, per diſtinctiones explicatur.*

XVIII. *An revocabilis ſit promiſſio, acceptione per alterum facta, per diſtinctiones explicatur.*

XIX. *Onus promiſſo adjici quo tempore poſſit.*

XX. *Quomodo convaleſcere poſſit invalida promiſſio.*

XXI. *Pro-*

Digitized by Google

XXI. *Promiſſiones ſine cauſa, naturaliter non eſſe irritas.*

XXII. *Qui factum alienum promiſit ad quid naturaliter teneatur.*

Lib. 1, c. VI. Lib. V, c. 1.

I. 1. PErduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promiſſis oritur: ubi ſtatim ſe nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris Franciſcus Connanus. Is enim hanc defendit ſententiam, jure naturæ ac gentium [1] ea pacta, quæ non habent συναλλαγμα, nullam inducere obligationem: honeſte tamen impleri, ſi modo talis res ſit, quam præſtare etiam citra promiſſum honeſtum ac virtuti alicui congruens fuerat.

I. 2. Adfert autem pro ſententia ſua non tantum Jurisconſultorum dicta, ſed & rationes has: quod non minor ſit culpa ejus qui temere nulla de cauſa pollicenti credit, quam ejus
II. qui vanitatem adhibuit promiſſionis: deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum, ſi promiſſo, quod ſæpe ex oſtentatione magis quam ex voluntate proficiſcitur, aut ex voluntate quidem, ſed levi ac parum conſiderata, te-
III. nerentur homines: poſtremo, quod juſtum fuit [2] aliqua honeſtati cujuſque relinquere, nec ad neceſſitatem obligationis exigere: turpe eſſe promiſſa non implere, [3] non quod injuſte id fiat, ſed quod detegatur promiſſionis levitas.

Tullii quoque utitur teſtimonio, qui dixerit, nec promiſſa ſervanda, quæ ſint iis quibus promiſeris inutilia, nec ſi plus tibi noceant, quam illi proſint cui promiſeris.

Quod [4] ſi res integra non ſit, vult deberi non quod promiſſum eſt, ſed [5] quod intereſt: cæterum pacta, quam ex ſe non habent vim, eam accipere aut ex contractibus, quibus inſunt aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde naſci [6] partim actiones, [7] partim exceptiones, & vetitam repetitionem.

Quæ vero pacta vim obligandi ſecundum leges habeant, ut pacta ſtipulata, & alia quædam, habere eam [8] legum beneficio, quarum ea eſt efficacia, ut quod per ſe honeſtum eſt id efficere poſſint etiam neceſſarium.

3. Verum

GROTIUS.

1 *Ea pacta quæ non habent*] Pacta nuda quæ placiti fine ſteterunt, quæ neque traditione, neque ſtipulatione firmata ſunt.

2 *Aliqua honeſtati*] Eſſe quædam, in quibus experiamur quid ex officio facturi ſint homines, nulla lege cogente.

3 *Non quod injuſte*] Non quod in eo ſit injuria legibus vindicanda, ſed quod promiſſor non præſtando quod promiſit, ſe demonſtret vanum, inconſtantem, mendacem.

4 *Si res integra non ſit*] Si cœptum eſt impleri promiſſum, ſi arrha, vel ſymbolum datum.

5 *Quod intereſt*] Ejus cui promiſſum fuerat, rem præſtari.

6 *Partim actiones*] Ad exigendum aut petendum.

7 *Partim exceptiones*] Ad negandum.

8 *Legum beneficio*] Non natura.

GRO-

Digitized by Google

3. Verum hæc ſententia, ita generaliter ut ab ipſo effertur accepta, conſiſtere non poteſt. Primum enim ſequitur inde inter reges & populos diverſos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præſtitum eſt, vim eſſe nullam, præſertim iis in locis [9] ubi nulla certa forma fœderum aut ſponſionum reperta eſt. Tum vero ratio nulla reperiri poteſt, cur leges, quæ [10] quaſi pactum commune ſunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Ariſtotele & Demoſthene, obligationem pactis poſſint addere; voluntas autem cujuſque, hoc omni modo agentis ut ſe obliget, idem non poſſit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod, voluntate ſufficienter ſignificata, transferri rei dominium poteſt, [11] ut ante diximus. quid ni ergo poſſit transferri & [12] jus in perſonam, aut [13] ad transferendum dominium (quod jus ipſo [14] dominio minus eſt) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones noſtras par jus habeamus atque in res noſtras?

Rhet. 1, xv.

L. 2. *D. de legibus.*

4. Accedit his [a] ſapientum conſenſus: nam quomodo dicitur a Juriſconſultis, nihil eſſe tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre ratam haberi; eodem modo dicitur, (*a*) nihil eſſe tam congruum fidei humanæ, quam ea [15] quæ inter eos placuerunt ſervare. Sic edictum [16] de pecunia conſtituta, ubi nulla in conſtituente debendi cauſa præceſſerat præter conſenſum, favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Juriſconſultus eum ait natura debere quem jure gentium dare oportet, [17] cujus fidem ſecuti ſumus: quo in loco primum vox, *oportet*, [18] neceſſitatem quandam moralem ſignificat: neque vero admittendum eſt, quod ait Connanus, fidem ſecutos nos cenſeri, ubi [19] res integra eſſe deſiit: agebat enim

§. *Per traditionem. Inſt. de rer. diviſ.*

(a) *L.* 1. *D. de pactis.*

L. 1. *D. de pecun. conſt.*

L. Cum amplius. D. de reg. juris.

GROTII.

a *Sapientum conſenſus*] Ita ut & ſilentium in re moram non ferente vim ſponſionis habere velint Hebræi. Baba Kama cap. x, §. 4.

GROBOVII.

9 *Ubi nulla certa*] Sicubi remanet priſca ſimplicitas & verbis nudis & fortuitis, non conceptis & certis formulis tranſigitur.

10 *Quaſi pactum commune*] Ob quam rationem Lycurgus leges ſuas Ῥήτρας id eſt, *pacta*, vocavit.

11 *Ut ante diximus*] 2, 6, 1.

12 *Jus in perſonam*] Obligatio.

13 *Ad transferendum dominium*] Nam actio in perſonam eſt, qua intendimus aliquem dare, facere oportere.

14 *Dominio minus*] Quanto ſcilicet ſpes minor eſt re præſenti.

15 *Quæ inter eos*] Poteſt excuſari, ut τὸ *eos* ad intellectum referatur, quaſi dixiſſet, fidei hominum. Suſpicor tamen Ulpianum ſcripſiſſe, quam ea quæ inter quos placuerunt ſervari.

16 *De pecunia conſtituta*] Ubi quis id egit cum debitore, ut alio, ſed certo, die ac loco conſtituerit ſe ſoluturum. l. 4, & 5. D. de con. pec.

17 *Cujus fidem ſecuti ſumus*] Quicum contraximus, tanquam cum viro bono & fidem tueri ſolito.

18 *Neceſſitatem moralem*] Si non alia re, moribus dumtaxat & inſtitutis aliquem obſtringi.

19 *Res integra eſſe deſiit*] Ubi jam aliquid agi ex illo ſimplici promiſſo incepit.

20 *Con-*

Digitized by Google

enim eo loco Paulus de [20] condictione indebiti: quæ ceſſat ſi ex [21] qualicunque pacto ſolutum quid ſit, quia jam ante, [22] re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamſi [23] lex civilis ad [24] præſcindendas litium occaſiones auxilium ſuum [25] non præſtabat.

Deoff. l. 1. 5. M. autem Tullius in officiis tantam promiſſis vim tribuit, ut fundamentum juſtitiæ fidem appellet, quam & juſtitiæ ſororem dixit Horatius, & Platonici ſæpe juſtitiam vocant *Ap. de Platone.* ἀλήθειαν, quod fidelitatem tranſtulit Apulejus: ac Simonides *Plato 1. de repub.* juſtitiam definiebat, non modo acceptum reddere, ſed & verum dicere.

6. Sed ut bene res intelligatur, diſtinguendi ſunt diligenter tres gradus loquendi de [26] rebus futuris quæ noſtræ ſunt poteſtatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus eſt [27] aſſertio explicans de futuro animum qui nunc eſt: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur [28] veritas cogitationis pro tempore præſenti, non autem ut in ea cogitatione perſeveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi conſilium, ſed & jus. Quod ſi [29] in mutatione ſententiæ vitium ſit aliquod, aut accedit, id non eſt intrinſecum mutationi, ſed ex materia, puta quia prior ſententia erat melior.

III. Secundus gradus eſt, cum [30] voluntas ſe ipſam pro futuro tempore determinat, cum ſigno ſufficiente ad indicandam perſeverandi neceſſitatem. Et [31] hæc pollicitatio dici poteſt, quæ [32] ſepoſita lege civili obligat quidem, aut abſolute, aut ſub conditione, ſed jus proprium alteri non dat. Multis enim caſibus evenit, ut obligatio ſit in nobis, & nullum jus in alio: ſicut in debito miſericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus ſimile eſt hoc debitum conſtantiæ ſive fidelitatis. Itaque ex tali pollicita-

20 *Condictione indebiti*] Repetitione ejus, quod quum non deberetur, per errorem ſolutum eſt.

21 *Qualicumque pacto*] Quamvis nudo & ſine ſtipulatione.

22 *Re adhuc integra*] Nondum numerata pecunia.

23 *Lex civilis*] Quæ aliquid amplius requirebat quam pactum nudum.

24 *Præſcindendas*] Recidendas dicere voluit. 2. obſerv. 22.

25 *Non præſtabat*] Non juvabat eum, qui accepit, ad ultro petendum.

26 *Rebus futuris*] Nam in his fit promiſſum.

27 *Aſſertio explicans*] Dictum, quo indices, quid cum maxime facere cogites; non tamen adfeveres te nullo modo aliud facere velle.

28 *Veritas cogitationis*] Simplex animi & oris conſenſus.

29 *In mutatione ſententiæ*] Si quis peccat mutando tale propoſitum, non peccat, quia jus mutandi non habuit, ſed quia cum utrumque & ſervandi & mutandi jus haberet, pejus elegit, in opere, non in actione.

30 *Voluntas ſe ipſam*] Cum quis adfirmat ſeſe ita & non aliter facturum.

31 *Hæc pollicitatio*] Infra num. 14.

32 *Sepoſita lege civili*] Nam per hanc non obligat.

GRO-

Digitized by Google

licitatione res pollicitantis retineri, aut is ipſe qui pollicitus eſt ad impellendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. 1. Tertius gradus eſt, ubi [33] ad determinationem talem accedit ſignum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promiſſio eſt, ſimilem habens effectum qualem alienatio dominii. Eſt enim aut [34] via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujuſdam noſtræ libertatis. Illuc pertinent promiſſa dandi, huc promiſſa faciendi. Ejus quod dicimus inſigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent [b] Deum ipſum, qui nulla conſtituta lege obſtringi poteſt, contra naturam ſuam facturum niſi promiſſa præſtaret. Nehem. IX, 8. Hebr. VI, 18. & X, 23. I Cor. I, 19. X, 13. I Theſſ. V, 24. II Theſſ. III, 3. II Tim. II, 13. Unde ſequitur, ut promiſſa præſtentur venire ex natura [35] immutabilis juſtitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, [36] ſuo modo communis eſt. Accedit judicium Salomonis: *Fili mi, ſi quid ſpopondiſti alteri,* [37] *defixiſti externo volas tuas, illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Et hinc Hebræis promiſſio vocatur אסר *vinculum*, & [c] voto comparatur, Numer. XXX, 4. 5. 6. Similis origo vocis ὑποσχέσεως notata Euſtathio ad ſecundum Iliados: *ἁλίσκει γάρ πως καὶ κατέχει τὸν ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος·* [d] *capit ac vincit quodammodo promiſſorem is, cui fit promiſſio.* Quem ſenſum non male ſecundo metamorphoſeôn expreſſit Ovidius, ubi promiſſor ei cui promiſerat ait: [38] *Vox mea facta tua eſt.* Prov. VI, 1.

2. His cognitis non difficulter reſpondebimus ad Connani argumenta. Nam jurisconſultorum dicta de pactis nudis, reſpiciunt [e] id, quod Romanis legibus erat introductum, quæ delibe-

GROTII.

b *Deum ipſum*] Ita Baldus in l. 1. D. de pactis.

c *Voto comparatur*] *Quaſi paciſcuntur cum Diis homines oblatione votorum.* Schol. Horatii.

d *Capit ac vincit*] Inde vincula fidei dicta. Donatus ad Eunuchum.

e *Id, quod Romanis legibus erat introductum*] Caute Paulus ſententiarum lib. II, tit. XIV. *Si pactum nudum de præſtandis uſuris interpoſitum eſt, nullius eſt momenti: ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non naſcitur.*

GRONOVII.

33 *Ad determinationem*] Ubi non dicitur tantum, aut intra verba ſiſtitur, ſed incipitur actus aliquis præſtandi, etſi totum non implea-

tur. Ubi non effamur modo quid agere ſtatuerimus, ſed etiam initium fit agendi, data quaſi arrha & pignore irrevocabilis propoſiti.

34 *Via*] Præparatio, prærogativa, ut veteres loquebantur. 4, obſerv. 1.

35 *Immutabilis juſtitiæ*] Juris naturalis immutabilis. 1, 1. 10. cujus exemplar excellens, perfectum, conſtans atque æternum in Deo & ipſe Deus eſt, Deique beneficio in hominibus, quod ſatis ſit pro captu & modulo illorum.

36 *Suo modo*] Deo excellenter & perpetuo ac ſine varietate; hominibus pro captu ipſorum.

37 *Defixiſti externo*] Manum tuam vinctam alieno tradidiſti.

38 *Vox mea*] At ibi ſol ad Phaëtontem, V. Fa. *temerario*, dixit, *Vox*

mea

39 deliberati animi ſignum certum conſtituerunt ſtipulationem. Neque negamus ſimiles eſſe in aliis populis leges. *Qua lex ad id præſtandum nos quod alicui promiſimus obligat?* ait Seneca de lege humana & [f] promiſſo non ſolenniter facto loquens.

V. de Benef. 6. 10.

3. Poſſunt autem naturaliter deliberati animi alia eſſe ſigna præter ſtipulationem, aut ſi quid ei ſimile ad actionem pariendam lex civilis poſtulat. Quod autem fit 40 animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophraſtus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, ſed non eo animo ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quanquam non ſolam hinc honeſtatem, ſed & neceſſitatem quandam moralem naſci agnoſcimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum ſermo erit. Sed quæ ad perfectæ promiſſionis vim requirantur videamus.

V. 1. Primum requiritur uſus rationis: ideo & furioſi, & amentis, & infantis nulla eſt promiſſio. Aliud cenſendum de 41 minoribus, hi enim etſi non ſatis firmum judicium habere credantur, ut & fœminæ, id tamen 42 nec perpetuum eſt, nec per ſe ſufficit ad actus vim elidendam.

2. Quando autem puer ratione uti incipiat, non poteſt certo definiri: ſed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, deſumendum eſt. Itaque apud Hebræos valebat promiſſio quam feciſſet adoleſcens qui annum impleſſet decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles, juſta ratione motæ, quaſdam promiſſiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, ſed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chryſoſtomo oratione LXXV. adverſus quaſdam 43 reſtitutionis beneficium introducunt: ſed hi effectus ſunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; niſi quod quibus locis obtinent, ibi eas ſervari etiam naturale eſt.

Quare

mea facta tua eſt; ubi τὸ *tua* auferendi caſu, non nominativo, ut accipit Grotius.

GRUTII.

f *De promiſſo non ſolenniter facto loquens*] Id eſt, non ſponſo. Sic epiſtola XIX. diſtinguit: *Jam non promittunt de te, ſed ſpondent.* Stipulatus & ſponſio, verborum ſolennitas dicitur Paulo lib. V. Sententiarum, & Cajo titulo de obligationibus quæ ex conſenſu fiunt.

GRONOVII.

39 *Deliberati animi*] Noluerunt eum putari decreſſe aut deliberato agere, qui rem non deduxiſſet in ſtipulationem.

40 *Animo non deliberato*] Non cum certa & demonſtrata deſtinatione in propoſito perſeverandi.

41 *Minoribus*] XXV annis.

42 *Nec perpetuum eſt*] Quia interdum ſapiunt ante annos.

43 *Reſtitutionis*] In integrum, quæ redintegrandæ rei vel cauſæ actio eſt.

Gro-

Digitized by Google

Quare etiamsi peregrinus cum cive paciscatur, tenebitur [44] illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subjicitur.

3. Plane aliud erit si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem, [45] qua tales sunt. Nam in his quæ [46] privatim agunt locum habent leges etiam quæ [47] irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsorum fit, non in pœnam.

VI. 1. De pacto errantis perplexa satis tractatio est. Nam distingui solet inter errorem circa substantiam rei, & qui non sit circa substantiam: [48] an dolus causam dederit contractui, an non: fueritne alter [49] quicum actum est doli particeps: sitne actus [50] stricti juris an [51] bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed ut arbitrio ejus qui læsus est rescindi possint, aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum [52] civili vetere, tum [53] prætorio: quædam etiam non satis veræ, aut accuratæ sunt.

Antonin. p. 2. tit. 1. c. 17. §. 6. Dd. ad l. contractus. de reg. jur. Covar. de contractibus. §. 57. Medina c. de rest. qu. 35.

2. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit, quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu receptum est, ut [*] si lex fundetur in [54] præsumptione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente, deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex [55] in tali præsumptione sit fundata, ex legis materia, verbis, & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus,

Felin. c. 1. de const. n. 40. Bald. in l. Cum quis C. de jur. & facti ignor.

GROTII.

[*] *Si lex fundetur in præsumptione aliqua facti*] Exemplum vide in l. mancipia, C. de Servis fugitivis. apud Gailium lib. 1, obs. 11, num. 7. apud Molinæum ad consuet. Paris. tit. 1, §. 13, Gl. 3.

GRONOVII.

44 *Illis legibus*] Quibus civis, quæque in ea civitate valent.

45 *Qua tales sunt*] Ipsam summam potestatem in se si consideres.

46 *Privatim agunt*] Tanquam privati, emendo, vendendo, locando, conducendo, stipulando, spondendo &c.

47 *Irritum actum faciunt*] Contractum rescindunt, si hoc ad honorem eorum & conditionem meliorem faciendam pertineat, non pro pœna sit aut ignominia.

48 *An dolus*] An qui deceptus promisit, videatur promissurus non fuisse, nisi deceptus esset.

49 *Quicum actum est*] An cui dolose promissum est, & ipse dolo egerit, ut Tarpeja.

50 *Stricti juris*] Præcise servandum, quod dictum scriptumve est.

51 *Bonæ fidei*] Locum habet æquitas & benigna interpretatio.

52 *Civili vetere*] Ex XII. tabulis & aliis legibus.

53 *Prætorio*] Ex eo quod in illis Prætores annui per edicta sua emendarunt.

54 *Præsumptione aliqua facti*] Legis causa sit fingi aliquid factum, quod revera factum non est.

55 *In tali præsumptione sit fundata*] Ejusmodi causam habeat.

Covarr. in c. possessor. de reg. jur. in 6. p. 2. §. 6. n. 8. Navarr. c. 12. n. 13.

dicemus, [h] si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim: quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione quæ re ipsa non extitit: quo referenda est illa quæstio apud Ciceronem de oratore primo de eo, qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat heredem.

3. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, & damnum inde alter passus sit, tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed [56] in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu si is cui promittitur [57] dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, resarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit errore promissio, valebit pro reliqua parte.

VII. 1. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est. nam & hic distingui solet inter metum [58] gravem absolute, vel ratione habita personæ [59] metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo, cui promittitur, vel ab alio: item inter [60] actus liberales & [61] onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur [62] irriti, alii ad arbitrium promittentis [63] revocabiles, alii [64] in integrum restituendi: non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula.

2. Ego omnino illorum accedo sententiæ, qui existimant, seposita lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid, obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. Nam ut recte ab Aristotele traditum est, qui naufragii metu [65] res suas jactat, vellet res servare sub conditione, si naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia.

Eth. Nic. III. Sylv. verb. metus. q. 8.

Sed

GROTII.

h *Si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat*] Seneca de beneficiis IV, c. XXXVI. Demens est qui fidem præstat errori.

GRONOVII.

56 *In quo fundata*] Qui non dederit causam promissioni, valebit promissum.

57 *Dolo errori*] Arte aliqua interposita effecerit, ut promissor erraret.

58 *Gravem absolute*] Qui quemvis alium constantem virum perterrere possit.

59 *Metuentis*] Qui etsi aliis, non ei tamen personæ, cui factus est tolerabilis.

60 *Actus liberales*] Ubi promittitur per metum, quod possis facere salvo statu & existimatione.

61 *Onerosos*] Quibus gravatur res familiaris aut fama.

62 *Irriti*] Ab initio nulli.

63 *Revocabiles*] Per illum, qui promisit, mutabiles.

64 *In integrum*] Officio judicis rescindendi.

65 *Res suas jactat*] Navis levandæ causa in mare abjicit.

GRO-

Digitized by Google

Sed illud ſimul veriſſimum cenſeo, ſi is cui promittitur metum intulerit non juſtum, ſed injuſtum, quamvis levem, atque inde ſecuta ſit promiſſio, eum teneri ad liberandum promiſſorem ſi promiſſor velit; non [66] quod inefficax fuerit promiſſio, ſed [67] ob damnum injuria datum, quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, [i] infra ſuo loco explicabitur. *Sylv. verb. reſtitutio. 2, dicto 7.*

3. Quod vero quidam actus reſcinduntur [k] ob metum ab alio incuſſum, quam quicum actum eſt, ex lege eſt civili, quæ ſæpe etiam actus libere factos [68] ob judicii infirmitatem, aut irritos facit aut revocabiles. Quæ autem de [69] legum civilium vi atque efficacia ſupra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promiſſiones firmandas vis ſit jurisjurandi, infra videbimus. *Navarr. c. 17. n. 15. & c. 22. n. 51. §. 7. Covarr. ad reg. peccatum. q. 2. §. 3. n. 7. L. 14. §. 3. D. quod met. cauſ.*

VIII. 1. Materiam promiſſi quod attinet, eam oportet eſſe, aut eſſe poſſe [70] in jure promittentis, ut promiſſum ſit efficax. Quare primum non valent promiſſa facti per ſe illiciti: quia ad illa nemo jus habet, nec poteſt habere. At promiſſio, ut ſupra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Ageſilaus de promiſſo interpellatus reſpondit: *ναὶ δῆτα, εἰ δ' ἐστὶ δίκαιον. εἰ δὲ μὴ, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ. bene, ſi juſtum eſt: ſin minus, dixi tantum, non & promiſi.*

2. Quod ſi res nunc non ſit in poteſtate promittentis, ſed eſſe aliquando poſſit, erit [71] in pendenti efficacia; quia tum promiſſio facta cenſeri debet ſub conditione, ſi res in poteſtatem venerit. Quod ſi conditio, qua res in poteſtatem promiſſoris venire poſſit, ipſa quoque [72] ſit poteſtativa, tenebitur promiſſor facere quidquid [73] moraliter æquum eſt ut ea impleatur.

3. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis cauſa multa irrita ſolet facere, quæ naturaliter obligarent: ut promiſſum futuri matrimonii factum ab eo cave, qui conjugem nunc habeat,

GROTII.

i *Infra ſuo loco explicabitur*] Hoc libro, tit. XVII. §. 19. & libro III, c. XIX. §. 1.

k *Ob metum ab alio incuſſum*] Seneca naturam ſecutus libro IV. controverſiarum controverſia XXVI. *Ita reſcinduntur quæ per vim & neceſſitatem geſta ſunt, ſi vis & neceſſitas a paciſcente adhibita eſt. Nihil enim, inquit, mea, an tu cogaris ſi non a me cogeris. Meam culpam oportet eſſe ut mea pœna ſit.* confer quæ infra libro III, c. XIX. §. 4.

GRONOVII.

66 *Quod inefficax*] Quaſi naturaliter obligatus non ſit, ſed quia metum inferens injuria damnum dedit, & pro eo ſatisfactionem debet.

67 *Ob damnum injuria datum*] 2, 17. 17.

68 *Ob judicii infirmitatem*] Ut in filiisfamilias SC. Macedoniano, in mulieribus Vellejano.

69 *Legum civilium*] Quæ ſcilicet plerumque fundantur in præſumtione facti.

70 *In jure*] In poteſtate.

71 *Erit in pendenti*] In ſuſpenſo habebitur, proferetur effectus.

72 *Sit poteſtativa*] Ejus generis, ut promiſſor eam præſtare aut accelerare poſſit.

73 *Moraliter*] Arbitratu boni viri.

habeat, & non pauca quæ a minoribus, aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hic solet, an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causa. Hic ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit [74] effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod [75] donatione facta jam cessat vitiositas: nam sine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet, quæ cessare incipit peracto crimine. Unde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est: crimine vero perpetrato, jam obligationis vim exseri, quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Juda Jacobi filio, qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, [1] tanquam debitam, persolvit. Quod si [76] injustitia promissarii causam promissioni dederit, aut [77] inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint resarcienda alia est quæstio, [m] de qua mox videbimus.

Cajet. 2. 2. q. 32. art. 7.

Geneseos XXXVIII.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptatione [78] supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum obligamur, si constet de volun-

GROTII.

1 *Tanquam debitam*] Natura scilicet, secundum cujus legem tunc vivebatur. Aliter ex jure civili judicavit C. Aquilius teste Valerio Maximo, lib. VIII, c. II. n. 2.

m *De qua mox videbimus*] Cap. XII, §. 9, 10, 11.

GRONOVII.

74 *Effectu juris caret*] Irritum est per se, &, antequam rescindatur a judice, invalidum.

75 *Donatione facta*] A prodigo.

76 *Injustitia promissarii*] Qui publicum & tralatitium jus sine pactione mercedis non imperiebat. Sueton. Octavio cap. 1.

77 *Inæqualitas sit in contractu*] Nulla proportio inter promissum & rem promisso quæsitam.

78 *Supra diximus*] Cap. præced. num. 11. & 12.

GRO-

Digitized by Google

voluntate noſtra qua illum elegerimus, [n] ut inſtrumentum noſtrum ad hoc ſpeciatim, aut ſub generali notione. Et [78] in generali præpoſitione accidere poteſt, ut nos obliget qui præpoſitus eſt, agendo contra [79] voluntatem noſtram ſibi ſoli ſignificatam: quia hic [80] diſtincti ſunt actus volendi. unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus ut non agat niſi ex præſcripto, ſibi non aliis cognito. Quod notandum eſt [o] ad ea, quæ Legati promittunt pro Regibus ex vi inſtrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi poteſt [81] exercitoriam & [82] inſtitoriam, quæ [83] non tam actiones ſunt quam qualitates actionum, ipſo naturali jure niti. Adjiciendum hic eſt male Romanis legibus introductum, ut ex facto magiſtri [84] exercitores in ſolidum ſinguli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, quæ ſatis habet ſi pro ſuis ſinguli partibus conveniantur, nec publice utile eſt. abſterrentur enim homines ab exercendis navibus, ſi metuant ne ex facto magiſtri quaſi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana obſervata non eſt: imo contra, conſtitutum, ne exercitoria etiam univerſi amplius teneantur, quam ad æſtimationem navis, & eorum quæ in navi ſunt.

XIV. Ut autem promiſſio jus transferat, [p] [85] acceptatio hic non minus quam in dominii tranſlatione requiritur, ita tamen ut derogamus mandato generali. *L. qui abſenti. D. de acq. poſſ. Gomez. tom. II, c. 9. n. 1.*

GROTII.

n *Ut inſtrumentum noſtrum*] Servius ad illud Æneidos IX. *Hoſpitio cum jungeret abſens: per internuntios* ait. vide quæ ſupra ad caput VI, §. 2.

o *Ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi inſtrumenti procuratorii excedendo arcana mandata*] Vide exemplum apud Marianam XXVII, 18. Aliud apud Guicciardinum Tom. I.

p *Acceptatio hic non minus quam in dominii tranſlatione requiritur*] Tertullianus, ut Juriſperitus, libro de jejuniis: *Votum cum a Deo acceptatum eſt, legem in poſterum facit.*

GRONOVII.

78 *In generali præpoſitione*] Si cui dederimus mandatum generale quod ad notitiam publicam pervenire patimur.

79 *Voluntatem noſtram ſibi ſoli*] Vel verbis vel ſcripto arcano, quibus

80 *Diſtincti ſunt actus*] Duæ diverſæ ac diſcordes ſignificationes voluntatis.

81 *Exercitoriam*] Qua in ſolidum tenetur exercitor navis ex contractu magiſtri quem navi præpoſuit, quemque magiſter navi impoſuit §. 2. Inſtit. Quod cum eo qui in aliena.

82 *Inſtitoriam*] Quæ in contractu ejus qui præpoſitus eſt tabernæ aut menſæ aliive negotio, datur adverſus præponentem in ſolidum.

83 *Non tam actiones ſunt*] Actionum ſpecies diſtinctæ a condictione tam, quæ datur in dominum: quod juſſu ejus cum ſervo contractum eſt, quam hujus ad certa genera ſervorum accommodatio.

84 *Exercitores in ſolidum*] L. 1. §. 20. D. de exercitoria.

85 *Acceptatio*] Conſenſus ejus cui promittitur.

Digitized by Google

ut [86] hic quoque [87] præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod [88] de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum: quæ ratio quosdam induxit, ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim; sed revocari vetat, [q] [89] ut acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed [90] mere legitimus. cui non dissimile est quod pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam pro his, ut possidendi res quæ possessione quæruntur, ita & acceptandi [91] animum jus supplet.

Molina disput. 263.

Vide hoc libro, cap. II. III. §. 6. & IV. §. 19.

XV. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innotescere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem, aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptetur; aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ [92] ad mutuam pertinent obligationem, posterior sensus præsumitur: in promissis vero [93] mere liberalibus potius est ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

XVI. Sequitur hinc, ante acceptationem, quippe jure nondum translato, revocari promissum posse sine injustitia, imo & [94] sine inconstantia, si revera eo animo factum sit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam posse mortuo ante acceptationem eo cui promissum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipsius collata, non heredum. Aliud enim est velle dari huic jus ad heredes transiturum, [r] aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc est quod Neratius respondit, non videri sibi principem

L. 6. C. si quis alteri vel sibi.

L. 4. D. de man. vind.

L. 191. D. de reg. jur.

GROTII.

q *Ut acceptari semper possit*] Vide similem legem Wisigothorum l. v, tit. II. c. 6.

r *Aliud est velle dare heredibus*] Ideo ad vitandum ambiguum dici solebat: *Illi liberisque ejus.* Servius ad IX. Æneidos. Vide & legem Wisigothorum l. v, tit. II, c. 6.

GRONOVII.

86 *Hic quoque*] Quemadmodum in dominii translatione. 2, 6, 2.

87 *Præcedens rogatio*] Si quis post promissum non quidem id sibi placere declaraverit, sed rogaverit antea ut promitteretur.

88 *De pollicitationibus*] Pollicitatio est offerentis solius promissum. l. 3. D. de pollicit.

89 *Ut acceptari*] Ut ea rata sit & debeantur pollicita ex nuda promissione; quemadmodum vota quæ Deo fiunt, & quum ludi, munera, epulum, nummi per centurias Romæ pronuntiarentur.

90 *Mere legitimus*] Jure civili introductus.

91 *Animum jus supplet*] Cum ipsi fateri animum non possint, jus constituit eum esse, quem ostendunt in quorum tutela vel curatione sunt.

92 *Ad mutuam pertinent*] Ubi pro promisso aliquid ille, cui promittitur, præstare vicissim debet.

93 *Mere liberalibus*] Pro quibus nihil præstatur.

94 *Sine inconstantia*] Crimine levitatis.

GRO-

cipem quod ei, quem vivere existimabat, concessisset, [95] defuncto concessisse.

XVII. 1. Poterit etiam revocari mortuo eo [96] qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis posita fuerat obligatio. Aliud in tabellario, qui non est instrumentum obligationis, sed perlator instrumenti obligatorii. Itaque literæ consensus indices per quemvis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum, qui electus est [97] ut promissionem significet, & inter eum, qui electus est [98] ut ipse promittat. Priore casu revocatio vim suam habebit, [99] etiamsi ministro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus promittendi [1] ab ipsius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione [2] omni culpa vacabat. Sic etiam priore casu [3] mortuo donatore poterit acceptari donatio, ut perfecta [3] ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in [4] legatis conspicere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed [5] mandata fieri.

L. Mandatum. D. Mandati. Clarus libro IV, §. donatio. q. 12.

L. Si mandasſem D. Mandati. L. Nec ambigi. C. de don.

2. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur, ut impleatur mandatum, nisi magna mutatio inciderit, qualis est [6] mors mandantis. Possunt tamen suppetere conjecturæ quæ aliud judicandum suadeant, quæ facile admittendæ sunt, ut subsistat quod [7] pia causa dari mandatum est. Ac simili modo definiri potest agitata olim controversia, [8] an in heredem mandati detur actio, qua de re aliud M. Drusum prætorem, aliud Sextum Julium [9] edixisse refert scriptor ad Herennium lib. II.

Covar. in Var. c. 14. n. 16. L. si pater. D. de manumiss. vind.

XVIII. 1. Solent & controversiæ incidere de acceptatione pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem [10] mihi factam de re danda alteri, & inter promissionem ita

GRONOVII.

5 *Mortuo donatore poterit acceptari donatio*] Vide librum de Tenuris Angliæ, c. 7.

GRONOVII.

95 *Defuncto concessisse*] Ut ab heredibus peti possit.

96 *Qui lectus erat voluntatis*] Is, cui mandaveram, ut meo nomine suis verbis promitteret.

97 *Ut promissionem significet*] Qui tantum ut nuntius agit.

98 *Ut ipse promittat*] Qui agit ut procurator.

99 *Etiamsi ministro*] Etiam non monito ministro, ne significet, quia jus omne retinuit sibi.

1 *Ab ipsius*] Procuratoris vel ministri.

2 *Omni culpa vacabat*] Et propterea habet effectum juris, teneturque promissor ratam eam habere.

3 *Ab una parte*] Donantis.

4 *Legatis*] Quorum testamento facto donationem mortis causa perfeciſſe videtur testator, sed ea revocare potest, quamdiu vivit.

5 *Mandata fieri*] Et sic abiit e potestate mandantis.

6 *Mors mandantis*] Priusquam perficeretur mandatum.

7 *Pia causa*] Ecclesiis, scholis, nosocomiis, pauperibus.

8 *An in heredem*] An heres præstare teneatur, quod mandavit defunctus.

9 *Edixisse*] In edicto annuo promulgasse.

10 *Mihi factam de re*] Ut si dixerit promissor: *Promitto tibi me illi daturum.*

[11] in ipsius nomen collatam cui res danda est. Si mihi facta est promissio, omissa inspectione [12] an mea privatim interfit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptando jus dari efficiendi, ut ad alterum jus perveniat, si & is acceptet: ita ut [13] medio tempore a promissore promissio revocari non possit; sed ego cui facta est promissio [14] eam possim remittere. Nam is sensus juri naturæ non repugnat, & verbis talis promissionis maxime congruit. [15] neque nihil mea interest si per me alter beneficium acquirat.

Covar. c. quamvis. p. 2. §. 4. 33.

Alex. cons. 2. c. 4. lib. 3. & ibi Car. Mol.

2. Quod si promissio in nomen ejus collata est cui danda res est, distinguendum est, an qui acceptat, aut speciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, ut talis acceptatio ei inclusa censeri debeat: an vero non habeat. Ubi mandatum tale antecessit, distinguendum ultra non puto, sitne [16] persona sui juris necne, quod Romanæ leges volunt, sed plane ex tali acceptatione promissionem perfici: quia consensus potest & per ministrum interponi ac significari. Velle enim censeor quod in alterius voluntate posui, si & ille velit. Deficiente autem mandato, si alius [17] cui promissio facta non est acceptet, volente promissore, tunc is erit effectus, ut promissori revocare promissionem non liceat, antequam is quem spectat promissio eam [18] ratam habuerit aut irritam: sic tamen, ut medio illo tempore is qui acceptavit, [19] remittere promissum non possit, quia hic non adhibitus est [20] ad jus aliquod accipiendum, sed ad adstringendam promissoris fidem in sustentando beneficio: ita ut promissor ipse si revocet faciat contra fidem, non contra [21] jus proprium alicujus.

XIX. Ex superioribus intelligi etiam potest, quid sentiendum sit [22] de onere adjecto promissioni. id enim [23] fieri poterit quamdiu promissio completa nondum est per acceptationem, nec fide interposita facta irrevocabilis. Onus autem in commodum

L. perfecta. C. de donat. quæ sub modo.

dum

11 *In ipsius nomen*] Promitto illi per te datum iri.

12 *An mea privatim*] Ut si interfit acceptantis, obligetur promissor; sin minus, non obligetur.

13 *Medio tempore*] Dum nondum ad alterum pervenit.

14 *Eam possim remittere*] Promissorem obligatione solvere.

15 *Neque nihil mea interest*] Nam & ego ponor in gratium.

16 *Persona sui juris*] Nam qui non est sui juris, per se non potest mandare, sed ex auctoritate illius in cujus potestate est.

17 *Cui promissio facta non est*] Non enim dixit, Permitto tibi ut a me des, sed Promitto illi te medio vel internuntio me daturum.

18 *Ratam habuerit aut*] Ratam habuerit vel repudiaverit.

19 *Remittere promissum*] Promissori obligationis gratiam facere.

20 *Ad jus aliquod accipiendum*] Ut aliquid faciat ipse, sed ut faciendi ab alio testis & vas sit.

21 *Jus proprium alicujus*] Ejus qui locutus est.

22 *De onere adjecto*] Si ita promisero, ut ille cui promitto, faciat aliquid sibi grave in commodum tertii.

23 *Fieri*] Oneris adjici.

GRO-

Digitized by Google

dum tertii adjectum promiſſioni revocari poterit, quamdiu a tertio acceptatum non erit: quanquam non deſunt tam in hac quam in aliis quæſtionibus qui ſecus ſentiant. Sed recte rem inſpicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

Barth. in l. Qui Roma. §. Flavius. de verborum oblig.

XX. Solet & illud diſputari, quomodo [24] convaleſcere poſſit promiſſio [25] cui error cauſam dedit, ſi re cognita promiſſor ſtare velit promiſſo. Atque idem quæri poteſt de promiſſionibus, [26] quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut cauſa alia, ſi illa cauſa poſtea ceſſaverit. Nam ad hæc firmanda quidam [27] ſolum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore [28] actu externo ſufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id diſplicet, ideo quia [29] actus externus non poteſt ſignum eſſe [30] actus interni ſequentis, requirunt novam verbis factam promiſſionem & acceptationem. Verior eſt media ſententia, actum quidem externum requiri, ſed non utique verbis factum, cum retentio rei promiſſæ ex parte ejus cui promiſſa eſt, & relictio ejus ex parte promittentis, aut ſimile aliquid, ſufficere poſſint ad ſignificandum conſenſum.

Navarr. c. 22. num. 51. & 80. lib. III.

Sanc. l. II. de matrim. diſp. 32. n. 8.

XXI. Hoc quoque omittendum non eſt, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promiſſiones [31] quæ cauſam expreſſam non habent naturaliter eſſe irritas, non magis quam rerum donationes.

XXII. Neque eum qui [32] factum alienum promiſit ad id quod intereſt teneri, modo facere non omiſerit quod ex ſua parte ad id factum obtinendum facere poterat; niſi verba aut negotii natura obligationem inducant ſtrictiorem. *Velut perſoluta fide*, inquit Livius, [t] *quia per eum non ſtetiſſet quin præſtaretur.*

Covar. c. quamvis. p. 2. §. 5. Lib. II.

GROTII.

t *Quia per eum non ſtetiſſet quin præſtaretur*] Confer quæ infra lib. III, c. XX, §. 30.

GRONOVII.

24 *Convaleſcere*] Rata & efficax fieri.

25 *Cui error cauſam*] i. Num. 6.

26 *Quibus lex civilis*] Quæ improbantur jure civili.

27 *Solum actum internum*] Deſtinationem animi.

28 *Actu externo*] Pronuntiatione verborum quibus promiſit.

29 *Actus externus*] Qui ſcilicet antea ex errore factus eſt.

30 *Actus interni*] Animi volentis rem ratam eſſe, etiamſi per errorem facta ſit.

31 *Quæ cauſam expreſſam*] Quibus non additur diſertis verbis, cur fiant.

32 *Factum alienum promiſit*] Si illud præſtare nequeat.

Digitized by Google

CAPUT XII.

De contractibus.

I. *Divisio actuum humanorum qui aliis hominibus utiles sunt: ac primum in simplices ac mixtos.*
II. *Simplicium, in beneficos meros, aut cum mutua obligatione:*
III. *Et permutatorios: tum qui dirimunt,*
IV. *Tum qui communionem adferunt,*
V. *Mixtos esse principaliter,*
VI. *Aut per accessionem.*
VII. *Qui actuum contractus dicantur.*
VIII. *Æqualitatem in contractibus requiri: Primum, circa actus præcedaneos.*
IX. *Ad scientiam:*
X. *Ad libertatem volendi.*
XI. *Secundo, in ipso actu, si sit permutatorius.*
XII. *Tertio, in eo de quo agitur: quod explicatur.*
XIII. *Quæ æqualitas locum habeat in actibus mere aut partim beneficis.*
XIV. *Quomodo æstimandum rei pretium in venditione: & ex quibus causis juste crescat aut minuatur.*
XV. *Quando naturaliter perfecta sit venditio: & quando dominium transeat.*
XVI. *Monopolia quæ sint contra jus naturæ, aut diligendi legem.*
XVII. *Pecunia functionem quomodo recipiat.*
XVIII. *De conductionis mercede naturaliter nihil remittendum ob sterilitatem & similes casus: & quid si conductore primo impedito uti, res alii locata sit?*
XIX. *Justa merces quomodo crescat & minuatur.*
XX. *Quo jure vetita sint usuræ.*
XXI. *Quæ commoda usuræ nomine non veniant.*
XXII. *Legum civilium quæ circa hanc rem vis sit.*
XXIII. *Qualis æstimatio faciendæ in contractu aversi periculi, sive assecurationis.*
XXIV. *Qualis in societate, ubi multæ ejus species explicantur.*
XXV. *De societate navali.*
XXVI. *Jure gentium inæqualitatem in quam consensum est, quoad actus exteriores non attendi: & quo sensu id naturale dicatur.*

I. ACtuum humanorum qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii sunt simplices, alii [1] compositi.

II. [2] Sim-

GROTOVII.

[1] COmpositi] Quos numero 5. mixtos appellat.

GRO-

II. [a] Simplices alii [a] benefici, alii [3] permutatorii. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præſens abſolvuntur, aut in futurum prominent. In præſens abſolvitur [4] factum utile, de quo nihil loqui neceſſe eſt, quando utilitatem quidem parit, ſed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus ſupra cum de dominii acquiſitionibus ageretur. In futurum prominent promiſſiones tum dandi, tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua ſunt, qui [5] aut de re diſponunt ſine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus ſuperſit. Talis eſt circa rem uſus conceſſio, qui commodatio dicitur: in factis præſtatio operæ ſumtuoſæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus ſpecies eſt depoſitum, præſtatio ſcilicet operæ in re cuſtodienda. His autem actibus ſimiles ſunt actuum promiſſiones, niſi quod, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. 1. Actus permutatorii [6] aut dirimunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui diremtorii ſunt, recte dividunt juriſconſulti Romani in [7] do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri poteſt Paulus jurisconſultus in l. Naturalis. Digeſtis, Præſcriptis verbis.

2. Sed Romani ab hac diviſione eximunt quoſdam contractus, quos ipſi [8] nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & [9] permutatio, quam a nominatorum numero excludunt) quam quod ob uſum frequentiorem [b] vim quamdam & naturam accepiſſent talem, quæ etiamſi

GROTII.

2 *Simplices alii benefici, alii permutatorii*] Ariſtoteles illa omnia ἑκούσια, hæc μεθ' ὁσίας nomine comprehendit.

b *Vim quandam & naturam accepiſſent talem*] Vide Vaſq. lib. controv. c. x. in fine.

GRONOVII.

2 *Benefici*] Gratuiti, in quibus nihil ex pacto redditur.

3 *Permutatorii*] In quibus ex pacto viciſſim agitur, datur, & accipitur.

4 *Factum utile*] Officium vel gratia præſens.

5 *Aut de re diſponunt*] Rei uſum gratificantur aut operæ ſedulitatem, ſic tamen ut actiones inde oriantur. Res, commodatum, Opera vel in faciendo vel in cuſtodiendo: illud mandatum, hoc depoſitum.

6 *Aut dirimunt*] Aut quæ inter ſe ſunt hominibus, æqualitate quadam ſeparant, aut diſſociata conjungunt.

7 *Do ut des*] Emptione, venditione: do ut facias, & facio ut des, locatione conductione: facio ut facias, mandato. Sed do ut facias, omiſit, quia id complectitur ſub locatione conductione. §. 1. Inſtitut.

8 *Nominatos*] Quibus nominatim lex XII. tabb. actionem dedit. Innominati quorum mentionem Decemviri non habuere, ſed quatenus alicui nominatorum ſimiles ſunt, per legis interpretationem JCti ex illis actionem conceſſerunt.

9 *Permutatio*] Nempe do ut des. Vaud. 1, Quæſt. var. 25.

Gro-

ſi nihil eſſet dictum ſpecialiter, ex ipſo nomine ſatis poſſet intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris contractibus minus frequentibus [10] hoc tantum ineſſet, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & uſitata, ſed accommodata ad ipſum factum daretur formula, quæ ideo [11] præſcriptis verbis dicebatur. Ob eandem cauſam uſus frequentioris in conventionibus nominatis, ſi requiſita quædam adeſſent, ut in venditione [c] ſi de pretio conveniſſet, etiam re integra, id eſt antequam a partium altera præſtitum eſſet aliquid, injungebatur implendi neceſſitas: cum in illis rarioribus re integra daretur [12] pœnitendi libertas, id eſt impunitas, quia lex civilis vim coactricem ſubtrahebat illis conventionibus, ut ſola contrahentium fide ſtarent.

3. At jus naturæ ignorat hæc diſcrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minus ſunt naturales, aut minus antiqui. imo permutatio, quæ innominatis accenſetur, emtione & [d] ſimplicior eſt & [13] antiquior. Et Euſtathius ad Iliados x, ubi de certamine publico agitur, cui præmium conſtitutum eſt, quod apud Homerum eſt [14] ἄεθλοι, interpretatur [15] ἀντικαταλλάττεσθαι, addens [16] συνάλλαγμα γάρ τι καὶ τὸ τοιοῦτο· nimi-

GROTII.

c *Si de pretio conveniſſet*] Apud Hebræos perfecta non cenſetur venditio, ante traditionem veram vel imaginariam.

d *Simplicior eſt & antiquior*] Apparet id ex Homeri verſibus productis L. 1. D. de contrahenda emptione. Tacitus de Germanis: *Interiores ſimplicius & antiquius permutatione mercium utuntur.* Servius ad Eclogam IV. ad illud: *mutabunt merces. quia antiqui res rebus mutabant.* Et ad illud Georg. III. *Vellera mutentur. ingenti pretio comparentur. Nam apud majores omne mercimonium permutatione conſtetit, quod & Cajus Homerico confirmavit exemplo.* Plinius libro XXXIII, 2: *quantum feliciore ævo cum res ipſa permutabantur inter ſe, ſicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit.* Libro ſexto, cap. XXII. de Seribus: *Ulteriore ripa merces propoſitas juxta venalia tolli ab his ſi placeat permutatio.* Mela de iiſdem: *Seres interſunt, genus plenum juſtitiæ ex commercio, quod rebus in ſolitudine relictis abſens peragit.* De iiſdem Ammianus libro XXIII, *Cum ad cœmenda fila vel quædam alia fluvium tranſierint advenæ, nulla ſermonum vice, propoſitarum verum pretia ſolis oculis æſtimantur.* Mela de Sarmatis: *Vice rerum commercia exercent.* De Colchis vide Busbequium epiſtola exoticarum III. de Lapponibus Olaum Magnum libro IV, c. 5.

GRONOVII.

10 *Hoc tantum ineſſet*] Ex iis id tantum peti poſſet, quod expreſſis verbis convenerat.

11 *Præſcriptis verbis*] Conditio incerti, quæ datur ex contractibus, qui non appellantur proprio nomine.

12 *Pœnitendi libertas*] Facultas recedendi ab eo, quod convenerat, ſine damno.

13 *Antiquior*] Quippe ante ſignatam pecuniam ubique locorum recepta.

14 Ἄεθλοι] Recipio proprie μισθὸν ἄρτα· ut σωλῶ, σῶλον· ἀτιμάω, ἄτιμον.

15 Ἀντικαταλλάττεσθαι] Contra permutare.

16 Συνάλλαγμα] Nam & hi contractus ſunt,

GRO-

Digitized by Google

nimirum facio ut des. Nos ergo naturam ſequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum diſcrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus.

4. Dicemus proinde dari ut detur, ſtatim quidem rem pro re, ut in ea quæ ſpecialiter dicitur permutatio, antiquiſſimum haud dubie commercii genus: aut [c] pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emptione ac venditione: aut [17] uſum rei pro re: aut [18] uſum rei pro uſu rei: aut uſum rei pro pecunia, quod poſtremum locatio conductio dicitur. Uſus autem nomine hic intelligimus tum nudum uſum, tum eum qui cum fructu conjunctus eſt, ſive is ſit temporarius, ſive perſonalis, ſive hereditarius, ſive alio quovis modo circumſcriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum [19] Jubilæum. Datur vero, ut interpoſito tempore tantundem, & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his quæ pondere, numero, menſura conſtant, [20] tam rebus aliis, quam pecunia.

Ariſtotel. v. Eth. 8. 1. Pol. 9. D. de contrahen. emt. l. 1.

5. Facti cum facto permutatio innumeras habere poteſt ſpecies pro factorum diverſitate. At facio ut des, aut pecuniam; atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præſtandæ indemnitatis circa caſus fortuitos [21] averſio periculi, vulgo aſſecuratio, qui contractus olim vix cognitus nunc eſt inter receptiſſimos; aut ut des rem, aut uſum rei.

IV. Actus autem communicatorii aut facta communicant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt ſocietatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica ſocietas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adverſus piratas, aut alios invaſores, quam vulgo [22] Admiralitatem nuncupant, Græci *σύμπλοιαν* aut *ἐμπλοιαν* vocabant.

V. Mixti

GROTII.

c *Pecuniam pro pecunia*] De eo vide Procopium arcana hiſtoria. Nummus Illyrico advectus quondam in Italia mercis loco. Plinius libro XXXIII, c. 3.

GRONOVII.

17 *Uſum rei pro re*] Pro pignore, ut quum Ti. HS. millies gratuitum in triennium conceſſit iis, qui populo in duplum prædiis caviſſent, Tacit. 6. annal. 15. Sueton. Ti. 48. item pro uſuris.

18 *Uſum rei pro uſu*] Ut in ea, quæ dicitur Ἀντίχρησις, ſive contrarium mutuum, cum debitor fundum tradit creditori, ut pro uſuris pecuniæ ſuæ percipiat fructus e fundo fiduciato. l. 11. §. 1. de pignor. & hypot. l. 33. de pignerat. act.

19 *Jubilæum*] Levit. cap. 25.

20 *Tam rebus aliis*] Vino, oleo, frugibus l. 2. §. 1. D. de reb. cred.

21 *Averſio periculi*] Suſceptio vel redemptura periculi navium, Livius 25, 3. Sueton. Claud. 18. Conventio qua ſuſcipimus incertum periculum alteri expectandum ſub certa mercede. Grot. *Rechts-geleert.* 3, 24. p. 81.

22 *Admiralitatem*] Societas commeatus navium ab diverſis domi-

ciis

V. [23] Mixti autem actus sunt, aut principaliter, aut per acceſſionem alterius. Sic ſi ſciens rem majoris emam, & quod plus eſt in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: ſi fabro pecuniam promittam, ut de ſuo auro mihi annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in ſocietate accidit, ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu [24] rei feudalis conceſſio beneficium eſt, pactio autem [25] militaris operæ pro tutela, eſt facio ut facias. Quod ſi [26] onus penſionis accedat, eatenus miſcetur [27] cum emphyteuſi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid eſt ex contractu mutui, & [28] periculi averſi.

VI. Per acceſſionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejuſſione & pignoris datione. Nam fidejuſſio, ſi negotium ſpectes quod inter fidejuſſorem & principalem debitorem geritur, plerumque [29] mandatum eſt: ſin negotium quod inter creditorem & fidejuſſorem, qui nihil recipit, geritur, videtur actus mere liberalis: ſed quia contractibus oneroſis accedit, [30] inde cenſeri ſolet. Pignoris quoque datio per ſe videtur actus liberalis, qua detentio rei conceditur. ſed hæc quoque naturam trahit ex contractu, cui ſecuritatem præſtat.

L. Labeo. D. de verb. ſignif.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, contractuum nomine appellantur.

VIII. In contractibus natura [31] æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate [32] jus oriatur minus habenti. Hæc æqualitas partim conſiſtit in actibus, partim in eo de quo agitur; & in actibus, tum præcedaneis, tum principalibus.

L. 1. D. de act. emti & venditi.

IX. 1. Ad præcedaneos [33] actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit [f] vitia ſibi nota rei de qua agitur ſignificare debet: quod non civilibus tantum legibus conſtitui ſolet, ſed naturæ quoque actus congruit. Nam inter contrahentes propior quæ-

nis vel exercitoribus inſtructarum ad mutuam defenſionem. Grotius *Rechtsg.* 3, 22. p. 80.

GROTII.

f *Vitia ſibi nota*] Vide Scholiaſten ad illud Horatii:

mentem niſi litigioſus
Exciperet dominus.

GRUNOVII.

23 *Mixti actus*] Quos dixit compoſitos, i. num. 1.

24 *Rei feudalis*] Prædii, pagi, vel vici. 1, 3. 23.

25 *Militaris operæ*] Ut vaſallus cum certo numero equitum vel peditum militet concedenti feudum, ſi bellum eum gerere contingat.

26 *Onus penſionis*] Si modicum tributum annuum in titulum imperii pendere juſſus ſit vaſallus.

27 *Cum emphyteuſi*] 2, 3. 19.

28 *Periculi averſi*] Nam ſi perierit navis, pecuniam perdit creditor.

29 *Mandatum eſt*] Videtur fidejuſſor eſſe auctor & mandator, ut ſua fide mutuum ſumat debitor.

30 *Inde cenſeri*] Habetur pro oneroſo.

31 *Æqualitatem*] Ut tantum manciſcatur uterque contrahentium, neuter ab altero gravetur.

32 *Jus oriatur*] Actio erga eum quicum contraximus.

33 *Actus*] Rei, quæ agitur.

GRO-

Digitized by Google

quædam eſt ſocietas quam quæ communis eſt hominum. Atque hoc modo ſolvitur quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, [34] non celari omnia quæ tacentur: nec quicquid tibi audire utile eſt idem mihi dicere neceſſe eſſe, ut [35] de rebus cœleſtibus. nam [g] contractus natura utilitatis cauſa reperta propius quiddam exigit. Bene Ambroſius: *In contractibus etiam vitia eorum quæ veneunt* [36] *prodi jubentur, ac niſi intimaverit venditor, quamvis* [37] *in jus emtoris tranſcripſerit, doli actione vacuantur.* Lactantius dixerat: *Qui* [38] *vendentis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non profitetur fugitivum ſervum, vel peſtilentem ſe domum vendere, lucro & commodo ſuo conſulens, non eſt ille ſapiens, ut Carneades videri volebat, ſed callidus & aſtutus.*

Cic. de of. III.

Off. II. c. 10.

Libro V.

2. At non idem dicendum eſt de his [39] quæ rem non contingunt: ut ſi quis ſciat multas [40] naves in curſu eſſe quæ frumentum advehunt. nam tale quid indicare eſt quidem officioſum ac laudabile, ſæpe adeo ut omitti nequeat, niſi ut caritatis regula violetur; non tamen injuſtum, id eſt, non pugnans cum jure ejus, quicum negotium eſt: ita ut locum hic habere poſſit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M. Tullio: *Advexi, expoſui: vendo meum, non pluris quam ceteri: fortaſſe etiam minoris cum major eſt copia. cui fit injuria?* Non ergo generaliter ſequendum illud ejuſdem [41] Ciceronis, celare eſſe, cum tu quod ſcias, id ignorare emolumenti tui cauſa velis eos quorum interſit ſcire: ſed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem ſubjectam per ſe contingunt, ut ſi domus ſit peſtilens, ſi a magiſtratu dejici juſſa, quæ exempla ibidem videas.

Th. 2, 2. 78. art. 3. Bal. ad l. 1. de ædil. ed. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 4. n. 6. d. loco.

3. At vitia ei quicum agas nota, ut [42] ſervitutem ædium quas M. Ma-

GROTII.

g *Contractus natura utilitatis cauſa reperta propius quiddam exigit*] Valerius Maximus lib. VIII, c. II. 1. *bonæ fidei venditorem, nec commodorum ſpem augere, nec incommodorum cognitionem obſcurare oportet.* Agitur ibi de ædibus dirui juſſis ab auguribus, quod emtorem venditor celaverat.

GRONOVII.

34 *Non celari*] Diſſimulata cenſeri debere.

35 *De rebus cœleſtibus*] *Neque ego nunc te celo, ſi tibi non dico, quæ natura Deorum ſit*, Ad hæc verba Ciceronis reſpicit.

36 *Prodi*] Indicari a vendente.

37 *In jus emtoris*] Perfecta fuerit emtio, de dolo actione irrita fit.

38 *Vendentis errorem*] Venditorem ignorantem pretium rei, quam vendit, non docet.

39 *Quæ rem non contingunt*] Extra materiam ſunt, nec niſi ex accidenti eam afficiunt.

40 *Naves in curſu eſſe*] Ut ſi quis in caritate annonæ primus præſto fuerit cum frumento: ſciat autem complures propediem cum eadem merce naves adfore, is non neceſſe habet id indicare ab ſeſe emturis, atque ita lucrum ſuum minuere, id enim extra rem eſt.

41 *Ciceronis*] 3, officior. 13.

42 *Servitutem ædium*] Quam debent vicino, ne altius tollantur, ne luminibus officiant, ut onera vicini ſuſtineant, & ſimilia.

GRO-

D. l. D. de act. empti & venditi in fine.

43 M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emtas, dici nihil attinet. h scientia enim utrinque par 44 pares facit contrahentes. Horatius:

Ille ferat pretium pœnæ securus, opinor:
Prudens emisti vitiosum.

Quod notatum & Platoni undecimo de legibus.

X. Neque vero tantum 45 in intellectu rerum, sed & 46 in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis antecessit metus juste incussus, is demi debeat; id enim contractui extrinsecum est: sed nequis incutiatur contrahendi causa, aut si incussus est, ait dematur. Hoc spectantes Lacedæmonii rescinderunt emtionem agri, quam Elei possessoribus metu expresserant, *γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι βίᾳ πριαμένους ἢ βίᾳ ἀπολομένους παρὰ τῶν ἥττονων λαμβάνειν*· *Arbitrati nihilo justius esse, 47 infirmioribus per emtionis titulum, quam vi mera rem extorquere*, quæ Xenophontis verba sunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, suo loco videbimus.

Histor. Gr. III.

XI. 1. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix potest habere. Nam si quis pro commodato, aut opera in mandato aut depositio exhibenda, aliquid mercedulæ stipuletur, non injuriam faciet, sed 48 contractum miscebit, id est ex gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatoriis omnibus sollicite id observandum est. nec est quod dicat quispiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum censeri. Neque enim solet hic esse tales contractus ineuntium animus; nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi sunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi sunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum.

Inst. de mandato. §. ult. L. 1. §. Si quis servum D. depositi.

2. Joh. Chrysostomus: *ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ἐπίκηρα δ' ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικοῦμεν καὶ βιαζόμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταλαβεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιοῦμεν, ὁ λη-*

στὴς

GROTII.

h *Scientia utrinque par, pares facit contrahentes*] Edictum Theuderici, c. 141.

GRONOVII.

43 *M. Marius*] Cic. 2. de offic. 16.

44 *Pares facit contrahentes*] Efficit, ut in contractu servata videatur æqualitas, etiam ubi est aliquid inæquale, quia volenti non fit injuria.

45 *In intellectu rerum*] Ut gnarus uterque vitii sit & commodi rerum, de quibus contrahitur.

46 *In voluntatis usu*] In causa consensus.

47 *Infirmioribus*] Imbecilliorem cogere ad vendendum, quam aperte spoliare. Eodem pertinet quod legibus Rom. vetitum fuit præsidibus provinciarum in suis provinciis negotiari, mutuamve pecuniam dare, aut fœnus exercere.

48 *Contractum miscebit*] Pro simplice mixtum faciet vel compositum.

GRO-

Digitized by Google

τίνα τὸ πρᾶγμα ἐστίν· Quoties enim in contractibus, & quoties emendum quid aut dependendum eſt, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus, nonne huic facto quoddam ineſt furtum? Scriptor vitæ Iſidori apud Photium, Hermiam narrat, ubi quod emere vellet juſto forte minoris eſſet indicatum, adjeciſſe quod juſto pretio deerat, quod exiſtimaret aliter agere injuſtitiæ eſſe ſpeciem, ſed talis quæ plurimos lateret. Et in hunc ſenſum interpretantur Hebræi legem, quæ eſt [i] Levit. XXV, 14. & 17.

XII. 1. Reſtat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc conſiſtens, [49] ut etiamſi nec celatum quicquam ſit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam ſine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque ſit reſarcienda, & demendum ei qui plus habet, reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propoſitum aut fuit, aut eſſe debuit, ut uterque tantundem haberent.

2. Lex Romana hoc conſtituit non in quavis inæqualitate, minima enim non perſequitur, imo & occurrendum cenſet multitudini litium, ſed in ſatis gravi, [50] ut quæ dimidium juſti pretii excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt [51] quatenus teneri manu poſſunt, philoſophi [52] quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus [53] ſubjecti non ſunt, id ſequi debent quod æquum eſſe ipſis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus ſubjecti ſunt, quoties de eo quod fas piumque eſt agitur, ſi modo leges non jus dant aut tollunt, ſed juri duntaxat ob certas cauſas [54] auxilium ſuum denegant. *d. loco.*

XIII. 1. Sed notandum eſt, quandam rei æqualitatem ſpectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, ſed [55] ex ſuppoſitione ejus quod agitur, ne quis ſcilicet ex beneficio damnum ſentiat: ob quam rationem mandatarius [56] indemnis præſtari debet a ſumtibus factis, & damno in quod ex cauſa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem

GROTII.

i *Leviticí* XXV, 14. 17.] Vide Moſem de Kotzi, præcepto jubente LXXXII.

GRONOVII.

49 *Ut etiamſi nec celatum*] Ubi neutri animus fuit fallendi alterum, & tamen contigit, ut alter mactaretur infortunio.

50 *Ut quæ dimidium*] L. 2. C. de reſcind. vendit.

51 *Quatenus teneri manu*] Quæ ad exemplum pertinent, & in oculos hominum incurrunt.

52 *Quatenus ratione*] Quatenus lex ſumma virtutis atque officii ea deprehendit.

53 *Subjecti non ſunt*] Qui habent ſummum imperium.

54 *Auxilium ſuum*] Actionem, vel animadverſionem judicis.

55 *Ex ſuppoſitione*] Pro natura rei, quæ ſuſcipitur, quodque in ea præſumitur eſſe debere.

56 *Indemnis præſtari*] Recipere a mandante compenſationem impenſarum, quas rei mandatæ causa, & ſi quid damni fecit.

Digitized by Google

Sylveſt. in verbo Bellum. p. 1. n. 7. Th. 2, 2. 62. art. 6.

rem tenetur refarcire ſi periit, quia non ſolius rei ratione domino tenetur, id eſt, ex vi dominii, quomodo quivis poſſeſſor teneretur, ut ſupra didicimus, ſed & ratione [57] beneficæ acceptionis: [k] quod ita verum eſt, niſi omnino & apud dominum fuiſſet peritura. Hoc enim caſu nihil per commodatum [58] domino abeſt. Contra depoſitarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo ſi periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exſtat, nec locupletior eſt; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, ſed dedit. In pignore, ut & in locato, [59] media via ſequenda eſt, ut qui rem accepit nec de caſu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depoſitarius præſtare debeat: quia pignoris acceptio eſt quidem gratuita, ſed accedere ſolet contractui oneroſo.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, ſed non ex illis primitus, ſed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire eſt. Inter cæteros apud Hebræum Moſem Maimonidem libro III. ductoris dubitantium [l] cap. 43. Spectavit huc Seneca cum dixit, [60] *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium eſt faciendum. Sed generali tractatione quantum inſtituto noſtro ſufficit abſoluta, ſpeciales quaſdam contractuum quæſtiones percurramus.

VII, de beneficiis. 19.

XIV. 1. [61] Menſura ejus quod res quæque valeat maxime naturalis eſt indigentia, ut Ariſtoteles recte oſtendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime ſpectatur. Non tamen hæc unica eſt menſura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina eſt, multas res magis deſiderat quam ſunt neceſſariæ. *Margaritis*, inquit Plinius, [m] *pretia luxuria fecit.* Et

Mor. Nic. V. 8.

IX, 35.

GROTII.

k *Quod ita verum eſt, niſi omnino & apud dominum fuiſſet perituram*] Lex Wiſigothorum lib. V, tit. V. c. 1, 2. 3.

l *Capite* 42] Convenit cum Exodi loco cap. XXII, 6. 10. 11. 12. 13. Moſes de Kotzi præceptis jubentibus LXXXVIII & LXXXIX.

GRONOVII.

57 *Beneficæ acceptionis*] Quia in illius gratiam uſus rei conceſſus eſt.

58 *Domino abeſt*] Abeſt enim tantum, quod etiam abfuturum fuiſſet, ſi penes dominum manſiſſet, nec fuiſſet commodata.

59 *Media via*] Quia in his utriuſque verſatur utilitas. l. 23. de reg. jur.

60 *Alios fidem*] Alios ſatisfacere, ſi fidem adhibeant in re ſervanda, neque eam ipſi corrumpant, etſi ab alia accidente cauſa interierit, alios omnino ſalvam præſtare rem oportere.

61 *Menſura ejus*] Indicatio vel æſtimatio cujuſque rei hæc juſta eſt, quam facit caritas ejus vel copia & noſtra neceſſitas.

GROTII.

m *Pretia luxuria fecit*] Idem libro XXXVII de gemmis: *Singulorum libido ſingulis modum facit & maximæ regum.* Et libro XXXII. *Quantum apud nos Indicis margaritis pretium eſt, tantum apud Indos in coralio: namque iſta perſuaſione gentium conſtant.* Auguſtinus de civitate Dei libro XI, cap. 16. *Sed quid mirum, cum in ipſorum etiam hominum æſtimatione, quorum*

Digitized by Google

Et Cicero Verrina de ſignis: *Qui modus eſt in his rebus cupiditatis, idem eſt æſtimationis.* Et contra evenit ut res maxime neceſſariæ minoris ſint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis oſtendit libro de beneficiis VI, cap. 15. ubi & hoc addit: *Pretium cujuſque rei pro tempore eſt. cum bene iſta laudaveris, tanti ſunt quanto pluris venire non poſſunt.* Paulus jurisconſultus: [62] *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate ſingulorum, ſed* [a] *communiter funguntur*; id eſt, ut alibi explicat, *quanti omnibus valeret.* Hinc fit ut res tanti æſtimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari ſolet, quod vix eſt ut non [63] aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minuſve dari aut exigi poſſit, niſi ubi lex certum rebus pretium *ἐν στιγμῇ*, ut Ariſtoteles loquitur, id eſt, *in puncto* conſtituit.

L. 63. D. ad l. Falc.
L. 33. D. ad leg. Aquil.

2. In communi autem illo pretio [b] ratio haberi ſolet [64] laborum & expenſarum, quas mercatores faciunt: ſoletque ſubito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum poſſunt & quædam eſſe [65] rei accidentia æſtimabilia, ob quæ res licite ſupra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta [66] ob damnum conſequens, lucrum ceſſans, affectum peculiarem, aut ſi in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipſa accidentia ei cum quo agitur indicanda ſunt. Ejus quoque damni aut lucri ceſſantis ratio haberi poteſt, quod ex pretii ſolutione [67] dilata aut [68] anticipata naſcitur.

XV. 1. De

rum certe natura tanta eſt dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam ſervus, gemma quam famula? ita in tali libertate judicandi plurimum diſtat ratio conſiderantis a neceſſitate indigentis, ſeu voluptate cupientis, cum iſta quid per ſe ipſum in rerum gradibus pendat, neceſſitas autem quid propter quid expetat, cogitet; & iſta quid verum luci mentis apparcat, voluptas vero quid jucundum corporis ſenſibus blandiatur, exquirat.

a *Communiter funguntur*] Plin. lib. XVIII, c. 31. *Æqui patrisfamilias modus eſt, annona cujuſque anni uti.*

b *Ratio haberi ſolet laborum & expenſarum*] Nec improbat id Auguſtinus ad Pſ. LXX. *Sed ait ipſe mercator: affero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto. dignus eſt enim mercenarius mercede ſua. de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.*

GRONOVII.

62 *Pretia rerum non ex*] Pretium rei debet ſtatui, non quod unus alterve vehementer appetens, aut magnas ex ea utilitates ſperans, pro illa daret, ſed quod ei ſenſus & opinio communis attribuit.

63 *Aliquam latitudinem habeat*] 1, 2. 1. n. 3.

64 *Laborum & expenſarum*] Res non tantum æſtimantur ex materia, ſed augetur pretium pro laboribus & ſumtibus, quos ſuſtinuerunt mercatores in ea comparanda.

65 *Rei accidentia æſtimabilia*] Fortuita, quæ mutent æſtimationem venalium.

66 *Ob damnum*] Si vendam rem, qua ubi caruero, ipſe damnum fecero aut lucro ſperato fraudabor, aut qua ego ipſe, vel quicumque compotes mirifice capimur & delectamur.

67 *Dilata*] Venditori.

68 *Anticipata*] Emtori.

Digitized by Google

XV. 1. De venditione & emtione notandum etiam, sine traditione, ipso contractus momento transferri dominium posse, atque id esse simplicissimum: ita [p] Senecæ venditio *alienatio est, & rei suæ jurisque sui in alium translatio:* nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit, [63] ne statim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit [64] commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio [65] constat præstando, ut habere liceat & evictionem, item quod res periculo est emtoris, & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium transeat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique observatur: imo plerisque legum conditoribus placuisse, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris sit, notavit Theophrastus in loco, qui [q] apud Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de solennitate venditionis, [66] de arrhabone, [67] de pœnitentia, multum differentia a jure Romano: sicut & apud Rhodios perfici solitam venditionem & contractus quosdam alios [68] relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusæensis.

2. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, sive per traditionem, sive aliter. Per hanc enim [69] facultas moralis in rem abiit a venditore: quod non fit per solam promissionem.

XVI. [70] Monopolia [r] non omnia cum jure naturæ pugnant, nam possunt interdum a summa potestate permitti justa de causa & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Josephi historia, cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub

Arist. Pol. I, c. VII.

GROTII.

p *Seneca*] De beneficiis V, 10.

q *Apud Stobæum est*] Titulo de legibus.

r *Non omnia cum jure naturæ pugnant*] Nota Thaletis historia de olivitate. Pythoclis inventum de plumbo Tyrio coëmendo, unde lucrum faceret Athenienlis populus, est apud Aristotelem œconomicôn II. de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur vestes, vide Plinium VIII, 37. de monopolio ferici, Procopium in historia arcana.

GRONOVII.

63 *Ne statim dominium*] Ut ex certo die res demum fiat emtoris: cujus casus exemplum apud Catonem de r. r. ca. 80.

64 *Commodo & periculo*] Si fructum faciet, is erit venditoris, si deterior fiet, de pretio decedet.

65 *Constat præstando*] Periculo judicii evictionis, si res mancipio data fuerat, vel si alius dominus rem emtam judicio suam esse vicerit & abstulerit, ut regressus emtori ad venditorem sit.

66 *De arrhabone*] Pignore pretii numerandi.

67 *De pœnitentia*] De rescindendo contractu.

68 *Relatione in acta*] Ut non prius fuerint rati & firmi, quam per actuarium signati sint in commentariis reipublicæ.

69 *Facultas moralis*] Jus competens. I, 1. 4.

70 *Monopolia*] Quoties unus vel pauci ex composito ad sese redigunt jus mercis vendundæ.

GRO-

Digitized by Google

ſub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, [s] ut Strabo loquitur, μονοπωλείαν. Poteſt & a privatis inſtitui, [71] æquo duntaxat compendio. At qui, ut in [72] Velabro olearii, [t] de compacto id agunt, ut res ſupra pretium id quod ſummum nunc eſt in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum ſit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod ſi alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adverſus caritatis normam, quod multis evincit Ambroſius libro officiorum tertio, ſed proprie *Cap. 6.* [73] jus alterius non violant.

XVII. De pecunia ſciendum, eam naturaliter [74] functionem recipere, [u] non in [75] materia ſola, nec in ſpeciali [76] appellatione aut forma, ſed in genere [77] magis communi, qua ſcilicet comparatur ad res, aut omnes, aut maxime neceſſarias: [78] quæ æſtimatio, ſi aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco ſolutionis. Michaël Epheſius ad quintum Nicomachiorum: ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τῷ νομίσματος εἶδοι ἂν τις γινόμενον, ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμέν, οὕτως οὐδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει. καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλον

GROTII.

s *Ut Strabo loquitur*] Libro XVII. vide & Caſſiodorum II, 4. & 26.

t *De compacto id agunt*] Lex æqua & prudens eſt C. de monopoliis. & locus notabilis apud Lyſiam adverſus frumenti venditores, qui pretium falſis rumoribus incendebant. Adde Caſſiodorum IX, 5. & c. quicumque, cauſa XIV, quæſtione IV.

u *Non in materia ſola, nec in ſpeciali appellatione aut forma, ſed in genere magis communi*] Non tam ex ſubſtantia quam ex quantitate l. 1. D. de contrah. emtione. Non corpora hic cogitanda ſed quantitas. l. Si is cui. §. 1. de ſolutionibus.

GRONOVII.

71 *Æquo duntaxat*] Lucro utique juſto & tolerabili, non nimio & iniquo vendentibus.

72 *Velabro*] Loco urbis Romanæ, ubi oleum erat venale, clandeſtinoque inter ſe pacto convenerant negotiatores, ut omnes eodem pretio venderent. Plaut. Captiv. 3, 1. 29.

73 *Jus alterius*] Non committunt, de quo queri quis apud magiſtratum, aut quod magiſtratus vindicare poſſit.

74 *Functionem rec.*] Pati, ut alia pro alia, & aliud pro ea, & ipſa pro alio detur. l. 2. §. 1. D. de reb. cred.

75 *Materia*] Ut aurum pro argento & viciſſim.

76 *Appellatione aut forma*] Ut denarii pro ſeſterciis, philippi pro thaleris, modo ſumma præſtetur quocumque genere bonæ monetæ.

77 *Magis communi*] Latius patente rerum commutabilium vel promercalium, quatenus illis æquatur, & pro illis vel expenditur vel accipitur.

78 *Quæ æſtimatio*] Quantum autem pro quaque expendi vel accipi debeat, niſi quid ſpeciale inter contrahentes cautum fuerit, colligendum ex tempore quo ſolvimus & loco: nam hæ duæ circumſtantiæ pretia rerum variare ſolent.

λόι γε τῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἐλλασσομένων χρῆσθαι· *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre eſt. Nam ſicut ea non eadem ſemper, nec enim alienis rebus aque ſemper opus eſt nobis, ſic nec nummus idem ſemper valet, ſed mutatur, & cum prius plus valuerit, poſtea aut minus aut nihil valet:* [x] *diuturnius autem eſt nummi pretium: eoque* [79] *ut menſura aliarum que comparantur rerum uti ſolemus.* Cujus loci hic ſenſus eſt: quicquid adhibetur in hoc ut menſura ſit rerum aliarum, debet eſſe tale, ut per ſe [80] minime flectatur, talia autem ſunt in genere æſtimabilium, aurum, argentum, æs. per ſe enim ferme tantundem ubique, & ſemper valent: ſed prout res aliæ, quibus indigent homines, copioſæ ſunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, [81] nunc plus nunc [82] minus valet.

L. 11. D. Locati. XVIII. Locatio & conductio, ut recte a Cajo dictum eſt, proxima eſt venditioni & emtioni, eiſdemque regulis conſtitit: reſpondent enim pretium penſioni ſive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare ſicut [83] res domino perit, ita naturaliter ſterilitas, & alii caſus qui uſum impediunt, damno ſunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promiſſam, quia ipſe facultatem utendi tradidit, quæ [84] eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id poteſt. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus eſſet, [85] alii eam locaverit, quicquid conſecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione ſupra diximus, pluris rem vendi minoriſve emi poſſe, ſi [86] in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum eſt. Quod ſi una opera pluribus utilis eſſe poſſit, ut itineris ſuſceptio, & [87] locator pluribus ſe in ſoli-

GRUTII.

x *Diuturnius eſt nummi pretium*] Publica ac perpetua æſtimatio. d. l. 1. D. de contr. emt.

GRONOVII.

79 *Ut menſura*] Ut eo aliæ res æſtimentur.

80 *Minime flectatur*] Ut ſemper idem ſit, minimumque habeat varietatis.

81 *Nunc plus*] Ubi copioſæ res ſunt.

82 *Minus*] Ubi rare.

83 *Res domino*] Quod emtum eſt traditumque, ſi intereat, non is, qui dominus fuit, ſed qui eſt in præſens, damnum ſentit.

84 *Eo tempore*] Quum conducebatur.

85 *Alii eam locaverit*] Ita ſi primus conductor contractum ſervare & præſtare paratus ſit, quod inter ipſum & dominum convenit.

86 *In gratiam alterius*] Non quod venalem habeat aut ea indigeat, ſed ut petenti aut alienare coacto commodet aut gratificetur.

87 *Locator pluribus*] Cum compluribus ita convenerit, ut ſinguli omnem ſumtum præſtent, quaſi ſolo in uniuſcujuſque negotio occupetur.

GRO-

Digitized by Google

ſolidum ſingulis obſtrinxerit, poterit de ſingulis mercedem paciſci quam ab uno exigeret, ubi lex non obſtat: quia quod illa opera ſecundo quoque utilis eſt, extrinſecum eſt contractui qui cum primo eſt initus, neque reſpectu primi quicquam minuit de æſtimatione.

XX. 1. Circa mutuum quæri ſolet, quo jure vetitæ ſint uſuræ? & quanquam jure naturali vetitas eſſe [88] receptior eſt ſententia, contrarium tamen ſentit Abulenſis. Neque vero videntur argumenta, quæ in alteram adferuntur partem, talia eſſe ut aſſenſum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum eſſe, [y] tantundem & de commodato dici poteſt: cum tamen pro uſu rei pretium exigere illicitum non ſit, ſed efficiat ut contractus [89] in aliud nomen tranſeat. Nec magis urget quod ſuapte natura [90] ſterilis eſt pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas [z] hominum induſtria fructuoſas fecit. Illud ſpecioſius, quod hic [91] res pro re reddatur, uſus autem rei [92] a re diſtingui non poſſit, cum [93] in abuſu conſiſtat, ac proinde pro eo nihil [94] debeat exigi. *In cap. 25. Matthæi qu. 171. & 172.*

2. Sed notandum eſt, cum rerum, quæ uſu pereunt, aut in alterius dominium tranſeunt, [95] uſusfructus ſenatusconſulto introductus dicitur, non tamen effectum, ut proprius uſusfructus eſſet, de voce uſusfructus agi, quæ certe ſecundum ſuam proprietatem tali juri non congruit; non tamen ſequi inde jus tale nihil *L. 11. D. de uſufr. car. rer. q. uſu conſ.*

GROTII.

y *Tantundem & de commodato dici poteſt*] Valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & fœneratio. in l. unica. C. Theod. quod juſſu eſt: *pecuniam commodat.* Juſtinianus edidit *mutuam dat.* Nummos autem fœnore ſumtos, conductos dixit Horatius lib. 1, ſat. 2. ubi ſcholiaſtes *merces, uſura.*

z *Hominum induſtria fructuoſas fecit*] Nec enim debet ſterilis eſſe pecunia. l. quid ergo. §. uſuras D. de contrar. & util. act. tutelæ. l. debitor. D. de uſuris.

GRONOVII.

88 *Receptior eſt*] Nullo jure ſunt vetitæ, ſi modeſtæ ſunt & civiles, niſi forte canonico, ex errore & mala interpretatione vocabuli nato, quaſi uſuræ non ſint, niſi immanes, mergentes, trucidantes. Atqui tam ſunt unciæ, ſextantes, quadrantes uſuræ quam centeſimæ.

89 *In aliud nomen*] Ex commodato fiat conductum.

90 *Sterilis eſt*] Nihil non ſterile, quod tibi ſterile eſſe volueris: ut contra nihil non fructuoſum, quod cultura exercere, ut fructum ferat, volueris. Salmaſ. de uſur. cap. 8. p. 198.

91 *Res pro re*] Ut pecunia pro pecunia, oleum pro oleo, vinum pro vino.

92 *A re diſtingui*] Non poſſit conſiderari tanquam aliquid fructificans, fructum debens.

93 *In abuſu*] Quia quod mutuum ſumo, id ſumo, ut conſumam.

94 *Debeat exigi*] Qui hoc objiciunt, ludunt in vocibus, *Uſus* & *Abuſus.* Quaſi vero mutuum tantum ſumatur, ut conſumatur, & non potius, ut aliquid eo fructuoſum comparetur, ut domus, ager, merx cum lucro vendenda, quævis alia res utilis. Salm. de uſur. c. 8. p. 195.

95 *Uſusfructus SC.*] §. 2. Inſt. de uſufr.

nihil esse, aut non æstimabile, cum contra certum sit, siquis [96] proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi eo nomine. Sic & jus illud nonnisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: [97] minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo [a] [98] ἐν ἀντιχρήσει usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero a [99] Catone, [1] Cicerone, [2] Plutarcho, [b] & aliis contra usuras dicuntur, ea [3] respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur.

L. 1. §. fi usufructus D. ad legem Falc.

3. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex a Deo Hebræis data, quæ [4] vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori. Est enim hujus legis materia, si non necessaria, certe [c] honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psalmo, qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos [d] decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo octavo. quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut [5] alioqui circumciso (nam hujus cum Hebræo par causa erat) præstari jubentur, ea nunc præstanda sunt homini cuivis, [e] omni populorum discrimine per Euangelium sublato, latiusque extensio proximi intellectu: quod

* Luc. x, 29.

GROTII.

a 'Εν ἀντιχρήσει] l. cum debitor. D. in quibus causis pignus. l. ea pactione. C. de usuris.

b *Et alii*] Ut Appiano in civilibus.

c *Honesta moraliter*] Hebræi censent voce נשך significari usuram in pecunia: voce תרבית in quavis specie. Hieronymus ad XVII. Ezechielis: *Putant quidam usuram tantum esse in pecunia: quod providens scriptura divina, omnis rei auferi superabundantiam, ut plus non capias quam dedisti.*

d *Decimus quartus*] Et Ps. CXI. χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων καὶ κιχρῶν· *Vir bonus est, qui alterius miseretur, eique pecuniam dat mutuam.*

e *Omni populorum discrimine per Euangelium sublato*] Christianos Arnobius libro IV. ait esse *communicatores rei, & cum omnibus quos solidat germanitatis necessitudine copulatio.* Alibi: *qui omnes homines pro fratribus diligunt.*

GRUNDVII.

96 *Proprietario*] Ei qui dominus est rei, cujus alius usumfructum habet,

97 *Minus enim*] Ut plus petit, qui ante tempus petit. §. 33. Inst. de action.

98 'Αντιχρήσει] Pignore ita dato, ut donec pecunia credita solvatur, eo creditor utatur fruatur vicem usurarum, i. num. 3.

99 *Catone*] Fœneratorem esse pejorem fure, de re rust. pr.

1 *Cicerone*] Paradox. 6.

2 *Plutarcho*] In vita Catonis.

3 *Respiciunt*] Graves, immodicas, sanguinolentas.

4 *Vetat Hebræos*] Immo fuit hæc lex civilis, quam ea ferret respublica, constans ex hominibus æquatorum patrimoniorum per sortes agri unicuique concessis. Itaque Hebræos alienigenis fœnerari licuit, Deuter. 15, 6. quod non permisisset Deus, si fœnus per sese injustum esset. Sed & proprie lex hæc ad illos pertinet, qui propter egestatem mutuum petunt, non qui sui commodi & lucri causa. Vide Salmas. de usur. cap. 20, & 21. p. 618. & de fœn. trapez. pag. 208. & 210.

5 *Alioqui circumciso*] Proselyto.

GRO-

Digitized by Google

quod præter cætera oſtendit inſignis Chriſti de homine Samarita apologus. Itaque Lactantius de officiis tractans hominis Chriſtiani: *Non dabit*, inquit, *in uſuras pecuniam. hoc eſt enim de alienis malis lucra captare.* Ambroſius: *Subvenire non habenti humanitatis eſt; duritiæ autem* f *plus extorquere quam dederis.* Ipſe Cæſar Auguſtus [6] notavit aliquos, quod pecunias leviori- bus uſuris mutuati, graviori fœnore collocaſſent.

Epit. Inſt. c. 2.

De officiis III, c. 2.

Suet. c. 39.

XXI. Obſervandum tamen eſt, eſſe quædam [g] quæ ad uſuræ ſpeciem accedant, ac vulgo uſuræ eſſe videantur, cum tamen pacta ſint generis alterius: ut de repenſando damno, quod facit qui pecuniam dat mutuam, eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem ceſſante, deducto ſcilicet [7] incerto ſpei, & labore qui ſubeundus fuerat. Sic etiam pro impenſis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ ſortis, ubi idonee non cavetur, ſi quid exigitur, uſura vere non eſt. Demoſthenes oratione in Pantænetum, cum, qui quod ex mercatura aut honeſta opera quæſivit [h] ſub modico lucello elocat, partim ut ſuum ſervet,

GROTII.

f *Plus extorquere quam dederis*] Cyprianus de lapſis gravia peccata enumerans, addit *uſuris multiplicantibus fœnus augere.* Chryſoſtomus de jejunio V. ἐὰν νηστεύσῃς, βλέπε μὴ δανείσῃς τὸ ἀργύριόν σου ὀφείλοντι τινι. νηστεύεις; διάβολον βλέπων συναλλαγμάτων χαλεπώτερον· *Si jejunes, vide ne pecuniam tuam colloces fœnori jejuno? rumpe violentorum pactorum cautiones.* Idem in caput ultimum I ad Corinthios, pecuniam fœnore partam non magis ſi in eleemoſynam detur Deo acceptam eſſe ait, quam ſi detur ex quæſtu meretricio. Auguſtinus epiſt. CIV. *quid dicam de uſuris, quas etiam ipſæ leges & judices reddi jubent. Ita crudelior eſt, qui ſubtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore.* Maximus homilia III. de quadrageſima: *vecte frater frequentabis eccleſiam, ſi greſſus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat uſura.* His adde Baſilium in ſermones Domini in monte, & quæ ex conciliis ſanctiſque ſcriptoribus collegit Gratianus cauſa XIV, quæſt. III. & IV.

g *Quæ ad uſuræ ſpeciem accedant*] Et ſi cum juris Romani conſultis lo- qui volumus, fœnus odioſum nomen eſt, uſura non item. *Uſuræ non propter lucrum petentium, ſed propter moram ſolventium inſtigantur.* l. cum quidam. D. de uſuris. Cujacius in paratitlo de nautico fœnore: *Fœnus eſt quod præter ſortem accedit lucri cauſa: uſura quod accedit ne in damno verſetur creditor.* Sed quia plerique etiam uſurarum abuſi ſunt nomine, cœpit & hoc in ſequiorem ſumi partem: in bonum autem ſenſum ſubſtitui vox ejus quod intereſt.

h *Sub modico lucello*] Procopius Goth. III. in laudibus Germani, qui Juſtiniano propinquus: χρήματα τοῖς δεομένοις ἑτοίμως δανείζων μεγάλα καὶ τέκνα ἔστιν ὅσα λόγου κινεῖται ὑφ' ὧν πρὸς αὐτῶν ποτέ· *pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat mutuo, uſuram autem, qua quidem talis dici mereretur, nunquam ab ipſis ſumebat.*

GRONOVII.

6 *Notavit aliquos*] Non de vulgo, ſed equites Romanos, quibus hoc ſordidum putavit: nec ob fœnus, ſed ob tale fœnus.

7 *Incerto ſpei*] Ut Juſtin. 38, 1. *incertum belli timens.* l. 20. C. mand. *incertum litis.* Freher. 1. Parer. 2.

ſervet, partim ut gratum faciat alteri, negat fœneratorum odio prægravandum.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid ſtipulari pro uſu pecuniæ, aut rei alterius, ut apud Hollandos jampridem conceſſum eſt aliis quidem [i] octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro uſu annali exigere, ſiquidem vere ſtant intra compenſationem ejus quod abeſt, aut abeſſe poteſt, non pugnant cum naturali aut divino jure: ſin eum modum excedunt, [k] impunitatem præſtare poſſunt, jus dare non poſſunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem [l] aſſecurationem vocant, omnino nullus erit ſi [8] contrahentium alter rem de qua agitur, aut ſalvam quo deſtinabatur perveniſſe, [9] aut periiſſe ſciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, ſed quia propria materia hujus contractus eſt damnum ſub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æſtimatione petendum eſt.

XXIV. 1. [m] In ſocietate negotiatoria, ubi [10] confertur pecunia cum pecunia, ſi pecuniæ æquales ſint, æquales eſſe etiam oportet partes in damno & lucro; ſin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. quod Ariſtoteles fine octavi Nicomachiorum ſic extulit: ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω. Atque idem habebit locum ſi [11] operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera conferri poteſt, ut dici ſolet.

Par pari datum hoſtimentum eſt opera pro pecunia.

2. Sed hæc collatio non uno modo fit: nam aut [12] opera confertur cum ſolo pecuniæ uſu, quo caſu [13] ſors domino perit, & ſi ſalva

GROTII.

i *Octo nummos in centum*] Idem in Imperio conſtitutum.

k *Impunitatem præſtare poſſunt*] Ideo permiſſas ante ſe uſuras ad normam æquiorem reducere Juſtinianus ſui officii cenſuit: novellis XXXII. XXXIII. XXXIV.

l *Aſſecurationem*] Id damnum in ſe ſuſcipere dixit Suetonius Claudio. Sic Cicero pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum eſſet ſine vecturæ periculo, epiſtola XII, 17.

m *In ſocietate*] Exemplum ſocietatis habes in delphinis apud Plinium lib. IX, c. 8. & in pinna ac pinnotere IX, 40. meminit & Cicero de finibus.

GRONOVII.

8 *Contrahentium alter*] Is qui ſimulat ſe periculum, quod nullum eſt, ſubire, & pretium pro eo paciſcitur.

9 *Aut periiſſe*] Qui fingit ſeſe ut futurum metuere, quod jam evenit; tamen evitari poſſet, ut ſpe lucri alium illiciat in damnum certum.

10 *Confertur pecunia*] Ubi ambo, vel omnes contrahentes pecuniam contribuunt.

11 *Operæ*] Artis, vel laboris adminicula.

12 *Opera confertur*] Ut cum alius operam, alius pecuniam præbeat, non tamen communis fiat pecunia, ſed pecuniæ ſimul operæque fructus.

13 *Sors*] Id quod collatum eſt.

Gro-

salva est, domino salva est: aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie [14] comparatur cum opera non sors, sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera [15] operæ pretium habetur quasi sorti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & [16] de labore ac periculo navigationis, & similibus intelligi debet.

Navarr. 17. *num.* 250. *Covarr.* III, *Var. cap.* 2. *Less. lib.* II, *c.* 25. *du.* 3.

3. Ut autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni, est quidem præter naturam societatis: potest tamen ita convenire sine injuria. fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu [17] aversi periculi, in quo ita servabitur æqualitas, si tanto [18] plus lucri ferat, quam alioqui laturus fuerat qui in se damnum recepit. Ut autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est a Jurisconsulto (*a*) non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est, si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat, comparandum est.

Angelus verb. Societas I. §. 7. *Salv. verbo Societas.* I. *q.* 2. *Navarr.* 17. *n.* 255. *Covarr. & Less. d. locis. Livius lib.* XXXIX. *Arist.* III, *Polit. c.* 6. (a) *L. Si non. D. pro socio.*

XXV. [19] In societate navali adversus piratas utilitatis communis est ipsa defensio: interdum & præda. Solent autem æstimari naves, & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus sunt & [20] vulneratorum impendia, ferantur a dominis navium & mercium [n] pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem, quæ diximus hactenus, ipsi juri naturæ sunt consentanea.

XXVI. 1. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod [21] inæqualitas rerum in quam

GROTII.

n *Pro parte quam habent in ea summa*] Vide simile in l. Wisigothorum libro V, tit. V. c. 5.

GRONOVII.

14 *Comparatur cum opera*] Existit æqualitas collationis, dum alter sociorum laborat & exercitus est, alter pecuniam suam in periculum mittit, cessatque ex eo lucrari, quod alioqui potuisset.

15 *Opera pretium*] Tanti æstimatur labor operantis, quanti sors ab altero contributa.

16 *De labore ac periculo*] Et hæc conferri cum pecunia posse,

17 *Aversi periculi*] Assecurationis.

18 *Plus lucri*] Immo aliquando, etsi non plus ferat: potest enim ob certam spem lucri, diffidente altero, ut eum inducat, omnem metum in se recepisse. num. 26.

19 *In societate navali*] Ammiralitate. i. num. 4.

20 *Vulneratorum*] Sauciorum curandorum.

21 *Inæqualitas rerum*] Si consenserunt socii res inæquales conferre, ubi nec dolus adhibitus est, & si quid in altera re incommodi erat, simpliciter confessus est, qui eam contulit, eas haberi pro æqualibus.

GRO-

Digitized by Google

quam conſenſum eſt, ubi nec mendacium interceſſit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante [21] conſtitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adverſus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium ſolo ſociantur [22] exactio aut coactio ſit eo nomine. Hoc enim eſt quod
L. 16. §. 4. D. de minor. ait Pomponius, [23] in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere ſe mutuo circumvenire: ubi licere eſt non quidem
L. 22. §. f. D. locati. fas eſſe, ſed ita permitti ut [24] nullum contra proditum ſit remedium in eum qui ſe pacto velit defendere.

2. * Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, poſitum eſt pro eo quod recepti paſſim moris eſt: quomodo apud
1 Corinth. XI, 14. Apoſtolum Paulum ipſa [25] natura docere dicitur viro turpe eſſe comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos uſitatum ſit. Sic idolorum cultores, non autem quoſvis homines φύσει ματαίους, id eſt, *natura vanos*
XIII, 1. Epheſ. II, 3. appellat ſcriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσει ὀργῆς Paulus Apoſtolus, non tam ex ſua [26] quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, perſona loquens. Euenus poëta vetus:

φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμεναι, φίλε, καὶ δὴ
ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.
Quod [27] meditare diu durabile fiet, amice,
Atque id naturam credo mortalibus eſſe.

Ejuſdem ſenſus dictum vetus apud Galenum extat: ἰσχυρὸν φύσεως τὰ ἔθη, *conſuetudo adſcitizia eſt natura.* Apud Thucydidem ſimili notione dicitur τῶν νόμων κρατήσασα ἡ ἀνθρωπεία φύσις, *humana natura legum victrix.* Sic [28] πεφυτευμένα dicunt
L. III. Græci tum virtutes tum vitia poſtquam altas radices egerunt.

Apud

GROTII.

a *Naturaliter autem eo in loco*] Sic Gellius lib. IX, c. 10. de actu conjugali: *rem natura lege operiendam.*

GRONOVII.

21 *Conſtitutionem Diocletiani*] L. 3. C. pro ſocio.

22 *Exactio vel coactio*] Diverſos populos, vel principes inde injuriam ſibi factam dicere poſſe, aut jus belli habere.

23 *In pretio venditionis*] More quotidiano evenire, & vix aliter fieri poſſe in tam brevi confinio æqui & iniqui, ut pars altera paulo plus ferat, & id patiendum ſtatuiſſe jura, ne infinitum in modum lites creſcant.

24 *Nullum contra proditum*] Non habeat actionem adverſus eum, a quo ſe circumventum putat, niſi dimidio amplius.

25 *Natura docere*] Conſuetudo illarum gentium, quæ quaſi tranſiit in naturam.

26 *Quam ex Romanorum*] Quia ſcilicet epiſtola ad Epheſios creditur data Romæ & miſſa Epheſum per Tychicum; ut in fine illius adſcriptum eſt. Vellem autem eo loco hic uſus non eſſet, quem omnes ſani theologi accipiunt, de natura corrupta per peccatum primorum parentum in omnes poſteros propagatam: *Vivebamus quaſi nati ad iram Dei provocandam.*

27 *Meditare*] Exercebis, agitabiſque ſæpe ac diu.

28 Πεφυτευμένα] In naturam redacta.

GRO-

Digitized by Google

Apud Diodorum vero Siculum legimus: *τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης· cum neceſſitas naturam, id eſt, robur animi vinceret.* Sic Pomponius Juriſconſultus cum dixiſſet jus Romanum non pati eundem [29] in paganis & teſtato & inteſtato decedere, addidit earum rerum [30] naturaliter inter ſe pugnam eſſe, cum tamen ea regula e ſolis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipſos quidem Romanos [p] in militum teſtamento. *L. jus noſtrum. D. de R. L.*

3. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controverſias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos, [31] qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant ſi ob inæqualitatem a pactis diſcedere licuiſſet. *Hæc eſt emtionis atque venditionis ſubſtantia* (ajunt Imperatores, ſubſtantiæ nomine morem perpetuum ſignificantes) *quod emtor viliore comparandi, venditor cariore diſtrahendi* [32] *votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque* [q] *poſt multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente, ad certum conſentiant pretium.* Seneca ait hoc jus reſpiciens: *Quid intereſt quanti ſint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet* [33] *qui bene emit.* Andronicus Rhodius ſenſu eodem: *τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἐκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος ὅτι ἄδικόν ἐστιν, ὅτι ἐθέντο. τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος· Lucrum, quod voluntate contrahentium percipitur, nec injuſtum eſt, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex conceſſit.* *L. Si voluntate. C. de reſcind. vend.* *L. VI, de benef. 15.* *Nic. V. 5.*

4. Is, quem indicavi paulo ante, ſcriptor vitæ Iſidori, minoris juſto emere, aut pluris vendere, vocat *ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τῶν νόμων ἀφειμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν· injuſtitiam* [r] *a lege quidem permiſſam, ſed quæ re ipſa juſtum pervertat.*

GROTII.

p *In militum teſtamento*] Imo & in paganorum teſtamentis ſæpe, ubi inofficioſi querela inſtituitur. l. mater. l. nam etſi. l. circa. D. de inoff. teſtament. addita l. cum duobus. C. eodem titulo.

q *Poſt multas contentiones*] Feſtus: *Cocionem dicti videntur a cunctatione, quod in emendis vendendiſque mercibus tarde perveniant ad juſti pretii finem, itaque apud antiquos prima ſyllaba per V literam ſcribebatur.* Quintilianus declamatione pro civibus: *diu cocionatus eſt.*

r *A lege quidem permiſſam*] Sic Andronicus Rhodius ad V. Nicomachiorum c. 5. in fine: *τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος· harum enim rerum licentiam lex dedit.*

GRONOVII.

29 *In paganis*] Non militantibus. Sueton. Galb. 19.

30 *Naturaliter*] Ex natura rerum, quam lex & mos iis impoſuit.

31 *Qui communem judicem*] Qui diverſis imperiis ſunt ſubjecti.

32 *Votum gerentes*] Sperantes cupiénteſque ambo cum lucro emtor acquirere, venditor alienare.

33 *Qui bene emit*] Vili. Suet. Jul. 50. Martial. 8, 10.

CA-

CAPUT XIII.

De jurejurando.

I. *Jurisjurandi quanta vis ſit etiam ex paganorum opinione.*
II. *Animum deliberatum requiri, nempe ut quis jurare voluerit.*
III. *Verba jurantis obligare in ſenſu quo ea creditur accepiſſe cui juratum eſt.*
IV. *Juramentum dolo elicitum quando obliget.*
V. *Juramenti verba non extendenda ultra receptum loquendi morem.*
VI. *Juramentum non obligare de re illicita factum:*
VII. *Aut quod impediat majus bonum morale:*
VIII. *Aut ſi factum ſit impoſſibile:*
IX. *Quid ſi impoſſibile ſit ad tempus?*
X. *Jurari Deo nominato, & quo ſenſu:*
XI. *Sed & nominatis rebus aliis, cum reſpectu ad Deum.*
XII. *Juramentum eſſe etiamſi per falſos Deos juretur.*
XIII. *Effectus jurisjurandi: inde obligatio ex jurejurando duplex, tempore jurisjurandi, & poſtea: quod diſtincte explicatur.*
XIV. *Quando ex jurejurando jus queratur homini & Deo, quando Deo tantum.*
XV. *Refellitur ſententia ſtatuens eum, qui pirate aut tyranno juravit, Deo non teneri.*
XVI. *Qui perfido juravit, an implere debeat, diſtinctione explicatur.*
XVII. *Cum Deo ſoli quis obligatus fuit, heredem ejus ad nihil teneri.*
XVIII. *Perjurum non eſſe, qui non implet nolenti impleri, aut ſublata qualitate ejus, cui ſub illa qualitate juratum eſt.*
XIX. *Quando irritum ſit, quod contra juramentum ſit.*
XX. *Superiorum actus quid poſſit circa id, quod ſubditus juraverit, aut quod ſubdito juratum eſt, cum diſtinctionibus exponitur.*
XXI. *Monita Chriſti de non jurando, ad quale juramentum proprie pertineant.*
XXII. *Que fides injurata juramenti vim ex more habeat.*

I. 1. APud omnes populos & ab omni ævo [1] circa pollicitationes, promiſſa & contractus, maxima ſemper vis fuit jurisjurandi. Nam ut Sophocles ait Hippodamia:

Mens

GRONOVII.

1 *Circa pollicitationes*] Cap. 11. num. 14. Circa pollicitationes, promiſſa, & contractus, id eſt, ad ea omnia firmanda & corroboranda.

GRO-

Mens excitari jurejurando ſolet,
Ut bina diligenter evitet mala,
[2] *Culpari amicis, & Deos offendere.*

Nullum vinculum, inquit Cicero, *ad adſtringendam fidem majores noſtri jurejurando arctius eſſe voluerunt.* Off. III.

2. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut Heſiodus dixit de juramento:

Clades mortalibus unde
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

[3] Ita ut poſteritas etiam majorum delicta lueret, quod non niſi de graviſſimis criminibus creditum: & [3] ſine facto voluntas quoque pœnam in ſe accerſeret: quorum utrumque Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum, an juratam de depoſito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus: Lib. II.

[4] *At juramento quædam eſt ſine nomine proles*
Trunca manus & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem [b] *vaſtat ſtirpemque domumque.*

Et eandem hiſtoriam recitans Juvenalis ita concludit:

Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas.

3. Bene Cicero: *Eſt jusjurandum* [5] *affirmatio religioſa; quod autem affirmate quaſi Deo teſte promiſeris, id tenendum eſt.* Off. III.
Quod autem addit: *Jam enim non ad iram Deorum, quæ nulla eſt, ſed ad juſtitiam & fidem pertinet:* ſi iræ nomine [6] perturbationem

GROTII.

a *Ita ut poſteritas etiam majorum delicta lueret*] Vide Servium in excerptis Fuldenſibus ad I. Æneidos.

b *Vaſtat ſtirpemque domumque*] Vide Zachariam V, 1. 2. 3. & interpretem ejus loci Chryſoſtomum de ſtatuis XV.

GRONOVII.

2 *Culpari amicis*] Ne ſubeat infamiam perfidiæ & perjurii.

3 *Sine facto voluntas*] Ipſum pejerandi propoſitum, etſi perjurium ſecutum non eſſet, a Deo puniretur.

4 *At juramento*] Ἀλλ' Ὅρκῳ πάϊς ἐστιν ἀνώνυμος· οὐδ' ὅτι χεῖρες Οὐδὲ πόδες. Melius græce Ἀλλ' Ὅρκῳ, quam latine *At juramento*: primum quia Ὅρκος græcum eſt, *juramentum* latinum non eſt. Dein Ὅρκος genere maſculino aptius repræſentat perſonam patris quam ſacramentum, aut jusjurandum genere neutro. Significatur autem *Horcos* inſtar nuntii, quem poetæ fingunt jurandi veluti exactorem & præſidem; Heſiodus filium facit Ἔριδος Theog. 231. Hyginus Ætheris & Telluris. Sic etiam Horci ſubolem dicit hic Pythia, id eſt, aliquid poſterum & conſequens: intelligitur nimirum Animadverſio divina.

5 *Affirmatio religioſa*] Pronuntiatio rei alicujus, interpoſita ad veritatem ejus firmandam religione, ſeu veneratione divini nominis: unde in libb. vett. religio judicum, religio teſtium, religio militum, quia judices jurati judicabant, teſtes jurati teſtimonium dicebant, milites ſacramento rogabantur.

6 *Perturbationem*] Affectionem commotionemque animi, quæ judicium impedit ac tenebras offundit oculis mentis, ne verum cernant, ac ſæpe compellit ad ea, quorum mox pœnitet.

GRO-

tionem intelligit, non improbandum eſt; ſin qualemcunque nocendi [7] affectum aut voluntatem, minime eſt recipiendum, ut recte probat Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quo pertingat uſque videamus.

Lib. de ira Dei.

II. Primum quod de promiſſis & [8] contractibus diximus, & hic habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare ſi quis non putans ſe jurare verba protulerit jurantia, [c] ut [9] de Cydippe narratur, locum habere poteſt quod ei tribuit Ovidius:

[d] *Quæ jurat mens eſt: nil conjuravimus illa.*

ex Euripide deſumtum qui in Hippolyto dixerat,

Jurata lingua eſt: [e] mente juravi nihil.

Soto l. VIII. q. 1. art. 7. Covarr. ad c. quamvis. part. 1. §. 5.

Quod ſi quis volens jurare obligare ſe noluerit, non eo minus obligatur, quia obligatio a juramento eſt inſeparabilis, & effectus ejus neceſſarius.

III. 1. At ſi quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari ſunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius eſt teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit teſtem. nam is actus, qui per ſe eſt obligatorius, ex animo deliberato proceſſit. Cui conſequens eſt ut quanquam plerumque verum eſt illud Tullii; *Quod [10] ex animi tui ſententia juraveris, id non facere perjurium eſt*; quo & illud pertinet quod apud Homerum jurans Ulyſſi Calypſo ait:

ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράζομαι.
Verum animus quod ſentit idem loquar.

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, niſi qui jurat ſciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium eſt, verba aliter accipi: nam dictis ipſis teſtem adhibens Deum, debet dicta facere

GROTII.

c *Ut de Cydippe narratur*] Exſtat ſimilis narratio in metamorphoſibus Antonini Liberalis de Cteſylla & Hermochare.

d *Quæ jurat mens eſt*] Ibidem:

Conſilium prudenſque animi ſententia jurat,
Et niſi judicii vincula nulla valent.

mox:

Sed ſi nil dedimus præter ſine pectore vocem,
Verba ſuis fruſtra viribus orba tenes.
Non ego juravi: legi jurantia verba.

& quæ ſequuntur.

e *Mente juravi nihil*] Quia de re honeſta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & inceſtu.

GROMOVII.

7 *Affectum aut*] Decretum puniendi pro merito.

8 *Contractibus diximus*] Cap. 11. num. 5.

9 *De Cydippe*] Quæ legerat in malo, quod Acontius amator in ſinum ejus miſerat, inſcripta vel inciſa hæc verba: *Juro me Acontio nupturam.*

10 *Ex animi tui ſententia*] Formula jurisjurandi proprii. Briſſon. lib. 8, de for. p. 711.

GRO-

Digitized by Google

cere vera [f] [11] quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum est, ut mens* [12] *deferentis conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum legimus: *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus,* [13] *queis flagitii conscientia inerat.* Augustinus: *Perjuri sunt qui servatis verbis exspectationem eorum quibus juratum est deceperunt.* Et [g] Isidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur [h] [14] liquido jurare. Ideo Metellus recte recusavit jurare in legem [15] Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem [16] ob rogationis vitium esse irritam, & juramentum in legem ita intelligendum, si lex rite rogata lataque esset.

Hist. IV.

Epistola CCXXIV.

App. de bello civili l. I.

3. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio, quæ promissorem exsolvat, id tamen in juramento admittendum non est: quo pertinet egregius ille locus

Pan. in c. Clericus de jurejur.

Sil. in verbo Juramentum. 4. q. 23.

GRŒTII.

f *Quomodo putat intelligi*] Augustinus epistola CCXXIV. de illo locutus qui a Punicis castris egressus in castra redierat, inde Romam venerat: *ita non attenderunt qui illum Senatu moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat exspectarent.* Vide & sequentia. Vide ad hanc rem pulchre dicta concilio Troslejano tomo III. conciliorum editionis Sirmondianæ. Et apud Hincmarum in opusculo de divortio Lotharii & Tethbergæ ad interrogationem VI. ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur:

Qui non ut juras, sed ut is juravisse putavit
Cui juras, audit: sic es utrique reus.

In professione jurata Hebræorum per Hispaniam: *Si non ea intentione perfecerit, sicut a nobis me profitente audita atque intellecta sunt.*

g *Isidorus*] Lib. II. de summo bono cap. XXXI, 1. citatur causa XXII. quæst. V, c. quacumque.

h *Liquido jurare*] Donatus ad illud in Andria:

Quia si forte opus ad herum jurejurandum mihi,
Non oppositisse, ut liquido possim.

Liquido, pure, & manifeste. χιρὸν μὲν ὑποκριθῆναι ἑτέρα φράσει τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὡς ὅτι λέξιν εἶχεν, ἕτοιμα καὶ δηλοῦν, ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans. *Oportuit non quæsita locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui.* Qui & alibi, de Alexio contra sensum verba captante: τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐγκαθίσας, ὡς αἱ μυῖαι τῷ μέλιτι· *ita verbis illis insidebat ut musca vibici.* Gravitet in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur is qui Constantinopolim, salute ipsi per jusjurandum promissa, venerat. Sozomenus lib. V. Adde quæ infra cap. XVI, 2.

GRONOVII.

11 *Quomodo putat*] Quemadmodum accepit ea ille, cui juratur.

12 *Deferentis*] Dictantis vel adigentis jusjurandum.

13 *Queis flagitii*] Qui meminissent se patrasse, de quo jurejurando falso tum temporis ibant sese purgatum.

14 *Liquido jurare*] Terent. Andr. 4, 3. 13. l. 18. D. de jurejurando.

15 *Apulejanam*] *Appulejam* dicendum. L. Appuleji tribuni plebis. Flor. 3, 15.

16 *Ob rogationis vitium*] Quia per factionem & tumultum rogata erat epistola. Flor. 3, 15.

VI, 17. *ibi Thom.* locus Apoſtoli ad Hebræos: *Deus volens abundantiſſime heredibus promiſſionis oſtendere immutabilitatem conſilii ſui, fidem fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non poteſt ut fallat Deus,* (ita recte verti puto illud ψεύδεσθαι, ſicut aperta locutio vocatur veritas. Dan. VII, 16. VIII, 26. X, 1.) *firmum habeamus ſolatium.* Quæ verba ut intelligantur, ſciendum eſt ſanctos ſcriptores de Deo ſæpe loqui [17] ἀνθρωποπαθῶς, & magis ſecundum id quod videtur nobis, quam quod eſt.

4. Nam Deus vere decreta ſua non mutat. Mutare tamen *Jonæ IV, 2.* & [i] pœnitentia duci dicitur, quoties [18] aliter agit quam verba ſonare videbantur, nimirum [k] ob conditionem tacite intellectam, quæ ceſſat. Jer. XVIII, 8. Exempla videre eſt Gen. XX, 3. Exod. XXXII, 14. I Reg. XXI, 29. II Reg. XX, 1. Eſaiæ XXXVIII, 1. Jonæ III, 5. 11. Quo ſenſu etiam nos [19] fallere Deus improprie dici poteſt. Et ſolet vox ψεύδεσθαι, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, ſignificationem habere eventus [20] ſpem fruſtrantis, ut videre eſt tum alibi, tum Levit. VI, 2. Joſue XXIV, 27. Eſai. LVIII, 11. Oſ. I, 2. [l] Abac. III, 17. Facillime autem hoc procedit [21] in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promiſſis interdum, ubi ſcilicet conditio tacita quædam ſubeſt.

5. Ideo duas res Apoſtolus nominat quæ immutabilitatem notant, promiſſionem, quia jus dat; & juramentum, quia [22] conditiones tacitas & aliquo modo latentes repellit: ut videre eſt etiam Pſal. LXXXIX, 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. Nam aliud eſt ſi quas conditiones ipſa negotii natura aperte indicet. Quo nonnulli

GROTII.

i *Pœnitentia duci dicitur*] Concilium Toletanum VIII, cap. 2. *Juvare namque Dei eſt a ſeipſo ordinata nullatenus convellere; pœnitere vero, eadem ordinata cum voluerit, immutare.* Retulit Gratianus in cauſam XXII, quæſt. IV. Explica vero ut in textu noſtro.

k *Ob conditionem tacite intellectam*] Senecam vide naturalium quæſtionum II, 37.

l *Abac.* III, 17.] Adde Jobum XLI, 1. Oſeam IX, 2.

GRONOVII.

[17] Ἀνθρωποπαθῶς] Verbis translatis ab humanarum affectionum more.

18 *Aliter quam verba*] Quam præixerat ſeſe acturum eſſe. Agit autem aliter, quia verbis licet ſimpliciter pronuntiatis tacita ſuberat conditio quæ non extitit.

19 *Fallere*] Sinere falli & facere, ut ſpes exſpectationeſque hominum improbæ ſint irritæ: quemadmodum falliere dicitur, in quo ſe noſtra fruſtratur opinio: ſi quid ſecus evenit, aut quis aliter facit, quam nos opinionis errore nobis finximus & perſuaſimus.

20 *Spem fruſtrantis*] Aliud demonſtrantis atque exhibentis, quam homines animis præceperant.

21 *In comminationibus*] Ut Deus (ſi id ita licet loqui) dicatur fallere, id eſt, non irrogare pœnam, quam fuerat minatus.

22 *Conditiones tacitas*] Excludit omnem cogitationem contrariam & expreſſiones verbis apertis non expreſſas.

GRO-

Digitized by Google

nonnulli referunt id quod legitur Num. xiv, 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, [23] non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. [23] Talis autem promissio impleri quovis tempore potest, nec personis certis adstringitur.

IV. 1. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de jurejurando quod dolo elicitum est. Nam si certum est, eum qui juravit aliquod factum [m] supposuisse, quod revera se ita non habeat, ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non obligabit juramentum. At si dubium sit, an non etiam [24] sine eo idem fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima juramento convenit. *Navarr. c. 12. n. 11.*

2. Atque huc refero jusjurandum, quod Josue & primores populi Israëlitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant a Gabaonitis, e regione longinqua se venire fingentibus. At non inde sequebatur Josuam & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum paciscerer?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum desiderent, [25] sociale an deditionis; aut etiam ut ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis fœdus inire sociale: non etiam ut negent dedentibus se vitam relinqui posse. Lex enim divina quæ eos populos internectioni devovebat, [n] ex legis alterius comparatione ita erat intelli- *Josue IX.* *Deut. XX. 10.*

GROTII.

m *Supposuisse quod revera se ita non habeat*] Ut Hippolytus, de quo modo diximus. Ad illud Sophoclis in Oedipode Coloneo;

Ἀπίτα δ' ἀπάταις
Ἐτέραις ἑτέρα παραβαλλόμενα
Πόνον τ' ἐς χάριν ἀντίδοσιν ἴσχει.
Fraus ad fraudem superaccedens,
Non benefactis, sed atroce solet
Clade rependi.

Sic ait, καὶ αὐτοὶ δ' νομίζουσι προσοφείλεσθαι αὐτὸν καὶ ἐπηγγέλθαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτῷ αἰτιώμενοι καὶ ὃ πρότερον ἐπηγγειλάτην, ὅτι οἰκείοις ἐπάγεται μιάσμασι· τοιοῦτόν τι καὶ τόδε·

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ' ἡ δ' ἄνους ἐφρὴν ἀνώμοτος.
Καὶ ἐστιν ὃς γὰρ ἀπατηθεὶς ὄμοσε.

Putant Thebani se suscepto Oedipodi profuisse incolumitatem, causa ab ipso data, cum non ante didicissent praeter cum domestico teneri. Tale & illud:

Jurata lingua est; mente juravi nihil.

Namque & Hippolytus deceptus juraverat.

n *Ex legis alterius comparatione*] Imo & ex causa legi de internecione addita. Exodi xxiv, 33. Deut. vii, 4. cessat enim ea causa in illis qui præcepta filiorum Noæ suscipiunt, & tributa pendunt. Ita Maimonides, & Samson Mi-cosi, & Moses de Kotzi, in præcepto jubente xv. & cxviii.

GRONOVII.

23 *Non personis, sed populo*] Non singulis, qui tum vivebant, sed corpori, quod idem est superstite subole, etsi singuli isti omnes sint mortui. I. cap. 9. n. 3.

24 *Sine eo*] Si id factum fuisse ignorasset aut non credidisset.

25 *Sociale an deditionis*] Juris æqui an quo in ditionem Hebræorum venirent.

telligenda, ut locum haberet niſi ſi qui moniti ſtatim facerent imperata. Quod inter alia probat hiſtoria Rahabæ, [n] cui ob bene merita parcitum eſt, & Solomonis, qui Cananæorum reliquias ſub imperium ac tributum accepit.

1 *Reg.* IX. 21.

XI, 19. 20. 3. Atque huc pertinet quod in Joſuæ libro dicitur, nullam fuiſſe civitatem ex populis ſeptem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne [26] gratia illis fieret. Quare cum credibile eſſet, ſi rem ipſam Gabaonitæ indicaſſent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam ſalvam ſub parendi conditione impetraturos fuiſſe, valuit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato poſtea pœnæ ſumtæ ſint graviſſimæ Deo auctore. [o] Ambroſius hanc tractans hiſtoriam: *Joſue tamen pacem quam dederat revocandam non cenſuit, quia firmata erat ſacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, ſuam fidem ſolveret.* Nihilominus doli ſui pœnam aliquam ſuſtinuerunt Gabaonitæ, jam ſua deditione ſubditi facti Hebræorum. Addicti enim ſunt [q] perſonali cuidam ſervituti, cum ſi egiſſent aperte, potuiſſent [27] ad tributariam conditionem recipi.

2 *Samuel.* XXI, 6.

V. Non tamen [28] ultra receptum loquendi morem extendenda eſt juramenti ſignificatio. Ideo perjuri non erant qui cum juraſſent non daturos ſe in matrimonium filias [29] Benjamitis, raptas cum raptoribus vivere permiſerunt. [r] Aliud enim eſt dare, aliud amiſſum non repetere. Ambroſius de hoc facto: [30] *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ ſupplicio non videtur vacare, quando illis hoc ſolum permiſſum eſt ut rapta inirent conjugia, non connubii ſacramento.* Non diſſimile eſt quod Achæi, Romanis quædam non probantibus quæ ab ipſis facta & jurejurando firmata

De off. II, c. 14.

GROTII.

n *Cui ob bene merita parcitum eſt*] Et Gazere habitantium in hiſtoria Joſuæ XVI, 10. Gergeſæos ad Chriſti uſque tempora ſuperſtites fuiſſe ex euangelio apparet Matth. VIII, 28. nam hi ab initio ſe dediderant. ideo omittuntur in hoſtium enumeratione. Deut. XX, 17. Joſ. IX, 1.

o *Ambroſius*] De officiis III, c. 10.

q *Perſonali cuidam ſervituti*] Ut Brutiani olim a Romanis. Gellius X, 3. Feſtus verbo Brutiani.

r *Aliud eſt dare, aliud amiſſum non repetere*] Οὔτε ἀποστρέφουσιν, ὅτι κωλύουσιν, ait in hac hiſtoria Joſephus, *Nec hortabantur Iſraëlita, nec prohibebant.* Seneca Excerptorum VI, 2. *Lex eum tenet qui juvat exulem, non qui patiatur juvari.* Symmachus: *Inanem metum divino animo cur tentas incutere, ſi quis aſſerit conſcientiam vos habere prabentium, niſi detrahentium ſubieritis invidiam.*

GRONOVII.

26 *Gratia illis fieret*] Excidii vel internecionis.

27 *Ad tributariam conditionem*] Ita in ſocietatem ſuſcipi, ut Hebræorum vectigales vel ſtipendiarii eſſent.

28 *Ultra receptam loquendi*] Verba jurisjurandi ſtricte accipienda, ut non dilates aut amplius accipias interpretando, ſed hoc tantum, quod vulgo ſic dicitur.

29 *Benjaminitis*] Judic. 21, 7.

30 *Quæ indulgentia*] Per quam indulgentiam non erant ſine aliqua pœna laſciviæ in Levitæ uxorem exercitæ: ea pœna erat invidia & infamia raptus.

GRO-

Digitized by Google

firmata erant, rogarunt ut ipſi Romani quæ viderentur mutarent, nec Achæos religione obſtringerent irrita ea quæ jurejurando ſanxiſſent faciendi. *Livius lib. XXXIX.*

VI. Ut valeat juramentum, [8] oportet obligatio ſit licita. Quare nullas vires habebit jurata promiſſio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene [t] Philo Judæus: *ἴσω δὲ πᾶς ἀνωμόλως ἀδικα δοῶν, ὁτι εὐορκήσει μὲν ὰ, τοὶ δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προσίβεται γὰρ ὑπαιτίοις ὑπαιτίοις, ἐν ᾗ δέοντι γινομένοις ὁρκοὶς, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι πράξεις παρανόμους. ἀπεχόμενος δὲ τῆ ἀδικοπραγίᾳ ποτιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἴλεω δυνάμεως αὐτῷ συγγενῆς ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν ἀποφορτίζεσθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος.* *Sciat quiſquis ob juramentum injuſti aliquid molitur agere, non ſe jurisjurandi obſervantem fore, ſed potius everſorem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum eſt, & quo honeſta ac recta ſanciri ſolent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abſtinere ſatius fuerat actum illegitimum. Quare* [31] *ab injuſta actione abſtinens Deum veneretur, ut quæ ipſi eſt maxime propria,* [32] *miſericordiam ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari poſſis, inſanabilis eſt furor, & mentis inopia.* Exemplum dari poteſt in Davide, qui Nabali pepercit quem ſe occiſurum juraverat. [33] Cicero ſimile ponit exemplum in voto Agamemnonis, [34] Dionyſius Halicarnaſſenſis [35] in conjuratione decemvirorum de republica occupanda. Seneca: 1 *Sam.* XXV. *Lib.* II.

Præſtare fateor poſſe me tacitam fidem,
Si ſcelere careat: [36] interim ſcelus eſt fides.

Ubi *interim* valet *interdum*. Ambroſius: *eſt enim contra officium nonnunquam ſolvere promiſſum, juramentum cuſtodire.* *Off.* I, *c.* ult.

[u] Augu-

GROTII.

8 *Oportet obligatio ſit licita*] Tractat hoc bene Ambroſius de offic. 1. & alii relati in cauſæ XXII quæſtionem IV. Pertinet huc canon VII concilii Hilerdenſis relati in tomum III conciliorum Galliæ; & in Hincmari opuſculis non pauca.

t *Philo*] De ſpecialibus legibus.

GRONOVII.

31 *Ab injuſta actione*] Quam ob jusjurandum debet.

32 *Miſericordiam ei*] Remittat pœnam temerarii jurisjurandi.

33 *Cicero ſimile*] 3. de offic. 25.

34 *Dionyſius Halicarnaſſenſis*] 10, 61.

35 *In conjuratione decemvirorum*] Exemplum inutile. nam quod decemviri jurarunt inter ſeſe, erat, ne quis e collegio alteri adverſaretur, utque per omnem vitam retinerent imperium, & nemine admiſſo pari poteſtate forent &c. lib. 10, 61. Id irritum fuit, non quod ipſos pœnituerit, ſed quod ſeceſſione plebis & exercituum coacti faſces depoſuerint lib. 11, 61.

36 *Interim ſcelus eſt fides*] Interdum promiſſum ſine ſcelere ſervari non poteſt

[u] Auguſtinus: *ſi ad peccatum admittendum fides exhibeatur*, [37] *mirum eſt ſi fides appellatur.* Idem docet ſecunda ad Amphilochium Baſilius.

VII. 1. Imo etiamſi res quæ promittitur non ſit illicita, ſed [x] majus bonum morale impediens, ſic quoque non valebit jusjurandum: quia ſcilicet [38] profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem eripere nobis ipſis non valeamus. Huc pertinet inſignis ejus quem dixi Philonis Judæi locus, quem aſſcribere non pigebit: *εἰσὶ δ' οἱ τὴν φύσιν ἀμιγεῖς, καὶ ἀκοινώνητοι δι' ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ' ὀργῆς οἵα χαλεπῆς δεσπούσης ἐκδιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦσθαι τῶν ἠθῶν, οἵτινες οὐ φασιν ὁμολογήσειν ἢ ὁμόρροον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεινὶ μὴ ῥίψειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ' ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς*: *ſunt quidam adeo duro atque inſociabili ingenio, ſive odio humani generis, ſive dura domina iracundia ſubacti, ut morum feritatem jurejurando obſirment, ut ne hunc habeant menſæ aut tecti ſocium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem uſque accipiant.* Quod ait juraſſe quoſdam [y] ne huic vel illi unquam bene facerent, id Hebræi vocabant נדר הנאה, id eſt, *κύχην ὠφελείας, votum de beneficentia*: שבע להטיב Lev. v, 6. [39] Hujus formula tradentibus Hebræorum magiſtris erat קרבן כל מני מידי רחהנה, aut קרבן שאתא נהנה לי, cui convenit illa Syriaca in veteri verſione Matthæi xv, 5. קרבני גדם דתתהנא מני: græce δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, id eſt, [40] *donum Deo dicatum ſit*, (id enim eſt קרבן κορβᾶν) *ſi quid unquam a me boni acceperis.*

2. [41] Votum, addita conſecrationis pœna, validum plane cenſebant

GROTII.

[u] *Auguſtinus*] De bono conjugali c. 4. citatur dicta quæſtione. Vide & Gailium de pace publica lib. 1, c. 4. §. 16. & de Albino hiſtoriam apud Paulum Warnafredi lib. 11, c. 26.

[x] *Majus bonum morale impediens*] Quale Honorii de pace nunquam facienda cum Alarico, Zozymo narrante. Vide c. inter cætera dicta jam quæſtione, & concilium Hilerdenſe in tomo III conciliorum Galliæ canone 7. Hincmarum quoque dicto opuſculo ad interrogationem XIV. libro de divortio ad interrogationem VI. & XIV.

[y] *Ne huic vel illi unquam bene facerent*] Vide Baba Kama cap. IX. §. 10. & ibi notata a doctiſſimo Conſtantino.

GRONOVII.

37 *Mirum eſt ſi fides*] Indigna eſt fidei nomine.

38 *Profectum in bono*] Incrementa virtutum, vel ut ipſi, quantum poſſumus, ſtudeamus augeri moribus & virtutibus: idque ne faciamus, nullo jurejurando nos poſſumus obligare.

39 *Hujus formula*] Joſ. Scaliger elencho Trihæreſii cap. 9. p. 260. Sed rectius Salmaſius de fœnore trapez. p. 220.

40 *Donum Deo dicatum*] Si quo te juvero, id ἀνάθημα vel Deo dicatum ſit, ut ſi tu eo utaris, ſacrilegium committas & puniaris, quia rem Dei arripueris.

41 *Votum addita*] Quod ita precibus iratis vovebatur Deo, ut conſecraretur in pœnam alicujus, ne iſte illo frueretur.

GRO-

sebant Hebræorum magistri, pessimi hac in parte juris divini interpretes, etiamsi adversus parentes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis τιμᾶν honorare est benefacere, ut collato Marci loco apparet; & Pauli 1 Tim. v, 3. 17. & Num. xxiii, 11. Sed etiamsi adversus alios conceptum sit recte dicemus non obligare jusjurandum, quia ut diximus profectui adversum est. *Th. 2, 2. 89. part. 7, & ibi Cajet. Grat. c. ult. §. ult. 22. qu. 4. Soto l. vii, q. 1. art. 3.*

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim manifestum est ad omnino impossibile neminem obligari.

IX. De eo vero quod [42] pro tempore aut ex suppositione est impossibile in pendenti esse obligationem, ita ut is qui [43] ex suppositione juravit, operam quam potest dare debeat, ut quod juravit possibile reddat. *circa 2.*

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo: *Deus testis sit*, aut, *Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum superior puniendi jus habens [a] testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio poscitur: & qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. Plutarchus: πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας· *omne jusjurandum in diras desinit, si quis pejeraverit.* Huc pertinent fœderum formulæ antiquæ quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. xv, 9. & sequentibus. Ut illa Romana apud Livium: *tu Jupiter ita illum ferito ut ego hunc porcum.* Et alibi: *Deos precatus ita se mactarent quemadmodum ipse agnum mactasset.* Et apud Polybium ac Festum: *si sciens fallo, ita me Diespiter ejiciat ut ego hunc lapidem.* *Quæst. Rom.* *Libro i.* *Lib. xxi.*

XI. 1. Sed & nominatis rebus personisve aliis jurari mos est vetus, sive quod illas sibi noxias imprecabantur, ut [44] solem, terram, cœlum, principem, sive quod in illis puniri deposcebant, ut [45] in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos, sed & Judæorum, ut idem ille [a] Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis

GROTII.

2 *Testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio exposcitur*] Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem: *quid est jurare, nisi eius quem testare fidei tuæ, præsulem divinam potentiam confiteri?* vide formulam insignem Chagani Avarorum apud Menandrum excerptis legationum.

a *Philo*] De specialibus legibus.

GRONOVII.

42 *Pro tempore aut ex suppositione*] Ut nunc est, aut nisi mutatio aliqua interveniat.

43 *Ex suppositione juravit*] Si quid facturum, si quod, de quo dubitatur, ita sit, vel fieri contingat.

44 *Solem*] Ovid. 7, met. 96. *Atque patrem soceri cernentem cuncta futuri Eventusque suos & tanta pericula jurat.* Virgil. 12, Æneid. 176. *Este nunc sol testis & hæc mihi terra precanti.* Idem 6, Æneid. 351. *Maria aspera juro.* Tacitus 1, annal. 73. *Violatum perjurio numen Augusti.*

45 *In capite, in liberis*] Virg. 9, Æneid. 300. *Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.* Plinius lib. 2, ep. 20. *qui sibi per salutem filii pejerasset.*

vis ſtatim ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀναδραμεῖν, *ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere*, ſed jurare per parentes, cœlum, terram, univerſum. cui ſimile eſt quod Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non ſolitos προχείρως καλὰ τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ καλὰ τῶν παρυγχανόντων, *facile per Deos jurare, ſed* [b] *per res alias præſentes*: ut [46] per ſceptrum, idque ipſum a juſtiſſimo rege Rhadamantho fuiſſe conſtitutum tradit Porphyrius, & ad Ariſtophanem Scholiaſtes. Sic Joſephus per ſalutem Pharaonis juraſſe legitur, ex more apud Ægyptios recepto, quem ibi notat Abeneſdras; [c] Eliſæus per vitam Eliæ. Neque vero Chriſtus Matthæi v, ut quidam exiſtimant, hæc juramenta vult minus eſſe licita quam quæ expreſſo Dei nomine fiunt: ſed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non diſſimili illius qui dixit, *Sceptrum non putat eſſe Deos*, oſtendit & hæc eſſe vera juramenta. Nam & Ulpianus optime dixit: *Qui per ſalutem ſuam jurat, Deum jurare videtur*, [d] *reſpectu enim divini Numinis jurat.* Sic Chriſtus oſtendit eum qui templum jurat, Deum jurare qui templo præſidet; & qui cœlum, Deum qui cœlo velut inſidet.

Gen. XLII, 15. II Regum. II, 2. L. 33. D. de jurejur. Matthæi XXIII, 21.

2. At Hebræi magiſtri iſtorum temporum exiſtimabant, non obſtringi homines juramentis per res conditas factis, niſi adjecta pœna, ut ſi res de qua jurabatur Deo conſecraretur. Hoc enim eſt juramentum κορβᾶν, ſive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi loco, ſed in Tyriorum quoque legibus mentio exſtabat, ut ex Joſephi contra Appionem diſputatione diſcimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos dictos Græcis [47] καρβάνας, quæ vox apud [48] Æſchylum & Euripidem exſtat: καρβάνα δ' αὐδᾶς, apud eundem Æſchylum. Huic errori dicto loco Chriſtus occurrit. Chriſtianos veteres Tertullianus juraſſe ait per ſalutem principis omnibus geniis auguſtiorem. Apud Vegetium formula eſt, cujus & ſupra meminimus, qua Chriſtiani milites jurant non per Deum tantum, ſed & per majeſtatem Imperatoris, quæ ſecundum Deum humano generi diligenda eſt & colenda.

XII. Sed

GROTII.

b *Per res alias*] De Socrate Apollonius apud Philoſtratum VI: ὄμνυ γαῦτα οὐχ ὡς θεὸς, ἀλλ' ἵνα μὴ θεὸς ὄμνυ: *Jurabat per iſta, non ut per Deos, ſed ne per Deos juraret.*

c *Eliſæus per vitam Eliæ*] Adde II Regum IV, 30. Cant. II, 7.

d *Reſpectu enim divini Numinis jurat*] Ita & Gratianus cauſa XVII, quæſtione I.

GRONOVII.

46 *Per ſceptrum*] Homerus IA. α. 234. Virgilius 12, Æneid. 206.

47 Καρβάνας] Heſychius. Κάρβανοι, Ἕλληνες τὸς βαρβάρους. οἱ δὲ τὰς ἀδρὰς. Καρβανίζειν, βαρβαρίζειν.

48 *Æſchylum*] Agamem. 1070. Καρβάνῳ χερὶ Καρβάνα δ' αὐδᾶν ἐναντίως. *Barbaram vocem Facile intelligis.* Supplic. 124.

GRO-

XII. Sed & [e] si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideoque [49] Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod a Duareno permitti miror; sed tamen si quibuscum negotium erat adduci non possent, ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum est in Jacobo & Labane Genes. XXXI, 53. [f] Hoc est quod ait Augustinus: *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat, perjurus est.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem.*

Augustinus epist. ad Public. 154.

Citatur. c. movet causa XXII, q. I.

XIII. 1. Effectus juramenti præcipuus est præcidere controversias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus scriptor ad Hebræos: *Omnis disputationis finis est juramentum rem sanciens.* Cui simile est illud Philoneum: ὅρκος μαρτυρία Θεῷ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου. *Dei testimonium est jusjurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non dissimile Halicarnassensis: τελευταία δὲ πίστις ἅπασιν ἐστιν ἀνθρώποις ἑλλήνοί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδὲ πώποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἡ δι' ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων· [g] *Ultima fides inter homines tum Græcos, tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea quæ per jurata pacta sponsores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis jusjurandum μεγίστη παρ' ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides hominibus inter se.*

Diod. Sic.

2. Duo ergo debet jurans, primum, [50] ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat Chrysippus; alterum, ut [51] factum congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo

GROTII.

e *Si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur*] Liber Sapientiæ c. XIV. οὐ γὰρ ἡ τῶν ὀμνυμένων δύναμις, ἀλλ' ἡ τοῖς ἁμαρτάνουσιν δίκη ἐπιξέρχεται διὰ τὴν τῶν ἀδίκων παράβασιν. Quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper injustorum prævaricationem.*

f *Hoc est quod ait Augustinus*] Sermone XXVIII de verbis Apostoli; citatur c. Ecce dico: causa XXII, quæst. V.

g *Ultima fides*] Procopius Persicorum II. ὅρκου ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὅσιόν τε καὶ ὀχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τοῖς ἀλλήλοις πιστούς τε καὶ ἀληθεῖς ἐπίχυσιν· *Jusjurandum quod ab hominibus habetur omnibus ultimum atque firmissimum & fidei munus & veracitatis pignus.*

GRONOVII.

49 *Deus verus, si pejeratum*] Eadem causa est, quamobrem Deus τὴν ἀθεότητα sæpe punierit, etiam in falsorum Deorum violatoribus: ut Cambyse. Justin. I, 9. Xerxe. 2, 12. Gallis. 24, 8. Pyrrho & Romano præsidio. 29, 18.

50 *Ut verba animo congruant*] Non aliud promtum in ore, aliud clausum in pectore habeat, qui jurat.

51 *Factum congruat*] Ut præstet affirmetque rebus quod juravit.

illo peccat [h] ψευδορκεῖν, qui in hoc ἐπιορκεῖν eidem Chryſippo dicitur ſatis diſtincte, quanquam confundi interdum hæc ſolent.

XIV. Et ſi quidem materia talis ſit, & verba ita concepta ut non ad Deum tantum ſed [52] & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipſo juramento quæretur, tanquam ex promiſſo aut contractu qui ſimpliciſſime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem [53] non reſpiciant jus ei conferendo, aut reſpiciant quidem, ſed aliquid ſit [54] quod ei poſſit opponi, tunc ea vis erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum conſequatur, at nihilominus qui juravit Deo obligetur ſtare jurejurando. Hujus rei exemplum eſt [i] in eo qui per metum injuſtum cauſam promiſſioni juratæ dedit. Nam hic [55] jus nullum conſequitur, aut tale quod reddere debeat, quia cauſam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges & [k] a prophetis increpatos, & punitos a Deo, quod fidem juratam Babyloniis regibus non ſervaſſent. Laudat Cicero Pomponium tribunum qui ſervavit quod terrore coactus juraverat: *tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat*. Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injuſtus, debuit; ſed & decem illi quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: jusjurandum enim interceſſerat.

Ezec. XVII, 12. 13. 15.

Off. III. *Tolet. l.* IV, *c.* 22.

Off. III.

XV. 1. Neque hæc tantum [56] inter hoſtes publicos locum habent, ſed inter quoſvis. non enim perſona ſola reſpicitur cui juratur, ſed [l] is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam ſufficit. Repudiandus ergo Cicero cum ait perjurium nullum eſſe, ſi prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne ſi juratum quidem ſit: quia pirata [57] non ſit ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium, cum quo nec fides eſſe debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de

Th. 2, 2. 89. *art.* 7. & *ibi Cajet. Alex. Imol. in c. verum de jurejur. Soto l.* VIII, *q.* 1. *art.* 7.

GROTII.

h *Ψευδορκεῖν*] Hoc ψευδορκεῖν vetatur Exodi XX. ὀμνύειν Levitici XIX. ut Hebræi volunt præcepto jubente CCXI.

i *In eo qui per metum injuſtum cauſam promiſſioni juratæ dedit*] Etiam vi extortum jusjurandum, ob Dei reverentiam ſervandum docet Auguſtinus epiſtolis CCXXIV. & CCXXV.

k *A prophetis increpatos*] Vide & Jerem. XXIX, 7.

l *Is qui juratur Deus*] Gregoras, εἰς Θεὸν ἡ ὀμοφία τὸ τ ἀσεβεγνύσιος ἀνατίθησιν ἔγκλημα· *perjurium Deo culpam impingit negligentiæ.*

GRONOVII.

52 *Et ad hominem*] Veluti, juro me ceſſurum tibi hac poſſeſſione.

53 *Non reſpiciant*] Veluti, juro me ceſſurum.

54 *Quod ei poſſit*] Ut ſpecies erroris aut metus.

55 *Jus nullum aut tale*] Aut omnino nullum aut ejuſmodi quod compellatur apud judicem vindicare nequeat, ſed remittere neceſſe habeat. 2, II. 7.

56 *Inter hoſtes publicos*] Eos quibus jus eſt bellandi.

57 *Non ſit ex perduellium*] Hoſtis armorum jus habens, quicum jura gentium ſervanda ſint.

GRO-

& de tyranno dictum ab eodem est alibi, & a Bruto apud Appianum: *ἀδὲν πιστὸν ἐστι Ῥωμαίοις πρὸς τυράννους, ἀδὲ ἔνορκον, cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.* *Civil.* 11.

2. Atque sicut in jure gentium constituto differre hostem a pirata verum est, & [58] a nobis infra ostendetur; ita hic ea differentia locum habere non potest, [m] ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum [59] voti nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso gentium jure [n] reddendum latroni, si dominus non apparet, recte a Tryphonino responsum est. *L.* 31. *D. depositi.*

3. Quare probare non possum quod a quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, [60] momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simpliciſſime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte [61] a senatu Romano judicatum est.

XVI. 1. Illud vero Accianum: T. *Fregisti fidem.*

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

ita demum probari potest, [62] si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, [o] quæ ei quasi conditio fuerit implicita, [63] non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum: tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius: *L. sicut. in fine. de jurejurando.*

Qui, longum semper fama glisente per ævum,
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis.

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut

GROTII.

m *Ubi etsi persona jus deficiat, cum Deo negotium est*] Plutarchus Lysandro: ὁ ὅρκῳ παραχρώμενος, τὸ μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ διδόναι, τῷ δὲ Θεῷ καταφρονεῖν· *qui juramento hostem circumvenit, is ostendit a se hostem metui, Deum contemni.*

n *Reddendum latroni*] Et ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Oroferni depositum redditum a Prienensibus. Polybius & Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis.

o *Quæ ei quasi conditio fuerit implicita*] C. pervenit, quod est 111. de jurejurando. Adde l. lege fundo. in fine D. de lege commissoria.

GRONOVII.

58 *A nobis infra*] 3, 3. 1.

59 *Voti nomine*] Affirmationis religiosæ aut pollicitationis Deo factæ.

60 *Momentanea solutione*] Satisfeciſſe videri, si sic solvat, ut statim missis a magistratu armatis capiatur prædo, & cogatur, quod ei numeratum est, restituere.

61 *A senatu Romano judicatum est*] Gell. 7, 18.

62 *Si jurata promissio*] Si quod juraveris, habeat reciprocam fidem, quam fefellerit alter, cui fidem volumus non servare, quia nobis infidelis fuerit.

63 *Non si diversi generis*] Si alia re, loco & tempore juratum non servaverit alter, tunc enim non valet compensatio.

GRO-

aut reſcindendi aut reformandi contractus, ſupra diximus. Et quanquam [64] jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejuſdem populi partes valet, rediri ſæpe ad illud quod natura licebat, [65] itidem ſupra monuimus. Sed hic quoque, ſi juramentum interceſſit, etiamſi perſonæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præſtanda. Itaque Pſalmorum ſcriptor ubi viri boni virtutes enumerat, addit & hanc: *Juratus in damnum ſuum non tamen mutat.*

Auth. ſacramenta. C. ſi adv. vend. Pſal. XV.

XVII. Verum illud notandum eſt, quoties non perſonæ jus naſcitur ex tali aliquo defectu, qualem diximus, ſed Deo obſtringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem ſicut bona tranſeunt, id eſt, quæ in hominum ſunt commercio, ita [66] bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud [67] quod ſtricte jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque oſtendere memimimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus perſonæ non naſcitur, ſi tamen juramentum utilitatem ſpectet alicujus, [p] atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: [q] ſicut nec tenebitur ſi ceſſet qualitas ſub qua alicui juravit, ut ſi magiſtratus deſinat eſſe magiſtratus. Apud Cæſarem libro II. de bello civili Curio Domitii qui fuerant milites ſic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis faſcibus & depoſito imperio privatus & captus ipſe in alienam veniſſet poteſtatem?* Et mox ſacramentum ait capitis deminutione ſublatum.

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit, illicitum ſit tantum, [68] an & irritum? qua de re diſtinguendum arbitror, ut [69] ſi ſola fides ſit obſtricta, valeat actus contra juramentum factus, puta teſtamentum, venditio: non valeat autem ſi ita conceptum ſit jusjurandum, [70] ut ſimul contineat abdicationem plenam poteſtatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum ſequuntur: ex quibus faciendum eſt judicium de regum

c. dilecto. de prebendis. Covar. in d. c. quamvis. p. 2. §. 2. n. 10.

GROTII.

p *Atque is eam nolit*] Plautus Rudente: *Jurisjurandi rogo gratiam facias.*

q *Sicut nec tenebitur ſi ceſſet qualitas*] Similia vide in L. ſi duas. §. gentium. D. de excuſat. tut. & apud Gailium II, obſ. CXLIV. n. 8. & de Arreſtis X, 9. & apud Azorium inſtitutionibus moralibus V, 22. q. 6. parte 1.

GRONOVII.

64 *Jus gentium aliquid*] Ut inæquale ex conſenſu partium ducat pro æquali. 2, 12. 26.

65 *Itidem ſupra*] 2, 2. 6.

66 *Bonorum onera*] Juſta & legitima, ad quæ ex jure conſtituto obligamur.

67 *Quod ſtricte jus*] Ad juſtitiam διορθωτικὴν quam expletricem alibi vocat.

68 *An & irritum*] Ipſo jure nullum.

69 *Si ſola fides*] Si quis ſolummodo juraverit ſe non facturum.

70 *Ut ſimul contineat*] Si quis juraverit ſe cedere ac renuntiare poteſtati faciundi.

GRO-

gum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, [71] quando actus ex loco ſubjectionem non accepit.

XX. [1] Nunc quid ſuperiorum, id eſt, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis ſunt juris, imperia poſſint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non poteſt, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non ſit præſtandum: id enim juris eſt naturalis & divini. Sed quia actus noſtri non plene ſunt in noſtra poteſtate, ſed ita ut a ſuperioribus dependeant, ideo duplex eſſe poteſt actus ſuperiorum circa id quod juratur, alter directus in perſonam jurantis, alter in perſonam cui juratur. *Th. 2, 2. q. 89. art. 9.*

2. In perſonam jurantis dirigi poteſt, aut antequam juretur [72] irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris ſub poteſtate ſuperioris continetur, aut poſtquam juratum eſt vetando ne impleatur. Nam inferior, qua inferior, obſtringere ſe non potuit niſi quatenus ſuperiori id placiturum eſſet: [73] ampliorem enim non habebat poteſtatem. Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui ſui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæſtionem Seneca †: *Si lex lata erit, ne id quiſquam faciat quod ego me amico meo facturum promiſeram?* & ſolvit: *Eadem lex me defendit qua vetat.* Sed & actus [74] ex utroque mixtus eſſe poteſt, ut ſi ſuperior conſtituat quod inferior juraverit hoc aut illo caſu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere ſi ab ipſo approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi poſſunt abſolutiones juramentorum, quæ [75] olim a principibus, nunc ipſorum principum voluntate, quo magis cautum ſit pietati, ab [76] eccleſiæ præſidibus exercentur. *c. Venientes. de jurejurando. c. 1. de prohibit. feud. alien. per Fed.* † *Lib. IV, de benef. 35.* *L. ult. ad mun. Molin. diſp. 149. c. ſi vero. de jurejur.*

3. In

GROTII.

1 *Nunc quid ſuperiorum, id eſt, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis ſunt juris, imperia poſſint, videamus*] Auguſtinus epiſtola CCXL & CCXLI.

5 *Olim a principibus*] Suetonius Tiberio 35. Sic & in Hiſpania diu uſurpatum notat Ferdinandus Vaſquius de ſucceſſ. creat. l. 11, § 18.

GRONOVII.

71 *Quando actus ex loco*] Ubi partes contrahentes non neceſſe habent ſe ſubmittere & obſequi legibus ac juri civili loci in quo contrahitur.

72 *Irritum reddendo*] Declarando, ſi juret inferior, id inane fore, quod ille citra ſuam auctoritatem jus obligandi ſe non habeat.

73 *Ampliorem enim*] Quam ſub conditione ſuperioris conſentientis.

74 *Ex utroque*] Ex eo quod ſuperior, & ex eo quod inferior geſſerunt.

75 *Olim a principibus*] Sic Tib. equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in ſtupro generi compertam dimitteret, quam ſe nunquam repudiaturum ante juraverat. Suet. 35.

76 *Eccleſia præſidibus*] Quam bono exemplo eſt Eugenius IV, qui Ladiſlaum Pannoniæ regem jurejurando, quo pacem cum Amurathe II. Turcarum Imp. firmaverat, ſolvit, ipſumque regem cum multis millibus Chriſtianorum & nuntio ſuo Juliano Cardinale perdidit, A. Ch. 1444.

GRO-

Digitized by Google

3. In perſonam ejus cui juratur actus dirigi poteſt tollendo ab eo jus quod ei partum eſt; aut etiam, ſi jus deſit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat. idque duobus modis, ſive [77] in pœnam, ſive [78] ob publicam utilitatem, ex vi ſupereminentis dominii. Atque hinc intelligi poteſt, ſi jurans non ejuſdem ſit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores poſſint circa jusjurandum. Ipſe autem qui juratus aliquid promiſit nocenti [79] qua talis eſt, puta piratæ, non poteſt jus promiſſo quæſitum [80] pœnæ nomine ob id ipſum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum eſt. Similique de cauſa [81] compenſari non poterit quod promiſſum eſt, cum jure quod ante erat controverſum, ſi poſt motam controverſiam inita pactio fuerit.

4. [82] Poteſt & lex humana impedimentum quod certi generis actibus poſuerat, tollere, ſi juramentum aut qualecunque, aut certa forma acceſſerit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis, quæ non directe publicam, ſed privatam jurantis utilitatem ſpectant. Quod ſi fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter [83] citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obſtringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diverſa actuum natura quæ alibi a nobis explicata eſt.

XXI. 1. Notandum hic eſt obiter, quod in Chriſti præceptis & apud Jacobum de non jurando dicitur, proprie non [84] ad aſſertorium juramentum, † cujus apud Paulum Apoſtolum exempla exſtant aliquot, ſed ad [85] promiſſorium futuri incerti pertinere. Oſtendit hoc evidenter oppoſitio illa in verbis Chriſti: *audiſtis dictum antiquis, non pejerabis, ſed reddes Domino*

GROTII.

† *Cujus apud Paulum Apoſtolum exempla exſtant aliquot*] Rom. I, 9. IX, 1. II Corinth. I, 23. XI, 31. Phil. I, 8. I Theſſ. II, 9. I Tim. II, 7.

GRONOVII.

77 *In pœnam*] Quia jurejurando promiſſum accepit, quod non debebat.

78 *Ob utilitatem publ.*] Quod reipublicæ intereſſet non fieri quod juratum eſt.

79 *Qua talis eſt*] Dum nocet, & ut injuriam ejus effugiat.

80 *Pœnæ nomine*] Ei non præſtetur promiſſum in pœnam facinoris.

81 *Compenſari non*] Finge litem mihi eſſe cum adverſario apud judicem, ea pendente, per intervenientem cauſam eidem jurato promiſi me aliquid ei præſtiturum, ſi quid ipſe viciſſim mihi præſtet. Hoc ego potitus non poſſum abnuere promiſſum, quod alter non deſiſtat a lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua ſit, in promiſſo jus ei certum quæſitum eſt, quod ego privatus illi auferre nequeo.

82 *Poteſt & lex humana*] Poteſt magiſtratus vel rex, juris adminiſtrator, interdicti, quo aliquid vetuerat, gratiam facere, ſi quis id, quod vetitum eſt, facturum ſe juraverit.

83 *Citra legem humanam*] Si tale interdictum non extitiſſet, neque id ſuperior remiſiſſet.

84 *Ad aſſertorium*] Quod adfirmat defenditque rem factam.

85 *Promiſſorium*] Quod ſecuritatem facit promiſſioni, quo ſancitur promiſſum.

GRO-

mino juramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino. Et ratio quam Jacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id est, *ne fallaces inveniamini.* nam eum sensum vox ὑποκρίσεως apud Hellenistas habet, ut apparet Job. XXXIV, 30. Matth. XXIV, 51. & alibi.

2. Idem evincit illud in Christi verbis, ἔστω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, quod sic Jacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ: ubi manifeste est figura quam [86] πλοκὴν rhetores vocant, ut in illo:

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

Et in altero simili: *ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὒ promissum significat, posterius ejus [87] implementum. Est enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I, 7. eundemque sensum habet quod hic in Syriaco est, אין respondens Rabbinico הן & Arabicum نعم, quomodo apud jurisconsultos Romanos μάλιστα, & quidni? notæ sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum II Corinth. I, 20. cum ait omnia Dei promissa in Christo esse [88] ναὶ καὶ ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, *justi hominis* ναὶ *est* ναὶ, *& non est non.*

3. Contra, quorum facta a dictis descrepant, apud eos esse dicitur [89] ναὶ καὶ οὔ, II Corinth. I, 18. 19. id est, ναὶ eorum esse οὔ, & οὔ esse ναὶ. Sic Paulus Apostolus ipse exponit. nam cum negasset se ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι, *levitate usum*, addit sermonem suum [90] non fuisse ναὶ καὶ οὔ. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *quidam* (ajunt) *ex graeco* [u] ναὶ καὶ ὀχὶ *levem hominem significari.* Quod si ναὶ καὶ οὔ levitatem significat, sequitur, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, constantiam significet.

4. Idem ergo dicit Christus quod [x] Philo: κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἅρμοττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, ὅτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστῳ διδιδαγμένη, ὡς τὰς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι· *optimum atque utilissimum & rationali naturæ convenientissimum est juramento abstinere, atque ita se veracitati assuefacere,*

GROTII.

u Ναὶ καὶ ὀχὶ] Recte in hoc Festi loco scripseris ὀχὶ, ut sæpe apud Homerum: id enim ad vocem nauci propius accedit.

x *Philo*] De decalogo.

GRONOVII.

86 Πλοκὴν] Quum vox repetita nunc personam vel rem, nunc personæ vel rei mores aut naturam significat.

87 *Implementum*] Effectum.

88 Ναὶ καὶ ἀμὴν] i. Certa & indubitata.

89 Ναὶ καὶ οὔ] Eos promittere & non præstare, secus facere ac dicunt.

90 *Non fuisse* ναὶ καὶ οὔ] Dissonum facto.

GRO-

cere, [91] *ut verba pro juramento accipiantur.* [y] Et alibi: *ὁ τῶν σπουδαίων λόγος ὅρκος ἐστὶ βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψευδέστατος. Viri boni oratio pro juramento sit firmo, immutabili, fallere nescio:* & quod de Essenis Josephus: *πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περίεσται· quicquid dixerint validius est jurejurando: ac supervacua res ipsis habetur jurare.*

5. Ab [92] Essenis, aut Hebræorum illis quos secuti sunt Essenі, videtur hoc sumsisse [z] Pythagoras, cujus hæc sententia: *μὴ ὀμνύναι Θεούς· ἑαυτὸν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιοπιστον παρέχειν· non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere,* [a] [93] *ut nec jurato sibi credatur.* Scythæ de se ad Alexandrum Curtio referente: *Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant.* Cicero pro Roscio Comœdo: *Quæ pœna a Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus irasci & succensere consuérunt.* Solonis dictum celebratur: *καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχει· Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens quoque Alexandrinus dixit viri boni esse, *τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἰδρυμένῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ· Fidem promissi ostendere in verborum ac vitæ stabilitate & constantia.* Alexis Comicus:

Ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἐν νεύσει μόνοι.
Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat M. Antoninus in viri boni descriptione: *μήτε ἔχων δεόμενον· nec opus habens jurejurando.* Chrysost. de statuis xv. *εἰ μὲν πιστεύεις ὅτι ἀληθὲς ἔστιν ὁ ἀνὴρ, μὴ ἀπαγάγῃς τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας τι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν· Si credis verace esse cum quicum tibi negotium est, noli ei jurejurandi imponere necessitatem. quod si scis fore ut mentiatur, ne cege eum & pejerare.*

GROTII.

y *Et alibi*] De specialibus legibus.

z *Pythagoras*] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ Philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste Origene contra Celsum. Idem & Josephus Hebræis prodidit, & Jamblichus Pythagoricus.

a *Ut nec jurato sibi credatur*] Philo: *Ἤδη γὰρ ὕποπτός ἐστιν εἰς ἀπιστίαν ὑποκείμενος· Jam enim is a quo jusjurandum exigitur, perfidiæ est suspectus.* Sophoclis Oedipode coloneo dixerat Oedipus:

Οὔτοι σ' ὀφ' ὅρκου γ' οὐκ ἄνευ πιστώσομαι.
Nolo te adigere jurejurando ut malum.

respondet Theseus:

Οὔκουν σοί γ' ἂν ἡδὺν ἢ λόγῳ φέροις.
Nec plus haberes inde quam vocis sonum.

GROTOVII.

91 *Ut verba pro juramento*] Ut quod dixeris vel promiseris, perinde sanctum habeas, ac si jusjurandum interposueris.

92 *Essenis*] I, 3. 3.

93 *Ut nec jurato*] Hoc ambiguum: vult autem non, ut non credant sibi quamvis jurato, sed ut credant sibi quamvis non jurato.

Gro-

Digitized by Google

Narrat [94] Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum [95] quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes judices ne is juraret reclamasse; eo quod nollent [96] religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam.

6. A Christi dicto non discrepat Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σέβου ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τοῦ ὀμνύναι προστάξει περὶ τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἀόριστον τῆς ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ τὰ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ ὅτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι ὅτ' ἀσφαλές. *Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipso praeceperat abstinere a jurando de his* [b] *quae possunt fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum.* Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιορκίας τοσοῦτον ἀπέστατον, ὅσον καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἴσχυν εὐλαβῶς. *a perjurio tantum abest, ut etiam vera jurare vereatur.* Eustathius ad illud Odysseae Ξ: ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἰώσομεν· sic ait: ὁ χρεία ὅρκου ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα. *In rebus incertis non ad asseverationem juramentum adhibendum, sed preces pro bono exitu.*

XXII. Ideo multis in locis vice jurisjurandi repertum est, ut [c] fides [97] datis dexteris, quae erat πίστις βεβαιοτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις, *firmissimum apud Persas fidei vinculum*, aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut ni impleatur promissio promissor non minus detestabilis habeatur quam si pejerasset. Praecipue de

Can. in ea querelam de jurejur. Diod. libro XVI.

GROTII.

b *Quae possunt fieri & non fieri*] Bene hoc animadvertit Chrysostomus de statuis XII. ὅτι κἂν μὴ συναρπασθείς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τοῦτο πάθῃ ὑπ' αὐτῆς τῆς πράγματος φύσεως, καὶ ἰκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθήσεται ὑπερῆσαι πάντως. *Etiamsi non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret ut & volens & sciens falsum jurasse deprehenderis.* Et mox: σφαλεῖ μὴ ἓν καὶ σοὶ ἴσως τινα ὀμόσας. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῆς τοιαύτης πράγματος ἀπροόπτως βιαζόμεθα. *Periculosum igitur etiam de suo actu jurare; multa enim nobis eripit ipsa rerum natura subjecta casibus.*

c *Fides datis dexteris*] Meminere Eustathius ad Odysseae Ω: Aristophanis Scholiastes ad Nubes: Diodorus Siculus libro VIII. Crantzius Saxonicorum XI, 27. In c. Ad aures de his quae vi metusve causa exquantur juramentum & fides interposita.

GRONOVII.

94 *Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo*] C. 5.

95 *Quidam*] Xenocrates. Valer. Max. 2, 10. ext. 2.

96 *Religione videri*] Fidem magis coli ab eo metu deprum quam insita ingenio bonitate.

97 *Datis dexteris*] Sic legiones invicem sibi dextras mittebant fidei & concordiae insigne, Tacit. 1. hist. 54, 2, 8. Et extant nummi antiqui cum junctis dextris, quibus adscribitur *fides praetorianorum*, Anew. 7, 24. *Amor mutuus Augg. Caritas mutua Augg. Fides mutua Augg.* 37, 7, 8. *Concordia exercituum* 7, 23. *Concordia Augg.* 59, 12.

Pan. in c. ad aures. De his quæ vi vel metus causa. Jaſ. in l. III. §. juvari. D. de jurejur. Mynſ. obſ. 17. Cent. I. III. Pol. XIV.

de regibus viriſque principibus dictum eſt uſitatiſſimum, fidem eorum pro jurejurando valere. Tales enim eſſe debent, ut cum Auguſto dicere poſſint, [d] Bonæ fidei ſum: & cum Eumene, vitam ſe potius poſituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurini:

nudo jus & reverentia verbo
Regis ineſſe ſolet, quovis juramine major.

Laudat oratione pro Dejotaro Cicero C. Cæſaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promiſſis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus ſceptrum erectum pro regum jurejurando valuiſſe notatum Ariſtoteli.

GROTII.

d *Bonæ fidei ſum*] De Etuagora Salaminis rege Iſocrates: ὁμοίως τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ τὰς ἐν τοῖς ὅρκοις διεφυλάττων. Symmach. X, 19. *nunquam major ſpes quam in bonorum principum ſponſione.* Nicetas de Alexio Iſaaci fratre lib. III. βασιλεῦσι πρὸ πάντων ἄλλων πρέπει τιθέναι περὶ σπουδῆς χρέαν· *regibus jurisjurandi fides ante omnia alia ponenda eſt.* Cicero pro Cornelio Balbo: *Athenis ajunt cum quidam apud eos qui ſancte graviterque juraſſet, & testimonium publice dixiſſet, (mos Græcorum eſt) jurandi cauſa ad aras accederet, una voce omnes judices, ne is juraret, reclamaſſe.*

CAPUT XIV.

De eorum qui ſummum imperium habent promiſſis & contractibus & juramentis.

I. *Reſellitur ſententia ſtatuens reſtitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus, qua tales ſunt, pertinere: item regem ex juramento non teneri.*

II. *Ad quos regum actus leges pertineant, diſtinctionibus explicatur.*

III. *Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*

IV. *Quatenus rex teneatur his quæ ſine cauſa promiſit.*

V. *Uſus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum eſt.*

VI. *Rex ſubditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo ſenſu recte dicatur.*

VII. *Jus quæſitum ſubditis licite quomodo auferatur:*

VIII. *Rejecta hic diſtinctio quæſiti ex jure naturali aut civili.*

IX. *Contractus regum an leges ſint, & quando.*

X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.*

XI. *Quomodo ex iiſdem contractibus obligentur qui in regnum ſuccedunt:*

XII. *Et quatenus.*

XIII. *Beneficia regum quæ revocabilia ſint, quæ non, diſtinctione explicatur.*

XIV. *Contractibus invaſorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

I. 1. Pro-

Digitized by Google

I. 1. PRomiſſa, contractus, & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica ſummum obtinent, peculiares habent quæſtiones, tum de eo quod ipſis [1] in actus ſuos licet, tum de eo quod [2] in ſubditos, tum de eo quod [3] in ſucceſſores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipſe rex, ut ſubditos ſuos, ita ſe quoque reſtituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut a jurejurando ſe exolvere poſſit. Bodinus cenſet iiſdem ex cauſis regem, ſive aliena fraude ac dolo, ſive errore circumventum, ſive metu, reſtitui poſſe ex quibus ſubditus reſtitueretur, tum in iis quæ ad jura majeſtatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem, ſi ejuſmodi ſint pacta conventa, [4] a quibus diſcedere lex patiatur, etiamſi pacta honeſtati ſint conſentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, ſed quia juſtis conventionibus quiſque teneatur, quatenus alterius interſit. *Lib. I. cap. VIII.*

2. Nos, ut alibi diſtinximus, ita hic quoque diſtinguendum cenſemus inter actus Regis qui regii ſunt, & actus ejuſdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda ſunt, quaſi communitas faceret: in tales autem actus ſicut [5] leges ab ipſa communitate factæ vim nullam haberent, quia [6] communitas ſeipſa ſuperior non eſt, ita nec leges regiæ. Quare adverſus hos contractus reſtitutio [7] locum non habebit: venit enim illa [8] ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adverſus contractus quos minores feciſſent.

II. 1. Plane

GRONOVII.

1 *IN actus ſuos*] Quatenus promiſſum, contractum, juratum poſſint ſervare vel non ſervare.

2 *In ſubditos*] Quatenus ex promiſſo, contractu, jurato ſubjectis ſuis obligentur, num. 6.

3 *In ſucceſſores*] Quatenus ex his ipſis teneantur ſucceſſores, num. 10.

4 *A quibus diſcedere lex*] Quæ leges permittant non ſervari, aut quibus læſos & querentes in integrum lex reſtituit.

5 *Leges ab ipſa communitate*] Falſum puto: nam communitas quas leges poſuit ſingulis, poſuit & ſibi: quarum oneribus quum pareat, etiam beneficiis frui debet.

6 *Communitas ſeipſa ſuperior non eſt*] Cavillatio mera. Tenetur enim legibus ab ſeſe factis, & quandiu conſtant, eas agnoſcit ſuperiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit Livius lib. 2. cap. 1. Adde locum lib. 10, 13.

7 *Locum non habebit*] Durum tamen regis conditionem duriorem eſſe quam minimi privatorum; præſertim in iis rebus, in quibus fraus, dolus, error multo nocentior & damnoſior eſt, quam in rebus privatorum.

8 *Ex jure civili*] Jus quidem civile introduxit eam, ſed ex æquitate naturali. Sic argumentatur: Qui poteſt reſtitui, debet habere ſuperiorem. Rex non habet ſuperiorem. E. Limitanda major: Qui poteſt reſtitui a judice civili. Inſtat; Atqui reſtitutio juris eſt civilis. Immo origine juris naturalis, civilis modo & ſolennibus.

Digitized by Google

II. 1. Plane ſi populus regem fecerit non pleno jure ſed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus ſibi ſervavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, ſed regnum [9] non ut proprium poſſident, quibus regnum aut regni pars aut res fiſcales alienantur, [10] egimus ſupra, & oſtendimus hos actus ipſo naturæ jure nullos eſſe, ut factos de re aliena.

2. At privati actus regis conſiderandi ſunt, non ut actus communitatis, ſed ut [11] actus partis, ac proinde facti eo animo, ut communem legum regulam ſequantur. Unde etiam leges, quæ actus quoſdam aut ſimpliciter, aut ſi is qui læſus eſt velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quaſi ſub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quoſdam [12] adverſus fœnebre malum ſibi conſuluiſſe juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita ſuos actus his legibus ſolvere; quod an facere voluerit, ex circumſtantiis erit æſtimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, ſi quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, ſed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, tut nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non poſſunt procedere niſi a voluntatibus diverſis: itaque cogens & coactum requirunt diſtinctas perſonas, neque ſufficiunt diſtincti reſpectus.

III. Juramentum autem Rex irritum reddere [13] antecedenter poteſt [14] ut privatus, ſi ſe ipſe poteſtate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: [15] conſequenter non poteſt, quia hic quoque perſonarum diſtinctio requiritur. Nam quæ conſequenter irrita redduntur, jam antea [16] exceptionem in ſe habebant, niſi ſuperior noluerit. at ita jurare ut tenearis niſi ipſe nolis, perabſurdum eſt, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etſi vero ex jurejurando jus quæri alteri non poſſit, [17] ob aliquod vitium in perſona, tamen eum qui juraverit Deo obſtringi ſupra oſtendimus: quod ad reges non minus

9 *Non ut proprium*] Verum ex lege ut uſufructuarii. 1, 3, 11.

10 *Egimus ſupra & oſtendimus*] 2, 6, 4.

11 *Actus partis*] Privati contrahentis.

12 *Adverſus fœnebre malum*] Molliter excuſat, quod rex Hiſpaniæ Philippus II. debitoribus ſuis decoxit; & novas cum iis tabulas fecit a. C. 1596. Demetrius lib. 18. p. 754.

13 *Antecedenter*] Priuſquam juret.

14 *Ut privatus*] 2, 13, 20. An voluit, ut privati?

15 *Conſequenter*] Poſt factum.

16 *Exceptionem habebant*] Nempe in re licita.

17 *Ob aliquod vitium*] Etſi fieri poſſit, talis ut ſit perſona, cui juratur, ut jus ei non quæratur, ut puta latronis, piratæ. cap. 13. num. 15.

18 *Sine*

Digitized by Google

nus quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

IV. Promissa quoque plena, & absoluta, atque acceptata, naturaliter jus transferre demonstratum supra est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia, qui negant regem teneri unquam his quæ [18] sine causa promisit; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus.

Ang. Lucius. D. de evictionem. Cort. Jun. cons. 138. n. 4.

V. Cæterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere[19] in Regum pactis & contractibus, id recte vidit & Vasquius. Sed quod infert emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusin sine scriptura, si a regibus fiant, valitura, non concedendum est: quia hi actus non a rege qua rege, sed ab eo quasi alio quovis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest ut communes regni leges vim nullam habeant, ut etiam leges oppidi, ubi Rex habitat, valere credamus: quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius cœtus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt, nisi circumstantiæ ostendant placuisse Regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his quæ supra diximus explicari potest.

Lib. II. Contr. Ill. c. 51. n. 34.

Suar. lib. III. c. 35. n. 14.

† *Bal. l. 1. D. de pactis. L. Princeps legibus, D. de legibus. L. ult. C. de transs. L. si aquam C. de servit. Dd. in c. 1. de Const. Imp. L. Si pecuniam. C. de condict. ob causam: & in l. eximperfecto, C. de testam. L. Si pœne, D. de cond. ind. L. 1. C. ad l. Falc. L. Sed & si lege, §. consuluit. D. de pet. hered.*

VI. 1. Contractibus quos rex cum subditis iniit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, † Jurisconsulti ferme omnes sentiunt, quod loquendi genus perobscurum est. Nam naturalis obligatio interdum à juris auctoribus dicitur per abusionem de eo quod fieri natura honestum est, quanquam non vere debitum, ut legata integra sine [20] detractione Falcidiæ præstare, solvere debitum quo quis [21] in pœnam creditoris erat liberatus, vicem beneficio rependere, quæ omnia cessare faciunt [22] condictionem indebiti: interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, sive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, sive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III. Ducis dubitantium capite 54 tria hæc apte distinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id est חסד, quam alii interpretes ad Prov. XX, 28. explicant

18 *Sine causa*] Temere.

19 *In regum pactis*] Nempe cum externis regibus.

20 *Detractione Falcidiæ*] Quadrantis bonorum, qui lege Falcidia concessus est heredi, si legatis exhausta sit hereditas.

21 *In pœnam creditoris*] Velut præscripti aut aqua & igni interdictum est.

22 *Condictionem indebiti*] Ut quod his nominibus præstiteris, aut solveris, repetere nequeas.

plicant פלגת חטובה [a] *abundantiam bonitatis*; quæ debentur ex jure ſtricte ſumto, משפט *judicium* Hebræis vocari; quæ ex honeſtate, *juſtitiam* צדקה, id eſt æquitatem. ἔλεον, κρίσιν, πίστιν dixit interpres Matthæi XXIII, 23. ubi πίστιν vocat quæ [23] Helleniſtis plerumque eſt δικαιοσύνη. Nam κρίσιν pro eo quod ſtricte debetur reperias etiam I. Macc. VII, 18. & 32.

2. Civiliter quoque obligari ex actu ſuo dici quis poteſt, aut eo ſenſu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, ſed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo ſenſu, ut in foro actio inde detur. Dicimus ergo ex promiſſo & contractu Regis, quem cum ſubditis iniit, naſci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipſis ſubditis: ea enim eſt promiſſorum & contractuum natura, ut ſupra oſtendimus, etiam inter Deum & hominem. [24] Quod ſi tales ſint actus qui a rege, ſed ut a quovis alio fiant, etiam [25] civiles leges in eo valebunt: ſin actus ſit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod diſcrimen a Vaſquio non ſatis obſervatum eſt. neque tamen eo minus ex utrovis actu naſcetur actio, nempe ut [26] declaretur jus creditoris, ſed coactio ſequi non poterit, ob ſtatum eorum quibuſcum negotium eſt: nam ſubditis cogere eum cui ſunt ſubditi non licet, ſed æqualibus in æquales [27] id jus eſt a natura, ſuperioribus in ſubditos etiam ex lege.

Faſi. l. V. de cond. cauſa dat. Caſtal. de Imperio, q. III. verſ. 81. Vaſq. lib. I, contr. Ill. n. 3. c. I. Bod. I, c. 8.

VII. Sed hoc quoque ſciendum eſt, poſſe ſubditis jus etiam quæſitum auferri per regem duplici modo, aut [28] in pœnam, aut ex vi ſupereminentis dominii. Sed ut id fiat ex vi ſupereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde, ut ſi fieri poteſt compenſatio fiat ei qui ſuum amiſit, ex communi. Hoc ergo ſicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promiſſo aut contractu quæritur.

Vaſq. lib. I, cont. ill. c. 5. in pr. & l. I, Sarq. contr. Caſtr. lib. I, conſ. 229.

VIII. Neque ullo modo hic admittenda eſt diſtinctio quam adferunt nonnulli, juris quæſiti ex vi juris naturalis, & ejus quod

GROTII.

a *Abundantiam bonitatis*] Huc pertinent ea quæ non ob aliam cauſam fiunt quam ut liberalitas & munificentia exerceantur, ut loquitur lex I. D. de donationibus: χρηστότητος ἐκ πηγῆς φυσικῆς ὀπηδεῖ τὸ ἡμερόφρον. *Ex ubere fonte manſueti ingenii manat beneficentia*: Plutarchus Catone majore.

GRONOVII.

23 *Helleniſtis*] Iis qui Hebraica Græce reddebant & tractabant.

24 *Quod ſi tales ſint actus*] Si convenerit quidpiam regi cum cive ſuo, non ut regi, ſed ut patrifamilias, qui negotium ſuum regit.

25 *Civiles leges in eo*] Ut eorum nomine rex vel ejus procurator poſſint conveniri coram judicibus ab ipſo conſtitutis.

26 *Declaretur jus*] Vult ſubjectis eſſe jus conveniendi principis per libellum ſupplicem, & querendi ſibi non ſervari, quod rex promiſerit: ſed ſi contemnat id ille, non eſſe jus ſubjectis vi & armis cogendi eum ſervare quod promiſit.

27 *Id jus*] Nempe cogendi.

28 *In pœnam*] Si quis commiſerit, quare merito privetur illo jure.

GRO-

Digitized by Google

29 quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus eſt regis, nec hoc magis quam illud ſine cauſa tolli poteſt. Ubi enim dominium aut jus aliud alicui legitimo modo partum eſt, id ne ſine cauſa ei auferatur juris eſt naturalis. Contra, ſi rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus ſubditi. Hoc ergo differt jus ſubditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc eſt qui nulla ratione ſubditi ſunt) 30 ſupereminenti dominio nullo modo ſubeſt: nam de pœna infra videbimus: ſubditorum autem jus ei dominio ſubeſt, quatenus publica utilitas deſiderat.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falſum ſit quod quidam tradunt, contractus Regum leges eſſe. Nam 31 ex legibus nemini jus adverſus Regem naſcitur: ideo ſi eas revocet nemini facit injuriam. Peccat tamen ſi ſine juſta cauſa id faciat. At ex promiſſis 32 & contractibus jus naſcitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum, legibus ſubditi omnes. Poſſunt tamen quædam eſſe mixta ex contractibus & legibus, ut contractus 33 cum vicino rege, aut 34 cum publicano factus, qui ſimul pro lege publicatur, quatenus ei inſunt quæ ſubditis 35 obſervanda ſunt.

Bal. in l. Cæſar. D. de publicanis. Bart. in l. ſicut. D. quod cujuſque univerſitatis. Jaſ. conſ. 1. col. 4. vol. 1. & alii allegati a Vaſq. d. c. 4. n. 5.

X. [b] Veniamus ad ſucceſſores: de quibus adhibenda diſtinctio eſt, ſintne omnium ſimul bonorum heredes, ut qui regnum 36 quod in patrimonio eſt, teſtamento, vel ab inteſtato accipiunt; an ſucceſſores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut 37 ex præſcripto; ſive imitatione quadam vulgaris hereditatis, ſive aliter: an vero mixto jure ſuccedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes ſunt, quin promiſſis & contractibus teneantur dubitandum non eſt. Pro debitis enim etiam perſonalibus bona defuncti ut obligata ſint, ipſi rerum dominio coævum eſt.

XI. 1. [c] At

GROTII.

b *Veniamus ad ſucceſſores*] Vide Scriptores quibus utitur Reinkingius lib. 1, claſſe III, cap. 10.

GRONOVII.

29 *Quod venit ex lege civili*] Quaſi poſterius privato auferri a rege poſſit, non prius.

30 *Supereminenti dominio*] Et tamen eo quoque utuntur, qui naves peregrinas & neceſſitatem publicam in ſuis portibus attinent aut comprehendunt. Sed hoc poteſt excuſari tranſitu ad primævam communionem rerum, quam indulget neceſſitas.

31 *Ex legibus nemini*] Si quam legem non ſervet aut abroget rex, non poteſt eo nomine a privato in jus vocari.

32 *Et contractibus jus naſcitur*] Actio privatis ad conveniendum regem, etiam apud judices ab ipſo ſtatutos.

33 *Cum vicino rege*] Quo quod convenit, ut utriuſque ſubjecti præſtent in alterius territorio aut in mari, omnibus & ſingulis exequendum eſt.

34 *Cum publicano*] Cui portorium aut aliud vectigal locatur.

35 *Obſervanda*] Nempe in vectigalibus pendendis.

36 *Quod in patrimonio*] 1, 3, 12.

37 *Ex præſcripto*] Lege regni.

XI. 1. [c] At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt; aut partim in bona, in jus regni vero in ſolidum; quatenus obligentur, tam dignum eſt quæri, quam confuſe hactenus tractatum eſt. [d] Directe, hoc eſt ἁπλῶς, hos ſucceſſores regni, qua tales, non obligari ſatis eſt manifeſtum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime deceſſit, [38] ſed a populo, ſive ea ſucceſſio propius accedat ad jus [39] hereditatum vulgarium, ſive abſit longius: de quo diſcrimine ſupra egimus.

(a) *L. qui fundum.* §. *ſi tutor. D. pro empt. L. ab agnato. D. de curatoribus. L. 22. pactum. C. de pactis. L. Contra.* §. *ſi curator. D. de pactis.* (b) *L. item, D. de pactis. L. Præſes. C. de tranſactionibus.*

2. Sed ἁπλῶς, id eſt [e] [40] per interpoſitam civitatem, obligantur etiam tales ſucceſſores: quod ſic intelligetur. Cœtus quilibet non minus quam perſonæ ſingulares jus habet ſe obligandi per ſe, aut per [41] majorem ſui partem. Hoc jus transferre poteſt tum expreſſe, tum per conſequentiam neceſſariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. 1. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita poteſtas ad imperium recte exercendum neceſſaria eſt, ut nec ad tutelam aut curationem, ſed quatenus ejus poteſtatis natura exigit. [f] *Tutor domini loco habetur*, inquit Julianus (*a*), *cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat.* quo ſenſu & illud intelligendum quod dixit Ulpianus (*b*), [42] magiſtri ſocietatis pactum ſocietati non prodeſſe tantum, ſed & obeſſe. Neque

GROTII.

c *At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt*] Vide Aymonium editum a Frehero p. 373.

d *Directe, hoc eſt ἁπλῶς, hos ſucceſſores regni, qua tales, non obligari ſatis manifeſtum eſt*] Sic Solomo obligatus non fuit eo promiſſo, quod Semei David fecerat.

e *Per interpoſitam civitatem obligantur*] Similia vide c. 1. de ſolutionibus. Propius ad rem facit c. Abbate de ſententiis & re judicata, ubi notanda verba: *Cum tam ſupradicti avi donatio quam locorum acquiſitio promiſſorum fuerint nomine regni facta.* Vide & Treutl. parte 1. diſput VI. theſi 7. Syr. de pace religionis concl. 19.

f *Tutor domini loco habetur, inquit Julianus, cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat*] Huc pertinent ea quæ habet Camdenus parte XV. Eliſabethæ anno CIↃ IↃ XCV; & quæ Cromerus habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter ſuſcepto a Wladiſlao, lib. XXVII.

GRONOVII.

38 *Sed a populo*] Qui eam familiam & omnes ex ea orituros ſemel legit tanquam alium ex alio ſceptrum excepturos, & unicuique jus proprium dedit, perinde ac ſi omnes vivi ac præſentes fuiſſent: ita ut nemo a proximo, cui ſucceſſit, jus ſuum referat, ſed omnes a prima lectione.

39 *Hereditatum vulgarium*] 2, 7, 19.

40 *Per interpoſitam civitatem*] Nam pro defuncti principis, ut capitis ſui, debitis obligatur civitas, ut corpus ejus: quod cum tranſierit ad ſucceſſorem, & hunc pro capite acceperit, oportet hunc onera corporis non ab ſe aliena putare.

41 *Majorem ſui partem*] 2, 5, 17.

42 *Magiſtri ſocietatis*] Qui præerat ſociis exercendi vectigalis publici, velut ſcripturæ aut portoriorum decumatumve. Cicer. 2. in Verr. 71. & 74. lib. 13, epiſt. 5. & 65.

Gro-

Digitized by Google

Neque tamen, ut quidam exiſtimant (c), lex hæc [43] ad naturam [44] negotiorum geſtorum exigenda eſt, ut tum demum ratus ſit habendus actus, ſi utiliter geſtus ſit. Nam ad tales anguſtias reipublicæ imperantem redigere, ipſi reipublicæ eſſet periculoſum. Quare nec ſenſiſſe hoc credendus eſt populus cum imperium detulit. Sed quod a Romanis Imperatoribus in cauſa civitatis reſponſum eſt, [45] valere tranſactionem quam magiſtratus feciſſent [46] in re dubia, non ſi indubitate id quod deberi poſſit remiſſum ſit, idem ad noſtram de populo toto quæſtionem referri debet ac poteſt, ſed ſervata proportione.

(c) *Alph. de Caſtro l. 1. de leg. penalibus c. 5. Vaſſ. in Relec. de poteſt. Papæ. & conc. nn. 18. Th. 1, 2. q. 95. art. 3. Pan. in c. quæ in eccleſiarum. num. 14. Felin. n. 60. Turrecrem. in c. ſententia 11. q. 3. concl. 6, & 7. n. 8. & 9. Alii in c. licet, de vet. Aguirre Apol. p. 1. n. 70.*

2. Sicut ergo leges non quævis ſubditos obligant, poſſunt enim, etiam extra eas quæ jubent quod illicitum eſt, [g] eſſe quædam evidenter ſtultæ atque abſurdæ; ſic & contractus regentium ita obligant ſubditos, ſi probabilem habeant rationem, [h] quod in dubio ob regentium auctoritatem præſumi debet. Quæ diſtinctio multo eſt melior, quam illa quæ a multis afferri ſolet de exitu [47] modicæ aut immodicæ læſionis. Non enim exitus in hac re, ſed probabilis ratio rei gerendæ ſpectanda eſt: quæ ſi adſit, & populus ipſe obligabitur, ſi quo caſu ſui juris eſſe inceperit, & ſucceſſores ut populi capita. Nam & ſi quid populus liber contraxiſſet, obligaretur is qui poſtea regnum pleniſſimo jure acciperet.

3. [i] Lau-

GROTII.

g *Eſſe quædam evidenter ſtulta atque abſurda*] Ut lex Cabadis Perſarum regis apud Procopium & Agathiam. Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Juſtini II ad Choſroën, agens de iis quæ Juſtinianus Saracenis promiſiſſe videbatur: ἃ γὰρ ἰνὸς ἀνδρὸς ἴδιον, φασὶ δὴ τὸ σφῶν καὶ νόμῳ μὴ λυσιτελοῦντα, καὶ εἰ σφίσιν βασιλεὺς ὁ τὸ ἴδιον ἰσχυροποιησάμενος ἄγαν νομοθετήσας, πολιτεία καταδικασθήσεται σφῶν· *Non enim ex unius hominis conſuetudine, aut etiam lege non utili, etiamſi Imperator ſit qui novam talem firmaverit, aut lege ſanxerit, reſpublica unquam condemnabitur.*

h *Quod in dubio ob regentium auctoritatem præſumi debet*] Sidonius lib. v. epiſtola XVII. *Quicquid ſponderit princeps, ſemper redhibet principatus.* Vide Ambroſium in laudibus Theodoſii; Symmachum lib. IV, epiſt. 7, & 19. lib. V, 37. Conc. Toletanum V, c. 6. C. cæterum de donationibus, debita Juſtiniani, qui ex magnum reliquerat, a Juſtino imperii ſucceſſore perſoluta narrat Corippus lib. II.

GRONOVII.

43 *Ad naturam negotiorum*] Non ſtricte accipienda, ut ſit in impenſis a negotiorum geſtore factis.

44 *Negotiorum geſtorum*] Actionis contrariæ, quam qui ſe ultro negotiis aut litibus alienis obtulit, negotiorum geſtor habet, & ea præſtatur indemnis duntaxat in eo, quod communi hominum judicio utiliter geſſit.

45 *Valere tranſactionem*] Remiſſionem debiti.

46 *In re dubia*] Etiamſi ambiguum ſit, poſſitne illud debitum omne obtineri, an eo carendum ſit, ſive ob actionis, ſive ob debentis infirmitatem.

47 *Modica aut immodica*] Ut contractus principis, tanquam populi, obliget ſucceſſorem, ſi non eo nimis imperium gravetur: contrario caſu non obliget.

3. [i] Laudatur Cæſar Titus hoc nomine, quod beneficia a ſuperioribus conceſſa a ſe peti paſſus non eſt, cum Tiberius, & eum ſecuti, non aliter rata habuiſſent ſuperiorum beneficia, niſi eadem iiſdem & ipſi dediſſent. Titi exemplum ſecutus Imperator optimus Nerva in Edicto quod [k 48] apud Plinium exſtat ſic ait: *Nolo exiſtimet quiſquam quæ alio Principe vel privatim vel publice eſt conſecutus, id eo ſaltem a me reſcindi, ut potius mihi debeat ſi illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius inſtauratis eget precibus.* At vero de Vitellio cum narraſſet Tacitus eum, nulla poſterum cura, laceraſſe imperium, vulgo [49] ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibuſdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud ſapientes caſſa habebantur,* [l] *quæ neque dari neque accipi, ſalva republica, poterant.* Hiſt. III.

4. Illud hic addendum eſt, ſi quo caſu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquod, ſed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus [50] in extenſione ad illum caſum

GROTII.

i *Laudatur Cæſar Titus hoc nomine*] Hiſtoria apud Suetonium c. 8. apud Xiphilinum ex Dione, & apud Victorem. Simile c. Juſtitiæ cauſa XXV, quæſt. 1. Gail. obſ. II. LX, 15. Vide & Radevici hiſtoriam. Gunterus Ligurinus lib. V.

Neve ſecuturi factum ſubvertere reges
Aut revocare queant, regali rata ſigillo
Argumenta Duci, monumentaque certa reliquet.

Et libro VIII.

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Ut quicunque bona priſcorum munera regum
Hactenus iſta fide poſſederat, idque probare
Legitimis poterat vel demonſtrare tabellis,
Principis aſſenſu titulo gaviſus eodem
Nunc quoque poſſideat.

k *Apud Plinium*] X, Epiſt. 66.

l *Quæ neque dari neque accipi, ſalva republica, poterant*] Laudat & applicat Mariana ad immenſam munificentiam Friderici Regis Neapolitani XXIV, 16. A Nerone donata etiam ab emtoribus repetiit Galba, relicta decima. Tacitus hiſtoriarum I. & Plutarchus. Pertinax etiam a libertis ea exegit quæ ſub ſpecie venditionis, Commodo Principe, lucrifecerant. Baſilius Macedo Imperator repetiit quæ Michaël Imperator elargitus fuerat. Zonaras de eo: ἐψήφισο παρὰ πάντων τὰς ἐξ ὠνῆς χρήματα λαβόντας ἰδίᾳ λαβεῖν, ἀποδοῦναι ταῦτα, ἃ τότε δὴ μετρίοις ἦσαν· *Communi conſenſu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex cauſa accepiſſent, partim totas, partim dimidium redderent.* Vide eundem Iſaacio Comneno. De donationibus Ludovici XI vide Serranum Carolo VIII. De ejuſdem donationibus, etiam quæ Eccleſiis factæ, non ſervatis, Philippum Cominæum lib. IX. Marianam vero de donationibus quas Aragoniæ rex Ramirus fecerat, reſciſſis, libro X, c. 16. de Iſabellæ donationibus reſciſſis per ipſam XXVI, 11. Cromerum de Caſimiri regis Poloniæ teſtamento partim probato, partim improbato, XII.

GRONOVII.

48 *Apud Plinium*] Lib. 10. poſt epiſt. 66.

49 *Ad magnitudinem*] Avide accipiente quæ ille prodige donaret.

50 *In extenſione ad illum caſum*] Interpretatione productus & applicitus ad hunc eventum.

Gro-

ſum cenſendus fuiſſet injuſtus & illicitus, tunc [51] non tam revocari eum contractum poſſe, [m] quam declarari eum non ultra obligare, quaſi factum ſub conditione ſine qua juſte fieri non potuit.

5. Quæ de contractibus diximus, eadem intelligenda ſunt [n] de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam ſecundum leges rex alienare bono publico poſſit. Nam hic quoque ſimilis adhibenda eſt diſtinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio.

6. At ſi contractus ad regni ejuſve partis aut patrimonii regalis, quatenus id Regi permiſſum non eſt, alienationem pertineant, non valebunt, ut facti de re aliena. Tantundem erit in [52] regnis reſtrictis, ſi quam materiam, aut actuum genus populus a poteſtate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant, populi per ſe, aut per eos qui [53] populum legitime referunt, conſenſus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione [54] ſupra diximus intelligi poteſt. Quibus diſtinctionibus adhibitis facile judicari poterit, juſtæ an injuſtæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exſolvere recuſarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud † Bodinum videre eſt.

XIII. Illud quoque [o] à multis traditum, beneficia Principum, quæ liberaliter ſunt conceſſa, ſemper poſſe revocari, ſine diſtinctione transmittendum non eſt. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de ſuo facit, & quæ, niſi adſit [55] precarii clauſula, vim habent perfectæ donationis. [p] Hæc revocari non poſſunt, [56] niſi quod ſubditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam cum compenſatione ſi fieri poteſt. Sunt alia quæ [57] vinculum dun-

Lib. 1. c. 8. §. Neque enim.

† *Curt. Jun. conſ. 138. n. 4. conſ. 157. n. 18. Cravetta de ant. tem. 2. p. 1. partis princ. n. 38. Bell. in ſpec. prin. rubr. 26. Ant. Gabr. lib. 1. tit. de jure quæſ. non tollendo conc. 6. n. 20. & concl. 7.*

GROTII.

m *Quam declarari eum non ultra obligare*] C. Suggeſtum eſt de decimis. Exemplum in Actis Alfonſi & Sanctii apud Marianam lib. XII, c. ultimo: apud Camdenum dicto anno CIↃ IↃ XCV. & anno CIↃ IↃ XCVII. in controverſia Hanſeatica.

n *De alienatione*] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ tomo III.

o *A multis traditum*] Vide citatos per Reinkingum libro II, claſſe II, cap. 8. num. 26. & ſequentibus.

p *Hæc revocari non poſſunt*] Vide Affictum deciſ. CXXVIII. num. 10.

GRONOVII.

51 *Non tam revocari*] Non neceſſe eſſe, ut ſolenniter reſcindatur, ſed ſufficit teſtari & ſignificare principem ſe eo non teneri.

52 *Regnis reſtrictis*] Quæ non pleno jure tenentur, ſed certis legibus.

53 *Populum legitime referunt*] Ordines vel Status.

54 *Supra*] 2, 6.

55 *Precarii clauſula*] Ut tamdiu valeant, quamdiu non fuerit aliter conſtitutum.

56 *Niſi quod ſubditos attinet*] Quando ſubjectis conceſſa ſunt, ob crimen rebellionis aut ſeditionem ſimileve delictum, aut ſi ea reipublicæ detrimento eſſe cœperint: & rum tamen pro jure quæſito, quod aufertur aliquid par illis reſtituendum.

57 *Vinculum legis demunt ſine*] In quibus ſimpliciter conceditur, quod alicui civitati vel corpori collegiove aut familiæ vel perſonæ profuturum eſt, nulla mentione pacti cum illis initi, præter legem omnes obligantem.

GRO-

duntaxat legis demunt ſine ullo contractu. Et hæc ſunt revocabilia. Quia ſicut lex ſublata univerſaliter repoſi univerſaliter ſemper poteſt, ita & particulariter ſublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæſitum eſt adverſus legis auctorem.

XIV. Contractibus vero eorum, qui ſine jure imperium invaſerunt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verſo tamen tenebuntur, id eſt quatenus locupletiores facti ſunt.

CAPUT XV.

De federibus ac ſponſionibus.

I. *Publica conventiones quæ.*
II. *Dividuntur in fœdera, ſponſiones, pactiones alias.*
III. *Fœderum & ſponſionum diſcrimen, & in quid ſponſiones obligent.*
IV. *Rejecta diviſio fœderum quam Menippus fecit.*
V. *Fœderum diviſio in ea quæ idem ſtatuunt cum jure naturæ: & unde id natum.*
VI. *Et ea quæ aliquid adjiciunt: quæ ſunt æqualia;*
VII. *Aut inæqualia, quæ rurſum dividuntur.*
VIII. *Fœdera cum his qui alieni ſunt a vera religione licita eſſe jure naturæ:*
IX. *Nec univerſaliter prohiberi lege Hebræa;*
X. *Nec Chriſtiana.*
XI. *Cautiones circa talia fœdera.*
XII. *Chriſtianos omnes obligatos ad fœdus ineundum adverſus hoſtes Chriſtianiſmi.*
XIII. *Si plures fœderatorum bellum gerant, cui potius opem ferri oporteat, diſtinctionibus explicatur.*
XIV. *An tacite renovatum cenſeatur fœdus.*
XV. *An partis alterius perfidia alteram liberet.*
XVI. *In quid teneantur ſponſores ſi ſponſio improbetur, ubi de Caudina ſponſione.*
XVII. *An ſponſio non improbata obliget ex notitia & ſilentio, diſtinctionibus explicatur, ubi de ſponſione Luctatiana.*

L. Conventionum. D. de pactis.

I. CONventiones Ulpianus diviſit in publicas & privatas: & publicam expoſuit non ut quidam putant definitione, ſed exemplis additis, *quæ fit per pacem*, quod primum exemplum eſt: *quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur*; quod ſecundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ niſi [1] jure imperii majoris [2] aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt

GRONOVII.

1 *Jure imperii majoris*] Ab ipſo principe vel populo.

2 *Aut minoris*] A legatis utrorumque vel præfectis ſummæ rei.

Gro-

Digitized by Google

ferunt non tantum a contractibus privatorum, sed & a contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque istis belli causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo postquam de conventionibus generaliter a nobis tractata sunt satis multa, quædam addenda sunt quæ ad excellentiorem hanc speciem pertineant.

II. Publicas has conventiones, quas Græci συνθήκας vocant, dividere possumus in fœdera, sponsiones, pactiones alias.

III. 1. De fœderum & sponsionum discrimine adiri potest [3] Livius libro IX. ubi recte nos docet fœdera esse quæ fiunt jussu summæ potestatis, & in quibus ipse populus iræ divinæ obstringitur si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi [4] per fetiales solebant addito [5] patre patrato. Sponsio autem est, ubi hi qui a potestate summa mandatum ejus rei non habent [6] aliquid promittunt, quod illam proprie tangit. Apud Salustium legimus: *Senatus uti par erat decrevit, suo atque populi injussu nullum potuisse fœdus fieri.* Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, societatem fecerat: at postea Carthaginem misit ad fœdus ex societate faciendum. *Lib.* XXIV. Quare [a] quod apud Senecam patrem est: *Imperator fœdus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & fœdere continetur:* ad [7] antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant. At [b] in regnis, regum est fœdus facere. Euripides Supplicibus:

τόνδε δ' ὀμόσαι χρεὼν
Ἄδραστον. ὅστις κύριος τύραννος ὢν
Πασης ὑπὲρ γῆς Δαναΐδων ὁρκωμοτῶν.
Adrastum hunc opus
Jurare: namque is jus habet regni potens
Ut civitatem fœdere obstringat suo.

Legen-

GROTII.

a *Quod apud Senecam patrem est*] Contr. IV, 29.

b *In regno, regum est fœdus facere*] Vide quæ infra lib. III, c. XX, §. 11. & sequentibus. Servius ad illud II. Æneidos:

Servataque servet
Troja fidem;

Quia quod rex promittit videtur respublica promittere. Et ubi Æneas singulari certamine pugnaturus prius cum Latino fœdus facit; *Turnum*, ait, *non induxit jurantem, quia præsente rege non habet potestatem.*

GRONOVII.

3 *Livius libro LX.*] c. 9.

4 *Per fetiales*] Sacerdotes Deæ Fidei, qui ante omnia fidem publicam in fœderibus & belli causis examinatis, rebus repetundis & bellis dicendis curabant, Liv. 4, 30.

5 *Patre patrato*] Primo fecialium, qui omnium nomine loquebatur in rebus repetendis ac bello indicendo, Liv. 1, 32.

6 *Aliquid promittunt*] Et pollicentur se operam daturos atque effecturos, ut ille populus vel princeps, pro quo promittunt, id ratum habeat.

7 *Antiquos eos*] Qui Imperatores fuerant liberæ reipublicæ ante Cæsares,

Gro-

Digitized by Google

Legendum enim ibi, ut diximus, ἐχαλοιμεῖν, non ἐχαστοιμεῖ.

2. Sicut autem magiſtratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod [4] pro Romanis eſt adverſus Gallos Senonas: nam major pars populi erat apud [5] Dictatorem Camillum. [6] bifariam autem, ut apud Gellium eſt, cum populo agi non poteſt.

3. Sed ubi [7] qui jus populi non habent, de eo quod populi eſt ſpoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc caſu ſponſores fidem liberaſſe, ſi operam omnem dediſſent ut id quod ſpoponderunt fieret, ſecundum ea quæ de promiſſo tertii facto [c 8] ſupra diximus: ſed negotii hujus, [9] cui contractus ineſt, natura obligationem [10] multo ſtrictiorem deſiderat. Nam qui contrahendo aliquid de ſuo dat, aut promittit, is viciſſim præſtari reipſa ſibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni [11] promiſſiones repudiat, promiſſio tamen [12] ratam rem haberi ad id quod intereſt obſtringit.

IV. Fœdera Menippus regis Antiochi ad Romanos legatus, *Lib.* XXXIV. referente [d] Livio, magis ex uſu ſuo quam ex præſcripto artis ita diviſit, ut diceret tria eſſe eorum fœderum, quæ inter ſe paciſcerentur reges civitateſque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari cum vellet, victoris eſſe arbitrium: alterum, cum [13] pares bello æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirent. tunc repeti reddique per conventionem res, & ſi quarum turbata

GROTII.

c *Supra diximus*] Hoc lib. c. XI, §. XXII.

d *Livio*] Adde Diodorum Siculum Exc. leg. IV.

GRONOVII.

4 *Pro Romanis adverſus*] Non hoc purgat Romanos, ſed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars eum circumſtabat, antequam dictator diceretur, quum tamen nihil jure agere ſe poſſe cenſuit.

5 *Dictatorem Camillum*] M. Furium, qui ab exſilio revocatus Dictatorque dictus cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob diſceſſum ſtipulati erant, penſantibus, & id pactum pro nullo habuit, Liv. 5. 46. & 49. Flor. 1. 15, & 22.

6 *Bifariam cum populo*] Gellius 13, 15. *non poſſunt eodem tempore diverſis locis, vel a diverſis magiſtratibus haberi comitia.* Livius 7, 16. *Ne quis populum ſe vocaret, capite ſanxerunt.*

7 *Qui jus populi non*] Qui a populo non acceperunt poteſtatem ipſum obligandi.

8 *Supra diximus*] 2, 11, 22.

9 *Cui contractus*] Quod non eſt nudum promiſſum, vel actus beneficus merus, ſed actus cum obligatione, qui dicitur contractus 2, 12, 1.

10 *Multo ſtrictiorem*] Ut aliquid amplius debeant ſponſores, nempe uti ſe ſiſtant aut dedantur iis quibus ſpoponderunt, uti duces in fœdere Samnitico & Numantino.

11 *Promiſſiones repudiat*] Declarat irritas §. 2. Inſt. de inutil. ſtipul.

12 *Rem ratam haberi*] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inſt. de Satiſd. l. 2. D. rem ratam haberi.

13 *Pares bello*] Dum neutra pars ſuperior aut inferior eſt altera: quamdiu nondum eſt inclinatus ſtatus belli.

GRO-

bata bello poſſeſſio ſit, eas aut [14] ex formula juris antiqui, aut [15] ex partis utriuſque commodo componi: tertium eſſe genus, cum qui hoſtes nunquam fuerint ad amicitiam ſociali federe inter ſe jungendam coëant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. 1. At nobis accuratius inſtituenda partitio eſt, ut primum dicamus federa alia idem conſtituere, quod juris eſt naturalis, alia aliquid ei adjicere. Prioris generis federa non tantum fieri ſolent inter hoſtes qui a bello diſcedunt, ſed olim & fiebant ſæpe, & aliquo modo erant neceſſaria inter eos qui ante nihil contraxiſſent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam eſſe a natura, ac proinde nefas eſſe alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rurſus aliquo poſt diluvium tempore malis moribus eſſet obliterata, [e] ita ut latrocinari & prædas agere in externos nullo bello indicto, pro licito haberetur: quod [16] Σκυθισμὸν vocat Epiphanius.

2. Hinc illa [f] apud Homerum, an prædones eſtis? [17] amica interrogatio, [g] cujus & Thucydides meminit, & in [18] Solonis lege veteri collegia ἐπὶ λῃστείαν ἐρχομένων· quippe, ut Juſtinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud

L. ult. D. de collegiis. Lib. XLIII.

GROTII.

e *Ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur*] Cæſar de Germanis: *Latrocinia nullam habent infamiam quæ extra fines cujuſque civitatis fiunt.* Accedit teſtis Tacitus de moribus Germaniæ, & Saxo libro XIV, & alibi. Idem de Tyrrhenis ſcriptum eſt Servio ad VIII. & X. Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. Diodoro Siculo de Lulitanis: quicum Plutarchus conſentit Mario: τὸ λῃστεύειν ἅπαν τότε τῆς Ἰβηρίας ἀχὶ κάλλιστον ἐγκλήμων· *ad id tempus Hiſpanis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* Simile eſt quod Judæi damnum datum ei qui nec Judæus ſit, nec Judæis federatus, ſarciendum negant.

f *Apud Homerum*] Odyſſeæ γ. ubi Scholiaſtes οὐκ ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ' εὔδοξον· *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, ſed inſuper glorioſum ducebatur.*

g *Cujus & Thucydides meminit*] Libro I. additque οὐκ ἰχνοῦς πω αἰσχύνην τούτῳ τῷ ἔργῳ, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον· *nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.*

GRONOVII.

14 *Ex formula juris antiqui*] Prout olim conventum erat, aut res ſeſe habebat ante bellum: ut reſtituantur in ſtatum quo fuerant, antequam turbæ inciderent.

15 *Ex partis utriuſque*] Ut habeantur eo modo, qui dum paciſcuntur, optimus viſus eſt, Juſtin. 8, 4.

16 Σκυθισμὸν] Quod Scythæ plerique morem eum vagandi & invadendi aliena retinuiſſent, quum aliis gentibus jam placuiſſet vita cultior.

17 *Amica interrogatio*] Quæ fit & accipitur ſine offenſa ejus, qui interrogatur.

18 *Solonis lege*] Longe aliter de verbis Solonis, quæ extant l. ult. D. de Collegiis & corporibus, Salmaſius ad jus Attic. & Romanum. Legit enim ἢ παστλείων κοινωνοὶ ἢ ἐμπορείων.

GRO-

illud [19] in Romano jure, ut ſi cum gente aliqua neque amicitiam, neque hoſpitium, neque fedus amicitiæ cauſa factum habeatur, hi hoſtes quidem non ſint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus ſervus fiat. idemque ſit, ſi quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque caſu [20] poſtliminium detur. Sic Corcyrenſes olim ante belli Peloponneſiaci tempora hoſtes Athenienſium non erant, ſed nec pacem cum illis nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem apparet. De Boccho Salluſtius: *nobis neque bello neque pace cognitus.* Hinc in barbaros prædam exercere laudatum Ariſtoteli, & ipſa [21] vox hoſtis veteri Latio nihil niſi externum ſignificabat.

3. Sub hoc genere comprehendo & fœdera quibus cavetur, ut utrinque jus hoſpitii, ut jus commercii ſit, quatenus iſta [22] ſub jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Utitur hoc diſcrimine Arco, in oratione ad Achæos apud Livium, ubi non de ſocietate ait quæri, ſed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne ſervis Macedonum apud ſe perfugium eſſet. Hoc genus totum conventionum Græci ſtricte εἰρήνην vocant, & opponunt σπονδαῖς, ut tum alibi videre eſt, tum in oratione Andocidis de pace cum Lacedæmoniis.

Liv. lib. XLI.

VI. 1. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales ſunt, aut inæquales. [h] Æquales ſunt quæ utrimque eodem modo ſe habent αἱ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Iſocrates in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet:

Nec mihi regna peto, paribus ſed legibus ambas
Invictas gentes æterna in fœdera mittam.

Græci iſtas vocant modo [23] συνθήκας ſimpliciter, modo [24] συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum & Xenophontem videre eſt: [25] has magis proprie σπονδὰς, & quatenus minus dignos reſpiciunt [26] προστάγματα, aut συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων, quas Demoſthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait

GROTII.

h *Æquales ſunt*] Sic Plinius Parthos ait cum Scythis ex æquo degere. Pompejus apud Lucanum de eadem Parthorum gente:

——— *Solus*
Ex æquo me Parthus adit.

GRONOVII.

19 *In Romano jure*] L. 5. §. 2. D. Capt. & poſt. rev.

20 *Poſtliminium*] Ut liber ſit ac ſui juris, perinde ac ſi captivus ex hoſtium cuſtodia evaſiſſet.

21 *Vox hoſtis*] Cicero 1. offic. 12.

22 *Sub jure naturali*] Nec ulterius porriguntur, neque adjiciunt aliquid juri naturali 2, 2, 13.

23 Συνθήκας] Compoſitiones.

24 Συνθήκας ὅτι ἴσῃ] Compoſitiones pari & æqua lege.

25 *Has magis proprie*] Inæquales.

26 Προστάγματα] Juſtinus *legem parendi dicere* 2, 3. *legem pacis ſtatuere* 9, 5.

GRO-

Digitized by Google

ait his qui libertatem amant, quia ad ſervitutem accedant proxime.

2. Utriuſque modi federa [27] aut pacis aut [28] ſocietatis alicujus fiunt cauſa. Æqualia pacis, ut quæ de reſtituendis captivis, rebus captis, & [29] ad ſecuritatem conveniri ſolent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & conſectaneis. Æqualia ſocietatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ eſſe poſſunt, puta utrinque [30] ne vectigal ullum ſolvatur, quod in vetere erat federe Romanorum [31] & Carthaginienſium, excepto eo quod [32] ſcribæ & [33] præconi dabatur, aut ne majus ſolvatur quam in præſens, aut ad certam quantitatem.

3. Sic & in bellica ſocietate ut auxilia præſtentur paria equitum, peditum, navium, ſive ad omne bellum quod Græci [i] *ξυμμαχίαν* vocant, & explicat Thucydides *τὰς αὐτὰς ἐχθρὰς καὶ φίλας νομίζειν, eoſdem hoſtes & amicos habere*: quod & apud Livium ſæpe reperias, ſive [34] ad tuendos fines duntaxat, quod *ἐπιμαχίαν*, ſive ad certum bellum, aut in certos hoſtes, aut in omnes quidem, ſed exceptis ſociis, ut in federe inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium eſt: quomodo & Rhodii Antigono & Demetrio per fedus auxilia promiſerunt in hoſtes quoſvis, excepto Ptolemæo. Poteſt, ut diximus, æquale fedus & ad res alias pertinere, [k] ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne ſubditos alterius alter defendat, ne iter alterius hoſti præbeat. *Plut. De mario.*

VII. 1. Ex æqualibus qualia ſint inæqualia facile eſt intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut ſi quis auxilia promittat [35] nec reſtipuletur, [36] aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Iſocrates dicto Panegyrico loquitur, [37] *τὰ τὰς ἐπιζημίας ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον*, ſunt ea quæ diximus *προσάγμα-*

τα

GROTII.

i *Ξυμμαχίαν vocant*] Veteres *ἐμμαχίαν*. Zoſimus lib. v.

k *Ut ne in confinio alterius alter arces habeat*] Exemplum vide apud Procopium Perſicorum 1.

GRUNOVII.

27 *Aut pacis*] Ut ceſſent hoſtilia.

28 *Societatis*] Ut præſtentur auxilia mutua.

29 *Ad ſecuritatem*] Ut tuto liceat altrinſecus verſari.

30 *Ne vectigal*] Tale Romanorum & Maſſilienſium. Juſtin. 43, 5.

31 *Et Carthaginienſium*] Quod paulo poſt ejectos reges factum eſt. Polyb. 3, 22.

32 *Scribæ*] Qui in portu annotabat, quæ naves, quas merces adveherent.

33 *Præconi*] Qui proclamabat venales merces: quod præconium vocat Cato de r. r.

34 *Ad tuendos fines*] *Guarantie*, ut Athenienſium & Corcyræorum.

35 *Nec reſtipuletur*] Nec caveat eadem redgi ſibi, ſi quo caſu oppugnetur.

36 *Aut majora*] Ut præſtet aliquid pro majoribus viribus potentior, quod alter non præſtet.

37 *Τὰ τὰς ἐπιζημίας*] In quibus altera pars plus æquo deprimitur.

τα aut ἐπιτάγματα vocari. Et hæc ipſa aut cum imminutione ſunt imperii, aut ſine ejus imminutione.

2. Cum imminutione imperii, ut in ſecundo fœdere Carthaginienſium cum Romanis, ne cui Carthaginienſes bellum facerent, injuſſu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκοοι ἔτι ποιοῦσι, *Carthaginienſes Romanis ex fœdere morem gerebant.* Poteſt addi huic generi [38] deditio conditionata, niſi quod illa non imminutionem, ſed [39] tranſlationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem fœderis nomine & alibi Livius appellat, ut libro IX. *Teates Apuli impetraverunt ut fœdus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, ſed ut in ditione populi Romani eſſent.*

3. Sine imminutione imperii onera aut tranſitoria ſunt, aut manentia. Tranſitoria, [40] de ſolvendo ſtipendio, de [41] mœnibus diruendis, [42] ut locis quibuſdam decedatur; ut dentur [43] obſides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac [44] majeſtate comiter colenda, cujus fœderis quæ ſit vis [45] alibi diximus. Huic proximum eſt ut [46] hoſtes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum ſit, per fines tranſitus commeatuſve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conſcribere liceat: ne ſocios oppugnare: ne commeatu hoſtes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut fœdera prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre eſt.

4. Solent autem fœdera inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus cenſebat, ſed & inter potentiores & impotentiores, etiam qui bello inter ſe experti non ſunt.

VIII. De fœderibus frequens eſt quæſtio, licitene ineantur cum his qui a vera Religione alieni ſunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. Nam id jus ita omnibus hominibus commune eſt, ut Religionis diſcrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæſtionem tractant [1] non

38 *Deditio conditionata*] Sub deditione & juribus quibuſdam reſervatis.

39 *Tranſlationem imperii*] Ab eo, qui ſe dedit, ad eum cui deditur 2, 5. 31.

40 *De ſolvendo ſtipendio*] Ut quod pro hac expéditione militi debetur, dependatur. Liv. 5, 27. lib. 8, 36. lib. 9, 42. lib. 10, 5.

41 *Mœnibus diruendis*] Liv. 34, 17.

42 *Ut locis quibuſdam*] Liv. 8, 11. lib. 27, 45. lib. 37, 45.

43 *Obſides, elephanti, naves*] Liv. 30, 37. lib. 38, 38.

44 *Majeſtate comiter*] Liv. 38, 11. Cic. pro Balb. 16.

45 *Alibi*] 1, 3. 21.

46 *Hoſtes & amici*] Liv. 38, 11.

GRO-

Digitized by Google

[1] non Theologi tantum, sed & Jurisconsultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus. *Th.* 2, 2. q. 10. art. 10. *Oldr. conf.* 71. *Decis.* 111. *conf.* 20.

IX. 1. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fedus, [47] non nocendi causa, cum alienis a Religione contrahere ante Mosis legem licuit. Exemplum est in federe Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, quando non satis constat eum fuisse idololatram. Neque id lex per Mosem data mutavit. Exemplo sint Ægyptii, haud dubie tunc idololatræ. Hos tamen aversari vetantur Hebræi. Excipiendi sunt [48] populi septem divina sententia damnati, cujus sententiæ exsecutores erant delegati Israelitæ. nam his in idololatria perstantibus, & imperium detrectantibus, parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi sunt Amalecitæ. *Gen.* XXXI, 44. *Deuteron.* XXIII, 7. *Deut.* VII, 1. *Deut.* XXV, 17.

2. Federa quoque [49] commerciorum, & quæ his similia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obstet. Et exempla habemus federum, quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum in sacra historia dici fedus hoc a Solomone factum juxta sapientiam quam Deus ei dederat. *II Sam.* V, 11. *I Reg.* V, 12.

3. Lex quidem Mosis specialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾶν τὸν πλησίον: præterea [50] peculiaris victus & morum ratio Judæis præscripta familiarem cum hominibus cæteris consuetudinem vix patiebatur. At hinc non sequitur aut benefacere extraneis non licuisse, aut etiam laudabile id non esse, quod male inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio: unde illud Juvenalis de Judæis: *Levit.* XIX, 8. *Deuter.* XXII, 1, 4.

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

quo loco exemplum [51] monstrandæ viæ minime molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero dicit & Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, adversus omnes alios hostile odium.* Sic in novi federis historia legimus, sæpe non solitos Judæos convivere [52] συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι *Off.* I. *De benef.* VI, 34. *Hist.* V.

GRATII.

1 *Non Theologi tantum*] Puta Antoninus, Cajetanus, Toletus, Molina, Valdesius, Malderus.

GRONOVII.

47 *Non nocendi*] De non invadendis finibus, & ut sit utriusque populi civibus in alterius terris securitas.

48 *Populi septem*] I, 2. 2.

49 *Commerciorum*] Ut liceat navigare; & merces hinc inde transportare.

50 *Peculiaris victus*] Quod jussi erant tot vulgaribus aliorum cibis abstinere, ut immundis.

51 *Monstrandæ viæ*] Ut sit nemini non Judæo promiscuum aliquod aut tralatitium officium facere, licet id non magis gravet, quam si digito monstres viam prætereunti.

52 *Συγχρῆσθαι*] Uti familiaribus, una cibum capere, jungi & conglutinari, coire & consuescere.

Digitized by Google

προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo Judæis objiciebat, ὅτι μὴ παρεδέχοντο τὰς ἄλλας προκατειλημμένας δόξας περὶ Θεῶν, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις· *non admitti ab eis qui de Deo ſentirent alia, nec quicquam ipſis commune eſſe cum his qui inſtitutis differrent:* Amici Antiochi apud Diodorum Judæos accuſant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας καὶ πολιμίους ὑπολαμβάνειν πάντας· *ſolos ex omnibus populis inſociabiles eſſe extraneis, ita ut cæteros pro hoſtibus ducant.* Sequitur de iiſdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν· *cum nulla gente alia menſam habere communem, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπία *odium humani generis.* Et apud Philoſtratum, Tyanenſis de Judæis: οἳ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα· *vitæ genus adeo ſecretum ab humano commercio repererunt, ut ne menſam quidem cum aliis communem habeant.* Sicut & paſſim Judæis apud Joſephum objicitur, τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, *inſociabilis vivendi ratio.*

4. At hunc non eſſe legis ſenſum Chriſtus nos docuit exemplo ſuo, cum a Samaritide femina aquam accipere non recuſavit, legis ubique obſervantiſſimus. Sed & olim David apud populos irreligioſos perfugium ſibi quæſiverat, nuſquam eo nomine reprehenſus. Apud Joſephum Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὲν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν· *non ſumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos.*

Ant. VIII. 2.

5. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos ſupra diximus, ſed inſuper Ammonitæ & Moabitæ, de quibus ſcriptum eſt Deut. XXIII, 6. *Non quæres proſperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis [53] fœdera benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam ſententia eſt, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe [54] jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. II, 19: neque Jephthes arma in eos movit, niſi poſt tentatas æquæ pacis vias, neque David niſi atrocibus injuriis laceſſitus. De ſocietate bellica quæſtio ſupereſt.

Jud. XI, 16. *1 Sam.* X.

6. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuiſſe cum profanis

53 *Fœdera benefica*] Quæ non modo ſecuritatem, ſed etiam mutua officia & honores præſtant inimicis.

54 *Jus belli*] Ut liceat eos nihil lædentes bello laceſſere.

Gro-

Digitized by Google

fanis gentibus, exemplo apparet [m] Abrahami, impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Moſis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus ſenſiſſe [n] [55] Aſſmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religioſa ſabbathi obſervatione, [56] permiſſa ſola ſui tutela, non alio armorum uſu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fœdus pepigere, approbantibus ſacerdotibus & populo: imo & pro eorum ſalute ſacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, cauſas habent peculiares.

7. Nam ſi quos reges aut populos, extra eos qui in lege expreſſi erant, exoſos ſibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus ſignificaſſet, eorum tutelam ſuſcipere aut cum iis arma ſociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet Prophetæ [o] ad Joſaphatum de rege Iſraelis: *Tene improbo opitulari, & eos diligere [p] qui Deum oderunt? At ob hoc ipſum exarſit in te Dei ira.* Nam infelicem belli exitum Micheas propheta jam ante prædixerat. Et alterius prophetæ ad Amaſiam: *Ne ito tecum exercitus Iſraëlitarum: nam non adeſt Deus Iſraëlitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura federis, ſed ex perſonæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus eſt Joſaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii cauſa ſocietatem iniiſſet cum Ochozia rege Iſraelitarum, ſimilem ei, quam David & Solomo inierant cum Hiramo, quos eo nomine partim non reprehenſos,

II Paralip. XIX, 2.

II Paralip. XXV, 7.

II Paralip. XX, 37.

GROTII.

m *Abrahami*] Idem cum Eſcole & Anero fœdus fecit. Sic & David cum Achi & Naaſo, Solomon cum Ægyptiis, Aſa cum Benadado.

n *Aſſmonæos legis & peritos & reverentes admodum*] Laus eorum eſt in Thargumo Chaldaico, in libris Maccabaicis, in epiſtola ad Hebræos. Horum exemplum ſecuti Imperatores & reges Chriſtiani fœdera aut cum non Chriſtianis, aut cum non ſane Chriſtianis fecere, Conſtantinus cum Gothis & Vandalis, Juſtinianus cum Longobardis: cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Sueyis, Vandalis Theodoſius, Honorius, Leo, Heraclius, Baſilius, Iſaacius Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hiſpaniæ Alfonſus Hiſpalenſis, Ramirus, Alfonſus Caſtus, Sanctius Caſtellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonſus Caſtellæ rex prudentiſſimus: cum Tartaris Rodolphus Habspurgenſis. Adi Johannem de Carthagena libro III, c. 1. de jure belli Romani Pontificis, c. 1. Julius II. Pontifex Turcis uſus.

o *Ad Joſaphatum*] Joſephus: ἐπῃτιᾶτο δ' αὐτὸν Ἀχαάβου συμμαχίαν ἀνθρώπου ἀσεβοῦς καὶ πονηροῦ· *accuſabat eum ſocietatis inita cum Achabo homine impio ac ſcelerato.*

p *Qui Deum oderunt*] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti ſcripſit, οὐκ ὅσιον θεῷ τὸν ἐχθρὸν τοῦ θεοῦ συμμαχεῖν· *fas non eſſe ſocialia arma jungere cum eo qui Dei ſit hoſtis.* Zonaras.

GRONOVII.

[55] *Aſſmonæos*] 1, 4. 7.

[56] *Permiſſa ſola ſui*] Ut ſabbato liceret tantummodo hoſtem aggreſſum repellere, non ultro aggredi, quamvis occaſio & ſpes victoriæ præſens appareat.

II *Paral.* XVI, 2. 7. *Eſ.* VIII, 6.

ſos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egiſſe, debet ad totam ejus vitam referri, ob quam Deus ipſi omnibuſque ejus conatibus infenſus fuerit: quomodo hæc hiſtoria explicatur in libro cui nomen Conſtitutiones Clementis VI, capite XVIII.

8. Notandum & hoc, pejorem fuiſſe cauſam eorum qui [57] a Jacobo orti Deum bene cognitum deſeruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur [q] lege quæ exſtat Deut. XIII, 13.

(a) II *Paral.* XVI, 12. *Ambr. ad Rom. cap.* 3. *Auctor. imperfect. ad Matth. c.* XVI.

9. Eſt & ubi culpantur fœdera, ob [58] animi vitium unde procedebant: ita a Propheta reprehenſus Aſa, quod ad ſocietatem Syri ſe contuliſſet Deo diffiſus: quod oſtenderat cum res Deo ſacratas ad Syrum mitteret. (*a*) Sed nempe Rex idem culpatus quod in medicis ſpem poſuiſſet, non in Deo. Non ergo ex hac hiſtoria magis ſequitur, per ſe aut generaliter malum eſſe ſocietatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos conſulere. Multa enim non illicita [59] vitiat animus, ut (*b*) cenſum in Davide, (*c*) theſaurorum oſtenſionem in Ezechia. Sic (*d*) alibi fiducia in Ægyptio poſita reprehenditur, cum tamen Solomoni (*e*) cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit.

(b) II *Sam.* XXIV. (c) II *Reg.* XX, 13. (d) *Eſa.* XXXI, 1. (e) I *Reg.* III, 1.

10. Quibus & hoc addendum eſt, (*f*) Hebræos ſub ſtatu legis veteris diſertas habuiſſe promiſſiones victoriæ ſi legem obſervarent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exſtant quidem & apud Solomonem (*g*) ſententiæ non paucæ, de vitandis conſortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita ſunt, non legis præcepta: & illa ipſa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

(f) *Deuter.* XXVIII, 7. (g) *Prov.* I, 15. XIII, 20. XXII, 24. XXIV, 1.

X. 1. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: imo magis etiam favet fœderibus, quibus hi qui a Religione alieni ſunt, in cauſa juſta ſublevantur, quia beneficentiam in quoſvis homines, data occaſione, non liberam modo reliquit & laudabilem, ſed & ſub præcepto poſuit. Nam Dei exemplo, qui ſolem oriri facit bonis & malis, & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum hominum genus a beneficiis noſtris excludere. Bene Tertullianus: *Quamdiu* [60] *intra Iſraëlem erat ſacramentum, merito in ſolos fratres miſericordiam mandabat. At ubi Chriſto*

Victoria de Indis relect. I. *n.* 15. & 17. *Franc. Arius de bello n.* 192. *Cajet.* 2, 2. *q.* 40. *art.* 1. *Molin. tract.* II. *diſp.* 112. *Matthæi* V, 45.

GROTII.

q *Lege quæ exſtat Deut.* XIII, 13.] Adde exemplum Joſuæ c. XXII.

GRONOVII.

57 *A Jacobo orti*] Quales erant x. tribus revulſæ a domo Davidica per Jeroboamum, qui & idololatriæ illis auctor fuerat, ne ſi quotannis Hieroſolymam proficiſcerentur ad templum viſendum redirent ad reverentiam regum, a quibus deſciverant.

58 *Animi*] Intentionis, conſilii, propoſiti.

59 *Vitiat animus*] Quæ per ſe ſunt innoxia, ſed culpantur, quia parum pio propoſito ſuſcipiuntur.

60 *Intra Iſraëlem erat ſacramentum*] Penes ſolos Iſraëlitas fœdus & Eccleſia,

61 *Cæ-*

Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terræ, & [61] *cœpit expungi quod dictum est Oseæ: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet; exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit,* [62] *neminem excludens in miseratione sicut in vocatione.*

2. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in omnes simus benefici, præcipue tamen in religionis consortes. In Clementis constitutionibus legimus: *πᾶσιν ὲν δίκαιον διδόναι ἐξ ἰσότιμον πόνων. προτιμητέον δὲ τὰς ἁγίας· Omnibus largiendum de nostra opera: sed ita ut sanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas*, inquit Ambrosius, *fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum operaris circa domesticos fidei.* Simile est illud Aristotelis: *ὁ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν· Neque enim par est æqualem curam subiri pro externis & pro amicis.* Gal. VI, 10. lib. VII, cap. III. Off. I, c. 3. Nic. IV.

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus qui alieni sunt a Religione non prohibetur: ac ne cum illis quidem quorum pejor causa est, & qui a disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud Paulum est, *Ne jugum ducite cum alienis a fide: quod enim consortium est justitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio est luci cum tenebris, aut quæ concordia est Christo cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente?* ad eos pertinet [63] qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia: *Quæ consensio templo Dei cum idolis?* similia illis quæ in priore ad Corinthios eosdem: *Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ dæmoniorum.* II Thessal. I, 14, 15. II Corinth. VI, 14. I Cor. X, 21.

4. Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ Religionis usui. Adde quod magis perpetua sunt illa vincula: & in matrimonio liberior electio, cum fœdera ex temporum & locorum occasione sumenda sint. Sicut autem benefacere profanis malum non est, ita

61 *Cœpit expungi*] Impleri & q. solvi, quia pecunia soluta expungitur vel deletur nomen debitoris in tabulis expensi.

62 *Neminem excludens*] Omnium misertus, ut omnes vocat.

63 *Qui in idoliis convivabantur*] Accedebant ad epulas, de hostiis falsorum deorum instructas: quoties enim sacrificarent, parvum quiddam de extis (proficias dicebant) adolebant in altaribus: de reliqua hostia vel victima epulabantur vocatis amicis, & si quod insuper supereset, in macellum mittebant.

Digitized by Google

Sylv. verb. bellum 1. n. 9. concl. 3. Pan. in c. quod super. de voto.

ita nec opem eorum implorare, ſicut Cæſaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

XI. 1. Nulla ergo hic intrinſeca aut univerſalis eſt pravitas, ſed [1] ex circumſtantiis æſtimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio contagium adferat [64] infirmis; quam ad rem utile erit ſedes diſtingui, ſicut Iſraelitæ ſeorſim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud Anaxandridæ:

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
Οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ' οὔθ' οἱ νόμοι
Ἡμῶν· ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσιν πολύ.
Ego eſſe veſter non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores conſentiunt,
Sed multis inter ſe intervallis diſcrepant.

Lib. 1, c. 2. Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus de religione Judæorum & Chriſtianorum in commilitio cum paganis.

Sylveſt. in verbo bellum, p. 1. n. 9. v. 3. Libro 1,

2. Sed & ſi ex ſocietate tali [65] profanæ opes magnum ſint habituræ incrementum, abſtinendum erit extra ſummam neceſſitatem: In qua locum habet, quod in ſimili re dixit Thucydides: *ἀνεπίφθονον δὲ ὅτοι ἔπτιες καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους προσλαβόντας διασωθῆναι.* *His qui inſidiis impetuntur, ut nos ab Athenienſibus, invidia fieri non debet ſi ſalutem quærunt non Græcorum modo ſed & barbarorum auxiliis.* Non enim [66] jus quodvis ſufficit ad id committendum, quod religioni, ſi non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco eſt regnum cœleſte, id eſt, Euangelii propagatio.

Matth. VI, 33.

Frod. l. IV, hiſtoriæ Remenſis c. 6.

3. Optandum eſſet, ut multi hodie principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepiſcopi quondam Remenſis, Carolum Simplicem ſic admonentis: *Quis non expaveſcat vos inimicorum Dei amicitiam velle, ac*

GRUTII.

1 *Ex circumſtantiis æſtimanda*] Vide orationem Phartacæ ad Lazos apud Agathiam III. Saxo libro IX. in verbis Ludovici regis Francorum ad Haraldum: *Nullum poſſe animorum inter eunte concordiam diſſona ſacra complexis. quamobrem petitorem opis primum religionis conubernio opus habere, neque magnorum operum conſortes exiſtere poſſe, quos ſuperna veneratione formula diſcraſſet.*

5 *Inimicorum Dei amicitiam velle*] Exemplum in Mancafa apud Nicetam rebus Iſaaci Angeli lib. II. Prædicatur pietas Emanuelis ducis Sabaudiæ, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum poſſet, noluit.

GRONOVII.

64 *Infirmis*] Quibus ſcandalo & offenſioni ſit noſtra cum pravæ ſuperſtitionis cultoribus converſatio.

65 *Profanæ opes*] Si ab ſocietate noſtra cum infidelibus & averſis a religione noſtra iſtorum in univerſum potentia contra omnes, qui nobiſcum ſunt religione conjuncti, etſi in præſens cauſa differant.

66 *Jus quodvis*] Cauſa quæ non ſit maximi momenti, licet juſta, tantum valere apud quemquam debet, ut eam defendat ac tueatur cum detrimento notabili omnis Chriſtiani nominis.

GRO-

Digitized by Google

ac in cladem & ruinam nominis Chriſtiani pagana arma & fœdera ſuſcipere deteſtanda? Nihil enim diſtat utrum quis ſe paganis ſociet, an abnegato Deo idola colat. Exſtat apud Arrianum dictum Alexandri: *ἀδικεῖν μεγάλα τὰς στρατευομένους ἐναντίᾳ τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς βαρβάροις, παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων· graviter eos delinquere qui adverſum Græcos Barbaris militarent, contra Græcorum jura.*

XII. Illud hic addam, cum omnes Chriſti unius corporis membra ſint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala perſentiſcere, ſicut id ad ſingulos pertinet, ita & ad populos qua populi ſunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro ſe quiſque tantum, ſed & pro mandata ſibi poteſtate ſervire Chriſto debet. Hoc autem præſtare reges & populi non poſſunt, graſſante armis hoſte impio, [t] niſi alii aliis auxilio ſint: quod commode fieri nequit, niſi fedus eo nomine ineatur: quod fedus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus conſenſu communi [67] Romanus Imperator. Debent ergo Chriſtiani omnes ad cauſam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quominus faciant non video quomodo poſſint excuſari, niſi ſi qui bello inevitabili, aut [68] non diſſimili malo domi diſtinentur. 1 Cor. XII. 18. 26.

XIII. 1. Solet ſæpe & illa incidere quæſtio, ſi plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique eſt federatus. Hic primum ſciendum eſt, quod & ſupra diximus, [69] ad injuſta bella nullam eſſe obligationem. Quare [u] qui federatorum juſtam habet belli cauſam præferendus, ſi cum [70] extraneo res ſit. Etiam ſi cum alio federato: Sic oratione de Megalopoli oſtendit Demoſthenes, Meſſeniis ſociis contra Lacedæmonios item ſocios opem ferri ab Athenienſibus debere, ſi ab his incipiat injuria. Sed id ita verum; niſi convenerit hoc quoque ne adverſus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus erat: *Hoſtium hoſtes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portubus quibuſcum fœdus nobis & amicitia eſt.* Polyb. l. VI.

2. Quod

GROTII.

t *Niſi alii aliis auxilio ſint*] Ad hanc rem vide Marianam libro XXX. Parutam libro IV. Bizarum VII. & XII.

u *Qui federatorum juſtam habet belli cauſam præferendus*] Vide infra libro III, c. XXV. §. 4. In fidelitate Feudali dicitur: *Et ſi ſciveris velle te aliquem juſte offendere, & inde generaliter vel ſpecialiter fueris requiſitus, venias tibi, ſicut poteris, præſtabis auxilium.*

GRONOVII.

67 *Romanus Imperator*] Fridericus III. a. C. 1461. Videnda Bœcleri diſputatio de Paſſagiis.

68 *Non diſſimili malo*] Diſſenſione ob religiones.

69 *Ad injuſta bella*] Etiamſi quis ſocietatem armorum promiſerit, ſi ſocium videat bellum palam injuſtum aggredi, non teneri ex promiſſo talem ſocium juvare.

70 *Extraneo*] Non fœderato.

2. Quod ſi federati inter ſe committantur cauſis utrinque injuſtis, quod accidere poteſt, utraque parte abſtinendum erit. Sic in Leuctrica Ariſtidis quinta dicitur, *εἰ μὲν ἐπ' ἄλλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως ἄν. ἐπ' ἀλλήλους δὲ καλοῦντων, οὐκ ἐθέλειν παρεῖναι· ſi quidem in alios auxilium poſcerent, facile eſſe negotium: ſin ſociorum alter in alterum, nolle ſe miſceri.*

3. Quod ſi federati in alios bellent juſta quiſque de cauſa, ſi utrique auxilia mitti poſſunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut fit circa [71] creditores perſonales. At ſi ipſius qui promiſit præſentia requiritur, [72] quæ individua eſt, ratio poſtulat [x] ut præferatur cum quo antiquius eſt fedus; quod Acarnanes Spartanis dicunt apud Polybium: eodemque pertinet Conſulis Romani reſponſum Campanis datum: *amicitias ita inſtitui par eſt, [y] ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur.*

Lib. IX.

S. Iveſt. in verb. bellum p. 1. n. 7.

4. Sed addenda exceptio, niſi fedus poſterius ultra promiſſionem aliquid habet, [z 73] quod quaſi dominii tranſlationem in ſe contineat, puta ſubjectionis aliquid. [a] Nam & ſic in venditione dicimus priorem præferri, niſi poſterior dominium tranſtulerit. Sic Nepeſinis apud Livium deditionis, quam ſocietatis, fides ſanctior. Diſtinguunt hæc alii ſubtilius; ſed quæ dixi, ut ſimpliciora, ita veriora arbitror.

Lib. VI.

Dec. conſ. 407.

XIV. Finito tempore fedus tacite renovatum intelligi non debet, niſi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt: non enim facile [74] præſumitur nova obligatio.

Dec. conſ. 265. Cep. 451. 455, 461.

XV. Si pars una fedus violaverit, poterit altera a federe diſcedere: nam capita federis [75] ſingula conditionis vim habent. Exem-

GROTII.

x *Ut præferatur cum quo antiquius eſt fedus*] Vide de Feudis lib. IV, cap. 31.

y *Ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur*] Χρὴ φίλους κατ' ἐχθρῶν συμμαχεῖν, ἀ κατὰ φίλων· *amicis auxilia ferenda contra hoſtes, non contra amicos*, dicit Ptolemæus Athenienſibus apud Appianum in legationum excerptis.

z *Quod quaſi dominii tranſlationem in ſe contineat*] Vide Radevicum II, 7.

a *Nam & ſic in venditione*] Edicto Theodorici, c. 138.

GRONOVII.

71 *Creditores perſonales*] Chirographarios l. un. Cod. Etiam ob chirographariam pec. pig. ten. qui ſolo chirographo ſibi de pecunia credita caverunt; nam inter hos pecunia debitoris, ſi quæ libera eſt, in concurſu creditorum dividitur. Alii ſunt hypothecarii l. 1. §. 3. D. de ſeparat. l. 8. C. qui bon. ced. pot. quibus pignore vel hypotheca proviſum eſt. Ex utriuſque, quibus ob favorabilem crediti cauſam ante alios exigundi jus vel privilegium conceſſum eſt, privilegiarii l. 10. Princ. D. de Pactis.

72 *Quæ individua eſt*] Neque enim poteſt quiſquam eſſe ſimul duobus locis.

73 *Quod quaſi dominii*] Flor. I, 16. *Erat cum utriſque fœdus, ſed hoc Campani ſanctius & prius omnium ſuorum deditione fecerant.* Adde 2, 12, 15.

74 *Præſumitur nova obligatio*] Quia plerumque habet aliquid oneroſi.

75 *Singula conditionis*] Ut ſi unum illorum migret vel non ſervet, pars altera alteram ſolvat.

76 Per-

Digitized by Google

Exemplo fit illud apud Thucydidem: *λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ δι' ἐρημίας ἄλλοις προσιόντες, ἀλλ' οἱ μὴ βοηθήσαντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι.* *Soluti fœderis culpam ſuſtinent, non qui deſerti ad alios ſe conferunt, ſed qui quam jurati promiſerant opem, re non præſtant.* Alibi apud eundem: *ὅ, τι δ' ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς.* *Sed ſi vel tantillum ex dictis pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum eſt, ni aliter convenerit: quod fieri interdum ſolet, ne ob quaſvis offenſas a fœdere diſcedere liceat. Libro 1.

XVI. 1. Sponſionum tot eſſe materiæ poſſunt, quot fœderum. Diſtant enim hæc [76] perſonarum facientium poteſtate. Sed duo ſunt quæ de ſponſionibus quæri ſolent: Primum ſi improbetur a rege aut civitate ſponſio, in quid teneantur ſponſores, [77] ad id quod intereſt, an ad reſtituendam rem in eum ſtatum in quo erat ante ſponſionem, an ad [78] corpus dedendum. Prima ſententia videtur juri civili Romano congruere: ſecunda æquitati, quam in Caudina controverſia tribuni plebis L. Livius & Q. [79] Melius urgebant: tertia uſu probata eſt, ut exemplis ſponſionum duarum nobilium [80] Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui ſummum imperium habet [81] nullam in partem obligari. Bene enim Romanis Poſthumius: *Hoſti nihil ſpopondiſtis: civem neminem pro vobis ſpondere juſſiſtis; nil ergo vobis nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis.* Bene idem: *Injuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat:* & hoc non minus recte: *ſi quid eſt in quod obligari populus poſſit, in omnia poteſt.*

2. Ergo nec ad id quod intereſt, nec ad reſtitutionem populus tenebatur: cum quo ſi negotium ſibi eſſe voluiſſent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac fœdere agerent, ut [82] quanti ipſis eſſet exercitus incolumitas id ipſi æſtimarent. Tum demum ſi pactis ſtatum non eſſet, potuiſſent dicere, quod & ab ipſis & a [83] Numantinis dictum ait Velle-

76 *Perſonarum facientium*] Fœdera non faciunt niſi ſummæ poteſtates, aut earum mandato miniſtri: non ſponſiones miniſtri ſine poteſtate ac mandato.

77 *Ad id quod intereſt*] Æſtimationem commodi, quod ex effectu habuiſſet is, cui ſponſio facta eſt & pro ea ſatisfactionem.

78 *Corpus dedendum*] Sponſoris.

79 *Melius urgebant*] Et ipſi Samnites Liv. 9, 11.

80 *Caudinæ & Numantinæ*] Flor. 1, 16. & 2, 18.

81 *Nullam in partem*] Salluſtius Jugur. 39. *Senatus ita, mi par fuerat, decernit, ſuo atque populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri.*

82 *Quanti ipſis eſſet*] Quid vellent concedere Samnitibus, ut exercitum ab illis obſeſſum & clauſum recuperarent incolumem.

83 *Numantinis*] Nam cum his quoque juxta turpe fœdus ictum eſt.

Gro-

Digitized by Google

Vellejus, [84] publicæ violationem fidei non debere [85] unius lui ſanguine.

3. Majori ſpecie dici poteſt [b] milites omnes fuiſſe obligatos. Et certe æquum id eſſet, ſi ipſorum juſſu ac nomine contractum foret a ſponſoribus, ut in pacto [86] quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod ſi [c] fide ſponſorum & [d] ſexcentorum, quos imperarunt, obſidum fuerunt contenti Samnites, habent quod ſibi imputent. Rurſum ſi ſponſores [87] præ ſe tulerunt poteſtatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad reſtitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id [88] quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc caſu non corpora tantum ſed & bona ſponſorum fuiſſent obligata Samnitibus, niſi pœnam vice ejus quod intereſt [89] expreſſiſſent. Nam de obſidibus convenerat, ut [90] capite luerent ſi pacto non ſtaretur. De ſponſoribus an eadem dicta ſit pœna in obſcuro eſt. Pœnæ autem ſtipulatio tali modo facta efficit, ut ſi factum præſtari nequeat, nihil aliud [91] ſit in obligatione: ſuccedit enim [92] certum loco incerti quod intereſt. Erat autem communis iſtorum temporum ſententia, etiam [93] vitam valide poſſe obligari.

4. Apud

GROTII.

b *Milites omnes fuiſſe obligatos*] Sic Numantini, ſi ſponſio non probaretur, exercitum ſibi dedendum cenſebant, ea ſponſione liberatum.

c *Fide ſponſorum*] Ii erant conſules duo, quæſtores duo, præfecti IV, tribuni XII, narrante Appiano. Hi omnes dediti ex Caudino ſponſu; ex Numantino conſul ſolus, cæteris parcitum, ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat Plutarchus.

d *Sexcentorum quos imperarunt obſidum*] Pontius filius apud Appianum: *ἢ τε ἱππέων ἑξακοσίους τοὺς ἐπιφανεστάτους, ἐμοὶ τῶνδε ἢ συνθήκων, ἵνα ἅπαξ ὁ δῆμος ἐπιψηφίσῃ· equitum potiſſimos deligam, qui obſides ſint, donec populus pacta firmet.* Satis eſſe obſides tenentis arbitrio relinqui cenſuere Luſitani in re ſimili. Mariana XXI, 12. qui deditos accipiunt, pœnam remittere cenſentur. Polybius excerpto CXXII.

GRONOVII.

84 *Publica violationem*] Populum vel principem a perfidiæ crimine non excuſari, ſi, quo ne ſervet ſuo nomine promiſſum, ſæviat in miniſtrum promittendi, aut dedat, ut in eum ſæviatur.

85 *Unius*] Sponſoris.

86 *Quod Hannibal fecit*] Polybius lib. 7, 2.

87 *Præ ſe tulerunt*] Mentiti ſunt, ſe habere quam non habebant.

88 *Quod intererat*] Quod pro ratione rei, quæ agebatur æſtimari poterat, velle ſibi præſtari Samnites, ſi pactum ratum non eſſet.

89 *Expreſſiſſent*] Diſerte & clare in formula pacti poſuiſſent.

90 *Capite luerent*] Liv. 9, 5.

91 *Sit in obligatione*] Quam pœna ſcilicet.

92 *Certum loco incerti*] Ante pœnam non definitam incerta erat æſtimatio ejus, quod intereſt, & poterat in quantumvis extendi. At poſtquam ea definita eſt, ceſſat æſtimatio incerti, & ſubit in ejus locum id, de quo convenerat certum.

93 *Vitam valide poſſe*] 2, 21. II. 3, 2. 6.

GRO-

4. Apud [94] nos autem, qui aliter sentimus, existimo tali sponsione bona primum ad id quod interest, & si ea non sufficiant, corpus ad servitutem obligari. [e] Fabius olim Maximus cum pactum quoddam ejus cum hostibus factum senatus improbasset, fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei satisfecit. Samnites vero [f] Brutulum Papium inducianum ruptorem simul cum bonis suis dedendum recte censuerunt.

Scriptor de vir. ill. c. 43. Plut. Fabio Maximo. Livius lib. VIII. & IX.

XVII. 1. Altera quæstio est, an sponsio obliget summam potestatem [95] ex notitia & silentio. Hic distinguendum primum an pure facta sit sponsio, an sub conditione si rata haberetur a summa potestate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diserte impleri) nullam facit sponsionem. Quod recte convenit in sponsionem Lutatii cum Pœnis: accedebat quod ea se populus, quia suo injussu facta erat, teneri negaverat: itaque publico consilio aliud de integro fœdus factum erat.

Liv. l. XXI. Polyb. libro III.

2. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit. nam sine re aut facto aliquo, silentium non satis probabilem voluntatis conjecturam suppeditat, ut ex his quæ de dominii derelictione [96] supra diximus intelligi potest. Sed si actus aliqui accesserint, qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligitur actus ratus esse habitus: quomodo probatum id quod cum Gaditanis convenerat, notat Cicero pro Balbo.

3. Silentium adversus Carthaginienses urgebant Romani, de pactione cum Asdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta esset negantibus, ne Pœni amnem Iberum transirent, vix erat ut silentium solum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus à Romanis esset, eorumque dicto Pœni paruissent. talis enim actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines [97] nude abnutivos. Quod si Lutatii pactio plures habuisset partes, & cæteras partes a jure communi abeuntes observatas a Romanis semper appareret, jam satis firma esset conjectura probatæ pactionis.

Polyb. & Liv. dictis locis.

4. Resta-

GRUTII.

e *Fabius olim Maximus*] Diodorus Siculus in excerptis Peirescianis, Valerius Maximus IV, c. VIII.

f *Brutulum Papium*] Dion excerpto legationum V.

GRONOVII.

94 *Nos qui aliter sentimus*] Qui putamus hominem vitæ suæ dominum non esse, ut possit eam obligare, aut caput suum pignori oppopere.

95 *Ex notitia & silentio*] Eo quod actum a legato suo vel præfecto resciverit, nec contradixerit.

96 *Supra diximus*] 2, 43.

97 *Nude abnutivos*] Quibus tantummodo aliquid negatur fieri debere, non ponitur, quid fieri debeat.

Digitized by Google

4. Reſtabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo quod ſummi eſt imperii, ſed de re privata ſua aut ſibi permiſſa faciunt: ſed de his agendi oportunior erit locus, ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

CAPUT XVI.

De interpretatione.

I. *Quomodo promiſſa obligent exterius.*
II. *Verba, ſi aliæ conjecturæ abſint, intelligenda ex proprietate populari.*
III. *Verba artis ex arte.*
IV. *Conjecturis uſum eſſe ex ambiguitate vocum, ex ſpecie repugnantiæ, aut quia ſe ingerunt:*
V. *Ut ex materia:*
VI. *Ex effectu:*
VII. *Ex conjunctis: origine, aut etiam loco:*
VIII. *Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando & quomodo locum habeat.*
IX. *Diſtinctio ſignificationum in laxas & ſtrictas.*
X. *Diſtinctio promiſſorum in favorabilia, odioſa, mixta, & media.*
XI. *Rejecta circa actus populorum aut regum differentia contractuum bonæ fidei, aut ſtricti juris.*
XII. *Ex dictis diſtinctionibus ſignificationum & promiſſorum regulæ formantur circa interpretationes.*
XIII. *An ſociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de fœdere Romanorum cum Aſdrubale, & ſimilibus controverſiis.*
XIV. *Quomodo interpretandum, Ne alter populus alterius injuſſu bellum gerat.*
XV. *De illis verbis, Liberam fore Carthaginem.*
XVI. *Quæ pacta perſonalia habenda, quæ realia, diſtinctionibus explicatur.*
XVII. *Fœdus cum Rege initum extendi ad Regem regno pulſum:*
XVIII. *Non ad regni invaſorem.*
XIX. *Promiſſum ei qui primus hoc fecerit, ſi plures ſimul fecerint, cui debeatur.*
XX. *Conjectura ſe ultro offerens: aut extendit, & quando id fiat:*
XXI. *Ubi & de mandato per aliud implendo:*
XXII. *Aut reſtringit: idque vel ex defectu originario voluntatis, qui colligitur ex abſurdo.*
XXIII. *Ex ceſſatione rationis unicæ:*
XXIV. *Ex materia defectu:*
XXV. (*Obſervatio circa conjecturas proxime dictas:*)
XXVI. *Vel ex caſus emergentis repugnantia cum voluntate: qui ſumitur, ex illicito:*
XXVII. *Ex*

Digitized by Google

XXVII. *Ex onere nimium gravi, habita ratione actus:*
XXVIII. *Ex signis aliis, ut ubi partes scripti inter se committuntur:*
XXIX. *Quæ tum regulæ observandæ sint.*
XXX. *Scripturam in dubio ad contractus validitatem non requiri.*
XXXI. *Regum contractus interpretationem ex jure Romano non sumere.*
XXXII. *Verba conditionem acceptantis, an offerentis magis spectanda, per distinctionem explicatur.*

I. 1. IPsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. [1] *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum*, inquit Cicero. Sed quia [2] interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio, si quisque sensum quem vellet [3] sibi affingendo liberare se posset, ipsa dictante naturali ratione jus est ei, cui quid promissum est, promissorem cogere ad id quod recta interpretatio suggerit. nam alioqui res exitum non reperiret: quod [4] in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset Isocrates [5] præscriptione adversus Callimachum, τούτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατιλῶμεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, sed & Barbari, ut paulo ante idem dixerat. *De Off.* 1.

2. Huc illud pertinet in antiqua fœderum formula apud Livium: *Sine dolo malo* [a] *utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt.* Rectæ interpretationis mensura est [6] collectio mentis ex signis maxime probabilibus. Ea signa sunt duûm generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ [7] aut seorsim considerantur, aut [8] conjunctim. *Lib.* 1.

II. Si nulla sit conjectura quæ ducat alio, verba intelligenda sunt

GROTII.

a UTique ea hic hodie rectissime intellecta sunt] Vota interpretanda, ut communiter sumuntur, notant Hebræi ad Num. xxx.

GRONOVII.

1 *In fide*] Scilicet data. Ubi quid promiseris vel receperis.

2 *Interni actus per se*] 2. 4. 3.

3 *Sibi affingendo*] Dicendo se non hoc quod poscitur, sed aliud cogitasse & intellectum voluisse.

4 *In moralibus*] In practicis, in prudentiis & artibus; in his materiis, quæ agendo explicantur.

5 *Præscriptione*] Παραγραφῇ sive Exceptione, qua demonstrat adversario contra se actionem non esse.

6 *Collectio mentis*] Indagatio & explanatio sententiæ dictorum.

7 *Aut seorsim*] Ut extra significationem verborum aliunde arcessantur.

8 *Conjunctim*] Ut conjecturæ petantur ex verbis.

GRO-

Digitized by Google

ſunt ex proprietate, [b] non grammatica [9] quæ eſt ex origine, ſed populari ex uſu,

Quem penes arbitrium eſt, & jus & norma loquendi.

Stulto ergo perfidiæ effugio uſi ſunt [c] Locri, cum polliciti ſe pactis ſtaturos quamdiu terram hanc inſiſterent & capita humeris geſtarent, terram calceamentis injectam, & alliorum capita humeris impoſita abjecerunt, quaſi eo modo religione ſe poſſent exſolvere, quæ hiſtoria apud Polybium exſtat: ac ſimilis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ tranſcribere nihil opus eſt, quia controverſiam non habent. Ejuſmodi fraudibus recte dixit Cicero adſtringi, non diſſolvi perjurium. *De off.* III.

III. [d] In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujuſque prudentum definitio, ut quid ſit majeſtas, quid parricidium, quæ [10] ad finitivum ſtatum referunt oratoriæ artis magiſtri. Vere enim dictum a Cicerone Academicarum primo: *Dialecticorum verba nulla* [11] *ſunt publica, ſuis utuntur: & id quidem commune omnium fere eſt artium.* Sic ſi in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum eſſe eam militum multitudinem, quæ palam fines hoſticos auſit invadere. nam paſſim opponunt hiſtorici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod juſto fit exercitu. Quare pro viribus hoſtium æſtimandum, quæ copiæ exercitum faciant. Cicero exercitum vocat ſex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait conſtitiſſe [12] ſexdecim millibus *Parad.* VI.

Roma-

GROTII.

b *Non grammatica quæ eſt ex origine*] Bene Procopius Vandalicorum I. ubi de voce agit Federatorum: τὰ χρήματα τὰς συνθήκας, ἐφ' οἷς τίθενται ἴσως ἀξιοῦντες τηρεῖν. ἀλλὰ τὰ πράγματα αἰεὶ διαφθορᾷ ὑπὸ ταῦτα ἄγειν εἰθίσθησιν ἄνθρωποι, τὸ χρόνιον ἀνομαστὰ ἐλεγχρῦντες. *longa dies non ſolet ſervare voces in quibus primum data ſunt ſenſa. vertuntur enim res ipſa quæ volunt homines, vocabula illa primitus impoſita rebus nihil curantes.*

c *Locri*] Polybius lib. XII. Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non ſtantem ſed everſam reddidere. Thucyd. V. & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum diffecuit cui caput incolume fore promiſerat.

d *In artium autem vocabulis*] Auguſtinus in rhetoricis: *Ut multa nota tam a tabinicis & mathematicis quam a philoſophis cognominantur, accipere debemus non tam pro ſolito uſu conſuetudinis, quam pro conditione præcepti.*

GRONOVII.

9 *Quæ eſt ex origine*] Multis enim verbis longe aliam ſignificationem impoſuit uſus, quam ea primitus ex origine acceperant.

10 *Ad finitivum ſtatum*] Conſtitutionem ex definitione, quum in controverſia eſt, quo nomine factum appelletur Cic. 1. de invent. 8. Ad Herennium 1, 12. *Finitionem* vocat Quintil. 7, inſt. 3.

11 *Sunt publica*] Vulgo & indoctis nota.

12 *Sexdecim millibus*] Quatuor legionibus, ſingulas 4000 ped. 300 equ. Polyb. 1, cap. 16. Vegetius 2, 2. *Romani legiones habent, in quibus ſingulis ſena millia, interdum amplius, militare conſueverunt.* cap. 6. *Legio plena, quæ habet pedites ſex millia centum, equites* ID CCXXVI.

GRO-

Romanorum, viginti ſociorum. at minor quoque numerus implere poteſt ejus nominis menſuram. Nam Ulpianus exercitui præeſſe eum ait, qui vel uni legioni cum auxiliis præeſt: id eſt, ut Vegetius exponit, decem millibus peditum, duobus millibus equitum. Et Livius in octo millibus ſpeciem ponit juſti exercitus. Pari modo de claſſe erit æſtimandum. Sic [e] arx eſt locus, qui arcere hoſtilem exercitum ad tempus poſſit. *L. 2. D. de his qui not. infamia. Libro III. cap. 1.*

IV. 1. Conjecturis aſſumtis opus eſt, ubi verba aut verborum complexio ſunt πολυσημα, id eſt, *plures ſignificationes recipiunt*. Hunc locum Rhetores vocant [13] ἐξ ἀμφιβολίας. Dialectici ſubtilius, ſi in una voce ſenſus eſſe plures poſſent, ὁμωνυμίαν, ſi in complexione, ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus eſt, quoties in pactis eſt ἐναντιοφανεία, *ſpecies quædam repugnantiæ*. Tunc enim conjecturæ quærendæ ſunt, quæ partes alias aliis concilient, ſi fieri poteſt. nam ſi certe ſit pugna, quod poſterius inter contrahentes placuit, prioribus derogavit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluiſſe; & ea natura eſt actuum qui a voluntate pendent, ut novo actu voluntatis diſcedi inde poſſit, [14] ſive μονομερῶς *ex parte una*, ut in lege & teſtamento, ſive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant [15] ἐξ ἀντινομίας. Et his quidem caſibus, verborum evidens obſcuritas cogit recurrere ad conjecturas.

2. Interdum vero ipſæ conjecturæ ita evidentes ſunt, ut ſponte ſe ingerant, etiam contra receptiorem verborum ſignificatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant περι ῥητῶ και διανοίας, Latini [16] ex ſcripto & ſententia ſcripti. Loci autem ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur, præcipui ſunt [17] ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. [f] Ex materia, ut vox diei, ſi triginta dierum pactæ ſint induciæ, non debet de diebus [18] naturalibus, ſed [19] civilibus intelligi: *L. ſi unus. D. Loc. conducti. Everh. in loco a ſubjecta materia.*

GROTII.

e *Arx eſt locus, qui arcere hoſtilem exercitum ad tempus poſſit*] Servius ad 1. Æneidos: *Arces dicta ab eo quod eſt arceo, quod inde hoſtes arcentur, hoc eſt prohibentur.*

f *Ex materia*] Tertullianus de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus eſt ſermo.* Idem habet libro de Reſurrectione Chriſti.

GRONOVII.

13 Ἐξ ἀμφιβολίας] *Ex ambiguo*, ad Herenn. 1, 12. *Ambiguum* vel *amphibolian*, Quintil. 7, 9.

14 *Sive* μονομερῶς] Sive ſufficiat unius perſonæ voluntas, ut cum legislator legem, teſtator teſtamentum mutat; ſive plures & minimum duos conſentire oportet.

15 Ἐξ ἀντινομίας] Ex arbitrariis legibus, ad Herenn. 1, 11. *Antinomian*, Quintil. 7, 7.

16 *Ex ſcripto & ſententia*] 1. ad Herenn. 11. *ex ſcripto & voluntate*, Quintil. 7, 6.

17 *Ex materia*] Cum aliquid in noſtrum commodum interpretamur ideo, quia verba in tali materia accipi ſoleant.

18 *Naturalibus*] Qui conſtant, dum ſol eſt ſupra hemiſphærium noſtrum.

19 *Civilibus*] Qui ſunt 24 horarum l. 8. D. de Feriis & dilat. Gell. 3, 2.

gi: id enim materiæ congruit. Ita verbum [20] donare ſumitur pro tranſigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli inſtrumenta, modo milites armatos ſignificat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promiſit, vivos non mortuos reddere debet, contra quam cavillati ſunt [21] Platæenſes. Et ferrum deponere juſſi, ſatisfecerunt ſi gladium deponant, [22] non & fibulas, quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum ſit, contra quam fecit [23] Alexander. Et pars dimidia navium in diviſione, integrarum intelligi debet, non ſectarum, contra quam Romani Antiocho fecerunt. De ſimilibus idem eſto judicium.

Everh. in loco ab abſurdo. L. In ambigua. D. de legibus. Thuc. IV.

VI. Ex effectu, in quo præcipuum eſt ſi vox ex uſu receptiore ſumta effectum poſt ſe traheret a ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda eſt interpretatio, quæ vitio caret. Itaque non admittenda Bratidæ cavillatio, qui pollicitus agro Bœoto ſe deceſſurum, negabat agrum Bœotum eſſe quem exercitu inſideret, quaſi de bellica poſſeſſione non de finibus antiquis ea vox intelligenda eſſet: quo ſenſu inanis fuerat pactio.

Everh. in loco a conjunct. duarum leg.

VII. [g] Conjuncta ſunt aut origine, aut etiam loco. Conjuncta origine ſunt, quæ ex eadem voluntate proficiſcuntur, etiamſi alio loco & occaſione dicta, unde conjectura naſcitur, quia [24] in dubio voluntas creditur ſibi fuiſſe conſentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum ut victori Helena cederet, ex poſterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occiderit. Rationem reddit Plutarchus: *οἱ δικασταὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητούμενον ἔχοντι προσθῆναι τὸ ἀσαφέστερον ἐῶντες· judices accedunt ei quod minus ambiguum eſt, omiſſo eo quod eſt obſcurius.*

Plut. ſympt. IX, 33.

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta ſunt, vim præcipuam habet [h] [25] ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum

GROTII.

g *Conjuncta ſunt aut origine, aut etiam loco*] Bene Auguſtinus contra Adimantium c. 4. *Particulas quaſdam de ſcripturis eligunt quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ ſupra & infra ſcripta ſunt, ex quibus voluntas & intentio ſcriptoris poſſit intelligi.*

h *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina: *non alia eſt ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non ſit, abſitve reipublicæ cauſa, quaſi quidem pæne dominus, hoc eſt, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut emptus, aut ſtipendiarius, aut libertus, aut quivis, qui illam vim dejectionemve tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.*

GRONOVII.

20 *Donare pro tranſigere*] Litem finire remittendo de jure ſuo ante ſententiam judicis. Sueton. Calig. 40.

21 *Platæenſes*] Thucydid. initio l. 2.

22 *Non & fibulas*] Quibus adſtringebat pallia.

23 *Alexander*] Diod. Sic. 17, 84. Polyænus Str. 4, 20. Alexand. 257.

24 *In dubio*] Ubi non exploratum eſt aliquem voluntatem mutaſſe, creditur idem velle quod aliquando ſe voluiſſe ſignificavit.

25 *Ratio legis cum mente*] Ratio eſt cauſa quæ legiſlatorem movit, ut

unum ſit ex indiciis quibus mentem venamur. Eſt tamen inter conjecturas hæc validiſſima, ſi certo conſtet aliqua ratione tanquam cauſa unica voluntatem fuiſſe motam. nam ſæpe rationes ſunt plures: interdum & [26] præter rationem voluntas ſemet ex vi libertatis ſuæ determinat, quod ad obligationem producendam ſufficit. Hoc modo donatio ob nuptias facta vim non habebit, ſi nuptiæ ſecutæ non ſint.

IX. Cæterum ſciendum eſt, voces multas habere ſignificationes plures, alteram ſtrictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex cauſis evenit, aut quia ſpecierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus [27] cognationis & adoptionis, item in nominibus [28] maſculinis quæ etiam pro communibus ſumi ſolent ubi deſunt communia, aut quia uſus artis latius patet quam uſus popularis, ut [i] [29] mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud ſignificet.

X. Simul notandum eſt, eorum quæ promittuntur alia eſſe favorabilia, alia odioſa, alia mixta, aut media. Favorabilia ſunt quæ [30] æqualitatem in ſe habent, & quæ communem ſpectant utilitatem, quæ quo major eſt atque latius patet, eo major eſt promiſſi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli [31] ob tuitionem ſuſcepti major quam aliis de cauſis. Odioſa ſunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & quæ pœnam in ſe continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod ſi mixtum ſit aliquid, ut mutans quidem priora, ſed pacis cauſa, id pro magnitudine boni aut mutationis modo favorabile, modo odioſum cenſebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor cenſeatur potior.

Ale. Vi. reſp. 17.

XI. Diſcrimen [32] actuum bonæ fidei & ſtricti juris, quatenus ex jure eſt Romano, ad jus gentium non pertinet. Poteſt tamen aliquo

Gl. in l. non poſſunt. D. de legibus.

ut legem poneret; mens, ſententia ſeu id quod ex verbis recte acceptis colligitur.

GROTII.

i *Mors in jure civili ad deportationem producitur*] Vide Guicciardinum libro XVI. ubi de pactis Caroli V. ad Mediolanenſem ducatum pertinentibus ſermo.

GRONOVII.

26 *Præter rationem voluntas*] Non ratio, ſed libido, ſed fortuitus animi motus facit decernere, conſentire, promittere.

27 *Cognationis*] Nam cognatio in genere eſt vel agnatio vel cognatio in ſpecie: adoptio eſt vel arrogatio vel adoptio.

28 *Maſculinis*] L. 1. de V. S. Verbum hoc, *Si quis*, tam maſculos quam feminas complectitur.

29 *Mors in jure*] Sic deportati pro mortuis habentur. l. 4. §. 2. D. de bon. libert. l. 1. §. 8. de bon. poſſ. cont. tabb.

30 *Æqualitatem*] In quibus par & æqualis utriuſque partis ſit conditio, atque ambabus conſulitur.

31 *Ob tuitionem*] Ad fines ſuos defendendos quam ad acquirendum aut ulciſcendum.

32 *Actuum bona fidei &*] §. 28. inſtit. de action. i. 3, 11, 16.

aliquo ſenſu huc aptari, ut ſcilicet ſi quibus in regionibus actus aliqui [33] formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non eſt, actui ineſſe intelligatur: in aliis autem actibus, qui per ſe ſunt indefiniti, qualis eſt donatio, & liberalis promiſſio, magis ſtetur dictis.

XII. 1. His poſitis hæ tenendæ ſunt regulæ. In non odioſis ſumenda verba ſecundum totam proprietatem uſus popularis, & ſi plures ſint, eam quæ latiſſima eſt; quale eſt ut maſculinum ſumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro univerſali. Sic [34] verba hæc, *unde quis dejectus eſt*, etiam ad eum reſtituendum pertinebunt [35] qui vi vetitus eſt ad ſuum accedere. nam vox laxius ſumta fert eam ſignificationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina diſputat.

Bart. in l. Si is qui pro emtore, D. de uſuc. Covar. 111. Var. c. 3. n. 5. Tiraq. in leg. connub. Gl. 5. n. 115.

2. In favorabilioribus, ſi is qui loquitur jus intelligat, aut peritorum juris conſilio utatur, verba laxius ſumenda, ut etiam includant [36] ſignificationem artis, aut quam lex dedit. [k] Ad ſignificationes autem plane improprias non recurrendum, niſi alioqui abſurdum aliquid, aut [37] pacti inutilitas ſequeretur. Ex contrario verba etiam ſtrictius quam fert proprietas ſumenda erunt, ſi id neceſſarium erit ad vitandam iniquitatem vel abſurditatem: at ſi non talis eſt neceſſitas, ſed manifeſta æquitas vel utilitas in reſtrictione, ſubſiſtendum erit intra arctiſſimos terminos proprietatis, niſi circumſtantiæ aliud ſuadeant.

3. In odioſis vero etiam [38] ſermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris ſui remiſſione, verba, quantumvis generalia, reſtringi ſolent ad ea de quibus veriſimiliter eſt cogitatum. Et in hoc rerum genere [39] occupatum nonnunquam id demum intelliget, quod ſpes ſit poſſe retineri. Sic auxilia promiſſa ab una tantum parte intelligentur deberi impendiis ejus qui poſtulabit.

Barb. IV. conſ. 92.

XIII. 1. Illu-

GRETII.

k *Ad ſignificationes autem plane improprias non recurrendum, niſi alioqui abſurdum aliquid, aut pacti inutilitas ſequeretur*] Vide exemplum in l. cum virum, C. de Fideicommiſſis.

GRONOVII.

33 *Formam quandam*] Continere aliquid & ſecum trahere vulgo exiſtimentur, adeo ut iſto actu nominato alterum quoque factum intelligatur. Hoc ideo monet, quia in ſtricti juris actiones tantummodo venit illud quod nominatim conventum eſt, & quod ipſi contractui ineſt ex definitione juris: at in bonæ fidei judiciis multa veniunt, quæ nominatim non placuerunt, ſed quæ præſtari æquum bonumque decit officium judicis.

34 *Verba hæc, Unde quis*] In interdicto recuperandæ poſſeſſionis, quod Unde vi appellatur §. 6. Inſtit. de Interd.

35 *Qui vi vetitus*] Cui vi & manu præcluſus eſt aditus ad prædium ſuum, non tantum de illo qui tractus inde aut exturbatus eſt.

36 *Significationem artis*] Non populari tantum uſu ſumantur.

37 *Pacti inutilitas*] Ut pactum vanum ſit & effectu careat.

38 *Sermo figuratus*] Tralatus, diſcedens a proprietate verborum.

39 *Occupatum*] Ut in agris arciniis, 2, 3. 16.

Gro-

XIII. 1. Illuſtris eſt quæſtio, ſociorum nomine veniant tantum qui erant federis tempore, an & futuri, ut in federe facto inter populum Romanum & Carthaginienſem poſt bellum de Sicilia: [40] *Utriuſque populi ſocii ab utroque populo tuti ſunto.* Hinc Romani inferebant, etiamſi fedus cum Aſdrubale ictum de Ibero amne non tranſeundo, nihil ipſis prodeſſet quod Carthaginienſes id ratum non habuiſſent, tamen ſi Carthaginienſes factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos poſt fedus Romani ſocios adſciverant, probarent, bellum indici ipſis poſſe tanquam federe violato. Rationes ita [41] Livius exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, ſociis utrorumque exceptis. nam neque additum erat iis qui tunc eſſent,* [1] *nec, ne qui poſtea aſſumerentur. & cum aſſumere novos liceret ſocios, quis æquum cenſeret,* [42] *aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginienſium ſocii aut ſollicitarentur ad defectionem, aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur?* Quæ ferme ad verbum [43] de Polybio ſumta apparet. Quid dicemus? Quin verbum ſociorum & ſtrictam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliorem alteram ſignificationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere poſſit ſalva ratione recti ſermonis, dubitandum non eſt. Utra ergo præferenda ſit interpretatio, ex regulis ante traditis erit videndum: ſecundum quas dicimus, futuros non comprehendi, quia agitur de federe rumpendo, quæ odioſa eſt materia: & de adimenda Carthaginienſibus libertate, eos qui injuriam ipſis feciſſe crederentur armis cogendi; [m] quæ libertas eſt naturalis, nec temere abdicata cenſetur.

Lib. XXI. — Hiſt. l. III.

2. Ergo Romanis adſciſcere in ſocietatem Saguntinos, aut adſcitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi federis, ſed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum: ita ut

GROTII.

1 *Nec, ne qui poſtea aſſumerentur*] Quod additum in pace Peloponneſiaca inter Lacedæmonios & Athenienſes. Thuc. lib. v.

m *Quæ libertas eſt naturalis, nec temere abdicata cenſetur*] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, petentibuſque ut id per Romanos fieri liceret, reſponderunt, *nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis bellique liberum arbitrium ſit.* Livius lib. VIII. In Antiochi federe eſt: *Si qui ſociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus eſto: item ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius XXXVIII. Polybius in excerptis legationum 35.

GRONOVII.

40 *Utriuſque populi ſocii*] Polybius 3, 27. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων σύμμαχοις.

41 *Livius lib. XXI.*] 19.

42 *Aut ob nulla quenquam*] Aut nullius in poſterum populi erga ſe merita facere tanti debere vel Rom. vel Pœnos, ut ob illa fœdus ei ſociale darent; aut ſi dediſſent, pericula eorum deſtituere & indefenſos prodere.

43 *De Polybio Hiſt. l. III.*] 29.

ut Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil de sociis conveniisset: quo casu nec Carthaginienses contra fedus eraut facturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitrarentur, nec Romani si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi tempore inter Carthaginienses & Romanos convenerat, ut si eorum populorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei, quem Pyrrhus bello impeteret, salvum maneret. Non dico justum utrinque bellum esse potuisse; sed * nego pertinuisse hoc ad federis violationem: quomodo in quæstione de auxilio Mamertinis misso a Romanis distinguit Polybius, an justum id fuerit, & an per fedus licuerit.

Polyb. hist. l. III.

Libro I. 3. Et hoc ipsum est, quod Corcyrenses apud Thucydidem dicunt Athenienfibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec obstare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fedus, quando per id fedus novos socios adscisscere liceret. Atque eam sententiam secuti sunt Athenienses postea, imperato suis, ne in Corinthios pugnarent, nisi ubi ii descendere parareut hostiliter in Corcyram, aut in aliquod solum ditionis Corcyrensium, ne scilicet fedus rumperent. Non pugnat autem cum federe, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, ° manente de cætero pace. Justinus de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rumpebant, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia potius quam si aperto prælio dimicassent.* Sic & in oratione de Haloneso, quæ inter Demosthenicas legitur, apparet pace quadam Athenienfium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comprehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in federe æquali.

Ibidem.

Libro III.

XIV. 1. In federe inæquali ponemus alterum, si convenerit ne alter federatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod 44 positum fuisse in federe Romanorum & Carthaginiensium post bellum Punicum secundum, supra memoravimus. sicut

GROTII.

n *Nego pertinuisse hoc ad federis violationem*] Procopius Persicorum II. ὁρᾶσαί τε οὐκ αὐτὸς ἀ λύειν τὰς Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων σπονδὰς, ἐπεὶ αὐτὸν οὐκ ταύτας ἐδίτιος ἐσηγάγετο· *dicebat Alamundarus rex Saracenorum, non violari a se quæ inter Persas Romanosque conveneraut, quandoquidem ipse a neutra parte conventis inscriptus esset.*

o *Manente de cætero pace*] Sic post tempora memorata Corcyrenses decrevere, Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι εἶναι μετὰ τὰ ξυγκείμενα, Λακεδαιμονίοις δ' οὐ φίλοι· *Velle se Athenienfibus ex pactis societatem armorum præstare, & cum Lacedæmoniis servare amicitiæ jura.*

GRONOVII.

44 *Positum fuisse*] Livius 30, 37. *Bellum neve in Africa, neve extra Africam injussu pop. Rom. gererent.*

GRO-

cut & poſitum fuit in fœdere [45] Macedonico cum Romanis, ante Perſeum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere poſſit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio [46] arctiorem hic ſignificatum ſumemus, ne nimium coarctetur libertas. *Liv. l. 42.*

XV. Ejuſdem generis eſt illud, quod Romani promiſerant [47] liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de pleniſſima poteſtate intelligi non poterat, (belli enim ſuſcipiendi jus & alia quædam [48] pridem amiſerant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam, ut alieno imperio urbem ſedibus transferre non tenerentur. Fruſtra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem, non urbem ſignificari: (quod quanquam improprium concedi poteſt, [49] ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτόνομον, ut Appianus ait, manifeſta erat captio.

XVI. 1. Huc & illa frequens quæſtio referenda eſt de [50] pactis perſonalibus ac [51] realibus. Et ſiquidem cum populo libero actum ſit, dubium non eſt, quin quod ei promittitur ſui natura reale ſit, quia ſubjectum eſt [52] res permanens. Imo etiamſi ſtatus civitatis in regnum mutetur, manebit fœdus, quia manet idem corpus, etſi mutato capite, & ut ſupra diximus, imperium quod per regem exercetur non deſinit imperium eſſe populi. Excipiendum erit, ſi appareat cauſam fuiſſe propriam ei ſtatui, ut [53] ſi liberæ civitates libertatis tutandæ cauſa fœdus contrahant.

2. At ſi cum rege contractum ſit, non ſtatim perſonale erit con-

GROTII.

p *Liberam fore Carthaginem*] Diodorus Siculus ſic refert excerpto legationum 27. manſura illis νόμους, χώραν, ἱερά, τάφους, ἐλευθερίαν· leges, regionem, ſacra, ſepulchra, libertatem.

GRUNOVII.

45 *Macedonico cum Romanis*] Livius 33, 30. *Bellum extra Macedoniam ne ſine juſſu ſenatus gereret.* Lib. 42, 25. *fœdus cum Philippo ictum, cum ipſo eo poſt mortem patris renovatum, in quo diſerte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi ſocios pop. Romani laceſſere bello.*

46 *Arctiorem hic*] Nempe ut intelligatur tantum, quod infertur.

47 *Liberam fore Carthaginem*] Bello Punico tertio imminente, ſi facerent imperata, datis CCC obſidibus, & armis traditis. Quod cum feciſſent, juſſerunt eos cæteris rebus ſalvis cedere ſedibus & 10000 paſſuum a mari aliam urbem condere.

48 *Pridem amiſerant*] Pace poſt bellum Punicum ſecundum facta.

49 *Ob attributum*] Vocem adjectivam, liberam.

50 *Pactis perſonalibus*] Quæ intra perſonam ſtant, & cum ea finiuntur.

51 *Realibus*] Quæ ad rem pertinent, & quamvis mutata perſona manent ſtabilia.

52 *Res permanens*] 2, 9. 3.

53 *Si liberæ civitates*] Sic Etruſci Vejentibus, cum hi bello adverſus Romanos regem creaſſent, negarunt auxilia, quamdiu ſub rege eſſent. Liv. 5, 1.

L. jure gentium. §. pactum, D. de pactis

censendum fedus: nam ut recte dictum est a Pedio & Ulpiano, plerumque persona pacto inseritur, [54] non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum factum est. Quod si adjectum sit federi ut perpetuum sit, aut factum in bonum regni, aut cum ipso & successoribus: sicut solere adjici in federibus, καὶ τοῖς ἐκγόνοις, *& posteris*, ait Libanius in defensione Demosthenis, aut ad tempus definitum, jam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse [q] fedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege, quod cum Perseus ejus filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine exortum est. Sed & alia verba, & ipsa interdum materia conjecturam suppeditabunt non improbabilem.

3. Quod si pares sint [55] in utrumque conjecturæ, superierit, ut favorabilia credantur esse realia, odiosa vero personalia. Federa pacis causa facta, aut commerciorum, favorabilia sunt. Quæ belli causa, non odiosa omnia, ut quidam censent, sed [56] ἐπιμαχίαι, id est, federa tuendi se causa propius ad favorem accedunt, ξυμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit quod in federe ad bellum quodvis, [57] præsumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuste sed nec temere bellum suscepturus videretur.

4. Quod vero dici solet, [58] societates morte finiri, huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates privatas, & juris est civilis. Jure ergo an injuria [r] Fidenates, [s] Latini, Etrusci, Sabini a federe discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari a nobis recte non potest, cum non existent federum verba. Cui non dissimilis est illa apud Justinum controversia,

Dec. lib. 1, sent. 22.

GROTII.

q *Fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege*] Livius lib. XLII. præsumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur. Vide Paruta lib. V, & VII.

r *Fidenates*] Vide Dionysium Halicarnassensem libro III.

s *Latini*] De Appulis & Latinis, idem eodem libro III. de Turno Herdonio & Latinis, idem libro IV. Ammianus libro XXVI. *Persarum rex manus Armeniis injiciebat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed inaniter; cautando quod post Joviani excessum, cum quo fedus firmaverat & pacem, nihil obstare debeat, quo minus ea recuperaret quæ ante ad majores suos pertinuisse monstrabat.* Similia de Justiniani pactis cum Saracenis vide apud Menandrum Protectorem. Adde quæ Helvetii causantur post mortem Henrici III. apud Thuanum libro XCVII, in anno CIↃIↃ LXXXIX. Vide & insignem locum apud Camdenum in anno CIↃIↃ LXXII. ubi de federe antiquo Gallorum cum Scotis.

GRONOVII.

54 *Non ut personale*] Non ut ad eum solum pertineat, sed ut appareat, quicum sive ipsius sive alieno nomine actum sit.

55 *In utrumque*] Ut & personale & reale interpretari possis.

56 Ἐπιμαχίαι] 2, 11. 6.

57 *Præsumitur ratio habita*] Bone existimasse utrumque contrahentium de altero, & credidisse inter se, neutrum temere aut injusto agere.

58 *Societates morte finiri*] §. 5. Instit. de societ.

GRO-

Digitized by Google

verſia, an civitates quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutaſſent. Spectandum enim an in conventione [59] fidem Medorum elegiſſent. Minime vero admittenda eſt Bodini argumentatio, fœdera ad regum ſucceſſores non tranſire, quia juramenti vis perſonam non exeat. Poteſt quippe juramenti obligatio [60] perſonam tantum obſtringere, & ipſa promiſſio obligare heredem. *Lib.* V, *c.* ult.

5. Neque enim verum eſt quod ſumit, fœdera jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipſa promiſſione ſatis ſit efficaciæ, cui majoris religionis cauſa jusjurandum additur. P. Valerio Conſule juraverat plebs Romana conventuros ſe juſſu Conſulis. Mortuo illi ſuccedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam, quaſi non teneretur religione populus. Sequitur Livii judicium: *Nondum hæc quæ hoc tenet ſæculum negligentia Deum venerat: nec interpretando ſibi quiſque jusjurandum & leges aptas faciebant; ſed ſuos potius mores ad ea accommodabant.* *Lib.* III.

XVII. Sane cum rege initum fœdus manet, etiamſi Rex idem aut ſucceſſor regno a ſubditis ſit pulſus. Jus enim regni penes ipſum manet, utcunque poſſeſſionem amiſerit: quo pertinet Lucani illud de Senatu Romano:

non unquam perdidit ordo
Mutato ſua jura loco.

XVIII. Contra, ſi alieni regni invaſor volente vero rege, aut oppreſſor populi liberi, antequam ſufficiens populi conſenſus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fœdus: quia [t] hi poſſeſſionem habent, jus non habent. Et hoc eſt quod Nabidi

GROTII.

t *Hi poſſeſſionem habent, jus non habent*] Sic Valens non accepit excuſationem Gothorum regis, qui Procopio purpuræ invaſori auxilia ſe miſiſſe dicebat. excuſationem vaniſſimam dicit Ammianus libro XXVII. Apud Græcos ſcriptores eadem hiſtoria, ſed ſub Scytharum nomine. ita enim Gothos vocabant. Sic Juſtinianus negabat fœdus ſe rupturum cum Gizericho factum, ſi Gelimerem bello impeteret, qui juſto regi Ildericho cum regno libertatem eripuerat. Vide Cardinalem Tuſchum pp. verbo Tyrannus concl. 309, num. 6. Cacheranum deciſ. LXXIX, num. 35.

GRONOVII.

59 *Fidem elegiſſent*] Reſpectum habuerint præciſe ad Medorum gentem & bonos mores. Verbum juris l. 57. D. mandati. l. 3. D. de probat.

60 *Perſonam tantum obſtringere, & ipſa promiſſio*] Ergo concedit jurisjurandi vim perſonam non exire? & ſi ſucceſſor nolit ſtare jurato á deceſſore, tantummodo eum promiſſum non ſervare; non etiam perjurium contrahere? Videtur potius neganda Major. Quod non exit perſonam, non obligat ſucceſſorem. Nam in actibus regiis, princeps & ſucceſſor una ſunt perſona: uterque repræſentat populum, qui heri & hodie unus. Deinde jurisjurandi vis non exit perſonam, quoties quis pro ſe tantum & ſuo nomine, non etiam alieno & pro alio jurat. Rex autem jurat pro populo, cujus pars eſt ſucceſſor.

Livius lib. XXXIV.

bidi dicebat T. Quintius : *Amicitia & ſocietas nobis nulla tecum, ſed cum Pelope rege Lacedæmoniorum juſto ac legitimo facta eſt.* Qualitates autem iſtæ in federibus regis, ſucceſſoris, & ſimiles, jus proprie ſignificant, & odioſa eſt invaſorum cauſa.

XIX. Tractaverat olim Chryſippus hanc quæſtionem, an præmium promiſſum ei, qui primus ad metam perveniſſet, debeatur utrique ſi ſimul [61] pervenerint, an neutri. Et ſane [u] vox primi ambigua eſt, nam aut eum ſignificat [62] qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia ſunt, verius eſt concurſuros ad præmium, quanquam liberalius [x] Scipio, Cæſar, Julianus his, qui pariter muros aſcenderant, ſolida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta ſunto de interpretatione ea, quæ verborum ſignificationi propriæ vel impropriæ aptatur.

Everh. in loco a ratione legis ad reſtrictionem, & in loco a ratione legis ad extenſionem.

XX. 1. Eſt & aliud interpretandi genus, ex conjecturis, extra ſignificationem verborum, eorum ſcilicet quibus promiſſio continetur: idque duplex, [63] vel extendens vel [64] coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam ſicut in rebus omnibus, ut effectus non ſequatur, ſatis eſt unam deeſſe cauſarum, ut naſcatur, omnes convenire oportet; [65] ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda eſt: multoque hic difficilius quam in caſu de quo ſupra dicebamus, ubi verba largam aliquam ſignificationem, etſi minus receptam admittunt. Nam hic [66] extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa eſſe debet, ut obligationem inducat, nec ratio ſimilis ſufficit, ſed oportet eadem ſit; nec id ſemper ſatis eſt, ut dicamus ex ratione faciendam extenſionem: quia ut modo dicebamus, ſæpe ratio ita movet, [67] ut voluntas tamen ſit cauſa per ſe ſufficiens, etiam ſine ratione illa.

2. Ut

GROTII.

u *Vox primi ambigua eſt*] Vide Albericum de Roſato de ſtatutis qu. 106. & 107.

x *Scipio*] Capta Carthagine nova in Hiſpania.

GRONOVII.

61 *Pervenerint, an neutri*] Cujus controverſiæ tollendæ cauſa veteres ſolebant interdum *hieran* facere, ut loquitur Seneca ep. 83. hoc eſt, coronam, quam uterque meruiſſe videbatur, alicui Deo ſacrare & in templo ſuſpendere. Ovid. 13, met. 381.

62 *Qui omnes, aut quem nemo*] Priori modo unus tantum primus eſt, poſteriori plures eſſe poſſunt.

63 *Vel extendens*] Ut plus accipiatur, quam verbis expreſſum ſit.

64 *Coarctans*] Ut minus.

65 *Ita & in obligatione*] Ut obligatio latius pateat, omnia adeſſe oportet: ut anguſtior, ſufficit minimum abeſſe.

66 *Extra verba promittentia*] De eo negotio, quod in formula pacti expreſſum non eſt, ſed eodem trahere volumus.

67 *Ut voluntas tamen*] i. Num. 7.

GRO-

Digitized by Google

2. Ut ergo talis extenſio recte fiat, opus eſt ut conſtet rationem, ſub quam venit caſus quem volumus comprehendere, eſſe cauſam unicam & efficacem, quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo [68] conſideratam in ſua generalitate, quia alioqui promiſſio futura fuiſſet iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari ſolet a rhetoribus in loco ἀπὸ τοῦ ῥητοῦ καὶ διανοίας, cujus ſpeciem unam ponunt, quoties ſemper eandem ſententiam dicimus: ſed & alter locus [69] *κατὰ συλλογισμὸν per ratiocinationem* huc pertinet: nimirum ubi [70] ex ſcripto ducimus quod ſcriptum non eſt, ut loquitur Quintilianus. Et quæ a juriſconſultis traduntur [y] de his, [71] quæ in fraudem fiunt.

3. Exemplum ſit [z] in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, ſi ſatis conſtet prohibendi muros unicam fuiſſe cauſam ne muniretur is locus. Vulgo ſolet exemplum adferri de conditione, ſi poſthumus ſit mortuus, ab eo ſcripta [72] qui poſthumum omnino exſpectabat, ut [73] ſententia diſpoſitionis producatur ad eum caſum, [74] ſi is poſthumus natus non eſſet, quia conſtet voluntatem loquentis motam fuiſſe conſideratione non exſtituræ prolis: quod ipſum non apud juriſconſultos tantum, ſed & [a] apud Ciceronem, & Valerium Maximum invenire eſt. *Lib. 1. & 11. de Orat. Brutus*

4. Cicero

GROTII.

y *De his, quæ in fraudem fiunt*] Bene Seneca excerptis controverſiarum VI, 3. *Circumſcriptio ſemper crimen ſub ſpecie legis involvit: quod apparet, in illa legitimum eſt: quod latet, inſidioſum.* Quintilianus controverſia CCCXLIII. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem* (nempe de circumſcriptione) *niſi cum rectum jus nequitia excluſum eſt.* Exemplum habes apud Plinium hiſtoriæ naturalis libro XVIII: *quippe etiam lege Stolonis Licinii inclusso modo* 10 *jugerum & ipſo ſua lege damnato, cum ſubſtituta filii perſona amplius poſſideret.* Eſt eadem hiſtoria apud Valerium Maximum VIII, c. VI, 3. Vide aliud exemplum apud Tacitum annalium XV. de fictis adoptionibus. Aliud in novella Emanuelis Comneni quæ eſt in jure Græco-Romano.

z *In pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud eſſet muniendi genus*] Fuſcus Arellius in controverſia, quæ eſt apud Senecam decima libro II. *hunc enim omnium ſuiſſe ſine dubio jurantium ut vi non diducerentur, tum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.*

a *Apud Ciceronem*] Etiam de inventione II.

GRONOVII.

68 *Conſideratam in ſua generalitate*] Ut etiam complectatur caſus non expreſſos.

69 Κατὰ συλλογισμὸν] Quintil. inſtit. 7, 8.

70 *Ex ſcripto ducimus*] Colligimus, elicimus.

71 *Quæ in fraudem*] Cum ſalvis verbis legis aut pacti ſententia eluditur: quoties quod lex aut pactio fieri noluit, diſerte autem fieri non vetuit, id fit.

72 *Qui poſthumum*] Qui certum habebat ſe uxorem gravidam relinquere, cum moreretur.

73 *Sententia diſpoſitionis*] Teſtamenti aut cujuſcumque ultimæ voluntatis.

74 *Si is poſthumus natus non eſſet*] Si abortum paſſa ſit, aut ante partum cum fœtu obierit uxor vidua.

GRO-

Digitized by Google

4. Cicero cauſam hanc adfert oratione pro Cæcina: *Quid? verbis ſatis hoc cautum erat? minime. Qua res igitur valuit? voluntas: qua ſi tacitis nobis intelligi poſſet, verbis omnino non uteremur: quia non poteſt, verba reperta ſunt, non* [75] *qua impedirent, ſed qua indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem jus eſſe, ubi perſpicitur [b] una atque eadem cauſa æquitatis, id eſt rationis quæ ſola moverat: Ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatiſve*, locum habere adverſus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. *Ea enim*, inquit, *plerumque fit per homines coactos armatoſque: qua ſi* [76] *alio conſilio, eodem periculo facta ſit, eodem jure eſſe voluerunt.* In declamatione patris Quintiliani exemplum hoc eſt: *Cædes videtur ſignificare ſanguinem & ferrum. ſi quis alio genere homo fuerit occiſus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones, aut in aquas præcipitatus, ſi in aliquam* [77] *immenſam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur qua ille qui ferro percuſſus ſit.* Similis eſt argumentatio Iſæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod teſtamentum Attica lege vetitum eſſet fieri filia invita, infert, [78] ne adoptionem quidem ea invita permitti.

XXI. Atque hinc ſolvenda eſt celebris illa quæſtio, quæ & apud Gellium eſt de mandato, an impleri poſſit non per idem ſed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præſcripſerat. Id enim ita demum licet, ſi conſtet quod præſcriptum erat, non præſcriptum fuiſſe [79] ſub ſpeciali ſua forma, [c] ſed ſub conſideratione generaliore quæ aliter quoque obtineri

Lib. I. *c.* XIII.

GROTII.

b *Una atque eadem cauſa æquitatis*] Sic in ſponſam alterius adulterium committi probat Philo de ſpecialibus legibus, addita cauſa: αἱ γὰρ ὁμολογίαι τοῖς γάμοις ἰσοδυναμοῦσι· *Idem valent ſponſalia quod nuptiæ.* Sic in lege per Moſem data, ſub bovis nomine intelliguntur omnia animantia manſueta: ſub nomine putei foſſa quævis, Exodi XXI, 28. & 35. Chaſſanæus Catalogo Gloriæ mundi V. parte, conſid. 49.

c *Sed ſub conſideratione generaliore*] Quintilianus controverſ. CCLVII. *Servi quadam liberius ſub bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio emta mancipia, non paruiſſe.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte, quomodo legationes obeundæ accipiendæque ſint; & in iis quæ Johannes Juſtinianeorum ducum unus fecit contra Beliſarii verba, Gothicorum II, & IV.

GRONOVII.

75 *Qua impedirent*] Incertam, ambiguam, obſcuram redderent.

76 *Alio conſilio, eodem periculo*] Alia via & modo, eodem juſto metu.

77 *In immenſam altitudinem*] De tecto excelſo vel turri in humile ſolum, de jugo aut cacumine montis ſaxei in vallem, de plano in profundam foveam.

78 *Ne adoptionem*] Quia una utriuſque ratio eſt, ne a filia invita hereditas abeat.

79 *Sub ſpeciali ſua forma*] Non ut juſſum facias modo, ſed juſtam rem definitam facias, quo alia eveniat; illam vero aliam vel non omnino, vel difficilius eventuram appareat, ſi tic feciſſes, ut ille juſſerat.

GRO-

Digitized by Google

obtineri posſit: quomodo eum qui fidejubere erat juſſus, mandare posſe creditori, ut tertio pecuniam numeret, a Scævola responsum est. Cæterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, [80] dissolvi imperantis officium, siquis ad id quod facere juſſus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat. *L. ult. D. Mandati.*

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut [81] ex defectu petitur originario voluntatis, aut [82] ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo, quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis [d] quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod [83] contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, [84] non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur semper intelligenda est [85] obversari animo loquentis, etiamsi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio a Rhetoribus tractatur in loco περὶ ῥητῶν καὶ διανοίας, & titulum habet, cum dicitur [86] non semper eadem sententia.

XXV. 1. Sed de ratione notandum est, sub ea comprehendi sæpe quasdam res [87] non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet, restrictio facienda non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquo ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatum est.

2. Solet

GLOSSA.

d *Quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem*] Exemplum in l. Adigere. §. quamvis. D. de jure patronatus.

GRONOVII.

80 *Dissolvi imperantis officium*] Auctoritatem imperii subverti.

81 *Ex defectu originario*] Quod credibile est ab initio hanc voluntatem paciscentis non fuisse.

82 *Ex casus emergentis*] Aut fuisse quidem, sed non, si tale quid contingeret, quod intervenit.

83 *Contentum in promissione*] Res promissa.

84 *Non consideratur nude*] Non promissa est omni modo, sed ob impellentem rationem, sine qua promissum non esset. Ut cum apud Sueton. colligitur Ti. necessitate magis quam judicio adscitum successorem ab Augusto quia præfatus sit in testamento: *Quoniam sinistra fortuna C. & L. filios mihi eripuit, Ti. hæres esto.* c. 25.

85 *Obversari animo*] Atque ita qui sensus extra materiam est, animo ejus obversatus non videtur.

86 *Non semper eadem*] Iisdem verbis de negotiis diversis.

87 *Non secundum existentiam*] Non quæ jam nunc sint & respiciantur, sed ex quibus existere possit quod respicitur.

GRO-

Digitized by Google

2. Solet & hoc disputari, an promissa in se [88] habeant tacitam conditionem, si res maneant quo sunt loco: quod negandum est, nisi apertissime pateat statum rerum præsentem in unica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim in historiis legimus [89] legatos a suscepto itinere domum rediisse deserta legatione, quod res ita mutatas intelligerent ut tota legationis materia aut causa cessaret.

Pascal. legato. c. 49.

XXVI. 1. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriæ artis magistris referri ad eum, quem dixi locum περὶ ἐπιεικοῦς καὶ διαιρέσεως. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur [90] ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu γνώμην, sive εὐγνωμοσύνην, id est, *equiprudentiam*, in voluntate vero ἐπιείκειαν, id est, *æquitatem*, quam sapienter definit, [91] correctionem ejus [c] in quo lex deficit ob universalitatem: quod ad testamenta quoque & pacta suo modo referri debet. Nam quia casus nec prævideri omnes possunt nec exprimi, ideo libertate quadam opus est eximendi casus, quos qui locutus est si adesset eximeret: non tamen [92] temere; id enim esset [93] dominum se facere actus alieni; sed ex sufficientibus indiciis.

2. Certissimum indicium est, [94] si quo casu sequi verba illicitum esset, id est, pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim, [95] cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessario. *Quadam*, ait Quintilianus pater, *etiamsi nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promisit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec redde-

GROTII.

[c] *In quo lex deficit ob universalitatem*] Seneca IV, controversia 27. *in lege, inquis, nihil excipitur. sed multa quamvis non excipientur intelliguntur: & scripturæ legis angustum est, interpretatio diffusa. quædam vero tam manifesta sunt ut nullam cautionem desiderent.*

GRONOVII.

88 *Habeant tacitam conditionem*] Intelligantur non aliter impleri debere, quam si &c.

89 *Legatos a suscepto*] Ut Titus a patre missus ad gratulandum Galbæ, qui occisus interim erat Othone successore. Tacit. 2, hist. 1.

90 *Ex naturali ratione*] Quod homo sanus & suæ sponte id ita esse vel eo casu voluisse non potuit.

91 *Correctionem*] Exceptionem a lege, quod cum possit aliquo modo sub eam trahi, revera tamen definitum non est, quia universalia tantum, non etiam singularia persequitur.

92 *Temere*] Ex nulla vel levi ratione.

93 *Dominum se facere*] Pro arbitrio mutare atque interpolare, quod non est nostri, sed alieni arbitrii.

94 *Si quo casu sequi*] Talis, ut casus, ut adhærendo verbis fiat res vetita.

95 *Cum obligationis*] Cum ad ea nemo possit obligari.

Gro-

reddetur res depoſita ei, qui depoſuit; [96] ſi dominus eam repetat. *Probo*, inquit Tryphoninus, *hanc eſſe juſtitiam, qua ſuum cuique ita tribuit, ut non diſtrahatur ab ullius perſonæ juſtiore repetitione.* Ratio eſt, quia, [97] ut alibi notavimus, introducti ſemel dominii ea vis eſt, ut rem domino cognito non reddere omnino injuſtum ſit. *L. bona fides. D. depoſiti.*

XXVII. 1. Secundum erit indicium, ſi [98] verba ſequi non quidem per ſe & omnino illicitum ſit, ſed æque rem æſtimanti nimis grave atque intolerabile: [99] ſive abſolute ſpectata conditione humanæ naturæ, ſive comparando perſonam & rem, de qua agitur, cum ipſo fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, ſi ipſe valde egeat: quia actus tam benefici ea eſt natura, ut non credendus ſit quisquam ad magnum ſuum incommodum ſe voluiſſe obligare. Sic qui auxilium federato promiſit, excuſabitur quamdiu ipſe domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et [f] conceſſio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur [1] de quotidianis & anniverſariis, non de iis, quæ ſummâ neceſſitas exigit, & quibus carere reſpublica non poteſt. *Molin. diſp. 294. Sylv. verb. commodatum. n. 4. Leſſ. l. 11. c. 27. dub. 5. Ang. ad l. 7. ad l. Rhod. Vaſq. contra Ill. c. 31.*

2. Ex quibus apparet nimis laxe dictum a Cicerone, non ſervanda promiſſa quæ ſint iis quibus promiſeris inutilia, nec ſi plus tibi noceant quam illi proſint cui promiſeris. Nam an res utilis ſit futura ei, cui promiſſa eſt, [2] judicare promiſſor non debet, niſi forte in caſu furoris, de quo ſupra diximus: & ut promiſſum promiſſorem non obliget, non ſatis eſt [3] quodlibet nocumentum in promiſſorem, ſed tale oportet ſit, [g] quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot

GROTII.

[f] *Conceſſio immunitatis*] Vide Roſenthalium de feudis cap. v. concl. XXXVI. num. 2. Heig. illuſtrium XVIII, num. 16. parte I. Cothmannum conſ. XI, 32. Clarum §. feudum. XXIX, 2. Andream Knich de veſtitis pactis. parte II, c. 5, num. 20. Henricum Bocer de collectis cap. IV, 12.

[g] *Quod pro natura actus credi debeat exceptum*] Vide Carolum Molinæum ad conſuetudines Pariſienſes tit. I, §. 2. gl. IV. n. 3. Ferd. Vaſquium de ſucceſſionum creatione libro II, §. XVIII. num. 80. Antonium Fabrum rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. Zatium in l. ſtipulatio hoc modo. num. 3. de verborum obligationibus. Adde c. quemadmodum. de jurejurando. & Alciatum ad c. cum contigat, eodem titulo.

GRONOVII.

96 *Si dominus*] Is, ad quem jure pertinet, quamvis eam, qui depoſuit, aliquamdiu poſſederit.

97 *Ut alibi notavimus*] 2, 10. 1.

98 *Verba ſequi*] Proprietati verborum in interpretando inhærere.

99 *Sive abſolute*] Vel cuivis homini pro captu noſtræ fragilitatis, vel ei, qui promiſit.

1 *De quotidianis & anniverſariis*] Perpetuis & ſolennibus.

2 *Judicare promiſſor*] Neque hoc dicit Cicero: intelligit enim, quæ revera omnium ſanorum judicio ſunt inutilia, non unius promiſſoris.

3 *Quodlibet nocumentum*] Qualecumque damnum, quod inde ſentiat promiſſor.

GRO-

aliquot promisit, non tenebitur, si eum [4] morbus fonticus patris aut filii detineat. Et hoc recte Cicero de officiis primo: *Si constitueris te cuipiam advocatum* [5] *in rem præsentem esse venturum, atque interim gravitèr ægrotare filius cœperit, non sit contra officium non facere quod dixeris.*

3. In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, quod apud Senecam legimus: [6] *Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimen audiam, si* [7] *cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum, alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi* [8] *advocationem: posiea apparuit per illam causam* [9] *præjudicium in patrem meum quæri. promisi me peregre una iturum: sed iter infestari latrociniis nuntiatur. In rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas.* Omnia intellige, pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo exposuimus.

De Benef. l. IV, c. 35.

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ ostendant [10] casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam verba [11] alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est ἀντιφωνία, cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum eventu inter se committuntur, quam Rhetores Græci vocant τὴν ἐκ περιστάσεως μάχην.

XXIX. 1. In hac disceptatione utra pars scripti [12] cum ex casu fit collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctо-

GROTII.

b *Quod apud Senecam legimus*] Ejusdem hæc sunt, capite XXXIX, lib. IV. de beneficiis: *Ad cænam quia promisi ibo, etiamsi frigus erit. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamvis non concoxerim, sed non si febricitavero. Sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere de incertum jubebit, si fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, si potero, si debebo, si hæc ita erunt. Effice ut idem status sit cum exigitur, qui fuit, cum promitterem. desistuere levitas non erit, si aliquid intervenit novi. quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia præsta & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deserentem vis maior excusat.* Usi sæpe hoc effugio Angli, vide Camdenum in anno CIↃ IↃ XCV. tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Anseaticis.

GRONOVII.

4 *Morbus fonticus*] Gravis quo vita periclitatur.

5 *In rem præsentem*] In foro & judicio præsto fore.

6 *Tunc fidem fallam*] Judicabor fidem fefelliſſe & levitatis infamiam subiſſe.

7 *Cum omnia eadem*] Quoties nihil ex transverso interveniens faciem rerum ac temporum variaverit.

8 *Advocationem*] Me alicui advocatum fore.

9 *Præjudicium*] Aliquid statui, quo causa patris mei pendens in lite fiat detetior.

10 *Casum eximendum*] Tali casu non voluisse fieri, quod quis voluit fieri.

11 *Alio loco posita*] Nam conjuncta & proxima illis, quibuscum pugnant.

12 *Cum ex casu fit collisio*] Casu colliduntur & eventu, Quintil. 7, 7.

GRO-

auctoribus [i] Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus. [k] Ut quod permittit [13] cedat ei quod jubet: quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obstet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait [14] Scriptor ad Herennium, plus valet [15] sanctio permissione. Ut quod faciendum est certo tempore, ei præferatur quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur, ut plerumque pactio [16] vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones, quæ supradictis qualitatibus pares sunt, ut præferatur quod magis est peculiare, & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus: & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet, ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur, ei quæ minorem, præferatur. Tum vero, ut superet quod causas habet aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut quod postremo dictum est vincat. *Lib. II.*

2. Illud ex superioribus hic repetendum est, pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, [l] præferendum erit cui adest jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus censeri debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam id Murena causabatur adversus ea, quæ inter Syllam & Mithridatem *Ap. Mithr.*

GROTII.

i *Cicero posuit*] De Inventione secundo, & ibi Marius Victorinus.

k *Ut quod permittit, cedat ei quod jubet*] Quintilianus declamatione CCC LXXIV. *Semper potentior lex est quæ vetat, quam quæ permittit.* Donatus Phormione actu 1. scen. 2. *Bene jubet: minorem enim vim habet ea lex quæ aliquid permittit quam illa quæ aliquid jubet.* Vide Ciceronem Verrina 11. & quæ habet Connanus libro 1, c. 9.

l *Præferendum erit cui adest jurisjurandi religio*] Acontius apud Ovidium:

Promisit pater hanc: hac & juravit amanti:
Ille homines, hac est testificata Deam.
Hic metuit mendax, hac & perjura vocari:
Num dubitas, hic sit major, an ille metus?

GRONOVII.

13 *Cedat ei*] Minus obligans urgensque credatur quam.

14 *Scriptor ad Herennium libro II.*] cap. 10.

15 *Sanctio permissione*] Quod imperatur, necessarium; quod permittitur, voluntarium est. Cic. 2, de invent. 49.

16 *Vetans obligat ad quodvis*] Quod vetatur omnino, quamvis non definito tempore, habet tamen certum tempus, omne videlicet; quod autem jubetur infinite, tempus habet nullum, sed quovis fieri potest.

datem convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, [m] credendum, ſcripturam adhiberi, ut [17] monumentum contractus, non ut ſubſtantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id ſolet, ut in induciis cum Nabide: *Ex qua die deſcriptæ conditiones editæ Nabidi forent.*

Livius lib. XXXIV. Alc. v, conſ. 17.

XXXI. Illud vero non admittam quod quibuſdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri poteſt interpretandos ex jure Romano: niſi appareat inter quoſdam populos jus illud civile in his, quæ juris ſunt gentium, etiam pro jure gentium receptum eſſe. quod temere præſumendum non eſt.

IX, Symp. 23.

XXXII. De eo vero, quod Plutarchus in Sympoſiacis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum [18] accipiens hic ſit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, ſi abſoluta & in ſe perfecta ſint. Nam ſi [19] per affirmationem reſpiciant verba offerentis, tunc ea ipſa ex natura vocum relativarum repetita in promiſſione videbuntur. Antequam vero accepta ſit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit certum eſt. nullum enim adhuc jus quæſitum eſt, ut ex his quæ de promiſſione ſupra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus eſt promiſſione.

GROTII.

m *Credendum ſcripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut ſubſtantiæ ejus partem*] L. in re. & l. ſi res geſta. D. de fide inſtrumentorum. l. pactum quod bona fide, C. de pactis. ſic legem contractus quæ eſt C. de fide inſtrumentorum interpretantur Bartolus & Johannes Faber, Salicetus, quorum ſententia in judiciis contra Baldum & Caſtrenſem prævaluit. Mynſingerus decade x, conſ. XCI. Neoſtadius de pactis antenuptialibus, obſervatione XVIII. quare non ſatis probabile eſt, quod Ligniacus adfert de inſtrumento a rege ſubſcripto, ſed nondum addito ſigillo & ſecretarii manu, libro II. rerum Italicarum Guicciardini.

GROHOVII.

17 *Monumentum contractus*] Unde notitia haberi poſſit de contractu; non ut ex ea demum contractus auctoritatem accipiat.

18 *Accipiens hic ſit*] Qui enim offert, facit optionem vel electionem ejus, utrum duorum aut quid e pluribus velit.

19 *Per affirmationem*] Si accipiens non totum dicat, quod vult, ſed tantum, accipio, vel, maxime, vel, ita ſit.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XVII.

De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.

I. *Culpam obligare ad reſtitutionem damni.*
II. *Damnum intelligi quod pugnat cum jure ſtricte dicto.*
III. *Accurate diſtinguendam aptitudinem a jure ſtricte dicto, ubi concurrunt.*
IV. *Damnum & ad fructus pertinere.*
V. *Ad lucrum ceſſans quomodo?*
VI. *Damnum dare facientes primario:*
VII. *Et ſecundario:*
VIII. *Item non facientes quod debent: primario,*
IX. *Et ſecundario:*
X. *Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur.*
XI. *Quo ordine teneantur.*
XII. *Obligationem extendi etiam ad damnum conſequens.*
XIII. *Exemplum in homicida:*
XIV. *In eo qui alteri vim intulit:*
XV. *In adultero & ſtupratore:*
XVI. *In fure, raptore, & aliis:*
XVII. *In eo qui cauſam promiſſioni dedit per dolum aut metum injuſtum.*
XVIII. *Quid ſi metu juſto naturaliter?*
XIX. *Quid de metu quem jus gentium pro juſto habet?*
XX. *Poteſtates civiles quatenus teneantur ex damno per ſubditos dato: ubi quæſtio de pradis in mari actis in ſocios contra imperium publicum.*
XXI. *Naturaliter ex animalis ſui aut navis ſuæ facto ſine culpa neminem teneri.*
XXII. *Damnum dari, & adverſus famam & honorem, & quomodo reparetur.*

1 SUpra diximus ejus, quod nobis debetur, fontes eſſe tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus ſatis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hic appellamus culpam omnem, ſive in faciendo, ſive in non faciendo, pugnantem cum eo, quod aut 2 homines communiter, aut pro ratione certæ 3 qualitatis facere debent. a Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, ſi damnum datum eſt, nempe ut id reſarciatur.

II. 1. b Da-

GROTII.

a EX *tali culpa obligatio naturaliter oritur*] Ἀμεσὰ δίκη Græcis. Vide in decretalibus titulum de injuria & damno dato, & Digeſtis ad l. Aquiliam & vicinas rubricas.

GRONOVII.

1 *Supra diximus*] 2, 1. 2.
2 *Homines communiter*] Vulgo omnes.
3 *Qualitatis*] Perſonæ, quam gerunt.

Digitized by Google

II. 1. [b] Damnum [a] forte a demendo dictum, eſt τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet ſuo, ſive [3] illud ſuum ipſi competit ex mera natura, ſive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, ſive ex lege. Natura homini ſuum eſt vita, [4] non quidem ad perdendum, ſed ad cuſtodiendum, corpus, membra, fama, honor, [5] actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo ſuum quid cuique ſit, [6] ſuperior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus ſuum cuique oritur, quia idem aut plus lex poteſt quam in ſe ac ſua ſinguli. Sic pupillus jus habet [7] exactam quandam diligentiam exigendi a tutore, reſpublica a magiſtratu, nec reſpublica tantum, ſed & [8] cives ſinguli quoties lex id expreſſe aut per ſufficientem conſequentiam ſignificat.

2. At ex ſola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & [9] ab aſſignatrice juſtitia ſpectatur, non oritur verum dominium, ac proinde reſtitutionis obligatio: quia non id alicui ſuum eſt ad quod aptus eſt: πλεονεκτεῖ δ' οὐ, ait Ariſtoteles, ὁ μὴ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν. *Contra proprie dictam juſtitiam nihil committit, qui pecunia ſua alteri non ſuccurrit, præ tenacitate.* Cicero pro Cn. Plancio: *Eſt hæc conditio liberorum populorum, poſſe ſuffragiis vel dare, vel detrahere quod velit cuique.* & tamen mox ſubdit, accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi ſumta in laxiore ſignificatu.

Nic. V, c. 4.

III. Sed cavendum hic, ne confundantur quæ diverſi generis ſunt. Nam cui [10] magiſtratus collatio mandata eſt, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus ſit, & ad hoc exigendum reſpublica jus habet proprium. quare ſi ex indigni electione damnum fecerit reſpublica, ille [11] reſarcire tenebitur. Sic etiam civis

GROTII.

b *Damnum forte a demendo dictum*] Ita Varro libro V. *Damnum a demtione, cum minus re factum quam quanti conſtat.* Alii magis probant derivari a græco δαπάνη, ut ſit dapnum, deinde damnum, ut ὕπνος, ſopnus ſomnus. Nec abſurde deducas a græco δάω quod eſt βιάζω, aut ex ζημία damia, damnum, ut regia, regnum.

GRONOVII.

2 *Forte a demendo*] Scaliger a δαπάνη. A demtione Varro l. 4. de LL. & Iſidorus 5. Orig. 27. Quid ſi a δαμάω δάμνημι.

3 *Illud ſuum*] 1, 1. 5.

4 *Non quidem ad perdendum*] Ut eam ipſe ſibi auferre poſſit, 2, 15. 16.

5 *Actiones proprie*] Quas jure ſuo tractat, & in quibus eum non oportet impediri.

6 *Superior tractatio*] 2, 6. 1.

7 *Exactam quandam*] Non tantum ut dolum aut culpam caveat. l. 23. de R. J.

8 *Cives ſinguli*] Hinc Tib. bonum & ſalutarem principem ſervire debere & univerſis civibus ſæpe, & plerumque ſingulis c. 29.

9 *Ab aſſignatrice*] 1, 1. 7. & 8.

10 *Magiſtratus collatio*] Jus eligendi & ordinandi præfuturos oppido, pago, provinciæ, ærario, aut cuicumque parti publicæ adminiſtrationis.

11 *Reſarcire tenebitur*] Novell. 128. cap. 16. quæ Juliano Antecеſ. 124. capit.

Digitized by Google

civis aliquis non indignus, etsi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen [12] verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. Simile erit in eo, cui ne quid legaret testator, vi vel dolo fuit impeditus. nam [13] capacitas legati jus quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testatoris in eo impedire injuria sit.

IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum fecisse intelligetur, non in re tantum, sed & in fructibus [14] qui proprie rei fructus sunt, sive illi percepti sunt, sive non, si tamen ipse eos percepturus fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

V. Sed & [15] spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut [16] illud ipsum, sed [17] secundum propinquitatem ad actum, ut in semente spes messis.

VI. Tenentur autem, præter ipsum qui per se & ἀμέσως damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo: Faciendo alii primario, alii secundario: primario, qui jubet, qui [18] consensum requisitum adhibet, qui adjuvat, [19] qui receptum præstat, aut qui alio modo in ipso crimine participat.

VII. Secundario, qui consilium dat, [c] laudat, assentatur.

Th. & Cajet. 2, 2. q. 62. art. 2. Soto lib. IV, q. 6. Lessius lib. II, c. 12. dub. 18. Covar. ad c. peccatum. p. 2. §. 7. Soto lib. IV, q. 7. Less. lib. II, c. 12. dub. 16. n. 3.

L. in quantitates. §. magno D. ad legem Falc. Th. 2, 2. 62. art. 4. Soto lib. IV, q. 6. art. 5.

Quid

---

capit. 556. p. 193. *Quod si talis administrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus subrogari cum decreto episcopi & habitatorum ejusdem civitatis; scientibus nominatoribus, quod si aliquod per eum civitati adlatum sit detrimentum, de propriis facultatibus hoc resarcire cogantur.* Ita leg. nam & præcessit: *quod reliquatus fuerit pater* (is ipse quem & administratorem appellat) *civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

12 *Verum jus petendi*] Ambiendi cum ὁμοτίμοις sive similibus jure civibus; inde actio apud Quintilianum decl. 252. *Parasitus raptor candidatæ.*

13 *Capacitas legati*] Posse ex testamento aliquid capere.

14 *Qui proprie rei fructus*] Non debentur singulari curæ industriæque possessoris, qualis a domino expectari nequeat.

15 *Spes lucri*] Quo verisimiliter fuissem potitus, nisi rem meam alter possedisset, aut ea me frui prohibuisset.

16 *Illud ipsum*] Non quanti lucrum solidum foret, id si percepissem; sed arbitrio boni viri, prout propior aut longinquior a sperato eventu abfui; prout plus aut minus periculi restabat ad eventum consequendum, si non intercepta spes fuisset ab eo qui damnum dedit.

17 *Secundum propinquitatem*] Prout facilior ac pronior ad id fuerit via.

18 *Consensum requisitum*] Qui, cum sine consensu ac nutu ejus damnum mihi dare non posset adversarius, petenti ut liceret, indulsit.

19 *Qui receptum*] L. 1. §. 2. D. de receptat.

GROTII.

c *Laudat*] Totilas in oratione ad Gotthos, apud Procopium Gotthicorum III. ὁ γὰρ ἐπαινέσας τὰ δεδραγμένα, κἂν τι ἧσσον ἢ προσῆκεν αὐτοῖς γένηται. *Nam qui facientem aliquid laudat, & ipse rei factæ auctor habendus est.* Ulpianus in

Quid enim intereſt [d] *inter ſuaſorem facti & probatorem?* ait Cicero Philippica ſecunda.

VIII. Non faciendo item primario aut ſecundario: primario, qui cum [20] ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, [e] aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphraſtæ Levit. xx, 5. סוֹתֵר obſirmator dicitur.

Leſſ. lib. 11, c. 13. dub. 10.

IX. Secundario, qui aut non diſſuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod juſtitia expletrix reſpicit, ſive illud ex lege ſive ex qualitate exoritur. Nam ſi debeat [21] ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo eſt jus aliquod proprium, ut ante diximus.

Th. 2, 2. 62. art. 6. Soto lib. IV, q. 7. art. 3.

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, ſi vere cauſa fuerint damni, id eſt, momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam ſæpe accidit [22] in agentibus vel negligentibus [23] ſecundarii ordinis, interdum etiam in quibuſdam qui ſunt ordinis [24] primarii, ut etiam [25] ſine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipſum dare: quo caſu illi quos dixi [26] non tenebuntur. Quod tamen non ita intelligendum eſt, ut ſi alii defuturi non fuerint, puta qui ſuaderent, aut juvarent, non teneantur qui ſuaſerint, aut juverint, ſi abſque ope aut conſilio qui dedit damnum daturus id non fuiſſet. Nam & illi alii ſi ſuaſiſſent aut adjuviſſent, tenerentur.

Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medin. q. 7.

Leſſ. lib. 11, cap. 13. dub. 8. ib. dub. 4.

XI. Tenentur autem primo loco ii, [27] qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator faci-

l. 1. c. de ſervo corrupto. *Et ſi vera: ſervus omnimodo furaturus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus propoſiti fuerit, tenetur. non enim oportet laudando augeri malum.*

d *Inter ſuaſorem facti & probatorem*] Applicat hoc dictum Probo præfecto Ammianus libro XXVII. lege Langobardica lib. IV, tit. IV, etiam conſulens ad compoſitionem vocatur. Vide Rom. 1. in fine, & ibi veteres ſcriptores.

e *Aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit*] Nicetas Choniates Michaele Comneno: *ὁ ἐμπρησμὸς οὐ μόνον τῷ ἀνάψαντι, ἀλλὰ καὶ τῷ κατασβέσαι δυναμένῳ, δεόντως δέ τι τοῦτον ὅλως μὴ βεβλαβότι.* *Incendium non ei tantum imputatur qui facem intulit, ſed & ei, qui prohibere cum poſſet, omnino nolnit.*

GRONOVII.

20 *Ex jure proprio*] Ratione perſonæ, muneris, poteſtatis.

21 *Ex caritatis norma*] Ut vir bonus aut homo Chriſtianus.

22 *In agentibus vel negligentibus*] Qui damnum dant faciendo vel omittendo.

23 *Secundarii*] Num. 7. 8.

24 *Primarii*] Num. 6. & 8.

25 *Sine eorum actu vel neglectu*] Etſi nihil illi faciendo vel omittendo peccaverint.

26 *Non tenebuntur. Quod tamen*] Sed ita, ſi conſcii non fuerint illius eventus, quamvis rem adjuverint faciendo vel non faciendo.

27 *Qui imperio aut*] Qui primario aut ſecundario in cauſa fuerunt.

GRO-

Digitized by Google

facinoris: & poſt eum cæteri, [28] in ſolidum ſinguli qui ad actum cauſam dederunt, [f] ſi totus actus ab ipſis quamquam non ſolis proceſſit.

XII. Qui vero de actu tenetur, [g] ſimul tenetur de his quæ illum ex actus vi ſunt conſecuta. [h] In Senecæ controverſia quadam hoc tractatur in ſpecie platani incenſæ ex qua domus arſerat, ubi hanc ponit ſententiam: *Etiamſi partem damni dare noluiſti, in totum quaſi prudens dederis tenendus es.* [29] *ex toto enim noluiſſe debet, qui imprudentia defenditur.* Ariarathes Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per laſciviam obſtruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna & Galatis & Phrygibus damna intuliſſet, permiſſo Romanis judicio, talentis trecentis diſpendium ſarcivit. *Strabo* XII.

XIII. Exemplo hæc ſint. Homicida injuſtus tenetur ſolvere impenſas, ſi quæ factæ ſunt in medicos, & iis quos occiſus alere ex officio ſolebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum, quantum [30] illa ſpes alimentorum, ratione habita ætatis occiſi, valebat: ſicuti Hercules legitur Iphiti a ſe occiſi liberis mulctam pependiſſe, quo facilius expiaretur. Michael Epheſius ad quintum Nicomachiorum Ariſtotelis: *ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβέ τρόπον τινά. ἡ γὰρ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβόν τρόπον τινὰ ἐκείνῳ δίδοται· Sed & qui occiſus eſt, accipit aliquo modo. Qua enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipſe quodammodo accipit.* Loquimur de homicida injuſto, id eſt, qui non habuit jus id faciendi unde mors ſequitur. Quare ſi quis jus habuerit, ſed in caritatem peccaverit, ut [31] qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æſtimatio non fit, ſecus in ſervo, qui vendi potuit. *Diod. l.* XV. *Leſſ. lib.* II. *c.* 9. *dub.* 19. *Leſſ. dub.* 21. *Navar. cap.* 15. *num.* 22. *l. ult. D. de his qui eff. vel def.*

XIV. [i] Qui mutilavit, ſimiliter tenebitur ad impenſas & ad æſti-

GROTII.

f *Si totus actus ab ipſis, quamquam non ſolis proceſſit*] Lex Langobardica lib. I, tit. IX. 5.

g *Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi ſunt conſecuta*] Vide Thomam prima ſecundæ quæſt. XX. art. 5. & l. ſi ſervus ſervum. §. ſi quis inſulam. D. ad l. Aquiliam.

h *In Senecæ controverſia*] Excerptis V, 5.

i *Qui mutilavit, ſimiliter tenebitur ad impenſas & ad æſtimationem ejus, quod jam qui mutilatus eſt minus potevit lucrari*] Idem apud Hebræos ſervatum, Baba Kama cap. VIII. §. I. & apud Anglos & Danos, quorum fedus vide apud doctiſſimum Pontanum diſſertatione de mari.

GRONOVII.

28 *In ſolidum*] Ad omne damnum ſarciendum.

29 *Ex toto enim noluiſſe*] Omnino nec in parte, neque in toto damnum dare non voluiſſe intelligitur, qui ſic ſe defendit, ut dicat ſe inſcio atque imprudente datum eſſe.

30 *Illa ſpes alimentorum*] Prout magis aut minus deſtituti ſunt qui alebantur, & prout lautius aut arctius contentiuſque, qui occiſus eſt, eos fovere potuiſſet per ætatem.

31 *Qui fugere noluit*] Sed aggredientem expectavit & necavit interea, dum ipſe ſeſe defendit.

æſtimationem ejus quod jam, qui mutilatus eſt, [32] minus poterit lucrari. Sed ſicut ibi vitæ, ita & hic cicatricis in libero homine æſtimatio non fit. De [33] conjectione in carcerem idem dicendum.

Leſſ. lib. 11. c. 10. dub. 6. XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præſtare maritum ab alenda prole, ſed & legitimis liberis rependere, ſi quod damnum patiuntur ex concurſu ita ſuſceptæ ſobolis ad hereditatem. Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere [34] quanti minoris ipſi valet ſpes nuptiarum: imo & ducere tenetur, ſi ea promiſſione corporis uſuram impetraverit.

Leſſ. lib. 11, c. 10. dub. 2. & 3.

Ib. c. 12. dub. 17. XVI. Fur & raptor tenentur rem ſubtractam reddere cum ſuo [35] incremento naturali, & [36] cum ſequente damno aut ceſſante lucro: & ſi res perierit, æſtimationem [37] non ſummam, [38] non infimam, ſed mediam. In hac claſſe ponendi & illi qui legitima vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui [39] judicio injuſto, [40] accuſatione injuſta, teſtimonio injuſto damnum dederunt.

Leſſ. lib. 11, c. 33. dub. 8.

Covar. c. peccatum. p. 2.

Covar. c. peccatum. p. 2. §. 3. §. 5. XVII. Sed & qui contractui aut promiſſioni cauſam dedit dolo, vi, aut metu injuſto, [41] tenetur eum quicum actum eſt in integrum reſtituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi ſunt qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, niſi pecunia accepta.

Leſſ. lib. 11, c. 17. dub. 6. XVIII. At [42] qui cauſam dedit, cur vim pati, aut metu cogi debeat, habet quod ſibi imputet: nam [43] involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

XIX. At

32 *Minus poterit lucrari*] Corpus habet non tam ſufficiens operis, eoque mereri mercedes nequit quantas ſolebat.

33 *Conjectione in carcerem*] Si quis injuria detinens aliquem in vinculis prohibuit operas prabendo rem facere.

34 *Quanti minoris ipſi*] Quanto ob pudorem amiſſum nunc longius abeſt a ſpe honeſti matrimonii.

35 *Incremento naturali*] Cum fructibus, quos res per ſe ſine manu & induſtria hominis erit factura.

36 *Cum ſequente damno*] Quanto deterior eſt cum reddit quantoque minus utilitatis & commodi præbere poteſt.

37 *Non ſummam*] Quanti eſt, cum plurimi.

38 *Non infimam*] Quanti, cum minimi.

39 *Judicio injuſto*] Si judex litem ſuam fecerit. pr. Inſt. de oblig. ex q. del.

40 *Accuſatione injuſta*] Ut calumniatores. §. 1. Inſt. de pœna temere litig. Utrorumque meminit Horat. 2, ſat. 1. *Cervius iratus leges minitatur & urnam: Grande malum Turius, ſi quis ſe judice certet.*

41 *Tenetur cum*] 2, 13. 17.

42 *Qui cauſam dedit*] Negando ſcilicet quod jure ab eo petebatur.

43 *Involuntarium ex voluntario*] Coactio, quam quis meruit recuſando, quod omnino illi faciendum erat, non putatur invito inhibita, ſed ipſum cogi voluiſſe exiſtimatur.

44 Pro

Digitized by Google

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta [44] pro justis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus: ita & hoc, ut [45] talis belli metus hactenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, inter hostem, [46] quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expressérunt repeti potest, nisi jusjurandum interceserit: quod illi, non item. Quare quod Polybio videtur justam fuisse Carthaginiensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denuntiato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed a jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

De off. III. Rod. lib. V, de rep. cap. 6.

XX. 1. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum [47] per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod [48] cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri, quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea [49] in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse: prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, [50] quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset sociis, cum possent privati etiam sine permissu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi essent provideri non potuisse: neque vero vitari

44 *Pro justis habeantur quoad effectus*] Quæ bello quamvis injuste illato acquisita sunt, pro jure acquisitis procedant.

45 *Talis belli metus*] Ut quod belli quamvis injuste illati terrore ac formidine expressum est, tamen, si jus armorum habuerit, qui expressit, jure teneat, idque ab eo post intervallum repeti nequeat.

46 *Quicum multa*] Adversus quem quod vi, armis, terrore, dolo bono geritur, jure fieri existimatur.

47 *Per codicillos*] *Acte van Octroy.*

48 *Cautionem non exegissent*] Prædes ac fidejussores dare, de non lædendis sociis, jussissent.

49 *In bona raptorum jus reddi*] Querentibus officio judicum permitterent ex bonis raptorum, quæ essent in patria, quatenus possent, resarcire sua damna.

50 *Quod & factum*] 3, 4. 1.

vitari poſſe quo minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi poſſe exercitum.

Conſt. Galliæ tom. III. tit. 3. conſtitutione ann. 1583. c. 44.

2. Neque vero ſi quid milites, aut terreſtres, aut nautici contra imperium amicis nocuiſſent, reges teneri: quod [k] Galliæ & Angliæ teſtimoniis probatum. Ut vero ſine culpa ſua ex miniſtrorum facto quiſquam teneatur, non eſſe juris gentium ex quo dijudicanda eſſet hæc controverſia, ſed juris civilis, nec generalis, ſed [51] adverſus nautas & alios quoſdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem a [52] ſupremi auditorii judicibus contra Pomeranos quoſdam pronuntiatum eſt, idque ad exemplum rerum in cauſa non diſpari, ante duo ſæcula, judicatarum.

XXI. Illud quoque notandum eſt, [53] ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit, noxæ dedatur, itidem ex jure civili eſſe. Nam dominus, qui in culpa non eſt, natura ad nihil tenetur: ut nec is, cujus navis ſine ipſius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus, ut & noſtra, damnum tale [54] dividi ſolet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adverſus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irriſu, aliiſque ſimilibus modis. In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus [55] vitioſitas actus ab effectu diſcernenda eſt. Nam illi pœna reſpondet, huic damni reparatio, quæ fit culpæ confeſſione, [l] exhibitione honoris, teſtimonio innocentiæ, & per ea quæ his ſimilia ſunt: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, ſi læſus velit, quia pecunia communis eſt rerum utilium menſura.

Leſſ. lib. II, c. 11. dub. 19. 25. 27. Soto lib. IV, q. 6. art. 3.

GROTII.

k *Gallia*] Vide etiam tomo conſtitutionum III, tit. II. conſtitutione anni CIↃ IↃ XLIII. cap. 44.

l *Exhibitione honoris, teſtimonio innocentiæ*] Vide exemplum Viviani qui accuſationis injuſtæ pœnitentia ductus eſt, apud Caſſiodorum IV, 41.

GRONOVII.

51 *Adverſus nautas*] Exercitoria & inſtitoria actione. 2, 11. 13.

52 *Supremi auditorii judicibus*] *Hoogen Raad.*

53 *Ut mancipium aut animal*] Videndi titt. de noxalibus actionibus, & ſi quadrupes pauperiem fecerit.

54 *Dividi ſolet*] Ut dimidium ejus ſuſtineat dominus navis lædentis, dimidium corruptæ.

55 *Vitioſitas actus ab effectu*] Ipſa culpa ſive injuria a damno per culpam vel injuriam dato.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XVIII.

De legationum jure.

I. *Obligationes quaſdam ex jure gentium naſci, ut jus legationum.*
II. *Inter quos locum habeat.*
III. *An ſemper admittenda legatio.*
IV. *Adverſus legatos periculoſa molientes defenſionem licitam, non exactionem pœnæ.*
V. *Legationis jure non teneri eum, ad quem legatus miſſus non eſt.*
VI. *Hoſtem ad quem miſſus eſt legatus teneri:*
VII. *Nec opponi poſſe jus talionis.*
VIII. *Jus hoc & ad comites legatorum porrigi: ſi legati voluerint.*
IX. *Et ad bona mobilia.*
X. *Exempla obligationis, ſine cogendi jure.*
XI. *Quanti ſit hoc jus legationis.*

I. HActenus ea memoravimus, quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ ſuperadditum. Reſtat veniamus ad obligationes quas ipſum per ſe jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere præcipuum eſt caput de jure legationum. Paſſim enim legimus ſacra legationum, [a] ſanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum,

GROTII.

2 *Sanctimoniam legatorum*] Pomponius l. ſi quis. D. de legationibus: *ſi quis legatum hoſtium pulſaſſit, contra jus gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur, quia ſancti habentur legati: & ideo ſi cum legati apud nos eſſent gentis alicujus, bellum cum eis inditum ſit, liberos eos manere. Id enim juri gentium conveniens eſſe. Itaque eum, qui legatum pulſaſſet, Quintus Mucius dedi hoſtibus quorum erant legati ſolitus eſt reſpondere.* Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos, oratores, comiteſve attinebit, ſi quis eorum quem pulſaſſe ſive injuriam feciſſe arguetur, Ulpiano reſpondente in l. lege Julia. D. ad legem Juliam de vi publica. Joſephus antiquæ hiſtoriæ libro xv. multum prædicat legatorum ſanctimoniam, quibus ait commune cum angelis Dei nuntiis nomen. Varro lib. III. de lingua latina: *Sancta ſunt corpora legatorum.* Cicero Verrina III. *Legatorum jus divino humanoque vallatum præſidio, cujus tam ſanctum & venerabile nomen eſſe debet, ut non modo inter ſociorum jura ſed & hoſtium tela incolume verſetur.* Scriptor vitæ Epaminondæ: *Cum legationis jure ſe tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes ſanctum eſſe conſueſſet.* Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis n. 248. τὴν ἄδειαν vocat τὴν τῶν πρεσβευτῶν ἀσυλίαν· ſecuritatem a legatorum ſanctimonia. Apud Papinium lib. II.

tutique regreſſus
Legato,

item:

& ſanctum populis per ſæcula nomen
Legatum.

Chry-

bitum, jus divinum humanumque: ſanctum inter gentes jus legationum, federa ſancta gentibus, fedus humanum: ſancta corpora legatorum: Papinio,

Sanctum populis per ſæcula nomen.

Cicero de haruſpicum reſponſis: *Sic enim ſentio, jus legatorum cum hominum præſidio munitum, tum etiam divino jure eſſe vallatum.* Itaque hoc violare non injuſtum tantum eſſe, [b] ſed & impium omnium confeſſione, ait Philippus in epiſtola ad Athenienſes.

II. 1. Sed primum ſciendum eſt, qualecunque eſt hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui ſummi imperii ſunt compotes inter ſe. nam qui extra hos legati ſunt [1] provinciales, [2] municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes eſt diverſas, ſed [3] jure civili reguntur. Legatus apud Livium publicum ſe nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium alibi ſenatus Romanus [4] jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero ut oſtendat non eſſe legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Annibale res eſt, hoſte reipublicæ, ſed cum cive.*

Lib. I.

Lib. IV.

Chryſoſtomus: καὶ ἴδοι ἄν τις καινὸν νόμον ἐδίσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων ἀδίκημά τι παθεῖν τι κακόν· *ne commune quidem fas hominum reveriti ſunt, quod tutos præſtat legatos ab omni malo.* Servius ad x. Æneidos, *ab omni injuria tectis jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde Livium lib. I. de Laurentibus, Dionem Chryſoſtomum de lege & conſuetudine, Velejum Paterculum initio lib. II. Menandrum Protectorem, Epiſtolam Pelicis ad Zenonem in appendice codicis Theodoſiani data a Sirmundo. Totilas apud Procopium Gothicorum III. πᾶσι μὲν οὖν, ὡς ὅτι μάλιστα εἰπεῖν, νόμῳ βαρβάρῳ, τὸ χρῆμα τὸ πρεσβεῖον σέβειν· *omnibus ut generatim loquar, barbarus mos legatos venerari.* Idem de barbaris dixit Scafnaburgenſis. Aimonius regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis ſimul humaniſque legibus, quæ injuriarum immunes ſanciunt debere eſſe eos qui mediatores hoſtilium efficiuntur armorum. Inter arma namque ſola legatio pacis ſequeſtra eſt. Exuit hoſtem qui legatione fungitur.* Vide & Radevicum in appendice. De Polonis vide Cromerum libro XX. de Turcis Leunclavium libro VIII. & libro XVII. de Mauris Marianam libro XII.

b *Sed & impium*] Ἔργον ἀσεβὲς ait Plutarchus in vita Æmilii, narrans Gentii factum. Joſephus libro XV. hiſtoriæ antiquæ: τοῦτο τὸ ἔτομα καὶ πολεμίοις πολεμίοις διαλλάττειν δύναται. ποῖον ἂν μεῖζον ἂν γένοιτο ἀτόπημα ἢ πρεσβεις ἀποκτεῖναι τὰς ὑπὲρ τῆς διαφορᾶς διαλεγομένους; *Hoc nomen & hoſtes hoſtibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium poteſt, quam legatos occidere pro æquitate loquentes?*

GRONOVII.

1 *Provinciales*] A diœceſibus, ſatrapiis, nomis, ut in Ægypto dicebantur.

2 *Municipales*] Ab oppidis.

3 *Jure civili reguntur*] Pro privatis habentur.

4 *Jus legationis externo*] Securitatem inter inimicitias publicas præſtari legato alienigenæ nec noſtræ ditionis: non ejus populi qui noſtro imperio eſt obnoxius,

Gro-

civ. Qui autem externi habendi ſint ita clare expoſuit Virgilius, ut nemo juriſconſultorum poſſit clarius:

Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
[5] *Diſſidet, externam reor.*

2. [c] Qui ergo impari junguntur fedære, cum ſui juris eſſe non deſinant, jus habebunt legationis: immo & hi [6] qui ex parte ſubditi ſunt; ex parte non ſunt, pro ea parte qua non ſunt ſubditi. At reges qui bello ſolenni victi, [7] regnoque exuti ſunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo [8] Perſei a ſe victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In bellis vero civilibus neceſſitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, [d] puta cum ita diviſus eſt populus in partes quaſi æquales, ut dubium ſit ab utra parte ſtet jus imperii; aut cum jure admodum controverſo de regni ſucceſſione duo decertant. Nam hoc eventu gens una pro tempore quaſi duæ gentes habetur. Ita [e] [9] Flavianos accuſat Tacitus, quod ſacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temeraſſent. Piratæ & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gentium niti non poſſunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos miſiſſet, indoluit, quod deſertor & prædo [10] hoſtium more ageret: quæ verba ſunt Taciti. Sed interdum tales qui ſunt, jus legationis nanciſcuntur fide data, ut olim fugitivi in ſaltu Pyrenæo. *Hiſt. III.* *An. III.* *Caſ. l. III. de bello civ.*

III. 1. Duo autem ſunt de legatis quæ ad jus gentium referri

GROTII.

c *Qui ergo impari junguntur federe*] Cromerus XXX.

d *Puta cum ita diviſus eſt populus*] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem, Johannem Marianam libro XXII, 8. de Flandris Crantzium Saxonicis XII, 33.

e *Flavianos accuſat Tacitus*] Et Magnentium Zoſimus libro II. Μαγνέντιος ὁ καθ' ἑαυτὸν ἱστορίαν γράμμενος, πότερον χρὴ Φίλιππον ἀπρακτον ἀποπέμψαι, ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ τὴν ὀφειλομένην τοῖς πρέσβεσι παρρησίαν· *Magnentius apud animum ſuum volvebat, deberetne Philippum irritum dimittere, an apud ſe retinere calcato jure legationum.* Is Philippus à Conſtantio venerat.

GRONOVII.

5 *Diſſidet*] Separata eſt a noſtro regno vel territorio.

6 *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda poſſident.

7 *Regnoque exuti*] Videtur hoc nimis crudum, neque admittendum, niſi tantum temporis intervallum interceſſerit, ut illi regnum pro derelicto habere poſſint credi.

8 *Perſei a ſe victi caduceatores*] Liv. 44, 45. & 46. *Sed retinuiſſe putes caduceatores Perſei, non quod regno exutum jus habere mittendi non putaret, ſed quod ingenti fiducia exuendi hominem regno, pacem ei dare nollet, & quod ſine accepta mittendi venia occurrerant.* Livius 32, 11. Idem lib. 6. 37. 45. *Ideo nihil illis mali, ſed per eos reſponſum Perſeo non dedit.*

9 *Flavianos accuſat*] Ut & L. Opimium Vellejus, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miſerat, interfecerit. lib. 2, 7.

10 *Hoſtium more ageret*] Uſurparet jus, quod ſolis conceſſum eſt, qui pares poteſtate atque imperio bello contendunt.

Gro-

ri paſſim videmus; prius [f] ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus eſt Livii, ubi Hanno ſenator Carthaginienſis in Annibalem ſic invehitur: *Legatos ab ſociis, & pro ſociis venientes bonus Imperator noſter in caſtra non admiſit: jus gentium ſuſtulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum eſt: [g] non enim omnes admitti præcipit gentium jus: ſed vetat ſine cauſa rejici. Cauſa eſſe poteſt ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur.

Lib. XI.

Thuc. l. II. *Zonaras.*

2. Meleſippus Lacedæmoniorum legatus, auctore Pericle, dimiſſus eſt extra fines agri Attici, quod ab hoſte armato veniret. Sic [h] ſenatus Romanus negavit ſe Carthaginienſium legationem admittere poſſe, quorum exercitus eſſet in Italia. Perſei adverſus Romanos bellum molientis legatos non admiſerunt Achæi. Sic Totilæ legationem rejecit Juſtinianus, & Gothi, qui Urbini erant, Beliſarii oratores. Cynethenſium quoque, ut gentis ſceleratæ, legatos undique pulſos narrat Polybius. Secundi exemplum eſt in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, quem a Ptolemæo ad ſe miſſum audire Lyſimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii cauſa. Tertium quod diximus locum habet, [i] ubi cauſa mittendi aut ſuſpecta eſt, ut Rhabſacis Aſſyrii legatio ad populum concitandum merito ſuſpecta erat Ezechiæ, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, ne quam legationem mitterent, niſi permiſſu Imperatoris: Perſeo ne Romam mitterent, ſed ad Licinium: & Jugurthæ legatis edictum [k] intra decem dies Italia excederent, ni regnum & regem deditum veniſſent. Optimo autem jure rejici poſſunt, quæ nunc in uſu ſunt legationes aſſiduæ, quibus quam non ſit opus docet mos antiquus; cui illæ ignoratæ.

Liv. l. XLI. *Procop. l.* II. *&* III. *Libro* IV. II *Regum* XVIII. *Livius lib.* XXVII. *Lib.* XXXII. *Sall. Jug.*

IV. 1. [l] De non violandis legatis difficilior eſt quæſtio, & varie

GROTII.

f *Ut admittantur*] Donatus ad prologum Hecyræ: *Oratorem audire oportere jus gentium eſt.*

g *Non omnes admitti præcipit gentium jus*] Vide Camdenum in anno clɔ Iɔ LXXI. quæſtionum ibi propoſitarum quarta.

h *Senatus Romanus negavit ſe Carthaginienſium legationem admittere poſſe, quorum exercitus eſſet in Italia*] De hoc Romanorum more vide Servium ad VII. Æneidos.

i *Ubi cauſa mittendi aut ſuſpecta eſt*] Sic Andreas Burgus Cæſaris legatus in Hiſpaniam non admiſſus; Mariana libro XXIX. Simile apud Cromerum libro XX.

k *Intra decem dies Italia excederent*] Carolus Quintus Imperator legatos Galliæ, Venetorum, & Florentinorum ad bellum ſibi indicendum miſſos deduci juſſit in locum, qui a comitatu ſuo abeſſet triginta milliaria. Guicciardinus libro XVIII. Bellajus libro III.

l *De non violandis legatis*] Menander Protector de Juſtino II. Imperatore: ὁ ζ παρὰ τὸ κοινὸν τῶν πρεσβυτέρων βεσμὸν, εἶχεν ἐν δεσμοῖς· *Ille Avarorum legatos contra jus legationum in vinculis habuit.* Vide Ern. Cothmannum reſponſo XXXII, num. 29. & ſequentibus, volumine V.

GRO-

Digitized by Google

varie a claris hujus ſæculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum perſonis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De perſonis alii ita ſentiunt, jure gentium vim duntaxat injuſtam a legatorum corporibus arceri: cenſent enim [11] privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de cauſis putant legato vim inferri poſſe, ſed ita demum ſi jus gentium ab eo læſum ſit, quod ſatis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus poſſit, niſi quæ [12] ex mero jure civili oriuntur. Reſtringunt hoc alii ad ea, quæ contra ſtatum reipublicæ, aut dignitatem ejus ad quem legatus mittitur, fiunt: quod ipſum ſunt qui periculoſum putant, & querelas exponendas ei qui miſit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant conſulendos [13] reges aut gentes quarum nihil intereſt: quod [14] prudentiæ eſſe poteſt, juris non poteſt.

2. Rationes quas pro ſe quiſque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale [15] ex certis rationibus certo oritur, ſed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes, aut omnino cavere legatis, aut cum certis exceptionibus. nam & hinc utilitas ſtat pœnæ in gravia delinquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas ſecuritate quanta poteſt eſſe maxima optime promovetur. Spectandum ergo quo uſque gentes conſenſerint: quod ex ſolis exemplis evinci non poteſt. Exſtant enim ſatis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad ſapientum judicia, tum ad conjecturas.

3. Judicia duo habeo maxime illuſtria, Livii alterum, alterum Salluſtii. Livii hoc eſt de legatis Tarquinii, qui proditionem concitaverant Romæ: *Quanquam viſi ſunt commiſiſſe, ut hoſtium loco eſſent,* [16] *jus tamen gentium valuit.* Videmus hic etiam ad eos qui hoſtilia patrant [17] jus gentium extendi. Salluſtii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipſos pertinet: ſed recte a majori, id eſt, minus credibili, ad minus, id eſt, magis credibile procedet argumentatio. Is

GRONOVII.

11 *Privilegia ex jure communi*] Eatenus admittenda, quatenus recepto juri non derogant.

12 *Ex mero jure civili*] Edicto aliquo aut conſtitutione reipublicæ ad ſolius illius ſtatum pertinente.

13 *Reges aut gentes*] In delictis legatorum ſumendos eſſe arbitros & ſequeſtros, qui extra cauſam ſint.

14 *Prudentiæ, non juris*] Quod ſi quis fecerit, prudenter egiſſe judicabitur; nemini tamen id facere, ſi recte facere velit, neceſſum eſt.

15 *Ex certis rationibus*] Non ex morali turpitudine vel neceſſitate.

16 *Jus tamen gentium valuit*] Maluerunt tamen eis parcere ob commune jus legatorum, quam afficere ſupplicio, quod eo jure indignos ipſi ſe reddidiſſent.

17 *Jus gentium extendi ad eos*] Hos quoque jure gentium inviolabiles eſſe.

18 *Ex*

Digitized by Google

Bello Jug. Is ita ait: *Fit reus magis* [18] *ex æquo bonoque, quam ex jure gentium Bomilcar comes ejus, qui Romam fide publica venerat.* Bonum & æquum, id eſt, merum naturæ jus patitur pœnas exigi, ubi reperitur qui deliquit: at jus gentium legatos & qui his ſimiles fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus eſt gentium, quo vetari multa ſolent quæ jus naturæ permittit.

4. Conjectura quoque hinc ſtat. Verius enim eſt privilegia ita intelligenda, ut [19] aliquid tribuant ultra jus commune. Quod ſi legati ab injuſta tantum vi tuti eſſent, nihil in eo magni eſſet, nihil præcipui. Adde quod [20] ſecuritas legatorum utilitati, quæ ex pœna eſt, præponderat. Nam pœna haberi poteſt per eum qui legatum miſit volentem: & ſi nolit, ab ipſo exigi bello, tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui ſatius unum plecti, quam bello multos involvi. atqui ſi is qui legatum miſit factum ejus probet, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur ſalus legatorum, ſi actuum ſuorum rationem [21] alii reddere debeant, quam a quo mittantur. Nam cum plerumque diverſa, ſæpe & adverſa ſint conſilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix eſt ut non ſemper aliquid in legatum dici poſſit, quod criminis accipiat ſpeciem. Et quanquam quædam ſunt ita manifeſta, ut dubitationem non habeant, ſufficit tamen [22] ad æquitatem & utilitatem legis univerſalis periculum univerſale.

5. Quare omnino ita cenſeo, placuiſſe gentibus ut communis mos, qui quemvis in alieno territorio exiſtentem ejus loci [23] territorio ſubjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui ſicut fictione quadam habentur [24] pro perſonis mittentium (*ſenatus faciem ſecum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. Tullius) ita etiam fictione ſimili [25] conſtituerentur quaſi extra territorium. unde & civili jure populi apud quem

Phil. VIII.

18 *Ex æquo bonoque quam*] Bono magis exemplo, quam conceſſo jure. Tacit. 1, annal. 38.

19 *Aliquid extra ejus*] Amplius quam omnibus conceſſum eſt tralaticio jure.

20 *Securitas legatorum*] Omnium ſive recte agentium, ſive peccantium, res eſt magis ad exemplum pertinens quam pœna peccantium.

21 *Alii reddere*] Tacit. 1, annal. 6. *eam eſſe conditionem imperandi, ut non aliter ratio conſtet, quam ſi uni reddatur.*

22 *Ad æquitatem &*] Æquum & utile eſt, ut hæc ſingularia non attendantur, quia ſi non omnibus liberaverimus legatum, ex illis ſingularibus per interpretationem poterit de omnibus.

23 *Territorio ſubjicit*] 2, 5. 1. & 32.

24 *Pro perſonis mittentium*] Repræſentant dominorum dignitates, & prout illi ampliores ſunt, majoribus honoribus adficiuntur.

25 *Conſtituerentur quaſi extra territorium*] Haberentur & conſiderarentur, quaſi non habitarent nobiſcum, neque in finibus territorii noſtri eſſent. Plinius 5, 25. *Palmyra urbs nobilis ſitu, velut terris exempta a rerum natura, privata ſorte inter duo imperia ſumma, Romanorum Parthorumque, & prima in diſcordia ſemper utrimque cura.*

GRO-

Digitized by Google

quem vivunt non tenentur. Quare si tale sit delictum quod contemni posse videatur, aut dissimulandum erit, [m] aut e finibus jubendus excedere legatus, quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obsidibus fugiendi causam præbuerat. Unde obiter datur intelligi, quod alio tempore legatus Tarentinorum, [26] qui idem deliquerat, virgis cæsus est, id eo evenisse, [n] quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent. Si crimen sit atrocius, & ad publicum malum spectans, [o] mittendus erit legatus ad eum qui misit, cum postulato ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos postulasse legimus, ut sibi dederentur Fabii.

6. Sed, quod supra diximus aliquoties, [27] humana jura omnia ita esse comparata, ut non obligent in summa necessitate, id de hoc quoque præcepto sanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum is [28] apex necessitatis non est [29] in sumtione pœnæ, quam & aliis in casibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de solennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore, ac modo sumendæ pœnæ, sed in præcautione gravis mali, præsertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & [30] interrogari legati poterunt. Ita consules Romani Tarquinii [p] legatos deprehenderunt, [q 31] literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne interciderent.

7. Quod

GROTII.

m *Aut e finibus jubendus excedere legatus*] Fecit id Stephanus Poloniæ rex Moscis. Thuanus libro LXXIII, in anno CIↃ IↃ LXXXI. Elisabetha Scoto, & Hispano. Utrumque habes apud Camdenum in an. CIↃ IↃ LXXXIII & CIↃ IↃ LXXXIV.

n *Quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent*] Sic Carolus V. legato ducis Mediolanensis, ut subditi sui, imperavit ne a comitatu suo abscederet. Guicciardinus libro XVIII.

o *Mittendus erit legatus ad eum qui misit*] Dion in excerptis legationum: ὅτι νεανίσκοι τινὲς καρχηδονίων ἁρπάζειν τε εἰς τὴν ῥώμην ἐλθόντες, ἐξελέσαντες ἐπεμφθησαν αὖθις εἰς τὴν καρχηδόνα καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν, οὐκ ἔκαβον ἢ ὑπ' αὐτῶν δοῦναι δίκην, ἀλλ' ἀφέθησαν. *Cum juvenes quidam legati a Carthagine Romam venissent, ibique contumeliose quadam fecissent, missi sunt Carthaginem, traditique Carthaginiensibus, ab his vero nihil illis nocitum est, sed dimissi sunt incolumes.*

p *Legatos deprehenderunt*] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod, legatus cum esset, Thessalos ad libertatem concitaret. Plutarchus, & latinus scriptor vitæ Pelopidæ.

q *Literarum in primis habita cura*] Vide Serranum in Henrico IV.

GRONOVII.

26 *Qui idem deliquerat*] Obsidibus fugæ occasionem dederat. Livius 25, 7.

27 *Ita comparata humana jura*] Quæ vel gentes vel civitates sibi statuerunt, ut ab iis sit regressus ad jus primævæ communitatis.

28 *Apex necessitatis*] Inexcusabilis & inevitabilis necessitas.

29 *In sumtione pœnæ*] Sed in se conservando. 2, 2. 6.

30 *Interrogari*] Examinari *more reorum*. Sallust. Catil. 31. & *testium*. Suet. Octav. 56.

31 *Literarum*] Quas a Juniis, Vitelliis, Aquiliis nobilibus adolescentibus conspiratis ad Tarquinium acceperant. Liv. 2, 4.

7. Quod si vim armatam intentet legatus, sane occidi poterit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis defensionis. Sic Fabios, quos [32] violatores juris humani Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Eurystheo missum & vi supplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille diceret,

Tun' fecialem cædere hunc missum audeas?

respondet, *Ni fecialis dexteram a vi temperet.*

Huic feciali nomen fuisse [1] Copreo, [2] & quia vi ageret a populo Athenienſi interfectum narrat Philostratus vita Herodis. Distinctione non dissimili solvit [33] Cicero quæsitum illud, an patrem patriæ proditorem filius accusare debeat. Vult enim debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato jam periculo in facti pœnam.

Off. III.

V. 1. Ea vero quam dixi lex, de vi legatis non inferenda, intelligenda est eum obligare ad quem missa est legatio, atque ita demum si admisit, quasi scilicet ab eo tempore [34] tacita pactio intercesserit. Cæterum denuntiari & potest & solet, ne mittantur legati; alioqui pro hostibus fore: ut Ætolis a Romanis est denuntiatum, & olim [35] a Romanis Vejentibus edictum ni facesserent urbe, daturos [36] quod Lars Tolumnius dedisset: & Roma-

Liv. XXVII. *Idem l.* IV. *Libro* X.

nis

GROTII.

1 *Copreo*] Vide Iliados O.

2 *Et quia vi ageret*] Sic interpretandum, quod Theodahatus Gothus Justiniani legatis dicit apud Procopium Gothicorum I. σμικρὸν μὲν τὸ χρῆμα ἑ πρεσβυτὴ καὶ ἄλλως ἔντιμον καθίστασιν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τοῦτο δὲ τὸ γέρας εἰς τόδε οἱ πρέσβεις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διασώζουσιν, ἰσότυπα σφίσιν δημοσίᾳ φυλάξαντι τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα· κτεῖναι γὰρ ἄνδρα πρεσβευτὴν ἐθέλοντα νενομίκασιν ἄνθρωποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλέα ὑβρίσας φαίνηται, ἢ γυναικὸς ἄλλου ξυνευνέτης εἰς εὐνὴν ἔλθοι· *Sanctum apud homines legatorum nomen, plenumque honoris. Sed hoc jus legati sibi interdum servant, quamdiu sua modestia legationis dignitatem tuentur. Ita enim existimant homines, fas esse vel interficere legatum, si is in principem ad quem mittitur sit injuriosus, aut alienum matrimonium violet.* Legati vero, cum ostendissent longissime se abesse ab adulterii suspicione, quorum ne exitus quidem sine custode essent, addunt prudenter: τὰς λόγχας ὄπισθεν ἐν τῷ σφυρῷ ἔχοντες ἵνα μὴ ἐν τοῖς τῶν ἐναντίων αἰτίαν, ἔργα ἐν ἀγαθοῖ τύχαισιν ἔντες, εἰκότως ἂν λάβοι. ἀλλ' ὁ μὲν κελεύσας φίεσθαι δικαίως τὸ ἔγκλημα τοῦτο. τῷ δὲ πρεσβευτῇ τὴν ὑπηρεσίαν ἐπιτελέσαι ἐξεστι μόνον· *Si legatus ea dixerit quæ audivit a principe qui ipsum misit, ea si non sint commoda, præstare non ipse debet culpam, sed qui eum misit: ipsi quippe nihil aliud concessum est quam ministerio mandato fungi.* Vide & Camdenum indicato jam loco anni CIↃ IↃ LXXI.

GRONOVII.

32 *Violatores juris*] Quia ad quos missi fuerant de pace legati, adversus eos sine auctoritate publica sumtis armis pugnaverant. Liv. 5, 36.

33 *Cicero offic. III.*] 23.

34 *Tacita pactio*] De securitate illius, qui missus est.

35 *A Romanis Vejentibus*] Immo a Vejenti senatu legatis Romanis. Liv. 4, 58.

36 *Quod Lars Tolumnius*] Qui legatos Romanos ad se missos interfecerat.

Gro-

nis a Samnitibus, [37] si quod adiissent in Samnio concilium, haud inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines, non accepta venia, transeunt legati. nam [t] siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moliuntur, interfici etiam poterunt, quod Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis inter [38] Essios & Romanos: multoque magis [39] vinciri, quod constituit Xenophon in quoidam, Alexander in eos, qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in legatos [u] Philippi ad Annibalem, & Latini in legatos Volscorum. *Thuc. l. VII. App. de bello Ill. Lib. VI. de exp. Cyri. Ar. lib. II. Livius lib. XXIII.*

2. Tale si nihil sit, & male tractentur legati, [x] non illud jus gentium de quo agimus, sed amicitia & dignitas aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt, violata censebitur. Justinus de Philippo posteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad senatum* (Romanum) *perductus incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne, dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.* *Lib. XXIX.*

VI. Cæterum admissa legatio [y] etiam [40] apud hostes, tanto magis [41] apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus. Lacedæmonii, qui Persarum feciales interfecerant, eo dicuntur *συγχίαι* *Her. Pol.*

τὸ

GROTII.

t *Siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt*] Siculi Atheniensium socii legatos Syracusanorum missos ad civitates alias cepere; Thucydides lib. VII. Sic & Argivi cepere legatos Athenis a factione paucorum missos & Argos perduxere. idem Thucydides libro VII. Legatos Ætolorum ad Romanos intercepere & pretium eis extorsere Epirotæ. horum unus literis Romanorum liberatus. Polybius in excerptis legationum num. 27. De Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hispani cepere & occiderunt vide judicia Paruta libro XI. Bezari libro XXI. de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum captis a Maximiliano Crantzium Saxonicorum XII, 33. Laudatur Belisarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hispaniam missis & ab Hispania revertis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. Procopius Vandalicorum I.

u *Philippi ad Annibalem*] Vide Appianum in excerptis legationum num. 19.

x *Non illud jus gentium de quo agimus*] Aliud sit si quis extra fines suos insidias ponat legatis alienis, eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Thessalorum oratione contra Philippum, apud Livium.

y *Etiam apud hostes*] Vide loca modo producta ad §. 1. Donatus ad illud Eunuchi; *convenire & colloqui. Sic pronunciandum est, ut quasi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hostes & in bello licet.*

GRONOVII.

37 *Si quod concilium*] Publicum aliquem conventum.

38 *Essios*] Issæos ab insula Issa Illyrico objacente.

39 *Vinciri*] Custodiæ dari. Justin. 2, 15.

40 *Apud hostes*] Inter quos bellum declaratum est.

41 *Apud inimicos*] Inter quos sine bello simultas est.

τὰ πάντων ἀνθρώπων νόμιμα, *confudiſſe omnium hominum jura. Si quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra jus gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur, quia ſancti habentur legati*, inquit Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, *hoſtium jus & ſacra legationis & fas gentium.* Cicero prima Verrina: *Nonne legati inter hoſtes incolumes eſſe debent?* Seneca de ira: *Violavit legationes rupto gentium jure.* Livio cædes ruptura jus gentium, ſcelus, cauſa nefanda, cædes impia dicitur, in hiſtoria legatorum, quos Fidenates occiderant. Et alibi: *Legatis in periculum adductis ne belli quidem jura relicta erant.* Curtius: *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent miſit, quos Tyrii contra jus gentium occiſos præcipitaverunt in altum.* Merito ſane: nam & in bello plurima incidunt negotia, quæ niſi per legatos tranſigi non poſſunt, & ipſa pax vix eſt ut aliter coëat.

L. ult. D. de legation. Lib. 1, c. 2. Ann. 2. Lib. IV. Lib. XXIV. Lib. IV.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus poſſit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et ſunt quidem ultionis talis exempla in hiſtoriis ſatis multa. ſed nimirum hiſtoriæ non tantum quæ juſte, ſed & quæ inique, iracunde, impotenter facta ſunt memorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati, ſed & ejus qui mittitur ſecuritati. quare [42] cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, [43] etiam ſi ei qui miſit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, ſed & ex jure gentium Scipio, qui poſtquam legati Romanorum a Carthaginienſibus male eſſent habiti, ductis ad ſe Carthaginienſium legatis, & quid fieri deberet interrogatus reſpondit, [2] nihil tale quale factum eſſet a Carthaginienſibus. Addit Livius dixiſſe eum, nihil ſe facturum inſtitutis populi Romani indignum. Valerius Maximus conſulibus Romanis in facto ſimili, ſed antiquiore hanc tribuit vocem: *Iſto te metu, Hanno, fides civitatis noſtræ liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Aſinæ, contra jus legationis, injectæ a Pœnis catenæ fuerant.

App. de bello Pun. Lib. XXX. Lib. VI, c. 6.

VIII. 1. Comi-

GRETII.

2 *Nihil tale quale factum eſſet a Carthaginienſibus*] Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis: Σκιπίων ἔφη μὴ δεῖν ποιεῖν ἃ τοῖς παρχηδονίοις ἐγκαλοῦσιν· *dixit Scipio, non eſſe id faciendum quod ipſi in Carthaginienſibus accuſarent*: & Romani ipſi legatos, jam comperto Carthaginienſium facto, dimiſerunt. Vide Appianum. Conſtantius Titianum a Magnentio ad ſe miſſum remiſit, quanquam Philippum a Conſtantio miſſum ad ſe retinebat Magnentius. Zoſimus libro II. Vide & hiſtorias apud Cromerum libris XIX & XXI. & Paruta, de legatis Venetis in itinere in Galliam retentis, lib. VII.

GRONEVII.

42 *Cum hoc quoque tacite*] Quoties admittitur legatus, perinde eſt ac ſi fides ipſi quoque detur, fore ut ſalvus ſit atque incolumis.

43 *Etiamſi ei qui miſit*] Violando nempe legatum ejus, qui noſtrum ante violavit.

GRO-

VIII. 1. Comites quoque & [44] vasa legatorum [45] sui generis sanctimoniam habent, unde in antiquo [46] fecialium carmine erat: *rex, faciſne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium? [47] vasa comiteſque meos?* Et lege Julia de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc [a] sancta sunt accessorie, & proinde [48] quatenus legato videtur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari a legato poterit ut eos dedat. [b] Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset ab Achæis in Lacedæmonios quosdam, qui cum legatis Romanis erant, vociferati sunt Romani jus gentium lædi. quo referri etiam potest Sallustii judicium de Bomilcare, quo supra usi sumus. Quod si dedere eos nolit legatus, eadem scilicet facienda erunt [49] quæ modo de legato diximus. *L. lege Julia D. ad l. Jul. de vi publ.* *Paus. libro VII.*

2. Ipse autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam suam, & [c] an jus asyli in domo sua pro quibusvis eo confugientibus, ex concessione pendet ejus apud quem agit. Istud enim juris gentium non est.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec [50] per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, [51] manu regia, verius est. nam omnis coactio abesse a legato debet, tam quæ res ei necessarias quam quæ personam tangit, quo plena ei sit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, [52] res soli eo loco nullas possideat, ipse compellandus erit amice, & si detrectet, is qui misit, ita ut ad postremum usurpentur [53] ea, quæ adversus debitores extra territorium positos usurpari solent.

X. 1. Nec

GROTII.

a *Sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur*] Vide Fraxini Canxi epistolas paginis 75 & 279.

b *Vi enim abstrahendi non sunt*] Serranus Henrico IV.

c *An jus asyli in domo*] Distingui ferme hac in re solent crimina. Vide Parutam libro x. ubi rex Galliæ hanc ob causam iratus pacatur. Vide eundem libro IX.

GRONOVII.

44 *Vasa legatorum*] Supellex, sarcinæ.

45 *Sui generis sanctimoniam*] Non tantam, quantam legati, aliquam tamen.

46 *Fecialium carmine*] Verbis solennibus.

47 *Vasa comiteſque meos*] Faciſne sarcinas & comites meos, sarcinas & comites nuntii publici, & propterea eodem jure immunitatis & securitatis gaudentes, quo me, ut arripi detinerique nullo prætextu queant.

48 *Quatenus legato videtur*] Quatenus ea sancta & jus suum participantia velit, adeo ut vasa possit obligare aut alienare, comites ad pœnam tradere.

49 *Quæ modo de legato*] Ut querela deferatur ad mittentem.

50 *Per judiciorum ordinem*] Ordinarios judices.

51 *Manu regia*] Vi superioris dominii.

52 *Res soli*] Immobiles, prædia, fundos, domos, villas.

53 *Ea, quæ adversus*] Dentur repressalia.

X. 1. Nec metuendum eſt quod quidam putant, ne ſi id juris ſit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non deſunt creditores, & apud quoſdam populos moris fuiſſe docet Nicolaus Damaſcenus, ut de contractibus [54] qui in creditum iiſſent jus nullum redderetur, non magis ſcilicet quam adverſus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti eſſe nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum ſtatum [d] Seneca: *Utinam quidem perſuadere poſſemus, ut pecunias creditas tantum a volentibus acciperent: utinam nulla ſtipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impreſſis ſignis cuſtodirentur. Fides potius illa ſervaret, & aequum colens animus.* Perſis quoque Civil. 1. Appianus ait diſplicuiſſe: [e] *τὸ κιχρᾶσθαι ὡς ἀπάτηλόν τι καὶ φιλοψευδὲς, pecuniam creditam ſumere, ut quæ res fraudibus & mendaciis eſſet obnoxia.*

Lib. 14. 2. De Indis idem narrat Ælianus: cui conſentit Strabo his Lib. 15. verbis: *Δίκην δὲ μὴ εἶναι πολὺν φόβον καὶ ὕβριος. ἐκ ἐπ' αὐτῷ γὰρ τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἑκάστῳ· ὡς τι ἀνέχεσθαι δεῖ ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν. ἀλλὰ καὶ προέχειν ὅταν πιστευτέον καὶ μὴ δικῶν πληρῶν τὴν πόλιν· Judicia non eſſe niſi de cæde & injuria: quia homo præſtare non poſſit ne in ea incidat: at contractus in cujuſque eſſe poteſtate: ideo [55] ferendum ſi quis fidem violet· & ante videndum cui quiſque credat, non* Stob. de leg. *autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque conſti- Mor. Nic. tutum fuit, ne quis actionem haberet qui [56] de pretio habuiſſet VIII, 15. fidem: quod & [f] Platoni placuit. Notatum & Ariſtoteli: *παρ' ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν σπουδὴν κατὰ πίστιν συναλλάξαντας· apud quoſdam de his rebus judicia non ſunt: exiſtimant enim homines contentos eſſe debere fide quam ſunt ſecuti:* Mor. IX, 1. Et alibi: *ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶν νόμοι, τῶν ἐνδόξων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκποιούμενον· Eſt ubi leges de credito jus reddi vetant, quaſi privatim tantum cum eo agendum ſit, cum quo quis contraxit, & cujus fidem ſecutus eſt.* Quæ contra hanc ſententiam adferuntur ex jure Romano, non ad noſtros legatos ſed ad provinciales aut municipales pertinent.

XI. Bellorum, quæ ob male habitos legatos ſuſcepta ſunt plenæ

GROTII.

d *Seneca*] De beneficiis III, 15.

e *Τὸ κιχρᾶσθαι*] *Τὸ ὀφείλειν χρέος* pro eodem dixit Herodotus Clio.

f *Platoni*] VIII. de legibus.

GRONOVII.

54 *Qui in creditum iiſſent*] Quibus mutuum factum eſſet, nulla daretur actio creditori. l. 2. D. de reb. cred. & *res in creditum abire*. l. 5. de tributor. act. l. 3. ad SC. Macedon.

55 *Ferendum ſi quis*] Non puniendum lege, cum ſatis ſit punitus amiſſo pudore.

56 *De pretio habuiſſet fidem*] De pecunia accipienda pro re vendita credidiſſet emtoris promiſſioni.

Gro-

Digitized by Google

plenæ ſunt [g] profanæ hiſtoriæ. Exſtat & [h] in ſacris libris memoria belli quod eo nomine David geſſit adverſus Ammonitas. Nec aliam cauſam juſtiorem exiſtimat Cicero adverſus Mithridatem. 2 Sam. 8.

GROTII.

g *Profanæ hiſtoriæ*] Romani ob id bellum ſuſcepere in Senonas. Appianus excerpto legationum 4. & 10. In Illyrios & Ligures. Polybius excerpto legationum 125. & 134. In Iſſios. Dion. exc. legationum 11. In Corinthios. Livius libro 111, In Tarentinos. Dionyſius Halicarnaſſenſis excerpto legationum 4. Francorum & Germanorum exempla habes apud Aimonium libro 111, cap. 1x1. & 1xxxv111. & Withikindum libro 11.

h *In ſacris libris*] Vide Chryſoſtomum ad Stagirium libro 111.

CAPUT XIX.

De jure ſepulturæ.

I. *Ex eodem jure gentium naſci jus humandi mortuos.*
II. *Unde ortum?*
III. *Deberi & hoſtibus.*
IV. *An & inſigniter facinoroſis?*
V. *An & his, qui ſe interfecerint?*
VI. *Quæ alia ex jure gentium debeantur.*

I. 1. EX jure gentium, quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum ſepultura. Dion Chryſoſtomus inter mores, ſive ἔθη, quæ τοῖς ἐγγράφοις, id eſt, *ſcripto juri* opponit, poſt legatorum jura commemorat καὶ κωλύειν τὰς νεκρὰς θάπτειν, *non prohibere quominus ſepeliantur mortui:* Et Seneca pater inter jura non ſcripta, ſed omnibus ſcriptis certiora ponit [1] humum porrigere cadaveri. Naturæ id jus appellant Hebræi Philo ac Joſephus; & φύσεως θεσμὰς, Iſidorus Peluſiota: ut ſolere ſub naturæ nomine comprehendi mores communes naturali rationi conſentaneos alibi diximus. Apud Ælianum eſt: τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀπαιτούσης μηκέτι ζῶντα κατακρύψαι· *cum mortuum condi ipſa imperet communis natura.* Idem alibi: τὰ κοινὰ καὶ ἴσα πᾶσιν ἀνθρώποις vocat γῆν καὶ ταφὴν, *terram ac ſepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita.* [a] Leges hominum, νόμους βροτῶν dixit Euripides Supplicibus, κοινὸν νόμον Ariſtides, Lucanus hominum ritus, *Libro* 1, *contr.* 1. *Epiſt. ult. edit.* 491. *Lib.* x11. *Lib.* x111.

GROTII.

a *Leges hominum*] Φύσεως θεσμὰς, naturæ leges. Euſ. hiſt. v111, 19.

GRUNOVII.

1 *Humum porrigere*] Erat hæc ſuperſtitio veterum, non præterire cadaver in via ſtratum, niſi gleba terræ injecta vel lapide. Horat. 1, od. 28. Petronius cap. 74. *tralatitia humanitate lapidare.*

ritus, terrarum leges & mundi federa Papinius, ſortis humanæ commercium Tacitus, ſpem communem orator Lyſias. Qui impedit, hominem exuere Claudiano dicitur; naturæ dedecus facere, Leoni Imperatori: τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν, *fas violare* Iſidoro Peluſiotæ.

Ann. VI. *Bello Gild.* *Nov.* LIII. *d. loco.*

2. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo ſanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis aſſcribi paſſim videmus. Itaque in dicta tragœdia Supplicibus [b] νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti, qui Polynicem humari vetuerat, ita reſpondit:

Decreta quippe hæc nec ſupremus Jupiter
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Queis alia jura debet humanum genus,
Nec id valere credidi juſſus tuos,
Ut jura non conſcripta, ſed nutu Deûm
Conceſſa, ſempiterna, mortalis ſatus
Violare poſſes. non enim nuper vigent,
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, ſepoſito metu
Mortalis iræ, par Deis magnis fuit
Me gerere morem?

Panathenaico.

3. Iſocrates de bello agens Theſeos adverſus Creontem ita loquitur: *Quis neſcit, quis non didicit, vel in* [a] *Dionyſiis ex tragœdiarum auctoribus, quæ Adraſto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem ſuum, Argivorum plurimos perdidit, ipſoſque* [3] *ductores vidit increantos: ipſe vero cum dedecore ſuperſtes, cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuiſſet, ſupplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theſeus regebat, eumque oravit ne viros tales inſepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium, quo omnes homines inter ſe utuntur, non quaſi ab humana natura condito, ſed tanquam imperato a divina potentia: quæ cum ille audiiſſet, ſine mora legationem Thebas decernit.* Idem mox [c] Thebanos reprehendit quod civitatis ſuæ decreta legibus divinis antehabuiſſent: ejuſdemque hiſtoriæ & alibi meminit, Panegyrico, Helenæ encomio,

GROTII.

b Νόμον δαιμόνων] Sophocles Ajace. idem θεῶν νόμους dixit in Antigone.

c *Thebanos reprehendit*] Pacto, non prælio, obtentum a Thebanis jus ſepeliendi vult Plutarchus Theſeo. At prælio Pauſanias Atticis.

GRONOVII.

2 *Dionyſiis*] Liberalibus ſive Bacchanalibus, quibus agebantur tragœdiæ, imo & inventæ putantur: unde ſcenici hiſtriones Διονυσιακοὶ τεχνῖται. Ælianus 2, 3.

3 *Ductores*] Amphiaraum, Tydea, Hippomedonta, Capanea, Parthenopæum, generum Polynicen.

GRO-

mio, Plataica oratione: Herodotus quoque Calliope, Diodorus Siculus hiſtoriarum quarto, Xenophon hiſtoriæ Græcæ ſexto, & Lyſias ea quæ eſt in honorem ſepultorum: poſtremo Ariſtides in Panathenaico, qui bellum hoc ſuſceptum ait pro communi natura hominum.

4. Et paſſim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam [4] humanitatem vocant † Cicero (a) & [d] Lactantius, humanitatem ac manſuetudinem (b) Valerius Maximus, miſericordiam & religionem (c) Quintilianus, miſericordiam & humanitatem (d) Seneca, *οἰκτον τῆς κοινῆς φύσεως miſerationem communis naturæ* Philo, ſortis humanæ commercium Tacitus, miſericordiam & pietatem (e) Ulpianus, (f) Modeſtinus memoriam humanæ conditionis: clementiam (g) Capitolinus: *δίκην*, ſive juſtitiam Euripides & Lactantius: opus benignum Prudentius. Contra Donatiſtas, qui Catholicorum corpora ſepeliri vetabant, impietatis accuſat (h) Optatus Milevitanus. Apud Papinium,

bello cogendus & armis
[5] *In mores hominemque Creon.*

(i) Spartianus tales ait eſſe ſine humanitatis reverentia: (k) Livius ſævitiam vocat [6] ultra humanarum irarum fidem. [e] Homerus dixerat *ἀτιτάλλα ἔργα*. Eorum qui ſupervacaneam facerent ſepulturam, (l) Lactantius impiam vocat ſapientiam. Eandem ob cauſam impius Eteocles (m) Papinio.

II. 1. Quæ primum cauſa moris hujus introducendi fuerit ut corpora humo tegerentur, ſive [7] condita prius, ut apud Ægyptios, ſive cremata, ut apud Græcos pleroſque, ſive ita uti ſunt, quem morem eſſe antiquiſſimum notavit Cicero & poſt eum [f] Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moſchion exiſtimat occaſionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ ſignum ſepulturam. ita enim ait:

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inſpargere

† *Cic. Orat. pro Quintio.*
(a) *Lact. l. VI, inſt. c. 11. & 22.*
(b) *Val. Max. l. V, c. 1.*
(c) *Quint. lib. XII, c. ult. inſt. orat.*
(d) *Sen. de benef. lib. V, c. 20.*
(e) *L. 14. §. 7. D. de relig.*
(f) *L. 27. ff. de cond. inſt.*
(g) *Capitol. in M. Anton. Philoſoph.*
(h) *Opt. l. VI.*
(i) *Spart. vita Caracallæ.*
(k) *Lib. VIII.*
(l) *Lib. VI.*
(m) *Theb. III. Gen. L. 2. Tac. hiſt. V.*

Nec

GROTII.

d *Lactantius*] Cujus & hoc eſt lib. VI, c. 12. *Ultimum illud & maximum pietatis officium eſt, peregrinorum & pauperum ſepultura.*

e *Homerus dixerat ἀτιτάλλα ἔργα*] Idem Iliados Ω Jovem & Deos Achilli iratos fuiſſe dicit, ob male tractatum corpus Hectoris.

f *Plinius*] Hiſtoriæ naturalis VII, 54. ubi & hoc: *Sepultus intelligitur quoquomodo conditus: humatus vero, humo contectus.*

GRONOVII.

4 *Humanitatem*] Juſtinus II, 12. idque eum non amoris, ſed humanitatis cauſa feciſſe.

5 *In mores hominemque*] Ad mores communi omnium hominum ſenſu receptos.

6 *Ultra humanarum irarum*] Ad quas credibile non eſt quemquam hominem iratum procedere.

7 *Condita*] Circumlita unguentis, Kirchm. de funer. 1, 8.

Needum ſepultis, ne darentur conſpici
Abominanda ſigna paſtus priſtini.

2. Aliis videntur hoc modo homines velut ſponte ſolviſſe debitum, quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus [f] ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit, ſed & Græci Latinique paſſim agnoſcunt. Cicero ex Euripidis Hypſipyle:

Reddenda terra terra.

Eccl. XII, 9. Et quod apud Salomonem legimus pulverem quidem ad terram redire [8] quale fuerat, ſpiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides hoc ipſum argumentum ex perſona Theſei in Supplicibus tractans ſic ait:

Jam ſinite terra mortuos gremio tegi:
Res unde quaque ſumſerat primordium
Eo recipitur: ſpiritus cœlo redit,
Corpuſque terræ: jure nec enim [9] mancupî,
Sed brevis ad avi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipſa quod nutriverat.

Lucretius ſimiliter de terra:

Omniparens eadem rerum eſt commune ſepulchrum.

Cicero de legibus II. ex Xenophonte: *redditur terræ corpus, & ita locatum ac ſitum quaſi operimento matris obducitur.* Plinius quoque ſcripſit, terram nos [10] naſcentes excipere, natos alere, ſemelque editos ſuſtinere ſemper, noviſſime complexam gremio jam a reliqua natura abdicatos, ut matrem operire.

3. Sunt qui reſurrectionis ſpem a primis humani generis parentibus, hoc veluti monumento, poſteris conſignatam putant. Nam

GROTII.

[f] *Ex terra ortum terræ deberi*] Job. X, 9. Philo in Flaccum: ἀνθρώποις δὲ φύσις οἰκειότερον χαρίσαι ἀπίνησας ἦν, ἃ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἃ αὐτὰ καὶ τὴν ἀρχὴν ὑπεδέχηται γίνεσθαι, καὶ τὸν ἐν τῷ βίῳ τελευταῖον ἀπάλυσιν. *Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum, ſed & mortuis, ut eadem qua primos ſuſcepit natales, ſuſcipiat & ex hac vita exitum.* Attamen, ſicut nullum eſt in homine factum laudabile, cujus non veſtigium in alio aliquo animantium genere Deus poſuerit, ita & in hac re evenit. de formicis Plinius libro XI, 30. *Sepeliuntur inter ſe viventium ſolæ, præter hominem.* At is ipſe de Delphinis lib. IX, 8. *conſpectique jam defunctum portantes ne lacerarentur a beluis.* Et de apibus Virgilius:

Tum corpora luce carentum,
Exportant tecti & triſtia funera ducunt.

Servius: *cum exſequiali ſcilicet pompa.*

GRONOVII.

[8] *Quale fuerat*] Vulg. *unde erat.* LXX. ὡς ἦν.

[9] *Mancupi*] Lucret. 3, 1021. *Vitaque mancipio nulli datur omnibus uſu.*

[10] *Naſcentes excipere*] Ex more, quo recens natos humi deponere ſolebant, donec ab agnoſcentibus eos patribus tollerentur. Unde Statius Epithal. Stellæ: *telluris eadem ſeu excepi gremio.* Sueton. Octav. 5. Ner. 6.

GRO-

Digitized by Google

Nam & [11] ob revivisfcendi promissum adservanda corpora docuisse Democritum Plinius testis est, libro septimo, capite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honeste condendi corpora ad hanc spem referunt. Prudentius:

Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Nisi quod res creditur illis
Non mortua, sed data somno?

4. Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si ejus corpore alia animantia pascerentur: quare inventam sepulturam ut id quantum posset caveretur. Miseratione hominum custodiri corpora [h] ab incursu avium ferarumque dixit Quintilianus. Apud Ciceronem de inventione primo: *a feris vexatus,* [12] *communi honore in morte caruit.* Et apud Virgilium legimus: *Decl.* VI.

non te optima mater
Condet humo, patriove onerabit membra sepulchro:
Alitibus linquere feris.

Et Deus invitis sibi regibus minatur apud prophetas, futurum, ut asini sepulturam habeant, ut canes eorum sanguinem lingant. *Jer.* XXII.

Nec

GROTII.

h *Ab incursu avium ferarumque*] Vide vaticinium de Jeroboami posteritate in pœnam peccatorum ejus, I Regum XIV, 11. Et Tertullianum de resurrectione. de Ægistho Homerus odysseæ Γ.

Τῷ κε καὶ ἐν θανάτῳ χυτὴν ἔτι γαῖαν ἔχων εἰ.
Ἀλλ' ἄρα τόγε κύνες τε καὶ οἰωνοὶ κατέδαψαν.
Ergo nec leviter glebam injecere perempto.
Illius ut volucres lacerarent ossa canesque.

De Ægistho loquitur, quem ut adulterum & regni invasorem Argivi insepultum abjecerant, cujus tamen reliquias humanior terræ dedit Orestes, ut mox dicetur. Menelaus de Ajace in Sophocle:

Ἀλλ' ἀμφὶ χλωρὴν ψάμαθον ἐκβεβλημένῳ
Ὀρνισι φορβὴ σαρκάλικος γενήσεται.
Sed ille arenis jactus in pallentibus,
Gratum marinis pabulum alitibus dabit.

Sed hoc quoque ibi prohibet Ulysses, prudentiæ exemplar. Sophocles Antigone in ipsius Antigones laudem:

Ἥτις τ' ἀνταδελφον ἐν φοναῖς
Πεσοῦσ' ἄθαπτον, μηθ' ὑπ' ἀμεσσάντων κυνῶν
Εἶασ' ἑλκῆσ, μήθ' ὑπ' οἰωνῶν τινος.
Illa obsitum cruore germanum suum
Non insepultum sivit, alitibus feris
Canibusque fieri pabulum mordacibus.

Appianus civilium I. de interfectis jussu Marii: ταφὴν τε ἑνὶ ἑκάστῳ ἐπενεγκεῖν οὐκ ἐδίδου τῶν ἀνῃρημένων, ἀλλ' οἰωνοὶ καὶ κύνες ἄνδρας τοιούσδε διεσπάσαντο· *Nec cuiquam licebat quemquam interfectorum sepelire, sed viros tam egregios lacerabant aves & canes.* Ammianus Marcellinus principio libri XVII. de Juliano: *Sollicitusque ne diræ volucres consumerent corpora peremtorum, sine discretione cunctos humari mandavit.*

GRONOVII.

11 *Ob revivisfcendi promissum*] Quod spem faceret promitteretque Democritus, fore, ut mortui aliquando in vitam redirent.

12 *Communi honore*] Qui omnibus habetur mortuis.

Gro-

Lib. IV. De Tob. Nec aliud in ſepultura conſiderat Lactantius cum ait: *Non enim patiemur figuram & figmentum Dei, feris ac volucribus in prædam jacere*; & Ambroſius, cujus hæc verba ſunt: *Nihil hoc officio præſtantius* [13] *ei conferre, qui jam tibi non poteſt reddere: vindicare a volatilibus, vindicare a beſtiis conſortem naturæ.*

5. Sed etſi tales abeſſent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab iſtius naturæ dignitate. Unde non abit illud in Sopatri controverſiis: ὅτι τὸ θαπτειν καλὸν, καὶ ὅτι τοιοῦτον ἡ φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν, ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ, καθάπερ αἰσχύνηται. τοῦτο τῇ φύσει καλὸν, τοῦτο φιλάνθρωπον. τοῦτο τοῖς ὅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἕπονται ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατεσκεύασε. ἐπειδὴ καὶ ἐκ εὔλογον τὰ τῆς φύσεως ἀπορίπτα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δείκνυσθαι, γῇ πούπλειν τὸν ἄνθρωπον νενομίκαμεν ἄνωθεν, ἵνα τῷ καλύπτεσθαι μνήμαλι ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον· *Honeſtum eſſe humare mortuos, & ab ipſa natura quaſi conceſſum corporibus, ne velut probro afficiantur poſt mortem ſi nuda diffluant. placere id omnibus, ſive Dei fuerint ſive ſemidei, qui hunc functis vita corporibus honorem indulſerunt. Quia enim a ratione alienum eſt,* [14] *naturæ humanæ arcana poſt mortem omnibus conſpicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora ſepeliendi, ut monumento condita clam & procul a conſpectu tabeſcant.* quo & illud pertinet Gregorii Nyſſeni in epiſtola ad Letoïum: ἀς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ τὴν αἰσχημοσύνην τῆς φύσεως, *ne ſoli oſtendatur id quod dedecori eſt humanæ naturæ.*

6. Hinc eſt quod officium ſepeliendi, non tam [15] homini, id eſt, perſonæ, quam [k] humanitati, id eſt naturæ humanæ præſtari dicitur: unde publicam hanc humanitatem dixerunt Seneca & Quintilianus, tralatitiam Petronius. Cui conſequens eſt, ut nec inimicis nec hoſtibus invideri ſepultura debeat. De inimicis egregia eſt apud Sophoclem diſſertatio Ulyſſis pro humando Ajace, ubi hoc inter cætera:

De benef. lib. V, c. 20. Quint. Decl. VI.

Mene-

GROTII.

i Τὴν αἰσχημοσύνην τῆς φύσεως] Simili modo Agathias dicit moris eſſe τὰ αἰσχύνταλα τῆς φύσεως ἀποκρύπλειν· *Obtegere naturæ pudorem.* Ita quam nihil natura ſimus apparet in ortu & interitu. Quod ut ſignificarent Sapientes Hebræi vetuere, ne plebejæ aut ſummæ fortunæ qui eſſent, aliuſmodi faſciis involverentur, aut modo nati aut mortui.

k *Humanitati, id eſt naturæ humanæ præſtari dicitur*] Servius ad XI. Æneidos: *Sepulturæ enim beneficium generaliter debetur univerſis.*

GRONOVII.

13 *Ei conferre*] Beneficium dare.

14 *Naturæ humanæ arcana*] Illud ſecretum, quam vilibus elementis conſtet, quod tam ſpecioſum in vivo corpore apparet.

15 *Homini, id eſt, perſonæ*] Defuncto exhiberi, non propter ipſum, ſed propter reverentiam communis naturæ, ob cauſam humani generis communem.

GRO-

Menelae, poſt tot dicta ſapienter, cave
Injurioſus ſis in hominem mortuum.

Rationem reddit Euripides Antigone:

Mors jurgiorum finis eſt mortalibus:
Num majus aliud quid poteſt letho dari?

Idem Supplicibus:

Fecere vobis ſiquid Argivi male,
Cecidere; in hoſtes iſta vindicta eſt ſatis.

Et Virgilius:

Nullum cum victis certamen & aethere caſſis.

Quam ſententiam citans ſcriptor ad Herennium addit: *Nam quod malorum eſt extremum, accidit illis jam.* Papinius:

bellavimus: eſto:
Sed cecidere odia, & triſtes mors obruit iras.

Et eandem cauſam reddit Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia veſtra vel mors aliena compeſcat. jam tacet cum quo ante litigabas.*

III. 1. [l] Quare & hoſtibus publicis deberi ſepulturam omnes ſentiunt. Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat Appianus, belli commercia Philo. Tacitus: *Ne hoſtes quidem ſepulturam invident.* Dio Chryſoſtomus ſervari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hoſtes. addit: κἂν εἰς ἰσχάτην ἔχθραν προέλθωσι· *etiamſi ad ſummum odia proceſſerint.* De eadem re agens Lucanus hominum ritus in hoſte ſervandos dixit. Sopater idem qui ſupra: τίς πόλεμος ταύτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε, τίς ἔχθρα ὑποπικράνασα πρὸς τὰ πλημμελήματα παρακῦναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἐνίσχυσε· *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus? quae inimicitia eouſque extendit maleſactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is quem dixi Dio Chryſoſtomus oratione de lege: διὰ τοῦτον τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυται· *propter hanc mortuos nemo hoſtes judicat; neque ira & contumelia in eorum corpora extenditur.*

2. [m] Et paſſim exſtant exempla. Sic Hercules ſuos hoſtes, Alexan-

GROTII.

l *Quare & hoſtibus publicis deberi ſepulturam omnes ſentiunt*] Philo in Flaccum: ἤδη γὰρ καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἁπλοῦς καὶ φιλάνθρωποι ταῖς οἰκείαις δαπάναις, οἱ δὲ τὴν ἔχθραν καὶ ποὸς τοὺς νεκροὺς ἐπιτείνοντες, ὑπόσπονδα τὰ σώματα διδόντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆς τελευταίας χάριτος ἀμοιρῆσαι τὸν νομιζομένων· *Etiam qui in bello occubuerunt eos homines ſolent ad ſepulturam dare, illi quidem quibus bonitatis & humanitatis plus, eſt, ſuopte impendio, alii vero qui odia & in mortuos extendunt, ſub pactis dantes corpora, ne careant eorum quae mos imperat honore ultimo.*

m *Et paſſim exſtant exempla*] Joſephus in legibus θαπτέσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι· *Sepeliantur & mortui.* Agamemnon Trojanos ſepelit Iliados

Alexander victos ad Iſſum, Hannibal C. Flaminium, P. Æmi-
Ælian. lib. XII. Var. hiſtor. Diod. libro XVII.
lium, Tiberium Gracchum, [n] Marcellum, Romanos quæſivit ad ſepulturam. *Credas*, inquit Silius Italicus, [16] *Sidonium cecidiſſe ducem.* Idem Hannoni a Romanis præſtitum, Mithridati a Pompejo, a Demetrio multis, Archelao regi ab Antonio. In Græcorum adverſus Perſas militantium juramento erat: *Socios omnes ſepeliam: bello victor etiam barbaros*· & paſſim in hiſtoriis legas impetratam νεκρῶν ἀναίρεσιν [o] *facultatem toliendi mortuos.* Apud Pauſaniam in Atticis exemplum eſt: τὰς δὲ Μήδας Ἀθηναῖοι μὲν θαπτὰς λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι· *Medos Athenienſes a ſe ſepultos ajunt, quia qualemcumque mortuum terra condi fas ſit.*

3. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, cum [17] alioqui rei ulli funebri intereſſe vetaretur, repertum tamen hominem [p] inſepultum ſepelire etiam jubebatur.
Ambr. II, off. c. 28.
Chriſtiani vero tanti fecerunt ſepulturam, ut ejus cauſa ſicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos vaſa eccleſiæ etiam [18] initiata conflari aut vendi licite exiſtimaverint.

4, Sunt quidem & exempla in contrarium, ſed communi judicio damnata.

Hunc oro [q] [19] *defende furorem:*

Lib. V.
eſt apud Virgilium.

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem caſis invidit arenam:

apud Claudianum. Diodorus Siculus: τὸ πολεμεῖν τῶν ὁμοφύλων τοῖς τεθνεῶσι θηριῶδες· *ferinum eſt bellum gerere cum mortuis qui ejuſdem natura fuerint.*

IV. 1. De inſigniter tamen facinoroſis video eſſe dubitandi cauſas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis magiſtra, illos ipſos qui ſuſpenſi patibulo erant (quod valde ignominioſum cenſebatur. Num. XXV, 4. Deut. XXI, 23. 2 Sam. XXI, 26.) eodem die ſepeliri jubet. Hinc Joſephus tantam Judæis ait eſſe curam ſepulturæ, ut eos etiam quorum corpora ad publicum ſupplicium damnata ſunt, ante ſolis occaſum tollant & humo mandent: & alii Hebræorum interpretes addunt

dos H. Antigonus Pyrrhum apud Plutarchum. Vide eundem in vita Theſei.

n *Marcellum*] Plutarchus Marcello.

o *Facultatem tollendi mortuos*] Vide infra lib. III, c. XX. §. 45.

p *Inſepultum ſepelire etiam jubebatur*] Idem ex jure pontificio Romano Servius notat.

q *Defende furorem*] Interpretatur Servius, *Inimicorum iram & poſt fata ſævire cupientem.*

GRONOVII.

16 *Sidonium*] Aliquem de Pœnis aut ſociis, non Romanum, hoſtem.

17 *Alioqui rei funebri*] Levit. 21, 3. & 11. qui mos etiam tranſiit ad Romanos. Tacit. I, annal. 62.

18 *Initiata*] Conſecrata, dedicata, & jam uſibus ſacris imbuta.

19 *Defende*] Arce, prohibe, ut: *Solſtitium pecori defendite.*

GRO-

Digitized by Google

addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo fit conditus. Ægisthum, qui [20] adulterium cæde regis cumulaverat, a regis interfecti filio Oreste humo mandatum Homerus memorat Odysseæ tertio. Sed & apud Romanos Ulpianus corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait neganda non esse: imo & quibuslibet petentibus danda censuit Paulus jurisconsultus. Et Diocletianus ac Maximianus Imperatores ita responderunt: *obnoxios criminum digno supplicio affectos* [1] *sepultura tradi non vetamus.* *Leg. 1. ff. de cad. punis.* *L. 111. ib. & L. 13. C. de relig.*

2. Legimus quidem in historiis exempla eorum, [2] qui insepulti abjecti sunt, frequentiora civilibus quam externis bellis: & hodie videmus quorundam damnatorum corpora diu in publico conspectu relinqui: qui tamen mos an laudandus sit disputant, non politici tantum, sed & theologi. *Rochus de consuetud. fol. 12. Abb. in c. ex parte. de sepult.*

3. Contra, laudatos videmus qui sepeliri jusserunt corpora eorum, qui id ipsum aliis non permiserant, ut Pausaniam Lacedæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Persarum factum [21] in Leonidem simili facto ulciscceretur, consilium ut se ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theseus [22] Creontem sic alloquitur: *Sylvest. in verb. sepultura, quæst. 13.*

vade atra daturus
Supplicia, extremique tamen secure sepulchri.

Alexandrum quoque Jannæum regem, qui in mortuos popũlares valde contumelioſus fuerat, sepelierunt Pharisæi. Quod si Deus interdum sepulturæ jactura quosdam puniit, fecit hoc suo jure supra leges constitutus. Et quod Goliathi caput David servavit ostentui, factum scilicet in alienigenam, Dei contemtorem, & sub ea lege quæ proximi nomen ad solos Hebræos porrigebat. *Jos. ant. XIII, c. 13. & Curtius.*

V. 1. Unum tamen notatu non indignum, de sepeliendis mortuis regulam apud ipsos Hebræos habuisse exceptionem eorum qui ipsi sibi mortem consciverant; quod Josephus † nos docet. Nec id mirum, cum in hos aliud supplicium constitui non possit qui mortem pro supplicio non habent. Sic (*a*) Milesiæ virgi- † *Lib. III, c. 25. de bel. jud. Hegesi. libro III, c. 17.* (*a*) *Gel. l. XV, cap. 10. Plut. de mul. virt.*

GROTII.

1 *Sepulturæ tradi non vetamus*] Hujus Romanorum moris mentio est apud Philonem contra Flaccum.

2 *Qui insepulti abjecti sunt*] Id ἀτάφια ἐκβεβλῆσθαι τὰ νεκρὰ dixit Josephus in morte Judæorum regis Alexandri. Adde Quintilianum declamatione quarta.

GRONOVII.

20 *Adulterium cæde*] Agamemnonem patruelem & Mycenarum vel Argivorum regem occiderat, quum uxorem ejus Clytemnestram pellexisset ad adulterium.

21 *In Leonidem*] Ad Thermopylas summa cum gloria mortui cadaver capite abscisso in crucem sustulit Xerxes. Herod. lib. 7.

22 *Creontem*] Qui Argivos victos & cæsos in obsidione Thebarum sepultura prohibebat.

GRO-

Digitized by Google

virgines a voluntaria morte abſterritæ, & [t] plebs olim Romana, quanquam improbante (*b*) Plinio. [23] Sic & [24] Cleomenis corpus, qui ſe interfecerat, Ptolomæus ſuſpendi juſſit. Et [u] paſſim receptum, ait Ariſtoteles (*c*), ut ignominia aliqua afficiantur qui ſibi mortem conſciverunt: ubi Andronicus Rhodius id exponens ait, ſepultura eorum corpora prohiberi. quod inter alia Demonaſſæ Cypri Reginæ ſcita laudat Dion Chryſoſtomus. Neque huic mori obſtat quod Homerus, Æſchylus, Sophocles, Moſchio, & alii monent, nihil ſentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis enim eſt, id quod mortuis accidit, a vivis metui, ut hoc pacto a peccato retrahantur.

(b) *Plinius lib.* XXXVI, *c.* 25.

(c) *Nic.* V, 5.

Orat. LXIV. *Vide Stob. ſit.* 126. *& Soph. Ajace.*

2. Optime enim [25] Platonici contra Stoicos, & ſi qui alii ſervitutis & [26] morbi fugam, imo & ſpem gloriæ pro juſta cauſa mortis voluntariæ admittebant, ſentiunt retinendum animum in cuſtodia corporis, nec injuſſu ejus, a quo ille nobis eſt datus, ex hac vita demigrandum; quam in rem multa videre eſt apud Plotinum, Olympiodorum, & Macrobium ad ſomnium Scipionis. Hanc ſententiam ſecutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus poſtea eſt, [x] damnaverat, *ὡς οὐχ ὅσιον κοὶ' ἀνδρὸς ἔργον ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ σύμπτωμα ἀδεῶς.*

GROTII.

t *Plebs olim Romana*] Servius ad 12. Æneidos: *Sane ſciendum quod cautum fuerat in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finiſſet inſepultus abjiceretur. Unde merito ait informem Lethi, quaſi mortis infamiſſimæ. Ergo cum nihil ſit hac morte deformius, Poëtam etiam pro Reginæ dignitate dixiſſe accipiamus. Caſſius autem Hemina ait Tarquinium Superbum, cum cloacas facere populum coëgiſſet, & ob hanc injuriam multi ſe ſuſpendio necarent, juſſiſſe corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum eſt mortem ſibi conſciſcere.*

u *Paſſim receptum*] Athenis Æſchinis tempore ejus qui ſe interfeciſſet manus ſeorſim a corpore ſepeliebatur. Æſchines in Creſiphontem. Adde Hegeſippum lib. III, cap. 17.

x *Damnaverat*] Et Philoſophorum non pauci extra Stoicos. Seneca epiſt. LXX. *Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas judicent ipſum interemtorem ſui fieri. Expectandum eſſe exitum quem natura decrevit.* Procopius Gothicorum IV. *Καὶ κατὰ σφὼν ἄχρης καὶ ἄκοιτα φερτιτὸς, τὸ ὃ εἰς θάνατον θεσσεῖν, ἀνάντεν τυτὶ δεσπηείκ φοδόχημα ἐκ εὐτρεπὶς τεῖσγε σώφρασιν εἶναι δοκεῖ. καί τοι καὶ τῦτο ἐκλογίζεσθαι χρὴ, μή τε δίξητε εἰς τὸ θεῖον ἀγνωμονεῖν*, &c. *Violentus vitæ exitus res inutilis & plena inſipientis impetus, & illa in mortem ferens audacia, conſilio cum careat, prudentibus judicatur immerito ſibi fortitudinis nomen uſurpare. Tum vero & illud cogitandum, ne in Deum ſitis ingrati.*

GRONOVII.

23 *Sic*] Nempe minando cadavera fore inſepulta, ſi quæ ſibi manus attuliſſet.

24 *Cleomenis corpus*] At non id ideo factum, quod in ſe ſæviſſet, verum ex odio, quod Rex Spartanus exſul & ſe non dimitti videns conſpirationem contra Philopatora fecerat, & ſeditionem cœptaverat.

25 *Platonici contra Stoicos*] Seneca ca. 3. de ira 15.

26 *Morbi*] Corn. Nepos in Attici vita. Plinius I, epiſtol. 12. Seneca epiſt. 77.

GRO-

Digitized by Google

ἀδεῶς, ἀλλ' ὑποδιδράσκειν· quippe nec pium cenſens nec virile cedere fortunæ, & imminentia adverſa, quæ ferenda fortiter erant, ſubterfugere. Et Megaſthenes notabat ab Indorum ſapientibus reprehenſum [27] Calani factum, neque enim eorum placitis probari [y] talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Perſarum ut videtur ſententia, quorum rex Darius apud Curtium: *alieno ſcelere, quam meo mori malo.* *Strab. xv.* *Lib. v.*

3. Ideo Hebræi mori vocabant *ἀπολύεσθαι*, id eſt, *dimitti*, ut videre eſt non tantum Luc. II, 29. ſed & in græca verſione, Gen. xv, 2. & Num. xx. in fine; quod genus loquendi & Græcis uſitatum. Themiſtius de anima: *ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν· eum qui moritur ajunt dimitti, & mortem dimiſſionem vocant.* Apud Plutarchum in conſolatione legimus hoc ſenſu: *ἕως ἂν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς·; donec Deus ipſe nos dimittat.*

4. [z] Nonnulli tamen Hebræorum de lege ſe non interficiendi unam cauſam excipiunt, tanquam [28] *εὔλογον ἐξαγωγὴν*, ſi quis videat ſe deinceps victurum in probrum ipſius Dei. Nam quia non nobis, ſed Deo in vitam noſtram jus eſſe ſtatuunt, (ut recte Joſephus ſuos edocet) exiſtimant [29] præſumtam Dei voluntatem ſolam eſſe quæ mortis anticipandæ conſilium abſolvat. Atque huc referunt Samſonis exemplum, qui in ſuo corpore veram religionem videbat eſſe deriſui, & Saulis, qui gladio incubuit, ne a Dei ſuisque hoſtibus illuderetur. nam hunc [30] reſipuiſſe volunt poſtquam Samuelis umbra mortem ipſi prædixerat, quam gnarus ſibi imminere ſi pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non *1 Samuel. xxxi, 4.*

GROTII.

y *Talem exitum hominum vitæ impatientium*] Idem Arabibus viſum, non minus quam Indis & Perſis ex Jobo diſcas III, 21.

z. *Nonnulli tamen Hebræorum*] Variaſſe Hebræorum ſuper hac quæſtione ſententias cognoſcas ex Joſepho, ubi de morte Phaſaëlis & de deliberatione Herodis agitur. Judæi ad Petronium, Philone recitante: *αἱρησόμεθα τὸ ἴδιον αἷμα καταχέαντες ἑαυτῶν· ἀποθνήσκοντων τὸ ὑπήκοον ἡμῶν. Μίμψαιτ' ἂν ἐμὲ θεὸς ἡμᾶς, ἀμφοτέρων κρατοῦντα καὶ τοῦ πρὸς τὸ αὐτοκράτορας εὐλαβεῖσθαι, καὶ τοῦ πρὸς τοὺς πατρίους νόμους ἀποδοχῆς· γενήσεται δὲ τοῦτο ἐὰν ὑπεραθῶμεν ἑκόντες βίου καταφρονήσαντες· miſcebimus inter nos ſanguinem, morte ſponte ſumta. tum mortuis iſta imperentur. Ne Deus quidem nos culpet in dus intentos, ut & Imperatorem revereamur & ſacratas leges cuſtodiamus. Id autem ita demum efficere dabitur, ſi abeamus hinc contemta vita minime vitali.*

GRONOVII.

27 *Calani*] Gymnoſophiſtæ, qui præſente Alexandro & exercitu ejus, ut oſtenderet contemtum doloris & mortis, vivus ultro in rogo ſe cremandum præſtitit. Ælianus var. 2, 14. 5. 6.

28 Εὔλογον ἐξαγωγὴν (ὠλόγητον) Laudabilem exceſſum vel eductionem.

29 *Præſumtam Dei*] Si quis intelligat certis & non fallentibus indiciis Deum velle, ut vitæ renuntiet.

30 *Reſipuiſſe*] Vera pœnitentia peccatorum veniam a Deo obtinuiſſe.

non detractavit, æternam inde laudem meritus. Davidis etiam præconio: a quo & ii qui Saulem cum honore sepelierant, recte facti testimonium retulerunt. Tertium est exemplum Razis Hierosolymitani senatoris in historia Maccabaica. Sed & in Christiana historia exempla legimus similia eorum, qui mortem sibi intulerunt, [a] ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent, & virginum quæ [b] ne pudicitiam amitterent in flumen se jecerunt, quas & in martyrum censum Ecclesia retulit. Sed de his tamen [c] quid Augustinus sentiat videre est operæ pretium.

2 *Macchab.* XIV, 37.

Lib. I. *de civit. Dei c.* 26. *Epist.* 61. *ad Dulc. & l.* II, *c.* 23. *contra secundam Gaud. epist.*

5. Alteram quoque exceptionem apud Græcos obtinuisse video, quam Locri opponebant Phocensibus, (a) ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι κοινὸς νόμος ἐστὶν ἀτάφους ῥίπτεσθαι τοὺς ἱεροσύλους· *communem Græcis omnibus morem esse ut sacrilegi insepulti abjiciantur.* Sic & Dion Prusæensis Rhodiaca [31] τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους ait sepultura orbari. Idem Athenis [d] in proditores constitutum

(a) *Diod. lib.* XVI.

GRUTII.

a *Ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent*] Vide Eusebium.

b *Ne pudicitiam amitterent*] Narrat Cicero nobilissimas virgines se in puteos abjecisse, & morte voluntaria nefariam turpitudinem depulisse, oratione de provinciis consularibus. Tale est & quod de Milesiis virginibus memorat Hieronymus adversus Jovinianum; & epigramma vetus Anthologiæ lib. III, tit. de juvenibus, incipiens ὠχέμεθ' ᾧ Μίλητε. Narrant & Judæi feminam in navi ad stuprum expetitam, cum a marito quæsiisset an & mari mersa corpora essent resurrectura, isque id affirmasset, jecisse se in mare. Christianarum autem mulierum plurima sane habemus exempla. Feminarum Antiochenarum sub Diocletiano: Sophroniæ sub Maxentio, in martyrologiis, Zonara, Sexto Aurelio. Alias Antiochenas sub Chosroë addit Procopius Persicorum II. Laudat virgines, quæ morte pudorem servarant, Ambrosius. Hieronymus in commentariis ad finem capitis primi Jonæ: *Unde & in persecutionibus non licet mihi propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur.*

c *Quid Augustinus sentiat*] Cui addere licet Chrysostomum Gal. I, 4. & concilium Aurelianense III: *Oblationes defunctorum qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere censemus, si tamen non ipsi sibi mortem probentur propriis manibus intulisse.* Et tamen is ipse Augustinus lib. I, de civitate Dei c. 16: *At per hoc & quæ se occiderunt ne quicquam hujusmodi paterentur, quis humanus affectus eis nollet ignosci?* Capitulare autem Francicum libro VI, 70. *De eo qui semetipsum occidit aut laqueo se suspendit, consideratum est, ut si quis compatiens velit eleëmosynam dare, tribuat, & orationes in psalmodiis faciat: oblationibus tamen & missis ipsi careant: quia incomprehensibilia sunt judicia Dei, & profunditatem consilii ejus nemo potest investigare.* Vide & ibidem VII, 443.

d *In proditores*] At Nicetas libro III. vitæ Alexii fratris Isaaci, cum narrasset mortem Johannis Comneni Crassi, qui per seditionem imperium affectaverat, sic loquitur: μὴν ὃ τὸ σῶμα ἐκεῖθεν ἀφθὲν, κυσὶ καὶ ὄρνισι βορὰ παρατίθεται· ὃ καὶ θηριῶδες μιαρῷ καὶ ἀπάνθρωπον ἅπασιν ἐδόκει· *Post corpus inde ablatum, canibus & avibus esca ponitur: quod ab humanitate alienum ac pæne ferinum omnibus videbatur.*

GRONOVII.

31 Τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους] Impios & profanos.

tutum narrat Plutarchus Antiphonte. Sed, ut ad inſtitutum me recipiam, ob negatam ſepulturam bellum juſte ſuſcipi cenſuerunt veteres conſenſu magno: ut ex illa Theſei hiſtoria apparet quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Iſocrates eo quem adduximus loco.

VI. Sunt & alia quædam quæ ex jure gentium voluntario debentur, ut longo tempore poſſeſſa, ſucceſſiones ab inteſtato, & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quanquam ex jure naturæ ortum aliquatenus habeant, accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, ſive adverſus conjecturæ incerta, ſive adverſus exceptiones quaſdam quas alioqui ratio naturalis videtur ſuggerere: ut ſupra obiter a nobis de jure naturæ agentibus oſtenſum eſt.

CAPUT XX.

De Pœnis.

I. *Pœnæ definitio & origo.*
II. *Spectare pœnam ad juſtitiam expletricem, & quomodo.*
III. *Pœnam certæ perſonæ naturaliter non deberi, ſed exigi pœnam licite, quoad jus naturæ, ab eo qui paria non deliquerit.*
IV. *Pœnam utilitatis alicujus cauſa exigendam inter homines aliter quam apud Deum, & quare.*
V. *Quo ſenſu ultio naturaliter ſit illicita.*
VI. *Utilitas pœnæ triplex.*
VII. *Pœna ad utilitatem ejus qui deliquit: eamque a quolibet exigi naturaliter, cum diſtinctione tamen:*
VIII. *Item ad utilitatem ejus in quem peccatum eſt; ubi de ultione licita jure gentium:*
IX. *Item ad utilitatem quorumlibet.*
X. *Quid lex Euangelica circa hanc materiam conſtituerit.*
XI. *Solvitur argumentum ſumtum a Dei miſericordia in Euangelio patefacta:*
XII. *Et a præciſione pœnitentiæ.*
XIII. *Rejiciuntur imperfectæ diviſiones pœnarum.*
XIV. *Chriſtianis privatis non eſſe tutum pœnam exigere, etiam ubi jure gentium id licet:*
XV. *Aut ſponte ad accuſationem proſilire:*
XVI. *Aut judicia capitalia affectare.*
XVII. *Leges humanæ quæ interfectionem ad pœnam permittunt an jus dent, an impunitatem ſolam, diſtinctione explicatur.*
XVIII. *Actus internos non eſſe punibiles inter homines:*
XIX. *Nec actus externos quos fragilitas humana nequit vitare:*
XX. *Nec actus quibus ſocietas humana nec directe, nec indirecte*

recte laditur: cujus rei causa redditur.

XXI. *Rejicitur sententia statuens ignoscere nunquam licere.*

XXII. *Ostenditur id licere ante legem pœnalem:*

XXIII. *Non tamen semper:*

XXIV. *Etiam post legem pœnalem.*

XXV. *Quæ ad id faciendum probabiles causæ intrinsecæ:*

XXVI. *Quæ extrinsecæ.*

XXVII. *Refellitur sententia statuens nullam esse justam causam dispensandi, nisi quæ per modum exceptionis tacita insit legi.*

XXVIII. *Pœnæ taxatio ex merito.*

XXIX. *Spectari hic causas impellentes, quæ inter se comparantur.*

XXX. *Item causas quæ a peccando abstrahere debuerant: ubi de gradibus præceptorum decalogi, quæ proximum tangunt, & alia quædam.*

XXXI. *Item aptitudinem peccantis ad utrumque, quæ varie spectatur.*

XXXII. *Meritum pœnæ extendi posse ad majus nocumentum quam quod peccans intulit: & quare.*

XXXIII. *Rejicitur sententia de proportione harmonica in pœnis.*

XXXIV. *Minui pœnam ex caritate nisi major caritas obstet.*

XXXV. *Facilitas peccandi quomodo ad pœnam incitet: item consuetudo peccandi quomodo ad pœnam incitet, aut ab ea retrahat.*

XXXVI. *Clementiæ usus ad pœnas minuendas.*

XXXVII. *Ad superiores loci referuntur quæ Hebræi & Romani in pœnis spectari volunt.*

XXXVIII. *De bello ad pœnam.*

XXXIX. *An justum sit bellum ob delicta inchoata, distinctione explicatur.*

XL. *An reges & populi bellum recte inferant ob ea quæ contra jus naturæ fiunt, non tamen adversus ipsos ipsorumve subditos, explicatur, rejecta sententia statuente naturaliter ad pœnam exigendam requiri jurisdictionem.*

XLI. *Discernendum jus naturæ a moribus civilibus late receptis:*

XLII. *Et a jure divino voluntario non omnibus cognito.*

XLIII. *In jure naturæ discernenda manifesta a non manifestis.*

XLIV. *An ob delicta in Deum bellum suscipi possit.*

XLV. *Notitiæ de Deo maxime communes quæ, & quomodo primis decalogi præceptis indicentur.*

XLVI. *Qui has primi violant puniri posse.*

XLVII. *Non item alios, quod ostenditur argumento legis Hebrææ.*

XLVIII. *Bella juste non inferri iis, qui Christianam religionem amplecti nolunt:*

XLIX. *Juste inferri iis, qui Christianos ob solam religionem crudeliter tractant:*

L. *Non etiam his, qui circa legis divinæ interpretationem hallucinantur:*

Digitized by Google

cinantur: quod auctoritatibus & exemplis illustratur.

L I. *At illis juste, qui in Deos quos putant impii sunt.*

1 SUpra cum de causis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, 2 facta diximus duplici modo considerari, aut ut reparari possunt, aut ut puniri. Priorem partem jam absolvimus. Superest posterior quæ est de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus causam dedit. Est autem pœna generali significatu *Malum passionis, quod infligitur ob malum actionis.* Nam quanquam pro pœna quibusdam 3 injungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum qua molesta sunt, atque ideo ad passiones sunt referenda. Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob 4 morbum contagiosum, aut 5 corpus mutilum, aut alias 6 impuritates, quales multæ exstant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut 7 functionibus, proprie pœnæ non sunt, quanquam ob similitudinem quandam & per abusionem eo vocabulo appellantur.

2. Inter ea vero quæ natura ipsa dictat licita esse & non iniqua, est & hoc, ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamatheum jus vocant philosophi, ut 8 alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro de exilio: τῷ Θεῷ ἕπεται δίκη τῶν ἀπολιπομένων τὸν θείον νόμον τιμωρὸς, ἣ χρώμενα πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίτας· *justitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adversus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utimur adversus omnes homines ut cives.* a Plato dixit, ἐκεῖνο ἴσθι ὅτε θεῶν ὅτ' ἀνθρώπων τολμῶ λέγειν ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοῦναι δίκην· *nec Deorum nec hominum quisquam hoc dixerit, injuste agenti non luendam pœnam.* Et Hierax justitiam ex parte hac tanquam nobilissima definiebat τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προηδικηκότων, *pœnæ exactionem ab iis qui priores læsere*, & Hierocles ἰατρικὴν πονηρίας, *malitiæ*

GROTII.

a PLato] Verba ejus sic posuit Irenæi interpres libro III, c. XIV. *Et Deus quidem, quemadmodum & vetus sermo est, initium & medietates omnium quæ sunt habens, recte perficit, secundum naturam circumiens: huic autem semper consequitur justitia ultrix in eos, qui deficiunt a lege divina.*

GRONOVII.

1 *Supra cum de causis*] 2, 1. 2.

2 *Facta*] Injurias illatas.

3 *Injungi opera*] Ut damnatis ad remum, in metallum, in antliam. Suet. Ti. 51. ad fossam faciendam. Ner. 31.

4 *Morbum contagiosum*] Ut lepram. Levit. 13.

5 *Corpus mutilum*] Deuter. 23, 1.

6 *Impuritates*] Levit. 15.

7 *Functionibus*] Muneribus & officiis civilibus sacrisve.

8 *Alibi*] 1, 2. 5.

De ira Dei c. 17. *malitiæ medicatricem.* [b] Lactantii dictum est: *Non exiguo falluntur errore, qui* [9] *censuram sive humanam sive divinam acerbitatis & malitiæ nomine infamant, putantes nocentem dici oportere qui nocentes afficit pœna.*

3. Quod vero diximus pœnæ, quæ proprie ita nominatur, omnino hoc inesse ut delicto reddatur, notatum & Augustino est, qui dixit: *omnis pœna, si justa est, peccati pœna est:* quod ad pœnas etiam quæ a Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem scriptor loquitur, *latet culpa ubi, non latet pœna.*

II. 1. Sed an ad assignatricem, an vero ad expletricem justitiam pœna pertineat, diversi diversum sentiunt. Quidam enim quia [10] qui plus peccavit gravius, qui minus levius puniuntur, & quia [11] pœna quasi a toto parti datur, ideo ad assignatricem justitiam pœnas referunt.

Sed quod primum illi ponunt, assignatricem justitiam toties locum habere, [12] quoties inter terminos plures duobus instituitur æqualitas, verum non esse [13] in principio operis hujus ostendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, id per consequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per se spectetur. Nam primo ac per se spectatur [c] [14] æqualitas inter culpam & pœnam: de qua Horatius:

Cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
Ut quæque est ita suppliciis delicta coërcet?

1, *sat.* III.

Et

GROTII.

b *Lactantii dictum est*] Convenit huc & illud Belisarii apud Procopium Vandal. 1. σφάττειν δ' ἂν τὸν δίκην γέννητε γυέσεμαι, ἢ τὰ ἀδίκως ἀνηρπάσθαι σοιεῖ. *Primum justitia documentum erit, pœna exacta de injustis interfectoribus.* Adde Agathiam lib. v. ubi de Anatolio.

GRONOVII.

9 *Censuram*] Damnationem vel exactionem supplicii. Λιτότης.

10 *Qui plus peccavit, gravius*] Non hoc differunt διανεμητικὴ & συναλλακτικὴ justitia, quod altera tribuat paria diversis, altera plus minusve: neque ubi modo plus, modo minus tribuitur, ibi statim respectus est personarum. Sic enim contractus quoque pertinerent ad διανεμητικὴν, quippe pretiosiorem mercem præbenti plus redditur pretii, viliorem minus. Sed hæc est differentia, quod plus minusve aliis atque aliis tribuitur per justitiam διανεμητικὴν æstimatis personis, per συναλλακτικὴν æstimatis inter se rebus, nullo personarum discrimine.

11 *Pœna quasi a toto*] Statuunt enim a justitia præscribi & regi vel negotium privatæ personæ cum privata, idque facere τὴν συναλλακτικὴν, vel reipublicæ cum singulis, idque esse διανεμητικὴς; quæ fuit sententia Thomæ Aquin. Horne. ethic. 3, 11. 23.

12 *Quoties inter terminos*] Ubi observatur proportio geometrica.

13 *In principio operis*] 1, 1. 8. ubi contra nos id satis commode dici probavimus.

14 *Æqualitas inter culpam*] Medium rei sive proportio arithmetica.

GROTII.

c *Æqualitas inter culpam & pœnam*] Seneca de ira 11, 6. *Iniquus erit si æqua-*

Et alibi:

Adſit
Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec ſcutica dignum horribili ſectere flagello.

Eodem ſpectat lex divina Deuteron. xxv. & novella Leonis. c. v.

2. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum eſt, pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his [15] quæ dicenda ſunt apparebit. Tum vero oſtenſum a nobis ſupra eſt, veram juſtitiæ aſſignatricis rationem nec in tali æqualitate, nec in proceſſu a toto ad partem proprie conſiſtere, ſed in habenda [16] ratione ejus aptitudinis, quæ jus ſtricte dictum in ſe non contineat, ſed [17] occaſionem ei det. Quanquam vero is qui punitur aptus aut dignus eſſe debet puniri, non eo tamen id ſpectat ut ipſi accedat aliquid, quod aſſignatrix juſtitia poſtulat. Nec tamen qui expletricem juſtitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis ſe explicant. Ita enim negotium hoc conſiderant, quaſi nocenti aliquid reddatur, ſicut in contractibus fieri ſolet. [18] Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane eſt ἄκυρον. nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi

æqualiter iraſcetur inæqualibus. Tacitus annalium III. *Sin flagitia & facinora ſine modo ſunt, ſupplicijs & remediis principis moderatio, majorumque & veſtra exempla temperant, & vana a ſceleſtis, dicta a maleficiis differunt: eſt locus ſententiæ, per quam neque huic delictum impune ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeveritatis non pœniteat.* Ammianus libro XXVIII. *Oraturi ne delictis ſupplicia ſint grandiora.* Scholiaſtes ad Horatium: *Si in minimis peccatis etiam maxima pœna conſummatur, reſtat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova ſupplicia inveniantur.* Lex Wiſigothorum libro XII, tit. III. cap. I. *Nam quædam leges ſicut culparum habent diverſitates, non ita diſcretas in ſe continent ultiones, ſed permixta ſcelera tranſgreſſorum ad unius permittuntur legis pœnale judicium. Nec ſecundum modum culpæ modus eſt adhibitus pœnæ, cum major minorque tranſgreſſio non minus debeat mulctationis prædemnari ſupplicio: præſertim cum dominus in lege ſua præcipiat: pro menſura peccati, erit & plagarum modus.* Vide infra hoc capite, §. XXVIII. & XXXII. & lib. III, c. XI. §. I.

GRONOVII.

15 *Quæ dicenda*] Num. 7.

16 *Rationeejus aptitudinis*] Nodum in ſcirpo quærit: hanc enim ipſam rationem aptitudinis Ariſtoteles & ejus ſectatores explicant per æqualitatem geometricam.

17 *Occaſionem ei det*] Dat enim præmia, honores, pecuniam: ex quibus datis jus proprie dictum & ad res & ad actus proficiſcitur.

18 *Decepit eos*] Immo decepit auctor ſeſe: non enim conſiderant nocentem, tanquam cui aliquid debeatur & reddatur, ſed tanquam qui aliquid debeat & reddat. Inde ultor vel vindex ſumere, exigere, expetere pœnas, noxius dare, luere, pendere, ſolvere dicuntur. Noxius pœnam reipublicæ debet ac legibus: hæc facultas, hoc ſuum proprie reipublicæ & legum eſt: itaque jus in eum habent, qui peccavit, etſi non civem. 2, 5. 32. Conceſſit autem ſuperius τὸ ſuum & facultatem hoc modo conſideratam pertinere ad juſtitiam συναλλακτικὴν ſive τὴν ἐκ συναλλάγματι διορθωτικήν. 1, 1. 5. & 8. Adde ipſum ad acta Apoſt. 7, 60.

deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum esse ut puniatur.

3. Verum tamen est in pœnis primo ac per se exerceri expletricem justitiam, quia scilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis nascitur. Atque hac in re est aliud [d] quod ad contractuum naturam accedit: quia sicut qui vendit, etiamsi nihil peculiariter dicat, obligasse se censetur ad ea omnia quæ [19] venditionis sunt naturalia, ita qui deliquit sua voluntate se videtur obligasse pœnæ, quia crimen grave non potest non esse punibile, ita ut qui directe vult peccare, per consequentiam & pœnam mereri voluerit: quo sensu Imperatores cuidam ajunt, [e] *ipse te huic pœnæ subdidisti*, & qui sceleratum capiunt consilium suo merito jam tum puniri, id est, sua voluntate pœnæ meritum contraxisse dicuntur: & [20] Tacito mulier quæ se servo conjunxisset in servitutem sui consensisse dicitur, quia id pœnæ in tales erat constitutum.

L. Imperatores D. de jure fisci. L. uit. C. ad l. Jul. Maj. Ann. XII.

4. Michaël Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis: γίγνεταί τρόπον τινὰ δόσις καὶ λῆψις ὃ ἐστὶ τὸ συναλλάττειν· λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο τι κλέψας δέδωκεν ἀντ' ἐκείνων εὐθύνας· *est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus consistit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat pœnas.* Idem posterius: συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἐκόντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων

GROTII.

d *Quod ad contractuum naturam accedit*] Sæpe hoc notat Servius ad IV. Æneidos: *nam qui excedunt delinquendi modum ipsi sibi pœnam sanciunt.* Ibidem: *damnare est debito liberare, unde damnabis tu quoque votis.* Ad X. Æneidos: *luant peccata. luant, id est, absolvant. Diximus autem & luo pœnam. sed melius est hic peccatum. nam peccatum solvitur pœna. qui enim crimini tenetur obnoxius, pœna eum a pristina liberat obligatione. Contra, luo pœnam, non procedit, quasi pœna solvatur. Auctoritas tamen ista confundit licenter, more quo solet poni vel a sequenti quod præcedit, vel a præcedenti quod sequitur.* Idem locutio sacræ scripturæ frequens indicat. Nam, ut Tertullianus ait de oratione, *Debitum in scripturis delicti figura est, quod perinde judicio debeatur, & ab eo exigatur.* Chrysostomus oratione de terræ motu, quæ est tomo V. de divite illo agens qui Lazaro opponitur, & explicans vocem ἀπέλαβε, quæ est in illo Euangelii loco, ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ τιμωρίαι, ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ ὀδύναι· *debebantur ipsi pœnæ, debebantur ipsi dolores.* Idem II. de pœnitentia: τὰ ἁμαρτήματα εἰς ὀφλήματα ἀναγράφεται· *peccata ad debiti genus referuntur.* Augustinus III. de libero arbitrio: *Itaque si non reddit faciendo justitiam, reddet patiendo miseriam: quia in utroque verbum illud debiti sonat. Hoc enim etiam modo dici potuit: si non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.*

e *Ipse te huic pœnæ subdidisti*] Philo fine libri primi de vita Moïs: αὐτοὶ γὰρ τοι σπεύδοντες ἁμαρτάνειν, σπεύδετε καὶ ποδὸς τιμωρίας· *peccandum festinatis, ad pœnas ferendas festinatis.*

GRONOVII.

19 *Venditionis naturalia*] De substantia illius contractus.

20 *Tacito*] 12, annal. 53.

GRO-

Digitized by Google

νόμων διηγορευμένα· contractus a veteribus appellabantur non tantum, quæ mutuis conventionibus conſtant, ſed & [21] quæ legibus ſunt vetita.

III. 1. Sed hujus [22] juris ſubjectum, id eſt, cui jus debetur, per naturam ipſam determinatum non eſt. Dictat enim ratio maleficium poſſe puniri, non autem quis punire debeat: niſi quod ſatis indicat natura convenientiſſimum eſſe ut id fiat ab eo [23] qui ſuperior eſt: non tamen ut omnino hoc demonſtret eſſe neceſſarium, niſi vox ſuperioris eo ſumatur ſenſu, ut is qui male egit eo ipſo ſe [24] quovis alio inferiorem cenſeatur feciſſe, & quaſi ex hominum cenſu detruſiſſe [e] in cenſum beſtiarum quæ homini ſubjacent, quod a theologis quibusdam eſt prodi- *Th. 2, 2.* tum. Democritus: *φύσει τὸ ἄρχειν οἰκεῖον τῷ χρείσσονι, natura evenit ut melior ſequiori imperet.* Et Ariſtoteles ait deteriora comparata eſſe in uſum meliorum, tam in his quæ a natura ſunt, quam quæ ab arte. *quæſt. 64. art. 1. & ibi Cajet. VII. Pol. XIV.*

2. Cui conſequens eſt, ut ſaltem ab æque nocente æque nocens [25] puniri non debeat: quo Chriſti ſententia pertinet: *qui veſtrum ſine peccato eſt* (tali ſcilicet) *primum lapidem mittat*, Joh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo ſæculo corruptiſſimi erant Judæorum mores, adeo ut qui ſanctiſſimi videri volebant, in adulteriis & ſimilibus flagitiis volutarentur, ut videre eſt Rom. II, 22. Idem ergo quod Chriſtus dixerat, dixit & Apoſtolus: *quapropter inexcuſabilis es, ô homo, quiſquis alium damnas: nam hoc ipſo quod damnas alterum, te ipſum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non poteſt ullam auctoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt damnat.* Et alibi: *faciet nos moderatiores*

GROTII.

e *In cenſum beſtiarum*] Sic & Moſes Maimonides ad Deut. XXXIII.

GRONOVII.

21 *Quæ legibus ſunt vetita*] Hi ſunt, qui contractus involuntarii dicuntur Ariſtoteli *συναλλάγματα ἀνόσια, λαθραῖα, βίαια.* Interpres Heinſianus lib. 5, cap. 5. ethicor.

22 *Juris ſubjectum*] Poſſeſſor, perſona capax, dominus, exactor. I, 5. 17.

23 *Qui ſuperior eſt*] Qui poteſtatem habet in eum, qui peccavit.

24 *Quovis alio inferiorem*] Agnoſcit hoc Cainus Geneſ. 4. *πᾶς ὁ ἰυρίσκων με ἀποκτενεῖ με· omnis igitur qui invenerit me, occidet me.*

25 *Puniri non debeat*] Hinc indignatio M. Cælii ad Ciceronem epiſtol. 14. *Scis Appium cenſorem hic oſtenta facere? de ſignis & tabulis, de agri modo, de ære alieno acerrime agere? perſuaſum eſt ei cenſuram lomentum & nitrum eſſe. Errare mihi videtur: nam ſordes eluere vult, venas ſibi omnes & viſcera aperit.* Et Velleji de cenſura Pauli & Planci 2, 95. *cum alteri vis cenſoris, alteri vita deeſſet; Paulus vix poſſet implere cenſuram, Plancus timere deberet, ne quidquam objicere poſſet adoleſcentibus, aut objicientes audire, quod non agnoſceret ſenex.*

rationes respectus nostri, [26] *si consuluerimus nos*, [f] *numquid & ipsi aliquid tale commisimus?* Ambrosius apologia Davidis: *unusquisque de alio judicaturus de se ipso primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse graviora commiserit.*

IV. 1. Altera quæstio est de fine pœnis proposito. Nam quæ diximus hactenus id duntaxat ostendunt, nocentibus injuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos. Neque id verum est: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant, eoque nomine laudari solent. Celebre est Platonis dictum, [27] ὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίνεται ἀδικήμασι· & alibi, [28] οὐχ ἵνεκα τοῦ κακουργῆσαι δίδοται δίκη, (ὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔχαι ποιεῖ) τοῦ δὲ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνου. Quod ita vertit Seneca: *nemo prudens punit quia peccatum est, sed* [29] *ne peccetur. Revocari enim praterita non possunt: futura prohibentur.* Idem alibi: *ne homini quidem nocebimus quia peccavit, sed ne peccet: nec unquam ad prateritum, sed ad futurum pœna referetur:* [30] *non enim irascitur, sed cavet.* Apud Thucydidem Diodorus de Mitylenæis ad Athenienses verba faciens: ἦν τι γὰρ ἀποφήνω πάντα ἀδικοῦντας αὐτοὺς, ὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον· *ut maxime illos injuste egisse pronuntiem, non & interficiendos censebo, nisi id expediat.*

Deleg. L. IX, 2. XI.

De Clem. l. I, c. 16.

2. Sed hæc in hominibus punientibus vera sunt: nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, [g] ut nocere ei non debeat, nisi boni alicujus consequendi causa. In Deo alia res est, ad quem Plato dictas sententias male extendit. Dei enim actiones niti possunt ipso summi dominii jure, præsertim ubi meritum hominis speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponant extra ipsas: & ita Hebræi quidem explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet: כל פעל יהוה למענהו וגם רשע ליום רעה. Ut sensus sit, *res singulas Deus facit*

Gorgia.

Moses Maimonides in directore dubitan-

GROTII.

f *Numquid & ipsi tale aliquid commisimus?*] Pertinet huc & Ambrosii locus sermone XX. in Psalmum, Beati immaculati ad versiculum, Miserationes tuæ domine, citatus causa III. quæstione VII. item Cassiodori VI, 21.

g *Ut nocere ei non debeat nisi boni alicujus consequendi causa*] Cassiodorus de amicitia: *quod si manus una casu aliquo forte ladat alteram, illa quæ læsa est non repercutit, nec se erigit in vindictam.*

GRONOVII.

26 *Si consuluerimus*] Interrogaverimus conscientiam nostram,

27 Οὐ γὰρ] Non enim propter peccatum sumitur pœna.

28 Οὐχ ἵνεκα] Non ideo, quod peccatum est, exigitur supplicium (factum enim fieri infectum nequit) sed propter exemplum vel tempus futurum.

29 *Ne peccetur*] Ut alii exemplo pœnæ a simili peccato absterreantur.

30 *Non enim irascitur, sed*] Judex damnans & puniens non iræ obsequitur, sed prudentiæ: neque id potissimum agit, ut ulciscatur, sed ut consulat in reliquum, ne aut qui deliquit, iterum, aut alius simile quid delinquat.

GRO-

Digitized by Google

facit propter ipſas, etiam impium ad diem malum: id eſt, etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit quam [31] ut puniat. Quanquam etiamſi receptiorem ſequamur interpretationem eodem res recidet: ut dicatur Deus feciſſe omnia propter ſe, id eſt, jure ſummæ libertatis & perfectionis, nihil extra ſe quærens aut reſpiciens: ſicut Deus dicitur *αὐτοφυὴς*, quia non eſt natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum a Deo non ob aliud exigi ſacra verba teſtantur, cum dicunt eum voluptatem capere ex ipſorum malo, ſubſannari atque irrideri impios a Deo. Tum vero & extremum judicium, poſt quod nulla exſpectatur emendatio, imo & in hac vita pœnæ quædam [32] inconſpicuæ ut obduratio, verum eſſe, quod contra Platonem dicimus, evincunt.

tium lib. II, c. 13. & Rab. Imm. ad Prov. XVI; 4.

Deuteron. XXVIII, 63. Eſai. I, 24. Prov. I, 26.

3. At homo cum hominem ſibi natura parem punit, [33] aliquid ſibi debet habere propoſitum. Et hoc eſt quod ajunt ſcholaſtici, non debere in malo cujuſquam acquieſcere ulciſcentis animum. Sed & ante ipſos Plato in Gorgia, eos qui quemquam morte puniunt, aut exilio, aut multa, non hoc *βούλεσθαι ἁπλῶς, ſimpliciter velle*, ſed *boni alicujus cauſa, ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ*. Et [h] Seneca ad vindictam veniendum *non quaſi dulce ſit vindicare, ſed quaſi utile.* Etiam Ariſtoteles ſeptimi de republica capite XIII. ait, quædam eſſe honeſta ſimpliciter, quædam ob aliquam neceſſitatem: & poſterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

Th. 2, q. 108. Silv. verb. vindicta. De ira lib. II, cap. XXXII.

V. 1. Quod ergo a mimo dictum eſt:

Læſo doloris remedium inimici dolor:

& a Cicerone dolorem pœna mitigari, Plutarcho ex Simonide, [34] Γλυκὺ καὶ τὸ σκληρὸν ἥπιᾳ ἀλγοῦντι θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν, congruit quidem [35] ei naturæ [i] quam homo cum beſtiis habet communem: eſt enim ira ut in beſtiis

GROTII.

h *Seneca*] Ejuſdem eſt libro eodem de ira ſecundo, capite XII. *Exſequar, quia oportet, non quia dolet.*

i *Quam homo cum beſtiis habet communem*] Inde iſta Homerica: χόλῳ δέ μιν ἄγριον ἧπαρ· *illum fera prenderat ira.* Item:

Ἄγριον ἐν στήθεσσι θέτο μεγαλήτορα θυμόν.

Efferat ipſe animum magnum ſibi pectore in alto.

Item:

Ἀλλ' Ἀχιλῆϊ δάμασον θυμὸν μέγαν.

Magnum animum ſed Achille domato.

GRONOVII.

31 *Ut puniat*] Puniendo juſtitiam demonſtret, etiamſi ad neminem exemplum pertineat.

32 *Inconſpicuæ*] Quæ non incurrunt in oculos, ſed in animis ſentiuntur patientium.

33 *Aliquid ſibi debet habere &c. Non debere in malo*] Non id tantum ſpectare, ut malum habeat noxius, ſed potiſſimum ut propter eum punitum minus ſit malorum.

34 Γλυκὺ καὶ] Dulce & non asperum quaſi ægroto animo & inflammato medicinam adhibere ſatisfactionem.

35 *Ei naturæ*] Facultati animi, τῷ θυμικῷ.

GRO-

Digitized by Google

beſtiis ita in homine ζέσις περικαρδίου αἵματος δι' ὄρεξιν ἀνταλυπήσεως, ut recte definit Euſthatius, [k] *fervor ſanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per ſe caret ratione, ut ſæpe feratur in ea, quæ non læſerunt, ut in fœtus feræ quæ læſit; [l] aut in ſenſu carentia, ut in lapidem quo ictus eſt canis. At talis appetitus in ſe ſpectatus [m] non convenit [36] parti rationali, cujus eſt imperare affectibus; ac proinde nec juri naturæ, quia [37] id eſt dictatum naturæ rationalis ac ſocialis qua talis eſt. Dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini alteri, niſi id bonum aliquod habeat propoſitum. In ſolo autem inimici dolore, ita nude ſpectato, nullum eſt bonum niſi falſum & [38] imaginarium: ut in [39] divitiis ſupervacuis, multiſque aliis rebus ejuſmodi.

2. Atque hoc ſenſu ultionem improbant in hominibus non Chriſtiani modo doctores, [n] ſed & philoſophi, ut Seneca: *Inhumanum verbum eſt & quidem pro juſto receptum ultio, & a contumelia non differt* [40] *niſi ordine. Qui dolorem regerit tantum excuſatius peccat.* Imò, ſi Maximo Tyrio credimus, ὁ τιμωρῶν τῷ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος, *iniquior eſt qui ſe ulciſcitur eo qui prior nocuit.* Muſonius, *id*, ait, *cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, fera eſt, non hominis.* Apud Plutarchum Dion is [41] qui ſapientiam Platonicam in actus civiles convertit: τὸ ἀτιμωρεῖσθαι τῷ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον ἀποφαίνεσθαι, φύσει γινόμενον ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας· *ultionem legis arbitrio juſtiorem cenſeri illata injuria: at ſi natura ſpectetur ex eodem animi morbo naſci.*

Lib. 11, de ira c. 32.

3. Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore, [42] qua dolor eſt, ſatiari. Atque adeo quo hominum quiſque

GRETII.

k *Fervor*] Inde σβέσσαι χόλον, *bilem extinguere*, apud Homerum.

l *Aut in ſenſu carentia*] Seneca de ira libro 11, c. 26. *His iraſci quam ſtultum eſt, quæ iram noſtram nec meruerunt nec ſentiunt.* Braſiliani, feri homines, de ferro, ita ut de homine ſe vindicant.

m *Non convenit parti rationali, cujus eſt imperare affectibus*] Vide quæ in hanc rem Seneca de ira libro 1, c. 5.

n *Sed & philoſophi*] Plato Gorgia. Vide de eo Theodoretum libro XX. curationis.

GRONOVII.

36 *Parti rationali*] Τῷ λογικῷ καὶ ἡγεμονικῷ.

37 *Id eſt dictatum naturæ*] 1, 1. 10.

38 *Imaginarium*] Ut Vitellii, qui ſe paviſſe oculos ſpectata inimici morte jactabat. Tacit. 3, hiſt. 39.

39 *Divitiis ſupervacuis*] Caligulæ, qui ſuper immenſos aureorum acervos patentiſſimo diffuſos loco nudis pedibus ſpatiabatur, & toto corpore aliquamdiu volutabatur. Suet. c. 42.

40 *Niſi ordine*] Quia præcedit contumelia, ſequitur ultio.

41 *Qui ſapientiam Platonicam*] Quod ait de ſe & Catone Cicero: *nos philoſophiam quæ quibuſdam otii eſſe ac deſidiæ videtur, in forum atque in rempublicam & in ipſam aciem deduximus.* 15, familiar. 4. Similiter idem de Demetrio Phalereo. 3, de legib. 6.

42 *Qua dolor eſt*] Ita ut nihil aliud in eo quæratur, & ſpectetur quam dolor,

Quod

que minus valet rationis uſu, eo ad vindictam eſt pronior. Juvenalis:

At vindicta bonum vita jucundius ipſa.
° Nempe hoc 43 indocti, quorum præcordia nullis
Interdum aut levibus videas flagrantia cauſis:
Quantulacunque adeo eſt occaſio, ſufficit iræ.
Chryſippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, 44 dulcique 45 ſenex vicinus Hymetto,
Qui partem accepta ſæva inter vincla cicutæ
46 Accuſatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum ſapientia: quippe minuti
Semper & infirmi eſt animi exiguique voluptas
Ultio: continuo ſic collige, quod vindicta
P Nemo magis gaudet quam femina.

Eodem ſenſu Lactantius: *imperiti & inſipientes ſiquando accipiunt injuriam cæco & irrationabili furore ducuntur, & iis qui ſibi nocent vicem retribuere conantur.* Lib. VI.

4. Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi cauſa. quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. 1. Pertinet autem huc pœnarum partitio, quæ eſt apud Platonem 47 Gorgia, & Taurum philoſophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro V, cap. XIV. nam partitiones iſtæ ex fine deſumtæ ſunt, niſi quod cum duos fines Plato poſuiſſet, 48 emendationem & 49 exemplum, tertium addidit Taurus

9 τιμω-

GROTII.

o *Nempe hoc illdocti*] Seneca de ira l. 13. *Atqui iracundiſſimi infantes ſeneſque & ægri ſunt, & invalidum omne naturâ querulum eſt.*

p *Nemo magis gaudet quam femina*] Terentius Hecyra:

Pueri inter ſeſe quum pro levibus noxiis iras gerunt.
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus
Infirmum gerunt.
Itidem mulieres ſunt ferme, ut pueri, levi ſententia.

Ammianus Marcellinus libro XXVII. de ira ſic loquitur: *hanc eſſe ulcus animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt, naſci ex mentis mollitie conſuetum, id aſſerentes argumento probabili, quod iracundiores ſunt infirmibus languidi, & femina maribus, & juvenibus ſenes, & felicibus arrogantes.*

GRONOVII.

43 *Indocti*] Stoicorum ſermo, qui doctum dicebant ſolum ſapientem, ſeu qui ſecundum virtutem viveret. Ἰδιώτης. Arrian. diſſ. 3, 19. Ἡ πρώτη διαφορὰ ἰδιώτου καὶ φιλοσόφου. Seneca 7, de benef. 17. *Duo ſunt beneficia: unum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt, hoc eſt, abſolutum & rarum beneficium: alterum vulgare, plebejum, cujus inter nos imperitis commercium eſt.*

44 *Dulcique Hymetto*] Propter mel celebratum, quod ibi faciebant apes.

45 *Senex*] Socrates.

46 *Accuſatori*] Anyto aut Melito.

47 *Gorgia*] Pag. 357.

48 *Emendationem*] Ut corrigatur & melior fiat, qui peccavit.

49 *Exemplum*] Ut alii peccare caveant.

Gro-

Digitized by Google

τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit, *κακῶ ἀνταπόδοσιν εἰς τὸ τῦ τιμωρᾶντος συμφέρον ἀναφερομένην· mali retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur.* Aristoteles, qui omissa pœna exemplari, hanc solum speciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, *τῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀπαλλαγῆ, exigentis causa ut ei satisfiat.* [51] Plutarchus quoque eam non omisit, cum dixit: *αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων καὶ μάλιστα τὸ παρηγορῦν τὰς περιωδύνους ἔνεστιν αὐταῖς· quæ facinus statim subsequuntur pœnæ, non modo in posterum inhibent delinquendi audaciam, sed & injuria affectos maxime consolantur.* Et hæc proprie est quam idem Aristoteles refert ad *δικαιοσύνην συναλλακτικήν, justitiam* quam ipse *commutatricem* vocat.

Rhet. 1. 6 cap. 10.

2. Sed subtilius ista examinanda sunt. Dicemus ergo, in pœnis respici aut utilitatem ejus qui peccarit, aut ejus cujus intererat non peccatum esse, aut indistincte quorumlibet.

VII. 1. Ad horum trium finium primum pertinet [52] pœna, quæ philosophis modo *νουθεσία*, modo *κόλασις*, modo *παραίνεσις* dicitur, Paulo jurisconsulto pœna quæ constituitur in emendationem, *σωφρονισμῦ ἕνεκα* Platoni, Plutarcho *ἰατρεία ψυχῆς animi medicatrix*, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo, qui est per contraria. Nam quia omnis actio, præsertim vero [53] deliberata ac frequens, quandam gignit sui [54] proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiis, quam primum fieri potest, adimenda est [55] illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si [r] dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici recitante Apulejo: *gravius & acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadversione plectatur.* Apud Tacitum est: *corruptus simul & corruptor ager & flagrans animus haud*

Ann. III.

GROTII.

q Τιμωρίαν] Tria hæc *νουθεσίαν, τιμωρίαν, κόλασιν*, emendationem, satisfactionem, exemplum, etiam Chrysostomus ponit in 1 ad Corinth. XI, 32.

r *Dolore quodam subsequente*] Seneca de ira l. v. *quemadmodum quædam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus: sic ingentia vitia prava dolore corporis animique corrigimus.* Idem de ira II, 27. *In his erunt boni magistratus, parentesque, & judices, quorum castigatio sic accipienda est, quomodo scalpellum, & abstinentia, & alia quæ profutura torquent.*

GRONOVII.

50 Τιμωρίαν] Satisfactionem: ut injuria dematur & in posterum securitas præstetur læso.

51 *Plutarchus*] De sera Numinis vindicta, p. 548.

52 *Pœna, quæ philosophis*] Latinis *admonitio.*

53 *Deliberata ac frequens*] Quæ fit ἐκ προαιρέσεως, ex proposito & destinato, ac sæpius repetitur.

54 *Proclivitatem*] Propensionem & facilitatem ad eam iterandam.

55 *Illecebra*] Blanda illa Siren, illa suavitas, quæ in peccatum trahit atque illicit.

GRO-

Digitized by Google

haud levioribus remediis reſtinguendus eſt, quam libidinibus ardeſcit.

2. Punitionem quæ huic fini inſervit natura cuivis eſſe licitam, qui judicio valeat, & ejuſmodi generis aut paribus vitiis non teneatur, ex ea quæ verbis fit caſtigatione apparet. *Th.* 2, 2. *q.* 33. 3.

Amicum caſtigare ob meritam noxiam,
Immune eſt facinus, verum in ætate utile. *Plaut. Trinum.*

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, diſcrimen [8] inter perſonas quibus id liceat aut non liceat non eſt factum a natura (neque enim potuit, niſi quod ratio parentibus in liberos ejus juris uſurpationem pro affectus neceſſitudine peculiariter commendat) ſed a legibus, quæ [57] communem illam generis humani propinquitatem, [58] vitandarum rixarum ergo, [59] ad proximos affectus reſtrinxerunt, ut videre eſt tum alibi, tum Codice Juſtinianeo, titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet Xenophontis ad milites: *εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἷαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσιν ἐπ' ὠγαθῷ· ſi quem ut prodeſſem verberavi, pœnam debere me profiteor, qualem parentes filiis, & magiſtri diſcipulis. Nam & medici ægrotum ſuo ipſius bono urunt ac ſecant.* Lactantius libro VI. *Jubet Deus ut manus noſtras ſuper minores ſemper habeamus, hoc eſt, ut peccantes eos aſſiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educentur ad malum & ad vitia nutriantur.*

3. Hoc vero puniendi genus ad mortem [60] pertingere non poteſt, niſi eo modo quem [61] reductivum vocant, quo negationes reducuntur ad rerum oppoſitarum genera. Nam ſicut Chriſtus dixit melius quibuſdam futurum fuiſſe, id eſt, non tam male, ſi nati nunquam eſſent, ita ingeniis inſanabilibus melius eſt, id eſt, minus eſt malum emori quam vivere, quando certum eſt vivendo pejores evaſuros. De talibus Seneca loquitur, cum ait *Marc.* XIV, 21. *De ira c.* 16. interdum

GROTII.

8 *Inter perſonas quibus id liceat*] Vide Auguſtinum enchiridio cap. 72.

GRONOVII.

56 *Immune eſt facinus*] Pro quo non penditur vectigal, quod licet facere ſine munere atque onere civili: vel pro quo nemo munis eſt ſive munificus.

57 *Communem illam generis*] Quæ omnibus melioribus dabat caſtigandi fontes facultatem.

58 *Vitandarum*] Ne lites injuriarum augerentur.

59 *Ad proximos affectus*] Neceſſitudines vel neceſſarios. Sic Claudius in recognitione equitum, juvenem probri plenum, ſed quem pater ſibi probatiſſimum affirmabat, ſine ignominia dimiſit, habere dicens cenſorem ſuum. Suet. 16.

60 *Pertingere*] *Pertinere* voluit dicere, id eſt, *extendi, porrigi.*

61 *Reductivum*] Quo quid alicui non directe adeſt, ſed per applicationem aut interpretationem: ut quum bonum alicui dicitur, quod non nocet, etiamſi nec magnopere prolit. 1, 1. 10.

GRO-

Digitized by Google

interdum [62] ut pereant intereſſe pereuntium. Jamblichus: *καθάπερ τῷ ὑποπύῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι τῆ διαμένειν, ὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τῆ ζῆν· quomodo ſuppurato melius eſt uri quam ſic manere, ita improbo mori quam vivere.* Talem vocat Plutarchus ἑτέροις γε πάντως βλαβερὸν, αὐτῷ τε βλαβερώτατον, *cæteris noxium quidem, at ſibi maxime.* Et Galenus cum morte puniri homines dixiſſet, primum ne vivi noceant, deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit: *καὶ τρίτον ἐστὶ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον τεθνάναι διεφθαρμένοις ὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν· tertio & ipſis expedit mori ita corruptis animo ut ad ſanitatem perduci nequeant.*

1 *Joh.* v, 16. 4. Sunt qui hos ipſos eſſe putant quos Johannes Apoſtolus ait [t] ad mortem peccare. Sed quia fallacia ſunt ejus rei argumenta, dictat caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem fine animadverſio, non niſi raro admodum, locum habere poſſit.

VIII. 1. [u] Utilitas ejus cujus intererat non peccatum eſſe in eo ſita eſt, ne poſthac tale quid patiatur ab eodem aut ab aliis. Gellius ex Tauro hanc ſpeciem ſic deſcribit, *cum dignitas auctoritaſve ejus in quem eſt peccatum tuenda eſt, ne prætermiſſa animadverſio contemtum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod [63] de auctoritate læſa dicit, idem [64] de libertate cujuſque aut alio jure læſo intelligendum eſt. Apud Tacitum legimus: *conſuleret ſecuritati juſta ultione.* Ne qui læſus eſt ab eodem malum patiatur, tribus modis curari poteſt: primum ſi tollatur qui deliquit, deinde ſi [65] vires nocendi ei adimantur, poſtremo ſi malo ſuo dedoceatur delinquere, quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum eſt. Ne ab aliis lædatur qui læſus eſt,

GROTII.

t *Ad mortem peccare*] Τὲς ἀνιάτως νοσοῦντας. morbo tentos inſanabili hos vocat Chryſoſtomus 2 Corinth. XIII, 9. Julianus ſecundo libro de Conſtantio: *διττῶν ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν μὲν ἀποθεραπεύτων ἐλπίδας ἀμείνους, καὶ τὰ πάντα τὴν θεραπείαν ἀπεργαζομένων, τῶν δὲ ἀνιάτως πλημμελούντων· τούτοις δὲ οἱ νόμοι θάνατον λύσιν τῶν κακῶν ἐπινόησαν, ἵν' εἰς τὴν ἐκείνων μᾶλλον, εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν· cum duo ſint delictorum genera, alia quidem quæ ſpem præbent rerum meliorum, neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum inſanabiliter peccantium. huic generi leges mortem malorum exitum reperere, non tam ipſorum quam omnium aliorum bono.*

u *Utilitas ejus cujus intererat non peccatum eſſe*] Etiam hujus rei in feris imago quædam. *Leo in adultera panam conſurgit.* Plinius hiſtoriæ naturalis VIII, 16.

GRONOVII.

62 *Ut pereant, intereſſe*] Sic Neroni conjurationem quidam imputabant, tanquam aliter illi, niſi morte, ſuccurrere non poſſent. Sueton. Ner. 36.

63 *De auctoritate læſa*] Perſonarum publicarum.

64 *De libertate*] Privati cujuſvis.

65 *Vires nocendi ei adimantur*] Debilitando aut vinculis coërcendo. num. 9.

GRO-

Digitized by Google

eſt, punitione non quavis, ſed aperta atque conſpicua quæ ad exemplum pertinet, obtinetur.

2. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos ſi dirigatur vindicatio, etiam privata, ſi jus nudum naturæ, id eſt, [66] abductum a legibus divinis humaniſque, & ab his quæ non neceſſario rei accidunt, reſpicimus, non eſt illicita: ſive fiat ab ipſo qui læſus eſt, ſive ab alio, quando hominem ab homine adjuvari naturæ eſt conſentaneum. Atque hoc ſenſu admitti poteſt quod Cicero cum jus naturæ eſſe dixiſſet id, quod nobis [67] non opinio ſed innata vis affert, inter ejus exempla collocat vindicationem, quam [68] gratiæ opponit: ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac contumeliam*, [69] *defendendo aut ulciſcendo, propulſamus a nobis ac noſtris, qui nobis cari eſſe debent, & per quam peccata puniimus.* Mithridates in oratione quam ex Trogo exſcripſit Juſtinus: *adverſus latronem ſi nequeant pro ſalute, pro ultione tamen ſua omnes ferrum ſtringere.* Hoc ipſum [70] ἀμύνης νόμον vocat in vita Arati Plutarchus. *De invent.* II. *Libro* XXXVII.

3. [x] Hoc naturali jure defendens ſe Samſon adverſus Palæſtinos, inſontem ſe teſtatur fore ſi Palæſtinos qui ſe malo affecerant malo viciſſim afficeret: Et poſt peractam ultionem eadem ſe tuetur ratione, dicens ſe ipſis feciſſe quod ipſi ſibi feciſſent priores. Platæenſes apud Thucydidem: ὀρθῶς ἐτιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον κειθεῖσαν τὸν ἐπιόντα πολέμιον ἔστιν εἶναι ἀμύνασθαι· *merito eos ulti ſumus, jure apud omnes ut hoſtilia parantem ulciſci liceat.* Demoſthenes, oratione adverſus Ariſtocratem, communem ait eſſe legem inter homines, ut eum qui noſtra vi rapiat ulciſci nobis fas ſit. Et Jugurtha apud Salluſtium, cum dixiſſet Adherbalem vitæ ſuæ eſſe inſidiatum, addit, populum Roma-

GROTII.

x *Hoc naturali jure*] Φόνον φόνῳ λελύσθω· Romulus de Tacio occiſo a Laurentibus, *eadem cade peuſatam*, apud Plutarchum. idem Plutarchus de Mantinenſibus male tractatis ab Achæis: καὶ ταῦτα μὲν ἔσχε τέλος ἀμύνης νόμου· *& hæc quidem ultionis æquitatem in ſe habebant.* Beliſarius apud Procopium Vandalicorum 1. φύσει γὰρ πρόσεστι τοῖς ἀδικουμένοις ἐπὶ τοὺς βιαζομένους ἴχθος· *naturalis enim eſt læſi hominis in eum qui vim intulit inimicitia.*

GRONOVII.

66 *Abductum a legibus*] Id quod dictat recta ratio nondum adſtricta legibus: præterquam in paucis caſibus, ubi ex contingenti mutatur res, ut ſi parentes, ſi mentis homo commotæ injuriam intulerit, ſi ipſe cauſam dederit non miſerendo prior.

67 *Non opinio*] Qualiſcumque perſuaſio, ſed ingenita ſententia & judicium animi.

68 *Gratiæ*] In qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, alterius remunerandi voluntas continetur. cap. 53.

69 *Defendendo*] Arcendo, prohibendo.

70 Ἀμύνης νόμον] Ἀνὴρ ἀναμύναιδ ὅτι τις πρότερος χαλεπήνῃ, quo verſu Homerico (extat cum alibi, tum Ιλ. α. v. 369.) Claudius ſæpe pro teſſera utebatur. Sueton. cap. 42.

Romanum [71] *neque pro bono neque pro recto facturum si ab jure gentium se prohibuerit*: id est [72] ab ultione. Aristides orator & a poëtis, & a legum auctoribus, & a [73] proverbiis, & ab oratoribus, & omnibus denique hoc ait probari ἀμύνεσθαι τὰς ὑπάρξαντας, *ultionem sumi de his qui injuriam facere aggressi sunt.* Maccabæos laudat [y] Ambrosius, quod etiam sabbato [z] ulti sunt innocentium necem fratrum suorum. Idem adversus Judæos incensam a Christianis [74] basilicam graviter querentes disputans, sic ait: *Ac certe si jure gentium agerem, dicerem* [75] *quantas basilicas Judæi tempore imperii Juliani incenderint*: ubi [a] jus gentium vocat par pari referre. Nec aliter apud Tacitum Civilis: *egregium pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & saevissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium petitus jure gentium pœnas reposco.*

Orat. pro quatuor.

De off. l. 1, c. 40.

Ep. 29.

Hist. IV.

4. Sed quia in rebus nostris & nostrorum [76] affectu corrumpimur, ideo simul multæ familiæ [77] in unum locum convenerunt, judices constituti, & his solis data potestas vindicandi læsos, adempta cæteris quam natura indulserat libertate. Lucretius:

Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus aequis,
Hanc ob rem est homines [78] *pertæsum vi colere avum.*

Demosthenes in Cononem: προτέτακται ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τούτων ἑκάστου τὴν δίκην, μὴ τῇ τοῦ τυχόντος ὁρμῇ, μηδὲ βουλήσει ταῦτα κρίνεσθαι· *placuit de omnibus his injuriis* [b] *ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio.*

Quin-

GROTII.

y *Ambrosius*] Eundem vide oratione contra Symmachum.

z *Ulti sunt innocentium necem fratrum suorum*] Vide Josephum antiquæ historiæ XIII, 1. de vindicata Johannis morte.

a *Jus gentium vocat par pari referre.*] Sic & Livius libro 1. *cum Laurentes jure gentium agerent.*

GRONOVII.

71 *Neque pro bono, neque pro recto*] Apud Sallustium est, *neque reste neque pro bono*, cap. 22. Cæsar. 5, Gall. 7. *nihil hunc se absente pro sano facturum.*

72 *Ab ultione*] Puta jure gentium permissa.

73 *Proverbiis*] Dictis per allegoriam & sententiis vulgi usu receptis.

74 *Basilicam*] Qua pro proseucha, vel synagoga utebantur.

75 *Quantas basilicas*] Quot christianorum templa, vel ecclesias.

76 *Affectu corrumpimur*] Nimio illarum amore facile ultra fines terminosque justæ vindicationis provehimur.

77 *In unum locum convenerunt*] In civitatem coierunt.

78 *Pertæsum vi colere*] Potius visum legibus quam armis disceptare. Justin. 43, 4.

GROTII.

b *Ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio*] Tyndareus adversus Orestem sic declamat in Euripidis Oreste:

Πρὸς τόνδ' ἀγὼν τις ἦλθε τῆς σοφίας σέθεν;
Εἰ τἀ καλὰ πᾶσι φανερὰ, καὶ τὰ μὴ καλά,
Τίνα τις ἀνδρῶν γίγνετ' ἀσυνετώτερος;

Ὅστις

Quintilianus: 79 *injuriæ compensatio non solum juri inimica, sed paci:*

Ὅστις τὸ μὴ δίκαιον ἐκ ἐπέφατο,
Οὐδ' ἦλθεν ὅπῃ ἑ κακὸν ἑλλήνων νόμον.
Ἐπεὶ γὰ ἐξέπτυσεν Ἀγαμέμνων βίον
Πλαγεὶς θυγατρὸς ἑ ἰμῆς ὑπὲς κάρα
(Αἰσχιστον ἔργον, ἐ γὰ αἰτίαν φοτὲ)
Χρὴν αὐτὸν ὀφθῆναι μιᾷ' αἵματος δίκην
Ὅσίαν, διώκοντ' ἐκδαλεῖν τε δωμάτων
Μητέρα, τὸ σῶφρον τ' ἰλαδεῖν ἀν ἑ συμφορᾶς,
Καὶ τὰ νόμιμ' ἂν εἶχε τ' εὐσεδὲς τ' ἂν ἦν.
Νῦν δ' εἰς ἑ αὐτὸν δαίμον' ἦλθε μητέρα,
Κακὴν γὰ αὐτὴν ἐκδίκως ἠγέμενος,
Αὐτὸς κακὸς γίνετο μητέρα κτανών.
Ἐρήσομαι ἦ Μενέλαος τοσόνδε σε.
Εἰ τόν δ' ὀπατεύοντα ὁμόλεκτρος γυνὴ,
Χ' ὁ τῆδε παῖς αὖ μητέρ' ἀνταπεκτανεῖ,
Κἄπειθ' ὁ κεῖνα γενόμενος φόνου φόνῳ
Λύσει, φράσας ἦ σοῖ κακῶν ἀρχὴ κρανεῖται;
Huic me jubes certare de sapientia?
Qua pulchra quaque fœda si cunctis patent,
Isto homine tandem quis fuit dementior,
Qui nec quod æquum est mente pervidit sua,
Nec quod per omnem Græciam leges jubent?
Namque ubi Agamemno spiritum efflarat suum,
Transverberatus a mea nata caput,
(Quod turpe facinus absit ut dicto probem)
Tunc ille rite debuit matrem ream
Peragere cædis e lare ejectam suo.
Ita temperate pertulisset miseriam,
Panas petisset jure, servasset pium.
Nunc subiit illum, quod prius matrem, nefas.
Illam malam vocat ille, non injuria:
Sed pejor illa est ipse dum matrem necat.
Menelaë, si permittis hoc te interrogo:
Irata si uxor conjugem occidet suum,
Hanc ultor ipsi filius tradet neci,
Et rursus illo genitus hanc eadem nova
Cæde expiabit, fine quo stabunt mala?

Quæ postrema plena prudentiæ materiam differendi & philosophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in dissertatione an referenda injuria: εἰ γὰ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνεται, ἀεὶ μεταδαίνει τὸ κακὸν ἀπ' ἄλλε ἐφὸς ἄλλον, καὶ μεταπηδᾷ καὶ διαδέξεται ἀδικία ἀδικίαν. εἰ γὰ τῷ αὐτῳ τούτῳ δικαίῳ τῷ παθόντι συγχωρεῖς ἐπεξιέναι εἰς τὸν ἀδικήσαντα, ἐπανέχωρεῖ αὖθις ἀπ' ἐκείνε ἐφὸς τὸν αὐτὸν ἡ τιμωρία. τὸ γὰ δίκαιον ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον. ὦ Ζεῦ καὶ οἷον ἀπεδείκνας, δικαιοσύνην ἐξ ἀδικημάτων; καὶ ποῖ βαδίσεται τὸ κακὸν, καὶ ποῦ στήσεται· *Nam si is qui passus est injuriam ultionem sumet, transibit malum ab hoc ad illum velut saltu quodam, & injustitia injustitiæ succedet; quippe si hoc jure posito concedis ei qui malum pertulit vindicare in eum qui fecit, sequitur ut rursus ab hoc ad illum se referat ultio, est enim justum, par utrique parti. Si id ita est, quid nobis fecisti, Jupiter, justitiam ex injuriis conflatam? & quo procedet, ubi vero stabit hoc malum?* Aristides oratione de pace: τίς γὰ ἔτ' ἑλλήνων λειφθήσεται, εἰ διὰ τὰς ἐφοτέρας ἀπολωλεκότας, οἱ μετ' αὐτὰς ἀεὶ ταὐτὸ τοῦτο πείσονται; *quis enim Græcorum erit reliquus, si propter eos qui jam periere superstites alii perpetuo idem malorum ferent?* Habet idem Aristides sensum similem, in Leuctrica secunda.

GRONOVII.

79 *Injuriæ compensatio*] Privata vindicta.

paci: est enim lex, forum, judex, nisi quem jure [80] *vindicari pudet.* Imperatores Honorius & Theodosius: *idcirco judiciorum vigor jurisque publici tutela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus: *hinc est quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu.*

L. nulli. C. de judaic.

Cassiod. lib. IV, ep. 10.

5. Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis [81] ubi judicia sunt nulla, ut in mari. Quo forte referri potest quod Cajus [82] Cæsar privatus adhuc piratas, a quibus captus fuerat, classe tumultuaria persecutus est, ipsorumque naves partim fugavit, partim mersit, & cum proconsul negligeret animadvertere in captos piratas, ipse eos in mare reversus cruci suffixit. Idem locum habebit in locis desertis, aut ubi [83] Nomadum more vivitur. [c] Sic apud Umbricos narrat Nicolaus Damascenus sibi quemque fuisse ultorem: quod & apud Moschos hodie impune fit, post tempus aliquod aditi judicis. Nec aliunde origo [84] singularium certaminum quæ ante Christianismum [d] Germanicis nationibus usitata, alicubi necdum satis desueta sunt. Ideo apud Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ jurisdictionis formam conspicerent, quod injurias justitia finiret, quod solita armis discerni jure terminarentur.

Vell. Pat. l. II. & Plut. in Cæs.

Apud Stob. de legibus.

Lib. II.

6. [85] Lex Hebræa propinquo occisi permittit ut extra asyli loca homicidam interficiat: rectèque notant interpretes Hebræi [86] talionem pro mortuo manu exigi posse; pro se, ut puta in vulnere, non nisi per judicem, quia scilicet difficilior est moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem, privatim vindicandæ

Sen. I, de clem. 20.

GROTII.

c *Sic apud Umbricos*] An Umbros in Italia significatos voluit? Apud Afrorum multos idem moris fuisse testis est Leo Afer lib. II. c. de Tefechis, & capite de Teijeuta, & alibi.

d *Germanicis nationibus*] Gothos suos corrigens rex Theudericus apud Cassiodorum III, 23. *Remove consuetudines abominanter inolitas. verbis ibi potius, non armis res tractetur.* & 24. *Cur ad monomachiam recurritis? quid opus est homini lingua, si causam manus agit armata?* Trachonitis in oriente, νόμῳ σφίσι τοῦτον ἐπιξένιον τὸν τῆς οἰκείας φονεῖς· *mos omnibus modo ultionem sumere de propinquorum homicidis.*

GRONOVII.

80 *Vindicari pudet*] *Ne scilicet turpi judicio confligatur*, ut de fratribus loquitur Cicero 9, famil. 25.

81 *Ubi judicia sunt nulla*] I, 3. 2.

82 *Cæsar privatus adhuc*] Videtur legationem liberam habuisse, ut solebant illustres viri & juvenes Romani peregrinantes: itaque, quod fecit, tanquam legatus pop. Rom. fecit.

83 *Nomadum more*] Sine moribus, sine lege, sine justo imperio. Sallust. Jug. 18.

84 *Singularium certaminum*] Vide extraict pour l'antiquité des duels, dans les memoires de Mons. de Bethune to. 4, p. 323.

85 *Lex Hebræa*] Numer. 35, 6.

86 *Talionem pro mortuo*] Ob occisum propinquum cuivis de homicida pœnam sumere licuisse; de auctore vulneris, qui sauciatus esset, ipsi nemini.

GRO-

Digitized by Google

candæ cædis apud vetuſtiſſimos Græcos fuiſſe apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud Homerum ſunt Odyſſeæ O. Sed maxime frequentia ſunt hujus moris exemplа inter eos [87] qui communem judicem non habent. Hinc *juſta bella definiri ſolent*, Auguſtino teſte, *quæ ulciſcuntur injurias*: & Plato bellicum certamen probat, *μίχοις δ' ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὲρ τῶν ἀναιτίων ἀλγουν, ἂν δῖναι δίκην*· *donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.* L. 11, q. 10; ſuper Joh. L. de rep. XIV.

IX. 1. Utilitas indiſtincte quorumlibet, qui finis erat tertius, eaſdem habet partes quas illa quæ ad læſum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo [88] aut debilitando, ſive conſtringendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut [e] ne alii impunitate illecti aliis quibuſvis moleſti ſint, quod ex ſuppliciis conſpicuis obtinetur, quæ Græci παραδείγματα, [89] Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur ut unius pœna metus ſit multorum, ut pœnæ genere deterreri cæteri poſſint, ut leges loquuntur, *ἵνα ἄλλοι πρόνοιαν ποιῶνται καὶ φοβῶνται*, ut Demoſthenes. L. 7. C. ad l. Fab. d. plag. l. 1. C. ad L. Jul. rep.

2. Hujus quoque juris poteſtas naturaliter penes unumquemque eſt. [f] Sic Plutarchus virum bonum ait a natura [90] magiſtratum tum

GROTII.

e *Ne alii impunitate illecti aliis quibuſvis moleſti ſint*] *Polybius leones ob hominum appetitum cruciſixos vidit, quia cæteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxa.* Plin. lib. VIII, c. 16.

GRONOVII.

87 *Qui communem judicem*] Qui diverſarum ſunt civitatum, aut aliis atque aliis magiſtratibus parent.

88 *Aut debilitando*] Pro quibus dixit num. 8. vires nocendi adimendo.

89 *Latini exempla*] Terent. Eun. 5, 6. *Utrumque exempla in te edent.* Plautus Moſt. 5, 1. 17. *Faciam ego exempla in te.* Juſtin. 18, 7. *Statuam in te exemplum.* Liv. 29, 27.

GROTII.

f *Sic Plutarchus*] Idem Pelopida: ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σώζεσθαι δυναμένῳ σώζειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι· *Prima eademque antiquiſſima lex eum qui ſervare poteſt ei qui ſalute opus habet naturaliter magiſtratum deſignat.* Et Philopœmene: τὰς ἑαυτῶν πολίτας ἀναλαβεῖν ὅτι τόμεν, ὅτε χειροτονίαν ἀφειμένους, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ὑπομένοντας· *Suſcepit cives ſuos qui neque legum neque ſuffragiorum tempus expectaverunt: ſed ipſum ſequebantur natura lege, quæ ſemper potiorem vult imperare deterioribus.* Similia apud eum habes fine vitæ T. Flaminii. Scriptor de cauſis corruptæ eloquentiæ, de oratoribus agens: *hi ne privati quidem ſine poteſtate erant, cum & populum & ſenatum conſilio & auctoritate regerent.* Chryſoſtomus 11 ad Corinthios VII, 13. de Moſe: καὶ πρὸ τῆς χειροτονίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἔργων. διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος· τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; τί λέγεις; τὰ ἔργα ὁρᾷς, καὶ πρὸ τῆς προστασίας ἀμφισβάλλεις, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἰδὼν τέμνοντα τὸν ἰατρὸν ἄρτια, καὶ τῷ παραπεπτωκότι μέλει τὸ σώματος βεβλαμμένα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρὸν καὶ τέμνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ὦ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή· ἔστω καὶ τοῦτον ἀπόκριμα τοιοῦτον ἐποίησε· καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἄρχειν ἐστίν, ἣν ἀ-

tum designari, & quidem perpetuum: nam ipsa naturæ lege ei principatum deferri, qui agat justa. Sic sapientem nunquam esse privatum Nasicæ exemplo probat Tullius; & Lollium non unius anni consulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide:

Mente qui prudente pollet is magistratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda sunt, quatenus ejus leges id ferunt.

3. De hoc naturali jure ita loquitur Democritus: ipsius enim verba quia notabilia sunt adferam. Primum de jure bestias interficiendi sic illi videtur: *κατὰ δὲ ζώων φόνου καὶ μὴ φόνου ὧδε ἔχει· τὰ ἀδικέοντα καὶ θέλοντα ἀδικεῖν ἅπαντος ὁ κτείνων, καὶ πρὸς εὖ εἰδὼς τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή·* de occidendis aut non occidendis animantibus ita se res habet: quæ injuriam faciunt aut facere volunt quisquis occiderit, purus est, adeo quidem ut hoc feciſſe quam non feciſſe sit rectius. Et mox: *κτείνειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντός·* ea quæ injuste nobis nocent omnino & omnia fas occidere. Et certe non improbabile est hoc more vixisse viros probos ff ante diluvium, antequam Deus suam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidisset. Rursus: *ὅκως περὶ κυναδέων τε καὶ ἱρητέων γεγράφαμεν τῶν πολιμίων, οὕτω καὶ κατ' ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι ξίφεα μέγα καὶ τίχη τειχέων ἁπάντων ἀνωτέρω.* Etiam antequam manu populum educeret, dux erat ipsis facilis. Valde igitur stulte Hebræus ille ei dixit: quis te constituit nobis principem ac judicem? Quid dicis? facta vides, & de nomine facis controversiam; velut si quis medicum videat optime secantem ac sic opitulantem ægro corporis membro, deinde ei dicat, quis te constituit medicum, quis secare præcepit? ars, mi bone vir, & morbus tuus. sic & Moses sua peritia talem fecit; nam & imperare non dignitas tantum est, sed & ars, & quidem artium omnium sublimissima. Tractat idem scriptor hoc ipsum argumentum ad Eph. III. in fine: *ἡ ἀδικία ἡ ὑπὸ τοῦ ἀδίκου, φησὶν, αὕτη με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν·* tua, inquit, injustitia, tua feritas me constituit principem & judicem.

ff *Ante diluvium*] Aliquos & posteà moris primævi memores. ita Dicæarchus & alii quos testes citat Hieronymus contra Jovinianum.

GRONOVII.

90 *Magistratum designari*] Jus quoddam imperandi aliis habere; quo pertinet, quod apud Horatium pueri ludentes, *rex eris*, ajunt, *si recte facies*. l. 1, ep. 1.

91 *Non unius anni consulem*] 4. od. 9. Sic Stoici solum sapientem dicebant esse regem. Horat. 1. sat. 3. *dives, qui sapiens est. Et sutor bonus & solus formosus & est rex.* Seneca Thyeste v. 341. & seqq.

92 *Quatenus ejus*] Nequis privata auctoritate publicam induat personam, & mereatur in se dici Plautinum Stic. 2, 2. 28. *Sine suffragio populi ædilitatem hic quidem gerit.*

93 *Quisquis occiderit, purus est*] Insons. Ovidius lib. 15, 108. *Nostrumque petentia letum Corpora missa neci salva pietate fatemur.* Isocrates Panathen. 634. *τὸ δὲ πόλεμον ὑπολαμβάνον ἀναγκαιότατον μὲν καὶ δικαιότατον τῶν μὲν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀγελότητα τὴν τῶν θηρίων γεγενῆσθαι.*

GRO-

Digitized by Google

εἶναι σκεπτέον. Quæ vero de vulpibus & de inimicis ſerpentibus ſcripſimus, eadem in hominibus facienda videntur. Tum vero ſubjungit: *κἰξάλλην καὶ λῃστὴν πάντα κλεπτῶν τις ἀθῷος ἂν εἴη καὶ αὐτοχειρίας καὶ κελεύσει καὶ ψήφῳ. furem & latronem qui quocumque modo occiderit, ſive [94] manu, ſive [95] juſſu, ſive [96] ſuffragio, innocens eſt.* Ad quos locos reſpexiſſe mihi videtur Seneca, cum ait: *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero quo ſerpentes & animalia venenata percutio.* Et alibi: *ne viperas quidem & natrices, & ſi qua morſu aut ictu nocent affligeremus, ſi ut reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere ne nobis aliiſque periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit, ſed ne peccet.* *Lib. II. de ira.*

4. Sed cum & facti inquiſitio ſæpe magnam diligentiam, & pœnæ

GROTII.

g *Quo ſerpentes & animalia venenata percutio*) Καθάπερ ἂν ἔχοις καὶ σκορπίους καὶ ὅσα ἰοβόλα πρὸν δακεῖν ἢ πρῶσαι καὶ συνόλως ἐμπῆσαι θανατόμενοι μόνον χερὶ ὑπερθέσεως κτείνομεν, προφυλάττοντες διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν, τὸ μηδὲν παθεῖν. ἑαυτὸν τρόπον καὶ ἀνθρώπους ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἳ φύσεως ὁπλαχόντες ἡμέρου διὰ τὴν κοινωνίας αἰτίαν λογικὴν σπαργὴν, ἐπιτηδεύουσι πρὸς ἄνθρωπον ἀτιθάσσων ἀγριότητας μετασκευάζειν, ἐκ ἡδονῆς καὶ ὠφελείας τοιαῦτα τὸ κακῶς ποιεῖν ὅσους ἂν δύνωνται· *ſicut ergo viperas & ſcorpios & qua alia veneno nocent, priuſquam aut mordeant, aut ullum in nos impetum faciant, ſtatim ſine mora occidimus, præcaventes ne quid patiamur mali ab ea quæ in ipſis eſt malignitate; eundem ad modum & homines puniri par eſt, qui naturam natſi manſuetam, propter ſontem rationis quæ ad ſocietatem trahit, inſtinctis in ferarum ſævitiam tranſeunt, utilitatique ac voluptati habent nocere quam poſſunt plurimis.* Hæc Philo de ſpecialibus legibus II. Claudius Neapolitanus apud Porphyrium lib. I. de non eſu animalium: ἐκ ἔστι γὰρ ὅστις ἰδὼν ἔστιν ἐκ ἔκτεινε δυνάμενος, ὡς μήτ' αὐτὸς δυχθεὶς μήτ' ἄλλος ἁπλῶς ἀνθρωπος· *nemo eſt qui ſerpentem ſibi conſpectum ſi poſſit non occidat, ne aut ipſe ab eo vulneretur aut alius.* Vide, ſi vacat, & ſequentia. ibidem non multo poſt: ἔστι καὶ σκορπίον, κἂν μὴ ὁπλίσωσιν ἡμῖν, κτείνομεν, ἵνα μηδ' ἄλλῳ πρὸς αὐτῶν τι πάθῃ, τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀμυνόμενοι· *ſerpentem & ſcorpium, etiamſi ab iis non impetamur occidimus, ne cui noceat alii, & vindictam hanc præſtamus humano generi.* Porphyrius ipſe libro II. ὥσπερ γὰρ οἰκειότητος ἔστι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κακοποιοὺς, καὶ καθάπερ ὑπό τινος θείας ἰδίας φύσεως καὶ μοχθηρίας φερομένους πρὸς τὸ βλάπτειν τὸ ἐντυγχάνοντα, ἀναιρεῖν ἠξιώμεθα δεῖν καὶ κολάζειν ἅπαντας, οὕτως καὶ τὸ ἀλόγων ζώων τὰ ἄδικα τὴν φύσιν καὶ κακοποιὰ, πρός τι τὸ βλάπτειν ὡρμημένα τῇ φύσει τοὺς ἐμπιλάζοντας, ἀναιρεῖν ἴσως προσήκει· *ſicut enim, quamquam ſocietas nobis quædam eſt cum hominibus malis, etiamſi qui ſuopte ingenio ac malitia veluti vento vehemente aguntur, ut cuivis ſine diſcrimine noceant, tamen eos omnes recte a nobis puniri cenſemus; ita & naturorum animantium ea quæ ſui natura ſunt injuſta & nocere amantia, quaque impetu ingenii ſui feruntur in obvii cujuſque perniciem, occidere, ratione non caret.* Et hoc eſt quod vult Pythagoras apud Ovidium metam. XV. *Noſtrumque petentia lethum Corpora miſſa neci ſalva pietate fatemur.*

GRONOVII.

94 *Manu*] Exſecutor, lictor.
95 *Juſſu*] Magiſtratus.
96 *Suffragio*] Judex.

pœnæ æſtimatio multum prudentiæ & æquitatis deſideret, nedum quiſque [97] de ſe nimium præſumeret, aliis non credentibus, rixæ orirentur, eo placuit hominum juſtis [98] communitatibus eos deligere quos optimos ac prudentiſſimos putarent, aut fore ſperarent. Idem Democritus: *οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἑτέρου ἐλυμαίνετο. Φθόνος γὰρ στάσεως ἀρχὴν ἀπεργάζετο* non prohibuiſſent utique leges ſuo quemque arbitrio vivere, niſi alter alterum offenſum iiſſet. Invidia enim ſeditioni molitur exordium.*

5. Sed ſicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione manent veſtigia ac reliquiæ priſci juris, in iis locis atque inter eas perſonas quæ certis judiciis non ſubſunt: ac præterea in quibuſdam caſibus exceptis. Sic Hebræorum moribus Hebræus a Deo & Dei lege deficiens, aut ducem ſe ad falſos cultus præbens, [h] illico a quovis homine poterat interfici. [i 99] Judicium zeli id vocant Hebræi, quod a Phinea primo exercitum ajunt, & inde abiiſſe in morem. Sic Judæum quendam Græcis ſe ritibus polluentem occidit Mathatias. Sic trecenti alii Judæi a popularibus ſuis occiſi referuntur, libro qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu inſtituta lapidatio in Stephanum, & conjuratio in Paulum: multaque alia exempla ejuſcemodi exſtant & [k] apud Philonem, & apud Joſephum.

Deuter. XIII, 9. *Num.* XXV. *Maccab.* II. *Actor.* VII, 57. *Act.* XXIII, 21.

6. Tum vero apud multos populos & dominis in ſervos & parentibus in liberos manſit jus puniendi plenum, etiam ad mortem

GROTII.

h *Illico a quovis homine poterat interfici*] Adde locum Joſephi XII, 8. Moſem Maimonidem ad XIII. articulos, & Directoris libro III, c. 41.

i *Judicium zeli*] Vide 1 Maccab. II, 24. 26.

k *Apud Philonem*] Cujus & hoc in libro de ſacrificantibus: *κολαστέον ὡς δήμιον καὶ κοινὸν ἐχθρὸν ὄντα, ἐλέγχα φερομένους οἰκειότητος, καὶ τὰς παρεμπέσεις αὐτῷ διαγελάτεον καὶ σκωπτέον ταῖς εὐσεβείαις ἐφεδραῖς, οἱ ἀνυπερθέτῳ τάχει ταῖς κατ' ἀνδρὸς ἀσεβοῦς ὁπλοφορήσονται τιμωρίαις, κρίνοντες εὐαγὲς τὸ κατ' αὐτοῦ φονεύειν* punien-dus talis ut hoſtis publicus omnium, ſpreta qualicunque cum eo neceſſitudine, ejuſque ſuaſiones vulganda omnibus pietatem amantibus, ut ſine mora accurrant undique ad expetendum de impio ſupplicium, firme credentes ſanctam eſſe rem ejuſmodi hominis interficiendi appetitum. Et alter locus non minus inſignis circa finem de monarchia.

GRONOVII.

97 *De ſe nimium præſumeret*] Plus juſto ſibi tribueret, in peritia vel jure judicandi.

98 *Communitatibus*] Civitatibus vel ſocietatibus juris communicandi cauſa initis.

99 *Judicium zeli*] Tale judicium in Saxonibus & Weſtphalis fertur inſtituiſſe Carolus M. Chronicon Colon. vetus pag. CXIV. Æneas Silv. in ſtatu Europæ cap. 29. p. 74. in Germanicis M. Freheri to. ſecundo. Revius in Daventria ad ann. 773. p. 13. & ad ann. 1394. pag. 89. & ad ann. 1463. p. 114. *Veem-ſchepen* dicebantur.

Gro-

Digitized by Google

tem uſque. Sic Spartæ [1] Ephoris licuit civem occidere extra judicium. Et ex his quidem quæ diximus quale ſit circa pœnas jus naturæ, & quo uſque manſerit intelligi poteſt.

X. 1. Nunc illud videndum eſt, num lex euangelica libertatem illam arctius circumſcripſerit. Certe, [2] ut alibi diximus, non mirum eſt, quædam quæ natura & per leges civiles licent vetari lege divina, eaque perfectiſſima, & præmium promittente [3] natura humana majus: ad quod conſequendum non immerito virtutes requiruntur, quæ [4] ſola naturæ præcepta excedant. [1] Caſtigationes quæ neque infamiam neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut [5] alterius qualitatis ratione ſunt neceſſariæ, ſi ab iis fiant quibus leges humanæ id permittunt, puta a parentibus, tutoribus, dominis, magiſtris, nihil habere quod cum præceptis euangelicis repugnet, ex ipſa rei natura ſatis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia, quam [6] pharmaca ſenſui ingrata.

2. De ultione aliter ſentiendum eſt. Nam quatenus duntaxat [7] animum dolentis exſatiat, illicitam eſſe etiam naturaliter, tantum abeſt ut Euangelio conveniat, ſupra oſtendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat [8] odium aſſervari in proximum, id eſt, popularem, Levit. xix, 17. ſed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit, Exod. xxiii, 4. 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Euangelium, patet a nobis requiri, non modo ne noceamus inimicis, verum etiam ut benefaciamus, quod & diſerte imperatur Matthæi v, 44. Lex tamen Hebræis graviores injurias permittebat ulciſci, non manu, ſed adito judice. At Chriſtus idem nobis non permittit, quod apparet ex illa oppoſitione, *audiſtis dictum fuiſſe, oculum pro oculo:* & mox: *ego vero dico vobis.* Quanquam enim quæ ſequuntur de arcenda injuria proprie agunt, & hanc quoque licentiam aliquatenus ſaltem reſtringunt, multo tamen magis ultionem improbare cenſenda ſunt, quia vete-

GROTII I.

1 *Caſtigationes*] *Servorum filiorumque peccata non coërcere, peccatum eſt.* Lactantius de ira Dei c. 18. ubi plura ad hanc rem.

GRONOVII.

1 *Ephoris licuit civem*] Hoc habet ex Iſocratis Panathenaico pag. 644. Sed de Ilotis loquitur Iſocrates, qui tantum non ſervorum loco erant, non de civibus. Adde Cragium lib. 2, cap. 4. p. 71.

2 *Ut alibi diximus*] 2, 1. 10.

3 *Natura humana*] Vitam recidivam & æternam poſt mortem.

4 *Sola naturæ*] Minus permittant & plus præſtent quam naturæ legibus conceſſum aut præceptum eſt.

5 *Alterius qualitatis*] Perſonæ locive.

6 *Pharmaca ſenſui*] Medicamentum vel antidotum amarum, aut olens.

7 *Animum dolentis*] Satisfacit cupiditati ulciſcendi.

8 *Odium aſſervari*] Ali.

veterem permiſſionem [m] ut [8] imperfectiori tempori congruentem rejiciunt: *οὐκ ἀδικεῖ τῆς δικαίας ἀμύνης ἰσχύς, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας*; *non quod iniqua ſit juſta ultio, ſed quod ei præſtet patientia*, ut eſt in conſtitutionibus Clementis lib. VII, cap. XXIII.

3. Qua de re ſic loquitur [n] [9] Tertullianus: *novam plane patientiam docet Chriſtus, etiam* [10] *vicem injuriæ prohibens permiſſam* [11] *a Creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipſe alteram amplius maxillam offerri jubens, & ſuper tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc* [12] *Chriſtus adjecerit, ut ſupplementa conſentanea diſciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc ſtatim* [13] *renuntiandum eſt,* [14] *an diſciplina patientiæ prædicetur penes Creatorem. Sic per Zachariam præcipit, ne unuſquiſque malitiam*

GRETII.

m *Ut imperfectiori tempori congruentem*] *Oculum pro oculo, quæ, ſi dici poteſt, injuſtorum juſtitia eſt.* Auguſtinus in expoſitione Pſalmi CVIII. citatus C. ſed differentiæ 23. quæſt. 3.

n *Tertullianus*] Adverſus Marcionem IV. Idem libro de patientia: *Chriſtus gratiam legi ſuperducens ampliandæ adimplendæque legi adjutricem ſuam patientiam præfecit, quod ea ſola ad juſtitiæ doctrinam retro deſuiſſet.* Chryſoſtomus ad Epheſios cap. IV, 13. *διὰ τοῦτο ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἵνα τὰς ἐκείνου δόσῃ χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀπεξαγάγῃ, οὐχ ἵνα τὸν σὸν ὀφθαλμὸν ἀπείρξῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοῦ ἐκείνου διατηρήσῃ σάους. ἀλλ' ὅπερ ἰζήτει, τοῦτο ἦνεγκεν συγκεχρημένος ἀμύνῃ, ἐκκαλοῦντο οἱ τῷ πράγματι κεχρημένοι*; mox: *συγχωρήσει ὁ θεὸς τοῖς ἀπὸ τῆς ἐπιρρείας ἴσως συναρπασθεῖσι καὶ ὅλῃ τὴν ἄμυναν ἁρμηνέσι, διὸ λέγει ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. καὶ πάλιν. ὀδοὶ μυσιχάκων εἰς θάνατον. εἰ ὃ ἐνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ πανοῦργον ἦν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς μυσιχάκοις, πόσῳ μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευσθεῖσι*: *ea de re dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excitet contra, ut non tuis tantum oculis noxam arceat, ſed & illius oculos ſalvos præſtet. ſed quod quærebam hoc erat, cur ultione permiſſa culpantur ii qui ad eam decurrunt?* mox: *ignoſcit Deus iis, quos ſi forte contumeliæ ſenſus abripuit & ad ultionem tulit impetus; ob id dicit, oculum pro oculo: at alibi: via iracundorum ad mortem, quod ſi, ubi oculum vice oculi eruere permiſſum eſt, tanta eſt iracundi pœna, quanto magis apud eos qui mala paſſi præbere ſe ulterioribus injuriis jubentur?*

GRONOVII.

8 *Imperfectiori tempori*] Quod fuit ſub lege Moſis ante Chriſtum.

9 *Tertullianus*] Adv. Marc. 4, 16. p. 925.

10 *Vicem injuriæ*] Juſte redditam injuriam pro injuria.

11 *A Creatore*] Deo Patre in V. T.

12 *Chriſtus adjecerit*] Vult Chriſtum non ſtatuiſſe aliquid novum & adverſum illi ſententiæ, ſed addidiſſe & ſuppleſſe, quod minus erat expreſſum, & tamen ei conſentiens.

13 *Renuntiandum*] Explorandum, quærendum. De Cor. 4. His igitur exemplis renuntiatum eſt, poſſe etiam non ſcriptam traditionem in obſervatione defendi.

14 *An diſciplina patientiæ*] An etiam in V. T. Deus pater præcipiat, injuriam ferendam potius quam vindicandam, ut Chriſtus nihil inconveniens priori permiſſioni introduxiſſe videatur.

15 *Vin-*

Digitized by Google

tiam fratris ſui meminerit, ſed nec proximi. Nam & rurſus: malitiam, inquit, proximi ſui unuſquiſque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuriæ, qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet [15] *vindictæ exſpectatricem.* [16] *In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo, in vicem injuriæ exigere, qui non modo vicem, ſed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuriæ prohibet,* [17] *in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente cenſuerit, non* [18] *ad ſecundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, ſed* [19] *ad primam coërcendam quam prohibuerat oppoſita talione, ut unuſquiſque reſpiciens licentiam ſecundæ injuriæ a prima ſemetipſum contineret. Facilius enim vim comprimi ſcit* [20] *repræſentatione talionis, quam repromiſſione ultionis. Utrumque autem conſtituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem a Deo exſpectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret.*

4. *Hanc legis* [21] *voluntatem de intellectu laborantem, dominus & ſabbati, & legis, & omnium paternarum diſpoſitionum Chriſtus & revelavit &* [22] *compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis vicem injuriæ extingueret, quam & lex per talionem voluerat impediſſe, certe quam* [23] *prophetia manifeſte coërcuerat, & memoriam injuriæ prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita ſi quid Chriſtus* [24] *intulit, non adverſario, ſed adjutore præcepto, non deſtruxit diſciplinas Creatoris. Denique* [25] *ſi in ipſam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plena atque perfecta conſideremus, non conſiſtet*

[26] *ſi*

15 *Vindictæ exſpectatricem*] Quæ vindictam non ſumit ipſa, ſed exſpectat, donec a Deo ſumatur.

16 *In quantum ergo non capit, ut idem*] Quam certum & planum eſt non poſſe videri eundem.

17 *In tantum aperitur*] Tam certum & planum fit nobis.

18 *Ad ſecundam injuriam*] Ut per talionem nova injuria inferatur: quæ & Senecæ ſententia eſt, quum contumeliam ab ultione non ait differre niſi ordine.

19 *Ad primam coërcendam*] Ut deterreret ab injuria inferenda.

20 *Repræſentatione talionis*] Si ſtatim ſequatur præſens & juxta gravis pœna, quam ſi promittatur futura ultio.

21 *Voluntatem de intellectu*] Sententiam, de qua poterat ambigi & diſputari.

22 *Compotem fecit*] Confirmavit, valere juſſit.

23 *Prophetia*] Zachariæ.

24 *Intulit, non adverſario*] Introduxit non contrario ſed ſubſervieute ac ſecundante præcepto.

25 *Si in ipſam rationem conſideremus*] Vulgo conſiderem. Si præſtarem patientiam injuriæ ob hanc rationem, ob quam præcipitur, nempe quod confidere debeo Deum eam ulturum, vana foret ſpes mea, niſi & Deus una cum patientia præcepit illam rationem, hoc eſt, niſi oſtendit ſe omnino ultorem fore: quod & fecit in parte, quum conceſſit judici oculum pro oculo, dentem pro dente exigere.

Gro-

[26] *ſi non eſt Creatoris, qui vindictam repromittit,* [27] *qui judicem præſtat. Alioqui ſi tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, ſed & aliam maxillam prebendi, & non modo non remaledicendi, ſed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, ſed amplius & pallium concedendi is mihi imponit, qui non ſit me defenſurus,* [28] *in vacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod eſt ultio, quam mihi permiſiſſe debuerat ſi ipſe non præſtat, aut ſi mihi non permittebat ipſe præſtaret, quoniam & diſciplinæ intereſt injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrenatur.* [29] *Cæterum paſſim emiſſa libertate, dominabitur utrumque oculum effoſſura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis ſecuritate.*

5. Cenſet, ut videmus, Tertullianus non modo Chriſtianis [30] poſtulationem talionis eſſe vetitam, ſed nec Hebræis quidem permiſſam, tanquam quæ vitio careret, ſed majoris mali vitandi cauſa. Quod quin verum ſit de tali poſtulatione, quæ ex odio venit, non eſt dubitandum, ut ex ſuperioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebræos ſapientia excellebant, nec legis verba tantum ſed [31] & propoſitum intuebantur, ex Philone apparet, apud quem Judæi Alexandrini in Flacci Judæorum vexatoris calamitate ita loquuntur: *οὐκ ἐφηδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθρῶν, διδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωποπαθεῖν· non delectamur, ô domine, ultione de inimico, nam* ° *ex ſacris legibus didicimus hominum miſereri.* Et huc pertinet quod Chriſtus a nobis indiſtincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt. Matth. VI, 14. 15. id eſt, [32] ob ſenſum mali noſtri malum illis nec [33] procuremus, nec optemus: nam id qui facit, ut cum Claudiano loquar, *ferus eſt,* [34] *legumque videtur vindictam præſtare ſibi.* Quam ob cauſam Lactantius dictum illud Ciceronis commemorans: *juſtitiæ primum munus eſt, ne cui noceat niſi laceſſitus injuria,* ait

L. VI, *c.* 18.

ſimpli-

GROTII.

° *Ex ſacris legibus didicimus hominum miſereri*] Vide Origenem adverſus Celſum.

GRONOVII.

26 *Si non eſt Creatoris*] Ea ſcilicet ratio.

27 *Qui judicem*] Lege, cum judicem præſtat.

28 *In vacuum*] Sine ratione, fruſtra.

29 *Cæterum paſſim*] Alioquin effrenis graſſaretur iniquitas, & non unum tantummodo, ſed utrumque oculum effoderet, nec dentem unum, ſed omnes excuteret.

30 *Poſtulationem talionis*] Apud judicem vel magiſtratum.

31 *Et propoſitum*] Mentem, ſententiam verbis latius patentem.

32 *Ob ſenſum mali noſtri*] Nemini dolorem demus aut dari velimus ob id tantummodo, quia ille nobis dedit.

33 *Procuremus*] Comparemus, dari curemus, importemus.

34 *Legum vindictam*] Quod reipublicæ & legum cauſa facere debet, id facere animi cauſa vel ob ſuam voluptatem.

GRO-

ſimplicem veramque ſententiam duorum verborum adjectione corruptam: & Ambroſius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Euangelii auctoritate. *De off.* 28.

6. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum reſpicit, ſed quatenus [35] in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Chriſtus, primum [p] ſi qui nos læſit teſtimonia probabilia det pœnitentis animi; Lucæ XVII, 3 quibus locis de pleniore quadam remiſſione agitur, id eſt, quæ etiam in jus veteris amicitiæ reſtituat eum qui peccavit; unde ſequitur, ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiamſi abſint talis pœnitentiæ ſigna, damnum haut nimium grave inſuper habendum Chriſtus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit non referendum malum εἴ τι δεῖ ἡμᾶς τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν, *etiamſi quid gravius patiendum nobis immineat*, qui ſenſus & apud Maximum Tyrium exſtat. Ἔστω δίκη, id eſt, actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Chriſtus alapæ nomine indicat) negabat Muſonius aut ſe inſtituturum, aut cuiquam ut inſtitueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia. *Ephes.* IV, 32. *Coloſ.* III, 13.

7. Quod ſi diſſimulatio magnum ſecum periculum ferat, [36] ea cautione contenti eſſe debemus, quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in uſu erat talio, ut Joſephus & alii Hebræorum doctores notant, ſed ſolebat qui læſus erat ultra impendia a ſe facta, de quibus ſeorſim lex exſtat Exod. XXI, 19. ([q] hæc enim eſt [37] ſimpli reſtitutio nihil pœnale continens) pro talione [r] pecuniariam mulctam accipere: quod & Romæ factum docet apud Gellium Favorinus. Sic Joſephus domini noſtri Jeſu educator, cum uxorem ſuam adulterii compertam crederet, [s] divortio ſe liberare maluit, quam committere ut traduceretur: atque id feciſſe dicitur quia juſtus erat, id eſt, vir probus ac facilis: ad quem locum Ambroſius ait, non tantum ab *Lib.* XX, *c.* 1.

GROTII.

p *Si qui nos læſit teſtimonia probabilia det pœnitentis animi*] Vide Moſem Maimoniden citatum ab eruditiſſimo Conſtantino libro de damno dato c. VIII. §. VII.

q *Hæc enim eſt ſimpli reſtitutio nihil pœnale continens*] Lex Wiſigothorum VI, 13.

r *Pecuniariam mulctam*] Vide eundem Conſtantinum d. cap. VIII. §. 1.

s *Divortio ſe liberare maluit*] Auguſtinus libro II. de adulterinis conjugiis: *ſi autem (quod verius dicitur) non licet homini Chriſtiano adulteram conjugem occidere, ſed tantum dimittere.*

GRONOVII.

35 *In futurum cavet*] Ne iterum vel ab alio vel ab eodem ſimilis injuria fiat.

36 *Ea cautione*] Sic in futurum providere, ut ei, qui læſerit, quantum fieri poteſt, parcamus.

37 *Simpli reſtitutio*] Qua tantummodo exigitur quod nobis abeſt alterius injuria; nec quid amplius pœnæ nomine poſcitur. §. 22. 23. 24. 25. inſtit. de action.

Gro-

ab ultionis atrocitate, sed etiam [t] ab accusationis severitate
lib. 6. c. 10. alienam esse justi personam; sicut & ante Lactantius dixerat, *neque accusare quemquam crimine capitali justo licebit.* [u] Justinus de Christianorum accusatoribus agens: *nolumus*, ait, *eos puniri, qui in nos calumniantur.* [38] *Sufficit illis sua pravitas & rerum bonarum ignorantia.*

8. Restant pœnæ quæ non privato, sed publico bono consulunt: partim tollendo aut coërcendo nocentem ne cui noceat, partim deterrendo alios severitate exempli, quas non sublatas a Christo certissimo argumento [39] alibi probavimus, quod cum sua daret præcepta simul testabatur se nihil legis tollere. Lex autem Mosis, quæ in his rebus, quamdiu stabat respublica, stare debebat, magistratibus rigide imperabat ut homicidia & alia quædam crimina puniret: Exod. xxi, 14. Num. xxxiii, 14. 37. Deut. xxix, 13. Quod si Christi præcepta consistere potuerunt cum lege Mosis [x] quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat, [y] possunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus consistere.

XI. 1. Sunt qui ut contrariam sententiam tueantur adferunt summam Dei lenitatem in novo fœdere, quæ proinde hominibus, etiam magistratibus ut Dei vicariis, sequenda sit: quod aliquatenus verum esse non negamus, sed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens misericordia in novo fœdere patefacta præcipue spectat [40] peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Mosis commissa ante acceptam Euangelii notitiam, Actor. xvii, 30. Rom. ii, 25. Actor xiii, 38. Hebr. ix, 15. Nam quæ postea committuntur, præsertim si adsit contumacia, comminationem habent [z] judicii multo [41] severioris, quam illud fuit quod per Mosem est institutum, Hebr. ii, 2. 3.

GROTII.

t *Ab accusationis severitate*] Vide Hincmarum de divortio ad interrogationem v, in fine. c. laicos. 2. quæst. 4. & ibi Panormitanum. Gail. de pace publica viii, 3. Adde c. accusasti de accusationibus, ita ut est apud Brocardum.

u *Justinus*] Ejusdem est: *μηδὲ κατὰ τῶν ἀμυνόντων μηδένα ξυκοφάντει, ὡς ὁ χαρὶς νομοθέτης ἐκέλευσε· ne minimum quidem ulcisci quenquam volentes, ut novus legis conditor præcepit.* Adde quæ infra §. xv.

x *Quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat*] Pharisæorum circa pœnas ἀκριβειαν prædicat Josephus. Hinc tot legum ad publicas pœnas pertinentium exceptiones, & illud, ut ubi omnino mors inferenda est inferatur quam leniissime. quod est in Thalmude titulo Ketuboth.

y *Possint & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, consistere*] Augustinus quæstionum euangelicarum libro i, quæstione x.

z *Judicii multo severioris quam illud fuit quod per Mosem est institutum*] Chrysostomus idem dicit, tum in oratione ad patrem fidelem, tum secunda de jejunio.

GRONOVII.

38 *Sufficit illis*] Satis supplicii est illis.

39 *Alibi probavimus*] 1, 2. 8.

40 *Peccata contra primævam*] Adamo datam, ab eo propagata in universum genus humanum.

41 *Severioris, quam*] Moses enim tan-

Digitized by Google

2. 3. IV, X, 29. Matth. V, 21. 22. 28. Neque vero in altera tantum vita, ſed & in hac ipſa in tales culpas Deus non raro animadvertit, 1 Cor. XI, 30. At talium facinorum indulgentia non ſolet impetrari, [a] niſi ipſe homo de ſe quaſi pœnas exegerit, 1 Cor. XI, 3. [42] gravi quodam mœrore, II Cor. II, 27.

2. Urgent iidem ſaltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera pœnitentia hominibus vix eſſe ut conſtet, nec quemquam non impune ſua malefacta laturum, ſi eam quovis modo profiteri ſufficiat, Deus ipſe non ſemper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam. quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id eſt mortem violentam aut alioqui immaturam, remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, [b] ſic nunc quoque poteſt pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire, aut velle etiam ut ſic per magiſtratum puniatur. *Syneſ. ep. 44.*

XII. 1. Rurſum [43] alii hoc accuſant, quod cum vita ſimul ſpatium ad pœnitendum præciditur. Sed ſciunt hujus rei a piis magiſtratibus ſummam haberi rationem, nec quemquam ad ſupplicium rapi, niſi dato tempore quo peccata ſua agnoſcere ac ſerio deteſtari poſſit; [c] qualem pœnitentiam, [44] etiamſi opera morte intercluſa non ſequantur, acceptam Deo eſſe poſſe, latronis cum Chriſto crucifixi exemplum probat. Quod ſi dicatur vitam longiorem ad magis ſeriam reſipiſcentiam prodeſſe potuiſſe, reſponderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici poſſit [d] illud Senecæ: *quod unum bonum tibi ſupereſt, repræſentabimus mortem:* ut & illud ejuſdem: *quo uno modo poſſunt* *L. 1, de ira c. 16. c. 15.*

tantum pœnas, quas mortalis exigere judex poteſt, ſanxit: Chriſtus & gehennam minatur.

GROTII.

a *Niſi ipſe homo de ſe quaſi pœnas exegerit*] *Peccator ante veniam deflere ſe debet.* Tertullianus de pœnitentia. Ambroſius in Pſalmum XXXVII. Chryſoſtomus in 1 ad Corinthios Hom. XXVIII. & in Matthæum Hom. XLII. Adde 2 Cor. VII, 9. & 10.

b *Sic nunc quoque poteſt pœnam remittere mortis æterna, atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire*] Hieronymus in cap. 1. in Nahum, qui locus relatus eſt in cauſæ XXIII. quæſtionem V. Agathias lib. V, ex Platone.

c *Qualem pœnitentiam etiamſi opera morte intercluſa non ſequantur*] Hieronymus ad Damaſum, citatus in c. importuna de pœnitentia, diſt. 1.

d *Illud Senecæ*] Cujus & hoc eſt de beneficiis VII, 10. *ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt, optimumque eſt abire ei qui ad ſe nunquam rediturus eſt.* item: *eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt.*

GRONOVII.

42 *Gravi quodam mœrore*] Vera pœnitentia, quæ adjunctam habet deprecationem, animum ſeſe emendandi, & fidem remiſſionis per Chriſtum.

43 *Alii hoc accuſant*] In ſupplíciis per magiſtratum exactis.

44 *Etiamſi opera*] Bona opera, per quæ agnoſcatur ſerium emendationis propoſitum.

Gro-

ſunt deſinant mali eſſe; quod Euſebius philoſophus dixerat; [45] *ἐπειδὰν ἀχ οἷόν τε ἄλλως καὶ τούτῳγε οὐ τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τῶ ἐνταῦθα δεσμῶ τῆς κακίας περίσωνται φυγήν.*

2. Hæc ergo, ſupra ea quæ operis initio diximus, reſponſa ſunto illis qui ſupplicia, aut omnia, aut capitalia, ſine ulla exceptione Chriſtianis prohibita volunt, contra quam nos Apoſtolus docet, qui cum regio officio uſum gladii incluſiſſet [4] ut exercitium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Chriſtiani fiant, & [47] qua reges ſunt, innocentibus ſint præſidio: quod, quæ etiam poſt Euangelium propagatum magnæ partis hominum eſt improbitas, obtineri non poteſt, niſi quorundam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne ſic quidem inter tot cruces & ſupplicia ſontium ſatis tuta ſit innocentia.

3. Neque tamen abs re erit Chriſtianis rectoribus, ſaltem ex parte aliqua, imitandum proponere [e] exemplum Sabaconis Ægyptii regis, pietatis nomine laudatiſſimi, à quo capitales pœnas [48] in damnationem ad opus mutatas feliciſſimo ſucceſſu narrat Diodorus: etiam ad Caucaſum gentes quaſdam ait Strabo: *μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξαμαρτόντων τὰ μέγιστα*· *nemini mortem irrogaſſe, quamvis peſſima merito.* Neque ſpernendum illud Quintiliani: *nemo dubitabit, quin, ſi nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo poſſint, ſicut poſſe interdum conceditur, ſalvos eſſe eos magis e republica ſit quam puniri.* Notat Balſamo leges Romanas, quæ mortis pœnam irrogabant, [f] a poſterioribus Imperatoribus Chriſtianis mutatas pleraſque [g 49] in alia ſupplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

Lib. I. *Lib.* XI. *Lib.* XII, 1.

XIII. 1. Ex

GROTII.

e *Exemplum Sabaconis Ægyptii regis*] Imo & Romanorum magna ex parte, quorum nemo poſt legem Porciam mortis aut verberum ſupplicio affici potuit, niſi perduellis, aut ab ipſo populo damnatus.

f *A poſterioribus Imperatoribus Chriſtianis*] Vide quæ infra hoc libro cap. XXIV. §. 11. vide apud Nicetam libro I. juramentum Iſaaci Angeli. Idem Johannis Comneni imperium ſine morte cujusquam fuiſſe ait. Vide de Zenone Malchum. & Auguſtini epiſtolam CLVIII. & CLIX. ad Marcellinum comitem, citatum c. circumcelliones. cauſa XXIII. quæſt. V. & capitulis ſequentibus. & Chryſoſtomum adverſus Judæos, ubi de Caïni pœna.

g *In alia ſupplicia*] Ad opera maxime. Auguſtinus epiſtola CLX: *alicui utili operi integra eorum membra deſerviant.* Vide & Nectarii epiſtolam ad Auguſtinum, quæ eſt CCI.

GRONOVII.

45 Ἐκειδὰν ἐκ οἷόν τε] Quando nequeunt aliter, ut vel hoc modo liberati ex iſtis vinculis malitiæ inveniant fugam.

46 *Ut exercitium divinæ*] Per quem Deus ultionem, quam ſibi reſervavit, exercet.

47 *Qua reges ſunt*] Etiam poteſtatem ſuam, perque uſum gladii.

48 *In damnationem ad opus*] Quum ingentibus aggeribus Ægypti urbes adverſus Nili violentiam muniret, omnes, qui capital feciſſent, in id opus miſit, nemine occiſo per carnificem.

49 *In alia ſupplicia*] In mulctas, exilia, pœnales operas.

GRO-

Digitized by Google

XIII. 1. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium pœnæ, apparet nonnihil prætervisum a Tauro philosopho, ex quo ita Gellius: *Quando igitur aut spes magna est ut is qui peccavit* [50] *citra pœnam ipse se ultro corrigat, aut spes contra nulla est emendari eum posse & corrigi, aut jacturam dignitatis in quam peccatum est metui non necessum est, aut non id peccatum est,* [51] *cujus exemplo necessario metu succurrendum sit, tum quicquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendæ pœnæ studium visum est.* Nam ita loquitur quasi [52] uno fine sublato tollatur pœna, cum contra omnes cessare oporteat ut pœnæ locus non sit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur, ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia damna quæ metuuntur, extendendum fuit.

2. Melius Seneca cum dixit: *In vindicandis injuriis hæc tria* [53] *lex sequuta est, quæ princeps quoque sequi debet:* [h] *ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut sublatis malis securiores cæteri vivant.* Nam hic si per cæteros intelligas, non minus qui læsi jam sunt, quam qui lædi adhuc possunt, plenam habebis partitionem, nisi quod ad illud *sublatis* addendum fuit, [54] aut repressis. Nam & vincula & quæcunque est virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta est illa alio loco ejusdem Senecæ distributio: *Hoc semper in omni animadversione servabit, ut sciat alteram abhiberi ut emendet malos, alteram ut tollat.* Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.* De cl. l. 1, c. 21. L. 1, de ira c. ult.

XIV. Ex his quæ dicta sunt hactenus colligi potest [55] quam non tutum sit Christiano homini privato, sive sui, sive publici boni causa, [i] pœnam sumere de improbo quoquam, præsertim capi-

GROTII.

h *Ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat*] Hæc duo etiam Philo posuit in legatione: ἔστι γὰρ ἡ κόλασις τεθειται καὶ σωφρονίζειν ἐπιχειρεῖ μὲν καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας· εἰ δ' μὴ, πάντως γοῦν τοὺς πλησιάζοντας. οἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτίους τοὺς πολλοὺς φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια πάθωσιν· *pœna sæpe corrigit & emendat etiam eum qui peccavit: quod si id non eveniat, certe alios quorum ad notitiam pervenit, multos enim meliores faciunt aliena supplicia paru mali formidine.*

i *Pœnam sumere de improbo quoquam*] Vide quædam supra posita lib. 1, c. III. §. 3.

GRONOVII.

50 *Citra pœnam ipse sese*] Ut Cæsaris milites apud Sueton. cap. 68.

51 *Cujus exemplo necessario*] Quod non verendum est, ne quis imitetur, si non puniatur.

52 *Uno fine sublato*] Ex tribus num. 6. propositis.

53 *Lex sequuta est*] Legislator respexit.

54 *Aut repressis*] Coërcitis ut supersint quidem, sed grassari desinant.

55 *Quam non tutum*] Grave ac periculosum conscientiæ atque animæ hominis Christum professi.

capitalem, [k] quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus: unde laudandus est mos eorum populorum apud quos [56] navigaturi instruuntur mandatis a publica potestate ad persequendos piratas, siquos in mari repererint: ut data occasione uti possint, non quasi ausu suopte, sed ut publice jussi.

XV. Cui non dissimile est quod multis in locis receptum est, [l] ut ad accusationes criminum non admittantur [57] quibus id libet, sed [58] certi homines quibus id muneris publica potestate impositum est: ut nihil quisquam faciat ad alienum sanguinem fundendum, nisi officii necessitate. Huc spectat Eliberinæ Synodi canon: *delator si quis exstiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum* [59] *nec in fine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud simul ex antedictis intelligitur, minime consultum esse homini vere Christiano, ac ne ipsum quidem decere, [m] ut ad munera publica, quæ de sanguine judicium habent, sua sponte se ingerat, jusque vitæ ac necis in cives sibi tanquam omnium excellentissimo & Deo cuidam inter homi-
Matt. VII, 1. nes deferri æquum existimet ac profiteatur. Nam certe quod Christus monet periculosum esse de aliis judicare, quia quale judicium in alios ferimus, tale nobis in paribus causis a Deo sit exspectandum, omnino huc etiam pertinet.

XVII. 1. Quæstio est non ignobilis, an leges humanæ quæ interfectionem [60] quorundam hominum permittunt, interfectoribus

GROTII.

k *Quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus*] Hoc capite §. 8.

l *Ut ad accusationes criminum non admittantur*] Chrysostomus de pœnitentia VIII. καλὸν μὲν ἦν, ὅπερ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας φθάσαντα διαλύσασθαι φιλικῶς, ἵνα πρὸς τῷ τέλει τῆς δίκης κυβερνήσῃς τὸν φίλον. ἐγκλημάτικὰς δὲ μηδὲ διαλύεσθαι γένοιτο, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγυμνάζειν· *optimum itaque, ut dixi, etiam privatas lites antevertere benigna transactionibus, ut amicum dirigas ad id quod lites sibi propositum habent: publicorum autem judiciorum accusationes non dicam transigendo abrumpere, sed nunquam eas incipere.*

m *Ut ad munera publica, quæ de sanguine judicium habent, sua sponte se ingerat*] An sapienti capessenda sit respublica vide Senecam de otio sapientis.

GRONOVII.

56 *Navigaturi*] Privatis impendiis atque exercitoribus.

57 *Quibus id libet*] Ut olim moris fuit, quum judicia publica dicta sint, quod cuivis e populo executio illorum daretur. §. 1. Instit. de publ. jud.

58 *Certi homines*] Fiscales sive Advocati fisci. Et primum instituit Adrianus Aug. Spartian. cap. 20.

59 *Nec in fine*] Ne moribundum quidem accipere eucharistian, sive corpus & sanguinem Domini mysticum.

60 *Quorundam hominum permittunt*] Puta privatis & nulla potestate publica præditis.

GRO-

Digitized by Google

ribus [61] jus verum præſtent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunitatem. Poſterius hoc Covarruviæ & Fortunio placet, quorum ſententia adeo diſplicet Ferdinando Vaſquio ut nefandam vocet. Dubium non eſt, ut alibi quoque diximus, [62] utrumvis legem facere poſſe in certis caſibus. Utrum autem voluerit, partim ex verbis legis, partim ex materia intelligendum eſt. Nam [63] ſi dolori lex indulget, pœnam humanam tollit, non vitium, ut in marito qui adulteram uxorem [n] aut [64] adulterum occidit.

Covarr. de decr. 12. c. 7. n. 8. Fort. tractatu de ult. fine legum illat. 11. Vaſq. l. 11, cont. illi c. 8.

2. Si vero periculum reſpicit futuri mali ex dilatione pœnæ, cenſenda eſt jus ac poteſtatem publicam privato concedere, ita [65] ut jam privatus non ſit.

Hujus generis eſt lex illa in Codice Juſtinianeo ſub rubrica, quando liceat unicuique ſine judice ſe vindicare vel [66] publicam devotionem, ubi cuicumque licentia datur ſupplicio ſubjugandi milites populatores hac addita ratione: *melius enim eſt occurrere in tempore, quam poſt exitum vindicare. Veſtram igitur vobis permittimus ultionem, & quod ſerum eſt punire judicio ſubjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare telo oporteat ut latroni.* Et lex ſubſequens de opprimendis deſertoribus: *cuncti*, inquiens, *adverſus latrones publicos deſertoreſque militiæ jus ſibi ſciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum.* Huc & illud pertinet Tertulliani: [o] *In reos majeſtatis & publicos hoſtes omnis homo miles eſt.*

3. At-

GROTII.

n *Aut adulterum occidit*] Vide Auguſtinum de civitate Dei citatum c. quicunque. cauſa XXIII. quæſtione VIII. Et c. inter eum, c. ſequente. cauſa XXXIII. quæſt. II.

o *In reos majeſtatis & publicos hoſtes omnis homo miles eſt*] Agathias lib. IV. ἐ γὰρ στρατηγοῖς μόνοις ἢ τοῖς ἄλλοις δυναστεύουσι ὁ τῆ εὐτολμίας ἰδίᾳ σφετὸς ἐμφύεται, καὶ προσίζανεν, ἀλλὰ πάντι τῷ βουλομένῳ βαθὺ δίπτε καὶ πρόσηκον τῷ ἐν ἢ τέτακται πολιτείας ὑπερμαχεῖν, καὶ τὸ κοινῇ συνοῖσον εἰς δύναμιν κατορθοῦν· *non ſolis ducibus aliiſve potentibus innaſci ſolet atque immorari bene agendi propoſitum, ſed cuique volenti & licet & honeſtum eſt ejus in qua vivit reipublica malis commoveri, & publicas utilitates pro ſuis viribus promovere.* Vide quæ ſupra hoc capite §. IX.

GRONOVII.

61 *Jus verum*] Innocentiam; an excuſatos eos apud Deum reddant.

62 *Utrumvis legem*] Aliquando qui ex lege interficit, Deo inculpatum haberi, aliquando tantum forenſibus judiciis ſolvi.

63 *Si dolori lex indulget*] Si vindictæ cauſa comparata eſt, ſi ſuccurrit imbecillitati atque infirmitati animi humani, qui in tali caſu vindictæ ardorem ægre exercet.

64 *Adulterum occidit*] L. 24. D. ad l. Jul. de alult. & patri, qui adulterum filiæ. l. 22. §. 2. ibidem.

65 *Ut jam privatus non ſit*] Fictione juris pro miniſtro publico habeatur.

66 *Publicam devotionem*] i. Sacramentum militare adverſus latrunculos & milites deſertores; nam milites proprie devovere ſe pro Imperatore atque imperio cenſentur, *quis fortes acuit devotio mentes*, ut Claudianus canit. Lucanus 3, 311. *Accipe devotas externa in prælia dextras.* Suetonius Jul. 67. Juſtin. 14, 9.

3. Atque in hoc differt [67] jus occidendi exſules, quos bannitos vocant, [68] ab iſtarum legum ſpecie, quod ibi præcedit ſpecialis ſententia, hîc generale edictum, [p] accedente facti evidentia, vim latæ ſententiæ obtinet.

XVIII. Nunc illud videamus, ſintne omnes [69] actus vitioſi tales ut puniri ab hominibus poſſint. Pro certo habendum eſt, non omnes eſſe tales. Primum enim [70] actus mere interni, etiamſi caſu aliquo, puta per confeſſionem ſubſecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non poſſunt, quia ut alibi diximus, naturæ humanæ congruum non eſt ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines naſcatur. Et hoc ſenſu accipiendum eſt quod dictant [71] leges Romanæ: *cogitationis pœnam nemînem mereri.* Id tamen non obſtat quo minus actus interni, [q] [72] quatenus in externos influunt, in æſtimationem veniant non ſui proprie, ſed actuum externorum, qui inde meriti ſui accipiunt qualitatem.

XIX. 1. Secundo, puniri ab hominibus nequeunt actus [73] inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum eſſe non poteſt niſi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & ſemper abſtinere ſupra humanam eſt conditionem, unde cognatum homini eſſe peccare inter philoſophos Sopater, Hierocles, [r] Seneca, [s] inter

GROTII.

p *Accedente facti evidentia*] Quintilianus declamatione CCLX. *quadam ſunt reipublicæ læſæ ad quorum pronuntiationem oculi ſufficiunt.*

q *Quatenus in externos influunt*] Ita Sayrus lib. III, Theſauri, cap. 6.

GRONOVII.

67 *Jus occidendi exſules*] Quintil. decl. 305. *Exſulem intra fines deprehenſum liceat occidere.*

68 *Differt ab iſtarum*] Exſulem occidere non licet, niſi proprio de ipſius perſona judicio exſul declaratus & huic pœnæ ſubjectus ſit: iſtos ex perpetua & ſemel in omnes promulgata conſtitutione principis, modo conſtet deſertores & latrones eſſe.

69 *Actus vitioſi*] Pœnæ objectum, vel ſubjecta materia.

70 *Actus mere interni*] Cogitationes de ſuſcipiendis ſceleribus. 2, 4. 3.

71 *Leges Romanæ: Cogitationis*] L. 18. D. de pœnis. Rittershuſ. 7, ſacr. lect. 12.

72 *Quatenus in externos influunt*] Quatenus præcedunt externos vel cum eis conjunguntur, æſtimentur, non quaſi ſua natura pœnam judicii debeant, ſed quaſi qui modificent, gravioreſque aut leviores reddant externos, eoque pœnam illorum vel augeant, vel minuant.

73 *Inevitabiles naturæ*] Infirmitates communes, quas nemo debet alienas a ſe putare.

GROTII.

r *Seneca*] Ejuſdem eſt eodem de ira libro c. 14. *Nemo invenitur qui ſe poſſit abſolvere.* Capite 9. dixerat: *inter cætera mortalitatis incommoda & hæc eſt caligo mentium, nec tantum neceſſitas errandi, ſed errorum amor.* Poſtea cap. 27. *quis iſte eſt qui ſe profiteatur omnibus legibus innocentem?* & libro III, c. 20. *omnes mali ſumus.* De clementia I, 6. *Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex deſtinato, alii ſorte impulſi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis conſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, ſed uſque ad extremum ævi delinquemus. Etiam ſi quis tam bene purgavit animum,*

[s] inter Judæos Philo, inter hiſtoricos Thucydides, inter Chriſtianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus eſt*, inquit Seneca, *cuicumque pravum maleficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet.* Sopater vero: *Ἕως ἂν τις ἀνθρώπους ἀναμαρτήτους καλάζῃ, τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φύσιν ἐπανορθώσεως. Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare poſſint, menſuram excedit ejus quæ ſecundum naturam eſt correctionis.* Quod [t] Diodorus Siculus vocat *συναδικεῖν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, injuriam eſſe adverſus communem hominum imbecillitatem:* alibi, *τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλαθάνεσθαι; oblivisci infirmitatis ejus quæ communis eſt humano generi.* Is quem dixi Sopater diſſimulanda ait *τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων, culpas minores & quaſi quotidianas.*

De ira lib. II, c. 32.

Lib. XI.

Lib. XVII.

2. Imo dubitari poteſt an hæc recte & proprie peccata dicantur, cum [74] libertatem quam in ſpecie habere videntur, in ſua generalitate conſiderata, non habeant. Plutarchus Solone: *δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήστως κολάζειν. oportet legem ſcribi ſecundum id quod obtineri poteſt, ſi quis velit [75] paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ ſimpliciter naturæ, ſed [76] huic & nunc inevitabilia [u] ob [77] corporis concretionem in animum tranſeuntem, aut adultam conſuetudinem, quæ tamen puniri ſolet non tam in ſeſe, quam [x] ob culpam præcedentem, quia aut neglecta ſunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

XX. 1. Ter-

mum, ut nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit. Procopius Gothicorum III. in oratione Belisarii: *τὰ μὲν οὖν ἐν μηδὲν ὄντων ἁμαρτάνειν ἔστι ἀνθρώπου καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκ τῆς τοῦ σώματος φύσεως ἔχω. nihil plane delinquere neque hominis eſt, neque id rerum ſert natura.* Adde Basilium Imperatorem cap. 50.

s *Inter Judæos Philo*] De Moſe libro III. addi poteſt Abeneſdras ad Jobum v, 7. & Rabbinus Iſraël c. 8.

t *Diodorus Siculus*] Idem in fragmentis: *μὴ συκοφαντεῖν ἀνθρωπίνην φύσεως τὴν ἀσθένειαν. non oportet per calumniam traducere infirmitatem humana naturæ.*

u *Ob corporis concretionem in animum tranſeuntem*] Seneca de ira libro II, cap. 18. *morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde in alios magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit.* Alibi hæc ea vocat, quæ attribuit conditio naſcendi & corporis temperatura. Epiſtola XI.

x *Ob culpam præcedentem*] Vide c. inebriaverunt. cauſa XV. quæſt. I.

GROTII NOTÆ.

74 *Libertatem quam*] Etſi fiant ſponte, ſi ſingulos caſus reſpicias, tamen ſi univerſum genus conſideres, agnoſcas facile quamdam neceſſitatem, per quam *ſuos quiſque manes petimur.*

75 *Paucos utiliter*] Ut ſerviant exemplo pœnæ ad alios deterrendos.

76 *Huic & nunc*] Certis perſonis certiſque temporibus.

77 *Corporis concretionem*] Temperamentum præcipuorum quatuor humorum, ſanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ: unde medicorum dictum: *mores animi ſequuntur temperamentum corporis.*

XX. 1. Tertio, punienda non ſunt peccata, [78] quæ nec directe nec indirecte ſpectant ad ſocietatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio eſt, quia nulla eſt cauſa cur non talia peccata relinquantur Deo punienda, qui & ad ea noſcenda eſt ſapientiſſimus, & ad expendenda æquiſſimus, & ad vindicanda potentiſſimus. Quare ab hominibus punitio talis inſtitueretur plane ſine utilitate, ac proinde mendoſe. Excipiendæ hinc ſunt pœnæ emendatoriæ, quæ cauſam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamſi forte id aliorum non interſit. Puniendi quoque non ſunt actus oppoſiti virtutibus [79] quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere ſunt miſericordia, liberalitas, gratiæ relatio.

L. III. de ben. c. 6. *Idem eod. lib. c. 7.*

2. Tractat hanc quæſtionem Seneca, an ingrati vitium impunitum eſſe debeat; & [80] cur non debeat, adfert multa, ſed hoc præcipuum, quod & ad alia ſimilia extendi poteſt: *cum res honeſtiſſima ſit referre gratiam: deſinit honeſta eſſe* [81] *ſi neceſſaria eſt*, id eſt, honeſtatis gradum excellentem amittit, quod ſequentia indicant: *non enim magis laudabit quiſquam gratum hominem quam eum qui depoſitum reddidit, aut quod debebat* [82] *citra judicium ſolvit.* Mox: *non eſt glorioſa res gratum eſſe,* [y 83] *niſi tutum eſt ingratum fuiſſe.* Aptari ad hujus generis vitia poteſt illud Senecæ patris in controverſis: [z] *ego reum* [84] *non laudari deſidero, ſed abſolvi.*

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoſcere aut veniam dare liceat interdum. [a] Negant enim Stoici, ut videre eſt in fra-

GROTII.

y *Niſi tutum eſt ingratum fuiſſe*] Idem Seneca de beneficiis I, c. 1. *Ita demum turpe eſt non reddere* (beneficia nempe) *ſi & licet.* Pater Seneca controverſiarum V, 34. *Dicis mihi, hoc facere non oportet; huic rei æſtimatio immenſa eſt, itaque nulla vindicta eſt.* Auguſtinus lib. II, c. 83. contra Petilianum: *ſic igitur quod adverſus vos leges conſtitutæ ſunt, non ei bene facere cogimini, ſed male facere prohibemini.*

z *Ego reum non laudari deſidero, ſed abſolvi*] Eſt hoc IV, contr. 23. ſimile eodem libro controverſia 24. *multum intereſt objurges an punias.* Sunt enim quædam ut Cimone ait Plutarchus: ἁλλ' ἐμοὶ μὲν ἄλλον ἀρετῆς τινος ἢ κακίας παραπτώματα· *deliquia magis virtutis alicujus quam ex vitio crimina.*

GRONOVII.

78 *Quæ nec directe*] Quibus nemo læditur, aut quæ puniri neminis intereſt.

79 *Quarum coactionem*] Neceſſe eſt enim, ut ſponte fiat, & ἐκ προαιρέσεως, quod virtutis nomen obtineat.

80 *Cur non debeat*] Intellige, puniri.

81 *Si neceſſaria*] Si ad eam legibus & metu adigimur.

82 *Citra judicium*] Non coactus in foro ſententia judicis.

83 *Niſi tutum eſt*] Liberum ab animadverſione magiſtratus.

84 *Non laudari deſidero*] Non magnum & eximium, ſed inſontem apparere.

GROTII.

a *Negant enim Stoici*] Contra eos bene Diodorus Siculus in fragmentis, συγγνώμην τιμωρίας αἱρετέον· *venia melior pœne exactione.* Pro Chriſtianis ſententiam dicet Cyprianus epiſtola LII. *alia eſt poteſ-*

ſaplen-

fragmento apud Stobæum, titulo de magiſtratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de clementia, ſed levi argumento. *Venia*, ajunt, *debitæ pœnæ remiſſio eſt: ſapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debitæ*. Nam ſi intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id eſt ſine injuria puniri poſſe, [81] jam non ſequetur ſi quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam eſſe pœnam a ſapiente, id eſt, omnino oportuiſſe exigi, dicemus id non ſemper accidere, ac propterea hoc ſenſu pœnam poſſe eſſe non debitam, ſed licitam tantum. Atque id verum eſſe poteſt tum ante legem pœnalem, tum poſt eam poſitam.

XXII. 1. Ante legem pœnalem conſtitutam dubium tamen non eſt quin pœnæ locus eſſe poſſit, quia naturaliter qui deliquit in eo ſtatu eſt, ut puniri licite poſſit: ſed [b] non ideo ſequitur debere eam exigi: quia [86] hoc pendet ex connexione finium, ob quos pœna inſtituta eſt, cum ipſa pœna. Quare ſi fines illi per ſe [87] morali æſtimatione neceſſarii non ſint, aut alii fines ex oppoſito occurrant non minus utiles aut neceſſarii, aut fines pœnæ propoſiti alia via obtineri poſſint, jam apparet nihil eſſe quod ad pœnam exigendam præciſe obliget. Sit primi exemplum in [88] peccato pauciſſimis cognito, cujus proinde publica tradu&tio non neceſſaria ſit, aut damnoſa etiam: quo illud pertinet Ciceronis de Zeuxi quodam: *Adduc&tum in judicium fortaſſe dimitti non oportuerit:* [89] *conquiri vero ad judicium neceſſe non fuit.* Secundi in eo qui bene [90] merita aut ſua aut parentum repenſari digna culpæ opponit: nam, ut ait Seneca, *beneficium ſuperveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus eſt, aut læſo verbis ſatisfecit ut ad eos fines pœna jam opus non ſit. *Ad Q. fr.* 1, 21.

2. Et hæc pars una eſt clementiæ a pœna liberans: quam reſpiciens

ſophorum & Stoicorum ratio, qui dicunt omnia peccata paria eſſe, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Chriſtianos autem & philoſophos plurimum diſtat.

b *Non ideo ſequitur debere eam exigi*] Julianus de Euſebia: οὐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα ἐπιτήδειοί τινές εἰσι πρός τινα κακῶς καὶ κολάζεσθαι, τοῦτ' ἐκ παντὸς ἀπολέσθαι χρεών· *non enim, ſiqui ſunt meriti male tractari punirique, hos perire utique neceſſe eſt.*

GRONOVII.

81 *Jam non ſequetur*] Poteſt enim quivis debitum ſibi remittere ac condonare.

86 *Hoc pendet ex*] Utrum omnino exigenda pœna ſit annon, conſtituendum eſt pro conſecutione certa vel dubia finium, qui num. 6. expreſſi ſunt, punitionis ex ipſa pœna.

87 *Morali æſtimatione*] Judicio prudentis & boni viri.

88 *Peccato pauca cognito*] In quo plus prodeſt ignorantia vitii quam cognitio virtutis. Juſtin 2, 2.

89 *Conquiri neceſſe non*] Ut Trajanus conſtituit de Chriſtianis. Plin. 10. ep. 98.

90 *Merita culpæ opponit*] Ut Horatius in parricidio ſororis. Flor. 1, 3. Adde Cicer. in Vatin. 6.

Digitized by Google

XII, 19. ſpiciens Hebræus ſapiens dixit: δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον· *juſtum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod [91] per ſe ſpectatum non quidem juſtitiæ, ſed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abſtineri, niſi major ac juſtior [92] caritas quaſi irrefragabiliter obſter. Appoſitus eſt ad hanc rem Sopatri locus, cum ait: τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων γένος, τὸ δ' ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι μένον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾷον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον· *juſtitiæ pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit; omnino reſpuit omne gratiæ genus: at ea pars quæ circa delicta occupatur, non recuſat ſuavem & blandam gratiarum faciem.* Cujus ſenſus partem priorem ſic expreſſit Cicero: *Via juris ejuſmodi eſt quibuſdam in rebus ut nihil ſit loci gratiæ*: poſteriorem ſic Dion Pruſæenſis oratione ad Alexandrinos: χρηστὸν ἡγεμόνος, συγγνώμη· *boni præſidis eſt, ignoſcere.* Favorino: ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτο ἔστιν ἄδεσις ἀκριβείας ἐν δίκῃ· *ea quæ dicitur clementia apud homines, eſt tempeſtiva relaxatio de ſummo jure.*

Ad Q. fr. I, 2.

XXIII. Poſſunt autem tria hæc occurrere, aut ut pœna omnino ſit exigenda, [c] ut in peſſimi exempli ſceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut ſi bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod ait Seneca, clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquiunt Stoici, ſapiens, non ignoſcit. Quaſi vero nobis non liceat [93] cum vulgo loquendi domino ignoſcere vocare, quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum diſputationum [d] circa voces conſumitur, quod philoſopho apprime cavendum eſt.

Lib. II. *top.* I, 24. Nam ut veriſſime dixit ſcriptor ad Herennium: *vitioſum eſt controverſiam intendere propter nominum mutationem*: quod Ariſtoteles dixerat, ἐυλαβητέον τὸ πρὸς τὸ ὄνομα διαλέγεσθαι.

XXIV. 1. Major eſſe difficultas videtur poſt legem pœnalem,

GROTII.

c *Ut in peſſimi exempli ſceleribus*] Joſephus: πατροκτονία κρίνει ἀδίκημα καὶ τ' φύσεως καὶ τοῦ βίου, καὶ ὁ μὴ κολάζων ἀδικεῖ τὴν φύσιν· *parricidium & naturam & vitam humanam violat, ita ut qui id non puniat & ipſe in naturam peccet.*

d *Circa voces conſumitur*] Extra uſum, ut ait ſcholiaſtes Horatii. Auguſtinus contra academicos: *turpe diſputationibus in verborum quæſtione immorari, cum certamen nullum de rebus remanſerit.*

GRONOVII.

91 *Per ſe ſpectatum*] Citra commodum inde proveniens ad rempublicam aut ſecuritatem privatorum.

92 *Caritas*] Erga probos, quos periculum eſt, ne lædat maleficus, ii priora ſcelera ei ſunt impunita.

93 *Cum vulgo loquendi*] Uſu, *quem penes arbitrium eſt & vis & norma loquendi.*

GRO-

lem, quia legis auctor [94] aliquo modo legibus ſuis obligatur; ſed hoc [95] diximus verum eſſe [e] quatenus auctor legis [96] ut pars civitatis ſpectatur, non qua civitatis ipſius perſonam atque auctoritatem ſuſtinet. Nam qua talis eſt poteſt legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura eſt, [97] ut a voluntate humana pendeat, non in origine tantum, ſed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere, niſi probabili de cauſa, peccaturus alioqui in regulas [98] juſtitiæ gubernatricis.

2. Sicut autem totam legem tollere poteſt, ita [99] & vinculum ejus circa perſonam aut factum ſingulare, manente de cætero lege, Dei ipſius exemplo, qui Lactantio teſte, *legem cum poneret, non utique ademit ſibi omnem poteſtatem, ſed habet ignoſcendi licentiam.* [1] *Imperatori*, inquit Auguſtinus, *licet revocare ſententiam, & reum mortis abſolvere & ipſi ignoſcere.* cauſam explicat, *quia non eſt ſubjectus legibus qui habet in poteſtate leges ferre.* Seneca Neronem hoc vult cogitare: *Occidere contra legem nemo poteſt: ſervare nemo præter me.* *De Clem. l. 1, c. 5.*

3. Sed hoc quoque faciendum non eſt niſi cauſa ſubſit probabilis. quæ autem ſint cauſæ probabiles, quanquam non poteſt præciſe definiri, tenendum tamen eſt, majores eſſe debere poſt legem, quam quæ ante legem ſpectabantur, quia legis auctoritas, quam ſervari utile eſt, ad cauſas puniendi acceſſit.

XXV. Cauſæ autem liberandi aliquem a pœna legis ſolent eſſe [1] aut intrinſecæ, aut extrinſecæ. Intrinſeca, cum [2] ſi non injuſta, dura tamen eſt pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinſeca, ex merito aliquo, aut alia re commendante;

GROTII.

e *Quatenus auctor legis ut pars civitatis ſpectatur*] Vide quæ ſupra in textu & notis hoc libro c. IV, §. 12.

f *Imperatori licet revocare ſententiam*] Symmachus lib. III, epiſt. 63. *Alia enim eſt conditio magiſtratuum, quorum corruptæ videntur eſſe ſententiæ ſi ſint legibus mitiores: alia divorum principum poteſtas, quos decet acrimoniam ſeveri juris intellectæ.* Idem diſcrimen inter regem & judicem eſt apud Themiſtium, oratione V.

GRONOVII.

94 *Aliquo modo legibus*] Ut non poſſit de illarum ſeveritate ſemel ſtatuta remittere.

95 *Diximus verum eſſe*] 2, 4. 12.

96 *Ut pars civitatis*] Non qua dominus eſt legis, ſed quæ & ipſe & leges ſubjiciuntur legi majori, quæ eſt, *ſalus reipublicæ ſuprema lex eſto.*

97 *Ut a voluntate*] Ut non tantum liberum ſit latori ſummæ poteſtate prædito ferre rem vel non ferre, ſed etiam abrogare aut ſervare.

98 *Juſtitiæ gubernatricis*] Architectonicæ 1, 3. 6. quæ ratio ſtatus.

99 *Et vinculum ejus*] Ei derogare vel obrogare perſonam, aut caſum ſingularem excipiendo.

1 *Aut intrinſecæ aut extrinſecæ*] Implicitæ ipſi negotio aut exterius accedentes.

2 *Si non injuſta, dura tamen*] Factum, quod per interpretationem ad hanc legem trahitur, quodque etiam ad eam pertinet, non eſt ex atrocibus ejus generis: ut Tiraſea clementiam ſuaſit in crimine Autiſtii apud Tacitum 14, ann. 48.

dante: aut etiam ſpe magna in poſterum: quod cauſæ genus tunc maxime ſufficiet, ſi ratio legis ſaltem particulariter ceſſet in facto de quo agitur. Nam quanquam ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt [3] ratio univerſalis ſine repugnantia contrariæ rationis, [g] tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit. Id autem maxime uſu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem ſuperabilem quidem ſed [4] difficulter ſuperabilem, committuntur: ad quæ Chriſtianus hominum rector maxime reſpicere debet ut Deum imitetur, qui in veteri quidem fedre multa talia hoſtiis quibuſdam expiari voluit. Levit. IV. & V. at in novo federe verbis & exemplis teſtatus eſt ſe ad talia reſipiſcentibus condonanda eſſe facilem. Lucæ XXIII, 34. Hebr. IV, 15. V, 2. 1 Timoth. I, 13. Et quidem illis Chriſti apud Lucam verbis, *condona illis, Pater, quia neſciunt quid faciant*, [h] adductum Theodoſium ut Antiochenis ignoſceret, notat Johannes Chryſoſtomus.

Lib. 1, c. 46. XXVII. Atque hinc apparet quam male Ferdinandus Vaſquius dixerit, juſtam cauſam diſpenſandi, id eſt lege ſolvendi, eſſe eam tantum de qua legis auctor conſultus dixiſſet, extra mentem ſuam eſſe eam obſervari. Non diſtinxit enim [5] inter ἐπιείκειαν, quæ legem interpretatur, & inter relaxationem. Un-
Lib. 1, c. 26. de & alibi Thomam & Scotum reprehendit, quod dicant [6] legem
& c. 46. obligare etiamſi cauſa particulariter ceſſet, quaſi legem eſſe [7] putaſſent ſolam ſcripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantate cogitare tum quidem illi vacabat.

GROTII.

g *Tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit*] Multa ad hanc rem utilia congeſſit Gratianus cauſa 1, quæſtione VII.

h *Adductum Theodoſium*] Hiſtoriam vide apud Zonaram.

GRONOVII.

3 *Ratio univerſalis*] Ut in Horatii cæde ſororis. Ratio univerſalis legis de homicidio eſt ſecuritas privatorum a privatis & privatæ vindictæ improbatio: ea ſufficiebat ad condemnandum Horatium. Sed ratio ſpecialis eſt, ne quis ob temeritatem rixam aut ſperatum commodum hominem perimat: hæc cauſa ceſſabat in Horatio: dolebat enim reipublicæ vicem, cujus hoſtis lugebatur, neque de heredi-

4 *Difficulter ſuperabilem*] Quippe non niſi per magnos viros, qui affectus domuerunt & in poteſtate habent.

5 *Inter ἐπιείκειαν*] Æquitatem, quæ ſemper ineſt legi, & quam neceſſario ſequi judex debet, & indulgentiam, quæ contra legem aliquid largitur, & ad quam judex non obligatur.

6 *Legem obligare*] Factum puniri poſſe, quamvis nullum ſit periculum rei, ob quam factum illud prohibitum eſt; ut in Mauro Veneto.

7 *Putaſſent ſolam ſcripturam*] Quaſi hac ſententia ſtatuatur, verba legis obligare ſine ratione, quæ anima legis eſt. Male: ſufficit enim ratio univerſalis, quæ ipſam occaſionem vel metum talis periculi auferre voluit, non periculum tantum.

GRO-

Digitized by Google

Tantum vero abeſt ut omnis legis relaxatio, quæ ſæpe libere & dari & omitti poteſt, referenda ſit ad *ἐπιείκειαν* proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut [8] ex caritate aut ex [9] juſtitia rectrice debetur, eo referri poteſt. Aliud enim eſt legem aut probabili aut etiam urgente cauſa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuiſſe comprehenſum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

XXVIII. Ex ſupra dictis apparet in pœnis duo ſpectari, id ob quod, & cujus ergo. Ob quod, eſt meritum; cujus ergo, eſt utilitas ex pœna. [i] Puniendus nemo eſt ultra meritum, quo ea pertinent quæ ex Horatio jam ante protulimus; & Ciceronis illud, *eſt pœna modus ſicut rerum reliquarum, & quadam mediocritas.* Ideo pœnam [10] æſtimationis nomine appellat Papinianus. Et Ariſtides Leuctrica ſecunda humanæ naturæ conveniens eſſe ait, ut in quoque crimine ſit aliquid [11] ultra quod vindicta procedere non debeat. Demoſthenes vero, in epiſtola pro Lycurgi liberis, æqualitatem in pœna non ita nude ſpectandam ait, ut in ponderibus & menſuris, ſed expenſo propoſito ac voto ejus qui deliquit. [12] Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur, pro utilitate.

Epiſt. XV. ad Brut.

L. Sanctio. D. de pœn.

XXIX. 1. In merito examinanda veniunt [k] cauſa quæ impulit, cauſa quæ retrahere debuit, & perſonæ [13] idoneitas ad utrumque. Vix quiſquam [14] gratis malus eſt, aut ſi quem malitia propter ſeipſam delectat, is [15] ultra modum humanum proceſſit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus: *ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν· appetitus concipiens parit peccatum.* Jac. 1, 15. Appetitus nomine jam [16] & declinandi mali impetum com-

pre-

GROTII.

i *Puniendus nemo eſt ultra meritum*] Bene hac de re differunt Mediolanenſes in oratione quæ apud Guicciardinum eſt libro XVII. confer quæ hoc capite habuimus §. 11. & quæ habituri ſumus libro III, cap. XI. §. 1.

k *Cauſa quæ impulit*] Chryſoſtomus X. de ſtatuis: *ὁ γὰρ ἁμάρτημα τὴν αὐτὴν φέρει πάλαιστν, ἀλλὰ τὰ αὐκτέρθατα μείζονα ἡμῖν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν· non enim omnis culpa eandem panam meretur, ſed graviorem illa quæ facile corrigi potuit.* Et in ſecunda oratione cur obſcurum ſit vetus teſtamentum, hinc probat calumniatorem pejorem eſſe ſcortatore, fure, homicida.

GRONOVII.

8 *Ex caritate*] Chriſtiano & benigno judicio ac ſenſu de proximo.

9 *Juſtitia rectrice*] Ratione ſtatus, ut in Hannone apud Juſtin. 21, 4.

10 *Æſtimationis*] Quod in ea obſervetur medium inter nimium & parum.

11 *Ultra quod vindicta*] In quo terminetur, quodque ſibi transcendendum non putet.

12 *Intra meriti modum*] Ita, ut ſupplicii gravitas non excedat magnitudinem delicti, ut merito pœna reſpondeat.

13 *Idoneitas*] Habitus, conformatio.

14 *Gratis malus*] Sine mercede, ſine ſpe commodi.

15 *Ultra modum humanum*] Non hominis, ſed propemodum Satanæ inſtar malus eſt.

16 *Et declinandi impetum*] Quoties malum facimus, ne malum patiamur, metuentes.

GRO-

Digitized by Google

prehendo, qui maxime eſt naturalis, ideoque inter appetitus honeſtiſſimus. unde quæ mortis, carceris, doloris, aut ſummæ egeſtatis vitandæ cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia videri ſolent.

2. Et huc illud Demoſthenis pertinet: *æquum eſt, his qui, cum divites ſint, mali ſunt, magis iraſci, quam his quos egeſtas impellit: nam apud humanitate utentes judices neceſſitas aliquid adfert veniæ, cum ſi qui in rerum affluentia iniuſti ſunt, nihil habeant pretexti probabilis.* Sic Acarnanas excuſat Polybius quod, impendentis periculi reſpectu, federis cum Græcis in Ætolos initi leges non impleſſent. Ariſtoteles: *ἐκούσιον μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονήν, ἡ δὲ διὰ λύπην. καὶ ἡ μὲν λύπην ἐξίστησι, καὶ φθείρει τὴν τῶν ἐχόντων φύσιν, ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλόν τι ἑκούσιον· magis voluntaria eſt incontinentia, quam timiditas: nam illa voluptatis ergo, hæc propter dolorem.* [1] *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit natura exitium adferens: voluptas nihil tale,* [m] *ideo plus habet voluntarii.* In eundem ſenſum inſignis eſt [n] locus apud Porphyrium, [17] de non eſu animalium libro tertio. Lib. IV.

3. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt, aut verum, aut [18] imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (*συνᾴδουσι γὰρ αἱ ἀρεταὶ, conſentiunt enim virtutes inter ſe*) ſunt aut [19] delectantia, aut delectantium cauſa quæ utilia vocantur, ut poſſeſſionum abundan-

GROTII.

1 *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit*] Vide egregiam comparationem furis & adulteri Proverbiorum VI, 30.

m *Ideo plus habet voluntarii*] Philo ad decalogum: *πάντα μὲν γὰρ τὰ ψυχῆς πάθη χαλεπά, πάντα καὶ σφοδρὰ καὶ σύμφυτα αὐτῇ σχεδὸν φύσει καὶ ὑγιείᾳ ἐκ ἐόντα. χαλεπώτατον δ' ἐπιθυμία, διὸ τὸ μὲν ἄλλον ἕκαστον θυμὸν ἐπιεικῆ καὶ μετριώτερον ἔχειν, ἀνέσεσιν εἶναι δοκεῖ. μόνη δ' αὐτὴ ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καὶ ἔστιν ἑκούσιος· omnes quidem animi perturbationes graves, ut quæ animum extra naturalem ſtatum moveant atque concutiant, ſed omnium harum graviſſima eſt cupido, nam cætera, quia extrinſecus ad nos impetum faciunt noſque pulſant, videntur velut invitis evenire: at ſola cupido, utpote ex nobis intus ortum habens, magis ſponte eſſe noſtra videtur.*

n *Locus apud Porphyrium*] Et ſimilis apud M. Antoninum de vita ſua libro 11. ubi iram & cupiditatem inter ſe confert. Plutarchus Romulo: *ἡ μὲν γὰρ ἐκ θυμοῦ ἀρχὴ μᾶλλον ἀποχρᾶται τὸ ὑπὸ μείζονος αἰτίας, ἐστὶν ὑπὸ κολάζης χαλεπωτέρας ἀνατρέπεται· Commovens animum cauſa plus excuſationis ei præſtat qui ex graviore cauſa, velut ira validiore, evertitur.*

GRONOVII.

17 *De non eſu animalium*] Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de abſtinentia veſcendi animalibus.

18 *Imaginabile*] Imaginarium; non verum, ſed ipſi fingunt bonum putantque, quod non eſt.

19 *Delectantia*] Voluptas, honor.

Gro-

dantia. [o] Imaginabilia non autem vere bona ſunt, [19] excellentia ſupra alios quatenus a virtute & utilitate ſejungitur, & vindicta: quæ quo magis a natura abeunt, eo [20] ſunt fœdiora. Et hos tres appetitus Johannes his vocibus exprimit: *ἐπιθυμία σαρκὸς, ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τοῦ βίου.* Primum enim membrum voluptatum deſideria, ſecundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ conſectationem & iracundiam complectitur. Philo in Decalogi explicatione omnia mala eſſe dicit, *ἐξ ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς.* Lactantius libro ſexto: *virtus eſt iram cohibere, cupiditatem compeſcere, libidinem refrenare. Nam fere omnia quæ fiunt injuſte atque improbe, ab his oriuntur affectibus.* quod & alibi repetit. 1 *Joh.* II, 16.

XXX. 1. Cauſa, quæ a delinquendo abſtrahere debet, generalis eſt injuſtitia. Verſamur enim non in quibuſvis peccatis; ſed in iis [21] quæ reſpectum habent extra peccantem. Injuſtitia eo eſt major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent [22] delicta conſummata, poſtremum quæ [23] ad actus aliquos ſed non ad ultimum proceſſerunt: in quibus tanto quidque eſt gravius, quo ulterius proceſſit. In utrovis genere ea injuſtitia eminet, quæ [24] communem ordinem perturbat, ac proinde plurimis nocet. Sequitur ea quæ ſingulos tangit. Maxima hic eſt quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum eſt matrimonium: poſtremo quæ res ſingulas expetibiles ſpectat, ſive directe ſubtrahendo, ſive dolo molo cauſam dando damni.

2. Poſſunt hæc ipſa ſubtilius dividi, ſed quem indicavimus ordinem Deus in decalogo ſecutus eſt. Nam [25] parentum nomine, qui naturales ſunt magiſtratus, etiam alios rectores par eſt intelligi, quorum auctoritas ſocietatem humanam continet: ſequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii ſanctio, inhibitis adulteriis: tum furta, & falſimoniæ: loco ultimo delicta inconſummata. Inter cauſas autem abſtrahentes non debet

GROTII.

o *Imaginabilia non autem vere bona ſunt*] Seneca epiſt. XVI. *naturalia deſiderio finita ſunt. ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habent.* Vide Chryſoſtomum in tractationibus moralibus ad Rom. VI. ad 2 Cor. XI, 12. ad Epheſ. I, 14.

GRONOVII.

19 *Excellentia ſupra alios*] Cicero I, off. 9.

20 *Sunt fœdiora*] Atque ideo gravant & onerant, quod propterea eſt peccatum.

21 *Quæ reſpectum habent*] Quibus non modo turpior fit, qui peccat, ſed etiam alius, neque id meritus, læditur.

22 *Delicta conſummata*] Facinora perpetrata.

23 *Ad actus aliquos*] Inchoata.

24 *Communem ordinem*] Societatis publicæ fœdus violat.

25 *Parentum nomine rectores*] Magiſtratus, præceptores, doctores, ſeniores & quoſvis ſuperiores, quibus ut ſua conſtet veneratio publicæ tranquillitatis intereſt.

Gro-

debet poni tantum [26] qualitas ejus quod directe fit, sed & ejus quod secuturum probabile est, ut in incendio & [27] perfosso aggere multorum summæ calamitates & mortes etiam spectandæ sunt.

3. Ad injustitiam, quam generalem causam posuimus, [p] interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas [q] si quis sæpius deliquit: quia [28] habitus mali actibus sunt pejores. Et hinc intelligi potest quatenus natura æquum sit quod [29] apud Persas fiebat, [r] ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis subito aliqua peccandi dulcedo subrepsit: non in his qui
ℵ XVIII. totum vitæ genus immutarunt, in quibus ipse Deus apud Ezechielem nullam se habere ait prioris vitæ rationem, quibusque
Lib. I. adeo Thucydideum illud aptari potest: *διπλασίας ζημίας ἀξιοῦσιν ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται· dupliciter pœnas merentur*
Lib. III. *eo quod ex bonis mali facti sunt.* Quod & alibi dixit: *ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων ἁμαρτάνουσι, quia ipsos peccare minime decebat.*

4. Itaque optime Christiani veteres in [30] pœnis canonum æstimandis [s] non nudum delictum voluerunt aspici, sed simul vitæ

GROTII.

p *Interdum & aliud accedit vitium*] Vide locum insignem in Lucii vita apud Xiphilinum ex Dione.

q *Si quis sæpius deliquit*] Τὸ μὲν γὰρ ἀγνοῆσαί ποτε τὰ κατὰ τὸ βέλτιον ἔξεστιν ἀνθρώπῳ· τὸ δὲ ἐν τοῖς αὐτοῖς πολλάκις ἁμαρτάνειν, τέλειον ἐξεταστοῦ τοῖς λογισμοῖς· ὅταν γὰρ πλείοσιν ἐλαττώμασι σφαλῶμεν, τοσούτῳ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι τυχεῖν ὑπάρχομεν· *aliquando ignorasse quod vita exigat, hominis est: at in iisdem rebus sæpius aberrare, emota est mentis: quo enim plura sunt in quæ incidimus delicta, hoc majorem pœnam commeremur.*

r *Ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret*] Asinius Pollio: *qua major pars vitæ atque ingenii fuit, ea judicandum de homine est.* Cicero in Sul. *Omnibus in rebus, judices, quæ graviores majoresque sunt, quid quis voluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine sed ex moribus ejus qui arguitur est ponderandum.*

s *Non nudum delictum voluerunt aspici*] Canon Ancyranus XXV. Chrysostomus ad II ad Corinthios cap. II. ὅταν μανθάνωμεν, ἔστι τὸ δεῖ μόνον σκοπεῖν τὴν φύσιν τοῦ ἁμαρτήματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τοῦ ἁμαρτάνοντος τὸν μετάνοιαν ὁρίζειν· *unde discimus pœnitentiæ fines determinandos non sola delictorum natura inspecta, sed & propositi & moris eorum qui peccarunt.* Idem III. de sacerdotio: ἐπὶ γὰρ ἁπλοῦς σκοποῦσι τὸ τοῦ πεπλημμελημένου μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν. ἀλλὰ καὶ τοῦ τὸ ἁμαρτάνοντος σκοπεῖσθαι χρὴ προαιρέσεως· *non enim ad solam mensuram delictorum pœna imponenda est, sed & inquirendum quis fuerit ejus qui peccavit animus.*

GRUNDVII.

26 *Qualitas ejus*] Id damnum & incommodum, quod præsens dabo, dum pecco, sed etiam, quod gravius & latius patens ex præsenti consecuturum est.

27 *Perfosso aggere*] Ut per eam lacunam aqua immodica effundatur in prædia & fundos ejus, quem lædere volumus.

28 *Habitus mali*] Consuetudo peccandi odiosiorem facit peccantem quam unicum delictum.

29 *Apud Persas*] Herodotus l. I, c. 19.

30 *Pœnis canonum*] Quos irrogant canones conciliorum.

Gro-

Digitized by Google

vitæ quod præceſſit & quod ſequitur; ut ex Ancyrana & aliis Synodis videre eſt. Sed & lex poſita adverſus vitium ſpecialem [31] quandam malitiam veteri ſuperaddit: quod ita docet Auguſtinus: [1] *lex prohibens omnia delicta congeminat: non enim ſimplex peccatum eſt non ſolum malum, ſed etiam vetitum committere.* Tacitus: *ſi velis quod nondum vetitum eſt, timeas ne vetère: at ſi prohibita impune tranſcenderis, neque metus ultra, neque pudor eſt.*

Rom. VII, 13. *De vera religi.* c. 6. *Ann.* III.

XXXI. 1. Perſonæ aptitudo, aut ad conſiderandas [32] cauſas avertentes, aut ad ſuſcipiendos [33] affectus incitantes conſiderari ſolet in corporis mixtura, ætate, ſexu, educatione, circumſtantiis actus. Nam & pueri, & feminæ, & craſſi ingenii homines, maleque educati, juſti & injuſti, liciti & illiciti diſcrimina minus habent cognita: & in quibus bilis prævalet, iracundi ſunt, in quibus ſanguis ad venerem proni, tum vero [34] huc juventus, [35] illuc ſenectus propendet. Andronicus Rhodius: *φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτὰ, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα· videtur factis turpibus excuſationis aliquid* [36] *adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac necdum ſedatus dolor, ita ut rationem audiri vix ſinant: ſuntque illorum affectuum delicta merito minus odioſa quam quæ ex voluptatis naſcuntur deſiderio, quod & [37] minus efficaciter movet, & differri [a] & aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius

GROTII.

1 *Lex prohibens omnia delicta congeminat*] Bene Chryſoſtomus: ἐνταῦθα δὲ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσι ἰουδαίῳ καὶ ἕλληνι, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ ἰουδαῖον βαρύτερον ἀπὸ τῆς νόμου δόσεως· *hic non tantum par jus dignitatemque oſtendit Judæi & Græci, ſed & Judæum hoc ipſo prægravari quod legem acceperit.* Deinde: ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας μείζονα ἂν εἴη καὶ τιμωρίαν ἀξίως ὑπομεῖναι παραγρομένων· *Nam qui plus inſtitutionis accepit, is majores etiam contemtæ legis pœnas meretur.*

a *Et aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius poteſt*] Chryſoſtomus ad Galatas: ὁ ἐπιθυμία μίξιν ζητεῖ μόνον, οὐ τοιάνδε μίξιν· *cupido concubitum tantum quærit, non hujus aut illius concubitum.* Tertullianus libro II. ad uxorem: *non quanto grandis eſt continentia carnis quæ viduitati miniſtrat, tanto, ſi non ſuſtineatur, ignoſcibile videri poteſt. difficilimum enim facilis eſt venia. Quanto autem habere in Domino perpetrabile eſt ut noſtra poteſtatis, tanto culpabilius eſt non obſervare quod poſſis:* & mox, *quanto poteſtas vitandi fuit, tanto contumaciæ crimine oneratur.* Adde M. Antoninum, loco modo indicato, ubi Theophraſto auctore utitur.

GRONOVII.

31 *Quandam malitiam veteri*] Simul atque quod improbum eſt per ſe, etiam lege vetitum eſt, jam plus vice ſimplici obligat.

32 *Cauſas avertentes*] Rationes quæ deterrent a peccando.

33 *Affectus incitantes*] Merum crediti mali & deſideria verorum aut imaginariorum bonorum.

34 *Huc juventus*] Ad vagam & legibus inimicam Venerem.

35 *Illuc ſenectus*] Ad iracundiam.

36 *Adferre natura*] Ingenium hominis in eam culpam proclive.

37 *Minus efficaciter*] Deſiderium voluptatis non tam acres habet ſtimulos,

Digitized by Google

facilius poteſt. Ariſtoteles Nicomachiorum ſeptimo: ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· *magis naturale ira & acerbitas quam cupiditas eorum quæ modum excedunt minimeque ſunt neceſſaria.* Nic. VII, 10.

2. Omnino enim illud tenendum eſt, [38] quo animi eligentis judicium magis impeditur, quoque magis naturalibus cauſis, eo quod delinquatur minoris eſſe. Ariſtoteles dicto libro: μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἠρέμα διάκειτ τὰς ὑπερβολὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοιοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφοδρά. τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσαιεν εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά· *minus temperantem dicimus hunc, qui a motu concupiſcente aut non tentatus, aut leviter tentatus quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda deſugit, eo qui vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille facturus fuiſſe putandus eſt, ſi adfuiſſet juvenilis quædam perturbatio animi, aut gravis dolor ex penuria eorum* [39] *quibus negatis natura doleat?* Quicum convenit illud Antiphanis: Cap. 6.

[x] *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit.*
Hunc, ſi eſſet pauper, quid non facturum putas?

Et quæ in ſenum amores paſſim in comœdiis legimus. Ex his igitur cauſis æſtimandum meritum intra quod pœna conſiſtere debeat.

XXXII. 1. Tenendum autem eſt quod Pythagorici dicebant, juſtitiam eſſe [y] τὸ ἀντιπεπονθὸς, id eſt, parem paſſionem in pœnis, id [40] non ita accipi debere quaſi qui alteri nocuit [41] deliberato & ſine cauſis culpam valde minuentibus, tantundem nocumenti

los, nec tam brevia tempora, & laxiorem materiam cupidinis ſedandæ quam dolor & iracundia.

GRETII.

x *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit*] Chryſoſtomus de providentia IV. ὅστι ὅταν ἴδῃς τὸ πλεονεκτοῦντα ἀδικοῦντα, πλεονεκτοῦντα, ἁρπάζοντα, διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτὸν οἰκτίρειν, ἐπειδὰν πλείονα δίκην ὑπὲρ τούτων ὀφείλῃ. μείζονα γὰρ δώσει τιμωρίαν· *quare ubi divitem videris injuſtum, avarum, rapacem, hoc magis eum miſerare, quod talia dires faciat. Ob id ipſum enim punietur gravius.*

y Τὸ ἀντιπεπονθὸς] Ταυτοπάθεια Harmenopulo.

GRONOVII.

38 *Quo animi eligentis*] Quanto gravius lumen rationis occæcatur & offunditur affectu vel perturbatione aliqua, ut cauſas avertentes videre ac ponderare nequeat, qui affectibus illis impellitur; quantoque illa perturbatio frequentior, violentior & magis repentina eſt; tanto excuſabilius delictum & leviore pœna puniendum.

39 *Quibus negatis*] Quibus ægre caremus.

40 *Non ita accipi debere*] Nempe ita, ut ne quod modicum eſt, puniatur atrociter; ne quod atrox, perfunctorie, atque, ut ita dicam, Horatio tigillo: non vero, quaſi non debeat eſſe major dolor patientis quam paſſi injuriam.

41 *Deliberato & ſine*] Non abreptus ſuperveniente affectu, ſed conſilio.

Gro-

menti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita esse [42] ipsa lex, quæ legum omnium perfectissimum exemplar est, ostendit, cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur, [z] ultra dupli condemnationem, per dies aliquot vinctus habebatur, ut Demosthenes in Timocratem nos docet. *Leges*, inquit Ambrosius, *ea quæ detracta sunt alicui* [43] *cum injuria personæ aut* [44] *rei ipsius cumulo restitui imperant, quo furem a detrahendo* [45] *aut pœna deterreant,* [46] *aut mulcta revocent.* Aristides Leuctrica secunda: *τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἐπιξιοῦσι τοῖς ἀδικήσασι μείζονα ἢ καθ' ἃ πεπόνθασι δίδοται περὶ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον.* *his qui judicio illatas sibi injurias persequuntur, majora leges permittunt pro vindicta exigere, quam quæ ipsis acciderant.* [47] Seneca de judicio post hanc vitam:

scelera [48] *taxantur modo*
Majore nostra.

2. [a] Apud Indos, ut Strabo notat, qui quem mutilasset, [49] supra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus quæ Aristotelis nomen præferunt legimus: *εἰ δίκαιον εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν.* *justum est si quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo, sed & amplius patiatur.* Nec enim æquum est ut [50] par sit periculum innocentis & nocentis, ut recte ostendit [b] Philo, quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æstimari potest, quod delicta quædam [c] non consummata, & ideo consummatis minora, [51] nocumentum infligant par cogitato, quod *Lib.* XV, *c.* XXXIV.

GROTII.

z *Ultra dupli condemnationem*] Alludit huc locus Apoc. XVIII, 6. *Reddite duplum.* Hercules Minyas, qui a Thebanis sine jure tributum extorserant, duplum coëgit ejus tributi pendere Thebanis. Apollodorus lib. II.

a *Apud Indos*] Apud Indorum alios furtum morte punitum notavit Nicolaus Damascenus.

b *Philo*] Secundo de legibus specialibus.

c *Non consummata, & ideo consummatis minora*] Plinius de leone: *Vulneratus observatione mira percussorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum raptatumque sternit, nec vulnerat.*

GRONOVII.

42 *Ipsa lex*] Dei per Mosen Hebræis data.

43 *Cum injuria personæ*] Vexatione, justo supplicio.

44 *Rei ipsius cumulo*] Pensione ampliore, quam quanti res erat ablata.

45 *Aut pœna*] In corpore.

46 *Aut mulcta*] In pecunia vel patrimonio.

47 *Seneca*] Herc. fur. 746.

48 *Taxantur modo majore nostra*] Apud ipsum vestra. Et loquitur de regibus & magistratibus per apostrophen, eosque apud inferos gravius puniri ait quam privatos. Error memoriæ.

49 *Supra talionem*] Præter membrum, quo alium mutilaverat, manum amittebat.

50 *Par sit periculum innocentis*] Debet nociturus gravius timere damnum, quam dare instituit innocenti, ut sic quoque absterreatur.

51 *Nocumentum infligant par*] Tam graviter puniantur, quam si perfecta essent, non tantum destinata.

Deut. XIX, 19. quod in lege Hebræa [d] de falso teste proditum, & in lege Romana de eo qui hominis [52] occidendi causa cum telo ambulavit. Cui consequens est ut perfectis criminibus major respondeat pœna, sed quia morte nihil est gravius, eaque iterari non potest, ut Philo notat dicto loco, ideo intra eam necessario consistitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude spectatur, sed cum respectu ad patientem. Nam mulcta eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit: & vili ignominia leve erit malum, honorato grave: quo genere diversitatis sæpe utitur lex Romana: unde [53] harmonicam proportionem exstruxit Bodinus, cum tamen revera simplex hic sit & qualis in [54] numeris æqualitas, meriti ad pœnam, sicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum, sæpe in lege Romana id non fieri ἄνευ προσωποληψίας, id est sine nimio [55] personarum & qualitatum ad factum non pertinentium respectu, a quo vitio longissime semper abest lex Mosis. Et hæc quidem ut diximus intrinseca est pœnæ taxatio.

Lib. VI, *de rep. c. ult.*

XXXIV. Sed [56] intra concessum modum ad minimum ducit caritas ejus qui punitur, nisi plurium [57] justior caritas aliud suadeat ob causam extrinsecam, quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem necessitas exempli. Ea autem nasci solet ex generalibus invitamentis ad peccandum, quæ reprimi nisi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua sunt, consuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum [e] de pascuo quam de domo, Exod. XXII, 1. & 9. Justinus

GRUTII.

d *De falso teste proditum*] Et de eo qui uxorem stupri insimulavit, ut dotem lucraretur. Deut. XXII, 19. Et de eo qui cæteroqui ex causa injusta aliquem in judicium deduxerit, alienum sibi vindicans. Exod. XXII, 9.

e *De pascuo quam de domo*] Vide Maimoniden Directore III, 41. Cicero pro Sexto Roscio Amerino: *atque ex sunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaveniur.*

GRONOVII.

52 *Occidendi causa cum telo*] Qui perinde tenetur l. Cornelia de sicariis, atque is qui hominem occidit. l. 1. D. ad l. Corn. de sicar.

53 *Harmonicam proportionem*] Vide Hornej. 3, ethic. 12, 8.

54 *Numeris æqualitas*] Proportio arithmetica.

55 *Personarum & qualitatum*] Ut eum, qui uxorem in adulterio deprehensam occiderit, humiliore loco positum, in exsilium perpetuum ire jubet; in aliqua dignitate positum, ad tempus relegat, l. 1. §. 5. D. ad l. Cornel. Similis προσωποληψία in l. 12. D. de incend. rui. naut. l. 45. D de injuriis. l. 11. de sepulcro violato. l. 1. de abigeis. l. 1. de furibus balneariis.

56 *Intra concessum*] Ut ex eo genere pœnarum, quod delicto respondet, id eligatur, quod lenissimum est.

57 *Justior caritas*] Erga tot innoxios bonosque, qui lædi possiunt & læduntur facilius, si nulla aut levis pœna sit.

GRO-

Digitized by Google

Justinus de Scythis: *nullum scelus apud eos furto gravius, quippe sine tecto munimentoque pecora & armenta habentibus quid salvum esset, si furari liceret?* Simile illud in Aristotelis problematis sectione XXIX. *ὁ νομοθέτης ἀχ ἱκανὰς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέθηκεν· legis auctor cum sciret f illis in locis dominos res suas custodire non posse, custodem legem addidit.* Consuetudo facti etsi [58] aliquid detrahit de culpa (*non sine ratione veniam dedit*, inquit Plinius, *facto vetito quidem, non tamen inusitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, *nimium multis grassantibus opus exemplo est.* Sed [59] in judiciis magis illud, [60] in legibus hoc sequendum est, [61] ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur: quia [62] pœnæ utilitas magis in universalitate spectatur circa quam sunt leges: culpa autem major aut minor est in singulis. *L. aut facti D. de pœnis*

XXXVI. 1. Quod autem diximus, ubi magnæ urgentesque causæ cessant, ad minuendam potius pœnam promptos nos esse debere, in eo clementiæ pars altera sita est. Nam priorem [63] in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile est temperamentum*, inquit Seneca, *quidquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderet.* Alibi: *pœnam si tuto poterit, donet, sin minus, temperet.* Et apud Diodorum Siculum laudatur rex Ægyptius, quod imponeret *τιμωρίας ἐλάττους τῆς ἀξίας*, g *supplicia meritis minora.* De M. Antonino Capitolinus: *erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solerent, puniret.* Isæus quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed h pœnas exigi legibus mitiores. *Lib. X, de Cl. cap. I, cap. XX.*

GROTII.

f *Illis in locis*] In balneis. morte plectebantur Athenis fures balnearii, si æstimatio esset major decem drachmis. Demosthenes contra Timocratem. Adde l. 1. D. de furibus balnearibus.

g *Supplicia meritis minora*] Justin. 11. Hunnis scribens, Ῥωμαίοις ἴσον μὲν ἀντιτίθεναι τὰς τιμωρίας ἰσορρόπες τοῖς πλημμελήμασι· *Romanis mos hic est, non irrogare pœnas pares peccantium merito.*

h *Pœnas exigi legibus mitiores*] Hoc sibi volebat Henricus Imperator symbolo mali Punici, cum dicto: *Subacre.* Rex apud Cassiodorum XI, 40. *Qui periculose justi sumus, sub securitate semper ignoscimus.*

GRONOVII.

58 *Aliquid detrahit*] Hinc illud Terentii Heaut. 5, 2. 4. *Vulgo faciunt.* Et M. Senecæ controv. 12. *Solet fieri.*

59 *In judiciis magis illud*] Ut condemnemus ad mitiorem pœnam.

60 *In legibus hoc*] Ut statuamus ac minemur graviorem.

61 *Ratione habita temporis*] Nisi circumstantia temporis in utrique aliud requirat.

62 *Pœnæ utilitas*] Quod pœna proposita proficere volumus, pertinet ad universos, sicut & leges universalia complectuntur: at culpæ per judicium æstimatio singulos tangit, in quibus ad clementiam quam ad crudelitatem tutior est propensio.

63 *In tollenda pœna*] In liberando reum a pœna,

res. Et Isocratis est monitum: *τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων· ut pœnæ infligantur infra peccati modum.*

2. [i] Augustinus [64] comitem Marcellinum sic admonet sui officii: *mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus est & hoc: *Sic etiam ipsos criminum ultores, atque* [65] *in hoc officio non ira propria concitatos, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices esse debent,* [66] *terruit divina censura,* [67] *ut cogitarent propter sua peccata misericordiam Dei necessariam, nec putarent ad* [68] *culpam officii sui pertinere, siquid erga eos misericorditer agerent, quorum vitæ necisque haberent legitimam potestatem.*

XXXVII. Speramus nihil a nobis prætermissum, quod ad hujus argumenti satis difficilis & obscuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ [k] Maimonides maxime ait spectari in pœnis, magnitudinem peccati, id est [69] damni, [70] frequentiam talium peccatorum, [71] quantitatem concupiscentiæ, & operis facilitatem, ad sua loca retulimus; nec minus illa septem quæ confuse satis in pœnis considerat Saturninus. Nam persona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & persona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad

L. Aut facta. D. de pœnis.

GRUTII.

i *Augustinus*] Epistola CLIX. quæ citatur c. circumcelliones. causa XXIII. quæst. v. Vide, si placet, ad Augustinum eundem epistolam Macedonii, & eam qua respondet Augustinus numeris LIII. & LIV. Adde de Theodosio juniore quæ sunt in excerptis Johannis Antiocheni ex manuscripto Peireseii. Macedonius ad Augustinum: *officium sacerdotis est, intervenire pro reis.*

k *Maimonides*] Lib. III. directoris, c. 41. Confer c. sicut dignum. de homicidio voluntario vel casuali.

GRONOVII.

64 *Comitem Marcellinum*] Amicum principis & provinciæ alicui aut magnæ procurationi præfectum.

65 *In hoc*] In hanc rem.

66 *Terruit divina censura*] Illa cujus meminit num. 3. judicium Dei, quod ipsi de se futurum exspectabant.

67 *Ut cogitarent*] Mitiores forent in delinquentes, quia & ipsi essent peccatores apud Deum, & eum sibi propitium optarent.

68 *Culpam officii*] Se officio deesse aut eo male fungi.

69 *Damni*] Quod per injuriam sive peccando datum est, quantum sit.

70 *Frequentiam*] Sæpe an raro hoc genere culpæ peccetur.

71 *Quantitatem concupiscentiæ*] Flagretne animus corruptus atque ardeat cupiditate facinoris, an segniter illud moveatur.

GRO-

Digitized by Google

ad æſtimandam culpæ magnitudinem. [1] Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem, aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum eſt aut breve, ita libertatem judicandi auget aut minuit, interdum & pravitatem animi oſtendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad cauſas quæ abſtrahere a peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda eſt. Eventus ad cauſas abſtrahentes.

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ cauſa bella ſuſcipi & ſupra oſtendimus & paſſim docent hiſtoriæ: ac plerumque hæc cauſa cum altera de damno reparando conjuncta eſt, quando idem actus & vitioſus fuit & damnum reipſa intulit, ex quibus duabus qualitatibus [72] duæ diverſæ naſcuntur obligationes. Non eſſe autem bella ſuſcipienda ob delicta quævis ſatis conſtat. nam ne leges quidem ſuam illam ultionem, quæ [73] tuto nec niſi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait, ea quæ minora & vulgaria ſunt delicta diſſimulari, non vindicari.

XXXIX. 1. Illud autem quod in oratione pro Rhodienſibus a Catone dictum fuit, non eſſe æquum pœnas quemquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluiſſe, ſuo quidem loco non male erat poſitum, quia nullum populi Rhodienſis [74] decretum adferri poterat, ſed [75] animi fluctuantis conjecturæ: univerſaliter autem hoc recipiendum non eſt. Nam voluntas [76] quæ ad externos actus proceſſit (internos enim ab hominibus non puniri ſupra diximus) pœnis ſolet eſſe obnoxia. [m] Sene- *Gel. l. VII. c. 3.*

GROTII.

1 *Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem*] Philo lib. 1. de legibus ſpecialibus: ὁ γὰρ ταυτὸν πατρὶ καὶ ἀλλοτρίῳ πληγὰς ἐμφέρων, ἢ ἄρχοντι ἢ ἰδιώτῃ κακῶς εἰπεῖν, ἢ ἀγράζεσθαί τι τῶν μὴ ἐπιτηδείων ἢ βούλεις ἢ ἐπιεῖς χρείας, ἢ ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις· *non idem eſt patri & extraneo inferre violentas manus: nec idem magiſtratui & privato maledicere: nec illicitum aliquid patrare in loco profano & ſacro, in die feſto, in conventu, in ſacris publicis.* Cum his convenit quod ex Labeone adfert Ulpianus l. prætor edixit. in fine D. de injuriis. *Perſonâ atrocior injuria fit, ut cum magiſtratui, cum parenti, patrono fiat; tempore, ſi ludis & in conſpectu. nam populi Romani in conſpectu an in ſolitudine injuria facta ſit, multum intereſſe ait.*

GROTOVII.

72 *Duæ diverſæ naſcuntur obligationes*] Altera ad pœnam, ad damni reparationem altera.

73 *Tuto nec niſi nocentibus*] Secus ac bello petita ultio; nam hæc in æque magnum periculum mittit ultorem, quam venit is qui pœnam debet: deinde multi pereunt innocentes, quia *quod delirant reges, plectuntur Achivi.*

74 *Decretum*] De bello Romanis indicendo.

75 *Animi fluctuantis*] Dubii, utrum Romanas, an Perſei Macedonis partes ſequerentur.

76 *Quæ ad externos*] Quæ opere ac facto aliquo manifeſtata eſt.

[m] Seneca pater in controverſiis: *ſcelera quoque, quamvis* [77] *citra exitum ſubſederunt, puniuntur. Injuriam qui facturus eſt jam facit*, [n] ait alter Seneca. Non exitus rerum, ſed [o] conſilia legibus vindicari Cicero dixit pro Milone. Periandri dictum erat: [78] μὴ μόνον τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε. Sic Romani cenſent bellum ineundum cum rege Perſeo, niſi ſatisfaciat de conſiliis belli parandi adverſus populum Romanum initis, quia ſcilicet arma, milites, claſſem jam comparaverat. Atque hoc ipſum in Rhodienſium oratione apud Livium recte notatur: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum eſſe, ut ſiquis vellet inimicum perire, ſi nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur.

De ira lib. III.

Livius lib. XLII.

2. Sed nec omnis perverſa voluntas, facto jam aliquo indicata, pœnæ facit locum. Nam ſi ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis locum habet quod Cicero dicit: *haud ſcio an ſatis ſit eum qui laceſſerit injuriæ ſuæ pœnitere.* Lex Hebræis data adverſum pleraque delicta [79] inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis [80] vitam extra judicium, nihil ſpeciale conſtituit: quia & circa res divinas utpote [81] nobis inconſpicuas faciliſ eſt error, & iracundiæ impetus non indignus eſt cui ignoſcatur.

Ir. eſſ.

3. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili poſſeſſionum diviſione fraudem ſtruere qua cum aliena jactura ſe quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupiſces, quod in Decalogo eſt, quanquam ſi ſcopum ſpectes legis, id eſt, τὸ πνευματικὸν, latius

GROTII.

m *Seneca pater*] Excerptorum IV, 7.

n *Ait alter Seneca*] Et de beneficiis libro V, c. 14. *Latro eſt etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem.* Philo in primo de ſpecialibus legibus: ἀνδροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἅπαντα δράσαντας εἰς τὸ ἀναλῶσαι, ἢ φανερῶς, ἢ λάθρᾳ, κἂν μὴ τὸ ἀδίκημα ἄσυλον τύχῃ πεφυκός· homicidas exiſtimari oportet non eos ſolum qui vitam adimunt, ſed & eos qui omnia faciunt palam aut clam ut quempiam interimant, etiamſi facinus ipſum nondum commiſerint.

o *Conſilia legibus vindicari*] Valerius Maximus de Cn. Sergio Silo damnato ob nummos matrifamiliæ promiſſos: *non factum tunc ſed animus in quæſtionem deductus eſt, pluſque voluiſſe peccare nocuit quam non peccaſſe profuit.*

GRONOVII.

77 *Citra exitum ſubſederunt*] Non omnino perfecta ſunt.

78 Μὴ μόνον τοὺς] Non peccantes modo, ſed & peccaturos caſtiga.

79 *Inchoata contra pietatem*] Si quis aliquid præparaverit, aut in anteceſſum fecerit, tanquam idola culturus.

80 *Vitam extra judicium*] Siquis ex repentino impetu iræ, non deliberato, vitam alicujus petierit, qui impetus intentantem fruſtratus ſit.

81 *Nobis inconſpicuas*] Quæ maximam partem in animo & ſententia conſiſtunt, eoque difficile eſt quemquam de altero, ut circa eas animatus ſit, judicare.

GRO-

Digitized by Google

latius patet, [p] vellet enim lex, omnes [82] etiam mente esse purissimos) tamen ipsum præceptum externum, ἐντολὴν σαρκικὴν, quod attinet, ad motus animi pertinet [83] qui facto produntur, quod aperte liquet ex Marco Euangelista qui idem illud præceptum extulit, μὴ ἀποστερήσῃς· idque cum jam ante posuisset, μὴ κλέψῃς. atque eo sensu vox Hebræa & ei respondens Græca reperiuntur tum Mich. II, 2. tum alibi. *Cap. X, 19.*

4. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non sunt, nisi & res sit gravis, & eo processum sit ut ex tali actu certum malum, etsi nondum illud quod intendebatur, secutum jam sit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta sit cum cautione futuræ noxæ, (de qua supra egimus in capite de defensione) aut dignitatem læsam tueatur, aut pernitioso exemplo occurrat.

XL. 1. Sciendum quoque est, reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere pœnas poscendi non tantum ob injurias in se aut subditos suos commissas, sed & ob eas quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter violantibus. Nam libertas humanæ societati per pœnas consulendi, quæ initio ut diximus penes singulos fuerat, civitatibus ac judiciis institutis penes summas potestates resedit, non proprie [84] qua aliis imperant, sed qua nemini parent. Nam subjectio aliis id jus abstulit. Imo tanto honestius est alienas injurias quam suas vindicare, quanto in suis magis metuendum est ne quis doloris sui sensu aut modum excedat, aut certe animum inficiat.

2. Et hoc nomine ab antiquis prædicatus est Hercules quod Antæo, Busiride, Diomede, & similibus [q] tyrannis liberarit terras, quas, ut Seneca de eo loquitur, transiit [85] non concupiscendo, sed *I, De benef. cap. 14. Isocr. Hel. Enc.*

GROTII.

p *Vellet enim lex, omnes etiam mente esse quam purissimos*] Chrysostomus ad Rom. III, 13. & ad caput VII. multa habet in hanc rem.

q *Tyrannis liberarit terras*] Et maria. Philo de legatione: *Ἡρακλῆς ἐκάθηρε γῆν καὶ θάλατταν, ἄθλους ἀναγκαιοτάτους καὶ ὠφελιμωτάτους ἅπασιν ἀνθρώποις ὑποσὰς, ἵνα τὰ τὰ βλαβερὰ καὶ κακοτικὰ φύσεως ἐκπεσεῖν ἀναλῶσιν.* *Hercules purgavit terras ac maria, certamina subiens hominibus omnibus partim necessaria partim pernutilia, ut tolleret hominum animantiumque aliorum ea quæ exitialia aut noxia essent.*

GRONOVII.

82 *Etiam mente esse*] Ne cogitationes quidem pravas & fœdas in sese admittere.

83 *Motus qui facto*] Desideria improba, quæ quis se concepisse dicto aliquo aut facto demonstraverit.

84 *Qua aliis imperant*] Acceperunt summæ potestates, quantum singuli de suo jure civitati remiserunt, & societas potestati dedit. Habuerant autem jus puniendi sceleratos singuli non tantum pro se, sed etiam pro alio; tamdiu quam sui essent & non subjecti societati. Id igitur etiam contulit potestati societas, cui se subjecit, ipsum nemini.

85 *Non concupiscendo, sed vindicando*] Non ut sibi acquireret, sed ut tenerent boni & innoxii.

ſed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lyſias indicat, injuſtos puniendo. Diodorus Siculus de eo ſic loquitur: τὰς παρανομωτάτας ἀνθρώπους καὶ δυνάστας ὑπερηφάνους ἀποκτείνας τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας· *homines injuſtos & reges inſolentes tollendo beatas reddebat civitates.* Alibi dixit: ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τοὺς ἀδίκους· *orbem obiit pœnas de iniquis expetens.* Dio Pruſæenſis de eodem: τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους ἐκόλαζε, καὶ τῶν ὑπερηφάνων ἀνθρώπων καθῄρει καὶ ἀφῃρεῖτο τὴν ἐξουσίαν· *homines malos puniebat, & ſuperborum regna deſtruebat, aut in alios transferebat.* Ariſtides in Panathenaico ait eum ſuſcepta communi humani generis cura meruiſſe in Deos referri. Laudatur ſimiliter Theſeus quod latrones Scirona, Sinin, & Procuſten ſuſtulerit, quem ſic de ſe loquentem Supplicibus inducit Euripides:

Pridem facinora nomen hoc per Græciam
Mihi dederunt, [r] *ultor ut ſcelerum vocer.*

Lib. V, *c.* 3. Valerius Maximus de eodem: *quicquid ubique monſtri aut ſceleris fuit virtute animi ac robore dextræ comminuit.*

3. Sic non dubitamus quin juſta ſint bella in eos qui in parentes impii ſunt, quales [86] Sogdiani antequam eos Alexander hanc feritatem dedoceret: in eos [s] qui humanam carnem epulantur, [t] a quo more abſiſtere Gallos veteres Hercules coëgit, nar-

Plutarch. de Fort. Alex.

GROTII.

r *Ultor ut ſcelerum vocer*] Ibidem dicenti Feciali:

Ἦ πάντ' οὖν σ' ἴφυσεν ἀρχαίων πατήρ;
Ten' ergo ſevit omnibus genitor parem?

Reſpondet Theſeus:

Οὐκ γ' ὑβρίσαι· χρηστὰ δ' ἐκολάζομεν·
Injuriosis. Nam bonos non tangimus.

Plutarchus in ejus vita: ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων· *peſſimis tyrannis Græciam liberavit.* Item: οὐδὲν αὐτὸς ἀδικούμενος ἔρεξεν ὑπὲρ ἄλλων ὧν πρὸς πονηρούς· *nihil ipſe paſſus injuria, pro aliis in homines malos impetum ſumebat.*

s *Qui humanam carnem epulantur*] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit.

t *A quo more abſiſtere Gallos veteres Hercules coëgit*] Vide Dionyſium Halicarnaſſenſem narrantem ut Hercules hunc morem aliaque multa abſtulerit, in beneficiis ſuis Græcos a barbaris non diſtinguens. Romanorum non minora in genus humanum merita prædicat Plinius XXX, 1. *Non ſatis æſtimari poteſt quantum Romanis debeatur, qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat, manducare vero etiam ſalubertimum.* Conjunge quæ hoc ipſo capite dicentur §. XLVII. Sic Juſtinianus principibus Abaſgorum edixit ne ſubditorum pueros caſtrarent. Procopius meminit Gothicorum IV. & Zonaras Leone Iſauro. Et Incheæ, in Peruana reges, vicinos populos, qui moniti non parerent, vi coegere abſiſtere ab inceſtis, a marium cum maribus concubitu, a comeſtione hominum, aliiſque id genus facinoribus, atque eo modo imperium ſibi pararunt omnium quæ uſquam legimus, excepta religione, juſtiſſimum.

GRONOVII.

86 *Sogdiani*] Qui ſemiconfectos interficiebant, & eorum corporibus veſcebantur.

GRO-

narrante Diodoro; in eos qui piraticam exercent. Seneca: *ſi non patriam meam impugnat, ſed ſua gravis eſt, & ſepoſitus a mea gente ſuam exagitat,* [87] *abſcidit nihilominus illum tanta pravitas animi.* Auguſtinus: *opinantur ſcelera facienda decerni, qualia ſi aliqua terrena civitas decerneret, decreviſſetve,* [88] *genere humano decernente fuerat evertenda.* De talibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte poteſt quod de Perſis, [89] qui Græcis nihilo deteriores erant, perverſe dixit Ariſtoteles, naturale in eos eſſe bellum; & quod Iſocrates Panathenaico dixit, juſtiſſimum eſſe bellum in belluas, proximum in homines belluis ſimiles.

VII. *de bono conj.*

L. V. *de civ. Dei.*

4. Et eatenus ſententiam ſequimur Innocentii, & aliorum qui bello ajunt peti poſſe eos [u] qui in naturam delinquunt: contra quam ſentiunt Victoria, Vaſquius, Azorius, Molina, alii, qui ad juſtitiam belli requirere videntur, ut qui ſuſcipit aut læſus ſit in ſe aut republica ſua, aut ut in eum qui bello impetitur jurisdictionem habeat. Ponunt enim illi [90] puniendi poteſtatem eſſe effectum proprium jurisdictionis civilis, cum nos eam ſentiamus venire etiam ex jure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et ſane ſi illorum a quibus diſſentimus admittatur ſententia, jam hoſtis in hoſtem puniendi jus non habebit, etiam poſt ſuſceptum bellum [91] ex cauſa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & uſus omnium gentium confirmat, non tantum poſtquam debellatum eſt, ſed & manente bello; non ex ulla jurisdictione civili, ſed ex illo jure naturali quod & ante inſtitutas civitates fuit, & nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates diſtributi.

Inn. c. quod ſuperbis: de voto Arch. Flor. 3. part. tit. 22. §. 5. Sylv. in verbo Papa §. 7. Vict. Rel. 1. de Indis n. 40. Vaſq. cont. ill. l. 1, c. 25.

XLI. Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ ſunt; prima ne mores civiles, quamvis inter multos populos non ſine ratione recepti,

GROTII.

u *Qui in naturam delinquunt*] Vide Joſephum Acoſtam de procuranda Indorum ſalute lib. II, cap. 4.

GRONOVII.

87 *Abſcidit nihilominus*] Inſociabilem mihi reddidit & dignum, quem pro hoſte habeam.

88 *Genere humano decernente*] Juſtin. 8, 2. de Phocenſium ſacrilegio, quod orbis viribus expiari debuit. Quod adponit ipſe num. 51.

89 *Qui Græcis nihilo deteriores erant*] Profecto erant, qui, ſi nihil aliud, tollebant omnem libertatem, ſeramque & immanem tyrannidem inducebant, tollebant omnem cultum ingenii & ſtudia liberalia; conſuefcebant cum ſororibus & matribus; & hoc faciebant ipſi magi, ipſi ſapientiæ profeſſores, qui & corpora non ſepeliebant, niſi a feris laniata. Cic. 1, Tuſc. 45.

90 *Puniendi poteſtatem*] Non competere niſi in illum, in quem jurisdictio competit, quales ſunt aut ſubjecti nobis, aut qui delinquendo proprie in nos ſe nobis obligarunt.

91 *Ex cauſa non punitiva*] Ubi nullum intervenit ſcelus, quod alter bello punire inſtituit, ſed uterque videntur jus ſuum propugnare.

recepti, ſumantur [92] pro jure naturæ: qualia ferme erant illa quæ Perſas a Græcis diſparabant, ad quæ recte Plutarchi illud referas: *προφάσιν πλεονεξίας ἡμιρῶσαι τὸ βαρβαρικόν· barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum eſſe quo veletur alieni cupiditas.*

XLII. Secunda, ne temere annumeremus a natura vetitis ea de quibus id non ſatis conſtat, & quæ [93] lege potius divinæ voluntatis interdicta ſunt, in qua claſſe forte ponere liceat [94] innuptos concubitus, & [95] quoſdam eorum qui inceſti dicuntur, & [96] fœnus.

XLIII. 1. Tertia, ut diligenter diſtinguamus inter principia generalia, quale eſt honeſte vivendum, id eſt, ſecundum rationem, & quædam his proximá, ſed ita manifeſta ut dubitationem non admittant, quale eſt alteri ſuum non rapiendum, & inter [97] illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, ut poſito matrimonio [y] non admittendum adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem [98] quæ in dolore alterius acquieſcit eſſe vitioſam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam ſunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonſtrationes quæ ſtatim & intelliguntur & aſſenſum obtinent, quædam veræ quidem ſed non omnibus patentes.

L. 38. §. 4. D. ad l. Jul. de adult.

Matt. x, 15. Luc. xii, 47. 48.

2. Sicut ergo circa leges civiles eos excuſamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & [z] circa naturæ leges par eſt eos excuſari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut

GROTII.

x *Innuptos concubitus*] Aſterius Amaſeæ epiſcopus: *οἱ τοῖς τὰ βία τάττα νομοθέταις προσέχοντες ἀτεύθυνον καταλείπουσι τὴν πορνείας ταὐτὶ ἐξουσίαν· qui hujus tantum ſæculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam.* Adde locum Hieronymi ad oceanum productum a nobis ad caput v. §. 9.

y *Non admittendum adulterium*] Adulteria ubique puniri teſtatur Philo vitæ Joſephi: adulterium natura turpe eſſe Ulpianus l. Probrum D. de verborum ſignificatione. Lactantius in Epitome: *corrumpere alienum matrimonium etiam communi gentium jure damnatur.*

z *Circa naturæ leges par eſt eos excuſari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obſtant*] Hieronymus II. adverſus Jovinianum: *unaquæque gens hoc legem naturæ putat quod didicit.*

GRONOVII.

92 *Pro jure naturæ*] Quo in genere peccabat edictum Darii, cum Pœnos humanas hoſtias immolare, & canina veſci & cadavera comburere prohiberet, Juſt. 19, 1. nam primum erat ex jure naturæ; duo poſteriora mores arguebant cauſam bello non præbentes.

93 *Lege potius divinæ*] Jure divino voluntario. 1, 1. 15.

94 *Innuptos concubitus*] Conjunctiones maris & fœminæ ſine ſolennibus inter cultiores gentes receptis, quamvis alioquin innoxias. 2, 5. 15.

95 *Quoſdam eorum*] Concubitus 2, 5. 14.

96 *Fœnus*] Quod etiam vulgo contra naturam eſſe putarunt. 2, 12. 20.

97 *Illationes*] Quæ per ratiocinationem aut conſequentiam ex iſtis colliguntur.

98 *Quæ in dolore alterius*] Quæ nihil aliud ſpectat, quam ut reddat malum pro malo, dolorem pro dolore.

GRO-

Digitized by Google

aut prava educatio obſtant. Nam ignorantia legis ſicut, [98] inevitabilis ſi ſit, tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum minuit. Atque ideo Ariſtoteles barbaros, qui prave educati circa talia delinquunt, iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait eſſe quædam *νοσήματα καὶ πάθη τῆς ψυχῆς τὰ κατὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον· morbos animi qui hominem de naturali ſtatu dejiciant.* *Nicom.* VII.

3. Poſtremo illud addendum, quod ſemel dico ne ſæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam ſuſcipiuntur bella ſuſpecta eſſe injuſtitiæ, niſi ſcelera ſint atrociſſima & manifeſtiſſima, aut alia ſimul aliqua cauſa concurrat. De Romanis Mithridates [99] forte non extra verum ajebat: *non delicta illos ſed vires ac majeſtatem inſequi.* *Juſtinus* XXXVIII.

XLIV. 1. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur. quæritur enim an ad ea vindicanda bellum ſuſcipi poſſit, quod late ſatis tractat Covarruvias. Sed ille alios ſecutus exiſtimat punitivam poteſtatem non eſſe ſine proprie dicta juriſdictione: quam ſententiam nos jam ante rejecimus. Unde ſequitur, ſicut in rebus eccleſiæ dicuntur epiſcopi aliquo modo *τὴν καθολικὴν πεπιστεῦσθαι·* id eſt, [a] [1] *univerſalis eccleſiæ curam accepiſſe*, ita & regibus, præter peculiarem ſuæ civitatis, etiam generalem pro humana ſocietate curam incumbere. Potior ratio pro ſententia negante juſta eſſe bella talia, hæc eſt, quod Deus ſufficiat vindicandis quæ in ſe committuntur, unde dici ſolet, [2] *Deorum injurias diis cura*, & [3] *perjurium ſatis Deum habere ultorem.* *C. peccatum. p.* II. §. 10.

2. Verum ſciendum eſt idem & de aliis delictis dici poſſe. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie ſufficit, & tamen ca

GROTII.

a *Univerſalis eccleſiæ curam accepiſſe*] Eſt id in conſtitutionibus præferentibus nomen Clementis. Cyprianus epiſt. XXX. *Omnes enim nos decet pro corpore totius eccleſiæ, cujus per varias quaſque provincias membra diſpoſita ſunt, excubare.* Et de unitate eccleſiæ: *epiſcopatus unus eſt, cujus a ſingulis in ſolidum pars tenetur.* Exempla hujus curæ univerſalis paſſim apud Cyprianum, illuſtri imprimis epiſtola LXVII. Adde Chryſoſtomum in laudibus S. Euſtathii.

GRONOVII.

98 *Inevitabilis ſi ſit*] Si noſtra culpa non accidat.

99 *Forte non extra verum*] Contra Cicero pro Dejotaro cap. 14. *Semper regium nomen in hac civitate ſanctum fuit; ſociorum vero regum & amicorum ſanctiſſimum.* Mithridates vero ipſis illis exemplis, quæ criminandi ergo adducit, ſatis refutatur, Antiocho, Perſeo, Jugurtha & ſimilibus, qui graviſſimis, ſi quis unquam, delictis pop. Rom. odium contraxerant.

1 *Univerſalis eccleſiæ*] Non tantum vigilare debere, ne in ſuam cujuſque eccleſiam impietas aut error irrepat, ſed ubicumque illa exiſtunt, quantum in ipſis eſt, obviam ire, monere, laborare, providere, ut coërceantur.

2 *Deorum injurias*] Tacitus 1, annal. 73.

3 *Perjurium ſatis*] Cicero 2, de legib. 8. *Qui ſecus faxit, Deus ipſe vindex eſto.*

GRO-

Digitized by Google

ea ab hominibus recte puniuntur, nemine dissentiente. Instabunt quidam & dicent, alia delicta ab hominibus puniri, quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra, non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lædant, sed & quæ per consequentiam, qualis est [4] sui occisio, [5] concubitus cum bestiis, & alia quædam.

3. Religio autem quanquam per se ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & suos in societate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum potestatis ac legum & honestæ disciplinæ vinculum vocat. Plutarchus similiter *συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρυσμα*, *coagulum omnis societatis & fundamentum legislationis.* Philoni quoque est *φίλτρον ἀνυπαίτιον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἐρωτικὴς ἡ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τιμή*· *efficacissimum* [6] *amatorium, & vinculum indissolubile benevolæ amicitiæ,* [b] *unius Dei cultus.* Contraria omnia ab impietate:

Sil. Italicus. *Heu prima scelerum causa mortalibus agris,*
[c] *Naturam nescire Dei.*

Omnis falsa, inquit Plutarchus, de rebus divinis persuasio pernitiosa, accedente animi perturbatione pernitiosissima. Exstat apud Jamblichum sententia Pythagorica: *ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία*· *Dei cognitio & virtus est, & sapientia, & perfecta felicitas.* Hinc Chrysippus legem *VII. pol.* dixit reginam divinarum humanarumque rerum, & Aristoteli [d] inter

GROTII.

b *Unius Dei cultus*] Idem de fortitudine: *αἰτίαν τ' ὁμονοίας τε ἀνυστατην καὶ μίξεως ἡ περὶ τὸν ἑνὸς Θεὸν δόξα, ἀφ' ἧς εἷς πηγῆς ἀνυστικὴ καὶ ἀδιάλυτος φιλία κέχρηται πρὸς ἀλλήλας*· *summa ac maxima concordiæ causa, de uno Deo sensus, ex quo velut fonte procedit insolubilis & animos inter se vinciens amicitia.* Josephus autem contra Appionem libro: *τὸ γὰρ μίαν αὐτὴν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ Θεοῦ, τὸν βίον ἅπαντα καὶ τοὺς ἰδίους μὴ δεῖν ἀλλήλων διαφέρειν, κάλλιστα ἐν ἅπασιν ἀνθρώποις συμφωνίαν ὁσιότητος*· *eandem de Deo habere sententiam, nihilque vita & institutis inter se discrepare, pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.*

c *Naturam nescire Dei*] Sic & Josephus adversus Appionem libro altero causas cur multæ civitates male constitutæ fuerint has reddit: *τὸ μήτε τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τοὺς νομοθέτας, μηδ' ὅσον καὶ λαβεῖν ἐδυνήθησαν, ἀκριβῆ γνῶσιν διεξιόντας πρὸς τοῦτο σπουδάσαι τὴν ἄλλην τάξιν τοῦ πολιτεύματος*. Vide & quæ sequuntur ibidem optime.

GRONOVII.

4 *Sui occisio*] Qua læditur respublica, cui eripitur civis.

5 *Concubitus cum bestiis*] Contumeliosus & injurius in omne genus humanum; de quo licet dicere, quod Ovidius ad amicam, quæ abortivum sumpserat. 2, el. 14. *Si mos antiquis placuisset patribus idem, Gens hominum vitio deperitura fuit.*

6 *Amatorium*] Philtrum, medicamentum, quo amor conciliari creditur. Seneca ep. 19. *Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius maleficæ carmine: ut ameris, ama.*

GRO-

[d] inter curas publicas prima de rebus divinis, & Romanis jurisprudentia divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni ars regia πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια· *rerum privatarum, publicarum, & ſacrarum curatio.* *De creand. magiſtr.*

4. Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate conſideranda ſunt, ut cum apud Xenophontem Cyrus ait ſubditos hoc ſibi addictiores fore, quo Dei eſſent metuentiores, ſed & in communi ſocietate generis humani. *Pietate ſublata*, inquit Cicero, *fides etiam & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima virtus juſtitia tollitur.* Idem alibi: *juſtitiam adſert, cum cognitum habeas quod ſit ſummi rectoris & domini numen, quod conſilium, qua voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum eſt, quod Epicurus cum divinam [7] providentiam ſuſtuliſſet, [e] juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane, ut quam naſci diceret [8] ex ſola conventione, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abſtinendum autem ab his quæ alteri nocitura eſſent ſolo pœnæ metu. Verba ipſius ad hanc rem ſane inſignia exſtant apud Diogenem Laërtium. *Cyri inſtit. lib. VIII.* *Lib. I. de nat. Deor.* *De fin. IV.*

5. Vidit hunc nexum & Ariſtoteles, qui V. de repub. cap. XI. ſic ait de rege: ἧττον φοβεῖνται τὸ πάθειν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα· *minus enim populus timebit injuſte tractari a principe quem religioſum credat.* Et Galenus libro IX. de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de mundo divinaque natura quæri dixiſſet, [9] nullo ad mores uſu, quæſtionem de providentia agnoſcit uſus eſſe maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit hoc & Homerus, qui Odyſſeæ ſexto & nono hominibus ὑβριστῇς καὶ ἀγρίοις, *feris & injuſtis*, opponit eos quibus νόος ἐστὶ θεοδής, *mens religioſa.* Sic Judæorum veterum [f] juſtitiam religione per-

GROTII.

d *Inter curas publicas prima de rebus divinis*] Ad quarum cognitionem Imperatores vocans Juſtinus Martyr addit: βασιλικὸν ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἴη· *erit hoc opus ſane regium.* Adde quæ habet Covarruvias in c. poſſeſſor. §. 10.

e *Juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane*] Seneca epiſt. XCVII. *Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil juſtum eſſe natura, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit.*

f *Juſtitiam religione permixtam*] Philo vita Abrahami: τῷ αὐτῷς φύσεως ἴσην εὐσεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ σεβὲ τὸν αὐτὸν ἰσάκτιον ὁσιότητος μὲν πρὸς θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἄνθρωπον διαιρεῖται· *ejuſdem eſt naturæ religioſum eſſe & hominum amantem: apud eundem ſpectantur pietas in Deum, & in homines juſtitia.*

GRONOVII.

7 *Providentiam ſuſtuliſſet*] Quia ſtatuebat Deum nullam rerum humanarum curam agere.

8 *Ex ſola conventione*] Ex pactione coëuntium in civitatem.

9 *Nullo ad mores uſu*] Quæ ingenia tantum curioſa oblectarent; nihil autem juvarent vitam civilem.

GRO-

Digitized by Google

permixtam laudat ex Trogo Justinus; sicut eosdem Judæos Strabo δικαιοπραγοῦντας καὶ εὐσεβεῖς ὡς ἀληθῶς ὄντας. Lactantius: *si ergo pietas est cognoscere Deum, cujus cognitionis haec summa est ut eum colas, ignorat utique justitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim potest eam nosse qui unde oriatur ignorat?* Idem alibi: *religioni est propria justitia.*

Inst. lib. V.

De ira Dei.

6. Jam vero majorem etiam usum habet religio in [10] majori illa quam in civili societate, quia in civili partem ejus supplent leges & facilis legum exsecutio: cum contra in magna illa communitate juris exsecutio sit difficillima, ut quæ nisi armis expleri nequeat, & leges pauciſſimæ: quæ ipsæ insuper sanctimoniam suam habent præcipue [11] a metu numinis; unde qui in jus gentium peccant, divinum jus violare passim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixere Imperatores.

L. 4. C. de hæreticis.

XLV. 1. Ut rem totam penitius introspiciamus, notandum est, religionem veram, quæ [12] omnium ætatum communis est, quatuor præcipue [13] pronuntiatis niti; quorum primum est, Deum esse, & esse unum: secundum, Deum nihil esse eorum quæ videntur, sed his aliquid sublimius: tertium, a Deo curari res humanas, & æquissimis arbitriis dijudicari: quartum, eundem Deum opificem esse rerum omnium extra se. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur.

2. Nam primo aperte traditur Dei unitas: secundo natura ejus inconspicua: nam propter eam imago ejus exstrui vetatur Deut. IV, 12. Quomodo & [g] Antisthenes dicebat: ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρᾶσθαι, οὐδενὶ ἔοικεν, διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος δύναται· *oculis non conspicitur, rei nulli est similis, unde nec quisquam eum potest ex effigie cognoscere.* [h] Philo autem: τὸν ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάσσειν οὐχ ὅσιον· *profanum est ejus qui inconspicuus est pingendo aut fingendo imaginem exhibere.* Diodorus Siculus de Mose: ἄγαλμα δὲ κατεσκεύασε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸν Θεόν· [i] *simulacrum non constituit, eo*

Excerpt.

GROTII.

g *Antisthenes*] Laudatus Clementi Alexandrino. ex illo videtur hoc promsisse Seneca lib. VII, c. 30. naturalium quæstionum: *ipse qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa se, majorque est pars operis sui ac melior, effugit oculos, cogitatione visendus est.*

h *Philo autem*] Dicit hæc apud Philonem rex Agrippa.

i *Simulacrum non constituit*] Dion libro XXXVI. οὐδ' ἄγαλμα οὐδὲν ἐν αὐτοῖς πρὸ τοῦ Ἱεροσολύμοις ἱσχον· ἄῤῥητον γὰρ καὶ ἀσέβη αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, &c. *nec ullum Hierosolymis simulacrum habebant, quod Deum crederent neque conspici, neque verbis explicari posse.* Vide & Strabonem libro XVI.

GRONOVII.

10 *Majori illa*] Omnium hominum inter sese.

11 *A metu numinis*] Propter jusjurandum, quo solent sanciri fœdera.

12 *Omnium ætatum*] Ante Mosen, Mosaicæ & Christi.

13 *Pronuntiatis*] Principiis, fundamentis. Infra notiones & notitias vocat.

GRO-

Digitized by Google

eo quod Deum non crederet humana forma esse. Tacitius: *Judæi mente sola unumque numen intelligunt: profanos qui Deúm imagines mortalibus materiis in speciem hominum effingunt.* Plutarchus vero cur [k] Numa de templis simulachra sustulerit causam hanc reddit: *ὡς οὐκ ἐφάπτεσθαι Θεῷ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει· quod Deus concipi nisi sola mente non possit.* Tertio præcepto intelligitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id jurisjurandi fundamentum est. Deus enim testis etiam cordis, & si quis fallat vindex invocatur; quo ipso simul & justitia Dei significatur & potentia. Quarto, origo mundi totius auctore Deo, [l] in cujus rei memoriam institutum fuit olim sabbatum, [14] & quidem singulari quadam sanctimonia supra ritus alios. Nam si quis in alios ritus peccasset, pœna legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; si in hunc, pœna capitis: quia [15] sabbati violatio ex instituto continebat abnegationem mundi a Deo creati. Mundus autem a Deo creatus & bonitatem ejus & sapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat.

3. Ex his autem [16] notionibus contemplativis sequuntur [17] activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique obtemperandum. Itaque Aristoteles eum qui Deum honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis sed pœna edomandum dixit. Et [18] alibi alia quædam esse honesta, Deum honore prosequi ubique. Istarum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonstrari potest, inter quæ illud validissimum est, quod res aliquas esse factas ostendat sensus, res autem factæ omnino nos [19] ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc ratio-

Top. I, 9.
Top. II. 4.

GROTII.

k *Numa*] De hoc Numæ instituto vide & Dionysium Halicarnassensem.

l *In cujus rei memoriam institutum fuit olim sabbatum*] Scriptor responsorum ad orthodoxos, ad quæstionem LXIX. *ἵνα οὖν φυλαχθῇ ἡ μνήμη τοῦ τὸν κόσμον ποιήσαντος ἐν τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο τετιμήκεναι τὴν ἑβδομάδα ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· ut ergo memoria mundi conditi inter homines servaretur, ideo voluit Deus septenarium numerum in sacris literis eminere cæteris honoratiorem.* Vide & quæ præcedunt.

GRONOVII.

14 *Et quidem singulari*] Ut ad id observandum majori necessitate constringerentur Hebræi quam ad alia multa religionis officia.

15 *Sabbathi violatio*] Quippe quod esset introductum in memoriam Dei quiescentis ab opere creationis.

16 *Notionibus contemplativis*] Sententiis & effatis, quæ opinionem & existimationem de natura & majestate Dei rectam inculcant.

17 *Activæ*] Quæ opus nobis indicunt atque imperant.

18 *Alibi alia quædam*] Apud quosdam honesta & sine vitio haberi, quæ sint alibi turpia: ut apud Persas sputum vel lotium in mare aut amnem mittere. Videnda præfatio Cornelii Nepotis.

19 *Ad aliquid non factum*] Quia non datur progressus in infinitum, oportet esse aliquam causam sine causa.

Gro-

rationem & ſimiles alias non omnes capiunt, ſufficit quod ab omni ævo per omnes terras, pauciſſimis exceptis, in has notiones conſenſerunt & hi qui [20] craſſiores erant quam ut vellent fallere, & alii ſapientiores quam ut [21] fallerentur: [m] quæ conſenſio in tanta & legum & opinionum aliarum varietate ſatis oſtendit traditionem a primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam ſolide refutatam, quod vel ſolum ad fidem faciendam ſatis eſt.

4. Conjunxit ea quæ memorata nobis jam ſunt de Deo Dion Pruſæenſis, cum dixit ὑπόληψιν, id eſt, perſuaſionem de Deo, aliam eſſe nobis cognatam, [22] ex argumentis ſcilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquiſitam ex traditione. Plutarchus eandem vocat πάλαιὰν πίστιν, ἧς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδ' ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέστερον, ἕδραν καὶ βάσιν ὑφεστῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν· *antiquam perſuaſionem, qua nullum haberi poſſit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati poſitum.* Ariſtoteles: πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν. Idem ſenſus apud Platonem de legibus decimo.

De cœlo. l. 3.

XLVI. 1. Quare non vacant culpa qui, [23] etiamſi hebetioris ſint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire poſſint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honeſtum ſint duces, & diverſa ſententia nullis argumentis nitatur.

GROTII.

m *Quæ conſenſio*] Tertullianus adverſus Marcionem: *anima a primordio conſcientia Dei dos eſt.* φυσικὴ εὐλάβεια, *pietas naturalis*, Diodoro Siculo in fragmentis. Philo de unius imperio: ἔδει τεχνικῶν ἔργων αὐτοματίζεται. τεχνικώτατον δ' ἐ κόσμον, ὃς ὑπό τινων τὴν ἐπιστήμην ἀγαθῶν καὶ τελειοτάτων πάντων δημιουργῶν. τοῦτον γὰρ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἐλάττονος ὑπάρξαντα Θεοῦ· *nihil artem præferens caſu oritur. Maximam autem artem mundus præfert, teſtaturque a ſumme perito ſummeque perfecto ſe fabricatum. Notitia, qua Deum eſſe credimus, hinc ortum habet.* Tertullianus adverſus Marcionem 1. *Nos defendimus Deum primum natura cognoſcendum, deinde doctrina recognoſcendum: natura ex operibus: doctrina ex prædicationibus.* Cyprianus de idolorum vanitate: *hæc eſt ſumma delicti, nolle agnoſcere quem ignorare non poſſis.* Julianus ad Heraclitum: πάντες ἀδιδάκτους εἶναι θεῖόν τι σεβόμεθα, καὶ πρὸς τοῦτον ἀφορᾷ ἐπ' αὐτό τε εἶμαι σπεύδειν· ὅτω διατίθεσθαι τὰς ψυχὰς πρὸς αὐτὸ, ὅσπερ οἶμαι πρὸς τὸ φῶς τὰ βλέποντα· *omnes ante doctrinam numen aliquod eſſe perſuaſi ſumus, eo reſpiciendum, ad eum properandum: credoque ſic animos noſtros ſe habere ad Deum, ut viſu prædita ad Lucem.*

GRONOVII.

20 *Craſſiores*] Non tam celeris atque acuti ingenii ut eos credi poſſit ementitos eſſe, quæ minoribus tradiderunt tanquam a majoribus accepta.

21 *Fallerentur*] Paterentur ſe decipi & illudi ab illis, quos ſuſpicati poterant ea commentos eſſe.

22 *Ex argumentis*] Quæ cuivis ratione utenti ſunt in promptu.

23 *Etiamſi hebetioris*] Quod alioqui eos videtur excuſare num. 31. Peccant enim arrogantia & nimia fiducia ſui, dum ſpreto & majorum & omnium aliorum judicio, putant ſibi non credendum, quod mathematica demonſtratione ſibi probare nequeunt.

GRO-

Digitized by Google

tatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, discrimen hic adhibendum est inter notiones ipsas, & inter [24] modum ab iis discedendi. Hæ notiones, numen aliquod esse (unum an plura sepono) & curari ab eo res hominum, maxime sunt universales, & ad religionem, sive veram, sive falsam, constituendam omnino necessariæ. τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, (id est, *qui religionem habeat*: nam religio Hebræis accessus ad Deum vocatur) πιστεῦσαι δεῖ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· *eum credere oportet & esse Deum, & ab eo præmia dari se colentibus.* *Hebr.* XI, 6.

2. Similiter Cicero: *Sunt philosophi, & fuerunt, qui nullam habere censerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum si vera sententia est, quæ potest esse pietas, quæ sanctitas, quæ religio? hæc enim omnia pure ac caste tribuenda Deorum ita numini sunt, si animadvertuntur ab his, & si est aliquid a Diis immortalibus humano generi tributum.* Epictetus: τὴς περὶ τὰς θεὰς εὐσεβείας ἴσθι ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως· *Pietatis hoc præcipuum, bene sentire de Diis, ut qui & sint & res omnes juste ac recte administrent.* Ælianus ait, barbarorum neminem delapsum ad ἀθεότητα, sed ab omnibus affirmari [n] & esse numen, & nostri curam gerere. Plutarchus, libro de communibus notitiis, ait eam quæ de Deo est notitiam tolli, sublata providentia: εἰ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον, προλαμβάνεσθαι καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν· *non enim immortalem tantum & beatum, sed & hominum amantem, ita ut & curet eos & prosit ipsis, concipi atque intelligi Deum.* Lactantius: *neque honor ullus deberi potest Deo si nihil præstat colenti, nec ullus metus si non irascitur non colenti.* Et revera negare Deum esse, aut negare a Deo curari actiones humanas, si [25] moralem effectum respicimus, tantundem valet. *De nat. Deor.* I, *Lib.* II, c. 31.

3. Quare ipsa quasi necessitate auctore hæc duæ notiones [o] apud omnes ferme quos novimus populos, per tot jam sæcula, con-

GROTII.

n *Et esse numen, & nostri curam gerere*] Seneca epistola XCV. *Primus est deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla majestas est.*

o *Apud omnes ferme quos novimus populos*] Seneca epist. CXVII. *Tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est adeo contra leges moresque projecta ut non aliquos deos credat.* Idem de beneficiis IV, 4. *nec in hunc furorem omnes mortales consensissent alloquendi surda numina & ineficaces Deos, &c.* Adde Platonem Protagora, & decimo de legibus, & pulchra quæ habet Jamblichus post principium de mysteriis Ægyptiorum, ubi Deum nosse ita homini ait proprium, ut hinnitum equo.

GRONOVII.

24 *Modum ab iis discedendi*] Quatenus progrediantur, qui vel omnes vel aliquas harum notionum negant aut in dubium vocant.

25 *Moralem effectum*] Si consideremus quid ex utraque sententia in

L. 2. de just. & jure. conservatæ sunt. Hinc Pomponius erga Deum religionem juri assscribit gentium: & apud Xenophontem, Socrates τὸν θεὸν σέβειν, *Deos colere legem esse* ait, quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro primo, tum secundo de inventione affirmat. Dion Prusæensis oratione XLI. vocat δόξαν καὶ ἔπινοιαν κοινὴν τῶν ξύμπαντος ἀνθρωπίνου γένους, ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν πάντι τῷ λογικῷ γινομένην κατὰ φύσιν· *persuasionem quæ insit hominibus communiter omnibus, non minus barbaris quam Græcis, necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus.* Et paulo post: πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀΐδιον ἐν τῷ πάντος χρόνῳ καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀρξαμένην τε καὶ διαμένουσαν· *persuasionem valde robustam ac sempiternam apud omnes gentes & cœptam & permanentem.* Xenophon in convivio & Græcos & barbaros ita ait existimare, nota esse Diis & præsentia & futura.

4. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coerceri solent, ut [26] Diagoræ Melio accidisse legimus, & Epicureis qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt, [p] ita & coërceri posse arbitror nomine humanæ societatis, quam sine ratione probabili violant. Himerius Sophista actione in Epicurum: δόγματος ὂν ἀπαιτεῖς δίκας; οὐκ, ἀλλ' ἀσεβείας. δογματίζειν μὲν γὰρ ἐξὸν, ἀσεβεῖν δὲ οὐκ ἐπιτέτραπται· *placiti igitur pœnam exigis? neutiquam, sed impietatis; placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.*

XLVII. 1. Cæteræ notiones non æque sunt evidentes, ut Deos plures uno non esse: nihil eorum quæ videmus Deum esse, [27] non mundum, non cœlum, non solem, non aërem: mundum non esse ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam, sed a Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapsu apud multos populos [28] obliteratam, & quasi extinctam videmus; eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant, ut sine qua [29] aliqua saltem consistere religio posset.

2. Ipsa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim

in moribus & vita sequatur: nempe ut nullo metu Dei, sive quod non sit, sive quod non curet res humanas, in scelera & flagitia sint audaciores.

GROTII.

p *Ita & coërceri posse arbitror nomine humanæ societatis*] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitatores obsidione captos mersit omnes οἷον ἀθίους, ut qui Deum nullum nossent, colerentve. Nicolaus Damascenus in excerptis Peirescianis.

GRONOVII.

26 *Diagoræ Melio*] Cicero 1. de natura Deor. 42. & ejusdem operis 3, 37.

27 *Non mundum*] Quem tamen Deum esse argutiis quibusdam & Zeno colligebat. Cic. 2, de nat. Deor. 8.

28 *Obliteratam & extinctam*] Quum sine dubio primi homines & ab Adamo & a Noacho eas acceperint.

29 *Aliqua saltem*] Qualem notum est penes omnes fere paganos publice fuisse.

GRO-

Digitized by Google

partim conſpecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipſos perlata, cognitione harum rerum nec obſcura nec incerta imbuerant, quanquam falſorum Deorum cultus maxime deteſtatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit; ſed eos demum [80] quorum facta circumſtantiam habent ſingularem, ut eum qui princeps alios ſeduxerit. Deut. XIII, 16. civitatem quæ incepit colere Deos ante ignotos, Deut. XII, 23. eum qui aſtra colit ut legem totam, ac proinde Dei veri cultum deſerat, Deut. XVII, 2. (quod Paulo eſt λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, [q] *opificio ſervire, non opifici:* nam παρὰ ibi & alibi ſæpe vim habet excluſivam) quæ res etiam apud [81] Eſavi poſteros aliquo tempore pœnis fuit ſubdita, ut videre eſt Jobi XXXI, 26. 27. eum quoque qui liberos Molocho, id eſt, Saturno dederit, Lev. XX, 2.

3. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapſos ad pravas ſuperſtitiones non ſtatim Deus puniendos judicavit, ſed tum demum cum hanc culpam magnis ſceleribus cumulaſſent, Gen. XV, 16. Sic & in aliis populis diſſimulavit ignorantiæ tempora circa falſorum numinum cultus, Actor. XVII, 31. Nimirum recte a Philone dictum eſt, religionem ſuam cuique videri optimam, ut [82] quæ plerumque non ratione ſed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, nemini ullam diſciplinam philoſophiæ probari, præter eam quam ipſe ſequatur. Addit, pleroſque [83] teneri adſtrictos antequam quid eſſet optimum judicare poſſent. *Leg. ad Cajum.* *Acad. IV.*

4. Sicut autem excuſabiles ſunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem a Deo proditam nullam acceperint, aut aſtrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut ſpiritus,

GRATII.

q *Opificio ſervire, non opifici*] Philo ad decalogum de talibus: εἰσὶ δ' οἱ καὶ ὑπερβάλλουσαν ἀσέβειαν, μηδὲν τὸ ἴσον μεταδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τὸ ὄντι τιμᾶν χαριζόμενοι, τῷ δ' ἰδίαν νέμοντες, ἀλλ' ἰδὲ μηνίσεως τὸ κοινότατον ἀξιοῦντες· ὀλιγάκις γὰρ ἂν μόνον προσῆκον ἦν μεμνῆσθαι, ὑπερβαίνοντες οἱ βαρυδαίμονες ἀνθρωποκτόνον λήθην, &c. *ſunt autem alii quorum ulterius impietas procedit, qui ne paria quidem Deo & operibus ejus tribuant, ſed quicquid honoris exoguari poteſt his exhibent, illud communiſſimum bonum nulla memoratione dignantes, id prætereunt quod ſolum meminiſſe debuerant, ſponte miſeri ſibi acerſentes quaſitam oblivionem.* Sic locum Deuteronomii interpretatur Maimonides Directore III, 41.

GRONOVII.

80 *Quorum facta*] Quorum error in religione gravius aliquid & deteſtabile ſecum traheret.

81 *Eſavi poſteros*] Videtur cenſuiſſe Jobum eſſe illum Jobabum, qui nominatur inter reges Edomitarum, Geneſ. 36, 33. & 34. Adde Voſſ. de idolol. 2, 3.

82 *Quæ plerumque*] In qua æſtimanda pars maxima non ſequitur id, quod rectiſſimum eſt, ſed quo adſuevit, quod imbibit & cæpit amamare.

83 *Teneri adſtrictos*] Implicitos errori.

tus, ſive in imaginibus, ſive in animantibus, ſive in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & [84] beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut [85] mentes quaſdam incorporeas, præſertim ſi nec ipſi tales cultus commenti fuerint, [1] nec ſummi Dei cultum ideo deſerant: ita impiis magis quam errantibus annumerandi ſunt, qui aut cacodæmonas quos tales eſſe norunt, aut [86] vitiorum nomina, aut homines quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere inſtituunt.

5. Nec minus illi qui deos colunt hominum innocentum ſanguine, a quo more quod Carthaginienſes abſtinere coëgerit laudatur [2] Darius Perſarum rex, & Gelo Syracuſarum tyrannus. Narrat & Plutarchus, barbaros quoſdam, qui humanis victimis deos colebant, pœnas daturos Romanis fuiſſe: ſed cum antiquitate moris ſe excuſarent nihil mali paſſos: [87] vetitos tantum nequid in poſterum tale facerent.

Juſt. l. XIX. Plutarch. apophth. & de ſera num. vind. Plut. quæſt. Rom. 12.

XLVIII. 1. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus, eam ob cauſam quod illi Chriſtianam religionem ſibi propoſitam amplecti nolunt? Non jam quæram an [88] talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius eſt veritatem Chriſtianæ religionis, quatenus ſcilicet [89] naturali ac primævæ religioni non pauca ſuperaddit, argumentis mere naturalibus perſuaderi non poſſe, ſed niti hiſtoria tum reſurrectionis Chriſti, tum miraculorum ab ipſo & apoſtolis editorum: quæ res eſt facti, olim quidem irrefragabilibus teſtimoniis probata, ſed olim, ita ut & hæc quæſtio facti ſit, & jam perantiqui. Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat, niſi [90] ſecretis Dei auxiliis accedentibus, quæ ſicut quibus dantur non dantur [91] in operis alicujus mercedem, ita ſi quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob cauſas non

GROTII.

1 *Nec ſummi Dei cultum ideo deſerant*] Sic victimas ab Ægypti regibus, ab Auguſto, a Tiberio in templum admiſere Judæi. Docent id & Joſephus & Philo.

2 *Darius*] Hyſtaſpis filius, Xerxis pater. Confer quæ ſupra §. XI.

GRONOVII.

84 *Beneficiis in humanum*] Cic. 2, de legib. 8. *Illos quos ends cœlum merita vocaverunt, Herculem, Liberum, Æſculapium, Pollucem, Quirinum.*

85 *Mentes quaſdam*] Angelos, genios.

86 *Vitiorum nomina*] Ut Dicæarchus Philippi præfectus, qui miſſus a rege ad Cycladas inſulas ſubigendas in portu duas aras poſuit, alteram Ἀσεβείας, alteram Παρανομίας. Polyb. lib. 17. p. 772.

87 *Vetitos*] Ut Druidæ a Claudio, Sueton. 25.

88 *Talis proponatur*] Pura & ſincera nec ſuperſtitionibus pravis polluta.

89 *Naturali ac primævæ*] Notionibus illis quas num. 45. enarravit.

90 *Secretis Dei auxiliis*] Inſtinctu Spiritûs Sancti.

91 *In operis alicujus*] Dantur mera Dei indulgentia.

Gro-

Digitized by Google

non iniquas illas quidem sed plerunque [92] nobis incognitas, ac proinde humano judicio non punibiles. Huc respicit canon concilii Toletani: *Præcipit sancta synodus*, [t] *nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat.* Mos enim est sacrorum librorum, [u] quarum rerum causæ nos latent, eis causam assignare divinam voluntatem. *Cap. de judæis. dist. 45.*

2. Alterum hoc est, [x] Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur, Rom. VIII, 15. Hebr. II, 15. Joan. VI, 67. Luc. IX, 54. Matth. XIII, 24. quo sensu verissimum illud Tertulliani: [93] *Lex nova non se vindicat ultore gladio.* In [94] libro antiquo cui nomen constitutiones Clementis de Christo dicitur: *τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ πρόσκαιρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ καταστάσει λογοδοτῶν αὐτό·* *liberam reliquit hominibus arbitrii potestatem, non morte temporali eos puniens, sed in altero sæculo ad reddendam rationem vocans.* [y] Athanasius: *Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens, dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire post me: Apostolis vero:* [z] *nunquid & vos abire vultis?* Chrysostomus ad eundem Johannis locum: *ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ὅπερ πᾶσιν ἦν ἀφαιρῶντος βίαν καὶ ἀνάγκην·* *interrogat an & ipsi velint*

velint

GROTII.

t *Nemini deinceps ad credendum vim inferre*] Josephus ita censet δεῖν ἕκαστον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν θεὸν σέβεσθαι, ἀλλὰ μὴ κατὰ βίαν· *debere quemque libero animi proposito Deum colere, non vi coactum.*

u *Quarum rerum causæ nos latent eis causam assignare divinam voluntatem*] Servius ad initium III. Æneidos, *Quotiescunque ratio vel judicium non apparet, sic visum interponitur.* Sic & Donatus ad actum V. scena II Eunuchi. Atque in eum sensum poni Hebræum יען notat Abarbanel.

x *Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur*] Tractat hoc Gregorius Nazianzenus oratione Cum assumptus est a Patre: & Beda lib. 26. Isidorus de Sisebuto rege: *Qui in initio regni sui Judæos ad fidem Christianam permovens amulationem quidem Dei habuit, sed non secundum scientiam. potestate enim compulit quos provocare oportuit fidei ratione.* Transscripsit hoc in historiam Rodericus II, 13. Posteriores in Hispania reges eodem nomine culpant Osorius, & Mariana; quem vide XXVI, 14. XXVII, 5.

y *Athanasius*] Epistola ad solitarios.

z *Nunquid & vos abire vultis?*] Cyprianus epistola LV. *Conversus ad Apostolos suos dixit: nunquid & vos vultis ire? servans scilicet legem, qua homo libertati suæ relictus, & in arbitrio proprio constitutus sibimet ipse vel mortem appetit, vel salutem.*

GRONOVII.

92 *Nobis incognitas*] Quas sibi reservat Deus nec notas hominibus reddit.

93 *Lex nova*] Euangelium, fides in Christum.

94 *Libro antiquo, cui nomen*] Est enim, si non omnis, certe magnam partem suppositicius.

Digitized by Google

velint discedere? quod omnem est amoventis vim ac necessitatem.

3. Nec obstat illud [95] in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc. XIV, 23. nam sicut in ipsa fabella illud cogere [a 96] instantiam vocatoris significat, ita & in affabulatione, quo sensu vox ejusdem significationis accipitur Luc. XXIV, 29. nec aliter Matth. XIV, 22. Marc. VI, 45. Gal. II, 14. Procopius in arcanæ historiæ parte docet, a sapientibus culpatum fuisse [b] Justiniani consilium, quod Samaritas vi ac minis ad Christianam religionem compulerit: addit & incommoda inde secuta, quæ apud ipsum legas.

XLIX. 1. Qui vero Christianissimum docentes aut profitentes eam ob causam pœnis subdunt, haud dubie faciunt contra ipsam rationem, nihil enim est in disciplina Christiana (ipsam hic per se considero, non quatenus ei inlincerum aliquid admiscetur) quod humanæ societati noceat, imo nihil quod non prosit. Res ipsa loquitur, & extranei coguntur agnoscere. [97] Plinius Christianos sacramento inter se obstringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. [c] Ammianus ea religione

GROTII.

a *Instantiam vocatoris significat*] Cyprianus de idolorum vanitate hunc locum respiciens: *Per orbem vere dispersi, magistro & Deo monente, disputo, præcepta Dei in salutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis oculatos. Ac, ne esset probatio minus solida, & de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur.*

b *Justiniani consilium*] Ad eundem Justinianum epistolam Theodahadi vide in Cassiodoro X, 26.

c *Ammianus*] Idem vere, Christianam religionem absolutam & simplicem vocat: Zosimus & ipse paganus: χρισιανῶν πίστιν ἐπαγγελίαν πάντες ἀμφιτίθενται καὶ θάνατος ἀσεβείας ἀπαλλαγή· *Christiana fidei hæc est pollicitatio, libertas ab omni crimine atque impietate.* Secta nemini molesta passim a paganis dicebatur. Tertullianus Scorpiaco. Justinus apologetico II: Ἀπαγοὶ δ' ἡμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων, ὅτι σαφῶς διδάξωμεν, ὡς λαβεῖν θεὸν καὶ κτῆσιν ἢ πλουτεῖσθαι, ἢ ὀφθῆναι, ἢ σώματος ἀθάνατον εἶναι, καὶ ἕκαστον εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν κατ' ἀξίαν τῆς πράξεως πορεύεσθαι· *Nos tranquillo ad imperii tranquillitatem maxime adjutores & collaboratores sumus, ut qui docemus fieri non posse ut Deo quis lateat, sive sit maleficus, raptor, insidiator, sive aqui amans. tum vero ad æternam aut salutem aut pœnam quemque mitti pro factorum suorum dignitate.* Arnobius de conventibus Christianorum loquens lib. II. *in quibus aliud audiunt nihil nisi quod humanos faciat, nisi quod vites, verecundos, pudicos, castos, familiarum communicatores rei cum omnibus quos solidet germanitatis necessitudine copulatis.*

GRONOVII.

95 *In fabula*] Parabola.

96 *Instantiam vocatoris*] Serium studium & desiderium vehemens. Malim autem vocantis aut invitantis. nam vocatores antiquis non convivatores ipsi, sed eorum ministri. Sueton. Calig. 39. Plinius lib. 35, 10. Seneca 3. de ira, 37.

97 *Plinius*] Lib. 10, epist. 67.

Gro-

Digitized by Google

religione nihil ait doceri nisi justum & lene. Et vulgi verbum, *Bonus vir Cajus Sejus*, [98] *tantum quod Christianus.* Nec admittendæ excusationes, nova omnia metuenda, præsertim cœtus: nam neque metuenda sunt dogmata quamvis nova, si modo ad honesta omnia atque ad exhibendam superioribus obedientiam ducant, nec suspecti esse debent [99] cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt nisi cogantur. Recte huc aptem quod Augustum de Judæorum conventibus dixisse [d] Philo commemorat: non eos [1] bacchanalia esse aut cœtus turbandæ paci, sed virtutum scholas. *Tert. Apol. c. 3. & 1. adverſ. Nat. c. 4.*

2. Qui in tales sæviunt, ipsi in ea causa sunt ut puniri juste possint, quod & Thomæ videtur. Atque eam ob causam [e] Constantinus Licinio, Imperatores [f] alii Persis bellum intulerunt: quanquam hæc bella magis ad innocentum defensionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent. *Thom. 2, 2, 108.*

L. 1. In eos vero qui Christi legem pro vera habent, sed de quibusdam [2] quæ aut extra legem sunt, aut in lege [3] sensum videntur habere ambiguum, & ab antiquis Christianis non eundem in modum sunt exposita, dubitant aut errant, [4] suppliciis qui grassantur, perinique faciunt: quod ostendunt & ea quæ ante diximus, & Judæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent quæ suppliciis hujus vitæ sanciebatur, nunquam tamen pœnis subdiderunt Sadducæos qui rejiciebant dogma resurrectionis, verissimum quidem, sed [5] in ea lege non nisi obscure & sub verborum aut rerum involucris traditum.

2. Quid si vero gravior sit error, & qui apud æquos judices facile possit sacra autoritate, aut veterum consensu revinci? cogitandum hic quoque quanta sit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat in suam cujusque sectam studium,

GROTII.

d *Philo commemorat*] In legatione. Similiter & libro de sacrificantibus, facunde ostendit quantum synagogæ different a paganicis mysteriis. Locus uterque dignus inspici. Simile habet libro altero contra Appionem Josephus.

e *Constantinus Licinio*] Vide Zonaram. Simile illud apud Augustinum epist. 1. *Maximianus episcopus Vagiensis auxilium petit ab Imperatore Christiano contra hostes ecclesiæ, non tam sui ulciscendi causa, quam tuendæ ecclesiæ sibi creditæ.* Relatum est in causam XXIII. quæst. III.

f *Alii Persis*] Vide Menandrum Protectorem.

GRUNEVII.

98 *Tantum quod*] In quo nihil reprehendendum, nisi quod Christianus est.

99 *Cœtus*] Concilia & conventus tanquam lege de collegiis illicitis vetiti.

1 *Bacchanalia*] De quibus Livius 39, 8.

2 *Quæ extra legem sunt*] Ut Pontificiæ traditiones & constitutiones Scripturæ S. auctoritate carentes.

3 *Sensum videntur*] Ut controversiæ in articulis religionis.

4 *Quæ suppliciis*] A qui qui desciscerent, capite plecterentur.

5 *In ea lege*] In V. T.

Digitized by Google

dium, malum, ut Galenus ait, quavis ſcabie inſanabilius. Appoſite ad hanc rem Origenes: εὐχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλείψαι ἄν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα· *facilius quis alia ſibi conſueta exuat: quantumvis illis affixus ſit,* [g] *quam ea quæ dogmatum ſunt.* Adde quod quanta hæc ſit culpa pendet ex modo [5] illuminationis & aliis animi diſpoſitionibus, quas hominibus pernoſcere non eſt datum.

3. [h] Hæreticus Auguſtino is demum qui alicujus [i] temporalis commodi & maxime gloriæ principatuſque ſui gratia, falſas ac novas opiniones vel gignit vel ſequitur. Audiamus de Arianis Salvianum: *hæretici ſunt, ſed non ſcientes: denique apud nos ſunt hæretici, apud ſe non ſunt: nam in tantum ſe Catholicos eſſe judicant, ut nos ipſos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis ſunt & hoc nos illis. Nos illos injuriam* [6] *divinæ generationi facere certi ſumus: quod minorem Patre Filium dicant. Illi nos injurioſos Patri exiſtimant, quod* [7] *æquales eſſe credamus. Veritas apud nos eſt, ſed illi apud ſe eſſe præſumunt. Honor Dei apud nos eſt, ſed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt.* [8] *Inofficioſi ſunt, ſed illis hoc eſt ſummum religionis officium. Impii ſunt, ſed hoc putant veram eſſe pietatem. Errant ergo, ſed* [k] *bono animo errant, non odio ſed affectu Dei, honorare ſe*

GROTII.

g *Quam ea quæ dogmatum ſunt*] Sequitur hoc Chryſoſtomus in 1 Cor. 11. ὅταν δὲ καὶ εἰς δόγματα ἡ συνήθεια ἡμῶν βεβαιοτέρα γένηται. πάντα γάρ τις εὐκολώτερον ἀμείψειεν ἢ τὰ περὶ τὰς θρησκείας· *ubi vero conſuetudo in dogmata inciderit, multo fit immobilior. Nihil enim eſt quod non facilius homo mutet quam ea quæ religionis ſunt.*

h *Hæreticus Auguſtino*] Libro de utilitate credendi; locus refertur in cauſam XXIV. quæſtione 3. Addit Auguſtinus, non idem ſibi videri hæreticum & hæreticis credentem hominem. Vide eundem epiſtola CLXII. Hæreſis obſtinatioris animi dementia. l. 2. c. de ſumma Trinitate, 1.

i *Temporalis commodi & maxime gloriæ principatuſque ſui gratia*] Scriptor reſponſorum ad orthodoxos quæſtione IV. δῆλοί εἰσιν ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῆς αἱρεσιαρχῶν φάσκουσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἰσχήκασι τῆς κτίσεως αὐτῶν· *apertum eſt ex cupiditate gloriæ aut ex æmulatu qui primos repertores agitaverit, ſectas omnes exſiſtendi originem cepiſſe.* Chryſoſtomus ad Gal. v. ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ὀρεξις· *mater hæreſium, cupiditas principatus.*

GRONOVII.

5 *Illuminationis*] Lucis & intelligentiæ, qua Deus, cujus libuit, mentem perfudit.

6 *Divinæ generationi*] Quam ab æterno eſſe ſtatuimus orthodoxi.

7 *Æquales*] Patrem & Filium.

8 *Inofficioſi ſunt*] Male habent vel tractant catholicos, ubi poſſunt, ſed putant in hoc ſe ſervire religioni.

GROTII.

k *Bono animo errant*] Agathias ubi de Alemannorum abſurdis ſuperſtitionibus egerat hiſtoriarum 1. ἐλαττοῦσθαι μὲν οὖν ἡ χαλεπαινούσῃ δυνάμει ἄν τις [illegible] συγγνώμης· ἅπαντες ὅσοι τὰ ἀληθῆ ἁμαρτάνουσιν. οἱ γὰρ δόξαν ἰσχύοντες ἀλλοτ-

τας

Digitized by Google

ſe dominum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æſtimant caritatem; & qualiter pro hoc ipſo falſæ opinionis errore in die judicii puniendi ſint, [1] *nemo poteſt ſcire niſi judex. Interim iccirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etſi non recte credere,* [9] *affectu tamen piæ opinionis errare.*

4. De Manichæis audiamus eum, qui in illorum craſſis ſordibus diu hæſit, Auguſtinum: *illi ſæviant in vos, qui neſciunt quo cum labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quam rarum & arduum ſit* [10] *carnalia phantaſmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quanta difficultate ſanetur oculus interioris hominis, ut poſſit intueri ſolem ſuum. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quantis gemitibus & ſuſpiriis fiat ut ex quantulacunque parte poſſit intelligi Deus. Poſtremo illi in vos ſæviant qui nullo tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident. Ego autem ſævire in vos omnino non poſſum, quos ſicut me ipſum illo tempore, ita nunc debeo ſuſtinere, & tanta patientia vobiſcum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in veſtro dogmate rabioſus & cæcus errarem.*

5. [m] In Arianam hæreſin acriter invehitur Athanaſius epiſtola

ται καὶ ἐλεεθήναι, ἀλλὰ τῷ ἀγαθῷ ἐφέλκονται, ἔπειτα σχολάζοντες τῇ κρίσει τὸ λοιπὸν ἔχονται τῆς δικαίας ἀπορίας, ὅποῖα ἄτται καὶ τύχοιεν ὄντα· miſeratione quam odio digniores ſunt, ac tales quibus ignoſci par ſit, quicumque a vero aberrant. Neque enim volentes palantur & cæſpitant, ſed cum bonum appetant, in judicando decepti, quæ ſemel viſa ſunt retinent mordicus, qualiacunque ea fuerint.

1 *Nemo poteſt ſcire niſi judex*] Chryſoſtomus homilia contra Anathematizantes: *τὸ κεκρυμμένον τῶν τοῦ ἀνθρώπου κρυπτῶν ἀνεπίσκεπτος ἐπιστήμη, μόνῳ οἶδέ τι καὶ μέτρα γνώσεως καὶ φορέτητα πίστεως. πόθεν γὰρ ἴσμεν, εἰπέ μοι, πολλαχοῦ, πόσοις ῥήμασι κατηγορήσει ἑαυτῆς ἡ καὶ ἀπολογήσεται ἐν ἡμέρᾳ ὅτε μέλλει ὁ θεὸς κρίνειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων; ἔντος ἀνεξιχνίαστα τὰ κρίματα, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· id quod abſconditum, ſolus ſine periculo dijudicet ſeculorum judex, cui ſoli patet & ſcientiæ menſura & fidei quantitas. Unde enim nos ſciamus, dic mihi quæſo, quibus verbis ille ſe accuſaturus aut excuſaturus eſt, in die illa qua Deus dijudicabit arcana hominum? vere inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & viæ ejus imperveſtigabiles.*

GRONOVII.

9 *Affectu piæ opinionis*] Tam reverenti & religioſo erga Deum animo in falſa & impia religione eſſe, quam vera credentes in recta & ſana opinione ſunt.

10 *Carnalia phantaſmata*] Larvas & umbras falſæ religionis.

GRUTII.

m *In Arianam hæreſin*] Non immerito odimus tam mali exempli inter Chriſtianos repertores. Vide eorum ſæva facta apud Euſebium de vita Conſtantini libro I, 5. 38. Socratem libro IV, 29. Procopium Vandalicorum I. ubi de Honoricho; & Gothicorum I. de Amalaricho; & Victorem Uticenſem; de Semiarianis Epiphanius: *τὰς τῶν ἀλλήλων διδάσκοντας διαίρεσιν, οὐκέτι λόγοις βουλόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρείαις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδιδόντες τοὺς ὀρθῶς πιστεύοντας λόγους.*

la [11] ad ſolitarios, quod [12] prima in contradicentes uſa eſſet judicum poteſtate, & quos non potuiſſet verbis inducere, eos vi, plagis, carceribuſque ad ſe pertrahere anniteretur: *atque ita*, inquit, *ſeipſam quam non ſit pia, nec Dei cultrix manifeſtat*, reſpiciens ni fallor ad illud quod legitur [n] Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Conſtantium. [o] In Gallia jam olim damnati ſunt eccleſiæ judicio [13] Epiſcopi qui ut in Priſcillianiſtas gladio animadverteretur curaverant; & in oriente damnata Synodus quæ in [14] Bogomili exuſtionem conſenſerat. Sapienter dixit Plato, [p] errantis pœnam eſſe, doceri.

LI. 1. [q] Ju-

λόγων γὰρ ἡ υἱᾷ φίλει καὶ χάρα εἰργάσαντο, ἀλλὰ φόλλαις· *Veritatem docentes venant, neque verbis evertunt, ſed odiis, bellis, gladiis tradunt recte ſentientes. exitium quippe jam non uni, ſed multis urbibus regionibuſque attulere.* De talibus Gregorius epiſcopus Romanus ad Conſtantinopolitanum epiſcopum: *Nova & inaudita eſt iſta praedicatio, quae verberibus exigit fidem.*

n *Gal.* IV, 29.] Ad quem locum vide Hieronymum, citatum c. qui ſecundum, cauſa XXIII. quaſt. IV.

o *In Gallia jam olim damnati ſunt*] Sulpitius Severus: *tum vero Idacius atque Ithacius acrius inſtare, arbitrantes poſſe inter initia malum comprimi. ſed parum ſanis conſiliis ſaeculares judices adeunt, ut eorum decretis atque executionibus haeretici urbibus pellerentur.* Mox: *ſecuti etiam accuſatores Idacius & Ithacius epiſcopi, quorum ſtudium in expugnandis haereticis non reprehenderem, ſi non ſtudio vincendi plus quam oportuiſſet certaſſent. Acrica quidem ſententia eſt, mihi tam reos quam accuſatores diſplicere.* Poſtea: *Martinus apud Treviros conſtitutus non deſinebat increpare Ithacium ut ab accuſatione deſiſteret: Maximum orare, ut ſanguine infelicium abſtineret; ſatis ſuperque ſufficere ut epiſcopali ſententia haeretici judicati Eccleſiis pellerentur.* Vide & ſequentia.

p *Errantis poenam eſſe, doceri*] Seneca in Tragœdia:

Quis nomen unquam ſceleris errori dedit?

& de ira l. 14. *non eſt prudentis errantes odiſſe. alioquin ipſe ſibi odio erit.* M. Antoninus libro IX. εἰ μὲν δύνασαι, μετατίθεσκε. εἰ δὲ μή, μέμνησο, ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ εὐμένειά σοι δέδοται· καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενεῖς τοῖς τοιούτοις εἰσίν. *ſi potes, meliora doce. ſi non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipſi Dii lenes ſunt talibus.* Chryſoſtomus Eph. IV, 17. τὸ γὰρ ἀγνοεῖσθαι, οὐ κακῶς πάσχειν ἐστὶν ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ μανθάνειν δικαίου ἐστὶν ὅστις ἀγνοεῖ· *eum qui ignorat neque malo affici neque accuſari oportet, ſed aequum eſt ut diſcat quae ignorat.* Valentinianus, laudante Ammiano Marcellino libro XXX. *nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud: nec interdictis minacibus ſubjectorum cervicem ad id quod ipſe colunt inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes ut reperit.*

GRONOVII.

11 *Ad ſolitarios*] Anachoretas, qui ab hominum commercio ſecedebant, & in ſolitudines ſeſe abdebant, ut vacarent contemplationi. Sæpe apud Jo. Caſſianum.

12 *Prima in contradicentes*] Quod hi primi Cæſares & principes ſuæ ſectæ fautores inſtigaſſent ad ſupplicia in diſſentientes orthodoxos ſtatuenda.

13 *Epiſcopi, qui ut*] Idacius & Ithacius incitato Clemente Maximo tyranno, qui ſumpſerat imperium in Britannia contra Theodoſium. Sulp. Sever.

14 *Bogomili exuſtionem*] Juſſu Alexii Comneni. Zonaras. Anna C.

Gro-

Digitized by Google

LI. 1. [q] Juſtius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreverentes atque irreligioſi ſunt. Atque hæc cauſa inter cæteras allata belli Peloponneſiaci inter Athenienſes & Lacedæmonios, & a Philippo Macedone in Phocenſes: de quorum ſacrilegio ſic Juſtinus: *quod Orbis viribus expiari debuit.* Hieronymus ad Danielis v. *Quamdiu* [15] *vaſa fuerunt in* [16] *idolio Babylonis, non eſt iratus Dominus (videbantur enim rem Dei ſecundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui conſecraſſe) poſtquam autem* [17] *humanis uſibus divina contaminant, ſtatim pœna ſequitur poſt ſacrilegium.* Nimirum & Auguſtinus exiſtimat auctum a Deo imperium Romanorum, quod cordi illis fuiſſet quamvis falſa religio: &, ut Lactantius loquitur, [18] ſummum hominis officium, etſi non reipſa, tamen propoſito tenerent.

Thuc. I. *Diod. libro* XVI. *Lib.* VIII.

2. Et [19] ſupra diximus qualiacunque quæ putantur numina pejerata [20] a vero numine vindicari: *Punitur, quia tanquam Deo fecit*, ait Seneca: *opinio illum ſua obligat pœna.* Sic accipio & illud Senecæ: *Violatarum religionum alibi atque alibi diverſa pœna eſt: ſed ubique aliqua*; & quod Plato capitis damnat religionis temeratores.

VII, *de ben.* *cap.* 7. III, *de ben.* 6. *De legib.* X.

GROTII.

q *Juſtius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreverentes atque irreligioſi ſunt*] Vide de hac re egregia apud Cyrillum libro contra Julianum V. & VI. Solone auctore Amphictyones bello perſecuti ſunt Cirrhæos, quod in templo Delphico vim intuliſſent. Plutarchus Solone. Sic & qui falſo ſibi vatum nomen induunt recte puniuntur. conſule Agathiam lib. V.

GRONOVII.

15 *Vaſa*] Rapta e templo Hierosolymitano, quum captam urbem vaſtaret Nabucodonoſor.

16 *Idolio*] Templo idolorum.

17 *Humanis uſibus*] Rex Belzaces eis uti cœpit in luxurioſo convivio.

18 *Summum hominis*] Cultum Dei, quo nullum magis officium præſtare debent homines, non juſto quidem modo, forma, ratione, ſed tamen voluntate ac ſtudio, quantum in ipſis fuit, antiquiſſimum habuerunt.

19 *Supra diximus*] 2, 13. 12.

20 *A vero numine vindicari*] Exemplo Cambyſis, cum Apim in Ægypto interfecit, & ſpoliatum Jovem Hammonem miſit. Juſt. 1, 9. Xerxis, quum templum Delphicum diripiendum dedit. Juſt. 2, 12. Gallorum, cum & ipſi Delphos ſunt adorti. 24, 2. item, dum tenuerunt aurum Tholoſanum, ut & Servilius Cæpio.

CA-

CAPUT XXI.

De Pœnarum communicatione.

I. *Pœna quomodo tranſeat ad eos qui delicti ſunt participes.*
II. *Communitas aut rectores tenentur ex ſubditi delicto, ſi adſit ſcientia & non prohibitio cum prohibere poſſint & debeant:*
III. *Item ex receptu eorum qui alibi deliquerunt.*
IV. *Niſi aut puniant aut dedant: quod exemplis illuſtratur.*
V. *Jura ſupplicum ad infortunatos, non ad nocentes pertinere: cum exceptionibus.*
VI. *Defendi tamen ſupplices dum de cauſa cognoſcatur: & ex quo jure facienda cognitio.*
VII. *Quomodo delicti rectorum participes ſint ſubditi, aut communitatis hi qui ejus membra ſunt: & quomodo differant pœna communitatis & pœna ſingulorum.*
VIII. *Pœna jus in univerſitatem quamdiu duret.*
IX. *An ſine delicti communicatione pœna tranſeat.*
X. *Diſtinctio ejus quod directo infertur & in conſequentiam venit.*
XI. *Diſtinctio ejus quod ſit occaſione peccati & quod ex cauſa peccati.*
XII. *Proprie loquendo neminem juſte puniri, ob delictum alienum, & cur?*
XIII. *Non filios ob parentum delicta:*
XIV. *Reſpondetur ad Dei facta circa filios nocentum.*
XV. *Multo minus cognatos alios.*
XVI. *Poſſe tamen liberis & cognatis nocentum aliquid negari, quod alioqui habere poterant: cum exemplis.*
XVII. *Nec ſubditos proprie puniri poſſe, ob regis delictum:*
XVIII. *Nec ſingulos qui non conſenſerunt ob delictum univerſitatis.*
XIX. *Haredes ad pœnam qua pœna eſt non teneri: & cur?*
XX. *Teneri tamen ſi pœna in aliud debiti genus tranſierit.*

I. 1. QUoties de pœna communicanda quæritur, aut de iis quæritur [a] qui delicti ſunt participes, aut [1] de aliis. Qui

GROTII.

a *Qui delicti ſunt participes*] Tertullianus de reſurrectione carnis: *dicent enim miniſtros & ſocios habere arbitrium miniſtrandi atque ſociandi, & poteſtatem ſua voluntatis in ſarumque, homines ſcilicet & ipſos; idcirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam ſponte accommodant.*

GRONOVII.

1 *De aliis*] Quibuſcum, culpa non communicata, communicatur pœna, num. 2.

Gro-

Digitized by Google

Qui delicti participes, [3] non tam ex alieno quam ex suo delicto puniuntur. Hi qui sint ex his quæ [3] supra de damno injuria dato dicta sunt intelligi potest. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit quo in damni dati: non tamen semper, [4] ubi damni obligatio est, etiam delictum est, sed tum demum si qua malitia notabilior accesserit, cum ad damni dati obligationem sæpe qualiscumque culpa sufficiat.

2. Ergo [b] qui factum vitiosum jubent, qui [5] consensum requisitum adhibent, [c] qui adjuvant, [d] qui receptum præstant, aliove modo in ipso crimine participant: [e] qui consilium dant, [f] laudant, assentantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare [g] non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt: qui non dissuadent cum dissuadere debeant: qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur; hi omnes puniri possunt, si in ipsis talis sit malitia quæ ad meritum pœnæ sufficiat, secundum ea quæ proxime tractata sunt.

II. 1. Exem-

GRUTII.

b *Qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent*] *Saulus manibus omnium lapidabat.* Augustinus sermone v. de sanctis, cap. 4. similia sermone ejusdem argumenti primo, c. 3. & sermone XIV.

c *Qui adjuvant*] Ope. Institutionibus de furtis, §. interdum. Edicto Theuderici, c. 120.

d *Qui receptum præstant*] Hieronymus super parabolas: *non sur solum, sed ille reus tenetur qui furti conscius quærente possessore non indicat.* Chrysostomus de statuis XIV. οὐ γὰρ οἱ ὀμόσαντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνειδότες μὲν, συνεπίλοιποι δὲ, κοινωνοῦσι τῶν ἐγκλημάτων· *non enim perjuri soli, sed & qui, conscii cum sint, celant perjuria, criminis tenentur.*

e *Qui consilium dant*] Vide institutiones & edictum Theuderici dictis locis. Androcides ex lege Attica, τὸ βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸ τῇ χειρὶ ἐργασάμενον· *qui consilium dedit eum non minus pœna teneri quam qui manu rem effecerit.* οὐ γὰρ ἂν συστῆναι μὴ βουλευσαμένων· *neque enim sine consilio res facta fuisset*, ait Aristoteles de poëtica cap. 17.

f *Laudant, assentantur*] Chrysostomus I. ad Romanos circa finem: καὶ γὰρ τῷ συναμαρτάνοντι ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαινῶν χαλεπώτερος· *pejor peccante qui peccatum laudat.* Qui facinorosum adstans hortatur, pro faciente habetur lege Langobardica, lib. I, tit. IX. §. 25. Vide quæ ex Philone & Josepho mox proferemus ad §. 17.

g *Non vetant*] Chrysostomus I. adversus Judæos: ὥσπερ γὰρ οἱ κλέπτοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὴ ὄντες κωλῦσαι, μὴ κωλύοντες ἴσην τὴν αὐτὴν ἐκείνοις δίδοασι δίκην· *sic non ii modo qui furtum fecere, sed & qui prohibere cum possent non prohibuere, puniuntur, & quidem pari utrique pœna.* Sic eum qui sanari ægrotum prohibet, teneri quasi vulnerasset, ait idem Chrysostomus 2 ad Cor. c. VII.

GRONOVII.

2 *Non tam ex alieno*] Non tam ob id, quod auctor peccavit, quam quod illi peccato ejus adstruxere.

3 *Supra de damno*] 2, 17. 6.

4 *Ubi damni*] Qui tenetur ex damno ad reparandum, potest etiam conveniri ad pœnam ex delicto.

5 *Consensum requisitum*] Petitum ab auctore.

Gro-

II. 1. Exemplis res fiet illuſtrior. Communitas [6] ut alia ita & civilis non tenetur ex facto ſingulorum, [7] ſine facto ſuo, aut omiſſione. bene enim Auguſtinus: *aliud eſt quod in populo quiſque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo fit & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula federum eſt: [h 8] *Si defexit publico conſilio.* Locri apud Livium oſtendunt ſenatui Romano culpam defectionis procul a conſilio publico abfuiſſe. Narrante eodem, Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium & legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitati aſſignarent*; [9] *ſuo quemque periculo furere.* Et Rhodii apud ſenatum publicam cauſam a privatorum cauſa ſegregant, dicentes, *nullam eſſe civitatem quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem ſemper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex ſervi, nec alii qui præſunt, niſi aliquid in ipſis vitioſum hæreat.

Liv. l. XLV.

2. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo ſunt qui maximum uſum habent, & diligenti conſideratione indigent: [10] patientia & receptus. De patientia ita habendum eſt, qui ſcit delinqui, qui prohibere poteſt & tenetur nec prohibet, eum ipſum delinquere. Cicero in Piſonem: *neque vero multum intereſt, præſertim in Conſule, utrum ipſe pernitioſis legibus, improbis conciombus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: *aliene igitur, inquies, culpæ me reum facies? prorſus aliene, ſi provideri potuit ne exiſteret.* ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Juſtinianum: *par eſt delinquere & delinquentes non prohibere. Quiſquis patitur peccare peccantem, is vires ſubminiſtrat audaciæ*, ait Arnobius. *In cujus manu eſt ut prohibeat, jubet agi ſi non prohibet admitti*, ait Salvianus.

Adv. gent. c. IV.

GROTII.

h *Si defexit publico conſilio*] Chryſoſtomus de ſtatuis III. ἔτι δὲ καὶ τὸ ἁμάρτημα γέγονεν, ἀλλὰ ἀδρήκτου τινὸς ξένου καὶ ἐπηλύδου, ἅδην λεγιόνος ποιοῦντος, ἣ τύραν καὶ παρανομία πάσῃ. καὶ οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ὑπὲρ τῶν ὀλίγων ἀταιδευσίας πόλιν τοσαύτην ἀναρπάζεσθαι, καὶ τοὺς μὲν ἀδικηθέντας δίδόναι δίκην· *Non commune fuiſſe delictum civitatis, ſed extrancorum & advenarum, qui cuncta temeritate ac legum ignorantia quam ratione facerent. neque vero æquum, ut ob paucorum imperitiam tanta urbs everteretur & pœnam ferrent culpæ exſortes.* Ammianus libro XXX. de Quadis: *nihil ex communi mente precrum gentis delictum aſſeverantes in noſtros.*

GRONOVII.

6 *Ut alia*] Quodvis collegium.

7 *Sine facto ſuo*] Niſi facto ipſa intervenerit, aut aliquid faciendum neglexerit.

8 *Si defexit publico*] Livius I, 24.

9 *Suo quemque periculo*] Quod quiſque privatim inſaniſſet, ipſum luere debere. Cicer. 3. de leg. 10. *ſuo periculo progredi.*

10 *Patientia*] Diſſimulatio & connivendi propoſitum.

Gro-

Digitized by Google

vianus. Auguſtinus vere: *qui deſinit obviare cum poteſt, conſentit.*

3. Sic qui [11] mancipium cum poſſit eximere [12] proſtitutum eſſe patitur, pro proſtituente habetur Romanis legibus. Si ſervus ſciente domino occidit, in ſolidum dominum obligat: ipſe enim videtur dominus occidiſſe. Et [13] lege Fabia in dominum animadvettitur, ſi ſervus domino ſciente alienum ſervum ſubduxerit. *L. 7. D. qui ſine manum l. 2. de nox. act. Paul. l. 5. ſent.*

4. Sed, ut diximus, præter [14] ſcientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc eſt quod ajunt leges [i] ſcientiam, (a) cum puniri jubetur, accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur ſi non fecerit, & ſcientiam hic ſpectari quæ habeat & voluntatem: [15] ſcientiam accipi cum conſilio: ideoque non teneri dominum ſi ſervus [16] in libertatem proclamaverit, ſi dominum contemſerit: quia ſcilicet culpa vacat qui ſcit quidem ſed prohibere non poteſt. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum, ſed eorum demum quos habent in poteſtate. Viciſſim, etiamſi in poteſtate habeant & alioqui prohibere potuerint, non tenebuntur niſi & ſciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, ſcientia & [17] non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur. quæ omnia [18] ad ſubditos pari ratione ſunt referenda: veniunt enim ex naturali æquitate. (a) *L. 45. ad l. Aquil. l. 1. §. 1. ſi fam. fart. f. d. l. 4. de noxa. act. l. 50. de R. J. l. 109. eod. l. 1. §. qui eam. in fine. l. 13. §. 1. l. 19. D. qui not. inf. l. 7. §. 5. D. arb. furt. caſar.*

5. Egregie Proculus ad illud Heſiodi,

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ·
Sæpe luit populus pœnas unius iniqui,

ait: *ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύσασα τὴν ἑνὸς πονηρίαν, ut qui cum prohibere poſſit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipſe & alii concilio communi ſubcrant, non immerito

Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi:

[k] Ipſo-

GROTII.

i *Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia*] Lege Wiſigotthorum libro VIII, tit. IV. cap. II. cap. 26. & alibi. libro IX, tit. I. c. I.

GRONOVII.

11 *Mancipium cum poſſit*] Quod dominus vendidit hac conditione ne proſtitueretur, atque ut ipſe, ſi proſtitueret emptor, manus injectionem haberet, id eſt, citra ullam in jus vocationem ad ſe domum abducere poſſet, non reddito pretio.

12 *Proſtitutum*] Apud lenonem.

13 *Lege Fabia*] De plagiariis.

14 *Scientiam*] Ejus cujus eſt perſequi & punire commiſſa, ſi non punierit.

15 *Scientiam accipi*] Scientiam intellige ejus, cui liberum fuerit ſecum conſultare & cogitare, vellietne cum poſſet prohibere, an nollet.

16 *In libertatem proclamaverit*] Se vindicaverit & ingenuum liberumve demonſtraverit judicio recuperatorio. Suet. Veſpaſ. 3.

17 *Non prohibitio*] Ceſſatio a prohibitione.

18 *Ad ſubditos pari*] Ut inter patres & filios, ſervoſque ac dominos ſtatuta ſunt jure civili Romano: ita & jure gentium valent inter eos qui præſunt, & ſubjectos.

GRO-

[k] Ipſorum enim erat cogere Agamemnonem, ut [19] ſacerdoti filiam redderet. Sic poſt eorundem claſſis exuſta narratur

[l] *Unius ob culpam & furias Ajacis Oilei,*

qua de re Ovidius metam. XIV.

Virgine rapta
Quam meruit pœnam ſolus, digeſſit in omnes;

quia cæteri non impedierant, ne [20] virgo ſacerdos raperetur. *Liv. lib. 1.* Apud Livium eſt: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulſant. Cumque Laurentes* [21] *jure gentium agerent, apud Tatium gratia ſuorum & preces plus potuerunt. Igitur* [22] *illorum pœnam in ſe vertit.* Huc proprie pertinet illud Salviani de regibus: [m] *Poteſtas magna & potentiſſima, qua prohibere ſcelus maximum poteſt, quaſi*

GROTII.

k *Ipſorum erat cogere Agamemnonem*] Ita hanc rem explicat Cyrillus libro v. contra Julianum.

l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oilei*] Euripides Troadibus ſic loquentem Neptunum facit:

Οὐδ' ἥτις' Αἴας εἷλκε Καπανδρέαν βίᾳ.
Cum Phabadem vi traxit Ajacis manus.

Et Minervam reſpondentem

Κ' οὐδὲν γ' Ἀχαιῶν ἔπαθεν, οὐδ' ἔκανε πλὴν Αἴας ἑνός.
Nilque audiit, nil paſſus à Græcis mali eſt.

Fari jure omnes Antiochenos ſtatuarum crimine involvit Chryſoſtomus, prima ejus argumenti oratione: ἰδὲ τὸ ἁμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἐγκλημα γίνεται κοινόν. ἰδὲ δι' ἐκείνους ἅπαντες διδόικαμεν τὴν χεῖρ' ἐκείνοις τετολμηκόσιν αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ἀπαιτοῦμεν. εἰ γὰρ φοβηθέντες αὐτοὺς ἐξεβάλομεν τῆς πόλεως καὶ τὸ νενοσηκὸς διεφθείραμεν μέλος, οὐκ ἂν τὰ παρόντα ἐφοβούμεθα φόβον. *Ecce factinus paucorum fuit, accuſatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in metu omnes ſumus, & eorum qua illi auſi ſunt pœnam nos ipſi exſpectamus. Quod ſi anteverſiſſemus eam, illos de urbe pellendo, & partem morbidam ſicut oportet truncaſſemus, abeſſet jam a nobis hic timor.* deinde: διὰ αὐτὸ ἓν τοῦτο πολάζει, φησὶ, διὰ δίκην τὴν ἰσχάτην, ὅτι μὴ παρῆν, μηδὲ ἐκώλυσε, μηδὲ τοὺς ἀπονοουμένους κατέσχε, μηδὲ ἐκινδύνευσε ὑπὲρ τῆς εἰς τὸ βασιλέα τιμῆς. ἐμέλησε τὰ τετολμημένων; ἐπαινῶ τοῦτο καὶ ἀποδέχομαι. ἀλλ' εἰ ἐπέσχε τὰ γενόμενα, τοῦτο κατηγορίας ἄξιον· *ob hoc ipſum, inquit, ſer pœnas, & ultima tue ſupplicia quod non adfuiſti; quod non prohibuiſti, quod inſanientes non retinuiſti, quod pericula non ſubiiſti pro honore Imperatoris. Particeps non fuiſti facinorum? Laudo hoc, & boni accipio. ſed nec qua fiebant impediſti; hoc vero jam dignum accuſari.*

m *Poteſtas magna & potentiſſima, qua prohibere ſcelus maximum poteſt*] Philo in Flaccum: ὁ γὰρ ὁπλίτην ἢ τὸ σφοδρότατον ἐπέχειν ἀν δυνηθείς, εἰ μὴ κατέλυσε, δῆλος ἦν ἐφεὶς καὶ ὁπερτρέπων αὐτός· *nam qui caſtigare, certe inhibere potuit; ſi non impediit, habendus eſt permiſiſſe aut etiam probaſſe quod agebatur.* Dion Galba: τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἀπόχρη μηδὲν ἀδικεῖν. τοῖς δὲ τὰς ἡγεμονίας ἔχουσιν ἀνάγκη προνοεῖν ὅπως μηδ' ἄλλος κακουργῇ· *Privatis ſufficit non delinquere. in imperio agentibus incumbit & hoc curare ne delinquat alius.* In c. 4. Synodi Piſtenſis poſitæ inter capitula Caroli Calvi habemus: *Non eſt liber a conſenſu qui quod emendare poteſt emendare negligit. quapropter ſine dubio peccati ſe participem facit.* Vide Nicetam Choniatem libro 11. de Andronico.

GRONOVII.

19 *Sacerdoti filiam*] Chryſæ Chryſeïda.

20 *Virgo ſacerdos*] Caſſandra.

21 *Jure gentium agerent*] Poſcerent noxios ſibi dedi.

22 *Illorum pœnam*] Ipſe paſſus eſt, quod illi debebant.

GRO-

quaſi probat debere fieri ſi ſciens patitur perpetrari. Et apud Thucydidem eſt: ὁ δυνάμενος πωῦσαι, ἀληθέστερον δρᾷ· *magis ille facit, qui poteſt prohibere.* Sic apud Livium Vejentes & Latini Romanis ſe excuſant, quod hoſtes eorum a ſubditis ſuis adjuti eſſent, ſe inſciis. Contra Teutæ reginæ Illyriorum non accipitur excuſatio, quod diceret non a ſe, ſed a ſubditis piraticam exerceri: neque enim prohibebat. [n] Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod ſuorum quoſdam piraticam exercere patiebantur. *Lib. 1.* *Lib. 1. & VI.*

6. [23] Sciri autem facile eſt ut præſumantur quæ conſpicua ſunt, quæ frequentia, τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μηδένα ἀγνοεῖν· *id quod a multis fit, neceſſe eſt a nemine ignoretur*, ait Dion Pruſæenſis Rhodiaca. Ætolos graviter reprehendit Polybius, quod cum hoſtes Philippi videri nollent, ſuos tamen palam paterentur agere hoſtilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent. *Polyb. l. 11.*

III. 1. Veniamus ad quæſtionum alteram de receptù adverſus pœnas. Pœnas, [24] ut ante diximus, naturaliter [25] cuivis cui nihil ſimile objici poteſt exigere licet. Inſtitutis civitatibus id quidem convenit, ut ſingulorum delicta, quæ ipſorum cœtum proprie ſpectant, ipſis ipſarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut diſſimulanda relinquerentur.

2. At non etiam jus tam plenum illis conceſſum eſt in delictis, quæ ad ſocietatem humanam aliquo modo pertinent, quæ perſequi ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus eſt, quomodo in civitatibus ſingulis de quibuſdam delictis [26] actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis, quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter læſus eſt. & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut ſecuritatem ſuam jus habent pœnæ exigendæ, ſecundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas, apud quam nocens degit, ejuſve rector impedire non debet.

IV. 1. Cum vero non ſoleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines ſuos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, ſequitur, ut civitas, apud quam degit

° qui

GROTII.

n *Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii*] Plutarchus Cimone.

GRONOVII.

23 *Sciri autem facile*] Scientia præſumitur in illis, quæ in oculos incurrunt, & ſæpe factitantur.

24 *Ut ante diximus*] 2, 20, 3. & 7.

25 *Cuivis, cui nihil*] Cuicumque dumtaxat innoxio, ejuſdem aut paris criminis quemvis nocentem.

26 *Actio popularis*] In qua cuivis de populo agere civiliter permittitur, nam criminales ſive publicæ aliud genus ſunt. Ut de ſepulcro violato, de termino moto, de albo corrupto, &c. lib. 47. Digeſt. 21.

° qui culpæ eſt compertus, [27] alterum facere debeat, aut ut ipſa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis. [p] hoc enim illud eſt dedere, quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit.

2. Sic Iſraëlitæ alii a Benjaminitis poſtulant, ut dedant facinoroſos. Jud. xx. Philiſtæi ab Hebræis, ut Samſonem quaſi maleficum ſibi dedant. Jud. xv. Sic Lacedæmonii Meſſeniis bellum intulerunt, quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore ob non deditos eos qui [28] miſſis ad ſacrum virginibus vim intulerant. Sic [29] Cæſarem Germanis, ob bellum injuſte illatum, dedi voluit Cato. [q] Sic [30] Fabios ſibi dedi Galli poſtulabant, quod in ſe pugnaſſent. Ab Hernicis agri ſui populatores dedi ſibi poſtularunt Romani; & [31] a Pœnis Amilcarem, non illum nobilem ducem, ſed alium qui Gallos concitabat: [r] poſtularunt [32] & poſtea Annibalem: item Jugurtham a Boccho his apud Salluſtium verbis: *ſimul nobis demeres acerbam neceſſitudinem pariter te erraniem & illum ſceleratiſſimum perſequi.* Ab ipſis Romanis dediti [33] qui Carthaginienſium, quique [34] Apolloniatarum legatis manus intulerant. Achæi a Lacedæmoniis dedi ſibi poſtularunt eos, qui Lanvicum oppugnaſſent, addito, ni dederentur violatum videri fedus. Sic Athenienſes per præconem pronuntiarunt, ſiquis Philippo inſidias ſtruxiſſet, & Athenas confugiſſet, παραδοτέον εἶναι, *in eo ſtatu eſſe*

Pauſ. l. XIV. Strabo lib. VIII. Livius lib. XXVIII. Livius lib. XXXVIII. Diod. l. XVI.

GROTII.

o *Qui culpæ eſt compertus*] Deditionem enim præcedere debet cauſæ cognitio. •non decet ἀκρίτως ἐνδιδόναι, *homines dedere cauſa non cognita.* Plutarchus Romulo. Rex Scotiæ apud Camdenum in anno LXXXV. ait Eliſabetæ, transmiſſurum ſe in Angliam Fernihurſtium, imo & Cancellarium, ſi præcogitate ſecuritatem violaſſe vel cædem conſciſſe liquidis & legitimis probationibus convincerentur.

p *Hoc enim illud eſt dedere, quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit*] Mithridatem a Tigrane popoſcit Lucullus, & non dedenti bellum intulit; Appianus Mithridatico, & Plutarchus Lucullo. Romani Salgas ab Allobrogibus dedi ſibi poſtularunt; Appianus excerptis legationum XI. De Epiſcopo quem Romani dedere Scythis volebant, vide Priſcum excerpto legationum 21. Dux Beneventanus a rege Valcone deditus Ferdinando Caſtellam regenti. Mariana XX, 1.

q *Sic Fabios ſibi dedi Galli poſtulabant*] Plutarchus Camillo. Appianus excerpto legationum 9.

r *Poſtularunt & poſtea Annibalem*] Diodorus Siculus in fragmentis. Livius.

GRONOVII.

27 *Alterum facere*] Unum ex duobus, quæ ſtatim commemorantur.

28 *Miſſis ad ſacrum virginibus*] Juſtin. 3, 4.

29 *Cæſarem Germanis*] Suet. Cæſ. 24.

30 *Fabios ſibi dedi*] Liv. 5, 36.

31 *A Pœnis Amilcarem*] Liv. 31, 11.

32 *Et poſtea Annibalem*] Si a Pœnis, certe antea. Liv. 21, 6. & 10. Sed & poſtea eum non a Pœnis quidem, ſed ab Antiocho, Liv. 37, 45. depoposcerunt, &, ut nonnulli volunt, etiam a Pruſia. Juſtinus. 32, 4. quamquam paullo aliter Livius 39, 51.

33 *Qui Carthaginienſium*] Liv. 37, 42.

34 *Apolloniatarum*] Epit. Livii 15.

GRO-

esse ut dedi deberet. Bæoti ab Hippotensibus exegerunt, ut qui Phocum interfecerant, dederentur.

3. Quæ omnia tamen sic intelligenda sunt, ut non stricte populus aut rex ad dedendum teneatur, sed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intulisse Lacedæmoniis, quod illi in eos qui Eleis injuriam fecissent non animadverterent, id est, nec animadverterent nec reos derent: est enim [35] disjunctiva obligatio. *Plut. Narr. amat. Val. Max. lib.* VI, c. 6.

4. [s] Interdum sontes deposcentibus [36] optio datur, quo cumulatius satisfiat. Cærites apud Livium Romanis significant: *transeuntes agmine infesto per agrum suum Tarquinienses, cum praeter viam nihil petiissent, traxisse quosdam agrestium populationis ejus, quae sibi crimini detur, comites: eos seu dedi placeat, dedere se paratos esse, seu supplicio affici, daturos poenas.* *Liv. l.* VII.

5. In federe Carthaginiensium & Romanorum secundo, quod apud Polybium, exstat locus male vulgo & distinctus & versus: εἰ δὲ μὴ, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω· ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα. *ni id fiat* (quid id sit incertum est: nam quae praecedunt sunt mutila) *privatim quisque jus suum persequitor. Id ubi fecerit* (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.* Æschines in responso adversus accusationem Demosthenis de male obita legatione, narrat se, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Graeciae, dixisse inter alia, aequum esse ut poenas luerent commissorum criminum non civitates, sed qui peccassent: nec quicquam nocendum civitatibus quae accusatos judicio sisterent. Quintilianus declamatione CCLV. *Proximos existimo eos transfugis* [t] *a quibus transfuga recipiuntur.*

6. Inter mala quae ex discordiis civitatum nascuntur & hoc ponit Dion Chrysostomus oratione ad Nicomedienses: ἔστι τοῖς ἀδικήσασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν· *licet his qui alteram injuria affecerunt ad alteram confugere.*

7. Hic de deditis occurrit quaestio, an si a sua civitate dediti, nec recepti sint ab aliis, cives maneant. Non manere censebat Pub.

GROTII.

s *Interdum sontes deposcentibus optio datur*] Vide fedus inter reges Angliae & Daniae, memoratum Ponzano de mari.

t *A quibus transfuga recipiuntur*] Zonaras Basilio Porphyrogenneto: ἔπεμψε πρὸς Χοσρόην ἄξιον μὲν παραδίξασθαι τὸν τυραννήσαντα καὶ κατὰ οἰκείαν διαφέρειν γενόμενον, ἵνα μὴ καὶ καθ' ἑαυτῷ ὑπόδειγμα εἴη ἐπ' ἀγαθόν· *misit ad Chosroëm postulatum ut dederetur sibi regni affectator, qui domino contraria cepisset arma, neve in semetipsum pernitiosum exemplum statueret Chosroës.* Vide de piratis Lesbi mendose receptis Chalcocondylam libro IX.

GROTII.

35 *Disjunctiva*] Ad alterutrum, vel ad hoc an illud faciendum.

36 *Optio*] Liberum sit, dedi eos an domi puniri malint.

Digitized by Google

L. ult. D. de legation. Pub. Mutius Scævola, quia quem populus dedidiſſet expuliſſe ex civitate ſua videretur, ſicut faceret cum [37] aqua & igni interdiceret. Contrariam ſententiam defendit Brutus, & poſt eum Cicero: quæ & verior eſt, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio [38] ſine acceptione non poſſit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet niſi ex duorum conſenſu. At dedere, de quo hic agimus, nihil eſt aliud quam civem alterius populi poteſtati permittere, ita ut de eo ſtatuat quod voluerit. Hæc autem permiſſio jus nullum dat aut adimit; [39] executionis tantum impedimentum tollit. Quare ſi alter populus conceſſo jure non utatur, erit is qui deditus eſt eo loco ut a ſuo populo poſſit puniri (quod in [40] Clodio Corſis dedito, nec ab iis accepto evenit) aut non puniri, ut multa ſunt delicta in quibus utrumvis fieri poteſt. Jus autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipſo facto, ſed decreto aliquo aut judicio, niſi lex aliqua [41] factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non poteſt. Hoc denique modo & bona, ſi dedita nec accepta ſint, manebunt cujus fuerant. At ſi deditio accepta ſit, & poſtea caſu aliquo reverſus ſit is qui fuerat deditus, is civis non erit niſi [42] ex novo beneficio: quo ſenſu verum eſt, quod Modeſtinus de dedito reſpondit.

Val. lib. 6, c. 3.

L. 4. D. de captivis.

8. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui ſubditi ſemper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui poſt crimen commiſſum [43] aliquo confugerunt.

V. 1. Neque obſtant illa adeo prædicata [44] ſupplicum jura & aſylorum exempla. Hæc enim illis proſunt qui immerito odio laborant, non qui commiſerunt quod ſocietati humanæ aut hominibus aliis ſit injurioſum. Gylippus Laco apud Diodorum

Lib. XIII. bibl.

Sicu-

GROTII.

u *Supplicum jura*] Κωνὶ ἀσυλίας vocat Polybio, & Malcho in excerptis legationum.

GRONOVII.

37 *Aqua & igni*] Profugo & prætoris vel populi judicium vitanti juſtum exilium eſſe ſciſceret.

38 *Sine acceptione*] 2, 6. 2.

39 *Executionis tantum*] Impedimentum executionis erat cum, qui læſit, eſſe in aliena ditione ac territorio. Hoc tollit deditio. Jus puniendi non dat, quod ipſo jure naturæ ac gentium jam habebat, qui læſus eſt. Nec ſuo juri renuntiat, qui dedit, ſed ſi deditio accepta non fuerit, id ſibi viderur reſervaſſe. Neque enim nullius ſub imperio eſſe eum hominem voluit, ſed aut ſub ſuo, aut ſub ejus, cui eum dedidit.

40 *Clodio Corſis*] M. Claudio Glycia a. U. C. 517.

41 *Factum velit*] Diſerte ſtatuerit, ut qui tale quid committat habeatur pro damnato & exſulet.

42 *Ex novo beneficio*] Niſi denuo beneficio populi aut regentium ei fuerit civitas data.

43 *Aliquo confugerunt*] Ut Andriſcus Pſeudophilippus ad regulum Thraciæ. Flor. 2, 14.

44 *Supplicum jura & aſylorum*] Quod paſſim legimus ſupplices rejicere aut deſtituere nefarium eſſe; fanis vel templis, lucis, oppidis etiam complurибus jus aſyli conceſſum, ut illos dedi, his extrahi profugos non liceat.

GRO-

Digitized by Google

Siculum agens de illo ſupplicum jure ſic ait: *qui initio jura iſta introduxerunt, infelicibus quidem miſericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam exſpectandam voluerunt.* Poſtea: *hi vero ſi dolo malo, ſi injuſta alieni cupiditate in mala hæc inciderunt,* [45] *ne accuſent fortunam, ne ſupplicum ſibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur* [x] *quibus innocens eſt animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injuſtis, nullum ipſis locum reliquit qui ad miſerationem & perfugium pateret.* Duo illa, [46] fortunam & injuriam, Menander optime diſtinxit:

[y] Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει·
Τὸ γὰρ διὰ τύχην γίγνεται, τὸ δ' αἱρέσει.
Injuria illud diſtat infortunio,
Hoc caſus, illam quod voluntas efficit.

Non abit hinc Demoſthenis dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν, οὐ τοὺς ἀδίκως τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας. Quod Cicero ita vertit de inventione ſecundo: *miſereri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam, in miſeriis ſunt.* Et Antiphanis illud: τὸ μὲν ἑκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστί, τὸ δὲ ἑκούσιον τῆς γνώμης· *quod non ſponte fit, fortunæ eſt; quod ſponte, conſilii.* Et hoc Lyſiæ: οὐδενὶ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται· *nemini infortunium ſponte ſua accidit.* Sic in ſapientiſſima lege, [47] quibus telum manu fugiſſet, quo interfectus eſſet homo, aſyla patebant: ſervis quoque perfugium dabatur: at qui deliberato hominem innocentem occidiſſent, qui civitatis turbaſſent ſtatum, his ne ipſum ſanctiſſimum Dei altare patrocinabatur. Hanc legem Philo explicans ait, ἀσυλίαν ἀνδράσι τὸ ἱερὸν μὴ παρέχεσθαι· *pro-*

In Aphobum I.

Deut. XIX, 1. XXIII, 16. *Ex.* XXI, 14. I *Reg.* II, 29. II *Reg.* XI, 19. *& ſeq.*

De ſpec. legibus.

GROTII.

x *Quibus innocens eſt animus, irata fortuna*] Oraculum vetus:

Ἕκτεινας τὸν ἑταῖρον ἀμύνων. ἐς δ' ἐμὲ εἶπας
Αἷμα. σίλλυε δ' ἧχι ἔοικας καθαρώτερος ἢ πάρος ἦσθα.
Carum occidiſti, dum vis ſuccurrere. nullum
Crimen habes. manus eſt tibi purior ac fuit ante.

y Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα] Philo de judice: ἐλεῶν ἐπ' ἀτυχήμασιν, ὀργὴ δ' ἐπ' ἀδικίαις γνώμη προηρημένῳ· ἐκ ἀτυχὴς ἀλλ' ἄδικος· *miſericordia infortuniis debetur; at qui deliberata ſententia male agit, non infelix eſt ſed injuſtus.* Sic M. Antoninus mentem vult inſpici: ἵνα ὁπόταν τινὸς σόφισμα ἄγνοια ἢ γνώμη, καὶ ἅμα λογίσῃ ὅ, τι συμφέρει· *ut noris ignorantia in aliquo an conſilium fuerit, & ſimul ea conſideres quæ his cohærent.* Sic τὰ ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης, *quæ ab ignorantia aut oblivione veniunt,* & τὰ ἐκ προνοίας, *quæ ex conſulto fiunt*, diſtinguit Totilas apud Procopium Gothicorum III.

GRONOVII.

45 *Ne accuſent fortunam*] Ne querantur ſe in caſum indignum incidiſſe.

46 *Fortunam & injuriam*] Eos qui per infelicitatem ſupplices fieri & ad aſyla confugere compelluntur, & eos qui hoc faciunt, ut meritam ſcelere pœnam effugiant.

47 *Quibus telum manu*] Loquitur de Hebræa Moſis, ſed verbo Romanæ legis. Fugiſſet, imprudentius excidiſſet, vel emiſſum eſſet. ſermo XII. tabb. apud Ciceronem topicor. 17.

profanis in fano nullum esse receptum. Nec aliter Græci antiquiores. [48] Nauplium narrantur Chalcidenses Achivis [a] dedere noluisse, sed causa additur, quia satis [49] se purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur.

Plut. quæst. gr. 32.

2. Erat apud Athenienses Ara Misericordiæ, cujus meminerunt Cicero, Pausanias, [a] Servius, etiam Theophilus in Institutionibus, & quam late describit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi poëtam,

Et [50] *miseri fecere sacram:*

mox convenisse eo ait,

victos bellis patriaque a sede fugatos,
Regnorumque inopes.

Panathen. Aristides [b] propriam Athenienſium laudem esse ait, τὴν τῶν πανταχόθεν δυσυχούντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν, *quod omnibus undique infelicibus perfugio ac solatio esset.* Et alibi: *De pace* 11. τοῖς καθ' ἑκάστους ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὑπῆρξεν εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὑφ' ὃ σώζονται· *his qui ubivis locorum infelices sunt, communis eis una est felicitas, bonitas civitatis Athenienſis, per quam salutis compotes fiunt.* Apud Xenophontem Patrocles Phliasius in oratione quam Athenis habebat: ἐζήλων τήνδε τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους καὶ τοὺς φοβουμένους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας δυομένους ἤκουον τυγχάνειν· *laudabam hanc urbem, quod omnes aut injuria affectos, aut sibi prætuentes, si huc perfugissent, auxilii compotes fieri intellexeram.* Idem sensus est in epistola

GROTII.

7. *Dedere noluisse*] Recepit nec dedidit Pipinus ex Neustria ob tyrannidem ad se confugientes. Est id apud Fredegarium in rebus Pipini ad annum Ɔ C LXXXVIII. Etiam ab ecclesia Romana ad se confugientes recepit Ludovicus Pius Imperator, ut apparet ex ejus decreto facto anno Ɔ CCCXVII. inserto in tomum II. conciliorum Galliæ: & Carolus Calvus, qui ex parte fratris sui Ludovici ad se profugerant. Aymonius lib. V, cap. 34. De Cegena Patzinaca non dedito postulanti Tyracho vide in Constantini Monomachi rebus Zonaram. Sic & Osmanes ab Inungino præfecto non deditus Eskisari. Leunclavius libro II historiæ Turcicæ. Albuquercium Lusitani non dedidere, ut memorat Mariana XVI, 18.

a *Servius*] Ad VIII. Æneidos.

b *Propriam Athenienſium laudem*] Quam Arragonius tribuit Mariana XX, 13. Gepidæ perire omnes malunt quam Ildigisalem Romanis aut Longobardis dedere. Procopius Gothicorum IV.

GRONOVII.

48 *Nauplium*] Palamedis patrem, qui Græcorum classem a Troja reducem, quum tempestate jactaretur, elata face in scopulos, quasi in portum pellexisset. Seneca Agam. 567.

49 *Purgaverat se de his*] Demonstrando se justam vindictam sumsisse de illis, qui per scelestam calumniam filium ejus pro proditore occidissent. Hygin. fab. 105.

50 *Miseri*] Nempe miseri, non facinorosi. Asconius in orat. Ciceronis de prætura urbana: miserum pro innocente Tullius ponit. Sic alibi: *& erunt qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari volent.*

GRO-

Digitized by Google

epiſtola Demoſthenis pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens, in ejus nominis tragœdia, [c] apud Sophoclem ita teſtatur:

Heu, Cecropidæ, mala multa [51] tuli:
Sed nempe tuli: Deus eſt teſtis,
Nihil horum ſponte patratum.

Reſpondet Theſeus:

Non me pigebat hoſpitem, qualem, Oedipe,
Te tueor, omni ſoſpitare in tempore,
Homo eſſe memini.

Similiter Theſei filius Demophon, cum Herculis poſteri Athenas confugiſſent, ſic ait:

Hæc patria noſtra ſemper invalidos ſolet,
Sed jure fretos, ope ſua defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Diſcrimina: & nunc aliud in promtu imminet.

Et hoc illud factum eſt, ob quod Athenienſes præcipue prædicabat Calliſthenes: *τούτους γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τῶ Ἡρακλέους τυραννοῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος.* *hos enim & in Euryſthea bellum ſuſcepiſſe [d] pro Herculis liberis, cum Græciam Euryſtheus tyrannide premeret.*

3. Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conſcius, nec legibus
Fidens ad aras volvitur ſupplex Deum,
Trahere ad tribunal nulla relligio mihi:
Mala ſemper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione:

Non enim tangi decet
Manu nocente numina, at juſtum fuit
Piis patere templa contra injurias.

Narrat orator Lycurgus Calliſtratum quendam, qui capital commiſerat, conſulto oraculo reſponſum accepiſſe, ſi Athenas iiſſet, *τεύξεσθαι τῶν νόμων*, [e] *conſecuturum quod jus eſſet:* illum vero confugiſſe [f] ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare, impu- *Adverſ. Leocr.*

GRUTII.

c *Apud Sophoclem*] Vide totum locum. eſt enim lectu dignus.

d *Pro Herculis liberis*] Vide Euripidem Heraclidis & Apollodorum.

e *Conſecuturum quod jus eſſet*] *Neque a Diis niſi juſtas ſupplicum preces audiri*, ait Tacitus annalium lib. III.

f *Ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare*] In Luſitania Ferdinandum cubiculi præfectum e templo ad quod confugerat raptum, & igne combuſtum, ob vitium nobili virgini illatum, narrat Mariana libro XXI. Vide & de aſylis librum viri magni Pauli Veneti, ſocietatis ſervorum quæ dicitur.

GRONOVII.

51 *Tuli*] Paſſus ſum, non feci. Patrem Lajum imprudens interfecerat, matrem Jocaſtam uxorem duxerat, & liberos ex ea genuerat: quo cognito ſeſe ultro excæcaverat regnoque exſuerat, & a Creonte in exilium ejectus erat.

impunitatis fiducia. at nihilominus occiſum eum ab obſervantiſſima ſuarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi
Ann. III. fidem. Et Tacitus improbat receptum ſuo ſæculo morem, per Græcas urbes flagitia hominum [52] ut ceremonias Deûm protegendi. Apud eundem eſt: *principes quidem inſtar Deorum eſſe: ſed neque a Diis niſi juſtas ſupplicum preces audiri.*
Ibidem.

4. Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe [53] amovendi. Sic narrante Herodoto Cymæi Pactyen Perſam cum nec
Lib. I. dedere vellent, nec retinere auderent, permiſerunt abire Mitylenen. Demetrium Pharium qui bello victus ad Philippum Ma-
Livius lib. XXII. cedonum regem fugerat, a rege depopoſcerunt Romani. [g] Per-
Livius lib. XLII. ſeus rex Macedonum, in purgatione ad Martium, de his agens qui Eumeni inſidiati dicebantur: *ego iſtos, ut primum in Macedonia eſſe admonitus a vobis comperi, requiſitos abire ex regno juſſi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Samothraces Euandro qui Eumeni inſidias ſtruxerat denuntiant, liberaret [54] religione templum.

5. Cæterum jus hoc, quod diximus, depoſcendi ad pœnas eos qui extra territorum profugerunt, hoc & proxime actis ſæculis & pleriſque Europæ partibus, circa ea demum crimina uſurpatur quæ ſtatum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutuâ diſſimulatione tranſmitti invaluit, [h] niſi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc ſciendum eſt, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles ſe fecerint, recte recipi ac [55] defendi, pœnam quod atti-

GROTII.

g *Perſeus rex Macedonum*] Narrat & Appianus excerpto legationum num. 20. Simile illud in latina vita Themiſtoclis: *cum ab Athenienſibus & Lacedæmoniis expoſceretur publice, ſupplicem non prodidit*, (Admetus rex Moloſſorum) *monuitque ut conſuleret ſibi. itaque Pydnam eum deduci juſſit, & quod ſatis eſſet præſidii dedit.* Sic & Ildigim Langobardum dimittunt Gepidæ apud Procopium Gothicorum III. Adde epiſtolam Theuderici ad Traſamundum regem Vandalorum de Giſelico ſuſcepto, V. 43. & 44. & ea quæ in vita regis Ludovici. Sic Chriſtophorum Sborovium a ſe amovit Imperator Rudolphus II, teſte Thuano lib. LXXXIII in anno CIↃ IↃ LXXXV. Eliſabetha Scotis reſpondet ſe Bothwellum aut reddituram aut ex Anglia exterminaturam. Camdenus id habet circa ann. CIↃ IↃ XCIII. De Alfonſo Gegionis comite a rege Galliæ damnato, ac negato ei in Hiſpaniam receptu vide Marianam XIX, 6.

h *Niſi federis legibus propius quiddam convenerit*] Ut in fœdere Helvetiorum cum Mediolanenſibus, Simlerus recitat. Fœdera Anglorum cum Gallis dedi rebelles & profugos volunt, cum Burgundis expelli. Camdenus in anno CIↃ IↃ C.

GRONOVII.

52 *Ut ceremonias*] Tamquam niſi eſſent illa impunita, jus ſacrorum violaretur.

53 *Amovendi*] Compellendi, ut abſcedant & perfugii loca deſerant.

54 *Religione*] Piaculo.

55 *Defendi*] Ea ſcilicet conditione, ut poſthac piraticam exercere deſinant.

GRO-

Digitized by Google

attinet, quia intereſt humani generis ut ſi aliter non poſſunt impunitatis fiducia a maleficiis revocentur, ejuſque negotium gerere quivis populus aut populi rector poteſt.

VI. 1. Notandum & hoc, interim dum de cauſæ juſtitia cognoſcitur, [56] defendi ſupplices. Sic Demophon ad legatum Euryſtheos:

Si [57] *crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,*
[58] *Jus impetrabis: vi quidem hinc non abſtrahes.*

Et in altera tragœdia Theſeus ad Creontem:

Es facinus auſus temet indignum, Creo,
Tuiſque Thebis ac tuis majoribus:
Ingreſſus urbem quæ colit fas ac pium,
Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Noſtris omiſſis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Urbs iſta viſa eſt, & ego nullius rei?
Non te iſta docuit [59] *civitas Amphionis,*
Quippe educare haud ſolita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ ſunt Deorum, quaque mea pervadere,
Et rapere ab alma ſede miſeros ſupplices.
Ego [60] *Labdacea ſi urbe poſuiſſem pedem,*
Quamvis [61] *fuiſſent juſta mihi certiſſima,*
Indubia, nulli injicere tentaſſem manum,
Niſi annuente qui ſoli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hoſpitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aſpergis tuam
Probro atque maculis, & ſenem certe tua
Te fecit ætas, ſed parum mentis potem.

2. Quod ſi id, cujus accuſantur ſupplices, non ſit vetitum jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt. quod optime oſtendit Æſchylus Supplicibus, ubi rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem ſic affatur:

Εἰ τοι κρατοῦσι παῖδες Αἰγύπτου σέθεν,
Νόμῳ πόλεως φάσκουσις ἐγγύτατοι γένος
Εἶναι, τίς ἂν τοῖς σοῖς ἀντιωθῆναι θέλοι;
Δεῖ τοί σε φαίνειν κατὰ νόμους τοὺς οἴκοθεν;
Ὡς οὐκ ἔχωσι κῦρος οὐδὲν ἀμφὶ σοῦ.

Manum

56 *Defendi*] Nempe ab illo ad quem confugerunt.

57 *Crimen iſtis ſtruis*] Accuſare iſtos & arguere vis.

58 *Jus impetrabis*] Audieris.

59 *Civitas Amphionis*] Ovidius 5, met. 178.

60 *Labdacea*] Thebis ab antiquo rege Labdaco, Laſi patre, Oedipi avo, ſic appellatis.

61 *Fuiſſent juſta*] Terent. Phor. 2, 1. 50. qui poſſet noſcere tua juſta.

Manum tibi ſi immittat Ægypti genus,
Quod lege patria proximos ſe ſanguine
Dicant, quis hæc objicere ſe contra velit?
Quare tuum eſt docere natalis ſoli
Ex lege, nullo jure te illis ſubjici.

VII. 1. Vidimus quomodo a ſubditis, aut [62] veteribus aut advenis, culpa in rectores tranſeat: viciſſim a ſumma poteſtate in ſubditos culpa tranſibit, ſi in crimen ſubditi conſenſerint, aut ſi quid fecerint ſummæ poteſtatis imperio aut ſuaſu, quod facere ſine facinore non poterant: qua de re rectius erit infra agere, ubi, quæ partes ſint ſubditorum, examinabitur. Etiam [63] inter univerſos & ſingulos communicatur delictum, quia, ut Auguſtinus ait loco ſupra adducto, *ubi univerſi, ibi & ſinguli: univerſi non poſſunt niſi ex ſingulis quibuſque conſtare: nam ſinguli quique congregati, vel in ſummam reputati, faciunt univerſos.*

2. Pertinet autem culpa ad ſingulos [64] qui conſenſerunt, non ad eos qui aliorum ſententiis victi ſunt. Diſtinctæ enim ſunt pœnæ ſingulorum & univerſitatis. Sicut ſingulorum pœna interdum eſt mors, ita *πόλεως θάνατος ἀνάστατον γενέσθαι, mors civitatis everti:* quod fit cum corpus civile diſſolvitur; qua de re [65] dixi-mus alibi. Atque hoc modo ſi civitas eſſe deſinat, [66] uſumfructum velut morte finiri recte dixit Modeſtinus. Singuli in ſervitutem pœnæ nomine rediguntur, ut Thebani ſub Alexandro Macedone: exceptis his qui decreto [67] exuendæ ſocietatis contradixerant. Sic & civitas ſubit ſervitutem civilem [68] in provinciam redacta. Singuli bona ſua amittunt confiſcatione. Sic civitati adimi ſolent quæ habet communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici.

Lycur. orat.

Supra cap. IX. §. 4. L. 21. D. quib. mod. uſusfr. am. Plut. Alex.

3. At ut ſinguli ob delictum univerſitatis citra conſenſum ſuum ea amittant, quæ ipſorum ſunt propria, injuſtum eſt, ut recte oſtendit Libanius in ea quæ eſt de ſeditione Antiochena. Idem [i] Theodoſii probat factum, qui commune delictum punierat

62 *Veteribus*] Qui ſemper aut olim in ditione illorum fuerunt, aut qui nuper ad eos confugerunt & recepti ſunt: nam utrique jure poſcentur ad deditionem pœnæ cauſa, ſi quid deliquerint in poſcentes.

63 *Inter univerſos*] Ut quod peccaverunt univerſi, luant per occaſionem ſinguli; quod ſinguli peccarunt, luant univerſi.

64 *Qui conſenſerunt*] Qui cum deliberaretur de injuria inferenda, ſententia ſua inferendæ fuerunt auctores; non qui diſſuaſerunt, etſi paſſi ſint fieri, quod major pars cenſeret.

65 *Diximus alibi*] 2, 9.

66 *Uſumfructum*] Civitati relictum.

67 *Exuendæ ſocietatis*] Defectionis a Macedonibus faciendæ.

68 *In provinciam*] Nam provincia proprie populus ſubjugatus armis & ſubjectus imperio peregrino.

GROTII.

i *Theodoſii probat factum*] Eadem quæ Libanius de hac re dicit & Chryſoſtomus in XVII. de ſtatuis. in eoſdem Antiochenos paria olim conſtituerat Marcus Antoninus philoſo-

Digitized by Google

nierat interdictione theatri, balneorum, [69] nominis metropolitani.

VIII. 1. Egregia hic occurrit quæstio, an pœna ob delictum universitatis [70] semper exigi possit. Quamdiu durat universitas, videtur posse, quia idem corpus manet, quanquam [71] particulis succedentibus, ut alibi ostensum est. Sed ex adverso notandum est, quædam de universitate dici [72] primo ac per se, ut habere ærarium, leges, & similia: quædam non nisi [73] derivatione a singulis. Sic namque [74] doctam dicimus universitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere est [75] meritum: primo enim convenit singulis, ut animum habentibus quem universitas per se non habet. Extinctis ergo illis [76] per quod ad universitatem meritum deducebatur, ipsum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod sine merito diximus non consistere. Libanius in dicta oratione: *ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ μηκέτ' εἶναι μηδένα τῶν ταῦτ' ἠδικηκότων* *ita enim existimo, sufficere tibi, ad pœnam quod nemo supersit eorum qui deliquerunt.* *Ariſt.* VII, *pol.* XIII.

2. Probanda igitur Arriani sententia [77] damnantis vindictam [k] Alexandri in Persas, cum pridem interiissent qui in Græcos pec-

losophus, ut testis est Capitolinus: & in Byzantinos Severus, demto theatro, thermis, honore, ornamentisque omnibus. sed & ipsa urbs Perinthiis data. vide Herodianum II. Zonaram, & quæ supra dicta a nobis.

k *Alexandri in Persas*] Propterea aliam ei bello causam attribuit Julianus in Constantii laudatione: *καὶ ἔτι μᾶλλον ἂν πόλεμον συνέστη πρότερον, ἢ δι' ὃν τοῖς Ἕλλησιν, ἢ δι' ὃν τοὺς Πέρσας Μακεδόσιν, οἵπερ δὴ δοκοῦσιν ἐν δίκῃ γενέσθαι τοσαύτην ἴσχειν ὑπόθεσιν καὶ παιδὶ σαφῆ δῆλον. ἐπὶ μὲν γὰρ λίαν ἀρχαίων ἀδικημάτων τιμωρίας τοιάδε τινὰ τίθεσθαι, ὥστε εἰς παῖδας ἔτ' εἰς ἐκγόνους γενέσθαι, ἀλλ' εἰς τὰ ἀφειλόμενα καὶ διορισάμενα τὴν ἀρχὴν τὸν τῶν εὐδοκιμούντων* (male legitur ἀδικουμένων) *ἔκγονος: nullum unquam bellum, quod quidem justum censeretur, tali ex causa gestum, non a Græcis in Trojanos, non a Macedonibus in Persas, vel puero liqueat. non enim illi obsita vetustate crimina seris pœnis, ne in nepotes quidem aut liberos, persequebantur, sed illos impetebant, qui virorum bene meritorum posteris vim inferebant, regna extorquebant.*

GRONOVII.

69 *Nominis metropolitani*] Ne posthac Antiochia metropolis vocaretur & provinciæ Syriæ caput esset.

70 *Semper*] Quocumque & quamvis longissimo tempore post delictum, etiamsi nemo eorum qui proprie peccaverant, supersit, quum supersit corpus in posteritate.

71 *Particulis succedentibus*] Personis aliis id corpus constituentibus. 2, 9. 3.

72 *Primo ac*] Tanquam, quæ omnino totius sint, non singulorum.

73 *Derivatione*] Quæ non proprie totius, sed multarum in ea partium, sive singulorum.

74 *Doctam*] Porcius Latro in Catil. *Non ita placuit Athenienſibus, urbi ſine dubio doctiſſimæ atque eruditiſſimæ.* Cicero pro Sex. Roscio 25. *Prudentiſſima civitas Athenienſium, dum ea rerum potita eſt, fuiſſe traditur.*

75 *Meritum*] Culpa, noxa.

76 *Per quos ad universitatem*] Illis paucis, ob quorum scelus infamabatur & pro improbo traducebatur totum corpus alicujus societatis aut communitatis.

77 *Damnantis vindictam*] Negan-

tis

peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum hoc est Curtii judicium: *Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent, justa ultio esse, non crudelitas, videretur. Nunc culpam majorum posteri luêre, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile est alio loco Arriani judicium de Persepoli incensa, in ultionem eorum quæ Athenis Persæ fecerant: *ἀλλ' οὐκ ἐμοὶ δοκεῖ σὺν τῷ δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρον, δίκὴ εἶναί τις αὖτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία· at mihi non videtur hoc prudenter fecisse Alexander, neque vero hæc vera est vindicta in eos Persas qui pridem esse* [78] *desierant.*

5. Nam Agathoclis illud nemo non ridet, qui ad Ithacensium querelas de damnis illatis respondit, plus mali Siculos ab Ulyxe olim pertulisse. Et Plutarchus libro contra Herodotum, minime ait vero esse simile, Corinthios ulciscì voluisse acceptam a Samiis injuriam *μετὰ τρεῖς γενεὰς, post tres hominum ætates.* Nec procedit hujus & similium factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta. Aliud enim est [79] jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & [80] puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficii enim talis est materia, ut in quemvis conferri sine injuria possit; pœnæ [81] non item.

IX. Diximus de modis per quos [82] communitas pœnæ accidit ex culpæ communitate. Restat spectemus an &, culpa non communicata, communicetur pœna; quæ res ut recte intelligatur, & ne, quæ re ipsa diversa sunt, ob vocum similitudinem confundantur, monenda sunt quædam.

X. 1. [83] Primum, aliud esse damnum directe datum, aliud quod in consequentiam venit. Directe datum voco, quo cuiquam aufertur ad quod jus proprium habet. Per consequentiam, quo fit,

tis belli ab Alexandro in Persas gesti justum fuisse titulum, quasi ultor electus esset toties a Persis petitæ Græciæ. Justin. 11, 5.

78 *Desierant*] Eodem loco ponenda, quæ in Tyrios Alexander statuit, aliquot sæculis postquam servi occisis dominis urbem occuparant. Justin. 18, 3.

79 *Jus Dei*] Recte namque & jure suo Deus punit interdum in nepotibus, quod majores illorum peccaverunt, non homo.

80 *Puniri eos ob eorum*] Sic Demetrius Poliot. Antig. F. perfide interfecto Alexandro Cassandri F. ultionem aiebat, quia nequisset ab Antipatro & Cassandro exigere, ad nepotem & filium eorum esse translatam. Justin. 16, 1.

81 *Non item*] Quippe quæ personam peccantem non egrediatur, si justa sit.

82 *Communitas*] Duo vel plures aut tam publicum quam singuli, tamque singuli quam communitas debent pœnam, quia & culpæ sunt affines.

83 *Primum, aliud*] Distinguendum inter id quod fit per se, & quod per accidens.

84 *Cæ-*

fit, ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuiſſet,[84] ceſſante ſcilicet conditione ſine qua jus non habebat. Exemplum eſt apud Ulpianum: ſi in meo puteum aperui quo factum eſt ut[85] venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re, in qua jure meo uſus ſum. Et alibi, multum ait intereſſe, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus juriſconſultus, *præpoſterum eſſe* ait, [86] *ante nos locupletes dici quam acquiſierimus.*

L. 24. §. f. d. dam. inf.

L. 26. d. t.

l. 63. D. ad L. Falc.

2. Sic parentum bonis confiſcatis ſentiunt quidem incommodum liberi, ſed proprie ea pœna non eſt, quia bona illa illorum futura non erant, niſi a parentibus ad ultimum ſpiritum eſſent conſervata. Quod recte ab Alpheno notatum eſt, cum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipſo perventurum eſſet ad eos: quæ vero non a patre, ſed a rerum natura aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themiſtoclis[87] liberos eguiſſe ſcribit Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum eſſe & omnium civitatum: cui tamen mori leges poſteriores Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ[88] ut alibi diximus perſonam univerſitatis ſuſtinet, univerſitas in culpa eſt, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem civilem, muros, & alia commoda, ſentiunt damnum & ſinguli innocentes; ſed ea in re,[89] quæ ad ipſos non pertinebat niſi per univerſitatem.

L. 3. D. de interdict. & releg.

L. 11, §. 11. & 19.

L. 7. D. de bon. damn.

XI. 1. [90] Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occaſione quidem alicujus peccati, ſed non ita ut id peccatum cauſa ſit proxima ejus actionis, quod jus ipſum agendi attinet. Sic qui[91] occaſione alieni debiti aliquid promiſit, malum patitur, ex[92] veteri verbo, *ἐγγύα, παρὰ δὲ ἄτα· ſponde, noxa præſto eſt:* at proxima cauſa obligationis eſt ipſa promiſſio. Nam ut qui pro emtore fidejuſſit, non proprie ex emto tenetur, ſed ex promiſſo: ita & qui pro delinquente, non ex delicto, ſed ex ſua ſponſione. Atque hinc fit quod

84 *Ceſſante ſcilicet*] Niſi factum interveniſſet alterius non tam lædendi noſtri, quam ſui juvandi animo patratum.

85 *Venæ*] Rivi ſubterranei in tuum agrum vel prædium aquam ducentes.

86 *Ante nos locupletes*] Id in bonis computari noſtris, tanquam ſi intercipiatur, injuria nobis fiat, quod ſperamus tantummodo, nondum etiam habemus.

87 *Liberos eguiſſe*] Propter exilium patris.

88 *Ut alibi diximus*] 2, 5. 27.

89 *Quæ ad ipſos*] Quæ ſingulorum dominii non erant.

90 *Præterea*] Diſtinguendum inter cauſam remotam & propinquam.

91 *Occaſione alieni*] Pro alio fidejuſſit.

92 *Veteri verbo*] Thaletis Mileſii e ſeptem Sapientibus.

Geo-

quod malum illi ferendum [93] menſuram accipit non ex delicto alterius, ſed [94] ex poteſtate quam ipſe in promittendo habuit.

2. Cui conſequens eſt, ut ex ſententia, quam veriorem credimus, occidi nemo poſſit [95] ex fidejuſſione, quia ſtatuimus neminem jus tale habere in vitam, ut eam ſibi ipſe adimere, aut adimendam obligare poſſit: cum veteres [96] Romani Græcique aliter ea de re ſenſerint: ideoque & [1] vades capitali judicio crediderint obligari, ut in [97] Auſonii eſt verſu, & ex notiſſima Damonis [98] & Pythiæ hiſtoria apparet: & obſides ſæpe capite plexerint, [m] [99] ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non eſt, niſi corporis ſervandi cauſa.

3. Quod [1] ſi exilium, ſi pecuniarum damnum in promiſſione fuerit, & alterius delicto impleta ſit conditio, damnum feret fidejuſſor, quæ tamen in ipſo, ſi exacte loquimur, [2] pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet ſic ut ab alterius voluntate pendeat, quale eſt [3] jus precarii, reſpectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, reſpectu habito ad eminens dominium, quod utilitatis publicæ cauſa civitas habet. Nam ſi quid tale alicui auferatur occaſione delicti alieni, pœna in illis proprie non eſt, ſed exſecutio juris antecedentis, quod erat penes

GROTII.

1 *Vades capitali judicio crediderint obligari*] Apertum id in verbis Rubenis ad patrem Jacobum Gen. XLII, 37. & apud Joſephum II. antiquæ hiſtoriæ, cap. 3. Hos vades ἀντιψύχους animæ vicarios vocat Eutropius Caligula; ἐγγυητὰς θανάτου mortis ſponſores Diodorus Siculus, in excerptis Peireſianis. Chryſoſtomus ad Galatas II. καθάπερ τινὲς κατάδικοι δεθέντος ἀποθανεῖν, ὑπὲρ ἀνεύθυνου ἑαυτῶν θανεῖν ὑπὲς ἐκείνου ἐξαιτοῦσι τὴν τιμωρίαν αὐτόν· *ſicut homine aliquo ad mortem damnato, innocens alter pro illo ſe morti devovens illum ſupplicio liberat.* Auguſtinus epiſtola LIV. ad Macedonium: *& aliquando qui cauſa fuit mortis potius in culpa eſt quam ille qui occidit. velut ſi quiſpiam decipiat fidejuſſorem ſuum, atque ille pro iſto legitimum ſupplicium luat.*

m *Ut alibi memorabimus*] Libro III, cap. IV. §. 14.

GRONOVII.

93 *Menſuram accipit*] Majus aut minus eſſe debet.

94 *Ex poteſtate*] Prout ille magis minuſve ſe obligare potuit.

95 *Ex fidejuſſione*] Quod caput ſuum pro alterius capite pignori poſuit. Plaut. Captiv. 2, 3. 33.

96 *Romani Græcique*] 2, 15. 16.

97 *Auſonii*] In Technopægnio monoſyllaborum: *quis ſubit in pœnam capitali judicio? vas.*

98 *Et Pythiæ*] Scribendum *Plintiæ*. Cicero 3, de offic. 10.

99 *Ut alibi*] 3, 4. 14.

1 *Si exilium*] Quis promiſerit, ſe in exilium iturum, ſummam nummorum numeraturum, quo caſu alter peccet aut non ſine culpa maneat, & hic peccaverit, ut iſte ad ſolvendum promiſſum teneatur.

2 *Pœna non erit*] Sed debitum ex temeraria ſtipulatione.

3 *Jus precarii*] Nam precarium eſt, cum conceditur alicui uti re vel jure alieno tamdiu, quam per dominum licuerit: qui, ſi repetat illud, non punit poſſidentem, ſed jure ſuo utitur. Juſtin. 43, 4.

GRO-

penes auferentem. Sic quia in beſtias proprie delictum non cadit, ubi beſtia occiditur, [a] ut lege Moſis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna eſt, ſed uſus dominii humani in beſtiam.

XII. His diſtinctionibus poſitis dicemus, neminem [4] delicti immunem, ob delictum alienum, puniri poſſe. Cujus rei ratio vera non eſt ea, quam adfert Paulus juriſconſultus, quod pœnæ conſtituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur ſtatui poſſe etiam [5] extra perſonam delinquentis, in ea tamen perſona quæ ipſum tangat, ut mox dicemus; ſed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem eſt perſonale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil eſt [6] magis nobis proprium, unde [7] αὐτεξούσιον vocatur.

XIII. 1. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit Hieronymus, *liberis imputantur*. Auguſtinus † vero, *Deus*, ait, *ipſe foret injuſtus, ſi quenquam damnaret innoxium*. Dion Chryſoſtomus oratione ultima, cum [8] ſanctione Athenienſium adjecta Solonis legibus [9] devoveri poſteros dixiſſet, de Dei lege hæc ſubjicit: πάλιν παῖδας καὶ γένος ὑπ ἐπιξύσιον, ὡς ἐκεῖ, τῶν ἁμαρτανόντων· ἀλλ' ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας αἴτιος· *verum* [10] *hæc non, ut* [11] *illa, liberos & poſteros peccantium punit: ſed ſibi quiſque ſit infortunii cauſa*. Et huc illud vulgatum pertinet: [12] *noxa caput ſequitur. Sancimus*, ajunt Imperatores Chriſtiani, *ibi eſſe pœnam, ubi & noxa eſt*. Deinde: *peccata igitur ſuos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum.*

Epiſt. 3. de morte Nepotiani.

† *Epiſt. 105.*

L. Sancimus C. de pœnis.

2. Juſtum eſt, [o] ait Philo, eorum eſſe pœnas quorum ſunt *Lib. II. de* pecca- *leg. ſpec.*

GROTII.

a *Ut lege Moſis*] De qua vide Maimonidem ductore dubitantium III. 40.

GRONOVII.

4 *Delicti immunem*] Vere atque omnino inſontem & innoxium.

5 *Extra perſonam*] Ut cum Deus maximos natu filios in Ægypto in pœnam parentum mori juſſit.

6 *Magis nobis proprium*] Atque ideo minus communicabile.

7 Αὐτεξούσιον] Propriæ facultatis.

8 *Sanctione*] Sanctio eſt pœna, quæ ſtatuitur in ſontes illa lege. Cicero pro Bal. 14. Livius 3, 55. Feſtus in Sanctum. Briſſon. de form. p. 139.

9 *Devoveri*] Ut qui eas violaret, ejus liberi quoque & poſteri devoti & execrabiles forent.

10 *Hæc*] Dei lex.

11 *Illa*] Solonis.

12 *Noxa caput*] L. 43. de nox. action.

GROTII.

o *Ait Philo*] Idem libro de pietate: ἢ τε ἐκ ἂν οἶδ' εἴτις βλαβερωτέρα γένοιτ' ἂν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευομένοις ἐπακολουθήσει τιμωρὸς δίκη, ὅτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἀρχεται τιμὴ, τὸ νόμιμον δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτὸ μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἐπαινοῦντος ἢ (addendum hic κακίαις) κολάζοντος· *haud ſcio an poſſit ullum pejus induci inſtitutum, quam ſi nec malos e bonis genitos ſequetur pœna, nec bonos habebitur bonis qui ex malis parentibus nati ſunt. Aliter lex quæ de ſuis actionibus quemque judicat, non*

ex

peccata; reprehendens morem [13] quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum insontes liberos morte puniebant. Quem reprehendit & Dionysius Halicarnassensis, ostenditque iniquam esse rationem quæ obtenditur, quod parentibus similes futuri putantur, cum id incertum sit, nec incertus metus ad mortem cujusquam sufficere debeat. [14] Nescio quis Christiano Imperatori Arcadio ausus est hoc dictare, debuisse paterno perire supplicio, in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus narrat interemtam sobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla succresceret.* Nec magis justa causa metus ultionis, unde natum est Græcum proverbium:

L. 5. C. ad L. Jul. maj.

Lib. XXVIII.

Vitr. de jure belli n. 38.

[15] *Desipit occidens patrem qui pignora servat.*

Sen. lib. II. de ira c. 4. Her. Cal.

3. At Seneca: *nihil est iniquius quam aliquem heredem paterni odii fieri.* Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pausanias Græcorum Imperator, *φὰς τῷ Μηδισμῷ παῖδας μὴ εἶναι μεταιτίους*· *dicens illos extra culpam esse partium Medicarum.* Marcus Antoninus in epistola ad Senatum: [p] *quare filius Avidii Cassii* (is in eum conjuraverat) *& genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?*

XIV. 1. Deus quidem in lege Hebræis data paternam impietatem in posteros se vindicaturum minatur: sed ipse jus dominii plenissimum habet, ut in res nostras ita in vitam nostram, [16] ut munus suum, quod sine ulla causa & quovis tempore auferre cuivis quando vult potest. Igitur si morte immatura ac violenta

ex cognatorum virtutibus laudat, aut ex eorundem vitiis punit. Josephus contrarium factum in rege Judæorum Alexandro vocat ὠμὸς ἄνθρωπον εἶναι, *exactionem pœnæ quæ humanum excedit modum.* Ovidius:

Illic immeritam materna pendere lingua
Andromedan pœnas injustus jussérat Ammon.

p *Quare filius Avidii Cassii*] Vide & Vulcatium vita Avidii. Laudat parem Constantii humanitatem Julianus, ostenditque sæpe ex malis parentibus bonos venisse liberos, sicut e saxis apes evolant, e ligno amaro nascuntur ficus, e spinis prodit pomum Punicum. Ejusdem hæc sunt: *ἀλλὰ καὶ τὸ παῖδα τοῦ τετελευτηκότος νέμειν οὐ πατρὸς ἀδικίαν ἀλλ' ἀνδρὸς μισοπονηρίαν ζημίας. ὅτου καὶ σοὶ πρὸς ὑπάρχει γνώμης τὸ πολλὰς ἀρετὰς ὑπάρχειν γνήσιον· etiam mortui filium infantem admodum non fuisti pœna paterna implicari; ita tua agendi ratio ad lenitatem semper vergens perfectæ virtutis est testimonium.*

GRONOVII.

13 *Quarundam gentium*] Ut Persarum, Justin. 10, 2. & Carthaginiensium, 21, 4.

14 *Nescio quis*] Eutropius Eunuchus, tunc dominidominus & aulæ Constantinopolitanæ arbiter, quod tamen parum ei profuit, ut apparet ex duabus in eum Claudiani invectivis. Videndus Jacobus Gothofredus ad eam legem capit. XVI.

15 *Desipit*] Νήπιος ὃς πατέρα κτείνας υἱὸν λιπαίνει.

16 *Ut munus suum*] Tanquam in beneficium precarium.

GRO-

lenta rapit liberos Acanis, Saulis, Jeroboami, Achabi, [q] in ipſos jure dominii, non pœnæ, utitur, ſed eodem facto [17] gravius punit parentes. Nam ſive [18] ſuperſtites ſunt, quod maxime ſpectavit lex divina, atque ideo lex minas iſtas [r] ultra abnepotes non extendit, Exod. xx, 5. quia ad eorum conſpectum pertingere poteſt humana ætas; certum eſt parentes puniri tali ſpectaculo: gravius enim id illis quam quod ipſi ferunt: ut a Chryſoſtomo recte dicitur, quicum conſentit Plutarchus, *οὐ λυπεῖται μᾶλλον ἑτέρα κόλασις ἢ τὰς ἐξ ἑαυτῶν· καὶ πάσχοντας δι' αὐτὰς ὁρᾶν· nullum durius ſupplicium, quam eos qui ex ſe ſunt ob ſe miſeros ſpectare:* ſive non eouſque provivunt, tamen [19] cum eo metu occidere magnum eſt ſupplicium. *Duritia populi*, inquit Tertullianus, *ad talia remedia compulerat*, [s] [20] *ut vel poſteritatibus ſuis proſpicientes legi divinæ obedirent.* 11 *Samuel.* xxi. 1 *Reg.* xiv. 11 *Regum* viii, 9. 10. *Homil.* 29. *in* 9. *Gen.*

2. Sed ſimul notandum eſt, hac graviore vindicta non uti Deum, niſi adverſus ſcelera proprie in ſuam contumeliam perpetrata, ut falſos cultus, perjurium, ſacrilegia. Nec aliter Græci exiſtimarunt: nam quæ crimina credita ſunt poſteritatem obſtringere, [t] quæ ἄγη ipſi vocant, omnia iſtius ſunt generis: quo de argumento facunde diſſerit Plutarchus, libro de ſera Numinis vindicta. Exſtat [u] apud [21] Ælianum oraculum tale Delphicum:

At ſcelerum fontes divinum perſequitur jus,
Nec pote vitari; non ſi genus ab Jove ducant:
Sed capiti ipſorum quique enaſcuntur ab ipſis
Imminet; inque domo cladem ſubit altera clades.

[x] Age-

GROTII.

q *In ipſos jure dominii non pœnæ utitur*] Hæc eſt ſententia Rabbini Simeonis Barſema, longe verißima.

r *Ultra abnepotes non extendit*] Exempla habes in Zimri & Jehu.

s *Ut vel poſteritatibus ſuis proſpicientes legi divinæ obedirent*] Alexander apud Curtium libro VII. *Non oportebat vos ſcire quid de his ſtatuiſſent, quo triſtiores periretis.*

t *Quæ ἄγη ipſe vocant*] Vide Plutarchum Pericle: & quæ ſupra dicta hoc libra XIII, §. 1.

u *Apud Ælianum*] Libro III, 43.

GRONOVII.

17 *Gravius punit*] Nam morientium liberorum brevis & vix intellectus mali ſenſus eſt, parentum ſuperſtitum ob amiſſos perpetuus aut longus cruciatus. Seneca ad Marciam 2.

18 *Superſtites*] Vivunt & vident ipſi properatam mortem liberis aut nepotibus, cum conſcientia orbitatem ſibi a Deo pœnæ loco ſtatui.

19 *Cum eo metu*] Ut expectent ſuos non diuſnaturos, mori.

20 *Ut vel poſteritatibus*] Si pro ſeſe nihil timentes, at propterea, ne pœnam in poſteros derivarent.

21 *Ælianum*] 3, var. 43.

Τοῖς ὃ κακὰς ῥίζαις δίκης τίλος οὐχὶ χρόνισεν,
Οὐδ' ἀπαλέξιτος, οὐδ' εἰ Διὸς ἔγγονοι εἶεν
Ἀλλ' αὐτὸν κεφάλῃσι καὶ ἐς πρωτόγονοις τίκτουσιν,
Εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ὅλῳ πήματι ἔλκει.

[x] Agebatur autem ibi de sacrilegio: quod & historia comprobat [22] auri Tolosani apud Strabonem & Gellium. De perjurio similes sententias [23] supra adduximus. Deinde vero, etsi id comminatus est Deus, non tamen semper eo jure utitur, maxime si [y] insignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre est Ezech. cap. XVIII. & exemplis quibusdam a Plutarcho dicto loco probatur.

3. Et cum in novo fœdere apertius quam olim declarata sint supplicia, quæ impios post hanc vitam manent, [z] ideo in eo fœdere nulla exstat comminatio [24] personas peccantium egrediens; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos est vatibus, spectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio est, quia, ut jam diximus, Deus [25] sine culpæ intuitu jus habet in vitam; homines non nisi ex gravi culpa, & quidem quæ personæ sit propria.

Deuteron. XXIV, 16. 4. Quare eadem illa divina lex, ut parentes pro liberis, ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem *Jos. lib. II. Philo de leg. sp. lib. II. Isoc. Busiride. Dionys. lib. VIII.* [a] pii reges etiam in [26] perduellibus secuti leguntur: eamque legem valde laudant Josephus & Philo, ut & similem Ægyptiam Isocrates, & Romanam [b] Dionysius Halicarnassensis. Platonis est πατρὸς ἀνιδὴ καὶ τιμωρίας παίδων ἀλλὴ ξυνέπεσθαι. Quod Latine ita exprimit Callistratus jurisconsultus: *crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere potest.* Addita causa: *namque unusquisque ex suo admisso [27] sorti subjicitur, nec alieni crimi-*

L. 26. D. de pœnis.

GROTII.

x *Agebatur autem ibi de sacrilegio*] Ut & Libanius, ἀν οἱ ἀφ' ἱδρυτὰ νὸν ὄντων, οἱ ἢ ἄπο μᾶς. ἐκ ἴσ' ὅτι αὐτὲς ἐξαιρέσεται, λέγω ἢ αὐτὲς καὶ παῖδας, λέγω καὶ τὰς ἐξ ἐκείνων. *quorum alii jam pœnas dedere, alii nondum quidem, sed nemo eos pœna eximet: nec ipsos tantum dico, sed & liberos & ex iis nascituros.* Similia habet idem Libanius oratione quam edidit Gothofredus.

y *Insignis quædam virtus*] Et publica paterni criminis detestatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud Gregoram libro V. c. 21.

z *Ideo in eo fœdere nulla exstat comminatio personas peccantium egrediens*] Tertullianus de monogamia: *desivit una acerbis a patribus mandicata dentes filiorum obstupefacere; unusquisque enim in suo delicto morietur.*

a *Pii reges*] Ut Amasias.

b *Dionysius Halicarnassensis*] Quia hic ait: τ. ιβ@· τὸτο Ῥωμαίοις ὑπάρχον γίγνεται, ἀφιέναι τ τιμωρίας ἁπάσας τὰς παίδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἁδικήσωσι· *mos ille Romanis proprius, a pœna omni liberos eximere quorum parentes deliquerunt.* Habet idem lex Wisigothica libro VI, tit. I. cap. 8.

GRONOVII.

22 *Auri Tholosani*] Justin. 23, 3.

23 *Supra adduximus*] 2, 3. 1.

24 *Personas peccantium egrediens*] Quæ in posteros eorum porrigatur.

25 *Sine culpæ intuitu*] Deus jure suo vitam repetit a quocumque vult etiam non gravius peccante.

26 *Perduellibus*] Reis adversum sese insidiarum aut læsæ majestatis.

27 *Sorti subjicitur*] Calculis & urnæ judicum. Vide ad Sen. Hercul. fur. 732.

GRO-

criminis ſucceſſor conſtituitur. Ferretne, inquit Cicero, *ulla civitas Latorem iſtiuſmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, ſi pater aut avus deliquiſſent?* Hinc factum ut [c] prægnantem mulierem mortis ſupplicio afficere [28] nefas habitum ſit Ægyptiorum, Græcorum, & [d] Romanorum legibus. *Lib. IV, de nat. Deor.*

XV. Quod ſi injuſtæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, injuſtior ſane lex Perſarum & Macedonum [e] [29] devovens & propinquorum capita, quo qui in regem peccarant triſtiores perirent, ut Curtius loquitur: cujus legis diritate exſuperari leges omnes ſcripſit [f] Ammianus Marcellinus. *Dan. VI, 24. Juſt. lib. X. Lib. XXIII.*

XVI. Illud tamen eſt notandum, ſiquid habeant aut exſpectare poſſint perduellium liberi [30] in quod jus proprium ſit non ipſis, ſed populo aut regi, id auferri ipſis poſſe jure quodam dominii, [31] cujus tamen uſus ſimul in pœnam redundet eorum qui peccaverint. Huc refer quod Antiphanis ut proditoris poſteri ἄτιμοι ἐγγράπτουσι, narrante Plutarcho, id eſt [g] *honoribus prohibiti ſunt*, ut Romæ liberi a Sulla proſcriptorum. Sic in dicta Arcadii lege illud tolerabile in liberos: *ad nullos honores, ad* [32] *nulla ſacramenta perveniant.* Servitus autem quomodo & quatenus in liberos ſine injuria tranſeat, [33] alibi a nobis eſt explicatum.

XVII. 1. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus, idem aptari poteſt & ad [34] populum vere ſubditum: (nam [35] qui ſubditus non eſt, ex ſua culpa, id eſt ex negligentia puniri poteſt, [36] ut diximus) ſi quæratur an is populus malo poſſit

GROTII.

c *Prægnantem mulierem mortis ſupplicio afficere nefas habitum*] Laudat Philo libro de humanitate.

d *Romanorum*] L. Imperator Adrianus, D. de ſtatu hominum. l. prægnantis. D. de pœnis.

e *Devovens & propinquorum capita*] Philo mortem eſſe tyrannis dixit cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide Herodianum libro III. & exemplum Mediolanenſe occiſo Galeatio apud Bezarum lib. XIV.

f *Ammianus Marcellinus*] Abominandas leges vocat. Vide & concilium Toletanum IV.

g *Honoribus prohibiti ſunt*] Simile reperies in C. in quibuſdam de pœnis.

GRONOVII.

28 *Nefas habitum*] Sed id differri juſſum, donec peperierit, fœtum ediderit. l. 3. D. de pœnis.

29 *Devovens &*] Etiam ſupplicio deſtinans.

30 *In quod jus proprium*] Quod beneficio aut indulgentia principis in eos collatum ſit.

31 *Cujus tamen uſus*] Quod dum exercet princeps aut populus, incommodum aliquod ſentiat in hæredibus ſuis is qui peccavit.

32 *Nulla ſacramenta*] Nullum militiæ gradum.

33 *Alibi*] 2, 5. 29.

34 *Populum vere ſubditum*] Cujus & in quem omne jus habet princeps.

35 *Qui ſubditus non eſt*] Regem vel principem habet legibus alligatum aut reddendis rationibus obnoxium.

36 *Ut diximus*] Num. 2.

sit affici ob regis aut rectorum facinora. non jam quærimus [h] si ipsius populi consensus accesserit, aut factum aliud quod per se sit pœna dignum, sed agimus [37] de eo contractu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput est rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum pestilentia confecit, & quidem ut David censet innocentem, sed Deus in vitam ipsorum jus habebat plenissimum.

2. Interim hæc pœna erat non populi, sed Davidis: nam, ut ait scriptor Christianus, πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τῷ λαῷ· *acerbissimum est delinquentibus regibus supplicium id quod populis infligitur.* Perinde enim hoc est, ait idem scriptor, ac si quis qui manu peccavit [38] in tergo feriatur: quomodo in simili argumento Plutarchus non aliter id ait accipiendum quam si medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat jam antea diximus.

Quæst. ad orth. 138.

XVIII. Idem dicendum de singulis, qui non consenserunt, malo afficiendis circa ea quæ ipsorum sunt, ob delictum universitatis.

XIX. Hæres vero cur [39] de cæteris debitis teneatur, [i] de pœna non teneatur, sicut a Paulo jurisconsulto scriptum est, *si pœna alicui irrogatur, receptum est* [40] *commentitio jure ne ad hæredes transeat*, vera causa hæc est, quod hæres personam defuncti refert, non in meritis quæ sunt mere personalia, [k] sed [41] in bonis, quibus

L. 20. D. de pœnis.

GROTII.

h *Si ipsius populi consensus accesserit*] Philo de Ægyptii regis subditis Abrahami tempore, συμπαθήσαντος ἡ τῇ τιμωρίᾳ σύμπασι αὐτῷ ὁ οἶκος, μηδενὸς ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ δυσχεράναντος, ἀλλὰ πάντων ἴσχυε τὸ συναίτιοι μοχθηρᾶ συγχαιρεργηκέναι τὸ ἀδίκημα· *sensit & pœnam omnis cum eo familia, quod nemo indignatus esset super injuste facto, sed omnes laudabant pœne & ipsi illud fecissent.* Josephus, ubi vaticinium contra Jeroboamum prolatum narrat: μεῖζον ἡ τῆς τιμωρίας κεῖται τὸ ἀλγεινὸν ἢ ὅσον, καὶ διαστήσει εἰς τὸν πάντα χρόνον, ὅτι τοῖς τῶν βασιλέων ἁμαρτήμασι κατηκολούθησε· *participes pœnæ & populus erit. excidet quippe felice terra, sparsisque per loca transeuphratensia exsulabit, quod impietati regis socium se fecerit.*

i *De pœna non teneatur*] Maimonides titulo גְּנֵבָה, c. VII, sectione 6. Gemara Baba Cama cap. IX, §. 11.

k *Sed in bonis*] Vide concilium Toletanum VIII, in causa Recceswinthi. vide quæ supra, hoc libro, c. XIV. §. 10. Nulla est persona quæ ad vicem ejus qui e vita emigravelit propius accedat quam hæres, ut Cicero ait secundo de legibus.

GRONOVII.

37 *De eo contractu*] De casu in quo populus non alia laborat contagione criminis regii, quam quod corpus est illius capitis, quod peccavit.

38 *In tergo*] In alia quacumque parte corporis.

39 *De cæteris debitis*] Defuncti.

40 *Commentitio jure*] Excogitato & invento, instituto, introducto a legum latoribus.

41 *In bonis, quibus ut*] Quibuscum ut subirent onera, quæ defunctus habuit ex contractibus in quibus paria non fecit, atque adeo plus penes ipsum resedit, quam reddere

quibus ut cohærerent ea quæ alicui debentur ex ipſa rerum inæqualitate, ſimul cum dominio fuit introductum. Dion Pruſæenſis Rhodiaca: *ἄπαντα ὀφείλεται τὰ τῶν προγόνων ἐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς ἃς ἂν ποτε καθήκετο γένος. οὐ γὰρ ἐρεῖσθαι φήσετε τῆς διαδοχῆς* quæ debuerunt majores ea non minus debent poſteri. neque enim dicere poteſtis repudiatam a nobis hereditatem.

XX. Et hinc ſequitur, ut ſi ultra meritum nova quædam cauſa [42] obligationis exſtiterit, deberi [43] jam poſſit id quod in pœna erat, quanquam non proprie ut pœna. Sic alibi poſt ſententiam, alibi poſt litem conteſtatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab hærede debebitur, ut & ea quæ in conventionem deducta eſt. Jam enim nova acceſſit debendi cauſa.

dere debuit; accipiendum eſt jam tum placuiſſe populis, cum diſceſſum eſt a communione rerum, & introducta ſunt privata dominia.

42 *Obligationis*] In defuncto.

43 *Jam poſſit*] Ab hærede.

CAPUT XXII.

De Cauſis injuſtis.

I. *Explicatur diſcrimen inter cauſas juſtificas & ſuaſorias.*

II. *Bella; quæ utroque cauſarum genere carent, ferina eſſe.*

III. *Bella, quæ ſuaſorias cauſas habent, non juſtificas, eſſe prædonum.*

IV. *Quaſdam eſſe cauſas, quæ falſam habeant juſti ſpeciem:*

V. *Ut metum incertum;*

VI. *Utilitatem ſine neceſſitate:*

VII. *Negatum matrimonium in magna fœminarum copia:*

VIII. *Cupiditatem melioris ſoli:*

IX. *Inventionem rerum occupatarum ab aliis.*

X. *Quid ſi priores occupatores amentes ſint?*

XI. *Injuſtam cauſam eſſe & libertatis deſiderium in populo ſubdito:*

XII. *Et voluntatem regendi alios invitos quaſi ad ipſorum bonum.*

XIII. *Item titulum univerſalis imperii quem quidam aſſcribunt Imperatori, qui reſellitur:*

XIV. *Alii eccleſiæ, qui item reſellitur.*

XV. *Item voluntatem implendi vaticinia ſine Dei mandato.*

XVI. *Item id quod debetur non ex jure ſtricte dicto, ſed aliunde.*

XVII. *Diſtinctio belli cujus cauſa injuſta, & ejus cui aliunde vitium accedit: & diverſi utriuſque effectus.*

Lib. II, c. 1. 1. 1. DIximus supra, cum de causis agere institueremus, causas alias esse justificas, alias suasorias. Polybius, qui id discrimen primus notavit, [a] illas vocat προφάσεις, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine αἰτίας.

2. Sic in bello Alexandri adversus Darium πρόφασις fuit ultio injuriarum quas Persæ Græcis intulerant, αἰτία cupido gloriæ, imperii, divitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex [1] Xenophontis & [2] Agesilai expeditionibus. Sic προφάσεις belli Punici secundi controversia de Sagunto, causa indignatio Carthaginiensium, ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiritus ex secundis per Lib. I. Hispaniam rebus, quæ Polybio notata. Similiter Thucydides belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Atheniensium augescentes & Lacedæmoniis suspectas, obtentum vero [3] controversiam Corcyrensium, Potidæensium, & alia; [b] ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet. Est idem discri-

GROTII.

a] *Illa vocat προφάσεις, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine αἰτίας*] Sic & Plutarchus distinguit in Galba, & Dion in rebus Cæsaris & Pompeji: & Polybius, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 126. Cum Suetonio recte illas prætextum, has causas dixeris. Ita enim ille de Julio Cæsare: *& prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: causas autem alias fuisse opinantur.* Thucydides alibi distinguit προφάσεις & τὸ ἀληθὲς, ut in Atheniensium motu adversus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egestæis, res ipsa, cupiditas Siciliæ sibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Atheniensibus loquens illud προφάσεως prætextum vocat, hoc διάνοιαν propositum. Utrumque est in libro Thucydidis VI. Appianus etiam προφάσεων vocem usurpat in Mithridatico. Idem civilium V. ubi de rupta pace inter Octavium & Sextum Pompejum agit, dicit αἰτίας causas alias intus fuisse, alias quæ præferebantur. Agathias libro quinto id quod alii προφάσεις, vocat σκηψιν καὶ πρόσχημα, figmentum & obtentum; cui opponit αἰτίαν in historia Hunni Zanurganis. Adde quæ diximus supra libri hujus capite 1, §. 1. Procopius Persicorum II. dicit, stultum esse non libere loqui ubi dux est justitia, comes utilitas.

b *Ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet*] Sic & libro V. de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat προφάσεις, mox vocat αἰτίαν, quomodo & Græcum αἰτίαν, Latinum principiorum vocem, aliasque ejus generis, esse sensus ambigui notavimus d. c. 1. §. 1. hujus libri. Scriptores Constantinopolitani imperii id quod alii προφάσεις sæpe κατηγορίας vocant, nimirum ex Achillis historia, qui ad resumenda arma ex Patroclo sumpsit materiam.

GRONOVII.

1. *Xenophontis*] Post Cyri minoris mortem; dum reducit domum decem millia Græcorum, quæ Cyro militabant, reliquo ejus exercitu dissipato. Justin. 5, 11.

2 *Agesilai*] De quo Justin. 6, 2.

3 *Controversiam Corcyrensium*] Quod Athenienses Corcyræis Corinthiorum hostibus auxilium tulissent, eorumdem coloniam Potidæam ad se avertissent, Megarensibus portu & foro interdixissent, Æginetas liberos & sui juris esse non finerent.

GRO-

discrimen in oratione Campanorum ad Romanos, cùm adversus Samnites pugnasse se ajunt verbo pro Sidicinis, re pro seipsis: quod viderent ubi conflagrassent Sidicini ad se trajecturum esse incendium. [4] Antiochum quoque Livius memorat in Romanos bella fuscepisse, in speciem causas habentem [5] Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex [6] labente Romanorum disciplina spem magnam concepisset. Sic Plutarchus notat [7] non ex vero objectum Antonio a Cicerone, quod causa esset belli civilis, cum Cæsar bellandi certus [c] prætextum tantum ab Antonio cepisset. *Liv. lib.* VII.

II. Sunt qui neutro causarum genere feruntur in bella, [d] periculorum, ut Tacitus loquitur, [8] propter ipsa avidi. Horum vitium humanum excedit modum, ὑπερβάλλοντα Aristoteles vocat. De his Seneca: *possum dicere non esse hanc crudelitatem*, [e] *sed feritatem, cui voluptati sævitia est: possumus insaniam vocare: nam varia sunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit.* Cui sententiæ perquam similis est illa Aristotelis ultimo Nicomachiorum: ἐξεῖ γὰρ *Lib.* II, *de clem.* c. 7.

GROTII.

c *Prætextum tantum ab Antonio cepisset*] Ταύτην μὲν οὖν ἐπίκλησιν εὐπρόσωπον σχήμα καὶ λόγον ἐπιτηδείως τῷ πολέμῳ παρέσχεν· *hanc quidem prætexto opus habenti speciem aliquam & decorum titulum bellandi dedere.* Verba sunt in hac historia Plutarchi. Lucani autem:

——— *Cunctasque pudoris*
Rumpunt fata moras. Justos fortuna laborat
Esse deos: motus & causas invenit armis.

d *Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipsa avidi*] De Alanis Ammianus libro XXXI. *Ut hominibus quietis & placidis etiam est voluptabile, ita illos periula juvant & bella.*

e *Sed feritatem*] Idem libro II. de ira c. 5. de Apollodoro locutus & Phalaride: *hæc non est ira, feritas est.*

GRONOVII.

4 *Antiochum in Romanos*] Justin. 31, 1. Flor. 2, 8.

5 *Barcillæ*] Brachyllæ, Liv. 33, 27.

6 *Labente disciplina*] Non de Romanorum, sed de Thebanorum ibi disciplina loquitur Livius lib. 36, 6. & hæ non fuere causæ vel prætextus belli per Antiochum Romanis illati, sed iarum, quas Bœoti conceperant adversum Romanos, & ob quas Antiocho promptius accessere. Antiochus nolebat cedere urbibus in Thraciæ Chersoneso per occasionem belli Ro. cum Philippo, cujus in ditione fuerant, occupatis. Accedebat gloria rerum in Asia gestarum adversus defectores, unde Magni cognomentum acceperat. Tum Ætoli Romanis indignati, quod Macedoniam, victo Philippo, prædam non accepissent. Denique exsul Hannibal.

7 *Non ex vero objectum*] Si Plutarchus hoc notavit alicubi, falsum notavit; nam constat Antonium armatum fuisse, ut D. Bruto provinciam Galliam eriperet, antequam concivit veteranos Cæsar Octavianus. Appian. 3, civil. 552. Dio 45, 276. quamquam omnes fere Græculi sanctissimas & ex optimo erga rempublicam animo susceptas actiones criminentur & pessime interpretentur.

8 *Propter ipsa avidi*] Sic Pyrrho non major ex imperio quam ex bello voluptas erat. Justinus 25, 4.

γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τὰς φίλας πολεμίας ποιοῖτο ἵνα μάχαι καὶ φόνος γίγνοιτο· *omnino enim crudelis habendus sit, qui ex amicis hostes faciat pugnandi & fundendi sanguinis cupiditate.* Dion Prusæensis: τὸ δὲ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐστι, καὶ διὰ ταύτην κακῶν ἐπιθυμία; *nam sine causa in bella ac pugnas ferri, mera est insania malum sibi quærens.* Idem ille Seneca epistola IV: *nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci.*

Orat. XXXVII.

III. 1. Plerique vero bellantium causas suasorias habent, aut sine justificis aut cum justificis. Sunt qui justificas plane non curant, de quibus dici potest illud quod a Romanis jurisconsultis est proditum, prædonem esse eum, [f] qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert nisi quod possideat. Aristoteles de belli suasoribus: ὡς οὐκ ἄδικον τοὺς ἀσυγγενεῖς καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι; *qui justum sit vicinos innoxios in servitutem redigere, & [9] eos qui nullam faciunt injuriam, sæpe nihil curant?*

1, *Rhet.* III.

2. Talis Brennus, qui omnia dicebat esse validiorum. [10] Talis Silio Annibal, cui

pro fœdere proque
Justitia est ensis.

Talis Attila, & quibus illud in ore est:

Quæritur belli exitus,
Non causa.

Et:

Hæc acies victum factura nocentem est:

Et:

Id in summa fortuna æquius quod validius.

Nec male his aptes illud Augustini: *inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* De talibus bellis Vellejus: *bella* [11] *non causis inita, sed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de officiis primo: *ea animi elatio, qua cernitur in periculis & laboribus, si justitia vacat, non modo virtutis non est, sed potius* [s] *imma-*

Lib. IV, *de civ. Dei c.* 6.

GROTII.

f *Qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert nisi quod possideat*] L. pro hærede. §. ultimo & sequentibus legibus. D. de hæreditatis petitione. Talis Herulorum in Langobardos πόλεμος ἀπροφάτιστος, bellum sine prætextu. Galli apud Livium V. *in armis se jus ferre, & omnia fortium virorum esse.*

GRONOVII.

9 *Et eos qui nullam faciunt injuriam*] Hæc desunt in vetustioribus exemplaribus.

10 *Talis Brennus, qui omnia*] Liv. 5, 36.

11 *Non causis*] Non adversus quos justa bellandi causa erat, sed quos operæ pretium erat vincere ob divitem prædam.

GRO-

Digitized by Google

[g] *immanitatis omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius: *οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται· οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες. qui magni compendii ſui cauſa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injuſti appellantur,* [h] *quales ſunt tyranni & urbium vaſtatores.*

IV. Alii cauſas quaſi juſtificas adferunt, quæ expenſæ ad rectam rationem injuſtæ reperiuntur: &, ut Livius loquitur, non certamen juris, ſed vim quæri apparet. Reges pleroſque, *Pyrrho.* ait Plutarchus, duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti, non ad id quod juſtum eſt, ſed ad id quod expedit. Quæ autem ſint cauſæ injuſtæ, cognoſci aliquatenus poteſt ex juſtis cauſis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui eſt index. Sed perſpicuitatis cauſa ſumma genera annotabimus.

V. 1. Metum ergo ex vicina potentia non ſufficere [12] ſupra diximus. Ut enim juſta ſit defenſio, neceſſariam eſſe oportet, qualis non eſt niſi conſtet, non tantum de potentia, ſed & de animo, & quidem ita conſtet, ut certum id ſit [13] ea certitudine quæ in morali materia locum habet.

2. Quare minime eſt probanda eorum ſententia, qui juſtam belli

GRŒTII.

g *Immanitatis omnem humanitatem repellentis*] Agathias libro II. *ὅσοι ὦ κέρδος ἕνεκά τε καὶ δυσμενείας ἀλόγου, μηδὲν ἰγκλημα εὔδικον ἔχοντες, ἔπειτα φοιτῶσιν ἐπὶ τὴν ἀθεσίαν τὰς μηδὲν ἠδικημένας σινόμενοι, ἔτοι ἢ ἀλλάζονές εἰσι καὶ ἀτάσθαλοι· qui vero aut lucri cauſa, aut caco odio, nullam habentes juſtam querelam, alienas terras invadunt innoxiis noxii, hi homines ſunt & ſuperbi & improbi.* Exemplum nobis dat illuſtre Menander Protector: *ὅτι Βαϊᾶν ὁ τῶν Ἀβάρων χάγανος ἀδικίας ἀφορμὴν ἢ σκήψεως λαβέσθαι, οὐδὲ ψευδῆ γε κατὰ Ῥωμαίων αἰτίαν ἐξεύρασθαι τινὰ συνθεῖναι, ἀναισχυντότατα καὶ βαρβαρικώτατα πᾶσιν ἐπιλύσας τοῖς συνθήκαις· Bajanus Avarorum chaganus, nulla occaſione aut obtentu, ne conatus quidem cauſam vel falſam contra Romanos comminiſci, invereunde plane, barbarum in morem, exuit pacta.*

h *Quales ſunt tyranni*] Bene Philo Decalogum: *ὅσοι τοίνυν τὸ κλεπτῶν ἰσχὺν προσείληφεν, ὅλας συλῶσι πόλεις, ἀλογοῦντες τιμωρίαν, διὰ τὸ ὀλιγωρεῖσθαι τὸ νόμου εἶναι δοκεῖν. ἔτοι δὲ εἰσιν οἱ ὁλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστείαν ἐπιθυμοῦντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασι τὸ ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτοντες λῃστείαν τ' ἀληθεστάτην. qui vero furum vires nacti ſunt, ut totas prædentur urbes, pœnarum ſecuri, quod ſupra leges eminere videantur. Tales ſunt homines ingenio minime civili, dominatuum & potentatus avidi, magna furta committentes, qui pulchrum hominibus magiſtratuum & imperiorum id obtegunt quod verius latrocinium appelletur.* Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex Curtio, Juſtino, Seneca & Auguſtino producta ſunt ad dictum cap. I, §. I. libri hujus.

GROTII.

12 *Supra diximus*] 2, 1. 17.

13 *Ea certitudine*] Non quidem mathematica neceſſitate, ſed quatenus in actionibus humanis quæ ſæpe numero ambiguæ ſunt, poteſt fides haberi.

belli cauſam ſtatuunt, ſi vicinus nulla pactione impeditus in ſuo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare poſſit. Nam adverſus tales metus contrariæ in ſuo munitiones & ſiqua ſunt ſimilia remedia quærenda ſunt, non vis bellica. Injuſta igitur bella [14] Romanorum in Philippum Macedonem, [15] Lyſimachi in Demetrium, [16] ni alia cauſa adfuit. Valde mihi placet Taciti illud de Cauchis: *populus inter Germanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit juſtitia tueri, ſine cupiditate, ſine impotentia: quieti, ſecretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quod, ut ſuperiores agant, non per injurias aſſequuntur. prompta tamen omnibus arma, ac, ſi res poſcat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quieſcentibus eadem fama.*

Zonaras. Pauſan. l. 1.

VI. [17] Nec utilitas par jus facit cum neceſſitate.

VII. Ita ubi laxa eſt matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium cauſam bello præbere non poteſt: qualem olim Hercules arripuit in Eurytum, [i] Darius in Scythas.

VIII. Nec magis mutandæ ſedis amor, ut paludibus & ſolitudinibus relictis ſolum fecundius poſſideatur: quam [18] Germanis veteribus bellandi cauſam fuiſſe ait Tacitus.

Hiſt. IV.

IX. Æque eſt improbum, [19] inventionis titulo ſibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, etiamſi is qui tenet ſit improbus, de Deo male ſentiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio eſt eorum quæ nullius ſunt.

Vasq. de Ind. tel. 1. n. 31.

X. 1. Neque

GROTII.

i *Darius in Scythas*] Antoninus Caracalla in Artabanum Parthorum regem. vide Xiphilinum.

GRONOVII.

14 *Romanorum in Philippum*] Liv. 30, 42.

15 *Lyſimachi in Demetrium*] Pauſan. 1, 17. Plutarch. Pem. 908.

16 *Ni alia cauſa*] Certe fuit in bello adverſus Philippum, qui Romanis inſidiatus belli Punici tempore fuerat: dein contra fœdus Sopatrum cum 4000. Hannibali auxilio miſerat, quæ ſimul cum illo adverſus Scipionem in acie ſteterunt: & Athenienſes Rom. ſocios obſidebat. Videntur auctoris memoriæ illuſiſſe tres urbes, in quibus præſidium habebat Philippus, quaſque non contumelioſius quam verius compedes Græciæ appellabat, Demetrias in Theſſalia, Chalcis in Eubœa, Corinthus in Achaia: quibus quod præſidiarios educere nollet, bellum jam incœptum continuatum eſt: Liv. 32, 33. Sed hoc non erat in ſuo ſolo arcem vicinam iis, qui damnum inde metuebant, ponere. Rectius dixiſſet injuſtam fuiſſe Samnitium cauſam adverſus Romanos indignantium ob Fregellas. Liv. 8, 23. & Æquorum ob Albam. 10, 1. & Iſtrorum ob Aquilejam. 41, 1. in vicina illis populis, Romanorum tamen colonias deductas.

17 *Nec utilitas*] Nec ſi quis videat valde utile ſibi fore, ſi alium bello petat, id ei jus largitur petendi, perinde ut neceſſitas.

18 *Germanis*] Et Helvetiis ad Galliam invadendam. Cæſar. Florus 3, 10.

19 *Inventionis titulo*] Qui titulus Hiſpanorum in ſubjugandis Indis.

GRO-

Digitized by Google

X. 1. Neque ad dominium requiritur aut [20] virtus moralis, aut religiosa, aut intellectus perfectio: nisi quod hoc videtur posse defendi, siqui sint populi omnino destituti [21] a rationis usu, eos dominium non habere, sed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam sunt necessaria. Nam quæ alibi diximus [22] de sustentatione dominii, quam pro infantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet [23] cum quibus est pactorum commercium: tales autem non sunt populi siqui reperiuntur toti amentes, de quo merito dubito.

Vid. de bello n. 5. 6. 7. 8. Id. l. 11, n. 18.

2. Male ergo Græci Barbaros ob morum diversitatem, forte & quod ingenio cedere viderentur, hostes sibi [24] quasi naturaliter dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut societatem humanam impugnantia, auferri dominium possit, alia est quæstio, & modo, cum de pœnarum jure ageremus, nobis tractata.

Plato de rep. l. 11, c. 3. Eur. Hecub. Livius lib. XXXI. Iso. Panath.

XI. Sed [k] nec libertas, sive singulorum sive civitatum, id est, αὐτονομία, quasi naturaliter, & semper quibusvis competat, jus bello præstare potest. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum est de jure naturæ [25] præcedente factum omne humanum, & de libertate [26] κατὰ στέρησιν, non de ea quæ est [27] κατ' ἐναντίωσιν, hoc est, ut natura quis servus non sit, non ut jus habeat ne unquam serviat: nam hoc sensu nemo liber est. quo pertinet illud Albutii: *neminem natum liberum esse, neminem servum; hæc postea nomina singulis imposuisse fortunam.* Et Aristotelis illud: νόμῳ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον· *e lege venisse ut alius esset liber, alius servus.* Quare qui legitima causa in servitutem sive personalem sive civilem devenerunt, contenti sua conditione esse debent, ut & Paulus Apostolus docet: δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω· *vocatus es ad servitutem? ne id te torqueat.*

Hoc libro c. XXI §. 40.

Senec. III, contr. 21.

I. pol.

1 Cor. VII. 21.

XII. Neque minus iniquum armis subigere aliquos velle, quasi

GROTII.

k *Nec libertas sive singulorum sive civitatum, id est, αὐτονομία, quasi naturaliter & semper quibusvis competat, jus bello præstare potest*] Vide concilium IV. Toletanum, & quæ nos supra cap. IV. hujus lib. §. 14.

GRONOVII.

20 *Virtus moralis*] Ut aliquis sit jure dominus, non est necesse, ut sit vir bonus aut pius aut sapiens.

21 *A rationis usu*] 2, 3. 6.

22 *De sustentatione dominii*] Per legem 2, 4. 10.

23 *Cum quibus est pactorum*] Pacta, fœdera, conventiones fieri possunt.

24 *Quasi naturaliter*] Tanquam populis servientibus liceat semper, ubi possunt excutere jugum, quia per naturam omnes liberi nascuntur.

25 *Præcedente factum*] Statu hominis, qualis est ipso naturæ ordine, antequam arbitrium vel ipsius vel aliorum in certam personam imposuerit.

26 Κατὰ στέρησιν] *Per privationem*, sic, ut ei absit servitus.

27 Κατ' ἐναντίωσιν] *Per contrarium*, quasi servitus ei supervenire non possit.

Gro-

Digitized by Google

quasi [28] dignos qui serviant, quos naturaliter servos interdum philosophi vocant. Non enim siquid alicui est utile, id statim mihi licet ei per vim imponere. Nam his qui rationis habent usum libera esse debet utilium & inutilium electio, nisi alteri jus quoddam in eos quæsitum sit. Infantium plane alia est ratio, quorum regimen, cum ipsi jus exercendæ αὐτοπραγίας actionumque suarum moderandarum non habeant, [29] occupanti & idoneo natura concedit.

Vitl. de Ind. n. 24. *Ayala de jur. bell. lib. 1, c. 2. n. 29.* *Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. n. 5. & seq.*

XIII. 1. Vix adderem stultum esse titulum, quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quasi ipse etiam in remotissimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, nisi jurisconsultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum ausus esset pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum se [1] mundi dominum vocet, & in Sacris literis imperium illud, quod [m] Romaniam posteriores scriptores vocant, appelletur [n] τῆς οἰκουμένης nomine: qualia sunt & illa:

Ad l. 24. D. de capt. L. δίζωσις. *Ad l. Rhod.*

Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque similia [30] per complexionem, aut [31] excessum, aut [32] excellentiam dicta: quippe cum & in iisdem sacris literis sola [o] Judæa sæpe veniat nomine τῆς [33] οἰκουμένης. quo sensu accipiendum dictum vetus Judæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, [p] id est in medio Judææ, sicut in medio Græciæ Delphi similiter dicti [34] orbis umbilicus. Neque est quod quemquam moveant Dantis argumenta, quibus probare nititur Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam com-

Luc. 11, 1.

GROTII.

1 *Mundi Dominum vocet*] Ut in concilio Chalcedonensi actione XI. & XII.

m *Romaniam posteriores scriptores vocant*] Ut & Athanasius ad solitarios; id vix sexta pars erat mundi tunc cogniti.

n *Τῆς οἰκουμένης nomine*] Philo de legatione: τὸ πλεῖστον καὶ ἀναγκαιότατον μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἃ δὴ καὶ κυρίως ἂν τις οἰκουμένην εἴποι, δυσὶ ποταμοῖς ἐφιζούσην Εὐφράτῃ τε καὶ Ῥήνῳ· *de pluribus nobilissimisque orbis partibus loquor, quas & eminenter aliquis orbem appellet, definitum. amnibus duobus Euphrate & Rheno.*

o *Judæa sæpe veniat nomine τῆς οἰκουμένης*] Hieronymus: *nomen terræ, etiam cum additur particula omnis, restringi debet ad eam regionem de qua sermo est.*

p *Id est in medio Judææ*] Discas hoc ex Josephi lib. III. belli judaici.

GRONOVII.

28 *Dignos qui serviant*] Qui sint ingenio minus liberali.

29 *Occupanti & idoneo*]. Ejus imago ex lege Lycurgi erat penes Lacedæmonios: constituerat enim, ut senex quivis alterius liberis, perinde ac suis, imperaret, & indecore agentes eos coerceret. Crag. lib. 3, p. 160.

30 *Per complexionem*] Cum plura complectimur verbis, quam re aut sententia significamus.

31 *Excessum*] Hyperbolen.

32 *Excellentiam*] Cum omnia tribuimus uni soli, cui aliquid præcipuum ante alios esse significamus.

33 *Οἰκουμένης*] Sic orbis terrarum pro imperio Alexandri. Justin. 17, 1. pro Græcia eidem. 42, 2.

34 *Orbis umbilicus*] Cicero 2, divin. 56. Ovidius 19, 168. Livius 41, 23.

GRO-

Digitized by Google

commoda quæ adfert, ſuis compenſantur incommodis. Ut enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire poteſt quæ regi nequeat, ſic & hominum numerus & locorum diſtantia tanta eſſe, [35] ut unum regimen non ferat. *Ariſt. VII. pol. IV.*

2. Deinde vero conceſſo hoc expedire, jus imperii non ſequitur, ut quod [36] niſi ex conſenſu aut pœna naſci nequit. Ne in omnia quidem, quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet. multa enim ut bello quæſita ita bello amiſſa ſunt; alia pactionibus, alia derelictione [s] in aliarum gentium aut regum jus tranſierunt. Quædam etiam civitates olim plane ſubditæ, poſtea tantum ex parte ſubditæ, aut tantum inæqualiter federatæ eſſe cœperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi, aut mutandi juris, non minus adverſus Rom. Imperatorem, quam adverſus alios valent. *Silv. verb. bellum p. 15 n. 21. Covarr. loco citato n. 9.*

XIV. 1. Sed & [37] Eccleſiæ jus fuerunt qui adſererent etiam in populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipſe Paulus apoſtolus aperte dixerit eos qui extra Chriſtianiſmum ſunt, judicandi ſibi jus non eſſe. τί γὰρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν; 1 Cor. v, 12. Et quod jus Apoſtolis judicandi competiit, quamquam etiam ad res [38] terrenas ſuo modo pertinebat, erat tamen [39] cœleſtis, ut ita dicam, non terreſtris ingenii, exercendum ſcilicet non per arma & flagra, ſed per verbum Dei generaliter propoſitum & ad circumſtantias peculiares aptatum, per [40] ſigillorum divinæ gratiæ exhibitionem aut negationem, prout cuique conduceret: *Vict. de Ind. rel. 21, & ſeq. Ayala l. 1, n. 29.*

GROTII.

g *In aliarum gentium aut regum jus tranſierunt*] Exemplum ſume in Hiſpania, de qua vide Gomezium in §. fuerat. num. 5. de actionibus. Panormitanum in c. venerabilem. col. 9. de electione. Jaſonem in l. cunctos populos. col. 2. c. de ſumma Trinitate. Menochium conſ. 11, num. 102. Cardinalem Tuſchum practicarum concluſionum 145. §. rex Hiſpaniæ. Molinæum in conſ. Pariſ. in pr. num. 20. Chaſſanæum de gloria Mundi parte V, conſid. 28. Azorium inſtitutionum moralium lib. 11, c. 5 p. 2.

GRONOVII.

35 *Ut unum regimen*] Ideo Auguſtus, libello poſt mortem ejus in ſenatu lecto, addiderat conſilium coërcendi intra terminos imperii, Tacit. I, ann. 11. Sic Florus optat pop. Rom. Sicilia & Africa contentum fuiſſe, aut etiam his carentem, ſolam in Italia regnare maluiſſe, quam eo magnitudinis excreſcere, ut viribus ſuis conficeretur. Flor. 3, 12.

36 *Niſi ex conſenſu aut pœna*] 2, 5. 1.

37 *Eccleſia jus*] Alludit eo, quod Alexander VI. Papa diviſit inter Luſitaniæ & Caſtellæ reges bello ſubigendos Indos (A. C. 1494.) Pejus, quod etiam jus ſibi tribuit transferendi regna, ſiquis ambitioni Papatum adverſetur. Sic Julius II. regnum Navarræ, quod ad Joannem Albretum pertinebat, quia ſe ille Ludovico XI. regi Galliarum adverſus Papam & Hiſpanos junxerat, donavit Ferdinando Arragonenſi A. C. 1512.

38 *Terrenæ ſuo modo*] Quatenus eas communes faciebant primi Chriſtiani.

39 *Cœleſtis*] Supra humanum modum, quale viſum in apoſtolis divino inſtinctu.

40 *Sigillorum divinæ gratiæ revelationem*] Ut fiebat excommunicatis.

GRO-

ret: postremo loco etiam per vindictam non naturalem sed natura ipsa superiorem, ac proinde a Deo procedentem: qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit.

Joh. XVIII, 36. *Vid. Petr. Dam. l.* II. *epist.* 9. *& Bern. epist.* 221.

2. Christus ipse, a quo omnis potestas Ecclesiastica fluxit, & cujus vita exemplar est Ecclesiæ, [41] qua talis est, propositum, negavit regnum suum esse de hoc mundo, hoc est, ejus naturæ cujus sunt cætera regna: addens, alioqui futurum fuisse ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etamsi legiones voluisset poscere, popposcisset, non hominum, sed Angelorum. Matth. XXVI, 53. Et quicquid fecit pro jure suæ potestatis, id fecit non humana sed divina virtute, etiam tum cum nundinatores e templo ejecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ [42] erat signum, non instrumentum; ut alias sputum & oleum [f] signum medendi, non remedium. Augustinus ad indicatum Johannis locum: *Audite ergo Judæi & gentes: audi circumcisio: audi præputium: audite omnia regna terrena: [g] non impedio dominationem vestram in hoc mundo: regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille major, cum Christus natus nuntiaretur, expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis quam irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. Quid vultis amplius? venite ad regnum quod non est de hoc mundo: venite credendo, & nolite sævire metuendo.*

3. Episcopo inter cætera interdicit Paulus ne [43] percussor sit, 1 Tim. III, 2. ἀνάγκη κρατεῖν, *imperare* [44] *imposita necessitate*, ea scilicet quæ ex humana vi proficiscitur, regum esse, non episcoporum, [t] dixit Chrysostomus. Et alibi: *non est nobis data*

Act. Ap. hom. III. *ep. ad Tit. hom.* I. *ep.* I. *ad Thess. hom.* IV. *de sacerd. Lib.* II.

potestas

GROTII.

f *Signum medendi*] Bene hoc explicat Abulensis ad Matth. IX.

g *Non impedio dominationem vestram in hoc mundo*] Hilarius Arelatensis: *non enim ad hoc venerat Christus ut alienam invaderet gloriam, sed ut suam donaret: non ut regnum terrestre præriperet, sed ut cœleste conferret.*

GRONOVII.

41 *Qua talis*] Potest referri & ad vitam Christi & ad ecclesiam. Si voluit illud, significat, quatenus est imitabilis, non miraculosa, & quatenus edidit exempla rectæ vivendi hominibus, non argumenta divinæ cum humana conjunctæ naturæ. Si alterum, quatenus ecclesia est, seu cœtus hominum verum Deum in Christo rectè colentium; non, ut hodie plurimum accipitur pro dominatu in terras & populos ipsosque reges.

42 *Erat signum*] Flagro utebatur, non quasi hactenus tantum puniret, sed ut ostenderet se graviter puniturum profanationem ædis suæ.

43 *Percussor*] Πλήκτης, qui plagas intentet, aut jus habeat virgarum vel fasciuni.

44 *Impositæ necessitate*] Cum jure coërcendi carcere, vinculis, mulctis, supplicio.

GROTII.

t *Dixit Chrysostomus*] Verba ejus sunt de sacerdotio libro II. μάλιστα μὲν

potestas ut auctoritate [45] *sententiæ* (talis scilicet quæ jus exsequendi per manum regiam, aut militarem, [u] aut juris qualiscunque humani ademtionem in se contineat) *cohibeamus homines a delictis*: & episcopum officio suo fungi ait ὐ βιαζομενον, ἀλλὰ πειθοντα, *non cogendo, sed suadendo*. Et ex his quidem satis apparet, episcopos, [46] qua tales sunt, jus regnandi in homines

ἐφ' οὖν τοῖς χειροτονοῦσι τὰ ἀνθρώπινα πρὸς βίαν ἐπαιρόμενα ἢ ἁμαρτάνοντα ἄτοπα ἁμαρτήματα· ἀλλ' εἰ μὲν ἔξεσθαι δικαιεῖ τὰς κακίρυκας, ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάθωσι, πολλὴν ὑπεδείκνυτο τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἄκοντας φεύγειν τοὺς ἀνοσίους χρηστὸς τοῖς αὐτῶν. ἐνταῦθα ὁ ὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ φησὶν ἁμίνω τὸ πεῖστον· ἔτι γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοιαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τὰς ἁμαρτάνοντας. ἔτι, εἰ καὶ εἰδείητο, εἰχόμεθα ἅπτεσθαι καὶ χειροδικεῖν πάνυ τινός, ἐπὶ τὰς ἀνάγκη ἢ παίειν, ἀλλὰ τὰς παραιτήσει ταύτης ἀπεχόμεθα σεμνεῖον τῷ Θεῷ, διὰ τοῦτο πολλὰς χρεία ἢ μαχαίρας ἵνα πειθόμενοι ἐκόντες ἑαυτοὺς ὑπήκοον ταῖς παρὰ ἢ ἰσότιμοι διαπειλαῖς οἱ κάμνοντες· *omnium maxime Christianis non licet vi castigare sontium delicta. Sæculi quidem judices, ubi maleficus sub legum potestatem natus sunt, multum potestatis jus exercent, & invitos quamvis prohibent ex suopte ingenio vivere. At apud nos non cogendo sed suadendo id agendum est, ut qui ejusmodi sit, melior evadat. Neque enim nobis a legibus ad coercendos peccatores potestatis jus datum est, & si datum maxime esset, locus non esset juris ejus exercendi, cum Deus coronet non eos qui necessitate sed qui voluntate libera a malo abstinent: quare multo lenore opus ut pertinaciter morbidi sponte sua se præbere sacerdotali curationi.* Et mox: ἐ γὰρ τυράννοις πρὸς βίαν ἔξιν, ὡδὶ ἀναγκάζει φόβῳ· *neque enim qui a fide alienos vi pertrahit, non nec metu compellit potest.* Idem ad Ephes. IV. εἰς διδασκαλίαν λόγω προσχεισόθωμεν ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὡδὶ εἰς αὐθεντίαν, συμβάλλει πάσιν ἐπίχολῆς παρεσκεύασται. ὁ σοφὸς λιμὼν λόγοι τὰ ἀεὶ ἑαυτὸ, ἵνα ἀναγκάζει ἢ ἀκρατὴν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφίησι ἢ τ λογομαθίαν ἀφίστως κύριον· *ad doctores vero homines constituti sumus, non ad imperium, non ad exercitum potestatis. Consiliariorum locum obtinemus suadentium; qui consilium dat, de suo dicit, auditorem non cogit, sed liberam ei relinquit electionem circa ea quæ dicuntur.* Ambrosius libro II. de Cain & Abel c. 4. *Sacerdos quidem officium suum exhibet, at nullius potestatis jura exercet.* Citatur c. verbum. de pœnitentia distinct. 1.

u *Aut juris qualiscunque humani ademtionem.*] Ad reges enim non ad ecclesiam pertinet judicare de feudis. c. novit de judiciis: de feudis: de possessionibus c. causam quæ inter qui filii sint legitimi. Reges enim superiorem in temporalibus minime recognoscunt. c. per venerabilem eod. tit. *Christus voluit ut Christiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus spiritalis actio a carnalibus distaret incursibus, & Deo militans minime secularibus negotiis se implicaret.* c. quoniam. distinct. X. & c. cum ad verum. distinctione XCVI. unde aliena non sunt quæ libro primo sunt posita, c. II. §. ultimo, ex secundo & octuagesimo canone eorum qui apostolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura in textu notisque afferuntur.

GRONOVII.

45 *Sententiæ*] Quasi pronuntiatæ pro tribunali.

46 *Qua tales sunt*] Tanquam concederet habere, quatenus concessione regum aut populorum etiam sunt principes. Qua sunt episcopi tantum, non etiam domini regionum & gentium, quod nunc plerisque locis cum episcopatu conjunctum est.

GRO-

nes humano more nullum habere. [x] Hieronymus regem & episcopum comparans: *ille nolentibus praeest, hic volentibus.*

4. An vero reges ipsi iis qui Christianam religionem rejiciunt, arma quasi pœnæ nomine inferre possint, supra capite de pœnis a nobis disquisitum est quantum instituto sufficit.

XV. Hoc quoque monebo non frustra, sed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, justam belli causam non dare [y 47] spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod [z] quæ nondum impleta sunt oracula interpretari certo vix contingit sine

GROTII.

x *Hieronymus*] Idem in epitaphio Nepotiani: *minus licet episcopo quam regi. Ille enim nolentibus praest: hic volentibus. Ille terrori subjicit, hic servituti donatur.* Cassiodorus lib. XI. in epistola ad episcopos: *episcopus doceat, ne judex possit invenire quod puniat.* Fredericus primus Imperator apud Guntherum Ligurino de Pontifice:

Ecclesiam regat ille suam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis fasces que relinquat.

Suenonem Daniæ regem excommunicatum cum Roschildensis episcopus Wilhelmus ab ingressu ecclesiæ oppositu baculi pastoralis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod episcopi erat, & cervicem porrexit. Adde quæ supra habuimus libro I, c. 5.

y *Spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione*] Vide de Theodoro quodam, Gratiani tempore, Zosimum & Ammianum Marcellinum: de Joanne Cappadoce Procopium Persicorum II. & Leunclavium historiæ Turcicæ lib. XVIII.

GRONOVII.

47 *Spem conceptam*] Ut Judæi quum antiquis sacerdotum literis contineretur fore, ut valesceret oriens & Judæi profecti rerum potirentur (quod de Messia verum erat; de Vespasiano interpretabantur Romani) sibi tantam magnitudinem fatorum velut ex oracuło spondebant. Tacit. 5, hist. 13. Sic Carolus VIII. Galliarum rex ad Neapolitanam expeditionem inflammatus est, quod pervaserat in vulgus ex antiquis vatum carminibus fama, Carolo maximum totius orbis imperium portendi, & mathematicorum responsis fatum esse, illum occidentis simul & orientis imperium nanciscì. Jovius lib. I, histor. p. 11. Et nostro fuere tempore bellicosi reges, qui sperarent se Babylona subversuros, quod nummo signato Ludovicus XI. promisit.

GROTII.

z *Quæ nondum impleta sunt oracula; interpretari certo vix contingit sine prophetico spiritu*] Clausi enim obsignatique sunt libri prophetici ad præfinitum usque tempus, ita ut intelligi nequeant, Danielis XII, 4. 8. 9. Hieronymus ad Danielem: *si propheta audivit & non intellexit, quid facient hi qui signatum librum & usque ad tempus consummationis multis obscuritatibus involutum præsumtione mentis edisserunt?* Procopius Gothicorum II. Τὰ γὰρ Σιβύλλης λογίων τὴν διάνοιαν πρὸ τοῦ ἔργου ἐξευρίσκειν ἀνθρώπῳ εἶναι δύνατα εἶναι. *Sibyllinorum oraculorum sensum ante rei eventum invenire existimo supra hominem esse.* Mox: ταῦτα τε ἀδύνατά ἐστιν ἀνθρώπῳ ἐτοίμως πρὸ τοῦ ἔργου τὰ Σιβύλλης λόγων ξυνιέναι, ἢν μὴ καὶ ὁ χρόνῳ αὐτοῖς ἐμβάντι ἤδη τῷ πράγματι, καὶ τῷ λόγῳ εἰς πεῖραν ἐλθόντι, ἀκριβῶς τοῦτο ἑρμηνευτὴς γένηται. *fieri nequit, ut homo qualiscunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, sed exspectandum, donec ipsa dies, re jam consum-*

ſine prophetico ſpiritu, etiam rerum certarum latere nos poſſunt tempora. Ac poſtremo prædictio, niſi expreſſum adſit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus, quæ prædixit, ſæpe per improbos homines aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque ſciendum eſt, ſi quis quid debet, [48] non ex juſtitia propria, ſed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, miſericordia, dilectione, id ſicut in foro exigi non poteſt, ita nec armis depoſci. Nam ad utrumque horum non ſufficit, ut id, quod poſtulatur, ſit [49] ex morali ratione faciendum, ſed præterea opus eſt in nobis jus quoddam ſit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa [50] debita aliarum virtutum. quod cum ſit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad juſtitiam pertinet. Id cum deeſt, injuſtum ex hac cauſa bellum eſt, ut [51] Romanorum in [52] regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad repoſcendam gratiam: alioqui contractus eſſet, non beneficium.

XVII. 1. Notandum & hoc ſæpe accidere, ut bello cauſa quidem juſta ſubſit, ſed vitium actioni accedat ex animo agentis: ſive quod aliud quiddam, non illicitum per ſe, magis & principalius animum movet quam jus ipſum, puta [a 53] honoris ſtudium, aut utilitas aliqua, ſive privata ſive publica, quæ ex bello *Vitr. de jure bell. n. 2.*

ſummata & verbis experiendo comprobatis, certa ſiat carminum interpres. Gregoras libro V. ἀλλ' ὅστις καὶ τ' ἄλλα τ' χρησμαδικῶν δυσπινακτά 'ϐα καὶ δυσξύμϐολα καὶ σκαιὰς διχόνοια τὰς αἰτίας καὶ ἀναπτύξεις μίχρι αὐτῆς ἐκδόσεως, ὅτας καὶ αὐτῷ ὁ χρησμὸς ἐπλάνα τὰς σκαίστας, καὶ αὐτὸν δὴ τ' βασιλέα Ἀνδρόνικον μίχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται. ἐξ ἀνθρώπων δὲ αὐτῷ γενομένη, αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διανάπαυσιν· *ſicut & prædictiones aliæ difficillimæ conjectu interpretatuque ſunt, quod & multa habeant involucra, & explicationes recipiant multas: ita & hoc oraculum decepit omnes, ipſumque Imperatorem, quamdiu ei vita manſit. Eo autem erepto rebus humanis, ipſum ſemet oraculum hominibus aperuit.* Cavete vobis nimis audaces theologi: cavete vobis a nimis audacibus theologis politici. Dignus qui inſpiciatur locus apud Thuanum libro LXXIX, in anno CIↃIↃLXXXIII. de Jacobo Brocardo.

a *Honoris ſtudium*] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam imagine blanditur. Sed recte monet Auguſtinus libro III, de civitate Dei cap. 14. *Satius eſſe cujuſlibet inertiæ pœnas luere, quam illorum armorum gloriam quærere.* Repete quæ ex Agathia ſupra poſuimus hic ad §. 3.

GRONOVII.

48 *Non ex juſtitia propria*] Quod niſi præſtet, ſit injuſtus ac legibus reus, ex ea, quæ in contractibus obſervatur.

49 *Ex morali ratione*] Decens, honeſtum, officium, juſtitiæ διατακτικῆς opus.

50 *Debita aliarum*] Ut pietatis & obſequii liberorum erga parentes, officii parentum in teſtamento erga liberos.

51 *Romanorum*] Imo ſceleſtiſſimi hominis P. Clodii, ringentibus omnibus bonis, plebem inſtigantis. Cic. pro Sext. 6.

52 *Regem Cypri*] Ptolemæum. Flor. 3, 9. Plutarchus in vita Catonis.

53 *Honoris ſtudium*] Ut quum Antigonus divulgavit, ſe Olympiadis

bello ipso seorsim a causa sua justifica considerato exspectatur: sive quod adest affectus plane illicitus, ut gaudium acquiescentis in malo alieno fine boni respectu. Sic Aristides de societate secunda, Phocenses ait merito periisse, at non bene feciisse Philippum, cum eos perderet, quippe non religioni studentem, quod præferebat, sed augendo imperio.

2. *Una & ea vetus causa bellandi est*, inquit Sallustius, *profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes precipua bellorum causa*, apud Tacitum. & in tragœdia:

Sen. Hipp.

Rupere fœdus impius lucri furor
Et ira præceps.

Contra Faustum lib. XXII, c. 74.

Quo & Augustini illud recte referas: *nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur.*

Covarr. d. §. 1. n. 2. Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1. Silv. verb. bellum n. 2. Summa Ang. verb. bellum n. 5. Sum. Ros. ib. n. 3. & 8. Th. 2, 2. 66. 8.

3. Sed hæc, ubi causa justifica non deest, peccatum quidem arguunt, ipsum tamen bellum proprie injustum non faciunt. unde nec ex tali bello restitutio debetur.

Olympiadis a Cassandro interfectæ mortem ultum ire, & Alexandri regis sui filium obsidione Amphipolitana liberare. Justin. 15, 1. qui revera omne imperium Alexandri affectaret.

CAPUT XXIII.

De causis dubiis.

I. *Dubitandi causa in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Judicium in alteram partem duci argumentis rerum.*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum sit eligendum, sumendum quod est tutius:*
VI. *Unde sequi, tali casu a bello abstinendum.*
VII. *Id autem vitari posse colloquio:*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Christianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam sorte.*
X. *Certamen singulare, ad vitandum bellum, an permitti possit.*
XI. *Meliorem esse conditionem possidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter possideat, in pari dubio rem dividendam.*
XIII. *An bellum utraque ex parte justum desit, multis distinctionibus explicatur.*

1 Eth. Nic. 1. I. VErissimum est quod scripsit Aristoteles, in moralibus non æque, ut in mathematicis disciplinis certitudinem inveni-

Digitized by Google

invenirl. quod eo evenit, quia mathematicæ disciplinæ [1] a materia omni formas separant, & quia formæ ipsæ tales plerumque sunt, [a] [2] ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est medii. At in moralibus circumstantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ, de quibus agitur, [b] solent habere interjectum [3] aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas est, medium est quod licet, sed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas sæpe incidit, ut in [4] crepusculo, aut in aqua frigida calescente. Et hoc est, quod ait Aristoteles, *ἔστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον· quid cui anteponendum sit, difficilis sæpe est judicatio.* Androniсus autem Rhodius: *τὸ κατ' ἀλήθειαν δίκαιον δυσχερές ἐστι τῷ δοκοῦντος διελεῖν· difficile est id, quod vere justum est, ab eo, quod tale videtur, discernere.* III. Nicom.

II. 1. Primum autem illud est tenendum, etiamsi quid justum reipsa est, sed ab eo fit, qui, [5] omnibus expensis, injustum id existimat, actum esse vitiosum. Hoc enim est, quod dicit Paulus Apostolus, [6] quicquid non fit ex fide, peccatum esse: [c] quo in loco fides animi judicium de re significat. Nam [7] vim judicatricem humanis Rom. XIV. 23.

GROTII.

a *UT nihil habeant interjectum*] In his mutatio fit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μεταξύ.

b *Solent habere interjectum aliquid*] Vide Chrysostomum ad IV. Ephesiorum II. moral.

c *Quo in loco fides animi judicium de re significat*] Eodem tendunt in eadem Pauli epistola eodem capite ista: ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοὶ πληροφορείσθω· unusquisque sui sensus sibi certus sit. Et: μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει· beatus ille, qui, quod probat, in eo sui damnator non est. Ambrosius: peccatum est, quod aliter fit quam probatum est. Sequitur Augustinus: citati ambo a Gratiano post cap. 14, causa 28. quæst. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: δεῖ δὲ μόνον τὴν πρόθεσιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἣν παρέσχηται βέβαιον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πρόθεσιν δοκιμάζωσι· requiritur non modo, ut, quod agitur, sit honestum justumque, sed ut firma ac constans adsit persuasio, unde fiat actio, ut, quod fit, fiat ideo quod animus ita faciendum judicaverit.

GRONOVII.

1 *A materia*] Figuras considerant a corporibus semotas, ut loquitur in prolegomenis extremis.

2 *Ut nihil habeant*] Sint circumscriptæ & præcisæ, nullum habentes confinium cum aliis, ut dubitari possit, huc an illuc pertineant.

3 *Aliquid, ea latitudine*] Medium rationis. Horne. ethic. 3, 1. 14.

4 *Crepusculo*] Quod tu nec tenebras nec possis dicere lucem.

5 *Omnibus expensis*] Post maturam deliberationem pro iptius sensu & captu.

6 *Quicquid non fit*] Vide animadv. Grotii pro suis notis ad conf. Cassand. ad articul. 2. p. 68. in examine Riveti, & hujus examen p. 71. tum ejusdem Riveti apolog. contra votum H. Grotii num. LXXVI. p. 141. item διάλυσιν Grotianæ discussionis pag. 328.

7 *Vim judicatricem*] Conscientiam dictantem hoc probum, illud improbum esse; non semper, prout revera est, sed prout quis educatus & institutus est.

manis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbrutescit animus.

2. Sæpe autem accidit, ut judicium [7] nihil certi monstret, sed hæsitet: quæ hæsitatio si attenta consideratione expediri nequeat, sequendum erit illud Ciceronis: *bene præcipiunt* [d] *qui vetant quicquam agere quod dubites æquum sit an iniquum.* Hebræi magistri dicunt: הסתלק מן הספק *abstine te a re dubia.* Sed hoc locum habere non potest, ubi alicui omnino alterutrum est faciendum, & de utroque, an æquum sit, dubitatur: tunc enim licebit ei eligere, quod minus iniquum ei videtur. Semper enim, ubi electio evadi non potest, minus malum rationem induit boni. Τὰ ἐλάχιστα λυπηρὰ τῶν κακῶν, ait Aristoteles: Cicero, *de malis minima.* Quintilianus, *in comparatione malorum, boni locum obtinet levius.*

Deoff. l. 1.
Covar. tom. 1. de matr. p. 2. c. 7. §. 2. n. 9.
Nic. 11, c. 9.
Cic. off. 111.

III. Plerumque vero in rebus dubiis post examen aliquod animus [8] non in medio hæret, sed huc aut illuc ducitur [e] argumentis ex re petitis, aut ex opinione, quam habet [9] de aliis hominibus, sententiam super ea re pronunciantibus. Nam & hic verum est [f] illud [10] Hesiodi, præstantissimum esse per se sapere; proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur e causis, effectis, & adjunctis aliis.

Vasques 1, 2. disp. 62. c. 1. num. 1. med. 1. 2. quæst. 14.

IV. 1. Sed ad hæc recte noscenda, usu quodam & peritia opus est;

GROTII.

d *Qui vetant quicquam agere quod dubites*] Plinius lib. 1, epist. 19. *Quod dubitas, ne feceris.*

e *Argumentis ex re petitis aut ex opinione, quam habet de aliis hominibus*] Augustinus lib. III. de ordine: *duplex est via, quam sequimur, cum rerum nos obscuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* Explicat hoc Gabriel Vasquez disput. CXII. cap. 3. num. 10.

f *Illud Hesiodi*] Usus est Minutius post malam pugnam apud Livium libro XXII. *Bum primum esse virum, qui consulat, quid in rem sit: secundum eum, qui monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit, eum extremi ingenii esse.* Et pro A. Cluentio Tullius: *sapientissimum esse dicunt eum, cui, quid opus sit, ipsi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet.* Hesiodi versus, unde hæc fluxere: sic habent:

Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ.
Φραζόμενός τ' ἐὺ κἀπιτροπιαζόμενος καὶ ὅς τις ἄμεινον.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήθ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁδὸν δ' ἀνὴρ οὗτος ἀχρήιος ἔσται.

Ille quidem ante omnes, per se ipse quid utile, quid non
Qui videt, & longe fines prospectat agendi:
Qui bene consultis didicit parere, secundus:
At qui consiliis pollet nihil ipse, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad usus.

GRONOVII.

7 *Nihil certi*] Ut decernere nequeat, utrum justum sit, nec ne.

8 *Non in medio haret*] Non ambiguus manet, sed in alteramutram partem magis inclinat.

9 *De aliis hominibus*] De prudentia & fide consiliariorum.

10 *Hesiodi*] Ἔργ. 291. Livius 22, 29.

GRO-

eſt; quam qui non habent, [11] ut activum judicium recte conforment, tenentur audire ſapientum conſilia. Nam ἔνδοξα, ſive probabilia ſunt, Ariſtotele teſte, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe ſapientibus; iiſque rurſum, aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus [12] artium momenta ediſcere aut expendere vix vacat:

Vid. de Ind. rel. 1. n. 12. & de jure bell. 21. & 24.

Ariſt. 1. top. cap. 1.

σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνωρίς.
Dat ſapere regi turba ſapientum comes.

Ariſtides de concordia ad Rhodios ait, ſicut [13] in facti quæſtionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei ſtant teſtes, ita ſententiarum eas ſequendas, quæ plurimis præſtantiſſimiſque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix niſi auditis epiſcopis, bella ſuſcipiebant, ut, ſi quid eſſet, quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur.

V. 1. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utraque parte probabilia ſe oſtendant argumenta, ſive [14] intrinſeca, ſive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, ſi res mediocres ſunt, de quibus agitur, videtur vitio carere poſſe electio, [15] in utramvis partem ceciderit. At, ſi de re magni momenti, ut de ſupplicio capitali hominis, agitur; jam propter magnum diſcrimen, quod eſt inter eligenda, [g] præferenda eſt pars tutior, ut dici ſolet:

In iſtam partem potius peccata tamen.

Ideo ſatius eſt nocentem abſolvere quam innocentem condemnare.

2. Scriptor problematum quæ Ariſtotelis nomen præferunt: *Sect. 29.* ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τὸν ἀδικοῦντας ἀποψηφίσασθαι ἢ οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τὸν μὴ ἀδικοῦντος καταψηφίσασθαι ἢ οὐκ ἀδικεῖ (quibus in verbis vulgo pro ἀδικοῦντος, legitur μὴ ἀδικοῦντος, & contra.) *nemo eſt noſtrum*, ait, *qui non malit abſolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* Et mox addit rationem, quam jam dedimus: ἔστι γὰρ, ὅταν τις ἀμφισβητῇ, τὸ ἐλάττων τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον. *nam ubi quis dubitat, eligendum in*

quo

GROTII.

g *Præferenda eſt pars tutior*] Ammianus Marcellinus libro XXVIII. *Si implacabiles iracundia ſunt, ſumma eſt acerbitas. ſin autem exorabiles, ſumma lenitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda eſt.* Et hoc explicat Vaſquez dicto libro, c. 4. num. 21.

GRONOVII.

11 *Ut activum judicium*] Ut ſe inſtruant ad habendum delectum recti pravique, juſti & injuſti.

12 *Artium momenta*] Arcana & receſſus & ſubtilia, quæ rem continent, præcepta.

13 *In facti quæſtionibus*] Ubi ambigitur, factumne ſit aliquid annon.

14 *Intrinſeca*] Ex ipſa re naſcentia.

15 *In utramvis partem*] Terent. Adelph. 2, 1. 20.

quo minus delinquitur. Antiphon: *εἰ δέον τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολύσαι ὁσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἀδίκως ἀπεκτεῖναι, ἀσέβημα· si errandum est, sine jure absolvere, quam per injuriam condemnare, est sanctius. Nam in illo error est, in damnatione insontis, sacinus.*

VI. Maximi autem momenti est bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes sequi soleant. Ideo inter sententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico Fabius:

Lib. 1.

Cauta speculator mente futuri,
Nec letus dubiis [16] parvisque lacessere Martem.

Tres autem sunt modi, quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant.

VII. 1. Primum est, colloquium: *cum duo sint genera disceptandi*, ait Cicero, *unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet priore.* Et Terentius:

De Off. 1. Vid. de jure bel. n. 28.

[h] *Omnia prius experiri quam armis sapientem decet:*
Qui scis, an quæ jubeam sine vi faciat?

Apollonius Rhodius dixit: [17] *μηδ' αὖτως ἀλκὴ πρὶν ἔπεσσί γε πειρηθῆναι.* Et Euripides:

Λόγοισι πείσων. εἰ δὲ μὴ, βίᾳ δορός.
Verbis id impetrabo: sin nequeo, manu.

Idem reprehendit Supplicibus civitates, quæ hanc viam omitterent:

Et vos quoque, urbes, quæ, quod est verbis datum
Transigere, [18] potius fertis ad eadem arbitram.

Achilles

GROTII.

h *Omnia prius experiri quam armis*] Dionysius Halicarnassensis in excerptis legationum: *μὴ πρότερον ἄρξαι τοῦ ἔργου περὶ οὗ πειρηθῆναι τοῦ λόγου· non ante ad res veniendum est, quam tentata sit verborum via.* Menelaus apud Libanium: *πρῶτον μὲν γὰρ τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις· ἀνθρωπικώτερον ἔπεσθαι· homini convenientius, prius verborum experimentum facere, quam statim ad arma prosilire.* Non abeunt hinc illa chori dicta in Euripidis Helena:

τὸ θεῖον
Ἔπρᾶξ' ἀληθὲς ὄντως
Ἀφρόντις, ὅστις τὰς ἀριστὰς πολίμου
Κτήσεθι, δορὸς ἀλκαῖς
Λογχαῖσι κατακαυόμενοι
Πόνους θνατῶν ἀταθῶς.
Εἰ γὰρ ἄμιλλα κρανεῖ τιν
Αἵματος, ἣ σπουδαῖς
Λείψει κατ' ἀνθρώπων φίλους.
Stulti nimium, queis virtutis
Mensura placet unica, ferrum;
Quibus humani pausa laboris
Non nisi sæva quæritur ense:
Nam si virtus sanguine tantum
Spectanda venit, numquam discors
Furor infestas deseret urbes.

GRONOVII.

16 *Parvisque*] Leg. *parcisque.* raro rem aciei committere.

17 *Μηδ' αὖτως*] Non statim vi, priusquam verbis tentari.

18 *Potius fertis*] Id terminatis cruento bello judice, ut potior jure victor habeatur.

Gro-

Achilles Iphigenia in Aulide:

Si pares aequa, mi mea vobis ope
Opus eſt; ſalutis eſt in hoc uno ſatis.
Ego ſimul amici gratiam ſervaverim:
Minuſque vitio vertet omne agmen mihi,
Ratione ſi rem geſſerim, non viribus.

Quod in Phœniſſis apud Euripidem legimus:

[19] πᾶν γὰρ ἐξαίρει λόγος
Ὃ καὶ σίδηρος πολλάκις διέστειλε δή.

id auctum ſic extulit apud Livium Phaneas: *multa homines, ne bellare neceſſe ſit,* [20] *voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.* Mardonius apud Herodotum Polymnia Græcos culpat hac in parte: τοὺς χρεὸν ἦεντας ἐμοὶ λόγους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejuſdem eſſent linguæ, caduceatorum & legatorum opera, non præliis, controverſias tractare.*

2. Coriolanus apud Halicarnaſſenſem: τὸ μὲ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν αἰτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντας τούτου πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογῶσι εἶναι καλόν· *ſi quis non aliena cupiat, ſed ſua poſtulet, atque, iis non impetratis, bellum moveat, id omnium confeſſione æquum eſt.* Apud eundem Halicarnaſſenſem rex Tullus, *quæ verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum Vologeſes: *æquitate quam ſanguine, cauſa quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex Theodoricus: *tunc utile ſolum eſt ad arma concurrere, cum locum apud adverſarios juſtitia non poteſt invenire.* Caſſ. III Var. 1.

VIII. 1. Alterum eſt inter eos, [21] qui communem judicem nullum habent [k] [22] compromiſſum: ἐπὶ τοῖς δικασταῖς δίδοντα ὅροις

μὴ

GROTII.

1 *Multa homines, ne bellare neceſſe ſit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.*] Donatus ad Eunuchum: *perſuaſum eſt enim, quod ſumma vi defenderis quum extorqueatur, hoc idem poſtmodum remitti remittenti.*

GRONOVII.

19 Πᾶν γὰρ] Omnia enim eximit colloquium, quæ alioqui ferrum hoſtile faceret.

20 *Voluntate remittere*] Belli vitandi ergo concedere, ad quæ vi & bello adigi nequeant, deſperatione in virtutem verſa.

21 *Qui communem*] Quod penes utrumque ſit ſummum imperium.

22 *Compromiſſum*] Conventio, qua arbitri ſententiæ ſe obtemperaturos uterque litigator promittit. Videndus tit. D. de receptis, qui arbitrium receperunt, ut ſententiam dicant. Vocatur & receptum in l. 14. C. de judiciis. Vide Suarezmaier miſcell. jur. cap. 4.

GROTII.

k *Compromiſſum*] Spreta plerumque potentioribus via. Vide Conneſtagium de conjunctione regnorum Caſtellæ & Portugalliæ; digna tamen, quam inſiſtant æqui & pacis amantes. Fecere magni reges ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri ſumti inter Magnum Norvagiæ & Canutum Daniæ reges de regno utroque certantes:

μον ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait Thucydides: *in eum, qui arbitrum accipere paratus eſt, nefas ut in injurioſum ire.* Sic de regno Argivo Adraſtus & Amphiaraus [23] Eriphylæ judicium permiſerunt, narrante Diodoro. De Salamine inter Athenienſes & Megarenſes lecti judices tres Lacedæmonii. Apud dictum modo Thucydidem Corcyrenſes Corinthiis ſignificant, paratos ſe diſceptare controverſias apud Peloponneſi civitates, de quibus inter ipſos conveniſſet. Et Periclem laudat Ariſtides, quod, ut bellum vitaretur, voluerit δίκην διαλύεσθαι περὶ τῶν διαφόρων, *de controverſiis arbitros ſumere.* Et Iſocrates oratione adverſus Cteſiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Athenienſibus controverſias, de iis paratus eſſet ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æquæ utrique parti.*

Livius lib. VIII.

2. Sic olim Ardeates & Aricini, poſtea Neapolitani & Nolani controverſias ſuas arbitrio populi Romani permiſerunt. Et Samnites in controverſia cum Romanis ad communes amicos provocant. Cyrus ſibi & Aſſyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controverſiis cum Maſiniſſa, ut bellum vitent, ad judicia provocant. Romani ipſi de controverſia cum Samnitibus apud Livium ad communes ſocios. Et Philippus Macedo in contro-

Xen. Cyrop. lib. II.

Lib. VIII.

Lib. XXXII.

ver-

tantes: Nempe quomodo Julianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit. Magnus rex Suediæ arbiter ſumtus inter Ericos duos Daniæ & Norvagiæ reges. de Salamine inter Athenienſes & Megarenſes judices capti Spartiatæ quinque, Critolaïdas, Amompharetus, Hipſechidas, Anaxilas, Cleomenes. Plutarchus Solone. In fœdere Lacedæmoniorum & Argivorum apud Thucydidem v. δίκας διδόντας καὶ ἑτοίμους, *qui ſtare arbitris volent more avito.* Et mox: εἴ τινα ἢ ξυμμάχων πόλις πόλει ἐγείζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἂν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκεῖν· *ſi qua ſociarum civitatum cum ſocia civitate controverſiam habeat, rem deferant ad civitatem, quæ utriſque æqua videbitur.* Eſt utrumque apud Thucydidem libro v. M. Antoninum multi extra Romanum Imperium populi controverſiarum ſuarum, ut bella vitarent, arbitrum ſumſere. meminit Victor & alii. Apud Procopium Gotthic. III. Gepidæ Langobardis dicunt: δίκην γὰρ διαλύειν τὰ διάφορα ἐν σπουδῇ ἔχομεν. δικάζεσθαι ἢ οἷς ἂν σπουδάζηται, δικάζεσθαι ἑκόντα παρέσεσθαι· *arbitro ſumto dirimere controverſa parati ſumus. at qui ſtare judicio volunt, eos vi impetere iniquum eſt.* Apud eundem Gotthicorum IV. Theudibaldus Franc. rex paratum ſe oſtendit, judicem accipere de iis, quæ Romani diſputabant. Vide & quid olim Romani Philippo ſignificaverint apud Polybium excerpto legationum n. 4. & quod eſt in fœdere Antiochi ex eodem Polybio itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ judex de Scotiæ ſucceſſione: Comes Holſatus inter regem Daniæ & fratres, Pontano memorante hiſtoriæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud Marianam libro XXIV, cap. 20. XXIX, cap. 23. Parutem libris VII. & XI. Bizarum libro XII. Crantzium libro VI. Saxonicorum c. 15. & noſtra infra libro III, cap. XX. §. XLVI.

GRONOVII.

23 *Eriphylæ*] Adraſti ſorori, Amphiarai uxori.

GRO-

verſia cum Græcis ait ſe arbitrio uſurum populorum, cum quibus pax utriſque fuiſſet. Parthis & Armeniis poſtulantibus Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuiſſe Plutarchus: ἐκ ἐᾶν στρατεύειν πρόσθεν ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι· *ne ſinerent prius ad bellum veniri, quam ſpes omnis judicii obtinendi periiſſet.* De Gallorum Druidibus Strabo: ὥστε καὶ πολέμους δίκην πρότερον ἢ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον· *olim & inter bellantes erant arbitri, ac ſæpe jam acie congreſſuros diremerunt.* Eodem officio functos in Iberia ſacerdotes idem teſtis eſt.

Plutarch. Pomp.

Lib. XXXII.

Lib. IV.

Lib. XI.

3. [1] Maximo autem Chriſtiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam ſi, ut [24] judicia alienorum a vera religione judicum vitarentur, & a Judæis & a Chriſtianis arbitri quidam ſunt conſtituti, & id a Paulo præceptum, quanto magis id faciendum eſt, ut majus multo vitetur incommodum, id eſt, bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Chriſtiano, ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen, ſecundum ea [25] quæ alibi diximus, cum temperamento quodam eſt intelligendum.

Vitr. de jure belli n. 28.

4. Et tum ob hanc, tum ob alias cauſas utile eſſet, imo quodammodo factu neceſſarium, conventus quoſdam haberi Chriſtianarum poteſtatum, ubi per eos, quorum res non intereſt, aliorum controverſiæ definiantur: imo & rationes incantur [m] cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipſum olim apud Gallos [n] Druidum fuiſſe uſum Diodoro ac Straboni proditum. Etiam proceribus ſuis de regni diviſione judicium permiſiſſe Francos reges legimus.

Molina diſp. 103. §. quamſi autem. ad 2. Reg. de Rel. ſuperm. diſp. 31. du. 4. n. 72. Tol. 2, 2. q. 95. art. 8. & ibi Cajet.

IX. Tertia ratio eſt [o] [26] per ſortem: quam in hoc commendat Dion Chryſoſtomus oratione in Fortunam altera: & multo ante Solomo Prov. XVIII, 18.

X. 1. Sor-

GROTII.

1 *Maxime autem Chriſtiani reges & civitates tenentur hanc inire viam*] Gregoras libro X. de Alexandro Bulgaro: ἐκ ἄξιον εἶναι λέγειν Χριστιανοὺς ἁπανταχοῦ ὑπαρχοντας κατ' ἀλλήλων ὁπλίζεσθαι, ἐνὸν ὁμοδοξεῖν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμοῦ καὶ τὸ ἀσφαλὲς συμφρονοῦντας. *indecorum eſſe Chriſtianis, tanta cum acerbitate inter ſe armis certare, cum rationes ſint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.*

m *Cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant*] Vide exemplum apud Caſſiodorum III, 1. 2. 3. 4. & Gailium de pace publica II, cap. XVIII, n. 12.

n *Druidum fuiſſe uſum*] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, epiſcopi ſucceſſere. Vide epiſtolam epiſcoporum ad Ludovicum regem in capitulis Caroli Calvi, & de epiſcopis Hiſpaniæ Rodericum Toletanum libro VII, c. 3.

o *Per ſortem*] Vide Auguſtinum de doctrina Chriſtiana lib. I, cap. 28.

GRONOVII.

24 *Judicia alienorum*] Lites forenſes apud ethnicos judices.

25 *Quæ alibi*] I, 2. 9.

26 *Per ſortem*] Religioni & fortunæ committendo. Juſtin. I, 10.

X. 1. Sortis autem affine quid eſt certamen ſingulare, cujus uſus non videtur omnino repudiandus, ſi duo, [p] quorum controverſiæ alioqui totos populos graviſſimis malis ſint implicituræ, inter ſe parati ſint armis decernere, ut olim de Peloponneſo [30] Hyllus & Echemus, de regione ad Inachum [31] Hyperochus & Phemius, de Elide Pyræchma Ætolus & [32] Degmenus Epeus, de Iba Corbis & Orſua. Videtur enim id, ſi [33] non ab ipſis recte fieri, certe a civitatibus poſſe acceptari, ut minus malum. Apud Livium Metius Tullum ſic alloquitur: *ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent, ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriuſque populi decerni poſſit.* Strabo vetuſtam hanc fuiſſe ait Græcorum conſuetudinem: [q] & apud Virgilium Æneas æquum fuiſſe ait, ut inter ſe & Turnum eo modo res definiretur.

[27] *Herod. Pol.*
[28] *Plut. quæſt. Gr.*
[29] *Strab.* VIII. *Livius lib.* XXVIII. *Lib.* 1.
D. loco.

2. Certe [r] inter cæteros Francorum veterum mores hunc impenſe laudat Agathias libro primo, cujus ipſa verba (ſunt enim inſignia) apponam: ἀλλ' εἶπερ ἄρα καὶ τὸν ἔριν τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγενίσθαι συνεπιχθείη, παρατάξεσθαι μὲν ἅπαντας ὡς πολεμήσοντας καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσε χωρῆσαι. ἰδόντες δὲ ἀλλήλους ἑκατέρωθεν ἡ πληθὺς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωρῆσαι, καὶ τὰς ἡγεμόνας πολεμοῦσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διακριθησόμενοι. εἰ δὲ μὴ, μόνοις ἐκείνοις ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν ὁρίοις αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὧς οὐχ ὅσιον ὄν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυναμένας, τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀναστρέφεσθαι. τοῦτό τε δὴ τῶν τε φάλαγγας διαλύσαι, καὶ τὰ ὅπλα τίθεσθαι, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνην αὖθις καὶ ὁμιλητὰς, φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλους ἀφύλακτοι, καὶ ἐπιμιξίαι, καὶ φρεσὶ εἴχεται τὰ δεινά. ὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δίκαιον καὶ φιλόπατρι. τὸ δέ γε ἄρχειν εὐμενὲς ἐν δίκῃ καὶ στεβηρόν.

[p] *Quorum controverſiæ alioqui totos populos graviſſimis malis ſint implicituræ*] Scriptor tragœdiæ Thebaidos:

Rex ſit e vobis uter,
Manente regno quærite.

Dion Othone: σφὼ γὰρ σὺ καὶ κρεῖττον καὶ δικαιότερον ἕξει ἵνα ὑπὲρ πάντων ἢ πολλῶν ὑπὲρ ἑνὸς πολέμου· *multo enim ſatius juſtiuſque eſt, unum pro omnibus, quam multos unius cauſa perire.*

[q] *Et apud Virgilium*] Æneidos XI.

Æquius huic Turno fuerat ſe opponere morti.

Pari de cauſa Antonius Octavium ad ſingulare certamen provocabat. Plutarchus Antonio.

[r] *Inter cæteros Francorum veterum mores*] Vide Caroli Calvi capitulum apud S. Arnulfum & pactionem Aquiſgranenſem. Æquitas eadem apud Langobardos. Vide Paulum Warnafredi libro I, cap. 12. IV. cap. 17. V. cap. 40.

GROTII.

[27] *Herod. Pol.*] 9, 2. 6.
[28] *Plutarch. quæſt. Gr.*] 294.
[29] *Strabo* VIII.] p. 357.
[30] *Hyllus*] Ὕλλου τοῦ Ἡρακλείδου καὶ Ἐχέμου Αἰγιάτου· Suid. in Ἐχέμος. Fuit autem hic Echemus Euandri pater.
[31] *Hyperochus*] Archivorum rex.
[32] *Degmenus*] Æolianum rex.
[33] *Non ab ipſis recte*] Machiavellus ad Livium I, 22. & 23.

GRO-

si quæ forte inter reges oriantur controversiæ, aciem quidem omnes instruunt, tanquam bellaturi, ad rem armis decernendam: & obviam alii aliis procedunt. At ubi conspicati sunt se invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores sunt, ut jure potius certent: aut si id nolint, ipsi inter se singulari dimicent certamine, & suo duntaxat ipsorum periculo rem transigant: neque enim aut æquo & bono, aut patriis institutis convenire, ut ipsi ob propria odia bonum publicum labefactent aut evertant. Ergo confestim solvunt exercitus, & restituta pace tuto inter se commeant, sublatis malorum causis. Tanta in subditis cura justitiæ & patriæ amor: in regibus vero animus placidus & suis obsequens.

XI. Quanquam vero in causa dubia pars utraque tenetur quærere conditiones, quibus bellum vitetur, [1] magis tamen id tenetur, qui petit, quam qui possidet. Ut enim in pari causa melior sit possidentis conditio, non civili tantum juri sed & naturali convenit. cujus rei causam alibi etiam ex Aristotelis quæ dicuntur problematibus attulimus. Atque hic & illud addendum est, ab eo, qui justam causam habere se scit, sed documenta non habet sufficientia, quibus possessorem de injustitia suæ possessionis convincat, bellum licite non sumi: quia [34] non habet jus cogendi alterum, ut de possessione decedat.

L. in pari. D. de R. I. Vict. de jure bel. n. 27. & 30. L. T. de just. c. 29. Jud. 10. Molina. disp. 103. § in secunda vero. Lorca 2, 2. sect. 3. disp. 53. n. 4. Lorca 2, 2. sect. 40. disp. 53. Soto V, de justit. jur. 41. art. 7. Covar. c. peccatum. §. 10. n. 6. Alc. 2. fund. rad. 21. Fulgos. l. 5. de just. Piccolom. lib. VI. Civil. Phil. c. 21. Alb. Gent. l. 1, c. 6.

XII. Ubi vero & jus ambiguum est, & neuter possidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus censendus erit, [35] qui oblatam rei controversiæ divisionem repudiat.

XIII. 1. Ex his, quæ diximus, definiri potest illa a multis agitata quæstio, an bellum, ratione habita eorum, qui principales belli motores sunt, utrinque justum esse possit. [t] Distinguendæ enim sunt variæ acceptiones vocis justi. Justum enim aliquid dicitur aut ex causa, aut secundum effectus. Ex causa rursum, aut speciali acceptione justitiæ, aut illa generali, qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam [36] quæ ad opus pertinet, & eam, quæ pertinet [37] ad operantem. nam ipse operans juste agere interdum dicitur, quoties injuste non agit, etiamsi id, quod agit, [38] justum non sit: quomodo

[39] *Mo-*

GROTII.

[1] *Magis tamen id tenetur qui petit, quam qui possidet*] Vide Herrerum tomo II.

[t] *Distinguenda sunt variæ acceptiones vocis justi*] Sic Gratianus causa XI, quæstione III. post c. Episcopus, distinguit justitiam causæ, ordinis, animi.

GRONOVII.

34 *Non habet jus*] Quippe quod consistat in documentis, ut, actore non probante, reus absolvitur.

35 *Qui oblatum*] Si alter paratus sit partiri rem potius, de qua ambigitur, quam ob totam possidendam bellare.

36 *Quæ ad opus*] Quæ inest ipsi rei.

37 *Ad operantem*] Per quam facultas est operanti pro conditione sua & loco sic agendi, ut agit.

38 *Justum non sit*] Ut cum præfor injuriam decernit, tamen jus reddere dicitur, l. 11. D. de just. & jure.

39 *Mo-*

modo recte distinguit Aristoteles, τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἀδικον πρᾶττειν, *injuste agere*, & *agere quod injustum est*.

2. Speciali & ad rem ipsam relata acceptione bellum utrumque justum esse non potest, ut nec lis; quia [39] facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum, non datur per rei ipsius naturam. At vero, ut neuter bellantium injuste agat, fieri sane potest. injuste enim agit nemo, nisi qui & scit, se rem injustam agere: multi autem id nesciunt. Sic juste, id est; [40] bona fide litigari potest utrimque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines solent.

3. Generali acceptione justum dici solet, quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam sine jure fiunt absque culpa, ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum est in his qui legem non observant, quam sine culpa sua ignorant postquam lex ipsa promulgata est, & tempus per se [41] ad scientiam sufficiens transiit. Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo injustitiæ, sed & omni alio vitio careat, præsertim ubi pars utraque, aut altera litigat [42] non suo sed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum non deserere. Sic Aristoteles in litibus juris controversi, ait neutrum esse improbum, quod ipse dicit πονηρόν. Cui consentiens Quintilianus posse accidere ait, ut ex utraque parte orator, id est, vir bonus dicat. Imo & juste judicare judicem ambigue dici ait Aristoteles, significari enim aut judicare ὡς δεῖ, *planeut oportet*, sine ulla ignorantia, aut κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, *ex animi sui sententia*. Et alibi ait: εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ, *si quis per ignorantiam judicaverit, non egit injuste*.

4. At in bello vix est, ut temeritas saltem omnis & [43] dilectionis defectus absit, ob negotii ipsius gravitatem, quæ omnino talis est, ut causis probabilibus non contenta, quam maxime evidentes requirat.

5. At justum si accipimus, [44] quoad effectus quosdam juris, certum est, bellum hoc sensu justum utrimque dari, ut ex iis apparebit, quæ de bello publico solenni infra a nobis dicentur. Sic enim & sententia non ex jure lata & possessio sine jure habent quosdam juris effectus.

L. v, eth. c. 10. & 11. eth. l. c. 13.

Ang. l. xv, de civ. Dei c. 5. & lii. xix, c. 15.

Covar. c. peccatum. §. 10. n. 2.

Vict. n. 32.

Suares de legibus libro iii, c. 18.

Alph. de Castro de potest. leg. penal. l. 1, c. 1. & 3.

iii, rhet. c. 17.

Lib. ii, 8.

Top. 2, 13.

Nic. v, 12.

39 *Moralis ad contraria*] Idem juste probeque simul hinc agi, inde prohiberi nequit; eadem res per se non potest esse licita & illicita.

40 *Bona fide*] Sine caluninia.

41 *Ad scientiam sufficiens*] Intra quod notitia legis istius pervenire ad illos potuit.

42 *Non suo, sed alieno*] Non pro se, sed pro alio, ut pro pupillo tutor.

43 *Dilectionis*] Caritatis, quam homo homini, maximeque Christianus Christiano debet.

44 *Quoad effectus*] Pro eo, quod orto bello licet, ita ut de eo actio non detur, sed quod utrimque factum est, habeatur pro rato & jure facto.

CA-

CAPUT XXIV.

Monita de non temere etiam ex juſtis cauſis ſuſcipiendo bello.

I. *Jus ſæpe remittendum, ut bellum vitetur:*
II. *Maxime jus ad pœnas:*
III. *Præſertim a rege læſo.*
IV. *Etiam curâ ſui & ſuorum abſtinendum ſæpe bello.*
V. *Regulæ prudentiæ circa electionem bonorum.*
VI. *Exemplum in deliberatione inter ſtudium libertatis & pacis:*
qua internecio populi evitetur.
VII. *A pœnis exigendis abſtinere debere qui non multo ſit validior.*
VIII. *Reſtare, ut bellum non ſit ſuſcipiendum, niſi ex neceſſitate:*
IX. *Aut ex maxima cauſa cum maxima occaſione.*
X. *Bellorum mala ob oculos poſita.*

I. 1. QUanquam inſtituti, quod de jure belli inſcriptum eſt, pars proprie non videtur exſequi, [1]quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant aut ſuadeant, obiter tamen obviam eundum eſt errori, ne quis exiſtimet, ubi jus ſatis compertum eſt, ſtatim aut oportere bellum ſuſcipi, aut ſemper etiam licere. Contra enim evenit, ut plerumque magis pium rectumque ſit [2] de jure ſuo cedere. Nam noſtræ quoque vitæ curam honeſte deſeri, ut alterius & vitæ & ſaluti perpetuæ, quantum in nobis eſt, conſulamus, ſupra ſuo loco dictum eſt. Maxime autem Chriſtianis hoc convenit, qui in eo perfectiſſimum Chriſti imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infeſtis mori voluit. Rom. v, 6. Quod ipſum multo etiam magis nos excitat, ne res noſtras aut nobis debitas perſequamur cum tanto aliorum incommodo, quantum ſecum ferunt bella.

Vid. de jure belli n. 14. & 15.

2. [a] Non ob quamvis [3] cauſam talem bellum ſuſcipiendum, &

GROTII.

1 *Quid circa bellum virtutes*] Hoc enim ad τὴν πολιτικὴν pertinet, conſiliique eſt, non juris.

2 *De jure ſuo cedere*] Condonare injuriam & remittere aliquid de illo, quod optimo jure exigere poſſis, ut humano ſanguini parcatur.

3 *Cauſam talem*] Quæ ſufficit juri probando.

GROTII.

a *Non ob quamvis cauſam talem bellum ſuſcipiendum*] Seneca ſuaſoriâ v. *Gallio dixit, bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro conjugibus, pro liberis: pro re ſupervacua & nihil nocitura, ſi ſieret, non eſſe ſuſcipiendum.* Plus aliquid Apollonius dixit regi Babyloniæ apud Philoſtratum l. 23. φορητὸν ἢ καὶ τὸ μὴ δοῦναι ὑπὲρ κωμῶν, ὧν μείζας κέκτηνται τάχα καὶ ἰδιῶται διαφοράς πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πόλεμον δὲ ὑπὲρ μεγάλων ἄρειον· addidit vero, non oportere cum Romanis diſputare de vicis, quibus majores privati ſæpe poſſident, ad bellum

Pol. lib. IV. & Aristoteles monet, & Polybius. Nec a veteribus laudatus
Rhet. ad Alex. c. 3. Hercules, quod [4] Laomedonti & [5] Augiæ arma intulit ob non so-
Paus. lib. V. lutam laboris mercedem. Dion Prusæensis in ea oratione, quæ est de bello & pace, non hoc tantum ait quæri solere, *εἰ συμβέβηκεν ἀδίκημα παρὰ τούτων, οἷς διαφέρονται πολεμεῖν, an injuria accepta sit ab his, de quibus bello petendis agitur*, sed etiam, *πηλίκον τε τοῦτο συμβεβηκὸς, quanti æstimandum sit id, quod accidit.*

II. 1. Ad pœnas vero omittendas multa sunt, quæ nos hortantur. Videamus, quam multa patres in filiis dissimulant. qua de re dissertatio est Ciceronis apud Dionem Cassium. *Pater*, [b] ut Seneca ait, *nisi multa & magna injuria patientiam devicerunt*, [6] *nisi plus est, quod timet, quam quod damnat, non accedet ad* [7] *decretorium stylum.* unde non multum discrepat Phinei dictum, recitante Diodoro Siculo: [8] *μηδένα πατέρα λαβεῖν παρ' υἱῶν ἀσεβείας τιμωρίαν, εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτων ὑπερ-*

Lib. V.

βαίνοι bellum vero ne ob magnas quidem venire causas. Josephus altero libro adversus Appionem de popularibus suis: *ὅτε τὴν πάτριον πολιτείαν ἅπαντι τῷ πολέμῳ δεικνὺς χάριν ἔχειν παλεύοντες, ἀλλ' ὅπως τοῖς τῶν νόμων διαφυλάττειν. τὰς γὰρ ἄλλας ἁπάσας ζημίας ὑπομένοντες, ἐπειδάν τινες ἡμᾶς τὰ νόμιμα κινεῖν ἀναγκάζωσι, τότε καὶ παρὰ δύναμιν αἱρούμεθα πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι τοῖς ἰσχύσασι τὰ συμφέροντα ἐγκαρτερεῖν·* neque nostri fortunæ exercent, ut suas res augeant, *sed ut leges ipsis maneant. cætera igitur damna ferentes lenter, ubi sunt, qui nos a legibus cogant discedere, tunc etiam supra vires bella suminous, & ad ultima usque mala duramus.*

b *Ut Seneca ait*] De clementia 1, cap. 14. Augustus patri in consilio assidens de filio, qui in parricidio deprehensus esset, dixit: *relegandum, quo patri videretur. Non culleum, non serpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo censeret sed cui in consilio esset. mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem dixit.* Verba sunt Senecæ eodem libro c. 15. Terentius Andria:

Pro peccato magno paululum supplicii satis est patri.

Philo *περὶ εὐγενείας* ait: *πατέρες ἀπαρρήτους χρηματίζειν τὸ υἱόν, ὑποσχανίζοντας αὐτοὺς τὸ εἰκὸς καὶ εὐγενείας, ὅταν τὴν εἰς φύσιν αἰδῶ-*

τὴν καὶ ὑπερβάλλωσιν ὕβρεσιν ἢ ἐπὶ ἐκείνους μοχθηρίᾳ κατακεχρήσωνται· patres abdicationis tristia verba pronuntiant, filiosque a domo sua & omni cognatione abrumpunt, ita demum, ubi amorem illum, quem ingentem ac super omnia eximium natura parentibus indidit, filiorum improbitas vicit. Cicero pro Ligario: *ignoscite, Judices, erravit, lapsus est, non patravit: si unquam posthac. ad parentem sic agi solet.*

GRONOVII.

4 *Laomedonti*] Cujus filiam Hesionen a ceto, cui ex oraculo erat objecta, liberaverat, & ab eo mercede operis promissa fraudabatur. Ovid. 11, 214.

5 *Augiæ*] Regi Elidos, cujus stabulum purgaverat, item inficianti quod promiserat mercedis.

6 *Nisi plus est, quod*] Nisi prospicit graviora scelera filii ex impunitate, quam sunt præterita, quæ pœnam merentur, aut gravipra incommoda familiæ.

7 *Decretorium stylum*] Exheredationem. ut ille Terentianus Heautont. 5, 4. Satius est quam te ipso herede hoc possidere Bacchidem.

8 *Μηδένα*] Neminem patrum libenter sumere de filio supplicium, nisi magnitudine peccatorum supergressus sit naturalem parentum in liberos pietatem.

Gro-

δοῖντο τὴν φυσικὴν τῶν γονέων εἰς τέκνα φιλοστοργίαν? & illud Andronici Rhodii, ᾧ οὐδεὶς πατὴρ ἀφίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρός.

2. At quiſquis alium punire vult, [c] rectoris, id eſt patris quodammodo perſonam ſuſcipit. quo reſpiciens Auguſtinus ad Comitem Marcellinum: *imple*, inquit, *Chriſtiane judex, pii patris officium.* Pittaci dictum laudat Julianus Imperator: ὃς τὴν συγγνώμην τῆς τιμωρίας προετίθει, *qui veniam pœnæ præferebat.* Libanius in oratione de ſeditione Antiochena: qui Deo, inquit, ſimilis eſſe vult, ἀφιεὶς τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων, *magis gaudeat condonatione quam pœna.*

3. Interdum eæ ſunt rerum circumſtantiæ, ut [10] jure ſuo abſtinere non laudabile tantum ſit, ſed & debitum, ratione ejus, quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, ſive in ſe ſpectatæ, ſive qualiter eam exigit ſanctiſſima lex Evangelii. Sic [11] quoſdam eſſe diximus, pro quorum, etiamſi nos impetant, ſalute mortem optare debeamus, quod eos ſciamus rei communi humanæ aut neceſſarios aut valde utiles. Si res quaſdam negligi vult Chriſtus, ne lites ſubeantur, tanto credendum eſt majora a nobis negligi voluiſſe, ne ad bellum eatur, quanto bellum lite eſt nocentius.

Molina tract. 11, *de juſt. diſp.* 103. *Lorca diſp.* 153. *n.* 18. *Ægid. Rx. de act. ſupern. diſp.* 31. *dub.* 7. *n.* 107.

4. *De ſuo jure virum bonum aliquid relaxare non ſolum liberalitatis, ſed plerumque etiam commoditatis eſt*, ait Ambroſius. Ariſtides ſuadet civitatibus συγχωρεῖν καὶ παρίεναι ἔ, τι ἂν ᾖ μέτριον, *concedere & largiri, ſi quid ſit mediocre.* Rationem addit: ὥσπερ γὰρ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐπαινοῦντα τοὺς συγγνώμονας καὶ βλα- *Lib.* 11, *de Off. c.* 2.

βεῖν

GROTII.

c *Rectoris, id eſt patris, quodammodo perſonam ſuſtinet*] Seneca epiſtola LXXXVII. *Clementia alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodige utendum.* Diodorus Siculus in fragmentis: ὑ δεῖ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐκ παντὸς τρόπου κολάζειν, ἀλλὰ τοὺς ὅτι τοῖς ἁμαρτήμασι μὴ μεταδιδασκομένους· *non omnes omnino, qui deliquere, puniendi ſunt, ſed ii, quos male factorum nihil pœnitet.* Chryſoſtomus de ſtatuis VI. μαθέτωσαν οἱ ἅπαντες πάντες, ὅτι ὁ τὸ Χριστὸ φόβῳ πάσαν ἐξουσίαν δόντα καλινῦν. δόξασόν σε τὸν δεσπότην, ποίει συνδιάλυσιν ἄσας τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτὸς σε δοξάσῃ μειζόνως, ἵνα ἡμερόν σοι χῇ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν δεῖξῃ τὸ πρόσωπον καὶ γαληνόν, τοῦτο μεμνημένος σε τῆς φιλανθρωπίας· *diſcant omnes, qui a fide noſtra ſunt extranei, reverentiam, quæ Chriſto exhibetur, tantam eſſe, ut cuilibet poteſtati injiciat frænos. Honora dominum tuum: condona peccata conſervis tuis, ut & ipſe multo magis te honoret, ut in illo judicii die vultum tibi oſtendat ſerenum atque clementem, hujus tua lenitatis memor.* Citat Gratianus cauſa XXIII, quæſt. IV. ex Auguſtino: *duo iſta nomina cum dicimus, homo & peccator, non nisi fruſtra dicuntur: quia peccator eſt, corripe: quia homo, miſerere.* vide & quæ ſequuntur, & quæ ſupra poſuimus ad caput XX. §. XII. §. XXVI. & XXXVI.

GRONOVII.

9 *Oὐδεὶς*] Nullus pater abdicat filium, ni ſummopere improbum.

10 *Jure ſuo abſtinere*] Non exſequi quod fas eſt jure gentium.

11 *Quoſdam eſſe diximus*] 2, 1. §.

Gro-

ζῆναί τινα μᾶλλον αἱρεμένους ἢ διαφέρεσθαι πρός τινας· *nam & privatorum hominum eos laudatis, qui facili sunt ingenio, & damni aliquid subire malunt quam litigare.* Xenophon historiæ græcæ sexto: σωφρόνων μὲν ὄντως ἐστὶ, μηδὲ εἰ μὴ μεγάλα τὰ διαφερόντα εἴη, πόλεμον αἱρεῖσθαι· *sapientum est, ne ob graves quidem causas, bellum suscipere.* Et apud Philostratum Apollonius: πόλεμον δὲ ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι· *ne ob magnas quidem causas bellum capiendum.*

III. 1. [12] Circa pœnas, officii primum nostri est, si non ut hominum,[d] certe ut Christianorum, ut facile ac libenter condonemus, quæ in nos sunt commissa, sicut Deus nobis condonat in Christo. Eph. IV, 32. τό γε περὶ τούτων ἀόργητον ὑπὲρ ὧν τὸ ζῆν ὑπεύθυνον τῇ κολάσει γίνεται τῶν ἠδικηκότων, Θεῷ φύσει προστέθη, ait[e] Josephus: *ira vacare circa ea, ob quæ nocentes pœnæ mortis sunt obnoxii, ad divinam naturam accedit.*

Lib. 1, de clem. c. 20.

2. Seneca de principe: *Longe sit in suis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat* [13] *sibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, sed eum, qui cum suis stimulis agitatur,* [14] *non prosilit: qui intelligit, magni animi esse, injurias in summa potentia pati,*[f] *nec quicquam esse gloriosius principe impune læso.* Quintilianus: *suadebimus principi, ut laudem humanitatis potius quam voluptatem ultionis concupiscat.* In C. Cæsaris laudibus posuit Cicero ut præcipuum, quod obliviscì nihil soleret nisi injurias. Livia in allocutione ad Augustum apud Dionem: τοὺς ἄρχοντας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικοῦσιν ἐπιξύνους χρῆναι, τοὺς δ' ἰδίᾳ τι εἰς αὐτοὺς πλημμελεῖν δοκοῦντας φέρειν· *ita plerique existimant, rectoribus puniendа, quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero*

GRÆCI.

d *Certe ut Christianorum*] Theodosius, ut Antiochenis condonaret crimen in se commissum, a Flaviano episcopo illis maxime Christi verbis permotus fuit: *dimitte illu Pater, quia nesciunt, quid faciunt.* Narrat Chrysostomus de statuis vicesima.

e *Josephus*] Antiquæ historiæ XI, 3.

f *Nec quicquam esse gloriosius principe impune læso*] Chrysostomus in laude clementiæ: ἅπαντα μὲν γὰρ ἄθεμιτον τοῦτο κεκτῆσθαι δύνανται· διαφερόντως δὲ τοὺς ἐξουσίαις. τὸ γὰρ πάντα ποιεῖν ὑπερβαίνουσι τὰ βασιλείας, καταίσχυνον ἑαυτὸν, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ νόμου ἐγκείμενα ποσεῖδς τὸ ἴργον, μέγα μὲν εἰς ὑβριστὴν τι καὶ δίξαι. *omnem illa hominem ornare insigniter potest: maxime vero eos, qui in imperiis sunt constituti. nam cum regia potestas omnia permittat, semet retinere, ac divinam legem actionibus suis ducem præficere, egregium est ad famam gloriamque.* Augustinus epist. CIV. quæ est ad Bonifacium comitem: *memento cito ignoscere, si quis in te peccaverit & veniam postulaverit.*

GRONOVII.

12 *Circa pœnas*] Quod ad ea bella attinet, quibus potissimum pœna, quamvis justa, sumitur.

13 *Sibi detrahit*] De suo erogat & impendit.

14 *Non prosilit*] Fertur præceps ad vindictam.

GRO-

Digitized by Google

vero in ipſos, diſſimulanda. [g] Antoninus Philoſophus, in oratione ad Senatum: *non enim unquam placet in Imperatore vindicta ſui doloris, quæ etſi juſtior fuit,* [15] *acrior videtur.* Ambroſius in epiſtola ad Theodoſium: *Antiochenis tuam donaſti injuriam.* Et in ejuſdem Theodoſii laudibus ad ſenatum Themiſtius: ὅτι οὐκ ἀντιδλαπτουτα χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ' εὖ ποιοῦντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων· *bonum regem oportet his qui in ſe peccarunt ſuperiorem eſſe, non viciſſim nocendo, ſed bene faciendo.*

3. Magnanimus qui ſit, eum Ariſtoteles negat eſſe μνησικακον, *injuriarum memorem:* quod Cicero ſic exprimit; *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* Hujus eximiæ virtutis inſignia nobis exempla ſacræ literæ ſuppeditant in Moſe, Num. XI, 12. & Davide, II Sam. XVI, 7. Maxime vero id locum habet, ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus ſumus conſcii, aut id quod in nos peccatum eſt ab humana quadam & excuſabili infirmitate procedit, aut ſatis apparet pœnitere eum, qui nocuit. *Eſt ulciſcendi & puniendi modus*, inquit Cicero, *& haud ſcio, an ſatis ſit,* [h] *eum, qui laceſſierit, injuriæ ſuæ pœnitere. Sapiens*, inquit Seneca, *multa remittit; multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenii ſervabit.* Et hæ quidem cauſæ a bello abſtinendi ex dilectione naſcuntur, quam ipſis inimicis aut debemus, aut recte impendimus. *De off.* 2. *Dried. Lib.* 11. *de lib. Chriſt. c.* 6.

IV. 1. Sæpe vero [i] [16] nobis ipſis noſtriſque præſtandum habemus; ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ vita ait, poſtquam juſte poſſe ſuſcipi bellum decreviſſent feciales, [k] con-

GROTII.

[g] *Antoninus Philoſophus*] Apud Vulcatium Gallicanum vita Avidii Caſſidii.

h *Ense qui laceſſierit injuriæ ſuæ pœnitere*] Procopius Vandalicorum II. μετάμελος γὰρ ἐς δέοντι ἐκτισάσιν ἐπιγίγνεται καὶ συγγνώμας αὐτοῖς τὰς ἀδικηθείσης παρὰ τὸ εἰκὸς· *pœnitentia in tempore decorum eis qui peccarunt ad veniam dandam provocare læſos ſolet.*

i *Nobis ipſis noſtriſque*] Procopius Gothicorum II. Gothos ita ait locutos Beliſario: ὅταν δὲ αὐτά τε ἔχῃ, τὰς ἑκατέρων ἡγεμόνας πορεύεσθαι μὲν δόξης τῷ οἰκείᾳ τὸν τῆς ἀρχαίας σωτηρίαν ποιεῖσθαι, ἀλλὰ τά τε δίκαια τά τε ξύμφορα, ἃ φύσιν αὐτοῖς μίαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἑκατέροις ἐλπίζειν· *hæc cum ita ſe habeant, officium erit utriuſque gentis rectorum, ſubditorum ſibi ſalutem non projicere propriæ laudis ſtudio, ſed ea præferre, quæ & juſta ſunt & utilia, non ipſis tantum ſed & hoſtibus.*

GRUTHOVII.

15 *Acrior videtur*] Hinc conditionem principum miſerrimam ajebat Domitianus, quibus de conjuratione non credatur, niſi occiſis. Suet. 21. Quod Hadriano tribuit Marcus apud Vulcatium Gallicanum in Avidio Caſſio cap. 2. Semper enim homines ſuſpicantur, eos abuti potentia.

16 *Nobis ipſis noſtriſque*] Noſtra ipſorum & ſubjectorum noſtrorum intereſt, ut potius aliquo jure careamus, quam id bello repetamus, nam minus nos noſtroſque quam hoſtes diſcrimini objecturi.

Luc. XIV, 31. [k] consultatum a senatu an ex usu esset suscipere. [17] In parabola quadam Christi dicitur, si quis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo sedentem, qui mos est cum cura consultantium, expensurum apud se, an ipse, qui decem millia militum habeat, hosti ducenti bis totidem par esse possit; quod si videat se imparem fore, antequam ille intra fines adsit, missurum legationem cum mandatis pacis causa.

Liv. l. VI. 2. [l] Sic Tusculani omnia patiendo, & [m] nihil recusando pacem a Romanis meruerunt. Apud Tacitum est: *frustra adversus Æduos quæsita belli causa. Jussi pecuniam atque arma deferre,* [18] *gratuitos insuper commeatus præbuere.* Sic [n] legatis Justiniani Amalasuntha regina negavit armis se certaturam.

3. Potest & temperamentum adhiberi, ut a Syrmo Triballorum rege factum Strabo memorat, qui Alexandrum Macedonem & insulam Peucen intrare vetuit, & simul donis eum honoravit, ut ostenderet se, quod faceret, justo metu, non odio aut contemptu ipsius facere. Quod Euripides de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quosvis recte aptes:

Lib. VII.

De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi:
Sed quisque cladem destinamus alteri:
Quod si in comitiis funera ante oculos forent,
Euriata bello non perisset Gracia.

Apud Livium est: *cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque communem propone animo.* Et apud Thucydidem: τῷ πολέμῳ τὸ παράλογον ὅσον ἐστὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, προδιάγνωθι· *quicquid inopinum accidere potest in bello, priusquam aggrediare, considera.*

V. 1. Qui deliberant, partim de finibus, non quidem ultimis, [19] sed interjectis deliberant, partim [20] de iis, quæ eo ducunt. Finis semper est bonum aliquod, aut certe mali declinatio, quæ vicem

GROTII.

k *Consultatum a senatu, an ex usu esset suscipere*] Diodorus apud Thucydidem III. ἦσαν γὰρ ὀλίγῳ πλείονι τριάκοντα ἀπέχοντες, ἃ διὰ τοῦτο καὶ ἀπιστεῖσθαι μᾶλλον ἐπὶ ξυμβάσεσι· et Samnitum maxime illos putasse pronuntiem, non utique decernendi eas jus esse, nisi expediat.

l *Sic Tusculani*] Vide Plutarchum Camillo.

m *Nihil recusando*] Fecit idem Armeniorum rex Severi tempore. meminit Herodianus libro III.

n *Legatis Justiniani Amalasuntha*] Vide Procopium Vandalicorum II. & Gotth. I.

GRONOVII.

17 *In parabola*] Priores edd. *fabella.* Lucas 14, 31.

18 *Gratuitos insuper*] Quod non erant jussi, sponte aluere exercitum. Tacit. I, hist. 64.

19 *Sed interjectis*] Subordinatis, ut vulgo loquuntur, qui ad ulteriorem finem referuntur.

20 *De iis, quæ eo ducunt*] Mediis, ut vocant, & sunt viæ, rationes, instrumenta obtinendi propositi.

GRO-

Digitized by Google

cem boni obtinere poſſit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, [21] per ſe non expetuntur, ſed quatenus ducunt: quare in deliberationibus comparandi ſunt, & fines inter ſe, & eorum quæ ad finem ducunt, [22] facultas effectiva ad finem producendum: nam, ut recte dixit Ariſtoteles de animalium motione, *αἱ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τὸ ἀγαθὸν καὶ διὰ τὸ δυνατόν*, *propoſitiones, quæ actionem efficiunt, duorum ſunt generum, ab eo quod bonum eſt, & ab eo quod fieri poteſt:* quæ comparatio tres habet normas.

2. Prima eſt; ſi res, de qua agitur, æqualem, [23] morali ſcilicet æſtimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum. ita demum eligenda eſt, ſi bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc eſt, quod Ariſtides ſic enuntiat: [24] *ὅτ' ἔλαττον τὸ δυσχερὲς τ' ἀγαθὸν, κρεῖττον δὴ πλλάχθαι.* Andronicus Rhodius, ubi magnanimum deſcribit, ait, eum non ob quaſvis cauſas pericula ſubiturum, ſed ob maximas.

3. Altera; ſi videatur eſſe [25] æquale bonum & malum, quod a re, de qua quæritur, poſſit procedere. ita demum ea res eligenda eſt, ſi [26] efficacia ad bonum quam ad malum major ſit.

Tertia; [27] ſi videatur & bonum & malum eſſe inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia. res ea ita demum eligenda eſt, [28] ſi efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono; aut [29] ſi bonum ſit majus comparatione mali, quam efficacia ad malum comparata ad bonum.

4. Hæc

GROTII.

o *Si efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono*] Utitur hac regula prudenter Narſes apud Procopium Gothicorum 11.

GROTII.

21 *Per ſe non expetuntur*] Ut acquieſcamus ea nacti, ſed quia ſunt velut gradus ad aliquod ulterius magis expetitum.

22 *Facultas effectiva*] Vis & potentia effectrix.

23 *Morali æſtimatione efficaciam*] Judicio prudentum perinde minatur incommodum, quam commodum promittit, facienda eſt, modo commodum ſit amplius in genere commodorum quam incommodum in ſuo.

24 *Ὅτ' ἔλαττον*] Quum difficultas major eſt quam bonum ſperatum, melius tranſigere & reconciliari.

25 *Æquale bonum*] Bonum & malum, utrumque in ſuo genere paria ſunt.

26 *Efficacia ad bonum*] Probabilior & in ſpe majori eventus eſt ad bonum & optatum, quam ad malum & timendum.

27 *Si videatur & bonum*] Si aut majus eſt bonum in genere ſuo quam malum, aut majus malum quam bonum; & aut facilius exiſtit ex ratione, quam ſequimur, malum quam bonum, aut bonum quam malum.

28 *Si efficacia ad bonum*] Si facilius exiſtat bonum quam malum, etſi malum bono ſperato minus non ſit.

29 *Si bonum ſit majus*] Si magnitudo boni longe vincat modum mali, etſi facilius forte ſit exſtiturum malum.

4. Hæc nos limatius paulo; sed eodem tendit via planiore
De off. 1. Cicero: cum ait, fugiendum, ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius: quapropter in adeundis periculis consuetudinem imitandam medicorum, qui leviter ægrotantes leviter curant, gravioribus autem morbis periculosas curationes & ancipites adhibere coguntur. quare subvenire tempestati sapientis esse dicit, eoque magis [30] si plus adipiscare re explicata boni quam addubitata mali.

5. Et alibi: [31] *Ubi ἐπίτευγμα magnum nullum fieri possit, ἀπότευγμα vel non magnum nociturum sit, quid opus est παρακινδυνεύειν?* Dion Prusæensis Tarsensi altera: *ὕστερον δεινὸν καὶ ἄδικον ἂν εἴη τι μὴ δίκαιον πίσυκε γενέσθαι, δεῖ πρὸς τῶτο φιλονεικῆσαι αὐτὸς περιβάλλειν ἀτόπῳ τινί.* *sit sane hoc injustum & indignum, quod toleretur. At non, si quid injusti accidit, nos ideo debemus certandi studio nostro incommodis objicere.* Et postea: *ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη τῶν ὤμων μὲν σφόδρα πιέζη καὶ ἀνίσχεσθαι μὴ δυνάμεθα, ζητῶμεν ὡς τάχιστα ἀποῤῥίψαι· μετρίως δὲ ἐνοχλῶσιν καὶ ὁρῶντες ἀνάγκη ὅταν φέρειν ἢ τῶτο, ἢ τῶτο μεῖζον ἕτερον, σκοπῶμεν ὡς κερδέστατα ἐποῦσαι.* *sicut onera, ubi ita valde nos urgent, ut durare nequeamus, quærimus abjicere: mediocriter autem pressi, & rebus talibus, ut aut ista aut graviora ferenda sint, in hoc nos componimus, ut quam expeditissime subsequamur.* Aristides Sicula secunda: *ὅτε μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐ καλὸν φυλάττεσθαι·* *ubi major spe metus est, quomodo non tempus est cavendi?*

VI. 1. Exemplum sumamus ab eo, quod inter Galliæ civitates consultatum olim narrat Tacitus: *libertas an pax placeret.* [32] Libertatem intellige civilem, hoc est, jus regendæ per se reipublicæ: quod jus plenum est in statu populari, temperatum in statu optimate, præsertim tali, ubi [33] nemo civium ab honoribus arceatur. Pacem vero talem, qua bellum redimatur internecium, id est, ut Cicero alibi Græcis verbis hanc quæstionem
Lib. IX, *ep. ad Att. epist.* 112. explicat, [34] *ἐὰν μέλλῃ διὰ τῶτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν·* Puta, ubi recta æstimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi

30 *Si plus adipiscare*] Ut Alexander malebat se dubiæ fidei medici credere quam indubitato morbo perire. Justin. 11, 8.

31 *Ubi ἐπίτευγμα*] Ubi summam in rem proficias parum, minimo autem casu contrario magnam plagam acceperis, quid opus periclitari? quo pertinet Augusti dictum, parva commoda non parvo sectantes discrimine, similes esse aureo hamo piscantibus, cujus abrupti damnum nulla captura pensari possit, Suet. 25.

32 *Libertatem civilem*] Non personalem, quæ naturalis est facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi quid vi aut jure prohibeatur, §. 1. Inst. de jure pers.

33 *Nemo civium*] Non certæ familiæ, exclusis aliis, magistratus obtinent: ut olim Romæ, nunc Venetiis, patriciorum.

34 *Ἐὰν μέλλη*] Etiamsi civitas propter id de omni statu & salute sua sit periclitatura.

Gro-

populi exitium videatur portendere: qualis erat ſtatus Hieroſolymorum obſeſſorum a Tito. Hîc Cato quid dicturus ſit, qui mori quam uni parêre maluit, nemo neſcit; quo & illud pertinet:

Quam ſit non ardua virtus
Servitium [35] *fugiſſe manu.*

Et multa alia ad eum modum.

2. At aliud dictat recta ratio: vitam ſcilicet, quæ fundamentum eſt omnium bonorum temporalium & [36] æternorum occaſio, pluris eſſe quam libertatem; ſive utrumque ſumas in uno homine, ſive in toto populo. Itaque Deus ipſe pro beneficio imputat, quod non perdat homines, ſed in ſervitutem tradat. Et alibi ſuadet per Prophetam Hebræis, ut ſeſe Babyloniis [p] in ſervitutem dedant, ne fame ac peſte moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis,

II Paral. XII, 7. *Jer.* XXVII, 13.

Obſeſſum Pœnis geſſit quod Marte [37] *Saguntum:*

laudandum non eſt, nec quæ eo ducunt.

3. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de inventione ſecundo neceſſitatis hoc ponit exemplum, neceſſe eſſe Caſilinenſes ſe dedere Annibali, quanquam [38] neceſſitati aderat hæc adjunctio, [q] niſi malint fame perire. De Thebanis, qui Alexandri Macedonis temporibus vixerunt, exſtat hoc Diodori Siculi judicium: τοῖς παρατάγμασιν ἀνδρειότεροι μᾶλλον ἢ φρονιμώτεροι χρησάμενοι πρὸς κίνδυνον ἦλθε· *non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu ſpes aliqua eſt periculo potentior.*

Auguſt. de civ. Dei lib. XXII, *c.* 6.

Lib. XVIII.

GROTII.

p *In ſervitutem dedant, ne fame ac peſte moriantur*] Guido Blandratenſis in oratione ad Mediolanenſes apud Guntherum.

Omnia ſecuri pro libertate feremus.
Sed libertatem contemta nemo ſalute
Sanus amat. neque enim certa ſuſceptio cladis,
Quam vitare queas, niſi cum ratione ſalutis,
Libertatis amor, ſed gloria vana putanda eſt.

q *Niſi malint fame perire*] Anaxilai, qui ob famem Byzantium dediderat, hæc defenſio fuit: pugnandum hominibus in homines, non in rerum naturam. ita Xenophon. Procopius Gotth. IV. ἐ γὰρ ἐπαινοῦσι τὸν ἑκούσιον τελευτὴν ἄνθρωποι, ἕνθα τις ἔλπιδος ἀρίστης τὸ καθ' αὑτὸν κινδύνῳ ἐλάσσω· *non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu ſpes aliqua eſt periculo potentior.*

GRONOVII.

35 *Fugiſſe manu*] Vel pugnando, vel ſibimet ipſi vim afferendo.

36 *Æternorum occaſio*] Quorum perdendorum periculum incurrimus, ſi projicimus vitam & ultro nos occidimus.

37 *Saguntum*] Urbs in Hiſpania, ubi obſeſſi ab Hannibale aurum argentumque ex publico privatoque in forum collatum, in ignem ad id raptim factum conjicientes, eodem ſeſe cum uxoribus & liberis præcipitaverunt. Liv. 21, 14.

38 *Neceſſitati aderat*] Hujus neceſſitatis unum eſſet effugium, ſi mallent inedia aut manibus ſuis intermori.

πνευσι τὶς πλέονι τῆς πατρίδος ὄλεθρον· animi [1] ſpiritu forti magis quam prudente internecionem patriæ accerſiverunt.

4. De eo, quem diximus, Catone & Scipione, qui poſt victoriam Pharſalicam cedere Cæſari noluerunt, judicium exſtat apud Plutarchum: *αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ παραπολέσαντες ἀπ' ἀναγκαίας· culpandi ſunt tanquam qui viros multos & egregios in Africa perdiderint, nullo operæ pretio.*

5. Quod autem de libertate dixi, idem [39] de aliis rebus expetibilibus dictum volo, ſi oppoſiti mali majoris juſtior aut par ſit exſpectatio. Nam, ut recte Ariſtides, moris eſt, navem ſervare rerum, non vectorum jactu.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime obſervandum eſt, ne unquam eo nomine bellum ſuſcipiatur in eum [40] cui pares ſunt vires. Nam ut judicem civilem, ita qui armis facinora velit vindicare, multo eſſe validiorem altero oportet. neque vero prudentia tantum, aut ſuorum caritas exigere ſolet, ut bello periculoſo abſtineatur, ſed ſæpe etiam [41] juſtitia, rectoria ſcilicet, quæ ex ipſa regiminis natura ſuperiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui conſequens eſt id, quod recte a theologis eſt traditum, regem qui ob cauſas leves, aut ad exigendas pœnas non neceſſarias, & magnum ſecum periculum trahentes, bellum ſuſcipit, teneri ſubditis ad reparationem damnorum, quæ inde oriuntur. nam etſi non in hoſtes, in ſuos tamen veram committit injuriam, qui talibus de cauſis tam gravi malo eos implicat. Livius: *juſtum bellum quibus neceſſarium, & pia arma quibus nulla niſi*

Cajet. 2, 2. q. 95. art. 8. Molina tract. 1, de juſtitia cap. 10. Lib. X.

GROTII.

1 *Spiritu forti magis quam prudente*] Idem cum explicaſſet conſilia belli ſuſcepti ab Sithonienſibus poſt Alexandri mortem, ait, ſaniorum judicio eos *πρὸς εὐδοξίαν εὖ βεβουλεῦσθαι· τῷ δὲ συμφέροντι διημαρτηκέναι. ad gloriam quidem recte conſuluiſſe, ſed ab utilitate aberraſſe*: ut qui properaſſent *διαπαρδυνῦσαι μηδεμιᾶς ἀνάγκης κατεπειγούσης· periclitari nulla neceſſitate impellente*: ne Thebanorum quidem tam nobili clade paſſi ſe admoneri.

GRONOVII.

39 *De aliis rebus expetibilibus*] Ut iis æquo animo careamus, vel fraudari nos patiamur potius, quam ob eas ſubeamus periculum, quo aut credibilius ſit nos perituros, aut nihilo certius, perituri an ſervaturi eas ſimus.

40 *Cui pares*] Huc pertinet Taciti 3, annal. 13. omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adſequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares ſimus.

41 *Juſtitia rectoria*] Eadem juſtitia, quæ ſuadet dictatque puniri malos, eadem ſuadet etiam non puniri, ſi nequeat id fieri ſine clade aut periculo bonorum; non enim tantum eſt juſtitiæ opus punire malos, ſed etiam tueri bonos: & quemadmodum injuſtus eſt, qui recte imperanti non paret, ita quoque injuſtus, qui ſtudio puniendi contumaces negligit curam parentium. Hinc Otho laudatus in morte, quam ſubire maluit, ne bellum civile renovaret. Suet. 9.

GRO-

in armis relinquitur ſpes. Optat hunc ſtatum Ovidius Faſtorum I.

Sola gerat miles, quibus arma coërceat, arma.

VIII. [1] Rara ergo belli ſumendi cauſa eſt, quæ omitti aut non poſſit aut non debeat, puta cum jura ſunt, ut Florus loquitur, [42] armis ſæviora. Seneca *incurri*, ait, *in pericula*, [43] *ubi quieſcenti paria metuuntur*, aut etiam pejora. quem ſenſum Ariſtides ſic extulit: [44] *τότε χρὴ καὶ ἄδηλον ἢ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὸ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ἢ· miſeram pacem bello bene mutari*, ait [45] Tacitus, nempe cum, ut idem ait, *aut* [46] *auſos libertas ſequetur, aut victi iidem erunt*: aut *ubi* (ut Livius loquitur) *pax ſervientibus gravior quam liberis bellum.* Non ſi, ut apud Ciceronem eſt, apparet futurum, ut, [47] ſi victus eris, proſcribaris: ſi viceris, tamen ſervias. *Lib.* X. *Ad Att.* VII, 7.

IX. Alterum belli tempus, ſi, ita ut oportet, rem æſtimanti, [48] a jure, & quidem quod momenti ſit maximi, ſimul ſtent vires. Hoc eſt, quod Auguſtus ajebat, bellum non ſuſcipiendum, niſi cum major emolumenti ſpes quam damni metus oſtenderetur. *Suet. c.* 24. Et quod de prælio dicere ſolebant Scipio Africanus & L. Æmilius Paulus, idem huc non male aptaveris: *non decertandum eſſe*, [1] *niſi ſumma neceſſitudo aut ſumma occaſio data eſſet.* Locum *Gell. lib.* XIII, *c.* 1. *Val. Max. lib.* VII, *c.* 2. au-

GROTII.

3 *Rara ergo belli ſumendi cauſa eſt, quæ omitti aut non poſſit aut non debeat*] Servius ad illud in X. Æneidos:

Iram miſerentur inanem
Amborum & tantos mortalibus eſſe labores.

Quia nulla causa tam juſta eſt, ut propterea bellum geri debeat.

1 *Niſi ſumma neceſſitudo*] Plutarchus Gracchis: *τὸ ἄνευ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης ἐπιφέρειν σίδηρον, ἄτε ἰατροῦ, ἄτε πολιτικόν. extra ſummam neceſſitatem ferrum inferre, nec boni medici eſt, nec boni præſidis.* Marciani dictum apud Zonaram: *μὴ δεῖν ἔτλα βασιλέα κινεῖν, ἕως εἰρήνην ἄγοι· non debere regem arma movere, quamdiu pace frui liceat.* Auguſtinus I. epiſtola ad Bonifacium: *pacem habere voluntatis eſt: bellum autem debet eſſe neceſſitatis, ut liberet Deus a neceſſitate & conſervet in pace.*

GRONOVII.

42 *Jura ſunt ſaviora*] Quum ſpecie pacis & juſtitiæ graviora tolerantur, quam inter arma maxime ferventia evenire ſolet. Ut Siculi queruntur, ſe infeſtiſſimo hoſti Agathocli titulo pacis addictos ab Hamilcare Pœnorum duce. Juſtin. 22, 3.

43 *Ubi quieſcenti*] Quoties bellum vitanti nihil commodius eſt quam in bello.

44 *Τότε χρὴ*] Tunc oportet, quamquam incerta ſint futura, præferre periculum, quum pacem colere palam pejus eſt.

45 *Tacitus*] 3, ann. 44. *Miſeram pacem vel bello bene mutari.*

46 *Auſos libertas*] Bellum ſumentibus, ſi res feliciter ceſſerit, magna bona; ſi ſecus, nullum gravius, quam adeſt, malum continget.

47 *Si victus fueris*] Rebus male provenientibus, pereas; ex ſententia evenientibus, tamen miſeram vitam agas.

48 *A jure*] Ubi cum ſit juſtitia cauſæ, & quidem ejus cauſæ, quam deſerere aut negligere nullo modo poſſis, etiam in promptu ſint juſtæ vires.

autem tum maxime hoc habebit, cum [49] ſpes eſt, [u] terrore ac fama, nullo aut exiguo periculo rem confici poſſe: quale erat Dionis conſilium ad liberandas Syracuſas. In epiſtolis Plinii eſt: *quod eſt pulcherrimum victoriæ genus, terrore perdomuit.*

Diod. l. XVI.

Vita Camill.

X. 1. Sæva res bellum eſt, inquit Plutarchus, cumulumque ſecum trahit injuriarum & inſolentiæ. Et ſapienter Auguſtinus: *querum malorum* (de his loquitur, quæ ex bello naſcuntur) *multas & multiplices clades, diras & duras neceſſitates ſi, ut dignum eſt, eloqui velim, quamquam nequaquam, ſicut res poſtulat, poſſim, quis erit prolixæ diſputationis modus? ſed ſapiens, inquiunt, juſta bella geſturus eſt: quaſi non, ſi ſe hominem meminit, multo magis dolebit juſtorum neceſſitatem ſibi exſtitiſſe bellorum: quia niſi juſta eſſent, ei gerenda non eſſent: ac per hoc ſapienti nulla bella eſſent. Iniquitas enim partis adverſæ juſta bella ingerit gerenda ſapienti, imo & neceſſaria: quæ iniquitas homini [x] utique dolenda, quia hominum eſt, & ſi nulla ex eo bellandi neceſſitas naſcatur. Hæc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam ſæva quiſquis cum dolore conſiderat, miſeriam neceſſe eſt fateatur. quiſquis autem vel patitur ea ſine animi dolore, vel cogitat, multo utique miſerius ideo ſe putat beatum, quod & humanum perdidit ſenſum.* Idem alio loco: *belligerare malis videtur felicitas, bonis neceſſitas.* Maximus autem Tyrius: τῆς τὰ πολε-

De civit. Dei l. XIX, c. 7.

Lib. IV, de civit. Dei c. 15.

GROTII.

u *Terrore ac fama*] *Leo ſpernens tela dira ſe terrore ſolo tuetur, ac velut regi teſtatur.* Habet id Plinius hiſtoriæ naturalis VIII, c. 16.

x *Utique dolenda*] Lacedæmonii in oratione, quæ exſtat apud Diodorum Siculum, libro XIII. διαφέροντες πρὸς τὸν πολέμιον φιλονικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιοῦσαι, οἰέσθαι δεῖν φανερὸν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, ὅτι τῶν ὄντων ἀνίσων πάντων ἐσμὲν αἴτιοι· cum videamus, ex bello plurimas inimicitias, plurima atrocia oriri, noſtri officii duximus cunctis Diis hominibuſque teſtatum facere, cauſam horum a nobis non eſſe. Plutarchus Numa: τί οὖν φήσει τις, ἂν ὅλῃ τὸ βέλτιον προθῆται ἡ Ῥώμη τοῖς πολέμοις, ἐρατὸν ἐράσμιον μακρὰς ὑπηκρίτους δούλων δρους ἀνθρώπος τὸ βέλτιον ἐν πλούτῳ, καὶ τρυφῇ, καὶ ἡγεμονίᾳ, μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ παραστάτῃ καὶ τῇ μὴ δικαιοσύνῃ αὐτάρκειαν πιθανῶς· hic ſi quis mihi dixerit, nonne Roma per bella profecit plurimum, quæ ſectionem movit longa reſponſionem, apud homines, qui profectum ponunt in opulentia, in deliciis, in imperiis militaribus, non in ſalute populi, in lenitate, in juſtitia ſuo contenta.* Stephanus medicus Choſroi Perſarum regi apud Procopium Perſicorum II. ἴσθι, ὦ κράτιστε βασιλεῦ, φίλος σοι καὶ μαχαιροφορούμενος καὶ πόλιν ἀνδραποδισμοῦ, τὰ μὲν ἄλλων ἴσως ἐσομένων παρίσαι τυχεῖν. τὸ δὲ ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖν, ὃ μήποτε ἴσαι· tibi, rex maxime, in cadibus & pugnis & urbibus ſubigendis occupato alia ſorte nomina contingant, bonus autem ut per hæc credaris, fieri nequit. Adde locum egregium Guicciardini libro XVI.

GRONOVII.

49 *Spes eſt terrore ac fama*] Hoc argumento utuntur & Campani ad perſuadendum Romanis bellum Samniticum: ſi offenderitis auxilia veſtra, ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Uſque ad nos contemptus Samnitium pervenit; ſupra non aſcendit. Itaque umbra auxilii veſtri tuti eſtimus. Liv. 8, 39.

GRO

πολεμεῖν χρείας καὶ ἀφείλῃς τὸ ἄδικον, ἑλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον· *de bello etiamsi demas injustitiam, ipsa per se necessitas miseranda est.* Idem: φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὤν, τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκούσιος. *apparet bellum a justis non sumi nisi necessario, ab injustis sponte.*

2. Cui Senecæ illud addendum, non esse homini homine [50] prodige utendum. Philiscus Alexandrum monebat, ut gloriæ quidem studeret, sed ea lege, ne se [51] pestilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, desolationem urbium, pestilentiæ esse opera: nihil autem magis esse regium quam consulere omnium saluti, quæ pace continetur. *Ælian. lib.* XIV, 11.

3. Si jure Hebræo & qui non volens hominem occidisset [52] fugere debebat: si Deus a Davide, qui pia bella gessisse dicitur, ideo templum suum ædificari vetuit [y] quod multum sanguinem fudisset: si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent: quis non videat, præsertim Christianus, quam res sit infelix & mali ominis, quantoque nisu fugiendum bellum etiam non injustum? Certe apud Græcos Christianismum professos diu obtinatus est canon, quo sacris [z] ad tempus arcebantur qui hostem in qualicumque bello interfeciſſent. *Basil. ad Amphil.* X, 13.

GROTII.

y *Quod multum sanguinem fudisset*] Οὐκ ἐπέτρεπεν ὁ πολλὰς πολέμους πεπολεμηκὼς ναὸν ἁγίῳ καὶ φόνῳ τὰ ἐχθρῶν μεμιασμένῳ. *non permisit templum struere ei qui multa bella bellasset, pollutusque esset, hostili quidem, attamen sanguine.* Verba sunt Josephi libro VII, c. 4. ubi & plura in hanc sententiam sequuntur. Plinius libro VII, cap. 25. post relata Cæsaris Dictatoris prælia: *non equidem in gloria posuerim tantam etiam esse coactam humani generis injuriam.* Philo de vita Mosis: καίγὼ οἶμαι μὴ κατ' ἐχθρῶν εἶναι, ἀλλ' οὐδὲ κτείνειν ἄνθρωπον, εἰ καὶ δίκαιον καὶ ἀμυνόμενον καὶ βιαζόμενον, ἀκόντι ἔοικεν ἰέναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀκρατάτην καὶ κοινὴν συγγένειαν. ἣ χάριν καθαρσίων ἰδίαν τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς μιαρᾶς ἀγχιστείας· *quamvis enim legibus permissa sint hostium occidiones, attamen quisquis hominem interfecerit, quamvis juste, quamvis ad sui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxisse creditur, propter illam communem & summa causa venientem cognationem. Quapropter & purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod commissum videbatur piaculum.*

z *Ad tempus*] Triennio. Zonaras Nicephoro Phoca.

GRONOVII.

50 *Prodige utendum*] Non decere hominem alterius hominis vitam & caput tanquam rem vilem & parvi pretii, facile ac sine parcimonia impendere.

51 *Pestilentiam aut*] Creo ad Eteoclem regem apud Stat. II. Theb. 272. *Sat tua non aquis luimus periuria divis, Urbem armis ophibusque gravem & modo civibus arctam, Cui cælo demissa lues inimicaque tellus, Hausisti.*

52 *Fugere*] Excedere patria & se conferre ad aliquod oppidorum, quæ habebant jus asyli.

CAPUT XXV.

De cauſis belli pro aliis ſuſcipiendi.

I. *Bellum ſuſcipi juſte pro ſubditis:*
II. *Non ſemper tamen ſuſcipiendum.*
III. *An ſubditus innocens hoſti dedi poſſit, ut periculum vitetur.*
IV. *Bella item juſte ſuſcipi pro federatis æqualibus & inæqualibus,*
V. *Et pro amicis:*
VI. *Imo & pro hominibus quibuſvis:*
VII. *Poſſe tamen id ſine peccato omitti, ſi quis aut ſibi metuat, aut etiam nocentis vitæ.*
VIII. *An pro ſubditis alienis defendendis juſtum ſit bellum, diſtinctione explicatur.*
IX. *Injuſtas eſſe ſocietates & mercenariam militiam ſine cauſarum diſcrimine.*
X. *Etiam præcipue prædæ aut ſtipendii cauſa militare vitioſum eſſe.*

Lib. I, c. V. I. 1. SUpra cum de his, qui bellum gerunt, egimus, dictum oſtenſumque a nobis eſt, [1] naturaliter non tantum unumquemque ſui juris eſſe executorem, ſed & alieni. quare quæ cauſæ juſtæ ſunt ipſi, cujus res agitur, eædem juſtæ ſunt iis, qui aliis opem ferunt.

2. Prima autem maximeque neceſſaria cura [a] pro ſubditis, [a] ſive qui familiari, ſive qui civili ſubſunt imperio; ſunt enim quaſi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis, qui ſe populo Hebræo ſubjecerant, arma ſumſit is populus, duce Joſua. *Majores noſtri*, inquit Cicero ad Quirites, *ſæpe, mercatoribus ac naviculariis injurioſius tractatis, bella geſſerunt.* Alibi: *quot bella majores noſtri ſuſceperunt, quod cives Romani injuria affecti, navicularii retenti, mercatores ſpoliati eſſe dicerentur?* Iidem Romani pro quibus ſociis arma ſumere noluerant, pro iis deditis, id eſt factis ſubditis, eadem ſumere neceſſarium

Novell. XXIV, 18.
Joſ. X, 6.
Verr. II.

GROTII.

a PRo *ſubditis*] Procopius Perſicorum II. ὁ γὰρ ὁ μηδὲν αὐτὸς ἀδικῶν δικαίως, εἰ μὴ καὶ τὸν ὑφ' ἑτέρου ἀδικούμενον ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ βλάβης ἀπέρυκεν· *neque enim ſtatim juſtus eſt, qui injuriam nulli facit, niſi & eo ſit animo, ut tutetur ſibi commiſſos adverſus alienas injurias.*

GRONOVII.

1 *Naturaliter*] Auctore ipſa natura propter cognationem omnium hominum inter ſe, non tantum ſuum jus propugnare ac ſibi factam injuriam ulciſci, ſed & pro aliis eadem facere unicuique licere.

2 *Sive familiari*] Propter bellum privatum, quod paterfamilias ſumere debet pro tuendis domeſticis.

GRO-

Digitized by Google

rium duxerant. Campani ad Romanos: *quandoquidem noſtra tueri adverſus vim atque injuriam juſtâ vi non vultis, veſtra certe defendetis.* Florus a Campanis [3] fedus, quod ante habebant, ſanctius ait factum omnium ſuorum deditione. [4] *Fides agi viſa*, inquit Livius, *deditos non prodi.* *Lib.* VII.

II. Non tamen ſemper, quamvis juſta cauſa ſubditi alicujus obligat rectores ad bella ſumenda: ſed [5] ita demum, ſi id ſine omnium aut plurium ſubditorum incommodo fieri poteſt. Rectoris enim officium [6] magis circa totum quam circa partes verſatur: & [7] quo pars eſt major, eo ad totius naturam propius accedit.

III. 1. Itaque, ſi civis unus, quamvis innocens, ad exitium ab hoſte depoſcatur, [b] dubium non eſt, quin [8] deſeri poſſit, ſi appareat, civitatem hoſtium viribus multo eſſe imparem. Diſputat contra hanc ſententiam Ferdinandus Vaſquius: ſed, ſi non tam verba ejus, quam propoſitum ſpectetur, hoc videtur agere, ne civis talis temere deſeratur, ubi eum defendi poſſe ſpes ſit. Nam & hiſtoriam adfert Italici peditatus, qui Pompejum rebus nondum plane deſperatis deſeruit, [9] de ſua ſalute certior factus a Cæſare; quod ille non immerito improbat. *Soto de juſt. & jur. l. V, q. 1. art. 7. L. 1, contr. ill. c. 13.*

2. An vero etiam tradi in manus hoſtium poſſit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, diſputant eruditi, & olim diſputatum eſt, ut cum Demoſthenes [10] nobilem illam de canibus, quos lupi pacis cauſa ab ovibus tradi ſibi poſtulabant, fabulam protulit. Negant id licere non Vaſquius tantum, ſed is, cujus ſententia ut perfidiæ propinqua a Vaſquio arguitur, Sotus. Ponit tamen Sotus, teneri talem civem ſe hoſtibus fidei publicæ, ne, qui in clientelam veniſſent, deſererentur.

GROTII.

b *Dubium non eſt, quin deſeri poſſit*] Vide conſilium Nicephori Patriarchæ datum Michaëli Langabæ de transfugis pacis cauſa reddendis Bulgarorum duci, ubi hæc verba apud Zonaram: *κρεῖσσον εἶναι παθεῖν κείνοντας μετρίους τινὰς, ἢ πλῆθι πάσχειν ἀνηκέστατα· ſatius judicemus eſſe, paucos aliquos mala ferre quam immenſam multitudinem.*

GRONOVII.

3 *Fedus quod ante*] Quod Romani haberent & cum Samnitibus fœdus antiquum, & cum Campanis feciſſent novum, hoc novum ſanctius & prius, hoc eſt, veteri Samnitico præferendum reddidiſſe Campanos ait. O. ſ. d. 1, 16.

4 *Fides agi viſa*] Viſum intereſſe fidei publicæ, ne, qui in clientelam veniſſent, deſererentur.

5 *Ita demum*] Niſi propter unius vindictam aut omnes aut plures ſunt periclitaturi.

6 *Magis circa totum*] Magis conſiderat & antiquius putat, quod omnibus, quam quod ſingulis eſt utile.

7 *Quo pars eſt major*] Quoties plurium grave periculum & unius aut paucorum vindicta ſtant ex adverſo; omnibus ſimiliores & propinquiores ſunt plures quam unus aut pauci.

8 *Deſeri*] Non defendi nec vindicari.

9 *De ſua ſalute*] Poſtquam a Julio fidem acceperunt, nihil ipſis mali fore, ſi a Pompejo abſtinerent.

10 *Nobilem illam*] Alexandro M. ab Athenienſibus oratores & duces dedi ſibi jubente. Juſtin. 11, 4.

bus tradere: hoc quoque negat Vaſquius, quia natura ſocietatis civilis, quam ſui quiſque commodi cauſa iniit, id non poſtulet.

3. Sed hinc nihil aliud ſequitur, quam [11] ex jure proprie dicto civem ad hoc non teneri: at non etiam [12] caritatem pati, ut aliter faciat. Multa enim ſunt non juſtitiæ propriæ dictæ ſed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præſtantur, quod Vaſquius agnoſcit, ſed etiam omitti ſine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur eſſe, ut maximæ multitudinis innocentis vitam ſuæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo:

Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα καὶ τὰλλάσσονος
Τὸ μεῖζον, εἰς μὲν οἶκος ἢ πλέον σθένει,
Πραίνας ἁπάσης πόλεος, ἢ σοὶ ἴσον φέρει.
Si namque numeros, quidque ſit plus aut minus,
Percipimus animo, [c] non [13] malo unius domus
Communi vinci, ſed nec aquari poteſt.

Diod. libro XVII. Atque ita Phocion Demoſthenem atque alios hortabatur ad exemplum Lei filiarum & [d] Hyacinthidum potius mortem ipſi ſubirent, quam malum irreparabile patriæ inferri ſinerent. Cicero pro P. Sextio: *ſi mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidiſſet, ut multi ex multis locis prædones claſſibus eam navem ſe oppreſſuros minarentur, niſi me unum ſibi dedidiſſent: ſi id vectores negarent, ac mecum ſimul interire, quam me hoſtibus tradere mallent: [14] jeciſſem me potius ipſe in profundum; ut ceteros conſervarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, ſed in magnum vitæ diſcrimen adducerem.* Idem de finibus III. *Vir bonus & ſapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut ſuæ conſulit.* *Lib. XIV.* Apud Livium de Moloſſis quibuſdam dictum legimus: *equidem pro patria, qui lethum oppetiſſent, ſæpe fando audivi: qui patriam pro ſe perire æquum cenſerent, hi primi inventi ſunt.*

4. Sed

GROTII.

c ——— *Non malo unius domus*
Commune vinci, ſed nec æquari poteſt] Οὐ δίκαιον προσθῆναι τὸ ὅλον μέρει εἶναι· *iniquum eſt, totum fieri acceſſionem partis.* Locus eſt apud Philonem fine libri II. de vita Moſis, ubi & alia lectu digniſſima.

d *Hyacinthidum*] Vide Apollodorum in bibliotheca.

GRONOVII.

11 *Ex jure proprie dicto*] Ex fine ac jure ordinario initarum ſocietatum civilium.

12 *Caritatem*] Officium & amorem patriæ, quod ſecuti Codrus, Leonidas, Menœceus, Decii ſe pro civibus devoverunt, Moſes deleri e libro viventium, Paulus anathema fieri pro populo Iſraëlitico optavit.

13 *Malo unius*] Malum unius perſonæ aut familiæ gravius aut par haberi poteſt malo totius civitatis.

14 *Jeciſſem me potius*] Sic Jonas propheta ultro ſe præbuit in mare præcipitandum, quando ſuum ob delictum tempeſtatem ortam fatebatur. I, 12.

Gro-

Digitized by Google

4. Sed, hoc posito, restat dubitatio, an, quod ille facere tenetur ad hoc cogi quoque possit. Negat hoc Sotus exemplo divitis qui egeno stipem dare ex misericordiæ præscripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum est, [15] aliam esse rationem partium inter se, aliam superiorum, ubi cum sibi subditis comparantur. Nam par parem cogere non potest, nisi ad id quod ex jure debetur stricte dicto. At superior [16] cogere potest [e] etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, [17] qua superior est, hoc est comprehensum. Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt, quod habent, in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur, cogi posse civem, ut id faciat, quod exigit caritas. Atque ita is quem dixi Phocion amicissimum quendam sibi Nicoclem nomine demonstrans ajebat, huc malorum ventum, ut si Alexander eum deposceret, ipse dedendum censeret. *Less. lib. 11, c. 9. dub. 7. Plut. Phoc.*

IV. Subditis proximi, imo pares sunt in hoc, ut defendi debeant socii, [18] in quorum fedære comprehensum id est, sive in tutelam sese & fidem aliorum dederunt, sive mutua auxilia pacti sunt. *Qui non repellit injuriam a socio, si potest, tam est in vitio, quam ille qui facit*, ait Ambrosius. Pactiones autem tales [f] ad bella, quibus justa causa non subsit, porrigi haud posse dixi- *Off. 1, c. 36.*
mus alibi. Et hæc est causa, cur Lacedæmonii, priusquam bellum in Athenienses susciperent, sociis omnibus de causæ justitia judicium permiserint: & Romani Græcis de bello in Nabidem. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri socium, si nulla spes sit boni exitus. Boni enim, non mali causa societas contrahitur. Defendendus autem socius est etiam contra alium itidem federatum, nisi priori fedære aliquid specialius convenerit. Sic Corcyræos, si causa eorum justa erat, Athenienses defendere potuerunt etiam contra Corinthios socios vetustiores. *Livius lib. XXXIV.*

V. [g] Ter-

GROTII.

e *Etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit*] Sic apud Lucanos pœna erat dicta prodigis, ingratis apud Macedonas, otiosis apud eosdem Lucanos & Athenienses. adde quæ allata ad libri 1, c. 1. §. 9.

f *Ad bella, quibus justa causa non subsit*] Vide Simlerum de republica Helvetiorum: *domino guerram facienti alicui, si sciatur, quod injuste, aut cum dubitabitur, vasallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam est, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defensionem, ad offendendum vero alium non adjuvet.* Lib. 11, de feudis c. 28. Hic finitur.

GRONOVII.

15 *Aliam esse rationem*] Diversa esse, quæ civis a cive, & quæ magistratus aut populus a cive possunt exigere.

16 *Cogere potest etiam ad*] Potest ex officio legem facere ex honesto necessarium.

17 *Qua superior est*] Quatenus de inferioribus in usum publicum statuendi potestatem habet.

18 *In quorum fedære*] Quibus defensio & tutela in tabulis fœderis promissa est.

Gro-

Vitt. de Ind. p. 2. n. 17. Cajet. 2, 2. q. 4. art. 1.

V. [a] Tertia causa est, amicorum, quibus auxilium promissum quidem non est, sed tamen amicitiæ quadam ratione debetur, si facile & sine incommodo exhiberi possit. Sic pro Lotho cognato arma sumsit Abrahamus; Antiatibus præceperunt Romani, ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem sæpe non pro sociis tantum, quibus ex fedære id debebatur, sed pro amicis bella susceperunt, aut suscipere minati sunt.

Cic. de fin. III. de off. II. L. ut vim D. de just. & jur. ‡ de ira l. 1, cap. 7. † de clem. II, 5.

VI. Postrema latissimeque patens est, hominum inter se conjunctio, quæ vel sola ad opem ferendam sufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus est*, ‡ ait Seneca. Ejusdem est: † *Sapiens, quoties poterit,* [19] *fortunæ intercedet.* Euripides in Supplicibus:

Præbent saxa perfugium feris,
Aræque famulis, urbibus pressis malo
Tutamen urbes.

De off. I, lib. c. 5.

Ambrosio *fortitudo, quæ defendit infirmos, plena justitia est:* qua de re supra quoque egimus.

De legib. IV. Died. l. 1.

VII. 1. Quæritur hic, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. [h] Plato puniendum censet, qui vim alteri illatam non arcet: quod & Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum, si [20] manifestum sit periculum, non teneri certum est. potest enim suam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum censeo illud Tullii: *qui non defendit, nec obsistit, si potest, injuriæ, tam est in vitio, quam si parentes, aut patriam, aut socios deserat.* ut *potest* illud intelligamus, cum suo commodo: nam & idem alibi dicit, *non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt.* Apud Sallustium est in historiis: *omnes, qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent,* [21] *liceatne tum pacem agere; dein,* [22] *quod quæritur, satisne pium, tutum, glorioſum, an indecorum sit.*

2. [i] Sene-

GRETII.

E *Tertia causa est amicorum*] Oraculum vetus:

Ἀνδρὶ φίλῳ θνήσκοντι παρὸν φίλος εἰ μὴ ἐβοήθει·
Οὔ σε θεμιστεύω. ψευδαλλίῃ δ' ἰξεῖθι νεκύων.

Non ope juvisti præsens in morte sodalem:
Effabor tibi nil, nisi, Templi finibus exi.

h *Plato puniendum censet, qui vim alteri illatam non arcet*] Et Hebræi, Mose de Kotzi præcepto jubente LXXVII. LXXX. vetante CLXIV, CLXV.

GRONOVII.

19 *Fortunæ intercedet*] Quos adfligit fortuna, sublevabit.

20 *Manifestum sit periculum*] Ejus, quem decebat pro alio propugnare: si videat is, se suscipiendo causam alienam in dubio suam quoque salutem positurum.

21 *Liceatne tum pacem agere*] Utrum ipsis consultum sit, in alieno periculo quiescere, an metuendum habeant, ne vicinum incendium ad se quoque transeat.

22 *Quod quæritur*] Quod rogantur, pos-

Digitized by Google

2. [i] Senecæ quoque hoc non ſpernendum: *ſuccurram perituro, ſed ut ipſe non peream, niſi ſi futurus ero magni hominis aut* [23] *magna rei merces.* Sed ne tunc quidem tenebitur, ſi oppreſſus niſi morte invaſoris eripi non poteſt. Nam ſi invaſoris vitam, qui invaditur, ſuæ poteſt præferre, [24] ut alibi diximus, non peccabit, qui invaſum id aut credet, aut volet malle: præſertim cum ex parte invaſoris majus ſit periculum [25] damni irreparabilis & ſempiterni. *Leſſ. lib. II. c. 4. dub. 15.*

VIII. 1. Eſt & illud controverſum, an juſta ſit belli cauſa pro ſubditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civiles ſocietates inſtitutæ ſunt, certum eſt, rectoribus [26] cujuſque ſpeciale quoddam in ſuos jus quæſitum. Euripides Heraclidis:

Δίκαιοι δ' ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
Αὐτοὶ καθ' αὑτοὺς κυρίας κρίνειν δίκας.
Nos, quotquot hujus colimus urbis mœnia,
Sufficimus ipſi noſtra judicia exſequi.

Nec alio illud pertinet:

[27] *Spartam, tibi quæ contigit, orna:*
Nobis fuerint cura Mycenæ.

Et Thucydides inter ſummi imperii ſigna poſuit τὸ αὐτόδικον, *judiciorum ſummam poteſtatem*, non minus quam τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελὲς, id eſt, *legum & magiſtratuum creandorum jus.* Nec alio pertinet poëticum illud: *Virg. Æn. I.*

Non illi imperium pelagi [28] *regnumque tridentis,*
Sed mihi ſorte datum.

Et huic non diſſimile illud: *Ovid. met. XIV.*

[k] *Reſcindere numquam*
Dis licet acta Deum.

Et

poſſentne id, ſalva pietate, ſalva ſalute, ſalva denique fama & exiſtimatione ſua, aggredi.

GROTII.

i *Seneca quoque*] Locus eſt de beneficiis II, 15. alter non diſſimilis ejuſdem argumenti lib. I, cap. 10. *Dignum etiam impendio ſanguinis mei ſuebor, & in partem diſcriminis veniam: indignum, ſi eripere latronibus potero clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere.* Vide quæ ſupra libro II, c. 1. §. 8.

k ——— *Reſcindere numquam*
Dis licet acta Deum] Ejuſdem eſt III. metamorphoſeôn:

——— *Neque enim licet irrita cuiquam*
Facta Dei fieriſſe Deo.

GRONOVII.

23 *Magna rei merces*] Niſi pro homine aut re maximi pretii & valde utili me impendam.

24 *Ut alibi*] 2, 1. 9.

25 *Damni irreparabilis*] Quia in peccato periturus eſt ſine pœnitentia.

26 *Cujuſque*] Societatis.

27 *Spartam orna*] Σπάρταν ἔλαχες, ταύτην κόσμει. Proverbium, quo quiſque jubetur, alienis rebus omiſſis, ſuas curare.

28 *Regnumque tridentis*] *Savumque tridentem.*

Gro-

Hippolyto. Et apud Euripidem:

Mos ille eſt Deûm;
Quod cupit unus, huic [29] nefas obſiſtere:

Lib. 1. de off. Nimirum, ut recte explicat Ambroſius: *ne, uſurpata [30] aliarum partium ſolicitudine, bellum inter ſe incitarent.* τὰς ὀφετέρας αὐτῶν τινα κολάζειν, *L. v.* *ut in ſuos quiſque animadvertant*, æquum eſſe cenſent Corinthii apud Thucydidem. Et Perſeus in oratione *Livius lib. XLII.* ad Martium, quod in Dolopes feciſſet, negat ſe defenſurum: *jure*, inquiens, *feci meo, cum mei regni, mea ditionis eſſent.* *Vitr. rel. de Ind. n. 15.* Sed hæc omnia locum habent, ubi vere delinquunt ſubditi, adde etiam, ubi dubia eſt cauſa. In hoc enim inſtituta eſt illa imperiorum diſtributio.

2. At non etiam, [31] ſi manifeſta ſit injuria, ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, [32] ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis. Sic *Vitr. rel. de Ind. p. 2, n. 13.* in Maxentium & in Licinium Conſtantinus, [m] in Perſas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati ſunt, [33] niſi vim a Chriſtianis religionis nomine arcerent.

3. Imo etiam ſi daretur, ne in ſumma quidem neceſſitate arma recte a ſubditis ſumi (quâ de re dubitare [34] vidimus illos ipſos, quorum inſtitutum fuit regiam poteſtatem defendere) non tamen inde ſequetur, non poſſe pro ipſis ab aliis arma ſumi. Quoties enim actioni alicui [35] impedimentum ponitur perſonale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere poteſt, ſi modo tale ſit negotium, in quo alter alteri prodeſſe poſſit. Sic pro

GROTII.

1 *Ut in ſuos quiſque animadvertant*] Auguſtinus 11. de libero arbitrio: *non enim, ut alicujus eſt bonitatis, alienis præſtare beneficia, ita juſtitiæ, vindicare in alienos.* Procopius Vandalicorum 1. τὴν ὑπάρχουσαν ἡγεμονίαν αὐτέν τινα δικαιοῦν καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοτρίας εἰκαίως φερομένας· *quod cuique obtigit imperium, id ut adminiſtret, ac ne alienas curas in ſe trahat, honeſte convenit.*

m *In Perſas alii Romanorum Imperatores*] Exemplum ſimile habes in rebus Pipini apud Fredegarium in fine.

GRONOVII.

29 *Nefas obſiſtere*] Quæ omnia eo pertinent, ut moneamur, poteſtatem ſupremam non debere ſe immiſcere alterius poteſtatis pariter ſupremæ juriſdictioni.

30 *Aliarum partium*] Territorii, regionum, finium.

31 *Si manifeſta ſit injuria, ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis*] Hæc verba ex infami amphitheatro Car. Scribanii deſumta, ſcribit Rivetus in dialyſi ſect. 8, num. 2. pag. 259.

32 *Ideo præcluſum erit*] Non propter illorum jus in ſuos vetitum erit alienigenis, intercedere illorum injuſtitiæ, quod omnibus bonis commune ſocietatis inter ipſos vinculum dedit.

33 *Niſi vim*] Abſtinerent a perſecutione & ſuppliciis Chriſtianorum ob religionem.

34 *Vidimus illos ipſos*] 1, 4. 8.

35 *Impedimentum perſonale*] Ex perſona vel conditione certi generis hominum, ut hic ſunt ſubjecti.

GRO-

Digitized by Google

pro pupillo, [36] cujus perſona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro abſente etiam [37] ſine mandato defenſor. Impedimentum autem quod reſiſtere ſubditum prohibet, non ex cauſa venit quæ eadem eſt [38] in ſubdito & in non ſubdito, ſed [39] ex perſonæ qualitate, quæ in alios non tranſit.

4. Sic Seneca exiſtimat bello a me peti poſſe, qui a mea gente ſepoſitus ſuam exagitat, ut diximus, cum de pœnis expoſcendis ageretur: quæ res ſæpe cum defenſione innocentium conjuncta eſt. Scimus quidem ex veteribus noviſque hiſtoriis, [40] alieni cupiditatem hos ſibi quærere obtentus: ſed non ideo ſtatim jus eſſe deſinit, ſiquid a malis uſurpatur. Navigant & piratæ; ferro utuntur & latrones.

IX. 1. Sicut autem ſocietates bellicas eo initas animo, [a] ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, ita nullum vitæ genus eſt improbius quam eorum qui ſine cauſæ reſpectu mercede conducti militant, & quibus.

Ibi fas, [41] ubi plurima merces.

Silv. in verbo bellum p. 1. §. 10. circa f. Livius lib. XXXII.

Quod Plato ex Tyrtæo probat. Hoc ipſum eſt quod Ætolis a Philippo exprobratum legimus: & Arcadibus a Dionyſio Mileſio his verbis: [42] *ἀγορὰ πολέμων πρόκειται, καὶ τὰ τῶν ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκάδων τρίφει καὶ περιέρχεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων* *belli inſtituuntur nundinæ, & Græcorum mala [43] in fructu ſunt Arcadibus, & ſine cauſarum reſpectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res ſane miſeranda, ut Antiphanes loquitur:

Ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἤρξατ' ἀποθανούμενος,
Miles [b] qui vitæ cauſa [44] ſe auctorat neci.

Dion

GRUTII.

a *Ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia*] Iterum Simlerum hac de re vide.

GRONOVII.

36 *Cujus perſona judicium*] Qui non habet perſonam ſtandi in judicio.

37 *Sine mandato defenſor*] Nam defenſor proprie, qui pro reo intervenit abſque mandato, in tit. D. de procur. & defenſ.

38 *In ſubdito & non*] Tam enim ſubjecto, quam non ſubjecto poteſt fieri a ſuperiore injuria.

39 *Ex perſonæ*] Ex neceſſitate parendi & patiendi.

40 *Alieni cupiditatem*] Qui cupiunt aliena invadere, hoc prætextu diſſimulare propoſitum ſuum, quaſi veniant vindicatum alienas injurias (Juſtin. 4, 3. 15, 1. 16, 1. 17, 2. 18, 3.) etſi ſerviant aviditati ſuæ.

41 *Ubi plurima*] Ut Galli humiliorum ſemper mercenaria manus. Juſtin. 28. 3.

42 Ἀγορὰ] Bellum habetur pro mercatu, pro nundinis, pro augendæ rei & pecuniæ faciendæ occaſione.

43 *In fructu ſunt*] Quæſtum præbent.

44 *Auctorat ſe neci*] Ut victum & alimenta habeat, pro ſtipendio hoſti ſeſe objicit occidendum alieno. Proprie auctorari dicebantur, qui ſe vendebant in ludum gladiatorium. Horat. 2, ſat. 7. v. 59.

GRUTII.

b *Qui vitæ cauſa ſe auctorat neci*] Vita parari ea in quibus vita conſumi-

Digitized by Google

Dion Prusæensis: *καί τοι τί τῶ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ἢ τί τούτω περὶ πλείστου ποιοῦνται πάντες; ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολλύουσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν· quid magis est necessarium nobis, aut quid pluris sit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quarunt.*

Bellinus de re milit. II, p. tit, 2. n. 4.

2. Parum vero quod suam vendunt necem, nisi & aliorum sæpe innocentium venderent: tanto carnifice detestabiliores, [p] quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere: sicut Antisthenes dicebat carnifices tyrannis esse sanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. [45] Major Philippus Macedo huic hominum generi, *τὰς τροφὰς εὐωθεστέρας ἔχειν ἐκ τῆς μισθοφορᾶς, quibus unus ex militia quæstus esset*, dicebat bellum esse pacem, pacem bellum.

Diod. libro XVIII.

De verbis Domini, secundum Matthæum citatur causa XXIII. quæst. 1.

3. Non est inter artificia bellum, imo res est tam horrenda, ut eam nisi summa necessitas, aut vera caritas honestam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi potest quæ capitum antecedentium proximo dicta a nobis sunt. Augustino judice *militare non est delictum, sed propter prædam militare peccatum est.*

X. Imo & propter stipendium, si id unice aut præcipue spectetur: cum alioqui stipendium accipere licitum sit omnino: 1 Cor. IX, 7. *τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ*; ait Paulus apostolus: *quis suis impensis militat?*

cur, dixit Seneca naturalium V, 18. Plautus Bacchidibus,

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus:

Ære dato conducta cohors, & bellica miles
Dona sequens, pretioque suum mutare favorem
Sanctus, & accepto pariter cum munere bello
Illunc habuisse, dator pretii quem jusserit, hostem.

[p] *Quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere*] Seneca naturalium V, 18. *Hæc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine injuria, occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere quam non edere?*

GRONOVII.

45 *Major Philippus*] Amyntæ filius, pater Alexandri, qui minor fuit Demetrii filius, pater Persei.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XXVI.

De causis justis ut bellum geratur ab his qui sub alieno imperio sunt.

I. *Qui dicantur esse sub alieno imperio.*
II. *Quid hic faciendum si ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*
III. *Si imperetur ipsis, & causam belli injustam credant, non militandum.*
IV. *Quid si dubitent?*
V. *Pietatis esse hac in re dubitantibus subditis parcere, sub onere tributi extraordinarii.*
VI. *Quando subditorum arma justa sint in bello injusto.*

I. EGimus de his qui sunt sui juris: sunt alii in conditione parendi positi, ut filii familiarum, servi, subditi, etiam cives singuli, si [1] cum civitatis suæ corpore comparentur.

II. Hi vero si aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipsis optio datur militandi aut quiescendi, easdem regulas sequi debent, quas illi, qui suopte arbitrio pro se aut aliis bella suscipiunt. *Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31, n. 80.*

III. 1. At si [2] edicitur ipsis ut militent, quod fieri solet, si quidem constat ipsis injustam esse belli causam, abstinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non Apostoli tantum dixerunt, [a] sed & Socrates: & apud magistros [b] Hebræorum exstat sententia, indicans regi contra Dei legem quid præcipienti prorsus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum exstat: *διδιδαγμεθα γὰς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ Θεῦ τεταγμένοις τιμὴν κατὰ τὸ πρόσηκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν· didicimus imperiis ac potestatibus a Deo ordinatis exhibere honorem quem par est, quique salutem nostram non* *Vict. de jure belli n. 21.* *Act. V, 29.*

GROTII.

a SEd & Socrates] Plato id nos docet in ipsius apologia. Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γὰρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε.
Nam jussa non hæc Jupiter dederat mihi.

b *Hebræorum exstat sententia*] Quam & Josephus eis tribuit antiquæ historiæ XVII. Θαυμαστὸν ἢ οὐδὲν εἰ τῶν δογμάτων ἀξιωτέρους τετυχηκὼς ἡγήμεθα νόμους ἢ Μωσῆς ὑπαγορεύσει καὶ διδαχῇ τῇ Θεῦ γραψάμενος κατέλιπε· *nihil vero mirum, si servatu digniora credimus jussis ejus ea quæ Moses Deo suggerente ac docente scripta reliquit.* Adde Rabbinum Tanchumam, citante Drusio ad locum Actorum.

GRONOVII.

1 *Cum civitatis suæ*] Universo populo aut maiore parte populi.

2 *Edicitur ipsis*] Si non habent partes consiliorum, sed tantum ad delectum citantur, ut sacramento dicant.

Ephes. VI, 1. *non impediat.* Et Paulus Apostolus: *filii*, inquit, *obedite parentibus* c *in Domino*; *id enim æquum est.* Ad quem locum Hieronymus: *peccatum filiorum est non obedire parentibus; & quia poterant parentes aliquid imperare perversum, adjunxit, in Domino.* Et d de servis addit: *cum* 3 *Dominus carnis a Domino spiritus diversum imperat, non est obediendum.* Idem alibi: *in illis tantum debent dominis & parentibus esse subjecti quæ contra Dei mandatum* Epist. VI, 2. *non sunt.* Nam & idem ille Apostolus dixerat, suique quemque operis mercedem reportaturum, sive liberum, sive servum. Tertullianus vero: *satis præscriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli præceptum,* e *subditos magistratibus, principibus, & potestatibus: sed* 4 *intra limites disciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *iccirco* 5 *Romanas leges contemnimus* Eleazar. *ut jussa divina servemus.* Apud Euripidem dicenti Creonti:

Nonne exequi mandata fas ipsum jubet?

Respondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exsequi.

Muso-

GROTII.

c *In Domino*] Chrysostomus hoc in Domino sic explicat: τοῦτ' ἐστὶν ὅταν μηδὲν παρὰ τὸν Θεὸν προστάττῃ ὁ δεσπότης· id est in quibus Deum offensurus non es. Idem ad patrem infidelem: ἐὰν γὰρ δὺ μηδὲν ἀπεῖπε κεῖνος μισθὸς τοῖς τὰς γεγενημένας τιμῶσιν, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτὰς ἀκούομεν κελευόντων, λέγω τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅταν μὲν δὲ τὰ τῆς εὐσεβείας παραβλάπτωσι· non enim ullique vobis merces proposita est, si honorem exhibeamus parentibus, sed ut dominas eos habere jubemur, verbisque & rebus obsequium ipsis præstare, extra quam si pietas lædenda est. Sic accipe illud Hieronymi, *per calcatum patrem*, declamatorie dictum, sumtumque a latrone declamatore apud Senecam: & quæ apud Ambrosium de virginitate, & apud Augustinum epist. XXXVIII. ad Lætum, & Canone IV. Arabicæ interpretationis concilii Nicæni I.

d *De servis*] Chrysostomus 1 Cor. VII, 24. καὶ γὰρ κἂν ὅροι λάβῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ μείζονα, καὶ μίσει τὸν δεσπότην ἐντεῦθεν καὶ τοῦτο πεποιθότα· καὶ ὑπερβήσεται αὐτὰς ὁ χρώ. ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἀπαγορεύῃ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ἐνταῦθα δεῖ καὶ πείθεσθαι, ἀπροσκόπως ὑπουδεῖν· Sunt & servis limites sui a Deo præscripti: & quousque eos servare oporteat & hoc præceptum est, neque eos licet excedere. Ubi enim nihil dominus jubet eorum quæ Deo improbantur, sequi & obsequi oportet, non ultra. De matrefamilias Clemens Alexandrinus: σύντα τῷ ἀνδρὶ συνθουμένη, ἵνα μηδὲν ἄκοντος ἐκείνου πράξῃ σπουδῆς, πλὴν ὅσα εἰς ἀρετὴν τε καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζηται· in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam, extra quæ credet ad virtutem salutemque momentum habere.

e *Subditos magistratibus*] Exempla illustria & prenæ & laudis vide 1 Sam. XXII, 18. 19. 1 Reg. XVIII, 4. 13. II Reg. I, 10. 12. 14. Apud Christianos Manuel & Georgius detrectarunt ministerium occidendæ Augustæ. Nicetas Alexio Manuelis filio.

GRONOVII.

3 *Dominus carnis*] Magistratus aut præfectus aut conductor aliquid repugnans Dei præceptis.

4 *Intra limites disciplinæ*] Non contra aut ultra officia Christianæ religionis.

5 *Romanas leges*] Non quasvis, sed de immolando diis & abstinendo a sacris Christianorum.

Gro-

Musonius ita ait: *si quis aut patri,* [f] *aut magistratui, aut domino turpia aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens est, nec injuriam facit, nec peccat.* Stob. tit. liber. parent. honorand.

2. Gellius negat probam esse sententiam, omnia esse quæ pater jusserit parendum. *Quid enim*, ait, *si proditionem patriæ, si matris necem, si alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur sententia optima atque tutissima visa est, quædam esse parendum, quædam non obsequendum.* [g] Seneca pater: *non omnibus imperiis parendum est.* [h] Quintilianus: *non omnia necesse est facere liberis quæcumque patres imperant. Multa sunt quæ fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat* [6] *contra quam existimet: si testimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: si sententiam in senatu: si capitolium me incendere jubeas,* [7] *arcem occupare, licet dicere: Hæc sunt quæ fieri non oportet.* Seneca: *non aut nos omnia jubere possumus, aut in omnia servi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli sceleri manus commodabunt.* Sopater: ἔδει, φησὶ, πείθεσθαι τῷ πατρί. εἰ μὲν κατὰ νόμους, καλῶς. εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον· *patri*, inquit, *parendum est. Si quidem intra jura, recte: sin ultra honestum, non convenit.* [i] Irrisus olim Stratocles, qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuisset id in Deos pium & inter homines justum esset. Plinius alicubi [8] elaborat[um] a se ait, ut constaret [k] [9] ministerium crimen esse. L. 21, c. 7. Dial. 27. De benef. lib. III, 20. Lib. VII. epist. ad Maximum.

3. Ipsa

GROTII.

f *Aut magistratui*] In paganis hominibus duo sunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhonesta obsecuti non sunt, Papiniani satis celebratum, & alterum Helpidii apud Ammianum XXI. Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit esse qui Imperatori obsecuti essent ad necem senatoris. Vide Xiphilinum.

g *Seneca pater*] Libro I, controversia I.

h *Quintilianus*] Idem alibi: *non omnia præstanda etiam parentibus. Alioquin nihil est pernitiosius acceptis beneficiis, si in omnem nos obligant servitutem.*

i *Irrisus olim Stratocles*] Talis erat syngrapha illa quam a Basilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: ἐκεῖνα ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ διατυπώσεσθαι ἅπερ φίλτατα Ἀνδρονίκῳ καὶ τοῖς φιλτάτοις, μόνα σπουδάζειν ἀποσυγεῖν, ἅπερ οὐχ ἥδονται Ἀνδρόνικος· *illa in pontificia se facturum quæ grata Andronico essent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum se ea quæ Andronico non placerent.*

k *Ministerium crimen esse*] Tertullianus de anima: *plus caditur qui jubet, quando nec qui obsequitur excusatur.* & de resurrectione carnis: *cum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cujusque deposcit, nec parentis aut invidens illis, quo minus eum auctoribus aut pœnæ aut gratiæ communicent fructum.* Vide Gailium de pace publica lib. I, c. IV, n. 14.

GRONOVII.

6 *Contra quam existimet*] Secus atque apud animum suum persuasus est.

7 *Arcem occupare*] Tyrannidis invadendæ causa. Justin. 16, 4.

8 *Elaboratum*] Disputatum & probatum argumentis.

9 *Ministerium*] Etiam qui flagitii aut sceleris sciens minister est, teneri, non tantum imperantem.

Hippolyto. Et apud Euripidem:

Mos ille eſt Deûm;
Quod cupit unus, huic [29] *nefas obſiſtere:*

Lib. 1. de off. Nimirum, ut recte explicat Ambroſius: *ne, uſurpata* [30] *aliarum partium ſolicitudine, bellum inter ſe incitarent.* τὰς ὀφετέρας αὐτῶν τινα κωλύειν, *L. V.* [1] *ut in ſuos quiſque animadvertant*, æquum eſſe cenſent Corinthii apud Thucydidem. Et Perſeus in oratione *Livius lib. XLII.* ad Martium, quod in Dolopes feciſſet, negat ſe defenſurum: *jure*, inquiens, *feci meo, cum mei regni, meæ ditionis eſſent.* *Vitr. rel. de Ind. n. 15.* Sed hæc omnia locum habent, ubi vere delinquunt ſubditi, adde etiam, ubi dubia eſt cauſa. In hoc enim inſtituta eſt illa imperiorum diſtributio.

2. At non etiam, [31] ſi manifeſta ſit injuria, ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, [32] ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis. Sic *Vitr. rel. de Ind. p. 2, n. 13.* in Maxentium & in Licinium Conſtantinus, [m] in Perſas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati ſunt, [33] niſi vim a Chriſtianis religionis nomine arcerent.

3. Imo etiam ſi daretur, ne in ſumma quidem neceſſitate arma recte a ſubditis ſumi (quâ de re dubitare [34] vidimus illos ipſos, quorum inſtitutum fuit regiam poteſtatem defendere) non tamen inde ſequetur, non poſſe pro ipſis ab aliis arma ſumi. Quoties enim actioni alicui [35] impedimentum ponitur perſonale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere poteſt, ſi modo tale ſit negotium, in quo alter alteri prodeſſe poſſit. Sic pro

GRŒTII.

1 *Ut in ſuos quiſque animadvertent*] Auguſtinus II. de libero arbitrio: *non enim, ut alicujus eſt bonitatis, alienis præſtare beneficia, ita juſtitiæ, vindicare in alienos.* Procopius Vandalicorum I. τὴν ὑπάρχουσαν ἡγεμονίαν αὐτῷ τινα δικαίως καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοτρίας ἐπιτηδὲς φρονήσαι· *quod cuique obtigit imperium, id ut adminiſtret, ac ne alienas curas in ſe trahat, honeſto convenit.*

m *In Perſas alii Romanorum Imperatores*] Exemplum ſimile habes in rebus Pipini apud Fredegarium in fine.

GRONOVII.

29 *Nefas obſiſtere*] Quæ omnia eo pertinent, ut moneamur, poteſtatem ſupremam non debere ſe immiſcere alterius poteſtatis pariter ſupremæ juriſdictioni.

30 *Aliarum partium*] Terrarum, regionum, finium.

31 *Si manifeſta ſit injuria, ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis*] Hæc verba ex infami amphitheatro Car. Scribanii deſumta, ſcribit Rivetus in dialyſi ſect. 8, num. 2. pag. 259.

32 *Ideo præcluſum erit*] Non propter illorum jus in ſuos vetitum erit alienigenis, intercedere illorum injuſtitiæ, quod omnibus bonis commune ſocietatis inter ipſos vinculum dedit.

33 *Niſi vim*] Abſtinerent a perſecutione & ſuppliciis Chriſtianorum ob religionem.

34 *Vidimus illos ipſos*] I, 4. 8.

35 *Impedimentum perſonale*] Ex perſona vel conditione certi generis hominum, ut hic ſunt ſubjecti.

GRO-

Digitized by Google

pro pupillo, [35] cujus perſona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro abſente etiam [37] ſine mandato defenſor. Impedimentum autem quod reſiſtere ſubditum prohibet, non ex cauſa venit quæ eadem eſt [38] in ſubdito & in non ſubdito, ſed [39] ex perſonæ qualitate, quæ in alios non tranſit.

4. Sic Seneca exiſtimat bello a me peti poſſe, qui a mea gente ſepoſitus ſuam exagitat, ut diximus, cum de pœnis expoſcendis ageretur: quæ res ſæpe cum defenſione innocentium conjuncta eſt. Scimus quidem ex veteribus noviſque hiſtoriis, [40] alieni cupiditatem hos ſibi quærere obtentus: ſed non ideo ſtatim jus eſſe deſinit, ſiquid a malis uſurpatur. Navigant & piratæ; ferro utuntur & latrones.

IX. 1. Sicut autem ſocietates bellicas eo initas animo, [n] ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, ita nullum vitæ genus eſt improbius quam eorum qui ſine cauſæ reſpectu mercede conducti militant, & quibus.

Ibi fas, [41] ubi plurima merces.

Silv. in verbo bellum p. 1. §. 10. circa f. Livius lib. XXXII.

Quod Plato ex Tyrtæo probat. Hoc ipſum eſt quod Ætolis a Philippo exprobratum legimus: & Arcadibus a Dionyſio Mileſio his verbis: [42] *ἀγορα πολέμων πρόκειται, καὶ τα τῶν ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκάδων τρέφει καὶ περιέρχεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων·* *belli inſtituuntur nundinæ, & Græcorum mala [43] in fructu ſunt Arcadibus, & ſine cauſarum reſpectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res ſane miſeranda, ut Antiphanes loquitur:

Ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος,
Miles [o] qui vitæ cauſa [44] ſe auctorat neci.

Dion

GROTII.

n *Ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia*] Iterum Simlerum hac de re vide.

GRONOVII.

36 *Cujus perſona judicium*] Qui non habet perſonam ſtandi in judicio.

37 *Sine mandato defenſor*] Nam defenſor proprie, qui pro reo intervenit abſque mandato, in tit. D. de procur. & defenſ.

38 *In ſubdito & non*] Tam enim ſubjecto, quam non ſubjecto poteſt fieri a ſuperiore injuria.

39 *Ex perſonæ*] Ex neceſſitate parendi & patiendi.

40 *Alieni cupiditatem*] Qui cupiunt aliena invadere, hoc prætextu diſſimulare propoſitum ſuum, quaſi veniant vindicatum alienas injurias (Juſtin. 4, 3. 15, 1. 16, 1. 17, 2. 18, 3.) etſi ſerviant aviditati ſuæ.

41 *Ubi plurima*] Ut Galli humiliorum ſemper mercenaria manus. Juſtin. 28, 3.

42 Ἀγορὰ] Bellum habetur pro mercatu, pro nundinis, pro augendæ rei & pecuniæ faciendæ occaſione.

43 *In fructu ſunt*] Quæſtum præbent.

44 *Auctorat ſe neci*] Ut victum & alimenta habeat, pro ſtipendio hoſti ſeſe objicit occidendum alieno. Proprie auctorari dicebantur, qui ſe vendebant in ludum gladiatorium. Horat. 2, ſat. 7. v. 59.

GROTII.

o *Qui vitæ cauſa ſe auctorat neci*] Vita parari ea in quibus vita conſumi-

Dion Prusæensis: *καὶ τοι τί τῶ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ἢ τί τούτου περὶ πλείστου ποιοῦνται πάντες; ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολλύουσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν· quid magis est necessarium nobis, aut quid pluris sit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quærunt.*

Bellonus de re milit. II, p. tit, 2. n. 4.

2. Parum vero quod suam vendunt necem, nisi & aliorum sæpe innocentium venderent: tanto carnifice detestabiliores, o quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere: sicut Antisthenes dicebat carnifices tyrannis esse sanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. [45] Major Philippus Macedo huic hominum generi, *τὰς τροφὰς εὐωδέστατον ἔχειν ἐκ τῆ μισθοφορεῖν, quibus unus ex militia quæstus esset*, dicebat bellum esse pacem, pacem bellum.

Diod. libro XVIII.

De verbis Domini, secundum Matthæum citatur causa XXIII. quæst. 1.

3. Non est inter artificia bellum, imo res est tam horrenda, ut eam nisi summa necessitas, aut vera caritas honestam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi potest quæ capitum antecedentium proximo dicta a nobis sunt. Augustino judice *militare non est delictum, sed propter prædam militare peccatum est.*

X. Imo & propter stipendium, si id unice aut præcipue spectetur: cum alioqui stipendium accipere licitum sit omnino:

1 Cor. IX, 7. *τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ*; ait Paulus apostolus: *quis suis impensis militat?*

tur, dixit Seneca naturalium V, 18, Plautus Bacchidibus,

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus:

Ære dato conducta cohors, & bellica miles
Dona sequens, pretioque sumus mutare favorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello
Hunc habuisse, dator pretii quem jusserit, hostem.

p *Quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere*] Seneca naturalium V, 18. *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine injuria, occurrentis devastantem, ac ferarum more occidere quem non oderit?*

GRONOVII.

45 *Major Philippus*] Amyntæ filius, pater Alexandri, qui minor fuit Demetrii filius, pater Persei.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XXVI.

De causis justis ut bellum geratur ab his qui sub alieno imperio sunt.

I. *Qui dicantur esse sub alieno imperio.*
II. *Quid hic faciendum si ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*
III. *Si imperetur ipsis, & causam belli injustam credant, non militandum.*
IV. *Quid si dubitent?*
V. *Pietatis esse hac in re dubitantibus subditis parcere, sub onere tributi extraordinarii.*
VI. *Quando subditorum arma justa sint in bello injusto.*

I. EGimus de his qui sunt sui juris: sunt alii in conditione parendi positi, ut filii familiarum, servi, subditi, etiam cives singuli, si [1] cum civitatis suæ corpore comparentur.

II. Hi vero si aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipsis optio datur militandi aut quiescendi, easdem regulas sequi debent, quas illi, qui suopte arbitrio pro se aut aliis bella suscipiunt. *Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31, n. 80.*

III. 1. At si [2] edicitur ipsis ut militent, quod fieri solet, si quidem constat ipsis injustam esse belli causam, abstinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non Apostoli tantum dixerunt, [a] sed & Socrates: & apud magistros [b] Hebræorum exstat sententia, indicans regi contra Dei legem quid præcipienti prorsus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum exstat: *διδιδαγμεθα γὰς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ Θεῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ πρόσηκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν· didicimus imperiis ac potestatibus a Deo ordinatis exhibere honorem quem par est, quique salutem nostram non* *Vict. de jure belli n. 21.* *Act. V, 29.*

GROTII.

a *Sed & Socrates*] Plato id nos docet in ipsius apologia. Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γὰρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε.
Nam jussa non hæc Jupiter dederat mihi.

b *Hebræorum exstat sententia*] Quam & Josephus eis tribuit antiquæ historiæ XVII. *Θαυμασὸν ἢ κἀν τι θεῶν δογμάτων ἀξιοπίστως τετυχηκὸς ἀγνοεῖν νόμους ἓς Μωσῆς ἐπαγορεύσει καὶ διδαχῇ τῇ Θεῖ γεγραφέναι· καλῶς· nihil vero mirum, si servatu digniora credimus jussis tuis ea quæ Moses Deo suggerente ac docente scripta reliquit.* Adde Rabbinum Tanchumam, citante Drusio ad locum Actorum.

GRONOVII.

1 *Cum civitatis suæ*] Universo populo aut maiore parte populi.

2 *Edicitur ipsis*] Si non habent partes consiliorum, sed tantum ad delectum citantur, ut sacramento dicant.

Ephes. VI, 1. *non impediat.* Et Paulus Apostolus: *filii*, inquit, *obedite parentibus* c *in Domino*; *id enim æquum est.* Ad quem locum Hieronymus: *peccatum filiorum est non obedire parentibus*; *& quia poterant parentes aliquid imperare perversum, adjunxit, in Domino.* Et d de servis addit: *cum* 3 *Dominus carnis a Domino spiritus diversum imperat, non est obediendum.* Idem alibi: *in illis tantum debent dominis & parentibus esse subjecti quæ contra Dei mandatum*

Tit. III, 2. *non sint.* Nam & idem ille Apostolus dixerat, sui quemque operis mercedem reportaturum, sive liberum, sive servum. Tertullianus vero: *satis præscriptum habemus, in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli præceptum,* e *subditos magistratibus, principibus, & potestatibus: sed* 4 *intra limites disciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *idcirco* 5 *Romanas leges contemni-*

Euseb. lib. V. *mus ut jussa divina servemus.* Apud Euripidem dicenti Creonti:

Nonne exequi mandata fas ipsum jubet?

Respondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exsequi.

Muso-

GROTII.

c *In Domino*] Chrysostomus hoc in Domino sic explicat: πατέρων ὁ παρακούστης θεῷ· id est *in quibus Deum offensurus non es.* Idem ad patrem infidelem: ἐὰν γὰρ δὲ μικρὸν ἀρνῆι κεῖται μισθὸς πρὸς τὰς γεγυμνασμένας τιμωρίας, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτὰς πιστεύῃς κἀκεῖνα μίσει, λέγω τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅταν μὴ δὴ τὰ τοῦ θεοῦ ἀναγκάζωσι παραβαίνειν· *non enim exiguum erubis merces proposita est, si humanum exhibeamus parentibus, sed ut Dominus eos habere jubeatur, verbisque & rebus obsequium ipsis præstare, extra quam si res id vetet. Laudanda est.* Sic accipe illud Hieronymi, *per calcatum pergo parentem*, declamatorie dictum, summumque a Latrone declamatore apud Senecam: & quæ apud Ambrosium de virginitate, & apud Augustinum epist. CXXVIII. ad Latum, & canone IV. Arabicæ interpretationis concilii Nicæni 1.

d *De servis*] Chrysostomus 1 Cor. VII, 24. καὶ γὰρ ἐὰν ὦσι δοῦλοι σπουδὴ σὺ θεῷ μᾶλλον. καὶ μίσει τὸν δεσπότην φιλοτιμίαν αὐτοὺς καὶ τοῦτο ποιοῦντα, καὶ ὑπακούοντας αὐτοῖς ὡς χρή. ὅταν γὰρ μᾶλλον ὁ δεσπότης ἀπιστῇ τῷ δούλῳ, ἀνάγκη δεῖ καὶ κακοῦργος, ἀπροσκόπως ὁ μισθὸς δοῦλος ἐν *servili limites sui a Deo præscripti: & quousque eos servare oporteat & hoc præceptum est, neque eos licet excedere. Ubi enim nihil dominus jubet eorum quæ Deo improbantur, sequi & obsequi oportet, non ultra.* De matrefamilias Clemens Alexandrinus: πάντα τῷ ἀνδρὶ εὐπειθοῦσα, ὡς μηδὲν ἀκοντὶ ἐκείνῳ πράττειν, πλὴν ὅσα εἰς ἀρετὴν τὸ καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζοντες· *in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam, extra quæ credet ad virtutem salutemque momentum habere.*

e *Subditos magistratibus*] Exempla illustria & pœnæ & laudis vide 1 Sam. XXII, 18. 19. 1 Reg. XVIII, 4. 13. 11 Reg. I, 10. 12. 14. Apud Christianos Manuel & Georgius detrectarunt ministerium occidendæ Augustæ. Nicetas Alexio Manuelis filio.

GRONOVII.

3 *Dominus carnis*] Magistratus aut præfectus aut conductor aliquid repugnans Dei præceptis.

4 *Intra limites disciplinæ*] Non contra aut ultra officia Christianæ religionis.

5 *Romanas leges*] Non quasvis, sed de immolando diis & abstinendo a sacris Christianorum.

Gro-

Digitized by Google

Musonius ita ait: *si quis aut patri,* [f] *aut magistratui, aut domino turpia aut iniqua facturo imperanti non paret, is nec inobediens est, nec injuriam facit, nec peccat.* Stob. tit. liber. parentib. honorand.

2. Gellius negat probam esse sententiam, omnia esse quæ pater jusserit parendum. *Quid enim*, ait, *si proditionem patriæ, si matris necem, si alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur sententia optima atque tutissima visa est, quædam esse parendum, quædam non obsequendum.* [g] Seneca pater: *non omnibus imperiis parendum est.* [h] Quintilianus: *non omnia necesse est facere liberis quæcumque patres imperant. Multa sunt quæ fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat* [6] *contra quam existimet: si testimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: si sententiam in senatu: si capitolium me incendere jubeas,* [7] *arcem occupare, licet dicere: Hæc sunt quæ fieri non oportet.* Seneca: *non aut nos omnia jubere possumus, aut in omnia servi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli sceleri manus commodabunt.* Sopater: ἔδει, φησὶ, πείθεσθαι τῷ πατρί. εἰ μὲν κατὰ νόμους, καλῶς. εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον· *patri*, inquit, *parendum est. Si quidem intra jura, recte: sin ultra honestum, non convenit.* [i] Irrisus olim Stratocles, qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuisset id in Deos pium & inter homines justum esset. Plinius alicubi [8] elaboratum a se ait, ut constaret [k] [9] ministerium crimen esse. Gell. 21, c. 7. Decl. 271. De benef. lib. III, 20. Lib. VII. epist. ad Minutium.

3. Ipsa

GROTII.

f *Aut magistratui*] In paganis hominibus duo sunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhonesta obsecuti non sunt, Papiniani satis celebratum, & alterum Helpidii apud Ammianum XXI. Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit esse qui Imperatori obsecuti essent ad necem senatoris. Vide Xiphilinum.

g *Seneca pater*] Libro I, controversia I.

h *Quintilianus*] Idem alibi: *non omnia præstanda etiam parentibus. Alioquin nihil est pernitiosius accepto beneficio, si in omnem nos obligant servitutem.*

i *Irrisus olim Stratocles*] Talis erat syngrapha illa quam a Basilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατικῷ διπλοΐδι ὅσα φίλτατε Ἀνδρονίκῳ κἀν τοῖς σοῖς σπαράγμασι, πάντα σπεύδειν ἀποσυγῆν, ἐνθάδε μὲν ἥδεται Ἀνδρόνικος· *illa in pontificia se facturum quæ grata Andronico essent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum se ea quæ Andronico non placerent.*

k *Ministerium crimen esse*] Tertullianus de anima: *plus caditur qui jubet, quando nec qui obsequitur excusatur.* & de resurrectione carnis: *cum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cujusque deposcit, nec parcens huic invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœnæ aut gratiæ communicent fructum.* Vide Gailium de pace publica lib. I, c. IV, n. 14.

GRONOVII.

6 *Contra quam existimet*] Secus atque apud animum suum persuasus est.

7 *Arcem occupare*] Tyrannidis invadendæ causa. Justin. 16, 4.

8 *Elaboratum*] Disputatum & probatum argumentis.

9 *Ministerium*] Etiam qui flagitii aut sceleris sciens minister est, teneri, non tantum imperantem.

3. Ipſa jura civilia, quæ peccatis excuſabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parere neceſſe habent, ſed non in omnibus. Excipiunt enim ea quæ atrocitatem habent facinoris vel ſceleris, quæ ſua ſponte ſcelerata ac nefaria ſunt, ut loquitur Tullius, maleficia quæ [10] ſponte & [11] non diſputatione juriſconſultorum ſed [12] naturali interpretatione fugienda ſunt, ut Aſconius interpretatur.

L. Adeo. D. de R. J. Ver. III.

4. Narratum Hecataeo Joſephus memorat, Judæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuiſſe, ut ad Beli templum, quod Babylone erat, inſtaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius noſtri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua [13] ſupra egimus; & in Juliani militibus, de quibus ſic Ambroſius: *Julianus Imperator quamvis eſſet apoſtata, habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defenſione reipublicæ, obediebant ei:* [k] *cum autem diceret eis, producite arma in Chriſtianos, tunc* [14] *agnoſcebant Imperatorem cæli.* Sic & [15] ſpiculatores legimus ad Chriſtum converſos mori potius elegiſſe, quam edictis & judiciis in Chriſtianos manum commodarent.

Vid. de jure belli n. 23.

5. Tantundem erit ſi quis perſuaſus ſit quod imperatur injuſtum eſſe. Nam huic tantiſper ea res pro illicita eſt, quamdiu eam opinionem non poteſt deponere: ut ex [16] ſupra tractatis apparet.

IV. 1. Quod

GROTII.

[k] *Cum autem diceret eis, producite arma in Chriſtianos*] Non enim ab omni vi in Chriſtianos abſtinuit Julianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus ſibi videbatur. *Julianus Chriſtiani impugnator exercitus*, in Hieronymi ſcripto ad Nepotianum. cœptam ejus imperio Antiochiæ perſecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat Auguſtinus de civitate Dei, lib. 1, cap. 32. in martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & ſociorum eius 33. quos Julianus inter Tullenſem & Grandenſem civitatem decollari fecit. Vide & Joannem Antiochenum in excerptis ex manuſcripto Peireſiano. Auguſtinus epiſtola 50. ad Bonifacium citatus a Gratiano cauſa XXIII, quæſt. III. *Julianus exſtitit infidelis Imperator. nonne exſtitit apoſtata iniquus & idololatra? milites Chriſtiani ſervierunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad cauſam Chriſti non agnoſcebant niſi illum qui in cœlo erat: quando volebat ut idola colerent & thurificarent, proponebant illi Deum.*

GRONOVII.

10 *Sua ſponte*] Per ſe, ex natura rei omnibus nota.

11 *Et non diſputatione*] Tanquam in re dubia ante illorum inquiſitionem & argumentationem.

12 *Naturali interpretatione*] Senſu communi ſatis judicante.

13 *Supra egimus*] 1, 2. extremo. & 4, 8.

14 *Agnoſcebant Imperatorem*] Detrectabant imperium, ne Deum offenderent.

15 *Spiculatores*] Genus militum circa principem, per quos inter alia fiebat executio capitalium ſententiarum in milites aut honeſtiores rogatos pro carnifice: ut ſub primis imperatoribus per centuriones.

16 *Supra tractatis*] 2, 23. 2.

GRO-

Digitized by Google

IV. 1. Quod si dubitet, res licita sit necne, erime quiescendum an parendum? Parendum plerique censent: nec obstare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia [17] qui contemplative dubitat potest activo judicio non dubitare: credere enim potest in re dubia obsequendum superiori. Et sane quin hæc distinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat, negari non potest. Jura civilia, non Romanorum tantum sed & aliarum gentium, in tali circumstantia non modo [1] impunitatem concedunt obedientibus, sed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa est, cui parere necesse est. Necessitas potestatis excusat, & similia.

L. Is damnum de R. I. l. liber homo. D. ad l. Aquil. l. non videtur. §. qui juss. de R. I. Paul. l. V, sen. tit. 22. §. 1. Leges Longobar. lib. 1, tit. 9. de termino effosso. Leges Wisigoth. L. XI, tit. XI. c. 2. L. VIII, tit. 3. c. 1. 3. 4. Libro VII, tit. IV. c. 3.

2. Ipse Aristoteles Nicomachiorum quinto, his qui injustum quidem aliquid faciunt, [18] non autem injuste, annumerat famulum domini imperantis: injuste autem eum ait agere, a quo actionis principium est; nimirum quia [19] in famulo vis deliberatrix plena non est, ut indicat proverbium:

Ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίνυται δούλιον ἦμαρ.
Dimidia virtute caret servire coactus.

Et simile:

Ἥμισυ γάρ τε νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνδρῶν ὃς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕληται.
Tollitur huic hominum generi pars altera mentis
Ab Jove, servilem voluit quos ducere vitam.

Et

GROTII.

1 *Impunitatem concedunt obedientibus*] Chrysostomus de providentia III. πολλοὶ γὰρ ἤρξαντο ἤδη φόνοις ἀδίκοις κατηγορούμενοι, δοῦναι ἔδοσαν· τοὺς δὲ δικαίως τοὺς διαχειρισαμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτεξουσίους γενομένους τῆς ἀρχῆς, οὐδὲν ἧττον δικαστήριον ἐλιπόντι τινι, ἀλλ' ἐδεῖ ζητῆσαι τὴν ἀρχήν, τί ἀνέγκλητος ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογεῖται. καὶ τῷ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματι καὶ τῷ τῆς ὑποταγῆς φόβῳ· *multi sæpe magistratuum ob injustas cædes accusati pœnas dederunt. At carnifices qui cædi ministerium, qui manum operam præbuere, nemo in jus vocaverit, imo de iis ne quæsieris quidem. excusat enim eos necessitas ex dignitate jubentis & ex parentis timore.* Ex Celso Ulpianus, *servum*, ait, *nihil deliquisse, qui domino jubenti obtemperavit.* L. 2. D. de nox. act. *Velle non creditur qui obsequitur imperio patris vel domini.* D. de regulis juris, & ibi Cujacius. Seneca: *in volente necessitas non est.* Adde legem Longobardicam lib. 1, tit. IV, cap. 11. Mithridates libertos Antilli, conscios cædis in se cogitatæ, impunitos dimisit, & ejus qui a se defecerat filios. Appianus Mithridatico. Absolutus Tiberius Gracchus a culpa Numantini fœderis, quoniam alieno imperio peccaverat.

GRONOVII.

17 *Qui contemplative*] Qui dubitat, an justum sit factum, potest non dubitare, quin justum sit, ut ipse faciat.

18 *Non autem injuste*] Ita ut in ipsos agentes non recidat culpa.

19 *In famulo*] Servi non præsumuntur ita educati, ut consilium in illis aut summi officii scientia sit.

Et illud quo Philo utitur:

Δοῦλος πίφυκας. ἡ μίτος σοι λόγος.
Servi tua eſt fortuna: [m] [19] *ratio ad te nihil.*

Ann. III. Et illud Taciti: *principi* [20] *ſummum rerum judicium Dii dederunt, ſubditis obſequii gloria relicta eſt.* Narrat idem ſcriptor Piſonis filium a Tiberio crimine belli civilis purgatum: [21] *patris quippe juſſa, nec potuiſſe filium detrectare.* [n] Seneca: *ſervus heri-lis* [22] *imperii non cenſor eſt, ſed miniſter.*

Lib. XXII, c. 74. cont. Fauſtum. 3. Et ſpecialiter in hac de militia quæſtione ita ſenſit Auguſtinus. Sic enim ait: *Ergo vir juſtus, ſi forte ſub rege etiam ſacrilego militet, recte poteſt illo jubente bellare,* [23] *ſi civica pacis ordinem ſervans, quod ſibi jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certus eſt, vel utrum ſit, certus non eſt: ita ut fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi.* Et alibi: *Miles cum obediens poteſtati ſub qua legitime conſtitutus eſt hominem occidit,* [o] *nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii: imo niſi fecerit, reus eſt imperii deſerti atque contemti. quod ſi* [24] *ſua ſponte atque auctoritate feciſſet, in crimen effuſi humani ſanguinis incidiſſet. Itaque* [25] *unde punitur ſi fecerit injuſſus, inde puniretur ſi non fecerit juſſus.* (a) Atque hinc paſſim recepta eſt ſententia, ſubditos quod attinet, dari [26] bellum utrimque juſtum, id eſt injuſtitia vacans, quo illud pertinet:

De civ. Dei lib. I, c. 26.

Quis juſtius induat arma
Scire nefas.

(a) *Sil. in verbo bellum I, n. 9. concl. 4. Caſt. in l. V. D. de juſtit. Soto l. V, q. I. art. 7. & q. 3. art. 3. Vitl. de jure bell. n. 32. Covarr. in c. peccat. part. II, §. 10.*

4. Non caret tamen hoc ſua difficultate. Et (b) Adrianus noſtras, qui Ciſalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus eſt, contrariam defendit ſententiam, quæ ſtabiliri poteſt non illa præ-

(b) *Adr. Quæſtione quodl. II.*

GROTII.

m *Ratio ad te nihil*] Themiſtius oratione IX, principes rationi eſſe dicit ſimiles, milites iræ.

n *Seneca*] De controverſiis III, 9.

o *Nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii*] Idem Auguſtinus de libero arbitrio libro I. *Si homicidium eſt hominem occidere, poteſt aliquando occidere ſine peccato, nam & miles hoſtem, & judex vel miniſter ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare cum hominem occidunt: ſed nec etiam homicidæ iſti appellari ſolent.* Retulit Gratianus in cauſa XXIII, quæſtionem V.

p *Contrariam defendit ſententiam*] Exemplum hanc ſequentium eſt apud Scafnaburgenſem.

GRONOVII.

19 *Ratio ad te nihil*] Tuum eſt facere, quod juberis; non inquirere, quæ ſit cauſa vel ratio faciendi.

20 *Summum rerum*] I. 1, 4. 2.

21 *Patris quippe juſſa*] Puta interceſſiſſe.

22 *Imperii non cenſor eſt*] Arbiter, ut id poſſit probare vel improbare.

23 *Si civica pacis*] Parens ei, cui eum Deus & publica ſocietas ſubjecit & obtemperare voluit.

24 *Sua ſponte atque auctoritate*] Proprio motu & inſtinctu.

25 *Unde punitur*] Ob quod facinus.

26 *Bellum utrimque juſtum*] Quod in bello ab utraque parte durum & ſævum agitur, nullam illis contrahere culpam.

GRO-

Digitized by Google

præciſe ratione quam ille adfert, ſed hac quæ magis urget, quod [27] qui dubitat contemplative, debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Eſt autem pars tutior abſtinere bello. Laudantur Eſſeni quod inter alia jurarent μὴ βλάψειν τινὰ ἐξ ἐπιτάγματος· *non nocituros ſe cuiquam, ne ſi juberentur quidem*: imitatores horum Pythagorei, qui, Jamblicho teſte, bello abſtinebant, cauſa addita, quia φόνων [28] χορηγίτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, *bellum cædes ſubminiſtrat atque imperat.*

5. Neque obſtat quod ex altera parte [29] periculum eſt inobedientiæ. Nam cum utrumque incertum ſit (nam ſi injuſtum eſt bellum, jam in ejus vitatione nihil eſt inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus eſt. Inobedientia autem in ejuſmodi rebus ſuapte natura minus malum eſt quam homicidium, præſertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accuſatus Jovis mandato ſe defendiſſet, non tamen auſos Deos eum abſolvere. Sed nec [30] Pothinum Ptolemæi ſatellitem Martialis, cum ait:

Bald. 11, *conſ.* 385. *Sotus de det. ſecr. membr.* 3. *q.* 2. *in reſp. ad* 1.

Antoni tamen eſt pejor quam cauſſa Pothini:
Hic facinus domino præſtitit, ille ſibi.

Nec magni ponderis eſt quod contra nonnulli adferunt, fore ut id ſi admittatur pereat ſæpe reſpublica; quia plerumque [31] non expediat rationes conſiliorum edi populo. Ut enim hoc verum ſit de [32] cauſis ſuaſoriis belli, [33] de juſtificis verum non eſt, quas oportet claras eſſe & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & poſſint & debeant.

Vict. de jure belli n. 25.

6. Quod de legibus nimis forte indiſtincte dictum a Tertulliano eſt, in his legibus ſive edictis de bello gerendo locum juſtiſſime habet: *neque civis fideliter legi obſequitur, ignorans quale ſit quod ulciſcitur lex.* [34] *nulla lex ſibi ſoli conſcientiam juſtitiæ ſuæ debet, ſed eis a quibus obſequium exſpectat. Caterum ſuſpecta lex eſt, quæ probare ſe non vult: improba autem, ſi non pro-*

Apol. c. 4. 1. *adverſus Nat. c.* 6.

27 *Qui dubitat contemplative*] Utrum jure fiat, id facere debet, in quo minus eſt periculum conſcientiæ lædendæ.

28 Χορηγίτης καὶ νομοθέτης] Choragus & legiſlator. Eſt autem choragus qui inſtruit ornatu chorum vel gregem ſcenicorum.

29 *Periculum eſt inobedientiæ*] Si dubia in cauſa militare quis pro præpoſito ſuo aut ſuperiore recuſet, videtur contumax, dicto non obediens.

30 *Pothinum*] Interficiendi Cn. Pompeji Magni auctorem.

31 *Non expediat rationes*] Tacitus 1, hiſtor. 83.

32 *Cauſis ſuaſoriis belli*] Quæ inſtigant eo & impellunt.

33 *De juſtificis*] Quæ id jure geri probant.

34 *Nulla lex ſibi ſoli*] Non eſt lex, quam non ob aliud juſtam putant parituri, quam quia lex eſt ſeu mandatum imperantis: hæc potius tyrannis eſt: tum vero lex eſt, cum ejus cauſam juſtam agnoſcunt ii, quibus ponitur.

probata dominetur. Apud Papinium Achilles Ulyxi se ad bellum excitanti ait:

Quæ Danais tanti primordia belli,
Ede: [35] *libet justas hinc sumere protinus iras.*

Apud eundem Theseus:

Ite alacres, tantæque procor confidite causæ.

Propertius dixerat:

Frangit & attollit vires in milite causa:
Quæ nisi justa subest, excusit arma pudor.

Cui par illud Panegyristæ: *tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, ut jam cœperit* [36] *non virtutis magis quam integritatis esse victoriæ.* Ac sic viri quidam eruditi interpretantur [37] יָרֵק quod legitur [q] Gen. XIV, 14. ut sensus sit, ministros Abrahami ante prælium ab ipso plene institutos de armorum suorum justitia.

7. Et sane [38] denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri solebant & expressa causa, ut totum quasi genus humanum de justitia causæ posset cognoscere. Scilicet [39] prudentia virtus est, ut & Aristoteli visum, imperantis propria: justitia vero hominis [40] qua homo est.

Ægid. Rez. de act. supern. disp. 32, dub. 5. n. 85. Bannes 2, 2. q. 40. art. 1. Molina tr. 2, disp. 113.

8. Omnino autem sequenda videtur ea quam diximus Adriani sententia, si subditus non modo dubitet, sed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injustum esse putet: præcipue vero si de aliis impetendis, non de suis tuendis agatur.

9. Quin probabile est, etiam carnifici qui damnatum occisurus est, hactenus, aut quod quæstioni & actis interfuerit, aut ex rei

GROTII.

q *Genesis* XIV, 14.] Quidam in eundem sensum trahunt vocem חניכיו & interpretantur *à se institutos.* Herodes in oratione ad Judæos post cladem in Arabia, apud Josephum: *βέλομαι δ' ὑμᾶς πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῶ πολεμεῖν εἰς δίκαιον αὐτὸ σκοπῆσαι, ὅπως δίξαι, διὰ τὸν ὄχλον ἢ ἐναντίαν ἀναγκασμένοι. μέγιστον γὰρ εἰ μάθοιτε τοῦτο, εὐθυμίας αἴτιον ὑμῖν ἔσται· volo autem ostendere vobis quam juste susceperimus hoc bellum, coacti inimicorum contumeliis. Id enim si intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum.*

GRONOVII.

35 *Libet justas*] Libet causam cognoscere, ut jam nunc illis ex merito infensus fiam.

36 *Non virtutis magis*] Non tam fortitudini bellantium, quam justitiæ causæ debeatur.

37 יָרֵק] A radice ריק Ric, *accinxit, expedivit.*

38 *Denuntiationes*] Indictiones bellorum.

39 *Prudentia virtus imperantis*] Ut prudenter & consulte res geratur, imperantis cura est, cui acquiescere subjectum decet, neque ei se immiscere; ut juste, quemvis curare oportet, qui adhibetur.

40 *Qua homo est*] Cujuscumque personæ, conditionis, status sit.

GRO-

Digitized by Google

rei confeſſione cognita eſſe debere cauſæ merita, [1] ut ſatis ei conſtet mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis obſervatur. nec aliud ſpectat lex Hebræa, cum ad lapidandum eum qui damnatus eſt [41] teſtes vult præire populo. *Deut.* XVII.

V. 1. Quod ſi ſubditorum animis per cauſæ expoſitionem [42] ſatis nequeat fieri, omnino officium erit boni magiſtratus tributa ipſis potius extraordinaria imperare quam operam militarem: præſertim ubi non defuturi ſunt alii qui militent. [43] quorum voluntate non tantum bona, ſed & mala uti poteſt rex juſtus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & ſicut culpa caret qui egeſtate preſſus pecuniam ſumit ab improbo fœneratore. *Silv. in verbo bell. p. 1, n. 7. circa fin.*

2. Imo etiam ſi de cauſa belli dubitari non poſſit, minime tamen videtur æquum ut Chriſtiani inviti cogantur militare, cum a militia abſtinere, etiam cum militare liceat, majoris cujuſdam ſit ſanctitatis, quæ & a clericis & a pœnitentibus diu exacta eſt, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celſo Chriſtianis objectanti militiæ detrectationem ſic reſpondet: *his qui a fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita reſpondebimus: Hi qui ſimulacrorum veſtrorum ſunt* [44] *ſacerdotes, & deorum quos putatis flamines,* [45] *dextras puras ſervant ſacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cede maculatis manibus offerant his qui creduntur dii: neque ſi quod exoriatur bellum ſacerdotes* [46] *aſſcribuntur numeris. Quod ſi id ratione non caret, quanto magis ceteris militantibus, illi quoque* [47] *ſuo modo cenſendi ſunt militare, tanquam Dei ſacerdotes atque cultores, qui manus quidem ſervant puras, ſed precibus apud Deum certant pro his qui juſte militant, & pro eo qui juſte regnat?* quo in loco ſacerdotes vocat quoſvis Chriſtianos, exemplo ſanctorum ſcriptorum, Apoc. 1, 6. 1 Pet. II, 5.

VI. 1. Arbi-

GROTII.

1 *Ut ſatis ei conſtet mortem ab eo commeritam*] Ideo indicta cauſa ſacerdotes Nobæ habitantes occidere noluere Saulis miniſtri Doëgo probiores, 1 Sam. XXII, 17. Et Achabi ſpiculator tertius nocere Eliæ noluit, II Regum I, 13. & ſequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Chriſtum converſi in poſterum eo munere ut periculoſo abſtinuere. Vide martyrologium, & Bedam l. I, cap. 7.

GRONOVII.

41 *Teſtes præire*] Prima ſaxa mittere.

42 *Satis nequeat fieri*] Perſuaderi, ut credant ſe jure bellum incipere.

43 *Quorum voluntate*] Quibus non modo honeſtum animum, ſed & improbum ad bellum afferentibus aut ſolam mercedem ſpectantibus.

44 *Sacerdotes & Deorum*] Sacerdotes Romæ vacationem militiæ habebant, præterquam bello Gallico. Plutarch. Camillo pag. 151. & Marcello p. 299.

45 *Dextras puras*] A ſanguine humano abſtinentes. Suet. Tito 9.

46 *Adſcribuntur numeris*] Recipiuntur inter milites, inferuntur catalogis militantium. I. 1, 4. 7.

47 *Suo modo militare*] Juxta bonam & utilem operam bello navare.

48 *Niſi*

VI. 1. Arbitror vero evenire etiam posse, ut in bello non dubio tantum sed & manifeste injusto justa aliqua esse possit subditorum defensio. Nam cum subditos innocentes, & a belli culpa remotos interficiendi jus verum & internum hostis, justum quamvis bellum gerens, non habeat, [48] nisi aut ad necessariam defensionem, aut [49] per consequentiam & extra propositum, (pœnæ enim illi obnoxii non sunt) sequitur ut si certo constet hostem eo venire animo, ut hostilium subditorum vitæ parcere cum possit, omnino nolit, subditi illi tueri se possint ex jure naturæ, quod gentium jure ademptum illis non est.

2. Neque tunc dicemus bellum utrinque justum esse. non enim de bello, sed [50] de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cætero jus ad bellum habentis, injusta est, & proinde juste repellitur.

48 *Nisi ad necessariam*] Præterquam si ipse ab illo infestetur.

49 *Per consequentiam*] Quatenus membra sunt ejus capitis vel corporis, adversus quod ei bellum est. 3, 1. 4.

50 *De certa & definita*] De uno opere illorum, quæ fiunt in bello.

HUGO-

Digitized by Google

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *Ordo sequentium.*
II. *Regula prima: licere in bello quæ ad finem sunt necessaria: explicatur.*
III. *Secunda: jus non tantum ex principio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.*
IV. *Tertia: quædam consequi sine injuria quæ ex proposito non liceret: cui cautio additur.*
V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant, per distinctiones explicatur.*
VI. *An dolo uti in bello liceat.*
VII. *Dolus in actu negativo per se non est illicitus.*
VIII. *Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conventione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*
IX. *In secundo genere indicatur quæstionis difficultas.*
X. *Non omnem usurpationem locutionis quæ sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*
XI. *Mendacii quia illicitum est formam consistere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*
XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes:*
XIII. *Et cum is decipitur ad quem sermo non est, & quem extra sermonem decipere liceret:*
XIV. *Et cum sermo est ad eum qui velit ita decipi:*
XV. *Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subditum:*
XVI. *Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non possumus.*
XVII. *Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*
XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promissoria.*
XIX. *Nec ad juramenta.*
XX. *Generosius tamen esse, ac Christiana simplicitati convenientius, falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*
XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*
XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

I. Et

Digitized by Google

quendi gratiâ: quibus ex cauſis dominium quoque ſequitur, quia alio modo [8] læſa æqualitas reparari nequit. *Silv. in verbo bell. p. 1, n. 10. v. prima.*

3. Sic ubi juſta eſt punitio, juſta etiam vis omnis, ſine qua ad pœnam veniri non poteſt: & omne quod pœnæ pars eſt, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra juſtum ſcilicet & qui peccato reſpondeat modum.

III. Sciendum ſecundo eſt: jus noſtrum non ex ſolo belli principio ſpectandum, ſed & ex cauſis ſubnaſcentibus, ſicut & in judiciis [9] poſt litem conteſtatam jus ſæpe parti novum paritur. Sic qui ſe aggregant me impetenti, ſive ſocii ſive ſubditi, in ſe quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello ſe miſcent quod injuſtum eſt, præſertim ſi ipſi id injuſtum eſſe ſcire poſſunt ac debent, obligant ſe ad ſumtus & damna reſarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello ſine probabili ratione ſuſcepto accedunt, ipſi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injuſtitiæ quæ ipſorum actui ineſt. Ita Plato probat bellum *μέχρι ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγύνειν δίκην δοῦναι δίκην, donec hi qui fontes ſunt cogantur inſontibus malo affectis pœnas dare.*

IV. 1. Obſervandum tertio, [b] ad jus agendi [10] multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum, ad quæ per ſe jus non eſſet. In ſui defenſione quomodo id locum habeat explicavimus [11] alibi. Sic ut noſtrum conſequamur, ſi [12] tantundem accipi non poteſt, plus accipere nobis jus eſt, ſub obligatione tamen reſtituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti poteſt, etiamſi intra eandem navem aut domum ſint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus eſt mortis alienæ*, inquit Auguſtinus, *qui ſuæ poſſeſſioni murum circumduxit, ſi [13] aliquis ex ipſorum ictu percuſſus intereat.* *Vid. d. libro num. 37.* *Ad Publ. epiſt. 154.*

2. Sed ſicut antehac monuimus ſæpe, non ſemper ex omni parte licitum eſt quod juri ſtricte ſumto congruit; ſæpe enim proximi caritas non permittet ut ſummo jure utamur. Quare etiam

GROTII.

b *Ad jus agendi multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum*] Vide hac de re Thomam primæ ſecundæ, quæſtione LXXIII, art. 8. Molinam tractatu ſecundo, diſputatione CXXI.

GRONOVII.

8 *Læſa æqualitas*] Violatum illud par pro pari, quod e contractibus debetur.

9 *Poſt litem conteſtatam*] Poſt inceptum judicium.

10 *Multa conſequi indirecte*] Accedere, quæ ſeorſum deficiente occaſione illorum, quibus hærent & accedunt, patrare minime liceret, quæque patrandi ab initio intentio nulla fuit, ſed quæ trahit contagio & vicinia illorum, quæ agendi jus habeo, eoque iſtis umbram præſtat & veniam conficit.

11 *Alibi*] 2, 1. 4.

12 *Tantundem*] Stricte ac præcise tantum, & non ultra, quantum mihi debetur.

13 *Aliquis ex ipſorum ictu percuſſus*] An prolapſus.

Gro-

etiam quæ extra propoſitum accidunt, & accidére poſſe prævidentur, cavenda erunt, [14] niſi multo majus ſit bonum quo noſtra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut niſi in pari bono & malo multo major ſit ſpes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: ſed ita ut ſemper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam ſibi conſulit, ut tutiorem, inclinandum ſit. *Simite creſcere zizania*, inquit optimus magiſter, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum. Multos occidere & indiſcretos*, inquit Seneca, [15] *incendii & ruinæ potentia eſt.* Docent nos hiſtoriæ quam ſeria pœnitentia, Ambroſio monente, talem [16] vindictæ immodeſtiam Theodoſius expiaverit.

Matth. XIII, 29. *Thom.* 2. 2. q. 64. art. 2. *Conf. in fine* l. 11. *de clem.*

3. Nec ſi quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum eſt, ob pleniſſimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non conceſſit, [17] ut alibi notavimus. Et tamen ille ipſe Deus, hominum ſuo jure dominus, ob pauciſſimos bonos parcere ſolet quam vis magnæ malorum univerſitati, & eo ſuam, [18] qua judex eſt, æquitatem teſtatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognoſci poteſt quantum in hoſtem liceat naturaliter.

V. 1. Sed & quæſtio incidere ſolet, quid liceat in eos qui hoſtes non ſunt, aut dici nolunt, ſed hoſtibus res aliquas ſubminiſtrant. Nam & olim & nuper [19] de ea re acriter certatum ſcimus, cum alii [20] belli rigorem, alii [21] commerciorum libertatem defenderent.

2. Primum diſtinguendum inter res ipſas. Sunt enim quæ in bello tantum uſum habent, ut arma: ſunt quæ in bello nullum habent uſum, ut quæ voluptati inſerviunt: ſunt quæ & in bello & extra bellum uſum habent, ut pecuniæ, commeatus, [c] naves, & quæ navibus adſunt. In primo genere verum eſt dictum Ama-

GROTII.

c *Naves & quæ navibus adſunt*] Athenis χαρτήρια, id eſt, evehi vetita, lina, utres, lignum, cera; pix. Scholiaſtes ad Ariſtophanis nubes & equites.

GRONOVII.

14 *Niſi multo majus ſit bonum*] Ex regulis vel normis, quas tradit, 2, 24. 5.

15 *Incendii & ruinæ potentia*] Non laudabilis & bono viro adfectanda, ſed quam etiam habet incendium aut molis alicujus vel ædificii caſus, quæ & ipſa multos ſine diſcrimine noxiorum & inſontium abſumere aut obruere poſſunt.

16 *Vindictæ immodeſtiam*] Quod cum Theſſalonicenſes ſeditionem moviſſent, immiſſo milite ad ſeptem millia trucidaverat A. C. 390.

17 *Ut alibi notavimus*] 2, 21. 14.

18 *Qua judex eſt*] Etiam cum induit ſeveram judicis perſonam.

19 *De ea re acriter certatum*] Exemplum apud Demetrium, lib. 18, p. 767. ad ann. 1597.

20 *Belli rigorem*] Nihil tale permittendum, & qui faciunt, pro hoſtibus habendos.

21 *Commerciorum libertatem*] Jure gentium licere unicuique merces ſuas portare ac vendere, ad quos voluerit.

Gro-

Amalaſuinthæ ad Juſtinianum, in hoſtium eſſe partibus qui ad bellum neceſſaria hoſti adminiſtrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca tyranno [21] gratiam ſe relaturum ait, [d 22] ſi beneficium illi neque vires majores daturum eſt ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem eſt quod reddi illi ſine pernicie publica poſſit: quod explicans addit: *pecuniam quæ ſatellitem ſtipendio teneat non ſubminiſtrabo; ſi marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus inſtruitur: militem & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere [23] artifices ſcenæ & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui [24] triremes & aratas non mitterem, [25] luſorias, & cubiculatas, & alia [26] ludibria regum in mari laſcivientium mittam.* Et Ambroſio judice, largiri ei qui conſpiret adverſus patriam non eſt probabilis liberalitas. *Procop. 1 Goth.* *Lib. 1, c. 30; de off.*

3. In tertio illo genere uſus ancipitis, diſtinguendus erit belli ſtatus. Nam ſi tueri me non poſſum niſi quæ mittuntur intercipiam, neceſſitas, ut [27] alibi expoſuimus, [28] jus dabit, ſed ſub onere reſtitutionis, niſi cauſa alia accedat. Quod ſi juris mei executionem rerum ſubvectio impedierit, idque ſcire potuerit qui advexit, ut ſi oppidum obſeſſum tenebam, ſi portus clauſos, & jam deditio aut pax exſpectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem inſtruxit: & [29] ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti conſequendi cauſa quæri poterit. Si damnum nondum dederit ſed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obſidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod ſi præterea evidentiſſima ſit hoſtis mei in me injuſtitia, & ille eum in bello iniquiſſimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, ſed & criminaliter, ut is qui [30] judici imminenti reum mani- *Can. in c. ita quorundam. & c. ad liberandam. de Judæis.* *Silv. in verbo reſtitutio p. 3, §. 12.*

GRETII.

d *Si beneficium illi, neque vires majores daturum eſt ad exitium commune*] Vide Parutam libro VII.

GRONOVII.

21 *Gratiam ſe relaturum*] Pro beneficio, quod ab illo forte acceperit, & eum remuneraturum.

22 *Si beneficium*] Quod redditurum ſe cogitat. l. 7, de benef. 20.

23 *Artifices ſcenæ*] Hiſtriones, comœdos, tragœdos, mimos. Sen. epiſt. 11. & 121. Sueton. Jul. 84.

24 *Triremes & aratas*] Naves bellicas cum æreis roſtris.

25 *Luſorias & cubiculatas*] Voluptuarias & diſtinctas in lauta & luxurioſa cubicula. Thalamegos Suet. Jul. 52.

26 *Ludibria regum*] Alias naves prodigioſæ magnitudinis & luxuriæ, quibus reges, in primis Ægypti, in mari inſanierunt. Vide Athenæum lib. 5, p. 203.

27 *Ut alibi*] 2, 2. 6.

28 *Jus dabit*] Injiciendi manum, ne perveniat ad hoſtem meum, ſed domino rem aut compenſationem debebo.

29 *Ad damni dati modum*] Tantum de rebus ejus arripi, quanto per illum ego careo.

30 *Judici imminenti*] Per lictores corripienti aut pœnam irrogaturo.

manifeſtum eximit: atque eo nomine licebit in eum ſtatuere quod delicto convenit, ſecundum ea quæ de pœnis diximus; quare [31] intra eum modum etiam ſpoliari poterit.

4. Et has ob cauſas ſolent a bellum gerentibus [e] publicæ ſignificationes fieri ad alios populos, tum ut de jure cauſæ, tum etiam ut de ſpe probabili juris exequendi appareat.

5. Hanc

31 *Intra eum modum ſpoliari.*] Tantum poterit ei eripi, quantum ad pœnam ſufficit.

GROTII.

e *Publicæ ſignificationes fieri.*] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, alioſque. c. ult. de tranſactionibus. c. ſignificavit. de Judæis. extravagante copioſus. de Judæis. & c. 1. lib. v. extravag. de Judæis. Liber conſulatus maris editus eſt lingua Italica, in quem relatæ ſunt conſtitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, regum Francorum, Hiſpaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuenſium, cujus libri tituli CCCLXXIV. tractantur hujus generis controverſiæ: ac ſic definitur, ſi & navis & merces hoſtium ſint, rem eſſe in aperto, fieri ex capientium: ſi vero navis ſit pacem colentium, merces autem hoſtium, cogi poſſe ab his qui bellum gerant, navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui ſit ſuarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ ſolvatur. Si contra navis hoſtilis fuerit, merces vero aliorum, de nave tranſigendum: aut, ſi nolint vectores tranſigere, cogendos ut cum navicant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti ſolvant pretium quod pro navis uſu debebatur. Apud Hollandos anno CIↃ CCCC XXXVIII. cum bellum ipſis eſſet cum Lubeca aliiſque civitatibus ad mare Balticum & Albim ſitis, frequente ſenatu judicatum eſt, etiam in hoſtium navibus repertas merces, quas aliorum eſſe conſtaret, in prædam non cedere; idque ibi pro lege deinceps habitum eſt. Sic & Daniæ rex ſenſit, cum anno CIↃ IↃ XCVII. ad Hollandos eorumque federatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi merceſque ferendi in Hiſpaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, ſuis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis, etiam apud eos qui Galliæ hoſtes eſſent, ſemper permiſſa; & quidem adeo indiſcrete, ut hoſtes ſæpe ſub alienis nominibus res ſuas occultarent; ut apparet ex edicto anno CIↃ IↃ XLIII. capite XLII. quod tralatum eſt in edictum anni CIↃ IↃ LXXXIV, & ſequentia. Iis edictis diſerte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo ſuis navibus, ſuoſque per homines, naveſque ac merces, quocumque vitium ipſis eſſet perducere, dum ne merces ex ſint belli inſtrumenta, quibus res hoſtium fovere velint: quod ſi fiat, permittitur Gallis talia belli inſtrumenta ſibi ſumere, perſoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli inſtrumenta in prædam ceſſiſſe, multo magis ab eo periculo abfuiſſe merces innoxias. Non negem aliud jus uſurpaſſe interdum ſeptentrionis gentes, ſed varie, ex uſu magis temporum quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum ſuorum obtentu Danorum commercia impediſſent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui, Danico denario nomen, cui, mutata quamvis cauſa, nomen manſit adufque tempora Guilielmi ejus qui ſtirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei Thuanus in hiſtoria anni CIↃ IↃ LXXXIX. Rurſum ab Eliſabetha, ſapientiſſima Angliæ regina, miſſi anno CIↃ IↃ LXXV. ad Batawos Wilhelmus Winterus ex ordine equeſtri & Robertus Bealus regio conſilio ab epiſtolis, qui oſtenderent ferre Anglos non poſſe, quod

quod Batavi, in ipſo æſtu belli in Hiſpanos, naves Anglorum ad Hiſpanicos portus vectas detentaſſent. Narrat Rhedanus in hiſtoria Batavica anno cIↃ IↃ Ixxv. & Britannus Camdenus anno ſequente. Cum vero Angli, & ipſi Hiſpanis hoſtes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hiſpaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint, apparet ex ſcriptis adverſariis gentis utriuſque, dignis lectu ad noſcendam hanc controverſiam. Et notandum, Anglos in ſuis ſcriptis ipſos id agnoſcere, cum duo maxime pro ſua afferunt cauſa, & belli inſtrumenta fuiſſe quæ a Germanis in Hiſpaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales poſtea pactiones & Hollandi ſociique eorum cum Lubecenſibus ſociiſque eorum fecere anno cIↃ IↃc xIII, ne aut hi aut illi hoſtium ſubditos intra ſuos fines mercari permitterent, aut hoſtes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & poſterius, anno ſcilicet cIↃ IↃc xxvII inter Sueciæ Daniæque reges convenit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiſcanis Suedi hoſtibus, ſed nec ad alios Suedi hoſtes merces ullas per fretum Cimbricum ire ſineret, pro quo rex Daniæ alia ſibi viciſſim commoda ſtipulatus eſt: ſed hæc ſunt pacta ſpecialia ex quibus nihil inferri poteſt quod omnes obliget. Nam & illud in ſcriptis ſuis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, ſed eas quæ in Angliam ſemel importatæ aut in Anglia comparatæ eſſent. Neque vero ſoli Germani Anglis cum hoſte ſuo commercia vetantibus contradixere. Etiam Polonia miſſo legato conqueſta eſt jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hiſpania bellum ipſis cum Hiſpanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno cIↃ IↃ xcvII narrant memorati jam nobis Camdenus & Rhedanus. Galli vero poſt pacem Verbinianam cum Hiſpano factam, Eliſabetha Angliæ regina in bello perſtante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hiſpaniam euntes excutere liceret, ne quis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo fœdere quod Angli cum Hollandis eorumque ſociis anno cIↃ IↃ xxv pepigere, id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hiſpanicam infringi, ut & ipſæ vetarent cum Hiſpanis commercia, ſed, ſi ultro id non facerent, placuit inſpici naves num quid bellici inſtrumenti ferrent, ſed ultra neque naves neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evênit eodem anno ut Hamburgenſes quidam in Hiſpaniam irent nave maxima ex parte onuſta apparatu bellico, qui ipſe quidem apparatus ab Anglis vindicatus eſt, ſed cæterarum mercium perſolutum eſt pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hiſpaniam euntes in fiſcum raperentur, oſtenderunt pati ſe id nolle. Bene ergo dictum a nobis, ſignificationes publicas requiri, quod & Angli ipſi ita ſentire; a quibus factæ ſignificationis talis exemplum eſt apud Camdenum circa annum cIↃ IↃ xcI & cIↃ IↃ xcvIII. Neque vero talibus ſignificationibus ſemper paritum, ſed diſtincta tempora, cauſæ, loca. Anno enim cIↃ cccc LVIII Lubecenſis civitas ſignificationi a Dantiſcanis ſibi factæ, ne cum Malgenſibus & Memelenſibus Dantiſci hoſtibus mercaturam exerceret, parendum non cenſuit. Neque magis paruere Hollandi anno cIↃ IↃ LI, cum Lubecenſes ipſis denuntiarent, ut a Danorum, quos ipſi hoſtes tum habebant, commercio abſtineretur. Anno vero cIↃ IↃ xxII, quo tempore inter Suedos Danoſque bellabatur, cum Danus Anſiaticas civitates rogaſſet ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates amicitia ipſius indigentes morem geſſere, aliæ non item. Hollandi, bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem, nunquam paſſi ſunt ſibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem ſemper reddidere naves quas ab Hiſpania reverteutes, aut in Hiſpaniam, ipſis

5. Hanc autem quæſtionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex hiſtoriis [f] nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum. Romanos qui Carthaginienſium hoſtibus commeatus attulerant, ipſi Carthaginienſes aliquando ceperunt: eoſdem iidem Carthaginienſes repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleuſina & Rhamnuntem cepiſſet, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis [g] & magiſtrum & gubernatorem ſuſpendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe eſt.

Polyb. I.

Plut. Demetrio.

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolis uti liceat quæri ſolet. Nam Homerus quidem dixit hoſti nocendum:

Ἢ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν.
Sive dolo, ſeu vi manifeſta, clamve, palamve.

Et Pindari eſt:

Χρὴ δὲ πᾶν ἴς ——
ἐοντ' ἀμυνῶσαι τὸν ἐχθρόν.
Quidvis agendo ſcilicet hoſtica
Delenda vis eſt.

Apud Virgilium quoque [32] dictum illud,

[33] *Dolus an virtus quis in hoſte requirat?*

ſequi-

tunc hoſtilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide Ludovici Servini advocati quondam regii orationem habitam anno CIↃ IↃ XCII in cauſa Hamburgenſium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam claſſem habebant, ab Anglis merces inferri non ſiverunt: quomodo Dantiſcani anno CIↃ CCCC LV. Batavis denuntiarunt, nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante Gaſpare Schutzio in hiſtoria Pruſſica. Adde Cabetum deciſione XLIII, num. 2. & Seraphinum de Freitas in libro de juſto imperio Luſitanorum Aſiatico, ubi complures adducit alios.

f *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum*] Multa hujus quæſtionis habet vir doctiſſimus Johannes Meurſius in hiſtoria Danica libro I. & II. Ubi videbis Lubecenſes & Imperatorem eſſe pro commerciis, contra ea Danos. Vide & Crantzium Vandalicorum libro XIV. Thuanum in dicto anno CIↃ IↃ LXXXIX. libro hiſtoriarum XCVI. Camdenum, prater jam dicta loca, in anno CIↃ IↃ LXXXIX, & CIↃ IↃ XCV. Ubi illa inter Anglos & Germanos, quos Anſiaticos vocant, controverſia tractatur.

g *Et magiſtrum & gubernatorem ſuſpendit*] Non multum diſſimile eſt quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli hiſtoria: ἀπέστησε φύλακας τῶν ἐμπόρων τοὺς πλέοντας εἰς Βόσπορον ἐμπόρους· καὶ θάνατον ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις· *cuſtodes impoſuit Boſphoro, qui obſervarent ſi qui mercatorum in Boſphorum navigarent, deprehenſis pœna mors.*

GRONOVII.

32 *Dictum illud ſequitur*] V, 426. his verbis hortantem Chorœbum ſequitur vir celebris tanta juſtitiæ fama, non ſecuturus, ſi quidem id injuſtum eſſe putaſſet.

33 *Dolus an virtus*] 2, Æneid. 39. Sive fallendo quis hoſtem, ſive vi ſuperet, quis ob utrumvis victorem reprehendendum putet.

GRO-

Digitized by Google

ſequitur ipſe

Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris & ſervantiſſimus æqui.

Et legitur hoc ipſum imitatus ſapientiæ nomine nobiliſſimus Solon. Silius in rebus Fabii Maximi: *Lib. XV.*

Exin virtuti placuit dolus.

2. Apud Homerum Ulyſſes viri ſapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hoſtem: unde Lucianus regulam elicit, laude dignos qui hoſtem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon dixit, & Braſidas apud Thucydidem præclaram imprimis laudem eſſe ex [h] 34 belli furtis: & apud Plutarchum Ageſilaus hoſtes decipere & juſtum & licitum eſſe. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris cenſenda, quam quæ ex occaſione & dolo: & ex eo Silius Corvinum ſic inducit loquentem: *Luc. Phil.* *Xenophon de Cyri inſt. 1. & de re equeſtri.* *Thuc. l. V.* *Plut. apoph.* *Polyb. l. IX. Lib. V.*

[i] *Bellandum eſt aſtu: levior laus in duce dextra.*

Atque ita cenſuiſſe ipſos illos ſeveros Laconas notat Plutarchus, ac majorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui aperto Marte rem confeciſſet. Idem [k] Lyſandrum magni facit ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τὸν πόλεμον, *pleraque belli dolis variantem.* Et in Philopœmenis laudibus ponit, quod Cretenſium diſciplina inſtitutus ſimplicem illum ac generoſum bellandi morem dolis ac furtis miſcuiſſet. Ammiani eſt: *nullo diſcrimine virtutis ac doli, proſperos omnes laudari debere bellorum eventus.* *Plut. Marcel.*

3. Juriſconſulti Romani bonum dolum vocant, ſi adverſus hoſtem quis machinaretur: & alibi, nihil intereſſe vi quis an fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit: 35 δόλος ἀ ψεκτὸς, οἷα στρατιωτικὸς notat ad Iliados o Euſtathius. Inter theologos Auguſtinus: *cum juſtum bellum ſuſcipitur, vi aperta pugnet quis aut ex inſidiis, nihil ad juſtitiam intereſt.* Et Chryſoſtomus, maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quæſiiſſent. *L. 1. §. 5. D. de dolo.* *L. nihil. D. de captivis.* *Quæſt. X. ſuper Joſue.* *de ſacerdotio. 1.*

4. Sed nec deſunt ſententiæ quæ ſuadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæſtionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus 36 in genere ſit ſemper malorum,

GROTII.

h *Belli furtis*] Ita & Virgilius loquitur Æneidos XI. & Salluſtius, quem citat Servius.

i *Bellandum eſt aſtu*] Muhammedis dictum ſimile: *elharbu Hudiatum, id eſt, pœna fraudem requirunt.* Apud Virgilium in comitatu Martis:

Iraque inſidiaque.

Ubi Servius: *non tantum virtute, ſed inſidiis comitatum ſe oſtendit.*

k *Lyſandrum*] Ei Sullam comparat Plutarchus, in cujus animo leonem eſſe & vulpem dicebat Carbo.

GRONOVII.

34 *Ex belli furtis*] Stratagematis, inſidiis, machinationibus clandeſtinis.

35 Δόλος ἀ ψεκτὸς] Dolus non vituperandus, quippe bellicus.

36 *In genere ſemper malorum*] Quæ quocumque loco, modo, tempore fiant, vitioſa ſunt, uti quibus fides violatur.

lorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in [37] actu negativo, alium in actu [38] positivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu consistunt extendo, Labeone auctore, qui ad dolum sed non malum refert, ubi quis per dissimulationem tuetur sua vel aliena. Haud dubie crude nimis a Cicerone dictum est: *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ scias, nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quædam apud quosdam, id est tegere & occultare, fas sit. *Licet*, inquit [l] Augustinus, *veritatem occultare prudenter, sub aliqua dissimulatione.* Et [m] necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his præsertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse (a) Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne præbet Jeremiæ historia capite XXXVIII. Is enim propheta a rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri potest (b) quod [n] Abrahamus Saram sororem, id est, ex usitato tum loquendi more, propinquam consanguineam vocat, matrimonium dissimulans.

L. 1. §. dolum malum. D. de dolo malo. De off. 3.

Lib. contra mend. c. 10. Th. 2, 2. q. 40. art. 3. in resp. & q. 71. art. 7. Silv. in verbo bell. p. 1. n. 9.

(a) *Cic. pro Mil. & l. VII, ep. 9. & pro Cn. Plancio.*

(b) *Gen. XX. Th. 2, 2. q. 110. art. 3. in resp.*

VIII. 1. Dolus qui in actu positivo consistit, [39] si in rebus, simulatio; si [40] in sermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc constituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter signa esse intellectuum, res non item. Sed contra verum est, voces natura ipsa & [41] citra hominum voluntatem nihil significare,

GRATII.

l *Augustinus*] Et in v. Psalmum verticulo: *perdes omnes. Aliud est mentiri, aliud est verum occultare.* Citatur causa XXIII, quæstione II.

m *Necessariam hanc omnino atque inevitabilem*] Vide Chrysostomum primo de sacerdotio.

n *Abrahamus*] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici.* Augustinus quæstione XX. in Genesin, relatus a Gratiano dicta causa XXII, quæstione III.

GRONOVII.

37 *Actu negativo*] Cum decipimur, quia fit, quod non expectabamus, quoniam qui facit, non ostenderat se tale quid esse facturum.

38 *Positivo*] Cum decipimur, quia fit secus atque prioribus vel dictis vel factis opinionem fecerat te facturum esse.

39 *Si in rebus*] Quoties aliud agimus, quam agere videmur.

40 *In sermone*] Quoties aliud dicimus, aliud agimus aut intendimus.

41 *Citra hominum voluntatem*] Boëthius de interpr. p. 329. *Oratio est vox significativa secundum placitum.* Idem de syllog. categor. p. 481. *Ad placitum vero, quia nullum nomen aliquid per se significat, sed ad ponentis placitum. Illud enim unaquaque res dicitur, quod ei placuit, qui primus ei rei nomen impressit.*

GRO-

Digitized by Google

ficare, nisi forte vox sit [42] confusa & ἄναρθρος, qualis in dolore, quæ ipsa [43] rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod si hoc dicatur, hominis naturam hanc esse peculiarem supra animantes cæteras, ut [44] conceptus animi possit aliis indicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: sed addendum est, non solis vocibus tale fieri indicium, [o 45] sed & nutibus, ut apud mutos, [46] sive illi nutus aliquid habent cum re significata commune ipsa natura, sive tantum [47] ex instituto significant: quibus nutibus pares sunt [48] notæ illæ quæ non voces lingua figuratas significant, ut [p] Paulus jurisconsultus loquitur, sed res ipsas, sive ex aliqua convenientia, ut notæ [49] hieroglyphicæ, sive mero arbitratu ut apud Sinenses.

L. Labeo §. f. D. de sup. leg.

L. Non figuras. D. de obl. & act.

2. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod singulis gentibus [50] placuit sine mutua obligatione, & id [51] quod mutuam obligationem in se continet. Voces ergo, & nutus, & notæ quas diximus, reperta sunt ad significandum [52] cum mutua obligatione, quod Aristoteles

De interpr. c. 4.

GROTII.

o *Sed & nutibus*] Plinius de Æthiopum gente libro VI, 30. *Quibusdam pro sermone nutûs motusque membrorum est.* Vide c. tua fraternitati, de sponsalibus.

p *Paulus jurisconsultus loquitur*] *Non figura*, inquit, *literarum, sed oratione quam exprimunt literæ obligamur, quatenus placuit non minus valere quod Scriptura quam quod verbis lingua figuratis significaretur.* Valde philosophice dixit *placuit*, ut ostenderet hæc valere ἐκ συνθήκης.

GRONOVII.

42 *Confusa & ἄναρθρος*] Ut ejulatio, cachinnus, rictus, sternutatio. Boëth. d. l. de Syll. *Sunt voces naturaliter significantes: ut canum latratus iras canum significat, & alius ejus quidam vox blandimenta: sed non sunt nomina quia non sunt ad placitum significantes, sed natura.*

43 *Rei*] Soni, quo potius factum quam dictum auditur.

44 *Conceptus animi*] Cogitata.

45 *Sed & nutibus*] Quintil. 11, instit. 3. 533. Non manus solum, sed nutus etiam declarant nostram voluntatem & in mutis pro sermone sunt, & salutatio frequenter sine voce intelligitur atque afficit.

46 *Sive illi nutus*] Sunt gesticulatio exprimens & formans actionem motumve similem illi, quem significamus: ut Suetonius refert Datum Atellanarum histrionem cantici cujusdam illa verba, Vale pater, vale mater, ita demonstrasse, ut bibentem natantemque faceret, & exitum Claudii & Agrippinæ significaret. Ner. 39. Item cum inclinatione capitis assentimus, quassatione negamus. Gellius 10, 3.

47 *Ex instituto*] More introducto & recepto; ut in senatu cum Sc. per discessionem fieret, pedibus aut in sententiam aut in alia omnia ibant: in militia mànum promittebant.

48 *Notæ illæ quæ non*] Ut literæ copulatæ in syllabas.

49 *Hieroglyphicæ*] Sacerdotum Ægyptiorum. Tacit. 2, ann. 60. & 11, 14.

50 *Placuit sine mutua*] Ita ut ad id nemo cogatur, sed possit id jure civili apud quosdam populos restringi & abrogari.

51 *Quod mutuam*] Ad quod servandum omnes tenentur, & qui non servant, pro nefariis & intestabilibus habentur.

52 *Cum mutua obligatione*] Ut non debeat ea nisi uno & suo modo accipere.

les dixit [53] κατὰ συνθήκην: [54] res aliæ non item. Hinc fit [q] ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est, [r] ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum, sepositа doli consideratione, licitum est.

Luc. XXIV, 28. 3. Prioris exemplum est in Christo, qui apud comites Emauntinos [55] προσεποιεῖτο ire longius, id est, speciem prætulit ituri longius, nisi malimus vere quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt: & alibi Christus ipse dicitur voluisse præterire apostolos navigantes, nempe nisi impense rogaretur navem ascendere. Alterum exemplum dari potest in Paulo qui Timotheum circumcidit, cum satis sciret Judæos hoc ita accepturos, quasi circumcisionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Israëlis posteros, quasique ita sentirent ipsi Paulus & Timotheus: cum tamen hoc non quæreret Paulus, sed tantum familiarius cum Judæis versandi facultatem sibi & Timotheo præbere. Neque vero circumcisio, sublata lege divina, ex instituto amplius significabat talem necessitatem, neque malum quod inde sequebatur erroris ad tempus, dedocendi postea, tanti erat, quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum euangelicæ [56] veritatis insinuatio. Hanc simulationem patres Græci sæpe vocant [s] οἰκονομίαν. de qua egregia exstat sententia Clementis Alexandrini, qui de viro bono agens sic ait: *ἐπὶ τῶν πλησίον ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ ἂν ἄλλως προηγμένως αὐτῷ πραχθείη. ob utilitatem proximi faciet quædam, quæ sponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, qui de capitolio

Acts XVI, 3.

Strom. V.

GROTII.

q *Ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum ut aliter inde falsam concipiat opinionem*] Vide Augustinum de doctrina Christiana lib. II, c. 24.

r *Ubi nullum inde sequitur nocumentum*] Ut in facto Micholis, 1 Sam. XIX, 16.

s Οἰκονομίαν] Sic hanc vocandam, non ἀπάτην id est fraudem, ait Chrysostomus indicato jam libro primo de sacerdotio. Idem I ad Corinthios IV, 6. οὐ γὰρ ταῦτα ἦν ἐπιχείρησις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία· *non hic fraus fuit, sed obsequentia quædam & dispensatio.* Et IX, 20. ἵνα γὰρ τοὺς ὅλους ἀλλήλοις εἰς ταῦτα μετασήσῃ, ἐγίνετο αὐτὸς ὡς ἀλλοῦ, ἀπλησιάζων μένοντος ἀεὶ ἐλεύθερος, ἐδὲ ἐν διανοίᾳ ταῦτα προσέτιθεν ὅτε ἐχώρει· *ut enim qui tales revera erant corrigeret, factus ille talis, non revera aliud quam quod erat præ se ferens, agens talia, sed non ex tali animi proposito.* Huc referri potest simulatus Davidis furor.

GRONOVII.

53 Κατὰ συνθήκην] Ex constituto signo omnibus communi.

54 *Res alia non item*] Ut possis vel sic, ut facit, qui eas voces, notas & gestus edit, vel aliter accipere.

55 Προσεποιεῖτο] Præ se ferebat.

56 *Veritatis insinuatio*] Quam scilicet sperabat se consecuturum conversando cum Judæis.

57 Pe-

lio [57] panem in hoſtium ſtationes jecerunt, ne fame premi crederentur.

4. Exemplum poſterioris eſt in ficta fuga, qualem Joſue ſuis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces ſæpe. Nam hic [58] quod ſequitur nocumentum licitum eſſe ponimus ex belli juſtitia; ipſa autem fuga ex inſtituto nihil ſignificat, quanquam hoſtis eam accipit ut ſignum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens ſua libertate huc vel illuc eundi, & magis minuſve celeriter, & hoc vel illo geſtu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hoſtium armis, ſignis, veſtibus, velis uſi paſſim leguntur. *Joſue* VIII. *Silv. in verbo bellum p.* 1, *n.* 1.

5. Hæc enim omnia ejus ſunt generis ut a quovis pro arbitrio etiam contra conſuetudinem uſurpari poſſint, quia conſuetudo ipſa [59] ſingulorum arbitrio, non quaſi conſenſu communi, introducta eſt, qualis conſuetudo neminem obligat.

IX. 1. Gravior eſt diſputatio de illis [60] notis, quæ, ut ita dicam, in commercio hominum verſantur, in quo genere proprie mendacium ſitum eſt. Multa enim ſunt contra mendacium in ſacris literis. *Verbum mendax odio habebit juſtus*, id eſt, *vir bonus*, Proverb. XIII, 5. *Falſiloquentiam & verbum mendax amove a me.* Proverb. XXX, 8. *Perdes loquentes mendacium.* Pſalm. V, 7. *Ne mentimini alter alteri.* Coloſſ. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Auguſtinus: & ſunt etiam inter philoſophos & poëtas, qui cum eo ſentire videantur. Notum illud Homeri:

Ille mihi inviſus pariter cum faucibus orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles,

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam ſi cui peſtem ferunt,
Huic danda venia eſt ſi facit quod non decet.

Cleobulus:

Mendacium odit quiſquis animitus ſapit.

Ariſtoteles dixit, κατ' αὐτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν· *per ſe mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.*

2. Neque tamen deeſt in alteram quoque partem auctoritas: primum

57 *Panem in hoſtium*] Flor. I, 13.

58 *Quod hic ſequitur nocumentum*] Ut hoſtes pelliciantur in inſidias, aut abducantur ab ejus loci tutela, cui inſidiamur.

59 *Singulorum arbitrio*] Prout alius atque alius ſibi commodum putarunt.

60 *Notis quæ in commercio*] De vocibus & illis ſignis, quibus inſtituta hominum & longum tempus definitam & perpetuo eandem ſignificationem impoſuerunt.

Digitized by Google

primum in ſacris literis exempla [1] laudatorum hominum [60] ſine reprehenſionis nota: deinde veterum Chriſtianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chryſoſtomi, Hieronymi, Caſſiani, imo pene omnium ut ipſe fatetur Auguſtinus, ita diſſentiens, ut tamen *magnam quæſtionem, latebroſam tractationem, diſputationem* [61] *inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipſius verba ſunt) agnoſcat.

3. Inter philoſophos aperte hinc ſtant Socrates & diſcipuli ejus Plato, Xenophon, & alicubi Cicero, &, ſi Plutarcho ac [62] Quintiliano credimus, Stoici, qui inter ſapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur diſſentire aliquot in locis Ariſtoteles, cujus illud καθ' αὑτὸ quod diximus exponi poteſt [63] communiter, ſive reſpectata [64] ſepoſitis circumſtantiis. Interpres autem ejus Andronicus Rhodius [65] de medico apud ægrotum mentiente ſic ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δὲ οὐκ ἔστι· *decipit quidem, at deceptor non eſt*: Cauſam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὸν ἀπατᾶν τὸν νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν· *non enim propoſitum ſibi habet decipere, ſed ſervare ægrotum.*

Plato I. & II. & V. *de rep.* *Xen. quart. Socrat.* *Plut. de Stoicorum contrad.* *Quint.* XII, I. *Nic.* VII, 3. IV. *Nic.* 8.

4. Quintilianus, quem dixi, hanc ipſam partem defendens, pleraque eſſe ait quæ [66] non tam factis, quam cauſis eorum vel honeſta fiant, vel turpia. Diphilus,

Quod pro ſalute dicitur mendacium
Me judice habere nil poteſt incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo,

Non tibi videtur turpe falſiloquentia?

Reſpondet Ulyſſes,

Non, ſi ſalus naſcatur ex mendacio.

Cui

GRŒTII.

1 *Laudatorum hominum ſine reprehenſionis nota*] Irenæus ex veteris presbyteri inſtitutione didicit docuitque: *de quibus ſcriptura non increpant, ſed ſimpliciter ſunt poſita, nos non debere fieri accuſatores.* Locus eſt libro IV, c. 50.

GRONOVII.

60 *Sine reprehenſionis nota*] Ne ob id quidem, quod mentiti fuiſſe videntur, reprehenſorum aut notatorum.

61 *Inter doctos alternantem*] Contrariis ſententiis & argumentis vehementer agitatam.

62 *Quintiliano*] 12, 1. 557.

63 *Communiter*] Plerumque, ut plurimum.

64 *Sepoſitis circumſtantiis*] Extra caſus ſingulares, qui ſatis id excuſent,

65 *De medico apud ægrotum*] Celſus apud Origen. lib. 4. p. 171. Ἀπατᾷ καὶ ψεύδεται ἄλλως μὲν πολλαχοῦ, μόνος δ' ἂν οὐκ ἐν φαρμάκου μοίρᾳ χρῶτό τις, ἢ πρὸς φίλους νοσοῦντας ἢ μεμηνότας ἰατρὸς· ἢ πρὸς ἐχθροὺς κίνδυνον ἐπεργάζειν προμηθούμενος.

66 *Non tam factis*] In quibus non tam opus ipſum quam intentio & finis operis, vel laudem, vel vituperationem meretur, Quintil. inſtit. 12, 1. 557. *ſic judicet pleraque eſſe, quæ non tam factis quam cauſis eorum vel honeſta fiant vel turpia. Nam ſi hominem occidere ſæpe virtus, liberos necare nonnunquam pulcherrimum eſt; aſperiora quædam adhuc dicta, ſi communis utilitas exegerit, facile concedimus: ne hæc quidem nudum eſt intuendum, qualem cauſam vir bonus, ſed etiam quare & qua mente defendat.*

GRO-

Digitized by Google

Cui ſimilia ex Piſandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: *nam & mendacium dicere etiam ſapienti aliquando conceſſum eſt.* Euſtathius Metropolita Theſſalonicenſis ad ſecundum Odyſſeæ: ψεύσεται [u] κατὰ καιρὸν ὁ σοφός· *mentietur ſapiens re urgente:* ubi & ex Herodoto & Iſocrate teſtimonia adfert.

X. 1. Tam diſſidentium ſententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut ſtrictiore mendacii acceptione. Neque hic mendacium ſumimus [x] quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud Gellium diſcernuntur: ſed de eo agimus quod ſcienter profertur cum ſignificatione quæ mentis [67] conceptui, ſive in intelligendo, ſive in volendo, diſconveniat. Nam quod [68] primo καὶ ἁπλῶς verbis & ſimilibus notis indicatur, ſunt [69] mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falſam quam veram exiſtimat, ſed qui dicit rem veram quidem, ſed quam falſam putat, mentitur. [70] Significationis ergo falſitas id eſt quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui conſequens eſt cum vox aliqua aut [71] ſermonis complexio eſt πολύσημος, id eſt, plures uno ſignificatus admittit, ſive ex vulgi uſu, ſive ex artis conſuetudine, ſive ex figura aliqua intelligibili, tunc ſi animi conceptus uni iſtarum ſignificationum congruat, [72] non admitti mendacium, [y] etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.

Th. 2, 2. *qu.* 110. *art.* 3. *in reſp. Gell.* XI, c. XI.

2. Verum quidem eſt talem locutionem uſurpatam temere non probandam: ſed poteſt ex accedentibus cauſis honeſtari: puta

GROTII.

u Κατὰ καιρὸν] In tempore, ut Donatus loquitur ad Adelphos IV, 3. *Et ipſum fallere in tempore, quidam de officiis ſcribentes rectum putant.* Cicero pro Q. Ligario, *aliquod mendacium honeſtum & miſericors vocat.*

x *Quatenus & imprudenti accidit*] *Ream linguam non facit niſi rea mens.* Et: *nemo mentiens judicandus eſt qui dicit falſum quod putat verum, quia, quantum in ipſo eſt, non fallit ipſe, ſed fallitur.* Sunt hæc Auguſtini, de verbis apoſtoli ſermone XXVIII. & enchiridii c. 22. relata a Gratiano in cauſam XXII, quæſtione I.

y *Etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus*] Quomodo Abraham captioſe loquebatur cum ſervulis, ita judicante & probante Ambroſio, quem ſequitur Gratianus poſt c. ſi quælibet, dicta cauſa XXII, quæſt II.

GRONOVII.

67 *Conceptui ſive intelligendo*] Cogitationi, vel quantum ad judicium & opinionem, vel quantum ad voluntatem & conſilium.

68 *Primo καὶ ἁπλῶς*] Simpliciter & directe.

69 *Mentis conceptus*] Quod cogitatur, quod ſentit animus.

70 *Significationis ergo falſitas*] Diſſenſus cum mente.

71 *Sermonis complexio*] Sententia.

72 *Non admitti mendacium*] Mentis & orationis diſcordiam requirit mendacium ad fraudandum cum, cui de mente noſtra conſtare debet. Ergo ratio πολύσημου, etiamſi acceptums eſt eam ſecus, qui audit, ſi non peccat in honorem Dei, amorem proximi, reverentiam ſuperiorum, vacat crimine mendacii.

GRO-

puta si id pertineat ad erudiendum eum qui curæ nostræ est traditus, aut ad evitandam [73] iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipse Christus dedit, cum diceret, *Lazarus amicus noster dormit*, quod apostoli accipiebant tanquam de dormitione somni diceretur. Et quod de templo instaurando ipse dixerat, intelligens hoc de suo corpore, Judæos sciebat accipere de templo proprie dicto. Sic & cum apostolis adinstar [74] Phylarcharum apud Hebræos sedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi vini novi potationem in patris regno, satis sciviſſe videtur non aliter hoc ab illis accipi quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus spe ad ipsum momentum Christi ad cœlum ascensuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipsum intelligerent, nisi scilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat. Posterioris usus exemplum ex profana historia dari potest in L. Vitellio, cui Narcissus instabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: sed non ideo pervicit, quin [75] suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet. Dictum Hebræorum huc pertinet: אם יודע אדם להמיד אריז רבריו מטב ואם לא ישתוק *si quis norit uti perplexiloquio, recte: sin minus, taceat.*

Joh. XI, 11. *Joh.* II, 20. 21. *Luc.* XXII, 30. *Matth.* XXVI, 25. *Act.* I, 6. *Tac. annal.* XI.

3. Contra accidere potest, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile sit, sed & improbum, [y] puta cum Dei honos, [z] aut

GROTII.

u *Quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet*] Idem Tacitus historiarum III. *Incerta differuit, tracturus interpretationem prout conduxisset.* Item: *ita composuit, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret.*

x *Hebræorum*] Quorum & hoc est: מותר לשנות מפני השלום. *licet perplexe loqui boni causa.* Citat doctissimus Manasses Ben-Israël in suo conciliatore quæstione XXVII. Chrysostomus I de sacerdotio: ἀπατεῶν ἀεὶν ἂν εἴη κακείνῃ δίκαιος, ὁ τῷ πράγματι κεχρημένῳ ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν· *fallax jure vocetur qui re tali injuste mitur, non qui salutari proposito.*

y *Puta cum Dei honos*] Philo de vita Mosis: ἐπ' ἔργοις ἅπασι ἀναφίρεται εἰς Θεὸν τιμὴν δι' ἃ μόνα καὶ τὸ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἀληθεύειν ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια ἐπαδὲς Θεοῦ· *de factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent, in quibus solis veracem esse oportuit, etiam si quis cæterum ingenio esset mendace. Veritas enim Dei comes.* Augustinus epistola VIII. *Alia quæstio est, sitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæstio est, utrum scriptorem sanctarum scripturarum mentiri oporteat.* Vide quæ infra §. XV.

GRONOVII.

73 *Iniquam interrogationem*] Ad quam si respondeamus simpliciter, aut nobis aut aliis innocentibus periculum immineat.

74 *Phylarcharum*] Quasi haberentur pro principibus tribuum.

75 *Suspensa & quo ducerentur*] Fassura talem interpretationem in hanc aut illam partem, qualem eis aptares. Adde exemplum elegans apud Plinium lib. 1, epist. 5.

GRO-

[a] aut amor proximo debitus, aut reverentia adversus superiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt, ut quod animo cogitatur omnino patefiat: sicut [76] in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere: quo sensu non incommode accipi potest Ciceronis illud, *tollendum esse ex rebus contrahendis omne mendacium*, desumtum ex veteri lege Attica [77] κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν: quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obscuram locutionem includat. At nos proprie loquendo a mendacii notione id ipsum jam exclusimus. *Demosth. in Lepsinem.*

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur, scribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum sensum, qui a mente proferentis discrepet. Huic autem notioni laxiori strictior mendacii, qua naturaliter illicitum est, significatio differentiam aliquam propriam adjiciat necesse est, quæ, si recte res inspiciatur, saltem secundum communem gentium existimationem, nulla videtur alia dari posse [78] præter repugnantiam cum jure existente ac manente ejus ad quem sermo aut nota dirigitur: nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat, satis constat. Jus hic intelligo non quodvis & rei extrinsecum, sed quod proprium sit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam [a] [79] judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere, quasi pacto quodam tacito, intelliguntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt. nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum.

2. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit, [80] jus illud subsi-

GROTIUS.

2 *Aut amor proximo debitus*] Æschylus Prometheo:

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὅ τι χρήζεις μαθεῖν,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ', ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους ἔχειν σόμα·

Dicam diserte quicquid audire expetis,
Sermone nudo, non per implicitos modos,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum est.

a *Judicandi libertas*] Hinc furari cor Hebræis dicitur qui adimit sciendi vias: Genes. XXXI, 26. 27. & ibi Onkelos & LXX. Rabbi David libro radicum, & Rabbi Salomo in commentario, & Abenesdra.

GRONOVII.

76 *In contractibus diximus*] 2, 12. 9.

77 Κατὰ τὴν ἀγορὰν] In foro nemo mentitor.

78 *Præter repugnantiam*] Quod adimat ei, qui audit, justam & debitam facultatem statuendi & cognoscendi de animo & proposito ejus, quem audit.

79 *Judicandi libertas*] Ut certior fiam de consilio & voluntate alterius, & pro eo dicam agamve, quod mihi commodum videtur.

80 *Jus illud subsistat*] Ut is talis sit, qui de animo nostro certior fieri omnino debeat: neque enim sicario sese quemquam prodere oportet.

Gro-

subsistat ac maneat: fieri enim potest ut jus quidem fuerit, sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum [81] acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, [82] non alterius; sicut & in contractibus injustitia non nascitur, nisi ex læso jure contrahentium. Huc forte non male referas, quod
L. 1. de rep. veriloquium ad justitiam refert post Simonidem Plato, & quod mendacium, illud vetitum, sacræ literæ sæpe describunt testimonio sive elocutione adversus proximum, & quod ipse Au-
1. off. gustinus in mendacii natura constituenda ponit [b] fallendi voluntatem. Et Cicero quæstionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta.

3. Tolli autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso, ut si quis [83] prædixerit se falsa dicturum & [84] alter permiserit, ita & tacito æquave ratione præsumto, aut [85] oppositione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis suppeditabunt illationes, quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum dissidia non parum valituræ sint.

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse,

Lucret. *Ut puerorum ætas improvida ludificetur.*

Et Quintilianus de pueris locutus: *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus.* Ratio proxima est, quia cum in infantibus & amentibus non sit judicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. 1. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur [86] qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem, nullum esse mendacium: Non ratione ejus ad quem sermo

GROTII.

[b] *Fallendi voluntatem*] Lactantius institutionum VI, 18. *Ut non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa.*

GRONOVII.

81 *Acceptilatione*] Si quis se accepisse, quod ei debebatur, debitori caverit, aut si non existat conditio, sub qua debeo.

82 *Non alterius*] Tertii, qui forte auscultat, aut verba inter alios facta clepit auribus, vel per indicem qualemcunque cognoscit.

83 *Prædixerit se falsa*] Ut cum Ovidius 10, met. 302. *Dest in hac mihi parte fides, nec credite factum.*

84 *Alter permiserit*] Ut cum Augustus parricidii reum sic interrogaret: certe patrem tuum non occidisti? Martial. 5, 1. *Tu tantum accipias: ego te legisse putabo, Et facilis falsa credulitate fruar.*

85 *Oppositione juris*] Si ei, qui loquitur, jus est contrarium, per quod alterum potest sententiæ suæ expertem habere.

86 *Qui non decipitur*] Qui quod ego dico intelligit, aut utcunque intelligat, nullam inde jacturam sentit.

GRO-

Digitized by Google

mo eſt: quia illi libertas manet integra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur ſermo figuratus, κατ' εἰρωνείαν aut καθ' ὑπερβολήν, quæ figura, ut Seneca ait, [c] [87] ad verum mendacio venit: & [88] Quintiliano ementiens ſuperjectio dicitur. Neque ratione [89] ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla eſt ad illum obligatio. Imo ſi ipſe ſibi [90] opinionem informat de eo quod non ipſi, ſed alteri dicitur, habet quod ſibi non alteri rem imputet. Quippe, ſi recte judicare volumus, illius reſpectu ſermo [91] non ſermo eſt, ſed res quæ ſignificare quidlibet poteſt. VII, *de benef.* 23.

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Cenſorius, qui ſociis auxilia falſo eſt pollicitus, aut Flaccus, qui hoſtium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hoſtes decepti ſunt: cui rei ſimilem de Ageſilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hoſtibus: nocumentum autem quod inde ſecutum eſt extrinſecum quid eſt, & per ſe non illicitum optari aut [92] procurari. Ad hoc genus [d] Chryſoſtomus & Hieronymus retulerunt Pauli ſermonem, quo Antiochiæ Petrum ut nimium judaizantem reprehendit. Cenſent enim Petrum ſatis intellexiſſe non id ſerio fieri: interim vero conſultum infirmitati adſtantium. *Livius* XXXIV. *App. Hiſp.*

XIV. 1. Tertium eſt, quoties [93] certum eſt eum ad quem ſermo eſt, libertatis ſuæ in judicando læſionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde aſſequitur, tunc quoque mendacium ſtricte dictum, id eſt injurioſum, non committi, ſicut furtum non perpetraret qui ex præſumta domini voluntate rem ipſius exiguam conſumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa ſunt, præſumta voluntas pro expreſſa habetur. Volenti autem conſtat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum perſuaſione non vera ſolatur,

GROTII.

c *Ad verum mendacio venit*] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat.* Seneca ibidem.

d *Chryſoſtomus & Hieronymus*] Adde Cyrillum adverſum Julianum libro IX. circa finem. Nec multo aliter Tertullianus primo & tertio contra Marcionem.

GRONOVII.

87 *Ad verum mendacio venit*] Eo, quod non eſt, proferendo, vel adverſum vel maximum minimumve, quod eſt, ſignificat.

88 *Quintiliano*] 8, 6, 495,

89 *Ejus qui obiter*] Tertii, ad quem non loquor.

90 *Opinionem informat*] Falſum ſibi perſuadet.

91 *Non ſermo*] Non expoſitio certæ rei, ſed ſonus forte accidens, quem interpretari tuo periculo poſſis: ſi male interpreteris, neminem præter temet ipſe accuſandum habeas.

92 *Procurari*] Strui, comparari. Licet enim hoſti & male velle & nocere.

93 *Certum eſt eum*] Non auferetur alicui facultas illa, ſed differtur bono ejus, atque is poſtea laudaturus eſt, quod ad tempus in capienda mente noſtra fruſtratus habitus fuerit.

GRO-

latur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ hiſtoria eſt [d] in Plinii Epiſtolis: aut in prælio periclitanti ex falſo nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & ſalutem ſibi pariat, ac ſic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius loquitur.

2. Democritus: ἀληθομυθεῖν χρεὼν ὅπᾳ λαΐων· *omnino veriloquio utendum eſt, ubi id eſt melius.* Xenophon: φίλους δίκαιον ἐξαπατᾶν, ἐπὶ δὲ ἀγαθῷ· *amicos decipere licet, ipſorum bono.* Et Clemens Alexandrinus concedit ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, *mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναύτας· καὶ δεινὸν ὄδιν. *& medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali eſt.* Rationem reddit ad Platonem Proclus: τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας· *nam* [94] *quod bonum eſt, id vero eſt melius.* Tale illud [e] apud Xenophontem, ſocios jamjam adfore, & Tulli Hoſtilii, ſuo juſſu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii conſulis, ut hiſtoriæ loquuntur, ſalubre mendacium, hoſtes ab altero cornu fugere: ac ſimilia paſſim apud hiſtoricos. Notandum autem eſt, [95] læſionem judicii in hoc genere eo minoris eſſe, quia ferme momentanea eſt, pauloque poſt aperitur veritas.

IV. *Socr.*

Livius libro XXXIV.

XV. 1. Quartum & ſuperiori affine eſt, quoties [f] qui habet [96] jus ſupereminens in omnia jura alterius, eo jure [97] bono ipſius ſive proprio, ſive publico utitur. Et hoc maxime ſpectaſſe videtur [98] Plato, qui imperium habentibus concedit falſum dicere. Idem cum [g] [99] medicis modo dare videatur, modo adimere, diſcrimen

III. *de rep.*

GROTII.

d *In Plinii epiſtolis*] III, 16.

e *Apud Xenophontem*] *Et Ageſilaus cum in Bœotiam veniſſet & intellexiſſet Piſandrum navali prælio victum a Pharnabazo & Conone, juſſit militibus ſuis contrarium dici, coronatuſque incedens ſacra fecit pro victoria.* Plutarchus Ageſilao.

f *Qui habet jus ſupereminens*] Iliados ſecundo Agamemnon Græcorum Imperator:

Πρῶτα δὴ ἐγὼν ἔπειτα πειρήσομαι ἢ θέμις ἐστί.
Καὶ φύγεῖν σὺν νηυσὶ κολυκλήϊστ κελεύσω.
Ante tamen Danaos verbis tentabo,
(*ſinit fas*)
Utque citi fugiant aratæ claſſe menelo.

g *Medicis*] Exempla medicorum affert Chryſoſtomus dicto libro I. de ſacerdotio.

GRONOVII.

94 *Quod bonum eſt*] *id vero eſt melius*] Potius ad tempus falſum credere, quod utile neque inhoneſtum eſt, quam verum ſcire, quod nocet.

95 *Læſionem judicii*] Diſſimulationem, qua judicium alteri de ſententia noſtra eripitur.

96 *Jus ſupereminens*] Poteſtatem, imperium, tutelam.

97 *Bono ipſius*] Ad id quod ei utile eſt, ſive in ipſius perſona, ſive quatenus pars eſt corporis, cui utile eſt.

98 *Plato, qui imperium*] 3. de republ. p. 611. Τοῖς ἄρχουσι δὲ τῆ πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι, ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆ πόλεως. τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν οὐκ ἅπτέον τῦ τοιούτου.

99 *Medicis modo dare*] Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι καὶ τῷ ὄντι, θεοῖς μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον,

ſcrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, poſteriore eos qui privatim id ſibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus ſummum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoſcit idem Plato, quia infirmitatis nota eſt ad talia confugere.

2. Exemplum forte inculpatæ falſiloquentiæ, laudante etiam Philone, dari poterit [k] in Joſepho, qui regia vice imperans fratres primum quaſi exploratores, deinde quaſi fures, ficte nec ita ſentiens accuſat. Et in Solomone, qui ſapientiæ divinitus datæ ſpecimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem ſcindendi infantis ſignificarent, cum animus ei longiſſime a tali voluntate abeſſet, & veræ matri ſuum partum [1] attribuere vellet. Quintiliani eſt dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falſa defendantur.* *Lib.* II, 104

XVI. Quintum eſſe poteſt, [i] quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter ſervari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non poteſt: quale fuit [2] factum Hypermneſtræ quæ hoc nomine laudari ſolet,

[k] 3 *Splendide mendax, & in omne virgo*
Nobilis ævum. *Horat.* III, carm. 2.

XVII. 1. Labus omnes ſumus objecti, ponit, neceſſitate mentiri.

σιμον, ὡς ἐπ φαρμάκῳ εἶδεν, δῆλον ὅτι τόγε τοιοῦτον ἰατρῷ δοτέον, ἰδιώταις ἢ ἐχ ἀπτέον. Hic certe non modo dat, modo adimit, medicis, ſed ἄρχουσι ſolis & medicis dat; ἰδιώταις, hoc eſt, ut ipſe ibidem loquitur, πάσιν ἄλλοις, *adimit.*

GRONOVII.

1 *Attribuere vellet*] Ita Cæſar fama hoſtilium copiarum perterritos milites non negando minuendove, ſed inſuper amplificando, ementiendoque confirmabat. Suet. 66.

2 *Factum Hypermneſtræ*] Quæ promiſerat patri ſe interfecturam patruelem maritum, quem ſervavit, Ovid. in epiſt. Heroid.

3 *Splendide*] Glorioſe, cum laude.

GROTII.

k *Splendide mendax*] Ubi ſcholiaſtes, *decenter. Pulchrum eſt enim pro juſtitia mentiri.* Simile eſt illud Chryſoſtomi de Rahabe: ὦ καλῆς ψεύδος, ὦ καλῆς δόλε, ὦ προδότου τὰ θεῖα ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν εὐσέβειαν, aut, ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν· *ô pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prudentis res divinas, ſed cuſtodientis veram pietatem.* Auguſtinus de obſtetricibus Ægyptiis: *ô magnum humanitatis ingenium, ô pium pro ſalute mendacium!* Laudat eaſdem obſtetrices, & præmia illis data, etiam

Digitized by Google

XVII. 1. Latius quam quæ jam diximus patet quod paſſim ſtatuunt ſapientes, apud hoſtem falſo ſermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem niſi adverſus hoſtes addit Plato, Xenophon, Philo inter Judæos, [l] inter Chriſtianos Chryſoſtomus. Quo forte non male referas quod in ſacris literis extat Jabeſitarum in obſidione mendacium, & factum non diſſimile Prophetæ [m] Eliſæi: & Valerii Levini, qui Pyrrhum a ſe interemtum jactabat.

Lib. II, *de rep. l.* II. *de Cyri inſtit. & V. Socr. Philo de migr. Abr. Chryſ. l.* I. *de Sac.* 1 *Sam.* II. II *Reg.* VI, 18. *& ſeq.*

2. Ad tertiam, quartam, & quintam obſervationum earum quas jam poſuimus, pertinet Euſtratii Metropolitæ Nicæenſis locus ad ſextum Nicomachiorum: *ὁ εὖ βουλευόμενος ὰν ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστίν· ἐστὶ γὰρ ποτε τὸν ὀρθῶς βουλεύσασθαι καὶ περὶ αὐτῷ τῷ ψεύδεσθαι, ἵν' ἐπιτηδὲς ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτὸν, ἢ φίλον ἵν' ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά· qui recte conſultat non utique & verum dicit. Fieri enim poteſt ut quis recte conſultans hoc ipſum conſultet quo pacto de induſtria mentiatur, aut hoſti ut eum fallat, aut amico ut eum a malo liberet: quarum rerum exemplis plena ſunt hiſtoriæ.* Et Quintilianus, ſi ab homine occidendo graſſator avertendus ſit, aut hoſtis pro ſalute patriæ fallendus, quod alias [4] in ſervis reprehendendum ſit, fore ait in ipſo ſapiente laudandum.

Th. 2, 2. *qu.* 110. *art.* 1. *&* 3. *Covarr. in c. quamvis. de pactis in* 6. *p.* 1. §. 5. *n.* 15. *Soto de juſtitia* V, *q.* 6. *art.* 2. *Tolet. lib.* IV. *c.* 21. *lib.* V, *c.* 58. *Leſſ. lib.* II, *de juſtitia c.* 42. *dub.* 9.

3. Non placent hæc [5] ſcholæ actorum paulo ante ſæculorum, ut quæ unum ex veteribus [n] Auguſtinum ferme in omnibus ſequendum ſibi delegerit. Sed eadem ſchola tam ab omni uſu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari poſſit an non ſatius ſit adverſus quoſdam [6] falſiloquium admittere in iis quos æterna, credit Hieronymus ad Ezechielem XVII. & ad Eſaiam LVI. Ambroſius ad Syagrium libro VI. Auguſtinus ipſe, ut ſolet, varians, ad Conſentium contra mendacium c. 15. Toſtatus negat in eo peccatum. Hæſitant Auguſtinus lib. II. quæſtione ſuper Exodum, Thomas 2, 2. quæſtione CX. art. LV. ad 4. & ibi Cajetanus. Vide ſi vacat & moriæ encomio Eraſmum, & doctiſſimum Maſium ad Joſuam II. 5.

gisque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.

m *Eliſæi*] Ejuſdem Eliſæi alterum ſimile eſt II Regum VIII, 10. ita ut legunt Maſoretæ, id eſt, ſecundum קרי, quod ſequitur latina vulgata verſio.

n *Auguſtinum*] Contra cujus poſteriorem in hac re ſententiam ſcriplit Rupertus Abbas.

GRONOVII.

l *Inter Chriſtianos Chryſoſtomus*] Sic loquens: *εἰ βέλτιον ἦν ψεύδεσθαι τὰς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμήσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλείονα αὐτῶν τεύξεται τῆς ἀληθείας ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τούτους ἐπαινοῦμεν ἢ τοὺς ἀνωνύμους κοσκίνους· si nobiliſſimos dubium ad examen voces, plerasque eorum bropheta reperies fraudum eſſe opera,* ma-

4 *In ſervis reprehendendum*] Mendacium & furtum propria ſervorum vitia dicebant veteres. i. n. 20.

5 *Scholæ*] Theologis ſuperiorum ætatum, qui κατ' ἐξοχὴν ſcholaſtici vocantur.

6 *Falſiloquium admittere*] Loqui aliter ac ſentias mendacium non eſſe.

Gro-

Digitized by Google

quos diximus casibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hic sumo) quam ista a falsiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam; non habeo, intelligi posse ut tibi dem; & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quæ si admittantur jam nihil obstabit quominus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur.

4. Verisimum quippe est nullam omnino esse vocem [o] quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter [7] significatum quem vocant primæ notionis, [p] alterum habeant [8] secundæ, eumque varium [q] secundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac similibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quasi vocem non rem exhorrescerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime seria proferuntur.

XVIII. Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad [9] asserentem sermonem, & quidem talem qui nulli nisi publico hosti noceat, [r] non ad promittentem referenda. Nam ex promissione, ut jam modo dicere cœpimus, jus speciale ac novum confertur ei cui fit promissio: idque inter hostes etiam locum habere, [10] sine ulla hostilitatis jam existentis exceptione, neque tantum in promissis expressis, sed & in tacitis, ut in colloquii postulatione ostendemus, cum ad eam partem quæ de fide in bello servanda est, ventum erit.

XIX. Illud quoque ex superiori, quæ [11] de jurejurando fuit, dissertatione repetendum est, [12] sive id assertivum sit, sive promissi-

GROTII.

o *Quæ non ambiguum recipiat*] Id Chrysippus defendit apud Gellium libro IX, c. 12. Et Seneca de beneficiis secundo, capite 34. *Ingens est copia rerum sine nomine, quas non propria appellationibus notamus, sed alienis commodatisque.*

p *Alterum habeant secundæ*] Augustinus de magistro: *nullum nos signum comperisse quod non inter cætera quæ significat, se quoque significet.*

q *Secundum varias artes*] Vide quæ supra notata ad paragraphum decimum.

r *Non ad promittentem*] Distinguit hinc & Agesilaus & cum eo Plutarchus: τὸ μὲν ψεύδεσθαι ἀδικεῖν, τὸν θεὸν δὲ καταφρονεῖν. ἐν ᾧ τὸ συνεξαλογίζεσθαι τοῖς πολεμίοις, ὃ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ, καὶ τὸ μετ' ἀσφαλείας πεφοβῆσθαι ἔνεστι· *fœdera violare, Deos est contemnere. Extra ea verbo hostem decipere, non justum modo est sed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.*

GRONOVII.

7 *Significatum primæ notionis*] Quam domicilium proprium appellat Cicero 16, famil. 17.

8 *Secundæ*] Quas migrationes in alienum.

9 *Asserentem sermonem*] Quo tantummodo aliquid pronuntiatur esse vel non esse; non etiam promittitur, aut adstringitur.

10 *Sine exceptione*] Nec prætextu, quod hosti omnibus modis nocere liceat, irritum fieri.

11 *De jurejurando*] 2, 13.

12 *Sive id assertivum*] Sive confirmatur eo aliquid tanquam verum; sive promittitur tanquam præstandum.

missivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, quæ ex persona ejus quicum agimus peti possent, quia non cum homine tantum, sed & cum Deo res est, cui per jusjurandum obligamur, etiamsi homini jus nullum nasci possit. Ibidem & illud diximus, non sicut in alio sermone, ita in jurato, ut a mendacio excusemur admitti interpretationes verborum quasvis non plane inusitatas: sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur: ut plane detestanda sit illorum impietas, qui [13] ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam a populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit [14] ob injustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat [15] apud Ælianum dictum Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera semper loquendo, & benefaciendo aliis: & apud Jamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli *ὁ μεγαλόψυχος παρρησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς, magnanimus verum & libere loqui amat.* Plutarcho *τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς*, [1] *servile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo: *καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν· & ipsi, utpote regi, turpius mentiri quam alii cuivis.* Apud eundem Alexander: *οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους· non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus de Juliano: *mira est in principe nostro mentis linguaque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium: & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho Aristidis *φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς, ψεύδους δ' ἀεὶ ἐν παιδιᾷς τινι τρόπῳ προσεμένη. ingenium morum constantia præditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda Probus: *adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur.*

Lib. I. Nic. IV, I. Lib. VII.

2. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. x, 16. sed & vaniloquentia interdicta Matth. XII, 36. & is in exemplum pro-

GROTII.

1 *Servile mentiri*] Philo libro: omnem virum probum esse liberum: *παρ' ὃ καὶ τοὺς διχόνους καὶ δολεροὺς ἅπαντα ὀνομάζειν ἐθ' ἁπλοῦς καὶ ἀπλαστοὺς τε καὶ ἀδολοπρεπεῖς· unde & eos qui duplices sunt atque fallaces, eos illiberales servilisque animi vocare solent.*

GRONOVII.

13 *Ut pueros talis*] Lysandri Laconis aut Philippi Macedonis. Ælian. 7, 12.

14 *Ob injustitiæ*] Non quod illas nullo modo licitas putarent, sed quod sese indignas & inferiores.

15 *Ælianum*] 12, 59.

GRO-

Digitized by Google

propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius: *Itaque viator ille verus ac justus non dicet illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus *ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, generosa simplicitate excellens*, ut recte notavit Dion Prusæensis, qui Ulyssi ad dolos hortanti sic respondet:

Ego audiens quæ doleo, Laërta sate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam si nec ego sum natus ut fallacias
Secter, nec olim genitor, ut perhibent, meus:
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euripides Rhesо:

Generosus animus hostibus furtim necem
Inferre nescit.

3. Sic Alexander furari negabat se velle victoriam. Et Achæos abhorruisse ab omni in hostes fraude narrat Polybius, ideo quod eam demum firmam censerent victoriam, quæ, ut Claudiani verbis sensum ejus exprimam, *Lib.* IX.

Confessos animo quoque subjugat hostes.

Tales Romani ferme [16] ad usque belli Punici secundi finem. Ælianus: *ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς. Romanis propria est virtus, non per astus & vafritiem quæsita victoria.* Unde cum [17] Perseus Macedonum rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscere Romanas artes. majores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse: non versutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hostem quam vi superare glorioſius foret. Tum illud addebant: *interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute, sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset, se neque arte, neque casu, sed collatis cominus viribus justo ac pio bello*

GROTII.

t *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*] Achilles: de quo Horatius carminum lib. IV, ode VI.

Ille non inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas & lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis.

Et quæ sequuntur. ubi Scholiastes dicit *Achillem nihil fraudis, sed semper palam virtutis fiducia dimicasse.* Nota illud virtutis fiducia, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

GRONOVII.

16 *Usque ad belli Punici secundi*] Immo usque ad initium tertii. Sallust. lib. I. histor.

17 *Perseus Macedonum rex*] Livius 42, 47.

Ann. l. 11. *bello esse superatum.* Etiam serius apud Tacitum legimus: *non fraude, neque occulte, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulciscí.* Tales etiam Tibareni, qui prælii quoque [18] locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis sui temporis apud Herodotum prodit Mardonius.

Scholiastes ad 11. Apollonii.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod [u] quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat. Pro exemplo sint hæc: regem suum occidere subdito non licet, nec oppida sine consilio publico dedere, nec spoliare cives. Ad hæc ergo subditum, [19] qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi causam dat, peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitum. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Augustinus: *nihil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

XXII. Aliud est si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam utatur: quod iniquum non esse [x] Dei ipsius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit Celsus, id est, [y] contra jus belli non est, ut eum admittamus, qui deserta hostium parte nostram eligit.

L. 51. D. de acq. rerum dom.

GROTII.

u *Quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat*] Ita docet & Maimonides in הלכות תובל cap. v, sect. 10.

x *Dei ipsius exemplo*] Libro II, c. XXVI. §. 5.

y *Contra jus belli non est, ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit*] Neque reddendi tales, nisi pace convenerit, ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho. Polybius in excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. Menander protector idem nos docet.

GRONOVII.

18 *Locum & tempus*] Palam hostibus denuntiabant, ubi & quando eos aggredi constituissent.

19 *Qui talis maneat*] Qui patriam & civitatem non mutavit.

CA-

Digitized by Google

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona ſubditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repreſſaliis.

I. *Naturaliter ex facto alieno neminem teneri niſi heredem.*
II. *Jure tamen gentium introductum ut pro debito imperantis teneantur res & actus ſubditorum.*
III. *Exemplum in prehenſione hominum:*
IV. *Et rerum.*
V. *Locum habere hoc poſt jus denegatum; & quando id factum cenſere debeat: ubi oſtenditur rem judicatam proprie jus non dare aut adimere.*
VI. *Vitam non obligari.*
VII. *Diſtinctio ejus quod in hac materia eſt juris civilis & gentium.*

I. 1. VEniamus ad ea [1] quæ ex jure deſcendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum ſpectant, partim ad certam belli ſpeciem. A generalibus auſpicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo [2] tenetur, niſi qui bonorum ſucceſſor eſt: [a] ut enim cum oneribus bona tranſirent ſimul cum dominiis rerum introductum eſt. Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii moleſtentur. Hinc tituli in jure Romano, ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur. *L. un. C. ut nul. ex vic. tut. til. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro pat.*

2. Nec quod univerſitas debet, ſinguli debent, ut diſerte loquitur Ulpianus: nimirum ſi univerſitas bona habeat: alioqui enim tenentur [3] non ſinguli, ſed qua pars ſunt univerſorum. Seneca: *ſi quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc* [4] *æs alienum profitebor:* [b] *ad exſolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: *unus e populo non* *L. 7. §. 1. D. qu. cuj. univ. nom. Lib. VI, de benef. c. 20. Cap. 19. ib.*

GROTII.

a *UT enim cum oneribus bona tranſirent ſimul cum dominiis rerum introductum eſt*] Vide ſupra lib. II, c. XXI. §. 19. Adde c. in literis, de raptoribus c. tua. de uſuris.

b *Ad exſolvendum tamen hoc portionem meam dabo*] Vide leges Siculas fine libri I.

GRONOVII.

1 *Quæ ex jure deſcendunt*] Quæ in bello licent, non quidem naturæ, ſed tamen gentium jure.

2 *Tenetur, niſi qui*] 2, 21. 19.

3 *Non qua ſinguli*] Non ut quilibet unus ſuo nomine, ſed ut cœtus illius ſive univerſitatis commodorum & incommodorum participes.

4 *Æs alienum profitebor*] Poteſt intelligi, quum ſcilicet bona, more Romano, profiteor in cenſu: tum enim & debita profitebantur, ut eis detractis intelligeretur quid proprie quiſ-

non tanquam pro me ſolvam, ſed tanquam pro patria conferam. Et: *ſinguli debebunt non tanquam proprium, ſed tanquam publici partem.* Hinc ſpeciatim jure Romano conſtitutum, ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla poſſeſſio alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur: & in novella Juſtiniani vetantur ἐνεχυριασμοὶ, id eſt, [a] pignorationes pro aliis, addita cauſa, quod rationem non habeat, alium quidem eſſe debitorem, alium vero exigi; ubi & hujuſmodi exactiones odioſæ vocantur. Et rex Theodoricus apud Caſſiodorum, fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

D. l. un. C. ut null. ex vic. l. XI. L. 4. C. de exec. & exact. l. XII. Nov. 52. & 134. Lib. IV. var. epiſt.

II. 1. Hæc quanquam vera ſunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, ut pro eo quod debet præſtare civilis aliqua ſocietas, aut ejus caput, [5] ſive per ſe primo, ſive quod alieno debito jus non reddendo ſe quoque obſtrinxerit, pro eo teneantur & obligata ſint bona omnia [6] corporalia & incorporalia eorum qui tali ſocietati aut capiti ſubſunt. Expreſſit autem hoc quædam neceſſitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum [7] bona imperantium ſæpe non tam facile poſſint in manus venire, quam privatorum qui plures ſunt. Eſt igitur hoc inter jura illa quæ Juſtinianus ait uſu exigente, & humanis neceſſitatibus a gentibus humanis conſtituta.

Inſt. de jur. nat.

2. Non autem ita hoc naturæ repugnat, ut non more & tacito conſenſu induci potuerit, cum & fidejuſſores ſine ulla cauſa ex ſolo conſenſu obligentur. Et ſpes erat facilius membra ejuſdem ſocietatis [8] a ſe mutuo jus conſequi poſſe, & indemnitati ſuæ conſulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem ſublevari poſſet.

Th. 2, 2. q. 40. art. 1. Molin. diſp. 320. & 121. Valentia diſp. 3. q. 16. num. 3. Navar. c. 27. n. 136.

3. Re-

quiſque in bonis haberet. Sed addit Seneca omiſſum Gr. *candidatus aut reus.* Quorum illi ſolebant hoc facere ut ſciretur eſſe bonos & locupletes cives, cenſu ſenatorio præditos: hi propter lites æſtimandas, ne major imponeretur mulcta, quam in damnatorum bonis eſſet.

GROTII.

c *Pignorationes*] C. unico de injuriis in ſexto: *pignorationes quas vulgaris elocutio repreſſalias nominat.* Rectius ſcribas, ut libri quidam, *reprenſalias.* Id enim voci Saxonicæ Withernamii ad amuſſim reſpondet, ſed uſus alterum recepit.

GRONOVII.

5 *Sive per ſe primo*] Sive injuria ceſſet in proprii nominis debito, ſive in morandis ac deſtituendis privatis, ne ad jus ſuum perveniant.

6 *Corporalia & incorporalia*] Vide tit. Inſtitutionum hac formula.

7 *Bona imperantium*] Hæc enim rarius in alienum territorium & ſub alienam juriſdictionem veniunt, quam privatorum, qui negotiantur & mercaturam per varias terras exercent.

8 *A ſe mutuo jus*] Nam cujus bona detinentur, is perſequi compellitur civem ſuum, a quo injuria non vindicata cœpit in exterum, ut aut ab eo recipiat, quod amiſit, aut eum cogat externo ſatisfacere.

Gro-

Digitized by Google

3. Receptum autem hunc morem, non tantum apparet [d] ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid obſervetur, oſtendunt denuntiationum formulæ: *populis priſcorum Latinorum, hominibuſque priſcis Latinis bellum indico facioque*: & in rogatione: *vellent, juberent Philippo regi Macedonibuſque qui ſub regno ejus eſſent bellum indici*: & in decreto ipſo: *populus Romanus cum populo Hermundulo hominibuſque Hermundulis bellum juſſit*, quod ex Cincio eſt in re militari: & alibi: *hoſtis ſit ille, quique intra præſidia ejus ſunt*: verum etiam ubi [9] ad eam belli plenitudinem nondum ventum eſt, ſed tamen violenta quadam juris executione, id eſt, bello imperfecto, opus eſt, idem videmus uſurpari. Pharnabazo regis Perſarum ſubdito dicebat olim Ageſilaus: ἡμῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς· ἐν οὖν καὶ σὺ τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σὲ βλάπτομεν ἐκείνον· *Nos Pharnabaze & cum amici regis eſſemus amice nos erga ea quæ ipſius erant gerebamus: & nunc, cum hoſtes ſimus facti, hoſtiliter nos gerimus. Quare cum & tu eſſe velis inter ea quæ regis ſunt, jure per te illum ladimus.* *Liv. lib. I.* *Lib. XXXI.* *Gell. l. XVI, cap. 4.* *Livius lib. XXXVIII. & alibi.* *Plut. Ageſ. & Xen. hiſt. Gr. IV.*

III. 1. Ejus quam dico executionis ſpecies erat quam Athenienſes vocabant [10] ἀνδροληψίαν, de qua ſic habebat lex Attica; ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι. τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή· id eſt, [11] *ſi quis morte per vim illata* [12] *obierit, pro eo proximis ac neceſſariis jus eſto homines prehendendi, donec aut pœna ſumatur de cæde aut homicida dedantur: liceat autem tres tantum*

GROTII.

d *Ex bellis plenis*] Diſtinguit bella ab his pignorationibus vir prudens Nicolaus Damaſcenus, ubi oſtendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuiſſe ῥύσια λαμβάνειν, pro ſibi ex contractu debitis uti pignoratione. Joſephus VI. antiquæ hiſtoriæ, ubi hæc verba: τὰ δέοντα αὐτῶν τ' ἐπιτάξοντα τάλαντα, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῷ παρὰ θατέρου ῥύσια λαμβάνειν ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν σπουδὴν οὐ σπουδὴν λαβεῖν, ἀλλ' ὅτι δίκαιον τὸ ἴδιον ἀπαιτῆσαι· *cum narraſſet quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expoſitam id continere ubi dies præſtituta tranſiiſſet, poſſe ipſum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem eſſe dicebat, ſed juſtam debiti exactionem.*

GRUNOVII.

9 *Ad eam belli plenitudinem*] Adverſus quem bellum nondum declaratum eſt, ſed tamen vi opus eſt, quia ſponte jus non reddit.

10 Ἀνδροληψίαν] Q. eſſet viricapionem; ſed Clarigationem latini vocant, Liv. 8, 14. Vide Gail. de pignorationibus. Buſium ſubtil. jur. 1, 17. Salmaſ. de mod. uſur. cap. 13. p. 531. & p. 712.

11 *Si quis*] Civis Athenienſis.

12 *Obierit*] In alieno ſolo ac territorio, aut etiam domi evadente aliquam aliam in urbem homicida.

tum [13] *homines prehendere, non ultra.* Hic videmus pro debito civitatis, [14] quæ obligatur, ſubditos ſuos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale ſubditorum, ipſam ſcilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in ſervitute interim ſint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id eſt, puniat ſontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo diſcimus, diſputabant corpus ſive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo eſt naturæ repugnans, & mos non Græcorum tantum, ſed & aliarum gentium [15] in contrarium valuit.

2. Ariſtocrates Demoſtheni coævus decretum rogaverat, ſi quis Charidemum occidiſſet eum abripere undecunque liceret, & ſi quis obſiſteret is hoſtium eſſet numero. Hic multa reprehendit Demoſthenes: primum quod non diſtinxerit Ariſtocrates inter cædem juſtam & injuſtam, cum & juſta aliqua eſſe poſſit: deinde quod non exigit, ut prius poſtuletur judicium: præterea quod non eos apud quos facta ſit cædes, ſed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba Demoſthenis ſunt: *ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκης ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τὰς διδραχότας ἐκδίδωσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδροληψίαν κατὰ τριῶν. ὁ δὲ τούτους μὲν ἀθώους ποιῶν, καὶ οὐδὲ λόγον ποιούμενος περὶ αὐτῶν οὐδένα, τὰς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φήσω γὰρ ὅτι, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκποδὼν εἶναι γράφει, ἐὰν μὴ τὸν ἰκέτην* (male editur *οἰκέτην*) *ἔνδοτον διδῶσιν. Lex, ſi apud quos cædes evenit neque jus reddant, neque ſontes dedant, adverſus eos dat trium hominum prehenſionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapſum, ita enim rem ponam, ſuſceperunt ſecundum jus omnium hominum quod fugientes vult poſſe ſuſcipi, hos vult eſſe hoſtium loco ni ſupplicem dedant.* Quarta reprehenſio eſt quod Ariſtocrates rem ſtatim ad plenum bellum deducit, cum lex prehenſione contenta ſit.

3. Ex his primum illud & ſecundum & quartum ratione non caret. [16] At tertium illud, niſi ad ſolum eventum cædis caſu aut ob ſui tutelam factæ reſtringatur, non eſt ut non [17] oratorie magis &

13 *Homines*] Ejus urbis cives, in qua Athenienſis injuria occiſus eſt, aut in qua tutum exilium agit, qui occidit; ſi proximis ac neceſſariis in ea judicium redditum non eſt.

14 *Quæ obligatur*] Cujus officium eſt punire cives & incolas ſuos, qui damnum dederunt, niſi id faciat, obligatum atque adeo prehenſioni vel manus injectioni obnoxium eſſe.

15 *In contrarium valuit*] Nempe ut qui non haberet in ære, lueret in corpore.

16 *At tertium*] Licere ſuſcipere profugos.

17 *Oratorie*] Immo vere ac non oratorie Demoſthenes: nam jus gentium ſine diſcrimine commendat ſupplices recipi ac defendi, dum incerta cauſa eſt, & tantiſper etiam noxios, donec judicium de illis factum eſt. 2, 21. 6.

Gro-

& argumenti cauſa, quam ex vero & jure ſit dictum. Nam jus gentium ut ſupplices ſuſcipiantur & defendantur, ut ſupra diximus, ad eos tantum, [18] quibus fortuna, non crimen obſtat, pertinet. *Lib. II, c. XXI. §. 7.*

4. Cæteroqui par jus eſt eorum apud quos crimen eſt factum, & eorum qui ſontem punire aut dedere recuſant. Atque adeo aut illa ipſa lex, qua utitur Demoſthenes, interpretationem eam quam dico ex uſu recepit, aut adverſus cavillationes tales expreſſius poſtea eſt poſita. horum enim alterum quin ſit, non negabit, qui attenderit ad illud Julii Pollucis: ἀνδρολήψιον δὲ ὅταν τις τὰς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὧς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξεστιν ἐκ τῶν ὑπ' ἐκδιδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπαγαγεῖν· *hominum prehenſio eſt, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt [19] non recipit cum id poſtulaverit. Nam jus eſt tres homines prehendendi adverſus eos qui dedere recuſant.* Nec aliter Harpocration: ἀνδρολη̃ψία τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἐκ τινὸς πόλεως. ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ προϊεμένην αὐτὸν εἰς τιμωρίαν· *Jus hominum prehenſionis eſt jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœnæ dederet, pignoratione utebantur.* *Lib. VIII, c. 6.*

5. Simile huic eſt quod ad recuperandum civem injuria manifeſta captum, civitatis apud quam id factum eſt cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt, ne Ariſton Tyrius caperetur, hac addita cauſa: *idem Carthaginienſibus & Tyri & in aliis emporiis, in qua frequenter commeent, eventurum.* *Livius lib. XXXIV.*

IV. Alia executionis violentæ ſpecies eſt ἐνεχυρίασμὸς ſive [c] *pignoratio inter populos diverſos*, quod jus repreſſaliarum vocant recentiores juriſconſulti †, Saxones & Angli Withernamium, & Galli etiam, ubi a rege impetrari id ſolet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt juriſconſulti, ubi jus denegatur. † *Bal. III, conſ. 58. Bart. de repreſſ. q. 5. ad tertium n. 9.*

V. 1. Quod fieri intelligitur, non tantum ſi in ſontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam ſi in re minime dubia (nam in dubia re [20] præſumtio eſt pro his qui ad judicia publice electi ſunt) plane contra jus judicatum ſit. nam auctoritas judicantis [21] non idem in exteros, quod

GROTII.

c *Pignoratio inter populos diverſos*] Σύλας id dicit Demoſthenes in oratione pro Corona, & Ariſtoteles œconomicon ſecundo.

GRONOVII.

18 *Quibus fortuna*] Qui fortuito & imprudenter, non ſcelere ac conſilio occiderunt,

19 *Non recipit*] Deditos ab iis, apud quos delitescunt.

20 *Præſumtio eſt pro his*] Ubi non eſt manifeſta injuſtitia, judices habentur pro bonis viris, ut judicatum pro veritate.

21 *Non idem in exteros*] Non tenet aut obnoxios habet ad eandem patientiam exteros, ad quam ſubjectos.

GRO-

quod in ſubditos valet. Etiam [22] inter ſubditos non tollit quod vere debebatur. *Verus debitor, licet abſolutus ſit,* [f] *natura tamen debitor permanet:* inquit Paulus (*a*) juriſconſultus: *Et cum* [23] *per injuriam judicis domino* [24] *rem quæ debitoris non fuiſſet abſtuliſſet creditor quaſi obligatam ſibi, & quæreretur, an ſoluto debito reſtitui eam oporteret debitori, Scævola reſtituendam probavit.* Hoc intereſt, quod ſubditi executionem etiam injuſtæ ſententiæ vi impedire, aut contra eam jus ſuum vi exſequi licite non poſſunt, ob imperii in ipſos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, ſed quo uti non liceat quamdiu per judicium ſuum poſſint obtinere.

2. Tali igitur de cauſa aut [g] corpora, aut res mobiles ſubditorum ejus qui jus non reddit capi poſſe, non quidem naturâ introductum eſt, ſed moribus paſſim receptum. Veruſtiſſimum exemplum eſt apud Homerum Iliados Λ, ubi Neſtor narratur ob ereptos patri equos Elidenſium pecora & armenta cepiſſe [h] [25] ῥύσι' ἐλαυνόμενος ut Poëta loquitur, ubi ῥύσια interpretatur Euſtathius [26] τὰ ἀντὶ τινῶν ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρπασθέντων ἀπαζόμενα. Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus ſuum perſequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidenſibus debebatur, nimirum,

Μή τις οἱ ἀτιμοβόμενος κίοι ἴσης.
Ne quis juſta ſibi parte careret.

Aliud exemplum eſt in hiſtoria (*b*) Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Ariſtodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit (*c*) Halicarnaſſenſis. Et apud Ariſtotelem Oeconomicôn ſecundo de decreto Carthaginienſium ad prehendendas exterorum

(a) *L. 60. D. de cond. indeb. L. 32. §. 1. D. de diſtra. pign. Inn. & Pan. in c. plerique de immu. eccl. Soto l. III. q. 4. art. 5. Jac. de Canibus Anch. Dominic. Franc. in c. 1. de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in auth. C. de act. & obl. Jac. de Bellovi. in Auth. Ut non fiant pignora. Silv. in verbo repreſſ. Bart. in tract. de repreſſ. Guido Papa q. 32. Gall. de pign. c. 1. n. 5. Vict. de jure belli n. 41. Covarr. c. peccatum p. II. §. 9.*

(b) *Liv. l. II.*

(c) *Hal. l. VII.*

GRUTII.

f *Natura tamen debitor permanet*] Spectant huc quæ habet Gallius de pace publica lib. II, cap. VIII. num. 7. & Vaſquius libro IV. controverſiarum illuſtrium cap. X. §. 41.

g *Corpora*] Vide exemplum apud Ammianum libro XVII. ubi Julianus Francorum quoſdam retinet uſque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet Leo Afer lib. III. de Monte Berrigualid.

h Ῥύσι' ἐλαυνόμενος] Hoc ſenſu ῥύσια invenias excerptis legationum ex Polybio XXXVIII. ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII. ῥυσιάζειν apud Diodorum Siculum excerptis manuſcripti Peireſiani. Alibi γενο ῥύσια κατηγάγετο in bello uſurpatur, ut dicemus mox capite III. §. VII. ſunt enim hæc valde affinia.

GRUNOVII.

22 *Etiam inter ſubditos non tollit*] Ut ſcilicet id ipſum, quod ſemel abjudicatum eſt, petere rurſus non poſſint mutatis temporibus & apud alium judicem priore mortuo aut remoto.

23 *Per injuriam*] Per injuſtam ſententiam.

24 *Rem quæ debitoris*] Rem alienam, quam debitoris eſſe putabat.

25 Ῥύσι'] Pignora agens.

26 Τὰ ἀντὶ τινῶν] Quæ pro quibuſdam aguntur, id eſt, trahuntur & pro rebus raptis rapiuntur.

GRO-

rum naves εἴ τις σύλαι ἴχει, ut ibi loquitur, *si quis jus prehendendi haberet.*

VI. Vita autem ſubditorum innocentium ut ex tali cauſa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum eſſe in ſe, & id ad rempublicam potuiſſe transferri: quod minime eſſe probabile, nec ſaniori theologiæ conſentaneum [27] alibi diximus. Fieri tamen poterit, non ex intentione, ſed ex accidenti, ut occidantur qui juris executionem per vim volunt impedire. Sed id ſi prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris perſecutionem alibi oſtendimus, cum ex ea lege, Chriſtianis præſertim, pluris eſſe debeat vita hominis quam res noſtra, ut alibi demonſtratum eſt. *Lib. II, c. I. §. 12. & 13.*

VII. 1. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum eſt, ne confundamus ea quæ juris gentium ſunt proprie, & ea quæ jure civili aut pactis populorum conſtituuntur.

2. Jure gentium ſubjacent pignorationi omnes ſubditi [28] injuriam facientis, qui tales ſunt ex cauſa permanente, ſive indigenæ, ſive advenæ: non qui tranſeundi aut moræ exiguæ cauſa alicubi ſunt. Introductæ enim ſunt pignorationes ad exemplum onerum, quæ pro exſolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes ſunt qui tantum pro tempore loci legibus ſubſunt. A numero tamen ſubditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hoſtes noſtros miſſi, & res eorum. *Dec. conſ. 352. Bal. l. 3. de off. aſſeſſ.*

3. At jure civili populorum ſæpe excipi ſolent perſonæ mulierum & infantium; eorum vero qui literis operam dant & ad mercatus veniunt etiam res. Jure gentium [29] ſingulis pignorandi jus eſt, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Jure civili multorum locorum peti id ſolet alibi a poteſtate ſumma, alibi [30] a judicibus. Jure gentium ipſo facto dominium rerum captarum acquiritur ad ſummam debiti & ſumtuum, [1] ita ut reſiduum reddi debeat.

GROTII.

1 *Ita ut reſiduum reddi debeat*] Uſi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuenſium navibus, memorante Gregora libro IX. ἀλλ' ἐδὲ τῶ ἁλισκομένων ἐκείνων νεῶν ἁπασῶν τὸ πληρώματ@ ἐλυμήναντο τὸ σαφές ἐδίν. ἦν γὰ τὸ μὴ πλήρωμα σῖτ@ καὶ κριθὴ· τῶ ἦ ἔφων ταρίχη, σόα γεωργῶσι λίμναι κυπρίδες τε καὶ μαιώτιδες, καὶ σκυθικοὶ ταριχίδες. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ' ἀκριβὲς ἀλῶσιτα, ἵνας ἀπολαβόντες τὸ χρέ@, ἀπίδοσαν ἅπαντα· *sed neque de onere captarum a ſe navium corruperunt quicquam. onus erat frumentum & hordeum: ad hæc, ſalſamenta piſcium qualia proferunt Copaides & Maotides paludes, & Tanais flumina: ſed ea ſervarunt anxie, nihil imminuta, donec recepto debito integra redderent.*

GRONOVII.

27 *Alibi diximus*] 2, 15. 16. 2, 21. 11.

28 *Injuriam facientis*] Ejus qui jus non reddidit aut injuriam fecit, ſiquidem habitant in ejus territorio, aut peregrinationis aliave de cauſa tempus aliquod dumtaxat ibi morati ſunt.

29 *Singulis pignorandi*] Quiſque injuriæ ſibi ab alieno magiſtratu factæ in ſubjectos ejus ultor eſſe poteſt.

30 *A judicibus*] Ab inferioribus magiſtratibus.

GRO-

beat. Jure civili ſolent citari quorum intereſt, res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum intereſt. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia a Bartolo, qui de repreſſaliis ſcripſit.

Fg. Regius de actibus ſuperv. diſp. XIII, du. 7. n. 117.

4. Illud hic addam, quia ad juris hujus ſatis per ſe rigidi emollitionem pertinet, eos qui [31] non ſolvendo quod debebant, [32] aut jus non reddendo cauſam dederunt pignorationibus, ipſo naturali ac divino jure [k] teneri ad reſarcienda damna [33] aliis, quibus eam ob cauſam aliquid decedit.

GROTII.

k *Teneri ad reſarcienda damna*] Plutarchus in Cimone de Scyriis: *ἐβουλήθησαν τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διαπραξαμένους ἀπέδοσαν κελεύοντες.* *Plerique pecunias contribuere nolebant, ſed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant, ſarcire damnum.*

GRONOVII.

31 *Non ſolvendo*] Privatos reliquantes & per gratiam diſſimulatos & non compulſos ad ſolvendum.

32 *Jus non reddendo*] Judices ipſos & magiſtratus.

33 *Aliis*] Civibus quorum bona repreſaliarum nomine apprehenduntur.

CAPUT III.

De bello juſto ſive ſolenni jure gentium, ubi de indictione.

I. *Bellum ſolenne juris gentium eſſe inter diverſos populos.*
II. *Diſtinctio populi quamvis injuſte agentis a piratis & latronibus.*
III. *Mutationem interdum incidere.*
IV. *Requiri ad naturam belli ſolennis, ut auctorem habeat eum, qui ſummam poteſtatem habeat: quod quomodo intelligendum.*
V. *Requiri & denuntiationem.*
VI. *Quid in denuntiatione ſit juris naturæ, quid proprium juris gentium, diſtincte explicatur.*
VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*
VIII. *Quæ in denuntiationibus ſint juris civilis, non gentium.*
IX. *Bellum alicui indictum ſimul indictum eſſe ejus ſubditis & ſociis quæ ipſum ſequuntur:*
X. *Non quæ per ſe conſiderantur: quod exemplis illuſtratur.*
XI. *Cauſa cur denuntiatio ad effectus quoſdam requiratur.*
XII. *Hos effectus non reperiri in aliis bellis.*
XIII. *Bellum an ſimulatque indictum eſt, geri poſſit.*
XIV. *An indicendum ei qui jus legationis violavit.*

I. 1. Su-

Digitized by Google

I. 1. [a] SUpra dicere incepimus juſtum bellum apud probos auctores dici ſæpe, [1] non ex cauſa unde oritur, neque ut alias [2] ex rerum geſtarum magnitudine, ſed [3] ob peculiares quoſdam juris effectus. Quale autem ſit hoc bellum optime intelligitur ex hoſtium definitione apud Romanos Juriſconſultos: *hoſtes ſunt qui nobis, aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones ſunt*, ait Pomponius (*a*): nec aliter Ulpianus (*b*): *hoſtes ſunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipſi populo Romano; cæteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo [b] qui a latronibus captus eſt, ſervus latronum non eſt, nec [4] poſtliminium illi neceſſarium eſt. Ab hoſtibus autem captus, puta a Germanis & Parthis, & ſervus eſt hoſtium, & poſtliminio ſtatum priſtinum recuperat.* Et Paulus: [c] *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Ulpiani: *in civilibus diſſenſionibus, quamvis ſæpe per eas reſpublica lædatur, [5] non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras partes diſcedent vice hoſtium non ſunt eorum inter quos jura captivitatum aut poſtliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos poſteaque manumiſſos placuit ſupervacuo [6] repetere a principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiſerant.*

(a) *L.* 118. *de verb. ſign.*
(b) *L.* 24. *D. de captiv.*
L. 14. §. 2. *D. de captiv.*
L. 21. §. 1. *eod. tit.*

2. Illud tantum notandum, [7] ſub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate ſummum imperium habeat. [8] *Ille hoſtis eſt*, ait Cicero, *qui habet rempublicam, curiam, ærariam, conſenſum & concordiam civium, & [9] rationem aliquam ſi res ita tulerit pacis & fœderis.*

Philipp. IV.

II. 1. Non

GROTII.

a *Supra*] Lib. I, cap. III. §. 4.

b *Qui a latronibus captus eſt ſervus latronum non eſt*] Hinc argumentum Pœnulo Plauti: Eunucho Terentii. Talis & Eumæus Odyſſ. O.

c *A piratis*] Pompejus a piratis captos liberos pronuntiavit. Appianus Mithridatico. Adde Herreram tomo II.

GRONOVII.

1 *Non ex cauſa*] Quod gerit gravibus & intolerandis cauſis laceſſitus.

2 *Ex rerum geſtarum magnitudine*] Ut diſtinguatur a levi motu aut tumultuario conflictu latrunculorumve perſecutione.

3 *Ob peculiares*] Quo quod moribus gentium in hoſtem factum aut de illo acquiſitum eſt, id jure factum & jure acquiſitum putatur.

4 *Poſtliminium*] Quo qui ſervus aut alieni juris fuit, redit in priſtinum ſtatum. Non reſtituitur autem, qui non mutaſſe ſtatum creditur, uti qui non fuit in poteſtate juſti hoſtis.

5 *Non tamen in exitium*] Non ut is populus non ſit; aut ut in alienigenæ poteſtatem veniat & tributarius fiat; ſed utra factio in republica ſalva priores partes ferat.

6 *Repetere a principe*) Petere ut reſtituantur in ingenuorum & civium locum, nec habeantur pro libertinis.

7 *Sub exemplo P. R.*] Quod Romani JC. dixerunt de populo vel principe Romano, id nobis accipiendum de omni populo vel principe, qui rerum potitur.

8 *Ille hoſtis eſt*] Hinc Florus 3, 20. *pudet dicere hoſtes.*

9 *Rationem aliquam*] Qui talis ſit vel ejus generis, quicum pax & fœdus eſſe poſſit.

GRO-

Digitized by Google

II. 1. Non autem ſtatim reſpublica aut civitas eſſe definit ſi quid admittat injuſtum, [10] etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas eſt, etiamſi [11] forte æqualitatem quandam inter ſe ſervent, ſine qua nullus cœtus poſſet conſiſtere. Nam hi [d] [12] criminis cauſa ſociantur: illi etſi interdum delicto non vacant [13] juris tamen fruendi cauſa ſociati ſunt, & exteris jus reddunt, ſi non per omnia ſecundum jus naturæ, quod [14] multos apud populos ex parte quaſi obliteratum alibi oſtendimus, certe ſecundum pacta cum quibuſque inita; aut ſecundum mores. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abſtinuiſſe a cædibus & populationibus
Lib. I. nocturnis, & a raptu [15] boum aratorum, notat ad Thucydidem ſcholiaſtes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum ſe receperant, miſiſſe ad dominos [e] ut rapta ſi
Lib. XI. vellent æquo pretio redimerent, memorat Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odyſſeæ ξ.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν ζεὺς λητδα δῴη,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἰκόνδε ἕκαστος,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.
Ipſi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, conceſſu Superum ſi præda reperta eſt,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores ſandi atque neſandi.

2. [16] Principale autem pro forma eſt in moralibus: &, ut recte Ciceroni dictum eſt de finibus quinto, *ex eo quod maximas partes continet, latiſſimeque funditur, tota res appellatur*: cui conve-

GROTII.

d *Criminis cauſa ſociantur*] Ὁμιλοῦσι ἀνθρώπων οἱ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐν τῇ ἀδίκῳ ξυναλεγομένων· *turba hominum non lege congregata, ſed injuſtitiæ cauſa in unum coacta.* Procopius II. Vandalicorum.

e *Ut rapta ſi vellent æquo pretio redimerent*] Tales & illi quorum Saxo meminit libro XIV. Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat: λῃζόμενοι ἢ τὴν θάλατταν ἐν πολέμῳ, τελευτῶντες ἐδὲ τὸ εἰσπλέοντων παρ' αὐτὰς καὶ χρημάτων ἀπείχοντο ξένων· *cum ab antiquo mari prædas egiſſent, poſtremum ne iis quidem qui ad eos ipſos commercii cauſa navigabant, abſtinere injuriam.*

GRONOVII.

10 *Etiam communiter*] Conſenſu omnium, vel omnium, qui ſunt cum imperio.

11 *Forte æqualitatem*] Ut Bardylis Illyrius latro. Cic. 2, de offic. 11.

12 *Criminis cauſa*] Ut alienas res invadant.

13 *Juris fruendi*] Ut honeſte vivant, neminem lædant, ſuum cuique tribuant.

14 *Multos apud populos*] Magis vel minus efferatos ac deſciſcentes a communi naturæ inſtinctu in oblivionem veniſſe.

15 *Boum aratorum*] Qui aluntur ad rus colendum; non qui ſaginantur ad macellum aut penum.

16 *Principale*] Quod prævalet in natura & ſubſtantia rei.

Gro-

Digitized by Google

convenit illud Galeni, [17] ἀπὸ τῦ πλειονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia fæpe vocat [18] ὀνομαζόμενα κατ' ἐπικράτησιν. Quare [19] crude nimis dictum eſt ab eodem Cicerone, de republica tertio, ubi injuſtus eſt rex, ubi injuſti optimates, aut ipſe populus, non jam vitioſam ſed nullam eſſe rempublicam: quam ſententiam Auguſtinus corrigens, *nec ideo tamen*, ait, *vel ipſum non eſſe populum, vel ejus rem dixerim non eſſe rempublicam, quamdiu manet qualiſcunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione ſociatus.* Corpus morbidum, corpus tamen eſt: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas eſt, quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia neceſſaria ſunt, ut ibi jus exteri conſequi poſſint, non minus quam privati inter ſe. Rectius Dion Chryſoſtomus, qui legem (eam præſertim [20] quæ jus gentium facit) dicit eſſe in civitate, ut mentem in corpore humano: [f] ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius. Et Ariſtides, in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, oſtendit etiam cum tyrannide leges multas bonas poſſe conſiſtere. Ariſtoteles quinti de republica capite nono ait, [21] ſi quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitioſam fieri rempublicam, poſtremo nullam. Exemplis rem illuſtremus.

De civ. Dei l. XIX, c. 24.

Boryſthenitica & de lege.

3. A latronibus captos capientium non fieri, ſupra dicentem audivimus Ulpianum. Idem captos a Germanis ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia, quæ extra civitatis cujuſque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba ſunt Cæſaris. De Venedis Tacitus: *quicquid inter Peucinos Fennoſque ſilvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant.* Idem alibi Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitaſſe dicit. Apud eundem Garamantes latrociniis fœcunda gens, ſed gens tamen. Illyrici ſine diſcrimine mari prædas agere ſoliti, de iis tamen [22] triumphus fuit: [23] Pompejo de piratis non fuit. Tan-

Lib. VI. De morib. Germ.

Ann. XII. Hiſt. IV. App. Illy.

GROTII.

f *Ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius*] Cicero libro x, epiſt. 1. *Nec leges ſunt, nec judicia, nec omnino ſimulacrum aliquod ac veſtigium civitatis.*

GRONOVII.

17 Ἀπὸ τῦ πλειονεκτοῦντος] Ab eo quod ſuperat in mixtura, fiunt appellationes.

18 Ὀνομαζόμενα] Appellata a potiore.

19 *Crude*] Immo latine: ſed tu crude reprehendis. Vide ad Senecam de tranq. an. c. 10.

20 *Quæ jus gentium*] Cum obſervatur, quod apud omnes gentes receptum eſt, etſi jus civile merſerit tyrannis.

21 *Si quis nimium*] Si ſupra modum efferatur vis paucorum aut populi.

22 *Triumphus fuit*] a. U. C. 525. Cn. Fulvii Centumali, qui præcedente anno claſſe illos vicerat.

23 *Pompejo de piratis*] Non mirum: nam hi erant veri piratæ, colluvies hominum exſulum & perditorum. Illyrii exercebant quidem & piraticam, ſed pro captu ſuo juſtum imperium & regem, tum reginam Teutam, filii tutricem habebant. Et tamen triumphavit tum & Pompejus: ſed el triumpho nobilius

Tantum discrimen est inter populum, quantumvis sceleratum, & inter eos, qui, cum populus non sint, sceleris causa coëunt.

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum, sicut Jephthes, [24] Arsaces, [25] Viriatus ex prædonum ducibus justi duces facti sunt, [g] sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus de latrocinio locutus: *hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, regni nomen assumit.*

De civ. Dei lib. IV, c. 4.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest, si qui [26] pro parte habeant, pro ea parte justum bellum gerere: multoque magis eos qui non subditi, [h] sed inæqualiter sunt federati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam fedære inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pœnos omnia justi belli exercita ex historiis discimus.

Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1.

V. Sed ut justum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summas utrinque potestates geri: sed oportet, ut audivimus, ut & [27] publice decretum sit, & quidem ita decretum publice [i] ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde promulgata prælia dixit Ennius. Cicero officiorum primo: *at belli quidem æquitas sanctissime fetiali populi Romani jure perscripta est: ex quo intelligi datur, nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum.*

nomen dedit a Mithridate, de quo simul triumphavit. Titulus triumphi est apud Plin. 7, 26. Et de isdem antea triumphaverat P. Servilius Isauricus, testibus Cicerone, Valerio Max. Asco. Pediano, Claudiano, Sex. Rufo. V. Sigonii Fastos a. 676. Rectius dixisset de Euno P. Rupilium, M. Aquilium de Athenione servorum ducibus, de Spartaco & gladiatoribus Crassum non triumphasse: etsi res maximæ molis fuerint, Crassus tamen ovans urbem introiit.

GROTII.

g *Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant*] Exemplum in Mamertinis. Diodorus Siculus in fragmentis.

h *Sed inæqualiter sunt federati*] Ut dux Lotharingiæ, apud Crantzium Saxonicis XII, 13. Civitas Sundensis principibus suis Pomeranis bellum indixit. Idem Crantzius Vandalicorum XIV, 35.

i *Ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit*] Josephus antiquæ historiæ libro XV. πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀτρέπτε· *bellum inferre non ante denuntiatum, injustum est.* Vide hujus gentium moris exempla apud Crantzium Saxonicorum XI. apud Oderbornium in vita Basilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizasthlanis, & Neemonis Servii reprehendit Nicetas lib. III. & IV.

GRONOVII.

24 *Arsaces*] Justin. 41, 4.

25 *Viriatus*] Justin. 44, 2. Flor. 2, 17.

26 *Pro parte habeant*] Pro parte aliorum vasalli.

27 *Publice decretum*] Vel a populo comitiis, vel ab ordinibus seu optimatium senatu, vel a principe & consilio ejus.

GRO-

dictum. Minus plene vetus ſcriptor apud Iſidorum: *juſtum bellum eſt quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulſandorum hominum cauſa.* Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit, in juſti belli deſcriptione. Et cum narraſſet Acarnanas agrum Atticum eſſe populatos: *irritatio animorum ea prima fuit: poſtea juſtum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.* Lib. I. Lib. XXXI.

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate diſtinguenda ſunt quæ jure naturæ debentur, quæ naturâ non debentur ſed honeſta ſunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam inſtitutis veniunt.

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipſo qui deliquit pœna depoſcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc eſt quod Sthenelaidas ephorus dicit [k] apud Thucydidem: *ὡ δικαιοι ἀνδρες λόγοις διαφερόμεθα μὴ λόγῳ καὶ αὐτοὶ βλαπτόμενοι· non eſt quod verbis & judiciis diſceptemus ultra verba leſi.* Et Latinus apud Halicarnaſſenſem: *τὸν ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται· bellum inferentem is qui impetitur a ſe repellere ſolet.* Et Ælianus ex Platone ait, quod ad propulſandam vim ſuſcipitur bellum, non a caduceatore, ſed a natura indici. Hinc Dion Chryſoſtomus in ea quæ eſt ad Nicomedienſes, *πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται· pleraque bella ſine denuntiatione ſuſcipiuntur.* Nec ob aliam cauſam Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quoſdam cecidiſſet nondum aut indicto bello, aut ita commiſſo ut ſtrictos gladios aut ſanguinem uſquam factum audiſſent: eo ipſo oſtendens ex his duobus alterum potuiſſe ad facti defenſionem ſufficere. Neque magis per naturæ jus indictio neceſſaria eſt, ſi dominus [28] rei ſuæ manum injicere velit. Lib. I.

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis ſi res eorum qui debitori ſubditi ſunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua conſtet, alio modo fieri nequire ut noſtrum aut nobis debitum conſequamur. Jus enim illud non primarium eſt, ſed [29] ſecundarium & furro-

GROTII.

k *Apud Thucydidem*] Idem libro III. in Platæenſium oratione: *καὶ τὸ πάσι νόμον κεῖσθαι, τὸ δυνάμενα πολέμιον εἶναι ἀμύνεσθαι· ex jure apud gentes omnes recepto ſit eſt arcere eum a quo hoſtiliter impetimur.* Flaminius apud Diodorum Siculum in excerptis Peireſianis, *ἐπεμαρτύρετο πάντας ἀνθρώπους τε καὶ Θεὺς, ὅτι τῷ βασιλεῖ τὸν πόλεμον ἐπῆρχεν· omnes Deos hominesque teſtabatur, inceptum a rege bellum.* Adde quæ habet Mariana XIX, 13. De bello non indicto vide Dexippum in excerptis de legationibus.

GRONOVII.

28 *Rei ſuæ*] Quam alius abſtulit, quam detinet.

29 *Secundarium &*] Cap. præced. 2.

ſurrogatum, ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam ſummam poteſtatem habens [30] impetatur ex debito aut delicto ſubditi, interpellationem oportet intercedere quæ [31] illum in culpa conſtituat, ex qua aut damnum dare cenſeatur aut & ipſe delinquere, juxta ea quæ a nobis ſupra tractata ſunt.

3. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, [k] honeſte tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abſtineatur, aut delictum pœnitentia & ſatisfactione expieatur, ſecundum ea quæ [l] de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet,

Extrema primo nemo tentavit loco.

Deut. xx, 10. Et [m] præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum ſpecialiter illi populo datum ſit, male a nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat [32] illa qualiſcumque pax, ſed ſub lege ſubjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum perveniſſet, antequam noceret cuipiam, miſit ad regem qui debitum ex fœdere tributum & militem exigerent: *νομίζων φιλικώτερον εἶναι ἔτως, ἢ μὴ προειπόντα ποιεῖσθαι, humanius id exiſtimans quam ſi ultra duceret nihil prædicens*, ut in ea hiſtoria *Hiſtor.* 11. Xenophon loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus caſibus requiritur denuntiatio, non utrinque, ſed ab altera partium.

VII. 1. Sed hæc denuntiatio aut conditionata eſt, aut pura. Conditionata, [33] ubi cum rerum repetitione conjungitur. Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non

GROTII.

k *Honeſte tamen & laudabiliter interponitur*] Vide Marianam XXVII, 13.

l *De tentandis rationibus belli vitandi diximus*] Lib. II, c. XXIII. §. 7.

m *Præceptum quod Deus Hebræis dedit*] Joſephus antiquæ hiſtoriæ V, 2. *ἐπίσχε ὁ αὐτὸς ἡ ἰσυσία, πολέμια μὲν δεῖν ἐξίσε ἔτως πρὸς τὲς ἐμοφύλως ἐκφέρειν πόλεμον, περὶ ἃ λόγοις διαλυχθῆναι περὶ τ ἐγκλημάτων, τῦ νόμε μηδ' ὅπη τὲς ἀλλοτρίως ἰρίστ ὁ δίκα πραξείας, καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετανοῆσαι πόλεμον, τὲς δέξαντας ἀδικεῖ δὴ πρατιὰν ἀναγκαῖ ἦν* · *ſed retinuit eos ſenatus, oſtendens non oportere ita ſubito bellum inferri popularibus, priuſquam querelæ verbis diſceptatæ ſint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria eſſe illis prædatore exercitum niſi legatione prius miſſa, tentatiſque viis, quibus ad ſaniorem mentem injuriæ auctores revocari poſſint.*

n *Rerum repetitarum nomine*] Vide Parutam de bello Cyprio lib. I. Bizarrum lib. XXIII. de Turcis. Reinking. lib. II, claſſe III. c. IV.

GRONOVII.

30 *Impetatur*] Bello laceſſatur ob id, quod ſubjectus ejus nobis vel ſubjectis noſtris debet, aut quod in nos ſubjectoſque noſtros deliquit.

31 *Illum in culpa*] Ut ſiquidem ad hanc ille non amice reſponderit, conſtet omnibus illius eſſe culpam, non noſtram.

32 *Illa*] Ad quam Cananæos invitare jubentur Iſraëlitæ.

33 *Ubi cum rerum*] Quæ bellum minatur, niſi res reſtituantur, aut ſatisfiat pro injuriis.

GRO-

non tantum [34] vindicationem ex jure dominii, ſed & [35] perſecutionem ejus, quod ex cauſa civili aut criminis debetur, ut recte explicat [o] Servius. Inde illud in formulis, *reddi*, *ſatisfieri*, *dedi*; ubi *dedi*, [36] ut alibi diximus, intelligendum eſt, ni punire ſontem malint ipſi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam eſſe [37] clarigationem teſtis eſt [p] Plinius. Conditionata eſt denuntiatio apud Livium. *eam ſe injuriam, niſi ab ipſis qui fecerint dematur, ipſos omni vi depulſuros eſſe.* & apud Tacitum, *ni ſupplicium in malos præſumant, uſurum promiſcua cade:* & vetus ejus exemplum Supplicibus Euripidis, ubi Theſeus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum: *Lib.* VIII. *Lib.* I. *ann.*

[q] *Vicina Theſeus qui tenet regni ſola*
Humare poſcit mortuos: quod ſi datur,
Sit amica faciet gens Erechtidûm tibi.
Hæc ſi probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba ſint hæc altera:
Jam mox ut arma pubis expectent meæ.

Papinius in ejuſdem rei narratione:

Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.

[38] Polybius hoc vocat ῥύσια καταγγίλλειν, Romani veteres *condicere*. Puta denuntiatio eſt quæ ſpecialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc eſt quod apud Iſidorum dicitur bellum propulſandorum hominum cauſa) [r] aut ea deliquit ipſe quæ pœnam merentur.

2. Interdum autem conditionatam pura ſubſequitur, quanquam id neceſſe non eſt, ſed ex ſuperabundanti. Hinc illa formula: *teſtor populum illum injuſtum eſſe, neque jus reddere.* Et altera: [s] *quarum rerum, litium, cauſarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato populi priſcorum Latinorum, hominibuſque priſcis Latinis, quas res nec ſolverunt,*

GROTII.

o *Servius*] Ad x. Æneidos.

p *Plinius*] Libro XXII, 12. *Et legati cum ad hoſtes clarigatum mitterentur, id eſt, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXXV, 9. *Hæc eſt quam legatos ferre ad hoſtes indicavimus.* Vide Servium ad IX. & X. Æneid.

q *Vicina Theſeus qui tenet regni ſola*] Similis denuntiatio eſt in Batrachomyomachia, & in Amphitruone Plauti initio. Vide & Cromerum XXI.

r *Aut ea deliquit ipſe quæ pœnam merentur*] Exemplum vide apud Bembum libro VII.

s *Quarum rerum, litium, cauſarum*] Confer græca Dionyſii Halicarnaſſenſis excerpto legationum II.

GRONOVII.

34 *Vindicationem*] Adſertionem & reſtitutionem rei ablatæ.

35 *Perſecutionem*] Exactionem pœnæ vel mulctæ vel ejus quod intereſt.

36 *Ut alibi diximus*] 2, 1. 2. & 2, 21. 4.

37 *Clarigationem Plinius*] Lib. 22, 2. clarigatum, i. res raptas clare repetitum. Servius ad 10. Æneid. 14. Clarigationem exercere, hoc eſt, per feciales bella indicere.

38 *Polybius*] Lib. 4, cap. 53. Idem in excerp. legat. 123. ἠτοῦντο ῥύσια τὲς Ἀχαιὲς οἱ Δήλιοι καὶ τὲ Ἀθηναίων.

runt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit, puro pioque duello quarendas censeo, consentio, consciscoque. Et tertium carmen: *quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis jussit esse, senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum Priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.* [39] Hoc autem casu ita ut dixi, non esse præcise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum [40] præsidium rite fieret, ut feciales in Philippi Macedonis & postea in Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum [41] emere dicis causa jubebatur, ut [42] Servius narrat ad nonum Æneidos.

Liv. lib. XXXI. & XXXVI.

3. Supervacuæ observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum a Corcyrensibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat.

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum non a jure gentium sunt, [43] caduceus apud Græcos, [44] sagmina & hasta [45] sanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & societatis si qua intercessisset, post res repetitas triginta [46] dies solennes, [47] ha-

GROTII.

t *Caduceus apud Græcos*] Unde caducei origo disces ex Plinio XXIX, 3. & Servio ad IV. & VIII. Æneidos.

GRONOVII.

39 *Hoc autem casu*] Quum bellum jam alter intulit, aut ea in nos deliquit, quæ jus dant pœnas exigendi.

40 *Præsidium*] Locum munitum aut armis possessum ab eo, quicum res nobis futura est.

41 *Emere dicis causa*] Per æs & libram, ut in emancipationibus & venditionibus imaginariis. Suetonius Octav. 64. *Dicis causa*, ut Nepos Attic. 25, 8. Ant. Augustin. Emen. 2, 1. Cujacius 5. obs. 33.

42 *Servius ad nonum Æneidos*] V. 52.

43 *Caduceus*] Baculus sive sceptrum quod ferebat fecialis sive legatus bellum indicens (unde & caduceator vocatur) argumento se venire ab illo, qui sceptruchus est sive summum habet imperium. Eo & Mercurium Deorum nuntium ornabant. Instar hujus in Fulvianis nummis familiæ Antoniæ tab. 7. in Antverp. Cæsarum tab. 2. n. 18.

44 *Sagmina*] Liv. 7, 24. ubi & verbenas & graminis herbam puram appellat. Idem 30, 43. Plin. 22, 2. & 25, 9.

45 *Sanguinea*] Non quæ infecta esset cruore, sed ex arbore sanguinea, quæ suo ingenio erat ejus coloris, unde nomen accepit. Liv. 1, 32. Plin. 16, 18. & 37. Idem 23, 10. l. 9. D. ad l. Pompejam de parric. Macrob. 2, satur. 16.

46 *Dies*] Liv. 1, 23. Macrob. 1, satur. 16. *si forsan interea permoverentur ad satisfaciendum sine bello: ut in jure privato aris confessi aerisque debiti judicatis post sententiam XXX. dies dabantur justi ex LL. XII. tabb.* Gellius 20, 1.

GRO-

[47] haſtæ miſſio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium ſunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem ſuo tempore uſurpari deſiiſſe docet nos Arnobius: imo jam Varronis ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium ſimul indictum, ſimul illatum eſt. Et Mæcenas apud Dionem quædam horum vult propria eſſe ſtatus popularis.

Arnob. l. II. cont. gent.

Varro l. IV. de lingua latina.

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo ſummum habet, ſimul indictum cenſetur omnibus ejus non ſubditis tantùm, ſed & qui ſe ſocios adjuncturi ſunt, ut qui acceſſio ſint ipſius, & hoc eſt quod ajunt recentiores juriſconſulti, diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum eſt de eo ipſo bello, quod adverſus eum cui indictum eſt geritur: quomodo bellum Antiocho indictum cum eſſet, Ætolis ſeparatim indici non placuit, quod ipſi palam ſe Antiocho adjunxiſſent: [48] *Ætolos ultro ſibi bellum indixiſſe* reſpondebant feciales.

Bald. ad l. 2. C. de ſerv. n. 70.

Livius lib. XXXVI.

X. At eo bello abſoluto, ſi ob auxilia ſuppeditata populus aut rex alter bello [49] impetendi ſint, ut effectus juris gentium conſequantur, opus erit nova indictione. Jam enim non ut acceſſio ſpectatur, ſed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum eſt, [x] non fuiſſe juſtum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos, aut Cæſaris in Arioviſtum: non enim jam ut acceſſio alieni belli, ſed principaliter impetebantur, quam ad rem ſicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano [50] novus populi Romani juſſus deſiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique ſectam ejus ſecuti eſſent bellum iniri*: quod & obſervatum in decreto adverſus regem Perſea, videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perſeo bellum eſſet, & de his qui reipſa ei bello ſe immiſcerent.

Livius lib. XXXVI. Lib. XLII.

XI. Cauſa autem cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium juſtum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad

Alb. Gent. lib. I, c. 2.

GROTII.

u *Haſtæ miſſio*] Vide Servium ad IX. Æneidos, Ammianum XIX. & quæ ad eum notata a doctiſſimo Lindenbrogio.

x *Non fuiſſe juſtum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos*] Aut Ulyſſis ſociorum in Iconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus Homerus Odyſſeæ I. & ibi Didymus.

GRONOVII.

47 *Haſtæ miſſio*] Juſtin. II, 5. *Cum delatus in continentem eſſet, primus Alexander jaculum velut in hoſtilem terram jecit.* cap. ſeq. n. 1.

48 *Ætolos ultro ſibi bellum*] Cum Romanis.

49 *Impetendi ſint*] Qui ſcilicet in nova pacificatione comprehenſi non ſunt.

50 *Novus P. R. juſſus*] Lex ſive rogatio comitiis centuriatis perlata, & inde denuntiatio per feciales.

ad fortitudinis præſtantiam magis quam ad jus pertinet; [y] ſicut nationes quædam etiam [51] prælii diem & locum condixiſſe leguntur: ſed ut certo conſtaret non [52] privato auſu ſed voluntate utriuſque populi aut populi capitum geri bellum: nam inde nati ſunt effectus peculiares, qui neque in bello adverſus prædones, neque in eo quod rex gerit in ſubditos locum habent. Ideo Seneca diſtincte dixit: *indicta bella finitimis, aut geſta cum civibus.*

Lib. III, de ira c. 2.

Ayala l. 1, c. 5.

XII. Nam quod notant quidam & exemplis docent, etiam in [53] bellis talibus capta fieri capientium, verum eſt, ſed [54] ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum proſpicit, non his qui ſine gente ſunt, aut pars gentis. Errant & in eo, quod putant bellum ſui tuendi aut rerum tuendarum ergo ſuſceptum indictione non egere: nam eget omnino: non quidem ſimpliciter, ſed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus, effectus.

Alb. Gen. d. l. II, c. 2.

XIII. Ne illud quidem verum, non ſtatim atque [55] indictum eſt inferri bellum poſſe: quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginienſes ut modo diximus fecerunt. Nam indictio [56] nullum poſt ſe tempus jure gentium requirit. Poteſt tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ ſunt, aut pœna in nocentem poſtulata, & id negatum non eſt. Tunc enim id dandum eſt tempus quo quod petitum eſt commode fieri poſſit.

XIV. Quod ſi jus etiam legationum violatum ſit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: ſed ſufficiet eam fieri quomodo fieri tuto poteſt, per literas ſcilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

GROTII.

y *Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixiſſe leguntur*] Ut Porſenæ Romani, memorante in Publicola Plutarcho, Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt. Chalcocondylas VII.

GRONOVII.

51 *Prælii diem & locum*] Ut Marius cum Cimbris. Flor. 3, 3.

52 *Privato auſu*] Paucorum vel ducis ipſius cum ſua factione.

53 *Bellis talibus*] Adverſus prædones, fugitivos, gladiatores, aut civilibus.

54 *Ex una parte*] Cum prædonibus ex parte civitatis aut juſti populi: in civilibus ex victrici parte. Suet. Veſp. 10, 5.

55 *Indictum eſt*] Quaſi neceſſe ſit, triginta dies juſtos interponi, quemadmodum apud Romanos.

56 *Nullum poſt ſe tempus*] Quod bello vacuum eſſe oporteat.

CA-

Digitized by Google

CAPUT IV.

De jure interficiendi hoſtes in bello ſolenni, & alia vi in corpus.

I. *Belli ſolennis effectus generaliter exponuntur.*
II. *Vox* licere *diſtinguitur in id quod impune ſit nec tamen ſine vitio, & in id quod vitio caret, etiamſi id non facere virtutis ſit alicujus: additis exemplis.*
III. *Effectus belli ſolennis in ſua generalitate conſideratos referri ad licere impunitatis.*
IV. *Cur tales effectus introducti ſint.*
V. *Teſtimonia de his effectibus.*
VI. *Ex hoc jure interfici & offendi omnes, qui intra fines hoſtium ſunt.*
VII. *Quid ſi eo ante bellum venerint?*
VIII. *Subditos hoſtium ubique offendi, niſi lex alieni territorii obſtet.*
IX. *Jus hoc offendendi etiam ad infantes & feminas porrigi:*
X. *Etiam ad captos, & quovis tempore:*
XI. *Etiam ad eos qui ſe dedere volunt, nec recipiuntur:*
XII. *Etiam ad deditos ſine conditione.*
XIII. *Perperam id jus ad cauſas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defenſionis.*
XIV. *Porrigi & ad obſides.*
XV. *Jure gentium vetitum veneno quenquam interimere:*
XVI. *Aut tela, aut aquas aliquas veneno inficere:*
XVII. *Non & aquas aliter corrumpere.*
XVIII. *Percuſſoribus uti an contra jus gentium ſit, diſtinguitur.*
XIX. *Stupra an ſint contra jus gentium.*

I. AD illud Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.

Servius Honoratus, cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiiſſet, ſic ait: *ſi quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta eſſent populo Romano, cum fecialibus, id eſt, ſacerdotibus, qui faciendis præſunt federibus, proficiſcebatur etiam pater patratus, & ante fines ſtans clara voce dicebat belli cauſam, & nolentibus res captas reſtituere, vel auctores injuriæ tradere,* [1] *jaciebat haſtam, qua res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *veteres* [2] *ledere res rapere dicebant, etiamſi rapina nullum crimen*

GRONOVII.

1 *Jaciebat haſtam*] Cap. præced. n. 8.

2 *Ledere*] Quocumque damno, vexatione, vaſtatione, injuria, incendio offendere.

Digitized by Google

crimen exiſteret: ſimiliter 3 *ſatisfacere res reddere dicebant.* Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti [a] effectus quoſdam eſſe proprios, qui bellum ex ſua natura non ſequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex juriſconſultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit*, videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque eſt, etiamſi forte aliud quid fieri poſſit laudabilius, quale eſt illud Pauli apoſtoli: *πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. omnia* (illius ſcilicet generis cujus ſunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mihi, ſed non omnia expediunt.* Sic [b] licet matrimonium contrahere, ſed laudabilior eſt ex pio propoſito [4] cœlebs caſtitas, ut ad Pollentium ex eodem Apoſtolo diſſerit Auguſtinus. Repetere quoque nuptias licet, ſed laudabilius eſt uno contentum eſſe matrimonio; ut recte hanc quæſtionem explicat [c] Clemens Alexandrinus. Chriſtianus

1 Cor. VI, 12.

Lib. 1, c. 11.

GROTII.

a *Effectus quoſdam eſſe proprios*] Crantzius Saxonicorum XI, 5.

b *Licet matrimonium contrahere, ſed laudabilior eſt ex pio propoſito cœlebs caſtitas*] Tertullianus adverſus Marcionem I. *vacat abſtinentia teſtimonium, ſi licentia eripitur.* Vide de hac re, & de fuga in perſecutione eundem lib. I. ad uxorem. Hieronymus ad Helvidium: *virgo majoris eſt meriti diem id contemnit, quod ſi fecerit, non delinquit.* Adverſus Jovinianum: *ideo plus amat virgines Chriſtus, quia ſponte tribuunt quod ſibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *ſemper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur neceſſitas ut voluntas premium conſequatur.* Chryſoſtomus ad 1 Cor. VII. *βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, meliorem oſtendit continentiam.* Ad Rom. VII, 6. *κἂν μὴ σπουδάζωμεν καὶ γένηται ἀντίληψις, δείκνυσιν ὅτι ἕνεκα τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ καὶ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ πληροῦσθαι δεῖ· niſi præceptis obediamus gehennam minatus eſt, oſtenditque hac quæ poſtulat non eſſe ex iis quæ certantes ſuopte ſtudio præſtant, qualia ſunt virginitas & poſſeſſionum abdicatio, ſed omnino ea impleri debent.* Secunda oratione de jejunio: *ἀρκεῖ ἐκεῖνα τὰ σπάνια, ἀ-*

θῶμεν ἀνταίρων τὴν ἀγώνων τὴν σαρκικήν. ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τὴν οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τῆς συγγνώμης ἀπολαύσωσι τῆς δεσπότου· reliquit extra ſtadia, reliquit ſupra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præſtant animi ſui oſtendant magnitudinem, & qui non præſtant indulgentia Domini fruantur. Quod mox aptat & ad *ἀκτημοσύνην* poſſeſſionum abdicationem. Adjice quæ habet Gratianus ex Auguſtino & aliis in cauſa XIV. quæſtione I.

c *Clemens Alexandrinus*] Stromateôn IV. ubi inter alia de ſecundas nuptias faciente ait: *ὅτῳ οὐχ ἁμαρτάνει μὴ κεκώλυται. οὐ γὰρ κεκώλυται παρὰ τὸν νόμον. οὐ πλημμελεῖ δὲ τῷ κρείττονι τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα· non peccat is quidem in fedus: neque enim ulla lex eſt quæ prohibeat, ſed non implet excellentiſſimam evangelica vitæ perfectionem.*

GRONOVII.

3 *Satisfacere*] Quocumque modo placare & gratiam reſarcire, licet ipſæ res proprie non redderentur.

4 *Cœlebs caſtitas*] Si quis habeat continentiæ donum.

Gro-

Digitized by Google

ſtianus conjux [d] paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit Auguſtinus, (quod [5] quibus circumſtantiis verum ſit, diſcutere non eſt hujus loci) ſed & poteſt retinere. itaque addit ille: *utrumque quidem pariter licitum eſt per juſtitiam quæ coram Domino eſt: & ideo nihil horum prohibet Dominus, ſed non utrumque expedit.* Ulpianus de venditore cui poſt diem præſtitutum [6] vinum licet effundere: *ſi tamen cum poſſet effundere, non effudit, laudandus eſt potius.*

Ad Pollentium lib. 1, c. 15.

L. 1. §. licet. D. de peric. & com. rei vend.

2. [e] Alias vero licere aliquid dicitur, non quod ſalva pietate & officiorum regulis fieri poteſt, ſed quod apud homines pœnæ non ſubjacet. Sic apud populos multos [7] ſcortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud Quintilianum eſt: *ſunt quædam non laudabilia natura, ſed jure conceſſa, ut in* XII. *tabulis,* [8] *debitoris corpus inter creditores dividi licuit.* Eſt autem hæc vocis *licere* ſignificatio minus propria, ut recte notat Cicero Tuſculanarum quinta, de Cinna loquens: *mihi contra non ſolum eo videtur miſer quod ea fecit, ſed etiam* [9] *quod ita ſe geſſit ut ea facere ei liceret: etſi peccare nemini licet, ſed ſermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur*: recepta tamen, ut cum idem Cicero pro Rabirio Poſthumo judices ſic alloquitur: *quid deceat vos, non* [10] *quantum liceat vobis, ſpectare debetis: ſi enim quod liceat quæritis, poteſtis tollere e civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia ſunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti a pœnis humanis,* ut *ſibi. Atqui videntur regi omnia licere.* Columella præfatione libri VII. *Nec ſane eſt vindicandum nobis quicquid licet: nam ſummum jus antiqui putabant ſummam crucem.* Hieronymus ad Jovinianum: *eſt vere jus ſummum ſumma malitia.*

Lib. III, c. 8.

GROTII.

d *Paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit Auguſtinus*] Libro 1. de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 13. & 18. ex quibus locis multa tranſcripſit Gratianus in cauſam XXVIII, quæſt. 1.

e *Alias vero licere aliquid dicitur, non quod ſalva pietate & officiorum regulis fieri poteſt, ſed quod apud homines pœna non ſubjacet*] Tertullianus in exhortatione ad caſtitatem: *licentia plerumque tentatio eſt diſciplinæ.* Ibidem: *omnia licent, ſed non omnia pro ſalute.* Chryſoſtomus de pœnitentia VIII. ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον τῆς τὴν λαμπρὰν παρατιθείσης καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αἰθερίας ἀφορμᾶται, ἐκ ἴσῃσί σοι. καί τοι ἐδύνατο βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι: *hic qui herbarum cacuminibus veſcebatur & fero melle, illi ſplendidam & regiam menſam ſibi apponere ſolito, cum auctoritate edicit, non licet*

GRONOVII.

5 *Quibus circumſtantiis*] Neque enim ſimpliciter hoc licet, ſed ſi veri Dei cultus omnino impediatur.

6 *Vinum licet effundere*] Si ad diem dictum id non curet aſportari emtor, ut ſcilicet ſuis vaſis ad alia utatur.

7 *Scortari licet*] Ubi lupanaria permiſſa ſunt.

8 *Debitoris corpus*] Gellius 20, 1.

9 *Quod ita ſe geſſit*] Quod evexit ſe ſupra leges armata tyrannide occupata. Flor. 3, 21.

10 *Quantum liceat*] Quod poſſitis impune facere pro poteſtate.

Gro-

Digitized by Google

ut alibi diximus. At regem, ſive Imperatorem informans Claudianus recte ait:

Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit
Occurrat.

Decl. I. III. & V. Et Muſonius caſtigat reges: *οὐ τὸ κἀθήκει μοι λέγειν μαιμλητόνας, ἀλλὰ τὸ ἔξεστί μοι, qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.*

3. Eoque ſenſu ſæpe opponi videmus quod licet, & quod oportet, [f] ut a Seneca patre in controverſiis non ſemel. *Am. l.* XXX. Ammianus Marcellinus: *ſunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamſi licet.* *Plin. l.* V. Plinius in epiſtolis: *oportet quæ ſunt inhoneſta, non quaſi illicita, ſed quaſi pudenda vitare.* Cicero ipſe oratione pro Balbo: *eſt enim aliquid quod non oporteat, etiamſi licet.* Idem [11] pro Milone *fas eſſe* ad naturam, *licere* ad leges refert. Et in de- *Decl.* CCLI. clamatione patris Quintiliani eſt, [12] aliud eſſe jura ſpectare, aliud juſtitiam.

III. Hoc ergo modo lædere hoſti hoſtem licet, & in perſona, & in rebus, id eſt, non ei tantum qui ex juſta cauſa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter conceſſum initio hujus libri diximus, ſed ex utraque parte & indiſtincte: ita ut eam ob cauſam nec puniri poſſit in alio forte territorio deprehenſus, tanquam homicida aut fur, nec bellum ipſi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc ſenſu apud Salluſtium legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

IV. Cauſa cur id gentibus placuerit hæc fuit: quod inter duos populos de jure belli [13] pronuntiare velle periculoſum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, ſicut Maſſilienſes in cauſa Cæſaris & Pompeji dicebant, neque ſui judicii neque ſuarum eſſe virium diſcernere utra pars juſtiorem haberet cauſam: deinde, quod etiam in bello juſto vix ſatis cognoſci poteſt ex indiciis externis, quis juſtus ſit ſe tuendi, ſua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præſtiterit hæc [14] religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad ſenatum apud *Lib.* XXXIX. Livium: *quonam modo ea quæ jure belli acta ſunt, in diſceptationem veniunt?* præter hunc effectum licentiæ, id eſt, [15] impunitatis, eſt & alius, [16] dominii ſcilicet, de quo poſterius agemus.

V. 1. Illa

GROTII.

[f] *Ut a Seneca patre*] Inter alia controverſiarum libro IV, 24.

GRONOVII.

11 *Pro Milone*] Cap. 16. quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret.

12 *Aliud jura, aliud juſtitiam*] Tanquam plus ſit in juſtitia, quam in jure.

13 *Pronuntiare*] Judicem ſe facere, utrius ſit juſtior cauſa.

14 *Religioni bellantium*] Conſcientiæ.

15 *Impunitatis*] Ut plecti nemo poſſit ob ea, quæ in bello, ut fit, adverſus hoſtem patraverit.

16 *Dominii*] Ut bello partorum, quæcumque fuerit ejus belli cauſa, juſti domini ſimus.

GRO-

Digitized by Google

V. 1. Illa autem, quam nunc tractare cœpimus, lædendi licentia primum ad personas porrigitur: de qua multa exstant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbium [g] ex tragœdia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ.
[17] *Purus profecto est quisquis hostem occiderit.*

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidissent hominem, lavare, potum sumere, multoque magis sacra facere fas non erat; cum his qui in bello, fas erat. Et passim occidere, [18] jus belli vocatur. Marcellus apud Livium: *quicquid in hostibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alcon ad Saguntinos: *sed hæc patienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra: rapi, trahique ante ora vestra conjuges ac liberos belli jure sinatis.* Idem alibi cum narrasset Astapenses occisos, addit, factum jure belli. Cicero pro Dejotaro: *tibi vero inimicus cur esset a quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filios suos constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: *nam cum ipsius victoriæ conditione jure* [19] *omnes occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus.* Cæsar Hæduis significat *suo beneficio conservatos, quos jure belli interficere potuisset.* Josephus in bello judaico: *καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμῳ νόμῳ, τοῦτ' ἔστιν ὑπὸ τῶν κρατούντων· pulchrum in bello occumbere, sed belli jure, id est, vitam adimente victore.* Papinius:

Nec querimur cæsos: [h] *hæc bellica jura, vicesque*
Armorum.

Lib. XXVI. Lib. XXI. Lib. XXVIII. Comm. libro VII.

2. Jure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod [20] actum culpa omni liberet, sed [21] qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. [22] Tacitus dixit *in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem alibi: *nec illis aut honorare* [23] *eam eadem jus hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat.* Neque aliter sumendum jus belli, quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat Livius,

Ann. I. Hist. III.

GROTII.

g *Ex tragœdia Euripidis*] Jone.

h *Hæc bellica jura*] Servius in excerptis Fuldensibus ad II. Æneidos: *jure bellico Politen Pyrrhus occiderat: sed cur ante oculos patris?* Spartianus Severo: *præter eos quos jus prælii absumsit.*

GRONOVII.

17 *Purus profecto*] Non pollutus homicidio.

18 *Jus belli vocatur*] Hasdrubalis uxor ad Scipionem apud Appianum, Σοὶ μὲν ἡ νίκη ἐκ θεῶν, ὦ Ῥωμαῖε· διὰ γὰρ πολεμίαν ἐστράτευσαι.

19 *Omnes occidissemus*] Periissemus, occidi juste potuissemus.

20 *Actum culpa omni*] Quo quod actum est, probum & pium sit, nec reum peccati apud Deum faciat.

21 *Qualem dixi impunitatem*] Ut ob id, quod in bello moribus gessit, etsi durum sit, condemnari aut in jus vocari nequeat.

22 *Tacitus hist.* III.] 51.

23 *Eam eadem*] Fratris in diversa parte militantis,

GRO-

Digitized by Google

vius, eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus:

Quodcunque libuit facere, victori licet.

Epist. XCVI. Et in epistolis: [1] *quæ commissa capite luerent, tum quia* [24] *paludati fecerunt, laudamus:* & Cyprianus, *homicidium cum admittunt singuli, crimen est. virtus vocatur cum publice geritur. impunitatem sceleribus acquirit* [25] *non innocentiæ ratio, sed sævitiæ magnitudo.* Deinde: *consensere* [26] *jura peccatis, & cœpit esse licitum quod publicum est.* Sic Lactantius Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu Lucanus: [27] *jusque datum sceleri.*

Epist. II.

IV, *Inst.* c. 9.

Pharsal. I.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ. nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium, *hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt.* Nimirum quia [28] ab illis quoque damnum metui potest, quod in bello continuo & universali sufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in [29] pignorationibus; quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum ad luenda civitatis debita introductæ sunt: quare mirum non est, si, quod Baldus notat, multo plus licentiæ sit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis, qui [30] commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt, dubitationem non habet.

Lib. XXXVII. *& alibi passim.*

Ad l. 5. *D. de justitia.*

VII. At qui ante bellum eo iverant, videntur jure gentium pro hostibus haberi [k] post modicum tempus intra quod discedere

GROTII.

i *Quæ commissa capite luerent, tum quia paludati fecerunt, laudamus*] Confer quæ supra libro II, cap. I. §. I.

k *Post modicum tempus*] Bembus VII. historiæ. Ex defensione utitur Cicero pro Ligario. Exemplum habes apud Livium libro XXV. de civibus Campanis. Alia apud Thucydidem libro I. & V.

GRONOVII.

24 *Paludati fecerunt*] Imperatores belli: nam apud Romanos ejus, cui summa belli commissa esset, vestitus militaris erat paludamentum, sive palliolum coccineum: quod religiose atque inter vota in Capitolio sumebant: & inde statim ad portam profecti exisse paludati dicebantur. Liv. 2, 61.

25 *Non innocentiæ*] Non quod mihi male feceris, sed quod feceris in multos & cum multis.

26 *Jura peccatis*] Quibus adversari & pœnas irrogare debebant.

27 *Jusque datum*] Belli nomine permissum occidere cives, amicos, propinquos.

28 *Ab illis quoque damnum*] Utpote quibus interpretemur etiam facultatem datam nos lædendi, qui metus in bello toti genti & omnibus ejus hominibus indicto sufficit ad producendum illud jus.

29 *Pignorationibus*] Repressaliis. 3, 2, 7. his enim in complures, quamvis victitent & deprehendantur inter eos, quorum justa claratigatio vel prehensio est, uti non licet; & in quos licet, tantum ad summam debiti licet.

30 *Commisso cognitoque bello*] Videntur enim se immiscuisse & causam illam probasse.

GRO-

dere potuerant. Nam ſic Epidamnum obſeſſuri Corcyræi peregrinis primum diſcedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hoſtibus futuros. *Thuc. l. 1.*

VIII. 1. Qui autem vere ſubditi ſunt hoſtium, [31] ex cauſa ſcilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, ſi ipſorum perſonam reſpicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, ſimul indicitur ejus populi hominibus, ut ſupra oſtendimus in formula indictionis: ſic & in decreto, *vellent, juberent Philippo regi Macedonibuſque qui ſub regno ejus eſſent bellum indici.* Hoſtis autem qui eſt, ubique ſecundum jus gentium impeti poteſt. Euripides: *Livius l. b. XXXI.*

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν ὅπου λάβῃς κακῶς.
Ubicumque prenſum jura ledi hoſtem ſinunt.

Marcianus juriſconſultus: *tranſfugas licet, ubicumque inventi fuerint, quaſi hoſtes interficere.* *L. 3. in fine D. ad l. Corn. de ſicariis.*

2. Interfici ergo poſſunt impune in ſolo proprio, in ſolo hoſtili, in ſolo nullius, in mari. [32] In territorio autem pacato, quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipſorum venit perſona, [1] ſed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles ſocietates conſtituere potuerunt in eos qui in aliquo ſunt territorio nihil per vim agi, niſi judicio tentato: ſicut ex Euripide citavimus,

Si crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,
Jus impetrabis: vi quidem hinc non abſtrahes.

Ubi autem judicia vigent, ibi [33] perſonarum ſpectantur merita, & ceſſat [34] jus iſtud promiſcuum nocendi quod inter hoſtes introductum dicimus. Narrat [m] Livius ſeptem triremes Pœnorum fuiſſe in portu [35] ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginienſibus Romaniſque; adveniſſe eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique a Pœnis potuiſſe priuſquam portum intrarent; ſed vento acriore illa- *Lib. XXVIII.*

GROTII.

1 *Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet*] Confer dicenda infra cap. VI, §. 26. & Albericum Gentilem Hiſpanicarum advocationum lib. 1, c. 6. Wechnerum in conſilio Franconico 92.

m *Livius*] Vide ſimile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud Chalcocondylam lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem, Bembum lib. 4. de Piſanis & Genuatibus in Sicilia, Bizarum bello Piſano, de Roſtochio & Gripſwaldia Paulinum Gotthum,

GROTOVII.

31 *Ex cauſa permanente*] Qui domicilium habent in hoſtico & jus civitatis.

32 *In territorio pacato*] Ejus qui cum neutra parte bellum habet.

33 *Perſonarum ſpectantur merita*] Singulorum vel privatorum & probitas & pravitas, non gentium vel populorum.

34 *Jus iſtud promiſcuum*] Sine diſcrimine, noxii ſint etiam ex ſua perſona, an innoxii.

35 *Ejus ditionis cui*] Eorum finium, quibus, vel portu qui eſſet in ditione Syphacis Maſæſulorum regis.

GRO-

Digitized by Google

illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

IX. 1. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros Hebræi occiderunt, & quod idem fieri imperatur in Cananæos, [n] & quorum connexa cum Cananæis erat causa: [36] Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est quam hominum in bestias, ut alibi diximus. Illud propius accedit ad testandum morem communem gentium, quod in Psalmo beatus dicitur fore qui [37] Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par est [o] Homericum illud:

Deuteron. II, 34. *Deuteron.* XX, 16. *Psal.* CXXXVI. 9.

——— καὶ νήπια τέκνα
Βαλλόμενα πρὸτι ἄσυ ἐν αἰνῇ δηϊότητι.
Illisaque corpora terræ
Infantum, sævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim capta Mycalesso feminas quoque & infantes occiderunt, narrante Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepissent narrat Arrianus. [p] Romani capta Ilurgi urbe Hispaniæ, ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *sine discrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba sunt Appiani. Germanicus Cæsar Tacito narratur vicos Marsorum (Germaniæ is populus) ferro flammisque pervastasse, additurque: *non sexus, non ætas miserationem attulit.* Titus Judæorum etiam pueros & feminas in spectaculo feris laniandos proposuit. Et tamen hi duo ingenio minime sævo fuisse creduntur:

Lib. I. *Lib. ann.* I.

GROTII.

n *Et quorum connexa cum Cananæis erat causa*] Ut Amalecitæ, de quibus Josephus libro VI, 8. in Saulis rebus: ὅτι σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχάρησαν, εἰδὼν ὡμὸν εἰδ' ἀθρηπίνης σκληρότητος διαπράσσοντας φύσιως ἀγένειαν, πάντα μὲν πολίμιος ταῦτα δοὺς· *ad cædem feminarum etiam & puerorum processit, nihil existimans se crudele aut naturæ humanæ adversum in eo facere, primum quod hostes erant in quos id fiebat, &c.*

o *Homericum illud*] Ex eodem Homero Severus in Britannos his verbis usus:

μηδ' ὅν τινα γαστέρι μάτηρ
Κύησιν ἐύτα φέρῃ, μηδ' ὃς φύγοι αἶτυν ὀλέθρου.
nec qui latet abditus intra
Viscera matris adhuc fugiet crudelia fata.

p *Romani capta Ilurgi*] Scipio capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. Zosimus III. Idem Julianus capta Majozamaltha. *Sine sexus discrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit potestas iracundiæ absumit:* ait Ammianus libro XIV.

GRONOVII.

36 *Dei ista sunt opera*] Hoc non fecerunt Hebræi ex jure gentium, sed ex Dei singulari mandato qui devotos illos populos volebat extingui: itaque non possumus inde in alios populos exemplum petere.

37 *Babyloniorum*] Nam hi non erant in numero devotorum populorum.

GRO-

tur: adeo ſævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum ſi & ſenes interficiuntur, ut a Pyrrho Priamus. *Æn.* II.

X. 1. [9] Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam ex recepto tunc more: *Troad.*

Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur, etiam in feminas captivas. Ita enim ibi Scylla:

At belli ſaltem captivam lege necaſſes.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Vendere cum poſſis captivum, occidere noli.

Ponit enim licere: & Donatus, ſervos dictos qui ſervati eſſent, *quum eos occidi* [37] *oporteret jure belli:* ubi illud oporteret, improprie, pro liceret poſitum videtur. Sic a Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab Annibale occiſa. Apud Hirtium bello Africano Scipionem ſic alloquitur centurio Cæſarianus: *tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.* *Adelph.* act. 2. ſc. 1. *Lib.* 1. *Ap. Annib.* Dion. XLVII.

2. Nec [38] tempore ullo excluditur poteſtas occidendi tales ſervos, id eſt bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etſi legibus civitatum hic magis, illic minus adſtringitur.

XI. Quin & [39] ſupplicum occiſorum paſſim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum, apud Virgilium Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur ſimul illo quod dixi belli jure. nam & Auguſtinus laudans Gothos qui ſupplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuiſſe*, ait, *illicitum ſibi eſſe judicarunt.* Nec qui ſe dedunt ſemper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum [40] Græci qui Perſæ militabant: apud Tacitum Uſpenſes veniam liberis corporibus orantes: *quod aſpernati*, inquit, *ſunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus. *De civit. Dei* I, 2. *Ann.* XII.

XII. Sed

GROTII.

9 *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Eliſæus apud Joſephum: τὸν γὰρ νόμον λυθέντας πολέμου, δουλεύειν ἔλαχε δίκαιον. *belli jure captos interfici juſtum dicebat.* Itaque Virgilius captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per ſpes ſurgentis Iuli,
Te precor hanc animam ſerves natoque patrique.

1xx. millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat Withikindus lib. II.

GRONOVII.

37 *Oporteret*] Q. d. cum commeruiſſent, ut occidi recte poſſent.

38 *Tempore ullo*] Quaſi cum in primo furore occiſi non eſſent, poſtea occidi non poſſent.

39 *Supplicum*] Qui ſe ultro poſitis armis dediderunt, & veniam petiverunt.

40 *Græci, qui Perſæ militabant*] Non impetraverunt veniam ab Alexandro, ſed interfecti ſunt.

XII. Sed & [r] acceptos in deditionem [41] ſine conditione ulla legas interfici, ut a Romanis Pometiæ principes, a Sulla Samnites, a Cæſare Numidas, & ipſum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hoſtium duces, ſive captos, ſive deditos, [s] ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta Verrina, Livius tum alibi, tum libro XXVIII, Tacitus Annal. XII, & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba [42] decimari juſſit, quos deprecantes in fidem acceperat: & Cæcina in deditionem accepto Aventico in Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli animadvertit: cæteros veniæ vel ſævitiæ Vitellii reliquit.

Dion. XLV. *Liv.* II. *Hiſt.* I.

XIII. 1. [t] Solent interdum hiſtorici cauſam interfectorum hoſtium, captorum præſertim aut ſupplicum, referre aut [43] ad talionem, aut [44] ad pertinaciam in reſiſtendo: ſed hæ cauſæ, ut alibi diſtinximus, [45] ſuaſoriæ magis ſunt quam juſtificæ. Nam talio juſta & proprie dicta in eandem perſonam quæ deliquit exercenda eſt, ut intelligi poteſt ex his quæ de pœnæ communicatione dicta ſunt ſupra. Contra vero ex bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accuſatur nulla eſt culpa. Cujus morem ſic deſcribit Diodorus Siculus: *ὁ γὰρ ἀγνοῶν δὶ αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμῆσαι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχήσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥτλας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τὰς ἀτυχήσαντας.* neque enim ignorabant ipſis rebus edocti, cum bellantium par ſit fortuna, alterutris, ſi male rem geſſiſſent, id expectandum quod ipſi in victos ſtatuiſſent.* Apud eundem Philomelus dux Phocenſium, *διὰ τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ θεσπῆ τιμωρίαν.* [u] *pari pœna exacta effecit, ut hoſtes a ſuperbo & inſolenti ſupplicio temperarent.*

2. Pertinax vero ſtudium in partes nemo eſt qui [46] ſupplicio dignum judicet, ut apud Procopium Neapolitani Beliſario reſpon-

B. Goth.

GROTII.

r *Acceptos in deditionem ſine conditione ulla legas interfici*] Vide Thuanum libro LXX. in anno CIↃ IↃ LXXX. in rebus Hiberniæ.

s *Ut triumphi die occiderentur*] Simile apud Reginonem in anno IↃ CCC V.

t *Solent interdum hiſtorici cauſam interfectorum hoſtium, captorum præſertim aut ſupplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam*] Ut Chalcocondylas libro VIII.

u *Pari pœna exacta*] Vide eundem Diodorum de Spendio & Amilcare Barca in excerptis Peireſianis.

GRONOVII.

41 *Sine conditione ulla*] Sine pacto ſalutis.

42 *Decimari*] Decimum quemque ſorte ad ſupplicium duci.

43 *Ad talionem*] Quaſi non parcatur illis, quia ipſi antea nemini hoſtium pepercerunt.

44 *Ad pertinaciam*] Quod tam diu repugnando tempus miſericordiæ conſumpſerint.

45 *Suaſoriæ magis quam*] Non tam purgant quam impellunt & ſtimulant ſeveritatem.

46 *Supplicio dignum*] Cum ſit argumentum fidei.

GRO-

respondent, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut [47] a natura assignatæ, aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, ut pro crimine habeatur si quis [48] præsidio decesserit, præsertim veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait Livius. [49] Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem [50] rigor ille apud homines eo gentium jure, de quo nunc agimus.

Polyb. lib. VI & VI. *Lib.* XXIV.

XIV. Idem jus & in [51] obsides usurpatum, nec in eos tantum qui [52] se obligaverant quasi ex conventione, sed & in eos qui ab aliis traditi. A Thessalis occisi olim ducenti quinquaginta, a Romanis Volsci Aurunci ad trecentos. Notandum autem solitos obsides dari etiam pueros, ut a Parthis, quod & a Simone Macchabæorum uno factum legimus, & feminas ut a Romanis Porsenæ temporibus, & a Germanis narrante Tacito.

Plut. de claris mulieribus. Dionys. XVI. *Tac. Ann.* XII. 1. *Maccab.* XIII, 17. *Hist.* IV.

XV. 1. Sicut autem jus gentium permittit multa, [53] eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur [54] sui defendendi habeat copiam: sed [55] non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium, certe meliorum jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, [56] ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione [x] & metu infamiæ.

2. Clam

GROTII.

x *Et metu infamiæ*] Senatores ad Pyrrhum: *ἵνα μὴ τὸ σὸν παθὼν ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ· ne nobis infamiam adferat siquid tibi acciderit.*

GRONOVII.

47 *A natura assignatæ*] Quoties pugnavimus pro populo aut principe, sub quo nati sumus, aut cui justas ob causas obhæsimus.

48 *Præsidio decesserit*] Liv. 24, 37.

49 *Ob utilitatem*] Non ob culpam ejus, in quem crudelitur consulitur.

50 *Rigor ille*] Illa severitas.

51 *Obsides*] Si cum dati essent fidei & amicitiæ pignus, respectu illorum non cessavit hostis fieri, qui dedit.

52 *Se obligaverant*] Qui sponte vitam oppignoraverant pro fide suorum.

53 *Eo permittendi modo*] Nempe, ut impune fiant, neque ex factis persecutio detur.

54 *Sui defendendi*] Ut sit non tantum in acie ac conflictu, sed propemodum in omni parte belli, modo ne quis sibi desit ipse. Sic Alexander ajebat se didicisse adversus vires hostium, non adversus calamitates contendere. Just. 11, 12.

55 *Non debetur*] Occidi potest etiam indefensus, etiam quiescens & dormiens.

56 *Ne pericula*] Ut aliquis modus esset discriminum, quum sufficeret,

Liv. libro XLII. *de bello Gild.* *Off.* III.

2. Clandeſtina ſcelera vocat Livius de Perſeo loquens: nefas Claudianus agens de inſidiis in Pyrrhum a Fabricio rejectis, & Cicero ſcelus eandem hiſtoriam tangens. Communis exempli intereſſe ne tale quid admittatur ajunt conſules Romani, in

L. III, *c.* 8. epiſtola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius:

Lib. V, *c.* 5. apud Valerium Maximum eſt, *armis bella, non venenis geri debe-*

Ann. III. *re.* Et Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea ſe gloria æquans priſcis Imperatoribus. Quare [y] qui licitum volunt

Conſ. II, 188. hoſtem veneno occidere, [57] ut ex Vegetio Baldus, reſpiciunt merum naturæ jus; illud autem quod a gentium voluntate ortum trahit prætervident.

XVI. 1. Diſtat a tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, ſpicula veneno inficere & [58] geminare mortis cauſas, quod [z] de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibuſdam Silius, & nominatim de Æthiopibus Claudianus. [a] Sed hoc quoque contra jus eſt gentium non univerſale, ſed gentium Europæarum & ſiquæ ad Europæ melioris cultum

Saliber. VIII, 20. accedunt. quod recte a Salisberienſi obſervatum eſt, cujus hæc ſunt verba: *nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando uſurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit Silius.

2. Nam & fontes veneno inficere, [59] quod ipſum quoque aut

Lib. 2. non latet, aut non diu latet, Florus ait eſſe non tantum contra morem majorum, ſed & contra fas Deûm: ſicut jura gentium Diis aſſcribi auctoribus ſolere [60] alibi quoque a nobis annotatum eſt. Neque vero mirum videri debet, ſi [61] ad minuenda pericula tales

quod gladiis & telis corpora exponunt & objiciunt pugnantes.

GROTII.

y *Qui licitum volunt hoſtem veneno occidere*] Vide de Venetis Bembum fine libri III.

z *De Getis tradit Ovidius*] De Scythis Plinius libro XI, 53. *Scythæ ſagittas tingunt viperina ſanie & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus mortem illico adfert levi taſtu.* De Serviis vide ſupplementum Helmoldi c. 4.

a *Sed hoc quoque contra jus eſt gentium*] Ideo Ilus Mermerides in Odyſſeæ A. Ulyſſi negat venenum ad ſpicula,

Ἐπεί ῥα θεὸς τιμήσετο αἶψα ἰόντας.

Veritus vim Divûm morte carentium.

GRONOVII.

57 *Ut ex Vegetio Baldus*] Verba Baldi: *& licet hoſtem veneno occidere, ſicut docet Vegetius de re militari.*

58 *Geminare mortis*] Juſtin. 12, 20. *ſagittas veneno armant, atque ita gemina mortis vulnere hoſtem ſummovent.*

59 *Quod ipſum quoque*] Etſi vix clandeſtina ſit iſta peſtis, aut certe non diu ſit, ſed mox deprehendi & caveri poſſit ex paucorum caſu.

60 *Alibi quoque*] 2, 19. 1.

61 *Ad minuenda pericula*] Qui vitam ferro ſub armis cernebant, id ſatis humanæ fragilitati putaſſe & excepiſſe quædam genera periculorum conſenſu mutuo, quibus alium ab alio infeſtari fas non eſſet.

GRO-

Digitized by Google

tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensibus & Eretriensibus manente bello convenerit μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, *ne missilibus uti liceret.* *Strabo l. x.*

XVII. Cæterum non idem statuendum de aquis [b] sine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones leguntur in barbaros justum censuisse: & Oppianus de Piscatu, quarto, ut suo sæculo solitum commemorat. Id enim perinde habetur quasi [62] avertatur flumen, aut [c] fontis [63] venæ intercipiantur, quod & natura & consensu licitum est. *Paus. l. ult. Front. l. III. Æsch. de male ob. leg.*

XVIII. 1. An vero hostem interficere immisso percussore per jus gentium liceat, quæri solet. Sed omnino discrimen adhibendum est inter percussores, qui fidem expressam vel tacitam violant, ut subditi in regem, vasalli in [64] seniorem, milites in eum cui militant, recepti ut supplices aut advenæ, aut transfugæ in eos qui receperunt, [65] an vero nulla teneantur fide, quomodo [d] Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus satellite trajecto Rheno hostem in cubiculo interfeciss narratur: quod & a Theodoto Ætolo in Ptolemæum Ægypti regem simili modo tentatum refert Polybius, εἰς ἄνανδρον τόλμην, *virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab historicis [e] Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipse sic defendit, *hostis hostem occidere volui.* Porsena ipse in hoc facto nihil nisi virtutem agnoscit. Valerius Maximus pium ac forte propositum vocat: laudat & Cicero pro P. Sextio. *Liv. lib. II. Lib. III, c. 3.*

2. Nimirum hostem occidere ubivis licet, non naturæ tantum sed & gentium jure, ut supra diximus: nec refert quot sint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida castra hostilia ingressi recta tentorium regis petebant. [f] Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum consulem ex insidiis circumventum occiderunt: & qui [66] Petilium Cerialem parum abfuit *Justin. II. Livius lib. XXVII. Tac. hist. V.*

GROTII.

b *Sine veneno*] Cadaveribus, asbesto, quibus usus in obsidione Auximi Belisarius. Procopius Gothicorum II. calce, ut Turcæ ad Dibibram. Nicetas lib. I. de Alexio Isaaci fratre. Sunt talia & apud Ottonem Frisingensem & Guntherum Ligurino.

c *Fontis venæ intercipiantur*] Vide Priscum in excerptis legationum.

d *Pipinus*] Vide Paulum Warnafredi libro VI.

e *Q. Mucii Scævolæ*] Qui Plutarcho ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός· *vir ad omnem virtutem egregius.*

f *Paucioribus idem licuit*] Valens pecuniam promisit ei qui Scythæ cujusquam caput attulisset. ita pax obtenta. Zosimus IV.

GRONOVII.

62 *Avertatur flumen*] Fossis ductis alio derivetur.

63 *Venæ intercipiantur*] Ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fistulis aquæductus ad deditionem compulit. Flor. 3, 16.

64 *Seniorem*] Dominum feudi. 2, 3, 14.

65 *An vero nulla teneantur fide*] Voluit dicere: & inter eos, qui nulla tenentur fide.

66 *Petilium Cerialem*] Vespasiani cognatum.

Zon. XI, VII. rem ſtructas [k] inſidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius Spitamenis perfidiam minus ait inviſam eſſe potuiſſe, quia nihil ulli nefaſtum in Beſſum interfectorem regis ſui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, ſed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita eſt.

XIX. 1. Stupra in feminas in bellis paſſim legas [78] & permiſſa & impermiſſa. Qui permiſerunt, ſpectarunt injuriam ſolam [79] in alienum corpus, cui ſubjacere quicquid hoſtile eſt, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui [80] non ſolam injuriam ſed ipſum efferatæ libidinis actum hic conſiderarunt, & [81] quod is neque ad ſecuritatem pertineat, [82] neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus eſſe debeat: atque hoc poſterius jus eſt gentium non omnium, ſed meliorum.

Auguſt. de civ. Dei lib. II. Sic Marcellus antequam Syracuſa caperet legitur [l] geſſiſſe curam pudicitiæ etiam in hoſte ſervandæ. Scipio apud Livium & ſua & populi Romani intereſſe ait, *nequid quod uſpiam ſanctum eſſet apud ipſos violaretur.* uſpiam, id eſt, apud moratiores populos. Diodorus Siculus de Agathoclis militibus: ὅτι τὰς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπείχοντο, *ne a mulieribus quidem* [m] *vim neſariam abſtinebant.* Ælianus cum narraſſet a Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam proſtitutam, ſic exclamat: ἀγριώσασα ταῦτα, ὦ θεοὶ ἑλλήνιοι, καὶ ὧδε ἐν βαρβάροις καλὰ, κατάγε τὴν ἐμὴν μυσίαν. *crudelia hæc per Deos Græ-*

Libro VI. var. hiſt.

cia,

GROTII.

k *Inſidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio & Barchalba, qui deſectorem Procopium adduxerant Ammianus: *ſi principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa injuſta jure cæſos pronuntiaret. ſi rebellem & oppugnatorem interna quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiſo Gontharide apud hiſtoricum Procopium, ſine Vandalicorum ſecundi. Adjice de Sechodolii cæde Cromerum libro XXVIII.

l *Geſſiſſe curam pudicitiæ*] Et Lucullus narrante Xiphilino. Vide edictum Mauri Calaonis apud Procopium Vandalicorum I.

m *Vim neſariam*] Appianus Mithridatico de Chiis captis: τὰ γὰρ γύναια καὶ τὰ παιδία ὑπερεφρονήσε ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὕβρεσθαι· *mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant ſtuprati.*

GRONOVII.

78 *Et permiſſa*] Apud alios conceſſa, apud alios vetita.

79 *In alienum corpus*] Ut apud Statium Lycurgus 5. Theba. 626. *Si talem, tanti prænoverat cum pectora luctus, In ſæculum jus eſſe ratus dominoque ducique.*

80 *Non ſolam injuriam*] Non quæ paterentur perſonæ, ſed quid fieret & qua ex cauſa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus & incontinentia animo.

81 *Quod is neque ad ſecuritatem*] Quod neque hoſtium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur ſalvis. Juſtin. 39, 3.

82 *Neque ad pœnam*] Quia non eſt hoc ita comparatum, ut pro pœna poſſit haberi. Vera enim & juſta pœna eſt, quam qui ſumit, ſumendo non peccat, neque ipſe quid committit flagitii. At qui matronarum & virginum pudorem violat, rem facit per ſe damnatam & improbam.

Gen-

cia, & quantum memoria complector, ne ipsis quidem barbaris probata.

2. Atque id [n] inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege impune quisquam id tulisset, ut intelligi potest [o] ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Becchai magister Hebræus: *voluit Deus ut castra Israelitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominationes cæteras ut castra gentium.* Arrianus, cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum, *οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καλλιστης αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἂν ἀπαξιῶσαι. noluisse ea ut captiva per libidinem abuti, sed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: *οὐχ ὑβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, non per libidinem abusus ea est, sed uxorem duxit, ut dignum philosopho.* Et Torquatum quendam, quod hostili virgini vitium obtulisset, Romanorum decreto [p] in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus. *Deut. xxi. 10.*

Paralli.

GROTII.

n *Inter Christianos*] Servarunt id Belisarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. Procopius hæc tradit Gothicorum III.

o *Ex ea parte quæ de captiva ducenda*] Quam facunde explicat Philo libro περὶ φιλανθρωπίας. Josephus altero contra Appionem: *Ὁ αἰχμαλώτου γυναικὸς ἔρωτα ποιήσηται ὡς αὐτῶν ὑβρίσαι θέλει, μάλιστα γυναικῶν· lex etiam pro bello capta curam gessit, ut absit ab eis contumelia, maxime a mulieribus.*

p *In Corsicam deportatum*] At Persarum rex Chosroës cum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit. Procopius Persicorum II.

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

I. *Res hostium corrumpi & rapi posse.*
II. *Etiam sacras: quod quomodo intelligendum.*
III. *Et religiosas: additis itidem cautione.*
IV. *Doli quatenus hic permissi.*

I. [1] NOn [a] esse contra naturam spoliare eum, quem honestum est necare, dixit Cicero. Quare mirum non est *offic. III.*

si

GROTII.

a *Non esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare*] Suetonius Nerone XL. *tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum.* Cyprianus de mortalitate: *sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.*

GROTII.

1 *Non esse contra*] Nam non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere. l. 21. D. de reg. jur.

Digitized by Google

illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil auſos in regio portu.

IX. 1. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia iſta ſe protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur, & iſto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros Hebræi occiderunt, & quod idem fieri imperatur in Cananæos, [n] & quorum connexa cum Cananæis erat cauſa: [16] Dei iſta ſunt opera, cujus in homines jus majus eſt quam hominum in beſtias, ut alibi diſſeruimus. Illud propius accedit ad teſtandum morem communem gentium, quod in Pfalmo beatus dicitur fore qui [17] Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par eſt [o] Homericum illud:

Deuteron. II, 34.
Deuteron. XX, 16.
Pſal. CXXXVI. 9.

——— *καὶ νήπια τέκνα*
Βαλλόμενα πρὸτὶ ἄσυ ἐν αἰνῇ δηϊότητι.
Illiſaque corpora terræ
Infantum, ſævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim capta Mycaleſſo feminas quoque & infantes occiderunt, narrante Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepiſſent narrat Arrianus. [p] Romani capta Ilurgi urbe Hiſpaniæ, *ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, ſine diſcrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba ſunt Appiani. Germanicus Cæſar Tacito narratur vicos Marſorum (Germaniæ is populus) ferro flammiſque pervaſtaſſe, additurque: *non ſexus, non ætas miſerationem attulit.* Titus Judæorum etiam pueros & feminas in ſpectaculo feris laniandos propoſuit. Et tamen hi duo ingenio minime ſævo fuiſſe creduntur:

Lib. I.
Lib. ann. I.

nec qui latet abditus intra
Viſcera matris adhuc fugiet crudelia fata.

GROTII.

n *Et quorum connexa cum Cananæis erat cauſa*] Ut Amalecitæ, de quibus Joſephus libro VI, 8. in Saulis rebus: *ὅτι φρουρὰν γυναικῶν καὶ παίδων ἐχόμενον, οὐδὲν ὠμὸν οὐδ' ἀνθρωπίνης συμπαθείας διαπραξάσης φύσεως ἠγνόησεν, ἀρῶντα μὲν πολεμίους ταῦτα δρᾶν* ad eadem feminarum etiam & puerorum proceſſit, *nihil exiſtimans ſe crudele aut naturæ humanæ adverſum in eo facere, primum quod hoſtes erant in quos id fiebat, &c.*

o *Homericum illud*] Ex eodem Homero Severus in Britannos his verbis uſus:

μηδ' ἴ τινα γαστέρι μάτηρ
Κύρσν ἐόντα φέρῃ, μηδ' ὃς φύγοι
αἰπὺν ὄλεθρον.

p *Romani capta Ilurgi*] Scipio capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. Zoſimus III. Idem Julianus capta Majozamaltha. *Sine ſexus diſcrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit poteſtas iratorum abſumit*: ait Ammianus libro XIV.

GRONOVII.

16 *Dei iſta ſunt opera*] Hoc non fecerunt Hebræi ex jure gentium, ſed ex Dei ſingulari mandato qui devotos illos populos volebat extingui: itaque non poſſimus inde in alios populos exemplum petere.

17 *Babyloniorum*] Nam hi non erant in numero devotorum populorum.

GRO-

Digitized by Google

tur: adeo fævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum ſi & ſenes interficiantur, ut a Pyrrho Priamus. *Æn.* II.

X. 1. [9] Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam ex recepto tunc more: *Troad.*

Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur, etiam in feminas captivas. Ita enim ibi Scylla:

At belli ſaltem captivam lege necaſſes.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Vendere cum poſſis captivum, occidere noli.

Ponit enim licere: & Donatus, ſervos dictos qui ſervati eſſent, *quum eos occidi* [37] *oporteret jure belli:* ubi illud oporteret, improprie, pro liceret poſitum videtur. Sic a Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab Annibale occiſa. Apud Hirtium bello Africano Scipionem ſic alloquitur centurio Cæſarianus: *tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.* *Adelph.* act. 2. ſc. 1. *Lib.* 1. *Ap. Annib.* *Bell. Afric.* *Dion.* XLVII.

2. Nec [38] tempore ullo excluditur poteſtas occidendi tales ſervos, id eſt bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etſi legibus civitatum hic magis, illic minus adſtringitur.

XI. Quin & [39] ſupplicum occiſorum paſſim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum, apud Virgilium Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur ſimul illo quod dixi belli jure. nam & Auguſtinus laudans Gothos qui ſupplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuiſſe*, ait, *illicitum ſibi eſſe judicarunt.* Nec qui ſe dedunt ſemper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum [40] Græci qui Perſæ militabant: apud Tacitum Uſpenſes veniam liberis corporibus orantes: *quod aſpernati*, inquit, *ſunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus. *De civit. Dei* I, 24. *Ann.* XII.

XII. Sed

GROTII.

9 *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Eliſæus apud Joſephum: τὰς γὰρ νόμῳ λαφθέντας πολέμιους, ἀποκτείνειν ἔλεγε δίκαιον. *belli jure captos interfici juſtum dicebat.* Itaque Virgilius captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per ſpes ſurgentis Iuli,
Te precor hanc animam ſerves natoque patrique.

LXX. millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat Withikindus lib. II.

GRONOVII.

37 *Oporteret*] Q. d. cum commeruiſſent, ut occidi recte poſſent.

38 *Tempore ullo*] Quaſi cum in primo furore occiſi non eſſent, poſtea occidi non poſſent.

39 *Supplicum*] Qui ſe ultro poſitis armis dediderunt, & veniam petiverunt.

40 *Græci, qui Perſæ militabant*] Non impetraverunt veniam ab Alexandro, ſed interfecti ſunt.

XII. Sed & [r] acceptos in deditionem [41] ſine conditione ulla
Dion. XLV. legas interfici, ut a Romanis Pometiæ principes, a Sulla Samni-
Liv. II. tes, a Cæſare Numidas, & ipſum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hoſtium duces, ſive captos, ſive deditos, [s] ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta Verrina, Livius tum alibi, tum libro
Hiſt. I. XXVIII, Tacitus Annal. XII, & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba [42] decimari juſſit, quos deprecantes in fidem acceperat: & Cæcina in deditionem accepto Aventico in Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli animadvertit: cæteros veniæ vel ſævitiæ Vitellii reliquit.

XIII. 1. [t] Solent interdum hiſtorici cauſam interfectorum hoſtium, captorum præſertim aut ſupplicum, referre aut [43] ad talionem, aut [44] ad pertinaciam in reſiſtendo: ſed hæ cauſæ, ut alibi diſtinximus, [45] ſuaſoriæ magis ſunt quam juſtificæ. Nam talio juſta & proprie dicta in eandem perſonam quæ deliquit exercenda eſt, ut intelligi poteſt ex his quæ de pœnæ communicatione dicta ſunt ſupra. Contra vero ex bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accuſatur nulla eſt culpa. Cujus morem ſic deſcribit Diodorus Siculus: *ἐ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμῆσαι κοινὸς τῆς τύχης ὑπαρχόντος, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας· neque enim ignorabant ipſis rebus edocti, cum bellantium par ſit fortuna, alterutris, ſi male rem geſſiſſent, id expectandum quod ipſi in victos ſtatuiſſent.* Apud eundem Philomelus dux Phocenſium, *διὰ τῆς χαλεπότητος τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ δεινὴν τιμωρίαν·* [u] *pari pœna exacta effecit, ut hoſtes a ſuperbo & inſolenti ſupplicio temperarent.*

2. Pertinax vero ſtudium in partes nemo eſt qui [46] ſupplicio
I. Goth. dignum judicet, ut apud Procopium Neapolitani Beliſario reſpon-

GROTII.

1 *Acceptos in deditionem ſine conditione ulla legas interfici*] Vide Thuanum libro LXX. in anno CIↃ IↃ LXXX. in rebus Hiberniæ.

3 *Ut triumphi die occiderentur*] Simile apud Reginonem in anno IↃ CCCC V.

t *Solent interdum hiſtorici cauſam interfectorum hoſtium, captorum præſertim aut ſupplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam*] Ut Chalcocondylas libro VIII.

u *Pari pœna exacta*] Vide eundem Diodorum de Spendio & Amilcare Barca in excerptis Peireſianis.

GRONOVII.

41 *Sine conditione ulla*] Sine pacto ſalutis.

42 *Decimari*] Decimum quemque ſorte ad ſupplicium duci.

43 *Ad talionem*] Quaſi non parcatur illis, quia ipſi antea nemini hoſtium pepercerunt.

44 *Ad pertinaciam*] Quod tam diu repugnando tempus miſericordiæ conſumpſerint.

45 *Suaſoriæ magis quam*] Non tam purgant quam impellunt & ſtimulant ſeveritatem.

46 *Supplicio dignum*] Cum ſit argumentum fidei.

GRO-

respondent, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut [47] a natura assignatæ, aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, ut pro crimine habeatur si quis [48] præsidio decesserit, præsertim veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait Livius. [49] Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem [50] rigor ille apud homines eo gentium jure, de quo nunc agimus.

Polyb. lib. VI. & VI. *Lib.* XXIV.

XIV. Idem jus & in [51] obsides usurpatum, nec in eos tantum qui [52] se obligaverant quasi ex conventione, sed & in eos qui ab aliis traditi. A Thessalis occisi olim ducenti quinquaginta, a Romanis Volsci Aurunci ad trecentos. Notandum autem solitos obsides dari etiam pueros, ut a Parthis, quod & a Simone Macchabæorum uno factum legimus, & feminas ut a Romanis Porsenæ temporibus, & a Germanis narrante Tacito.

Plut. de claris mulieribus. Dionys. XVI. *Tac. Ann.* XII. 1. *Maccab.* XIII, 17. *Hist.* IV.

XV. 1. Sicut autem jus gentium permittit multa, [53] eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur [54] sui defendendi habeat copiam: sed [55] non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium, certe meliorum jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, [56] ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione * & metu infamiæ.

2. Clan-

GROTII.

x *Et metu infamiæ*] Senatores ad Pyrrhum: ἵνα μὴ τὸ τῶν πάντων ἡμῖν διαβολὴν σπείρῃ· *ne nobis infamiam adferat siquid tibi acciderit.*

GRONOVII.

47 *A natura assignatæ*] Quoties pugnavimus pro populo aut principe, sub quo nati sumus, aut cui justas ob causas obhæsimus.

48 *Præsidio decesserit*] Liv. 24, 37.

49 *Ob utilitatem*] Non ob culpam ejus, in quem crudeliter consulitur.

50 *Rigor ille*] Illa severitas.

51 *Obsides*] Si cum dati essent fidei & amicitiæ pignus, respectu illorum non cessavit hostis fieri, qui dedit.

52 *Se obligaverant*] Qui sponte vitam oppignoraverant pro fide suorum.

53 *Eo permittendi modo*] Nempe, ut impune fiant, neque ex factis persecutio detur.

54 *Sui defendendi*] Ut sit non tantum in acie ac conflictu, sed propemodum in omni parte belli, modo ne quis sibi desit ipse. Sic Alexander ajebat se didicisse adversus vires hostium, non adversus calamitates contendere. Just. 11, 12.

55 *Non debetur*] Occidi potest etiam indefensus, etiam quiescens & dormiens.

56 *Ne pericula*] Ut aliquis modus esset discriminum, quum sufficeret,

Liv. libro XLII. *de bello Gild.* *Off.* III.

2. Clandeſtina ſcelera vocat Livius de Perſeo loquens: nefas Claudianus agens de inſidiis in Pyrrhum a Fabricio rejectis, & Cicero ſcelus eandem hiſtoriam tangens. Communis exempli intereſſe ne tale quid admittatur ajunt conſules Romani, in epiſtola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius: apud Valerium Maximum eſt, *armis bella, non venenis geri debere.* Et Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea ſe gloria æquans priſcis Imperatoribus. Quare [y] qui licitum volunt hoſtem veneno occidere, [57] ut ex Vegetio Baldus, reſpiciunt merum naturæ jus; illud autem quod a gentium voluntate ortum trahit prætervident.

L. III, c. 8. *Lib.* V, c. 5. *Ann.* III. *Conſ.* II, 188.

XVI. 1. Diſtat a tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, ſpicula veneno inficere & [58] geminare mortis cauſas, quod [z] de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibuſdam Silius, & nominatim de Æthiopibus Claudianus. [a] Sed hoc quoque contra jus eſt gentium non univerſale, ſed gentium Europæarum & ſiquæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte a Salisberienſi obſervatum eſt, cujus hæc ſunt verba: *nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando uſurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit Silius.

Saliſber. VIII, 20.

2. Nam & fontes veneno inficere, [59] quod ipſum quoque aut non latet, aut non diu latet, Florus ait eſſe non tantum contra morem majorum, ſed & contra fas Deûm: ſicut jura gentium Diis aſſcribi auctoribus ſolere [60] alibi quoque a nobis annotatum eſt. Neque vero mirum videri debet, ſi [61] ad minuenda pericula tales

Lib. 2.

quod gladiis & telis corpora exponunt & objiciunt pugnantes.

GROTII.

y *Qui licitum volunt hoſtem veneno occidere*] Vide de Venetis Bembum fine libri III.

z *De Getis tradit Ovidius*] De Scythis Plinius libro XI, 53. *Scythæ ſagittas tingunt viperina ſanie & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus mortem illico adfert levi taſtu.* De Serviis vide ſupplementum Helmoldi c. 4.

a *Sed hoc quoque contra jus eſt gentium*] Ideo Ilus Mermerides in Odyſſeæ A. Ulyſſi negat venenum ad ſpicula,

Ἐπεὶ μὰ Διὸς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Veritus vim Divûm morte carentium.

GRONOVII.

57 *Ut ex Vegetio Baldus*] Verba Baldi: *& licet hoſtem veneno occidere, ſicut docet Vegetius de re militari.*

58 *Geminare mortis*] Juſtin. 12, 20. *ſagittas veneno armant, atque ita gemina mortis vulnere hoſtem ſummovent.*

59 *Quod ipſum quoque*] Etſi vix clandeſtina ſit iſta peſtis, aut certe non diu ſit, ſed mox deprehendi & caveri poſſit ex paucorum caſu.

60 *Alibi quoque*] 2, 19. 1.

61 *Ad minuenda pericula*] Qui vitam ferro ſub armis cernebant, id ſatis humanæ fragilitati putaſſe & excepiſſe quædam genera periculorum conſenſu mutuo, quibus alium ab alio inteſtari fas non eſſet.

Gro-

tales ſint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidenſibus & Eretrienſibus manente bello convenerit μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, *ne miſſilibus uti liceret.* *Strabo l. x.*

XVII. Cæterum non idem ſtatuendum de aquis [b] ſine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones leguntur in barbaros juſtum cenſuiſſe: & Oppianus de Piſcatu, quarto, ut ſuo ſæculo ſolitum commemorat. Id enim perinde habetur quaſi [62] avertatur flumen, aut [c] fontis [63] venæ intercipiantur, quod & natura & conſenſu licitum eſt. *Pauſ. l. ult. Front. l. III. Æſch. de male ob. leg.*

XVIII. 1. An vero hoſtem interficere immiſſo percuſſore per jus gentium liceat, quæri ſolet. Sed omnino diſcrimen adhibendum eſt inter percuſſores, qui fidem expreſſam vel tacitam violant, ut ſubditi in regem, vaſalli in [64] ſeniorem, milites in eum cui militant, recepti ut ſupplices aut advenæ, aut transfugæ in eos qui receperunt, [65] an vero nulla teneantur fide, quomodo [d] Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus ſatellite trajecto Rheno hoſtem in cubiculo interfeciſſe narratur: quod & a Theodoto Ætolo in Ptolemæum Ægypti regem ſimili modo tentatum refert Polybius, εἰς ἄνανδρον τόλμην, *virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab hiſtoricis [e] Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipſe ſic defendit, *hoſtis hoſtem occidere volui.* Porſena ipſe in hoc facto nihil niſi virtutem agnoſcit. Valerius Maximus pium ac forte propoſitum vocat: laudat & Cicero pro P. Sextio. *Liv. lib. II. Lib. III, c. 3.*

2. Nimirum hoſtem occidere ubivis licet, non naturæ tantum ſed & gentium jure, ut ſupra diximus: nec refert quot ſint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida caſtra hoſtilia ingreſſi recta tentorium regis petebant. [f] Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum conſulem ex inſidiis circumventum occiderunt: & qui [66] Petilium Cerialem parum abfuit *Juſtin. II. Livius lib. XXVII. Tac. hiſt. V.*

GROTII.

b *Sine veneno*] Cadaveribus, asbeſto, quibus uſus in obſidione Auximi Beliſarius. Procopius Gotthicorum II. calce, ut Turcæ ad Dibibram. Nicetas lib. I. de Alexio Iſaaci fratre. Sunt talia & apud Ottonem Friſingenſem & Guntherum Ligurino.

c *Fontis venæ intercipiantur*] Vide Priſcum in excerptis legationum.

d *Pipinus*] Vide Paulum Warnafredi libro VI.

e *Q. Mucii Scævolæ*] Qui Plutarcho ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός· *vir ad omnem virtutem egregius.*

f *Paucioribus idem licuit*] Valens pecuniam promiſit ei qui Scythæ cujuſquam caput attuliſſet. ita pax obtenta. Zoſimus IV.

GRONOVII.

62 *Avertatur flumen*] Foſſis ductis alio derivetur.

63 *Venæ intercipiantur*] Ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fiſtulis aquæductus ad deditionem compulit. Flor. 3, 16.

64 *Seniorem*] Dominum feudi. 2, 3, 14.

65 *An vero nulla teneantur fide*] Voluit dicere: & inter eos, qui nulla tenentur fide.

66 *Petilium Cerialem*] Veſpaſiani cognatum.

De off. 1, *cap.* 40. abfuit quin in lecto confoderent. [e] Laudat Eleazarum Ambroſius, quod elephantem ſupereminentem cæteris adortus eſt, arbitratus ei inſidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt, ſed & qui aliis faciendi auctores ſunt, jure gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum fuerunt auctores illi in bellis adeo ſancti veteres Romani ſenatores.

Liv. lib. 11.

3. Neque movere quenquam debet, quod deprehenſi tales exquiſitis ſuppliciis affici ſolent: nam id ipſum non eo venit quod in jus gentium deliquerint, ſed quia eodem jure gentium [67] in hoſtem quidvis licet: gravius autem aut levius malum ſtatuit quiſque pro ſua [68] utilitate. Nam ſic & exploratores, quos mittere jure gentium haud dubie licet, quales miſit Moſes, qualis fuit ipſe Joſue, deprehenſi peſſime tractari ſolent; (ἔθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, *mos eſt exploratores interficere*, ait Appianus) juſte interdum ab his qui manifeſte juſtam habent bellandi cauſam: ab aliis vero [69] licentia illa quam dat belli jus. Quod ſi qui reperiuntur [h] qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celſitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad juſti injuſtive opinionem referendum eſt.

L. 3. §. *ult. ad l.* Corn. *de ſicariis.*

Pun.

4. At de his percuſſoribus, [70] quorum facto perfidia ineſt, aliter cenſendum. neque enim ipſi tantum contra jus gentium faciunt, ſed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui [71] malorum opera in hoſtem utuntur, peccare cenſeantur apud Deum, non autem apud homines, id eſt in gentium jus, quia ea in parte,

Mores leges perduxerunt in poteſtatem ſuam:

Lib. VIII. *Epiſtola ad Ruſinum.*

& decipere, ut Plinius loquitur, *pro moribus temporum prudentia eſt:* tamen [72] intra jus interficiendi conſtitit hæc conſuetudo. nam hic [73] qui aliena utitur perfidia, violaſſe jus non naturæ tantum,

GROTII.

[e] *Laudat Eleazarum Ambroſius*] Et Joſephus antiquæ hiſtoriæ XV, 14. Factum non diſſimile Theodoſii in Eugenium eſt apud Zoſimum libro IV. Gallorum in regem Perſarum, apud Agathiam: Perſarum decem in Julianum, apud Ammianum XXIV. & Zoſimum III. Alexii Comneni in Toruſen, apud Nicetam Choniaten lib. IV. de Manuele. Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud Zonaram.

[h] *Qui tali opera oblata uti noluerint*] Vide Cromerum p. 113.

GRONOVII.

67 *In hoſtem quidvis licet*] Vel tantum occidere, vel poſt diros cruciatus occidere.

68 *Utilitate*] Ducit autem utile ſibi, quum ægre poſſit ſibi cavere ab hac obrepentium audacia, magnitudine ſupplicii abſterrere homines nequis id conetur.

69 *Licentia illa*] Non illa quidem juſtitia, quæ apud Deum valet, ſed illa, quæ apud homines.

70 *Quorum facto perfidia*] Qui ſubornantur adverſus eos, quibus fidem, obſequium, honorem, gratiam debent, 3, 1. 21.

71 *Malorum opera*] 2, 26. 5.

72 *Intra jus interficiendi*] Animis illorum ira & manibus utendi, ſine perfidia.

73 *Qui aliena utitur*] Percuſſorem immittit adverſus eum, cui percuſſor ipſe ſacramento obſtrictus eſt.

GRO-

tum, ſed & gentium creditur. Hoc docent illa Alexandri ad Darium: *Impia bella ſuſcipitis; & cum habeatis arma,* 74 *licitamini hoſtium capita.* Et mox: *qui ne belli quidem jura in me ſervaveris.* Alibi: *ad internecionem mihi perſequendus eſt, non ut juſtus hoſtis, ſed ut percuſſor veneficus.* Eodem referendum illud de Perſeo: *non juſtum apparare bellum regio animo, ſed per omnia clandeſtina graſſari ſcelera latrociniorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iiſdem factis Perſei agens: *ea omnia quam Diis quoque inviſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum.* Pertinet huc illud Valerii Maximi: [i] *Viriati cædes duplicem perfidiæ accuſationem recepit, in amicis quod eorum manibus interemtus eſt; in Q. Servilio Cæpione conſule, quia is ſceleris hujus auctor impunitate promiſſa fuit. victoriamque non meruit, ſed emit.*

Cæm. l. IV. Lib. IV. Liv. lib. XLII. Liv. lib. XLIV. Lib. IX, c. 7.

5. Cauſa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipſa eſt quam de veneno ſupra attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maxime qui eminent. Negabat Eumenes credere *ſe, quenquam ducum ſic velle vincere, ut* 75 *ipſe in ſe exemplum peſſimum ſtatueret.* Apud eundem cum Beſſus Dario manus intuliſſet, dicitur exempli & communis 76 regum omnium eſſe cauſa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem ſic ait:

Juſt. l. XIV. Lib. XII.

Κείνῳ προσαρκῶν δὴ ἐμαυτὸν ἀφελῶ·

Et apud Senecam in ejuſdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda eſt maxime regum ſalus.

Conſules Romani epiſtola ad Pyrrhum: *communis exempli & fidei viſum eſt, ut te ſalvum velimus.*

6. In bello ergo ſolenni, aut inter eos qui belli ſolennis indicendi jus habent, id non licet: 77 extra vero bellum ſolenne habetur pro licito, eodem gentium jure. Sic in Gannaſcum defectorem

GROTII.

i *Viriati cædes*] Scriptor de viris illuſtribus: *qua victoria, quia empta erat, a ſenatu non probata.* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium a Cæpione conſule peterent, reſponſum eſt, nunquam Romanu placuiſſe, Imperatorem a ſuis militibus interfici.* ubi forte legendum, *a Cæpione conſule promiſſum.* Sic quod in Sertorium admiſſum eſt, damnat Ammianus libro XXX.

GRONOVII.

74 *Licitamini*] Mercedem addicitis: pecuniam promittitis ei, qui occiſurus eſt hoſtem veſtrum.

75 *Ut ipſe in ſe*] Ut aliis oſtendat viam inevitabilem in ſe graſſandi, qua ipſe in alios uſus fuit.

76 *Regum omnium*] Quia omnibus idem metuendum.

77 *Extra vero bellum*] Quum perſecutio eſt defectoris, rebellis, latronis; quo jure excuſavit rex Hiſpaniæ, quod in Guilhelmi Auriaci caput præmium ſtatuerat, tanquam ſubjecti rebellantis. Sic & Athenienſes, quod XXX. tyrannos ad colloquium progreſſos, ut victimas pacis trucidarunt. Juſt. 5, 10.

Digitized by Google

Tac. XI, VII. rem ſtructas [k] inſidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius Spitamenis perfidiam minus ait inviſam eſſe potuiſſe, quia nihil ulli nefaſtum in Beſſum interfectorem regis ſui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, ſed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita eſt.

XIX. 1. Stupra in feminas in bellis paſſim legas [78] & permiſſa & imperniſſa. Qui permiſerunt, ſpectarunt injuriam ſolam [79] in alienum corpus, cui ſubjacere quicquid hoſtile eſt, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui [80] non ſolam injuriam ſed ipſum efferatæ libidinis actum hic conſiderarunt, & [81] quod is neque ad ſecuritatem pertineat, [82] neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus eſſe debeat: atque hoc poſterius jus eſt gentium non omnium, ſed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracuſa caperet legitur [l] geſſiſſe curam pudicitiæ etiam in hoſte ſervandæ. Scipio apud Livium & ſua & populi Romani intereſſe ait, *nequid quod uſpiam ſanctum eſſet apud ipſos violaretur*. uſpiam, id eſt, apud moratiores populos. Diodorus Siculus de Agathoclis militibus: *ὅτι τὰς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπέσχοντο, ne a mulieribus quidem [m] vim nefariam abſtinebant.* Ælianus cum narraſſet a Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam proſtitutam, ſic exclamat: *ἀγριώταται ταῦται, ὦ θεοὶ ἑλλήνιοι, καὶ ἆρα ἐν βαρβάροις καλὰ, κατάγε τὴν ἐμὴν μανίαν. crudelia hæc per Deos Græcia,*

Auguſt. de civ. Dei lib. II. Liv. XXVI.

Libro VI. var. hiſt.

GROTII.

k *Inſidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant Ammianus: *ſi principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa juſtitia jure cæſos pronuntiaret. ſi rebellem & oppugnatorem interna quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti opportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiſo Gontharide apud hiſtoricum Procopium, fine Vandalicorum ſecundi. Adjice de Sechodolii cæde Cromerum libro XXVIII.

l *Geſſiſſe curam pudicitiæ*] Et Lucullus narrante Xiphilino. Vide edictum Mauri Cabaonis apud Procopium Vandalicorum 1.

m *Vim nefariam*] Appianus Mithridatico de Chiis captis: *τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα*: *mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant ſtuprati.*

GRONOVII.

78 *Et permiſſa*] Apud alios conceſſa, apud alios vetita.

79 *In alienum corpus*] Ut apud Statium Lycurgus 5. Theba. 636. *Si videm, tanti prætuleram cum pectora luctus, In famulam jus eſſe tuis dominoque ducique.*

80 *Non ſolam iniuriam*] Non quæ paterentur perſonæ, ſed quid fieret & qua ex cauſa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus & incontinentia animo.

81 *Quod is neque ad ſecuritatem*] Quod neque hoſtium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur ſalvis. Juſtin. 39, 3.

82 *Neque ad pœnam*] Quia non eſt hoc ita comparatum, ut pro pœna poſſit haberi. Vera enim & juſta pœna eſt, quam qui ſumit, ſumendo non peccat, neque ipſe quid committit flagitii. At qui matronarum & virginum pudorem violat, ſem facit per ſe damnatam & improbam.

G 2 &c

Digitized by Google

cia, & quantum memoria complector, ne ipsis quidem barbaris probata.

2. Atque id [n] inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege impune quisquam id tulisset, ut intelligi potest [o] ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Becchai magister Hebræus: *voluit Deus ut castra Israelitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominationes cæteras ut castra gentium.* Arrianus, cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum, *οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καλλονῆς αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι. noluisse ea ut captiva per libidinem abuti, sed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: *οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, non per libidinem abusus ea est, sed uxorem duxit, ut dignum philosopho.* Et Torquatum quendam, quod hostili virgini vitium obtulisset, Romanorum decreto [p] in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus. *Parall.*

GROTII.

n *Inter Christianos*] Servarunt id Belisarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. Procopius hæc tradit Gothicorum III.

o *Ex ea parte quæ de captiva ducenda*] Quam facunde explicat Philo libro *περὶ φιλαργυρίας*. Josephus altero contra Appionem: *τὰ αἰχμαλώτων παρθένων ὅπως αὐτῶν ὑβρις ἅπτηται, μέλεται γυναικῶν· lex etiam pro bello captis curam gessit: ut absit ab eis contumelia, maxime a mulieribus.*

p *In Corsicam deportatum*] At Persarum rex Chosroës cum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit. Procopius Persicorum II.

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

I. *Res hostium corrumpi & rapi posse.*
II. *Etiam sacras: quod quomodo intelligendum.*
III. *Et religiosas: additis itidem cautione.*
IV. *Doli quatenus hic permissi.*

I. [1] NOn [2] esse contra naturam spoliare eum, quem honestum est necare, dixit Cicero. Quare mirum non est *Offic. III.* si

GROTII.

2 *Non esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare*] Suetonius Nerone XL. *tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum.* Cyprianus de mortalitate: *sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.*

GRONOVII.

1 *Non esse contra*] Nam non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere. l. 21. D. de reg. jur.

Digitized by Google

si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium, quos interficere permiserat. Polybius itaque historiarum quinto, jure belli comprehendi ait ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & si qua sunt similia, aut eripiantur, aut corrumpantur. Et apud Livium legimus, *esse quædam belli jura, quæ ut facere ita pati sit fas: [a] sata exuri, dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi.* Ipsas urbes totas dirutas, aut mœnia solo æquata, populationes agrorum, incendia singulis ferme paginis apud historiarum scriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus.*

Lib. XXXI.

An. XIII.

II. 1. Neque jus gentium merum, [3] sepositа officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit, id est, quæ Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus, [b] [4] omnia desinunt sacra esse*, ait Pomponius jurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina quarta. Causa hujus est, quod quæ sacra dicuntur, revera [5] non eripiuntur humanis usibus, [c] sed publica sunt: sacra autem

L. cum loca. D. de religiosis.

GROTII.

b *Omnia desinunt sacra esse*] Tertullianus apologetico: *Porro bella & victoria captis & eversis plurimum urbibus constant: id negotium sine Deorum injuria non est. eadem strages mœnium & templorum, pares cædes civium & sacerdotum: nec dissimiles rapinæ sacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum quot trophæa. tot de Diis quot de gentibus triumphi. tot manubiæ quot manent adhuc simulacra captivorum deorum*, Mox: *& bene, quod si quid adversi urbibus accidit, eadem clades templorum quæ & mœnium fuerant.*

c *Sed publica sunt*] Marsilius Patavinus in defensore pacis cap. v. p. 2. Nicol. Boërius decis. LXIX. num. 1. Bossius in crim. de foro competente num. 101. Cothmannus cons. 100, num. 30.

GRONEVII.

2 *Sata exuri*] Frumenta in agris matura incendi,

3 *Sepositа officiorum*] Si a jure gentium distinguantur, quæ tantum honesta sunt, non etiam debita.

4 *Omnia desinunt*] Seneca troad. 53. *& quondam sacrum regni jacentis.*

5 *Non eripiuntur humanis*] Secernuntur quidem a commercio & possessione, promiscuoque & profano attactu privatorum, manent tamen in usu hominum & habentur curanturque inter ea quæ sunt universitatis vel populi cujusque. Potest & alia dari causa ex superstitione veterum. Credebant enim templa & aras & simulacra urbium captarum a diis esse deserta. Unde Virgil. 2, Æneid. 351. *Excessere omnes adytis arisque relictis Dii, quibus imperium hoc steterat.* Et Curtius refert in obsidione Tyri civium cuidam per quietem Apollinis urbem deserentis speciem oblatam. Quum Titus Hierosolyma obsideret, auditam majorem humana vocem, excedere Deos, simul ingentem motum excedentium, e Josepho Tacitus tradit 5, histor. 13. Hinc apud Statium Bacchus Thebis suis metuens in concilio Deorum ait 7, Thebaid. 18. *quo sacra tamen ritusque peremptæ Gentis abire jubes?* Quod ut certius fieret, Romani carmine solenni ex obsessis ab se urbibus Deos evocabant, & Romæ illis ædem promittebant, ut notat Servius ad d. l. Exemplum apud Liv. 5, 21. Adde Diodor. Sic. 13, 58. Plutarch. in Antonio p. 951.

GRO-

autem nominantur a fine cui deſtinata ſunt. Signum ejus quod dico eſt, quod cum quis populus alteri populo aut regi ſe dedit, tum etiam ea dedit quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus alibi [6] ex Livio: cui convenit illud in Amphitruone Plauti: L. 1, c. 111. §. 8.

Urbem, agrum, aras, focos, ſeque uti dederent,

Deinde:

Deduntque ſe, divina, humanaque omnia.

2. Et ideo Ulpianus publicum jus etiam [7] in ſacris ait conſiſtere. Pauſanias Arcadicis ait morem fuiſſe Græcis barbariſque communem, ut res ſacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepiſſent. Sic Jovis Hercæi ſimulacrum, Troja capta, conceſſum Sthenelo, multaque alia ejus moris exemplum commemorat Thucydides lib. IV. *τὸν νόμον τοῖς ἄλλοις εἶναι, ὧν ἂν ἡ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης, ἢ τε πλέονος, ἢ τι βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι· jus hoc apud Græcos eſſe, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva, [c] eorum ſint & templa.* A quo non diſcrepat illud apud Tacitum: *cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani eſſe.* Ann. XII.

3. Quare & populus ipſe, mutata voluntate, poteſt ex ſacro profanum facere: quod non obſcure indicant juriſconſulti Paulus & Venulejus: & temporum neceſſitate videmus res ſacras ab his qui ſacraverant [d] in belli uſus converſas, ut a Pericle ſub pollicitatione reſtituendi tantundem, a Magone in Hiſpania, a Romanis bello Mithridatico, a Sulla, Pompejo, Cæſare, atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum Tiberius Gracchus: L. Inter ſtipulantem. §. ſacrum, & l. continuus. §. cum quis. D. de verb. oblig.

ἱερὰν

GROTII.

c *Eorum ſint & templa*] Oſtendit hunc morem & Polybii locus infra capite VIII, §. 4.

d *In belli uſus converſas*] Ut a Syracuſis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet Plutarchus. Chii mulctam ſibi a Mithridate indictam etiam e ſacris vaſis conficiunt. Appianus Mithridatico. Plinius lib. VII, cap. ultimo de Porcio Catone agens: *idem arbores religioſas lucoſque ſuccidi permiſit, ſacrificio prius facto: cujus rei rationem quoque eodem volumine tradidit.* Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abſtulit, Plutarcho narrante, & Appiano, idem pretium reſtituit. Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis. Auguſtus ex templis theſauros accepit mutuos, Appiano docente civilium V. vaſa ſacra ab Agapeto oppignorata tradit Caſſiodorus XII, 20. Heraclius in gravi neceſſitate vaſa eccleſiæ in nummos vertit, ſed poſtea pretium reddidit, ut narrat Theophanes. Vide & Annam Comnenam libro V, & libro VI. Cromerum libro XXIII. orationem Laurentiani apud Bembum libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI, §. 23.

GRONOVII.

6 *Ex Livio*] Lib. 7, 31. & 26, 23.

7 *In ſacris ait*] Quod in rebus divinis fas eſt & rite fit, id partem eſſe publici juris; quamvis interdum diſtinguantur. Auſonius: *jus triplex, tabula quod ter ſanxere quaterna.*

GRO-

ἱερὸν καὶ ἄσυλον δόξειν ἂν εἶναι, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα. χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βέλτιστα τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε· *nihil tam ſacrum ſanctumque eſt quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc tranſmovere nemo prohibet.* [d] In controverſiis Senecæ patris legimus: *pro republica plerumque templa nudantur, & in uſum ſtipendii* [g] *dona conflamus.* Macr. ſat. XII. Trebatius juriſconſultus temporum Cæſaris: [e] *profanum quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt.* Hoc ergo gentium jure uſus Germanicus in Marſos, narrante Tacito: *profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus templum quod Tanfanæ vocabant, ſolo æquantur.* Pertinet huc illud Virgilii;

Ann. I.

Colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Lib. VIII. Deorum donaria [f] capi a victoribus ſolere notavit Pauſanias: Verr. III. & Cicero belli legem id vocat, de P. Servilio loquens: *ſigna*, inquit, *& ornamenta ex urbe hoſtium vi & virtute capta belli* Lib. XXV. *lege atque imperatorio jure juſtulit.* Sic Livius templorum ornamenta quæ Syracuſis Marcellus Romam advexit *parta* ait *belli jure.* C. Flaminius pro M. Fulvio: *ſigna ablata & cætera facta quæ captis urbibus ſoleant.* XXXVIII. [g] Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipſum appellat. Et [9] Cæſar in oratione apud Salluſtium referens quæ victis ſolent accidere, ponit & [h] fana ſpoliari.

4. Illud tamen verum eſt, ſi quo in ſimulacro numen aliquod ineſſe credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea perſuaſione conveniunt: & hoc ſenſu impietatis, aut læſi etiam gentium juris accuſantur interdum qui talia commiſerunt, nimirum ex talis opinionis poſitione. Aliud eſt ſi hoſtes non idem ſen-

GROTII.

d *In controverſiis Senecæ*] In excerptis IV, 4.

e *Profanum quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt*] Servius ad Æneidos II, de Cereris templo: *Æneas fecit ante eſſe profanatum.* Idem habet ad III. & ad IX. Æneidos & ad XII. Ad eclogam vero ſeptimam: *dona ablata hoſtibus tandiu ſacra ſunt, & dona poſſunt dici, quamdiu non fuerint profanata.*

f *Capi a victoribus ſolere*] Virgilius Æneidos V.

Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.

Plutarchus Fabio narrat, ſignum abeo Herculis Tarenti captum, miſſumque in Capitolium: reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. Huc ſpectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejuſdem hoc ad nationes II. *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi: manent & ſimulacra captiva: & utique ſentiunt, quos non amant.*

g *Fulvius*] Vide Polybium excerpto legationum 27.

h *Fana ſpoliari*] Vide Cromerum libro XVII. de rebus Antiochenſis Eccleſiæ captis a Choſroë. vide Procopium Perſicorum II.

GRONOVII.

8 *Dona conflamus*] Florus 2, 6. *Arma non erant: detracta ſunt templis.*

9 *Cæſar*] Cap. 51. bell. Catil.

GRO-

ſentiant: ſicut Judæis non permiſſum tantum, ſed & præceptum eſt gentium ſimulacra abolere. nam quod [10] ſibi accipere vetantur, id eam cauſam habet quo magis Hebræi ſuperſtitiones gentium deteſtarentur, impuritatis admoniti ipſo contactus interdicto; non quaſi alienis ſacris parceretur, quomodo [1] Joſephus exponit, [11] Romanis haud dubie blandiens; ſicut & in expoſitione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat quaſi [12] illis obloqui vetarentur, cum revera honoris cauſa aut ſine abominatione eos nominare lex non ſineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certiſſimo monitu in ſimulacris illis non habitare, aut Dei ſpiritum, aut bonos angelos, aut vim aſtrorum, ut deceptæ gentes exiſtimabant, ſed pravos & humano generi infeſtos dæmonas: ita ut recte dixerit Tacitus in Judæorum inſtitutis deſcribendis, *profana illis omnia quæ apud nos ſacra.* Non mirum ergo eſt, ſi templa profani cultus a Maccabæis incenſa non ſemel leginus. Sic & Xerxes cum ſimulacra Græcorum corrupit, nihil fecit contra jus gentium, etſi multum id ad invidiam exaggerant Græci ſcriptores. Nam [k] Perſæ non credebant in ſimulacris eſſe ulla numina, ſed Deum eſſe Solem, & portionem ejus aliquam [13] ignem. Lege Hebræa, ut idem Tacitus recte, *templi limine prater ſacerdotes arcebantur.*

Deut. VII, 5.

Hiſt. V.

1 Macc. V. & X.

Aſc. Ped. in Verr. III.

5. At Pompejus, eodem auctore, *templum jure victoriæ ingreſſus eſt:* aut, ut Auguſtinus rem eandem narrat, *non devotione ſupplicis, ſed jure victoris:* bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero diſerte ait, [14] pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingreſſus eſt, quippe contempto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant Prophetæ: quam etiam ob cauſam quidam factum arbitrantur ſingulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quaſi in conſpectu Judææ trucidaretur ad Caſium Ægypti promontorium. at ſi ſpectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem templum excidio datum a Tito Joſephus memorat, additque factum τῷ τῶ πολέμω νόμῳ.

De civ. Dei lib. XVIII, c. 45. Pro Flacco. Dan. V, 23.

Bell. Jud. lib. VI, c. 24. & 34.

III. Quod

GROTII.

i *Joſephus*] Antiquæ hiſtoriæ IV, 8. & libro adverſus Appionem altero.

k *Perſæ non credebant in ſimulacris ulla eſſe numina*] Diogenes Laërtius initio, τ' ὦ ξοάνων καταγινώσκειν τὺς μάγυς· damnari ſimulacra a magis.

GROMOVII.

10 *Sibi accipere*] Servare, non veneratione cauſa, ſed quaſi aliquod monumentum.

11 *Romanis*] Ut crederent Romani non adeo deteſtabiles ipſorum deos eſſe Judæis, quam revera erant.

12 *Illis obloqui*] Maledicere.

13 *Ignem*] Bulenger. eclog. ad Arnob. cap. 5.

14 *Pudore & obtrectatorum*] Ne famam, quam habebat, innocentiæ vel abſtinentiæ læderet, atque invidiæ anſam daret hoc nomine ſibi obtrectandi aut inſultandi.

15 Re-

III. Quod de sacris diximus, idem & de [15] religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, [16] sive populi alicujus, [17] sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse definere scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus jurisconsultus: *sepulcra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus.* quod ita tamen intelligendum, ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus.

L. 4. D. de sepulc. viol.

IV. Illud hic breviter repetam, non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permissos censeri, imo & [18] alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum [19] ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad [20] meretricium & improba fenora.

15 *Religiosis*] In quæ mortui inferuntur.

16 *Sive populi*] Ubi polyandria vel publica cœmeteria sunt.

17 *Sive familiæ*] Ut olim apud Romanos, qui quisque in agris privatis sibi & suis locum sepulturæ sæcernebant.

18 *Alienæ perfidiæ incitationem*] Præmia posita illis, qui res hostium, quamvis perfide, intercipiunt, & ad nos aut in nostros fines deferunt.

19 *Ad minora ita connivere*] Nam ad majora, veluti vitæ licitationem, non connivit, cap. præced. n. 18.

20 *Meretricium*] Sueton. Calig. 40. qui meretricium fecissent.

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

I. *Circa acquisitionem rerum bello captarum, quale jus naturæ.*

II. *Quale jus gentium: cujus testimonia adduntur.*

III. *Quando res mobilis capta censeatur ex gentium jure:*

IV. *Quando agri.*

V. *Res quæ non sunt hostium non acquiri bello.*

VI. *Quid de rebus repertis in navibus hostium?*

VII. *Jure gentium nostra fieri quæ hostes nostri aliis bello eripuerant, quod testimoniis probatur.*

VIII. *Refellitur sententia statuens res captas ab hostibus omnino singulorum capientium fieri.*

IX. *Naturaliter & possessionem & dominium per alium acquiri.*

X. *Distinctio actuum bellicorum in publicos & privatos.*

XI. *Agros acquiri populo aut ejus cujus est bellum.*

XII. *Res mobiles & se moventes actu privato captas singulorum capientium fieri;*

XIII. *Nisi lex civilis aliud statuat.*

XIV. Ca-

Digitized by Google

XIV. *Captas actu publico fieri populi, aut ejus cujus est bellum:*
XV. *Arbitrium tamen in res tales aliquod solere imperatoribus concedi:*
XVI. *Qui aut res referunt ad ærarium:*
XVII. *Aut dividunt militi: & quomodo:*
XVIII. *Aut direptionem permittunt:*
XIX. *Aut aliis concedunt:*
XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud statuunt: & quomodo.*
XXI. *Peculatum circa prædam committi.*
XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari posse.*
XXIII. *Sic sociis prædam concedi:*
XXIV. *Sæpe & subditis: quod variis exemplis terrestribus & maritimis illustratur.*
XXV. *Usus antedictorum.*
XXVI. *An capta extra territorium utriusque partis bellantium acquirantur belli jure.*
XXVII. *Jus hoc quod diximus quomodo belli solennis sit proprium.*

1. 1. PRæter quorundam actuum in homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem [1] bello justo ea nobis acquiruntur [a] [2] quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt [b] intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ a quinque regibus acceperat, [c] decimam Deo dedit, ut historiam quæ exstat Gen. XIV. explicat divinus Scriptor ad Hebræos VII, 4. quo more Græci quoque, Carthaginienses, & Romani diis suis, ut [3] Apollini, [4] Herculi, [5] Jovi Feretrio decimam de præda sacraverunt. Jacobus autem Josepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum, *do tibi*, inquit, *partem unam supra fratres tuos*,

GROTII.

a *QVæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus*] Libro II, cap. VII. §. 2.

b *Intra æquum pœnæ modum*] Libro II, c. 20.

c *Decimam Deo dedit*] Et alimenta servis & partem prædæ sociis. Vide Josephum in hac historia, & quæ infra cap. XVI. 3.

GRONOVII.

1 *Bello justo*] In quo justam causam habemus.

2 *Quæ aut paria*] Quæ aut tanti sunt, quanti æstimandum est, quod nobis ab hostibus debetur & reddere per pacem noluerunt, non ultra; aut quibus acceptis tantum illis damni doloriſque datur, quantum illi nobis dederunt, cum aliquo additamento pœnæ nomine. 2, 20. 32.

3 *Apollini*] Exemplum est apud Livium 5, 21. & 23.

4 *Herculi*] Justin. 18, 7.

5 *Jovi Feretrio decimam*] Non decimam Jovi Feretrio, sed spolia opima, hoc est, quæ dux duci hostium ab sese interfecto manu sua detraxisset, consecrare solebant. Florus 1, 1. & 12. item 2, 4.

GRO-

tuos, quam a manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo, Geneſ. XLVIII, 22. Quo in loco [d] illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* ſumi videtur, & Jacobo attribui quod poſteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quaſi eadem eſſet progenitoris & liberorum perſona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante a filiis Jacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia conjunctam Jacobus, pro ſua pietate, ſemper improbavit, ut videre eſt Gen. XXXIV, 30. XLIX, 6.

2. Probatum autem a Deo jus prædæ inter eos quos dixi
Deut. XX, 14. [6] naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege ſua, de civitate poſt pacem repudiatam expugnata loquens, ſic ait: *Omnia ejus ſpolia diripies tibi: & frueris præda hoſtium, quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manaſſitarum dicun-
I *Paral.* V, 20. 21. 22. tur viciſſe Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abſtuliſſe, hac ratione addita, quod in bello Deum invocaſſent,
II *Paral.* XIV, 13. & Deus eos propitius exaudiiſſet: quomodo & rex pius Aſa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injuſto bello ſe laceſſentibus, & victoriam & prædam reportaſſe: quod eo magis notandum, quia arma illa non ex ſpeciali mandato, ſed ex communi jure ſumebantur.

Joſ. XXII, 8. 3. Joſue autem eoſdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manaſſis partem [7] ſecundis ominibus proſequens: *participes*, inquit, *ſitis præda hoſtium cum fratribus veſtris.* Et David, cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis ſpolia, [8] pretium dixit muneri: *ecce donum hoc eſto vobis de præda hoſtium Domini.*
III, *benef.* 17. Nimirum, ut Seneca dixit, militaribus viris ſpecioſiſſimum eſt divitem aliquem ſpoliis hoſtilibus facere. Exſtant & divinæ
De diris. leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo inter [9] diras legis eſſe ait ut ager ab hoſtibus demetatur, unde ſequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in ſuos famem, copiam hoſtibus.*

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex juſta cauſa bellum gerit, ſed & [10] quivis in bello ſolenni & [11] ſine fine modoque

GROTII.

d *Illud* cepi] Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui ſingulari quadam benevolentia Sicima & Jacobo & poſteris ejus conſervaverit.

GRONOVII.

6 *Naturales terminos*] Quum non ultra debitum nobis & accedentem pœnam condignam extenditur.

7 *Secundis ominibus proſequens*] Sueton. Oct. 57.

8 *Pretium dixit muneri*] Donum ornavit verbis, ut loquitur Terentius.

9 *Diras*] Execrationes deteſtationeſque illorum qui legem violarent.

10 *Quivis in bello ſolenni*] Sive inferat bellum ſive arceat, ſive jure ſive injuria: modo belli gerendi facultatem habeat, ut populus liber vel Rex, & id bellum ſit indictum.

11 *Sine fine modoque*] Non tantum, quatenus ei debetur, & quatenus damnum fecit.

Gro-

Digitized by Google

que dominus sit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut a gentibus omnibus & ipse & [12] qui ab eo titulum habent in possessione rerum talium tuendi sint. quod [13] dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus apud Xenophontem . νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀίδιος ἐστιν, ὁ τὰ τῶν πολεμίων πόλις ἁλοῦσα, τῶν νικώντων εἶναι τὰ χρήματα· *lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato dixit, πάντα τὰ τῶν νικωμένων ἀεὶ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri:* qui & alibi inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit [14] πολεμικὴν, quam & [15] λῃστικὴν, [16] ἀγωνιστικὴν & [17] χειρωνακτικὴν vocat. Assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem Euthydemum Socrates [18] interrogando eo perducit, ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat. *De legibus. Sophist. Comm. IV.*

2. Sed Aristotele quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τις ἐστὶν ἢ τὸ κατὰ πόλεμον κρατήματα τῶν κρατούντων εἶναί δοκεῖ, *lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium sunt.* Eodem respicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ οὕτως ἃ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τῶν κρατούντων· *optandum [19] ut hostibus bona adsint sine virtute: sic enim fiunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt.* [e] Apud Plutarchum in vita Alexandri [20] τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τῶν κρατούντων. *ea quæ victi fuerant, & esse & appellari debent victoris.* Idem alibi: τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἆθλα, τοῖς νικῶσιν ἄθλα προκεῖσθαι· *I. Polit.*

quæ verba sunt ex Xenophonte secundo de Cyri institutione. Philippus in epistola ad Athenienses: πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες· *omnes tenemus oppida a majoribus relicta, aut possessa belli jure.* Æschines, εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμίους ὁρμῶντο τὴν πόλιν, *De male obsilas, De legatione.*

GROTII.

e *Apud Plutarchum in vita Alexandri*] Ibidem νικῶντας προσήκειν καὶ τὰ τῶν πολεμίων· *vincentes etiam ea quæ hostium sunt sibi acquirere.*

GRONOVII.

12 *Qui ab eo titulum*] Qui sub ejus auspiciis militarunt, aut ejus dono aut commercio de præda partes acceperunt, non possint, vel domi, vel usquam gentium, tanquam malæ fidei possessores conveniri, aut res ab eis vindicari.

13 *Dominium quoad*] Nam dominii effectus in duobus fere consistit, ut liceat rem persequi & sibi asserere; tum, ut liceat de re pro arbitrio statuere. Bachov. ad §. 2. instit. de action.

14 Πολεμικὴν] Bellicam.

15 Λῃστικὴν] Piraticam aut prædaticiam.

16 Ἀγωνιστικὴν] Certando partam.

17 Χειρωνακτικὴν] Mannariam vel manubialem.

18 *Interrogando*] Ut solebat, cum simularet se nihil scire & doceri, quæ doceret, percontando e discipulis elicere, quod eos docere volebat.

19 *Ut hostibus bona*] Ut hostes sint opulenti & ignavi.

20 Τὰ τῶν ἡττωμένων] Superatorum in pugnis bona vincentibus præmia sunt.

εἰλες, κυρίως ἔχεις τῷ τῷ πολέμῳ νόμῳ κτησάμενος· *si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege.*

Lib. XXVI. *Livius lib.* XXXIX. *Lib.* XL.

3. Marcellus apud Livium quæ ademit Syracusanis [f] ademisse se ait belli jure. Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset, eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & Masinissa quem agrum pater suus Carthaginiensibus bello ademisset, habere se jure gentium ajebat. Sic & apud Justinum Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat.* Cicero Mitylenas ait populi Romani factas, belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cœpisse ait, aut occupatione [21] vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion Cassius: τὰ τῶν ἐτήμων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. Etiam Clemens Alexandrinus ait res hostium rapi & acquiri belli jure.

Libro XXXVIII. 11. *contra Rullum. Off.* I. *Strom.* I.

L. 5. §. *ult. D. de acq. rerum dom. tit. de rer. divis. Arist.* I, *de rep. c.* 8. *L.* I. §. I. *D. de acq. poss.*

4. *Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt,* ait Cajus jurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem φυσικὴ κτῆσις appellat Theophilus in Græcis Institutionibus, sicut & Aristoteles dixerat πολεμικὴν φύσει κτητικὴν, *rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum.* Nimirum quia [22] non causa aliqua sed ipsum nudum factum spectatur, & ex eo jus nascitur: sicut & Nerva filius, referente Paulo jurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse ajebat, ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur; item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt, qui primi possessionem apprehenderunt.

Hist. Gr. III.

5. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercylides argumentatur apud Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse [23] causa ut a jure belli recte occupentur.

III. Cæterum in hac belli quæstione, placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur, qui ita detinet [24] ut recuperandi spem pro-

GROTII.

f *Ademisse se ait belli jure*] Diodorus Siculus excerptis Peiresianis numer. 467. τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τῶν πολέμων νόμῳ μὴ προϊέσθαι· *quæ armis quæsita essent & parta belli jure, non dimittenda.* Gothi apud Agathiam lib. II. de Theuderico rege, postquam is Odoacrum vicerat, τάχιστα σφίσι κτῆσιν τὸ πολέμιον νόμῳ· *quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.*

GRONOVII.

21 *Vacuorum*] Quæ dominum non habebant.

22 *Non causa aliqua*] Titulus ex iis, qui jure civili probantur, ut occupatio, mancipatio, traditio, inventio & similes, sed sola apprehensio vel manus injectio, & possessio.

23 *Causa, ut a*] Videtur omissum: esse vel Lacedæmonios.

24 *Ut recuperandi*] Ut qui antehac possedit, credatur eam pro perdita habere, judicetque se frustra operam ejus reperendæ ac reprehendendæ sumturum.

Gro-

probabilem alter amiserit, ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines, id est, [25] præsidia hostium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur, quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines nostros excessit: & Pomponius captum bello explicat eum, quem hostes ex nostris ceperunt, & intra præsidia sua perduxerunt: antequam enim in præsidia perducatur hostium, manere civem.

L. 44. D. de acq. rer. dom.
L. 19. §. 1. D. de capt. l. ult. ibid.
L. 5. §. 1. d. tit.
Inst. de rer. div. §. 17.
Inst. d. loc.

2. Hominis autem & rei, in hoc gentium jure, eadem fuit ratio. Unde facile intellectu est quod alibi dicuntur capta statim capientium fieri [26] cum conditione aliqua, continuandæ scilicet eo usque possessionis, debere intelligi. Cui consequens esse videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ censeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota classis se tenet, perducta sunt. nam tunc desperari incipit recuperatio. sed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur ubi [g] per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.

L. 5. §. 7. de acq. rer. dom.
Consulato maru c. 283. & 287. Const. Gallica lib. XX, tit. 13. art. 124.
Corn. de Lapide in Gen. c. XIV.

IV. 1. At agri non statim capti intelliguntur simul atque insessi sunt. nam quamquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus [27] ab eo interim possideri, ut a Celso notatum est; tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscunque possessio, [28] sed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam, quem Annibal castris insidebat, adeo non amissum judicabant, ut eo ipso tempore nihilo minoris venierit quam ante veniisset. Is ergo demum ager captus censebitur, qui mansuris munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit.

Molina de Jpus. 118.
L. 18. D. de acq. vel amitt. poss.
Livius lib. XXVI.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo a terrendis hostibus a Siculo Flacco allata, quam illa Varronis a terendo, aut Frontini a terra, aut [29] Pomponii jurisconsulti

GROTII.

g *Per horas viginti quatuor*] Etiam terra id observari discas e Thuano libro CXIII. in anno CIↃ IↃ XCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata constitutum apud ipsos non sine ratione fuerat, ut lege Langobardorum lib. I, tit. XXII. §. 6. Idem in Anglia & Castellæ regno servari ait Albericus Gentilis Hispanicæ advocationis l. 3.

GRONOVII.

25 *Præsidia hostium*] Castra vel loca munita, quo accedere prior possessor non audent.

26 *Conditione continuandæ*] Si tam diu tenuerit, donec perduxerit intra præsidia.

27 *Ab eo interim*] Dum illam castris, vel castellis, & stationibus occupatam habet.

28 *Sed firma*] Stabilis, manens, duratura.

29 *Pomponii*] L. 239. §. 8. D. de V. S.

Digitized by Google

fulti a [30] terrendi jure quod habent magiſtratus. Sic Xenophon libro de vectigalibus, agri poſſeſſionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη καὶ ἐρύματα ipſe appellat.

V. Liquet & hoc, ut res aliqua noſtra belli jure fiat requiri ut hoſtium fuerit: nam quæ res apud hoſtes quidem ſunt, puta in oppidis eorum aut intra præſidia, ſed quorum domini nec hoſtium ſint ſubditi, nec hoſtilis animi, eæ bello acquiri non poſſunt, ut inter cætera Æſchinis dicto jam loco oſtenditur Amphipolim, quæ urbs eſſet Athenienſium, Philippi bello in Amphipolitanos ipſius Philippi non potuiſſe fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odioſius eſt, quam [31] ut produci debeat.

Conſul. maris, c. 273.

VI. Quare quod dici ſolet [h] hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas, non ita accipi debet quaſi certa ſit juris gentium lex, ſed [32] ut præſumtionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus poſſit elidi. Atque ita in Hollandia noſtra jam olim, anno ſcilicet CIↃ CCC XXXVIII. flagrante cum Anſiaticis bello, frequenti ſenatu judicatum & ex judicato in legem tranſiiſſe comperi.

VII. 1. Illud vero extra controverſiam eſt, ſi jus gentium reſpicimus, quæ hoſtibus per nos erepta ſunt, ea non poſſe vindicari ab his qui ante hoſtes noſtros ea poſſederant & bello amiſerant: quia jus gentium hoſtes primum dominos fecit [33] dominio

Jud. XI, 23. 24. 27.

externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur ſe Jephthes contra

GROTII.

h *Hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas*] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hoſtiles, niſi ex conſenſu id factum ſit dominorum navis. l. eotem. D. de publicanis. Rodericus Zuarius libro de uſu maris conſilio 11, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ, quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ ſubjiciunt, quales ſunt Franciſci I. datæ anno CIↃ Ↄ XXXII. cap. 42. Henrici III. anno CIↃ Ↄ LXXXIV. menſe Martio, capite 69. lex Portugallica libro 1, tit. XVIII. Alioqui res ipſæ ſolæ in prædam veniunt. Meurſius Danicorum libro 11. Sic bello Venetorum cum Genuenſibus perrentatæ Græcorum naves & extracti ſi qui hoſtium latereat. Gregoras libro IX. vide & Crantzium Saxonicorum 11. & Aſbericum Gentilem advocationis Hiſpanicæ l. 20.

GRONOVII.

30 *Terrendi jure quod habent*] Hoc ſolum eſt verum τέρμα. Addit enim, id eſt, *ſubmovendi*. Nimirum moribus Rom. eo uſque patebat territorium, quo uſque fas erat magiſtratibus incedere ſubmoto. Eſt autem incedere ſummoto ire præeuntibus lictoribus, qui viam faciant & turbam ſummoveant. Liv. 25, 4 28, 27. Hoc autem non licere ſibi judicabant in terris alienæ ditionis, ut apparet ex Cæſare lib. 3, de civil. cap. 106. Tacit. 2, annal. 53. Suet. Cal. 3.

31 *Ut produci*] Per interpretationem largius porrigi, quam proxima ratio permittit.

32 *Ut præſumtionem*] Ut intelligamus eſſe credibile, atque ut plurimum ita ſefe habere, immo & credi ac pro vero accipi, niſi contrarium probetur.

33 *Dominio externo*] Quantum apparet atque oculis judicari poteſt ex præſenti poſſeſſione.

GRO-

tra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia a Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transiisset. [i] Sic & David quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant, pro suo habet ac dividit. 1 *Sam.* xxx. 20.

2. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem in senatu Romano [k] cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: *ἡμεῖς Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς καθάπαξ μὲν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μηδενὶ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι παραδόντες αὐτὰς τοῖς ἀπολωλεκόσι. κοινωνητέοι τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τῶν ὕστερον γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιῶμεν· τῶν δὲ ὑπαρχόντων οὐδὲν σμικρόμοιρα καὶ ἀκαλὰς ἔστι πολεμίους βλέψομεν. Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones, quas belli lege captas habemus: neque vero induci possumus ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo* 34 *in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent:* & in responso Romanorum Auruncis dato: *ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτῆταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι· nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit, ut optimo jure propria ad posteros transmitti.* Alibi in responso ad Volscos sic Romani: *ἡμεῖς δὲ κρείττους ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν· ἢ πρῶτοι καταστήσωμεν νόμον τόνδε, ἢ αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγώμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ ἀχὶ θεῶν, ἅπαντά τε καὶ ἄλλην καὶ βαρβάρων εἰδότες αὐτῷ χρωμένην, οὐκ ἂν ἐθέλοιμεν ὑμῖν μαλακὸν εἶδος, ἐφ' ὃν ἀποστήσομεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετὰ ἀρετῆς καὶ ἀνδρίας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μαλακίας ἀφεῖτο. Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod belli jure captum quæsitumque est.* Liv. VI. Liv. VII.

GROTII.

i *Sic & David*] Sic Resin rex Syriæ Elotham urbem, quæ Idumæorum fuerat, non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam 11 Reg. XVI, 6.

k *Cum Volsci*] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: *Οὐήϊοι ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου φιλίνας ἀπαιτεῖν ὡς προστίμησαν αὐτοῖς. τὸ δ' οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύσαντες τότε καὶ πολεμήσαντες ἐκ προσαμύνοντες, ἀλλ' ἐάσαντες δοριλήπτους τὰς ἄνδρας, οἰκίας, καὶ χώραν ἀπαι-τοῦν ἄλλων ἐχόντων. Veji principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsis redderentur, velut ad quos pertinerent. verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines sivissent perire, nunc domos & agros a bello possidentibus vindicarent.*

GRONOVII.

34 *In nos ipsos ea*] Ut nos illis privemus & mulctemus, quemadmodum in victos hostes consulere solemus.

est. Cumque non a nobis hoc jus sit institutum, sed 35 *a Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque retentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus, nec bello partis absistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quæsita sunt, ea per formidinem aut stupo-*
In ext. legat. *rem amittere.* Sic & in responso Samnitum: πολέμῳ κεκτησόμεθα ἅπερ ἔχετε ἐπὶ τίνος δικαίου; *cum armis hæc quæsierimus, quæ lex acquirendi justissima est.*

Lib. XLI. 3. Livius, cum narrasset agrum prope Lucam a Romanis divisum, eum agrum sic notat: *de Ligure captus is ager fuerat: Etruscorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure a Romanis retentam Syriam Appianus notat, nec redditam Antiocho Pio,
Mithrid. Civil. I. Lib. XI. cui eam eripuerat Tigranes hostis Romanorum: & Justinus ex Trogo sic respondentem facit eidem Antiocho Pompejum, *ut habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani, non daturum quod tueri nesciat.* Sed & eas [m] Galliæ partes quas Gallis eripuerant Cimbri, Romani pro suis habuere.

VIII. Gravior disputatio est, cui in bello publico ac solenni res hostium acquiratur, ipsine populo an singulis qui de populo
Bart. ad l. 28. D. de capt. Alex. & Jas. l. 1. D. de acq. poss. Aug. ad §. 17. inst. de rer. div. Pan. ad c. fin. de jurejur. n. 7. Th. Gram. decis. Neap. 71. num. 17. Mart. Land. de bello q. 4. aut in populo sunt. Valde enim hic variant recentiores juris interpretes: quorum plerique cum in jure Romano legissent capta capientium fieri, in canonum autem corpore distribui prædam publico arbitrio, alii post alios, ut fieri solet, dixerunt, primo ac jure ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt, attamen duci assignanda qui inter milites distribuat: quæ sententia cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius a nobis refutanda est, ut specimen sit quam parum tuto in hoc controversiarum genere tali [36] auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu utrumvis potuerit constitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuivis qui manu

GRŒTII.

1 *Cui eam eripuerat Tigranes*] Appianus sic: ὅτι τὰς Σελευκίδας τὰ Τιγράνης ἐκπεσόντας ἐκ χώρας ἦν ἔτι Συρίας ἄρχειν μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας· *non æquum esse Seleucidas a Tigrane ejectos potius Syriam tenere, quam victores Tigranu Romanos.* Et alibi: ἡγεμόνα τὸν κρατήσαντα Ἀντίοχον τῆς ἀποικίας Ῥωμαίους αὐτὴν καὶ τότε συγχωρῆσαι· *credebat se cum victorem Antiochum ea terra expulisset, hoc ipso eam terram acquisivisse Romanis.* Ipse Antiochus apud Polybium in excerptis legationum num. 72. ἡγεμόνα τὸν κρατήσαντα καὶ πόλεμον ἰσχυρότατον καὶ κάλλιστον εἶναι κτῆσιν· *arbitrabatur eam quæ bello sieret firmissimam & honestissimam esse possessionem.*

m *Galliæ partes*] Franci agros Italiæ a Gothis acceptos Romanis non reddiderunt. Procopius Gothicorum IV. vide quæ dicit rex Suediæ apud Thuanum libro LXXVI. in anno CIↃ IↃ LXXXII.

GRONOVII.

35 *A Diis*] Nam victrix causa Deis placuisse videtur.

36 *Auctoritati credatur*] Multitudini dictorum & communi opinioni.

37 *Res*

Digitized by Google

manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse, ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt [37] res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

IX. 1. At res quæ nullius sunt fiunt quidem capientium, sed tam eorum qui [38] per alios, quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus jurisconsultus recte dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus*: & Paulus receptis: *possessionem acquirimus animo & corpore:* [39] *animo utique nostro, corpore vel nostro, vel alieno.* Idem ad edictum: *per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui [40] in Olympiis certabant præmia acquirebant iis a quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & [41] alibi diximus.

L. 53. D. de acq. dom.

Lib. V, tit. 2.

L. 1. §. 20. D. de acq. poss.

2. Quare discrimen quod traditur inter [42] liberas personas & serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipse profitetur, ratione, sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quod per se ipsum potest, & perinde esse per se quis faciat an per alium.

L. 56. D. de oblig.

L. 38. §. 17. de verb. oblig.

L. 1. C. per quas pers. c. potest & c. qui facit. de reg. jur.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus [43] vere publicos belli, & inter actus [44] privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per

37 *Res nullius*] Vacuæ, domino carentes: quasi jam non sit, quem tollere & occidere licet.

38 *Per alios*] Quos in potestate aut sub imperio, aut quorum conductam operam habent.

39 *Animo utique*] Non nisi nostro.

40 *In Olympiis*] Sic Alexandrum Mac. Amyntæ F. Olympio certamine vario ludicrorum genere contendisse ait Justinus 7, 2. puta per aurigas, athletas, pugiles, &c. suo sumtu doctos & exercitos, Plin. 21, 3. Namque ad certamen in circum per ludos & ipsi descendebant, & servos suos quisque mittebant. Inde illa lex XII. tabb. *Qui coronam parit ipse pecuniave ejus, virtutis suæ ergo ditior ei.*

41 *Alibi*] 1, 5. 3.

42 *Liberas & serviles*] Tanquam per servum nostrum aut eum, qui est in potestate nostra, acquiramus; per liberos homines, quos neque in potestate, neque bona fide servientes habemus, non acquiramus. §. 6. infr. Per quas pers.

43 *Vere publicos*] Qui fiunt jussu imperantium & in usum publicum.

44 *Privatos*] Quos regentium injussu permissa licentia milites exercent.

per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masiniſſa apud Livium: *Syphax populi Romani auſpiciis victus captuſque eſt. Itaque ipſe, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, prada populi Romani eſt.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam [45] Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod [46] Seleuci bellum fuiſſet, cui Ptolemæus navaſſet operam. Hiſtoria eſt apud Polybium quinto.

Lib. xxx.

XI. 1. Res ſoli niſi publico actu, inducto exercitu, impoſitis præſidiis, capi non ſolent: ideo ut reſpondit Pomponius, [47] *publicatur ager qui ex hoſtibus captus ſit*, id eſt, ut ibidem exponit, *prada non cedit*: prædæ nomine [48] ſtricte accepto. Salomo prætorii præfectus [o] apud Procopium: ὡς τὰ μὲν αἰχμαλωτίδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα εἶναι, οὐκ ἀπτικὰς εἶναι. Γῆ μὲν τοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν· *captivos ſane & res alias militibus prada loco cedere ratione non caret*: (accipiendum hoc ut fiat publico conceſſu, quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere.*

2. Sic [o] apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus fortito diviſus eſt. Sic Romani captos agros [49] aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri poſſeſſori honoris gratia relicto, aut [50] diſtraxerunt, aut [51] aſſignarunt colonis, aut fecerunt [52] vectigales: quarum rerum paſſim in legibus, hiſtoriis, & agrimenſorum commentariis teſtimonia exſtant. Appianus libro primo belli civilis: Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρώσαντες, γῆς μέρος ἐλάμβανον· *Romani cum Italiam armis ſubegiſſent, victos parte agri mulctarunt.* & ſecundo libro: τῶν δὲ πολεμίων ὅσα κρατήσαιεν ἀδὲ τέλων ἄπασαν τὴν γῆν ἀπῃρέντο ἀλλ' ἐμερίζοντο·

L. 11. D. de evictionib. L. 15. §. 1. de rei vind.

GROTII.

[n] *Apud Procopium*] Vandalicorum II. vide & ibi ſequentia. Etiam Severus ſola ab hoſtibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit. Lampridius notat. In fœdere Helvetico eſt ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant, apud Simlerum multis locis.

[o] *Apud Hebræos*] Apud eoſdem de agro qui bello captus eſſet rex tantum ferebat quantum ſingulæ tribus. notatum id Digeſtis Thalmudicis titulo de rege.

GRONOVII.

45 *Seleuci*] Nicatoris abavi ſui.

46 *Seleuci bellum*] Adverſus Antigonum Coclitem.

47 *Publicatur ager*] Fit populi vel principis, cujus nomine bellum geritur.

48 *Stricte accepto*] Pro re mancipiali, quæ fit proprie capientis aut capientium.

49 *Aut locandos*] Ut eos ad ſtatum tempus per magiſtratus redemtoribus pro decimis exercendos concederent.

50 *Diſtraxerunt*] Vendiderunt.

51 *Aſſignarunt colonis*] Pauperibus civibus aut veteranis militibus æquali numero jugerum attribuerunt.

52 *Vectigales*] Emphyteuticarios in perpetuum, aut longum tempus, certa penſione permittendo.

GRO-

Ζωτε· etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur. Notat Cicero, oratione pro domo sua ad Pontifices, [53] consecratos interdum ab Imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

XII. 1. At res mobiles & [54] se moventes aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum capientium. Et huc referendum est Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt.* Quæ apud nos sunt, id est, bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & [55] in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus: *veriam in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes* [56] *suo fato* (ita legendum, non *facto* aut *pacto*, ut habent libri) *deprehenduntur.* Fato hoc asscribit jurisconsultus, quia [p] nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato asscribere tralatitium est. Tale illud Nævii: *fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est, sine suo [57] merito.

L. 51. §. 1. D. de acq. rer. dom.

L. in bello. D. de capt. & postl.

2. Indidem venit quod si quid milites capiunt non [58] in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim [59] non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injustis excursibus capiunt: quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & a butino distinguunt.

Salic. in l. 2. C. de postl. rer. Thes. Gram. Decis. Neap. 71, n. 18.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directo acquiri, intelligendum est, ut id juris gentium sit [60] ante omnem ca-

GROTII.

p *Nullo suo merito*] Sic & hæc duo opponit Servius ad Æneidos 1. *Acti fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis asscribere.*

GRONOVII.

53 *Consecratos*] Sueton. Jul. 20. Campum Stellatem majoribus consecratum.

54 *Se moventes*] Jumenta, greges, armenta & quævis animalia.

55 *In hominibus observabatur*] Ut eos capere cuivis & servos facere liceret.

56 *Suo fato*] Per infelicitatem suam. Liv. 9, 18. Des. Heraldus legit *suos factos*, 1, emend. & obs. 36, p. 115. Cl. Salmasius *suis factas* ad jus Attic. c. 26.

57 *Merito*] Metelli hoc carmine læsi responderunt: *dabunt malum Metelli Nævio poetæ.* Terent. Maurus de metris p. 1439. Et vero dederunt: effecerunt enim, ut in Tullianum conjiceretur. Plaut. Mil. 2, 2. 56 Gell. 3, 3.

58 *In procinctu*] In agmine, vel sub duce, in expeditione.

59 *Non ut ministri*] Sed ut se circumspicientes, quemadmodum loquitur auctor Africani belli cap. 47. *quæstibus militia servientes.*

60 *Ante omnem*] Et valeat, ubi nihil diversum de eo civitas constituit.

tuos, quam a manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo, Geneſ. XLVIII, 22. Quo in loco [d] illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* ſumi videtur, & Jacobo attribui quod poſteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quaſi eadem eſſet progenitoris & liberorum perſona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante a filiis Jacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia conjunctam Jacobus, pro ſua pietate, ſemper improbavit, ut videre eſt Gen. XXXIV, 30. XLIX, 6.

2. Probatum autem a Deo jus prædæ inter eos quos dixi
Deut. XX, 14. [6] naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege ſua, de civitate poſt pacem repudiatam expugnata loquens, ſic ait: *Omnia ejus ſpolia diripies tibi: & frueris præda hoſtium, quam tibi*
1 *Paral.* V, 20. 21. 22. *Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manaſſitarum dicuntur viciſſe Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abſtuliſſe, hac ratione addita, quod in bello Deum invocaſſent,
11 *Paral.* XIV, 13. & Deus eos propitius exaudiiſſet: quomodo & rex pius Aſa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injuſto bello ſe laceſſentibus, & victoriam & prædam reportaſſe: quod eo magis notandum, quia arma illa non ex ſpeciali mandato, ſed ex communi jure ſumebantur.

Joſ. XXII, 8. 3. Joſue autem eoſdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manaſſis partem [7] ſecundis ominibus proſequens: *participes*, inquit, *ſitis prædæ hoſtium cum fratribus veſtris.* Et David, cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis ſpolia, [8] pretium dixit muneri: *ecce donum hoc eſto vobis de præda hoſtium Domini.*
III, *benef.* 37. Nimirum, ut Seneca dixit, militaribus viris ſpecioſiſſimum eſt divitem aliquem ſpoliis hoſtilibus facere. Exſtant & divinæ
De diris. leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo inter [9] diras legis eſſe ait ut ager ab hoſtibus demetatur, unde ſequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in ſuos famem, copiam hoſtibus.*

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex juſta cauſa bellum gerit, ſed & [10] quivis in bello ſolenni & [11] ſine fine modoque

GROTII.

d *Illud* cepi] Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui ſingulari quadam benevolentia Sicima & Jacobo & poſteris ejus conſervaverit.

GRONDVII.

6 *Naturales terminos*] Quum non ultra debitum nobis & accedentem pœnam condignam extenditur.

7 *Secundis ominibus proſequens*] Sueton. Oct. 57.

8 *Pretium dixit muneri*] Donum ornavit verbis, ut loquitur Terentius.

9 *Diras*] Execrationes deteſtationeſque illorum qui legem violarent.

10 *Quivis in bello ſolenni*] Sive inferat bellum ſive arceat, ſive jure ſive injuria: modo belli gerendi facultatem habeat, ut populus liber vel Rex, & id bellum ſit indictum.

11 *Sine fine modoque*] Non tantum, quatenus ei debetur, & quatenus damnum fecit.

Gro-

Digitized by Google

que dominus fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut a gentibus omnibus & ipse & [12] qui ab eo titulum habent in possessione rerum talium tuendi sint. quod [13] dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus apud Xenophontem . νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιος ἐστιν, ὅταν πολεμίων πόλις ἁλῷ, τῶν ἐκείνων εἶναι τὰ χρήματα· *lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato dixit, πάντα τῶν νικωμένων τὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri:* qui & alibi inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit [14] πολεμικὴν, quam & [15] λῃστικὴν, [16] ἀγωνιστικὴν & [17] χειρωνακτικὴν vocat. Assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem Euthydemum Socrates [18] interrogando eo perducit, ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat.

Xenoph. v. de inst. Cyri.

De legibus.

Sophist.

Comm. IV.

2. Sed Aristotele quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τις ἐστὶ καὶ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναι φησί, *lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium sunt.* Eodem respicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ ὥσπερ ἐκ τῶν κτώντων, ἀλλὰ τῶν κρατούντων· *optandum* [19] *ut hostibus bona adsint sine virtute: sic enim fiunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt.* Apud Plutarchum in vita Alexandri [20] τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τῶν κρατούντων, *ea quæ victi fuerant, & esse & appellari debent victoris.* Idem alibi: τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἆθλα, τοῖς νικῶσιν ἄθλα προκεῖσθαι· quæ verba sunt ex Xenophonte secundo de Cyri institutione. Philippus in epistola ad Athenienses: πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες· *omnes tenemus oppida a majoribus relicta, aut possessa belli jure.* Æschines, εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας ὁρίσαντο τὴν πόλιν Philippus, *De male obita legatione.*

1. Polit.

GROTII.

[12] *Apud Plutarchum in vita Alexandri*] Ibidem νικῶντας ἁπάντων καὶ τὰ τῶν πολεμίων· *vincentes etiam ea quæ hostium sunt sibi acquirere.*

GRONOVII.

12 *Qui ab eo titulum*] Qui sub ejus auspiciis militarunt, aut ejus dono aut commercio de præda partes acceperunt, non possint, vel domi, vel usquam gentium, tanquam malæ fidei possessores conveniri, aut res ab eis vindicari.

13 *Dominium quoad*] Nam dominii effectus in duobus fere consistit, ut liceat rem persequi & sibi asserere; tum, ut liceat de re pro arbitrio statuere. Bachov. ad §. 2. instit. de action.

14 Πολεμικὴν] Bellicam.

15 Λῃστικὴν] Piraticam aut prædaticiam.

16 Ἀγωνιστικὴν] Certando paratam.

17 Χειρωνακτικὴν] Manuariam vel manubialem.

18 *Interrogando*] Ut solebat, cum simularet se nihil scire & doceri, quæ doceret, percontando e discipulis elicere, quod eos docere volebat.

19 *Ut hostibus bona*] Ut hostes sint opulenti & ignavi.

20 Τὰ τῶν ἡττωμένων] Superatorum in pugnis bona vincentibus præmia sunt.

εἶλες, κυρίως ἔχεις τῷ τῷ πολέμῳ νόμῳ κτησάμενος· *si bello in nos ſuſcepto armis cepiſti urbem, jure eam poſſides belli lege.*

Lib. XXVI. *Livius lib.* XXXIX. *Lib.* XL. *Libro* XXXVIII. 11. *contra Rullum. Off.* 1. *Strom.* 1.

3. Marceſſus apud Livium quæ ademit Syracuſanis [f] ademiſſe ſe ait belli jure. Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, ſi Philippus bello cepiſſet, eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & Maſiniſſa quem agrum pater ſuus Carthaginienſibus bello ademiſſet, habere ſe jure gentium ajebat. Sic & apud Juſtinum Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occuparverat.* Cicero Mitylenas ait populi Romani factas, belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua eſſe cœpiſſe ait, aut occupatione [21] vacuorum aut bello, eorum ſcilicet qui victoria potiti ſunt. Dion Caſſius: τὰ τῶν ἐπ/ημίων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. Etiam Clemens Alexandrinus ait res hoſtium rapi & acquiri belli jure.

L. 5. §. *ult. D. de acq. rerum dom. tit. de rer. diviſ. Ariſt.* 1, *de rep. c.* 8. *L.* 1. §. 1. *D. de acq. poſſ.*

4. *Quæ ex hoſtibus capiuntur jure gentium ſtatim capientium fiunt,* ait Cajus juriſconſultus. Naturalem hanc acquiſitionem φυσικὴν κτῆσιν appellat Theophilus in Græcis Inſtitutionibus, ſicut & Ariſtoteles dixerat πολεμικὴν φύσει κτητικὴν, *rem militarem ſecum ferre naturalem acquirendi modum.* Nimirum quia [22] non cauſa aliqua ſed ipſum nudum factum ſpectatur, & ex eo jus naſcitur: ſicut & Nerva filius, referente Paulo juriſconſulto, dominium rerum ex naturali poſſeſſione cœpiſſe ajebat, ejuſque rei veſtigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur; item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt, qui primi poſſeſſionem apprehenderunt.

Hiſt. Gr. III.

5. Hoſti autem eripi cenſentur & quæ ſubditis hoſtium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud Xenophontem, cum Pharnabazus hoſtis eſſet Lacedæmoniorum, Mania autem ſubdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea eſſe [23] cauſa ut a jure belli recte occupentur.

III. Cæterum in hac belli quæſtione, placuit gentibus, ut cepiſſe rem is intelligatur, qui ita detinet [24] ut recuperandi ſpem pro-

GROTII.

f *Ademiſſe ſe ait belli jure*] Diodorus Siculus excerptis Peireſianis numer. 467. τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τῶ πολέμου νόμῳ μὴ προΐεσθαι· *quæ armis quæſita eſſent & parta belli jure, non dimittenda.* Gothi apud Agathiam lib. 11. de Theuderico rege, poſtquam is Odoacrum vicerat, τὰ τοῦτον πάντα κατέσχε τῷ πολέμου νόμῳ· *quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.*

GRONOVII.

21 *Vacuorum*] Quæ dominum non habebant.

22 *Non cauſa aliqua*] Titulus ex iis, qui jure civili probantur, ut occupatio, mancipatio, traditio, inventio & ſimiles, ſed ſola apprehenſio vel manus injectio, & poſſeſſio.

23 *Cauſa, ut a*] Videtur omiſſum: ſeſe vel Lacedæmoniis.

24 *Ut recuperandi*] Ut qui antehac poſſedit, credatur eam pro perdita habere, judicetque ſe fruſtra operam ejus repetendæ ac reprehendendæ ſumturum.

GRO-

Digitized by Google

probabilem alter amiserit, ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines, id est, [25] præsidia hostium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur, quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines nostros excessit: & Pomponius captum bello explicat eum, quem hostes ex nostris ceperunt, & intra præsidia sua perduxerunt: antequam enim in præsidia perducatur hostium, manere civem.

L. 44. D. de acq. rer. dom.
L. 19. §. 15. D. de capt. l. ult. ibid.
L. 5. §. 1. d. tit.
Inst. de rer. div. §. 17.
Inst. d. loc.

2. Hominis autem & rei, in hoc gentium jure, eadem fuit ratio. Unde facile intellectu est quod alibi dicuntur capta statim capientium fieri [26] cum conditione aliqua, continuandæ scilicet eo usque possessionis, debere intelligi. Cui consequens esse videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ censeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota classis se tenet, perducta sunt. nam tunc desperari incipit recuperatio. sed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur ubi [g] per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.

L. 5. §. 7. de acq. rer. dom.
Consulatus maris c. 283. & 287. Const. Gallica lib. XX, tit. 13. art. 124.
Corn. de Lapide in Gen. c. XIV.
Molina disput. 118.

IV. 1. At agri non statim capti intelliguntur simul atque insessi sunt. nam quamquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus [27] ab eo interim possideri, ut a Celso notatum est; tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscunque possessio, [28] sed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam, quem Annibal castris insidebat, adeo non amissum judicabant, ut eo ipso tempore nihilo minoris venierit quam ante venisset. Is ergo demum ager captus censebitur, qui mansuris munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit.

L. 18. D. de acq. vel amitt. poss.
Livius lib. XXVI.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo a terrendis hostibus a Siculo Flacco allata, quam illa Varronis a terendo, aut Frontini a terra, aut [29] Pomponii jurisconsulti

GROTII.

[g] *Per horas viginti quatuor*] Etiam terra id observari discas e Thuano libro CXIII. in anno CIↃ IↃ XCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata constitutum apud ipsos non sine ratione fuerat, ut lege Langobardorum lib. I, tit. XXII. §. 6. Idem in Anglia & Castellæ regno servari ait Albericus Gentilis Hispanicæ advocationis l. 3.

GRONOVII.

25 *Præsidia hostium*] Castra vel loca munita, quo accedere prior possessor non audeat.

26 *Conditione continuandæ*] Si tam diu tenuerit, donec perduxerit intra præsidia.

27 *Ab eo interim*] Dum illam castris, vel castellis, & stationibus occupatam habet.

28 *Sed firma*] Stabilis, manens, duratura.

29 *Pomponii*] L. 239. §. 8. D. de V. S.

fulti a [30] terrendi jure quod habent magistratus. Sic Xenophon libro de vectigalibus, agri possessionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη καὶ ἐρύματα ipse appellat.

V. Liquet & hoc, ut res aliqua nostra belli jure fiat requiri ut hostium fuerit: nam quæ res apud hostes quidem sunt, puta in oppidis eorum aut intra præsidia, sed quorum domini nec hostium sint subditi, nec hostilis animi, eæ bello acquiri non possunt, ut inter cætera Æschinis dicto jam loco ostenditur Amphipolim, quæ urbs esset Athenienſium, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odiosius est, quam [31] ut produci debeat.

Consul. mar. vii, c. 278.

VI. Quare quod dici solet [h] hostiles censeri res in hostium navibus repertas, non ita accipi debet quasi certa sit juris gentium lex, sed [32] ut præsumtionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra jam olim, anno scilicet ↀↃ CCC XXXVIII. flagrante cum Asiaticis bello, frequenti senatu judicatum & ex judicato in legem transisse comperi.

VII. 1. Illud vero extra controversiam est, si jus gentium respicimus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia jus gentium hostes primum dominos fecit [33] dominio externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur se Jephthes contra

Jud. xi, 23. 24. 27.

GROTII.

h *Hostiles censeri res in hostium navibus repertas*] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hostiles, nisi ex consensu id factum sit dominorum navis. l. cotem. D. de publicanis. Rodericus Zuarius libro de ufu maris consilio 11, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ, quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ subjiciunt, quales sunt Francisci I. datæ anno ↀↃ Ↄ XLIII. cap. 42. Henrici III. anno ↀↃ Ↄ LXXXIV. mense Martio, capite 69. lex Portugallica libro 1, tit. XVIII. Alioqui res ipsæ solæ in prædam veniunt. Meursius Damicorum libro 11. Sic bello Venetorum cum Genuensibus pertentatæ Græcorum naves & extracti si qui hostium latèrent. Gregoras libro IX. vide & Crantzium Saxonicorum 11. & Albericum Gentilem advocationis Hispanicæ l. 20.

GRONOVII.

30 *Terrendi jure quod habent*] Hoc solum est verum ἐπόψει. Addit enim, id est, *submovendi*. Nimirum moribus Rom. eo usque patebat territorium, quo usque fas erat magistratibus incedere submoto. Est autem incedere summoto ire præeuntibus lictoribus, qui viam faciant & turbam summoveant. Liv. 25, 4 28, 27. Hoc autem non licere sibi judicabant in terris alienæ ditionis, ut apparet ex Cæsare lib. 3, de civil. cap. 106. Tacit. 2, annal. 53. Suet. Cal. 3.

31 *Ut produci*] Per interpretationem largius porrigi, quam proxima ratio permittit.

32 *Ut præsumtionem*] Ut intelligamus esse credibile, atque ut plurimum ita fele habere, immo & credi ac pro vero accipi, nisi contrarium probetur.

33 *Dominis externo*] Quantum apparet atque oculis judicari potest ex præsenti possessione.

GRO-

tra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia a Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transiisset. [i] Sic & David quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant, pro suo habet ac dividit. 1 *Sam.* xxx. 20.

2. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem in senatu Romano [k] cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: *ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς καλόν χωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μοῖραν τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι παραδόντες αὐτὰς τοῖς ἀπολωλεκόσι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐν τῷδε γεγενημένοις καλλιπεῖν ἀγωνιώμεθα· τῶν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερώμεθα καὶ ἅμα λῶς ἔστω πολεμίως βλάψομεν. Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones, quas belli lege captas habemus: neque vero induci possumus ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo* 34 *in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent:* & in responso Romanorum Auruncis dato: *ἡμῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαίωμεν ὅσα κτᾶταί τις ἀρετῇ πολεμίως ἀφελόμενος ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδίδόναι· nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit, ut optimo jure propria ad posteros transmitti.* Alibi in responso ad Volscos sic Romani: *ἡμεῖς δὲ πρῶτον ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσωμεν λαβόντες· οὐ πρῶτοι καλοκαγαθήσαντες νόμον τόνδε, οὐδ' αὐτὴν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν δόξαι, οὐδ' ἂν ἀποστείημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετὰ ἀρετῆς καὶ σωφροσύνης ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μαλακίας ἀφαιρεθείη· Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod belli jure captum quæsitumque est.* Liv. VI. Liv. VII.

GROTII.

i *Sic & David*] Sic Resin rex Syriæ Eloham urbem, quæ Idumæorum fuerat, non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam 11 Reg. XVI, 6.

k *Cum Volsci*] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: *Οὐήϊοι ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου φιλίνας ἀπαιτῆσαι σφίσιν ἀποστήσασαν αὐτούς. τὸ δ' οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύσαντες τότε καὶ πολεμήσαντες ἐκόντας ἀπολείπειν τοὺς ἄνδρας, οἰκίας, καὶ γῆν ἐκτησάμενοι τοσῶν ἄλλων ἐχόντων· Veji principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsis redderentur, velut ad quos pertinerent. verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines sivissent perire, nunc domos & agros a bello possidentibus vindicarent.*

GRONOVII.

34 *In nos ipsos ea*] Ut nos illis privemus & mulctemus, quemadmodum in victos hostes consulere solemus.

manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse, ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt [37] res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

IX. 1. At res quæ nullius sunt fiunt quidem capientium, sed tam eorum qui [38] per alios, quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus jurisconsultus recte dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus*: & Paulus receptis: *possessionem acquirimus animo & corpore*: [39] *animo utique nostro, corpore vel nostro, vel alieno.* Idem ad edictum: *per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui [40] in Olympiis certabant præmia acquirebant iis a quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & [41] alibi diximus.

L. 53. D. de acq. dom. *Lib. V, tit. 2.* *L. 1. §. 20. D. de acq. poss.*

2. Quare discrimen quod traditur inter [42] liberas personas & serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipse profitetur, ratione, sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quod per se ipsum potest, & perinde esse per se quis faciat an per alium.

L. 56. D. de oblig. *L. 38. §. 17. de verb. oblig.* *L. 1. C. per quas pers. c. potest & c. qui facit. de reg. jur.*

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus [43] vere publicos belli, & inter actus [44] privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per

37 *Res nullius*] Vacuæ, domino carentes: quasi jam non sit, quem tollere & occidere licet.

38 *Per alios*] Quos in potestate aut sub imperio, aut quorum conductam operam habent.

39 *Animo utique*] Non nisi nostro.

40 *In Olympiis*] Sic Alexandrum Mac. Amyntæ F. Olympio certamine vario ludicrorum genere contendisse ait Justinus 7, 2. puta per aurigas, athletas, pugiles, &c. suo sumtu doctos & exercitos, Plin. 21, 3. Namque ad certamen in circum per ludos & ipsi descendebant, & servos suos quisque mittebant. Inde illa lex XII. tabb. *Qui coronam parit ipse pecuniave ejus, virtutis suæ ergo dantor ei.*

41 *Alibi*] 1, 5. 3.

42 *Liberas & serviles*] Tanquam per servum nostrum aut eum, qui est in potestate nostra, acquiramus; per liberos homines, quos neque in potestate, neque bona fide servientes habemus, non acquiramus. §. 6. instit. Per quas pers.

43 *Vere publicos*] Qui fiunt jussu imperantium & in usum publicum.

44 *Privatos*] Quos regentium injussu permissa licentia milites exercent.

per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masiniſſa apud Livium: *Syphax populi Romani auſpiciis victus captuſque eſt. Itaque ipſe, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani eſt.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam [45] Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod [46] Seleuci bellum fuiſſet, cui Ptolemæus navaſſet operam. Hiſtoria eſt apud Polybium quinto. *Lib. XXX.*

XI. 1. Res ſoli niſi publico actu, inducto exercitu, impoſitis præſidiis, capi non ſolent: ideo ut reſpondit Pomponius, [47] *publicatur ager qui ex hoſtibus captus ſit*, id eſt, ut ibidem exponit, *præda non cedit*: prædæ nomine [48] ſtricte accepto. Salomo prætorii præfectus [a] apud Procopium: ὡς τὰ μὲν αἰχμάλωτα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἰέναι, οὐκ ἀστικὰς εἶναι. Γῆν μὲν τοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν· *captivos ſane & res alias militibus præda loco cedere ratione non caret:* (accipiendum hoc ut fiat publico conceſſu, quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere.*

2. Sic [o] apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus ſortito diviſus eſt. Sic Romani captos agros [49] aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri poſſeſſori honoris gratia relicto, aut [50] diſtraxerunt, aut [51] aſſignarunt colonis, aut fecerunt [52] vectigales: quarum rerum paſſim in legibus, hiſtoriis, & agrimenſorum commentariis teſtimonia exſtant. Appianus libro primo belli civilis: Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρώσαντες, γῆς μέρος ἐλάμβανον· *Romani cum Italiam armis ſubegiſſent, victos parte agri mulctarunt.* & ſecundo libro: τῶν δὲ πολεμίων ὅσοι κρατήσειαν ἀδὴ τέλους ἅπασαν τὴν γῆν ἀπῃρῶντο ἀλλ' ἐμερίζοντο. *L. 11. D. de evictionib. L. 15. §. 1. de rei vind.*

GROTII.

a *Apud Procopium*] Vandalicorum II. vide & ibi ſequentia. Etiam Severus ſola ab hoſtibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit. Lampridius notat. In fœdere Helvetico eſt ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant. apud Simlerum multis locis.

o *Apud Hebræos*] Apud eoſdem de agro qui bello captus eſſet rex tantum ferebat quantum ſingulæ tribus. notatum id Digeſtis Thalmudicis titulo de rege.

GRONOVII.

45 *Seleuci*] Nicatoris abavi fui.

46 *Seleuci bellum*] Adverſus Antigonum Coclitem.

47 *Publicatur ager*] Fit populi vel principis, cujus nomine bellum geritur.

48 *Stricte accepto*] Pro re manubiali, quæ fit proprie capientis aut capientium.

49 *Aut locandos*] Ut eos ad ſtatum tempus per magiſtratus redemtoribus pro decimis exercendos concederent.

50 *Diſtraxerunt*] Vendiderunt.

51 *Aſſignarunt colonis*] Pauperibus civibus aut veteranis militibus æquali numero jugerum attribuerunt.

52 *Vectigales*] Emphyteuticarios in perpetuum, aut longum tempus, certa penſione permittendo.

GRO-

Jure etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur. Notat Cicero, oratione pro domo sua ad Pontifices, [53] consecratos interdum ab Imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

XII. 1. At res mobiles & [54] se moventes aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum capientium. Et huc referendum est Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publica sed occupantium fiunt.* Quæ apud nos sunt, id est, bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & [55] in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus: *verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes* [56] *suo fato* (ita legendum, non *facto* aut *pacto*, ut habent libri) *deprehenduntur.* Fato hoc ascribit jurisconsultus, quia [57] nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato ascribere tralatitium est. Tale illud Nævii: *fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est, sine suo [57] merito.

L. 51. §. 1. D. de acq. rer. dom.

L. in bello. D. de capt. & postl.

2. Indidem venit quod si quid milites capiunt non [58] in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim [59] non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt: quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & a butino distinguunt.

Salic. in l. 2. C. de postl. rer.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est, ut id juris gentium sit [60] ante omnem ea

Thes. Gram. Decis. Neap. 71, n. 18.

GROTII.

p *Nullo suo merito*] Sic & hæc duo opponit Servius ad Æneidos 1. *Acti fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis asscribere.*

GRONOVII.

53 *Consecratos*] Sueton. Jul. 20. Campum Stellatem majoribus consecratum.

54 *Se moventes*] Jumenta, greges, armenta & quævis animalia.

55 *In hominibus observabatur*] Ut eos capere cuivis & servos facere liceret.

56 *Suo fato*] Per infelicitatem suam. Liv. 9, 18. Def. Heraldus legie *suos factos*. 1, emend. & obs. 36, p. 115. Cl. Salmasius *suis factos* ad jus Attic. c. 26.

57 *Merito*] Metelli hoc carmine læsi responderunt: *dabunt malum Metelli Nævio poëtæ.* Terent. Maurus de metris p. 1439. Et vero dederunt: effecerunt enim, ut in Tullianum conjiceretur. Plaut. Mil. 2, 2. 56 Gell. 3, 3.

58 *In procinctu*] In agmine, vel sub duce, in expeditione.

59 *Non ut ministri*] Sed ut se circumspicientes, quemadmodum loquitur auctor Africani belli cap. 42. *quæstibus militia servientes.*

60 *Ante omnem*] Et valeat, ubi nihil diversum de eo civitas constituit.

ea de re legem civilem. nam populus quiſque inter ſuos aliter poteſt conſtituere, & [61] dominium ſingulorum antevertere, ſicut multis in locis de [62] feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege poteſt, ut quæ apud nos reperiuntur hoſtium res, publicæ fiant.

XIV. 1. At de his quæ quis [63] actu bellico capit alia eſt ratio. Ibi enim ſinguli reipublicæ [64] perſonam ſuſtinent, ejuſque vice funguntur, ac proinde per eas populus, ſi lex civilis aliud non ſtatuat, ut poſſeſſionem ita & dominium nanciſcitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video ſolito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam a Græcis, quorum morem Homerus non uno loco deſcribit:

Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.
Omnia jam diviſa quibus ſpoliavimus urbes.

Apud eundem poëtam Achilles de urbibus agens quas ipſe expugnaverat:

Τάων ἐκ πάντων κτεμέλιαι πολλαὶ καὶ ἐσθλαὶ
Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
Ἀτρεΐδῃ· ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
Δεξάμενος δὴ πολλὰ δατέσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.
Omnibus his ingens pretio numeroque ſupellex
Noſtrâ rapta manu: regi ſed victor Atridæ
Cuncta tuli, celeres reſidens qui pone carinas
Divideret cum pauca aliis, ſibi multa tenebat.

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipſe ſed cum ſenatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipſum Agamemnonem ſic alloquitur idem Achilles:

Οὐ γάρ σοι ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' Ἀχαιοὶ
Τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον.
Nam [65] neque me tecum præda pars æqua ſequetur,
Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.

Et

61 *Dominium ſingulorum antevertere*] In publicum vindicando res prohibere.

62 *Feris & avibus*] Ubi venationem & aucupium, jure veteri gentium & naturæ, omnibus conceſſum reſervarunt ſibi principes aut nobiles. Sic ſalis vendendi arbitrium aliquando privatis ademtum Romæ. Liv. 2, 9.

63 *Actu bellico*] Ut in acie aut expugnatione urbis.

64 *Perſonam ſuſtinent*] Non pro ſeſe agunt, ſed pro corpore civitatis. Hinc eſt ut privati cum militibus tanquam diverſi componantur interdum. V. ad Sen. de vita beat. cap. 2.

65 *Neque me tecum*] Nam tu accepturus majorem, utpote imperator ſummus.

Gro-

Et alibi Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ [66] præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante,

Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses — *Æn.* II.
Prædam asservabant: huc undique Troia gaza
Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur.

Sic posterioribus temporibus prædam Marathoniam asservat Aristides. Post prælium ad Platæas severe edictum, ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis distributa. Athenis postea devictis, in publicum relata a Lysandro præda. Et publici officii nomen [q] apud Spartanos, λαφυροπῶλαι, *præda venditores.* — *Plut. Aristide.* *Herod. l.* IX. *Plut. Lysandro.*

3. Si ad Asiam venimus, Trojani soliti, ut docet nos [67] Virgilius, *præda ducere sortem*; ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos Achillis, ut intelligas jus acquirendi dominii [68] in captura sola non fuisse. Ad Cyrum Asiæ victorem, nec minus ad Alexandrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos occurrit. Sic quæ Agrigenti capta, quæque in pugna Cannensi, & alibi, Carthaginem missa. Apud Francos veteres, ut ex Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant [r] sorte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixisset. — *Homer. Il. K. Eurip. Rhesо.* *Plinius lib. XXXIII. c. 3.* *Plut. Alex.* *Curt. Diod. libro XVII.* *Strabo l. XV.* *Diod. libro XIII.* *Livius lib. XXVII.* *Greg. Tur. l. II, c. 17.*

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis morum Romanorum diligentissimus observator, ita nos hac de re docet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι' ἀσετὴν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τοῦτο οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημό-

GROTII.

q *Apud Spartanos*] Agesilao in Asia agente, castris Pharnabazi captis Spithridates subtraxerat prædam; inquisitione ab Erispida Lacedæmonio instituta aufugit.

r *Sorte dividebamur*] Habes hoc apud Turonensem lib. II, cap. 27. Aymoinum lib. I, cap. 12. & in epitome edita a Frehero cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. Servius ad illud Æneidos III. *Sortitus pertulit actes: quas captivi & præda inter victores sorte dividebantur.* Ut: *& præda ducere sortem.* De prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gothos Johannem Magnum vide libro XI, c. 11.

GRONOVII.

66 *Præcipiat*] Præcipua vel eximia auferat, antequam reliquum prædæ distribuatur, ut legatum per præceptionem in jure.

67 *Virgilius*] 9, 298.

68 *In captura sola*] Non competisse uno eo nomine, quod quis ipse cepisset.

GRO-

δημόσιον ἀναφέρει. Quæcunque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem Imperator exercitus. verum quæstor illa accipit, & vendita in publicum refert. Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant, nonnihil ad invidiam composita.

XV. Nam [8] populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum, [1] ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale ut [69] actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud Livium: *Libro XXXVII.* *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium esse Imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius [70] ab omni suspicione *Liv. lib. V.* essent, rejiciebant ad Senatum, ut Camillus: & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant, diverso modo usi reperiuntur.

XVI. 1. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, [u] prædam non attingebant omnino, sed sive pecunia erat in præda, eam jubebant a quæstore populi Romani percipi; sive res aliæ, eas per quæstorem [71] sub hasta venumdari: ubi redactam pecuniam *Lib. XIII, c. 24.* manubiarum nomine significatam Favorinus apud Gellium sensit. Hæc pecunia per quæstorem in ærarium deferebatur, prius tamen, [72] si res triumphi esset, ostentata publice. Livius libro IV. de C. Valerio consule: *præda ex assiduis populationibus, quod omnia*

GROTII.

8 *Populum dominum esse prædæ verum erat*] Vide & hac de re Similem in Helveticis.

1 *Ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse*] Polybius in excerptis Peiresianis de L. Æmilio Paulo: *κύριον γενέσθαι αὐτὸν φάσκων βασιλέως καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν οὐκ ἐάλωκε χρήσεως, μᾶλλον ἐπιθυμῶν.* cum dominus factus esset regni integri possetque cuncta disponere suo arbitratu, nihil eum concupisse.

u *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit se ex præda nihil attigisse, præter quartum sagimen quo sacrificaret.* Scriptor vitæ virorum illustrium de Mummio agens: *Corinthum signis tabulisque spoliavit, quibus cum totam replesset Italiam, in domum suam nil contulit.* De nominato modo Æmilio Paulo Plutarchum: *ἐδόκει δ' ἅπαντα αὐτῷ τὰ ἀλλοτρίωτατα καὶ τὰς μεγαλοψυχίας ἐντεῦθεν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύ-*

ρου, πολὺ δὲ χρυσίου ὧν τὸν βασιλέα κύριον ἐθεασάμεθα δ' οὐδὲν ἰδίᾳ ἐδιλήσατο, ἀλλὰ ταῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παρέδωκε. nec minus liberalitatem ipsius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod conquestam ex regis opibus auri argentique vim magnam nec inspicere voluisset, sed quæstoribus in publicum deferendam dedisset.

GRONOVII.

69 *Actus sui rationem*] Acta illorum non valerent, nisi populus vel per se, vel per senatum ea rata habuisset.

70 *Ab omni suspicione*] Vel avaritiæ vel inæqualis favoris.

71 *Sub hasta venumdari*] Publica auctione in parte castrorum, quæ Quintana vocabatur. Suet. Ner. 26. Lips. de mil. dial. 3. *vel justi, vel existimationis gratiave civium cupidi erant.*

72 *Si res triumphi*] Si res bello gestæ essent tantæ ut triumphum meterentur.

GRO-

Digitized by Google

omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum: venditum sub hasta consul in aerarium redigere quaestores jussit. Idem fecit Pompejus de quo hæc sunt Velleji verba: *pecunia Tigranis, * sicut Pompejo moris erat, redacta in quaestoris potestatem ac publicis descripta literis.* Ita & M. Tullius qui sic de se ipso in literis ad Sallustium: *de praeda mea praeter 73 quaestores urbanos, id est, populum Romanum, teruntium nec attigit: nec tacturus est quisquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime usitatum, quo Plautus respiciens sic ait:

Lib. II.

Lib. II. epist. 7.

Nunc hanc praedam omnem jam ad quaestorem deferam.

Et de hominibus captivis similiter:

Quos emi de praeda 74 de quaestoribus.

2. Sed alii sine quaestore ipsi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnassensi sequentibus verbis colligere est. Sic a Tarquinio rege jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam missos legimus. Sic Romulius & Veturius consules narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum, datam prædam aut ejus partem interdum Diis, interdum militibus, interdum* & aliis. Diis aut res ipsæ datæ, ut spolia quæ Romulus Jovi Feretrio suspendit, aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis Tarquinius Superbus templum Jovis in monte Tarpejo statuit.

Liv. lib. I.

Liv. l. III.

Dion. Halic. lib. II.

Liv. lib. I.

XVII. 1. Militibus prædam dare priscis Romanis 75 ambitiosum videbatur: uti Sextus Tarquinii Superbi filius, sed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam.

Liv. d. lib.

Liv. lib. V.

Præda autem militi concessa aut dividitur, aut diripitur. Dividi potest 76 aut ratione stipendiorum, aut 77 ratione meritorum. 77 Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius volebat,

D. loco.

si

GROTII.

x *Sicut Pompejo moris erat*] Ut plurimum. vide quod sequente paragrapho ex Lucano adducetur.

y *Ratione meritorum*] Id apud Hebræos factum docet Josephus lib. III. antiquæ historiæ.

GRONOVII.

73 *Quaestores, id est, populum*] Nam quæstores procurabant rem & ærarium populi.

74 *De quaestoribus*] Vendentibus eos quæstoribus.

75 *Ambitiosum*] Esse gratificari militi contra disciplinam & dignitatem, aut pravæ indulgentiæ opus.

76 *Aut ratione stipendiorum*] Aut pro stipendiis aut super stipendia pro meritis.

77 *Stipendiorum ratione*] Immo ipsum stipendium militi ex pecunia prædaticia numerandi auctor erat, ut eo minus tributi plebs conferret.

GRO-

si illud obtinere non posset, ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius: nempe in dies aut vigilias partem exercitus [78] alteram, aut minorem ad comportandam prædam [79] mitti [80] solitam: & quod quisque reperisset id jussum [81] in castra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui castra servarent, (quod & apud Hebræos regi Davidi placuisse, & inde in legem transiisse legimus) quique per valetudinem aut delegata ministeria aberant.

Lib. x.

1 *Sam.* xxx, 24.

Liv. l. xlv. 2. Interdum non ipsa præda sed redacta inde pecunia prædæ loco militibus donata, quod sæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. Interdum simplex pediti, equiti duplex. Aljas simplex pediti, duplex centurioni, [z] tribuno & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæpe habita ratio, sicut Marcius quod fortiter fecisset [a] ex præda Coriolana donatus est [82] a Posthumio.

Ibid.

Ibid.

Suet. Cæs. c. 38. *& App.* 11. *civil.*

Liv. d. lib.

3. Utrovis modo fieret divisio [b] licebat Imperatori ἐξαιρετον, hoc est, præcipuum sibi accipere quantum vellet, id est, quantum æquum arbitraretur: [c] quod & aliis interdum virtutis ergo concessum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait:

Τοις πρώτοισιν ἐξῃρημένας
στρατῷ.

Quæ principibus eximia data
Erant Achivis:

Et

GROTII.

z *Tribuno & equiti*] Tribuno & præfecto equitum ait Appianus civilium 11.

a *Ex præda Coriolana*] Vide Plutarchum Coriolano.

b *Licebat Imperatori*] Vide Leunclavium in Turcicis.

c *Quod & aliis interdum virtutis ergo concessum*] Sic Nestor feminam possidebat:

——— ἦν οἱ Ἀχαιοὶ
Ἔξοχον.
——— *munere Grajûm*
Exceptam sorti.

Est id Iliados A. At Odyssex Ξ. Ulysses ait:

Τῶν ἐξαιμύμην Μενοικέα, πολλὰ δ' ὀπίσσω
Λάγχανον.
Eximiam accepi Menœcea, plurima deinde
Sorte tuli.

Euripides de Cassandra:

Ἐξαίρετόν τιν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων δορός.
Sibi hanc Atrides major eximiam tulit.

De iis quæ Athenienssium duci Demostheni e præda ἐξῃρῆσθαι, præcipui jure data sunt, vide Thucydidem libro 11.

GRONOVII.

78 *Alteram vel*] Aliquando de singulis manipulis sectum numerum pro magnitudine urbis expugnatæ, aliquando per cohortes, sive manipulos, diviso exercitu omni partem alteram.

79 *Mitti*] Per urbem & domos.

80 *Solitam*] Ita ut pars altera & plerumque major in armis partim in castris, partim per urbis patentia & munita loca dispotita esset ad omnes casus præveniendos.

81 *In castra*] Vel forum aut spatiosum locum urbis.

82 *A Posthumio*] Postumo Cominio. Liv. 2, 33.

GRO-

Digitized by Google

Et de Andromacha,

Καὶ τὴν δὴ Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον·
Accepit illam Pyrrhus eximiam ſibi.

Aſcanius de equo apud Virgilium:

Ipſum illum clypeum, criſtaſque rubentes
[83] *Excipiam ſorti.*

Pauſaniæ poſt in Platæis prælium eximia data, mulieres, equos, camelos, narrat Herodotus. Sic Ocriſiam Corniculanam præcipuam accepit [84] rex Tullius. [d] Fabricius apud Halicarnaſſenſem *Lib. IV.* in oratione ad Pyrrhum: *ἐκείνων δορυκτήτων ἐξὸν μοι λαβεῖν ὁπόσα βουλοίμην· ex his quæ bello erant capta licebat mihi quantum vellem excipere.* Iſidorus huc reſpiciens ubi de jure agit militari: *prædæ*, ait, *deciſio, & pro perſonarum qualitatibus ac laboribus juſta diviſio, ac principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud Livium *Lib. I.* eſt, & ipſe ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo ait cum præda par- *Liv. l. XLV.* tienda locupletem ſe facere potuiſſe. Et hanc Imperatoris portionem ſunt qui potius ſignificatam volunt [85] manubiarum nomine, quos inter eſt Aſconius Pedianus. *III. Verr.*

4 Sed laudatiores illi, qui jus ſuum remittentes nihil ſibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, *τὸν ἐκ δικαίου πλοῦτον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, etiam juſte partas divitias pro gloria contemnens:* quod ipſe ſe facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato imitatus *Plut. in* eſt in Hiſpanienſi victoria, negans quicquam ad ſe perventu- *Catone.* rum e bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu inſumſiſſet: addens tamen, non a ſe culpari Imperatores qui conceſſas utilitates ſumerent, ſed malle ſe de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditiſſimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam [86] modice delibarunt, ut Pompejus apud Lucanum a Catone laudatur, qui

Plura retentis
Intulit.

GROTII.

d *Fabricius*] Cujus exemplum & ſibi & militi proponit Julianus apud Ammianum libro XXIV.

GRONOVII.

83 *Excipiam ſorti*] Non patiar in ſortem venire & tibi præcipuum dabo.

84 *Rex Tullius*] Immo Tarquinius Priſcus; fuit enim Ser. Tullii mater.

85 *Manubiarum nomine*] Verba Aſconii: *ſpolia quæſita de vivo hoſte nobili per deditionem manubias veteres dicebant: & erat Imperatorum hæc præda, ex qua, quod vellent, ſumerent.* Puto

5. In quemadmodum Imperatorum erat exercitus, erat provincia, erat bellum: quæ quoties dicuntur, non excludunt jus populi. Sic & manubiæ dicuntur Imperatorum, non quod pars ipſis cedens proprie hoc vocabulo ſignificetur: ſed quod illorum plerumque arbitrii eſſet, vellentne in ærarium deferre, an militi diſtribuere. Poteſt & alluſiſſe videri ad illud *Ex manubiis:* Suet. Jul. 26. Gell. 13, 24. quod non efficit, quominus &, quod privati nanciſcuntur inde, *manubiæ* dicantur.

86 *Modice delibarunt*] Exiguam de illa ſibi partem ceperunt.

Gro-

5. In divisione interdum & [87] absentium habita ratio, ut
Liv. lib. IV. capto Anxure constituit Fabius Ambustus; interdum ob cau-
Idem l. III. sam quorundam quamvis præsentium non habita, ut [88] Minu-
tiani exercitus dictatore Cincinnato.

6. Quod autem jus vetere republica Imperatores habuerant,
id post occupatam rempublicam ad [89] magistros militum transla-
L. 36. §. 1. C. de donat. tum ex Codice Justinianeo apparet, ubi [90] a gestorum insinuatio-
ne absolvuntur donationes rerum mobilium vel se moventium,
quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium,
sive in ipsâ bellorum occupatione, sive in quibuscumque lo-
cis degere noscerentur.

7. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi
duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accu-
Dion. l. VI. & VII. sati Servilius, Coriolanus, Camillus, quasi amicis & clientibus
de publico largientes. Ipsi contra se tuebantur publico bono,
Liv. lib. V. ἵνα οἱ συνεφάμιλλοι τῷ ἔργῳ τὸν πόνον κοινωσάμενοι προθύμως
ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατιὰς ἀπαντῶσιν· *ut qui operi adfuerant, fructu*
Dion. Halic. lib. VII. *laboris percepto, ad alias expeditiones fierent promtiores.* quæ Ha-
licarnassensis in hanc rem verba sunt.

XVIII. 1. Venio ad direptionem. ea militi concessa aut
in populatione, aut post prælium oppidive expugnationem ut
signo dato discurreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen
Dionys. l. IV. exemplis caruit. Nam Suessam Tarquinius militi diripiendam
Liv. lib. IV. dedit: castra Æquorum Q. Servilius Dictator: Vejos urbem
Dionys. l. IV VI. IX. X. Camillus: castra Volscorum consul Servilius. Permisit & dire-
ptionem L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius fusis Vol-
Liv. l. XLV. scis, captaque Ecetra, mox alii sæpe. Victo Perseo Paulus
consul spolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam
circumjacentis agri concessit. Idem ex senatusconsulto diri-
Ap. Mithr. piendas dedit militi [e] Epiri urbes. [f] Lucullus victo Tigrane,
militem a spoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria

jus

GROTII.

e *Epiri urbes*] Et Athenas Sulla. Appianus Mithridatico.

f *Lucullus*] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat Plutarchus. ex spoliis datas singulis præterea drachmas octingentas. Sevems Cretiphontis prædam concessit militi: idem & tribunos & duces & ipsos milites habere jussit quæ per vicos diripuerant. Ælius Spartianus narrat. Mahumetes II. Constantinopoleos & prædam & mancipia promisit militi.

GRONOVII.

87 *Absentium*] De eodem exercitu.

88 *Minutiani*] Quem ille obsessum ab hostibus liberaverat & hanc pœnam ferre jussit infelicis militiæ.

89 *Magistros militum*] A Constantino M. institutos.

90 *A gestorum insinuatione*] Excipiuntur, ne de illis referre necesse sit ad Imperatorem inter cæteras res de bello gestas. Sic Tiberius corripuit consulares exercitibus præpositos, quod de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, tanquam non omnium tribuendorum ipsi jus haberent, Suet. 32.

GRO-

jus ſpoliandi hoſtes indulſit. Cicero de inventione primo inter modos acquirendi dominii ponit, ſi quid ex hoſtibus captum ſit, [8] [91] cujus prædæ ſectio non venierit.

2. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, [h] [92] ut qui ſegnior ſit prædetur, at fortiſſimus quiſque laboris periculique præcipuam partem petere ſoleat, quæ ſunt verba Appii apud Livium: unde non longe abit Cyri illud apud Xenophontem: [93] ἐν τῇ ἁρπαγῇ τοῦτο οἶδ' ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσουσιν ἄν. Sed contra dicitur, gratius id fore lætiuſque quod ſua quiſque manu ex hoſte captum domum retuliſſet, quam ſi [94] multiplex accepiſſet alterius arbitrio. *Lib. v.* *Ibid.*

3. Interdum quoque conceſſa direptio quod impediri non poſſet. In expugnatione Cortuoſæ Hetruſcorum oppidi, narrante Livio, *publicari prædam* [95] *tribunis placebat, ſed* [96] *imperium quam conſilium ſegnius fuit. jam militum præda erat, nec niſi per invidiam adimi poterat.* Sic & Gallogræcorum caſtra a C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem. *Lib. VI.* *Livius lib. XXXVIII.*

XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam e præda redactam concedi ſolere, id ferme ita contigit, ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem redderetur. [97] Ludos quoque ex manubiis interdum inſtructos notes. *Dion. Hal. lib. v.*

XX. 1. Ne-

GRUTII.

8 *Cujus prædæ ſectio non venierit*] Varro ſex modos numerat, quibus dominus legitimus perficiatur, hereditatis juſtæ additionem, mancipationem, in jure ceſſionem, uſucapionem, e præda ſub corona venditionem, & ab auctione publica, cum bona cujuſquam ſectione vencunt.

h *Ut qui ſegnior ſit prædetur*] Vide quæ jam nunc ex Procopio adferemus ad §. 24.

GRONOVII.

91 *Cujus prædæ ſectio*] Quæ præda per quæſtores auctioni ſubjecta non ſit. Cæſar 2, Gall. 33. *ſectionem ejus oppidi univerſam Cæſar vendidit.* Juſtin. 38, 7. Flor. 2, 3.

92 *Ut qui ſegnior ſit prædetur*] Verba Livii 5, 20. in libris antiquis ſic leguntur: *ne ſegnior ſit prædator ut quiſque laboris periculique præcipuam petere partem ſolerat.* In quibus hæſerunt propter duplicem uſum particulæ *Ut*. Senſus, uti, prout quiſque ſoleat præcipuam laboris & periculi partem petere, is in prædando ſit ſegnior. Sic lib. 3, 50. *ut quiſque occurrerat, plebem adhortantes.* Eodem cap. 53. *tunc ut quæque cauſa erit, ſtatuetis.*

93 Ἐν τῇ ἁρπαγῇ] In direptione ſat ſcio ignavos majorem partem laturos.

94 *Multiplex*] Amplius, cumulatius.

95 *Tribunis*] Militum conſulari poteſtate.

96 *Imperium quam conſilium*] Id imperari non potuit, facultate & arbitrio ea de re conſultandi erepto per feſtinationem militum, qui prædam jam invaſerant, nec niſi cum maximo odio & criminatione ducum erant reddituri.

97 *Ludos quoque*] Scenicos, Circenſes, Amphitheatrales vel gladiatorios, qui erant voluptas populi, honos Deorum, divitum ambitio.

Digitized by Google

XX. 1. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usurpatum, sed eodem bello eadem præda sæpe in usus diversos impensa, aut partibus divisis, aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus decimam ex præda [h] Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, sed quod primitus ab Hebræis venerat: quo tempore sub decima prædæ vota, non res moventes tantum, sed & [98] urbem, & agros venire a pontificibus judicatum est. Eodem victore prædæ de Falisci pars maxima ad quæstorem redacta est, haud ita multum militi datum. Sic & [99] L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites divisit.* quæ [1] Livii verba sunt.

Liv. l. v.

Ibid.

Lib. xxxviii.

2. Genera in quæ præda dividi potest sunt hæc: homines captivi, armenta, & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur λείαν vocant, pecunia, res mobiles aliæ, pretiosæ aut viliores. Q. Fabius Volscis devictis λείαν & spolia per quæstorem vendi jubet: argentum [2] ipse defert. Idem Volscis & Æquis devictis captivos extra Tusculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæstorem vendit: militi ea permittit, quæ ad victum & vestem pertinebant. Nec dissimile huic Cincinnati institutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretiosiora prædæ Romam misit, cætera centuriatim divisit. Camillus captis Vejis, præter pecuniam ex venditione captivorum, nihil in publicum redegit; Hetruscis devictis, captivisque venditis, ex ea pecunia aurum matronis [3] quod contulerant persolvit, pateras tres aureas in Capitolio posuit. Cossio dictatore, ex Volscis præda omnis præter libera corpora militi concessa est.

Dionys. lib. VIII. Idem l. x. Ibidem.

Liv. l. x.

Liv. lib. v. Dionysius fragm. Lib. VI.

3. Fabricius superatis Lucanis, Brutiis, Samnitibus, militem ditavit, tributa civibus reddidit, [4] quadringenta talenta [5] in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius, cum Hannonis capta essent castra, prædam vendiderunt, diviseruntque, [6] donatis quorum opera fuerat singularis. Scipio, capta Carthagine, quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argento, dona-

Livius lib. xxxvii.

Liv. l. xxv.

App. Pun.

GROTII.

h *Apollini*] Meminit & Appianus in excerptis Peiresianis.

i *In ærarium retulit*] Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus dispertiisset.

GRONOVII.

98 *Urbem & agros*] Ut horum etiam decimæ assumtio inferri & dedicaretur.

99 *L. Manlius*] Immo Cnæus.

1 *Livii verba XXXVIII.*] C. 23.

2 *Ipse defert*] In triumpho.

3 *Quod contulerant*] De ornatu suo & mundo ad crateram auream Apollini Delphos portandam. c. 25.

4 *Quadringenta talenta*] 240000. Philip.

5 *Donatis*] Extra ordinem honoratis munere vel dono insigni.

Gro-

[6] donariis. Acilius, capta Lamia, partim divisit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrematis ex Romana superstitione hostium armis, cæteram prædam conferre omnes jussit, & [7] aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit. *Livius lib.* XXXVII. *Idem libro* XXXVIII.

XXI. 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos, quam apud alias gentes pleraſque prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensandæ arbitrium aliquod Imperatoribus concessum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent. quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damnatus est peculatus judicio, ut loquitur Valerius Maximus, [8] quadringenta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum quos ante retulimus. *Lib.* V, *c.* 3. *& Livius lib.* XLV. 9.

2. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait Gellius, de impunitate peculatus atque licentiæ conquestus est: ex qua oratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum* [10] *in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi dixerat, *mirari se, audere quemquam capta bello signa pro supellectile domi statuere.* Ita & Verri peculatus invidiam auget Cicero, quod signum sustulisset, & quidem [11] captum de præda hostium. *Lib.* XI, *c.* 18. *Prisc. libro* VII. *Verr.* IV.

3. Nec Imperatores tantum, sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non detulissent: adigebantur enim omnes sacramento, ut ait Polybius, περὶ τῦ μηδὲν νοσφίζεσθαι μηδὲ τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον· *nihil quemquam ex præda interversurum, sed fidem servaturos ex religione sacramenti.* Quo forte referri potest formula jurisjurandi apud Gellium, qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia passuum prope, quod pluris sit [12] nummi argentei, aut si sustulerit ad consulem proferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modestinus dicit: *is qui prædam ab hostibus surripuit* *Lib.* XVI, *c.* 4. *L. pen. ad l. Jul. peculat.*

peculatus

6 *Donariis*] Templorum ornamentis.

7 *Aut vendidit*] Hoc jam paullo superius posuit: sed quia ibi per errorem Manlio prænomen Lucii dederat, aliam de Cnæo hic recte appellato historiolam putavit.

8 *Quadringenta octoginta*] Huic summæ præmittendum erat, *sex millia pondo auri.*

9 *Liv. lib.* XLV.] Immo 38, 55.

10 *In nervo*] In vinculis carceris. Ter. Phorm. 2, 2. 11. *Vereor, ne isthæc fortitudo in nervum denique erumpat.* 4, 4. 16. *nostra causa scilicet in nervum potius ibit.*

11 *Captum de præda*] Exemplum alienum: nam id simulacrum Mercurii P. Scipio destructa Carthagine de Pœnorum hostium præda dono dederat Tyndaritanis in Sicilia, a quibus id abstulit Verres.

12 *Nummi argentei*] Quam nummo sestertius.

13 *peculatus tenetur:* quod vel unum ſatis eſſe debuit ut juris interpretes moneret ne ex hoſtibus capta ſingulis acquiri crederent, cum conſtet peculatum non eſſe niſi in re publica, ſacra, aut religioſa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod ſupra diximus, 14 ſemota lege civili, & 15 primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

L. 1. cod. tit.

XXII. 1. Addidimus ſemota lege civili & primo, ſive directe: illud quia de rebus 16 nondum actu quæſitis lex 17 ad utilitatem publicam poteſt imperare, ſive lex illa lex populi eſt ut apud Romanos, ſive regis ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam conſuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut ſciamus ſicut res alias ita & prædam poſſe a populo aliis concedi, nec tantum poſt acquiſitionem ſed & ante eam, ita ut ſubſecuta captura 18 conjungantur actiones 19 brevi manu, ut loquuntur juriſconſulti: nec tantum ea conceſſio nominatim fieri poteſt, ſed & in genere, ut viduis, ſenibus, & egentibus pupillis pars prædæ data eſt temporibus Maccabaicis, aut etiam perſonis incertis ad exemplum 20 miſſilium, quæ Romani conſules capientium faciebant.

2 *Mac.* VIII, 28. 30.

2. Neque vero hæc 21 juris tranſlatio, quæ lege aut conceſſu fit, ſemper mera donatio eſt, ſed interdum 22 contractus, interdum aut ſolutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna 23 quæ quis paſſus eſt, aut ob id quod ipſe bello impendit, ſive ſumtu, ſive opera, ut cum ſocii aut ſubditi nullo ſtipendio militant, aut non tali quod operæ reſpondeat. Nam ex his cauſis prædam aut omnem, aut ejus partem concedi ſolitam videmus.

XXIII. Et illud quidem tacita conſuetudine ubique ferme inductum juriſconſulti noſtri notant, ut ſua faciant quæ capiunt aut

Cald. conſ. 85. Joh. Lupus de bello. §. ſi bene advert. Jaſ. in l. quod apud hoſtes: de Legatis 1. Franc. a Ripa in l. 1. de acq. poſſ. n. 5. Covar. ad C. peccatum. p. 2. §. 11. Bonfin. l. 17, dec. 5.

13 *Peculatus tenetur*] Publicum fraudaſſe judicatur.

14 *Servata lege civili*] Niſi ubi jus civile alicujus populi aliud ſtatuat.

15 *Primo*] Acquiſitione quaſi originaria. 2, 1. 1.

16 *Nondum actu quæſitis*] Quarum acquiſitio adhuc in ſpe tantum eſt. 2, 2 5.

17 *Ad utilitatem*] Ut incendantur homines & acrius incumbant ad eas quærendas cum publico fructu, quippe hoſtibus deceſſuras.

18 *Conjungantur actiones*] Altera ex conceſſione populi, altera ex ipſorum occupatione.

19 *Brevi manu*] Ulpianus l. 43. §. 1. de jure dot. 1. per compendium, ſine ambagibus, quoties ſcilicet celeritate conjungendarum actionum inter ſe una actio occultatur, ut loquitur idem l. 3. §. 12. de donat. int. vir. & ux.

20 *Miſſilium*] Quæ ſpargebantur rapienda vulgo diebus ſolennibus, ſive in corpore ſuo, ſive per ſortes. Sueton. Ner. 11. Statius Cal. Satur. *Dives ſparſis quos egit tumultus.* §. 45. Inſtit. de R. D. Noſter 2, 8. 25.

21 *Juris tranſlatio*] A populo in privatos.

22 *Contractus*] Quo pacti ſunt privati cum republica vel principe, ut quod damni dare poſſint hoſti, lucro ipſis cedat.

23 *Quæ quis paſſus eſt*] Immo *facis* dicendum.

GRO-

Digitized by Google

aut ſocii, aut [k] ſubditi qui ſine ſtipendio & ſuo ſumtu ſuoque periculo bellum gerunt. [l] Ratio in ſociis eſt evidens, quia naturaliter ſocius ſocio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præſtari vix ſolet. *Sic medicis*, ait Seneca, *pretium operæ ſolvi quod deſerviunt, quod a rebus ſuis avocati nobis vacant.* [24] In oratoribus idem æquum judicat Quintilianus, quia hæc ipſa operæ tempuſque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod Tacitus dixit: *omitti curas familiares, ut quis ſe alienis negotiis intendat.* Credibile ergo eſt, niſi cauſa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, [m] ſpem ex hoſtibus lucrandi ſpectatam in damni & operæ compenſationem.

IV, *de benef.* 15.

Ann. IX.

XXIV. 1. In ſubditis id non æque evidenter procedit, quia [25] hi operam civitati ſuæ debent: ſed contra occurrit quod ubi non omnes ſed aliqui militant, his ipſis a corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut ſumtus impendunt, multoque magis damnorum. in cujus retributionis certæ locum ſpes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec ſine ratione, conceditur. Sic Poëta,

Præda ſit hæc illis quorum meruere labores. *Propert.*

2. [n] De ſociis exemplum eſt in fœdere Romano, quo Latini in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis, quæ populi Romani auſpiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant [26] adjutoribus Romanis, Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Poſt victoriam de rege Ptolemæo, partem prædæ Athenienſibus dedit Demetrius. Ambroſius hiſtoriam tractans Abrahami moris hujus æquitatem oſtendit: *ſane his qui ſecum fuiſſent, in adjumentum fortaſſe ſociati, partem emolumenti, tribuendam aſſerit, tanquam mercedem laboris.*

Liv. l. IV. & XXIV. *Dion. l.* VI. *Polyb. l.* XI. *Plut. Demetrio.* *Livius lib.* XXVI. *Lib.* I, *de Abrah. c.* 3.

3. De

GROTII.

k *Subditi qui ſine ſtipendio & ſuo ſumtu ſuoque periculo bellum gerunt*] Vide Cromerum XIX. Polonicorum.

l *Ratio in ſociis eſt evidens*] Utitur eâ Amalaſuntha in epiſtola ad Juſtinianum Goth. I.

m *Spem ex hoſtibus lucrandi ſpectatam in damni & operæ compenſationem*] Vide Plutarchum Marcello.

n *De ſociis exemplum eſt*] Priſcis Latinis tertias prædæ populus Romanus præſtabat. Plinius lib. XXXIX, 5. Pro modo miſſi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teſte Simlero: pro modo ſumtuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam. Paruta VIII. Pompejus Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia ſocius belli Mithridatici fuerat.

GRONOVII.

24 *In oratoribus*] Cauſarum patronis.

25 *Hi operam civitati*] Sic in bello civium corpus addictum atque operatum eſſe reipublicæ dicit Livius 4, 60.

26 *Adjutoribus Romanis*] Adverſus Philippum.

Digitized by Google

Num. XXXI, 27. 47. 1 *Sam.* XXX, 22. *& deinceps.* 11 *Mac.* VII, 28. 29. *Plut. apoph.*

3. De subditis exemplum est in populo Hebræo, apud quem pars prædæ dimidia cedebat [o] his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus qui ad Arbela conspirasse dicebantur, de præda omni ita sibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent.

21 *Samuel.* XII, 30. *Tit. de rege.*

4. At quæ publica hostium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas, cum Darii castra ad [27] Piramum amnem irrupissent, ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum [p] præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.* Unde non abit mos Hebræorum, qui victi regis coronam regi imponebant victori, eidemque assignabant (quod in Thalmudicis Digestis legitur) regiam supellectilem bello captam: & quod in rebus gestis Caroli Magni legimus, cum is Hungaros vicisset, privatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos λαφυρα erant publica, ut ante ostendimus, σκῦλα singulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ [28] durante certamine eripiuntur hosti, λαφυρα quæ post certamen: quod discrimen & aliis gentibus nonnullis placuit.

Arius de bello n. 162. *Bellon. p.* 2, *tit.* 18. *n.* 3. *Donell. l.* IV. *Com. c.* 21. *Sylv. in verbo bellum* 6 *in pr. ex Rosell. Wesemb. ad* §. 17. *Inst. de rer. div. App. civ.* I. *Lib.* VII. *App. civil.* IV. *Tacit. hist.* III.

5. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Plusculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita a Sullano milite [29] Æquulanum direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum:

Supersit pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est; nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit.

Bruti & Cassii castra diripuerunt Octaviani & Antoniani milites. Bello [30] civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat **nox**, coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonenses in [31] sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, ut Tacitus loquitur, *expugnata urbis prædam ad militem, dedita ad ducem pertinere.*

6. Atque

GROTII.

o *His qui in procinctu fuerant*] Pisidæ partem prædæ dabant his qui domos servarant. Chalcocondylas lib. v.

p *Præter regis tabernaculum*] Vide & Diodorum libro XVII. & Plutarchum Alexandro. Similia vide apud Xenophontem: I. de Cyro, & belli sui IV. & VII.

GRONOVII.

27 *Ad Pyramum*] Ad Isson in faucibus Ciliciæ. Curt. 3, 11.

28 *Durante certamine*] In ipso fervore prælii.

29 *Æquulanum*] Hirpinorum oppidum.

30 *Civili alio*] Inter Vitellium & Vespasianum.

31 *Sine præfectorum*] A quibus illi magna pecunia redemturi erant, ne diriperentur.

Gro-

6. Atque id languescente disciplina eo libentius concessum militi, ne [32] manente periculo omissis hostibus præda manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corrupit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset, *imbelle vulgus*, narrante Tacito, *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit.* Apud eundem scriptorem in prælio Britannico Suetonius suos hortatur, ut cædem continuent prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim invenias. Adde quod [q] ex Procopio jam modo attulimus. *Tac. ann. XIII. Ann. XIV.*

7. Sunt autem quædam tam exigua, [33] ut publicari digna non sint. Hæc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, [34] uter, follis, [35] facula, & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gellium legimus. Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur. Galli despoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum intra decem scutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in Hispania, [r] modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet: & septima, interdum decima penes ducem exercitus: cætera sunt capientium: [s] exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt. *Lib. XVI, c. IV. Const. Galt. lib. XX, tit. XIII. art. 10. & 18. Leg. Ib. lib. IV, tit. XXVI. p. 2.*

8. Est & ubi operæ, periculi, sumtuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui [36] suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam *Consolato maris cap. CCLXXXV.*

GROTII.

q *Ex Procopio*] Is Vandalicorum II. narrat, Salomonem in Levatas bellum gerenti infensos fuisse milites, quod prædam detineret. Dicebat id se facere ut bello finito distribueret pro cujusque meritis. Et Gothicorum II. omnem ex Piceno prædam convectam ad Belisarium qui eam pro meritis divideret; addita causa: ἐπεὶ γὰρ διεχρῆν ὑπὲρ τὰς ναῦς ἀναπλεῖν, οὐκ ἐν μετρίῳ χρόνῳ, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα ὀλίγῃ παλιπωρίᾳ διεχρῆν· non aquum esse ab aliis magno labore fucis interfici, alios autem sine ulla molestia mille vehi.

r *Modo quinta*] Eum & Turcis morem tribuit Leunclavius libro III. & libro V.

s *Exceptis navibus bellicis*] Sic machinæ regibus exceptæ apud Gothos. Johannes Magnus historiæ Suedicæ libro IX, c. II.

GRONOVII.

32 *Manente periculo*] Nondum omni prælio confecto.

33 *Ut publicari digna*] Non sit operæ pretium ærario aut populo ea vindicare.

34 *Uter*] Aquæ aut potionis causa.

35 *Facula*] Tum ad alios usus tum nocturni itineris ergo. Suet. Jul. 31.

36 *Suo periculo*] Quales qui olim e nostris auctoritate publica privati privatorum pecunia navibus armatis maritima hostium commercia corrumpebant & impediebant.

dam auferant, ſed partem debeant publico, aut ei qui [37] ex publico jus ſuum trahit. Sic apud Hiſpanos ſi in bello naves privatis ſumtibus inſtruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus decimam fert maris præfectus: ſic & apud Hollandos: ſed hic quinta prius prædæ pars [38] a republica deducitur. Terra vero paſſim nunc murpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis ſuum quiſque faciat quod cepit: in excurſibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu ſunt, inter ipſos pro dignitatis ratione partienda.

Lib. XIX, tit. XXVI. p. 2. l. 14. Conſt. Gall. l. XX, tit. 14. art. 1. Inſtruct. rei marit. c. XXII.

XXV. Hæc autem eo pertinent, ut ſciamus ſi apud populum [39] bello non permixtum controverſia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores [40] populi a cujus partibus res capta eſt: quod ſi ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipſi populo adjudicandam, ſi modo ea res in actu bellico capta eſt. Nam ex his quæ dicta jam ante a nobis ſunt ſatis apparet non omnino verum eſſe id quod pro Thebanis adfert Quintilianus; in eo [41] quod in judicium deduci poteſt nihil valere jus belli, nec armis erepta niſi armis poſſe retineri.

Lib. V, c. 4.

XXVI. 1. Quæ vere res hoſtium non ſunt, [t] etſi apud hoſtes reperiantur, capientium non fiunt: id enim, ut jam ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum eſt. Sic Romani Pruſiæ dicunt: [u] *ſi is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus [42] jus habuit hoſtis quod poſſeſſioni connectatur, puta pignoris, retentionis, ſervitutis, id quo minus capientibus acquiratur nihil obſtat.

Hæc c. §. 5.

Liv. l. XLV.

2. Solet

GROTII.

t *Etſi apud hoſtes reperiantur*] Vide ſupra cap. IV. §. 7.

u *Si is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere*] Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ ſed Bocchi liberorum fuerat. Appianus exc. legationum 28. Simile vide apud Crantzium Saxonicorum XII.

GRONOVII.

37 *Ex publico*] Præfecto claſſis, principi.

38 *A republica deducitur*] Vindicatur ærario, de reliquo decima.

39 *Bello non permixtum*] Neutrarum partium.

40 *Populi a cujus partibus*] Non ejus, ubi lis orta eſt, ſed cui militantes rem ceperunt.

41 *Quod in judicium deduci*] De quo actionem recipit prætor vel judex. Quo ſignificatur titulum acquiſitionis per arma valere apud tribunal bellantis aut victoris: ibi enim libellum querentis a milite in permiſſa prædæ occupatione ſibi aliquid ereptum nemo recipit. At ſi quis prædatorem poſſit apud alium judicem convenire, eum poſſe recipere ſuum, nec prodeſſe prædatori, quod jus præmiandi a ſuo imperatore habuerit: nam jus illud pro jure non habetur apud eos, qui non fovent eandem cauſam.

42 *Jus habuit hoſtis*] Si res aliena pignoris vel hypothecæ loco apud hoſtem fuit pro debito, ſi manus ei injecta, vel, ut loquuntur, arreſtata eſt ob juſtam cauſam, ſi ſervitutem debuit, id jus eſt etiam victoris.

43 In

2. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de personis solet in controversiam vocari. Si jus solum gentium respicimus, puto locum hic non considerari; sicut & hostem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet, potest lege sua prohibere ne id fiat; & si contra legem factum sit, de eo tanquam de delicto poscere potest ut sibi satisfiat. Simile est quod [43] in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, sed a domino agri prohiberi posse accessum.

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium est belli solennis ex jure gentium, ut in aliis bellis locum non habeat. nam [44] in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli sed in compensationem debiti, quod aliter obtineri non potest. In bellis autem [45] inter cives, sive magna ea, sive parva sint, nulla fit dominii mutatio nisi auctoritate judicis.

L. 3. D. de acq. rer. dom.
L. 16. D. de serv. prad. rust.
Silv. in verbo bellum 1. §. 3. & §. 11. vers. octavo.

43 *In agro alieno*] §. 12. Inst. de R. D.

44 *In bellis aliis inter exteros*] Obtinet jus naturale, de quo dictum hujus cap. num 1.

45 *Inter cives*] Hinc Vespasianus victor civili bello, sorte legit recuperatores, per quos rapta bello restituerentur. Sueton. c. 10.

CAPUT VII.

De jure in captivos.

I. *Omnes captos bello solenni jure gentium servos fieri:*
II. *Et eorum posteros.*
III. *In eos quidvis impune fieri.*
IV. *Res captorum, etiam incorporales, dominum sequi.*
V. *Causa cur id constitutum.*
VI. *An ita captis licitum sit fugere?*
VII. *An & domino resistere?*
VIII. *Jus hoc non apud omnes gentes semper obtinuisse:*
IX. *Nec nunc obtinere inter Christianos; & quid ei sit surrogatum.*

I. 1. SErvi naturâ quidem, id est, citra factum humanum aut primævo naturæ statu, hominum nulli sunt, [a] ut & alibi diximus: quo sensu recte accipi potest quod a jurisconsultis dictum est, [1] contra naturam esse hanc servitutem: ut tamen facto

L. 4. §. 1. D. de statu hominum.

GROTII.

a *UT & alibi diximus*] Libro II, c. XXII. §. II.

GRONOVII.

1 *Contra naturam*] Servitutem esse contrariam illi bono, quod contigit homini beneficio naturæ & per naturam, id est, libertati: quamvis id ita ei natura dederit, ut ob justas causas quibusdam eripi non vetet; ut sit bonum separabile, quod peccato aut fortuna possit amitti.

facto hominis, id est, pactione aut delicto, servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repugnat, [b] ut alibi quoque ostendimus.

2. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas, tum quoad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut servitutem promittunt pro servis habentur, sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt: ut ait Pomponius. [a] Neque delictum requiritur, sed par omnium sors est, etiam eorum qui fato suo, ut diximus, cum bellum repente exortum esset intra hostium fines deprehenduntur.

L. 5. §. 1. D. de captivis. L. in bello. D. de capt.

3. Polybius historiarum secundo: τί δ' ἂν παθόντες δίκαι δόξαιεν ἁρπάζασαι διδυκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πρὸς θύντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπὶ κατοπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβοῦσι ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τὰς τῶ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν· *quid*, inquit, *patiendum his est ut justa supplicia pendant? dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hac* [c] *belli lege etiam illis ferenda sunt, qui nihil impii commiserunt.* Atque eo fit id quod Philo notat his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τῶν σφόδρα ἀγαθῶν τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν· *multi viri boni variis casibus nativam amiserunt libertatem.*

Libro: omnem virtutem esse bonum libertatem. Orat. XV.

4. Dion Prusæensis, cum modos acquirendi dominii quosdam recitasset: τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ κεκαθυπόταξαι· *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo servum factum possidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμου vocat Oppianus de piscatu II.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt sed & posteri in perpetuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit Martianus, qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit Tacitus, agens de [3] Germani ducis uxore.

L. 5. §. 1. D. de statu hominum. Ann. 1.

III. Effe-

GRUTII.

b *Ut alibi quoque ostendimus*] Libro II, cap. V. §. 27.

c *Belli lege*] Servius ad primum Æneidos de Hercule: *a cujus portu cum cum Laomedon arceret occisus est, & ejus filia Hesione belli jure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est.* Idem ad X. Æneidos eandem narrans historiam: *Hesionem Graci Trojanis reddere noluerunt, dicentes se eam habere jure belli.* Josephus libro XIV. κεχμαλώτισθαι ἐ νόμῳ πολέμου· *cum capti essent non belli jure*

III. 1. Effe-

re, τῷ τῶ δορικλύτου νόμῳ. & alibi: *δορικτήτου διαιρῶ, jure eo quod in captos constitutum est*, ait Menander Protector. Multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia scriptores captas res captosque homines conjungunt aut æquant.

GRONOVII.

2 *Neque delictum*] Ut quis improbo facinore reddiderit se dignum, qui libertate privetur.

3 *Germani ducis uxore*] Arminii, Segestis filia, quæ gravida in potestatem Romanorum venerat.

Gro-

III. 1. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum domino nihil non licere dixerit pater Seneca. Nulla perpessio est quæ non [4] impune illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam sævitia dominorum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis sævitiæ modum pœnamque ponit. *Apud omnes peræque gentes*, ait Cajus, *animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.* Addit deinde, [5] fines huic potestati positos ex lege Romana, in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium, *quid non justum domino in servum?*

1, contr. 5.

L. 1. D. de his qui sui sunt juris. Inst. de his qui sui vel alien. juris sunt. Andria actu 1. sc. 1.

2. Sed & res omnes, quæ captæ fuerant, cum persona acquiruntur domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait Justinianus, nihil suum potest habere.

Inst. per quas pers. cuique acq. §. 3.

IV. Unde refellitur aut certe [d] restringitur eorum sententia qui dicunt [6] incorporalia belli jure non acquiri. Nam verum est non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt, ut [7] jus partium. Hæc enim si manere possunt, manent penes personam: si non, exstinguuntur.

V. 1. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt, quam [8] ut tot commodis definiti captores libenter abstinerent a summo illo rigore quo captos & statim, & post moram interficere poterant, ut ante diximus. [e] *Servorum appellatio*, inquit Pomponius, *ex eo fluxit, quod Imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi, ut libenter abstinerent: neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est [9] utilius.

L. 239. §. 1. D. de V. S.

2. Eadem-

GROTII.

d *Restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri*] Valerius Maximus lib. VI, cap. IX. n. 1. de Cn. Cornelio Asina: *qui consul a Pœnis apud Luparas captus cum belli jure omnia perdidisset, δυλ@ ἄνυπ@ ἀνάντων καὶ ἰδιωτῶν, servus, aliarum rerum dominium non minus quam sui ipsius perdidit.* Philo, libro omnem virum bonum esse liberum.

e *Servorum appellatio ex eo fluxit*] Vide & Servium ad v. Æneidos, ubi originem vocis *saltem* explicat.

GRONOVII.

4 *Impune illis imponatur*] Hinc servos in omnia obnoxios dicit Florus 3, 20.

5 *Fines huic potestati*] Hoc jus temperatum esse, certumque modum accepisse, ne infinitum foret.

6 *Incorporalia*] Res incorporales, quæ manu tangi nequeunt, sed in jure consistunt. §. 2. Inst. de reb. corp.

7 *Jus patrium*] Patriæ potestatis: nec enim qui patrem cepit, jus acquirit in liberos non simul captos.

8 *Ut libenter abstinerent*] Ut facilius sibi temperarent, seque continerent ab interficiendo.

9 *Utilius*] Nam profecto utilius vivum hominem servari ad opus, quem tamen, ubi velis, occidere possis, quam statim, priusquam ejus experientiam ceperis, occidi.

GRO-

Digitized by Google

2. Eademque ex cauſa hoc jus etiam [10] in alios transſcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, ſi ſummo jure captores ut erentur, illi ipſi naſcituri non erant. Cui conſequens eſt ut nati [11] ante calamitatem, niſi ipſi capiantur, ſervi non fiant. Ideo autem natos maternæ eſſe conditionis placuit gentibus, quia ſerviles concubitus nec lege nec certa cuſtodia erant conſtricti, ita ut nulla ſufficiens præſumtio patrem indicaret. Atque ita capiendum Ulpiani illud: *lex naturæ hæc eſt, ut qui naſcitur ſine legitimo matrimonio matrem ſequatur*, id eſt, lex conſuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abuſione quadam interdum ſumi alibi quoque demonſtravimus.

L. 24. D. de ſtatu hom.

Lib. II, c. XIII. §. 26.

3. Non fruſtra autem a gentibus introducta hæc jura, exemplo bellorum civilium intelligi poteſt, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in ſervitutem [12] redigi non poterant: quod & Plutarchus notavit vita Othonis: & [f] Tacitus hiſtoriarum ſecundo.

4. Cæterum populine an ſingulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum eſt. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus juriſconſultus libro II. rerum quotidianarum: *item quæ ex hoſtibus capiuntur jure gentium ſtatim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in ſervitutem deducantur.*

L. 5. & l. 7. D. de acq. rer. dom.

VI. 1. Quod tamen theologi nonnulli ſentiunt, qui bello injuſto capti ſunt, aut ex captis nati, iis [13] fas non eſſe fugere niſi ad ſuos, in eo eos falli non dubito. Id quidem intereſt, quod [g] ſi ad ſuos fugiant bello manente, libertatem conſequuntur ex poſtliminii jure: ſi ad alios aut etiam pace facta ad ſuos, [14] vindicanti domino reddendi ſunt. Sed non ideo ſequitur animo quoque

Leſſ. l. 2, c. 5. dub. 5.

GRONOVII.

f *Tacitus hiſtoriarum ſecundo*] Et tertio, de Cremonenſibus captis, *mitiam prædam militibus fecerat conſenſus Italiæ.*

g *Si ad ſuos fugiant bello manente, libertatem conſequuntur ex poſtliminii jure*] Vide infra cap. IX. §. 5. Plinius naturalis hiſtoriæ VII, 28. de M. Sergio: *bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

GRONOVII.

10 *In alios transſcribitur*] Ut liceat hominem ſic ſervatum vendere vel donare vel relinquere teſtamento, vel alio modo alienare cum eodem jure vel utendi vel abutendi.

11 *Ante calamitatem*] Captivitatem parentum.

12 *Redigi non*] Saltem more Romano & Hebræo 2. Paralip. 28. nam de aliis dubium facit Juſtin. 4, 3. ſive victoribus captivitatis jure ſerviſſent.

13 *Fas non eſſe fugere*] Quaſi alibi nec libertatem conſequantur & conſcientiam lædant, tanquam furtum ſui domino facientes.

14 *Vindicanti domino*] Ex eo, quod cap. præc. nu. 25. traditur de captis apud populum bello non permixtum jus reddi ex legibus aut moribus gentis, a cujus partibus res vel perſona capta eſt.

GRO-

que [15] injici religionis vinculum : cum multa ſint jura, [16] quæ tantum exterius judicium ſpectant, qualia ſunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec eſt quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem ſequi. Reſpondebo enim, cum multæ ſint dominii ſpecies, poſſe & dominium dari quod [17] tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. quod & in aliis juris generibus occurrit.

2. Tale enim aliquatenus & jus eſt [18] teſtamenta nulla dicendi, ob deliquium ſolennitatis alicujus quam jura civilia præſcribant. Probabilior enim ſententia eſt etiam, quod tali teſtamento relictum eſt retineri ſalva pietate poſſe : ſaltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui ſecundum leges civiles [19] mala fide præſcripſit : nam & hunc civilia judicia ut dominum tuentur. Et hac diſtinctione facile ſolvitur nodus ille, quem Ariſtoteles nectit de cavillationibus libro 11, cap. 5. *ἆρα δίκαιον τὰ αὐτῷ ἔχειν ἕκαστον; ἆσθ' ἃν τις κρίνει κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, ἂν ᾖ ψευδῆ, κύρια ἔστιν ἐκ τῶν νόμων. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ ἃ δίκαιον* : nonne jus eſt, ut ſua quiſque habeat ? at quæ ex animi ſui ſententia judex judicaverit, ex lege rata ſunt. Erit ergo [20] idem jus & non jus.* Soto de juſt. & jure l. IV. q. 4. art. 3. Leſſ. lib. 2, c. 14. dub. 3.

3. In noſtra vero quæſtione nulla cauſa fingi poteſt, cur gentes aliud ſpectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi ſervum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, ſufficiebat ut captis captores vellent parcere : aut ſi tam feri eſſent ut iſtis utilitatibus non moverentur, certe [21] nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipſum tamen ſi omnino ſibi neceſſarium crederent, [h] poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege, quæ non [22] ex æquitate naturali ſed

GROTII.

h *Poterant exigere fidem aut jusjurandum*] Bembus hiſtoriæ libro x. ab eo non attaminari furti crimine animum, ſi res ſuas ſubducat.

GRONOVII.

15 *Injici religionis*] Sine peccato fugere talem ſervum non poſſe.

16 *Quæ tantum exterius*] Ad quæ obligamur tantum metu politici judicii, non etiam metu Dei.

17 *Tantum in judicio humano*] Cui quis adſtrictus ſit tantummodo legibus civilibus, non etiam lege conſcientiæ.

18 *Teſtamenta nulla*] Pro non factis habenda.

19 *Mala fide præſcripſit*] Qui tanquam uſu captam poſſedit, quam ſcivit alienam eſſe, etſi ſciſſe illum non poſſit probari.

20 *Idem jus & non jus*] Eſt enim jus in judicio humano & externo, non in foro conſcientiæ, aut ut illi loquerentur, jus politicum, non ethicum.

21 *Nec moturum*] Non eſt credibile faciliores fore ad miſericordiam, ſi perſuaſum habeant ſine gravi peccato in Deum fugere ab hac ſervitute, niſi ad ſuos, neminem poſſe.

22 *Ex æquitate naturali*] Qualis eſt lex ſervitutis ei, qui per hanc evadit mortem.

GRO-

ſed majoris mali vitandi cauſa lata eſt, ea ſumenda eſt interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus jurisconſultus: *nihil intereſt, quomodo captivus reverſus eſt: utrum dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus eſt, ut alio ſenſu [23] plerumque & injuria ſit, quo nomine & a Paulo jurisconſulto nominatur: jus, quoad effectus quoſdam: injuria, ſi id quod rei intrinſecum eſt ſpectetur. Unde & hoc apparet, ſi quis bello injuſto captus in poteſtatem hoſtium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum, ſi res ſuas ſubducat, [a] aut laboris ſui mercedem ſi quam ſupra alimenta præſtari æquum eſt: modo ipſe neque ſuo, neque publico nomine quicquam debeat domino, aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & ſubductio deprehenſa graviter puniri ſoleant. Nam [24] & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua ſunt, ſed quia ipſis expedit.

5. Quod vero prohibent [k] canones nonnulli ſuadere ſervo miniſterium domini ſui deſtituere, ſi ad fervos referas qui pœnam juſtam ferunt, aut voluntaria pactione ſe addixerunt, præceptum eſt juſtitiæ, ſin ad eos qui bello injuſto capti ſunt, aut ex captis nati, oſtendit Chriſtianos Chriſtianis auctores potius patien-

L. Nihil. D. de capt.

L. 19. princ. e d. tit.

Barnes 2, 2. qu. 40.

C. ſi quis ſervum. 17. q. 4. & ſeq.

GROTII.

a *Aut laboris ſui mercedem*] Huc pertinent ea quæ a nobis ex Irenæo & Tertulliano allata ſunt ſupra ad libri II, capitis VII. §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egreſſis, ad quos & hoc Philonis pertinet de vita Moſis: οἱ δ' ἰλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τὴν αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ἔπρεπεν εἶναι ἂν τὸ ἐλευθέρους καὶ μὴ δικήμενας ἂν ἐπιβουλεύθηναι ἀδίκως. πολλὴν γὰρ λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διακόμιζον ἐπηχθισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑπεζυγίοις ἐπέβησαν, ἃ διὰ φιλοχρηματίαν, ἃ ὡς ἂν τῆς κατηγορᾶν εἶποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ὀπτόμενοι. πόθεν; ἀλλὰ σφῶν αὐτῶν ὧν πρὸ πολλοῦ τὰ χρήσιμα ὑπηρέτησαν, ἀτιμωρήτων μισθὸν κομιζόμενοι. εἶτα ἢ ὑπὲρ ὧν καθηλώθησαν ἐλάττωσι καὶ ἀχὶ τοῖς ἴσοις ἀντιλαμβάνεις. & quæ ibi ſequuntur plura. *Illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nonilitatis ſuæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec oblitis eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant, multa enim ſpolia partim ipſi exportarunt, partim impoſuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit, alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? ſed primum quidem ut miniſterii tam longi temporis mercedem ſibi neceſſariam haberent, deinde pro ſervitute per vim impoſita pœnam non parem ſed multo minorem experientes.* Eſt ſimilis hiſtoria Malchi viri ſancti deſcripta ab Hieronymo in epiſtolis, & Langobardi Leupgis quam nobis dat pronepos ejus Paulus Warnafredi libro IV. Adde ſi placet & confeſſionem editam ſub Lanici Patricii nomine.

k *Canones nonnulli*] Ex ſynodo Gangrenſi. vide quæ ſupra libro II. fine capitis V.

GRONOVII.

23 *Plerumque & injuria ſit*] Quippe quo libertas auferetur nullum ob delictum, ſed quod arma geſſerit pro eo, cui fidem debebat.

24 *Et hæc & alia*] Ut ſupra de percuſſore hoſtis & exploratore ſine perfidia dictum eſt, 3, 4, 18.

Gro-

Digitized by Google

patientiæ esse debere quam rei talis, quæ quamvis licita animos tamen a Christianismo alienos aut alioqui infirmos posset offendere. Similemque in modum accipi possunt apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam a servis exigere dum serviunt, quod naturali æquitati consentaneum est. nam [25] alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi, theologis illud dictum recte arbitror, servum domino [26] jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate sed & [27] judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat. nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei quod summis in quaque civitate potestatibus alibi tributum est a nobis, ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: *ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc sciendum est, [28] jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse, nec apud gentes omnes: quanquam Romani jurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiorem indigitantes totius nomine. Sic [1] apud Hæbræos, qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, [29] perfugium erat servis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex causa videri potest ortum jus quod in solo Francorum [30] servis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nec quidem nunc tantum bello captis, sed & aliis qualibuslibet servis videmus dari. *Deuteron.* XXIII, 15. *Bodin. de rep. lib. 1, c. 5.*

IX. 1. [m] Sed

GROTII.

1 *Apud Hebræos*] Vide præceptorum vetantium CLXXX.

GRONOVII.

25 *Alimenta & opera*] Ut quemadmodum dominus tenetur ad alimenta servo danda, ita servus ad operas reddendas.

26 *Jus illud externum exsequenti*] Grave opus injungenti, verbis aut verberibus aut vinculis castiganti.

27 *Judiciorum tutela*] Ut non tantum possis omne jus domini usurpare in servum ex captivo, sed id jus etiam possis judiciis defendere & per judicem in eo juveris.

28 *Jus gentium de captivis*] Apud Indos servitutem nullam esse scribit Strabo lib. 15, p. 710. Nisi accipiendum est de eo, quod dixit n. 6. *ut si ad alios quam ad suos, aut pace facta ad suos refugerunt, vindicanti domino reddendi sint.*

29 *Perfugium erat servis*] Videtur accipiendum de transfugis.

30 *Servis datur proclamandi*] Ut servus peregrinus, simulatque terram Francorum tetigerit, eodem momento liber fiat.

GRO-

Bart. in l. 24. D. de capt. Covar. in c. peccatum. p. II, §. II. n. 6. Vict. de jure belli n. 42. Boër. decis. 178. Silv. in verbo bellum I. n. I. Lib. IV. Plat. V. de rep. Bart. in l. 12. D. de neg. gestis. Boër. decis. 178. Constit. reg. Hisp. l. VIII, tit. 26. par. 2.

IX. 1. [m] Sed & Christianis in universum placuit bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad operas urgeri, & alia pati quæ servorum sunt: merito sane: quia [31] ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant, aut esse debebant quam ut a miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessione. Atque hoc a majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos, qui eandem religionem profiterentur, scripsit [n] [32] Gregoras, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum [33] Thessalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, perfecit reverentia Christianæ legis, quod cum [34] Græcis inter se servandum olim diceret Socrates, nihil impetraverat.

2. Quod autem hac in parte Christiani, idem & [o] Mahumetistæ inter se servant. Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris: nisi certi aliquid convenerit. Jus autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

GROTII.

m *Sed & Christianis*] Sed & Essenis, a quibus ortum primi Christiani duxere. Vide Josephum.

n *Gregoras*] Lib. IV. ubi hæc verba: νόμος δ' ὅδε ἐστὶν ἀνωθεν ἐκ διαδοχῆς εἰς κατιὼν εἰς τοὺς ὑπογενεστέρους, ὃ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβάλλοις καὶ Βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν πράγματα ἁλώσιμα εἶναι, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα· *mos hic est ab antiquo deductus ad posteros, nec corruptus unquam, non Græco-Romanis modo & Thessalis, sed Illyriis quoque, Triballis & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in prædam verti liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus.* Adamus Bremensis de sancto Ansgario: *inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbianos correxit.* Meminit hujus moris & Boërius decisione CLXXVIII. additque servari in Francia, Anglia, Hispania, ut si captus sit dux, comes, baro, is non militum sit sed principis bellum gerentis.

o *Mahumetistæ inter se servant*] Chalcocondylas lib. III. Leunclavius libro III. & libro XVII. Busbequius epistola exoticarum tertia.

GRONOVII.

31 *Ab omnis caritatis*] Christo. In illis cessabat ratio, quæ prima hoc jus gentium introduxit, nempe ut quos poterant occidere, illis mallent parcere suæ utilitatis causa.

32 *Gregoras*] Circa ann. Chr. 1260. Michaële Palæologo Imper. Constantinopolitano.

33 *Thessalis, Illyriis, Triballis*] Qui tum temporis ab imperio Rom. defecerant & suo jure utebantur. Inter quos Bulgari erant novi populi, Scytharum coloni, qui expulsis Romanorum subjectis in Mœsia inferiore sedes collocaverant.

34 *Græcis inter se*] Ne qui Græcorum a Græcis in bellis ipsorum inter se caperentur, vincentium servi fierent, non erat auditus.

CA-

CAPUT VIII.

De imperio in victos.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo, & ejus acquisitionis effecta.*
II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas esse desinit:*
III. *Interdum hæc misceri.*
IV. *Acquiri & res populi etiam incorporales, ubi tractatur quæstio de chirographo Thessalorum.*

I. 1. QUi sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & [1] universos, sive illi civitas fuerunt, sive civitatis pars, subjicere sibi potest subjectione sive [2] mere civili, sive [3] mere herili, sive [4] mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia de Olynthio apud Senecam: *servus est meus quem ego emi belli jure. vobis, Athenienses, expedit. alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur quicquid est bello partum.* Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit Tertullianus. Quintilianus jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium leges a victoribus dici, accipi a victis. Minio in oratione ad Romanos: *cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Arioviſtus apud Cæsarem *jus esse belli* ait, *ut qui vicissent iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent:* item, *populum Romanum victis, non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuesse.* *Apologet.* *Livius l. XXXV.* *De bello Gallico l. 1.*

2. Narrat Justinus ex Trogo, qui ante Ninum bella gessierant, *non imperium sibi sed gloriam quæsisse, & contentos victoria abstinuisse imperio:* Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret: & ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud Sallustium: *ob regnum tutandum arma* *Lib. 1. 1.* *De bello Jug.*

GRONOVII.

1 *Universos*] Magnum numerum hominum, sive illi absolvant corpus civitatis, sive membrum faciant illius corporis, veluti reipublicæ regnive urbs una vel plures.

2 *Mere civili*] Ut eos adjungat ad participandos civiles honores, ut reges & primi consules Romani, qui hoc maxime auxerunt urbem, quod victos populos migrare Romam coëgerunt, & eis jus civitatis dederunt.

3 *Mere herili*] Ut omni erepta libertate, tantum pro subjectis aut tributariis habeat.

4 *Mixta*] Ut parte vel specie libertatis relicta aliam conditionem stipendiariorum vel provinciæ eis imponat.

Digitized by Google

arma se cepisse: nam Numidiæ partem, unde Jugurtham expulerit, jure belli suam factam.

3. Potest autem imperium victoria acquiri, vel tantum [a 5] ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra; vel etiam [b 6] ut in populo est: quo casu victor imperium habet, ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent, diximus alibi. *Lib. I, cap. III. §. II.*

II. 1. Potest & amplius fieri, nempe ut, [7] quæ civitas fuit, civitas esse desinat, sive ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ, sive ut nulli civitati adhæreat, ut si rex suo sumtu bellum gerens populum sibi ita subjiciat, ut eum regi velit [8] non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis

GROTII.

a *Ut est in rege*] Alexander post pugnam ad Gaugamela rex Asiæ salutatus. Romani quæ Syphacis fuerant sua dixere πολίμῳ νόμῳ, *lege belli*. Appianus excerptis legationum x, n. 28. Legati Gothorum apud Agathiam I. de Theuderico: Θεύδηριν καθιστὰν τὴν ἐπιλύτην τῆς Τύρρας (lege Σιλβίνου) τάχιστα ἅπαντα κατὰ τὸ πολίμῳ δίκαιον· *cum Odoacrum devicisset advenam Scyrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit.* At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant. Meminit Menandet Protector.

b *Ut in populo est*] Persæ apud eundem Menandrum de Daras urbis territorio: ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτοῖς τῷ δίκαιῳ τῷ πολίμῳ ὑπεκλίθη, ἐκ δὲ τοῦτου καὶ τὰ ἔσω τῆς ὑπὸ τὴν πόλιν, ἁρμόζειν αὐτοῖς· *cum urbs ipsa belli jure subjugata a se esset, rationi esse ut & quæ sub urbe fuerant ad se pertineant.* Vandalis devictis volebat Belisarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dedissent Gothi. Sed ii dedisse se negabant. Procopius Vandalicorum II. Henricus Friderici Barbarossæ filius capta Sicilia Epidamnum, Thessalonicam, aliaque a Siculis possessa sibi vindicabat. Nicetas lib. I. de Alexio Isaaci fratre. Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: προσήκειν αὐτῷ Γηπαίδων πρότερον κτῆμα γενόμενον, αὐτῶν ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων. *ad se eam urbem pertinere, ut quæ Gepidarum fuisset, qui Gepida victi essent ab Avaris.* Petrus Justiniani legatus in oratione ad Chosroëm: ὁ γὰρ δεσπόσας τῶν ἐγκεκτημένων πῶς οὐχ ἕξει τὸ ὑποδεέστερον; εἴτε γὰρ Λάζοι, εἴτε μὴ αὐτοὶ Σκυθοὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν εἶποιεν, ὡς οὐχ ὑπήκοοι ἀπὸ Σκυθῶν Λάζων ἀνεκάθηντο· *nam qui dominus est principalis, quomodo non erit & accessorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controversiam hanc movebant, non fuisse ab antiquo Lazorum Suaniam.* Utrumque est ex Menandro Protectore. Adde quæ hoc capite. §. IV.

GRONOVII.

5 *Ut est in rege*] Ut commissum & creditum, ut acquirat non sibi, sed populo vel regno cui præest.

6 *Ut in populo est*] Ut proprium, sive ipse jus omne in priorem quoque populum suum habeat, sive quodcumque in priori jus habeat, omne consequatur in victo, & caput sit duorum separatorum civilium corporum.

7 *Quæ civitas*] Respublica sui juris.

8 *Non ad populi*] Cujus ipse rex est, & a quo velut fiduciarium regnum habet.

Gro-

Digitized by Google

herilis eſt imperii, non civilis. Ariſtoteles lib. VII. de republica: *ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων. imperium aliud eſt ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & ſervos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus, in poſterum non civitas erit, ſed [9] magna familia. bene enim dictum ab Anaxandrida:

Οὐκ ἔστι δούλων, ἄγαθ', ἀνδρὶ πόλις,
Vir bone, ſervorum nulla eſt uſquam civitas.

2. Et Tacitus hæc inter ſe ſic opponit: *non dominationem & ſervos, ſed rectorem & cives cogitaret.* De Ageſilao Xenophon: *ὁπόσας δὲ πόλεις παρεταξάγοντο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, τοσούτων ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται· quaſcunque civitates in ſuam redigebat poteſtatem, has immunes habens ab his quæ ſervi dominis præſtant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.* Ann. XII.

III. Atque hinc intelligi poteſt quale ſit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi ſervitus miſcetur cum aliqua [10] perſonali libertate. Sic populis legimus arma ademta, imperatum ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos ſermonem & [11] vitæ genus mutare.

IV. 1. Sicut autem res, quæ ſingulorum fuerant, jure belli iis acquiruntur qui eos ſibi ſubjiciunt, ſic & res univerſitatis eorum fiunt qui ſibi ſubjiciunt univerſitatem ſi ipſi velint. Nam quod de deditis dixit Livius, [c] *ubi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipſius*

GROTII.

c *Ubi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt*] Vide ſupra libro I, c. III. §. 8. & lib. II, c. V. §. 31. & hoc libro cap. V, §. 2. & infra c. XX. §. 49. & adde Polybii hac excerpto legationum 142. *οἱ δεδόντες αὐτὰς εἰς τὴν Ῥωμαίων ὑπεροχὴν, δεδόκασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. σὺν ᾗ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τὰς ὑπαρχούσας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήδδην, ὅσα πάντων ἐστὶ καὶ ἦν Ῥωμαίοις, αὐτοὺς ᾗ τοὺς δεδόντας ἁπλῶς μηκέτι μενόντες· qui ſe dedunt in Romanorum poteſtatem, ii dant primum regionem quæ ipſorum fuit, & qua in ea regione ſunt urbes: viros præterea omnes ac feminas qui aut in regione aut in urbibus ſunt. Inſuper flumina omnia, portus, ſacra, religioſa univerſim omnia, ita ut omnium domini ſint Romani, ipſi autem qui ſe dediderunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII. §. 4. Juſtinus lib. XXXV. de Judæis loquens: *poſtea cum ipſis Perſis in ditionem Alexandri Magni venere.*

GRONOVII.

9 *Magna familia*] Numerus ingens ſervientium.

10 *Perſonali libertate*] In quo corpora relinquuntur libera, quamvis operæ ſerviles & tributa præſtentur.

11 *Vitæ genus*] Ut Lydi. Juſtin. I, 7.

ipſius jus atque arbitrium eſt: idem in bello ſolenni victis locum habet. Nam deditio ſponte permittit, quod alioqui vis eſſet ereptura. Scaptius apud Livium: *agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuiſſe, captiſque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum.* Annibal in oratione ad milites apud eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congeſtumque poſſident, id omne noſtrum cum ipſis dominis futurum eſt.* Antiochus apud eundem, *quo victo cum omnia quæ illius fuiſſent jure belli Seleuci facta ſint, exiſtimare ſuæ ditionis eſſe.* Ita Pompejus, quæ Mithridates bello capta imperio ſuo adjecerat, populi Romani fecit.

Lib. III.
Lib. XXI.
Lib. XLIII.
Strabo l. XII.

2. Ergo & incorporalia jura, quæ univerſitatis fuerant, fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa, quæ Albanorum jura fuerant ſibi vindicarunt Romani. Unde ſequitur omnino liberatos Theſſalos obligatione centum talentorum, quam ſummam cum ipſi Thebanis deberent, Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipſis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud Quintilianum adfertur, id demum victoris eſſe quod ipſe teneat: jus quod ſit incorporale apprehendi manu non poſſe: aliam conditionem eſſe heredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res tranſeat. Nam qui dominus eſt perſonarum, idem & rerum eſt, & juris omnis quod perſonis competit. Qui poſſidetur non poſſidet ſibi, nec in poteſtate habet qui non eſt ſuæ poteſtatis.

Dionyſ. III.
L. 178. *de reg. jur.*

3. Imo etiam ſi quis populo victo jus civitatis relinquat, poteſt quædam quæ civitatis fuerant ſibi ſumere. In ipſius enim arbitrio eſt [12] quem velit eſſe ſui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæſar, donato Dyrrachinis ære alieno, quod neſcio cui adverſarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæſaris [d 13] non ex eo eſſe genere, de quo jus hoc gentium conſtitutum eſt.

L. 21. *D. ad l. Jul. de adult.*
Cic. epiſt. ad Brutum 6.

GROTII.

d *Non ex eo eſſe genere, de quo jus hoc gentium conſtitutum eſt*] Antonius Tyrios juſſit reddere quæ Judæorum tenebant a ſenatu non conceſſa & ante Caſſii bellum poſſeſſa. Memorat Joſephus. Vide & Bizarum Genuenſis hiſtoriæ libro x.

GRONOVII.

12 *Quem velit eſſe*] Quo uſque velit indulgentiam ſuam patere.

13 *Non ex eo*] Non juſtum ſive ſolenne, quia civile fuerat.

CA-

Digitized by Google

CAPUT IX.

De Postliminio.

I. *Origo vocis* postliminii.
II. *Quibus in locis postliminium sit.*
III. *Postliminio quadam reverti, quadam recipi.*
IV. *Jus postliminii esse in pace & in bello, & quid si nihil in pace dictum sit?*
V. *Liber homo, bello manente, quando postliminio redeat:*
VI. *Qua jura recipiat, qua non recipiat.*
VII. *Jura & in ipsum restituti.*
VIII. *Cur qui se dedant jus postliminii non habeant.*
IX. *Populus quando postliminii jus habeat.*
X. *Qua in his qui postliminio redeunt sint juris civilis.*
XI. *Servi postliminio quomodo recipiantur, etiam transfuga: quomodo qui redemti sunt.*
XII. *An subditi postliminio recipiantur.*
XIII. *Agros postliminio recipi.*
XIV. *Circa res mobiles quod discrimen olim observatum.*
XV. *Quid circa res mobiles hodie juris?*
XVI. *Qua res recipiantur, ita ut postliminio non egeant,*
XVII. *Mutationes ex lege civili, quoad subditos suos.*
XVIII. *Postliminium quomodo observatum inter eos, qui hostes erant:*
XIX. *Quando id hodieque locum habere possit.*

I. 1. Sicut de his quæ ex hostibus capiuntur, ità & de postliminii jure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retroactis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res a veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent, lector nequiret distinguere.

2. De voce *postliminii* rejicienda Servii sententia, qui partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola, qui junctum docebat esse verbum a [a] *post*, quod reditum notat, & *limine*. Nam [1] *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim *Cicero Top. & ibidem Boëtius.*

GROTII.

[a] POST, *quod reditum notat*] Unde Postvorta Dea.

GRONOVII.

1 *Limen & limes*] Rejicit Salmasius observ. ad jus Att. & Rom. cap. 26. p. 568.

Digitized by Google

enim [b] ab antiqua voce [a] *limo*, quæ *transversum* significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, [c] contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant e finibus ejicere, & exilium [d] nominabant eliminium.

II. 1. Est ergo postliminium jus quod nascitur [e] ex reditu [3] in limen, id est, fines publicos. Sic Pomponius reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet, etiam si quis homo, aut res ejus generis [4] in quo postliminium esse placuerat, perveniisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis [f] amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter [5] quibuscum pax est, sed [6] qui partes in bello easdem sequuntur: ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest, [7] homo aut res, ad hos, aut ad suos pervenerit.

L. 5. §. 1. D. de capt. L. 19. §. 3. ib.

2. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bello capti [8] statum non mutant nisi ex speciali pacto. quomodo in

GROTII.

b *Ab antiqua voce* limo] Servius ad XII. Æneidos, & Donatus ad illud Eunuchi *limu oculu.* Festus: *Limus obliquus, id est, transversus, unde & limina.* Isidorus libro XV, c. 14. *limites appellati antique verbo transversi. nam transversa omnia antiqui lima dicebant, a quo & limina ostiorum, per qua foris & intus itur: & limites, quod per eos foras in agros catur.* In Glossario *limes* πλαγία ὁδός.

c *Contagio & contages*] Compages & compago, quod ipsum olim fuit compagen, ut docet genitivus, & verbum inde deductum, sicut & sanguis fuit sanguen.

d *Nominabant eliminium*] Et collimen in Solino est quod vulgo collimitium.

e *Ex reditu in limen*] Hinc sumta translatione postliminium ecclesiasticæ pacis dixit Tertullianus de pudicitia.

f *Amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est*] Ita sensisse Maroci & Fesæ regem apparet ex Thuani libro CXXX, in anno CIↃ IↃC III.

GRONOVII.

2 *Limo*] Terentius Eunuch. 3, 5. *ego limu aspecto sic per flabellum clanculum.*

3 *In limen, id est, in fines publicos*] Domum. Domus autem non modo dicitur de lare familiari, sed etiam de patria vel civitate. Sic rediit in limen seu domum, qui est intra patrios fines.

4 *In quo postliminium*] Ut simulatque rediisset intra fines, rursus inciperet esse veteris juris, quasi statum aut dominum non mutasset, & sive homo liber erat, suus suique juris, sive servus aut res animalve prioris domini foret.

5 *Quibuscum pax est*] Nam inter hos valet jus eorum, quibus militans quis rem cepit. 3, 6. 25.

6 *Qui partes in bello*] Qui eandem causam fovent, adversæ adversantes.

7 *Homo aut res, ad hos aut*] Voluit *homo an res, ad hos an ad suos.*

8 *Statum non mutant*] Manent in jure possessoris, neque redeunt ad priorem dominum, aut in libertatem civilem.

Gro-

in ſecundo fœdere icto inter Romanos & Carthaginienſes convenerat, ut qui a Carthaginienſibus capti e populis amicis Romanorum in portus Romanis ſubditos veniſſent, in libertatem vindicari poſſent: utque Carthaginienſium amicis par jus eſſet. Ideo [g] qui Romanorum bello Punico ſecundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi poſtliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras ſecuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem iliados Φ. Eurimeduſam odyſſeæ H. *Polyb. III.* *Plut. Flaminio.*

III. Vetus Romanorum locutio receptos poſtliminio etiam [9] homines liberos dicebat. *Poſtliminio receptum* (ita enim legendum eſt) *Gallus Ælius in libro primo* [10] *ſignificationum quæ ad jus pertinent, ait eſſe eum, qui liber e qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure quod conſtitutum eſt de poſtliminiis. Item qui ſervus a nobis in hoſtium poteſtatem pervenit, poſtea ad nos redit in ejus poteſtatem cujus antea fuit, jure poſtliminii. Equi & muli & navis eadem ratio eſt in poſtliminii receptu* (ita tria hæc verba, quæ delenda cenſet vir incomparabilis in Romani juris ſtudio [11] Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri poſſe arbitror) *qua ſervi: qua genera rerum ab hoſtibus ad nos poſtliminio redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hoſtes redire poſſunt.* Sed poſteriores Romani juriſconſulti diſcrete magis duas ſtatuerunt ſpecies poſtliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus. *Feſt. Pomp.* *L. 14. D. de capt. & poſtl. rev.*

IV. 1. Retinendum & illud Tryphonini, qui poſtlimini jus competere ait [12] in bello aut [13] in pace: ſenſu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace poſtliminium, niſi aliter convenerit, eſt [h] his qui non virtute bellica ſuperati, ſed [14] fato ſuo deprehenſi ſunt, ut qui cum bellum ſubito exarſit apud hoſtes *L. 12. D. eodem tit. d. l. poſtliminii.*

---

g GROTII.

g *Qui Romanorum bello Punico ſecundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi poſtliminii non habuerunt*] Valerius Maximus lib. v, cap. 11. 6. Diodorus Siculus excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Athenienſium cives bello Philippi emerant liberaliter Athenienſibus reddidere. Polybius excerpto legationum n. 3.

h *Hi qui non virtute bellica ſuperati, ſed fato ſuo deprehenſi ſunt*] Vide exemplum apud Parutam belli Cyprii lib. I.

GRONOVII.

9 *Homines liberos*] Si quis ex civitate Romana in aliam abiiſſet, ut in hac civis eſſet, poſtea eodem animo Romam rediſſet.

10 *Significationum*] Verborum, quatenus in jure aliquid ſignificant.

11 *Jacobus Cujacius*] Fulvium Urſinum, non Cujacium, id cenſuiſſe ait Salmaſius p. 580.

12 *In bello*] Durante adhuc bello.

13 *In pace*] Quandocunque poſt bellum finitum.

14 *Fato ſuo deprehenſi*] Forte fortuna in hoſtico fuerunt, cum bellum oriretur & odio ſuæ gentis correpti & in ſervitutem redacti ſunt.

hoſtes reperiuntur. [15] Aliis autem captivis in pace poſtliminium non eſt, [i] niſi id pactis erat comprehenſum, ut optime eum Tryphonini locum emendat doctiſſimus Petrus Faber, non improbante Cujacio: nam hoc & ſubjecta ratio & oppoſitum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimiſſis, ita enim convenerat*, inquit Zonaras. Et Pomponius: *ſi captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, ſuâ voluntate apud hoſtes manſit, non eſt ei poſtea poſtliminium.* Paulus: *ſi in bello captus* [16] *pace facta domum refugit, poſtliminio redit ad eum a quo priore bello captus erat: ſi modo non convenerit in pace, ut captivi redderentur.*

Sem. l. 1, c. 7.

Tom. III. L. 20. D. de capt.

L. 28. d. tit.

2. Cauſam cur de his qui bellica virtute capti ſunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia ſpem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani eſſe voluerunt*, nimirum ut Livius loquitur ab antiquo [17] minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit conſtituere jus gentium: potuit tamen inter cauſas eſſe, cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipſi amplecterentur. Verior hæc eſt ratio, quod reges aut populi qui bellum ſuſcipiunt, credi volunt juſtas ſibi fuiſſe cauſas cur id

GRUTII.

i *Niſi id pactis erat comprehenſum*] Vide Joſephum antiquæ hiſtoriæ XIII, 2. Polybius pacta ponit comprehendi ita ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi. excerptis de legationibus 9, 28. 35. Eadem exempla habet Livius, & præterea pacis cum Nabide. Similia aliquot ſuppeditat Zoſimus. Ut ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis ſic inita: ἐφ' ᾧτε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ὃς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι. *ut & prædam omnem & quoscumque habebant captivos redderent.* Lib. I. ſimilem pacem narrat Juliani cum Germanis, item cum Quadis qui in Germania. libro III. Ammianus Marcellinus libro XVII. de rege Alemannorum Suomario: *pacem genibus curvatis orabat. & eam cum conceſſione præteritorum ſub hac meruit lege, ut captivos redderet noſtros.* Mox de Sarmatis: *juſſi obtinere ſedes impavidi noſtros reddidere captivos.* de alia rurſum Sarmatarum parte idem dicit. Apud Zonaram multa talia: inter cætera in rebus Michaëlis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τοὺς αἰχμαλώτους ἀνεδώσεσθαι συνέθετο. *promiſit captivos ſe daturum libertatem.* Nicetas libro II, captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui a republica poſſidentur, ut apud Thucydidem V.

GRONOVII.

15 *Aliis captivis*] Qui armis inferiores in poteſtatem venerunt, poſtquam bellum ceſſavit, niſi pacis in conditionibus placuit, ut qui capti eſſent, liberi dimitterentur.

16 *Pace facta domum refugit*] *Deinde renovato bello capitur.* Quod omittendum eſt, ut intelligatur non eſſe tum capientis, ſed ejus qui prius cepit. Caſus enim belli cum eodem populo iterum contracti fingitur.

17 *Minime indulgens in captivos*] Ideo duriorem conditionem fecerunt in armis captorum quam deprehenſorum, ut his ſemper poſtliminium pateret, illis non niſi flagrante bello.

GRO-

Digitized by Google

id facerent: contra autem, injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam [k] ut id quod evenisset pro jure acciperent: [18] atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex justa causa captos.

3. At de his qui bello exorto deprehensi erant dici idem non poterat. nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales [19] in pace semper libertatem obtinerent, [20] ut confessione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque usurparet quod vellet credi jus esse, nisi [21] quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque [22] eandem ob causam [l] nec servi, nec res bello captæ pace redduntur, nisi pactis expressum id sit: quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere: ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum pro Thebanis: ideo captivos si in patriam suam redierunt, liberos esse, quia bello parta non nisi eadem vi possideantur. Diximus de pace.

4. [m] In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur servi & alia quædam.

V. Liber

GROTII.

k *Ut id quod evenisset pro jure acciperent*] Vide Priscum excerpto de legationibus 28. & Bezarum de bello Genuensium in Venetos libro 11.

l *Nec servi*] Totilas Pelagio Diacono a Romanis ad se misso edicit ne de reddendis Siculorum servis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani commilites suos veteribus dominis dedant. Locus est Gothicorum 111.

m *In bello redeunt postliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerant*] Julianus oratione in malos Cynicos: ἔπειτα μὴ ἂν εἶεν οἰκέται καὶ ὑπόσπονδα τὰ αἰχμαλώτων λυτρούμεθα. καί τοι εἰ νόμοι τούτοις ἀποδιδόασι τὴν ἐλευθερίαν. *hoc modo servi essent, etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.*

GRONOVII.

18 *Atque ita captos*] Atqui hoc repugnat omni juri postliminii. Juxta enim jure captos justoque titulo acquisitos credi voluerunt, quos captos intra præsidia sua habuerunt, etsi brevi post aufugerint, durante bello, quam quos diutius tenuerunt usque ad tempus aliquod post exitum belli. Potius habendi sunt pro desertis & abjectis a republica, tanquam ignavis, & quos pro derelictis habuerit patria; nisi enim hoc esset, in pace facienda ratio illorum habita & mentio facta fuisset.

19 *In pace*] Si quo modo effugissent.

20 *Ut confessione*] Immo quia nihil fecerunt adversus rempublicam, nec male pugnaverunt, nec consenserunt in servitutem suam, ut tacite faciunt, qui capi se patiuntur.

21 *Quatenus pacta*] Quæ sanciuntur redeunte pace.

22 *Eandem ob causam*] Immo quia & hæc pro derelictis habentur.

V. Libe homo ita demum poſtliminio redit, ſi [23] hoc animo ad ſuos venerit ut eorum res ſequeretur, ut a Tryphonino proditum eſt: nimirum quia, ut quis ſervus liber fiat, ſe debet, ut ita dicam, [24] acquirere, quod non eſt niſi [25] volentis. Cæterum [26] an vi bellica receptus ſit ab hoſtibus, an dolo profugerit, nihil refert, ut a Florentino notatum eſt. Tantundem erit ſi ab hoſtibus ſponte ſit traditus. Quid [q] ſi ab hoſte venditus commercio, ut ſit, ad ſuos pervenerit? Tractatur hæc controverſia [r] apud Senecam in Olynthio quem Parrhaſius emerat. Quærit enim cum decretum factum eſſet ab Athenienſibus quo Olynthii juberentur liberi eſſe, hoc contineretur [27] liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc eſt verius.

D. l. in bello §. manumittendo. & l. poſtliminii §. captivus, D. de capt. L. nihil. D. de capt. l. eum non redemtum. C. de poſtl. rev.

VI. 1. Liber autem homo, poſtquam ad ſuos rediit, non ſe tantum [28] ſibi acquirit, ſed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, ſive corporales, ſive incorporales. Quia populi pacati, ſicut [29] factum pro jure ſecuti erant in capto, ita & in liberato, ut ſe æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is, qui belli jure eum poſſidebat, non erat ſine omni conditione: ceſſare enim poterat ipſo invito, ſi captus qui fuerat ad ſuos perveniſſet. Has ergo res ſic ille perdit, quomodo hominem cujus erant acceſſio.

2. Quid ſi tamen alienaſſet? [30] an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, [31] tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? de his loquor quæ apud populum belli medium exſtabant. Diſtinguendum videtur inter res, quæ ejus ſunt generis ut poſtliminio redeant, & quæ extra id genus ſunt, quod diſcrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur

[32] Cum

GROTII.

q *An vi bellica receptus ſit ab hoſtibus*] Ut illi quos a Slavis captos liberavere Hunni, apud Procopium itidem Gotthicorum III.

r *Si ab hoſte venditus commercio, ut ſit, ad ſuos pervenerit*] Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, τὰ τῶν ἑῴων, ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πάτρια ἤθη, ἐλεύθερόν τε τὸ λοιπὸν καταβαίνειν νόμον καὶ αὐτὸς ἔσεσθαι· dicebat, ſe cum in patriam rediiſſet liberum ex jure in poſterum fore. Et apud Turcas nullum olim fuiſſe captivis poſtliminium notat Leunclavius.

r *Apud Senecam*] Libro V. controverſia 34.

GRONOVII.

23 *Hoc animo*] Ideo M. Atilius Regulus bello Pun. primo non rediit poſtliminio, quia miſſus erat cum legatis Pœnorum pacis ſuadendæ cauſa. Sil. 6, Pun. 452. l. 5. §. 3. D. de capt. & poſtl.

24 *Se acquirere*] Sui juris ipſe quodammodo auctor eſſe.

25 *Volentis*] i. 2, 3. 6. 2, 6. 2.

26 *An vi*] Utrum vi.

27 *Liberi ut fierent*] Manumitterentur, an haberentur tanquam qui non ſerviiſſent.

28 *Se ſibi acquirit*] Fit ipſe ſuæ opera ſui juris.

29 *Factum pro jure*] Quod factum erat, pro juſte facto habuerunt, atque adeo & ipſum & res ejus pro homine ac rebus juris alieni.

30 *An qui titulum*] Utrum qui titulum.

31 *Tutus erit gentium jure*] Res retinebit.

32 Cum

tur alienata [32] cum ſua cauſa & ſub conditione: iſta vero ſimpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut [33] acceptilata ſunt.

VII. At ſicut ad poſtliminio redeuntem jura redeunt, ita & [34] jura in ipſum reſtituuntur, ac pro eo habentur, ut Trypho- *L. 12. §. 6.*
ninus loquitur, ac ſi nunquam ille [35] hoſtium potitus fuiſſet. *l. 6. D. de*
capt.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc
recte aſſcribit Paulus: *poſtliminio carent qui armis victi hoſtibus* *L. 17. d. tit.*
ſe dederant, nimirum quia pactiones cum hoſtibus factæ valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adverſus eas eſt poſtliminium. Ideo Romani illi a Pœnis capti apud Gellium: *poſtliminium juſtum non eſſe ſibi, quoniam dejurio vincti forent.* Unde & induciarum tempore non eſſe poſtliminium recte a Paulo notatum eſt. At hos qui hoſtibus deduntur ſine ulla ſcilicet pactione, poſtliminio reverti reſpondit Modeſtinus. *L. 19. §. 1. D. de capt.*
L. 4. d. tit.

IX. 1. Quod de ſingulis perſonis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt ſuam recipiant libertatem, ſi forte eos vis ſociorum eximat hoſtili imperio. At ſi ipſa multitudo quæ civitatem conſtituerat diſſoluta ſit, verius puto non eundem populum cenſeri, nec poſtliminio res reſtitui ipſo gentium jure, quia populus, ut navis, partium diſſolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione conſiſtit. [36] Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exſtitit, cum veteribus cultoribus ea ſedes octavo poſt anno reſtituta eſt. neque Thebæ cum jam Thebani in ſervitutem ab Alexandro veniiſſent. Hinc apparet quod Theſſali Thebanis debuerant, non eſſe Thebanis poſtliminio reſtitutum: idque duplici de cauſa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander, quo tempore dominus erat, hoc jus alienare potuerat & alienave-

32 *Cum ſua cauſa*] Sic alienata ut alienari poterant per naturam ſuam cum ſuis commodis & incommodis, & ſub conditione, niſi poſtliminio rediiſſent.

33 *Acceptilata*] Relicta tenenti data apocha vel acceptilatione, qua quis fatetur ſe accepiſſe, quod non accepit.

34 *Jura in ipſum*] Quæ alii adverſus eum habuerunt.

35 *Hoſtium potitus*] Sic & Papinianus l. 11. de capt. & poſt. Plaut. Captiv. 1, 1. 24.

36 *Non ergo Sagunti civitas*] Probare non poſſum. Immo, quia veteribus cultoribus ſuperſtitibus poſt breve tempus (Saguntus octavo, Thebæ xx. anno, ſalva lingua, legibus, moribus, inſtitutis, religionibus & ſacris, ordinibus & corporibus civitatis) reſtitutæ ſunt, fuerunt eadem. Et ita judicant ipſi Saguntini apud Liv. 28, 39. Si verum noſter de Sagunto & Thebis tradit, nec qui ex captivitate Babylonica poſt 70. annos in Judæam ſunt reverſi, populus fuerunt Hebræus vel Iſraëlitarum. Atqui ſcriptura ſacra omnis pro eodem populo eos agnoſcit. Aptius Capuæ & Carthagini ſuiſſet uſus exemplis, quarum illa cum 150. hæc 100. annos in ruderibus jacuiſſent, a Julio Cæſare jura urbium, Romanis coloniis attributis, recuperarunt.

Gro-

naverat, & quia [37] creditum non in eorum eſt numero quæ poſtliminio redeunt.

2. Ei quod de civitate diximus haud multum diſſimile eſt quod veteri illo Romano jure, quo diſſolubilia erant conjugia, [9] matrimonium non cenſebatur [38] poſtliminio reſtitui, ſed novo conſenſu redintegrari.

L. 8. l. 14. §. 2. D. de capt.

X. 1. Et ex his quidem intelligi poteſt quale ſit jure gentium poſtliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili ipſum jus, quod ea attinet quæ [39] intra civitatem aguntur, & adſtringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda poteſt. Sic [40] jure civili Romano de numero eorum qui poſtliminio redeunt, exemti ſunt transfugæ: [41] etiam filiifamilias in quos patri videtur ſalva eſſe debuiſſe poteſtas illa patria, quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuiſſe ait Paulus,

d. l. 19. §. 4. & §. 7. eod. tit.

GROTII.

9 *Matrimonium non cenſebatur poſtliminio reſtitui*] Aliter inter Chriſtianos. Leo Papa ad Nicetam Aquilejenſem epiſcopum: *ut ſicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac poſſeſſionibus, in captivitatem ductis, poſtliminio reverſis de captivitate ſervatur, ita etiam & conjugia, ſi alii juncti fuerint, reformentur.* Vide Hincmarum in opuſculo de divortio Lotharii & Tetbergæ ad interrogationem XIII. & reſponſum Stephani Papæ cap. 19. in tomo II. conciliorum Galliæ.

GRONOVII.

37 *Creditum non eſt*] Si quis captus fuiſſet debitores habens, a quibus qui creditorem in poteſtate habet, æs illud exigere, aut quibus remittere poſſit (puta, in civitate media & neutras partes fovente domicilium habentes) iſque id exegerit vel remiſerit, jus debiti exigendi non recipit captus, ſi poſtliminio redierit, inter cætera jura, quæ recuperat, atque adeo id rurſus exigere non poteſt. Ratio eſt, quod ſupra docuit, partim, una cum capto, jure belli etiam jura ejus incorporalia acquiri. 3, 7. 4. partim in controverſiis de re capta apud populum bello non permixtum reſpiciendum jus ejus populi, a cujus partibus res capta eſt. 3, 6. 2.

38 *Poſtliminio reſtitui*] Diſpar eſt exemplum, quia in divortio juſto conſenſus diſcedentium intercedit. At Sagunti & Thebarum diſſipatio ſimilis eſt diſſidio fortuito vel friguſculo, non divortio. l. 32. §. 12. de donat. inter vir. & ux. per calorem miſſo repudio, ſi brevi reverſa uxor eſt, non divortiſſe videtur. l. 2. de divort. & repud. Sic illis quaſi friguſculum fortunæ venit.

39 *Intra civitatem*] Populum ſingularem.

40 *Jure civili Romano*] Quaſi apud alias gentes impune transfugerint & redeuntes in civitatem priſtina jura receperint. At Indibilis apud Liv. 27, 17. ex gentium jure ſcire ſe transfugæ nomen execrabile veteribus ſociis, novis ſuſpectum eſſe.

41 *Etiam filiifamilias*] Transfugæ ſine dubio, ſive patres ſive filiifamilias poſtliminii jure, id eſt, reditu in patriam ſecuto & recuperatione ſtatus ac rerum ſuarum, omnium gentium legibus aut moribus carent. Quod autem filius quoque familias Romæ non recidebat in poteſtatem patriam, non eſt magis ſingulare, quam quod nec filius familias latro aut defertor, aut qui quodcumque capital admiſerat, ſpecie ac prætextu poteſtatis patriæ judici poterat eripi. Erant enim ſervi pœnæ, in quibus maxima capitis deminutio locum haberet. §. 1. Inſtit. de cap. dim.

GRO-

Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait Cicero, suo dolore sanciviſſe eum militaris imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium, [42] qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis. *De finib. 2.*

2. Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod legibus Atticis primum, deinde Romanis constitutum est, ut qui redemtus est ab hostibus, redemtori [1] serviat, donec pretium reddiderit. Sed hoc ipsum favore libertatis introductum appareret, ne adempta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa [43] ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & postrema lege Justiniani finitur operis quinquennii: morte quoque redemti jus repetendæ pecuniæ exstinguitur: sicut & [44] contracto inter redimentem & redemtum matrimonio remissum censetur: & redemtæ mulieris [45] prostitutione amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & pœnam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt. *Dem. in Nicostratum. L. ult. C. de postl. L. si patre. D. capt. L. si is qui se. C. de postl. L. sed si me. eod. tit.*

3. Rursum auctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res omnes, jura omnia perinde habentur ac si is qui rediit nunquam hostium potitus esset: quod & jure Attico obtinuit. Nam, ut apud Dionem Prusæensem oratione xv. legimus, quidam Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum, & serviisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hereditatem Calliæ a possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio quam an is revera Calliæ esset filius. Idem narrat, [46] Messenios cum longo

GRUTII.

1 *Serviat donec pretium reddiderit*] Idem cap. 34. edicti Caroli Calvi Pistis.

GRONOVII.

42 *Qua intelligebat*] Sine qua nec se salvum putabat fore.

43 *Ipsa servitus*] Quæ præstatur redemtori.

44 *Contracto inter*] Si mulier, quem sua pecunia redemit ab hostibus captum & pro servo ad tempus habuit, ei nupserit.

45 *Prostitutione*] Si cujusquam aut plurium permissa est libidini, quam quis redemit.

46 *Messenios cum longo*] 3, 9. 10. Messenios postliminio vult patriam & libertatem recepisse. Hi post primum cum Spartanis bellum Ithome destructa Olymp. 14. Candaule apud Lydos, Salmanassare in Chaldæis regnante, dissipati per Arcadiam, Argos, Sicyona, Eleusina, quum capti & remanentes omnia servitutis mala ut Justinus, annos 80. ut Pausanias 39. perpessi essent, ductore Aristomene se liberarunt: Secundo bello expugnata Ira Olymp. 29. Ardye Gygis F. in Lydis, Tullo Host. Romæ regnante, rursus qui effugere nequierant, in Ilotas redacti, qui evaserunt, Zanclen in Sicilia occupaverunt & Messanam appellaverunt: utrorumque posteri post 200. annos Olymp. 77. paullo post expeditionem Xerxis in Græciam, cum terræ motus omnem fere Spartam evertisset ac 20000. hominum exanimasset, tertium bellum

Digitized by Google

go tempore ſerviiſſent, tandem & libertatem & regionem recepiſſe. Imo & quæ [47]per uſucapionem aut [48] liberationem ex bonis ſubtracta, vel [49] non utendo finita eſſe videbantur, [50] actione reſciſſoria reſtituuntur. nam in edicto de majoribus in integrum reſtituendis. is comprehenditur qui in hoſtium eſt poteſtate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

L. ab hoſtibus. C. de poſtliminio. L. 1. §. 1. D. quib. ex cauſ. maj.

4. At [51] lex Cornelia etiam heredibus conſuluit eorum qui capti apud hoſtes deceſſiſſent: bona eorum conſervans perinde quaſi qui non redit jam eo tempore quo captus eſt [52] deceſſiſſet. Quæ jura civilia ſi tollas, haud dubie ſtatim ut quis ab hoſtibus captus eſſet [t] bona ejus futura fuiſſent occupantium, quia qui apud hoſtes eſt, [53] pro nullo habetur. Quod ſi qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium poſtliminium habent. Quod vero captivorum bona fiſco cedunt ſi heres nullus ſit, ex jure ſpeciali eſt Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

L. 31. D. de jure fiſci. l. 22. §. 1. D. de capt.

XI. 1. Inter hæc ſunt primum ſervi & ancillæ, [t] etiam [54] ſæpe alienati, [u] etiam ab hoſte manumiſſi: quia hoſtium jure manu-

lum excitarunt, quo poſt decennium inferiores in Siciliam, Africam, Naupactum Acarnaniæ aliaſque regiones ſparſi vacuam & vaſtam Meſſanen reliquerunt, donec poſt annos fere 100. Olymp. 103. proximo poſt Leuctricam cladem anno Epaminondas urbem inſtauravit convocatis undique veterum cultorum poſteris. Paul. 4, 241. & 268. Liv. 32, 22. Quod ſi poſtliminium his concedit, quanto minus id Saguntinis & Thebanis negari debuit?

GROTII.

s *Bona eius futura fuiſſent occupantium*] Vide legem Wiſigotthicam lib. V, tit. IV. c. 15.

t *Etiam ſæpe alienati*] At edicto Teuderichi ita conſtitutum eſt: *ſervi aut coloni ab hoſtibus capti & reverſi domino reſtituantur, ſi non ſunt ante ab altero vendentibus hoſtibus in commercio comparati.* Vide & Caſſiodorum III, 43. At lege Wiſigotthica mancipium bello receptum domino redditur, is qui recepit, tertiam partem accipit juſti pretii. Si ab hoſtibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito & melioramentis. lib. V, tit. IV, 21.

u *Etiam ab hoſte manumiſſi*] Ut a Mithridate, qui retracti in ſervitutem. Appianus Mithridatico.

GRONOVII.

47 *Per uſucapionem*] Si abſentis ejus bonorum aliquid poſſeſſor bonæ fidei tempore longo acquisivit.

48 *Liberationem*] Si quod ei obligatum erat, quocumque modo tollendæ obligationis, dum captivus detinetur, liberatum eſt.

49 *Non utendo*] Ut uſusfructus non utendo intra tempus X. aut XX. annorum amittitur. §. 3. Inſt. de uſufr.

50 *Actione reſciſſoria*] Qua uſucapio aut quid aliud factum in præjudicium velut abſentis reipublicæ cauſa reſcinditur. §. 5. Inſt. de act. l. 35. pr. de oblig. & act.

51 *Lex Cornelia*] L. 22. pr. & §. 1. ac 3. de capt. & poſt. l. 1. §. 2. ad. l. Falcid. l. 12. qui teſtam. fac. poſ. l. 15. D. de injuſto rupto. l. 9. Cod. de poſtl. rev. Ulpian. Inſtit. 23. §. 4. l. 5. C. quibus ex cauſ. maj. §. nlt. Inſtit. quibus non eſt perm. fac. teſt.

52 *Deceſſiſſet*] Ut medio tempore minui nequeant.

53 *Pro nullo habetur*] Immo ſuis eſt pro peregrinante, & qui exſpectetur poſt tempus rediturus.

54 *Sæpe alienati*] Ab eo, qui cepit, alii domino, & ab hoc rurſus alii, & deinceps traditi.

55 Re-

Digitized by Google

manumiſſio obeſſe civi noſtro ſervi domino non potuit: ut bene notat Tryphoninus. Sed ut ſervus recipiatur, neceſſe eſt ut aut [55] revera habeatur a vetere domino, aut haberi facile poſſit. Quare cum in rebus aliis ſufficiat eas intra fines eſſe perductas, ad poſtliminii jus in ſervo id non erit ſatis, [56] niſi & cognoſcatur. nam qui in urbe Roma eſt ita ut lateat, [57] nondum receptus Paulo videtur. Ac ſicut hac in parte a rebus inanimis diſtat ſervus, ita viciſſim a libero homine in eo diſtat, quod ut poſtliminio recipiatur non requiritur [58] ut animo res noſtras ſequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui ſe recepturus eſt, non in eo qui ab altero ſit recipiendus, & ut Sabinus ſcripſit *de ſua qua civitate cuique conſtituendi facultas libera eſt, non de dominii jure.*

L. in bello §. manumittendo.

L. ult. D. de capt.

d. l. 12. §. 9. eod.

2. Non excepit ab hoc gentium jure ſervos transfugas lex Romana. Nam & in his dominus priſtinum jus recipit, ut Paulus nos docet: ne [59] contrarium jus non tam ipſi injurioſum ſit qui ſervus ſemper permanet, quam domino damnoſum. Generaliter de ſervis qui virtute militum recuperantur, dictum eſt ab Imperatoribus illud quod ad res omnes male a nonnullis trahitur, [60] *receptos eos non captos judicare debemus, & militem noſtrum* [61] *defenſorem eorum decet eſſe, non dominum.*

d. l. 19. §. 5. eod.

L. 2. C. de poſtl.

3. Qui ab hoſtibus redemti ſunt ſervi protinus Romano jure fiunt redimentis, ſed oblato demum pretio poſtliminio recipi intelliguntur. Verum hæc ſubtilius explicare juris civilis interpretum eſt. Nam & poſterioribus legibus mutata ſunt nonnulla: & quo ſervi capti ad reditum invitarentur, propoſita libertas his quibus membrum ruptum eſſet ſtatim, cæteris poſt quinquennium, ut videre eſt in legibus militaribus [62] a Ruſo collectis.

XII. Illa quæſtio magis ad nos pertinet, an & populi qui ſubjecti alieno imperio fuerunt [63] in veterem cauſam recidant: quod tractari poteſt ſi non is cujus imperium fuerat, ſed ſociorum aliquis

55 *Revera habeatur*] Jam ſit in ejus poteſtate aut in eam venturus ſit, ubi domino libuerit.

56 *Niſi & cognoſcatur*] Gnaro & conſcio domino intra fines verſetur.

57 *Nondum receptus*] Poſtliminio rediiſſe cenſet Paulus.

58 *Ut animo*] Quia ſervus conſilium non habere videtur, ſed omne conſilium de eo eſſe domini.

59 *Contrarium jus*] Quod transfugam punit.

60 *Receptos eos*] Tanquam qui jam dominum habeant & ad eum redeant; non tanquam qui nunc demum dominum nanciſcantur eum qui hoſti eripuit.

61 *Defenſorem*] Nimirum ut rei alienæ: ſic in Dig. conjunguntur procuratores & defenſores.

62 *A Ruſo collectis*] Libellus inſcribitur: leges navales Rhodiorum, militares, ruſticæ Juſtiniani gr. & lat. opera Sim. Schardii Baſil. 1561.

63 *In veterem cauſam*] Redeant ſub prioris principis imperium.

Gro-

Digitized by Google

aliquis eos hosti eripuisset: puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali fœdere aliter convenerit.

L. si captivus. §. verum est. D. de capt. Strabo libro VIII.

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. *Verum est*, ait Pomponius, *expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulsi autem hostes intelligi debent, ex quo aperte eo accedere amplius non possunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam insulam Athenienſibus ereptam [x] veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum possessorum heredibus reddiderunt Justinianus, aliique Imperatores; [y] non admissis adversus dominos [64] præscriptionibus illis, quas Romanæ leges induxerant.

Nov. XXXVI. Nov. Valent. de episc. Jud. Proc. I. de bell. Vand. Cuj. obs. X.

2. Quod de agris jus est, idem esse arbitror de omni jure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in Verrina de signis, de Diana Segestana: *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit.* & Marcianus cum postliminii jure comparat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapso [65] littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit, ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius respondit. Sic Hispanis lege cautum est, ut comitatus & aliæ jurisdictiones hereditariæ postliminio redeant, majores omnino; minores, si intra quadriennium a receptione vindicentur; nisi quod arcem bello amissam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

L. cum loca. D. de religiosis. L. in tantum. de divis. rer.

L. si ager. D. quibus mod. ususfruct. amit. Reg. Const. lib. X, tit. 29. p. 2.

XIV. 1. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & [66] commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent

GROTII.

x *Veteribus dominis*] Nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ supra cap. VI. §. 7.

y *Non admissis adversus dominos præscriptionibus illis*] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hispania, tamen dum eam tenerent Vandali, præscriptionem tricenariam dominis nocere noluerat. meminit Procopius Vandalicorum I. Valentinianus in novella lege de episcopali judicio: *tricennali definitione concludi ea præcipimus, quæ perpetuis aut infinitis sæculis servabantur: exceptis Afrorum negotiis, qui se probaverint necessitatem Vandalicam pertulisse: ut de illorum causis illa tempora præfixo triennio subtrahantur, quæ claruerit sub hostilitate consumta.* In concilio Hispalensi relato in causam XVI, quæstione IV. *sicut per leges mundialem his quos barbarica sævitas captivos necessitate transvexit, postliminio revertentibus redditur antiqua possessio.* convenit c. ex transmissa. de præscriptionibus. vide & Cujacium ad titulum C. de præscriptione XXX. annorum.

GRONOVII.

64 *Præscriptionibus*] Privilegiis longinquæ possessionis.

65 *Littori redditur*] Ex privato fit nullius.

66 *Commercio parata*] Emta & permutata.

67 *Re-*

manent ejus, qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus eſt veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta, quæ in bello uſum habent: quod ideo placuiſſe gentibus videtur, ut [67] recuperandi ſpes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum inſtituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc conſenſum eſt. Uſum autem in bello hæc habere cenſentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, ſed quæ diſtinctius expoſita exſtant tum apud Ciceronem in Topicis, tum apud Modeſtinum. Naves ſcilicet [68] longæ atque onerariæ, non item luſoriæ, aut actuariæ voluptatis cauſa paratæ: muli, ſed [69] clitellarii: equi & equæ, ſed freni patientes. Et hæ res ſunt, [70] quas & legari recte voluerunt Romani, & [71] in præſtationes familiæ herciſcundæ venire. *L. 2. & 4. D. de capt.* *L. id, quod apud hoſtes. D. de leg. 1. L. item Labeo. cum l. ſeq. D. fam. herc.*

2. Arma & veſtis uſum quidem in bello habent, ſed poſtliminio non redibant, quia minime favorabiles erant, qui in bello arma aut veſtem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut paſſim in hiſtoriis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo diſtare, quod equus ſine culpa equitis proripere ſe potuit. Et hoc quidem rerum mobilium diſcrimen videtur uſum habuiſſe in occidente, etiam ſub Gothis, ad Boëtii uſque tempora. Is enim Ciceronis topica explicans ita videtur de hoc jure loqui, quaſi quod ad eum diem vim ſuam obtineret.

XV. At poſterioribus temporibus, ſi non ante, ſublata videtur hæc differentia. Paſſim enim tradunt [72] morum periti res mobiles

67 *Recuperandi ſpes*] Ut animoſius emerent, in quibus ſcirent valere jus poſtliminii.

68 *Longæ & onerariæ naves*] Quia illis milites, his belli apparatus vehebatur. Luſoriæ & actuariæ duorum erant generum. Aliæ enim luſoriæ in ripis omnium terminantium imperium (ut erant Danubius, Rhenus, Euphrates) excubabant. l. 4. Cod. de offic. judic. milit. l. 4. C. de offic. mag. offic. in his utpote bellicis erat ſine dubio jus poſtliminii. At vocabantur & luſoriæ privatorum, quibus illi voluptatis cauſa huc illuc vectabantur, ut loquitur Petronius cap. 61. de quibus Seneca 7, de benef. 20. & meminit auctor 3, 1. 5. Actuariæ, omnes quæ remis agebantur, quarum etiam quædam belli adhibitæ. Liv. 30, 43. Cæſar 5, de Gall. 1. & in his poſtliminium; non in eis, quæ voluptatis ergo aut alios ad uſus erant paratæ. Salmaſ. ad jus Att. & Ro. c. 26. p. 740.

69 *Clitellarii*] Qui clitellis onera portant, non qui carpento junguntur. Sunt autem clitellæ ſtratum, quod imponitur aſinis & mulis ad onera commodius portanda. Eundem uſum habent equi ſagmarii.

70 *Quas & legari*] Etiamſi quo tempore teſtamentum ſcribebatur, apud hoſtes eſſent.

71 *In præſtationes familiæ*] Attribui & imputari pro parte ſortis ſuæ alicui heredum, ſed cum cautione, ſi recipiantur.

72 *Periti morum*] Juris per conſuetudinem introducti.

biles postliminio non redire, & [z] id de navibus constitutum multis in locis videmus.

Bart. in l. si quid bello D. de capt. Ant. & Sabin. in l. ab hostibus. C. de capt. Cons. Cast. l. xx, tit. 13. art. 24. Consul. navis, c. 287. l. hostes. & l. latrones. D. de capt. l. postlim. §. 2 piratis. eod. tit. Demosth. de Halonejo.

XVI. Eæ vero res, quæ [73] intra præsidia perductæ nondum sunt, quanquam ab hostibus occupatæ, ideo postliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis ripuerunt, non opus habent postliminio, ut Ulpianus & Iavolenus respondent: quia jus gentium illis non concessit, ut [74] jus domini mutare possint: quo innixi Athenienses Halonesum, quam ipsis prædones, [a] prædonibus Philippus eripuerat, ut redditam a Philippo, non ut donatam, volebant accipere. Itaque res ab illis captæ, ubicunque reperiuntur, vindicari possunt, nisi quod ex naturali jure [75] alibi * censuimus, ei qui suo sumtu possessionem rei adeptus est, tantum esse reddendum, quantum dominus ipse ad rem recuperandam libenter impensurus fuerat.

* *Sup. lib.* II, *c.* X, §. 9.

Lib. XXXI, *tit.* 29. *p.* 2. *Covar. ad c. peccatum. p.* II, §. II. *n.* 8. *Lib.* II, *c.* 15. §. 5.

XVII. Potest tamen lege civili aliud constitui: sicuti [b] lege Hispanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum est, ut privata res publicæ utilitati cedat, præsertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis [76] non obstabit exteris, quo minus res suas vindicent.

XVIII. 1. Illud magis mirandum, quod testantur Romanæ leges, postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes, sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus, reliquias has esse sæculi [77] Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quæ est inter homines, mores exsurdaverant. Itaque apud gentes etiam quæ bellum publicum non gererent, erat quædam [78] belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia: ac, ne ea licentia ad interficiendos homines prosiliret, placuit [79] captivitatis

GROTII.

z *Id de navibus constitutum multis in locis videmus*] Decisio Genuensis centesima prima.

a *Prædonibus Philippus eripuerat*] Vide ipsam Philippi epistolam inter opera Demosthenis.

b *Lege Hispanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis*] Idem apud Venetos. Patet ex literis Fraxinii Cancellarii tomo 1.

GRONOVII.

73 *Intra præsidia*] 3, 6. 3.

74 *Ut jus domini mutare*] Ut eorum, quæ rapuissent, jus acquirerent & prior dominus jure suo caderet.

75 *Alibi censuimus*] 2, 10. 9.

76 *Non obstabit exteris*] Sed tantum Hispanis, sive qui sub regis Hispaniæ vivunt imperio.

77 *Nomadum*] Populorum vagorum adhuc & incertæ sedis atque inconditorum, quum in omnes peregrinos aliquid licebat, quod nunc intelligunt homines meliora docti non licere nisi in hostes.

78 *Belli inter privatos*] Puta naufragio ejectum aliquem aut quocumque casu in terris peregrinis oberrantem, ubi sine notore ac defensore esset, arreptum a privato & in ergastulum fuisse conjectum: quod frequenter olim contigisse ostendit Sueton. Aug. 32. Tit. 8. Cic. pro Cluent. 7. Et hodie nihil frequentius accidit Christianis inter Turcas.

79 *Captivitatis jura*] Ut liceret comprehensos peregrinos pro servis habere, quasi captos ex hostibus.

10 *Ad*

tis jura inter eos introduci, cui consequens fuit, ut & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat [80] ad æquas pactiones, quæ a latronibus & piratis contemni solent.

2. Juris olim controversi videtur fuisse, an, qui apud nos serviunt ex populo federato, si domum reveniissent, postliminio redeant. Ita enim hanc quæstionem proponit [81] Cicero primo de oratore. Et Gallus quidem Ælius sic ait: *cum populis liberis & cum federatis, & cum regibus postliminium nobis est ita uti cum hostibus.* Contra Proculus: [82] *non dubito quin federati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.* *L. non dubito. D. de cap.*

3. Ego arbitror distinguendum inter federa, [83] ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita, ea nec captivitati in posterum, nec postliminio obstarent. at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine, qui ab his ad illos veniissent, ut tunc captivitate sublata cessaret & postliminium. Et hoc mihi indicare videtur Pomponius, cum ait: *si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos pervenit, illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum: idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat. hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fedus amicitiæ causa, ostendit & alia esse posse federa, quibus nec hospitii nec amicitiæ jus insit. Proculus quoque eos a se populos federatos intelligi, qui amicitiam aut hospitium tutum promisissent, satis significat cum subjicit: *etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos, & libertatem suam & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant?* quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *quæ nationes in ditione nostra sunt, cum his postliminium non est*, ut recte legit Cujacius, hoc additamento supplendum erit, nec cum his quibuscum fedus amicitiæ causa habemus. *D. l. postliminii. §. in pace.* *Obs. 18, c. 23.*

XIX. 1. At nostris temporibus non inter Christianos tantum, sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis *Bod. lib. 1, de rep. c. 7.*

extra

80 *Ad æquas pactiones*] Ut utrimque aliquid remitterent de fœvis moribus, & paullatim jus discerent.

81 *Cicero primo de oratore*] Cap. 40. sed de libertis, non de servis agere Ciceronem monet Salmasius p. 596.

82 *Non dubito, quin*] Lege, *quum federati & liberi nobis externi sint, inter nos:* ita consentiunt Gallus & Proculus. Salmasius. p. 606.

83 *Ut si qua essent*] Qualia quæ hodie Turcis sunt cum Christianis, quibus privati Mahometanorum non impediuntur, quominus in captivitatem redigant, quoscumque possunt de Christianis.

Digitized by Google

extra bellum, ita & poſtliminii evanuit, ſublata utriuſque neceſſitate ob reſtitutam vim ejus cognationis, quam inter homines natura eſſe voluit.

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, ſi res ſit cum gente tam barbara, ut ſine indictione aut cauſa omnes externos & res eorum hoſtiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem, dum hæc ſcribo, judicatum eſt in ſummo auditorio Pariſienſi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona, quæ Francorum civium fuerant, ab Algerienſibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios graſſari ſolito, capta belli jure mutaſſe dominum: ac proinde, cum recepta ab aliis eſſent, facta eorum, qui recepiſſent. In eadem cognitione & hoc judicatum eſt, quod modo diximus, naves hodie inter ea non eſſe, quæ poſtliminio recipiuntur.

CAPUT X.

Monita de his, quæ fiunt in bello injuſto.

I. *Quo ſenſu pudor vetare dicatur, quod lex permittit:*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure gentium permiſſa diximus.*
III. *Interna injuſtitia injuſtum eſſe, quod ex bello injuſto fit.*
IV. *Qui hinc, & quatenus ad reſtitutionem obligentur.*
V. *An res capta bello injuſto reddendæ ſint ab eo, qui cepit.*
VI. *An & ab eo, qui detinet.*

I. 1. LEgenda mihi retro veſtigia, & eripienda bellum gerentibus [1] pene omnia, quæ largitus videri poſſum, nec tamen largitus ſum. nam, cum primum hanc juris gentium partem explicare ſum aggreſſus, teſtatus ſum, *juris eſſe* aut *licere* multa dici, eo quod impune fiant, partim etiam quod [2] judicia coactiva ſuam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent a recti regula, ſive [3] illa in jure ſtricte dicto, ſive in aliarum virtutum præcepto poſita eſt, aut certe omittantur ſanctius & cum majori apud bonos laude.

Lib. III, §. 4.

2. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho:

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit:

rege-

GRONOVII.

1 PENE omnia] Et oſtendendum, quamquam hæc jure gentium conceſſa in bello & impunia ſint, perpauca tamen eorum virum bonum & Chriſtianum licere ſibi putare debere.

2 *Judicia coactiva*] Magiſtratus pro poteſtate facta tueantur.

3 *Illa in jure ſtricto*] Quæ nihil vigeri patitur, niſi ad ſui tutelam inculpatam.

4 Pu-

Digitized by Google

regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco [4] pudor non tam hominum & famæ, quam æqui & boni, aut certe ejus quod æquius melinſque eſt, reſpectum ſignificat. Sic in Juſtinianeis Inſtitutionibus legimus: *fideicommiſſa appellatata ſunt, quia* [5] *nullo vinculo juris, ſed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur.* Apud patrem Quintilianum: *non aliter* [6] *ſalvo pudore ad ſponſorem venit creditor, quam ſi recipere a debitore non poſſit.* Atque eo ſenſu ſæpe videas juſtitiam cum pudore conjungi.

Nondum juſtitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de ſuperis illa reliquit humum,
Proque metu populum ſine vi [7] *pudor ipſe regebat.*

Heſiodus: *Operibus.*

Δίκη δ' ἐν χειρὶ καὶ αἰδὼς
Οὐκ ἔσται, βλάψει δ' ὁ πανὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.
——— *nuſquam pudor: aurea nuſquam*
Juſtitia: inſultant pravi melioribus ultro.

Plato libro XII. de legibus: παρθένος γὰρ αἰδὼς δίκη λέγεταί τε Protagoræ καὶ ὄντως εἴρηται. emendem [8] πάρεδρος: ut ſenſus ſit: *comes pudoris juſtitia vocatur, & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato ſic loquitur: Θεὸς δείσας περὶ τῷ γένει ἀνθρώπων, μὴ ἀπό-*Ad inerudi-tum præſu-lem.*
λοιτο πᾶν, δωρεῖται ἀνθρώποις αἰδώ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συνάγωγοι· [9] *Deus metuens, ne plane interiret genus humanum, dedit hominibus juſtitiam ac pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula:* & Plutarchus ſimili modo δίκην vocat [10] ἤθους αἰδοῦς, *juſtitiam pudoris cohabitatricem*, qui & alibi jungit αἰδῶ & δικαιοσύνην. *Vita Theſei.*
Apud Dionyſium Halicarnaſſenſem ſimul nominantur αἰδὼς, κόσμος καὶ δίκη, *pudor, decorum, & honeſtum.* Sic & αἰδῶ & ἐπιείκειαν copulat Joſephus *pudorem & æquitatem.* Paulus quoque juriſconſultus conjungit naturale jus & pudorem. Cicero autem inter juſtitiam & verecundiam [11] ita fines regit, ut juſtitiæ partes ſtatuat non violare homines, verecundiæ non offendere. *Lib. VI. Lib. XIII antiq. c. 19. L. 14. §. 2. D. de ritu nupt. Off. I.*

3. Cum

4 *Pudor*] Pudor ille potiſſimum eſt pudor ſui, quum quis nihil magis veretur quam ſuam conſcientiam, & antiquiſſimum habet *Nil conſcire ſibi, nulla pallescere culpa.*

5 *Nullo vinculo*] Olim ad ea præſtanda nemo per judicem adigebatur, ſed, prout inciderant in probum & pudentem, aut in improbum & impudentem hominem, rata aut irrita erant.

6 *Salvo pudore*] Siquidem vult retinere verecundiam & exiſtimationem, niſi vult decoquere pudorem.

7 *Pudor ipſe*] Reverentia ſola recti.

8 Πάρεδρος] Ex Afranio apud Nonium licet reddere *adſeſtrix.* Verba Poëtæ: *remittit adſeſtricem:* me ad ſe vocat.

9 *Deus metuens*] Providens.

10 Ἤθους] Domeſticam, contubernalem.

11 *Ita fines regit*] Diſtinguit.

Lib. II, *de ira*, *c.* 27.

3. Cum eo quem ex Seneca adduximus verſu bene convenit dictum ejuſdem in ſcriptis philoſophicis: [a] *Quam anguſta innocentia eſt* [12] *ad legem bonum eſſe? quanto latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, juſtitia, fides exigunt? quæ omnia* [13] *extra publicas tabulas ſunt.* Ubi vides jus a juſtitia diſtingui, quia jus accipit id, [14] quod in judiciis externis viget. Idem id alibi explicat egregie exemplo juris herilis in ſervos: *In mancipio cogitandum eſt, non quantum illud impune pati poſſit; ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Deinde: *cum* [15] *in ſervum omnia liceant, eſt aliquid quod* [16] *in hominem licere commune jus animantium vetet.* quo in loco notanda iterum vocis *licere* diverſa acceptio, altera exterior, altera interior.

Lib. I, de clem. c. 18.

Liv. l. 26.

II. 1. Eundem habet ſenſum illa Marcelli in ſenatu Romano diſtinctio: *non quid ego fecerim in diſquiſitionem venit, quem quicquid in hoſtibus feci jus belli defendit, ſed* [17] *quid iſti pati debuerint:* ex æquo & bono ſcilicet. Idem diſcrimen Ariſtoteles innuit, diſputans, an juſta dicenda ſit quæ ex bello oritur ſervitus: *ἔνιοι δ' ἀντιλέγουσί τινες, ὡς εἶναί τινὸς (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τοιαύτην δικαίαν. ἔνιοι δ' οὐ φασί· τὴν γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων. quidam reſpicientes juſti aliquid ([b] nam & lex juſtum quid eſt) juſtam eſſe ajunt ſervitutem ex bello; at* [18] *omnino juſtam eſſe negant, quando accidere poteſt, ut injuſta fuerit bellandi cauſa.* Simile

Pol. I, *c.* 6.

GROTII.

2 *Quam anguſta innocentia eſt ad legem bonum eſſe?*] Idem Seneca de beneficiis V, 21. *Multa legem non habent, nec actionem, ad quæ conſuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum.* Quintilianus inſtitutionum oratoriarum lib. III, c. 8. *Sunt enim quædam non laudabilia natura, ſed lege conceſſa, ut in* XII. *tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* Cicero de officiis libro III. *Aliter leges, aliter philoſophi tollunt aſtutias: leges, quatenus manu tenere res poſſunt: philoſophi, quatenus ratione & intelligentia.*

b *Nam & lex juſtum quid eſt*] Seneca ad Helviam c. 6. *alii armis ſibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur jus & aliena. Sed conciliandæ, ut docet hic textus. Repete quæ ſupra hoc libro cap. IV. §. 2.

GRONOVII.

12 *Ad legem bonum eſſe?*] Hactenus ſolummodo recte facere ac juſtitiam colere, ut præſtes, quod leges imperant, quod a judice potes cogi.

13 *Extra publicas tabulas ſunt*] Quæ negligere poſſis ſine metu tribunalis & prætoris, quæque actionem ex legum tabulis non habent.

14 *Quod in judiciis externis*] De quo prætor vel judex & conſilium diſceptant, quod actione petitur.

15 *In ſervum omnia liceant*] Quicquid ſtatuas, forum & faſces non metuas.

16 *In hominem licere*] Si facias in homine, utcumque vili & humili, ferum, immane, inhumanum habeatur.

17 *Quid iſti pati*] Annon debuerit ab illis jus belli abſtineri.

18 *Omnino juſtam*] Semper & in univerſum.

GRO-

Digitized by Google

Simile eſt illud Thucydidis in Thebanorum oratione: ὡς ἐν *Lib.* III.
χειροῖν ἀπεκτείναντι, οὐχ ἑκοῦσιν ἐλγῶμεν· κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπαθον. de his, quos in conflictu occidiſtis, non adeo querimur. accidit enim hoc illis jure quodammodo.

2. Sic & ipſi juriſconſulti Romani, quod ſæpe jus captivitatis vocant, alibi injuriam appellant, & æquitati opponunt naturali; & Seneca ſervi nomen ex injuria natum, [18] id quod ſæpe accidit reſpiciens. Apud Livium quoque Itali retinentes ea, quæ Syracuſanis bello ademerant, pertinaces [19] ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Pruſæenſis cum dixiſſet, bello captos, ſi ad ſuos rediiſſent, libertatem recipere, addit, ὡς ἀδίκως δεδουλεύοντας, *ut qui per injuriam in ſervitute fuiſſent.* *L.* 19. *pr. D. de capt.* *Epi.* XXXII. *L.* XXVIII. *Orat.* XV.

[c] Lactantius de philoſophis loquens: *cum de officiis ad rem militarem pertinentibus diſputant, neque ad juſtitiam, neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, ſed ad hanc vitam moremque civilem.* Idem mox a Romanis ait legitime illatas injurias.

III. Primum ergo dicimus, ſi belli cauſa injuſta ſit, etiamſi bellum ſolenni modo ſuſceptum ſit, injuſtos eſſe [20] internâ injuſtitiâ omnes actus qui inde naſcuntur: ita ut qui ſcientes tales actus operantur, aut [21] ad eos cooperantur, habendi ſint in eorum numero, qui ad regnum cœleſte ſine pœnitentia pervenire non poſſunt. Vera autem pœnitentia, ſi tempus & copia ſuppetat, omnino requirit, [d] ut is, qui damnum dedit, ſive interficiendo, ſive res corrumpendo, ſive prædas agendo, id ipſum reſarciat. Ideo Deus [e] negat grata ſibi eſſe jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis rex indicens [22] juſtitium præcipit, *1 Cor.* VI, 10. *Jon.* II, 10.

GROTII.

[c] *Lactantius*] Auguſtinus vero epiſtola IV. quæ eſt ad Marcellinum: *ac per hoc ſi terrena iſta reſpublica Chriſtiana præcepta cuſtodiat, etiam ipſa bella ſine benevolentia non gerentur.* Idem de diverſis eccleſiæ obſervationibus: *apud veros Dei cultores etiam ipſa bella parata ſunt.*

[d] *Ut is, qui damnum dedit, ſive interficiendo, ſive res corrumpendo, ſive prædas agendo, id ipſum reſarciat.*] Num. V, 6. Hieronymus ad Ruſticum: *nec differtur ultionis ſententia, ſi non reddantur univerſa.* Auguſtinus in epiſtola ad Macedonium, quæ eſt CLIV. *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, reddi poſſit, & non redditur, pœnitentia non agitur, ſed ſimulatur.* Retulit Gratianus in cauſam XI, quæſtione VI.

[e] *Negat grata ſibi eſſe jejunia eorum, qui non jure captos detinebant*] Locus eſt illuſtris Eſaiæ LVIII, 5. 6. 7. habes eum græce apud Juſtinum Martyrem in colloquio cum Tryphone.

GRONOVII.

18 *Id quod ſæpe accidit*] Ut ſervi fiant, qui fieri non meruerunt.

19 *Ad obtinendam injuriam*] Ad retinenda & non reddenda, quæ per vim parum probatam quæſiviſſent.

20 *Interna injuſtitia*] Quæ apud Deum reos faciat, etſi humano foro excuſatos.

21 *Ad eos cooperantur*] Aut eis adjutorium faciunt.

22 *Juſtitium præcipit*] Ferias & vacationem ab omni opere ac negotio obſecrationis cauſa.

Digitized by Google

cipit, ut rapina manus vacuefaciant, [23] naturæ ductu agnoscens, sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire [e] non Judæos tantum & Christianos, sed & [f] Mahumetistas.

Libro præceptorum legis præcepto jubente XVI.

IV. Ad restitutionem autem, tenentur, secundum ea quæ generaliter a nobis alibi explicata sunt, belli auctores, [24] sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus, quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale jusserunt aut suaserunt, aut cum impedire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his, quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes, qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in [25] actibus dividuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit.

Silv. in verbo bellum p. 1, n. 10. 11. & 12. Covar. d. §. 11. n. 8. Less. lib. 11, c. 13. dub. 4. Adde l. 21. §. 9. D. de furtis. Silv. de locum. 10. Vasq. lib. 1, controv. ill. c. 9. n. 17. Molin. d. p. 318. §. ut vero.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem, quam nonnulli adferunt de his, qui aliis operam navant, si modo in ipsis aliquid hæreat culpæ: [26] ad restitutionem enim sine dolo culpa sufficit. Sunt, qui videntur existimare res bello captas, etiamsi justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se, cum bellum inierunt, ista [27] capientibus donasse intelligantur. Sed nemo [28] suum jactare temere præsumitur: & bellum per se longe abest a contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat introductio [29] externi, de quo diximus, dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hostium in præda captas, quæ belli jure nostræ videbantur, remisimus. Videbantur*, ait, quia injustum id bellum fuerat, ut jam ante agnoverant Samnites.

Lib. IX.

Lib. VIII.

Vide supra l. II, c. II.

2. Non dissimile est, quod ex contractu sine dolo inito, [30] cui inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi cum

e GROTII.

e *Non Judæos tantum*] Vide canones pœnitentiales Mosis Maimonidæ cap. 11, §. 2. Et Mosem de Kotzi præcepto jubente XVI.

f *Mahumetistas*] Vide Leunclavium Turcicorum V. & XVII.

GRONOVII.

23 *Naturæ ductu*] Quippe veræ religionis ignarus.

24 *Sive potestatis jure, sive consilio*] Vel jubendo vel suadendo.

25 *Actibus dividuis*] Quos non faciunt agminatim, centuriatim, manipulatim, sed singulatim.

26 *Ad restitutionem*] Ad restituendum quisque obligatur ipsa possessione alieni, aut casu damni dati, etiamsi dolus ejus & prava voluntas non intervenerit.

27 *Capientibus donasse*] Res suas missile in aleam & tacito pacto constituisse, ut id haberent pars utraque, quod huic aut illi assignaret mars communis & fortuna.

28 *Suum jactare*] Pro derelicto habere.

29 *Externi dominii*] Ut cum paterentur esse jure publico dominum, qui res cepit: quod potuerunt pati, etsi non solverent conscientiam vinculo quarundam restituendarum.

30 *Cui inest inæqualitas*] Ubi non red-

eum [31] qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus, qui plus æquo ſtipulatus eſt rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

* VI. 1. Sed &, qui damnum ipſe non dedit, aut ſine omni culpa dedit, ſed rem bello injuſto captam ab alio penes ſe habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla cauſa ſubeſt naturaliter juſta, non conſenſus ipſius, non malum meritum, non compenſatio. Non aliena ab hac re hiſtoria eſt apud Valerium Maximum: *populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auſpiciis ſuis captos ſub haſta vendidiſſet, etſi aerarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen, quia* [32] *parum liquida fide id geſtum ab imperatore videbatur, maxima cura* [g] *conquiſitos redemit, & prædia reſtituit.* Similiter Phocenſibus Romanorum decreto reddita libertas [33] etiam illa publica & qui erepti erant agri. Et poſtea [h] Ligures qui a M. Pompilio venditi fuerant, reddito emtoribus pretio reſtituti ſunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit ſenatus, addita cauſa quod injuſtum bellum illatum iis eſſet.

Vide ſupra lib. II, c. 10.

Lib. VI, c. 5.

Liv. lib. XXXVIII, 32. Liv. l. XLIII Lib. LXIII.

2. Poterit tamen, ſi quid ſumtus aut operæ impendit is, qui rem tenet, deducere tantum; [34] quantum domino valebat adipiſci deſperatam poſſeſſionem, ſecundum ea quæ alibi explicata ſunt. Quod ſi rei poſſeſſor culpæ exſors eam conſumſerit aut alienaverit, non tenebitur niſi in quantum cenſeri poteſt locupletior factus.

redditur par pro pari, quod fieri debet in legitimo contractu.

GROTII.

g *Conquiſitos redemit, & prædia reſtituit*] Antonius Tyrios coëgit reddere, quæ Judæorum tenebant. Homines ab eis venditos juſſit liberari, bona dominis reddi. Joſephus XIV. antiquæ hiſtoriæ. Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod cauſa non fuiſſet, cur Romani pacem rumperent. Herodianus libro IV. in fine. Mahumetes Turca liberari juſſit eos, qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia. Chalcocondylas libro IX.

h *Ligures*] Vide excerpta Peireſiana Diodori Siculi.

GRONOVII.

31 *Qui contraxit*] Qui plus debet, quam accepit.

32 *Parum liquida*] Dubitabatur, an vere hoſtes fuiſſent.

33 *Etiam illa publica*] Non tantum, ut privati liberarentur ſervitute apud privatos, ſed etiam ut reipublicæ ſuæ leges redderentur.

34 *Quantum domino*] Eam ſummam pecuniæ, quam dominus impendere non dubitaſſet, ut reciperet. 2, 10. 9.

Digitized by Google

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello justo.

I. *In bello justo actus quosdam interna justitia carere, quod exponitur:*
II. *Interfici qui possint secundum justitiam internam.*
III. *Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes sequuntur:*
IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cujus natura explicatur.*
V. *Distinguendos auctores belli ab his qui sequuntur.*
VI. *In ipsis auctoribus distinguendas causas probabiles ab improbabilibus.*
VII. *Etiam mortem meritis hostibus sæpe pœnam recte condonari.*
VIII. *Cavendum, quantum fieri potest, ne innocentes, etiam præter propositum, occidantur.*
IX. *Pueris semper parcendum: feminis, nisi quid gravius admiserint, & senibus.*
X. *Parcendum & his, qui sacra aut literas tantum curant:*
XI. *Et agricolis:*
XII. *Et mercatoribus ac similibus:*
XIII. *Et captis.*
XIV. *Recipiendos, qui dedere se volunt sub aquis conditionibus.*
XV. *Parcendum & his qui sine conditione se dediderunt.*
XVI. *Hæc ita vera, nisi grave delictum antecesserit: quod quomodo accipiendum.*
XVII. *Delinquentibus ob multitudinem recte parci.*
XVIII. *Non occidendos obsides, nisi ipsi deliquerint.*
XIX. *Abstinendum ab omni dimicatione inutili.*

Lucanus. I. 1. SEd nec in bello justo admittendum est, quod dicitur, [1] *Omnia dat, qui justa negat.*

Off. 1. Melius Cicero: *Sunt* [2] *quædam officia etiam adversus eos servanda, a quibus injuriam acceperis.* [3] *Est enim ulciscendi & puniendi modus.*

GRONOVII.

1 *Omnia dat*] Efficit, ut nihil non liceat in invitum, qui, quod in volentem licere debet, recusat.
2 *Quædam officia*] Sunt quædam humaniter & benigne agenda.

GROTII.

3 *Est enim ulciscendi & puniendi modus*] Vide quæ supra lib. II, cap. XX. §. 2. & 28. & loca Augustini de Christianorum in ipsis bellis benevolentia, quæ modo produximus. Aristoteles politicorum V, cap. 6. narrat asperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, στασιαστικῶς, factionis studio. Et Thucydides III. *Τιμωρίας μείζους, ἢ μέχει τῶ δικαίω. pœnas justo majores.* Tacitus III, annalium: *Pompejus gravior remediis, quam delicta erant.* Idem eodem libro Augustum culpat

modus. Idem laudat vetera Romanorum tempora, cum exi- *Off.* 11.
tus bellorum erant [3] aut mites, aut neceſſarii. Crudeles vocat
Seneca, qui *puniendi cauſam habent, modum non habent.* Ariſtides 11. *de clem.*
Leuctrica prima: ἴσι γὰς, ἴσι καὶ ἀμυνομένοις ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἂν cap. 4.
τις οἷς τὰς τιμωρίας ἀναπληροῖ, πρὸς τ' ἀδικήματα τούτοις ὑπερβῇ δεύτερος, ἄρχει πάλιν. *Poſſunt ſane, poſſunt etiam, qui ſe vindicant, injuſti eſſe, ſi modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum eſt, ſecundus eſt injuriæ auctor.*
Sic, Ovidio judice, rex quidam *De Ponto.*

cæde nocentium
Se nimis ulciſcens exſtitit ipſe nocens.

2. Platæenſes in Iſocratea oratione quærunt: *εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲς τηλικούτων ἐγκλημάτων ὕτως ἀνόμως καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας; an æquum ſit, ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Ariſtides ſecunda pro pace: *μὴ τοίνυν ἀφ' ὧν αὐτὰς τιμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' ὅσους ὄντας, καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας· non hoc tantum reſpicite, quas ob cauſas pœnas ſitis exacturi, ſed & [4] qui ſint de quibus ſumenda ſit pœna, [5] qui nos ipſi, & quis juſtus pœnarum modus.*
Laudatur Propertio Minos:

Victor erat quamvis, [b] æquus in hoſte fuit.

Sed & Ovidio:

leges captis juſtiſſimus auctor
Hoſtibus impoſuit.

II. Quando autem juſta ſit interfectio (inde enim nobis incipiendum eſt) in bello juſto ſecundum juſtitiam internam, quando non ſit, ex iis intelligi poteſt quæ capite primo hujus libri

pat, quod in puniendis adulteriis clementiam majorum ſuaſque ipſe leges egreſſus ſit. Juvenalis:

exigit autem
Interdum ille dolor plus quam lex ulla doloris
Conceſſit.

Quintilianus: *non niſi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* M. Antoninus Imperator, referente Vulcatio vita Caſſii: *ad ſenatum ſcribam, ne aut proſcriptio gravior ſit aut pœna crudelior.* Auſonius:

vindictaque major
Crimine uſa ſuo eſt.

Ammianus libro XXVI. *ſævissimum eſt in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta.* Similis eſt apud Agathiam locus libro III.

b *Æquus in hoſte fuit*] Ovidius triſtium 1, elegia 8.

Eſt etiam in miſeris pietas, & in hoſte probatur.

GRONOVII.

3 *Aut mites aut neceſſarii*] Aut parcebatur victis, aut non occidebantur duriterve tractabantur, niſi quibus ob graves cauſas parci nequibat.

4 *Qui ſint, de quibus*] Poſſunt enim aut aliis rebus laudati aut bene olim de nobis meriti eſſe. Florus de Ætolis 4. 9. *Memineramus auxilii, ſic placuit ignoſcere.*

5 *Qui nos ipſi*] Cæſar apud Salluſt. Catil. 51. *magis, quid ſe dignum foret, quam quid in illos fieri jure poſſet, quærebant.* item: *ſententia ejus non crudelis (quid enim in tales homines crudele fieri poteſt?) ſed aliena a republica noſtra videtur.*

6 *Abſ-*

Vid. de jure belli n. 36. & 43.

libri nobis explicata sunt. Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam justam, aut quatenus [6] absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quamquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi a justitia stricte dicta non abeat, a caritatis tamen lege discedit. Pœna vero justa ut sit opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quoad apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari. qua de re eo nunc minus differemus, quia quicquid ejus sciri oportet, satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

III. 1. Supra, [7] cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace, ita & in bello supplices,) discrevimus *ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα*, *infortunium & injuriam*. Gylippus eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi loco quærit, [8] utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi, qui [9] non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic

Lib. 31. loquitur Vellejus Paterculus: *si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ a Sulla sunt, imputat Athenienſibus, nimium veri vetuſtatiſque ignarus eſt. adeo enim certa Athenienſium in Romanos fides fuit, ut ſemper & in omni re, quicquid ſincera fide gereretur, id Romani Attica fieri prædicarent. Cæterum tum oppreſſi Mithridatis armis homines miſerrimæ conditionis, cum* [10] *ab inimicis tenerentur, oppugnabantur* [11] *ab amicis, & animos extra mœnia, corpora neceſſitati ſervientes intra muros habebant.* quæ pars

Lib. XXVI. postrema ex Livio sumta videri potest, apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginienses, animum apud Romanos ait fuisse.

Pro Quintio. 2. *Nimirum*, ut ait Cicero, *omnes, quorum in alterius manu vita poſita eſt, ſæpius cogitant, quid poſſit is, cujus in ditione ac poteſtate ſunt, quam* [12] *quid debeat facere.* Idem pro Ligario: *tertium eſt tempus, quo poſt adventum Vari in Africa reſtiſti: quod* [13] *ſi eſt criminoſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis.* Atque

hoc

6 *Absque eo*] Nisi ille de medio tollatur aut interficiatur.

7 *Supra cum*] 2, 21. 5.

8 *Utra in classe poni*] Utro numero vel loco haberi.

9 *Non hostili animo*] Inter hostes morantur non infesti nobis, neque sponte nocituri.

10 *Ab inimicis*] Aristione tyranno & præsidio, quod ei dederat Mithridates.

11 *Amicis*] L. Cornelio Sulla & Romanis.

12 *Quid debeat facere*] Eoque magis illum metuunt, quam ei fidunt.

13 *Si est criminosum*] Si potest accusari, tanquam in eo culpam admiserit Ligarius.

Gro-

hoc secutus est Julianus in causa Aquilejensium, teste Ammia- *Lib. XXI.*
no, qui cum paucorum supplicium narrasset, adjicit: *residui omnes* [14] *abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem* [c] *necessitas egerat, non voluntas.* Ad Thucydidis locum de Corcyrensium *Lib. X.*
captivis venditis vetus commentator: τὸ ἥμερον τῶν ἑλληνικῶν τρόπων δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς ἐκλωποτας θανατοῦν, ἄλλως τε καὶ δούλους τοὺς μὴ μετὰ γνώμης οἰκείας πολεμοῦντας. *ostendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim post pugnam captos occidere, servos præsertim, qui non sua voluntate bellum gerunt.* Platæenses in dicta oratione apud Isocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες, ἀλλ' ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν. *non volentes, sed coacti illis* (Lacedæmoniis) *servivimus.* Idem de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο, ταῖς δὲ γνώμαις μεθ' ὑμῶν ἦσαν. *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore sequi cogebantur, animo vobiscum erant.* Herodo- *Uran.*
tus de Phocensibus dixerat: ἐμήδιζον οὐκ ἐκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης. *Medorum partes sequebantur, non sponte, sed vi ne-*
cessi-

GROTII.

c *Necessitas egerat, non voluntas*] Addit mox: *id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens.* Thucydides libro III. in oratione Cleonis: οἱ τινες ὑπὸ τ πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω. *ignosco illis, qui defecerunt a nobis, cogente hoste.* Contemplatio extremæ necessitatis hæc dicitur Paulo sententiarum V, tit. I. certe enim, ut Synesius ait, ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον. *res est valida ac violenta necessitas.* Juvenalis de Calaguritanis:

Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnueret dira atque immania passis?

Vide de famis necessitate Cassiodorum IX, 13. Pertinax de Læto & aliis: *paruerunt inviti Commodo: sed, ubi habuerunt facultatem, quod semper voluerunt, ostenderunt.* Cassius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi: ἐγὼ οὔτι σε οὔτε Νίγερα ἐπισάμην· καταλυθεὶς δὲ ἐν τῇ ἐκείνου μερίδι, τὸ σοὶ ἀναγκαίως ἐθεράπευσα, οὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ' ὡς Ἰουλιανὸν καταλύσων· *ego neque te neque Nigrum noveram, sed in parte, quam ille obtinebat, relictus, feci quod necesse erat, præsenti parui, non tibi bellum volens inferre, sed Julianum depellere.* Aurelianus Antiochiam ingressus, ubi multi Zenobiæ partes secuti fuerant, edictum proposuit, τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαίῳ σφίσι δ' προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθεὶς· *magis ad necessitatem impositam invitis quam ad voluntatem, quæ ulla erant, referens.* Belisarius apud Procopium Vandalicorum I. Λίβυας γὰρ ἁπαντας γενέσθαι ὑπὸ Βανδίλοις ἔτι ἠθελοντας. *Afros enim omnes sub Vandalis fuisse invitos.* Apud eundem Gothicorum III, Totilas Neapolitanis ait, scire eos sub hostibus fuisse invitos. Nicetas autem, aut continuator scriptæ ab eo historiæ, de Henrico loquens fratre Baldvini: τὸ ἐνοτικὸν εἶδος εἰς σφαγὴν, ὡς εἰ πολέμιον ἦν καὶ βυκόλιον, ἀλλ' ἐ Χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον, καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ σπουδῇ τοῖς Βλάχοις ὑποπεσόν, μηδὲ προσχαρῆσαι ἐκείνοις· *qui urbem incolebant, eos jussit interfici, quasi armentum aut grex essent, non Christiani homines qui interficerentur, præsertim tales, qui Blachis non verborum suasu, sed vi succubuerant, neque sponte eis paruerant.*

GRONOVII.

14 *Abierunt innoxii*] Illæsi, pœnæ immunes.

15 *Ple-*

Lib. I. *ceſſitatis.* Zeldis, ut Arrianus narrat, peperćit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔγνωσαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις, *quod coacti fuiſſent in partibus barbarorum.* Nicolaus Syracuſanus apud Dio-
Lib. XIII. dorum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιαζόμενοι, ἀναγκασθῆναι συστρατεύειν· διόπερ, εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσήκει ἂν εἶη συγγνώμης ἀξιοῦν. *ſocii vi imperantium adacti ſunt militare: quare, ſicut par eſt eos puniri, qui data opera injuriam inferunt, ita æquum eſt ignoſci his, qui præter voluntatem*
Lib. XXV. *ſuam peccant.* Sic & apud Livium Syracuſani Romanis ſe purgantes ajunt, ſe metu ac fraude turbatis, pacem oppreſſam.
Juſtinus lib. XXVIII. Similem ob cauſam Antigonus bellum ſe cum Cleomene, non cum Spartanis habuiſſe dicebat.

IV. 1. Sed notandum eſt, inter [15] plenam injuriam & [16] merum infortunium medium ſæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quaſi conflatum ſit, ita ut actio neque mere ſcientis & volentis, neque mere aut ignorantis, aut inviti dici poſſit.

2. Ariſtoteles huic generi nomen poſuit ἁμάρτημα, latine [17] culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille moralium libro quinto capite decimo: *Eorum, quæ ſponte facimus, alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur, quæ præeunte conſultatione quadam animi fiunt, quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum ſocietate contingat, ea, quæ ab ignorantia procedit, infortunium dicitur, ut, ſi quis egerit quippiam, non in quem exiſtimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut ſi quis ſe ferire non hoc inſtrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei cauſa credidit: ſed evenit quod ipſe non propoſuerat ſibi: puta vellicare voluit, non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo, ſi ita præter id, quod exſpectari potuit, damnum detur, erit infortunium. At, ſi ita, ut exſpectari ac provideri aliquo modo potuerit, ſed non improbo animo, culpa erit aliqua: nam culpæ affinis eſt, qui* [18] *in ſe habet agendi principium:* [19] *qui vero extra, infelix. At, quoties quis id quod facit,* [20] *ſciens facit, non tamen deliberato, fatendum eſt adeſſe injuriam: ut quæ facere homines ſolent per iracundiam & perturbationes ſimiles aut naturales aut neceſſarias. nam, qui ira commoti lædunt & culpam admittunt, ab inju-*

15 *Plenam injuriam*] Cui dolus & culpa omnis ineſt.

16 *Merum infortunium*] Cui nec dolus nec ulla culpa ſubeſt.

17 *Culpam aliquam*] Erratum.

18 *Qui in ſe habet*] Quem ſuum ipſius conſilium & voluntas maleficia incitavit ad nocendum alteri.

19 *Qui vero extra*] Qui ſine conſilio & voluntate lædendi, aliud agens inque aliud intentus lædit tamen.

20 *Sciens facit, non tamen*] Qui aliunde ſubito impellitur, priuſquam providere poſſit & proſpicere, quale ſit, quod agit, etſi volens id agat.

Gro-

Digitized by Google

injuriâ non vacant: neque tamen [21] *injusti aut improbi dicuntur: at, si quis idem* [22] *consulto admittat, is vero improbus & injustus recte nominabitur.*

3. *Merito igitur, quæ per iram fiunt, censentur non ex proviso fieri. non enim incipit is, qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit: atque eo fit, ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi* [23] *non facti, sed legitima fiat quæstio. nascitur enim ira ex eo,* [24] *quod quis injuriosè factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit, disputant: ibi enim, nisi* [25] *quæ intercesserit oblivio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet: sed, an juste factum sit, quod factum est, exquiri volunt. At qui prior struxit insidias, nihil ignorans fecit: quare non mirum* [26] *si alter sibi injuriam factam putat,* [27] *alter non putat. Est tamen ut & qui tali ex causa ladit, injustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat, quod reponitur. Sic justus est, qui deliberato juste agit: alioqui juste agere potest aliquis sponte tantum, non & deliberato.*

4. *Caterum eorum, quæ non sponte fiunt, alia venia digna sunt, alia minus.* [d] *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed &* [28] *ob ignorantiam fiunt. At, si qua ab ignorantibus admittantur,* [29] *nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo, qui communes humanæ naturæ fines excedat non digna sunt, quibus ignoscas.* Locum sane egregium & usus maximi integrum latine posui, quia minus recte verti, ideoque nec satis intelligi solet.

5. Michael Ephesius eum locum interpretans, ejus [30] quod *VII, Nic. II.* ex-

Grotii.

d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed & ob ignorantiam fiunt*] Dionysius Halicarnassensis libro I. ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *quod non sponte fit, omne dignum venia.* Procopius Gothicorum III. ἅπερ αὖ ἀδικοῦσι τοὺς φίλους, ἢ παραλαβόντες ἀγνοίας, ἢ λήθης ὑπογενομένης τινὸς, τούτους ἄξιον τοὺς τὰ δεινὰ ἐπιπεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι. *qui alios molesti sunt, sive quod occupaverit eos ignorantia, sive quod oblivio supervenerit aliqua, hi etiam ipsos, qui mala sunt passi, æquum est veniam dare.*

Gronovii.

21 *Injusti aut improbi*] Tacitus de Germanis 25. Verberare servum ac vinculis & opere coërcere rarum: occidere solent, non disciplina & severitate, sed impetu & ira, ut inimicum.

22 *Consulto*] Non subito animi motu impulsus.

23 *Non facti*] Disputetur, non utrum factum sit, nec ne, sed utrum per leges licuerit nec ne.

24 *Quod quis injuriosè*] Atque eo jus sibi datum contra offendendi.

25 *Quæ intercesserit*] Nisi cui excideriit e memoria, quid facere debeat.

26 *Si alter sibi*] Ille, cui structæ sunt insidiæ.

27 *Alter non*] Ille, cui non impletum est promissum, quia id, qui facere debuit, oblitus est.

28 *Ob ignorantiam*] Quæ scire aut cogitare quis non potuit.

29 *Nec tamen per ignorantiam*] Et tamen hujusmodi, ut sensus communis ea evenire posse cuique dictet.

30 *Quod exspectari*] Quod factum est non modo ab ignorante, sed etiam ob ignorantiam.

Gro-

exſpectari non potuit, exemplum ponit in eo, qui fores aperiens patrem læſit, aut in loco ſolitario jaculando ſe exercens aliquem vulneravit. Ejus, quod prævideri potuit, ſed ſine dolo, in eo qui jaculatus eſt [31] in via publica. Idem ſcriptor neceſſitatis exemplum ponit in eo, qui fame aut ſiti adigitur, ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait, ubi factum ignoratur, ut [32] ſi quis mulierem neſciat nuptam. Ab ignorante [33] non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Jus autem ignorari interdum excuſabiliter, interdum inexcuſabiliter: quæ cum juriſconſultorum dictis optime congruunt. Eſt ejuſdem Ariſtotelis locus huic non diſſimilis libro de arte oratoria: *æquitas imperat, ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem ſunt, quæ nec provideri potuerunt, nec improbo animo admittuntur: culpæ, quæ provideri potuerant, non tamen improbo animo fiunt: injuriæ, quæ & deſtinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres, & in illo Homeri verſu de Achille Iliados poſtremo:

D. & C. de juris & falli ign. Lib. 1.

Οὔτε γὰρ ἰς' ἄφρων, οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.
Non ignara illi, male provida, nec mala mens eſt.

L. 11. §. 2. D. de pœnis.

6. Similis eſt diviſio apud Marcianum: *delinquitur aut propoſito, aut impetu, aut caſu. propoſito delinquunt latrones,* [34] *qui factionem habent: impetu autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: caſu vero, cum in venando telum in feram miſſum hominem interfecit.* Duo illa quæ propoſito & impetu fiunt, hunc in modum diſtinguit Cicero. *Sed in omni injuſtitia permultum intereſt, [e] utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis eſt & ad tempus, an conſulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim ſunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur.* [f] Philo autem in legum ſpecialium explicatione ſic ait:

De off. 1.

ἀμείνων

GROTII.

e *Utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis eſt & ad tempus, an conſulto & cogitato fiat injuria*] Seneca de ira 1, 16. *Dimittit ſæpe, ſi intelligit non ex alto venire nequitiam, ſed ſummo, quod ajunt, animo inhærere.* Deinde: *nonnunquam magna ſcelera levius quam minora compeſcit, ſi illa lapſu, non crudelitate commiſſa ſunt: his ineſt latens & aperta & inveterata calliditas.* Idem: *delictum in duobus non eodem modo afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter cavit, ne nocens eſſet.*

f *Philo*] Lib. II. ſpecialium legum.

GRONOVII.

31 *In via publica*] Nam, quia in ea ut plurimum obverſantur homines, facile unicuique ſuccurrit, etſi nunc nemo appareat, repente intervenire poſſe, qui lædatur.

32 *Si quis mulierem*] Quam ſollicitat, aut cujus tentat pudicitiam.

33 *Non per ignorantiam*] Qui ſciens facit, quod neſcit jus eſſe non facere.

34 *Qui factionem habent*] Manipulum furum, ut loquitur Terentius: qui coierunt conjuratione facta.

Gro-

Digitized by Google

ἀμίαργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατισχημένης ἐκ μακροῦ τοῖς μιάσμασι. 35 *dimidiatum esse facinus, ubi non anteceſſit longa animi deliberatio.*

7. Cujus generis ea præcipue ſunt, [g] quæ neceſſitas, ſi non defendit, tamen excuſat. Nam ut Demoſthenes ait in Ariſtocratem, αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τὸ τί πρακτέον, ἢ μή, λογισμὸν ἀναιροῦσιν ἅπαντας. ὡς ὁ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τὸν δικαίως ἐξετάζοντα· *neceſſitatis impulſus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum eſt: quare non nimis rigide expendenda hæc ſunt ab æquis rerum arbitris.* Qui ſenſus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falſo teſtimonio adverſus Stephanum. Thucydides libro quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τῷ Θεῷ. καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμούς· παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ἀνομεῖσθαι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι· *credibile eſſe* [h] *apud Deum quoque paratam eſſe veniam his, qui bello aut qua ſimili neceſſitate tracti aliquid admittunt: nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injuſtitiam iis aſſcribi qui ultro mali ſunt, non iis quos ad audendum res extremæ impellunt.* Cerites apud Livium ad Romanos: 36 *ne appellarent conſilium, quæ vis ac neceſſitas appellanda eſſet.* Juſtinus: *factum Phocenſium, tametſi omnes execrarentur propter ſacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, a quibus ad hanc neceſſitatem compulſi fuerant, quam ipſis intulit.* Sic, Iſocrate judice, qui *Lib.* VII. *Lib.* VIII

GROTII.

g *Quæ neceſſitas, ſi non defendit, tamen excuſat*] Adde quæ ſupra lib. II, cap. XX. §. 29. & hoc capite ſupra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III Alcidæ Lacedæmonio, cum captivos Chios occideret, hæc dicunt: ὁ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν αὐτὸν, εἰ ἄνδρας διεφθείρει, ὅτι χείρας ἀντιπερεβάλλετο, ὅτι πολεμίους, Ἀθηναίων ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους· *non recte eum ſe dicere veniſſe ad liberandam Græciam, qui homines interficeret nec manibus ipſi contrarios, nec animo infeſtos, Athenienſium quidem ſocios, ſed neceſſitate adactos.* Chryſoſtomus de providentia v. καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἰσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἀκόντες καὶ μὴ βουλόμενοί τι περάττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς· *norunt & inimici inimicis & hoſtes hoſtibus ignoſcere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipſos quamvis grave patrant.* Miſimiani apud Agathiam III. γίνοιτο πολεῖται περιδεεῖς, ἔτι τι πλυνθὲν εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο ἐοικὸς, ἃ μὲν πεπονθότες γε φιλοῦς καὶ συγγενεῖς ἀναξίοις ἴσασιν εἶναι. *cum plurimas perpeſſi injurias ita truſi eſſent ad talionem barbaro ſane impetu, attamen non omnino indignos eſſe, quibus ignoſceretur parceretur que.*

h *Apud Deum quoque paratam eſſe veniam*] Deuteronomii XXII, 26. Moſes Maimonides Ductore dubitantium III, 41.

GROTII.

35 *Dimidiatum eſſe*] Dimidia parte defectum.

36 *Appellarent conſilium*] Quod ab ſe minus recte adminiſtratum videretur, ne dicerent conſilio aut de induſtria factum.

qui [37] ſalutis cauſa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet neceſſitatem injuriæ velamentum.* Ariſtides Leuctrica ſecunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν. [38] *difficilia tempora excuſationem aliquam dant deſciſcentibus.* De Meſſeniis accuſatis, quod ab Athenis exules non recepiſſent, ita Philoſtratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγγνώμην [39] ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον, ὃς μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἄπειρος εἶχε· *cauſa ipſorum in deprecatione poſita eſt, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipſo, quem nulla non pars Græciæ experta eſſet.* Talis & ille apud Ariſtotelem, ἡμιπονηρὸς καὶ οὐκ ἄδικος, οὐ γὰρ ἐπίβουλος· *ſemipravus, non injuſtus:* [h] *neque enim inſidiator.* Diſcrimina hæc ad argumenti noſtri uſum ſic aptat Themiſtius in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποσεματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τάγε ἐκείνοις δεκτὰ τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους φήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δεκάτῃ πραξεῖ ὑποκύψαντας. ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας. [i] *diſtinxiſti inter injuriam & culpam & infortunium.* [k] *Quanquam nec Platonis verba ediſcis, nec Ariſtotelem tractas, ipſorum tamen placita facto exequeris. Non enim pari pœna dignos exiſti-*

37 *Salutis cauſa prædatur*] Quia receptum alibi non habet, ut majores noſtri qui Britam ceperunt.

38 *Difficilia tempora*] Periculum præſens ab hoſte & deſperatio auxilii a ſociis aut ſuo principe.

39 Ἵσταται] Verbum hoc reſpicit, quos rhetores vocant in genere cauſarum judiciali ſtatus: eſt autem ſtatus, quæſtio, quæ ex prima intentione actoris & depulſione rei naſcitur. Inter illos eſt ſtatus qualitatis, ſub quo rationalis aſſumtivus dividitur in comparationem, relationem, remotionem, conceſſionem; conceſſio ſub ſeſe habet purgationem & deprecationem.

GROTII.

h *Neque enim inſidiator*] Mitylenæorum cauſam hac parte onerat Cleon apud Thucyd. III. ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἂν ἔβλαψαν, εἰδότες δ' ἐπεβούλευσαν· ξύγγνωμον δὲ ὃ τὸ ἀκούσιον· *non inviti nobis nocuere, ſed de induſtria fecere inſidias. Id vero demum ignoſci dignum eſt, quòd præter voluntatem fit.* Philo libro de conſtituendo principe: διαχείνει δ' ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ὁπλίτας ζώντας καὶ τὐναντίον. τὸ γὰρ κτεῖναι πάντα καὶ τὸ ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾶν, ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσου ψυχῆς· *ſi ad ultionem veniendum ſit, novit diſcernere inter eos, qui vitam agant inſidiatricem, & eos, qui longe alterius ſunt animi. In omnes enim, etiam qui minima deliquerunt, graſſari cædibus animi eſt immanſueti ac feri.*

i *Diſtinxiſti inter injuriam & culpam & infortunium*] Seneca naturalium II, 44. ubi de fulminibus: *voluerunt admonere eos, quibus adverſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & diſtringi, quædam admoneri.*

k *Quanquam nec Platonis verba ediſcis, nec Ariſtotelem tractas, ipſorum tamen placita facto exſequeris*] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδιᾶς μὲν ἀκροᾶς, ὅσον οὐ λόγοις ὁ μετέσχε· τό γε μὴν ἔργον αἰτῆς

existimasti, qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei, qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es.

8. Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere, τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα· καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι· *quid distet infortunium, culpa aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postemam vero solam ultione prosequi.* Sic apud Josephum Titus unum criminis ducem punit μίαχρις ἔργῳ reipsa, multitudinem μιαχρι λογῳ *sola verborum increpatione.* Mera infortunia nec pœnas merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci: *Lib. V. belli Jud.*

At 40 *quibus invito maduerunt sanguine dextræ,*
Si 41 *fors sæva premat miseros, sed proxima culpæ,*
41 *Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt*
Facta viros residet.

V. Quod monet Themistius [1] distinguendos, qui auctores belli fuerunt, ab his, qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla in historiis exstant. Narrat Herodotus Græcos pœnas *Gal.* sumsisse de his, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes securi percussi, narrante Livio. *Lib. IV.* Eodem auctore, Valerius Levinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant virgis cæsos securi percussit: cæteros predamque vendidit.* Idem alibi: *Atella Calasiaque in deditionem accepta: ibi quoque in eos,* 43 *qui capita rerum erant, animadversum.* *Lib. XXVI.* Rursum alibi: *quoniam defectionis auctores meritas pœnas a Diis immortalibus & a vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? tandem ignotum est illis, & civitas data.* nimirum,

αὐτὸς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐπῄει. *illius exacta eruditionis in verbis posita compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat.* Xiphilinus. De Marco Aurelio Herodianus: μέτ' ὀλίγα τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ὑπεδείκνυτο· *solus principum sapientiam non verbis aut dogmatum cognitione, sed moribus gravibus & vita temperata ostendebat.* De Macrino Xiphilinus: τά τε νόμιμα οὐχ ὅτως ἀκριβῶς ἠπίστατο ὡς σπουδῆς μετεχειρίζετο· *leges non tam norat exacte, quam fideliter exequebatur.* Da

noſtro ſæculo, Deus, vel tales principes.

1 *Distinguendos, qui auctores belli fuerunt*] Vide Gailium lib. 11, de pace publica cap. 9. n. 18.

GRONOVII.

40 *Quibus invito*] Qui occiderunt imprudentes. Forte, *invite.*

41 *Si fors sæva*] Leg. *fors*, si per infortunium patratum, quod parum distat a scelere.

42 *Hos mens ipsa*] Hi conscientiæ tormenta patiuntur.

43 *Qui capita*] Qui rempublicam in manu habuerunt, οἱ ἐν τέλει.

Lil. XXVIII. rum, ut idem ibi loquitur, *ut, unde orta culpa esset, ibi pœna consisteret.* Laudatur apud Euripidem Eteoclus Argivus, quia

Culpam ferebat semper illo judice
Reus ipse: non urbs patria, quæ [44] *passim mali*
Rectoris ergo sustinet calumniam.

Lib. III. Et Athenienses, ut Thucydides narrat, pœnituit decreti adversus Mitylenæos, πόλιν ὅλην διαφθεῖραι μᾶλλον ἢ ὰ τοὺς αἰτίους, *ut totam civitatem potius quam solos defectionis auctores interficerent.* Narratur & Diodoro Demetrius, captis Thebis, decem solos interfeciſſe auctores defectionis.

Vid. de jure belli n. 59. *Lib.* II. VI. 1. Sed in ipsis quoque belli auctoribus distinguendæ causæ: sunt enim quædam non justæ quidem, sed tamen tales, ut non improbis [45] possint imponere. Scriptor ad Herennium deprecationis causam æquissimam hanc ponit, si quis, quæ peccavit, non odio neque crudelitate, sed officio & recto studio commotus fecerit. Sapiens Senecæ, *hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis pro side, pro sedere, pro libertate in bellum accincti sint.* Apud [46] Livium [m] petunt errori veniam Cærites, quod fuerint auxilio consanguineis [47] Phocensibus. [48] Chalcidensibus & aliis, qui ex sedere Antiochum juverant, data a Romanis venia. Aristides Leuctrica secunda Thebanos, qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienses secuti erant, ait, κοινωνῶν μὲν ὰ δικαίᾳ πράγματος, δικαίῳ δὲ ἑτέρῳ περιτέλλειν τὴν μίνψιν, τῷ πιστὸς εἶναι τοῖς ἡγεμόσιος, *in partem quidem venisse iniustæ actionis, sed quam justo aliquo velarent, side in principes sui sederis.*

Lib. II, *de clem. c.* 7.

Lib. VII.

2. Cicero de officiis primo conservandos eos dicit, qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt: tum bella, quibus imperii gloria proposita est, [49] minus acerbe gerenda esse. Sic Ptolemæus rex Demetrio significat, ὰ περὶ πάντων ἄμα, περὶ δοξης δὲ καὶ ἀρχῆς πολεμητέον αὐτοῖς· *non de rebus omnibus, sed de*

GROTII.

m *Petunt errori veniam*] *Ignosci debere interdum armis superato rectori justum quid sit ignoranti.* Ex Isocrate transcripsit Ammianus in librum XXX.

GRONOVII.

44 *Passim mali*] Vulgi judicio, & perperam infamari solet ob improbum principem.

45 *Possint imponere*] Pro justis agnosci & eos fallere,

46 *Apud Livium* lib. VII.] 19. & 20.

47 *Phocensibus*] Immo Tarquiniensibus in Etruria: unde namque Phocenses Cæritibus cognati?

48 *Chalcidensibus*] Haud scio, unde habeat: non enim in sedere Chalcis Eubœæ urbs cum Antiocho fuit, sed vi & meru eam Antiochus occupavit. Liv. lib. 35, 51. Futo hic dicere voluisse, *Phocæensibus*, qui in Asia minore, & eandem esse historiam, cujus meminit num. ult. cap. præced.

49 *Minus acerbe*] Non sæviendo in victos,

Gro-

de [50] *imperio & gloria inter ipſos certamen eſſe.* Severus [n] apud Herodianum: *cum bellum adverſus Nigrum geſſimus, non ita ſane ſpecioſas inimicitiarum cauſas habebamus. nam* [51] *poſitum in medio principatum atque adhuc in diſceptatione verſantem pari ambitu uterque noſtrum ad ſe trahebat.* *Lib. III.*

3. Sæpe habet locum, quod de bello Cæſaris & Pompeji eſt apud Ciceronem: [52] *erat obſcuritas quædam: erat certamen inter clariſſimos duces: multi dubitabant, quid optimum eſſet.* Et quod idem alibi: *etſi aliqua culpa tenemur erroris humani, a ſcelere certe liberati ſumus.* Plane ut apud Thucydidem dicuntur venia digna, quæ fiunt [53] μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμάρτημα. [54] De Dejotaro idem ille Cicero: *non ille odio tui* [55] *progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt.* Salluſtius in hiſtoriis: *cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, poſt alius alium quaſi prudentiorem ſecuti.* Quod de bellis civilibus Brutus ſcripſerat, putem non male ad pleraque bella alia referri poſſe: [o] [56] *acrius eſſe prohibenda quam in ſuperatos iracundiam exercendam.* *Cic. epiſt. ad Brut. 2.* *Pro M. Marcello.*

VII. 1. Etiam ubi juſtitia hoc non exigit, ſæpe tamen convenit bonitati, [p] convenit modeſtiæ, convenit animo excelſo. *Ignoſcendo auxiſſe populi Romani magnitudinem*, ait Salluſtius. Taciti eſt: *quanta pervicacia in hoſtem, tanta beneficentia adverſus ſupplices utendum.* At Seneca: *ferarum, nec generoſarum quidem,* [57] *permordere & urgere abjectos. Elephantes leo-* *Ann. XII.* *De clem. I. cap. 5.*

GROTII.

n *Apud Herodianum*] Verba Græca hæc ſunt: καὶ Νίγρῃ μὲν πολεμοῦντες οὐκ ἔσχομεν εὐλόγους ἐχθρείᾳ αἰτίας ἐχθρᾶς, ὡς ἀναγκαίας. ὁ δὲ παρ' ἡμῖν πολυπάρχυτος ἀρχὴν ὑφαπτόμενον μεμίσητο, οὐ μέτρα ὢν ἐρασιμίῳ καὶ ἀμφήριστον ἔσαν, ἑκάτερον δ' ἡμῶν ἐξ ἰσοτίμου φιλοτιμίας εἰς αὐτὸν ἀνθέλκειν. optime.

o *Acrius eſſe prohibenda, quam in ſuperatos iracundiam exercendam*] Bembus IX.

p *Convenit modeſtiæ*] Rex Theuderichus apud Caſſiodorum II, 41. *illa mihi feliciter bella provenerunt, quæ moderato fine peracta ſunt. is enim vincit aſſidue, qui novit omnia temperare.*

GRONOVII.

50 *De imperio & gloria*] Id ipſum quod Juſtinus lib. 15, 1. non ſe propter prædam, ſed propter dignitatem iniiſſe bellum.

51 *Poſitum in medio*] Vacuum & certo poſſeſſore carentem.

52 *Erat obſcuritas*] Incertum & obſcurum, utra cauſa eſſet juſtior.

53 Μὴ μετὰ κακίας] Non per malitiam, ſed nimio gloriæ ſtudio.

54 *De Dejotaro idem ille Cicero*] Cap. 3.

55 *Progreſſus, ſed lapſus*] 2, Attic. 21. quia deciderat ex aſtris, lapſus quam progreſſus potius videbatur.

56 *Acrius eſſe prohibenda*] Inclementius eſſe animadvertendum in eos, quos liquet bellum civile moturos, quam in eos, qui bello civili ſunt victi: nam in illis non tam facilis præſumitur pœnitentia conſilii, quam in his facti, cujus jam ſupplicium luerunt ipſa calamitate.

57 *Permordere*] Uſque & uſque morſicare, perſiſtere in mordendo jam jacentes & impotes repugnandi.

Digitized by Google

leoneſque tranſeunt quæ [58] *impulerunt.* Sæpe opportunum eſt illud Maronis:

Non hic victoria Teucrum
Vertitur, [59] *aut anima una dabit diſcrimina tanta.*

2. Eſt in eam rem inſignis locus in libro quarto [60] ad Herennium: *bene majores noſtri hoc comparaverunt, ut neminem regem, quem armis cepiſſent, vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dediſſet, iniquum erat in eorum ſupplicio conſumere, quos eadem fortuna paulo ante in ampliſſimo ſtatu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? deſino meminiſſe. Quid ita? quia viri fortis eſt,* [61] *qui de victoria contendant, eos hoſtes putare: qui victi ſunt,* [62] *eos homines judicare; ut poſſit* [63] *bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At ille ſi viciſſet,* [64] *num idem feciſſet?* [65] *quid igitur ei parcis? quia* [66] *talem ſtultitiam contemnere, non imitari conſuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is ſcriptor) adverſa fronte pugnat cum eo, quod habemus in [67] panegyrico, qui dictus eſt Conſtantino Conſtantii filio: *cautior licet ſit qui devinctos habet per veniam perdueller, fortior tamen eſt* [68] *qui calcat iratos. Renovaſti, Imperator, veterem illam Romani imperii fiduciam, quæ de captis hoſtium ducibus vindictam morte ſumebat. Tunc enim captivi reges, cùm a portis uſque ad forum triumphantium currus honeſtaſſent, ſimulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur. unus pro ſeipſo Paulo qui ſedentem ſe acceperat deprecante* (lege: [69] *unus Perſeus ipſo Paulo, qui dedentem ſe acceperat, deprecante*) *legem illius ſeveritatis evaſit: cæteri in vinculis* [9] *luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum, quam*

Vide Plut. Paulo Æmilio.

[58] *Impulerunt*] De ſtatu deturbarunt, proſtraverunt, dejecerunt.

[59] *Anima una dabit*] Unius cædes momentum faciet.

[60] *Ad Herennium*] C. 16.

[61] *Qui de victoria contendant*] Qui armati reſiſtant, in eos hoſtilia moliri.

[62] *Eos homines*] Dignos venia & clementia.

[63] *Bellum*] Metum, periculum, vim ex bello.

[64] *Num idem*] Numquid pepercifſet tibi?

[65] *Quid igitur*] Ante hæc verba omiſſum eſt: *non profectò tam ſapiens fuiſſet.*

[66] *Talem ſtultitiam*] Qua forſan ille uſus eſſet, immoderate ſe gerendo in victoria.

[67] *Panegyrico*] Qui nonus eſt in ordine, & adſcribitur Eumenio cap. 10.

[68] *Qui calcat iratos*] Forte, *ſtratos*, cui non eſt neceſſe quicquam facere in hoſtis adulationem, aut in dubios belli exitus lenocinia quærere, ut loquitur Juſtin. 11, 12. ſed qui poteſt per fiduciam virtutis & fortunæ ſubmiſſis inſultare.

[69] *Unus Perſeus ipſo Paulo, qui dedentem ſe acceperat, deprecante*] Sero: ſic enim jam Gruterus edidit a. 1607.

GROTII.

[9] *Luce privati aliis regibus dedere documentum*] Nolim reduci hunc morem; tamen & Joſua reges captos interfecit. Joſephus antiquæ hiſtoriæ v, 1. & de Soſſio Dion: Ἀντίγονον ἐμαστίγωσε πρῶτον θεσπάσιος· Anti-

quam exasperare justitiam. Sed & hic [70] nimis laxe. Dicit quidem Josephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simonis Barjoræ: sed de ducibus loquitur, qualis Pontius Samnis, non de his, quibus regium esset nomen. Verborum sensus latine sic habet: *finis triumphi erat, postquam ad Capitolium Jovis ædem erat perventum: nam ibi exspectare Imperatores mos antiquus patriæ jubebat, donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Joræ filius, qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo* [71] *in forum trahitur, verberantibus insuper ipsum custodibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiisse nuntiatus est, secuta sunt fausta omina, deinde sacrificia.* Idem ferme dicit Cicero Verrina de supplicis.

3. De ducibus passim exempla exstant: de regibus aliqua, ut [72] de Aristonico, [73] Jugurtha, [74] Artabasdo: sed tamen præter [75] Persea [1] Syphax,

Antigonum virgis cecidit alligatum cruci. Sed provide addit, ὃ μηδὶς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπετρίβη. *quod nemo regum a Romanis viſtoribus pertulerat.* Est eadem historia apud Josephum libro XV. De Maximiano Herculio Eutropius libro X. *cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit.* De rege Alemannorum patibulo suffixo vide Ammianum XXVII. Theuderichus rex Wisigothorum Athinulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante Jornande historia Gothica. Nimirum hæc documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent, se quoque subjectos, si Deo ita visum, humanis vicibus, &, quod in simili periculo a Solone dictum meminerat Crœsus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

1 *De Aristonico*] Vide Appianum Mithridatico in fine.

GRONOVII.

70 *Nimis laxe*] Adulatur nimium Constantino, qui duos Francorum reges, sed barbaros & inconditos, quales tum erant Franci, bestiis objecit. Cæterum ne unum quidem exemplum justi regis post victoriam interfecti Romanis exprobrari potest.

71 *In forum*] Εἰς τὸ ὅπλον τῆς ἀγορᾶς ἐστάθη τέλος. Joseph. ἁλώσ. 3. ιή. Intelligit Tullianum Sallust. Catil. 55.

72 *Aristonico*] Hic non erat verus rex, sed Eumenis spurius ex citharistria Ephesia: & cum ab Attalo III, ejusdem Eumenis legitimo in testamento, quo po. Ro. heredem instituerat, præteritus esset, regnum Pergamenum invaserat & sustinebat invidiam Licinii Crassi consulis capti & occisi. Justinus 36, 4.

73 *Jugurtha*] Hic & ipse spurius, fratribus legitimis Adherbale & Hiempsale, Massiva quoque cognato Romæ dum fide publica ibi moratur, per summum scelus occisis, legatis & exercitu & primoribus e senatu pecunia corruptis, exercitu quoque sub jugum misso, misericordiam omnem perdiderat. Flor. 3, 1.

74 *Artabasdo*] Non Romæ, neque ex auctoritate senatus, sed Alexandriæ, & M. Antonii scelus appellat Tacitus 3, annal. 3.

75 *Persea*] Macedonum.

Digitized by Google

[76] Syphax, [77] Gentius, [78] Juba, & Cæſarum tempore [79] Caractacus, atque alii tale ſupplicium evaſerunt, ut appareat & belli cauſas & gerendi modum ſpectata a Romanis, quos tamen æquo [80] aſperiores in victoria fuiſſe Cicero atque alii agnoſcunt. Exc. Itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum non male in Perſei cauſa Romanos ſenatores monet, *εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον εὐλαβοῦντο, τήν γε τὰς ὑπερηφανίας ταῖς ἐξουσίαις χρωμένοις μετεσχηκέναι Νέμεσιν εἰδέναι. ſi humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem, qui victoria inſolentius uterentur.* Et [t] Plutarchus notat, bellis inter Græcos ipſos etiam hoſtes regibus Lacedæmoniis manus abſtinuiſſe reverentiâ dignitatis.

4. Hoſtis ergo, qui non id, quod humanæ leges permittunt, ſed quod ſui eſt officii, quod fas & pium eſt, volet reſpicere, parcet etiam hoſtili ſanguini: neminique mortem irrogabit, [81] niſi quo mortem mortive ſimile quid evitet, aut ob peccata perſonæ propria, quæ [82] ad capitalem menſuram devenerint. Et tamen quibuſdam id meritis aut omnem, aut mortis pœnam condonabit, ſive humanitatis intuitu, ſive ob alias probabiles cauſas. Egregie idem, quem dixi, Diodorus Siculus: Lib. XXXII. *αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον πρωτεύματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται· ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπταικότας ἔλεος μεριζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται· urbium expugnationes, ſecunda prælia, & ſi quid aliud in bello proſperum, ſæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in ſummo imperio victis miſericordiam impartiri ſolius prudentiæ opus eſt.* Apud Curtium legimus: *Alexander quanquam belli auctoribus poterat iraſci, tamen omnibus venia data.*

VIII. De [83] nece autem eorum, qui caſu non deſtinato occiduntur, tenendum, quod ſupra diximus, ſi non juſtitiæ, miſericor-

GROTII.

5 *Syphax*] Variant de eo hiſtorici. multi tradunt eum prope Romam ante triumphum decoſſiſſe: Polybius in triumpho ductum: Appianus, dum de eo deliberatur, morbo obiiſſe.

t *Plutarchus notat*] Agide.

GRONOVII.

76 *Syphax*] Maſæſulorum Numidarum.

77 *Gentius*] Illyrici.

78 *Juba*] Numidiæ.

79 *Caractacus*] Britanniæ regulus. Tac. 2, ann. 36.

80 *Aſperiores in victoria*] Nonniſi in una Corintho, de offic. 11. quam tamen ad deſtruendam habuerunt gravem cauſam, violatos legatos. Juſtin. 34, 1. 2.

81 *Nili quo mortem*] Præterquam ſi quo videt incolumi ſe ſalvum eſſe non poſſe.

82 *Ad capitalem menſuram*] Mortis ſupplicio digna ſint.

83 *De nece*] In tentanda aggreſſione vel inferenda quamvis juſta vi, per quam multi innoxii, & quos ladendi nullam propriam cauſam nec conſilium habemus, ſunt perituri.

GRO-

Digitized by Google

ricordiæ tamen esse non nisi magnis & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernities possit. Idem nobiscum sensit Polybius, qui libro V. sic loquitur: *ὁ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφειδεμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολεμεῖν τὰς ἀγαθὰς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων· ὡδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τὰς ἀναιτίους* (male editur *ἀναιδίους*) *τὰς δεκαύλας ἀδικεῖν. bonorum virorum est, etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum; sed hactenus, ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum sontibus una pœna involvere, sed insontium causa etiam sontibus parcere.*

IX. 1. His cognitis, de his, quæ magis specialia sunt, non difficilis erit definitio. [u] *Puerum ætas excuset, feminam sexus*, ait Seneca

GROTII.

u *Puerum ætas excusat, feminam sexus*] Plinius historiæ naturalis libro VIII, cap. 16. *Leo ubi sævit, in viros prius quam in fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame.* Ad illa Horatii libro IV, ode VI. de Achille:

Nescios fari pueros Achillum
Vereret flammis, etiam latentes
Matris in alvo.

Dolenter declamat in sevitiam Achillis, qui, si per Apollinem vivere licuisset, adeo sævus erat, ut nec infantibus nec in utero gestantibus pepercisset. Philo de principis constitutione: *παρίενται ἢ καὶ γυναῖκες μεθίσθωσαν. dimittantur autem virgines & mulieres:* causam reddit, *τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευάζοντας παιδὶ δὲ γυναῖκας, ἀνήμερον· virorum, qui bella fabricant, accessionem facere mulieres, immite.* Idem de specialibus legibus II. *πρὸς μὲν γὰρ τὰς τελείας μειρίακας φρονήσεις εὔλογοι φροντιστὰς τε καὶ διαφορᾶν. τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρελυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἦθος, ἀλλ' ἐπιφύσεως κατηγορίαν ἀκακώτατοις ἔστιν ἐνδέχεται· nam in justa ætatis homines mille speciosi obtentus reperiri possunt discordiarum ac simultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venere, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* Josephus antiquæ historiæ libro IX. de Manaemo: *μηδὲ νηπίων φειδόμενον, ἀνιέντα τε ὑπερβολὴν ὠμότητος· ἀλλ' ἀγρίοντα. ὃ γὰρ ὠδὶ ἀλλοφύλων τινὰς συγγνωστὸν δέχεσθαι γινομένης ὑποχειρίας, ταῦτα τοὺς ὁμοφύλους πάσης εἰργάσατο· Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non merebantur, si in externos bello victos essent edita, ea fecit in populares suos.* Idem Josephus Judam Maccabæum narrat Bosra & Emphrone captis, interfecisse *πᾶν τὸ ἄρρεν καὶ μάχεσθαι δυνάμενον· quicquid virilis sexus & pugnæ idoneum erat.* Et alibi pœnam, quam Alexander Thracidas dictus de Judæorum pueris & mulieribus sumserat, vocat *ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, ultionem ultra hominum morem.* Agathias libro III. *ἐπειδὴ δὲ ὅμως οὐκ ὄκνον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τὰ τοῖς γενύσι τεθηλυμένα ἤδη ὑποπάμπα παρεῖναι ἔτι καὶ ἀμυδρίζειν, ἔκκειται αὐτοῖς ἤδη δοκοῦσι τοῦτο ἡμάρτηται· quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum insciis ita sævire atque insanire, ideo hæc ipsis non impune abiere.* Nicetas, aut qui historiam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens, qui Athiram ceperant: *ἀλλ' ὡδὶ τὰ ὑπομαστίδια τὸ παιδίον τῇ κακῇ ἐφέρετο αὐτύχῃ, ἀλλ' ἀνῃρεῖτο καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθος ἐμφέρε-*

Lib. III, 24. Seneca libris, [84] quibus iræ iraſcitur. Deus ipſe in bellis He-
Deut. XX, 14. bræorum etiam poſt pacem oblatam & repudiatam parci vult feminis & infantibus, extra paucas gentes ſpeciali jure exceptas, adverſus quas quod erat bellum, non erat hominum, [85] ſed
Num. XXXI, Dei, atque ita appellabatur. Et, cum mulieres Madianitidas
18. vellet occidi ob proprium ipſarum crimen, excepit virgines in-
Jon. IV, 2. tactas. Imo cum Ninivitis ob graviſſima peccata internecionem ſevere admodum minatus eſſet, retrahi ſe paſſus eſt miſeratione multorum millium ejus ætatis, quæ honeſti & inhoneſti diſ-
De ira II, *c.* 9. crimina ignoraret. Cui ſimilis eſt apud Senecam ſententia: *num quis iraſcitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum diſcrimina?* Et apud Lucanum:

Crimine quo parvi eadem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac ſtatuit, qui quoſvis homines cujuſcumque ſexus aut ætatis ſine ulla cauſa non injuſte poteſt occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum eſt, quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum ſalutem ac ſocietatem conſervandam eſſet neceſſarium?

Vitr. de jure belli n. 36. 2. Accedit primum de pueris judicium eorum populorum ac temporum, [86] quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium Camillus) *non adverſus eam ætatem, cui etiam, captis urbibus, parcitur, ſed adverſus armatos.* Addit hoc eſſe in-
Vita Camilli. ter belli jura, [87] naturalia ſcilicet. Plutarchus de eadem re agens: *ſunt*, inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Ubi nota illud *apud bonos*, ut hoc jus ab eo, [88] quod in moribus
Lib. I. & impunitate poſitum eſt, diſcrimines. Sic Florus negat aliter
Lib. XXIV. fieri potuiſſe [89] ſalva integritate. Apud Livium alio loco eſt: *a qua ætate etiam hoſtes irati abſtinerent.* Et alibi: *uſque ad infantium eadem ira crudelis pervenit.*

3. Quod

τον, ὑπὸ τ' ἰλίου ἀναλώτων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ μιαιμάς εἰδότων ὡς αἰδεῖται τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ ὁ ἀνθρώπινον, ὁ φειδόμενος τ' νίκης καὶ τὰς κρατεῖν τ' ἐναντίων θυμῷ χρώμενος: *ne infantes quidem lactentes adhuc mali exſortes fuere, ſed & hi velut in herba demeſſi ſunt, aut velut flos emarcuere, facta hominum miſericordia intactorum, neque ſcientium injuriam ab eo fieri naturæ ac fas hominum violari, qui ultra, quam ut hoſtes vincat aut ſubigat, extendit iram.* Adde quæ Beda habet libro II, cap. 20. de Carævollæ feritate: & Helvetiorum bonam legem apud Simlerum, & Eliſabethæ reginæ pia mandata apud Camdenum in anno clɔ Iɔ xcvi.

GRONOVII.

84 *Quibus iræ iraſcitur*] Adverſus iracundiam ſcribit, iram coërcendam eſſe monet ac præcipit.

85 *Sed Dei*] Qui eas ob corruptiſſimos mores ab ſtirpe volebat exſcindi.

86 *Quibus fas maxime*] *Boni fuere mores & valuit recti obſervantia.* Tacit. 3, annal. 26.

87 *Naturalia ſcilicet*] Nam gentium jura plus permiſere. 3, 4. 9.

88 *Quod in moribus*] Quod non fundatum eſt in juſtitia naturali & morali, ſed politica, & conſuetudine invaluit, neque innocentem, ſed impunitum præſtat.

89 *Salva integritate*] Fide ac dignitate integra & illæſa.

Cap-

3. Quod autem in pueris rationis uſum non adeptis ſemper, id in feminis plerumque obtinet, id eſt, niſi aliquid peculiariter vindicandum admiſerint, aut virilia officia & ipſæ uſurpent. Eſt enim, ut Statius loquitur, *ſexus rudis inſciuſque ferri.* Neroni hoſtem vocanti Octaviam in tragœdia reponit *Octavia.* præfectus,

——— [x] 90 *Femina hoc nomen capit?*

Alexander apud Curtium: *cum captivis & feminis gerere bellum non ſoleo: armatus ſit oportet, quem oderim.* Grypus apud Juſti- *Lib.* v. num: *a nullo unquam majorum ſuorum inter tot domeſtica & externa bella poſt victoriam in feminas ſævitum, quas ſexus ipſe & periculis bellorum & ſævitia victorum eximat.* Apud Tacitum alius: *neque adverſus feminas, ſed palam adverſus armatos bellum ſe tractare.* *Lib.* xxxix.

4. Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes & feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud Diodorum Carthaginienſes Selinunte narrantur interfeciſſe ſenes, feminas, infantes, ἀδείμαντον συμπάθειαν λαμβάνοντες, *ſine humanitatis affectu.* Et alibi hoc ipſum ἀμότητα *crudelitatem* vocat. Latinus Pacatus de feminis: *ſexus, cui bella parcunt.* Simile Papinii de ſenibus pronuntiatum: *Lib.* xiii. *Lib.* xiv.

Nullis violabilis armis
Turba ſenes.

X. 1. Idem ſtatuendum univerſaliter de maribus, quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Jure belli in armatos repugnanteſque cædes*, ut ait Livius, id eſt, [91] eo jure quod naturæ congruit. Sic Joſephus æquum ait, ut in pugna pœnas dent, qui arma ceperunt, inſontibus non nocendum. Camillus Vejis expugnatis edixit, ut ab inermi abſtineretur. In hac claſſe primum ponendi ſunt hi, qui ſacra curant: nam ut hi ab armis abſtinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo viciſſim vi in illos temperabatur. Sic Philiſthæi hoſtes Judæorum non nocebant [y] collegio prophetarum, quod erat Gabæ, ut videre eſt 1 Sam. x, 5. & 10. Et ſic ad alium locum, ubi ſimile erat collegium tanquam ſepoſitum *Vid. d. loco.* *Lib.* xxviii. *Ant.* xii, *cap.* 3. *Liv. lib.* v.

GROTII.

x *Femina hoc nomen capit?*] Ideo Tucca & Varus delendos cenſuere in ſecunda Æneide verſus, ubi deliberat Æneas, an Helenam occidat.

y *Collegio prophetarum*] Hyrcanus Hieroſolyma obſidens victimas ad templum miſit, narrantibus Hebræis. Sic & Gothi laudantur Procopio Gothicorum 11, qui ſacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum Caroli Magni ad legem Baioariorum, & legem Langobardicam libro 1, tit. xi. 14.

GRONOVII.

90 *Femina hoc nomen*] Cum ſit imbellis & imbecilla, poteſtne etiam hoſtis vocari?

91 *Eo jure, quod naturæ*] Etenim jure gentium etiam in inermes & ſeſe ſubmittentes, modo inter hoſtes ſint, aut inter eos fuerint, ut ſupra cap. 4.

Gro-

Digitized by Google

situm ab omni armorum injuria, cum Samuele confugit David, 1 Sam. XIX, 18. Cretenses, narrat Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur, omnem noxam abstinuisse [1] a sacerdotibus, & iis, quos humandis mortuis præpositos καλλιπαύλας vocabant. Huc & proverbium illud Græcum pertinet, [92] οὐδὲ πυρφόρος ὑπελείφθη. [a] Notat [93] Strabo, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote [94] Jovi sacros, & [95] eorum hospites in alta pace vixisse.

Quæst. Gr.

Lib. VIII.

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur, qui vitæ genus simile elegerunt, ut monachi & [96] conversi, id est, pœnitentes, quibus proinde æque ut sacerdotibus parci volunt canones naturalem æquitatem secuti. Addas his merito eos, [97] qui studiis literarum honestis & humano generi utilibus operam navant.

C. 2. de treugâ & pace.

XI. Deinde agricolas, quos & canones adscribunt. Diodorus Siculus de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνυσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας· *in præliis quidem hostes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos, tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν· *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus regi Assyriorum nuntiari jussit: ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾶν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν· *paratum se eos, qui agros colerent, illæsos indemnesque sinere.* De Belisario Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτη φειδώ τε καὶ προνοία ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτοὺς οὐδεὶ πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν· *agricolis ita*

Lib. II. Bibl.

Xen. de Cyri inst. V.

GROTII.

2 *A sacerdotibus*] Servius ad VII. Æneidos: *nam eum defendebat a bello, si non ætas, saltem religio sacerdotis.*

a *Notat Strabo*] Et Polybius libro IV. & Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis. Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam ac securitatem.* Docent Thucydides libro V. & VIII. & Plutarchus Arato.

GRONOVII.

92 Οὐδὲ πυρφόρος] Cum significabant omnes occisos, & πυρφόρος interpretantur vatem, qui sacrum igniculum ferret.

93 *Strabo Lib. VIII.*] Pag. 312.

94 *Jovi sacros*] Propter Olympia, quæ Pisæ in Elide Jovis honori celebrabantur. Polyb. 4, 73.

95 *Et eorum hospites*] Peregrinos, qui morarentur in finibus illorum.

96 *Conversi*] Primus gradus monasticæ vitæ, eorum, qui sæculo renuntiant manentes in sæculo, hoc est, cucullam sumunt, & se alligant ad certum numerum precum & quædam genera piorum operum, retento patrimonio & opibus, ex quibus deinde fiunt professi, qui jam res suas dederunt monasterio: & denique monachi. Rittershus. ad Salv. p. 126. Cerda adv. Sac. 40, 28.

97 *Qui literarum*] Seneca epist. 14. *Hæ literæ non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos insularum loco sunt.* Unde eidem tutus literarum amor ad Polyb. 22.

GRO-

Digitized by Google

ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his, qui [98] temporariam in hostico moram agitant, intelligendum est, sed & de subditis perpetuis: nam & horum vita ab armis aliena est: ac sub hoc nomine continentur simul alii [99] opifices & artifices, quorum quæstus pacem amat, non bellum.

XIII. 1. Ut ad eos veniamus, qui arma gesserunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore, id est, æqui respectu, ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam attulimus, quæ cum feminis conjungit captivos. Accedat illud Augustini: *hostem pugnantem* [b] [1] *necessitas perimat, non voluntas. Sicut bellanti & resistenti violentia redditur,* *Ad Bonif. epist. 1.*

GROTII.

b *Necessitas perimat*] Gratianus posuit *deprimat*. Plutarchus Marcello: Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κτείναντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἀνδραποδίζοντο· λέγονται δὲ Θηβαίοις μηδὲ Ὀρχομενίους ἂν ἅτα μετὰ χειρὸς ἔχουσι παρόντων ἐκείνων. *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere post victoriam, nec civitates in servitutem redegerunt. creduntque non facturi fuisse Thebani, quod fecere in Orchomenios, si illi adfuissent.* Secutus hoc Marcellus captis Syracusis, ut ibidem ait Plutarchus. Vide eundem Plutarchum in Catone Uticensi. *Cabada Persarum regi, cum Amida vicepisset, multaque cædes fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos occidere.* Narrat Procopius Persicorum I. qui & Persicorum II. dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἁλοῦσιν ἐχ ὅσιον· *sævire in captos pietati adversatur.* Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites capta Neapoli Gotth. I. Imperator Alexius apud Annam Comnenam, suadenti occidere Scythas captivos: καὶ Σκύθαι, ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι. καὶ ἐχθροὶ, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι· *etiamsi Scythæ, homines tamen sunt: etiamsi hostes, miseratione tamen digni.* Gregoras libro VI. τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα ὁποῖά ποτ' ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ παροξύνοντι, ἄφρονα μάλιστα τότε τὸν λογισμὸν καὶ ἧττον χειρὸς τότε μεθύοντος καὶ λόγον οὐκ ἐχόντος χειραγωγὸν καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων. τὸ δὲ ἀκμῆς τῷ δεινῷ παυσαμένης, καὶ κρίσιν ἤδη τὸ πραι-

pientiæ silentium & sedem quasdam & quietes, tacitæ tum ipsi menti principium, tranquillitatem animi rationemque non habente ducem ac præsidem actionum. At, ubi periculis suus abscessit vigor, ubi tempus cuncta examinandi ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propositum indicat, si quid indecorum evenerit. Adde ejusdem Gregoræ locum alterum, quem in his notis posuimus ad finem captivis VII. libri hujus, & de more laudabili Polonorum Chalcocondylam lib. V. Julianus laudatione secunda Constantii, sub cujus persona bonum principem describit: κρατήσας ὢν μὲν τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν φόνων, μίσητρα κρίνων τὴν ἐκ ἀμυνόμενον ἔτι κτείνειν καὶ ἀναιρεῖν· *armis victor finem imposuit gladii operibus, nefas existimans, homini non ultra se defendenti vitam adimere.*

GRONOVII.

98 *Temporarium in hostico*] Dum merces advectas distrahant.

99 *Opifices & artifices*] Cicero 4. Catil. 8. *Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, genus hoc universum amantissimum est otii.*

1 *Necessitas perimat*] Hostis ne interficiatur nisi pugnans & ex necessitate, non a valde volentibus nobis.

Gro-

Digitized by Google

ditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime [2] *in quo pacis perturbatio non timetur.* Xenophon de Agesilao: προστγόρευε τοῖς στρατιώταις τὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάττειν. *monuit milites, ut captos non tanquam fontes punirent, sed tanquam homines custodirent.* Apud Diodorum Siculum est: πάντες ἀνατείνονται μὲν πρὸς τὺς ἀντιτασσομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπιπτουσι· *omnes* (Græci) *opponunt se repugnantibus, parcunt jam subactis.* Eodem judice Macedones, qui sub Alexandro πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσφέροντο τοῖς Θηβαίοις, *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat.*

Lib. XIII.

Lib. XVII.

2. Sallustius historia Jugurthina, cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait [3] contra jus belli: quod interpretare contra æqui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium est: *parcitur victis, & est locus inter arma clementiæ.* Laudat Tacitus Primum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in neminem ultra aciem sæviissent. Aristides: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ' ὑμᾶς τὴν φύσιν, τὺς μὲν ἀνθεστηκότας καταίργειν τοῖς ὅπλοις· τὺς δὲ ὑποπεσόντας ἡπίως μεταχειρίζεσθαι. [4] *hominum est nostri ingenii, resistentes armis coërcere, prostratos tractare leniter.*

Lib. V. *Hist.* IV. *De pace* 11.

11 *Reg.* VI, 22. De captivis propheta Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: *an quos captivos abduceres, gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

Ibidem Eurystheus captivus:

Quæ me necabunt, non erunt [5] *puræ manus.*

Lib. XII. Apud Diodorum Siculum Byzantii & Chalcedonii, quod captivos satis multos interfeciissent, hoc elogio notantur: ἐπιτέλεσαν πράξεις ὠμότητι διαφερούσας· *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.* Idem alibi [6] captivis parcere vocat τὰ κοινὰ νόμιμα, *jus commune:* qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in philosophicis scriptis dicentem Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus, qui cum nimia captivorum multi-

V, *de benef. cap.* 18.

GROTII.

c *Captivis parcere*] Capitolinus M. Antonino: *æquitatem etiam circa captos hostes custodivit.*

GRONOVII.

2 *In quo pacis perturbatio*] Quem non est verendum, ne seditionem faciat & tumultum.

3 *Contra jus belli*] Nempe naturale, ut num. 9.

4 *Hominum nostri ingenii*] Moribus & institutis nostris imbutorum.

5 *Puræ manus*] Liberæ a cædis crimine.

GRO-

multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

XIV. 1. Eadem ob causas [d] vitam salvam [6] pacisscentium, sive in prælio, sive in obsidione, non repudianda deditio. Ideo Arrianus in deditos editam a Thebanis stragem, ait fuisse non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν. Ac similiter Thucydides libro III. ἐκόντας τε ἰλάσθητε, καὶ χεῖρας προϊσχομένους· ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους. *volentes nos & manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est, tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum Syracusani senatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας, *magno animo dignum est supplici parcere.* Sopater: νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις. *moris est, in bellis servare supplices.*

2. In obsessis oppidis observatum a Romanis, antequam [7] murum aries percussisset. Cæsar Adaticis denuntiat, se eorum civitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset, se dedidissent: qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis, antequam machinæ igniariæ explodantur; in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero non tam quid fiat, quam quid natura æquum sit respiciens, sic ea de re pronuntiat: *& cum iis, quos vi deviceris, consulendum est, tum ii qui armis positis [8] ad Imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percusserit, recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse, ut quam oppugnarent urbem, eam non [9] cingerent corona, sed [c] partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret. *Lib. II. de bello Gall.* *Off. I.*

XV. Eadem æquitas jubet parci his, qui sine conditionibus se victori permittunt, aut supplices fiunt. *Trucidare deditos sævum*, censente Tacito. Sallustius similiter de Campanis, qui se Mario dediderant, cum puberes interfectos narrasset, addit faci- *Ann. XII.* *Bell. Jug.*

nus

GROTII.

d *Vitam salvam pacisscentium, sive in prælio sive in obsidione, non repudianda deditio*] Romani Persis, qui in arce Petræ erant, Goth. IV. ἡμῖν ὑμᾶς γε καὶ ζυγομαχοῦντας οἰκτιοῦμεν, καὶ θανατοῦντων φειδόμεθα, καὶ πρὸς τὸ βίον ἐνδιδρυπτοόμεθά τε καὶ βλακεύοντας ἐλεῖν ἀξιοῦμεν, οἷς Ῥωμαίοις χειρωθεῖς νάμεθ'. *nos vero vestrum miserebimur jugum cervice jactantium, mortemque concupiscentibus parcere volumus, & vitam delicate fastidientes servare, ut decet Christianos & Romani imperii cives.* Vide Serranum in rebus Francisci I. & Henrici II.

c *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*] Sic Scipio Æmilianus, cum Carthaginem eversurus esset, edixit: *fugerent, qui vellent.* Polybius.

GRONOVII.

6 *Pacisscentium*] Offerentium se arma posituros, si fides detur vitam & libertatem salvam fore.

7 *Murum aries*] Machina contentis funibus acta & emittens grande telum ad solvendam commissuram saxorum in muris.

8 *Ad Imperatorum fidem*] Orant se in fidem & clientelam recipi.

9 *Cingerent corona*] Ab omnibus partibus claudercut exitus.

10 *Si*

Lib. I. de rep. ord. nus fuiſſe contra jus belli, naturale ſcilicet. Idem alibi: *non armatos neque in prælio belli jure, ſed ſupplices interfectos.* Et Livio, ut jam diximus, *jure belli in armatos repugnanteſque cædes:* *Lib. XLV.* & alibi: *qui deditis contra jus ac fas bellum intuliſſet.* Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur, quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, qui adverſarios οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιϊππεύσειν φειδέσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων. *non paſſus eſt impetu oppugnari, ſed equitatu circumdedit: parci jubens ut mox ſuis futuris.*

XVI. 1. Adverſus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri ſolent minime juſtæ, nempe, [10] ſi talio exigatur, [11] ſi terrore opus ſit, [12] ſi pertinacius reſtitum ſit. Atqui hæc non ſufficere ad juſtam cædem facile intelliget, qui eorum meminerit, quæ de juſtis occidendi cauſis ſupra ſunt prodita. *Vide Vitr. de jure belli n. 49. & 60.* A captivis & deditis aut dedere ſe cupientibus periculum non eſt: ut ergo juſte occidantur, oportet crimen antecedat, & quidem tale, quod æquus judex morte vindicandum cenſeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos ſævitum, aut deditionem ſub vitæ pacto non acceptam, ſi qui de injuſtitia belli convicti, tamen in armis perſtitiſſent, ſi [13] immanibus convitiis famam hoſtis laceraſſent, ſi [14] fidem violaſſent, aut aliud gentium jus, ut legatorum, ſi transfugæ eſſent.

2. At talionem natura non admittit, niſi in ipſos qui deliquerunt: neque ſufficit quod [15] hoſtium unum quaſi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis poteſt intelligi, quæ de pœnarum communicatione ſupra ‖ nobis tractata ſunt. Apud Ari- *Lib. II, c. XXI. §. 18. De pace 11.* ſtidem legimus: πῶς οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιῶν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; *nonne abſurdum, ea quæ accuſes & prave facta dicas, tanquam recta velle imitari?* Accuſat Syracuſanos hoc nomine Plutarchus, quod *Plut. Tim. & Dion.* Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum, quod Hicetas Dionis uxorem, ſororem & filium interfeciſſet.

3. Uti-

10 *Si talio exigatur*] Si hoſtis crudelitas pari crudelitate plectenda aut deterrenda ſit. Ut Thracum apud Florum 3, 4. Obſervatum, neque Hiſpanorum in Batavos, neque Gallorum Ligiſtarum in Proteſtantes ſævitiam aliter quam pari ſævitia coërceri potuiſſe.

11 *Si terrore*] Si unius ſeveritatis exemplo multis aliis poſſit metus fieri, ut repugnare deſinant.

12 *Si pertinacius*] Si diutius reſiſtendo irritaverint victorem & ei occaſiones promovendæ victoriæ eripuerint.

13 *Immanibus convitiis*] Ut Cæcina Cæſaris Julii. Cic. 6, famil. 7. ut Thebani obſeſſi per præconem in altiſſima turre ſtatutum proclamaverant tyrannum Græciæ Alexandrum. Diod. 17, 9. Ut Athenienſes Sullam obſidem exaſperarunt. Plutarch. de garrul. p. 505.

14 *Fidem violaſſent*] Cæſar 1, Gall. 27. & 2, 23. civilis 2, 14.

15 *Hoſtium unum*] Ita ut ſingula membra ſint obligata & obnoxia pœnæ pro ſingulis aliis, & quod unus commeruit, omnes commiſiſſe videantur.

GRO-

Digitized by Google

3. Utilitas etiam, quæ ex terrore in posterum speratur, ad jus dandum cædis non pertinet; sed, [16] si subsit jus, potest inter causas esse, ob quas jus non remittatur.

4. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut apud Procopium differunt Neapolitani: aut, si qua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus judex. Alexander, cum in oppido quodam, quod acrius restiterat, puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more, eamque famam reverens rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτῷ ἐφαίνοντο, *quod eos videret generosos ac suis fidos esse*, quæ Arriani verba sunt. Phyto Reginorum prætor, cum ob pertinacius defensam urbem a Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit, eo quod urbem noluisset prodere, supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum: *Lib. 1. Goth.* *Polyæn. libro IV.*

Vincat, quicunque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives, quod [17] signa adversa tulerunt,
Non credit fecisse nefas.

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius ex humano genere constantis cives.

5. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque Homerus merito illud accinit:

Κακὰ δὲ Φρεσὶ εἰδὼς ἔργα.
[f] *Facinusque animo versabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia, ut morte digna videri possint, misericordiæ erit, [18] ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habemus

GROTII.

f *Facinusque animo versabat iniquum*] Crudele hoc visum sæculis posterioribus notat ad x. Æneidos Servius.

GRONOVII.

16 *Si subsit jus*] Si victum & in potestatem redactum liceat occidere ob facinus, non tantum ob hostilem animum, quum forsan ei alioquin ignoscceres: tantum momenti habet utilitas, ut merito non parcas aut gravius in eum consulas.

17 *Quod signa adversa*] Non sceleratos & obnoxios supplicio esse judicat, quod hostes fuerunt.

18 *Ob multitudinem*] Ob numerum eorum, qui peccaverunt, non uti summo jure neque omnes occidere. Flor. 4, 6. Hæc quoque, nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

Digitized by Google

Lib. 11, *de ira cap.* 10. mus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc Senecæ dictum: *in singulos severitas Imperatoris distringitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis?* [g] *turba peccantum.* Et Lucani illud:

Tot simul infesto juvenes occumbere letho
Sæpe fames pelagique furor, subitaque ruinæ,
Aut cæli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

Ne nimium multi pœnam subirent, [19] *sortitio comparata est,* inquit Cicero. Sallustius ad Cæsarem: *neque quisquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vastatur quam corrigitur.*

[g] *Cluent.*

XVIII. 1. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit, accipi potest ex iis, quæ in superioribus dicta a nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere, quod in res alias, [20] quæ in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito aut expresso a singulis perveniisse ad civitatem, minus mirandum est, si obsides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam [21] ex suo peculiari consensu, sive tanquam ex publico, cui & suus includeretur. At, postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam [22] Deo exceptum, sequitur, ut solo consensu nemo jus cuipiam dare possit in vitam aut suam, aut civis sui. Atque ideo Narseti bono duci atrox visum de innoxiis obsidibus supplicium sume-

Vid. de jure belli n. 43.

re

GROTII.

g *Turba peccantum*] *Quicquid multi peccatur, inultum est.* Scholiastes Juvenalis ex Lucano. Livia apud Xiphilinum ex Dione: *ἂν τι τις ἁπάντα ἁπλῶς τὰ πεπραγμένα κρῖναι καὶ ἀξιοῖ κολάζειν, κἂν πᾶς πολίτης ἢ ἀνθρώπων κτείνῃσας· si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo se ferri, ut maximam hominum partem interimat.* Augustinus epistola LXIV. *Magis monendo, quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium; severitas autem exercenda est in peccata paucorum.* Adde Gallium de pace publica lib. II, cap. 9. 36.

GRONOVII.

19 *Sortitio comparata est*] Ut sortibus in urnam conjectis eductisque vel unus e pauciotibus, vel pauci, ut decimus aut vigesimus quisque e pluribus, qui deliquerunt, ut cuique maligna sors excidisset, supplicium luerent.

20 *Quæ in proprietatem*] Quæ mancipii sunt & dominos mutant: nempe ut eam alienare vel obligare posset, & quod quisque de sua vita vel interimenda vel obligandæ ut interimeretur, si tertius vel civitas pacto non stetisset, idem posse de singulorum vitis statuere civitatem.

21 *Ex suo peculiari*] Sive ipsi se obsides dederint, sive quod omnes, vel maxima pars de illis statuerint, in id consensisse videantur, ex regula 2, §. 17.

22 *Deo exceptum*] Deum sibi recepisse ac reservasse, neque homini permisisse, ut eam pro arbitrio vel retineret vel abjiceret.

GRO-

Digitized by Google

re narrat Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat, se non in obsides innoxios, [h] sed in ipsos qui defeciſſent sæviturum: nec ab inermi, sed ab armato hoste pœnas expeti-turum. *Lib. 1.* *Livius lib. XXVIII.*

2. Quod autem ex recentioribus jurisconsultis non ignobiles, [23] conventiones tales valere dicunt [24] si moribus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem, quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine: sin a peccato immunes putant, qui ex conventione sola vitam adimunt alicui, vereor, ne & fallantur ipsi, & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit, est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem a se datam in re magna fefellit, fieri potest, ut supplicium injuria vacet. *Menoch. arb. q. 7.*

3. At Cloeliæ, quæ [i] non sua sponte, sed civitatis jussu obses venerat, cum tranato Tyberi effugisset, *apud regem Etruscum non tuta solum, sed & honorata virtus fuit*, quæ Livii in hac re enarranda verba sunt. *Lib. II.*

XIX. Illud adhuc addendum est, omnes [25] commissiones, quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα, & cum officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei reddituri, cujus vice gladium gestant. Quippe & Sallustio laudati duces, qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo Tacitus: [k] *rari excursus & fortuitæ pugnæ.* *Arr. lib. I.*

GROTII.

h *Sed in ipsos qui defeciſſent sævituros*] Idem ait Julianus apud Eunapium excerpto legationum 9.

i *Non sua sponte*] Confer historiam obsidum id onus detrectantium & ob id punitorum, apud Niceram libro 11.

k *Rari excursus & fortuitæ pugnæ*] Demetrium reprehendit Plutarchus: φιλονικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τὰς σφετιόταις ἀναγκάζοντα· quod gloriæ magis studio quam ex utilitate milites in pericula truderet, præliisque objiceret.

GRONOVII.

23 *Conventiones tales*] Pacta, quæ vitæ obligatione sanciuntur.

24 *Si moribus*] Si quo in populo usu invaluissent & nunc quoque frequentarentur.

25 *Commissiones*] Conflictus ex provocatione.

Digitized by Google

CAPUT XII.

Temperamentum circa vaſtationem, & ſimilia.

I. *Quæ vaſtatio juſta ſit & quatenus.*
II. *Abſtinendum a vaſtatione, ſi res nobis fructuoſa ſit & extra hoſtis poteſtatem.*
III. *Si magna ſit ſpes celeris victoriæ:*
IV. *Si hoſtis habeat aliunde quo ſe ſuſtentet:*
V. *Si res ipſa ad bellum fovendum nullius ſit uſus.*
VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ ſacra ſunt aut ſacris accedunt:*
VII. *Item religioſis:*
VIII *Utilitates, quæ ex tali moderatione ſequuntur, annotatæ.*

I. 1. RES alterius ut perdere quis ſine injuria poſſit, horum trium unum antecedat neceſſe eſt: aut neceſſitas talis, quæ in primi [1] dominii inſtitutione excepta debeat intelligi; ut ſi quis tertii gladium, quo uſurus ſit furioſus, periculi ſui evitandi cauſa in amnem projiciat, quo ipſo tamen caſu manere obligationem damni reſarciendi ex veriore ſententia alibi diximus: aut debitum aliquod procedens [2] ex inæqualitate, nimirum ut [3] res perdita imputetur in illud debitum quaſi percepta, alioqui enim jus non eſſet: aut [4] meritum aliquod malum, cui pœna talis par ſit, aut cujus menſuram pœna non excedat: nam, ut recte notat ſani judicii theologus, ut propter pecora abacta aut domos aliquas incenſas totum regnum vaſtetur, æquitas non fert: quod & Polybius vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, ſed uſque eo, ut delicta æquo modo expientur. Et

Lib. II, *c.* II. §. 9.

Vid. de jure belli n. 52. *&* 56. *Lib.* V.

GROTOVII.

1 *Dominii inſtitutione excepta*] Neque enim privatis dominis inſtitutis præſumuntur voluiſſe gentes, ſi quis veniat in manifeſtum periculum pereundi & quidem non ſuo peccato, iſque ſervari poſſit arrepta aut corrupta re aliena, tum quoque valere ſtrictum jus privati dominii & potius abſtineri re aliena, quam hominem innoxium ſervari: ſed hunc caſum excepiſſe præſumuntur & ei homini regreſſum dediſſe ad primævam facultatem uſurpandi quidvis ad ſui conſervationem: præſertim ſi, qui aliena re abutitur, eamque conſumit, ſciat habendum ſibi habeatque propoſitum illius rei, quandoque poſſit, domino reſtituendæ ac ſarciendæ.

2 *Ex inæqualitate*] Ex eo, quod quis mecum contraxit, & plus accepit quam ei debebatur, me fraudato & minus habente, quam habere debeo.

3 *Res perdita*] Ut quod ego de alterius bonis corrumpo, procedat pro eo, quod mihi debetur, & detrahatur poſſeſſori, quaſi ego perceperim & ille mihi tradiderit, tanquam partem ejus, quod mihi debet.

4 *Meritum aliquod*] Facinus in meam vitam, famam, bona aut eorum, quos mei officii eſt defendere.

GRO-

Digitized by Google

Et hæ quidem cauſæ & intra hos duntaxat fines faciunt [5] ut abſit injuria.

2. Cæterum, [6] niſi cauſa utilitatis ſuadeat, ſtultum ſit, nullo ſuo bono nocere alteri. Ideo, qui ſapiunt, utilitatibus moveri ſolent, quarum præcipua eſt illa, quam annotavit Onoſander: τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθείρειν καὶ καίειν καὶ τεμνίειν. ζημίαι γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μικρὸν πόλεμον, ὅσπερ ἡ ἔτια τρέφει. *Hoſtium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam & [a] pecuniarum & frugum penuria bellum minuit, quantum auget copia.* a quo non diſcrepat illud Procli: στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγαθῶν περικόπτειν τὴν εὐπορίαν, *boni eſt Imperatoris hoſtium copias undique accidere.* De Dario Curtius: *credebat inopia debellari poſſe nihil habentem niſi quod rapiendo occupaſſet.* *Strat. c. 6.*

3. Et illa quidem populatio ferenda eſt, [7] quæ brevi ad pacem petendam hoſtem ſubigit: quo genere belli uſus Halyattes in Mileſios, Thraces in Byzantios, Romani in Campanos, Capenates, Hiſpanos, Ligures, Nervios, Menapios. At, ſi recte rem expendas, plerumque admittuntur talia [8] odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit, ut aut cauſæ illæ ſuadentes ceſſent, aut ut aliæ ſint validiores, quæ diſſuadeant. *Herod. l. 1. Pol. lib. IV. Front. Strat. III, c. 4. Liv. lib. V, VII. XXXIV. XL. Cæſ. de bello Gal. lib. VI.*

II. 1. Id eveniet primum, ſi nos ipſi rem frugiferam ita teneamus, ut hoſtibus non poſſit eſſe in fructu. Quo proprie ſpectat lex divina, quæ in [9] vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero aſſervari ad victum, addita cauſa, quod non ut homines, ita & arbores adverſum nos in prælium conſurgere poſſint: quod ex rationis ſimilitudine [b] Philo etiam ad agros *De creat. magiſtr.*

GROTII.

a *Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit*] Philo de vita contemplativa: οἱ πολέμιοι κείρουσιν ἢ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων ἐπιβαίνοντες εὐθέως. *ſolent hoſtes vaſtare & arboribus nudare terram hoſtilem, ut hoſtes eo facilius ſe dedant rerum neceſſariarum penuria.* Idem in Diris: δίττὰν ἐργάζεσθαι συμφορὰν, λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δ' εὐπορίαν. *duplex ſibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hoſtibus.*

GRONOVII.

5 *Ut abſit injuria*] Ut vaſtemus & vexemus alienas res ſine peccato.

6 *Niſi cauſa utilitatis*] Magnum inde commodum ad nos aut incommodum ad hoſtem perveniat.

7 *Quæ brevi ad pacem*] Qua videmur effecturi, ut hoſtis citius de bello finiendo & pace reducenda cogitet.

8 *Odio magis quam*] Dum ſæpius indulgemus iræ aut prædæ cupiditati, quam ut in ſumma re aliquid profligemus.

9 *Vallum bellique opera*] Aggeres & machinas.

GROTII.

b *Philo*] Alter ejuſdem ſcriptoris locus de humanitate dignus & ipſe qui huc transſcribatur: ὅπου φιλανθρώπου τὸ ὄνομα ἐστὶ, πᾶσιν εὐλογίως αὐτῷ καὶ κατακόρως χρῆται, μετιὼν ὅπῃ μὲν τῶν λογικῶν ὅτι τὰ ἄλογα, ὅπῃ δ' τῶν ἀλόγων ὅτι τὰ φυτὰ, ἀεὶ δὲ αὐτίκα λιπτίον, ἱκετεύῃ ἀεὶ τὸ φρόνιμον ἀνθρώπων, καὶ τὸ ἔτι ψυ-

Digitized by Google

χῆς μεμοίρασται, λέλειπται. ἀπείρητε τοίνυν ἄντικρυς μήτε δενδρότομεῖν ὅσα δ' ἡμέρα ὕλης, μήτε κείρειν ὅτε λύμη σαχυσφορῶσαν περὶ καρπὸν σπερμάδα, μήτε συκάλωσ καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα ἀφθονία μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται τὸ τῶ ἀνθρώπων γένω, φειδωλίζη δ' μὴ μόνον τ ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τ περὶ τ ἁβροδιαίτων βίον. ἀναγκαῖα μὲν γὰρ ὁ τῶ σίτω καρπὸς εἰς τροφὴν ἀνθρώπων ἀποκείθαις. περὶ δ τ ἁβροδιαίτων βίον, αἱ τ ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι. γίνονται δ ἐν ἐρήμοις πολλάκις ἔτι καὶ τροφαὶ δεύτεραι. καὶ περισυπερβάλλει, ὅτε πολλῶν χάριν τίμιον ἓν. παραγγέλλει δ ἀνίκητον δενδροτομιῶν, ἄδικον ὑπολαμβάνων τὴν περὶ ἀνθρώπους ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς αἴτια κακά. ἔπειτα δ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὰ παρὸν περιορᾶν, μηδενὸς ἐν ὁμοίω μένοντ@, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ μεταβολαῖς χρωμένων, ὡς εἰκὸς, εἶναι τὰς τῶν δυσμενῶν ὑπηρυκευσαμένας καὶ συμβατηρίων ἀρξάντας, ἐκποδὼν ἐντεῦθεν αὐτίκα γενέσθ. φίλως δ τροφῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπὸν, μηδὲν ταμιευσαμένους τ ἐπ' ὠφελείᾳ, διὰ τὴν τῶ μέλλοντ@ ἀδηλότητα. πάνυ γὰρ ἐπεῖκε καλῶς εἰρῆσθαι τοῖς παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνίαν, μὴ ἀποχρησάμενος ἐχθραν, καὶ προσκρούσεσιν εἰς φιλίας ἐτοιμότατος, ἵνα ἑκάστ@ ἐν τῇ ἑαυτῶ φύσει ταμιεύηταί τι τ εἰς ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἀποχυμνωθεὶς ἐν ἔργοις καὶ λόγοις, μετανοῆ δ' ἄγαν εὐχερείας, ὅτ' ἤδη ἔσηλ@, αἰτιώμενος ἑαυτόν. τὸ λέγειν τοῦτο χρὴ φυλάττειν καὶ τὰς πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνοουμένας τ πρὸς πόλεμον, ἐν δ πολέμῳ τ κατ' εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνιέναι προσπεσεῖσθαι, ὡς ἐ χρησομένους μεταβολῇ πρὸς τὸ ἐναντίον, μήτε τοῖς πολεμίοις εἰσάπαν ἀπιστεῖν, ὡς ἐ δυναμένοις ποτὲ μεθαρμόσασθ πρὸς τὸ ἐναντίον. εἰ μέντοι μηδὲν ὑπὲρ ἐχθρᾶ πρακτέον δι' ἐλπίδα καταλλαγῆς, ἀδικον ἐχθρὸν φυτὸν, ἀλλὰ πάντα ἐναντία καὶ ἀφίλιμα· τὰ δ' ἡμέρα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ἢ ὁ καρπὸς ἀ τροφὴ ἔδεν, ἢ ἰσότιμον τροφῇ κτῆμα. ἐ δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὰ μὴ πολέμια τίμιόντας ἢ κακοῦντας ἢ ῥίζαις αὐταῖς ἀναστῶντας, ἅστερ αὐτὰ ἡ φύσις ἐδάφεσι ἐπέρειδε

καὶ θήρας εὐκρασίας ἐπιλειμμάτων, δασμὸς ἐπετίας οἰκοῦντα ἀνθρώποις οἷα βασιλεύουσιν. ἐμέλησε δ' αὐτῶ καθάπερ ἀγαθῶ προσάτη ἄλυπτον εἶναι μὴ μόνον ζῴοις, ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἰσχύν τε καὶ ῥώμην καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις, ἐπειδὴ καὶ πλείστ@ ἄξια φροντίδ@. ὅτι, καὶ ἐχ ἡμέρας τοῖς ἀγρίοις ἴσχυσε, γεωργικῆς ὀπτικήμης δεήσεσι πρὸς κρατιστέαν δύναμιν. *Æquitatem suam etiam largius dispensans Moses valde ea ubertim ac liberaliter mitur, descendens a ratione mentibus ad muta animantia, ab his vero ad ea, quæ e terra nascuntur, de quibus nunc dicendum est, quando de hominibus utpræstantissimis, & aliis, quæ animam sentientem nulla sunt, jam egimus. Diserte itaque vetuit aut exscindere arbores mites, aut exitialiter ante tempus demetere fruges eras terras, aut illos omnino fructus corrumpere, ut abundantia alimentorum instruatur humanum genus. abundent autem non modo necessaria, sed & quæ ad vitam delicatiorem faciunt. Necessaria enim fruges, ad homines nutriendos seposita res. ad delicias vero omnium de arboribus nascentium varietas. quæ sæpe, ubi alia deficiunt, succedunt in alimentorum locum. Ultra procedens, terram etiam hostilem vastari non finit: præcipue vero excidiis arborum abstineri jubet, iniquum existimans, iram in homines concepiam erogari in ea, quæ causa mali nullius sunt. Hoc ipso & illud docet, non præsens tempus spectare tantum, cum nihil in suo statu maneat, sed cuncta vicibus ac mutationibus subjecta sint, ita ut facile sit eos qui nunc sunt hostes, ubi ad colloquia & pacta venerum erit, rursum fœderatos fieri. At amicos necessariis fraudare durum, quibus ob futurum incertum etiam asservari debuerant, quæ usui esse possunt. Verissime enim dictum antiquis, ita amicis utendum, ut non putentur nulla supervenire posse inimicitiæ, & ita tractandas offensas, ut amicitia speretur, nimirum ut quisque intra animum aliquid recondat, quo tutus sit, & non eo nimium nudato per verba & facta mox pœnitentiam agat nimiæ suæ vehementiæ; seque accuset, ubi res sanari amplius non potest. eraclitum hoc & civitatibus ob*

Digitized by Google

agros frugiferos producit, legi hæc verba affingens: *quid rebus inanimis quæ & mites ſunt & mites fructus ferunt iraſceris? an vero in morem hominum qui hoſtes ſunt, inimicitiæ ſignificationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur ſtirpitus evellendæ ſint? quin proſunt victoribus, præbentque copiam rerum quas neceſſitas exigit, imo & ad voluptatem; non ſoli homines tributa ferunt, ſed meliora arbores ſtatis temporibus, ac talia ut ſine iis vivere non detur.* Joſephus vero ad eundem locum, ſi vocem edere poſſent arbores clamaturas ait, inique ſe cum belli cauſæ non ſint perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud Jamblichum: ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε σθείρειν· *manſuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exſcindere fas eſto.*

2. [c] Porphyrius vero mores Judaicos deſcribens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, [10] conſuetudine ut puto interprete, etiam ad [11] animantia ruris operi inſervientia producit: nam his quoque ut in bello parceretur a Moſe præceptum ait: Thalmudica vero ſcripta & Hebræi interpretes addunt, [d] legem hanc porrigendam ad rem quamvis quæ [12] ſine cauſa peritura ſit, ut ſi ædificia comburantur, eſculenta ac potulenta corrumpantur. Conſentit cum hac lege ducis Athenienſis Timothei prudens moderatio, qui, narrante Polyæno, οὐκ ἐπέτρεπεν οὔτε οἰκίαν οὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν, ἀ μὴ δὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν. *non patiebatur aut domum, aut villam dirui, ſervandum eſt, ut pacis tempore parent, quæ ad bellum ſunt opus, in bello vero, quæ ad pacem: ac neque amicis ſupra modum fidant, tanquam qui non poſſunt in contrarium verti; neque hoſtibus ita diffidant, quaſi nunquam poſſint ad amicitiam reduci. Quod ſi etiam pro hoſte nihil faciendum eſſet in ſpem conciliationis, certe nihil eorum, quæ terra fert, hoſtile: quin amica omnia, utilia omnia. mitiſſima vero vel maxime neceſſaria, ut quorum fructus aut alimentum ſint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli neſciis, non ſecare, non urere, non exſtirpare radicitus, quæ natura aquarum irrigationibus & æſtatum ſereno tenere educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium & optimo præſidi fuit, illæſam præſtare non animantibus tantum ſed & terræ fœtibus vim ac robur, præſertim vero mitibus, quia majoris tutelæ indigent, nec ad ſylveſtrium morem fœcunda ſunt, ſed peritam culturam deſiderant, ut firmitatem conſequantur.*

c *Porphyrius vero*] Verba ejus ſunt: φείδεσθαι ὑ κελεύει καὶ τῆ πολεμίᾳ τῶν συνεργαζομένων ζώων καὶ μηφονεύειν· *parci etiam jubet lex in terra quamvis hoſtili animantibus operum ſociis, ita ut ea occidere non liceat.*

d *Legem hanc porrigendam*] Contra vero reſtringendam, addita exceptione, niſi arbores in ſuburbanis locis impediant jaculatores.

GRONOVII.

10 *Conſuetudine interprete*] Unius & alterius bonum exemplum imitantibus aliis, ut ita res in perpetuum morem abiret.

11 *Animantia ruris*] Boves agricolas & jumenta ruſtica.

12 *Sine cauſa*] In nullum uſum noſtrum.

aut arborem frugiferam excindi. Exstat & lex Platonis de republica quinto, μήτε γῆν τέμνειν, μήτε οἰκίαν ἐμπιπράναι, *ne terra vastetur, ne domus incendantur.*

3. Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum[f] excisam non probat Cicero, ubi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius Romanorum lenitatem victa Capuâ, quod non sævitum sit incendiis ruinisque [e] in tecta innoxia murosque. Agamemnon apud Senecam:

Off. 1. *Pro domo sua ad Pont.* *Lib.* XXVI. *Troadibus.*

Equidem

GROTII.

e *In tecta innoxia murosque*] Egregia est hujus argumenti epistola Belisarii ad Totilam Gothicorum III. πρότερον μὲν κάλλα ἐκ ὄντα ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων ἐς φρονίμων εὑρήματα εἶναι καὶ πολιτικῶς βιωτεύειν δεδογμένον. ὄντα δὲ ἀρχαίζειν τῶν γε ἀξυνέτων εἰκὸς, καὶ γνώρισμα τοῦτο, τῶν αὐτῶν φύσεως ἐκ αἰσχυνομένων χρόνῳ τῷ ὑστέρῳ δοκολιπεῖν. Ῥώμην μὲν τοι πόλεων ἁπασῶν, ὅσαι ὑφ' ἡλίῳ τυγχάνουσι ὄσαι, μεγίστη τε καὶ ἀξιολογωτάτη ὁμολόγηται εἶναι. εἰδὲ γὲ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετῇ εἰργάσατο, εἰδὲ χρόνῳ βραχεῖ δυνάμει εἰς τόσον μεγέθους τε καὶ κάλλους ἀρῖκται. ἀλλὰ βασιλέων μὲν πολλῶν, ἀνδρῶν δὲ ἀρίστων ξυμμοιρίαι πολλαὶ, χρόνῳ τε μακρῷ καὶ πολλῇ ἐξουσίας ὑπερβολῇ, τάδε ἅλλα πάντα ἐκ πάσης τε γῆς καὶ τεχνίτας ἀνθρώπους ἐνταῦθα ξυναγαγεῖν ἰσχυσαν. ἔστω τε τὴν πόλιν τοιαύτην, εἰκότως ὁρᾶς χρὴ βραχὺ τινὰ τηκτὴν εἶναι, μνημεῖα τε πάντων ἀρετῆς τοῖς ὑπηγνυομένοις ἀπολιπεῖν. ἄστε ἢ εἰς ταῦτα ἀπόρημα, εἰκότως ἂν ἀδίκημα μέγα εἰς τὰς ἀνθρώπους τὰ πάντες αἰῶνος δόξειν εἶναι. ἀφαιρεῖται μὲν γὲ τοὺς προγεγενημένους τὴν τε ἀρετῆς μνήμην, τοὺς δὲ ὕστερον ὑπηγνυομένους τὸ ἔργον τιμᾶν. τούτων δὲ τοιούτων ὄντων ἐνεῖναι σὺ ἐσθι, ὡς δυοῖν ἀνάγκη τὸ ἕτερον εἶναι. ἢ γὲ ἐσσηθῇσῃ τὰ βασιλέως ἐν τῷ ἢ τῷ πόνῳ, ἢ φεύξῃ, ἂν ἔτω τύχοι. ἂν μὲν ἐ νικήσῃς Ῥώμην γε καθελὼν, ἐ τὸ ἑτέρων σε, ἀλλὰ τὸν σαυτῆς ἀπολωλεκὼς ἂν, ἃ βέλτιστε, εἶης. καὶ διαφυλάξας κτήματι, ὡς τὸ εἰκὸς, τὸ πάντων κάλλιστον πλουτήσεις. ἢν δέ γε τὴν χείρω σοι τύχην κληρῶσῃ ξυμβαίνειν σώσαντι μὲν Ῥώμην, χάρις ἂν σοι εἴη παρὰ τῷ νενικηκότι πολλή. διαφθαρείσῃ δ', φιλανθρωπίας τε ἐδεὶς ἔτι λειφθεῖται λόγος, καὶ πᾶσι τὸ μηδὲν τῷ ἔργῳ ἀπόπαιδ. καταλήψεται δέ σε καὶ δόξα τ' παρέξεως ἀξία πρὸς πάντων ἀνθρώπων, ἥτις ἐπ' ἐκείνοις σοι τ' γνώμης ἐτοίμως ἔσηκεν. ἐποῖα γὰρ ἂν τ' ἀρχόντων τὰ ἔργα εἴη, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὄνομα φέρεσθαι. *Antehac sic existimatum est, speciosa struere opera, sapientium esse & civilis vitæ scientium: structa demoliri, stultorum & vecordis animi signa ad posteros transmittere non erubescentium. Romam constat urbium, quas sol adspicit, maximam esse ac spectatu dignissimam. ea non unius labore hominis nec brevi tempore ad id magnitudinis splendorisque processit, sed plurimi reges atque Imperatores, virorum eminentium immensa series, multa sæcula, divitiarum stupenda congeries, tum alia tum artificum primis huc traxere. ita illi, tanta urbe paulatim effecta, monumenta sua virtutis post futuris reliquere. Quare in eam sævire id vero injuriam sit facere humano generi omnis ævi, eripiendo iis, qui olim fuere, debita laudis memoriam, venturis vero spectaculi voluptatem. Hæc cum eum in modum se habeant, cogita de duobus alterum necessario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna sit superior. Si tu victor, eversa urbe, non aliena, sed tua perdi-*

dé-

Digitized by Google

Equidem fatebor (pace dixiſſe hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & æquari ſolo,
[13] *Etiam arcuiſſem.*

4. Sane docet nos ſacra hiſtoria urbes quaſdam a Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem [14] arbores Moabitarum juſſas exſcindi. Verum non factum id odio hoſtili, ſed in juſtam deteſtationem facinorum, quæ aut publice erant cognita, aut Deo judice tanti æſtimata. *Joſ.* VI. II *Reg.* III, 19.

III. 1. Secundo [15] eveniet quod diximus etiam in dubia agri poſſeſſione, ſi magna ſpes ſit celeris victoriæ, cujus præmium & ager & fructus futuri ſint. Sic Alexander Magnus milites, narrante Juſtino, a populatione Aſiæ prohibuit, [f] *parcendum ſuis rebus præfatus, nec perdenda ea, quæ poſſeſſuri venerant.* Sic Quintius, Philippo Theſſaliam tranſcurrente populabunda manu, ipſe hortatus eſt milites, ut Plutarchus loquitur, iter facere tanquam [16] per conceſſam & ipſorun jam factam regionem. Crœſus Cyro ſuadens, ne Lydiam populandam militi daret, *non meam*, inquit, *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam iſta pertinent: tua ſunt: tua illi perdent.* *Lib.* XI. *Vita Flami.* *Herod. l.* I.

2. Aliter qui faciunt, in eos non male quadrant illa Jocaſtæ ad Polynicem verba [17] Thebaidibus Senecæ:

Petendo patriam perdis: ut fiat tua,
Vis eſſe nullam: quin tua cauſa nocet
Ipſum

deris: eadem ſervata, poſſeſſione fruëris omnium ſpecioſiſſima. ſi adverſa tibi fors ceciderit, Roma per te incolumi, repoſita tibi erit apud victorem gratia: eadem jacente, jacebunt extra omnem ſpem miſericordiæ res tuæ. Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, ſed & digna facto fama te ab hominibus univerſis ſequetur. Ea, in utram velis partem, tibi parata eſt: nam potentium quales ſunt actiones, talis exiſtimatio. Vide & legem Friderici I. apud Conradum Abbatem Urſpergenſem, & de Friderico comite Palatino chronica Melanchthonis.

f *Parcendum ſuis rebus præfatus*] Gelimer & Vandali obſidentes Carthaginem, neque prædas egere, neque terram vaſtarunt, ſed curæ habuerunt ut ſuam. Procopius initio Vandalicorum ſecundi. Apud Helmoldum lego lib. I, cap. 66. *Nonne terra, quam devaſtamus, terra noſtra eſt, & populus, quem expugnamus, populus noſter eſt? quare ergo inveniemur hoſtes noſtrimet, & diſſipatores vectigalium noſtrorum?* cum his conveniunt, quæ Bembus habet libro IX. Paruta vero contra Germanos libro hiſtoriæ VI.

GRONOVII.

13 *Etiam arcuiſſem*] Ad Sen. Hippoly. 805. Vetuiſſem, vel prohibuiſſem, ſi potuiſſem.

14 *Arbores Moabitarum*] Hoc factum credibile eſt odio idololatriæ, quæ in lucis exercebatur.

15 *Eveniet quod diximus*] Ut rationes ſuadentes ceſſent, vel ſint validiores, quæ diſſuadeant, ubi nondum quidem in poteſtate noſtra res ſunt hoſtium, ſed credimus & ſperamus, alibi brevi dijudicatum iri, & res eas noſtras fore.

16 *Per conceſſam*] Deditam & ipſorum poteſtati permiſſam.

17 *Thebaidibus*] Phœniſſis.

Ipſum hoc, quod armis vertis infeſtis ſolum,
Segeteſque adultas ſternis, & totos fugam
Edis per agros. Nemo ſic vaſtat ſua.
Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Lib. IX. Ep. 7, 9. 10. Par ſenſus apud Curtium illis verbis: *quicquid non corrupiſſent,* [18] *hoſtium eſſe confeſſi.* Unde non longe abeunt ea, quæ Cicero in literis ad Atticum diſputat, adverſus Pompeji conſilium [19] fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Iſius culpat Philippum libro Polybii XVII, cujus verba latine hunc *Lib. XXXII.* in modum vertit Livius: *in bello non congredi (Philippum) æquo campo, neque* [20] *collatis ſignis dimicare, ſed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non ſic antiquos Macedonum reges, ſed acie bellare ſolitos, urbibus parcere, quantum poſſent, quo opulentius imperium haberent. Nam* [21] *de quorum poſſeſſione dimicetur tollentem nihil ſibi præter bellum relinquere, quod conſilium eſſe?*

IV. 1. Tertio idem fiet, ſi hoſtis habere [22] poſſit aliunde, quo ſe ſuſtentet: puta ſi mare, ſi fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem in oratione, qua Lacedæmonios ſuos a bello in Athenienſes dehortatur, quærit, quas belli gerendi ſpes habeant: an forte, quod militum copia valeant, ſperent Atticum agrum a ſe facile poſſe vaſtari: atqui, inquit, habent illi & terras alias ſuæ ditionis (Thraciam & Joniam intelligens) & maritimis advectionibus adipiſci poſſunt ea, quorum indigent. Tali ergo ſtatu optimum factu, ut agricultura etiam in ipſo collimitio tuta maneat: quod ſub tributo utrique parti præſtando factum diu [23] in Belgico-Germanico bello nuper vidimus.

2. Eſtque id conſentaneum mori veteri Indorum, apud quos, ut [f] Diodorus Siculus loquitur, *τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀτύλων ἐαμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες, ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσί· agricolæ intacti ſunt ac veluti ſacroſancti, imo prope caſtra & agmina opus faciunt ſepoſiti a periculo.* Addit, *τὰς χώρας τῶν ἀπολειπομένων ἔτ' ἐμπυρίζουσιν, ὅτι δενδρολομοῦσιν· bo-*

GROTII.

f *Diodorus Siculus*] Libro II.

GRONOVII.

18 *Hoſtium eſſe confeſſi*] Prodentes deſperationem de victoria: nam ſi ſperarent, ſe poſſe vincere ac tenere loca illa, non vaſtarent.

19 *Fame patriam*] Prohibendo ſubvectiones frumenti & aliorum utenſilium, quia mare claſſibus tenebat.

20 *Collatis ſignis*] Acie aperta.

21 *De quorum poſſeſſione*] Perdito præmio, propter quod bellum geratur, verbis Juſtini 28, 3.

22 *Poſſit aliunde*] Quam ex eo agro, quem nobis urere ac vaſtare licet.

23 *In Belgico-Germanico*] Germaniæ Belgicæ conſociatæ adverſus Hiſpanos. Facti enim inter ſe ſunt belligerantes, ut agricolæ in confinio hoſtilium terrarum extra præſidia ſiti, utrimque tuti & inviolati eſſent, modo penderent modicum tributum ex parte Belgarum Hiſpanis, ex parte Hiſpanorum Belgis.

GRO-

hoſtium agros neque urunt, neque exſcindunt arbores. Poſtea: ἀδεὶς ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινὸς εὐεργέτας ἡγεμένοι πάσης ἀδικίας ἀπέχονται· *hoſtis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, ſed id hominum genus, ut in commune beneficum, ab injuriis omnibus immune præſtatur.*

3. Inter Cyrum quoque & Aſſyrium conveniſſe ait Xenophon, ut *cum agricolis pax eſſet, cum armatis bellum.* [g] Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut Polyænus narrat: imo, quod Ariſtoteles addit, ipſos etiam fructus vendebat hoſtibus, & ex ea pecunia ſtipendium præbebat militi: quod a Viriato etiam factum in Hiſpania teſtis eſt Appianus. Idque ipſum [24] in eo quod diximus Belgico-Germaniæ bello ſumma cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus. *Oecon.* II.

4. Hos mores humanitatis magiſtri [25] canones Chriſtianis omnibus, ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, ſed & animalia, quibus arant, & ſemina, quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum ſimilem ob cauſam, ex qua civiles leges, quæ ad arandum uſui ſunt, vetant in pignus capi, & apud Phrygas ac Cyprios olim, poſtea [h] apud Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat. *C. 2. de treug. & pace. Nic. Damaſc. Ælian.* V, 14. *Dion. Chryſ. orat.* LXIV. *l. 7. C. quæ res pign.*

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus ſint naturæ, quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam, manente bello, ratio vult. Huc pertinet [i] Rho-

GROTII.

g *Sic Timotheus*] De Megarenſibus idem prodidit Plutarchus quæſtionibus Græcis. de Totila, cum Romam obſideret, Procopius Gothicorum III. τὰ μὲν τοι γεωργοὺς οὐδὲν ἄχαρι ἐξ ἁπάσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν εἰωθυῖαν ἀδίκως ἔτι διὰ ξύσαν, ἰσχὺν γεωργεῖν, τὰς φόρους αὐτῷ ἀναφέροντας. *agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, ſed juſſit eos, ita ut ſoliti erant, terram perpetuo ſecuros colere, modo ad ipſum tributa perferrent.* Caſſiod. XII, 5. *Defenſorum maxima laus eſt, ſi, cum illi videantur prædictas regiones protegere, ipſi non deſinant patrioticas poſſeſſiones excolere.*

h *Apud Atticos & Romanos*] Etiam in Peloponneſo. Varro II. de re ruſtica: Columella principio libri VI. His adde Plinium VIII, 45. Ælianum de hiſtoria animalium II, capite ultimo. Porphyrium II. de abſtinentia: Vegetium III. de arte veterinaria.

GRONOVII.

24 *In eo, quod dicimus,*] Quod apparuit non tantum ex eo genere vectigalis, cui *Licenten* nomen (eſt autem de mercibus, quæ in hoſtiles hinc, præter arma, portabantur,) ſed quod conſtat, integras bellicas naves Amſtelædami emtas inſtructaſque cum diſſimulatione magiſtratuum, quibus hoſtis adverſus Batavos uteretur: ne ſcilicet, cum ſat eſſet aliorum locorum, ubi parari poſſent, hi incolæ eo lucro fraudarentur.

25 *Canones*] Synodales vel conciliorum veterum.

Gro-

i [26] Rhodiorum oratio ad Demetrium [27] urbicapum pro pictura Ialysi, sic a Gellio latine expressa: *quæ malum ratio est, ut tu imaginem istam velis incendio edium sacro disperdere? nam, si nos omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris Rhodios vincere, bellum* [28] *cum Protogene mortuo gessisse.* Polybius rabiosi esse animi ait, ea perdere, quæ nec hosti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuæ, & similia. Marcellus, laudante Cicerone, *ædificiis omnibus Syracusarum, publicis & privatis, sacris & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset.* Idem postea: *majores nostri relinquebant iis, quæ jucunda victis, nobis* [29] *levia videbantur.*

Lib. XV, *c.* 31.

Lib. V.

Verr. II.

Lib. IV.

VI. 1. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus, causam: ita specialis ratio accedit in iis, quæ sacris usibus dicata sunt: quanquam enim & hæc, ut [30] alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt, [k] suadet rerum divinarum reverentia,

GROTII.

i *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] De hac re vide Plinium historiæ naturalis VIII, 38. & XXXV, 10. & Plutarchum Demetrio. Sensus idem in epistola Belisarii modo a nobis recitata.

GRONOVII.

26 *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] Ut parceret, Rhodo obsessa, ei parti murorum, prope quam erat ea nobilissima Protogenis pictura, neque eam labefactaret machinis: etsi facilius inde capi urbs potuisset, teste Plinio 7, 38. 35, 10. Fuerat autem Jalysus iste inter conditores Rhodiorum gentis.

27 *Urbicapum*] Polioreeten Antigon Coclitis filium.

28 *Cum Protogene mortuo*] Protogenis mortui opus nobile hostiliter laceratse. Sic Gellius. At Plinius etiam tum vixisse Protogenem & id opus tractasse scribit.

29 *Levia*] Vana, parvi momenti, nec tanti, ut illis ea invideremus.

30 *Alibi diximus*] 3, 5. 2.

GROTII.

k *Suadet rerum divinarum reverentia*] Polybius in excerptis Peiresianis: τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργίζεσθαι, εἰς τὸ θεῖον ἀσεβεῖν ἐστὶν ἀλογίστου ἔθους ἴδιον· *cum hominibus irascari, ob id impie in Deos agere summæ stultitiæ signum est.* Merito sane. nam & *Severus rescripsit, melius esse, ut quomodocunque illic Deus colatur, quam popinariis detur*, Lampridio referente. *Saguntinæ Dianæ templo pepercit religione inductus*, ait de Annibale Plinius naturalis historiæ XVI, 11. ἐπεὶ δὲ οὐδὲ τοὺς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφαιρούμεθα. *templa hostibus nec externis eripimus.* Appianus id habet civilium II. De Agesilao scriptor latinus vitæ ejus: *neque hoc solum in Græcia fecit, ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud Barbaros summa religione simulacra araque conservavit. Itaque prædicabat mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.* De Agesilai sanctimonia in hac re etiam Plutarchum vide. Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit

rentia, inter eos maxime, qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamsi forte sententiis quibusdam aut ritibus dissideant. *Syl. de bello P. 3, n. 5.*

2 Thucydides jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, *ἰόντας ἐπὶ τῶν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, ut, qui in hostilem impetum facerent, a locis sacris abstinerent.* Alba a Romanis diruta Deûm templis temperatum ait Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro XIII,

Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Religio & savas componit numine mentes,
Ne flammam tedasque velint, ne templa sub uno
In cinerem sedisse rogo.

Adversus Q. Fulvium Censorem dictum narrat Livius: *obstringere eum religione populum Romanum* 30 *ruinis templorum, tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique.* At Marcius Philippus, ad Dium cum veniisset, 31 metari sub ipso templo, ne quid in loco sacro violaretur, jussit. Narrat Strabo Tectosages, qui cum aliis 32 pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis causa domi easdem cum additamento consecrasse. *Lib. XLIII. Lib. XLIV. Lib. IV.*

3. Ad Christianos ut veniamus, commemorat Agathias Francos templis peperciisse, ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium, quæ multa sunt exempla, adferam, quippe cum morem hunc *κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα* scriptores vocent) *Lib. II. Diod. l. XIX.*

[1] in

cit in Sulla: *οὐ μνήμην ἐξάλαντο τοῦτο μόνῳ τοι τῷ Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο ὃ Αἰμίλιον Παῦλον, οὗ ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπολεμήσαντες οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δώροις καὶ τιμαῖς αὐτοῖς καὶ ασυλίαν πολλὴν προσεπέθησαν:* in memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille, Antiocho ejecto e Græcia, hi vero, debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, sed & donis ea multoque honore ac sanctimonia auxerant. Adi & Vitruvium lib. II. Dionem XLII. Plutarchum Cæsare: Brodæum v. miscellaneorum. Cabao Maurus ipse non Christianus honorem volebat haberi Christianorum ecclesiis, contra quam facerent Vandali, quibus sperabat iratum fore, quisquis ille esset, Christianorum Deum. Testatur hoc Procopius Vandalicorum I. qui & Persicorum II, Chosroën, Persam non Christianum, ecclesiæ Antiochiensium Christianorum ait pepercisse. Justinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, retinere apud se non ausus est res illas, quas Hierosolymorum templo Vespasianus abstulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam asportaverat Gizerichus. De sanctimonia a Mahumetistis servata loco, in quo Ezechielis & trium Danielis sociorum ossa erant condita, testis est in itinerario Judæus Benjamin.

GRONOVII.

30 *Ruinis templorum*] Male omissum: *templa ædificantem.*

31 *Metari*] Castra poni.

32 *Pecunias Delphicas*] Harum pars aurum Tholosanum. Justin. 32, 3.

GRO-

Digitized by Google

Libro I. *de civit. Dei.*

[l] in Gothis Romæ captoribus ſic laudat Auguſtinus: [m] *teſtantur hoc martyrum loca & baſilicæ Apoſtolorum, quæ in illa vaſtatione victos ad ſe confugientes ſuos alienoſque receperunt. hucuſque cruentus ſæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur a miſerantibus* 33 *hoſtibus, quibus* ([n] malim, *qui*, nam diſtinguit mitiores a durioribus) *etiam extra ipſa loca pepercerant, ne in eos incurrerent, qui ſimilem miſericordiam non haberent: qui tamen etiam ipſi alibi truces atque hoſtili more ſævientes* [o] *poſteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuiſſet, tota ſæviendi refranatur immanitas, & captivandi cupiditas frangebatur.*

VII. 1. Quod de ſacris dixi, idem de religioſis intelligendum eſt, etiam de iis, 34 quæ in honorem mortuorum ſtructa ſunt. nam & hæc, quanquam 35 jus gentium impunitatem iræ in iſta exercendæ indulget, violari non poſſunt niſi contemta humanitate. 36 Summam eſſe rationem ajunt juriſconſulti, quæ facit pro religione. Tam pro religioſis quam pro ſacris pia exſtat Euripidis ſententia Troadibus:

L. 43. *D. de religioſis.*

Μῶρος δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
Ναούς τε τύμβους τ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
Ἔρημία δὲς αὐτὸς ὕστερον.

Homo

GROTII.

1 *In Gothis Romæ captoribus*] Sub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud Caſſiodorum XII, 20. *Rex Alarichus apoſtoli Petri vaſa ſuis deferentibus cum excepiſſet, mox, ut rei cauſam habita interrogatione cognovit, ſacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas qua depradationis ambitu admiſerat ſcelus, devotione largiſſima deleret exceſſum.*

m *Teſtantur hoc martyrum loca*] Exſcripſit hunc locum Iſidorus in Chronicis Gothicis Æra CCCC XLVII.

n *Malim, qui*] Omnino ſic legendum oſtendit Oroſius eandem hiſtoriam referens lib. VII, c. 28.

o *Poſteaquam ad loca illa veniebant*] Eiſdem apoſtolorum baſilicis Gothi ſub Vitige Romam obſidentes pepercerunt, teſte Procopio Gothicorum II. Etiam barbaris & non Chriſtianis jus confugii in talia loca profuit, vide Zoſimum libro IV. de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud Simlerum: Nicetam Alexio, Manuelis filio: eundem lib. I. de Andronico, ubi Siculos culpat ob violatas Antiochienſium eccleſias.

GRONOVII.

33 *Hoſtibus, quibus*] Nihil mutandum, ſed intelligendum; iſti quibus pepercerant, nempe in profanis locis. Significat quoſdam hoſtium tam fuiſſe miſericordes, ut Romanos captos in illis locis, quorum nulla erat religio, ſponte ducerent in templa, ne, ſi in alios vincentium non tam miſericordes incidiſſent, irrita foret prior clementia.

34 *Quæ in honorem*] Cenotaphiis aut monumentis, in quibus ipſa corpora defunctorum collocata non ſunt.

35 *Jus gentium impunitatem*] Jure gentium ea impune diruere ac corrumpere licet.

36 *Summam eſſe rationem, quæ facit*] Religionis primam & maximam rationem habendam.

GRO-

Digitized by Google

Homo quiſquis urbes vaſtat & Dis Manibus
Sedes ſacratas, templaque, haud recte ſapit:
Nam ſimilis ipſum peſtis excidii manet.

Apollonius Tyanæus [p] de cœlo a gigantibus oppugnato fabulam ſic interpretabatur: ὑορίσαι εἰς τὰς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, *vim eos intuliſſe Deorum templis ac ſedibus.* Statio Annibal ſacrilegus, qui *Deum* [37] *face miſcuit aras.*

2. Scipio, capta Carthagine, milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνειον ἁμαρτόντων, inquit Appianus, *exceptis, qui in Apollinis templum peccaverant.* Trophæum a Mithridate ſtructum Cæſar, ut narrat Dio, καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις Θεοῖς ἱερώσαντα, *tollere auſus non eſt, ut belli Diis ſacratum.* Marcus Marcellus, quæ [38] victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrina quarta: & ibidem addit, hoſtes eſſe aliquos, qui in bello religionis & conſuetudinum jura retineant. Idem alibi Brenni bellum [39] fano Apollinis illatum, nefarium dixit. [40] Pyrrhi factum, qui Proſerpinæ theſauros ſpoliaſſet, fœdum vocat Livius & in Deos ſuperbum. Simile Himilconis Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεὸς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius nefarium, quaſi Diis ſuperis inferiſque illatum: etiam furorem, ac ſcelera. Florus de eodem: [q] *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, ſepulchra ſeviit.* Eandem hiſtoriam tangens Polybius hoc addit judicium: τὰ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπιχειρίαν μέλλοντα, μηδ' ἡντινῶν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττῶ καὶ ναὼς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπῳ καὶ θυμῷ λυττῶντος ἔργον. *quæ neque nobis ad bellum futura ſunt uſui, nec hoſtibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime, & quæ in iis ſimulacra & ſimilia ornamenta, quis neget malamentis & præ ira furibundæ eſſe opera?* atque ibidem talionis [illegible] admittit excuſationem.

VIII. 1. Quanquam vero proprie [41] inſtituti noſtri hic non eſt, quid ex uſu ſit, inquirere, ſed laxam bellandi licentiam adducere ad id, quod natura licitum, aut inter licita melius eſt; tamen ipſa

GROTII.

p *De cœlo a gigantibus oppugnato fabulam ſic interpretabatur*] Ut & alterum de Epopeo Diodorus Siculus.

q *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, ſepulchra ſeviit*] Simile Pruſiæ factum deteſtatus Polybius, cujus verba Suidas ſervavit in vocabulo Pruſiæ, & excerpta Peireſiana.

GRONOVII.

37 *Face miſcuit*] Incendit & in cineres confuſos ac deformia rudera redegit.

38 *Victoria profana*] Sacra, quæ, urbe per vim expugnata, reverentiam apud victores non habebant, & in præda duci poterant.

39 *Fano Apollinis*] Delphico. Juſtin. 24, 7. 8.

40 *Pyrrhi, qui Proſerpinæ*] Livius 29, 18.

41 *Inſtituti noſtri hic non eſt*] Quippe quod τῆς πολιτικῆς.

GRO-

42 ipſa virtus, vilis hoc ſæculo, ignoſcere mihi debet, ſi, quando per ſe contemnitur, ex utilitatibus ipſi pretium facio. Primum igitur moderatio iſta in ſervandis rebus, quæ 43 bellum non morantur, magnum hoſti telum eripit, deſperationem. Archidami dictum eſt apud Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων, ἢ ὅμηρον ἔχειν, καὶ ὅσῳ ἂν πλεῖον ἐξεργάσησθαι, τῆς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖσον, καὶ μὴ εἰς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς 44 ἀλλαττοτέρους ἔχειν. *terram hoſtilem non aliud quam* 45 *obſidem cenſete, tantoque meliorem, quanto magis exculta eſt: quare & ut plurimum ei parcendum eſt, ne deſperatio hoſtes reddat* 46 *invictiores.* 1 Idem Ageſilai conſilium, cum Acarnanibus, contra quam ſentiebant Achæi, 47 liberam reliquit ſementem, ajens, quo plus ſeviſſent eo 48 pacis cupidiores fore. Hoc eſt quod dicit ſatyra: 49 *ſpoliatis arma ſuperſunt.* Livius narrans captam a Gallis urbem: *placuerat*, inquit, *principibus Gallorum, non omnia concremari tecta, ut quodcunque ſupereſſet urbis,* 50 *id pignus ad flectendos hoſtium animos haberent.*

Xen. hiſt. Gr. IV.

2. Adde quod 51 ſpeciem hoc præfert, manente bello, magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per ſe frangendis & conciliandis animis. Annibal apud Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modeſtia militum aut ducis,* 52 *niſi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de cauſa Auguſtus Cæſar de Pannonis rapina abſtinebat. Caſſam Dio adfert: ἤλπιζε γὰρ ἐθέλοντας αὐτὰς ἐπάξεσθαι. *ſperabat enim fore, ut ſic eos ſine vi ſibi adiungeret.* Timotheus ea cura, quam ſupra narravimus, præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθήρευεν, ait

Lib. XXXIV.

Lib. XLIX.

GROTII.

1 *Idem Ageſilai conſilium*] Meminit & Plutarchus Ageſilao.

GRONOVII.

42 *Ipſa virtus vilis*] Non debet alienum aut putidum videri, ſi, quod honeſtum eſt & per ſe ſine ulla mercede probandum, id ſtudeam perſuadere & commendare per commoda, quæ ſecum trahit, quando eo ſæculo vivimus, quo nihil, niſi quod utile eſt, appetitur.

43 *Bellum non morantur*] Impedimentum non afferunt rebus gerendis.

44 Ἀλλαττοτέρους ἔχειν] Forte, ἀλλαττοτέρως, namque ἀλλάττω, ἀνίκω, ἀκαταγώνιστος. Salmaſ. ad hiſt. Auguſt. p. 333.

45 *Obſidem*] Nam qui agros hoſtium tenent, perinde eſt ac ſi obſides eis extorſiſſent: quorum recipiendorum ſpe ad ſaniora conſilia cogi poſſunt: eo autem facilius cogentur, quo cultiores agri conſervati fuerint.

46 *Invictiores*] Dilationes.

47 *Liberam reliquit ſementem*] Vetuit, dum in arando ac ſerendo occupati eſſent, ullam vim a ſuo exercitu fieri.

48 *Pacis cupidiores*] Promtiores & procliviores ad legem pacis accipiendam, ne meſſem hoſtis intercipiat.

49 *Spoliatis armis*] Cum ſupereſt nihil præter arma, ideo eis utuntur.

50 *Id pignus*] Lenocinium pacis, per quam ea erant recuperatum.

51 *Speciem hoc præfert*] Parcere illis, quæ in poteſtate ſunt, eſt ſignum judicantis hæc ſua eſſe ſperantisque ſe obtinere illa poſſe, univerſi belli victoria.

52 *Niſi ad conciliandos*] *Niſi* pro *ſed.*

Gro-

ait Polyænus, *magnam ab hoſtibus ipſis benevolentiam captabat.* Lib. III.

[s] De Quintio & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ ſupra diximus commemoraſſet, addit: *hujus modeſtiæ non multo poſt fructum cepère. nam ut in Theſſaliam perventum eſt, deſecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Graci Quintium ardentibus votis deſiderabant: Achai vero, renuntiata Philippi amicitia, ſocietatem adverſus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auſpiciis autem Domitiani, in Civilem Batavum ejuſque ſocios gerebatur, populationem formidatam evaſerat, ſic narrat Frontinus, *quod contra exſpectationem inviolata nihil ex rebus ſuis amiſerat, ad obſequium reducta ſeptuaginta millia armatorum tradidit ei.* Lib. V, c. 3.

3. Conſiliis contrariis contrarii quoque eventus: exemplum dat Livius in Annibale: *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad ſpolianda quæ tueri nequibat, ut vaſtata hoſti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum conſilium cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi, ſed caterorum etiam: quippe* [53] *ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.* Lib. XXVI.

4. Veriſſimum autem ſentio, quod a theologis quibuſdam notatum eſt, & ſummarum poteſtatum & ducum qui Chriſtianos ſe & a Deo & ab hominibus haberi volunt officium eſſe, violentis urbium direptionibus & ſi quid his ſimile eſt intercedere, ut quæ abire non poſſint ſine graviſſimo multorum innocentium malo, & ſæpe ad belli ſummam parum proficiant: ita ut bonitas Chriſtiana fere ſemper, ipſa quoque juſtitia plerumque ab ipſis abhorreat. Majus ſane eſt Chriſtianorum inter ſe vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis ne qua urbs Græca exſcinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei a ſe actæ magis ductum pœnitentia, quam quod Thebas evertiſſet. Ægid. Rec. de actibus ſupern. diſp. 31, dub. 7, num. 127.

GROTII.

[s] *De Quintio*] Nempe T. Quintio Flaminio.

GRONOVII.

[53] *Ad plures*] Plures ſimile quid metuebant, quam ipſam calamitatem ſentiebant.

Digitized by Google

CAPUT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hoſtilium ſubditorum bello captas retinere ad modum debiti:*
II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*
III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello ſubnaſcitur. Exempla.*
IV. *Humanitatis eſſe, ſummo jure hic non uti.*

I. 1. SEd neque peccato vacare, aut a reſtitutionis onere immunis cenſeri debet rerum hoſtilium in bello juſto captura. Quippe [a] ſi id quod recte fit ſpectas, non ultra licitum eſt capere aut habere quam [1] cauſa ſubeſt debendi in hoſte: excepto quod etiam extra eam ad [2] ſecuritatem neceſſariam res poſſunt detineri, ſed reſtituendæ ceſſante periculo, in ſe aut in pretio, ſecundum ea quæ libro II, cap. II. tractavimus. nam quod & in re [3] pacatorum liceret, multo magis in re hoſtium licet. Hoc igitur eſt [4] capiendi quoddam jus, ſine acquirendi jure.

Vict. de jure belli n. 55. 56.

Cajetan. in ſum. pecc. verb. belli damnum. Covarr. ad d. c. peccatum. p. II, §. II. Vict. de jure belli n. 39. & 41. Molina II, tract. diſp. 117.

2. Cum autem deberi aliquid nobis poſſit, aut [5] ob inæqualitatem rerum, [b] aut [6] ex pœna, poteſt ex utraque cauſa acquiri res hoſtilis ſed cum diſcrimine tamen. nam ſupra diximus, ex debito illo priore [7] non res tantum debentis ſed & ſubditorum ejus ex introducto jure gentium quaſi fidejuſſione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus, quam illud [8] quod in impunitate ſola aut externa vi judiciorum conſiſtit. Nam ſicut in res noſtras, ex conſenſu privato noſtro, ei quicum actum eſt, [9] non externum modo, ſed & internum jus quæritur, ſic & ex com-

GRATII.

a *Si id quod recte fit ſpectas*] Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud Bembum 1.

b *Aut ex pœna*] Romani Pruſiam Attalo juſſerunt & damnum reſarcire & pœnam inſuper pendere.

GRONOVII.

1 *Cauſa ſubeſt debendi*] Donec nanciſcamur id, quod nobis debetur.

2 *Securitatem*] Ne noceant nobis, aut ne quis illis utatur nos lædendi gratia.

3 *Pacatorum*] Eorum qui non offendunt nos.

4 *Capiendi*] Apprehendendi, corripiendi & tenendi aliquantiſper, ita ut tamen tuum non facias.

5 *Ob inæqualitatem*] Ex contractu.

6 *Ex pœna*] Ex maleficio.

7 *Non res tantum debentis*] Propter debitum principis, aut eorum, qui rempublicam tenent, ex contractu cum alio principe populove inito & principis patrimonium & civium bona hypothecæ loco ſunt.

8 *Quod in impunitate*] Quod pœnam remittit res alienas rapienti & judicis officium præſtat raptas defendenti pro ſuis, quas alter debet, nec reddit.

9 *Non externum modo*] Non tantum quod condonat pœnam aut interdictis defenditur, ſed etiam, quod con-

Digitized by Google

communi quodam consensu, qui singulorum consensum vi quadam in se continet, quo sensu lex πόλεως συνθήκη κοινὴ, *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuisse gentibus eo est credibilius, quia hæc lex gentium non sola majoris mali vitandi causa, sed etiam juris cuique sui consequendi gratia introducta est.

II. At in altero debendi genere [10] quod pœnale est, non video gentium consensu tale jus in res subditorum esse proditum. odiosa enim est talis rerum alienarum obligatio, ideoque [11] latius produci non debet quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore hoc & in priore debendi genere. nam prius illud [12] est in bonis, posterius hoc [13] non est, ideoque persecutio ejus sine damno omitti potest. Nec obstat quod supra de jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod [14] civitas puniri poterat, sed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id est, judicium reddere in sontem; quod debitum ex officio ad [15] prius illud, non ad [16] posterius debendi genus refertur: aliud enim est debere punire, aliud debere aut posse puniri, [17] quanquam ex cessatione circa illud hoc sequi solet, sed ita ut diu neta sit causa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt, sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint, in quibus & magistratus continentur qui delicta non puniunt. *Lib. III, c. 2.*

III. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt, non tantum ad consecutionem [18] debiti primarii, unde ortum est bellum, sed & [19] subnascentis, secundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et sic accipiendum est, quod scribunt theologi quidam, capta in bello [20] non compensari cum debito principali: intelli- *Silv. verb. bell. n. 10. vict. n. 51. Bart. in l. si quid bello. D. de capt.*

congruit juri naturæ, quale est quod introducta dominia & salva conscientia exigitur.

10 *Quod pœnale est*] Ex maleficio imperantis & magistratuum oritur.

11 *Latius produci*] Etiam ad pœnam, cum videatur tantum placuisse ad satisfactionem aut compensationem.

12 *Est in bonis*] Ita ut si persequi cesses, tuo careas.

13 *Non est*] Spectat enim tantum vindictam, de qua remittere licet ita ut nulla re egeas.

14 *Civitas puniri*] Aliquid deliquerat noxam nocendo, sed quod negligentius egerat in alieno dolore æstimando.

15 *Ad prius illud*] Ex inæqualitate.

16 *Ad posterius*] Ex pœna.

17 *Quanquam ex cessatione*] Si post ex officio punire oportebat, in eo cesset, ipse pœna sese dignum reddat: atque adeo ex isto sæpius hoc exoritur & existit: haud quaquam tamen hæc duo miscenda & pro eodem habenda sunt.

18 *Debiti primarii*] In quo cœpit injustitia.

19 *Subnascentis*] Ejus quod ex illa sequitur & provenit.

20 *Non compensari*] Non posse imputari ab eo, de cujus bonis vel territorio rapta sunt, tanquam sufficientem retributionem pro injuria, quæ dedit causam bello: sed jus esse victori super illa, quæ tenet aut bello acquisivit, pro ea injuria, quæ locum bello fecit, novam satisfactionem poscere.

telligendum enim hoc uſque dum [21] ſecundum ſanum judicium ſatisfactum ſit de eo damno quod in ipſo bello datum eſt. ſic
Lib. XXVII. in diſceptatione cum Antiocho Romani, Livio narrante, [c] impenſam, quæ in bellum facta eſſet, omnem præſtare regem æ-
L. XXXVII. quum cenſebant, cujus culpa bellum excitatum eſſet. Apud Juſtinum eſt *impenſas belli lege juſta ſuſcepturus*: apud Thucydidem damnantur Samii χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι, *ſolvere belli impenſas*. Et alibi ſæpe. Quod autem victis juſte imponitur, idem & bello juſte extorquetur.

IV. 1. Cæterum ſciendum eſt, quod & alibi meminimus, [22] latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret, immiſericordiæ reus erit, ſi inopem [23] debitorem omnibus reculis ſuis excutiat, ut ipſe ultimum quadrantem conſequatur, multoque magis ſi is ipſe debitor in id debitum venerit [24] ſua bonitate, ut ſi pro amico fidejuſſerit, ipſe autem nihil pecuniæ verterit in rem ſuam. [d] [25] *Miſerabile enim eſt*, ut ait pater Quintilianus, *ſponſoris periculum*. Tamen [26] tam durus creditor contra jus ſtricte dictum nihil facit.

2. Quare [e] exigit humanitas, ut his qui extra culpam ſunt belli, quique [27] non alio quam fidejuſſorio nomine obſtricti ſunt, relin-

GROTII.

c *Impenſam, quæ in bellum facta eſſet*] Meminit Polybius excerpto legationum 23. Sic & a Sulla damnati Aſiatici, narrante in Mithridaticis Appiano. morem hunc pro ſe allegat rex Poloniæ, apud Thuanum libro LXXIII. anno ↀIↃ IↃ LXXXI. Sic apud Homerum Iliados Γ vocem τιμὴ ſcholiaſtes interpretatur ποσὸν τῷ πολέμῳ· λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν πόλει κτημάτων· *belli æſtimationem, dimidium nempe rerum quæ in urbe erant.*

d Miſerabile enim eſt, *ut ait pater Quintilianus*, ſponſoris periculum] Addit ſalvo pudore ad ſponſorem non aliter creditorem venire quam ſi recipere a debitore non poſſit. Bene ſalvo pudore. nam ſponſores appellare videtur habere quandam δυσωπίαν, ut ait Cicero ad Atticum XVI, 15.

e *Exigit humanitas*] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipſius pertinentia, pecunias quoque captas remiſit, dicens non de omnibus rebus, ſed de imperio & honore inter ipſos certari. Narrat Plutarchus Demetrio. Vide & factum Sanctii Vaſconum regis apud Marianam lib. XI, cap. 16.

GRONOVII.

21 *Secundum ſanum judicium*] Arbitratu prudentium & bonorum virorum.

22 *Latius patere*] Plus deberi humanitati, aut vinculo quod omnem hominem nobis proximum facit, quam legibus; ut quis plane ac vere juſtus ſit, non ſufficere id tantum præſtari, quo leges contentæ ſunt & recepta jura.

23 *Debitorem omnibus reculis*] Cic. pro Quinctio 16. *Viri boni, cum palam fraudantur, cum experundi poteſtas non eſt, timide tamen & pedetentim hinc deſcendunt vi ac neceſſitate coacti.*

24 *Sua bonitate*] Non lucri aut utilitatis ſtudio.

25 *Miſerabile*] Dignum favore ac miſericordia.

26 *Tam durus*] Qui acerbiſſime ad ultimum quadrantem ſibi debita perſequitur.

27 *Non alio quam fidejuſſorio*] Hanc unam ob cauſam, quod tanquam ſponſores interceſſerunt.

GRO-

Digitized by Google

relinquantur res istæ quibus nos facilius quam ipsi careamus, præsertim vero si satis appareat illos ipsos id, quod eo modo amiserunt, a civitate sua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus militibus dixit: *οὐκοῦν ἀδικίας γε ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχοιτε, ἀλλὰ φιλανθρωπίας· ἣν ἀφαιρήσεσθε ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς· injuste quidem non possidebitis quæ tenetis; sed si quid non auferetis hostibus, id vestræ erit humanitatis.*

3. Notandum & hoc, cum [28] in subsidium introductum sit jus hoc in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est nos nostrum satis facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo sponte sua debitores se faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamsi concedatur cum stricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula. *Acid. Reg. de actibus supern. disp. 31, dub. 7. n. 117.*

4. Exempla hujus humanitatis exstant passim in historia præsertim Romana, ut cum agri hostibus devictis ea conditione concessi ut in civitatem venirent, id est, victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum, honoris gratia, [f] veteri possessori relinquebatur. Sic a Romulo Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Uxiis Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi sæpe legas: & supra diximus, non personis tantum, sed & rebus agros colentium cum laude & ex pio canonum præscripto parci, saltem sub tributo; & sub simili tributo solere & [29] mercibus concedi a bello immunitatem. *L. 16. D. de acq. rer. dom. d. l. 16. l. 15. §. 2. D. de rei vind. Vict. d. jure belli n. 40. Silv. in verb. bellum p. 1, §. 10. n. vers. 3. Arr. l. 111,*

GROTII.

f *Veteri possessori relinquebatur*] Appianus civilium 11. *τὴν γῆν πωλουμένην ἔτι κομιδῆς, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμισθίζοντο· Romani veteres ne hostibus quidem victis omnes agros adimebant, sed cum eis partiebantur.* Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gothos fecisse historiæ nos docent.

GRONOVII.

28 *In subsidium*] κατὰ δεύτερον πλοῦν· altero, vel repetito aut mutato cursu, ut si regia via nequeas, hoc velut transverso tramite ad jus tuum perveniat.

29 *Mercibus concedi*] Permitti negotiantibus, ut merces in hostilia loca supportent.

CAPUT XIV.

Temperamentum circa captos.

I. *Quousque capere homines liceat justitia interna:*
II. *Quid interno justitiæ dominio in servum liceat:*
III. *Non licere occidere innocentem.*
IV. *Non punire inclementer.*
V. *Non operas nimium graves imponere.*
VI. *Peculium quomodo domini, quomodo servi.*
VII. *An servis fugere liceat.*
VIII. *An e servis nati domino teneantur, & quatenus.*
IX. *Quid faciendum ubi captorum servitus in usu non est.*

Digitized by Google

Vid. de jure belli n. 41. Leſſ. l. 11, c. 5. dub. 5. Covar. c. peccatum. p. 11, §. 11. Molina diſp. 120. & 121. Valentia diſp. 3, q. 16.

I. 1. QUibus in locis captivitas hominum & ſervitus in more eſt, ſi internam juſtitiam reſpicimus, limitanda primum eſt ad rerum inſtar, ut ſcilicet [1] eo uſque licita ſit talis acquiſitio, quo uſque debiti aut primarii, aut ſubnaſcentis quantitas patitur, niſi forte in ipſis hominibus peculiare ſit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra juſtum bellum gerens in hoſtis ſubditos captos jus habet, idque [2] in alios valide transfert.

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere diſcrimina, quæ, cum de interficiendis hoſtibus ageretur, ſupra annotata ſunt. Demoſthenes in epiſtola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem, [a] quod non omnes, qui inter hoſtes fuerant, ſervos feciſſet: *καὶ γὰρ ὅτι ἐδικαίουν εἶναι πρὸς ἁπαντας τὰ αὐτὰ, οὐκ ἐπῄνουν, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος τὰ τοιαῦτ' ἐκέκρινεν· neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honeſta cenſebat, ſed rem exputans cum acceſſione ejus quod quiſque meruiſſet, etiam in talibus velut judicem agebat.*

II. 1. Sed primum notandum hic eſt, jus illud [3] quod quaſi ex fidejuſſione pro civitate oritur, neutiquam [4] tam late patere, quam jus quod ex delicto naſcitur in eos qui [5] pœnæ ſervi fiunt. Unde Spartanus quidam [b 6] captivum ſe dicebat, non ſervum. nam ſi rem recte inſpicimus, jus hoc generale in captos ex bello

GROTII. *Utraque generis parte prognatam Deus,*

Eritne ſervam nominare qui audeat?

GRUMMUS II.

1 *Eo uſque licita ſit talis*] Ad eum numerum & pretium corporum, quo exæquetur aut a principio nobis datum, aut a ſubnascentibus poſtea profectum cauſis damnum.

2 *In alios*] Alienandis captivis.

3 *Quod quaſi ex fidejuſſione*] De captivis in ſervitutem redigendis hoc nomine gentibus placitum, quod ſinguli ſubjecti ſint quaſi ſponſores & ſecundi debitores pro eo, quod deber civitas, ut ea non ſolvente quaſi addici poſſint.

4 *Tam late patere*] Tantam vim habere.

5 *Pœnæ ſervi*] §. 1. Inſtit. de cap. dimin. Obſerv. 1, §. 77.

6 *Captivum ſe*] Servire jure belli, non ob noxam aut malignos natales.

a *Quod non omnes qui inter hoſtes fuerant ſervos feciſſet*] Filius ejus Alexander Thebis captis eximit ſervituti & ſacerdotes & eos qui decretis in ſe factis non adſenſerant. narrat Plutarchus in vita ejus.

b *Captivum ſe dicebat, non ſervum*] Philo: *ἐπεὶ καὶ πατὴρ υἱὸν τιμὴς κατέβιβασεν, οὐ υἱὸς πολλάκις πατέρων ἢ κατὰ λοχείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, ὡς εἰ τὰς φύσεως νόμοις τὸ κατεύθυν ἔσπερ βεβαιότερον γράφουσι ἐλευθέρους: nam & patres pro filiis & filii pro parentibus ſæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges valentiores iis quæ in terra fiunt legibus, ſervitute liberos.* Nimirum ut apud Theodoretum Helena loquebatur:

Θεὸν ἀπ' ἀμφοῖν ἐκγόνοις ἐξημάρτανον,
Τίς δὲ δουλείαν ἀξιώσειν λάτρευ;

Digitized by Google

bello juſto par eſt ei juri quod habent domini in eos qui ſe paupertate coacti in ſervitutem vendiderunt, demto quod etiam magis miſeranda eſt eorum calamitas, qui non ſuo facto ſpeciali ſed regentium culpa in eam ſortem deveniunt. *Δεινόταον δοριαλωτὸς γενέσθαι· res acerbiſſima eſt belli jure captivum fieri:* teſte Iſocrate. *Plataico.*

2. Eſt ergo [7] ſervitus hæc perpetua obligatio operarum, pro alimentis itidem perpetuis. Chryſippea definitio huic generi ſervorum optime congruit: *ſervus eſt perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus ſe vendidit diſerte mercenario comparat. Deut. xv, 18. 40. 53. & in [8] redemtura ejus operas ita vult ipſi prodeſſe ſicut fructus ex agro vendito percepti prodeſſent veteri domino. Deut. xviii, 50. *Sen. de benef. lib. iii, c. 22.*

3. Multum ergo diſtat id quod impune [9] in ſervum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri finit. Ex Seneca ſupra citavimus: *cum in ſervum omnia liceant, eſt aliquid quod [10] in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit: *i, de clem. c. 18.*

Κἂν δοῦλος ᾖ τις ἐκ δόλου λάβῃ πατήρ, δέσποτα,
Ἄνθρωπος οὗτός ἐστιν ἂν ἄνθρωπος ᾖ.
Here, quiſquis eſt homo natus, quamvis ſerviat
Is ſervitutem, tamen eſſe homo non deſinit.

Alibi item Seneca: *ſervi ſunt, imo homines: ſervi ſunt, imo contubernales: ſervi ſunt, imo homines amici: ſervi ſunt, imo [11] conſervi.* quæ & apud Macrobium legas ſenſum plane eundem habentia cum Pauli apoſtoli dicto: *Domini, jus & quod æquum eſt ſervis præſtate, gnari vobis quoque dominum eſſe in cœlo.* Et alibi vult dominos cum ſervis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipſi dominum in cœlo habeant qui ad talia [12] qualitatum diſcrimina non attendat. In conſtitutionibus quæ Clementi Romano aſſcribi ſolent legitur, *ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ [c] ἐν πικρίᾳ ψυχῆς, cave ſervo aut* *Ep. xlvii.* *Coloſ. iv, 1.* *Eph. vi, 9.* *Lib. vii, c. xiv.*

GENTILI.

c Ἐν πικρίᾳ ψυχῆς] Sic & in epiſtola Barnabæ eſt: *ὃ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε ἢ φοβηθῇς ἢ ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· noli acerbe imperare ſervo aut ancillæ tuæ in Chriſtum ſperantibus, ne eo ipſo offendas non timere te communem tibi & ipſi Dominum.*

GRONOVII.

7 *Servitus hæc perpetua*] Ac ſi quis conduxerit hominem liberum, ut, quoad vivat, ſibi operas præſtet, victus & neceſſariorum ſecurus, cum jure cogendi ſi negligens ſit.

8 *In redemtura ejus operas*] Pretium redemtionis minui, prout multas & magis utiles operas edidit domino.

9 *In ſervum*] In ſervilem perſonam.

10 *In hominem*] In eundem, tanquam & hominem, ejuſdemque ſortis, cujus & domini ſunt.

11 *Conſervi*] Omnes enim quodammodo ſervimus, præfectis, tempori, illis quorum gratiam volumus, denique Deo & naturæ.

12 *Qualitatum diſcrimina*] Qui omnes homines uno ordine habeat, liberum a ſervo non diſtinguat.

Ped. ultim. *aut ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus ſervis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines ſunt non minus quam nos, ſecutus ſapientis Hebræi dictum, *εἰ ἐσί σοι οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου· ſi ſervum habeas, ut fratre utere, talis enim eſt qualis tu.*

III. Jus ergo vitæ & necis quod dicitur in ſervum domino præſtat, ut [13] domeſticam habeat juriſdictionem, ſed nimirum eadem [14] religione exercendam, [15] qua publica exercetur. Hoc voluit [d] Seneca, cum dixit: *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati poſſit, ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet:* qui & alibi, *quid intereſt*, ait, *quali quis teneatur imperio, ſi ſummo tenetur?* quo loco comparat ſubditum ſervo, & ait [16] diſpari titulo [17] paria in illos licere: quod certe [18] in hac parte vitæ adimendæ, & ſi quid eo accedit, veriſſimum eſt. *Majores noſtri*, ait idem Seneca, *domum noſtram puſillam rempublicam eſſe judicarunt:* & Plinius: *ſervis reſpublica quædam & quaſi civitas, domus eſt.* Cato Cenſorius, narrante Plutarcho, ſi quis ſervus capital admiſiſſe videretur, de eo ſupplicium non ſumebat, niſi poſtquam damnatus eſſet, etiam conſervorum judicio. Quicum conferenda verba Job. xxxi, 13. & deinceps.

L. 1, de clem. c. 18.

Lib. III, de ben. c. 18.

Ep. XLIII.

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in ſervos, adhibenda eſt æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum*, [e] *non dominaberis ei dure*, ait lex divina de ſervo Hebræo, quod nunc

GROTII.

d *Seneca*] Epiſtola XLVII.

e *Non dominaberis ei dure*] Vide Moſem de Kotzi præceptis jubentibus 147. 175. 178. & collationem legum Moſis & Romanarum titulo III. Priſcus in excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert: *ἄμεινον δὲ καὶ τοῖς οἰκέταις διατίλλουσι Ῥωμαῖοι χρῆσθαι. τοιοῦτον γὰρ ἕκαστον διδασκάλων εἰς αὐτοὺς ἔργα ἐπιδεικνύντες, ἐφ' ᾧ τ' ἄλλον ἀτιμάζοντας μετιέναι ἀπὸ αὐτοῦ φάσκα νομίσαι, σωφρονίζουσι σφᾶς ὅτι τοῖς ἁμαρτήμασι, ἅπερ τοὺς οἰκέτας παίδας· ἃ δὴ καὶ παρ' αὐτοῖς ξένοντας, ἅπερ Σκύθαις ἐπάγειν ζήμια. ἐλευθερίας ἢ τρόποι παρ' αὐτοῖς ἄλλοι, ἢν ἀ μόνον φείδωνται ἀλλὰ καὶ τιμιώτατοι χαρίζονται, διατάττοντες κατὰ τ' οὐσίαν ὧν ἐκλείπουσι τρόπον· καὶ νόμῳ ἔξεστιν ἅπασι ἐκ τελευτῆς περὶ ἧς ποσσηκόντων ἐκκύσοιτο· multo melius ſervos ſuos Romani tractant, patrumque aut magiſtrorum in eos funguntur officio. nam ni eos abſtrahant ab iis quæ moribus ipſorum illicita habentur, ita eos delinquentes quaſi filios ſuos caſtigant: neque enim jus eſt eos occidere, ni apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum ſed in mortis tempore domini largiuntur: qui quidquid moriturus de re ſua ſtatuerit id legis vim habet.* Adde legem Wiſigothicam lib. VI, tit. 1. c. 12.

GRONOVII.

13 *Ut domeſticam habeat*] Ei mandare poſſit juſtum opus & ad id modica coërcitione cogere.

14 *Religione*] Moderatione.

15 *Qua publica*] Qua civibus imperatur.

16 *Diſpari titulo*] Magiſtratus & domini.

17 *Paria in illos*] Nempe jure naturæ, non gentium, non civili.

18 *In hac parte vitæ*] Significat quemadmodum magiſtratui aut principi non licet occidere civem ſine delicto capitali ejus, ita nec domino ſervum.

GRO-

Digitized by Google

nunc [19] prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi, Deut. xv, 17. 45. 53. Ad quem locum sic f Philo: *Θεραπεύοντες τύχῃ μὲν ἐλάττονες κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μετατοιοῦνται τοῖς δεσπόταις· τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαίων ἐστὶν οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἁρμόττειν. διὸ πρέπει τοὺς κυρίους μὴ καταχρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τὸν ὑπεύθυνον* (male editum *ἀντεύθυνον*) *κολαζόντης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν.* Servi fortuna quidem inferiores sunt: natura autem pares dominis: ac [20] divinæ legi justi regula est, non quod fortunæ, sed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbiæ & insolentiæ & diræ feritati. Hæc enim signa animi non placidi sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu sævientis. Numquidnam æquum est, ait Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui æquum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magister: fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris.* Et inox: *quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione hominem esse?* Hinc est quod Hebræa lege servo aut ancillæ [g] non pro oculo tantum sed & pro dente excusso, per injuriam scilicet, libertas debebatur. *Exod.* xxi, 26. 27.

V. 1. Sed

GROTII.

f *Philo*] De specialibus legibus secundo: Cyprianus ad Demetrianum: *nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus & nimius servitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.*

g *Non pro oculo tantum, sed & pro dente excusso*] Philo dicto loco: *ἔστω γὰρ ὁ μὲν ἀνὴρ οὐ ἰδιώτης, δίκτυα ἐπιζήτων ζημίαν, ἀμα τιμὴ καὶ τὸν ὑπατείαν ἀξιούμενος· καὶ τρίτον ἐκπέμψας τὸ κεχθέντων χαλεπώτερον, ὑπαγορεύσῃ δὲ ἐν τοῖς μεγίστοις ἐπεργετῆσαι ἐχθρόν, ὃν ἐτοῖς ἤυχετο κακὸν ἀπὸ δύναται· ὁ δ' ἀνὴρ ὃν ὑπεμένων παρρησίαν ἔξει διπλῆν, ἃ μέτρον ἐλευθερώσεις, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών, sic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amissis & operis & servi pretio. ad quæ accedit & certium duobus ejus gravium, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoso & quem optaverit semper vexare posse; alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum acceptas, sed a tam fero sævoque domino exsolutus.*

GRONOVII.

19 *Prolata vi proximitatis*] Ut sit aliqua cognatio omnium hominum inter se, quod docent S. Literæ, unde scimus nos omnes ex Adamo oriundos, sed maxime, ut Christus jusserit, quemvis hominem pro proximo haberi.

20 *Divinæ legi justi regula*] Divina lege justum habetur, non quod exitiosus forte casus aut temporis iniquitas aliquando permittit, sed quod æterna & semper sibi similis ratio sancit.

V. 1. Sed & [h 21] operæ cum modo exigendæ ſunt, & valetudinis ſervorum humane habenda ratio. Quod ipſum præter alia
Exo. XX, 10. XXIII, 12. Deut. X, 14. ſpectat lex Hebræa in ſabbathi inſtitutione, nimirum ut laboribus aliquod daretur ſpiramentum. Et C. Plinii epiſtola ad Paulinum quæ ſic incipit: *video quam molliter tuos habeas, quo ſimplicius confitebor tibi qua indulgentia meos tractem. Eſt mihi ſemper in animo Homericum illud* ἐκυρὸς δὲ πατὴρ ὡς [22] ἤπιος ἦεν, *& hoc noſtrum paterfamilias.*

Ep. XLVII. 2. In eadem voce veterum humanitatem obſervat & Seneca: *ne illud quidem videtis quam* [23] *omnem invidiam majores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis detraxerint? dominum patremfamilias appellaverunt,* [i] *ſervos familiares.* Dion Pruſæenſis optimum regem deſcribens: δεσπότην δὲ οὐχ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρειν καλέειν· *domini nomen adeo in homines liberos non uſurpat, ut & in ſervos eo abſtineat.*

Od. Φ. [k] Ulyſſes apud Homerum ſervos, quos fidos reperit, apud ſe ait futuros eo loco quaſi Telemachi filii ipſius fratres eſſent. Tertullianus: [l] *gratius eſt* [24] *nomen pietatis quam* [25] *poteſtatis: etiam familiæ magis patres quam domini vocantur.* Hieronymus ſive Paulinus ad Celantiam: *familiam tuam ita rege & con-*

GROTII.

h *Opera cum modo exigenda*] Vide c. 14. in epiſtola epiſcoporum ad Ludovicum regem, quæ inſerta eſt in capitulare Caroli Calvi. Seneca epiſtola XLVII. *non tanquam hominibus, ſed tanquam jumentis abutimur.* Dé Athenienſium vero in ſervos lenitate vide Xenophontem de republica Athenienſium.

i *Servos familiares*] Amicos Epicurus. Seneca epiſtola CVII.

k *Ulyſſes*] Cujus paternam in ſe benignitatem prædicat Eumæus Odyſſeæ ξ.

l *Gratius eſt nomen pietatis quam poteſtatis*] Notat & Cyprianus teſtimoniorum III. ad Quirinum: *dominos ſervis, cum crediderint, mitiores eſſe debere:* probatque id apoſtoli Pauli ad Epheſios verbis. Lactantius libro V, cap. 15. *Nec alia cauſa eſt cur nobis invicem fratrum nomen impartiamur, niſi quia pares eſſe nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore ſed ſpiritu metiamur, tametſi corporum ſit diverſa conditio, nobis tamen ſervi non ſunt: ſed eos & habemus, & dicimus ſpiritu fratres, religione conſervos.* Auguſtinus de moribus eccleſiæ catholicæ X, 30. *Tu dominis ſervos non tam conditionis neceſſitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos ſervis, ſummi Dei ſcilicet communis domini conſideratione, placabiles, & ad conſulendum quam ad coërcendum propenſiores facis.* Adde Iſidorum Peluſiotam lib. I, epiſtola 471. Repete quæ modo ex Priſco poſuimus.

GROTII.

21 *Operæ cum modo*] Quatenus ſalvis corporibus ſuſtineri poſſunt.

22 Ἤπιος ἦεν] Aiſi. Helenæ verba de Priamo Ω. v. 775. dicentis, affines cæteros & ipſam ſocrum ſæpe ſibi convicium feciſſe, nunquam vero Hectorem & Priamum ſocerum, qui ſemper ſibi fuerit quaſi mitis pater.

23 *Omnem invidiam*] Ipſo nomine oſtenderint ſe nec dominos invisos & odioſos, nec ſervos viles & contumeliis obnoxios velle.

24 *Nomen pietatis*] Officii, curæ ſanguinis.

25 *Poteſtatis*] Juris & imperii.

GRO-

Digitized by Google

conſtitue ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis, a quibus benignitate potius quam ſeveritate exige reverentiam. Auguſtinus: *Domeſtica pax a juſtis patribus ita olim adminiſtrata eſt, ut ſecundum hæc temporalia bona* [26] *filiorum ſortem a ſervorum conditione diſtinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus ſuæ membris pari dilectione conſulerent: quod naturalis ordo ita præſcribit, ut nomen patrisfamilias hinc exortum ſit, & tam late vulgatum, ut* [27] *inique etiam dominantes hoc ſe gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias ſunt, omnibus in familia ſua, tanquam filiis, ad colendum & promerendum Deum conſulunt.* Lib. XIX, de civit. Dei cap. 16.

3. Similem pietatem in voce puerorum, qua ſervos ſignificabant, annotavit Servius ad illud Maronis: *claudite jam rivos pueri.* nec diſſimile quod Heracleotæ ſervos ſuos Mariandynos [m] [28] δωροφόρους, id eſt, *donatarios* appellabant, ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας, *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Ariſtophanem [29] vetus interpres Calliſtratus notabat. Laudat Germanos Tacitus, quibus ſervi tanquam coloni habebantur. Theano in epiſtola: δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν κάματον κάμνωσι, μήτε ἀδυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν· *juſtus mancipiorum hic eſt uſus, ut nec pra labore deficiant, nec per egeſtatem impares ſint ferendo.*

VI. 1. Pro opera ut diximus [n] alimenta ſervo debentur. *Servis*, ait Cicero, *non male præcipiunt qui ita jubent uti ut mercenariis: operam exigendam, juſta prabenda.* Ariſtoteles: δούλῳ μισθὸς τροφή, *ſervo pro mercede alimenta.* Cato: *familia ut bene ſit provideto, ne algeat, ne eſuriat. Eſt aliquid*, ait [o] Seneca, *quod dominus præſtare ſervo debeat: ut cibaria, veſtiarium.* De Of. I. I, Oecon. V. Lib. III. de benef.

GROTII.

m Δωροφόρους *appellabant*] Athenæus VI, 18.

n *Alimenta ſervo debentur*] Sirachides XXXIII, 25. ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα δοῦλῃ· *Panis & diſciplina & opera ſervo.*

GRONOVII.

26 *Filiorum ſortem a*] Liberos liberalius tractarent quam ſervos.

27 *Inique dominantes*] Duriter & tyrannorum more imperantes.

28 Δωροφόρους, *id eſt, donatarios*] Potius *tributarios*, ſeu qui dominis dona ferrent, ut operæ quas præſtarent, & mercedes quas mererent, in alienum opus locati, haberentur pro munere ac donis: nam apud Euphorionem eſt δωροδόκοι καλοῦνται. Et hujus generis compoſita omnia activam habent ſignificationem. Adde Terentium Phormione I, I. 6.

29 *Vetus interpres Calliſtratus*] Non ille, qui exſtat, ſed quem habuit Athenæus lib. 6. p. 263.

GROTII.

o *Seneca*] Idem de tranquillitate: *familia veſtiarium petit victumque.* Romani ad Beſſam apud Procopium Gothicorum III. χρήσασθε τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφὴν ἐκ ἀρκοῦσαν, οὐδὲ κατ' τὴν χρείαν ἡμῶν ἀποχρῶσαν, ἀλλ' ὅτι γε ἀπόζην διαρκοῦς ἔχουσαν· *date nobis ſaltem ut captivis veſtris alimenta, non dicam quæ ſufficiant, qualia neceſſitas noſtra deſiderat, ſed quæ mortem arceant.* Chryſoſtomus ad Epheſios V, 2. ὅταν κατ' ἐμὲ τὴν σωματικὴν διά-

Digitized by Google

rium. In cibariis erant [30] quaterni modii frumenti in menſem, quos præſtitos ſervis Donatus auctor eſt. Martianus juriſconſultus eſſe ait quæ dominus neceſſe habet ſervo præſtare, ut tunicas & ſimilia. Damnatur ab hiſtoriis [p] Siculorum crudelitas, qui captivos Athenienſes fame necabant.

Ad Pherm. act. 1. ſc. 1. L. 40. D. de peculio. Thuc. l. VII. Diod. libro XIII.

2. Inſuper Seneca dicto loco probat [31] in quædam liberum eſſe ſervum, & [32] beneficii quoque habere materiam, ſi quid fecerit quod ſervilis officii modum excedat, quod non ex imperio ſed ex voluntate præſtetur, ubi ex miniſterio in affectum amici tranſitur, quod late explicat. His conſentaneum eſt, ut ſi quid ſervus, quemadmodum [q] apud Terentium eſt, ſuum defraudans genium comparſit, aut [33] ſucciſivi temporis diligentia quæſivit, id aliquo modo ſit ipſius. Non male Theophilus peculium definit [r] naturale patrimonium, quaſi contubernium definias naturale matrimonium; ſed & Ulpianus peculium dixit puſillum patrimonium. Nec refert quod [35] peculium dominus ſuo arbitrio adimere poteſt aut minuere: neque enim

Inſt. quod cum eo qui in alt. pot. L. 1. §. 3. D. de peculio.

διακονίαν παρέχῃ, σὺ δὲ τὸ σῶμα τρέφε καὶ θεραπεύε καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ ἔστω δοῦλος ἐξ τρόπου. ὅτι ἐὰν μὴ παρέχῃς καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, ὃ δεῖ ἐστὶν αὐτὸν τὸν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐλεύθερος, καὶ ἐξὸν αὐτὸν ἀναγκάσαι νόμῳ· καὶ μὴ τρεφέσθω τοῦτο σοιεῖν· *ubi ille corporis miniſteria exhibet, tu vero cetera alis, cura que ut prater victum habeat que indigeat, quo calceetur, eſt & hoc ſervitutis quoddam genus: nam niſi & tu tuum hoc exhibeas miniſterium, nec ille exhibebit ſuum, ſed liber erit, neque ulla eum lex conſtringet, ſi non alatur, operas præſtare.*

p *Siculorum crudelitas*] Et Iſaaci Angeli in Siculos captivos, memorante Niceta lib. 1: qui & epiſtolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum.

q *Apud Terentium eſt*] Phormione actu 1, ſc. 1.

r *Naturale patrimonium*] Eumæus Odyſſex Ξ.

Οἷά τε φῶτι ἄνακτι ἰθυντῆρι ἴδοιτο
Οἰκήϊά τε κλῄζοι τε πολυμήτιν τε γυναῖκα.
Qualia det famulis domini pralixa voluntas,
Fœdera conjugii ſocialia, remque, domumque.

Ipſe Ulyſſes Odyſſex Φ Eumæo & Philatio dicit.

Ἀξύμετρα δώσεις ἀλέγειν καὶ κτήματ' ὀπίσσω
Οἷσιν τ' ἐγγύθι ἐμεῖο τετυγμένα.
Vobis in unique tuori ſocias dabo, lariar & rem
Vicinaque domos noſtra.

Varro de ſervis: *ſtudioſiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut veſtitu largiore, aut remiſſione operis, conceſſione pecu ut peculiare aliquid in ſuido patere liceat.*

GRONOVII.

30 *Quaterni modii*] Seneca ſervo tragœdo, quod genus honeſtius, quinque modios menſtruos dari ſcribit epiſt. 80.

31 *In quadam liberum eſſe*] Eſſe nonnulla, quæ homo ſervus agat tanquam liber.

32 *Beneficii quoque*] Poſſe domino beneficium dare.

33 *Succiſivi*] Subſecivi.

34 *Naturale patrimonium*] Ut naturale dicitur, quod tantum eſt naturale, non etiam confirmatum civilibus legibus, eoque carens effectu, quem habent eædem res ornatæ ſolemnibus legum. Sic naturales liberi, qui non juſtis nuptiis nati.

35 *Peculium dominus*] Dominus juſtam cauſam habet auferendi peculium ſervo, non modo ſi quid is com-

enim quod æquum eſt faciet, ſi ſine cauſa id faciat. Cauſam vero intelligo non pœnam modo, ſed & domini neceſſitatem: nam ſervi utilitas utilitatibus domini ſubeſt, magis etiam quam res civium civitati. Appoſite ad hanc rem [1] Seneca: *non ideo nihil habet ſervus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum habere noluerit.* *L. VII, de benef. 4.*

3. Et hinc eſt quod [36] dominus non repetit, ſi quid ſervo in ſervitute debitum poſt manumiſſionem ſolvit: quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in condictione [37] naturaliter intelligitur; dominus autem ſervo debere naturaliter poteſt. Itaque ſicut clientes in uſum patronorum & ſubditos in uſum regum, ſic ſervos in uſus heriles contuliſſe legimus, ut ſi filia dotanda, ſi captivus filius redimendus, & ſi quid his eveniſſet ſimile. Plinius, ut ipſe in epiſtolis narrat, ſervis ſuis concedebat etiam quædam quaſi teſtamenta facere, id eſt, dividere, donare, relinquere [38] intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus ſervis conceſſum legimus, ſicut ſervitutis plures eſſe gradus a nobis alibi tractatum eſt. *L. 64. D. de cond. indeb.* *Dionyſ. l. II.* *Lib. VIII, epiſt. 16.* *Lib. II, c. III.*

4. Ad [39] hanc internam quam exponimus juſtitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges [40] retraxerunt. Nam & apud Græcos ſervis durius habitis licebat πράσιν αἰτεῖν, [41] *ad venditionem proclamare*, & Romæ ad ſtatuas confugere, aut [42] præſidum implorare opem contra ſævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure ſtricto, ſed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, ut poſt longas operas aut valde magnas libertas detur ſervo. §. 2. *Inſt. de his, qui ſuì vel al. jur.*

5. Poſteaquam jure gentium ſervitus invaſit, ſecutum eſt bene-

committat, ob quod mereatur eo mulctari, ſed etiam ſi eo ipſe ad uſus vitæ indigeat.

GROTII.

8 *Seneca*] Ejuſdem eſt ibidem: *Numquid dubium eſt quin ſervus cum peculio domini ſit? Dat tamen domino ſuo nummos.*

GRONOVII.

36 *Dominus non repetit*] Non conſequitur actione indebiti. §. 1. Inſtit. Quibus modis re contrahitur obligatio.

37 *Naturaliter*] Poteſt aliquis debere naturaliter, qui non debet civiliter, ut ſi pupillus ſine auctoritate tutoris contraxit, naturaliter obligatur ad implendum contractum; ceſſat autem condictio indebiti, etiam ſi quis ſolverit, quod naturaliter debebat: non tantummodo, ſi quis ſolvit, quod debebat civiliter.

38 *Intra domum*] Conſervis, non ſervis alienis.

39 *Ad hanc internam*] Ethicam, morum, humanitatis, conſcientiæ ad quam non adigimur legibus.

40 *Retraxerunt*] Imminuerunt.

41 *Ad venditionem*] Adire magiſtratum & petere, ut dominus ſævus atque inexorabilis alii domino ſe vendere compelleretur.

42 *Præſidum*] Provinciæ alicui præfectorum.

GRO-

L. 4. D. de juſt. & jure. beneficium manumiſſionis, ait Ulpianus. Exemplo ſit illud Terentianum:

feci è ſervo ut eſſes libertus mihi
Propterea † quod ſervibas liberaliter.

Lib. III. Salvianus in uſu quotidiano eſſe ait, ut ſervi, etſi non optimæ, ſaltem non improbæ ſervitutis, libertate donentur. addit, *& illa quæ in ſervitute poſiti conquiſierant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. *Deut. XV, 13.* Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, quæ ſervum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet, [u] [43] nec ſine donis: de cujus legis contemtu graviter queruntur prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus quod ſervos ſeneſtute confectos venderet, immemor ejus quæ eſt inter homines communis naturæ.

Silv. verb. ſervitus § 3. Fortunius in l. 4. D. de juſt. & jur. Æg. Reg. de act. ſupern. diſp. 31, dub. 7. num. 119. Leſſ. l. 11, c. 5. dub. 5. VII. Quæſtio hic incidit, an fugere fas ſit ei [44] qui bello juſto captus eſt. non de eo agimus, qui ſuo [45] proprio delicto pœnam eam eſt commeritus, ſed qui [46] publico facto in hanc fortunam decidit. Verius eſt fas non eſſe, quia ex conventione, ut diximus, gentium communi operas ſuas civitatis nomine debet. Quod tamen ita eſt intelligendum, niſi intolerabilis ſævitia hanc ipſi imponat neceſſitatem. Videri circa hanc rem poteſt reſponſum Gregorii Neocæſarienſis XVI.

† L. 11, c. 5. VIII. 1. † Movimus [47] alibi dubitationem, an & quatenus nati ex ſervis domino teneantur interno jure, quæ hic ob ſpecialem bello captorum conſiderationem omitti non debet. Si parentes ſuo delicto pœnam [48] mortis erant commeriti, poterunt eorum poſteri qui ſperabantur, ad vitam ſervandam obſtringi ſervitio, quia alioqui exſtituri non fuerant. nam & ob alimenta alioquin defutura prolem ſuam parentes in ſervitutem vendere poſſunt, ut

GROTII.

t *Quod ſervibas liberaliter*] Ita manuſcripti recte. Varro narrat in Feroniæ luco dictum ſervis: *bene meriti ſedeant ſervi, ſurgant liberi.* in quibuſdam locis mos liberari ſervos, ubi octuplum pretii, quo emti erant paraverant.

u *Nec ſine donis*] Conſuetudo id interpretata ne minus XXX. ſiclis detur. vide præcepto jubente 84.

GRONOVII.

43 *Nec ſine donis*] Ut ſit unde vivat in libertate, cum deſierit eum alere dominus.

44 *Qui bello juſto captus*] Nam qui bello injuſto, illis licere tradidit 3, 7. 6.

45 *Proprio delicto*] Aliquid præter cæteros flagitioſe aut ſceleſte patrando.

46 *Publico facto*] Calamitate partium victarum.

47 *Movimus alibi*] 2, 5, 29. 3, 7, 5.

48 *Mortis erant commeriti*] Et ſic non genuiſſent, niſi victor illos conſervaſſet hac conditione, ut ſervirent: poſſunt videri & ii, quos gignunt poſtea, ſervitutem eandem debere ob ſuam vitam: neque enim aut nati forent aut ſuperſtites eſſent, niſi genitoribus eorum pepercitiſſet communis dominus & ipſos procreandi educandique copiam feciſſet.

GRO-

Digitized by Google

ut ibi diximus. Tale eſt jus quod in Cananæorum poſteros Hebræis Deus concedit. *Deut. XV, 12.*

2. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant, ut pars civitatis obligari poterant, non minus quam parentes ipſi; at in nondum natis non videtur hæc cauſa ſufficere, ſed alia requiri: aut ex parentum conſenſu expreſſo accedente alendi neceſſitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipſa alimentorum præſtatione, idque duntaxat [49] uſque dum operæ totum quod impenſum eſt expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largientibus procedere.

IX. 1. At quas apud gentes jus illud ſervitutis ex bello in uſu non eſt, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale ſit præciſe definiri non poteſt: ſed humanitas docet non ultra intendi debere quam [50] deducto ne egeat captus rebus neceſſariis. nam & leges civiles hoc multis indulgent qui ſuo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: [x] ut apud Græcos [51] olim mina, nunc inter milites menſtruo ſtipendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenſes bella geſta ἡμέρως καὶ συγγενικῶς, *manſuete & ita ut populos conſanguineos decebat.* Si quis captus eſſet, eum a captore habitum ut hoſpitem & fide de pretio accepta dimiſſum domum: unde natum [52] δορυξένων nomen. *Quæſt. Gr.*

2. Excelſioris animi eſt illud Pyrrhi a Cicerone laudatum:

[y] *Nec mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis:*
Ferro non auro [53] vitam cernamus utrique:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit
Eorundem libertati me parcere certum eſt.

Non dubium quin crediderit Pyrrhus juſtum a ſe bellum geri: tamen

GROTII.

x *Ut apud Græcos olim mina*] Bello Gallorum cum Hiſpanis in Italia eques redemtus quarta parte annui ſtipendii. non comprehenſi qui ordines ducerent eiſque ſuperiores: nec qui juſto prælio aut oppido per vim capto venirent in poteſtatem. Mariana XXVII, 18.

y *Nec mi aurum poſco*] Similem Tiberii Chriſtiani Imperatoris in Perſas bonitatem laudat Menander protector: Siſebuti Mariana, item Sanctii Caſtellæ regis libro 21.

GRONOVII.

49 *Uſque dum operæ totum*] Labore pro omni ſumtu, qui in eos factus eſt, ſatisfecerint.

50 *Deducto ne egeat*] Ut captus non privetur omni patrimonio, ſed tantum ei relinquatur, quo ſe ſuſtentare poſſit.

51 *Olim mina*] Centum drachmis ſive decem Philippis. Inter Fabium & Hannibalem convenerat, argenti pondo binis & ſelibra ſive mille nummis. Liv. 22, 23. Hannibal ad Cannas captis equiti quingenos quadrigatos, trecenos pediti, ſervis centum ſtatuit. Liv. 22, 58.

52 Δορυξένων] Quaſi haſta & armis hoſpitum: quæ tamen vox uſu deinde ad quemvis hoſpitem ſignificandum producta & dilatata eſt.

53 *Vitam cernamus*] De vita certemus & pugnemus.

GRO-

Digitized by Google

tamen parcendum exiſtimabat eorum libertati, quos probabiles
XI. Cyrop. cauſæ in bellum tuliſſent. Simile Cyri factum celebrat Xenophon: Philippi Macedonis poſt victoriam in Chæronea Polybius: Alexandri in Scythas Curtius: Ptolemæi regis & Demetrii, inter ſe non bello magis quam in captivos benignitate certantium, Plutarchus. Lyſimachum vero [z] Getarum rex Dromi-
Vita Dem. Strabo lib. VII. chætes bello captum hoſpitem ſuum fecit, paupertatiſque ſimul Geticæ ac comitatis teſtem factum perpulit ut talibus amicis, quam hoſtibus uti mallet.

GROTII.

z *Getarum rex Dromichaetes*] Meminit & Diodorus Siculus in excerptis Peirefianis.

CAPUT XV.

Temperamentum circa acquiſitionem imperii.

I. *Quatenus juſtitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile eſſe hoc jure in victos abſtinere.*
III. *Sive eos miſcendo victoribus:*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impoſitis præſidiis:*
VI. *Aut tributis etiam & ſimilibus oneribus:*
VII. *Utilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium ſi aſſumendum ſit, recte partem ejus victis relinqui.*
X. *Aut certe libertatem aliquam.*
XI. *Præcipue in religione.*
XII. *Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?*

Vict. de jure belli n. 38. & 59. I. QUæ in ſingulos aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas, tanto magis in populos aut [1] in populorum partes, quanto in multos inſignior eſt & injuria & beneficentia. Juſto bello ut alia acquiri poſſunt, ita & [2] jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipſe populus: ſed nempe quatenus fert aut pœnæ naſcentis ex delicto, aut alterius debiti modus. Quibus addenda eſt cauſa vitandi periculi ſummi. Sed hæc cauſa plerumque cum aliis miſcetur, quæ tamen ipſa tum in pace conſtituenda, tum in utenda victoria maxime ſpectanda eſt] Nam

GRONOVII.

1 [*IN populorum partes*] Aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas.

2 *Jus imperantis*] Et principis & quod ſibi populus reſervavit. (Ut, exempli gratia, ſi comitia, ſi ordines, ſi privilegia) illo poteſt uti victor, huic detrahere & id imminuere, quatenus tamen.

Gro-

Digitized by Google

Nam cætera eſt ut remittantur ex miſericordia. In publico autem periculo, [3] quæ modum excedit ſecuritas, immiſericordia eſt. Iſocrates ad Philippum: *τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν ὅσον ἂν ἀσφαλείας καταστῆσαι τὴν σαυτῶ χώραν· barbari hactenus edomandi ſunt; quantum ſatis erit ut tuam regionem in tuto colloces.*

II. 1. Criſpus Salluſtius de Romanis veteribus: *majores noſtri religioſiſſimi mortales nihil victis eripiebant, [4] præter injuriæ licentiam.* Digna quæ a Chriſtiano diceretur ſententia: quicum illud ejuſdem convenit: *ſapientes pacis cauſa bellum gerunt, & laborem ſpe otii ſuſtentant.* Ariſtoteles non ſemel dixerat, *πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, bellum pacis & negotium otii cauſa inſtitutum.* Nec aliud vult Cicero, cujus hoc eſt ſanctiſſimum effatum: *bellum ita ſuſcipiatur, ut nihil aliud niſi pax quæſita videatur.* Ejuſdem & hoc ſimile: *ſic ſuſcipienda bella ſunt ob eam cauſam, ut ſine injuria in pace vivatur.*

Jugurth.

De rep. VIII. c. 14. & 15. & X.

Nic. c. 7.

De off. I.

2. Nihil hæc diſtant ab his quæ nos docent veræ religionis theologi, finem belli eſſe amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora, ut ex Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii [a] tueri magis quam proferre mos erat: intra ſuam cuique patriam regna finiebantur: reges non imperium ſibi, ſed populis ſuis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abſtinebant: quo nos retrahit quantum poteſt Auguſtinus, cum ait: *videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos [b] gaudere de imperii latitudine.* qui & hoc addit: *felicitas major eſt vicinum habere concordem, quam vicinum malum ſubjugare bellantem.* Adde quod in ipſis Ammonitis, propheta Amoſus ſevere reprehendit hoc ſtudium proferendorum per arma finium.

Th. 1, 2. q. 40. art. 1. ad 3. Will. Mat. de belli ſec. requiſ. q. 7.

De civ. Dei lib. IV, 15.

Cap. 1, v. 13.

III. Ad

GRUTII.

a *Tueri magis quam proferre*] Alexander Imperator Artaxerxi Perſæ: *δεῖν μέρους τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ πλεονεκτεῖν, μηδὲ ματαίαις ἐλπίσιν ἀνωφέλητον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον· ἀγαπητὸς ἦν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ· manendum cuique intra ſuos fines nihil novando, neque debere quemquam incerta ſpe ſublatum bella incipere, ſed ſuo eſſe contentum.*

b *Gaudere de imperii latitudine*] Vide Cyrillum libro v. contra Julianum reges Hebræos hoc nomine laudantem, quod ſuis contenti eſſent finibus.

GRONOVII.

3 *Quæ modum excedit, ſecuritas*] Si non peccavit quidem aliquid inſigniter, neque debet, ſed tamen ſalvus eſſe victor non poteſt aut non ſtabile imperium acquiſitum, niſi duriter victos tractet: hoc caſu ſi miſericors eſt victor, in ſuos & ſe immiſericors eſt. Cato apud Salluſtium 52. Hic mihi aliquis miſericordiam & manſuetudinem nominat &c.

4 *Præter injuriæ*] Præterquam facultatem nocendi, qua per laſciviam male uſi fuerant.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium*, ait Seneca, *nisi salubris providentia vitios permiscuisset victoribus? Conditor noster Romulus*, ait apud Tacitum Claudius, *tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit*: addit exitio Lacedæmoniis & Athenienſibus nihil aliud fuisse quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam dicit hostibus in civitatem recipiendis. Exempla exstant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo *Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.* Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud Tacitum: *ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. nihil separatum clausumve.* Et inox: *proinde pacem & vitam, quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite.* Tandem, [5] quod mirandum maxime, in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris [6] Antonini cives Romani effecti sunt, quæ verba sunt Ulpiani. ex eo, ut Modestinus ait, [7] Roma communis patria est. Et de ea Claudianus:

L. 11, de ira c. 34.
Ann. V.
Lib. 1.
L. in orbe. D. de stat. hom.
l. Roma D. ad munic.

Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod cuncti gens una sumus.

IV. 1. Alia moderatæ victoriæ species est, victis aut regibus, aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Herculeſ, Priami

Sen. Troad.

Hostis parvi victus lacrymis,
Suscipe, dixit, rector habenas,
Patrioque sede celsus solio:
Sed sceptra fide meliore tene.

Idem

5 *Quod mirandum maxime*] Meo judicio valde reprehendendum & perinde æstimandum, ac si quis omnes rusticos declaret nobiles. Eo dono non provinciales civium honorem consecuti sunt, sed cives provincialium conditionem ac vilitatem subierunt.

6 *Imperatoris Antonini*] Non Marci philosophi, non Titi Fii, laudatissimorum principum, sed Bassiani Caracallæ, qui Septimii Severi filius fuit, teterrimus parricida & tyrannus perfidus, ut ostendit Salmas. ex Dione de Mo. Us. 855. additque speciem quidem fuisse quasi peregrinis honorem haberet, sed revera id factum, ut plus e vectigalibus colligeret, quia peregrini quædam non conferrent, quæ a civibus exigebantur.

7 *Roma communis*] Recte, sed non tantummodo ex eo. Poterat hoc dici & eo titulo digna esse Roma, etiamsi non cives Romani dignitatem suam perdidissent, & omnium hominum discrimina turbata essent: quemadmodum jam Plinio sub Vespasiano dicitur Italia omnium terrarum alumna eadem & parens, numine Deûm electa &c. ut una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret lib. 3, cap. 5. Rutilius Numatianus itiner. lib. 1, cap. 62. *Fecisti patriam diversis gentibus unam: Profuit injustis te dominante capi. Dumque offers victis proprii consortia juris, Urbem fecisti, quod prius orbis erat.*

Gro-

Digitized by Google

Idem, victo Neleo, filio ejus Neſtori regnum permiſit. Sic Perſæ reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus Armenio. [c] Sic Poro Alexander. Laudat hoc [d] Seneca, *nihil ex rege victo præter gloriam ſumere.* Et Polybius celebrat Antigonibonitatem, qui cum Spartam haberet in poteſtate reliquerit ipſis *τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, rempublicam majorum ac libertatem:* quo ex facto maximas per Græciam laudes conſecutus ibidem narratur. *Ael.* IV, 5. *Herod.* VII. *De clem.* I, cap. 21.

2. Sic Cappadocibus permiſſum a Romanis uti qua vellent [g] reipublicæ forma: & multi populi poſt bellum relicti liberi. *Carthago libera cum ſuis legibus eſt*, ajunt Rhodii ad Romanos poſt bellum Punicum ſecundum. Pompejus *τῶν εἰλημμένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίει*, inquit Appianus, *ex devictis gentibus* [e] *quaſdam reliquit liberas.* Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam eſſe non poſſe, niſi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit ſententiam, eos dixiſſe immemores Romanorum moris, victis parcendi. addidit: *adverſus victos mitiſſimum quemque maximum animum habere.* Apud Tacitum eſt: *Zorſini victo nihil ereptum.* *Livius lib.* XXXII. *Mithrid.* *Ann.* XII.

V. Interdum ſimul cum conceſſione imperii conſultum victorum ſecuritati. [f] [9] Sic a Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præſidium eſſet: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho deceſſiſſet.

VI. Tributorum quoque indictio ſæpe non tam ad factorum ſumtuum reſtitutionem, quam ad ſecuritatem [10] & victoris & victi in poſterum pertinet. Cicero de Græcis: *ſimul illud Aſia cogitet, nullam a ſe neque belli externi, neque diſcordiarum domeſticarum calamitatem abfuturam fuiſſe, ſi hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri ſine vectigalibus nullo modo* *L. 1, ad Quint. frat. ep. 1.*

GROTII.

c *Sic Poro Alexander*] Pipinus Aiſtolfo Langobardo.

d *Seneca*] Totus locus dignus inſpici, ubi & hoc egregie dictum: *hoc eſt etiam ex victoria ſua triumphare, teſtarique ſe nihil quod dignum eſſet victore apud victos inveniſſe.* Tigrani pars regni a Pompejo relicta. Eutropius VI.

e *Quaſdam reliquit liberas*] Earum ut noſcatur conditio vide Polybium excerptis legationum num. 6. Suetonium in Cæſare ubi de Gallia. Habet & quædam Guillemannus non indigna lectu in rebus Helvetiorum.

f *Sic a Quintio decretum*] Remiſſum id tamen poſtea. Polybius excerptis legationum num. XI. Plutarchus Flaminio.

GRONOVII.

g *Reipublicæ forma*] Cum Romani eos liberaſſent, maluerunt eſſe ſub rege: itaque rex eis a S. P. Q. R. datus Ariobarzanes.

9 *A Quintio decretum*] Livius 32, 31. Et tamen paullo poſt eodem annitente Quintio omnibus iſtis oppidis, quamvis maxime minante Antiocho, præſidia eduxerunt. Liv. 34, 50.

10 *Et victoris & victi*] Ne ille metuat rebellionem, hic ſe præcipitet in priora mala, ſi nimis indultum ſit.

modo poſſit, æquo animo [11] *parte aliqua ſuorum fructuum pacem ſibi ſempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerialis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas alioſque Gallos ſic diſſerit: *nos quanquam toties laceſſiti jure victoriæ id ſolum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ expreſſimus cum de inæquali fœdere ageremus, [8] tradere arma, claſſem, elephantos, non habere arcem, non exercitum.

Hiſt. IV.

Lib. II, *c.* 15. §. 7.

VII. 1. Ut autem victis relinquatur ſuum imperium, non tantum humanitatis eſt, ſed ſæpe & conſilii. Inter Numæ inſtituta laudatur, quod [12] a Termini ſacris omnem ſanguinem abeſſe voluit: ſignificans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam ſuis ſe finibus tenere. Optime Florus: *difficilius eſt provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non diſſimile apud Livium illud: *facilius parari ſingula quam teneri univerſa:* & Auguſti dictum apud Plutarchum: [13] μεῖζον τῷ κτήσασθαι μεγάλην ἐγεμονίαν τὸ διαταξαι τὴν ὑπαρχουσαν. Darii regis legati Alexandro: *Periculoſum eſt* [14] *peregrinum imperium: difficile eſt continere quod capere non poſſis. Facilius eſt quædam vincere quam tueri: quam hercule expeditius manus noſtræ recipiunt quam continent.*

Plut. quæſt. Rom. 15.

L. XXXVII.

2. Quod [h] Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus explicabant [15] corii ſimilitudine, quod alia parte ſe tollat ſimul aliam pede preſſeris: & T. Quintius apud Livium [i] comparatione teſtudinis, tutæ ad ictus ubi collecta in ſuum tegmen eſt, [16] obnoxiæ atque infirmæ ſimul exſeruerit ſui partem. Plato III. de legibus huc aptat Heſiodi dictum; *omni dimidium plus.* Et Appianus notat non paucos populos qui ſub Romano imperio eſſe vellent ab ipſis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano

Livius lib. XXXVI. 32.

GROTII.

g *Tradere arma, claſſem*] Vide de Perſis Agathiam libro IV.

h *Calanus Indus*] Habet id Plutarchus Alexandro.

i *Comparatione teſtudinis*] Plutarchus ſic narrat: Ἀχαιοὶ στρατεύοντες τὴν Ζακυνθίαν νῆσον ἐπετρέπων ἤδη, κινδυνεύειν δὲ, ὥσπερ αἱ χελῶναι, ἀπρόοπτόν τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνοντι. *Achæos Zacynthum inſulam appetentes cum debortari vellet, dixit periculum eos aditures, ſi teſtudinis more caput extra Peloponneſum extuliſſent.*

GRUNOVII.

11 *Parte aliqua ſuorum*] Laudanda Romanorum modeſtia, qui de regnis ſubactis alias urbes liberabant, aliis dimidium tributi, quod regibus erant ſoliti pendere, imperabant. Livius 45, 26. Illyriis eodem cap. 18. & 29 Macedonibus.

12 *A Termini ſacris*] Quem Romanis finxerat Deum, ut eos doceret abſtinere a movendis agrorum terminis, & ſic minueret lites de finibus.

13 Μεῖζον τῷ] Parare magnum imperium non tanta res eſt, quanta, cum habeas, ordinare ac componere.

14 *Peregrinum*] Prægrave. Curt. 4, 11.

15 *Corii*] Sicci nimirum & durati.

16 *Obnoxiæ*] Expoſitæ injuriis.

GRO-

Digitized by Google

Africano judice, jam ſuis temporibus tantum Roma poſſidebat, ut avidum eſſet quicquam ultra appeteret: abunde felix ſi nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & [17] luſtri condendi carmen, quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioreſque facerent, [k] ita emendavit, precatus ut eas perpetuo [18] incolumes ſervarent. *Val. Max.* IV, I.

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienſes, in captas civitates nullum ſibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad ſuam accommodata, Lacedæmonii quidem [19] ſub primorum potentia, Athenienſes ſub [20] arbitrio populi, ut Thucydides, Iſocrates, Demoſthenes nos docent, ipſe etiam Ariſtoteles quarti de republica capite XI. & quinti VII. Quod ipſum in comœdia ſic notat Heniochus illorum temporum ſcriptor: *Thucyd.* I. *Iſoc. Pan. Dem. erat. de Cherſ. Diod. Lib.* XIII. & XV.

Γυναῖκα δ' αὐτὰς δυ' ἐταράττετόν τινε,
Ἀεὶ συνοῦσαι. δημοκρατίαν θατέρᾳ
Ὄνομ' ἐστὶ, τῇ δ' ἀριστοκρατίαν θατέρᾳ,
Δι' ἃς πεπαροίνηκεν ἤδη πολλάκις.
Tum gemina ad illas acceſſerunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: optimatitas
Eſt nomen alteri, alteri popularitas,
Quarum incitatu pridem [21] externata fuerunt.

Simile eſt quod Tacitus ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex ſuo uſu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior eſt.* Sed ejuſmodi mutationes an ad victoris ſecuritatem faciant, non eſt noſtræ inſpectionis. *Ann.* VI.

IX. Si minus tutum ſit omni in victos imperio abſtinere, temperari tamen res poteſt, ut aliquid imperii relinquatur ipſis aut ipſorum regibus. Populi Romani conſuetudinem vocat Tacitus ut haberet *inſtrumenta ſervitutis & reges.* Eidem *Antiochus inſervientium regum ditiſſimus.* *βασιλεῖς Ῥωμαίων ὑπήκοοι*, in commentariis de Muſonio: & apud Strabonem circa finem libri ſexti. Lucanus, *Hiſt.* II.

Atque

GROTII.

k *Ita emendavit*] Utitur hac hiſtoria Claudianus Julianus conſul in epiſtola ad Pupienum & Balbinum. Imitatus Auguſtus qui Dione narrante, *ἐπῃνεῖτο ἐφ' οἷς οὐκ ἀξίωσέ τι προσκτήσασθαι, ἀλλ' ἀκριβῶς ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ἐδικαίου.* *laudatus eſt quod nihil novi acquirere voluit, ſed qua jam habebantur ſufficere eſt arbitratus.*

GRONOVII.

17 *Luſtri condendi*] Quum finiretur quinquennalis aut anni ſemeſtriſque cenſus. Sueton. Octav. 97.

18 *Incolumes ſervarent*] Huc pertinet Flori votum circa Gracchanos & cæteros tumultus 3, 12.

19 *Sub primorum*] Ariſtocratia vel potius Oligarchia.

20 *Arbitrio populi*] Democratia.

21 *Externata fuerunt*] Ovidius I, met. 637. *ſeque externata refugit.* Et lib. II, 77. *Externata fugam fruſtra tentabat.*

Atque omnis [1] Latio quæ ſervit purpura ferro.

Sic [22] apud Judæos manſit ſceptrum in Synedrio, etiam poſt confiſcationem [23] Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud Diodorum eſt, dicebat velle ſe Perſæ obedire, ſed ut regem regi. Et Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, [m] ut ipſe imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis miſcendi imperii diximus alibi. Quibuſdam pars regni relicta, ſicut veteribus poſſeſſoribus agrorum pars.

Lib. XV. *Lib.* XVII. *Lib.* I, *cap.* III. §. 17. *Lib.* III, *c.* VIII, 3.

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis poſſunt circa res privatas & publicas minores [n] ſuæ leges ſuique mores & magiſtratus. Sic in Bithynia proconſulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit [o] ſuo arbitrio rempublicam adminiſtrandi, ut Plinii epiſtolæ nos docent, & alibi, Bithynis ſui magiſtratus, ſuus ſenatus. Sic & in Ponto Amiſenorum civitas legibus ſuis utebatur Luculli beneficio. Gotthi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

Lib. X, *epiſt.* 56. 84. 111. & 113. *Ib. epiſt.* 93.

XI. 1. Hujus indulgentiæ pars eſt [p] avitæ religionis uſum victis

GROTII.

1 *Latio quæ ſervit purpura ferro*] Vide Panegyricum Maximiano dictum.

m *Ut ipſe imperaret aliis, pareret Alexandro*] Tales & olim in Italia reges ſub aliorum regum imperiis: Servius ad x. Æneid. Sic apud Æſchylum Perſis:

Βασιλεῖς βασιλέως ὕπαρχοι μεγάλα.

Reges regis magni ſubices.

Sic & apud Turcas teſte Leunclavio libro XVIII.

n *Suæ leges*] Philo legatione ad Cajum: Σιδεβε τοιαύτην ἐποιήτο τῶν βαρβάρων τὴν παρ' ἑκάστοις σωτηρίαν, ὅση καὶ τὴν Ῥωμαίκων ὑπηκοίαν. *Auguſtus non minus curæ ſibi duxit cuſtodiam legum propriarum cuique genti quam Romanorum.*

o *Suo arbitrio rempublicam adminiſtrandi*] Vide epiſtolam XCIII Plinii, & ſequentem Trajani libro x. Sinope ſub Perſis rempublicam habebat popularem. Appianus Mithridaticis. Talis apud Græcos ſub Romanis umbra libertatis. Vide Ciceronem lib. VI, ad Atticum epiſt. 1. Plinium lib. VIII, epiſt. 24. Ɛvocari ex inſula Cyprios non licebat. Cicero ad Atticum V, 21.

p *Avitæ religionis uſum*] *Melius eſt ibi aliquem Deum coli quam nullum:* ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud Procopium Gotth. II, dicunt ſe ad ſuam religionem adegiſſe neminem.

GRONOVII.

22 *Apud Judæos manſit ſceptrum*] Valde quidem debile, ſi tamen ſceptrum appellandum eſt: nam hac ratione omnes fere populi a Romanis ſubacti, dicendi ſunt retinuiſſe ſceptrum. Facile enim hoc illis relinquebant, ut haberent inſtar ſenatus domeſtici & apud iudices gentiles certarent ſuis legibus. Videndus Cicero 2, in Verr. cap. 13. & lib. 6, ad Attic. epiſt. 1. & 2. At Judaicam gentem poſt Pompeii victoriam Mithridaticam, hoc eſt, 68 annis ante Archelaum relegatum elocatam, (id eſt, ſtipendiariam publicaniſque traditam) & ſervam vocat Cicero pro Flacco cap. 28. Nec profecto poſt hunc caſum Archelai ſceptrum apud eos manere debuit, quum jam adeſſet Meſſias rex æternus.

23 *Archelai*] Herodis Magni filii & ſucceſſoris, quo Viennam in Gallia relegato rebuſque eius in fiſcum Auguſti Cæſaris redactis Judæa deſiit habere regem aut ethnarcham & provincia facta eſt.

GRO-

Digitized by Google

victis [24] nisi persuasis non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis suæ renunciatione. Et apud Josephum, tum ipse Josephus, tum Titus Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent, etiam capitis periculo.

2. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor: quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci aliique reges.

XII. 1. Postrema cautio hæc est, ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili victi clementer habeantur, & ita ut [25] eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus victos Assyrios jubebat bono esse animo: eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum rege. mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos ut fuisset hactenus. quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium legimus: *populo Romano melius visum amicos quam servos quærere: tutiusque rati* [q] *volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut servirent. *Xen. de Cyri inst. l. IV.* *Vit. Agr.*

2. Privernas ille in senatu Romano interrogatus, qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent: *si bonam dederitis*, ait, *& fidam & perpetuam; si malam, haud diuturnam:* ratione addita: *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione,* [26] *cujus eum pœniteat, diutius quam necesse sit mansurum.* Sic Camillus dicebat, firmissimum imperium esse quo obedientes gaudeant. Scythæ Alexandro: *inter dominum & servum nulla amicitia: etiam in pace,* [27] *belli tamen jura servan-* *Liv. lib. VIII.* *Liv. libro VIII.* *Curt. l. VII.*

GROTII.

q *Volentibus quam coactis imperitare*] Lacedæmonii apud Thucydidem V. νομίζομεν τε τὰς μεγάλας ἰσχὺς μᾶλις' ἂν διαλύσαι βέβαιος, ἢν ἂν ἀντιμυσόμενός τις καὶ ὁπηοστήσας τὰ πολέμια κατ' ἀνάγκην ἔρηται ἐγκατακαμβάνειν μὴ ὑπὸ τῶ ἴσα ξυμβῆ, ἀλλ' ἢν πρὸ τὸ αὐτὸ δέξασα, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἐρετῆ αὐτὸς νικήσας πρὸ ἀ προσήκοντος μετρίως ξυναλλαγῆ. *sic existimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens & fortuna usus prosperiore necessitatem alteris imponat jurandi in leges inæquales, sed si cum id facere possit, æquitate usus non minore quam in vincendo virtute, quam potest moderatissime rem transigat.*

GRUNOVII.

24 *Nisi persuasis*] Nisi meliora docti ultro consentiant in veteres ritus abolendos.

25 *Eorum utilitates*] Ut victi seu novi subjecti intelligant idem sibi utile esse, quod ei, cui accesserunt.

26 *Cujus eum pœniteat*] Quam gravem & duram experiatur.

27 *Belli tamen jura*] Servorum sunt erga dominos animi hostiles. Festus. Quot servi, tot hostes. Seneca epist. 47.

Lib. XIII. *ſervantur.* Hermocrates apud Diodorum: *καλλιςὸν ἐςι τῦ νικᾶν τὴν νίκην ἐυεγκεῖν ἀνθρωπίνως· non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ uſum Taciti ſententia: *bellorum egregii fines, quoties ignoſcendo tranſigitur.* In Cæſaris Dictatoris epiſtola eſt: *hæc nova ſit ratio vincendi, ut miſericordia & liberalitate nos muniamus.*

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea, quæ jure gentium poſtliminio carent.

I. *Internam juſtitiam exigere ut reddantur quæ hoſtis noſter alii injuſto bello eripuit.*
II. *Exempla.*
III. *An quid deduci poſſit.*
IV. *Etiam populos ſubditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant ſi ab hoſte injuſte occupati ſint.*
V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.*
VI. *Quid faciendum in dubia cauſa.*

I. 1. QUo uſque ex bello juſto res capientium fiant, diximus ſupra, quibus de rebus deducenda ſunt quæ recipiuntur poſtliminii jure. ſunt enim hæc [2] pro non captis. At quæ bello injuſto quæruntur reſtituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, ſed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre poteſt quam ipſe habuit, ajunt juris Romani auctores, quod Seneca breviter explicat, *nemo poteſt quod non habet dare.* [3] Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit [4] qui cauſam ab ipſo obtinet: dominium ergo ſecundus aut tertius poſſeſſor accepit, quod docendi cauſa externum vocamus, id eſt, [5] commodum hoc, [6] ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuen-

L. 27. §. 1. D. de nox. act. l. 20. D. de acq. rer. dom. Lib. V, de benef. c. 12.

GRONOVII.

1 *Quibus de rebus*] A quibus excipienda, quæ in patrios fines reverſa priſtinum ſtatum recuperant.

2 *Pro non captis*] Fingit enim poſtliminium eas res nunquam in poteſtate hoſtium fuiſſe.

3 *Dominium internum*] In jure naturæ ac civili fundatum.

4 *Qui cauſam ab ipſo*] Jus ſuum derivat.

5 *Commodum hoc*] Hac parte vel ad hoc.

6 *Ut ubique judiciaria*] Ut qui poſſidet rem armis captam, ſive ceperit ipſe, ſive a capiente bono modo nactus ſit, quocumque veniat, quemcumque apud judicem ea de re compelletur, vincat & non modo ſententia judicis, ſed & vi lictorum aut militum in ea poſſeſſione defendatur.

Gro-

Digitized by Google

tuendus ſit: quo tamen ſi utatur adverſus eum cui res malo facto erepta eſt, faciet non probe.

2. Nam quod de ſervo qui a latronibus captus mox [7] ad hoſtes pervenerat reſponderunt [8] juriſconſulti nobiles, verum eſſe eum ſubreptum eſſe, nec quod hoſtium fuiſſet aut poſtliminio rediiſſet ei rei [9] impedimento eſſe: idem ex naturali jure reſpondendum eſt de eo, qui bello injuſto captus, mox bello juſto, aut alia ratione in alterius venit poteſtatem. nam in jure interno bellum injuſtum latrocinio nihil diſtat. Atque in hanc ſententiam ex facto conſultus reſpondit [a] Gregorius Neocæſarienſis, cum Pontici quidam res civium a barbaris captas recepiſſent. *L. 27. D. de capt.* *Ægid. Regius de act. ſupern. diſt. 31, dub. 7. num. 122. Can. X.*

II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum ſæpe videmus. Livius cum retuliſſet a L. Lucretio Tricipitino victos Volſcos & Æquos, expoſitam ait in campo [10] Martio prædam, ut ſuum quiſque per triduum cognitum abduceret. Idem cum narraſſet, Volſcos a Poſthumio dictatore fuſos: *prædæ pars ſua* [11] *cognoſcentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem ſub haſta dictator vendidit.* Alibi: *biduum ad recognoſcendas res datum dominis.* Idem ubi Samnitium de Campanis victoriam narraverat, *quod latiſſimum victoribus fuit, captivorum recepta ſeptem millia & quadringenti: prædæ ingens ſociorum:* [12] *accitique edicto domini ad res ſuas noſcendas recipiendaſque præſtituta die.* Mox ſimile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonoſque captos agerent, in victorem incidunt conſulem ab Luceria redeuntem, nec prædam ſolum amittunt, ſed ipſi longo ac impedito agmine incompoſiti caduntur. Conſul Interamnam edicto dominis ad res ſuas noſcendas recipiendaſque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum cauſa Romam eſt profectus.* Alibi de præda agens, quam ad Ilipam Luſitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, ſic ait idem ſcriptor: *ea omnis ante urbem expoſita eſt, poteſtaſque dominis res ſuas cognoſcendi facta: cætera vendenda quæſtori data: quod inde effectum eſt, militi diviſum.* Poſt pugnam T. Grac- *Lib. III.* *Lib. X.*

GROTII.

a *Gregorius Neocæſarienſis*] Sequuntur Petr. de poteſtate principis c. 3. quæſt. 4. Bruningius de homagiis concl. 241.

GRONOVII.

7 *Ad hoſtes*] Quibus victis venum ierat.

8 *Juriſconſulti nobiles*] Labeo, Oſilius, Trebatius.

9 *Impedimento eſſe*] Adeo ut uſucapi ab emtore non poſſit.

10 *Martio prædam*] Hoſtibus, qui eam per incurſionem in Rom. ac ſociorum fines egerant, ereptam.

11 *Cognoſcentibus*] Quod privati, quibus ablatum erat, ſuum fuiſſe oſtendere poterant, & ſe pro ſuo noſſe fidem faciebant.

12 *Accitique edicto*] Affixis in publico tabellis vel libellis.

T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi concessa est, & pecus exceptum est quod intra triginta dies domini cognovissent*, eodem Livio auctore.

Lib. XXIV. [a]

Hist. l. II. 2. De [13] L. Æmilio Gallorum victore Polybius τὴν λείαν ἀπέδωκε τοῖς πεπονηκόσι, *prædam iis reddidit a quibus abacta fuerat.*

Plut. apoph. [b] Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant, cum

App. Pun. Carthagine capta multa ibi invenissent donaria, quæ e Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero Verrina de jurisdictione Sicilienſi: *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc* [14] *dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curavit.* Idem late satis id ipsum

Livius libro XXXI. Scipionis factum prosequitur Verrina [15] de signis. Rhodii naves quatuor Athenienſium captas a Macedonibus recuperataſque Athenienſibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat quæ ante bellum habuissent. Nec ne-

Livius lib. XXXIII. Strabo libro XIII. gabat T. Quinctius, [c] si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, olim consecrata Ephesi, [16] quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt.

III. 1. Quod si [17] commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a se numeratum [18] imputare? consentaneum est his, quæ alibi diximus posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alie-

GROTII.

b *Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*] Etiam Diodorus Siculus excerptis Peiresianis. Et Valerius Maximus lib. 1, cap. 1. num. 6. *Africani quoque posteriores humanitas speciose lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates liberas misit, ut ornamenta templorum suorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent.*

c *Si de urbibus bello captis ageretur*] Pompejus Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit. Eutropius VI. In fœdere Pontificis, Imperatoris Caroli V. & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut possessa quisque reciperet. Paruta VIII. itaque Cephalenia ab Hispanis capta reddita Venetis. Est ad eam rem pertinens locus & in Anna Comnena, ubi de Gothofredo agit.

GRONOVII.

13 *L. Æmilio*] Papo. Flor. 2, 4.

14 *Dignum populo*] Glorioſum & amplum convenienſque laudis avido P. R. ut quæ ſociorum fuiſſent, etſi per multa ſæcula ab hoſtibus poſſeſſa, nunc iiſdem victis, non ipſi retinerent Romani, quod jure poterant, ſed ſociis redderent.

15 *De signis*] Statuis tabuliſque materia & arte pretioſis, quas Siculis Verres abſtulerat.

16 *Quæ reges*] Seleucidæ pro imperio ſibi vindicando.

17 *Commercio*] Emtione.

18 *Imputare*] A domino repoſcere, ſi rem recipere velit.

GRO-

Digitized by Google

alienam in mari perditam [19]urinando eduxiſſet? Appoſita ad hanc quæſtionem mihi videtur hiſtoria Abrahami cum quinque regum victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait Moſes, *Reduxit omnes illas res*: nempe quas a regibus captas ſuperius narraverat. *Geneſ.* XIV. 16.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera ſibi retineret pro labore & periculo. At ipſe Abrahamus [d] vir non pii tantum animi, ſed & excelſi, ſibi quidem nihil voluit ſumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, ſpectat iſta narratio) quaſi ſuo jure decumam Deo dedit, detraxit ſumtus neceſſarios, & ſociis ſuis partem aliquam tribui voluit. *Com.* 20. 21. 22. 23. 24.

IV. Sicut autem res domino reddendæ ſunt, [e] ita & populi & [20] partes populorum his qui jus imperii habuerant, [21] aut etiam ſibi, ſi ſui fuerant juris ante vim injuſtam. Ita Sutrium receptum reſtitutumque ſociis Camilli ævo, ex Livio diſcimus. Æginetas & Melios ſuis urbibus reſtituerunt Lacedæmonii. Græciæ civitates, quas Macedones invaſerant, a Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum eſſe cenſuit liberari Aſiæ urbes quæ Graji eſſent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amiſſas receperat idem Antiochus: *neque enim in Æolidem Ioniamque colonia* [22] *in ſervitutem regiam miſſa ſunt*, ajebat, *ſed ſtirpis augendæ cauſa, gentiſque vetuſtiſſimæ per orbem terrarum propagandæ.* *Liv. l.* VI. *Xen. hiſt. Gr.* III. *Liv. l.* XXXIII. *Lib.* XXXIV.

V. Solet

GROTII.

d *Vir non pii tantum animi ſed & excelſi*] Bene hoc notavit Jacchiades ad Danielem v, 17. Sulpitius de Abrahamo: *reliqua his quibus erepta erant reddidit.* Ambroſius lib. I. de patriarchis: *ideo quoniam ſibi mercedem ab homine non quæſivit, a Deo accepit.* Non multum hinc diſtant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars conſenſu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine præda minuere.* Valerius Maximus libro VI, cap. V. num. I. De Timoleonte Plutarchus, ἀ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὲν λαβεῖν χρῆττον, καὶ φεύγειν δ' ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ὀνήιτως ἁψῆς τὸ μὴ δεόμενον: *non accipere in talibus turpe, ſed non accipere melius, & virtutis cujuſdam exuberantis, & in iis quæ licita ſunt oſtendentis, ſe & his carere poſſe.* Confer quæ ſupra lib. II, c. XIV. §. VI. & hoc libro c. IV. §. I.

e *Ita & populi*] Exules Saguntini poſt ſex annos a Romanis reſtituti. Antoninus Caſſii bello in ſervitutem redactos liberos eſſe juſſit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta a Mauris erat, reddita a rege Caſtellæ aliiſque. Mariana lib. XI. Confer quæ ſupra hoc libro cap. X. §. 6.

GRONOVII.

19 *Urinando*] Natando ſubter aquam vel ad fundum uſque. Plin. II, 37. ranas & phocas diu ſub aqua urinari. l. 4. §. I. Ad l. Rhod. de jactu: ſubmerſæ navis merces per urinatores extractæ.

20 *Partes populorum*] Privati, vici, pagi.

21 *Aut etiam ſibi*] In libertatem reſtituendi.

22 *In ſervitutem regiam*] Ut Aſiaticis regibus ſervirent,

GRol

V. Solet & de temporis ſpatio quæri, [23] quo reddendæ rei obligatio interna poſſit exſtingui. Sed hæc quæſtio inter ejuſdem imperii cives definienda eſt ex legibus ipſorum; (ſi modo illæ internum jus concedunt, non in externo ſolo conſiſtunt; quod ex verbis & propoſito legum prudenti inſpectione colligendum eſt:) inter eos vero qui alii aliis externi ſunt, ex ſola conjectura derelictionis, de qua diximus alibi, quantum inſtituto noſtro ſufficit. *Lib.* II, *c.* 4.

VI. Quod ſi valde [24] ambiguum ſit jus belli, optimum erit [f] Arati Sicyonii conſilium ſequi, qui partim novis poſſeſſoribus perſuaſit ut pecuniam accipere mallent, poſſeſſionibus cederent; partim veteribus dominis, ut commodius putarent numerari ſibi quod tanti eſſet quam ſuum recuperare. *Cic. off.* II.

GROTII.

f *Arati Sicyonii conſilium ſequi*] Quod fecit rex Ferdinandus memorante Mariana lib. XXIX, c. 14.

GRONOVII.

23 *Quo reddenda*] Bello injuſto captum, quaſi uſu captum, etiam conſcientiam obligare ad reſtituendum deſinat.

24 *Ambiguum ſit jus belli*] Difficile ſit decernere juſta cauſa belli nec ne fuerit.

CAPUT XVII.

De his, qui in bello medii ſunt.

I. *A pacatis nihil ſumendum niſi ex ſumma neceſſitate cum reſtitutione pretii.*

II. *Exempla abſtinentiæ & præcepta.*

III. *Quod ſit officium pacatorum circa bellantes.*

I. SUpervacuum videri poſſet agere nos de his, qui extra belSlum ſunt poſiti, quando in hos ſatis conſtet nullum eſſe jus bellicum. Sed quia occaſione belli multa in eos, finitimos præſertim, patrari ſolent prætexta neceſſitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, neceſſitatem ut jus aliquod det in rem alienam ſummam eſſe debere: requiri præterea [1] ut ipſo domino par neceſſitas non ſubſit: etiam tibi de neceſſitate conſtat, non ultra ſumendum quam exigit: id eſt, [2] ſi cuſtodia ſufficiat non ſumendum uſum: ſi uſus, non ſumendum abuſum: ſi abuſu ſit opus, reſtituendum tamen rei pretium. *L.* II, *c.* II. §. 10.

II. 1. Moſes cum ſumma ipſum & populum neceſſitas urgeret

GRONOVII.

1 UT *ipſo domino*] Ut ipſe dominus non æque re ſua indigeat, atque ille qui attrectare vult eam.

2 *Si cuſtodia*] Si ſufficiat in poteſtate habere, ne delibentur aut carpantur: ſi hoc neceſſum & ſatis ſit, ne abſumantur; ſi & hoc fieri oporteat, ut juſto pretio compenſentur.

GRO-

Digitized by Google

ret transeundi per agros Idumæorum, primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: si vel aqua ipsorum opus haberet, persoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xenophontem Græci qui cum Clearcho, Persis pollicentur, nullo se damno iter facturos: & si [3] venales commeatus præberent, neque esculenta se, neque poculenta cuiquam erepturos.

2. Dercyllides, narrante eodem Xenophonte, παρήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς Φιλίας χώρας μηδὲν βλάψας τὰς συμμάχους, *copias duxit per fines pacatos, ita ut nullo detrimento socii afficerentur.* Livius de Perseo rege: *per Phthiotidem, Achaiam, Thessaliamque sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit in regnum rediit.* De Agidis Spartani exercitu Plutarchus: θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πρᾴως καὶ μετὰ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον· [4] *spectaculum erant civitatibus clementer ac sine noxa & pene* [a] *sine strepitu peragrantes Peloponnesum.* De Sulla Vellejus: *putares venisse in Italiam, non belli vindicem, sed pacis auctorem:* [5] *tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* [b] De Pompejo Magno Tullius: *cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed* [6] *nec vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* De Domitiano ita Frontinus: *cum in finibus Ubiorum castella poneret, pro fructibus eorum locorum,* [7] *qua vallo comprehendebat, pretium solvi jussit, atque ea justitia fama omnium fidem sibi adstrinxit.* De Parthica Alexandri Severi expeditione Lampridius: *tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites, sed senatores dicerentur: quacumque iter milites faciebant,* [8] *tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob hæc tot & tanta bona*

Lib. 11.

Pro lege Manilia.

Libro 11, *strat. c.* 11.

GRUTII.

a *Sine strepitu peragrantes Peloponnesum*] Par testimonium Tito Quintio Flaminio perhibet Plutarchus.

b *De Pompejo Magno Tullius*] Et Plutarchus: ἀνὴρ τὰς στρατιώτας εἰς ταῖς εὐπορίαις ἀτάκτους, σφαγίδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπιβαλὼν· ἢν ὁ μὴ φυλάξας, ἐζημιοῦτο. *cum audisset milites suos per itinera licentiosius agere, sigillum gladiis eorum appposuit. quod qui non custodisset is puniebatur.*

GRONOVII.

3 *Venales commeatus*] Si copia fieret coëmendorum necessariorum a populis, per quos commearent.

4 *Spectaculum erant*] Cum admiratione conspiciebantur.

5 *Tanta cum quiete*] Disciplina & modestia.

6 *Nec vestigium quidem*] Ut nec pedibus quidquam satorum conculcarint, quod ubi via est angusta, facillime fit propter laxitatem ordinum & adita frumenta.

7 *Qua vallo comprehendebat*] Intra castra recipiebat.

8 *Tribuni accincti*] Parati & expediti, tanquam cum hoste statim congressuri, non trahentes impedimenta ad convectandam prædam. Ms. *aciti*: unde Salm. *taciti*, non clamosi strepereque.

GRO-

bona provinciales ut Deum ſuſcipiebant. [c] De Gotthis, Hunnis, Alanis qui Theodoſio merebant Panegyriſta: *nullus tumultus, nulla confuſio, nulla direptio ut a barbaris erat; quin ſi quando difficilior frumentaria res fuiſſet, inopiam patienter ferebat, & [9] quam numero arctarat annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus idem tribuit:

Tanta quies, tantuſque metus ſervator honeſti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut ſeges erepta fraudaret meſſe colonum.

[d] Et Beliſario Suidas.

3. Hoc præſtabat exacta cura [e 10] proviſus rerum neceſſariarum

GROTII.

c *De Gotthis*] Multa de hujus gentis modeſtia habemus apud Caſſiodorum, ut v, 10. & 11, 13. Eodem autem libro epiſtola 25. *Nec poſſeſſorum ſegetes aut prata vaſtetis, ſed ſub omni continentia properate: ut grata nobis eſſe veſtra occurſio poſſit. Quia ideo exercituales gratis ſubimus impenſas, ut ab armatis cuſtodiatur intacta civilitas.* Lib. IX, 25. *Arma ejus nulla poſſeſſorum damna ſenſerunt.*

d *Et Beliſario Suidas*] Sæpe hanc in Beliſario virtutem prædicat comes ejus teſtiſque actionum Procopius. Vide egregiam ejus orationem huc pertinentem, quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. Ex Gotthicorum autem III. integrum hunc locum apponam: εἰς ὃ τὰς ἀγρόικους ἵτι τοσαύτη φιλοῖ καὶ σπουδὴ ἴσχυτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε, σεσιτημένῳ δὲ Βελισαρίῳ, τετύχηκε· πλεῖστοι δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτοὺς ὁπόσημα σεσιτίας πλήθει. ἀπεδίδοντο γὰρ αὐτοῖς οὐ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. καὶ ἵνα μὴ ἀκμάζοι τὰ λήια ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μήτε πατοῦσα ἵππος λυμήνηται· ἔτι δὲ ἀσχάλλων ἐν τοῖς δένδροις ὄντων ἅψασθαι αὐτῶν οὐδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγίνετο· *adverſus agricolas tanta cura providentiaque agebat ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Beliſario: contra vero opulenti fierent omnes quocunque ille cum multo milite advenisſet: vendebant enim illi militibus res ſuas ſuapte arbitratu. & cum maturæ eſſent ſegetes ſollicite cavebat ne ab equite corrumperentur. tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemini omnino permittebatur.* Similem Alemannorum laudem in expeditione ad ſanctum ſepulcrum vide apud Nicetam Manuele Comneno. Gregoras autem libro IX. idem in Venetis prædicat: ἤδη γε μὴν ἐδόκει, ἐς ἃ μάλα ἐξέπλαξεν ἡ τῶν Βενετικῶν εὐταξία, καὶ ἡ μὴ δικαιοσύνης μέγαλοπρέπεια. ἐδὲ γὰρ ἐξιὼν τῶν σφετέρων ἐπείρατο ἐδείς ἐξελθὼν ἀφειλέσθαί τι τῶν ἀπάντων ἄνευ τιμῆς ἀργυρίου· *nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum diſciplina, & conjuncta cum juſtitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egreſſus quicquam rerum ſumere volebat niſi pecunia depenſa.*

e *Proviſus rerum neceſſariarum*] Plinius hiſtoriæ naturalis XXVI, 4. *curve Romani duces primam ſemper in bellis commerciorum curam habuere?* Caſſiodorus IV, 13. *Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat.* Similia habet V, 10. & 13.

GRONOVII.

9 *Quam numero*] Multitudine capitum anguſtam & difficilem fecerat, frugalitate ſufficientem reddebat.

10 *Proviſus*] Diligentia comparandi in antecеſſum annona ſua contentus ſit. Hæc vox annona poſteritioribus ſæculis interdum ſignificat ſpecies, quæ militibus dabantur, ut frumentum, carnes, lardum,

rum, & bene ſoluta ſtipendia, & vigor diſciplinæ, cujus legem audis [f] apud Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud Vopiſcum: *nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum nemo exigat.* Item apud Caſſiodorum: *vivant cum provincialibus jure civili: nec inſoleſcat animus qui ſe ſentit armatum: quia clypeus ille exercitus noſtri quietem debet præſtare paganis.* His accedat illud Xenophontis expeditionis libro VI. *μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φίλιον ὄ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν· civitatem amicam cogendam non eſſe, ut quicquam daret invita.* *Lib. XVIII. Aurelian.*

4. Ex quibus dictis optime interpreteris illud magni prophetæ, imo prophetâ majoris monitum: *μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν·* [11] *a concuſſione,* [g] *a calumnia in quoſvis abſtinete,* [h] *contenti eſtote ſtipendiis veſtris.* Cui ſimile illud Aureliani apud Vopiſcum dicto loco: *annona ſua contentus ſit, de præda hoſtis non* [12] *de lachrymis provincialium vivat.* Nec eſt quod quis putet dici hæc pulchre, [13] ſed præſtari non poſſe: neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut ſapientes legum auctores præciperent, ſi crederent impleri non poſſe. Denique [i] neceſſe eſt concedamus fieri poſſe, quod factum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus accedat *Luc. III, 14.*

dum, ſal, oleum: interdum annonæ plurali numero ſunt panes: interdum annona ipſum eſt ſtipendium, quod victus cauſa datur, ut hoc loco.

GRUTII.

f *Apud Ammianum*] Quem vide & libro XXI.

g *A calumnia*] Poſſis vertere *a rapina*, quo ſenſu ea vox ſumitur in græca verſione Jobi XXXV, 9. Pſalm. CXIX, 122. Prov. XIV, 33. XXII, 16. XXVIII, 3. Eccleſiaſtæ IV, 1. item Levitici XIX, 11. Eandem græcam vocem per *defraudare* vertit vulgatus interpres Lucæ XIX, 8.

h *Contenti eſtote ſtipendiis veſtris*] Ambroſius ad hunc Lucæ locum: *idcirco ſtipendia conſtituta militiæ: ne dum ſumtus quæritur, præda graſſetur.* Quæ transſcripſit Auguſtinus ſermone XIX. de verbis Domini ſecundum Matthæum. Sunt egregiæ ad hanc rem conſtitutiones apud Gregorium Turonenſem libro II, cap. 37. in capitulis Caroli & ſucceſſorum, lib. V, tit. CLXXXIX. in concilio Galliæ tomo II. in capitulari II. Ludovici Pii capite XIV. & tomo III. in concilio ad S. Macram. Adde legem Bajoariorum tit. II, 5. Friderici I. legem ſic refert Gunthenus:

Si quis parifica plebis villaſve domoſve
Vſſerit, abraſis ſignabitur ora capillis,
Et pulſus caſtris poſt verbera multa recedet.

i *Neceſſe eſt concedamus fieri poſſe, quod factum videmus*] Sic & Guicciardinus diſſerit libro XVI.

GROTII.

11 *A concuſſione*] Pecunia per vim, metum, tormenta, provincialibus & ſociis exprimenda I, 2. 7.

12 *De lachrymis*] Bonis, quæ dolentibus flentibuſque eripiuntur.

13 *Sed præſtari non poſſe*] Quod jactant vulgo militares, hæc imaginaria eſſe, & non poſſe introduci, nec militem armatum contineri ſe pati, ut virgines in gynæceo.

GRO-

Digitized by Google

Lib. IV, *c.* I. cedat illud insigne, quod [14] ex Scauro memorat Frontinus, pomiferam arborem [15] quam in sede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam.

Libro XXVIII. 5. Livius cum narrasset milites Romanos in castris ad Sucronem [16] procacius egisse, & quosdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum isse, adjicit, omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est & *Lib.* XL. alter insignis ejus scriptoris locus, ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: *socii erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium fines Macedones populati sunt. rapiendo enim passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequicquam Deos sociales nomenque suum implorantes audiret.* Apud Tacitum *Ann.* XII. Peligni turpis fama, dum socios magis quam hostes prædatur. *Hist.* III. Idem Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia desides & tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque Ciceronis de prætura urbana hæc est accusatio: *oppida pacata sociorum, atque amicorum, diripienda ac vexanda curasti.*

Ægid. Regius de act. supern. disp. 31, *dub.* 7. *n.* 95. 6. Atque hic omittere non possum theologorum sententiam, quam verissimam puto, regem qui quæ debet stipendia militibus non solvit, non tantum [17] militibus teneri de damnis inde secutis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

III. 1. Vicissim eorum qui a bello abstinent officium est nihil facere, quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut quo justum [18] bellum gerentis motus impediantur, secundum ea *L.* III, *c.* I. quæ dicta a nobis supra sunt: [19] in re vero dubia [k] æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo legionibus, in obsessis non sublevandis. Corcyrenses apud Thu- *Lib.* I. cydidem Athenienstium officii esse ajunt, si extra partes esse velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem sibi permittere. [20] Philippo Macedonum regi objectum a Romanis dupliciter ab eo fœdus violatum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes auxiliis & pecu-

GROTII.

i *Ex Scauro memorat Frontinus*] De Nigri severitate ob raptum gallum gallinaceum vide Spartianum.

k *Æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo*] Exemplum nobile vide apud Paruta libro VIII.

GRONOVII.

14 *Ex Scauro*] Ex M. Æmilii Scauri commentario de bello ab se gesto.

15 *Quam in sede*] Quæ intra castra concluſa fuerat.

16 *Procacius egisse*] Per absentiam & morbum P. Scipionis tumultuantes lasciviſſe in Hispania.

17 *Militibus teneri*] Satisfacere oportere.

18 *Bellum gerentis motus*] Apparatus & processus.

19 *In re dubia*] Ubi certo non constat, utrius causa justior sit.

20 *Philippo Macedonum regi objectum*] Liv. 30, 42.

GRO-

Digitized by Google

pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius in colloquio cum Nabide, *vos tamen, inquis, veſtramque amicitiam ac ſocietatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id feciſſe? ſed nolo pluribus:* [21] *ſummam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi hoſtibus te conjungas.*

2. Apud Agathiam legimus hoſtem eſſe, qui faciat quod hoſti placet; & in Procopio, [1] [22] in exercitu hoſtium eum cenſeri qui quæ proprie ad bellum uſui ſunt hoſtili exercitui ſubminiſtrat. Demoſthenes olim dixerat: *ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ λῃφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ· qui ea facit & machinatur quibus ego capi poſſim, etiamſi nec feriat, nec jaculum emittat, hoſtis mihi eſt.* M. Acilius Epirotis, qui milite Antiochum non juverant, ſed pecuniam ei miſiſſe inſimulabantur, negavit ſcire ſe hoſtium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æmilius Prætor Tejos arguit, quod commeatu claſſem hoſtium juviſſent, vinum promiſiſſent: addens, ni eadem Romanæ claſſi darent, ſe pro hoſtibus eos habiturum. Memoratur & Cæſaris Auguſti dictum: *ἐκπεσὸν πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχοντων παρ' αὐτῇ· pacis jus amittere civitatem, quæ hoſtem recipiat.*

Lib. III. *Goth.* I. *Phil.* III. *Liv. lib.* XXXVI. *L.* XXXVII. *Plut. Brut.*

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente [23] fedus miſcere, ita ut cum utriuſque bona voluntate a bello abſtinere, & communia humanitatis officia utriſque exhibere liceat. Apud Livium eſt: *pacem, quod medios decet amicos, optent: bello ſe non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare, epiſtolam ſcripſit hoc tantum continentem: *καλὸν ἡ συχία· bonum eſt quieſcere.*

Lib. XXXV.

GRUTII.

1 *In exercitu hoſtium eum cenſeri*] Et contra, ſocium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta ſtat in procinctu, ſed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte ſuppeditat. in epiſtola Amalaſunthæ ad Juſtinianum.

GRONOVII.

21 *Summam rem complectar*] Caput rei, vel quod maximum eſt, paucis expediam.

22 *In exercitu hoſtium*] Perinde arripi ac violari poſſe, atque illi, qui intra caſtra & præſidia hoſtilia ſunt, & arma contra nos ferunt.

23 *Fedus miſcere*] Agere palam oriente bello ac pacifci.

CAPUT XVIII.

De his, quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hoſti nocere liceat expoſitum cum diſtinctione juris naturalis, gentium & civilis.*

II. *His, qui ſuo ſumtu militant, aut naves inſtruunt, quid per internam juſtitiam liceat reſpectu hoſtium.*

Digitized by Google

III. *Quid respectu suæ civitatis:*

IV. *Quid Christiana dilectionis regula ab ipsis exigat.*

V. *Quomodo bellum privatum cum publico misceatur.*

VI. *Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.*

I. 1. QUæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, [1] aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in [2] Pompilii Imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox [3] dimissam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium, ut si eum vellet remanere in exercitu, [4] secundo eum sacramento militiæ obligaret, addita causa, quia [5] priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. [6] Sic & Chrysantam Cyri militem laudatum legimus, qui hosti imminens repressit ensem, [6] simul ac receptui canere audierat; & Seneca: *inutilis miles dicitur, [7] qui signum receptui datum negligit.*

Plut. Quæst. Rom. 39. & Marcello.

De ira c. 9.

2. Sed falluntur, qui venire hoc putant ex [8] jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat, Modestino notante, ut qui mandata non servasset, capite puniretur, etiamsi res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut [9] Manliana imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat,

Lib. III, cap. 6.

L. 3. D. de re milit.

Liv. lib. VIII.

GROTII.

a *Sic & Chrysantam*] Vide Xenophontem Cyri institutione.

GRONOVII.

1 *Aut publica imperia*] Aliquid ex jussu & auctoritate præfectorum administrant.

2 *Pompilii*] Videtur legendum, *A. Hostilii.* Liv. 43, 6. &c.

3 *Dimissam*] Exauctoratam, sacramento solutam.

4 *Secundo eum obligaret*] Iterum, juberet illum sacramentum dicere sive jurare ad signa.

5 *Priore amisso*] Remisso, sublato, cum dimitteretur legio.

6 *Simul ac receptui*] Simulatque dari signum cessandi a pugna.

7 *Qui signum receptui*] Qui non definit pugnare, cum Imperator jubet quiescere.

8 *Jure gentium externo*] Quo conceditur omnis illa licentia, de qua a cap. 4. usque ad 9. egit.

9 *Manliana imperia*] T. Manlii Torquati Cos. qui filium, quod contra edictum suum in hostem pugnasset, quamvis victorem, securi subjecit.

GRO-

Digitized by Google

ceat, aut [10] ſtationes deſererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus parſve ejus [b] inconſultis prœliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Salluſtius, ubi Romanam diſciplinam deſcribit, *in bello*, inquit, *ſæpius* [11] *vindicatum in eos, qui contra imperium in hoſtem pugnaverant, quique tardius revocati prælio exceſſerant.* Laco quidam cum hoſti imminens audito receptûs ſigno ictum repreſſiſſet, cauſam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τῷ φονεύειν τὸ πειθέσθαι τῷ ἄρχοντι· *quia præfectis parere ſatius eſt quam hoſtem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia ſolutus eſt occidere hoſtem non poſſit cauſam reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo Chryſantæ factum refe- *Lib. II, c. 6.*
rens: ὅτου πρόρριζον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν· *tanto illi potius videbatur ducis quam ſuam voluntatem exequi.*

3. At jus naturæ & internum ſi reſpicimus, videtur in bello juſto cuilibet conceſſum ea facere, quæ [12] parti innocenti intra juſtum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas ſuas facere, quia nihil ipſi debetur: niſi forte pœnam juſtam exigat communi hominum jure. Quod proſtremum quomodo per euangelii legem reſtrictum ſit, ex his quæ ſupra a nobis tractata ſunt, intelligi poteſt. *Lib. II, c. 20. §. 10.*

4. Mandatum autem eſſe poteſt aut generale, aut ſpeciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos Conſul dicebat: *qui reſpublicam ſalvam volunt me ſequantur.* Imo & ſingulis interdum ſubditorum jus datur occidendi etiam extra ſui tutelam, ubi id publice expedit. *Serv. ad VIII. Æneid. C. quando liceat unicuique l. 1. & 2.*

II. 1. Speciale mandatum habere poſſunt non hi tantum qui ſtipendia percipiunt, ſed & [13] qui ſuo ſumtu militant, & qui, quod plus eſt, ſuo ſumtu partem belli adminiſtrant, ut qui naves inſtruunt ac ſuſtentant ſuis impendiis, quibus vice mercedis concedi ſolet ut capta ſua faciant, ſicut alibi diximus. Id *L. III, c. 6.*
vero quatenus procedat, illæſa juſtitia interna, & caritate, non immerito quæritur.

2. Juſtitia [14] aut hoſtem reſpicit, aut [15] ipſam civitatem cum qua

GROTII.

b *Inconſultis prœliis implicaretur*] Ita Avidius Caſſius cauſam ſententiæ ſuæ reddebat: *evenire potuiſſe ut eſſent inſidiæ.* Narrat Volcatius.

GRONOVII.

10 *Stationes deſererentur*] Milites vel præfecti e loco, in quo cuſtodiæ vel excubiarum cauſa collocati eſſent, temere ac ſine venia ducum exirent.

11 *Vindicatum in eos*] Animadverſum, ſupplicium exactum de illis.

12 *Parti innocenti intra juſtum bellandi modum*] Ei, qui habet juſtam cauſam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

13 *Qui ſuo ſumtu*] Qui nunc dicuntur voluntarii.

14 *Aut hoſtem reſpicit*] Quatenus ab eo capere licet.

15 *Ipſam civitatem*] Quatenus cum ea, quod ab hoſte capitur, eſt dividendum.

quâ contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium, quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc [16] sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus quod aut [17] ab initio belli, aut [18] ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur, sive res sint civitatis hostilis, sive singulorum, etiam per se innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus posse. Fient ergo res hostiles eorum, qui belli partem suo sumtu administrant, quod hostes attinet, hactenus ut is quem expressi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum est.

III. [19] Adversus suam autem civitatem justum justitia interna id ipsum erit, si [20] contractui æqualitas insit, hoc est, si sumtus & pericula tanti sunt quanti [21] prædæ alea. nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod supererit, perinde ac si quis nimium vili pretio [22] jactum, incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum, etiam cum justitia stricte dicta non læditur, est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati, aut regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immisericordiæ foret. Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præsertim Christiano indignus censeri debet [c] quæstus ex sola temporum infelicitate.

Solv. in vers. bellum n. 4. vers. 5.

V. Evenit autem interdum ut occasione belli publici [23] nascatur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut rerum

GROTII.

c *Quæstus ex sola temporum infelicitate*] Nam & Crassum hoc nomine culpat Plutarchus: τὰ πλείστα τούτων ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, τοῖς κοινοῖς ἀτυχήμασι προσθεὶς τὴν μεγίστην χρηματιζόμενος. *pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.*

GRONOVII.

16 *Sub onere reddendi*] Si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria satisfaciat.

17 *Ab initio*] Ex debito principali.

18 *Ex post facto*] Ex debito subnascenti. 3, 13, 3.

19 *Adversus suam civitatem*] Ut privati acquirant res captas illa so jure civitatis, pro qua militant.

20 *Contractui*] Quem illi privati cum republica fecerunt, quum impetrarunt ab ea jus suo sumtu belli gerendi.

21 *Præda alea*] Dubia & incerta spes.

22 *Factum*] Retis. l. 12. D. de act. emt. & vend. *talum* vocat Suet. de rhetor. cap. 1.

23 *Nascatur bellum privatum*] Necessitas sit singulis aut privatis, sine auctoritate publica, pugnandi.

24 Ex-

rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt obſervanda quæ de conceſſo tuendi ſe modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut ſi quis magno ab hoſtibus damno affectus impetret jus ex rebus hoſtium damna ſarciendi: quod jus definiendum eſt ex iis quæ de pignorationibus ſupra a nobis ſunt tradita. *Lib.* II, *c.* 2. *L.* III, *c.* 7.

VI. At ſi quis miles aut alius, etiam in bello juſto, ædificia hoſtium incenderit, agros vaſtaverit, atque id genus dederit damna, non juſſus, adde cum neque neceſſitas ſubeſſet, neque juſta cauſa, teneri eum ad ſarcienda damna recte a theologis eſt proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omiſſum eſt, ſi juſta cauſa non ſubſit. nam ea ſi adſit, tenebitur forte ſuæ civitati, [24] cujus leges transgreſſus eſt; non item hoſti cui nullam fecit injuriam. Non diſſimile eſt quod Carthaginienſis quidam Romanis Annibalem dedi poſtulantibus reſpondebat: *non privato publicove conſilio Saguntum oppugnatum ſit, quærendum cenſeo; ſed utrum jure an injuria? noſtra enim hac quæſtio atque animadverſio in civem noſtrum eſt, noſtro an ſuo fecerit arbitrio: vobiſcum una diſceptatio eſt, licueritne per fedus fieri.* *Sylv. in verbo bellum p.* 1.

24 *Cujus leges tranſgreſſus*] Injuſſu contra diſciplinam aliquid faciendo.

CAPUT XIX.

De fide inter hoſtes.

I. *Fidem deberi hoſtibus quibuſvis.*
II. *Refellitur ſententia, quæ prædonibus & tyrannis fidem ſervandam negat.*
III. *Solvitur argumentum ſumtum ex eo quod tales pœnam merentur, & oſtenditur hoc non conſiderari ubi tanquam cum tali actum eſt.*
IV. *Non obſtare quod promiſſio metu extorta ſit, ſi ei qui promiſit metus illatus non ſit:*
V. *Aut ſi juramentum acceſſerit, quanquam id adverſus prædonem impune, quod hominis attinet, violatur.*
VI. *Eadem aptata ad ſubditos bellantes.*
VII. *Specialis difficultas circa promiſſa ſubditis facta, ob ſupereminens dominium tractatur:*
VIII. *Et oſtenditur talia promiſſa firmari civitatis jurejurando:*
IX. *Aut ſi tertius ſe interponat cui fiat promiſſio.*
X. *Mutatio ſtatus publici quomodo fiat.*
XI. *Metus exceptionem ad bellum ſolenne juris gentium non pertinere:*
XII. *Quod intelligendum de metu*

Digitized by Google

metu tali quem jus gentium agnoſcat.

XIII. *Servandam fidem & perfidis:*

XIV. *Non ſi conditio deficiat: quod locum haberet ſi alter parti pactorum non ſtet.*

XV. *Nec ſi juſta compenſatio opponatur:*

XVI. *Quamvis ex alio contractu:*

XVII. *Aut damno dato.*

XVIII. *Imo & ex pœna:*

XIX. *Quomodo hæc in bello locum habeant.*

I. 1. QUid quantumque in bello liceat, diximus [1] partim nude ſpectari, partim ex promiſſo antecedente. Parte priore abſolutâ, reſtat poſterior, quæ eſt [2] de fide hoſtium inter ſe. Egregium eſt conſulis Romani Silii Italici dictum: *Lib. XV.*

Optimus ille
Militiæ, cui poſtremum primumque tueri
Inter bella fidem.

Xenophon oratione de Ageſilao, ὅτου μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι: *tanta tamque præclara res eſt in omnibus quidem, ſed præcipue in ducibus, religionis & fidei obſervantes eſſe atque haberi.* Ariſtides Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται: *in pace aliiſque publicis conventionibus ſervandis, maxime ſpectantur qui juſtitiæ ſtudent:* ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto: *nemo eſt qui non hanc* 3 *affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, ſed contra utilitatem etiam conſervatur fides.*

2. Publica fides, ut apud patrem eſt Quintilianum, inter armatos hoſtes inducias facit, deditarum civitatum jura conſervat. Apud eundem alibi: *fides ſupremum rerum humanarum vinculum eſt: ſacra laus fidei inter hoſtes.* Sic & Ambroſius: *liquet igitur etiam in bello fidem & juſtitiam ſervari oportere.* Et [b] Auguſtinus: *fides quando promittitur, etiam hoſti ſervanda eſt contra quem bellum geritur:* hinirum hoſtes qui ſunt, homines eſſe non deſinunt. At homines omnes, qui ad rationis uſum pervenerunt, [4] capaces ſunt juris ex promiſſo. Camillus apud *Lib. II. c. 29.* *Epiſt. CCV. ad Bonif.*

GROTII.

a INter *bella fidem*] Archelaus philoſophus apud Appianum civilium IV. σπονδὰς δὲ καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐσπείσατε, καὶ δεξιὰς ἐπιβεβήκατε, αἳ καὶ μᾶλλον τῶν πολεμίων ἰσχύουσι: *fœdera juraſti, dediſti dexteras, quæ etiam inter hoſtes valeat.* Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis.

b *Auguſtinus*] Qui idem argumentum late tractat epiſtola CCXXV.

GRONOVII.

1 *Partim nude ſpectari*] 3, 1. 1.

2 *De fide*] De pactis intervenientibus durante bello ſervandis.

3 *Affectionem animi*] Propoſitum ejus qui ſe geſtit bonum virum haberi.

4 *Capaces ſunt juris ex promiſſi*] Poſſunt obligare alter alterum ſtipulando.

5 *Sibi*

Digitized by Google

apud Livium ait, [5] *ſibi cum Faliſcis eam eſſe ſocietatem, quam ingeneravit natura.*

3. Ex hac autem ſocietate rationis & ſermonis naſcitur ea de qua agimus obligatio ex promiſſo. Neque vero putandum eſt, quia hoſti [6] falſum eloqui aut licere, aut crimine vacare ex multorum ſententiâ [7] ſupra dixmus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri poſſe. Nam verum eloquendi obligatio eſt [8] ex cauſa, quæ bello fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus poteſt: at promiſſio per ſe jus novum confert. Vidit hoc diſcrimen Ariſtoteles quum de veriloquio agens ait: [9] *οὐ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς.* [9] *non de eo loquimur, qui in conventionibus verax eſt, & in iis quæ ad juſtitiam & injuſtitiam pertinent: ſunt enim hæc alterius virtutis.* Nic. IV, 13.

4. Pauſanias Arcadicis de Philippo Macedone: *στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἄν τις ὀρθῶς καλέσειεν αὐτόν· ὃς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπάτησεν ἀεί, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παιδὶ ἐψεύσατο, πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων.* *bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occaſione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus de Annibale: *bellum adverſus populum Romanum & Italiam profeſſus,* [10] *adverſus ipſam fidem acrius geſſit, mendaciis & fallacia quaſi præclaris artibus gaudens, quo evenit ut alioqui inſignem ſui memoriam relicturus in dubio majorne vir an pejor haberi deberet poneret.* Apud Homerum ſemet accuſant adacti conſcientia Trojani: Iliad. X.

Νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
Ψευσάμενοι μαχόμεσθα τῷ ἐν νύ τι κάλλιον ἔσται.

Rumpentes fœdera ſacra
Juratamque fidem pugnamus, non quibus eſt fas.

II. 1. Et ſupra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *nulla nobis ſocietas cum tyrannis, ſed potius ſumma diſtractio eſt.* Item: *pirata non eſt* [11] *ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides eſſe debet, nec* [12] *jusjurandum commune.* De tyranno etiam Lib. II, cap. XIII. §. 15.

5 *Sibi cum Faliſcis*] Quamvis hoſtibus cum maxime.

6 *Falſum eloqui*] Dicere vel facere, quo hoſtis decipiatur, & falſam opinionem de conſiliis noſtris imbibat.

7 *Supra diximus*] 3, 1. 18.

8 *Ex cauſa, quæ bello*] Ex illa judicandi libertate, de qua 3, 1. 11. nata cum ipſo ſermonis inter homines commercio.

9 *Non de eo, qui in conventionibus*] De veritate, cui contraria vanitas aut mendacium; non cui perfidia & perjurium.

10 *Adverſus ipſam fidem*] Adeo nihil pactorum ſibi ſervandum putavit, ut ipſi fidei bellum indixiſſe videretur.

11 *Ex perduellium numero*] Non pro juſto hoſte habetur.

12 *Jusjurandum commune*] Nec ſi quid ei promiſſum vel juratum ſit, id ſervandum eſt.

Lib. VII, *de benef.* etiam Seneca: *quicquid erat quo mihi cohæreret interciſa juris humani ſocietas abſcidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Epheſii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in tyranni uxorem [c] adulterium non committi: quod ipſum pari errore quidam [d] Judæorum magiſtri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. [e] Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus & ſedes, in quibus ſine rapto viverent. Et tyranni interdum [13] libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Cæſar belli civilis tertio, a Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pirenæis erant montibus, actum de compoſitione ſcribit. quis dixerit ſi quid conveniſſet nullam inde exſtituram fuiſſe obligationem? non habent quidem iſti ſpecialem iſtam communionem, quam inter hoſtes in bello ſolenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines ſunt, communionem habent juris naturalis, ut recte differit Porphyrius, libro de non eſu animalium tertio, ex quo naſcitur ut pacta ſervanda ſint. Sic Diodorus fugitivorum duci Apollo-
L. 56. nio a Lucullo fidem ſervatam memorat. Et Dio ſcribit, ab Auguſto Crocatæ latroni perſolutum pretium capiti ejus impoſitum, cum ſe ipſe ſiſteret, ne fides violaretur.

III. 1. Videamus tamen ecquid a Ciceronе non allatum proferri ſpecioſius poſſit. Primum hoc eſt, quod qui atrociter malefici ſunt, [14] neque pars ſunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri poſſunt ſi jus naturæ reſpicimus, ut [15] alibi a nobis explicatum eſt. At qui puniri poſſunt ut vitam amittant, his &
Off. III. res & jura ſua poſſunt auferri: ſicut recte dixit idem Cicero: *non eſt contra naturam ſpoliare eum, ſi poſſis, quem honeſtum eſt necare.* Inter jura autem eſt [16] hoc jus ex promiſſo quæſitum: poteſt igitur & hoc in pœnam ei auferri. Reſpondeo, proceſſurum hoc, ſi [17] non tanquam cum malefico actum eſſet; at [f] ſi

GROTII.

c *Adulterium non committi*] Seneca in excerptis IV, 7. *Non putavi adulterium, uxorem tyranni polluere: ſicut nec homicidium, tyrannum occidere.* Julius Clarus in §. homicidium. num. 36. feminam bannitam impune adulterio corrumpi cenſuit.

d *Judæorum magiſtri*] Rabbi Levi Ben-Gerſon & Rabbi Salomo ad Levit. XX, 10.

e *Pompejus pactionibus confecit*] Sic improbata Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes.

GRONOVII.

13 *Libertatem reddiderunt*] Ut Iſeas Carynenſium tyrannus, qui dominatu depoſito & accepta fide publica patriam fœderi Achaico adjunxit. Polyb. 2. Et hinc materia declamationis Fabio avo decl. 267. *Flens ad arcem depoſitur tyrannidis.*

14 *Neque pars ſunt*] Vagi, ſedium inopes, nec civili ſocietate conjuncti, in quoſvis graſſantur.

15 *Alibi*] 2, 20. 3.

16 *Hoc jus ex promiſſo*] Quod ei ex pacto debetur.

17 *Non tanquam cum malefico*] Si cum eo egit, quem putavit eſſe bonum virum, & neſcivit latronem, piratam, maleficum eſſe.

GRO-

Digitized by Google

'si quando [18] cum tali, qua talis est, actum est, [19] simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum conferi debet. quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ [20] cavet, ne actus in vanum recidat.

2. Non male apud Livium Nabis, cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius: *de nomine hoc respondere possum, me, qualiscumque sum, eundem esse qui fui, cum tu ipse mecum, T. Quinti, societatem pepigisti.* Et mox: *jam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutassem, mihi mea inconstantia, cum vos mutetis, vobis vestra ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud Thucydidem: τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα· *civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerunt quo tempore factum est fœdus.*

IV. Deinde objici potest, quod alibi diximus, eum qui metu causam dedit promisso, teneri [21] liberare promissorem, quia damnum dedit per injustitiam, id est, per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promissum quid est, ad liberandum promissorem teneatur, [22] opus est, ipse metu injusto causam promisso dederit. Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret promiserit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non est, qui ad contrahendum sponte venit. *Lib. II, c. XI. §. 7.*

V. Adde quod & qui injusto metu coactus promisit, teneri poterit

GRETII.

f *Si quando cum tali, qua talis est, actum est*] Terentius in Adelphis:

Leno sum, fateor: pernities communis adolescentium:
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta injuria.

Vide hac de re scriptorem de compositione pacis inter principes & ordines imperii.

GRONOVII.

18 *Cum tali, qua talis*] Cum eo, quem notum est, qualis sit.

19 *Simul de remittenda*] Contractui tacite inclusum, quæ prius fecit improbe, fraudi esse illi non debere.

20 *Cavet ne actus*] Efficit, ut contrahentes non videantur nihil egisse.

21 *Liberare*] Solvere obligatione.

22 *Opus est, ipse metu injusto*] Non videtur sufficere responsio: nam certe prædones & fugitivi metu injusto causam contractui dederunt: nisi enim metuerentur, nulla cum iis fieret pactio. Malim dicere id verum esse in eo promissore, qui fuit in potestate illius cui promittebat: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec justus ejus consensus. At qui liber & sui juris cum prædone contrahit, ejus plenus est consensus, utcumque provido metu inducti: nec hic est metus proprie dictus, qui cadit in constantem virum, cum præsens obversatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur constantia & omne consilium abjicitur, sed quidam provisus adversus futurum malum, quod ita exspectatur, ut sæpe non accidat.

Digitized by Google

poterit, accedente jurisjurandi religione. nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tantum, ſed & Deo obſtringitur, adverſus quem metus exceptio non eſt. Verum tamen eſt, ex tali vinculo ſolo promittentis heredem non teneri, quia [23] in heredem tranſeunt quæ in humano ſunt commercio ex primæva dominii lege, at in his non eſt jus illud Deo quæſitum qua tale. Iterum illud quoque ex ſuperioribus repetendum eſt, ſi quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus, quæ adverſus eos etiam vitioſe committuntur, [24] diſſimulare.

Lib. III, *c.* IV. §. 18.

VI. Quid dicemus de ſubditorum bellis adverſus reges aliasque ſummas poteſtates? his, etiamſi cauſam [25] per ſe non injuſtam habeant, [26] jus tamen per vim agendi deeſſe oſtendimus alibi. Poteſt interdum & tanta eſſe aut cauſæ injuſtitia, aut reſiſtendi improbitas, ut puniri graviter poſſit. Tamen ſi quaſi cum deſertoribus aut rebellibus actum ſit, [27] pœna promiſſo opponi non poteſt, ſecundum ea quæ modo diximus.

Lib. II, *c.* IV.

Æl. VI, 7. Nam & ſervis fidem ſervandam veterum pietas exiſtimavit, credito Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenſes ſervos contra pacta occidiſſent. Et Diodorus Siculus notat fidem ſervis datam in fano Palicorum nunquam a quoquam domino fuiſſe violatam. [28] Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interpoſito jurejurando, ſicut [g] M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obſtrictus ſervavit, quod L. Manlio metu coactus promiſerat.

Lib. XI.

VII. Sed hic ſupra priores ſpecialem difficultatem facit jus

GROTII.

g *M. Pomponius tribunus plebis*] *Juravit tribunus, nec fefellit, & cauſam accuſationis remiſſa concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere.* Seneca de beneficiis III, c. 37.

GRONOVII.

23 *In heredem tranſeunt quæ in humano*] Debita ex contractu legitimo: hi enim bonis adhærent & quocumque bona veniant, hoc commodum aut incommodum ſecum ferunt. At ubi quis injuſto metu coactus interpoſito jurejurando promittit, nullus eſt contractus legitimus, ſed tantum vinculum perſonale, quod cum perſona extinguitur, niſi novum jus accedat, hoc eſt, moriens forte qui promiſit, ultima voluntate mandet heredi, ut illud ſolvat.

24 *Diſſimulare*] Impunita tranſmittere.

25 *Per ſe non injuſtam*] Puta injuſta tyrannide preſſi.

26 *Jus tamen*] Adſtringit enim eos civilis ordo ad obedientiam & patientiam.

27 *Pœna promiſſo*] Non liberatur princeps fide illis data, dicendo eos pœnam ſibi debere: itaque cum illa promiſſum ſuum compenſari, nec ſe id ſervare teneri, & ſufficere, ſi pœnam remittat.

28 *Metus autem illati*] Quod dicere poteſt imperans ſe a ſubjectis rebellibus injuſto metu coactum ea promiſiſſe, eoque civili jure poſſe reſcindere contractum initum, id ei prodeſſe nequit, quia plerumque intervenit jusjurandum.

GRO-

[29] jus legis conſtituendæ & jus ſupereminens dominii [30] in res ſubditorum quod civitati competit, & ejus nomine a ſummam poteſtatem habente exercetur. Id enim jus ſi ad omnes ſpectat res ſubditorum, quidni etiam ad [31] jus ex promiſſo bellico natum? quod ſi conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli niſi per victoriam finiendi ſpes nulla. Sed notandum contra eſt, jus illud ſupereminens [32] non promiſcue competere, ſed quatenus communiter expedit in regimine non dominico ſed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia ſervari, quo ea pertinent quæ de præſenti ſtatu tuendo alibi dicta a nobis ſunt. Adde quod ubi hujus dominii uſum res exigit, [33] compenſatio tamen facienda eſt, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1. Præterea poſſunt pacta ſanciri jurejurando, nec tantum a rege aut ſenatu, ſed & ab ipſa civitate, quomodo in leges ſuas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienſes Solon, & [34] ne perſonarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jusjurandum. Id enim ſi fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis cauſa recedendum a promiſſo erit: nam & de ſuo cedere civitas potuit, & verba poſſunt ita eſſe aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas ita alloquitur: *lege legem, qua te jurejurando obſtrictam tenet.* Romani hoc genus [h] leges ſacratas appellabant, [35] per quas ipſe populus Romanus, ut [36] Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur. *Lib. V, c. 3.*

2. Eſt ad hanc rem pertinens diſputatio per ſe obſcurior apud [37] Livium libro tertio, ubi ex ſententia multorum juris interpretum ait tribunos eſſe ſacroſanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen ſi cui noceretur id non jure fieret.

GROTII.

h *Leges ſacratas appellabant*] Vide Manutium de legibus.

GRONOVII.

29 *Jus legis conſtituendæ*] Quod ſumma poteſtas legem poteſt ferre & abrogare.

30 *In res ſubditorum*] Ut poſſit eas dominis auferre aut conſumere in utilitatem publicam. 2, 14. 7.

31 *Jus ex promiſſo*] Quod acquiſiverunt ſubjecti ab imperante armis rebellibus expreſſum.

32 *Non promiſcue*] Ut pro libidine ſua poſſit princeps vel civitas uti privatorum bonis.

33 *Compenſatio tamen*] Quoties princeps vel civitas bona privatorum arripit publici commodi cauſa, debet pro illis ſatisfacere ei, qui ſua perdit.

34 *Ne perſonarum*] Ne poſteri exciperent jusjurandum illud fuiſſe perſonale, atque ideo obligaſſe tantum jurantes.

35 *Per quas ipſe populus*] Non hoc dicit Cicero, ſed *ſacroſanctum nihil eſſe, niſi quod populus plebsve ſanxiſſet.* Itaque oportebat quidem intervenire populum, ut lex ſacrata ferretur: non tamen ubi populus intervenerat, ea lex ſtatim ſacrata erat, niſi fuiſſet adjecta ſanctio, qui eam non ſervaſſet, ejus caput ſacrum, hoc eſt, Diis devotum eſſet: eoque is homo a quovis poſſet occidi.

36 *Cicero pro Balbo*] C. 15.

37 *Apud Livium libro tertio*] C. 55.

Gro-

III. *Quid respectu suæ civitatis:*

IV. *Quid Christianæ dilectionis regula ab ipsis exigat.*

V. *Quomodo bellum privatum cum publico misceatur.*

VI. *Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.*

I. 1. QUæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, [1] aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in [2] Pompilii Imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox [3] dimissam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium, ut si eum vellet remanere in exercitu, [4] secundo eum sacramento militiæ obligaret, addita causa, quia [5] priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. [6] Sic & Chrysantam Cyri militem laudatum legimus, qui hosti imminens repressit ensem, [6] simul ac receptui canere audierat; & Seneca: *inutilis miles dicitur, [7] qui signum receptui datum negligit.*

Plut. Quæst. Rom. 39. & Marcello. De ira c. 9.

2. Sed falluntur, qui venire hoc putant ex [8] jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat, Modestino notante, ut qui mandata non servasset, capite puniretur, etiamsi res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut [9] Manliana imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat,

Lib. III, cap. 6.

L. 3. D. de re milit.

Liv. lib. VIII.

GROTII.

a *Sic & Chrysantam*] Vide Xenophontem Cyri institutione.

GRONOVII.

1 *Aut publica imperia*] Aliquid ex jussu & auctoritate præfectorum administrant.

2 *Pompilii*] Videtur legendum, *A. Hostilii.* Liv. 43, 6. &c.

3 *Dimissam*] Exauctoratam, sacramento solutam.

4 *Secundo eum obligaret*] Iterum, juberet illum sacramentum dicere sive jurare ad signa.

5 *Priore amisso*] Remisso, sublato, cum dimitteretur legio.

6 *Simul ac receptui*] Simulatque dari signum cessandi a pugna.

7 *Qui signum receptui*] Qui non desinit pugnare, cum Imperator jubet quiescere.

8 *Jure gentium externo*] Quo conceditur omnis illa licentia, de qua a cap. 4. usque ad 9. egit.

9 *Manliana imperia*] T. Manlii Torquati Cos. qui filium, quod contra edictum suum in hostem pugnasset, quamvis victorem, securi subjecit.

GRO-

Digitized by Google

ceat, aut [10] ſtationes deſererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus parſve ejus [b] inconſultis prœliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Salluſtius, ubi Romanam diſciplinam deſcribit, *in bello*, inquit, *ſæpius* [11] *vindicatum in eos, qui contra imperium in hoſtem pugnaverant, quique tardius revocati prælio exceſſerant.* Laco quidam cum hoſti imminens audito receptûs ſigno ictum repreſſiſſet, cauſam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τῷ Φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι· *quia præfectis parere ſatius eſt quam hoſtem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia ſolutus eſt occidere hoſtem non poſſit cauſam reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo Chryſantæ factum refe- *Lib. II, c. 6.*
rens: ὅτου πρόθυμότερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον θέλειν· *tanto illi potius videbatur ducis quam ſuam voluntatem exequi.*

3. At jus naturæ & internum ſi reſpicimus, videtur in bello juſto cuilibet conceſſum ea facere, quæ [12] parti innocenti intra juſtum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas ſuas facere, quia nihil ipſi debetur: niſi forte pœnam juſtam exigat communi hominum jure. Quod poſtremum quomodo per euangelii legem reſtrictum ſit, ex his quæ ſupra a nobis *Lib. II, c. 20. §. 10.*
tractata ſunt, intelligi poteſt.

4. Mandatum autem eſſe poteſt aut generale, aut ſpeciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos Conſul dicebat: *qui rempublicam ſalvam volunt me ſequantur.* Imo & ſingulis interdum ſubditorum jus datur occidendi etiam extra ſui tutelam, ubi id publice expedit. *Serv. ad VIII. Æneid. C. quando liceat unicuique l. I. & 2.*

II. 1. Speciale mandatum habere poſſunt non hi tantum qui ſtipendia percipiunt, ſed & [13] qui ſuo ſumtu militant, & qui, quod plus eſt, ſuo ſumtu partem belli adminiſtrant, ut qui naves inſtruunt ac ſuſtentant ſuis impendiis, quibus vice mercedis concedi ſolet ut capta ſua faciant, ſicut alibi diximus. Id *L. III, c. 6.*
vero quatenus procedat, illæſa juſtitia interna, & caritate, non immerito quæritur.

2. Juſtitia [14] aut hoſtem reſpicit, aut [15] ipſam civitatem cum qua

GROTII.

b *Inconſultis prœliis implicaretur*] Ita Avidius Caſſius cauſam ſententiæ ſuæ reddebat: *evenire potuiſſe ut eſſent inſidiæ.* Narrat Volcatius.

GRONOVII.

10 *Stationes deſererentur*] Milites vel præfecti e loco, in quo cuſtodiæ vel excubiarum cauſa collocati eſſent, temere ac ſine venia ducum exirent.

11 *Vindicatum in eos*] Animadverſum, ſupplicium exactum de illis,

12 *Parti innocenti intra juſtum bellandi modum*] Ei, qui habet juſtam cauſam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

13 *Qui ſuo ſumtu*] Qui nunc dicuntur voluntarii.

14 *Aut hoſtem reſpicit*] Quatenus ab eo capere licet.

15 *Ipſam civitatem*] Quatenus cum ea, quod ab hoſte capitur, eſt dividendum.

quà contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium, quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc [16] sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus quod aut [17] ab initio belli, aut [18] ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur, sive res sint civitatis hostilis, sive singulorum, etiam per se innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus posse. Fiunt ergo res hostiles eorum, qui belli partem suo sumtu administrant, quod hostes attinet, hactenus ut is quem expressi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum est.

III. [19] Adversus suam autem civitatem justum justitia interna id ipsum erit, si [20] contractui æqualitas insit, hoc est, si sumtus & pericula tanti sunt quanti [21] prædæ alea. nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod supererit, perinde ac si quis nimium vili pretio [22] jactum, incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum, etiam cum justitia stricte dicta non læditur, est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati, aut regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immiseri-
Covv. in ver- cordiæ foret. Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque
sa bellum n. ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires
3. vers. 5. accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præsertim Christiano indignus censeri debet [c] quæstus ex sola temporum infelicitate.

V. Evenit autem interdum ut occasione belli publici [23] nascatur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut rerum

GROTII.

c *Quæstus ex sola temporum infelicitate*] Nam & Crassum hoc nomine culpat Plutarchus: τὰ πλεῖστα τούτων ἐκ συρᾶς συνήγετο καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσκείμενα τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. *plerasque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.*

GRONOVII.

16 *Sub onere reddendi*] Si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria satisfaciat.

17 *Ab initio*] Ex debito principali.

18 *Ex post facto*] Ex debito subnascenti. 3, 13, 3.

19 *Adversus suam civitatem*] Ut privati acquirant res captas illa so jure civitatis, pro qua militant.

20 *Contractui*] Quem illi privati cum republica fecerunt, quum impetrarunt ab ea jus suo sumtu belli gerendi.

21 *Prædæ alea*] Dubia & incerta spes.

22 *Factum*] Retis. l. 12. D. de act. emt. & vend. *bolum* vocat Suet. de rhetor. cap. 1.

23 *Nascatur bellum privatum*] Necessitas sit singulis aut privatis, sine auctoritate publica, pugnandi.

24 *Ou-*

ized by Google

rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt obſervanda quæ de conceſſo tuendi ſe modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut ſi quis magno ab hoſtibus damno affectus impetret jus ex rebus hoſtium damna ſarciendi: quod jus definiendum eſt ex iis quæ de pignorationibus ſupra a nobis ſunt tradita. *Lib.* II, *c.* 2. *L.* III, *c.* 2.

VI. At ſi quis miles aut alius, etiam in bello juſto, ædificia hoſtium incenderit, agros vaſtaverit, atque id genus dederit damna, non juſſus, adde cum neque neceſſitas ſubeſſet, neque juſta cauſa, teneri eum ad ſarcienda damna recte a theologis eſt proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omiſſum eſt, ſi juſta cauſa non ſubſit. nam ea ſi adſit, tenebitur forte ſuæ civitati, [24] cujus leges transgreſſus eſt; non item hoſti cui nullam fecit injuriam. Non diſſimile eſt quod Carthaginienſis quidam Romanis Annibalem dedi poſtulantibus reſpondebat: *non privato publicove conſilio Saguntum oppugnatum ſit, quærendum cenſeo: ſed utrum jure an iniuria? noſtra enim hæc quæſtio atque animadverſio in civem noſtrum eſt, noſtro an ſuo fecerit arbitrio: vobiſcum una diſceptatio eſt, licueritne per fedus fieri.* *Sylv.* in verbo bellum *p.* 1.

24 *Cujus leges tranſgreſſus*] Injuſſu contra diſciplinam aliquid faciendo.

CAPUT XIX.

De fide inter hoſtes.

I. *Fidem deberi hoſtibus quibuſvis.*
II. *Refellitur ſententia, quæ prædonibus & tyrannis fidem ſervandam negat.*
III. *Solvitur argumentum ſumtum ex eo quod tales pœnam merentur, & oſtenditur hoc non conſiderari ubi tanquam cum tali actum eſt.*
IV. *Non obſtare quod promiſſio metu extorta ſit, ſi ei qui promiſit metus illatus non ſit:*
V. *Aut ſi juramentum acceſſerit, quanquam id adverſus prædonem impune, quod hominis attinet, violatur.*
VI. *Eadem aptata ad ſubditos bellantes.*
VII. *Specialis difficultas circa promiſſa ſubditis facta, ob ſupereminens dominium tractatur:*
VIII. *Et oſtenditur talia promiſſa firmari civitatis jurejurando:*
IX. *Aut ſi tertius ſe interponat cui fiat promiſſio.*
X. *Mutatio ſtatus publici quomodo fiat.*
XI. *Metus exceptionem ad bellum ſolenne juris gentium non pertinere:*
XII. *Quod intelligendum de metu*

Digitized by Google

metu tali quem jus gentium agnoſcat.

XIII. *Servandam fidem & perfidis:*

XIV. *Non ſi conditio deficiat: quod locum haberet ſi alter parti pactorum non ſtet.*

XV. *Nec ſi juſta compenſatio opponatur:*

XVI. *Quamvis ex alio contractu:*

XVII. *Aut damno dato.*

XVIII. *Imo & ex pœna:*

XIX. *Quomodo hæc in bello locum habeant.*

I. 1. QUid quantumque in bello liceat, diximus [1] partim nude ſpectari, partim ex promiſſo antecedente. Parte priore abſolutâ, reſtat poſterior, quæ eſt [2] de fide hoſtium inter ſe. Egregium eſt conſulis Romani Silii Italici dictum: *Lib. XV.*

Optimus ille
Militiæ, cui poſtremum primumque tueri
[a] Inter bella fidem.

Xenophon oratione de Ageſilao, ὅτῳ μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ ἐν στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὀνῆναι ἐγνῶσθαι· *tanta tamque præclara res eſt in omnibus quidem, ſed præcipue in ducibus, religionis & fidei obſervantes eſſe atque haberi.* Ariſtides Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται· *in pace aliiſque publicis conventionibus ſervandis, maxime ſpectantur qui juſtitiæ ſtudent:* ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto: *nemo eſt qui non hanc [3] affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, ſed contra utilitatem etiam conſervatur fides.*

2. Publica fides, ut apud patrem eſt Quintilianum, inter armatos hoſtes inducias facit, deditarum civitatum jura conſervat. Apud eundem alibi: *fides ſupremum rerum humanarum vinculum eſt: ſacra laus fidei inter hoſtes.* Sic & Ambroſius: *liquet igitur etiam in bello fidem & juſtitiam ſervari oportere.* Et [b] Auguſtinus: *fides quando promittitur, etiam hoſti ſervanda eſt contra quem bellum geritur:* ſimirum hoſtes qui ſunt, homines eſſe non deſinunt. At homines omnes, qui ad rationis uſum pervenerunt, [4] capaces ſunt juris ex promiſſo. Camillus apud *Lib. II, c. 29.* *Epiſt. CCV. ad Bonif.*

GROTII.

a INter *bella fidem*] Archelaus philoſophus apud Appianum civilium IV. σπένδεις ὅτι τοῖς ὅρκοις ἐσπένδεις, καὶ δεξιὰς ἐτίθεσθε, αἳ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἰσχύουσι· *fœdera juraſtis, dediſtis dexteras, quæ etiam inter hoſtes valeat.* Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem Diodorus Siculus in excerptis Peireſianis.

b *Auguſtinus*] Qui idem argumentum late tractat epiſtola CCXXV.

GRONOVII.

1 *Partim nude ſpectari*] 3, 1. 1.

2 *De fide*] De pactis intervenientibus durante bello ſervandis.

3 *Affectionem animi*] Propoſitum ejus qui ſe geſtit bonum virum haberi.

4 *Capaces ſunt juris ex promiſſo*] Poſſunt obligare alter alterum ſtipulando.

5 *Sili*

apud Livium ait, [5] *sibi cum Faliscis eam esse societatem, quam ingeneravit natura.*

3. Ex hac autem societate rationis & sermonis nascitur ea de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est, quia hosti [6] falsum eloqui aut licere, aut crimine vacare ex multorum sententia [7] supra dixmus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est [8] ex causa, quæ bello fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. Vidit hoc discrimen Aristoteles quum de veriloquio agens ait: ὁ *Nic.* IV, 19 *περὶ τῶ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, ἀδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταύτ' ἀρετῆς.* [9] *non de eo loquimur, qui in conventionibus verax est, & in iis quæ ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virtutis.*

4. Pausanias Arcadicis de Philippo Macedone: *στρατηγὸν ἀγαθὸν ἂν οὐκ ἄν τις ὀρθῶς καλέσειεν αὐτόν· ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν καταπάτησιν ἀεί, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο, πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων.* *bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus de Annibale: *bellum adversus populum Romanum & Italiam professus,* [10] *adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudens, quo evenit ut alioqui insignem sui memoriam relicturus in dubio majorne vir an pejor haberi deberet poneret.* Apud Homerum semet accusant adacti conscientia Trojani: *Iliad.* X

Νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
Θυσάμενοι μαχόμεσθα τῷ ὄ νύ τι κάλλιόν ἐστι.
Rumpentes fœdera sacra
Juratamque fidem pugnamus, non quibus est fas.

II. 1. Et supra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *pirata non est* [11] *ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet, nec* [12] *jusjurandum commune.* De tyranno etiam *Lib.* II, *cap.* XIII. §. 15

5 *Sibi cum Faliscis*] Quamvis hostibus cum maxime.

6 *Falsum eloqui*] Dicere vel facere, quo hostis decipiatur, & falsam opinionem de consiliis nostris imbibat.

7 *Supra diximus*] 3, 1. 18.

8 *Ex causa, qua bello*] Ex illa judicandi libertate, de qua 3, 1. 11. nata cum ipso sermonis inter homines commercio.

9 *Non de eo, qui in conventionibus*] De veritate, cui contraria vanitas aut mendacium; non cui perfidia & perjurium.

10 *Adversus ipsam fidem*] Adeo nihil pactorum sibi servandum putavit, ut ipsi fidei bellum indixisse videretur.

11 *Ex perduellium numero*] Non pro justo hoste habetur.

12 *Jusjurandum commune*] Nec si quid ei promissum vel juratum sit, id servandum est.

Lib. VII, *de benef.* etiam Seneca: *quicquid erat quo mihi cohæreret interciſa juris humani ſocietas abſcidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Epheſii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in tyranni uxorem [c] adulterium non committi: quod ipſum pari errore quidam [d] Judæorum magiſtri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. [e] Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus & ſedes, in quibus ſine rapto viverent. Et tyranni interdum [13] libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Cæſar belli civilis tertio, a Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pirenæis erant montibus, actum de compoſitione ſcribit. quis dixerit ſi quid conveniſſet nullam inde exſtituram fuiſſe obligationem? non habent quidem iſti ſpecialem iſtam communionem, quam inter hoſtes in bello ſolenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines ſunt, communionem habent juris naturalis, ut recte differit Porphyrius, libro de non eſu animalium tertio, ex quo naſcitur ut pacta ſervanda ſint. Sic Diodorus fugitivorum duci Apollo-
L. 56. nio a Lucullo fidem ſervatam memorat. Et Dio ſcribit, ab Auguſto Crocatæ latroni perſolutum pretium capiti ejus impoſitum, cum ſe ipſe ſiſteret, ne fides violaretur.

III. 1. Videamus tamen ecquid a Cicerone non allatum proferri ſpecioſius poſſit. Primum hoc eſt, quod qui atrociter malefici ſunt, [14] neque pars ſunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri poſſunt ſi jus naturæ reſpicimus, ut [15] alibi a nobis explicatum eſt. At qui puniri poſſunt ut vitam amittant, his &
Off. III. res & jura ſua poſſunt auferri: ſicut recte dixit idem Cicero: *non eſt contra naturam ſpoliare eum, ſi poſſis, quem honeſtum eſt necare.* Inter jura autem eſt [16] hoc jus ex promiſſo quæſitum: poteſt igitur & hoc in pœnam ei auferri. Reſpondeo, proceſſurum hoc, ſi [17] non tanquam cum malefico actum eſſet; at [1] ſi

GROTII.

c *Adulterium non committi*] Seneca in excerptis IV, 7. *Non putans adulterium, uxorem tyranni polluere: ſicut nec homicidium, tyrannum occidere.* Julius Clarus in §. homicidium. num. 36. feminam bannitam impune adulterio corrumpi cenſuit.

d *Judæorum magiſtri*] Rabbi Levi Ben-Gerſon & Rabbi Salomo ad Levit. XX, 10.

e *Pompejus pactionibus confecit*] Sic improbata Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes.

GRONOVII.

13 *Libertatem reddiderunt*] Ut Iſeas Carynenſium tyrannus, qui dominatu depoſito & accepta fide publica patriam fœderi Achaico adjunxit. Polyb. 2. Et hinc materia declamationis Fabio avo decl. 267. *Flens ad arcem depoſitor tyrannidis.*

14 *Neque pars ſunt*] Vagi, ſedium inopes, nec civili ſocietate conjuncti, in quoſvis graſſantur.

15 *Alibi*] 2, 20. 3.

16 *Hoc jus ex promiſſo*] Quod ei ex pacto debetur.

17 *Non tanquam cum malefico*] Si cum eo egit, quem putavit eſſe bonum virum, & neſcivit latronem, piratam, maleficum eſſe.

GRO-

'si quando [18] cum tali, qua talis est, actum est, [19] simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum conferi debet. quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ [20] cavet, ne actus in vanum recidat.

2. Non male apud Livium Nabis, cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius: *de nomine hoc respondere possum, me, qualiscumque sum, eundem esse qui fui, cum tu ipse mecum, T. Quinti, societatem pepigisti.* Et mox: *jam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutassem, mihi mea inconstantia, cum vos mutetis, vobis vestra ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud Thucydidem: *τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα· civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerunt quo tempore factum est fedus.*

IV. Deinde objici potest, quod alibi diximus, eum qui metu causam dedit promisso, teneri [21] liberare promissorem, quia damnum dedit per injustitiam, id est, per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promissum quid est, ad liberandum promissorem teneatur, [22] opus est, ipse metu injusto causam promisso dederit. Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret promiserit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non est, qui ad contrahendum sponte venit. *Lib. II, c. XI. §. 7.*

V. Adde quod & qui injusto metu coactus promisit, teneri poterit

GRŒTII.

f *Si quando cum tali, qua talis est, actum est*] Terentius in Adelphis:

Leno sum, fateor: pernities communis adolescentium:
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta injuria.

Vide hac de re scriptorem de compositione pacis inter principes & ordines imperii.

GRONOVII.

18 *Cum tali, qua talis*] Cum eo, quem notum est, qualis sit.

19 *Simul de remittenda*] Contractui tacite inclusum, quæ prius fecit improbe, fraudi esse illi non debere.

20 *Cavet ne actus*] Efficit, ut contrahentes non videantur nihil egisse.

21 *Liberare*] Solvere obligatione.

22 *Opus est, ipse metu injusto*] Non videtur sufficere responsio: nam certe prædones & fugitivi metu injusto causam contractui dederunt: nisi enim metuerentur, nulla cum iis fieret pactio. Malim dicere id verum esse in eo promissore, qui fuit in potestate illius cui promittebat: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec justus ejus consensus. At qui liber & sui juris cum prædone contrahit, ejus plenus est consensus, utcumque provido metu inducti: nec hic est metus proprie dictus, qui cadit in constantem virum, cum præsens obversatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur constantia & omne consilium abjicitur, sed quidam provisus adversus futurum malum, quod ita exspectatur, ut sæpe non accidat.

Digitized by Google

poterit, accedente jurisjurandi religione. nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tantum, ſed & Deo obſtringitur, adverſus quem metus exceptio non eſt. Verum tamen eſt, ex tali vinculo ſolo promittentis heredem non teneri, quia [23] in heredem tranſeunt quæ in humano ſunt commercio ex primæva dominii lege, at in his non eſt jus illud Deo quæſitum qua tale. Iterum illud quoque ex ſuperioribus repetendum eſt, ſi quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus, quæ adverſus eos etiam vitioſe committuntur, [24] diſſimulare.

Lib. III, *c.* IV. §. 18.

VI. Quid dicemus de ſubditorum bellis adverſus reges aliasque ſummas poteſtates? his, etiamſi cauſam [25] per ſe non injuſtam habeant, [26] jus tamen per vim agendi deeſſe oſtendimus alibi. Poteſt interdum & tanta eſſe aut cauſæ injuſtitia, aut reſiſtendi improbitas, ut puniri graviter poſſit. Tamen ſi quaſi cum deſertoribus aut rebellibus actum ſit, [27] pœna promiſſo opponi non poteſt, ſecundum ea quæ modo diximus.

Lib. I, *c.* IV.

Æl. VI, 7.

Nam & ſervis fidem ſervandam veterum pietas exiſtimavit, credito Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenſes ſervos contra pacta occidiſſent. Et Diodorus Siculus notat fidem ſervis datam in fano Palicorum nunquam a quoquam domino fuiſſe violatam. [28] Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interpoſito jurejurando, ſicut [g] M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obſtrictus ſervavit, quod L. Manlio metu coactus promiſerat.

Lib. XI.

VII. Sed hic ſupra priores ſpecialem difficultatem facit jus

GROTII.

g *M. Pomponius tribunus plebis*] *Juravit tribunus, nec fefellit, & cauſam accuſationis remiſſa concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere.* Seneca de beneficiis III, c. 37.

GRONOVII.

23 *In heredem tranſeunt quæ in humano*] Debita ex contractu legitimo: hi enim bonis adhærent & quocumque bona veniant, hoc commodum aut incommodum ſecum ferunt. At ubi quis injuſto metu coactus interpoſito jurejurando promittit, nullus eſt contractus legitimus, ſed tantum vinculum perſonale, quod cum perſona extinguitur, niſi novum jus accedat, hoc eſt, moriens forte qui promiſit, ultima voluntate mandet heredi, ut illud ſolvat.

24 *Diſſimulare*] Impunita tranſmittere.

25 *Per ſe non injuſtam*] Puta injuſta tyrannide preſſi.

26 *Jus tamen*] Adſtringit enim eos civilis ordo ad obedientiam & patientiam.

27 *Pœna promiſſo*] Non liberatur princeps fide illis data, dicendo eos pœnam ſibi debere: itaque cum illa promiſſum ſuum compenſari, nec ſe id ſervare teneri, & ſufficere, ſi pœnam remittat.

28 *Metus autem illati*] Quod dicere poteſt imperans ſe a ſubjectis rebellibus injuſto metu coactum ea promiſiſſe, eoque civili jure poſſe reſcindere contractum initum, id ei prodeſſe nequit, quia plerumque intervenit jusjurandum.

GRO-

29 jus legis conſtituendæ & jus ſupereminens dominii 30 in res ſubditorum quod civitati competit, & ejus nomine a ſummam poteſtatem habente exercetur. Id enim jus ſi ad omnes ſpectat res ſubditorum, quidni etiam ad 31 jus ex promiſſo bellico natum? quod ſi conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli niſi per victoriam finiendi ſpes nulla. Sed notandum contra eſt, jus illud ſupereminens 32 non promiſcue competere, ſed quatenus communiter expedit in regimine non dominico ſed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia ſervari, quo ea pertinent quæ de præſenti ſtatu tuendo alibi dicta a nobis ſunt. Adde quod ubi hujus dominii uſum res exigit, 33 compenſatio tamen facienda eſt, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1. Præterea poſſunt pacta ſanciri jurejurando, nec tantum a rege aut ſenatu, ſed & ab ipſa civitate, quomodo in leges ſuas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienſes Solon, & 34 ne perſonarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jusjurandum. Id enim ſi fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis cauſa recedendum a promiſſo erit: nam & de ſuo cedere civitas potuit, & verba poſſunt ita eſſe aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas ita alloquitur: *lege legem, quæ te jurejurando obſtrictam tenet.* Romani hoc genus [h] leges ſacratas appellabant, 35 per quas ipſe populus Romanus, ut 36 Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur. *Lib. V, c. 3.*

2. Eſt ad hanc rem pertinens diſputatio per ſe obſcurior apud 37 Livium libro tertio, ubi ex ſententia multorum juris interpretum ait tribunos eſſe ſacroſanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen ſi cui noceretur id non jure fieret.

GROTII.

h *Leges ſacratas appellabant*] Vide Manutium de legibus.

GRONOVII.

29 *Jus legis conſtituendæ*] Quod ſumma poteſtas legem poteſt ferre & abrogare.

30 *In res ſubditorum*] Ut poſſit eas dominis auferre aut conſumere in utilitatem publicam. 2, 14. 7.

31 *Jus ex promiſſo*] Quod acquiſiverunt ſubjecti ab imperante armis rebellibus expreſſum.

32 *Non promiſcue*] Ut pro libidine ſua poſſit princeps vel civitas uti privatorum bonis.

33 *Compenſatio tamen*] Quoties princeps vel civitas bona privatorum arripit publici commodi cauſa, debet pro illis ſatisfacere ei, qui ſua perdit.

34 *Ne perſonarum*] Ne poſteri exciperent jusjurandum illud fuiſſe perſonale, atque ideo obligaſſe tantum jurantes.

35 *Per quas ipſe populus*] Non hoc dicit Cicero, ſed *ſacroſanctum nihil eſſe, niſi quod populus plebsve ſanxiſſet.* Itaque oportebat quidem intervenire populum, ut lex ſacrata ferretur: non tamen ubi populus intervenerat, ea lex ſtatim ſacrata erat; niſi fuiſſet adjecta ſanctio, qui eam non ſervaſſet, ejus caput ſacrum, hoc eſt, Diis devotum eſſet: eoque is homo a quovis poſſet occidi.

36 *Cicero pro Balbo*] C. 15.

37 *Apud Livium libro tertio*] C. 55.

Gro-

Digitized by Google

fieret. Cauſa diſcriminis eſt, quod ædiles atque alii [38] lege ſola defendebantur: quod autem poſtremum populus juſſiſſet id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat. at tribunos religio publica populi Romani tuebatur. nam jusjurandum interceſſerat, quod ab his ipſis qui juraverant ſalva religione tolli non poterat. Dionyſius Halicarnaſſenſis libro ſexto: *Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιοῦντας αὐτῷ τὸ ἀσφαλές· ἔδοξε ταῦτα πᾶσι·* [39] *Brutus concione advocata auctor Quiritibus fuit, ut magiſtratum hunc non lege tantum ſed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit.* Hinc lex illa ſacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis [i] factum Tiberii Gracchi, cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam poteſtatem a populo habere ſanctimoniam, non adverſus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obſtringi poterunt, etiam in cauſa ſubditorum.

IX. [40] Sed & tertio, qui metum non intulit, promiſſio valide fiet: nec ſcrutabimur quid aut quatenus ejus interſit, quæ juris Romani ſunt ſubtilitates: natura enim omnium hominum intereſt ut hominibus aliis conſulatur. Sic Philippo, [k] pace cum Romanis inita, jus fæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus.

Livius lib. XXXIX.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, ſtatus mixtos interdum exiſtere, ſicut de ſtatu puro in purum, ita & [41] in mixtum tranſiri pactis poteſt: ita ut [42] ſubditi qui fuerant, incipiant ſummum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

XI. 1. Bellum vero ſolenne, id eſt, publicum utrinque & indictum ſicut alia habet peculiaria in jure externo poſita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi cauſa promittuntur adeo ſint valida, ut [43] ex cauſa metus injuſte illati, invito eo cui promiſſa

GROTII.

i *Factum Tiberii Gracchi*] Vide ipſe narratum Plut. in ejus vita.

k *Pace cum Romanis inita, jus ſæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus*] Eſt ſimile exemplum apud Plutarchum lib. VI

GRONOVII.

38 *Lege ſola*] Non etiam jurejurando, ut vult. Non tamen hæc diſcriminis eſſe cauſa videtur, ſed quod neminem voluerunt ſacroſanctum haberi, de quo id nominatim cautum non eſſet, ut factum fuerat in tribunis. Liv. 2, 33.

39 *Brutus*] Non ille regum expultor, ſed L. Junius, unus e primis tribunis plebis.

40 *Sed & tertio*] Qui tanquam pacificator aut quomodocumque medius inter regem & ſubditos intervenit.

41 *In mixtum*] Ex pura monarchia in temperatam ariſtocratiam.

42 *Subditi qui fuerant, incipiant*] Ut Helvetii excuſſo Auſtriacorum, Belgæ liberi Hiſpanorum jugo.

43 *Ex cauſa metus injuſte*] Eo prætextu, quaſi vitium intervenerit contractui, aut metu injecto expreſſa

missa sunt, in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, [l] ita & metus qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia nec modus, nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta. *De off. III. Verr. IV.*

2. Neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate, salvis viri boni officiis, posse retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum, ut stet pactis sive juratis sive injuratis. [44] Intus enim & ipsa rei natura id injustum manet: neque interna hæc injustitia actus tolli potest, nisi ex novo & vere libero consensu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro justo qui bello solenni infertur, [m] de eo metu intelligi debet [45] quem jus gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu extortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum suam vim non porrigit.

XIII. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in generali tractatione supra diximus, & idem docet Ambrosius: quod haud dubie porrigendum ad hostes quoque perfidos: quales Pœni, quibus Romani fidem sancte servaverunt. *Senatus non eos quibus hoc præstabatur aspexit*, ait in hoc argumento Valerius Maximus. Et Sallustius: *bellis Punicis omnibus, cum sæpe Carthaginienses & in pace & per inducias multa nefanda facinora fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere.* *Lib. II, c. XIII. §. 16.* *Lib. VI, c. 6.*

2. Appianus de Lusitanis fœdifragis, quos [46] Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: Ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μετιὼν, οὐκ ἀξίως δὲ Ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους· *perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba postea a Libone tribuno plebis accusatus

sa sint, non possit ab his discedi, nisi remittente ipso rectore, cui promissa sunt.

GROTII.

l *Ita & metus qui tali bello utrinque infertur*] Vide dictum scriptorem de compositione pacis.

m *De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat*] Sic nihil prodest extorquenti promissio quam legato capto is extorsit. Mariana XXX.

GROTII.

44 *Intus enim & ipsa rei natura*] Fictione tantum juris hoc justum est, ut aliquis finis perniciali discordiæ reperiretur; non per naturam rerum, aut legem morum, aut apud Deum.

45 *Quem jus gentium*] Qui infertur actionibus, quæ in bello consensu gentium licitæ putantur.

46 *Sergius Galba*] Leg. *Servius Sulpicius Galba.*

GRO-

Lib. VIII, *c.* 2. fatus est: quam rem narrans Valerius Maximus, *misericordia*, inquit, *illam quæstionem, non æquitas rexit*: (male editur *texit*) *quoniam quæ innocentiæ tribui non poterat absolutio, respectui puerorum data est.* Cato in originibus scripserat, nisi [47] pueris & lacrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse.

Cic. de orat. Lib. I. *& Bruto.*

XIV. Sed simul sciendum est, duobus modis fieri posse ut quis a perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promissum est, [48] defectu scilicet conditionis, & [49] per compensationem. Defectu conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus, si prior alter non implerit quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita [50] singula alia aliis ineſſe videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promisit. Ideo Tullus Albanis respondens, *Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli. Non tenebitur pro socio,* ait Ulpianus, *qui ideo renunciavit, quia conditio quædam quæ societas erat inita ei non præstatur.* [51] Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant.

L. 14. *D. pro socio.*

Lib. II, *c.* VII, §. 2.

XV. [n] Compensationis originem alibi indicavimus, cum diximus nos, si quod nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus ab eo, qui nostrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur, ut multo magis possimus id, quod penes nos est, sive corporale est, sive incorporale, retinere. Ergo quod promisimus poterit non præstari, si non amplius valet quam res nostra quæ sine jure est penes alterum. [o] Seneca libro de beneficiis sexto: *sic debitori suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex*

GROTII.

n *Compensationis originem alibi indicavimus*] Libro II, cap. VII. §. 2. Tertullianus Scorpiaco: *nulli comparatio invidiosa est, in qua aut gratiæ aut injuriæ communis est ratio.*

o *Seneca libro de beneficiis* VI] Cap. 4.

GRONOVII.

47 *Pueris & lacrymis*] C. Sulpicii Galli, hominis gratiosi ad plebem, filio, pupillo suo, & duobus parvis suis, quorum se, tanquam in procinctu testamentum faceret, sine libra & tabulis pop. Rom. instituere tutorem orbitati dicebat: atque hi fletu suo populum moverunt.

48 *Defectu conditionis*] Si quis promisit non omnino, sed certo casu & conditione, & is casus, eave conditio non exstiterit.

49 *Per compensationem*] Si promissum est, & ipse rem nostram retinet mala fide & cum consilio non reddendi, quæ sit ejusdem æstimationis cujus est quod promissum est.

50 *Singula alia aliis ineſſe*] Adeo ut si unum non servetur, omnia pro irritis & violatis habeantur.

51 *Hanc ob causam*] Hæc exceptio ut eludatur, quoties eam valere nolunt contrahentes.

GRO-

dex ſedet [52] *qui dicat pecuniam credidiſti. Quid ergo?* [53] *agellum quem non emeras poſſides: æſtimatione facta debitor diſcede, qui creditor veneras.*

XVI. Idem erit ſi ex alio contractu is quicum negotium eſt, plus aut tantundem debet, idque ego aliter conſequi non valeo. In foro quidem, ut [p] idem Seneca ait, [54] actiones quædam ſeparantur, nec confunditur formula: ſed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas neceſſe eſt ſequi: lex legi non miſcetur: eundum eſt qua ducimur. Jus gentium iſta diſcrimina non agnoſcit, ubi ſcilicet alia juris ſui obtinendi ſpes non eſt.

XVII. Idem dicendum erit ſi qui promiſſum urget [55] non contraxerit, ſed damnum dederit. [q] Seneca ibidem: [56] *colonum ſuum non tenet, quamvis* [57] *tabellis manentibus, qui ſegetem ejus proculcavit, qui ſuccidit arbuſta, non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *pecus abegiſti, ſervum ejus occidiſti.* [r] Deinde: *licet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque, aut quantum nocuerit, & tum pronuntiare, utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Poſtremo & quod ex pœna debetur ei, quod promiſſum eſt, [58] poteſt contribui, quod eodem loco late explicatur: *& beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio: nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero abſolvimur.* mox: [s] *comparatione facta inter ſe beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultra mihi debeatur.*

XIX. 1. Sed

GROTII.

p *Idem Seneca*] Eodem libro capitibus 6. & 7.

q *Seneca ibidem*] Dicto cap. 6.

r *Deinde*] Dicto cap. 6.

s *Comparatione facta*] Eodem cap. 6.

GRONOVII.

52 *Qui dicat*] Actori, pecuniam credidiſti, itaque illum, unde petitur, condemno, ut tibi reddat: Sed & alia ſæpe dicit. Quæ iſta? nempe, credidiſti tu quidem illi pecuniam, ſed argentum, ſcilicet factum in vaſis, ab eo, quacumque ſpecie aut occaſione acceptum, neque emtum aut jure tuum, poſſides: id æſtimatum pluris eſt, quam quod petis. Ergo ſic abi e judicio, ut te debitorem ſcias, qui creditorem præferebas, teque ultro aliquid debere illi, a quo nummos petiturus huc veniſti.

53 *Agellum quem*] *Argentum quod.*

54 *Actiones quædam ſeparantur*] Ita ſunt diverſæ, ut compenſari nequeant: ſed ſi duorum uterque adverſus alterum propriam actionem habet, uterque ſua uti, & quod ea continetur, proſequi neceſſe habet: nec tollit altera alteram.

55 *Non contraxerit*] Nihil quidem viciſſim promiſerit, ſed in culpa eſt, ut alter minus habeat.

56 *Colonum non tenet*] Non habet obligatum, ita ut fructus vel pecuniam, qua ille conduxit, exigere poſſit.

57 *Tabellis manentibus*] Formula vel inſtrumento conditionis illæſo & integro.

58 *Poteſt contribui*] Pro eo, quod promiſſum eſt, ut non præſtetur, poteſt imputari & compenſari id, quod propter maleficium promittendi debet, cui promiſſum eſt.

GRO-

XIX. 1. Sed ſicut [59] ſi quid inter litigantes convenerit, ei quod promiſſum eſt opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impenſæ, ita nec manente bello compenſari poterit aut id unde ortum eſt bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri ſolet. [60] Negotii enim natura, ne nihil actum ſit, oſtendit conveniſſe ſepoſitis belli controverſiis. nam alioqui nulla eſſet pactio quæ non poſſet eludi: nec forte male huc aptem quod [t] apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam eſt: *Nullam excuſationem receperunt (majores) ut homines ſcirent fidem utique præſtandam. Satius enim erat a paucis etiam juſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

2. Quæ ergo ſunt quæ compenſari cum eo quod promiſſum eſt poterunt? nimirum ſi quid alter, quamvis ex alio contractu, inter bellum inito, debet: ſi damnum dedit intra induciarum tempora: ſi legatos violavit, aut aliud quid fecit quod inter hoſtes jus gentium damnat.

3. Obſervandum tamen ut [61] inter eaſdem perſonas fiat compenſatio, ac ne jus tertii cujuſquam lædatur: ita tamen ut ſubditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata intelligantur, ut alibi diximus.

Libro III, *c.* 11. §. 2.

4. Addamus & hoc, generoſi eſſe animi ſtare federibus etiam poſt aliquid injuriæ acceptum: quo nomine ſapiens Indus Iarchas laudabat regem, qui læſus a vicino federato, *ὁ περιλυσε τὰς ὕρκους, ὅτω βιαίως ὁμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδὲ ὁτότε χἀδικεῖτο λυπεῖν αὐτὸν*, *non diſceſſit a jurata fide, ajens tam ſancte ſe juraſſe, ut alteri ne poſt acceptam quidem injuriam nociturus eſſet.*

Philoſt. lib. III, *c.* 9.

5. Quæ vero de fide hoſtibus data incidere ſolent quæſtiones, ferme omnes ſolvi poſſunt, ſi adhibeantur regulæ ſupra traditæ, cum de vi, tum quorumvis promiſſorum, tum ſpeciali jurisjurandi, federis ac ſponſionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis diſſertavimus. Tamen ut & antedictorum uſus ſit manifeſtior, & ſi quid præterea controverſi eſt diſcutiatur, ſpecialium quæſtionum frequentiores atque illuſtriores attingere non pigebit.

Lib. II, *c.* XI. XIII. XV. XVI.

GROTII.

t *Apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam eſt*] De benef. VII, 15.

GRONOVII.

59 *Si quid inter litigantes*] Si qui jam contendunt in foro, de alia cauſa contraxerint, non poteſt alter contrahentium ſalva fide promiſſum negare, quod dicat ſe ab illo lite vexari & multum impendere. Sic etiam jam bellantes ſi quid inter ſe pacti fuerint, non re tota compoſita, nequit alter a pacto reſilire, propter cauſam aut continuationem belli.

60 *Negotii enim natura*] Hoc omni negotio naturaliter ineſt, ut præſumatur aliquid actum, non pueriliter luſum. Hoc autem caſu non poteſt aliquid actum videri, niſi ſepoſita cauſa principali.

61 *Inter eaſdem perſonas*] Quod in compenſationem mei promiſſi imputare alicui volo, ſit ejus, quicum mihi res eſt, non alicujus tertii.

CA-

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.

I. *Fidei inter hostes divisio ad ordinem sequentium.*
II. *Pacem facere in regio statu esse regis.*
III. *Quid si rex sit infans, furiosus, captivus, exul?*
IV. *In procerum aut populi statu jus pacis faciendæ esse penes plures.*
V. *Quomodo imperium aut pars imperii, aut regni bona pacis causa valide alienentur.*
VI. *Quatenus ex pace per regem facta populus aut successores teneantur.*
VII. *Res subditorum pace concedi posse ob utilitatem publicam, sed cum onere damni resarciendi.*
VIII. *Quid de rebus jam bello amissis.*
IX. *Non distingui hic inter quæsita jure gentium & jure civili.*
X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*
XI. *Regula generalis in pace interpretanda.*
XII. *In dubio credi conventum, ut res maneant quo sunt loco, quod quomodo accipiendum.*
XIII. *Quid si convenerit, ut restituantur omnia in eum statum, quo ante bellum fuerant?*
XIV. *Tunc, qui, sui juris cum essent, sponte se alicui subjecerunt, non reddi.*
XV. *Damna bello data remissa in dubio censeri;*
XVI. *Non etiam quæ ante bellum privatis debebantur.*
XVII. *Pœnas etiam, ante bellum publice debitas, in dubio remissas censeri.*
XVIII. *Quid de jure privatorum ad pœnas?*
XIX. *Jus quod ante bellum publice obtendebatur, sed controversum erat, facile censeri remissum.*
XX. *Capta post pacem reddenda.*
XXI. *De pacto reddendarum rerum, quæ bello capta sunt, regula quædam.*
XXII. *De fructibus.*
XXIII. *De nominibus regionum.*
XXIV. *De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem stetit.*
XXV. *De mora.*
XXVI. *In dubio interpretationem faciendam contra eum, qui leges dedit.*
XXVII. *Distinguuntur, novam bello causam præbere, & pacem rumpere.*
XXVIII. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod omni paci inest.*

XXIX. *Quid ſi ſocii vim intulerint?*
XXX. *Quid ſi ſubditi: & quomodo eorum factum approbatum cenſeri debeat?*
XXXI. *Quid ſi ſubditi aliis militent?*
XXXII. *Quid ſi ſubditis nocitum ſit? ubi diſtinctio adhibetur.*
XXXIII. *Quid ſi ſociis? ubi item diſtinguatur?*
XXXIV. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod in pace dictum eſt.*
XXXV. *An faciendæ diſtinctio capitum pacis.*
XXXVI. *Quid ſi pœna ſit adjecta?*
XXXVII. *Quid ſi neceſſitas obſiterit?*
XXXVIII. *Pactum manere, ſi id velit is qui læſus eſt.*
XXXIX. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod eſt de ſpeciali natura cujuſque pacis.*
XL. *Amicitiæ nomine quid veniat?*
XLI. *Subditos & exules recipere an contra amicitiam ſit.*
XLII. *Sorte quomodo bellum finiatur.*
XLIII. *Quomodo condicto certamine, & an id licitum.*
XLIV. *An factum regum populos hic obliget.*
XLV. *Quis victor cenſendus.*
XLVI. *Quomodo per arbitrium finiatur bellum, & arbitrium hic intelligi ſine provocatione.*
XLVII. *Arbitros in dubio intelligi adſtrictos juri.*
XLVIII. *Arbitros de poſſeſſione pronuntiare non debere.*
XLIX. *Quæ ſit vis deditionis puræ.*
L. *Quod officium victoris circa eos, qui ſit ſe dediut.*
LI. *De deditione conditionata.*
LII. *Obſides dari qui poſſint & debeant.*
LIII. *Quod jus in obſides.*
LIV. *An fugere obſidi liceat.*
LV. *An obſes in aliam cauſam recte retineatur.*
LVI. *Mortuo eo, pro quo quis obſes venit, obſidem liberari.*
LVII. *Rege qui obſidem dedit mortuo, an obſes teneatur?*
LVIII. *Obſides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.*
LIX. *Pignorum obligatio qualis?*
LX. *Luendi jus quando amittatur?*

I. INter hoſtes quæ conveniunt, fide aut expreſſa, aut [1] tacita conſtant. Fides expreſſa aut publica eſt, aut privata. Publica aut ſummarum poteſtatum, aut inferiorum. Quæ ſummarum eſt poteſtatum, aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt ſpectantur principalia & acceſ-

GROTIUS.

1 *Tacita*] Quæ ſcilicet eorum colligunt ex ſignis non nimium dubiis, aut ex iis quæ expreſſa ſunt, tanquam horum poſtera & conſequentia.

Gro-

acceſſiones. Principalia ſunt ipſa quæ bellum finiunt, [2] ſive actu ſuo, ut pactiones, ſive ex conſenſu [3] ad aliud relato, ut ſortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere ſunt fortuitæ, alia duo [4] caſum temperant cum viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire, quæ bellum finiant, eorum eſt quorum eſt bellum. rei enim ſuæ quiſque moderator. Unde ſequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum ſit, qui ſummi imperii exercendi jus habent. [a] Regis igitur hoc erit in ſtatu vere regio, modo is rex etiam [5] jus habeat non impeditum. *Vide lib. II, c. XV. §. 3.*

III. 1. Nam rex qui ætatis eſt ejus, quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus [6] lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æſtimandum) qui imminutæ mentis eſt, pacem facere non poteſt. Idem dicendum eſt [b] de rege captivo, ſi modo regnum ex conſenſu populi ortum habet. non enim credibile eſt a populo imperium delatum ea lege, ut & a non libero exerceri poſſit. Ergo & hoc caſu imperii [c] non quidem jus totum, ſed exercitio & quaſi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiſerit. *Vide lib. I. c. III. §. 24.*

2. De his tamen quæ privatim ſua ſunt ſi quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod ſi exul ſit rex, [d] pacemne facere poterit? ſane, ſi conſtet eum non [7] obnoxium vivere: cæteroqui parum a captivo ſors ejus diſtabit: nam ſunt & [8] laxæ cuſtodiæ. Regulus ſententiam in ſenatu dicere recuſavit, dicens quamdiu jurejurando hoſtium teneretur, non eſſe ſe ſenatorem. *Cic. de offic. III.*

IV. 1. In procerum aut populi imperio jus paciſcendi erit penes majorem partem, illic [9] conſilii publici, hic civium ſenten-

GROTII.

a *Regis igitur hoc erit*] Mariana XXI, 1.

b *De rege captivo*] Vide Guicciardinum lib. XVI. & lib. XVIII. non ſemel.

c *Non quidem jus totum*] Aumæus in aureæ bullæ diſcurſu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus a Trevirenſi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidere.*

d *Pacemne facere poterit*] Lucanus:

Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit.

Vide Chaſſanæum de gloria mundi parte V, conſid. 89.

GRUNOVII.

2 *Sive actu ſuo*] Præſenti partium conſenſu.

3 *Ad aliud relato*] Dilato in fortunæ aut mediæ perſonæ arbitrium.

4 *Caſum temperant*] Partim ſunt fortuita, partim pendent vel a numero & virtute copiarum, partim a vi mentis.

5 *Jus habeat non impeditum*] Poteſtate ſua libere utatur.

6 *Lege definitur*] Quo ætatis anno a tutela aut cura liber habeatur.

7 *Obnoxium vivere*] Servire cogi ei, cujus in finibus eſt.

8 *Laxæ cuſtodiæ*] In quibus non quidem vinctus eſt aliquis, nec tamen ſui arbitrii, ut Vonones apud Tacitum 2, annal. 4.

9 *Conſilio publici*] Senatus comitiorum.

[10] ſententiæ dicendæ jus ex more habentium, ſecundum ea quæ diximus alibi. Itaque ſic pacta obligabunt etiam eos qui aliter ſenſerunt. Livius: *ubi ſemel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante diſplicuerit, pro bono atque utili federe defendendum.* Dionyſius Halicarnaſſenſis: *δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ πλείονων κριθεῖσιν. parendum his quæ pars major cenſuerit.* Appianus: *δεῖ πάντας τὸ κριθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν. omnes decreto obſequi tenentur, nulla admiſſa excuſatione.* Plinius: *quod pluribus placuiſſet, omnibus tenendum.* Quos autem obligat pax, [11] iiſdem & volentibus prodeſt.

L. 1. tit. 5. §. 17. *L. XXXII.* *L. XI.* *L. VI.* *L. VI. epiſt. 13.*

V. 1. Nunc de rebus pactioni ſubjectis videamus. Imperium aut omne, aut ejus partem reges, quales nunc ſunt plerique, regnum habentes non in patrimonio ſed tanquam [12] in uſufructu, paciſcendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipſis ſuperior eſt, [13] lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi poſſunt, ita ut [14] nec ad id, quod intereſt, obligationem pariant. Atque id populos voluiſſe credibile eſt, ne alioqui ſi ad id quod intereſt ſalva eſſet actio contrahenti, [15] ſubditorum bona pro debito regis caperentur, ac ſic de non alienando imperio vana eſſet cautio.

Vaſq. contr. ill. L. 1, c. 4. ibi multos allegat, & c. 5. vide ſupra lib. II, c. VI. §. 1. & ſeq.

2. Ergo ut imperium totum valide tranſeat, populi totius conſenſu opus eſt, qui expediri poteſt per [16] partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus eſt conſenſu, & corporis, & ſpecialiter ejus partis, de qua agitur, ut quæ invita a corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipſa tamen valide in ſe imperium transſcribet ſine populi conſenſu, in ſumma atque alias inevitabili neceſſitate, quia eam poteſtatem credibile eſt exceptam, cum ſocietas civilis coita eſt.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet, nihil impedit. Fieri tamen poteſt ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, ſi nempe regnum ſub onere ejus

10 *Sententia dicenda*] Suffragii ferendi.

11 *Iiſdem & volentibus*] Loquitur de illis, qui diſſenſerunt quidem initio, ſed tamen in eo, quod majori parti placuit, acquieverunt.

12 *In uſufructu*] Non ut de eo, tanquam de privatis bonis paterfamilias, ſtatuant pro arbitrio ſuo, ſed id teneant, ut beneficium populi, quo ad vitam fruantur, quodque, quantum in ipſis eſt, fideliter conſervent & augeant.

13 *Lege publica*] In capitulando, ut vulgo loquuntur, ſeu lege regia formanda, in quam in aditu imperii iurent, poteſt præcaveri, ut ſi quid tale faciat rex, irritum & inane ſit.

14 *Nec ad id, quod intereſt*] Non modo ad implendum contractum, ſed ne quidem ad ſatisfaciendum aliqua compenſatione pro eo, quod non impletur.

15 *Subditorum bona pro*] Subjecti venirent in periculum bonorum amittendorum, quæ invadere poterat, qui contraxit, pro eo, quod non præſtatur male promiſſum a rege.

16 *Partium legatos*] Provinciarum deputatos.

Gro-

Digitized by Google

ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut separabiliter, aut individue cum ipso regno. Si hoc modo, [17] transcribi poterunt, sed non nisi cum regno: si illud, etiam seorsum.

4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix est ut jus regni bona alienandi concessum videatur, nisi differte id appareat ex primitiva lege, aut more cui contradictum nunquam sit. *Lib. II, c. VI. §. 13.*

VI. Sed & quatenus promisso regis populus ac simul successores obligentur, alibi diximus: nempe [e] quatenus obligandi potestas [18] sub imperio comprehensa est. quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligi ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit si quis rex simul subditorum dominus sit, neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutem redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat, sed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam hic [19] jus præter regium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo regio jure consistere non posset. *Lib. II, c. XIV. §. 10. & seq. Vasq. d. c. §. 9. Supra Lib. III, cap. VIII. §. 2.*

VII. 1. Disputari & hoc solet, quid in res singulorum possint pacis causa statuere, qui reges sunt, nec in res subditorum aliud jus habent [20] quam regium. Alibi diximus [f] res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt, qui in civilem cœtum coierunt.

2. Sed addendum est, id cum sit, civitatem teneri his, qui suum amittunt, sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen [21] & ipse, qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas, si nunc forte ei præstationi par *Vasq. lib. II, c. 5. Rom. cons. 310. Sylv. in verb. belli I, §. 43.*

GROTII.

e *Quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est: quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet*] Vide Reinking. lib. I, classe III. cap. 5. num. 30. Vide & supra lib. II, cap. XIV. §. 7. & 12.

f *Res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis*] Gail. II, obs. 57.

GRONOVII.

17 *Transcribi*] Alienari.

18 *Sub imperio comprehensa*] Est pars ejus, quod illi populus in se concessit, imperii.

19 *Jus præter regium accedens*] Dominicum.

20 *Quam regium*] Non etiam familiare aut herile.

21 *Et ipse, qui damnum passus est*] *Fecit* voluit dicere: is paullo minus accipiet, quam amisit, proportione scilicet, quam conferre deberet, si alius damnum fecisset, quod pro parte illi erat compensandum.

par non ſit, ſed quandocumque copia ſuppetit, exſeret ſeſe quaſi ſopita obligatio.

VIII. Neque illud indiſtincte admitto, quod dicit Ferdinandus Vaſquius, [22] agnoſcere civitatem non debere id damnum, quod jam bello datum eſt, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli [23] populos alios ſpectat, ut alibi expoſuimus: partim & hoſtes inter ſe, non cives inter ſe, qui cum ſocii ſint æquum eſt ut communia habeant damna, quæ ſocietatis cauſa contingunt. Plane civili lege & hoc conſtitui poterit, ut [24] rei bello amiſſæ cauſa nulla adverſus civitatem actio ſit, ut ſua quiſque acrius defendat.

Lib. II. cont. ill. c. 4. in fine. Lib. III, c. VI, §. 2. c. X. §. 5. L. cum duob. §. quidam. D. pro ſocio.

IX. Sunt qui latum diſcrimen collocant inter ea, quæ civium ſunt ex gentium jure, & ea quæ eorundem ſunt ex jure civili, ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi ſine cauſa & compenſatione, in illa non item: perverſe: nam dominium ex qualicunque cauſa ortum ſit, ſuos ſemper effectus habet ex ipſo jure naturali, ut ſcilicet auferri nequeat niſi ex cauſis [25] quæ aut dominio inſunt ſuapte natura, aut [26] ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inſpectio, ne niſi ex publica utilitate res privatorum concedantur, regem ſpectat & ſubditos, ut illa de damno ſarciendo civitatem & ſingulos. Nam externis, qui [27] cum rege contrahunt, ſufficit factum regis, non tantum [28] ob præſumtionem quam ſecum adfert dignitas perſonæ, verum etiam ob [29] gentium jus, quod bona ſubditorum obligari ex facto regis patitur.

Lib. III, §. 11.

XI. 1. Circa interpretandas pacis conventiones obſervandum eſt quod ſupra a nobis eſt traditum, [30] quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum; [31] quo longius abit, eo reſtrictius. Si jus naturæ merum ſpectamus, maximus favor in eo

L. II, c. XV. §. 11. 12.

22 *Agnoſcere non debere*] Civitatem non obligari ad ſarciendum.

23 *Populos alios ſpectat*] Liberat populum a populo, exteros ab externis; non civem a cive.

24 *Rei bello amiſſæ*] Quemadmodum Romani in armis ſuſtulerunt poſtliminium.

25 *Quæ aut dominio inſunt*] Velut ineſt ei, ut poſſit ſervire publico, & totius civitatis periculum levare.

26 *Ex dominorum facto*] Sive contraxerint, ſive deliquerint.

27 *Cum rege contrahunt*] Et aliquid ſubjectis ejus ablatum accipiunt, etiamſi citra neceſſitatem & publicam utilitatem ablatum, etiamſi civitas id non reſarciat, non verendum ne malo jure rem teneant, quia illis pro omni jure eſt factum regis tradentis.

28 *Ob præſumtionem*] Quod præſumitur rex hoc non niſi juſte facere.

29 *Gentium jus*] Quo, etſi non traderet, arripi tamen bona ſubjectorum poſſent propter debitum regis tanquam pignori oppoſita.

30 *Quo quidque plus*] Quo quidque caput eſt de re magis favorabili.

31 *Quo longius*] Odioſiorem rem continet.

Digitized by Google

eo esse videtur ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt ἴσασιν ἴσχειν τὰ ἑαυτῶν· & proinde videtur [32] ambigue positorum interpretatio eo ducenda, ut qui justa arma habuit id consequatur ob quæ arma sumsit, & damna sumtusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius.

2. Sed quia ad pacem veniri [33] vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio, [34] quæ partes quoad belli justitiam quam maxime æquet: quod fieri solet duobus maxime modis: aut [g] ut quarum rerum turbata bello possessio est, [35] ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in oratione qua de federum generibus differit) aut [36] ut res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ἔχουσι. *Livius lib. XXXIV.*

XII. 1. Ex his duobus posterius in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod a Tryphonino notatum est, ut in pace illis demum captivis postliminium sit de quibus id in pactis erat comprehensum, ut recte emendare Fabrum diximus supra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam [h] transfugas jure belli recipimus. id est, per jus belli licet nobis admittere & nostris asscribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem. *L. in bello. D. de captivis. Supra hoc libro c. 9. L. transfugam. D. de acq. rer. dom.*

2. Illud autem *tenere* [37] non civiliter sed [38] naturaliter sumitur: in bellis enim sufficit facti possessio, nec alia attenditur. Agros autem diximus ita teneri, si munitionibus quibusdam clausi sunt: nam temporariam insessionem ut per [39] stativa hic non spectari. Demosthenes pro Ctesiphonte scitum ait a Philippo, ut quæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenentur nisi per res, quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per *Dec. T. III. c. nf. 74. Supra libro III, c. 6. §. 4.*

GROTII.

g *Ut quarum rerum turbata bello possessio est, ex formula juris antiqui componatur*] Vide Parutam lib. v.

h *Transfugas jure belli recipimus*] Supra hoc libro cap. 1. in fine. in pace convenire & hoc solet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Justiniani cum Chosroë apud Menandrum Protectorem.

GRONOVII.

32 *Ambigue positorum*] Dubio sensu scriptorum.

33 *Vix solet injuria*] Nemo enim volens fatetur injuria se fecisse.

34 *Quæ partes*] Qua parti utrique, quantum potest, relinquitur salva justitiæ fama & species.

35 *Ex formula juris antiqui*] Restituatur cuique, quod antea habuit.

36 *Ut res maneant*] Ut servet quisque quod bello cepit.

37 *Non civiliter*] Cum justo titulo acquirendi.

38 *Naturaliter*] Quomodo tenere dicitur, quicumque habet quavis ratione.

39 *Stativa*] Castra ad tempus posita.

Supra lib. III, cap. VII. §. 4.

per perſonas quarum ſunt, dum ne in ſolo [40] quod hoſtium fuit exercenda ſint.

XIII. In altero illo paciſcendi genere, quo reſtituitur poſſeſſio bello turbata, notandum eſt, ultimam, quæ ante bellum fuit, poſſeſſionem reſpici, ita tamen ut [41] privatis dejectis [42] interdicto aut [43] vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At ſi quis ſui juris populus ſponte ſe bellantium alteri ſubjecerit, [44] ad eum reſtitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat, quæ vi, metu facta ſunt, aut alioqui dolo non niſi in hoſtem licito. Sic pace inter Græcos Thebani [1] Plataeam retinuerunt, dicentes: *ὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων καὶ ὐ προδόντων ἔχειν τὸ χωρίον. habere ſe eum locum non vi, non proditione, ſed eorum quorum erat libera voluntate.* Parique jure Niſæa penes Athenienſes manſit. Eadem diſtinctione adverſus Ætolos utebatur T. Quinctius. *Captarum*, inquiens, *urbium illa lex. Theſſalia civitates ſua voluntate in ditionem noſtram venerunt.*

Livius lib. XXXIII.

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum cenſeri debet, ut quæ bello data ſunt damna, eorum nomine actio non ſit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum eſt: nam & hæc belli effecta ſunt. In dubio enim ita cenſentur contrahere voluiſſe bellantes, ut neuter injuſtitiæ damnaretur.

Dec. conſ. 61.

XVI. Non tamen & [45] quæ privatis deberi cœperunt belli tempore condonata cenſeri debent: nam hæc non belli jure quæſita ſunt, ſed bello tantum exigi vetita. Itaque ſublato impedimento vim ſuam retinent. Jus vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademtum cenſeri debet, (hanc enim ob cauſam maxime ut ſua tenerentur res publicæ civitateſque conſtitutæ ſunt, ut recte ait Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate naſcitur.

L. II. off.

XVII. [a] De

GROTII.

1 *Plataeam retinuerunt*] Locus hic eſt apud Thucydidem v. Præceſſerat ſimilis lib. III. *μὴ ἀνδρῶν εἶη ἡ Πλάταια, ὃς αὐτῶν ἑκόντων προσχωρησάντων.* ne reddenda ſit Plataea, cum ejus urbis homines ſponte acceſſerint.

GRONOVII.

40 *Quod hoſtium fuit*] Eorum qui hoſtes fuerunt, & nunc ita fecerunt pacem, ut de perſonis iſtis nihil ſint pacti.

41 *Privatis dejectis*] Si forte paullo ante bellum vis facta eſt, nec jure vindicata propter bellum interveniens, ita ut oriente bello invaſor poſſideat.

42 *Interdicto*] Unde vi, quo poſſeſſio adſeritur. §. 6. Inſt. de interd.

43 *Vindicatione*] Qua propietas adſeritur.

44 *Ad eum reſtitutio non*] Is non reſtituetur ex generali conventione, ſed oportet ſpecialiter de eo cautum fuerit.

45 *Quæ privatis deberi cœperunt*] Ex contractu civili ante bellum inito: ut ex. gr. quod colonus meus mihi debere cœpit, dum hoſtis agrum inſidet: vel uſuræ quarum dies ceſſit, dum debitor cum patria ſua in hoſtium poteſtate eſt.

Gro-

XVII. [k] De jure ad pœnas non æque, nam id jus, quatenus inter ipſos reges aut populos verſatus, remiſſum ideo cenſeri debet, ne pax non ſatis pax ſit, ſi veteres ad bellum cauſas relinquat. Quare & ignorata hic venient ſub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos a Carthaginienſibus merſos [46] ignorabant Romani, narrante Appiano. κρίτιστα διαλλαγαὶ ἐν αἷς ὀδὴν ἐστὶν ἐγκοτεῖν ὀδὲ μνησικακεῖν, inquit Dionyſius Halicarnaſſenſis: *optime conciliationes quæ iram & offenſarum memoriam delent.* Iſocrates Plataica: εἰρήνης ἔσης οὐ προσῆκε μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων· *in pace non decet ante peccata exequi.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta eſt ratio ut remiſſum cenſeatur: quia ſine bello judiciis expediri poteſt: tamen cum hoc jus non ita noſtrum ſit ut quod ex inæqualitate naſcitur, & pœnæ ſemper aliquid odii habeant, [47] levis verborum conjectura ſufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademtum facile cenſeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum eſt. in jure autem regum & populorum facilius eſt ut condonatio aliqua intelligatur facta, ſi modo verba aut conjecturæ non improbabiles ſuppetant: maxime vero ſi jus de quo agitur non liquidum erat, ſed in controverſia poſitum. Benignum enim eſt credere id actum, ut belli ſemina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionyſius Halicarnaſſenſis: οὐκ ἀποχρῆ τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὅπως μηδ' αὖθις ποτε πολεμήσομεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι· οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνελαύνομεν, ἀλλ' ἀπαλλαγάς. *non tam cogitandum eſt de ſarcienda in præſens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda ſed ad auferenda mala convenimus:* quæ poſtrema verbo tenus ferme deſumta ſunt ex Iſocrate, oratione de pace. L. III.

XX. Quæ poſt perfectas pactiones capta ſunt, reddenda ſatis conſtat: ſublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus, quæ ſunt de reddendis his, quæ bello capta *Alc. v. rep. 17.*

GROTII.

k *De jure ad pœnas non æque*] Gail. de arreſtis c. XIV, n. 7.

GRONOVII.

46 *Ignorabant Romani*] Cum ſcilicet pacem facerent, dein eo cognito non poterant propterea turbare pacem factam aut novas pœnas exigere. Sed exemplum eſt alienum. nam illa non erant facta & ignorabantur ante pacem ſtatutam & primum bellum finitum; ſed aliquanto poſt id tempus. Itaque poſtquam ea reſciverunt Romani, merito, quod prius fœdus violatum eſſet, minando bellum Pœnis imparatis, adegerunt illos ad novum fœdus, quo Sardinia ceſſerunt.

47 *Levis verborum conjectura*) Si minima detur anſa formulam pacis ita interpretandi, ut & iſtæ lites ceſſare debeant.

capta sunt, primum latius interpretandæ [48] quæ mutuæ sunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus, hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent [49] lucrativo titulo ossessa, quam onerosо, ut quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur.

Cic. de off. II.

XXII. Cui pace res conceditur, ei & fructus conceduntur a tempore concessionis, non retro, quod recte defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponnesо sibi concessa, simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat.

App. civ. V.

XXIII. [l] [50] Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam a peritis negotia talia tractari solent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum, quoties [51] relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censeri qualitates aut conditiones priore pacto expressas: & [52] pro faciente habendum qui facere voluit, si per alterum, quicum controversia est, stetit quo minus fieret.

Quint. decl. CCXLVIII.

XXV. Quod vero quidam ajunt [53] moræ purgationem intra breve tempus admitti, [m] verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non est, cum eorum officium sit, Christianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit, imo nec quid a quoque religio & pietas expoſcat; sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure, quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra eum fiat inter-

GROTII.

l *Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis*] Vide Guicciardinum libro V.

m *Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit*] Vide Albertum Argentinensem.

GRONOVII.

48 *Quæ mutuæ sunt*] Ubi utrimque redditur, quam ubi tantum ab altera parte.

49 *Lucrativo titulo*] Donatione, testamento.

50 *Nomina regionum*] Provinciarum, diœcesium, quod interdum latius, interdum strictius accipiuntur.

51 *Relatio fit*] Si dictum sit, ita possideri aut restitui debere, ut definitum sit in pacto ante tot annos inito.

52 *Pro faciente habendum*] Quasi restituerit, nec nasci cum eo novam actionem putandum.

53 *Moræ purgationem*] Aliquam excusationem, si quis statutum restitutioni tempus non observaverit.

Gro-

interpretatio, [54] qui conditiones elocutus est, quod esse solet potentioris: (est ejus [55] qui dat non qui petit conditiones pacis dare, ait Annibal) sicut & contra venditorem fit interpretatio: habet enim quod sibi imputet, qui non apertius locutus est: alter autem quod plures sensus recipiebat, id suo jure accipere potuit in partem sibi utiliorem. unde alienum non est quod Aristoteles dixit: *διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας εἶναι ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν· ubi utilitatis causa amicitia est, ibi* [56] *ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur mensura est.* *L. Veteribus D. de pactis.*

XXVII. Quotidiani usus & illa disputatio est, quando pax rupta censeatur: quod Græci vocant *παραυτόσυμα.* non enim idem est [57] novam bello causam præbere & pacem rumpere: sed multum inter hæc interest, tum [58] ad committendam pœnam a peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus, in quem peccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id [59] quod omni paci inest, aut contra id quod [60] in pace dictum est aperte, aut contra id quod [61] ex pacis cujusque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci inest fiet, si vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova subest causa: quæ si probabiliter adferri potest, satius est injustitiam sine perfidia, quam cum perfidia admissam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri: *λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες·* [o] *pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim*

GROTII.

54 *Qui conditiones elocutus est*] Plautus Persa: *tua merx, tua indicatio est.* In hac re solet prior loqui is qui plus valet; ut vero petantur conditiones, loqui prior solet qui est infirmior. Plutarchus Sulla: *τοῦ δεσπόσειν ἐστὶ τὰ πρότερα λέγειν· τοῖς δ' ὑπακοῦσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. eorum est prius loqui qui opus habent pace, victori satis est tacere.*

GRONOVII.

54 *Qui conditiones elocutus est*] Qui formulam dictavit, aut concepit.

55 *Qui dat*] Pacem.

56 *Ejus qui accipit*] Ex commodo accipientis grandius aut minus æstimatur, quod debetur.

57 *Novam bello causam præbere &*] Alterum, si temere fiat, injustitia est, alterum perfidia.

58 *Ad committendam*] Quia in posteriore, quod gravius, plus pœnæ debet, qui sacrati juris aliquid violat, & liberior excusatiorque est ad non servanda cætera, quæ convenerunt.

59 *Quod omni paci*] Quod dictum, conventum, pactum intelligitur in genere quotiescumque pax coit.

60 *In pace dictum est*] Quod in ea quæ nunc placuit, satis evidenter & perspicue cautum est.

61 *Ex pacis cujusque*] Quod ipsum genus pacis, in quod consensum est, præstari oportere recte judicantibus demonstrat. num. 39. specialem naturam pacis vocat.

GROTII.

o *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt*] Vide Ammianum Marcellinum initio libri XXIX. qui sic de Romanis: *opera consulta retro cedentes, ne ferro violarent adversorum quenquam primi, & judicarentur disciti fœderis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt.* Armenii in oratione ad Chosroën apud Procopium Persicorum II. λύουσι

vim inferant. Hoc posito, a quibus, & quibus illata vis armata pacem solvat, videndum est.

XXIX. Qui [62] socii fuerunt si quid tale faciant, pacem rumpi, video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, sed ut pax non videatur plene inita, sed sub conditione, [63] partim potestativa, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet: est enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit: ergo qui vim intulerunt, [64] aliis non adjuvantibus, pacis ruptæ [65] tenebuntur, & in eos
Paus. IX. bellandi jus erit, non in alios: contra [66] quam Thebani aliquando contra [67] Lacedæmoniorum socios dixerunt.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt, sine jussu publico, videndum erit an privatorum factum [68] publice probatum dici possit: ad quod tria requiri, scientiam, puniendi po-
L. 11, c. XXI. §. 2. & segg. tentiam, & neglectum, ex his quæ supra tractavimus facile potest intelligi. Scientiam evincunt [69] facta manifesta, aut denuntiata. Potentia [70] præsumitur nisi defectio appareat. neglectum ostendit elapsum temporis spatium, quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet: Et talis [71] neglectus decreto idem valet,

λύουσι δὲ τὴν εἰρήνην οὐχ οἱ ἂν ἐν ὅπλοις γένωνται πρῶτοι, ἀλλ' οἱ ἂν ἐπικαλούμενοι ἐν σπονδαῖς τοῖς πέλας ἀλοῖεν· *rumpunt pacem non qui primi in armis sunt, sed qui foederis tempore deprehenduntur insidiati alteris.* Apud eundem Vandalicorum II. Mauri: λύουσι γὰρ τὰς σπονδὰς, οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐπὶ τῷ ὑμφανεῖ τὰς πέλας κατηγορῦντες ἀφίσανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. καὶ τὸ Θεὸν πολέμιόν σφισι ποιοῦνται, οὐχ οἳ ἂν τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιούμενοι ἐφ' ἑτέρους χωρῶσιν, ἀλλ' ὅσοι τὰ ἀλλότρια ἐπικτώμενοι εἰς κίνδυνον πολέμου καθίσανται· *frangunt pacis fœdera, non qui injuriis affecti, palamque id dequesti ad alios se transferunt, sed qui, quod fœderatos habere volunt, violant: Deumque sibi faciunt hostem, non si qui rebus suis secum sumtis ad alios transeant, sed si qui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.*

est, & nostro arbitrio potest permitti aut impediri: partim de eo, quod forte fortuna accidere potest.

64 *Aliis non adjuvantibus*] Illis, quibus antea socii fuerunt, quiescentibus, neque istos subornantibus.

65 *Tenebuntur*] Ipsi? & non, quorum socii antea fuerant.

66 *Paus. IX.*] P. 544.

67 *Lacedæmoniorum socios*] Plataenses, quod Lacedæmonii, quorum illi socii fuerant in bello, Cadmea ex insidiis occupata pacem rupissent, quamvis Plataenses ipsi nihil deliquissent.

68 *Publice probatum*] Accipi possit, ut consilio & approbatione populi, vel imperantis factum.

69 *Facta manifesta*] Quæ qui fecit, ita palam fecit, ut civitas non possit non scire; aut si civitati ab eo, cui factum, significatum est.

70 *Præsumitur nisi*] Creditur enim princeps vel populus in privatos justum habere imperium, nisi contrarium doceat manifesta seditio.

71 *Neglectus decreto*] Perinde in culpa est, ac si decreto facimus esset probatum.

GRO-

valet; nec aliter accipiendum, quod ait apud Josephum Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

XXXI. Quæri sæpe solet an & hoc locum habeat, si cujus subditi non per se arma moveant, sed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud Livium se purgant, suos non publico consilio militasse. Eademque Rhodiensium fuit defensio. Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat [72] actum aliud, ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure erat, *ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, ex omni præda prædam sumere:* cujus moris hanc vim esse ait [q] Polybius: *καὶ ἕτεροί τινες πολεμοῦσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέροις πολεμοῦσι τὴν χώραν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων· etiamsi non ipsi sed alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus Ætolis liceat, [r] citra publicum decretum utrique parti militare & utrinque prædas agere.* Livius de iisdem: *juventutem adversus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contraria sæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Etrusci, negato Vejentibus auxilio, si qui suæ juventutis voluntarii ad id bellum irent, non impediebant.

L. VII. Gell. VII, c. 3.

Polyb. libro XVII.

Liv. lib. V.

XXXII. 1. Rursum pax rupta censeri debet, non modo si toti corpori civitatis, sed & si subditis vis armata inferatur, nimirum [73] sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint, pax initur: est enim pax actus civitatis [74] pro toto & pro partibus. Imo & si causa nova subsit, [75] per pacem licebit se suaque defendere. Naturale enim hoc, ut ait Cassius, arma armis repellere: ideo [76] abdicatum inter pares non est ut facile credatur. ulcisci autem aut ablata recuperare per vim non licebit, nisi postquam judicium erit negatum. Hæc enim res [77] moram fert: illa non fert.

L. vim vi D. de vi & vi arm.

2. At

GROTII.

p *Ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου*] Plautus Truculento: *de præda prædam capio.*

q *Polybius*] Vide eum & in excerptis.

r *Citra publicum decretum*] Idem de Hunnis Sabiris suo tempore narrat Agathias libro IV.

GRONOVII.

72 *Actum aliud*] Id prohibitum non esse.

73 *Sine nova causa*] Qui post pacem initam damnum non dederunt vel offensam contraxerunt.

74 *Pro toto & pro partibus*] Pro ipso corpore sive omnibus junctim & singulis seorsum.

75 *Per pacem licebit*] Iis quibus vis infertur.

76 *Abdicatum inter pares*] Renuntiasse quemquam huic juri, qui non alteri sese submisit.

77 *Moram fert*] Ultionis aut ablatorum persecutio non necesse est, ut fiat in instanti, quemadmodum defensio contra repentinam vim aut aggressionem.

GRO-

Digitized by Google

2. At [8] si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi sint omnino facere, rectoribus suis improbantibus, & in eos judicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanquam a deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero est contra pacem.

XXXIII. 1. [78] Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: [79] sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut ostendimus cum Saguntinam controversiam examinavimus. Urgent hoc Corinthii in oratione, quæ est apud Xenophontem historiæ Græcæ sexto: *πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὠμόσαμεν*, *omnes nos vobis omnibus juravimus.* Quod si ipsi socii non pepigerint, sed alii pro ipsis, idem tamen statuendum erit, postquam satis constat, eos socios pacem ratam habuisse. nam quamdiu adhuc incertum est an ratam habere velint, [80] hostium loco sunt.

Lib. II, c. XVI. §. 13.

Cep. cons. 690. *Dec. cons.* 531.

2. Aliorum sociorum, ut & cognatorum & affinium, qui nec subditi sunt, nec in pace nominati, separata causa est, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi potest. neque tamen sequitur, ut & supra diximus, bellum eo nomine suscipi non posse, sed id bellum erit ex nova causa.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id quod in pace dictum est: sub faciendo autem comprehenditur [81] & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic discrimen capitum pacis quæ majoris, quæque minoris momenti sint. Satis enim magna ut serventur videri debent quæ pace comprehensa sunt. Bonitas tamen, maxime Christiana, leviores culpas, accedente præsertim pœnitentia, facilius condonabit, ut illud locum habeat,

Sen. Ag. *Quem pœnitet peccasse, pene est innocens.*

Sed quo magis paci caveatur, consultum erit [8] ut capitibus minoris

GROTII.

8 *Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium*] Ita Augustus judicavit contra Syllæum pro Herode. Josephus XVI, 16.

1 *Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit*] Thuanus lib. LXV, anno CIↃ IↃ LXXVIII. Est &, quod huc pertineat, apud Haræum hoc, tomo II. historiæ Brabanticæ in anno CIↃ IↃ LVI.

11 *Ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut si quid adversus sanctum erit, pacem non rumpat*] Vide egregium exemplum in pace Justiniani, Justinianum inter & Chosroën. Menander Protector eam habet.

GRONOVII.

78 *Sociis quoque*] Illorum, quibuscum velut cum ducibus adversæ partis pax facta est.

79 *Sed his demum*] Potius dicendum, nisi qui nominatim excepti sunt, aut nisi quos certo constat comprehendi non potuisse, ut si subjecti alterius alteri sese applicent.

80 *Hostium loco sunt*] Si scilicet ante pacem hostes fuerunt.

81 *Et non facere*] Facere contra pactum videtur & qui non facit, quod eum facere placuit, & qui non facit, quo tempore facere debuit ex pacto aut negotii natura.

GRO-

minoris momenti adjiciatur, ut si quid adversus ea factum erit, pacem non rumpat: aut ut [82] arbitri prius adeantur quam arma inferre liceat, quod erat in federe Peloponnesiaco, memorante Thucydide. *Vide supra lib. II, c. XV. §. 15. Lib. VII.*

XXXVI. Et plane sentio id actum videri, [x] si qua specialis pœna [83] adjecta sit: non quod nesciam posse ita contrahi, ut electio sit ejus, cui facta est injuria, pœnam malit, an a transactione recedere, sed quod negotii natura hoc, quod dixi, potius requirat. Illud quidem constat, & jam supra dictum a nobis est, & historiæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis simpliciter factis [84] posterior non stat: neque enim tenebatur nisi sub conditione. *Lib. III, c. XIX. §. 14.*

XXXVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit, quo minus pars una impleat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ablata sit, aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile, pax quidem rupta non censebitur: nam, ut diximus, non solet illa pendere a [85] conditione casuali. Sed alter optabit, an expectare malit, si qua spes sit impleri promissum serius posse, an [86] æstimationem accipere, an [87] mutuis præstationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

XXXVIII. Certe, etiam post læsam fidem, integrum est [88] innocenti pacem servare, sicut Scipio fecit post multa Carthaginiensium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo se obligationi eximit: &, si additum est, ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id censeri debet in commodum innocentis duntaxat, si eo uti velit. *Vide supra hoc libro. c. XIX. §. 14.*

XXXIX. Postremo diximus, pacem solvi faciendo id, quod specialis pacis natura repudiat.

XL. 1. Sic quæ [89] contra amicitiam sunt, rumpunt pacem, quæ [90] sub amicitiæ lege contracta est: quod enim inter cæteros solius amici-

GROTII.

x *Si qua specialis pœna adjecta sit*] Ut in Gothorum pactis cum Francis. Vide Procopium Goth. I.

GRONOVII.

82 *Arbitri prius adeantur*] Sumatur judex medius & neutrarum partium, apud quem disceptetur.

83 *Adjecta sit*] Certo capiti, ni servetur.

84 *Posterior non stat*] Cum prius alter eis non stetit, & ipse posterius ea implere cessavit.

85 *Conditione casuali*] Sed potestativa scilicet, id est, non solet ita statui, ut, quod forte fit, eam rumpat, sed quod consilio & culpa.

86 *Æstimationem accipere*] Aliud tantundem valens.

87 *Mutuis præstationibus*] Sibi remitti, quod ipse facturum se promisit, in compensationem quod ab altero non præstatur.

88 *Innocenti pacem servare*] Quiescere & ab eo vinculo, quo tenetur alter, eum non dimittere.

89 *Contra amicitiam*] Quibus malevolus declaratur animus, etsi proprie nihil fiat adversus præcipua pacti capita.

90 *Sub amicitiæ lege*] Cui additum est inter articulos, ut posthac vivant tanquam boni & fideles amici.

GRO-

Digitized by Google

amicitiæ [91] officium exigeret, hic etiam pacti jure præstandum est. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fœdus, non amicitiæ causa, ut nos Pomponius docet) refero multa, quæ de [92] injuriis non armatis & contumelia a legum peritis differtari solent, & præcipue illud Tullii: *post reditum in gratiam* [93] *si quid est commissum*, [94] *id non neglectum sed violatum putatur, nec imprudentia sed perfidiæ assignatur.* Sed hic quoque [95] detrahenda quantum fieri potest facto invidia.

L. Postliminii. D. de capt. Pro Gabin.

2. Itaque personæ quamvis conjunctæ aut subditæ facta injuria, ipsi quicum pax inita est facta non censebitur, nisi aperte ad ipsius fugillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in [96] servis atrociter læsis sequuntur leges Romanæ: & adulterium aut stuprum [97] libidini potius quam inimicitiæ imputabitur: & invasio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet, quam fidei læsæ.

L. item. §. si quis D. de injur. Instit. §. servis. eod. tit. Alex. 11. Cons. n. 3.

3. Atroces sane minæ, nulla nova causa præcedente, cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus structas, non tuendi sed nocendi causa, & insolitam copiarum conscriptionem, si justis satis indiciis appareat, in non alium hæc, quam in eum quicum pax facta est, comparari.

XLI. 1. [y] Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migra-

GROTII.

y *Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, suscipere, non est contra amicitiam*] Solon: γυναῖκα πολίτας ἐὰν δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσι δεινοῦ τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανσελήνοις Ἀθήναζε μετοικίζουσιν ἢ τέχνη. *civium alio asscribi non sivit, nisi eos qui e sua patria in exilium perpetuum vocati essent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi causa Athenas migrassent.* Perseus apud Appianum in excerptis legationum num. 25. κοινὸν γὰρ πάντων ἀνθρώπων νόμον, καθὰ καὶ ὑμεῖς τὸν ἑτέρων φεύγοντας ὑποδέχεσθε· *feci hoc communi hominum jure, quomodo & vos alibi ejectos suscipitis.* Commune hoc jus pactis firmari aut adstringi solet. Vide pacem Antiochi apud Polybium exc. leg. n. 35. & apud Livium: pacem inter Romanos & Persas apud Menandrum Protectorem: Simlerum de Helvetiorum inter se pactis. *Aradii, regibus Syriæ inter se certantibus, obtinuere, ut fugientes suscipere possent, sed non emisere.* Testatur id Strabo XVI.

GRONOVII.

91 *Officium exigeret*] Quod fieri deberet lege humanitatis & morum, cui qui non paret, facit quidem improbe, non tamen actionem alteri parit.

92 *Injuriis non armatis*] Quæ fiunt sine vi, aut si negentur honores debiti, aut fiat aliud quid in contumeliam socii.

93 *Si quid est commissum*] Si qua offensio data.

94 *Id non neglectum*] Pro fraude & culpa habetur, non pro negligentia.

95 *Detrahenda est invidia*] Ne nimis cito in bellum ruatur, factum, quamvis malignum, leniore potius animo accipiatur & mitiore vocabulo appelletur, quam graviore & invidiosiore.

96 *Servis atrociter læsis*] Tanquam id pertineat ad domini offensam.

97 *Libidini potius*] In eo peccasse magis aliquem interpretabimur, quod se continere non posset, quam quod in persona eam læsos nos vellet aut contemneret.

GRO-

migrare volunt, ſuſcipere non eſt contra amicitiam. Neque enim naturalis tantum, ſed & favorabilis eſt iſta libertas, ut alibi diximus. Eodem loco pono perfugium exulibus datum. Nam in exules, ut ex Euripide diximus alibi, nullum jus civitati. Perſeus apud Livium recte, *quid attinet cuiquam exilium patere, ſi nuſquam exuli futurus eſt locus?* Ariſtides Leuctrica ſecunda: δίκαιον τὰς ἱκετεύοντας, vocat κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις, *commune jus hominum exules recipere.*

L. II, c. V. §. 24.

L. XLII.

2. Plane [2] oppida aut magnos cœtus, qui civitatis [98] partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex ſacramento, aut aliter, miniſterium aut ſervitutem debent. De his autem, qui belli ſorte ſervi ſunt, [99] idem introductum gentium jure apud quoſdam populos ſupra memoravimus. Sed & de his, [1] qui exules non acti pœnam juſtam effugiunt, dedendis egimus alibi.

L. II, c. XXI.

XLII. Sortis aleæ ſubjici belli exitus licite non ſemper poteſt, ſed tum demum, quoties de re agitur [2] in quam plenum habemus dominium. Nam ad ſubditorum vitam, pudicitiam, & ſimilia tuenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur, quam ut omittere poſſit eas rationes, quæ ad ſui & aliorum tutelam maxime ſunt naturales. Attamen ſi vera æſtimatione qui injuſto bello impetitur, tanto ſit inferior ut reſiſtendi nulla ſpes ſit, videtur ſortem offerre poſſe, ut certum periculum incerto evadat: hoc enim eſt de malis minimum.

§. 3. & ſeq.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæſtio de præliis, [3] quæ definito numero condicuntur belli finiendi cauſa, puta inter ſingulos utrimque, ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem: inter binos utrimque, ut inter Ætolos & Eleos: inter ternos utrimque, ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos: inter tricenos utrimque, ut inter [4] Lacedæmonios & Argivos.

Pan. V.

2. Si jus gentium externum tantum ſpectamus, non eſt dubitandum, quin per id ipſum talia certamina ſint licita: hoſtium enim cædem id jus indiſcrete permittit. Quod ſi vera eſſet veterum

GROTII.

2 *Oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus*] Libro II, cap. V. §. 24. Vide & Bizarum libro XII.

GRONOVII.

98 *Partem integrantem*] Qualis pars ſi abſcedat, totum non manet integrum, ſed mutilum fit.

99 *Idem introductum*] Ut eos aufugientes a dominis, in quorum ſervitutem bello venerunt, recipere, nec reddere liceat.

1 *Qui exules non acti*] Qui non ſunt damnati exilio, ſed ipſi ſolum mutaverunt fuga, ne gravius punirentur.

2 *In quam plenum*] In qua & exequi jus noſtrum, & id remittere ſine injuſtitia poſſumus.

3 *Quæ definito numero*] Ubi jubentur pauci decertare de fato & eventu populi utriuſque. 2, 23, 10.

4 *Lacedæmonios & Argivos*] Ducibus Othryade ac Theſſandro.

terum Græcorum, Romanorum, & aliarum gentium opinio, quemque vitæ ſuæ eſſe ſummo jure dominum, jam & interna juſtitia talibus præliis non deeſſet. Sed hanc ſententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam diximus. In proximi caritatem peccare eum, qui ob res, quibus carere poſſumus retinendas, hominem occidit, alibi oſtendimus & ratione & ſacrorum oraculorum auctoritate.

Lib. II, *c.* XIX. §. 5. *&* XXI. §. 11. *Lib.* II, *c.* I. §. XII. *& ſeqq.*

3. Addemus nunc, & in ſe & in Deum peccare, qui vitam ſibi a Deo pro magno beneficio conceſſam tam vili æſtimat. Si res bello digna agitur, ut multorum innocentium ſalus, pro ea totis viribus nitendum eſt. Condicto certamine [5] uti, tanquam teſtimonio bonæ cauſæ aut judicii divini inſtrumento, vanum eſt & a vera pietate alienum.

Th. 2, 2. *q.* 95. *art.* 8. *& ibi Cajet.*

4. Una res eſt, quæ tale certamen juſtum ac pium poteſt reddere ex una duntaxat parte, ſi alioqui omnino exſpectandum ſit ut qui injuſtam cauſam fovet victor ſit futurus cum magna innocentium ſtrage: [6] nihil enim ei imputandum eſt, qui mavult ea ratione certare, quæ ſpem ipſi maxime probabilem oſtentat. Sed & hoc verum eſt, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari, ſed permitti, ut graviora mala, quæ aliter vitari non poſſunt, viteutur. quomodo multis in locis tolerantur & improba fenora, & impudicitiam profeſſæ mulieres.

Cajet. d. l.

Lib. II, *c.* XXIII. §. 10. *Ægid. Regius diſp.* 32, *dub.* 2. *n.* 18. *Lib.* III.

5. Quod ergo ſupra diximus cum de præveniendo bello ageretur, ſi duo, quos inter de regno controverſia eſt, parati ſint inter ſe armis cernere, pati id poſſe populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur. Idem &, cum de bello finiendo agitur, dicendum erit. [a] Quomodo Aſſyrium regem Cyrus provocavit: & apud Dionyſium Halicarnaſſenſem Metius ait, non iniquum fuiſſe, [b] ut ipſi principes populorum armis rem inter ſe diſceptarent, ſi de ipſorum, non de populorum potentia aut digni-

GROTII.

a *Quomodo Aſſyrium regem Cyrus provocavit*] Et multo ante Hyllus Euryſtheum. Vide Euripidem Heraclidis.

b *Ut ipſi principes populorum armis rem inter ſe diſceptarent*] Hoc Adrianopolitæ reſpondebant Mahumeti de ipſo & Muſa Zelebe. Leunclavius lib. XI. Sic Cunibertus Laugobardorum rex Alachin provocat. Paulus Warnafredi lib. V. Sic de Cherſonis caſtro Pharnacus cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipſorum controverſiam periculis objiceretur; narrat Conſtantinus Porphyrogenneta capite de caſtro Cherſonis. Vide exemplum ſingularis certaminis de regno apud Pontanum hiſtoria Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V. Imperatorem & Franciſcum Primum Galliæ regem, narrant hiſtorici.

GRONOVII.

5 *Uti, tanquam teſtimonio*] Quemadmodum ſuperioribus ætatibus, in defectu probationum innocentiæ ſuæ, ſolebant cum accuſatoribus in certamen armorum deſcendere.

6 *Nihil ei imputandum*] Nulla ejus eſt culpa.

GRO-

Digitized by Google

dignitate controverſia fuiſſet. Sic [c] Heraclium Imperatorem cum Coſroë filio Perſarum regis pugnaſſe ſingulari certamine legimus.

XLIV. Cæterum qui ſic in prælii exitum conjiciunt controverſiam, [7] ſibi quidem jus, ſi quod habent, adimere poſſunt, non & alteri, qui non habet, dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non ſunt. Itaque, ut valeat pactio, & populi & ſi qui jam nati jus ad ſucceſſionem habent conſenſum neceſſe eſt accedere: in [8] feudis non liberis, etiam domini ſive ſenioris.

XLV. 1. Sæpe in talibus prælis quæri ſolet, [d] [9] uter pro victore ſit habendus. Victi non poſſunt videri niſi qui aut omnes occubuerunt, aut in fugam dati ſunt. Sic [e] [10] in fines ſe aut oppida recipere apud Livium victi ſigna. *Lib.* III.

2. Apud tres nobiles hiſtoricos, Herodotum, Thucydidem, Polybium, [11] tres proponuntur de victoria controverſiæ, quarum prima ad [12] condictum certamen pertinet. Sed, ſi quis recte advertat, inveniet omnibus illis prælis [13] ſine vera victoria diſceſſum. Nam Argivi non fugati ab Othryade, ſed nocte ſuperveniente abierant, victores ſe rati & id ſuis renuntiaturi. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, ſed Corinthii, cum feliciter pugnaſſent, Athenienſium claſſem validam conſpicati, nullo cum Athenienſibus virium periculo facto, ceſſim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem a ſuis deſertam ceperat, at claſſem nihil minus quam fugaverat. Itaque, ut Polybius notat, magis pro victore ſe gerebat, quam victorem ſe ſentiebat. *Herod.* I. *Thuc.* I. *Lib.* XVI.

3. Illa vero, [14] ſpolia legere, [f] cadavera ad ſepulturam concedere, pro ſe poſſit interpretari.

GROTII.

c *Heraclium*] Vide Aymoinum libro IV, cap. 21. & Fredegarium cap. 64.

d *Uter pro victore ſit habendus*] Ennius:

Qui vicit non eſt victor niſi victus fatetur.

Vide Scaligerum ad illud Feſti, *herbam do.*

e *In fines ſe aut oppida recipere apud Livium victi ſigna*] Et apud Guicciardinum lib. 11.

GRONOVII.

7 *Sibi quidem jus*] Pacto ſuo efficiunt, ut, ſi vincantur, perdant jus regni; non tamen ut id ſtatim acquirat victor, niſi etiam conſenſerint, quorum intereſt.

8 *Feudis non liberis*] Ligiis. 1, 3. 23.

9 *Uter pro victore*] Quia exitus ſæpe ſunt tales, ut uterque illos

10 *In fines ſe aut oppida*] Excedere campo, nec caſtris conſidere audere.

11 *Tres controverſiæ*] Tria controverſiarum hujuſmodi exempla.

12 *Condictum certamen*] Num. 43.

13 *Sine vera*] Plena & conſummata alteriusutrius partium.

14 *Spolia legere, cadavera*] Quæ indicio ſunt, locum aciei, antea communem, nunc eſſe ejus, qui ſpolia legit, & cadavera concedit. Juſtin. 6, 6.

GROTII.

f *Cadavera ad ſepulturam concedere*] Plutarchus Ageſilao: *οἱ δ' ὑπεμφαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσαντο, καὶ τὴν νίκην ὕστερον ἐκλείβαντες ἀνέθηκαν εἰς Δελφοὺς ἀπενεγκόντες. poſtquam autem hoſtes miſere ut mortuos tollere liceret, conceſſit, eoque modo victoria teſtimonium*

Lib. XXIX, XL.

dere, [15] prælio iterum lacessere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certe, qui loco cessit, in dubio magis est ut fugisse credatur. At, ubi victoriæ firma argumenta non sunt, res manet [16] eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum est.

L. societatem. D. pro socio.

XLVI. 1. Arbitriorum Proculus nos docet duo esse genera: unum ejusmodi, ut sive æquum, sive iniquum, parere debeamus, quod observatur, ait, cum [17] ex compromisso ad arbitrum itum est: alterum ejusmodi, ut [18] ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in Celsi responso: *si libertus*, inquit, *ita juraverit dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam* [19] *si æquum arbitratus sit.* Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum sumi posse, aut ut [20] conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & Demetrium fuisse legimus, aut ut [21] cujus dicto parendum omnino sit. Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla supra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

L. Si libertus. D. de op. lib.

Lib. II. *c.* XXIII. §. VIII.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris, [22] in quos compromissum est, lex civilis statuere possit, & alicubi statuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat; [g] id tamen inter reges ac populos locum habere non potest. [23] Nulla enim hic est potestas superior.

Aleppus Delphos abiit. Idem Nicia: καί τοι νόμον τινὰ καὶ συνθήκην οἱ νικῶντες ἐκ σπονδῶν λαβόντες ἀναίρουσιν, ὅπως μὴ τὸν ἴσον καὶ τέρπειν ἰσχύειν τὰς τύχας τοὺς ἀνθρώπους ἀνθρώποις ἔχῃ· *quanquam more & instituto recepto qui mortuos deportandos concessa acceperant, censebantur a se abdicasse victoriam, & qui id impetrassent eius non erat tropæa figendi.*

g *Id tamen inter reges & populos locum habere non potest*] Mariana libro XXIX, 15. Bembus libro IV. Paces per arbitrum factas habes aliquammultas in Polonica historia Cromeri libris X. XVI. XVIII. XXI. XXIV. XXVII. XXVIII. Habes & in Danica Pontani libro II. confer quæ nos supra libro II, c. XXIII. §. 18.

GRUNOVII.

15 *Prælio iterum lacessere*] Quod dereliquet hostis, neque audeat prodire in æquum. Liv. 22, 12.

16 *Eo loco quo ante*] Ambigua.

17 *Ex compromisso*] Ubi convenit inter partes, ut quicquid statuerint arbitri, eo stetur sine exceptione.

18 *Ad boni viri arbitrium*] Ubi convenit hoc ita, si paruerit arbitros se gerere tanquam medios & bonos viros.

19 *Si æquum arbitratus*] Si non abusus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio se commisit.

20 *Conciliatorem*] Qui persuasione & inductione utatur.

21 *Cujus dicto*] Qui imperio & sententia decretoria.

22 *In quos compromissum*] Qui omnem habent pronuntiandi & litem terminandi potestatem.

23 *Nulla hic potestas superior*] Ut in privatarum rerum arbitris est magistratus vel princeps.

GRO-

Digitized by Google

poteſtas ſuperior, quæ promiſſi vinculum aut impediat, aut ſolvat. Standum ergo omnino, ſive æquum, ſive iniquum pronúntiaverint, ita ut Plinii illud huc recte aptes: *ſummum quiſque cauſæ ſuæ judicem facit, quemcunque elegit.* Aliud enim eſt [24] de arbitri officio, aliud [25] de compromittentium obligatione quærere. *Praf. nat. hist.*

XLVII. 1. In arbitri officio ſpectandum, an electus ſit [26] in vicem judicis, an [27] cum laxiore quadam poteſtate, quam arbitri quali propriam vult Seneca, cum dicit: *melior videtur conditio cauſæ bonæ, ſi ad judicem, quam ſi ad arbitrum mittitur: quia [28] illum formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; hujus libera & nullis adſtricta vinculis religio & detrahere aliquid poteſt & adjicere, & ſententiam ſuam, non prout lex aut juſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit, regere.* Lib. 11. de benef. c. 7.

Ariſtoteles quoque ἐπιεικὴς, id eſt, æqui & commodi hominis eſſe ait, εἰς διαιτὰν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βάλεσθαι ἴναι, *male ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὄψεται. ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὰς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. *nam arbiter id quod æquum eſt reſpicit, judex legem: imo arbiter ejus rei cauſa repertus eſt, ut valeret æquitas.* Rhet. 1. c. 19.

2. Quo in loco æquitas non proprie ſignificat, ut alibi, partem illam juſtitiæ, [29] quæ legis ſonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judici commiſſa eſt) ſed omne id, quod rectius fit quam non fit, [30] etiam extra juſtitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri ſicut inter privatos & ejuſdem imperii cives frequentes ſunt, & ſpecialiter Chriſtianis commendantur ab Apoſtolo Paulo 1 Cor. VI. [31] ita in dubio non debet tanta poteſtas conceſſa intelligi: in dubiis enim, [32] quod minimum eſt, ſequimur: præcipue vero id locum habet inter ſummam poteſtatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum cenſendi ſunt adſtrinxiſſe iis regulis, quibus judicis officium adſtringi ſolet.

XLVIII. Illud tamen obſervandum eſt, arbitros lectos a popu-

24 *De arbitri officio*] Quid facere illum deceat.

25 *De compromittentium obligatione*] Quid facere neceſſario teneantur.

26 *In vicem judicis*] Ut merum jus ſummamque juſtitiæ legem & cauſarum merita ſpectet.

27 *Cum laxiore quadam*] Ut poſſit etiam præter jus ex æquo & bono ſtatuere.

28 *Illum formula*] Cum qua ſemper dabatur a prætore judex, veluti: *ſi pareret dare vel facere oportere.*

29 *Quæ legis ſonum*] Quæ quod lex dicit, cum poſſit in alienum & abſurdum ſenſum rapi, ex ratione & cum prudentia id intelligendum monet. 2, 20, 27.

30 *Etiam extra juſtitiæ*] Etiam per leges poſſit non fieri.

31 *Ita in dubio*] Ubi non plane ac diſerte de iis conventum eſt.

32 *Quod minimum*] L. 9. D. de R. J.

Digitized by Google

populis aut ſummis poteſtatibus [h] [33] de principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione: nam [34] poſſeſſoria judicia juris civilis ſunt: jure gentium poſſidendi jus dominium ſequitur. Ideo, dum cauſa cognoſcitur, [35] nihil eſt innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis eſt recuperatio. Livius in hiſtoria diſceptatorum inter populum Carthaginienſem & Maſiniſſam, *legati*, inquit, *jus poſſeſſionis non mutarunt.*

XLIX. 1. Alterius generis eſt arbitri ſumtio, cum quis ipſi hoſti de ſe arbitrium permittit, quæ eſt deditio pura, ſubditum faciens eum, qui ſe dedit, ei vero, cui fit deditio, ſummam deferens poteſtatem. *ἐπιτρέπειν τὰ περὶ αὐτὸν* dicunt Græci. Sic Ætolos in ſenatu rogatos legimus, permitterentne de ſe arbitrium populo Romano. Conſilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum, circa finem belli Punici ſecundi, de re Carthaginienſium hoc erat: *permittant*, inquit, *Carthaginienſes ſe arbitrio noſtro, ut victi ſolent, & multi antehac fecerunt: videbimus deinde nos, &, ſi quid fuerimus largiti,* [36] *habebunt nobis gratiam:* [37] *neque enim fœdus dicere poterunt. permultum autem intereſt. Quamdiu fœdera cum illis inimus, ut ea rumpant, ſemper aliquid cauſabuntur tanquam læſi adverſus aliquam fœderis partem. Nam quia multa ſunt dubiæ interpretationis, patet ſemper perplexandi materia. At, ubi ut deditis abſtulerimus arma, corpora ipſa acceperimus in poteſtatem, tum demum intelligent nihil ſe habere proprium, demittent animos, & quodcumque a nobis acceperint, id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.*

Livius lib. XXXVII.

2. Sed hic quoque diſtinguendum eſt, quid victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam ſalvo omni officio facere poſſit, quid denique eum maxime deceat. Victus poſt deditionem nihil non patiendum habet: quippe jam ſubditus, &, ſi jus belli externum reſpicimus, eo in loco, ut ei nihil non eripi poſſit, etiam vita, etiam libertas perſonalis, multo magis bona, non publica tantum, ſed & ſingulorum. *Ætoli*, inquit alio loco Livius, [38] *permiſſo libero arbitrio, ne in corpora ſæviretur, metuebant.*

L. XXXVII.

Cita-

GROTII.

h *De principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione*] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controverſia Saluciæ. Vide Serranum Henrico IV.

GRONOVII.

33 *De principali negotio*] Utrius ſit res, de qua ambigitur: non uter interim eam poſſidere debeat.

34 *Poſſeſſoria judicia*] Quibus in anteceſſum certatur, uter, dum lis eſt, poſſidere debeat: nam is onus probandi in alterum devolvit.

35 *Nihil eſt innovandum*] Non auferenda poſſeſſio ei, qui rem tenet.

36 *Habebunt nobis gratiam*] Id beneficio noſtro conſecuti fuerint.

37 *Neque enim fœdus dicere*] Ex fœdere quicquam illis deberi.

38 *Permiſſo libero arbitrio*] Si ſenatus populique Rom. omne de ſe arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis & ſuppliciis traderentur, metuebant.

GRO-

Otavimus alibi[1]: *ubi omnia ei, qui armis plus poteſt, dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipſius judicium atque arbitrium eſt.* Eodem illud Livii pertinet: *Romanis mos vetuſtus erat, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dediſſet, obſides accepti, arma ademta, præſidia urbibus impoſita forent.* Etiam occidi licite interdum deditos oſtendimus. *Lib.* III, *c.* XI. §. 18.

L. 1. At victor, ne quid injuſte faciat, ſpectare primum debet, ne quem occidat, niſi id [39] ſuo facinore meritum. ſic &, ne cui quicquam auferat, niſi in juſtam pœnam. [i] Intra hunc autem modum, [40] quantum ſecuritas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt, interdum pro circumſtantiis etiam ex morum regula neceſſarium.

2. Diximus alibi, bellorum egregios fines, quoties ignoſcendo tranſigitur. Nicolaus Syracuſanus apud Diodorum: *παρέδωκαν ἑαυτὰς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ. διόπερ ἂν ἄξιον αὐτὰς τῆς ἡμετέρας ψυσθῆναι φιλανθρωπίας.* *tradiderunt ſe cum armis, confiſi clementiæ victoris: quare indignum foret eos decipi ſpe noſtræ humanitatis.* Poſtea: *τίς Ἑλλήνων τὰς παραδόντας αὐτὰς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτῳ τιμωρίας ἠξίωσεν; quis unquam Græcorum eos, qui ſe clementiæ victoris permitterent, [41] indeprecabili ſupplicio puniendos cenſuit?* & Cæſar Octavius apud Appianum, L. Antonium, qui ſe deditum venerat, alloquens, *σπονδὰς μὲν τιθέμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένῳ καὶ νενικηκότος. ἄσπονδον δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργὴν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας* (male editur ἔδωκα) *ὑπ' ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν τὸ πρεσβύτερον ὡς ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν. ἃ δὲ προτιμῶσιν·* *ſi ad fœdera paciſcenda veniſſes, [42] ſenſiſſes me & victorem & injuria affectum. nunc, cum te & amicos & exercitum arbitrio noſtro permittis, demis mihi iram, demis & eam poteſtatem, quam in fœdere coactus eſſes concedere. Nam cum eo, quod vos dignum eſt pati,*

GROTII.

i *Intra hunc autem modum, quantum ſecuritas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt*] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionenſium regis apud Marianam lib. XI, c. 15. Et repete, quæ nos ſupra hoc libro, cap. XI. §. 14. & 15.

GRONOVII.

39 *Suo facinore*] Proprio, extra communia, & egreſſo modum eorum, quæ vulgo & promiſcue in bello fiunt.

40 *Quantum ſecuritas*] Concedere poteſt victor, ita ut ipſe extra metum cladis aut rebellionis maneat.

41 *Indeprecabili ſupplicio*] Ut Gell. I, 13. *Pœna indeprecabilis.*

42 *Senſiſſes me & victorem*] Duras tibi conditiones præſcripſiſſem, quod & poſſum, ut victor, & jure poſſum, ut affectus injuria.

Digitized by Google

pati, simul jam & alterum spectandum est, quid me facere par sit: atque hoc præferam.

3. Occurrit sæpe in Romanis historiis locutio, tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. XXXVII. *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit.* Lib. XLIV. *Paulo, ut se suaque in fidem & clementiam populi Romani permitterent, contendente*, ubi de rege Perseo sermo est. sciendum autem est, his verbis nihil aliud quam [43] deditionem meram intelligi: [k] neque fidei nomen his in locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris, cui se victus committit.

Livius lib. XXXVI.

4. [l] Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut diceret: *διότι κέκριται τοῖς Αἰτωλοις σῶς αὐτὸς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν.* Ætolos (ita vertit, Livius) *se suaque fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti consuli iterum id affirmasset, postulasse consulem, ut quidam [44] belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, non in servitutem, sed in fidem tuam nos tradimus, &, quod imperaretur, non esse moris Græcorum, respondisse consulem, nihil se curare, quid Græci esset moris, se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos jussisse. In Græco est, *περὶ τοῦ δίκαιος καὶ κεκρίκοντος ποιεῖτε λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; de officio & decoro hic disputatur, cum jam vos fidei nostræ permiseritis?* Ex his verbis apparet, quantum impune & non violato gentium jure facere possit is, in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus consul, sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus Falisci responsisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse: & de Campanis legimus, eos non fœdere sed deditione in fidem venisse.

Val. Max. lib. VI, c. 5.

Livius lib. VIII.

5. Ad

GRŒTII.

k *Neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris, cui se victus permittit*] Polybius: *παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τὴν εἰς τὴν πίστιν αἵρεσιν ποιήσασθαι καὶ τὸ τὴν ὅλην δοῦναι περὶ αὐτῶν τοῦ κρατοῦντος* apud Romanos idem valent, *se in fidem alicujus committere, & victori de se statuendi liberam facere potestatem.* Græci dicunt, *sic dium σῶς αὐτῶν παραδίδοναι*, ut Thucydides libro III. ait: *κατ' αὐτῶν ὁπλιτοκρατίαν*, ut Diodorus Siculus lib. XIV.

l *Nobilis est apud Polybium*] In excerptis legationum num. 13.

GRONOVII.

43 *Deditionem*] Romani rerum acerbitatem verbis mitigare solebant. Sic fidem dicebant potestatem liberam de aliquo statuendi. Sic socios, qui erant veri subjecti. Sic Magistratus in edictis ponebant *bonum factum*, id est, *recte facietis*, pro eo, quod esset, volumus & jubemus. Sic lictor supplicium sumturus jubebatur lege agere.

44 *Belli incentores*] Auctores & concitores.

Gro-

Digitized by Google

5. Ad officium vero ejus, cui facta eſt deditio, non male retuleris Senecæ illud: *clementia liberum arbitrium habet*: [45] *non ſub formula, ſed ex æquo & bono judicat, & abſolvere illi licet, & quanti vult* [46] *taxare litem.* Neque referre exiſtimo, an dedens ſe dicat ſe dedere alterius ſapientiæ, an moderationi, an miſericordiæ. hæc enim omnia blandimenta ſunt; res manet, ut victor arbiter fiat. *L. 11, de clem. 7.*

LI. Sed ſunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut ſingulis conſulunt, ut quibus vita ſalva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam univerſitati: quarum nonnullæ etiam [47] mixtum quoddam imperium poſſunt induere. de quo egimus alibi. *Lib. 1, c. 111. §. 17.*

LII. Acceſſiones pactionum ſunt obſides & pignora. [m] Obſides diximus dari aut ſua voluntate, [48] aut ejus qui imperium habet. nam in ſummo civili imperio comprehenditur & [49] jus in actiones ſubditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei, qui patitur, aut proximis repenſare; & ſi plures ſint, quorum quis obſes eat, reipublicæ nihil interſit, danda opera videtur, ut ſorte res dirimatur. In vaſallum, niſi idem ſubditus ſit, jus hoc [50] feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obſequium, quæ debet, huc uſque pertingunt.

LIII. Interfici [51] obſidem poſſe diximus, per jus gentium externum; non etiam interno jure, niſi par ipſius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & heredibus relinquere poſſunt, quanquam Romano jure cautum eſt, ut bona eorum in fiſcum cogantur. *L. Divus. 11. de jure fiſci.*

LIV. An fugere obſidi liceat, quæritur? & conſtat non licere, [52] ſi ab initio aut poſtea, quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuiſſe civitatis obligandi civem ne aufugeret, ſed hoſti dandi facultatem qualis vellet cuſtodiæ. Et ſic defendi poteſt Cloeliæ factum. Sed etſi ipſa nihil peccaverat, [n] civitas tamen recipere & retinere obſidem non poterat. *Liv. lib. 11.*

Sic

GROTII.

m *Obſides diximus dari*] Hoc libro, c. IV. §. 14. vide & caput XI. §. 18.

n *Civitas tamen recipere & retinere obſidem non poterat*] Vide Plutarchum in Publicola hac de re. Ad illud Virgilii,

Vinclis innaret Cloelia ruptis.

Vinculis federis ait Servius.

GRONOVII.

45 *Non ſub formula*] Non eſt adſcripta verbis conceptis.

46 *Taxare litem*] Quantum vult, imponere mulctam.

47 *Mixtum quoddam*] In quo aliquid juris in ſuos relinquat dedito, exceptum ab imperio victoris.

48 *Aut ejus qui imperium*] Ipſos invitos.

49 *Jus in actiones*] Poteſt qui ſummum imperium habet, publici boni cauſa, auferre ſingulis arbitrium agendi vel non agendi, ut poteſt auferre bona.

50 *Feudi dominus non habet*] Ut eum vaſallum obſidem det invitum.

51 *Obſidem poſſe*] Si non ſervet pactum, qui obſidem dedit.

52 *Si ab initio quo laxius*] Ut minus arcte vel moleſte cuſtodire-

Sic Porſenna: *ſi non dedatur obſes, pro rupto ſe fœdus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex fœdere reſtituerunt.*

LV. Odioſa autem eſt obſidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque ſtricta interpretatio hic locum habet. quare [53] in unam cauſam dati in aliam retineri non poterunt: quod ita intellige, ſi aliud quid ſine obſidum acceſſione promiſſum ſit. At ſi in alia cauſa fides jam violata ſit, aut contractum debitum, jam poterit obſes retineri, non ut obſes, ſed eo gentium jure, quo ſubditi ex facto imperantium detineri poſſunt, [54] κατ' ἀνδραποδισμόν: quod ipſum tamen ne fiat, caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obſidibus, ubi id, cujus nomine dati erunt, impletum erit.

Vide ſupra Lib. III, c. II.

LVI. Qui obſes datus eſt [55] tantum, ut alterum captivum aut obſidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo, dum moritur, jus pignoris exſtinctum eſt, [56] ut in captivo redemto dixit Ulpianus. Quare, ſicut in Ulpiani quæſtione pretium non debetur, [57] quod in perſonæ locum ſucceſſit, ita nec hic perſona manebit obligata, quæ perſonæ vicaria facta eſt. Sic Demetrius a ſenatu Romano non inique poſtulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχῳ μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δὲ ἀποθανόντος, inquit Appianus. Juſtinus ex Trogo: *Demetrius, qui obſes Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris, ſenatum adiit, obſidemque ſe* (malim legere *obſidem inquiens ſe*, ut cohæreat oratio) *vivo fratre veniſſe, quo mortuo, cujus obſes ſit, ignorare.*

L. ſi patre. D. de capt.

Syr. Lib. XXXIV.

LVII. Rege autem, qui fœdus fecit, mortuo, an teneatur adhuc obſes, pendet ab eo, quod alibi tractavimus, an fœdus habendum ſit [58] perſonale an reale. nam [59] acceſſoria non poſſunt efficere, ut in principalium interpretatione a regula recedatur. ejus autem naturam & ipſa ſequi debent.

Lib. II, c. XVI. §. 16.

LVIII. Obiter hoc addendum eſt, obſides interdum non acceſſionem eſſe obligationis, ſed revera partem principalem: ut cum quis ex contractu [60] factum promittit non ſuum, & quia, eo

tur, dextra data & jurejurando promiſit ſe non abiturum.

53 *In unam cauſam dati*] Elapſo tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

54 Κατ' ἀνδραποδισμόν] Per clarigationem vel pignoris capionem.

55 *Tantum ut alterum*] Dum alter captivus vel obſes inviſit patriam & redemtionis pretium comparat.

56 *Ut in captivo redemto*] Si quis patrem alicujus redemit, ut, recepto pretio a filio, eum liberum dimittat, & is pater mortuus ſit, priuſquam pretium a filio redderetur.

57 *Quod in perſonæ locum*] Quod cum erogandum eſſet pro captivo, & cujus ipſe captivus erogandi pignus fuiſſet: pro eo mortuo & ſic jure pignoris ſoluto, habet retinetque filius.

58 *Perſonale an reale*] Cum ſolo rege percuſſum, an cum rege & populo.

59 *Acceſſoria non poſſunt*] Propter obſidem datum non ſtatim fœdus intelligitur eſſe reale, ſi aliud ab initio actum eſſe appareat.

60 *Factum non ſuum*] Quod alius debet præſtare.

GRO-

Digitized by Google

eo non præſtito, tenetur ad id quod intereſt, ejus vice [61] obſides obligantur: quam fuiſſe videri ſententiam Caudinæ ſponſionis diximus alibi. Non dura tantum, ſed & iniqua eſt ſententia exiſtimantium, obſides etiam ſine conſenſu ſuo alterum ex facto alterius poſſe obligari. *Lib. II, c. XV. §. 16. Lib. Gent. l. II, c. 19.*

LIX. Pignora quædam communia habent cum obſidibus, quædam propria. Commune, quod [62] & ex alio jam debito retinentur, [63] niſi obſtet data fides: proprium, quod quæ de iis eſt pactio, non tam ſtricte ſumitur, quam illa de obſidibus: neque enim [64] æquale eſt odium. Res enim natæ ſunt, ut teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus, [65] nullum tempus id efficere poſſe, nè luitio ſit pignoris, ſi id præſtetur, pro quo pignus ſuppoſitum eſt. Nam qui actus cauſam [66] veterem & notam habet, non creditur [67] ex nova procedere. Ideo [68] patientia debitoris veteri contractui, non derelictioni imputatur, niſi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut ſi quis luere cum vellet, impeditus id ſilentio transmiſiſſet tanto tempore, quod ad conſenſus conjecturam ſufficere poſſit. *Lib. II, c. IV. §. 17.*

61 *Obſides etiam ſine conſenſu*] Si aliquis obſidum peccet aut aufugiat, pro ejus delicto alterum, qui ſimul ſit obſes datus, teneri.

62 *Et ex alio debito*] Si jam ſolutum ſit, cujus cauſa pignus datum eſt, & interim debitor aliud debitum ab eodem creditore contraxit, in hujus quoque debiti ſecuritatem olim datum pignus poteſt retineri.

63 *Niſi obſtet data fides*] Niſi expreſſe cautum eſt, non niſi in unam cauſam, quicquid etiam interveniat, hunc obſidem eſſe debere.

64 *Æquale eſt odium*] Favorabilior eſt cauſa pignoris quam obſidum: ideo laxior ejus interpretatio.

65 *Nullum tempus*] Placuit enim tempus non eſſe modum finiendæ obligationis. Weſemb. ad. tit. Quibus modis pign. vel. hyp. ſolvitur.

66 *Veterem & notam*] Ut pignus contractum.

67 *Ex nova*] Habitione pro derelicto.

68 *Patientia debitoris*] Quod debitor pignus tamdiu penes tenentem eſſe paſſus eſt, id præſumitur feciſſe, quia confidebat contractui, per quem putabat id ſibi repetere, quandocumque vellet, licere atque integrum eſſe; non quod id pro derelicto haberet.

CAPUT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

I. *Inducia quid ſint, & an id tempus veniat pacis an belli nomine.*
II. *Vocis origo.*
III. *Nova indictione poſt inducias non opus.*
IV. *Quomodo computanda ſint tempora induciis præfinita.*
V. *Quando obligare incipiant.*
VI. *Quid per inducias liceat.*
VII. *An*

Digitized by Google

VII. *An retrocedere & reficere mœnia, & similia:*
VIII. *De locis occupandis distinctio.*
IX. *An redire possit, qui vi majore retentus est, circa exitum induciarum.*
X. *De specialibus induciarum pactionibus, & qua inde quari solent.*
XI. *Induciarum pactionibus ab altera parte ruptis, alteram bellum movere posse.*
XII. *Quid si pœna addita fuerit?*
XIII. *Privatorum facta quando inducias rumpant.*
XIV. *In jure commeandi extra inducias qualis sumenda interpretatio.*
XV. *Qui militum nomine veniant.*
XVI. *Ire, venire, abire, quomodo hic accipienda:*
XVII. *De extensione ad personas:*
XVIII. *Ad bona.*
XIX. *Comitis & gentis nomine qui veniant:*
XX. *An concessio juris commeandi morte extinguatur:*
XXI. *Quid si data sit, donec qui dedit voluerit?*
XXII. *An securitas & extra territorium debeatur.*
XXIII. *Favor redemtionis captivorum:*
XXIV. *An lege interdici redemtio possit, distinctione explicatur.*
XXV. *Jus in captivum cedi posse:*
XXVI. *Posse ab uno pretium pluribus deberi:*
XXVII. *Conventio an rescindi possit, ob divitias captivi ignoratas.*
XXVIII. *Quæ bona capti captorem sequantur.*
XXIX. *An heres pretium debeat, distinctione explicatur.*
XXX. *An redire debeat qui dimissus est, ut alterum liberet, eo mortuo.*

I. 1. SOlent & inter bellum a summis potestatibus concedi quædam, ut cum Virgilio & Tacito loquar, [1] belli commercia, Homero συνημοσύναι, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ sunt conventio, per quam, bello manente, ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello, inquam, manente: nam, ut Cicero ait Philippica octava, inter bellum & pacem nihil est medium: & bellum [2] status est nomen, qui potest esse etiam cum [3] operationes suas non exserit: δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, ait Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* Idem alibi: οἱ τόποι διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν· *non ipsam amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum ejus.* Andronicus

Ann. XIV. & *hist.* III.

VIII. *Nic.*

GRONOVII.

1 BELli commercia] Commutationes communicationesque nihil hostile habentes.

2 *Status est nomen*] Conditionem temporum designat. 1, 1. 2.

3 *Operationes suas non exserit*] Non pugnatur, cæditur, capitur, nocetur, turbatur.

GRO-

Digitized by Google

cus Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχειν μηδὲν ἀποτελεῖν· *habitus esse potest, ita ut nihil operetur.* Eustratius ad sextum Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται· πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία· *habitus, potentiæ simpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: at ipsi actioni sive exercitio comparatus vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.*

[a] *Ut quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque* — Horatius 1, sat. 2.
Optimus est modulator: & Alfenus vafer omni
[b] *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna*
Sutor erat.

2. Sic ergo, ut & Gellius dixit, *non pax est inducia: bellum enim manet, pugna cessat.* Et in panegyrico Latini Pacati legimus: *inducia* [4] *bella suspendebant.* Quod eo dico ut sciamus, si quid convenit, ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat, [5] non statum spectari sed ipsas functiones. Contra, si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quanquam Virgilius [6] pacem sequestram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis scholiastes [7] εἰρήνην πρόσκαιρον πόλεμον ἀδύνατον, Varro [8] pacem castrorum, paucorum dierum, quæ omnes sunt non definitiones sed delineationes quædam, eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis, qui, cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli somnum dicere. Sic & ipsas [9] forenses ferias pacem vocavit Papinius: & somnum Aristoteles vinculum sensuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

3. In M. Varronis autem expositione, quam & Donatus sequitur, hoc recte reprehendit Gellius, quod paucos dies adjecit, ostendens solere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium

Ad Ter. Eun. act. 1, sc. 1.
Lib. 1, c. 23.

GROTII.

a *Ut quamvis tacet Hermogenes*] Seneca de beneficiis v, c. 21. *Est disertus, etiam qui tacet.*

b *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna*
Sutor erat]
Seneca dicto jam loco: *artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt.*

GRUMOVII.

4 *Bella suspendebant*] Differebant & quasi tenebant in pendenti, in suspenso.

5 *Non statum spectari*] Non esse pactum generale aut de universis circa rem aliquam actionibus, sed de eo, quod semel iterumque fieri debeat.

6 *Pacem sequestram*] Sequester, penes quem res controversa interim deponitur: aut qui medius intervenit duobus certantibus; ita pax sequestra per quam ad tempus deponitur certamen belli, aut quæ intervenit certamini media.

7 Εἰρήνην πρόσκαιρον] Pacem temporariam, caducam, quæ bellum parturit.

8 *Pacem castrorum*] Quia castra esse indicium est esse bellum: non ergo hæc pax simpliciter, sed bello durante pax intercedens.

9 *Forenses feriæ pacem*] 4, Silv. 4.
Certe jam Latia non miscent jurgia leges, Et pacem piger annus habet.

GRO-

Digitized by Google

L. postliminium. D. de captivis.

Livium exempla, quæ & illam Pauli jurisconsulti definitionem redarguunt: *inducia sunt cum in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se lacessant.*

4. Fieri tamen poterit, ut si appareat, alicujus conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse [10] cessationem actuum bellicorum, ut tunc, quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis, sed ex mentis certa collectione, de qua alibi egimus.

Lib. III, *c.* 16. §. 20.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo, quod Gellius vult, *inde uti jam*, nec ab *endoitu*, id est, introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod *inde*, id est, a certo tempore [11] *otium* sit, quomodo *ἐκεχειρίαν* Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, veteribus per *t*, non per *c* literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam singulariter. Vetus scriptura fuit *indoitia:* nam otium tunc oitium enunciabant a verbo oiti, quod nunc uti dicimus, [c] sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod est ostia, ostiorum, factum est nomen [d] Ostia Ostiæ: sic ex indoitia indoitiorum, factum est indoitia, indoitiæ, deinde indutia, cujus, ut dixi, plurale nunc tantum in usu est. olim, ut Gellius monuit, etiam unitatis numero enunciabatur. non longe abit Donatus, cum inducias dictas vult, quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium, non pax: itaque accurate loquuntur historici, qui narrant sæpe, pacem negatam, inducias datas.

Gell. XIX, *c.* VIII.

d. loco.

Ad Ter. Eun.

Liv. Plut. Justin.

Ang. l. si unus. §. 1. *D. de pactis. Mart. Land. q.* 29.

III. Quare nec nova [12] indictione opus erit: nam [13] sublato impedimento temporali, ipso jure se exserit status belli [14] non mortuus sed sopitus, ut [15] dominium & patria potestas in eo qui a furore convaluit. Legimus tamen apud Livium, ex fecialium sententia finitis induciis indictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam justis de causis in arma traheren-

GROTII.

c *Sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio*] Vide Servium in x. Æneidos ad vocem *mœrorum.*

d *Ostia Ostiæ*] Et ex ostrea, ostreorum, factum est ostrea, ostreæ.

GRONOVII.

10 *Cessationem actuum*] Non ut cessaretur propter aliud, velut colloquii causa aut religionis aut similium, sed tantum ut cessaretur, velut in longis multorum annorum induciis.

11 *Otium sit*] Otium pro pace Cicero 2, fam. 17. *Si antea auditum erit otium esse in Syria, legiones ventura non sunt.* Agrar. 2, 27. *Ego vobis in hunc annum consul popularis affero pacem, tranquillitatem, otium.*

12 *Indictione opus erit*] Ad bellum post inducias repetendum.

13 *Sublato impedimento temporali*] Elapso tempore induciis præstituto,

14 *Non mortuus, sed sopitus*] Non extinctus, abolitus, sed intermissus.

15 *Dominium*] Administratio rerum suarum.

GRO-

Digitized by Google

herentur. Innuit hoc ipſe Livius: *cum Vejentibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat, induciaque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: miſſi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba ſunt audita.* Lib. IV.

IV. 1. Tempus induciis aſſcribi ſolet aut continuum, ut in centum dies, aut cum deſignatione termini, ut uſque calendas Martias. In priori [16] ad momenta temporum facienda eſt numeratio: id enim naturæ convenit. nam, quæ fit [17] ad; civiles dies computatio, ex legibus aut populorum moribus venit. In alterno genere dubitari ſolet, utrum ad quem diem aut menſem, aut annum dictum eſt duraturas inducias, is dies, menſis, annus excluſus an comprehenſus intelligatur. *L. anniculus. D. de verbor. ſignif.*

2. Certe in rebus naturalibus duo ſunt terminorum genera, [18] intra rem, ut cutis terminus eſt corporis: [19] extra rem, ut flumen terminus eſt terræ. Ad utrumque hunc modum, etiam qui [20] voluntate conſtituuntur, termini conſtitui poſſunt. Magis autem naturale videtur, [e] ut terminus ſumatur qui pars ſit rei: *πέρας λέγεται τὸ ἴσχατον ἑκάστου, terminus dicitur quod ultimum cujuſque eſt*, inquit Ariſtoteles: nec uſus repugnat. *ſi quis ſic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipſe quoque dies, quo quis mortuus eſt, numeratur.* Prædixerat Cæſari Spurina periculum, quod non ultra Idus Martias proferretur. Interpellatus ipſis Idibus, dixit [f] veniſſe quidem, ſed non præteriiſſe. Quare multo magis ſumenda eſt hæc interpretatio, ubi temporis productio favorem in ſe habet, ut in induciis quæ humano ſanguini parcunt. *Met. V, 17, l. ſi quis. D. de verb. ſignif. Suet. in Caſ.*

3. At vero, [21] a quo die menſura aliqua temporis incipere dicitur, is dies intra menſuram non erit: quia ejus propoſitionis vis eſt diſcernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & ſi quid eſt ſimile, ipſos contrahentes ſtatim obligare ex quo contractus abſolutus eſt: at ſubditos

GROTII.

e *Ut terminus ſumatur qui pars ſit rei*] Baldus de ſtatutis in verbo *uſque*. Bartolus in l. patronus. D. de legatis III. & l. nuptæ. D. de ſenatoribus. Archidiaconus in c. eccleſias. XII. q. 1. Hieronymus de Monte libro de finibus c. 23.

f *Veniſſe quidem, ſed non prætiriiſſe*] Dion: *πάρειμι, εἰδέναι δ' οὐ παρελήλυθα.* Appianus: *πάρειμι αἱ Εἰδοὶ, ἀλλ' οὐ παρελήλυθασι.*

GRONOVII.

16 *Ad momenta temporum*] Ab hora, qua conſenſum eſt in inducias, ad horam eandem centeſimi diei.

17 *Ad civiles dies*] Ut quæ ſuperſunt horæ ultimi diei, ſimul comprehendantur, ut l. 38. D. de V. S.

18 *Intra rem*] Extremitas vel ultimæ partes rei.

19 *Extra rem*] De proximo rem attingentia.

20 *Voluntate*] Arbitrio hominum, ubi natura non facit terminos.

21 *A quo die*] Ut ſit, poſt quem diem; non, cum quo die.

GRO-

Digitized by Google

ſubditos utrinque obligari incipere, ubi induciæ [22] acceperunt formam legis, cui ineſt exterior quædam publicatio: qua facta ſtatim quidem incipit habere vim obligandi ſubditos, ſed ea vis, ſi publicatio uno tantum loco facta ſit, non [23] per omnem ditionem eodem momento ſe exſerit, ſed per tempus ſufficiens ad perferendam ad ſingula loca notitiam. Quare ſi quid interea a ſubditis contra inducias factum ſit, ipſi a pœnis immunes erunt. [g] neque tamen eo minus contrahentes damnum reſarcire debebunt.

Bart. ad l. omnes pop. Pan. c. 2. de conſt. & ibid. Bel. n. 7.

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipſa definitione datur intelligi. Illiciti enim ſunt omnes actus bellici, ſive in perſonas, ſive in res, id eſt, quicquid vi fit adverſus hoſtem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium.

2. Etiam quæ res hoſtium [24] caſu aliquo ad nos pervenerunt, eæ reddendæ erunt, etiamſi ante noſtræ fuiſſent: quia, quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda ſunt, ipſorum ſunt factæ: & hoc eſt, quod ait Paulus juriſconſultus, induciarum tempore poſtliminium non eſſe, quia poſtliminium requirit, ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non eſt.

3. Ire & redire ultro citroque, ſed eo paratu, qui periculum nullum oſtentet, licet. Notatum hoc [h] a Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obſeſſa urbe a Tarquinio inter Porſennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenſes in urbe celebrarentur, ingreſſos hoſtium duces curuli certamine contendiſſe & victores coronatos.

VII. Interius [25] recedere cum exercitu, quod Philippum feciſſe legimus apud Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conſcribere, [i] niſi quid ſpecialius convenerit.

Lib. XXXI. Frontinus l. II, c. 13.

VIII. 1. Corruptis [26] hoſtium præſidiis loca invadere quæ ipſi tenebant, haud dubie contra inducias eſt. talis enim acquiſitio juſta eſſe non poteſt, niſi ex jure belli. Idem habendum, ſi qui ſub-

GROTII.

[g] *Neque tamen eo minus contrahentes damnum reſarcire debebunt*] Ut de Scione apud Thucydidem IV. Defendi itaque non poteſt quod ab Hiſpanis in Italia factum narrat Mariana XXVIII, 7.

[h] *A Servio*] Ad XI. Æneidos.

[i] *Niſi quid ſpecialius convenerit*] Ut apud Parutam lib. III.

GRONOVII.

22 *Acceperunt formam legis*] Ex quo ſolemniter promulgatæ ſunt.

23 *Per omnem ditionem*] Per omne territorium.

24 *Caſu aliquo*] Non induſtria aut opera noſtra.

25 *Interius recedere*] Intra fines ex eo loco, unde alioqui non facile ſine conflictu digredimur, ut Philippus apud Liv. 31, 39.

26 *Corruptis*] Sollicitatis ad defectionem pecunia vel promiſſis, ut Sulla illuſit L. Scipioni. Appian. 1, civ. p. 401. Flor. 3, 21.

Gro-

Digitized by Google

ſubditi deficere ad hoſtem velint. Exemplum eſt apud Livium, lib. XLII. *Coronei & Haliartii favore quodam inſito in reges, legatos in Macedoniam miſerunt præſidium petentes, quo ſe adverſus impotentem ſuperbiam Thebanorum tueri poſſint. Cui legationi reſponſum ab rege eſt, præſidium ſe ob inducias cum Romanis factas mittere non poſſe.* Apud Thucydidem libro quarto Braſidas Mendam civitatem ab Athenienſibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: ſed additur excuſatio, quia habebat [27] quæ ipſe viciſſim Athenienſes criminaretur.

2. Derelicta ſane occupare licet, dum vere derelicta, id eſt, eo animo ne amplius ſint quorum fuerant, non ſi incuſtodita, ſive cuſtodia ante inducias, ſive factis induciis omiſſa ſit. dominium enim manens injuſtam facit alterius poſſeſſionem. quo refellitur Beliſarii adverſus Gothos cavillatio, qui tali obtentu [k] loca præſidiis nudata per inducias invaſerat. *Proc. II. Goth.*

IX. 1. Quæritur, an qui [28] vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hoſticos deprehenditur poſtquam exierint induciæ, jus redeundi habeat? Si jus externum gentium reſpicimus, non dubito quin hic par ſit ei, qui cum in pace veniſſet bello repente exorto inter hoſtes fato ſuo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem uſque ſupra notavimus; neque juſtitia interna deeſt, quatenus bona & actiones hoſtium pro debito civitatis obligantur, & [29] in ſolutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet, quam tot alii innocentes, in quos bellorum mala recidunt. *Lib. III. c. 9.*

2. Nec quæ [30] de commiſſi cauſa circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod [31] apud Ciceronem eſt de inventione ſecundo, de nave roſtrata vi ventorum in portum delata, quam [32] ex lege quæſtor publicari volebat. [33] Ibi enim vis major a pœna liberat; [34] hic proprie de pœna non agitur, ſed de jure quod certo tantum tempore interquieſcebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generoſius ſit, nullam habet dubitationem. *L. Cæſar. I. interdum. §. ſi propter. D. de public.*

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob ſpecialem conventio-

GROTII.

k *Loca præſidiis nudata*] Portum, Centum cellas, Albanum.

GRONOVII.

27 *Quæ ipſe viciſſim Athenienſes*] Feciſſe contra inducias. Vel *quibus ipſe.*

28 *Vi majore*] Θεῖα βία. l. 25. §. 1. D. locati: quæ conſilio humano neque provideri neque vitari poteſt.

29 *In ſolutum*] Vicem ejus, quod ſolvi debet.

30 *De commiſſi cauſa*] Si tempeſtate acta navis præterierit locum, ubi applicare debebat & vectigal ſolvere: vectigali autem non ſoluto merces incidunt in cauſam commiſſi.

31 *Apud Ciceronem de inventione ſecundo*] Cap. 32.

32 *Ex lege*] Si qua roſtrata navis in portu deprehenſa eſſet, ut publicaretur.

33 *Ibi enim*] In commiſſis.

34 *Hic proprie*] In detinendo eo, qui deprehenditur intra fines.

ventionis naturam; ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum: sic [1] si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit: nam cum tales induciæ alteri partium prosint, non debent interim ejus, qui dedit, causam duriorem facere. Interdum & [35] convenit, ne commeare liceat. [m] Interdum personis cavetur, non & rebus: quo casu [36] si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas [37] ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit, referenda est.

XI. Si fides induciarum a parte altera rumpatur, quin læso liberum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. nam capita [38] conventionis insunt conventioni per modum conditionis, ut paulo ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum [39] qui sustinuerint in finem induciarum. Sed & bellum illatum Hetruscis & aliis, quod contra inducias fecissent, legas: quæ diversitas argumento est, jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus, qui læsus est.

Libro hoc c. XIX. §. 14. & XX. §. 36. Liv. lib. IX. & XI.

XII. Illud constat, si [40] pœna conventa poscitur & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse: ideo enim pœna solvitur, ut cætera salva maneant. Et contra, si [41] bellum moveatur, recessum a pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta [42] imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur, nec dedantur: si non reddantur res.

XIV. Jus commeandi extra inducias [43] privilegium quoddam est;

GROTII.

1 *Si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur*] Ut a Totila Neapolitanis apud Procopium.

m *Interdum personis cavetur, non & rebus*] Vide c. significavit. de Judæis. De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud Procopium & Menandrum Protectorem.

GRONOVII.

35 *Convenit, ne commeare*] Diserte ponitur in pactis induciarum, ne utrimque inter partes hostiles liber sit commeatus.

36 *Si ad res defendendas*] Si, quæ res alterius invadunt, violentur personæ.

37 *Ad id quod principale*] Ita accipienda est, ut directo & per se personæ nihil hostile facientes non lædantur; non, ne lædantur, dum ea quæ per inducias licet arcere ac prohibere, attentant.

38 *Conventionis insunt*] Omnia conventionis capita infirmantur & læduntur in uno, quasi singulis esset adjectum, hoc caput salvum fore, si & cætera salva fuerint.

39 *Qui sustinuerint*] Non reddiderint par pro pari & ruptis ab altera parte inducils prosiluerint vicissim ad hostilia, sed exspectaverint finem.

40 *Pœna conventa*] In pacto inducianum eo casu, si quis eas violet.

41 *Bellum moveatur*] Post violatus inducias alter vicissim aliquid hostile fecerit, is pœnam conventam poscere nequit: jam enim videtur legisse alterum eorum, quæ optare potuit.

42 *Imperii aut ratihabitionis*] Si jussa fuerint aut approbata ab eo, penes quem imperium est.

43 *Privilegium quoddam*] Certis personis plerumque datur, quum in aliis maneat bellum.

GRO-

est. quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ [44] de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo [45] intra verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio, etiam quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

Vide supra l. II, c. XVI. §. 12.

Can. in c. cum in cunctis. §. cum vero. de elect.

XV. Hinc colligimus [46] datum militibus commeatum non ad medios tantum, sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic [47] nomine clericorum venit episcopus. Etiam, qui in classibus sunt nautæ, milites intelliguntur, & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

L. 1. §. 1. D. de bon. poss. ex test. mil.

XVI. 1. [48] In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim [49] inutile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenerit ubi in tuto sit. unde [11] Alexandri fides accusata, qui, quibus abitum indulserat, eos in ipso itinere jussit interfici.

Diod. Sic. lib. XVII.

2. At, cui abire datum, non & redire: sed nec, cui venire concessum est, [50] mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen [51] ut error etsi jus non det, a pœna certe, si qua adjecta est, relevet. Sed & cui venire

GROTII.

11 *Alexandri fides accusata*] Plutarchus: Καὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτῷ τὰ ἄλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντι προσέπεσεν· *hæc velut macula adhæsit bellicis actionibus regis, cætera in bello agere & juste & regaliter soliti.* Simile factum Bajazetis contra Vidynenses in Servia habes apud Leunclavium lib. VI.

GRONOVII.

44 *De privilegiis*] Juribus singularibus, quæ non ad exemplum trahuntur. §. 6. Instit. de j. n. g. c.

45 *Intra verborum proprietatem*] Quatenus propria verborum significatio permittit.

46 *Datum militibus commeatum*] Si positum sit in pacto induciarum, concedi liberum iter in hostiles terras aut per hostiles militibus, non excludi centuriones, tribunos, præfectos, sed nec legatos, qui summæ rei præsunt.

47 *Nomine clericorum*] Quod clericis concessum, id etiam vindicare potest episcopus.

48 *In itu*] Si data facultas eundi, utique & redeundi.

49 *Inutile beneficium*] Quod pro beneficio datur, id ita datum intelligitur, ut possit effectum sortiri.

50 *Mittere*] Alium sibi substituere, qui veniat.

51 *Ut error*] Ut, si quis hoc fecerit per errorem, sine fallendi proposito, etsi male fecerit, non tamen pœnæ forte in pacto expressæ subjaceat.

Digitized by Google

ire permiſſum eſt, ſemel veniet, non iterum, niſi temporis adjectio aliam ſuppeditet conjecturam.

XVII. Patrem filius, uxor virum non ſequitur, aliter quam in jure [52] commorandi. nam morari ſolemus [53] cum familia, peregrinari ſine ea. Famulus tamen unus aut alter, etiamſi expreſſus non ſit, comprehenſus cenſebitur in eo, quem ſine tali comitatu ire indecorum foret. nam qui aliquid concedit, concedit quæ neceſſario ſequuntur. neceſſitas autem hic [54] moraliter intelligenda eſt.

L. penult. de precario.

Abbas c. quam ſit. de Judæis.

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, ſed quæ ſolita ſunt ad iter aſſumi.

XIX. Expreſſo comitum nomine non ſunt intelligendi hi, [55] quorum cauſa magis eſt odioſa, quam ipſius cui proſpicitur. Tales ſunt piratæ, latrones, transfugæ, deſertores. Gentis expreſſum nomen in comitibus, ſatis oſtendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Jus commeandi cum veniat ex vi poteſtatis, in dubio non exſtinguitur [56] morte concedentis, ſecundum ea quæ alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis.

Lib. II, c. 14. §. 11. 12.

XXI. Diſputari ſolet de eo, quod dictum eſt in hunc modum, [57] *quamdiu voluero*. Et verior eſt ſententia eorum, qui exiſtimant durare [58] beneficium tale, etiam ſi [59] novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præſumitur, quod ad juris effectum ſufficit; [o] non etiam ubi is, qui conceſſit, deſiit poſſe velle, quod per mortem contingit. Perſona enim ſublata, collabitur etiam illa præſumtio durationis, ſicut accidens interitu ſubſtantiæ.

Canon. in c. ſi gratioſe. de reſcr. in VI.

XXII. Commeandi autem ſecuritas ei, cui data eſt, debetur etiam

GROTII.

o *Non etiam ubi is qui conceſſit deſiit poſſe velle, quod per mortem contingit*] L. Lucius Titius. de donationibus., ita ut eam emendat vir magnus Antonius Faber, *voluero* ponens pro *valuero*. Adde l. locatio. 4. ff. locati: Cardinalem Tuſchum pp. concluſion. 751. lit. p. Reinking. lib. 11, claſſe 11. c. 8. num. 30.

GRONOVII.

52 *Commorandi*] Conceſſa itione habitandi cauſa.

53 *Cum familia*] At familiæ vel præcipuæ partes uxor & liberi.

54 *Moraliter*] Non ſine quo ſimpliciter & quocumque modo aliquid eſſe non poſſit, ſed ſine quo aliquid decenter & commode eſſe non poſſit.

55 *Quorum cauſa magis eſt odioſa*] Qui minus ſunt favorabiles, adeo ut videatur conceſſurus non fuiſſe, qui conceſſit, ſi ſuo nomine petiſſent.

56 *Morte concedentis*] Sic ut a novo Imperatore novus commeatus ſit petendus, ſi quis uti velit.

57 *Quamdiu voluero*] Quoties conceſſi aliquid alteri licitum fore tamdiu, quamdiu id ei concedere velim.

58 *Beneficium tale*] Poſtquam ſemel iterumque eo uſus eſt, qui accepit.

59 *Novus volendi*] Etſi nec verbis neque alio certo ſigno me adhuc velle oſtenderim.

GRO-

Digitized by Google

etiam extra territorium concedentis: quia datur [60] contra jus belli, quod per se territorio non includitur: ut alibi a nobis dictum est. *Lib.* III, *c.* IV. §. 8.

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud Christianos, quibus lex divina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum justitiæ munus est:* verba sunt Lactantii. Ambrosio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua & summa liberalitas vocatur. Idem defendit suum & ecclesiæ factum[p], quod vasa ecclesiæ [61] etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur. [62] *Ornatus*, inquit, *sacramentorum, redemtio captivorum est*, & multa alia in eandem sententiam. *Matt.* XXV, 36. 39. *Lib.* VI. *Lib.* II, *of. c.* 15. *L.* II, *c.* 18.

XXIV. 1. Quibus adducor, ut non audeam indistincte probare leges illas, quæ captivos redimi vetant, quales apud Romanos fuisse legimus: *nulli civitati viliores captivi quam nostræ*, ait in senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in hanc rem Horatii ode, ubi captivos redimere vocat [63] conditiones fœdas, & exemplum perniciem trahens: flagitio additum damnum. Sed quod Aristoteles in Laconum institutis reprehendit, idem in Romanorum culpari solet: nimis scilicet illa omnia directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis consisteret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, satius sæpe esset jus, quod bello petitur, amitti, [q] quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis. §. 3. *Livius lib.* XXII. *ibid.*

2. Non

GROTII.

p *Quod vasa ecclesia etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur*] Imitatus hoc Ambrosii factum Augustinus, narrante Possidio, qui contra carnalem sensum quorundam id factum dicit. Imitatus est & in eadem Africa episcopus Deogratias, narrante Victore Uticensi lib. 1. Vas, quod Remigii fuerat, datum ad redimendos a Normannis captivos narrat in Remigii vita Hincmarus. Simile factum archiepiscopi Bremensis Rimberti laudat M. Adamus Bremensis ecclesiasticæ historiæ cap. 32. Probat hoc synodus universalis sexta, decreto relato in causam XII, quæstione II. Quæ adjungenda his, quæ diximus supra hoc libro cap. v. §. 2.

q *Quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis*] De Mauritii Imperatoris ob tale factum seria admodum pœnitentia vide Zonaram.

GROTII.

60 *Contra jus belli*] Ut in aliquem non liceat, quod jure belli liceret: licet autem in hostes jure belli quidvis hostile etiam extra territorium.

61 *Etiam initiata*] Quibus ad sacrum usum jam usi fuissent sacerdotes.

62 *Ornatus sacramentorum*] Si supellex sacra impendantur in redimendos captivos, honoratur & ornatur, non violatur.

63 *Conditiones fœdas*] Quod his milites redduntur segniores, & facilius armis abjectis in captivitatem consentiant, certi se redemtum iri.

Digitized by Google

2. Non videtur ergo lex talis justa, [64] nisi appareat opus tali rigore, ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali necessitate, cum [65] ipsi captivi ex caritatis lege suam sortem patienter ferre debeant, potest hoc eis injungi, & aliis, ne quid contra faciant, præcipi, secundum ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo scripsimus alibi.

Lib. II, c. XXV. §. 3.

XXV. Non sunt quidem moribus nostris servi, qui bello capiuntur: non dubitem tamen, quin jus exigendi pretium redemtionis a capto possit ab eo, qui captum tenet, [66] in alium transscribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab uno dimissus, pretio nondum soluto, captus sit ab alio: sunt enim diversa hæc debita ex diversis causis.

XXVII. Conventio de pretio fácta rescindi non potest, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, [67] nemo cogitur supplere quod in contractu minus æquo pretio promisit, si dolus non intercessit: ut intelligi potest ex his quæ de contractibus supra a nobis explicata sunt.

L. II, c. 12. §. 26.

XXVIII. Ex eo, quod diximus captivos nostros servos non esse, sequitur cedere illam [68] acquisitionem universalem, quam accessionem esse dominii in personam diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ specialiter apprehenderit: quare si quid clam secum habet captivus, non erit acquisitum, quia nec possessum. Sicut Paulus jurisconsultus contra Brutum & Manilium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurum, quem in fundo esse nesciat, non cepisse: quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est, ut res [69] eo modo celata ad redemtionis pretium solvendum prodesse possit, quasi retento dominio.

L. III, c. VII. §. 4.

L. possideri. §. Neratius. D. de acqu. poss.

XXIX. 1. Quæri & hoc solet, an pretium conventum & ante

64 *Nisi appareat*] Nempe quia tanti taxantur, aut id pro eis petitur, quod non potest, nisi gravi reipublicæ detrimento concedi.

65 *Ipsi captivi ex caritatis lege*] Mithridates oppugnans Cyzicum 3000. captivorum in navibus ad urbem admovit, qui manus tendentes ad mœnia orabant, ut sibi parcerent cives: donec Lysistratus Cyzicenorum prætor e muro per præconem eos monuit φειδεσθαι συμμαχικων γενοατων και μηδεν ητησθαι ut captivi & in alienam potestatem redacti fortiter tortunam ferrent. Appian. p. 220.

66 *In alium transscribi*] Donari, delegari creditori, quocumque modo alienari.

67 *Nemo cogitur supplere*] Non est dolus venditoris, si emtor non intelligens quid emat, obtulit plus justo: ita nec captivi dolus est, si qui eum tenet, bonorum ejus ignarus, nec in tempore requirendi copia usus, minoris, quam potuit, eum taxavit.

68 *Acquisitionem universalem*] Etiam rerum incorporalium captivi.

69 *Eo modo celata*] Possit numerari in parte pretii, nec possit dicere, qui cepit, eam rem jam suam fuisse, ex quo dominum ceperit.

Gro-

Digitized by Google

ante mortem non ſolutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur reſponſio, ſi in carcere mortuus eſt, non deberi: promiſſo enim inerat conditio, ſi liberaretur; mortuus autem non liberatur. Contra, ſi mortuus eſt cum in libertate eſſet, deberi. Jam enim lucratus erat id, pro quo promiſſum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri poſſe, ut ab ipſo contractus momento [70] pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, ſed ut [71] a ſe oppignoratus: & contra pactum iniri poſſe, ut procedat pretii ſolutio, ſi die præſtituto, qui captus ſit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præſumuntur acta, niſi manifeſtis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat, qui dimiſſus eſt ſub pacto, ut faceret dimitti alterum, qui [72] factum morte prævenerit. Diximus alibi, factum tertii liberaliter promiſſum ſatis impleri, ſi [73] nihil omittitur ex parte promiſſoris; at in oneroſis obligari promiſſorem ad id, quod tantundem valet. Sic ergo in propoſita quæſtione non tenebitur quidem dimiſſus reddere ſe cuſtodiæ: neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem, [1] ſed [74] ejus, quod præſtare non poteſt, æſtimationem præſtabit. Hoc enim naturali ſimplicitati congruentius, quam quæ [75] in actione de præſcriptis verbis & de condictione ob cauſam dati cauſa non ſecuta Romani juris interpretes tradunt.

Lib. 11, *c.* x1. §. 22. *&* xv. §. 16. *Hoc libro c.* xx. §. 58.

L. naturalis. §. 1. *de præſc. verb. l. ult. D. de cond. ob cauſ. dati.*

GROTII.

1 *Sed ejus quod præſtare non poteſt æſtimationem præſtabit*] Id non fecit Paulus Balionius ea lege dimiſſus ut Carvajalium reſtitueret libertati, qui Carvajalius, antequam liberaretur, mortuus fuit: quo nomine reprehendit Balionium Mariana libro xxx. Sed facti ſpeciem paullo aliter narrat Paruta libro 11.

GRONOVII.

70 *Pure debeatur*] Sine conditione plenæ libertatis recuperatæ.

71 *A ſe oppignoratus*] Quaſi ſe ipſe pro pretio tantiſper pignori dederit, donec id repræſentaretur.

72 *Factum morte*] Mortuus fuerit, antequam poſſet dimitti.

73 *Nihil omittitur*] Promiſſor fecit, quod potuit, ut promiſſum præſtaret, quamvis fortuna intercederit.

74 *Ejus quod præſtare non poteſt*] Ob alterius mortem aliquid dabit pro ſua redemtione.

75 *In actione de præſcriptis verbis*] Damnari præciſe promiſſorem, in quantum intereſt mea, illud, de quo convenit, accipere: vel reperi, quod datum eſt quaſi ob rem datam, re non ſecuta.

CAPUT XXII.

De fide minorum poteſtatum in bello.

I. *Ducum genera.*
II. *Quatenus eorum pactio obliget ſummam poteſtatem:*
III. *Aut occaſionem obligationi det.*
IV. *Quid ſi factum quid contra mandatum? ubi diſtinctiones adhibentur.*
V. *An*

Digitized by Google

V. *An tali casu pars altera obligetur.*
VI. *Quid belli duces aut magistratus possint circa inferiores se, aut pro iisdem.*
VII. *Pacem facere ducum non esse:*
VIII. *An inducias dare, distinguitur.*
IX. *Quæ securitas personarum, quæ res ab ipsis concedi possint.*
X. *Stricte interpretanda talia pacta, & quare?*
XI. *Quomodo interpretanda deditio a duce accepta.*
XII. *Quomodo cautio, si regi aut populo visum fuerit.*
XIII. *Quomodo promissum de oppido tradendo.*

L. conventionum. D. de pactis.

I. INter publicas conventiones Ulpianus & hanc speciem posuit, *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur.* Nos diximus post fidem datam a summis potestatibus, agendum & de ea, quam dant minores inter se, aut aliis: sive minores illi summis sint proximi, quales sunt [1] duces excellenter dicti, de quibus illud Livii capiendum: *nec ducem novimus, nisi cujus auspicio bellum geritur:* sive longius remoti, quos sic distinguit Cæsar: *alii sunt legati partes, alii Imperatoris. Alter* [2] *agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.*

Lib. IV. *Comm.* III.

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio. nam aut hoc quæritur, an summam potestatem obligent, aut an se ipsos. [3] Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegerimus, sive [3] voluntas illa specialiter expressa est, sive [4] ex ipsa præpositionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in se est quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est [5] morali modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali præpositione nota publice, aut iis quorum res agitur.

L. 11, *c.* XI. §. 12.

III. Sunt & alii modi, quibus potestas summa obligatur antecedente ministrorum facto, sed non ita, ut id factum causa sit propriæ dictæ, sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter, vel

GROTII.

[a] *Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi diximus*] Vide Campendum in anno DIↃ XCIV. in pronuntiato Comitis Mitandæ in causa Haukinsi.

GRONOVII.

[1] *Duces excellenter*] Integris exercitibus præfecti, aut quibus summa belli commissa est.

[2] *Agere ad præscriptum*] Ille inter mandati terminos se continet, hic neminis arbitrium spectans, quod in universum salutare & consultissimum judicat, agit ac exsequitur.

[3] *Voluntas illa specialiter*] Libello ad singulare negotium commissum aptato consignata.

[4] *Ex ipsa præpositionis natura*] Mandato procurationis aut præfecturæ jure, ordine, necessitate.

[5] *Morali modo*] Ut ea facultas commode potest explicari.

6 *Quæ*

Digitized by Google

vel per conſenſum, vel per rem ipſam. Conſenſus apparet ratihabitione, non tantum expreſſa, ſed & tacita, id eſt, ubi ſcivit ſumma poteſtas quod actum erat, & fieri paſſa eſt, [6] quæ ad aliam cauſam referri probabiliter non poſſunt. quod ipſum quomodo procedat, alibi tractavimus. Per rem hactenus obligantur, ne locupletiores fiant aliena jactura, id eſt, ut aut [7] contractum præſtent ex quo commodum volunt conſequi, aut de commodo diſcedant. de qua æquitate itidem a nobis alibi dictum eſt. Et hactenus nec ultra recipi poteſt, quod dicitur [8] valere, ſi quid utiliter geſtum eſt. Contra vero ab injuſtitia excuſari non poſſunt, qui, cum pacta improbent, tamen retinent quod ſine pactis non haberent: ut cum ſenatus Romanus, narrante Valerio, [9] factum Cn. Domitii neque probare potuit, neque reſcindere voluit: qualia multa in hiſtoriis occurrunt.

L. 11, c. 1v. §. 5. & c. xv. §. 17.

Lib. 11, c. x. §. 2.

Lib. 1x, 16.

IV. 1. Illud quoque ex ſupra a nobis dictis repetendum eſt, obligari eum qui præpoſuit, etiam ſi præpoſitus fecit [10] contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte ſecutus eſt prætor Romanus in inſtitoria actione: neque enim omne, quod cum inſtitore geritur, obligat eum, qui præpoſuit, ſed ita, ſi ejus rei gratia cui præpoſitus fuerit contractum eſt. de quo autem [11] palam proſcriptum fuit, ne cum eo contrahatur, is præpoſiti loco non habebitur: quod ſi proſcriptum quidem ſit, ſed [12] non pateat, tenetur qui præpoſuit. conditio quoque præpoſitionis ſervanda eſt: nam ſi quis ſub certa lege vel [13] interventu cujuſdam perſonæ contrahi voluit, æquiſſimum erit id ſervari, in quo præpoſitus eſt.

L. 11, c. xi. §. 12. & 13.

L. cuicumque. §. non tamen. D. de inſt. act. l. ſed ſi. §. de quo. & §. perſcribere. & §. proſcriptum. eod. tit.

2. Cui conſequens eſt, ut alii reges aut populi magis, alii minus ex ducum ſuorum contractibus teneri poſſint, ſi ſatis notæ ſint ipſorum leges atque inſtituta. De his ſi non conſtat, ſequendum eſt quod conjectura dictat, ut conceſſum intelligatur id, ſine quo ſatis commode, quæ officii ſunt, expediri non poſſunt.

3. Mandati fines ſi exceſſerit minor poteſtas, tenebitur ipſa, ſi quod promiſit præſtare non poteſt, ad æſtimationem: niſi lex aliqua

6 *Quæ ad aliam cauſam*] Quæ ſatis videbat huc evaſura, ut ipſius perſona obſtringeretur.

7 *Contractum præſtent*] Ut aut obnoxios ſe reddant vinculo, quod ſubeundum eſt una cum utilitate ex eo proveniente, aut etiam ipſi utilitati renuntient, ſi grave ducunt id vinculum ſubire.

8 *Valere, ſi quid utiliter*] Ex præſumtione non facile irritum facturum aliquem, quod licet inſcio ſe geſtum ſit, ramen fructus ad eum redundat, utcumque cum onere aliquo.

9 *Factum Cn. Domitii*] Regem Arvernorum Bituitum, qui fide publica in caſtra Romana venerat, retinentis.

10 *Contra mandata arcana*] Diverſa ſcilicet iis, quæ palam in ſpeciem data ſunt.

11 *Palam proſcriptum*] Literis in loco publico affixo denuntiatum.

12 *Non pateat*] Literis forte obſcuratis pluvia caſuve alio, aut ablatis & refixis.

13 *Interventu*] Non niſi adhibita perſona nominata.

aliqua ſatis cognita id quoque impediat. Quod ſi dolus acceſſerit, id eſt, ſi [14] præ ſe tulerit jus majus quam habebat, jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam [15] crimini reſpondentem. [16] Ex priore cauſa bona obligantur, & ſi ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex poſteriore quoque perſona, aut bona, aut utrumque, pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam, ſi quis [17] teſtationem interpoſuerit ſemetipſum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ juſtæ debitum cum delicto non voluntario ſed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero ſemper aut ſumma poteſtas obligatur, aut miniſter ejus, ideo & certum eſt partem alteram obligari, nec dici poſſe [18] claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum, qui medii ſunt ad ſuperiores.

VI. Videamus & quid in inferiores poſſint. Nec puto dubitandum, quin dux milites, magiſtratus [19] oppidanos obligent intra eos actus [20] qui ſolent ab ipſis imperari: alioqui conſenſu opus eſſet. Contra, ducis aut magiſtratus pactum [21] inferioribus proderit in mere utilibus omnino: id enim in poteſtate comprehenſum ſatis eſt: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari ſolent, omnino; extra ea, ita [22] ſi acceptaverint: quæ congruunt his quæ de ſtipulatione pro tertio ex naturali jure alibi diſſeruimus. Generalia hæc illuſtriora facient ſubjectæ ſpecies.

Alc. l. VIII, conſ. 40.

L. II, c. XI. §. XIV.

VII. [b] De belli cauſis & conſequentibus tranſigere [23] ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars eſt bellum finire: imo etſi cum maxima poteſtate præpoſitus fuerit, ea [24] de belli ductu erit intelligenda. Ageſilai reſponſum ad Perſas fuit *εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κύριον· de pace conſtituendi jus eſſe civitati. Quam pacem A. Albinus cum Jugurtha rege Senatus injuſſu fecerat, Senatus reſcidit*, inquit Salluſtius. Et apud Livium

Jugurth.

GROTII.

b *De belli cauſis & conſequentibus tranſigere ad belli ducem non pertinet*] Beliſarius Gothis: *ἐμὲ γὰρ ἐπὶ τῷδε πέμπει τὰ βασιλέως πράγματα διοικῆσαι· neque enim nos jus habemus ordinandi res Imperatoris.*

GRONOVII.

14 *Præ ſe tulerit jus majus*] Sibi finxerit plus eſſe commiſſum & permiſſum quam erat.

15 *Crimini reſpondentem*] Majorem minoremve pro ratione criminis.

16 *Ex priore*] Damni culpa dati.

17 *Teſtationem interpoſuerit*] Inſtrumentum teſtibus ſubſignatum fieri curaverit.

18 *Claudicare contractum*] Quaſi non paribus pedibus incedere, non utrimque æqualiter ire.

19 *Oppidanos*] Si quid illi pro his promiſerunt.

20 *Qui ſolent*] Quod dux militibus, magiſtratus oppidanis mandandi jus habet.

21 *Inferioribus*] Si horum in favorem pactum fuerit.

22 *Si acceptaverint*] Non omnino, ſed in his, quæ rata habuerint milites vel oppidani.

23 *Ad belli ducem*] A republica vel principe delegatum.

24 *De belli ductu*] De negotiis ad bellum adminiſtrandum & gerendum pertinentibus: non etiam de pacificatione.

GRO-

Digitized by Google

Livium eſt: *quâ rata iſta pax erit, quam non ex auctoritate ſenatus, non juſſu populi Romani peregerimus?* Sic Caudina, ſic Numantina ſponſio populum Romanum, ut alibi expoſuimus, non obligavit. Et eatenus verum eſt illud [25] Poſthumii, *ſi quid eſt in quo obligari populus poteſt, in omnia poteſt*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent: quod oſtendunt antecedentia, de deditione, de ſponſione relinquendæ aut incendendæ urbis, de ſtatu mutando. *L.* XXXVII.

VIII. [c] Inducias dare ducum eſt, nec ſummorum tantum, ſed & minorum, iis nempe, quos oppugnant aut obſeſſos tenent, & ſe ſuaſque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, quod Fabii & Marcelli hiſtoria apud Livium declarat. *Lib.* XXIV.

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæſita concedere itidem ducum non eſt. [26] Hoc jure Syria Tigrani ademta, quamquam Lucullus dederat. De Sophonisba, quæ bello capta erat, ait Scipio, Senatus populique Romani judicium atque arbitrium eſſe; ideo a Maſaniſſa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuiſſe. In res alias, quæ in præda ſunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi poteſtatis, quam cujuſque populi moribus. qua de re ſatis ſuperius a nobis dictum eſt. *Juſt. l.* XL. *Liv. l.* XXX. *Caſt. de juſt. & jure l.* 1. *Lib.* III, *c.* VI. §. 15.

2. At [27] nondum quæſita condonare omnino in ducum eſt poteſtate: quia oppida pleraque & homines ſæpe in bello dedunt ſe ſub conditionibus vitæ ſalvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus ſummæ poteſtatis arbitrium [28] exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non ſummis dandum eſt [29] intra ea, quæ ipſis agenda commiſſa ſunt. Maharbal Romanis quibuſdam, qui ex prælio ad Thraſymenum evaſerant, ſatis longe abſente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ, τῆς σωτηρίας, ut nimium conciſe narrat Polybius, ſed, ſi arma tradidiſſent, abire cum ſingulis veſtimentis paſſurum: retinet eos Annibal hoc cauſatus, ὅτι Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις· in

GROTII.

c *Inducias dare ducum eſt*] Vide Parutam lib. v.

GRONOVII.

25 *Poſthumii*] Pronuntiatum in Caudina cauſa. Liv. 9, 9.

26 *Hoc jure Syria*] Atqui non tam jure id factum quam inſolentia Pompeji, qui pro libidine, quæ potuit, acta Luculli reſcidit. Ideo & ipſius acta noluit confirmare ſenatus, neque id efficere potuit, niſi poſtquam, nefaria cum Cæſare & Craſſo conſpiratione inita, & ſe & rempublicam perdidit. Alioqui non magis licuiſſet Pompejo adimere, quam Lucullo dare: fuerant enim pari jure; ſed Pompejus ſucceſſor & æmulus Luculli. Licuiſſe autem utrumque ita, ſi ratum haberet ſenatus, ex hiſtoria notum. Cur autem Tigrani? immo Antiocho Aſiatico, Pii filio, Cyziceni nepoti.

27 *Nondum quæſita*] Quæ tantummodo in ſpe ſunt acquirendi, pacto relinquere poſſeſſoribus, ſi alia imperata facere velint.

28 *Exquiri res*] Brevitas occaſionis.

29 *Intra ea*] In iis dumtaxat cauſis, quæ illis delegantur.

GRO-

[d] *in poteſtate Maharbalis non fuiſſe, ſe inconſulto fidem dare ſe dedentibus, qua ipſos illæſos aut indemnes præſtaret.* Judicium de hoc facto Livii ſequitur. [30] *Punica religione ſervata fides ab Annibale eſt.*

3. Quare & M. Tullium in Rabirii cauſa [31] ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult a Rabirio Saturninum jure cæſum, quem conſul C. Marius data fide ex capitolio abduxerat. *Fides*, ait, *qui potuit ſine ſenatus conſulto dari?* & ita rem agit quaſi Marium ſolum fides iſta obſtringeret. Atqui C. Marius ex ſenatusconſulto poteſtatem acceperat operam dandi, ut imperium populi Romani majeſtaſque conſervaretur. [e] In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehenſum jus dandæ impunitatis, ſi eo modo omne periculum a republica arceretur?

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur, [32] adſtringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipſorum facto ſumma poteſtas plus quam vellet obligetur, aut ipſi damnum ſubeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram a duce accipitur, eo jure acceptus cenſetur, ut de eo victoris populi aut regis arbitrium ſit, cujus exemplum eſt in Gentio Illyrii, & Perſeo Macedoniæ rege, qui ſe, ille Anicio, hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, [33] *ita ratum ſit, ſi populus Romanus cenſuiſſet*, quam ſæpe in ſponſionibus invenias, efficiet, ut, ratihabitione non ſecuta, dux in nihil ipſe teneatur, niſi ſi qua locupletior factus ſit.

XIII. Et, qui oppidum tradere promiſerunt, poſſunt præſidium dimittere, ut feciſſe Locrenſes legimus. *Liv. lib. XXIV.*

GROTII.

d *In poteſtate Maharbalis non fuiſſe, ſe inconſulto fidem dare ſe dedentibus*] Non magis probabile erat in re ſimili effugium, quo uſus Bajazetes adverſus Servios Cratovianos, narrante Leunclavio lib. VI.

e *In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima*] Vide Salluſtium in bello Catilinario. Tullianæ huic cavillationi non diſpar illa Conſalvi in ducem Valentinum Guicciardini libro VI.

GRONOVII.

30 *Punica religione ſervata*] Id eſt, non ſervata: ſemper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

31 *Ut oratorem, non ut judicem*] Vide ad illa prolegom. ſectæ argumento, cauſæ ſervire.

32 *Adſtringenda*] Strictior & anguſtior ſumenda.

33 *Ita ratum ſit*] Liv. 37, 45. *Pro impenſis in bellum factis 15000. talentum Euboicorum dabitis: quingenta præſentia, duo millia quingenta, quum ſenatus populuſque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos.* Hæc quinquaginta, ſi ſenatus pacem non comprobaſſet, reſtitui vult auctor. Liv. 33, 15.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XXIII.

De fide privata in bello.

I. *Refellitur ſententia ſtatuens, privatos, fide hoſti data non obſtringi.*
II. *Oſtenditur obſtringi eos etiam pirata & latroni: & quatenus:*
III. *Minor hic non excipitur.*
IV. *Error an liberet.*
V. *Solvitur objectio ſumta ex publica utilitate.*
VI. *Aptantur ante dicta ad fidem datam reditus in carcerem:*
VII. *In certum locum non redeundi: non militandi:*
VIII. *Non fugiendi.*
IX. *Captum alii ſe dare non poſſe.*
X. *An privati cogendi ſint a ſuis poteſtatibus implere quod promiſerant.*
XI. *Qualis interpretatio in hujuſmodi pactis adhibenda.*
XII. *Quomodo ſumenda voces* vitæ, veſtium, adventus, auxilii.
XIII. *Rediiſſe ad hoſtem quis dicendus:*
XIV. *Juſta auxilia quæ, in deditione, ſub conditione facta.*
XV. *Quæ ad executionem pertinent, conditionem non facere.*
XVI. *De talium pactorum obſidibus.*

I. CIceronis eſt illud ſatis tritum: *etiam ſi quid [1] ſinguli temporibus adducti hoſti promiſerint, eſt in eo ipſo fides conſervanda:* ſinguli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum eſt inventos eſſe juris magiſtros, qui docerent, pacta publice cum hoſtibus inita fidem adſtringere; at quæ [2] a privatis fierent, non item. Nam, cum privati jura privata habeant quæ obligare poſſunt, & hoſtes capaces ſint acquirendi juris, quid eſſe poteſt quod obligationem impediat? adde quod niſi id ſtatuatur, [3] datur cædibus occaſio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri ſæpe, & hæc obtineri a captivis, fide privatorum ſublata, non poterit. *Bart. in l. conventionum. D. de pactis. Zaſi. in apol. contra Eckium. Hoc libro c. XIX. §. 2.*

II. Imo non hoſti tantum illi, quem jus gentium agnoſcit, ſed & latroni & piratæ data privatim fides obligat, perinde ut de fide publica ſupra diximus. Id intereſt, quod ſi metus injuſtus ab *Supra l. II, c. XI. §. 7. & lib. III, c. XIX. §. 5.*

GRONOVII.

1 *Singuli temporibus adducti*] Quæ ſcilicet non promitterent, niſi dura & infelicia tempora experirentur.

2 *A privatis*] Videntur illi privatos conſideraſſe tanquam pupillos & ſervos, qui ſine auctoritate tutorum & dominorum obligare ſe nequeunt.

3 *Datur cædibus*] Minus enim parcent pollicentibus ſe redemtum iri, & ſi cui pepercerint, eum, quod nunc ſæpe fit, fide data nunquam dimittent ad pretium redemtionis comparandum, ſi certum erit, eum iſta fide non obligari.

4 *Sibi*

Digitized by Google

ab altero incuſſus impulerit ad promittendum, is qui promiſit petere reſtitutionem, aut, ſi alter nolit, [4] ſibi eam præſtare poteſt. Quod [5] in metu procedente ex bello publico juris gentium locum non habet. Quod ſi & jusjurandum acceſſerit, jam omnino quod promiſſum eſt præſtandum erit ab eo qui promiſit, ſi perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium ſi in hoſtem publicum commiſſum ſit, puniri ab hominibus ſolet: ſi in latrones aut piratas, [6] diſſimulari odio eorum, quorum commodum agitur.

Oldr. conſ. 7. Covar. de matrim. p. II, c. 8. §. 4. n. 21.

III. In hac quoque privata fide [7] minorem non excipiemus, qui [8] ejus ſtatus eſt, ut actum intelligat. Nam quæ minoribus conſulunt beneficia, ex jure ſunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare a contractu recedendi, ſi id, quod per errorem creditum fuit, [9] in mente agentis vim habuerit conditionis.

Lib. II, c. XI. §. 6.

V. 1. At, quo uſque ſe extendat privatorum in paciſcendo poteſtas, difficilior inſpectio eſt. Quod publicum eſt, a privato alienari non poſſe ſatis conſtat: nam ſi ne ducibus quidem belli id permiſſum eſt, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipſorum actionibus ac rebus quæri poteſt, quia videntur hæc quoque concedi hoſtibus non poſſe ſine aliquo damno partis: unde videri poſſunt talia pacta [10] illicita cum civibus ob jus ſupereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem ſacramento datam.

c. XXII. §. 7.

2. Sed ſciendum eſt, ea pacta, quæ [11] malum majus aut certius evitant, magis utilia quam damnoſa etiam publico cenſeri debere, quia minus malum induit rationem boni: *χρὴ τῶν κακῶν ἱστολέγεσθαι τὰ μετριώτερα*, ut ait quidam apud Appianum. Neque vero [12] fides ſola, qua quis poteſtatem ipſam ſui & ſuarum rerum non abdicat, neque utilitas publica ſine legis auctoritate id efficere

Punic.

4 *Sibi eam præſtare*] Proteſtando & nihil ſolvendo.

5 *Quod in metu procedente ex bello*] Neque metus ille injuſtus.

6 *Diſſimulari*] Impunitum transmitti, non quaſi non ſit perjurium, ſed quia iſtis hominibus jus non redditur, quippe habeantur pro ſervis pæne, atque adeo pro nullis.

7 *Minorem*] XXV. annis.

8 *Ejus ſtatus eſt*] Eam vim naturæ ingeniique habeat.

9 *In mente agentis*] Ita præſumtum ſit, ut fuerit præcipua cauſa contractus: qua deficiente, etiam quod actum eſt, irritum fore tacite conſenſum putatur.

10 *Illicita cum civibus ob jus*] Tanquam qui non habuerint poteſtatem earum actionum & rerum, ob jus, quod in eos habet princeps vel civitas.

11 *Malum majus*] Scilicet captus civis vel miles aut in perpetuum omittendus eſt, aut quandam actionem vel rem ſuam debet obligare ac ſubtrahere civitati vel principi. Satis conſulit juri eminenti civitatis vel principis ſe conſervando. Alterum perinde accipiendum eſt, ac ſi morbo vel calamitate amiſſum eſſet.

12 *Fides ſola*] Promiſſio, qua quis non alterius ſe ditioni ſubjicit, & manet rerum ſuarum dominus, etſi ad aliquid dandum faciendumve ſe obligaverit.

GRO-

Digitized by Google

cere poſſunt, ut quod factum eſt, etiamſi contra officium factum eſſe detur, irritum ſit & effectu juris omni careat.

3. Lex quidem poſſet adimere ſubditis aut perpetuis, aut temporariis hanc poteſtatem: ſed neque lex hoc ſemper facit, [13] parcit enim civibus: neque ſemper facere poteſt: nam leges humanæ, ut alibi diximus, vim obligandi tum demum habent, *Lib. I, c. IV. §. 7. 2. 3.* ſi latæ ſint [14] ad humanum modum, non ſi onus injungant, quod a ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta *Lib. II, cap. XIV. §. 12. 2.* ſpecialia, quæ tale quid aperte præ ſe ferunt, pro legibus haberi non debent; generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ ſunt, ut caſus ſummæ neceſſitatis excludant.

4. Quod ſi actus, qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, ſed puniri tamen idem poterit, ideo quod promiſit id, quod ſui juris non erat, maxime ſi juratus id fecerit.

VI. Promiſſio captivi de [15] redeundo in carcerem, merito toleratur: [16] neque enim deteriorem reddit captivi conditionem. Non ergo, ut quidam exiſtimant, glorioſe tantum fecit M. Attilius Regulus, ſed & quod debebat. *Regulus*, inquit Cicero, *non debuit conditiones pactioneſque bellicas & hoſtiles perturbare perjurio.* Nec obſtat illud: *Off. III.*

Atque ſciebat, quæ ſibi barbarus *Horat.*
Tortor pararet.

Nam & hoc fieri poſſe jam ſcierat, cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis ſcriptoribus rem narrat Gellius, *octo poſtliminium juſtum non eſſe ſibi reſpondeLib. VII. runt, quoniam* [a] *dejurio vincti forent.*

VII. 1. Solent & promittere quidam [17] ne in certum locum redeant, ne adverſus eum, qui ipſos in poteſtate habet, militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, ubi ſic Ithomenſes pro*Lib. I.* mittunt Lacedæmoniis, exituros ſe Peloponneſo, nec unquam redituros. Poſterius nunc frequens eſt. Vetus exemplum eſt apud Polybium, ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ ſub lege, μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν· *ne adverſus Car-*

GROTII.

a *Dejurio vincti*] Id eſt, capitis minores, ut Horatius de Regulo loquitur.

GRONOVII.

13 *Parcit enim civibus*] Non vult eos potius perire, quam quidquam ſui hoſtibus, cum in eorum poteſtatem venerint, pacto obligare.

14 *Ad humanum modum*] Non plus exigant, quam poteſt ab humana imbecillitate præſtari.

15 *Redeundo in carcerem*] Si ſcilicet aliquid, quod ſuſcepit, cum dimitteretur, non effecerit.

16 *Neque enim deteriorem*] Quippe qui, ſi efficiat, liberetur: ſin, eodem ſit loco, quo antea.

17 *Ne in certum locum*] Ubi præſentia illorum vehementer aut utilis illi parti, de qua captivi ſunt, aut damnoſa illi, quæ ceperat & dimittit.

GRO-

Carthaginienſes eorum quiſquam arma hoſtilia ferret. Simile pactum habet in Gothicis [b] Procopius.

Goth. III.

2. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia ſit contra officium, quod patriæ debeatur. At non, quicquid contra officium eſt, ſtatim & irritum eſt, ut & alibi & ſupra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem ſibi parere id promittendo, quod jam eſt in hoſtis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ cauſa, cui is qui captus eſt, ni liberetur, jam periiſſe cenſendus eſt.

VIII. Promittunt & nonnulli [18] non fugere. tenet hoc eos, etiamſi [19] vincti promiſerint, contra quam quidam ſentiunt. Nam & ſic ſolet aut vita ſervari, aut mitior obtineri cuſtodia. Si vero vinctus ſit poſtea, ita demum [20] liber erit, ſi ideo promiſerit, ne vinciretur.

IX. Satis inepte quæritur, an, qui captus eſt, [21] alii dedere ſe poſſit. Nimis enim certum eſt, neminem ſua pactione jus alteri quæſitum adimere poſſe. Eſt autem captori jus quæſitum, aut ipſo belli jure, aut partim belli jure, partim [22] conceſſu ejus qui bellum gerit, ſecundum ea quæ ſupra expoſuimus.

Lib. III, *c.* VI. §. 23. *& ſeq.*

X. Circa effectus pactorum egregia quæſtio eſt, an privati, ſi in fide præſtanda negligentes ſint, a ſuis poteſtatibus cogendi ſint eam implere. Et cogendos verius eſt in bello duntaxat ſolenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obſtringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta ſi a privatis violati eſſent hoſtium legati. Sic Cornelius Nepos, recitante Gellio, ſcripſerat, multis [c] in ſenatu placuiſſe, ut ii de [23] decem captivis, qui redire nollent, datis cuſtodibus ad Hannibalem deducerentur.

Lib. VIII. *c.* 8.

Lib. II, *c.* XVI. §. 2. *Hoc lib. c.* XX. §. 26.

XI. De interpretatione tenendæ regulæ jam aliquoties memoratæ, ut a proprietate verborum non recedatur, niſi abſurdi vitandi cauſa, aut ex alia ſatis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretemur verba contra eum, qui legem dedit.

XII. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Veſtium nomine arma non veniunt: ſunt enim hæc diverſa. Veniſ-

GROTII.

b *Procopius*] Gotth. II. de Herulis.

c *In ſenatu placuiſſe*] Idem jam ante ſenatus redire eos coëgerat, quos Pyrrhus ſub conditione dimiſerat. Appianus exc. legat. num. 6.

GRONOVII.

18 *Non fugere*] Si habeantur in liberiori cuſtodia.

19 *Vincti*] Quum in arctiſſima cuſtodia haberentur.

20 *Liber erit, ſi ideo promiſerit*] Quia promiſſionem non videtur accepiſſe, qui eum tenet. 2, 11. 4.

21 *Alii ſe dedere*] Vel dum trahitur ab homine ignoto aut infeſto videns alium notum, præſertim honoratioris militiæ, vel etiam literis e cuſtodia datis.

22 *Conceſſu ejus*] Hujus enim primario ſunt, quæ capiuntur.

23 *Decem captivis*] Quos Hannibal dimiſerat, ut tenturent, numquid ſenatus Romanus redimeret captivos, fide data, ſi non impetrarent, in caſtra redituros.

GRO-

Digitized by Google

[24] Veniſſe auxilium recte dicitur ſi ſit in conſpectu, etiamſi nihil agat: nam ipſa præſentia ſuam vim habet.

XIII. At [25] rediiſſe ad hoſtem non dicetur qui clam rediit ut ſtatim exiret: rediiſſe enim ita intelligi debet, ut in poteſtate hoſtium iterum ſit. Contraria interpretatio veteratoria Ciceroni, ſtulte callida, quæ fraudem in ſe & perjurium habeat. Eadem Gellio fraudulenta calliditas, a Cenſore ignominiis notata, qui eam adhibuerant, inteſtabiles & inviſi. *De off.* III. *Lib.* VIII. *c.* 19.

XIV. [d] Juſta auxilia in pactis deditionis non faciendæ, ſi ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum ceſſare faciant.

XV. Notandum & hoc, ſi quid [26] de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut ſi dictum certo loco ſolvi, qui locus poſtea dominum mutaverit.

XVI. De obſidibus tenendum quod ſupra diximus, plerumque eos acceſſionem eſſe [27] principalis actus: ſed tamen convenire etiam poſſe ut disjunctiva ſit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obſides retineantur. Sed in dubio tenendum eſt illud, quod maxime eſt naturale, id eſt, ut acceſſio tantum credantur. *Hoc libro c.* 20; §. 58.

GROTII.

d *Juſta auxilia in pactis deditionis*] Sunt ejus pacti exempla quatuor in III. Gothicorum Procopii. Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. De Caſtello Corſicæ apud Bizarum hiſtoriæ Genuenſis x. alia libro XVIII. & in bello in Mauros. Habet tale & Cromerus lib. XI.

GRONOVII.

24 *Veniſſe auxilium*] Si quis promiſerit deditionem, niſi certum intra tempus adventarint auxilia, & illud tempus finiatur, dum auxiliarii a longinquo proſpiciuntur, illique nec dum aut applicuerint ſe nobis aut aggrediantur hoſtem, ſine perfidia deditionem recuſabit.

25 *Rediiſſe ad hoſtem*] Si quis promiſit ſe rediturum ad hoſtem, niſi cujus cauſa dimittitur, id effectum reddiderit, non ſatisfecit fidei, ſi ſic rediit, ut nemo intelligeret rediiſſe, quo fallens hoſtem paullo poſt evaderet.

26 *De executionis modo*] Iſque modus propter incidentem cauſam non queat ſervari, non ideo rem ipſam eſſe irritam.

27 *Principalis actus*] Ejus quod maximum & præcipuum promiſſum eſt, adeoque hoc præſtito illos debere dimitti.

CAPUT XXIV.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interponatur.*
II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi a populo aut rege expetit:*
III. *Qui colloquium poſtulat aut admittit:*
IV. *Huic tamen, dum collocutori non noceat, integrum eſſe res ſuas promovere.*
V. *De mutis ſignis ex conſuetudine aliquid ſignificantibus.*
VI. *De tacita approbatione ſponſionis.*
VII. *Pœna quando tacite remiſſa.*

Digitized by Google

L. ea lege. D. locati.

I. Silentio [1] quædam conveniri non male a Javoleno dictum est, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quod consensus, qualitercunque indicatus & acceptatus, vim habet juris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas, ut non semel jam indicavimus. [2] Quædam natura insunt actui.

Lib. II, c. IV. §. 4. 5.

L. III, §. I. §. 8.

II. Exemplum sit in eo qui aut ab hostibus, aut ab externis veniens in alterius populi, aut regis fidem se dat. nam hic quin tacite se obliget, [3] ne quid faciat adversus eum statum in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui [4] Zopyri factum a reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio, qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Sinone Virgilius:

Liv. lib. I. Æneid. II.

Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, [a] tacite pollicetur, collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari pronuntiat Livius: addit, [5] colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendose eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc a Valerio Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas [6] perfidum existere coëgit.* Quamobrem mirari subit, cur scriptor libri octavi belli Gallici Cæsaris, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. [7] Labieni referens, adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii scilicet) *sine ulla perfidia judicavit*

Libro XXXVIII.

Lib. X, c. 6.

GROTII.

a *Tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore*] Merito Agathias Ragnarim Hunnum culpat, quod abeuntem a colloquio Narsetem telo transfigere voluerit. Agath. lib. II.

GRONOVII.

1 *Silentio quadam promitti*] Quædam promissa intelligi, etiamsi nominatim designata non fuerint.

2 *Quedam natura*] Etsi nec dicto, nec scripto, nec alio signo externo exposita sint, tamen quia sine illis, in quod consensum est, constare non potest, pro expressis habentur.

3 *Ne quid faciat*] Moliatur adversus eam rempublicam.

4 *Zopyri factum*] Justin. I, ult.

5 *Colloquium perfide*] Liv. 38, 25. *Pauci ergo effugerunt, captus est nemo: major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt.* Plautus Mostell. 2, 2. 69. *per fidem deceptus sum: hospes hic me necavit.* Livius 1, 9. *incusantes violati hospitii fœdus, Deumque invocantes, cujus ad solemne ludosque per fas ac fidem decepti veniissent.* Seneca de provid. cap. 3. multa millia civium Romanorum, uno loco, post fidem, immo per ipsam fidem trucidata.

6 *Perfidum existere*] Florus Asinam Cornelium, qui simulato colloquio evocatus atque ita oppressus fuit, vocat perfidiæ Punicæ documentum. 2, 2.

7 *Labieni*] Qui Comium pro rebelle, ingrato & non semel perfido habebat.

GRO-

dicavit comprimi posse; nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est.

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, specie colloquii [8] avertere hostem a belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur: quare qui deceptum spe pacis regem Perseum arguebant, non tam juris & fidei, quam animi excelsi & gloriæ bellicæ largebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis diximus satis potest intelligi. Ejusdem generis erat fraus illa, qua Asdrubal ex Ausetanis saltibus exercitum servavit, & qua Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante Livio. Quorum exemplum imitatus [b] L. Sylla bello sociali apud Æserniam, ut apud Frontinum legimus. *Liv. lib.* XLII. *L.* III, *c.* I. §. 6. *& seq.* *Liv. lib.* XXVI. *&* XXX. *Lib.* I, *c.* 5.

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim [9] vittæ & rami olivarum: apud Macedones [10] hastarum erectio: apud Romanos [c] [11] scuta capiti imposita, [d] signa supplicis deditionis, quæ proinde [e] [12] obligant ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere se significat, an obligetur, & quatenus, ex his quæ supra dicta sunt, petendum est. [f] Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus quam si voce petitum esset. *Lib.* III, *c.* IV. §. 12. *& c.* XI. §. 15.

VI. Sponsio a ducibus facta quatenus tacite approbata a populo aut rege censeri debeat, & hoc jam supra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, *Lib.* II, *c.* XV. §. 17. *& Lib.* III, *c.* XXII. §. 3.

GROTII.

b *L. Sylla*] Et Cæsar Dictator adversus Tencteros & Usipetes. Appianus exc. legat. n. 16.

c *Scuta capiti imposita*] Appianus civilium 11.

d *Signa supplicu deditionis*] Apud Persas manus post tergum complicatæ. Ammianus lib. XVIII. ad quem locum notata Lindenbrogii vide. scuta & vexilla perversa apud Romanos, notat idem Ammianus libro XXVI. Submittere vexilla, Latinus Pacatus panegyrico. Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere, Plinius lib. XXII. Qui victi se dedunt inermes supplicant, ait Servius ad 1. Æneid.

e *Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii*] Ignis succensus petiti colloquii signum apud septentrionis populos. Meminit Johannes Magnus & alii. Plinius lib. XV, 30. de lauru: *ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.*

GRONOVII.

8 *Avertere hostem*] Securum & minus intentum rebus gerendis reddere, quum ipse interim diligenter comparet, ut apud Justinum Ptolomæus Philopator legationibus missis, quoad vires pararet, morabatur Antiochum, lib. 30, 1.

9 *Vittæ & rami olivarum*] Virgil. 8, 127. *Optime Grajugenum, cui me fortuna precari, Et vittæ comtos voluit prætendere ramos.*

10 *Hastarum erectio*] Liv. 33, 10.

11 *Scuta capiti imposita*] Appianus 2, civil. p. 454. de Afranianis interceptis.

12 *Obligant ad arma*] Quæ signa si partis alterius præliatores edant, alterius partis est inhibere hostilia.

factum, [13] cujus rei alia causa extra voluntatem federis probandi dari non possit.

VII. 1. [f] Pœnæ remissio ex sola dissimulatione non potest colligi; sed opus est accedat actus talis qui aut amicitiam per se ostendat, ut fedus amicitiæ causa, aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, sive ea opinio verbis indicata est, sive rebus quæ ex more institutæ sint ad talem significationem.

GROTII.

f *Pœnæ remissio*] Tractat Polybius servatus in excerptis legationum num 22. an ea remissa sit pœna iis qui facinus fecere, simul remissa sit mandatoribus? non puto: singulos enim tenent sua delicta.

GRONOVII.

13 *Cujus rei alia causa*] Quod nemo intelligat aliam ob rationem vel factum vel intermissum, quam quod ostenderint pactionem a præfecto suo factam ratam haberi, aut quod nunquam facturi vel intermissuri erant, nisi ratum habuissent.

CAPUT XXV.

Conclusio, cum monitis ad fidem & pacem.

I. *Monita ad fidem servandam.*
II. *In bello pacem semper spectandam:*
III. *Et amplectendam etiam cum damno, Christianis præsertim.*
IV. *Utile id victis:*
V. *Et victori.*
VI. *Et quorum res dubia sunt.*
VII. *Pacem factam summa religione servandam.*
VIII. *Votum & finis operis.*

I. 1. ATque hic finire me posse arbitror, non quod omnia dicta sint quæ dici poterant, sed quod dictum satis sit ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera, adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, sicut, cum de bello suscipiendo agerem, monita quædam bello quantum fieri potest declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & post bellum valeant ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum [1] ne spes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur, ut Cicero dicit, sed & major illa gentium societas: hac sublata, ut vere Aristoteles, ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, *tollitur quod inter homines est commercium.*

Off. III. *Rhet. ad Theod.* I, c. 15.

2. Ita-

GRONOVII.

1 NE *spes pacis*] Nam quæ cum eo pax esse potest, a quo nulla securitas est, sed semper infidix aut vis exspectandæ sunt. Talis autem, qui fidem & jusjurandum nullo sibi loco esse demonstravit.

GRO-

Digitized by Google

2. Itaque merito idem ille Cicero nefarium esse ait, fidem frangere quæ continet vitam: *sanctissimum*, ut Seneca loquitur, *humani pectoris bonum*: quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant: Itaque fide sublata [a] feris erunt similes, quarum vim omnes exhorrent. Et justitia quidem in cæteris suis partibus [b] sæpe habet aliquid obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque usurpatur ut de negotiis omnis dematur obscuritas. *Epistola* LXXXVIII. *Tic. pro L. Ros.*

3. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientiæ, deinde & [3] famæ causa, qua stat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos qui ipsis fallendi artes instillant, [4] id ipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina, quæ hominem hominibus insociabilem facit: adde & Deo invisum.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri, nisi semper in pacem prospectet. Veriſſime enim dictum a Sallustio: *sapientes pacis causa bellum gerere*: cui congruit Augustini sententia: *non pacem quæri, ut bellum exerceatur, sed bellum geri, ut pax acquiratur.* Ipse Aristoteles non semel accusat gentes quæ bellicas actiones [5] quasi pro ultimo fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est, quæ in bello *Oratione ad Cæs. Epist. 1. ad Bonif. 11, pol. 11. & 14.*

GROTII.

a *Feris erunt similes*] Legati Justiniani apud Procopium Persicorum II. Chosroën sic alloquuntur: εἰ μὴ πρὸς παρόντα σοι, ὦ βασιλεῦ, οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, οὐκ ἂν ποτὲ ὠόμεθα χωρῆσαι τῶν Καβάδου ἐς γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἴσως· ἀτιμάσαντα γὰρ τὰς διαμοιρασθείσας σοι ἐναγχος ὅρκους, ἃ ἐν ἀνθρώποις ἅπασιν ὑσιώτατά τε καὶ ἀχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τὸ ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἰσχύειν· διαλύσαντα δὲ τὰς σπονδὰς, ὧν ἡ ἐλπὶς ἀπολέλειπται μόνη τοῖς διὰ τὸν ἐς πολέμιον κακοπραγίαν ἐν ᾧ τῷ ἀσφαλεῖ βιωτεύσειν. οὐ γὰρ ἄλλο ἔδει τὸ τοῦτον εἴποτε τις ἐν ἴσῃ, ἀνθρώπων τὴν δίαιταν ἐς τὸν τῶν θηρίων μετασκευάζειν. ἐν γὰρ τῷ μηδεμιᾷ πτοήσει, τὸ πολεμεῖν κτίσεντα λελοιπέναι πάντας. πόλεμον δὲ, ὃ πίσος οὐκ ἔχον, ἐξοικίζειν τὰς οὐσίας τοὺς αὐτῶν χρησθῆναι ἐς ἀεὶ πίφυκεν. *Nisi ad te præsentem, rex, hæc haberetur oratio, nunquam putassemus Chosroën Cabadis filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemtis primum juramentis juratis, quod inter homines summum firmissimumque creditur veritatis & fidei pignus; ruptis præterea fœderibus, quæ sola spes relinquitur iis qui ob bella mala non in tuto vivunt. Quid enim hoc aliud esse dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare? nam sublatis fœderibus sequetur ut omnes inter se æterna gerant bella. Bella autem sine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant naturæ suæ exlerres.*

GRONOVII.

2 *Sæpe habet aliquid obscuri*] Non agnoscitur semper, sed plerumque ab utraque parte specioſe prætenditur.

3 *Fama, qua stat*] Tacit. 4, annal. 40. *Cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid conducere sibi putent, principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.*

4 *Id ipsum facere*] Ne ipsis quidem fidos esse, quibus erga alios perfidiæ sunt auctores.

5 *Quasi pro ultimo*] Propter se expetendas quæ bellum gererent tantummodo, quia nihil præclarius quam bellum gerere putarent.

bello maxime eminet: quo diligentius curandum eſt ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediſcamus hominem.

III. Pax ergo tuta ſatis haberi ſi poteſt, [6] & malefactorum, & damnorum & ſumtuum condonatione non male conſtat: præcipue inter Chriſtianos, quibus pacem ſuam [7] Dominus legavit. Rom. XII. 18. Cujus [8] optimus interpres nos vult, quantum fieri poteſt, quantum in nobis ſitum eſt, cum omnibus pacem quærere. Viri boni eſt initia belli invitum ſuſcipere, extrema non libenter perſequi: ut apud Salluſtium legimus.

IV. Satis quidem hoc unum eſſe debet, ſed & plerumque utilitas humana eodem trahit: primum eos qui minus valent: quia periculoſum eſt longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, [9] jactura aliqua redimenda major calamitas, omiſſa ira ac ſpe falſacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus. Hunc ſenſum [b] Ariſtoteles ſic enuntiat: *κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων παρεῖσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτὰς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι· ſatius eſt his, qui plus pollent, aliquid rerum ſuarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

V. Sed & eos qui validiores ſunt: quia bonis ſuis rebus, ut idem Livius non minus vere ait, [10] ampla ac ſpecioſa dantibus pax eſt: ac melior tutiorque quam ſperata victoria. Cogitandus enim [11] Mars communis: *δεξίτεον*, ait Ariſtoteles, *τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται· cogitandum in bello quam multæ quamque improviſæ mutationes accidere ſoleant.* In oratione quadam pro pace apud Diodorum culpantur *οἱ τὸ μέγεθος τῶν συμπεπραγμένων προσφερόμενοι, ὥσπερ ἐκ τῆς τύχης ἐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον πεπραγμένα· qui rerum geſtarum a ſe magnitudinem extollunt, plane quaſi non is mos eſſet fortunæ belli [12] proſpera vicibus largiri.*

Et

GRETII.

b *Ariſtoteles ſic enunciat*] Philo vero de conſtitutione principis hunc in modum: *εἰρήνη κάν ἐκ πολέμου ὀνήσιμος, λυσιτελεστέρα πολέμου· pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.*

GRONOVII.

6 *Et malefactorum*] Etiamſi pro injuriis & damnis & impenſis parum ſatisfiat, non repudianda eſt.

7 *Dominus legavit*] Quaſi teſtamento & ultimis monitis mandatiſque reliquit.

8 *Optimus interpres*] Internuntius, apoſtolus.

9 *Jactura redimenda*] Uti tempeſtate orta jactis in mare mercibus oneribuſque aliis levatur navigium & naufragium vitatur: ſic concedendo aliquid potentiori exitium a bello imminens cavendum.

10 *Ampla & ſpecioſa*] Poſſunt dictare ac præſcribere conditiones, quæ ipſis plus commodi & gloriæ adferunt.

11 *Mars communis*] Alea belli, quæ ſæpe ſumma miſcet imis.

12 *Proſpera vicibus largiri*] Parvo intervallo aut momento interpoſito variare & ex ſecundis adverſas facere.

GRO-

Digitized by Google

[c] Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi [13] morientium belluarum morsus.

VI. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero, Cæsare auctore, optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque confidit. *Bell. civil. 2.*

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus, servanda omnino ob eam, quam diximus, fidei sanctimoniam, soliciteque cavenda non tantum perfidia, sed & quidquid [14] animos exasperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit Cicero, ad has publicas non minus recte aptes: quæ cum omnes summa religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime quæ ex inimicitiis revocatæ sunt in gratiam.

VIII. Inscribat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum, quorum res Christiana in manu est, & iisdem [15] mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos [d] homines, Deo carissimum animal.

GROTII.

[c] *Et maxime metuenda desperantium audacia*]

Διότι γὰρ καὶ κεῖται δυσχείμερος λύσσα θηρῶν.

Quippe timenda etiam morientis insitra leonis.

[d] *Homines, Deo carissimum animal*] Sic Chrysostomus sermone de eleemosyna dixit: ἄνθρωπος τὸ φιλοτιμότατον ζῶον τοῦ Θεοῦ.

GRONOVII.

[13] *Morientium belluarum morsus*] Florus 2, 15.

[14] *Animos exasperat*] Contra amicitiam est, ut loquitur 3, 24. 40.

[15] *Mentem divini humanique*] Vorum Tiberii apud Tacit. 4, annal. 38.

Finis librorum de jure belli ac pacis.

Digitized by Google

Ex vita S. LUDOVICI *Regis Francorum deſcripta a Joinvillio cap.* LXXXIX.

QUi in magno erant regis conſilio ſæpe eum reprehendebant, quod tantum laboris ſumeret ad pacem inter exteros reponendam; mendoſe eum facere quod non eos bellare ſineret; aliquanto poſt fore ut rectius tranſigatur. Reſpondebat rex non recte eos loqui. Si, inquit, principes & dynaſtæ vicini regni mei viderent me facile perpeti, ut bella inter ſe gererent, dicerent inter ſe, Rex Francorum dolo malo nos bellare patitur, atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incurſarent, unde malum regno meo evenire poſſet. Præterea fieri poſſet ut & Dei iram in me accerſerem, cum dicat Deus benedictos eſſe, qui operam dant ut ad pacem & concordiam revocentur diſcordantes. Affirmare poſſum & Burgundiones & Lotharingos conſpecta regis bonitate & juſtitia tam ejus fuiſſe amantes eique obſequentes, ut cauſas controverſiarum inter ipſos ortarum apud ipſum agerent. Vidi eos ſæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia, in quibus Rex erat.

Ex vita ejuſdem juxta Mandata S. LUDOVICI *Regis data filio ex actis Collegii rationalium in urbe Pariſienſi.*

SI qua controverſia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Si quid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut majores tuos cepiſſe conſtet, fac illico reſtituatur. Cave bellum geras adverſus Chriſtianum quemquam, niſi ex multorum conſilio, & ita ſi bellum evitare non poſſis. Quod ſi bellum habeas, abſtine ab eccleſiaſticis & iis qui tibi nihil nocuere. Si inter ſubditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri poteſt. Sæpe ſpecta quid Bailivi, Præpoſiti, & alii officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut ſi quid corrigendum ſit id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

HUGO-

Digitized by Google

HUGONIS GROTII
MARE LIBERUM,
sive
De jure, quod Batavis *competit ad Indicana Commercia,* DISSERTATIO.

Ad PRINCIPES POPULOSQUE *liberos Orbis Christiani.*

ERror est non minus vetus quam pestilens, quo multi mortales, ii autem maxime qui plurimum vi atque opibus valent, persuadent sibi, aut, quod verius puto, persuadere conantur, justum atque injustum non suapte natura, sed hominum inani quadam opinione atque consuetudine distingui. Itaque illi & leges & æquitatis speciem in hoc inventa existimant, ut eorum qui in parendi conditione nati sunt dissensiones atque tumultus coërceantur: ipsis vero qui in summa fortuna sunt collocati, jus omne ajunt ex voluntate, voluntatem ex utilitate metiendam. Hanc autem sententiam absurdam plane atque naturæ contrariam auctoritatis sibi nonnihil conciliasse haud adeo mirum est, cum ad morbum communem humani generis, quo sicut vitia, ita vitiorum patrocinia sectamur, accesserint adulantium artes, quibus omnis potestas obnoxia est. Sed contra extiterunt nullo non sæculo viri liberi, sapientes, religiosi, qui falsam hanc persuasionem animis simplicium evellerent, cæteros autem ejus defensores impudentiæ convincerent. Deum quippe esse monstrabant conditorem rectoremque universi, imprimis autem humanæ naturæ parentem, quam ideo, non uti cætera animantia, in species diversas variaque discrimina segregasset, sed unius esse generis, una etiam appellatione voluisset contineri; dedisset insuper originem eandem, similem membrorum compagem, vultus inter se obversos, sermonem quoque & alia communicandi instrumenta, ut intelligerent omnes naturalem inter se societatem esse atque cognationem. Huic autem a se fundatæ aut domui, aut civitati, summum illum principem patremque familiâs suas quasdam scripsisse leges, non in ære aut tabulis, sed in sensibus animisque singulorum, ubi invitis etiam & aversantibus legendæ occurrerent. his legibus summos pariter atque infimos teneri. in has non plus regibus licere, quam plebi adversus decreta decurionum, decurionibus contra præsidum

Digitized by Google

edicta, præſidibus in regum ipſorum ſanctiones. Quin illa ipſa populorum atque urbium ſingularum jura ex illo fonte dimanare, inde ſanctimoniam ſuam atque majeſtatem accipere. Sicut autem in ipſo homine alia ſunt, quæ habet cum omnibus communia, alia quibus ab altero quiſque diſtinguitur: ita earum rerum quas in uſum hominis produxiſſet natura, alias eam manere communes, alias cujuſque induſtria ac labore proprias fieri voluiſſe. de utriſque autem datas leges, ut communibus quidem ſine detrimento omnium omnes uterentur; de cæteris autem quod cuique contigiſſet, eo contentus abſtineret alieno. Hæc ſi homo nullus neſcire poteſt niſi homo eſſe deſierit, hæc ſi gentes viderunt quibus ad verum omne cæcutientibus ſola naturæ fax illuxit, quid vos ſentire ac facere æquum eſt, principes populique Chriſtiani? Si quis durum putat ea a ſe exigi quæ tam ſancti nominis profeſſio requirit, cujus minimum eſt ab injuriis abſtinere, certe quid ſui ſit officii ſcire quiſque poteſt ex eo, quod alteri præcipit. Nemo eſt veſtrum qui non palam edicat rei quemque ſuæ eſſe moderatorem & arbitrum: qui non fluminibus lociſque publicis cives omnes uti ex æquo & promiſcue jubeat, qui non commeandi commercandique libertatem omni ope defendat. Sine his ſi parva illa ſocietas, quam rempublicam vocamus, conſtare non poſſe judicatur (& certe conſtare non poteſt) quamobrem non eadem illa ad ſuſtinendam totius humani generis ſocietatem atque concordiam erunt neceſſaria? Si quis adverſus hæc vim faciat, merito indignamini, exempla etiam pro flagitii magnitudine ſtatuitis, non alia de cauſa, niſi quia, ubi iſta paſſim licent, ſtatus imperii tranquillus eſſe non poteſt. Quod ſi rex in regem, populus in populum inique & violente agat, id nonne ad perturbandam magnæ illius civitatis quietem & ad ſummi cuſtodis ſpectat injuriam? Hoc intereſt, quod ſicut magiſtratus minores de vulgo judicant, vos de magiſtratibus, ita omnium aliorum delicta cognoſcenda vobis & punienda mandavit rex univerſi, veſtra excepit ſibi. Is autem quanquam ſupremam animadverſionem ſibi reſervat, tardam, occultam, inevitabilem, nihilominus duos a ſe judices delegat qui rebus humanis interſint, quos nocentium feliciſſimus non effugit, conſcientiam cuique ſuam, & famam ſive exiſtimationem alienam. Hæc tribunalia illis patent, quibus alia præcluſa ſunt: ad hæc infirmi provocant: in his vincuntur, qui vincunt viribus: qui licentiæ modum non ſtatuunt, qui vili putant conſtare, quod emitur humano ſanguine, qui injurias injuriis defendunt, quorum manifeſta facinora neceſſe eſt & conſentiente bonorum judicio damnari, & ſui ipſorum animi ſententia non abſolvi. Ad utrumque hoc forum nos quoque novam cauſam afferimus: non hercule de illicidiis aut tigno injuncto, quales eſſe privatorum ſolent,

ac

ac ne ex eo quidem genere, quod frequens eſt inter populos, de agri jure in confinio hærentis, de amnis aut inſulæ poſſeſſione: ſed de omni prope Oceano, de jure navigandi, de libertate commerciorum. Inter nos & Hiſpanos hæc controverſa ſunt: Sitne immenſum & vaſtum mare regni unius nec maximi acceſſio: populone cuiquam jus ſit volentes populos prohibere, ne vendant, ne permutent, ne denique commeent inter ſeſe: potueritne quiſquam quod ſuum nunquam fuit elargiri, aut invenire quod jam erat alienum: an jus aliquod tribuat manifeſta longi temporis injuria. In hac diſceptatione ipſis qui inter Hiſpanos præcipui ſunt divini atque humani juris magiſtri calculum porrigimus, ipſius denique Hiſpaniæ proprias leges imploramus. Id ſi nihil juvat, & eos quos ratio certa convincit, cupiditas vetat deſiſtere, veſtram, Principes, majeſtatem, veſtram fidem quotquot eſtis ubique, Gentes, appellamus. Non perplexam, non intricatam movemus quæſtionem. Non de ambiguis in religione capitibus, quæ plurimum habere videntur obſcuritatis, quæ tantis tam diu animis decertata, apud ſapientes hoc fere certum reliquerunt, nuſquam minus inveniri veritatem quam ubi cogitur aſſenſus. Non de ſtatu noſtræ reipublicæ, & libertate armis haud parta, ſed vindicata: de qua recte ſtatuere ii demum poſſunt qui jura patria Belgarum, mores avitos, & inſtitutum non in leges regnum, ſed ex legibus principatum accurate cognoverint; in qua tamen quæſtione æquis judicibus extremæ ſervitutis depulſa neceſſitas, ſubtilius inquirentibus decreti tot nationum publica auctoritas, infentis etiam & malevolis adverſariorum confeſſio nihil dubitandum reliquit. Sed quod hic proponimus, nihil cum iſtis commune habet. nullius indiget anxiæ diſquiſitionis. non ex divini codicis pendet explicatione, cujus multa multi non capiunt. non ex unius populi ſcitis quæ cæteri merito ignorant. Lex illa e cujus præſcripto judicandum eſt, inventu eſt non difficilis, utpote eadem apud omnes: & facilis intellectu, utpote nata cum ſingulis, ſingulorum mentibus inſita. Jus autem quod petimus tale eſt, quod nec rex ſubditis negare debeat, neque Chriſtianus non Chriſtianis. A natura enim oritur, quæ ex æquo omnium parens eſt, in omnes munifica, cujus imperium in eos extenditur qui gentibus imperant, & apud eos ſanctiſſimum eſt qui in pietate plurimum profecerunt. Cognoſcite hanc cauſam Principes, cognoſcite Populi. ſi quid iniquum poſtulamus, ſcitis quæ veſtra, & e vobis eorum qui viciniores nobis eſtis, apud nos ſemper fuerit auctoritas. monete, parebimus. Quin ſi quid a nobis hac in re peccatum eſt, iram veſtram, odium denique humani generis non deprecamur. Sin contra ſe res habet, quid agendum ſit, veſtræ religioni & æquitati relinquimus. Olim inter populos humaniores

fumi-

Digitized by Google

ſummum nefas habebatur, armis eos impetere, qui res ſuas arbitris permitterent. contra qui tam æquam conditionem recuſarent, ii non ut unius, ſed ut omnium hoſtes ope communi comprimebantur. itaque eam in rem videmus icta fœdera, judices conſtitutos. Reges ipſi validæque gentes nihil æque glorioſum, ac magnificum deputabant, quam aliorum coërcere inſolentiam, aliorum infirmitatem atque innocentiam ſublevare. Qui ſi mos hodieque obtineret, ut humani nihil a ſe alienum homines arbitrarentur, profecto orbe non paulo pacatiore uteremur. refrigeſceret enim multorum audacia, & qui juſtitiam utilitatis cauſa nunc negligunt, injuſtitiam damno ſuo dediſcerent. Sed hoc ut in cauſa iſthac non fruſtra forte ſperamus, ita illud certo confidimus, bene rebus expenſis exiſtimaturos vos omnes, imputari nobis non magis poſſe pacis moras, quam belli cauſas: ac proinde uti hactenus amici nobis, faventes atque benevoli fuiſtis, ita vos aut etiam magis in poſterum fore. quo nihil optatius iis poteſt contingere qui primam partem felicitatis putant bene facere, alteram bene audire.

CAPUT I.

Jure gentium quibuſvis ad quoſvis liberam eſſe navigationem.

PRopoſitum eſt nobis breviter ac dilucide demonſtrare, jus eſſe Batavis, hoc eſt, Ordinum Federatorum Belgico-Germaniæ ſubditis ad Indos, ita uti navigant, navigare, eumque ipſis commercia colere. Fundamentum ſtruemus hanc juris gentium, quod primarium vocant, regulam certiſſimam, cujus perſpicua atque immutabilis eſt ratio: *licere cuivis genti quamvis alteram adire, eumque ea negotiari.* Deus hoc ipſe per naturam loquitur, cum ea cuncta quibus vita indiget, omnibus locis ſuppeditari a natura non vult: artibus etiam aliis alias gentes dat excellere. Quo ita? niſi quod voluit mutua egeſtate & copia humanas foveri amicitias, ne ſinguli ſe putantes ſibi ipſis ſufficere, hoc ipſo redderentur inſociabiles? Nunc factum eſt, ut gens altera alterius ſuppleret inopiam, divinæ juſtitiæ inſtituto, ut eo modo (ſicut Plinius dicit [1]) quod genitum eſſet uſpiam, apud omnes natum videretur. Poëtas itaque canentes audimus:

1 *Panegyr.*

Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.

Item:

Excudent alii [2]: & quæ ſequuntur. Hoc igitur qui tollunt, illam laudatiſſimam tollunt humani generis ſocietatem, tollunt mutuas benefaciendi occaſiones, naturam denique ipſam violant. Nam & ille, quem Deus terris circumfudit, oceanus, undi-

2 *Virgil.*

Digitized by Google

undique & undique verſus navigabilis, & ventorum ſtati aut extraordinarii flatus, non ab eadem ſemper, & a nulla non aliquando regione ſpirantes, nonne ſignificant ſatis conceſſum a natura cunctis gentibus ad cunctas aditum? Hoc Seneca [3] ſummum naturæ beneficium putat, quod & vento gentes locis diſſipatas miſcuit, & ſua omnia in regiones ita deſcripſit, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium. Hoc igitur jus ad cunctas gentes æqualiter pertinet: quod clariſſimi juriſconſulti [4] eo uſque producunt, ut negent ullam rempublicam aut Principem prohibere in univerſum poſſe, quo minus alii ad ſubditos ſuos accedant, & cum illis negotientur. Hinc jus deſcendit hoſpitale ſanctiſſimum: hinc querelæ [5]:

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ.

Et alibi [6]:

—— littuſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem:

Et ſcimus bella quædam ex hac cauſa cœpiſſe, ut Megarenſibus in Athenienſes [7], Bononienſibus in Venetos [8]: Caſtellanis etiam in Americanos has juſtas potuiſſe belli cauſas eſſe, & cæteris probabiliores Victoria [9] putat, ſi peregrinari & degere apud illos prohiberentur, ſi arcerentur a participatione earum rerum quæ jure gentium aut moribus communia ſunt, ſi denique ad commercia non admitterentur. Cui ſimile eſt quod in Moſis [10] hiſtoria & inde apud Auguſtinum [11] legimus, juſta bella Iſraëlitas contra Amorræos geſſiſſe, quia innoxius tranſitus denegabatur: qui *Jure Humanæ Societatis* æquiſſimo patere debebat. Et hoc nomine Hercules Orchomeniorum, Græci ſub Agamemnone Myſorum Regi arma intulerunt [12]; quaſi libera eſſent naturaliter itinera ut Baldus dixit [13]: accuſanturque a Germanis apud Tacitum [14] Romani, quod colloquia congreſſuſque gentium arcerent, fluminaque & terras & cœlum quodammodo ipſum clauderent. Nec ullus titulus Chriſtianis quondam in Sarracenos magis placuit, quam quod per illos terræ Judææ aditu arcerentur [15]. Sequitur ex ſententia Luſitanos, etiamſi domini eſſent earum regionum ad quas Batavi proficiſcuntur, injuriam tamen facturos ſi aditum Batavis & mercatum præcluderent.

Quanto igitur iniquius eſt volentes aliquos a volentium populorum commercio ſecludi, illorum opera quorum in poteſtate nec populi iſti ſunt, nec illud ipſum, qua iter eſt; quando latrones etiam & piratas non alio magis nomine deteſtamur, quam quod illi hominum inter ſe commeatus obſident atque infeſtant?

3 3. 4. *Nat. qu.*

4 *Inſt. de rerum diviſ.* §. 1. & *L. nemo igitur. ff. eod. vide Gentil. de jure bell. l. 1. c. 19. vid. L. mercatores C. de comm.*

5 *Virg. 1. Æn.*

6 *7. Æn.*

7 *Diod. 11. Plut. Peric.*

8 *Sig. ult. de reb. Ital.*

9 *Vict. de Indis parte 2. n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Adde Covar. in c. peccatum. §. 9. n. 4. ibi. Quinta.*

10 *Num. c. 20.*

11 *Aug. l. 4. qu. 44. ſuper Nu. Et Eſt. c. ult. 23. 4. 2.*

12 *Sophocl. Trachin.*

13 *L. 3. Conſ. 293.*

14 *4. Hiſt.*

15 *Alc. 7. Conſ. 130. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. Bart. ad L. 1. C. de Pagan.*

CA-

CAPUT II.

Lusitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.

NOn esse autem Lusitanos earum partium dominos ad quas Batavi accedunt, puta Javæ, Taprobanæ, partis maximæ Moluccarum, certissimo argumento colligimus, quia dominus nemo est ejus rei, quam nec ipse unquam, nec alter ipsius nomine possedit. Habent insulæ istæ quas dicimus & semper habuerunt suos Reges, suam rempublicam, suas leges, sua jura: Lusitanis mercatus, ut aliis gentibus conceditur: itaque & tributa cum pendunt, & jus mercandi a Principibus exorant, dominos se non esse, sed ut externos advenire satis testantur: ne habitant quidem nisi precario. Et quanquam ad dominium titulus non sufficiat, quia & possessio requiritur, cum aliud sit rem habere, aliud jus ad rem consequendam, tamen ne titulum quidem dominii in eas partes Lusitanis ullum esse affirmo, quem non ipsis eripuerit Doctorum, & quidem Hispanorum sententia. Primum si dicent inventionis præmio eas terras sibi cessisse, nec jus, nec verum dicent. Invenire enim non illud est oculis usurpare, sed apprehendere, ut Gordiani epistola ostenditur [1]: unde Grammatici invenire & occupare [2] pro verbis ponunt idem significantibus: & tota Latinitas quod adepti sumus, id demum invenisse nos dicit, cui oppositum est perdere. Quin & ipsa naturalis ratio, & legum diserta verba [3], & eruditiorum interpretatio manifeste ostendit, ad titulum dominii parandum eam demum sufficere inventionem quæ cum possessione conjuncta est, ubi scilicet res mobiles apprehenduntur, aut immobiles terminis atque custodia sepiuntur [4]: quod in hac specie dici nullo modo potest. Nam præsidia illic Lusitani nulla habent. Quid quod ne reperisse quidem Indiam ullo modo dici possunt Lusitani, quæ tot a sæculis fuerat celeberrima. Jam ab Horatii tempore:

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens. [5]

Taprobanes pleraque quam exacte nobis Romani descripsere [6]? Jam vero & cæteras insulas ante Lusitanos non finitimi tantum Persæ & Arabes, sed Europæi etiam, præcipue Veneti noverant. Præterea inventio nihil juris tribuit, nisi in ea quæ ante inventionem nullius fuerant [7]. Atqui Indi, cum ad eos Lusitani venerunt, etsi partim idololatræ, partim Mahumetani erant, gravibusque peccatis involuti, nihilominus publice atque privatim rerum possessionumque suarum dominium habuerunt, quod illis sine justa causa eripi non potuit [8]. Ita certissimis rationibus post alios auctores maximi nominis concludit Hispanus Victoria [9]:

1 *L. Si Barbatorem C. de fid. juss.*
2 *Non. Marc. c. 4. in verbo* ercupare. *Vide Connan. com. Juris Civil. l. 3. c. 3. in fine. Vide Donell. de Jure Civ. l. 4. c. 10.*
3 *Instit. de rerum divis. §. illud quæsitum est.*
4 *L. 3. §. Neratius in fine ff. de acq. poss.*
5 *Lib. 1, epist. 1.*
6 *Vide Plin. Nat. hist. l. 6. c. 22.*
7 *L. 3. ff. de acquir. rerum dom.*
8 *Covar. in c. peccatum §. 10. n. 2. & 4 & 5.*

Digitized by Google

ria [9]: *Non possunt*, inquit, *Christiani seculares aut ecclesiastici potestate civili & principatu privare infideles, eo duntaxat titulo, quia infideles sunt, nisi ab eis alia injuria profecta sit.* Fides enim, ut recte inquit Thomas [10], non tollit jus naturale aut humanum, ex quo dominia profecta sunt. Imo credere infideles non esse rerum suarum dominos, hæreticum est: & res ab illis possessas illis ob hoc ipsum eripere furtum est, & rapina, non minus quam si idem fiat Christianis. Recte igitur dicit Victoria [11] non magis ista ex causa Hispanis jus in Indos quæsitum, quam Indis fuisset in Hispanos, si qui illorum priores in Hispaniam veniissent. Neque vero sunt Indi Orientis amentes & insensati, sed ingeniosi & solertes, ita ut ne hinc quidem prætextus subjiciendi possit desumi, qui tamen per se satis est manifestæ iniquitatis. Jam olim Plutarchus προφασιν πλεονεξιας fuisse dicit ἐμποιῶσαι τὰ βαρβαρικὰ, improbam scilicet alieni cupiditatem hoc sibi velum obtendere, quod barbariem mansuefacit. Et nunc etiam color ille redigendi invitas gentes ad mores humaniores, qui Græcis olim & Alexandro usurpatus est, a Theologis omnibus, præsertim Hispanis [12], improbus, atque impius censetur.

9 *De potest. civili, parag.* 1. n. 9.

10 2, 2. *quæst.* 10. *artic.* 12.

11 *Vict. de Indis part.* 1. *n.* 4. 5. 6. 7. & 8. 19.

12 *Vide Vasq. in præf.* 7. 5.

CAPUT III.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.

SEcundo si Pontificis Alexandri Sexti divisione utentur, ante omnia illud attendendum est, voluerintne Pontifex contentiones tantum, Lusitanorum & Castellanorum dirimere, quod potuit sane, ut lectus inter illos arbiter; sicut & ipsi Reges jam ante inter se ea de re fœdera quædam pepigerant [1]: & hoc si ita est, cum res inter alios acta sit, ad cæteras gentes non pertinebit: an vero prope singulos mundi trientes duobus populis donare? Quod etsi voluisset, & potuisset Pontifex, non tamen continuo sequeretur dominos eorum locorum esse Lusitanos, cum donatio dominium non faciat, sed secuta traditio [2]: quare & huic causæ possessio deberet accedere. Tum vero si quis jus ipsum sive divinum, sive humanum scrutari volet, non autem ex commodo suo metiri, facile deprehendet donationem ejusmodi ut rei alienæ nullius esse momenti. Disputationem de potestate Pontificis, hoc est, episcopi Romanæ ecclesiæ hic non aggrediar, nec quicquam ponam nisi ex hypothesi, hoc est, quod confitentur homines inter eos eruditissimi, qui plurimum Pontificiæ tribuunt auctoritati, maxime Hispani: qui cum pro sua perspicacia facile vident Dominum Christum omne a se terrenum imperium abdicasse [3], mundi certe totius dominium, qua homo fuit, non habuisse, & si habuisset, nullis tamen argumentis astrui

1 *Vide Osorium.*

2 *Vide* §. 40. *Inst. de rer. divis.*

3 *Luc.* 12, 14. *Joh.* 18, 36.

Digitized by Google

aſtrui poſſe jus illud in Petrum, aut Romanam eccleſiam Vicarii jure tranſlatum: cum alias etiam certum ſit, multa Chriſtum habuiſſe, in quæ Pontifex non ſucceſſerit [4], intrepide affirmarunt (utar ipſorum verbis) Pontificem non eſſe dominum civilem aut temporalem totius orbis [5]. Imo etiam ſi quam talem poteſtatem in mundo haberet, eam tamen non recte exerciturum, cum ſpirituali ſua jurisdictione contentus eſſe debeat, ſæcularibus autem Principibus eam concedere nullo modo poſſe. Tum vero ſi quam habeat poteſtatem [6], eam habere, ut loquuntur, in ordine ad ſpiritualia. Quocirca nullam illi eſſe poteſtatem in populos infideles, ut qui ad eccleſiam non pertineant [7]. Unde ſequitur ex ſententia Cajetani [8] & Victoriæ & potioris partis tam Theologorum quam Canoniſtarum [9], non eſſe idoneum titulum adverſus Indos, vel quia Papa dederit provincias illas tanquam dominus abſolute, vel quia non recognoſcunt dominium Papæ: atque adeo ne Sarracenos quidem iſto titulo unquam ſpoliatos.

4 *Vill. de Indis p. 1, num. 25. Vict. 16. num. 27.*

5 *Vide Vaſq. c. 21. controv. ill. Turre-Crem. lib. 2, c. 113. Hoyo 69. dict. cum ad Verum. Bern. in 2. lib. ad Eug. Vict. de Ind. p. 1, n. 27. Cov. in c. peccatum. §. 9. num. 7.*

6 *Matt. 20, 26. Joh. 6, 15. Matt. 17, 27.* 7 *Vill. ibid. n. 28. Cov. de loco* 1 *Corinth. 5. in fine. Thom. 2, 2. 12. 2. Ayala lib. 1, c. 2. num. 29. Vict. ibid. n. 30. Cov. d. loco.* 8 *Vide locum Cajetani infra.* 9 *Thom. 2, 2. q. 66. art. 8. Sylv. de infid. §. 7. Inn. in c. quod ſuper his de voto. Vict. n. 31.*

CAPUT IV.

Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.

HIs igitur ſublatis cum manifeſtum ſit, quod & Victoria ſcribit [1], Hiſpanos ad terras remotiores illas navigantes nullum jus ſecum attuliſſe occupandi eas provincias, unus duntaxat titulus belli reſtat, qui & ipſe ſi juſtus eſſet, tamen ad dominium proficere non poſſet, niſi jure prædæ, hoc eſt, poſt occupationem. Atqui tantum abeſt, ut Luſitani eas res occupaverint, ut cum pleriſque gentibus, quas Batavi acceſſerunt, bellum eo tempore nullum haberent. Et ſic igitur nullum jus illis quæri potuit: cum etiam ſi quas ab Indis pertuliſſent injurias, eas longa pace & amicis commerciis remiſiſſe merito centeatur. Quanquam ne fuit quidem quod bello obtenderent. Nam qui barbaros bello perſequuntur, ut Americanos Hiſpani, duo ſolent prætexere, quod ab illis commercio arceantur, aut quod doctrinam veræ religionis illi nolint agnoſcere. Et commercia quidem Luſitani ab Indis impetrarunt, ut hac in parte nihil habeant quod querantur. Alter vero [2] obtentus nihilo eſt juſtior, quam ille Græcorum in barbaros, quo Boëtius [3] reſpexit:

An diſtant quia diſſidentque mores,
Injuſtas acies, & fera bella movent,
Alternisque volunt perire telis?
Non eſt juſta ſatis ſævitia ratio.

1 *d. num. 31.*

2 *Vide Vaſq. c. 24. contr. ill. Vill. de Indis p. 2, n. 10.*

3 *Met. 4. lib. 4. de Conſol.*

Iſta

Iſta autem & Thomæ & concilii Toletani & Gregorii & Theologorum, Canoniſtarum, Juriſprudentiumque fere omnium concluſio eſt [4]: Quantumcunque fides annuntiata ſit barbaris (nam de his, qui ſubditi ante fuerunt Chriſtianis Principibus, item de apoſtatis alia eſt quæſtio) probabiliter & ſufficienter, & ſi noluerint eam reſpicere, non tamen licere hac ratione eos bello perſequi, & ſpoliare bonis ſuis [5]. Operæ pretium eſt in hanc rem ipſa Cajetani verba deſcribere [6]: *Quidam*, ait, *infideles nec de jure, nec de facto ſubſunt ſecundum temporalem juriſdictionem Principibus Chriſtianis, ut inveniuntur pagani, qui nunquam imperio Romano ſubditi fuerunt, terras habitantes, in quibus Chriſtianum nunquam fuit nomen. Horum namque domini, quamvis infideles, legitimi dominii ſunt, ſive regali, ſive politico regimine gubernantur: nec ſunt propter infidelitatem a dominio ſuorum privati; quum dominium ſit ex jure poſitivo, & infidelitas ex divino jure, quod non tollit jus poſitivum, ut ſuperius in quæſtione habitum eſt. Et de his nullam ſcio legem quoad temporalia. Contra hos nullus Rex, nullus Imperator, nec Eccleſia Romana poteſt movere bellum ad occupandas terras eorum, aut ſubjiciendos illos temporaliter: quia nulla ſubeſt cauſa juſta belli, cum Jeſus Chriſtus Rex Regum, cui data eſt poteſtas in cœlo & in terra, miſerit ad capiendam poſſeſſionem mundi, non milites armatæ militiæ, ſed ſanctos prædicatores, ſicut oves inter lupos. Unde nec in teſtamento veteri, ubi armata manu poſſeſſio erat capienda, terra infidelium inducitum lege bellum alicui propter hoc quod non erant fideles: ſed quia nolebant dare tranſitum, vel quia eos offenderant, ut Madianitæ, vel ut recuperarent ſua, divina largitate ſibi conceſſa. Unde* graviſſime peccaremus, *ſi fidem Chriſti Jeſu per hanc viam ampliare contenderemus: nec eſſemus* legitimi Domini *illorum: ſed* magna latrocinia *committeremus, & teneremur ad reſtitutionem, utpote* injuſti debellatores aut occupatores. *Mittendi eſſent ad hos prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo converterent eos ad Deum: & non qui eos opprimant, ſpolient, ſcandalizent, ſubjiciant, & duplo gehennæ filios faciant, more Phariſæorum.* Et in hanc formam audimus ſæpe a Senatu in Hiſpania, & Theologis, præcipue Dominicanis, decretum fuiſſe, ſola verbi prædicatione non bello Americanos ad fidem traducendos: libertatem etiam quæ illis eo nomine erepta eſſet, reſtitui debere, quod à Paulo tertio Pontifice, & Carolo V. Imperatore, Hiſpaniarum Rege, comprobatum dicitur. Omittimus jam, Luſitanos in pleriſque partibus religionem nihil promovere, ne operam quidem dare, cum ſoli lucro invigilent. Imo & illud ibi verum eſſe, quod de Hiſpanis in America Hiſpanus ſcripſit, non miracula, non ſigna audiri, non exempla vitæ religioſæ, quæ ad eandem fidem alios poſſent impellere, ſed multa ſcandala, multa facinora, multas impietates. Quare cum & poſſeſſio & titulus deficiat poſſeſſionis, neque res ditionesque Indorum pro talibus haberi debeant

4 *Thom.* 2, 2. q. 10. *art.* 8. c. *de Judæis*, *diſt.* 45. c. *qui ſincera. eadem diſt. Innoc. d. loco. Bart. ad l.* 1. C. *de pag. Covarr. ad c. peccatum.* p. 2, §. 9. & 10. *Avala de jure belli* l. 1, c. 2. n. 28. arg. 5 *Matt.* 10. 23. 6 *ad Sum. Thom.* 2, 2. q. 66. *art.* 8.

Digitized by Google

quaſi nullius ante fuiſſent, neque cum illorum eſſent, ab aliis recte acquiri potuerint, ſequitur Indorum populos, de quibus nos loquimur, Luſitanorum proprios non eſſe, ſed liberos, & ſui juris: de quo ipſi doctores Hiſpani non dubitant [7].

7 Vid. in fine par. 2. 1. relectionis de Indis.

CAPUT V.

Mare ad Indos aut jus eo navigandi non eſſe proprium Luſitanorum titulo occupationis.

SI ergo in populos terraſque & ditiones Luſitani jus nullum quæſiverunt, videamus an mare & navigationem, aut mercaturam ſui juris facere potuerint. De mari autem prima ſit conſideratio, quod cum paſſim in jure aut nullius, aut commune, aut publicum Juris gentium dicatur, hæ voces quid ſignificent ita commodiſſime explicabitur, ſi Poëtas ab Heſiodo omnes, & Philoſophos, & Juriſconſultos veteres imitati in tempora diſtinguamus, ea, quæ tempore forte haud longo, certa tamen ratione & ſui natura diſcreta ſunt. Neque nobis vitio verti debet, ſi in juris a natura procedentis explicatione, auctoritate & verbis eorum utimur, quos conſtat naturali judicio plurimum valuiſſe. Sciendum eſt igitur in primordiis vitæ humanæ aliud quam nunc eſt dominium, aliud communionem fuiſſe [1]. Nam dominium nunc proprium quid ſignificat, quod ſcilicet ita eſt alicujus ut alterius non ſit eodem modo. Commune autem dicimus, cujus proprietas inter plures conſortio quodam aut conſenſu collata eſt, excluſis aliis. Linguarum paupertas coëgit voces eaſdem in re non eadem uſurpare. Et ſic iſta noſtri moris nomina ad jus illud priſtinum, ſimilitudine quadam & imagine, referuntur. Commune igitur tunc non aliud fuit quam quod ſimpliciter proprio opponitur: Dominium autem facultas non injuſta utendi re communi, quem uſum Scholaſticis [2] viſum eſt facti non juris vocare, quia qui nunc in jure uſus vocatur, proprium eſt quiddam, aut, ut illorum more loquar, privative ad alios dicitur. Jure primo Gentium, quod & Naturale interdum dicitur, & quod Poëtæ alibi ætate aurea, alibi Saturni aut Juſtitiæ regno depingunt, nihil proprium fuit: quod Cicero dixit: *Sunt autem privata nulla natura.* Et Horatius:

> *Nam* propriæ *telluris* herum natura *nec illum*,
> *Nec me nec quenquam ſtatuit.*

Neque enim potuit natura dominos diſtinguere. Hoc igitur ſignificatu res omnes eo tempore communes fuiſſe dicimus, idem innuentes quod Poëtæ, cum primos homines in medium quæſiviſſe, & Juſtitiam caſto fedère res medias tenuiſſe dicunt: quod ut clarius explicent, negant eo tempore campos limite partitos, aut commercia fuiſſe ulla.

1 Vide Gloſ. & Caſtr. in l. ex hoc jure & c. jus nat. diſt. 1.

2 Vide Vaſq. controv. uſu freq. cap. 1. num. 10. c. exiit qui ſeminat. de Verb. ſig. in 6. clem. exivi de paradiſo. de verb. ſign.

pro-

promiſcua rura per agros
Præſiterant cunctis communia *cuncta* videri 3.

3 *Avienus in Arat.*

Recte additum eſt *videri*, propter tranſlationem, ut diximus, vocabuli. Communio autem iſta ad uſum referebatur:

——— *pervium cunctis iter*,
Communis uſus *omnium rerum fuit* 4.

4 *Seneca Octavia.*

Cujus ratione dominium quoddam erat, ſed univerſale, & indefinitum: Deus enim res omnes non huic aut illi dederat, ſed humano generi, atque eo modo plures in ſolidum ejuſdem rei domini eſſe non prohibebantur: quod ſi hodierna ſignificatione ſumamus dominium, contra omnem eſt rationem. Hoc enim proprietatem includit, quæ tunc erat penes neminem.

Aptiſſime autem illud dictum eſt:

——— *omnia rerum*
Uſurpantis erant 5.

5 *Avienus.*

Ad eam vero, quæ nunc eſt, dominiorum diſtinctionem non impetu quodam, ſed paulatim ventum videtur, initium ejus monſtrante natura. Cum enim res ſint nonnullæ, quarum uſus in abuſu conſiſtit, aut quia converſæ in ſubſtantiam utentis nullum poſtea uſum admittunt, aut quia utendo fiunt ad uſum deteriores, in rebus prioris generis, ut cibo & potu, proprietas ſtatim quædam ab uſu non ſejuncta emicuit 6. Hoc enim eſt proprium eſſe, ita eſſe cujuſquam, ut & alterius eſſe non poſſit; quod deinde ad res poſterioris generis, veſtes puta, & res mobiles alias aut ſe moventes ratione quadam productum eſt. Quod cum eſſet, ne res quidem immobiles omnes, agri puta, indiviſæ manere potuerunt: quanquam enim horum uſus non ſimpliciter in abuſu conſiſtat, eorum tamen uſus abuſus cujuſdam cauſa comparatus eſt; ut arva & arbuſta cibi cauſa, paſcua etiam veſtium; omnium autem uſibus promiſcue ſufficere non poſſunt. Repertæ proprietati lex poſita eſt, quæ naturam imitaretur. Sicut enim initio per applicationem corporalem uſus ille habebatur, unde proprietatem primum ortam diximus: ita ſimili applicatione res proprias cujuſque fieri placuit. Hæc eſt quæ dicitur occupatio, voce accommodatiſſima ad eas res, quæ ante in medio poſitæ fuerant: quo Seneca Tragicus alludit 7:

6 *ff. de uſuf. earum qua uſu conſ. Extrav. de verb. ſign. ad conditorem & quia quærundam Thom. 2, 2. 78.*

7 *Sen. Thyeſte.*

——— in medio *eſt ſcelus*
Poſitum occupanti.

Et Philoſophus 8: *Equeſtria* omnium *Equitum Romanorum ſunt: in illis tamen locus meus ſit* proprius, *quem* occupavi. Hinc Quintilianus 9 dicit, quod omnibus naſcitur, induſtriæ eſſe præmium; & Tullius, 10 factas eſſe veterioccupatione res eorum, qui quondam in vacua venerant. Occupatio autem hæc in rebus, quæ poſſeſſioni renituntur, ut ſunt feræ beſtiæ, perpetua eſſe

8 *Sen. Ben. l. 7, c. 12.*

9 *Decl. 13.*

10 *De off. 1.*

debet, in aliis sufficit, corpore cœptam possessionem animo retineri. Occupatio in mobilibus est apprehensio, in immobilibus instructio aut limitatio: unde Hermogenianus cum dominia distincta dicit, addit, agris terminos positos, ædificia collocata [11]. Hic rerum status a poëtis indicatur:

11 *L. 5. ff. de just. & jur.*

Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inventum:
Tum primum subiere domos [12].
Communemque prius, *ceu lumina solis & auræ*
Cautus humum longo signavit limite *messor* [13].

12 *Virgil. 1. Georg.*

13 *Ovid. in Metamorphos.*

Celebratur post hæc, ut Hermogenianus indicat, commercium, cujus gratia

Fluctibus ignotis insultavere carina [14].

14 *Ovid. Metam. 1.*

Eodem autem tempore & respublicæ institui cœperunt: atque ita earum, quæ a prima communione divulsa erant, duo facta sunt genera. Alia enim sunt publica, hoc est, populi propria (quæ est genuina istius vocis significatio) alia mere privata, hoc est, singulorum. Occupatio autem publica eodem modo fit, quo privata. Seneca [15]: *fines Atheniensium, aut Campanorum vocamus, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt.* Gens enim unaquæque

Partita fines *regna constituit*, *novas*
Extruxit urbes [16].

15 *De benef. 7, 4.*

16 *Seneca Octav.*

Hoc modo dicit Cicero [17] agrum Arpinatem Arpinatum dici, Tusculanum Tusculanorum, *similisque est*, inquit, *privatarum possessionum descriptio, ex quo quia suum cujusque fit, eorum quæ natura fuerant* communia, *quod cuique obtigit, id quisque teneat.* Contra autem Thucydides [18] eam terram, quæ in divisione populo nulli obvenit, ἄόριστον, hoc est, indefinitam, & limitibus nullis circumscriptam vocat [19]. Ex his, quæ hactenus dicta sunt, duo intelligi possunt. Prius est, eas res, quæ occupari non possunt, aut occupatæ nunquam sunt, nullius proprias esse posse: quia omnis proprietas ab occupatione cœperit. Alterum vero, eas res omnes, quæ ita a natura comparatæ sunt, ut aliquo utente nihilominus aliis quibusvis ad usum promiscue sufficiant, ejus hodieque conditionis esse, & perpetuo esse debere, cujus fuerant cum primum a natura proditæ sunt. Hoc Cicero voluit [20]. *Ac latissime quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus inter omnes, societas hæc est, in qua omnium rerum, quas ad communem usum natura genuit, est servanda communitas.* Sunt autem omnes res hujus generis, in quibus sine detrimento alterius alteri commodari potest. Hinc illud esse dicit Cicero, *non prohibere aqua profluente.* Nam aqua profluens qua talis non qua flumen est, inter communia omnium a Jurisconsultis refertur: & a poëta [21]:

17 *Offic. 1.*

18 *Lib. 1.*

19 *Vide Duar. in tit. de rer. div. & qual.*

20 *Offic. 1.*

21 *Ovid. lib. 6. Metamorphos.*

Quid

Digitized by Google

Quid prohibetis aquis? uſus communis *aquarum eſt.*
Nec ſolem proprium Natura *nec* aëra *fecit*,
Nec tenues undas. *in* publica *munera veni.*

Dicit hæc non eſſe natura propria, ſicut Ulpianus [22], natura omnibus patere, tum quia primum a natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt (ut loquitur [23] Neratius) tum quia, ut Cicero dicit, a natura ad uſum communen genita videntur. Publica autem vocat tralatitia ſignificatione, non quæ ad populum aliquem, ſed quæ ad ſocietatem humanam pertinent, quæ publica juris gentium in legibus vocantur [24], hoc eſt, communia omnium, propria nullius. Hujus generis eſt aër, duplici ratione, tum quia occupari non poteſt, tum quia uſum promiſcuum hominibus debet. Et eiſdem de cauſis commune eſt omnium maris elementum, infinitum ſcilicet ita, ut poſſideri non queat, & omnium uſibus accommodatum: ſive navigationem reſpicimus, ſive etiam piſcaturam. Cujus autem juris eſt mare, ejuſdem ſunt ſi qua mare aliis uſibus eripiendo ſua fecit, ut arenæ maris, quarum pars terris continua littus dicitur [25]. Recte igitur Cicero [26]: *quid tam* commune *quam* mare *fluctuantibus*, littus *ejectis?* etiam Virgilius auram, undam, littus cunctis patere dicit. Hæc igitur ſunt illa quæ Romani vocant communia omnium jure naturali [27], aut quod idem eſſe diximus, publica juris gentium: ſicut & uſum eorum modo communem, modo publicum vocant. Quanquam vero etiam ea nullius eſſe, quod ad proprietatem attinet, recte dicantur, multum tamen differunt ab his, quæ nullius ſunt, & communi uſui attributa non ſunt, ut feræ, piſces, aves: nam iſta ſi quis occupet, in jus proprium tranſire poſſunt, illa vero totius humanitatis conſenſu proprietati in perpetuum excepta ſunt propter uſum, qui cum ſit omnium, non magis omnibus ab uno eripi poteſt, quam a te mihi quod meum eſt. Hoc eſt quod Cicero dicit inter prima eſſe Juſtitiæ munera, rebus communibus pro communibus uti. Scholaſtici dicerent eſſe communia alia affirmative, alia privative. Diſtinctio hæc non modo Juriſprudentibus uſitata eſt, ſed vulgi etiam confeſſionem exprimit: unde apud Athenæum convivator mare commune eſſe dicit, at piſces capientium fieri. Et in Plautina Rudente ſervo dicenti, *mare quidem commune certo eſt omnibus*, aſſentit piſcator; addenti autem, *in mari inventum eſt, commune eſt*, recte occurrit:

Meum quod rete atque hami nacti ſunt, meum potiſſimum eſt.

Mare igitur proprium omnino alicujus fieri non poteſt, quia natura commune hoc eſſe non permittit, ſed jubet; imo ne littus quidem [28]: niſi quod hæc addenda eſt interpretatio: ut ſi quid earum rerum per naturam occupari poſſit, id eatenus occupantis fiat, quatenus ea occupatione uſus ille promiſcuus non læditur. Quod merito receptum eſt: nam cum ita ſe habet, ceſſat

22 *L.* 13. *ff. comm. prad.*
23 *L.* 14. *ff. de acq. rer. dom. Loco citato. Vide Comm. commun. civ. lib.* 3, *cap.* 2. *Donell. lib.* 4, *cap.* 2.
24 *L. ult. de uſucap.*
25 *L.* 10. *de rer. div.*
26 *Loco cit.*
27 §. 1. *& §. Inſt. de rer. div. L.* 1. *l.* 2. *& l.* 10. *ff. eod. tit. L.* 14. *& l.* 50. *de acq. rer. dom. l.* 13. §. *ult. l.* 14. *de injur. l.* 3. *D. ne quid in loco publ. cum l. ſeq.*
28 *Vide Don. l.* 4, *c.* 2.

utraque exceptio, per quam eveniſſe diximus, ne omnia in jus proprium transſcriberentur. [29] Quoniam igitur inædificatio ſpecies eſt occupationis, in littore licet ædificare, ſi id fieri poteſt ſine cæterorum incommodo, ut Pomponius [30] loquitur. quod ex Scævola explicabimus, niſi uſus publicus, hoc eſt communis, impediretur. Et qui ædificaverit, ſoli dominus fiet: quia id ſolum nec ullius proprium, nec ad uſum communem neceſſarium fuit. eſt igitur occupantis: ſed non diutius, quam durat occupatio, quia reluctari mare poſſeſſioni videtur, exemplo feræ, quæ ſi in naturalem ſe libertatem receperit, non ultra captoris eſt, ita & littus poſtliminio mari cedit. Quicquid autem privatum fieri occupando, idem & publicum, hoc eſt, populi proprium poſſe oſtendimus. [31] Sic littus imperii Romani finibus incluſum, populi Romani eſſe Celſius exiſtimat: quod ſi ita eſt, minime mirandum eſt, eundem populum ſubditis ſuis occupandi littoris modum per Principem aut Prætorem potuiſſe concedere. Cæterum & hæc occupatio non minus quam privata ita reſtringenda eſt, ne ulterius porrigatur, quam ut ſalvus ſit uſus juris gentium. Nemo igitur poteſt a populo Romano [32] ad littus maris accedere prohiberi, & retia ſiccare, & alia facere, quæ ſemel omnes homines in perpetuum ſibi licere voluerunt. Maris autem natura hoc differt a littore, quod mare niſi exigua ſui parte nec inædificari facile, nec includi poteſt: & ut poſſet, hoc ipſum tamen vix contingeret ſine uſus promiſcui impedimento. Si quid tamen exiguum ita occupari poteſt, id occupanti conceditur. Hyperbole eſt igitur

Contracta pisces æquora ſentiunt
Jactis in altum molibus [33].

Nam Celſus jactas in mare pilas ejus eſſe dicit, qui jecerit [34]. Sed id non concedendum, ſi deterior maris uſus eo modo futurus ſit. Et Ulpianus eum, qui molem in mare jacit, ita tuendum dicit, ſi nemo damnum ſentiat [35]. Nam ſi cui hæc res nocitura ſit, interdictum utique, *Ne quid in loco publico fiat*, competiturum. Ut & Labeo, ſi quid tale in mare ſtruatur, interdictum vult competere, *Ne quid in mari, quo portus, ſtatio, iterve navigiis deterius ſit, fiat* [36]. Quæ autem navigationis, eadem piſcatus habenda eſt ratio, ut communis maneat omnibus. Neque tamen peccabit ſi quis in maris diverticulo piſcandi locum ſibi palis circumſepiat, atque ita privatum faciat: ſicut Lucullus exciſo apud Neapolim monte ad villam ſuam maria admiſit [37]. Et hujus generis puto fuiſſe piſcinas maritimas, quarum Varro & Columella meminerunt. Nec Martialis alio ſpectavit, cum de Formiano Apollinaris loquitur [38].

Si quando Nereus *ſentit Æoli regnum*,
Ridet procellas tuta de ſuo *menſa.*

Et Ambroſ. [39] *Inducis mare intra prædia tua, ne deſint bellua.*

29 §. 5. *Inſt. de rer. div.* L. 5. §. 1. *ff. de rer. div.* L. 24. *ff. de damno inf.*
30 *L.* 50. *de acq. rer. dom.*
L. 4. *ne quid in loco pub.* L. 10. *de rerum div. l.* 14. *de acq. rer. dom.*
31 *d. l.* 3. *ne quid in loco publ.* Donell. *l.* 4. *c.* 2. & *c.* 9. *d. l* 50. *de acq. rer. dom. L.* 2. *in pr.* & §. 10. & §. 16. *ne quid in loco pub.*
32 *L.* 4. *ff. de rer. diviſ. Vide d. l.* 3 *ff. ne quid in loco pub*
33 *Horat.*
34 *d. l.* 8.
35 *L.* 2. §. 8. *ne quid in loco publ.*
36 *L.* 1. §. 17. *ff. de flumin.*
37 *Plin. lib.* 9. *cap.* 54.
38 *Lib.* 10. *Epig.* 10.
39 *De Nabuth. c.* 3

Hunc

Hinc apparere poteſt, quæ mens Pauli fuerit, cum dicit, [40] ſi maris proprium jus ad aliquem pertineat, *Uti poſſidetis* interdictum ei competere. Eſſe quidem hoc interdictum ad privatas cauſas comparatum, non autem ad publicas, (in quibus etiam ea comprehenduntur, quæ jure gentium communi facere poſſumus) ſed hic jam agi de jure fruendo, quod ex cauſa privata contingat, non publica, ſive communi. Nam, teſte Marciano [41], quicquid occupatum eſt & occupari potuit, id jam non eſt juris gentium, ſicut eſt mare. Exempli cauſa, ſi quis Lucullum aut Apollinarem in privato ſuo, quatenus diverticulum maris incluſerant, piſcari prohibuiſſet, dandum illis interdictum Paulus putavit, non ſolum injuriarum actionem, ob cauſam ſcilicet privatæ poſſeſſionis. Imo in diverticulo maris, ſicut in diverticulo fluminis, ſi locum talem occuparim, ibique piſcatus ſim, maxime ſi animum privatim poſſidendi plurium annorum continuatione teſtatus fuerim, alterum eodem jure uti prohibebo: ut ex Marciano [42] colligimus, non aliter quam in lacu qui mei dominii eſt. Quod verum quamdiu durat occupatio, quemadmodum in littore antea diximus. Extra diverticulum idem non erit, ne ſcilicet communis uſus impediatur [43]. Ante ædes igitur meas aut prætorium ut piſcari aliquem prohibeant uſurpatum quidem eſt, ſed nullo jure, adeo quidem ut Ulpianus [44] contemta ea uſurpatione ſi quis prohibeatur, injuriarum dicat agi poſſe. Hoc imperator Leo [45] (cujus legibus non utimur) contra juris rationem mutavit, voluitque προθυρα, hoc eſt, veſtibula maritima, eorum eſſe propria, qui oram habitarent, ibique eos jus piſcandi habere: quod tamen ita procedere voluit, ut ſeptis quibuſdam remoratoriis, quas ἐποχὰς Græci vocant, locus ille occuparetur: exiſtimans nimirum non fore, ut quis exiguam maris portionem alteri invideret, qui ipſe toto mari ad piſcandum admitteretur. Certe ut quis magnam maris partem, etiamſi poſſit, publicis utilitatibus eripiat, non tolerandæ eſt improbitatis: in quam merito Vir Sanctus [46] invehitur: Spatia maris *ſibi vindicant* jure mancipii, *piſciumque jura ſicut vernaculorum conditione ſibi ſervitii ſubjecta commemorant. Iſte, inquit,* ſinus *maris meus eſt, ille alterius. Dividunt elementa ſibi potentes.* Eſt igitur mare in numero earum rerum, quæ in commercio non ſunt [47], hoc eſt, quæ proprii juris fieri non poſſunt. Unde ſequitur, ſi proprie loquamur, nullam maris partem in territorio populi alicujus poſſe cenſeri. Quod ipſum Placentinus ſenſiſſe videtur, cum dixit: Mare ita eſſe commune, ut in nullius dominio ſit niſi ſolius Dei: & Johannes Faber [48], cum mare aſſerit relictum in ſuo jure, & eſſe primævo, quo omnia erant communia. Alioquin nihil differrent quæ ſunt omnium communia ab his, quæ publica proprie dicuntur, ut mare a flumine. Flumen populus occupare potuit, ut incluſum finibus ſuis, mare

40 *L. 14. ff. de injuriis.*

41 *L. 4. ff. de rer. div.*

42 *L. 7. de div. & temp. præſcr.*

43 *L. 45. ff. de uſucap.*

44 *L. 13. §. 7. ult. ff. de injuriis.*

45 *Novella Leon. 102. 103. 104.*

Vide Cujac. 14. obſ. 1.

46 *Ambr. lib. 5. Hex. c. 10.*

47 *Donell. l. 4. cap. 6.*

48 *Joh. Faber ad d. §. 5. Inſt. de rer. div. ad. de DD. ad l. 9. ff. ad l. Rhod. de jact.*

non potuit. Territoria autem ſunt ex occupationibus populorum, ut privata dominia ex occupationibus ſingulorum. Vidit hoc Celſus [49], qui clare ſatis diſtinguit inter littora, quæ populus Romanus occupare potuit, ita tamen ut uſui communi non noceretur, & mare quod priſtinam naturam retinuit. Nec ulla lex diverſum indicat [50]. Quæ vero leges a contrariæ ſententiæ auctoribus citantur, aut de inſulis loquuntur, quas clarum eſt occupari potuiſſe, aut de portu, qui non communis eſt, ſed proprie publicus. Qui vero dicunt mare aliquod eſſe imperii Romani, dictum ſuum ita interpretantur, ut dicant jus illud in mare ultra protectionem & juriſdictionem non procedere: quod illi jus a proprietate diſtinguunt: nec forte ſatis animadvertunt id ipſum, quod Populus Romanus claſſes præſidio navigantium diſponere potuit, & deprehenſos in mari piratas punire, non ex proprio, ſed ex communi jure accidiſſe, quod & aliæ liberæ gentes in mari habent. Illud interim fatemur, potuiſſe inter gentes aliquas convenire, ut capti in maris hac vel illa parte, hujus aut illius reipublicæ judicium ſubirent, atque ita ad commoditatem diſtinguendæ juriſdictionis in mari fines deſcribi, quod ipſos quidem eam ſibi legem ferentes obligat [51], at alios populos non item: neque locum alicujus proprium facit, ſed in perſonas contrahentium jus conſtituit. Quæ diſtinctio, ut naturali rationi conſentanea eſt, ita Ulpiani reſponſo quodam comprobatur, qui rogatus, an duorum prædiorum maritimorum dominus, alteri eorum quod venderet ſervitutem potuiſſet imponere, ne inde in certo maris loco piſcari liceret, reſpondet: rem quidem ipſam, mare ſcilicet, ſervitute nulla affici potuiſſe, quia per naturam hoc omnibus pateret, ſed cum bona fides contractus legem venditionis ſervari expoſceret, perſonas poſſidentium & in jus eorum ſuccedentium per iſtam legem obligari. Verum eſt loqui Juriſconſultum de prædiis privatis, & lege privata, ſed in territorio & lege populorum eadem hic eſt ratio, quia populi reſpectu totius generis humani privatorum locum obtinent. Similiter reditus, qui in piſcationes maritimas conſtituti, Regalium numero cenſentur, non rem, hoc eſt, mare aut piſcationem, ſed perſonas non obligant [52]. Quare ſubditi, in quos legem ferendi poteſtas reipublicæ aut principi ex conſenſu competit, ad onera iſta compelli forte poterunt: ſed exteris jus piſcandi ubique immune eſſe debet, ne ſervitus imponatur mari, quod ſervire non poteſt. Non enim maris eadem quæ fluminis ratio eſt [53]: quod cum ſit publicum, id eſt, populi, jus etiam in eo piſcandi a populo aut Principe concedi, aut locari poteſt, ita ut ei qui conduxit, etiam interdictum veteres dederint, *de loco publico fruendo*, addita conditione, ſi is cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locaverit [54]: quæ conditio in mari evenire non poteſt. Cæterum qui ipſam piſcationem numerant inter Regalia, ne quidem illum locum,

49 *L. 3. ne quid in loco pub.*

50 *V. l. 9. ff. de judiciis. Vide l. 15. ff. de public. Gloſſ. in l. 2. de rer. divi. & in d. l. 3. & in §. 1. Inſt. de rer. diviſ. Bal. in d. l. 2.*

51 *Bal. in c. in princ. in 2. col. Quibus modis feud. amit. adde l. unic. C. de caſſ. lib. 11. & Ang. in l. 14. ff. de injur. l. 13. ff. Comm. prad. adde l. 4. eod. tit.*

52 *C. quæ ſint Regalia in Feudis.*

53 *Vide Balbum præſcr. 4, parte 5. part. prim. q. 6. n. 4.*

54 *d. l. 13. §. 7. verſ. conductori. ff. de injur. l. 1. ff. de loco publ. fruendo.*

Digitized by Google

locum, quem interpretabantur, ſatis inſpexerunt. quod Iſerniam & Alvotum non latuit. Demonſtratum eſt [55], nec populo, nec privato cuipiam jus aliquod proprium in ipſum mare, (nam diverticulum excipimus) competere poſſe, cum occupationem nec natura, nec uſus publici ratio permittat. Hujus autem rei cauſa inſtituta fuerat hæc diſputatio, ut appareret Luſitanos mare, quo ad Indos navigatur, ſui juris non feciſſe. Nam utraque ratio, quæ proprietatem impedit, in hac cauſa eſt quam in cæteris omnibus infinito efficacior. Quod in aliis difficile videtur, in hac omnino fieri non poteſt: quod in aliis iniquum judicamus, in hac ſumme barbarum eſt, atque inhumanum. Non de mari interiore hic agimus, quod terris undique infuſum alicubi etiam fluminis latitudinem non excedit, de quo tamen ſatis conſtat locutos Romanos juriſconſultos, cum nobiles illas adverſus privatam avaritiam ſententias ediderunt: de oceano quæritur, quem immenſum, infinitum, rerum parentem, cœlo conterminum antiquitas vocat: cujus perpetuo humore non fontes tantum & flumina & maria, ſed nubes, ſed ipſa quodammodo ſidera paſci veteres crediderunt: qui denique per reciprocas æſtuum vices terram hanc humani generis ſedem ambiens, neque teneri, neque includi poteſt, & poſſidet verius quam poſſidetur. In hoc autem oceano non de ſinu aut freto, nec de omni quidem eo, quod e littore conſpici poteſt, controverſia eſt. Vindicant ſibi Luſitani, quicquid duos orbes interjacet, tantis ſpatiis diſcretos, ut plurimis ſæculis famam ſui non potuerint tranſmittere. Quod ſi Caſtellanorum, qui in eadem ſunt cauſa, portio accedat, parvo minus omnis oceanus duobus populis mancipatus eſt, aliis tot gentibus ad ſeptentrionum redactis anguſtias: multumque decepta eſt natura, quæ cum elementum illud omnibus circumfudit, omnibus etiam ſuffecturum credidit. In tanto mari ſi quis uſu promiſcuo ſolum ſibi imperium & ditionem excipere, tamen immodicæ dominationis affectator haberetur: ſi quis piſcatu arceret alios, inſanæ cupiditatis notam non effugeret. At qui etiam navigatum impedit, quo nihil ipſi perit, de eo quid ſtatuemus? Si quis ab igni qui totus ſuus eſt, ignem capere, lumen ſuo de lumine, alterum prohiberet, lege hunc humanæ ſocietatis reum peragerem: quia vis ea eſt iſtius naturæ,

Ut nihilominus ipſi luceat, cum illi accenderit [56].

Quid ni enim quando ſine detrimento ſuo poteſt, alteri communicet, in iis quæ ſunt accipienti utilia, danti non moleſta [57]? hæc ſunt, quæ philoſophi [58] non alienis tantum, ſed & ingratis præſtari volunt. Quæ vero in rebus privatis invidia eſt, eadem in re communi non poteſt non eſſe immanitas. Improbiſſimum enim hoc eſt, quod naturæ inſtituto, conſenſu gentium, meum non minus quam tuum eſt, id te ita intercipere, ut ne uſum quidem mihi concedas, quo conceſſo nihilominus id tuum ſit,

55 *Ad d. cap. Quæ ſint Regalia.*

56 *Ennius.*

57 *Cicero de off. 1.*

58 *Sen. lib. 3. cap. 28.*

Digitized by Google

quam antea fuit. Tum vero etiam qui alienis incumbunt, aut communia intercipiunt, certa quadam poſſeſſione ſe tuentur. Quia enim prima, ut diximus, occupatio res proprias fecit, idcirco imaginem quandam dominii præfert quamvis injuſta detentio. At Luſitani num, ſicuti terras ſolemus, ſic mare illud impoſitis prædiis ita undique cinxerunt, ut in ipſorum manu eſſet quos vellent excludere? at vero tantum hoc abeſt, ut ipſi etiam, cum adverſus alios populos mundum dividunt, non ullis limitibus aut natura, aut manu poſitis, ſed imaginaria quadam linea ſe tueantur. Quod ſi recipitur & dimenſio talis ad poſſidendum valet, jamdudum nobis Geometræ terras, Aſtronomi autem cœlum eriperent. Ubi hic igitur eſt iſta, ſine qua nulla dominia cœperunt, corporis ad corpus adjunctio? nimirum apparet in nulla re verius dici poſſe, quod Doctores noſtri prodiderunt [59]: mare cum ſit incomprehenſibile, non minus quam aër, nullius populi bonis potuiſſe applicari. Si vero ante alios navigaſſe, & viam quodammodo aperuiſſe, hoc vocant occupare, quid eſſe poteſt magis ridiculum? nam cum nulla pars ſit maris, in quam non aliquis primus ingreſſus ſit, ſequetur omnem navigationem ab aliquo eſſe occupatam. Ita undique excludimur. Quin & illi qui terrarum orbem circumvecti ſunt, totum ſibi oceanum acquiſiviſſe dicendi erunt. Sed nemo neſcit navem per mare transeuntem non plus juris quam veſtigii relinquere. Verum etiam quod ſibi ſumunt neminem ante ipſos eum oceanum navigaſſe, id minime verum eſt. Magna enim pars ejus, de quo agitur, maris ambitu, Mauritaniæ jam olim navigata eſt: ulterior & in orientem vergens victoriis Magni Alexandri luſtrata eſt uſque in Arabicum ſinum [60]. Olim autem hanc navigationem Gaditanis percognitam fuiſſe, multa argumento ſunt. Cajo Cæſare Auguſti filio in Arabico ſinu res regente, ſigna navium ex Hiſpanienſibus naufragiis agnita. Et quod Cælius Antipater tradidit, vidiſſe ſe, qui ex Hiſpania in Æthiopiam commercii gratia navigaſſet. Etiam Arabibus, ſi verum eſt, quod Cornelius Nepos teſtatus eſt, Eudoxum quendam ſua ætate cum Lathyrum Regem Alexandriæ fugeret, Arabico ſinu egreſſum Gades uſque pervectum. Pœnos autem, qui re maritima plurimum valuerunt, eum Oceanum non ignoraſſe longe clariſſimum eſt, cum Hanno, Carthaginis potentia florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiæ, præternavigato ſcilicet promontorio, quod nunc bonæ ſpei dicitur, (vetus videtur nomen *Heſperion ceras* fuiſſe) omne id iter, ſitumque littoris & inſularum ſcripto complexus ſit, teſtatuſque ad ultimum non mare ſibi, ſed commeatum defuiſſe. Ab Arabico autem ſinu ad Indiam, Indicique oceani inſulas, & auream uſque Cherſoneſum, quam eſſe Japanem credunt plerique, etiam re Romana florente navigari ſolitum, iter a Plinio [61] deſcriptum, legationes ab Indis ad Auguſtum, ad Clau-

[59] *Joann. Faber ad §. 5. Inſt. de rer. div.*

[60] *Ex Plin. l. 2, c. 69. & lib. 6, c. 31. & Mela lib. 3.*

[61] *Plin. l. 6, c. 23.*

Claudium etiam ex Taprobane insula, deinde gesta Trajani & tabulæ Ptolemæi satis ostendunt. Jam suo tempore Strabo [62] Alexandrinorum mercatorum classem ex Arabico sinu, ut Æthiopiæ ultima, ita & Indiæ, petisse testatur, cum olim paucis navibus id auderetur. Inde magna populo Romano vectigalia. Addit Plinius [63] impositis sagittariorum cohortibus piratarum metu navigatum: solamque Indiam quingenties sestertium, si Arabiam addas & Seres, millies annis omnibus Romano imperio ademisse: & merces centuplicato venditas. Et hæc quidem vetera satis arguunt primos non fuisse Lusitanos. In singulis autem sui partibus oceanus ille & tunc cum eum Lusitani ingressi sunt, & nunquam non cognitus fuit. Mauri enim, Æthiopes, Arabes, Persæ, Indi eam maris partem, cujus ipsi accolæ sunt, nescire neutiquam potuerunt. Mentiuntur ergo, qui se mare illud invenisse jactant. Quid igitur, dicet aliquis, parumne videtur, quod Lusitani intermissam multis forte sæculis navigationem primi repararunt, &, quod negari non potest, Europæis gentibus ignotam ostenderunt, magno suo labore, sumtu, periculo? imo vero si in hoc incubuerunt, ut quod soli reperissent id omnibus monstrarent, quis adeo est amens, si non plurimum se illis debere profiteatur? eandem enim gratiam, laudemque & gloriam immortalem illi promeruerint, qua omnes contenti fuerunt rerum magnarum inventores, quotquot scilicet non sibi, sed humano generi prodesse studuerunt. Sin Lusitanis suus ante oculos quæstus fuit, lucrum quod semper maximum est in prævertendis negotiationibus, illis sufficere debuit. Et scimus itinera prima proventus interdum quater decuplos, aut etiam uberiores dedisse: quibus factum ut inops diu populus ad repentinas divitias subito prorumperet, tanto luxus apparatu, quantus vix beatissimis gentibus in supremo progressæ diu fortunæ fastigio fuit. Si vero eidem in hoc præiverunt, ne quisquam sequeretur, gratiam non merentur, cum lucrum suum respexerint. lucrum autem suum dicere non possunt, cum eripiant alienum. Neque enim illud certum est, nisi ivissent eo Lusitani, iturum fuisse neminem. Adventabant enim tempora, quibus ut artes pene omnes, ita & terrarum & marium situs clarius indies noscebantur. Excitassent vetera, quæ modo retulimus, exempla, & si non uno impetu omnia patuissent, at paulatim promota velis fuissent littora, alio semper aliud monstrante. Factum denique fuisset, quod fieri potuisse Lusitani docuerunt, cum multi essent populi non minus flagrantes mercaturæ & rerum externarum studio. Venetis qui multa jam Indiæ didicerant, cætera inquirere promtum fuit. Gallorum Brittonum indefessa sedulitas, Anglorum audacia cœpto non defuisset. Ipsi Batavi multo magis desperata aggressi sunt. Nulla igitur æquitatis ratio, ne probabilis quidem ulla sententia a Lusitanis stat.

62 *Lib.* 2. & 17.

63 *Loco cit.* & *l.* 12, *c.* 19.

Omnes

Omnes enim qui mare volunt imperio alicujus ſubjici poſſe, id ei attribuunt, qui proximus portus & circumjacentia littora in ditione habet [64]. At Luſitani in illo immenſo littorum tractu, paucis exceptis præſidiis, nihil habent, quod ſuum poſſint dicere. Deinde vero etiam qui mari imperaret, nihil tamen poſſet ex uſu communi deminuere, ſicut populus Romanus arcere neminem potuit, quo minus in littore imperii Romani cuncta faceret, quæ jure gentium permittebantur [65]. Et ſi quicquam eorum prohibere poſſet, puta piſcaturam, qua dici quodammodo poteſt piſces exhauriri, at navigationem non poſſet, per quam mari nihil perit. Cui rei argumentum eſt longe certiſſimum, quod ex Doctorum ſententia ante retulimus, etiam in terra, quæ cum populis, tum hominibus ſingulis in proprietatem attributa eſt, iter tamen, certe inerme & innoxium, nullius gentis hominibus juſte negari: ſicut & potum ex flumine. Ratio apparet, quia cum unius rei naturaliter uſus eſſent diverſi, eum duntaxat gentes diviſiſſe inter ſe videntur, qui ſine proprietate commode haberi non poteſt; contra autem eum recepiſſe, per quem domini conditio deterior non eſſet futura. Omnes igitur vident, eum qui alterum navigare prohibet nullo jure defendi, cum eundem etiam injuriarum teneri Ulpianus dixerit [66]: alii autem etiam interdictum utile prohibito competere exiſtimaverint [67]. Et ſic Batavorum intentio communi jure nititur, cum fateantur omnes, permiſſum cuilibet in mari navigare, etiam a nullo Principe impetrata licentia: quod legibus Hiſpanicis diſerte expreſſum eſt [68].

64 *Gloſſ. in c. ubi peric. §. porro. ſuper verbo territorio. De elect. in ſexto & ibi Can. Gloſſ. in c. Eccl. ff. de ſerin.*

65 *L. 4. ff. de rer. div. adde Alber. Gentilem de jure belli lib. 1, c. 19. ſub finem.*

66 *L. 2. §. 9. ff. ne quid in loco publ.*

67 *Gloſſ. ad l. 1. ff. ut in flum. publ.*

68 *Bal. in l. 3. col. 3. ff. de rer. div. Rod. Zuar. Hiſpanus in conſilio 1. de ipſo maris*

3. partit. tit. 28. l. 10. & 12.

CAPUT VI.

Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.

DOnatio Pontificis Alexandri, quæ a Luſitanis mare aut jus navigandi ſolis ſibi vindicantibus, cum inventionis deficiat titulus, ſecundo loco adduci poteſt, ſatis ex iis, quæ ante dicta ſunt, vanitatis convincitur. Donatio enim nullum habet momentum in rebus extra commercium poſitis. Quare cum mare aut jus in eo navigandi proprium nulli hominum eſſe poſſit, ſequitur neque dari a Pontifice, neque a Luſitanis accipi potuiſſe. Præterea cum ſupra relatum ſit ex omnium ſani judicii hominum ſententia, Papam non eſſe dominum temporalem totius orbis, ne maris quidem eſſe ſatis intelligitur: quanquam etſi id concederetur, tamen jus annexum Pontificatui in Regem aliquem aut populum pro parte nulla transferri debuiſſet. Sicut nec Imperator poſſet Imperii provincias in ſuos uſus convertere, aut pro ſuo arbitrio alienare [1]. Illud ſaltem nemo negaturus eſt, cui aliquid ſit frontis, cum jus diſponendi in temporalibus

1 *Vid. loco citato n. 26.*

Pon-

Pontifici nemo concedat, nisi forte quantum ejus rerum spiritualium necessitas requirit; ista autem de quibus nunc agimus, mare scilicet & jus navigandi, lucrum & quæstum merum, non pietatis negotium respiciant, sequi nullam hac in re fuisse illius potestatem. Quid, quod ne Principes quidem, hoc est, domini temporales possunt ullo modo a navigatione aliquem prohibere, cum si quod habent jus in mari, id sit tantum jurisdictionis ac protectionis? etiam illud notissimum est apud omnes, ad ea facienda quæ cum lege naturæ pugnant, nullam esse Papæ auctoritatem [2]. Pugnat autem cum lege naturæ, ut mare aut ejus usum quisquam habeat sibi proprium, ut jam satis demonstravimus. Cum denique jus suum auferre alicui Papa minime possit, quæ erit facti istius defensio, si tot populos immerentes, indemnatos, innoxios ab eo jure, quod ad ipsos non minus quam ad Hispanos pertinebat, uno verbo voluit excludere? aut igitur dicendum est, nullam esse vim ejusmodi pronuntiationis, aut quod non minus credibile est, eum Pontificis animum fuisse, ut Castellanorum & Lusitanorum inter se certamini intercessum voluerit, aliorum autem juri nihil diminutum.

2 *Sil. in verbo Papa n.* 16.

CAPUT VII.

Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo præscriptionis aut consuetudinis.

ULtimum iniquitatis patrocinium in præscriptione solet esse aut consuetudine. Et huc igitur Lusitani se conferunt: sed utrumque illis præsidium certissima juris ratio præcludit. Nam præscriptio a jure est civili unde locum habere non potest inter Reges, aut inter populos liberos [1]: multo autem minus ubi jus naturæ aut gentium resistit, quod jure civili semper validius est. Quin & ipsa lex civilis præscriptionem hic impedit [2]. Usucapi enim, aut præscriptione acquiri prohibentur, quæ in bonis esse non possunt, deinde quæ possideri vel quasi possideri nequeunt, & quorum alienatio prohibita est. Hæc autem omnia de mari & usu maris vere dicuntur. Et cum publicæ res, hoc est populi alicujus, nulla temporis possessione quæri posse dicantur, sive ob rei naturam, sive ob eorum privilegium adversus quos præscriptio ista procederet, quanto justius humano generi, quam uni populo id beneficium dandum fuit in rebus communibus? & hoc est, quod Papinianus [3] scriptum reliquit, *præscriptionem longæ possessionis ad obtinenda loca juris gentium publica concedi non solere*: ejusque rei exemplum dat in littore, cujus pars impositio ædificio occupata fuerat: nam eo diruto, & alterius ædificio in eodem loco postea exstructo, exceptionem opponi non posse: quod deinde similitudine rei publicæ illu-

1 *Vasq. c.* 51.
2 *Vide Donel. lib.* 5, *com. c.* 22. *& seqq. L.* 6. *ff. de contr. emt. L.* 9. *ff. de usucapion. L.* 25. *ff. eod. c. sine poss. de reg. jur. in* 6. *L.* 28. *ff. de verb. sign. L.* 16. *ff. de fund. dot.*
3 *L.* 45. *ff. d. usucap. L.* 6. *de oper. publ. L.* 9. *C. de aquæduct. L.* 2. *ff. de via publ. & itin. L. ult. ff. de usucap.*

Digitized by Google

illuſtrat : nam & ſi quis in fluminis diverticulo pluribus annis piſcatus ſit, poſtea, interrupta ſcilicet piſcatione, alterum eodem jure prohibere non poſſe. Apparet igitur, Angelum & qui cum Angelo dixerunt [4] Venetis & Genuenſibus per præſcriptionem jus aliquod in ſinum maris ſuo littori præjacentem acquiri potuiſſe, aut falli, aut fallere. quod ſane Juriſconſultis nimium eſt frequens, cum ſanctæ profeſſionis auctoritatem, non ad rationes & leges, ſed ad gratiam conferunt potentiorum. Nam Marciani [5] quidem reſponſum, de quo & ante egimus, ſi recte cum Papiniani verbis comparetur, non aliam accipere poteſt interpretationem, quam eam quæ & Joanni olim & Bartolo probata eſt, & nunc a doctis omnibus recipitur [6]: ut ſcilicet jus prohibendi procedat quamdiu durat occupatio: non autem ſi ea omiſſa ſit: omiſſa enim non prodeſt, nec ſi per mille annos fuiſſet continuata, ut recte animadvertit Caſtrenſis. Et quamvis hoc voluiſſet Marcianus, quod minime credendus eſt cogitaſſe, in quo loco occupatio conceditur, in eodem præſcriptionem concedi, tamen abſurdum erat, quod de flumine publico dictum erat ad mare commune, & quod de diverticulo ad ſinum proferre, cum hæc præſcriptio uſum, qui eſt jure gentium communis, impeditura ſit, illa autem publico uſui non admodum noceat. Alterum autem Angeli argumentum, quod ex aquæ ductu ſumitur [7], eodem Caſtrenſi monſtrante, ut a quæſtione alieniſſimum, ab omnibus merito exploditur. Falſum igitur eſt talem præſcriptionem etiam eo tempore gigni, cujus initium omnem memoriam excedat. Ubi enim lex omnem omnino tollit præſcriptionem, ne iſtud quidem tempus admittitur, hoc eſt, ut Felinus loquitur [8], materia impræſcriptibilis tempore immemoriali non fit præſcriptibilis. Fatetur hæc vera eſſe Balbus [9]: ſed Angeli ſententiam receptam dicit hac ratione, quia tempus extra memoriam poſitum idem valere creditur privilegio, cum titulus ampliſſimus ex tali tempore præſumatur. Apparet hinc non aliud illos ſenſiſſe, quam ſi pars aliqua reipublicæ, puta imperii Romani, ſupra omnem memoriam uſa eſſet tali jure, ei dandam præſcriptionem hoc colore, quaſi principis conceſſio præiiſſet. Quare cum nemo ſit dominus totius generis humani, qui jus illud adverſus homines omnes homini, aut populo alicui potuiſſet concedere, ſublato illo colore, neceſſe etiam præſcriptionem interimi. Et ſic ex illorum etiam ſententia inter reges aut populos liberos prodeſſe nihil poteſt lapſus infiniti temporis. Vaniſſimum autem & illud eſt, quod Angelus docuit, etiamſi ad dominium præſcriptio proficere non poteſt, tamen dandam eſſe poſſidenti exceptionem. Nam Papinianus [10] diſertis verbis exceptionem negat: & aliter non potuit ſentire, cum ipſius ſæculo præſcriptio nihil eſſet aliud quam exceptio. Verum igitur eſt, quod & leges Hiſpanicæ exprimunt [11], in his rebus quæ com-

4 *Conſ. 286. Thema tale eſt: inter cætera capitula pacu.*

5 *L. 7. ff. de div. & temp. præſcr.*

6 *Duar. de uſucap. c. 3. Cujac. ad d. l. ult. de uſucapion. Donell. Com. lib. 5, c. 22. in d. l. ult. n. 4. per l. 14. ff. de acq. rer. dom.*

7 *Ex l. 4. C. de aqua d. l. 11. confer cum l. 9. eod. tit. & cum l. 3. §. 4. ff. de aqua quot. & eſt.*

8 *Ad c. accedentes. de præſcript.*

9 *De præſcript. 4. part. 5. part. princip. q. 6. num. 8.*

10 *d. l. ult.*

11 *Par. 3, tit. 29. l. 7. in c. Placa. Rod. Zuar. d. conſ. n. 4.*

communi hominum uſui ſunt attributæ, nullius omnino temporis præſcriptionem procedere. cujus definitionis illa præter cæteras ratio reddi poteſt, quod qui re communi utitur, ut communi uti videtur, non autem jure proprio, & ita præſcribere non magis quam fructuarius poteſt vitio poſſeſſionis [12]. Altera hæc etiam non contemnenda eſt, quod in præſcriptione temporis cujus memoria non extat, quamvis titulus & bona fides præſumantur, tamen ſi re ipſa appareat, titulum omnino nullum dari poſſe, & ſic manifeſta ſit fides mala, quæ in populo maxime quaſi uno corpore perpetua eſſe cenſetur, & ex duplici defectu præſcriptio corruit [13]. Tertia vero, quia res hæc eſt meræ facultatis, quæ non præſcribitur, ut infra demonſtrabimus. Sed nullus eſt finis argutiarum. Inventi ſunt, qui in hoc argumento a præſcriptione conſuetudinem diſtinguerent, ut illa ſcilicet excluſi, ad hanc confugerent. Diſcrimen autem, quod hic ſtatuunt, ſane ridiculum eſt: ex præſcriptione ajunt jus unius, quod ab eo aufertur, alteri applicari [14]: ſed cum aliquod jus ita alicui applicatur, ut alteri non auferatur, tum dici conſuetudinem: quaſi vero cum jus navigandi, quod communiter ad omnes pertinet, excluſis aliis ab uno uſurpatur, non neceſſe ſit omnibus perire quantum uni accedit. Errori huic anſam dederunt Pauli verba non recte accepta, qui cum de jure proprio maris ad aliquem pertinente loqueretur, fieri hoc poſſe dixit Accurſius [15] per privilegium aut conſuetudinem: quod additamentum ad Juriſconſulti textum nullo modo accedens mali potius conjectoris eſſe videtur quam boni interpretis. Mens Pauli ſupra explicata eſt. Cæterum illi ſi vel ſola Ulpiani verba [16], quæ paulo ante præcedunt, ſatis conſideraſſent, longe aliud dicturi erant. Fatetur enim ut quis ante ædes meas piſcari prohibeatur, eſſe quidem uſurpatum [17], hoc eſt, receptum conſuetudine: ſed nullo jure: ideoque injuriarum actionem prohibito non denegandam. Contemnit igitur hunc morem, & uſurpationem vocat, ut & inter Chriſtianos Doctores Ambroſius [18]. Et merito. Quid enim clarius quam non valere conſuetudinem, quæ juri naturæ, aut gentium ex adverſo opponitur [19]? conſuetudo enim ſpecies eſt juris poſitivi, quod legi perpetuæ obrogare non poteſt. Eſt autem lex illa perpetua, ut mare omnibus uſu commune ſit. Quod autem in præſcriptione diximus, idem conſuetudine verum eſt, ſi quis eorum, qui diverſum tradiderunt, ſenſus excutiat, non aliud reperturum, quam conſuetudinem privilegio parari. Atqui adverſus genus humanum concedendi privilegium nemo habet poteſtatem: quare inter diverſas reſpublicas conſuetudo iſta vim non habet. Verum omnem hanc quæſtionem diligentiſſime tractavit Vaſquius [20], decus illud Hiſpaniæ, cujus nec in explorando jure ſubtilitatem, nec in docendo libertatem unquam deſideres. Is igitur poſita theſi, *loca publica & jure gentium communia*

12 *Fachin. l. 8, c. 26. & c. 33. Cov. de præſcr. part. 2, §. 2. n. 8. & §. 8. n. 5. & 6.*

13 *Fachin. l. 8, c. 28.*

14 *Aret. in rubr. ff. de rer. diviſ. alleg. Balbus. d. loco n. 2.*

15 *Add. l. 14.*

16 *In d. l. injuriarum. §. ult.*

17 *Vide Gloſſ. eod. loco.*

18 *1, de offic. 28.*

19 *Gentil. l. 1, c. 19. ſub finem.*

20 *Auth. nullijudici. §. 1. c. cum tanto. de conſuet.*

Vide Vaſq. contr. ill. c. 29, n. 38.

Controverſ. ill. c. 89. n. 12. & ſeq.

nia præſcribi non poſſe, quam multis firmat auctoribus: exceptiones deinde ſubjungit ab Angelo & aliis confictas, quas ſupra retulimus. Hæc autem examinaturus recte judicat iſtarum rerum veritatem pendere a vera juris, tam naturæ quam gentium, cognitione. Jus enim naturæ cum a divina veniat providentia, eſſe immutabile. Hujus autem juris naturalis partem eſſe jus gentium, primævum quod dicitur, diverſum a jure gentium ſecundario ſive poſitivo: quorum poſterius mutari poteſt. Nam ſi qui mores cum jure gentium primævo repugnent, hi non humani ſunt, ipſo judice, ſed *ferini*, corruptelæ & abuſus, non leges & uſus. Itaque nullo tempore præſcribi potuerunt, nulla lata lege juſtificari, nullo multarum etiam gentium conſenſu, hoſpitio, & exercitatione ſtabiliri, quod exemplis aliquot, & Alphonſi Caſtrenſis Theologi Hiſpani teſtimonio confirmat [21]. *Ex quibus apparet*, inquit, *quam ſuſpecta ſit ſententia eorum, quos ſupra retulimus, exiſtimantium Genuenſes, aut etiam Venetos poſſe non injuria prohibere alios navigare per Gulfum aut pelagus ſui maris, quaſi æquora ipſa præſcripſerint. id quod non ſolum eſt contra leges* [22]; *ſed etiam eſt contra ipſum jus naturæ, aut gentium primævum, quod mutari non poſſe diximus. Quod ſit contra illud jus, conſtat, quia non ſolum maria aut æquora eo jure communia erant, ſed etiam reliquæ omnes res immobiles. Et licet ab eo jure poſtea receſſum fuerit ex parte, puta quoad dominium & proprietatem terrarum, quarum dominium jure naturæ commune, diſtinctum & diviſum, ſicque ab illa communione ſegregatum fuit: [23] tamen diverſum ſuit & eſt in dominio maris, quod ab origine mundi ad hodiernum uſque diem eſt fuitque ſemper in communi, nulla ex parte immutatum, ut eſt notum. Et quamvis ex* Luſitanis *magnam turbam ſæpe audiverim in hac eſſe opinione, ut eorum Rex ita præſcripſerit navigationem* Indici *Occidentalis* (*forte Orientalis*) *ejuſdemque* vaſtiſſimi maris, *ita ut reliquis gentibus æquora illa transfretare non liceat, & ex noſtriſmet* Hiſpanis vulgus *in eadem opinione fere eſſe videtur, ut per* vaſtiſſimum immenſumque pontum *ad Indorum regiones, quas potentiſſimi Reges noſtri ſubegerunt, reliquis mortalium navigare, præterquam Hiſpanis jus minime ſit, quaſi ab eis id jus præſcriptum fuerit, tamen iſtorum omnium non minus* inſanæ *ſunt opiniones, quam eorum, qui quoad Genuenſes & Venetos in eodem fere* ſomnio *eſſe adſolent, quas ſententias* ineptire *vel ex eo dilucidius apparet, quod iſtarum nationum ſingulæ contra ſe ipſas nequeunt præſcribere; hoc eſt, non reſpublica Venetiarum contra ſemetipſam, non reſpublica Genuenſium contra ſemetipſam, non regnum Hiſpanicum contra ſemetipſum, non regnum Luſitanicum contra ſemetipſum* [24]. *Eſſe enim debet differentia inter agentem & patientem. Contra reliquas vero nationes longe minus præſcribere poſſunt: quia jus præſcriptionum eſt mere civile, ut ſuſe oſtendimus ſupra. Ergo tale jus ceſſat, cum agitur inter Principes vel populos, ſuperiorem non recognoſcentes*

21 *De poteſtate legum pœnal. l. 2, cap. 14. part. 572.*

22 *All. l. 14. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in pr. ff. de uſuc. § 2. verbo omnibus. Inſt. de rer. div. l. 7. ff. de div. & temp. præſcr. l. 14. ff. de injuriis.*

23 *All. l. 5. ff. de juſt. & jure §. 2. verſ. jus autem gentium. Inſt. de jure natur.*

24 *All. l. 4. §. 27. ff. de uſuc. §. ſi itaque. Inſt. de act. Ut dictis jurib. & l. 11. ubi multa per Bartol. & Jaſ. ff. de legat. 1. part. 1, in pr. q. 3. & 4.*

in

in temporalibus. Jura enim mere civilia cujuscunque regionis, quoad exteros populos, nationes, vel etiam homines singulos, non magis sunt in consideratione, quam si re vera non esset tale jus, aut nunquam fuisset, & ad jus commune gentium primævum vel secundarium recurrendum est, eoque utendum, quo jure talem maris præscriptionem & usurpationem admissam non fuisse satis constat. Nam & hodie usus aquarum communis est, non secus quam erat ab origine mundi. Ergo & in aquoribus & aquis nullum jus est aut esse potest humano generi, præterquam quoad usum communem. Præterea de jure naturali & divino est illud præceptum, ut quod tibi non vis fieri, alteri non facias. Unde cum navigatio nemini possit esse nociva nisi ipsi naviganti, par est ut nemini possit, aut debeat impediri, ne in re sua natura libera, sibique minime noxia navigantium libertatem impediat, & ledat contra dictum præceptum & contra regulam: præsertim cum omnia intelligantur esse permissa, quæ non reperiuntur expressim prohibita [25]. *Quinimo non solum contra jus naturale esset, velle impedire talem navigationem, sed etiam tenemur contrarium facere, hoc est, prodesse iis quibus possumus, eum id sine damno nostro fieri potest.* Quod cum multis auctoritatibus tam divinis quam humanis confirmasset, subjungit postea [26]: *Ex superioribus etiam apparet suspectam esse sententiam Joannis Fabri, Angeli, Baldi, & Francisci Balbi, quos supra retulimus, existimantium loca juris gentium communia, etsi acquiri non possint præscriptione, posse tamen acquiri consuetudine, quod omnino* falsum *est, eaque traditio* cæca & nubila *est*, omnique rationis lumine carens, *legemque verbis, non rebus, imponens* [27]. *In exemplis enim de mari Hispanorum*, Lusitanorum, *Venetorum, Genuensium, & reliquorum, constat, consuetudine jus tale navigandi, & alios navigare prohibendi non magis acquiri quam præscriptione* [28]. *Utroque enim casu, ut apparet, eadem est ratio. Et quia per jura & rationes supra relatas id esset contra naturalem æquitatem, nec ullam induceret utilitatem, sed solam lasionem, sicque ut lege expressa introduci non posset, ita etiam nec lege tacita, qualis est consuetudo* [29]. *Et tempore id non justificaretur, sed potius deterius & injuriosius in dies fieret.* Ostendit deinde ex prima terrarum occupatione posse populo ut venandi jus, ita piscandi in suo flumine competere; & postquam illa semel ab antiqua communione separata sunt, ita ut particularem applicationem admittant, præscriptione temporis ejus cujus initii memoria non exstet, quasi tacita populi concessione acquiri posse. Hoc autem per præscriptionem contingere, non per consuetudinem, quia solius acquirentis conditio melior fiat, reliquorum vero deterior. Et cum tria enumerasset quæ requiruntur, ut jus proprium in flumine piscandi præscribatur: *quid autem*, subdit, *quoad mare? & in eo magis est quod etiam concursus istorum trium non sufficeret ad acquirendum jus. Ratio differentiæ inter mare ex una parte, & terram & flumina*

25 *L. libertas. ff. de stat. hom. §. libertas. Inst. de jure perf. l. 1. & 2. ff. de homine lib. exh. lex. 1. §. quæ onerandæ. ff. quar. rer. act. non dat. l. si quando. §. illud. verb. astringendos. C. de inoffic. test. L. nec non. §. quod eis. ff. ex quib. caus. major.*

26 *l. super statuas. C. de religiosis.*

27 *Contra leg. 2. cum vulgatis. C. comm. de leg.*

28 *L. illud. ff. ad l. Aquil.*

29 *c. Erit autem lex. 4. dist. l. 1. & 2. ff. de legib. l. de quib. cum seq. ff. de legib. c. fin. de præscr.*

Digitized by Google

5 *Leg. 1. ff. de contrah. emt.* eo quod alteri ſupereſt ſuppleretur [5]. Ita commercia victus gratia inventa, ex Homero Plinius probat [6]. Poſtquam vero res etiam immobiles in dominos diſtingui cœperunt, ſublata undique communio non inter homines locorum ſpatiis diſcretos tantum, verum etiam inter vicinos neceſſarium fecit commercium: quod ut facilius procederet, nummus poſtea adinventus

6 *lib. 33, c. 1.*

7 *d. l. 1. Ariſt. lib. 5, de morib. c. 8. & lib. 1, de rep. c. 9.* eſt, dictus ἀπὸ τοῦ νόμου, quod inſtitutum ſit civile [7]. Ipſa igitur ratio omnium contractuum univerſalis, ἡ μεταβλητικὴ, a natura eſt; modi autem aliquot ſingulares ipſumque pretium, ἡ χρηματιστικὴ, ab inſtituto [8]: quæ vetuſtiores juris interpretes non ſatis diſtinxerunt. Fatentur tamen omnes proprietatem rerum, ſaltem mobilium a jure gentium primario prodire, itemque contractus omnes, quibus pretium non accedit [9]. Philoſophi [10] τῆς μεταβλητικῆς, quam tranſlationem vertere licebit, genera ſtatuunt duo, τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικὴν: quarum ἐμπορικὴ, quæ, ut vox ipſa indicat, inter gentes diſſitas, ordine naturæ prior eſt, & ſic a Platone ponitur [11]. Καπηλικὴ eadem videtur eſſe, quæ παράσαοις Ariſtoteli, tabernaria ſive ſtataria negotiatio inter cives. Idem Ariſtoteles [12] τὴν ἐμπορικὴν dividit in ναυκληρίαν & φορτηγίαν, quarum hæc terreſtri itinere, illa maritimo merces devehit. Sordidior autem eſt καπηλικὴ, contra honeſtior ἐμπορικὴ, & maritima maxime, quia multa multis impertit [13]. Unde navium exercitionem ad ſummam rempublicam pertinere dicit Ulpianus: inſtitorum non eundem eſſe uſum: quia illa omnino ſecundum naturam neceſſaria eſt. Ariſtoteles [14]: ἐπεὶ γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρξαμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους· *eſt enim tranſlatio rerum omnium cœpta ab initio, ab eo quod eſt ſecundum naturam, cum homines partim haberent plura quam ſufficerent, partim etiam pauciora.* Seneca [15]: *quæ emeris, vendere, gentium jus eſt.* Commercandi igitur libertas ex jure eſt primario gentium, quod naturalem & perpetuam cauſam habet, ideoque tolli non poteſt, & ſi poſſet, non tamen poſſet niſi omnium gentium conſenſu: tantum abeſt, ut ullo modo gens aliqua gentes duas inter ſe contrahere volentes juſte impediat.

8 *C. Jus naturale. diſt. 1. Ariſt. d. c. 9.*

9 *Caſtr. ex Cyno & aliis in d. l. 5. ff. de juſt. & jur. n. 20. & 28.*

10 *Plato Sophiſta.*

11 *Plato lib. de rep. 2. qui loc. cit. in l. 2, ff. de nund.*

12 *Ariſt. l. 1, de repub. c. 11.*

13 *Cic. off. 1.*

14 *Ariſt. l. 1, de rep. c. 9.*

15 *de benef. cap. 8.*

CAPUT IX.

Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo occupationis.

Vide argumenta c. 2. & c. 5.

PRimum inventio aut occupatio hic locum non habet, quia jus mercandi non eſt aliquid corporale, quod poſſit apprehendi, neque prodeſſet Luſitanis, etiamſi primi hominum cum Indis habuiſſent commercia, quod tamen non poteſt non eſſe falſiſſimum,

Digitized by Google

mum. Nam & cum initio populi in diversa iêre, aliquos necesse est primos fuisse mercatores, quos tamen jus nullum acquisivisse certo est certius. Quare si Lusitanis jus aliquod competit, ut soli cum Indis negotientur, id exemplo cæterarum servitutum, ex concessione oriri debuit aut expressa aut tacita, hoc est, præscriptione: neque aliter potest.

Caput X.

Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

COnceſſit nemo: niſi forte Pontifex, qui non potuit [1]: nemo enim quod ſuum non eſt concedere poteſt. At Pontifex, niſi totius mundi temporalis ſit dominus, quod negant ſapientes, jus etiam commerciorum univerſale ſui juris dicere non poteſt. Maxime vero cum res ſit ad ſolum quæſtum accommodata, nihilque ad ſpiritualem procurationem pertinens, extra quam ceſſat, ut fatentur omnes, Pontificia poteſtas. Præterea ſi Pontifex ſolis illud Luſitanis jus tribuere vellet idemque adimere hominibus cæteris, duplicem faceret injuriam: Primum Indis, quos ut extra eccleſiam poſitos Pontifici nulla ex parte ſubditos eſſe diximus. His igitur cum nihil, quod ipſorum eſt, adimere poſſit Pontifex, etiam jus illud, quod habent cum quibuslibet negotiandi, adimere non potuit. Deinde aliis hominibus omnibus Chriſtianis & non Chriſtianis, quibus idem illud jus adimere non potuit ſine cauſa indicta. Quid quod ne temporales quidem domini in ſuis imperiis prohibere poſſunt commerciorum libertatem, uti rationibus & auctoritatibus ante demonſtratum eſt? ſicut & illud confitendum eſt, contra jus perpetuum naturæ gentiumque, unde illa libertas originem ſumſit in omne tempus duratura, nullam valere Pontificis auctoritatem.

[1] *Vide arg. c. 3. & c. 6.*

Caput XI.

Mercaturam cum Indis non esse Lusitanorum propriam jure præscriptionis aut consuetudinis.

REſtat præſcriptio, ſeu conſuetudinem mavis dicere [1]. Sed neque hujus nec illius vim eſſe aliquam inter liberas nationes, aut diverſarum gentium Principes, nec adverſus ea, quæ primigenio jure introducta ſunt, cum Vaſquio oſtendimus. Quare & hic ut jus mercandi proprium fiat, quod proprietatis naturam non recipit, nullo tempore efficitur. Itaque nec titulus hic adfuiſſe poteſt, nec bona fides, quæ cum manifeſto deſit, præſcri-

[1] *Vide argumenta c. 74*

Omnes enim qui mare volunt imperio alicujus ſubjici poſſe, id ei attribuunt, qui proximus portus & circumjacentia littora in ditione habet [64]. At Luſitani in illo immenſo littorum tractu, paucis exceptis præſidiis, nihil habent, quod ſuum poſſint dicere. Deinde vero etiam qui mari imperaret, nihil tamen poſſet ex uſu communi deminuere, ſicut populus Romanus arcere neminem potuit, quo minus in littore imperii Romani cuncta faceret, quæ jure gentium permittebantur [65]. Et ſi quicquam eorum prohibere poſſet, puta piſcaturam, qua dici quodammodo poteſt piſces exhauriri, at navigationem non poſſet, per quam mari nihil perit. Cui rei argumentum eſt longe certiſſimum, quod ex Doctorum ſententia ante retulimus, etiam in terra, quæ cum populis, tum hominibus ſingulis in proprietatem attributa eſt, iter tamen, certe inerme & innoxium, nullius gentis hominibus juſte negari: ſicut & potum ex flumine. Ratio apparet, quia cum unius rei naturaliter uſus eſſent diverſi, eum duntaxat gentes diviſiſſe inter ſe videntur, qui ſine proprietate commode haberi non poteſt; contra autem eum recepiſſe, per quem domini conditio deterior non eſſet futura. Omnes igitur vident, eum qui alterum navigare prohibet nullo jure defendi, cum eundem etiam injuriarum teneri Ulpianus dixerit [66]: alii autem etiam interdictum utile prohibito competere exiſtimaverint [67]. Et ſic Batavorum intentio communi jure nititur, cum fateantur omnes, permiſſum cuilibet in mari navigare, etiam a nullo Principe impetrata licentia: quod legibus Hiſpanicis diſerte expreſſum eſt [68].

64 *Gloſſ. in c. ubi peric. §. porro. ſuper verbo territorio. De elect. in ſexto & ibi Can. Gloſſ. in c. Eccl. ff. de ſerv.*

65 *L. 4. ff. de rer. div. adde Alber. Gentilem de jure belli lib. 1, c. 19. ſub finem.*

66 *L. 2. §. 9. ff. ne quid in loco publ.*

67 *Gloſſ. ad l. 1. ff. ut in flum. publ.*

68 *Bal. in l. 3. col. 3. ff. de rer. div. Rod. Zuar. Hiſpanus in conſilio 1. de ipſo maris 3. partit. tit. 28. l. 10. & 12.*

CAPUT VI.

Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.

DOnatio Pontificis Alexandri, quæ a Luſitanis mare aut jus navigandi ſolis ſibi vindicantibus, cum inventionis deficiat titulus, ſecundo loco adduci poteſt, ſatis ex iis, quæ ante dicta ſunt, vanitatis convincitur. Donatio enim nullum habet momentum in rebus extra commercium poſitis. Quare cum mare aut jus in eo navigandi proprium nulli hominum eſſe poſſit, ſequitur neque dari a Pontifice, neque a Luſitanis accipi potuiſſe. Præterea cum ſupra relatum ſit ex omnium ſani judicii hominum ſententia, Papam non eſſe dominum temporalem totius orbis, ne maris quidem eſſe ſatis intelligitur: quanquam etſi id concederetur, tamen jus annexum Pontificatui in Regem aliquem aut populum pro parte nulla transferri debuiſſet. Sicut nec Imperator poſſet Imperii provincias in ſuos uſus convertere, aut pro ſuo arbitrio alienare [1]. Illud ſaltem nemo negaturus eſt, cui aliquid ſit frontis, cum jus diſponendi in temporalibus

1 *Vaſ. loco citato n. 26.*

Pon-

Pontifici nemo concedat, nisi forte quantum ejus rerum spiritualium necessitas requirit; ista autem de quibus nunc agimus, mare scilicet & jus navigandi, lucrum & quæstum merum, non pietatis negotium respiciant, sequi nullam hac in re fuisse illius potestatem. Quid, quod ne Principes quidem, hoc est, domini temporales possunt ullo modo a navigatione aliquem prohibere, cum si quod habent jus in mari, id sit tantum jurisdictionis ac protectionis? etiam illud notissimum est apud omnes, ad ea facienda quæ cum lege naturæ pugnant, nullam esse Papæ auctoritatem [2]. Pugnat autem cum lege naturæ, ut mare aut ejus usum quisquam habeat sibi proprium, ut jam satis demonstravimus. Cum denique jus suum auferre alicui Papa minime possit, quæ erit facti istius defensio, si tot populos immerentes, indemnatos, innoxios ab eo jure, quod ad ipsos non minus quam ad Hispanos pertinebat, uno verbo voluit excludere? aut igitur dicendum est, nullam esse vim ejusmodi pronuntiationis, aut quod non minus credibile est, eum Pontificis animum fuisse, ut Castellanorum & Lusitanorum inter se certamini intercessum voluerit, aliorum autem juri nihil diminutum.

2 *Sil. in verbo Papa n.* 16.

CAPUT VII.

Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo præscriptionis aut consuetudinis.

ULtimum iniquitatis patrocinium in præscriptione solet esse aut consuetudine. Et huc igitur Lusitani se conferunt: sed utrumque illis præsidium certissima juris ratio præcludit. Nam præscriptio a jure est civili unde locum habere non potest inter Reges, aut inter populos liberos [1]: multo autem minus ubi jus naturæ aut gentium resistit, quod jure civili semper validius est. Quin & ipsa lex civilis præscriptionem hic impedit [2]. Usucapi enim, aut præscriptione acquiri prohibentur, quæ in bonis esse non possunt, deinde quæ possideri vel quasi possideri nequeunt, & quorum alienatio prohibita est. Hæc autem omnia de mari & usu maris vere dicuntur. Et cum publicæ res, hoc est populi alicujus, nulla temporis possessione quæri posse dicantur, sive ob rei naturam, sive ob eorum privilegium adversus quos præscriptio ista procederet, quanto justius humano generi, quam uni populo id beneficium dandum fuit in rebus communibus? & hoc est, quod Papinianus [3] scriptum reliquit, *præscriptionem longæ possessionis ad obtinenda loca juris gentium publica concedi non solere*: ejusque rei exemplum dat in littore, cujus pars impositio ædificio occupata fuerat: nam eo diruto, & alterius ædificio in eodem loco postea exstructo, exceptionem opponi non posse: quod deinde similitudine rei publicæ illu-

1 *Vasq. c.* 51.
2 *Vide Donel. lib.* 5, *com. c.* 22. *& seqq.*
L. 6. *ff. de contr. emt.*
L. 9. *ff. de usucapion.*
L. 25. *ff. eod. c. sine poss. de reg. jur. in* 6.
L. 28. *ff. de verb. sign.*
L. 16. *ff. de fund. dot.*
3 *L.* 45. *ff. d. usucap.*
L. 6. *de oper. publ.*
L. 9. *C. de aquæduct.*
L. 2. *ff. de via publ. & itin.*
L. ult. ff. de usucap.

Digitized by Google

illuſtrat : nam & ſi quis in fluminis diverticulo pluribus annis piſcatus ſit, poſtea, interrupta ſcilicet piſcatione, alterum eodem jure prohibere non poſſe. Apparet igitur, Angelum & qui cum Angelo dixerunt [4] Venetis & Genuenſibus per præſcriptionem jus aliquod in ſinum maris ſuo littori præjacentem acquiri potuiſſe, aut falli, aut fallere. quod ſane Juriſconſultis nimium eſt frequens, cum ſanctæ profeſſionis auctoritatem, non adrationes & leges, ſed ad gratiam conferunt potentiorum. Nam Marciani [5] quidem reſponſum, de quo & ante egimus, ſi recte cum Papiniani verbis comparetur, non aliam accipere poteſt interpretationem, quam eam quæ & Joanni olim & Bartolo probata eſt, & nunc a doctis omnibus recipitur [6]: ut ſcilicet jus prohibendi procedat quamdiu durat occupatio: non autem ſi ea omiſſa ſit: omiſſa enim non prodeſt, nec ſi per mille annos fuiſſet continuata, ut recte animadvertit Caſtrenſis. Et quamvis hoc voluiſſet Marcianus, quod minime credendus eſt cogitaſſe, in quo loco occupatio conceditur, in eodem præſcriptionem concedi, tamen abſurdum erat, quod de flumine publico dictum erat ad mare commune, & quod de diverticulo ad ſinum proferre, cum hæc præſcriptio uſum, qui eſt jure gentium communis, impeditura ſit, illa autem publico uſui non admodum noceat. Alterum autem Angeli argumentum, quod ex aquæ ductu ſumitur [7], eodem Caſtrenſi monſtrante, ut a quæſtione alieniſſimum, ab omnibus merito exploditur. Falſum igitur eſt talem præſcriptionem etiam eo tempore gigni, cujus initium omnem memoriam excedat. Ubi enim lex omnem omnino tollit præſcriptionem, ne iſtud quidem tempus admittitur, hoc eſt, ut Felinus loquitur [8], materia impræſcriptibilis tempore immemoriali non fit præſcriptibilis. Fatetur hæc vera eſſe Balbus [9]: ſed Angeli ſententiam receptam dicit hac ratione, quia tempus extra memoriam poſitum idem valere creditur privilegio, cum titulus ampliſſimus ex tali tempore præſumatur. Apparet hinc non aliud illos ſenſiſſe, quam ſi pars aliqua reipublicæ, puta imperii Romani, ſupra omnem memoriam uſa eſſet tali jure, ei dandam præſcriptionem hoc colore, quaſi principis conceſſio præiiſſet. Quare cum nemo ſit dominus totius generis humani, qui jus illud adverſus homines omnes homini, aut populo alicui potuiſſet concedere, ſublato illo colore, neceſſe etiam præſcriptionem interimi. Et ſic ex illorum etiam ſententia inter reges aut populos liberos prodeſſe nihil poteſt lapſus infiniti temporis. Vaniſſimum autem & illud eſt, quod Angelus docuit, etiamſi ad dominium præſcriptio proficere non poteſt, tamen dandam eſſe poſſidenti exceptionem. Nam Papinianus [10] diſertis verbis exceptionem negat: & aliter non potuit ſentire, cum ipſius ſæculo præſcriptio nihil eſſet aliud quam exceptio. Verum igitur eſt, quod & leges Hiſpanicæ exprimunt [11], in his rebus quæ com-

4 *Conſ. 286. Thema tale eſt: inter cætera capitula pacti.*

5 *L. 7. ff. de div. & temp. præſcr.*

6 *Duar. de uſucap. c. 3. Cujac. ad d. l. ult. de uſucapion. Donell. Com. lib. 5, c. 22. in d. l. ult. n. 4. per l. 14. ff. de acq. rer. dom.*

7 *Ex l. 4. C. de aqua d. l. 11. confer cum l. 9. eod. tit. & cum l. 3. §. 4. ff. de aqua quot. & eſt.*

8 *Ad c. accedentes. de præſcript.*

9 *De præſcript. 4. part. 5. part. princip. q. 6. num. 8.*

10 *d. l. ult.*

11 *Par. 3, tit. 29. l. 7. in c. Placa. Rod. Zuar. d. conſ. n. 4.*

communi hominum uſui ſunt attributæ, nullius omnino temporis præſcriptionem procedere. cujus definitionis illa præter cæteras ratio reddi poteſt, quod qui re communi utitur, ut communi uti videtur, non autem jure proprio, & ita præſcribere non magis quam fructuarius poteſt vitio poſſeſſionis [12]. Altera hæc etiam non contemnenda eſt, quod in præſcriptione temporis cujus memoria non extat, quamvis titulus & bona fides præſumantur, tamen ſi re ipſa appareat, titulum omnino nullum dari poſſe, & ſic manifeſta ſit fides mala, quæ in populo maxime quaſi uno corpore perpetua eſſe cenſetur, & ex duplici defectu præſcriptio corruit [13]. Tertia vero, quia res hæc eſt meræ facultatis, quæ non præſcribitur, ut infra demonſtrabimus. Sed nullus eſt finis argutiarum. Inventi ſunt, qui in hoc argumento a præſcriptione conſuetudinem diſtinguerent, ut illa ſcilicet excluſi, ad hanc confugerent. Diſcrimen autem, quod hic ſtatuunt, ſane ridiculum eſt: ex præſcriptione ajunt jus unius, quod ab eo aufertur, alteri applicari [14]: ſed cum aliquod jus ita alicui applicatur, ut alteri non auferatur, tum dici conſuetudinem: quaſi vero cum jus navigandi, quod communiter ad omnes pertinet, excluſis aliis ab uno uſurpatur, non neceſſe ſit omnibus perire quantum uni accedit. Errori huic anſam dederunt Pauli verba non recte accepta, qui cum de jure proprio maris ad aliquem pertinente loqueretur, fieri hoc poſſe dixit Accurſius [15] per privilegium aut conſuetudinem: quod additamentum ad Juriſconſulti textum nullo modo accedens mali potius conjectoris eſſe videtur quam boni interpretis. Mens Pauli ſupra explicata eſt. Cæterum illi ſi vel ſola Ulpiani verba [16], quæ paulo ante præcedunt, ſatis conſideraſſent, longe aliud dicturi erant. Fatetur enim ut quis ante ædes meas piſcari prohibeatur, eſſe quidem uſurpatum [17], hoc eſt, receptum conſuetudine: ſed nullo jure: ideoque injuriarum actionem prohibito non denegandam. Contemnit igitur hunc morem, & uſurpationem vocat, ut & inter Chriſtianos Doctores Ambroſius [18]. Et merito. Quid enim clarius quam non valere conſuetudinem, quæ juri naturæ, aut gentium ex adverſo opponitur [19]? conſuetudo enim ſpecies eſt juris poſitivi, quod legi perpetuæ obrogare non poteſt. Eſt autem lex illa perpetua, ut mare omnibus uſu commune ſit. Quod autem in præſcriptione diximus, idem conſuetudine verum eſt, ſi quis eorum, qui diverſum tradiderunt, ſenſus excutiat, non aliud reperturum, quam conſuetudinem privilegio parari. Atqui adverſus genus humanum concedendi privilegium nemo habet poteſtatem: quare inter diverſas reſpublicas conſuetudo iſta vim non habet. Verum omnem hanc quæſtionem diligentiſſime tractavit Vaſquius [20], decus illud Hiſpaniæ, cujus nec in explorando jure ſubtilitatem, nec in docendo libertatem unquam deſideres. Is igitur poſita theſi, *loca publica & jure gentium communia*

12 *Fachin. l. 8, c. 26. & c. 33. Cov. de præſcr. part. 2, §. 2. n. 8. & §. 8. n. 5. & 6.*

13 *Fachin. l. 8, c. 28.*

14 *Aret. in rubr. ff. de rer. diviſ. alleg. Balbus. d. loco n. 2.*

15 *Add. l. 14. Vide Vaſq. contr. ill. c. 29, n. 38.*

16 *In d. l. injuriarum. §. ult.*

17 *Vide Gloſſ. cod. loco.*

18 *1, de offic. 28.*

19 *Gentil. l. 1, c. 19. ſub finem. Auth. nullijudici. §. 1. c. cum tanto. de conſuet.*

20 *Controverſ. ill. c. 89. n. 12. & ſeq.*

mia præſcribi non poſſe, quam multis firmat auctoribus: exceptiones deinde ſubjungit ab Angelo & aliis confictas, quas ſupra retulimus. Hæc autem examinaturus recte judicat iſtarum rerum veritatem pendere a vera juris, tam naturæ quam gentium, cognitione. Jus enim naturæ cum a divina veniat providentia, eſſe immutabile. Hujus autem juris naturalis partem eſſe jus gentium, primævum quod dicitur, diverſum a jure gentium ſecundario ſive poſitivo: quorum poſterius mutari poteſt. Nam ſi qui mores cum jure gentium primævo repugnent, hi non humani ſunt, ipſo judice, ſed *ferini*, corruptelæ & abuſus, non leges & uſus. Itaque nullo tempore præſcribi potuerunt, nulla lata lege juſtificari, nullo multarum etiam gentium conſenſu, hoſpitio, & exercitatione ſtabiliri, quod exemplis aliquot, & Alphonſi Caſtrenſis Theologi Hiſpani teſtimonio confirmat [21]. *Ex quibus apparet*, inquit, *quam ſuſpecta ſit ſententia eorum, quos ſupra retulimus, exiſtimantium Genuenſes, aut etiam Venetos poſſe non injuria prohibere alios navigare per Gulfum aut pelagus ſui maris, quaſi aquora ipſa præſcripſerint. id quod non ſolum eſt contra leges* [22]; *ſed etiam eſt contra ipſum jus naturæ, aut gentium primævum, quod mutari non poſſe diximus. Quod ſit contra illud jus, conſtat, quia non ſolum maria aut aquora eo jure communia erant, ſed etiam reliqua omnes res immobiles. Et licet ab eo jure poſtea receſſum fuerit ex parte, puta quoad dominium & proprietatem terrarum, quarum dominium jure naturæ commune, diſtinctum & diviſum, ſicque ab illa communione ſegregatum fuit: [23] tamen diverſum fuit & eſt in dominio maris, quod ab origine mundi ad hodiernum uſque diem eſt fuitque ſemper in communi, nulla ex parte immutatum, ut eſt notum. Et quamvis ex* Luſitanis *magnam turbam ſæpe audiverim in hac eſſe opinione, ut eorum Rex ita præſcripſerit navigationem* Indici *Occidentalis* (*forte Orientalis*) *ejuſdemque* vaſtiſſimi maris, *ita ut reliquis gentibus aquora illa tranſfretare non liceat, & ex noſtriſmet* Hiſpanis vulgus *in eadem opinione fere eſſe videtur, ut per* vaſtiſſimum immenſumque pontum *ad Indorum regiones, quas potentiſſimi Reges noſtri ſubegerunt, reliquis mortalium navigare, præterquam Hiſpanis jus minime ſit, quaſi ab eis id jus præſcriptum fuerit, tamen iſtorum omnium non minus* inſanæ *ſunt opiniones, quam eorum, qui quoad Genuenſes & Venetos in eodem fere* ſomnio *eſſe adſolent, quas ſententias* ineptire *vel ex eo dilucidius apparet, quod iſtarum nationum ſingulæ contra ſe ipſas nequeunt præſcribere; hoc eſt, non reſpublica Venetiarum contra ſemetipſam, non reſpublica Genuenſium contra ſemetipſam, non regnum Hiſpanicum contra ſemetipſum, non regnum Luſitanicum contra ſemetipſum* [24]. *Eſſe enim debet differentia inter agentem & patientem. Contra reliquas vero nationes longe minus præſcribere poſſunt: quia jus præſcriptionum eſt mere civile, ut fuſe oſtendimus ſupra. Ergo tale jus ceſſat, cum agitur inter Principes vel populos, ſuperiorem non recognoſcentes*

in

21 *De poteſtate legis pœnal. l. 2, cap. 14. part. 572.*

22 *All. l. 14. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in pr. ff. de uſuc. § 2. verbo omnibus. Inſt. de rer. div. l. 7. ff. de div. & temp. præſcr. l. 14. ff. de injuriis.*

23 *All. l. 5. ff. de juſt. & jure §. 2. verſ. jus autem gentium. Inſt. de jure natur.*

24 *All. l. 4. §. 27. ff. de uſuc. §. ſi itaque. Inſt. de act. Ut diſtis jurib. & l. 11. ubi multa per Bartol. & Jaſ. ff. de legat. 1. part. 1, in pr. q. 3. & 4.*

in temporalibus. Jura enim mere civilia cujuſcunque regionis, quoad exteros populos, nationes, vel etiam homines ſingulos, non magis ſunt in conſideratione, quam ſi re vera non eſſet tale jus, aut nunquam fuiſſet, & ad jus commune gentium primævum vel ſecundarium recurrendum eſt, eoque utendum, quo jure talem maris præſcriptionem & uſurpationem admiſſam non fuiſſe ſatis conſtat. Nam & hodie uſus aquarum communis eſt, non ſecus quam erat ab origine mundi. Ergo & in aquoribus & aquis nullum jus eſt aut eſſe poteſt humano generi, praterquam quoad uſum communem. Præterea de jure naturali & divino eſt illud præceptum, ut quod tibi non vis fieri, alteri non facias. Unde cum navigatio nemini poſſit eſſe nociva niſi ipſi naviganti, par eſt ut nemini poſſit, aut debeat impediri, ne in re ſua natura libera, ſibique minime noxia navigantium libertatem impediat, & ledat contra dictum præceptum & contra regulam: præſertim cum omnia intelligantur eſſe permiſſa, quæ non reperiuntur expreſſim prohibita [25]. *Quinimo non ſolum contra jus naturale eſſet, velle impedire talem navigationem, ſed etiam tenemur contrarium facere, hoc eſt, prodeſſe iis quibus poſſumus, eum id ſine damno noſtro fieri poteſt.* Quod cum multis auctoritatibus tam divinis quam humanis confirmaſſet, ſubjungit poſtea [26]: *Ex ſuperioribus etiam apparet ſuſpectam eſſe ſententiam Joannis Fabri, Angeli, Baldi, & Franciſci Balbi, quos ſupra retulimus, exiſtimantium loca juris gentium communia, etſi acquiri non poſſint præſcriptione, poſſe tamen acquiri conſuetudine, quod omnino* falſum *eſt, eaque traditio* cæca & nubila *eſt*, omnique rationis lumine carens, *legemque verbis, non rebus, imponens* [27]. *In exemplis enim de mari Hiſpanorum*, Luſitanorum, *Venetorum, Genuenſium, & reliquorum, conſtat, conſuetudine jus tale navigandi, & alios navigare prohibendi non magis acquiri quam præſcriptione* [28]. *Utroque enim caſu, ut apparet, eadem eſt ratio. Et quia per jura & rationes ſupra relatas id eſſet contra naturalem æquitatem, nec ullam induceret utilitatem, ſed ſolam leſionem, ſicque ut lege expreſſa introduci non poſſet, ita etiam nec lege tacita, qualis eſt conſuetudo* [29]. *Et tempore id non juſtificaretur, ſed potius deterius & injurioſius in dies fieret.* Oſtendit deinde ex prima terrarum occupatione poſſe populo ut venandi jus, ita piſcandi in ſuo flumine competere; & poſtquam illa ſemel ab antiqua communione ſeparata ſunt, ita ut particularem applicationem admittant, præſcriptione temporis ejus cujus initii memoria non exſtet, quaſi tacita populi conceſſione acquiri poſſe. Hoc autem per præſcriptionem contingere, non per conſuetudinem, quia ſolius acquirentis conditio melior fiat, reliquorum vero deterior. Et cum tria enumeraſſet quæ requiruntur, ut jus proprium in flumine piſcandi præſcribatur: *quid autem*, ſubdit, *quoad mare? & in eo magis eſt quod etiam concurſus iſtorum trium non ſufficeret ad acquirendum jus. Ratio differentia inter mare ex una parte, & terram & flumina*

25 *L. libertas. ff. de ſtatu hom. §. libertas. Inſt. de jure perſ. l. 1. & 2. ff. de homine lib. exh. leg. 1. §. quæ ſneranda. ff. quar. rer. act. non dat. l. ſi quando. §. illud. verb. aſtringendos. C. de inoffic. teſt. L. nec non. §. quod eis. ff. ex quib. cauſ. major.*

26 *l. ſuper ſtatuas. & de religioſis.*

27 *Contra leg. 2. cum vulgatis. C. comm. de leg.*

28 *L. illud. ff. ad l. Aquil.*

29 *c. Erit autem lex. 4. diſt. l. 1. & 2. ff. de legib. l. de quib. cum ſeq. ff. de legib. c. ſimil. de præſcr.*

ex altera, quia illo casu ut olim ita & hodie, & semper, tam quoad piscandum quam quoad navigandum mansit integrum jus gentium primævum, neque unquam fuit a communione hominum separatum, & alicui, vel aliquibus applicatum. Posteriore autem casu, nempe in terra vel fluminibus, aliud fuit, ut jam diximus. Sed quare jus gentium secundarium, ut eam separationem quoad terras & flumina facit, quoad mare facere desiit? respondeo, quia illo casu expediebat. Constat enim quod si multi venentur, aut piscentur in terra vel flumine, facile nemus feris, & flumen piscibus evacuatum redditur, id quod in mari non est. Item fluminum navigatio facile deterior fit & impeditur per ædificia, quod in mari non est. Item per aquæductus facile evacuatur flumen: non ita in mari [30]*: ergo in utroque non est par ratio. Nec ad rem pertinet, quod supra diximus, communem esse usum aquarum, fontium etiam & fluminum. Nam intelligitur quoad bibendum & similia, quæ fluminis dominium aut jus habenti vel minime vel leviſſime nocent* [31]*. Minima enim in consideratione non sunt. Pro nostris sententiis facit, quia iniqua nullo tempore præscribuntur. & ideo lex iniqua nullo tempore præscribitur, aut justificatur.* Mox: *& quæ sunt impræscriptibilia ex legis dispositione, nec per mille annos præscriberentur:* quod innumeris doctorum testimoniis fulcit [32]. Nemo jam non videt, ad usum rei communis intercipiendum nullam quantivis temporis usurpationem prodesse. Cui adjungendum est etiam, eorum qui dissentiunt auctoritatem huic quæstioni non posse accommodari. Illi enim de Mediterraneo loquuntur, nos de Oceano: illi de sinu, nos de immenso mari, quæ in ratione occupationis plurimum differunt. Et quibus illi indulgent præscriptionem, illi littora mari continua possident, ut Veneti & Genuenses, quod de Lusitanis dici non posse modo patuit. Imo & si prodesse posset tempus, ut quidam posse putant in publicis quæ sunt populi, tamen non ea adsunt quæ necessario requiruntur [33]. Primum enim docent omnes desiderari, ut is qui præscribit hujusmodi actum, eum exercuerit non longo duntaxat tempore, sed memoriam excedente: deinde ut tanto tempore eundem actum nemo alius exercuerit, nisi concessione illius, vel clandestine: præterea ut alios uti volentes prohibuerit, scientibus quidem & patientibus iis ad quos ea res pertinebat: nam etsi exercuisset semper, & quosdam exercere volentes prohibuisset semper, non tamen omnes; quia alii fuerunt prohibiti, alii vero libere exercuerunt, id quidem non sufficeret, ex Doctorum sententia. Apparet autem debere hæc omnia concurrere, tum quia præscriptioni publicarum rerum lex inimica est, tum ut videatur præscribens jure suo non autem communi usus, idque non interrupta possessione. Cum autem tempus postulatur, cujus initii non exstet memoria, non semper sufficit, ut optimi interpretes ostendunt, probare sæculi lapsum: sed constare oportet famam rei a majo-*

ribus

30 *Per tot. titul. ff. ne quid in flum. pub.*

31 *L. Scio ff. de minor. Vasq. lib. 1, de foss. reso. cap. 7.*

32 *All. Balbum de præscr. 5. in pr. in qu. 11. illius. 5. quæst. pr. Gl. in cap. inter cæteras. 16. q. 3. Alph. de Castr. de potest. leg. pœn. lib. 2. c. 14. Bal. in fine. & ibi Ang. in l. omnes. C. de præscr. 30. ann. &c. 33 d. loc. n. 38.*

by Google

ribus ad nos transmissam, ita ut nemo supersit qui contrarium viderit, aut audierit. Occasione rerum Africanarum in ulteriora primum Oceani inquirere cœperunt regnante Joanne Lusitani [14], anno salutis millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo: viginti post annis, sub rege Emanuele promontorium Bonæ spei præternavigatum est, seriusque multo ventum Malaccam, & insulas remotiores, ad quas Batavi navigare cœperunt anno millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, non dubie intra annum centesimum. Jam vero etiam eo quod interceslit tempore aliorum usurpatio, adversus alios etiam omnes impedivit præscriptionem. Castellani ab anno millesimo quingentesimo decimo nono possessionem maris Lusitanis circa Moluccas ambiguam fecere. Galli etiam & Angli non clanculum, sed vi aperta eo perruperunt. Præterea accolæ totius tractus Africani, aut Asiatici partem maris quisque sibi proximam piscando & navigando perpetuo usurparunt, nunquam a Lusitanis prohibiti. Concluſum igitur sit, jus nullum esse Lusitanis quo aliam quamvis gentem a navigatione Oceani ad Indos prohibeant.

14 *Osorius l. 1.*

CAPUT VIII.

Jure gentium inter quosvis liberam esse mercaturam.

QUod si dicant Lusitani cum Indicis commercia exercendi jus quoddam proprium ad se pertinere, eisdem fere omnibus argumentis refellentur. Repetemus breviter & aptabimus. Jure gentium hoc introductum est, ut cunctis hominibus inter se libera esset negotiandi facultas, quæ a nemine posset adimi [1]. Et hoc, sicut post dominiorum distinctionem continuo necessarium fuit, ita originem videri potest antiquiorem habuisse. Subtiliter enim Aristoteles μεταβλητικὴν dixit [2] ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐτάρκειας, hoc est, negotiatione suppleri id quod naturæ deest, quo commode omnibus sufficiat. Oportet igitur communem esse jure gentium, non tantum privative, sed & positive, ut dicunt magistri, sive affirmative [3]. Quæ autem illo modo sunt juris gentium, mutari possunt: quæ hoc modo, non possunt. Id ita intelligi potest. Dederat natura omnia omnibus. Sed cum a rerum multarum usu, quas vita desiderat humana, locorum intervallo homines arcerentur, quia, ut supra diximus, non omnia ubique proveniunt, opus fuit trajectione: nec adhuc tamen permutatio erat, sed aliis vicissim rebus apud alios repertis suo arbitrio utebantur: quo fere modo apud Seres dicitur rebus in solitudine relictis sola mutantium religione peragi commercium [4]. Sed cum statim res mobiles, monstrante necessitate, quæ modo explicata est, in jus proprium transiissent, inventa est permutatio, qua quod alteri deest ex

1 *Vide c. 1. L. ex hoc jure. ff. de just. & jur. & ibi Bart.*

2 *l. 1, de rer. pub. c. 9.*

3 *Vide Covar. in c. peccatum, §. 8.*

4 *Pomp. Mela l. 3.*

Digitized by Google

eo quod alteri ſupereſt ſuppleretur [5]. Ita commercia victus gratia inventa, ex Homero Plinius probat [6]. Poſtquam vero res etiam immobiles in dominos diſtingui cœperunt, ſublata undique communio non inter homines locorum ſpatiis diſcretos tantum, verum etiam inter vicinos neceſſarium fecit commercium: quod ut facilius procederet, nummus poſtea adinventus eſt, dictus ἀπὸ τοῦ νόμου, quod inſtitutum ſit civile [7]. Ipſa igitur ratio omnium contractuum univerſalis, ἡ μεταβλητικὴ, a natura eſt; modi autem aliquot ſingulares ipſumque pretium, ἡ χρηματιστικὴ, ab inſtituto [8]: quæ vetuſtiores juris interpretes non ſatis diſtinxerunt. Fatentur tamen omnes proprietatem rerum, ſaltem mobilium a jure gentium primario prodire, itemque contractus omnes, quibus pretium non accedit [9]. Philoſophi [10] τῆς μεταβλητικῆς, quam tranſlationem vertere licebit, genera ſtatuunt duo, τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικὴν: quarum ἐμπορικὴ, quæ, ut vox ipſa indicat, inter gentes diſſitas, ordine naturæ prior eſt, & ſic a Platone ponitur [11]. Καπηλικὴ eadem videtur eſſe, quæ παράσαυις Ariſtoteli, tabernaria ſive ſtataria negotiatio inter cives. Idem Ariſtoteles [12] τὴν ἐμπορικὴν dividit in ναυκληρίαν & φορτηγίαν, quarum hæc terreſtri itinere, illa maritimo merces devehit. Sordidior autem eſt καπηλικὴ, contra honeſtior ἐμπορικὴ, & maritima maxime, quia multa multis impertit [13]. Unde navium exercitionem ad ſummam rempublicam pertinere dicit Ulpianus: inſtitorum non eundem eſſe uſum: quia illa omnino ſecundum naturam neceſſaria eſt. Ariſtoteles [14]: ἐστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρχαιοτάτη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῆς κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τὰς ἀνθρώπους: *eſt enim tranſlatio rerum omnium cœpta ab initio, ab eo quod eſt ſecundum naturam, cum homines partim haberent plura quam ſufficerent, partim etiam pauciora.* Seneca [15]: *quæ emeris, vendere, gentium jus eſt.* Commercandi igitur libertas ex jure eſt primario gentium, quod naturalem & perpetuam cauſam habet, ideoque tolli non poteſt, & ſi poſſet, non tamen poſſet niſi omnium gentium conſenſu: tantum abeſt, ut ullo modo gens aliqua gentes duas inter ſe contrahere volentes juſte impediat.

5 *Leg. 1. ff. de contrah. emt.*
6 *lib. 33, c. 1.*
7 *d. l. 1. Ariſt. lib. 5, de morib. c. 8. & lib. 1, de rep. c. 9.*
8 *C. Jus naturale. diſt. 1. Ariſt. d. c. 9.*
9 *Caſtr. ex Cyno & aliis in d. l. 5. ff. de juſt. & jur. n. 20. & 28.*
10 *Plato Sophiſta.*
11 *Plato lib. de rep. 2. qui loc. cit. in l. 2, ff. de naud.*
12 *Ariſt. l. 1, de repub. c. 11.*
13 *Cic. off. 1.*
14 *d. loco.*
15 *de benef. cap. 8.*

CAPUT IX.

Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo occupationis.

Vide argumenta c. 2. & c. 5.

PRimum inventio aut occupatio hic locum non habet, quia jus mercandi non eſt aliquid corporale, quod poſſit apprehendi, neque prodeſſet Luſitanis, etiamſi primi hominum cum Indis habuiſſent commercia, quod tamen non poteſt non eſſe falſiſſimum,

Digitized by Google

mum. Nam & cum initio populi in diverſa iêre, aliquos neceſſe eſt primos fuiſſe mercatores, quos tamen jus nullum acquiſiviſſe certo eſt certius. Quare ſi Luſitanis jus aliquod competit, ut ſoli cum Indis negotientur, id exemplo cæterarum ſervitutum, ex conceſſione oriri debuit aut expreſſa aut tacita, hoc eſt, præſcriptione: neque aliter poteſt.

CAPUT X.

Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.

COnceſſit nemo: niſi forte Pontifex, qui non potuit [1]: nemo enim quod ſuum non eſt concedere poteſt. At Pontifex, niſi totius mundi temporalis ſit dominus, quod negant ſapientes, jus etiam commerciorum univerſale ſui juris dicere non poteſt. Maxime vero cum res ſit ad ſolum quæſtum accommodata, nihilque ad ſpiritualem procurationem pertinens, extra quam ceſſit, ut fatentur omnes, Pontificia poteſtas. Præterea ſi Pontifex ſolis illud Luſitanis jus tribuere vellet idemque adimere hominibus cæteris, duplicem faceret injuriam: Primum Indis, quos ut extra eccleſiam poſitos Pontifici nulla ex parte ſubditos eſſe diximus. His igitur cum nihil, quod ipſorum eſt, adimere poſſit Pontifex, etiam jus illud, quod habent cum quibuslibet negotiandi, adimere non potuit. Deinde aliis hominibus omnibus Chriſtianis & non Chriſtianis, quibus idem illud jus adimere non potuit ſine cauſa indicta. Quid quod ne temporales quidem domini in ſuis imperiis prohibere poſſunt commerciorum libertatem, uti rationibus & auctoritatibus ante demonſtratum eſt? ſicut & illud confitendum eſt, contra jus perpetuum naturæ gentiumque, unde illa libertas originem ſumſit in omne tempus duratura, nullam valere Pontificis auctoritatem.

[1] *Vide arg. c. 3. & c. 6.*

CAPUT XI.

Mercaturam cum Indis non eſſe Luſitanorum propriam jure præſcriptionis aut conſuetudinis.

REſtat præſcriptio, ſeu conſuetudinem mavis dicere [1]. Sed nec hujus nec illius vim eſſe aliquam inter liberas nationes, aut diverſarum gentium Principes, nec adverſus ea, quæ primigenio jure introducta ſunt, cum Vaſquio oſtendimus. Quare & hic ut jus mercandi proprium fiat, quod proprietatis naturam non recipit, nullo tempore efficitur. Itaque nec titulus hic adfuiſſe poteſt, nec bona fides, quæ cum manifeſto deſit, præſcri-

[1] *Vide argumenta c. 7.*

Digitized by Google

ſcriptio ſecundum canones non jus dicetur, ſed injuria. Quin & ipſa mercandi quaſi poſſeſſio non ex jure proprio contigiſſe videtur, ſed ex jure communi quod ad omnes æqualiter pertinet: ſicut contra, quod aliæ nationes cum Indis contrahere forte neglexerunt, id non Luſitanorum gratia feciſſe exiſtimandi ſunt, ſed quia ſibi expedire crediderunt: quod nihil obſtat quominus, ubi ſuaſerit utilitas, id facere poſſint, quod antea non fecerint. Certiſſima enim illa regula a Doctoribus traditur [2], *in his quæ ſunt arbitrii ſeu meræ facultatis, ita ut per ſe actum tantum facultatis ejus, non autem jus novum operentur, nec præſcriptionis, nec conſuetudinis titulo annos etiam mille valituros:* quod & affirmative & negative procedit, ut docet Vaſquius. Nec enim quod libere feci, facere cogor, nec quod non feci, omittere. Alioquin quid eſſet abſurdius quam ex eo, quod ſinguli non poſſumus cum ſingulis ſemper contrahere, ſalvum nobis in poſterum non eſſe jus cum illis, ſi uſus tulerit, contrahendi? Idem Vaſquius & illud rectiſſime, ne infinito quidem tempore effici, ut quid neceſſitate potius, quam ſponte factum videatur. Probanda itaque Luſitanis foret coactio, quæ tamen ipſa cum hac in re juri naturæ ſit contraria, & omni hominum generi noxia, jus facere non poteſt [3]. Deinde illa coactio duraſſe debuit per tempus, cujus initii non extet memoria: id vero tantum hinc abeſt, ut ne centum quidem anni exierint, ex quo tota fere negotiatio Indica penes Venetos fuit, per Alexandrinas trajectiones [4]. Debuit etiam talis eſſe coactio, cui reſtitum non ſit [5]. At reſtiterunt Galli & Angli, aliique. Neque ſufficit aliquos eſſe coactos, ſed ut omnes coacti ſint requiritur, cum per unum non coactum ſervetur in cauſa communi libertatis poſſeſſio. Arabes autem & Sinenſes a ſæculis aliquot ad hunc uſque diem perpetuo cum Indis negotiantur. Nihil ergo prodeſt iſta uſurpatio.

2 *Gloſſ. & Bart. in l. 2. ff. de via publ. Balb. in 4. par. 5. par. princ. qu. 1. Panorm. in c. ex parte Aſtenſ. de conceſſ. præben. Doct. in l. 41. ff. de acq. poſſ. & alleg. per Covar. in c. poſſeſſor. parte 2. §. 4.*

3 *Vaſq. contr. uſu freq. c. 4. n. 10 & 12. d. n. 12.*

4 *Vaſq. d. loco. n. 11. Guicc. l. 19. hiſtor.*

5 *Vide ſ. c. 7. ſub finem.*

CAPUT XII.

Nulla æquitate niti Luſitanos in prohibendo commercio.

EX his quæ dicta ſunt ſatis perſpicitur eorum cæca aviditas, qui, ne quenquam in partem lucri admittant, illis rationibus conſcientiam ſuam placare ſtudent, quas ipſi magiſtri Hiſpanorum, qui in eadem ſunt cauſa, manifeſtæ vanitatis convincunt [1]. Omnes enim qui in rebus Indicis uſurpantur colores injuſte captari, quantum ipſis licet, ſatis innuunt, adduntque nunquam eam rem ſerio Theologorum examine probatam. Illa vero querela quid eſt iniquius, quod dicunt Luſitani quæſtus ſuos exhauriri copia contra licentium? Inter certiſſima enim juris enun-

1 *Vaſq. cont. illuſt. c. 10. n. 10. Vict. p. 1. de Indis rel. 1. n. 3. l. 27. §. pen. de rei vind. l. 55. de reg. juris. l. 13. qui in fraud. cred. l. 24.*

enuntiata eſt, *nec in dolo eum verſari, nec fraudem facere, ne damnum quidem alteri dare videri, qui jure ſuo utitur*: quod maxime verum eſt, ſi non ut alteri noceatur, ſed rem ſuam augendi animo quippiam fiat. Inſpici enim debet id quod principaliter agitur, non quod extrinſecus in conſequentiam venit. Imo ſi propre loquimur cum Ulpiano, non ille damnum dat, ſed lucro quo adhuc alter utebatur, eum prohibet [2]. Naturale autem eſt & ſummo juri atque etiam æquitati conveniens, ut lucrum in medio poſitum ſuum quiſque malit quam alterius, etiam qui ante perceperat [3]. Quis ferat querentem opificem, quod alter ejuſdem artis exercitio ipſius commoda evertat? Batavorum autem cauſa eo eſt juſtior, quia ipſorum hac in parte utilitas cum totius humani generis utilitate conjuncta eſt, quam Luſitani everſum eunt [4]. Neque hoc recte dicetur ad æmulationem fieri, ut in re ſimili oſtendit Vaſquius: aut enim plane hoc negandum eſt, aut aſſeverandum non ad bonam modo, verum etiam ad optimam æmulationem fieri, juxta Heſiodum; *ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι*, *bona lis mortalibus hæc eſt.* Nam etiam ſi quis pietate motus, inquit ille, frumentum in ſumma penuria vilius venderet, impediretur improba durities eorum hominum, qui ſæviente penuria ſuum carius fuerant vendituri. Verum eſt talibus modis minui aliorum reditus: nec id negamus, ait, *ſed minuuntur cum univerſorum hominum commodo: Et* utinam *omnium* Principum & Tyrannorum orbis *reditus ita minuerentur!* Quid ergo tam iniquum videri poteſt, quam Hiſpanos vectigalem habere terrarum orbem, ut niſi ad illorum nutum nec emere liceat nec vendere [5]? In cunctis civitatibus dardanarios odio atque etiam pœnis proſequimur: nec ullum tam nefarium vitæ genus videtur, quam iſta annonæ flagellatio [6]. Merito quidem. Naturæ enim faciunt injuriam, quæ in commune fœcunda eſt [7]: neque vero cenſeri debet in uſus paucorum reperta negotiatio, ſed ut quod alteri deeſt alterius copia penſaretur, juſto tamen compendio omnibus propoſito, qui laborem ac periculum transferendi in ſe ſuſcipiunt. Hoc ipſum igitur quod in republica, id eſt, minore hominum conventu, grave & perniciоſum judicatur, in magna illa humani generis ſocietate ferendumne eſt, ut ſcilicet totius mundi monopolium faciant populi Hiſpani? Invehitur Ambroſius in eos, qui maria claudunt [8]: Auguſtinus in eos, qui itinera obſtruunt: Nazianzenus [9] in coëmtores ſuppreſſoreſque mercium, qui ex inopia aliorum ſoli quæſtum faciunt, & ut ipſe facundiſſime loquitur, *καταπαυγματεύονται τῆς ἐνδείας*. Quin & divini ſapientis ſententia publicis diris devovetur ſacerque habetur, qui alimenta ſupprimendo vexat annonam: *ὁ συνέχων σῖτον δημοκατάρατος*. Clament igitur Luſitani quantum, & quamdiu libebit: *lucra noſtra deciditis.* Reſpondebunt Batavi: *imo noſtris invigilamus.* Hocne indigna-

§. 12. *de damno inf. l.* 151. *de reg. jur. Bart. in l.* 1. *n.* 5. *ff. de flum. Caſtr. in l.* 10. *C. de ſervit. l.* 1. §. 12. *de aq. & aq. plu.*

2 *Vide Vaſq. cont. uſufr. c.* 4. *n.* 3. *& ſ. qq. l.* 26. *de damno inf.*

3 *Vaſq. d. loco.*

4 *Ib. num.* 5.

5 *l.* 1. *C. de monop.*

6 *Cajet. ad ſum. Thom.* 2, 2. *q.* 77. *art.* 1. *quod ad tertium.*

7 *Ariſt.* 1, *de rep. c.* 9.

8 *5. Hex. c.* 10. *l.* 4. *q.* 44. *ſup. Num.*

9 *In fun. Baſilii.*

mini in partem nos venire ventorum & maris? & quis illa vobis lucra manſura promiſerat? Salvum eſt vobis, quo nos contenti ſumus.

CAPUT XIII.

Batavis jus commercii Indicani qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.

QUare cum & jus & æquum poſtulet, libera nobis ita ut cuiquam eſſe Indiæ commercia, ſupereſt, ut ſive cum Hiſpanis pax, ſive induciæ fiunt, ſive bellum manet, omninò eam, quam a natura habemus libertatem, tueamur. Nam ad pacem quod attinet, notum eſt eam eſſe duúm generum: aut enim pari federe, aut impari coïtur. Græci [1] iſtam vocant *συνθήκην ἐξ ἴσου*: hanc *σπονδὰς ἐξ ἐπιτάγματων*. illa virorum eſt, hæc ingeniorum ſervilium. Demoſthenes in oratione de libertate Rhodiorum: *καὶ τοι χρὴ τὰς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιτάγματων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας*: *eos qui volunt eſſe liberi oportet omnes conditiones quibus leges imponuntur ita fugere, tanquam quæ proximæ ſunt ſervituti.* Tales autem ſunt omnes quibus pars altera in jure ſuo imminuitur, juxta Iſocratis definitionem, *προσάγματα* vocantis *τὰ τοῖς ἑτέροις ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον*. Si enim, ut inquit Cicero [2], ſuſcipienda bella ſunt ob eam cauſam, ut ſine injuria in pace vivatur, ſequitur eodem auctore, pacem eſſe vocandam, non pactionem ſervitutis, ſed tranquillam libertatem: quippe cum & Philoſophorum & Theologorum complurium [3] judicio pax & juſtitia nominibus magis quam re differant, ſitque pax non qualiſcunque, ſed ordinata concordia. Induciæ autem ſi fiunt, ſatis apparet ex ipſa induciarum natura, non debere medio earum tempore conditionem cujuſquam deteriorem fieri, cum ferme interdicti *uti poſſidetis* inſtar obtineant. Quod ſi in bellum trudimur hoſtium iniquitate, debet nobis cauſæ æquitas ſpem ac fiduciam boni eventus addere. Nam *ὑπὲρ οἷς οὐκ ἂν ἐλαττοῦνται μέχρι δυνατὸν πάντες πολεμοῦσι, περὶ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐχ ὅτως*: *pro his in quibus injuria afficiuntur omnes, quantum ommino poſſunt, depugnant: at propter alieni cupiditatem non item* [4]. quod & Alexander Imperator ita expreſſit: *τὸ μὲν ἀρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ ἀγνωμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν, τὸ δὲ τὰς ἐπελθοῦσας ἀποστέλλεσθαι, ἅτε τῇ ἀγαθῇ συνειδήσει ἔχει τὸ θαῤῥαλέον, καὶ οὐ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνασθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι*. *Ejus, a quo cœpit injuria, provocatio maxime invidioſa eſt: at cum depelluntur aggreſſores, ſicut bona conſcientia fiduciam ſecum fert, ita quia de vindicanda, non de inferenda injuria laboratur, ſpes etiam adſunt optimæ.* Si ita neceſſe eſt, perge gens mari invictiſſima, nec tuam tantum, ſed humani generis libertatem audacter propugna.

[1] *Thucydides. Iſocrat. Andocides.*

[2] *Off. 1.*

[3] *Philo Lucanus apud Stob. de juſt. Clem. Alex. Strom. 4. Auguſt. 15. de civit.*

[4] *Demoſthenes.*

Nec

Nec te quod classis centenis remigat aliis
Terreat (invito *labitur illa* mari.)
Quodve vehunt prorae Centaurica saxa minantes,
Tigna cava & pictos experiare metus.
Frangit & attollit vires in milite causa,
Quae nisi justa subest, extutit arma pudor [5].

Si justa multi, & ipse Augustinus [6], arma crediderunt eo nomine suscipi, quod per terras alienas iter innoxium negaretur, quanto illa erunt justiora, quibus maris, quod naturae lege commune est, usus communis & innoxius postulatur? si juste oppugnatae sunt gentes, quae in suo solo commercia aliis interdicebant, quid illae quae populos ad se nihil pertinentes per vim distinent, ac mutuos earum commeatus intercludunt? si res ista in judicio agitaretur, dubitari non potest, quae a viro bono expectari deberet sententia. ait Praetor [7]: *quo minus illi in flumine publico navem agere, ratem agere, quove minus per ripam exonerare liceat, vim fieri veto.* De mari & littore in eandem formam dandum interdictum docent interpretes [8], exemplo Labeonis, qui cum interdiceret Praetor [9]: *Ne quid in flumine publico ripave ejus facias, quo statio iterve navigio deterius fit, fiat:* simile dixit interdictum competere in mari: *ne quid in mari inve littore facias, quo portus, statio, iterve navigio deterius fit, fiat* [10]. Imo & post prohibitionem, si quis scilicet in mari navigare prohibitus sit, aut non permissus rem suam vendere, aut re sua uti, injuriarum eo nomine competere actionem Ulpianus respondit [11]. Theologi insuper & qui tractant casus, quos vocant, conscientiarum, concordes tradunt, eum, qui alterum vendere aut emere impediat, utilitatemve propriam publicae ac communi praeponat, aut ullo modo alterum in eo, quod est juris communis impediat, ad restitutionem teneri omnis damni viri boni arbitrio. Secundum haec igitur vir bonus judicans, Batavis libertatem commerciorum adjudicaret, Lusitanos & caeteros, qui eam libertatem impediunt, vetaret vim facere, & damna restituere juberet. Quod autem in judicio obtineretur, id ubi judicium haberi non potest, justo bello vindicatur. Augustinus [12]: *inquitas partis adversae justa ingerit bella.* Et Cicero [13]: *cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, confugiendum ad posterius, si uti non licet priore.* Et rex Theodoricus: *veniendum tunc ad arma, cum locum apud adversarium justitia non potest reperire* [14]. Et quod propius est nostro argumento, Pomponius eum, qui rem omnibus communem cum incommodo caeterorum usurpet, *manu prohibendum* respondit. Theologi quoque tradunt, sicuti pro rerum cujusque defensione bellum recte suscipitur, ita non minus recte suscipi pro usu earum rerum, quae naturali jure debent esse communes. Quare ei, qui itinera praecludat, evictionemque mercium impediat,

5 *Propert. l. 4, eleg. 6.*
6 *Vid. 5, c. 1.*
7 *l. 1. ff. ne in flum. pub. nav. liceat.*
8 *Gl. ibid.*
9 *l. 1. in pr. ff de flum.*
10 *l. ead. §. 17.*
11 *l. 2. §. 9. ff. ne quid in loco publ. l. 13. §. f. & l. 24. ff. de injur. Sil. in verbo restitutio parte 3. sub finem alleg. Gerar. Oldradum & Archid. argum. l. 2. ff. ad leg. Jul. de annona & l. 6. de extraord. crim. & ibi glos.*
12 *De civ. lib. 4.*
13 *Off. 1. Cassio. 3. Var. 17.*
14 *l. 50. ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gorich. de bello justo prop. 8.*

etiam non expectata ulla publica auctoritate, via facti, ut loquuntur, posse occurri. Quæ cum ita sint, minime verendum est, ne aut Deus eorum conatus secundet, qui ab ipso institutum jus naturæ certissimum violant, aut homines ipsi eos inultos patiantur, qui solo quæstus sui respectu communem humani generis utilitatem oppugnant.

Cum sub hoc tempus plurimæ Regis Hispaniarum literæ in manus nostras venissent, quibus ipsius & Lusitanorum institutum manifeste detegitur, operæ pretium visum est ex iis, quæ pleræque eodem erant argumento, binas in Latinum sermonem translatas exhibere.

DOmine Martine Alphonse de Castro, Prorex amice, ego Rex multam tibi salutem mitto. Cum hisce literis perveniet ad te exemplum typis impressum edicti quod faciendum curavi, quo, ob rationes quas expressas videbis, aliasque meis rebus conducentes, prohibeo commercium omne externorum in ipsis partibus Indiæ aliisque regionibus transmarinis. Quandoquidem res hæc est momenti atque usus maximi, & quæ effici summa cum industria debeat, impero tibi, ut simulatque literas has & edictum acceperis, publicationem ejus omni diligentia procures in omnibus locis ac partibus istius imperii, idque ipsum quod edicto continetur exequaris sine ullius personæ exceptione, cujuscunque qualitatis, ætatis, conditionisve sit, citra omnem moram atque excusationem, procedasque ad impletionem mandati via meræ executionis, nullo admisso impedimento, appellatione, aut gravamine in contrarium, cujuscunque materiæ generis aut qualitatis. Jubeo itaque hoc ipsum impleri per eos ministros, ad quos executio pertinet, iisque significari, non modo eos qui contra fecerint malam operam mihi navaturos, sed eosdem me puniturum privatione officiorum, in quibus mihi serviunt. Quia autem relatum est mihi commorari in istis partibus externos multos variarum nationum, Italos, Gallos, Germanos, Belgas, quorum pars major, quantum intelligimus, eo venit per Perfida & Turcarum imperium, non per hoc regnum, adversus quos si ex hujus edicti præscripto ac rigore procedatur, posse inde nonnullas difficultates sequi, si illi ad Mauros inimicos perfugiant, vicinisque munitionum mearum dispositionem indicent, rationesque monstrent quæ rebus meis nocere possent: exsequi te hoc edictum volo, prout res & tempus ferent, atque ea uti prudentia, qua illæ difficultates evitentur, curando ut omnes externos in potestate tua habeas, eosque custodias pro cujusque qualitate, ita ut adversus imperium nostrum nihil valeant attentare, utque ego omnino eum finem consequar, quem hoc edicto mihi proposui. Scriptæ Ulyssipone 28. Novembris, Anno 1606. Subsignatum erat, rex. Inscriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonsum de Castro consiliarium suum, & suum Proregem Indiæ.

Prorex amice, rex multam salutem tibi mitto. Etsi pro certo habeo tua præsentia, iisque viribus cum quibus in partes Austrinas concessisti, perduelles Hollandos, qui illic hærent, nec minus indigenas, qui eis receptum præbent, ita castigatos fore, ut nec hi, nec illi tale quicquam in posterum audeant: expediet tamen, ad res tuendas, ut justam clas-

Digitized by Google

classem, eique operi idoneam, cum tu Goam redibis, in istis maris partibus relinquas, ejusque imperium & summam præfecturam mandes Andreæ Furtado Mendosæ, aut si quem ei muneri aptiorem judicabis, quemadmodum pro tuo in me affectu confido, ea in re non aliud te respecturum, quam quod rebus meis erit utilissimum. Scriptæ Madriti 27. Jan. 1607. Signatum: rex. Intcriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonsum de Castro suum consiliarium, & suum Proregem Indiæ.

INDEX CAPITUM.

I. *Jure gentium quibusvis ad quosvis liberam esse navigationem.* 908
II. *Lusitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.* 910
III. *Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.* 911
IV. *Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.* 912
V. *Mare ad Indos, aut jus eo navigandi non esse proprium Lusitanorum titulo occupationis.* 914
VI. *Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.* 924
VII. *Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo præscriptionis aut consuetudinis.* 925
VIII. *Jure gentium inter quosvis liberam esse mercaturam.* 931
IX. *Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo occupationis.* 932
X. *Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.* 933
XI. *Mercaturam cum Indis non esse Lusitanorum propriam jure præscriptionis aut consuetudinis.* ibid.
XII. *Nulla æquitate niti Lusitanos in prohibendo commercio.* 934
XIII. *Batavis jus commercii Indicani, qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.* 936

HU-

Digitized by Google

HUGONIS GROTII
DE
ÆQUITATE, INDULGENTIA ET FACILITATE
Liber ſingularis.

CAPUT I.

De Æquitate.

1. CUM Juſtitia (univerſalis dicta) in legum obſervatione conſiſtat, cum qua æquitas maxime pugnare videtur, ut & indulgentia atque facilitas: hæc quomodo inter ſe conveniant & diſtinguantur, viro bono & inprimis juriſconſulto intelligere neceſſarium eſt.

2. Et ut de æquitate primum loquamur, ejuſque ὁμωνυμίας evitemus, ſcire oportet, æquitatem aut æquum de omni interdum jure dici, ut cum juriſprudentia ars boni & æqui dicitur: interdum de jure naturali abſolute, ut cum Cicero ait, jus legibus, moribus & æquitate conſtare; alias vero de hiſce rebus, quas lex non exacte definit, ſed arbitrio viri boni permittit: ſæpe etiam de jure aliquo civili propius ad jus naturale accedente, idque reſpectu alterius juris, quod paulo longius recedere videtur, ut jus Prætorium, & quædam juriſprudentiæ interpretationes.

3. Proprie vero & ſingulariter æquitas eſt virtus voluntatis, correctrix ejus in quo lex propter univerſalitatem deficit.

Æquum autem eſt id ipſum, quo lex corrigitur. Nominis ſui originem a Græcis traxit, qui εἰκὸς, Dorice vero αἰκὸς dixere, id eſt, quod alicui congruit, ac reſpondet. Cum enim inæqualibus idem non poſſit eſſe æquale, res autem ſæpe ſunt inæquales, lex vero una ſemper atque eadem; neceſſario conſequitur, alia virtute opus eſſe, quæ inæqualibus rebus ſuam cuique æqualitatem præſtet, unde hæc virtus *æquitas* latinis, græcis vero ἐπιείκεια dicitur.

4. Eſt porro voluntatis habitus, non intellectus: græcis enim intelligendi virtus, id quod æquum eſt, εὐγνωμοσύνη dicitur, latinis autem æqui prudentia vertitur, quæ ſeſe ita ad æquitatem habet, ut juriſprudentia ad juſtitiam.

5. Eſſe autem hanc virtutem neceſſariam, ita colligitur: quoniam vaga & lubrica hominum ingenia ad eum finem, quo vera natura ducit, dirigi non poſſent, niſi artis quibuſdam regulis, quæ

Digitized by Google

quæ ex naturæ ipſius principiis deſumerentur: eæ autem regulæ ad coërcendos homines cum finitæ eſſe deberent, ipſa autem rerum atque actionum materia infinita ſit, ſequebatur multa ſæpe occurrere, quibus illæ regulæ non ſatis congruerent. In quibus oportuit non regulam, ſed ejus qui regulam dediſſet mentem atque propoſitum ſequi, id quod erat omnia dirigere ex principiis naturæ; unde ad ipſa naturæ principia recurrendum fuit, ut ita ex infinito ſuppleretur, quod finito deerat: perfecta enim norma rei infinitæ finita eſſe non poteſt. Quo pertinet, quod philoſophi & juriſconſulti dixere, leges, non his, quæ nunquam accidere poſſunt, ſed illis, quæ plerumque accidunt, aptari.

Legem ergo cum dicimus (quæ æquitatis objectum eſt) late ejus vocem ſumimus, & non tantum conſtitutiones civiles, ſed & ipſas juris gentium atque ipſius naturæ notitias comprehendimus, quæ etſi nec ſcripto, nec jure proprie conſtant, univerſaliter tamen concipiuntur, ut: reddendum depoſitum: neque enim locum habet in furioſo enſem repoſcente. 6.

Quin illa etiam, quæ Deus extra ordinem vetat aut præcipit, comprehendere non dubitamus: quia is defectus, quem æquitas corrigit, non ſemper eſt ex defectu auctoris, quanquam is in humanis legibus plerumque concurrit; ſed ex defectu materiæ, quæ certæ & definitæ regulæ non eſt capax. Unde etiam Dei leges ex notitiis naturæ impreſſis ab ipſo Deo ſupplere minime abſurdum eſt, ut cum dicitur: non occides, ſupplebimus, niſi tuendæ vitæ, aut publicæ animadverſionis cauſa. 7.

Sed prima naturæ principia, & quæ leges virtutem ponunt, nihil niſi vitium tollunt, æquitatem non recipiunt: illa, quia id quod ſuppletur neceſſe eſt legibus præſtantioribus ſuppleri; principia autem prima naturæ leges ſunt præſtantiſſimæ, ut: Deum eſſe colendum, atque amandum. Hæ vero leges, quia virtutes ipſæ, vitia infinita, propter univerſalitatem non deficiunt, ut: non mœchaberis, non furaberis, vivendum pie, honeſte, ſobrie. 8.

Cæterum & ad leges inferiorum poteſtatum, & ad patrum, maritorum, dominorum imperia, ad vota etiam, pacta, & teſtamenta æquitas pertinet: idque dupliciter, aut enim verba atque conceptus jubentium, voventium, paciſcentium, teſtantium corrigit, prout caſus ex ipſorum præſumta mente poſcit: aut etiam cum mens expreſſa eſt, legem ipſam, qua juſſa, vota, pacta, teſtamenta ſervari jubentur, reſtringit ex ſuperioribus. Prioris exemplum eſt: promiſit quidam conſtituto die, certo loco adeſſe: ſi tempeſtas obeſt, æquitas ſupplet id, quod pacto deeſt. Si pactum eſt, ne quis de dolo teneatur, lex ipſa, quæ pactum ſervare jubet, exceptionem patitur. 9.

Cum autem æquitas frequentiſſime circa leges pœnales verſe- 10.
tur,

tur, falluntur qui putant leges ſemper ita æquitate corrigi, ut pœna minuatur, cum etiam æquitate intendi illæ poſſint. Ut ſi lex ſit de homicidii præſcriptione poſt vicennium, excipiemus parricidium, & augebuntur legum ſupplicia ob circumſtantias delictum gravantes, aut quia delictis graſſantibus ſeveriori exemplo opus eſt.

11. Correctionem cum dicimus ejus, in quo ob univerſalitatem lex deficit, primum excludimus eas leges, quæ inhoneſtum quid præcipiunt ſimpliciter, aut id, quod ex officio neceſſario faciendum eſt, vetant. Si dubitatio oriatur, quum tota lex, ſumta ſecundum mentem claram legislatoris, pugnat cum lege naturæ, an non hic quoque æquitas locum habeat? nullus defectus ex univerſalitate eſt, ſed ſequenda lex hoc caſu: quamquam enim de legis juſtitia dubitatur, non tamen & hoc dubitatur, an in dubio valere debeat legis autoritas, quod quidem perquam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt, inquit Juriſconſultus; & plerumque habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod adverſus ſingulos utilitate publica penſatur. Contra has enim, cum vim obligandi non habeant, æquitatis remedio opus non eſt. Oſtendimus præterea eorum, quæ in lege obſcure dicta ſunt, interpretationem aut productionem legis ad caſus ſimiles.

12. Fit autem hæc correctio, non tollendo legis obligationem, ſed declarando legem in certo caſu non obligare: quod ſi appareret, nemo ad contraria obligari poteſt. Unde leges, quæ ipſa intentione pugnant, altera per alteram neceſſario abrogatur. Fit autem interdum, ut non intentione, ſed caſu pugnent, quam ἐκ περιστάσεως νομων μάχην græci vocant: quod ubi fit, neceſſario in illo caſu lex una per alteram exceptionem patitur. Ut, augur collegam coram populo nominet: damnatus publico judicio, cum populo ne agat: ſi augur damnatus ſit, addetur priori legi exceptio ex poſteriori. Unde ſequitur, omnes leges, quæ aliquo caſu inter ſe committi poſſunt, ita ſubordinatas eſſe, ut altera alteri cedat: quæ autem cedere debeat, facile definiri non poteſt, ſed hoc ipſum e naturalibus principiis pendet, quæ docent, fortiorem eſſe legem jubentem permittente: vetantem jubente: pœnalem non pœnali: generali particularem: ſtatim implendam, ea quæ moram patitur: imprimis vero pertinentem ad majora, pertinenti ad minora: ita in legibus, etiam divinis, cedunt ſpectantes ad proximum, ſpectantibus ad Deum: ceremoniales moralibus: & in humanis legibus eæ quæ ad privatam utilitatem pertinent, iis quæ ad publicam; unde lex ad reddendum depoſitum, exceptionem patitur in depoſitore, cujus bona publicata ſunt; & lex, capitalia crimina morte punienda eſſe, intelligenda eſt, niſi magna pars populi, aut unus populo admodum & ſummopere neceſſarius peccaverit.

Idem

Digitized by Google

Idem ſic quoque probatur: vis obligandi, ut in pactis ita in lege neque ex ſcriptura, neque ex verbis proficiſcitur, ſed ex ipſa mente & voluntate. Vult autem nemo contraria, & legislatoris voluntas fuit, ut omnes obſervarentur, quatenus fieri poteſt; noluit ergo legislator ſuam valere, ubi exceptionem lex altera ſuppeditat, & conſequenter eo caſu non obligabit. Unde recte a nonnullis dictum eſt: æqui eſſe hominis non legem, ſed legislatorem reſpicere. Hac de cauſa jus ſtrictum quatenus opponitur æquitati, jus eſſe negamus, ſed ita dici æquivoce, ut hominem pictum, hominem dicimus. Opponitur ergo æquitas ſtricto huic juri, ut bonum malo. Eo autem juri, quod lex ipſa dictat, in caſibus non excipiendis opponitur, ut bonum diverſum bono, & bonum bono melius. 13.

Reſtat videre, quibus perſonis æquitate uti conveniat. Nos eam, cum juſtitiæ pars ſit, omnibus & cuivis convenire poſſe non dubitamus adhibita tantum diſtinctione. 14.

Aut enim evidens eſt exceptio, qua lex ſuppletur, ut in lege hac: cives omnes ad comitatum veniant: exceptio, niſi morbus impediat: & hæc exceptio tum fieri poteſt a privato, tum a judice, ſi judicanda veniat. 15.

Aut dubia eſt exceptio, quia ambiguum eſt, utrum æquius, utrumve publico utilius ſit, legis verba ſequi, aut non ſequi. Sed iterum diſtinguendum: aut enim res moram patitur aut non: ſi non patitur moram, faciet privatus id, quod in re dubia recte ratiocinando æquius & melius inveniet; ita tamen, ut ſi dubius maneat, nec ſe recte explicare poſſit, legis verba ſequatur: quod & in judice, ſi res ſubito dijudicanda ſit, locum habebit. Sin moram res patitur, conſulendus eſt legislator, ſive ſummus, ſive inferior, qui legem poſuit, ut ipſe ſit mentis ſuæ verique juris interpres. Et hactenus de æquitate. 16.

Caput II.

De Indulgentia.

Indulgentiam vocamus virtutem voluntatis in eo, qui poteſtatem habet ad tollendam legis obligationem in perſonis, factis aut rebus, particularibus aut ſingularibus, quatenus id fieri poteſt ſine imminutione juſtitiæ aut publicæ utilitatis. 1.

Hujus actio vulgo *diſpenſatio*, latine *lege ſolutio* vocari poteſt; nomen autem indulgentiæ a dulcedine deductum videri poteſt, quia leges omnes, quatenus libertatem impediunt, habent aliquid acerbi, contra iis liberari dulce eſt. 2.

Diſpenſationem autem dictam credibile eſt, quia exemtio a legibus magno temperamento fieri debeat, expenſa hinc legis neceſſitate, inde qualitate rei poſitæ. 3.

Dif-

Digitized by Google

4. Differt hæc ab æquitate multum, quod a viris doctis non recte negatur: hæc enim obligationem tollit, æquitas vero nullam esse legis obligationem declarat.

5. Quod ut recte intelligatur, sciendum est, mentem legislatoris dupliciter posse cessare in speciali casu sub verba legis cadente; aut enim cessat ita ut simul cum casu pugnet, aut sine pugnâ cessat: subtiliter loquendo, illud vocant cessare contrarie, hoc negative. Prioris sit exemplum: qui hominem occiderit, gladio feriatur, si quis tuendi sui causâ occiderit, mens legislatoris cum casu accipienda, est enim in hoc casu is, qui occidit, innocens, innocentem autem puniri cum justitia pugnat & cum mente legislatoris. Posterioris exemplum tale: ante annos viginti quinque nemo magistratum gerat; movet legislatorem, quod juvenes plerumque destituat prudentia, & autoritas: itaque cessat hæc ratio in juvene, cui utrumque adsit; nihil tamen vetat eum æque excludi, si majores sint eique idonei. Imo quanquam hunc non aspexit legislator, neque ejus causa legem laturus fuerat, tamen maluit hunc comprehendere, quam a lege utili abstinere: neque mens legislatoris fuit tantum in imprudentes legem ferre, neque hanc restrictionem passus esset ad legem adscribi, quia oportuisset in singulorum prudentiam anxie inquirere, & ita lex fuisset inutilis. Posteriore igitur legis specie obligatio manet; priore autem illa, nulla est obligatio: in priore locum habet æquitas, in posteriore dispensatio.

6. Accidit, ut mens legis, aut ratio cesset duobus modis: aut specialiter, quia in hoc aut in illo non invenitur, quod movit legislatorem proprie: aut promiscue, quia talis est legis intentio, ut ei satisfieri possit, si non in omnibus, at in plerisque observetur: observari autem in plerisque qui potuit, nisi universaliter obligaret? ut, cum omnes excubias agant, non multum refert, utrum pauci ab excubiis eximantur: item, nemo peregrinus magistratum capiat, nihil enim nocebit unum aut alterum idoneum admittere.

7. Virtus est hæc Indulgentia, & beneficentiæ speciem habet, quia homines onere non omnino necessario sublevat.

8. Habet locum in legibus tum divinis tum humanis. nam & Deus ipse in lege sua quosdam solvit. Excipiendæ sunt leges, quarum mens & ratio in nullo cessant, quales sunt naturæ prima principia, & quæ inde necessario fluunt, ut decalogi præcepta moralia: in his enim Deum unquam dispensare negamus, ac ne tum quidem dispensat, cum Abrahamo immolare Isaacum aut Israëlitas res Ægyptiorum præcipit auferre: hoc enim furari non fuit, sed a Domino accipere; lex autem non occidendi, in se exceptionem justæ auctoritatis continet. Unde falli eos putamus, qui docent, rationem legis injustos con-

Digitized by Google

concubitus prohibentis in ſpeciali ceſſare poſſe, ideoque & hanc legem dicimus indiſpenſabilem, ſicut & legem de non mentiendo; etſi multi contrarium ſentiant. Legem autem de indiſſolubilitate & matrimonii unitate, eſſe diſpenſabilem, & a Deo olim diſpenſatam, in hac re aſſerimus.

9. Fit autem diſpenſatio per modum (ut diximus) tollendæ obligationis, non in univerſum, (idem enim eſſet abrogare legem,) ſed particulariter, aut ſingulariter: unde diſpenſationem quidam privilegium dixere, cum tamen privilegium non a privanda lege dictum ſit, ut illi crediderunt; ſed quia lex eſt non in commune lata, ſed in certos homines privatim, ita ut tantundem diſtent (ſi latine loquamur) lex & privilegium, quantum abrogatio & diſpenſatio.

10. Diſpenſare, hoc eſt, lege ſolvere is ſolus poteſt, qui ferendæ abrogandæque legis poteſtatem habet.

11. Deus igitur in omnibus hanc poteſtatem habet: in legibus autem Dei & naturæ nemo: atque adeo ne in iſtis quidem legibus, quæ ad gentium jus primarium pertinent. Iis autem in legibus, quas Deus populo Iſraëlitico tantum præſcripſit, diſpenſatio locum habere non poteſt reſpectu aliarum gentium, cum nulla ſit obligatio.

12. In jure gentium ſecundario jus eſt ut diſpenſetur, quia eſt de conceſſu gentium, ut hoc ipſum vix apparere poſſit.

13. In legibus autem civilibus diſpenſare eſt ejus, qui ſummam habet poteſtatem, & minorum etiam magiſtratuum, quatenus ferendarum & abrogandarum legum poteſtatem acceperunt. In domeſticis quoque legibus paterfamilias diſpenſat.

14. Cum maximus ſit uſus diſpenſationum circa leges pœnales, ſciendum eſt, in iis delictis, quæ pœnam ex ſua natura commenſuratam habent, ut eſt pœna mortis in homicidio deliberato, Diſpenſationem juſtam eſſe non poſſe: in aliis autem, quæ naturaliter illicita ſunt, poſſe per Diſpenſationem pœnam alterari, dum ne æqua proportio & publici exempli ratio negligantur, tolli autem omnino non poſſe: in his autem, quæ ſunt civiliter illicita, eatenus in pœnâ poſſe diſpenſari, quatenus in ipſis legibus; ſi ſcilicet non ſint tales, quæ ſemper, & in omnibus ſervandæ ſint.

15. An Diſpenſatio non juſta de cauſa facta, vim habeat, quæri poteſt? diſtinguendum putamus: aut enim contra jus naturæ, gentium, & divinum facta eſt diſpenſatio, & vim nullam habet; non tamen poſſunt judices, (vetante loqui, ſummam in republica poteſtatem habente) jus illud, ſuper quo diſpenſatum eſt, exequi; cum vis omnis coactiva a ſumma poteſtate pendeat, neque contra ejus voluntatem debeat exerceri: aut vero contra jus civile & domeſticum; & valere credimus diſpenſationem non juſte factam. Sicut enim lex, quamvis utilis, non obli-

Digitized by Google

gat, nisi lata sit; ita etiam non obligat, quam legislator solvit; perinde enim est, ac si cum exceptione lata esset; neque tamen eos peccare negamus, qui principem inducunt aut orant, ut ipsorum aut aliena causa dispensationem non justam faciat.

16. Observandum est, in his legibus quæ in solius legislatoris utilitatem latæ sunt, puta de rebus ipsi propriis, dispensationem justam esse sine ulla causa: facit enim hanc non ut legislator, sed ut Dominus; ideoque hæc non dispensatio sed Donatio est quædam; talis est multis in locis venationum permissio, confiscationum redemtio, & similia.

Caput III.

De Facilitate.

1. Facilitas virtus est voluntatis, prona ad remittendum jus sibi competens, pacis aut humanitatis causa; ducta autem videtur metaphora ab eo genere materiæ, quod opifici cedit & durum se non præbet: unde & homines juri suo non rigide inhærentes, sed aliquantum cedentes, faciles dici cœperunt.

2. Hæc cuivis competit, qui alterum sibi ex contractu aut delicto obligatum habet; maxime autem versatur circa leges, longius ab æquitate naturali recedentes, qualis est de jure belli, de præscriptionibus, de jure commissi, & similibus.

Facilitas autem, quæ circa pœnas alicui debitas versatur, Clementia proprie dicitur, quam proinde etiam privatis competere affirmamus.

Apparet ex his quæ diximus, nullam harum trium virtutum cum Justitia pugnare. Non Æquitatem, quia Justitia legi obsequitur, non secundum verba, sed mentem legislatoris, & secundum verum ordinem legum. Non Indulgentiam & Dispensationem, quia lex cessat, ubi solvit legislator. Non denique Facilitatem, quia lex ei, cui tribuitur, eo jure uti non imperat.

FINIS.

LOCI

LOCI SCRIPTORUM

in hoc opere ſpecialiter explicati, aut examinati, aut emendati.

Ex ſacris Literis:

Veteris Teſtamenti.

	Caput	Verſ.	Pag.
Geneſis.	IV.	14.	33
		24.	36
	IX.	5, 6.	32
	XIV.	16. *& ſeq.*	827
		20.	703
	XVIII.	23. *& ſeq.*	640
	XX.	12.	646
	XXV.	6.	424
	XXXVIII.		356
Exodus.	XVII.		29
	XX.	2. *& ſeq.*	542
		5.	534
		12. *& ſeq.*	525
		17.	534
	XXI.	14.	565
	XXII.	2. 71,	174
		1, 9.	530
Leviticus.	XVIII.		246
Numer.	XIV.	30.	387
	XX. *&* XXI.		194
Deuter.	XIX.	19.	530
	XX.	10, 15.	30
		11.	676
		19.	791
	XXII.	1.	419
		28.	142
	XXIII.	6.	420
Joſue.	IX.		387
Judicum.	III.	15.	155
	XX.		287
I Samuelis qui Latinis			
I Regum.	VIII.	2.	130
	X.	5, 10.	779
	XI.		658
	XIX.	18.	780
	XXV.		389
II Regum qui Latinis			
IV Regum.	III.	19.	793
	VI.	18. *& ſeq.*	658
	XVIII.		462
I Paralip.	XIX.	2.	116
	XXIII.		154
	XXVI.	32.	116
II Paralip.	XVI.	2, 7.	422
	XIX.	2.	421
	XX.	37.	ibid.
Pſalmi.	II.		40
Eſaias.	II.	4.	47
Jerem.	XXXVIII.	5.	116
		26.	648
Ezechiel.	XVIII.		526
Eccleſ.	XII.	7.	474
Proverb.	XVI.	4.	491

Novi Teſtamenti.

Matth.	V.	17, 27, 30.	48
		21. *& ſeq.*	38
		23.	392
		38. *& ſeq.*	48
		39.	72
		44. *& ſeq.*	44
	XI.	13.	42
	XXII.	20.	156
	XXIII.	21.	392
	XXIV.	51.	399
	XXVI.	25.	652
		52.	75
Marcus.	VI.	48.	648
	X.	19.	535

Digitized by Google

INDEX.

	Caput	Verſ.	Pag.
Lucas.	II.	1.	588
	XIV.	23.	550
	XVII.	3.	509
	XXII.	30.	652
	XXIV.	28.	648
Johann.	IV.	9.	420
	VIII.	7.	489
	XVIII.	36.	590
Act. Apoſt.	VIII.	27.	21
	X.	2.	19
	XVI.	3.	648
	XVII.	4.	20
Ad Rom.	I.	25.	547
	III.	27.	39
	VII.	14.	ibid.
	X.	5.	24
	XII.	17.	54
	XIII.	1.	14
		2, 45.	131
		4.	46, 53
	XIV.	23.	595
I *ad Cor.*	VII.	21.	264
		25.	247
		36.	242
	XI.	14.	380
II *ad Cor.*	X.	3.	55
	XI.	3.	182
	XII.	14.	281
Ad Gal.	III.	25.	24
	IV.	1.	207
	VI.	5.	263
Ad Eph.	II.	3.	380
	VI.	12.	56
Ad Col.	III.	22.	263
I *ad Tim.*	II.	1, 2, 3.	40
Ad Tit.	II.	9.	263
Ad Hebr.	VI.	17.	386
	VII.	13.	39
		19.	24
	VIII.	7.	ibid.
	XI.	6.	545
		32, 33.	42
Jacobus.	I.	15.	523
	IV.	1.	56
	V.	12.	398
I *Petri.*	II.	18.	134
		16.	264
I *Johann.*	II.	16.	525
	III.	16.	37
	V.	16.	496

Ex Theologis.

Synodus Nicaenſis can. XII. 65
Synodus Arelatenſis I. *Can.* III. 68
Concilium Toletanum I. 253
Leonis epiſtola. 68
Auguſtinus quaeſt. X. *ſuper Joſue.* 645
Auguſtinus de libero arbitrio. 72, 177
de mendacio. 646. *& ſeq.*
de civitate Dei. 798
C. ſi quis ſervum. XVII, *quaeſt.* 4. 264, 734
C. de Judeis. diſt. 45. 549
C. 2. *de Treuga & pace.* 780, 795
Adrianus quodlibet. 2. 633
Dominic. Soto de juſt. & jure. l. V. *c.* 1. 619
Franciſcus Victoria relectione de Indis: & de jure belli. 78, 203, 576
Medina de reſtitutione. q. 10. 641

Ex Jure.

Lex Solonis. 72, 173
Lex XII. *Tabularum.* 51, 72, 173

Ex Digeſtis.

De juſtitia & jure, l. 1. *§. huius ſtudii.* 699
l. ex hoc jure. 31
De diviſione rerum l. quadam. 207
De pactis. l. conventionum. 412
De minoribus. l. in cauſa cognitione. 380
l. 1. *Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.* 31. *Ad. l. Aquil. l. quemadmodum. §. Item.* 188

De

De religiosis & sumptibus funerum. l. cum loca. 698, 752
De condictione indebiti. l. Julianus. 668
De lege Rhodia de jactu. l. 2. §. cum in eadem. 188. *l. ἀξίωσις.* 588
Depositi l. bona fides. 341, 395
De distractione pignorum. l. rescriptum. §. 1. 668
11. *De legatis & fideicommissis. l. cum ita legatum. §. in fideicommisso.* 298
Ad legem Falcidiam. l. pretia. 371
Si tabulæ testamenti nullæ exstabunt, unde liberi, l. scripto §. 1. 283, 284
De damno infecto. l. Fluminum §. ult. & l. Proculus. 573
De acquirendo rerum Dominio l. quod in littore. 208
l. in agris limitatis. 216
l. transfugam. 662, 713
De acquirenda vel amittenda possessione. l. 1. §. 1. 706
Ne quid in loco publico vel itinere fiat, l. littore. 208
De diversis temporum præscript. l. si quisquam. 208
De furtis. l. 1. 11
De incendio, ruina, naufragio. l. quo naufragium §. quod ait. 188
De sepulchro violato. l. sepulchra. 702
Ad legem Corneliam de sicariis. l. furtum. 175
De pœnis. l. aut facta. 531
l. crimen. 578
De jure fisci. l. Imperatores. 488
De captivis & de postlimin. l. navibus. & seqq. 751, 752, 753
l. postliminii §. in pace. 755
l. non dubito. ibid.
l. in bello. 746
l. postliminium. §. postliminio. 707, 742
§. filius quoque. 748
l. si captivus. 744
l. hostes. 671
l. si quid bello. 744
De verborum significationibus. l. probrum. 11
De regulis juris, l. jus nostrum. 381

Ex Codice.

De Judæis. l. nulli. 500
De legibus. l. non dubium. 254
Quando Imperator inter pupillos cognoscat. 113
Quando liceat unicuique vindicare se, vel publicam devotionem. 515
De postliminio reversis. l. ab hostibus. 754
Ad legem Juliam Majestatis. l. ult. 488
De emendatione propinquorum. 495

Ex Institutionibus.

De rerum divisione §. 1. 207

Ex Jurisconsultis.

Bartholus in l. conventionum. D. de pactis. 893
in l. hostes. D. de captivis. 588
Zasius Apologia contra Eckium. 893
Didacus Covarruvias in Clem. si furiosus: de Homicidio parte III. *§. 1.* 167
in c. peccatum. p. 11. §. 10. 539
Ferdinandus Vasquius Menchacensis controversiarum illustrium.
I. *c.* 9. 759
c. 13. 619
c. 25. 537
c. 46. 522
II. *c.* 51. *n.* 34. 405
III. *c.* 3. 852

Digitized by Google

Menochius arbitrariarum quæstionum. 787
Joannes Bodinus de republ. l. I. *c.* 8. 403, 411
V. *c. ult.* 441
VI. *c. ult.* 530
Guil. Barclajus adversus Monarchomachos. III. 8. 140
IV. 16. 150
VI. 23, 24. 140
Franciscus Connanus commentariorum juris civilis
lib. I. *c.* 6. *&* V. *c.* I. 348
lib. III. *c.* 6. 318

Ex Philosophis.

Plato, Gorgia. 490
de legibus IX. 174
XII. 757
Xenophon I. *Socraticorum* IV. 245
Aristoteles Nicomachiorum. V. 10. 766
15. 480
Politicorum IV. 4. 81
Problematum sectione XXIX. 597
M. Tullius Cicero de officiis I. 612
III. 367, 646
Ad Atticum, XIII. 27. 612
L. Annæus Seneca de beneficiis IV. 397, 448
Plutarchus quæstionum Romanarum. CVII. 243

Ex Historicis.

Polybius. 563, 777
Livius V. 201
XXXIV. 414
Appianus civilibus. 870
Mithridatico. 449, 450
Justinus ex Trogo. 874
Valerius Maximus. 845
Tacitus historiarum III. 323
Eucherius in historia martyrum Agaunensium. 148, 149

Ex aliis.

Demosthenes. V. 666
Virgilius. 461
Scriptor ad Herennium IV. 774
Philo de legibus specialibus. 578
Plinius VIII. *epistola ad Aristonem.* 257
Panegyricus dictus Constantino Constantii filio. 774
Festus Pompejus. 399, 743
Dantes. 588

Digitized by Google

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM, AC VERBORUM,
quæ in hoc opere continentur.

Prior numerus librum, *alter* caput, *tertius* paragraphum, *reliquus vero* ſubdiviſionem paragr. *niſi* & *interpoſitum ſit*, *tunc enim §. ipſum notat*, *annot.* annotata, *prol.* prolegomena *denotant.*

A.

ABdicari regnum an poſſit. 2, 7, 26
Abdicari regnum an poſſit, & per id nocere filio. *Vide* Regnum.
Cum rege qui regnum abdicavit ſubditis bellum gerere licet tanquam cum privato. 1, 9, 4
Abdicatio, jus eſt Græcis uſitatum. 2, 7, 7
Abdicato filio an quid debeatur. 2, 7, 7
Abjecta habentur pro derelictis, ſed cum exceptione. 2, 4, 4
Abii Scythæ. 2, 1, 2
Abitus tutus quomodo ſumatur. 3, 21, 16
Abrahamus bello adjuvit extraneos a fide. 2, 15, 9, 6
Abrahamus res hoſtiles ſibi acquiſitas judicat & dedicat. 3, 6, 1, 1
Abrahami filii ex Cethura non habuerunt partem hæreditatis. 2, 7, 8, 3
Abrahamus uxorem vocat ſororem. 3, 1, 7
Abrahami bellum pro Lotho. 2, 24, 5
Cum rege Sodom laudatur. 1, 2, 2
Teſtamentum quale, ſi ſine liberis deceſſiſſet. 2, 6, 14
Abſentes an partem prædæ ferant. 3, 6, 17, 5
Abſentium jus præſentibus accreſcit. 2, 5, 20
Abſolvere cur ſatius quam condemnare. 2, 23, 5, 1
Abſolutio a juramento, unde vim habeat. 2, 13, 20, 2
Abſtinentiæ in ſolo pacatorum exempla. 3, 17, 2
Abſurda nemo credendus eſt velle. 2, 16, 22
Abſurdus intellectus, vitandus. 2, 16, 2, & 5, & 6
Abuſus rei neceſſarius utentem obligat ad reſtitutionem pretii. 3, 17, 1
Acceptandi animum pro infantibus & amentibus lex ſupplet non nat. ſed civilis. 2, 11, 14
Acceptilatio non tollit neceſſitatem ſolvendi ejus quod jure naturali debetur per ſe. 1, 1, 10, 5
Acceptatio pro altero facta quid operetur. 2, 11, 14, & 17
Acceptatio an præcedere alienationem poſſit. 2, 6, 2
Acceſſionis jus quale. 2, 8, 11. & ſeqq.
Acceſſionum jus ob prævalentiam non eſt naturale. 2, 8, 2
Accipi plus poteſt quam quod noſtrum eſt, ſed ſub onere reſtituendi quod excidit. 3, 1, 8, 1
Accuſare an Chriſtiano conveniat. 2, 20, 15, & 16
Accuſare filio patrem patriæ proditorem an liceat? 2, 18, 4
Accuſatio capitalis fit in quibuſdam locis per publice ad id conſtitutos, & quare, 2, 20, 15. licita non eſt Chriſtiano ex opinione veterum. 2, 20, 10
Accuſatione injuſta qui damnum dedit in quantum teneatur. 2, 17, 16
Accuſatores ex officio publico conſtitui melius. 2, 20, 15
Achæi dolis abſtinebant, 3, 1, 20, 3

Digitized by Google

INDEX.

Achelous amnis domitus ab Hercule. 2, 3, 16

Achilles culpatur, quod amicis captivorum ſanguine libarit. 3, 11, 16

Acquiri bello non poſſunt quæ penes hoſtes ſunt ſed non hoſtium. 3, 6, 5 & 16, 1

Acquiruntur bello quoad jus externum quæ hoſtis noſter bello acquiſiverat. 3, 6, 7, 1

Acquiri incorporalia bello utrum poſſint. 2, 5, 2. Res liberorum parentibus: jure naturali. 2, 5, 2

Acquiſita bello non niſi eadem vi male dicuntur poſſideri, 3, 9, 4. de rebus necdum actu acquiſitis lex poteſt imperare. 3, 6, 22

Acquiſitio naturalis in bello. 3, 6, 1, 1, 2

Acquiſitio rerum originaria. 2, 3, 1

Acquiſitiones improprie dictæ juris gentium. 2, 8, 1

Actio injuriæ an Chriſtiano conveniat. 2, 20, 10, 1, 2

Actionum injuſtarum gradus. 2, 20, 29, 1, 3

Actionum forenſium & belli iidem fontes. 2, 1, 2, 1

Actor ut bellum vitetur re dubia potius cedere debet. 2, 23, 11

Actus homini inevitabiles an puniti poſſint. 2, 20, 19

Actus, qui humanam ſocietatem non ſpectant, puniendi non ſunt. 2, 20, 20

Actus ex more communes nemini prohibendi. 2, 3, 22

Actus interni an punibiles inter homines. 2, 20, 18

Actus imperfecti an puniantur jure gentium. 2, 20, 39

Actus contra conſcientiam illiciti. 2, 23, 2

Actus publici & privati in bello publico. 3, 6, 10

Actus benefici. 2, 12, 2

Actus permutatorii. 2, 12, 3

Actus diremtorii. *ibid.*

Actus communicatorii. 2, 12, 4

Actus mixti. 2, 12, 5

Actus poſitivi & negativi quantum differant. 2, 15, 17, 2

Actus communes a dividuis diſtinguendi circa reſtitutionem. 3, 10, 4

Actus contra juramentum factus quando ſit vitioſus tantum, quando & irritus. 2, 13, 19

Actus res eſt. 1, 3, 11

Actus humani quotuplices. 2, 12, 1

Actus bonæ fidei ad jus gentium non pertinent. 2, 16, 11

Actus contractuum nomine qui veniant. 2, 12, 7. Externi non poſſunt ſignum eſſe internorum ſequentium. 2, 11, 20. Interni non ſunt congruentes ſocietati humanæ. 2, 6, 1. Juris efficacia iis non tribuenda. 2, 4, 3. quomodo & quatenus in æſtimationem veniant. 2, 20, 18. Juris ſtricti non pertinent ad jus gent. 2, 16, 11. Mixti quotuplices. 2, 12, 5, & 6

Actus præcedanei. 2, 12, 9. Simplices 2, 12, 2. Vitioſi, qui non directe ſpectant ſocietatem humanam aut hominem alium, puniri nequeunt. 2, 20, 20. Quomodo conſiderentur in pœnis, & ex quibus circumſtantiis. 2, 20, 30

Actus cujuſque naturaliter ſunt cuique homini ut ſuum. 2, 17, 2. Ideo in eos quiſque par jus habet ac in res ſuas. 2, 11, 1. Non tamen plene ſunt in noſtra poteſtate, ſed a ſuperioribus noſtris dependent. 2, 13, 20. Regum diſtinguendi in regios & privatos. 2, 14, 1. Privati communem legum regulam ſequuntur. 2, 14, 5. etiam oppidi ejus in quo vivunt. 2, 14, 5. Regii eo loco habendi, quaſi communitas feciſſet. 2, 14, 1. An fiant irriti ex eo quod parentes habeant. *vide* Rex. De actu qui tenetur, tenetur etiam de his quæ ex vi actus ſequuntur. 2, 17, 2

Actuum humanorum qui aliis hominibus ſunt utiles plura genera. 2, 12, 1

Actuum beneficorum hæc natura, ut non credendi ſint quenquam ad magnum ſuum incommodum obligare. 2, 16, 27

Addictorum ſervitus. 2, 5, 30

Adiectæ. 2, 8, 7

Adjuvans tenetur de damno. 2, 17, 6

Adminiſtratores regni an jus & imperium ſummum habeant. 1, 3, 11

Admiralitatis natura. 2, 12, 25

Admiralitatis contractus. 2, 12, 4

Adonia a regno exheredatus. 2, 7, 25

Adoptatus ex conjectura voluntaria ſuccedit. 2, 7, 8, 1

Adoptionis vox modo laxiorem modo ſtri-

by Google

ſtrictiorem ſenſum admittit. 2, 16, 9
Adoptivi non ſuccedunt in regnis à populo delatis. 2, 7, 16
Adſcripti glebæ. 2, 5, 30
Adulter & adultera ad quam reſtitutionem teneantur. 2, 17, 15
Adulterium etiam accuſari in concubina poteſt, 2, 5, 15. committi cum alienigena Judæi non credunt, 2, 19, 1. nec cum Tyranni uxore aliqui. *ibid.* Committit adulterium lege euangelica, qui uxorem non adulteram repudiat aut divortio dimiſſam ducit. 2, 5, 9. Ad injuſtitiam pertinet quod fit ex libidine, & injuſtitiam continet prope maximam, 2, 20, 30. ut puniatur morte lex vetus Noæ data. 1, 2, 5
Adulter & adultera divortio potius dimittitur a Chriſtiano quam punitur. 3, 20, 10. Si occidatur permiſſu legis, occidentem homicidii reum facit coram Deo. 2, 20, 17. In quantum teneatur conjugi & liberis. 2, 17, 15
Advocatiæ jus. 1, 3, 21, 3
Ædes comburere quando nefas in bello. 3, 12, 2. Qui comburunt ad quid teneantur juſtitia interna. 3, 18, 6. Qui diruunt in bello præter neceſſitatem, ad quid teneantur. 3, 18, 6. Peſtilentes eſſe profitendum cum venduntur. 2, 12, 9
Ædificare in littore an liceat & quatenus. 2, 2, 15, 2
Ædificatio in mari aut littore. 2, 3, 9, 2
Ægyptiorum polygamia. 2, 5, 9
Æqualitas exigendi in contractu qualis requiratur, & quare. 2, 12, 11, 1
Æqualitas in contractibus requiſita quotuplex. 2, 12, 8
Æqualitas rei in contractibus qualis. 2, 12, 12, 1
Æquitas in arbitrio qualis intelligatur. 3, 20, 47
Æquivocatio quando fieri poſſit abſque peccato. 3, 1, 10
Æquivocatio. 3, 1, 10. *vide* Locutio ambigua.
Æs & aurum diduci poſſunt. 2, 8, 21
Æs alienum civitatis facit quo minus uni alterive ex civitate liceat diſcedere, 2, 5, 24. donavit Cæſar Dyrrachinis, & quo jure, 3, 8, 4. remiſit Alexander Theſſalis quod ipſi Thebanis debuerant, & quo jure. *ibid.*
Æſtimatio rei fit ex eo quanti omnibus valeret, & quare, 2, 12, 14. furto ablatæ quomodo fiat. 2, 17, 16
Ætas eſt quid perſonale. 2, 7, 18, 2
Ætolorum mos. 3, 20, 31
Afrorum mos, circa prædam. 3, 6, 14, 3
Affectus qui ad vitandum malum oriuntur minus mali, quam qui ad conſequendas voluptates, 2, 20, 31
Agamemnonis juramentum de re illicita. 2, 13, 6
Agendi impunitas non reddit juſtam actionem, quoad juſtitiam etiam internam. 2, 5, 20
Ager poteſt vendi menſura nominata, non tamen ad menſuram. 2, 8, 12
Ager arcifinius, 2, 3, 16. immetatus. 2, 2, 3. *Annot.* imundatus, vel piſcando retinetur in poſſeſſione. 2, 8, 10
Ager privatus magis eſt ut arcifinius non credatur. 2, 8, 12
Agit injuſte a quo etiam principium eſt actionis. 2, 26, 4. Qui quod imperatur injuſtum eſſe putat, etiamſi non ſit, agere non debet. 2, 26, 3
Agros vaſtare in bello quando nefas. 3, 12, 2. & 3, 12, 4
Agri diviſi, ſive aſſignati ſive limitati: menſura comprehenſi, arcifinii ſive occupatorii. 2, 3, 16, 1
Agri capti quando intelligantur. 3, 6, 4
Agri capti publici fiunt. 3, 6, 11, 1
Agri capti: de his Hebræorum, Lacedæmoniorum, & Romanorum mos & conſuetudo. 3, 6, 11, 2
Agricolæ in bello a cædibus immunes eſſe debent, 3, 11, 11. eorumque boves. *vide* Bos.
ad Agriculturam damnati. *vide* Adſcripti glebæ.
Agri privati in dubio non cenſentur arcifinii. 2, 8, 12, 1
Agri poſtliminio recipiuntur. 3, 9, 13, 1
Agricolis parcendum. 3, 11, 11, 1
Ager Bœotus ſecundum fines qui ante bellum erant intelligendus. 2, 16, 6
Ageſilai dictum. 3, 1, 6, 2
Αγω. 2, 21, 14, 2

Aguatica ſucceſſio linealis. 2, 7, 23
Alapa toleranda lege euangelica. *vide* Injuria.
Alapam occidendo alterum arcere an liceat jure naturæ, an euangelico. 2, 1, 10, 1
Alendi liberi, etiam vulgo quæſiti: etiam ex inceſtis, quod jus Romanum ſprevit. 2, 7, 4, 2
Alexander latro & prædo dictus. 2, 1, 1, 3
Alexander culpatur quod amicorum ſanguine litaverit amicis, 3, 11, 16. quod quibus aditum tutum promiſit, in via juſſit interficere. 3, 21, 16. Expeditiones injuſtas in Perſas Branchidaſque ſuſcipit. 2, 21, 8. Poro regnum relinquit. 3, 15, 4
Alex. cum Scythis de fortitudine non imperio certat, libertatemque iis relinquit. 3, 14, 9, 2
Alexandri ſucceſſores pleno proprietatis jure num ſucceſſerint. 1, 3, 12
Alexandrum quid impulerit ad bellum cum Dario rege. 2, 22, 1
Alexandrinæ merces. 2, 12, 16
Algerienſes prædones. 3, 8, 19, 2
Aliena res occupari poteſt, ad vitandum periculum. 3, 1, 2, 2
Aliena res ad debiti conſecutionem accipi quando poſſit. 2, 7, 2, 1, 2
Alienam rem accipere pro debito non licet, ubi debitum per judicium conſequi datur. *ibid.*
Alienam rem reſtituere unde & quatenus teneamur. 2, 10, 1, 2
Alienam rem reddens, præmium inventionis non recte petit. 2, 10, 1, 5
Alienandi ſua jus naturale. 2, 6, 1, 3
Alienari res poteſt etiam ſub conditione. Et poſſeſſione retenta. *vide* poſſeſſio. 2, 6, 14. Et revocabiliter. *ibid.*
Alienatio requirit actum utentis ratione. 2, 3, 6. Imperii quando valida ſi a rege ſolo fiat, 2, 6, 3. & lib. 3, 20, 5. Populi ex quo jure & unde procedat. 1, 3, 12. Quid alienetur in alienatione populi. *ibid.* Regni facta a rege, qui id in patrimonio non habet, nulla. 1, 4, 10. & l. 2, 14, 12. Ut nec partis ejus, *ibid.* niſi populus aut corpus totum conſentiat. 2, 6, 4. & l. 3, 20, 5. Regalis patrimonii nulla, quæ ſit a rege uſufructuario. 1, 4, 10. & lib. 2, 14, 12. Tacita in ſucceſſionibus ab inteſtato. 2, 9, 1
Alienati imperii exempla. 1, 3, 12, 3, 6
Alienatio requirit actum externum & acceptionem. 2, 6, 1, 2
Alienationis requiſita quædam mere ſunt juris civilis. 2, 6, 1
Alienæ rei ſi quis dominium ignoret, an eam pauperibus dare teneatur I. N. 2, 20, 21
Alieni abſtinentia eſt ex jure naturali. prol. p. 7.
Alieno uti quomodo liceat. 2, 2, 6, 1, 7, 11
Alieno qui utitur in neceſſitate, tenetur ad reſtitutionem. 2, 1, 9
Alieno debito nemo obligatur naturaliter niſi hæres. 2, 14, 10. & l. 2, 21, 19. & libro 3, 2, 1, 1
Alimenta an liberis debeantur, & quo ſenſu. 2, 7, 4, 1, 3
Alimenta præſtare tenetur homicida injuſte occiſi liberis & uxori. 2, 17, 13. Servis domini pro operibus, 3, 14, 6. quanta Romæ ſingulis menſibus dabantur. *ibid.* ob alimenta præſtita ab alio dominium non amittitur. 2, 8, 22. Ex alimentis jus naſcitur ſolo domino. *ibid.* Pro iis obligantur ſervorum eorum liberi qui pro debito ſuæ civitatis ſervi facti ſunt. 3, 14, 8
Ἀλλοφρεῖν. 2, 13, 13
Alii prodeſſe licitum & honeſtum, 1, 5, 2. per alium facere quis poteſt I. N. quod per ſemet ipſum, 3, 6, 9. qui facit quod erſi ſibi liceat, alteri tamen non licet, peccat ſi eum cogat. 3, 1, 31
Allodialia regna quam ſucceſſionem ſequantur. 2, 7, 20, 1
Alluvio cujus naturaliter. 2, 8, 11, 13
Alluvio quando cedat proximorum prædiorum dominis. 2, 8, 12, 2. & 13. & 15
Alluvionis jus quale a J. Civ. Rom. proditur, an ſit naturale. 2, 8, 8. & 16. In ſola imperii conceſſione non ineſt. 2, 8, 15. Privatis prodeſt, ſi certo conſtat agrum eſſe arcifinium. 2, 8, 8. Vaſallis quibus profit. 2, 8, 15
Alvei mutatio an fines immutet. 2, 3, 16, 1, 17
Alveus ſiccatus cujus naturaliter. 2, 8, 9
Alveus ſiccatus privatis quando cedat. 2, 8, 13, 15

Digitized by Google

INDEX.

Alvei ficcati cujus jure gentium. 2,8,9
Ἁμάρτημα quid. 3, 11, 4, 2.
Ambigua vox quomodo interpretanda, 2, 16, 6. *vide* Interpretatio.
Ambitio generosius vitium. 2, 2, 2
Amens promittendo non obligatur. 2, 11, 5, 1
Amenti falsum dicere, non est mendacium. 3, 1, 12, 1
Amentes populi, an dominium habeant. 2, 22, 10
Americanarum gentium communio in bonis. 2, 2, 2
Amici qui sint in jure postliminii. 3, 9 2, 1
Amicitia non ex sola indigentia nascitur. 2, 1, 9, 3
Amicitiæ conventio in pace quid operetur. 3, 20, 40
Amicitia regis in legato lædi potest. 2, 18, 5
Amicitiam ejus nemo ambit, cui videt jus & fidem esse vilia. proleg. pag. 17.
Amici regis quale jus habuerint apud Rom. 1, 3, 21
Amicos defendere nemo cogitur, habenda tamen ratio amicitiæ. 2, 25, 5. Veniam meretur, etiam ubi est injustum. 3, 11, 6
Amicorum causa bellum recte suscipitur. 2, 25, 5
Amissum quando quid censeatur, 2, 4, 5. repetere dominus non tenetur, sed possessor restituere. 2, 10, 1
Amitam uxorem ducere num liceat. 2, 5, 14
Ammonitæ nec fœderati, nec perpetui hostes Hebræorum. 2, 15, 9, 5
Ἀμφιβολία apud Rhetores. 2, 16, 4, 1
Amymonum potestas apud Gnidios. 1, 3, 8
Animalium mactatio num & ante diluvium usitata. 2, 20, 9
Animantia muta alunt sobolem. 2, 7, 4, 2
Animantibus quæ ruri inserviunt parcendum. 3, 12, 4, 4
Ἀνδροληψία quid. 3, 2, 3, 1
Angariatus sequi quo sensu a Christo jubeatur. 1, 2, 8, 5
Angliæ regni successio. 2, 7, 30, 3
Angliæ jus circa prædationes quæ contra legem fiunt. 2, 17, 20, 2
Animus vitiat actiones sua natura licitas. 2, 15, 9, 9
centum Anni tres ferme ætates. 2, 4, 7
Annibalem Rom. quo jure dedi sibi postularint. 2, 21, 4
Antigonus ridet aliquem sibi librum de justitia adferentem. Prol. p. 3.
Antiochus. 2, 4, 7, & 8
Antiochus an jus habuerit in Hebræos. 1, 4, 7, 5
Ἀνθρωποπαθείας figura. 2, 13, 3, 3
Antonius an vera belli civilis cum Octavio causa fuerit. 2, 22, 1
Anthropophagi. 2, 19, 2, 1
Aodis factum quale. 1, 4, 19, 4
Ἀφεμερία quid. 2, 2, 2, 1
Ἀπαλότης quid. *ibid.*
Ἀποστρεῖν. 2, 20, 39, 3
Apostolorum judicatio qualis. 2, 22, 14, 1
non Apparere & non esse tantundem valent quoad eum cui non apparet. 2, 10, 11
Appellare a subditis interdum non licet. 2, 4, 13
Appellari ut ab aliquo nulla ratione possit, jus est solius imperii summi. 2, 4, 13
Appellationis exemtio an a subdito acquiri possit. *ibid.*
Appetitus bonum desiderat, sive verum seu imaginarium, 2, 20, 29. mali quoque declinandi studium in se comprehendit. *ibid.*
Aptitudo juris species, quid. 1, 1, 7. & lib. 2, 17, 2, 2
Aptitudo moralis non facit nasci obligationem restitutionis. 2, 17, 2, 2
Aptitudo, & proprie debitum, bene distinguenda ubi concurrunt. 2, 7, 3, 4, 1. & lib. 2, 17, 2, 2
Aptitudo ad rem distinguenda a jure proprie dicto ad rem, 2, 17, 3. non enim jus dat dominium. 2, 17, 2. sed occasionem tantum ad jus. 2, 20, 2
Aqua profluens quænam sit. 2, 2, 12
Aquam & terram dare. 2, 5, 31. & in Annot. ad eundem §.
Aquas corrumpere in bello an liceat. 3, 4, 17
Ara Misericordiæ apud Athenienses. 2, 21, 5, 2
Aratori bovi parcendum. 3, 12, 4, 4
Aratus Sicyonius. 2, 4, 8. & l. 3, 16, 6
Arbiter de bello lectus de possessione pronuntiare non debet. 3, 20, 48
Arbitri officium quod. 3, 20, 47
Arbitri reges vel judices. *ibid.*
Arbitri compromissarii pacis. 3, 20, 45.

pro-

provocare num de iis liceat, ſi iniquum ſtatuerint. 1, 20, 46. eorum exempla. 2, 23, 8. *Annot.* ad Arbitros provocare licet, ne res metu cenſeatur derelicta. 2, 4, 6
Arbitrorum genera. 3, 20, 44
Arbor ſcientiæ boni & mali, cujus rei ſymbolum. 2, 2, 2, 2
Arbor vitæ, cujus rei ſymbolum. *ibid.*
Arbores frugiferas in bello nefas eſt exſcindere. 3, 12, 2. non ſi jaculatores impediant. 3, 13, 2. *Annot.*
Arcem ne quis in confinio pati debeat, quale fœdus. 2, 15, 6
Arciſinii agri, ſive occupatorii. 2, 3, 16, 1
Ἀρχιτεκτονικὴ Ariſtoteli quæ. 1, 3, 6, 2
Argumentis paribus pars utra præferenda. 2, 23, 5
Argumenta, qualia in judicandis moralibus. 2, 23, 3, 4
Arma apud Roman. poſtliminio cur non recepta. 3, 9, 14, 2
Arma hoſti alicujus ſubminiſtrare hoſtis eſt. 3, 1, 5, 2
Arma adimi poſſunt populis ſubactis etiam jure mixti imperii. 2, 15, 7, 8, 3, 3, 3, 14, 6. Poſtliminio non redeunt. 3, 9, 14
Armis hoſtium an ad decipiendum uti licitum. 3, 1, 5
Armis hoſtium uti licitum. 3, 1, 8, 4
Armorum vox quid ſignificet. 2, 16, 5
Arragonica ſucceſſio. 2, 7, 36
Arrogatio. 2, 5, 26
Artes gentium antiquiſſimæ. 2, 2, 2 ſenſum modo latum, modo ſtrictum admittunt. 3, 16, 9
Artium vocabula quomodo accipienda. 2, 16, 3
Aruſpices poſt baptiſmum acceptum artem ſuam cogebantur deſerere. 1, 2, 9
Arx quid. 2, 16, 3
Arx ſtructa a vicino qui pactione nulla prohibetur non dat jus ad bellum, etiam cum damnum dare poſſit. 2, 22, 5. rumpit pacem ſub lege amicitiæ initum. 3, 20, 40
Aſia mos circa prædam. 3, 6, 14, 3
Aſmonæi. *vide* Maccabæi.
Aſſecurationis contractus. 2, 12, 3, 5. natura. 2, 12, 23
Aſſertio a promiſſione multum diſtat. 3, 1, 18, 1
Aſſertio mera futuri quid, & quam vim habeat. 2, 11, 2
Aſylorum jura quibus proſint, quibus non. 2, 21, 5
Athenienſes Corinthios an vicerint, ſecundum Polyb. 3, 20, 45. victoriis quomodo uſi ſint. 3, 15, 8
Athenienſium Reſp. mixta ex Ariſtocratia & Democratia. 1, 3, 20. an eadem manſerit, poſtquam in eam variæ gentes ſuſceptæ. 2, 9, 3
Atlantici populi. 2, 9, 4
Atrocitatem facinoris quæ habere dicuntur. 2, 16, 3
Atticorum leges multæ ex legibus Moſaicis, 1, 2, 5. Lex de ξενηλασίαις. 2, 5, 12
Atticum jus de captivis redemptis. 3, 9, 10, 3
Auctores belli injuſti ab aliis diſcernendi. 3, 11, 5, 1
Aucupia naturâ cuique licita, ſed legem a terra accipiunt. 2, 2, 3, & 5
Aves quorum ſint. 2, 2, 5
Auguſti Octavii bellum contra Antonium injuſtum. 1, 3, 5
Auguſtinum ſcholæ quædam ſolum ſequendum ſibi propoſuere, & perperam. 3, 1, 17
Aurigæ Circenſes S. Cœna prohibiti. 1, 2, 9. *not.*
Authoritas ab imperio differt. 1, 3, 10
Authoritatem noſtram quibus impertimur, ea noſtra facimus. 1, 4, 4
Author injuſtitiæ majori pœna dignus quam qui ipſum ſequitur. 3, 18, 5
Authorum depravata & ſiniſtra quandoque de rebus judicia. 1, 3, 5
Avus aviaque quando nepotum curam agere teneantur. 2, 7, 6
Auxilia ab una parte promiſſa intelliguntur ſumtu petentis. 1, 16. 12, 3
Auxilium mittere quis excuſetur. 2, 16, 27, 1
Auxilium veniſſe quando dicatur. 3, 23, 12
Auxilium amicis præſtandum, ſi facile & ſine incommodo poſſit. 2, 25, 5. In bello ut præſtetur cujus generis fœdus. 2, 15, 6. Cujus impendiis debeantur. 2, 16, 12. Debitum ex jure proprie dicto, qui non præſtat ei cui ſit injuria, damni dati tenetur. 2, 1, 8, 2, 1, 1. Fœderatis quibus præſtandum ſi bellum inter ſe ipſi gerant. 2, 15, 13. Hoſti quoquo modo præſtitum, cauſam dat ad bellum juſtum. 3, 1, 5, Sed ut

Digitized by Google

de novo indici oporteat. 3, 3, 10. Veniam meretur, si ex officio sit præditum. 3, 11, 6. Promissum quo casu fœderato promissor mittere non teneatur. 2, 16, 27

Auxilium in pacto non faciendæ deditionis si advenerit, quale intelligatur. 2, 23, 14. Sociis novis contra veteres an præstari possit, qui in fœdere caverunt, ut utriusque populi socii ab utroque populo sint tuti. 2, 16, 13. In auxiliis præstandis non socius vetustior, sed justior causa præfertur. 2, 25, 4

B.

Bannitos occidere, num etiam interna justitia & coram Deo sit justum. 2, 20, 17

Barbaros prædationibus vexare laudatum Aristoteli, & quare. 3, 15, 5

Barbari male a Græcis pro hostibus habiti. 2, 22, 23. nisi qui belluis quam hominibus similiores sunt. 2, 20, 40

Barclaji sententia de jure resistendi, quod sit penes populum, vel majorem ejus partem. 1, 4, 7, 4

Belgæ agros vastari non permittunt in bello, sed sub tributo eos præstant tutos, & quamobrem. 3, 12, 14

Belisarii cavillatio adversus Gotthos de locis minus custoditis. 3, 21, 8

Bellandi pro alio justæ causæ. 2, 25, 1, 1

Bellandi jus inferioribus potestatibus quibusdam concessum. 1, 3, 4, 2. & 5, 1

Bellantium extra territorium quæ capiuntur an jure belli acquirantur. 3, 6, 26, 2

Bellare quidam lege vetantur 1, 5, 4

Bellum a natura quo sensu. 1, 2, 1, 5

Bellum juris gentium quo sensu. 1, 2, 4, 1

Bellum an vetetur lege quæ data est Noæ, 1, 2, 5, 2. an vetetur lege euangelica. 1, 2, 6, 1. & 7, 1. & 8, 1

Bellum actionis nomen non est sed status. 1, 1, 2. & lib 3, 21, 1

Bellum Christiani aliqui plane improbaverunt, & quare. 1, 2, 9 Evitari quibus modis possit. 2, 23, 7 *& seqq.* Finiri quomodo possit. 3, 20, 1. Male geritur, nisi intra juris & fidei modum *prol. pag.* 15. Honestum non est, nisi summa necessitas & vera charitas efficiat honestum. 2, 29, 9. Incipit naturaliter ubi judicia deficiunt. *prol. p.* 11, 2, 1, 2. Suscipi non debet ob delicta quævis. 2, 20, 38. Nec ob inchoata solum, nisi certo casu. 2, 20, 39. Non nisi ad juris consecutionem. *prol. pag.* 11. 2, 1, 1

Bellum civile prædam plerumque militi omnem promiscue concedit, & quare. 3, 6, 24. In bellis civilibus quare occisi captivi. *vide* Captivus. Capta capientium non fiunt. *vide* Capta. An in bellis civilibus sit jus legationis. 2, 18, 2. Defensivum. *vide* Defendere.

Bellum injustum non nisi injustos prodit effectus, etiamsi sit solenne. 3, 10, 3. Nec a latrocinio differt, quoad jus internum. 3, 16, 1. Ad bella injusta nemo obligatur. 2, 15, 13. & 2, 25, 4. Ut justum sit I. G. quid requiratur. 3, 3, 5. Justum esse non potest, nisi quod ob injuriam sit susceptum, 2, 1, 1. sive eam quæ sit contra jus gentium, sive eam quæ contra jus naturæ. 2, 20, 40. privatum publico reipsa prius est. 1, 1, 2. Injustum ex quibus causis dicatur, 1, 2, 8. *per tot.* aliquando idem est, ac non solenne, ut justum solenne. 1, 3, 4, 1. Justum dicitur interdum quoad effectus externos. 2, 17, 19. & l. 2, 23, 13. nec fit injustum etiamsi ex animo gerentis vitium accedat. 2, 22, 17. Sic justum est quod reges suscipiunt in eos qui nec se, nec suos, sed I. N. aut G. violant. 2, 20, 40

Bello justo quantum quis consequatur I. N. 3, 20, 11. Ex bello etiam justo magistratibus subditis tenetur quatenus damno eos affecit, quod provideri poterat. 2, 24, 7

Bellum solenne injustum esse potest, quoad justitiam internam. 2, 1, 1 & 2, 23, 13

Belli solennis effectus alius est licentiæ, alius dominii. 3, 4, 4

Belli si quæ sunt causæ tantum ad pœnam ab aliis sumendam injustitiæ suspicionem præbent, nisi ob scelus manifestum & atrocissimum. 2, 20, 43. Itaque non temere suspici-

cipiendum etiam cum justa punitio, 2, 24, 2. maxime contra eum cui pares vires sunt. 2, 24, 7
Belli causa quibusdam ipsum bellum, id quod injustissimum. 2, 22, 2
Belli causæ, justificæ, claræ evidentesque esse debent, & quæ palam possint proponi, 2, 26, 4. cur publice proponantur? 3, 1, 5. His, si quæ bella destituuntur latrocinia sunt. 8, 22, 3. Omnes autem qui bella suscipiunt, credi volunt, sibi tales causas esse. 3, 9, 4. Itaque periculosum de iis inter duos pronuntiare. 3, 4, 4. Suasoriæ causæ solæ absque justificis latrocinium ex bello faciunt, 2, 22, 3. etiam conjunctæ justificæ bellum ab injustitia non vindicant, quantum ad eum qui suscipit, si ob solas suasorias ineatur. 2, 22, 17
Belli Punici secundi causa. 2, 22, 17. quo sensu fuerit justa. 2, 17, 19. Præsentis injusta videtur dici ab auctore. 1, 2, 1
Belli dux. *vide* Dux belli. Potestas regi concessa de potestate externi belli intelligitur. 1, 4, 13. Societas an cum infidelibus licite ineatur. 2, 15, 9. ex bello multa mala etiam in innocentes veniunt. 2, 23, 6
Belli definitio. 1, 1, 2, 1
Belli vocis origo. 1, 1, 2, 2
Bellum an justum aliquod jure naturæ. 1, 2, 1, 1, 2
Bellum aliud privatum : aliud publicum : aliud mixtum. 1, 3, 1, 1
Bellum privatum an licitum post constituta judicia, & quibus casibus, 1, 3, 2, 1. privatum aliquod lege Mosis permissum, 1, 3, 2, 2. an cum Euangelio pugnet. 1, 3, 3, 1. Ambrosii & Augustini dicta contra illud. 1, 3, 3, 2
Bellum justum ac solemne quid. 3, 3. 1, 1
Bellum ex edicto. 3, 3, 5
Bellum Cn. Manlii in Galatas an justum. 1, 3, 5, 4. Caji Cæsaris in Germanos an justum. 1, 3, 5, 4. Octavii & Decimi an justa bella : Cassii quoque bellum an justum. 1, 3, 5, 5
Bellum publicum, solemne vel minus solemne. 1, 3, 4, 1
Bellum gerere reservatum habenti summum imperium. 1, 3, 5, 3
Bellum quando & quatenus ab inferioribus potestatibus geri possit : & an tale bellum publicum dicendum, 1, 3, 5, 1. & an geri possit ab illis ex conjectura voluntatis superioris. 1, 3, 5, 3
an Bellum civile sit pejus tyrannide. 1, 4, 19, 3
Bellum pro sociis, & pro amicis. 2, 25, 4, 5
Bellum suscipi potest pro quibusvis hominibus 2, 3, 5, 6
Bellum an licitum pro subditis & alienis. 2, 25, 7, 8
Bellum geri potest per homines improbos. 2, 26, 5. & lib. 3, 1, 22
Bellum an licitum in eos, qui in naturam delinquunt. 2, 20, 40, 1
Bellum an licitum, ut cogantur aliqui fieri Christiani. 2, 20, 48, 1
ad Bellum injustum obligatur nemo. 1, 3, 23. & 2, 11, 8. & 2, 13, 7. & 2, 2, 15, 13, 1
Bellum pro solo offensivo quando sumendum. 2, 16, 13, 3
Bellum non licitum ob nimiam potentiam vicini tantum. 2, 1, 17, 1
Bellum justum aliunde vitium habere potest. 2, 22, 17, 1
Bellum an utrinque justum detur. 2, 23, 13
Bellum omittendum sæpe nostri & nostrorum causa. 2, 24, 4, 1
Bellum ob pœnam suscipere debet esse validioris multo. 2, 24, 7
Bellum suscipiendum ex necessitate aut occasione. 2, 24, 7, 9
Bellum pacis causa gerendum. 1, 1, 1, 1, 3, 25, 2
Bellum statim geri potest ut indictum est. 3, 3, 13
Bellum injustum qui gessit, recte ad impensas solvendas cogitur. 3, 13, 3
Bellum pacis causa. 3, 15, 2, 1
Belli causæ justificæ debent publicari. 2, 26, 4, 5
Belli efficientes causæ, principales, adjuvantes, instrumentales. 1, 5, 1
Belli causa justa, injuria sola, 2, 1, 1, 4. defensio vitæ, 2, 1, 3. causæ Belli suasoriæ, & justificæ, & principia illius. 2, 1, 1, 1, 2
Belli injusti effectus injusti. 3, 10, 3.
Belli vindicta modum excedere non debet. 3, 11, 1, 2
Belli non justi causæ possunt esse probabiles. 3, 11, 6, 1

Belli jure quinam occidi poſſint. *vide* Occidere & Occidi.
Belli denunciandi formulæ. 3, 3, 7
Belli indictio. 3, 3, 7, 1, 6, 2, 3, 5, 1
circa Belli indictionem inſtituta civilia. 3, 3, 8
Bello non indicto an capta capientium fiant. 3, 3, 12
Bello capta jure gentium acquiruntur. 3, 6, 2, 1, 3
Bello capta cujus jure ipſo gentium fiant. 3, 6, 2, & 7
Bello capta ſingulorum fieri frequens ſententia. 3, 6, 8, 9
Bellorum civilium crudelitas. 3, 7, 5, 3
Bello injuſto capta an reſtituenda ab eo qui cepit, 3, 10, 3, 5. & an reſtituenda ab eo qui detinet. 3, 10, 6, 1
Bello injuſto capta cum reſtituuntur, an quid detrahi poſſit. 3, 10, 6, 2
Bello injuſto capta, ſi conſumta ſint, bonæ fidei poſſeſſor non reſtituit. 3, 10, 6, 2
Bello civili res quomodo acquirantur. 3, 6, 27
Bello non ſolemni res quomodo acquirantur. 3, 6, 27
Bello quæſita quædam Regis proprie fiunt. 1, 3, 12, 3
Bello injuſto extortum ſecuta pace an repeti poſſit. 2, 17, 19
ex Bello irregularitas. 2, 24, 10
in Bello quæ capi & non capi poſſiunt. 3, 13, 2, 3, 4
Bellorum principia. 2, 7, 1
Bellorum mala. 2, 24, 10, 1
Bellorum pro alienis ſubditis ſuſceptorum exempla, 2, 25, 8. & eod. lib. cap. 20, 40, 2
Bella publica ſine cauſa, injuſta. 2, 1, 1, 3
Bella pro aliis per naturam licita & probata. 1, 5, 2, 1
Bello an peti poſſint perſecutores Chriſtianiſmi. 2, 20, 49, 2
Bella ſine ullis cauſis feritas. 2, 22, 2
Bella ex cauſis ſuaſoriis, non juſtificis, prædatoria. 2, 22, 3
Bella an ſuſcipienda ob delicta in Deum. 2, 20, 44, 1
Bella pro ſubditis juſta & an neceſſario ſuſcipienda. 2, 25, 1, 2
Bella ob leves cauſas vitioſa. 2, 24. 1, 2
Bella juſta ante Moſem. 1, 2, 2, 1
Bella juſta Moſis extra cauſas a Deo juſſas. *ibid.*
Bella improba Hebræorum poſtremis temporibus. 1, 2, 8, 16
Bella ob legatos violatos, 2, 18, 11. ob ſepeliendos mortuos, 2, 19, 5, 5. ob pœnam. 2, 20, 38, 1
Beneficia principis an durent poſt ejus mortem. 2, 14, 13
Beneficia principum an ſemper revocari poſſint. *ibid.*
Beneficia Regum quotuplicia. *ibid.*
Beneficia quædam ignotis tribuenda. 2, 15, 9, 3
Beneficia etiam malis debent Chriſtiani. 2, 15, 10, 1
in Beneficiis conferendis gradus obſervandi. *ibid.*
Beneficium dejeratum huic aut illi an contra juramentum juſte præſtetur, 2, 13, 7. etiam a ſervis poteſt proficiſci. 3, 14. 6. In beneficii negatione nulla eſt injuria, 2, 2, 23. ex beneficio damnum ſentire neminem oportet jure nat. 2, 12, 13. nec credendum eſt quenquam eo ſe voluiſſe obligari, 2, 16, 27. beneficio vicem rependere naturaliter nos obligari quo ſenſu dicatur, 2, 14, 6. beneficiorum ordo naturalis quis, 2, 7, 9. benefici actus quotuplices. 2, 12, 2
Benjaminitarum cum cæteris Iſraëlitis controverſia. 2, 13, 5
Benjaminitis matrimonia quo jure negarint Hebræi, 2, 2, 22. cum rapere permiſerunt an facti perjuri? 2, 13, 5
Beſtiæ dominus an ex facto beſtiæ teneatur. 2, 12, 21
in Beſtias pœna propriè non cadit, 2, 21, 11. beſtiis quo ſenſu juſtitia tribuitur, 1, 1, 11. in Beſtiis quo jure puniatur concubitus cum eis. *vide* Concubitus.
publicum Bonum privato præhabendum. 1, 4, 4, 4
Bona avita in ſucceſſione diſtinguuntur a noviter quæſitis, 2, 7, 9, 1. & 10. quibus naturaliter relicta cenſeantur. 2, 7, 9
Bona noviter quæſita naturaliter credunrur proximo relicta. 2, 7, 10, 1, 2
Bona legatorum an poſſint pro debito capi. 2, 18, 9
Bona ſubditorum ex facto ſuperiorum obligantur ex jure gentium. 3, 2, 2, 1, 3

Digitized by Google

INDEX.

Bona jure civili aut jure gentium quæsita æque alienantur in pace. 2, 14, 8, 3, 20, 9

Bona & jura non amittuntur ipso facto, nisi lex aliqua factum velit habere pro re judicata. 2, 21, 4. Imaginabilia falsa sunt. 2, 20, 29. Bona regni quibus casibus alienari possint vel non possint, & 20, 5. Subditorum alienari & perdi possunt a rege jure supereminentis dominii. *vide* Dominium.

Bona cur obligentur pro delicto imperantis aut civitatis, 3, 2. 2. ut transeant cum oneribus, cum dominio rerum est introductum. 3, 2, 1. Vera extra virtutes sunt aut delectantia aut utilia. 2, 20, 29

in Bono profectum Deo debemus, ut nec libertatem ejus nobis valeamus eripere. 2, 13, 7

Bonorum electio quibus regulis ineatur. 3, 12, 2

Bos arator injuste violatur in bello. 3, 12, 2

Βελτιστικὰ quæ Aristoteli. 1, 3, 6, 2

Brabantorum lex contra liberos ex secundis nuptiis. 2, 7, 8, 2

Brasidæ dictum. 2, 16, 6

Brenni bellum cum Fano Apollinis, 3, 12, 7. causa belli. 2, 22, 3

C.

Cædes etiam justa ab antiquis Hebræis, Græcis, & Christianis punita. 2, 24, 10. *vide* Occidere.

Cælibatus laudabilior conjugio, 3, 4, 1. non nisi excellentibus ingeniis convenit. 2, 2, 21

Cæsar Jul. bello injusto petit Arioviſtum, 3, 3, 10. laudatur ob spretas in se injurias, 2, 24, 3. piratas cruci quo jure affixerit, cum tamen privatus esset. 2, 20, 8

C. Cæsaris bellum in Arioviſtum quale. 3, 3, 10

Caini vox post comminationem divinam. 1, 2, 5

Calani corium. 3, 15, 7

Cambium quid. 2, 12, 4, 1

Cananæis se dedentibus parcere potuerunt Israëlitæ. 3, 13, 3, 4

Canones quid constituant circa populationes. 3, 12. 4, 4

Canones de servis quomodo intelligendi. 3, 7, 6, 5

Capere bello quomodo sit contra caritatem. 3, 13, 4, 1

Capere homines in bello quatenus liceat. 3, 14, 1, 1

Capienda non sunt bona innocentum, si ex debitoribus principalibus nostrum consequi possumus. 3, 13, 4, 3

Capiendi jus esse potest sine acquisitione. 3, 13, 1

Capita rerum, auctores belli. 3, 11, 3, 1. & §. 6, 1

Capitalia quædam delicta post euangelium prædicatum. 1, 2, 7, 13

Capitales cognitiones cur defugerint Christiani. 1, 2, 9, 4

Capitatio exteris imponi nequit, quæ civibus ex causis reipubl. est imposita. 2, 2, 14

Capta acquiri capientibus non solius belli est effectus. 1, 3, 5. sic enim J. G. dominus fit rei alienæ, qui cum suam aut sibi debitam consequi non potest, eam sumit loco illius, 2, 7, 2. idque ipso facto. 3, 2, 7. & cap. 6, 1. Sed hoc jus non primarium est, sed secundarium, 3, 3, 6. naturale jus quo sensu quidam dixerint, 3, 6, 2. vocatur alio nomine compensatio. In bello solenni quo sensu dicantur. 3, 6, 3. quando acquirantur. Jur. Civ. Gent. Europæ, *ibid.* acquiruntur eo modo quo res quæ sunt nullius, 3, 6, 2. & cap. 8. *vide* Rapere, etiam incorporalia. 3, 6, 26. & cap. 7, 4. & cap. 8, 1. An etiam singulis J. G. ut statuunt interpretes Jur. Romani. 1, 6, 8. Singulis quando acquirantur. 3, 6, 12. Acquiruntur cum suo sumtu militant, & quo Jure, 3, 6, 24. quid interno jure ipsis acquiratur. 3, 18, 2

Capta bello civili non acquiruntur quoad justitiam etiam externam. 3, 6, 27. In bello justo quatenus delictum excedunt. 3, 2, 7. & c. 13, 1. *vide* Pœna: & ad pœnam civis unius aut magistratus susceptо. 3, 13. 2. aut a prædonibus gesto, 3, 3, 2. Itaque hæ res redduntur non donantur, 3, 9, 16. nec acquiruntur capta bello non solenni, sed compensantur cum debito. *vide* Compensatio.

Capta, nec singulis acquiruntur, quæ ut publici ministri ceperunt. 3, 6, 14. & 3, 6, 21

Digitized by Google

Capta non compensari cum primario debito, quo sensu dicantur. 3, 13, 3
Captæ civitates, populi, & id genus olim patrimonialia regum fiebant. 1, 3, 11. & 3, 8, 1. *Annot.*
Captus in bello injusto an licite fugiat. 3, 7, 6
Capti quando possint interfici. 3, 11, 16, 1
Captio Romanorum adversus Carthaginienses. 2, 16, 15
Captionum exempla. 2, 16, 5, 6
Captivus bello quando quis censeatur. 3, 6, 3. dedere se alii quam a quo captus est an possit. 3, 23, 9. fugitivus a domino finito bello vindicari potest, etiamsi ad suos fugerit. 3, 7, 6. cur occidantur potissimum in bellis civilibus. 3, 7, 5. non occidendi secundum jus naturale. 3, 11, 3. nisi crimen morte dignum ante vel post commiserunt. 3, 11, 16. permutari aut pretio dimitti jure potest, ubi servitus non est in usu. 3, 14, 9. pretium hujusmodi unde definiatur. *ibid.* Vide redemtio.
Captivi, quo jure, cum vix utrinque justum bellum esse queat. 3, 14, 1. quatenus tales etiam justitia interna fiant, ubi id per externam licet. 3, 14, 1. servi non fiunt apud Christianos & quare. 3, 7, 9
Captivus & tamen non servus, ubi servitus in usu. 3, 14, 2
Captivi duces cujus sint. 3, 7, 9. *Not.* 2. occisi die triumphi apud Roman. 3, 4, 12. Reges pacem facere non possunt, si regnum habuerint ex consensu populi. 3, 20, 3. non tamen jus imperii penes populum, sed tutela ejus. *ibid.*
Captivos ob delictum carcere circa Pascha liberare unde. 1, 2, 9
Captivus idem pluribus pretium debere potest. 3, 21, 26
Captivus an redire debeat, mortuo eo quem redimere debebat. 3, 21, 30
Captivi promissum de reditu in carcerem valet. 3, 23, 6
Captivi res, nisi apprehensæ, non acquiruntur. 3, 21, 28
Captivi quorum in potestate nunc sint. 3, 7, 9, 2
Captivi occidi belli jure possunt. 3, 4, 10
Captivi an quovis tempore occidi possint. *ibid.*
de Captivis & rebus cur specialiter conveniri debeat. 3, 9, 4, 3
Captivorum redemtio, permutatio. 3, 14, 9, 1
Captivorum redemtio quam favorabilis. 3, 21, 23
Captivorum posteri, servi. 3, 7, 5, 2
Captivorum redemtionem quæ vetant leges, an justæ. 3, 21, 24
Captivorum bona Romano jure fisco cedunt, si heres nullus sit. 3, 9, 10, 4
Captus alii se dedere non potest. 3, 23, 9
Captus in bello justo an licite fugiat. 3, 14, 7
Capta actu bellico quorum sint. 3, 6, 14, 1
Capta bello quatenus conscientia pura acquirantur aut retineantur. 3, 13, 1, 2
Capta bello injusto non fiunt capientium jure interno. 3, 16, 1
Capta bello injusto prioribus dominis reddita. 3, 16, 2
Capta post pacem initam reddenda. 3, 20, 20
Capti bello servi fiunt etiam citra delictum. 3, 7, 1, 2
Capti censentur, qui intra præsidia ducti sunt. *ibid.*
Capti gratis dimissi. 3, 14, 9, 2
Capti quibus acquirantur. 3, 7, 5, 4
Captorum bello liberi & posteri an servi, & quatenus. 3, 7, 2. & §. 5, 2
Captis parcendum in bello. 3, 11, 13, 1, 3. exceptiones, quæ vulgo contra adferuntur. 3, 11, 16, 1, 5
Captis quid faciendum, ubi servitus in usu non est. 3, 14, 9
Captivitatis jus etiam injuria dicitur. 3, 7, 6, 4
Captivitatis jus non est jus gentium universale. 3, 7, 8
Captivitatis jus quale his temporibus. 3, 7, 9, 1
Capuæ civitatis interitus. 2, 9, 6
Carceris æstimatio non fit in libero homine, ob id, quod in eum est conjectus. 2, 17, 14. quæ carceris evitandi causa injuste fiunt, excusabilia. 2, 20, 29. de in carcerem redeundo promissio an sit justa. 2, 23, 7.
Caritas nos obligat sæpe, ut clare loquamur. 3, 1, 10, 3
Caritas multa vetat quæ ex jure stri-

de sumto fieri possunt. 3, 1, 4, 2
Caritas vetat sæpe, quod jus permittit. *ibid.*
Carnifex quomodo de justitia sententiæ instruendus. 2, 26, 4, 9
Carnifices munere suo abstinent tanquam periculoso. 2, 26, 4. Not. de justitia sententiæ instruendi, & quare. *ibid.* sanctiores tyrannis. 2, 25, 9. & iis qui mercedis solius respectu militant. *ibid.*
Caro imbecillam corporis conditionem significat. 1, 2, 8, 14
Caroli M. electio. 2, 9, 11
Carthago; cives an urbem significet. 2, 16, 15
Castellæ regni successio. 2, 7, 22, 1 & §. 30, 3
Castigatio utilis ei qui castigatur. 2, 20, 7, 2
Castigationes pro ætatis aut qualitatis alterius ratione necessariæ nil pugnant cum l. euangelica. 2, 20, 10
Casus improvisi conductorem non liberant. 2, 12, 18
Catonis Censorii dolus. 3, 1, 13, 2
Catonis sententia Cæsari se opponentis culpatur. 2, 24, 6
Caudina sponsio. 2, 15, 16. & lib. 3, 20, 58. & cap. 22, 7. quod causas habet, quod habet magis honestas, quod magis utiles, potius eo quod non habet. 2, 16, 19
Causæ injustæ, & suasoriæ, & exempla utriusque. 2, 1, 1. & cap. 22, 1
Causæ impellentes quæ peccatum excusant. 2, 20, 29, 1
Causæ abstrahentes a peccato quæ. 2, 20, 30
Causæ dispensandi intrinsecæ & extrinsecæ. 2, 20, 25, & 26
Causæ subnascentes in bello. 3, 1, 3 & cap. 13, 3, 1
Cautio innoxia adversus metus incertos. 2, 1, 17
Cecropis lex de una uxore ducenda. 2, 5, 9
Celare quid sit in contractibus. 2, 12, 9
Cepisse bello rem quando quis dicatur. 3, 6, 3
Ceres cur legifera dicatur. 2, 2, 2
Certamen singulare an permittendum ad bellum vitandum. 2, 23, 10
Certamen singulare. *vide* duellum.
Certamina certo numero an licita. 3, 20, 43, 1, 5
Certus non est certiorandus. 2, 12, 9, 3
Chirographi redditio, remissio debiti. 2, 4, 4
Chirographi Thessalorum controversia. 3, 8, 4, 2. & cap. 9, 9, 1
Christus non est tantum interpres legis per Mosem datæ. 1, 2, 6, 3
Christi facta non omnia nos ad imitationem obligant. 1, 3, 3, 8
Christi passio non ex lege, sed ex pacto quasi. 1, 2, 3
Christiani non restiterunt malis Imperatoribus, etiam cum prætextus esset probabilis resistendi. 1, 4, 5
Christiani jurarunt per res creatas cum respectu ad Deum. 2, 13, 11, 2
Christiani etiam sine armis militant. 2, 26, 5, 2
Christiani tenentur auxilio esse Christianis periclitantibus ob religionem. 2, 15, 12
Christiani cogi non debent etiam ad justum bellum. 2, 26, 5. humanitatem majorem debent quam alii. 3, 12, 4. præstare coguntur omnibus hominibus ea, quæ Hebræi circumcisis. 2, 12, 20. veteres sæpe etiam consilia divina pro præceptis amplexi sunt. 1, 2, 9. vim an exercuerint ad propagandam ecclesiam ejiciendo vendentes e templo. 2, 22, 14
Christianis an resistere superioribus permittatur in summa necessitate. 1, 4, 5. & cap. 4, 7, 8. veteres etiam in summa necessitate non restiterunt, cum possent. 1, 4, 7, 9, & 14
Christianorum fedus inter se, ejus obligatio. 2, 15, 12
Christianorum veterum sententia de juramento. 2, 13, 21, 1, 4, 6
Christianorum mos circa captos. 3, 7 9, 2
Christianos an deceat ex præda quæstum facere. 3, 18, 4
Christus fabulis utitur, ut audientes eum non audiant, quo sensu. 3, 1, 10. legem impleviſe quomodo intelligatur. 1, 2, 7
Cibus, quibus caro humana est, juste bello petuntur. 2, 20, 40. in defectu ciborum, cur quod quisque habet, in commune cogatur conferre. 2, 2, 6. lex de cibis vetitis apud Hebræos exceptionem habet summæ necessitatis. 1, 4, 7
Cicatricum æstimatio non fit in homine libero. 2, 17, 14
Circumcidi Christiani an potuerint.

Digitized by Google

rint. 3, 1, 8, 3
Circumciſio ad quos populos pertinuerit. 1, 1, 16, 5. olim multis populis cur neceſſaria. 1, 1, 16, 3. ab extraneis ſponte ſuſcepta, & quare. 1, 1, 16, 6
Circumſtantiæ etiam minimæ in moralibus variant materiam. 2, 23, 1
Citatio in locis non tutis. 3, 3, 14
Citatio in repreſſaliis. 3, 2, 7, 3
Civis eorum capi poteſt, qui noſtrum civem injuria detinent. 3, 2, 3, 5
Civis innocens an juſte dedi poſſit, ut excidium vitetur. 2, 25, 3, 1, 4
Civium & ſervorum differentia. 3, 8, 2
Cives Romani quo ſenſu dicantur, qui in orbe Romano vivunt. 2, 9, 11, 2
Cives quando jus damni reperendi habeant in magiſtratus. 2, 17, 3
Cives an abſcedere a civitate poſſint. 2, 5, 24, 1, 3
Cives etiam ſinguli exactam a magiſtratu diligentiam exigere poſſunt lege concedente. *vide* magiſtrat.
Civis civitatem indemnem quomodo præſtet. 2, 5, 24, 2
Civitas quomodo dividatur, & quo effectu. 2, 9, 10
Civitas bello victa an deſinat civitas eſſe. 3, 8, 2
Civitatis res belli jure acquiruntur. 3, 8, 4, 1, 2
Civitas injuſta non deſinit civitas eſſe. 3, 3, 2, 1, 2
Civitas injuſta a piratarum cœtu quid diſtet. 3, 3, 2, 1
Civitas quid. *prol. p.* 14. l. 1, 1, 14. & c. 3, 7. l. 2, 5, 23. dividi in plures civitates poteſt. *vide* dividere. ſemel diviſa facit, ne idem ſit populus, etiam cum reſtituatur. 3, 9, 9 eadem etſi non iidem homines aut ejuſdem dignitatis. 2, 9, 3. & c. 21, 8. etſi modo regio, modo populari imperio regatur. 2, 9, 8. & c 16, 16. interire quo caſu poſſit, & magna familia fieri. 3, 8, 2. interit corporis interitu aut ſpeciei. 2, 9, 3. item cum fit alterius ditionis. 1, 3, 7. non interit ob injuſtitiam communiter admiſſam. 3, 3, 2. ſubjectum eſt ſummæ poteſtatis. 1, 3, 7. vitioſa, quamdiu maneat civitas. 3, 3, 2
Civitatis corpus quale & quid propterea producat. 2, 9, 3. finis *prol. p.* 10. forma alia conſociatio juris & imperii quam ſpectat Juriſconſ. alia relatio partium inter ſe earum quæ regunt & reguntur quam ſpectat Politicus. 2, 9, 3. & c. 21, 8. jus non amittitur ipſo facto, ſed decreto aliquo aut judicio. 2, 21, 4. ſpiritus & vita quid. 2, 9, 8
Civitatis jus in cives. 2, 5, 24, 2
Civitates federatæ imperio diſtinctæ. 1, 3, 7, 2
Civitates immortales quo ſenſu. 2, 9, 3, 1, 2
Civitates deſciſcentes recipere contra amicitiam eſt. 3, 20, 41, 2
Civitatis jus in magiſtratus quale. 2, 17, 3
Clam ne quid geratur in bello, ad jus nil pertinet. 3, 3, 18
Claſſis quid. 2, 16, 3
Clarigatio. 3, 3, 7, 1
Clauſula, *ut cætera tamen rata maneant.* 3, 20, 39
Clauſula, *ſi populus velit*, quid operetur. 3, 22, 12
Clemens Alexandrinus pro pœnis & militia. 1, 2, 10, 1
Clementia in bello. 3, 11, 7, 1, 5
Clementia liberum arbitrium quando habeat puniendi vel non puniendi. 2, 20, 23. locum quotiens habere debet. 2, 20, 22. vim legis non niſi in probabilibus cauſis imminuere debet. 2, 20, 24. *vide* dilectio. apta per ſe frangendis & conciliandis animis. 3, 12, 8
Clementis conſtitutiones quando ſcriptæ. 1, 2, 9. *Not.*
Clerici bello arcentur, & quatenus. 1, 5, 4
Clericis interdicta eſt militia. 1, 2, 10, 4
a Clericis vitæ eximia puritas & major quam ab aliis requiſita. 1, 2, 9
Clero olim excluſi qui poſt baptiſmum militarient, aut magiſtratum geſſiſſent. 1, 2, 10, 10
Cloëliæ factum defenditur. 3, 11, 18. quomodo. 3, 20, 54
Coacti non ſemper excuſantur. 2, 26, 3. ad bellum ſunt inter infortunatos. *vide* infortunati. itaque non juſte occiduntur, quantum ad juſtitiam internam. 3, 11, 3
Coëmtio an licita. 2, 2, 24. *vide* monopolium.
Cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt, niſi cogantur, ſuſpecti eſſe non debent. 2, 20, 49
Cogendus ad religionem Chriſtianam nemo. 2, 20, 49, 1

Digitized by Google

Cogens & coactum requirit distinctas personas. 2, 14, 2
Cogere alium ad id, quod ei non licet, non est concessum. 3, 1, 21. nec quisquam ita se cogi patiatur. 2, 26, 3. par parem potest tantum ex I. N. 2, 14, 6. non potest nisi ad id quod debet jure stricto. 2, 25, 3. superioris num semper sit? 1, 3, 17
Cogere pugnat cum statu inferioris. 1, 3, 17, 1. & lib. 2, 14, 6, 2
Cogitationis pœnam nemo subit, quomodo intelligendum: 2, 2, 18. & lib. 2, 20, 29. voces latum & strictum significatum habere possunt. 2, 16, 9
Cognatica successio linealis & ejus fundamentum. 2, 7, 22, 1
Collegio destructo an res maneant eorum, qui aliis superstant. 2, 9, 4
Colloquium postulans ad quid obligetur. 3, 24, 3
Colloquio durante res suas promovere licet. *ibid.*
Colloquii usus ad vitandum bellum. 2, 23, 7
Colloquium qui petit, tacite polliçetur collocutoribus innoxium id fore. 3, 24, 3. præmittendum antequam in bellum erumpatur. 2, 23, 7. qui colloquuntur sibi invicem judicandi libertatem debent I. N. 3, 1, 11
Collybium quid. 1, 12, 3
Coloniæ naturaliter non subsunt civitati matrici. 2, 9, 10
Comam alere naturaliter turpe quo sensu dicatur a Paulo. 2, 12, 26
Comites legatorum an sint inviolabiles. 2, 18, 8
Comitia ordinum non ubique demonstrant regem esse absolutum. 1, 3, 10
Commeandi jus qualem interpretationem recipiat. 3, 21, 14
Commeandi securitas etiam extra territorium dantis porrigitur. 3, 21, 22
Commeandi jus. 3, 21, 14
Commeatus an ad bona extendatur. 3, 21, 18
Commeatus morte dantis an exstinguatur. 3, 21, 20
in Commeatu comites qui. 3, 21, 19
Comminatio nemini jus dat. 2, 13, 3, 4
Commissiones. *vide* dimicationes.
Commercia impedire nemini jus est. 2, 2, 13. solent in federibus stabiliri, & quare. 2, 15, 5. an prohiberi juste possint ab iis, qui bellum inter se gerunt, ita ut neutrius partis subditis uti iis liceat, aut etiam aliorum subditis in hanc vel illam partem. 3, 15. *p. Not.* 3
Commercia belli. 3, 21, 1
Commerciorum libertas. 2, 2, 13, 5
Commodatio quid. 2, 12, 2. gratuita natura sua. 2, 12, 20. an injustum, si pro eo merces exigatur. 2, 12, 11 & 2, 18, 20
Commodatarius ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Commodatarius rem commodatam resarcire tenetur, si perierit, & quare. 2, 12, 13
Commodator quando intra prædictum tempus rem repetere possit. 2, 16, 17, 1
Commodo Imperatore vix quisquam sceleratior. 1, 4, 5
Commodum ut sequatur eum, quem incommodum, quomodo accipiendum. 2, 6, 16
Communio an durare possit. 2, 2, 2, 1
Communio quibus ex causis cessaverit. 2, 2, 2, 1
Communio quomodo introducta, quæque jura dederit. 1, 2, 1, & lib. 2, 2, 2. duplex est, vel ex simplicitate, vel ex charitate. 2, 2, 2
Communia distinguuntur a publicis populi. 2, 3, 9. In divisione civitatis qualia maneant. 2, 9, 10. judicantur non tantum attributrice justitia. 1, 1, 8. præferenda privatis etiam ex lege dilectionis, & ejus ordine. 1, 2, 8
Communibus durante communione bonorum non minus huic quam alteri licebat uti, servata quadam æqualitate. 2, 10, 1
Comparatio finium bonorum malorumque quas normas habeat. 2, 24, 5
Compensari non potest id, quod bello causam dedit, aut jure gentium factum est. 3, 19, 19, 1
Compensatio debetur subditis, quorum bona pace alienata sunt. 3, 20, 7, 2
Compensatio quid. 2, 7, 2. & 3, 19, 18. inter personas easdem fieri debet. 3, 19, 19. promissi jurati cum eo, quod ante juris erat controversi an valeat, si promissio facta est, post motam controversiam. 2, 13, 20
Compensatione non est lædendum jus tertii. 3, 19, 19, 3

Com-

Digitized by Google

Compenſatur cum promiſſo res injuſte detenta. 3, 19, 15
Compenſatur cum promiſſo debitum *ibid.*
Compenſatur cum promiſſo damnum datum, & pœna. 3, 19, 19, 2
Compromiſſarius arbiter. *vide* arbiter: qui concedit aliquid, concedit etiam ea, quæ neceſſario ſequuntur. 3, 21, 7
Compromiſſi uſus ad bellum vitandum. 2, 23, 8
Conceſſio immunitatis a vectigalibus & tributis quomodo intelligenda. 2, 16, 27, 1
Conceſſum an morte conceſſoris intereat. 3, 21, 20
in Conciliis Chriſtianis unde alii aliis præceſſerint. 2, 5, 21
Concubinatus quidam ſpecies matrimonii naturalis. 2, 5, 15, 1
Concubinatus an omnis vitioſus lege n. aut g. aut civ. 2, 1, 15. non eſt prohibitus niſi l. euangelica. 1, 2, 6
Concubitus cum beſtiis quomodo etiam in ipſis beſtiis puniuntur. 2, 25, 11. inceſti morte puniendi ex lege veteri Noæ data. 1, 2, 5. innuptos L. N. repugnare non ſatis conſtat. 2, 20, 42. ſerviles nec lege nec certa cuſtodia erant conſtricti. 3, 7, 5.
Concupiſcere in decalogo quid. 2, 20, 39, 3
Condicere. 3, 3, 7, 1
Condictiones. 2, 1. 2
Conditio non impleta liberat fidem. 3, 19, 14, 1
Conditio caſualis. 3, 20, 29. impleri diſerte debet. 2, 15, 17. oblatio conditionis quomodo a promiſſione differat. 2, 16, 32. proponi debet a potentiore. 3, 20, 26
Conditiones contra eum, qui elocutus eſt, potius interpretandæ. 3, 20, 26
Conditio, ſi res maneant eodem loco, quando tacite inſit. 2, 16, 25, 2
Conditionem deferentis an accipientis verba plus valeant. 2, 16, 32
Confiſcatio bonorum patrimonialium liberis incommoda quidem, ſed proprie pœna non eſt. 2, 21, 9
Confiſcatione ſinguli ſua bona amittunt. 2, 21, 7
Conjecturæ ad interpretationes. 2, 16, 20, 1
Conjecturæ extendentes, *ibid.* 2
Conjecturæ reſtringentes. 2, 16, 22
Conjecturæ extendentes non temere admittendæ, cum obligant, 2, 16, 28. favorabiles, quæ pro certitudine imperii adverſus controvertentem faciunt. 2, 4, 8. Reſtringentes, quando procedant. 2, 16, 22
Conjecturæ unde ſumantur, & ex quibus locis. 2, 16, 5. ſumtæ ex ratione movente, ubi & quando locum habeant. 2, 16, 8. conjecturis opus quando ſit. 2, 16, 4
Conjunctorum locus ad interpretationem. 2, 16, 7
Conjugium. *vide* matrimonium.
Conſenſum requiſitum qui adhibent, tenentur de damno. 2, 17, 6. & 2, 21, 1
Conſenſum in id intelligitur, ſine quo id, quod officii eſt, geri commode non poteſt. 3, 22, 4
Conſenſus unde appareat. 3, 22, 3. gignit jus in rem. 2, 5, 1. & perſonam. 2, 5, 8. qualitercunque etiam indicatus & acceptatus vim habet transferendi juris. 3, 24, 1. interponi poteſt etiam per miniſtrum. 2, 11, 18. populi unde intelligatur. 2, 6, 9. tacitus, *vide* tacitus conſenſus.
Conſenſus ſolus inducit obligationem. 2, 6, 1, 2. & 3, 2, 2, 2
Conſenſus populi in rebus modicis ſequi facilius præſumitur. 2, 6, 11
Conſervatio ſui. 1, 2, 1
Conſilia & præcepta interdum indiſtincte efferuntur. 1, 2, 9, 4
Conſilia ſapientum quantum valeant. 2, 23, 3, 4
Conſiliarii Regum quomodo obligentur ex bello injuſto. 3, 10, 4
Conſilium divinum ſæpe pro præcepto amplexi ſunt Chriſtiani vett. *vide* Chriſtianus. qui dat, tenetur damni dati, & quomodo. 2, 17, 7 & 2, 21, 1
Conſita an ſolo cedant. 2, 8, 22
Conſtans & pertinax ſtudium in partes ſuas, ſupplicium & mortem non meretur. 3, 4, 13. & 3, 11, 16
Conſtantiæ debitum quale. 2, 11, 3
Conſtantinopolim an cum tranſlatione ſedis Imperatoriæ, ſimul imperium ſit tranſlatum. 2, 9, 11
Conſtantinopolitani nullum jus ad eligendum Imperatorem habuerunt, quod non penderet a

Digitized by Google

populo Romano. 2, 9, 11, 2
Conſtituens non ſemper ſuperior conſtituto. 1, 3, 8, 13
Conſuetudo quomodo introducatur. 2, 4, 5, 2
Conſuetudo pro conſenſu populi in jure concedendarum juriſdictionum. 2, 6, 10
Conſuetudo horum temporum de mobilibus bello captis. 3, 9, 15
Conſuetudo hodierna de recipiendis deditis. 3, 11, 14, 2
Conſuetudo ad æquitatem naturalem omnis trahenda eſt, quantum fieri poteſt. 2, 26, 6. interpres legum optima. 1, 4, 5. introduci poteſt a ſubditis contra imperantem, eo non repugnante. 2, 4, 5. juris effectum ut habeat, quantum temporis requiratur. 2, 4, 5. natura altera eſſe, quo ſenſu dicatur. 2, 12, 26
Conſultatio eſt de finibus interjectis. 2, 24, 5. in conſultatione comparatio finium fieri debet. *ibid.* *Vide* comparatio.
Conſumens nummos furtivos ad reſtitutionem tenetur. 2, 10, 2, 2
Conſortia impiorum vitare, ſapiens monitum. 2, 15, 9, 10
ad Contrahendum nemo metu impellendus. 2, 12, 10
Contractus quid. 2, 12, 7
Contractuum diviſio. 2, 12, 2, 3
Contractus innominati qui, & unde dicti. 2, 12, 3, 3
Contractu populi facto cum liber eſſet, Rex poſtea factus tenetur. 2, 14, 12, 2
Contractus vergens ad perniciem publicam an obliget. 2, 14, 12, 4
Contractus Regum ſecum ferentes alienationem pecuniæ populi, regni, partis regni, patrimonii regalis an valeant. 2, 14, 12, 5
Contractus regis an actionem pariant. 2, 14, 6, 2. & §§. 4, 5, 9
Contractus Regis ſubditis jus cogendi non dant. 2, 14, 6, 2. & §. 2, 2
Contractus Regum an leges dicenda. 2, 14, 9, 1
Contractus & leges miſceri poſſunt. *ibid.*
Contractus perfectus ſine ſcriptura. 2, 16, 30
Contractus regum & populorum an interpretandi ex jure Romano. 2, 16, 31
Contractus quinam revocentur. 2, 12, 7, æqualitatem omnes natura requirunt. 2, 12, 18. diremtorii. *ibid.* & 1, 12, 3. feudales ſunt actus mixti. 1, 12, 5. inæquales obligant ex l. C. voluntario. 2, 19, 6. ſed ita, ut qui plus ſtipulatus eſt, teneatur ex officio probi hominis. 1, 10, 5. innominati non minus naturales quam exteri. 2, 12, 3. nominati cur a l. C. diſtinguantur a diremtoriis. *ibid.* & 2, 16, 30. cum rege initi an ſint perſonales. Cætera *vide* in *text.* & in *pacta Regum.*
Contractus Regum de regno quales ſint, ſi regnum in patrimonio non habeant. 2, 14, 2
qui Contractui dolo, aut vi, aut metu injuſto cauſam dedit, tenetur alterum in integrum reſtituere. 2, 17, 7
Contractui extrinſeca non ſunt indicanda. 2, 12, 9, 2
in Contractibus vitium rei indicandum, & quare. 2, 12, 9, 12
de Contractibus leges Romanorum & Hebræorum. 2, 12, 13, 2
Contractibus invaſorum ſive tyrannorum populi non tenentur. 2, 14, 14
Contractuum natura repudiat ambiguas locutiones. 3, 1, 10, 3
Contraria uno tempore nemo potuit voluiſſe. 2, 16, 4. ad contraria non datur facultas moralis. 2, 23, 13
Controverſiæ quæ non teneantur l. C. 1, 1, 1. de bellis ex l. civ. non definiuntur. 2, 7, 1. Regum populorumque nunc Martem fere habent arbitrum. *prol. p.* 3. federatorum quatuor ſunt genera. 1, 3, 21
Contubernium matrimonio oppoſitum. 2, 5, 15
Contumeliam ferre magni animi eſt. 2, 1, 10. ob eam actio non inſtituenda l. evangelica. 2, 20, 10
Contumelia rumpitur pax amicitiæ cauſa inita. 3, 20, 40. ex ea nihil mali ad nos pervenit. 1, 2, 8
Contumelia quo ſenſu ab injuria diſtinguatur. 1, 2, 8, 7
Conventio de redemtione an reſcindi poſſit ob læſionem. 3, 21, 27
Conventionum diviſio in publicas, & privatas. 2, 15, 1. & 3, 20, 1
Conventionum publicarum diviſio. 2, 15, 2
Conventiones. *vide* contractus, & federa.
Conventus quoſdam Chriſtianorum utile eſſet haberi, ubi per eos, quorum

Digitized by Google

sum id non intereſt, controverſiæ definiantur. 2, 23, 8

Convictus cum impiis & contumacibus quatenus ſit illicitus, qualis prohibeatur. 2, 15, 9, 10. & §. 10, 3

Convitia immania jus dant etiam captivum interficiendi aut deditum. 3, 11, 16

Cornelius manſit Centurio poſt baptiſmum. 1, 2, 7, 9

Cornelia lex pro heredibus eorum, qui poſtliminio redierunt. 3, 9, 10, 4

Corpus ad ſervitutem obligari poteſt. 2, 15, 16, 4

Corpus naturale idem quamdiu dicatur. 2, 9, 3, 1

Corpus ex terra ortum terræ debetur. 2, 19, 2, 2

Corpus humanum beſtiis dari miſerandum. 2, 19, 2, 4

Corpus naturaliter homini cuivis ſuum eſt. 2, 17, 2. obligare pro debito num poſſit. *vide* debitum proprium.

Corporis quæ ſunt, ea per primariam ejus perſonam poſſunt expediri. 2, 9, 11

Corpora hominum debent diſſolvi extra conſpectum. 2, 19, 2, 5

Corcyrenſis controverſia inter Athenienſes & Corinthios. 2, 16, 13, 3

Corraria quid. 3, 6, 12, 2

Corrumpere rem alienam quibus caſibus liceat, 3, 12, 1. hoſtium an liceat, & quatenus. 3, 5, 1

Creatum mundum eſſe a Deo, ſi credatur, etiam civiliter prodeſt. 2, 20, 45

Credens pecuniam patri ad alendum filium actionem habet in filium. 2, 10, 2, 3

Creditor tenetur de perceptis fructibus ſupra uſuram. 2, 10, 4

Creditor, qui rem alienam pignori ſibi ab eo datam, cujus ea res non erat, vendit, domino non tenetur, niſi in quantum creditum excedit. 2, 10, 2. mutuum a debitore tanquam non debitore ſumens, tenetur ad illius reſtitutionem. *ibid.* opulentus qui debitorem inopem omnibus bonis exuit, non quidem injuſtus eſt, ſed peccat contra charitatem Chriſtianam. 3, 14, 4

de Credito jus non dabatur apud quoſdam populos. 2, 18, 10

Crepundia feris alligata ad quid proficiant. 2, 8, 3

Crimina cujus generis ſint, quæ obſtringunt poſteritatem. 2, 21, 14. in iis, qui quocunque modo participant, tenentur de damno. 2, 17, 6. *adde* peccata & ſcelera.

Culpa ſine dolo ſufficit ad reſtitutionis obligationem. 3, 10, 5, 2

Culpa media inter injuriam & infortunium. 3, 11, 4, 1

Culpam leviorem bonitas Chriſtiani condonabit. 2, 20, 35. ex culpa quomodo quis obligetur. 2, 17, 1. non obligatur cujus ſententia a meliore parte victa eſt. 2, 21, 7

Cultus idolorum falſorumque deorum Deus verus etiam in filiis peccantium punire ſolet. 2, 21, 14

Curatores regni ſummum imperium habere poſſunt. 1, 3, 11, 2

Curæ clericis interdictæ. 1, 2, 10, 10

Cyri & Arſicæ controverſiæ. 2, 7, 28

Cyrus, 2, 4, 14. quo ſenſu juſte ad certamen ſingulare provocavit Regem Aſſyriorum. 3, 20, 43

D.

DAmnatos inter ſe committere, ut de vita pugnent injuſtum. 2, 1, 15

Damnum quid, & unde dictum. 2, 17, 2, 1

Damnum contra honorem & famam datum. 2, 17, 22

Damnum faciendo quomodo detur. 2, 17, 6, 7

Damnum non faciendo quomodo detur. 2, 17, 8, 9

Damnum quando obliget. 2, 21, 1. obligat interdum eum, qui delicto non tenetur. *ibid.* qui id etiam non per ſe dedit. 2, 17, 6. niſi is, qui ſub auctoritate aliquid facit, id alias ſine auctoritate fuit facturus, 2, 17, 10. quod ſi imperio eum impulit, tenebitur in ſolidum. 2, 17, 11

Damni directe dati, & in conſequentiam diſtinctio. 2, 21, 10, 1

Damni cauſa qui dicantur. 2, 17, 10

Damni dati conſequentia quæ cenſeantur. 2, 17, 11

Damna in dubio pace remiſſa cenſentur. 3, 20, 15

Damnum datum ob cauſam turpem retineri poteſt. 2, 10, 12. datum ob rem honeſtam, ſed alioqui debitam, an retineri poſſit. *ibid.* datum ei, qui nec Judæus eſt, nec

Digitized by Google

Judæis federatus, dicunt non obligare Judæi. 2, 15, 5. datum inducitarum tempore ſubditis, prius quam publicarentur, obligat contrahentes ad reſarciendum. 3, 21, 5. datum etiam dividitur in quibuſdam caſibus. 2, 17, 21. datum in bello venit in æſtimationem: ubi de acquiſitionis juſtitia interna quæritur. 3, 13, 2. obligat interdum privatos ad reſtitutionem, etiam ubi juſtum eſt bellum. 3, 18, 6. datum culpa obligat ad reſtitutionem I. N. *proleg. par.* 5. & 2, 17, 1. datum paucis ob debitum univerſitatis obligat cæteros ad reſtituendum. *vide* pœna. datum ſubditis à militibus ob ſtipendia non ſoluta regem obligat. 2, 17, 11

Date omni petenti, num ſit præceptum univerſale. 1, 3, 3

David Adoniam cur regno privarit quod ei nativitatis jure debebatur. 2, 3, 25. bellum gerit contra Ammonitas. 1, 2, 2

David quomodo & quatenus Sauli reſtitit. 1, 4, 7, 4, 6

David res acquirit jure belli. 3, 6, 7, 1

David a juramento illicito implendo abſtinet. 2, 13, 6

Davidis delictum, quo jure Deus in populo puniverit. 2, 21, 17

Debendi vox diverſas habet ſignificationes. 2, 7, 3. & 4, 1

Deberi pœna quo ſenſu dicatur. 2, 20, 2. ſervo num poſſit à Domino. 3, 14, 6

Debitum non ex juſtitia cauſam juſtam bello non dat. 2, 22, 16, 1

Debita an remiſſa pace præſumantur. 3, 20, 16

Debita omnia naſcuntur ex charitate. *vide* dilectio. vel ex honeſtate, id eſt, cum res nonniſi inhoneſte poteſt omitti. 2, 7, 4. & 3, 3, 6. vel ex juſtitia. *ibid.*

Debito univerſitatis an ſinguli obligentur, & quatenus. 2, 5, 17

Debitorem carceri eximens creditori tenetur. 3, 1, 5, 3

Debitum alienum naturaliter neminem obligat. *v.* heres &c. 3, 2, 1. charitatis & quæ ei ſunt ſimilia a ſuperiore poſſunt exigi proprio quodam jure. 2, 25, 3. *adde* dilectio.

Debitum civitatis ſubditos I. N. non obligat. 3, 2, 5. ſi univerſitas habeat boua. 3, 2, 1. obligat a I. G. 3, 2, 2. & 3, 2, 5. etiam ſingulos. 2, 2, 3. quantum ad bona & jura, raro ad vitam. 3, 2, 6. ita, ut iſta capientium fiant, etiam juſtitia interna. 3, 13, 1. peccante tamen contra charitatem, qui id agit cum a primario debitore debitum facile poſſit conſequi. 3, 13, 4. tenentur porro ſingulis iterum, qui culpa ſua ejuſmodi debito cauſam dedere. 3, 2, 7. non deſinunt hæc debita, cum alia reip. forma introducitur. 2, 9, 8. conſtantiæ. *vide* conſtantiæ debitum.

Debitum defuncti cur ad heredem tranſeat, non pœna. 2, 21, 29. non tranſit, ſi quod ex officio pietatis gratiæ aut fidei debent. 2, 12, 17

Debita perſonalia obligant bona ejus. 2, 14, 10. regis, qualia ad ſucceſſorem non pertineant. 3, 14, 12

Debitum juſtitiæ oritur vel ex lege. 2, 1, 2. & 2, 17, 1. vel ex maleficio. *ibid.* quod vocatur debitum pœnæ. 3, 13, 1. vel ex pactione. 2, 17, 1. omnia hæc debita jus dant naturaliter in eum, qui debet. 2, 20, 2. quod & bello licet perſequi, ubi id aliter conſequi non poſſumus. 2, 1, 2. ſed ut neceſſe ſit bellum prius indici. 3, 3, 6. & obligant naturaliter, etiam cum à judice ſecus ſit pronunciatum. 3, 2, 5. aut debitor in pœnam creditoris ſit liberatus. 2, 14, 6. debita ſua legatos ut ſolvat, per ejus loci judicem, in quo eſt, adigi non poteſt, ut ideo alia ratione cum eo ſit agendum, & quali. 2, 18, 9. remiſſa cenſentur cum redditur chirographum. 2, 4, 4. univerſitatis *vel* civitatis pro debito corpus an poſſit obligari. 3, 2, 3

Decalogi prima quatuor præcepta continent omnia veræ religionis membra. 2, 20, 45

Decemvirorum Romæ juramentum de re illicita. 2, 13, 6

Decent non ea omnia, quæ licent. 3, 4, 2

Decima de præda conſecrata. 3, 6, 1, 1

Decreta ſua Deus non mutat. 2, 13, 3 *vide* Deus.

Dedere & donare non ſunt ejuſdem modi, contra quam putavit Cicero. 2, 21, 4. innocentem quid ſit. &

& quo jure ſint conceſſa. *ibid.* an & is cogatur, ad quem poſt facinus commiſſum fugit. *ibid.* ob famem aliaſve ſimiles neceſſitates excuſabile. 2, 6, 5. jure nat. urbes ſubdito non licet ſine publico conſilio. 3, 1, 21

Deditus nec receptus an civis maneat. 2, 21, 4, 7

Dediti ſine conditione an occidi poſſint. 3, 4, 12

Deditio conditionata, & ejus effectus. 2, 15, 7, 2

Deditio dat ſponte, quod vis eripuram eſſet. 3, 8, 4. quamdiu admittebatur a Romanis. 3, 11, 13. repudiare poteſt jure belli quo ſenſu. 3, 4, 11. non repudianda. 3, 11, 14. ſequitur cognitionem cauſæ, quæ ſemper & neceſſario debet antecedere. 2, 21, 4. j. nat. ad quid obliget eum, cui fit ex juſtitia interna. 3, 20, 51. ſpontanea tollit jus poſtliminii. 3, 9, 8. induciarum tempore non valet. 3, 21, 8

Dediti quando poſſint interfici. 3, 11, 16, 1

Dediti recipiendi. 3. 11, 14

Deditis pure quid faciendum ſit, ſtatuendum a rege, aut a populo. 3, 22, 11

Deditorum oppida incendi poſſunt jure belli. 3, 5, 1

Deditio pura. 3, 20, 49, 1. & 2, 5, 31

Deditio antequam murum aries percuſſerit. 3, 11, 14, 2

Defectio ſubditorum efficit, ut in magiſtratu potentia puniendi eos non poſſit præſumi. 3, 20, 30. *vide* rebelles. ad hoſtem invalida tempore induciarum. 3, 21, 8. ſpontanea ob tempora difficilia quomodo excuſetur. 3, 11, 4. *adde* dedere.

Defendere innocentem an teneamur, & quando. 2, 25, 3, 1. & cap. 4, 8, 2

Defendens ſe non opus habet denuntiatione jure naturæ. 3, 3, 6

Defenſio an jus det in tertium, qui non invadit. 2, 1, 4

Defenſio rerum an jus det occidendi. 2, 1, 11

Defenſio licita in aggreſſoris adjutores. 3, 1, 3. & l. 3, 11, 5, 3

Defenſio ut neceſſaria habeatur, neceſſe eſt, ut aliter vitæ periculum nequeat evitare. 2, 1, 3. & 2, 1, 5. & certo conſtet de potentia & animo alterius. 2, 22, 5. & tunc licita etiam cum periculo innocentis. 2, 1, 4. & 3, 1, 2

Defenſio pro ultione ſæpe ponitur a Chriſtianis. 1, 2, 8, aliorum qui bellum ſunt prometiti injuſta. 2, 1, 18. non eſt neceſſaria, cum non niſi morte invaſoris poſſit fieri. 2, 25, 7. ſubditorum etiam in bello injuſto aliquo caſu juſta eſſe poteſt, 2, 26, 5. *adde* pœna. Sui in bello favorabilior, quam illatio belli. 2, 16, 10. indictione an indigeat. *vide* bellum defenſivum. a quibuſdam Chriſtianis habita pro illicita. 1, 3, 3. licita, ut ſit & juſta I. N. neceſſariam eſſe oportet. 2, 22, 5. id quod eſſe definit, ſimul atque judex poteſt adiri. 2, 1, 16. in vera defenſione homo non occiditur. 2, 1, 4

Defenſio ſui aliquo caſu licita etiam cum vitæ periculum aliter evitari non poteſt. 2, 1, 12. cum interfectione an licita ſit jure divino. 2, 1, 10. contra armatum aggreſſorem licita. 1, 3, 2. & furioſum aut infanum. 2, 1, 3. non vero contra magiſtratum in cauſa religionis. 1, 4, 7

Defenſionis actus pacem non rumpit. 3, 20, 36. & 38

Defenſio in bellis publicis quæ, & qualis. 2, 1, 16. in his, qui bello cauſam dederunt, non licita. 2, 1, 18

Deflorator virginis ad quid teneatur. 2, 17, 15

Defunctis gratia redditur in liberis. 2, 7, 9, 2

Dejectus dicitur, qui vetitus eſt accedere. 2, 16, 12, 1

Dejicere quid interdum ſignificet. 2, 16, 12. & 2, 16, 20

Delatio, oblatio conditionis ante acceptationem non obligat. 2, 16, 32

Deliberati & indeliberati actus diſtinctio. 3, 11, 4, 2, 3

ſuper Deliberationibus politicis regulæ. 2, 24, 5

Deliberationum fines, & media inter ſe comparanda, & quomodo. *ibid.*

Delicta quomodo contractibus comparentur. 2, 20, 2, 2, 3

Delicta gignunt jus in rem. 2, 5, 1. & jus dant ad pœnam. 2, 20, 2. omnia an neceſſario & ex I. N. punienda. 2, 20, 4. & 2, 20, 21. puniun-

niuntur non ea tantum, quæ directe alios lædunt, ſed & quæ per conſequentiam. 2, 20, 44. aliena l. N. non obligant ad pœnam. 2, 21, 12. poſſunt tamen liberis delinquentium honores & id genus alia juſte denegari. 2, 21, 11. & 2, 21, 16. per ignorantiam commiſſa facile remittenda, quamvis culpa non omnino careant. 2, 20, 26. & 2, 20, 43. ignorata eo tempore, cum pax iniretur, an poſt contra pactum excuſabiliter puniri queant. 3, 20, 17. inchoata contra pietatem an puniri debeant. 2, 20, 39. contra vitam hominis an extra judicium ſevere debeant puniri. *ibid.* per infirmitatem difficulter ſuperabilem commiſſa non difficulter remittenda. 2, 20, 26. quæ lædunt perſonam Principis facile condonanda. 2, 24, 3. contra ſocietatem humanam a cujuſque civitatis rectore puniri juſte queunt 2, 21, 3. delicta majorum poſteros luere creditum non niſi de graviſſimis criminibus. 2, 13, 1. a multis commiſſa, etſi digna quæ morte puniantur, morte tamen non puniri æquum eſt. 3, 11, 17. Regis populum vere ſubditum non obligant ad pœnam. 2, 21, 17. populum iuiſſe, quando legitur, an ex eo concludi poſſit datam in regem poteſtatem. *ibid.* ſubditorum obligant civitatem aut regem, ſi ſciverunt nec puniverunt, cum & poſſent & deberent. 2, 21, 2. unde hæc culpa præſumatur. 3, 20, 30

Delinquentes naturaliter ſe faciunt ſubjectos omnibus hominibus. 2, 20, 3. & in eo ſtatu ſunt, ut puniri poſſint. 2, 20, 22. etiam a quovis, qui eis non eſt ſubditus. 1, 3, 21. abſolvendi ſunt in dubio. 2, 23, 5. reſiſtendi jus non habent publicis miniſtris capere eos volentibus, metu ne plus æquo puniantur. 2, 1, 18

Delinquentes privatim in aliam civitatem rectoremve ejus, is apud quem agit, dedere tenetur, aut punire. 2, 21, 4. aut, ſi utrumque nolit, eum amovere. 2, 21, 5. nemo gratis delinquit, ſive malus eſt. 2, 20, 29. conſuetudo delinquendi quomodo ſpectetur in judicio. 2, 20, 35. reliqua *vide* in voce *peccata*.

Delphi orbis umbilicus, 2, 22, 13

pro Deplorato nemo temere habendus. 2, 20, 7

Denuntiatio honeſta etiam ubi non neceſſaria. 3, 3, 6, 3

Denuntiatio in quibus bellis neceſſaria. 3, 3, 6, 2

Denuntiatio pura & conditionata. 3, 3, 7, 1

Denuntiatio ad proximum præſidium. 3, 3, 7, 2

Denuntiatio cur requiratur. 3, 3, 11

Denuntiatione an opus, ubi legati violati ſunt. 3, 3, 14

Depoſitarius ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1

Depoſitarius rem ſi perierit non reſtituit, & quare. 2, 12, 13

Depoſitum prædoni reddendum, ſi dominus non appareat. 2, 13, 15, 2

Depoſitum eſt ſpecies mandati. 2, 12, 2. depoſitario interdum juſte non redditur, ſi is non ſit dominus. 2, 16, 26. interdum etiam cum ſit dominus. *ibid.* res furto aut vi alicui ablata & tertio depoſita, cui reſtituendo, ſi dominus apparcat. 2, 10, 1. ſi non. *vide* text.

Depoſito mercedem ſtipulari an injuſtum. 2, 12, 11

Depoſita bona poſt publicationem fiſco non priori domino reddenda, & quare. 2, 10, 1, 4

Depoſitam apud ſe rem ſuam nemo reddere tenetur. *ibid.*

Dereliction regna amittuntur. 2, 4, 11

Derelictum quid cenſetur, ſpe recuperandi amiſſa. 2, 4, 5, 1

Derelictum redit in ſtatum ſuum naturalem. 2, 3, 19. ad derelicti præſumtionem ſufficit tempus excedens hominis memoriam. 2, 4, 7. ad derelicti regni vel imperii præſumtionem non requiritur l. civ. definitum tempus. 2, 4, 12

pro Derelicto habere non cenſetur is qui rem tractat negligentius. 1, 4, 9. ne pro derelicto res habeatur quid agendum, cum ob vim majorem deſeritur. *vide* arbiter. an pro derelictis cenſenda, quæ induciarum tempore ſunt incuſtodita. 3, 21, 8

Deſertores jus legationis non habent, 2, 18, 2, 2

Deſperatio hoſti eripitur, rebus ſervatis. 3, 12, 8, 1

Deſpoliatio quid, 3, 6, 14, 7

Digitized by Google

INDEX.

Deum negare, & negare eum rerum humanarum curam agere, moraliter idem valent. 2, 20, 46

Deus promittendo obligatur. 2, 11, 4, 1

Deus in juramento teſtis & ultor. 2, 13, 10

Deus probavit jus prædæ. 3, 6, 1, 2

Deus nocentibus parcit innocentum cauſa. 3, 1, 4, 3

Deus quo jure efficiat, ut peccata poſteris noceant. 2, 21, 14, 1, 3

Deus quo ſenſu dicatur mutare conſilium, & pœnitentia duci. 2, 13, 3, 4. quando dicatur improprie nos fallere. *ibid.*

Deus populo cladem immittit ob Regum facta. 2, 21, 17

Deus αὐτοφυὴς quo ſenſu. 2, 20, 4, 2

Deus propter ſe omnia feciſſe quo ſenſu dicatur. *ibid.*

Deus an non poſſit agere, niſi ob finem. 2, 20, 4, 2

Deus cognoſci ex natura quomodo poſſit. 2, 20, 45. coli nimium non poteſt. *proleg. pag.* 15. dominium pleniſſimum habet, ut in res noſtras, ita & in vitam. 2, 20, 40. & 2, 21, 14. majuſque illud eſt, quam hominum in beſtias. 3, 4, 9. igitur, quæ ex eo jure agit, nobis in exemplum non trahenda. 3, 1, 4. efficere quædam non poſſe, quo ſenſu dictus. 1, 1, 10

de Deo notiones quædam minus evidentes. 2, 20, 47. perperam ſentientibus, an juſte bellum inferatur ex hac ſola cauſa. 2, 22, 9. quæ ſunt contra mandatum divinum in iis non eſt magiſtratui parendum. 2, 20, 3

Dei jus in homines. 3, 1, 4, 3

Dei lenitas in novo fœdere. 2, 20, 11, 1

Dei factum circa liberos peccantium cur hominibus non imitandum. 2, 21, 14, 1, 3

Deo mendacium non convenit. 3, 1, 15, 1

Deo magis quam hominibus obediendum agnoſcunt & Philoſophi. 1, 4, 1, 3. & 2, 26, 3, 1

Dextræ datio in quibuſdam locis vicem tenet jurisjurandi & quare. 2, 13, 22

Diagoras Melius quare ſit punitus. 2, 20, 46

Dicere mihi non neceſſe eſt id omne, quod alteri eſt utile audire. 2, 12, 9

Dictatoria poteſtas imperiumque an mutaverit remp. quotiens eſt introductum. 1, 3, 8

Dictatoris poteſtas aliquando ſumma. 1, 3, 11, 1

ad eum Diem, excluſive, an incluſive intelligendum. 3, 21, 4

Dierum vox in fœderibus quomodo intelligenda. 2, 16, 5

Dignitas regis lædituri in legato. 2, 18, 5

Diis aſſcripta quæ juris ſunt gentium. 2, 19, 1, 2

Διαγράμματα. 1, 1, 9, 2

Διαστιὰ quæ Ariſtoteli. 1, 3, 6, 2

Dilectionis lex diſtinguitur a lege euangelica. 2, 1, 10. ad jus n. pertinet. 2, 1, 9. proprie tamen jus non dat ei, cui hinc aliquid debetur. 2, 12, 17. & 2, 17, 9. itaque nec debitum hujuſmodi armis exigere licet. 2, 22, 16. poteſt tamen a ſubditis magiſtratus depoſcere proprio quodam jure. *vide* debitum. An obliget omnes homines æqualiter, 1, 2, 8. non obligat in gratiam nocentis. 2, 1, 16. præcipit multa, quæ non tantum laudabilia ſunt ſed etiam omitti ſine culpa nequeunt. 2, 1, 9. & 2, 25, 3. vetat multa, quæ ex jure ſtricto licita. 2, 1, 10. & 3, 13, 4. ut capere res ſubditorum pro debito magiſtratus. 3, 13, 4. res coëmere, quæ pluris vendantur etiam pretio haud iniquo pro tempore. 2, 12, 16. non indicare merces plures in via eſſe, quo tuas carius vendas. 2, 12, 9. perſequi rem ſuam cum cæde alterius. 3, 2, 6

Diligendorum gradus. 1, 2, 8, 10

Diligere proximum juxta ſe, quomodo intelligendum. 1, 3, 3. lex Chriſti de diligendis ſingulis, quam habeat exceptionem. 1, 2, 8. & 2, 15, 10

Dimicatio ſingularis quibus caſibus licita. 3, 1, 15

Dimicationes ſine fructu illicitæ. 3, 11, 19

Dimidium navium de integris intelligendum. 2, 16, 5

Direptio prædæ qualis. 3, 6, 18

Direptionis concedendæ aut negandæ rationes. 3, 6, 18, 2

Direptiones quæ vitandæ Chriſtianis. 3, 12, 8, 4

Digitized by Google

INDEX.

Diſciplina militaris Romana. 3, 18, 1, 2

Diſciplina militaris an ea ſeveritate cuſtodiri poſſit, ut in itinere, in caſtris, & ſimilibus, miles ne minimum quidem auferat. 3, 17, 2. ſervatur proviſione rerum neceſſariarum & bene ſolutis ſtipendiis. *ibid.* diſciplinæ militaris leges. 3, 17, 2

Diſpenſandi in lege pœnali cauſæ quæ. 2, 20, 25, 26

Diſpenſatio diſtinguitur ab æquitate. 2, 20, 27

Diſſimulatio an licita. 3, 1, 7

Diviſio rerum ad bellum vitandum. 2, 1, 2, 5. & 2, 8, 1

Diviſio rerum prima cauſa efficiens proprietatis. 2, 2, 2. regni aut populi quibus modis fiat. 2, 9, 18. an per eam jus populi aut imperii amittatur. *ibid.* reliqua. *vide* imperium.

Divitiæ ſupervacuæ nullum bonum in ſe continent. 2, 20, 5

Divortia olim licita, Chriſtianis prohibita. 2, 5, 9, 2

Divortio amiſſam mulierem, qua conditione alius poſſit ducere. 2, 5, 9

Do ut des. 2, 12, 3, 1

Dogmata nova non ſunt metuenda, ſi nil habeant, quod honeſtati & obedientiæ erga magiſtratum adverſatur. 2, 20, 49

Dolo in bello licet uti, qui perfidia caret. 3, 6, 4. non uti generoſum eſt, non etiam neceſſarium. 3, 1, 20. Chriſtiani imprimis uti non debent, quantum fieri poteſt. *ibid.*

Dolore alieno fatiari contra jus eſt naturale. 2, 20, 5

Dolus quotupliciter dividatur. 3, 1, 7 malus interdum dicitur, quod æquitati eſt contrarium. *ibid.*

Dolor non dat jus occidendi. 3, 11, 16, 5

Dolus bonus quis. 3, 1, 6, 3

Dolus an ex genere ſemper malorum. 3, 1, 6, 4

Dolus in bello an licitus, & quis. 3, 1, 6, 1, 2

Doli mali vox. 2, 10, 2, 2

Dolo contrahens ad quam reſtitutionem teneatur. 2, 17, 17

Dolo res hoſtium capere licet. 3, 6, 12, 2

Dolis abſtinere generoſum. 3, 1, 20, 1

Domanii fructus diſtinguendi a domanio. 2, 6, 12

Domanium. *vide* patrimonium populi.

Dominatio paucorum ad regnum accedit. 3, 15, 8

Dominium externum. 3, 6, 2, 1

Dominium naturaliter & per alium acquiritur. 3, 6, 9, 1

Dominium furioſi unde. 2, 3, 6

Dominium infantis unde. *ibid.*

Dominium conditionatum. 2, 3, 16, 1

Dominium quid & quotuplex. 1, 1, 5. non amittitur ob alimentum præſtitum ab eo, qui non eſt dominus. *vide* alimentum. nec jure naturali ob delictum per ſe. 2, 8, 20. nec ob poſſeſſionem amiſſam licet ex poſſeſſione incipiat. 2, 8, 3. dominium antevertere poteſt lex civilis quod jure naturali licitum eſt. 2, 2, 5. ut auferatur alicui ſine probabili cauſa injuria eſt. 2, 7, 1. & 2, 14, 8. non auferitur per adjectam conditionem. 2, 3, 19. ex quibus cauſſis alicui auferri poſſit. 3, 20, 9. jure naturali iis tantum datur, qui utuntur ratione. 2, 3, 6. furioſis aut infantibus datur. *ibidem.* & 2, 5, 2. quando deſinat. 2, 9, 1. per quid diſtinguatur ab imperio. 2, 3, 4. exceptionem habet neceſſitatis ſummæ. 1, 2, 6. *adde* neceſſitas. & utilitatis innoxiæ. *vide* utilitas. fines & effectus ſuos ſemper habet, ſive ex civ. jure, ſive gentium, ſeu naturali oriatur. 2, 10, 1. & 3, 20, 9. idem eſt cum proprietate. 2, 2, 1. quare introductum. 2, 10, 2. ſi introductum non eſſet, an quis alteri injuriam inferre potuiſſet in bonis. 1, 2, 1. non minuitur per adjectam conditionem. 2, 3, 19. natum unde primum ſit, & quomodo proceſſerit. 2, 2, 2. non naſcitur ex ſolo actu animi. *ibid.* nec ex aptitudine ad rem. 2, 17, 2. nec ex intellectus perfectione. 2, 22, 10. nec ex virtute ſola mentis aut religioſa. *ibid.* produci poteſt ex ſola leg. civili. 2, 8, 5. & 2, 8, 21. & 2, 8, 1. ſequitur jus poſſidendi ex jure gentium. 3, 20, 48. transferri etiam poteſt in aliquem nec dum occupata poſſeſſione. 2, 7, 5. & 2, 7, 25. ut totum vel ex parte tantum transferatur juris naturalis eſt. 2, 6, 1. an transferatur in eum qui rem alienam loco ſuæ ſibi debitæ cepit. 2, 7, 2

Digitized by Google

Dominii actus primus & secundus. 2, 3, 6. vis. 2, 9, 1. ex dominio nemo jus habet præter dominum. 2, 10, 11

Dominium captarum rerum in bello solenni non est sine omni conditione. 3, 9, 6. stare potest cum interna obligatione restituendi, si bellum fuerit injustum. 3, 10, 5. civile quid. 1, 3, 8, 6. & 6, 1. bello comparari potest. 1, 3, 8, 6. eminens quid. 1, 1, 6. & 1, 3, 6. comprehendit cives & res eorum. 1, 3, 6. & 3, 20, 7. imperii summa pars est. 1, 3, 6. in res subditorum civitati competit jure gentium. 3, 19, 7. ut ex eo alienare res eorum liceat illi & perdere. 3, 20, 7. & factum solum sufficiat ad rem transferendam. 3, 23, 10. utilitatis publicæ causa introductum est. 2, 21, 11. igitur non competit, nisi quatenus communiter expedit. 2, 14, 7. & 2, 14, 8. & 3, 20, 10. in regimine non dominico sed civili aut regio. 3, 19, 7. supereminenti dominio beneficia subditis liberaliter concessa possunt auferri. 2, 14, 13. falsum ipsis dici. 3, 1, 15. jus ipsis quæsitum auferri. 3, 14, 7. quæ autem singulis auferuntur sic, eorum compensatio fieri debet ex communi. 2, 14, 7. modi ejus. 3, 20, 7, 2. *adde* vocabulum *pœnæ*. generale manere potest, etsi in partes sit distributum. 2, 3, 19

Dominium rerum, quæ pondere, mensura, & numero constant, quando transeat. 2, 10, 12

Dominium externum sine interno. 3, 7, 6, 1, 3

Dominia quomodo intereant tubiato subjecto. 2, 9, 1. & 2, 1, 3. & 1, 4, 1

Dominica potestas quid. 1, 8, 5

Dominus rei præferendus ei, qui depoluit, & quare. 2, 10, 1, 4

Dominus, qui denunciavit, ne servo crederetur, tenetur de peculio aut in rem verso. 2, 10, 2, 2

Dominus, qui in culpa non est, naturaliter ad nihil tenetur. 2, 17, 21.

legitimus quibus modis fiat. 3, 6, 18. *Not.* 2. qui cum possidente contrahit ut cum domino, dominium amittit. 2, 4, 4. etiam servo injuriam facere potest. 2, 5, 28

Domini vocabulum non admittebant humaniores ex priscis. 3, 14, 5

Domino cognito rem non reddere contra jus naturale est. 2, 16, 26. deficiente res redit in statum suum naturalem. 2, 3, 19. & 2, 9, 1

Dominum rei, quam possidet, ignorans, nemini tenetur. 2, 10, 11

Domini rerum, quæ de navi jactæ sunt, partem ab aliis repetunt. 2, 10, 9, 2

Domos incendere inhumanum. 3, 12, 2, 2

Domuncula seu tuguriolum momentaneum in littore occupato ponere licet transeunti. 2, 2, 15. Domus est pulilla resp. 3, 14, 3. de domo çonstituere jus est solius mariti. 2, 5, 8

Dona & per internuntios absentibus mitti possunt. 2, 6, 2. *Not.* 2. & 2, 11, 17

Donare quid significet. 2, 16, 5. in bello quibus liceat. 3, 22, 9. regna & urbes licet. 1, 3, 12. duci belli non licet, si jam sint quæsita, si vero necdum quæsita, licet. 3, 22, 9

Donare pro transigere. 2, 16, 5

Donatio an acceptari possit mortuo donatore. 2, 11, 17

Donatio accepta an vim habeat mortuo donatore, antequam rescivisset acceptam. 2, 11, 17. quæ causam expressam non habet, naturaliter non est irrita. 2, 11, 21. ejus qui jure civili non tenetur, interpretanda ex dicto. 2, 16, 11. inter odiosa refertur. 2, 16, 12. prodiga habet effectum juris. 2. 11, 9. regis jure mixto imperantis, in quantum procedat. 2, 14, 12. in donatione omnia verba donantis strictius accipienda. 2, 16, 12

Donationes a magistris militum factæ. 3, 6, 17, 6

Δορυφόροι servi unde. 3, 14, 5, 3

Druidum officium apud Gallos. 2, 23, 8

in Dubio bello lex probabilem rationem habere censetur. 2, 14, 12. flumen occupasse populus censetur. 2, 8, 11. pacis leges quædam. 3, 20, 21. de sensu scripti alicujus quorsum respiciendum. 1, 2, 9. sequimur quod minimum est. 3, 20, 47. & quod tutissimum. 2, 23, 5. & 2, 26, 4. successioni vicariæ locus esse censetur. 2, 7, 30. quæ plus valeant,

ſcam. 2, 16, 29. in dubiis judicium actu & experientia comparatur. 2, 23, 3
In Dubio bello pax præferenda. 2, 23, 6
Dubitatio unde in moralibus. 2, 23, 1
Dubitare quis poteſt contemplative, non active. 2, 26, 4, 1
Dubitans ſubditus an recte militet. 2, 26, 1, 4, 8
Dubitans de jure quid facere debeat. 2, 23, 3, 4
Dubitans quomodo ad judicandum dirigi poſſit. 2, 23, 2, 2. & 2, 23. 5, 1
Duellum. *vide* dimicatio ſingularis.
Duellum ſeu certamen ſingulare unde natum. 2, 20, 8. nil detrahit juri, quod eſt alterius. 3, 20, 44. finem bello an poſſit imponere. 3, 28, 43. non repudiandum, ſi parati ſint certare, ubi alioqui totus populus graviſſimis malis ſe implicaturus erat. 2, 23, 10. & 3, 20, 43. peccant autem certantes contra juſtitiam internam, uno caſu excepto. 3, 20, 43
Dux proprie quis. 3, 22, 1
Dux milites quatenus obliget. 3, 22, 6
Dux de belli cauſis tranſigere non poteſt. 3, 22, 7. inducias dare poteſt. 3, 22, 8
Dux homines, imperia, agros jam acquiſita concedere non poteſt. 3, 22, 9, 1, 2
Dux condonare poteſt nondum quæſita, etiam qui ſummus dux non eſt. *ibid.*
Ducis belli jus eximium in præda. 3, 6, 17, 3
Duces belli diſpenſatores prædæ apud Romanos. 3, 6, 15
Duces Romani quomodo ſe geſſerint circa prædam. 3, 6, 16, 1, 2
Duces belli quidam de præda nihil decerpſerunt. 3, 6, 16, 1. & §. 17, 4
Duces belli quomodo obligentur ex bello injuſto. 3, 10, 4
Duces belli duorum generum. 3, 22, 1. minores an obligare poſſunt ſummum, & quatenus. 3, 8, 2. pacem inire an poſſint. *vide* pax.
Ducum pacta quam recipiant interpretationem. 3, 22, 11
Duratio rei naturam non mutat. 1, 3, 11

E.

Ecclesia jus an habeat in infideles. 2, 22, 14, 1
Edictum. 3, 3, 7
Educatio liberorum quare a quibuſdam ad jus naturale referatur. 2, 7, 4
qui Edunt carnem humanam, cum iis juſtum bellum eſt. *vide* cibus.
Effectus ut non ſequatur, ſatis eſt unicam deeſſe cauſarum. 2, 16, 20. univerſalis cauſa requirit univerſalem. 1, 1, 12
Egeſtatis evitandæ cauſa, quæ injuſte fiunt, maxime ſunt excuſabilia. 2, 20, 29
Ἐξουσία quid apud Paulum Apoſtolum. 1, 3, 3, 6
Ἔφορος quid. 2, 15, 5, 3
Eleazari factum. 3, 4, 18, 2
Electio non ſemper infert ſubditorum libertatem civilem. 1, 3, 10
Electorum regum eſt jus temporarium. 2, 16, 10. Electus Imperator per legiones quo imperavit jure. *vide* Rom. Imp.
Eleutherocilices. 1, 3, 12
Eligens indignum reipublicæ tenetur. 2, 17, 3
Emendatio peccantis quotuplex. 2, 20, 8
Emendi jus res ad vitam neceſſarias nemini negari poteſt. 2, 2, 19
Emens rem alienam reſtituere eam venditori non poteſt. 2, 10, 10
Ementi pignus a creditore tenetur qui oppignoravit, etiam ſi res ſit aliena. 2, 10, 2, 2, *f.*
Emphyteuſis ſine ſcriptura a rege facta non valet. 2, 14, 5
Emtio venditio quid ſit naturaliter. 2, 13, 3. metu expreſſa poteſt jure naturali reſcindi. 2, 12, 10. ſine certo pretio a rege facta non valet. 2, 10, 9. rei alienæ quatenus obliget emtorem b. f. *ibid.* In emtione venditione dominium etiam ſine traditione transfertur. 2, 12. 15
Emtori rei alienæ quatenus obligetur dominus. 2, 10, 9
Emi plutis res poteſt in gratiam alterius. 20, 12, 14
Emtor rei captæ bello injuſto an quid impendii deducat. 3, 16, 3
Ἐπαρτιοφάγια. 2, 16, 4, 1

Ἐπιχω-

INDEX

Ἐνεχυρασμοί. 3, 2, 1, 2
Ἔντολαί. 1, 1, 9, 2
Epicurei cur ex bene moratis civitatibus ejecti. 2, 10, 46
Ἐπαίνετα. 2, 16, 26, 1
Ἐπαινέσεις fontes & regulæ. *ibid.*
Ἐπιμαχία. 2, 15, 6, 2
Ἐπιορκεῖν. 2, 13, 13
Episcoporum consilia circa bella. 2, 23, 4, 2
Episcopus qua talis jus non habet regendi humano more. 2, 22, 14
Ἔποχαι. 2, 3, 10, 1
Equi & equæ quæ postliminio apud Romanos recepta. 3, 9, 14, 1
Equus Scythicus. 2, 5, 15. Equorum vectigal. 2, 2, 14
Erasmus Christianis arma interdicit. *prol. p.* 10
Errans hosti obligatur ex pacto. 3, 23, 4
Errantes in partem Christianæ religionis an puniendi. 2, 20, 50
Error an irritum actum faciat. 2, 11, 6, 1
Error quotiens liberet fide. 3, 23, 4. circa pretium refarciendus si postea de eo constet. 2, 12, 12
Essæni non jurabant. 2, 13, 21, 4, 5
Essæni gladiis armati incedunt. 1, 3, 3
Essenorum communio in bonis. 2, 2, 2
Euangelii præcepta an contineantur in jure naturali. 1, 2, 6, 1, 2
Εὐεργεσίαι. 2, 13, 13
Exactiones odiosæ. 3, 2, 1
Ἐξαίρετον. 3, 6, 17, 3
Excellentia super alios quatenus a virtute & utilitate sejungitur, bonum est imaginabile. 2, 20, 29
Exceptionem habens jus habet ad pecuniam redactam ex bonis suis venditis. 2, 10, 2. *f.*
Excursus inutiles in bello, id est, ii, qui tantum virium ostentationem habent, injusti sunt. 3, 11, 19
Executionis ad modum quod pertinet, conditionem non facit. 3, 23, 15
Exercitoria actio unde. 2, 11, 12, 13
Exercitores an teneantur in solidum ex facto magistri. 2, 11, 13
Exercitus quid. 2, 16, 3. justus. *ibid.*
Exercitus insolita conscriptio si justis indiciis appareat non fieri se tuendi gratia, rumpit pacem, 3, 20, 40 cautio ne exercitus aliquo ducatur, quomodo intelligenda. 2, 16, 25
Exhæredato filio an quid debeatur. 2, 7, 7
Exheredatus tacite censetur, qui grave crimen commisit in Patrem, nisi adsint condonatæ culpæ indicia. 2, 7, 25
Exhereditari filius a Patre in totum an possit, 2, 7, 4. quando possit, 2, 7, 2. ne in regnum succedat, 2, 7, 25
Exilium fidejussoris damnati ex fidejussione proprie pœna non est. 2, 21, 11
Ἕξις. 2, 9, 3, 1
Existimatio æquiparatur vitæ. 1, 2, 5. *vide* fama.
Exitus liber cum itinere libero intelligendus. 2, 16, 5
Exploratores graviter puniendi causa. 3, 4, 18, 3
Expugnationes urbium & direptiones violentas Christiani permittere non debent. 3, 12, 8
Exsules non tenentur imperiis civitatis. 2, 5, 25
Exteri quomodo de rebus bello captis judicare debeant. 3, 6, 25
Exteris quomodo jus nascatur ex lege civili. 2, 8, 26
Exterorum res retinentur pro jure nostro, aut civis nostri. 3, 2, 3, 5. & 6. 5, 2
Externi testari non prohibentur jure naturali. 2. 6, 14, 2
Externi juris qualis efficacia. 3, 7, 7
Externum dominium sine interno. 3, 7, 6, 1, 3
Externi qui habendi. 2, 18, 2. olim habiti pro hostibus. 2, 6, 14. quod ne fieret postea federibus est cautum. 2, 15, 5. an teneantur legibus loci ejus in quo degunt. 2, 2, 5. & 2, 11, 5. an pro hostibus habendi, si in loco hostili deprehendantur. 3, 4, 5
Extorsio violenta acceptio est vitiosa ex qua jus ei nascitur cui extorquetur. 2, 10, 12
Extrinseca contractui non sunt indicanda. 2, 12, 9, 2
Exules pœnæ metu dedendi sunt. 3, 20, 41. in exules alibi nullum jus est civitati. 2, 5, 25. & 3, 20, 41. penes reges exules manet jus regni etiamsi possessionem amiserint. 2, 16, 17. Exules ejus suscipere cum quo pax initur, an pacem violet. 3, 20, 41

Digitized by Google

Exulibus pulſis ſedibus ſuis habitatio non deneganda ſub certa conditione. 2, 2, 16. nec tranſitus negandus ad quærendas ſedes alias. 2, 2, 13

Ezechias. 2, 1, 18

F.

FAbiorum deditionem Galli quo jure poſtularint. 2, 21, 4

Faciendi cujus quis alii jus dat ejus ipſe auctor eſſe cenſetur. 1, 3, 5

Facinus. *vide* ſcelus.

Facio ut facias. 2, 12, 3, 1, 5

Facio ut des. *ibid.*

Facinoroſi an ſepeliendi. 2, 19, 4

Factum alienum jure naturali neminem obligat niſi ſucceſſorem bonorum. 3, 2, 1. *vide* delictum. Qui promiſit naturaliter non obligatur, ſi facere ex ſua parte nil omiſerit. 2, 11, 22. & 3, 21, 30. illicitum promiſſum an valeat. *vide* illicitum. Singulorum non obligat communitatem civilem. 2, 21, 2. utile nullum parit juris effectum.

ex Facto obligatur quiſque vel ad reparationem vel ad pœnam. 2, 20, 1. ſub factis comprehenduntur etiam non facta, quatenus conjecturam faciunt voluntatis. 2, 8, 10

Facultas, juris ſpecies, quid & quotuplex. 1, 1, 4, 5

Facultas eminens, quid. 1, 1, 6

meræ Facultatis quæ ſunt, an tempore amittantur. 2, 4, 15

Facultatem qui dat, dat quantum in ſe eſt ea quæ ad facultatem ſunt neceſſaria. 3, 22, 2

Fallere hoſtem quibus modis liceat. 3, 1, 8. ſuos quomodo liceat. 3, 1, 13

Fallendi artes qui inſtillant, fugiendi principibus. 3, 25, 1

Falſum dicere concedit Plato imperium habentibus & quare. 3, 1, 15. quatenus non ſit illicitum. 3, 1, 12. *& ſeqq. adde* mendax.

Falſum dicere amenti, & infanti, non eſt mentiri, ſtricte ſumta voce. 3, 1, 12

Fama naturaliter homini ſuum. 2, 17, 2. *adde* exiſtimatio.

ob Famem facta deditio excuſabilis. 2, 24, 6. *Not.* 2

Familiæ fundamentum eſt matrimonium. 2, 20, 30

Fato ſuo deprehenſi in bello. 3, 6, 12. dicuntur infortunati. *vide* infortunatus. Etiam ſervi fiunt. 3, 7, 1. jus habent poſtliminii in pace. 3, 9, 4. inter eos referuntur coacti ad bellum. 3, 11, 3

Fato fieri quæ dicantur. 3, 6, 12, 1

Favor in promiſſis. 2, 16, 10

Favorabilia in dubio realia. 2, 16, 16, 1, 3

Favorabilia quomodo interpretanda. 2, 16, 12, 1, 2

Favorabilia extendenda ad proprietatem verborum tam artificialem quam vulgarem. 2, 7, 30. & 2, 16, 12. & 3, 20, 12. ſunt quæ æqualitatem in ſe habent. 2, 16, 20. quæ utilitatem ſpectant communem. *ibid.*

Fecialium uſus Romæ. 2, 23, 4

Fecialium collegium quare Romæ inſtitutum. 2, 23, 4. & 2, 23, 8

Fœdera realia. 2, 16, 16. promiſſa media. 2, 16, 10

Fœderatus an defendendus contra fœderatum. 2, 15, 13, 1. & 2, 25, 4, 1

Fœdus quid. 1, 15, 3, 1

Fœdus quando renovatum cenſeatur. 2, 15, 14

Fœdus an duret parte violata. 2, 15, 15

Fœdus antiquius quando præferendum. 2, 15, 13, 3

Fœdus cum populo reale. 2, 16, 16, 1

Fœdus cum rege non ſemper perſonale. 2, 16, 16, 2

Fœdus jus dat regi qui regno pulſus eſt. 2, 16, 17

Fœdus cum populo, aut juſto rege, invaſori ſive tyranno non prodeſt. 2, 16, 18

Fœdus inæquale proprie juriſdictionem non dat. 1, 3, 21, 2, 3

Fœdus inæquale quod. 1, 3, 21, 1

Fœdus a ſponſione quod differat. 2, 15, 3

Fœdere inæquali qui tenetur populus, liber eſſe non deſinit. 1, 3, 21, 1, 3. & 2, 18, 2, 2

Fœdere inæquali qui tenetur rex poteſt ſummum imperium retinere. 1, 3, 21, 3

in Fœdere ſuperior quis dicatur. 1, 3, 21, 2, 8

Fœderis rumpendi materia odioſa. 2, 16, 13, 1

Fœdera quædam idem ſtatuunt, quod jus naturæ, & quare. 2, 15, 5, 1, 3

Fœderis princeps imperium in quibus rebus

Digitized by Google

rebus habeat. 1, 3, 21, 8
Federis inæqualis pericula unde. 1, 3, 21, 10
Federa inæqualia contrahuntur etiam ubi bellum non fuit. 2, 15, 7, 4
Federa an contrahi poſſint cum his, qui alieni ſunt a vera religione, quæ, & quatenus jure naturæ, jure Hebræo, jure euangelico. 2, 15, 8. & cap. 9, 1. & cap. 10, 1
Federa cum quibuſdam populis vetita lege Hebræa. 2, 13, 4, 2
Federa quæ favorabilia, quæ odioſa. 2, 16, 16, 3
Federa æqualia, tum pacis, tum ſocietatis. 2, 15, 6, 2
Federa inæqualia. 2, 15, 7
Federa æqualia de commerciis. 2, 15, 6, 2
Federa perſonalia. 2, 16, 16, 1, 3
Federa realia. *ibid.*
Federa faciendi jus pars eſt ſummæ poteſtatis. 1, 3, 6. in regno ad regem pertinet. 2, 15, 3. facta cum libero populo an maneant mutato ſtatu ejus populi. 2, 16, 16. fieri neceſſe erat inter eos qui nihil ante contraxiſſent, quibus id conſtitueretur quod eſt juris gentium 2, 15, 5. federa qui frangit, iræ divinæ obſtringitur. 2, 15, 3. liberat alterum obligatione ſed cum exceptione. 2, 15, 5
Federa quæ jungunt arctiſſime duas civitates, an impediant quominus ſtatus perfectæ civitatis retineatur. 1, 3, 7
Federum finis pax eſt aut ſocietas. 2, 15, 6. fundamentum non eſt jusjurandum. 2, 16, 16. ſpecies variæ. 2, 15, 6. *& ſequent.*
Federibus ſtare etiam poſt acceptam aliquam injuriam animi eſt generoſi. 3, 19, 19. ex iis etiam aliquem ex injuſta cauſa juraſſe, veniam meretur pœnæ. 3, 11, 6
in Federibus omnibus præſumitur ratio habita prudentiæ ac pietatis ejus cum quo agitur. 2, 15, 6
Federa inæqualia imperium minuunt vel non. 2, 15, 7. ut eos hoſtes habeamus quos pars altera. 2, 15, 7. ne injuſſu alterius bellum geratur, quomodo intelligendum. 2, 16, 14
Federatus utriſque cui auxilium præſtare debeat ſi bellum inter ſe gerant. 2, 15, 13
Federati inæquales an jus legandi habeant. 2, 18, 2, 2
Federum diviſio. 2, 15, 4, 5
Federum inæqualium diviſio. 2, 15, 7, 1
Federum diſtinctio circa jus poſtliminii. 3, 9, 18, 3
Femina an promittendo obligetur. *vide* Promiſſio.
Feminæ occiduntur impune in bello. 2, 4, 9. ſexu tamen vindicari debent ab injuria. 3, 11, 9
Feminæ captivæ. Hebræorum lex pro illis. 3, 4, 19, 2
Feminæ ſuccedunt in regnis patrimonialibus. 2, 7, 11, 1
Feminæ quomodo obnoxiæ bellico juri. 3, 11, 9, 1, 3
Feminis parcendum. *ibid.*
Feræ quorum ſint? lex, quæ eas regi addicit, non injuſta. 2, 2, 5
Feræ in ſylvis privatis non ſunt nullius. 2, 8, 2, 3, 4
Feræ ſunt Principum in Germania. 2, 8, 5
Feræ quamdiu nullius ſint dicendæ. 2, 8, 2. feras nullius eſſe non ſimpliciter eſt ex jure naturali ſicut putat jus civile Rom. 2, 8, 21
Feras an dominus amittat ſi aufugerint. 2, 8, 3
Ferrum quid ſignificet. 2, 16, 5. & 2, 16, 20
Ferruminatio non facit confuſionem. 2, 8, 21
Feuda Franca, ſive libera. 1, 3, 23, 3
Feuda longæva poſſeſſione acquiruntur. 2, 4, 10, 3
Feuda acquiri poſſunt longo tempore quæ deferuntur ex inveſtitura primaria. 2, 4, 10. deferuntur vel ex jure proximi poſſeſſoris, vel ex inveſtitura primaria. *ibid.* hæreditate adiri poſſunt, ſeparatim ab aliorum bonorum hæreditate. 2, 7, 19
Feudale jus tantum Germanis uſitatum. 1, 3, 23
Feudale jus in perſonam, & in rem. 1, 3, 23, 1, 2, 3
Feudalis obligatio non tollit ſummum imperium. 1, 3, 23, 3
Feudalia regna qua ſucceſſione deferantur. 2, 7, 20, 21
Feudalis rei conceſſio beneficium eſt. 2, 12, 5
Feudorum regiorum tacita conditio, ſi bellum juſtum fuerit. 1, 3, 23

INDEX.

Feudorum judicatio non ſemper facienda ex lege Longobardica. 2, 7, 21. non pertinet ad eccleſiam. 2, 22, 14. *Annot.* 4.

Feudum ligium. 1, 3, 23, 2

Fidejuſſor obligatur ex ſolo conſentu, etiam ſine cauſa, in id quod fidejuſſit. 3, 2, 2. fidejuſſionis periculum eſt miſerabile. 3, 13, 4

Fides in bello. 3, 19, 1

Fides prædoni, & tyranno debetur. 3, 19, 2, 1, 2

Fides perfido an ſervanda. 3, 19, 13

Fides compenſando quomodo liberetur. 3, 19, 15

Fides tacita quæ. 3, 24, 1, 4, 5

Fides commendata in bello. 3, 25, 1

Fides quæ vim habeat juramenti. 2, 13, 22

Fides apud Paulum quid ſignificet. 2, 23, 2. fidem credendi euangelio quod Deus quibuſdam negat fit ex cauſis incognitis. 2, 20, 48. per fidem debellaſſe regna, quo ſenſu quidam dicantur. 1, 2, 2

Fides ſi frangatur a rege ut tunc regno cedat, hæc conditio non deſtruit ſummum imperium. 1, 3, 16. fundamentum eſt juſtitiæ. 2, 11, 1. promiſſa dat jus ei cui promittitur. 3, 19, 1. ſervanda hoſtibus quibuſvis, & quare. 3, 19, 13. perfidis. 3, 13, 16. & 3, 19, 13. privatis. 3, 19, 2. poteſt tamen his etiam non ſervari jure gentium voluntario. 3, 19, 5. ſervis etiam ſervanda. 3, 19, 6. tyrannis. 3, 19, 2. an ut ſerviant cogi poſſint a ſuperioribus privati, ſi quam hoſti dederunt. 3, 23, 11. quibus caſibus poſſit abſque injuſtitia non ſervari. 3, 19, 14. *& ſequent.* an ex jure ſupereminentis dominii poſſit non ſervari quæ ſubditis eſt data. 3, 19, 7

Fides expreſſa. 3, 20, 1
Principum pro jurejurando. 2, 13, 22
Publica quotuplex 3, 20, 1. tacita. *ibid.*

In Fide eſſe quid. 1, 3, 21, 3

bona Fide rem alienam qui emit, pretium an repetat 2, 10, 10

Fidei bellicæ partitio. 3, 20, 1

Fidei alicujus ſe permittere. *vide* dedere. qui ſe fidei civitatis aut regis permittit qualiter obligetur. *vide* tutela.

bonæ Fidei & ſtricti juris diſcrimen an valeat inter populos diverſos. 2, 16, 11

bonæ Fidei poſſeſſor non tenetur de re quæ periit. 2, 10, 3

bonæ Fidei poſſeſſor, ſi rem alii donaverit, an teneatur. 2, 10, 7, 4. ſi rem vendiderit, an & quando teneatur. 2, 10, 8

bonæ Fidei poſſeſſor an naturaliter fructus ſuos faciat. 2, 8, 23

bonæ Fidei poſſeſſor ad rei reſtitutionem tenetur. 2, 10, 1, 3

malæ Fidei poſſeſſor quale jus tempore acquirat. 3, 7, 6, 2

malæ Fidei poſſeſſor an ſpeciem perdat. 2, 8, 20

bonæ Fidei poſſeſſor recte impendia repetit, & quæ. 2, 8, 23

male Fidei poſſeſſor impendia repetit. 2, 8, 24

Fideicommiſſum familiæ relictum quem ordinem ſequatur. 2, 7, 24

Fideicommiſſo obnoxia longævo tempore acquiruntur. 2, 4, 10, 3

Fidejubens & ſolvens pro aliquo contemplatione tertii actionem habet in eum qui liberatus eſt. 2, 10, 2, 2

Fidejuſſio qualis actus. 2, 12, 6

Fidejuſſor ad mortem obligari non poteſt, ad exilium poteſt. 2, 21, 11, 2, 3

Fidejuſſoris obligatio, immediate unde. 2, 21, 11, 1

Filia fratris majoris an præferenda fratri minori in regni ſucceſſione. 2, 7, 32

Filius an debeat accuſare patrem proditorem. 2, 18, 4, 7. & cap. 26, 3, 2

Filius a patre rege in regno exhæredari an poſſit. 2, 7, 25

Filius natus patre jam rege an præferendus ante nato. 2, 7, 28

Filius inſtrumentum patris. 1, 5, 3. patrem non ſequitur niſi in jure commorandi. 3, 21, 17. poſtliminio non redit in poteſtatem parentis jure civili, & quare. 3, 9, 10

Filio abdicato & exheredato an quid debeatur. 2, 7, 7

Filii naturales an ſuccedant patri, & adoptari poſſint. 2, 7, 8, 2

Finis eſt ſemper bonum aliquod aut declinatio mali. 2, 24, 5. ejus neceſſitas jus dat in moralibus. 2, 5, 24. finem rei non reperire in moralibus

Digitized by Google

bus pro impoſſibili habetur. 2, 16, 1. quæ ad finem ducunt in morali materia æſtimationem intrinſecam accipiunt. 3, 1, 2
Finitivus ſtatus rhetorum. 2, 16, 3
Finium proferendorum ſtudium reprehenditur. *vide* imperii fines.
Fiſco cedere bona captivi non capta juris eſt civ. Rom. 3, 9, 10. bona naufragorum, eſt plane injuſtum. 2, 7, 1. & bona obſidis. 3, 20, 53
Flacci dolus. 3, 1, 13, 2
Flumen totum interdum ripam alteram ſequitur. 2, 3, 17, 1. & §. 18. 1.
Flumen idem quo ſenſu. 2, 9, 3, 2
Flumen quod mutavit alveum an idem ſit. 2, 3, 17. naturalis terminus eſt regionis. 2, 3, 16. obſtructione fluminis qui tenetur, tenetur etiam de damno eam ſecuto. 2, 17, 12
Flumina quomodo occupentur. 2, 3, 10, 1
Flumina non ſunt nullius ideo quod ſingulos dominos non habeant. 2, 2, 4. ſunt populi. 2, 2, 12. occupari quomodo potuerint. 2, 3, 7
Fluminis curſu murato an imperii fines mutentur. 2, 3, 16, 17
Fluvialia incrementa. *vide* Alluvio.
Fœnus juri naturali repugnare non ſatis conſtat. 2, 20, 42. locationi eſt adfine. 2, 13, 20 *Annot.* 1. ſumitur in malam partem. 2, 13, 21. *Annot.* 1. ad fœnera improba quomodo & quare leges civiles ſoleant connivere. 3, 5, 4. adverſus fœnebre malum reges ſibi juris remediis conſuluere. 3, 14, 2
Fœnus nauticum. 2, 12, 5
Fontes venenis inficere an liceat hoſti. 3, 4, 11. an alio modo corrumpere. 2, 4, 17
Formæ in moralibus ſolent habere interjectum aliquod, quod modo ad hoc modo ad illud extremum propius accedit. 2, 23, 1
Fortuna & injuria quomodo diſtinguantur. 2, 21, 5
Funeraria actio cujus naturæ. 2, 10 9, 2
Franci diviſi in orientales & occidentales. 2, 9, 11
Francici juris ſucceſſio in regnis. 2, 7, 21
Francorum imperium diſtinctum a Romano, 2, 9, 11, 3
Francorum regni diviſio in orientale & occidentale. *ibid.*
Francorum regum ſucceſſio olim aliquatenus a populi voluntate pependit. 2, 9, 11, 3
Francorum jus de poſtliminio extra bellum publicum. 3, 9, 19, 2
Francorum jus circa ſervos. 3, 7, 8
Francorum mos ad bellum vitandum. 2, 23, 9
Francorum moderatio in bello circa res ſacras. 3, 12, 6, 3
Francorum mos circa prædam. 3, 6, 16. 2
Frater minor an præferatur fratris majoris filio. 2, 7, 31
Fratris filius an patruo regis præferendus in ſucceſſione. 2, 7, 32
Fratris filiam uxorem ducere non eſt prohibitum. 2, 5, 14. in fraudem quæ fiunt, quo pertineant. 2, 16, 20
Fraudantes vectigalia ad quid teneantur. 2, 17, 16
Fretum maris poteſt occupari. 1, 3, 8
Fructus ut uni populo vendantur pactio an licita. 2, 2, 24
Fructus qui reſtituendi. 2, 10, 4, 6
Fructus induſtriales rei non debentur. 2, 10, 4
Fructus conſumpti an reſtituendi. 2, 10, 5
Fructus in pace qui conceſſi intelligantur. 3, 20, 22
Fructus cum re reſtituendi. 2, 10, 1, 5
Fructus reſtituendi ex damno dato. 2, 17, 4
Fructus duplices induſtriæ & rei. 2, 10, 4. qui eum impedit recipere qui percipiendi eos jus habet, tenetur damni dati, etiamſi ipſe nihil percepit. 2, 11, 4. ut ſuos faciat poſſeſſor *b. f.* non eſt ex jure naturali. 2, 8, 23. *vide* poſſeſſor *b. f.* quare teneatur reſtituere. *ibid.*
Fructuum dominus eſt naturaliter qui dominus eſt rei. 2, 10, 4. in penuria frumenti, civis etiam vi cogi poteſt, ut quod habet conferat in medium. 2, 23, 3
Fuga an ſit ignominioſa nobili præſertim qua vitam ſervare ſtudet, quam vi armata ſe ſervare poſſe confidit. 2, 1, 10, 3. ficta, dolus eſt non injuſtus. 3, 1, 8. fugam hoſtium quo jure dux falſo militibus ſuis

Digitized by Google

ſuis poſſit nunciare. 3, 1, 14. fugere num liceat captivo, bello injuſto. *vide* captivus.

Functionem res, numero & menſura conſtantes, quomodo recipiant. 2, 10, 13

Fur ad quid teneatur. 2, 17, 16

Fur apud Lycios fiebat ſervus. 2, 5, 25. *annot.* 2. nocturnus quo jure poſſit occidi. 2, 1, 12

Furem fugientem cum re noſtra juſte occidi falſo quidam tradidere. 2, 1, 13. lex quæ furem impune dicit interfici non dat jus interficiendi eum. 2, 1, 14

Furis nocturni & diurni diſtinctio quo jure nitatur. 2, 1, 12, 1

Furioſus promittendo non obligatur. 2, 11, 5

Furtum contra jus naturale. 1, 1, 10, 4

Furtum jure naturali prohibitum quo ſenſu. 1, 1, 10. punitum quomodo ſit a Græcis & Judæis. 2, 20, 32. non ſemper committitur ereptione rei alienæ. 1, 1, 10. & 2, 21, 6. non committit is qui bello injuſto captus res ſuas domino ſubducit. 3, 7, 6. ſubductio vaſorum facta Ægyptiis ab Hebræis an furtum fuerit. 2, 7, 2. *Annotat.* 1

Furtum de paſcuo quam de domo quare acrius puniatur. 2, 29, 34

Furari apud Spartanos licuit & Ægyptios. 3, 4, 2

de Futuris tres loquendi gradus obſervandi. 2, 11, 1

G.

Gabaonitarum controverſia. 2, 13, 4, 2

Gabaonitis an Joſua juſte potuerit non ſervare promiſſa, ob mendacium ipſorum. 2, 13, 4

Galli ſunt Franci occidentales. 2, 9, 11. an juſte a Romanis locum ſedis conſtituendæ petierint. 2, 2, 17

Gallis Hercules juſte bellum infert, quia carnes humanas epulabantur. 2, 20, 40

Gallicum jus de præda maritima. 3, 6, 24, 8

Galliæ jus circa prædationes quæ contra legem publicam fiunt. 2, 17, 20, 2

Gallis Senonibus an Rom. juſte aurum negarint, quod dari ipſis polliciti erant, qui in Capitolio remanſerunt. 2, 15, 3

Gelricum jus de inſula & alluvione. 2, 8, 14

Generatio parit jus in rem. 2, 5, 1. & perſonam. 2, 5, 8

Genero cum ſocru matrimonium eſt illicitum. 2, 5, 13

Generis nomen ſæpe adhæret ſpeciei. 2, 16, 9

Germani una uxore contenti antiquitus. 2, 5, 9, 4

Germani ſunt Franci Orientales. 2, 9, 11. eorum luſus de libertate, 2, 5, 27, 1. reges precarii. 1, 3, 20

Germania non fuit pars Rom. Imperii. 2, 9, 11, 1

Germanica inſtituta vigent in Europa. 2, 8, 1

Germanorum veterum latrocinia. 3, 3, 2, 3

Gigantum ætas. 2, 2, 2

Gladio bella pro gloria quomodo gerenda. 2, 24, 10. minus acerbe gerenda. 3, 11, 6

Gladium accipiens gladio peribit, quo ſenſu dictum. 1, 3, 3, 7

Gladios geſſerunt Apoſtoli quidam. 1, 3, 3, 4

Γνώμη Ariſtoteli quid. 2, 16, 26, 1

Gothorum moderatio in bello circa res ſacras. 3, 12, 6, 3

Tib. Gracchus Octavio male tribunatum abrogat. 3, 19, 8, 2

Gradus in Levitico prohibiti, an & nunc matrimonia impediant. 2, 5, 19, 1

Gradus qui in Levitico per interpretationem prohibiti cenſeantur. 2, 5, 13, 4

Græci aliquando plures uxores habuere 2, 5, 9, 4

Græcorum mos circa prædam. 3, 6, 14, 2

Græcorum mos bellorum cauſas certamini committere duorum. 2, 23, 10

Gratia mortuis quomodo reddatur. 2, 7, 9, 2

ex Gratia quod debetur, armis peti juſte nequit, 2, 22, 16. *adde* Beneficium.

Gratiam referre prius quam beneficium conferre. 2, 7, 9, 2

Gravia ſupra modum eximenda a verborum univerſitate. 2, 16, 27, 1

Digitized by Google

Gravida cur ſupplicio non adficiatur, antequam enixa eſt. 2, 21, 14
H. Grotius federa reprobat cum Turca contra Chriſtianos, & Chriſtianos adhortatur ad bellum Turcicum. 2, 15, 12. belli præſentis cauſas videtur ſtatuere injuſtas. 1, 2, 8. queritur de ejectione ſua ex patria. *Proleg. p.* 13. ſequitur priſcorum in judicando & eligendo libertatem. *Proleg. pag.* 23.
Gubernandi tres formæ. 1, 3, 8, 9

H.

HAbitatio an concedenda externis, & quibus legibus. 2, 2, 16, 1 Habitatio & convictus familiaris, cum iis qui alieni ſunt a vera religione, an prohibitus lege Euangelica. 2, 15, 10
Hæres non tenetur ex vi ſola juramenti facti a defuncto. 2, 13, 17, 1
Hæres an de pœna teneatur. 2, 21, 19
Hæreticus Auguſtino quis. 2, 20, 50, 3
Harmonica proportio an in pœnis locum habeat. 2, 20, 33
Haſta ſanguinea. 3, 3, 8
Haſtarum erectio. 3, 24, 5
Hebræi juſſi ſacra gentium abolere. 3, 5, 1, 6
Hebræis an licuerit beneficia dare extraneis, aut ab iis accipere. 2, 15, 9, 3
Hebræorum lex pro fœminis captivis. 3, 4, 19, 2
Hebræorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2. de corona victi regis. 3, 6, 24, 4
Hebræorum jus circa ſervos. 3, 7, 8
Hebræorum lex. *vide* lex.
Hebræorum jus in liberos. 2, 5, 5, 7
Hebræorum lex de arboribus in bello. 3, 12, 2, 2. pro ſervis. 3, 14, 6, 5
Hebræorum leges in contractibus. 2, 12, 13, 2
Hebræorum ſententia diſtinguens ea quæ natura honeſta ſunt. 2, 14, 6, 1
Hebræus deficiens a religione ſua, a quolibet alio Hebræo poteſt interfici. 2, 20, 9. Hebræi odio habent omnes peregrinos, & quare. 2, 15, 9. jus ad bellum an ex eo tantum habuerint quod terram Canaan deberent occupare. 1, 2, 7. *vide* Judæus.
Heraclius Imperator certamine ſingulari pugnat cum Coſroæ filio. 3, 20, 43
Hercules Acheloum domat. 2, 13, 16. laudatur quod exſciderit Tyrannos, & quare. 2, 20, 40
Hereditas in quibus cauſis obligetur pro defuncto. 2, 21, 19. etiam re recuſari poteſt. 2, 4, 4. recte relinquitur liberis, quibuſcunque, etiam naturalibus. 2, 7, 4. ſequitur liberos naturaliter. 2, 7, 5. an filios magis quam filias. 2, 7, 4. n. 1. hereditatis quæ reſtitui juſſa, fructus non reſtituitur jure civili. 1, 3, 2. hereditates quædam diverſæ ab hereditate bonorum. 2, 7, 19
Heres perſonam refert defuncti. 2, 9, 12. in bonis tantum, non in meritis. 2, 21, 19. tenetur ex facto alieno, defuncti ſc. 3, 2, 1. ex jurejurando ejus ſi non perſonæ jus naſcitur, ſed Deo fides obſtringitur. 2, 13, 17. non ſi vi expreſſum ſit. 3, 19, 5. an ex mandato teneatur defuncto facto, *vide* Mandatum. heres regni patrimonialis in quantum teneatur coheredibus. 2, 7, 13
in Heredem tranſeunt earum rerum onera quæ in humano ſunt commercio. 2, 13, 17. ex primæva lege Dominii. 3, 19, 5. *vide* Debita. an filius a patre in totum poſſit exheredari. *vide* exheredari.
Hæreticus quis ſit proprie. 2, 20, 50
Hæretici ut vocant, id eſt, qui in quibuſdam diſſentiunt articulis, an juſte bello poſſint impugnari. 2, 20, 50
Herodis Magni liberorum controverſia. 2, 7, 28
Hieroſolyma quo ſenſu dicatur in orbis medio ſita. 2, 22, 13
Hiſpanicum jus de prædis terreſtribus & maritimis. 3, 6, 24, 8
Hiſpanicum jus de poſtliminio, de comitatibus & arcibus. 3, 9, 13, 2. de navibus, quas piratæ ceperunt. 3, 9, 17
Hiſtoriæ non quæ tantum juſte, ſed & quæ inique, impotenter, iracunde factæ ſunt, memorant. 2, 18, 7
Hiſtriones S. Cœna olim prohibiti. 1, 2, 9. N. 1
Hollandiæ jus circa prædationes piraticas quæ contra legem fiunt. 2, 17, 20, 1
Hollandiæ mos circa obligationes exercitorum. 2, 11, 13
Hollandicum jus de agris inundatis.

Digitized by Google

2, 1, 12, 1. circa insulas, & alveos siccatos. 2, 8, 10, 2
Hollandorum jus de exigendis octo nummis in centum, an cum jure divino pugnet. 2, 12, 22
Homicida qualiscunque impurus habebatur apud Græcos. 3, 4, 5. injustus quis. 2, 17, 13. in quantum teneatur occisi parentibus & uxori & liberis. 2, 17, 13. justus esse potest & tamen peccare in charitatem. *ibid.*
Homicida quid restituere teneatur. 2, 17, 13
Homicidas occidere ut liceat, unde ortum habeat. 1, 2, 5, 3
Homo ad quæ jus habeat. 2, 17, 2, 1
Homo homini instrumentum. 1, 5, 3 & 3, 6, 9, 1
Homicidas primis temporibus capitis supplicio affici Deus prohibuit, & quare. 1, 2, 5
Homicidii voce non quamvis hominis cædem intelligimus. 1, 2, 5
Homini homine non est prodige utendum. 2, 24, 10. homo hominem ut adjuvet juris naturalis est. 2, 20, 8. an ad hoc quis ita teneatur ut omittere id juste nequeat. 2, 25, 7. homo hominem ut tueatur juris est naturalis. 1, 5, 2. & 2, 25, 6. homines in quibusdam casibus jus gentium æquavit rebus. 3, 6, 3. & 3, 6, 12. & 3, 7, 5. Natura omnium hominum interest, ut aliis hominibus consulatur. 3, 19, 9
Hominum reddendorum pactum de vivis intelligendum. 2, 16, 5
Honestatis generale præceptum in Euangelio. 1, 2, 8, 4
Honestum quid & quotuplex. 1, 2, 1, 4
Honestum vel in puncto consistit, vel admittit quandam laxitatem. 1, 2, 1
Honor quid 2, 1, 10. adversus honorem quibus modis damnum detur, & in quantum ex eo quisque teneatur. 2, 17, 22. naturaliter homini suum. 2, 17, 2. honoris recuperandi gratia ladere alium an liceat. 2, 1, 10
Honoribus arcentur nocentum liberi. 2, 21, 16
Horatiorum & Curiatiorum duellum an fuerit justum. 3, 20, 43
Hospites pellere barbarum est. 2, 2, 16. *vide* exules.
Hospitii jus federibus iniri solet, & quare. 2, 15, 5
Hostis est qui facit quod placet hosti. 3, 17, 3
Hostis jure gentium externo pro nullo habetur. 3, 10, 1. itaque ex eo in hostem omnia licent. 3, 4, 3. an privatim possit interfici, & quo jure in territorio alieno & pacato. 3, 4, 8. potest jure gentium, sed civili jure sæpe impedimentum injicitur. 3, 6, 27
ex Hostibus Romani juste & prudenter faciunt amicos. 3, 15, 3
Hostis quid antiquis. 2, 15, 5, 2. & 3, 3, 1, 1
Hostis occisio; indistincta quo sensu licita. 3, . , 2. & 2, 3, 1
Hostis an offendi possit in solo pacato. 3, 4, 8, 2
Hosti subministrans res an pro hoste habendus. 3, 1, 5, 1, 3
Hosti mentiri licere qui senserint. 3, 1, 6, 1, 2 & 17, 1
Hostem spoliare an liceat. *vide* spoliare. 3, 5, 1. res ad Hostem missæ quando & quatenus intercipi possint. 3, 1, 5, 1. & 3
Hostes sepeliendi. 2, 19, 3, 1. & 2
apud Hostes esse possunt qui non hostili sint animo. 3, 11, 3, 1. & 2
Hostes qui. 3, 3, 1, 1. & 2, 15, 5, 2
Hostes sunt & qui pro parte summum imperium habent. 3, 3, 4
Hostes fiunt etiam qui inæqualiter fœderati sunt. *ibid.*
Hostium subditi, hostes. 3, 3, 9. & 3, 4, 6
Hostium subditi ubique offenduntur jure belli. 3, 4, 8, 1

I.

JAcobus Patriarcha probat jus acquirendi bello. 3, 6, 1, 1
Jacobus fœdus init cum Idololatra. 2, 15, 9
Jacobi filii ex ancillis ab ipso adoptati in jus succedendi. 3, 7, 8, 2
Idem morali æstimatione censetur tantundem. 2, 7, 2
Idem populus censetur etiam post multos annos. *vide* populus.
Idola hostium evertere aut diruere an liceat iis qui eadem religione tenentur,

Digitized by Google

nentur. 3, 5, 2
Idolorum cultores an hoc nomine bello poſſint impugnari. 2, 20, 47. qui puniri poſſint. *ibid.* natura vani eſſe, quo ſenſu dicantur. 2, 12, 26
Idololatras quos morte puniat lex Hebræa. 2, 20, 47, 2, 4
Idololatriæ ſpecies & gradus. 2, 20, 9, 5

Jehu factum quale. 1, 4, 19, 4
Jephthis controverſia cum Ammonitis. 2, 4, 2, 1
Ignoſcere an liceat interdum. 2, 20, 21. an liceat poſita lege pœnali. 2, 20, 24
Ignorantia quæ delictum minuat. 2, 20, 43. & 2, 26, 1
Illicita eximenda verborum univerſalitate. 2, 16, 27, 1
Illicita non obligant. 2, 16, 26 illicitum factum non ſemper caret effectu juris. 2, 11, 9
Illiciti facti promiſſio non valet, & quare. 2, 11, 8. etiam jurata. 2, 13, 6. verba quæ illiciti quid continent, quomodo interpretanda. 2, 16, 26
Illyrii prædari ſoliti, triumphati. 3, 3, 2, 3
in Imaginibus gentiles arbitrabantur habitare aut Dei Spiritum, aut bonos angelos, aut vim aſtrorum. 3, 5, 2
Immemoriale tempus. *vide* tempus immemoriale. 2, 4. 7
Immunitas rerum ad agriculturam pertinentium. 3, 13, 4, 4
Immunitatis conceſſio quibus caſibus deſinat. 2, 16, 27
Impediens aliquem a petendo munere quando teneatur. 2, 17, 3
Impendens in rem alienam receptu difficilem ſumptus ſervat. 2, 10, 9
Impenſorum loco juſte retinentur quæ durante bello capta ſunt ab iis qui juſtum bellum geſſerunt. 3, 13, 3
Imperare non ſemper involvit ſubditos. 1, 3, 21. imperandi jus non ſemper ſubditorum arbitrio relinquitur. 1, 3, 8. imperandi & parendi ordo inſervit noſtro bono etiam tum cum patimur injurias ab imperante. 1, 4, 4. Imperantes in univerſum cenſeudi quærere tranquillitatem publicam, & quare. *ibid.* an utile eſſet, ut unus aliquis toti mundo imperaret. 2, 22, 13
Imperator Romanus an in ea omnia jus nunc habeat quæ quondam fuere populi Romani. 2, 22, 13. Electio ejus facta a legionibus an per ſe rata fuerit. 2, 9, 11. princeps federis electus contra Turcam. 2, 15, 12. Imperatores Romani cur epiſcoporum conſilio uſi ſint. 2, 23, 4
Imperator Romanus an imperium habeat in omnes. 2, 22, 13
Imperator Romanus qua talis, unde jus ſuum habeat, Vicarium ei quis dare poſſit. 2, 9, 11, 4
Imp. Germaniæ qua talis, unde. *vide* Imperium acquiri quatenus poſſit. 3, 15, 1
Imperium in victos accipi recte ad ſui tutelam. 3, 15, 2, 1
Imperium bello acquiritur. 3, 8, 1
Imperium ut in rege imperante alio eſt bello acquiritur. 3, 8, 4, 1, 2
Imperium alienari poteſt a rege conſenſu populi. 2, 6, 3
Imperium Romanum diſtinctum ab Imperio Francorum, & regno Longobardorum. 2, 9, 11, 3. a Germania magna. 2, 9, 11, 1
Imperium & majeſtatem conſervare, quid? 1, 3, 21, 2
Imperium acquiritur non niſi ex conſenſu aut ex pœna. 2, 22, 23. & jure naturali tamen non ultra quam fert debiti modus & periculi neceſſitas. 3, 15, 1. alienari poteſt. 1, 3, 12. & 2, 6, 3. ut alienetur quibus opus ſit. 2, 6, 3. *& ſeq.* & 3, 20, 6. alienari non poteſt ex moribus Germanorum. 1, 3, 13. non amittitur delinquendo, niſi lex id ſtatuat. 2, 1, 9. arcifinium credendum eſt in dubio. 2, 4, 8. in certo eſſe humanæ intereſt ſocietatis. *ibid.* in corpore non eſt divitibiliter in plura corpora. 2, 6, 6. dari a Deo, utile eſt ut credatur. 1, 3, 8. derelinquitur aliquando, & quare. 2, 4, 8. deſinit derelictione. 2, 9, 1. diſtinguitur interdum a dominio. 2, 3, 4. tale imperium continet jus eminens. 2, 3, 19. dividi poteſt ut pars ſit penes populum, reliqua penes regem. 1, 3, 17. quibus caſibus. 1, 3, 21. a victore in ſecuritatem ſuam. 3, 19, 9. cum dividitur, utrique parti certi fines conſtituendi, qui cognoſci queant. 1, 3, 9. & 1, 3, 17.

diviſum an cenſeatur, ſi rex irrita fore permiſerit, in quæ ſenatus non conſentiet. 1, 3, 18

Imperii diviſi exempla. 1, 3, 20. male imperantis an recidat ad populum. *vide* tyrannus. Imperantis inſtitutum non ſemper eſt tyrannicum. 1, 3, 8. an omne inſtitutum ſit ejus gratia cui imperatur. *ibid.* proprietatis pleno jure poteſt haberi. 1, 3, 11. & quomodo §. *ſeq.* hocque imperium patrimoniale dicitur. 1, 3, 12. & 3, 8, 2. opponitur ei quod defertur voluntate populi. 3, 13, 13, 14. quod per Regem exercetur non deſinit imperium eſſe populi. 2, 16, 16. quod eſt in rege, ut in capite, in populo manet ut in toto. 2, 9, 8. res pia eſt, etiam cum ab impio tenetur. 1, 2, 7. vi partum ex voluntate, etiam tacita, poteſt jus accipere. 2, 4, 14. victis relinquere æquum. *vide* victus.

Imperii forma qualiſcunque fingatur, nunquam periculis aut damnis caret. *vide* ſtatus. Materia prima & ſecundaria. 2, 3, 4. onus magnum. 2, 4, 5.

Imperium herile, quod ad utilitatem regentis inſtituitur, quo jure haberi poſſit. 3, 8, 2. mixtum idem eſt ac diviſum. 1, 3, 20. vel ſtatus mixtus. 3, 19, 10. & eſt cum ſervitus miſcetur cum perſonali libertate. 3, 8, 3. Summum res eſt nobiliſſima. 2, 4, 12. primum eſt quod producit ſocietas civilis. 2, 9, 3. tantum juri naturali ſubjacet. 2, 4, 12. quibus modis acquiratur. 2, 4, 11. non amittitur ab iis qui acta ſua a minoribus magiſtratibus volunt confirmari. 1, 3, 18. continet jus ut in bona ſic in actiones ſubditorum. 3, 20, 52. & poteſtatem eos judicandi. 2, 25, 8. habetur vel jure temporario, vel uſufructuario, vel proprietatis. 1, 3, 11. habentes in quos bellare poſſint. 1, 4, 1. penes populum an ſemper ſit. 1, 3, 8. an a populo omni conſtituatur. *ibid.* redit ad populum in regnis electivis mortuo rege, in hæreditariis extincta familia. 2, 9, 8. imperii ſummi exempla & teſtimonia per omnes rerumpublic. formas. 1, 3, 8. ſigna quæ. 2, 25, 8. imperii ſummitas diſtinguenda ab habendi plenitudine. 1, 3, 14. & 2, 6, 7. temporarium. 1, 3, 8. uſufructuarium regi invito nequit auferri. 2, 6, 3

Imperii pars non poteſt recedere a corpore niſi in extrema neceſſitate. 2, 6, 5. tunc enim valide imperium alterius in ſe recipit. 3, 20, 5. ſocietatem continentis reverentia æquiparatur vitæ. 1, 2, 5

Imperii termini qui. *vide* termini. tranſlatio jus dat & poteſtatem obligandi cœtum. 2, 14, 11

Imperii Romani nunc non ſunt omnia quæ olim fuerunt. 2, 22, 13, 2

Imperii ſummi jus tam populo, quam regi longa poſſeſſione acquiritur. 2, 4, 11

Imperii ſubjecta perſonæ & territorium. 2, 3, 4, 1

Imperii pars pignori dari non poteſt. 2, 6, 9

Imperii proprii exempla. 1, 3, 12, 3, 4

Imperii ſummi partitio quomodo fiat. 1, 3, 17, 1, 2

Imperii vox improprie ſumta pro ductu, & pro poſtulato. 1, 3, 21, 8

Imperio partito ſinguli imperantes pro ſua parte jus belli habent. 1, 4, 13

Imperia magna difficulter cuſtodiuntur. 2, 22, 13, 1. & 3, 15, 7, 2

Imperia ſucceſſiva non ſemper ſumma. 1, 3, 10, 5

Imperia non ſumma plene haberi, & in patrimonio eſſe poſſunt. 1, 3, 14

Imperia electiva quædam ſumma. 1, 3, 10, 5

Imperia quædam in patrimonio, & alienabilia. 1, 3, 14

Imperia quomodo intereant ſublato ſubjecto. 2, 9, 1

Imperia prophanorum ſponte non ſubeunda. 2, 15, 10, 4

Impietatis auctores jure gentium punibiles. 2, 20, 47, 2, 4. & §. 50, 3. & §. 51, 1

Impium Deus facit ad diem malum, quomodo intelligendum. 2, 20, 4

Impoſſibile dupliciter quid dicitur. 2, 13, 9. ad omnino impoſſibile nemo obligatur. 2, 13, 8

Impoſſibilitas facti promiſſi excuſat, ne pax rumpatur. 3, 20, 37

Inachidarum regnum Argis. 1, 3, 8

Inæqualitas in contractu naturaliter jus

Digitized by Google

jus dat minus habenti. 2, 12, 8. locum facit reſcindendi aut reformandi contractum jure naturali. 2, 13, 16. non ſi in eum conſenſum eſt, jure gentium. 2, 12, 26. & 2, 13, 16. aut juramentum interceſſerit. 2, 13, 6

Inæqualitas, quæ ineſt contractui, jure gentium non reſarcitur. 2, 12, 26, 1

Incarcerans alterum injuſte ad quid teneatur. 1, 17, 14, 16

in Incendio ædes vicinas quo jure liceat dirnere. 2, 2, 6. in Incendio puniendo multorum etiam ſunt ſpectandæ calamitates. 2, 20, 30

Inceſtum jure gentium. 2, 5, 12, 3

Incorporalia cum perſona acquiruntur. 3, 7, 4. & cap. 8, 4, 2

Indefinita pro univerſali quando ſumenda. 2, 16, 12, 1

Indi plures uxores habebant. 2, 5, 9, 4

Indictum bellum principi, ſimul indictum ſubditis & ſociis. 3, 3, 9

Indictio belli. 3, 3, 5. & 6. & 7

Indictio belli utrinque facta. 3, 3, 7, 3

Indictio ſpecialis requiritur, ſi ſocii per ſe, & apud ſe bello impetantur. 3, 3, 10

Indictio belli ad quos reſpiciat. 3, 3, 9. in quem finem inſtituatur. 3, 3, 11. quotuplex. 3, 3, 7. an neceſſaria poſt inducias. 3, 21, 3. ruptis ab altera parte induciis. 3, 2, 11. quando jure naturali aut gentium neceſſaria vel non 3, 3, 6. an ſtatim poſt indictionem bellum poſſit inferri. 3, 3, 13. an hoſtium ſociis ſeparatim bellum indici debeat, ſi cum iis ſolum bellum inſtituatur. 3, 3, 9

Indigentia naturalis menſura ejus. 3, 3, 10. quod res quæque valere debet. 2, 12, 14

Indirecte licent quædam, quæ directe non licent. 3, 1, 4, 1

Indis illata bella improbantur. 2, 22, 9.

quod indicatum & ſufficienter adverſus eum pro vero habetur, qui indicavit. 2, 4, 3

Induciæ quid & unde dictæ. 3, 21, 2. quando incipiant obligare. 3, 21, 5. ad certum finem; & earum effectus. 3, 21, 6. & 13

Induciæ a ducibus dantur. 3, 23, 8

Induciæ per annos centum etiam eſſe poſſunt. 3, 21, 1. dantur interdum rebus tantum, non etiam perſonis, & contra. 2, 21, 10. opponuntur paci. 3, 21, 1. & §. 2. non rumpuntur a privatis, niſi publica auctoritas eis acceſſerit. 3, 21, 12. vim omnem prohibent. 3, 21, 6. induciarum tempus an includat nominatum terminum. 3, 21, 4. inducianum tempore ſi quid convenit idem valet ac quod belli tempore. 3, 21, 7. induciarum tempore non eſt poſtliminium. 3, 9, 8. ultro deficientes ſuſcipere non licet, nec relictos occupare. 3, 21, 8. in induciis quæ perſonis tantum dantur res defendere etiam cum cæde perſonarum licet. 3, 2, 10

Induciarum tempus an veniat ſub belli an pacis nomine. 3, 21, 2

Induciarum tempus quomodo computandum. 3, 21, 4

Induciis finitis nova indictione non opus. 3, 21, 3. earum tempore quid liceat. 3, 21, 6, 11. an deficientes & relictos recipere liceat. 3, 21, 8, 1

Induciis elapſis, qui ſine culpa penes hoſtem reperitur an capi poſſit. 3, 21, 9

Induciis ab altera parte ruptis indictione non opus. 3, 21, 11

Inermes per loca munita mittere, quibus tranſitus negari non poteſt, uſitatum. 2, 2, 13

Inermibus parcendum. 3, 11, 10

Infans promittendo non obligatur. 2, 11, 5

Infantes occiduntur jure belli, quo ſenſu. 3, 4, 9. quo ſenſu non occidi debeant jure belli. 3, 1, 9

Infantis dominium unde. 2, 3, 6

Infantium promiſſa acceptandi animum jus ſupplet. 2, 11, 14

Infantium dominium quale. 2, 3, 6. & 2, 5, 2, 2

Infantibus parcendum. 3, 11, 9, 1, 2

Infeudatio eſt alienatio. 2, 6, 9

Infeudationes regnorum irritæ ſine conſenſu populi. *ibid.*

Infortunati in bello qui. *vide* fatum, 3, 11, 3

Infortunium quid. 3, 11, 4

Infortunium & injuria quo diſtent. 2, 21, 5, 1. & 3, 11, 3, 1

Infortunii & injuriæ diſtinctio. 3, 11, 3, 14

Ingrati non puniuntur. 2, 20, 20, 1, 2

Digitized by Google

Ingratis pœna alicubi dicta. 2, 25, 3. N. 4.
Inhonesti facti promissio an valeat. *vide* illicitum.
Inimici qui Judæis. 1,2,6. **inimicis benefaciendum.** 2, 20, 10
Inimici sepeliendi. 2, 19, 3
Injuria quando alteri in persona alterius facta censeatur. 3, 20, 40, 2
Injuria quid. 3, 11, 4. **Christiano qualis non repellenda, & an omnis.** 1, 2, 5. **quæ in personam nostram committitur spernenda.** 2, 24, 3
Injuriæ vindicta jure naturali illi concessa, cui infertur. 1, 4, 2. **sed prohibita est lege societatis.** *ibid.* **& summis tantum potestatibus inter se concessa, ita ut hæc libertas nemini temere censeatur abdicata.** 2, 16, 13. **neglecta a summo magistratu, an licita minoribus.** 1, 3, 4, **nimia si sit, fit injusta.** 3, 11, 1
Injuriam non facio cum utor meo jure. 2, 1, 12. **facienti non resisti, an dicatur universaliter.** 1, 3, 3. **levem judicio persequi lege evangelica prohibitum.** 1, 2, 8, 1, 3, 3. **subditis factam non oportet trahere ad injuriam magistratus, nisi manifeste hoc appareat.** 3, 20, 40
ab Injuria imperantium subditos defendere alienos etiam vi & bello utrum liceat. 2, 25, 8. **populus populum ab injuria defendere non tenetur, si manifestum sit periculum.** 2, 25, 7. **qui injuria me afficit & ipse mihi naturale jus dat adversus se in infinitum.** 2, 1, 10
Injuriæ maximæ fiunt ex cupiditate excellendi. *prol. p.* 23
Injuriæ, culpæ, & infortunii discrimen. 3, 11, 4, 1, 5, 6
Injuriæ quædam ferendæ, & quales. 1, 2, 8, 7
Injuste nemo agit nisi qui scit se agere. 3, 23, 13. **quædam injusta non sunt, & tamen cum caritate pugnant.** 2, 12, 9. & 2, 12, 16
Injustitia, admissa communiter, etiam a civitate, non facit ne sit justa societas. 3, 3, 2. **eo major quo majus alteri damnum infertur.** 2, 20, 30. **committi potest in bello justo.** 3, 11, 1, 1
Injustum quid. 1, 1, 3, 1
Injusti judices, testes, accusatores, ad quid teneantur. 2, 17, 16
Innocens interdum non injuste occidi potest. 2, 1, 4
Innocens civis ut se hosti dedat eum petenti etiam a civitate cogi potest. 2, 25, 3
Innocenti insultans princeps non ideo statim princeps esse desinit. 2, 1, 9
Innocentem an teneamur defendere, & quando. 2, 25, 2. & §. 3, 1
Inobedientia interdum minus malum, adeoque boni vicem obtinet. 2, 26, 4
ob Inopiam publicam peregrini semel admissi recte expelluntur. 2, 2, 19
in Inopia seu defectu cibariorum, quo jure quod quisque habet conferre cogitur. 2, 2, 6
Insignia regia non semper demonstrant regiam potestatem. 1, 3, 10
Insignia regiæ potestatis conceduntur principibus populi liberi. 1, 3, 10, 3
Institoria actio unde 2, 11, 13, 12. ex **Institoris actu cur teneatur qui eum præposuit.** 2, 10, 2
Instrumenta rustis pignori capi vetita. 3, 12, 4, 4
Instrumentum etiam homo est & quale. 1, 5, 3
Insula quomodo distinguatur ab alluvione. 2, 8, 14
Insulæ cujus. 2, 8, 14, 1. & §. 9, 3
in Insulis vacuis cessat judicium. 1, 3, 2
Intentio mala per se ad restitutionem non obligat. 2, 22, 17, 3
Interesse mercatorum an sit justum & quatenus. 2, 12, 22
Internecino bello pax qualiscunque præferenda. 2, 24, 6. *vide* **bellum.**
Interpretatio ea sumenda est, quæ cavet ne actus in vanum recidat. 3, 19, 3. **interpretationis mensura quæ sit.** 2, 16, 1. **regulæ in conditionibus pacis si dubia oriuntur.** 3, 20, 21. *& sequentt.* **in pactis inter privatos tempore belli.** 3, 23, 12. **leges generales interpretatione benigna, ita accipiendæ sunt, ut casus summæ necessitatis excludant.** 3, 23, 6. **in lege quæ non ex æquitate naturali sed majoris mali evitandi causa lata est, ea non est sumenda interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum.** 3, 7, 6

Digitized by Google

INDEX.

Interpretationis fontes. 2, 16, 1, 1
Interfectio. *vide* occiſio.
Interim pro interdum. 2, 13, 6
Interpretandi regulæ. 2, 16, 2
Invaſio alieni, ſi de pace rumpenda agatur, cenſetur magna eſſe cupiditas. 3, 20, 40
Invaſor imperii populum obligare nequit. 2, 14, 14
Invaſorem obligant actus ejus imperii. 1, 4, 15. invaſorem bello petere an liceat populo cui cum ſubditis invaſoris fœdus eſt, volente vero rege. 2, 16, 18
Invaſorem occidere non licet, ſi ei fides data ſit, aut pactum intervenerit. 1, 4, 6
Invaſor imperii præceptis ſuis quatenus obliget. 1, 4, 15. quomodo poſſit interfici belli jure. 1, 4, 16. & ex lege antecedente. 1, 4, 17. & ex auctoritate jus imperandi habentis. 1, 4, 18. cur extra caſus exceptos interfici a privato non poſſit. 1, 4, 19, 1
qui Invenit rem alienam ad quid teneatur domino. 2, 10, 1. an ſi dominum ignoret rem teneatur dare pauperibus. *vide* aliena res.
Inventionis titulus locum non habet in his quæ jam poſſidentur. 2, 22, 19
Involuntarium ex voluntario habendum pro voluntario. 2, 17, 18
Inundati agri cujus jure Romano. 2, 8, 8, 10. & 1, 11, 1
Inundationis duæ ſpecies. 2, 8, 8
Inundatione dominium naturaliter non amittitur. 2, 8, 10, 1
Inundatus ager quando derelictus habeatur. 2, 8, 10, 3
Joannis Baptiſtæ & Chriſti doctrina quatenus eadem. 1, 2, 7, 5
Joca. 3, 1, 17
Joſephus judæus in legis expoſitione Romanis blanditur. 3, 5, 1, 6
Joſephi Patriarchæ dolus. 3, 1, 15, 2. **monopolium.** 2, 12, 16
Ira quid. 2, 20, 5, 1. & 3, 11, 4, 2
Ira in Deo quatenus. 2, 13, 1, 3
Ira homini cum beſtiis communis. 2, 20, 5. **quod ex ira committitur magis excuſabile quam quod ex voluptate.** 2, 20, 31
Iracundi ſunt in quibus bilis prævalet. 2, 20, 31
Iracundiam accendit recens necdum ſedatus dolor. *ibid.*
Irregularitas ex bello. 2, 24, 10
Irreligioſi etiam in falſos Deos juſte puniuntur, bello impugnantur. 2, 20, 51
Irriti actus quinam jure naturæ. 2, 5, 10, 1
Irriti actus a lege civili non fiunt, niſi eorum qui ſubſunt. 2, 5, 14, 2, 3
Irritum facere diverſum eſt a prohibere. 2, 5, 16. quæ actum irritum faciunt odioſa ſunt. 2, 16, 10. **irritum facere quid rex antecedenter poteſt non etiam conſequenter.** 2, 14, 3. **ut quod conſequenter irritum reddatur, quid requiratur.** *ibid.*
Iter res eſt. 1, 3, 11
Itus quomodo reditum comprehendat. 3, 21, 16
qui Jubet tenetur de damno facto ab eo quem juſſit. 2, 17, 6. & 2, 21, 1. **id quod jubet an id quod promittit in dubio præferendum.** 2, 16, 29
Judæi. *vide* Hebræi.
Judæorum opinio de neceſſitate reſtitutionis. 3, 10, 3
Judex quaſi pater. 2, 20, 2, 1
Judex juſte judicaſſe dicitur dupliciter, aut cum judicaverit ut decet, aut cum ex animi ſententia. 2, 23, 13. **ubi expectari non poteſt ſine certo periculo aut damno, ceſſare judicium intelligitur.** 1, 3, 2. **idem intelligitur, ubi rejicit judicium.** *ibid.*
Judicandi libertas homini ab homine quomodo debeatur. 3, 1, 11, 1
Judicare an poſſit de regni ſucceſſione, ſive rex, ſive populus. 2, 7, 27
Judicia in ſubditos cuique poteſtati. 2, 25, 8
Judices cur electi qui eſſent prudentiſſimi. 2, 20, 9. **plures ad vindicationem mali quare inſtituti.** 2, 20, 8
Judicis auctoritas non idem valet in exteros quod in ſubditos. 3, 2, 4
Judicium zeli. 2, 20, 9, 5
Judicium reſpicit meritum perſonarum non jus promiſcum. 3, 4, 8. **activum.** 2, 23, 3. & 2, 26, 4. **animi ad quid homini datum.** 2, 23, 2. **nunquam acquieſcit in medio ſed alterum eligit.** 2, 23, 3. **capitale ex dilectione innocentium natum.** 1, 2, 8. **coactivum huma-**

humanum. 3, 7, 6. & 3, 10, 1. dicitur jus quoad effectus quosdam. *vide* infra. Commune populi, singuli ad se rapere non debent. 1, 4, 19. maxime in re controversa ubi possessionem sequi debent. 1, 4, 20. Contemplativum. 2, 26, 4
injustum, nec rem, nec rei æstimationem immutat. 2, 1, 10. qui injusto judicio damnum dedit, in quantum teneatur, 2, 17, 16
Judicii cessatio momentanea aut continua. 1, 3, 2, 1
Judicii cessatio jure aut facto. *ibid.*
Judicia criminalia quare instituta. 2, 20, 14, 15
Judicia capitalia an permissa Christianis, non sunt affectanda. 2, 20, 14. & 16
Judicia apud Hebræos quædam regiæ potestati exempta. 1, 3, 20, 2
Judicia periculosa. 2, 20, 16. publica non a natura sed a facto. 1, 3, 1
Jurans non daturum se, potest repetitionem erepti omittere. 2, 13, 5
Jurans prædoni datum non recte repetit. 2, 13, 15, 3
Jurans redire ad hostem, si clam redeat non satisfacit. 2, 13, 15, 3
Jurans tenetur ex animo jurare, & re implere quod juravit. 2, 13, 2. & 1, 13, 2
Jurans quando Deo tantum obligetur, quando & homini. 2, 13, 14
Jurans non tenetur, si is cui juratum est eum liberet. 2, 13, 18
Jurans implere debet contractum cui inest inæqualitas. 2, 13, 16, 2
Jurantis verba quomodo accipienda. 2, 13, 2. & 3, 1, 2
Jurare volens obligatur, etsi obligare se nolit. 2, 13, 2
Jurans deliberato animo se non obligandi, tamen obligatur. 2, 13, 3
Juravit Paulus. 2, 3, 21, 1
Juramentum per sceptrum, salutem, & similia. 2, 13, 11, 1
Juramentum per salutem Principis, & majestatem Imperatoris. 2, 13, 11, 2
Juramentum per Deos falsos an obliget. 2, 13, 12, 1
Juramentum piratæ aut tyranno præstitum obligat. 2, 13, 15, 2. & 3, 19, 2, 1
Juramentum metu extortum obligat: & quatenus. 2, 13, 14
Juramentum militare Romanorum militum. 1, 2, 10, 4. & 2, 13, 11, 2
Juramentum de præda non intervertenda. 3, 6, 21, 3
Juramentum perjuro datum an obliget. 2, 13, 16, 1
Juramentum per res creatas an licitum, & quo sensu. 2, 13, 11, 1. & §. 12
Juramentum de re impossibili nihil operatur. 2, 13, 8. de re pro tempore impossibili quid operetur. 2, 13, 9
Juramentum impediens majus bonum morale non valet. 2, 13, 7, 1
Juramentum violatum. *vide* perjurium. 2, 13, 1, 2
Juramentum quomodo ex lege actui invalido validitatem conferat. 2, 13, 20, 4
Juramentum de re illicita non valet. 2, 13, 6
Juramentum non extendendum ultra consuetam significationem. 2, 13, 5
Juramentum regis irritum esse potest ob actum ipsius præcedentem. 2, 14, 3
Juramentum dolo elicitum quam vim habeat. 2, 13, 4, 1
Juramentum non intelligendum sub conditione tacita. 2, 13, 33
Juramentum a priscis sic non concipiebatur, ut expresse per Deum jurarent. 2, 13, 11. per cœlum, terram & similia an Christiano licitum. *ibid.* per falsos Deos a Christiano licite fieri contendit Duarenus. 2, 13, 22. ab incredulo per falsos Deos conceptum an quis debeat accipere. 2, 13, 12. dissolvi an queat lege humana. 2, 13, 20. an superiorum actu. *ibid.* cum ab ecclesia dissolvitur, quomodo defendatur. *ibid.* in quibus casibus actus contra juramentum valeat. 2, 13, 19. exceptiones omnes excludit quæ ex inæqualitate rei actum rescindunt. 2, 13, 16. aut ex persona ejus qua cum agimus peti possunt. 2, 13, 14. & 2, 14, 3. & 3, 1, 19. omne quibusdam improbatur. 2, 13, 21. an improbetur lege evangelica. 1, 2, 9. irritum reddi potest, antecedenter a privato & rege. 2, 14, 3. consequenter vero non nisi respectu supe-

ſuperioris. 2, 13, 20. & 2, 14, 3. omne obligat naturaliter eum, qui jurat. 2, 13, 2. etſi is qui jurat ſe non velit obligari. *ibid.* aut jus non det ei cui juratur. 2, 13, 15. & 2, 14, 3. ſi quis non putans ſe jurare verba protulit jurantia non obligatur. 2, 13, 2. regem non obligat ex ſententia Bodini. 2, 14, 1. ſed falſa. 2, 14, 3. non obligat, cum impedit majus bonum morale. 2, 13, 7. reperi quotannis ſolet, ne mutatione perſonarum vis ejus intercidat. 3, 19, 8. ſervandum prædoni. 3, 23, 2. qui prædoni non ſervat, pœnam apud alias gentes non meretur, & quare. 3, 19, 5. juſte prædoni non ſervari ſtatuit Cicero. 2, 13, 15. vim ſuam amittit mutata qualitate, cujus reſpectu quis juravit. 2, 13, 18. duplex, aſſertivum & promiſſivum. 3, 1, 19. *adde*, promiſſio jurata non eſt fundamentum federum. 2, 16, 16

Juramenti forma. 2, 13, 10

Juramenti effectus. 2, 13, 13. *& ſeqq.*

Juramenti efficacia quatenus pendeat a ſuperiore. 2, 13, 20

Juramenti vis & interpretatio. 2, 13, 1, 2, 3. & lib. 3. cap. 1. §. 19

Juramenti violati pœna ad poſteros manet. 2, 13, 1, 2

Juramenti obligatio ex animo deliberato. 2, 13, 3, 1

Juramento promiſſum non poteſt retineri ob peccatum alterius antecedens. 2, 13, 20, 3. & 3, 19, 3, 1

Juramento convenit maxima ſimplicitas. 2, 13, 4, 1

Juramento teſtis & ultor Deus. 2, 13, 10. abſolutio a juramento unde vim habeat. 2, 13, 20, 2. circa juramenta quid poſſunt ſuperiores. 2, 13, 20, 1, 4

Juramento promiſſum compenſari non poteſt cum eo quod ante erat controverſum. 2, 13, 20, 3. & 3, 19, 19, 1, 2

Juramento fallere viros ut talis pueros. 3, 1, 19. in jurejurando negotium cum Deo eſt. 2, 13, 15. an ex jurejurando hæredes etiam obligentur. 2, 13, 17. promiſſum non poteſt retineri ob peccatum alterius antecedens. *vide* promiſſio jurata.

leges Romanæ circa Juramenta quid ſtatuant. 2, 13, 20, 4

Juramenta a Chriſto quæ prohibita. 2, 13, 21

Juramenta regum. 2, 13, 19. & 2, 14, 3

Jura acquiri an poſſint bello ſolenni, 3, 8, 4. *adde* Capere. acquiri nequeunt, quæ ſunt inalienabilia. 3, 7, 4. introducta ſunt natura exigente & neceſſitate. 3, 2, 2. multa ſunt, quæ tantum exterius judicium ſpectant, animo autem religionis vinculum non injiciunt. 3, 7, 6

Jurare liquido quid. 2, 13, 3

Juratum pactum fortius non jurato. 2, 16, 29, 2

Juriſdictiones ſumma inferiores concedi jure hæreditario poſſunt populi conſenſu. 2, 6, 10

Juris naturæ dictata alia magis, alia minus manifeſta. 2, 20, 43, 1

Juri naturæ non repugnant quædam quæ vetita ſunt lege divina. 2, 20, 42

Jure gentium bona ſubditorum obligantur ex facto ſuperiorum. 3, 2, 2, 1, 2

Juris gentium dicuntur multa, quæ communia ſunt populis ſine mutua obligatione. 2, 3, 3, 1. & 3, 1, 8, 2

Juris derelicti ſigna ex factis & non factis. 2, 4, 4, 1. & §. 5, 1

Jura quædam ad ſummum imperium pertinent ſeparabiliter aut communicabiliter. 2, 4, 13, 1

Juris naturæ quædam ſunt quæ non ubique obſervantur. 2, 5, 12, 3

Juris gentium multa improprie dicuntur. 2, 8, 1, 2

Juris quæſiti jure naturali ab jure civili diſtinctio repudianda. 2, 14, 8

Juris capax non eſt niſi naturæ præceptis utens generalibus. 1, 1, 11. conſultis Rom. parum credendum in deciſione juris publici. *vide* gentium. 3, 6, 8. dictio non eſt niſi apud ſuperiorem. 2, 7, 27. effectus interni, *proleg. pag.* 11. executio in magna communitate difficilis. 2, 20, 4. nemo plus juris in alium transferre poteſt quam ipſe habet. 3, 16, 1

Juris etiam alieni quis vindex naturaliter. 1, 5, 2. & 2, 25, 1

Juris fecialis origo. 3, 4, 1, 1

Juris externi efficacia qualis. 3, 7, 7

Juris ignorantia aut excuſabilis, aut inexcuſabilis. 3, 11, 4, 5

Jura quædam realia quo ſenſu dicantur. 1, 1, 4

Juris societas aliqua cum prædone. 2, 13, 2, 3. & 3, 19, 2, 3. & 3, 3, 2, 1
Jurisjurandi effectus est præcidere controversias. 2, 13, 13. forma semper eadem, & qualis. 2, 13, 10. fundamentum quod. 2, 20, 45. obligatio personam tantum obstringere potest, promissio etiam ipsum hæredem. 2, 16, 16. verba quomodo intelligenda. 2, 13, 5
Jusjurandum. *vide* juramentum.
Jusjurandum a civitate factum & repetitum. 3, 19, 8, 1
Jus pro eo quod justum est. 1, 1, 3, 1
Jus pro qualitate sumtum, quid sit. 1, 1, 4, 1
Jus pro lege. 1, 1, 9, 1
Jus pro lege ad aliarum a justitia virtutum materiam pertinet. 1, 1, 9, 1
Jus naturale. 1, 1, 10, 1. quid, & quomodo differat a divino voluntario. 1, 1, 15, 1
Jus voluntarium, τὸ ἐκ τάξεως. 1, 1, 9, 2
Jus naturale a Deo immutabile, & quare. 1, 1, 10, 5. est aliquod consequens actum humanum. 1, 1, 10, 4. sumitur aliquando pro eo quod est honestum. 1, 1, 10, 3. videtur mutari propter materiæ mutationem. 1, 1, 10, 6. esse aliquid juris naturalis probatur a priori & a posteriori, quomodo. 1, 1, 12, 1. juris naturalis reductive quæ sint. 1, 1, 10, 3. ejus juris permissive tantum quæ sunt, & præcipi, & vetari à Deo possunt. 1, 2, 5, 1
Jus naturæ pro certo statu. 1, 1, 10, 7
Jus naturæ & gentium quomodo a Romanis jurisconsultis sumatur, & an recte. 1, 1, 11
Jus rectorium & æquatorium. 1, 1, 3
Jus non est in brutis animantibus, de illis improprie quo sensu dicatur. 1, 1, 11, 1
Jus voluntarium humanum, vel divinum. 1, 1, 13
Jus voluntarium humanum civile, civili latius, civili arctius. 1, 1, 14, 1
Jus voluntarium divinum. 1, 1, 13. aut est unius populi, aut omnium. 1, 1, 15, 12
Jus voluntarium divinum omnibus populis commune triplex. 1, 1, 15, 2
Jus gladii quid in sacris & prophanis literis. 1, 2, 7, 2
Jus divinum Hebraicum alios populos non obligat. 1, 2, 16, 1, 2
Jus Hebræum quoad nos abrogatum non recte dicitur. 1, 1, 16, 7. quem usum nunc habeat, & quem in permissis. 1, 1, 17, 1, 3. nihil continet juri naturæ contrarium. 1, 1, 17, 2
Jus gentium quid: & quomodo probatur. 1, 1, 14, 1. non est commune omnibus populis. 1, 1, 17, 1
Jus, & usus juris distinguenda. 1, 3, 24
Jus supereminens regis, aut civitatis, an liberet a fide subditis data. 3, 19, 7
Jus gentium externum vetus. 3, 1, 18, 1. & §. 19, 1
Jus externum quale. 3, 4, 2, 2. & lib. 3, 10, 1, 3
Jus pro jure externo. 3, 4, 2, 2
Jus regum & populorum quando pace remissum censeatur. 3, 20, 15
Jus gentium circa inæqualitatem in contractibus. 2, 12, 26, 1
Jus internum ab externo distinctum. 2, 12, 11, 2. & 3, 7, 6, 1, 3. & cap. 10, 1, 3. & §. 3, 1
Jus exterorum supereminenti dominio non subest. 2, 14, 7, 8
Jus naturæ moribus obliteratur. 1, 2, 7, 1. & 2, 15, 5, 1
Jus gentium de bello captis. 3, 6, 2, 1, 4
Jus pignoris, retentionis, servitutis an bello acquiratur, & quomodo. 3, 6, 26, 1
Jus captivitatis etiam injuria dicitur. 3, 7, 6, 4
Jus gentium vetat permissa jure naturæ, & permittit vetita. 3, 4, 15, 1
Jus gentium apud populos quosdam 3, 4, 19, 1
Jus gentium improprie quod multi populi usurpant sine mutua obligatione. 3, 1, 8, 2. & 2, 3, 5, 1
Jus sæpe remittendum ut bellum vitetur. 2, 24, 1, 1: 2, 1, 3: 4, 1
Jus luendi pignoris an tempore amittatur. 2, 4, 15. & 3, 20, 6
Jus hospitii. *vide* hospitii jus. humanum constituere quod præter, non contra naturam potest. 2, 3, 6. non obligat in summa necessitate. 2, 18, 4. *vide* necessitas.
Jus Mundiburgii. 1, 3, 21, *in prolegomenis.*
Jus necessitatis. 2, 2, 10, personale. 3,

1, 7, 3. in perſonam ex quibus rebus. 2, 5, 8. numeratur inter res. 2, 10, 1. præcipui acquiri poteſt cum hæreditate, etiam cum bonorum hæreditas non aditur. 2, 7, 19

Jus prehentionis non directe inter ſocios. 1, 3, 21

Jus precarii. 1, 3, 12. & 2, 21, 11. jus protectionis. 1, 3, 21

Jus quo ſenſu dicatur id quod placet validiori. *proleg. pag.* 12. dicere ſibi ipſi vetitum. 2, 7, 2. aliquando dicitur id quod ſit impune. 3, 11, 18. ſed improprie. 2, 5, 18. aliquando id quod eſt injuſtum. 1, 4, 3. dictum in latiſſimo ſignificatu quid. *vide* jus ſtrictum diſtinctum a juſtitia. 3, 10, 1. exteris quamdiu datur manet civitas. *vide* lex. non ex eo metiendum quod eſt optimum, ſed ex voluntate ejus unde oritur. 1, 3, 3. & 1, 3, 17. opponitur armis. *proleg. pag.* 3. juſtitiæ. 3, 4, 2

Jus ortum a Jove cur dicatur. *proleg. pag.* 9. an metu injuriæ accipiendæ ſit ſancitum. *proleg. pag.* 12. an utilitatis tantum gratia, quod Carneades putavit. *proleg. pag.* 4. ſubditis quæſitum an rex auferre poſſit. 2, 14, 7. quæſitum in regem per promiſſionem & ſimilia, quo caſu juſte ipſis auferatur. 2, 14, 8. legitimo modo partum ne cui auferatur ſine cauſa, juris naturalis eſt, *ibid.* cur in populo aut rectore ejus inſuper quidam habeant. *proleg. pag.* 13

Jus advocatiæ. 1, 3, 21

Jus belli pro eo quod naturaliter æquum eſt, & conſuetum a mitius viventibus. 3, 11, 13. & 3, 11, 15. pro eo quod ſit impune, per ſe tamen non omni culpa caret. 3, 4, 5. eſt inter diverſos populos non ejuſdem civitatis membra. 3, 20, 8. ſpectatur non tantum ex principio, ſed & ex cauſis ſubnaſcentibus. 3, 1, 3. certum moraliter quid dicatur. 2, 7, 2. civile quid. 1, 1, 14. favet his, qui parere neceſſe habent, ſed non iis quæ atrocitatem habent facinoris. 2, 26, 3. oritur vel ex obligatione vel ex conſenſu. *proleg. pag.* 11. ad quos non pertineat. 1, 1, 1, aliud quod inter ejuſdem tantum populi partes valeat. 2, 13, 16. aliud quod civile dicitur plurimarum gentium. 1, 1, 14. & 2, 3, 5. & 2, 8, 1. hoc improprie etiam jus gentium vocatur. *vide* jus gentium; mutari poteſt. 2, 8, 1. etiam a ſingulis. 2, 3, 5. jus quæſitum ex lege civili non magis, quam quod ex jure naturali, ſine cauſa alicui auferri poteſt. 2, 14, 8. commercii. *vide* commercii jus ex conſenſu in perſonam unde. 2, 5, 8

Jus divinum duplex. 1, 1, 15. quomodo differat a naturali. 1, 1, 10. unde ortum, & cur homo ei ſubditus. *prolegom. pag.* 10. perfectius alio nomine lex euangelica vocatur. 1, 3, 3. eo omnes gentes tenentur. 1, 1, 15. & omnes reges. 1, 3, 10. quoad effectus quoſdam. 3, 7, 6. eminens. 2, 3, 19. externum. 3, 18, 1, 2. quod quaſi ex fidejuſſione pro civitate. 3, 13, 1. non tam late patet quam id quod ex delicto. 3, 14, 2

Jus gentium quid. 1, 1, 4. unde. *prolegomena pag.* 11. aliud naturale, aliud voluntarium. 1, 2, 4. & 2, 8, 1. & 2, 12, 26. & 3, 1, 8. proprie dicitur, quod habet vim pacti inter gentes, & quod pertinet ad ſocietatem. 2, 8, 1. minus proprie dicitur quod multis quidem commune eſt, non tamen humanæ ſocietatis vinculum conſtituit. 2, 8, 26. dicitur jus civile plurimarum gentium. *ibid.* jus gentium dicitur id quod ſingulis gentibus placuit, ſine mutua obligatione, & quod mutuam obligationem continet. 3, 1, 8. unde probatur. *prolegomena pag.* 22. qui violat jus divinum, violare cur dicatur. 2, 20, 44. puniri poteſt a quovis rege aut magiſtratu. 2, 20, 40. & 2, 21, 3. etiamſi deditus ſit aut captivus. 3, 11, 6

Jus naturale an ſit aliquod. *prolegom. pag.* 5. quid ſit. 1, 1, 10. & 2, 20, 5. unde ſit. *prolegom. pag.* 7. non confundendum cum jure civili plurimarum gentium. 2, 20, 41. quæ ei ſint contraria. *Proleg. pag.* 8, 9. dicitur aliquando conſuetudo cui ratio naturalis ineſt. 3, 7, 5. dicitur & divinum, quo ſenſu. 1, 1, 10. & 1, 1, 15. quomodo a jure gen-

gentium distinguatur. *prolog. pag.* 22. non omnia irrita facit quæ ei repugnant. 2, 5, 10. quando irritum quid reddat. *ibid.* minui potest a Deo per leges. 2, 1, 10. imo contrarium quid poni. 1, 2, 5. mutari nequit, res tamen mutantur. 1, 1, 10. obliteratum quasi ex parte apud multos populos. 3, 2, 2. obligat omnes reges. 1, 3, 16. contractus innominatos a nominatis non distinguit. 2, 12, 3. religionis discrimen ignorat. 2, 15, 8. aliud novum est, aliud sequitur introductum dominium. 2, 8, 1. hoc antecedit legem civilem. *ibid.* de iis agit quæ voluntatis humanæ actum consequuntur. 1, 1, 10. qui jus naturale immaniter violat a quovis rege aut eo qui par jus habet puniri potest. 2, 20, 40. naturaliter etiam a quovis homine. 3, 19, 3. juris naturalis communionem habent omnes homines, etiam tyranni & piratæ. 3, 19, 2. aliquod esse unde concludatur. 1, 1, 12. quædam manifesta, quædam minus sunt. 2, 20, 45. quædam juris naturalis præcipientis. 2, 3, 5. quod requirit non tantum id quod dictat justitia expletrix, sed & quod aliæ virtutes. 2, 1, 9. quædam permittentis, id est ea quæ societas humana proprie non requirit. 2, 3, 5. an quæ hujus juris sunt etiam a Deo permittantur, qui ipsa est natura. 2, 1, 10. consensu communi aut jure gentium possunt impediri. 2, 3, 10. lege etiam civili. 2, 3, 5. quædam proprie sunt, quædam reductive. 1, 1, 10. principium est facultas moralis, cum sufficiente voluntate. 2, 5, 10. quæ juris naturalis non sunt, tamen servari iis in locis ubi obtinent, naturale est. 2, 11, 5. jure naturali ut quid sit illicitum, satis est, si repugnat non naturæ in genere, sed humanæ. 2, 5, 12. de jure naturali cum quæritur, hoc agitur an quid fieri possit non injuste. 1, 1, 3. & 1, 2, 1

Jus scriptum, non scriptum. *Proleg. pag.* 12

Jus strictum usurpare non licet, nisi multo majus sit bonum quo tendit nostra actio, quam malum, quod in omne futurum metuitur. 3, 1, 4

sui remissio refertur inter odiosa. 2, 16, 12. in ejus juris remissione quomodo intelligenda remittentis verba. *ibid.* juris sui naturaliter quisque vindex. 1, 5, 1. imo & alieni. 1, 5, 2. & 2, 25, 1. Temporarii effectus tamen sunt temporarii 2, 6, 10. vitæ & necis alteri in se dare, solo consensu nemo potest. 3, 11, 18. in cives neminem Christianum decet magno conanime desiderare. 2, 20, 16. capitale quatenus lex civilis habere dicatur. 2, 1, 14. in servos unde videatur originem ducere. 3, 4, 10. interna justitia dominus non habet. 2, 5, 28. & 3, 14, 2. nisi aliquo casu, & in quantum ei exercere liceat. 3, 14, 3. voluntarium duplex est, humanum vel divinum. 1, 1, 13. utilitatis innoxiæ. 2, 2, 14

Jus publicum circa quæ versetur. *prol. pag.* 2. rectorium. 1, 1, 3. in rem. 2, 5, 1. originarie ex tribus causis. *ibid.* Rhadamanteum. 2, 20, 1. Romanorum in socios quale. 1, 3, 21

Justiniani consilium de Samaritanis & Judæis vi ad religionem Christianam adigendis improbatur. 2, 20, 48

Justitia expletrix. 1, 1, 8, 1

Justitia attributrix. *διανεμητικὴ. ibid.*

Justitia attributrix an tantum circa res communes, expletrix circa res singulorum versetur. 1, 1, 8, 2

Justitia definita ab Hierace exactio pœnæ. 2, 20, 1. a Pythagoricis dicta, τὸ ἀντιπεπονθός. 2, 20, 32. exercenda solo metu pœnæ, secundum Epicurum, & quare. 2, 20, 44. In piratarum cœtu exercita an cœtum eum civitatem constituat. 3, 3, 2. hominis virtus est, qua est homo. 2, 26, 4. in medio non consistit, ut putavit Aristoteles. *Prol. pag.* 24. pudoris comes est. 3, 10, 1. vim præcipue in bellis magnam habet. *proleg. pag.* 16

Justitia adsignatrix aptitudinem spectat. 2, 17, 2. & 2, 20, 2. *vide* Aptitudo. an locum toties habeat quoties proportione Geometrica sit opus. 1, 1, 8. hoc est quotiens inter terminos plures duobus æqualitas constituitur. 2, 20, 2.

spe-

ſpectat, ut alteri quid accedat. 2, 20, 2
Juſtitia gubernatrix. 2, 20, 24. & 2, 20, 27. obligat imperantem ad curam pro inferioribus. 2, 24, 7
Juſtum aliud eſt ex æquo inter ſe viventium, aliud ejus qui regit & regitur, qua tales ſunt. 1, 1, 3
Juſtum, id eſt, ſolemne. 1, 3, 4, 1. & 3, 3, 1, 1

L.

LAbor injunctus an ſit pœna. *vide* Pœna.
Lacedæmone nepos ex filio majore filio minori natu in regno prælatus. 2, 7, 30, 3
Lacedæmone filius rege patre natus præferebatur ante nato. 2, 7, 29
Lacedæmonii dolum in bello pluris quam vim faciebant. 3, 1, 6, 2
Lacedæmoniorum mos de agris captis. 3, 6. 11, 2
Laconum jus in Meſſenam. 2, 4, 2, 1
Λάφυρα. 3, 6, 24, 4
Lamech homicidii impunitatem ſibi perſuadet. 1, 2, 5
Laniſtæ ſacra cœna olim prohibiti. 1, 2, 9. *Annot.*
Latrocinari olim licitum, & quare. 2, 15, 5. apud Germanos & Græcos ſine infamia fuit. 3, 3, 2. ex latrociniis tenentur magiſtratus, ſi ea remedia neglexerit adhibere quæ poterat. 2, 17, 20
Latroni fides ſervata. 3, 19, 2, 2
Latrones jus legationis non habent. 2, 18, 2, 3
Latrones qui. 3, 3, 1. civitatem non faciunt. *vide* Piratæ. qui ita invaluere, ut formidabiles ſe fecerint, recte recipi ac defendi a quovis poſſunt, quoad pœnam. 2, 21, 5. ſiquid prædando cepere, ejus domini non fiunt. 3, 3, 2. publici qui. 2, 1, 1. reſtituere non tenentur quod vi aut metu expreſſerunt, ſi jusjurandum interceſſerit. 2, 17, 19. ſocietates legitimæ fieri poſſunt. 3, 3, 3. qui laudat tenetur damni dati & quomodo. 2, 17, 7. & 2, 21, 1
Legatio apud inimicos præſidium habet juris gent. 2, 18, 6
Legationes aſſiduæ rejici poſſunt. 2, 18, 3, 2
Legationis jus quid contineat. 2, 18, 3. eſt inter eundem populum in bellis civilibus. 2, 18, 8. cur inſtitutum. 2, 18, 4. introductum a jure gent. voluntario. 2, 18, 1
Legatus municipalis non regitur jure gentium ſed civili. 2, 18, 2. a pignorationibus ſubditorum pro civitate excipitur. 3, 2, 7. provincialis non regitur jure gentium ſed civili. 2, 18, 2. puniri an poſſit ex omnibus cauſis quæ ſunt contra jus gentium. 2, 18, 4. an ſi quid commiſerit contra ſtatum Reipub. *ibid.* ex nulla etiam neceſſaria cauſa puniri poteſt ab eo, ad quem mittitur. 2, 18, 4. ſed per eum a quo mittitur pœna exigi aut bello peti. *ibid.* rationem reddere factorum ſuorum nemini cogitur niſi a quo mittitur. *ibid.* a ſubditorum numero excipitur jure gentium. 3, 2, 7
Legatus an jurisdictionem habeat. 2, 18, 8, 2
Legatus, ſi quid debeat, quomodo compellandus. 2, 18, 9
Legati mittentem obligant etiam contra arcana mandata. 2, 11, 12
Legatus quando ſponte domum redire poſſit. 2, 16, 25, 2
Legati qui jure gentium utantur. 2, 18, 2, 1
Legati in bellis civilibus quo jure ſint. 2, 18, 2, 3
Legati an admittendi. 2, 18, 3, 1
Legati ob quas cauſas poſſint non recipi. 2, 18, 3, 1
Legati quo caſu mutabiles. 2, 18, 3, 2
Legati referunt perſonam mittentis. 2, 18, 4, 5
Legati jure civili loci ubi ſunt non tenentur. 2, 18, 4, 5
Legati habentur quaſi eſſent extra territorium. *ibid.*
Legati delictum per quem puniendum. 2, 18, 4, 5, 7
Legati per modum defenſionis occidi aut repelli poſſunt. 2, 18, 4, 7
Legati an ſubjaceant juri talionis. 2, 18, 7, 1
Legati domus an pro aſylo. 1, 18, 8, 2
Legati capacitas jus quoddam eſt, quod qui impedit damni dati tenetur. 2, 17, 3
Legata integra ſolvere, ſine detractione

ne falcidiæ naturaliter quemque obligari, quo ſenſu dicatur. 2, 14, 6
Legatorum violatio durante bello compenſari poteſt. 3, 19, 19. lex de legatis non violandis pertinet ad legati perſonam, etiamſi is qui miſit pœnam meruerit. 2, 18, 7. populus quod per legatos partium integrantium fecit, ipſe feciſſe intelligitur. 2, 6, 9
Legatorum jus. 2, 18, 1, 1. & §. 3, 1
Legatorum jus an valeat apud eos ad quos non mittuntur. 2, 18, 5
Legatorum jus valet in bello. 2, 18, 6
Legatorum comites an inviolabiles. 2, 18, 8, 1
Legatorum bona an poſſint pro debito capi. 2, 18, 9
ob Legatos violatos bella. 2, 18, 11
Lex quid. 1, 1, 9, 1, 2
Lex Moſis dupliciter ſumitur. 1, 2, 6, 4
Lex Moſis judiciaria quando & quomodo ſublata. 1, 2, 8, 7
Lex Moſis. *vide* jus Hebræum.
Lex Moſis non habet prius & poſterius. 2, 5, 13, 5
Lex non ſemper irritum facit quod vetat. 2, 5, 16, 13, 4
Lex imperfecta Ulpiano quæ. 2, 5, 16, 1
Lex de ſabbato & de decimis quomodo ad Chriſtianos pertineat. 1, 1, 17, 5
Lex idem poteſt quod conſenſus expreſſus. 3, 13, 1, 2
Lex in præſumptione facti non exiſtentis fundata, an obliget. 2, 11, 6, 2
Lex Romana de læſis ultra dimidium pretii. 2, 12, 12, 2
Lex occidi aliquem permittens an conſcientiam liberet, & quando. 2, 1, 14, 1
Lex, quæ feras, piſces, aves regi addicit, non injuſta. 2, 3, 5
Lex juſta quæ vetat quod jure naturæ licet. *ibid.*
Lex de uſucapione an pertineat ad ſummum imperium, aut ejus partes. 2, 4, 12, 1
Lex dicitur commune pactum populi. 2, 11, 1. & quo ſenſu. 3, 13, 1. quo ſenſu dicatur regina divinarum humanarumque rerum. 2, 20, 44. eſt in civitate ut mens in corpore, qua ſublata interit. 3, 3, 2. facit ut quod per ſe laudabile tantum eſt incipiat deberi. 1, 2, 1. iniqua quomodo tollat. 2, 12, 12. obligat, & ad quid. 1, 1, 9. ſic obligat ut ſinde jus ſuum cuique oriatur. 2, 17, 2. ut obliget extra jus naturæ venit ex voluntate ferentis eam. 1, 1, 15. ut quem obliget, quid requiratur. 2, 4, 12. obligat, etiamſi cauſa particulariter ceſſet. 2, 20, 27. legis autorem ut partem civitatis. 2, 4, 12. & 2, 20, 24. principem per reflectionem. 2, 4, 12. non vero pœnalis. *vide* lex pœnalis. ex lege tamen nemini jus adverſus principem. 2, 14, 9. obligat ſubditos omnes. *ibid.* non obligat, ſi palam abſurda ſit, aut ſtulta, aut de re illicita. 2, 14, 12. nec eum cui a magiſtratu permittitur aut imperatur id, quod niſi ſolutus facere non poteſt. 2, 4, 4. nec eos quibus data non eſt. 1, 1, 15. lex quæ fundatur in præſumptione facti non obligat, ſi factum aliter ſe habeat. 2, 11, 6. tolli non debet, niſi probabili de cauſa. 2, 20, 24. tollendi eam aut mutandi jus habet auctor ejus. 2, 4, 12. & 2, 20, 24. tollendo eam ſive ex juſta, ſive injuſta cauſa, aut revocando, rex nemini facit injuriam. 2, 14, 9
Lex civilis multarum nationum. 2, 8, 1. *vide* jus civile multarum gentium.
Leges civiles nihil agunt contra legem naturæ. 2, 5, 19. interdum dant aut tollunt, interdum juri auxilium ſuum tantum negant. 2, 12, 12, 19. jus vitæ & necis non habent ex quovis delicto. 2, 1, 14. in promiſſionum materia quid efficiant. 2, 11, 5. & 2, 11, 7. qui legibus civilibus ſubjecti ſunt, in quibus caſibus eos æquitatem oporteat conſulere. 2, 12, 12. qui ſubjecti non ſunt, id ſequi debent quod æquum eſt. *ibid.* *adde* jus civile.
Lex commiſſoria. 1, 3, 16
Lex Dei de puniendo in filiis parentum delicto, cur ultra abnepotes non extendatur. 2, 12, 14
Lex humana quando obliget. 3, 23, 6. a voluntate pendet, in origine & duratione. 2, 20, 24. ſi quæ prohibita humana tantum lege fiant, non

non ſunt irrita, niſi lex hoc addiderit. 2, 5, 14. injuſta etiam interdum non niſi malo publico tollitur. 1, 4, 5

Lex Moſaica duo comprehendit, τὸ πνευματικὸν καὶ τὸν ἐντολὴν σαρκικήν. 2, 20, 39. conſideratur dupliciter. 1, 2, 6. imperfecta reſpectu legis euangelicæ. 1, 1, 17. impleta a Chriſto quo ſenſu dicatur, 1, 2, 7. an ſit eadem cum lege naturæ, *Prolez. p* 29. obligat etiam Chriſtianos in iis quæ moraliter honeſta ſunt, 2, 12, 20. non obligat peregrinos & alios quam Judæos. 1, 1, 16 ad quid profit iis quos non obligat. 1, 1, 17. quando Iſraëlitas obligare deſierit. 1, 1, 16. ſapientiſſima eſt. 2, 21, 5. eſt legum omnium exemplar perfectiſſimum. 2, 20, 32. eſt ἄνευ παρεκτολυψίας. 2, 20, 33. legem Moſaicam an Chriſtus tantum ſit interpretatus. 1, 2, 6. ſublatam eſſe non opus eſt a Chriſtianis probari. 1, 1, 16. leges illæ tantum a Chriſto ſunt latæ, quæ alias gentes ab Hebræis diſtinguebant. 2, 5, 13. legem Hebræam tranſgredientibus pœna fuit mors violenta, & ſimilia. 2, 20, 11

Lex naturæ pro lege conſuetudinis generalis. 3, 7, 5. circa naturæ leges par eſt eos excuſari, quibus aut ratiocinationis imbecillitas, aut prava educatio obſtat. 2, 20, 43

Lex pœnalis non obligat actus principis etiam privatos. 2, 14, 2

Lex regni. 1, 3, 16. *Annot.*

Lex Romana non eſt ſine nimio perſonarum & qualitatum ad factum non pertinentium reſpectu. 2, 20, 33. *vide* jus Rom.

Legis diſpenſatio ex quibus cauſis fiat. 2, 20, 27. an in iis tantum procedat quæ lex tacite videtur excipere. *ibid.* non omnis referenda ad ἐπιείκειαν. *ibid.* ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt ratio univerſalis ſine repugnantia rationis contrariæ. 2, 20, 26. ignorantia inevitabilis excuſat. 2, 20, 43. qui ob ejuſmodi ignorantiam legem non obſervat non agit injuſte. 2, 23, 13. conjuncta cum negligentia minuit delictum. 2, 20, 43. ratio differt ab ejus mente. 2, 6, 8. ſi ceſſet peculiariter in facto de quo agitur, etiam pœna per eam expreſſa mitigari poteſt. 2, 20, 26

Leges feruntur cum ſenſu imbecillitatis humanæ. 1, 4, 7. quæ contra feruntur, pro nullis habendæ, ſi ſint ſpeciales. 3, 23, 6. ſunt vel permittentes, vel prohibentes: ſilent in bello, & quales. *Proleg. pag.* 2, 11, 12. id reſpiciunt quod plerumque accidit. 1, 4, 4

Legis ratio particulariter ceſſans caſum a lege non eximit. 1, 3, 5, 3

Legis diſpenſatio regem non obligat. 2, 14, 13, 1

ceſſatio Legis in particulari diſpoſitio eſt ad diſpenſationem. 2, 20, 26

Legis conditor an ſe obliget, & quatenus. 2, 4, 12, 1. & cap. 20, 24, 1

Lex Hebræa an prohibeat divortia & matrimonia plurium uxorum. 2, 2, 9, 1, 3

in Lege pœnali diſpenſandi cauſæ quæ. 2, 20, 24, 3

Leges pœnales aut coactivæ locum non habent circa actus regum. 2, 14, 1. & 2, 2, 2

Leges Romanæ de contractibus. 2, 12, 12, 2

Leges Romanorum pœnales in quo iniquæ. 2, 20, 33

Leges quæ obligent. 3, 23, 5, 3

Leges a Chriſtianis ferri poſſent ſimiles Hebraicis, niſi trium cauſarum aliqua obſtet. 1, 1, 17, 5

Leges & contractus miſceri poſſunt. 2, 14, 9

Leges non omnes obligant. 2, 14, 12, 2. & 3, 23, 5, 3

Leges quæ validiores ſi caſu confligant. 2, 16, 29, 1

Leges interficere aliquos permittentes quando jus interdum dent, quando ſolam impunitatem. 2, 20, 17

Leges an obligent ſummam poteſtatem. 2, 4, 12, 1. & 2, 20, 24, 1

Leges quaſi pacta. 2, 11, 1, 3

Leges civiles quædam plane injuſtæ. 2, 7, 1. & 2, 14, 12, 2. & 3, 23, 5, 3

Leges humanæ quædam præcipere poſſunt cum mortis periculo obſervanda. 1, 4, 7, 2, 3. humanius ſunt interpretandæ. *ibid.*

Leges quædam etiam divinæ, tacitam habent exceptionem ſummæ neceſſitatis,

ſitatis. 1, 4, 7, 1, 3
Leges reſpiciunt id quod plerumque accidit. 1, 4, 4, 3
Leges ferri poſſunt de tempore, quo ſummum imperium admittatur. 2, 4, 12, 2
Leges de re promiſſa quæ obligant. 2, 4, 4, 2
Leges injuſtæ, quæ propinquos nocentium innocentes interfici jubent. 2, 21, 15, 1. & 12, 1
Leges civiles de promiſſis minorum. 2, 11, 5, 2
Leges quædam Dei tacitam habent ſummæ neceſſitatis exceptionem. 1, 4, 7. quædam datæ a Deo generi humano, vel in prima creatione, vel in reſtauratione. 1, 2, 5. & 3, 5, 3. Lex divina vocatur interdum jus gentium moratiorum. 2, 11. 1. *adde* Decalogus. Dilectionis, *vide* dilectionis lex. Euangelica, jus divinum voluntarium perfectius. 1, 3, 3. paulatim ad mores ſæculi interpretari cœpit, cum primum eſſet ſtrictius. 1, 1, 13. excalceationis. 1, 3, 20
Leges ſacratæ quæ. 3, 19, 8. ſcriptæ, ad ſenſum æquitatis naturalis trahendæ. 2, 2, 6. non ſcriptæ; ſcriptorum vinculis non tenentur. *ibid.*
Legitima an lege humana tolli poſſit, & quatenus. 2, 7, 4, 3
Legum finis & efficacia. 2, 12, 12, 2
Legum diverſitas circa venditionem & emtionem. 2, 12, 15, 1
Legum condendarum jus pars eſt ſummæ poteſtatis. 1, 3, 6
Aſia. 3, 6, 20, 2
Lenitas in errantes circa divina. 2, 20, 50. & 1, 2, 5
Liber homo poſtliminio quomodo redeat. 3, 9, 5
Liber homo poſtliminio ſua recuperat: an & alienata. 3, 9, 6, 1, 2
Liber fit populus cum quo rex ejus tanquam cum libero ſciens contraxit. 2, 4, 4. aut tanquam legibus ſuis ſolutum longo tempore agere juſſus eſt. 2, 4, 14. populus liber factus in quibuſdam obligatur per regem, qui libertatem proxime anteceſſit. 2, 14, 12. regis & populi liberi eadem eſt ratio. 1, 3, 21
Liberam fore Carthaginem quomodo interpretandum. 2, 16, 15
Liberi filiarum alendi. 2, 7, 4, 3
Liberi pignorari ac vendi a parentibus quando poſſint. 2, 5, 5. jus ipſorum in liberos, 2, 5, 7
Liberi ex quibuſdam matrimoniis impediuntur ſuccedere. 2, 7, 8, 2, 3
Liberi ob parentum delicta non puniendi. 2, 21, 13, 1, 3
Liberi in materia favorabili. 2, 7, 30, etiam ſub matris ſunt imperio. 2, 5, 7. maternam ſequuntur conditionem jure gentium. 3, 7, 5. parentibus obſervantiam ac pietatem debent. 2, 5, 3. & 2, 5, 6. quo jure Deus innocentes liberos immatura morte ſoleat afficere. 2, 21, 14. liberorum res an jure naturali acquirantur parentibus. *vide* acquiri.
Liberis an debeantur alimenta, & quo ſenſu. 2, 7, 4, 1. an alendi vulgo quæſiti, & ex inceſto nati. 2, 7, 4, 2, 3
Liberos cogendi jus. 2, 5, 2, 3, 4
Liberorum cum parentibus matrimonia contra jus naturæ. 2, 5, 12, 2, 3
Liberorum ſervitus. 2, 5, 90
Libertas quando juſta belli cauſa. 2, 22, 11. & 2, 4, 14, 1, 2
Libertas quo ſenſu naturalis. 2, 22, 11. & 3, 7, 1, 1
Libertas an pax placeat, gravis interdum deliberatio. 2, 24, 6, 1, 2. & 1, 4, 19, 2
Libertati præferenda vita populi totius 2, 24, 6, 2, 3
Libertas populi quid ſignificat. 1, 3, 12, 1, 2
Libertas ſubditorum obligatur ex facto ſuperiorum. 3, 2, 2, 1
Libertas bellandi non præſumitur abdicata. 2, 16, 13, 2
Libertas dicitur dupliciter, κ᾽ ἐξουσίαν καὶ κατ᾽ ἐναντίότητα. 2, 22, 11. opponitur regibus. 1, 3, 13. victis merito aliqua relinquitur, etamſi imperium ipſis aufertur. 3, 15, 10. reſtituenda cum injuſte erepta eſt, etiam ab his qui eam juſta ratione ab ereptoribus capiunt. 3. 16, 4. ſervo data pro oculo & dente excuſſo. 3, 14, 4. debetur ſervo poſt longas operas & valde magnos labores. 3, 14, 6. libertatis nomen inanis umbra. 1, 3, 21, libertatem

Digitized by Google

uni penitus tradere populus utrum poſſit. 1, 3, 8. pro libertate pugnare, etiam cum injuſte fiat, veniam meretur. 3, 11, 6. libertate vita potior. *vide* vita.
Libertas civilis. 1, 3, 12. eſt jus regendæ per ſe reip. 2, 24, 6. ſine ſummo imperio intelligi non poteſt. 1, 3, 2. non juſta. 1, 3, 4. *Not.* naturalis facit ne quis cogatur abſque culpa. 2, 17, 17. pars ejus retineri poteſt, non retenta parte imperii. 1, 4, 14. tacita ut a quibusdam vocatur non ſemper retinetur a populo in reges delinquentes. 1, 3, 8
Licere pro jure externo. 2, 12, 26, 1. & 3, 4, 2, 2. & cap. 10, 1. & §. 2, 1, 2
Licere, vox ambigua quas ſignificationes habeat. 3, 4, 2, 1, 2
Licere quædam dicuntur, quæ rectius aliter fiunt. 3, 4, 2, 1. & cap. 10, 1, 1, 2, 1
Licere quædam dicuntur, ob impunitatem. 3, 4, 2, 2. & c. 10, 1, 3
Licere oppoſitum ei quod decet, aut oportet. 3, 4, 2, 2. & cap. 10, 1, 2, 2, 1
Licere accipitur dupliciter, vel ſenſu exteriore vel interiore. 3, 10, 1. quot modis dicatur. 3, 4, 2. interdum dicitur, ubi nullum contra proditum eſt remedium. 2, 12, 26. quædam indirecte licent quæ directe non licent. 2, 15, 11. quantum liceat in bello partim nude ſpectatur, partim ex promiſſo antecedente. 3, 19, 1
Limen & limes idem. 3, 9, 1
Limitati agri. 2, 3, 16, 1. & 2, 8, 12, 1
Liquida per ſe non terminantur. 2, 2, 3
Lis poteſt utrinque eſſe ſine peccato. 2, 23, 13, 3
Literæ Marcæ. 3, 2, 4
per Literas inter abſentes pacta nuda quo jure judicentur. *vide* pacta.
Literis belli denunciatio fieri poteſt. 3, 3, 14
Literati excepti a pignorationibus ſubditorum pro civitate jure civili. 3, 2, 7
Lites Chriſtiani quidam plane improbarunt. 1, 2, 9. omnes an lege euangelica prohibitæ. 1, 2, 8. damnum etiam injuſtum ferre prius oportet, quam litigare. 2, 1, 13. lites juris controverſi ex utraque parte non ſunt improbæ. 2, 23, 13
Litigare Chriſtianis quo ſenſu vetitum. 1, 2, 8, 4. & 2, 24, 2, 4
Littus quorum. 2, 3, 9, 2
Loca in ſolo pacato poſita quo caſu recte occupentur a bellante. 2, 2, 10, 1
Locans pluribus operam an a ſingulis mercedem in ſolidum exigere poſſit. 2, 12, 19
Locatio, conductio facta a rege ſine expreſſa mercede an valeat. 2, 14, 5. in locatione, conductione, caſus, qui uſum impedivit, damno ſunt conductoris. 2, 12, 18
Locationis & conductionis natura. 2, 12, 18
Locator tertio rem locans, conductori tenetur de eo quod percipit. *ibid.*
Locator operæ ad quid teneatur. 2, 12, 19
Locator jus habet exigendæ pecuniæ promiſſæ, etiamſi nihil conductor utilitatis ex ea re perceperit. 2, 12, 18
Locupletatus ex re alſena, eatenus ad reſtitutionem tenetur, & quare. 2, 10, 2, 1. & 2
Locus incultus non cenſetur occupatus, niſi quoad imperium. 2, 2, 17. ſive ſacer, ſive profanus, poſtliminio receptus cujus ſit. 3, 9, 13. qui contrahit in loco, legibus ejus loci ſubjicitur. 2, 11, 5. quo loco in conventibus ſedere debent qui populo olim libero imperant. 2, 9, 8
Locutio de futuro noſtræ poteſtatis quotuplex. 2, 11; 2, 3
Locutionis ambiguæ uſurpatio quando licita. 3, 1, 10, 13
Lucrum alter alteri poteſt prævertere, maxime ſi cauſa ſubſit. 2, 2, 24. ex re alienа reſtitui oportere, juris eſt natur. *Prolegom. pag.* 21, 2, 10, 2. ob lucrum ceſſans per ſolutionem tardiorem res pluris vendi poteſt. 2, 12, 14. & ex pecunia mutuo data merces juſte exigi. 2, 12, 21. cui lucrum ſperatum ſed non debitum decedit, de damno agere non poteſt. 2, 2, 13.

Digitized by Google

Ludovici & Galeatii controverſia de Mediolano. 2, 7, 19

M.

Maccabæi bello adjuverunt extraneos. *vide* Aſmonæi. 2, 15, 9, 6
Maccabæorum reſiſtentia qualis. 1, 4, 7, 5
Maccabæi fœdus ineunt cum Romanis & Lacedæmoniis. 2, 15, 9. fratrum innocentium necem Sabbatho ulciſcuntur. 2, 20, 8. Maccabæorum arma, quomodo defendi poſſunt. 1, 4, 7
Macedonum lex quædam injuſta. 2, 21, 15
Magiſtratus inferiores ſummum imperium habenti juſte reſiſtere non poſſunt. 1, 4, 6, 1, 5
Magiſtratus Chriſtiani Pauli tempore. 1, 2, 7, 1, 2
Magiſtratus Hebræi non reſtiterunt malis regibus. 1, 4, 6, 3, 4
Magiſtratus ex quibus damnis teneatur. 2, 17, 20. 1
Magiſtratus an teneatur, eo quod a nautis cautionem non exegerint. *ibid.*
Magiſtratus oppidanos quatenus obliget. 3, 22, 6
Magiſtratus naturaliter jus habet belligerandi. 1, 3, 4. non eſt in ſtatu Deo aut legi euangelicæ contrario. 1, 2, 7. Miniſter eſt iræ divinæ. 1, 2, 8. bonus ad militiam uſurpare poteſt voluntatem non bonam modo aliorum, ſed & malam. 2, 26, 5. minor bella gerere num poſſit. 1, 3, 4. an contra majorem, ſi injuſte agat. 1, 4, 6. *adde* neceſſitas. ei contra majorem parendum non eſt, etiam cum bona imperare videatur. *ibid.* naturalis & perpetuus eſt vir bonus. 2, 20, 9. magiſtratus non obligat, ubi imperium ſummum eſt penes populum. 2, 15, 3. obligatur populo interdum, & ex quibus cauſis. 2, 17, 20. Cui magiſtratus collatio mandata eſt, tenetur eligere eos qui digni ſunt. 2, 17, 3. magiſtratum ſuſcipere Clericis prohibitum, & quare. *vide* Clericus. nemo multo conamine debet affectare, & quamobrem. 2, 20, 36. a magiſtratu reſp. vel ſinguli etiam exactam requirere poſſunt diligentiam, ſi lex id jubeat. 2, 17, 2
Magi poſt baptiſmum artem ſuam cogebantur deſerere. 1, 2, 9
Maharbalis factum. 3, 22, 9, 2
Mahumetiſtarum opinio de neceſſitate reſtitutionis. 3, 10, 3
Majeſtas pro dignitate imperantis ſumitur. 1, 3, 21. 1, 2. quid ſit. *ibid.*
Majeſtas cur tot legibus munita. 1, 4, 2. major ex nobilitate generis. 2, 7, 16. fœdus, ut majeſtas alicujus comiter colatur, quale. 2, 15, 7. in majeſtatis controverſia, quis vocabulum ejus interpretari debeat. 2, 16, 3. contra majeſtatis legem peccat, qui injuſſu principis alteri bellum facit. 1, 3, 4
Majoratuum jura tempore amittuntur. 2, 4, 10, 3
Majoratuum ſucceſſio in regno Caſtellæ. 2, 7, 22, 1
Maleſici atroces qui nullius civitatis partes ſunt, a quovis puniri poſſunt. 3, 19, 3
Maleficium quid. 2, 17, 1. quæ quaſi ex maleficio. 2, 1, 2
Malorum opera uti aliquando cogimur. 2, 17, 20. uti licet, ſed conſiſtit hoc jus intra interficiendi alterius licentiam. 3, 4, 18
Malum declinare eſt ex appetitu naturali & honeſto. 2, 20, 29. malum non eſt faciendum ut inde eveniat bonum, hoc in iis locum habet, quæ ſemper mala ſunt. 3, 1, 6. qui malum facit, malum ferat. 2, 20, 1. quantum quiſque mali fecit, tantum eum pati, naturaliter juſtum. 1, 2, 4. quæ ad declinandum malum male fiunt, maxime ſunt excuſabilia. 2, 20, 29. malum minus, ubi electio nequit evadere, rationem boni induit. 2, 23, 2
Mandantis morte an pereat mandatum. 2, 11, 16
cum Mandatario qui contrahit, etiam ſi mandatarius mandatum excedat, obligatur. 2, 11, 12
Mandatarius mandatum excedens quando nos obliget. *ibid.*
Mandatarius a ſumptibus factis indemnis præſtari debet, & quare. 2, 12, 13. in quantum teneatur ex culpa

Digitized by Google

culpa & dolo. 3, 22, 4. obligat mandatorem etiam cum mandatum excedit. 2, 11, 12. obligatus contra mandatori. 3, 22, 2
Mandator ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Mandatum an impleri poſſit per æquipollens. 2, 16, 21
Mandatum excedens, & ſic cum alio contrahens, ad quid obligatur. 3, 22, 4, 1, 3
Mandatum generale & ſpeciale in bello. 3, 18, 1, 4
Mandatum quid. 2, 12, 2. contra mandatum principis arcanum agens legatus, principem obligat, ſed ſe principi. *vide* legatus, & 3, 22, 4. mandati actio an detur in hæredem. 2, 11, 17
Mandata publica, quæ nautis dantur adverſus piratas. 2, 17, 20, 1
Manliana imperia. 3, 18, 1
Manlii bellum in Gallogræcos quale. 3, 3, 10
L. Manlius tribunos pleb. jurejurando etiam in re injuſta obſtringit. 3, 19, 6
Manubiæ quid. 3, 6, 16, 1
Manumiſſio interdum omitti ſine peccato nequit. 3, 14, 6, 4, 5
Manumiſſio jure gentium voluntario introducta, & quare. 3, 14, 6. facta ab hoſte nobis nihil detrahit. 3, 9, 11
Manus mortuæ. 2, 5, 30. manibus initium ſit poſſidendi res mobiles. 2, 8, 6
M. Marcelli moderatio in victoriis. 3, 12, 7, 2
Marchionatus facilius teſtamento relinquitur quam alia ditio, & quare. 1, 3, 14
Mare commune cum dicitur an intelligi debeat civib. Rom. 2, 3, 9, 1. continet terram. 2, 2, 3. forum mundi. *ibid.* per contractum ne ab altera parte navigetur, pars altera non occupat. 2, 3, 15. ſinus & pars maris occupari poteſt. 2, 3, 8. quomodo & quamdiu duret iſta occupatio. 2, 3, 11. maris imperium non dominium occupatur. 2, 3, 13. mare nec privatis, nec a populo poſſideri poteſt. 2, 2, 3. Romanorum, Græcorum, Sinopenſium quo ſenſu dicatur. 2, 3, 18. in mari ceſſat judicium. 1, 3, 2
Mares feminis præferuntur in regnis a populo delatis. 2, 7, 17
Mare an proprium fieri poſſit, an terra contineatur. 2, 2, 3, 1, 2
Mare non diviſum. 2, 2, 3, 2, 3
Mare in fundum admiſſum. 2, 3, 10, 2
Mare occupatione omiſſa ad naturam redit. 2, 3, 11. navigandi jus in mari. 2, 3, 12. imperium in mari quorum ſit. 2, 3, 13
Mariandyni. 3, 14, 5
Maris pars quatenus occupari poſſit. 2, 3, 8, 10, 1
Maritale imperium. 1, 3, 8
Maritus caput uxoris quo ſenſu. 2, 5, 8. jus habet naturaliter in corpus uxoris. 2, 5, 9. jus habet reſcindendi factum juramentum ab uxore ſua ex L. Hebræa. 2, 13, 20. cui lex permittit uxorem adulteram occidere, an ſi occidat juſtus ſit coram Deo. 2, 20, 17. ne maritus pro uxore conveniatur. 3, 2, 1
Marius præ armorum ſtrepitu leges non audit. *Proleg. pag.* 3
Maſculina pro communibus. 2, 16, 9
Mater quomodo magis certa patre. 2, 7, 8, 1
Mathathias quo jure Judæum Græcis ritibus ſe polluentem occiderit. 2, 20, 9
Matrimonium cur inſtitutum naturaliter. 2, 7, 6. exterorum Judæi pro nullo habent. 3, 19, 2. familiæ fundamentum eſt. 2, 20, 30. non juſtum etiam inter cives. 1, 3, 4. *Not.* promiſſum ab eo qui conjugem jam habet, an & quatenus valeat jure naturali. 2, 11, 8. contrahere. 3, 4, 2. ad quos gradus liceat. 2, 5, 12. *& ſeqq.* an cum infideli liceat ex lege euangelica. 2, 15, 10. cum pluribus lege euangelica non licet. 1, 2, 6
Matrimonium quid ſit ex jure naturæ. 2, 5, 8, 9
Matrimonium an irritum deficiente conſenſu parentum. 2, 5, 10, 1, 13
Matrimonium irritum cum alterius viventis conjuge. 2, 5, 11
Matrimonium ad morgengabicam. 2, 7, 8, 3
Matrimonium apud veteres Romanos poſtliminio non reſtituebatur. 3, 9, 9, 2
Matrimonii petitio injuſta belli

cauſa. 2, 22, 7. & 2, 1, 21, 2
Matrimonii contrahendi libertas nemini debet adimi, niſi præceſſerit delictum. 2, 2, 22. vicinis negari non debet. 2, 2, 21. leges quæ exteris matrimonia negant, quid negent. *ibid.*
Matrimonii fides æquiparatur vitæ. 1, 2, 5
Matrimonii jura ex lege Chriſtiana. 2, 5, 9, 2, 3
Matrimonia non ineunda cum prophanis. 2, 15, 10, 4, 3
Matrimonia quædam talia ſunt ex lege, ut liberi ad hæreditatem non admittantur. 2, 7, 8, 3
Matrimonia plurium uxorum olim licita. 2, 5, 9, 4, 1
Matrimonia cum propinquis ſanguine, aut affinitate, unde, & quatenus illicita. 2, 5, 12, 1, 13, 1
Matrimonia parentum cum liberis, & liberorum cum parentibus contra jus naturæ: & unde illicita. 2, 5, 12, 2, 5
Matrimonia an licita in gradibus expreſſis in Levitico. 2, 5, 13, 3
Matrimonia fratrum & ſororum quo jure vetita, & unde illicita. 2, 5, 15, 6
Matrimoniorum contrahendorum libertas quibus & quatenus debeatur. 2, 2, 21, 1, 2
Maxillam obvertere Hebræis quid. 1, 2, 8, 8
Maximus natu in regnis a populo delatis præfertur inter pares ſexu. 2, 7, 18, 1
Medici falſa interdum loqui poſſunt. 3, 1, 15
Medii in bello quando fiant hoſtes. 3, 1, 5. & 3, 17, 3. ad quid teneantur. *ibid.*
Membra naturaliter homini ſuum. 2, 17, 2. in membra ſua homini jus nullum niſi corporis ſervandi gratia. 2, 21, 11
Membri conſervandi cauſa interfectio licita. 2, 1, 6
Mendacium prohibitum. 3, 1, 9, 1. & §. 10, 3
Mendacium qui auctores certis caſibus admittant. 3, 1, 9, 2, 3, 4
Mendacium dicere & mentiri apud Gellium quomodo diſtinguantur. 3, 1, 10, 1
Mendacium a Deo alienum. 3, 1, 15, 1
Mendacium ſtricte dictum quid. 3, 1, 11, 1
Mendacium an committatur reſpectu tertii, ad quem ſermo non dirigitur. 3, 1, 13, 1, 2
Mendacium dicitur multipliciter. 3, 1, 10. quid ſit. 3, 1, 8
Mendacium alii laudant alii vituperant. 3, 1, 9
ad Mendacium confugere, nota eſt infirmitatis. 3, 1, 15
Mendaciorum inculpatorum exempla. *ibid.*
Mendacii, qua illicitum naturaliter, quid materiale. 3, 1, 10, 1. quid formale. 3, 1, 11, 1
de Mendacio & æquivocatione Scholaſticorum ſententia. 3, 1, 17, 3
Mendacium pro vita. 3, 1, 16
Menſura ejus quod res valent. 2, 12, 14
Mentiri apud volentem an liceat. 3, 1, 14, 1
Mentiri hoſti licere qui ſenſerint. 3, 1, 17, 1
Mentiri & occultare verum, diſtincta, 3, 1, 7. *Annotat.* 1. quando liceat. 3, 1, 13. & 3, 1, 14. cur non mentiatur qui falſum dicit, quod verum eſſe putat. 3, 1, 10
Mentitur qui dicit quod falſum putat, licet verum ſit. 3, 1, 10, 1
Mercatores in bello ab injuriis vindicari debent. 3, 11, 12. laborum & expenſarum rationem habere poſſunt in conſtituendis rerum pretiis. 2, 12, 14
Mercatura apud Hollandos pridem maxime viguit. 2, 11, 13
Mercenarii. 2, 5, 30
Merces excepta a pignorationibus ſubditorum pro civitate. 3, 2, 7. exoticas olim Belgæ non emebant. 2, 2, 20
ad Meretricium civiles leges quomodo & quare ſoleant connivere. 3, 5, 4
Meritum ex libera voluntate. 2, 21, 12
Meritum omne eſt perſonale. 2, 21, 12. univerſitatis quale. 2, 21, 8
ob Meritum pœna remitti debet. 2, 20, 26
Metus a tertio illatus an actum vitiet. 2, 11, 7, 3
Metus alterius an tollat jus tranſire volentis. 2, 2, 13, 4

Metus

Digitized by Google

Metus a vicino an juſta belli cauſa. 2, 22, 5, 1. & 2, 1, 17
Metus ſolus non ſufficit ad jus interficiendi alterum. 2, 1, 5, 1, 2
Metus exceptio non liberat a religione jurisjurandi. 3, 19, 4, 5
Metus qui pro juſto habeatur in bello publico. 3, 19, 12
Metus perpetuo durare non cenſetur. 2, 5, 6. incertus non eſt ſufficiens ad eædem cauſa. 2, 21, 13. adverſus hos metus quale petendum ſit præſidium. 2, 1, 17. injuſtus quidam eſt quoad juſtitiam internam quem tamen jus gentium non improbat. 3, 19, 12. ut is, qui infertur bello ſolenni utrinque. 2, 17, 19. & quare. 3, 19, 11. an ut metus aliis injiciatur, ſenes, feminæ & impuberes juſte poſſint occidi. 3, 11, 16. in contractu injectus an demi debeat. 2, 14, 10
Metus exceptio jurejurando eliditur. 3, 19, 6. & 3, 23, 2. ad bellum ſolenne non pertinet, ſi eo pax ſit inducta. 3, 19, 11. & 3, 23, 2. quod metu belli juſti exprimitur, non admittit reſtitutionem. 2, 17, 19
Metu expreſſum a latrone & pirata poteſt repeti, niſi jusjurandum acceſſerit. *ibid.* quod ſit metu, magis excuſabile, quam quod ob voluptatem. 2, 20, 31. aut ſi nolit ille, alter ſe ipſum poteſt reſtituere. 3, 23, 2. an etſi jurata fuerit promiſſio. 2, 13, 14. an hoc caſu rex ſeipſum poſſit reſtituere, ut Bodinus cenſuit. 2, 14, 1. & 2, 14, 3. qui ipſe in cauſa fuit ut metu ad promiſſum cogeretur jus amittit reſtitutionis. 2, 17, 19. ex metu plurimæ naſcuntur injuriæ. 2, 1, 5
Metu promittens an teneatur. 2, 11, 7
Metu quid faciens, abſolute velle dicendus. 2, 11, 7, 2
Metu cauſam dans contractui quando ad reſtitutionem teneatur. 2, 13, 14, 1
Metum inferens tenetur ad reſtitutionem. 2, 11, 7, 2
Meum vi poſſum repetere etiam cum periculo innocentium. 3, 1, 4. plus quam meum accipere poſſum, ſi meum conſequi nequeo. *ibid.* ſed ſub onere reſtituendi ejus quod plus eſt. *vide* debitum. pro meo quod conſequi non poſſum, aliud æquivalens juſte poſſum capere. 3, 1, 2. noſtrum. *vide Not.*
Migratio in locum alium, populum non immutat. 2, 9, 7. migratio ſubditorum in terram ejus, quicum pax inita, eam non diſſolvit. 3, 20, 41
Miles quid in largiſſimo ſignificatu. 3, 21, 15
Milites fieri poſſunt natura omnes ſubditi. 1, 4, 4. ſcribere licet tempore induciarum. 3, 21, 4. qui ſuo ſumptu militant quantum juſtitia interna capere poſſunt ex prædâ. 3, 18, 2. an ſi qui partis ejus hoſtibus, cum qua nobis pax eſt, militant, pax cenſeatur rupta. 3, 20, 31
Miles de incendiis & raptu ſine juſſu publico, an teneatur. 3, 14, 6
Milites Chriſtiani ſub Juliano. 1, 2, 10, 11. ſub Diocletiano. 1, 2, 10, 11, 8
Militis Chriſtiani officium. 1, 2, 10, 12
Milites Judæi externis militabant. 1, 2, 7, 5
Militi quæ ex præda cederent apud Romanos. 3, 6, 24, 5
Milites ab eccleſia non excommunicati. 1, 2, 10, 2
Milites quomodo tenentur ex bello injuſto. 3, 10, 4
Militibus datus commeatus prodeſt & duci. 3, 21, 1, 5
Militum nomine qui veniant. *ibid.*
Militare propter prædam, aut ſtipendium præcipue non licet. 2, 25, 10
Militia mercenaria ſine delectu cauſæ improbatur. *ibid.*
Militia pœnitentibus olim interdicta, & quare. 1, 2, 10, 9. eſt interdicta clericis. *ibid.* eam eccleſia vetus probat. 1, 2, 10, 11
Militiæ repetitio qualis damnata Synodo Nicænſi. 1, 2, 10, 7, 8
Militiam concedit Origenes interdum Chriſtianis. 1, 2, 9, 2
Militiam & capitalia ſupplicia concedit illis Tertullianus. *ibid.*
Militiam ob quas cauſas Judæi detrectaverint. 1, 2, 9, 3. quas ob cauſas olim etiam Chriſtiani eam detrectaverint. *ibid.*
Minervæ calculus. 2, 5, 18
ex Miniſtrorum facto aliquem obligari ſi quid utiliter ſit geſtum, quo ſenſu accipiendum. 3, 22, 3. obligatur ſumma poteſtas etiam cum mini-

miniſter fecit contra mandatum arcanum. 3, 22, 4. ſine ſua culpa, ut quis obligetur non eſt juris gentium. 2, 17, 20, 2
Minor annis hoſti obligatur. 3, 21, 3
Minor an promittendo obligetur. 2, 11, 5, 2
Minorum beneficia ſunt ex jure gentium non civ. 2, 23, 3
Minoris imperium quare ſit inviſum. *Proleg. pag.* 12
Miraculoſam poteſtatem primæ Eccleſiæ cui Deus dederit, eandemque poſtea ſuſtulerit. 1, 2, 8
Miſericordia Dei an nos doceat ſupplicüs capitalibus non uti. 2, 20, 10. quæ peccata præcipue reſpiciat. 2, 20, 11. prætermiſſio puniri non debet. 2, 20, 20. quod ex miſericordia debetur, id armis juſte depoſci nequit. 2, 22, 16
Miſericordia digni qui bello capiuntur. 3, 14, 2, 1
Miſericordiæ ara apud Athenienſes. 2, 21, 5, 2
Miſſilia quomodo fiant capientium. 3, 6, 22
Mobiles res quando fiant ſingulorum capientium. 3, 6, 12
Mobilia generaliter poſtliminio non recipiuntur. 3, 9, 14, 1
Moderatio in belli jure circa perſonas. 3, 11, 7, 1
Moderatio in bello ad quid etiam civiliter profit. 3, 12, 8
Modus in pœna unde petendus. 2, 20, 28
Modi habendi imperium qui. 1, 3, 11, 1
Mœnia urbis ſive muri, cum diruuntur, an intereat jus civitatis. 2, 9, 7 reficere muros licet tempore inducïarum. 3, 21, 7. nequis locus muris cingatur, quomodo intelligendum. 2, 16, 20. fœdus de diruendis muris quale. 2, 15, 7
Monachi a cæde liberi eſſe debent. 3, 11, 10
Monomachia bellum finire an liceat. 3, 20, 43, 1, 2, 4
Monomachiæ de regno quis effectus. 3, 20, 44. & 45, 1
Monopolia quæ licita, quæ contra jus, & quæ contra caritatem. 2, 12, 16
Monopolium, *vide* Coëmtio. 2, 2, 24
Morari in territorio alieno an licitum. 2, 2, 15
Moræ purgatio in pace an admittenda. 3, 20, 35
Moralia non conſiſtunt in pacto. 1, 2, 8
Moralium incertitudo unde. 2, 23, 1
Morandi jus per aliquod tempus inter utilitates innoxias. 2, 2, 15
Morbi contagioſi an proprie ſint pœnæ, qui nominantur in libro Moyſis. 2, 20, 1
Mori Hebræis dimitti vocatur. 2, 19, 5, 3
Mores generales in aliqua parte mundi non faciunt jus naturæ. 2, 20, 41
Mors deportationem quando comprehendat. 2, 16, 9
Mors pro vera religione quanti facienda. 1, 4, 7, 15
Mors quid ſignificet. 2, 16, 9. in materia favorabili. 2, 7, 30. ejus qui acceptare promiſſum debuit non transfert jus ad ipſius hæredes. 2, 11, 16. mandantis tollit præſumptionem, quod mandatum implere voluerit. 2, 11, 17. ſcelerati, quo ſenſu ipſi melior ſit vita. 2, 20, 7. univerſitatis quid. 2, 21, 7
quæ Mortis vitandæ cauſa injuſte fiunt, levius punienda. 2, 20, 29
Mortem pro aliis oppetere lege euangelica præceptum. 1, 2, 6. ad mortem damnare an liceat, etiam ex iis delictis quæ in lege Moſaica morte non puniuntur. *vide* Supplicium. Mortem meritos committere in pugnam contra officium eſt boni magiſtratus. 2, 1, 15. mortem inferre ſibi utrum liceat. 2, 19, 5. qui ſibi intulere, prohibentur ſepultura. *ibid.* quare, cum tamen inde non lædantur. 2, 20, 44. quidam eo malitiæ proceſſere, ut non niſi morte emendentur. 2, 20, 12. & 2, 20, 13
Mortem pati potius quam alium occidas, quando liceat, quando non. 2. 1, 8, 9, 1
Mortem æternam aggreſſoris an quis ſua morte cavere debeat. 1, 3, 3, 3
Mortis caſus expreſſio quando extendatur ad caſum non nati. 2, 16, 20, 3
Mortuorum corpora male tractare, contra jus eſt gentium. 2, 19, 2. & 3, 5, 3

Moſes

Digitized by Google

Moſes bellum infert Amalecitis. 1, 2, 5. Amorrhitis ob tranſitum prohibitum. 2, 2, 13
Muli qui apud Romanos poſtliminio recepti. 3, 9, 14, 1
Mulier. *vide* Femina.
Mulieres jure civili plurimum, gent. non tenentur ex debito civitatis. 2, 3, 7. jure belli poſſunt occidi. 3, 4, 9. occidi non debent niſi virilia officia uſurpent, aut quid peculiariter vindicandum committant. 3, 11, 9
Mulierum imperia Romanis incognita. 2, 9, 11, 2
Multitudini etiam in delicto parcendum. 3, 11, 19
Mundiburgii jus. 1, 3, 21, 1
Murenæ controverſia cum Mithridate. 2, 16, 30
Muri faciendi prohibitio quando ad aggeres extendatur. 2, 16, 20, 3
quæ priora Mutant, niſi ad ingens bonum, ea odioſa ſunt. 2, 16, 10
Mutii Scævolæ factum. 3, 4, 18, 1
Mutilatio membri quod eſt e præcipuis, vitæ æquiparatur. 2, 4, 6. etiam intentata, jus dat occidendi eum, qui intentat. 2, 1, 6. mutilationem Indi ſupra talionem puniunt, & quo jure. 2, 20, 32. qui mutilavit aliquem in quantum teneatur. 2, 17, 14
Mutilator quid reſtituere teneatur. 2, 17, 14
Mutuum quid. 2, 12, 2. non omne uſurarium. 2, 12, 21. commodato affine. 2, 12, 20. *Not.* 1. an illicitum pro uſu pecuniæ mercedem exigere. *vide* Uſura.
Mutuum gratuitum quo ſenſu. *ibid.*
Mutuam accipiens pecuniam a debitore meo, mihi tenetur. 2, 10, 2, 9

N.

NAbidis controverſia cum Romanis. 2, 16, 18, 1
Nabidis reſponſum cum tyrannis ei objiceretur. 3, 19, 3
Nαὶ ναὶ quid. 2, 13, 21, 2
Nαὶ quid ſignificet. 2, 13, 21, 2
Nαὶ ναὶ, ὲ ὲ, quid ſignificet. 2, 13, 21, 2, 3
nondum Nati an jus ſuum amittant, & quomodo. 2, 4, 10. 1, 2. leges poſſunt eorum jus conſervare. 2, 4, 10, 3
Natura jus dat ad id omne ſine quo obtineri non poteſt quod imperat. 2, 5, 5. ſub natura interdum comprehenduntur mores naturali rationi conſentanei. 2, 19, 1
Naturale, vox, pro ſolito fieri. 2, 12, 26, 2
Naturales filii ſuccedunt patri, niſi lex impediat: & adoptari poſſunt. 2, 7, 8, 2. non ſuccedunt in regnis a populo delatis. 2, 7, 16
Naturalia pro certo ſtatu. 2, 8, 5
Naturæ prima & conſequentia quæ? 1, 2, 1, 1
Naturalis æquitas ſatis habet, ut pro ſuis partibus ſinguli conveniantur. 2, 11, 13. circumvenire naturaliter quid. 2, 12, 26
Naturaliter licita an omnia etiam apud Deum licita. 2, 1, 10, 1
Naufragio, quando res cenſeantur amiſſæ. 2, 4, 5
Naufragorum bona confiſcare injuſtum. 2, 7, 1, 1
Navigandi libertas pactis imminui poteſt. 2, 3, 12. & §. 15, 1, 2
Navis, quæ apud Romanos poſtliminio recepta. 3, 9, 14, 1
Navis ſi cui nocuit, an dominus teneatur. 2, 17, 21, 1
Navis in qua innocentes ſunt an peti tormentis poſſit. 3, 1, 4, 1
Navis roſtrata vi ventorum delata in portum. 3, 21, 9
Naves alienæ quomodo in neceſſitate capi poſſint. 2, 2, 10. amicorum in prædam non veniunt, ob res hoſtiles, quas vehunt. 3, 1, 5. *Not.* 3, 3, 3, 6. *Not.* 1
Naves captæ quando jure belli cenſeantur. 3, 6, 3, 2
Naves nunc nullæ poſtliminio redeunt. 3, 9, 15
Navium expugnatio & captura ad quos pertinet, ſecundum variarum gentium mores. 3, 6, 24
Navigaturi inſtituuntur certis mandatis a poteſtate publica, ad perſequendos piratas. 3, 20, 14
Navigatio inermis & innoxia nullibi impediri poteſt. 2, 3, 12. pactum, ne quis ultra certos terminos, & certum numerum navium naviget, an occupationem maris demonſtret. 2, 3, 15. Societas navalis. 2, 12, 25
Neceſſaria ad finem licitum licita. 3, 1, 2, 1

Digitized by Google

Neceſſitas excepta videtur in lege dominii. 2, 2, 6, 1, 2

Neceſſitas jus non dat, ſi ſit evitabilis. 2, 2, 7. & 3, 17, 1

Neceſſitas quod jus det in pacatos. 3, 17, 1

Neceſſitas non excuſat, niſi ſumma. 1, 4, 7. quæ excuſat, ea non plane vitio caret, ſed pertinet ad culpabilia. 3, 11, 4. ejus exempla. 2, 6, 5. *Not.* 1, 3, 11, 1. *Not.* 2. ſumma, generalis legum acceptio. 2, 2, 6. humanarum. 1, 4, 7. & multarum etiam divinarum. 1, 4, 7. & 1, 5, 4. jus dat etiam minoribus Magiſtratibus defendendi ſe, contra injuriam majorum. 1, 4, 7. ſuſcipiendi belli non expectato majorum conſenſu. 1, 3, 4. res reducit ad merum jus natur. 2, 5, 6. & 3, 17, 1. permittit res alterius occupare, ſed ſub onere reſtitutionis. 3, 1, 5. perdere. 2, 2, 6. ſed ſub onere reſarciendi damni. 3, 12, 1. quando valeat hoc jus. 2, 2, 7. jus non dat alienandi imperii partem, ſine conſenſu populi. 2, 6, 9

Neceſſitate factum pacem non rumpit. 3, 20, 37

Neceſſitate pari poſſeſſor præferendus. 2, 2, 8

in Neceſſitate non ultra ſumendum quam exigit. 3, 17, 1

Neglectus puniendi punibilis. 2, 21, 2, 5

Negotiorum geſtorum actio tantum eſt ex jure civili. 2, 10, 9

Negotium alienum gerens ſui lucri cauſa, repetit impenſas, in quantum alter eſt locupletior. 2, 10, 9, 2

Nepos ex filio priore an filio poſteriori præferendus in regno. 2, 7, 30, 1

Nepos ex filio, an filio præferendus. 2, 7, 30, 1, 2

Nepos minor ex filio an præferatur nepoti majori ex filia in regni ſucceſſione. 2, 7, 34

Neptis ex primogenito an filium alterum excludat. 2, 7, 35

Nepotes alendi. 2, 7, 4, 4

Neſcio, quomodo quidam interpretentur. 3, 1, 7. neſcientis non agere, caret effectu. 2, 4, 5

Nexorum ſervitus. 2, 5, 30

Ninus primus imperium ampliavit. 3, 8, 1, 2

Nocentes dedendi aut puniendi. 2, 21, 4, 1, 3

Nocentes dedendi obligatio, unde. 2, 21, 4, 3, 7

Nocere homini homo non debet, niſi boni alicujus conſequendi gratia. 2, 20, 4. hoc enim jure naturæ. 2, 20, 5

per Naturam innocens quiſque nocentem punire poteſt. 2, 20, 3. & 8, 7. an nocentes omnes puniendi. *vide* Delinquens. Deus ſub multis nocentibus aliquando & innocentes punit, ſed inde nobis exemplum capere non licet. 3, 1, 4

Nocumentum quod ex occaſione peccati, non ob peccatum ſentitur, pœna proprie non eſt. 2, 21, 11, 1

Nocentibus parcendum ob multos innocentes. 3, 1, 4, 3

Nocentibus ſæpe parcendum innocentum cauſa. 3, 11, 9, 1

Nomina regionum in pace quomodo accipienda. 3, 20, 23

Noſtrum quibus ex cauſis quid dicatur. 2, 2, 1

Noſtrum aliquid dupliciter. *ibid.* noſtra etiam ſunt quæ ſub certa lege, ut ne vendere ea liceat, ſint noſtra. 2, 2, 19. noſtra eſſe deſinunt, ſi ſcientes ab alio teneri, ei non contradicimus. 2, 4, 5. non deſinunt, niſi facto noſtro aut lege. 2, 8, 1

Nobis potius quam aliis juſte conſulimus, ubi par malum imminet. 1, 3, 3

Nothus etiam ſuccedere poteſt in regno patrimoniali. 2, 7, 12. non in eo quod conſenſu populi delatum eſt, & quare. 2, 7, 16

Notitia de Deo, quæ & qualis data hominibus naturaliter. 2, 20, 45

Notitia de Deo quod inconſpicuus. 2, 20, 45, 1

Notitia de Deo uno. *ibid.*

Notitia de Deo ut omniſcio. *ibid.* & ut creatore. 2, 20, 45, 2

Notitiæ activæ de Deo. 2, 20, 45, 3

Notitiæ de Deo quomodo probentur. *ibid.*

Notitiæ de Deo quæ maximeuniverſales. 2, 20, 46, 1

Notitiæ de Deo, quæ obliteratæ. 2, 20, 47, 1

Digitized by Google

INDEX.

Notitiæ de Deo quæ & quales. 2, 20, 45, 1
cum Noverca conjugium illicitum. 2, 5, 13
Noxa caput ſequitur. 2, 5, 32. Noxæ deditio eſt ex jure civili, non nat. 2, 17, 21.
Noxales actiones ex quo jure. 2, 17, 20, 2
quæ Nulla ſunt nullum habent effectum juris. 1, 4, 10
Numantina ſponſio. 2, 15, 16
Nummus mercis loco. 2, 12, 3. *Not.* 4.
Nuptias repetere an liceat. 3, 4, 2. alienas attentare, ſcelus graviſſimum. 2, 20, 39. adverſus nuptias inceſtas lex vetus Noæ data. 1, 2, 5
Nutus interdum ſignum voluntatis ſufficiens. 2, 11, 11

O.

OBduratio cordis, facta a Deo qualis pœna. 2, 20, 4
Obedientia ſæpe illicita. 2, 26, 3, 1. & 1, 4, 1, 3
Obedientia debetur Magiſtratui. 1, 2, 7. ex jure ſocietatis. 1, 5, 2. etiam malo. 1, 4, 4. niſi quid contra juſtitiam & pietatem imperent. 2, 26, 3. debetur parentibus infinita ſed ſui generis. *Proleg. pag.* 10
Obligari naturaliter quis quot modis dicatur. 2, 14, 6, 1
Obligari civiliter quis quot modis dicatur. 2, 14, 6, 2
Obligatur nemo ad bellum injuſtum. 2, 15, 13, 1
Obligemur quomodo per alium. 2, 11, 12
Obligatur valide prædoni is, cui metus incuſſus non eſt. 3, 19, 4
Obligatio ex facto miniſtrorum, cujus ſit juris. 2, 17, 20, 2
Obligationis ſine coactione exempla. 2, 18, 10
Obligatio ex culpa qualis. 2, 17, 1
Obligatio cadit in actum aut facultatem: & quomodo hæc differant. 1, 3, 16, 1, 2
Obligatio feudalis non tollit ſummum imperium. *vide* Feudalis obligatio. 1, 3, 23, 2
Obligatio ex dominio qualis. 2, 10, 1
Obligatio ex rebus exiſtantibus, & non exiſtantibus. 2, 10, 1, 2, & 2, 1
Obligatio interdum eſt in nobis ita, ut alteri jus nullum quæratur. 2, 11, 3, 1
Obligatio nat. quotuplex ex mente I. C. Rom. 2, 14, 6. civilis quotuplex. *ibid.* ex culpa qualis. 2, 17, 1. *& ſeqq.* ex dominio. 2, 10, 1. *& ſeqq.* ex facto alieno. 2, 17, 20. *adde* factum ex rebus. 2, 10, 1. obligatio poteſt eſſe in nobis, & nullum jus in eo cui obligamur. 2, 11, 3. nos cogendi. 2, 18, 10. ſummæ poteſtatis per minores quibus caſibus valeat. 3, 22, 2. ad pœnam unde oriatur. 2, 21, 12. quod ſit animo non deliberato obligare non poteſt. 2, 11, 4. ex actibus mere internis ut jus aut obligatio naſcatur inter homines, naturæ humanæ non eſt congruum. 2, 20, 18. ſub imperio eminenti comprehenditur poteſtas obligandi ſubditos. 3, 20, 6. non tamen infinita ejuſmodi poteſtas requiritur ad imperium recte exercendum. 2, 14, 12. an hæc poteſtas, ſive jus ad naturam negotiorum geſtorum exigendum ſit. *ibid.* obligandi ſe jus coetus in alium transferre poteſt, vel expreſſe, vel per conſequentiam. 2, 14, 11. an quis per alium obligari poſſit a ſe actioni præpoſitum contra voluntatem ſuam. 2, 11, 12. an per invaſorem aut tyrannum populus aut rex obligentur. *vide* contractus. an a rege nunc regnante ſucceſſor poſſit obligari. 2, 7, 27. an per obligationem ab univerſitate factam partes univerſitatis obligentur. 2, 5, 17. verba obligationis is interpretari debet, cui eſt promiſſum. 2, 16, 1. contra obligationem agendo, nemo ſeſe obligationi eximit. 3, 20, 38
ad Obligationem requiritur animi deliberatio. 2, 11, 4, 1, 3
Obſes an teneatur mortuo qui miſit. 3, 20, 57
Obſes qui fugit, recipi a civitate non poteſt. 3, 20, 54
Obſes datus pro altero, ſi is mortuus ſit liberatur. 3, 20, 56
Obſes an ex alia cauſa poſſit retineri. 3, 20, 55
Obſidi fugere an liceat. 3, 20, 54

Ob-

Digitized by Google

Obſides an occidi poſſint jure belli. 3, 11, 14
Obſides an occidi poſſint jure interno. 3, 11, 18, 1, 2. & 3, 4, 1, 4
Obſides ſervi non ſunt. 3, 20, 53
Obſides acceſſio plerumque actus principalis. 3, 23, 16. **non tamen ſemper.** 3, 20, 58. **bona habere & de hæreditate ſua diſponere poſſunt.** *vide* Teſtamentum. **nam ut bona ipſorum fiſco cadant, juris eſt Rom.** 3, 20, 53. **dantur aut ſua voluntate, aut ejus qui imperium habet, & quo jure hoc poſtremum.** 3, 20, 52. **occidi non poſſunt jur. gent. niſi ex proprio quodam delicto.** 3, 20, 53. **quo reſpectu olim occiſi.** 3, 11, 18. **a pignoribus quomodo differant.** 3, 20, 59
Obſides cum aufugiunt, civitati ipſorum recipere eos non licet. 3, 20, 54. **quid debeatur obſidibus a civitate aut Rege a quo mittuntur.** 3, 20, 52
Obſidum bona cui cedant. 3, 20, 53
Obſidum obligatio odioſa. 3, 20, 55 **eorum obligatio interdum principalis.** 3, 20, 38. & 3, 23, 16
Obſidum alter an ex facto alterius teneatur. 3, 20, 58
Obſtinata reſiſtentia non ſufficit ad jus internum occidendi. *vide* Reſiſtentia obſtinata. 3, 11, 16, 1
Occidere hoſtem, jus belli dicitur. 3, 4, 5, 1 **mortem pati potius quam alium Occidas quando liceat, & quando non.** 2, 1, 8, 1. & 9, 1
Occidere quis injuſte poteſt aliquem etiam in juſto bello, quoad juſtitiam internam. 3, 11, 1. **qui occidit in bello non fit impurus.** 3, 4, 5. **ſi teneatur Sacramento militari.** 3, 18, 1. **ex propoſito neminem licet, niſi is capital commiſerit.** 2, 5, 28. **licet, ut ſervetur vita aut pudicitia.** 2, 1, 12. & 3, 11, 2. & **res noſtra ſi aliter ſervari nequeat.** 3, 11, 2. **idque jure naturali.** 2, 1, 11. **etiam in bello.** 3, 11, 7. **non tamen ſi re iſta facile poſſumus carere.** 3, 20, 43. **ubi non quidem contra juſtitiam ſtricte dictam peccatur.** 2, 1, 11. **ſed contra charitatem.** 3, 11, 2. **occidere ita, ut alter copiam ſui defendendi habeat, non debetur ei, qui mori meruit.** 3, 4, 15. **occidere ſi quem licet, is gladio an veneno interficiatur, nihil intereſt jure naturali, ſed jure gent.** *ibid.*
Occidere num liceat qui arma contra nos tulerunt. 3, 4, 6. **aliquem ſi Deus præcipiat, an tunc homicidium ſit quid licitum.** 1, 1, 10. **a privato poteſt occidi qui in legem quid peccat, quæ peccantem jubet interfici.** 1, 4, 18
Occidere ſe an unquam liceat. 2, 19, 5, 4
Occidere ſupplices an liceat. 3, 4, 11. & 3, 14, 15
Occidere obſides an liceat. 3, 4, 14. & 3, 11, 18
Occidendi deditos aut captos an juſta cauſa talio aut reſiſtendi pertinacia. 3, 4, 13. & 3, 14, 16, 1. & 2
Occidi poſſunt jure belli, qui intra hoſtium fines ſunt. 3, 4, 6, 1
Occidi an poſſint, qui ante bellum aliquo venerunt. 3, 4, 7
Occiduntur ſenes belli jure. 3, 4, 9, 2
Occiduntur captivi belli jure. 3, 4, 9, 2
Occiduntur infantes belli jure. *ibid.*
Occiduntur mulieres belli jure. *ibid.*
Occiſio quando licita jure interno in bello juſto. 3, 11, 2, 1
Occiſio quatenus licita in repreſſaliis. 3, 2, 6
Occiſio hoſtis indiſtincte quo ſenſu licita. 3, 4, 3
Occiſio extra propoſitum, ſive indirecte, quando licita. 3, 1, 4, 1
Occiſio pro vitæ defenſione quomodo vitioſa. 2, 1, 8, 9, 1
Occiſio, ne fugere cogamur: pro tuenda exiſtimatione & pro rebus an licita. 2, 1, 10, 3
Occupabilia ſua natura non ſunt dominia in perſonam aut populum. 2, 9, 1
Occupandi jus in ſtatu rerum communium. 2, 2, 2, 1
Occupare facinus an liceat. 2, 1, 5
Occupatio poſt omiſſam communionem. 2, 22, 5
Occupatio non eſt niſi in re terminata. 2, 2, 3, 2
Occupatio alia per univerſitatem, alia per fundos. 2, 2, 4
Occupatio imperii. 2, 3, 4, 1, 2
Occupatio dominii. *ibid.*
Occupatio an ſit juris gent. ut Rom. Ju-

Digitized by Goo

INDEX.

Juriſconſulti dicunt. 2, 7, 1. fieri poteſt etiam ſine ſublatione dominii. 2, 2, 10. eſt tamen prima cauſa efficiens proprietatis. 2, 2, 2. loci in peccato quando juſta. 2, 2, 10. & 3, 18, 2. non valet tempore indutiarum, ſive perſuaſis iis qui tenent, ſive ultro non defendentibus. 3, 21, 8. in non occupatis judicia ceſſare cenſentur. 1, 3, 2. occupatum eſſe in odioſis quid ſignificet. 2, 16, 2

Odium in promiſſis. 2, 16, 12, 3

Odio carentia quomodo intelligenda. 2, 16, 12, 1

Odioſum, quo altera tantum pars aut plus altera oneratur. 2, 16, 10

Odioſa quomodo interpretanda. 2, 16, 12, 3

Odioſa in dubio perſonalia. 2, 16, 16, 3

Odioſa quænam eſſe dicantur. 2, 16, 20

Non quicquid eſt contra Officium ſtatim eſt irritum. 3, 23, 8. ad officium aliquod jus proprium civis non habet. 2, 17, 3. qui quod ex officio facere tenebantur, niſi pecunia accepta non faciunt, tenentur læſos reſtituere in integrum. 2, 17, 17

Οἰκτρομία. 3, 1, 8, 3

Οἰκτμὸν. 2, 22, 13

Olivarum rami & ſimilia ſupplicum ſigna num obligent. 3, 24, 5

Onus vitandum in verbis interpretandis. 2, 16, 12, 3

Onus promiſſis adjici quando poſſit. 2, 11, 19

Onera regiæ dignitatis a rege alienari non poſſunt. 2, 6, 11

Onera ex fœdere tranſitoria aut manentia. 2, 15, 7, 3

Opera & pecunia quot modis inter ſe comparentur. 2, 12, 24, 1, 2

Opera vix gratis præſtatur. 3, 6, 23. an proprie ſit pœna. 2, 20, 1. cum ratione & modo ſervis imperanda. 3, 14, 5

Operas qui promiſit, quibus ex cauſis excuſetur. 2, 16, 27, 2

Opificibus parcendum in bello. 3, 11, 12

Oportet & *licet* ſæpe opponuntur. 3, 4, 2

in Oppugnatione urbis Hebræi partem liberam relinquebant, quo confugere cuique licebat. 3, 11, 14

Oppidum tradere qui promiſit, poteſt præſidium dimittere. 3, 22, 13

Opulentia fere cauſa bellorum. 1, 2, 8

Οὐ τί quid. 2, 13, 21, 2, 3

Orbis pro Romano dictus. 2, 22, 13, 1

Orbi toti an unum imperium expediat. 2, 22, 13, 1, 2. & 3, 15, 7

Ordinare. 1, 3, 21

Ordo in conſeſſu æqualium dignitate habetur ex ætate. 2, 5, 21

Ordo eorum qui damnum dederunt in debito reſtitutionis. 2, 17, 6, 12

Ordo qui ſervandus inter ſocios. 2, 5, 21

Ordo conſidendi inter reges Chriſtianos. *ibid.*

Ordo inter eos qui partes in re diſpares habent. 2, 5, 22

Ordinum conventus populum reſonant. 1, 3, 10, 3. & 2, 6, 9

Ordinum conventus alibi alios uſus habet. 1, 3, 10, 4

Ordinario divina eſſe regia poteſtas quo ſenſu dicatur. 1, 2, 7. & 3. & 1, 4, 4, 1

Oriens ſuetus regibus. 1, 3, 20

Ornamenta corrumpere in bello iniquum. 3, 12, 5

Orioſis pœna dicta. 2, 25, 3. *Annotata* 4

Otryades an vicerit Argivos. 3, 10, 45

P.

PAcatorum quod officium circa bellantes. 3, 17, 3

Pacta quæ pactis aliis prævaleant, ſi caſu collidantur. 2, 16, 29, 1

Pacta, quibus imperii mixtura ſit. 1, 3, 17. & 3, 19, 10

Pacta nuda an obligent jure naturæ, & gentium. 2, 11, 1, 1

Pacta in mari, in vacua inſula, aut inter diverſarum civitatum cives per literas facta, reguntur jure naturæ, & gentium. 2, 11, 5, 3

Pacta regum quo jure regantur. *ibid.*

Pacta errantium. 2, 11, 6

Pacta ut obligent, non ex lege tantum eſt, ſed ex voluntate. 2, 11, 1. ut ſerventur jure naturali convenit. *Proleg. pag.* 10

Pacta errantis quomodo queant convaleſcere. 2, 11, 20. quomodo dijudicanda. 2, 11, 6. & 3, 23, 4. jurata, non juratis præferenda. 2, 16, 29. quomodo intelligi debeant.

Digitized by Google

beant. *ibid.* Magiſtratuum, cives tamen in onerosis obligant, non etiam in iis, quæ alias imperantur. 3, 22, 6. regum privata diſcernuntur a publicis. 2, 15, 1. privata quo jure judicentur. 2, 11, 5. & 2, 14, 1. & 2, 14, 6. *adde* 2, 16, 11. *vide* contractus.

Pacta publica ſolo jure naturali reguntur. 2, 11, 5. & 2, 14, 1. §. 5. §. 6. vim habent etiamſi nihil adhuc ex iis ſit præſtitum. 2, 11, 1

Pacta in prima delatione imperii cum rege facta, ſi ab eo violentur regem faciunt privatum. 1, 4, 12. ſpecialia potiora generalibus. 2, 16, 29. vetantia potiora jubentibus. 2, 16, 29

a Pactis poſterior diſcedens non eſt perfidus. 3, 19, 14

Pactis bellum finire quibus liceat. 3, 20, 2. populus de jure ſibi proprie competenti, in gratiam ejus cujus intereſt poteſt decedere. 2, 3, 15. de ſtatu puro in mixtum tranſire poteſt. 3, 19, 10. ex pactis retinere aliquid cum pactum improbatur, injuſtum eſt. 3, 22, 3

Pactorum perſonalium & realium diſcrimen. 2, 16, 16, 1, 3

Pactorum jus naturale non mutatum jure gentium voluntario, niſi in quæſtione de inæqualitate rerum. 2, 12, 26

Pactum ut quid belli tempore valeat, valet etiam cum ſint induciæ. *vide* Induciæ. ut res maneant eo loco, quo ſunt, quomodo intelligendum. 3, 20, 12. ut res turbatæ ex antiquo jure componantur, quomodo intelligendum. 3, 20, 13. an ad eos quoque pertineat, qui ſe ſponte parti alicui ſubjecere. 3, 20, 14. dubius hujuſcemodi pacti intellectus contra quem explicandus. 3, 20, 26. cum quædam præſtari nequeunt quæ ex hoc pacto præſtari debent, quid agendum. 3, 20, 37

Paganus an hoſtem licite occidat. 3, 18, 1, 1

Panem in ſtationes hoſtium injicere licet, ne fame premi videamur. 3, 1, 8. in ſumma inopia cum quis alteri ſurripit, furtum non committit. 2, 2, 6

Papa ſuſtinet perſonam populi Rom. 1, 3, 13, ſub titulo eccleſiæ univerſalis an bella poſſit inferre. 2, 22, 14

Par pari referre juris gentium quo ſenſu. 2, 20, 8

Pares ſententiæ nihil agunt. 2, 5, 18

Παραδειγμα. 2, 20, 9, 1

Parcere Stoicorum nihil differt ab ignoſcere vulgi. 2, 20, 29

Parentes alendi. 2, 7, 5, 1

Parentes liberos pignorare ac vendere quando poſſint. 2, 5, 5

Parentes dii quidam inter homines. *Proleg. pag.* 4. magiſtratus naturales ſunt. 2, 20, 30. utrique jus habent in liberos jure naturali. 2, 5, 1. non regendi tantum eos ſed & coërcendi. 2, 5, 4. etiam oppignorandi. 2, 5, 5. & 2, 5, 29

Parentibus debetur reverentia. *vide* reverentia. in iis quæ ſunt contra jus divinum aut humanum non obtemperandum. 2, 26, 3. in eos qui in parentes impii ſunt, juſtum bellum eſt. 2, 20, 40

Parentum jus in liberos ſecundum tempus diſtinguitur. 2, 5, 2, 3, 6

Parentum cum liberis matrimonia contra jus naturæ. 2, 5, 12, 2, 5

Parere quomodo dicantur, qui potioribus tenentur inæquali fœdere. 1, 3, 21. Chriſtiani quomodo debeant magiſtratui. 1, 4, 4. ſubditi an debeant in dubio, juſtumne an injuſtum ſit, quod imperatur. 2, 26, 4. parendi & imperandi ordinem Deus adprobavit. 1, 4, 4

Pars major jus habet univerſitatis. 2, 5, 17

Participes delicti qui. 2, 21, 1, 2, 2

Partus an ventrem ſequatur, & quo jure. 2, 8, 18

Partus matrem naturaliter non magis quam patrem ſequitur. 2, 5, 29, 1

Pater jus ſuum in filium alienare an poſſit. 2, 5, 5, 26, 1

Pater non æque certus de prole ſua eſſe poteſt, ac mater. 2, 7, 8. tenetur ex delictis filiorum, ſi in poteſtate eos habet. 2, 21, 2. non tamen ſi in ipſo nihil vitii ſit. *ibid.*

Paterfamilias quid ſignificet. 3, 14, 5, 1, 2

Patientia quæ punibilis in rectore, aut republica. 2, 21, 2, 2, 4

Patientia interdum in jus tranſit. 1, 3, 21. obligat magiſtratum ex delictis

Digitized by Google

lictis ſingulorum. 2, 21, 2
ad Patientiam Chriſti exemplo invitamur. 1, 4, 7, 15
Patrimonium populi rex alienare non poteſt. 2, 6, 11. illius pars, id eſt, dominii a rege oppignorari cur poſſit. 2, 6, 13
Patria poteſtas quid. 1, 1, 5
pro Patria civis etiam innocens ſe tenetur hoſti dedere & mori. 2, 25, 3
Patris imperium naturaliter præfertur imperio matris. 2, 5, 1
Patrocinium non tollit libertatem ejus, cui patrocinamur. 1, 3, 21
Patronatus jus per hæreditatem adiri poteſt, etiam cum bonorum hæreditas non aditur. 2, 7, 19
Patruelium conjugia vetita. 2, 5, 14
Paucorum dominatio. *vide* dominatio.
Paulus Apoſtolus non improbat præſidium militare. 1, 2, 7, 11
Pax quid. 3, 20, 32. dicitur de pluribus. 3, 21, 1. an amicitiæ tantum cauſa ſit. 3, 20, 40. bello favorabilior. 2, 16. 10. ideoque ei præferenda. 2, 23, 6. etiam qualiſcunque. 3, 25. 3
Pax Chriſtianis qualis fuerit in primitiva eccleſia. 1, 2, 9. ut ab aliquo cum aliis juſte ineatur, ſummam requiritur ut is habeat poteſtatem. 1, 3, 6. & 3. 20, 1. itaque nec duci eam inire conceſſum eſt, etiam cum ſummo jure bello præeſt. 3, 22, 7. quibus rationibus iniri poſſit, inter eos qui ambo juſtam belli cauſam habuiſſe volunt videri. 3, 20, 11
Pax an libertas præferenda. 2, 24, 6. prodeſt iis volentibus quos & obligat. 3, 20, 4
Pax religioſe ſervanda. 3, 25, 1, 7
Pax utilis validioribus, invalidioribus & paribus. 3, 25, 5
Pax rupta quando cenſeatur. 3, 20, 27
Pax rumpitur ab eo qui ex veteri cauſa vim infert. 3, 20, 28
Pax alienans bona imperii, regni, coronæ. 3, 20, 5, 2, 3
Pax, qua imperium, aut pars imperii alienatur. 3, 20, 5
Pacis cauſa an bona ſubditorum valide alienentur. 3, 20, 7, 8
Pacis conventionum interpretationes. 3, 20, 9
in Pacis conditionibus, utile fuerit adjeciſſe, ne etiam in minoribus capitibus rupta cenſeatur, nec rupta, niſi arbitro prius adito. 3, 20, 36. ſi in iis hæc ſit, ut poſſeſſio bello turbata reſtituatur, qualis ſpectanda ſit poſſeſſio. *vide* pactum.
Pacis capita an diſtinguenda in majora & minora. 3, 20, 35
Pacis ineundæ jus cui competat in imperio procerum aut populi. 3, 20, 4. rege adhuc pupillo aut mentis non compote. 3, 20, 3. quodnam optimum ſit tempus. 2, 25, 6
Pace non reddi civitates liberas, quæ ſe ſponte ſubjecerunt. 3, 20, 14
Pace regis an teneantur ſucceſſores & populus. 3, 20, 6
Pacem ſervare qui vult, poſtquam ab adverſario rupta eſt, poteſt. 3, 20, 38
Pacem facere cujus ſit. 3, 20, 2, 4
Pacem major pars faciens obligat univerſitatem. 3, 20, 4
Pacem vix habemus confeſſione injuriæ. 3, 20, 11. ad pacem quid invalidos movere debeat. 3, 25, 4. quid validiores. 3, 25, 5
an Pacem facere poſſit rex aut minor, aut captivus, aut exul. 3, 20, 3
Pactiones de rebus reddendis, quæ magis minuſque favorabiles. 3, 20, 21
Parlamentum. *vide* Comitia ordinum.
Peccandi facilitas cauſa non minuendæ pœnæ. 2, 20, 7, 1
Peccare agnatum humanæ naturæ. 2, 20, 19. qui peccavit, naturaliter eſt in eo ſtatu ut puniri poſſit. *vide* delinquens. peccandi cauſam qui dat, peccat etiam ipſe. 3, 1, 21. ideo nec ex alieno delicto punitur. 2, 21, 1. duo invitamenta ſunt, conſuetudo & facilitas. 2, 20, 34
Peccatum eſſe non poteſt, niſi quod libere fit. 2, 20, 19. quod per legis ignorantiam committitur, etiam contra legis verba, levius puniri poteſt. 2, 20, 26. an quod ex generali imbecillitate humana committitur rite peccatum nominari debeat. 2, 20, 19. inevitabile humanæ naturæ non punitur. *ibid.* neque & id, quod huic tantum, aut

aut illi inevitabile. 2, 20, 19. non punitur quod paucis cognitum. 2, 20, 22. remittere omnibus, quo ſenſu jubeatur a Chriſto. 2, 20, 10. remitti debet, ob acceptum beneficium. 2, 20, 22
Peccatum ad mortem. 2, 20, 7, 3
Peccata quæ facile condonanda. 2, 20, 26
Peccata quæ excuſabiliora. 2, 20, 30, 2. & §. 31, 2
Peccatis ignoſcere ſive pœnam meritam remittere an liceat. 2, 20, 21
Peculatus non eſt, niſi in republica ſacra aut religioſa. 3, 6, 21
Peculatus committitur circa prædam. 3, 6, 21, 3
Peculium quid. 3, 14, 6, 2
Peculium quatenus domini, quatenus ſervi. *ibid.*
Pecunia communis menſura. 2, 12, 17. & 2, 17, 22
Pecunia quanti æſtimanda. 2, 12, 17
Pecunia ſterilis quo ſenſu. 2, 12, 20, 1
Pecunia functionem quomodo recipiat naturaliter. 2, 12, 17. eadem cur nunc plus, nunc minus valeat. *ibid.* pecunia rependi poteſt damnum adverſus honorem & famam datum, & quare. 2, 17, 22
Pedibus fit initium poſſeſſionis in rebus immobilibus. 2, 8, 6
Penestarum ſervitus apud Theſſalos. 2, 5, 30
Penſitatio non repugnat cum ſummo imperio. 1, 3, 22
Percuſſorem immittere an liceat in bello. 3, 4, 18
Percuſſores duplicis generis. *ibid.* an liceat immittere hoſti jure gentium. *ibid.*
Perdere rem alienam. *vide* corrumpere.
Perduellium liberi juſte arcentur honoribus. 2, 21, 16
Peregrini. *vide* exteri.
Peregrini tenentur legibus loci in quo contrahunt. 2, 11, 5, 2
Perfidia aliena uti non licet in bello. 3, 4, 18, 4, 5
Perfidiæ uſus in defectores, piratas, latrones, jure gentium diſſimulatur. 3, 4, 18, 6
Perfidorum opera qualium uti contra jus gentium. 3, 4, 18, 4, 5
Periculum non cenſetur in moralibus, in quod quis ſua ſponte ſe injicit. 1, 3, 3. periculi pretium in contractu aſſecurationis unde æſtimandum. 2, 12, 23. periculi ſummi vitandi cauſa, modum præſcribit imperandi populo ſubacto. 3, 15, 1. quæ vitandi ejus cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia. 2, 20, 29
quod Perit, domino perire naturale. 2, 8, 16
Perjurii pœna poſteritatem contingit. 2, 13, 1, 2
Perjurii voluntas punitur. *ibid.*
Perjurium an committatur ab eo qui in falſos Deos jurat. 2, 3, 22. hoc ipſum verus Deus punit & quare. 2, 13, 22. perjurium Deus etiam in filiis punire ſolet. 2, 21, 14. perjuris pœnam imminere omnes homines credidere. 2, 13, 1
Perjurus in piratam aut latronem non punitur. 3, 19, 5, 1
Permiſſa alia dicuntur ex vi libertatis naturalis, alia per beneficium laxata lege. 2, 2, 23
Permiſſio legalis quid. 1, 1, 9. aut plena eſt, aut minor. 1, 1, 17. id quod permittit, an id quod jubet in dubio præferendum. 2, 16, 29
Permiſſio quotuplex. 1, 1, 17, 1
Permiſſio ex more diſtinguitur a permiſſione ex beneficio. 2, 2, 23
Permiſſio an legis ſit actus. 1, 1, 9, 1
Permittere ſe arbitrio aliorum quid ſit. 3, 20, 49
Permutatio, contractus antiquiſſimus. 2, 12, 3, 1
in Permutatoriis, quod altera pars amplius promittit, non debet donatum cenſeri. 2, 12, 11
Perſæ immerito puniuntur ab Alexandro ob illatum olim Græciæ bellum. 2, 21, 8. Perſarum jus filium aut matrem capiendi in matrimonium. 2, 5, 12. jus filios aut propinquos delinquentium interficiendi iniquum. 2, 21, 15. vitam anteriorem in delicti æſtimatione ponendi & quare. 2, 20, 30
in Perſas male Ariſtoteles dixit, naturaliter jus belli eſſe. 2, 20, 40
Perſæ multas uxores habebant. 2, 7, 9, 4
Perſarum opinio de Deo. 3, 5, 2, 6
Perſarum mos in judiciis criminum.

Digitized by Google

num. 2, 20, 30, 3
Perſarum lex quædam injuſta. 2, 21, 15
Perſarum jus in liberos. 2, 5, 7
Perſecutio difficilis præſumi facit derelictionem. 2, 8, 3
Perſei Macedonis controverſia cum Romanis. 2, 16, 16, 2
Perſeo cur Macedones prætulerint Demetrium minorem in delatione regni. 2, 5, 16
Perſepolis injuſto incendio vaſtata 2, 21, 8
jus Perſequendi eum, qui rectorem alicujus civitatis aut eam ipſam lædit, nulla alia civitas, apud quam nocens degit, rectorve ejus debet impedire. 2, 21, 3. perſequi res eas quæ non ſunt in bonis, quisque ſine damno poteſt omittere. 3, 13, 2
Perſonarum aptitudo ad cauſas peccandi impellentes, & abſtrahentes. 2, 20, 31
Petenti dare, quo ſenſu Chriſtus præcipiat. 1, 2, 8, 6
Petri factum gladio utentis cur improbatum. 1, 3, 3, 6, 1
Phaneæ legati Ætolorum oratio. 3, 20, 50
Philippus injuſte Thraciæ reges regno expellit. 2, 1, 1
Philippus poſterior. 2, 4, 2. an vicerit capta Attali nave. 3, 20, 45
Phineas quo jure deficientem a lege Hebræa privatus ipſe occiderit. 2, 20, 9
Picturas corrumpere in bello injuſtum. 3, 12, 5
Pietate ſublata tollitur juſtitia. 2, 20, 44
Pignorationes jure civili vetitæ. 3, 2, 1, 2
Pignorationes introductæ ad exemplum onerum. 3, 2, 7. diſtinguuntur ab obſidibus & in quibus. 3, 20, 59. pignus rei alienæ & a creditore venditæ domino reſtituendum. 2, 10, 2. valida etiam cum ea res datur quæ mihi eſt oppignorata. 2, 6, 13. valida etiam quæ fit ab alio pro meo debito. 3, 2, 1. invalida cum pars imperii oppignoratur populo non conſentiente. 2, 6, 9. pignoris luitio ne ſit, tempus nullum poteſt efficere, ſi præſtatur id pro quo pignus eſt oppoſitum. 3, 20, 60. jus pignoris luendi non amittitur per præſumtam derelictionem. 2, 4, 15. luitio rei quæ eſt ex patrimonio populi aut regis ex cauſa pignoris oppoſita quædam eſt tributi ſpecies. 2, 6, 13. pignoris retentio non injuſta eſt ex alio & ſuperveniente debito. 3, 20, 59. ut pignus retineri poſſit jure gentium, non requiritur ut quis antea id a judice aut magiſtratu petat. 3, 2, 7
Pignus accipiens ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Pignoris datio qualis actus. 2, 12, 6
Pignorum conventio quam interpretationem recipiat. 3, 20, 59
Pii inter Judæos non circumciſi. 1, 1, 16, 12, 8. *Annot.*
Pilagium quid. 3, 6, 24, 7
Pipini factum. 3, 4, 18, 1
Piratæ qui. 3, 3, 1. civitatem non faciunt. 2, 18, 2. etſi forte juſtitiam quandam inter ſe ſervent. 3, 3, 2. defendi a quovis poſſunt, ſi ita invaluêre ut formidabiles ſe fecerint, quo ad pœnam. 2, 21, 5. reſtituere non tenentur quod metu expreſſere, ſi jusjurandum intervenerit. 2, 17, 29
Piratæ non triumphantur. 3, 3, 2, 3
Piratæ quæ capiunt non mutant dominium. 3, 9, 16
Piratæ datum repeti poteſt. 2, 17, 19, 1
Piratæ jus legationis non habent. 2, 18, 1, 3
Piratis jusjurandum eſt ſervandum. 2, 13, 15
ex Piratica tenentur magiſtratus, ſi non ea adhibuerunt remedia quæ poſſent ac deberent. 2, 17, 20
Piſcandi jus in mari, quorum ſit. 2, 3, 9, 1. & §. 10, 1
Piſcandi jus in diverticulo fluminis occupari poteſt. 2, 3, 10, 2
Piſcatio cuivis licita, ſed impediri poteſt ab eo, qui fluminis imperium habet. 2, 2, 5. ea quæ in mari ſit longo tempore fuit communis. 2, 3, 9. piſcatione dominium agri inundati ſervari poteſt. 2, 8, 10
Piſces quorum ſint. 2, 2, 5
Piſces in ſtagno privato non ſunt nullius. 2, 8, 2
Plantata ſolo naturaliter non ce-

dunt. 2, 8, 22
Plebs in Ariſtocratico regimine exſors omnis poteſtatis civilis. 1, 3, 8, 6
Pœnæ definitio. 2, 20, 1, 1
Pœna juſta nulla niſi ob culpam. 2, 20, 1, 2, 3
Pœna deberi quo ſenſu dicatur. 2, 20, 2, 2
Pœna exigi debet propter quid. 2, 20, 4. & §. 6, 2
Pœna divina qualis, & quem ob finem. 2, 20, 4, 2
Pœna quo ſenſu ad naturam contractuum dicetur accedere. 2, 20, 2. cur a Papiniano æſtimatio dicta. 2, 20, 28. omnis habet quod caritati repugnet. 2, 20, 22. an determinetur a natura. 2, 8, 20. an ob delictum univerſitatis ſemper poſſit exigi. 3, 13, 2. ob delictum univerſitatis non exigendum a ſingulis qui in id non conſenſere, jure naturali. 2, 21, 18. & 1, 18, 4. a paucis exactum ob delictum tale obligat reliquos ad reſarciendum damnum. 2, 20, 7. & 10. exigi poteſt etiamſi non omnes fines concurrant. 2, 20, 13. potuit etiam ante legem pœnalem. 2, 20, 22. an ſemper exigenda ob quemvis actum vitioſum. 2, 20, 4. & 2, 20, 18. *& ſeqq.* non ſemper exigenda, etiam poſt poſitam legem pœnalem. 2, 20, 21. in quibus vitioſis actibus non ſit exigenda. 2, 20, 18. *& ſeqq.* non exigenda quam bonum publicum non vult exigi. 2, 20, 23. punit tamen nonnunquam Deus nocentium liberos, & quo jure. *vide* liberi.
Pœna mitigari ſemper debet, niſi adſint graves & urgentes cauſæ. 2, 20, 36. ſemper mitigari debet, ſi comparata ad factum dura ſit. 2, 20, 25. ſi delictum ſit ex infirmitate animi difficulter ſuperabili perfectum, etiam contra legis verba. 2, 20, 26. ſi ſpes ſit melioris vitæ. *ibid.* modum pœnæ ſine injuria non licet excedere. 3, 11, 1. & 3, 12, 1. adeo ut qui excedit, vi poſſit inhiberi. 2, 1, 18. & 2, 26, 6. modus iſte unde metiendus. 2, 20, 29. an extendi poſſit ad majus nocumentum, quam datum ſit. 2, 20, 33. remitti ex quibus cauſis poſſit. 2, 20, 25. & §. 26. an ex iis tantum quæ per modum tacitæ exceptionis legi inſunt jure gentium. 2, 20, 28. libenter remittenda ob delictum, quod in nos commiſſum. 2, 24, 3. remiſſa iis qui delicta perpetrarunt, an mandanti cenſeatur remiſſa. 3, 24, 7. tacite remiſſa quotiens cenſeatur. *ibid.* an omnis ex toto veniat ad partes. 2, 20, 2. quæ a Chriſto ſublata, quæ non. 2, 20, 10. coactiva. 1, 3, 20. emendatoria quando licita. 2, 20, 20. juſta ut ſit, opus ut delictum antecedat. 2, 20, 1. & is ipſe deliquerit qui punitur. 2, 21, 8. ut tanta pœna dignus cenſeatur apud judicem æquum. 3, 11, 2. fidejuſſorum & ſimilium proprie pœna non eſt. 2, 21, 11. parentum liberis non aufert, quæ a rerum natura ad ipſos erant perventura. 2, 21, 10
Pœna cum benefactis compenſatur. 2, 20, 22, 1
Pœna poteſt eſſe citra legem pœnalem. 2, 20, 22, 1
Pœna an ſemper prærequirat jurisdictionem. 2, 20, 40, 4
Pœna an tranſeat in eos qui non deliquerunt. 2, 21, 12, 13
Pœna accepta aufert jus belli movendi. 2, 21, 12. modus in pœna unde petendus. 2, 20, 28, 29
Pœna proprie dicta in beſtias non cadit. 2, 21, 11, 1
Pœna an delictum excedere poſſit. 2, 20, 32, 2
Pœna remittenda, ne ad bellum veniatur. 2, 24, 2, 1
Pœna maxime remittenda ab eo, qui laeſus eſt, etiam rege. 2, 24, 3, 2
Pœna pace remiſſa quæ cenſeatur. 3, 20, 17
Pœnæ privatæ permiſſio. 2, 20, 8, 5. & 2, 20, 10, 2
Pœnæ exactio an euangelio permiſſa. 2, 20, 10, 3, 2
Pœnæ impropriæ irregularitates. 2, 20, 1, 1
Pœnæ exactio ad quam juſtitiæ ſpeciem ſpectet. 2, 20, 2, 2
in Pœnis æqualitas primo ac per ſe quæ ſpectetur. 2, 20, 2, 3
Pœnæ in mari. 2, 20, 8, 5
finis Pœnæ. 2, 20, 4, 1, 3. & §. 6, 2

Pœnæ

INDEX.

Pœnæ omittendæ cauſæ. 2, 20, 22, 1.
fines quomodo ceſſent. 2, 20, 22, 1. & §. 26, 1
Pœnæ quomodo ab aliis in alios tranſeant. 2, 21, 1, 2. & 2, 4
Pœnæ civitatum diſtinctæ a pœnis ſingulorum. 2, 21, 7, 2
Pœnæ obligatio in univerſitate quamdiu duret. 2, 21, 8, 1
Pœnæ remiſſio quibus ſignis intelligatur. 3, 24, 7
Pœnæ minuendæ aut non minuendæ cauſæ. 2, 20, 30, 31
Pœnæ menſura. 2, 20, 28, 33
Pœnæ jus remiſſum, ubi actum eſt cum tyranno, quaſi tali, aut cum prædone. 3, 19, 3
Pœnam qui ſumit, ſuſtinet aliquo modo perſonam ſuperioris. 2, 24, 2. ut quis poſſit ſumere, jus ad puniendum habere debet. 2, 20, 2. id omnibus magiſtratibus jure gentium datum certis caſibus. *vide* jus gentium. hinc & contra eos præſumitur, niſi diverſum appareat. 3, 20, 30. non eſt tamen proprius effectus juriſdictionis civilis. 2, 20, 40. §. 44. unde oriatur. 2, 20, 2. & 2, 20, 40. id jus naturaliter quiſque habet, qui nihil ſimile commiſit. 2, 20, 3. & 2, 21, 3. an valeat poſt conſtituta nunc judicia. 1, 3, 1. reſtrictum eſt. 1, 3, 2. ad proximos affectus & ſummam poteſtatem. 1, 4, 5. & 2, 20, 40. valet adhuc ubi judicia ſunt nulla. 2, 20, 8. ubi nulla civilis ſocietas. 2, 20, 40. hinc, ubi valet, non civitas eſſe, ſed diſſoluta multitudo præſumitur. 1, 4, 2. pœnam ſumere de improbo, privatis intutum eſt, etiam ubi licet. 2, 20, 14
In Pœna duo ſpectantur, id ob quod, & cujus ergo. 2, 20, 28. ſpectatur proportio arithmetica. 2, 20, 33. non hoc primo ſpectatur ut magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniantur. 2, 20, 2. perſona, quomodo conſideretur, quæ puniri debet. 2, 20, 31
Pœnarum partitio: fines. 2, 20, 6
Pœnale pactum aut lex, fortior non pœnali. 2, 16, 29, 1
Pœnalia quando ad hæredes tranſeant. 2, 21, 20
Pœnalia ſunt odioſa. 2, 16, 10. ad regum actus non pertinent. 2, 14, 2
Pœna legatorum. 2, 18, 4. regum, qui abſolutum habent imperium. 1, 3, 16. & 1, 3, 20. ob delicta impunita ad res magiſtratuum non ſubditorum. 3, 18. 2. cœtibus aut functionibus arceri proprie non eſt pœna. 2, 20, 1
Pœnitentia conceſſa in iis, quæ ex voluntate profecta. 2, 14, 14. vera, ſi tempus & copia ſupperit, requirit, ut is qui damnum dedit id reſarciat. 3, 10, 3. eorum qualis eſſe debeat, qui injuſta bella intulere. *ibid.* pœnitentia ductis, non ſemper omnem pœnam remittit Deus. 2, 20, 11. an iis a magiſtratu Chriſtiano danda ſit impunitas. *ibid.* ab iis qui pœnitentiam agebant, olim vita puritatis eximiæ requirebatur. 1, 2, 9. hinc Clericis & ſimilibus adnumerati. 3, 11, 30
Pœnitentibus an pœna omnis condonanda. 2, 20, 12
Pœnitentibus militia olim interdicta, & quare. 1, 2, 10, 9
Πέλαμος unde dictum. 1, 1, 2, 2
Pollicitatio quid, & quem effectum habeat. 2, 11, 3
Πολιτικὴ ars quæ Ariſtoteli. 1, 3, 6, 2
Politici ſcriptores magis ſpectant quotidianam adminiſtrationem quam jus imperii. 1, 3, 19
Polygamia naturaliter licita. 2, 5, 9. cur prohibita lege euangelica. 2, 5, 11
Pompejus bellum piratarum finit pactionibus. 3, 19, 2
Pompejus templum Hieroſolymorum ingreſſus contra legem. 3, 5, 2, 7
Pontifex Romanus coronat Imperatorem, qua Romanus eſt Imperator. 2, 9, 11, 4
Pontifex Romanus pronunciavit electionem factam a populo Romano. 2, 9, 11, 2, 4
Pontifex Romanus vacante imperio feudorum inveſtituras quo jure tribuat. *ibid.*
Pontius Samnis. 2, 1, 18
Populus poteſt jus ſe regendi totum alienare. 1, 3, 8, 3. eorum exempla qui ſe aliis ſubjecerunt. *ibid.*
Populus liber facto Magiſtratuum ſine mandato non obligatur. 2, 5, 4 16, 1
Populus Romanus jus Imperatorem eligendi ſemper retinuit. 2, 9, 11

Digitized by Google

Populus Romanus idem qui olim. 2, 9, 11, 1
Populus regimine mutato tenetur de debito ante contracto. 2, 9, 8, 1
Populus liber factus ſedet eo loco, quo ante rex aut princeps. *ibid.*
Populus idem ſub Monarchico, Ariſtocratico, Democratico regimine. 2, 9, 8, 1
Populus migrans idem. 2, 9, 7
Populus idem quamdiu. *ibid.*
Populus quomodo intereat. 2, 9, 3, 3. & §. 4, 1. §. 6, 1
Populus ſubditus an ob regis delictum puniri poſſit. 2, 21, 17, 1
Populus quibus modis dividatur, intereat, uniatur. *vide* civitas. idem manet etiam poſt annos mille. 2, 9, 3. etiamſi in alium locum ſedem ſuam tranſtulit. 2, 9, 7. alios populos ſub ſe habere poteſt, & in eos jure abſoluto imperare. 1, 3, 8. redactus ad paucos, qui populum facere nequeunt, id jus tantum retinet, quod erat privatorum. 2, 9, 4. tenetur partibus ſuis conſervare id cujus gratia in ſocietatem civilem ventum eſt. 2, 6, 9
ultra Poſſe nemo obligatur. *vide* impoſſibile.
Populi ob regum peccata puniti, quare. 1, 3, 8, 16
Populi pars alienari non poteſt niſi & ipſa conſentiat. 2, 6, 4. nec ipſa poteſt recedere a populo, niſi ex ſumma neceſſitate. 2, 6, 5. ne quidem ex neceſſitate. 2, 6, 6
Populi conſenſus circa alienanda imperia quomodo intelligatur. 2, 6, 8
Populi teſtimonium de jure ſucceſſionis quid valeat. 2, 7, 27, 2
Populi minor pars populum non obligat. 2, 15, 3, 2
Populi an poſtliminio a regibus recipiantur. 3, 9, 12
Populo deſtructo an res maneat eorum qui populo ſuperſunt. 2, 9, 4
Populatio inutilis ubi hoſtis aliunde ali poteſt. 3, 12, 4
Populatio quibus ex cauſis inhibenda. 3, 12, 1, 3
Populatio quæ utilis: & quæ inutilis. *ibid.*
Populatio plerumque fit ex odio. 3, 12, 1. juſta ea eſt quæ ad pacem hoſtem cogit. *ibid.* ex quibus etiam politicis cauſis ea abſtinendum. 3, 12, 8. milites populantes an juſte etiam coram Deo poſſint interfici, ſi id permiſſum lege humana. 2, 20, 17
Populatione abſtinendum ubi ſpes eſt celeris victoriæ. 3, 12, 3, 1
Populatione inhibita conciliantur hoſtium animi. 3, 12, 8, 1, 2
in Populationibus inhibendis Belgarum, & Iudorum mos. 3, 12, 4, 1, 2
Poſſeſſio per alium acquiritur. 3, 6, 9
Poſſeſſio in re dubia imperii ſequenda privato. 1, 4, 20
Poſſeſſio ferarum per inſtrumenta quomodo quæratur. 2, 8, 4
Poſſeſſio longæva inter reges & populos. 2, 4, 2
Poſſeſſio non acquiritur jaculi immiſſione. 2, 8, 3, 4
Poſſeſſio rei alienæ juſta quæ in bello fit ex neceſſitate. *vide* occupatio. deſultoria nil efficit ad jus proprietatis. 2, 4, 9. ut ad dominium jus faciat, corporalis requiritur. 2, 8, 3. facti ſufficit in bello. 3, 20, 12. longi temporis allegari ſolet etiam inter populos diverſos aut reges. 2, 4, 2. videtur valere, non tantum ex conjecturis ſed & jure gentium voluntario. 2, 4, 9. & 2, 19, 6
Poſſeſſionis longæ favor circa imperia. 2, 4, 7. & 8, 2, 3
Poſſeſſionis immemorialis quæ vis jure gentium. 2, 4, 9
Poſſeſſor neceſſitate pari præferendus. 2, 2, 8
Poſſeſſor malæ fidei quale jus acquirat. 3, 7, 6, 2
Poſſeſſor bonæ fidei rem poſſeſſam tenetur reſtituere. 2, 10, 1. etiam cum fructibus. 2, 10, 4. etſi caſu aliquo conſumpſerit. 1, 5, 1. reſtituere non tenetur, ſi perierit. 2, 10, 3. quid ſi vendiderit. 2, 10, 8. retinere rem poſſeſſam poteſt ob impendia & utilem operam non reſtitutam. 2, 8, 23
Poſſeſſor malæ fidei impendia & utilem operam imputare poteſt. 2, 8, 24. tenetur ultra rei rationem etiam ex facto. 2, 10, 3. in re controverſa privatus poſſeſſionem ſequatur. 1, 4, 20
Poſſidentis jus. 2, 2, 8
Poſſidentis melior conditio in re du-

dubia. 2, 23, 11, 1
Poſſidere nequit qui neſcit. 3, 21, 28. igitur nec infantes jure naturali poſſident. 2, 11, 14
Poſſideri poteſt etiam res alienata per ſolam alienationem, non traditionem. 2, 6, 14
qui Poſſidetur ſibi nihil poteſt poſſidere. 3, 8, 4
Poſteri captivorum ſervi. 3, 7, 2
Poſteriora prioribus derogant. 2, 16, 4, 1
Poſteriora fortiora prioribus. 2, 16, 29, 1
Poſthumus ſi mortuus fuerit, quomodo intelligendum ſi non fuerit natus. 2, 16, 20
Poſtliminium jure gentium eſt & quare. 3, 9, 4. durat etiam hodie quibuſdam caſibus. 3, 9, 19. evanuit inter Chriſtianos & Mahometiſtas. *ibid.* non eſt apud eos quibuſcum pax nobis eſt, partes tamen noſtras non ſequuntur. 3, 9, 2. in pace tantum captis fato ſuo competit. *vide* fatum. & iis, qui pactis comprehenduntur. 3, 9, 4. & 3, 20, 12
Poſtliminii res ſunt pro non captis. 3, 16, 1. poſtliminio non omnes res redeunt. 3, 9, 6. res rediiſſe quando cenſeatur. 3, 6, 3
Poſtliminium quid: & illius vocis origo. 3, 9, 1
Poſtliminium apud ſocios, & amicos. 3, 9, 2, 1
Poſtliminium in bello & pace. 3, 9, 4, 1, 2
Poſtliminii ſpecies. 3, 9, 4
Poſtliminium an dediti habeant. 3, 9, 8
Poſtliminium extra bellum unde ortum: & apud quos locum habeat. 3, 9, 18
Poſtliminii non eſt jus durantibus induciis. 3, 9, 8
Poſtliminio quæ dicantur recepta. 3, 9, 5
Pace qui poſtliminio redeant, qui non. 3, 9, 4, 1, 3
qui Poſtliminio rediit, jura in eum reſtituuntur. 3, 9, 6. & §. 10, 3
Poſtliminio an aliquando populi ſe ſuaque recipiant. 3, 9, 9
civitas Poſtliminio quomodo redeat. *ibid.*
Poteſtas regia, patria, herilis. 1, 1, 6
Poteſtas civilis in quibus rebus conſiſtat. 1, 3, 6, 1
Poteſtas ſumma quæ. 1, 3, 7, 1. illius ſubjectum. 1, 3, 7, 3. non eſt ſemper penes populum. 1, 3, 8, 1, 3
Poteſtas ſumma temporaria aliqua. 1, 3, 8, 12
Poteſtas civilis humana ordinatio Petro, Paulo divina: quo ſenſu. 1, 4, 7, 3
Poteſtas regia quo ſenſu bono noſtro inſervire a Paulo dicatur. 1, 4, 4. & 1, 7, 3
Poteſtas patria quædam ex jure civili. 2, 5, 7
Poteſtas ſumma per conſenſum aut res quomodo obligetur ex pacto minorum poteſtatum. 3, 22, 3. & ex eo quod contra arcana mandata factum eſt. 3, 22, 4, 1
Poteſtas eſt jus ſtricte dictum. 1, 1, 5. eſtque duplex, vel in ſe, vel in alios. *ibid.* item vel vulgaris vel eminens. 1, 1, 6. civilis quæ. 1, 1, 14 & 1, 3, 6. qui non eſt ſuæ poteſtatis nil in poteſtate habet. 3, 8, 4. quod eſt in poteſtate, oppoſitum ei, quod eſt in fide. 1, 3, 21. quæ in alia poteſtate eſt, non eſt civitas. 1, 3, 7
Poteſtates minores quibus modis ſummam obligent. 3, 22, 2
Πρόσωπα χίτωνος. 3, 14, 6, 4
Præceptum Chriſti de non reſiſtendo, quem ſenſum habeat. 1, 3, 3, 1, 5
Præcepta euangelii an contineantur in jure naturali, *vide* Euangelii præcepta.
Præceptorum ordo ſecundæ tabulæ in Decal. 2, 20, 30, 2
Præda: Græcorum, Aſiæ, Afrorum, Francorum & Romanorum mos circa eam. 3, 6, 14, 1, 4
Præda militibus interdum data, & quibus ex cauſis. 3, 6, 17, 1, 2
Præda eadem in diverſos uſus diſtributa. 3, 6, 20, 1
Præda in ſolutum concedi ſolet. *ibid.*
Præda militi dari quando cœperit apud Romanos. 3, 6, 24, 5
de Præda lex civilis ſtatuere poteſt. 3, 6, 22
Præda interdum ſubditis conceditur, 3, 6, 24, 1. ſocii aliquando partem habent in ea. 3, 6, 24, 2
Præda quomodo fiat capientium jure gen-

Digitized by Google

gentium. 3, 6, 2. concedi poteſt, etiam ante ejus acquiſitionem. 3, 6, 22
Prædæ decima conſecrata. 3, 6, 1, 1
Prædæ jus probavit Deus. 3, 6, 1, 2
Prædæ nomine urbes & agri veniunt in piis cauſis. 3, 6, 20, 1
Prædæ genera. 3, 6, 20, 2
Prædæ diviſio quot modis facta. 3, 6, 17, 1, 2
Prædæ pars data iis qui non militarent. 3, 6, 19
Prædæ pars data miſerabilibus perſonis. 3, 6, 22, 1
Prædam cogere, jure naturali licet, 3, 6, 1. lege caritatis non licet, niſi faciat ad notabile momentum. 3, 18, 4. dare militibus ambitioſum apud Romanos. 3, 6, 17. dividere quibus conceſſum. 3, 6, 14. quomodo apud Romanos Duci conceſſum. 3, 6, 21. quomodo dividi oporteat militibus. 3, 6, 17. exercere in barbaros cur laudatum Ariſtoteli. 2, 15, 5. ex præda Duci quid debeatur. 3, 6, 17
Prædari vetitum manente periculo. 3, 6, 24, 6
Prædandi licentia olim inter populos diverſos. 2, 15, 5, 2
Prædictio divina an jus det. 2, 22, 15
etiam cum Prædone nobis quædam eſt ſocietas, contra quam putavit Cicero. 2, 15, 13. an quod prædoni jurato promiſſum eſt, momento poſſit repeti. 2, 13, 15. & §. 20
Prædoni fides debetur. 3, 19, 2, 2. & 3, 1
Prædones duces facti. 3, 3, 4
Præhenſionis jus ſocius in ſocium directe non habet. 1, 3, 1
Prælia extra ordinem inita, quo ſenſu injuſta. 3, 18, 1. ſupervacua, id eſt, quæ ad virium tantum oſtentationem faciunt, injuſta. 3, 11, 19
Præmium cum duo ſimul ad metam venerunt cui debeatur. 2, 16, 19. eſt quid favorabile. *ibid.*
Præmium cui debeatur, ſi duo ſimul impleverint conditionem. 2, 16, 19
præſcriptio locum non habet in agris aut locis poſtliminio acceptis. 3, 9
Præſcriptor mala fide quo jure Dominus maneat. 3, 7, 6
Præſentem reipublicæ ſtatum tueri civis boni eſt. 2, 4, 8, 3
Præſidiorum impoſitio quibus caſibus laudata. 3, 15, 5
Præſumitur in dubio pax inita hoc ſenſu, ut res maneant in ſtatu, in quo poſtremo erant. 3, 20, 11, 12
Præſumtio in acceptatione promiſſorum qualis. 2, 11, 5. in contractibus permutatoriis ea non eſt, quaſi donatum ſit, quod plus promiſſum eſt, quam par erat. 2, 12, 11. facti in lege unde colligenda. 2, 11, 6. præſumitur populus id voluiſſe quod maxime expedit. 2, 7, 13
Precarium jus vel imperium. 1, 3, 11
Pretia rerum unde. 2, 12, 14, 1
Pretium inæquale, ſive minus juſto, jure gentium nemo cogitur ſupplere. 3, 21, 27. quia pro æquali habetur, & quare. 2, 12, 26. ad quid quiſque ex eo teneatur jure naturali. 2, 12, 12. ut naturaliter ſit juſtum, unde cenſeri debeat. 2, 12, 14. in conſtituendis rerum pretiis quæ ſit juſta menſura. *vide* neceſſitas. laborum & expenſarum ratio haberi poteſt. 2, 12, 14
Prævenire facinus meditantem an liceat. *vide* occupare.
Primi vox quid ſignificet. 2, 16, 19
Princeps. *vide* rex. poteſtas ſumma.
Princeps noviter factus ſedet eo loco, quo ante populus. 2, 9, 8
Princeps an legibus ſit ſubjectus. 2, 4, 12. obligatur per legatum, etiam arcana mandata ſupergreſſum. 2, 11, 12. privatus ſit, ſi imperium pro derelicto habeat. 1, 4, 9. perturbari poteſt & e regno ejici, ſi in leges populi liberi cui præeſt peccet. 1, 4, 8. rex ſummo cum imperio fieri poteſt, ſi populus partem ſuam imperii derelinquat. 2, 4, 11
Principale pro forma eſt in moralibus. 3, 3, 2
Principatus non ſemper regno opponitur. 1, 3, 10
Principes populi liberi vi reprimi poſſunt. 1, 4, 8
Privata. 1, 3, 6. privatis bellum gerere contra quos liceat. 1, 4, 1. defendere

Digitized by Google

dere ſe contra Magiſtratus licet in ultima neceſſitate. 1, 4, 7
Privatus non debet ad ſe rapere judicium quod eſt populi. 1, 4, 19, 2
Privatus ſe obligans hoſti an contra rempublicam faciat. 3, 23, 5
Privati an cogendi a ſuperioribus implere, quod hoſti promiſerunt. 3, 23, 10
Privati pactis cum hoſte obligantur: & quo ſenſu etiam piratis & latronibus obligentur. 3, 23, 4
Privatis Chriſtianis an liceat punire maleficos. 2, 20, 16
Privatæ interfectionis exempla. 2, 20, 9, 5
Privati quatenus capta ſua faciant. 3, 18, 1, 3
Privati de bello captis, quando hoſti, quando civitati teneantur. 3, 18, 2, 2
Privatorum pacta cum hoſtibus quæ irrita. 3, 23, 5, 4
Privata cauſa cum publica in bello conjungi poteſt. 1, 5, 1
Privilegia quomodo interpretanda. 2, 18, 4, 4
Privilegia quæ late interpretanda. 3, 21, 14
Probatio optima, in moralibus a fine. 2, 7, 2
Proditores olim inſepulti abjecti. 2, 19, 5
Prodigis pœna olim irrogata. 2, 25, 3 *Annot.* 4
Prohibere qui debet nec prohibet, damni tenetur. 2, 17, 8. & 2, 12, 1
Prohibita non ſemper etiam irrita. 2, 5, 16, 1
Prohibitio in dubio potior juſſione, 2, 16, 29. vim ſuam exerit per pœnam. 2, 5, 16. quæ pœnam adjunctam habet potior ea quæ non habet. 2, 16, 29
Promiſſio non omnis tollit ſummum imperium. 1, 3, 16, 1
Promiſſio ut valeat acceptanda. 2, 11, 14. illius acceptatio quomodo fiat: & an innoteſcere debeat promiſſori, ut perfectam vim habeat promiſſio. 2, 11, 15
Promiſſio an revocabilis ante acceptationem: & mortuo ante acceptationem promiſſario. 2, 11, 16
Promiſſio an revocari poſſit mortuo internuntio: item mortuo tabellario. 2, 11, 17
Promiſſio per miniſtrum facta quando revocabilis. 2, 11, 17, 1
Promiſſio facti alieni quid operetur. 2, 11, 22
Promiſſio requirit uſum rationis in promittente. 2, 11, 5
Promiſſio in errore fundata quando dicatur, & quid operetur. 2, 11, 6
Promiſſio rei illicitæ non valet. 2, 11, 8, 1
Promiſſio facti, quod nunc in poteſtate promittentis non eſt, quid valeat. 2, 11, 8, 2
Promiſſio ex metu. 2, 11, 7
Promiſſio ob cauſam ante debitam an obliget. 2, 11, 10
Promiſſio perfecta quid, & quam vim habeat. 2, 11, 4, 1
Promiſſio & alienatio. 2, 11, 4. ut acceptari ſemper poſſit, eſt ex jure civili. 2, 11, 14. omnis conditionem tacitam continet. 2, 13, 3. an eam, *ſi res, quo loco ſunt, manebunt.* 2, 16, 25. ut impleatur juris naturalis eſt. *Proleg. par.* 8. & lib. 2, 11, 4. Connanus negat. 2, 11, 1. jus dat ei, cui promittitur. 1, 3, 16. & 2, 11, 4. an id jus ad hæredem tranſeat. 2, 11, 16. obligat propter ſocietatem naturalem. 3, 19, 1. an ſolus promittentis actus faciat ut obliget. 2, 11, 14. quando non obliget. 2, 16, 27. & promittentem tamen perfidum non reddat. 3, 19, 14. an omnis non obliget quæ promiſſori nocet. 2, 16, 27. ut non obliget jus civ. poteſt efficere. 2, 11, 7. vim accipit ſi res promiſſa ſit in jure promittentis. 2, 11, 8. ſi non eſt, promiſſio cenſetur eſſe conditionata, *ibi*.
Promiſſio ex animo deliberato, ſed non eo ut jus alteri concedat, quatenus obliget. 2, 11, 4. non deliberato, an jus det alteri. *ibid.* ad bellum defenſivum favorabilis. 2, 16, 10. conditionata. 2, 11, 1. & 6. errans. *vide* pactum. expreſſa. 3, 1, 18. fœminæ ut ſit, irrita non eſt jure naturali. 2, 11, 5. imperfecta quæ ſit, quodque jus det. 2, 11, 3. jurata obligat promiſſorem

Digitized by Google

etiam nocentem, ſi ut tali, ei ſit juratum. 2, 13, 20. & 3, 9, 3. alias Deo per quem juratum eſt. 2, 13, 14. *Annotat.* 1, 3, 19, 5. *vide* jusjurandum. quotiens promiſſorem non obliget. 2, 13, 6. *& ſeqq.*
an in Promiſſionibus, quæ hoſti fiunt falſiloquium admittatur. 3, 1, 18. & 3, 19, 1.
Promiſſio liberalis. 2, 16, 11. ejus qui lege civ. non tenetur, interpretanda ex dicto. *ibid.* is cui metu promiſſum eſt, ut liberare promittentem teneatur, opus, ipſe meru injuſto cauſam promiſſo dederit. 3, 19, 4. non militandi adverſus certam partem an obliget. 3, 23, 8. minoris valet jure gentium ſi actum intelligat. 3, 23, 3. ut ſit irrita non eſt ex jure naturali. 2, 11, 5. ad pacem eſt favorabilis. 2, 16, 10. privati an valeat, ſi ſit contra utilitatem publicam. *vide* Publica utilitas. aut contra officium. 3, 23, 6. regis, facta aliis, quatenus populum obliget. 3, 20, 6. ſine cauſa facta an eum obliget. *ibid.* de aliquibus ad imperandi modum pertinentibus, non facit, quo minus ſummum habeat imperium. 1, 3, 17. facta ſubditorum ipſi obligat. 2, 14, 6. tacita. 3, 1, 18. eorum, qui in civitatem coivêre. *Prolegomen. pár.* 15. venditoris non adimit ei omnem facultatem moralem in rem. 2, 12, 15
Promiſſio novum jus confert. 3, 18, 1
Promiſſio de non fugiendo a victo facta valet. 3, 23, 8
Promiſſio de non redeundo in certum locum, & de non militando, hoſti facta valet. 3, 23, 7
Promiſſionis materia qualis eſſe debeat. 2, 11, 8, 1
Promiſſionis vis. 2, 11, 1, 3, 4
Promiſſioni onus adjici quando poſſit. 2, 11, 19
Promiſſiones cauſam expreſſam non habentes naturaliter valent. 2, 11, 21
juris ex Promiſſo capaces ſunt omnes qui ad rationis uſum pervenere. 3, 19, 1. jure gentium etiam infantes & amentes. 2, 11, 14
Promiſſum ob cauſam turpem an præſtandum. 2, 11, 8, 1, 9
Promiſſi onus in commodum tertii adjunctum, quid operetur. 2, 11, 19
Promiſſa multa, quæ natura valent, lex civilis irrita facit. 2, 11, 8, 8
Promiſſa, quæ plus nocent promittenti quam alteri proſunt, an præſtanda. 2, 11, 1, 1. & cap. 16, 27, 2
Promiſſa favorabilia, odioſa, mixta vel media. 2, 16, 10
Promiſſa Regum. *vide* Reges.
Promittendi modus quis. 2, 11, 11
Promittens metu an teneatur. 2, 11, 7
Promittere captivus an poſſit, ſe non pugnaturum contra hoſtem patriæ, ut liberetur. 3, 23, 8
Prophetarum dicta de pace ſub Euangelio quem ſenſum habeant. 1, 2, 8, 1
Proportio Arithmetica & Geometrica an proprie diſtinguant juſtitiam expletricem & attributricem. 1, 1, 8, 2
Proportio Harmonica Bodini nulla. 2, 20, 33
Propoſiti, impetus, & caſus diſtinctio. 3, 11, 4, 6
Propria fiunt occupatione quæ in prima divisione divisa non ſunt. 2, 2, 3
Proprietas non acquiritur ſolo actu animi. 2, 2, 2. ceſſat in ultima neceſſitate. 2, 2, 6. ejus vice antea communis uſus univerſalis juris fuit. 2, 2, 2
Proprietatis exordium. 2, 2, 1, 2, 5
Proprium ſervus an habere poſſit. 3, 14, 6
Proſelytus. 1, 1, 16
Πρόσταγματα. 2, 15, 7, 1
Protectionis jus non aufert aut minuit ſummum imperium ei, in quo eſt. 1, 3, 21
Proteſtatio de jure facit, ne res ob metum non recuperandi cenſeatur derelicta. 2, 4, 6
Πρόβυλα maris quorum ſint. 2, 3, 10, 1
Providentia divina remedium adverſus metus incertos. 2, 1, 17
Provinciæ Romanæ non ſunt civitates. 1, 3, 7. populi in provinciæ formam redacti quale jus habuerint. 2, 9, 6

Pro-

Proviſi & improviſi diſtinctio. 3, 11, 4, 5
Provocatio non datur ab arbitris lectis inter ſummas poreſtates. 3, 20, 46, 2
Provocatio differt ab appellatione. 2, 4, 13. per ſupplicationem. *ibid.* ut ab aliquo nulla ratione poſſit provocari cum perſona ſubditi repugnat. *ibid.*
Proximus quis in lege Hebræa: & quis in lege euangelica. 1, 2, 8, 10
Proximus quis in materia favorabili. 2, 7, 30
Proximi nomine venit etiam qui per repræſentationem conſequitur jus gradus ſuperioris. 2, 7, 30, 2
Prudentia virtus imperantis. 2, 26, 4
Ψεύδεσθαι in ſacris literis quid. 2, 13, 3, 4
Ψευδοραείν. 2, 13, 13, 2
Publica utilitas ad alienanda, &c. *vide* Utilitas publica.
Publicum quid. 1, 3, 5. ſumitur interdum pro eo quod eſt commune. 2, 2, 12. frequentius autem diſtinguitur. 2, 3, 9. alienari a privato non poteſt. 2, 23, 5. non fiunt ſingulorum capientium in bello, ſed publico cedunt. 3, 6, 24. ſubditi qui aliquid contra inducias faciunt eo tempore quo nondum ſunt publicatæ, non tenentur. 3, 21, 5
Pudicitia vitæ æquiparatur. 2, 1, 7. etiam in hoſte ſervari debet jure gentium. 3, 4, 19
Pudicitiæ conſervandæ cauſa interfectio licita. 2, 1, 7
Pudor quid, ubi de jure agitur. 3, 10, 1, 2
Pueri, id eſt, ſervi. 3, 14, 5, 3
Pueri ob ætatem in bello liberi a cæde. 3, 11, 9. ratione uti quando incipiant. 2, 11, 5. pueris nemo mentitur, & quare. 3, 1, 12
Pugnæ inutiles ſerio præcavendæ. 3, 11, 19
Pugnare in hoſtem qui miles non ſit, quo jure veretur. 3, 18, 1, 1
Punctum in moralibus non invenitur ſine quadam latitudine. 2, 1, 5
Punici belli ſecundi controverſia. 2, 17, 10
Puniri an poſſint qui in falſos Deos impie agunt. 2, 20, 51
Punitio exemplaris. 2, 20, 9, 1
Puniunt ſæpe potentiores non quia æquum eſt, ſed quia hoc ipſis expedit. 3, 7, 6
Pupillus ex commodato tenetur in quantum locupletior. 2, 10, 2, 2
Pupillus capax dominii ex jure gentium. *vide* dominium. in tutorem jus habet exigendi exactam diligentiam. 2, 17, 2
Pythagoræ Philoſophia ab Hebræis. 2, 13, 21. *Not.* 5. Pythagoræi imitatores Eſſenorum. 2, 26, 4. arborem frugiferam vetant exſcindere. 3, 12, 2
Pythagoriſtæ. 2, 2, 2. *Not.* 4

Q.

Quæſtus ex ſola temporum infelicitate indignus homini Chriſtiano. 3, 18, 4
Quintii Conſulis ſalubre mendacium. 3, 1, 14, 2
Quiritari unde dictum. 2, 1, 2, 1
Quirites, ſive Byzantini. 2, 9, 11

R.

Rabirii factum. 3, 22, 9, 2
Rami olivarum. 3, 24, 5
Rapere hoſti omnia licet jure gentium. 3, 5, 1. quæ bellum alere poſſunt juſtit, intern. ſed ſub onere reſtituendi quod plus eſt. 3, 18, 2. quæ ſubditis hoſtium eripiuntur hoſti erepta cenſentur. 3, 6, 2 res aliis injuſte ereptæ reſtituendæ etiam ab iis qui eas iſtis juſto modo eripuerunt. 3, 16, 1. an cum interfectione ereptoris poſſint repeti. 2, 1, 11. vi ereptam, an is, cui erepta eſt, ab eo qui ipſam emit, pecunia redimere cogatur, an gratis poſſit accipere. 3, 16, 3. adverſus rapinas violentas lex vetus naturæ data. 1, 2, 5
Raptor in quantum teneatur naturaliter. 2, 17, 16. ex facto militum, qui res amicorum rapuerunt in quantum Reges ſive Magiſtratus teneantur. 2, 17, 20
Ratam rem haberi, obligatio qualis. 2, 15, 3, 3
Ratihabitione ſumma poteſtas quomodo

Digitized by Google

modo obligetur. 3, 22, 4, 1
Ratio juris fundamentum. 1, 1, 11, 1
Ratio adæquata quæ. 2, 16, 20, 2
Ratio ſæpe conſideranda ſecundum potentiam, non ſecundum exiſtentiam. 2, 16, 25, 1
Ratio legis non plane idem cum mente. 2, 16, 8
Ratio adæquata quæ, & quid operetur. *ibid.*
Ratio recta. 1, 2, 1. non omnem vim prohibet. *ibid.* rationis uſum qui habent eis libera debet utilium eſſe & inutilium electio. 2, 22, 12. ratione omnino deſtituti populi dominium non habent, ſed tales non inveniuntur. 2, 20, 10
Rationis identitas quando inducat extenſivam interpretationem. 2, 16, 20, 2
Razis mors. 2, 19, 5, 4
Rebellibus ſubditis fides ſervanda, ſi ut talibus ipſis data ſit. 3, 19, 6
Recepti. 3, 9, 3. receptos in prælio hoſtes interficere injuſtum eſt. 3, 18, 1
qui Receptum præſtat tenetur de damno facto. 2, 17, 6
Rectoris officium magis circa totum quam circa partes verſatur. 2, 25. 2. ad rectorem regula non pertinet, qua laudabilius dicitur occidi quam occidere. 2, 1, 8. auctore populi aliqui juſtitiam non vehementer exigunt, & quare. *Prol. pag.* 13
Rectores aliorum in crimen ex duabus rebus maxime veniunt, patientia & receptu. 2, 21, 2
Recuperatio juſta belli cauſa. 2, 1, 2
Recuperatorum munus apud Romanos. 1, 3, 21
Redempti ex captivitate redemptori quomodo teneantur. 3, 9, 10, 2
Redempti ſervire coguntur redemptori donec pretium reſtituant, lege Attica & Romana. 3, 9, 10. *Annot.*
Redemptio captivorum belli commercium. 3, 21, 1. redemptionis pretium quantum apud Græcos & vulgo. 3, 14, 9. quo caſu debeatur vel non debeatur mortuo captivo. 3, 21, 29. an in alium jus exigendi ejus poſſit transferri. 2, 21, 23. an ad ejuſmodi pretium captivus pecunia uti poſſit, quam etiam ſecum habuit. 3, 21, 28
Rediiſſe ad hoſtem quis dicendus. 3, 23, 13
Redimi captivos & ſervos factos, æquum. 3, 21, 24
Regimen non omne ejus cauſa qui regitur. 1, 3, 8, 14
Regiones non aptius diſtinguuntur quam eo quod non facile tranſiri poteſt. 2, 3, 17. regionum nomina quomodo accipienda in dubio de conditionibus pacis. 3, 20, 23
Regnum. *vide* Imperium.
Regnum quomodo dividatur, & quo effectu. 2, 9, 10
Regnum patrimoniale, ſi ſit individuum, deberur maximo natu. 2, 7, 23
Regnum a populo delatum eſt hæreditas ſeparata a cætera hæreditate. 2, 7, 19
Regnum abdicari an poſſit pro liberis. 2, 7, 26. pro derelicto ex quibus cauſis habeatur. *ibid.* hæreditarium non illud tantum dicitur quod eſt in patrimonio, ſed & illud quod conſenſu populi ad aliquem delatum eſt, ut ſit ejus ſummo jure. 2, 7, 12. & §. 17. Laconicum. 1, 3, 20. patrimoniale quando fiat. 3, 3, 1. differt ab aliis patrimonialibus bonis. 2, 7, 25. dividi poteſt cum jure hæreditatis adiri debet. 2, 7, 12. niſi aliud expreſſe cautum ſit. 2, 7, 13. in regnis patrimonialibus rex alienare poteſt imperium. 3, 20, 5
Regni & principatus voces ſignificatu proprio & improprio. 1, 3, 10, 1, 2
Regni pleni ſive abſoluti exempla. 1, 3, 8, 8
Regni a populo delati ſucceſſor non tenetur ad onera hæreditaria. 1, 3, 8, 8
Regni curatores. *vide* tutores regni.
Regna quæ regem unum habent, non vere unita. 2, 9, 9
Regna media inter abſolutum & Laconicum. 1, 3, 20, 1
Regna a populo delata in dubio individua. 2, 7, 14
Regna a populo delata non deferuntur ad eos, qui a primo rege non de-

deſcendunt. 2, 7, 15. non veniunt ad naturales nec ad adoptivos. 2, 7, 16

Regna a populo delata ad mares veniunt potius quam ad fœminas. 2, 7, 17

Regna quomodo deferantur per ſucceſſionem ab inteſtato. 2, 7, 10, 2. & §. 11, 2

Regna patrimonialia pervenire poſſunt ad eos, qui a primo rege non deſcendunt. 2, 7, 12

Regnum Italiæ. 2, 9, 11, 4, 3

Regulæ de eo quod licet in bello. 3, 1, 2, 3, 4

Regula, ſecundum naturam eſſe, ut quem ſequuntur incommoda & commoda ſequantur, quomodo intelligenda. 2, 8, 16

Regulæ ſuper deliberationibus politicis. 2, 24, 5, 1, 4

Regulus in carcerem quare debuerit redire. 2, 13, 14. an redeundo glorioſe tantum fecerit. 3, 23, 7. Senatorem ſe negat. 3, 20, 3

Relatum in referente. 3, 20, 24

Religio quo ſenſu juris gentium. 2, 20, 45, 3. & §. 46, 3

Religio Chriſtiana, qua talis proprie, naturalibus argumentis non nititur. 2, 20, 48, 1, 2

Religio habet ſuos ſpeciales effectus in ſocietate humana. 2, 20, 44. avita victis, niſi perſuaſis, non eripienda. 3, 15, 11. an juſta vi induci poſſit. 2, 20, 40. exemplum Chriſti venditores e templo ejicientis, quomodo accipiendum. 2, 22, 14. docentes eam juſte nequeunt puniri. 2, 20, 49

Falſa, ſi exerceatur ſevere, in paganis & Deus aliquo modo remuneratur. 2, 20, 51. an ob eam bello peti quis poſſit. 2, 20, 44. naturalis & primæva in quibus conſiſtat. 2, 20, 45. & 48. ſua cuique optima videtur. 2, 20, 47. unde nec ob id cuiquam vis eſt inferenda etſi falſa eſſe poſſit demonſtrari. 2, 20, 50. vera omniumque ætatum communis quibus partibus abſolvatur. 2, 20, 45. eam ne victi impediant, victori providere licet. 3, 15, 11

Religionis curam, quare Ariſtoteles præcipuam eſſe in repub. voluerit. 2, 20, 44. cujus neglectus cur puniri poſſit. 2, 20, 45

Religioni ſi quæ indirecte nocent, ad ea committenda non jus quodvis ſufficit. 2, 15, 11. quæ contra religionem errantur excuſabilia, & quare. 2, 20, 39

Religionis publicæ ſtatus apud Hebræos a rege pendebat. 1, 4, 6, 3, 4

Religionis jus ad ſocietatem humanam. 2, 20, 44, 3

Religionem multi affectu non judicio ſequuntur. 2, 20, 44, 3

Religioſa belli jure deſtruuntur. 3, 5, 2, 4

Religioſa loca hoſtibus religioſa non ſunt. 3, 5, 2, 6

Religioſis locis parcendum in bello. 3, 12, 7

Renuntiare. *vide* Abdicare.

Renuntiatio de regno an noceat liberis natis, & an naſcituris. 2, 7, 26. ad reparationem damni, ut juſta ſit, requiritur jus proprium. 2, 17, 9

non Repetere aliud quam dare. 2, 13, 5

Repetitio rerum. 3, 3, 7. repeti nequeunt jure gentium quæ bello ſolenni ſunt erepta. 2, 17, 19. ſi res bello repetuntur, poſt indictionem ejus tempus poſtulatur. 3, 3, 13

Repræſentatio apud Hebræos. 2, 7, 6

Repræſentationis jus unde. *ibid.*

Repræſentatio Germanis ſero cognita. 2, 7, 30, 1

Repræſentatio in dubio admittenda. *ibid.*

Repræſentatio non ſurrogat in privilegium, quod ſexus aut ætatis erat proprium. 2, 7, 18. & 2, 30, 2

Repreſſaliæ quid. 3, 2, 4

Repreſſaliæ rectius reprenſaliæ. 3, 2, 1. *Not.* 3. earum jus. 2, 7, 2. & 3, 2, 4

Repreſſaliarum facultas impetrari a principe ſolet. 3, 2, 7, 2

in Repreſſaliis citatio. *ibid.*

Repreſſaliis qui culpa ſua cauſam dederunt, tenentur eos, qui damnum paſſi ſunt, indemnes præſtare. 3, 2, 7, 4

Repreſſaliis obnoxii qui ſunt. 3, 2, 5, 2

Digitized by Google

Repreſſaliis non ſubſunt legati & res eorum. 3, 2, 7, 2
Repreſſaliis eximi lege civili ſolent mulieres, infantes, res ſtudioſorum, aut ad nundinas miſſæ. *ibid.*
Repreſſaliarum jura alia ſunt juris gentium, alia juris civilis. 3, 2, 7, 2, 3
Repugnantia caſus emergentis cum voluntate quomodo intelligenda. 2, 16, 26
Res repetita quid ſignificet. 3, 3, 7, 1
Res rapere quid veteribus Latinis. 3, 4, 1, 1
Res reddere pro quavis ſatisfactione. *ibid.*
Res poſſunt capi, etiam in compenſationem debiti in bello ſubnaſcentis. 3, 1, 3. & c. 13, 3, 1
Res hoſtium perdere quouſque liceat juſtitia interna. 3, 12, 1
Res amicorum, quæ reperiuntur in navibus hoſtium, an belli jure acquirantur. 3, 6, 5, 6
Res & modus circa imperium diſtinguuntur. 1, 3, 11, 1
Res non perductæ intra præſidia dominium non mutant. 3, 6, 3. & c. 9, 16, 1
Res non obligat niſi aliena. 2, 10, 12. aliena poſſidentem ad id obligat, ut eam domino reddat. 2, 10, 1. captivi alienata a Domino, an repeti poſtliminio queat a poſſeſſoribus. 3, 9, 6. civium bello amiſſas, civitas tenetur reſtaurare, ſi ob delictum civitatis captæ fuerint. 3, 20, 8. an res civium quæ gentium jure habent, eis ſine cauſa & compenſatione poſſint auferri jure ſupereminentis dominii 3, 20, 9. quæ hoſtium non ſunt etiamſi intra præſidium eorum venerint, ipſorum non fiunt. 3, 6, 5. & 26. incorporales quomodo tenentur in bello, *vide* incorporalia. mobiles captæ quando intelligantur. 3, 6, 3. alio modo a ſingulis capiuntur, alio ab univerſis. 3, 6, 17. poſtliminio non accipiuntur. 3, 9, 14. ſingulorum non ſolum expletrice juſtitia dijudicantur. 1, 1, 8. ſubditorum hoſtium acquiri non poſſunt pœnæ nomine, ut crimen ſit alienum. 3, 13, 2. concedi poſſunt a Magiſtratu jure ſupereminentis domini ad recuperandam pacem, ſed ſub damni reſtituendi conditione. 3, 20, 7. obligantur jure gentium ex facto Regis aut ſupremi Magiſtratus. 3, 20, 10, quæ uſu pereunt, earum rerum uſus fructus non eſt, eſt tamen id jus æſtimabile. 2, 12, 20. utiles ad bellum, poſtliminio recuperantur etiam mobiles. 3, 9, 14
Rebus ad bellum non facientibus parcendum. 3, 14, 5
Rerum defenſio an jus det occidendi. 2, 1, 11
Rerum ſervandarum cauſa vis per euangelium an & quatenus licita. 2, 1, 13
Reſciſſoria actio ex poſtliminio apud Romanos. 3, 9, 10, 3
Reſiſtere an liceat ſuperiori in ſumma neceſſitate. 1, 4, 7, 2, 4
Reſiſtendi jus promiſcuum iis qui faciunt injuriam eſt a natura. 1, 2, 1. & 1, 4, 2. ſublatum per ſocietatem civilem. 1, 4, 2. & 14, 7. lex de non reſiſtendo Magiſtratui pendet ab iis, qui ſe primum in ſocietatem civilem conſociarunt. 1, 4, 7
Reſiſtentia obſtinata non ſufficit ad jus internum occidendi reſiſtentem. 3, 11, 16, 1
Reſiſtentia aliqua in delatione imperii reſervaii interdum ſolet. 1, 4, 12
Reſpublica non tenetur ex facto ſubditi. 2, 22, 2, 1
Reſpublica ſine injuria geri non poteſt. vulgata vox. *Prol. pag.* 3
Reipub. forma. *vide* Status.
Reipublicæ bonum an noſtri tantum cauſa deſideremus. 2, 1, 9, 2
Reipublicæ forma mutata apud victos, & an recte. 3, 15, 8
Reſtituere qui teneantur faciendo, aut non faciendo. 2, 17, 6
Reſtitutio non debetur ex bello juſto ob vitioſam intentionem. 2, 22, 17, 3
Reſtitutio rerum captarum in bello in jure dubio quomodo temperanda. 3, 16, 6
Reſtitutio quas actiones producat in foro. 2, 1, 2. rerum captarum in juſto

Digitized by Google

juſto bello, an ab iis poſſit exigi qui eas juſto titulo poſſident. 3, 10, 6. & 3, 16, 3. & quamdiu. 3, 16, 5. damni in juſto bello illati a quo fieri debeat. 3, 10, 4. earum rerum, quas neceſſitas communes nobis fecit, fieri debet neceſſitate ſublata. 2, 2, 9. promiſſa in conditionibus pacis, ſi qua neceſſitate fieri nequeat, an propterea pax cenſeatur rupta, aut quid agendum. 3, 20, 37. non pertinent ad eos qui ſe ſponte parti alicui ſubjecere durante bello. 3, 20, 14. ut reſtitui quid debeat, ſine dolo culpa ſola ſufficit. 3, 10, 5

Reſtitutio in integrum non eſt ex jure naturali. 2, 11, 5. ſed civili. 2, 14, 1. an ad Regem pertineat qua talis. *ibid.* pertinet ad actus ejus privatos, ſi velit. 2, 14, 2. & 5

Reſtitutio eorum, quæ hoſti injuſte tenenti erepta ſunt. 3, 16, 1, 1

Reſtitutionem qui debeant in ſolidum vel ex parte. 2, 17, 11, 1. & 3, 10, 4

Reſtitutionis obligatio ex bello injuſto. 3, 16, 3, 4

Reſtitutum debitum ex quo jure oriatur. 2, 17, 8, 9

Reſurrectionis ſpes an cauſa ſepeliendi. 2, 19, 2, 3

Retentio rei promiſſæ ex parte ejus cui promiſſa eſt, ſufficit ad ſignificandum conſenſum. 2, 11, 20

Reverentia debetur parentibus maxima in iis rebus quæ ad totam pertinent familiam. 2, 5, 10. reverentiæ officium non facit, ut actus ſit nullus, qui ei repugnat. *ibid.*

Revocatio promiſſionis. *vide* promiſſio.

Reum judici eximens, crimen committit. 3, 1, 5, 3

Rex unus eſſe poteſt plurium regnorum diſtinctorum. 1, 3, 7, 2

Rex an ſe adverſus contractum reſtituere poſſit. 2, 14, 2, 2. an juramento teneatur. 2, 14, 3

Rex actus ſuos privatos a lege poteſt eximere. 2, 14, 2, 2,

Rex ſubdito ſuum auferens debet compenſationem facere ex communi. 2, 14, 7

Rex populum aut ſucceſſores non obligat in infinitum. 2, 14, 12, 1, 6. & quatenus obliget. *ibid.*

Rex ſtipendia non ſolvens tenetur vicinis de damnis datis. 3, 17, 2, 3, 4

Rex minor an pacem facere poſſit. 3, 20, 3

Rex captivus an pacem facere poſſit. *ibid.*

Rex exul an pacem facere poſſit. *ibid.*

Rex privatus fit vi legis commiſſoriæ. 1, 4, 12

Rex partem populi alienare non poteſt. 2, 6, 4

Rex hoſtis totius populi regnum amittit: & quomodo hoc capiendum. 1, 4, 11

Rex regno pulſus jus habet ex fœdere. 2, 16, 7

Rex ſubditis jus ſuum auferre poteſt in pœnam: & ex vi dominii ſupereminentis. 2, 14, 7

Rex imperium derelinquens privatus fit. 1, 4, 9

Rex quid in fœderibus ſignificet. 2, 16, 18. imperans non videtur uni populo in exitium ejus ferri animo hoſtili. 1, 4, 11. an vi pelli aut ſupplicio affici poſſit, & a quo. 1, 4, 8. poteſt, ſi regnum alii tradere moliatur. 1, 4, 10. Abſolvens. 1, 3, 8. Electitius ſimilis uſufructuario. 1, 4, 9. Impius etiam amandus. 1, 2, 7. Injuſtus non facit, ut nulla ſit reſp. 3, 3, 2. limitata poteſtate imperans damni tenetur, ſi jus ſubdito ſine cauſa auferat. *vide* ſubditus. tenetur populo ad exercendum per ſe ſummum imperium. 2, 6, 9. precario non habet jus ſummi imperii. 1, 3, 11. pupillus ſi quos fecit contractus, an poſſit reſcindere per reſtitutionis beneficium. 2, 14, 1. jus habet, ſed non ejus uſum. 1, 3, 24. pacem contractu facere non poteſt. 3, 20, 2. *vide* pax.

Rex uſufructuarius. 2, 6, 3. quæ in Regis perſonam committuntur, facile ac libenter debet condonare. 2, 24, 3. vita ante omnium aliorum defenditur. 3, 4, 15

Rex regno ejectus an jus legandi habeat.

Digitized by Google

beat. 2, 18, 2, 2
Rex temere bellum ſuſcipiens ad reſtitutionem ſubditis tenetur. 2, 24, 7
jus Regis apud Samuelem. 1, 4, 3
Regis perſona inviolabilis. 1, 4, 7, 6, 7
Regi regnum alienanti quatenus reſiſtere liceat. 1, 4, 14
Regi nihil inhoneſtum eſſe quod ſit utile vulgo dicitur. *Prolegomena pag.* 2
Regi curæ eſſe debet regum ſalus. 3, 4, 1, 5
Regem occidere ſubdito non licet. 3, 1, 21
Reges poſſunt eſſe Chriſtiani: & ſervire Chriſto debent, qua reges ſunt. 1, 2, 7, 1, 2
Reges quidam non ſubſunt populo etiam univerſim ſumpto. 1, 3, 8, 8
Reges improprie dicti. 1, 3, 8, 11
Reges non omnes conſtituuntur a populo. 1, 3, 8, 13
Reges Perſarum ſummum imperium habebant, quædam tamen facere juſte non poterant. 1, 3, 16, 3
Reges Æthiopum, ſummi, adſtricti promiſſis. 1, 3, 16, 4
Reges Hebræi ſummum imperium habebant. 1, 3, 20, 1
Reges Orientis, Perſæ, Ægyptii, Syri, Aſiatici ſummum imperium habebant. *ibid.*
Reges veteres Germaniæ & Galliæ non habebant ſummum imperium. *ibid.*
Reges Romani cum populo partiti ſummum imperium. 1, 3, 20, 5
Reges Ægyptii ſummi, adſtricti promiſſis. 1, 3, 16, 3
Reges, cum acta quædam ſua ab aliis expendi volunt, aut etiam reſcindi, non eo partiuntur ſummum imperium. 1, 3, 18
Reges creduntur in dubio velle ſequi ſucceſſionem, qualis in uſu eſt in ſuis locis. 1, 7, 11, 2
Reges medii deberent cogere bellantes, ad accipiendam æquam pacem. 2, 23, 8, 4
Reges minores in actibus publicis cum effectu obligantur. 2, 14, 1, 2
Reges etiam cum homini non obſtringuntur, Deo obſtringuntur. 2, 14, 3
Reges tenentur ex promiſſo, etiam cauſa non expreſſa. 2, 14, 4
Reges ex contractibus naturaliter, an & civiliter obligentur. 2, 14, 6
Reges an ex militum, aut nautarum facto teneantur. 2, 17, 20, 1, 2
Reges quomodo obligentur ex bello injuſto. 3, 18, 4
Regum fides pro juramento. 2, 13, 22, 1
Regum judex ſolus Deus. 1, 3, 8, 15
inter Regem & populum mutua ſubjectio non eſt ordinarie. 1, 3, 9, 1 & 3, 8, 14
Regum actus non ſunt irriti contradictione parentum. 2, 5, 6, 1
Regum memoria damnata. 1, 3, 16, 3
Regum actus privati legibus communibus civitatis reguntur. 2, 14, 1, 4
Regum non plene regnantium actus poſſunt irriti fieri, per legem populi. 2, 14, 2, 1
Regum cura generalis pro ſocietate humana. 2, 20, 44, 1
Regibus captis an parcendum. 3, 11 7, 2, 3
Regum res fiunt regis victoris. 3, 6, 24, 4
Ripa privatis quando cedat. 2, 8, 13
Ripæ cujus, jure Romano. 2, 8, 8.
cujus naturaliter. 2, 8, 9, 10, 13
Roma quondam communis patria. 3, 15, 3
Romani cur ſtipulationibus plus tribuant, quam pactis. 2, 11, 4, 2
Romani aſperi in victoria. 3, 11, 7, 4
Romani cives Antonini conſtitutione effecti quid juris habuerint. 2, 9, 11.
dictatores quale imperium habuerint. 1, 3, 11
Romanus. *vide* populus & imperium.
Romani veteres dolis abſtinebant. 3, 1, 20, 3
Romani imperii quæ fuerunt, cujus nunc ſint. 2, 9, 11, 1
Romani ſibi vindicant, quæ hoſtis ipſorum aliis eripuerat. 3, 6, 7, 2, 3

Digitized by Google

INDEX.

Romani duri in captivos populares. 3, 21, 24, 1. eorum instituta ad res bellicas directa. *ibid.*

Imperium Romanum, a posterioribus scriptoribus Romania vocatum. 2, 22, 3. divisum in Orientale & Occidentale idem mansit. 1, 3, 17. quæ ejus quondam fuere, cujus nunc sint. 2, 9, 11

Romani Imperatoris eligendi jus ad quem pertinuerit. *ibid.* electio facta a legionibus an rata fuerit per se. *ibid.* *vide* imp. Roman.

Reges Romani an absolute imperaverint. 1, 3, 20

Romanorum jus in liberos. 2, 5, 11

Romanorum controversia cum Latinis, & alia de duratione federis. 2, 16, 16, 4

Romanorum jus de postliminio. 3, 9, 10, 1, 2, 4

Romanorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2. circa prædam. 3, 6, 14, 4

Romanorum Imperat. item Germanorum: unde. 2, 9, 11, 4, 3

Romanorum jus de captivis redemtis. 3, 9, 11. & 3, 10, 2

Romanorum jus pro iis, qui postliminio redierunt. 3, 8, 10, 3

status Romanorum tempore interregni, & primorum Coss. ex Democratia & Aristocratia mixtus. 1, 3, 20. sub Consulibus popularis. 1, 3, 19. & 1, 3, 20. sub Augusto herilis. 1, 3, 8

Romanorum lex circa res captas. 3, 13, 4, 4

Romanorum mos circa reges captos. 3, 11, 7, 2, 3

Ruben exheredatus a jure primogenituræ. 3, 7, 25

S.

Sabbathum cur institutum. 2, 20, 45. & 3, 14, 5. qui violasset, capite puniebatur, & quare. 2, 20, 45

Sabbathi lex exceptionem habet summæ necessitatis. 1, 4, 7

Sabbathi lex pro servis. 3, 14, 5, 1

Sabbathi lex cujus rei symbolum. 2, 20, 45, 2

Sabbathi violati pœna cur capitalis. *ibid.*

Sacerdotibus & eorum affectis parcendum in bello. 3, 11, 10, 1

Sacramentum militare post Constantinum. 1, 2, 10, 4. & 2, 13, 11, 3

Sacra corrumpi an possint jure belli. 3, 5, 2, 1, 3

Sacra quo sensu publica. 3, 5, 2, 2

Sacra in deditione comprehenduntur. 3, 5, 2, 1. & 1, 3, 8, 3

Sacra hosti sacra an sint. 3, 5, 2, 4

Sacra populi voluntate profana facta. 3, 5, 8, 3, 5. & c. 12, 7, 2

Sacra sunt res Deo dicatæ. 3, 5, 2. a fine sic dicuntur, revera autem publica sunt. *ibid.* non eripiuntur usibus humanis. *ibid.* necessitate & usu postulante, in profanos usus converti possunt. *ibid.* & plane alienari. 3, 19, 3. capiuntur. 3, 5, 2. capta fiunt profana. *ibid.* deduntur. *ibid.* vastantur licite quoad jus gentium absolutum. *ibid.* injustum, id tamen quoad justitiam internam. 3, 12, 6

leges de Sacris pertinent ad curam civitatis. 1, 3, 6. & 3, 12, 2

de rebus Sacris rex apud Hebræos nequit judicare. 1, 3, 20

Sacramentum militare non amplius obligat, Duce capto aut capite deminuto. 2, 13, 18. Sacramenti militaris formula apud Rom. mutata, & quando. 1, 2, 9

Sacra Scriptura, *vide* Scriptura.

Sacrificia humana etiam bello puniri possunt. 2, 20, 47

Sacrilegia Deus etiam in filiis punire solet. 2, 21, 14

Sacrilegi abjecti insepulti. 2, 19, 5

Sacris parcendum in bello. 3, 12, 6

Sagmina. 3, 3, 8

Saguntina controversia inter Romanos & Carthaginienses. 2, 16, 13

Samson quo jure malum malo reddiderit. 2, 20, 8

Samsonis mors. 2, 19, 5, 4

Sanari qui prohibet ægrotum, tenetur, quasi vulnerasset. 2, 21, 1. *Not.* 7

Sanctio in dubio potior permissione. 2, 16, 29

de Sanguine non effundendo interdictum

Digitized by Google

dictum quomodo accipiendum. 1, 2, 5
Sapiens natura magistratus, quo sensu. 2, 20, 9, 2
Satisfactio offerenda ab eo qui deliquit, antequam justum bellum gerere possit. 2, 1, 18, 2
Saul an in impietate mortuus. 2, 19, 5, 4
Scelus pessimi exempli pœna omnino adficiendum. 2, 20, 23. qui ad scelus aliquod aliquem impulere pretio, aut vi alia, de damno tenentur in solidum. 2, 17, 11. an ob cogitatum scelus quis puniri possit. 2, 20. 18
aliud est Sceleratus populus, aliud ii, quicum populus non sine sceleris causa coëunt. 3, 5, 2
Sceptrum regium olim pro jurejurando. 2, 13, 21
Sciens, præsens & tacens quando consentire credatur. 2, 4, 5, 1
Scientia quando præsumatur. 2, 21, 2, 6
Scientia cum puniri jubetur, sumitur pro patientia. 2, 21, 2. præsumitur in iis rebus, quæ sunt conspicua & frequentia *ibid.* magistratus in sceleribus subditorum unde appareat. 3, 20, 30
qui Scit & prohibere potest ac debet, delinquit, nisi prohibet. 2, 21, 2
Scholasticorum sententia de mendacio & æquivocatione. 3, 1, 17, 3
Scortari in quibusdam gentibus licitum. 3, 4, 2
Scriptura in dubio ad monumentum contractus adhibita censetur. 2, 16, 30
Scripturæ & picturæ eadem ratio. 2, 8, 21, 1
Sacræ Scripturæ sensus in dubio unde non incommode discatur. 1, 2, 9. & 1, 4, 5. & 1, 4, 7
de Scripti sensu cum quæritur, quid sit spectandum. 1, 2, 9
Scripti & sententiæ locus apud rhetores. 2, 16, 4, 2
Σκυθισμός. 2, 15, 5, 1
Σκῶμμα. 3, 6, 24, 4
Securitas plena nunquam in vita humana. 3, 1, 17. securitati suæ victor merito consulit, etiam justitia interna. 3, 15, 5
Sedis mutandæ amor, injusta belli causa. 2, 22, 8
Semipravi. 3, 11, 4, 6
Senatus Romanus aliquo tempore partitus summum imperium cum populo. 1, 3, 20, 6
Senes excipiuntur bellicis calamitatibus. 3, 11, 9
Sententia jus proprie non dat. 3, 2, 1. 5, 1
Sententiæ quæ dividendæ aut conjungendæ. 2, 5, 19
Sententiæ quomodo numerandæ inter eos, qui dispares partes in re habent. 2, 5, 22
Sententiæ judiciariæ vim habent contractus. 2, 21, 20. etiam injustæ a subdito vi impediri non debent, & quare. 3, 2, 5. non ab extero. *ibid.*
Sententiarum pari numero reus absolvitur & possessor vincit. 2, 5, 18
in ferendis Sententiis jus absentium præsentibus accrescit. 2, 5, 2
Sepeliendi jus quale. 2, 19, 1, 5
Sepeliendi mos unde ortus. 2, 19, 1, 4
Sepeliendi hostes & inimici. 2, 19, 3, 1, 2, 3
ob Sepeliendos mortuos bella. 2, 19, 3, 6
Sepultura an debeatur his, qui se occiderunt. 3, 19, 5, 1, 3
Sepultura jus est ex jure gentium voluntario. 2, 19, 1. cur institutum. 2, 19, 2. debetur etiam hostibus. 2, 19, 3
Sepulturam prohibere furor dicitur. 2, 19, 3, 4
Sepulturam concedere an sit nota victoriæ. 3, 20, 45. negare, causa justa belli. 2, 19, 5. unica pœna regum absolutorum. 1, 3, 16
Sergius Paulus in magistratu manet factus Christianus. 1, 2, 7, 10
Sermo instrumentum societatis. *Prol. pag.* 6. ambiguus ex circumstantiis vel licitus est, vel non est. 3, 1, 1. *vide* colloquium.
Sermonem cogere, mutare, pars mixti imperii. 3, 8, 3
Servitus ex voluntate. 2, 5, 26, 27
Servitus neutiquam pugnat cum jure naturali. 2, 5, 27, 1
Servitus ex pœna. 2, 5, 32

Servitus perfecta, & imperfecta quæ. 2, 5, 27, 1. & 30, 1
Servitus quo ſenſu contra naturam dicatur. 3, 7, 1, 1
Servitus annorum ſeptem. 2, 5, 30.
ob redemptionem ex captivitate quando jure Rom. deſinat. 3, 9, 10. oritur pacto aut ex delicto juſto. 3, 7, 1. a Deo aliquando in beneficium hominibus conceditur. 2, 24, 6. præfertur internecioni populi. *ibid.* eorum, qui bello capiuntur, continet perpetuam obligationem operarum pro alimentis. 3, 14, 2. eorum, qui in ſervitutem ſe dediderunt, qualis, & quale jus dominis dederint. *ibid.* Civilis jure victoriæ imperari poteſt. 1, 3, 8. & 3, 8, 1. ex quibus cauſis liberati etiam ab ipſo populo anteponatur. 1, 3, 8. quo caſu deſinat. 2, 9, 1. fit, cum populus in provinciæ formam redigitur. 2, 21, 7. perſonalis. 2, 13, 4. imperfecta. 2, 5, 30. perfecta eſt, quæ debet operas perpetuas pro victu. 2, 5, 27. pœnalis duplex, ſingulorum & univerſitatis. 2, 5, 32. ſingulorum perſonam non egreditur jure naturali. 2, 5, 22. jure gentium etiam in filios derivatur, & qua ratione. 3, 14, 8. univerſitatis eſt perpetua. 2, 5, 32
Servitutis plures gradus. 3, 14, 6. inſtrumenta reges. 3, 15, 9
in Servitutem privatam licet cuique ſe addicere. 1, 3, 8. & 3, 7, 11. parentes filios vendere poſſunt aliquo caſu. 3, 14, 8
Servitus an mari poſſit imponi. 2, 3, 15. prædiorum jus eſt perſonale. 1, 1, 4
Servitutis imperfectæ genera. 2, 5, 30
Servitutis bellicæ cauſa. 3, 7, 5, 1
Servus mercedem laboris ſui an ſumere poſſit. 3, 7, 6, 4
Servus reſiſtere an licite poſſit domino. 3, 7, 7
Servus cognoſci debet, ut poſtliminio recipiatur. 3, 9, 11, 1
Servus inſtrumentum domini. 1, 5, 3. membrum minus dignum familiæ. 1, 2, 7. ſubdito ſimilis quo ſenſu dicatur. 3, 14, 9. efficere ea non cogitur, quæ ſunt contra jus divinum & humanum. 2, 26, 3. fugere an poſſit, ſi immanis Domini ſit ſævitia. 2, 5, 29. quorſum pertineat Apoſtolorum monitum, ne fugiant. 3, 7, 6. in ſui venditionem hoc caſu proclamare poterat apud Græcos, apud Latinos ad ſtatuas confugere. 3, 14, 6
Servus natura. 1, 3, 8. nemo eſt. 3, 7, 1. nemo tamen jus habet, ne unquam ſerviat. 2, 22, 11. injuſtum bellum, quod aliquibus infertur, quaſi natura ſervi ſint. 2, 22, 14
Servus recipitur, etiamſi animum res noſtras ſequendi non habeat. 3, 9, 11, 1
Servus mercenario comparatur. 3, 14, 2, 2
in Servum quidvis licet. 2, 7, 3, 1
Servi fratres noſtri. 3, 14, 2, 3
Servi naturaliter philoſophis qui. 2, 22, 18
Servi ad operas urgendi moderate. 3, 14, 5, 1
Servi quo caſu fugere poſſint. 2, 5, 29, 2. & 3, 7, 6, 1. & 1, 4, 7, 1
Servi transfugæ recipiuntur poſtliminio. 3, 9, 11, 1
Servi quando poſtliminio recipiantur. 3, 9, 11, 3
Servi, etiam manumiſſi, poſtliminio recipiuntur. *ibid.*
Servi etiam vocabulo olim humaniores abſtinebant. 3, 14, 5
Servi redemti quod jus apud Romanos. *ibid.* & 10, 2
Servi dicuntur populi ſubjecti. 1, 3, 12, 1
Servi pro dominis bellant. 1, 5, 3
Servi res fiunt domini. 3, 7, 3, 2
Servis Romæ licebat ad ſtatuas confugere. 3, 14, 6, 4
Servo Dominus quæ præſtare debeat. 3, 14, 5, 1, 3
in Servo vis deliberatrix plena non eſt. 2, 26, 4
In Servum jure gentium omnia licent. 3, 7, 3. non etiam juſtitia interna. *vide* jus vitæ & necis.
Servi quo caſu fiant liberi. 2, 9, 1
Servorum nati matrem ſequuntur. 3, 7, 2
Servorum deliberatrix facultas imperfecta. 2, 26, 4, 2

Digitized by Google

Servorum filii an naturaliter servi, & quatenus. 2, 5, 29
Servorum filii qui, & quatenus domino teneantur. 3, 14, 8
Servis injuria si quæ infertur, non statim domino censetur illata. 3, 20, 40
ex Servis servi nascuntur jure gentium. 3, 7, 2. & quare. 3, 7, 5
in Servos lenitas adhibenda. 3, 14, 4. jus vitæ & necis in eos quale. 3, 14, 3
in Servos jus vitæ ac necis dominorum quale. 2, 5, 28. & 3, 7, 3. & c. 14, 3, 1
Servos Romana lex bello arcebat. 1, 5, 4. circa Servos Francorum jus & Hebræorum. 3, 7, 8
Severitas laudabilis Dei, Mosis, Christi, & Apostolorum. 1, 2, 8, 11
Severus Septimius. 1, 4, 5
Sexus est quid personale. 2, 7, 18, 2
Sexus privilegium majus quam ætatis in regnorum successione. 2, 7, 18, 1
Sexus privilegium est, ubi jus æquale. 2, 7, 30. & 2, 7, 35
Siculæ successionis controversia. 2, 7, 30, 2
Signa voluntatis. 2, 4, 3
Signa animi quæ. *ibid.* & 2, 16, 1. certitudinem habent probabilem, non mathematicam. 2, 4, 3. deliberati animi plura præter stipulationem esse possunt. 2, 11, 4. muta quædam obligant. 3, 24, 5. voluntatis sufficientia. *vide* voluntas.
Signis hostium uti licitum, 3, 1, 8, 4
Significatio impropria quando admittenda. 2, 16, 12, 2
Significatio strictior, laxior, & media. 2, 16, 9, 10, 20
Silanum Senatusconsultum. 1, 2, 9, 4
Silens non semper præsumitur consentire. 2, 4, 5. aut velle. 2, 15, 17
Silentium non liberum nihil operatur. 2, 5, 3
Silentium quando consensum probet. 2, 15, 17
Silentium quale requiratur ad præsumendum consensum ejus partis, quæ alienari debet, 2, 6, 8. quale & ad præsumendam derelictionem. 2, 4, 5. obligat, si in ea re sit, quam quis aperire jure aliquo tenetur. 2, 21, 1
Silentio an conveniri quædam possint. 3, 24, 1
Simulatio quid. 3, 1, 8. an semper injusta, adeoque e vita tollenda, ut putavit Cicero. 3, 1, 7
Simulatio quæ licita. 3, 1, 7
Singularium certaminum origo. 2, 20, 8, 5
Singulatim licet, quod gregatim non licet. 2, 5, 24, 2
Singuli quando punibiles ex facto universitatis. 2, 21, 8, 2
Societas quid. 2, 12, 4. quotuplex, 1, 1, 4. quomodo a civitate differat, 1, 3, 21. boni, non mali causa contrahitur. 2, 25, 4. jus dat in personam. 2, 5, 8. an nobis nulla sit cum privatis aut prædonibus, ut putavit Cicero. 3, 19, 2. *vide* prædo. an cum tyranno. *ibid.* an cum infidelibus fœdere contrahi possit. 2, 15, 9. bellica injusta, quæ nullo causæ discrimine initur. 2, 25, 9. *vide* fœdus.
Societas civilis utilitatis causa cœpit. *Proleg. pag.* 12. proprii commodi causa ab unoquoque initur. 1, 2, 1. & 2, 25, 3. naturalis quæ dicatur. 3, 19, 1. inita fuisset, etiam si nulla re indiguissemus. *Proleg. pag.* 12. ejus vis pridem in multis gentibus extincta. 3, 9, 10. maxime naturalis est conjugium. 2, 8, 5. navalis. 2, 12, 4. unde utilitatis portio æstimanda, quæ ex ea ad partem unamquamque pervenire debet. *ibid.* §. 25
Societas publica qualis. 2, 5, 17. ejus effectus, ut pars minor majorem sequatur. *ibid.* an morte finiatur. 2, 16, 16
Societas a civitate in quo differat. 1, 3, 21, 7
Societas civilis ab humano instituto cœpit. 1, 4, 7, 3
Societas cum quibus illicita Hebræis. 2, 15, 8. 3, 5
Societas cum profanis quæ, & quatenus periculosa, & quomodo periculis occurri possit. 2, 15, 10, 2
Societas negotiatoria an iniri possit, ut

ut alter damni immunis ſit. 2, 12, 24, 3
Societas, ubi opera & pecunia inter ſe comparantur. *ibid. Not.* 2
Societas, ex qua alter nihil lucri ſperat, non valet. 2, 12, 24, 3
Societas bonorum univerſorum qualis. *ibid.*
Societas navalis. *vide* Admiralitas.
Societatem morte finiri, non eſt juris naturalis aut gentium. 2, 16, 16, 4
Societatis bellicæ diviſio. 2, 15, 6, 2
Societatis appetitus homini proprius. *Prol. pag.* 7. jus cum quibuſcunque an amittatur derelictione. 2, 4, 15. reſpectus minor apud naturam, quam propriæ ſalutis. 2, 1, 4. cujus gratia in ſocietatem coïtum eſt, id populus partibus ſuis tenetur conſervare. 2, 6, 3
in Societate partes æquales quomodo intelligendæ. 2, 12, 24, 1
Socius ſocium cogere poteſt, ut ſtet fœderi. 1, 3, 21, 5
Socius quis in bello. 3, 17, 3. *Not.* 3. defendere ſocium quibus cauſis non cogatur. *vide* auxilium.
Socii ſociis jus reddere debent, ſi ſubditi ſui acenſentur. *Not.* 4. *ibid.*
Socii defendendi, quando. 2, 25, 4
Socii qui ſint in jure poſtliminii. 3, 9, 2, 1
Socii quando partem habeant in præda. 3, 6, 24, 2
Sociis illata vis quando pacem rumpat. 3, 20, 33
Socii in bello injuſto de damnis tenentur, interdum & puniri poſſunt. 3, 1, 3
Socii Romanorum quales fuerint. 3, 3, 4
in Solitudine ceſſat judicium. 1, 3, 2
Sociis hoſtium bellum an ſit indicendum. 3, 3, 9. ejus, cum quo pax inita, rebellantibus, an rupta pax cenſeatur. 3, 20, 29. in ſociis, qui in pace comprehenſi ſunt, pax rumpitur, ſi invadantur. 3, 20, 32. hoſtium quo jure pœna exerceatur. 3, 1, 3
Sociorum jus proxime accedit ad jus ſubditorum. 2, 25, 4. ad quos eorum pax inita pertineat. 3, 20, 33
Sociorum controverſiæ judicari quomodo ſoleant. 1, 3, 21, 4, 6
Sociorum a ſociis oppreſſorum exempla. 1, 3, 21, 10
Sociorum plurium quis præferendus. 2, 15, 13, 1, 3
Sociorum nomine an futuri veniant. 2, 10, 13, 1, 2
Socios in fœdere non nominatos adjuvare non eſt contra fœdus. *ibid. Not.* 2, 3
Sollicitare ſubditos alienos non licet. 3, 1, 21
Solo cedere plantata, conſita & ædificata, non eſt juris naturalis. 2, 8, 22
Solum incultum an concedendum externis. 2, 2, 17
Solutio ut in certum tempus differatur, juſta eſt æſtimabile. 2, 12, 20. cum differtur, lucri ceſſantis ratio haberi poteſt. 2, 12, 14. minus ſolvit, qui tempore minus ſolvit. 2, 12, 20
Sorores duas ducere olim licitum. 2, 5, 14, 2
Sorte amplius quando aliquid licite exigi poſſit. 2, 12, 22
Sorte bellum finiri poteſt. 2, 23, 8. quibus caſibus. 3, 20, 42
Sortis uſus ad bella vitanda. 2, 23, 10
Spartæ. *vide* Lacedæmon.
Specialia efficaciora generalibus. 2, 16, 29, 1
Species pars ſubſtantiæ. 2, 8, 19, 2
Species populi quomodo tollatur. 2, 9, 6
Species, id eſt, formæ plures unius rei artificialis. 2, 9, 8, 2
Species interit, ſublata aut omni, aut perfecta juris communitate. 2, 9, 6
Specificatione an res acquirantur. 2, 8, 19, 21
Specificationis jus naturale quale ſit. 2, 8, 19
Spes lucri quando veniat in reſtitutionem. 2, 17, 5, 3
Spiritus, id eſt, forma. 2, 9, 3, 1
Spolia hoſti detracta quorum ſint. 3, 6, 12, 2
Spoliare hoſtem licet jure gentium. 3, 5, 1
Σπονδαὶ quid. 2, 15, 6, 1
Sponſio quid. 2, 15, 3, 1
Sponſio quotuplex. 2, 15, 17. ad nihil obli-

Digitized by Google

obligat eum, qui ſummum habet imperium. 2, 15, 16. niſi tacite. 3, 24, 6. vel ex notitia & ſilentio. 2, 15, 17. publica quæ. 2, 15, 3. quomodo a fœdere differat. *ibid.* & 2, 15, 16

Sponſio an ex notitia & ſilentio regem aut populum obliget. 2, 15, 17, 1

Sponſionis Caudinæ & Numantinæ controverſia. 2, 15, 16, 1, 2

Sponſionis Luctatianæ controverſia. 2, 15, 17, 2

Sponſionum quot ſint materiæ. 2, 15, 15. ſponſoris periculum miſerabile. 3, 13, 4

Sponſores ad quid teneantur, ſi improbetur ſponſio. 2, 15, 16, 3

Sponſores tenentur in id, quod intereſt. 2, 15, 3, 3

Sponſorum bona ad id, quod intereſt, obligata. 2, 15, 16, 3

Spurius. *vide* Nothus.

de Statione non deſerenda lex, quomodo accipienda. 1, 4, 7

Statu liberorum ſervitus. 2, 5, 30

Status miſcetur aliquando. *vide* Imp. diviſio optimatum. 2, 24, 6. popularis. *ibid.* qualiſcunque fingatur, ſua habet incommoda. 1, 3, 8. pactis mutari poteſt. 3, 19, 10. mutato ſtatu caput, non corpus mutatur. 2, 16, 16. Reip. præſentem ſtatum tueri boni viri eſt. 2, 4, 8

Stephani lapidatio, quo jure inſtituta. 2, 20, 9

Sterilitas locatori utrum obſit an conductori. 2, 12, 18

Stipendium accipere licitum militi. 2, 25, 10. bene ſolutum, militem modeſtum efficit. 3, 17, 2. ob ſtipendium non ſolutum Rex tenetur militi & ſubditis, quibus ea occaſione damnum datum. *ibid.* fœdus de ſolvendo ſtipendio, quale ſit. 2, 15, 7

Stipulari pro tertio naturaliter licet, & quo effectu. 2, 11, 18, 1. Romanæ leges circa ſtipulationem aut acceptationem pro tertio. 2, 11, 18, 2

Stipulatio ſignum animi deliberati lege civili. 2, 11, 4

Storicarum diſputationum magna pars circa voces conſumitur. 2, 20, 23

Stratoclis lex de placitis Demetrii. 2, 26, 3

Studioſis literarum parcendum in bello. 3, 11, 10, 2

Stupra cum fœminis hoſtium, quo jure permiſſa ſint, quo non. 3, 4, 19

Stupra an contra jus gentium in bello. 3, 4, 19, 1

Stuprata per vim non clamans. 2, 1, 14, 4

Sua homini quæ. 2, 17, 2, 1

Suaſor ſceleris tenetur damni dati, 2, 17, 7. etiam ſi alii non defuturi erant, qui idem ſuaſiſſent. 2, 17, 10

Subditi inſtrumenta ſunt imperantium. 1, 5, 3. & quaſi partes, liberi quibus caſibus fiant. *vide* Liber. non obligantur ex contractu magiſtratuum ante ejus publicationem. 3, 21, 5. & 3, 23, 6. non tenentur ex delicto civitatis, in qua commorantur. 3, 2, 7

Subditi injuriam potius tolerare debent, quam vi imperanti reſiſtere. 1, 4, 1. obedire non debent magiſtratui, ſi quid juri naturali aut divino adverſum ſtatuat. *ibid.*

Subditi hoſti militantes an pacem rumpant. 3, 20, 31

Subditus cogi poteſt, ut obſes eat, & quomodo. 3, 20, 52

Subditus dubitans an recte militet. 2, 26, 5. & 5. 4, 1, 4

Subditi alieni an bello defendi poſſint. 2, 25, 8, 1. eos ſollicitare non licet. 3, 1, 21

Subditi quando juſte bellum gerant. 2, 26, 2, 8

Subditi qui. *ibid. Not.* 1

Subditi hoſtium ubique offenduntur jure belli. 3, 4, 6, 8, 1

Subditi reddendi ſuperioribus, ſi bello injuſto abſtracti ſint. 3, 14, 4

Subditi quomodo fiant participes delicti ſuperiorum. 2, 21, 7

Subditi an ſemper ſe in libertatem vindicare poſſint. 2, 4, 14

Subditi bellare poſſunt in magiſtratus ſummæ poteſtatis juſſu. 1, 4, 1, 2

Subditi reſiſtere imperantibus prohibentur ex ipſa natura civilis ſocietatis. 1, 4, 2, 1. eorum reſiſtentia eſt

Digitized by Google

est vetita jure Hebræo, & jure Evangelico. 1, 4, 3, 4
Subditi pro imperantibus bellant. 1, 5, 3
Subditis illata vis pacem rumpit. 3, 20, 32
Subditis alterius, qui piratæ sint, vis illata, pacem non rumpit. *ibid.*
Subditis bellantibus promissa an teneant. 3, 19, 6.
Subditis dubitantibus tributa potius imperanda, quam opera militaria. 2, 26, 6
Subditis interdum præda conceditur 3, 6, 24
Subditorum bona obligantur jure gentium pro debito civitatis. 3, 19, 19. & 3, 13, 1. jus, si Rex sine causa auferat, tenebitur de damno. 2, 14, 8
Subditis bellare non licet, si sciant bellum esse injustum, etiam cum hoc ipsis indicatur. 2, 26, 3. bellare contra magistratum, nullo jure licet. 1, 4, 2. *& seqq.* 3, 19, 6. in extrema necessitate licet eis se ab injuria defendere lege Nat. & Hebræa, vix Evangelica. 1, 4, 7. etiam bellare, quatenus magistratus in certa pacta in prima imperii delatione inita peccat. 1, 4, 8. bella pro subditis gerere vitamque eorum defendere civitas & rex tenetur. 2, 25, 1. magis, quam ut eas rationes possit omittere, quæ ad ipsorum tutelam maxime sunt naturales. 3, 20, 42. pro ipsis gerere contra ipsorum improbum magistratum etiam privatis licet, si imperio ejus magistratus non sunt subditi. 1, 4, 1. etiamsi daretur subditos in summa necessitate contra imperantem se defendere non debere. 2, 25, 8. non tamen gerenda hujusmodi bella, nisi id fine ominium aut plurium subditorum incommodo, fieri possit. 2, 25, 2. cogere imperantem non licet. 2, 14, 6
Subditorum facultas deliberatrix imperfecta. 2, 26, 4, 2
Subditorum ratione an bellum utrinque justum. 2, 26, 4, 3
Subditorum defensio an aliqua justa in bello injusto. 2, 26, 6, 1
Subditorum libertas obligatur ex facto superiorum. 3, 2, 2, 1, 2
Subditorum factum an pacem rumpat. 3, 20, 30
Subditorum innocentium res in pœnam non recte capiuntur. 3, 13, 2
Subditos suscipere migrantes, non est contra pacem, quæ amicitiam complectitur. 3, 20, 41
Subjectio civilis ex pœna. 2, 5, 32
Subjectio civilis. 3, 8, 1, 1
Subjectio herilis. *ibid.*
Subjectio mixta. *ibid.*
Subjectio populi perfecta & imperfecta. 2, 5, 31
Subjectio jus est in personam. *vide* lex. 2, 5, 26. quotuplex. *ibid.* fit vel ex consensu. *ibid.* vel ex delicto. 2, 5, 32. Christianorum, qua subsunt magistratui, quanta. 1, 4, 4. privata. 2, 5, 8. quid contineat. 2, 5, 27. publica quæ. 2, 5, 31. continet necessitatem non resistendi. 1, 4, 4. vocatur & civilis. 3, 8, 1. an subjicere se liceat lege euangelica magistratui infideli. 2, 15, 10
Subordinationis natura & effectus. 1, 4, 6, 1, 2
Substantiæ vox pro more perpetuo. 2, 12, 26, 3
Successio titulum veterem continuat. 1, 3, 10, 5
Successio linealis in regnis quæ. 2, 7, 22, 23
Successio cognatica linealis. 2, 7, 22
Successio linealis nullis gradibus terminatur. *ibid. Not.* 1
Successio regnorum in Africæ partibus quibusdam. 2, 7, 24
Successio in regnis patrimonialibus. 2, 7, 12
Successio ab intestato unde. 2, 7, 3
Successio cur magis descendat quam ascendat. 2, 7, 5, 2
Successio non semper infert summum & absolutum imperium. 1, 3, 10. nam ab omnibus constitui potest, qui ejus habent potestatem. 2, 7, 24. & sic etiam a populo, & quare ab eo soleat institui. 2, 7, 19. non est sub jure imperii. 2, 7, 27. in bona ab intestato quid. 2, 7, 10. oritur ex jure gentium voluntario. 2, 19, 6. natura quoque ei favet,

Digitized by Google

favet. 2, 7, 30. fratrum. 2, 7, 9. eorum qui ſummum habent imperium, ſi de eorum voluntate non expreſſa extant judicia. 2, 7, 11. Linealis cur inſtituta. 2, 7, 22. oppoſita hæreditariæ. 2, 7, 33. qualis. 2, 7, 22. duplex, cognatica & agnatica. 2, 7, 23. agnatica cur inſtituta. *ibid.* in ſucceſſione lineali ſpes ſemel parta jus facit. 2, 7, 28. itaque nec peccatum patris filio nocere poteſt. 2, 7, 26. in regno ex conſenſu populi delato quæ velit obſervari generaliter. 2, 7, 14. *& ſeqq.* quæ in ſexu, ætate, & qualitate. 2, 7, 18. eſt quaſi ea, quæ fit ab inteſtato. 2, 7, 26. regi jus dat temporarium. 2, 6, 10. imperium ad eum non ab eo, qui deceſſit, ſed a populo defert. 2, 14, 11. tantum defertur, quantum prima electio tribuerat. 1, 3, 10. in regno allodiali opponitur ei, quæ fit ex lege. 2, 7, 20. patrimoniali an ætatis prærogativam admittat & quando. 2, 7, 33. de ſucceſſionis in imperio controverſia quis judicare poſſit. 2, 7, 27. an in ſucceſſione liberi ante adoptionem regni nati poſtponantur iis, qui poſt nati. 2, 7, 28

Succeſſionis ab inteſtato poſt liberos duo præcipui fontes. 2, 7, 9, 1, 3. & 11, 1

Succeſſionem quiſque elegiſſe creditur, quæ in more patriæ eſt. 2, 7, 11, 2

Succeſſionum leges diverſæ. 2, 7, 11, 1

Succedens in regno patrimoniali individuo debet aliis hæredibus idipſum repenſare. 2, 7, 13

Succeſſor in fœderibus quid ſignificet. 2, 16, 18. an obligetur per conſtituta anteceſſorum, & an ea ipſi mutare non liceat. 1, 3, 7. regni tantum qui. 2, 14, 10. mixto jure qui. *ibid.* jure hæreditario non ſuccedunt in ætatis privilegium. 2, 7, 30. quid accipiant per ejusmodi hæreditatem. 2, 14, 10. an fœdera etiam ad ſucceſſores pertineant. 2, 16, 16

Succeſſores regum quando & quatenus teneantur. 2, 14, 11

Suffetes Carthaginienſium. 1, 3, 10

Sulla quo jure proſcriptorum liberos ad nullos honores admiſerit. 2, 21, 16. leges ejus quare Cicero ſervandas cenſuerit, cum iniquæ ſint. 1, 4, 15

Sulpitius. 2, 4, 2

Σύμπλοια quid. 2, 12, 4

Superior an & quomodo in ſubditum mendacium committat. 2, 1, 15

Superior non is ſemper, cujus utilitati regimen inſervit. 1, 3, 8, 14

Superior quid poſſit circa juramentum. 2, 13, 20, 1, 3

Superior ſubditum cogere poteſt ad ea, quæ non ex juſtitia, ſed ex alia virtute debentur. 2, 25, 3, 4

Superioris præceptum, quando excuſet. 2, 26, 4. quando non. 2, 26, 3, 4, 4, 8

Superficies an ſolo cedat. 2, 8, 22

Superſtitioſus num dicendus, Deum nimium colere. *Proleg. pag.* 28

Supplices ut defendantur, eſt ex jure gentium. 3, 2, 8. hoc jus ad eos tantum pertinet, qui immerito odio laborant. 2, 21, 5. qui fortuna tales ſunt, non culpa ſua. 3, 2, 3

Supplices, dum cauſa cognoſcitur, defendendi. 2, 21, 6

Supplicia capitalia antiquiſſima & in quibus criminibus. 1, 2, 5, 6. non ſolum Hebræis ea conceſſa. *ibid. Not.* 9, 10

Supplicia naturaliter unuſquiſque de nocente ſumere poteſt. 2, 10, 9. hoc jus Nat. manſit in quibuſdam. *ibid.* ad propinquos damnatorum injuſte extenduntur. 2, 21, 13. capitalia an prohibita lege Evangelica. 1, 2, 7. & 2, 20, 10. an magiſtratus Chriſtianus juſte poſſit exercere. 2, 20, 12. prohiberi non poſſunt, niſi cum ſumma ſcelerum permiſſione. 1, 2, 7. prohibita dicuntur in iis delictis, quæ a Moſe capite non puniuntur. 2, 11, 14. prohibita ſi eo fine inſtituantur, quaſi melius ſit ſonti mori, quam vivere. 2, 20, 7

Suppliciis cruciatus quo jure addantur. 2, 20, 32. ſupplicio adficiendis quare tempus aliquod indul-

Digitized by Google

indulgeatur, antequam puniantur. 2, 20, 12. cur reſtes primi olim accedere debebant, cum quis lapidibus eſſet obruendus. 2, 2, 26, 4. affecti reges. 3, 11, 7. *Annot.* 2. affectis ſepultura negata. 2, 19, 4
Supplicibus parcendum. 3, 11, 15
Supplicum jus quibus debeatur. 2, 21, 5, 1, 4
Supplicum defenſorum & non defenſorum exempla. 2, 21, 5, 3, 5
Supplicum jus in bello quale. 3, 11, 3, 1
Supplices an belli jure occidantur. 3, 4, 11
Supplicum cauſa ex quo jure cognoſcenda. 2, 21, 6, 2
Suum naturaliter quid. 2, 17, 2. quiſque abdicare poteſt jure naturali. 2, 4, 4. ut quiſque conſequatur, jus eſt favorabile. 3, 20, 11. nemo temere credendus eſt jactare. 3, 20, 5. ſuo minus ſumere an pugnet cum juſtitia. *Prol. pag.* 26. in dubia ad eam partem magis inclinandum, quæ alteri, quam quæ ſibi conſulit. 3, 1, 4
Synedrii poteſtas apud Hebræos. 1, 3, 20
Syrtes an cuiquam propriæ. 2, 2, 3, 2

T.

TAcitus conſenſus populi quis. 2, 6, 10, 11. jus dat ad alienandas minores ejus juriſdictiones. 2, 6, 10. tacita voluntas poteſt imperium vi partum juſtum efficere. 2, 4, 14
non omnia, quæ Tacentur, etiam celantur. 2, 12, 9
Tale natura eſſe, quomodo quid dicatur. 3, 7, 1
Talio pro ſe, id eſt, ob vulnus, non niſi per judicem exigi poterat. 1, 2, 8. & 2, 20, 8. quæ in bellis ſic vocatur, plerumque injuſta. 3, 4, 13. juſta non eſt, cum poſtulatur ex odio. 2, 20, 10
Talio non tranſit perſonam. 3, 11, 16, 2
Talionis poſtulatio Hebræis quo ſenſu licita. 2, 20, 10, 7
Talionis uſus qui apud Hebræos & Romanos, *ibid.*
Talionem in judicio exigere Hebræis indultum. 1, 2, 8, 7
Tarquinii factum in Gabiis an juſtum fuerit. 3, 24, 2
Telum quid jure Romano. 2, 1, 12, 2
Templa vaſtare injuſtum jure naturali, etſi ab iis fiat, qui in quibusdam circa religionem diſſentiunt. 3, 12, 8. licet vaſtare jure belli. 3, 5, 2. an jure talionis liceat. 3, 12, 7
Templum Hieroſolymorum intravit Pompejus, incendit Titus. 3, 5, 2, 5
Templi Hieroſolymitani religio. 3, 5, 2, 4
Templa gentium a Judæis incenſa. *ibid.*
Templis parcendum. 3, 12, 6, 1, 2, 5, 1
Tempus immemoriale in dubio ſufficit ad derelictionis præſumtionem. 2, 4, 7
Tempus immemoriale a centenario differt. *ibid.*
Tempus, quod poſſeſſori jus dat dominii in quæſtione de imperio derelicto, unde numerandum. 2, 4, 12. memoriam excedens infinitum eſt moraliter. 2, 4, 7. temporis duratio naturam rei non mutat. 1, 3, 11
Tempus ad pœnitentiam dandum his, qui ſupplicio afficiuntur. 2, 20, 12, 1
Temporis quæ vis ad præſumendam derelictionem. 2, 4, 6
Teneri bello quæ intelligantur. 3, 20, 12, 2
Termini ſacra ſine ſanguine. 3, 15, 7, 1
a Termini ſacris Numa quare ſanguinem abeſſe voluit. 3, 15, 7
Terminorum duo genera. 3, 21, 4, 3
Terminus naturaliter is eſt, qui pars eſt rei. 2, 21, 4. a quo, non eſt intra menſuram naturaliter, ut alter. *ibid.* imperiorum termini naturales qui. 2, 3, 16. quare conſtituantur. 2, 3, 17. promoveri injuſte poſſunt, etiam in juſto bello. 3, 15, 2. non ſemper promovendi, quoties etiam juſte poſſunt promoveri. 3, 15, 7

Digitized by Google

Terra continetur a mari. 2, 2, 3. terram & aquam dedere quid. 2, 5, 31. *Annot.* 1
Terræ hostili quare parcendum. 3, 12, 1, 2, 2, 1, 3, 1, 4, 4, 5, 1, 8, 1, 2
Territorium unde dictum. 3, 6, 4
Territorii pars populo vacua alienari potest, 2, 6, 7
Terror non sufficit ad jus internum occidendi. 3, 11, 16, 1
Tertio, qui metum non incussit, facta promissio tenet. 3, 19, 3
Testamentum solemnitate aliqua defectum quem effectum habeat. 3, 7, 6, 2
Testamentum Caroli Magni de regno quale. 1, 3, 13
Testamenti factione an prohibeantur obsides. 3, 20, 53. nullum esse quo jure dicitur id, quod solennitatibus quibusdam caret 3, 7, 6. an ex tali, salva pietate, quid possit capi. *ibid.* quasi testamentum, cujus faciendi jus servis dabatur. 3, 14, 6
Testamenti factio est juris naturalis: quo sensu. 2, 6, 14, 1
Testamenta de regnis patrimonialibus. 1, 3, 12, 5, 6
Testamenta de regnis non patrimonialibus, non valent nisi ex populi consensu. 1, 3, 13, 1
in Testamentis clausula derogatoria quantum valeat. 1, 3, 18, 2
Testari non prohibentur externi jure naturali. 2, 6, 14, 2
Testari quem impediens quando, & cui teneatur. 2, 17, 3
Testatoris libertatem qui impedit, damni dati tenetur. *ibid.*
Testimonium servus, nisi tortus, dicere non poterat apud Rom. 1, 2, 9. *Annot.* qui testimonio injusto damnum dat, in quantum tenetur. 2, 17, 16
Thebæorum martyrum historia. 1, 2, 10, 13, 1, 4, 7, 10
Thebanorum bella cum Lacedæmoniis. 2, 1, 8. lex de vendendis liberis. 2, 5, 5
Theodori Ætoli factum. 3, 4, 18, 1
Thesaurus in multis regnis regi cedit. 2, 8, 7
Thesaurus jure naturali est ejus, qui invenit. *ibid.* hodie principum sunt quasi gentium jure. *ibid.*
Thesauri cujus; & de iis leges variæ. *ibid.*
Thesmophoria eur Cereris sacra dicantur. 2, 2, 2
Tibarenorum generositas. 3, 1, 20, 3
Τιμᾶν pro benefacere. 2, 13, 7, 2
Τιμωρία quid. 2, 20, 6, 1
Timothei ducis moderatio. 3, 12, 2, 2
Titus templum incendit. 3, 5, 2, 5
Tradere se in fidem, quid. 3, 20, 50, 3
Traditio non requiritur naturaliter ad perficiendam alienationem. 2, 6, 1, 2
Traditio naturaliter ad translationem dominii non requiritur. 2, 8, 25
Traditio ad translationem dominii in quibus casibus, etiam jure civili, non requiratur. *ibid.*
Trajani dictum ad præfectum prætorio exponitur. 1, 4, 6, 5
Transeundi jus per alienos fines. 2, 2, 13, 1
Transeundum qua sit. 2, 2, 13, 1, 5
Transitus non debetur injustum bellum moventi. 2, 2, 13, 4
Transfugæ jure Romano postliminium non habent. 3, 9, 10, 1
Transfugæ servi postliminio recipiuntur. 3, 9, 11, 2
Transfugæ ab his, a quibus transfugerunt, occidi solent. 3, 11, 16, 1
Transfugæ belli jure recipiuntur. 3, 20, 12
Transfugæ in dubio non reddendi. 3, 20, 12, 1
Transfugas admittere licet. 3, 1, 22
Transitus per nostram terram quibus & quamobrem negari non debeat. 2, 2, 13. quibus rationibus tutior reddatur. *ibid.* in transitu concessa vis omnis abesse debet. 3, 17, 2
Transmissio linealis differt a repræsentatione, 2, 7, 22, 1
Tribuni sacrosancti quomodo facti. 3, 19, 8, 2
Tributa solvere honestum. 1, 2, 7. retro debita an peti possint ab eo, qui pacto quodam successit in jus ejus, cui debebantur. 3, 20, 62. juste

Digitized by Google

juſte imponuntur devictis gentibus, tam ad ſecuritatem, quam ad reſtitutionem ſumptuum. 3, 15, 6. ſubditis, cum ob dubium de belli juſtitia bellare nolunt. 2, 26, 5

Tributariæ Medorum nationes an ejus conditionis manſerint, tranſlato ad alios imperio. 2, 16, 16, 4

Tributorum finis quis. 1, 2, 7, 12

Tributorum indictio ad victoris utilitatem. 3, 6, 15

Tuendi ſeſe juſtus modus, etiam in juſto bello, difficulter tenetur, aut cognoſcitur. 2, 4, 4

Tullii Hoſtilii dolus. 3, 1, 14, 2

contra Turcam an ſit fœdus ineundum. 2, 15, 12

ob Turpem cauſam qui quid accipit, non tenetur ad reſtitutionem. 2, 10, 12

qui ſeſe in Tutelam alicujus dat, tacite obligatur, nequid faciat contra cum ſtatum. 3, 24, 2. Pactum militaris operæ pro Tutela quale. 2, 12, 5

Turris Babylonica. 2, 2, 2

Tutelam natura occupanti & idoneo concedit. 2, 22, 12. regni aliam requirit regnum patrimoniale, aliam non patrimoniale. 1, 3, 15

in Tutelam receptus nihil debet agere noxium ſtatui ejus, a quo receptus eſt. 3, 24, 2

Tutor qui jus, etiam inceſtum pupilli defendit, non agit injuſte. 2, 23, 13. Regni, an, Rege pupillo aut captivo, ſummum habeat imperium. 1, 3, 11

Tutores a quo dandi in regnis patrimonialibus & non patrimonialibus. 1, 3, 15

Tyrannus titulo. *vide* Invaſor.

Tyrannus judiciorum jus, ut nec aliarum rerum, non habet. 1, 25, 8. an obliget populum aut verum regem per contractus. *vide* Contractus. obligat iis actionibus, quæ ad imperium pertinent, & quatenus. 1, 4, 15

Tyranni imperium ferendum. 1, 3, 8

Tyranno an jusjurandum ſervandum. *vide* Jusjurandum.

Tyranno fides debetur. 3, 19, 2. & 1, 3, 2

Tyrannum vi dejicere aut occidere num liceat privatis. 1, 4, 16

Tyrannorum liberi injuſte afficiuntur pœnis metu ne ſimiles evadant, aut eadem ſuorum vindicent. 3, 21, 13. an in uxores eorum adulterium committatur. 3, 19, 2

Tyrannicum imperium & id, quod imperantis cauſa inſtitutum, ſibi invicem oppoſita. 1, 3, 8. tyrannici imperii deſtructio ſeditioſa eſſe poteſt. 1, 4, 19. nam & in tyrannide multæ bonæ leges eſſe poſſunt. 3, 3, 2. an, ut tyrannide liberetur, patriæ bellum poſſit inferri. 1, 14, 19

Tyrannice imperans princeps an ſubditis ipſo facto ſubjiciatur. 1, 3, 9. an ab iis imperio dimoveri poſſit. 1, 3, 8. non deſinit eſſe princeps, contra quam aliqui putarunt. 2, 1, 9

V.

Vades. 2, 21, 11, 2

quæ non Valent ab initio, non ſemper ex poſtfacto valere nequeunt. 3, 4, 11

Valerii Levini dolus. 3, 1, 17, 1

Validiorum omnia eſſe, male dicitur. 2, 22, 3

Vandalicæ ſucceſſionis controverſia. 2, 7, 30, 2

Vaniloquentia interdicta Chriſtianis. 3, 1, 2

Vaſallus, qui non idem ſubditus, cogi non poteſt, ut det obſes. 3, 20, 52

Vaſallus an obſes dari poſſit a domino feudi. *ibid.*

Vaſallorum jus circa alluviones. 2, 8, 15, 1

Vaſtatio. *vide* Populatio.

Vaticinia accipienda, vel ſub conditione, vel ſimpliciter. 1, 7, 8. ad bellum jus nullum dant, nili expreſſum adſit mandatum Dei. 2, 22, 15. intelligi nequeunt, donec ad tempus implerionis. 2, 22, 15. *Annot.* 2

Vaticiniorum veterum explicatio magnum olim malum concitavit. 2, 22, 15

Vatum nomen qui ſibi falſo induunt, recte puniuntur. 2, 20, 51. *Annot.* 1

Ve-

Digitized by Google

Vectigal mari imponi an possit. 2, 3 14
Vectigalia pro transitu mercium imponi quæ possint. 2, 2, 14, 1
Vectigalia ex quibus causis constitui possint. 2, 2, 14. ut constitui possint, requiritur summa potentia ut sit præditus is, qui constituit. 1, 3, 6. qui fraudat, in quantum teneatur. 2, 17, 16
Vectigalium immunitas qualis, quæ in fœdere comprehenditur. 2, 15, 6, si conceditur, eorum non intelligitur, quæ summa exigit necessitas. 2, 16, 27
Vela candida. 3, 24, 5
Velle censeor, quod in alterius voluntate posui. 1, 2, 11, 18. Deus velle ea, quomodo dicatur, quæ tamen non efficit. 3, 1, 8. nemo sibi male vult. 1, 4, 4
Venatio an tantum sit juris gentium. 2, 1, 2. cujus licita sit, sed legem accipit a terra. 2, 2, 5. cur principibus proprie adsignata. 2, 2, 5
Venantes rusticos morte punire injustum. 4, 1, 14. *Annot.* 1
Vendendi libertas an alicui debeatur. 2, 2, 20
qui Vendit, obligat se ad omnia ea, quæ in venditione sunt naturalia. 2, 2, 20. vendi pluris quam emptum quotiens quid possit. 2, 12, 14
Vendita res nec tradita cujus sit periculum. 2, 2, 15. si cujus latitantis bona vendita sunt, is admittitur ad pecuniam ex iis redactam. 2, 10, 2
Venditio captivi an vim habeat, si in locum pacatum vendatur, & an ei jus sit postliminii. 3, 9, 2. quid si ad suos venditione pervenerit. *ibid.* §. 5. frumenti prohiberi solet in summa penuria. 2, 2, 19
Venditio potest dominium transferre ante traditionem. 2, 12, 15, 1
Venena qui struere compertus est, an possit interfici. 2, 1, 5
Veneno interficere jure gentium vetitum. 3, 4, 15
Veneno inficere tela an liceat. 3, 4, 16
Veneno inficere aquas an liceat. 3, 4, 17
ad Venerem proni sunt, in quibus sanguis prævalet. 2, 26, 31
Venia digna quæ. 3, 11, 4, 4, 7
Veniam dare an liceat. 2, 20, 31
Venire, & mittere, diversa. 3, 21, 16
Venire cui permissum, an quem secum ducere possit. 3, 21, 17
Verba intelligenda secundum materiam subjectam. 2, 16, 24
Verba ex proprietate in dubio sumenda. 2, 16, 2
Verberibus adfecti reges, sed absque infamia. 1, 3, 20. servi non nimium adficiendi. 3, 14, 4
Verborum obligatio interna ex mente. 2, 16, 1, 1, 2
Verborum obligatio externa secundum interpretationem probabilem. *ibid.*
Veriloquium quo sensu ad justitiam a quibusdam referatur. 3, 1, 11. non ita necessarium ad justitiam, ut magnanimum. 3, 1, 20. bello tolli fortasse aliquatenus potuit. 3, 19, 1
Veritas, id est, locutio aperta. 2, 13, 3, 2
Veritas justitiæ pars. 3, 1, 11, 2
Vestis apud Romanos postliminio non recepta. 3, 9, 14, 2
Vestium nomine arma non veniunt. 3, 23, 12
Vetans fortius quam jubens, quare. 2, 16, 29, 1
Veteribus est dictum, quid significet in verbis Christi. 1, 2, 6
Via publica an alluvionem impediat. 2, 8, 17
Victi clementer habendi. 3, 15, 12
Victi victoribus permixti. 3, 15, 3
Victis eripere nihil nisi quod pacem impedit, laudabile. 3, 15, 2, 1
Victis relictum suum imperium. 3, 15, 7
Victis imperium relinquere generosorum est. 3, 15, 4
Victis imperium relinqui solet, locis quibusdam detentis. 3, 15, 5
Victis imperii pars relicta. 3, 15, 9. permissæ suæ leges, & magistratus. 3, 15, 10. sua religio permissa. *ibid.* §. 11
Victor curare debet, ut religio vera libere prædicetur. *ibid.*
Victor quis dicendus. 3, 20, 45
Victoria unde censenda. *ibid.* victoriæ jus an justitia interna non extendi possit ultra modum debiti, & peri-

& periculi neceſſitatem. 3, 15, 1. victoriam non voluit furari Alexander. 3, 1, 20. poſt eam res eorum, qui victi ſunt, vaſtare injuſtum. 3, 12, 2
Victoris officium in eos, qui ſe dedunt. 3, 20, 49, 2
Victus quis. 3, 20, 15. victi bello ſolenni jure gentium nihil non habent patiendum. 3, 20, 40. legationis jus amittunt. 2, 18, 2. Romani nihil adimere ſolebant præter injuriæ licentiam. 3, 15, 2. & 3, 20, 50
Vi reſiſtere ſummis Magiſtratibus licitum piumque non eſt. 3, 7, 7. non utendum in rep. etiamſi juſta ſit. 1, 4, 9
Vim qui infert, ſæpe injuſte occiditur. 2, 1, 9. etiam nec dum præſentem prævenire licet magiſtratui. 2, 1, 16. per vim jus ſuum conſequi quo ſenſu juris naturalis eſſe dicatur ante poſitas leges. 1, 1, 10
Vindex ſanguinis apud Hebræos. 2, 20, 8, 6. & 1, 2, 5, 4
Vindex ſui juris quiſque naturalis. 1, 5, 1
Vindicatio. *vide* Ultio.
Vindicatio. 2, 1, 2. rei noſtræ cum cæde alterius, niſi ejus rei, ex qua vita pendet, quæque judicio recuperari nequit, lege euangelica illicita. 2, 1, 13
Vindicta bonum eſt imaginabile. 2, 20, 29. conceſſa poteſtati publicæ cum jure defenſionis. 2, 1, 16. injuſta lege nat. & euang. 1, 3, 2. & 2, 20, 5. quatenus tantum animum dolentis exſatiat. 2, 20, 10. quo ſenſu Deus vindicando ſcelera impiorum videre dicatur. 2, 20, 4. juſta ex jure naturali, quo ſenſu. 2, 20, 8. ea eſt, quæ fit magni boni publici cauſa. 1, 2, 8. etiam juſta non ſemper conceſſa leg. euang. 2, 20, 10. ea, quæ ſumitur in poſteris nocentum, an exemplo Dei poſſit defendi. 2, 21, 8
Vindictæ privatæ exempla. 2, 20, 8, 3
ad Vindictam quiſque promptior, quo ratione minus valet. 2, 20, 5
Vindicantis animus non debet in malo acquieſcere, quo ſenſu. 2, 20, 4
de non Violandis legatis lex non pertinet ad eos, ad quos non mittuntur. 2, 18, 5
Vir bonus naturaliter perpetuus Magiſtratus. 2, 20, 9
Virginalis pudor æquiparatur vitæ. 1, 2, 5. & 2, 1, 7. an, qui violare eum cupit, poſſit occidi, ut defendatur. 2, 1, 7
Virginem vi corruptam corruptor non tenetur ducere jure naturali. 2, 7, 15. vi corruptæ cur credi lex velit in agro, non in urbe. 2, 1, 12
Viriati moderatio. 3, 12, 4, 3
Virtutis actus, quos jus Hebræorum exigit, exiguntur & nunc a Chriſtianis. 1, 1, 17, 5
Vis ac terror, propria bellorum. 3, 1, 6. juſta, quæ jus alterius non violat. 1, 2, 1. ubi juſta eſt punitio. 3, 1, 2. major liberat a pœna. 3, 21, 9
Vis injuſta naturaliter quæ. 1, 2, 1, 6
Vis juſta naturaliter quæ. 1, 2, 1, 7
Vis juſta teſtimoniis probatur. 1, 2, 1, 5, 7
Vis juſta in beſtiis, quo ſenſu. 1, 2, 1, 5, 3, 2
Vis pœnæ ergo licita. 3, 1, 2, 3
Vi, hominibus armatis, coactiſve, quid ſignificet. 2, 16, 20, 4
Vita fundamentum eſt omnium bonorum temporalium & æternorum. 2, 24, 6. anterior ut cum delicto veniat in æſtimationem, quatenus naturaliter ſit æquum. 2, 20, 30. hominis Chriſtiani pluris eſſe debet, quam res ſua. 3, 2, 6. innocentis recte ſervatur per mendacium. 3, 1, 16
Vita in ſtatu innocentiæ. 2, 2, 2, 1, 2
Vita populi præferenda libertati. 2, 14, 6, 2
Vita an obligari poſſit. 3, 2, 6
Vita tota reorum an examinanda. 2, 20, 30, 4
Vitam valide obligari, antiquorum ſententia. 2, 15, 16, 4
Vitæ tuendæ cauſa mentiri an liceat. 3, 1, 16
Vitæ æſtimatio non ſit in homine libero. 2, 17, 13. jus plenum nemo habet in ſe. 3, 2, 6. ita ut eam ſibi adimere poſſit, aut hoc fine pro alio obligare. 2, 21, 11. ſua enim cuique eſt, ſed non ad perdendum. 2, 17, 2. ſuæ

Digitized by Google

17, 2. suæ quemque esse summum dominum, gentium est opinio. 3, 2, 6. & 3, 20, 43
Vitæ pactio libertatem non comprehendit. 3, 23, 12
Vitam servare si nequeam aliter, licet mihi eam impetentem arcere vi quacunque. 1, 1, 3. etiamsi sit innocens. 3, 1, 2. in vitam nostram Deus plus juris habet, quam nos ipsi. 1, 3, 3. jus etiam habet sine intuitu culpæ. 2, 21, 14. vitam multitudinis innocentis suæ unius quisque tenetur præferre. 2, 25, 3
Vitia, quæ ex corporis mixtura originem trahunt, facillime remittenda. 2, 20, 31. non omne, quod sit vitiose, caret effectu juris. 2, 11, 9
Vitia qualia impunita esse debeant. 2, 20, 18, 20, 1
Vitiositas actus ab effectu discernenda. 2, 17, 22
Vitium rei in contractibus indicandum, & quare. 2, 12, 9, 1
Vittæ. 3, 24, 5
Ulcisci quid significet Augustino. 2, 1, 2. *vide* Vindicare.
Ultio an juri naturæ conveniat. 2, 20, 5, 1, 3
Ultio an licita jure naturæ & gentium. 2, 20, 8, 2, 3
Ultio an Christianis permissa. 2, 20, 10, 1, 5
Ultionis restrictio unde. 2, 20, 8, 4
Unio populorum, aut regnorum, quid operetur. 2, 9, 9
Universitas obligat singulos. 2, 5, 17
Universitas manet, etiam cum singuli intereunt. 2, 5, 1. jure gentium voluntario. 3, 2, 2. *vide* Debitum. non qua singuli, sed qua pars sunt universitatis. 3, 2, 1. ut tamen singuli bona sua ex delicto ejus amittant, in quod non consensere, injustum. 2, 21, 7
Universitatis debito singuli an obligentur, & quatenus. 2, 14, 7
Universitatis res cui acquirantur in bello. 3, 8, 4. de universitate quædam dicuntur primo, quædam non nisi derivatione a singulis. 2, 21, 8
Voces an naturalia signa. 3, 1, 8, 1
Voces naturaliter nihil significant. 3, 1, 8. voces multæ aliam latam, aliam strictam habent significationem. 2, 16, 9. omnes ambiguitatem admittunt. 3, 1, 17. expressæ sunt ad significandum, cum obligatione mutua, 3, 1, 8. vocum ambiguarum is sensus sumendus, qui vitio caret. 2, 16, 6. sensus improprius sumendus, cum aut absurdum alias sequeretur, aut pactum redderetur inutile. 2, 16, 12. in pactis populariter sumendus. 2, 16, 2
de Vocibus meris disputatio cavenda. 2, 20, 23
Volenti mentiendo an injuria fiat. 3, 1, 14, 1
Voluisse in dubio quisque censetur quod est æquissimum. 2, 7, 3
Voluntas defuncti pro lege. 2, 7, 3
Voluntas quæ punibilis. 2, 20, 18
Voluntas Dei nominatur, ubi causæ non apparent. 2, 20, 48, 1
Voluntas jure mutabilis. 2, 11, 2
Voluntas unde colligatur. 2, 16, 26. naturaliter sufficit ad obligationem. 2, 11, 1. etiam sine causa obligationis. 2, 16, 20. accipientis potest traditionem antecedere. 2, 6, 2. in contractibus ex utraque parte requiritur æqualis. 2, 12, 10
Voluntas in dubio creditur sibi esse consentiens. 2, 16, 7. hominum, potest esse mensura ejus, quod res quæque valet. 2, 12, 15. *vide* Pretium. malefaciendi, si per externa signa de ea constiterit, puniri potest. 2, 20, 39. mandantis in dubio censetur, ut servetur mandatum. 2, 11, 17. pejerandi etiam occulta punitur a Deo. 2, 13, 14. populi quæ præsumatur. *vide* præsumptio. ejus, qui nunc est, quando non pro alia quam primæva populi voluntate accipiatur. 2, 7, 27. regis se in integrum restituere cupientis unde præsumatur, vel cognoscatur. 2, 14, 2
Voluntatis conjectura cessat, cum causa alia apparet. 2, 4, 5. an ad bellum suscipiendum sufficiat minori Magistratui. 1, 3, 5. defectus originarius unde queat intelligi. 2, 16, 22. internuntius differt a tabellario. 2, 11, 17. ratio in testamento quomodo judicari debeat. 2, 16, 26.

signa

Digitized by Google

ſigna ſufficientia quæ. 2, 11, 11. quomodo voluntas ex iis dijudicanda. 2, 16, 26

Voluntatem domini rem ſuam ad alium transferre cupientis, ſervari jure naturali æquum eſt. 2, 11, 1. ut mutet animus humanus, non potentiam modo habet, ſed & jus. 2, 11, 2

Voluntate ceſſante non manet dominium. 2, 9, 1. noſtra etiam per alium obligamur. 2, 11, 12. quod ex voluntate profectum, in eo pœnitere licet. 2, 4, 14

Voluptatis deſiderio quæ non recte fiunt, minus excuſabilia, quam quæ ex metu aut ira. 2, 20, 31

Urbes quædam a Deo excidio damnatæ: quare. 3, 12, 2, 4

Urbes a Salomone Hiromo datæ quales. 1, 3, 12, 3

Urbium matricum jus in colonias apud Græcos. 1, 3, 21, 1

Uſucapio locum non habet inter duos populos aut reges. 2, 4, 1. imo 8, 2, 9, 1

Uſura in bonam partem accipitur. 2, 13, 21. non illicita jure naturali, ſed lege euangelica. 2, 12, 30. non eſt, cum quis mercedem paciſcitur pro periculo amiſſionis pecuniæ ejus, quam mutuo dedit. 2, 12, 21. leges humanæ de uſuris latæ quid efficiant. 2, 12, 22

Uſuræ quo jure vetitæ. 2, 12, 20, 1, 3

Uſuræ vetitæ lege Hebræa. *ibid. Not.* 3

Uſuræ Chriſtianis illicitæ. *ibid.*

Uſuræ crimen quibus caſibus non admittatur. 2, 12, 21

circa Uſuras legum civilium efficacia. 2, 12, 22. Hollandicum jus circa ipſas. *ibid.*

Uſus autoritas in explicandis legibus. 1, 2, 9, 1

Uſus rerum naturalis. 2, 2, 2, 1

Uſus rei in abuſu conſiſtens æſtimabilis extra rem. 2, 12, 20, 2

Uſus. 2, 5, 3

Uſusfructus proprie ita dictus non eſt earum rerum, quæ uſu pereunt, jus tamen utendi iis eſt æſtimabile. 3, 12, 20

Uſufructuarius ſi ſuum jus extraneo concedit, nihil agit. 1, 4, 10

Uti opera oblata licet, etſi offerenti illicita. 3, 1, 21, 22. & 2, 26, 5, 1

Utile factum. *vide* Factum utile. non mihi ſtatim licet per vim imponere id, quod alteri eſt utile. 2, 22, 12. quod minus utile, non ſtatim eſt illicitum. 2, 5, 12

Utilitas ſola, non eſt juſta belli cauſa. 2, 22, 6. & 2, 22, 13. nec cædis. 3, 11, 16. nec corruptionis rerum quæ ſunt alterius, niſi juſtitia accedat. Innoxia dat jus contra proprietatem ſingulorum. 2, 2, 11. privata ut cedat publicæ, videntur voluiſſe, qui cœtus civiles inſtituere. 3, 20, 7

Utilitas publica jus dat in bona privatorum. 3, 20, 7. non dat jus alienandæ partis imperii ſine conſenſu ejus. 2, 6, 8. ſi in quibuſdam caſibus ſpectanda, quibus eam ſpectare jus ſit. 3, 20, 10. ſervi ſubeſt utilitati Domini. 3, 14, 6

Utilitas publica alienando bona ſubditorum pacis cauſa, quo ſenſu requiratur. 3, 20, 7, 1. & 10, 1

Utilitas belligeranti ex abſtinentia populationum. 3, 12, 8, 1

Utilitatis innoxiæ jus. 2, 2, 11

Utiliter quod geſtum eſt, valet, quomodo intelligendum. 3, 22, 3

Uxor in corpus mariti jus habet ex lege euangelica. 2, 5, 9, 2

Uxor rem vendicat emtam pecunia ſua, quam repetere potuiſſet. 2, 10, 2, 2

Uxor pars familiæ maritalis. 2, 5, 8, 3. & 12, 1. virum non ſequitur, niſi in jure commorandi. 3, 21, 17. *vide* Domus.

Uxores, an plures habere licitum ſit: qui plures habuerint, qui una contenti: & an licitum ſit eas deſerere. 2, 5, 9, 1, 2, 4

Uxoria bona vendendi jus, non a natura eſt. 2, 5, 18. ne uxor pro marito. 3, 2, 1

Withernamium jus. 3, 2, 4

X.

Xerxis & Artabanæ controverſia. 2, 7, 29

Syn-

Digitized by Google

INDEX.

Συμμαχία. 2, 15, 6, 2

Y.

Υπαλλαγμὸς. 1, 4, 6, 2
Ὑπερβολὴ figura qualis. 3, 1, 13, 1
Ὑπόκρισις. 2, 13, 21, 1

Z.

Zelandorum jus circa alluviones 3, 8, 15, 1
Zeli judicium. 2, 20, 9, 5
Zizania finenda ad messem. 3, 1, 4, 2
Zopyrus perfidia non caruit, ob fidem Regi suo praestitam. 3, 24, 2

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

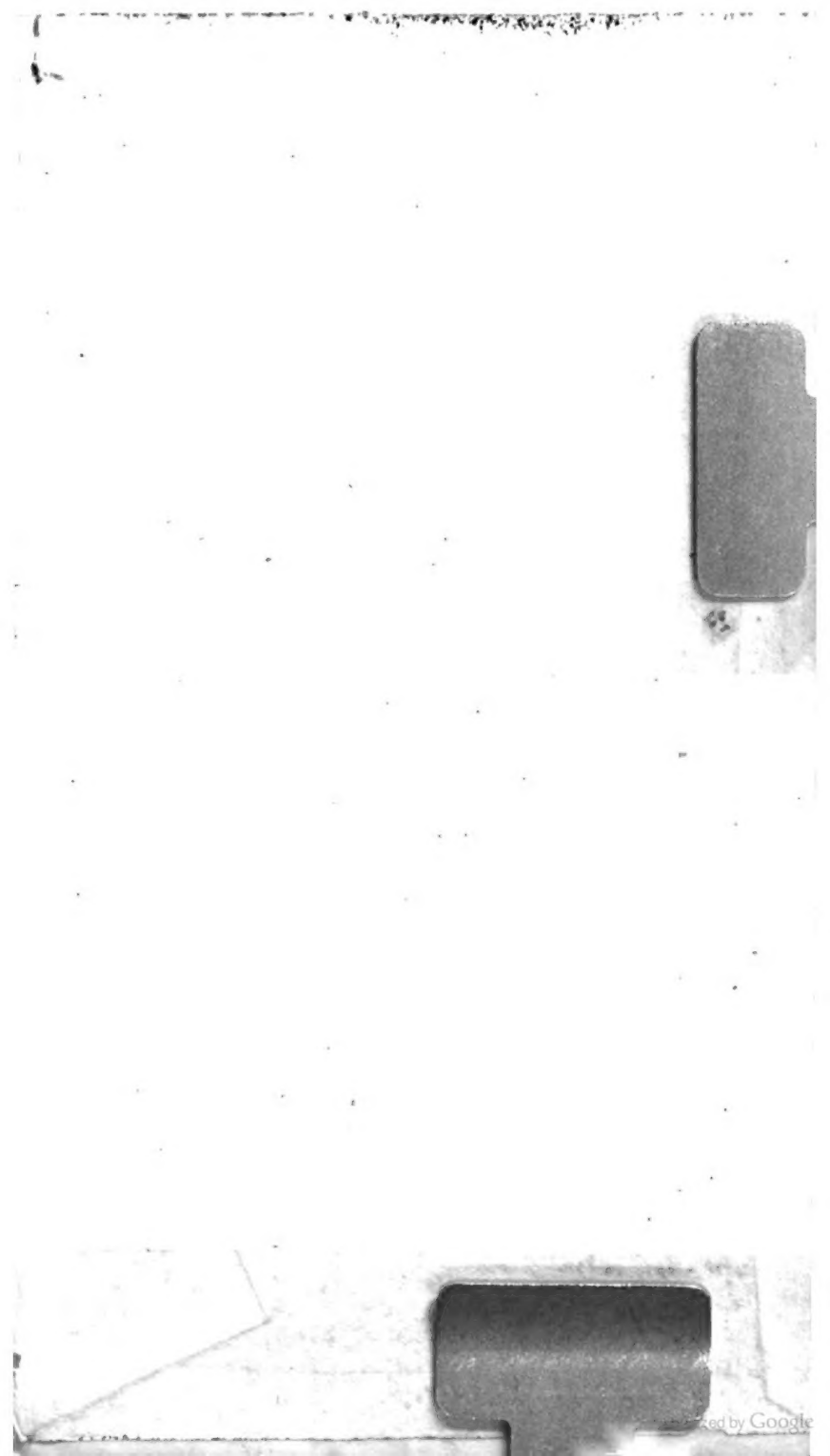
Digitized by Google

Digitized by Google